BS
715
1874
v.8

Bible. O.T. Hebrew. 1874
Mikra'ot gedolot

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

חלק שמיני

מלכים ודברי הימים

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

הלא המה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות , תרגום שני לאסתר עם ביאור , פירש"י שלם עם המראה מקומות , אבן עזרא , רמב"ן , בעל הטורים כולו , ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה , מסורה קטנה , מערכת המסורה , רד"ק , רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה , כלי יקר , חידושי מהרש"א , אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל , לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת , מנחת שי , תולדות אהרן , תולדות יעקב , ביאור לגבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק .

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

אהרן

משה

ווארשא

בשנת תרל"ז לפ"ק

МИКРАОСЪ ГЕДОЛОСЪ. Томъ 11.

ВАРШАВА.

въ Типографіи С. Буржинскаго, Мостовая N. 3.

1877.

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ.

Варшава, 12 (24) Февраля 1877 года.

LIBRARY
NOV 29 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

BS
715
1874
V. 8

חד מן מ"ג מלין כתיב א' בסוף תיבותא ולא קרי' וסי' מהרתי ותבאתי. ואולם חי ה' אלהי ישראל אשר מנעני ב' בו קראתי לי. שמעתי מעי מעי אוחילה כן כתיב. ישבתי אספי מארץ כנעתך. וישבתי בלבנון מקוננתי בארזים. מה נחנת שרשם יבש. וירדתי ורחצת וסכת ושמת. ושכבתי ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי. קניתי ראמר

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה

חד מן י"ח מלין חסר וי"ו בסוף תיבותא וקרי' וסי' ויצו את בני בנימן לאמר. השנה ספיח דישעיה. יחד כי יען במתק במעשיך. וחללה ונתתיו ביד הזרים לבו. ויעל ויכינו המזבח

וְהַמֶּלֶךְ

ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו

ויאמר ויזעקו אל ה' ויאמר חטאנו. וידבר אליו לאמר אם היום דמלכים. יקח ומבניך אשר אחריו החזיק חנניה בן. מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן. וישתחו יעבדוך עמים וישתחו קדמא דפסוק.

שכיניו ויאמר לכי שאלי לך כלים. נשיכי ותבא ויגד לאיש האלהים. ובניכי ב' בפסוק. אתי ויאמר מדוע אתי הלכתי והלכתי ותעדי זהב וכסף אכלתי ב' בפסוק. עשיתי בבגדיך גבך בראש. הייתי ב' בפסוק. נתתי ותקחי את בגדי רקמתך. זכרתי ואת כל תועבותיך. עשיתי מצאי כי מצאי מצא חיים. ואת אליתי ויאמר לאמו אלף מאה ב' בפסוק. אתי ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית. אתי ויאמר למועד

מקים מלכים, משפיל נסיכים, מאיר חשכים, מורה נבוכים. אל הוא לבדו, יורה לעבדו, דוד בחמדו, ספר מלכים.

(א) ולא יחם לו. אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה א"ר שמואל בר נחמני כשראה דוד את המלאך שעומד בירושלים וחרבו בידו נצטנן דמו מיראתו: (ב) בתולה. בתולים מחממין את בשרו: סוכנת. מחממת וכן ובוקע עצים יסכן בם: (קהלת י' ט'):

(א) והמלך דוד זקן. בן שבעים שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו וארבעים שנה מלך: בא בימים. בימי הזקנה חלש ונפל למטה ואף על פי שלא היה. אלא בן שבעים שנה מפני המלחמות אשר נלחם תשש כחו וקפצה עליו הזקנה. והזקן כל זמן שהולך ומזקין החום הטבעי הולך וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ויש בו דרש שכל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם לפי שכרת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדים לעת זקנתו וזה הדרש רחוק ויש עוד בו דרש קרוב מזה כי בראות דוד המלאך וחרבו שלופה בידו נבעת ונצטנן כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך: ולא יחם לו. ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד וכן והם לאדוני המלך ושם להם ר"ל ושם שבשר ויחם פרשו יחם מבנין קל והוא כתוב ביו"ד האיתן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב וכן מחממת

רלבג

(א) והמלך דוד זקן עד ויתחתן שלמה את בת פרעה: ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ידוע שהבגדים אינם מחממים כ"א במקרה מצד שמירתם שהאויר המקיף בגוף לא יקררהו ולזה בקשו לו עבדיו דבר שיחממהו מצד עצמותו בו ובחרו לו שיתחמם בחום

א וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ׃ ב וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי

ומלכא דוד סיב על ביומין ומכסן ליה בלבושין ולא שחין ליה: ב ואמרו ליה עבדוהי יבעון לרבוני מלכא עולימתא בתולתא ותשמיש קדם מלכא ותהי ליה קריבא ותשכוב לותך ותשחן לרבוני

והמלך דוד ג' ר"פ בקריאה וסי' והמלך דוד זקן בא בימים. והמלך דוד שמע את כל הדברים. שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים: ותהי י"ד וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ח ובאיוב, סימן י"ג. וחם ג' פתחין בקריא' וסי' וחם השמש ונמס וחם לאדני המלך. גם אם ישכבו שנים וחם להם: אב"ך. וחד חם לבי בקרבי. וכל בן נח דכוו':

וירא שאול מלפני דוד וירש זרעך ואחרים זולתם: (ב) נערה בתולה. כי היא יותר מחממת מן הבעולה: סוכנת. י"ת קריבא ויש מפרשי'

מצודת דוד מצודת ציון

א (א) זקן בא בימים. כי זקן יאמר בלשון בני אדם על השוהה הגדולה באדם א (א) יחם. מלשון חמימות: (ב) סכנת. מחממת כמו בוקע עצים יסכן בם (קהלת י') ידעם

רדק

מחממת כמו וסוכנת. ענין יסכן גם לדעת קצת המפרשים וכן בלשון ערב לדבר חם יאמרו סכן ויש מפרשים אוצרת כמו לך בא אל הסכן ואין טעם לפי' הזה כי מה צורך למלך שתהיה אוצרת ובעלת אוצרת והנכון בעיני שפי' תועלה כלומר שיהיה למלך תועלת בה מפני הנערה אשר אחזתנו וזהו שפירש אחר כך ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך וכמוהו כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי וכן הוכה בדבר לא יסכן ואלים לא יועיל גם: (ד) והמלך לא ידעה. כמו שפי' שהבתולה טובה לחמם מן הבעולה וכתב זה להודיע כי מותרת היתה לשלמה כי אביו לא ידעה אף על פי שהיתה שוכבת בחיק ורבותינו ז"ל פירשו שהיתה אסורה לו לבעלה משום לא ירבה לו נשים ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמנה עשרה וכבר היה לו שמנה עשרה וסמכו זה על פסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה כמו שכתבנו בספר שמואל: (ה) מתנשא. מתפאר ומתגאה אני אמלוך כי חשב לפי שהי' יפה תואר יותר מאחיו כמו שאמר וגם הוא טוב תואר מאד ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו יותר מאחיו לפי שלא גער בו מימיו ולא הכעיסו לפיכך היה מתנשא לאמר אני אמלוך: וחמשים איש רצים לפניו. שהיו הולכין לפניו בכלי זיין כמנהג המלכים שהולכים לפניהם רגלים בכלי זיין וכן אמר באבשלום וחמשים איש רצים לפניו ובדברי רז"ל מאי מעליותא אלא שהיו נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלי': (ו) ולא עצבו. ולא הכעיסו כשהיה עושה שום דבר רע לא היה מכלימו ומיסרו לאמר מדוע ככה עשית לפיכך יצא לדרך רעה ולמרוד באביו כי יודע היה אדוניהו כי דוד אמר להמליך שלמה אע"פ שלא הודיע דוד המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימי אכנס בדבר המלוכה בימיו ואם לא ירע לו ידעתי שאני אמלוך: וגם הוא טוב תואר. וגם לרבות על אבשלום ואעפ"י שלא זכרו הנה זכר מעשה אדוניה לעשות לו רכב ופרשים למלוך כמעשה אבשלום שהיה חושב ג"כ למלוך ויפיים גרם להם לשניהם להתגאות ולמרוד: ילדה. חגית אם אדוניהו ילדה אותו אחרי שילדה מעכה את אבשלום כי אבשלום היה גדול מאחיו כמו שכתוב השלישי אבשלום הרביעי אדוניהו ואמנון שהיה הבכור כבר מת ואולי דניאל שהיה משנהו מת אע"פ שלא נכתבה מיתתו ולפיכך היה חושב אדוניהו למלוך: (ז) ויהיו דבריו. דבריו ועצתו בדבר הזה היו עם יואב ועם אביתר כי יואב ידע כי דוד היה שונא אותו שהרי קללו על שהרג אבנר וגם אבשלום הרג שצוהו עליו לשמור שלא יהרגהו וגם עמשא הרג ועל כל אלה הדברים היה שונא דוד אותו אלא שהיה דוד ירא אותו כל ימי חייו לפי שהיה כלהם מלחמותיו לפי' היה אחרי אדוניהו כדי שיניחהו שר צבא אם ימלוך כמו שהיה חושב בלבו שדוד יצוה אל בנו המולך תחתיו להמיתו ואביתר הכהן גם כן לפי שדוד סלקהו מן כהונה גדולה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני אבשלום כמו שפירשנו בספר שמואל ולפיכך עזרוהו אלה השנים והיו אחריו והטו לב בני המלך ואנשי יהודה אחריו כמו שאמר ויעזרו אחרי אדוניה: (ט) ומריא. כתרגומו ופטימין כלאן והבקר

רשי

(ד) לא ידעה. שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשים (דברים י"ז י"ז) וכבר היו לו שמונה עשר: (ה) מתנשא. מתפאר: וחמשים איש. נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: (ו) ולא עצבו. לא הכעיסו למדך שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה: וגם הוא טוב תואר. כאבשלו' שנא' וכאבשלום לא היה איש יפה (שמואל ב' י"ד כ"ה) הוא גרמה להם שנתגאו: ואותו ילדה. אמו: אחרי אבשלום. כלומ' גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום: (ז) עם יואב בן צרויה. לפי שהיה יודע שלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו ויאהבנו: ועם אביתר הכהן. שנסתלק מן הכהונ' משברח דוד מירושלים מפני אבשלום ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר (שמואל ב' ט"ו כ"ד) והיה מבני בניו של עלי וידע שלא ישמש בימי שלמה שהרי נאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי (שמואל א' ב' ל"ה) והיה חפץ שיעמוד זה על ידו: (ח) ונתן הנביא. שנבא לדוד ששלמה ימלוך כמו שנאמר בדברי הימים (א' כ"ב ט') ושלמה

המלך: ג ויבקשו נערה יפה בכל
גבול ישראל וימצאו את־אבישג
השונמית ויבאו אתה למלך: נ"ז
ד והנערה יפה עד־מאד ותהי למלך
סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה: כ' וכפנין ג' כ' ותיש
ה ואדניה בן־חגית מתנשא לאמר פ'
אני אמלך ויעש לו רכב ופרשים
וחמשים איש רצים לפניו: ו ולא־
עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה ל'
עשית וגם־הוא טוב־תאר מאד ואתו ד'
ילדה אחרי אבשלום: ז ויהיו דבריו
עם יואב בן־צרויה ועם אביתר הכהן
ויעזרו אחרי אדניה: ח וצדוק הכהן ל'
ובניהו בן־יהוידע ונתן הנביא
ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד ו' מ"ל
לא היו עם־אדניהו: ט ויזבח אדניהו
צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת ל'

תרגום

מלכא: ג ובעו עולימתא
שפירתא בכל תחום ארעא
דישראל ואשכחו ית
אבישג דמן שונם ואיתיאו
יתה למלכא: ד ועולימתא
שפירתא עד לחדא והות
למלכא קריבא ומשמשא
ליה ומלכא לא ידעה:
ה ואדוניה בר חגית
מתרברב למימר אנא
אמלוך ועבד ליה רתיכין
ופרשין ותמשין גברא
רדיפין קדמוהי: ו ולא
אכלימיה אבוהי מיומוהי
למימר מא דין כדין את
עביד ואף הוא שפיר
בריוא לחדא ויתיה ילידת
בתר אבשלום: ז והוו
פתגמוהי בעצה עם יואב
בר צרויה ועם אביתר
כהנא וסעדין בתר אדוניה:
ח וצדוק כהנא ובניהו בר
יהוידע ונתן נביא ושמעי ורעי וגבריא די לדוד לא הוו בעצת אדוניהו:
ט ונכים אדוניהו עאן ותורין ופטימין עם אבן סכותא די בסטר עין

אדניה ה' בקריאה וסי' הרביעי אדניה בן חגית. וחברו דדברי הימים: ואדניה בן חגית מתנשא לאמר. ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה. ועתה הנה אדניה מלך. והשמועה באה עד יואב: ועמהם הלוים שמעיהו תגינא דפסוק. אדניה בגוי. ושארא אדניהו: וגם הוא ז' בקריאה דסמיכי וסי' גמסר בסדר בלק:

תולדות אהרן ויבקשו נערה. בתרא טו סנהדרין כב: והנערה יפה. סנהדרין שם ודף לט: ואדניה. שם כא ע"ב פד: ויעש לו. סנהדרין שם ע"ב שם: וגם הוא טוב. בתרא קט: ויזבח. סנהדרין קי:

רלבג

בחום נערה בתולה מפני שיתקבצו סבות רבות אל שתחממהו האחת מצד אשר בה והשנית מצד התחממה בהיותה עם הזכר והתעוררה לחשגל והשלישית כי הוא ג"כ יתעורר טבעו לקראתה מצד יפיה והיותה בתולה וזה יהיה סבה אל שיתחמם מעצמו: (ב) ותהי לו סוכנת. ר"ל שומרת כאוצרות וזה יהיה סבה שתוכל לבוא לשכב בחיקו ואיש לא ירגיש: (ה) ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו. ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קטן אצל מלכי ישראל: (ו) ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית. הנה מפני זה חשב אדוניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי לא גנה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תאר מאד ובעבור יפיו חשב שהוא ראוי למלך: ואותו ילדה אחרי אבשלום. הנה הוא מבואר שאי אפשר שנבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו היה מענין הלידה היה ראוי שיהיה שניהם מאם אחת תלד אדניה אחרי אבשלום ולזה הוא מבואר שהיה מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו גדלה אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב תאר מאד כמו אבשלום שהיה יפה תאר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו שחשב אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יופיו כמו שחשב אדניה: (ז) ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן. ר"ל שכבר משך את לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב שכמו שאלו עזרו לדוד להגיעו למלכות ולהצליח כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר בא אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הקים דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי ויואב ג"כ נמשך לאדניה ועזרהו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסירהו מהיות שר צבא כי נתבאר לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן ג"כ ראה כי דוד היה נותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק ממה שהיה נותן לאביתר וזה מבואר מהספורי' הקודמים שהקדים נכס דוד צדוק לאביתר: (ט) ומריא. הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולים: עם אבן הזוחלת.

ר"ל

מצודת ציון

(ד) ידעה. הוא כינוי למשכב: (ט) ומריא. שור פטם: אבן הזוחלת. נקרא כן ע"ש שהיו המים

[illegible] יתחמם: (ב) נערה בתולה ועמדה לפני המלך. לעזרת מוכנת לו: (ג) נערה יפה. כי היופי יורה על רבוי הדם שמוליד

מצודת דוד

מלבן השער והקמטם הסנים ולפעמים מקדים לבוא בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כאומר הזקנה באה בזמנו לפי הימים: ויכסהו. עם שהיו מכסים אותו בבגדים

אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־
אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ י וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא
קָרָא׃ יא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ
אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנֵינוּ דָוִד לֹא
יָדָע׃
יב וְעַתָּה לְכִי
אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ
וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃
יג לְכִי וּבֹאִי ׀ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ
אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ
לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ
אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ
מָלַךְ אֲדֹנִיָהוּ׃ יד הִנֵּה עוֹדָךְ מְדַבֶּרֶת שָׁם
עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ
וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃ טו וַתָּבֹא בַת־
שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן
מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרַת
אֶת־הַמֶּלֶךְ׃
טז וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃ יז וַתֹּאמֶר לוֹ
אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי
וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ יח וְעַתָּה הִנֵּה
אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא

(גליון: ל׳ ; כ׳ ; נ״ר מ״ע ל׳ ; י״ן מ״ע בסיפרא ; ב׳ מכל אלהי׳ ; ד׳ ; ד׳ ג׳ חס׳ וה׳ מ״ל. ג׳ ; י׳ ; ד׳ ; ל׳ ; ל׳ ; י״ן בטעם ; ס׳. ג׳ סבי׳ אתה וקרינן עתה ומ״עין ניה)

מַצְרָא חֲמִין יַת כָּל אֲחוֹהִי
בְּנֵי מַלְכָּא וּלְכָל גֻּבְרֵי
יְהוּדָה עַבְדֵי מַלְכָּא׃ י וְיַת
נָתָן נְבִיָא וּבְנָיָהוּ וְיַת
גִּבָּרַיָא וְיַת שְׁלֹמֹה אֲחוּהִי
לָא זַמִּין׃ יא וַאֲמַר נָתָן
לְבַת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה
לְמֵימַר הֲלָא שְׁמַעַתְּ אֲרֵי
מְלַךְ אֲדוֹנִיָהוּ בַּר חַגִּית
וְרִבּוֹנָנָא דָוִד לָא יְדַע׃
יב וּכְעַן אֲתָא אֶמְלְכִינָךְ
כְּעַן מַלְכָּא וְשֵׁיזְבִי יַת
נַפְשִׁיךְ וְיַת נְפַשׁ בְּרִיךְ
שְׁלֹמֹה׃ יג אֱזִילִי וְתֵעֲלִין
לְוַת מַלְכָּא דָוִד וְתֵימְרִין
לֵיהּ הֲלָא אַתְּ רִבּוֹנִי מַלְכָּא
קַיֵּימְתָּא לְאַמְתָךְ לְמֵימַר
אֲרֵי שְׁלֹמֹה בְרִיךְ יִמְלוֹךְ
בַּתְרַי וְהוּא יְתִיב עַל
כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי וּמָה דֵין
מְלַךְ אֲדוֹנִיָהוּ׃ יד וְהָא עַד
דִּי אַתְּ מְמַלְּלָא תַמָּן קֳדָם
מַלְכָּא וַאֲנָא אֵיעוֹל בַּתְרָךְ
וַאֲקַיֵּים יַת פִּתְגָמַיְכִי׃
טו וְעָלַת בַּת שֶׁבַע לִקְדָם
מַלְכָּא לְאִידְרוֹן בֵּית
מִשְׁכְּבָא וּמַלְכָּא סִיב לַחֲדָא
וַאֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם
מְשַׁמְּשָׁא קֳדָם מַלְכָּא׃
טז וּכְרָעַת בַּת שֶׁבַע וּסְגִידַת
לְמַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא מַה
לִיךְ׃ יז וַאֲמַרַת לֵיהּ רִבּוֹנִי
אַתְּ קַיֵּימְתָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ
אֱלָהָךְ לְאַמְתָךְ אֲרֵי שְׁלֹמֹה
בְרִיךְ יִמְלוֹךְ בַּתְרַי וְהוּא יְתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי׃ יח וּכְעַן הָא אֲדֹנִיָּה מְלַךְ וְאַתְּ רִבּוֹנִי מַלְכָּא לָא

רשי

ושלמה יהיה שמו : (ט) ומריא . שור של פטם : אבן הזוחלת . אבן גדולה שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה לשון מים זוחלין זוחלי עפר (דברים לב כד) ויונתן תרגם אבן סכותא שעומדין עליה וצופים למרחוק : עין רוגל . תירגם יונתן עין קצ״א הוא כובס שמתקן בגדי צמר ברגליו על ידי כביסה :
(י) ואת שלמה אחיו לא קרא . שיודע היה שהתנבא עליו הנביא למלוך : (יב) ומלטי את נפשך . מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצ׳ בנך למלוך כמה שהבטיחו הקדוש

רדק

והבקר היו מהמרעה והמריא הוא צאן ובקר שהם מפוטמים בבית על האבוס ובמשנה אמרו מלשון מריא אין ממרים את העגלים ואמרו אחו היא המרבה מרביצ׳ ופוקס את פיה ומאכיל׳ כרשינין ומים בבת אחת : עם אבן הזוחלת. סמוך לאבן הזוחלת זבחו הצאן והבקר ופי׳ הזוחלת שהיו מים זוחלין אצל האבן לפיכך נקרא׳ זוחלת כמו שאמר אצל עין רוגל וי״ת סכותא ותרגום מצפה סכותא : עין רוגל . כתרגומו עין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי שהוא מספסף בגדים ברגליו : (י) לא קרא . לא קרא לאלה לפי שידע כי ידם עם שלמה : (יא) ויאמר נתן. חשש בדבר יותר לפי שהוא אמר בנבואה לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל גם בדברי הימים כתוב : ואדניגו . בהנעת האל״ף והוא אחד מן השבעה : לא ידע. שאם ידע היה מוחה בדבר שהרי נאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך : (יב) ומלטי את נפשך . כי חשש שאם ימלוך אדוניהו ימות אחרי מות דוד בת שבע ושלמה כדי שלא יבא לו ערעור במלכו׳ או פי׳ ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מבזיון שלא תהיו עבדים לאדוניהו : (יג) נשבעת לאמתך . יודע היה נתן שנשבע לה ששמע זה ממנה ולמה נשבע לה אמרו כי כשמת הילד אמרה בת שבע הילד מת מפני העון אפי׳ יהיה לי ממך בן של קיימא יבזו אותו אחיו מפני שבאתי אליך בעון מתחל׳ ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשונה ימלוך אחריו ואמר לה כי על פי הנבואה נאמר לו זה : (טו) זקן מאד . חלוש מאד כי קפצה עליו זקנה כמו שפירשנו : משרת את המלך . בשכבה בחיקו ומחממת אותו ובמה שהיה צריך שירות אחר ואמר הספור הזה לפי שנכנסה בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בצנעה במטתו עם אבישג ולא היה רשות לאדם אחר להכנס שם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלא רשות ומל׳ משרת חסר ממנה התי״ו למ״ד

רלבג

ר״ל אצל אבן הזוחלת ונקראת האבן ההיא כך לסבה לא ידענוה ואפשר כי האבן ההיא היתה גדולה וחלקה מאד ולרוב חלקות׳ היו מניעין אותה הנה והנה : (י) והנה לא קרא שלמה אחיו לאכול עמו כי ידע שהוא יוגד לו בזה להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אבית ולזאת הסבה ג״כ לא קרא אל נתן הנביא כי הוא נבא לדוד ששלמה ימלוך אחריו כמו שנזכר בדברי הימי׳ ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נסכמים לעצתו כמו צדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד כי ידע כי הם יבלבלו עצתו ותתחדש מזה תנועה לב העם הנסכמי׳ לעצתו : (יד) ומלאתי את דבריך · אשלים מה שיחסר בהם או ירצה בזה שימשך לדבריה כטעם כי מלא אחרי ה׳

שמעת ד׳ בקריאה וסי׳ הלוא שמעת כי מלך . כי קול שופר שמעת נפשי . הלא דברתי אליך בשלותיך . הלא שמעת בתי אל תלכי : ובואי ד׳ בקריאה וסי׳ ובאי שכבי עמו ונחיה . לכי ובאי אל המלך דוד . שבי דומם ובאי בחשך . עורי צפון ובאי תימן : ואמרת ג׳ בקריאה וסי׳ לכי ובאי אל המלך . היש פה איש . ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה : ומלאתי ד׳ וסי׳ את דבריך . את הריו חלליו . ומלאתי את הגאיות . את הבית הזה כבוד :

יולדות אחרן ולני אמה . (שם יו): והנה בת שבע . שם כב :

(טז) מה לך . לפי שלא היתה רגילה אצלו ידע כי על דבר באה לפיכך אמר לה מה לך או לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר נחוץ היה לה : (יח) ועתה אדוני המלך לא ידעת . רבים מהסופרים טעו ועתה כפועל ומפני כובד קריאת שני תוי״ן רפות כאחד כי משפטו משרתת ובא הרי״ש בפתח גדול תמורת הקטן : בזאת המלה וכתבו אות׳ באל״ף לפי שהוא קרוב לענין אבל ברור הוא אצליט כי הוא

מצודת ציון

המים זוחלין ונגררים סמוך לה : ומלאתי . ענין השלמה : (טז) ותקד . כפיפת הקדקוד : העלים

מצודת דוד

רב סחוס : (ד) ותשרתהו . בדבר התמוס : לא ידעה . כי הבתולה לא תחמם עוד כבתולה . ורז״ל אמרו שהיתה אסורה עליו משום שנאמר לא ירבה לו נשים (דברים י״ז) : (ה) מתנשא לאמר וגו׳ . היה מראה בעצמו גאות וגדולה וכאילו אמר אני אמלוך כי הגדולה שהיה מראה בעצמו לא תתכן אלא למי שמעותד למלוך : רכב . לרכוב בו : (ו) ולא עצבו וגו׳ . ר״ל מעודו גם כי עשה דבר מה שלא כהוגן לא היה אביו מעציבו לומר למה עשית כזאת ובעבור זה חשב שכל מעשיו הגונים וראוי הוא למלוכה : וגם הוא טוב תואר . ר״ל גם בעבור היופי חשב שהגון הוא למלכות : ואותו ילדה . אמו ילדה אותו מיד אחר שנולד אבשלום וא״כ היה עתה גדול האחים כי אמנון ודניאל ואבשלום הגדולים ממנו כבר מתו ובעבור זה חשב ג״כ אשר לו משפט המלוכה : (ז) ויהיו דבריו . עצתו היה עם יואב על כי ידע בעצמו שנבהל בעיני דוד בדבר אבנר ועמשא והשכיל לדעת את אשר ישים את שלמה עליו למען ינקמו וכאשר בהמת טה עליו וכמו שכתוב למטה לזה היה נוטה אחר אדניה בחשבו שהוא יאהב אותו בעבור זה וגם אביתר נסתלק ע״י דוד מלהיות עוד כהן גדול בימי שלמה והבא שאדניה יחזירו : (ח) ושמעי . אולי הוא שמעי בן גרא : ורעי . יתכן שהוא חושי הארכי הנקרא ריע המלך והגבורים אשר לדוד . הם עדינו ואלעזר ושמה אשר היו בתמידות עם דוד (כמ״ש בסוף ש״ב) : (ט) עם אבן הזוחלת . סמוך לאבן שאצלה שעמדה אצל עין רוגל : ולכל אנשי ופי׳ . מאותם שנמנו אחריו : (יא) שלא שמעת . באמת בודאי שמעת אשר

ידעת: יט ויזבח שור ומריא וצאן לרב
ויקרא לכל בני המלך ולאביתר
הכהן וליאב שר הצבא ולשלמה
עבדך לא קרא: כ ואתה אדני המלך
עיני כל ישראל עליך להגיד להם
מי ישב על כסא אדני המלך
אחריו: כא והיה כשכב אדני המלך
עם אבתיו והייתי אני ובני שלמה
חטאים: כב והנה עודנה מדברת עם
המלך ונתן הנביא בא: כג ויגידו למלך
לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני
המלך וישתחו למלך על אפיו
ארצה: כד ויאמר נתן אדני המלך אתה
אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא
ישב על כסאי: כה כי ירד היום ויזבח
שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל
בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר
הכהן והנם אכלים ושתים לפניו
ויאמרו יחי המלך אדניהו: כו ולי אני
עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן
יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא:
כז אם מאת אדני המלך נהיה הדבר
הזה ולא הודעת את עבדיך מי ישב
על כסא אדני המלך אחריו:
כח ויען המלך דוד ויאמר קראו לי
לבת שבע ותבא לפני המלך ותעמד
לפני המלך: כט וישבע המלך ויאמר

ב' דין חסר ויען כמנך שלמה ויהמר לחמו מל' · ס"ר"פ בפסי' · ב' השתחוים על אפיו ויק' את אבשלום · ס' חס' וח' מ"ע · ב' א' חס' וח' מ"ל · עבדך ק'

ידעתא: יט ונכים תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא ולאביתר כהנא וליואב רב חילא ולשלמה עבדך לא זמין: כ וכען רבוני מלכא עיני כל ישראל סבירין עלך לחואה להון מן יתיב על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי: כא ויהי כד ישכוב רבוני מלכא עם אבהתוהי ואהי אנא וברי שלמה מתרכין: כב והא עוד דהיא ממללא עם מלכא ונתן נביא אתא: כג וחויאו למלכא למימר הא נתן נביא ואתא קדם מלכא וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא: כד ואמר נתן רבוני מלכא את אמרת אדניה ימלוך בתרי והוא יתיב על כורסי מלכותי: כה ארי נחת יומא דין ונכים תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא ולרבני חילא ולאביתר כהנא והא אינון אכלין ושתן קדמוהי ואמרו יצלח מלכא אדניהו: כו ולי דאנא עבדך ולצדוק כהנא ולבניה בר יהוידע ולשלמה עבדך לא זמין: כז אם מן רבוני מלכא הוה פתגמא הדין ולא הודעת ית עבדך מן יתיב על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי: כח ואתיב מלכא דוד ואמר קרו לי לבת שבע ועלת קדם מלכא וקמת קדם מלכא: כט וקים מלכא ואמר קים

והנה ה' ר"פ בספרא וסי' והנה עודנה מדברת עם המלך. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים. והנה איש אלהים בא מיהודה. והנה אנשים עברים. והנה נביא אחד נגש: ושתים ה' חס' וא' מ"ל וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל': ולי ה' וסי' נמסר בספר שפטים סימן י"ד: נחיה ח' וסי' אם מאת אדני המלך. כה אמר ה' לא תעלו ולא תלחמון דמלכים. וחברו דדברי הימים. יום חשך ואפלה. ביום ההוא ישא' עליכם. כי לפני הימים ההם. ואשלחה אליו לאמר לא נחיה. התאוה נחיה תערב

רדק

ועתה בע' מפי ספרי' המדוייקי' ומפי המסורת: (יט) ולשלמה עבדך לא קרא. כיון שלא קרא לשלמה בסעודה זו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר מלוכה עשה זבח זה וקרא לכל הסומכים ידו שיאכלו עמו: (כ) ואתה אדני המלך. זהו ואתה באל"ף וטועים בו בעין לפי שהענין יותר קרוב: להגיד להם. שאם לא תגיד להם קודם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני שלמה חטאי' מדבר המלוכה: (כא) חטאים. ת"י מתרכין כלומר מגורשין מן המלוכה ויש מפרשים אם לא יהיה בני מלך גלוי עון יהיה לנו ויאמרו כי מפני עון שהמלאה בי ובן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה ויש מפרשים כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלומר אתה תהא חוטא בזה אם לא תמליך שלמה בני כי אתה נשבעת לי בה': (כב) ונתן הנביא בא. בחצ' או. בבתים החיצונים עד שיאמרו למלך ויכנס ברשות ויגידו למלך ואמר המלך שיבא וכן עשה ויבא לפני המלך: (כד) אתה אמרת. על דרך תמיהה כלומר נראה שאתה אמרת לו שימלוך שזבח זבחים ויקרא למי שרצה: (כה) כי ירד. ירד היום אל עין רוגל לזבוח: (כו) ולי אני עבדך. זה שלא קרא לנו ידמה כי לדבר המלוכה עשה הזבח: (כז) ולא הודעת את עבדך. תמה אני אם מאתך היו' הדבר הזה איך לא הודעתני טרם שתמליכהו כתוב עבדיך ביו"ד כלו' לי ושאר עבדיך הנאמנים: (כח) קראו לי לבת שבע. לא יצאה מהחדר אבל רחקה ממנו מעט בעוד שהיה נתן מדבר עמו לפיכך אמר קראו לי ודרש הכתוב בזה רחוק מאד שאמר כי לתשמיש קראה להודיע לאבישג כי מה שלא ידעה לסבה שהית' אסורה לו לא מפני שלא היה יכול

רשי

סקדוש ב"ה: (כא) חטאים. חסרים ומנועין מן הגדולה כמו אל השערה ולא יחטיא (שופטי' כ יז): (כד) אתה אמרת. בתמיה: כי ירד היום. שהעיר היתה גבוה ואבן הזוהלת למטה נגיא

רלבג

ה': (כא) והייתי אני ובני שלמה חטאים. ר"ל נענשים כי מפני שידע אדוניהו כי הממלכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שהי' מבקש שאול להרוג את דוד לוהאת הסבה עם שזה יהיה סבה להזכיר חטא בת שבע אחרי מות דוד ויביא זה לעז ג"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמה יתבאר לכל כי מה' היתה בת שבע לדוד ושלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שהכני אימת מלך ייראו לאמר דבר כנגדו או יסי' הרצון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזנך על זה בחייך כי נעשוק ממנו המתנה הטוב' שנתת לנו ולא יהיה זה אם זולתי בנו להגלות הענין שדעתך היא להמליכנו כאשר דברת ונשבעת לאמתך: (כד) אתה אמרת אדניה ימלוך אחרי. ר"ל האם אתה אמרת אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל האם היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת להודיע לעבדך מי ישב על כסאך: (כח) ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע. הנה נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר בבא נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ופחד לבא אליה ולומר אלו הדברים כי היא היתה יותר עצמות בזה מנתן הנביא

תהלים צג אהרן ולי אני עבדך. קמא לב: קראו לי. סנהדרין כב:

מצודת ציון

(כא) חטאים. הוא מענין הסרון וכן קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ'): (כב) שודנה. מל' עדיין:

התהי

מצודת דוד

אשר אדוניה רוצה למלוך והדבר קרוב: לא ידע. כאומר לא תחשוב שבדבר המלך נעשה ואין להשיב כי המלך לא ידע מזה: (יב) ומלטי. בכדי שתמלטי את נפשך וגו' כ"א ימלוך אדוניה בודאי יהרוג אתכם למען לא תהיו לו לשטן בדבר המלוכה: (יד) עודך. בעוד שתדברי עם המלך אבוא גם אני להשלים דבריך: החדרה. לחדר משכבו ולפלא נחשב שבאה לשכב אצלו אמר והמלך זקן מאוד והתום הכבעי הלך ממנו עד שאבישג היתה משרתת אותו בדבר ההתום: (טז) מה לך. היות לא היתה רגילה לבוא אליו: (יח) ועתה. דבר הנעשה עתה הנה לא ידעת מזה ר"ל לא אחשוד אותך בעברת על השבועה והדבר נעשה בידיעתך: (יט) ויזבח כו'. הביאה ראיה לדבריה ואמרה שעשה משתה וקראה לכל בני המלך ולשלמה לא קרא ואם לא היתה המשתה בעבור דבר המלוכה היה א"כ קורא גם לשלמה: (כ) עיני כל ישראל עליך. ר"ל ומן החשוב שכולם בחרו בו אלא תוכל להם לא כן הוא כי שכל תולים עיניהם בך להגיד להם וגו' ויקבלו מאמריך: (כא) והיה. ר"ל אבל כאשר כן יהיה מבלי הגיד מי ימלוך אז כשכב המלך וגו' נהיה אני ובני חטאים כן העולם כי ימלוך אדוניה ויפלא בנו יד: (כב) בא. אל חצר בית המלך: (כג) ויבוא. מן החצר בא לפניו אל הבית אשר שוכב המלך לבוא לפניו וקצר בדבר המובן מאליו: (כד) אתה. והחסר ה"א השאלה והוא כמו האתה אמרת וגו': (כה) כי ירד היום וגו'. ובודאי המשתה ההיא נעשתה לשמחת המלכות: ויאמרו וגו'. ר"ל בודאי אמרו יחי המלך אדוניהו: (כו) ולי אני עבדך וגו'. הביא ראיה שהמשתה נעשתה לשמחת המלכות שהרי קרא לכל בני המלך וגו' ולי וגו' לא קרא ואם לא היתה בדבר המלוכה היה קורא גם לנו: (כז) אם מאת וגו'. אם המלכת אדוניה היא במעשך תמה אני למה לא הודעתני מי ישב וגו': (כח) קראו לי לבת שבע. כי רצה לתת לה התשובה על כי הדבר נוגע אל נפשה ובעבור

חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־
צָרָה׃ ל כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ
יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי
תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ לא וַתִּקֹּד
בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ
וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃
לב וַיֹּאמֶר ׀ הַמֶּלֶךְ דָּוִד קִרְאוּ־לִי לְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וּלְנָתָן הַנָּבִיא וְלִבְנָיָהוּ בֶּן־
יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ לג וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם אֶת־עַבְדֵי
אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת־שְׁלֹמֹה בְנִי
עַל־הַפִּרְדָּה אֲשֶׁר־לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ
אֶל־גִּחוֹן׃ לד וּמָשַׁח אֹתוֹ שָׁם צָדוֹק
הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם
יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ לה וַעֲלִיתֶם אַחֲרָיו
וּבָא וְיָשַׁב עַל־כִּסְאִי וְהוּא יִמְלֹךְ
תַּחְתָּי וְאֹתוֹ צִוִּיתִי לִהְיוֹת נָגִיד עַל־
יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה׃ לו וַיַּעַן בְּנָיָהוּ
בֶן־יְהוֹיָדָע אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר ׀ אָמֵן
כֵּן יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
לז כַּאֲשֶׁר הָיָה יְהוָה עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן
יְהִי עִם־שְׁלֹמֹה וִיגַדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ
מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד׃ לח וַיֵּרֶד צָדוֹק
הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה

ח' סבי' ארצה · י"ח חס' · כ"ס ויאמר נכס · אל ק' ר' נ' מ"ע וג' חס' · יהיה ק' נ' מכאלן

הוא יי דפרק ית נפשי מכל עקא: ל ארי כמא דקיימית לך במימרא דיי אלהא דישראל למימר ארי שלמה בריך ימלוך בתרי והוא יתיב על כורסי מלכותי תחותי ארי כן אעביד יומא הדין: לא וכרעת בת שבע על אפהא על ארעא וסגידת למלכא ואמרת יתקים רבוני מלכא דוד לעלם: לב ואמר מלכא דוד קרו לי לצדוק כהנא ולנתן נביא ולבניהו בר יהוידע ואתו לקדם מלכא: לג ואמר מלכא להון דברו עמכון ית עבדי רבוניכון ותרכבון ית שלמה ברי על כודנתא די לי ותחתון יתיה לשילוחא: לד וימשח יתיה תמן צדוק כהנא ונתן נביא למהוי מלכא על ישראל ותתקעון בשופרא ותימרון יצלח מלכא שלמה: לה ותסקון בתרוהי וייתי ויתיב על כורסי מלכותי והוא ימלוך תחותי ויתיה פקדית למהוי מלכא על ישראל ועל יהודה: לו ואתיב בניהו בר יהוידע ית מלכא ואמר אמן כן תהי רעוא מן קדם יי אלהא דרבוני מלכא: לז כמא דהוא מימרא דיי בסעדיה דרבוני מלכא כן יהי בסעדיה דשלמה וירבי ית כורסיה מכורסי מלכותא דרבוני מלכא דוד: לח ונחת צדוק כהנא ונתן נביא ובניהו בר יהוידע וקשתיא וקלעיא וארכיבו ית שלמה

ארץ ח' סבירין ארצה וסי' ויבאו. ארץ כנען אל יעקב אביהם. נחנו נעבור חלוצים לפני ה'. ותרא אביגיל את דוד ותמהר. ותקד בת שבע אפים ארץ. ולא יפול צרור ארץ : גיחון ו' ג' מלאים וג' חסרים וסי' ושם הנהר השני גיחון. סתם את מוצא. בנה חומה חיצונה דמלכים. הלין ג' קדמאי מלאים. והורדתם אתו אל גחון. ושל אחריו ויוליכו אתו. ושל אחריו וימשחו אתו צדוק הכהן חס' :

רשי

כגיה : (לג) על הפרדה אשר לי. הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך : אל גיחון. הוא מעיין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין סי' שתמשך מלכותו : (לד) ומשח אותו. נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר : (לו) אמן. שיהיה שלמה : (לז) מכסא אדוני המלך. מכאן שאין אדם מתקנא בבנו : (לח) והכרתי והפלתי. תרגם יונתן וקשתיא וקלעיא ורבותינו אמרו

רלבג

הנביא כמו שמצאנו באשה התקועית שעשתה שאמרה הדברים אל יואב לא אליה : (לג) על הפרדה אשר לי. זה אחד מסימני המלוכה כי לא ירכב על מרכבת המלך מי שאינו מלך : והורדתם אותו אל גיחון. הנה בחר למשחו במקו' נהר להיו' סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתפשט : (לד) ומשח אותו שם צדוק הכהן. ידענו כי שמן המשחה שעשה משה הוא נעשה לדורות כמו שנזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר שאין זאת המשיחה שימשחהו כלו בשמן ההוא כי לא יספיק השמן ההוא לזה לא. היתה המשיחה כן בכל מה שמשח משה ממנו ולזה הוא מבואר שלא ימשח בו כי אם חלק מהנמשח והנה היתה משיחת המלך על ראשו כמו שאמר בשאול ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת המשיחה אצל המקום שתהיה בו כתר המלכות. וראוי שתדע כי לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני מחלוקת אדניה כי במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחריהם להיות כהני' ולזה לא הוצרכו למשוח אחר זה כי אם כהן גדול : (לה) ובא וישב על כסאי. לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור המחלוקת מעל שלמה : (לו) אמן כן יאמר ה' אלהי אדני המלך. היא תפלה שיהיה רצון השם יתברך שיהיה הענין כן ר"ל שתהיה המלוכה לשלמה כי אם לא תהיה לו מה' לא יועיל לו זה : (לז) ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד. למדנו מזה שאין זה כנגד המלכות וזה כי רצון המלך הוא שיגדיל בנו יותר ממנו : (לח) וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע

רדק

יכול : (לא) יחי לעולם. פי' חיי נפש לעולם הבא. כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן ת"י יתקיים וכל שאר יחי המלך תרגום יצלח : (לג) עבדי אדוניכם. על הכרתי ועל הפלתי אמר ומה שאמר עבדי אדוניכם כאלו אמר עבדי וכן ואל משה אמר עלה אל ה' ר"ל אלי ואת יפתח ואת שמואל ר"ל אותי : אשר לי. שהייתי רוכב בה וזה יהיה סי' למלוכה שהרי אין הדיוט רוכב על סוסו של מלך : אל גיחון. הוא שילוח וכן ת"י לשילוחא ונקרא בשני שמות וצוה להמליכו אל גיחון למשחו שם לסימן טוב שתמשך מלכותו כמו שתמשך המעיין : (לד) ומשח אותו. אע"פ שלא היה צריך למשחו שאין מושחים מלך בן מלך כי כשנמשח דוד לו ולזרעו נמשח למלכות אלא מפני מחלוקתו של אדניהו צוה למשחו : יחי המלך. יצלח מלכא וכן תרגם יונתן כל יחי המלך כי התפלה על החיים וההצלחה כי אינם חיים בלא הצלחה : (לח) ויוליכו אותו על גיחון. ראוי אל גיחון וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו : את קרן השמן. הוא שמן המשחה : מן האהל. מאהל מועד כי שם היה שמן המשחה ואף על פי שאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך שם צדוק או שלח להביאו ואף על פי שאמר כי צלוחית של שמן המשחה היתה נתונה לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוציאו אותו משם למלחמת פלשתים הצלוחית וצנצנת המן הניחו שם באהל מועד ולא לקחו משם אלא הארון ואם הביאו הצלוחי' אח"כ והניחוה לפני הארון בירושלים יהיה פי' האהל אשר נטה לו דוד אבל רחוק הוא שהוציאו מאהל מועד שום דבר עד שהביאוהו לבית עולמים. כ"ש אם היה הארון שהיה בירושלים היה הארון שבו שברי לוחות והארון שבו הלוחות היה באהל מועד כמו שכתבנו בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת המשיחה כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי והיה יוצק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח כצורת נזר בין ריסי

תולדות אהרן ותקד בת שבע. ברכות לד מגלה כב שבועות טז: קראו לי. כריתות ה : קחו עמכם. הוריות יז : והרכבתם. (כלאים לא בקלים מע סוסם כב הוריות מז מח) : והורדתם אותו. שם יב כריתות ה :

מצודת דוד

כי נתרחקה מאצלו בבוא נתן שלא ירגיש המלך שבאת בעצתו לזה נוס לקרותה אליו : (ל) כאשר נשבעתי וגו'. ר"ל כאשר נשבעתי מאז להמליכו אחר מותי כן אעשה היום להמליכו מיד בחיי : (לא) יחי אדוני. ר"ל בחיי הנפשות ח"ס לעולם : (לג) עבדי אדוניכם. על עבדי עצמו אמר ודרך המדבר לדבר כן ודוגמתו בשמואל באמר את יפתח ואת שמואל (ש"א י"ב) ולא אמר ואותי : אשר לי. המיוחדת לי והוא לאות על שמלוכה שאין הדיוט רוכב על מה שרוכב המלך : אל גיחון. לסימן טוב שתמשך מלכותו כנהר : (לד) ותקעתם בשופר. להשמיע לרבים : (לה) אחריו. נוס שהוא יפנה לפניכם כדרך המלך ההולך בראש : (לו) כן יאמר ה'. שיסב על

מצודת ציון

(ל) תחתי. במקומי : (לג) הפרדה. הוא הבא מן הסוס והחמור : גיחון. שם נחל והוא השלוח כן ת"י : (לו) אמן. הוא ענין בקשה על קיום הדבר : (לח) והכרתי והפלתי. ת"י

רדק

ריסי עיניו ויש אומרים כי מתחלה היה מושח בין ריסי עיניו ואחר כך כטוהר בקרן היה יוצק אותו על ראש כי מלא הקרן יהיה השיעור מהמשיחה ועוד המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שניה כמ"ש בדברי הימים וימליכו שני' לשלמה מפני כי עתה לא היו הם אלא אנשי ירושלים ואח"כ הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל השבטים אל ירושל' ושרי האלפי' ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו ג"כ לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמחה גדולה וזבחו זבחי' לרוב: (מ) מחללים בחלילים. מזמרי' בכלי זמר ששמו חליל והוא כלי חלול ונקוב נקבי' קטני': ותבקע הארץ. מרוב השמחה והוא לשון הגדולה ותוספת כמו גדולות בצורות בשמים: (מא) מדוע קול הקרי' הומה. מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה: (מב) איש חיל אתה. כלומר אדם זריז וטוב ות"י גבר דחיל חטאין כלומר בעל כח לכבוש את יצרו: (מג) אבל אדונינו. כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב אבשר לך אבל הוא להיפך כי אדונינו המלך דוד המליך את שלמה: (מז) את שם שלמה משמך. אמרו רז"ל בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו מיהושע: על המשכב. השתחוה אל על המשכב שהיה שוכב עליה וכן וישתחו ישראל על ראש המטה:

ויחזק

מלכים א א

לח וַיֵּרֶד צָדוֹק הַכֹּהֵן ... עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּלִכוּ אֹתוֹ עַל־גִּחוֹן׃ לט וַיִּקַּח צָדוֹק הַכֹּהֵן אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן־הָאֹהֶל וַיִּמְשַׁח אֶת־שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ מ וַיַּעֲלוּ כָל־הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מְחַלְּלִים בַּחֲלִלִים וּשְׂמֵחִים שִׂמְחָה גְדוֹלָה וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם׃ מא וַיִּשְׁמַע אֲדֹנִיָּהוּ וְכָל־הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהֵם כִּלּוּ לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאָב אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ קוֹל־הַקִּרְיָה הוֹמָה׃ מב עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא וַיֹּאמֶר אֲדֹנִיָּהוּ בֹּא כִּי אִישׁ חַיִל אַתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר׃ מג וַיַּעַן יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲבָל אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ־דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת־שְׁלֹמֹה׃ מד וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־צָדוֹק הַכֹּהֵן וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עַל פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ׃ מה וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגִחוֹן וַיַּעֲלוּ מִשָּׁם שְׂמֵחִים וַתֵּהֹם הַקִּרְיָה הוּא הַקּוֹל אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃ מו וְגַם יָשַׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה׃ מז וְגַם־בָּאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר יֵיטֵב אֱלֹהֶיךָ אֶת־שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְּׁמֶךָ וִיגַדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ וַיִּשְׁתַּחוּ הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּשְׁכָּב׃ מח וְגַם־כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן הַיּוֹם יֹשֵׁב

תרגום

על כודנתא דמלכא דויד ואוביל יתיה לשילוחא: לט ונסיב צדוק כהנא ית קרנא דמשחא מן משכנא ומשח ית שלמה ותקעו בשופרא ואמרו כל עמא יצלח מלכא שלמה: מ וסליקו כל עמא בתרוהי ועמא משבחין בחנגיא וחדן חדוא רבא וזעת ארעא לקלהון: מא ושמע אדניה וכל זמיניא די עמיה ואינון ספיקו למיכל ושמע יואב ית קל שופרא ואמר מא דין קל קרתא אשתגישת: מב עד דהוא מליל והא יהונתן בר אביתר כהנא אתא ואמר אדניה עול ארי גבר דחיל חטאין את וטב תבשר: מג ואתיב יונתן ואמר לאדניהו בקושטא רבוננא מלכא דויד אמליך ית שלמה: מד ושלח עמיה מלכא ית צדוק כהנא וית נתן נביא ובניהו בר יהוידע וקשתיא וקלעיא וארכיבו יתיה על כודנתא דמלכא: מה ומשחו יתיה צדוק כהנא ונתן נביא למהוי מלכא בשילוחא וסליקו מתמן כד חדן ואשתגישת קרתא הוא קלא דשמעתון: מו ואף יתיב שלמה על כורסי מלכותא: מז ואף עלו עבדי מלכא לברכא ית רבוננא מלכא דויד למימר יוטיב יי ית שום שלמה משמך ויסגי ית כורסיה מכורסך וסגיד מלכא על שיווֹיא: מח ואף כדין אמר מלכא בריך יי אלהא דישראל דיהב יומא דין בר יתיב

רשי

אמרו אורים ותומים: (לט) את קרן השמן. משמן המשחה שעשה משה: מן האוהל. שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שאנו שונים בסדר יומא: (מ) בחלילים. פלאוטי"ש בלע"ז: ותבקע הארץ. דברו הנביאים בלשון הבאי כלשון בני אדם: (מג) אבל אדונינו. כלומר עכשיו אין בשורתי טובה לך:

בקרנות

רלבג

ויהוידע והכרתי והפלתי. הם היו סנהדרין כמו שקדם וזה כי אלו שזכר הם אשר על פיהם ראוי שתהיה בחירת המלך להיות מה שיבחרו נבחר מאת ה' והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו ה' כמו שמצאנו בשמואל כשבחר שאול ודוד וכן הענין בכ"ג באורים ותומים יודע מי הוא אשר בחר ה' בו וכן הענין בסנהדרי גדולה כי כל ישראל מחוייבים להמשך למה שיגזרו כמו שנתבאר בתורה ולזה זכר בזה המקום צדוק הכהן כי הוא הי' כ"ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפליתי שהיו סנהדרי גדול' ובניהו בן יהוידע היה עליהם כמו שנזכר בספר שמואל: (מ) מחללי' בחלילים. ר"ל שהיו מנגנים בחלילים והם כלי זמר בדמיון קנים והם נקובים נקבי' מסודרי' להוצא' מינים מוגבלים מהקולות: ותבקע הארץ לקולם. אמר זהו על צד ההפלגה והגוזמא או יהיה הרצון בזה כי לקולם נאספו רבים אליהם מכל הצדדים וכאילו נבקעו אויר הארץ בחוזק: (מא) מה קול הקריה הומה. ר"ל מה קול העיר אשר היא הומה זאת ההמי' הנפלאה: (מב) כי איש חיל אתה וטוב תבשר. ידמה שהרצון באיש חיל איש טוב כי האיש הטוב עושה חיל בטובותיו ומדרך האיש הטוב לבשר טוב לא הרע או ירצה הרצון באיש חיל גבור והנה מדרך הגבור שיתנבא תמיד הטוב בדברי הריב והמלחמה לסבה היותו

בלתי

תולדות אהרן והפב מחללים. פסיה כם: ותבקע הארץ. חולין נ חמיד כס: אמן כן יאמר. (סוטה יח): ימיב אלקים בסנהדרין קס:

ויאמרו כל העם ד' וסי' אל שמואל: ויקח צדוק הכהן את קרן השמן. אמן והלל לה'. אשר בשער והזקנים: ותבקע ד' וסי' האדמה אשר התחיהם. ותבקע הארץ לקולם. ותבקע העיר דמלכים. וחברו דירמיה: וטוב י"ז בקריאה וסי' ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ. ולא תחוס עינך עליו. בכל הדרך אשר צוה. וישלח ויביאהו והוא אדמוני. יאמר נא אדננו. ויהי בהיות רוח אלהים. ויקרא אכיש אל דוד. עודנו מדבר והנה יונתן. מקול מפלתו הרעשתי. ועמהם הלוים שמעיהו. יגיע כפיך כי תאכל. כל ימי עני רעים. תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. ומתוק האור וטוב לעינים. וטוב משניהם. וטוב לא יהיה לרשע: ותהם ג' בקריאה וסי' נמסר בשמואל א' סימן ד':

מצודת ציון

ת"י וקשתיא וקלעיא: על גיחון. אל גיחון: (לט) קרן. כלי עשוי דמות קרן: (מא) הקרואים. המזומנים לסעודה כמו אחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט): הקריה. העיר: (מב) איש חיל. אדם מעולה ומזורז: (מה) ותהם.

מלשון

מצודת דוד

כסא המלוכה: (לט) מן האוהל. אשר נטה דוד בעירו להכניס בו הארון ושם היה שמן המשחה: (מ) מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל וכן כהולך בחליל (ישעיה ל'): בקולם. בעבור קול ההמיה והוא ענין גוזמא: (מה) והם כלו לאכול. אז הקול שמעו בעת כלו לאכול: קול הקריה הומה. קול קבוצת אנשי העיר הומה: (מב) וטוב תבשר. על כי מדרך אדם המעולה להתאמץ להשמיע בשורה טובה: (מג) אבל. ר"ל לא כמו שתחשוב שאבשר טוב אבל הוא בהיפך כי המלך דוד וגו' ורעם היא: (מז) על המשכב. בשכבו על המשכב השתחוה לה':

ספר

עַל־כִּסְאִי וְעֵינַי רֹאוֹת׃ מט וַיֶּחֶרְדוּ וַיָּקֻמוּ
כָּל־הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר לַאֲדֹנִיָּהוּ וַיֵּלְכוּ
אִישׁ לְדַרְכּוֹ׃ נ וַאֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא מִפְּנֵי
שְׁלֹמֹה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ׃ נא וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה לֵאמֹר הִנֵּה
אֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא אֶת־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה
אָחַז בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר יִשָּׁבַע־לִי
כַיּוֹם הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אִם־יָמִית אֶת־
עַבְדּוֹ בֶּחָרֶב׃ נב וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אִם יִהְיֶה
לְבֶן־חַיִל לֹא־יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה
וְאִם־רָעָה תִמָּצֵא־בוֹ וָמֵת׃ נג וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּרִדֻהוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ
וַיָּבֹא וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר־
לוֹ שְׁלֹמֹה לֵךְ לְבֵיתֶךָ׃
ב א וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־
שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר׃ ב אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ
כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ׃
ג וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו
מִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֺתָיו כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה
שָׁם׃ ד לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ
אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ
בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת
בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־
יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃

על כורסי מלכותי ועיני חזאן: מט ותוהו וקמו כל זמיניא די לאדניהו ואזלו גבר לארחיה: נ ואדניהו דחיל מן קדם שלמה וקם ואזל ואתקיף בקרנת מדבחא: נא ואתחוא לשלמה למימר הא אדניהו דחיל מן קדם מלכא שלמה והא אחד בקרנת מדבחא למימר יקים לי כיומא דין מלכא שלמה דלא יקטיל ית עבדיה בחרבא: נב ואמר שלמה אם יהי לגבר דחיל חטאין לא יפול משער רישיה לארעא ואם בישתא תשתכח ביה ויתקטיל: נג ושלח מלכא שלמה ואחתוהי מעלוי מדבחא ואתא וסגיד למלכא שלמה ואמר ליה שלמה איזיל לביתך: א וקריבו יומי דוד לממת ופקיד ית שלמה בריה למימר: ב אנא אזיל באורח כל ארעא ותתקיף ותהא לגבר דחיל חטאין: ג ותטר ית מטרת מימרא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי למטר קימוהי פקודוהי ודינוהי וסהדותיה כמא דכתיב באוריתא דמשה בדיל דתצלח ית כל דתעביד וית כל אתר דתתפני לתמן: ד בדיל די יקים יי ית פתגמוהי די מליל עלי למימר אם ימרון בנך ית ארחיהון למהך קדמי בקשוט בכל לבהון ובכל נפשיהון למימר לא יפסוק

רש"י

(נ) בקרנות המזבח. שהיה בגבעון אמר הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין אמות כאן ואקבר בקברי אבותי כך דרש

רלבג

בלתי מפחד: (נ) ויחזק בקרנות המזבח. הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם בא שם רוצח מכה נפש בזדון ובערמה והנה אדוניה לזה בא שם כי שם לא היה מפחד שיהרגנו שלמה ויהיה במקום ההוא לו למקלט עד שישביעהו המלך שלמה שלא ימיתהו: (נב) אם יהיה לבן חיל לא יפול משערת ראשו ארצה. ר"ל אם תחזקנה ידיו להיות לעבודת המלך ולמלכותו כשאר בני החיל לא יגיעהו נזק אלי וכן שלח דוד לכל אנשי יבש גלעד ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל: (נג) ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה. ידמה כי מפני שאמר לו שלמה אם יהיה לבן חיל חשב אדניהו שירצה לעמוד לפניו וישרתהו ולזה לא היה רוצה להפרד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו: (ב) וחזקת והיית לאיש. רוצה לומר שלא תהיינה פעולותיך פעולות צעיר שנים ונער אבל תהיינה פעולות איש גדול וזה אמנם יהיה עם ההתישבות עצה: (ג) ושמרת את משמרת ה' אלהיך. ר"ל שישמור בלב מה שיצוהו הש"י לשמרו וזה אמנם יהיה בלמידת התורה ותהיה הלמידה ההיא בהתכונו' לתכלית שתלך בדרכי הש"י אשר נזכרו בתורה ולשמור כל החקים והמצות והמשפטים והעדות הכתובים בתורת משה כי בלמידה הזאת תשכיל ותדע כל מה שראוי לך לעשות בדבר דבר שיקרה לך ותהיה מפני זה מוכן להתנהג בדרכי התורה בכל מעשיך ובזה ג"כ תשכיל ותדע כל מה שראוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחוייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל בעשייתם ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות הש"י ומצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו הגיע לך ההצלחה והוא מענין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל. שכל דוד מכל עבדי שאול: (ד) למען יקים ה' את דברו וגו' באר לו שכבר יגיע לו משמירת כוונה תועלת אחר והוא התמדת המלוכה לו ולזרעו: את

רדק

(נ) ויחזק בקרנות המזבח. המזבח שהיה בירושלים כי היתר הבמות היה אז והחזיק במזבח להנצל שם: (נא) אם ימית את עבדו. רוצה שאני מפחד תמיד ומסופק בו ישבע לי שלא ימיתני: (נב) אם יהיה לבן חיל. כמו בן חיל לאדוניו וירא מפניו וסר אל משמעתו ות"י אם יהא לגבר דחיל חטאין פי' בן חיל בעל כח לכבוש את יצרו: (ב) והיית לאיש. זריז ומושל בנפשך וכובש את יצרך וכן ת"י לגבר דחיל חטאין ופי' לפניו ושמרת וגו'. וכן ועמשא בן איש ר"ל גדול ונכבד וכן כולם אנשים גדולים ונכבדים: (ג) את משמרת ה' אלהיך. כמו ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות ללכת בדרכיו תכון המדות מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום אף אתה היה רחום: לשמור חקותיו: המצות שלא נגלה טעמם: מצותיו. אשר נאמר בהם מצות כגון שלוח טמאים והפרת נדרי' וכיוצא בהן: ומשפטיו. הדינין: ועדותיו. אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדים וכיוצא בהם שהם לזכר והנה כל התורה. ועדותיו נראית בו הוי"ו בקריא' והיא למ"ד הפועל אע"פ שהוא מנחי העי"ן נהפכה עי"ן הפעל וכן בדרך עדותיך שבתי והדומי' להם: תשכיל. כתרגומו תצלח: את כל אשר תעשה. כמו בכל אשר תעשה ויהיה תשכיל פועל עומד או יהיה את כמשמש ויהיה תשכיל פועל יוצא כלומ' בשמרך המצות תצליח אתה את
כל

תולדות אהרן ויקרבו ימי דוד. זוכר ויהא:

אחז ג' חד מלעיל וסי' חיל אחז ישבי. והנה אחז בקרנות המזבח. שמאל בעצתו ולא אחז. בתרא מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע: ועדותיו ה' מפקין ו"ו בליש' וסי' ושמרת את משמרת. וימאסו את חקיו. ויעמד המלך על העמוד. וחברו על עמדו דדברי הימים. כפני אשר קטרתם:

מצודת דוד

(מח) אשר נתן היום יושב. כמו אשר נתן היום בן יושב וגו': (נ) ירא. שלא לדונו כמורד במלכות על אשר רצה למלוך מבלי דעת המלך: בקרנות המזבח. אשר עמד לפני הארון בחשבו שלא יחלל המקום להרגו שם: (נא) אם ימית. ר"ל בלא ימית והאלו אמר שיהיה עליו עונש שבועה אם ימית וגו': (נב) לבן חיל. ר"ל לעבוד עבודתו כשאר עבדי המלך: לא יפול וגו'. ר"ל לא יענש על העבר אפילו עונש מועט ואמר בלשון גוזמא כדרך שהבריות אומרים: ואם רעה תמצא בו. ואפילו בדבר שאין בו כדי להמית מ"מ יומת בעבור שרוף הדבר הזה: (נג) וירדהו. נוח לו לרדת בהבטחתו: לך לביתך. כי נראה עומד לפני שלמה בחשבו בכוונתו להיות לבן חיל לעמוד לפניו ולשרתו בכל עת ואמר לו לך לביתך כאומר לפני לא כן יחשב כ"א שהיה לבן חיל לעת מלוא בזמן הצורך: ב (ב) בדרך וגו'. ר"ל כמנהג הנהוג בכל הבריות: והיית לאיש. עם שאתה עודך נער התחזק עצמך להיות כאיש השלם בשכל האויל והמות ואינני להזהירך בדרך הלך: (ג) משמרת ה'. הדברים אשר צוה ה' לשמרו ואל בינתך אל תשען: ללכת בדרכיו. להיות רחום ורב חסד כמוהו: חקותיו. הם המצות שלא נתגלו טעמיהם והמה כחק וגזירה: מצותיו. מה שבין אדם למקום: ומשפטיו. מה שבין אדם לחברו: ועדותיו. הם המצות אשר טעמיהם להעיד על מפלאות ה' כשבת ומועדי ה' והדומים: למען תשכיל. רצה לומר כשתשמור כל המצות תשכיל עוד מהם את כל אשר תעשה מהדברים אשר לא נאמרו בתורה כי מהם החכם יקח לעבוד את ה': ואת וגו'. הוא כפל ענין במ"ש: (ד) לאמר לא יכרת.
לפי

מצודת ציון

מלשון כמ"ה: (נא) כיום. כמו כי יום הוא כמו עת וכ"ף באה לאמתת הדבר כמו מכרה כיום (בראשית כ"ה): (נב) משערתו. משער ראש

רדק

כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם : (ה) וגם אתה. וגם לרבות על מצות ה׳ אשר צוהו ללכת בדרכי ה׳ אמר וגם זאת היא מדרכי ה׳ לבער אנשי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגו׳ או יהיה וגם אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך להודיעך אלא לצוותך עליו לבערו מן העולם : אשר עשה לי. פי׳ אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי עש׳ מה שעשה להם כי אבנר אני הבטחתיו וקבלתיו בהבטחתי ועמשא גם כן היה בשליחותי ומסב אנשי יהודה אלי ויש מפרשים אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפירו׳ הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי״ו השמוש ואשר עשה. ובדרש אשר עשה לי שהראה הספר ששלח לו דוד ביד אוריה : לשני שרי צבאות ישראל. כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלום שר צבא ובדעת דוד היה למנותו אחר כך שר צבא ועוד כי גדול היה ביהודה ושר צבא יהודה וכתוב עליו עוד ויט את לבב כל איש יהודה כאיש אחד : ויהרגם. בשלום. טעמו עם ויהרג׳ כלו׳ ויהרגם בשלום וישם אות׳ דמי׳ כאילו היה דמי מלחמה או פירוש. וישם דמי המלחמה דמי עשאל כי עשהאל רודפהיה לאבנר שם אות׳ כדמי שלום כאלו הרג אבנר לעשאל בשלום נקם נקמתו מאבנר וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא נשמר ממנו ועמשא גם כן הרג בשלום שאמר לו השלום אתה אחי אחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום טענה להרגו ונתן הדמים ההם שעשה אותם דמי מלחמ׳ נתן אות׳ בחגורתו אשר במתניו כמו שנאמר ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו ובנעלו אשר ברגליו שנפלו מתים לרגליו ויונתן תרגם הפסוק׳ מן דקטילינון בערמומותיה וגו׳ כבעמוד . ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו נדמת איך חולצת והיה שוחה ותראה לו כי בשניה היא חולצת או הכהו וזהו שאמר לדבר אתו בשלי לשון של המלך והנה אמר ובנעלו אשר ברגליו : (ו) ועשית כחכמתך. כלומר שלא תהרגנו עד שתמצא עליו עולה אע״פ שהוא חייב מיתה כי מלחמות ה׳ נלחם וטובות נמצאו בו אלא שהרג לאלה שני השרים חנם לפי׳ תעשה כחכמתך שתביאהו לידי עילה והסיבה שיתחייב הריגה : ולא תורד שיבתו בשלום שאול. תניחנו למות מיתת עצמו אלא יהרג כמו שהרג : (ז) כי כן קרבו אלי. בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שכתוב משכב וספות וחטים ושעורים הגישו לדוד וכתוב והוא כלכל את המלך בשבתו במחנים וכן ת״י איטון ספיקו צרכי : (ח) והנה עמך . כלומר אע״פ שהוא משבט בנימין עמך וברשותך והוא לכביאו לידי מיתה או פירוש והנה עמך בירושלים כדי שתוכל למצוא לו עילה סבה להמיתו. ובדרש כי רבו היה והיה תלמדו וזהו טעם עמך : קללני. כזה

ג׳ ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה
לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־
יג׳ כ״ל שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר
ב׳ חמרו וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־
ס״פס׳ בליש׳ מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה
בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ
אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ ו וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ
כ״מ״ל בליש׳ מ׳ הס׳ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃
ב׳ הכפ׳ כדי שאול ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד
וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ
אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃
ס״ר״פ כביפ׳ ח וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי
ד׳ חס׳. ל׳ מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה
ל׳ נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־
יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ
בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃
ל׳ ט וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה
וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ

קֳדָם גְּבַר מֵעַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ה וְאַף
אַתְּ יְדַעְתְּ יַת דַּעֲבַד לִי
יוֹאָב בַּר צְרוּיָה דַּעֲבַד
לִתְרֵין רַבָּנֵי חֵילְוָתָא
דְיִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בַּר נֵר
וְלַעֲמָשָׂא בַר יֶתֶר דְּקַטְלִינוּן
בְּעַרְמוּתֵיהּ וּדְמֵי דִי יִתְחַשֵּׁב
לֵיהּ דְּמֵיהוֹן עֲלוֹהִי כִּדְם
תְּבִירֵי קְרָבָא וִיתֵיב לְהוֹן
בִּכְמָנַת שְׁלָמָא וַאֲשַׁד
דְּמְהוֹן בְּאִסְפַּנְיקֵי דִי
בְחַרְצֵיהּ וְדַשׁ בְּטַרְטְרִיתָא
דִי בְרַגְלוֹהִי׃ ו וְתַעְבֵּיד
כְּחוּכְמְתָךְ וְלָא תְחֵית
שֵׂיבְתֵיהּ בִּשְׁלָמָא לִשְׁאוֹל׃
ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי גִלְעָדָאָה
תַּעְבֵּיד טִיבוּ וִיהוֹן בְּאוֹכְלֵי
פָתוֹרָךְ אֲרֵי אִינוּן סַפִּיקוּ צָרְכַי
בְּמֶעְרְקִי מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם
אָחוּךְ׃ ח וְהָא עִמָּךְ שִׁמְעִי
בַר גֵּרָא בַר מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִן
מֵעוֹלֵימַת וְהוּא לְוָטַנִי לְוָטָן
מְרִירָן בְּיוֹמָא דַאֲזַלִית לְמַחֲנָיִם וְהוּא נְחַת לִקְדָמוּתִי לְיַרְדְּנָא וְקַיֵּימִית
לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיָי לְמֵימַר דְּלָא אֶקְטְלִינָךְ בְּחַרְבָּא׃ ט וּכְעַן לָא תְזַכֵּינֵיהּ אֲרֵי
גְּבַר חַכִּים אַתְּ וְתִידַע יַת דְּתַעְבֵּיד לֵיהּ וְתַחֵית

שלום ח׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ במסרת רבתא : והנה ה׳ ר״פ בספרא וסימ׳ נמסר לעיל בריש ספרא : מבחרי׳ ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן ג׳ :

תולדות אהרן וסוו באבלי. עקידס ש׳ מנ זוכר מרומם : והוא קללני. שכם קם עקידס שער סב : אם אמיתך כחרב : זוכר משפטים :

רשי

דרש רבי תנחומא : (ה) את אשר עשה לי. שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה במדרש רבי תנחומא : דמי מלחמה בשלום. שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו : בחגורתו אשר במתניו. שהגר חרבו מצומדת על מתניו שלא כדרך המצבים בבאתו לקראת עמשא ופיה למטה כדי שתפול כמה שנאמר והוא יצא ותפול (שמואל ב׳ כ׳ ח) וכשנפלה ונפלה כסבור עמשא שלא נטל אלא להגביהה מן הארץ ולא נשמר מחרב אשר ביד יואב : ובנעלו אשר ברגליו. אף אבנר הרג בערמה ששאלו גידמת היאך חולצת כמה שנאמר (שמואל ב ג כז) ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי לשון של מלך : (ו) ולא תורד שיבתו בשלום שאול. אל תניחהו למות מיתת עצמו וליפול בגיהנם : (ח) קללה נמרצת. מפורשת כמו מה ימריצך (איוב יז ג) ומה נמרצו (שם ו׳ כה) כמו מה נמלצו : (ט) כי איש חכם אתה. תן לבך למצוא לו עון מית׳ בשביל דבר אחר וזהו וידעת את אשר תעש׳ לו

רלבג

(ה) את אשר עשה לי יואב בן צרויה. ר״ל על דבר אבשלום שעבר מצותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שזכר במה שקדם : וישם דמי מלחמה בשלו׳. ר״ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה אז אבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו וילך בשלום : ויתן דמי מלחמה. בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו. זה שב אל עמשא כי יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מצומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עמשא שהוא לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יתאמת שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר אינם מוכנים לצד המלחמה כלל : (ו) ולא תורד את שיבתו בשלום שאול. ר״ל עשה כחכמתך באופן שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאות האלו ויוסרו שאר אנשים מעשות ככה ויראו ג״כ מלבטוח במלכות : (ח) והנה עמך שמעי בן גרא. אמר זה כי הוא היה עמו בהמשחו כאמרו ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו וידמה ג״כ שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירושלם כמו שתמצא שנזכר במה שאחר זה : והוא קללני קללה נמרצת. חזק׳ וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום : (ט) ועתה אל תנקהו. ר״ל אף ע״פ שהוא

מצודת ציון

ב (ז) קרבו אלי. קרבו אותי : (ח) קללני. מלשון קלות ובזיון : נמרצת. חזקה כמו ותבל נמרץ מוכס

מצודת דוד

לפי באורו הדברים אמר טוב לאמר : (ה) וגם אתה ידעת. ר״ל כמו שיודע אני כמו כן אתה ידעת ואין מצורך לספר לך פרטי הדברים : אשר עשה לו. והוא ומפרש שזהו אשר עשה לשני שרי וגו׳ כי על כי הם באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועכ״ז הרגם יואב יחשב א״כ לדוד לכלימה באה : לשני שרי צבאות. כי גם עמשא היה שר צבא לאבשלום אף בדעת דוד היה להעמידו תחת יואב : דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך באנשי מלחמתי שפך הוא באנשי שלומי : ויתן דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך במלחמה בגבורה מפורסמת שפך באנשי שלומי בערמה : בחגורתו וגו׳. ר״ל במה שחגר חרבו מצומדת במתניו להכות בכדי שתהא מחה לנטל בשחיה מוטבת וכשלא מול עמשא שהה מעט לתקן מנעלו ונפלה החרב מתערה והגביה בידו והכהו בה ועמשא לא נשמר על כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה : (ו) כחכמתך. לפי חכמתך המצא לו עילה : ולא תורד שיבתו. ר״ל עם בהוא איש שיבה לא ההדר פניו וראה שלא ירד לקבר בשלום במיתת עצמו : (ז) כי כן. ר״ל בזה הדבר עצמו קרבו אותי לאכול על שולחן אביהם וכאומר עוד העטה עמהם הסד זולת מה שיהיו בגורלי שולחנך כי זהו תשלום גמול ולא להסד יקרא : (ח) עמך. ור״ל הוהכך היושב עמך בתמידות ורז״ל אמרו שהיה מלמדו תורה : ביום לכתי מחנים. כי בהברחה מפני אבשלום הלך עד מחנים וישב בה עד חזרתו לירושלים : והוא ירד. לפייס אותי ונשבעתי ע״א לבא אחיו ולזה לא תוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו : (ט) ועתה. הואיל ואתה המלוך ההוא אל תנקה אותו מהעון הזה מבלי לשלם ע

את־שיבתו בדם שאול: י וישכב דוד
עם־אבתיו ויקבר בעיר דוד:
יא והימים אשר מלך
דוד על־ישראל ארבעים שנה
בחברון מלך שבע שנים ובירושלם
מלך שלשים ושלש שנים: יב ושלמה
ישב על־כסא דוד אביו ותכן מלכתו
מאד: יג ויבא אדניהו
בן־חגית אל־בת־שבע אם־שלמה
ותאמר השלום באך ויאמר שלום:
יד ויאמר דבר לי אליך ותאמר דבר:
טו ויאמר את ידעת כי־לי היתה
המלוכה ועלי שמו כל־ישראל פניהם
למלך ותסב המלוכה ותהי לאחי כי
מיהוה היתה לו:
טז ועתה שאלה אחת אנכי
שאל מאתך אל־תשבי את־פני
ותאמר אליו דבר: יז ויאמר אמרי־נא
לשלמה המלך כי לא־ישיב את־
פניך ויתן־לי את־אבישג השונמית
לאשה: יח ותאמר בת־שבע טוב
אנכי אדבר עליך אל־המלך: יט ותבא
בת־שבע אל־המלך שלמה לדבר־לו
על־אדניהו ויקם המלך לקראתה
וישתחו לה וישב על־כסאו וישם
כסא לאם המלך ותשב לימינו:
כ ותאמר שאלה אחת קטנה אנכי
שאלת מאתך אל־תשב את־פני
ויאמר־לה המלך שאלי אמי כי לא־
אשיב את־פניך: כא ותאמר יתן את־
אבישג השנמית לאדניהו אחיך

כמן · ט"ז. ל' חס' · ג' חס' · ס' · ג' וחס' · ס'. ל' חס' · כ' ההותי את · ל'. כ"ד · י"ג · ל' · י"ג · ס' · ד' · ג' חס'

ית שיבתיה בקטלא
לשאול: י ושכיב דוד עם
אבהתוהי ואתקבר
בקרתא דדוד: יא ויומיא
די מלך דוד על ישראל
ארבעין שנין בחברון מלך
שבע שנין ובירושלם מלך
תלתין ותלת שנין:
יב ושלמה יתיב על כורסי
מלכותא דדוד אבוהי
ואתקינת מלכותיה לחדא:
יג ואתא אדוניהו בר חגית
לות בת שבע אמיה
דשלמה ואמרת השלם
מיתך ואמר שלם: יד ואמר
פתגם אית לי למללא עמך
ואמרת מליל: טו ואמר
את ידעת ארי דילי הות
מלכותא ועלי שויאו כל
ישראל אפיהון למהוי
מלכא ואסתחרת מלכותא
והות לאחי ארי מן קדם
יי הות ליה: טז וכען
שאלא חדא אנא שאיל
מנך לא תתיבין ית אפי
ואמרת ליה מלל: יז ואמר
אמרי כען לשלמה מלכא
ארי לא יתיב ית אפך ויהב
לי ית אבישג דמן שונם
לאתו: יח ואמרת בת שבע
טב אנא אמליל עלך קדם
מלכא: יט ואתת בת שבע
לקדם מלכא שלמה
למללא עמיה על אדניהו
וקם מלכא לקדמותה
וסגיד לה ויתיב על כורסיה
ושוי כורסא לאמא דמלכא
ויתיבת לימיניה:
כ ואמרת שאלא חדא
זעירא אנא שאלא מנך לא
תתיב ית אפי ואמר לה מלכא שאילי אמי ארי לא אתיב ית אפיך: כא ואמרת
תתיהב ית אבישג דמן שונם לאדניהו אחוך לאתו:

רשי

לו: (יב) ותכון מלכותו מאד. סף על הפליונים: (יט) לדבר לו. לדבר בשבילו בשביל אדוניהו: לאם המלך. אמרו רבותינו לאמה של מלכות הוא רות

רלבג

שהוא עמך ואין לך עליו דרך ותואנה להרגו ולא על מה שחרף וקלל אותו כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתהו והנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי איש חכם אתה ותמצא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להגיע עליו עונש המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם: (י) וישכב דוד עם אבותיו. מגיד שאבותיו היו צדיקים וישרים כמוהו: ויקבר בעיר דוד. הוא ציון: (יב) ושלמה ישב על כסא דוד אביו. מגיד שאחז מעש' אבותיו: (כב) ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה. ר"ל שהוא היה יותר ראוי למלוך כי הוא הגדול ממני כי הממלכה ראוי שתהיה לגדול כאמרו ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולאביתר הכהן היתה גם כן ראויה יותר הכהונה הגדולה כי ראשונה היתה לו קודם היותה לצדוק והיתה לו גם בן אבותיו וליואב בן צרויה גם כן היה ראוי יותר שיהיה שר הצבא מזולתו כי הוא היה ראשון בזאת השררה ובהיות הענין כן שהוא ראוי יותר למלוכה ואלו אשר עזרוהו ראוים יותר לשררותיהם הנה ימשך מזה במעט שנה שתשוב המלוכה לאדניה ומפני זה הוא מבקש אבישג השונמית לאשה לחזק את ידו וידי עוזריו שהמלוכה ראויה שתהיה לו כי אם היתה הרכובה על הפרדה אשר רכב עליה המלך סימן למלוכה כמו שקדם כל שכן שהלקיח' לאשה אשר שכבה בחיק המלך הוא סימן למלוכה ובהיות הענין כן הנה

רדק

בזה אותי בדברים ובמעשה: נמרצת. חזקה שאמר לו איש הדמים איש הבליעל ועפר בעפר כמו מה נמרצו אמרי יושר ויש דרש שהוא נוטריקון: ירד לקראתי. שאמחול לו ונשבעתי לו שלא אמיתנו אע"פ שנשבעתי לו שלא אמיתנו חייב מיתה הוא ולשמור שבועתי לא תמיתנו עד שתמצא לו עילה ועון וסבב אתה הדבר שיבא לידי עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי איש חכם אתה ותדע למצוא לו עילה: בעיר דוד. היא ציון: (יב) ותכון. אחר שהמית אלה שדמו להיות לו לשטן כמו שאמר אחרי מות שמעי והממלכה נכונה ביד שלמה: (טו) כי מה' היתה לו. כי נודע כי נתן הנביא אמר על פי ה' כי שלמה יהיה מלך ואעפ"כ יהיה הוא מערער במלוכה אם יוכל ויתן לו את אבישג כי מותרת היתה לו כי דוד אביו לא ידעה אלא שאין משתמשין בשרביטו של מלך אלא א"כ הוא מלך ולתואב' זו ביק' אות' אדוניהו ובת שבע לא הרגישה בדבר: (יט) וישב על כסאו. אחר שקם לקראתה והשתחוה לה חזר למקומו על כסאו וצוה לשום כסא לאמו שתשב לימינו ויש דרש לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות כי עדיין היתה היא בחיי' וזה רחוק מאד: (כא) יתן. אינו לשון זכר לנקבה אלא פי' יותן זה כמתן והוא אבישג. ולשון זכר

מלכתו ג' חס' נמסר בסדר בלק: ועלי ה' בקריאה וסימ' נמסר בשמואל ב' סימ' י"ח: למלך ג' וחס' וסימ' ועלי שמו כל ישראל פניהם. ויהי בשמנים שנה. כי מבית הסורים יצא למלך: מאתך ה' בקריא' וסי' ועתה שאלה אחת קטנה. ותאמר שאלה אחת קטנה. והיה אני אלך מאתך. שתים שאלתי מאתך. אם תראה אתי לקח מאתך: תשב ה' ד' קמץ ומלרע וחד פתח ומלעיל וסי' רק את בני לא תשב שמה. תשב אנוש עד דכא ותאמר. בעבור דוד עבדך אל תשב. אל תשב את פני המלכים. בתראה מלעיל: יתן ז' וסי' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס: השנמית ג' חס' בקריאה וסי' וימצאו את אבישג השנמית. ותאמר יתן את אבישג השנמית. ולמה את שאלת את אבישג השנמית:

מצודת ציון

(מיכה ב): (טו) שלום. ענין בקשה הכינני תולדות אהרן ויסוס אשר מלך. סנהדרין קו זכאים קיט (רלא כשנה נו):

מצודת דוד

גמול הראוי: כי איש חכם אתה. ותוכל למצוא העילה את אשר תעשה לו: שיבתו. ר"ל אל תחוס להדרו בעבור שיבתו: בדם שאול. ר"ל לא תניחו למות על מטתו כ"א ישפך דמו בחרב: (י) בעיר דוד. היא ציון: (יא) שבע שנים. ובש"ב נאמר גם ששה חדשים ולא חש למנותם כאן על כי היה נרדף מאבשלום ששה חדשים לא נחשב לו לעולם: (יב) ותכון מלכותו. לא כאביו שהיה לפעמים נרדף בעת מלכותו מאבשלום ושבע בן בכרי כי מלכותו היה נכון מאד: (יג) השלום בואך. שאלה אותו אם ביאתו בדבר שלום או בא להתקוטט עמה בדבר מה: (טו) כי לי וגו'. על כי שאלתו היה בדבר ה' וכו': ועכש טומו היתה להתנשא עוד ולאמר אני המלך ורצה לעשות הכנה לזה את אבישג להשתמש בתשמיש שהמלך שאין ראוי כ"א למלך וחשש פן תרגיש בדבר לזה הקדים ואמר הלא מאז היתה המלוכה ראוי לי על כי אני גדול האחים וקף שלום הפעו כי מאז ועכ"ז מלך שלמה כי מה' היתה לו וא"כ מי פתי יסור הנה להתהפך מול גזירת הרקום: (טז) ועתה. הואיל ואין הפץ בדבר המלוכה: אל תשיבי וגו'. ר"ל פני ריקם מבלי למלאות שאלתי: (יח) טוב. ראוי והגון הדבר הזה ולכן אדבר בעבורך אל המלך: (יט) על אדניהו. בעבור שאלת אדניה: לקראתה. ללכת

רדק

וכר טפל על הענין וכן יעשה מלאכה: (כב) שאלי לו את המלוכה. והבין שלמה כי בתואנה הוא מבקש אותה לפי שהיה אסור להשתמש בה אם לא היה מלך ואם יתנו לו את אבישג היה סבור שהחזיק במלכות והבין כי אביתר ויואב שהחזיקו את ידו יעצוהו זה לפי׳ אמר לו ולאביתר וליואב בן צרויה וכן ת״י הלא בעצה דא הוו הוא ואביתר כהנא ויואב בן צרויה: (כד) ויושיבני. כפתח מקום צרי וכן יאהבני אישי: עשה לי בית. בית מלכו׳ וכן ת״י ותקיים לי מלכו: (כה) ביד בניהו. אעפ״י שהיה כהן ואסור להטמא למתים כשפגע בו לא מת מיד וסלק ידו ממנו טרם מותו או אעפ״י שאסור לכהן להטמא למתים במקום מצוה מטמא ולעשות מצו׳ המלך מצוה היא וכן מותר לכהן להלחם במלחמות מצוה ולהטמא לפיכך נתנו שלמה שר צבא וכן פירש׳ בספר שמואל בפסוק הוא הכה את שני אריאל מואב: (כו) ענתות. איש ענתות כי משם היה וענתות לכהנים היה כי כן כתוב בספר יהושע וכתיב מן הכהנים אשר בענתות וכן ואני תפלה ואני איש תפלה שקר מזין איש שקר דמשק אליעזר איש דמשק או פירוש לענתות לך וכן ת״י על שדיך אל נחלתך כלומר לך לך לענתות וכן ת״י אזיל לך לקרוך ועל במקום אל וכן הרמתה על ביתו ותתפלל על ה׳ כמו אל ה׳: איש מות. חייב מיתה הוא מי שמרד במלכות ואביתר מרד בדוד שהיתה ידו עם אדניהו והיה יודע כי בדעת דוד להמליך שלמה או אפילו לא היה יודע מרד היה להמליך מלך בחיי דוד שלא ברשותו: התענית. שהלך עם דוד בברחו מפני שאול ובברחו מפני אבשלום ועטי הדרך היה להם כמו שכתוב כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר: (כז) מהיות כהן. פירוש כהן גדול ומעתה התחיל העונש על בית עלי כמו שאמר ספחני נא אל אחת הכהונות כי לעולם לא יהיה להם שום שררה בכהונה אלא יהיו נטפלים לאחרים שיהיו שרים עליהם ואביתר

מלכים א ב

כב וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר
לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־אֲבִישַׁג
הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־
הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי
וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃
כג וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה לֵאמֹר
כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי
בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
כד וְעַתָּה חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי
וַיּוֹשִׁיבַינִי עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר
עָשָׂה־לִּי בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי הַיּוֹם
יוּמַת אֲדֹנִיָּהוּ׃ כה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בְּיַד בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ
וַיָּמֹת׃ כו וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ
עֲנָתֹת לֵךְ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי אִישׁ מָוֶת
אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמִיתֶךָ כִּי־
נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן אֲדֹנָי יְהוִה לִפְנֵי דָּוִד
אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה
אָבִי׃ כז וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר
מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי

(ויושיבני ק׳; נ׳ פס׳; כ׳ דגין מ״ע וה׳ פס׳; יא; ל׳; ג׳ מ״ל בליש; ל׳ ל׳; סימן)

תרגום

כב וַאֲתֵיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה
וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ וּלְמָא אַתְּ
שָׁאֲלָא יָת אֲבִישַׁג דְּמִן
שׁוּנֵם לַאֲדוֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי לֵיהּ
יָת מַלְכוּתָא אֲרֵי הוּא אָחִי
קַשִּׁישׁ מִנִּי הֲלָא בְעֵצָה הֲווֹ
הוּא וְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְיוֹאָב
בַּר צְרוּיָה׃ כג וְקַיֵּים מַלְכָּא
שְׁלֹמֹה בְּמֵימְרָא דַּייָ לְמֵימַר
כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי אֱלֹהִים וּכְדֵין
יוֹסִיף אֲרֵי בְנַפְשֵׁיהּ מַלֵּיל
אֲדוֹנִיָּהוּ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃
כד וּכְעַן קַיָּם הוּא יי
דְּאַתְקְנַנִי וְאוֹתִיבַנִי עַל
כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּדָוִד אַבָּא
וּדְקַיֵּים לִי מַלְכוּ כְּמָא
דְמַלֵּיל אֲרֵי יוֹמָא דֵין
יִתְקְטֵיל אֲדוֹנִיָּהוּ׃ כה וּשְׁלַח
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָהוּ
בַּר יְהוֹיָדָע וּשְׁלֵיט בֵּיהּ
וְקַטְלֵיהּ׃ כו וּלְאֶבְיָתָר
כַּהֲנָא אֲמַר מַלְכָּא לַעֲנָתוֹת
אֱזֵיל לָךְ לְקִירְוָךְ אֲרֵי גְבַר
חַיָּב קְטוֹל אַתְּ וּבְיוֹמָא הָדֵין
לָא אֲקַטְּלִינָךְ אֲרֵי נְטַלְתְּ
יָת אֲרוֹנָא דַּייָ אֱלֹהִים קֳדָם
דָּוִד אַבָּא וַאֲרֵי אִתְעַנֵּיתָא
בְּכֹל דִּי אִתְעַנֵּי אַבָּא׃ כז וְתָרֵיךְ שְׁלֹמֹה יָת אֶבְיָתָר מִלְּמֶהֱוֵי כָּהֵן מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם
יי לְקַיָּמָא יָת פִּתְגָּמָא דַּייָ דִּי מַלֵּיל עַל בֵּית עֵלִי

לי אלהים י״א בקריאה וסי׳ כי שת לי אלהים זרע אחר. צחק עשה לי אלהים. בני הם אשר נתן לי אלהים בזה. כן שלם לי אלהים. להברות את דוד. ולעמשא תמרו. וישבע המלך שלמה. אם יספוק עפר שמרון לשעלים. אם יעמד ראש אלישע. עד אשר אדע. לב טהור ברא לי אלהים: ואשר עשה ד׳ בקריאה וסימני וסי׳ ואשר עשה לכם במדבר. ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו. ואשר עשה לדתן ולאבירם. לעינינו את האותות הגדלת דיהושע. ואשר עשה לי בית. ויתר דברי בעשא. ויתר דברי חזקיהו:

תולדות אהרן על כסא חד. זוסר גם: ויכס כסא. בקרא לא: ולאביתר הכהן. יומא מן זוסר גם וכסף ויסי:

מבית עלי

רשי

רות: (כב) ושאלי לו את המלוכה. משישתמש בשרביטו של מלך הוא תחלת השררה: (כד) עשה לי בית. בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן: (כו) ענתות לך. משם היה: כי איש מות אתה. שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדוניהו להמליכו שלא מדעתו: כי נשאת את ארון. בברוח אבי מפני אבשלום: וכי התענית. עמו באותה הצרה שנאמר (שמואל ב יז כט) כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר: (כז) את אשר דבר על בית עלי. והקימותי לי כהן נאמן וגו׳ (שמואל א ב ל״ה) והבטת צר מעון וגו׳ (שם לב) ומשחרבה שילה לא היה בית חשוב לעבודה להקב״ה ועתה כשיבנה בית הבחירה מלא הקב״ה את דברו לגרש את

רלבג

הנה הוא מבואר כי זאת התבול׳ מאדמיה למשוך אליו המלכות: (כו) ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שדך כי איש מות אתה. הנה היה אביתר יושב בענתות ולזה אמר שיפרד ממנו וילך לענתות על השדה אשר לו שם והנה אמר כי הוא איש מות על אשר בזה המלך להמליך מלך בזולת עצתו ואמר לו כי ביום הזה לא ימיתהו כי נשא ארון ה׳ לפני דוד וזה היה בעת ברחו מפני אבשלום שהיה נושא אותו עד שרצה דוד שישיבהו אל ירושלם: וכי התענית בכל אשר התענה אבי. ר״ל שהיה מיצר בצרתו וזה היה בבואו אל דוד כשהרג שאול נב עיר הכהנים כי אחר זה לא נפרד מדוד כלל והיה דוד נשאל לו באורים ותומים ובעת היותו בורח מפני אבשלום היה ג״כ מיצר בצרתו עד שכבר היה עולה עמו לולי שמנעו דוד מזה: (כז) למלא את דבר ה׳ אשר דבר על בית עלי בשילה. הוא מה שאמר השם יתברך על בית עלי והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבואר שמשיחו הוא המשול׳ שהכלם בחכמה בתבונ׳ ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים וזהו שלמה שאמר עליו השם יתברך וחסדי לא יסור ממנו וגו׳ והוא היה משיח השי״ת על יד צדוק הכהן

מצודת ציון

(כד) הכינני. הכין אותי: (כה) ויפגע. ענין מכה מות כמו גש פגע בו (שמואל ב׳ א׳): (כו) התענית. מלשון עינוי וצער: (כז) למלא. ענין השלמה

מצודת דוד

ללכת לקראתה: (כב) ולמה את שואלת וגו׳ ושאלי וכו׳. כי שלמה הבין נדבר אבל יבקש תואנה לעורר על המלוכה ולזה אמר בדרך משל התמה למה תשאלי דבר המסבב את המלוכה הלא טוב שאלי לו את המלוכה בעצם על כי הוא הוא הגדול ממני ולאשר אמר הוא בהקדמת שאלתו: ולו וגו׳. ר״ל וכמו שתשאלי לו את הראוי אליו כן תשאלי להטיב לאביתר וליואב את הראוי להם הואיל כי כולם המה בעצה אחת למען יחזיקו בעלהם: (כג) כה יעשה וגו׳. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכמוהו הרבה במקרא: בנפשו. באבדון נפשו כי ימות עליה: (כד) עשה לי בית. ר״ל בית מלכות והוא כפל ענין במ״ש: (כה) ויפגע בו. ואף שהיה כהן והכור לטמא למת הנה פירש ממנו עוד בו נשמתו: (כו) ולאביתר אמר. בראותו שעדיין עומד במרדו לתת עצה לאדוניה לקחת את אבישג: ענתות לך. ר״ל לך אל מקומך ענתות כי היא היתה עיר הכהנים: כי איש מות אתה. על שהיית בקשר המרד להמליך את אדניה מבלי דעת המלך אבי ולכך לא תשב עוד פה לראות פני: וביום הזה. ר״ל ואף היום במן הנראה שעודך מחזיק במרד בתת עצה לאדוניה לשאול את אבישג למצא תואנה בדבר המלוכה עכ״ז לא אמיתך: לפני דוד אבי. בהיותו בורח מפני אבשלום: וכי התענית. ובעבור אשר היית מעונה ומיצר בצרת אבי כשהיה נרדף מפני שאול: (כז) מהיות כהן. ר״ל מלשמש עוד בכהונה גדולה: למלא את דבר ה׳. הסיבה הזו היתה למלאות דבר ה׳ וגו׳: בשלה. בעת היה המשכן בשלה דבר ה׳ על בית עלי בימי היותם

בְּשִׁלֹה: כח וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כט וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ פְּגַע־בּוֹ: ל וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי: לא וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע־בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ וַהֲסִירֹתָ ׀ דְּמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ יוֹאָב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית אָבִי: לב וְהֵשִׁיב

בְּשִׁילֹה: כח וּבְסוֹרְתָא מְטַת עַד יוֹאָב אֲרֵי יוֹאָב אִתְפְּנִי בָּתַר אֲדוֹנִיָּה וּבָתַר אַבְשָׁלוֹם לָא אִתְפְּנִי וַאֲפֵיק יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְאִתְקֵף בְּקַרְנַת מַדְבְּחָא: כט וְאִתְחֲוָא לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה אֲרֵי אֲפֵיק יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְהָא בִּסְטַר מַדְבְּחָא וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה יָת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע לְמֵימַר אֱזֵיל שְׁלוֹט בֵּיהּ: ל וַאֲתָא בְּנָיָהוּ לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא פּוּק וַאֲמַר לָא אֲרֵי כָּא אִתְקְטֵיל וַאֲתֵיב בְּנָיָהוּ יָת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימַר כִּדְנַן מַלֵּיל יוֹאָב וְכִדְנַן אֲתִיבָנִי: לא וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא עֲבֵיד כְּמָא דְמַלֵּיל וְתִשְׁלוֹט בֵּיהּ וְתִקְבְּרִינֵיהּ וְתַעְדֵּי חוֹבַת דַּם זַכַּאי דַּאֲשַׁד יוֹאָב מַגָּן מִנִּי וּמִן בֵּית אַבָּא: לב וִיתֵיב יְיָ יָת חוֹבַת

רש"י

את בני עלי : (כח) והשמועה באה עד יואב . שמועת מצות דוד שצוה להרגו וידע ששלמה שונאו : כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה . סוף דבר אבל בקש לנטות אלא נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת : (ל) ויאמר לא . שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת אבנר (שמואל ב ג כט) יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו ואח"כ אצא : (לא) עשה כאשר דבר . אני מקבלם עלי לכך נדבקו כל אלה בזרע דוד עוזיה היה מצורע אסא מחזיק בפלך יהויקים נפל בחרב וחסר לחם

רדק

עלי היה : (כח) והשמועה . שמועה שאמת אדוניהו וגורש אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי אילו נטה אחרי אבשלום ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד שכיון שכל ישראל היו רוצים להמליכו לא היה מרד שיתחייב מיתה שאם בן היה עתה חייב מיתה והנה דוד אמר לו לשומו שר הצבא ובקש דמו עתה מיד יואב אבל במרד הזה הי' חייב מיתה שהרי היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה ומרד בדוד ובשלמה ונטה אחרי אדוניהו וטרם שהרג שלמה אדניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שצוה דוד את שלמה ומהמרד לא היה ירא כי אמר כי הנה אדניהו מרד והנה מחל לו שלמה שאמר לו לא יפול משערת ראשו ארצה כן מחל גם כן לעוזריו וכששמע שהרג אדניהו וגרש אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וינס אל אהל ה' ששם הי' הארון בירושלים והחזיק בקרנות המזבח להמלט שם כי מזבח היה שם כמו שכתוב כי שם העלה דוד עולות ושלמים לפני הארון ושלמה לא הרגו עד עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה להמיתו כי כן צוה לו דוד ועשית כחכמתך והיה ממתין לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שהוגד לו לשלמ' כן כי הלך והחזיק בקרנות המזבח אמר זהו קצת מרד שחושב להנצל מידי והנה הוא עדיין בדעתו ובמרדו כיון שנס מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפיכך צוה את בניהו שיפגע בו ורבותינו ז"ל נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה כלומר גם בדבר אבשלום מרד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחריו אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת כלומר גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן ומוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי והחכם רבי אברהם אבן עזרא אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי אינו ראוי להיות לו המלוכה וגם כן חשב על שלמה : (כט) אבל המזבח . כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ואמרו רבותינו ז"ל כי בדבר זה טעה יואב כי לא היה קולט המזבח אלא על שגגה ועל גגו דכתיב מעם מזבחי ולא על מזבחי : (ל) לא כי פה אמות . אמר כן כדי להפגיע שלמה לפי מחשבתו שיהרגהו במזבח ה' . ורז"ל מהם אמרו כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה לצאת כדי שלא יהיו נכסיו למלך אמר שלמה לבניהו וכי לממונו אני צריך עשה כאשר דבר ופגע בו ומהם אמרו כי נכסיהם ליורשים כמו הרוגי בית דין ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא לחיי שעה להאריך בחייו עד שילך בניהו לשלמה וישוב ועוד בדבריהם ז"ל וכי יואב שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנא' יושב בשבת תחכמוני לא היה יודע שכתוב בתורה כי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שהלך והחזיק בקרנות המזבח והלא הוא הרג אבנר ועמשא בערמ' ושלמה שלא להוציאו משם ולדון בבית דין אלא אמר יואב הרוגי בית דין אין נקברין בקברי אבותיהם אלא הם לעצמן מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקברי אבותי וזהו שאמר לא כי פה אמות ולדעת בעל זה הדרש לא טעם וקברתו יפה כלומר פגע שם בו כדבריו וקברתו בקברי אבותיו : כה דבר יואב וכה ענני . כפל דבר כמנהג המקרא כי הוא לא אמר לו אלא לא כי פה אמות ואפשר שאמר לו דברים אחרים ותכלית הדברים לא כי פה אמות ורז"ל אמרו כי אמר לו לך אמור לשלמה שלא ידונני בשני דינין אם ירצה להמיתני יקבל עליו הקללות שקללני אביו ואם לא יניחני עם הקללות שקללני אביו ושלמה אמר לבניהו עשה כאשר דבר ופגע בו ואני אקבל את הקללות וכן ראינו שנתקיים בזרעו מרחבעם דכתיב והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה וכתיב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודרשו זה מלשון התאמץ נראה כי קשה היה לו הרכיבה מפני חולי הזוב שהי' לו מצורע מעוזיהו דכתיב והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתיב ואסא חלה את רגליו נופל בחרב מיאשיהו דכתיב ויורו המורים למלך יאשיהו וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך : (לא) כאשר דבר . שתמיתהו . כי אין לטעון בזה שהרי הוא הרג שני השרים בערמה ובזדון וכתיב מעם מזבחי תקחנו למות : וקברתו . והשתדל בקברתו כי גדול שר צבא היה ועל אדניה לא היה צריך להזהירו

רלבג

הכהן ומתן הנבואה : (כח) כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה . הרצון בזה כי יואב הרגיש היותו אשם משני צדדים האחד כי נטה אחרי אדניהו להמליכו בזולת עצת דוד והשני כי לא נטה אחרי אבשלום להצילו מן המות כמו שצוהו דוד : ויחזק בקרנות המזבח . ראוי שתדע כי לא הועיל לו אחוז בקרנות המזבח מפני שהרג נפשות במזיד ובערמה ולזה הסכים המלך שימות שם ואע"פ שלא היתה שם התראה הנה המלך יוכל לענוש ביותר ממשפטי התורה ליסר העם וזה נלמד אותו מזה המקום וממקומות רבים ממה שצוה דוד להרוג המתפאר במיתת שאול ורכב ובענה על הודאתם שהמיתו איש בשת גם לא היה מועיל ליואב אחוז בקרנות המזבח כי לא היה כהן ועבודה בידו אבל ראוי שנלמד מזה שזאת החזקה בקרנות המזבח היתה מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם לא היה מתחייב מיתה בב"ד וזה נלמד מזה המקום כמו שהתבאר בשלשה עשר מסנהדרין : (לא) ופגע בו וקברתו . ר"ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה

והשמועה ח' חס' בליש' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ג :

תולדות אהרן והשמועה באה . סנהדרין מט : וינס יואב . שם מח מכות יב : ויאמר לא . סנהדרין שם : וישב בניהו . שם : כה דבר . עקידה ש' מו : ויאמר לו המלך . שם : והשיב ה'. סנהדרין מט :

מצודת דוד

שיקפה מהם כהונה הגדולה ואביתר היה מבני עלי : (כח) והשמועה . מה שהרג את אדוניה וגרש את אביתר באה עד יואב ר"ל מהשמועה ההיא פחד לנפשו על כי גם הוא היה עמהם בקשר המרד : ואחרי אבשלום לא נטה . כי אלו נטה גם אחר אבשלום לא היה א"כ נופל ונרגש מיתר עבדי המלך אשר היו עם אדוניה ועכ"ז לא נעשה להם דבר אבל הואיל ולא נטה אחר אבשלום עם שרוב ישראל נטו אחריו ואחר אדוניה נטה א"כ מהנראה בודאי היה זה על כי ראותו כי גדל בשנים וראוי למלוכה ובעבור שנאתו נטה אחר אדוניה וחשב שבעבור זה יתום לבב שלמה להרגו : אהל ה'. אשר הארון והמזבח לפניו : בקרנות המזבח . בחשבו שלא יטמא את המקום להרגו שמה : (ל) כה אמר המלך צא . היות חשב כי כן דעת המלך להוציאו בערמה ולהמיתו שלא לטמא מקום הארון : לא . כי יואב הבין בדבר שעכ"פ ימיתנו ואמר לא אצא כי פה אמות ודעתו היה להחטיא את שלמה במה שיטמא אהל הארון כאשר יהרגנו שמה : וכה ענני . כפל הדבר במ"ש : (לא) כאשר דבר . להמיתו שמה : ופגע בו . כפל דבריו לצרך (ואף כי אבי צוה להמיתו לו עילה להרגו הנה זה העילה שמצא כי גם זה מחשב לקצת מרד בנוסו מפני המלך) : וקברתו . לא שיקברו בעצמו כי כהן היה אבל כוונתו לצוות לקברו בקבר הראוי לו כי שר וגדול היה : והסירות . במה שתמית אותו יגולגל עוד זכות כי תסיר עונש דם חנם מעלי ומעל בית אבי כ"א לא יהרג הוא ישים עלינו עונש דם על מה שלא בעונש הרע : (לב) והשיב ה'. עתה בהיותו הוא הנה ה' השיב עונש דמי חנם על ראשו . ומפרש מהו הדם ואמר

מצודת ציון

בשלמה : (ל) ענני . מלשון ענייה ותשובה :

להזהירו על קבורתו כי בן מלך היה : (לב) צדיקים וטובים ממנו . שלא שפט דם נקי כמו ששפך הוא ואפשר שהיו להם מעלות יתירות עליו ודרשו בו צדיקי' וטובים שהם צדיקים וטובים בפה ובלב ולא עשו כי מה שאמר ויאמר המלך לרצים הנצבים סובו והמיתו את כהני ה' דרשו בו כי אבנר ועמשא היו שהיו נצבים עליו ופי' הפסוק כן לרצים ולאשר היו נצבים עליו כי אבנר ועמשא שרים היו ולא רצים וכן ת"י ולא אבו עבדי המלך אף על פי שאמר להם שאול בפה להרוג לא רצו הם והוא באגרת ששלח לו דוד לסבב מיתת אוריה ועשה כנה שהיו שניהם צדיקים ממנו וטובים שדרשו אכין ורקין והוא לא דרש כי כאשר צוה שאול להם להמית את כהני ה' אמרו הם כתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו צוה שאול לעבור על דברי תורה וכמרה אדם את פיו יומת תלמוד לומר רק חזק ואמץ ואכין ורקין מעוטין הם הנה דרשו הם הפסוק כהוגן וימרו את פי שאול שלא להרוג כהני ה' ויואב לא דרש כן כי בזמן ששלח לו דוד לסבב מיתת אוריה עשה כן מיד : ואבי דוד לא ידע . כי שמא היה אדם סבור כי דוד ידע במיתת אבנר לפי שהיה אחרי בית שאול והרי הראה בקוננו עליו ובצומו עד שהכירו העם כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר וכן בעמשא שמא היה אדם סבור כי דוד ידע לפי שנטה אחרי אבשלום לפיכך אמר ואבי דוד לא ידע שהרי אמר לו הזעק לי את איש יהודה ואתה פה עמוד : (לג) ובראש זרעו . כמו שקלל דוד אביו זרעו כמו שאמר ולא יכרת מבית וגו' : (לד) ויעל בניהו . עלה אל האהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום גבוה היה : בביתו במדבר . מדבר יקרא מקום שאין שם יישוב כלל ויקרא גם כן מדבר מקום שהוא ביישוב אבל אינו עבוד יניחנו למרעה הבהמות כמו שפי' בספר שמואל בפסוק עוברים על פני דרך את המדבר ובן המדבר זה פירושו במקום שהיה לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית ובאותו המקום נקבר ויש בו דרש מה מדבר זה מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל כי נדיב היה מאד . ד"א מה מדבר זה מנוקה מגזל אף ביתו של יואב מנוקה מגזל . ד"א ופי במדבר היה אלא כיון שנקבר נעשו ישראל כמדבר : (לו) בנה לך בית . כי ביתו היה בבחורים וצוהו לבנות לו בית בירושלים כמו שפי' כדי שיהי' מזומן לו וימצא לו עילה להמיתו

קטולי בר ישיה דשלם בתרין גבריא זכאין וטבין מניה וקטלונון בחרבא ואבא דוד לא ידע ית אבנר בר נר רב חילא דישראל וית עמשא בר יתר רב חילא דבית יהודה :
לג ויתובון דמיהון ברישׁ יואב וברישׁ בנוהי עד עלמא ולדוד ולזרעיה ולביתיה ולכורסיה יהא שלמא עד עלמא מן קדם יי :
לד וסליק בניהו בר יהוידע ושליט ביה וקטליה ואתקבר בביתיה במדברא :
לה ומני מלכא ית בניהו בר יהוידע חילופוהי על חילא וית צדוק כהנא מני מלכא חלף אביתר :
לו ושלח מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה בני לך ביתא בירושלם ותתב תמן ולא תפוק מתמן לכא ולכא :
לז ויהי ביום מפקך ותעבר ית נחלא דקדרון מידע תידע ארי מימת תמות חובת קטולך תהא ברישך :
לח ואמר שמעי למלכא תקין פתגמא כמא דמליל רבוני מלכא כן יעביד עבדך ויתיב שמעי בירושלם יומין סגיאין :
לט והוה מסוף תלת שנין וערקו תרין עבדין לשמעי לות אכיש בר מעכה מלכא דגת וחויאו לשמעי למימר הא עבדך בגת :
מ וקם שמעי וזריז ית חמריה ואזל לגת לות אכיש למבעי ית עבדוהי ואזל שמעי ואיתי ית עבדוהי מגת :

יהוה את־דמו על־ראשו אשר פגע
בשני־אנשים צדקים וטבים ממנו
ויהרגם בחרב ואבי דוד לא ידע את־
אבנר בן־נר שר־צבא ישראל ואת־
עמשא בן־יתר שר־צבא יהודה :
לג ושבו דמיהם בראש יואב ובראש
זרעו לעלם ולדוד ולזרעו ולביתו
ולכסאו יהיה שלום עד־עולם מעם
יהוה : לד ויעל בניהו בן־יהוידע ויפגע־
בו וימיתהו ויקבר בביתו במדבר :
לה ויתן המלך את־בניהו בן־יהוידע
תחתיו על־הצבא ואת־צדוק הכהן
נתן המלך תחת אביתר : לו וישלח
המלך ויקרא לשמעי ויאמר לו בנה־
לך בית בירושלם וישבת שם ולא־
תצא משם אנה ואנה : לז והיה ביום
צאתך ועברת את־נחל קדרון ידע
תדע כי מות תמות דמך יהיה
בראשך : לח ויאמר שמעי למלך טוב
הדבר כאשר דבר אדני המלך כן
יעשה עבדך וישב שמעי בירושלם
ימים רבים : לט ויהי מקץ
שלש שנים ויברחו שני־עבדים
לשמעי אל־אכיש בן־מעכה מלך גת
ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך
בגת : מ ויקם שמעי ויחבש את־חמרו
וילך גתה אל־אכיש לבקש את־
עבדיו וילך שמעי ויבא את־עבדיו

נ' כתיב כן י' בתרקוף בנביי' וא' צדיק' כמה ג' חד חס' — י"א פס'

לחם לדקיהו : (לד) בביתו במדבר . שביתה ביתו הפקר במדבר לעניים : (ל) ולא תצא משם . כדי שיהא מצוי לו ולמצוא לו חטא מות : ואעד

רלבג

היה כהן ולא היה מותר לו להטמא ליואב ולזה אמר אחר זה וימיתהו ויקבר בביתו במדבר להורות שכבר נקבר על ידי אחרים : (לד) ויקבר בביתו במדבר . ר"ל שכבר נקבר אצל ביתו במדבר שהיה שם או ירצה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא יאות לאיש כמוהו להיות מדיני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה

וטבים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' וצדיקים וטבים ממנו . גדולים וטובים מאין יושב . צופות רעים וטובים . קדמא חס' : אנה ואנה ג' בקריאה וסי' וישלח המלך . ויקרא לשמעי הלא השבעתיך בה' ואעד . מאין גחזי ויאמר לא הלך עבדך : והיה ביום ח' וסי' נמסר בריש סדר תצא : בראשך ג' וסי' והיה ביום צאתך ועברת . ויאמר המלך אל שמעי . כי קרוב : וישב ב' ס"פ וסי' ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב . ויגד לשלמה כי הלך שמעי :

תולדות אהרן והסירות דמי . (מכות יא) : ויפגע בו . חולין יח : ויקבר בביתו . (שם) : וטוב ביום . אכר משפטים :

מצודת ציון

(לו) אנה ואנה . לכאן ולכאן : (מ) ויחבש . ענין תקון האוכף כמו ויחבש את החמור (שמואל ב' י"ז) :

מצודת דוד

ואמר אשר פגע וגו' : ואבי דוד לא ידע . עד לא הכם ואין לאבי אשמה בזה ועליו העון : שר צבא יהודה . אולי רק על יהודה לבד שמאז אבשלום לשר צבא : (לג) ושבו דמיהם . ר"ל עם מיתת יואב מ"מ עוון הדם ישוב בראשו לקבל גמול אחר המיתה גם בראש זרעו יחול עד שלא פי המיתה היה גם יכפר אורידם ולא קבל בזה עדיין עונש כלם על הדם משפך : ולביתו . ר"ל לבית מלכותו ואמר לכסאו לתוספת ביאור ור"ל שיהיה שלום בין בדבר הגוף בין בדבר המלוכה : יהיה שלום . כי מה לעשות עוד לא הוסיף ובעדתי הרע : (לד) בביתו במדבר . בהבית שהיה לו במדבר במקום שהיו רועים מקנהו . ורז"ל אמרו שהיה ביתו הפקר לעניים כמדבר שהוא הפקר לכל : (לה) תחת אביתר . לבעבור מעלה תחתיו בכהונה גדולה : (לו) בירושלים . כי מאז היה ביתו בבחורים : וישבת שם . ושיהא טורח להיות מצוי לו למצוא לו עילה : (לז) את נחל קדרון . מפסיק סמוך לירושלים ההכך בו יוצאים מן העיר : דמך . עון מיתתך יהיה על ראשך כי היה לך להזהר : (לח) טוב הדבר . ר"ל הדבר הזה הטוב הוא מלך עולם והפך פי כזה הל"ך ועדתי היה אמר כדבר המלך : (מ) וילך . כנדי מילך על החמור עם : לבקש . לשאול מאכיש להחזיר לו עבדיו :

הבגעסך

מגת: מא ויגד לשלמה
כי הלך שמעי מירושלם גת וישב:
מב וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר
אליו הלוא השבעתיך ביהוה
ואעד בך לאמר ביום צאתך והלכת
אנה ואנה ידע תדע כי מות תמות
ותאמר אלי טוב הדבר שמעתי:
מג ומדוע לא שמרת את שבעת יהוה
ואת המצוה אשר צויתי עליך:
מד ויאמר המלך אל שמעי אתה ידעת
את כל הרעה אשר ידע לבבך אשר
עשית לדוד אבי והשיב יהוה את
רעתך בראשך: מה והמלך שלמה
ברוך וכסא דוד יהיה נכון לפני יהוה
עד עולם: מו ויצו המלך את
בניהו בן יהוידע ויצא ויפגע בו
וימת והממלכה נכונה ביד שלמה:

מא ואתחוא לשלמה ארי
אזל שמעי מירושלם לגת
ותב: מב ושלח מלכא
וקרא לשמעי ואמר ליה
הלא קימית עלך במימרא
דיי ואסהדית בך למימר
ביום מפקך ותהך לכא
ולכא מידע תידע ארי
מימת תמות ואמרת לי
תקין פתגמא שמעית:
מג ומא דין לא נטרת ית
שבועתא דיי וית תפקדתא
די פקדית עלך: מד ואמר
מלכא לשמעי את ידעתא
ית כל בישתא די ידע
לבך דעבדת לדוד אבא
ותיב יי ית בישתך
ברישך: מה ומלכא שלמה
בריך וכורסי מלכותא
דדוד יהי מתקן קדם יי עד
עלמא: מו ופקיד מלכא ית
בניהו בר יהוידע ונפק
ושלים ביה וקטליה ומלכותא אתקנת בידא

ומדוע ו' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר קרח: שבעת ה' ד' חס' וא' מלא בקריאה וסימ' נמסר בסדר משפטים ובסדר שמות:

רשי

(מב) ואעד בך. לשון התראה: (מג) את שבועת ה'. אשר השבעתיך כו': (מו) והממלכה נכונה וגו'. כלומר לא נענש על ...

רלבג

ובמרמה: (מד) ויאמר המלך לשמעי אתה ידעת את כל הרעה וגו'. הנה אמר המלך זה כי אולי יחשיבוהו הרואי' שימיתהו בזולת סבה ראויה שיומת עליה ולזה באר לו כי מלבד אשר היה ראוי שיומת והוא מה שחרף וקלל דוד כי לולא זה לא ענשהו למות על צאתו מירושל' אמנם בזאת התחבולה מצא מקום לשפטו במורד לגמות את תוכו מהקללות ההם שקלל אל המלך דוד: (מו) והממלכה נכונה ביד שלמה. מגיד שקודם זה לא היתה נכונה בידו כי אולי אלו שהרג והם אדניהו ויואב ושמעי יסבבו מה שיהיה לו לשטן לשערם כי הם נכחשי' בעיניו אך אחר זה לא היה לו לירוא משום דבר וזה ביאור מה שצריך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם אלו:

הא' הוא במדות והוא להודיע כי כשיבא ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשוהו באופן שיסתר הבושת ויסתר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ההכרח אל שיתחמם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא נכנסת לישכב בחיקו הנה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיין בדבר המצוי אשר שם אותה המלך עליו: הב' הוא להודיע ענין יושר דוד כי מפני שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר נשא מהם מה שאפשר לו לפי הנימוס התוריי לא ידע את אבישג עם ששכבה בחיקו אחר שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיורה שכבר נתחרט בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם. לא אכל: הג' הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו ולא יעצרהו משום דבר הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה כמנהגי אבשלום הפחותים והיה זה סבה אל שבטע בלבו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו והמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה: הד' הוא להודיע כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכוון לחלוק על כונת הש"י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון יתעלה באופן יותר שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מה' כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניהו מה שנתחכם לחלוק על הכוונה ההיא במה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר ה' אל שלמה באופן יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלקה והוא מה שמשחוהו כל הראשים הכוללים אשר להם מבוא בבחירת המלך וישב על כסא דוד בחייו כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה: הה' הוא להודיע כי אין תועלת האדם לקוחה מיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע"פ שהיה אדניה טוב תאר מאד לא בחר הש"י בו כמו שלא בחר לאבשלום אחיו ולזה אמר הש"י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיו ואמנם נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית כחכמתך כי בחכמה ימלוך מלך לא ביופיו: הו' הוא להודיע כי השם יתברך מסבב סבות להגיע לעושה הרע כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדוניה להשיב על ראש יואב את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו הש"י על מה שחטאו לו בניו: הז' הוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות הנאותות באופן שיתכן שיגיעו לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נוגע בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מבוא. חולשה בענין נבואתו כי הוא [ניבא] שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חשד בלב המלך דוד ר"ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאור יוציא משפט ולזה סבב שתתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד והראית עם זה בדבריה כי לב אדניהו להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברים באופן שספרה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במאותו להשתדל שלא יודיעהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום ששלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע. והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שהכנס שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה שניהם הסכימו בזה הענין כי זה ממה שיחליש החוזק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע: הח' הוא להודיע שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר בהם אשר יבחרו שבחרו ה' והנה נותה התורה שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטים: הט' הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעו' כשיתכן לקחת עצה עליהם כי מזה הצד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד האמת בזה הענין לאדוניהו ואף על פי שהית'

בשורה

רדק

להמיתו: (מב) הלא השבעתיך. אע"פ שלא זכר למעלה השבוע' אלא שהתרה בו נראה שהשביעו אחר שא"ל והוא לא כפר בו וא"א ז"ל פי' כי מצות המלך הוא כמו השבועה וכן אמר אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים: ואעד בך. כלומר לא צויתיך בינו ובינך שלא תוכל להכחיש הדבר אלא בפני אנשים אמרתי לך זה הדבר והשבעתיך בהש"י וקבלת המצוה והשבועה ואמרת טוב הדבר והנה עברת על שנים על שבועת השם ועל המצוה אשר צויתיך: (מד) אשר ידע לבבך. אע"פ שראו רבים ושמעו מה שעשית לדוד אבי אתה בעצמך תדע מחשבתך רעה שהיית חושב עליו יותר ממה שאמרת בפיך: והשיב ה' את רעתך. כי מאתו היתה הסבה כמו שכתוב והאלהי' אנה לידו לפי שהיית חייב מיתה בקללך דוד אבי והוא נשבע לך שלא ימיתך גלגל האל על ידך. דבר אחר שאתה חייב מיתה בעבור שהוא ההעברה על שבועת ה' ועל מצותי: (מו) ויצא. יצא בניהו מלפני המלך והוציא עמו שמעי למקו' המשפט ושם פגע בו: נכונה ביד שלמה. כיון שמתו אויביו המלוכה היתה נכונה ביד שלמ':

ויתחתן

מצודת דוד

(מב) השבעתיך. כי בלאם השביעו על הדבר הזה ועם כי לא הוזכר: ואעד. ר"ל התריתי בך לסיום נזהר בדבר וע"ש שדרך המתרה להתרות בעדים אמר לשון ואעד: ותאמר. אמרת או שמעתי' הדבר ההגון בעיני ולאמר אשם בה ושמעתי אותה ר"ל אני מקבל הדבר בשבועה: (מג) ומדוע. ואם אמנם מהגון קבלת עליך בשבועה מדוע לא שמרת: (מד) אתה ידעת. כלומר אגיד מה גרם לך הסכלות הזה והוא הדבר אשר אתה ידעת ולפי שלא רצה להוכיח בשפתיו הקללות שקלל אמר אשר ידע לבבך אשר עשית לאבי ובעבור אותו העון סבה בא לידך זה הסכלות: והשיב ה'. עם שדוד אבי לא השיב גמול רעתך בראשך הנה ה' השיב כי הסכלות עשו למען תומת: (מה) והמלך שלמה ברוך. ר"ל הכל יברכוהו בראותם שלא הפרים לאוהבו ומלמדו בחללו שבועת ה': וכסא דוד יהיה נכון. על כי נתקיים שבועת דוד כי לא בעבורו תומת: (מו) והממלכה נכונה. ר"ל עם כי הרג שרים ונכבדים כאלה עכ"ז היתה הממלכה

נכונה

מצודת ציון

(מה) נכון. מתוקן:

שומע

ג א ויתחתן שלמה את־פרעה מלך מצרים ויקח את־בת־פרעה ויביאה אל־עיר דוד עד כלתו לבנות את־ביתו ואת־בית יהוה ואת־חומת ירושלם סביב:
ב רק העם מזבחים בבמות כי לא־נבנה בית לשם יהוה עד הימים ההם:
ג ויאהב שלמה את־יהוה ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות

ד' ב' מ"ל וב' חס'. ג'

ב' מסע

דשלמה: א ואתחתן שלמה בפרעה מלכא דמצרים ודבר ית בת פרעה ואיתה לקרתא דדוד עד דשיצי למבני ית ביתיה וית בית מקדשא דיי וית שורא דירושלם סחור סחור:
ב לחוד עמא מדבחין על במותא ארי לא אתבני ביתא לשמא דיי עד יומיא האינון:
ג ורחים שלמה ית פולחנא דיי למיזל בגזרת דוד אבוהי לחוד על במותא הוא מדבח

תולדות אהרן ויתחתן שלמה. יבמות עו:

רש"י

על כל אלה: (א) ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו'. ואח"כ בנה לה בית: (ב) מזבחים בבמות. לשם שמים כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו או בחצרו: (ג) ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו. ארבע שנים עד שלא התחיל לבנות הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את פרעה נמצאת אומר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה (ירמיה לב לא) כך שנינו בסדר עולם למדנו שאין הפרשיות כתובות כסדר: בבמות הוא מזבח. בגבעתו דבר הכתוב שהשהה את בנין הבית ארבע שנים

ויביאה ד' בקריאה וסי' ויבאה אל האדם. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו. ויתחתן שלמה את פרעה. וישקד ה' אל הרעה. עד כלתו ג' בקריאה וסי' ידבק ה' בך את הדבר. ויתחתן שלמה. אל תרעי לאיש. אנ"ך:

רד"ק

(א) ויתחתן שלמה. דרשו בו כי לפיכך נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן שמעי קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה ירא ממנו והיה מוכיחו על זה כי רבו היה ובשנה הרביעית נשא את בת פרעה שהרי שמעי ישב בירושלים שלש שנים ומה שכתוב לא תתחתן בם יש מרז"ל שאומרים כי בגיותן נאמר אבל אם נתגיירו מותרין ויש אומרים כי בגיותן לא היו להם חתנות ולא שייכא בהן חתנות וכן כתוב לא תתחתן בם כי מגיירי הוו ושלמה גייר את בת פרעה ועבר על לא תתחתן בם ולמי שאמר שלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מתוך אהבה יתירה שאהבה העלה עליו הכתוב כאילו נתחתן וקרי ליה בלשון חתון ואמר ויתחתן: אל עיר דוד. ר"ל אל ציון שהיה שם בית דוד וציון נקרא עיר דוד: עד כלותו. אבל אחר שכלה לבנות לה בית העלה אותה מבית דוד כמו שאומר הטעם בדברי הימים כי אמר לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה': את ביתו ואת בית ה'. את ביתו אחר בית ה' כי בית ה' בנה מתחלה בשבע שנים ואחר כך בנה ביתו בשלש עשרה שנה: (ב) מזבחים בבמות. עד שנבנה הבית כי היתר הבמות היה מחרבן שילה עד שנבנה בית עולמים: (ג) ויאהב שלמה את ה'. עבדו מאהבה כלומר אע"פ שלקח בת פרעה לא סר בעבור' מה' עד לעת זקנתו שהרבה נשים נכריות ובת פרעה והאחרות הטו את לבבו מאהב' ה' ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל אעפ"כ היתה' אסורה לו לפי שהיתה מצרית ראשונה ומרז"ל שאמרו כי מותרת היתה לו כי מה שאמר בנים אשר יולדו להם דור שלישי בנים ולא בנות ואף על פי שלא נקבעה ההלכה כדברי זה החכם אף על פי שאמר כי קבלה היתה בידו נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם באהבה עד שהסירו את לבבו והניח נשיו הנכריות לעבוד אלהים אחרים והנה בשנה הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתוב מעיד ויאהב שלמה את ה' וגו' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואז זכר בת פרעה לגנאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו כלם ואז בהרבות הנשים לא היה שומר להשיבם לדת ישראל אלא היה לוקחן בגיותן לתאות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הגוים וע"כ נענש עליהם: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הבית לא ראינו שזבח בבמות וא"כ למה אמר רק והלא מותרות היו הבמות עד שנבנה הבית לפי שאמר בחקות דוד אביו ודוד לא זבח אלא במזבח אשר לפני הארון בירושל' או בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו שזבח וקטר בבמות אחרות כי הרבות הבמות מביא האדם לע"ג כי הוא משפט הגוים שבונים במה בכל הר וגבעה ותחת

כל

רלב"ג

בשורה רעה לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתירו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה להמלט נפשם מיד שלמה כי כנגדו נעשה כל הנעשה. הי' הוא כשיירא האדם מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שימיתהו שם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה אז די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס אז יותר למחול לאדוניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעשוק המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה: הי"א והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנו אליו ובזה התמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצואה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן תמצא שעשו משה ויהושע ר"ל שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם : הי"ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עושה הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי ג"כ לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושישיב חסד לבני ברזילי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום : הי"ג והוא במדות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה שימשך מדברי תורה ולזה תמצא שהרג שלמה את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ובזה תמצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראויים למשפט לפי משפטי התורה : הי"ד והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון אחד מן המלך והודיעו המלך כי זה סבב מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקום לגבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי היה למלך לנותתו זה כי אולי אם יצא משם ישתדל להגיא לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו : (א) ויתחתן שלמה את פרעה וגו'. עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו. ראוי שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגייר' בתו ועם זה היה בזה הענין יציאה קצת מדרכי התורה כי לא התירה מהם לבא בקהל כי אם דור שלישי : ויביאה אל עיר דוד. היא ציון : ואת בית ה' ואת חומת ירושלם סביב . הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה שבתוכה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית ה' שם כמו הענין במעשר שני ובבכורי' ופסח ובכורות ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה : (ב) רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים ההם . זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר"ל בין משכן שילה ובין בית עולמים אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם ה': רק בבמות הוא מזבח ומקטיר . להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתננו הסבה בזה במה שנאמרו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם

נראה

מצודת דוד

נכונה בידו מבלי פונה פה ומצפצף כי ראו אשר כל מעשיו במשפט : ג (א) ויקח וגו'. עד כלותו וגו'. אמרו חז"ל הוציאה מעיר דוד אל הבית אשר בנה לה : (ב) רק העם. ר"ל הם לבדם היו מזבחים בבמות הרבה כ"א בחצרו כי עדיין לא נבנה הבית לאסור הבמות אבל המלך דוד היה זבח או בבמה הגדולה אשר בגבעון שעמדה לפני משכן ה' או במזבח אשר בירושלים שעמד לפני ארון האלהים ולא בזולתה כי הרבות הבמות קרובות קצת למשפט העובדי כוכבים : עד הימים ההם. אשר בנאו שלמה : (ג) רק בבמות. רק בזה סר מדרך דוד אביו כי היה מזבח ומקטיר

בבמות

רשי

שנים : (ד) היא הבמה הגדולה. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה בשילה חרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון : ועלה שלמה. כמו מעל' שלמה : על המזבח ההוא. ביום אחד : (ו) ותשמר לו. ל' מאמת את דבריו כמו ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז' י"ב) ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דבריך לקיים לו את החסד אשר הבטחתיו ע"י נתן הנביא: (ז) נער קטן. בן י"ב שנה היה חה לך החשבון ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב' י"ב כ"ה) בו בפרק ענה אמנון את תמר שנאמר ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות. מקץ שנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג את אמנון ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם ג' שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלים וישב בירושלים שנתים הרי שבע לשלמה ומרד באביו ונהרג. אחר זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר. באחת עשרה מנה את ישראל ושוטו בכל הארץ תשעה חדשים. בשנת מותו תיקן משמרו' שנא' בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה: (ט) את עמך הכבד. מתוך שהם רבים יש להם עסקים רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדינם. ד"א כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה משפטם כבד מאד אם יבא דין לפני ואטול מזה ואתן לזה שלא כדין הריני נענש עליו עונש נפשות שנאמ' וקבע את

הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר : ד וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ
גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם כִּי־הִיא הַבָּמָה
הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה
עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא :
ה בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה
בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁאַל
מָה אֶתֶּן־לָךְ : ו וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אַתָּה
עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ דָוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל
כַּאֲשֶׁר הָלַךְ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה
וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר־לוֹ אֶת־
הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ בֵן יֹשֵׁב
עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה : ז וְעַתָּה יְהוָה
אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת
דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי נַעַר קָטֹן לֹא אֵדַע
צֵאת וָבֹא : ח וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר
בָּחָרְתָּ עַם־רָב אֲשֶׁר לֹא־יִמָּנֶה וְלֹא
יִסָּפֵר מֵרֹב : ט וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב
שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ לְהָבִין בֵּין־
טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת־
עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה : י וַיִּיטַב הַדָּבָר
בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה : יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו
יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא־
שָׁאַלְתָּ לְּךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא־שָׁאַלְתָּ
לְּךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ
וְשָׁאַלְתָּ לְּךָ הָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט :
יב הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶיךָ הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ
לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא־הָיָה
לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא־יָקוּם כָּמוֹךָ :

ג' · ב' חד מ"ל וחד חס' · ג' ר"פ · כ"ס · ג' · ג' · ח' קמץ וכל אס"ף דכו' במ"ב · ג' · כ"ס חס' ג' מנהון כסיפ' · ג' · קל"ד · כ"ס · ט' פסוקים וגא וגא וגא · ה' קמץ · למדנחאי חס'

תולדות אהרן אלף עולות. פוסח מן זכחים עם : נראה ה'. זוכר ויגה :

תרגום

ומסיק בוסמין : ד ואזל מלכא לגבעון לדבחא תמן ארי היא במתא רבתא אלף עלון יסיק שלמה על מדבחא ההוא : ה בגבעון אתגלי יי לשלמה בחלמא דליליא ואמר ליה יי שאיל מה אתן לך : ו ואמר שלמה את עבדת עם עבדך דוד אבא חסדא רבא כמא דהליך קדמך בקושטא ובזכו ובתריצות לבא קדמך ונטרת ליה ית חסדא רבא הדין ויהבת ליה בר יתיב על כורסיה כיומא הדין : ז וכען יי אלהי את אמליכתא ית עבדך תחות דוד אבא ואנא יניק זעיר לית אנא ידע למפק ולמיעל : ח ועבדך בגו עמך דאתרעיתא עם סגי דלא יתחשבון ולא יתמנון מסגי : ט ותתין לעבדך לב סבר למידן ית עמך למסבר בין טב לביש ארי מן יכול למידן ית עמך סגיאה הדין : י ושפר פתגמא קדם יי ארי שאל שלמה ית פתגמא הדין : יא ואמר יי ליה חלף דשאלתא ית פתגמא הדין ולא שאלתא לך יומין סגיאין ולא שאלתא לך עותרא ולא שאלתא נפש בעלי דבבך ושאלתא לך סברותא למשמע דינא : יב הא עבדית כפתגמך הא יהבית לך לב חכים וסוכלתן דכותך לא הוה קדמך ובתרך לא יקום

רדק

כל עץ רענן : (ד) היא הבמה הגדולה. לא קראה גדולה לגודל מדתה כי הוא מזבח הנחשת שעשה משה וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר לפני ה' אשר לאהל מועד ויעל עליו עולות אלף אלא נקראת גדולה למעלת' על האחרות כי הוא המזבח שעשה בצלאל במצות משה כמו שעשהו האהל ובו היתה תמיד האש העליונה שירדה ביום השמיני למלואי' והאחרות היו נעשות ע"י הדיוט איש הישר בעיניו וכן היו במות קטנות במעלה כנגד אותה אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה : יעלה. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו ואומר כי בפעם ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא לא ביום אחד אלא טרם שובו משם לירושלים ומדברי רז"ל נראה בפעם אחת: (ז) נער קטן. ארז"ל כי בן שתים עשרה שנה היה כשנמשח למלך כי באותו פרק שנולד הכתוב מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים ומרד באביו ונהרג אחרי כן ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אחריה מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי אחת עשרה ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי שתים עשרה: צאת ובא לפני העם. כמו אשר יצא לפניה' ואשר יבא לפניהם: (ט) לב שומע. מבין וכת"י לב סבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע למסבר : הכבד. הרב כתרגום סגיאה וכן מקנה כבד מאד : (יא) ושאלת לך הבין. כמו להבין : (יב) לב חכם ונבון. אמרו רז"ל חכם המקיי' את למודו כלומר כי מה שלמד מקויים בלבו ומזומן נבון מבין דבר מתוך דבר : לא היה לפניך

ומקטיר ג' וסי' ויאהב שלמה את ה'. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. והשבתי למואב : אלהי ה' וקמין קמצין וסי' נמסר בסדר בלק. וכל אס"ף דכוו' במ"ב פתחין באתנחתא וסימ' נמסר בסדר בלק : הבין ה' וקמצין וסי' יען אשר שאלת. והכלבים עזי נפש. מדי עברו יקח. חכמת ערום הבין. אל תהיו כסוס כפרד וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא :

רלבג

נראה לו הש"י בחלום הלילה ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי כהשגת המושכלות:(יב) נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך. אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדול מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא אחריו או שחכמתו תהיה גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל הבאים אחריו כי הוא דבר זר מאד שלא ימצא אחריו בעת מהעתי' חכם כמוהו אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה האלהית בדרך מופת.

מצודת דוד

בבמות הרבה בכל העם : (ד) הגדולה. ר"ל גדולה בקדושה כי הוא מזבח הנחשת שעשה משה : אלף עולות. ביום אחד לא בפעם אחת כי קטן הוא מהכיל : יעלה. כמו עלה עתיד במקום עבר וכמוהו רבים במקרא : (ו) חסד גדול. להמליכו בהיותו רועה צאן : כאשר הלך. על כי אשר הלך וגו' : עמך. ר"ל הגלוי לך : ותשמר לו. שמרת המלוכה בידו בקום עליו אדם : כיום הזה. אשר נתקיימה כי אני בנו ויושב על כסאו : (ז) צאת ובוא. לצאת ולבא לפני העם להנהיגם כראוי : (ח) עבדך וגו'. ר"ל ועוד שאני מלך על עם אשר בחרת ואף רבים המה ומהצורך לחכמה רבה להנהיג עם כזה : (ט) ונתת. לזאת אשאל לתת לי לב מבין לשפוט וגו' : כי מי יוכל. ר"ל לשפוט עם כאלה מחכמת לבבי מבלי עזר מן השמים : (יא) נפש

מצודת ציון

ג (ט) שומע. ר"ל מבין : הכבד. הרבה כמו מקנה כבד מאוד (שמות י"ב) : (יא) יען. בעבור : ויקן

מלכים א ג

יג וגם אשר לא־שאלת נתתי לך גם־
עשר גם־כבוד אשר לא־היה כמוך
איש במלכים כל־ימיך: יד ואם ׀ תלך
בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר
הלך דויד אביך והארכתי את־ימיך:
טו ויקץ שלמה והנה
חלום ויבוא ירושלם ויעמד ׀ לפני ׀
ארון ברית־יהוה ויעל עלות ויעש
שלמים ויעש משתה לכל־עבדיו:
טז אז תבאנה שתים
נשים זנות אל־המלך ותעמדנה
לפניו: יז ותאמר האשה האחת בי
אדני אני והאשה הזאת ישבת
בבית אחד ואלד עמה בבית:
יח ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד
גם־האשה הזאת ואנחנו יחדו אין־
זר אתנו בבית זולתי שתים־אנחנו
בבית: יט וימת בן־האשה הזאת
לילה אשר שכבה עליו: כ ותקם
בתוך הלילה ותקח את־בני מאצלי
ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה
ואת־בנה המת השכיבה בחיקי:
כא ואקם בבקר להיניק את־בני
והנה־מת ואתבונן אליו בבקר
והנה לא־היה בני אשר ילדתי:
כב ותאמר האשה האחרת
לא כי בני החי ובנך המת וזאת
אמרת לא כי בנך המת ובני החי
ותדברנה לפני המלך: כג ויאמר
המלך זאת אמרת זה־בני החי ובנך

תרגום

כוותך: יג ואף דלא שאלתא יהבית לך אף עותרא אף יקרא דלא הוה כוותך גבר במלכיא כל יומך: יד ואם תהך באורחן דתקנן קדמי למטר קימי ופקודי כמא דהליך דוד אבוך ואוריך ית יומך: טו ואתער שלמה והא חלמא ואתא לירושלם וקם קדם ארונא קימא דיי ואסיק עלון ונכים נכסת קודשין ועבד משתיא לכל עבדוהי: טז בכן אתאה תרתין נשין פונדקן למיתן קדם מלכא וקמא קדמוהי: יז ואמרת אתתא חדא בבעו רבוני אנא ואתתא הדא יתבן בביתא חדא וילידית עמה בביתא: יח והוה ביומא תליתאה למילדי וילידת אף אתתא הדא ואנחנא כחדא וכאין לית נוכרא עמנא בביתא אלהין תרתין אנחנא בביתא: יט ומית בר אתתא הדא בליליא דשכיבת עלוהי: כ וקמת בגו ליליא ונסיבת ית ברי מלותי ואמתך דמכא ואשכיבתיה לותה וית ברה מיתא אשכיבת לותי: כא ואקימית בצפרא לאוניקא ית ברי והא מית ואסתכלית ביה בצפרא והא לא הוה ברי דילידית: כב ואמרת אתתא אוחרנתא לא כן ברי חיא וברך מיתא ודא לדא אמרא לא כן ברך מיתא וברי חיא ודינן קדם מלכא: כג ואמר מלכא דא אמרא דין ברי חיא וברך מיתא

רדק

לפניך. אפילו משה רבינו בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל בחכמת האלהות היה חכם יותר ממנו או פירושו לא היה לפניו במלכים: (יג) גם עושר גם כבוד. האחד לרבות על חבירו כמו גם לאכם גם בקרכם: איש במלכים. כל שכן בשאר בני אדם שלא היה איש כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך:

(יד) ואם תלך בדרכו: והארכתי את ימיך. אריכות ימים היה בתנאי אבל העושר והכבוד בין שומר בין לא שומר וכן היה לו כי מפני שלא שמר מצות אלהיו לא האריך ימים שלא היה אלא חמשים ושתים שנה אבל העושר והכבוד היו לו כל ימיו וכן בדברי רז"ל נתתי לך גם עושר גם כבוד על מה שלא התניתי בתורה נתתי לך בין שומר בין לא שומר אבל על מה שהתניתי בתורה למען יאריך ימים על ממלכתו איני נותן לך אלא א"כ עשית וכן הוא אומר אם תלך בדרכי לשמור חקי והארכתי ימיך: (טו) והנה חלום. כשידע החלום כשהקיץ ושמח במתנה טובה שנתן לו האל ובא אל ירושלים והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית ה' ועשה משתה לכל עבדיו. ובדרש והנה חלום כשהקיץ ראה שנתקיים חלומו שנתן לו האל חכמה יתירה שהיה שומע עוף מצפצף ומבין לשונו: (טז) אז תבאנה. כמו באו ועם אלה. אז יבא כתוב עתיד במקום עבר כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה ופי' אז כאשר שב מגבעון ובא לו לירושלים בא לו זה הדין לידו ונראתה בו המתנה הטובה שנתן לו הקב"ה חכמה ובינה: (יט) אשר שכבה עליו. נראה כי מפני ששכבה עליו מת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו חולי לא נולד הספק הזה כי היו מכירין אותו שאר נשים בחוליו והיה נודע למי הוא להפוך אחריה אשר שכבה: (כא) ואתבונן. הסתכלתי בבקר בצורתו: ותדברנה. אלה הטענות שנו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד שונה בטענותיו לחזקו ולהטיבו ולהכינו לשופט: (כג) ויאמר המלך זאת אומרת. אמרו

רשי

את קוהעיס כמו (משלי כ"ג כ"ד): (יד) ואם תלך בדרכי וגו' והארכתי את ימיך. העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך אתן לך בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות הדורות כבר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' (דברים י"ז כ') ועל אותו תנאי לא אשנה ואם תלך בדרכי והארכתי וגו' וכן במלכות דורותיו אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגו' לא יכרת לך איש וגו' (לקמן ט' ד' ה') כך שניה בספרי ורבי חנינא בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגומר: (טו) ויקץ שלמה והנה חלום. והנה הבין שחלומו אמת שומע עוף מצפצף ומבין לשונו כלב נובח ומבין לשונו: ויעש משתה. משמחת לבו שהבין שחלומו אמת: (כא) ואתבונן אליו. נתתי לב להסתכל

רלבג

התועלת מה שלא יתכן הנתנו לאחר ולא אפשר איך יתכן שיאויר זה והנה יתבאר ממה שיבא קצת ביאור שהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו למעלה מחכמת האנשי' רמוז אליהם והם איתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול: (טו) ויעמוד לפני ארון ברית ה' וגו'. הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שייעד לו מהטוב: (טז) שתים נשים זונות. אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבחינם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי

בבית ו' רפין בקריאה וסי' בבית א' יאכל. אני והאשה הזאת ישבות בבית. כי לא ישבתי בבית דשמואל. וחבירו דספרא. הוי מגיעי בית בבית. והיה אם יותרו עשרה אנשים: ותדברנה ג' בקריאה וסי' וכעת סותה ותדברנה הנצבות. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך המת ובני החי. אתם ונשיכם ותדברנה בפיכם דירמיה:

תולדות אהרן ויקץ שלמה. עקידה שער כט:

מצודת ציון

(טו) ויקץ. ענין הערה משינה: (יח) זר. הוא ענין נכרי: (כא) ואתבונן. ענין ההסתכלות בעיון רב וכן עליך יתבוננו

מצודת דוד

אויבך: להיות מסור בידך: הבין. בינה להבין ממשמעו: (יג) כל ימיך. ר"ל כל ימי חייך תהיה בעושר ובכבוד. או ר"ל כל ימיך לא ימצא כמוך בעושר וכבוד אבל לאחריו יתכן שיהיה כמוהו: (טו) ויקץ וגו'. כשהקיץ ידע שהוא חלום אולם בחלום נדמה לו כאלו הדברים נעשו בהקיץ: (יז) בי אדוני. להאזין דברי: (יח) אין אתנו וגו'. להיות עד בדבר: (יט) אשר שכבה. מיתתו היה על אשר שכבה עליו והעמיסה עליו ומת כי אם היה ע"י חולי היו הנשים השכנות יודעות בן מי הוא: (כ) ואמתך ישנה. ולא הרגשתי בדבר: (כב) ותדברנה. היו מתווכחות על הדבר: (כג) זאת אומרת. כלומר מה לי בראיות עיקר המשפט הוא בדבר ההכחשה על

רשי

להסתכל בו : (כו) היא אמו . בת קול הופיעה ואמרה היא אמו : (א) מלך על כל ישראל . משראו בחכמתו שמחו כולם במלכותו : (ג) סופרים . לכתוב דברי הימים : המזכיר . אויה משפט בא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון כך שמעתי : (ה) על הנצבים . שנים עשר נציבים היו לכלכל את המלך ואת ביתו : (ו) על המס . שהטלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס (לקמן ט׳ כ״ו): (ז) וכלכלו את המלך . כל סעודתו ומאכל הסוסים וכל צרכי

רדק

אמרו רבותינו ז״ל מכאן שצריך הדיין לשמוע טענות בעלי הדין כדי שישמע בעלי הריב שהבין טענותיהם ועליהם ישפטם : (ט) גם לי גם לך לא יהיה . ואמר כנגד אוחזי החרב גזורו ומה שלא לקחה אותו אחר שהאחרת אמרה תנו לה כי ידעה כי מרחמת עליו אמרה והשכה כי המלך לא יתנהו לה : (כו) לא תמיתהו . הראשון אל תמיתהו : היא אמו . כיון שמרחמת עליו ובדרז״ל יצתה בת קול ואמרה היא אמו : (כח) לעשות משפט . לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט : (א) על כל ישראל . לפי שדוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישראל אמר שלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבו לעשו׳ משפט: (ב) עזריהו בן צדוק . לא כתב על מי מטהו ואם צדוק זה צדוק הכהן בן אחיטוב שהיה עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ היה בן צדוק ועזריה בן אחימעץ : (ד) וצדוק ואביתר כהנים . הוא שרי הכהונה ואם זה אביתר הוא אביתר בן אחימעץ תמה הוא כי הנה שלמה גרשהו מהיו׳ כהן גדול ואמר לו ענתות לך אל שדך אלא מן הדומה כי כהן אחר היה שמו אביתר : על הנצבים . ממונה על שנים עשר נציבים שזוכר: (ה) רע׳ המלך . שושבינא דמלכא שהיה עמו תמיד : ואדוניר׳ם . זהו אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם אדורם: על המס . כמו שאומר למטה ויהי

וזאת אמרת לא כי בנך המת
ובני החי : כד ויאמר
המלך קחו לי־חרב ויביאו החרב
לפני המלך : כה ויאמר המלך גזרו את־
הילד החי לשנים ותנו את־החצי
לאחת ואת־החצי לאחת : כו ותאמר
האשה אשר־בנה החי אל־המלך
כי־נכמרו רחמיה על־בנה ותאמר ׀
בי אדני תנו־לה את־הילוד החי
והמת אל־תמיתהו וזאת אמרת גם־
לי גם־לך לא יהיה גזרו : כז ויען
המלך ויאמר תנו־לה את־הילוד
החי והמת לא תמיתהו היא אמו :
כח וישמעו כל־ישראל
את־המשפט אשר שפט המלך
ויראו מפני המלך כי ראו כי־חכמת
אלהים בקרבו לעשות משפט :
ד א ויהי המלך שלמה מלך על־כל־
ישראל : ב ואלה השרים
אשר־לו עזריהו בן־צדוק הכהן :
ג אליחרף ואחיה בני שישא ספרים
יהושפט בן־אחילוד המזכיר :
ד ובניהו בן־יהוידע על־הצבא וצדוק
ואביתר כהנים : ה ועזריהו בן־נתן
על־הנצבים וזבוד בן־נתן כהן רעה
המלך : ו ואחישר על־הבית ואדנירם
בן־עבדא על־המס :
ז ולשלמה שנים־עשר נצבים על־
כל־ישראל וכלכלו את־המלך ואת־

וְדָא אָמְרָא לָא כֵּן בְּרִיךְ
מִיתָא וּבְרִי חַיָא : כד וַאֲמַר
מַלְכָּא אַיְתוֹ לִי חַרְבָּא
וְאַיְתִיאוּ חַרְבָּא לִקְדָם
מַלְכָּא : כה וַאֲמַר מַלְכָּא
פְּסוּקוּ יָת רַבְיָא חַיָא
לִתְרֵין גִזְרִין וְהָבוּ פַלְגָא
לַחֲדָא וּפַלְגָא לַחֲדָא :
כו וַאֲמַרַת אִתְּתָא דִי בְרַהּ
חַיָא לְמַלְכָּא אֲרֵי אִתְגְלָלוּ
רַחֲמָהָא עַל בְּרַהּ וַאֲמַרַת
בְּבָעוּ רִבּוֹנִי הָבוּ לַהּ יָת
רַבְיָא חַיָא וּמִקְטַל לָא
תִקְטְלוּנֵיהּ וְדָא אָמְרָא אַף
דִילִי אַף דִילָךְ לָא יְהֵי
פְּסוּקוּ : כז וַאֲתֵיב מַלְכָּא
וַאֲמַר הָבוּ לַהּ יָת רַבְיָא
חַיָא וּמִקְטַל לָא תִקְטְלוּנֵיהּ
הִיא אִמֵיהּ : כח וּשְׁמַעוּ
כָּל יִשְׂרָאֵל יָת דִינָא דְדָן
מַלְכָּא וּדְחִילוּ מִן קֳדָם
מַלְכָּא אֲרֵי חֲזוֹ אֲרֵי חוּכְמְתָא
מִן קֳדָם יְיָ בִּמְעוֹהִי לְמֶעְבַּד
דִינָא : א וַהֲוָה מַלְכָּא
שְׁלֹמֹה מַלְכָּא עַל כָּל
יִשְׂרָאֵל : ב וְאִלֵין רַבְרְבַיָא
דִי לֵיהּ עֲזַרְיָהוּ בַּר צָדוֹק
כַּהֲנָא : ג אֱלִיחוֹרֶף וַאֲחִיָה
בְּנֵי שִׁישָׁא סַפְרַיָא יְהוֹשָׁפָט
בַּר אֲחִילוּד מְמַנָא עַל
דָכְרָנַיָא : ד וּבְנָיָהוּ בַּר
יְהוֹיָדָע מְמַנָא עַל חֵילָא
וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָא :
ה וַעֲזַרְיָהוּ בַּר נָתָן מְמַנָא עַל
אִסְטַרְטִיגַיָא חָבוּד בַּר נָתָן
רַבָּא שׁוֹשְׁבִינָא דְמַלְכָּא :
ו וַאֲחִישָׁר מְמַנָא עַל בֵּיתָא
וַאֲדוֹנִירָם בַּר עַבְדָא מְמַנָא
עַל מִסְקֵי מִסִין : ז וְלִשְׁלֹמֹה תְּרֵי עֲסַר אִסְטַרְטִיגַיָא מְמַנָן עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וּמְסוֹבְרִין יָת מַלְכָּא וְיָת

ל׳ . ל׳ . ל׳ . ל׳ . ז׳ . ל׳ . ג׳ . ל׳ . ד׳ . ל׳

ב׳ ותס׳ . ה׳ פסוקי׳ אית בהון ה׳ מלין מן ב׳ ב׳ אתין מן ב׳ ב׳ אתין

ד׳ חס׳ וכל שמואל דכו׳ כמ״א

ל׳ . ל׳ ומ״ע

ד׳ בנמ״אס . ל׳ . ג׳ . ב׳ על כמס

ב׳ כתיב א בן שמוע . ס׳ . כ׳ . ל׳

רלבג

כי אשר תחמול יותר על הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו : (א) ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל . אחשוב שהרצון בזה שכלם שמחים בו ואין בלבם למרוד בו בשום פנים : וצדוק ואביתר כהני׳. ידמה כי אע״פ שגרש אותו מהיות כהן לה׳ ואמר לו שילך ענתות הנה הוכרח לעבוד בעת היות צדוק בלתי ראוי לעבוד׳ : (ה) על הנצבי׳ . כמו הנציבים והרצון בו השרים : (ו) ואחישר על הבית . ידמה שהוא היה ממונ׳ להשגיח בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם : ואדנירם בן עבדא על המס . הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו למס לשלמה: (ז) שנים עשר נצבים על כל ישראל . ר״ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס ויהיה

פי׳ רבי ישעיה

(ד) וצדוק ואביתר כהנים . יש לתמוה והרי כבר גרש אביתר ואמר לו ענתות לך על שדך והאיך מונה אותו עכשיו עם צדוק ועוד בימי חזקיה כך כתב וצדוק ואביתר כהנים : (ה) רעה המלך . הוא לקוח מן רעה:

מצודת ציון

יתבוננו (ישעיה יד) : (כה) גזרו . חתכו : (כו) נכמרו . נתחממו כמו עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) והוא ענין חמלה וכן נכמרו רחמיו (בראשית מג) : ד (ה) הנצבים . הממונים כמו נציב פלשתים (ש״א יג) : (ז) וכלכלו . ענין הספקת הצורך כמו והוא כלכל את

ה׳ פסוקים אית בהון ה׳ מלין מן ב׳ ב׳ אתין וסי׳ ויולד נח את שם את חם ואת יפת . אל תיראי כי גם זה לך בן . על כן לא בא אל שלחן המלך . גם לי גם לך לא יהיה גזרו . אין זה כי אם רע לב דעזרא : רעה ג׳ וסי׳ ויבא חושי רעה . ויהי כאשר בא חושי . וזבוד בן נתן כהן רעה . ואת ביתו ז׳ בקריאה וסי׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו . וינגע ה׳ את פרעה נגעים . והנה כל איש ישראל . וכלכלו את המלך . ואת ביתו בנה שלמה . וזה דבר המס . ויהי מקץ עשרים דד״ה:

תולדות אהרן זלהם אותם . פקודים ספר ט : מנו לב . מכות כו : אליחורף . סכה נג : ולשלמה שנים עשר . סנהדרין יב פקידה ספר נא :

מצודת דוד

על מי הוא הילד החי : (כה) גזרו . מתוך דבריהן הכיר המלך בחכמתו הדין עם מי ואמר להיושבים לפניו שכן הוא האמת שהאחת גלתה הילד החי ולאמת דבריו עשה הבחינה : (ט) גם לי וגו׳ . היות עלם טוונה היתה לגל הספק מגלתה במיתת בנה כי מה לה להניק בן אשה אחרת ובשמעה שצוה המלך להמיתו רצתה יותר בזה כי אז לא תשמח עוד חברתה ויהיה לא תניק בן אשה אחרת והמלך השכיל מדעתו מתחילה שתתפתה יותר בזה : (כז) תנו לה . להאשה שאמרה תנו לה את הילוד וגו׳ : היא אמו . הוחיל ומרחמת עליו : (כח) ויראו . ברואותם כי בחכמתו מבין תעלומות לב : לעשות משפט . להבין המשפט עם כי [illegible] : ד (א) על כל ישראל . ר״ל מעתה קבלוהו כולם באהבה ברואותם בחכמתו : (ב) הכהן . אולי העמידו למשוח מלחמה שהוא לצדוק שהועמד לכה״ג ואף שדוד העמיד את עירא להיות במקום צדוק כמ״ש בש״ב אולי מת עירא עד לא הועמד : (ג) המזכיר . ממונה על ספר הזכרונות : (ד) כהנים . צדוק כה״ג ואביתר סגן כמ״ש בש״ב : (ה) על הנצבים . היה ממונה על שנים עשר נציבים האמורים בענין אשר הועמדו לכלכל את המלך כ״א בחדשו : רעה המלך . ישב עמו בתמידות להשתעשע עמו : (ו) על הבית . כל צרכי הבית היו נעשים על פיו : על המס . הוא המס האמור למטה ויהי המס שלשים אלף איש : (ז) על כל ישראל . המה היו ממונים על כל ישראל לקחת [illegible]

ביתו חדש בשנה יהיה על־אחד לכלכל:
ח ואלה שמותם בן־חור בהר אפרים:
ט בן־דקר במקץ ובשעלבים ובית שמש ואילון בית חנן:
י בן־חסד בארבות לו שכה וכל־ארץ חפר:
יא בן־אבינדב כל־נפת דאר טפת בת־שלמה היתה לו לאשה:
יב בענא בן־אחילוד תענך ומגדו וכל־בית שאן אשר אצל צרתנה מתחת ליזרעאל מבית שאן עד אבל מחולה עד מעבר ליקמעם:
יג בן־גבר ברמת גלעד לו חות יאיר בן־מנשה אשר בגלעד לו חבל ארגב אשר בבשן ששים ערים גדלות חומה ובריח נחשת:
יד אחינדב בן־עדא מחנימה:
טו אחימעץ בנפתלי גם־הוא לקח את־בשמת בת־שלמה לאשה:
טז בענא בן־חושי באשר ובעלות:
יז יהושפט בן־פרוח ביששכר:
יח שמעי בן־אלא בבנימן:
יט גבר בן־ארי בארץ גלעד ארץ סיחון מלך האמרי ועג מלך הבשן ונציב אחד אשר בארץ:
כ יהודה וישראל רבים כחול אשר־על־הים לרב אכלים ושתים ושמחים:
ה א ושלמה היה מושל בכל־הממלכות מן־הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מגשים מנחה ועבדים את־שלמה כל־ימי חייו:
ב ויהי לחם־שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח:
ג עשרה בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה

אנש ביתיה ירחא בשתא מטי לחד לסוברא: ח ואלין שמהתהון בר חור בטורא דבית אפרים: ט בר דקר במקץ ובשעלבים ובית שמש ואילון דמבית חנן: י בר חסד בארבות דיליה סוכו וכל ארע חפר: יא בר אבינדב כל פלכי דאר טפת בת שלמה הות ליה לאתו: יב בענא בר אחילוד תענך ומגידו וכל בית שאן די בסטר צרתנה מלרע ליזרעאל מבית שאן עד מישר מחולה עד מעבר ליקמעם: יג בר גבר ברמות גלעד דיליה כפרני יאיר בר מנשה די בגלעד דיליה בית פלך טרכונא דבמתנן שתין קרוין רברבן מקפן שור רם דיהון עברין דנחשא: יד אחינדב בר עדוא מדבית מחנים: טו אחימעץ בשבטא דבית נפתלי אף הוא נסיב ית בשמת בת שלמה לאתו: טז בענא בר חושי בשבטא דאשר ובעלות: יז יהושפט בר פרוח בשבטא דיששכר: יח שמעי בר אילא בשבטא דבית בנימן: יט גבר בר ארי בארעא גלעד ארעא סיחון מלכא אמוראה ועוג מלכא דמתנן ואסטרטיגא חד די ממנא בארעא: כ יהודה וישראל סגיאין כחלא דעל ימא למסגי אכלין ושתן וחדן: א ושלמה הוה שליט בכל מלכותא מן נהר פרת עד ארע פלשתאי ועד תחום מצרים מקרבין קרבנא ופלחין ית שלמה כל יומי חיוהי: ב והוה לחמא דשלמה ליומא חד תלתין כורין סלתא ושתין כורין קמחא: ג עסרא תורין דפטמא ועסרין תורין דרעיא ומאה ענא בר

רדק

ויהי המס שלשים אלף איש: (ז) ואלה שמותם. אלה שמות שנים עשר נציבים לא היה ממונה כל אחד על שבט אחד אלא לפי ערכי הנחלות שעשו שנים עשר חלקים בכל ארץ ישראל ונתן המס בשוה: בן חור. זה והאחרים שלא זכרם בשמם אלא בשם אבותם לפי שהיו נודעים בשם אבותם יותר משמותם לפיכך לא חשש להזכיר שמם: (יג) ובריח נחשת. גלה מה שכתוב בתורה דלתים ובריח כי בריח נחשת ר"ל: (טז) באשר ובעלות. בנחלת אשר ובעלות שהיה מארץ יהודה: (יט) ונציב אחד אשר בארץ. בכל הארץ אשר זכר היה נציב אחד ממונה על שנים עשר הנציבים לגבות מכל אחד הכסף לכלכל המלך ורז"ל מהם אמרו כמו שפי' ומהם אמרו ונציב אחד לחדש העבור: (כ) כחול אשר על הים. כמו על שפת הים והספור הזה ר"ל כי כמו מטורכי' בימי שלמה בפרי בטנ' והיו רבים וכן בפרי בהמתם ובפרי אדמתם והיו אוכלים ושותים ושמחים כי לא היה להם פחד מאויב: (א) מושל בכל הממלכות שהיו יראים ממנו ומגישים לו מנחה ועובדים אותו: מן הנהר ארץ פלשתים. כתרגומו מן נהר פרת עד ארץ פלשתאי: (ג) בריאים. שמנים ומפוטמי' וכת"י פטימים וכן ועגלון איש בריא וכן להבריאכם: רעי. מן

תולדות אהרן ונציב אחד. שם: יסודה וישראל.
מגיעה כה פו וכתים שם: ויהי לחם שלמה. מגיעה פו:

רשי

נרתי סוגיה: (יא) נפת דאר. פלכי דאר: (יג) חבל ארגוב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך. כי משפט המלך יש לגבות וליטול מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר (שמואל א' ח'): (יט) ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם זה עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חודש העיבור: (ג) בראים. פטומים על האבוס: רעי. מן

רלבג

והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו כדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה: (יט) ונציב אחד אשר בארץ. יתכן שיהיה שר אחד מושל על אלו השרים יניאם לפרנס המלך וביתו איש חדשו או היה שם נציב אחד לחדש העבור והביאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יתחייב שיהיה חלקו מארץ ישראל מעט יותר מחלישית חלק אחד מאחד השרים שהיו מפרנסין אותו חדש אחד בשנה: (ג) עשרה בקר בריאים. ר"ל שמנים: וברבורים

פי' רבי ישעיה

(יט) ונציב אחד אשר בארץ. שהיה ממונה על כולן. וזהו שכתב לעיל ועזריהו בן נתן על הנציבים:

דאר ד' כתובים כן וסימניהון נמסר ביהושע סימן י"ז: מחנימה ג' בקריאה וסי' ודוד בא מחנימה. ויהי כבא דוד מחנימה. אחינדב בן עדוא מחנימה: בענא ג' כתיב א' בקריאה וסי' בענא בן אחילוד. בענא בן חושי. ועל ירם החזיק: ושתים ו' ה' חסרים וא' מ"ל וסי' נמסר בשמואל א' סימן ל': מגישים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' מגשים מנחה ועבדים את שלמה. הם מגישים אליה והיא מוצקת. מגישים על מזבחי לחם מגואל. קדמ' חס':

מצודת ציון

כמלך (שמואל ב' י"ט): (יא) נפת דאר. מחוז דאר וכן שלשת הנפת (יהושע יז): (יב) מעבר. מצד: (יג) חבל. ענינו תקרא חבל כי בחבל תחלק נחלה וכן כחבל בני יהודה (שם יט): ארגוב. שם האדם אשר משל בה מאז וכן כל חבל ארגוב (דברים ג): ה (ג) בריאים. שמנים כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג): רעי. רועים

מצודת דוד

מהם די ערך פרנסת בית המלך וכ"א כלכל חדש בשנה ונבה מבני אנשי המחוז אשר הועמד עליו: (ח) ואלה שמותם. של הנצבים: בן חור. כל אלו הנזכרים בשם אביהם לא היו ידועים מעצמם כ"א בשם אביהם: בהר אפרים. היה ממונה בהר אפרים לקחת מהם לכלכל את המלך בחדשו: (י) לו שוכה. ר"ל גם על שוכה היה ממונה לקחת מהם לערך פרנסת בית המלך: (יב) עד אבל וגו'. ר"ל מהעבר מזה עד אבל מחולה וזהו עד מעבר ליקמעם: (יג) חות יאיר. ה"ע כפרי יאיר: אשר בגלעד. אשר עמדו בארץ הגלעד: ששים ערים. בחבל ארגוב היו ששים ערים גדולות בחומה מסביב: (יד) בנפתלי. בנחלת נפתלי: (טז) ובעלות. והיא היתה מנחלת יהודה: (יט) בארץ גלעד. ר"ל ביאר המקומות כי על חות יאיר שעמדו בארץ הגלעד הי' נציב אחר: ארץ סיחון וגו'. ר"ל גלעד היתה החצי משל סיחון והחצי משל עוג: ונציב אחד. ר"ל ועוד נציב אחד אשר היה בכל הארץ ממונה על כולם והוא עזריה בן נתן האמור למעלה: (כ) על הים. על שפת הים: ה (א) מן הנהר. רוצה מן המדן שהוא תחלת המזרח עד ארץ פלשתים: מגשים. והמה היו מגישים מנחה והיו עובדים את שלמה להשלים לו המס: (ב) לחם שלמה

רשי

מן האחו: וברבורים אבוסים. יש מרבותינו אומרים תרנגולי' פטומין: (ו) ארבעים אלף ארות סוסים. ובד"ה (ב' ט' כ"ה) הוא אומר ארבעת אלף פירשו רבותינו ארבעים אלף ארוות היו ובכל אחת ארבע אלף אצטבלאות או ארבעת אלפי' ארוות ובכל אחת ארבעי' אלף אצטבלאות: (ז) לא יעדרו דבר. אפילו של ימות החמה בימות הגשמים: (ח) והשעורים והתבן. היו טוענים אלו הנציבים אל המקום אשר יהיה שם המלך: (י) מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו' כדאית' בפסיקתא דפרה אדומ' וכל הפרשה הזאת נדרשת שם לפי

רדק

מן המרעה אבל הבריאים הם המפוטמים בבית: וברבורים אבוסים. ת"י ועופא פטימיא ולא פי' איזה עוף הם וי"מ כי הם העופות המפורסים כי הם שמנים מהאחרים ובדברי רז"ל עוף הבא מברבריא נקראים ברבורים על שם מקומם: (ד) כי הוא רודה. הטעם כי האיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים שהיו בשלחנו בכל יום שהיו מביאים לו מנחה מכל עבר הנהר כי מושל בהם היה כלומר היו יראים ממנו ומגישים לו כל מלכי עבר הנהר מנחה תמיד: מתפסח ועד עזה. מדינות הם בעבר הנהר ורז"ל נחלקו בזה מהם אמרו תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם ומהם אמרו תפסח ועזה סמוכות היו וכמו שמלך על תפסח ועל עזה כן מלך על כל העולם כלו: (ו) ארבעים אלף ארות סוסים. ובדברי הימים ארבעת אלפים ארות סוסים פירשו רז"ל ארבעים אצטבלאות ובכל אחת היו ארבעת אלפים סוסים או ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת ארבעים סוסים. ופירוש ארות אבוסים ת"י אבום בעליו אורויא דמרוהי ואמרו חכמים ז"ל כי עבר על לא ירבה לו סוסים ופי' לא ירבה לו סוסים בטלים וכיון שלא היו לו אלא שנים עשר אלף פרשי' והיו לו ארבעים אלף ארות סוסים הרבה סוסים בטלים היו לו ומה שהרבה שלמה סוסים ופרשים והוא לא היתה לו שום מלחמה לא עשה אלא לכבוד וגדולה כדי שילכו עמו כשילך ממקום למקום וגם קצת מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר: (ז) וכלכלו. והלא כבר זכר למעלה וכלכלו את המלך ואת ביתו למה חזר וכתב וכלכלו את המלך אלא כמו שזכר הסוסים אמר כי ג"כ היה נותני מאכל הסוסים ובכלל הכלכלה היה גם כן מה שהיו צריכי' הסוסים לאכול כמו שכתוב והשעורים והתבן לסוסי' ולרכב והוסיף ג"כ ואת כל הקרב אל שלחן המלך כי למעל' זכר את המלך ואת ביתו והם התמידים בביתו ועתה הוסיף ואת כל הקרב אל שלחן המלך אנשים אחרים שיבואו לשלחן המלך לפעמים: לא יעדרו דבר. לא היו מחסרים דבר מכל הצורך אל שלחן המלך וי"ת לא מעכבין מידעם והוא טעם למה שזכר איש חדשו כלומר לא היו מעכבין שלא הי' מביא כל אחד ואחד בחדשו: (ח) ולרכש. מין בהמה וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כמו רוכבי הרכש: יביאו אל המקום אשר יהיה שם. הנציבים מהם היו מביאים צורך המאכל אל בית המלך מהם היו מביאים צורך מאכל הסוסים למקום שהיו שם כן מה שהיו בירושלם כן מה שהיו בערי הרכב: איש כמשפטו. כמו שפסקו ביניהם זה יביא הנה וזה יביא הנה: (ט) ורחב לב כחול. ואין החול נשוא המדה אלא נשוא המספר ואע"פ שכתב אשר לא ימד ולא יספר המדה ג"כ לענין מספר זכר אותה כמ"ש והיה מספר בני ישראל וגו' הוא לענין מדה לא למספר אלא ר"ל רחב היה לו בכל דברי החכמה שהם כחול ורז"ל פירשו מה חול גדר ליס כך היתה החכמה גדר לשלמה: (י) בני קדם. בני מזרח היו יודעים בחכמה וכן כתיב כי מלאו מקדם ובדברי רז"ל מה היתה חכמת בני קדם שהיו יודעים במזלות וערומים בטייר פי' בטייר בל' העופות וכן בערבי יקרא עוף אלטייר וכן

צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברברים אבוסים: ד כי־הוא רדה בכל־עבר הנהר מתפסח ועד־עזה בכל־מלכי עבר הנהר ושלום היה לו מכל־עבריו מסביב: ה וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד־באר שבע כל ימי שלמה:
ו ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו ושנים־עשר אלף פרשים: ז וכלכלו הנצבים האלה את־המלך שלמה ואת כל־הקרב אל־שלחן המלך־שלמה איש חדשו לא יעדרו דבר: ח והשערים והתבן לסוסים ולרכש יבאו אל־המקום אשר יהיה־שם איש כמשפטו:
ט ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על־שפת הים: י ותרב חכמת שלמה מחכמת כל־בני־קדם ומכל חכמת

מאילן וטבין ויחמורין ועופיא פטימיא: ד ארי הוא מפלח בכל עבר פרת מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר פרת ושלמא הוה ליה מכל עברוהי מסחור סחור: ה ויתיב יהודה וישראל לרוחצן גבר תחות פרי גופנוהי ותחות פרי תאנוהי מדן ועד באר שבע כל יומי שלמה: ו והוו לשלמה ארבעין אלפין ארות סוסון לרתיכוהי ותרי עסר אלפין פרשין: ז ומסוברין אסטרטיגיא האלין ית מלכא שלמה וית כל דקריב לפתורא דמלכא שלמה גבר ירחיה לא מעכבין מדעם: ח וסעוריא ותבנא לסוסותא ולרכשא מיתן לאתרא דיהי תמן גבר כהלכתיה: ט ויהב יי חוכמתא לשלמה וסוכלתנותא סגי לחדא ופתיות לבא כחלא דעל כיף ימא: י וסגיאת חוכמת שלמה מחוכמת כל בני מדינחא ומכל חוכמת

רלבג

וברבורים אבוסים. הם עופות שמנים: (ו) ויהי לשלמה ארבעי' אלף ארוות סוסים למרכבו. הנה ארות הם אבוסים יאכלו שם הסוסי' והנה מצאנו בדברי הימים תמורת זה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות וידמה שהם מנה האבוסים ובזה המקום מנה הסוסים והרצון בו שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו באורות והנה היו עשרה סוסי' בכל אבוס ולפי שאמר אחר זה לסוסים ולרכש ידענו כי הרכש הוא מין אחד ממיני הסוסים ואחשוב שהם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה או ירצה בזה ארבעים אלף ארוות סוסים למרכבו אך לא היו בהם כי אם ארבעת אלפים אורוות שהיו בהם סוסים ומרכבות: (ז) לא יעדרו דבר. הוא מענין איש לא נעדר: (י) מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. וידמה שבימי שלמה היתה חכמה גדולה בשתי אלו האומות: איתן

ושלום ה' בקריאה וסי' כי הוא רדה בכל עבר הנהר. הנה בן נולד לך. ורוח לבשה את עמשי. כי ארך ימים ושנות חיים. חסד ואמת נפגשו: הקרב ז' בקריאה וסי' ובנסוע המשכן יורידו אתו הלוים. ואת אהרן ואת בניו תפקד. והחנים לפני המשכן קדמה. כל הקרב הקרב אל משכן ימות ב' בו. אתן את כהנתכם והזר הקרב. וכלכלו הנצבים האלה את המלך:

תולדות אהרן כי הוא רודה. מגלה יא סנהדרין כ: וישב יהודה. שם כו: ויהי לשלמה. שם כא (שם כ): השעורים והתבן. עירובין ג: ורחב לב. עקידה ש' עב: ותרב חכמת. זוהר חיי שרה ויחי ואחרי מות:

מצודת דוד

שלמה. לכל הבא אל שלחנו: סלת. קמח נקי ביותר: (ד) כי הוא רדה. בא ליתן טעם על מה היו כ"כ רבים אוכלי שלחנו להאמרך להם כחשבון הזה ואמר לפי שהיה מושל בכל אנשי עבר הנהר ובכל מלכיהם ושלום היה לו מכל עבריו אף מן האומות שלא משל בהם ולזה היו רבים הבאים אליו מן מהנשי שלומו מן מהאומות שמשל בהם: (ה) איש. כ"א ישב תחת גפנו ולא נדד ממנו בסיבת שונא: (ו) ארבעים אלף. ובד"ה נאמר ארבעת אלפים ויתכן כי פה מנה האורות וכאן מנה הסוסים וכאלו אמר שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו באורות והנה היו עשרה בכל אחת: למרכבו. פעם רכב באלו פעם באלו: (ז) ואת כל הקרב. הם הבאים אליו מארצות העובדי כוכבים: לא יעדרו דבר. מכל הדברים הצריך להם: (ח) אשר יהיה שם. קבוצת הסוסים והרכש: איש כמשפטו. כל נציב בחדשו: (ט) ורחב לב. להחזיק בה כל מיני חכמות ובכ"א ידיעה הרבה כחול וגו': (י) ומכל חכמת בני קדם. שהיו יודעי' במזלות וערומים בטייר והוא לשון העופות: ומכל

מצודת ציון

במרעה: מאיל צבי ויחמור. הם שמות מיני חיות טהורות: וברברים אבוסים. עופות הבאים מארץ ברבריא והיו מפוטמות על האבוס והוא המקום המיוחד להאכילם ודוגמתו ואמור אבוס בעליו (ישעיה א): (ד) רדה. מושל כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י): מכל עבריו. מכל צדדיו: (ו) ארות. אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אורויא דמרוהי: פרשים. הם הרגילים מאד ברכיבה: (ז) יעדרו. יחסרו כמו איש לא נעדר (שם ט): (ח) ולרכש. הם מין בהמה ממהרת לרוץ וכן רוכבי הרכש (אסתר ח): (ט) ורחב. מל' רחוב: חכמת

מִצְרָיִם׃ יא וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם מֵאֵיתָן
הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי
מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב׃
יב וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי
שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף׃ יג וַיְדַבֵּר עַל־
הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד
הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־
הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־
הַדָּגִים׃ יד וַיָּבֹאוּ מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ
אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי
הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ׃
טו וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר
אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי
אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי
אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים׃
טז וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה

(ב' חד כתיב ה' ובגילה שירה)

מִצְרָיִם׃ יא וְחַכִּים מִכָּל
אֱנָשָׁא מֵאֵיתָן בַּר זֶרַח
וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי
מָחוֹל וַהֲוָה שְׁמֵיהּ סְנֵי
בְּכָל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר׃
יב וּמַלֵּל תְּלָתָא אַלְפִין
מַתְלִין וַהֲוָאָה תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ
אֲלַף וַחֲמֵשׁ׃ יג וְאִתְנַבֵּי
עַל מַלְכֵי בֵית דָּוִד
דַּעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּעָלְמָא
הָדֵין וּבְעָלְמָא דְאָתֵי
דִמְשִׁיחָא וְאִתְנַבֵּי עַל
בְּעִירָא וְעַל עוֹפָא וְעַל
רִיחֲשָׁא וְעַל נוּנַיָּא׃ יד וַאֲתוֹ
מִכָּל עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע יָת
חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מִכָּל
מַלְכֵי אַרְעָא דִשְׁמָעִין יָת
חוּכְמְתֵיהּ׃ טו וּשְׁלַח חִירָם
מַלְכָּא דְצוֹר יָת עַבְדוֹהִי
לְוָת שְׁלֹמֹה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי
יָתֵיהּ מְשַׁחוּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא
תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲרֵי רְחִימָא הֲוָה חִירָם לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא׃ טו וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה לְוָת חִירָם

· אביהו ז' וסי' נמסר בסדר שפטים סוף סימן י"ד :

תולדות אהרן וידבר שלשת אלפים . סירוגין כא מגלה ז :

רשי

לפי משמעה : (יא) ויחכם מכל האדם . כמשמעו : איתן והימן וכלכל ודרדע . אחין היו בני זרח בן יהודה שנאמר (בדברי הימים א' ב ו') ובני זרח זמרי ואיתן (היו לוים משוררים) : בני מחול . היו יודעים ליסד מזמורים המזמרים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורים שיסדו בספר תהלים משכיל לאיתן האזרחי ומשכיל להימן האזרחי . מ"א בפסיקתא . מכל האדם . זה אדם הראשון . איתן האזרחי . זה אברהם . הימן זה משה . וכלכל זה יוסף . ודרדע זה דור המדבר . מחול שנמחל להם על מעשה העגל : (יב) שלשת אלפים משל . שלשת למודי משלות שלש פעמים כתוב משלי שלמה בספר משלי : ויהי שירו חמשה . שלשה אלה ושיר השירים וקהלת: ואלף . בכל א' כדי הוא ללמוד . ומדרש אגדה שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל אלף וחמשה טעמים: (יג) וידבר על העצים . מה רפואת כל אחת ועץ פלוני יפה לבנין פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמה וזה רפואתה ועיקר גדוליה ומאכלי' ומ"א מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף ומה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזה בשני סימנין ודגים והגבי' בלא כלום:
לא

רדק

כן בני מצרים היו יודעים בחכמה שבה היו נקראים החרטומים : (יא) מאיתן האזרחי . כתרגומו מאיתן בר זרח אלה הארבע מצאנו אותם בבני זרח בן יהודה איתן והימן וכלכל ודרדע והנה אומר כי השלשה אלה היו בני מחול א"כ לא היו הם ובלויים מצאנו בתלים במשוררים משכיל לאיתן האזרחי משכיל להימן האזרחי ומצאנו בדברי הימים בבני גרשון בן לוי בן איתני בן זרחי ואפשר שזה הוא איתן האזרחי ואיתני ואיתן קרובים ושם והימן מצאנו בבני קהת הימן המשור' אבל כלכל ודרדע לא מצאנו אותם בלויים ורז"ל דרשו ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון ומה היתה חכמתו של אדם הראשון שקרא מחכמתו שמות לכל הבהמות ולכל עוף השמים מאיתן האזרחי זה אברהם אבינו שנאמר משכיל לאיתן האזרחי הימן זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף שנאמ' ויכלכל יוסף דרדע זה דור המדבר דור שיש בהם דעה בני מחול שנמחל להם מעשה העגל : (יב) שלשת אלפים משל . אינם נמצאים אצלינו וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי רבים ספרים אבדו לישראל בגלותם וכן מה שחבר בחכמת הטבע כמו שאמר וידבר על העצים שהודיע טבע' ורפואתם וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים בכל מה שתחת גלגל הירח גברה חכמתו וחבר בהם ספרי' ואינם נמצאים אצלינו . ובדרש חזרנו על כל המקראות ולא מצאנו שדבר אלא קרוב לח' מאות פסוקים אלא מהו וידבר ג' אלפים מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים וג' טעמים כדאת אמרת נזם זהב וחלי כתם : וידבר על העצים . מפני מה מצורע נטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ואזוב ע"י שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת כיון שהשפיל עצמו כאזוב נטהר ונתרפא : (יג) על הבהמה , ועל העוף . מפני מה בהמה ניתרת בשני סימנין ועוף בסימן אחד כתוב אחד אומר מן היבשה נברא העוף דכתיב ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכתוב אחד אומר מן המים נברא דכתיב ישרצו המים שרץ נפש. חיה ועוף יעופף אלא מן הרקק נבראו : ועל הרמש . מפני מה שמונה שרצים שבתור' הצדן והחובל בהם חייב ושאר שרצים פטור מפני שיש להם עורות : ועל הדגים . מפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגים טעונין שחיטה שנאמר אם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי וי"ת פסוק וידבר על העצים כן ואתנבי על מלכי בית דוד וגו' כבעמוד : (יד) מאת כל מלכי הארץ . מלכי הארץ היו באים אל שלמ' לשמוע חכמתו והעמים היו באים אל מלכיהם בשובם משלמה לשמוע חכמתו : (טו) וישלח חירם . שלח עבדיו אל שלמה להקים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר מארצו ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים : (טז) וישלח שלמה . ביד מלאכי חירם השיב לו זה

רלבג

(יא) איתן והימן וכלכל ודרדע . ולזה קרא שם איתן איתן האזרחי להיותו בן זרח ואמר בני מחול להעיר שהם היו לחכמת' ראויים להלל השי"ת במחול או היו ב' שמות לזרח ר"ל שנקרא שמו ג"כ מחול: (יב) וידבר שלשת אלפים משל . ידמה שאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאות' השירו' כאשר השיר אשר כלל אותו ספר שיר השירים ולז"א בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וגו' ר"ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענינים שזכר פה ואולם שאר המשלים שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר ג"כ בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר"ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה : (יג) וידבר על העצים . מן הארז אשר בלבנון וגו' . הנה זה הדבו' הוא להודיע סגולותי' ויסודותיהם ותשיגיהם העצמיים והוא העיון בטבעי בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואת האדם לחוטאיו והנה כלל עיונו כל הצמחים מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הארז ענינה בכבוד ואולת כבוד מצד פעולותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שכאשר תהיינה פעלותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סדרו מהנה אותם הפעולות יותר נכבדות וגם כן הנה מה שאחם יותר מתיחם לטבע סדומה ויותר גם החמר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד הדרגה מהאזוב אשר בקיר כי פעמ' הנמה הנה יותר שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גם ולזה היה שילא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שאמר דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר ג"כ בזה האופן על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומש על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה כ"ח בגופו והעוף לא יעשה כן
אבל

מצודת ציון

(יג) האזוב. שם עשב מה : בקיר. בכותל : הרמש. הם השרצים הנמוכים קורי ברגל הרוחשים בארץ כמו הרמש

מצודת דוד

חכמת מצרים. שהיו בקיאים בחכמת הטבע והתכונה והאצטגנינות : (יא) מאיתן וגו'. ארבעה האנשים האלו היו מפורסמים בדור לחכמים גדולים וחכמת שלמה עלתה על כולם : (יב) שלשת אלפים משל. המליץ בשכלו ובדה מלבו משלים לחכמים בלב ירא ה' והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלנו כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותינו ובאו ליד העובדי כוכבים ומהם העתיקו מלים וקראו על שמם ואולם גנוב הוא אתם : ויהי שירו. גם עשה שירים במספר חמשה ואלף והמה אינם אתנו כי נאבדו : (יג) וידבר על העצים. אמר טבעי כל העצים והבנין הרכבת היסודות אשר בכל אחד : מן הארז וגו'. ר"ל בכל מיני העצים והעשבים מגדול ועד קטן : על הבהמה וגו'. טבעם והרכבת היסודות אשר בהם : (יד) מאת כל מלכי ארץ. כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו ובבואם באו העמים אל מלכיהם לשמוע מהם חכמת שלמה : (טו) אל שלמה. ידבר על לבו
דברי

רש"י

(יז) לא יכול לבנות בית וגו'. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתוב אומר והניח לכם מכל אויביכם מסביב ואחר כך והיה המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו' (דברים י"ב ה') (כ) כצדנים. שכנים ליער לבד אחד הוו ובממשלתו של חירם: (כג) אשימם דברות. רפסודות קורא להם בד"ה (ב ט"ו) ובלשון אשכנז פליצי"ן ובלע"ז רי"ז קושרין העצים זה עם זה ומציפין אותן על פני המים ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינות: עד המקום אשר תשלח אלי. אשר תודיעני להביאם שם: ונפצתים שם. כשאתיר אגדן ומוציאן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו היא קרויה ניפוץ (כל דבר שמחלקים אותו לפרקים קרוי ניפוץ) דיספי"ר בלע"ז:

מכלת

רד"ק

זה הדבר: (יז) מפני המלחמה. לא רצה לגלות לו הטעם כי האל מנעו כי לא היה כבוד אביו ואמר לו זה הטעם הנראה: אשר סבבהו. כל מלחמה וכל ... וכן כי תקראנה מלחמה וי"ת עבדי קרבא דאקפוהי: רגלו. כן כתיב וקרי רגלי הכתוב אומר על דוד כי גם לדוד שם אויביו תחת כפות רגליו והקרי אומר על שלמה כלומר אני איש מנוחה ולא היתה לי מלחמה ויש לי פנאי לבנות הבית: (יח) הניח ה' אלהי. כי אחר המלחמה היתה המצוה לבנות בית המקדש כמו שכתוב והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו: (כ) מן הלבנון. הלבנון בארץ ישראל היה ולא היה שואל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ: כצדונים. צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על כלם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון צור וצידון כי חכמו מאד: (כג) דוברות. הם הקורות הגדולות שקושרין ראשיהן ביחד ומשליכין אותם בים לכן נקראו דוברות, ובלע"ז נאטאר"ה: ונפצתים. אתירם ואשליכם שם וכן תרגם ואדמינון תמן ואמר בו לשון נפוץ שהוא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברות כשמוליכין אותם בים הם קשורות בראשיהם וכשמוציאין אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה: לחם ביתי. בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקום אשר תרצה ופי' ביתי האוכלים

על

מקרא

אֶל־חִירָם לֵאמֹר׃ יז אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר סְבָבֻהוּ עַד תֵּת־יְהוָה אֹתָם תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלָו׃ יח וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהַי לִי מִסָּבִיב אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע׃ יט וְהִנְנִי אֹמֵר לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָי כַּאֲשֶׁר ׀ דִּבֶּר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי לֵאמֹר בִּנְךָ אֲשֶׁר אֶתֵּן תַּחְתֶּיךָ עַל־כִּסְאֶךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ כ וְעַתָּה צַוֵּה וְיִכְרְתוּ־לִי אֲרָזִים מִן־הַלְּבָנוֹן וַעֲבָדַי יִהְיוּ עִם־עֲבָדֶיךָ וּשְׂכַר עֲבָדֶיךָ אֶתֵּן לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר תֹּאמֵר כִּי ׀ אַתָּה יָדַעְתָּ כִּי אֵין בָּנוּ אִישׁ יֹדֵעַ לִכְרָת־עֵצִים כַּצִּדֹנִים׃ כא וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ חִירָם אֶת־דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׂמַח מְאֹד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֵּן חָכָם עַל־הָעָם הָרָב הַזֶּה׃ כב וַיִּשְׁלַח חִירָם אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלָי אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־כָּל־חֶפְצְךָ בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים׃ כג עֲבָדַי יֹרִדוּ מִן־הַלְּבָנוֹן יָמָּה וַאֲנִי אֲשִׂימֵם דֹּבְרוֹת בַּיָּם עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח אֵלַי וְנִפַּצְתִּים שָׁם וְאַתָּה תִשָּׂא וְאַתָּה תַּעֲשֶׂה אֶת־

(מסורה: י"א ר"פ; ד'; ל' וחס'; רגלי ק'; ג' בקריאה; ג'. ב'; ב' בנסמה; ב' בפתחי טעמים; ה' חס'. ט' בטעם בס"פ; ח' וכל עזרא דכו'; ל' וחס' וה' מ"ל; ל'. ב' בתרי לישנ'; ב')

תרגום

למימר: יז את ידעת ית דוד אבא ארי לא יכיל למבני ביתא לשמא דיי אלהיה מן קדם עבדי קרבא דאקפוהי עד דמסר יי יתהון תחות פרסת רגלוהי: יח וכען אניח יי אלהי לי מסחור סחור לית שטן ולית פגע ביש: יט והא אנא אמר למבני ביתא לשמא דיי אלהי כמא דמליל יי עם דוד אבא למימר בריך דאתן תחותך על כורסי מלכותך הוא יבני ביתא לשמי: כ וכען פקיד ויקצצון לי ארזין מן לבנן ועבדי יהון עם עבדיך ואגר עבדיך אתן לך ככל דתימר ארי את ידעת ארי לית בנא גברא דידע למקץ אעין כצידונאי: כא והוה כד שמע חירם ית פתגמי דשלמה וחדי לחדא ואמר בריך יי יומא דין דיהב לדוד בר חכים על עמא סגיאה הדין: כב ושלח חירם לות שלמה למימר שמעית ית דשלחתא לותי אנא אספיק ית כל צורכך באעי ארזין ובאעי בירון: כג עבדי יחתון מן לבנן לימא ואנא אשוינון תורנסין בימא עד אתרא דתשלח לי ואדמינון תמן ואת תטול ואת תספיק

מסורה

אתה י"א ראשי פסוקים בתורה ובנביאים וסי' אתה תהיה על ביתי ועל פיך. אתה תדבר את כל אשר אצוך. אתה עובר היום את גבול. אתה הראית לדעת. אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים בתראה דמלכים. אתה ידעת ה' זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה. אתה בן אדם הגד את בית ישראל. אתה תאכל ולא תשבע. אתה תזרע: והנני ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר נח: צוה ג' וסי' נמסר ביהושע סימן ד': צדנים ה' חס' וי"ו בליש' וסי' נמסר בספר שפטים סימן י"ח:

רלב"ג

אבל יעשה בילה שלימה ואולם רמש הארץ יעשם בילה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחות מצד המזונות שיזונו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני השרצים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגי' כי הדגים יעשו בילה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג לחולשת החום היסודי אשר יצטרך ביצירתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הבעלי חיים' ובספר ב"ח ושם בארנו הרבה מאלו הדברים: (כא) ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה. יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו שלמה כי לא היה בהם על מה שישמח מצד החכמה שהיה נראה בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי שלמה בחכמ' הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידים שמח מאד והודה לש"י שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אמר זה להורות על שמרוב אהבתו את שלמה נתרצה חירם לעשות חפץ שלמה והנה עם כל זה היו דברי שלמה לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו משכר עבדיו בכל אשר יאמר להיותם יותר בקיאי' במלאכ' כריתת העצים ונשען שלא יכביד לשאול חירם מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע לו כי מרצון דוד היה לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והישירו ג"כ בדבריו אל שזה הבית יהיה נבנה לשם ה' אשר בידו להשפיל ולהכניע כל האויבים והשונאים כאילו כלל בדבריו הכיוס והאיו' יחד: (כב) והנה הוסיף חירם ואמר שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי' ובעצי ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם אל היבשה אל המקום אשר יבחר שלמה ושם יתיר הקשרי' אשר נקשרים בהם העצים קצת' בקצתם. והנה הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצתם באופן שיוכלו החובלים להעבירם הים ראדיל"ן בלע"ז: (כג) ונפצתים. ר"ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשאם עץ עץ בפני עצמו וידמה שהים היה מגבול

מלכות

מצודת דוד

דברי שלום ואמת וכמנהג המלכים זה לזה: (יז) עד תת. רצה לומר אבי היה מוטרד במלחמה כל ימיו עד השלימו זה עמדי ובעזר ה' הגם תחת רגלי: (כ) ויכרתו לי ארזים. לצורך הבנין: מן הלבנון. אשר היה בארץ חירם: ועבדי יהיו וגו'. גם עבדי יהיו עמהם לעזרה: כי אין בנו וגו'. לזה יכרתו עבדיך. כצידונים. צור וצידון קרובים זה לזה והם ממלכה אחת: (כא) וישמח מאד. לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו ובד"ה מאריך יותר ביופי סדור דבריו וקצר כאן: על העם. מולך על העם והוא מקרא קצר: (כב) כל חפצך. מה שתרצה: ובעצי ברושים. עם כי לא שאל על הברושים הבטיחו לעשות חפצו גם בזה: (כג) ימה. אל הים הסמוך ללבנון: ואני אשימם. ר"ל עבדי יקשרו אלו באלו להנהיגם בים עד המקום אשר תצוה ושמה יתירו הקשרים לנפלם ולפזרם

אלו

מצודת ציון

הרמש הרומש על הארץ (בראשית א): (יח) הניח. מל' מנוחה: אין שטן. אין מקטרג: פגע. ענין פגיעה וכן ויפגע במקום (בראשית כח): (כ) הלבנון. שם יער: (כג) דברות. ענינו קורות קשורות יחד להנהיג אותם דרך המים כי וינהג את הצאן (שמות ג) תרגומו ודבר וכן

ורעו

חֶפְצִי לָתֵת לֶחֶם בֵּיתִי׃ כד וַיְהִי חִירוֹם נֹתֵן לִשְׁלֹמֹה עֲצֵי אֲרָזִים וַעֲצֵי בְרוֹשִׁים כָּל־חֶפְצוֹ׃ כה וּשְׁלֹמֹה נָתַן לְחִירָם עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר חִטִּים מַכֹּלֶת לְבֵיתוֹ וְעֶשְׂרִים כֹּר שֶׁמֶן כָּתִית כֹּה־יִתֵּן שְׁלֹמֹה לְחִירָם שָׁנָה בְשָׁנָה׃ כו וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ כז וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ כח וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ כט וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ ל לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם

צוֹרְכֵי לְמִתַּן מְזוֹן לֶאֱנָשׁ בֵּיתִי׃ כד וַהֲוָה חִירָם יָהֵיב לִשְׁלֹמֹה אָעֵי אַרְזִין וְאָעֵי בִירָן כָּל צוֹרְכֵיהּ׃ כה וּשְׁלֹמֹה יָהֵיב לְחִירָם עַסְרִין אַלְפִין כּוֹרִין חִטִּין פַּרְנוּס לֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְעַסְרִין כּוֹרִין מִשְׁחָא כְּתִישָׁא כְּדֵין יָהֵיב שְׁלֹמֹה לְחִירָם שְׁנָא בִשְׁנָא׃ כו וַיָי יְהַב חוּכְמְתָא לִשְׁלֹמֹה כְּמָא דְמַלֵּיל לֵיהּ וַהֲוָה שְׁלָמָא בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וּגְזָרוּ קְיָם תַּרְוֵיהוֹן׃ כז וּמַנֵּי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מַסְקֵי מִסִּין מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָה מַסְקֵי מִסִּין תְּלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא׃ כח וְשַׁלְחִינוּן לְלִבְנָן עַסְרָא אַלְפִין יַרְחָא מִשְׁתַּנַּן יַרְחָא הֲווֹ בְּלִבְנָן תְּרֵין יַרְחִין גְּבַר בְּבֵיתֵיהּ וַאֲדוֹנִירָם מְמַנָּא עַל מַסְקֵי מִסִּין׃ כט וַהֲוָה לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִין אַלְפִין דְּנָטְלִין בְּכַתְפָּא וְתַמְנַן אַלְפִין דְּפָסְלִין בְּטוּרָא׃ ל בַּר מֵרַבָּנֵי אִסְטַרְטִיגַיָּא דִּמְמַנַּן עַל עֲבִידְתָּא דִשְׁלֹמֹה תְּלָתָא אַלְפִין וּתְלַת מְאָה

ג' מ"ע · ג' וחס' · ד' כמפ' רביע ר"פ · ח' חס' · ג'. ומ"ל כח · כסף' מוגה ג'

חירום ג' מלאים וסי' ויהי חירום נתן לשלמה. ובוני חירום והגבלים. ויעש חירום את הסירות דמלכים: וה' ז' בטעמא ר"פ בקריאה וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית. נתן חכמה לשלמה כאשר. נתן קולו לפני חילו. הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער. שב את שבות איוב בהתפללו. ברך את אחרית איוב. וה' השמיע אל מתנה: שלם ח' חס' וסי' נמסר בסדר וישב ולעיל בסיפרא סימן ב': תולדות אהרן וס' נסן. ווכר תרומה ואחרי מות: שבעים אלף. יבמות עט:

רש"י

(כה) מכלת לביתו. לשון מאכל: שמן כתית. שמן נקי שאין זיתים נטחנים בריחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטחון: (כז) ויהי המס. עולה לשכר של שלשים אלף איש: (כח) חליפות. כמו שמסיים ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרים אלף איש בביתו במרחשון מתחלפים עשרת האלפים השניים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסליו יוצאים עשרת אלפים השלישים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובטבת יוצאים הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל עשרה אלפים שנכנס חדש בלבנון ושני חדשים בביתם: על המס לגבותו: (כט) שבעים אלף נשא סבל. להביא האבנים מן ההר לעיר ושמונים אלף החוצבים אותם בהר הרי מאה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים הם שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושלחנו. וכן כתוב בדהי"ב (ב ע"ז) ויספר שלמה את כל הגרים וימצאם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף

רד"ק

על שלחני זהב שזכר בדברי הימים ·האח למאכל החוטבים כורתי העצים: (כה) מכולת לביתו. כמו מאכל ומשפט המלה מאכולת ונבלעת האל"ף בדגש וכת"י פרנוס לאנש ביתי': שנה בשנה. כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה: (כו) וה' נתן חכמה לשלמה. טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבניינים אשר בנה נראתה חכמתו כמו שאמר במלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגו': ויהי שלום. והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלום אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניהם והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה: (כז) ויעל המלך שלמה מס. כמשפט המלוכה כמו שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים ופירוש על המס כמו שפירשנו בספר שמואל: ויהי המס שלשים אלף איש. והנה מלאכו ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו החוצבים והסבלים ואם תאמר כי כסף העלה מס על שכר שלשים אלף מה טעם לומר חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו אלא נאמר כי כריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר ונשאם בכתף וכריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה אלא אומנות לכרות אותם ומשם היו מביאי' בעגלות עד הים ועוד כי הגרי' לא היו אלא מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות והנה עשה השבעים אלף סבלים ושמנים אלף חוצבים ושלשת אלפים ושש מאות מנצחים אם כן השלשים אלף שהיו בלבנון בני ישראל היו והיו שם עם עבדי חירם ואלה השלשים אלף היו מתחלפים מחדש לחדש כי לא היו בלבנון מאלה שלשים אלף אלא עשרת אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון ארבעה חדשים בשנה ושמנה חדשים בביתו הנה שלש פעמים עשרת אלפים שלמה להם השנה בלבנון והמשל לדבראובן שמעון ולוי כיצד הלך ראובן בתשרי ושמעון ולוי היו בביתם שמעון הלך במרחשון וראובן ולוי היו בביתם הלך לוי בכסליו וראובן ושמעון בביתם הלך ראובן בטבת ולוי ושמעון בבית' הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בביתם הלך לוי באדר וראובן ושמעון בביתם וכן לששה חדשי' האחרים: (כח) שנים חדשים. כמו ושנים חדשים. וכן שמש ירח ראובן שמעון מלך שרים וזולתם: (כט) נושא סבל. פי' נושא משא ויהיה סבל שם ולא תואר או כתרגומו דנטלין בכתפא ויהיה אם כן סבל תואר לכתף ויהיה ענינו נושא בסבל כמו שאמר במשקל אחר והנושאים בסבל וקראו הכתוב סבל או סבל לפי שהוא נושא המשא בכתפיו ואם יהי' הסבל תואר לאדם כמו שאומר בדברי הימים

רלב"ג

מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה עד גבול מלכות שלמה: (כה) מכלת לביתו. ר"ל לאכול לביתו: שמן כתית. והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המאור והנה היו כותשין הזיתים במכתש בלא טחינה ומה שהיה יוצא ממנו מן השמן הוא שמן כתית ואחר זה טוחנוהו להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר עבדי חירם לשנה אמנם בזה המקום זכר מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה: (כו) וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה. מגיד שרוב חכמת שלמה היה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו חירם: (כז) ויעל המלך מס מכל ישראל. הנה היה ענין זה המס כמו שזכר שהוצרכו לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שכבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו: (כח) והנה היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים: (כט) ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל. סבל הוא משא או הוא תואר לסובל המשא. והנה היה מספר החוצבים בהר יותר רב מפני קושי החציבה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שאבנו שיהיו באמות המוגבל להם. והנה

מצודת דוד

אלו מאלו למען יוכלו לשאת כל קורה לבדה: ואתה. ר"ל עבדיך יעשו מהם להביאם למקום הבנין: את חפצי. בעבור עצי יערי ועבודת אנשי תמלא חפצי בתת לחם לאנשי ביתי: (כה) מכלת. כמו מאכולת ר"ל מאכל לאנשי ביתו: שמן. על שחירם הוסיף על שאלתו באה לו עצי ברושים הוסיף גם הוא על שאלת חירם בתת לו שמן: שנה בשנה. במשך הזמן אשר כרתו העצים מהלבנון: (כו) ויהי שלום. בעבור רוח החכמה הנמצא בשלמה הפך חירם לאוהבו עמו בשלום: (כז) מס מכל ישראל. המס היה שנתנו אנשים ללכת הלבנון לכרות העצים עם עבדי חירם: (כח) בחדש. בכל חודש לא עבדו כ"א עשרת אלפים: חליפות. היו מתחלפים בכל חודש כי חודש אחד היו בלבנון ואח"ז היו שני חדשים בביתם משך הזמן שהלכו עשרת אלפים השניים והשלישים ואח"ז חזרו הראשונים ללכת וכן חוזר חלילה: על המס. להכריח לב"א ללכת בחדשו: (כט) נושא סבל. היו טוענים על הכתף משא האבנים ממקום המחצב אל מקום הבנין ובד"ה נאמר שנושאי הסבל והחוצבים בהר היו גרים ויתכן שהיו מהגבעונים: (ל) לבד. המספר הזה היה לבד השרים הממונים על המלאכה שהיו שלשת אלפים ושלש מאות ובד"ה נאמר ושש מאות ויתכן כי שלש המאות הנוספים גם המה היו ממונים על הממונים

מצודת ציון

ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה): (כה) כתית. עשוי מזיתים כתושים שהוא יותר טוב מהנעשה מזיתים טחונים: כה יתן. כך היה נותן: (כט) סבל. ענין משא כמו יסור סבלו מעל שכמך (שם י): חוצב. כן נקרא כריתות האבנים ממקום גדולם כמו וכן יקב חצב בו (שם ה'): (ל) משרי הנצבים. כמו משרים הנצבים: הרדים. המושלים והנוגשים: יקרות

הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ לא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ לב וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃

ו א וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי

ל' דהס' · ד' קמץ וכל אס"ף דכו' · ג' מ"ל. ל' · ו' מ"ל וכל ד"ה דכו' כמ"א חס' · ב' מ"ל. ב'

דִמְפַקְּחִין בְּעַמָּא דְעָבְדִין בְּעֲבִידְתָּא׃ לא וּפַקִּיד מַלְכָּא וַעֲקָרוּ אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנִין יְקָרָן לְשַׁכְלָלָא בֵיתָא אַבְנִין פְּסִילָן׃ לב וּפְסָלוּ אַרְדִּיכְלֵי שְׁלֹמֹה וְאַרְדִּיכְלֵי חִירוֹם וְאַרְגּוּבְלַיָּא וְאַתְקִינוּ אָעַיָּא וְאַבְנַיָּא לְמִבְנֵי בֵיתָא׃ א וַהֲוָה בְּאַרְבַּע מְאָה וְתַמְנַן שְׁנִין לְמִפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּשַׁתָּא רְבִיעֲתָא בְּיֶרַח זִיו נִיצָנַיָּא הוּא יַרְחָא תִנְיָנָא

הבית ד' קמצין בליש' וסי' יליד בית ומקנת. וכל אנשי ביתו יליד בית. ויעש לבית חלוני. ליסד את הבית. וכל אס"ף דכוו': שמונים ו' בשמונים ו' מ"ל וסי' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סי' ד':

תולדות אהרן ויסי בשמונים. ר"ה ג ו יא מגלה י (ר"ס ע):

רשי

אלף וגו': (ל) משרי הנצבים. טגשים ונציבים על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות. ובדברי הימים ב' (ב י"ז) הוא אומר ושש מאות אומר אני שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והג' מאות שנוספים בדברי הימים היו ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר. ותדע שהרי יש עוד שני כתובים בדבר זה ומכחישין זה את זה שנאמר בו בספר זה אלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמשים וחמש מאות ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שבמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגרים להיות לנושא סבל ולחצוב אבנים בהר ויהיו לו שאר עושי המלאכה לשרי המסכנות שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורים שם. ובספר מלכים מנה את הנציבי' הגרים שני מיני' שרי הארבעי' והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים נירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמם הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים. ונציבי שרי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים מנה לעצמן: הרדים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: (לא) ויסעו. מן ההר לשון עקירה: אבנים יקרות. כבדות: אבני גזית. נפסלות ומסותתות. וא"ת והרי כבר נאמר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פירש שכל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה מסתת מבחוץ ומכניס ובונה מבפנים כך נדרש בסוטה: (לב) ויפסלו. בהרים: והגבלים. אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנאמר (יחזקאל כ"ז ט) בכור זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך: ויכינו. לשון הזמנה: (א) בחדש זיו. היא אייר דאית ביה זיוא לאילנא וכן תרגם יונתן זיו נצניא: הוא החדש השני. למנין החדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשים: למלוך שלמה. מוסב על השנה הרביעית רביעית למלכות שלמה וכן הוא אומר בדברי הימים (ב ג' ב') ויחל לבנות בחדש השני בשנת

רדק

הימים שבעים אלף נושא סבל יהיה ענינו בחסרון וי"ו נושא וסבל כמו שמש ירח ופירוש נושא נושא ומסיע האבנים בהר ממקום למקום וסבל שמביא האבן בכתיפיו עד המקום אשר היו באים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר ואלה שבעים אלף ושמונים אלף מן הגרים מן האומות כמו שאומר בדברי הימים שספר שלמה הגרים ומצאם מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ועשה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר ושלש אלפים ושש מאות מנצחים להעביד את העם כמו שאומר הנה רודים בעם אלא ששם אומר שלשת אלפים ושש מאות והנה אומר שלש אלפים ושלש מאות ואלו השלש מאות היתרי' במנצחים היו על שלשת אלפים ושלש מאות והיו מנצחים על מנצחים כמו שוטרים ונוגשי': (לא) ויסיעו. כתרגומו ועקרו זה לחוצבים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסד הבית ואותם הם שאומר עליהם אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות ולשאר הבניינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראים אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרו' כמדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר הבנין מלמעלה ואבן גזית היה ידוע ביניהם מדתה כמו שאומר בסמוך כמדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי המשנה מדות הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולות אבל מדה ידועה היה להם: יקרות. כבידות ואף על פי שאומר אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבידות במשא כי אותן הם טובות ליסוד מן הקלו' וי"ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו אבניו טובות ויפות מהמחצבים האחרים לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר: (לב) והגבלים. אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשים אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים כמו שאומר זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך ויונתן תרגם וארגובליא וכן תרגם ולגדרי' ולחוצבי האבן ולארגובליא ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגבלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם ארדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנים אחרים תחתיהם ובוני שלמה ובוני חירם טלל פוסלי האבן ופוסלי העץ: (א) בחדש זיו. הוא חדש אייר שהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבותינו ז"ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והנצנים וכן תרגם יונתן בירח זיו נצניא: למלך שלמה. טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הסמוך אליו וכמוהו רבים כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנות כן כתוב בדברי הימים ויחל

רלבג

והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי' בהם לעשות אותם לעשות המלאכ' היו כלם גרים כמו שנזכר בספר דברי הימי' ושם זכר כי מנינם היה מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנאם דוד ואחשוב שאלו הגרים היו מהנגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק והשמידם שאול מפני זה מהתילב בכל גב:ל ישראל ועל זה מתו שבעה מבני שאול ואז שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחוייבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית הש"י כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה והנה השלש מאות הנשארים הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר"ל שימנום הנצבים שריה ורודים בעם העושים: (לא) אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית. ידמה שבחרם מהמחצב שתמצאנה בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה רצה שיהיה יסוד הבית מהאבנים כאלו ר"ל שהם גדולו' בעצמותם ורבות המקשיות והכובד: אבני גזית. שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ונכבות הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים: (לב) ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים. ר"ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבי' בהר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמי' בזאת המלאכ' והיו עמהם גם כן אומנים לעשות המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשו' המלאכה עם הגבלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירם ופסלו אותם בדרך שיהיו נכונים לבנין הבית בזולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחר זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו והיה זה כן להורות על שלמות הבית ולזה לא בא שם לבנינו דבר יהיה חסר לתקון אחר זולת הבניה: (א) בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו'. ר"ל כי בשנה

פי' רבי' ישעיה

(לא) אבנים יקרות. יש לומר כבדות או נכבדות: אבני גזית. אף על פי שהם אותן ביסודות עשאן אבני גזית כדי שיעלה הבנין ביושר מלמטה:

מצודת דוד

הנוגשים בעם עושי המלאכה: (לא) ויסעו. ת"י ועקרו: יקרות. על כי אבנים כאלה טובות ליסוד הבנין: אבני גזית. כמו ואבני גזית ור"ל מסותתות ישרות השטחים ונכבות הזויות באופן שיותר נאות לבנות מהן טוטלי הבית ממעל. או הוא בלא הכרון הוי"ו ועל אבני היסוד יאמר שהיו גם הם אבני גזית עם באין מהדרך להקפיד באבני יסוד הנכסים מעין האדם אם יהיו גזוזות או עקומות ועקומות מ"מ שלמה בגובה לבו הקפיד לה בבנין בית ה': (לב) ובוני חירם. כי גם חירם שלח אליו אומנים מארצו וכמ"ש למטה ובד"ה: ו (א) למלוך שלמה.

מצודת ציון

(לא) יקרות. כבדות ומקשיות: גזית. מל' גזיזה ור"ל מסותתות ביושר: (לב) ויפסלו. ענין הבולת והחלקת פני האבנים כמו פסל לך (שמות לד): בוני. אומני בנין: והגבלים. אנשי גבל שהיו אומנים בקיאים כמ"ש זקני גבל וגו' מחזיקי בדקך (יחזקאל כז): ו (א) זיו. ענין זוהר ונוגה כי מנוגה נגדו (ש"ב כב) תרגומו מזיו יקריה והודש אייר נקרא זיו ע"ש זוהר הפרחים והנצנים הנראים או בארץ: והאולם

לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה׃ ב וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃ ג וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ ד וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ ה וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃ ו הַיָּצוּעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת׃

ג׳ חס׳ · ד׳ וכל אסף דכו׳ · יציע ק׳ · היציע ק׳ ג׳ חס׳ · ס׳ מ״ל · ג׳ · ג׳ וחס׳

לְמִמְלַךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וּבְנָא בֵּיתָא קֳדָם יְיָ׃ ב וּבֵיתָא דִּי בְנָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה קֳדָם יְיָ שִׁתִּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְעַסְרִין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ׃ ג וְאוּלַמָּא עַל אַפֵּי הֵיכְלָא דְּבֵיתָא עַסְרִין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ עַל אַפֵּי פּוּתְיָא דְּבֵיתָא עֲסַר אַמִּין פּוּתְיָא עַל אַפֵּי בֵיתָא׃ ד וַעֲבַד לְבֵיתָא כַּוִּין פְּתִיחָן מִלְּגָיו וּסְתִימָן מִלְּבָרָא וְחַפַּן כְּלִינְסָא בֵּית אֲנַחַת רֵישֵׁי שָׁרִית אַרְזַיָּא׃ ה וּבְנָא עַל כָּתְלֵי בֵיתָא זִיזָא סְחוֹר סְחוֹר לְהֵיכְלָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי וַעֲבַד מְחִיצַיָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ ו מְחִיצָתָא אַרְעִיתָא חֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיַהּ וּמְצִיעֲתָא שִׁית אַמִּין פּוּתְיַהּ וּתְלִיתֵיתָא שְׁבַע אַמִּין פּוּתְיַהּ אֲרֵי נַפְקְתָא עֲבַד לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר לְבָרָא מִן מְחִיצָיָא לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי שָׁרִיתָא נָיְחִין עַל זִיזַיָּא וְלָא יְהֶוְיָן שָׁרִיתָא מִעַבְּרָן בְּכָתְלֵי בֵיתָא׃

למלך ג׳ וחס׳ וסימן נמסר לעיל בסיפרא סימן ב׳: והשלישית פ׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר שלח לך:

תולדות אהרן והכ״ם. יומא נב סכה ה בתרא נח סנהדרין ז: ויעש לבית. מנחות פו: היצוע התחתנה. בתרא סא מדות לג:

רשי

בשנת הרביעית למלכותו: (ב) ששים אמה. ההיכל והדביר יחד: (ג) והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית. אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום כל מדה היתירה קרוי׳ אורך והפחותה קרויה רוחב לפי שההיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרויה אורך והאולם שמדת מצפון לדרום יתירה בו קרויה אורך מן הצפון לדרום ומן המזרח למערב קרויה בו רוחב: על פני הבית. לפני הבית לצד מזרח לצד חוץ: (ד) שקופים אטומים. רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים קצרים מבפנים שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור להראות שאינו צריך לאורה: (ה) יציע. אפנטי״ז בלע״ז ושלשה שמות יש לה. יציע. תא. צלע. כך מפורש בבבא בתרא: את קירות הבית סביב. כלומר כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשי׳ הוא הדביר עשה צלעות מבחוץ לדרום ולמערב וצפון. וסוף המקרא הוא פירוש לראשו. ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יציע סביב. כיצד עשה את קירות הבית להיכל ולדביר עשה צלעות: ויעש. כמו עשה. וכן ויהי לי לישועה (שמות טו ב) כמו היה לי לישועה: (ו) היציע התחתונה בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה ומדת ארכן לא נאמרה כאן ובמסכת מדות שנינו שלשים ושמנה תאים היו חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום. ושמנה במערב שלשה על גבי ג׳ וב׳ על גביהם התחתונה חמש והאמצעית שש והעליונות שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה. קומת התא כ׳ אמות וכשעולה כותל ההיכל ה׳ אמות גורע את עוביו. וכונס בו אמה לפנים ובניה על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית. וכשעולה עשר כונס אמה להניח ראשי קורות עליית האמצעית שהיא קרקע העליונה נמצאת אמצעית רחב׳ מן התחתונה אמה. והעליונה רחבה מן התיכונה אמה: לבלתי אחוז נקירות הבית. שלא לדבק ראשי הקורו׳ דרך

רדק

ויחל לבנותו בשנת הרביעית למלכותו: ויבן את הבית. החל לבנותו: (ב) ששים אמה ארכו. כל הבית בין הדביר וההיכל כי ארבעים אמה היה ההיכל באורך והדביר עשרים אמה באורך וכן ברוחב במדת הבית מרובע היה הדביר: ושלשים אמה קומתו. ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים והקרוב אלי בזה כי על האולם לבד אמר שהיה גבהו מאה ועשרים והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר והגובה מאה ועשרים ועוד אמר שם על האולם וגנזיו ועליותיו ואם העליות היו על כל הבית כמו שנראה מדברי רבותינו ז״ל יהיה מה שאמר שם והגובה מאה ועשרים עם העליות שעל הבית והיה גבוה הבית מן הקרקע עד הספון שלשים אמה וגובה העליות תשעים אמה: (ג) והאולם. נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקרא בלשון הגמרא בית שער: ארכו על פני רחב הבית. כי השטח הגדול במדה יקרא אורך והקטן רחב והנה אורך האולם לרחב הבית: על פני הבית. שלא היה משוך ממנו אלא היה דבק בבית על פניו ועל רחבו צריך לומר זה: (ד) חלוני. כמו חלונים כמו נטעי נעמנים כמו נטעים אנשי מחקה על הקיר וזולתם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל: שקופים אטומים. תרגם יונתן פתיחן מלגיו וסתימן מלברא והוסיף בו עוד וחפן כלינסא בית אנחת רישי שירית ארזיא. ובדברי רבותינו ז״ל בהפך זה שקופי אטומים שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים לא לאורה אני צריך כלומר רחבים הין מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שאינו צריך לאור העולם: (ה) יציע סביב. הוא הנקרא צלע ונקרא תא ועשה סביב כל הבית סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אלה התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות אלו נקראו ואחרי כן אומר איך בנה אותם עם קירות הבית סביב ואמר כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה רוצה לומר כי קיר הבית היה רחב מלמטה והלך ומצר כלפי חוץ כנגד התאים לפיכך היציע התחתונה חמש באמה רחבה וקרוי התחתונה שהוא קרקע התיכונה היה מונח מצד הבית על קיר הבית אמה אחת ועל אותה אמה לא היה בנין כי חלל היציע התיכונה היה והוא קיר הבית היה מצר ממה שהיה למטה אמה אחת כל גוב׳ היציע התיכונה שהיה חמש אמות וזהו המגרעו׳ שהוא אומר׳ שנתן לבית חוצה הנה התיכונה שש באמה רחבה עם האמה שמוספת ברחבה בקיר הבית וקרוי התיכונה שהוא קרקע העליונה שהוא השלישית היה מונח על קיר הבית אמה אחת

רלבג

בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחדש השני ממנה והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתיב בספר דברי הימים: (ב) והבית אשר בנה המלך שלמה לה׳ ששים אמה ארכו. הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשי׳ היה לפנים לצד מערב אורך מזה הבית עשרים אמה ושם היה ארון ברית ה׳ והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנור׳ ומזבח הזהב וזולתם נם כן היה דבר המשכן שעשה ישה: (ג) והאולם על פני היכל הבית. ר״ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד שהיה הארך בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים אמה רחב. והנה קומת האולם נתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא כפל גובה הקדש וקדש הקדשי׳: (ד) ויעש לבית חלוני שקופים אטומים. פירשו רז״ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך דרש כי כבר התבאר

מצודת דוד

אחר הוא על שנה הרביעית: ויבן. התחיל לבנות: (ב) והבית. בו כלל ההיכל עם בית קדש הקדשים: ארכו. ממזרח למערב: (ג) על פני ההיכל. למזרחו של ההיכל: ארכו. מדה המרובה נקרא אורך עם שהיא מצפון לדרום: על פני רוחב. אורך האולם מול רוחב ההיכל עברים מול עברים: על פני הבית. המשך כלפי המזרח: (ד) שקופים אטומים. ר״ל פתוחים בתחלה בהירה מבוכים ויוצא כו׳ ... ותוך ומבדש לקירות הבית: יציע סביב. אשר עשה סביב ההיכל (ו) היציע התחתונה. היציעים ההם אשר היו סביב בשלשת הצלעות בכל סביבם:

מצודת ציון

(ג) והאולם. הוא כמו בית שער: (ד) חלוני. כמו חלונות: שקופים. מגין הבסס כמו וישקף אבימלך (בראשית כו): אטומים. סתומים כמו אוטם אזנו (ישעיה לג): (ה) קיר. כותל: יציע. שם חדר הם ונקרא יציע וצלע יציע היה נקרא ע״ש שהוא מקום לנוע וצלע היה נקרא ע״ש שהוא כצלע בצד הבית: ולדביר. בית קה״ק קרויה דביר ע״ש שהדבור יצא משם ואף כשהיה אכסדרה בינם להיכל קרויה דביר כמו בית קה״ק עצמה: (ו) והתיכונה. האמצעית: מגרעות. מל׳ להמקיף דרך שם ועם כי היו סתומים: (ה) על קיר הבית. ר״ל נסמכות ונשענות אל קיר הבית מצפון ומדרום ואשר המה סביב הדביר מצפון וממערב ומדרום אליהם סמך מעשה הצלעות ארוכות היו מחולקים תחתים ופנים ועליונים מקום המחתים היו רלפות

ז וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן־שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ ח פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ ט וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים

ג' חסר. ד' כליס' ג' ובספ' ל' ומ"ע ל' וכתיב כן ג'

ז וּבֵיתָא בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ אַבְנִין שְׁלֵמִין מְתַקְּנִין אִתְבְּנִי וְאַרְזוּבִין וְחוּלִילִין כָּל מָאן דְּפַרְזֶל לָא אִשְׁתְּמַע בְּבֵיתָא בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ׃ ח תַּרְעָא דִּמְחִיצָתָא אַרְעִיתָא פְּתִיחַ לְעִבַר בֵּיתָא מִיְמִינָא וּבִמְסִבְּתָא סָלְקִין מִן אַרְעִיתָא לְעִילִיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעֵיתָא׃ ט וּבְנָא יָת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ וּטְלִיל יָת בֵּיתָא בְּהַנְתּוֹכִין וְעֵילָא מִנְּהוֹן סִדְרָא דְּרִכְפַּת רֵישֵׁיהּ

תולדות אהרן והבית בהבנותו . סוטה מח גיטין סח תמיד כו זוכר נח (סוטה כד) :

רשי

דרך נקבים בקירות הבית שקלקול החומה הוא ואינו דרך כוי : (ז) בהבנותו אבן שלמה מסע . כמו שהסיעוה מן ההר ע"י השמיר כמו שהיא באה משם נתנה בחומת הבנין ולא פתתהו בכלי ברזל ואבני גזית האמור למעלה מחלוקת היא בסוטה : ומקבות. דלוט"א בלשון רוסיא : (ח) פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. י"ת היכונה זו כמו תחתונה לא תיכונה בין עליונה לתחתונה שבאמצע תאי שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזה (התרגום) ובלולים יעלו על התיכונה (התיכונה) תרגם יונתן מציעת' כי התאים הללו לא היו פתוחי' אל החוץ . ג' פתחים היו לכל אחד כך היא שנויה במסכת מדות אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו . ולימד כאן שאחד מן התחתונים שבכותל דרומי היה לו פתח אל החוץ ודרך אותו פתח נכנסים לכולם ולצלע התיכונה דקרא לא תיכונה בין עליונה לתחתונה אלא תיכונה שבאמצע תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזהו תרגם ובלולים יעלו על התיכונה שלמעלה הימנה משמע דהצלע התיכונה למטה : בלולים. תרגם יונתן מסיבתא והוא שקורין בלשונינו וויי"ן בלעז ובל' אשכנז (ווינדל שטיין) ושם המורגל (שווינדל שטי"ג) והוא בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין צריך לשפע כאשר סולם כי הקיפו הוא שיפוע : אל השלישים . כמו אל השלישיים: (ט) ויספון . לשון כסוית תקרה : גבים ושדרות בארזים . שתי תקראות אחת עשויה לנוי מלמטה. ואחת של לוחי ארזים מלמעלה של גבים היא התחתונה ות"י בהנתוכין ולא ידעתי מה הן ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהם נסרים ארוגים נאים כמין צורה וקורין לו בלשונינו ציליי"ד ובלשון אשכנז (געהימלט) והוא לשון שמים שמי קורה ואני אומר שהם לבנים חלולים והם כחצי קנה עגול שעושין לכסוי בתים (בלשון אשכנז דפק ציגל) : גבים . לשון ארמי גובתא דקניא והם היו (למעלה) והשדרות (למטה) :

ושדרות

רדק

אחת הנה העליונה שבע באמה רחב' כי שתי אמות מוספות ברחבה בקיר הבית הנה קיר הבית בעליונה היה צר ממה שהיה למטה בתחתונה שתי אמות וכל זה עשה כדי שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורים שיעשו בקירות אלא על המגרעות היו נתונות קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר : (ז) והבית בהבנותו . וזהו טעם למה שהקדים לבלתי אחוז בקירות הבית לפיכך הוא צריך לתת מגרעות בקיר הבית להניח שם ראשי קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להנח' הקורות כמו שעושין בשאר בניינים של חול כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו ואבני הקיר היו מדה אחת כלם אם כן לא יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר ולעשות שם החורים אחר בנין הקיר גם כן לא יתכן כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים וספור פתחי התאים : אבן שלמה מסע נבנה. כמו שהסיעו אותן מן ההר ושם היו פוסלין אותן במדו' גזית אבל משהביאו האבני' לבית לא היו פוסלים מהם דבר אלא היו בונים אותן שלמות כמו שהביאו אותן מן ההר ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי אף בהר לא היו פוסלין אותן בשום כלי ברזל אלא בתולע אחת הנקרא שמיר וכשהיו נותנין אותו על גבי אבנים מתפתחות לפניו ואמרו והשמיר כמין שעורה הוא והיו נותנין אותו לתוך קנה של עופרת מלא מוכין ומלא סובין ואם היה נותנו אפי' על ההר היה בוקעו וכו היה שלמה חולק אבני כל בית המקדש ומי הביאו לשלמה הנשר הביאו לו מגן עדן שנאמר וידבר על הבהמה ועל העוף מה דבר לעוף שאל לו היכן השמיר קבוע והלך הנשר והביאו לו מגן עדן וזה אחד מן הדברים שהשליט הקדוש ברוך הוא הרך בקשה ובו פסל משה אבני האפוד של משכן ובו פסל את הלוחות הראשונות ולוחות האחרונות וזה מדרך הקבלה היה אצלם מימי משה רבינו ואין להרהר אחריו : (ח) פתח הצלע . הצלע מלרע : אל כתף הבית הימנית . אינו אומר שהצלע היתה פתוחה לבית אלא אומר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לרוח דרומית של הבית וכן מה שבין התיכונה לעליונה הפתחים היו לצד רוח דרומית של הבית והנה אמר שהיו הצלעות פתוחות זו לזו ועתה אומר במה היו עולים מזו לזו לא במעלות אבנים ועצים אלא בלולים . ובלולים כתוב בוי"ו עם הדגש ובלול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב והעול' בו עולה דרך היקף והיורד בו גם כן יורד דרך היקף וכן תרגם יונתן ובלולים ובמסבתא וכן תרגם הפסוק תרעא דמחיצת' ארעיתא פתיח לעיבר ביתא מימינא ובמסבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעיתא ויש לפרש לול ארוכה כלומר דרך ארוכה היו עולים מזו לזו ובדברי רבותינו ז"ל לול הפתוח מבית לעליה : אל השלשים. אל היציע השלישית שהיא העליונה ואומר השלישים בלשון רבים כי רבים היו היציעים סביב כל הבית מחוץ משלש רוחות דרום ומער' וצפון : (ט) ויבן את הבית . בנה הבית וכלהו תחלה ואחר כך ספן אותה כלומר כל קירותיו בנה תחילה ואחר כך הניח הקורות שהוא הספון : גבים. שתי תקרות קרה הבית התחתון הוא הנקרא גבים ולמעלה מאותה תקרה אחרת מארזים וכן תרגם יונתן וטליל ית ביתא בהנתוכין ועילא מנהון סדרא דריכפת ריש' שריית ארזיא ושריית פירושו קורות כמו בגלל קורתי תרגומו בטלל שירותי ופי' גבים כמו עשה הגהל גבים שהוא חפירות והקורות ההם היו מצויירות בחתוכין בדמות גבים או יהי' פי' כפה שהיתה עשויה אותה תקרה כמין כפה וכן בדברי רבותינו ז"ל שלשה גובבין את הקומה ופירושו כמו כופפין : ושדרות. פירוש כי הארזים היו מונחים סדרים סדרים והתקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושלמעל' ממנה של ארזים וכן אמר בדברי הימים ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים וזכר שמה התקרה התחתונה ולא זכר העליונה שהיתה של ארזים והקרוב אלי עוד במלת גבים שיהיה כמו הגלעות כי גלעות הבהמות יקרא גב

כמו

רלבג

התבאר במופתים הגלסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור לבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדם הנה יהיה אמרו ושדרות בארזי' רומז אל הקרה שנית היו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונ' לעשרים אמה גובה כי בזה יהי' כפלו באורך וברוחב ובעומק וכמו שהיה במשכן שעשה משה כסוי יותר

מאחד

מצודת דוד

הפניים ותקרות השלישים היו רצפות השלישים וכאשר בנו בנין כותלי הבית פתחו אמה מעובי הכותל בכלות חמש אמות מהארץ ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת התחתיים שהם רצפת השניים א"כ נתרחבו השניים אמה אחת של כניסת הכותל וכ"כ פתחו אמה בכלות עשר אמות ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת השניים שהם רצפת השלישים . א"כ נתרחבו השלישים עוד אמה על השניים וכן פתחו אמה בכלות חמשה עשר אמות לשניה על כניסת האמה קורות תקרת השלישים וז"ש כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה ור"ל לכותלי הבית מצד החוץ היה מגרע מן העובי מול כלות גבהי כל שורה משורות היציעים בכדי להניח קורות תקרת היציעים על כניסת האמה האמור : לבלתי אחז . ר"ל לבל עשות כדרך הבנאים הבונים בנין גמוד נטען לגבוה ממנו אשר דרכם לעשות חורים ונקבים בבנין הגבוה להכניס ולאחוז בו קורות תקרת בנין הנמוך : (ז) והבית בהבנותו . בא ליתן טעם למה עשה המגרעות ולא בנאוה כדרך הבנאים ואמר שהבית במקום שבנוה תנה מאבן שלמה כמו שהסיעם והביאם מההר כי לא חפץ להביא במקום הבנין דבר בלתי נשלם ולזה נהגו כל אבן בהר בשלימותה ובמדה הגרלה ולא נעשה בהם עוד מלאכה במקום הבנין ולא היה א"כ נשמע שם קול מקבות וגרזן כי לא נעשה שם דבר כ"א הנחה לבדה ואם היו בונים כדרך הבנאים לעשות נקבים היה א"כ בהכרח לעשות מלאכה במקום הבנין: (ח) פתח הצלע התיכונה. אשר עלו דרך בה אליה מן התחתונה עמדה לרוח הדרומי מהבית ר"ל בהצלע אשר עמדה בעבר הדרומי : ובלולים. בדרך מדרגות עמוד אשר עמדה בחלל התחתונה עלו להפתח ההיא : ומן התיכונה . ובדרך זה עלו מן התיכונה אל השלישים כי עמד העמוד בחלל התיכונה ובה עלו אל הפתח הפתוח מהתיכונה להשלישים : (ט) את הבית . את קירות ההיכל : ויספון . כסה את הבית בתקרה הקוקה ומצוירת גבים למיולפאר וממעל לה עשה עוד תקרה מארזים מזורות להיות מחוזק לדריסת

רגלי

מצודת ציון

מל' גרזון: (ז) מסע . מל' הסעה ועקירה : ומקבות . הוא הפטיש החד בראשו האחד ובו פוסלין את האבנים: (ח) ובלולים . הם עמודים חלולים ובהחלל עשוי מעלות סביב סביב והעולה בו מקיפו סביב והוא מל' לול קטן היה בין הכבש למזבח (פסחים לד) : (ט) ויכלהו . השלימו : ויספון . ענין כסוי התקרה וכן לשבת בבתיכם ספונים (חגי א) : גבים . כענין גומות וגורות

כמו

ושדרת בארזים: י ויבן את היצוע על כל הבית חמש אמות קומתו ויאחז את הבית בעצי ארזים: יא ויהי דבר יהוה אל שלמה לאמר: יב הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם והקמתי את דברי אתך אשר דברתי אל דוד אביך: יג ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל: יד ויבן שלמה את הבית ויכלהו: טו ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים מקרקע הבית עד קירות הספן צפה עץ מבית ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים: טז ויבן את עשרים אמה מירכותי הבית בצלעות ארזים מן הקרקע עד הקירות ויבן לו מבית לדביר לקדש הקדשים: יז וארבעים באמה

ב' חס' היציע ק' · ג' ר"פ · כ' הס' וכל אורי' דכו' כמ"א · מירכתי ק' · ל'כתרי ליש' חד מכרי

שריתא ארזיא: י ובנא ית תיקא על כל ביתא חמש אמין רומיה וטליל ית ביתא באעי ארזיא: יא והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם שלמה למימר: יב ביתא הדין די את בני אם תהך בקימי וית דיני תעביד ותטר ית כל פקודי למהך בהון ואקים ית פתגמי עמך די מלילית עם דוד אבוך: יג ואשרי שכינתי בגו בני ישראל ולא ארחיק ית עמי ישראל: יד ובנא שלמה ית ביתא ושכלליה: טו ובנא ית כותלי ביתא מלגיו במחיצת ארזיא מארעית ביתא עד כותליא עד מטי שמי שריתא חפי נסרין דארזא מלגיו וחפא ית אושי ביתא במחיצת בירון: טז ובנא ית עסרין אמין מסיפי ביתא במחיצת ארזיא מן אושיא עד כתליא ובנא ליה מגיו לבית כפורי לקודש קודשיא: יז וארבעין אמין הוי ביתא

דברי י"ג בקריאה וסי' עתה תראה היקרך דברי אם לא. לא היה דברי ראשון. הבית הזה אשר אתה בונה. אם תלך בחקתי. ויאמר אליהו תחשבי. כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב. ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו. כי שוקד אני על דברי. הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש. הנביא אשר אתו חלום ב' בפסוק. כי כה אמר ה' לפי מלאת לבבל. ויתפלל אל ה' דיונה. אחרי דברי לא ישנו :

תולדות אהרן וארבעים באמה. יומא נד (כלאים לא יומא מב) :

רדק

כמו שאמר על גבי בהמה וכן צלעות האדם כשיהיה כפוף כמו שכתוב על גבי חרשו חורשים וכאשר אמר גבים כאילו אמר צלעות ברושי' כמו שאמר בסמוך בצלעות ארזים בצלעות ברושים והלוחו' הנרות שאינן רחבות כמו האחרות יקראו צלעות שהם כדמות צלעות : ויבן את היציע. כל יציע ויציע : (י) על כל הבית. כמו עם כל הבית וכן ויבאו האנשים על הנשים וזולתו כי היציעים לא היו על הבית אלא סביב סביב: קומתו. זכר הנה היציע בלשון זכר ולמעלה זכרו בלשון נקבה היציע התחתונה לפי שנקרא צלע והצלע הוא לשון נקבה : ויאחז את הבית. היציע אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות הארזים שהיו סמוכות על קיר הבית ויהיה טעם ויאחז על המקרה ויהיה עובר לשלישי או יהיה טעמו על היציע : (יא) ויהי דבר ה' אל שלמה. בעוד שהיה בונה הבית בא לו הנביא בשם ה' ואמר לו זה והנביא הוא אחיה השילוני : (יד) ויבן שלמה את הבית ויכלהו. פי' בנה הבית וכלהו קירותיו וקוריו ואחר כך בנה קורות הבית מבפנים והוא ההיכל : (טו) בצלעות ארזים. שלא תראה אבן הקיר כמו שאמר בסמוך אין אבן נראה : עד קירות הספון. ועד הספון כלומר כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה צפה עץ ארז מבפנים וסמיכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון ות"י מארעי' ביתא עד כותליא וגו' : (טז) ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית. כלומר העשרים אמה שלקח לבד אחד מירכתי הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בצלעות ארזים מבפנים מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל : מירכותי. כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרים וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכרים לבד : ויבן לו מבית לדביר אותו שהוא מבפנים בנה אותה לדביר להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאול': (יז) וארבעים באמה. עתה חלק הששים אמה שזכר למעל' במדת אורך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרים אמה היו דביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו ות"י לקבליה ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר אינם משתמשות להביא דבר אל העצם אבל הם מורות על העצם כלמ"ד הרגו לאבנר והשליש לאבשלום לאמות חמש. ואלת פני הוא תואר לדבר העומד

רשי

ושדרות. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לראות בבדק הבית וכן ת"י ושדרות בארזים ועילא מנהון (ר"ל מן הגבים) סידרא דרכפת רישי שריתא ארזיא. ורכפת לשון תכיפת וחבירו עבי שחקים (שמואל ב כ"ב) תרגום יונתן מריכפת עננין קלילין (ושדרות. כלומר היו נסרים סדורים זה אצל זה רד"ק) : (י) חמש אמות קומתו. של כל או"א הרי גובה ט"ו אמות לבד עובי התקרה : ויאחז את הבית. הוא כיסוי הגג העליון והספון האמור למעלה הוא תקרת העלייה: (טו) מביתה בצלעות ארזים. קירות ארז אצל קיר האבן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים כי אם בעצים ובמסמרות: קירות הספון. קירות העלייה : את קרקע הבית. הרצפה טלה : (טז) את עשרים אמה מירכתי הבית. כ' שבן מסוף ההיכל והלאה והכ' שבסוף הבית בן של בית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשי') : עד הקירות. עד התקרה עשה קיר ארז לכסות קיר האבן לטוח עליו זהב : ויבן לו אותם עשרים אמה : מבית לדביר. לפנים ממחיצת אמה טרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחיצה קרויה דביר : לקדש הקדשים. הבדילן לאותן עשרים אמה : (יז) היכל לפני. לפני הדביר נגד

רלבג

מאחד בן היה בזה הבנין : (י) ויבן את היציע על כל הבית. ר"ל שהבר בנה היציע אצל כל הבית וגובה חמש אמות קומת כל יציע והנה היציע אחז את הבית בעצי ארזים שעליהם היתה התקרה והם היו מונחים על המגרעות שנתן לבית כמו שקדם או ירצה בזה שהתקר' העליונה לבית אחזה הבית בעצי ארזים והבאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשו': (יא) ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר. לפי שאמר אחר זה וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיע לו הש"י על יד נביא בעת שהיה בונה הבית : (יד) ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר"ל אחר שבנה אותו באופן המזכר וכלה תפויו וקרויו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכסות בנין האבנים כסה אותן הקירו' מבפנים בנסרים וקורות ארזים עד עשרים אמה שהיה שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים אמה שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפני' לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ראשונה אשר

מצודת ציון

כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג) : ושדרות. כמו וסדרות בסמ"ך : (י) על כל הבית. סמוך ושען לכל הבית : את הבית. עם הבית : (טו) מביתה. מבפנים : בצלעות. ענינו נסרים ולוחות : קירות הספון. תקרה המכסה : (טז) מירכתי. בסוף : לדביר. היא המחיצה המפסקת בין

(יז) לפני. למזרחו של

מצודת דוד

רגלי העולים לראות בדקי הבית : (י) על כל הבית. הסמוך אליה בכל שלש הרוחות. קומתו. קומת של כל אחד ואחד : ויאחז את הבית. היציעים ההם אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות התקרות אשר הונחו על המגרעות : (יב) הבית הזה וגו'. ר"ל עם היותך בונה אותה בהיפך שבהבניים מ"מ לא אשרה בו שכינתי כ"א תלך בחוקותי וגו' : והקימותי. אז אקיים דברי שהבטחתי להשרות בה השכינה : (יד) ויכלהו. למעלה אמר שכלה קירות הבית וכאן אמר שכלה התקרה : (טו) ויבן את קירות וגו'. לפי שכל הבית היה בה טיח זהב מבפנים וא"א לטוח הזהב על האבנים ולזה חפה את הקירות מבפנים בצלעות ארזים ועליהם הטיח את הזהב : קירות הספן. הוא התקרה העשוי גבים גבים : את קרקע הבית. להיות לה לרצפה : (טז) ויבן את עשרים אמה. ר"ל חלל העשרים אמה שהיה בסוף הבית מערבה בנה גם אותה בצלעות ארזים מהקרקע עד קירות הסיפון כמו ההיכל : ויבן לו מבית לדביר. עכשיו בא לומר מה שהיה משמש אותו החלל ואמר שמבית לדביר ר"ל מבפנים להמחיצה בנה להיות קודש הקדשים :

הָיָה הַבַּיִת הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי: יח וְאֶרֶז
אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים
וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן
נִרְאָה: יט וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה
הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה:
כ וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ
וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה
קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ
אָרֶז: כא וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת־
הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר
וַיְעַבֵּר בְּרַתּיֻקוֹת זָהָב לִפְנֵי הַדְּבִיר
וַיְצַפֵּהוּ זָהָב: כב וְאֶת־כָּל־הַבַּיִת צִפָּה
זָהָב עַד־תֹּם כָּל־הַבָּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ

הוּא הֵיכָלָא לְקִבְלֵיהּ:
יח וְנִסְרִין דְּאַרְזָא חֲפֵי בֵיתָא
מִלְגָיו וּגְלַף חֵיזוּ בֵיעִין
וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִּין כָּל בֵּיתָא
חֲפֵי נִסְרִין דְּאַרְזָא לֵית
אַבְנָא מִתְחַזְיָא: יט וּבֵית
כַּפּוּרֵי מְגוֹ בֵיתָא מִלְגָיו
אַתְקִין לְמִתַּן תַּמָּן יַת אֲרוֹן
קְיָמָא דַיְיָ: כ וְקֳדָם בֵּית
כַּפּוּרֵי עַסְרִין אַמִּין אוּרְכָּא
וְעַסְרִין אַמִּין פּוּתְיָא וְעַסְרִין
אַמִּין רוּמֵיהּ וַחֲפָהִי דַּהֲבָא
טָבָא וַחֲפָא מַדְבְּחָא נִסְרִין
דְּאַרְזָא: כא וַחֲפָא שְׁלֹמֹה
יַת בֵּיתָא מִלְגָיו דַּהֲבָא טָבָא
וְאַעְבַּר בְּשִׁלְשְׁלָן דִּדְהַב קֳדָם
בֵּית כַּפּוּרֵי וַחֲפָהִי דַּהֲבָא:
כב וְיַת כָּל בֵּיתָא חֲפָא דַהֲבָא עַד דִּשְׁלִים כָּל בֵּיתָא וְכָל מַדְבְּחָא לְבֵית כַּפּוּרֵי

ד' כסי' · ז' בליש' · י"ו יחידאין וכל לפני ולפני דבו' · ברתוקות ק'

פנימה ה' בקריאה וסי' הן לא הובא דמה אל הקדש פנימה. וארז אל הבית פנימה. ויבאו פנימה אל חזקיהו. ויקראו השערים ויגידו בית המלך. כל כבודה בת מלך פנימה: נתינה שם ז' בליש' בקריאה וסי' ונתת את הכיור. ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון. לתתן שם את ארון. מקום אשר נתנו שם ריח. ויתנו שם כעס קרבנם. שם תתנו נחלתו. שם אתן את דודי לך:

תולדות אהרן ודביר ולפני הדביר. שם מגלה י בתרא נט: זהב סגור. יומא מה:

רשי

לצד החוץ: (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. פירוש ואותם קירות ארזים שעשה אל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה בציורי קליעה וצורות פקעים כמין כפתורים. פקעים למויישיל"ש בלע"ז: ופטורי צצים. תרגם יונתן ואטונין שושנין. צורת שלשלאות: פטורי. לשון חבלים כלשון גמרא כמו כפיטורי בפי וסטא: צצים. לשון פרחים כמו ויצץ ציץ (במדבר י"ז כ"ג) חבלים ופרחים. ומנחם חברו פטורי לשון פטר רחם (שמות י"ג ט"ו) וכמו יפטירו בשפה (תהלים כ"ב ח): הכל ארז אין אבן נראה. כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מתחזיא: מקלעת פקעים. ת"י גלף חיזו ביעין (פירוש חקוק כדמות בצים עגולים): (יט) ודביר בתוך הבית. מחיצת אמה טרקסין: לתתן. כמו לתת: (כ) ולפני הדביר. לפנים מאותה מחיצה חלל של כ' אורך ושל עשרים רוחב ועשרים אמה קומתו. כלומר עליית של בית קדשי הקדשים נמוכה משל היכל: ויצפהו. לדביר היא המחיצה: זהב סגור. פירשו בו רבותינו בשעה שנפתח לימכר כל חניות אחרות נסגרות. וי"ת דהב טב ר"ל מי שיש לו ממנו סוגרו לעצמו: ויצף מזבח ארז. הוא מזבח הקטרת ותמיה אני ושל משה למה נגנז: (כא) את הבית. בית קדשי הקדשים: ויעבר. לשון בריחים: ברתוקות. שלשלאות: (כב) ואת כל הבית. כל ההיכל
טלו

רדק

העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח אדם אחרי ולכולי לא יאמר שוע: (יח) וארז אל הבית. פי' אלה צלעות הארזים שהיה מצפה בהן הבית מבפנים היו מצויירו' במקלעות פקעים ופטורי ציצים: מקלעת פקעים. כמעשה קלעים ופקעים והם צורות פקועות שדה או מקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי' ציור פקעי' כמו וקלע כרובים שפי' ציור צורת כרובים ויונתן תרגם מקלעת פקעים וגלף חיזו ביעין רוצה לומר כצורת בצים: ופטורי ציצים. פתוחים דמות ציצים ופרחים ופטורי כמו פוטר מים ראשית מדון שהוא כמו פותח ודגש ציצים תמורת הנח אשר בצין שהוא עי"ן הפעל: (יט) ודביר בתוך הבי'. הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו לתת שם הארון לפיכך הדביר קדש הקדשים ומלת לתתן מקור כמו לתת והנו"ן נוספת במקור לפעמים כמו באבדן מולדתי הסבות אחרון אפך כמו שכתבנו בספר מכלל ואחר שנוספה בו הנו"ן היתה דגושה בו התי"ו הנוספת לחסרון הנו"ן למ"ד הפעל ומה שאמר הכין פירשו רז"ל כי שלמה צפה ברוח הקדש שסוף הבית ליחרב וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון סמוך לחרבן הבית ובנה אותו במטמוניות עמוקות ועקלקלות והניח אבן על פי המקום ההוא ועל האבן ההיא היה הארון מונח ויאשיהו גנז הארון שם: (כ) ולפני הדביר. אינו אומר שהיה שם מקום אחר לפני הדביר זולתי ההיכל שהיה עשרים אמה ארכו כי לא ה[י]' שם אלא ההיכל וההיכל ארבעי' אמה ארכו ושלשים אמה קומתו והוא אומר עשרים אמה קומתו אלא פי' ולפני כמו ולפנים כלומר הדביר שהיה לפנים שעשה לתת שם הארון היה שם עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשרים אמה קומתו ומלאנו לפני שהוא כמו לפנים כמו חלוני שקופים כמו חלונים נטעי כמו נטעים: ועשרים אמה קומתו. והנה אומר למעלה על כל הבית ושלשים אמה קומתו ואם נאמר שהדביר היה שפל מן ההיכל הלא כשאמר מדת הבית ששים ארכו הדביר בכלל וגם כן כשאמר ושלשים אמה קומתו הדביר בכלל ויש מפרשים מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מצופה זהב וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי עשרים אמה בגובה צפה הקירו' זהב והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה בלשם שבו ושוהם וספיר ודומיהם מן האבנים הטובות וזהו שאמר בדברי הימים ויצף את הבית אבן יקרה וזה לתפארת ואחר כך אמר ויצף את הבית זהב נראה כי שני צפויים היו על הקירות וזהו הפירוש הנכון ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כי קא חשיב משפת כנים ולמעלה קא חשיב: זהב סגור. כתרגומו דהבא טבא: ויצף מזבח ארז. תרגו' וחפא מדבחא נסרין דארזא צפה את המזבח בנסרים של ארז ועל מזבח הקטרת אמר ולא אמר על המזבח מה היה קודם שצפהו בנסרים של ארז ואפשר שהיה מאבנים וזה אינו מזבח שעשה משה כי אותו היה של עצי שטים מצופה זהב וכתב ספור המזבח עם הדביר לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר: (כא) ויעבר ברתוקות זהב. תרגם בריחין עברין ורתוקות
כמו

רלבג

אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם: (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. הנה הפקעי' הם בצורת ביצים מפני ראשיה' חדים והנה מקלעת מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שהבר הי' מצוייר בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים ואל הפקעים בעת אשר הם מתחילים להציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים ששני ראשיהם חדים ואחר זה יפריח מהשרש כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולסבה בעיבה שהיו אלו הציורים במנורה היו בזה המקום וזה אמנם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שיראה ממה שאחר זה או יהיה מקלעת בדמיון האריות והדליות שבהם הפרחים: (יט) ודביר בתוך הבית מפנימה. ר"ל כי בתוך הבית מלפנים והוא לפאת מערב היה דביר והכין אותו להיות שם ארון האלהים ואמרו ר"ל כי בזה רמז אל הבנין שעשה שלמה תחת הקרקע לגנוז שם את ארון ה' לפי שהיה נודע שעתיד הבית הזה ליחרב ואולם לפי הפשט הוא לפי מה שזכרנו: (כ) ולפני הדביר. ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף וכמוהו רבים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ולזה אמר אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ר"ל לפני ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני הדביר שהיה שיעור הדביר עשרים אמה באורך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר צפה אותו זהב אך קצר לבגלות זה הענין בו: (כא) ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו'. ר"ל שכבר צפה שלמה את הבית הזה והוא הדביר בכל אשר מבפנים

מצודת דוד

בית קה"ק: (יח) וארז וגו'. ר"ל צלעות הארז אשר היו מחפים את הבית מבפנים נעלאת ציורים היו צורות פקעים ופטורי צצים: הכל ארז. כל הבית חפה ארז על האבנים של הכותלים: (יט) ודביר בתוך הבית. בחלל הבית עשה מחיצה מפסקת ומבפנים לאותה מחיצה הכין לתת שם את הארון והוא בית קודש הקדשים: (כ) ולפני הדביר. החלל הפנימה לה לצד המערב: ועשרים אמה קומתו. ולמעלה אמר שלשים אמה קומתו כי ההיכל לבד היתה שלשים אמה אבל עליות בית קה"ק היתה נמוכה משל היכל י' אמות. ורז"ל אמרו שחושב כאן משפת כרובים ולמעלה שהיו קומתן י' אמות כמ"ש למטה: ויצפהו זהב סגור. חזר וכתבו לומר שזהב הצפוי היה זהב סגור: ויצף מזבח ארז. זהו מזבח הקטורת ועשאו מאבנים וארז ממעל ועל הארז צפהו זהב והיה א"כ מעשה המזבח דומה למעשה קירות הבית ולזה סמכו כאן: (כא) ויצף שלמה וגו'. בא לומר שזהב צפוי ההיכל הנעשה בפנים היה זהב סגור כמו של בית קדשי הקדשים: ויעבר. עשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה: ויצפהו. על המחיצה יאמר: (כב) ואת
כל

מצודת ציון

בין ההיכל לבית קה"ק: (יח) מקלעת. ענין ציורים וכמ"ו וגלף וכן תפתח את שתי האבנים (שמות כח) תרגומו תגלוף: פקעים. ציור פרי מה וכן פקועות שדה (מ"ב ד): ופטורי. ענין פתיחה כמו פטר רחם (שמות יג): צצים. פרחים ור"ל ציורי פתיחת הפרחים: (יט) לתתן. כמו לתת והנו"ן נוספת: (כ) סגור. ר"ל הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג: (כא) ויעבר. הוא התרגום של בריחים: ברתוקות. בשלשלאות כמו ורתוקות כסף: (כב) תום. נ[illegible]:
כרוכים

אֲשֶׁר־לַדְּבִיר צִפָּה זָהָב׃ כג וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר שְׁנֵי כְרוּבִים עֲצֵי־שָׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃ כד וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד־קְצוֹת כְּנָפָיו׃ כה וְעֶשֶׂר בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב אֶחָד לִשְׁנֵי הַכְּרֻבִים׃ כו קוֹמַת הַכְּרוּב הָאֶחָד עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי׃ כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּרֻבִים בְּתוֹךְ ׀ הַבַּיִת הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־כַּנְפֵי הַכְּרֻבִים וַתִּגַּע כְּנַף־הָאֶחָד בַּקִּיר וּכְנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי נֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם אֶל־תּוֹךְ הַבַּיִת נֹגְעֹת כָּנָף אֶל־כָּנָף׃ כח וַיְצַף אֶת־הַכְּרוּבִים זָהָב׃ כט וְאֵת כָּל־קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב ׀ קָלַע פִּתּוּחֵי מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים מִלִּפְנִים וְלַחִיצוֹן׃ ל וְאֶת־קַרְקַע

ס״ג׳ · י״ד חס׳ וכל אורי׳ דכות׳ · ל׳ ד׳ חס׳ בסיפרא · ג׳ וחס׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ד׳ ד׳

חֲפָא דַהֲבָא׃ כג וַעֲבַד בְּבֵית כַּפּוּרֵי תְרֵין כְּרוּבִין דְאָעֵי זֵיתָא עֲסַר אַמִּין רוּמֵיהּ׃ כד וַחֲמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָא דִכְרוּבָא חָד וַחֲמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָא דִכְרוּבָא תִנְיָנָא עֲסַר אַמִּין מִקְצַת כַּנְפוֹהִי וְעַד קְצַת כַּנְפוֹהִי׃ כה וַעֲסַר אַמִּין כְּרוּבָא תִנְיָנָא מִשְׁחָא חֲדָא וְעֶבְרָא חָד לִתְרֵין כְּרוּבַיָא׃ כו רוּמֵיהּ דִכְרוּבָא חָד עֲסַר אַמִּין וְכֵן כְּרוּבָא תִנְיָנָא׃ כז וִיהַב יָת כְּרוּבַיָא בְּגוֹ בֵיתָא גַוָאָה וּפְרָסוּ יָת כַּנְפֵי כְּרוּבַיָא וּמַטְיָא כַנְפָא דְחָד בְּכוּתְלָא וְכַנְפָא דִכְרוּבָא תִנְיָנָא מַטְיָא בְּכוּתְלָא תִנְיָנָא וְכַנְפֵיהוֹן לְגוֹ בֵיתָא מַטְיָא כְּנַף לִכְנַף׃ כח וַחֲפָא יָת כְּרוּבַיָא דַהֲבָא׃ כט וְיָת כָּל כּוּתְלֵי בֵיתָא אַקִּיף צִיּוּרִין וּגְלַף קְלִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת דִּקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִּין מִלְּגָיו וּלְבָרָא׃ ל וְיָת אוּשֵׁי בֵיתָא חֲפָא

הכרבים י״ג חס׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר תרומה : צצים ד׳ וסי׳ וארון אל הבית פנימה . פתוחי מקלעות כרבים . ושתי דלתות עצי שמן . וקלע כרבים ותמרות ·

תולדות אהרן חמש אמות . בתרא נט : קומת הכרוב . סוכה ה מגלה י :

רדק

כמו שלשלאות וענין זה כי כותל היה לפני הדביר מבדיל בין הדביר ובין ההיכל במקום שהיה בו משכן הפרכת ורחב כותל זה אמה ואמה כי באותו כותל שהיה לפני הדביר נתן בריחי זהב וצפה הכל והכותל זהב : (כד) ואת כל הבית צפה זהב . ובדברי הימים שבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ואמר כי לטוח קירות הבתים טעמו לשלשת אלפים ככרי זהב שזכר או טעמו על הכסף ופירוש לטוח שאר הבתים חוץ מן ההיכל ובדברי רז״ל לטוח קירות הבתי׳ וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורא אותו כסף שהיה מכסף לכל בעלי זהבים : וכל המזבח אשר לדביר . סמך המזבח לדביר ואף על פי שלא היה בתוכו אלא בהיכל היה השלחן לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר כי בהיכל היה השלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנור׳ בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח הקטרת ממוצע ביניהם ומשוך קמעא כלפי חוץ וזה מכוון כנגד פתח הדביר ומפני זה סמך המזבח לדביר ואמר המזבח אשר לדביר ומה שאומר וכל לומר כי קירותיו וגג הכל צפה זהב : (כג) עצי שמן . תרגומו אעי זיתא ואין לשאול איך שחת מעצי מאכל לצורך מלאכה יש לומר כי כרת הזיתים הזקנים שאינם עושים פירות . וכן בעצי מערכה שהיה בהן מעצי תאנה ועצי דקל אמרז״ל מאותן שאינן עושים פירות ויש לפרש עצי שמן מין ממין הארז יוצא ממנו שמן שעושין ממנו הזפת לפיכך נקרא עץ שמן כי הנה מצאנו בעזרא שאמר צאו ההרה והביאו עלי זית ועלי עץ שמן נמצא עץ שמן אינו עץ זית :

(כז) וכנפיהם אל תוך הבית. כי הכנפים הקצוות היו נוגעות אל הקירות כמו שאמר זאת לקיר דרומי וזאת לקיר צפוני כי פניהם כנגד ההיכל כמו שאומר בדברי הימים ופניהם לבית והכנפים האחרות שהיו תוכיות זהו תוך הבית שאמר כי כלם היו תוך הבית אלא שאלה קצוות ואלה תוכיות והתוכיות היו נוגעות כנף כרוב זה לכנף כרוב זה והנה בין ארבע הכנפים עשרים אמה כמדת הבית וגופות הכרובים תחת הכנפים הם ואין צריך להיותם עומדות בהם : (כט) מסב . שם בשקל מגר ופי׳ כמו סביב : קלע . שם בשקל פעל ופי׳ ציור ר״ל כי סביב הבית צייר ציורים כרובים מפותחים לא שהיו בולטין : ותמרות . צורת תמרים : מלפנים ולחיצון . מלפני׳ הוא הדביר ולחיצון הוא

רשי

כולו : (כג) עצי שמן . דאעי זיתא : עשר אמות קומתו . ורגליהם בקרקע עומדים א׳ מצפון לארון ואחד מן הדרום סוככים על הארון ועל בדיו . אורך הכנפים מכסים מקצת (רוחב הבדים) שהארון היה. נתון ארכו לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח . והבדיו נתונין בראשי ארכן כדי שיהיו שני לוים יטלים ליכנס ביניהם כשנושאין אותו במדבר : (כד) עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו . כשהן פרושות כמלאות כגפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו ממלאות כל חלל עשרים אמה וגוף הכרובים אינו מן המדה ועומד בהם : (כז) ותגע כנף האחד בקיר . צפון : וכנף הכרוב השני׳ נוגעת בקיר . הדרום סוככים על הארון ועל בדיו : וכנפיהם אל תוך הבית . וראשי הכנפים אשר באמצע הבית : נוגעות כנף אל כנף . שכל חלל הבית עשרים : (כט) ואת כל קירות הבית . קירות העץ : מסב קלע. תוקפו׳ ציורין: פתוחי מקלעת כרובים . חקוקי צורת כרובי׳ ודקלים ותכלים ופרחי׳: מלפנים ולחיצון. לבית הכפורת הפנימי ולהיכל החיצון : ואת

רלבג

מכפנים מחנו כזהב מזוקק וזה יורה שעשה שם מחיצה בינו ובין ההיכל וכזה גם כן יתאמת שהיה עשרים אמה אורך : ויעבר ברתוקות זהב . ר״ל עשה כמו בריחים בשלשלאות זהב בהיכל אשר לפני הדביר כי עשה שם כותל בין הדביר ובין ההיכל להיות תמורת הפרכת אחר שצפה הכותל ההוא זהב כמו שקדם : (כד) ואת כל הבית צפה זהב עד תום כל הבית . ר״ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר לכאר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקדש : וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב . אהשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה צפה מזבח הקטרת באבנים וצפהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהם של אבן ובמה אותם בארז ואחר כן צפה אותם זהב : (כג) ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן: הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קד״י בלע״ז או פי״ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי מזה המין עשה זה או שלא לו הירס ולא השחית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שינש האילן והנה הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים . וזכר שבכר היה עשר אמות כל אחד מהם בקומה ורוחב פרישת כנפיו גם כן עשר אמות והנה היו פני הכרובים האלו מביטים לפני הנכנס שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנף הימנית מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שביניהם היה עשרים אמה . וזהו שבכר צפה אלו הכרובים זהב : (כט) מסב קלע . ר״ל סביב ציור בדמיון יריעה או סבב אילן וחריותיו פתוחי מקלעות כרובי׳ ותימורות ר״ל שהיה חקוק ומצוייר בהם דמות יריעות שהיה בהם צורת כרובים וצורת תימורות שהם כמו פקעים וזה כי צורת תמרים היא כמו ביצה ששני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן וחריותיו ויהיה בהם צורת כרובים וצורת פקעים ופטורי צצים וזה היה מצוייר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל : (ל) וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מכוסה עץ ארז לא קרקע הדביר

מצודת ציון

(כג) כרובים . צורת תינוק לפי כי תנוק הוא רביא בל׳ ארמי : עצי שמן . ת״י דאעי זיתא : (כה) וקצב . ענין החוך והכריתה כמו ויקצב עץ (מ״ב ו) ור״ל שווים כאלו נחתכו כאחת : (כט) פתוחי . ענין חקיקה כמו פתוחי חותם (שמות כח) : ותמרות . ציורי אילני תמר ולפתח (לא) ואת פתח . כמו

מצודת דוד

כל הבית . בא לומר שהכל חפה ולא׳ שהקרים שלא הוכר במעלם : וכל המזבח . בכל פאת השטחים : אשר לדביר . כשומד סמוך לדביר : (כג) ויעש בדביר . בחלל בית קה״ק : קומתו . קומת כל אחד והכרובים ההם עמדו בארץ : (כד) כנף הכרוב . רוחב הכנף מצפון לדרום : הפנים . עומד על הכנף (כה) הכרוב השני . רוחב כנפי כרוב השני . וא״כ ארבעת הכנפים מלאו כל רוחב חלל בית קה״ק : (כו) קומת וגו׳ . ר״ל כמו שקומת הכרוב האחד היה עשר אמות כן קומת הכרוב השני : (כז) הבית הפנימי . זהו בית קה״ק : ויפרשו . ר״ל שאחזו פרושים : אל תוך הבית . אשר אל אויר חלל הבית : כנף אל כנף . כנף כרוב האחד בכנף כרוב השני : (כט) קירות הבית . הם הצלעות שבפנים : מסב קלע . מסובב בציורים ואחר ומפרש מה היו הציורים ואמר שהיו פתוחי ציורי כרובים וגו׳

רש"י

(ל) ואת קרקע הבית. כל הרצפה : לפנימה ולחיצון. לבית הכפורת ולהיכל : (לא) עצי שמן. עצי זית : האיל. אילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומכאן עשויות עגולות כמין אילים אוליו ואילמיו (ס"א אלה ואלון) וכן בכל בנין יחזקאל ספות הפתחים קרויים אילים : מזוזות חמישית. המפתן הא' והמזוזות מכאן ומכאן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה

כך שמעתי ואני אומר מזוזות חמישית חמשה צלעות היו למזוזות ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא במפתן ולא במשקוף שלא הזכיר מפתן ומשקוף קרוין אילים : (לב) וירד על הכרובי'. היה מרדד הזהב טסין דקין בפיתוחי הצורות להיות שוקע בו במקום החקק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות ויהיו צורות העץ ניכרו' בזהב : (לג) מאת רבעי'. מזוזות ההיכל היו רבעות וכן תרגם יונתן מן ארבעה סיטריהון מרבעין : (לד) ושתי דלתות. כל אחת כדי חצי רוחב הפתח : שני צלעים. ת"י תרין צירין ציר העליון וציר התחתון : גלילים. סגלגלין : ושני קלעים. אף זה מתורגם צירין. לשון קלעי' אומר אני שהוא לשון ארמי לשון כניסה שהוא נכנס בחור המפתן : (לה) וקלע כרובים.
על

מקרא

הַבַּיִת צִפָּה זָהָב לִפְנִימָה וְלַחִיצוֹן׃
לא וְאֵת פֶּתַח הַדְּבִיר עָשָׂה דַּלְתוֹת עֲצֵי־שָׁמֶן הָאַיִל מְזוּזוֹת חֲמִשִׁית׃
לב וּשְׁתֵּי דַּלְתוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן וְקָלַע עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרוֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב וַיָּרֶד עַל־הַכְּרוּבִים וְעַל־הַתִּמֹרוֹת אֶת־הַזָּהָב׃
לג וְכֵן עָשָׂה לְפֶתַח הַהֵיכָל מְזוּזוֹת עֲצֵי־שָׁמֶן מֵאֵת רְבִעִית׃
לד וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת עֲצֵי בְרוֹשִׁים שְׁנֵי צְלָעִים הַדֶּלֶת הָאַחַת גְּלִילִים וּשְׁנֵי קְלָעִים הַדֶּלֶת הַשֵּׁנִית גְּלִילִים׃
לה וְקִלַּע כְּרוּבִים וְתִמֹרוֹת וּפְטֻרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב

תרגום

דַהֲבָא מִגָיו וּלְבָרָא׃
לא וְלִתְרַע בֵּית כַּפּוּרֵי עֲבַד דָשִׁין דַאֲעֵי זֵיתָא אֲלָהִי וְסִפּוֹהִי מְטַקְסִין׃
לב וְתַרְתֵּין דָשִׁין דַאֲעֵי זֵיתָא וּגְלַף עֲלֵיהוֹן קְרִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת דִקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִין וַחֲפָא דַהֲבָא וְנַסֵיךְ עַל כְּרוּבַיָא וְעַל צוּרַת דִקְלִין יַת דַהֲבָא׃
לג וְכֵן עֲבַד לִתְרַע הֵיכְלָא סִפִּין דַאֲעֵי זֵיתָא מִן אַרְבְּעָה סִטְרֵיהוֹן מְרַבְּעִין׃
לד וְתַרְתֵּין דָשִׁין דַאֲעֵי בְרָן תְּרֵין צִירִין דְדָשָׁא חֲדָא סַגְלְגְלִין וּתְרֵין צִירִין דְדָשָׁא תִנְיֵתָא סַגְלְגְלִין׃
לה וּגְלַף כְּרוּבַיָא וְצוּרַת דִקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִין וַחֲפָא דַהֲבָא מְכַבֵּשׁ

ד' · כל כיס' מ"ל · י"ד · ב' כתובים כן וקלע כרובי' · ל' כ"ע כסיס' · ב' וכפסו' · ל' חס'

רד"ק

הוא ההיכל ואמר כי בכל קירות הבית סביב עשה אלה הציורין בדביר ובהיכל וכן פי' לפנימ' ולחיצון שצפה קרקע הדביר וקרקע ההיכל זהב : (לא) ואת פתח הדביר. כמו ולפתח הדביר וכן עשה את דמו כמו לדמו וכת"י ולתרע בית כפורי : האיל מזוזות חמשית. האיל הוא הסף העליון והמזוזות הם אשר מפה ומפה אשר הסף סמוך עליהם ואומר כי איל הפתח ומזוזותיו היו בתכונת חמישית שהיתה המזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו וכן המזוזה האחרת וכן האיל וי"ת אילא וספוהי מתקסין ולדעתו יהיה ענין הפסוק כן כאילו אמר האיל והמזוזות היו חמושים תרגום חמישית מתקסין כמו חמושים וכן תרגום ומדדו את תכנית תקום : (לב) ושתי דלתות עצי שמן. ושתי דלתות עצי שמן שאמר שעשה לפתח הדביר קלע עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות וי"ו וקלע כוי"ו וישא אברהם את עיניו נרדם ורכב וסוס וזולתם או יהיה פירושו כמשמעו ומה שאמר ושתי דלתות עצי ברושין אחר שאמר ושתי דלתות עצי שמן בא לומר כי ארבע דלתות היו לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל וכן אמר בבנין יחזקאל ושתי דלתות להיכל ולקדש ושתי דלתות לדלתות ופי' רז"ל החצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל והפנימי' נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות ואע"פ שהיו הדלתות לפתח הדביר היה שם גם כן פרוכת כמו שאומר בדברי הימים להיות מסך לפתח לפי שלא היו הדלתות נסגרות שהרי בדי ארון נתונים על פני הדביר א"כ הפרכת היה מסך לשער הדביר : וירד על הכרובים. ואחר שאמר צפה זהב למה אמר אח"כ וירד אלא שלא תאמר כי צפה הכל זהב ולא נראו הצורות כמו שהיו קודם צפוי הזהב כן היו אחר כך כי רדד הזהב על הצורות ותרגום וירקעו ורדידו : (לג) וכן עשה. על המזוזות הוא אומר שעשה מזוזות פתח ההיכל עצי שמן כמו שעשה לפתח הדביר אבל דלתות פתח ההיכל היו עצי ברושים : מאת רביעית. כמו שפי' חמישית שהיו במזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו ובמזוזה פתח ההיכל היו ארבע זו לפנים מזו ופי' מאת כי רביעית תואר לתכו' כמו שפי' חמישית גם כן תואר לתכונה ומאת דבק עם התכו' כאילו אומר עשוי מהתכונה רביעית וכן גם מאת זה תצאי כמו מזה וי"ל עוד שפי' מענין רביעית לוח כי מצאנו במשנה ורביעית של ארז על גביהן ופי' לוחות ואומר כי המזוזה לא היתה גוף אחד מקשה אבל היתה מלוחות מדובקות זו לזו וי"ת מן ארבעה סיטריהון מרבעין אומר כי המזוזות היו מרובעות בארבע זויותיהן ולענין זה נוכל לפרש חמישית כי למזוזות היו חמש פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע: (לד) שני צלעים. שני צדי הדלת הצד הפנימי והצד החיצון היו עשויין מעשה גלילים בציור וכן הדלת השנית : וקלעים. כמו צלעים וכן תרצדון כמו תרקדון ועוד קלע עליהם כרובים ותימורות וכבר פי' וקלע שהוא כמו וצייר ומקלעות כמו ציור וי"ת תרין צירין דדשא חדא סגלגלין ותרין צירין דדשא תניתא סגלגלין תרגם קלעים כמו צלעים כמו שפי' ותרגם אותם כמו ציר הדלת : (לה) מיושר על המחוקה. כמ"ש למעלה וירד על הכרובים ועל התמורות את הזהב כך אמר כאן שלא תאמר וצפה זהב ולא היו נכרות הצורות אלא הזהב היה מיושר ומונח על המחקה ועל הצורות כמו שהיו שוקעות או בולטות זהב
מצפה

רלב"ג

הדביר כמו שקדם ואמנם היה זה כדי שישאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה גם כן הבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים: (לא) ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזות חמשית. ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח והמזוזות שהיו לצדדיו היו מאת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעי' להיכל והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהני' והראשונה לעזרה הגדולה וזה כי מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה הגדולה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר דברי הימים : (לב) ושתי דלתות עצי שמן וקלע עליהם. ר"ל ושתי דלתות עצי שמן שעשה לדביר צייר עליהם צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על הציורים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן : (לג) וכן עשה לפתח ההיכל וגו'. ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת הפתח הרביעית. והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה הערה אל מה שכוון בזה הבנין כמו שנתבאר : (לד) ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים ר"ל ששני צדי הדלת היה מצויר בהם צורת גלילים ועמודים ושני קלעים. ר"ל שני צדי הדלת השני היו צוריה גם כן גלילים : (לה) וקלע
כרובים

מצודת דוד

וגו' : מלפנים ולחוץ. לבית קה"ק ולהיכל : צפה זהב. על רצפת צלעות הכרובים : לפנימה ולחוץ. לבית קה"ק ולהיכל : (לא) ואת פתח הדביר. ולפתח העשויה בהמחילה המפסקת בין ההיכל לבית קה"ק : עשה דלתות. שתים היו האחת בהמזוזה מזה והאחת מזה וכל אחת כדי רוחב חצי חלל הפתח : האיל מזוזות חמשית. ר"ל עמודי המזוזות היו בני חמש צלעות ולא מרובעות כדרך רוב המזוזות : (לב) ושתי דלתות וגו'. ר"ל אותן שתי הדלתות מעצי השמן העשויות לפתח הדביר הן היו קלע ומצייר עליהם צורת כרובים וגו' : צפה זהב. על הדלתות : וירד על הכרובים וגו'. צפוי הזהב היה מרדד על הצורות להיות שוקע במקום שקוע ובולט במקום בליטתו באופן שלא יבטל צפוי הזהב את צורות הציורים אבל יהיו נראים כשהם מצופים זהב : (לג) מאת רבעית. מרביעית וכן מאת זה תצאי (ירמיה ב') שהוא כמו מזה ור"ל שעשה המזוזות האלה מרובעות בני ארבעה צלעות לא כמזוזות של בית קה"ק : (לד) ושתי דלתות. של ההיכל היו מעצי ברושים והיו בתמונת דלתות בית קה"ק האחת קבועה בהמזוזה מזה והא' מזה ובכ"א כחצי רוחב חלל הפתח : שני צלעים הדלת האחת. שני עברי הדלת הא' מזה ומזה היה מצייר מעשה גלילים ר"ל אופני' : ושני קלעים. ר"ל וכן שני עברי הדלת השנית היה מצייר מעשה גלילים. או ר"ל השני ציורים היו להדלת הא' מזה ומזה והיו מעשה גלילים והשונה יהיה לאחדים עם הפירוש הראשון : (לה) וקלע כרובים. עוד צייר עליהם כרובים וגו' : מישר על המחוקה. היה מרדד את הזהב במקום להיות מיושר ושוה על חקיקת הציורים אשר על הדלתות להיות שוקע במקום בקעו ובולט
במקום

מצודת ציון

ולפתח וכן ועשה את דמו (ויקרא טז) ומשפטו לדמו : האיל. עמודי המזוזות נקראים אילים כמו ואיליו שתים אמות (יחזקאל מ') ואמר מזוזות לתוספת ביאור בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : (לב) וירד. ענין רקוע ושטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ"ד) : (לד) צלעים. ענין צד ועבר כמו ולצלע המשכן (שמות כ"ו) : גלילים. מלשון גלגל ואופן כמו על גלילי כסף (אסתר א'): קלעים. ציורים. או הוא כמו צלעים בחלוף הקו"ף בצד"י וכן הסיפון למה תרצדון (תהלים ס"ח)
ור"ל

מִישֹׁר עַל־הַמְּחֻקֶּה׃ לו וַיִּבֶן אֶת־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית וְטוּר כְּרֻתוֹת אֲרָזִים׃ לז בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית יֻסַּד בֵּית יְהוָה בְּיֶרַח זִו׃ לח וּבַשָּׁנָה הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל־דְּבָרָיו וּלְכָל־מִשְׁפָּטָו וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים׃

ז א וְאֶת־בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְכַל אֶת־כָּל־בֵּיתוֹ׃ ב וַיִּבֶן אֶת־בֵּית ׀ יַעַר הַלְּבָנוֹן מֵאָה אַמָּה אָרְכּוֹ וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טוּרֵי עַמּוּדֵי אֲרָזִים וּכְרֻתוֹת אֲרָזִים עַל־הָעַמּוּדִים׃ ג וְסָפֻן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת

(משפטיו ק')

על צורתא: לו ובנא ית דרתא גויתא תלתא סדרין דאבן טבא וסדרא חד דמריש אעי ארזיא: לז ובשתא רביעיתא שרי לאשתכללא בית מקדשא דיי' בירח זיו נצניא: לח ובשתא חדא עסרי בירח מיסף אבביא הוא ירחא תמינאה אשתכלל ביתא לכל גזרתיה ולכל דחזי ליה ובנהי שבע שנין: א וית ביתיה בנא שלמה תלת עסרי שנין ושכליל ית כל ביתיה: ב ובנא ית בית מקרת מלכיא מאה אמין אורכיה וחמשין אמין פותיה ותלתין אמין רומיה על ארבעה סדרי עמודי ארזיא וקרנתהון דארזיא על עמודיא: ג וחפא נסרין דארזא מעלוי מחיציא דעל

טורי ג' מלאים וסי' וימלאו בו ארבעה טורי אבן. ויבן את החצר. ויבן את בית יער הלבנון דספרא: בירח ד' בקריאה וסי' בשנה הרביעית יסד בית ה'. ובשנה האחת עשרה. בירח האתנים בחג הוא החדש. ואכחד את שלשת הרעים בירח: ואת ביתו. ז' וסי' נמסר בסדר לך לך ולעיל בסיפרא סימן ד'. תולדות אהרן בירח זיו. (ר"ס ג): בית יער הלבנון. יומא לט: וספון בארז. (כתרה סו):

רדק

מצפה אותם והצורות הם נראות כבתחלה אבל היו מצופות זהב וכת"י מכבש על צורתא: (לו) ויבן את החצר הפנימית. היא החצר הנקראת ג"כ עזרה וקראה פנימית לפי שהיתה פנימית להר הבית: כרותות. קורות ארזים כרותות והטובות היטב לשומם בכותל והיו שלשה הטורים מאבן גזית והאחד מקירות ארזים וכת"י כרותות מריש ובדברי רז"ל על מריש הגזול שבנאו בבירה: יוסד. משנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בנין הבית וזהו יוסד שבנו יסודו: בירח זיו. כמו שכתוב למעלה: (לח) בירח בול. הוא מרחשון כמו שאמר הוא החדש השמיני ונקרא כן מפני הגשמים שמתחילין בו ענין מבול ובדברי רז"ל בירח בול שבו העלה נבל והארץ עשויה בולות בולות וירח שבו בוללין לבהמה מתוך הבית כלומר שמאכל הבהמה כלה מן השדה ודעת יונתן בזה שתרגם בירח מוסף אבביא: ויבנהו שבע שנים. בשבע שנים ואחר שאמר ובשנה האחת עשרה כלה הבית מה היה צריך לומר ויבנהו שבע שנים שלא תאמר שנתעצל בבנינו מהבנינו' ולא התעסק כל שבע שנים בבנין לפיכך חזר ואמר ויבנהו שבע שנים: שלש עשרה שנה. שלש עשרה שנה אחר כלות בית ה' התעסק בבנין ביתו וי"מ כי לא נתעסק בבנין ביתו אלא שתי שנים ופי' שלש עשרה שנה עד תום שלשה עשרה שנה למלכותו ולפי' זה יקשה מה שאמר למטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שתי הבתי' נראה כי עשרים שנה הוציא בין שני הבתים שבע בבית ה' ושלשה עשר בביתו ויוכלו לתרץ כי פי' אחד' ועשרים שנה למלכותו שבע שנים אחר השלמת הבתי' נתן הערים לחירם ואף על פי שחירם נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לבנין הבתים לא נתן הוא לחירם אלה הערים אלא מקצה עשרים שנה למלכותו: (ב) בית יער הלבנון. ת"י בית מקרת מלכיא. נראה כי מנהג המלכים היה בזמן ההוא לבנות בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ושלמה בנה ביער שהיה ידוע בארץ ישראל נקרא לבנון ובנה הבית הזה מעצים כותליו וקירויו ובנה אותו על ארבע טורי עמודי ארזים על ארבע פנות הבית ומעמוד לעמוד כרותות ארזים שהם קירות גדולות הנקראים מרישי' בדברי רז"ל וי"ת כרותות קרנתהון: (ג) וספון בארז. וחפא נסרין דארזא: על הצלעות

רשי

על הדלתות: מיושר על המחוקה. הזהב מטוח על חיקוק הצורות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו שיהיו הצורות ניכרות בו: (לו) החצר הפנימית היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם וקורא אותה פנימית לפי שהיתה לפני' מעזרת נשים: (ובמקרא לא תמצא כתוב עזרת כי אם במשנה): וטור כרותות ארזים. נדבך של קורות (מהוטבות) עשה בחומה: (לז) בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית ה'. הוחל יסודו: (לח) בירח בול. הוא מרחשון שהעשב בלה בשדה ומוללין לבהמה מן הבית מלשון ויבל לחמורים (שופטים יט כא): (א) ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. שהמלאכת גבוה זרזו ובשלו נתעצל ובשבחו סיפר הכתוב: (ב) בית יער הלבנון. תירגם יונתן בית מקירת מלכיא (עמודי הארזים העומדים באורך המאה אמה כל טור וטור לאורך המאה ומטור הראשון לטור הרביעי חמשים אמה והיא רוחב הבית הגבה מבג"ה): וכרותות ארזים. קורות ארזים לאורך הבית היה טור עמודים בקרקע והכרותות מעמוד לעמוד. (והטור השני למול טור הראשון ורוחב הבית וכן ארבעה הטורים. והכך הגשרים לרצפת הבית מטור לטור על הכרותות. והעמודים הללו עשוים פתחים פתחים כעין אכסדרה והיו הכרותות כמו משקוף שעל המזוזות והיו גם כן אלו הכרותות כדי להעמיד עליהם המחיצות שהם הצלעות הנזכרים בכתוב. ושאמר הצלעות אשר על העמודים ולא אמר על הכרותות לפי שהעמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם. והכרותות אינם אלא להחזיק ולחבר עמוד אל עמוד להיות האהל אחד ומונחים על גבן ולא היו זקופין ובאמרו על העמודים ר"ל על הכרותות שעל העמודי' ולא נקרא בשם בפני עצמן לגבייתו. ואפשר נמי שהכרותות אינם עולים למעלה מן העמודים דאינם שוכבים למעלה אלא הם נתונים כראשי העמודים ובשוין למעלה ולא כעין משקוף השוקף על המזוזות אלא כמו יתד ארוך המחבר שני עמודים ומ"ש וכרותות על העמודים פירושו בצד העליון של עמודים. נמצא מה שעל הכרותות הוא על העמודים. עד כאן פי' בעל צורת הבית): (ג) וספון בארז. קירוי עליה מלמעלה: על הצלעות. מחיצות עליונות שעל הכרותות ארבעה מחיצות זה אל זה ברוחב משוכים

רלבג

כרובים וגו' וצפה זהב מיושר על המחקה. ר"ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק שם מאלו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות בזהב: (לו) ויבן את החצר הפנימית. היא העזרה ולא פי' שיעורה. והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על גביהם מחתכות גדושת ארזים: (לח) בירח בול. הוא מרחשון: ויבנהו שבע שנים. לא הקפיד בחצי השנה העודפת או אולי בשבע שנים נשלם בנינו אך קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן הנזכר והנה נזכר זה לפי שהוא יותר אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מורה על שלם זריזותו בבית המקדש: (ב) ויבן את בית יער הלבנון. הנה נראה ממה שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקרר שם לימות החמה ולזה ידמה שעש' פתחים רבים ואחשוב שיער לבנון הי' קרוב

מצודת ציון

ור"ל תרקדון: (לה) המחקה. מל' חקיקה: (לו) טורי. שורות כמו ארבעה טורים (שמות כ"ח). גזית. מסותתות ביושר: (לז) בירח. בחודש: (לח) בול. הוא השם שבו מבלין ומחשין עלי האילנות: כלה. נשלם: ז (ב) הלבנון. שם היער: (ג) הצלעות. הגשרים: והקפים

מצודת דוד

במקום בליטתו לבל יבטל הזהב צורות הציורים אבל יהיה נראה זהב: (לו) החצר הפנימית. זה עזרת כהנים: שלשה טורי גזית. שלשה שורות זה על גב זה בנה באבני גזית ועליהם שורה הרביעית בנה מארזים כרותות ומחוטבות ביותר וכסדר הזה בנה אותו עד כלות גובה הכתלים: (לז) בשנה הרביעית. למלכות שלמה: יוסד. הונח היסוד: (לח) לכל דבריו. כל הדברים הנצרכים בו: ולכל משפטיו. היא וכפל הדבר במ"ש: ויבנהו שבע שנים. ר"ל שבנה כל שבעת השנים ולא הפסיק זמן מה ולא תם למנות החדשים היתרים על שבעת השנים או ר"ל שבנה רק שבע שנים שלמות כי במשך זמן הבנין חדל לבנותו בעבור החדשים העודפים על שבעת השנים: ז (א) שלש עשרה שנה. לימד בכאן שנתעצל בבנין ביתו ולא כלהו עד שלש עשרה שנה אבל בבנין בה"מ מזרז וכלהו לשבע שנים אף כי היתה גדול להפליא יותר מביתו: ויכל וגו'. ר"ל עם ששהה בה י"ג שנה לא קץ במורח הבנין עד כלהו את כלו: (ב) בית יער הלבנון. כך היה נקרא כי לפי רוב העמודים שעמדו בה היה נראה כיער המרובה באילנות. או שבנהו במקום יער הלבנון כי היה מנהג המלכים בזמן ההוא לבנות להם בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ועשויה היא בחלונות מרובים להכניס שם האויר: על ארבעה טורי עמודי ארזים. והשורות ההם עמדו לרוחב הבית והיה נחלק להם האורך לשלשה חלקים שווים אבל לאורך הבית היה כתלים ממש כדרך הבנין: וכרותות ארזים. ארזים מחוטבים השמים על העמודים שהם להברם יחד לבל יהיו זזים ממקום עמדם: (ג) וספון בארז ממעל על הצלעות. כי על העמודים ועל קירות הארזים המחברים יחד

אֲשֶׁר עַל־הָעַמֻּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה
חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר׃ ד וּשְׁקֻפִים שְׁלֹשָׁה
טוּרִים וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים׃ ה וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזוֹת
רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ ו וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים
עָשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים
אַמָּה רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם
וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם׃
ז וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם

ועמדים י"א חס' ו' וסי' נמסר בסדר ויקהל :

עַמּוּדַיָּא אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא
חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִדְרָא :
ד וּכְלֻנְסָא תְּלַת סִדְרִין וְזַוֵּי
לָקֳבֵל זַוֵּי תְּלַת זִמְנִין :
ה וְכָל תַּרְעַיָּא וְסִפַּיָּא מְרַבְּעִין
וְחַפַּן כְּלֻנְסָא וּמְקָבֵל זַוֵּי
לָקֳבֵל זַוֵּי תְּלַת זִמְנִין :
ו וְיַת אוּלַמָּא דְעַמּוּדַיָּא עֲבַד
חַמְשִׁין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
וּתְלָתִין אַמִּין פּוּתְיֵהּ
וְאוּלַמָּא עַל אַפֵּיהוֹן
וְעַמּוּדַיָּא וְסְקוּפְתָא עַל
אַפֵּיהוֹן׃ ז וְאוּלַמָּא לְאַתְקָנָא
תַּמָּן כּוּרְסֵי בֵּית דִּינָא

רש"י

חשוכים לאורך הבית כולן פתחים וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחילות קירוי הספון ארבעים וחמשה נסרים היו הספון שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים) ארבע טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור הבית (כלומר נתונים בין כל חלל ט"ו מהם) ארכן לרוחב שבין טור לטור ורחבן לאורך הבית זה אצל זה : (ד) ושקופי' שלשה טורים. ועוד עשה קרוי אצל ג' טורים הנסרים ושלשת טורי השקופי' כי רוחב של ט"ו נסרים לא קירה את הבית בכל ארכו שהוא ק' אמה. ועשה אצלו לקרות הבית קרוי של נסרים קטנים נתונים על מרישין קטנים הנותרים (נ"ל הנתונים) מטור כרותות ארזים אל טור. שלשה מרישין זה אצל (נ"ל לסוף) זה ושקופין משני צדיהן כעין משקוף שהדל' שוקף בו ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו ארכן של נסרים קטנים כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה : ומחזה אל מחזה. ראשי נסרים של שקוף זה למול (ראשי) נסרים של (שקוף) זה: מחזה. לשון קבה ומנחם כן פותרו והברו אל מחוז חפצם וכל חזית שבל' משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד. וכן הוא שנה (חזית) מבחוץ בפ' השותפין בב"ב. ויונתן אף הוא תרגמו זוי לקביל זוי. אבל שקופים אטומים (מלכים א' ו' ד') וכן רבועים שקף טלס תירגם כלונסא: (ה) וכל הפתחים והמזוזות. שבתים מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך קראו בית יער שדומה ליער: רבועים שקף. תירגם יונתן מרבעין וחפן כלנסא ומתופין היו הפתחים בנסרים דקין רבועין היו כשאר פתחי בתים ולא משויין כיפה כעין פתחי אולם: ומול של מחזה. ומול של מחזה מיסב לקראת מחזה האחרת. ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע האיך : (ו) ואת אולם העמודי'. אולם עשה לפני העמודים האלה מבוא לבית חמשים אמה ארכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני אורך משך הבית אלא שלעולם המדה יתירה קרויה אורך והקצרה קרויה רוחב : ואולם על פניהם. אולם גבוה עשה על כל הבית : ועמודים ועב על פניהם. ועל כרותות ארזים שעל העמודי' התחתונים הכיב על (נ"ל עוד) עמודים אחרים ומרישין מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן גלעות מזה לזה והעבים לקירוי העליוה. עב הוא מריש כמו ששנינו והעבים אלו המרישין : (ז) ואולם הכסא. ואולמא לאתקנא תמן כורסי בית דינא דדאין תמן פרסדא לבית דינא עביד

רדק

הגלעות. הם הכרותות שזכר וי"ת מחילא והוא הענין בעצמו כי הכותלים נקראו מחילה: ארבעים וחמשה. אלה הנסרים של ארז שקרה בהם הבית אף ע"פ כי שלשה טורים היו כל טור וטור היו בו חמשה עשר נסרים : (ד) ושקופים שלשה טורים. חלונות עשה בבית הזה וקראם שקופים לפי שאדם משקיף מהם כמו שאמר וישקף אבימלך בעד החלון ומה שאמר שלשה טורים שלשה טורי נסרי ארז בין חלון לחלון ומה שאמר מחזה אל מחזה מראה כנגד מראה כלומר כי החלונות היו בשלשה הכותלים וזהו שאמר שלש פעמים והיו חלון כנגד חלון וזהו מחזה אל מחזה וי"ת וכלונסא תלתא סידרין זוי לקבל זוי תלת זמנין ובדברי רז"ל ומודלה על גבי כלונסות והם בדים ארוכים כמין קנה של רומח וזוי כמו זוי': (ה) וכל הפתחי' והמזוזות רבעים שקף. הפתחים היו מרובעים לא שהיו עשויים מלמעלה כמין כפה וכן מזוזות השערים היו מרובעים ולא עגולים : שקף. ויש לפרש שקף כמו משקוף כי המשקוף שעל הפתחי' היה ג"כ מרובע והמשקוף הוא חלון שעושין על הפתח להשקיף ממנו מי שקורא בשער והחלון ההוא היה עשוי מחזה מול מחזה שלש פעמים כמו שפירשנו : (ו) ואת אולם העמודים. האולם הוא הנקרא בית שער וקירויו עשוי כמין כפה וסמך האולם אל העמודים כי הבית היה בנוי על ארבעה עמודים כמו שזכר ואמר כי זה האולם היה על פני העמודים וזהו שאמר ואולם על פניהם ועוד היו עמודים אחרים על פניה' ועוד עב על פניהם ועב הוא עץ עב וגדול הוא הנקרא מריש בדברי רז"ל ואמרו והעבים אלו המרישים : (ז) ואולם הכסא. סמך האולם אל

רלבג

קרוב לבית המקדש ולזה נקרא בית המקדש לבנון. וזכר שכבר בנה זה הבית על ארבעת טורי עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם לשלש' חלקים שוים עמודים היו בכל טור. והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיסבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שתארנו שלישית מאה אמה : (ג) והנה היה ספון בנסרים של ארז ממעל על הצלעות והם כרותות הארזים אשר על העמודים שהיו ארבעים וחמשה כי חמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות הארזים אשר עליהם חמשה עשר ומזה התבאר כי מקצת עובי העמוד האחד לקצה עובי העמוד השני הנמשך לו היה שלש אמות ושליש אמה ואולם עובי העמודים האלו היה לפי מה שיראה לי ממה שנזכר אחר זה שתי אמות וחצי בדרך שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה ובזה יתאמת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים : (ד) ושקופי' שלשה טורים. הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים : מחזה אל מחזה שלש פעמים. ר"ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי הארך זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבחוץ : (ה) וכל הפתחים והמזוזות רבועים. ר"ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים. וזהו מה שנראה' לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים מאד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה : (ו) ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו. והנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודים ולזה היה גבהו כגבהם : ואולם על פניהם וגו'. ר"ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים הנזכרים היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז ועבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה : (ז) ואולם הכסא אשר ישפט שם

מצודת דוד

יחד השכיבו צלעות ונסרים להיות מחיצות הבית ממעל ועל הצלעות ההם הניחו לוחות ארז להיות לתקרה (ואמר על העמודים ולא זכר כרותות הארזים על כי העמודים היו העיקר לסבול משא הצלעות) : ארבעים וחמשה. מספר לוחות הארז המכסים את התקרה היו ארבעים וחמשה : חמשה עשר הטור. כי העמודים חלקו האורך לשלשה חלקים שוים ולזה היה גם התקרה נחלק לשלשה חלקים ובכל חלק הניחו שורה של לוחות ארז ובה חמשה עשר במספר והניחו אורך הלוחות לאורך הבית א"כ היה אורך כל לוח ל"ג אמות ושלים אמה ורוחב הלוחות לרוחב הבית היה רוחב כל לוח ג' אמות ושלים אמה : (ד) ושקפים שלשה טורים. בהכתלים שעמדו באורך הבית עשו שלשה שורות חלונות זה למעלה מזה בקומת הכותל : ומחזה אל מחזה. כי בהכותל שמזה ומזה עשו שלשה שורות חלונות ואמר שהאחרונות היו מכוונות זו מול זו ר"ל החלונות מכותל מזה מול החלונות מכותל מזה : שלש פעמים. ר"ל כן היה בכל שלשת הטורים : (ה) וכל הפתחים. חללי הפתחים שפתחו בהכתלים ההם היו מרובעים כי המשקופים היו מיושרים לא עגולים : והמזוזות. הם עמודי המזוזות היו מרובעים בני ארבע צלעות כדרך רוב המזוזות : שקף. גם חלון הקטן העשוי ממעל להפתח היתה רבוע : ומול מחזה אל מחזה. כמו ומחזה אל מול מחזה ור"ל החלון בהעבר הזה היה מול החלון שבעבר מזה : שלש פעמים. יתכן שהיו שלשה פתחים בכותל מזה ושלשה בכותל מזה והחלון שלמעלן וכל השלשה היו זה מול זה והיה א"כ בכל חלק שבהלק העמודים פתח אחד מזה ופתח אחד מזה : (ו) ואת אולם העמודים. לבית יער הלבנון עשה אולם עומד על עמודי ארזים יהיה ארכו חמשים אמה ורחבו שלשים אמה : ואולם על פניהם. יבאר מקום עמוד האולם ואמר שעמוד נסמך לבית היער לפני פתחיו וכדרך בית שער ועמד ארכו לאורך הבית להיות מול כל שלשת הפתחים

רדק

אל הכסא כי לא היה שם אלא כסא המשפט אומר כי עשה אולם לבית המשפט ושם היה הכסא שהיה יושב בו ושופט הבאים לפניו במשפט ומה שאמר אחר כך אולם כמשפט הוא כפל דבר או פירושו כי לאותו אולם שהיה בו כסא עשה אולם אחר לפניו הוא הנקרא אולם המשפט שהיה בית שער לבית המשפט וכן נראה דעת המתרגם שתרג' אולמא לאתקנא תמן כורסי' בית דינא דדאין תמן פורסדא לבית דינא עביד ופירו' פורסד' בית שער כמו שאמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ב"ענין ויש נוסחאות פרוזדור במ"ך : מהקרקע עד הקרקע . ת"י מאושיא ועד אושיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפה היתה מכוסה בנסרים של ארז : (ח) וביתו אשר ישב שם . הוא הבית שאמר למעל' ואת ביתו בנה שלמה שלש עשר' שנה ואומר כי החצר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית נעשה לבת פרעה עשה ג"כ במעשה האול' הזה : (ט) כל אלה . כל אלה הבתים שזכר שבנה בית ה' וביתו ובית המשפט בית בת פרעה והחצרותיהם כלם היו בנויים באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה: במדות גזית . אבן גזית היה ידוע מדתו ביניהם כמו בימי רז"ל שהיה מדת גזית חמשה טפחים : מגררות במגרה . מגרה הוא המישור שהיו פני האבנים חלקות וישרות יותר כשהיו מגררות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופי' מבית ומחוץ כי שני הפנים היו מגוררות : וממסד עד הטפחות והיו שם אבנים ישרות והלקו' כן מן היסוד עד שמי קורה ונקרא מקום הנחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאים חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבנין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנין אחר כמו שאמר באבנים שלשה טורים וטור כרותות ארזים : (י) ומיוסד אבנים . היה הבנין הזה מיוסד באבנים טובו' וגדולות שהיו אבנים מעשר אמות ואבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבנים טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במדת הגזית ורז"ל אמרו כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמנה אמו' היו איצטוניו' יוצאות חוץ לכותל בולטות מכנסים לבית ואמר אבני עשר ואבני שמנה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו עולות לגדולות ששם היו ישנים זקני כהונה שלא היו מכניסין מטות למקדש ופרחי כהונה היו ישנים איש על כסותו לארץ

תרגום

ג' חס' 7 דְּדָאֵין תַּמָּן פְּרוֹסְדָא לְבֵית
ל'. ו' דִּינָא עֲבִיד וַחֲפֵי נִסְרִין
דְּאַרְזָא מֵאוֹשְׁיָא עַד אוֹשְׁיָא :
ל' ח וּבֵיתֵיהּ דְּיָתֵב תַּמָּן דָּרְתָּא
אוֹחֲרַנְתָּא מְגָיו לְאוּלַמָּא
ב' ותכלתו כְּעוֹבָדָא הָדֵין הֲוָה וּבֵיתָא
עֲבַד לְבַת פַּרְעֹה דִּנְסֵיב
שְׁלֹמֹה כְּאוּלַמָּא הָדֵין : ט כָּל
ג' חס'. ל' אִלֵּין אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת
גָּזִית מְמַסְּרָן בִּמְסָרִין מְגָיו
ל'. ל' וּמִבָּרָא וּמְשַׁכְלְלָן בְּפוּשְׁכַיָּא
ל' וּמִלְּבָרָא עַד דָּרְתָּא רַבְּתָא :
י וּמְשַׁכְלַל בְּאַבְנִין טָבָן
אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנֵי עֲסַר
אַמִּין וְאַבְנֵי תַמְנֵי אַמִּין :
ל' יא וּמִלְּעֵילָא אַבְנִין טָבָן
כְּמִשְׁחַת גָּזִית וַחֲפֵי נִסְרִין

מלכים א ז

אֻלָם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה וְסָפוּן בָּאֶרֶז
מֵהַקַּרְקַע עַד־הַקַּרְקַע : ח וּבֵיתוֹ
אֲשֶׁר־יֵשֶׁב שָׁם חָצֵר הָאַחֶרֶת מִבֵּית
לָאוּלָם כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה
וּבַיִת יַעֲשֶׂה לְבַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח
שְׁלֹמֹה כָּאוּלָם הַזֶּה : ט כָּל־אֵלֶּה אֲבָנִים
יְקָרֹת כְּמִדּוֹת גָּזִית מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה
מִבַּיִת וּמִחוּץ וּמִמַּסָּד עַד־הַטְּפָחוֹת
וּמִחוּץ עַד־הֶחָצֵר הַגְּדוֹלָה : י וּמְיֻסָּד
אֲבָנִים יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אַבְנֵי
עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת :
יא וּמִלְמַעְלָה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדּוֹת

אלם ג' חס' בקריאה וסי' אלם המשפט עשה . ולחצר בית ה' הפנימית . ויקם את העמדים . וכל צורת הבית דכו' חס' במ"ה מ"ל :

תולדות אהרן כל אלה . סוטה מח (סוטה כד) : אבני עשר . תמיד כו : כמדות גזית . בתרא ג :

רשי

עביד . פרוסדא לשון פרוזדור : וספון בארז . מחופה קרקע הרצפה בארזים : מהקרקע . ת"י מן אושיא עד אושיא מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה : (ח) וביתו אשר ישב שם . דירה גמורה לאכול שם ולשכב שם : מבית לאולם . לפנים מן אולם של בית יער הלבנון : ובית יעשה . עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה : כאולם הזה . כמעשה אולם הזה : (ט) כל אלה אבנים יקרות . כל האבנים האלה עשוים כבדות : כמדות גזית . כמדת אבני גזית מדה אחת היתה לאבני גזית במדינה : וממסד עד הטפחות . בגובה היה הבנין הזה עשוי באבני גזית האלה מן היסוד עד שמי הקורה : וממסד . לשון יסוד : הטפחות . שמי קורה . כמו וימיני טפחה שמים (ישעיה מח יג) : ומחוץ . לצד החוץ היה כל משך הקירות באבנים הללו עד החצר הגדולה : (י) ומיוסד וגו' אבנים גדולות . והיסוד שבתוך הקרקע היה של אבני' גדולות יותר ממדות גזי': (יא) ולמעלה אבנים יקרות . ולמעלה ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות כמו שאמר למעלה: וארז . וחפי נסרין דארזא כמו שאמר וספון בארז. שלשה

רלבג

שם . ובמקום אשר יהיה נגמר דין והוא הנקרא אולם המשפט או יהיה הכל ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר ישפט שם הוא אולם המשפט או יהיה הראשון תואר הוא הכסא אשר ישפט שם ר"ל כי ממנו יכנהו לאולם המשפט כמו שתרגם יונתן : וספון בארז מן הקרקע ועד הקרקע . ר"ל על פני כל הקרקע אולם המשפט מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה שכנגדו : (ח) וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם . ר"ל הוא החצר האחרת שהיא מבפני' לאולם אשר בנה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו בנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם : ובית יעשה לבת פרעה . ר"ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז : (ט) כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית : הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם : מגוררות במגרה מבית ומחוץ . ר"ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חרב פגום מאד שיר"א בלעז כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושלמה והיה זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחד נראה מבחוץ : וממסד עד הטפחות . ר"ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראים שידקדקו בשיעורים למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן ר"ל אשר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשער כמדת טפח או יותר מעט ר"ל שישימום שם נוספות בפנים וזה מבואר בבניינים היפים והשלמים : ומחוץ עד החצר הגדולה . מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן והיה הרצון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון : (י) ומיוסד אבנים יקרות . ר"ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות . ומלמעלה מן היסוד היו אבנים יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות האבנים עם האבנים

מצודת ציון

(ד) ושקפים . חלונות אשר ישקיפו ויביטו דרך שם : ומחזה . אף הוא ענין חלון אשר יחזו ויראו דרך בה : (ה) שקף . חלון : (ט) יקרות . כבדות ומקשיות . או מכובדות וחשובות : מגוררות במגרה . מגרה היא כלי ברזל מלאה פגימות ועל כי יחתכו בו העצים דרך גרירה נקרא מגרה וכן וישם במגרה (ש"ב י"ב) : (יד) חורש . אומן :

מצודת דוד

הפתחים שבצלעות חלקי הבית : (ולזה אמר על פניהם כי היו לפני צלעות ועיין בתחילת קונטרס בנין הבית ובצורה) : ועמודים ועב על פניהם . לפני פתחי האולם היו עמדו עמודים תקועים בארץ וממעל להם עץ עב להברים יחד לבל ימושו ממקומם והיה עשוי לנוי ולפאר או להיות כעין מחילה ולפמירם :

(ז) ואולם הכסא . ר"ל אל האולם אשר עמד בו הכסא אשר ישב עליו לשפוט שם אל האולם הזה עשה עוד הולך לו אולם המשפט שיעמדו שם הבאים למשפט עד אשר יקראו לבוא לפני המלך : וספון בארז . כסה הרצפה בנסרי ארז : מהקרקע עד הקרקע . ר"ל מקרקעית כותל זה עד קרקעית כותל שממולו : (ח) וביתו אשר ישב שם . ר"ל מקום מושבו בקביעות : חצר האחרת . אשר עמדה בחצר האחרת מבפנים לאולם המשפט בדרך הכניסה מן החוץ אל מקום בית המלוכ' : כמעשה הזה היה . כמעשה אולם המשפט ספון בארז כמותו : ובית יעשה . הבית אשר עשה לבת פרעה היה ג"כ לאולם המשפט : (ט) כל אלה . כל הבנינים אשר בנה מאבנים יקרות ובמדות הראויות לאבני גזית כפי מה שהי' ידוע להם : מגוררות במגרה . התוכות במגרה לתבונן חלקות מפני עבריהן בעבר הפנימי ובעבר החיצון : וממסד . מן היסוד עד התקרה והוא עד הטפחות כי הדרך הוא לעשות כעין לבונה בפשר ספה בולט מהכותל אל התקרה והוא מתפארת המלאכה : ומחוץ . ואף יתר הבנינים אשר עמדו מחוץ להבתים האלה עד החצר הגדולה את כולם בנה בבנין האמור אבל החצר הגדולה עצמה בנה בבנין אחר כמפורש בענין : (י) מיוסד וגו' . ר"ל מה שאמר למעלה אשר אבני היסוד היו בוות לאבני הכותל אין זה כ"א בדבר שהיו אבני יקרות כמותן אבל לא ישוו בגודל כי אבני היסוד גדולות מאבני הכותל כי אבני יסוד היו בני י' אמות וגו' וגדולים כמה ממדת אבני גזית : (יא) ולמעלה . כתלים שעל היסודות : וארז . כל הבנינים שלהם

גָּזִית וָאָרֶז׃ יב וְחָצֵר הַגְּדוֹלָה סָבִיב
שְׁלֹשָׁה טוּרִים גָּזִית וְטוּר כְּרֻתֹת
אֲרָזִים וְלַחֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית
וּלְאֻלָם הַבָּיִת׃
יג וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־
חִירָם מִצֹּר׃ יד בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה
הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי
חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־
הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־
מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ׃ טו וַיָּצַר
אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד
וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־
הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי׃ טז וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה
לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק
נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת

(ג' חס' ; ב' מן בנות דן דד"ס ; ו' מ"ל בסיפ' ; ב' ג' וכל עליה דכוו' ; ב' חס' ולא תירה)

דְאַרְזָא׃ יב וְדָרְתָא רַבְּתָא
סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתָא סִדְרִין
דְאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חַד
דְמָרִישׁ אָעֵי אַרְזִין וּלְדָרַת
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ גַוָּיתָא
וּלְאוּלַמָּא דְבֵיתָא׃ יג וּשְׁלַח
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וּדְבַר יָת
חִירָם מִצּוֹר׃ יד בַּר אִתְּתָא
אַרְמַלְתָּא הוּא מִשִּׁבְטָא
דְבֵית נַפְתָּלִי וַאֲבוּהִי גְבַר
צוֹרִי אוּמָן בְּעוֹבָדָא דִנְחָשָׁא
וְאִתְמְלֵי יָת חוּכְמְתָא וְיָת
סוּכְלְתָנָא וְיָת דַעְתָּא
לְמֶעְבַּד כָּל עֲבִידָא בִּנְחָשָׁא
וַאֲתָא לְוָת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה
וַעֲבַד יָת כָּל עֲבִדְתֵּיהּ׃
טו וְצַר יָת תְּרֵין עַמּוּדַיָּא
דִנְחָשָׁא תַּמְנֵי עַסְרֵי אַמִּין
רוּמֵיהּ דְעַמּוּדָא חַד וְחוּט
מְשַׁח תַּרְתֵּין עַסְרֵי אַמִּין
מַקַּף לֵיהּ וְכֵן לְעַמּוּדָא
תִנְיָנָא׃ טז וְתַרְתֵּין קְרוֹנָתָן
עֲבַד לְמִתַּן עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא מַתַּךְ נְחָשָׁא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמָא דְקְרוֹנְתָא חֲדָא וַחֲמֵשׁ

בן ב' ר"פ בקריאה וסי' בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי . בן אשה מבנות דן דדברי הימים : י"ח פסוקים בקריאה אית בהון את ואת ואת את וסי' ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת לוט בן הרן . ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו . וכלה מכס' את הקד' ואת אהל מועד . הן הראנו ה' אלהים את כבודו . ויקח את זקני העיר . ויהי לתשובת השנה . ויצו המלך את יואב . בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי . ויעש חירום את הכיורות ואת היעים . ויקח את אוצרות . אז יכה מנחם . ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית . את ירושלם ואת . והארץ תענה את הדגן . ועיפה פילגש כל ב · ויעש חירום את הסירות דר"ה . ובשנת שמונה עשרה . חבול חבלנו :

רשי

(יב) שלשה טורים גזית . החומ' עשויה שלשה נדבכין של אבנים ונדבך של עץ עליהם: (יד) חרש אומן . וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת . שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן שנאמר בחכמה יסד ארץ . תכן שמים בתבונה : בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג כ) בשלשתן נבנה הבית : (טו) את שני העמודים . שהעמיד באולם יכין ובועז : שמנה עשרה אמה קומ' וגו'. (ובדברי הימים ב' ג' ט"ו) הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן שיצק שניהם כאחד . והאמה החסיר' אומר אני אמה היתה לכל אחד בראשו שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמור למטה בענין ועל ראש העמודים מעשה שושן : וחוט י"ב אמה יסוב את העמוד השני . לימד שהיה ד' אמות על ד' אמות עגול שכל שיש בהיקיפו ג' טפחים יש בו רחב טפח ועוביו ארבע אצבעות והיה חלול כך מפורש בסוף ספר ירמיה . והרי זה מקרא קצר פירש ארכו של אחד ולימד השני ממנו . ופירש היקיפו של שני ולימד ממנו הראשון . וכן תרגם יונתן וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה וכן לעמודא תניינא : (טז) ושתי כותרות. פומייל"ש בלע"ז . מוצק טריסגיטי"ר בלע"ז : חמש אמות קומת הכותרת האחת . ובסוף הספר הוא אומר שלש אמות שנינו במשנה ארבעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היו בהן צורה ושלש העליונות היו עודפות לחוץ המוקפות צורה שנאמר שבכים מעשה שבכה כמין

תולדות אהרן וישלח המלך: ערוכין יו : בן אשה אלמנה. פס :

רדק

לארץ : (יב) ולחצר. בנין החצר הגדולה כמו שאמר למעלה ויבן את החצר הפנימית וגו' וכן פשה. לבנין הבית כבנין הזה : (יד) ממטה נפתלי . הוא היה ממטה נפתלי ואמו מבנות דן כמו שאמר בדברי הימים בן אשה אלמנה מבנות דן ומה שאמר ואביו איש צרי שהיה גר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי וצורי קריאתו מלרע : חרש נחשת . הוא או אביו גם כן היה חרש נחשת ורבותינו ז"ל סמכו מזה כי חייב אדם להתעסק באומנות אביו לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם כן הוא היה אומן ובנו למד אומנתו ומה שאמר בן אשה אלמנה להודיע כי מת בעלה אבי חירם לפיכך לקח שלמה בנו כי גם הוא היה אומן טוב ומה שאמר חרש נחש' לעשות כל מלאכה בנחש' ובדברי הימים אומר יודע לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל וגו' שמה ספר כל אומנותו' שהיה לו והנה לא ספר אלא מלאכת הנחשת כי לאותה מלאכה היה צריך לו שלמה כמו שאמר שעשה את העמודי' והכותרות והמכונות והכיורות והים והיעים והמזרקות כלם כלי נחשת היו : (טו) ויצר. אמר ויצר לפי שצורתם עשה בקרקע שהתיכ' בו : שמנה עשר אמה . ובדברי הימים אמות שלשים וחמש אורך מה שאומר בדברי הימים הוא אומר על מדת שני העמודים כאחד בעת היציקה שהיו שוכבים לפי' אמר שמה אורך והנה אמר קומה כשהעמידם וקומת העמוד האחד היה שמנה עשרה וכן העמוד השני הנה שלשים ושש בין שניהם ומה שאמר שלשים וחמש האמה האחת היה נכנס חצי אמה מכל עמוד בתוך הכותרת לפיכך לא אמר אלא שלשים וחמש והעמודים האלה היו חלולים כמו שאמר בסוף ירמיהו ועביו ארבע אצבעות נבוב ומה שאומר וחוט שתים עשרה יסוב את העמוד השני הוא הדין לראשון והקומה שזכר לראשון והוא הדין לשני אלא אחז הכתוב דרך קצרה והוא אחד משלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת בהן וכן אמר בסוף ירמיהו שמנה עשרה אמה בקומ' העמוד האח' וחוט י"ב יסובנו ואמר בסוף וכן לעמוד השני וגו' תרגם יונתן הפסוק הנה תמני עסרי אמין רומי' דעמודא חד וחוט משח תרתין עסרי אמין מקף ליה וכן לעמודא תנייתא ומדת הקף העמוד היה שתי' עשרה אמה וזהו שאמר וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד : (טז) ושתי כותרות עשה. פירוש עטרות כמו כתר מלכו ותרגומו קרונתון : מוצק נחשת . הכותרות היו נחשת מותך כלו שהתיכו הכותרות כמו שהתיכו העמודי' : חמש אמות קומת הכותרת האחד . ובסוף זה הספר אומר וקומת

רלבג

האבנים ההם : (יב) וחצר הגדולה סביב וגו' . ר"ל שהחצר הגדולה אשר בה בית המלך היא מוקפת סביב חומה שלשים טורים אבני גזית וטור כרותות ארזים עליהם וכן היה לחצר בית ה' הפנימית כמו שקד' וכן היה לאולם הבית ר"ל האולם אשר לפני ההיכל והדביר : (יג) וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו'. זכר שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה הבקיאות לו יותר בזאת המלאכה : (טו) ויצר את שני העמודים. ר"ל שהוא עשה צורתם מפני עשותו הדפוס שבו השליך הנחשת אחר שהתיכו : שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד. בספר דברי הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסר מזה אם כן אמה. ואפשר שנאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד הם ארבעים שנה : וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני . מזה התבאר כי קוטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה בקירוב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות : (טז) ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחושת.

ר"ל

מצודת דוד

האלה כמה המקרה בארז : (יב) וחצר הגדולה סביב . אשר היה מסבב כל בתי המלך : שלשה טורים . בנין כתליו היה מאבני גזית שלש שורות זו על גב זו ועליהם שורה הרביעית היה מארזים כרותות וממוצבות ביושר וכמו כן עד כלות גובה הכתלים היה בנוי באופן הזה : ולחצר בית ה' הפנימית . ר"ל וכמו הבנין אשר בנה לחצר בית ה' האמור למעלה וכן בנה את האולם אשר לפני ההיכל כי כולם בנה בשלשה טורים גזית וגו' : (יג) את חירם . כך שמו של האומן : (יד) ממטה נפתלי . אביו היה מבני נפתלי ואמו היתה מבנות דן כמ"ש בד"ה : איש צרי . התגורר זמן רב בצור : חורש נחשת . על אביו הוא חוזר : וימלא . ר"ל ולזה היה חירם בנו ממולא בחכמת מלאכת האומנות כי למד מאביו : (טו) ויצר . לפי שלא עשה המלאכה בהעמודים רק עשה צורות העמודים בקרקע ושפך שם הנחושת לאחר התכה לזה אמר ויצר ר"ל עשה צורות שני העמודים אשר היו מנחושת וגו' : שמנה עשרה אמה . ובד"ה נאמר אמות שלשים וחמש אורך אבל שם נאמר מדת שני העמודים יחד וחצי האמה העודפת כאן היא הנעשית אחר היציקה בהקצעת הקורנס להכניסה בהכותרת האמור בענין ולזה לא תשבה בד"ה כי שם נאמר בלשון אורך אשר יורה שחושב בעת היציקה כאשר שכבו בארץ ולא היתה אז חצי האמה ההיא אבל כאן נאמר בלשון קומה וחושב א"כ אחר ההקצ' וכבר ניתוסף חצי האמה ההיא :

הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת
הַשֵּׁנִית׃ יז שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה
גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה
לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת
הַשֵּׁנִית׃ יח וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי
טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת
לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
יט וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים
מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת׃
כ וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־
מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר

כ׳. נ׳ מ״ע ויעש שרשרו׳. כ׳ כו ודין
ל׳ דסמי׳
ג׳ קמצין וכל אס״ף דט׳ כמ״כ
ב׳ למנלה וכל שושן הבירה דכו׳
נ׳

האהת ג׳ קמצין וסי׳ נמסר בסדר תרומה :

אַמִּין רוּמָה דִקְרוֹנְתָּא
תִּנְיֵתָא : יז סְרִיגָן עוֹבַד
סְרִיגָא קְלִיעָן עוֹבַד גְּדִילָן
לִקְרוֹנְתָּתָן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא
שַׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא חֲדָא
וְשַׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא תִּנְיֵתָא :
יח וַעֲבַד יָת עַמּוּדַיָּא וּתְרֵין
סִדְרִין סְחוֹר סְחוֹר עַל
סְרִגְתָּא חֲדָא לְכַסָּאָה יָת
קְרוֹנְתָּתָן דְּעַל רֵישׁ רִמּוֹנַיָּא
וְכֵן עֲבַד לִקְרוֹנְתָּא תִּנְיֵתָא :
יט וּקְרוֹנְתָּתָן דְּעַל רֵישׁ
עַמּוּדַיָּא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא
לְקִיט בְּאוּלָמָא אַרְבַּע
אַמִּין : כ וּקְרוֹנְתָּתָן עַל
תְּרֵין עַמּוּדַיָּא אַף מִלְּעֵלָּא
מִלָּקֳבֵיל דִּבְקָא דִּי לְעֵבַר

רדק

וקומת הכותרות שלש אמות אמרו רבותינו ז״ל שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהם צורה וכלם ושלש עליונות הן נפרדות לחוץ מקפות שבכי׳ מעשה שבכה כמו לולבי דקל היו מוקפי׳ לפיכך לא מנה בזה הספר בסוף אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרות סביב : (יח) לכסות את הכותרות. איני אומר שהשבכה האחת היתה לכסות שתי הכותרות אלא פירוש על השבכה האחת משתי השבכות שהיו מכסות את הכותרות : אשר על ראש הרמונים. היאך היה זה והלא הכותרות היו על ראש העמודים והרמונים על הכותרו׳ ויש ספרים שכתוב בהם אשר על ראש העמודים טעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמונים לית כתיב הכה כי זה לבדו ראש הרמונים ושאר ראש העמודים אם כן אפשר שגם על ראש הרמונים היו כותרות אחרות : וכן עשה לכותרת השנית. שני טורים רמונים על השבכה לצורך הכותרו׳ לכסותה כמו שעשה באחרות : (יט) מעשה שושן באולם. על הכותרת שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה וזהו שאמר גם כן למטה ועל ראש העמודים מעשה שושן ויונתן תרגם עובד שושנתא לקיט באולמא וכן תרגום פרח שושן לקיט שושנתא : (כ) מלעומת הבטן. כנגד המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות

רשי

כמין לולבין של דקל היו מוקפות ואומר אני שלא מנה אותן שתי אמות התחתונות בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד תחוב בכותרת שתי אמות : (יז) שבכים מעש׳ שבכה . השבכות שהיה להם דומה כמין כיפה שקורין קופיא : מעשה שבכה . מוקפות היו צורות של לולבי דקל כמו ועל שבכה יתהלך. וגדילים הם לכס כמעשה שרשראות. שבעה לכותרת האחת. שבעה לולבין היה להיקף את׳ לשבכה אחת : (יח) ושני טורים. של רמונים ושל נחשת. הרמונים תחובים בשרשרות המקיפות את הכותר׳ כך מפורש בדברי הימים ובמשנת ארבעים ותשע מדות : לכסות את הכותרת אשר על ראש הרמונים. ה״ז מקרא מסורס לכסות הרמונים את הכותרות אשר על הראש. וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני אגנים היתה כל אחת אגן התחתון בית קיבולה למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולת הכותרות ותרגמו יונתן אגני קרונתא העליון כפוי על התחתון בית קיבולו למטה והוא קרוי שבכה כמה שנאמר בענין זה והשבכות שתים לכסות את שתי גולת הכותרות נמצא רחבה במקום הדבק ומשופע׳ ועולה ומשופעת ויורד׳ והוא קרוי בטן וכן ת״י מלעומת הבטן מלקבל דבקא וגובה שתי האגנות האלה ד׳ אמות וזהו שאמר ומעשה שושן באול׳ ד׳ אמות. מצויירות היו גם כמין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ד׳ אמות גובה והאמה החמישית היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה הוא שנאמר וכותרת על שני העמודים : (כ) גם ממעל מלעומת הבטן . שהוא לעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק (שעל השבכה) (נ״ל שהשבכה מדובקת

רלבג

ר״ל שהתיך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת כצורת שני כתרים דבוקי׳ זה בזה כל אחד מהם כצורת אבן ומכל אחד היה נכנס בהם העמוד והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובסוף זה הספור אמר שקומתם היתה ג׳ אמות וזה ראיה שהשתי אמות התחתונות היתה כמו מלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מעמקם או זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם : (יז) שבכים מעשה שבכה . הוא מעשה רשת קרשפי״ה בלע״ז והיתה מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת : גדילים מעשה שרשרות לכותרות. הם טריגא״ש בלע״ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה : (יח) ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת . אחשוב שהעמודים האלו היו טורים עומדים בגובה בשבכה ואלו העמודים הם קטועי׳ בשבכה בשני גדילים ממנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו תהשבעה גדילים אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים והוא האבן העליונה והנה תהיה אות וי״ו במלת ושני טורים כפ״א רפה בלשון ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים וירצה בזה שסבר עשה את העמודים בשבכה באופן שאמרנו ועשה אותם שני טורים והבונה אחת מהם שזכרנו קודם : (יט) וכותרות אשר על ראש העמודים . ר״ל שסבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והם האגנות העליונות ציור שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הציור היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודים ההם היו גבוהים על ראש הכותרות והיה בהם צורת פרחים ושושנים : (כ) וכותרות על שני העמודים וגו׳ . הם הכותרות התחתונות ר״ל האגנים התחתונים המגיעים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שגמה שהיה מהם

מצודת ציון

(טו) ויצר . מלשון צורה : ותוא . תכל וקו : (יז) שבכים . כעין ענפים כמו סובך האלה (שם י״ח) : שבכה . כעין מעשה רשת : גדלים . קלועים ושזורים כמו גדילים תעשה לך (דברים כ״ב) : שרשרות . שלשלאות : על ראש הרמונים . סמוך לראש הרמונים : (יט) שושן . שם צמח ועל שהוא תמיד בת ששה עלין קרויה שושן : באולם . עיקר שם אולם הונח על כיפה המקרה כן אחז״ל (עירובין ק״ב) : (כ) הבטן . אמר דרך משלה על חלל העמוד וכן מבטן שאול (יונה ב׳) ור״ל חלל עומק השאול :

ותתום

מצודת דוד

ותום שתים עשרה וגו׳ . ול״כ היתה בה ארבע כי כל שיש ברחבו אחד יש בהיקפו שלשה : השני . כמו והשני ור״ל וכן היה העמוד השני ובסוף ירמיה נאמר ועביו ארבעה אצבעות נבוב : (טז) מוצק נחושת . מעשה יציקה היו ומנחושת : חמש אמות . ובסוף מ״ב נאמר שלש אמות וזה לפי ששתי האמות התחתוניות של קומת הגולה לא היו מצויירות והיו א״כ שוות לתמונת העמוד ולזה לא חשבם : (יז) שבכים מעשה שבכה . ציורי ענפים מעשה שבכה הנקוב מעבר לעבר וקלועים זה בזה מעשה שרשרות היה עשוי לכותרת ר״ל לחלק העליון כמפורש בענין : שבע׳ . ציורי שבעת ענפים היו מקיפים כל כותרת : (יח) ויעש את העמודים . למעלה אמר מעשה צורת העמודים בקרקע וכאן אמר מעשה העמודים עצמן ר״ל שספך הנחשת לאחר ההתכה אל מקום חפירת הציור : ושני טורים וגו׳ . על כל שבכה שהיא חלק העליון מהכותרת סיבב שני טורות רמונים זה למעלה מזה והיו עשוים מנחושת וחרוזים בשלשלאות וראשיהם קשורים זה בזה ונתנם על השבכה : לכסות את הכותרת . ר״ל לשבכה העשויה לכסות אחת את אחת מהכותרת חלק התחתון שבה כי תמונת הכותרת היתה כעין שני אגנות כפויה א׳ ע״ג ה׳ התחתונה בית קבולה למעלה ודומה לתמונת העמוד כי היתה מבלי ציור וקרוי׳ למטה בענין גולת הכותרת והעליונה בית קבולה למטה כפויה על התחתונ׳ ועשוי׳ מעשה שבכה וכמ״ש בענין והשבכות שתים לכסות שתי גלות הכותרת והרמונים היו תלוים בתחתית השבכ׳ א״כ סמוכים המה לעליונית הגול׳ וכסו אותה ולזה אמר הטורים היו על השבכה העשוי׳ לכסות גולת הכותרת את החלק העליון ממנה הסמוכ׳ לראש הרמונים כשהם תלוים בתחתית השבכה כי אז סמוכ׳ להם עליוניה הגול׳ ונכסת מהם כאמור : וכן עשה . כדרך שתלה הרמונים באחת כן תלה בשניה : (יט) מעשה שושן באולם . כי ציורי שבעת הענפים היו מקיפים סביב את חלק העליון מן הכותרת אולם ממעל ר״ל הכפה הדומה את הכיפ׳ הקרוי אולם מעשה הכפה ההוא היה מעשה שושן . לא ר״ל לאמר שהעמידו את העמודים באולם עשו מנחושת מעש׳ שושן והכרו על הכותרת כשהם באולם : ארבע אמות . מעשה השושן הי׳ בכפה ארבע אמות על הכותרת ממעל כי העמודים היו ברוחב ארבע אמות כמ״ש למעלה והכותרות בולטין מכל צד והיו א״כ יותר מארבע אמות אבל מעשה השושן הי׳ רק בכפה ארבע אמות : (כ) וכתרת וגו׳ . בא לומר מלבד הי׳ הכפה הזה ולאמר אל תחשוב שבכתרי העמודים לא היו כ״א

רש״י

מדובקת נגולה אשר תחתי׳ : והרמונים מאתים. למונים עשוין שתי טורים סביב מחוררים בשלשלת ומקיפין את השבכה : על הכותרת השנית . אף זה מקרא קצר על האחת וכן על השני׳ : (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן . חצי אמה בראש כל אחד הי׳ עהלו דק כשושן ושאר העמוד שהיו ארבע אצבעות נטוב לכך לא נמנית אותה אמה ביציקת העמודים בדברי הימים לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד : (כג) עשר באמה משפתו עד שפתו . באמצעיתו בכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא : וקו שלשים באמה . והו שאמרו כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא נמדד בערובין : קומתו . שמקו ובדברי הימים הוא . אומר שעשאו נרחיצת הכהנים לטבול בתוכו : (כד) ופקעים . וצורת ביצין תרגם יונתן : מתחת לשפתו . בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש התחתונות מרובעות והשתים העליונות עגולות ואי אפשר לן לבכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקום שהרא ארבעים אלא בענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין . עליונות מרובעות והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דהי כתיב משפתו עגול סביב . לכך היה אומר בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום רבועו (היקפו) ארבעים אמה . עשר אמה לכל רוח

כט׳ מותך בגונתו כמו שהיתה כן התיכו נדפוס בקרקע אלא שהקיפו בקורנס כמו שעשו הכלים : עשר באמה . שהיתה רחבו עשר אמות והקיפו שלשי׳ אמה יסוב אותו : וכל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח : (כד) ופקעים . ת״י וצורת ביצין ובדברי הימי׳ ודמו׳ בקרי׳ א״כ נוסח היה עגול כדמות בצים ופניהם היו דמות פני בקרים ומה שאמר מתחת לשפתו איני אומר מתחת לשפתו ממש אלא מתחת לשפתו רחוק משפתו שתי אמות כי חמש אמות היה קומת הים והשתים אמות

רד״ק

כותרות אחרות מלמעל׳ לאותו המקום וי״ת מלקבל דבקא : מאתים טורים סביב על הכותרת השנית . והוא סדין לראשונה כי ארבע מאות רמונים היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה ומה שאומר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמונים היו מאתים לשבכה האחד והוא שני טורים סביב בכל טור מאה וזהו שאמר בדברי הימים ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות והם השרשרות שעשה לכותרות וכן מה שאמר בספר ירמיה כל הרמונים מאה על השבכה בטור האחד ר״ל וכן בטור השני מאה והנה הם מאתים בשבכה האחת ומאתים בשבכה האחרת ומה שאמר שם תשעים וששה רוחה אומר כי תשעים וששה המאה אשר היו בטור האחד היו מיוחדות סב״ב לעבר אחד והארבע מיוחדות לעבר אחר גם כן סביב : (כא) לאולם ההיכל . כמו באולם ההיכל וכמוהו כי איש הרגתי לפצעי בפצעי ואחרים זולתו : יכין . מה שקרא שם לעמודים לסימן טוב לפי שהיו בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לאחד יכין לשון הכנה שיכון הבית לעולם כמו שאמר כירח יכון עולם ובועז לשון עוז והיא מלה מורכבי׳ בו עז כלומר שיתן האל בו עוז וקיום כמו שנאמר ה׳ עוז לעמו : (כב) ותתום . לפי שהיו בהם מלאכות רבות וציורים רבים כמו שכתוב אמר עם כל זה שלמה מלאכת העמודים : (כג) ויעש את הים מוצק . שהיתה רחבו עשר אמות והקיפו שלשי׳ אמה א״כ נוסח היה עגול כדמות בצים אמות

מלכים א ז

שְׂבָכָה וְהָרִמֹּנִים מָאתַיִם טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
כא וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃
כב וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃
כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָוֶה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃
כד וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר

תרגום

סְרִיגָתָא וְרִמּוֹנַיָא מָאתָן סִדְרִין עֲבִידִין לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר עַל קְרוֹנָתָא תִנְיָתָא׃ כא וַאֲקִים יָת עַמּוּדַיָא לְאוּלָמָא דְהֵיכְלָא וַאֲקִים יָת עַמּוּדָא מִימִינָא וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ יָכִין וַאֲקִים יָת עַמּוּדָא מִסְמָלָא וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ בּוֹעַז׃ כב וְעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא וּשְׁלִימַת עֲבִידַת עַמּוּדַיָא׃ כג וַעֲבַד יָת יַמָא מַתִּיךְ עֲסַר אַמִּין מִסִּפְתֵיהּ עַד סִפְתֵיהּ סַגְלְגַל סְחוֹר סְחוֹר וְחַמְשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְחוּט מְשַׁח תְּלָתִין אַמִּין מַקִּף לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃ כד וְצוּרַת בֵּיעִין מִלְּרַע לְסִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר מַקְּפִין לֵיהּ עֲסַר אַמִּין מַקְּפִין

השבכה ק׳ / ל׳ מ״ל כסיס / וכל שאר קרי׳ / דכו׳ מ״ל / כמ״ב חס׳ — דסמיכי — ב׳ סמוכ — וקו ק׳ / ג׳ כ״כ. ד׳ / ל׳ — ל׳ תכר / ודד״ס מ״ל

השבכה י״ג חס׳ ה״א בריש תיבותא וקרינן ופי׳ נמסר בספר שמואל חלק ב׳ סימן כ״ג : וקוה ג׳ כתי׳ ה׳ בסוף ופי׳ ויצא עוד קוה המדה . ויעש את הים מוצק. לכן כה אמר ה׳ שבתי לירושלם ברחמים :

תולדות אהרן ויעש את הים. ערובין יד: משפתו עגול . שם :

רלב״ג

מהם מגיע לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעומת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור רמונים . והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים . והנה הרמונים תלויים בשרשרות כמו שזכר שם וידמה שהשרשרות שהיו שבעה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקם והיא היתה לעומת הבטן . הנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הרצון בו שיהיו מאתים טורים כי זה אינו כמו שזכרנו אך הרצון שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר״ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב : (כא) ויקם את העמודים לאולם ההיכל . ר״ל שהקימו׳ בו ולא היו נעשים . והנה קרא שם העמוד הימיני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו העיר בזה על סוד גדול מהכוון מענין בנין בית המקדש כמו שבארנו מעניניו בספר ואלה שמות והוא ידוע כי השמש שם נטבע בתקופות הארבעה רושם להויות השפלות והתקופות השתים השמש בהם דרומי

הם מכינות ההויות ובתקופות הצפוניות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעולותיו וזה מבואר נגלה בצמחים כי הם יקחו רושם מאלו התקופות יותר ממה שיקחו מהם הב״ז ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים של ראש העמודים מעשה שושן והנה נבאר זה באור יותר נג״ה בזכרנו התועלות המגיעים מזה : (כג) ויעש את הים מוצק וגו׳ . הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו לומר שרגלי הבקרים היו מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם . והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו . והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שלישית אמה ויהיה הקיפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושלישית אמה : (כד) ופקעים מתחת לשפתו סביב . הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שיסיו

מצודת דוד

סביבות העמוד ולא היו נפשים : כהיפת כובע לכסות גם חלל העמוד ממעל כי הכותרות ההם כמו גם ממעל מלעומת הבטן שהוא חלל העמוד הפונה לעבר השבכה לצד מעלה א״כ מזה בא השפה אשר היה עליו מעשה השושן : והרמונים מאתים טורים . ר״ל מספר הרמונים היו מאתים חרוזים בשני טורים ונתונים המה סביב על הכותרת מאה בכל טור : השנית . כמו והשנית ר״ל וכן היו מספר הרמונים לכותרת השנית : (כא) לאולם ההיכל . באולם שלפני ההיכל : הימני . אשר בפאת הדרומי : יכין . לסימן טוב שיכון הבית לעד : השמאלי . אשר בפאת הצפוני : בועז . היא מלה מורכבת בו עז ר״ל בהבית הזה בקרבנות הנעשים בה ימצא עוז וחוזק לישראל : (כב) ועל ראש העמודים . ר״ל לאחר הקמת העמודים באולם אז הניח מעשה השושן על ראש העמודים והוא השפה הרואה כפת האולם : ותתום וגו׳ . כי בעת הקמתה עדיין לא נשלמה המלאכה עד אשר הניח עליהם מעשה השושן וחברם אחר ההקמה : (כג) ויעש את הים . נגינת גדולה עשויה כדמות הים ובד״ה נאמר שהיו הכהנים רוחצים שם לטבול מטומאתן ואחז״ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם בא המים מן המעיין : מוצק . ביציקה נעשה ולא בהקשת הקורנס : משפתו . משפת עבר זה עד השפה שממולו : עגול סביב . בכל סביבו היה עגול : וקו שלשים . כי כל שיש ברחבו אחד יש בהקיפו שלשה : (כד) מתחת לשפתו . ר״ל בשלש אמות התחתונות כי שתי האמות עליונות היו עגולות ושלש התחתונות היו מרובעות כן אחז״ל בעירובין והפקעים

מצודת ציון

(כב) ותתום . ענין השלמה : (כד) ופקעים . דמות פקועות שדה והוא שם פרי מה ובד״ה נאמר ובקרים

רד"ק

אמות העליונות היו חלקות שלא היו בהם צורות. בקרים ובאותן שתי אמות היה הים עגול ומתחת לותם שתי אמות היה הים מרובע השלש התחתונות ולכם. היה נור' בקרי' חסו שאמר עשר באמה מקיפים את הים פירוש עשר באמה לכל רוח. הנה היה רבוע הים מ' אמה בעגולו מלמעלה שלשים אמה כך פירשו רבותינו ז"ל וכן נראה מפשט הפסוק : ינוקים בינוקתו. הבקרים היו ינוקים ביניקת הים כאחד לא שחוברו אחר כך וינוקתו שם יאמ' ממנו ינוקה בשקל מלוכה גדולה : (כה) עומד על שני עשר בקר. גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהיה מונח לו ארבע רוחות כנגד מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהים היה עומד עליהם ופני הבקרים אל הרוחות ואחוריהם מרובעים : (כו) ושפתו. תרגם יונתן וסיפתיה כעובד שפת כס סגלגל לקיס בשושנתא : אלפים בת יכיל. ובדברי הימים אומר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל פירשו רבותינו ז"ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש וכן תרגם יונתן תרין אלפין ביתין ברטיב' מחסיל כי כל כלי שעמקו חצי רחבו גדשו משפתו ולמעלה הוא שליש ממה שמכיל הכלי עד שפתו לפיכך הים היה מחזיק אלפים בלח שמתמלא עד שפתו ושלשת אלפים ביבש עם הגודש משפתו ולמעלה והים לא אמר למה עשה אותו ובדברי הימים אומר לרחצה הכהנים בו פי' שהכהני' טובלים מטומאתן ובדברי רז"ל וכלא כלי היה ואין טבילה בכלים א"ר יהושע בן לוי אמת המים נמשכת לו מעין עיטם והיו דגל השוורים פתוחים כרמונים : (כח) המכונות. המכונה היא מושב הכיור כמו שנאמר בכיור שעשה את הכיור ואת כנו : (כח) מסגרות להם. לכל מכונה ומכונה עשה מסגרות שיסגיר הכיור בתוכם : השלבים. נדים כמין חווקי הסולם וכן אמר

תרגום

יַת יַמָא סְחוֹר סְחוֹר תְּרֵין סִדְרִין דְצוּרַת בֵּיעִין מַתְּכִין בְּאִתְּכוּתֵיהּ : כה קָאֵים עַל תְּרֵי עֲסַר תּוֹרִין תְּלָתָא אַפֵּיהוֹן לְצִיפוּנָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְדָרוֹמָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמַעַרְבָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמַדִינְחָא וְיַמָא מְתַקַן עֲלֵיהוֹן מִלְעֵילָא וְכָל אֲחוֹרֵיהוֹן לְגָיו : כו וְסוּמְכֵיהּ פּוּשְׁכָא וְסִפְתֵיהּ כְּעוֹבַד שְׂפַת כַּס סַגְלְגַל לָקִיט בְּשׁוֹשַׁנְתָּא תְּרֵין אַלְפִין בֵּיתִין בִּרְטִיבָא מַחְסִיל : כז וַעֲבַד יַת בְּסִיסַיָא עַסְרָא דִנְחָשָׁא אַרְבַּע אַמִין אוּרְכָּא דִבְסִיסָא חֲדָא וְאַרְבַּע אַמִין פּוּתְיַהּ וּתְלַת אַמִין רוּמַהּ : כח וְדֵין עוֹבַד בְּסִיסַיָא גְדַנְפִּין לְהוֹן וּגְדַנְפִּין בֵּין

מקרא

בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי
טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ :
כה עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה
פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה
וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים
מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־
אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה : כו וְעָבְיוֹ טֶפַח
וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח
שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל :
כז וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת
אַרְבַּע בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאַחַת
וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ בָּאַמָּה
קוֹמָתָהּ : כח וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה
מִסְגְּרֹת לָהֶם וּמִסְגְּרֹת בֵּין הַשְׁלַבִּים :

ב' ותנח דד"ס · ג'. ל' · ו' · כ"ג · כ"ז · ו' · ג'. ג' · ב' וכל ראש העמודים · ב' מ"ע · ל' חס'. ג'

רש"י

רוח אבל במקום עינוע אי אפשר טמר עשר באמה סביב : שני טורים הפקעים ינוקים בינקתו. הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתן על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדריא בלע"ז : (כה) וכל אחוריהם. של בקרים הללו : ביתה. אל תחת הים היו אחוריה' פוני' (פלפס) פנים שבנים ; לקראת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב : (כו) ועביו טפח. שוליו ודופנותיו אלא שאצל פיו היה דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת כוס שעושין בו ומצוייר פרח ושושן : אלפים בת. שבת אלפים הלים. שהבת שלש סאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם נמצאו חמשים ומאה מקוה טהרה. הארבעים מאה מאה מקואות והעשרים מאות חמשים מקואות. ואף כשהחלוק הכל לפי מדה שביערו חכמים אמה על אמה ברום ג' אמות למקוה תמאתה כן. ג' אמות מרובעות מאה מקואות והיים העגולות החמשים מקואות שהמרובע יתר על העיגול רביעית (ובדברי הימים ב' ד' ס') כתיב בתי' שלשת אלפים יכיל. ופירשו רבותינו במדת היבש שהגודש היה שליש בבית הקיבול : (כז) ושלש באמה קומתה. של מכונה (לבד פירוש חוץ מן הכן נוסף. יד האופן היא האופן) שהיה יושבת עליו אמה וחצי אמה ונובה המכונה אמה וחצי (ד' באמה אורך וכו') האמה נובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב : (כח) מסגרת להם. ראיתי במשנת ארבעים ותשע מדות הסמגרות כמין טבלאות : מסגרות להם. המסגרות מיד אופן ליד אופן ויד אופן הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי אייש"ל בלע"ז וד' האופנים במכונה מסגרות מכאן ומסגרות מכאן מד' נדדין ובין זו לזו ארבע אמות רוחב ולמעלה סרים כמו נסרים מול המסגרות והשלבים מן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרות

והים ו' בקריאה וסי' והים הגדול וגבול דיהושע. ראו הפלתי לכם דיהושע. והים בקעת לפניהם. והים לרחצה הכהנים בו : והים עליהם מלמעלה. כל הנחלים הולכים אל הים : אחוריהם ג' וסימ' ובל אחריהם ביתה. וחברו. ופניהם קדמה והם משתחוים :

תולדות אהרן עומד. יומא נח זוכר וימי : ועביו טפח. עירובין יד : אלפים בת. שם (עירובין יט) :

רלב"ג

שיהיו מהם בכל ההיקף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו ינוקים ביציקת הים לא שיהיו שם מסובכים אחר כן אך בהתכה היה נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקרי' הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שור יצאו המים מפיו. והנה אמרו רבותינו ז"ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מבשאור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת ובבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו שבערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם ששת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה היה העגול אמה מהאמות המזכרים כי הם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שגובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמונים אמה ולזה יתחייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכונה שהיתה מרובעת והיה בראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב ואמרו ז"ל ששלש אמות התחתונות היה בהם הים מרובע ושתי אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב ובזה יאות יותר מה שזכר מצורות הבקר שהיה הים מונח עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח : (כה) והנה היו פני הבקר בחוץ נגלים ואחוריהם היו נסתרים תחת הים : (כו) ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן . שמצוייר בו פרח. והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז"ל שאשר אמר בזה המקום הוא בלח אך ביבש יחזיק יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש הים מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק הים וזה אפשר כשהיה כדבר הנגדש עולה על הים שיעור רב : (כז) ויעש את המכונות. הנה היו המכונות מעשות להיות מושב הכיור והכיורים היו לרחוץ בהם את מעשה העולה ידיחו בם כמו שנזכר בספר ד"ה וזכר שהגבר היה ארך המכונה בחללה ד' אמות וכבה רחבה ואולם קומתה היה ג' אמות : (כח) וזה מעשה המכונה. אחשוב שהמסגרות הם כאופן המסגרת אשר

מצודת ציון

ובקרים כי עשו בהם צורות ראשי בקרים : (כו) בת. שם מדה אלה ובה ג' סאין : יכיל. יחזיק כמו קטן מהכיל (לקמן ח') : (כז) המכונות. ר"ל בסיס ומקום מושב : (כח) השלבים. כעין יתדות וכן

מצודת דוד

והפקעים ההם היו במקום רבועו מ"ש עשר באמה מקיפים וכו' ור"ל ארבע הפאות שבכל אחת עשר אמות היו הפקעים מקיפים וכו' ; שני טורים הפקעים וגו'. הפקעים היו שני טורים והיו נצוקים עם יציקת הים ביחד לא בפ"ע וחברם אחר זה אל הים : (כה) עומד. הים הזה היה עומד על י"ב בקר עשויות מנחשת : פונים. את פניהם : והים עליהם. לתוספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם. אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה ; (כו) ועביו. שוליו ודפנותיו : ושפתו. שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצוייר מפרח ושושן : אלפים בת יכיל. הים היה מחזיק אלפים בת וכם מאה וחמשים מקוה טהרה שבכל אחת מ' סאה ובד"ה נאמר בתים שלשת אלפים ופרז"ל אלפים בלח בה שלשת אלפים ביבש עם הגודש שהוא בשעור מחצית בית הקבול : (כז) המכונות. הם כני הכיורות ובכל מכונה היה תחוב עוד כן ועל היה מושב הכיור כמפורש בענין קומתה. קומת המכונה עם הכן התחוב בו ; (כח) מסגרות להם. בתחתיות כל מכונה אצל שוליו היה מחילה נמוכה מקפת וסוגרת את המכונה מכל ארבעת הפאות ומסגרות בין השלבים. לקומת המכונה עמדו כעין שליבי סולם עשויים מנחשת ובראשיהם היו תכפים זה מול זה להיות לנג על המכונה עשויה כביפה

כט וְעַל־הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר ׀ בֵּין הַשְׁלַבִּים אֲרָיוֹת ׀ בָּקָר וּכְרוּבִים וְעַל־הַשְׁלַבִּים כֵּן מִמָּעַל וּמִתַּחַת לָאֲרָיוֹת וְלַבָּקָר לֹיוֹת מַעֲשֵׂה מוֹרָד׃ ל וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי נְחֹשֶׁת לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַעֲמֹתָיו כְּתֵפֹת לָהֶם מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפֹת יְצֻקוֹת מֵעֵבֶר אִישׁ לֹיוֹת׃ לא וּפִיהוּ מִבֵּית לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה וּפִיהָ עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם

ס'. ג' ג'. ג' ג'. ל' ל' הס' בנביאים כ' חס' בנבי' ויסר כ"כ ל'

ומתחת ג' בקריאה וסי' ומתחת זרועות עולם. ומתחת הלשכות האלה. ומתחת לאריות:

שְׁלִיבַיָּא׃ כט וְעַל גְּדַנְפַיָּא דְּבֵין שְׁלִיבַיָּא צִיּוּר אַרְיָוָן תּוֹרִין וּכְרוּבִין וְעַל שְׁלִיבַיָּא כַּנְתָּא מִלְּעֵיל וּמִלְּרַע לְאַרְיָוָן וּלְתוֹרִין מְדַבַּק עוֹבַד כְּבוּשׁ׃ ל וְאַרְבְּעָה גַּלְגְּלֵי נְחָשָׁא לְבְסִיסָא חֲדָא וְנִסְרִין דִּנְחָשׁ וְאַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ כַּתְפִּין לְהוֹן מִלְּרַע לְכִיוֹרָא כַּתְפִּין מַתְּכִין כִּכְבַשׁ עוֹבַד דְּבוּק׃ לא וּפוּמֵיהּ מְגָיו לְקָרוֹנְתְהוֹן וּלְעֵלָּא בְּאַמְּתָא וּפוּמֵיהּ סַגְלְגַל עוֹבַד כַּנְתָּא אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא וְאַף עַל פּוּמֵהּ קְלִיעָן וּגְדַנְפֵיהוֹן

רש"י

אחרות בין השלבים כעין מלאכת הדשי המסה של כלי כסף שאינן מגולים אלא שלם לצור בהם אריות וכרובים. ואומר אני שהשלבים הללו כעין שליבות סולם כמין מקלות מושת זקופין על המסגרות התחתונה כשנים ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבועות משליבה לשליבה ויונתן תרגם שליביא: (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מצויירות צורות אריות צורות בקרים וכרובים: ועל השלבים כן. בסיס להושיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם: ומתחת לאריות ולבקר. שמרוקמין על המסגרות שבין השלבים: ליות. לויות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד מרודדין כמין רידוד שם דק ואין בולטין בעביו ולא חקוקים בשיקוע. ויונתן תירגם לויות מעשה מורד. מדבק עובד כבוש. שולדור"ש בלע"ז: (ל) וארבעה אופני. שנים לצדה ושנים לאחריה כדרך העגלות הגדולות: וסרני נחשת. יונתן תירגם ונסרין דנחש הם הנסרים העליונים מול המסגרות: סרני. כמו נסרים: וארבע פעמותיו. של כן שעליהם: כתפות להם. בולטות למעלה מן הנסרים בזוויות הכן. ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יצוקות (פי' ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות ביציקה אחת והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול לממה לתוכה של כן): מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות היה לויות של זכר ונקבה מצויירות. מעבר איש כמו איש אל אחיו האמורי' בכרובים: (לא) ופיהו מבית לכתרת ומעלה באמה. פיהו של כן יוצא מתוך פיהו של כותרת ועולה למעלה אמה גובה והכותרת היא הגג המכוני' עשוי כמין כובע משופע מכל צדדיו ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעיגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחילה חצי אמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב והוא קרוי פי הכותרת

רד"ק

אמר בסולם הלך אחר שליבותיו וכן ת"י שליביא: (כט) אריות. צורת אריות וצורת בקר וצורת כרובים שהם צורת אדם אלא שיש להם כנפיים: ועל השלבים כן ממעל כן הוא מושב כמו מכונה שהיתה מושב כיור וכן קטן מהמכונה וי"ת מכונה בסיסא וכן כנתא וכן זה לא אמר מה היו מושיבין בו ואפשר שהיו מושיבין בו קיתון: לויות מעשה מורד. לויות הוא מן ילוה אישי אלי והיו"ד תמורת ויו עיין הספל והענין דבוק וכת"י מדבק ור"ל כי מתחת הצורות ההם בדי נחשת קטנים דבוקים זה בזה והיה מעשה מורד לא שהיה מותך מורד פירו' כמו רקוע תרגום וירקעו ורדידו: (ל) וסרני נחשת. פי' כמו הפוך וכת"י ונסרין דנחש וענינו כמו לוחות: הכתפות יצוקות. לפי שהלויות היו מעשה רקוע אמר כי הכתפות לא היו כן אלא מותכות היו: מעבר איש לויות. מעבר כל איש ואיש מן הלויות היו הכתפות ואיש זה פירושו כמו ופניהם איש אל אחיו וכן ביריעות אשה אל אחותה: (לא) ופיהו. פירושו כל אחד מהלויות ופיה פירושו כל אחד מהכותרות. מעשה כן. כבר פירשנו מה הוא כן: לא

רלב"ג

אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הנראה בעיני שהיו מתחת המכונות ארבעת אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר"ל כמעשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת נלבים עליהם ובארבע קצותיהם היו כתפות מחוברות בהם אלו הנסרים כדרך שיעשו האומנים בארגזים שהם עושים כתפות בד' זויות הארגז יחוברו בהם הנסרים מקצה אל קצה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור והכולם מהכתפות היה מגפפים אך מחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עושה כמין שלבים הם מעלות שלם היו מרקעים ויוצאים מלוחות שהיו בגובה ומשם נכחיי לשמח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגובה ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורת אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות שהיו מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות משם והנה. על השלבים האלו היה מלמעלה כן הכיור ר"ל מושבו והמסגרת העליונה היתה סוגרת ומקיימת הכיור שם והיא הנקראת כותרת והנה כן הכיור היה גבהו אמה וחצי האמה והאמה התחתונה היתה עולה ברבוע וחצי האמה העליונה היתה עגולה ושם היה נכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל הכתפות המוכרות היה עומד ועל השלבים העליונים ואחשוב שכן הכיור היה לו מתחת לוח א' ממנו ישימהו כלי שלם בעל בית קבול. ביאור המלות מסגרות להם ומסגרות בין השלבים. ר"ל שהיו להם מסגרות מלמעלה לבסיס בהם כן הכיור והיו מסגרות אחרות בין השלבים ההם שהם כמו מעלות סלם יוצאים מהלוחות המחוברים ברבוע: (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים. ר"ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר"ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים: ועל השלבים כן ממעל. ר"ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ר"ל השלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפי' יהיה שב אמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או קצר הלשון ורצה בזה הכרובי' והאריות והבקר והנה הרצון באמ' לויות מחוברות מענין לוית הן ילוה אישי אלי והרצון באמ' מעשה מורד מעשה רקוע: (ל) וד' אופני נחשת. ר"ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולד' זויות המחובר מהנסרים כאלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל א' מהנסרים היו מחוברות בעצמותם: (לא) ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמ'. ר"ל שפי הכיור היה עולה אמה בגובה מלפנים

מצודת דוד

כביסת כובע ולמטה בענין קרויה כותרת לרוחב השליבות ההם עשו כעין לבזבזין סוגרות ומסבבות ארבעת הפאות סביב לחבר את השליבות זה לזה: (כט) אריות. הי' מצויר אריות וגו': ועל השלבים כן ממעל. כי בגג המכונה הנעשה מן השלבים הניחו באמצעיתו נקב עגול ברוחב אמה וחצי וסבבו הנקב ההיא במחילה עולה כלפי מעלה ברום חצי אמה הקרויה בענין פי הכותרת ובהמחילה ההיא תחבו הכן העליון ונמצא יושב הוא ממעל להשלבים העולים וככפים עד המחילה ההיא: ומתחת לאריות. מתחת ליורי האריות והבקר הנעשים בהמסגרת: ליות מעשה מורד. ועשוי מעשה רדידה בהקשת הקורנס לא ביציקה; (ל) וארבעה אופני. ב' לפנים ב' לאחור כאלו ישאו אותה: וסרני נחשת. שולי המכונה עשוי מנסרים ולוחות של נחושת: וארבעה פעמותיו. על הכן יאמר שהיה נמשל על המכונה ותחוב בו וגו היו הכתפות להחזיק את הכיור התחוב בו לבל יפול אל חללו יותר מהנרלה אבל המכונה עצמו לא היה צריך לכתפות לבל יפול הכן לחלל המכונה יותר מן הנרלה כי הכן היה בתחתיתו עגול לתחבו בהמחי' העגולה הקרויה פי הכותרת היוצאת מן המכונה ועליונית הכן היה מרובע ולא היה יכול א"כ ליפול לחלל המכונה יותר מהנרלה כי קרנות הריבוע העמידו על מקומו אבל הכיור יכול היה ליפול לחלל הכן יותר מהנרלה כי לא היה בו להעמיד עצמו על מקומו לזה עשו בד' זויות הכן כמין כתפות יורדות עד מתחת להכיור להחזיקו לבל יפול למטה: הכתפות יצוקות. מעשה יציקה היו ולא בהקשת הקורנס: מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות במקום הנגלה לעינים מהברתו היה מצויר זו"נ מחובר יחד: (לא) ופיה. פה הכן עלה אמה למעלה מבית הכותרת היא המחילה העגולה היוצאת מנקב הכותרת כי קומת המחילה ההיא היתה חצי האמה וקומת הכן היה אמה וחצי ובתחתיתו היה עגול חצי האמה והיה תחוב במחילת נקב הכותרת והאמה העליונה היתה מרובעת ועלתה למעלה מבית לכותרת: ופיה היא בית הכותרת שהיא המחילה העגול העולה מנקב הכותרת: עגול. היה עגול כמעשה תחתית הכן להיות

מצודת ציון

וכן שתי ידות לקרש האחד משלבות (שמות כ"ו): (כט) כן. בסיס: ליות. ענין חיבור כמו ילוה אישי (בראשית כ"ט): מורד. מלשון רדידה ושטיחה: (ל) וסרני. לוחות והוא הפוך מן נסרי וכמו כבש כשב: פעמותיו. זויותיו כמו על ארבע פעמותיו (שמות כ"ה): כתפת. יקראו כן על כי יסבלו

רדק

לא עגולות . מכל נדיכן לא היה נהם שום עגול אלא מרובעות היו הולרך לומר זה לפי שהים היה מרובע מתחת ועגול ממעל : וידות האופנים . תרגומו ואשדת גלגליא: (לג) אופן המרכבה . מרכבת הקדש הנראת במראה הנבואה ליחזקאל וכת״י מרכבת יקרא ורחה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל בנבואתו : וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק . חשוקיה׳ הוא ענין כנוס והדוק וחשוריהם ענין קשירה וי״ת וחופיהון וכיבושיהון כולא מתך . (לו) ויפתח על הלוחות . הם הלוחות שזכר ויאמר כי בפתוח י׳ ידות המכונה על הלוחות . ותימורות . צורת דקלין כמער איש ולויות סביב . נדבוק כל אחד ואחד מן הלויות שזכר למעלה ומער לשון דבוק וכן קיר ערה מגן וכן בדברי רז״ל מעורה במרפקין וי״ו ולויות כויין נרדם ורכב וסוס וחולתם ובדברי רז״ל מאי כמער איש ולויות כאיש המעורה בלויה שלו וי״ת כובש חד ומדבק סחור :

מוצק

ומעשה י׳ ומי׳ האפנים כמעשה . היה כנור ונבל . אשר ברכו ה׳ צבאות . אנחנו החמר . לא יבנו ואחר ישב . כי מעמדם . חשמים מספרים . לפנים הארץ יסדת . ויהי נועם ה׳ אלהינו ב׳ בו :

תרגום

מְרַבְּעִין וְלָא סְגַלְגְּלִין :
לב וְאַרְבְּעָא גִלְגְלַיָא לְמִלְרַע
לְגַדְנְפַיָא וְאַשְׁדַּת גִלְגְלַיָא
בְּבְסִיסָא וְרוּמֵיהּ דְגַלְגַל חַד
אַמְתָא וּפַלְגוּת אַמְתָא :
לג וְעוֹבַד גִלְגְלַיָא כְּעוֹבַד
גִלְגְלֵי מֶרְכְּבַת יְקָרָא
אַשְׁדַּתְהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְחוּפֵיהוֹן
וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כּוּלָא מַתָּךְ :
לד וְאַרְבַּע כַּתְפִין לְאַרְבַּע
זָוְיָן דִבְסִיסָא חֲדָא מִבְּסִיסָא
כַּתְפָהָא : לה וּבְרֵישׁ בְּסִיסָא
פַּלְגוּת אַמְתָא רוּמָא סְגַלְגַל
סְחוֹר סְחוֹר וְעַל רֵישׁ בְּסִיסָא
אַשְׁדָּתָהָא וּגְדַנְפָהָא מִנַהּ :
לו וּגְלַף עַל לוּחַיָא אַשְׁדָּתָהָא
וְעַל גְדַנְפָהָא כְּרוּבִין אַרְיָון
וְצוּרַת דִקְלִין כְּבָשׁ חַד

מקרא

מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת : לב וְאַרְבַּעַת
הָאוֹפַנִּים לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת
וִידוֹת הָאוֹפַנִּים בַּמְּכוֹנָה וְקוֹמַת
הָאוֹפַן הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה :
לג וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן
הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם וְחִשֻּׁקֵיהֶם
וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק : לד וְאַרְבַּע
כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה
הָאֶחָת מִן־הַמְּכֹנָה כְּתֵפֶיהָ : לה וּבְרֹאשׁ
הַמְּכוֹנָה חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב
וְעַל רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ
מִמֶּנָּה : לו וַיְפַתַּח עַל־הַלֻּחֹת יְדֹתֶיהָ
וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים אֲרָיוֹת
וְתִמֹרֹת כְּמַעַר־אִישׁ וְלֹיוֹת סָבִיב :

רשי

הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן מהובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה וזהו שאמר כאן ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה : ופיה עגול מעשה כן . ופיה של כותרת עגול דוגמת כן הסגול : אמה וחצי האמה . רחבה בעגול : וגם על פיה מקלעות . צורת פרחים : (לב) וארבעת האופני׳ למתחת למסגרות . שהמסגרות מיד אופן ליד אופן כמו שפירשתי : וידות האופנים . הוא מן התחוב באופני׳ וקורין איישי״ל: במכונה . דבוקים מלוקים במכונה ביליקה אחת . (לג) כמעשה אופן המרכבה . תרגם יונתן כעובד גלגלי מרכבה אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמר ביחזקאל במרכבה גנוה : ידותם : אייש״ל : וגביהם . בוי״לש בלע״ז הם הנקבים : וחשוקיה׳ . הם עגולים סביב שהוא קישורן : וחשוריהם . זרועות האופנים התחובים מגביהם לחשוקיהם שקורין ריי״ש בלע״ז : (לד) וארבע כתפות . כמו שפירשתי למעלה וארבע פעמותיו כתפות . להם ולא שנאן כאן אלא לומר ומן המכונה כתפיה : (לה) חצי האמה קומה . עגול . היא מחילה כמו שפירשתי למעלה שהיא סביב . הנקב והאמה מרובעת . ועל ראש המכונה ידותיה . הם סרני הנחשת שאמורים למעלה : ומסגרותי׳ ממנה . מסגרות התחתונות הוצקו עמה ולא שחיברן לאחר כן : (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה . התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים אריות (ותימרות הא״מ) : כמער איש ולויות . פתח סביב הכר ונקבה שחבוקי׳ בזרועותיהן כן פירשו רבותינו : כמער . לשון אחוה ודיבוק

רלבג

תלפים מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין הכיור ולמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעש׳ כן הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד שלמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שזכר אחר זה וגם על פיה מקלעות ר״ל שעל שפתה היו ציורים ר״ל על שפת הכותרות והיא המסגרת העליונה ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות ר״ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואע״פ שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו : (לב) וארבעת האופנים למתחת למסגרות . ר״ל שארבעת אופנים היו מתחת לכל המסגרות : וידות האופנים במכונה . הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה ממנה היו יוצאים : וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מהקרקע : (לג) ידותם וגביהם וחשוקיהם וקשוריהם . הנה ידותם הם הידות שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות יבאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה וכל זה היה מוצק ומחובר בהתכה לא במלאכה : המכונה כתפיה . ר״ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם סרני הנחשת חבור מלאכות אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה : (לה) ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב , ר״ל שהכן שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם וידותיה והם השלבים ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר״ל מהמכונה בעצמה ולא היה מחובר בדרך מלאכה : (לו) ויפתח על הלוחות . ר״ל שהכר החקק ורקע סביב הלוחות בדרך שעשה מהמכונה בעצמה ידותיה . והם השלבים : ומסגרותיה . נ״ב הכל היה ממנה ר״ל מהמכונה בעצמה ואחשוב שהאופנים לא היו סובבים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים ואריות והתימורות שהיו על המסגרות בנגד כל אחד מהם והיו מחוברים סביב . הכל היה מעלה המכונה מוצק . והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו במה שקדם וידמה שהיו בצורת בקר בנגד א׳ מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים והנה הרצון באמרו כמער איש ולויות סביב שבנגד כל א׳ מהמסגרות היו מחוברים סביב ויהיה הרצון באמרו כמער איש כמהם אמרו מעבר איש והרצון בו כהכלות כל איש מהם והוא בקצותיהם הם שם מחוברות סביב מעצמותם וכמוהו במערה גבע : כזאת

מצודת ציון

יסבנו הכיור ככתף הסובל משא : לכיור . עשו כמין חוד גדול : (לב) וידות . הם הנתחבים בנקבי האופנים ובהם יתגלגלו : (לג) וגביהם . הם אמצעית האופנים אשר בהם הנקבים וקרוי גב כי כששוכב האופן בארץ המקום הזה הוא הגבוה מכל האופן : וחשוקיהם . הם המעגלים הגדולים סביבות האופנים החוגרים זרועות האופן כמו וחשוקיהם כסף (שם כ״ז) שהוא ענין הגורה : וחשוריהם . הם זרועות האופן הקושרים העיגול הגדול לאמצעית האופן שבו הנקב כמו חשרת מים (ש״ב כ״ב) שהוא ענין קשירה : (לד) פנות . זויות : (לו) ויפתח . וחקק : כמער . ענין חבור ודבוק כמו

מצודת דוד

להיות נוח לתחוב בו את הכן : אמה וחצי האמה . משפת המחילה מזה עד השפה שממולו היה אמה וחצי האמה וכמדת נקב הכיתרת : וגם על פיה . על מחילת נקב הכותרת עשו ציורים : ומסגרותיהם . מסגרי המכונות אשר היו בין השלבים היו מרובעות בכל אורכן ולא נמצא בהם מקומות עגולות : (לב) וארבעת האופנים . ר״ל נקבי ארבעת אופני המכונה והם המקומות אשר הידות תחובות בהם הנקבים ההם היו מול תחת המסגרות והיא המחילה הנמיכה בתחתיות המכונה אשר שוליו כי שם היו קבועים הידות ולמולם היו נקבי האופנים וכדרך אופני המרכבה : וידות האופנים . הידות התחובות בנקבי האופנים ומתגלגלים עליהם הם היו קבועים בהמכונה : (לג) כמעשה אופן המרכבה . כתמונת אופנים העשוים במרכבה : הכל מוצק . ביציקה נעשו ולא בהקשת הקורנס : (לד) וארבע כתפות . ר״ל ארבעת הכתפות האמור למעלה אשר היו בארבע פינות הכן שעל המכונה הנה הכתפות ההם יצאו ממנו כי ביציקה אחת יוצקו ולא יוצקו בפ״ע וחברם אחר זה . אל הכן : (לה) ובראש המכונה. בא לומר שהמחילה העגולה שהיתה בראש המכונה סביב הנקב היתה קומתה חצי האמה והיתה עגול מסביב בכל קומתה: ועל ראש המכונה ידותיה . הידות היו מונחות ודבוקות על ראש המכונה ומשם היו נמשכין ויורדין בעברי המכונה כלפי מטה עד אשר באו מתחת המסגרות היא המחילה הנמוכה ומשם נתארכו להלן מן המכונה אילך ואילך והיו נתחבות בנקבי האופנים : ומסגרותיה ממנה . מסגרות המכונה היו ממנה ר״ל מוצק עמה ולא נעשה לבד וחבר במלאכה : (לו) ויפתח על הלוחות . עשה פתוחים וציורים על הגברים המונחים בשולי המכונה גם עשה פתוחים על הידות במקום המונח ודבק במכונה ואף על מסגרותיה היא המחילה הנמוכה

רשי

ודיבוק כזכר המעורה בנקבה ופירושו איש ולויותו ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק אנדוריא בלע"ז כמו לויות היו שם עשויות כמערת איש והמפרש כמו שפירשתי:
(לז) מוצק אחד. כמה שיצק את הראשונה כן יצק את כולם: פירוש מבעל צורת הבית וזה מעשה המכונה עשה ארבעה אופני נחשת שנאמר וארבעה אופני נחשת למכונה האחת כצורת עגלה גדולה וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה. ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה אופן בתוך אופן למען יוכל להוליכם אל אשר יהיה הרוח ורצון להוליכם שמה יוליכם מבלי שיצטרך להפכם אנה ואנה והמרחק שמאופן לאופן ממזרח למערב ד' אמות וכן מצפון לדרום שהיא מרובעת לא ארוכה כעגלות שלנו וזהו שאמר ד' באמה ארך המכונה האחת וארבע באמה רחבה מקל עב וארוך נתחב בשני האופנים שממזרח למערב הצפונים. וכן כמו באותן האופנים שבתוך אלו היה מקל נתון ונתחב בשנים מהם שמצפון לדרום המזרחיים. וכן בשנים המערביים ואלו המקלות קראם הכתוב ידות וזהו שאמר וידותיהם. ופי' וגביהם הוא מרכזי האופנים שבתוכם שנכנס המקלות הללו ונקראי' גב לפי שהיא הגובה שבאופן בשכבו על הארץ. וכן כל מרכז העיגול היא הגובה שממנו לפי שכל הצדדין נמשכין ממנו. ופירוש וחשוקיהם הם העיגולים החיצונים שמקשר חישוריהם שהם העצים הדקים כמין זרועות הנתחבים ונתונים מגב לחישוק והוא מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כ"ז י') והוא הגלגל המגלגל על הארץ ורגילין לעשות סביבו ברזל עגול ונקרא בלשון המשני' בפרק י"א דכלים סובב של גלגל וכאן לא היה צריך לסובב לפי שהוא כולו מנחושת. ומסגרות פירש כמין טבלאות עשוי להם על הידות לד' רוחות בריבוע וזהו שאמר מסגרותיהם מרובעות לא עגולות: והם סותרים הטבלה מארבע רוחותיה לפיכך נקראו מסגרות. ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת קראם הכתוב סרני נחשת והיא מלה מפורשת ועליהם כלומר מבחוץ ולא על גבם עשויים כמין שליבות סולם ומבין שליבה לשליבה מסגרות ועליהם לורת בקר וגו'. והיו הנסרים עולים מעל המסגרו' עד כנגד קומת האופנים ומשופעים והולכים כגובה וכמין כיסוי שבעגלות נביס עד בואם כנגד קומת האופן ושם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו זולת באמצעו למעלה אינן מכסין אבל יש בהם נקב עגול רוחב עיגולו אמה וחצי הכיסוי הזה נקרא כותרת והנקב שבו פי הכותרת וזהו שאמר ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה. וסביב זה הנקב עולה מחילה בגובה חצי אמה וזהו שאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. ובתוך המחילה הזאת נכנס ונתחב הכן שהוא כלי קבול שמקבל הכיור כשהכיור תחוב בכן. והכן בתחתונו הוא עגול בחצי האמה כשיעור גובה המחילה של הנקב העגול שבמכונה למעלה. ועולה הכן על המחילה הזאת אמה וזה מה שאמר ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ומעתה יש לנו שלש אמות קומת המכונה שהאופן אמה וחצי. והמחילה העגולה חצי אמה. ואמה יוצא גובה הכן מעליה והאמה הזאת היא מרובעת ולו ארבע כתפות בארבע פינותיו וזהו שאמר וארבע כתפות אל וגו' המכונה האחת מן המכונה כתפיה. לפי שהכיור הוא למטה בשולו משופע שיכנס לתוך הכן וכדי שלא יפול אל תוכו יותר מהישר הוצרכו לכך נעשו אלו הכתיפות שישאו ויסבלוהו. עד כאן לשון צורת הבית: (לח) ויעש עשרה כיורות. כתיב (בד"ה ב' ד' ו') את מעשה העולה ידיחו בם: (לט) על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימנית. משוך מצד דרום לצד צפון וזה קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה ולצד צפוני קרוי ממול נגב משוך ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון.
ואמר רבי הכירות הן הן סירות: (מ) ויעש חירום וגו'.
כד"א הכיור אש בעצים (זכריה י"ב ו) וכן והכה בכיור (שמואל א ב יד).

מלכים א ז

לז כָּזֹאת עָשָׂה אֵת עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק אֶחָד מִדָּה אַחַת קֶצֶב אֶחָד לְכֻלָּהְנָה׃ י. י
לח וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת אַרְבָּעִים בַּת יָכִיל ׀ הַכִּיּוֹר הָאֶחָד אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לְעֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת׃ ב' פתח זקף
לט וַיִּתֵּן אֶת־הַמְּכֹנוֹת חָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין וְחָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ וְאֶת־הַיָּם נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית קֵדְמָה מִמּוּל נֶגֶב׃ ס. ס
מ וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ נ' מ"ע. וחסי חירום יפסלו ויעש חירום
מא עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ ז' חסרים

על כתף ה' וסי' נמסר בסדר מסעי: על כתף ה' וסי' וירד הגבל משפם. ויתן את המכונות ב' בו. משא בהמות נגב. ויביאני במבוא אשר על צפונה. ונמסר גם בסדר מסעי: ואת הים ה' וסי' ואת הים האחד. ואת הים נתן מכתף הבית. וחברו דד"ה. ויקצץ המלך אחז. ואני מרעיש את. כה אמר ה' צבאות עוד: גלת ז' חס' וסי' ותאמר לו תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ג' בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שני' דמלכי' קדמא דפסו' חסר וי"ו. ונמסר גם ביהושע סי' ט"ו:

תרגום

ימְדַבֵּק סְחוֹר סְחוֹר: לז כְּהָדָא עֲבַד יָת עֲסַר בְּסִיסַיָא מַתַּךְ חַד מְשַׁחְתָּא חֲדָא עוֹבָדָא חַד לְכוּלְהוֹן: לח וַעֲבַד עַשְׂרָא כִיוֹרִין דִּנְחָשָׁא אַרְבְּעִין בֵּיתִין בְּרַטִיבָא מַחְסִיל לְכִיוֹרָא חַד אַרְבַּע אַמִּין כִּיוֹרָא חַד כִּיוֹרָא חַד עַל בְּסִיסָא חֲדָא לַעֲשַׂר בְּסִיסַיָא: לט וִיהַב יָת בְּסִיסַיָא חֲמֵשׁ עַל עֵבַר בֵּיתָא מִימִינָא וַחֲמֵשׁ עַל עֵבַר בֵּיתָא מִסְּמָלֵיהּ וְיַת יַמָּא יְהַב מֵעֵבַר בֵּיתָא מִימִינָא קִדּוּמָא מְקָבֵיל דָּרוֹמָא: מ וַעֲבַד חִירָם יָת כִּיוֹרַיָא וְיָת מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָא וְשֵׁיצֵי חִירָם לְמֶעְבַּד יָת כָּל עֲבִידְתָּא דַּעֲבַד לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ: מא עַמּוּדַיָא תְּרֵין וְאַגָּנֵי קְרוֹנָתְהוֹן דִּי עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא תַּרְתֵּין וּסְרִיגָתָא תַּרְתֵּין לְכַסָּאָה יָת תַּרְתֵּין אַגָּנֵי קְרוֹנָתְהוֹן דְּעַל רֵישׁ

רדק

(לז) מוצק אחד. בהתכה אחת: קצב אחד לכלהנה. לכל אחד המכונות היה קצב אחד וקצב כמו מדה ענין דבר החתוך במדה: (לט) על כתף הבית מימין. פי' הבית עזרת הכהנים ושם היו נתונים הכיורות: על כתף הבית. פירוש מימין הבית וכן משמאלו משמאל הבית לא יהיה פירוש מימין כיור שעשה משה ומשמאלו והכיורים היו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם ולהדיח בהם מעשה העולה כמו שאומר בדברי הימים: ואת הים. הים היה גם כן נתון בעזרה וכן כתוב בדברי הימים ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה וגו'

רלבג

(לז) כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד. ר"ל שכל אחד מהן עם כל אלו הדברים הנלוי' לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה ביניהם שום שמי במדה ובתמונה: (לח) ויעש עשרה כיורות נחשת. הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שנזכר בתורה והיה משמש להדיח מעשה העול' ג"כ כמו שנזכר בספר ד"ה. והנה שקוף' הכיור היה ארבע באמה וידענו שהוא היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיור הא' ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם ט' פעמים אמה על אמה ברום אמה: (לט) ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין. הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם ה' כיורות והה' הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה ולפסר שנא' והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד"ה שהיה שעורו כ' אמה באורך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא צד אל חצר הכהנים ולפי זה הפי' השני לא נצרך לומר שיהיו הכיורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פחות שם לפי מה שבארנו פרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים: (מ) ויעש חירם את הכיורות. הרצון בו הסירות וכן אמר אחר זה ואת הסירות ואת היעים וכן

הכיורות

מצודת דוד

המכונה על כולם עשה פתוחי כרובים אריות ואילני תמר וכחבורי איש ולויה אלו ר"ל בית ועגו כן צייר כל אחד מסביב: (לז) כזאת. כתמונה הזאת: מוצק אחד. ר"ל כיציקת זה כן יציקת זה: קצב אחד. ר"ל שווים כאלו נחתכו כאחד: (לח) הכיור האחד. גבהו של הכיור: על המכונה. על הכן שעל המכונה: (לט) על כתף הבית. היא עזרת הכהנים. קדמה ממול נגב. ר"ל משוך כלפי מקצוע

מצודת ציון

כמו ומתעטר כאדרת רעון (תהלים כ"ז): (לז) לכלהנה. כמו לכלהן: (מ) הכירות. הסירות כמו והכה בכיור (ש"א ב'): היעים. המכבדות לגרוף בהם הדשן וכן ויעה ברד (ישעיה כ"ח): המזרקות. הכלים המקבלים בו הדם לזריקה: (מא) וגלת. כן יקרא חלק התחתון מהכותר כי מעשהו כספל כמו

רדק

וגו׳. והאומר ואת הים נתן מכתף הימנית קדמה וגו׳ פי׳ נתן הים בעזרה לצד דרום מסוף כלפי מזרח: (מה) ואת כל הכלים האהל. כן כתוב וקרי האלה והקרי מבואר והכתיב ר״ל כענין אותם הכלים שהיו באהל מועד כן עשה חירם למלך שלמה בבית המקד׳ וכן תרגם יונתן כל מאניא האילין כעובד מאני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכ׳ שלמה בית מקדשא דה׳: ממורט. זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג: (מו) בככר הירדן. כתרגומו במישרי ירדנא. במעבה האדמה. תרגומו בעובי גרגישתא והגרגישתא היא העפר הטוב אשר ממנו יעשו הטורים לצקת בהם ובככר הירדן היה שם מקום לצקת בו: בין סכו׳ ובין צרתן. ובדברי הימים צרדתה ושני שמות היו לו והעפר ההוא טוב להתכ׳ ובעובי אותו קרקע צייר דפוס הכלים ויצקם שם כי לא יתכן לעשות טורים לכלים גדולים כאלה אלא בעובי האדמה התיכו אותם: (מז) וינח שלמה. הניח מלשקלם מרב מאד מאד לא נחקר משקלם והניחם כמו שעשו ולא נודע משקלם ויונתן תרגם ואצנע שלמה כלומר הניחם ממקום יציקתם והניחם בב״ה המקדש במקומם ומרוב שהיו הכלים לא נחקר משקלם: (מח) ואת השלחן. שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ויעש שלחנות עשרה ואו׳ ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים: (מט) חמש מימין וחמש משמאל. פי׳ מימין מנורת משה הניח חמש מנורות וחמש משמאל מנורת משה אבל כל המנורות היו גם כן בדרום וכן כל השלחנות בצפון ואומר בדברי הימים על השלחנות שהניח חמש מימין וחמש משמאל ופירושו כמו במנורת חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו ועל כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנות היו מסדרין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בדברי רז״ל הנראה מן הפסוקים כן הוא: והפרח. פרחי המנורה כמו שכתוב במנורת משה כפתור ופרח

תרגום

עמודיא: מב וית רמוניא ארבע מאה לתרתין סריגתא תרין סדרין דרמונין לסריגתא חדא לכסאה ית תרתין אגני קרונתין דעל אפי עמודיא: מג וית בסיסיא עסר וית כיורא עסרא על בסיסיא: מד וית ימא חד וית תורי תרי עסר תחות ימא: מה וית דודיא וית מגרופיתא וית מזרקיא וית כל מניא האלין כעובד מני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכא שלמה בית מקדשא דיי נחש טב: מו במישרי ירדנא אתכינון מלכא בעובי גרגשתא בין סכות ובין צרתן: מז ואצנע שלמה ית כל מניא מסגי לחדא לחדא לית סוף למתקל נחשא: מח ועבד שלמה ית כל מניא די בבית מקדשא דיי ית מדבחא דדהבא וית פתורא די עלוהי לחם אפיא דהבא: מט וית מנרתא חמש מימינא וחמש מסמלא קדם בית כפורי דהבא טבא ושושנתא ובוציניא

מקרא

מב ואת הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמנים לשבכה האחת לכסות את שתי גלת הכתרת אשר על פני העמודים: מג ואת המכנות עשר ואת הכירת עשרה על המכנות: מד ואת הים האחד ואת הבקר שנים עשר תחת הים: מה ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות ואת כל הכלים האהל אשר עשה חירם למלך שלמה בית יהוה נחשת ממרט: מו בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין סכות ובין צרתן: מז וינח שלמה את כל הכלים מרב מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת: מח ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יהוה את מזבח הזהב ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב: מט ואת המנרות חמש מימין וחמש משמאול לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת

ד׳ זוגין מתחלפין · ל׳ חסר · ב · האלה ק׳ · ל׳ ותסר · ג׳ · ל׳ · ב׳ מלר. ז׳ · ב׳ · ג׳ · ח׳. ל׳ הסר בנבי׳ ובכתו׳

רשי

הכיורות. של נחשת לדשן את המזבח: היעים. מגרפות של נחשת שקורין וודי״ל בלע״ז לחתות בהן הדשן בתוך הסירות: (מב) שני טורים רמונים. מלא רמונים במוך חרוזים בשבכות: (מו) יצקם. התיכם והציקם כתבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגשתא: (מז) וינח שלמה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספור משקלם: (מט) חמש מימין וחמש משמאל. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח שא״א שיהא מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה. אלא של משה באמצע ה׳ מימינה וה׳ משמאלה: והפרח. של מנורה. והנרות. בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה: והמלקחים. שמרימים בהן את הפתילה מתוך השמן והצבתות

רלב״ג

וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות והנה ענין אל הכיורות הוא שמגין אמרו והכיור אלו בנחשת והכ״ב אלו הם רוח היו משמשות לשום בהן הדשן המזבח: (מה) ואת היעים. הם המגרפו׳ של נחשת לדשן בהם המזבח: ואת המזרקות. הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח: ואת כל הכלים האלה. קרי וכתיב הכלים האהל והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו עשוים בדמיון מעשה משה האהל ומזה אמרו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל וכמוהו רבים בלשוננו: נחשת ממורט. ר״ל זך ונקי מכל סיג: (מו) בככר הירדן. ר״ל במישור הירדן: במעבה האדמה. ר״ל שחפר בעובי האדמה צורת הדפוסים לשפוך את כל הכלים האלה כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם דפוסים יותכו בהם זולת זה הדרך: (מז) וינח שלמה את כל הכלים. ר״ל בי חיוב משקלם הניח שלמה מלחקור על משקלם כמה היה: (מח) ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה׳. ר״ל אשר בבית ה׳: את מזבח הזהב. הוא מזבח הקטרת אשר היה בהיכל: ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב. כבר הזכר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשר שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר ההזכר מדברי התורה שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היתה בדרום אבל הרצון בזה שלפאת צפון שם השלחנות בשתי שורות השורה האחת לפאת ימין מהאחרת וכן הדוי שהבין מקרן המכוונת והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר עשאם באופן שהזכר בתורה: (מט) לפני הדביר זהב סגור. הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשולחנות והם היו כנגד הארון כי לפני ה׳ היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שגם פרחה שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקנה המנורה

השני

מסורה

וינח ז׳ דגשין בקריאה וסי׳ משה את המטה. וינח ח׳ את הגוי׳. דכתב בספר וינח. וינח שלמה את כל הכלים. וינח את נבלתו. וינח את נערו שם. ויעש שלחנות. ונמסר גם בסדר קרח: מאד מאד ו׳ בקריאה וסי׳ והמים גברו מאד מאד על הארץ. ויפרץ האיש מאד מאד. טובה הארץ מאד מאד. וינח שלמה את כל הכלים. ויראו מאד מאד. והגבאתי כאשר צויתי: ואת השלחן ג׳ בקריאה וסי׳ ואת כל כליו. ותברו ואת השלחן. ויעש שלמה את כל הכלים:

תולדות אהרן נחשת ממרט. ערכין י: ואת השולחן. מנחות לט: זהב סגור (יומא מה):

מצודת ציון

כמו ונגלה על ראשה (זכריה ד׳): (מב) על פני. ר״ל בנוכח ע״ש שהפנים הוא בנוכח האדם: (מה) הסירות. הם הכיורות כזכר וכן ויהי הסירות בבית ה׳ (שם י״ד): ממורט. נקי וכסירה כמו סוהדם וגם מורטה (יחזקאל כ״א): (מו) בככר. במישור: (מט) והפרח. קבולת פרחי המנורה: הנרות. עשוים כעין בזיכין ובהם עשוים השמן והפתילות: והמלקחים. שלקחים ילקחו בהם הפתילות

מצודת דוד

מקצוע מזרחית דרומית שבעזרת כהנים: (מ) בית ה׳. לצורך בית ה׳: (מב) לשתי השבכות. המשוות לתלות בתחתית השבכות: שני טורים. בכל טור מאה רמונים: לכסות את שתי וגו׳. על הרמונים יאמר שהיו מכסים חלק העליון מן הגולה שהרי היו תלוין בתחתית השבכה והיו יורדין על עליונות הגולה: (מה) בית ה׳. לצורך בית ה׳: נחשת ממרט. היו מנוקות לצרוף ומזוקק: (מו) במעבה האדמה. בעובי האדמה. חפר גומות כתבנית הכלים ויצק בהם הנחשת לאחר ההתכה: (מז) וינח שלמה וגו׳. הניח מלשקול אותם מחמת שהיו מרובים מאד מאד ולא היה נחקר לדעת משקל הנחשת וכפל הדבר במ״ש להוספת ביאור: (מח) אשר בית ה׳. אשר לבית ה׳: ואת השולחן. ר״ל קבוצת השלחנות כי עשר שלחנות עשה כמ״ש בד״ה: זהב. מוזהב על השלחן: (מט) חמש מימין. ר״ל מימין מנורת משה אשר הניח בעמיד בדרום שבתורה אמר׳ בה על צלע המשכן תימנה (שמות כו)

רש"י

(ג) והספות. כלי של מיני זמר הוא וכן מזמרות: והמזרקות. לקבל דם: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות בהן תרומת הדשן ונחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפותות. מפתחות שמעתי שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית. שהוא קדש קדשים: לדלתי הבית שהוא להיכל כל פתחותיהן היו זהב: (נא) את קדשי דוד אביו. מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו. ומדרש אגדה שלא רצה שלמה לתת אותו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב שלא יהיו העובדי כוכבים אומרים קשה יראתם שלקחו נקמתם מן הבית שנבנה מן גזלות וחבלות שגזל מהם דוד. וי"א כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג' שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל: (א) נשיאי האבות לבני ישראל. של בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום: (ב) בירח האיתנים. ת"י בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה מגיתנה תורה וכתיב

מקרא

וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: ג וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב:

נא וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה:

ח א אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלָםִ לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן:

ב וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:

תרגום

וְצִבְתַּיָא דְּדַהֲבָא: ג וְקוּלַיָא וּמְנַכְּרַיָא וּמִזְרְקַיָא וּבָזִיכַיָא וּמַחְתְּיָתָא דְּדַהֲבָא טָבָא וּמוּגְלְסַיָא קֳדָשֵׁי בֵית גַּוָאָה לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא לְדָשֵׁי בֵיתָא לְהֵיכְלָא דְּדַהֲבָא: נא וּשְׁלִימַת כָּל עֲבִידְתָּא דַּעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ וְאַיְתֵי שְׁלֹמֹה יַת קוּדְשֵׁי דָּוִד אֲבוּהִי יַת כַּסְפָּא וְיַת דַּהֲבָא וְיַת מָנַיָא יְהַב בְּאוֹצְרַיָא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ: א בְּכֵן כְּנַשׁ שְׁלֹמֹה יַת סָבֵי יִשְׂרָאֵל וְיַת כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטַיָא רַבְרְבֵי אַבְהָתָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לִירוּשְׁלֵם לְאַסָּקָא יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ מִקַּרְתָּא דְּדָוִד הִיא צִיּוֹן: ב וְאִתְכְּנִישׁוּ לְוָת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בְּיַרְחָא דְּעַתִּיקַיָא דְּקָרַן לֵיהּ יַרְחָא קַדְמָאָה בְּחַגָּא וּכְעַן הוּא יַרְחָא

(הערות בגליון: ל' · ה' · ל' · ג' כסיפרא · ג'. ד' · כ"א · י"א סבוק' את את ואת ואת ג' · כולהון קמצין · ליסב · ד')

מסורה

ותשלם ג' בקריאה וסי' ותשלם כל המלאכה דמלכים. וחברו דד"ה. ותשלם החומה בעשרים. ואת הכלים ג' בקריאה וסי' ותשלם כל המלאכה אשר עשה: ואשקלה להם. ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית: בירח ד' וסי' נמסר לעיל בסיפר' סימן ז'. באתל ו' קמץ וסי' בלשון תרגום שדה עלת בעננא דנשיא בקימא דארונא. וסי' נמסר בסדר חקת התורה ובספר שפטים סימן ה':

תולדות אהרן בירח האתנים. ר"ס יא מגלה לא (ר"ס נו):

רד"ק

ופרח וכן הנרות שבעה בכל מנורה כמו במנורת משה וכן המלקחים: (ג) והספות. הם כלים עשוים כתכונת הכדים ואפשר שהם הנקראים בדברי רז"ל קיתון קיתוסת ות"י וקוליא ותרגם אונקלוס וכדה על שכמה וקולתא: והמזמרות. כלי שמזמרים בהם: והפותות לדלתו' הבית. ת"י ומוגלסיא והם צירי הדלתות ואומר כי צירי הדלתות של הבית הפנימי שהוא הדביר וצירי דלתות ההיכל עשה זהב אבל הדלתות היו מעץ מצופות זהב כמו שכתוב למעלה ולהיכל שאמר הוא פי' הבית שזכר כי אמר לדלתות הבית ופירוש לדלתות שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית בסתם באותם הבתים כי אין כתוב ולהיכל אלא להיכל בלא וי"ו והספרים שכתוב בהם וי"ו טעות הוא: (נא) ויבא שלמה. מה שהקדיש אביו נתן ממנו בבנין הבית לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו הקד' כי לרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד דוד אביו נתן ממנו במלאכת בית המקדש והשאר נתן באוצרו' בית ה' ופירוש ואת כל הכלים כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדרעזר מאשר הגוים כמו שכתוב למעלה. ובדרש שלא נתן שלמה מקדשי דוד אביו דבר במלאכ' בית המקד' וי"א לפי שידע שלמה שסופו לי חרב שלא יהו אומרים אומות העולם מפני שהיה בנין הבית מחמס ומגזלות שגזל דוד לפיכך חרב וי"א כך אמר שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות האלה להחיות בהן עמי ישראל והיו שמורין לעת צורך: (א) מעיר דוד. כי בה העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדום: (ב) בירח האיתני'. שבו אוספים הפירות והתבואות לבית כמו שנקרא חג האסיף לזה הטעם וכן איתנים לשון חוזק שהתבואות והפירות חיי האדם ומרבותי' ז"ל שאמרו חדש שנולדו בו אבות הם איתני עולם כמו והאיתנים מוסדי ארץ ומהם שאמרו שהוא חזק המצות שיש בזה החדש חגים ומצות ות"י בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה כלומר כי לפני הזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי החדש הראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו בני ישראל ממצרים בניסן הוא ראש לחדשים ותשרי שביעי לו כי כן אמר להם האל ית' החדש הזה לכם ראש חדשים לכם מכלל כי לשאר העולם אינו ראשון כי תשרי הוא הראשון: בחג. קודם חג הסכות נקהלו אלא אמר כי בחג נקהלו לעשות שם

רלב"ג

כמו הכל הי' זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וככה אמר בתורה עד ירכה עד פרחה זהב הוא: זהב סגור. ר"ל נקי ומזוקק ודומה שזקקו היה כשסגרוהו תוך הכור באש עם דברים יוציאו ממנו סיגיו בעשן ולזה נקרא סגור: (ג) והספות. הם בדמיון כדים עשוים לשום בהם יין: והמזמרות. הם כלי זמר עשויים מזהב. ואפשר שיהיה גם כן הספות מינים אחרים מכלי זמר: והמזרקות. הם לקבל הדם ולהזות ממנו שהיו מעמידים לדם קדשים אשר יובא אל הקדש פנימה: והכפות. הם נשוים בהם מלא קומץ לבונה להקטיר: והמחתות. הם לחתות בהם גחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב: והפותות לדלתות הבית. ר"ל מה שיכנס ציר הדלת בו שהוא מחובר לדלת. והנה זה היה בדביר ובהיכל מזהב: (נא) ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'. למדנו מזה המקום כי שלמה עשה אמנם את הבית הגדול הזה ואולם הקדשי' דוד אביו שם באוצרות בית ה' ויראה שלאחר השנה לא התחיל לבנות הבית אחר שמלכו כי בשנה הרביעית התחיל הבנין כמו שקדם והיה זה כן כדי שיבנהו מאלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדיש אותם לה' ואפילו היה זה מכוון מהש"י במו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא רצה הש"י שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים שנלחם. אף שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו נבחר השם ית' לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום: (א) והנה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית ה' מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים. (ב) וכבר ספר שהיה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסכות ואמנם נקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיישרים

מצודת דוד

(כא) : לפני הדביר. כי בהיכל עמדו: (ג) הבית הפנימי. ולתוספת ביאור כפל ואמר לקדש הקדשים. וכן לדלתי הבית כפל לתוספת ביאור ואמר להיכל: זהב. מוסב על הפותות שגם היו מזהב: (נא) את קדשי מה שהקדיש דוד אביו וכו' כי כל הבנין וכליו עשה שלמה מאלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחושת עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר כמ"ש בד"ה א' י"ח): נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה': ח (א) אז. כאשר השלים כל מלאכת הבנין: נשיאי האבות. הנשיאים לכל בתי האבות של בני ישראל והם הם ראשי המטות שזכר ולתוספת ביאור כפל: (ב) בירח האתנים. חודש תשרי נקרא ירח האתנים מלשון איתן וחוזק ע"ש כי בחדש תשרי הם המועדים היותר חזקים ומיישרים

מצודת ציון

שפתילות למוסכם ולהניחם על מקום הראוי: (ג) והספות. כלים כעין כדים כי ת"י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כ"ד) ת"א וקולתה: והמזמרות. כלי זמר: והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה: והמחתות. כלים לחתות בהם האש על הקטורת: והפותות. הם העשויות להכניס בהן צירי הדלתות לסבב אילך ואילך ובמשנה והפותות שתחת הציר (כלים פי"א): ח (ב) האתנים. ענין חוזק כמו

ג וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ד וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: ה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ו וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: ז כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה: ח וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם

כ' ספר' כפי' את ואת ואת · ל"ס · ד' חסר בספרא · ד. יא

שְׁבִיעָאָה: ג וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וּנְטַלוּ כָהֲנַיָא יָת אֲרוֹנָא: ד וְאַסִיקוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְיָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא דִי בְמַשְׁכְּנָא וְאַסִיקוּ יָתְהוֹן כָּהֲנַיָא וְלֵיוָאֵי: ה וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְכָל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְאִזְדַמְנוּ עֲלוֹהִי קָיְמִין עִמֵּיהּ קֳדָם אֲרוֹנָא מְנַכְסִין עָאן וְתוֹרִין דְלָא יִתְחַשְׁבוּן וְלָא יִתְמְנוּן מִסְגֵי: ו וְאָעִילוּ כָהֲנַיָא יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְאַתְרֵיהּ לְבֵית כַּפּוֹרֵי דִי מְתַקַן לֵיהּ בְּגוֹ בֵיתָא לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא לִתְחוֹת כַּנְפֵי כְרוּבַיָא: ז אֲרֵי כְרוּבַיָא פְּרִיסָן גַדְפֵיהוֹן עַל אֲתַר אֲרוֹנָא וּמְטַלִין כְּרוּבַיָא עַל אֲרוֹנָא וְעַל אֲרִיחוֹהִי מִלְעֵלָא: ח וְאָרִיכוּ אֲרִיחַיָא וּמִתְחֲזַן רֵישֵׁי אֲרִיחַיָא מִן קוּדְשָׁא עַל אַפֵּי בֵית כַּפּוֹרֵי וְלָא מִתְחֲזַן לְבָרָא וַהֲווֹ תַמָּן

וכל עדת ג' דסמיכי וסי' נמסר בסדר בהעלותך: יראו ד' בקריאה וסי' את חג המצות תשמור קדמא. ופטר חמור תפדה בשה ואם לא. ופני לא יראו. ולא יראו החוצה ויהיו שם. נחברו דדברי הימים. וחד ויראו לפניך מראינו ומראה הילדים:

תולדות אהרן ויאריכו הבדים. מנחות לה (שקלים פט): ויראו ראשי הבדים. יומא נג.

רש"י

וכתיב בניסן שהוא ראש חדשי' נקרא תשרי שביעי: (ד) ואת אהל מועד. שעשה משה וגנזו שלמה משנבנה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא דסוטה: אשר באהל. אשר נטה דוד לארון: כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון: (ז) אל מקום הארון. מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה בענין: (ח) ויארכו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח באמה. סרקסין. יכול יהיו מקרעין בה ויוצאין תלמוד לומר ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין כשני דדי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין (שיר א' יג):

באלה

רד"ק

עם חנוכת המקדש וחג שבעת ימים קודם חג הסוכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש: (ג) וישאו הכהנים את ארון ה'. אמרו רבותינו ז"ל בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלום ועתה כשהכניסוהו לבית המקדש לקדש הקדשים והם לא זכרו זה המקום אולי בכלל החזירוהו למקומו הוא: (ד) את ארון ה' ואת אהל מועד. את ארון ה' מציון כמו שאמ' ואת אהל מועד מגבעון כי שם היה: הכהנים והלוים. הכהנים הארון והלויים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל ואהל מועד גנזו באוצרות בית האלהים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית: (ו) אל תחת כנפי הכרובים. הכרובים הכנים בתחלה והכרובי' אלה שעשה שלמה היו עומדים על רגליהם ופניהם לבית כמו שאומר בדברי הימים ופורשים כנפיהם מקיר אל קיר ובין כרוב לכרוב הכניסו הארון תחת הכנפים והכרובים שעשה בצלאל היו בשני קצות הכפורת על הארון והיה מכסה הארון כמו שהיה מתחילה אבל אלו הכרובי' היו כנפיהם גבוהים על הארון כי חמש אמות היה קומ' הכרוב ואין צריך לגוף הכרובים שהיה עומד בגם כי כגוף תחת הכנפים. ואין לנו לשאול למה עשה שלמה כרובים אחרים ולא כתבנית הראשונים כאשר אין לנו לשאול למה לא עשה ארון אחר ועשה מזבחות אחרים ומנורות ושולחנות וכלים אחרים כי הכל עשה על פי הנבואה כמו שמסר לו דוד אביו כמו שכתוב בד"ה שאמר לו דוד הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבני': (ח) ויאריכו הבדים. האריכו אותם לחוץ כלומר שמשכו אותם כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחילה היו הבדים נתונים בארון בשוה שהיו עודפים אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל צד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנשוא בכתף האריכו הבדים ומשכו' כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהיה נכנס שם כהן גדול ביום הכפורים להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה. ולפיכך האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצה לפני הדביר ואם תאמר והלא אורך הבדים לא היה אלא עשר אמות ולא נאמר בתורה שהיו נראים חוץ לפרכת והדביר היה רחבו עשרים אמה א"כ אע"פ שמשכו אותם היאך נראו עדיין על פני הדביר נאמר כי לא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל עד כדי שיראו הבדים על פני הדביר כשמשכו אותם כלפי חוץ ואין צריך לומר כי מקום ארון אינו מן המדה ובגם היה עומד שהרי בתוך המדה היה תחת כנפי הכרובים בתוך עשרים אמה ולא היה ממנו עשר אמה לכל רוח: ויהיו שם עד היום הזה. שלא הסירו אותם

עוד

רלב"ג

מייסרים אל השלמות לפי מה שבארנו בבאורנו לדברי התורה ובפרשת פנחס בארנו רוב זה הענין; (ג) וחכר כי שם היו כל זקני ישראל לכבוד הענין ולא נשאו הלויים את הארון רק הכהנים ואע"פ שהיה נשיאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שישאו אותו הלויים לפי שהכוונה היתה להביאו בבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא הותר להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שישא הכהן הגדול לבדו הארון היה יותר ראוי שיכנסו שם הכהנים משיכנסו שם הלוים ואולם בספר ד"ה כתוב שהלויים נשאו אותו והנה הרצון בו הכהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים במקומות רבים. ומזה המקום יש ללמוד כי כשיצטרך בהכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחלה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה נתיר תחלה זה לכהנים ואם אין משם יודע לתקן נתיר זה ללוים וכן ממדרגה למדרגה שלמטה ממנה: (ד) והנה העלו עם זה אהל מועד שנעשה במדבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו נכללים בכלים ההם הכלים שעשה משה והנה הארון נשאו הכהנים ושאר הכלים שהיה נכון שישאום הלוים נשאו אותם הלוים: (ה) וחכר כי המלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים נועדים בהעלאת הארון למקומו והכהנים הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים שנעשו שם שהיו נוגעים בכנפיהם בכותל רוחב הדביר והיו נוגעים כנף זה בכנף זה באמצע שבין הכרובים האלו תחת כנפיהם היה מקום הארון בדרך שסככו הכרובי' על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו שקדם. והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם: (ח) ויאריכו הבדים. אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים שעשה משה ולזה אמר ויאריכו הבדים שעשה אותם יותר ארוכים ממה שהיו משל משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה או כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה ואמר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים במוכי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים אעפ"י שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדים

ימנעו

מצודת ציון

כמו אוהן מושב (במדבר כ"ד): (ה) הנועדים. ענין וועד ואסיפה וכן הנועדים על ה' (שם ט"ז): עליו

מצודת דוד

ומיישרים את האדם אל השלמות: (ד) ואת אהל מועד. שבגבעון היה ומשם העלוהו ונגנזו באוצרות בית ה' בעליות אשר ממעל להיכל ולדביר: הכהנים והלוים. הכהנים העלו הארון והלוים את אוהל מועד וכליו: (ה) אתו לפני הארון. ללכת עמו לפני הארון: (ו) כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ במיש למעלה: (ז) כי הכרובים וכו'. ר"ל כי מתחילה מעשה שיפרשו הכרובים כנפיהם אל מקום עמידת הארון ולזה בהגעת הארון אל מקומו היו א"כ הכרובים מסככים עליו: (ח) ויאריכו הבדים. ר"ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים בחוצה לבית מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לו: ויהיו שם. על הבדים יאמר שהיו שם באותה הנחה ומצב: עד היום הזה. ר"ל עד אשר תם בימי יאשיהו:

אשר

רשי

(י) בצאת הכהנים מן הקדש. הכהנים שנשאו הארון בדביר כשיצאו שרתה שכינה בהיכל: (יב) אז אמר שלמה. כשראה הענן אמר עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא ט"ז ב) כך שנויה בספרי: (יג) לשבתך עולמים ... שמשנבחרה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: (טו) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו הטובה: (טז) מן היום וגו'. את זה דבר אל דוד אבי

רדק

עוד מן הארון כמו שכתוב לא יסורו ממנו וגם לא החזירו אותם לאחוריהם אלא היו משוכים לפני הדביר לעולם זהו עד היום הזה א"כ דלתות שער הדביר לא היו נסגרות לפיכך הוצרך שלמה לעשות פרכת להיות מבדילו: (ט) אין בארון. זה ראיה כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ס"ת וארון שבו ס"ת נראה כי נתנוהו באוצרות בית ה' עם אהל מועד ועם הכלים וכן נראה מדברי חלקיהו הכהן ס"ת מצאתי בבית ה' נראה כי לא היה במקום שהיו רגילים בו ולא היו יודעים אותו שם באותו הדור: אשר כרת ה'. כמו שת"י די עילויהון כתיבין עשרה פתגמי קיימא דגזר ה' עם בני ישראל: בצאת הכהנים שהכניסו שם הארון בצאתם מן הקדש נראה כבוד ה' בענן: (יב) אז אמר שלמה. אז כשראה ששכן הכבוד בבית הזה שאמר ה' שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעבדו וכמו שאמר כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו ורז"ל אמרו כשאמר כי בענן אראה על הכפורת רמז להם כי בענן יראה בבית עולמים וי"ת ה' אתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם תרגם בערפל בירושלם כלומר מקום שישכון שם הערפל והוא ענן הכבוד: (יג) לשבתך עולמים. כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר נאמר עליו אל המקום אשר יבחר ה' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אביו את יצחק בנו עליו וקראו ה' יראה ואומר בהר ה' יראה כי באותו ההר יראה לדורות ודוד כשראה שנעתר שם וירד אש על עולתו את מן השמים ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: (יד) ויברך. לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר תפלתו נכתבה ואחר שברכם נתן הודאה לאל ואמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו כלומר מה שדבר בפיו אל דוד אבי ובידו מלא וי"ו ובידו כנוי כנגד האל יתברך כן קיים לי וזהו שאמר ובידו מלא וכן אמר למטה ובידך מלאתי ר"ל בכחו וביכולתו שהשלים כל הגוים עמו והם עשו רצונו ות"י וברעותיה קיים ומלה לאמר שב אל בפיו: (טז) ואבחר בדוד. למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לומר ואבחר בירושלם אלא פירש כי לא הודעתי

עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ט אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי
לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה ד. ג' חס'
בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
י וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ
וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: יא וְלֹא־
יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי
הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־
בֵּית יְהוָה:
יב אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן
בָּעֲרָפֶל: יג בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל
לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים:
יד וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־
קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד:
טו וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ
מִלֵּא לֵאמֹר: טז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי
אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־
בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר
בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:
יז וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת

עַד יוֹמָא הָדֵין: ט לֵית
בַּאֲרוֹנָא לְחוֹד תְּרֵין לוּחֵי
אַבְנַיָּא דְּאַצְנַע תַּמָּן מֹשֶׁה
בְּחוֹרֵב דִּי עֲלֵיהוֹן כְּתִיבִין
עַשְׂרָא פִּתְגָּמֵי קְיָמָא דִּגְזַר
יְיָ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִפְּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:
י וַהֲוָה בְּמִפַּק כָּהֲנַיָּא מִן
קוּדְשָׁא וַעֲנָנָא אֲמִיטְתָא
אִתְמְלֵי יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַּייָ: יא וְלָא יְכִילוּ כָּהֲנַיָּא
לְמֵיקַם לְשַׁמָּשָׁא מִן קֳדָם
עֲנָנָא אֲרֵי אִתְמְלֵי יְקָרָא
דַּייָ יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ:
יב בְּכֵן אֲמַר שְׁלֹמֹה יְיָ
אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ
בִּירוּשְׁלֵם: יג מִבְנָא בְּנֵיתִי
בֵּית מַקְדְּשָׁא קֳדָמָךְ אֲתַר
מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִנְתָּךְ
עָלְמִין: יד וְאַסְחַר מַלְכָּא
יָת אַפּוֹהִי וּבָרֵיךְ יָת כָּל
קְהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל וְכָל קְהָלָא
דְּיִשְׂרָאֵל קָאִים: טו וַאֲמַר
בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל
דִּי גְזַר בְּמֵימְרֵיהּ עִם דָּוִד
אַבָּא וּבִרְעוּתֵיהּ קַיֵּים
לְמֵימָר: טז מִן יוֹמָא דִּי
אַפֵּקִית יָת עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם לָא אִתְרְעֵיתִי
בְּקַרְתָּא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי בֵּיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן
וְאִתְרְעֵיתִי בְדָוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יז וַהֲוָה בְּלִבָּא דְּדָוִד אַבָּא

רלבג

ימנעו מזה: (ט) אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא יבטל שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שבארנו בפרשה יתרו: (י) ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. זכר בספר ד"ה כי כל הכהנים התקדשו לא שמרו בזה דבר המחלקות לרוב הזבחים והעולות שנעשו שם. והלוים היו משוררים להודות לה' בפה ובכלי זמר. והכהנים מחצצרים בחצוצרות כי זה היתה עבודתן שלא יותר העשותה כי אם על יד כהן כמו שנתבאר בתורה וזה כלו היה בעת העלותם העולות וזבחם הזבחים. והנה בעת ההיא שרתה השכינה על בית ה' ונראה שם כבוד ה' בענן עד שלא יוכלו הכהנים לעמוד לשרת בתוכה מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה': (יב) אז אמר שלמה. הנה אמרו שכן בערפל יהות לפי הנגלה ולפי המשל אמנם לפי הנגלה הרצון בו כי הש"י אמר להראות כבוד שכינתו בענן וערפל בבית הקדוש הזה ואולם לפי המשל הרצון בו שהש"י אמר להשרות שכינתו ולהשגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל: (יג) בנה בניתי זבול לך. אמר על צד המשל להתמדת הראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בנה שיחור בו הש"י ויהיה מכון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עדי עד ווה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה: (יד) ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו להם בברכה כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מצאנו הענין בברכת הכהנים: וכל קהל ישראל עומד. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה ודמה מזה שסלמה היה יושב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה: (טו) ובידו מלא. ר"ל שהש"י

לחות האבנים ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר עקב : לשבתך ג' בקריאה וסי' מבון לשבתך עולמים . וחברו דדברי הימים . אנ"ך : וכל קהל ג' בקריאה וסי' ויסב המלך את פניו דמלכים . וחברו דד"ה : וישלהו ויקראו :

תולדות אהרן אין בארון , בסרא יד : בנה בניתי . ר"ס עז הניגס עז זוסר כסעלותך (תענית סס) : לא בחרתי . זוסר ויקסל :

מצודת דוד

(ט) אשר כרת וכו'. בעת שנתנם: (י) מן הקדש. אחר שהעמידו בה את הארון: והענן. הוא כעין ענן: (יא) לעמוד. בהיכל ובעזרה: כבוד ה'. הוא הענן הזכר: (יב) אז. כראות הענן אמר רואה אני כי באה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ') וערפל הוא עב הענן: (יג) בנה בניתי וכו'. ר"ל הואיל ובאה השכינה בנויי א"כ בית זבול לך ולא היה עמלי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד: מכון. יהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר: (יד) ויסב וכו'. אל מול העם: עומד. כי אין ישיבה בעזרה וגו': (טו) ובידו מלא. בכח ידו השלים דברו אשר דיבר לאמר: (טז) לבנות בית. לבנות בה בית: ואבחר בדוד וגו'

מצודת ציון

עליו: כמו אליו: ויסכו. מלשון סך: בדיו. מוטות לשאת בהם הארון: (יב) בערפל. עב הענן: (יג) זבול. מדור כמו מזבול קדשך (ישעיה ס"ג): מהלך

לשם יהוה אלהי ישראל: יח ויאמר יהוה אל־דוד אבי יען אשר היה עם־לבבך לבנות בית לשמי הטיבת כי היה עם־לבבך: יט רק אתה לא תבנה הבית כי אם־בנך היצא מחלציך הוא־יבנה הבית לשמי: כ ויקם יהוה את־דברו אשר דבר ואקם תחת דוד אבי ואשב על־כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם יהוה אלהי ישראל: כא ואשם שם מקום לארון אשר־שם ברית יהוה אשר כרת עם־אבתינו בהוציאו אתם מארץ מצרים: כב ויעמד שלמה לפני מזבח יהוה נגד כל־קהל ישראל ויפרש כפיו השמים: כג ויאמר יהוה אלהי ישראל אין־כמוך אלהים בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת שמר הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל־לבם: כד אשר שמרת לעבדך דוד אבי את אשר־דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה: כה ועתה יהוה אלהי ישראל שמר לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו לאמר לא־יכרת לך איש מלפני ישב על־כסא ישראל רק אם־ישמרו בניך את־דרכם ללכת לפני כאשר הלכת לפני: כו ועתה אלהי ישראל יאמן נא דבריך אשר דברת לעבדך דוד אבי:

כ', חד כתיב סטיבות · כ'חס' נסמיך את כני · ס' חס' · ג' מ"ע · כ"ח פתח וכל ויעוויסף דאיוב דכו' · ג' ר"פ בסיפ' · דבריך כ'כתיב דבריך וקרי דבך

למבני ביתא לשמא דיי אלהא דישראל: יח ואמר יי לדוד אבא חלף די הוה עם לבך למבני ביתא לשמי אתקינתא ארי הוה עם לבך: יט לחוד את לא תבני ביתא אלהין בר דתוליד הוא יבני ביתא לשמי: כ וקים יי ית פתגמיה דמליל וקמית תחות דוד אבא ויתיבית על כורסי מלכותא דישראל כמא דמליל יי ובניתי ביתא לשמא דיי אלהא דישראל: כא ושויתי תמן אתר מתקן לארונא די ביה מחתין תרין לוחי אבניא די עליהון קימא דיי די גזר עם אבהתנא באפקותיה יתהון מארעא דמצרים: כב וקם שלמה קדם מדבחא דיי לקביל כל קהלא דישראל ופרס ידוהי בצלו לצית שמיא: כג ואמר יי אלהא דישראל לית בר מנך את הוא אלהא דשכינתך בשמיא מלעילא ושליט על ארעא מלרע נטר קימא וחסדא לעבדך די מהלכין קדמך בכל לבהון: כד די נטרת לעבדך דוד אבא ית דמלילתא ליה וגזרתא במימרך וברעותך קימת כיומא הדין: כה וכען יי אלהא דישראל טר לעבדך דוד אבא ית דמלילתא ליה למימר לא יפסוק לך גבר מן קדמי יתיב על כורסי מלכותא דישראל לחוד אם יטרון בנך ית אורחתהון להלכא קדמי כמא דהליכתא קדמי: כו וכען אלהא דישראל יתקימון כען פתגמיא די מלילת לעבדך דוד אבא:

רד"ק

הודעתי בחירתי בירושלים עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראיתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה בא"ש מן השמים: (כא) ואשים שם מקום לארון. והוא הדביר: לפני מזבח ה'. מזבח הנחשת שעשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים כי עשה מזבח הנחשת עשרי' אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו: (כב) נגד כל קהל ישראל. בדברי הימים אומר כי עשה כיור נחשת חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ונתנהו בעזרה ויעמוד עליו נגד כל קהל ישראל ויברך עליו על ברכיו ויפרש כפיו השמים: (כג) שומר הברית והחסד. שכרת עם האבות: לעבדיך. לזרעם אחריהם: דבריך. כתיב על הפרט וקרי דברך על

ואשב ה', וסי' נמסר בסדר עקב: ואשם ה' חס' יוד בקריאה וסי' ואשם הנזם על אפה והצמידים. ואשם את הלוחות בארון אשר עשיתי. ואשם שם מקום לארון דמלכים. ואשם השק עלי מתני. ואשם דברי בפיך:

תולדות אהרן רק אתה: מגלה י:

מצודת ציון

(יט) מחלציך. הם המתנים והוא כינוי על בניו הסמוך להם: (כו) יאמן. מל' אמונה: (כז) האמנם. הבה"א התימה ר"ל האמת: יכלכלוך. ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (לעיל ז'): אף כי. הוא כענין כל שכן וק"ו וכן אף

רש"י

אבי: (כב) ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. כתיב (בדברי הימים ב' ו' י"ג) כי עשה שלמה כיור נחושת ויתנהו בתוך העזרה וגו' ויעמוד עליו ויברך על ברכיו: (כג) שמר הברית. ממתין ונוצר לשמור הברית והחסד לקיי' הבטחתו: (כד) אשר שמרת. לשון ממתין הבטחה

רלבג

שהש"י השלים בידו ובכחו מה שייעד בפיו: (טז) לבנו' בית לשם ה' וגו' עד בהוציאו אותם מארץ מצרים. למדנו מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לטוב שיעמוד שם הארון: (כב) ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. אחשוב שהיה עומד בעזרה גדולה שהיא עזרת ישראל שהיה בחצר הכהנים כשהתפלל זאת התפלה או בא בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב כי לא יתקרב לש"י מפני בואו מהעזרה אל פני המזבח האלהים אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו שנראה מענין מה שנזכר בסוף ספר שמואל השכים שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר נשמעת: (כג) ויאמר ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים. ר"ל אתה הש"י המנהיג ישראל ומשגיח גם הנה אין כמוך אלהים במנהיגים הנבדלים אשר בשמים ממעל והם מניעי הגרמים השמימיים: ואשר על הארץ מתחת. והוא השכל השופל כי מה שינהיגוהו אשר הוא מסובב מאתך הוא הנהגה חלקית כמו שנאמר במאמרי מספרי מלחמות השם אך הנהגתך היא כוללת ומקפת בכל: שומר הברית והחסד לעבדיך. זכר כי בזה הוא יותר שהבדל שבין הנהגת השם יתברך ובין הנהגת אלו הנפעלים ממנו וזה כי הוא מקיים הברית והחסד לעבדיו ההולכים לפני הש"י בכל לבם על צד ההשגחה הפרטית וזה דבר לא יוכל עליו אחד מאלו הנבדלים הנפעלים ממנו. והנה הרצון באמרו הברית והחסד הברית שהוא על צד החסד והוא אשר יהיה מצד ההשגחה הפרטית וכבר יוכר זה הברית שכבר יהיה בו תנאי והוא שיהיה המקבל באופן שיהיה דבק בש"י והנו אמרו לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם ולזה גם כן אמר רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני

מצודת דוד

וגו'. פע"י בא הככנס לבחור בירושלים לבנות בה בית: (יח) הטיבות וכו'. טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י נלא ההגה לנטות עליה ולהכין הכל: רק אתה וגו'. עם שתכין הכל: (כא) ואשים שם. בבית הזה: אשר שם. בזה הארון: ברית ה'. לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל במעמד סנהם: (כב) ויפרש כפיו. כדרך שואל החסד: (כג) שמר הברית. כגמול שהבטיח בברית: (כד) אשר שמרת וגו'. ר"ל אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית: ותדבר בפיך. כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום: (כה) שמור וגו'. רצה לומר שמור גם זה הבטחה ההיא אשר הבטחתו שאם ישמרו ילדיו לא יופסק מהם המלוכה: (כו) יאמן נא. ר"ל עשה דבר לאמת מקרא שם אבים

בנטמה : (כז) האמנם. לשון תימה : לא יכלכלוך. לא יכילוך : (לא) אשר יחטא איש לרעהו. בעל אשת איש : ונשא בו אלה. כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו : ונשא בו. לשון נושה : ובא אלה לפני מזבחך. והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה' י"ח) : (לב) לתת דרכו בראשו. ונכתה צבנה וגו' : ולהצדיק צדיק. ונקתה ונזרעה זרע. כך דרש בתוספתא דסוטה : (לג) והודו את שמך. שחייב אדם לברך על הרעה:

על הכלל: (כז) כי האמנם. הה"א פתוחה כי היא לתימה כלומר באמת היא שישב אלהים עם האדם בארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה תתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך אם כן מה שבניתי הבית לך איננו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה ואעפ"י שבכל המקומות הוא רצונו אל הצועק אליו בלב שלם לשמוע אל תפלתו בקש שלמה מהאל שיהיה המקום הזה הנבחר מסייע המתפלל בתפלתו כאילו הבית הזה היה מלאך מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר : (כט) להיות עיניך פתוחות. להיות שמירתך תמידה במקום הזה ועינך חסר יו"ד הרבוי מהמכתב : אל המקום הזה. כמו במקום הזה וכן כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון וכן הדומים לזה בפרש' זאת אל המקום אל הבית וי"ת באפי אתרא הדין: (ל) אל מקום שבתך אל השמים. כמו ממקום שבתך מן השמים וכן הוא אומר בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף או פירושו שיכוונו לבם אל מקום שבתך ואתה תשמע השמים וכן אל יוסף טעמו דבק עם וכל הארץ באו מצרימה או פירושו אל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום : ושמעת וסלחת. כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון : (לא) ונשא בו אלה. וחייבו הדין להשביעו נשא מענין משאת מאומה שהוא לשון חוב וי"ת וירשי ביה מומי לאומיותיה : ובא אלה. פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבית הזה וי"ת על המשביע ויתי ויומיניה קדם מדבחך : (לב) ואתה תשמע השמים. מן השמים וכן תרגם יונתן מן שמיא : ושפטת. אף על פי שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה נפרע ממנו בשעת עונו אם ישבע בבית הזה לא תאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום הזה הנבחר סייע במהירות העונש וייראו מן הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם האל יתברך גזר כן ואמר ומקדשי תיראו : להרשיע רשע. איזה מהם שיהיה רשע הנשבע לשקר או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע : (לג) בהנגף. והודו את שמך כי חייב אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה

כז כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃
כח וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃
כט לִהְיוֹת עֵינֶךָ פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
ל וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃
לא אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃
לב וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃
לג בְּהִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ

כז ארי מן יסבר ומן דמי כי בקושטא אתרעי יי לאשראה שכנתיה בגו בני אנשא דדירין על ארעא הא שמיא ושמי שמיא לא יכלון לסוברא יקרך אף אהין ביתא הדין דבניתי : כח ותתפני לצלותא דעבדך ולבעותיה יי אלהי לקבלא צלותא ובעותא דעבדך מצלי קדמך יומא דין : כט למהוי בעוא קדמך לאנגא על ביתא הדין ליליא ויממא לאתרא די אמרת יהי שמי תמן לקבלא צלותא די צלי עבדך לאפי אתרא הדין : ל ותקבל בעות עבדך ועמך ישראל דיצלון לאפי אתרא הדין ואת תקבל מאתר בית שכנתך מן שמיא ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון : לא ית דיחוב גבר לחבריה וירשי ביה מומי לאומיותיה ויתי ויומיניה קדם מדבחך בביתא הדין : לב ואת תקבל מן שמיא ותעביד ותדין ית עבדך לחייבא חיבא למתן אורחיה ברישיה ולזכאה זכאה למתן ליה כזכותיה : לג כד יתמחון עמך ישראל קדם בעלי דבביהון דיחובון קדמך ויתובון לפולחנך ויודון לשמך ויצלון ויבעון מן קדמך

ונשא י"ז בקריאה וסי' על כתפות האפוד מלמטה. ונשא אהרן את שמות בני ישראל. ונתת אל חשן המשפט את האורים. והיה על מצח אהרן. והוא עד או ראה או ידע. ואם נפש כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו את כל עונותם. ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ. איש איש כי יקלל אלהיו ונשא. ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו. ונשא בו אלה להאלתו : ונשא שה מהעדר. ויצו המלך את חלקיה תנינא : ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. וחברו בתר מרום אשתלנו. ונשא המונה ושלל שללה. הנני גוער לכם את הזרע וזריתי פרש על :

תולדות אהרן לשמוע אל הרנה : ברכות ו לב : בהנגף עמך. עקידס ש' נח : והתפללו. ברכות נח :

רלבג

לפני כאשר הלכת לפני : (כז) כי האמנם ישב אלהים על הארץ. ר"ל הנני מתפלל לפניך את התפלה הזאת כי אני רואה באמת ששכינת הש"י והשגחתו תמשך גם כן באלו הדברים השפלים וזה מקום פלא כי השמים ושמי השמים לא יכילו הודך ורוממות מדרגתך והנימוס המושכל והמושקף לך מהם כי זה בלתי מושג לזולתך כי גבוה מאד מדרגת המושקף לך מהם על מה שהם עליו מהמציאות כמו שבארנו בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה' וכל שכן שתדבק השגחתך והשקפתך באלו הענינים הפחותים מאד עד שתרד השגחתך בזה הבית אשר בניתי ויושג לך ענינו : (כח) ופנית אל תפלת עבדך. ר"ל כי מפני היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך : לשמוע אל הרנה ואל התפלה. הטובה ברנה הוא השיר והשבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים : (ל) ושמעת אל תחנת עבדך הנה התחנה היא אחר התפלה והיא בקשת הצרכים בלשון תחנונים ומחילת החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת : את אשר יחטא איש לרעהו. ידמה לפי מה שאחשוב ששלמה בקש שכמו שהסוטה נבדקת באלות אשר יאלו אותה בבית המקדש על האופן שנזכר בתורה כן יבדוק באלה זה הבית הקדוש כל הדברים אשר תהיה בהם כפירה בין איש לרעהו או אלת שבועה כשיבא הנטען להשבע לפני מזבח ה' בבית הזה. והנה אמרו אשר יחטא איש לרעהו יכלול חטא הממון כאמרו וחטאה בשגגה מקדשי ה' נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה : (לג) ושבו אליך והודו את שמך. הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתענשם

מצודת דוד

הבית אשר בניתי בית ה' : (כז) כי האמנם. האם אמת הדבר שישב אלהים בבית העשוי על ארץ בשמים הלא השמים לא יכלכלוך ומכ"ש הבית וא"כ במה היה בית ה' : (כח) ופנית. לזאת פנה נא אל תפלתי מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יקרא בית ה' : (כט) להיות. וזהו תפלתי להיות עיניך וגו' : אל המקום הזה. במקום הזה וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ותפשו ובהארון : (ל) ושמעת וגו'. ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך : ואתה תשמע וגו'. ר"ל לא שתשב פה לשמוע כ"א התפלה העשויה פה ישמע אל השמים ותקבלה ברחמים והסלח לעון המתפלל : (לא) איש לרעהו. בדבר ממון : ונשא בו אלה. ויחייב ט תוב שבועה להשביע : ובא אלה. ר"ל וישבע לפני המזבח : (לב) להרשיע רשע. לחייב את הרשע לתת גמול דרכו בראשו

מצודת ציון

אף כי לא אבלתכו (יחזקאל ט"ז) : (לא) ונשא. ענין חוב כמו כאשר נשא בו (ישעיה כ"ד) : אלה

וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה: לד וְאַתָּה
תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם:

לה בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־
יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ
וּמֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם:
לו וְאַתָּה ׀ תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ
לְחַטַּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי
תוֹרֵם אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־
בָהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר־
נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה:
לז רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי־יִהְיֶה
שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה
כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־
נֶגַע כָּל־מַחֲלָה: לח כָּל־תְּפִלָּה כָל־
תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם לְכֹל
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע
לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה:
לט וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ
וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל־
דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה
יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת־לְבַב כָּל־בְּנֵי הָאָדָם:
מ לְמַעַן יִרָאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם
חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה
לַאֲבֹתֵינוּ: מא וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר

בְּבֵיתָא הָדֵין: לד וְאַתְּ
תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא וְתִשְׁבּוֹק
לְחוֹבֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל
וּתְתִיבִינוּן לְאַרְעָא דִּיהַבְתָּא
לַאֲבָהַתְהוֹן: לה כַּד יִתְכְּלוּן
שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵי מִטְרָא
אֲרֵי יְחוֹבוּן קֳדָמָךְ וִיצַלּוֹן
לָקֳבֵיל אַתְרָא הָדֵין וְיוֹדוּן
לִשְׁמָךְ וּמֵחוֹבֵיהוֹן יְתוּבוּן
אֲרֵי תְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן:
לו וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָּא
וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵי עַבְדָּךְ
וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל אֲרֵי תַלְפִינוּן
יַת אוֹרְחָא דְתַקְנָא דִּיהָכוּן
בַּהּ וְתִתֵּן מִטְרָא עַל אַרְעָךְ
דִּיהַבְתָּא לְעַמָּךְ לְאַחְסָנָא:
לז כַּפְנָא אֲרֵי יְהֵי בְאַרְעָא
מוֹתָא אֲרֵי יְהֵי שִׁדָּפוֹנָא
יֵרָקָנָא גּוֹבָא שְׁמוֹטָא אֲרֵי
יְהֵי אֲרֵי יְעִיקוּן לֵיהּ בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן בְּאַרְעָא קִרְוֵיהוֹן
כָּל מַכְתַּשׁ כָּל מְרַע:
לח כָּל צְלוֹתָא כָּל בָּעוּתָא
דִּתְהֵי לְכָל אֱנָשָׁא לְכָל
עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּי יִדְעוּן גְּבַר
מַכְתַּשׁ לִבֵּיהּ וְיִפְרוֹס יְדוֹהִי
בִּצְלוֹ לָקֳבֵיל בֵּיתָא הָדֵין:
לט וְאַתְּ תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא
מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתָּךְ
וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן וְתַעֲבֵיד
בָּעוּתְהוֹן וְתִתֵּן לִגְבַר כְּכָל
אוֹרְחָתֵיהּ דְּגְלֵי קֳדָמָךְ לִבֵּיהּ אֲרֵי אַתְּ הוּא לֵית בַּר מִנָּךְ
קֳדָמָךְ לְחוּד גְּלַן לִבְבַיָּא דְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא: מ בְּדִיל
דְּיִדְחֲלוּן מִן קֳדָמָךְ כָּל יוֹמַיָּא דְּאִינוּן קַיָּמִין עַל אַפֵּי אַרְעָא
דִּי יְהַבְתְּ לַאֲבָהָתָנָא: מא וְאַף מִן בַּר עַמְמִין דְּלָא

רד"ק

הטובה: בבית הזה. כשאחרים בעיר אשר לא יצאו למלחמה יתפללו אליך בבית הזה על אחיהם שיצאו למלחמה ואתה תשמע תפלתם וסלחת לחטאתם והשבותם אל אדמתם: (לה) בהעצר שמים. כי תורם הדרך הטובה שתודיעם על איזה עון נעצר השמים ותורם הדרך הטובה ונתת מטר: (לז) רעב כי יהיה. והלא זכר שעצר השמים והוא הרעב אם כן מה טעם אמר אחר כן רעב כי יהיה לפי שיתכן שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שפירש אחר כן שדפון וירקון ארבה חסיל: כי יצר לו אויבו. פירוש או כי יצר לו אויבו: בארץ שעריו. בארצו בשעריו כמו שכתוב והצר לך בכל שעריך: כל נגע כל מחלה. אף על פי שזכרתי מצרכי עמך בפרט אשר יתפללו עליהם לפניך כן אני אומר על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם שכל תפלה וכל תחנה שיתפללו על כל נגע ועל כל מחלה אשר תהי' לכל אדם: (לח) לכל עמך ישראל. כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו אשר ידעו לבו מחה שלא נודע לאחרים כלומר בין מן המכאובים הנסתרים בין מן הנגלוים: ופרש כפיו אל הבית הזה. כמו בבית הזה כלומר יפרוש כפיו אל ה' בבית הזה או פירש בכל מקום שיהי' כנגד הבית הזה וכן תרגם לאפי ביתא הדין: (מ) למען ייראוך. ביו"ד האיתן לבד ופ"א הפעל נעלמת ופירושו כשיראו שתסלח

רש"י

(לה) כי תענם. למען תענם כי משמש לשון אשר: (לז) ירקון. שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות שבולת: ככל

רלב"ג

שתענם שינגפו לפני אויב והם ישובו אליך ויסורו מדרכיהם הרעים ויודו את שמך לתת שבח לשמך ולכבודך קודם התפלה כראוי ואחר כך יתפללו ויתחננו אליך בבית הזה לסלוח חטאתם ולהושיעם מיד אויב ולהשיבם לאדמתם אשר לקח מהם האויב הנה אתה תשמע השמים ותסלח להטאת עמך ישראל ותשיבם אל האדמה אשר נתת לאבותם: (לה) בהעצר שמים ולא יהיה מטר וגו'. הרצון באמרו כי תענם כי תענה גם חטאתם ותמיד על דרך אמרו ישמע אל ויענם שהרצון בו ויענה גם לדעת קצת המפרשים וכמוהו כן תוי שדי יענני ר"ל יענה בי. והנה שם מאוחר הקודם בזמן והוא שצריך תחלה שישובו מחטאתם כי תענה גם אשר על כן עצר את השמים ומטר לא היה ואחר זה ישבחו את הש"י ואחר נתינת השבח תהיה התפלה: (לו) כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה. ר"ל שבזה הענין תהיה תורם את הדרך הטובה כי יפשפשו במעשיהם ויסורו ממה שחטאו אשר עליו נענשו בזה העונש: (לז) רעב כי יהיה בארץ. ר"ל בסבת שטף מטר או ברד או בסבת הרוחות או בסבת חום השמש בשבלים אחר המטר שהם ענינים חוץ מדרך הטבע. והנה מה שיהיה בסבת העצר המטר כבר זוכר: דבר כי יהיה שדפון ירקון. ר"ל כי יהיה דבר בהתחדש אלו השדפון או הירקון או מה שידמה להם: ארבה חסיל כי יהיה. ויהיה ג"כ רעב בסבתם מפני אכילת' התבואות והשחתתם אותם: כי יצר לו אויבו בארץ שעריו. ר"ל שיבנה מצור סביב העיירו' באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות או לעבוד האדמה והנה יתחדש שם רעב בסבת זה: כל נגע כל מחלה. ר"ל כל מכה וכל חלי וכל צורך שהצטרך התפלה והתחנה עליו אשר קרה לאיש מה מישראל הנגע והמחלה או הצורך האחר או זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך. והנה הרצון באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך ישראל אשר תהיה לכל אחד מאנשי האדם אשר לעמך ישראל כי מהנכרי לא התפלל עתה שלמה: (לט) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו. כי באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם עם הש"י או תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי כוונו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד שתכף שבו

ישובון ו' בקריאת וסי' בהעצר שמים ולא יהיה מטר. והברו דד"ה. ופרויי ה' ישובון. והברו. וסליטי חרב ישובון. לכן יתנם עד עת יולדה. גבול שמת בל יעברון. תסתיר פניך יבהלון. ויגל אזנם למוסר. כל באיה לא ישובון: איבו ד' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סי' כ"ד: ידעון ד' בקריאה וסי' אהל גדלך דיהושע. כל תפלה כל תחנה דמלכים. ואתה תשמע השמים. שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי:

הולדות אהרן אל המקום הזה. שם ל: ואתה תשמע. תענית ח: מכון שבתך. חגיגה יב עקידה שער לב: את לבב. שם שער יד: למען ייראוך. שם שער לב:

מצודת ציון

אלה. ענין קללת השבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה'): (לה) בהעצר. בהמנע: תענם. מלשון ענוי ותשובה: (לו) תורם. תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כ"ח): (לז) שדפון. ענין לקוי הזרע עד לא נגמר בשולו: ירקון. שיח הכספת פני התבואה ונהפך לירקון: חסיל. מין ארבה: יצר. מלשון מצור: מחלה. מלשון חולי: (לח) נגע לבבו. ר"ל עון וחטא: הטויה

מצודת דוד

ברחמו הקבע לשקר עם המשביע בהגם ולפי באמר למעלה ובמעט וסלחת אחר על זה לא תסלה הואיל והלל הבית עם השבועה: ולהצדיק צדיק. את הנשבע באמת ואת המשביע בצדק: (לג) אשר יחטאו. על אשר חטאו: (לד) והשבותם. ר"ל כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם:

(לה) כי תענם. ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום: (לו) ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה: כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה ברחומם חסדי המקום: ונתתה. ולזה מלא משאלותם ותן המטר: (לז) רעב כי יהיה. מסבות אחרות לא מעצירת המטר: שדפון וגו'. והרעב מוכן לבוא: כי יצר לו אויבו. כשיבוא אויבו לצור עליו בארצו ובשעריו: כל נגע. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו: (לח) לכל האדם וגו'. לכל איש יחידי מכל עמך ישראל אשר תהיה בנגע לבבו לדעת שבא בעבור רשעו: (לט) ועשית. עשה שאלתו והחזר ומסרם ונתת לאיש ככל דרכיו ר"ל כפי כל הדרכים שאל:

רש"י

(מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי. ובישראל הוא אומר ונתת לאיש ככל דרכיו לפי שישראל מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל עובד גילולים קורא תגר ואומר בית ששמו הולך לסוף העולם נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש כשם שאין ממש בע"ג לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי אבל ישראל אם אתה רואה שהוא משחית בממונו את חבירו אל תתן לו: (מד) דרך העיר. פונים לצד ירושלים: (מה) ועשית משפטם. נקמתם באויביהם:

רד"ק

שתסלח להם בשובם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונש עון בא להם הנגע והמחלה לא שהוא מקרה ובעבור זה ייראוך וכן טעם כי עמך הסליחה למען תורא: (מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי. אף על פי שלא יהיה ראוי לכך תשמע תפלתו אבל בישראל אמר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו אבל הנכרי אף על פי שאין לבבו נכון אליך עשה ככל אשר יקרא אליך למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה ומתוך כך ידעו ליראה אותך כעמך ישראל: (מד) כי יצא עמך למלחמה על אויבו. דרך כלל: בדרך אשר תשלחם. כמו ויהי דבר שמואל לכל ישראל וגו' וכן כשהיו שואלים באורים ותומים כמו בדבר בנימין וכן בשלא יהיה עליהם עונש: (מה) ועשית משפטם. תעשה משפטם באויביהם וכן כי עשית משפטי ודיני וכת"י ותתפרע עולבנהון: (מו) כי יחטאו לך. כמו וכי יחטאו לך כלומר ואם יחטאו לך ואינן ראויין לתשוע' ושתנקום נקמתם באויביהם ויתחייבו גלות ויעשו תשובה בגלותם ויתפללו דרך ארצם תשמע

לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ
רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ׃ מב כִּי יִשְׁמְעוּן
אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה
וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־
הַבַּיִת הַזֶּה׃ מג אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל־
עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ לְיִרְאָה אֹתְךָ
כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא
עַל־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃
מד כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל־
אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְלוּ
אֶל־יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ׃
מה וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־
תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃
מו כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־
יֶחֱטָא וְאָנַפְתָּ בָם וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב
וְשָׁבוּם שֹׁבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ הָאוֹיֵב
רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ מז וְהֵשִׁיבוּ אֶל־
לִבָּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם וְשָׁבוּ ׀
וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שֹׁבֵיהֶם לֵאמֹר
חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ׃ מח וְשָׁבוּ
אֵלֶיךָ בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם
וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם אֲשֶׁר
נָתַתָּה לַאֲבוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ

מֵעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְיֵיתֵי מֵאַרְעָא רְחִיקָא בְּדִיל שְׁמָךְ׃ מב אֲרֵי יִשְׁמְעוּן יַת שְׁמָךְ רַבָּא וְיַת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא וּדְרָעָךְ מְרַמְמָא וְיֵיתֵי וִיצַלֵּי לָאַפֵּי בֵּיתָא הָדֵין׃ מג אַתְּ תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתָּךְ וְתַעְבֵּיד כְּכֹל דִּי יְצַלֵּי קֳדָמָךְ בַּר עַמְמִין בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא יַת שְׁמָךְ לְמִדְחַל קֳדָמָךְ כְּעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּלְמִידַּע אֲרֵי שְׁמָךְ אִתְקְרֵי עַל בֵּיתָא הָדֵין דִּי בְנֵיתִי׃ מד אֲרֵי יִפּוֹק עַמָּךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא דְּתִשְׁלְחִינּוּן וִיצַלּוֹן קֳדָם יְיָ לָאַפֵּי אוֹרַח קַרְתָּא דְּאִתְרְעֵיתָא בַהּ וּבֵיתָא דִּי בְנֵיתִי לִשְׁמָךְ׃ מה וּתְקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא יַת צְלוֹתְהוֹן וְיַת בָּעוּתְהוֹן וְתִתְפְּרַע עוּלְבַּנְהוֹן׃ מו אֲרֵי יְחוֹבוּן קֳדָמָךְ אֲרֵי לֵית אֱנָשׁ דְּלָא חָטֵי וְיֵחוֹל רוּגְזָךְ בְּהוֹן וְתִמְסְרִינּוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְיִשְׁבּוּנּוּן שׁוֹבֵיהוֹן לַאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן דִּרְחִיקָא אוֹ קְרִיבָא׃ מז וִיתִיבוּן לְלִבְּהוֹן בְּאַרְעָא דְּאִשְׁתְּבִיאוּ לְתַמָּן וִיתוּבוּן וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמָךְ בְּאַרְעָא שְׁבְיֵהוֹן לְמֵימַר חַבְנָא וְאַטְפְּשְׁנָא סְרַחְנָא׃ מח וִיתוּבוּן לְפוּלְחָנָךְ בְּכָל לִבְּהוֹן וּבְכָל נַפְשְׁהוֹן בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן דִּשְׁבוֹ יָתְהוֹן וִיצַלּוֹן קֳדָמָךְ לָאַפֵּי אוֹרַח אַרְעֲהוֹן דִּיהַבְתָּא לַאֲבָהָתְהוֹן קַרְתָּא

רלב"ג

ששבו מהם שמעת לקולם: (מא) וגם אל הנכרי וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. הנה לא אמר שלמה בנכרי שיתן לו הש"י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש"י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור סבב שיקרב לעבודת השם כישראל ובדי שיתפרסם כי שם ה' נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום תהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו: (מד) כי יצא עמך למלחמה על אויבו. עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה ובא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא יהיה אפשר שתהי' בבית המקדש כמו הענין בצאת ישראל למלחמה על אויבו ואמר בדרך אשר תשלחם העיר בזה שאין ראוי שיצאו למלחמה אם לא יהיו נמלכים בשכינה אם על יד נביא אם על יד אורים ותומים והתפלל שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה ר"ל שיתפללו נכח ירושלים ונכח בית המקדש ישמע הש"י תפלתם ותחנתם ויעשה משפטם לתת להם כדרכיהם אשר הם בהם בעת התפלה: (מו) כי יחטאו לך. זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו ישראל מעל אדמתם על רוב חטאיהם ושבו אל הש"י בארץ שוביהם והתודו את עונם ואת חטאתם אשר חטאו בהם ויכירו כי עונותיהם סבבו להם כל זה הרע וישובו אל הש"י ללכת בדרכיו בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך נגד ארץ ישראל נכח ירושלים ובית המקדש שמע ה' תפלתם ותחנתם עשה משפטם לפי היות לבבם אליך בעת התפלה בדרך שתסלח חטאיהם וגם פשעיהם שהם על דרך המרד ותתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום בארץ שהם גולים בה. והנה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה

שמה

ישמעון ה' וסי' נמסר בסדר דברים: וזרעך ה' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר עקב: ולדעת ה' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' ג': ונתתם ו' קמצין וסי' ואנפת בם ונתתם. וחברו דד"ה. וסלחת לעמך אשר חטאו. לקוח את הספרים. עשה לך מוסרות. וישאל דוד בה' לאמר האעלה דד"ה: נשבו ה' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל': שבו ד' בטעם מלרע בליש' וסי' ואת נשיהם שבו. ושבו אליך בכל לבבם דמלכים. וחברו ושבו אליך בכל לבם דד"ה. ועשרת אלפים חיים שבו:

תולדות אהרן המלנו ובעוים. יומא לו: והתפללו. ברכות לא:

מצודת ציון

(מב) הנטויה. מלשון הטיה: (מו) ואנפת. ענין כעס כמו אודך כי אנפת בי (שם י"ב): ושבום. מלשון שבים: (מז) ושבו. מלשון התובה: (מח) אשר שבו. מלשון שבים:

מצודת דוד

אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך: (מ) למען יראוך. בראותם טעם התפלה והתשובה הלכה לה הארה ידעו שיד ה' עשתה: (מא) למען שמך. בעבור פרסום שמך: (מד) בדרך אשר תשלחם. כי אין יוצאין במלחמה טרם ישאלו בה': דרך העיר. בהיותם בדרך לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בה ולזה אמר אף כשיכוונו שהלך תפלתם הממה דרך העיר והבית: (מה) ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד האויב: (מו) כי אין אדם וגו'. ר"ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז בודאי האף בם: (מח) דרך ארצם. כי בהיותם בארץ האויב ספיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעי' והבית

והבית אשר בנית לשמך : מט ושמעת
השמים מכון שבתך את תפלתם
ואת תחנתם ועשית משפטם :
נ וסלחת לעמך אשר חטאו לך
ולכל פשעיהם אשר פשעו בך
ונתתם לרחמים לפני שביהם
ורחמום : נא כי עמך ונחלתך הם
אשר הוצאת ממצרים מתוך כור
הברזל : נב להיות עיניך פתחת אל
תחנת עבדך ואל תחנת עמך
ישראל לשמע אליהם בכל קראם
אליך : נג כי אתה הבדלתם לך
לנחלה מכל עמי הארץ כאשר
דברת ביד משה עבדך בהוציאך
את אבתינו ממצרים אדני יהוה :
נד ויהי ככלות שלמה
להתפלל אל יהוה את כל התפלה
והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה
מכרע על ברכיו וכפיו פרשות
השמים : נה ויעמד ויברך את כל
קהל ישראל קול גדול לאמר :
נו ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו
ישראל ככל אשר דבר לא נפל
דבר אחד מכל דברו הטוב אשר
דבר ביד משה עבדו : נז יהי יהוה
אלהינו עמנו כאשר היה עם
אבתינו אל יעזבנו ואל יטשנו :
נח להטות לבבנו אליו ללכת בכל
דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו
ומשפטיו אשר צוה את אבתינו :
נט ויהיו דברי אלה אשר התחננתי
לפני יהוה קרבים אל יהוה אלהינו
יומם ולילה לעשות משפט עבדו

בניתי ק' י"ב חס' · ו' בכוף תיבותא וקרי' · ו' קמץ · ל' · כל ס' פתח' כהרת חס' ד"ס פתחות כהרות כתיב כן · ל' · ז' וכל חס' דמ' כמ"א · ל' · ל' וחס' ל' חס' ו"ו קדמא · כל נ"ס מ"ע נמ"ד חס' · ל' · ד' · ד' · לקף סימן · י"א רפין

רדק

דאתרעיתא וביתא דבניתי לשמך : מט ותקבל מן שמיא מאתר בית שכינתך ית צלותהון וית בעותהון ותתפרע עולבנהון : נ ותשבוק לעמך דחבו קדמך ולכל מרדיהון די מרדו בך ובמימרך ותתנינון לרחמין קדם שוביהון וירחמון עליהון : נא ארי עמך ואחסנתך אינון דאפיקתא ממצרים מגו כורא דברזלא : נב למהוי רעוא קדמך לקבלא בעות עבדך ובעות עמך ישראל לקבלא צלותהון בכל עדן דאינון מצלן קדמך : נג ארי את אפרשתנון לך לאחסנא מכל עממי ארעא כמא דמלילתא ביד משה עבדך באפקותך ית אבהתנא ממצרים יי אלהים : נד והוה כד שיצי שלמה לצלאה קדם יי ית כל צלותא ובעותא הדא קם מן קדם מדבחא דיי מדהוה ברע על ברכוהי וידוהי פריסן בצלו לצית שמיא : נה וקם ובריך ית כל קהלא דישראל קל רב למימר : נו בריך יי די יהיב ניחא לעמיה ישראל ככל די מליל לא בטיל פתגמא חד מכל פתגמוהי תקניא די מליל בידא דמשה עבדיה : נז יהי מימרא דיי אלהנא בסעדנא כמא דהוה בסעדא דאבהתנא לא ישבקיננא ולא ירחקיננא : נח לאפנאה לבנא לדחלתיה למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי דפקיד ית אבהתנא : נט ויהון פתגמי אלין די בעיתי מן קדם יי מתקבלין קדם יי אלהנא יימם וליליא למעבד דין

תשמע תפלתם. וכן רבנו כדניאל שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלים : (מט) ועשית משפטם. בשוביהם שלא חמלו עליהם והכבידו עוליהם ועוד תתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום שיניחום לצאת מהגלות ולשוב לארצם כמו שעשה כורש מלך פרס : (נא) מתוך כור הברזל. כי כמו שצורפין הכסף והזהב בכור כן נצרפו במצרים בעבודה קשה ומה שאמר הברזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה אמר הברזל לחוזק הצרוף שנצרפו שם : (נב) בכל קראם אליך. בכל עת שיקראו אליך בצרתם וישובו אליך וכן כה' אלהינו בכל קראינו אליו בתשובה : (נו) ככל אשר דבר. והניח לכם מכל אויביכם : (נח) להטות את לבבנו אליו. טעמו דבק עם יהי ה' אלהינו עמנו : (נט) יומם ולילה. להיות שמירתו תמיד לעשות משפטינו ופירוש משפט במקום הזה כמו כמשפט הבנות יעשה לה והדומה לו כלומר לתת לנו

דבר

רשי

(נא) כור. הברזל. אותם שמזקקין בו זהב קרוי כור : (נו) ככל אשר דבר. והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכם (דברים י"ב י') : (נט) לעשות משפט עבדו. ומשפט עמו. לתקוע עלבונם מיד האויב :

את

רלבג

ממה שיצטרך אל עונש השגגה הפרטית ושישלם עון העם כיושב או בארץ ישראל כאמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה : (נב) לשמוע אליהם בכל קראם אליך. ר"ל בכל מה שיבקשו ממך בהיותם בארץ טוביהם ואף על פי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר שהם מתפללים לנכחו לפי מה שאפשר להם : (נד) ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה'. למדנו מזה שהמלך כרע על ברכיו מהתחלת תפלתו עד כלותו אותה. ומזה המקום אמרו רבותינו שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו : (נו) אשר נתן מנוחה לעמו ישר' ככל אשר דבר. הנה זה הוא מה שאמר בפרשת ראה וגו' וישבתם בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח : (נח) להטות לבבנו אליו. ר"ל שיהי' השם עמנו באופן שישתדל לקנות לבבנו אליו לעבודתו בהנהגתו לו כמו שעש' לאבותינו בהיותם במדבר. ולא יעזבנו על הנהגתו ולא יטשנו בשיסלק השגחתו ממנו : (נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ר"ל שיתן לכל אחד מהם לפי הראוי לו ולא יסתיר פניו מהם בעת חטאתם אבל יוכיחם בדרך שיחזרו למוטב. ובזה יתפרסם לכל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים ואין עוד ר"ל כי בראותם בהשגחתו ישראל הם נענשים ומוכים מחטאם השי"ת

הוא

תולדות אהרן ויהי ככלות. עם לך מגלה בב לא בכוונות יו (ברכות ג) :

עבדך לעבדך ד' קמצין וסי' נמסר בסדר בהעלתך : לבבנו ד' בקריאה וסי' אחינו המסו את לבבנו לאמר עם. ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח. להטות לבבנו אליו ללכת. נשא לבבנו אל כפים אל אל : ללכת בכל דרכיו דסמיכי ד' בקריאה וסי' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל. כי אם שמור תשמרון את כל המצוה. רק שמרו מאד. להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו : ויהיו י"א רפין בקריאה וסימ' נמסר בסדר תרומה :

מצודת ציון

(נא) כור. שם כלי יתיכו בה זהב וכסף כמו וכור לזהב (משלי י"ז) : (נז) יטשנו. ענין עזיבה וכפל הדבר במ"ש : (נט) משפט. ענין צורך וכן

מצודת דוד

והבית : (מט) ועשית משפטם. לנקום מאויביהם למען ידעו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל : (נ) ונתתם לרחמים. במה שתנקום בהם יבינו שמהראוי לרחם על ישראל וכן יעשו כי ירחמו : (נא) מתוך כור הברזל. מתוך קושי השעבוד וכאלו היו נתונים בכור הברזל העומד על האש : (נב) להיות. ר"ל הגאולה ממצרים היתה בכדי להיות עיניך פתוחות בין אל יחיד בין אל רבים : בכל קראם. בכל דבר אשר יקראו אליך : (נג) כי אתה הבדלתם. לפי שהבדלתם מכל האומות להיות הם לך לנחלה א"כ מהראוי לשמוע אליהם בכל קראם אליך : (נד) מכרוע. ממה שהיה כורע על ברכיו בעת תפלתו : (נו) ברוך ה'. מה שבירך את העם ראה כי טוב לברך את ה' בראשונה : לא נפל. ר"ל לא נחסר : (נז) עם אבותינו. הם אנשי דור המדבר שהיתה השכינה שורה עמהם בתמידות : (נח) להטות. וכו'. כמו שהטה לבב אבותינו בהיות הדור מצוי להם : (נט) דברי אלה. האמורים למעלה בדברי התנהו אשר מאל על כל המתפללים : קרובים. להיות התפלות קרובים להשמע לה' בכל עת התפלה בין ביום בין בלילה : לעשות. ר"ל לשמוע התפלה ולעשות המבוקש : משפט עבדו וגו'. ר"ל דבר שאצטרך בין ליחיד

בין

רשי

(סד) את תוך החצר. דברים ככתבן דברי רבי יהודה קדש את רצפת העזר' בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה: כי מזבח הנחשת. מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחושת: קטן מהכיל את העולה ואת המנחה. שהרבו להביא. אמר לו ר' יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזהו היה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמש מאות שבעים ושש כשל משה אם כן מה קידש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה: קטן מהכיל. בשל משה הוא אומר כאדם שאומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה: (סה) מלבוא חמת. שהוא בצפונה של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהוא כנגדו בדרומה בגלה מסעי: שבעת ימים

רדק

דבר יום ביומו מה שאנו צריכי' להשפיע לנו הטובה ולשמרנו מרעה ובזה ידעו כל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים כי הדבקים בו שביעי' טובה ונשמרים מרעה: (סד) קדש המלך את תוך החצר. הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים והיינו אומר על מזבח הנחשת שעשה משה כי כפירוש אמרו בדברי הימים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל משה גנוז עם אהל מועד כמו שפירשנו למעלה מזבח הנחשת שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים רחבו לא היה יכול להכיל רב העולות והחלבים שהרי מזבח הנחשת שעשה משה היה חמש על חמש ואמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא ומזבח הנחש' שעשה שלמה היה עשרים על עשרים ולפי חשבון עולות וחשבון אמות לא היה מזבח שעשה שלמה מכיל אלא ששה עשר אלף והוא אומר בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ואם תאמר כל אלו לא היו אלא החלבים כי שלמים היה כל אלו ובמזבח של משה אמר אלף עולות שהיו כלם כליל נאמר כי גם הנה היו עולות רבות ומנחות כי לא מנה אלא השלמים והעולות שהיו רבים עד כי בין העולות והמנחות וחלבי השלמים לא יכול מזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל ודברי רבותינו ז"ל מחלוקת בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו ויש אומרים כי מזבח אבנים בנה תוך החצר ואמר עוד כי מזבח אבנים הוא שעש' שלמה לא מזבח נחשת ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחשת וכן אמר כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכיל להכיל פי' מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברים של תימה הם ואפשר כי מה שאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא לא בפעם אחת אלא קודם שובו מגבעון לירושלים כמו שפירשנו בדברי הימים: (סה) את החג. חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה סמוכה לחג הסוכות ועשו שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי חג הסכות ואומר ארבעה עשר יום להודיע כי סמוכים היו לא היה הפרש ביניהם וביום השמיני שאומר שלח את העם הוא שמיני עצרת ולא נוכל לפרש כי שבעת ימי חנוכ' היו אחר שבעת ימי סכות ויום השמיני שמיני לחנוכה שהרי אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם ואם תאמר יום שמיני עצרת אינו אלא כ"ב לחדש ואיך אמר וביום עשרים ושלשה אמרו רבותינו ז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג וביום שלשה ועשרים לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליהם ואף

[מקרא]

ומשפט עמו ישראל דבר־יום ביומו׃
ס ס למען דעת כל־עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד׃
סא והיה לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה׃
סב והמלך וכל־ישראל עמו זבחים זבח לפני יהוה׃
סג ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליהוה בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את־בית יהוה המלך וכל־בני ישראל׃
סד ביום ההוא קדש המלך את־תוך החצר אשר לפני בית־יהוה כי־עשה שם את־העלה ואת־המנחה ואת חלבי השלמים כי־מזבח הנחשת אשר לפני יהוה קטן מהכיל את־העלה ואת־המנחה ואת חלבי השלמים׃
סה ויעש שלמה בעת־ההוא את־החג וכל־ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד־נחל מצרים לפני יהוה אלהינו

ד' כלוי' ; כ' את בית האלהים דד"ה ו' ; כ' ; ח' ; פ' ; נ"צ מלעות פסוקים

[תרגום]

עבדיה ועולבן עמיה ישראל פתגם יום ביומיה׃
ס בדיל דידעון כל עממי ארעא ארי יי הוא אלהים לית עוד׃
סא ויהי לבכון שלים בדחלתא דיי אלהנא למהך בקימוהי ולמטר פקודוהי כיומא הדין׃
סב ומלכא וכל ישראל עמיה מנכסין נכסת קודשין קדם יי׃
סג ונכס שלמה ית נכסת קודשיא די נכים קדם יי תורי תרתין רבוא ותרין אלפין ועאנא תרתא עסרי רבוא וחניכו ית בית מקדשא דיי מלכא וכל בני ישראל׃
סד ביומא ההוא קדיש מלכא ית גו דרתא די קדם בית מקדשא דיי ארי עבד תמן ית עלתא וית מנחתא וית תרבי נכסת קודשיא ארי מדבחא דנחשא די קדם יי דחיק מלסוברא ית עלתא וית מנחתא וית תרבי נכסת קודשיא׃
סה ועבד שלמה בעדנא ההיא ית חגא וכל ישראל עמיה קהלא רב ממעלנא דחמת עד נחלא דמצרים קדם יי

ואת המנחה ח' וסי' נמסר בסדר פקודי:

תולדות אהרן דבר יום ביומו. מגלה כ (ר"ה ט סנהדרין כ): ויזבח שלמה. זבחים נט: ביום ההוא. שם: ויעש שלמה. מ"ק ט הוריות ג (פסחים לד):

רלבג

הוא נעתר להם: (סד) ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר. ר"ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר"ל חצר הכהנים באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחש' שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו כמו שנזכר בדברי הימים היה קטון מהכיל ושם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהכיל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבנים שלמות כמו שנזכר בתורה אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך: (סה) מלבוא חמת עד נחל מצרים. הם היו שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שנזכר בפרשת אלה מסעי: שבע' ימים ושבעת ימים ארבע' עשר יום. כבר נתבאר בספר ד"ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבעת ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבעת ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחריו שהוא עשרים ושלש שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום היינו יכולים לומר שכבר עשו חנוכת המזבח אחר החג של ראש השנה בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבע' עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל שמיני בתשרי ושלמו שבעה ימים לו בבא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום הכפורים ואכלו ושתו בו או לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקום באופן שלם. ואם היה שיעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע"י נביאים היו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג סוכות תעשה לך שבעת ימים ואע"פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה

מצודת דוד

[...]ן לרבים: דבר יום ביומו. ר"ל דבר הנצרך ביום ההוא יעשה ביומו: (ס) למען [...]עת. בראותם השגחתו הנפלא בעמו: (סא) והיה לבבכם שלם. כלומר בן יהיה [א]שר יהיה לבבכם שלם וכו' אבל בזולת זאת לא תועיל התפלה עם שתהיה [...]בים הזה: כהיום הזה, אשר לבבכם שלם עם ה': (סד) קדש המלך. בקדושת המזבח: תוך החצר. רצפת חצר הכהנים: כי עשה שם. על הרצפה ההיא: מזבח [ה]נחשת. אשר עשה שלמה כמ"ש בד"ה כי מזבח הנחושת אשר עשה שלמה וכו' ר"ל מזבח אבנים תחת מזבח נחושת שעשה משה במדבר: קטן מהכיל וכו'. היה קטן מלהחזיק [כ]ל הקרבנות המרובים: (סה) את החג. חנוכת הבית נקרא גם הוא חג בהיותו קרוב אל החג: או נקרא חג בעבור רבוי הקרבנות כמו אסרו חג (תהלים קי"ח) ור"ל [ק]שרו הקרבנות: מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהוא בפאת הדרומי: שבעה ימים וגו'.

מצודת ציון

וכן כמשפט השבת יעשה לו (שמות ל"א): (סג) ויחנכו. התחלת הדבר ושימוד בו מעשה ואילך קרויה החנכה בלשון מקרא: (סד) מהכיל. מהחזיק כמו אלפים בת יכיל (לעיל ז'): השק

רדק

ואף על פי שעשו שבעת ימי חנוכה קודם חג הסוכות ויום הכפורים בכללם ואפשר שאותו היום לא אכלו שהרי מצוה להתענות והכרת האוכל בו ואף על פי שאומר כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים ובכל יום היו מקריבים זבחי שלמים הקריבו השלמים גם אותו היום אבל לא אכלום באותו היום עד הלילה ומחרתו אבל רבותינו ז"ל אמרו כי אכלו אותו יום הכפורים כי בכלל ימי המשתה היה ולמדו זה מחנוכת המשכן מה שם עשו שלמים בשבת אף על פי שהוא באסור סקילה יום הכפורים שהוא אסור כרת לא כל שכן וחנוכת המשכן שבת היה בכלל שנים עשר יום כי רצופין היו ולמדו זה מדכתיב ביום עשתי עשר יום ביום שנים עשר יום מה יום כלו רצוף אף ימים אלו כלם רצופין ולמדו יום זה מדכתיב כאן י"ד יום מיום שכתוב שם והקשו ואמרו ושמא עשו ביום הכפורים זה שלמים ולא אכלו ותרצו אין שמחת הגוף אלא באכילה ושתיה וזהו שאמר הכתוב וילכו לאהליהם שמחי וטובי לב רוצה לומר על העון שנתכפר להם שיצאתה בת קול ואמרה להם כלכם מזומנים לחיי העולם הבא ועל דרך פשט הפסוק מפרש על הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו ופי' לדוד עבדו שקיים לו מה שהבטיחו כי היוצא מחלציו יבנה הבית ויהיה שלום ושקט בימיו לישראל וכן היה כי כל המלכים היו עובדים אותו ומביאים לו מנחה ועל כל זה הלכו לאהליהם שמחים וטובי לב ובדברי הימים אומר על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד ולשלמה ולישראל עמו ורבותינו ז"ל דרשו לדוד עבדו כי בשעה שבקש שלמה להכניס ארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כיון שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה וידעו כל ישראל שמחל הקדוש ברוך הוא לדוד על אותו עון וזהו אשר עשה ה' לדוד עבדו: מלבא חמת עד נחל מצרים. הזכיר גבול א"י צפון ודרום: (א) ואת כל חשק שלמה. כמו שמפורש בדברי הימים ואת כל הבא על לב שלמה לעשות עשה בבית ה' ובביתו והצליח: (ג) והיו עיני ולבי שם כל הימים. השגחתי ורצוני יהי שם כל הימים ותרגם יונתן ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא: (ו) אם שוב תשובון אתם. פירשו אתה וישראל:

מלכים א ח ט

שבעת ימים ושבעת ימים
ארבעה עשר יום: סו ביום השמיני
שלח את־העם ויברכו את־המלך
וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב
על כל־הטובה אשר עשה יהוה
לדוד עבדו ולישראל עמו:
ט א ויהי ככלות שלמה לבנות את־
בית־יהוה ואת־בית המלך ואת כל־
חשק שלמה אשר חפץ לעשות:
ב וירא יהוה אל־שלמה שנית כאשר
נראה אליו בגבעון: ג ויאמר יהוה
אליו שמעתי את־תפלתך ואת־
תחנתך אשר התחננתה לפני
הקדשתי את־הבית הזה אשר בנתה
לשום־שמי שם עד־עולם והיו עיני
ולבי שם כל־הימים: ד ואתה אם־
תלך לפני כאשר הלך דוד אביך
בתם־לבב ובישר לעשות ככל
אשר צויתיך חקי ומשפטי תשמר:
ה והקמתי את־כסא ממלכתך על־
ישראל לעלם כאשר דברתי על־
דוד אביך לאמר לא־יכרת לך איש
מעל כסא ישראל: ו אם־שוב תשבון
אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו
מצותי חקתי אשר נתתי לפניכם
והלכתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם: ז והכרתי את־
ישראל מעל פני האדמה אשר נתתי

תרגום

אדהנא שבעא יומין חנכת
ביתא ושבעא יומין חגא
ארבעת עשר יומין:
סו ביומא תמינאה שלח
ית עמא ובריכו ית מלכא
ואזלו לקירויהון כד חדן
ושפירא לבהון על כל
טבתא דעבד יי לדוד
עבדיה ולישראל עמיה:
א והוה כד שיצי שלמה
למבני ית בית מקדשא
דיי וית בית מלכא וית
כל רעות שלמה דאתרעי
למעבד: ב ואתגלי יי
לשלמה תנינות כמא
דאתגלי ליה בגבעון:
ג ואמר ליה יי שמיע
קדמי צלותך ובעותך
דבעיתא מן קדמי
אקדישית ית ביתא הדין
די בניתא לאשראה שכנתי
תמן עד עלמא ותהי
שכנתי שריא ביה אם
רעותי מתעבדא תמן כל
יומיא: ד ואת אם תהך
קדמי כמא דהליך דוד
אבוך בקשיטות לבא
ובתריצותא למעבד ככל
דפקידתך קימי ודיני תטר:
ה ואקים ית כורסי
מלכותך על ישראל לעלם
כמא דמלילית עם דוד
אבוך למימר לא יפסוק
לך גבר מעל כורסי
מלכותא דישראל: ו אם
מיתב תתובון אתון
ובניכון מבתר פולחני ולא תטרון פקודי קימי די יהבית קדמיכון ותהכון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון
להון: ז ואשיצי ית ישראל מעל אפי ארעא די יהבית להון וית ביתא

רשי

ימים. של חינוך: שבעת ימים. חג הסוכות נמצא שאכלו ושתו ביום הכיפורים: (סו) לדוד עבדו. להודיע שמחל לו שנותיו כדאיתא במועד קטן בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי העולם הבא:

(ג) והיו עיני ולבי. תרגום יונתן ותהי שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא. והא עיני שם אם לבי וחפצי שם:
ואת

ולשנינה

רלבג

הנה היה מהחכמה במה שנחתו לחיות חנכת המזבח באלו השבעת ימי' שזכרנו מה שנעיר עליו בזכרנו התועלות המגיעות מזה

ביום השמיני ג' ר"פ וסי' נמסר בסדר נשא: שמחים ד' וסי' וימשחו אתו צדוק. שמחים וטובי לב על כל הטובה. וחברו דד"ה על הטובה. הגדיל ה' לעשות עמנו: ויאמר ה' אליו ו' ר"פ וסי' מי שם פה לאדם. ואת הארץ אשר. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העיר בתוך. קרא שמו יזרעאל: חקתי כל אוריתא חס' במ"א וכל נביאים וכתובים דכוות' מלא במ"ש חס' וסי' נמסר בסדר תולדות: חקתי ג' דסמיכי בקריאה וסי' עקב אשר שמע אברהם בקולי. אם שוב תשובון דמלכים. ויער ה' את רוח:

תולדות אהרן ביום השמיני. שבת לא מ"ק ט: לשום שמי. סוטה לה: והיו עיני. ברכות סב יבמות קה (ברכות ח):

מצודת ציון

ט (א) חשק. ענין אהבה:

מצודת דוד

בתחילה עשו שבעת ימי חנוכת הבית ואח"כ שבעת ימי החג והרבו בהם בהקרבנות בעבור חנוכת הבית: ארבעה עשר יום. ללמד שהיו רצופים: (סו) ביום השמיני. מימי החג הוא שמיני עצרת: שלח את העם. ר"ל נטלו ממנו רשות ללכת כי לא הלכו בי"ט וביום המחרת טרם הלכו חזרו ליטול רשות ולזה נאמר בד"ה בכ"ג בחודש שלח את העם והוא היום שאחר החג: לדוד עבדו. שקיים לו הבטחתו אשר בנו יושב על כסאו בנה הבית: ולישראל עמו. על כי ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי: (ב) כאשר וגו'. ר"ל באופן מראה הגדולה שנראה אליו בגבעון: (ג) לשום שמי. לתת בה שמי להיות בית ה': עיני ולבי. ר"ל השגחתי: (ו) אתם. ר"ל אתם ובני הדור הזה: (ז) תשלח. ר"ל תחרב הבית: למשל. ימשלו בהם לדמיון לדבר מה לפי גודל המפלה אשר תבוא עליהם:
יהים

רשי

(ז) ואת הבית אשר הקדשתי לשמי. תנאי הוא בוני ובניכם ואם לא תשמעו מה נאמר שם והשמותי את מקדשיכם (ויקרא כ״ו ל״א): ולשנינה. כתרגום ולשועי יספרו את הרעות הבאות עליו ויתלעגו בו כמו ויספר ואשתעי. ולשון שנינה אף הוא לשון דבור דכתיב ושננתם לבניך (דברים ו ז׳): (ח) והבית הזה יהיה עליון. כל זמן שלא חטאת׳ ומשתחטאו כל עובר עליו ישום וישרוק וכן כתוב (בדברי הימים ב׳ ז׳ כא) והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו׳ וכה פתרונו והבית הזה אשר היה עליון ונורא אף לעובדי כוכבים כמו שאמר למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו׳ ועכשיו בחרבנו כל העובר עליו אף עובד כוכבים ישום וישרוק ויאמר כי חטאו של ישראל גורם: ישום. יתמה כמו ושממו עליה אויביכם. על יומו נשמו אחרונים: ושרק. שופיל״ר בלע״ז וכן דרך כל הרואה חורבן פתאום לשרוק: (י) עשרים שנה. שבע שנים לבית ה׳ ואת ביתו שלש עשרה שנה כמו שאמר למעלה: (יא) נשא את שלמה. ענין עמס כלכל את משאו בדבר זה: (יג) ארץ כבול. ארץ כבלים ארץ טיט שהרגל משתקע ונכבלת בה: (טו) וזה דבר המס. מה שמפרש בסוף הענין כל הפס הטותר ונומר ויעלם שלמה למס עובד אותו המס היה לבנות בו את כל אלה

רדק

(ז) ולשנינה. לדבור שידברו העמים על רוב רעתם: (ח) יהיה עליון. כמו שאומר בדברי הימים אשר היה עליון ויונתן תרגם דהוה עילאי יהא חריב ויש מפרשים יהיה חרב ויפרשו עליון לשון כריתה כמו כעלות גדיש בעתו. אל תעלני בחצי ימי: (י) מקצה עשרים שנה. מסוף עשרים שנה שבנה בית ה׳ בשבע שני׳ וביתו בשלש עשרה שנה הרי עשרים ובבנינים האלה נשא וסייע חירם את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב ובגמול זה גמלהו המלך שלמה ונתן לו עשרים עיר בארץ הגליל ולא ישרו בעיניו וקראן ארץ כבול ר״ל סגור שלא היו עוברים ושבים שם מגריעות הארץ ובדברי רז״ל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות ורב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה פי׳ ארץ חול ואמאי קרי ליה ארץ כבול דמשתקעה כרעה בגובה כי כבלה פירוש שרגליו של אדם משתקע בה מחמת החול כאלו הם כבולות על כן אינה עושה פירות ובדברי הימים אומר כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו והושיב שם בני ישראל וכן היה כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו ושלמה גם כן נתן לחירם עשרים עיר בארץ הגליל וזה עשו לחזק הברית ביניהם וזכר בזה הספר מה שנתן שלמה לחירם וזכר בדברי הימים מה שנתן חירם לשלמה: (טו) וזה דבר המס. נמשך טעמו עד כל העם הנותר כי מהם לקח לעבדים למס חוצב בכל שנה לבנות הבתים והערים האלה והוא מה שאמר למעלה

ז לָהֶם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי
לִשְׁמִי אֲשַׁלַּח מֵעַל פָּנָי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל
לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים׃
ח וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֶלְיוֹן כָּל־עֹבֵר
עָלָיו יִשֹּׁם וְשָׁרָק וְאָמְרוּ עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה׃
ט וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־אֲבֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִקוּ בֵּאלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם וַיַּעַבְדֻם עַל־כֵּן
הֵבִיא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה
הַזֹּאת׃
י וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר־
בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־בֵּית
יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
יא חִירָם מֶלֶךְ־צֹר נִשָּׂא אֶת־שְׁלֹמֹה
בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבַזָּהָב
לְכָל־חֶפְצוֹ אָז יִתֵּן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
לְחִירָם עֶשְׂרִים עִיר בְּאֶרֶץ הַגָּלִיל׃
יב וַיֵּצֵא חִירָם מִצֹּר לִרְאוֹת אֶת־הֶעָרִים
אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא יָשְׁרוּ
בְּעֵינָיו׃ יג וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ
כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
יד וַיִּשְׁלַח חִירָם לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים
כִּכַּר זָהָב׃ טו וְזֶה דְבַר־הַמַּס אֲשֶׁר־
הֶעֱלָה ׀ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־

ס״ז דְאַקְדֵּשִׁית לִשְׁמִי אַרְחֵיק מִקֳּבֵל מֵימְרִי וִיהֵי יִשְׂרָאֵל לְמַתַל וּלְשׁוֹעֵי בְּכָל עַמְמַיָא׃ ח וּבֵיתָא הָדֵין דַהֲוָה עִילָאֵי יְהֵי חֲרִיב כָּל דְיֶעְבַּר עֲלוֹהִי יִבְהֵי וְיָנוּד וְיֵימְרוּן עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא וּלְבֵיתָא הָדֵין׃ ט וְיֵימְרוּן עַל דִי שְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן דְאַפֵּיק יַת אֲבָהַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאִתְקִיפוּ בְּטַעֲוַת עַמְמַיָא וּסְגִידוּ לְהוֹן וּפְלַחוּנוּן עַל כֵּן אַיְתֵי יְיָ עֲלֵיהוֹן יַת כָּל בִּישְׁתָּא הָדָא׃ י וַהֲוָה מִסּוֹף עַשְׂרִין שְׁנִין דִי בְנָא שְׁלֹמֹה יַת תְּרֵין בָּתַּיָא יַת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא׃ יא חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר סוֹבֵר יַת שְׁלֹמֹה בְּאָעֵי אַרְזִין וּבְאָעֵי בִירוֹן וּבְדַהֲבָא לְכָל צוֹרְכֵיהּ בְּכֵן יְהַב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְחִירָם עַסְרִין קִרְוִין בְּאַרְעָא גְלִילָא׃ יב וּנְפַק חִירָם מִצוֹר לְמִסְעַר יַת קִרְוַיָא דִיהַב לֵיהּ שְׁלֹמֹה וְלָא כַשְׁרִין בְּעֵינוֹהִי׃ יג וַאֲמַר מָה קִרְוַיָא הָאִלֵין דִי יְהַבְתְּ לִי אָחִי וּקְרָא לְהוֹן אַרְעָא כָּבוּל עַד יוֹמָא הָדֵין׃ יד וּשְׁדַר חִירָם לְמַלְכָּא מְאָה וְעַשְׂרִין כִּכְּרֵי דַהֲבָא׃ טו וְדֵין פִּתְגָם מַסְקֵי מִסִּין דְמַנֵּי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמִבְנֵי יַת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וְיַת

ו׳ את הבית ח׳ בקריאה וסימן ואת הבית יקציע מבית סביב. אשר הקדשתי לשמי. וחברו. ואת הבית אשר אמרתי דדברי הימי׳. ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים דדברי הימים. ויהי מקצה ח׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויהי מקצת שלשת ימים ויעבירו. אחרי אשר כרתו. עשרים שנה אשר בנה דמלכים. ותשב האשה מארץ פלשתים. ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר ה׳ דיחזקאל. נשא ו׳ ד׳ כתיב שא וב׳ כתיב סה וסי׳ נמסר בסדר וירא: וזה דבר ג׳ ר״פ וסי׳ וזה דבר השמטה שמוט כל בעל. וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי. וזה דבר המס אשר העלה שלמה:

תולדות אהרן ויסי מקצה. (ר״ס נו): ולא ישרו. שבת נד: ויאמר. שם:

רלבג

מזה הספור: (ח) והבית הזה יהיה עליון. ר״ל והבית הזה אשר היה עליון כטעם אמרו ככה יעשה איוב הרצון בו ככה היה עושה וכן כתיב בספר ד״ה שנאמר שם והבית הזה היה עליון: כל עובר עליו ישום ושרק. ר״ל שכל עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם וישרוק בשפתיו על זה מרוב ההתפעלות ויכירו כלם כי זה היה בחטא ישראל כי הש״י יביא על ישראל מהרעות או מה שיוכר בו לכל כי שנותיהם גרמו הלא תראה כי נבוכדנצר כאשר החריב בית המקדש שלח רב טבחים לירמיה כמו שכתוב בספר ירמיה ואמר לו ה׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה׳ כאשר דבר כי חטאתם לה׳ ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה: (יא) נשא את שלמה. הוא מענין ארוחה ומשאת כטעם אם נשאת נשא לנו או יהיה הרצון בזה שהוא רומם ונשא בזה את שלמה שהעביד עצמו לעשיית מלאכתו: אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל. כבר נזכר בספר ד״ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות הושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל: (יג) ארץ כבול. ר״ל ארץ חול שאינה עושה פירות: (טו) וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה. הרצון בזה כי זה דבר המס אשר

מצודת דוד

(ח) יהיה עליון. כמו היה עליון עתיד במקום עבר ור״ל הבית שהיה עליון והחשוב יהיה חרב וכל עובר יתמה על חורבנו: ואמרו. אלו לאלו: (יא) חירם. לפתי הבתים האלה היה חירם סובל אותו במה לו די סיפוק עצי ארזים וכו׳: אז. אחר השלמת הבתים אז נתן המלך לחירם לתשלום גמול מלבד החטים והשמן האמור למעלה: (יג) ארץ כבול. ר״ל ארץ טיט אשר הרגלים משתקעים בה כאלו אסורים בכבלי ברזל ובעבור זה היו מעטים פירותיה: (טו) וזה דבר המס. ר״ל המס

מצודת ציון

(ז) ולשנינה. ענין דבור כמו ושננתם לבניך (דברים ו׳) ור״ל יספרו במסם: (ח) ישום. ענין תמהון כמו ישומו ישרים (איוב י״ז): ושרק. קול הבאה בקבוץ השפתים קרויה שריקה והדרך לעשותה בעת יראו חורבן דבר חשוב וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו׳): (יא) נשא. סבל המשא הסיוע: (יג) אחי. אוהבי ורעי: כבול. מל׳

למעלה ע' אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר מל יהושע ספי' וזה הדבר שבעבורו מל יהושע . וכן זה פירושו וזה דבר המס שבעבורו העלהו שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית ה' ולא זכר המס ולמטה זכר אותו באומרו כל העם הנותר וגו' :

אלה : ואת המלוא . מקום היה בירושלים כעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקף חומה כתוכה ומלאו לתוכה עפר : (טז) שלוחים . נדוניא : (יח) ואת תדמור במדבר בארץ . אצל הישוב : (יט) ערי המסכנות . קרוי בית אוצריא : (כג) שרי הנצבים . ממונים על הממוני' : חמשים וחמש מאות . שלש מאות מהם היו גרים הממוני' על שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות (ובדברי הימים ב' ב' י"ז) הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו ממונים על

(ג' חס') בית יהוה ואת ביתו ואת המלוא
ואת חומת ירושלם ואת חצר ואת
(ב' ר"פ) מגדו ואת גזר : טז פרעה מלך מצרים
עלה וילכד את גזר וישרפה באש
ואת הכנעני הישב בעיר הרג ויתנה
(ב' חד חס' וחד מ"ל) שלחים לבתו אשת שלמה : יז ויבן
(ג' חס' דחס') שלמה את גזר ואת בית חרן תחתון :
(תדמר ק') יח ואת בעלת ואת תמר במדבר
בארץ : יט ואת כל ערי המסכנות
אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב
ואת ערי הפרשים ואת חשק שלמה
אשר חשק לבנות בירושלם
(ב. ס') ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו :
(ג' ר"פ מתפו"ס ס') כ כל העם הנותר מן האמרי החתי
הפרזי החוי והיבוסי אשר לא מבני
(ג' ר"פ ג' הס') ישראל המה : כא בניהם אשר נתרו
אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני
ישראל להחרימם ויעלם שלמה
(ג' דסמי') למס עבד עד היום הזה : כב ומבני
ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם
אנשי המלחמה ועבדיו ושריו
ושלשיו ושרי רכבו ופרשיו :
(ז' ר"פ בנבי') כג אלה שרי הנצבים אשר
על המלאכה לשלמה חמשים וחמש
מאות הרדים בעם העשים במלאכה :

ביתיה וית מליתא וית שורא דירושלם וית חצור וית מגדו וית גזר : טו פרעה מלכא דמצרים סליק וכבש ית גזר ואוקדה בנורא וית כנענאה דיתיב בקרתא קטל ויהבה מתנן לברתיה אתת שלמה : יז ובנא שלמה ית גזר וית בית חורון ארעאה : יח וית בעלת וית תדמור במדברא בארעא : יט וית כל קרוי אוצריא די הואה לשלמה וית קרוי רתיכיא וית קירוי פרשיא וית כל רעות שלמה דאתרעי למבני בירושלם ובליבנן ובבכל ארע שולטניה : כ כל עמא דאשתאר מן אמוראה חתאי פריזאי חואי ויבוסאי דלא מבני ישראל אינון : כא בניהון דאשתארו בתריהון בארעא דלא יכילו בני ישראל לגמרותהון ומנינון שלמה למסקי מסין עד יומא הדין : כב ומבני ישראל לא יהב שלמה למהוי פלחין ארי אינון גברי עבדי קרבא ועבדוהי ורברבנוהי וגברוהי ורבני רתיכוהי ופרשוהי : כג אילין רבני אסטרטיגיא די ממנן על עבידתא דשלמה חמיש מאה וחמשין די מפלחין בעמא דעבדין בעבדתא :

(טז) שלוחים . מנחה כלומר במקום מנחה ומתנה ששולחים בני אדם לבנותיהן נתן לה זה העיר וכן לכן תתני שלוחים וי"ת מתנן : אנשי המלחמה . אף על פי שלא היו לו מלחמות בי שלום היה לו מכל עבריו ומעט מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועליון גבר ואילות : (כג) חמשים וחמש מאות . לפי שזכר העבדים מהגרים במלאכה ושרי ישראל . זכר השרים הנצבים על המלאכה ואמר שהיו חמשים וחמש מאות ובדברי הימים אומר חמשים ומאתים השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות והמאתים וחמשים היו מישראל שהיו נציבים על אותן שלש מאות מהגרי' ומנה בספר הזה נציבי הגרים עם נציבי ישראל בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי הגרים מנה אותם שם עם שאר הגרים שם שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש מאות כמו שאומר בזה

ואת ערי ז' וסי' במס' רבתא : ובכל ארץ ח' וסי' נמסר בסדר בהר סיני . למס עובד ג' דסמיכי וסי' ויט שכמו לסבל . וישב הכנעני בקרב ביתם . אשר נתרו אחריהם :

רלבג

אמר שהעלה המלך שלמה לבנות כל אלו הבניינים שזכר שבנה שלמה והנה המס הזה היה כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המה ר"ל שלא נתגיירו הנה בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם הנה העלם שלמה כלם למס עובד והם עבדו אותו בבניינים האלו אך מבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם היו אנשי מלחמה כשיצטרך והם היו . עבדי שלמה המשרתים לפניו והם היו שהיו השרים הממונים תחת משנה המלך והיו שרי רכבו והיו פרשיו . והנה היו אלו הבניינים בנין בית ה' ובנין בית המלך ובנין המלוא שהיה סביב . ציון כי דוד בנה מן המלוא ולפני' כמו שכתוב בספר שמואל ונשאר המלוא בלתי בנוי והוא המקום שהיו נאספים שם ישראל ולזה נקרא מלוא כטעם קראו מלאו ואמרו ובנין חומת ירושלים כי מפני שנתקדשה לאכל קדשים תוך החומה כמו שנזכר בתורה ובנין עיר חצור ומגדו וגזר כי פרעה מלך מצרים שרף אותה באש ולזה הוצרך שלמה לבנותה :

(טז) שלוחים . ר"ל מנחה ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר . בארץ ר"ל שהיה נדה לאחד למדבר ונדה האחר לארץ העבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלז וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים ששם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערים שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בירושלים וביער הלבנון ובכל ארץ ממשלתו : (כג) אלה שרי הנצבים . ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם : חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה . . . כבר זכרנו במה שקדם שכבר היה על השלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו ממספרם כמו שנתבאר ממה שנזכר ממספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואפשר שאלו המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם בספר ד"ה אחר זכרו המעלה ההיא משים שלמה לבני ישראל והוא אמרו כי המה אנשי מלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי הנצבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שבבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות ואולם בשאר הבניינים ששם העושים במלאכה מפוזרים פה ופה הוצרך להוסיף על הרודים במלאכה הממונים על הממונים מאתים וחמשים איש ולקחם מהגרים בעצמם . בדרך שלא נשארו הרודים אשר תחתיהם כי

מצודת ציון

מלשון בכבלי ברזל (תהלים קמ"ט) : דבר המס . צורך המס : (יט) המסכנות . האוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א') : ערי הרכב . להעמיד בהן מרכבות : (כא) להחרימם . להכריתם : (כב) ושלישיו . גבוריו ונכבדיו כמו ונבחר שלישיו (שם ט"ו) : (כג) הרודים . המושלים ונוגשים .

מצודת דוד

המס אשר העלה מישראל על זה היה דבר המס לבנות את בית ה' וגו' : ואת המלוא . כי דוד הניח סמוך לחומה מקום פנוי להתאסף בו אנשים כמ"ש ויבן מן המלוא וביתה (ש"ב ה') ובא שלמה ובנאה : (טז) שלוחים . ר"ל במקום מנחה ששולחים בני אדם לבנותיהם וכן לכן תתני שלוחים (מיכה א') : (יז) ויבן וגו' ר"ל ועל שפרעה שרפה לא בנאה שלמה : (יח) במדבר בארץ . ר"ל סמוך אל הישוב : (כא) למס עובד . לא למס ממון כ"א שיעבד בעבודתו : (כב) עבד . לעבוד בגופו עבודת עבד : (כג) שרי הנצבים . ר"ל ממונים על הממונים : חמשים וחמש מאות . שלש מאות היו מן הגבעונים ור"ן היו מבני ישראל (והם היו ממונים

רשי

על כולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל ממונים על שאר עושי מלאכה (ובדברי הימים ב ח' י') מאתן ־ לעלמן ואלה שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים שרדים בעם עשי במלאכה : (כד) אך בת פרעה. שהיתה מתחלה בעיר דוד כמה שנאמר בראש הספר ותביאה אל עיר דוד. עלתה מעיר דוד וגו'. ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' (דברי הימים ב' ח' י"א) : אז בנה. שלמה : את המלוא. לבנות לתוכו בתים לעבדיה ולשפחותיה וזה שהוכיחו ירבע' אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואתה בנית אותו לעשות אנגרי' לבת פרעה וזהו אך האמור כאן אך בזו העוה שלמה שבנה לה את המלוא כך שמעתי ואני אומר אך בת פרעה וגו' כלומר הערים האמורות למעל' הוצרך לבנות למסכנות לרכב ולפרשי' ולגדולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אביו הניחו לפרוץ בו עולי רגלים אהלים אלא שבת פרעה עלתה אל ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלוא: (כה) על המזבח. של בית עולמים : והקטיר אתו. ואותו מזבח הקטורת אשר לפני ה' לקטרת הסמים : (כו) ואני. אניה

מלכים א ט י

כד אַךְ בַּת־פַּרְעֹה עָלְתָה מֵעִיר דָּוִד אֶל־
בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ אָז בָּנָה אֶת־
הַמִּלּוֹא׃ כה וְהֶעֱלָה שְׁלֹמֹה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֹלוֹת וּשְׁלָמִים עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לַיהוָה וְהַקְטֵיר
אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־
הַבָּיִת׃ כו וָאֳנִי עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר אֲשֶׁר אֶת־אֵלוֹת עַל־
שְׂפַת יַם־סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ כז וַיִּשְׁלַח
חִירָם בָּאֳנִי אֶת־עֲבָדָיו אַנְשֵׁי אֳנִיּוֹת
יֹדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ כח וַיָּבֹאוּ
אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע־
מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וַיָּבִאוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃
י א וּמַלְכַּת־שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת־שֵׁמַע
שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ
בְּחִידוֹת׃ ב וַתָּבֹא יְרוּשָׁלַמָה
בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים נֹשְׂאִים
בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתָּבֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת

כד בְּרַם בַּת פַּרְעֹה סְלֵיקַת
מִקַּרְתָּא דְדָוִד לְבֵיתָא דִי
בְנָא לָהּ בְּכֵן בְּנָא יַת
מְלֵיתָא׃ כה וְאַסֵּיק שְׁלֹמֹה
תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא עֲלָוָן
וְנִכְסַת קוּדְשִׁין עַל מַדְבְּחָא ג' ומ"ע
דִבְנָא קֳדָם יְיָ וּמַקְטַר ג'
עֲלוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָא דִי ג'כתלא ליס'
קֳדָם יְיָ וְשַׁלִּים יַת בֵּיתָא׃
כו וּסְפִינָתָא עֲבַד שְׁלֹמֹה
מַלְכָּא בְּעֶצְיוֹן גֶּבֶר דְּעִם
אֵילוֹת עַל כֵּיף יַמָּא דְסוּף ג'
בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם׃ כז וּשְׁדַר
חִירָם בִּסְפִינָתָא יַת עַבְדוֹהִי
גַּבְרִין סַפָּנִין דְּאוּמָנִין ג'
לְדַבָּרָא בְּיַמָּא עִם עַבְדֵי ג"ה
שְׁלֹמֹה׃ כח וַאֲתוֹ לְאוֹפִיר
וּנְסִיבוּ מִתַּמָּן דַּהֲבָא
אַרְבַּע מְאָה וְעַשְׂרִין ס' וחס' ק'
כַּכְּרִין וְאַיְתִיאוּ לְוָת מַלְכָּא ג' חס'
שְׁלֹמֹה׃ י א וּמַלְכַּת שְׁבָא ג'. ס'
שְׁמַעַת יַת שְׁמַע שְׁלֹמֹה
לִשְׁמָא דַיְיָ וַאֲתַת
לְנַסָּיוּתֵיהּ בְּחוּדָאִין׃ ב וַאֲתַת
לִירוּשְׁלֵם בְּמַשְׁרְיָן סַגִּיאִין
לַחֲדָא גַּמְלִין טְעִינִין
בּוּסְמָנִין וְדַהֲבָא סַגִּי לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן וַאֲתַת לְוָת שְׁלֹמֹה וּמַלִּילַת עִמֵּיהּ יַת

לנסתו ד' חס' ו' בליש' נסיון וסי' ועל נסתם את ה' לאמר . למען ענתך לנסתך לדעת . למען ענתך ולמען נסתך . לנסתו בחידות דמלכים :

תולדות אהרן ומלכת שבא . בתרא עו :

רדק

בזה הספר : (כד) אך בת פרעה . לפי שאמר למעלה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלוא אמר עתה למה בנה את המלוא כי בנה שם בית לבת פרעה כמו שאמר אז בנה את המלוא ובדברי הימים אומר הטעם למה לא רצה שתהיה בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' : (כה) והעלה שלמה . ענין זה הוא קצר הנה ובדברי הימים יותר מבואר אמר אז העלה שלמה וגו' רוצה לומר אז אחר שנבנה הבית העמידו על משפטו להקריב על מזבח הנחשת אשר לפני האולם והתמידים דבר יום ביומו להעלות במצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלש פעמי' בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על עבודת' והלוים על משמרת' להלל ״ ולשרת והשוערים במחלקותם כמו שצוה דוד אביו בכל ענין הבית ובדברי האוצרו': והקטיר אתו. כמו עליו . וכת"י ומקטר עלוהי קטורת בוסמיא ועל המזבח אשר לפני ה' אמר זה שהוא מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני ה' והוא היה מזבח הקטרת או פי' אותו כמשמעו ולפי שזכר כי העלה עולות על המזבח האחר אשר בנה והוא מזבח הנחשת אמר כי הקטי' ג"כ על המזבח האחר אשר עמו ואף על פי שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם אף על פי שבבית ה' היה עמו לפיכך פירש אשר לפני ה' : ושלם את הבית . השלים עבודת הבית כמו שזכרנו בדבר הקרבנות והעמיד הכהנים הלוים ומה שזכר בדברי הימים בפרט זכר הנה בכלל ואמר ושלם את הבית ושם גם כן אמר בסוף הדברים שלם את בית ה' : (כו) ואני עשה . בדברי הימים אמר אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ר"ל שהלך ולכדם והנה אמר כי עשה שם אניה : אשר את אילות . עציון גבר הסמוך לאילות נראה כי עציון גבר אחר היה וחירם שלח לו שם עוד אניות וזהו שאמר הנה וישלח חירם באני ר"ל באניות וכן הוא אומר בד"ה אניות : (כו) אנשי אניות יודעי הים. כתרגומו גברין ספנין דאומנין לדברא בימא : (כז) ארבע מאות ועשרים ככר. ובד"ה אומר ארבע מאו' וחמשים ככר זהב כי השלשים הוציאו בהוצאות הדרך : (א) שמעת. שומעת תמיד את שמע שלמה : ותבא לנסותו בחידות. כלומר בדברים סתומי' בחכמה ומה שאמר לשם ה' כי רוב החרטומים והאשפי' המתעסקים בחכמות החצונות אין מלאכתם לשם ה' וחכמת שלמה היתה לשם ה' לפיכך באה לדבר

רלבג

כי אם שלשת אלפים וחמשים: (כד) אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה. כבר ביאר בספר ד"ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה': אז בנה את המלוא. וידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה : (כה) והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולות ושלמים. כבר ביאר בספר ד"ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם בי אם עולות ואחשוב שהם היו בעבור הצבור ובזה המקום זכר השלמים עמהם שהיה שלמה מעלה שם באלו המועדים בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו באים בעבור עצמו או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל : והקטיר אתו אשר לפני ה'. ר"ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח הזהב : ושלם את הבית. ר"ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום והמוספין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד"ה. וידמה שכמו שבנה שלמה הבית משלו כן רצה שתהיינה עבודותיו כל ימיו והוא התנדב זה בעבור ישראל ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב : (כו) ואני עשה המלך שלמה . ר"ל ספינה : (כז) אנשי אניות יודעי הים . ר"ל אנשים בקיאים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו : (כח) ויבאו אופירה . שם היה מקום לזהב יזוקו אותו ממנו ר"ל כי שם היה מחצב לזהב : (א) ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם ה'. ר"ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמה לשם ה' והרצון בו כי מה' היתה לו החכמה כמו

מצודת דוד

ממונים על ממוני שאר מלאכת המלך אלא ממוני נושאי הסבל והחוצבים בהר שאמר למעלה) ובד"ה חשב של ישראל לבדן : (כד) אך בת פרעה . ר"ל מיד כאשר עלתה בת פרעה אל ביתה בנה לכבודה את המלוא שהיה סמוך לביתה : (כה) והעלה שלמה . ר"ל מממונו התנדב בעבור כל ישראל : ושלש פעמים . שלש רגלים : והקטיר אתו . ר"ל הקטיר עליו קטורת על המזבח אשר לפני ה' וזהו מזבח הזהב שבהיכל והוא מקרא קצר כדבר המובן מאליו : ושלם . השלים עבודת הבית לכל משפטו : (כו) את אילות . עם אילות ר"ל סמוך לה : (כז) אנשי אניות . מלומדים ללכת באניות יודעי דרך הים : (כח) אופירה . שם היה מקום מחצב הזהב : ועשרים. ובד"ה נאמר וחמשים ואולי שלשים מהם הוציאו בהוצאת הדרך : י (א) לשם ה'. ר"ל שמעה אשר חכמתו איננה מטבע האנושי כ"א מה' היתה לו : לנסותו בחידות. לשאלו דברי' סתומים קשה הידיעה ואם יגידם תדע נאמנה שמאת ה' היתה לו החכמה : (ב) עם לבבה. אשר הסתירה מכל

מצודת ציון

ונוגשים : (כה) אתו . עם המזבח ר"ל עליו : (כו) ואני . ספינה : י (ב) בחיל . עושר וקניינים

כל־אשר היה עם־לבבה: ג ויגד־לה שלמה את־כל־דבריה לא־היה דבר נעלם מן־המלך אשר לא הגיד לה: ד ותרא מלכת־שבא את כל־חכמת שלמה והבית אשר בנה: ה ומאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתו ומלבשיהם ומשקיו ועלתו אשר יעלה בית יהוה ולא־היה בה עוד רוח: ו ותאמר אל־המלך אמת היה הדבר אשר שמעתי בארצי על־דבריך ועל־חכמתך: ז ולא־האמנתי לדברים עד אשר־באתי ותראינה עיני והנה לא־הגד־לי החצי הוספת חכמה וטוב אל־השמועה אשר שמעתי: ח אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד השמעים את־חכמתך: ט יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על־כסא ישראל באהבת יהוה את־ישראל לעלם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה: י ותתן למלך מאה ועשרים ככר זהב ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא־בא כבשם ההוא עוד לרב אשר־נתנה מלכת־שבא למלך שלמה: יא וגם אני חירם אשר־נשא זהב מאופיר הביא מאפיר עצי אלמגים הרבה מאד ואבן יקרה: יב ויעש המלך את־עצי האלמגים מסעד לבית־יהוה ולבית המלך וכנרות

כל די הוה עם לבה: ג וחוי לה שלמה ית כל פתגמהא לא הוה מדעם דאתכסא מן מלכא דלא חוי לה: ד וחזת מלכת שבא ית חוכמת שלמה וביתא די בנא: ה ומיכל פתוריה ואסחרות עבדוהי ומקם משומשנוהי ולבושיהון ושקיותיה ועלתיה דמסיק בית מקדשא דיי ולא אשתאר בה עוד רוח: ו ואמרת למלכא קושטא הוה פתגמא די שמעית בארעי על פתגמך ועל חוכמתך: ז ולא הימנית לפתגמיא עד דאתיתי וחזאה עיני והא לא אתחוא לי פלגו מה דחזיתי אוספתא חוכמתא וטבתא על שמועתא די שמעית: ח טובי גברך טובי עבדך אלין דקימין קדמך תדירא דשמעין ית חוכמתך: ט יהי יי אלהך בריך דאתרעי למתנך על כורסי מלכותא דישראל ברחימת יי ית ישראל לעלם ומנך למהוי מלכא למעבד דין דקשוט וזכו: י ויהבת למלכא מאה ועסרין ככרין דהבא ובוסמנין סגי לחדא ואבנין טבן לא אתא כבוסמניא האינון עוד לסגי די יהבת מלכת שבא למלכא שלמה: יא ואף ספינתא דחירם דמיתיא דהבא מאופיר איתיאת מאופיר אעי אלמוגין סגי לחדא ואבנין טבן: יב ועבד מלכא ית אעי אלמוגיא סעיד לבית מקדשא דיי ולבית מלכא וכנוריא

רשי

אניה: (ה) ועולתו אשר יעלה בית ה'. דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית ה': (יא) עצי אלמוגים. קורו"ל בלע"ז: (יב) מסעד לבית ה'. (ובדברי הימים ב ט' י"א) כתיב מסלות לבית ה' לכך אני אומר המסעד הזה

רדק

לדבר עמו לחקור על חכמתו כי היא היתה חכמה: ומשקיו. ובדברי הימים ומשקיו ומלבושיה' כי כל ענין ביתו היה מסדר מאוד ומלבושי כל משרת כפי הראוי לעבוד שהיה עובד: ועולתו אשר יעלה בית ה'. מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובאומנות וכן בדברי הימים ועלייתו אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק בית מקדש' דה' ולא היה בה עוד רוח מרוב שתמהה על חכמתו: (יא) עצי אלמוגים. ובדברי הימים אומר אלגומים ואחד הוא כמו כבש וכשב והוא העץ הנקרא קורא"ל: (יב) מסעד. ובדברי הימים מסלות ופירושו עמודים לסמיכה

ומאכל ד' פתחין בקריאה וסי' ובסל העליון מכל מאכל פרעה. ומאכל שלחנו ומושב עבדיו. וחברו דד"ה. ונפשו מאכל תאוה. וסי' סלא בנפשיה פתורא דחבריה: וטוב ה' בקריאה וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח. והנער שמואל הולך וגדל וטוב. ושמו שאול בחור וטוב. הוספת חכמה וטוב. וימצאו מרעה שמן וטוב. וסי' טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא:

רלבג

כמו שקדם באמרו הנני נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ויהיה הרצון באמרו לשם ה' בעבור שם ה' או יהיה הרצון בזה שהיא שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם ה' ולזה היה דבק בו תמיד והפליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדולי' להשגת החכמ' או ירצה בזה שהיתה לו חכמה נפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם ה' לעשות צדקה ומשפט כמו שמצאנו מהזונות שבאו לפניו והמאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב: ותבא לנסותו בחידות. לבחון חכמתו אם יעמוד על סוד החידות ההם אשר טונה בהם כי בזה יבחן אם החכמה היא לו מתת אלהים שאם הענין כן יעמוד על הכוונה אשר טונה בהם ואע"פ שהם יסבלו כוונות אחרות: (ב) בחיל כבד מאד. הרצון בו נכסים וקניינים רבים כטעם חילך וכל אוצרותיך: (ג) ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר"ל הדברים אשר טונה בחידות ההן: (ד) ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו'. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו שהיה שותה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה וכן העליה אשר יעלה בה בית ה' מביתו היתה גם כן נעשית בחכמה והנה הרצון באמרו ועלתו אשר יעלה בית ה' ועלייתו וכן כתוב בספר ד"ה: (ז) אל השמועה אשר שמעתי. הרצון בו לשמועה אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסודר ממך יהודר עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל השמוע' על השמוע' והנה היה הטוב המשפט והצדק' המסודרים ממנו: (י) לא בא כבושם ההוא עוד לרוב. ר"ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא: עצי אלמוגים. קורא"ל בלע"ז והוא עץ גדל בקצת הימים: (יב) מסעד לבית ה' ולבית המלך. הנה בספר ד"ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שבעליה אשר יעלה בה בית ה' מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמוגים שיסמך האדם בהם במכלתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית ה' ובבית המלך כי לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל היציעים לפי מה שהתבאר מדברינו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על מזבחי וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם: וכנרות ונבלים

מצודת ציון

וקניינים כמו חילך וכל אוצרותיך (ירמי' כ"ו): ככד. ענין רבוי: יקרה. חשובה: (יא) אלמוגים. הוא מין עץ יקר וחשוב: (יב) מסעד. משען: כתרים

מצודת דוד

מכל אדם ותמרים בלבבה ולא גלתה מאז לחשוב שהיה הדבר נשמע לשלמה: (ג) את כל דבריה. אשר שאלה אותו: לא היה דבר. מכל דברי חדותיו לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה כי הכל ידע והגיד לה את כולם: (ה) ומושב עבדיו. כ"א במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ"א במקום הראוי לשירותו: ומלבושיהם. הראוי לכ"א לפי מה שהוא: ועלתו. דרך עלותו לבית ה': ולא היה וגו'. אמר בלשון נופל לרוב התמהון: (ז) הוספת. החכמה הנמצאה בך מרובה יותר מאשר הוגד לי: (ט) באהבת ה'. בעבור אהבת ה' לישראל שמך עליהם למלך לעשות כרוחב חכמתך משפט וצדקה: (יב) מסעד. הוא סמיכה שזכר למעלה שהיה לבית ה' ולבית המלך ר"ל מזה לזה ובד"ה קרא מסילה על היותו מסילה ללכת בה וכן קרא מסעד לפי שהיה לו כעין מעקה משה ומסעד לביום

רשי

זה לשון רצפה: לשרים. לבני לוי: (יג) נתן למלכת שבא. נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה: כל חפצה. (בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר והחריב הבית שעמד ת"י שנים בחלק כל י"ב שבטים כהאר"י ז"ל) מלבד אשר נתן לה מתנות ומגדנות המצויין כאן ואינם מצויין במקומה: (יד) שש מאות ששים ושש. חירם נתן לו ק"ך ומלכת שבא ק"ך ואני תרשיש הביאה מאופיר ת"כ הרי תר"ס והששה לא ידעתי מאין (ובדברי הימים ב ח' י"ח) כתיב שהביאו מאופיר ארבע מאות וחמשים ואין מונה שם ק"ך של חירם ויש לתקן המקרא שהשלשים היתירים היו מן הק"ך של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו: (טו) לבד מאנשי התרים. שהיו מביאים לו הסוחרים התרים בארץ לסחורה: הרוכלים. מוכרי בשמים ומוליכין אותם מעיר לעיר: וכל מלכי הערב. תרגם יונתן וכל מלכי סומכותא לשון ערובה המלכים שהיו בערובתן וסומכיקעליו גארנטיא"ה בלע"ז: (טז) צנה. מקפת את האדם משלשה רוחותיו והוא שאמר בספר תהלים (ה' י"ג) כצנה רצון תעטרנו: שש מאות זהב. והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר: (יז) זהב שחוט. הוא יר

רלבג

ובנלים לשרים. ר"ל שהבר עשה מעצי האלמוגים כנורות ונבלים למשוררים בכלי זמר: לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה. אחשוב שהרצון בזה שלא באו עצי אלמוגים גדולים כאלו שיהיו נכונים לעשות מהם מה שעשה שלמה מאלו: (יג) והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה. הנה כתוב תמורת זה בספר ד"ה את כל חפצה אשר שאלה כי מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחידות נתן לה עוד את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועלה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועלה מלבד מה שנתן לה תחלה שהיה ביד המלך שלמה כי לא היה חכם אחד בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם: (יד) ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת. אחשוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים הם שולחים אותם לו מדי שנה בשנ' כמו שכתוב אחר זה ובספר ד"ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגו' והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה: (טו) לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. הנה אמר בד"ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאיזה מקום יכשר להם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור שם זעיר שם זעיר שם זה עדות שמה שזכ' ממשקל הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה: וכל מלכי הערב ופחות הארץ. אמר תמורת זה בד"ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה והנה זה ג"כ הי' בא מידי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו: (טז) ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט. הנה הצנה הוא כמו מגן אלא שהוא גדול ומקיף את האדם כאמרו כצנה רצון תעטרנו והרצון באמרו זהב שחוט לפי מה שאחשוב שהוסר אדמימותו ממנו במלאכה ויסור ממנו בזה קצת לחותו ולזה היה יותר חזק: שש מאות זהב. ר"ל שש מאות שקלים זהב: (יז) שלשת מנים זהב. ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר בד"ה שלש מאות זהב: (יח) כסא שן גדול. זה היה כסא המלוכה והיה נעשה לשן הפיל ואחרי בלע"ז: ויצפהו זהב מופז. פירשו בו זהב נקי מסיגיו ואחשוב שיהי' עניינו

רדק

לסמיכות התקרות: ולא נראה. ובד"ה ולא נראה להם לפנים בארץ יהודה: (יג) את כל חפצה אשר שאלה. בדברי חכמה: מלבד אשר נתן לה. מזמרת הארץ מדברים הנמצאים בארץ ישראל ואינם נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב ובדברי הימים מלבד אשר הביאה אל המלך ופי' מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך: (טו) לבד מאנשי התרים. לבד מה שהיו מביאים האנשים הסוחרים והתרים וכן הוא אומר בד"ה לבד מאנשי התרי' והסוחרי' וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה ואע"פ שבס' ירמיה נראה שהם שנים שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם או אפשר שאלו ואלו היו מביאין מנחה לשלמה ופירוש התרים הם הסוחרים הקטנים מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי שעסקם מעט לפיכך נקראו תרים והסוחרים הם הסוחרים הגדולים והרוכלי' הם מוכרי הבשמים כמו מכל אבקת רוכל ומלת מאנשי אינה לסמיכות אלא בא ביו"ד הרבים לבד ונגרעה המ"ם וכמוהו אנשי מחקה על הקיר אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בס' מכלל בחלק הראשון מן הספר ויונתן תרגם בר מאגר אומניא וסחור' תגריא: (טו) שש מאות זהב. מטבע זהב היה בימיהם ידוע משקלו והיה בצנה אחת זהב במשקל שש מאות זהב וטעם יעלה על שלמה לומר שש מאות זהב היה נותן בצנה האחת: זהב שחוט. אין שחוט אלא משוך וכן חץ שחוט לשונם והיה זהב טוב מאד שהיה נמשך כשעוה ויונתן תרג' דהבא טבא: (יז) שלשת מנים. ג' לטרין וליטר אוהב מאה ממטבע הזהב שזכרנו וכן אמר בדברי הימים שלש מאות זהב והמנה הוא מאה בדברי רבותינו ז"ל בתולה כתובתה מאתים ואלמנה

ונבלים לשרים לא בא־כן עצי ח׳ בליש׳
אלמגים ולא נראה עד היום הזה׃
יג והמלך שלמה נתן למלכת־שבא
את־כל־חפצה אשר שאלה מלבד כ. ג׳
אשר נתן־לה כיד המלך שלמה ג׳
ותפן ותלך לארצה היא ועבדיה׃
יד ויהי משקל הזהב אשר־
בא לשלמה בשנה אחת שש מאות
ששים ושש ככר זהב׃ טו לבד
מאנשי התרים ומסחר הרכלים ג׳. ל׳
וכל־מלכי הערב ופחות הארץ׃ ל׳
טז ויעש המלך שלמה מאתים צנה
זהב שחוט שש־מאות זהב יעלה על־ ח׳
הצנה האחת׃ יז ושלש־מאות מגנים
זהב שחוט שלשת מנים זהב יעלה
על־המגן האחת ויתנם המלך בית סימן
יער הלבנון׃
יח ויעש המלך כסא־שן גדול ויצפהו

ונבייא לבני לוי לא אתו
כן אעי אלמוגין ולא
אתחזיאו עד יומא הדין׃
יג ומלכא שלמה יהב
למלכת שבא ית כל
רעותה דשאילת בר מדמני
לה כעותר ידא דמלכא
שלמה ואתפניאת ואזלת
לארעה היא ועבדהא׃
יד והוה מתקל דהבא די
הוה אתי לשלמה בשתא
חדא שית מאה שתין ושית
ככרי דהבא׃ טו בר מאגר
אומניא וסחורת תגריא
וכל מלכי סומכותא
ושלטוני ארעא׃ טז ועבד
מלכא שלמה מאתן תריסין
דהבא טבא שית מאה
דהבא מסיק על תריסא
חדא׃ יז ותלת מאה מגנין
דהבא טבא תלתא מנן
דהבא מסיק על מגינא
חדא ומנינון מלכא בית
מקירת מלכיא׃ יח ועבד
מלכא כורסיא דשינא רבא

לשרים ח׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן י״ט: התרים ג׳ בקריאה וסי׳ מן התרים את הארץ קרעו. לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. וחברו דר״ה: וכל מלכי ז׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויהי כשמע כל מלכי האמרי. לבד מאנשי התרים. וחברו דד״ה. וכל הארץ מבקשים את פני שלמה. ולא נעשה פסח כמוהו. ויראו גוים את שם ה׳. וכל מלכי הארץ דדברי הימים:

תולדות אהרן זהב שחוט. יומא מם (יומא מח):

מצודת דוד

נהיות הטולה מען ונסעד בהם: לשרים. למשוררים: לא בא כן. מעולם לא בא מהם בכמות רב ובגודל כאשר אז: (יג) כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה: אשר נתן לה. זולת שאלתה: כיד המלך שלמה. ר"ל בנדיבת רב כראוי למלך שלמה: (יד) אשר בא. מאופיר: (טו) לבד מאנשי התרים. לבד הזהב הבא אליו מאנשי התרים וכו': (טז) זהב שחוט. לרוב עשרו עשאם מזהב טוב עם כי הדרך לעשותם מברזל: שש מאות זהב. ר"ל דינרי זהב: יעלה. היה נכנס בו: (יז) שלשת מנים. ובד"ה אמר בלם

מצודת ציון

(טו) התרים. הם הסוחרים סקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנות במקום הזול והוא מלשון לתור את הארץ (במדבר י"ג): ומסחר הרוכלים. ר"ל ומן סוחרי הרוכלים והם מוכרי הבושם כמו מכל אבקת רוכל (ש"ה ג'): מלכי הערב. הם הערביים: ופחות. שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א'): (טז) צנה. מלבוש ממתכת יקיף כל הגוף להציל ממכת חרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה'): שחוט. נמשך כמו חץ שחוט לשונם (ירמיה ט') ור"ל זהב טוב נמשך כשעוה: (יז) מגנים. הוא הם כלי עשוי לאחוז ביד בעת המלחמה להגן בו וגם יש מגן עשוי מעור שלוק האמור בתחלת ש"ב: מופז (יח) שן. שן ספיל:

ולאמנה מנה : על המגן האחת . מגן לשון זכר ונקבה : (יח) זהב מופז . טוב ומזוקק מן כתם פז ויש אומרים שהוא שם מקום ויונתן תרגם דהבא טבא : (יט) שש מעלות לכסה וראש עגול לכסה . שניהם כתובים ה"א במקום אלף : וידות מזה ומזה . במקום ישיבתו היו ידות מזה ומזה לסמיכות זרועותיו והיו צורות אריות עומדות אצל הידות : (כא) אין כסף לא נחשב . כל הכלים האלה היו זהב סגור אין כסף בהם כי לא נחשב הכסף למאומה בימי שלמה מרוב הזהב לפיכך עשה כל הכלים זהב ולא עשה אחד מהם מכסף : (כב) תרשיש . תרגם יונתן אפריקא : נושאת זהב וכסף . בהכנעת האל"ף : שנהבים וקופים ותוכיים . ת"י שן דפיל וקופין וטווסין שן הפיל ידוע והקוף ג"כ שדומים פניו לפני אדם וטווס הוא העוף הנק' בלע"ז פאוו"ן : (כו) וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושל'. וינחם מבנין הפעיל כמו אשר הנחני בדרך אמת ובדברי הימים ויניחם מן הניח ויונתן תרגם בצנין וינחם ואשרינון ויש לפרש כמשמעו אחרי שאספם כלם בירושלם הנחה אותם בערי הרכב שיהיו שם ונשארו מהם עם המלך בירושל' ויונתן תרגם בר מדהוו עם מלכא בירושלם פי' אלה היו בערי הרכב מלבד אותם שהיו עם המלך בירושלים ועל כן נקראו ערי

יח וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ ... זָהָב מוּפָז :
יט שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה וְרֹאשׁ עָגֹל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת :
כ וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֲרָיִים עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכוֹת :
כא וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה :
כב כִּי אֳנִי תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא ׀ אֳנִי תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים :
כג וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה :
כד וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ :
כה וְהֵמָּה מְבִאִים אִישׁ־מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֵשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה :
כו וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנְחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ

...וַחֲפָהִי דַהֲבָא טָבָא :
יט שִׁתָּא דַרְגִּין לְכוּרְסְיָא וְרֵישׁ סְגַלְגַל לְכוּרְסְיָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וְאַשְׁדָתָא מִכָּא וּמִכָּא עַל אֲתַר מוֹתְבָא וּתְרֵין אַרְיָון קָיְמִין בִּסְטַר אַשְׁדָתָא :
כ וּתְרֵי עֲשַׂר אַרְיָון קָיְמִין תַּמָּן עַל שִׁתָּא דַרְגִּין מִכָּא וּמִכָּא לָא אִתְעֲבֵד כֵּן לְכָל מַלְכְוָתָא :
כא וְכָל מָנֵי מִשְׁתְּיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה דַהֲבָא וְכָל מָנֵי בֵּית מְקֵרַת מַלְכָּא דַהֲבָא טָבָא לֵית כַּסְפָּא לָא אִתְחֲשִׁיב בְּיוֹמֵי שְׁלֹמֹה לְמִדָּעַם :
כב אֲרֵי סְפִינָתָא אַפְרִיקָא לְמַלְכָּא בְּיַמָּא עִם סְפִינָתָא דְחִירָם חֲדָא לִתְלַת שְׁנִין אַתְיָא סְפִינַת אַפְרִיקָא טְעִינָא דְהַב וּכְסַף שֵׁן דְפִיל וְקוֹפִין וְטַוָּסִין :
כג וּרְבָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי אַרְעָא לְעוּתַר וּלְחוּכְמָא :
כד וְכָל דָיְרֵי אַרְעָא בָּעַן לְמֶחֱזֵי יַת סְבַר אַפֵּי שְׁלֹמֹה לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמְתֵיהּ דִיהַב יְיָ בְּלִבֵּיהּ :
כה וְאִינוּן מַיְתַן גְּבַר קוּרְבָּנֵיהּ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּלְבוּשִׁין וּמָנֵי זֵינָא וּבוּסְמָנִין סוּסְוָן וְכוּדְנָוָן גְּזֵירַת שְׁנָא בִשְׁנָא :
כו וּכְנַשׁ שְׁלֹמֹה רְתִיכִין וּפָרָשִׁין וַהֲווֹ לֵיהּ אֲלַף וְאַרְבַּע מְאָה רְתִיכִין וּתְרֵי עֲסַר אַלְפִין פָּרָשִׁין וְאַשְׁרִינוּן בְּקִרְוֵי רְתִיכַיָא בַּר מִדַהֲווֹ עִם מַלְכָּא בִּירוּשְׁלֶם

לכסה ג' כתיב ה' בקריאה וסי' ושש מעלות לכסה ב' בפסוק . מאחז פני כסה פרשז . וא' בכסה ליום חגינו : וכל כלי ז' בקריאה וסי' וכל כלי משקה המלך שלמה דמלכי' ב' בו . וחברו דדברי הימים ב' בפסוק . וישלח את הדורם . וישרפו את בית האלהים . וכל כלי בית האלהים : משקה ה' קמצין בקריא' וסי' נמסר בסדר וישב . וכל הארץ ה' בקריא' וסי' וכל הארץ באו מצרימה . וכל הארץ הזאת אשר אמרתי . וכל הארץ בכים . וכל הארץ מבקשים את פני שלמה דמלכים . וחברו דד"ה :

תולדות אהרן זהב מופז . שם מד (שם) : וכל כלי משקה . מנחות כט :

רך ונוח להרקע : (יח) זהב מופז . מבהיק כמרגלית : (יט) שש מעלות . מדרגות לעלות בו וראש הכסא היה עגול מקום מושב המלך : מאחריו . תיקון הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד רחבה לצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול : וידות מזה ומזה . לסמוך זרועותיו עליהם כמין מקלות זהב מפאה לפאה פשוטין לימין ולשמאל : ושנים אריות . של זהב וכל צורת הכסא מפורשת באגדת מגילת אסתר : (כא) אין כסף לא נחשב . אין כסף באחד מהם כי לא נחשב : (כב) אני תרשיש . ספינת אפריקא : שנהבי' וקפים ותוכיים . שן דפיל וקופין וטוסין : (כה) ונשק . כלי זיין : (כו) אלף וארבע מאות רכב . (ובד"ה ב' א' י"ד) כתוב אלף וארבע מאות ואומר אני אלף וד' מאות בערי הרכב היו והשלש מאות עם המלך בירושלים וכך פירושו בדברי הימים וינחם בערי הרכב ועם המלך היה עוד רכב אחד בירושלים וכאן כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן בירושל': וינחם

רלב"ג

שניט מענין פזור בחלוף אות זי"ן באות צד"י כי ברצותם לנקותו תכלית הנקיון יפזרוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוציאו ממנו סיגו : (יט) שש מעלות לכסא . הנה היתה צורת הכסא הזה כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלות ואז ישב במקום השבת שהיה למעלה מהמעלה הששית ומאחרי הכסא היה שם לוח יסמוך בו בשבתו שם והיה ראש עגול בלוח ההוא באמצעו והיו ידות מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועות יסמוך בהם המלך ידיו בשבתו שם והנה היתה צורת ארי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה וכן אצל כל מעלה ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכסא ולצד ההוא היו פני האריות ולזה היו שם ארבעה עשר אריות : (כב) שנהבים . הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שישתמשו ממנו במלאכה ואר"י בלע"ז : וקופים . הם שימיי"ש בלעז : ותוכיים . הם פאוונ"ש בלעז : (כה) ונשק . הם כלי זיין : (כו) ויהי לו אלף וארבע מאות רכב . הנה כתוב בדברי הימים בזה המקו' ארבעת אלפים אוריות וכמה שקדם כתוב ארבעי' אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק הזה במה שקדם בשאמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות ישאר היו בהם סוסים בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחות ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלו האלף וארבע מאות רכב אסף אותם שלמה ממקומות רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו נבחרים בלי

מצודת ציון

מופז . טוב ומזוקק ומבהיק וכן כתם פז (ש"ש ה') : (יט) מעלות . מדרגות : (כא) סגור . הנסגר בכור לצרפו להסיר הסיג : למאומה . לכלום : (כב) שנהבים . הוא שן הפיל : וקפים . הוא הקוף הנזכר בדרז"ל (יומא כט) ודומים הם בצורותיהם לבני אדם : ותוכיים . הם העופות היפות מאוד בצורותיהם בחלוף המראות והוא הטווס : (כה) ושלמות . ומלבושים : ונשק . כלי זיין כמו נשק בית היער (ישעיה כב) : (כו) וינחם . מלשון הנחה : כבקמים

מצודת דוד

שלש מאות זהב כי מנה הוא ליטרא ובו מאה דינרי זהב : (יט) וראש עגול לכסא מאחריו . לאחורי הכסא יצא ממעל היושב מכסה עגולה כעין כיפה טבע : וידות . כעין זרועות יצא אצל מקום הישיבה להשען בהם : אריות . עשוים מזהב : (כ) המעלות . אשר יעלו בהם לשבת על הכסא : מזה ומזה . בשני הצדדים : (כא) אין כסף . לא היה בהם כלי כסף כי הכסף לא היה נחשב למאומה : (כב) למלך בים . המלך היה לו בים אניה הולכת תרשיש ויחד עם אני חירם מלך צור והאת לשלש שנים תבוא האניה מן תרשיש (ויתכן שאין זה מוסיף האמור למעלה ולשני המקומות שלא אניות) : (כד) מבקשים וכו'. היו חפצים לראות את פני שלמה : (כה) דבר שנה בשנה . מנהג שנה בשנה . כי כן היה עת בואם פעם בשנה : (כו) ויאסוף . מן המנחות שהביאו לו לבד מה שהיה לו מאז האמור למעלה : וינחם . מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם השאיר עם המלך

רשי

ונחם. וינחלם: (כז) כאבנים. ולמעלה הוא אומר למאומה רבותינו פירשו כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: (כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. היה ממצרים: ומקוה. אסיפת סוחרי הסוסים במצרים סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרים מן המלך שלא יוציא אדם סוס משם אלא על ידם כך שמעתי ולכך נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמוד שהתיבה עומדת בעצמה ואינה דבוקה לאחוריה: (כט) וסוס בחמשים ומאה. למדנו שהמרכבה בארבע סוסי' וכן בדמים. הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: בידם. של סוחרי שלמה יוצאים ממצרים: ואת בת פרעה. אף היא מן הנכריות אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנאה לעצמה וכן ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (שמואל ב ב׳ ל׳):

אז

בִּירוּשָׁלָֽםִ׃ כז וַיִּתֵּ֨ן הַמֶּ֧לֶךְ אֶת־הַכֶּ֛סֶף
בִּירוּשָׁלַ֖͏ִם כָּאֲבָנִ֑ים וְאֵ֣ת הָאֲרָזִ֗ים נָתַ֛ן
כַּשִּׁקְמִ֥ים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָ֖ה לָרֹֽב׃
כח וּמוֹצָ֧א הַסּוּסִ֛ים אֲשֶׁ֥ר לִשְׁלֹמֹ֖ה ל׳
מִמִּצְרָ֑יִם וּמִקְוֵ֗ה סֹחֲרֵ֣י הַמֶּ֔לֶךְ יִקְח֥וּ
מִקְוֵ֖א בִּמְחִֽיר׃ כט וַתַּעֲלֶ֨ה וַתֵּצֵ֤א מֶרְכָּבָה֙
מִמִּצְרַ֙יִם֙ בְּשֵׁ֣שׁ מֵא֣וֹת כֶּ֔סֶף וְס֖וּס נ׳
בַּחֲמִשִּׁ֣ים וּמֵאָ֑ה וְ֠כֵן לְכָל־מַלְכֵ֧י
הַחִתִּ֛ים וּלְמַלְכֵ֥י אֲרָ֖ם בְּיָדָ֥ם יֹצִֽאוּ׃ ס׳. ל. ד׳
יא א וְהַמֶּ֣לֶךְ שְׁלֹמֹ֗ה אָהַ֞ב ד׳ פסוק
נָשִׁ֧ים נָכְרִיּ֛וֹת רַבּ֖וֹת וְאֶת־בַּת־ ל׳ וחס׳
פַּרְעֹ֑ה מוֹאֲבִיּ֤וֹת עַמֳּנִיּוֹת֙ אֲדֹ֣מִיֹּ֔ת נ׳ וחס׳
צֵדְנִיֹּ֖ת חִתִּיֹּֽת׃ ב מִן־הַגּוֹיִ֗ם אֲשֶׁ֤ר
אָֽמַר־יְהוָה֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לֹֽא־תָבֹ֤אוּ
בָהֶם֙ וְהֵם֙ לֹא־יָבֹ֣אוּ בָכֶ֔ם אָכֵן֙ יַטּ֣וּ י״ח

כז וִיהַב מַלְכָּא יַת כַּסְפָּא
בִּירוּשְׁלֵם כְּאַבְנַיָא וְיַת
אַרְזַיָא יְהַב כְּשִׁקְמַיָא
דְבִשְׁפֶלְתָּא לִסְגֵי׃
כח וּמִתַּפְּקִין סוּסְוָתָא ל׳
דִלְשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה
תַּגָרֵי מַלְכָּא זַבְנִין מִקְוֵה
בְּדָמִין׃ כט וְסַלְקָא וְנַפְקָא
רְתִיכָא מִמִּצְרַיִם בְּשִׁית נ׳
מְאָה כַּסְפָּא וְסוּסְוָתָא
בְּמְאָה וְחַמְשִׁין וְכֵן לְכָל
מַלְכֵי חִתָּאֵי וּמַלְכֵי אֲרָם
בִּרְעוּתְהוֹן נַפְקִין׃ א וּמַלְכָּא
שְׁלֹמֹה רְחֵים נְשִׁין בְּנַת
עַמְמִין סַגִיאִין וְיַת בַּת
פַּרְעֹה מוֹאֲבָאָן עַמוֹנָאָן
אֲדוּמָאָן וְצִידוֹנָאָן חִתָּאָן׃
ב מִן עַמְמַיָא דִי אֲמַר יְיָ
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תִתְעָרְבוּן
בְּהוֹן וְאִינוּן לָא יִתְעָרְבוּן
בְּכוֹן דִלְמָא יַטְעוּן יַת

במחיר ח׳ בקריאה וסי׳ אקנה מאותך במחיר דסוף שמואל. יקחו מקוה במחיר. וחברו מקוה יקחו בטחיר דד״ה. ואדמה יחלק במחיר. לא במחיר ולא בשחד. לבז אתן ולא במחיר. וכהניה במחיר יורו. עצינו במחיר יבאו. ואת בת ה׳ בקריאה וסי׳ ואת בת היענה דת״כ. וחברו דמ״ת. ואת בת פרעה. העלה דד״ה. ערות אשה ובתה לא תגלה:

תולדות אהרן ויתן המלך. פסחים נד סנהדרין כא (סנהדרין כ): ומלא מרכבה. שם שם: מן הגוים יבמות עו:

רדק

ערי הרכב שהיו שם הסוסים והמרכבות: (כז) כאבנים. על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה בירושלם. ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר רבי יוסי אבני עשר אמות ואבני שמונה אמות היו: (כח) ומוצא הסוסים. ת״י הפסוק כן ומתפקין סוסוותא די לשלמה ממצרים ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה בדמין. וי״מ מקוה מענין תקות חוט השני כלומר שני דברים אלה היו באין לשלמה ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ מצרים כמו שכתוב שם ברקמה ממצרים חטובות אטון מצרים ואותן הדברים היו לוקחין סוחרי המלך במצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושל׳ למצרים ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי פרעה נתן לשלמה מוצא הסוסים והוא כי לא יוציאו ממצרים סוסים אלא ברשות המלך ונותנין המוציאי׳ למלך דמים בהוצאת הסוסים ואותו המוצא נתן פרעה לשלמה ושלמה היה מוכר אותו לסוחרים לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המוצא כלומר קבוץ כל המוצא ביחד והם היו במצרים והיו. לוקחין מחיר המוצא על יד כמו שהיו מוציאין מלכי הארץ הסוסים ממצרים וזהו שאמר בידם יוציאו כי מלכי החתים ומלכי ארם שהיו מוציאין ממצרים ע״י סוחרי המלך היו מוציאין: (כט) בידם. כמו ברשותם כמו ויקח את כל ארצו מידו וכת״י בידם ברעותהון ברצונם וברשותם: סוס בחמשים ומאה. מכאן למדנו שהמרכב׳ ארבעה סוסי׳: (א) נשים נכריות רבות. שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישראל אסור לו להרבות כמו שכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרים והוא בטח בחכמתו ואמר אני ארבה ולא אסור וזהו שאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו ומה שאמר ואת בת פרעה כי היא היתה תחילת הקלקלה אף על פי שהיא לא הטתה את לבבו עד שהרבה נשים נכריות לעת זקנתו והטו את לבבו ולא שעבד ע״ג אלא שהניח נשיו לעבוד ע״ג לאלהים אחרים אף שהניח אותן לבנות במות בירושלים לע״ג והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבנות ולא מיחה בהן: (ב) לא תבאו בהם. כמו שכתוב ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואף על פי שאמר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר עו״ג אלא לפי שהיו באים בארצם הזהירם עליהם אבל אם היה משיב אותם לדת ישראל לא היה אסו׳ אם היו מתגיירות

אלא

רלבג

כלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והניחם אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לכלכלם שם וקצתם השאיר עם המלך בירושלים כדי שיהיו יותר קרובים אליו: (כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים. זה שב לפי מה שאחשוב אל מה שזכר למעלה והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר הדברים שזכר שהיו באים לשלמה מדי שנה בשנה והרצון בו ומוצא הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר״ל שכל מי שהיה מוציא סוס ממצרים הי׳ נותן דבר ידוע לשלמה כי ממצרים לא יצא סוס כי אם ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה: ומקוה סוחרי המלך יקחו מקוה במחיר. הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא תקוה כן יקרא הבגד מהחוטין מקוה והנה היה במצרים בגדי פשתן חשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוציאי׳ אותם אלא ברשות המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולרוב המצא הסוסים והשש במצרים לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא מרשות המלך כדי שיוכר בין השרים ובין העבדים והנה הרצון בזה כי מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל הי׳ לשלמה וזכר כי סוחרי המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המוצא היה לשלמה לזה היו הרוצים להוציאו משם קונין אותו מסוחרי המלך ומזה היה מגיע תועלת רב לשלמה ר״ל מהסוסים והמקו׳ כי סוחרי המלך היו קונין זה המוצא ממנו כסף. רב לסוסים ולמקוה והנה קצר במאמר כי סוחרי המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם, ומידם יקנום כל מי שירצו להוציאם ממצרים: (כט) ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. ר״ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכב׳ ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסי׳ למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הכסף מהם לסוס ולרכב. ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים הנה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחים מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המוצא והכסף שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס. ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם הי׳ כתן המוצא לשלמה וביד סוחרי המלך וברשות היו מוציאים היוצא משם: (א) והמלך שלמה

אהב

מצודת דוד

המלך בירושלים: (כז) ויתן המלך וכו׳ כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבים המשקל לא היה מתפשר לגנבם וללקחם: אשר בשפלה. הגדלים בשפלה הרבה מאד: (כח) ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים שהיה לשלמה ממצרים היה כי הם הוציאו הסוסים ממקומם להביא אל שלמה כי היה לו עמהם מקח ידוע וקצוב וכאשר יאמר במקרא שלאחריו: ומקוה. הנה התרגום לא תרגם מלת ומקוה ונראה מזה דעת התרגום שהיה שם מחוז נקרא קוה והמ״ם היא במקום מן ור״ל וגם מן קוה קנה סוסים ולא באופן אשר קנה ממצרים רק הוא שלח סוחריו והמה יקחו מן מחוז קוה במחיר ר״ל בערך הראוי לפי השווי לא במקח ידוע וקצוב: (כט) ותעלה ותצא. ר״ל הוצאה ממצרים והועלה לו מרכבה והם ד׳ סוסים בעבור מחיר שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם: וסוס בחמשים ומאה. ומזה נשמע פרט מרכבה הם ד׳ סוסים: וכן לכל מלכי החתים. גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים: בידם יוציאו. אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם למקום הקונה אותם או בעל מלכי החתים וכו׳ יאמר שהם יוציאו בידם ור״ל עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה מ״מ בהבאה למקומם לא הי׳ להם יפוי הכח כשלמה: יא (א) ואת בת פרעה. לפי שהיתה חביבה עליו מכולן לזה פרטה לעצמה: (ב) מן הגוים. על החתיות חוזר שהם

משבעה

מצודת ציון

(כז) כשקמים. שם אילן גרוע ושפל כמו שקמים גדעו (ישעיה ט): בשפלה. בעמק: (כח) במחיר. ענין ערך הדבר ושוויו כמו אקנה מאותך במחיר (ש״ב כד): יא (ג) אהב. באהבה:

אֶת־לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם
דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה׃ ג וַיְהִי־לוֹ נָשִׁים
שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת וּפִלַגְשִׁים שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ׃
ד וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ
אֶת־לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־
הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו
כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו׃ ה וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי
עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם
שִׁקֻּץ עַמֹּנִים׃ ו וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה
כְּדָוִד אָבִיו׃ ז אָז יִבְנֶה
שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב
בָּהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם וּלְמֹלֶךְ
שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ ח וְכֵן עָשָׂה לְכָל־
נָשָׁיו הַנָּכְרִיּוֹת מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת
לֵאלֹהֵיהֶן׃ ט וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בִּשְׁלֹמֹה
כִּי־נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם׃ י וְצִוָּה
אֵלָיו עַל־הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי־לֶכֶת
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא שָׁמַר אֵת
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לִשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר
הָיְתָה־זֹּאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי
וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרֹעַ אֶקְרַע
אֶת־הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וּנְתַתִּיהָ
לְעַבְדֶּךָ׃ יב אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָּה
לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיַּד בִּנְךָ אֶקְרָעֶנָּה׃

לִבְּכוֹן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן בְּהוֹן
אִתְרְעֵי שְׁלֹמֹה לְמִרְחַם׃
ג וַהֲוָאָה לֵיהּ נְשִׁין מַלְכָּן
שְׁבַע מְאָה וּלְחֵינָן תְּלַת
מְאָה וְאַטְעִיאָה נְשׁוֹהִי יָת
לִבֵּיהּ׃ ד וַהֲוָה לְעִדָּן דְּסִיב
שְׁלֹמֹה נְשׁוֹהִי אַטְעִיאָה יָת
לִבֵּיהּ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא
וְלָא הֲוָה לִבֵּיהּ שְׁלִים
בְּדַחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ כְּלִבָּא
דְּדָוִד אֲבוּהִי׃ ה וַאֲזַל
שְׁלֹמֹה בָּתַר עַשְׁתּוֹרֶת
טַעֲוַת צִידוֹנָאֵי וּבָתַר
מִלְכּוֹם שִׁקּוּץ עַמּוֹנָאֵי׃
ו וַעֲבַד שְׁלֹמֹה דְּבִישׁ קֳדָם
יְיָ וְלָא אַשְׁלִים בָּתַר דַּחַלְתָּא
דַּיְיָ כְּדָוִד אֲבוּהִי׃ ז בְּכֵן
בְּנָא שְׁלֹמֹה בָּמְתָא לִכְמוֹשׁ
שִׁקּוּץ מוֹאָב בְּטוּרָא דִּי עַל
אַפֵּי יְרוּשְׁלֵם וּלְמוֹלֵךְ שִׁקּוּץ
בְּנֵי עַמּוֹן׃ ח וְכֵן עֲבַד לְכָל
נְשׁוֹהִי בְּנַת עַמְמַיָּא מַסְקִין
בּוּסְמִין וּמְדַבְּחַן לְטַעֲוָתְהוֹן׃
ט וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ בִּשְׁלֹמֹה
אֲרֵי אִתְפְּנֵי לִבֵּיהּ מִדַּחַלְתָּא
דַּיְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל
דְּאִתְגְּלֵי לֵיהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין׃
י וּפַקֵּיד עֲלוֹהִי עַל פִּתְגָמָא
הָדֵין בְּדִיל דְּלָא לִמְהַךְ
בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְלָא
נְטַר יָת דְּפַקֵּיד יְיָ׃
יא וַאֲמַר יְיָ לִשְׁלֹמֹה חֲלַף
דַּהֲוַת דָּא עִמָּךְ וְלָא נְטַרְתָּ
פִּקּוּדַי וּקְיָמַי דִּי פַקֵּדִית עֲלָךְ אַעְדָּאָה אַעְדֵּי יָת
מַלְכוּתָא מִנָּךְ וְאֶתְּנִנַּהּ לְעַבְדָּךְ׃ יב בְּרַם בְּיוֹמָךְ
לָא אַעְבְּדִנַּהּ בְּדִיל דָּוִד אֲבוּךְ מִיַּד בְּרָךְ אַעְדֵּינַהּ׃

רדק

אלא שלם לא מחמת יראה ואהבה ודבר זה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל כמו שכתבנו בפסוק ויאהב שלמה: אכן יטו את לבבכם. באמת יטו לבבכם כמו שאומר כי יסיר את בנך מאחרי וי"ת דילמא יטעון לבכון: (ט) הנרא' אליו. אשר נראה אליו כי לא הבא ה"א הידיעה על העבר וכן ההקדש שמואל הנמצאו פה וזולתם שכתבנו בספר מכלל: פעמים. בגבעון הפעם האחת והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך וצוה אליו במראה הראשונ' בסתם ובמראה השנית במפורש: (יא) ויאמר ה' לשלמה. על ידי נביא והוא אחיה

ויטו ד' ופתחיוסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ו: דויד ה' מ"ל וסי' והארכתי ימיך. ויהי לעת זקנת שלמה. ולבנו אתן שבט כמגדל דויד צוארך. והקימותי עליהם דיחזקאל. וכל תריסר ועזרא וד"ה דכוו' מלאים: לאלהיהן ה' וסימ' נמסר בסדר

תולדות אהרן ויהי לעת זקנת. שבת נו סנהדרין כא: ולא היה לבבו. שבת שם נו: וילך שלמה. זוהר בראשית: ויעש שלמה. שבת כס: אז יבנה שלמה. סנהדרין לא: הנראה אליו. זוהר ויגש: אקרע. זוהר בראשית:

רשי

(ז) אז יבנה שלמה במה. רבותינו אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו: בהר אשר על ירושלים. הר הזיתים: (יא) אשר היתה זאת עמך. אשר ידעת שאתה עובר על מצותי

רלבג

אשר גשים וגו'. הנה נגה אותו משני לדדין האחד שהוא לקח נשים מן הגוים אשר הזהירה התורה שלא נתחתן בם כדי שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם. והצד השני מפני שהרבה לו נשים אשר הזהירה התורה אותו מזה בפרשת שופטים ואם אמר אומ' שכבר ראוי שנחשוב שנתגיירו כבר קודם שלקחתם שלמה הנה עם כל זה לא היה נמלט מהגנות כי בת פרעה היתה אסור לבא בקהל ה' גם אחר שנתגיירה כי דור שלישי לבד מותר להם לבא בקהל ה' והעמוניות והמואביות הם גם כן מעם שאינו ראוי לבא בקהל שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ואף על פי שנקבותיה' לא נאסרו לבא בקהל כמו שבארנו שם הנה לא היה ראוי למלך שיבא בכן כי הזרע שיהי' לו מהן א"א שיהיה שלם מאד וכבר היה ראוי לשלמה שידקדק מאד שיהיה זרעו שלם עם ה' כדי שיתקיים לו הברית שכרת השם לדוד אביו להתקיים לו המלוכה תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן עמונית ועשה הרע בעיני ה' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו והנה אמר ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שהנה נטה יותר מדרכי התורה ממה שנטה בלקיחת שאר נשיו הנכריות והיא ג"כ היתה חביבה לו מאד עד שכבר בנה לה בית באופן הנזכר במה שקדם. (ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים. אחר שזכר שנשיו הטו את לבבו לא היה צריך לומר ולא היה לבבו שלם את ה' אלהיו כלבב דוד אביו אם הי' הרצון בזה ששלמה היה עובד אלהים אחרים ולזה הוא מבואר שהרצון בו שאהבתו נשיו הטה את לבבו להניחם לעבוד אלהים אחרים ולהעלים עיניו מהם ומזה גם כן התבאר כי אמרו וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צידונים ואחרי מלכום שקוץ עמונים הרצון שהניח לנשיו הצידוניות והעמוניות לעבוד אלהיהם והעלים עיניו מהם ולזה אמר ויעש שלמה את הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו כי אם היה ממלא אחרי ה' לא היה סובל לנשיו לעשות זה העון הנפלא והעד עוד על זה שהרצון בו שהוא העלים עיניו מנשיו והניחם לעבוד אלהים אחרים אמרו וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן באר בזה שחטא שלמה היה הניחו נשיו שתהיינה מזבחות ומקטרות לאלהיהן וזה ממה שאין ספק בו ולזה אז יבנה שלמה במה שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע"ג ולזה היה שלמה סבה לבנינם ובכלל הנה הוא מן השקר באיש חכם כשלמה שיטה לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו משיג הש"י יותר מזולתו מהאנשים וכבר יעיד על זה גם הספרים שחבר ברוה"ק ונראה אליו ג"כ הש"י פעמי' ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע"ג וראוי שתדע שכבר יאמר שכבר עשה פלוני דבר אם בשעשאו בעצמו אם בשעשאו ע"י שליח כמו שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך וכבר יאמר ג"כ שהוא עשאו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונות שאתה תראה שישאו האשם בדבר למי שהיה בידו למחות כשלא מחה ויאמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ר"ל שאם לא תוכיחהו תשא עליו חטא במה שיחטא בו כי הוא כאילו עשית החטא ההוא בידך ובזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה: (י) וצוה אליו על הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים. ר"ל כי ממצות הש"י היה מחויב שלא יניח לעבוד ע"ג בביתו עם שזה דרך שילכו בניו אחרי אלהים אחרים בראותם אמותיהם

מצודת ציון

(ה) מלכום. הוא מולך: שקץ. כנוי בלשון גנאי והוא ענין תעוב: (ט) ויתאנף. מלשון אף וכעס: (יא) יען. בעבור: סמן

מצודת דוד

ונשבעה העכו"ם שאמרה התורה לא תתחתן בם וגו' כי יסיר וגו' (דברים ז'): (ד) אחרי אלהים אחרים. ר"ל להניח אותן ללכת הן אחרי אלהים אחרים: (ה) וילך שלמה. על שלא מיחה בנשיו ההולכות מעלה עליו הכתוב כאלו הלך אחריהם: (ו) ולא מלא. לא השלים אחרי דבר ה' למחות בנשיו המחללות דברו:

(ז) אז יבנה. ר"ל כאשר הניח לנשיו אז נחשב לו כאלו הוא בנה במה וגו': בהר. הוא הר הזיתים: (ח) וכן עשה וכו'. להעלים עין מכל נשיו הנכריות המקטירות וגו': (ט) פעמים. פעם בגבעון ופעם אחר תפלתו אבל ביתר הפעמים דבר

רש"י

מאתי: (טו) ויהי בהיות דוד את אדום. אז ויברח הדד מפני דוד ויואב לקבר את החללים. שקברו להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר (שמואל ב' ח' י"ג) ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום שהיו הכל מקלסין אותו איש חסיד שקובר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם וי"ת לקבר את החללים לחלצא ית קטיליא לקחת את חליצתם: (יח) ולחם אמר לו. אמר למשרתיו כך וכך לחם תנו לו ליום: (יט) הגבירה. המלכה: (כא) כי שכב דוד. דוד שמת מיתת עצמו נאמרה בו שכיבה יואב שנהרג נאמרה בו מיתה. ד"א דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה

מלכים א יא

יג רַק אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרָע
שֵׁבֶט אֶחָד אֶתֵּן לִבְנֶךָ לְמַעַן דָּוִד
עַבְדִּי וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי׃
יד וַיָּקֶם יְהוָה שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה
אֵת הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא
בֶּאֱדוֹם׃ טו וַיְהִי בִּהְיוֹת דָּוִד אֶת־אֱדוֹם
בַּעֲלוֹת יוֹאָב שַׂר הַצָּבָא לְקַבֵּר
אֶת־הַחֲלָלִים וַיַּךְ כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם׃
טז כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב־שָׁם יוֹאָב
וְכָל־יִשְׂרָאֵל עַד־הִכְרִית כָּל־זָכָר
בֶּאֱדוֹם׃ יז וַיִּבְרַח אֲדַד הוּא וַאֲנָשִׁים
אֲדֹמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו אִתּוֹ לָבוֹא
מִצְרָיִם וַהֲדַד נַעַר קָטָן׃ יח וַיָּקֻמוּ
מִמִּדְיָן וַיָּבֹאוּ פָּארָן וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים
עִמָּם מִפָּארָן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם אֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־לוֹ בַיִת וְלֶחֶם אָמַר
לוֹ וְאֶרֶץ נָתַן לוֹ׃ יט וַיִּמְצָא הֲדַד חֵן
בְּעֵינֵי פַרְעֹה מְאֹד וַיִּתֶּן־לוֹ אִשָּׁה אֶת־
אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס הַגְּבִירָה׃
כ וַתֵּלֶד לוֹ אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס אֵת גְּנֻבַת
בְּנוֹ וַתִּגְמְלֵהוּ תַחְפְּנֵס בְּתוֹךְ בֵּית
פַּרְעֹה וַיְהִי גְנֻבַת בֵּית פַּרְעֹה בְּתוֹךְ
בְּנֵי פַרְעֹה׃ כא וַהֲדַד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם
כִּי־שָׁכַב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וְכִי־מֵת

ל' וקף קמץ. ל'. ס'. ל'. ס"ו פסוק. ל"ג מלעי' פסוקים. ל'. ו'. ל'. ל'. ל'. ג' הד חס'. ג'. ג' ודין חס'. ב' חס' ובפסוק. ל"ז זוגין מיהדין וכו'

תרגום

יג לְחוֹד יָת כָּל מַלְכוּתָא
לָא אֶעֱדֵי שִׁבְטָא חַד
אֶתֵּן לִבְרָךְ בְּדִיל דָּוִד עַבְדִּי
וּבְדִיל יְרוּשְׁלֶם קַרְתָּא
דְּאִתְרְעֵיתִי׃ יד וַאֲקִים יְיָ
סָטָן לִשְׁלֹמֹה יָת הֲדַד
אֱדוֹמָאָה מִזַּרְעָא דְמַלְכָּא
הוּא בֶּאֱדוֹם׃ טו וַהֲוָה כַּד
הֲוָה דָוִד בֶּאֱדוֹם כַּד סְלֵיק
יוֹאָב רַב חֵילָא לְחַלָּצָא
קְטִילַיָּא וּקְטַל כָּל דְּכוּרָא
בֶּאֱדוֹם׃ טז אֲרֵי שִׁתָּא יַרְחִין
יְתֵיב תַּמָּן יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל
עַד דִּי שֵׁיצֵי כָּל דְּכוּרָא
בֶּאֱדוֹם׃ יז וַעֲרַק אֲדַד הוּא
וְגַבְרִין אֱדוֹמָאִין מֵעַבְדֵי
אֲבוּהִי עִמֵּיהּ לְמֵיעַל לְמִצְרָיִם
וַהֲדַד יָנִיק זְעֵיר׃ יח וְקָמוּ
מִמִּדְיָן וַאֲתוֹ לְפָארָן וּדְבַרוּ
גַּבְרִין עִמְּהוֹן מִפָּארָן וַאֲתוֹ
לְמִצְרַיִם לְוַת פַּרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם וִיהַב לֵיהּ בֵּיתָא
וּמָזוֹן אֲמַר לְסַפָּקָא לֵיהּ
וְאַרְעָא יְהַב לֵיהּ׃ יט וְאַשְׁכַּח
הֲדַד רַחֲמִין בְּעֵינֵי פַרְעֹה
לַחֲדָא וִיהַב לֵיהּ אִתְּתָא יָת
אֲחַת אִתְּתֵיהּ אֲחָתֵיהּ
דְּתַחְפְּנֵיס מַלְכְּתָא׃
כ וִילֵידַת לֵיהּ אֲחָתָא
דְתַחְפְּנֵיס יָת גְּנוּבַת בְּרֵיהּ
וְחַסְלְתֵיהּ תַּחְפְּנֵס בְּגוֹ בֵּית
פַּרְעֹה וַהֲוָה גְנוּבַת בְּבֵית פַּרְעֹה בְּגוֹ בְּנֵי פַרְעֹה׃ כא וַהֲדַד שְׁמַע בְּמִצְרַיִם אֲרֵי

כי תשא: בעלות ה' וסימ' ויהי בעלות חלהב. ויהי בהיות דוד את אדום. ויהי בעלות המנחה קדמאה דסיפרא. ויהי בעלות נבוכדנאצר. וימן האלהים תולעת:

תולדות אהרן דוד עבדי. סנהדרין כה: ויקם ה'. שם קו: כי שמת. פסחים פ"ו בתרא כא (ר"ס ט): והדד שמע. בתרא קטו:

רדק

אחיה השילוני: (יג) שבט אחד. כי בנימין לפי שהיה חלקו עם יהודה בירושלם בין שניהם נחשבים לשבט אחד: (יד) ויקם ה' שטן. זה היה לעת זקנת שלמה כאשר נטה לבבו מעם ה': הוא באדום. מזרע המלך שהיה באדום או הוא אומר זה על הדד: (טו) בהיות דוד את אדום. כמו באדום ספר ענין זה עתה כי ברח הדד והיה נער קטן בברחו וברח מארצו עם אנשים אדומיים כשהכה יואב את כל זכר באדום וכאשר שמע כי מתו דוד ויואב חשב להנקם מישראל ומה שספר מענין אשתו שהיתה אחות הגבירה ובנו שהיה גמול בתוך בני פרע' כל זה אמר להודיע כי כל כך גברה שנאתו לישראל עד שהניח כל הטובה הזאת להנקם מישרא' ואמר לפרעה שישלחנו וילך לארצו ולא עלתה בידו להרע לישראל עד עת זקנת שלמה שהקימו ה' לשטן בישראל בעבו' עון ע"ג שעשו נשי שלמה ובנו במות וכן הקים שטן אחר לשלמה את רזון בן אלידע ושניהם הרעו לישראל לעת זקנת שלמה: ויך כל זכר באדום. אחר שהכה כל זכר באדום כי קודם הכם ואחר כן קברם וכמו וי"ו זה כן אתה קלפת ונחטא אחר שחטאנו קלפת ויבש את הים לחרבה ויבקעו המים אחר שנבקעו המים שם הים לחרבה וזולת אלה שכתבנו בספר מכלל ולענין זה פירשו רז"ל ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום זהו שם טוב שקנה בגוים שצוה לקבור את ההרוגים וכן אומר הנביא במלחמות גוג ומגוג וקברום כל עם הארץ והיו להם לשם אבל י"ת לקבור את החללים לחלצא קטיליא כלומר לקחת חליצותם וכליהם: וכל ישראל. כל ישראל אשר עמו במלחמה ישבו. שם עד הכריתו כל זכר באדום ועד קברם החללים: (יז) ויברח אדד. באל"ף והאחרים בה"א ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפו' כמו ישי אישי והדומים להם: (יח) ויקומו ממדין. אולי בבאתם מאדום נתעכבו במדין ויקומו משם ויבאו פארן ויקומו אנשים עמם מפארן כי אותם היו מכירים אותו שהוא מזרע המלוכה לפיכך לקחום עמם כדי שיעידו עליו לפני פרעה שהוא מזרע המלוכה: ולחם אמר לו. אמר לתת לו ות"י ומזון אמר לספקא ליה: וארץ נתן לו. ערים שיהיה שר ופקיד עליהם: (כא) כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב

רלבג

אחותיהם עובדת ע"ג וכבר עורר אותם הש"י כדי שיוסיר אותו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית המקדש: (יג) למען דוד עבדי. מגיד שמהשגחה על האב תמשך לבן והנה למען דוד עבדו השגיח בשלמה שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולמען דוד עבדו השגיח בזרע שלמה שלא תסור מהם הממלכה לגמרי. והנה קרא שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות נחלתם יחד: ולמען ירושלם אשר בחרתי. ר"ל כי מפני שנבחר ירושלם לנאה להיות בו בית המקדש ארצה שהמולך בו תתקיים מלכותו שם תמיד עם שזה יהיה סבה להעמיד ענייני בית המקדש באופן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבטחו אבותיו: (טו) ויהי בהיות דוד את אדום. ר"ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא על אדום להכות ואחר זה ספר שכבר הכה יואב כל זכר באדום: (יח) ויקחו אנשים עמם מפארן יתכן שלקחום כדי שיהיו עמו עם רב וזה יהיה סבה שיכבדהו פרעה וינשאהו עם שהם גם כן שיעידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן: ולחם אמר לו. ר"ל שכבר אמר לתת לו לחם חקו תמיד וארץ

מצודת דוד

דבר עמו ע"י נביא: (יא) ויאמר ה'. ע"י נביא אמר לו: (יג) שבט אחד. על יהודה יאמר ואף בנימין נכלל עמו על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם והוא היה נפל ליהודה: ולמען ירושלים. לפי שנבחרה להיות בה בה"מ ובכדי להעמיד כל עניני הבית על מכונו מהראוי הוא אשר ימלוך בה מלך מזרע בונה הבית להיות חושש וחרד במעשה אביו: (יד) הוא באדום. ר"ל הוא מזרע המלך שמלך באדום: (טו) את אדום. ר"ל באדום: בעלות יואב. כשעלה יואב שמה להכותם היה שם דוד לקבר החללים: ויך. ר"ל כי יואב הכה כל זכר באדום ובעבור מרבית חללים היה דוד מקברם לרחמנות וחמלה: (יז) ויברח. אז ברח אדד והוא הדד: (יח) ויקומו ממדין. כי ברחו דרך מדין ומשם באו לפארן ולקחו עמהם אנשים משם ללכת למצרים במרבית אנשים להיות נראה בעיני פרעה לשר וגדול: ויתן. פרעה נתן לו בית לשבת בה ואמר לתת לו לחם מאכלו ואף נתן לו ארץ לנחלה: (כ) בית פרעה. בבית פרעה: בתוך בני וכו'. להיות מגודל עמהם ודומה להם: (כא) אל ארצי. כי חשב לאסוף אנשים ללחום בישראל בשמעו שמת המלך ושר הצבא המכים באדום וכלתה עמהם מחה הגבורה מישראל:

מצודת ציון

(יד) שטן. מקטרג להסית אנשיו ללחום בו: (יט) הגבירה. המלכה: (כ) ותגמלהו. ענין הפרדה

כי

רדק

יואב שר הצבא. דרשו בו מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב הוא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתוב בו שכיבה יואב שנהרג כתוב בו מיתה דוד שירשו בניו את מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא ירשו בניו את מקומו נאמרה בו מיתה: שלחני. אמר לפרעה שישלחהו כי חשב כיון שמתו דוד ויואב ושלמה נער ואין איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעודו במצרים לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה ויצא ממצרים ולא עלתה מחשבתו בידו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת זקנתו ואז היה שטן לישראל זה הדד ורזון גם כן: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה כלומר עוד הקים לו שטן אחר את רזון אשר ברח גם כן מאת הדדעזר בהכות דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואומר כי אז ברח מאת אדוניו רזון זה ויקבוץ אנשים ויהי שר גדוד ובשמעו זה כי הדד שב לארצו כדי להרע לישראל הלך הוא ג"כ עם אנשיו דמשק והצליח שם עד שמלכו הוא ואנשיו בדמשק ואח"כ גבר עוד ומלך הוא על כל ארם כי דמשק מארם היה ומתחילה לא התגבר על אנשיו שבאו עמו והניחם להיות שליטים על העיר עמו עד שהתחזק הוא במלוכה ומלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל: (כה) כל ימי שלמה. מעת שקם לשטן היה לשטן כל ימי שלמה לישראל אבל לא נוכל לפרש כל ימי שלמה מעת שמלך שלמה שהרי כתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה ואומר אין שטן ואין פגע רע אלא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטנים מעת שנטה לבבו מעם ה' ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה עד שמת שלמה כדי שינחם על החטא ויכיר כי בעוד שהיה אוהב את ה' אין שטן ואין פגע רע וכיון שחטא קמו השטנים: ואת הרעה אשר הדד. נתחברה רעתו עם הרעה אשר עשה הדד לישראל: ויקץ בישראל. ויקץ זה פעל יוצא ותרגומו ומרד בישראל ואפשר שהוא פעל עומד כחביריו כלומר קץ בהם ומאס אותם בהיותו בשלום עמהם: (כו) וירבעם בן נבט. אמרו בדרש הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי והנה שבע בן בכרי משבט בנימין ונבט משבט אפרים: אפרתי. משבט אפרים: וירם יד במלך. מרד בו שדבר בו ולא ירא ממנו וכבר הפקיד אותו שלמה לכל סבל בית יוסף לקבל המס ממנשה ואפרים כי ראה כי עושה מלאכה כלומר ראהו זריז במלאכתו ובעת ההוא קודם שהרים יד במלך מצא אותו אחיה השילוני ובשרהו במלכות על כן על הפקידות שהיה לו מתחילה ועל בשורת המלכות שאמר לו אחיה גבה לבו ודבר מה שדבר בשלמה ושלמה כאשר הוגד לו בקש להמיתו וברח למצרים כן הוא סדר הענין הזה אבל בין וירם יד במלך ובין ויבקש שלמה להמית את ירבעם הוסמו הדברים למה גבה לבו להרים יד במלך: (כז) שלמה בנה את המלוא. המלוא היה מקום בעיר ירושלם סמוך לירושלם

רשי

שכיבה כי אם מיתה: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה וזה הוא שאמר נתן הנביא לדוד (שמואל ב׳ ז׳ י״ד) אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים: (כה) ואת הרעה אשר הדד. עם הרעה שעל ידי הדד היתה גם זו של רזון: (כו) וירם יד במלך. הוכיחו ברבים: (כז) וזה הדבר. אשר הוכיחו עליו: שלמה בנה את המלוא. ובבנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ אחורי המלוא אמר לו אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים ואתה

שְׁכִיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי
וַאֲרֵי מִית יוֹאָב רַב חֵילָא
וַאֲמַר הֲדַד לְפַרְעֹה שַׁלְחֵנִי
וְאֵהַךְ לְאַרְעִי: כב וַאֲמַר
לֵיהּ פַּרְעֹה אֲרֵי מָא אַתְּ
חָסַר עִמִּי דְּאַתְּ בָּעֵי לְמֵיזַל
לְאַרְעָךְ וַאֲמַר לָא אֲרֵי
שַׁלָּחָא תְּשַׁלְּחִינַנִי: כג וַאֲקִים
יְיָ לֵיהּ סָטָן יָת רְזוֹן בַּר
אֶלְיָדָע דַּעֲרַק מִן קֳדָם
הֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה
רִבּוֹנֵיהּ: כד וּכְנַשׁ עֲלוֹהִי
גַּבְרִין וַהֲוָה רַב מַשְׁרִיתָא
כַּד קְטִיל דָּוִד יָתְהוֹן וַאֲזַלוּ
לְדַמֶּשֶׂק וִיתִיבוּ בַהּ וּמְלַכוּ
בְּדַמֶּשֶׂק: כה וַהֲוָה סָטָן
לְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵי שְׁלֹמֹה
וְיַת בִּישְׁתָא דַּעֲבַד הֲדַד
וּמְרִיד בְּיִשְׂרָאֵל וּמְלַךְ עַל
אֲרָם: כו וְיָרָבְעָם בַּר נְבָט
אֶפְרָתִי מִן צְרֵדָה וְשׁוּם
אִמֵּיהּ צְרוּעָה אִתְּתָא
אַרְמַלְתָּא עַבְדָּא לִשְׁלֹמֹה
וַאֲרֵים יְדָא בְּמַלְכָּא: כז וְדֵין פִּתְגָּמָא דַּאֲרֵים יְדָא בְּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּנָא יַת מְלִיתָא
אֲחַד יַת תַּרְעָתָא קַרְתָּא דְּדָוִד אֲבוּהִי:

יוֹאָב שַׂר־הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הֲדַד אֶל־
פַּרְעֹה שַׁלְּחֵנִי וְאֵלֵךְ אֶל־אַרְצִי:
כב וַיֹּאמֶר לוֹ פַרְעֹה כִּי מָה־אַתָּה חָסֵר
עִמִּי וְהִנְּךָ מְבַקֵּשׁ לָלֶכֶת אֶל־אַרְצֶךָ
וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי שַׁלֵּחַ תְּשַׁלְּחֵנִי: כג וַיָּקֶם
אֱלֹהִים לוֹ שָׂטָן אֶת־רְזוֹן בֶּן־אֶלְיָדָע
אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה
אֲדֹנָיו: כד וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי
שַׂר־גְּדוּד בַּהֲרֹג דָּוִד אֹתָם וַיֵּלְכוּ
דַמֶּשֶׂק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמָּשֶׂק:
כה וַיְהִי שָׂטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי שְׁלֹמֹה
וְאֶת־הָרָעָה אֲשֶׁר הֲדָד וַיָּקָץ בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם: כו וְיָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי מִן־הַצְּרֵדָה וְשֵׁם אִמּוֹ
צְרוּעָה אִשָּׁה אַלְמָנָה עֶבֶד לִשְׁלֹמֹה
וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ: כז וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־
הַמִּלּוֹא סָגַר אֶת־פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו:

ויאמר לו פרעה ב׳ דסמיכי וסימן ויאמר לו פרעה לך מעלי. כי מה אתה חסר: ויקם כ׳ בקריאה וסי׳ ויקם משה את המשכן ב׳ בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח. ויקם ה׳ שפטים ויזעקו בני ישראל דעתניאל. וחברו דאחוד בן גרא. ויקם את העמודים לאולם ג׳ בפסוק דשלמה. ויקם ה׳ את דברו אשר דבר. וחברו דד"ה. ויקם ה׳ שטן לשלמה. ויקם אלהים לו שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את הבמות. וחברו דד"ה. ויקם את העמדים על דד"ה. ויקם את דברו אשר דבר עלינו דדניאל. ויעלני מבור שאון מטיט היון. ויקם עדות ביעקב: אפרתי ג׳ בקריאה וסי׳ בן תחו בן צוף אפרתי. ודוד בן איש. וירבעם בן נבט אפרתי:

תולדות אהרן וירבעם. סנהדרין קא: וזה הדבר. שם ער:

רלבג

וארץ נתן לו. ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל עליהם: (כא) ויאמר אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי. ידמה כי חשב הדד להנקם מישראל בראותו כי מתו גבוריהם המנצחים במלחמה ועם כל זה לא יוכל בעת שהיה שלמה הולך בדרכי ה׳ כדוד אביו אך לעת זקנתו שנמצא בו זה החטא אז היה הדד שטן לשלמ׳ ולישראל ואע"פ שכתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמה והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תמצא מלת כל בדברי הנביאים אמר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים והנה מה שאמר בזה המקום ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עבדו נשיו אלהים אחרים: (כה) ויקץ בישראל. ר"ל שהיה קץ ומואס בישראל או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל שלא יוכל לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עיניו נשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו וברוב השתדלותו להרע לישראל מלך על ארם וסבב שימרדהו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם נושאי מנחה לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל וידמה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו מזרעו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקרא שמו מפני שנשם מדרגת הדד אצלם: (כו) וירבעם בן נבט אפרתי. ר"ל שהוא משבט אפרים: עבד לשלמה וירם יד במלך. ר"ל כי מפני ששמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שכבר הרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך ואת הסבה יד היתה מה שלקחה לבו לגנות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באיזה מנוי שמהו שלמה והסבה אחרת לגובה לבו ספר ג"כ והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היא הרמת ידו והוא שהוא את׳ מגנה אותו ראו מה עשה הנה שלמה בנה את המלוא אשר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום שהיתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך בשירצו לבניס

מצודת ציון

הפרדת היונק מעדי אמו כיום הגמל (בראשית כא): (כד) גדוד. חיל אנשים: (כה) ויקץ. מאס
אליו אנפיה ויהי להם לרועץ ובשוב הדד לארצו הלך גם הוא ואנשיו אל דמשק ומלכו בה והיה
עד יום מותו: ואת הרעה. ר"ל רעתו של רזון היתה עם הרעה אשר עשה הדד כ"א היה לבדו
בבא דוד נציבים בארם כמ"ש בש"ב: וימלוך. ומלך הוא בארם ולא נציב מלך
ר"ל בדבר הזה מרד במלך אשר בנה

מצודת דוד

(כב) כי מה אתה. ר"ל וכי מה אתה חסר בהיותך עמי במצרים ומדוע מבקש ללכת אל ארצך: (כד) בהרוג. בעת שהרג דוד חיל הדדעזר ברח אז רזון וקבץ
להתחבר עם הדד וללחום בישראל: (כה) כל ימי שלמה. מעת שחטא
לא היה יכול לו: ויקץ. מאס בישראל ולא אבה שימשול עוד בארם כאשר מאז
אפרתי. מבני אפרים: וירם יד. מרד בו בעוד שהיה עבד לו: (כז) וזה הדבר.
משפיו

לירושלם והיה רחבה להתאסף שם העם מענין קראו אחריך מלוא שהוא ענין אסיפה ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו כשבנה בית לבת פרעה ואף על פי כן מן הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה והיו יריאים ממנו לאמר כך וכך עשה שלמה וזה ירבעם גבה לבו והעיז את פניו ואמר שלמה בנה את המלוא כלומר ראו רעה שעשה ועוד שאמר שלמה ולא אמר המלך וזה היה מרד במלך ועוד אמר סגר את פרץ דוד אביו פירשו בו כי דוד עשה פרץ בחומת ציון שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח משם בלא דעתם כמו שהוא מנהג היום במלכי ישמעאל שיעשו פרץ במבצריהם שאם יקומו על המלך בני העיר שיברח משם ויקראו שמו שער הבגד ושלמה סגר אותו הפרץ ואמר ירבעם ראו גבהות לבו שסגר הפרץ כלומר שהוא בוטח שאינו ירא ממרד ובדברי רז"ל מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ואמרו רז"ל מאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפליו בפניו: (כט) השילוני. מן שילה היה ואמר מן שילה שילוני מן גלה גילוני: והוא מתכסה. או אחיה או ירבעם אין לו הכרע וכן בדברי רז"ל רב ולוי חד אמר שמלתו של אחיה וחד אמר שמלתו של ירבעם אמר ר' שמואל מסתבר כמאן דאמר של אחיה שכן דרך של צדיקי' להיות קורעים במחלוקת של בית דוד: (לב) והשבט האחד. יהודה ובנימין חושב לשבט אחד בעבור שהיו מיוחדי' בנחלה ובירושלם: (לג) אשר עזבוני. שלמה וביתו והנוטים אחריהם: (לד) ולא אקח את כל הממלכה. שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו

ואתה גדרת אותה לעשות אנגריא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה: (כח) ויראה שלמה את הנער. קודם לכן: כי עושה מלאכה הוא. מהיר במלאכתו וזריז: לכל סבל בית יוסף. לכל מסקי מיסין דבית יוסף מנשה ואפרים לפי שמשבט אפרים

רלבג

להגיד לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקום פרוץ שיוכל לברוח ממנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אמר ששלמה לגובה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל. והנה בזה חטא ירבעם לשלמה בשני צדדין האחד מפני שגנהו על מעשיו והוכיחו עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך קראו בשמו ואמר שלמה בנה את המלוא וכן קרא דוד בשמו ולא קרא אחד מהם מלך: (כח) והנה ספר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלים והיה זריז במלאכתו אשר מנהו ומנה אותו מפני זה לקבץ המס שסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אחר שמנהו המלך על זה הפקידות תכף שיצא ירבעם מירושלם ללכת לקבץ המסים שהפקד עליהם מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה השילוני מתכסה בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה יפה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכל להגיד למלך שלמה אז תפש בשלמה

כח והאיש ירבעם גבור חיל וירא שלמה
את־הנער כי־עשה מלאכה הוא
ויפקד אתו לכל־סבל בית יוסף׃
כט ויהי בעת ההיא וירבעם
יצא מירושלם וימצא אתו אחיה
השילני הנביא בדרך והוא מתכסה
בשלמה חדשה ושניהם לבדם
בשדה׃ ל ויתפש אחיה בשלמה
החדשה אשר עליו ויקרעה שנים
עשר קרעים׃ לא ויאמר לירבעם קח־
לך עשרה קרעים כי כה אמר יהוה
אלהי ישראל הנני קרע את־הממלכה
מיד שלמה ונתתי לך את עשרה
השבטים׃ לב והשבט האחד יהיה־לו
למען ׀ עבדי דוד ולמען ירושלם
העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי
ישראל׃ לג יען ׀ אשר עזבוני וישתחוו
לעשתרת אלהי צדנין לכמוש אלהי
מואב ולמלכם אלהי בני־עמון ולא־
הלכו בדרכי לעשות הישר בעיני
וחקתי ומשפטי כדוד אביו׃ לד ולא־
אקח את־כל־הממלכה מידו כי ׀
נשיא אשתנו כל ימי חייו למען דוד
עבדי אשר בחרתי אתו אשר שמר
מצותי וחקתי׃ לה ולקחתי המלוכה מיד
בנו ונתתיה לך את עשרת השבטים׃

ד׳ · ב׳ את גדליהו · ג׳ ויאמר אכימנך. ויצא ירבעם. ויכד יהודה ודין · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ס׳ · ל׳ ומס׳ יו״ד קדמאה · ל׳ · ל׳ ומס׳ · ל׳ · ט׳ חס׳ וכל אורי׳ דכו׳ כמ״א

כח ונגברא ירבעם גבר חילא וחזא שלמה ית עולימא ארי עביד עבידתא הוא ומני יתיה לכל מסקי מסין דבית יוסף׃ כט והוה בעידנא ההיא וירבעם נפק מירושלם ואשכח יתיה אחיה שלונאה נביאה באורחא והוא מתכסי בכסותא חדתא ותרויהון אינון בלחודיהון בחקלא׃ ל ואחד אחיה בכסותא חדתא די עלוהי וסדיקה לתרין עסר סדקין׃ לא ואמר לירבעם סב לך עסרא סדקין ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל הא אנא מעדי ית מלכותא מידא דשלמה ואתן לך ית עסרי שבטין׃ לב ושבטא חד יהי ליה בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאתרעיתי בה מכל שבטיא דישראל׃ לג חלף דשבקו פולחני וסגידו לעשתורת טעות צדונאי ולכמוש טעות מואבאי ולמלכום טעות בני עמון ולא הליכו באורחן דתקנן קדמי למעבד דכשר קדמי וקימי ודיני כדוד אבוהי׃ לד ולא אסב ית כל מלכותא מיניה ארי מלכא אשוויניה כל יומי חיוהי בדיל דוד עבדי דאתרעיתי ביה דנטר פקודי ואוריתי וקימי׃ לה ואסב מלכותא מיד בריה ואתנה לך ית עסרא

ויהי בעת ההיא ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר וירא: עבדי דוד ה׳ בקריאה וסי׳ והשבט האחד יהיה לו. ואקרע את הממלכה. והקימותי עליהם רעה. ואני ה׳ אהיה ועבדי דוד מלך עליהם. וכל שמואל דכוו׳ במ״א דוד עבדי ועתה עשו: חקתי ט׳ הס׳ וכל אוריתא דכוו׳ במ״א וסי׳ נמסר בסדר תולדות: לדויד ה׳ מלאים וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא והאי סימן: לשמור ח׳ מלאים בקריאה וסי׳ בא אל פילגשי אביך. והיה אם תשמע דירבעם. אך יתן לך ה׳ שכל ובינה. ולשלמה בני תן. ויהי כצאת הכהנים מן. ויעמוד המלך על עמדו דד״ה. עת לשמור ועת לאבד. לשמור על אחיהם:

תולדות אהרן ויסי בעת ססול. סנהדרין קב:

מצודת דוד

בו לעת הצורך: סגר וכו׳. ר״ל מלא היתה פרוצה חומת עיר דוד לצאת ולבוא בה אל המלך להגיש אליו דברי ריבותם והנה שלמה סגר הפרצה כאילו אינו חושש לעשות משפט העם: (כח) כי עושה המלאכה. ר״ל שהוא מהיר וזריז במעשיו: ויפקד אתו. מאז עד לא הרים בו יד מינהו על סבל בית יוסף ר״ל לגבות מהם המס: (כט) ויהי בעת ההיא. כאשר מינהו ויצא מירושלים ללכת לגבות המס: והוא. על אחיה השילוני חוזר: ושניהם לבדם. ולא היה שם מי לגלות הדבר אשר יעשה: (ל) שנים עשר קרעים. ר״ל י״ב חתיכות או קרעים ממש ובי״ב קרעים יש י״ג חתיכות ונתן לירבעם י״א (החתיכות ובהם עשרה קרעים לרמוז על עשרה שבטים ובידו נשאר ב׳ החתיכות ובהם קרע אחד לרמוז משבט יהודה ישאר למלכות בית דוד ושבט בנימין נכלל בשבט יהודה והיו טפלים להם והלוים הלא ישבו בין כל שבטי ישראל ולא יחשבו כלל: (לא) קח לך וכו׳. להיות לאות ולסימן: (לג) אשר עזבוני. ר״ל הניח את נשיו לעזוב אותי ולהשתחוות לע״ג: ולא הלכו בדרכי. לא לימד אותן ללכת בדרכי וכו׳ כאשר עשה דוד אביו: (לד) את כל הממלכה. ר״ל שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו ודוגמתו לא תעשה כל מלאכה (שמות כ׳) ור״ל שום מלאכה: כי נשיא אשיתנו. כל ימיו אשים אותו לנשיא על כל ישראל כאשר

מצודת ציון

מעשיו בפרסום ואמר שלמה בנה את המלוא ודוד הלא הניחו פנוי להתאסף מאם ימור קלתי בחיי (שם כו): (כח) ויפקד. ענין מנוי וגזברות כמו מאז הפקיד אותו (שם לט): סבל. משא המס: (ל) ויתפוש. ואחז: (לד) אשיתנו. אשימנו כמו אשית בישע (תהלים יב)

לו וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט־אֶחָד לְמַעַן הֱיוֹת־
נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי כָּל־הַיָּמִים ׀ לְפָנַי
בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי
לָשׂוּם שְׁמִי שָׁם׃ לז וְאֹתְךָ אֶקַּח וּמָלַכְתָּ
בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְהָיִיתָ מֶּלֶךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל׃ לח וְהָיָה אִם־תִּשְׁמַע אֶת־
כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָ וְהָלַכְתָּ בִדְרָכַי
וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִשְׁמוֹר חֻקּוֹתַי
וּמִצְוֹתַי כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד עַבְדִּי וְהָיִיתִי
עִמָּךְ וּבָנִיתִי לְךָ בַיִת־נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר
בָּנִיתִי לְדָוִד וְנָתַתִּי לְךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
לט וַאְעַנֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ
לֹא כָל־הַיָּמִים׃
מ וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם
וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־
שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם
עַד־מוֹת שְׁלֹמֹה׃ מא וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה׃
מב וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
מג וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃

תרגום

שבטין: לו ולבריה אתן
שבטא חד בדיל לקיימא
מלכו לדוד עבדי כל יומיא
קדמי בירושלם קרתא
דאתרעיתי לאשראה
שכנתי תמן: לז ויתך
אקריב ותמלוך בכל
דרעוא נפשך ותהי מלכא
על ישראל: לח ויהי אם
תקביל למימרי ית כל
דאפקדינך ותהך בכל
אורחן דתקנן קדמי ותעביד
דכשר בעיני למטר קימי
ופקודי כמא דעבד דוד
עבדי ויהי מימרי בסעדך
ואקים לך מלכו קימא
כמא דקיימית לדוד ואתן
לך ית ישראל: לט ואעני
ית זרעא דדוד בדיל דא
ברם לא כל יומיא: מ ובעא
שלמה למקטל ית ירבעם
וקם ירבעם וערק למצרים
לות שישק מלכא דמצרים
והוה במצרים עד דמית
שלמה: מא ושאר פתגמי
שלמה וכל די עבד
וחוכמתיה הלא אינון
כתיבין על ספרא פתגמי
שלמה: מב ויומיא דמלך
שלמה בירושלם על כל
ישראל ארבעין שנין:
מג ושכיב שלמה עם אבהתהי ואתקבר בקרתא דדוד אבוהי ומלך רחבעם בריה תחותוהי:

רדק

(לו) למען היות ניר לדוד עבדי. ניר בחיר"ק כמו נר"י כמו שאמר ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו ותרגום אונקלוס וניריס ומלכו: (לח) את כל אשר אצוך. הכ"ף רפה וכן אשר אנכי מצוך בפרשת ואתחנן: (לט) ואענה את זרע דוד. האלף נחה והענוי הוא שלא תחזור להם מלכות על ישראל ולא נוכל לפרש ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה: למען זאת. מה שעשה שלמה. ובסדר עולם למען זאת למען ל"ו שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו נשאה והגזרה נגזרה למלכות בית דוד לחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה ובסוף ל"ו שנה תחזור המלכות ליושנה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנאמר בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא וגו'. ולא היה אלא בשנת י"ו לאסא אלא ל"ו למלכות שלמה שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל ונשען על מלך ארם לא חזרה: אך לא כל הימים. עתידה לחזור ליומות המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמר ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לאומרין שוא אכו מלפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן: (מ) אל שישק מלך מצרים. פרעה חותן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו: (מא) על ספר דברי שלמה. בספרים שחבר בחכמתו לא נמצאו היום אצלנו וגם בג' הנמצאים אצלנו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בענינו חבר ספר בפני עצמו ומרז"ל שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירים בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו והם אמרו כי קרוב למיתתו שרתה עליו רוה"ק והבר שלשה ספרים אלה:

רשי

אפרים היה: (לו) ניר. ממשלה וניר לשון עול: (לט) אך לא כל הימים. כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו. ובסדר עולם מצאתי ואענה את זרע דוד למען זאת. כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדן נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אלא שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנאמר בדברי הימים (ב ט"ז י) בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמה וא"א שהרי אסא קבר את בעשא בשנת ד"ו למלכותו אלא ט"ו שנה שלו הוא קורא שלשים ושש שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות והגיד הכתוב שבאותה שנה קילקל אסא אך לא כל הימים אלא ל"ו שנה קטני

רלבג

בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה י"ב קרעים והודיע לו כי מלוך ימלוך על עשרת השבטים אחרי מות שלמה יען אשר הניח בני ביתו לעבוד ע"א אך לא יקח דבר ממלכותו בחייו למען דוד עבד ה' אשר שמר מצותיו וחקותיו ולזאת הסבה ג"כ לא יסיר הממלכה לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם והודיעו שאם ישמר מצות הש"י וחקותיו יבנה לו בית קיים וזמן ארוך ובזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא תהיה להם כל המלוכה אך לא יענה זרעו כל הימים כי עוד תשוב כל המלוכה לזרע דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד בימי בית ראשון ולא בימי בית שני הנה זה ראיה שנדר ישוב המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסור ממנו המלוכה כמו שנתבאר במקומו' מספר דניאל: (מ) עוד ספר שעל מה שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עד מות שלמה. הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל באור בזה שהבאנו באורו בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעים ממנו הנה. התועלת הראשון הוא להודיע שאין הכונה בקרבנות ההובחה וההקטרה אך הכונה בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבע בו מהעבודות הנעשות לאלהים אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמות איננה מכוונת מצד עצמה בכלל מן הבדדין תמצא שזכר בזה המקום בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתו"ר יראה ממנו שלא היתה פעולתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאלו אמר שבזה הענין עשה מה שאיננו ראוי לעשות: השני הוא להודיע שיש בהעלת העולות מבוא להגעת הנבואה וכ"ש כשהפליגו ברבויים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח

מצודת ציון

(לו) ניר. כמו נר: (לח) נאמן. מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז): (לט) ואענה. מלשון עינוי:

מצודת דוד

כאשר הוא עתה: (לו) ניר. ר"ל מלך מושל וכה"א ערכתי נר למשיחי (תהלים קל"ב) ויקרא המלך כן על שם שמשפיע ומאיר ובאורו נראה אור: לדוד עבדי. לטובת מרעו מלך מושל: (לז) בכל אשר תאוה נפשך. ר"ל למשול ממשל רב: (לח) בית נאמן. בית מלכות מתקיימת: (לט) ואענה. במה שאקח מידם עשרת השבטים: למען זאת. על עבירת שלמה: אך לא כל הימים. כי בימי המשיח תשוב כל המלוכה לזרע דוד: (מ) להמית וכו'. בעבור שהרים בו יד ומתחילה רצה להוכיח הסיבה אשר בעבורה נתגאה ירבעם להרים יד במלך: אל שישק. לא זהו שנתחתן שלמה בתו: (מא) וכל אשר עשה. מלבד מעשיו הנזכרים פה: על ספר וכו'. ספר מיוחד היה להם

מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אלף עולות וספר הכתוב כי בגבעון נראה ה' אל שלמה וכבר התבאר זה ג"כ מענין בלעם כמו שזכרנו שם במה שהשתדל להגיע אליו הנבואה בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר בארנו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות : השלישי הוא בדעות והוא להודיע כי ה' יתן חכמה על דרך השפע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא בשלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר ד"ה ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור בדבר דבר ממנה ויקדם לו מהמופת מה שיצטרך לדרוש ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפעו לאדם ידיעות עיונות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילוסוף בספר החוש והמוחש ושם בארנו אמות זה השרש כי הוא משרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי : הרביעי הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני השגת השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפקד ממנו השגת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהש"י כששאל לו מה יתן לו אלא השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם חשוקים כ"א מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק מהם מאד : החמישי והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני הש"י כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד ואורך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט : הששי והוא במדות והוא להודיע שאשר התירו לו לשאול וינתן לו וזה מגיעתו שלא ישאל אלא דבר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו אלי למנוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שיכר בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה ששאל ביותר שלם שבפנים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד ואורך החיים אם ילך בדרכי השם יתברך : השביעי הוא להודיע שראוי לשמוח על הטובה שייעד השם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על שייעד לשם יתברך קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית ה' ושלח עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו : השמיני והוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולות לעמוד על אמתת הדברים אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקים שיביאו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שאלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה הענין עמד על אמתת הדבר כי אשר אינה אמו לא תחוש אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שיאמר הילד החי לאשה המחזקת בו ולא יצא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המוספסת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולות השופט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינה : התשיעי הוא להודיע שהכ"ג שמשמש בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ר"ל שיהיה כל ימיו במדרגת כ"ג אע"פ שיש שם כהן גדול אחר ולזה אמר צדוק ואביתר כהנים אע"פ שגרש אביתר מהיות כהן לה' כמו שקדם : העשירי הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לכלכל אותו וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל ישראל היה אחת מנוי כל אחד מהם חלק מן מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המלך לא יעדרו דבר וגם השעורים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבים ורבוי השולחך לבית המלך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצרך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר התבאר זה ג"כ מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה : העשתי עשר הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שייעד להניח לישראל מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר :

השנים עשר הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישים לו מנחה כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת שש מאות ככר וששים ושש לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקנינים אחרים מדי שנה בשנה עם מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם והיה עשרו כ"כ עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע מעוצם חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם והנה דבור שבפיו על כל מיני הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרגה ועל כל מיני ב"ח בהדרגה ג"כ וזאת חכמה נפלאה ר"ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על טבות כל מין מהם ומיניו :

השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ"ש כשיהיה ההשתדלו' לעשות דבר לכבוד השם ית' ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש ושי' מהכרת הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם ה' אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יותר בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאילו השכיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצה שיגיע לו מהתועלת מפני טוהו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך חסיד בם תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא יתביישו בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה . והנה נתבאר בספר דברי הימים . כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם : הארבעה עשר הוא להודיע שיש למלך להעביר הגוים ההם התושבים לעשות מלאכת בית ה' ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלים הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר : החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממונים רבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממונים רבים רודים בעת העושים במלאכה והוכרח להשים הממונים ההם גרים מפני שקשה על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא שסדר בכלכול ביתו וכל המלכרך לו שנים עשר נציבים יכלכלוהו כל אחד חדש אחד במה שלקח מהם מהחלק מישראל הבאים לגורלו שאם היה זה התמוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו : הששה עשר הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם ה' והוא אמרו בתורה ועשו לי מקדש ר"ל שבעשייתו יעשוהו לשמו יתברך ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יוכל לבנות בית לשם ה' והנני אומר לבנות בית לשם ה' ואבנה הבית לשם ה' אשר בנה המלך שלמה לה' עם לבב דוד לבנות בית לשם ה' והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן כדי להעיר ההגבים אל קדושת הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר ויעיר לעמוד על סודות בניניו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו היתרה יש בהם להשיג הש"י אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו היתר' יש בו להשיג סוד הש"י וסודות המציאות מפני שהעשותו לא היה לש"י אם הונח הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית לה' אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מצד מה שהם קדש : השבעה עשר הוא מה שהודיע מרוחק עת התחלת בנין בית המקדש מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמונים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון הזבולני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם תשבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד וג' שנים שכבר עברו למלכות שלמה לא ישארו כי אם ו' שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמואל את כל ישראל . וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחות י"ג שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים ושבה חדשים למלכות דוד וז' חדשים היה ארון ה' בשדה פלשתים ונשארו יותר מי"ג שנה ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערים יותר מעשרים שנה אך אחר עברו עשרים שנה נהו כל ישראל אחר ה' ולזה ידמה לפי מה שהכתוב שרוב שני השעבוד נכללים בשנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר"ל מההתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמונים שנה :

השמנה עשר הוא מה שהודיענו מצורת הבית שבנה לשם ה' כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מחכמת התכונה והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים שהם ששים אמה ארכו ורחבו עשרים אמה והנה היה האורך וברוחב

והרוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים בקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה האופן ג"כ שם התקרה התחתונה בהיכל בגובה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשים בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר"ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבנים שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות השם יתעלה אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה ג"כ היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרזן וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות. והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמו' התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות. והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אצל האנשים עם שכבר היה ראוי שיהיה אמצע מה בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואעפ"י שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים. והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל. ואולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליו' במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך שבו יעלה האדם בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח. והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם בדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה. והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתמורות ופטורי ציצים הם האופנים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנה. והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל. ואולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי ציצים והם כדמות כפתורים וגביעים משוקדים ופרחים לסב' בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיר על השכל הלוקח מהמושכלות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות ההויות. וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו נויירו שם כרובים בכותלים. והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבור' היו הכלים אשר שם כלם מזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה. והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואח"כ מזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיציירום באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר ב' כרובים גדולים אין פניהם איש אל אחיו והיו סוככים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך ידבק הא' עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיג ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה' ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה א' מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחר כמו. שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחד שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות ה' שאי אפשר שיהיה השכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אל הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא השי"ת. והנה היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר שהם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל. והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם ההשגות לכל אלו ההשגות והנה ההשגות התושיות הם ג"כ מכוונים לזאת הסבה בעינה ולזה היו גם כן הכרובים בדלתות ההיכל. והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים. עליהם הנה הג' טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממית וטור הארז על הצור' הצומחת אשר איננה ערומה מהצורה הדוממית. והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם. ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על העצים להורות גם כן על הנפש החיונית שהיא לא תופשט מהצומחת כמו שזכרנו בס' ויקרא והנה היה כל מה שהיה ממתכת בחצר הכהנים

מנחש' לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן. והנה עשה מהשלחנות עשר ומהמנורות עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות השי"ת כמו שזכרנו במקומות רבים מביאורנו לדברי התורה כאלו העיר בזה כי אלו הצורות אשר יעידו עליהם השולחן והמנורה הם כלם שופעות מהשי"ת באמצעות שאר הנבדלים. והנה קרא השמה החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיר על ג' נוחות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל על הרביעית והיא המדבר' ופתח הדביר היה מעיר על צורה המשית באופן מה והיא השכל הנקנה. והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית הא' מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המשלמת ולה התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולת הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות ר"ל הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו פעולותיהם אך יקבצו מזה הכנה לעת פרי' בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעולות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו על הרוב בהיות השמש לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום התחדש להם קצת הכנה ואין הנה מקום באור אלו הדברים. והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להורות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודות ולזה ג"כ היה עבים ארבע אצבעות ולזה ג"כ היה על הכותרות מעשה שושן באולם ד' אמות. והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותרות בקרוב כמו גובה מזבח הנחש' עם גובה המערכה שעליו ושמו נסחי השלוה כי היה גבהם לפי מה שבארנו כמו אחד ועשרים אמה וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר ד"ה. והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבלם השפלה ממנה. והנה היו שם נשמי גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם מורים על מדרגת הצורות בכלל' שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו ג' גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה. והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאות הנפש הצומחת כי אולם השושן והשירות לא יתכן שיהיו מן האדום לבד כמו שנזכר הפילוסוף. והנה הרמונים שני טורים וכן הענין במועדים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש הצומחת הא' בצמחים והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה שהיא שלמות לה. והנה היו הרמונים מאה בטור אחד מהם להעיר על רבוי מיני הצמחים והב"ח והתחלופתם שהוא בהכרח מצד הצורה. והנה הים היה בזה השיעור כדי שיהיה נאות לרחוץ ואמר מה שהיה בו ידמה שיאמר שכבר נעשה למי לבד והספר שנאמר כי מפני שנעשה לטהרה שם שיעורו מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלמה ולזה היה י' אמות רחבו והיו מהפקעים תחת שפתו י' באמה ג"כ לזאת הסבה. והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר החמש באלו הדברים אשר בחצר הכהנים והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה כי הממלות שנינים מצד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה שהיה מצד הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצור' היא קושרת יסודות החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה. והיו בו שני טורים פקעים להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה שנמצא מה שהוא והיא המשלמת אותו. והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונית כי מה שהיה בחצר הכהנים מעיד על הצורה הדוממי' והצומחת והחיונית כמו שזכרנו. והנה היו שנים עשר בקר כמו שאמרנו להעיר על שההויות השופעות מהעליונים בי"ב המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיות עם שכבר העיר בזה בצורה החיונית. והנה היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר הארבעה אשר הוא סבת המוחלה והוא החומר. והיה עם הפקעים בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכונות בארכם וברחבם ובקומתם והיו ארבעת אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודות שהם סבת המוחלה ולזאת הסבה היו שם ארבע כתפות דבקות בהם לעומת המכונות. והיו על המסגרות אשר בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על שאלו הצורות הם מעלות מצורות החיות אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני הכרוב כמו שזכ' יחזקאל כאלו יעיד בזה שבנפש השכלי' ימצאו אלו הצורות ביותר נכבד שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה'. והיה פיה עגל לסבה בעינה אשר היה פי הים עגל כי הכיורים היו גם כן לטהרה. והיה הכל מחובר ומדובק בעצמו לא במלאכה להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה כי הוא יעיר על מציאות הצורה והמשל כי אם הכרת אבר אחד מב"ח והדבקהו במלאכה יעדר ממנו פועל הצורה וזה עדות על שזה ההתאחדות לא יהיה אם לא מצד הצורה. והנה היה גובה האופנים אמה וחצי האמה ולמעלה מהמכונה היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות ושלם בזה מספר השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו המשה מימין והמשה משמאל לסבה אשר מצא לספר התנופה במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה מעיד על השכלית

תם שהמאמר כאשר עליו מן השורות כי התמישית הוא השכל הנקנה כמו שקדם . היה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה שהיה נמצא בזה המקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם לא מצא מה שצוייר בו מהדברים אם מצא שאינו בא על מומחה כמו הענין בים הוא הים כנגד היותר פחות והוא הצד המזרחי דרומי . והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר מהדברים אשר בהיכל והדביר אף על פי שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר בספר דברי הימים מפני שלא קודשת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כ"א כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב :

התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת השם ושפע בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית ה' בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה :

העשרים הוא להודיע שראוי לכל אדם שישתדל לזכות בשיעשה מקניניו מה שהוא לכבוד הש"י הלא תראה כי שלמה אע"פ שהיו בו הקדשות רבות לבנות הבית בתר שיהי' נבנה משלו ויאמרו שהקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ עשה מכיסו כל עבודת בה"מ בתמידין ומוספין וקרבנות לנר וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר השנויים שצריכים לעבודת הבית : העשרים ואחד הוא להודיע עוצם נפלאות הש"י ושלם הראות שכינתו בבית המקדש עד שכבר ספר שבנאם הכהנים מן הקדש הענן מלא את בית ה' :

העשרים ושנים הוא להודיע שהמתברך ראוי שיהיו פניו בנגד המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם :

העשרים ושלשה הוא להודיע שראוי לברך את הש"י על הטובה ולתת לו תודה בשאל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להישיר האדם אל שהטובות כלם הם שלוח' מהש"י ולזה ספר שברך שלמה את ה' על אשר קיים היעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו :

העשרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם הדבקות למתפלל עם הש"י כי אז תהיה התפלה נשמעת יותר ולזה תמצא שכבר התפלל שלמה במקום שישלם בו הדבקות בש"י יותר והוא לפני מזבח ה' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה נורא המקום זה אין זה כי אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא אברהם שם המקום ה' יראה ולזאת הסבה ג"כ הקדים שמואל לשבח הש"י קודם התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח ה' ופרש כפיו השמים והקדים ואמר ה' אלהי ישראל אין כמוך וגו' . לשבח הש"י תהלה וכבר נכלל זה הפורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה : העשרים וחמשה הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמים והארץ לא כמו שאמרו המאמינים בשניות לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפים ראוי שתהיה התחלותיהם מתחלפות ולפי שהדברים השפלים נפסדים והשמים בלתי נפסדים הנה ראוי שתהיה התחלה אחת לשמים והתחלה אחרת לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת הנהתו שאמר הם אלהים בשמים הם אלהים על הארץ כי אנחנו נראה מהשמים כחות שופעו' בארץ וזה לנאות שהמניעים שהם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר נגלה ר"ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר : העשרים וששה הוא להודיע שהש"י משגיח בעבדיו הדבקים בו השגחה פרטית ובזאת ההשגחה ישפיע להם טובות ואם אינם מסודרות להם משאת העליונים ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמים ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את הסקידם אך הש"י לבדו שלם לעשות זה : העשרים ושבעה הוא להודיע שהדברים שייעד הש"י אשר לא אפשר בהם מולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שייעד השם יתברך לדוד שלא יכרת לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני הש"י כאשר הלך דוד לפניו : העשרים ושמונה הוא להודיע שהתפלה על כל הצרכים הן צרכי רבים הן צרכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה וממענה הש"י לו עליה ולזאת הסבה נמצא בדניאל שהי' מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקום נתבאר פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש : העשרים ותשעה הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים הבאים בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמר אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו התפלה והתחל' וכבר התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא תשובה וכבר אמר ג"כ ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר ג"כ ועשית משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו : השלשים הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לש"י ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש"י תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שיכלה תפלתו: השלשים ואחד הוא שאשר יש לו להודות הש"י על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיע

לו ולזולתו יודנו תהלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה הש"י תהלה על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כך הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישראל והוא אמרו ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שישירם השם לשמור מצותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא : השלשים ושנים הוא להודיע עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם כנגד מה לחג החדש השביעי והנה הם ימי החג שבעה להורות על הערת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת ההערה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיר על השגת השלמות ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההערות הנפלאות אשר בו ובכליו : השלשים ושלשה הוא להודיע עוצם השגחת הש"י על ישראל ולזה תמצא כי מפני שמערה החכמה האלהית בשלמה יתמיד לש"י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם השגיח להזהירו על זה במה שאמר לו כשנראה אליו שנית כדי שיואל נזכר לה' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' ולזה הודיעו דבר גלות ישראל מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך ה' הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר ה' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות הש"י ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לה' הודיעו הש"י העונש שיבא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישובו לתקן המעוות ולא נכנע מפני זה להוכיח את פניו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך ה' והיה זה סבה לגלות ישראל מהארץ ולחרבן הבית :

השלשים וארבעה הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל . אבל להרחיבם וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואע"פ שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים : השלשים וחמשה הוא להודיע שכל מה שעשה שלמה וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שנזכר בספור מלכת שבא מדבריה ואמרה כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו שהשפע במה שתחת המדרגה השביעית מן השורות והיא הש"י כי לא ישיג מגד עוצם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מניעם הגמלאות וסדרו ויפרש ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת הש"י כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אלא שהאדם ג"כ לא יתכן שישיג להשגתם כמו שבארנו בתמישי מספר מלחמות ה' והנה היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שיראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו לשמרם שלא ידיקו קצתם לקצתם ליראתם מהמלך : השלשים וששה הוא להודיע עוצם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מהשתדלו להרבות סוסים היו באים סחרי המלך שם לקנות לו סוסים והמשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצרים אל מה שהיה הומה לרבוי הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה לעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש : השלשים ושבעה הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לה' הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר איש את בנו כמו שיעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים ה' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע : השלשים ושמונה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להקים דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימות מות עד יום מות שלמה ולא הועיל לו בזה הענין הסרים אשר מנאו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר סכלותו ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שייעדו שמואל שימלוך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח אחד מעבדיו להרע לו : השלשים ותשעה הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שלות מהשם יתברך ויבקש תמיד בדברים הסבות הנאותות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה השילוני ירבעם מירושלם קודם שהגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה ג"כ המתין לדבר עמו בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך והיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל המלך מצרים כי יש כח למלך לתת פחד רב למלך מצרים להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו : ארבעים הוא להודיע שכבר תשוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימן ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל :

יב א וילך רחבעם שכם כי שכם
בא כל־ישראל להמליך אתו׃ ב ויהי
כשמע ׀ ירבעם בן־נבט והוא עודנו
במצרים אשר ברח מפני שלמה
המלך וישב ירבעם במצרים׃
ג וישלחו ויקראו־לו ויבאו ירבעם
וכל־קהל ישראל וידברו אל־רחבעם
לאמר׃ ד אביך הקשה את־עלנו ואתה
עתה הקל מעבדת אביך הקשה
ומעלו הכבד אשר־נתן עלינו
ונעבדך׃ ה ויאמר אליהם לכו־עד
שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם׃
ו ויועץ המלך רחבעם את־הזקנים
אשר־היו עמדים את־פני שלמה
אביו בהיתו חי לאמר איך אתם
נועצים להשיב את־העם־הזה דבר׃
ז וידבר אליו לאמר אם־היום תהיה־
עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם
ודברת אליהם דברים טובים והיו
לך עבדים כל־הימים׃ ח ויעזב
את־עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ
את־הילדים אשר גדלו אתו אשר
העמדים לפניו׃ ט ויאמר אליהם
מה אתם נועצים ונשיב דבר את־
העם הזה אשר דברו אלי לאמר
הקל מן־העל אשר־נתן אביך עלינו׃
י וידברו אליו הילדים אשר גדלו
אתו לאמר כה־תאמר לעם הזה אשר
דברו אליך לאמר אביך הכביד את־
עלנו ואתה הקל מעלינו כה תדבר
אליהם קטני עבה ממתני אבי׃

דד"ס בכמה · ג' דסמי' · ג' דסמי' ושאר המלך שלמה · ג' · י"ד חס' · ג' חס' דין ותכרו עגול · וידברו ק' · ד. ג' · ג' וחס' · ס' ומ"ל · ג' · ב'

א ואזל רחבעם לשכם ארי
לשכם אתו כל ישראל
לאמלכא יתיה׃ ב והוה כד
שמע ירבעם בר נבט והוא
עד כען במצרים דערק
מן קדם מלכא שלמה
ויתב ירבעם במצרים׃
ג ושלחו וקרו ליה ואתא
ירבעם וכל קהל ישראל
ומלילו עם רחבעם
למימר׃ ד אבוך אקשי ית
נירנא ואת כען אקיל ית
פולחנא דאבוך קשיא
ומניריה תקיפא דיהב
עלנא ונפלחינך׃ ה ואמר
להון אזילו עוד תלתא
יומין ותובו לותי ואזלו
עמא׃ ו ואתמליך מלכא
רחבעם בסביא דהוו
משמשין קדם שלמה
אבוהי כד הוה קים למימר
איכדין אתון מתמלכין
לאתבא ית עמא הדין
פתגמא׃ ז ומלילו עמיה
למימר אם יומא דין
תתעליב לעמא הדין
ותפלחינון ותענינון מלין
טבן ותמליל עמהון פתגמין
תקנין ויהון לך עבדין כל
יומיא׃ ח ושבק ית מלכא
דסביא די מלכוהי ואתמליך
בינקיא דרביאו עמיה
דמשמשין קדמוהי׃
ט ואמר להון מה אתון
מתמלכין ונתיב פתגמא
ית עמא הדין דמלילו עמי
למימר אקיל מן נורא דיהב
אבוך עלנא׃ י ומלילו
עמיה ינקיא דרביאו עמיה
למימר כדין תימר לעמא
הדין דמלילו עמך למימר אבוך אתקיף ית נירנא ואת אקיל מננא כדין תימר
להון חלשותי תקיפא מעולימותיה דאבא׃

רדק

(א) כי שכם בא כל ישראל. שכם היה משבט אפרים ונראה כי הנבואה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם נודעה לפי' שלחו ישראל וקראו לו ובקשו לתתו' עליו' להסב המלוכה אל ירבעם לפיכך לא רצו לבא לירושלם אלא באו לשכם שהוא מאפרים וירבעם מאפרים והוצרך רחבעם לבא שכם. ובדרש שכם מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד: (ג) וישלחו ויקראו לו. וכבר שלחו וקראו לו ויהי כשמוע ירבעם מה ששלחו לו בא ממצרים ובא הוא וכל קהל ישראל בשכם ודברו אל רחבעם אם ירצה למלוך עליהם שיקל העול מעליהם: (ד) אביך הקשה. במס שהיה מעלה עליהם בכל שנה ואף על פי כן לא היה להם להתרעם כי בשלוה גדולה היו בימיו וכל המס היה נקל עליהם כי לא עבר עליהם שבט אויב בימיו אלא סבה היתה מאת האל לבקש לרחבעם עלילה כדי שיפרדו ממנו וימליכו ירבעם: (ו) בהיותו חי. למה הוצרך לומר בהיותו חי ידוע הוא בהיותו חי היו עומדים לפניו לא בהיותו מת אלא אף כשמת שלמה הראו עצמם שהיו עומדים לפני שלמה כמו אם הי' חי בתתם עצה הגונה לרחבעם בנו: איך אתם נועצים. פי' איך אתם נועצים בעצמכם איש באחיו לתת לי עצה: (ז) תהיה עבד. שתהיה נכנע להם ותעשה כרצונם: ועניתם. כתרגומו ותענינון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעות העברי כי טעם ועניתם דבק עם דברים טובי': (ח) ויעזוב. שלא ישרה עצתם בעיניו: אשר העומדים לפניו. אשר הם עומדים לפניו כלומר עזב עצת הזקנים העומדים לפני אביו ולקח עצת הילדים העומדים לפניו: (י) קטני עבה. האבר הקטן שבי עבה ממתני אבי ומלת קטני קשה בדקדוק כי אם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי אלא נשאר הקמץ בקו"ף כמו

רשי

(י) קטני עבה. אצבע קטנה שלי

רלבג

(א) וילך רחבעם שכם עד וישכב אחאב עם אבותיו. וילך רחבעם שכם יתכן כי מפני שהיה ירבעם מאפרים בחרו ישראל שילך שם להמליכו כדי שיוכל ירבעם לבטוח שלא יהרגהו רחבעם על מה שאמר כנגד אביו וידמה שלזאת הסבה שלחו וקראו לו בני שכמו לאשכם כי עתה בעת המליכם רחבעם יקל להם להשיג עם רחבעם שלא ימית ירבעם והנה היה גדול בעיניהם מפני שכבר היה ממונה בימי שלמה על כל סבל בית יוסף ולזה גם כן שלחו וקראו לו. וידמה שהיה מהש"י שיחשבו אותו ישראל כל כך כדי שיהיה זה כלי לקיום היעוד שייעד לו השם יתברך מדבר המלוכה: (ד) אביך הקשה את עלנו. ידוע כי המס שהטעימם שלמה עליהם לכלכל את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד שהיו לו ארבעים אלף אורוות סוסים היה קשה וכבד מאד ועם כל זה היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוה שהיה בה אך עתה החלו לגמור המלחמות כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלידע ולזה בקשו ישראל שיקל מעליהם מזה המס קצת: (ו) בהיותו חי. ר"ל שהיו עומדים את פני המלך שלמה להיות אנשי עצתו כל ימי היותו חי ולזה היה ראוי שילך אחר עצתם אך חטא עניינו היה סבה להפר עצת הזקנים הטובים וללכת בעצת הנערים הרעה למען תת המלוכה לירבעם כמו שייעד הש"י על יד אחיה השילוני: (י) קטני עבה ממתני אבי. ר"ל האצבע הקטנה שיש לי

ויבאו י"א מלין כתיב ו' בסוף תיבותא ולא קרינן וסי' ויאמרו איש ישראל אל החוי. ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו. וצ"ע. ויאמרו אל העם עברו. ויאמרו שמואל אל שאול הרף ואגידה. משה תלי באלות. ויבא ירבעם וכל קהל ישראל וידברו. ויבאו רחבעם ירושלם ויקהל. ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם. ויאמר שמטוהו וישמטוה. ויצוהו המלך אחז את אוריה. יצאו ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים. ויעמידו ואת שער העין ההדיק. וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות: נועצים ה' מלאים וסי' איך אתם נועצים. ומה אתם תרעיהון דמלכים. ורבים דד"ה. רק בזדון יתן מצה:

מצודת ציון

מלשון שימי ויסורין: יב (ד) עלנו. אמר במשל מעול הבהמה הנושא הבהמה: (ו) את פני. לפני: (ז) ועניתם. מלשון מנים ותשובה: סמנים

מצודת דוד

להם אשר יסופר בו כל דברי שלמה: יב (א) כי שכם וגו'. בהשכם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם: (ב) כשמע. אשר מת שלמה אויבו: והוא עודנו. כשהיה עוד במצרים: וישב. ר"ל ישב במצרים ולא חזר מעצמו: (ג) וישלחו. זקני העדה שלחו אחריו ללכת עמהם אל רחבעם להיות הוא ראש המדברים על כי ידעו בו שלא ישים למוטו יד לפה וכאשר החל להרים יד בשלמה: (ד) הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבים הסוסים: ואתה עתה. ר"ל אבל אתה הואיל ואינך בגודל מעלת אביך אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסוסים עזוב אותם והקל עולם: (ה) לכו עוד. ר"ל לכו לאהליכם והספקנו עוד שלשה ימים ואח"ז שובו אלי: (ז) תהיה עבד. ר"ל תדבר בהכנעה כעבד: ועבדתם ועניתם. תעבוד אותם בדברי הכנעה ותשיב להם על שאלתם דבר הרצוי ועוד תוסף לדבר דברים טובים מאשר לא שאלו הם: והיו לך. ואז יהיו לך לעבדים לעולם כי המלוך בכל אשר פתוח לפתך: (ח) ויעזוב.

מלכים א יב

יא ועתה אבי העמיס עליכם על כבד ואני אוסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים: יב ויבו ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי ביום השלישי: יג ויען המלך את העם קשה ויעזב את עצת הזקנים אשר יעצהו: יד וידבר אליהם כעצת הילדים לאמר אבי הכביד את עלכם ואני אסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים: טו ולא שמע המלך אל העם כי היתה סבה מעם יהוה למען הקים את דברו אשר דבר יהוה ביד אחיה השלני אל ירבעם בן נבט: טז וירא כל ישראל כי לא שמע המלך אלהם וישבו העם את המלך דבר לאמר מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי לאהליך ישראל עתה ראה ביתך דוד וילך ישראל לאהליו: יז ובני ישראל הישבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם: יח וישלח המלך רחבעם את אדרם אשר על המס וירגמו כל ישראל בו אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלם: יט ויפשעו ישראל בבית דוד עד היום הזה: כ ויהי כשמע כל ישראל כי שב ירבעם וישלחו ויקראו אתו אל העדה וימליכו אתו על כל ישראל לא היה אחרי בית

תרגום

יא וכען אבא רמא עליכון ניר תקיף ואנא אוסיף על נירכון אבא רדא יתכון בשרביטין ואנא ארדי יתכון במרגנין: יב ואתא ירבעם וכל עמא לות רחבעם ביומא תליתאה כמא דמליל מלכא למימר תובו לותי ביומא תליתאה: יג ואתיב מלכא ית עמא פתגם קשי ושבק ית מלכא דסביא די מלכוהי: יד ומליל עמהון כמלכא דינקיא למימר אבא אתקיף ית נירכון ואנא אוסיף על נירכון אבא רדא יתכון בשרביטין ואנא ארדי יתכון במרגנין: טו ולא קביל מלכא מן עמא ארי הות פלוגתא מן קדם יי בדיל לאקמא ית פתגמא דמליל יי ביד אחיה שילונאה על ירבעם בר נבט: טז וחזו כל ישראל ארי לא קביל מלכא מנהון ואתיבו עמא ית מלכא פתגמא למימר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי גבר לקרוך ישראל כען מלוך על אניש ביתך דוד ואזל ישראל לקרוהי: יז ובני ישראל דיתבין בקרויא דבית יהודה ומלך עליהון רחבעם: יח ושלח מלכא רחבעם ית אדורם דממנא על מסקי מסין ורגמו כל ישראל יתיה באבנא ומית ומלכא רחבעם אתקף למסק ברתיכא למפך ירושלם: יט ומרדו בית ישראל בבית דוד עד יומא הדין: כ והוה כד שמעו כל ישראל ארי תב ירבעם ושלחו וקרו יתיה לות כנשתא ואמליכו יתיה על כל ישראל לא הוה בתר

רש"י

אלי: (יא) עקרבים. אשגלנטי"ר בלע"ז שעוקצין כעקרב: (טז) ראה ביתך. בית המקדש שבנית לך לבדך יהיה: (יח) אדורם. הוא אדונירם: ואת

רלב"ג

לי היא יותר גבוה ועבה ממתני אבי והרצון בזה כי כמת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקדם ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי שתעבדוני עבודה יותר חזקה ויותר קשה כי רחבעם היה בן ארבעים ואחת שנה במלכו: (יא) בשוטים. בשבטים: בעקרבים. שבטים אשר בהם קוצים שנוקבים ומכאיבים וירצה בזה שהוא יכביד להעמים על עולם ויוסיף ליסרם במוסר יותר קשה מהמוסר שיסרם בו שלמה: (יב) והנה ביום השלישי שבו אליו העם כשכם וענה להם קשות כעצת הילדים: (טז) והשיבו לו כי אין להם חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שיחששו אם יפרדו ממנו ר"ל מזרעו ואמרו לו ראה ביתך דוד ר"ל ראה הבית שנשאר לך למלוך בו מה הוא כי באמת לא תמלוך על ישראל וסרו ממנו והיו הולכים להם אז שלח להם המלך רחבעם את אדור' אשר על המס להשיבם ולדבר אליהם דבריו והם רגמו בו אבן וימת והמלך רחבעם הוצרך להתחזק לעלות במרכבה תכף לנוס לירוש' כדי שלא ימיתוהו:

זולתי

בשוטים ד' וסי' ועתה אבי העמיס. וידבר אליהם כעצת הילדים. תרויהון דמלכים. וחבירם דד"ה: לא שמע ה' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סי' י"ד: אלהם י"ג חסר בסי' וסי' נמסר לקמן בסי' י"ו: על כל ישראל כ' דסמיכי בקריאה וסי' ושמתיה חרפה על כל ישראל. בחברון מלך דשמואל. וימלך דוד על כל ישראל דשמואל. ויהי המלך שלמה. ולשלמה שנים עשר נציבים. והימים אשר מלך שלמה. וימליכו אותו על כל ישראל. מלך בעשא בן אחיה. זכרו תורת משה. כל אלה אנשי מלחמה דדברי הימים. כי נמשח דוד. וימלך דוד. ובבני אבי כי רצה להמליך. ודוד בן ישי מלך. וימלך שלמה בירושלם דדברי הימים. וישחטום הכהנים דד"ה. וישלח יתוקיהו. וצפירי עזים לחטיא'. הבאים מתשבי. ויתנהו אלהים מלך:

רד"ק

כמו שהיה טרם התחברו אל הכנוי כמו שאמר מן בגוד בגודה אחותה ומן שליש בדקר שלישו והדומים להם שנשארו על תנועתם והנה נבלע בדגש ושב החולם לקמץ חטף וענינו יותר יש לי כח ואומץ ממה שהיה לאבי ולמה אקל עולכם: עבה. פועל עבר לזכר במשקל פעל ויש לפרשו תאר לנקבה ויהיה תאר לאצבעו הקטנה ובא האצבע זכר ונקבה הזכר כנגד התואר הקטן וי"ת אלשותי תקיף משלימותיה דאבא: (יא) העמיס. ענין משא כמו ויעמוס איש על חמורו: בשוטים. ת"י בשרביטין וכן שוט לסוס. ועקרבים קשים מהם שהם עוקצים בקוצים שבהם ויונתן תרגם במרגנין: (יב) ויבו ירבעם. כתוב בוי"ו וקרי באל"ף ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות: (טו) ולא שמע המלך אל העם. להקל עולם כאשר אמרו לו: (טז) מה לנו חלק בדוד. כמשמעו דרך שאלה כלומר מה לנו עוד בו כיון שאינו שומע בקולינו ואמר שיכביד עולינו מי יכריחנו להיות לנו חלק בו ומה שזכר דוד לפי שהוא היה תחילת המלוכה קורא בנו או בן בנו דוד וכן ודוד עבדי נשיא להם לעולם וי"ת מה כמו לא ואמר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי: ראה ביתך. כלומר ראה מי נשאר עמך ועל איזה בית תמלוך כי לא על בית ישראל וי"ת כען מלוך על אינש ביתך דוד ובדרש ראה ביתך דוד זה בית המקדש: (יז) וימלוך עליהם רחבעם. מלך עליהם והוי"ו כוי"ו וישא אברהם והדומים לו: (יח) את אדורם. שלח אותו אחריהם שישובו אליו ויקבלוהו למלך ורגמוהו וכיון שידע רחבעם כי רגמוהו ידע כי הקשר אמיץ והתאמץ לרכוב ולנוס: (כ) ויהי כשמוע כל ישראל. אחר שהלכו כל ישראל לאהליהם וירבעם שב למקומו אשר

מצודת דוד

כי לא יסרו בעיניו: גדלו אתו. יחד מקטנותם: אשר העומדים. ואשר היו העומדים לפניו: (י) קטני. אצבעי הקטן עבה הוא ממתני אבי ר"ל אהיה עוד במעלה יותר מאבי: (יא) ועתה. הואיל ותגדל מעלתי אוסיף עוד עולכם כי עוד יתרבו אנשי וסוסי ועליכם לכלכל: יסר אתכם. למלאות די מחסורו: ובעקרבים. המכאיבים עוד יותר: (טו) אל העם. אשר שאלו להקל עולם: כי היתה סבה. רצה לומר לא בעבור גודל סכלותו השיב מה שהשיב כ"א מה' היתה: אל ירבעם. אמר הוא ימלוך: (טז) מה לנו. ר"ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד לעשותם עבדים לזרעו: ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי: לאהליך ישראל. אתה ישראל לכה להליך ולא תמליכו אותו: עתה. ר"ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה: (יח) וישלח המלך. שלח אל העם להחזירם בדברי רצוי: התאמץ וגו'. כי פחד לנפשו

מצודת ציון

(יא) העמיס. ענין הטענת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד): יסר. מלשון יסורין והכאה: בשוטים. הוא כעין שבט כמו שוט לסוס (משלי כו): בעקרבים. מין קוצים כמו ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב): (טו) סבה. ענין הסבת הדבר וגורם לו: (יח) וירגמו. השלכת האבנים נקראת רגימה: התאמץ. מלשון אומץ ר"ל התחזק: (יט) ויפשעו. מרדו כמו ויפשע אחז (מלכים ב א): כדה

דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃
כא וַיָּבֹאוּ רְחַבְעָם יְרוּשָׁלִַם וַיַּקְהֵל אֶת־
כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן
מֵאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה
מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה׃ כב וַיְהִי דְּבַר
הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים
לֵאמֹר׃ כג אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה
מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה
וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹר׃ כד כֹּה אָמַר
יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־
אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ
לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה
וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת
כִּדְבַר יְהוָה׃
כה וַיִּבֶן יָרָבְעָם אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם
וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־
פְּנוּאֵל׃ כו וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה
תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית־דָּוִד׃
כז אִם־יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים
בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם וְשָׁב לֵב הָעָם
הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַהֲרָגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל־רְחַבְעָם
מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ כח וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ
שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־
לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ויבא ק' ג' כ"כ · ל' · כ' דסמי' · ג' דסמי' · י"א זוגין מתחלפין בטעמא · י"ז מ"ל · ל' בד"ה תלחמו וסי' מלכית אכלין נונין · פ' · אמירה בלבו דוקא בלבו י' · כ' חד מ"ע וחד חס' · כ'. י"ג חס' בספרא · ג'

בית דוד אלהין שבטא דיהודה בלחודוהי:
כא ואתא רחבעם לירושלם וכנש ית כל בית יהודה וית שבטא דבית בנימן מאה ותמנן אלפין גבר גבר עבדי קרבא לאגחא קרבא עם בית ישראל לאתבא ית מלכותא לרחבעם בר שלמה:
כב והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם שמעיה נביא דיי למימר:
כג אמר לרחבעם בר שלמה מלכא דבית יהודה ולכל שבטא דבית יהודה ושבטא בנימן ושאר עמא למימר:
כד כדנן אמר יי לא תסקון ולא תגיחון קרבא עם אחיכון בני ישראל תובו גבר לביתיה ארי מן קדם מימרי הוה פתגמא הדין וקבילו לפתגמא דיי ותבו למיזל כפתגמא דיי:
כה ובנא ירבעם ית שכם בטורא דבית אפרים ויתיב בה ונפק מתמן ובנא ית פנואל:
כו ואמר ירבעם בלביה כען דלמא תתוב מלכותא לבית דוד:
כז אם יסק עמא הדין למעבד נכסת קודשין בבית מקדשא דיי בירושלם ויתפני לבא דעמא הדין בתר רבונהון בתר רחבעם מלך שבטא דבית יהודה ויקטלנני ויתובון לות רחבעם מלך שבטא דבית יהודה:
כח ואתמליך מלכא ועבד תרי עגלין דדהבא ואמר להון סגיאה לכון ארחא מלמסק לירושלם הא אינון

רדק

אשר היה שם בית אביו ומשפחתו נועדו ישראל ולא נזכר באיזה מקום ואפשר שחזרו לשכם ומפני זה בנה אותו להיות לו לבית מלוכה ושלחו וקראו ירבעם שיבא אל העדה במקום שנתקבצו שם והמליכו אותו על כל ישראל: שבט יהודה לבדו. כבר כתבנו כי שבט בנימין בכלל שבט יהודה כי ירושלם בין שניהם היתה ומי שימלוך בירושלם בודאי ימלוך על שניהם לפיכך בכלל שבט בנימין בכלל שבט יהודה: (כה) ויבן ירבעם את שכם. לא נוכל לומר כי חרבה היתה מעת שהחריב אותה אבימלך כי לא יתכן שהניחוה חריבה יותר ממאתים שנה ועוד כי שם התקבצו ישראל להמליך רחבעם ודאי עיר בנויה היתה אלא פי' ויבן שחזק חומות העיר ובנה בו היכל מלך וכן ויבן את פנואל לא שהיתה חריבה מעת שנתץ גדעון מגדל פנואל אלא שחזק בנייניו כי חשש שמא ילחם עמו רחבעם וחזק שני אלה הערים כי גם כן רחבעם בנה ערי מצודות כמו שאומר בד"ה: (כז) אם יעלה העם הזה. כשיעלה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה כלומר כיון שהם צריכים על כל פנים לעלות לירושלם שלש פעמים בשנה כל ישראל מלבד שיעלו יחידים לזבוח בשאר ימות השנה אי אפשר שלא יטה רחבעם לבבם אליו ושבו אל אדוניהם כי הוא אדוניהם מלך בן מלך ובקל הוא להטות לבבם אליו וצריך שאקח עצה שלא יעלו ירושלם שאם יעלו ישובו אל אדוניהם והרגוני שלא אספקפק עוד במלוכה ובדברי רז"ל מאי והרגוני גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכות הוא שאם היה מלך היה יושב וקטלי לי. ואזלי בתריה ועוד בדבריהם במוצאי שמיטה מלך ירבעם אמר כתי' במועד מקץ שבע שני' וגו' המלך קורא את התורה הזאת אם אני ארצה לקרות יאמרו מלך העיר יקרא קודם ואם אני אקרא שני גנאי הוא לי ואם לא אקרא בזיון הוא לי: (כח) ויועץ המלך. שאל עצה היאך יעשה והסכימה עצתו עם היועצי' אותו שיעשה שני עגלי' ולמה עגלי' פתה אותם בדברים אמר להם הלא ידעתם כי המלכות נחלקה ברצון האל כמו שאמר לי אחיה השלוני הנביא אם כן האל לא רצה במלכות בית דוד ולא רצה ג"כ בירושלם שהוא מלכות בית דוד אם כן נעשה מקום אחר שתכוונו

רשי

(כא) ואת שבט בנימן. העומדים על הגבול שיהודה ובנימין היו גבולם סמוך זה לזה: (כז) אם יעלה העם הזה וגו'. אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ויהיה הוא יושב ואני עומד ובהקהל שביעית בזמן הקהל יקרא את פרשת המלך שהוא

רלבג

(כ) זולתי שבט יהודה לבדו. לרבוי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימן לא חשב שבט בנימן מצורף שנחלת בני בנימן היתה תוך נחלת בני יהודה: (כא) ואת כל בית יהודה ובנימן ויתר העם. זה לאות שמלך על יהודה ובנימן גם היה עמו משאר השבטים וזה אמרו ויתר העם והאנשים שהיו יושבים בירושלם מכל השבטים ואותם נשארו לרחבעם גם אפשר כי משבט שמעון נשאר מעט במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מפוזרת תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכר בספר יהושע: (כד) שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה. מגיד שהחולק על טובת השם ורצונו לא יצלח: (כה) ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים. ר"ל שחזק בניינו והוסיף על העיר בדרך שהיה ראוי להיות עיר מלוכה וכן הרצון באמרו ויבן את פנואל רוצה לומר שחזק בניינו לו כבר היו המקומות האלה מצויים קודם זה: (כז) אם יעלה העם הזה. ר"ל אם אניח העם הזה לעלות ולעשות זבחים בבית ה' בירושלם בשלש רגלים כפי מה שתחייבם התורה שנה ושוב לב העם לאדוניהם בראותם כבודו בירושלם ואת כבוד בית ה' כי עושר גדול הוריש שלמה לרחבעם: (כח) ויועץ המלך. ר"ל שלקח עצה על זה בדרך שלא תסור המלוכה ממנו ועשה לו שני עגלי זהב ומשך לב העם ואמר הנה רב לכם הדרך מעלות כולכם בירושלם כי ישיגכם לאות רב ולזאת הסבה גם כן עשה לכם שני עגלים כדי שלא יצטרכו כולם ללכת למקו' אחד

י"א נקראו איש האלהים וסי' משה. אלקנה. שמואל. דוד. שמעיה. מיכה. אמוץ. אליהו. אלישע. עדו. חנן בן גדליהו: אמירה בלבו דוקא בלבו י' וסי' הלבן מאה שנה יולד. עשו. ירבעם. נבל. והברו. המן. אמר בלבו מי יורידני ארץ. אמר בלבו לא תדרוש. אמר בלבו שכח אל. אמר בלבו בל אמוט:

תולדות אהרן ויאמר ירבעם בלבו. סנהדרין קא: אם יעלה העם. שם. (ע"ג נב): ויועץ. שם זוהר הגה:

מצודת דוד

לנפשו: (כ) כשמוע כל ישראל. כי זקני העדה לבדם שלחו אחריו מאז וידעו ממנו ורצוהו ולאח"ז נשמע לכולם כי שב ממצרים: זולתי שבט יהודה. ואף בני בנימין נכללו עמהם על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו כי אינן רק טפלים להם: (כג) ויתר העם. כי רבים משאר השבטים התגררו בנחלת יהודה ובנימין: (כד) כי מאתי. בהשגחה באה הדבר ולא במקרה: (כה) ויבן. לעשות עיר מבצר לשבת בה: (כו) עתה תשוב. ר"ל מהרה ובזמן קרוב: (כז) אם יעלה. כשיעלה העם הזה וגו': ושב לב. לבבו ולחפץ בו בראותם כי לו לבדו הרשות לשבת בעזרה ולא לזולתו: ושבו אל רחבעם. להיות הוא עליהם למלך: (כח) ויועץ המלך. עם יועציו: רב לכם. ר"ל מרחק רב לכם הדבר מאשר תעלו עד ירושלים: הנה אלהיך ישראל. פיתה אותם לאמר [illegible]

שהכותו והזבח שם ולמה עגל אחד להם הלא אהרן עשה לישראל עגל להשרות השכינה בו במקום משה שלא היה להם גם אתם עתה שאין לכם מקום השכינה שהוא ירושלם נעשה עגל במקומו להשרות שכינה בו לפיכך אמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים כמו שאמר בעגל המדבר כי לא היתה כוונתו לע"ג ולמה עשה שנים כדי שלא להטריח ישראל שיבאו כלם למקום אחד: (כט) וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן. בבית אל לפי שאמר להם זה המקום גם כן נבחר כמו ירושלם כי יעקב אבינו אמר על המקום הזה יהיה בית אלהים ואחד נתן בדן גבול ישראל כמו שכתוב מדן ועד באר שבע: רב לכם מעלות ירושלם. די לכם עד עתה הניחו מהיום והולך מעלו' ירושלם וי"ת סגיאה לכון אורחא מלמיסק לירושלם הא איתן דחלתך ישראל. ובדרש רב לכם מעלות מה עשה הושיב שני פרדסיאו' או קסתראו' אחת על תבור ואח' על המצפה וזהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפ' ורשת פרושה על תבור: (ל) לחטאת. כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע"ג היה עושה אותם אלא לשם האל ואחר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת שקבלוהו באלוה וממנו יצאו לאלהים אחרים ככל הגוים לפיכך אמר ויהי הדבר הזה לחטאת: עד דן. אף על פי שהיה בקצה הגבול באו אליו מן הקצה האחר כל כך היו אדוקין בע"ג והקצה האחר היה באר שבע כמו שכתוב מדן ועד באר שבע ועל זה אמר הנביא חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע כי מבאר שבע היה דרכם לאלהי דן והיו נשבעים בו: (לא) ויעש את בית במות. עשה בית ובנה שם במות: מקצות העם. כמו ומקצה אחיו מן הגדולים או מן הפחותים ובדברי רבותינו ז"ל מן הקוצים שבעם: אשר לא היו מבני לוי. כי

שהוא ראש במדינתו ואני כאשר שמם נמצאתי בזוי: (ל) עד דן. בסוף גבול הארץ: (לג) בחודש השמיני. דרש להם הוא חדש האסיף ובו ראוי חג לאות: בדא מלבו. לשון כזב קונטרובי"ר בלע"ז:

וכגה

רלבג

אחד כי יכבד עליהם ולזאת הסבה גם כן עשה להם כהנים מאיזה שיהיה מהשבטים לפי שקודם בנין בית המקדש אחר חורבן משכן שילה היתה העבוד' מותרת בזרים וכאילו הטעה אותם ואמר שבזה יוכלו לעשות עתה כאלו בית המקדש ובזה כתרצו יותר כדי שלא יהיה כל הכבוד והגדולה בזה לשבט לוי אמן הפלא איך הסכימו ישראל לעצתו לעבור על דברי התורה בזה להקריב קרבנו' בחוץ אחר אסור הבמות ועל ידי זרים ולהאמין בעגלי הזהב שהם האלהים אשר הוציאו ישראל מארץ מצרים. וידמה כי לא עסקו ישראל בתורה אך היו אוכלים ושותים ושמחים כמו שקדם בתחלת מלכות שלמה וזה היה סבת נפלם באלו החטאים עם שכבר ראו בימי שלמה שעשו תועבות בירושלם מתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה וזה המקום פרצו החטאים באלו

כט וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־
הָאֶחָד נָתַן בְּדָן׃ ל וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה
לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־
דָּן׃ לא וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית
בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים מִקְצוֹת הָעָם
אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי׃ לב וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם ׀
חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר
יוֹם לַחֹדֶשׁ כֶּחָג ׀ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית־אֵל לְזַבֵּחַ
לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהֶעֱמִיד בְּבֵית
אֵל אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה׃
לג וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ ׀ אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־
אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלִּבּוֹ
וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־

ד' · ל' ר"פ בסיפרא · פסק · י' · ל' ג' כטעם סופר מונה · ל' · מלבו ק'

דַּחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דְּאַסְקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כט וְשַׁוִּי יָת חַד בְּבֵית אֵל וְיָת חַד יְהַב בְּדָן׃ ל וַהֲוָה פִּתְגָמָא הָדֵין לְחוֹבָא וַאֲזַלוּ עַמָּא קֳדָם חַד עַד דָּן׃ לא וַעֲבַד יָת בֵּית בָּמָתָא וַעֲבַד כּוּמְרַיָּא קְצַת מִן עַמָּא דְּלָא הֲווֹ מִבְּנֵי לֵוִי׃ לב וַעֲבַד יָרָבְעָם חַגָּא בְּיַרְחָא תְמִינָאָה בַּחֲמִשָּׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא כְּחַגָּא דְשִׁבְטָא דִיהוּדָה וְאַסֵּיק עַל אֱגוֹרָא כֵּן עֲבַד בְּבֵית אֵל לְדַבָּחָא לְעֶגְלַיָּא דִי עֲבַד וַאֲקִים בְּבֵית אֵל יָת כּוּמְרֵי בָמָתָא דִי עֲבַד׃ לג וְאַסֵּיק עַל אֱגוֹרָא דַעֲבַד בְּבֵית אֵל בַּחֲמִשָּׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא תְמִינָאָה בְּיַרְחָא דְעָדָא מֵרְעוּתֵיהּ וַעֲבַד חַגָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּסְלִיק עַל אֱגוֹרָא

ואת האחד ד בקריאה. וסי נמסר בסדר מצורע: בית אל ג' בשפר מונה וסי' ותקש בלדתה. ולא נשאר איש בעי ובית אל. והעמיד בבית אל את כהני הבמות. ושארא בגעיא:

תולדות אהרן וישם את האחד. סנהדרין קז (יבמות טז): לפני האחד. זוכר תשא: בחודש. מדיס י (ע"ג לס):

לא רצו לעבוד ע"ג וכן בעגל שעשו במדבר כשאמר משה מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי מודיע שלא עבדו הם את העגל ואמר מעולם לא עבד שבט לוי ע"ג והו שאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו ומה שאמר אך לא יעלו כהני הבמות כי אם אכלו מצות מקריבים היו בבמות אבל לשם ה' או מה שאמ' מעולם לא עבד שבט לוי ע"ג עד זמן שחטאו מלכי יהודה אבל כיון שחטאו מלכי יהודה והעמידו ע"ג בבית ה' חטאו גם כן מקצת הכהנים והקריבו לע"ג בבית ה' ומבני לוי שהם מבני איתמ' היו מקריבים לע"ג לא מבני צדוק שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו לע"ג מעולם כמו שמפורש ביחזקאל וכיון שראה ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו גרשם מנחלתם ומאחוזתם והלכו להם לארץ יהודה כמו שאמר בדברי הימים כי עזבו הלוים את מגרשיהם ואחוזתם וילכו ליהודה ולירושל' כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן לה' כי אמר ירבעם יקחו מעשרותיה' ואחוזת' במלכותי וילכו ויעבדו לירושל' זה לא יהיה כיון שאינם עובדים בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי וזהו שאמר כי הזניחם מכהן לה' הרחיקם מקחת מעשרותיהם ונחלתם שהם כהונת ה' או פירושו כיון שלא רצו להניח מכהן לה' לירושלם הזניחם וגרשם מארצו: (לב) בחדש השמיני. החליף שחדש השביעי בשמיני להרחיק ישראל עוד מחקות ירושלם או אם יהיה מישראל שירצו ללכת בחג הסכות בירושלם כמו שאומר בדברי הימי' הנותנים את לבבם לבקש את ה' אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח עשה הוא חג בחדש השמיני כי כבר שבו לביתם ההולכים לירושלם ויהיו שם בבית אל בחג אשר עשו מירמת המלך: כן עשה. כחג אשר ביהודה בשביעי כן עשה

עוד ובמות מתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה וזה המקום פרצו החטאים באלו בכל ישראל וידמה שאמר להם אם לכם לעלות לירושלם וכה האלהים אשר עובדים הגוים טוב שנעבו' האלהים שעבדו אבותינו שהיה נעשה ע"י אהרן שהיה נביא להיות לישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים: (כט) והנה עשה האחד בבית אל. להתפרסם הענין שכבר שרת' שם שכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהוא בקצה ארץ ישראל ולזה אמר אבכר לדוד מדן ועד באר שבע: (ל) ויהי הדבר הזה לחטאת. ר"ל שכבר היה זה לחטא עצום אף על פי שיעשוהו לעבוד הש"י כל שכן כשעשו מהם ע"ג: וילכו העם לפני האחד עד דן. ספר זה לעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע"ג עד שכבר היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן: (לא) ויעש את בית במות. אחשוב שעשה בית שהוו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית המקדש שלא היתה בו כי אם במה אחת: ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי. הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרו' שהם מתנות כהונה שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים מהם שהיו להם לשבת מגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן כל מי שירצה ולא יצטרכו ישראל לקחת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט לוי לעבוד כי אם בבית מקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי: (לב) ויעש ירבעם חג בחדש השמיני. אפשר שעשה זה כדי שלא יחלקו עליו הרוצים עבוד את ה' כי יוכלו לעלות בירוש' בחדש השביעי

בבית אל בשמיני: לזבח לעגלים אשר עשה. ובבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא כמו שעש' בבית אל כן עשה בדן אלא מפני המעשה הזה שהיה בבית אל והוא ירבעם עלה על המזבח אשר בבית אל להקטיר ובא הנביא אליו לפיכך אמר בבית אל: (לג) ויעל על המזבח אשר עשה. העלה עליו עולות וזבחים: אשר בדא מלבו. אשר הוציא מלבו וכן כי מלבך אתה בודאם מוציאם ובדברי רז"ל סאור

מצודת דוד

חברה על עגלי הזהב ומאשר מעשה אהרן לא"ל באלבן הזה עלמו כמ"ש אלה אלהיך ישראל וכו' (שמות ל"ב): (ל) לחטאת. עם כי מתחילה לא היתה הכוונה לשם עכו"ם אולם בהאריך הזמן חטאו בהם ועשאום לעכו"ם ממש: עד דן. הרחיקו ללכת עד דן שהיתה בסוף הגבול וכאומר הנה מתחילה פתם בעבור מרחק הדרך לירושלים ובסוף הרחיקו ללכת אל העגל אשר בדן: (לא) בית במות. עשה בדן בית להעמיד בו מזבחות: מקצות העם. ממקצותם יהיה מי שיהיה: (לב) כחג אשר ביהודה. לעשות בו כמצות חג הסוכות הנעשה ביהודה בט"ו לחודש השביעי: ויעל. העלה עולות על המזבח: כן עשה וכו'. כמו שעשה בדן כן עשה בבית אל: והעמיד וכו'. לעשות עבודת המזבח: אשר עשה. מקצות העם: (לג) ויעל. העלה עולות

ימו

רדק

שאור בודה להם ומתחלתן פי׳ מוליא וי"ת דעלא מרעותי׳ : מלבו . מלבד כתי׳ ר"ל אשר בדא מלבד מועדי ה׳ ולא ראוי׳ אם עשה כן בשא׳ המועדי׳ כמו בחג הסכות ואפש׳ כי באותו זמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפיכך אמר כי חג זה בדא מלבו והוא הדין לאחרים ובדברי רז"ל אף שבתות וימים טובים בדא ירבעם מלבו הדא הוא דכתיב אשר בדא מלבו מלבד כתי׳ מלבד שבתות ה׳ : ויעל על המזבח להקטיר . ירבעם עלה על המזבח להקטיר: (א) והנה איש אלהים . ארז"ל שהוא עידו הנביא ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים ובחזות עדוא החוזה על ירבעם בן נבט : (ב) מזבח מזבח . כן דרך הקריאה כמו שכתוב אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל ובדברי רבותינו ז"ל מזבח שבבית אל ומזבח שבדן : הנה בן נולד . יהיה נולד: ועצמות אדם . אמר עצמות אדם לפי ששורפין על המזבח עצמות בהמה בעולות אשר יעלו עליו אמ׳ שישרפו עליו עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח . ובדרש עצמות ירבעם ר"ל אלא שחלק כבוד למלכות: (ו) חל נא את פני ה׳ אלהיך. כלומר שהוא שלחך ואתה שלוחו ואני אדע כי ישמע אליך ויראה ממנו וחלה את פניו שישיב ידו אליו ובדברי רז"ל אלהיך ולא אלהי ועוד באיזה פנים יקרא אותו אלהי והו׳ עומד ומקריב לע"ג אף על פי כן ויחל איש האלהים : ותהי כבראשונה . שהניע אותה כרצונו כבתחילה ובדרז"ל אם תכתוש את האויל במכתש אין אתה מועיל כלום . מה בראשונה עומד ומקריב לע"ג אף אחר כן עומד ומקריב לע"ג : (ז) וסעדה . בקמץ חטף : כי כן צוה אותי . המלאך שדבר עמי בדבר ה׳ ולמה מנעהו מלאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאסור להכנס לעיר עובדי ע"ג אם לא להתרות בהם ולמנעם או לדבר להם בשם ה׳ לפי שיראו העם כי לא נכנס שם אלא לספר נבואתו בלבד מנעהו מלאכול ולשתות שם ולפי שלא יזכר דרך העיר ההו׳ ולא ישוב שם מנעהו מלשוב בדרך אשר בא בה :
ונכיא

רשי

(א) והנה איש אלהים . זה היה עדו : (ב) מזבח מזבח . שבבית אל ושבדן : ועצמות אדם . של ירבעם זה אלא שחלק לו כבוד : (ג) ונתן ביום ההוא . הנביא מופת לדבריו ביום שנתנבא זה לכם האות המזבח נקרע היום מאליו ונשפך הדשן לארץ : (ד) ותיבש ידו . נקם הקדוש ברוך הוא על כבודו של צדיק יותר מכבודו עומד ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו ובשביל למו הצדיק יבשה ידו : (ו) אלהיך . ולא אלהי עדיין עומד במרדו : ותהי כבראשונה עומד ומקטיר לעבודת כוכבים: (ז) וסעדה . אכול :
ונכיא

הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃

יג א וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־בֵּית־אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ ב וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לְבֵית־דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ׃ ג וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו׃ ד וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו׃ ה וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה׃ ו וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה׃ ז וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה וְאֶתְּנָה לְךָ מַתָּת׃ ח וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי

לְאַקְטָרָא׃ א וְהָא נְבִיָּא דַיְיָ אֲתָא מִשִּׁבְטָא יְהוּדָה בְּפִתְגָמָא דַיְיָ לְבֵית אֵל וְיָרָבְעָם קָאֵים עַל אֱגוֹרָא לְאַקְטָרָא׃ ב וְאִתְנַבֵּי עַל אֱגוֹרָא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲמַר מַדְבְּחָא מַדְבְּחָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא בְרָא מִתְיְלִיד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמֵיהּ וְיִכּוֹס עֲלָךְ יָת כּוּמְרֵי בָמָתָא דְּאַסִּיקוּ בּוּסְמִין עֲלָךְ וְגַרְמֵי אֱנָשָׁא יוֹקְדוּן עֲלָךְ׃ ג וְיִתֵּן בְּיוֹמָא הַהוּא אָתָא לְמֵימַר דָּא אָתָא דִּי מַלֵּיל יְיָ דְּתִדְּעוּן דִּי שַׁלְחַנִי יְיָ הָא מַדְבְּחָא מִתְבְּזַע וּמִשְׁתְּפֵיךְ קִטְמָא דִּי עֲלוֹהִי׃ ד וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יָת פִּתְגָמָא דִּנְבִיָּא דַיְיָ דְּאִתְנַבֵּי עַל אֱגוֹרָא בְּבֵית אֵל וְאוֹשִׁיט יָרָבְעָם יָת יְדֵיהּ מֵעִילָוֵי מַדְבְּחָא לְמֵימַר אַחֲדוּהִי וִיבֵשַׁת יְדֵיהּ דְּאוֹשִׁיט עֲלוֹהִי וְלָא יְכֵיל לַאֲתָבוּתֵיהּ לְוָתֵיהּ׃ ה וּמַדְבְּחָא אִתְבְּזַע וְאִשְׁתְּפֵיךְ קִטְמָא מִן מַדְבְּחָא כְּאָתָא דִּיהַב נְבִיָּא דַיְיָ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ׃ ו וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר לִנְבִיָּא דַיְיָ צַלֵּי כְעַן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי וּתְתוּב יְדִי לִי וְצַלִּי נְבִיָּא דַיְיָ קֳדָם יְיָ וְתָבַת יְדָא דְמַלְכָּא לֵיהּ וַהֲוָת כְּקַדְמֵיתָא׃ ז וּמַלֵּיל מַלְכָּא עִם נְבִיָּא דַיְיָ עוּל עִמִּי לְבֵיתָא וּסְעוֹד וְאֶתֵּן לָךְ מַתְּנָא׃ ח וַאֲמַר נְבִיָּא דַיְיָ לְמַלְכָּא אִם תִּתֵּן לִי

תולדות אהרן הנה בן נולד . יבמות ג מדים ג (כריתות ד) :

רלבג

השכימי לעבוד את ה׳ כמו שנזכר בס׳ דברי הימים : כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה . ר"ל כי כמו שזכר שהלכו העם לפני האחד עד דן ועשה שם בית במות ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי ועשה חג בחדש השמיני כן עשה בבית אל ג"כ בית במות והעמיד שם גם כן כהני הבמות אשר עשה מקצות העם ולפי שבית אל היה לבית יוסף הנה היה שם ירבעם בחג הזה והוא בעצמו העלה עולות על המזבח להקטיר והנה זכר זה מפני מה שיזכר אחריו מדבר איש אלהים לירבעם : (ב) הנה בן נולד לבית דוד . הרצון בו יהיה נולד אך הנביאים רואים הדברים העתידים כאילו הם הווים : (ו) חל נא את פני ה׳ אלהיך והתפלל בעדי . זה פלא כ"א רב חטאי ירבעם הסכים הש"י לשמוע תפלת הנביא לרפאו ואפשר כי עשה זה כדי שישוב בתשובה בראותו אלו המופתים ועם כל זה לא שב ירבעם מדרכו הרעה כמו שספר אחר זה

נולד ג׳ קמצין יאשיהו . שלשה . לעם נולד כי עשה : חד׳ נקראו שמהתהן עד לא אתבריאו וסי׳ ישמעאל . יצחק . שלמה . יאשיהו : להשיבה ג׳ וסי׳ ותיבש ידו דירבעם . ויקם אישה וילך . טמן עצל ידו בצלחת : כבראשונה ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן ב׳ :

מצודת ציון

(יב) בדא . ענין המצאת הכזב כמו מלבך אתה בודאם (נחמיה ו) : יג (ג) מופת . אות : (ו) חל . ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות לב) : (ז) וסעדה . אכול סעודה : מתת . מתנה

מצודת דוד

כמו בדן : אשר בדא מלבו . אשר המציא ממחשבות לבו אשר לא כדת : ויעל וגו׳ להקטיר . ירבעם בעצמו עלה להקטיר את הקטורת אבל שאר הקרבנות הפעל כהני הבמות במקומו : יג (א) בדבר ה׳ . ר"ל בשליחות ה׳ : (ב) מזבח מזבח . כאלו ידבר אל המזבח ומדרך הקריאה לכפול שם הנקרא וכן אברהם אברהם (בראשית כ"ב) : נולד . יהיה נולד : ועצמות אדם . כלומר הנה עתה שורפים עליך עצמות בהמה אבל אז ישרפו עליך עצמות אדם כמ"ש ויקח את העצמות מן הקברים וישרוף על המזבח (מ"ב כ"ג) : (ג) ונתן ביום ההוא . איש האלהים נתן מופת בעם ההוא לאמת דבריו : (ד) וישלח . הושיט ידו על הנביא לרמז לעבדיו לתפשו : (ו) ותשב . ר"ל שאוכל להשיב ידי : ותשב . היה משיבה אליו ונתרפאת ממנה וסיום

רש"י

(יא) ונביא אחד. נביא השקר: ישב בבית אל. ואינו משם אלא משומרון בא וכן הוא אומר בפרשת יאשיהו (מלכים ב כ"ג י"ח) וימלטו עצמותיו את עצמו' הנביא אשר בא משומרון: אל

רלבג

זה: (ט) לא תאכל לחם ולא תשתה מים. ידמה שצוהו השם יתברך בזה להעיר שאין בהם תועלת והנאה כי כלם יאבדו בסוף בעבור זה החטא. וצוהו שלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאילו יעיר כי דרכו אשר דרך בה ללכת לבית אל לאמר אלו הדברים אשר אמר שם אין בה תועלת כי לא הועילו שם דבריו כלום לשנות מרי ירבעם: (יא) ויבא בנו ויספר לו. הנה בנו האחד התחיל הספור במה שעשה איש האלהים בבית אל ובנו אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם: (יד) תחת האלה. אלמי בלע"ז והיה יושב שם להיות לו לצל: (יח) כחש לו. ראוי שיפול ספק איך לא נענש זה הנביא אשר השיבו שאמר לו בשם ה' אשר לא צוהו לדבר וכבר נתבאר בתורה שהעושה זה חייב מיתה בידי שמים. ועוד יפול ספק למה נענש הנביא אשר בא מיהודה והנה חשב כי דבר ה' אליו שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן מצאנו באברהם שצוהו הש"י שיעלה את בנו לעולה ואחר כן צוהו שנית שלא ישלח ידו אל הנער. אולם התשובה בזה הספק השני לא תקשה מאד לפי מה שביארנו אנחנו בענין עקדת יצחק וזה שהש"י לא שב מצוויו הראשון אבל באר לו שרצונו היה באמרו והעלהו שם לעולה שיעלהו שם בעבור העולה כדי שיתחנך יצחק בעבודת הש"י כמו

תולדות ואהרן כי קן נוס. סנהדרין פט: ויאמר לו גם אני. שם:

מלכים א יג

אֶת־חֲצִי בֵיתֶךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא־ ר' חס'
אֹכַל לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה־מַּיִם בַּמָּקוֹם
הַזֶּה׃ ט כִּי־כֵן ׀ צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְהוָה
לֵאמֹר לֹא־תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה־
מָּיִם וְלֹא תָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתָּ׃ ל'. ב'
י וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא־שָׁב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר ס'
בָּא בָהּ אֶל־בֵּית־אֵל׃
יא וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית־אֵל ז'. ל'
וַיָּבוֹא בְנוֹ וַיְסַפֶּר־לוֹ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֶׂה בס"פ מ"ל
אֲשֶׁר־עָשָׂה אִישׁ־הָאֱלֹהִים ׀ הַיּוֹם
בְּבֵית־אֵל אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר
אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְסַפְּרוּם לַאֲבִיהֶם׃ יב וַיְדַבֵּר ר'
אֲלֵהֶם אֲבִיהֶם אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ הָלָךְ י"ג חס'. ל"ז
וַיִּרְאוּ בָנָיו אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַךְ אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה׃ יג וַיֹּאמֶר
אֶל־בָּנָיו חִבְשׁוּ־לִי הַחֲמוֹר וַיַּחְבְּשׁוּ־ ל'
לוֹ הַחֲמוֹר וַיִּרְכַּב עָלָיו׃ יד וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי ל'
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיִּמְצָאֵהוּ יֹשֵׁב תַּחַת ד'
הָאֵלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַאַתָּה אִישׁ־ ב"ר
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּאתָ מִיהוּדָה וַיֹּאמֶר
אָנִי׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֵךְ אִתִּי הַבָּיְתָה י"א
וֶאֱכֹל לָחֶם׃ טז וַיֹּאמֶר לֹא אוּכַל לָשׁוּב
אִתָּךְ וְלָבוֹא אִתָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם ד' ומ"ע
וְלֹא־אֶשְׁתֶּה אִתְּךָ מַיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃
יז כִּי־דָבָר אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֹא־תֹאכַל ז' כמנין
לֶחֶם וְלֹא־תִשְׁתֶּה שָׁם מָיִם לֹא־תָשׁוּב ל'. ל' קדמאה ולא תשוב
לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַכְתָּ בָּהּ׃ יח וַיֹּאמֶר
לוֹ גַּם־אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר
אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר הֲשִׁבֵהוּ אִתְּךָ י"ז. ל' חס'
אֶל־בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם וְיֵשְׁתְּ מָיִם ה' רפין וסי' קס עשבא דנחמא וכפר בגנתיה
כִּחֵשׁ לוֹ׃ יט וַיָּשָׁב אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם

תרגום

יַת פַּלְגוּת בֵּיתָךְ לָא אֵיעוּל עִמָךְ וְלָא אֵיכוּל לַחְמָא וְלָא אֶשְׁתֵּי מַיָא בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ט אֲרֵי כֵן פַּקִיד יָתִי בְּפִתְגָמָא דַיָי לְמֵימַר לָא תֵיכוּל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָן מַיָא וְלָא תְתוּב בְּאוֹרְחָא דַאֲזַלְתָּא׃ י וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא אוֹחֲרֵי וְלָא תָב בְּאוֹרְחָא דַאֲתָא בָהּ לְבֵית אֵל׃ יא וּנְבִיָא שַׁקְרָא חַד סָבָא יָתִיב בְּבֵית אֵל וַאֲתָא בְרֵיהּ וְאִשְׁתָּעִי לֵיהּ יַת כָּל עוֹבָדָא דַעֲבַד נְבִיָא דַיָי יוֹמָא דֵין בְּבֵית אֵל יַת פִּתְגָמַיָא דְמַלֵיל עִם מַלְכָּא וְאִשְׁתָּעוּנוּן לַאֲבוּהוֹן׃ יב וּמַלֵיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן בְּאֵי דָא אוֹרְחָא אֲזַל וְאַחֲזִיאוּ בְנוֹהִי יַת אוֹרְחָא דַאֲזַל נְבִיָא דַיָי דַאֲתָא מִשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃ יג וַאֲמַר לִבְנוֹהִי זָרִיזוּ לִי חֲמָרָא וְזָרִיזוּ לֵיהּ חֲמָרָא וּרְכִיב עֲלוֹהִי׃ יד וַאֲזַל בָּתַר נְבִיָא דַיָי וְאַשְׁכְּחֵיהּ יָתִיב תְּחוֹת בּוּטְמָא וַאֲמַר לֵיהּ הַאַתְּ נְבִיָא דַיָי דַאֲתֵיתָא מִשִׁבְטָא יְהוּדָה וַאֲמַר אֲנָא׃ טו וַאֲמַר לֵיהּ אִיתָא עִמִי לְבֵיתָא וֶאֱכוֹל לַחְמָא׃ טז וַאֲמַר לָא אִיכּוּל לְמֵיתַב עִמָךְ וּלְמֵיעַל עִמָךְ וְלָא אֵיכוּל לַחְמָא וְלָא אֶשְׁתֵּי עִמָךְ מַיָא בְּאַתְרָא הָדֵין׃ יז אֲרֵי גְזֵירָא עֲלַי בְּפִתְגָמָא דַיָי לָא תֵיכוּל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָן מַיָא וְלָא תְתוּב לְמֵיזַל בְּאוֹרְחָא דַאֲזַלְתָּא בָהּ׃ יח וַאֲמַר לֵיהּ אַף אֲנָא נְבִיָא כְּוָתָךְ וּמַלְאֲכָא מַלֵיל עִמִי בְּפִתְגָמָא דַיָי לְמֵימַר אֲתִיבְהִי עִמָךְ לְבֵיתָךְ וְיֵיכוּל לַחְמָא וְיִשְׁתֵּי מַיָא כַּדִּיב לֵיהּ׃ יט וְתָב עִמֵיהּ וַאֲכַל לַחְמָא

רדק

(יא) ונביא אחד זקן. ת"י ונביא שקרא חד סבא ויש נסחאות שכתוב בהם ושמיה מיכה וכן בדברי רז"ל כי מיכה היה מהם אמרו כי אמציה כהן בית אל היה ומהם אמרו זה עידוא הנביא ומהם אמרו זה יונתן בן גרשם ותחלת ישיבתו בשמרון היתה כמו שכתוב בדברי יאשיהו הנביא אשר בא משמרון ובא לבית אל וישב שם ואע"פ שלא היה באותו הפרק עיר שמרון בנויה עדיין שהרי עמרי בנה את העיר היה שם מתחילה פרח ועמרי קנה ההר ובנה שם העיר או שהיה שם מתחילה כמו שתרגם יונתן ויקן את ההר וזבן ית כרכא אלא שעמרי חזק הבנין וקרא לעיר שם אחר: ויספרום. אחר ויספרום אחר שאמר ויבוא בנו ויספר לו פירוש כי תחלה בא בנו האחד והיה מספר לו אשר עשה איש האלהים ובעודו מספר באו שאר בניו גם כן ויספרו הדברים לאביה' כמו שהיה מספר הראשון: (יב) ויראו בניו את הדרך. ת"י ואחזיאו כמו ויראו בפתח היו"ד מבנין הפעיל כלומר שהראו לאביהם הדרך אשר הלך בה ויש לפרשו כמשמעו ופירושו וכבר ראו בניו הדרך אשר הלך ואמרו לאביהם בדרך זו הלך: (יז) כי דבר אלי. פי' כי דבר בא אלי כלומר דבר נבוא' בא אלי על ידי מלאך שאמר לי בדבר ה': (יח) כחש לו. כי נביא שקר היה והוא האזין לדבריו ונענש בזה כי היה לו לחקור ולשאול עליו אם הוא נביא אמת והוא עבר על דברי עצמו לפיכך היתה מיתתו בידי שמים שנאמר אשר לא ישמע אל

אלהם י"ג חס' בסיפרא וסי' וירא כל ישראל. ויועץ המלך ויעש שני עגלי. וידבר אלהם אביה'. קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון. מה משפט האיש. וישובו אליו והוא. לא זה הדרך. וישלח רכב סוס שני. ויקבץ מלך ישראל את הנביאים. ויקבץ יהוא את כל העם. ויפל אחזיהו. ויקרא המלך יהואש. ויקרא אל המלך. ובק"צת ספ"רי מס"רת נמ"סר וידבר אלי"הם

בע"צת הל"דים במ"נין החס' ומ"עות הו"א: הביתה י"ח בקריאת וסימ' וישלחו האנשים את ידם. ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים. ויהי כהיום הזה. ויבא יוסף הביתה. וירא יוסף אתם את בנימן. ועתה שלח העז את מקנך. את תקות חוט השני הזה תקשרי. ויסורו שם לבא ללון בגבעה. ויאמרו אליו עברים אנחנו. ועתה קחו ועשו עגלה. וישלח דוד אל תמר. ויקם יואב ויבא אל אבשלום. ויבאו עבדי אבשלום. באה אתי הביתה. ויאמר אליו לך אתי. ויקח אליהו את הילד. ויבא אלישע הביתה. ויקם ויבא הביתה: ויאכל ה' רפין וסי' קס עשבא דנחמא וכפר בגנתיה. ופירושן נמסר בסדר תולדות:

מצודת דוד

והיתה כבראשונה: (ט) צוה אותי. המלאך הדובר בי צוני בדבר ה' וגו': ולא תשוב בדרך. לא תשוב למקומך בזה הדרך אשר הלכת הנה וכאילו לא יחפוץ לדעת מבוא העיר לשוב ולבוא בה: (יא) ויספרום. מתחלה בא האחד וספר ואח"ז באו יתר בניו וספרו גם המה: (יב) ויראו. כמו ויראו בפת"ח ור"ל שהראו לאביהם: (יז) כי דבר אלי. ר"ל דבר בא אלי ע"י המלאך שאמר בדבר ה' וגו': (יח) כחש לו. אלה דברי המעתק הספר שאמר הנה הנביא הזקן היה מכחש לו כי לא בא אליו הנבואה להסיתו

מצודת ציון

מתנה כמו מתת אלהים היא (קהלת ה): (יג) חבשו. ענין תקון האוכף: (יד) האלה. שם

מלכים א יג

בביתו וישת מים: כ ויהי הם ישבים אל־השלחן ויהי
דבר־יהוה אל־הנביא אשר השיבו:
כא ויקרא אל־איש האלהים אשר־בא מיהודה לאמר כה אמר יהוה יען כי מרית פי יהוה ולא שמרת את־המצוה אשר צוך יהוה אלהיך:
כב ותשב ותאכל לחם ותשת מים במקום אשר דבר אליך אל־תאכל לחם ואל־תשת מים לא־תבוא נבלתך אל־קבר אבתיך:
כג ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש־לו החמור לנביא אשר השיבו:
כד וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה:
כה והנה אנשים עברים ויראו את־הנבלה משלכת בדרך ואת־האריה עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה:
כו וישמע הנביא אשר השיבו מן־הדרך ויאמר איש האלהים הוא אשר מרה את־פי יהוה ויתנהו יהוה לאריה וישברהו וימתהו כדבר יהוה אשר דבר־לו:
כז וידבר אל־בניו לאמר חבשו־לי את־החמור ויחבשו:
כח וילך וימצא את־נבלתו משלכת בדרך וחמור והאריה עמדים אצל הנבלה לא־אכל האריה את־הנבלה ולא שבר את־החמור:
כט וישא הנביא את־נבלת איש־האלהים וינחהו אל־החמור וישיבהו ויבא אל־עיר

(מסורה בגליון: ג' וכעניין · ס' כלאמע ס' · ג' חס' אם כלים · ג' ומ"ע · ג' דגש ס כי לנגיה סוס · ח' מ"ע · ב' ר"פ כמ' ג' וחד הנה אנשים · ג' ומ"ע וכעניין · ג' תגים · ל' · ג' וכעניין · ל' · ב' חס' נגן עדן)

תרגום

בביתיה ושתי מיא: כ והוה עד דאינון מסחרין על פתורא והוה פתגם נבואה מן קדם יי לנביא דאתביה: כא ואתנבי על נביא דיי דאתא משבטא יהודה למימר כדנן אמר יי חלף דסריבתא על מימרא דיי ולא נטרתא ית תפקדתא דפקדך יי אלהך: כב ותבתא ואכלתא לחמא ואשתיתא מיא באתרא דמליל עמך לא תיכול לחמא ולא תשתי מיא לא תתכניש נבלתך לקברא דאבהתך: כג והוה בתר דאכלו לחמא ובתר דשתיאו חבו ליה חמרא לנביא דאתביה: כד ואזל ואשכחיה אריא באורחא וקטליה והות נבלתיה רמיא באורחא וחמרא קאים לקבלא ואריא קאים בסמר נבלתא: כה והא גבריא עברין וחזו ית נבלתא רמיא באורחא וית אריא קאים בסטר נבלתא ואתו ומלילו בקרתא דנביא שקרא סבא יתיב בה: כו ושמע נביא דאתביה מן אורחא ואמר נביא דיי הוא דסריב על מימרא דיי ומסריה יי לאריא ותבריה וקטליה כפתגמא דיי דמליל ליה: כז ומליל עם בנוהי למימר זריזו לי ית חמרא וזריזו: כח ואזל ואשכח ית נבלתיה רמיא באורחא וחמרא ואריא קימין בסטר נבלתא לא אכל אריא ית נבלתא ולא תבר ית חמרא: כט ונטל נביא שקרא ית נבלתא דנביא דיי ואחתיה על חמרא ואתיביה ואתא לקרתא דנביא שקרא סבא למספד

רדק

אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו כל שכן אם הוא עצמו לא ישמע אל דברי עצמו אשר דבר בשם ה': (כ) אל הנביא אשר השיבו. בעבור אשר מרה פי ה' נביא האמת לא באה אליו הנבואה ובאה אל נביא השקר לצורך להודיע לנביא האמת חטאו וענשו ורז"ל אמרו גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים ומרחקת את הקרובי' ומשרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא אל איש האלהים. כתרגו' ואיתנבי על נבי' דה' דאתא משבט יהודה וי"ת כי הנבואה באה אל איש האלהים כמו שאמ' ויקרא אל איש האלהים ומה שאמר אל הנביא אשר השיבו פירוש אל הנביא אשר השיבו הנביא הזקן ובדברי רז"ל אשר הושב לא נאמר אלא אשר השיבו ולמד שאל נביא השקר שרתה רוח הקודש: (כב) אל קבר אבותיך. שלא ישוב אל ארץ יהוד' וימות שם כי בדרך ימות ובאמרו לו נבלתך רמז לו כי נבלה תהיה גויתו כלומר מושלכת בדרך או כל גוף מת יקרא נבלה בין של בהמה ועוף בין של אדם ואפילו צדיק כמו נבלתי יקומון: (כג) ויחבש לו החמור. הנביא הזקן חבש החמור לנביא ה' אשר השיבו מן הדרך ואמר הידיעה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (כח) וחמור והאריה. יש אומרים כי חסר ממנו ה"א הידיעה ומשפטו והחמור כמו כחמור כחמור לחמור ולא יתכן כי לא יתכן ה"א הידיעה חסרה כי אם על לא עם וי"ו השמוש וכא וחמור בלא ידיעה כי כבר נזכר פעמים וכן וישרף עליו את בית מלך באש בלא ידיעה כי כבר זכרו בידיעה ארמון בית המלך: לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור. לא אכל את הנבלה על דרך וסגר פום אריוותא אבל הרגו לעונש שהרה פי השם והנה הראה לנו בזה גמול הצדיק וענשו כאח' בעולם הזה וכן גמול החמור בעולם הזה לכבוד הנביא שרכב עליו כי יש גמול ועונש בשאר בעלי חיים בעולם הזה בענין האדם כמו שכתבנו בפי' תילים במזמור תהלה לדוד: (כט) ויניחהו אל החמור. כמו על החמור כמו אל ההרים לא אכל על ההרים וזולתם רבים:

רשי

(כ) אל הנביא. נביא השקר אשר השיבו. לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא. הנביא הזקן אל איש האלהים: (כג) לנביא אשר השיבו. שם זה לרשב עליו

רלבג

כמו שבארנו שם ואמנם מזה המקום היה שב הש"י תצווה הראשון וזה לא יתכן שיהיה ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר הוא ולא יאמין לדבריו. וכאן הותר זה הספק. ואולם הספק הראשון יש בהתרו מהקושי וידמ' כי לרוב עוונותיה' שם הסתיר הש"י פניו מהם ולא ענשם על חטאיהם כדרך אמרו לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה וגו'. ולא תראה כי לאהבת הש"י יהודה וירחמי' ענש את רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה החמישית למלכו ולא התחיל להמוא עד השנה הרביעית כמו שנזכר גם' דברי הימים ואולם ירבעם לא שמע קול מנא והנה נעשה בזה הענין שלא אחר והוא שהשרה השם נבואתו לנביא השקר ויותר נפלא מזה שכבר הגיע לו הנבואה בהקיץ לפי הנראה ואע"פ שאפשר שהי' שהנביא אשר מיהודה והיה הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובא דבר ה' אל הנביא הזקן בחלום וידמה שכמו שהשרה הש"י השכינה על בלעם בעבור ישר' ואע"פ שלא היה נביא כ"א קוסם כן שפך רוחו על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש האלהים והיה זה מדה כנגד מדה כי האמין נביא השקר במה שלא היה ראוי להאמינו ואפילו אם היה נביא אמת והצרך מפיו לשמוע דבר ה' על דבר ענשו והטאו אשר חטא: (כד) והנה זה היה פלא גדול שהאריה המיתו ולא שבר את החמור ולא אכל את הנבלה כי תכ' היה להגן יודע ענשו זה ויקחו מוסר היודעים פם שאולי יבוא זה סבה להשיב ירבעם

מסורה

ומצאהו ד' בקריאה וסי' ומצאהו איש והנה תעה בשדה. ומצאהו יושב תחת האלה. ומצאהו אריה בדרך וימיתהו. וימצאהו האריה ויכהו: וימיתהו ח' מלאים בקריאה וסימ' ויהי ער בכור יהודה. וימצאהו אריה בדרך. ויבא זמרי ויכהו. שלום בן יבש ב' בפסוק. ויקשר קשר הושע בן אלה. וימיתהו במגדו בראתו אתו. ויהי ער בכור יהודה דד"ה. ולא דרש בי': והנה ח' ר"פ וסי' נמסר בריש ספרא: וינחהו ז' חס' בליש' וסי' וינחהו בגן עדן. ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר. וינחהו במשמר. הנחו לו ויקלל. אשר הנח שם משה. וינחהו אל החמור:

תולדות אהרן ויסי כס. סנהדרין קד: וילך וימצא. כס כס:

מצודת ציון

שם אילן מס: כאם:. כה"א השאלה: (כא) מרית. מל' מרי ותגרד: (כב) נבלתך. לפי גוף מת נזיק נקרא נבלה וכן נבלתי יקומון (ישעיה כו): (כט) אל החמור. על החמור כמו

מצודת דוד

להשיבו: (כ) אשר השיבו. הוא הנביא הזקן: (כג) ויחבש לו. הנביא הזקן חבש את החמור להנביא אשר בא מיהודה: (כו) אשר דבר לו. אשר דבר עליו: נקבר

עליו איש האלהים: (ל) בקברו. בבית קבורה שהיה לנביא השקר בזה בעיר: (לב) כי היה יהיה וגו'. אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי: (לג) אחר הדבר הזה. שראה את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא שב ורבותינו דרשו אחר שתפסו הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן: (ג) ונקודים. מין קליות מייבשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שתיתא בלשון גמרא.

(ל) בקברו. בקבר הנביא הזקן אשר כרה לעצמו: ויספדו. הוא ובניו: (לא) אצל עצמותיו הניחו את עצמותי. זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף: (לב) היה יהיה. וכשישרפו עצמות הקבורי' עצמותיו ימלטו כי הוא איש האלהים ועצמותי ימלטו עם עצמותיו לכבודו וכן כתוב וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון: (לג) לא שב ירבעם. אף על פי שראה מופת המזבח שנקרע ומופת ידו שיבש' ושבה אליו בתפילת איש האלהים וראה מות הנביא כאשר מרה את פי ה' ושמע המופת שהאריה עומד אצל נבלת הנביא ולא אכל הנבלה ולא שבר את החמור אף על פי כן לא שב מדרכו הרעה ושב כבתחלה ועשה מקצות העם כהני במות כל מי שרוצה לבא להקריב בבמה להיות כהן היה והגדיל החטאת יום יום ופירוש ויהי כהני במות ויהי מכהני הבמות ופירוש ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם לעונש בית ירבעם ולהשמיד ולהכחיד וכן זאת תהיה חטאת מצרים ובית בדבר במקום ה"א הידיעה או פירושו כמשמעו כלומר בדבר הזה היה חרון אף האל על בית ירבעם להשמידם מעל פני האדמה כי לא שב מדרכו הרעה בכל אשר ראה: (ב) והשתנית. לפי שידע כי אחיה היה שונא אותו לפי שסר מאחרי ה' אמר בלבו אם ידע אחיה שהיא אשתי לא יתנבא לי כי אם רע לפיכך אמר לאשתו שתשתנה כדי שלא יכירה כי היא אשתו של ירבעם ומה שאמר לה שתקח עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש למנחה לנביא כי כן היה מנהג' כשהיו באים לשאול מהנביא היו מביאים לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו מה נביא לאיש האלהים: (ג) ונקודים. ת"י כסנין ובדברי רז"ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה כעין יבשים וטוחנין אותם בבית המשתה: ובקבוק. כלי שפיו צר ות"י זלוע ומה שאמר לה הוא דבר עלי למלך על העם הזה כלומר שנבואתו מתקיימת כי כמו שדבר עלי כן היה לי ומה שיאמר לך על הנער הוא האמת

הנביא הזקן לספד ולקברו: ל וינח את נבלתו בקברו ויספדו עליו הוי אחי: לא ויהי אחרי קברו אתו ויאמר אל בניו לאמר במותי וקברתם אתי בקבר אשר איש האלהים קבור בו אצל עצמתיו הניחו את עצמתי: לב כי היה יהיה הדבר אשר קרא בדבר יהוה על המזבח אשר בבית אל ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון: לג אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה וישב ויעש מקצות העם כהני במות החפץ ימלא את ידו ויהי כהני במות: לד ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה:

יד א בעת ההיא חלה אביה בן ירבעם: ב ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית ולא ידעו כי את אשת ירבעם והלכת שלה הנה שם אחיה הנביא הוא דבר עלי למלך על העם הזה: ג ולקחת בידך עשרה לחם ונקדים ובקבק דבש ובאת אליו

ומקבריה: ל ואחית ית נבלתא בקבריה וספדו עלוהי ווי על אחא: לא והוה בתר דקברו יתיה ואמר לבנוהי למימר כד אימות ותקברון יתי בקברא דנביא דיי קביר ביה בסטר גרמוהי אחיתו ית גרמי: לב ארי אתקיימא יתקיים פתגמא דאתנבי בפתגמא דיי על אגורא די בבית אל ועל כל בתי במתא די בקירוי שמרון: לג בתר פתגמא הדין לא תב ירבעם מאורחיה בישתא ותב ועבד קצת מן עמא כומרי במתא דרעי מקריב ית קורבניה ויהון כומרין לבמתא: לד והוה פתגמא הדין לחובי בית ירבעם ולגמרא ולשיצאה מעל אפי ארעא: א בעדנא ההיא אתמרע אביה בר ירבעם: ב ואמר ירבעם לאתתיה קומי כען ותשתנין ולא ידעון דאת אתת ירבעם ותהכין לשלה הא תמן אחיה נביא הוא מליל עלי למהוי מלכא על עמא הדין: ג ותסבין בידך עשר טולמין דלחם וכסנין וחלוט דדבש ותהכין לותיה

ושמך עלינו נקרא אל תנחנו: ימלא ו' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר צו: בדבר הזה ח' בקריאה וסי' ויתעבר ה' בי למענכם: אם יקרך עון בדבר. אפס כי נאץ נאצת. ויהי בדבר הזה לחטאת. יען מאסכם. ואדני המלך למה חפץ. בדבר הזה יסלח תנינא דספר'. כי הרבינו לפשע. ותרין ובדבר הזה וסי' אינכם מאמינים. תאריכו ימים: על העם ח' וסימ' ויבחר משה אנשי. ותחזק מצרים. ויקח משה את הדם. ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ. ויקח צמד בקר וינתחהו. ויהי כשמוע חירם. ויאמר ירבעם לאשתו. ויתן שרי מלחמות הר"ה. וכל עדיא דכוו' על העם.

תולדות אהרן אחר הדבר. סס קב: ויהי כדבר. שם קב:

רלב"ג

ירבעם מדרכו הרעה ברואותו כי על חטא זה נענש הנביא זה העונש הנפלא: (ל) ויספדו עליו הוי אחי. יתכן שספדו עליו כל העיר שידעו מה עשה בבית אל ואת הדברים אשר דבר לירבעם או ספדו הנבי' הזקן ובניו עליו: (לא) אצל עצמותיו הניחו את עצמתי. וזה כי ידע שעצמות איש האלהים ימלטו שלא ישרפם יאשיהו ולמלט עצמותיו עשה זה וכן כתיב וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משמרון והוא ראיה שזה הנביא הזקן בא משמרון: (לב) ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון: ידמה שאף על פי שלא עשה ירבע' כי אם שני עגלי זהב הנה היו במלכותו בתי במות רבי' אך במקום העגלים היו הבמות הגדולות. והנה לא נבנה שומרון בימי ירבעם כי עמרי בנה אותו והוא היה בית המלכות בסוף הענין והנה התנב' זה הנביא הזקן שזה המעש' גם כן יעשה יאשיה על כל בתי הבמות אשר בערי שמרון וכן היה הענין כמו שנזכר בסוף זה הספר: (לג) אחר הדבר הזה. ר"ל דברי הנביא הזה שהיה ראוי שיקח ירבעם מוסר עליהם מפני ראותו מופת המזבח שנקרע ונשפך הדשן וידו שיבשה ושבה לקדמותה מפני תפלת הנביא והמות שהמית האריה איש האלהים על אשר מרה את פי ה' לאכול ולשתות במקום ההוא והפלא שהיה בזה שלא שבר האריה את החמור ולא אכל את הנבלה: החפץ ימלא את ידו. ר"ל להקריב הקרבנות: (לד) ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם. הנה בזה החטא היה לעונש נפלא בית ירבעם. ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה. ר"ל כי זה החטא סבב שלא ישאר לירבעם נין ונכד ועליו ועל חבריו אמרה התורה פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגו' כמו שביארנו שם: (ב) ולא ידעו כי את אשת ירבעם

מצודת דוד

(ל) בקברו. בהקבר אשר כרה נביא הזקן לעצמו: ויספדו. הנביא הזקן ובניו: הוי אחי. ר"ל צר לי עליך רעי: (לב) ועל כל בתי הבמות. אף שהנביא הבא מיהודה לא ניבא כ"א על המזבח אשר בבית אל הוסיף הוא להנבאות על כל בתי הבמות וגו': בערי שומרון. אמר ע"ש סופו כי עמרי בנאה לאחר זמן: (לג) אחר הדבר הזה. אף כי ראה מפלאות ה' ביבושת ידו וקריעת המזבח ומיתת הנביא על אשר עבר פי ה' עכ"ז לא שב מדרכו: וישב ויעש. ר"ל פעם אחר פעם: החפץ. כל הרוצה היה ממלא ידו והיה מכהני במות: (לד) בדבר הזה. בעבור עבודת הבמות היה הגמול להיות בית ירבעם חסר מן העולם: יד (ג) ונקדים. עוגה

מצודת ציון

(ל) הוי. הוא ענין לשון יללה: (לא) עצמותיו. זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף: (לג) ימלא את ידו. הוא ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט): (לד) לחטאת. ענין חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (לעיל א): ולהכחיד. להכרית כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט): ולהשמיד. ענין כליון: יד (ב) והשתנית. מלשון שנוי: (ג) בידך. עמך וברשותך: ונקודים. פת יבש מתובל בתבלין על כי המה מנוקדים ומנומרים ממראה התבלין: ובקבוק

כסותך

הוּא יַגִּיד לָךְ מַה־יִּהְיֶה לַנָּעַר׃ ד וַתַּעַשׂ
כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ שִׁלֹה
וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל
לִרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ׃
ה וַיהוָה אָמַר אֶל־אֲחִיָּהוּ
הִנֵּה אֵשֶׁת יָרָבְעָם בָּאָה לִדְרֹשׁ דָּבָר
מֵעִמְּךָ אֶל־בְּנָהּ כִּי־חֹלֶה הוּא כָּזֹה
וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ וִיהִי כְבֹאָהּ וְהִיא
מִתְנַכֵּרָה׃ ו וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־
קוֹל רַגְלֶיהָ בָּאָה בַפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֵּרָה
וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ קָשָׁה׃ ז לְכִי אִמְרִי
לְיָרָבְעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִמֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם וָאֶתֶּנְךָ
נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ ח וָאֶקְרַע אֶת־
הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וָאֶתְּנֶהָ לָךְ וְלֹא־
הָיִיתָ כְּעַבְדִּי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֺתַי
וַאֲשֶׁר־הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת
רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי׃ ט וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת מִכֹּל
אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי
וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ׃ י לָכֵן
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם
וְהִכְרַתִּי לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר
עָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי
בֵית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל
עַד־תֻּמּוֹ׃ יא הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

הוּא יְחַוֵּי לִיךְ מָא יְהֵי
לְרַבְיָא׃ ד וַעֲבַדַת כֵּן אִתַּת
יָרָבְעָם וְקָמַת וַאֲזַלַת לְשִׁלֹה
וַאֲתַת לְבֵית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּה
לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי אֲרֵי כְהָאָה
עֵינוֹהִי מִסֵּיבֵיהּ׃ ה וַיְיָ
אֲמַר לַאֲחִיָּה הָא אִתַּת
יָרָבְעָם אַתְיָא לְמִתְבַּע
פִּתְגָם מִנָּךְ עַל בְּרַהּ אֲרֵי
מְרַע הוּא כְּדֵין וּכְדֵין
תְּמַלֵּיל עִמַּהּ וִיהִי בְּמֵיעֲלַהּ
וְהִיא מִשְׁתַּנְיָא׃ ו וַהֲוָה כַּד
שְׁמַע אֲחִיָּה יָת קָל רִגְלָהָא
עָלַת בְּתַרְעָא וַאֲמַר עוּלִי
אִתַּת יָרָבְעָם לְמָא דְנָן אַתְּ
מִשְׁתַּנְיָא וַאֲנָא שְׁלִיחַ
לְאִתְנַבָּאָה עֲלָךְ פִּתְגָמִין
קְשַׁן׃ ז אֱזִילִי אֱמָרִי
לְיָרָבְעָם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף
דְּאַפְרֵישְׁתָּךְ מִגּוֹ עַמָּא
וּמַנִּיתָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל
עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ ח וְאַעְדֵּיתִי
יָת מַלְכוּתָא מִבֵּית דָּוִד
וִיהַבְתַּהּ לָךְ וְלָא הֲוֵיתָא
כְּעַבְדִּי דָוִד דִּי נְטַר פִּקּוּדַי
וּדְהַלֵּיךְ בָּתַר פּוּלְחָנִי בְּכָל
לִבֵּיהּ לְמֶעְבַּד לְחוּד דְּכָשַׁר
קֳדָמַי׃ ט וְאַבְאֵישְׁתָּא
לְמֶעְבַּד מִכֹּל דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ
וַאֲזַלְתָּא וַעֲבַדְתָּא לָךְ
טַעֲוַת עַמְמַיָּא וּמַתְכָן
לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי וּפוּלְחָנִי
אַרְחֵיקְתָּא מִקֳּבֵיל עֵינָךְ׃
י בְּכֵן הָא אֲנָא מֵיתֵי
בִּישְׁתָּא לְבֵית יָרָבְעָם
וְאֶשֵּׁיצֵי לְיָרָבְעָם יָדַע
מַדַּע וַאֲחִיד וּשְׁבִיק
בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲפַלֵּי בָּתַר בֵּית יָרָבְעָם כְּמָא דִמְגַנְדְּרִין בְּגוּלִילִין עַד דְּמִסַּפִּין׃
יא דִּימוּת לְיָרָבְעָם בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא וְדִימוּת בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָּא אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ

ס. ד׳ / ל׳ / פ׳ / ח. ג׳ / ל׳ / ג׳ וכפטן / ד׳ / כ״ד / ב׳ בטעס כרימטיך כסי׳ / ל׳ / ל׳ / ס׳ / ל׳ / ד׳ / ו׳ כסיב ק / ל׳ כסיפ׳ / ל׳ / ל׳

רדק

האמת : (ד) כי קמו עיניו משיבו . וכן ועיניו קמה והטעם כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכג׳ העין בחורה וכבר פי׳ בו פירוש אחר במלת ועיניו קמה : משיבו . כמו משיבתו וכן וזורה לבלות שאול שהוא כמו וזורת׳ כתבונת עצבים שהוא כמו כתבונתם . ואמ׳ בדרש כל המעמיד תלמיד שאינו הגון עיניו כהות מנא לן מאחיה השילוני וירבעם בן נבט תלמידו היה : (ה) כזה וכזה . הדברים שאמר לה : מתנכרה. הפך ההכרה : (ו) קשה . חזות קשה וכמוהו תאכלו בריאה שה בריאה: (ט) ואותי השלכת אחרי גווך . שלא פנית אלי לא כך ולא כך כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו ותרג׳ יונתן ופולחני ארחיקתא מקבל עינך : (י) ומשתין בקיר . אמרו רז״ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ונאמר זה על דרך ההפלגה וי״ת ידע מדע אמר משתין כמו משית ר״ל משית עצה בקירות לבו : עצור ועזוב . אפילו מה שיהיה עזוב ועצור במקו׳ שלא יכרת בתחלת הפורענות הבאה עליו אכריתנו בסוף שלא ישאר ממנו דבר ואדוני אבי ז״ל פירש עצור על הממון שהוא עצור באוצר ועזוב המקנ׳ שהוא עזוב בשדה : כאשר יבער הגלל עד תמו . אמרו רבותינו ז״ל גלל זה השן רוצה לומר כמו שמבער השן המאכל עד תומו ונקרא השן גלל לפי שדומה לאבן שיש הנקרא גלל כמו שאמר נדבכין די אבן גלל ויש מפרשי׳ גלל היא צואה מן כגללי צואת האדם ויונתן תרגם כמו דמגנדרין בגולילין עד דמסיפין:

בכואה
אחיהו ה׳ בקריאה וסי׳ ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק : וה׳ אמר אל אחיהו . ויהי בשמע אחיהו . ויקברו אתו ויספדו אתו . ולא שמע המלך דד״ת. הלה ה׳ ז׳ חסרים וא׳ מלא וסימ׳ נמסר בריש סדר ויהי : שלוח ד׳ בקריאה וסי׳ ואנכי שלוח אליך קשה . וציר בגוים שולח דירמיה . כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון . ואף כי תשלחנה לאנשים : כל מלכים וישעיה וירמיה ותריסר על בית ועל בית ב״ם י״א אל בית וסימ׳ הנני מביא רעה אל בית ירבעם. והלכו גוים רבים . והלכו עמים רבים . אל בית יעקב אשר פדה את אברהם . והקימותי את הדבר הטוב . הלוך אל בית הרכבים . ויאמר ירמיהו אל מלך צדקיהו . כי בא ירמיהו אל בית. ולנה בתוך ביתו ב׳ בו׳. ובחטוני :

רשי

(ה) והיא מתנכרה . כאלו אינה זאת : (ו) שלוח אליך . מאת הקב״ה בשליחות קשה : (י) משתין בקיר . תרגם יונתן ידע מדע. משית בקירות לבו: עצור ועזוב . עצור שיש לו מחזיק יד כמו זה יעצור בעמי (שמואל א׳ ט׳ י״ז). ועזוב . שאין לו מחזיק ביד : כאשר יבער . המבער את המאכל בפיו

רלבג

ירבעם . אמר זה כי נתבאר לו שאחיהו שנאהו על שסר לבו מאחרי ה׳: (ג) עשר׳ לחם ונקודים ובקבוק דבש . אמר זה להביאו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהג׳ כמו שנזכר בענין שאול . והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא פייאשקא בלע״ז : (ד) כי קמו עיניו משיבו . ר״ל שפסק ראות עיניו מרוב שיבתו : (ט) ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך . זה לאות כי לא חטא שלמה כי אם על שהעלים עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא יצדק מה שאמר הנביא בזה המקו׳ : ואותי השלכת אחרי גוך . ר״ל שהשלכת אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר ממצותי : (י) והכרתי לירבעם משתין בקיר . שלא ישאר לו שום זכר כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר : עצור ועזוב בישראל . רוצה לומר שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה שהפקיר ועזב ביד זולתו : כאשר יבער הגלל עד תומו . אמרו רבותינו ז״ל כי הגלל הוא השן והרצון בו כי השן המוכלת תבער המאכל עד תומו ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער הרוח המתגלגל שיבער כל מה שיפגוש במקום שהוא סובב ושלה מסם כן יבער

תולדות אהרן ואותי השלכת . מכות יא : כאשר יבער . ב״ק ג ב כג ס:

מצודת ציון

ובקבוק . כלי שפיו צר וכן וקנית בקבוק (ירמיה יט) : (ז) הרימותיך . מלשון תרומה ור״ל הפרשתיך : (ט) ומסכות . עבודת גלולים העשויים בהתכה מתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד): גוך . גופך כמו ושבט לגו כסילים (משלי כו) : (י) ובערתי . ענין הפנוי מהמקום כמו בערתי הקדש (דברים כו) : הגלל . הצואה כמו גללי האדם (יחזקאל ד) : תמו . מלשון תם והשלמה :

מצודת דוד

כשתך למען לא ידעו הרואים אשר את אשתי כי חשב אם כשידעו אשר״היא הולכת אל הנביא יתקרבו לדעת מה דבר עמה ויהיה לו למוקש : למלך . שאהיה למלך ונראה א״כ בזה שדבר ה׳ בפיו אמת : (ד) קמו עיניו משיבו . לפי שדרך העין להתנענע בעת הראות אבל כשנעדר הראות מן העין תקום ותעמוד במקום אחד :
(ה) כזה וכזה . הדברים שאמר לה : והיא מתנכרה . עשה עצמה כנכרית כאלו אינה אשת ירבעם : (ו) למה וגו׳. ר״ל למה לך להתנכר לבל יכירך מי הלא אנכי שלוח בחזות [קשה רק אליך לא ידע נאים ואין לך צורך להתנכר : (ט) מכל אשר היו לפניך . רמז בזה לשלמה ולרחבעם : אחרי גוך . כהמשליך דבר מה לאחוריו לבל יראהו : (י) משתין בקיר . הוא הזכר כי עשה קטנה ומשתין בקיר ולא

יב ואת קומי לכי לביתך בבאה רגליך
העירה ומת הילד : יג וספדו לו כל
ישראל וקברו אתו כי זה לבדו יבא
לירבעם אל קבר יען נמצא בו דבר
טוב אל יהוה אלהי ישראל בבית
ירבעם : יד והקים יהוה לו מלך על
ישראל אשר יכרית את בית ירבעם
זה היום ומה גם עתה : טו והכה יהוה
את ישראל כאשר ינוד הקנה במים
ונתש את ישראל מעל האדמה
הטובה הזאת אשר נתן לאבותיהם
וזרם מעבר לנהר יען אשר עשו
את אשריהם מכעיסים את יהוה :
טז ויתן את ישראל בגלל חטאות
ירבעם אשר חטא ואשר החטיא
את ישראל : יז ותקם אשת ירבעם
ותלך ותבא תרצתה היא באה בסף
הבית והנער מת : יח ויקברו אתו
ויספדו לו כל ישראל כדבר יהוה
אשר דבר ביד עבדו אחיהו הנביא :
יט ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר
מלך הנם כתובים על ספר דברי
הימים למלכי ישראל : כ והימים אשר
מלך ירבעם עשרים ושתים שנה
וישכב עם אבתיו וימלך נדב בנו
תחתיו : כא ורחבעם בן
שלמה מלך ביהודה בן ארבעים
ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע

גזר כן : יב ואת קומי
אזילי לביתך במיעל
רגליך לקרתא ימות
רביא : יג ויספדון ליה כל
ישראל ויקברון יתיה ארי
דין בלחודוהי יתכניש
לירבעם לקבורא חלף
דאשתכח ביה פתגם
דתקין קדם יי אלהא
דישראל בבית ירבעם :
יד ויקים יי קדמוהי מלכא
על ישראל דישיצי ית
בית ירבעם מן דקיים יומא
דין ואף דאתיליד מכען
ולהלא : טו וימחי יי ית
ישראל כמא דנאיד קניא
במיא ויעקר ית ישראל
מעל ארעא טבתא הדא
דיהב לאבהתהון ויגלינון
מעיבר פרת חלף דעבדו
ית אשריהון מרגזין קדם
יי : טז וימסר ית ישראל
בדיל חובי ירבעם דחב
ודחייב ית ישראל :
יז וקמת אתת ירבעם
ואזלת ואתת לתרצת היא
עלת בסיפא דביתא ורביא
מית : יח וקברו יתיה וספדו
עלוהי כל ישראל כפתגמא
דיי דמליל ביד עבדיה
אחיה נביא : יט ושאר
פתגמי ירבעם דאגיח
קרבא ודמלך הא אינון
כתיבין על ספר פתגמי
יומיא למלכיא דישראל :
כ ויומיא דמלך ירבעם
עסרין ותרתין שנין ושכיב עם אבהתוהי ומלך נדב בריה תחותוהי : כא ורחבעם
בר שלמה מלך על דבית יהודה בר ארבעין וחדא שנא רחבעם כד מלך

תולדות אהרן וספדו לו . מ"ק כח סנהדרין מו : יען נמצא מ"ק שם : והכה ה'. תענית כ סנהדרין קה :

רשי

בפיו לעשות גלל כך אבער אחריו עד תומו : (יג) דבר טוב. שבטל משמרתו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרתו ועלה : (יד) אשר יכרית את בית ירבע' זה היום . ומה גם עתה . הנולדים לו היום ואשר עתידין להולד לו מעתה . כך תרגם יונתן

רלבג

יבער השם ית' אחרי ירבעם עד תומו : (יב) בבאה רגליך העירה. הוא כמו בבוא רגלך והרצון בזה בבא רגלך העיר אשר הנער בה והעיר היא תרצה תקומי ותלכי לביתך ותמצאי אז הילד מת והנה זה אות חזק על אמתות הנשאר מהנבואה הזאת כי כבר יתחלף עת בואה העיר בבחירתה כי תוכל ללכת במהירות או במתון או תוכל להתעכב בדרך אך על כל פנים רצה לאמת זה האות שבבואה לתרצה תקום תכף ותלך לבית' ואז תמצא הענין כמו שאמר הנביא כי אם תאמר לא אשוב לביתי עוד לא ימשך מזה שלא ימות בנה אך ימות אחר העת שתוכל ללכת בו בביתה מעת בא רגליה העיר ההיא : (יג) יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלהי ישראל . רוצה לומר שאין בבית ירבעם שנמצ' בו דבר טוב לה' זולת זה ולזה רצה הש"י לעשות לו טוב שיבא אל קבר וספדו לו כל ישראל אך מהשאר לא יבא אחד אל קבר והנה לא פירש מי זה דבר טוב נמצ' בו לה' וראוי שתדע שנמצאו בו דברים רעים רבים שלולי זה לא היה זה הגמול לבד ראוי לו אך יהיה ראוי שימשוך אחרי אביו ומה שידת' לזה מהטובות : (יד) אשר יכרי' את בית ירבעם זה היום . ר"ל שהמלך ההוא יכרית את זרע ירבעם זה הנמצא לו היום שלא תחשבו שיאריך לו השם הרע' עד עבור הדור הנמצ' לו בביתו : ומה גם עתה. ר"ל ויכרית ג"כ מה שיולד לו עוד מהבנים גם עתה : והכה ה' את ישראל וגו'. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל יענש ישראל בכללו ויהיה קיומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקנה במים שינוד במעט מהסבות כן תנידם סבה חלושה עד שבסוף הענין יעקור הש"י ישראל מעל אדמתם ויפיצם מעבר לנהר הוא נהר גוזן לפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים בפעם הראשונה הגלה מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימים והם שני השבטים וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה : (יז) היא באה
בסף

רדק

(יב) בבואה רגליך העירה . מקור בתוספת ה"א כמו בבוא רגליך : דבר טוב . לא גלה הכתוב מה דבר טוב נמצא בו ורז"ל אמרו שבטל פרדסאו' שהושיב אביו בדרכים למנוע ישראל שלא יעלו לרגל : (יד) זה היום . זה היום שיקום אותו המלך : ומה גם עתה . מה צרה זו גם עתה כלומר נקלה היא צרה זו כי יותר ויותר יבאו על ישראל צרות : (טו) כאשר ינוד הקנה במים. אמרו רז"ל אפילו בשעת קללה המשיל' לקנה במים אמר שהוא כד ואינו נעקר ממקומו : וזרם מעבר לנהר . יזרה ר"ל יזרה ויפזר אות' לעבר נהרי כוש וזהו גלות ראשונ' שהגלם מלך אשור וינחם בחלח ובחבו' ות"י מעיבר לנהר מעב' פרת : (טז) ויתן את ישראל. מקרא קצר רצה לומר ויתנם לקללה ולשמה : (יז) תרצ' . ולמעלה אמר כי ירבעם היה יושב בשכם בתחלת מלכותו ישב שם ואחר כן ישב בתרצה או הנער בנו חלה בתרצה : תרצתה . אל תרצה כי שם היה הנער שוכב חולה והיה עיר מערי ישראל כמו שאמר במלכי כנען מלך תרצה אחד : בסף הבית . ואחיה אמר לה בבוא' רגליך העירה כיון שנכנס' בעיר כאנס ולא יצא' נשמתו
עד

העירה ט' ח' לשון קרת' וחד לשון עורת וסי' נמסר ביהושע סימן ו' : ומה כ"ד וסי' נמסר בסדר כי תשא : לאבותיהם ד' מ"ל בנביאים וסימ' והכה ה' את ישראל . ויגברו את המקום הזה ויקטרו דירמיה . עד תמם מעל האדמה . נוה הצדק ומקוה . ויתן י"ג רפין וסי' ויתן לי את מערת . את ברכת אברהם . ויתן לך אלהים מטל . ויתן עז למלכו . הלא קציר הטים היום . גם את ישראל . את אבישג השונמית . ויתן את ישראל בגלל . ויקבץ מלך ישראל . והברו דד"ה . ויחי ויתן לו מזהב שבא . יסר בנך ויניחך . והתענג על ה' : בלרם י"ב פתחין וסי' בשפטים סימן ט' :

מצודת דוד

כן הנקבה ; עצור . העוצר שהוא עצור ומעוכב בתוך הבית : ועזוב . המקום שהוא עזוב במדה : בישראל . ר"ל בפרטים רב למען יוסרו : כאשר יבער . ר"ל כאשר המבער יבער את הטומה מבלי ישאיר שארים כן אבערו עד תומו : (יא) לירבעם . מבית ירבעם : כי ה' דבר . ובידו לקיים : (יג) דבר טוב . לא פירש מהו הדבר הטוב ורז"ל אמרו שבטל משמרתו ועלה לרגל : בבית ירבעם . בכל בית ירבעם נמצא רק בו דבר טוב : (יד) זה היום . ר"ל האפים אשר הם זה היום בעולם שכבר נולדו : ומה גם עתה . ר"ל גם מה אשר יולדו מעתה : (טו) כאשר ינוד הקנה . אשר לרוב רכותו יתנדנד במעט רוח ויכה את עצמו בהעומד אצלו : מעבר לנהר . הוא נהר גוזן כי לשם גלו כמ"ש בפ"ב ובד"ה : מכעיסים . המכעיסים : (טז) ויתן את ישראל . לדבר שעם הזכר : אשר חטא . הוא עצמו : ואשר וגו' .
בעשות

מצודת ציון

(יד) ועתה . כמו מעתה : (טו) ונתש . ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) : וזרם . יפזרם כמו ואזרם במזרה (שם טו) : אשריהם . הוא אילן הנעבד : (טז) בגלל . בעבור כמו בגלל יוסף (בראשית ל"ט) : (יז) בסף . האסקופה נקראת גם היא סף כמו המזוזות וכן וידיה על הסף (שופטים י"ט) : (יט) הנם . הנה הם :
ויקנאו

רד"ק

עד בואה בסף הבית אשר היה שוכב שם: (כא) ושם אמו נעמה העמונית. הספור הזה להודיע כי הלך אחר תועבה אמו ועבד ע"ג אחרי שנים שלש כמו שאומר בדברי הימי': (כד) וגם קדש. כמשמעו ויונתן תרגם נפקת ברא וכן תרגם ויעבר הקדשי' נפקת ברא: ככל התועבות הגוים. באה ה"א הידיעה על הסמיכות כמו על המזבח בית אל והדומים לו בספר מכלל: (כז) והפקיד. מנה אותם על ידי שרי הרצי' שישאו' הרצים לפני המלך בבואו בבית ה' ואחרי שובו השיבום אל תא הרצי' כי שם היו מופקדי' המגינים ודבר זה שהיה עושה אולי היה ירא ממרד או היה עושה דבר זה לגדולה ותפארת ופירוש תא חדר ויונתן תרגם לדובא ומה שאמר מדי בא בית ה' אחר שנכנע הוא ויהודה עמו ושב אל ה' כמו שאומר בדברי הימים ואמר שם וגם ביהודה היו דברים טובים: (ל) ומלחמה היתה. אף על פי שאמר שמנעו שמעיה הנביא מלהלחם בישראל ושמעו אליו זה היה בתחלת המלכות שחשב רחבעם להשיב המלוכה אליו ובפעם ההוא מנעו כיון ששמעו כי מה' היתה סבה אבל אחר כן היו מלחמות ביניהם:

ובשנת

רש"י

יונתן: (כא) העיר אשר בחר ה'. ואעפ"כ: (כב) ויעש יהודה הרע. אלא נתנו זה על לבם: ויקנאו. לשון קניטה: (כג) גם המה. כאשר השבטי': (כד) קדש. ניאוף: (כה) שישק. מצינו במדרש שיר השירים הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חמדו ועכשיו עלה ולקחו: (כו) ואת הכל לקח. את הכסא הכתיב מן הכל: (כח) ישאום הרצים. לפניו לכבוד ואח"כ ישיבום אל תא שהרצים עומדים שם תמיד:

ובשנת

עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַםִ הָעִיר
אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם ג' דסמיך
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה
הָעַמֹּנִית׃ כב וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי ל'
יְהוָה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָאוּ׃ ג' חס' בסי' ג' מלעיל
כג וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת
וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת
כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ כד וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָאָרֶץ ל'
עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר ל'
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כה וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית ל' ר"פ בספ'
לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שׁושַׁק מֶלֶךְ־ שישק ק'
מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃ כו וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית י"א מ"ע
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־כָּל־
מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה׃
כז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתָּם מָגִנֵּי
נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים
הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ כח וַיְהִי מִדֵּי־ ל' ר"פ בספ'
בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים
וֶהֱשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים׃ כט וְיֶתֶר ב' חד מ"ל וחד חס'
דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־
הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ ל וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים׃
לא וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר ' בטעם וישכב פלוני
עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וְשֵׁם אִמּוֹ
נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃

ושבע עשרי שנין מלך
בירושלם קרתא דאתרעי
יי לאשראה ית שכינתיה
תמן מכל שבטיא דישראל
ושום אמיה נעמה מבני
עמון: כב ועבד דבית
יהודה דביש קדם יי
וארגיזו קדמוהי מכל
דעבדו אבהתהון בחוביהון
די חבו: כג ובנו אף אינון
להון במן וקמן ואשרין
על כל רמא מנטלא ותחות
כל אילן עבוף: כד ואף
נפקת ברא הוה בארעא
עבדו ככל תועבת עממיא
די תריך יי מן קדם בני
ישראל: כה והוה בשתא
חמישתא למלכא רחבעם
סליק שישק מלכא
דמצרים על ירושלם:
כו ונסיב ית אוצרי בית
מקדשא דיי וית אוצרי בית
מלכא וית כולא נסיב
ונסיב ית כל מגני דהבא
דעבד שלמה: כז ועבד
מלכא רחבעם חלופיהון
מגני נחשא ומני על רבני
רהטיא דנטרין תרע בית
מלכא: כח והוה בזמן
דעליל מלכא לבית
מקדשא דיי נסבין להון
רהטיא ומתיבין להון
לדובא דרהטיא: כט ושאר
פתגמי רחבעם וכל דעבד
הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומיא למלכי דבית
יהודה: ל וקרבא הות
בין רחבעם ובין ירבעם
כל יומיא: לא ושכיב
רחבעם עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדוד ושום אמיה נעמה דמבני עמון ומלך אבים בריה תחותוהי:

לשום את. שמו ג' וסי' לשכנו תדרשו. ורחבעם בן שלמה מלך. ויתחזק רחבעם דד"ה. וב' לשום שמו וסימ' פי ידחק ממך. וכי ירבה. ושארא לשכן שמו: חטאו ג' וסי' ציה גם חום. בחטאתם אשר. כי לה' חטאו:

תולדות אהרן ויסי' בשנם. פסמים פו קים: ויקח את אוצרות. סס קיש:

מצודת ציון

(כב) ויקנאו. הרגיזו כמו יקניאהו בזרים (דברים ל"ב): (כג) במות. בנין גבוה לע"ג מקום יעמודו בו המזבחות: מצבות. מזבחות מאבן אחת: רענן. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צ"ב) כי ע"ז הוא מרבה בענפים: (כד) קדש. ניאוף כמו היה הקדשה (בראשית לח): הוריש. גירש כמו מוריש את האמורי (שופטים י"א): והפקיד. מל' פקדון והנחה: על יד. כמו ביד: (כח) מדי. מתי ר"ל בכל זמן כמו מדי עלותה (ש"א א): תא. ענין חדר הוא כמו [illegible] יחזקאל

רלבג

בסף הבית והנער מת. רוצה לומר תוך מזוזת ביתה או מת הנער כמו שאמר לה אחיה והגיד שלא נתעכבה בהולכה בתרצה אך בבואה שם באה אל ביתה כמאמר הנביא: (כא) ושם אמו נעמה העמוני'. כתב זה בספור דברי רחבעם שני פעמים להודיע כי היות אמו עמונית היה סבת חטאו כי גדל על מנהגיה והיא היתה עובדת ע"ג לעת זקנת שלמה כמו שקדם בסוף ספר ד"ה: (כב) ויקנאו אותו. רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבד' ע"ג: (כג) ויבנו גם המה להם במות. הנה אמר זה כי כבר נאסרו הבמות מעת שנבנה בית המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שיזבחו להם לה': ומצבות. הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מצבה אפילו לשם ית' שנאמר לא תקים לך מצבה: ואשרים. הנה דבר האשרה ידוע וידמה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ללכת בחקות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ כי עשו אשרה מהעץ ההוא: (כד) וגם קדש היה בארץ. אחשוב כי קדש הוא בזה המקום המוכן למשכב ולזה אמר עשו ככל תועבת הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל: (כח) והשיבום אל תא הרצים. הנה הרצון בתא קובה פורטג"ו בלע"ז. והנה היו מביאו' אותם לשם כדי [illegible]

מצודת דוד

בעצמות להם עגלי הזהב: (יז) תרצתה. אל תרצה והיא היתה עיר המלוכה עד עמרי שבנה את שומרון: בסף הבית. יתכן שעמד הבית בקצה העיר כי הנביא אמר לה בבואה רגליך העירה: (יט) אשר נלחם. מהמלחמות אשר נלחם: ואשר מלך. מענין המלוכה אשר מלך: על ספר וגו'. ספר מיוחד היה להם כתבו בו כל הקורות והספורים: (כא) ושם אמו. בא לומר בהכה רמה להמקור אשר הולד ממנה כי אמו היתה בת עמונ"ז: (כב) מכל אשר עשו. יותר ממה שהכעיסו אבותם בימי השופטים: (כג) גם המה. כמו שבנו בני ממלכת השבטים: להם. לעצמם: ותחת כל עץ רענן. חוזר הוא על הבמות והמצבות: (כו) ואת הכל. ולא השאיר מהם כלום: (כח) ישאום הרצים. לתקן עליו מהאויב הבא פתאום: והשיבום. אחרי בואו לבית המלך: (ל) ומלחמה היתה. עם כי שב מלהלחם כדבר הנביא כמ"ש למעלה מ"מ לאח"ז חזר ונלחם עמו כל הימים עד מותו: (לא) ושם אמו. חזר

ופתנו

טו א וּבִשְׁנַת֙ שְׁמֹנֶ֣ה עֶשְׂרֵ֔ה לַמֶּ֖לֶךְ פ' ר"פ
יָרָבְעָ֣ם בֶּן־נְבָ֑ט מָלַ֥ךְ אֲבִיָּ֖ם עַל־יְהוּדָֽה׃
ב שָׁלֹ֣שׁ שָׁנִ֔ים מָלַ֖ךְ בִּירֽוּשָׁלִָ֑ם וְשֵׁ֣ם
אִמּ֔וֹ מַעֲכָ֖ה בַּת־אֲבִישָׁלֽוֹם׃ ג וַיֵּ֗לֶךְ ל'
בְּכָל־חַטֹּ֥אות אָבִ֖יו אֲשֶׁר־עָשָׂ֣ה לְפָנָ֑יו
וְלֹא־הָיָ֨ה לְבָב֤וֹ שָׁלֵם֙ עִם־יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔יו כ"ס
כִּלְבַ֖ב דָּוִ֥ד אָבִֽיו׃ ד כִּ֚י לְמַ֣עַן דָּוִ֔ד נָתַן֩
יְהוָ֨ה אֱלֹהָ֥יו ל֛וֹ נִ֖יר בִּירֽוּשָׁלִָ֑ם לְהָקִ֤ים ס'
אֶת־בְּנוֹ֙ אַחֲרָ֔יו וּֽלְהַעֲמִ֖יד אֶת־ ב' את מרכבותיו
יְרוּשָׁלִָֽם׃ ה אֲשֶׁ֨ר עָשָׂ֥ה דָוִ֛ד אֶת־הַיָּשָׁ֖ר
בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֑ה וְלֹא־סָ֞ר מִכֹּ֣ל ׀ אֲשֶׁר־צִוָּ֗הוּ ב' דסמי' בקריאה
כֹּ֚ל יְמֵ֣י חַיָּ֔יו רַ֕ק בִּדְבַ֖ר אוּרִיָּ֥ה הַחִתִּֽי׃
ו וּמִלְחָמָ֛ה הָיְתָ֥ה בֵין־רְחַבְעָ֖ם וּבֵ֣ין
יָרָבְעָ֑ם כָּל־יְמֵ֖י חַיָּֽיו׃ ז וְיֶ֨תֶר דִּבְרֵ֤י ס' בטעם
אֲבִיָּם֙ וְכָל־אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֔ה הֲלוֹא־הֵ֣ם י"ז מ"ל בסי'
כְּתוּבִ֗ים עַל־סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים
לְמַלְכֵ֣י יְהוּדָ֑ה וּמִלְחָמָ֥ה הָיְתָ֛ה בֵּ֥ין
אֲבִיָּ֖ם וּבֵ֥ין יָרָבְעָֽם׃ ח וַיִּשְׁכַּ֤ב אֲבִיָּם֙
עִם־אֲבֹתָ֔יו וַיִּקְבְּר֥וּ אֹת֖וֹ בְּעִ֣יר דָּוִ֑ד
וַיִּמְלֹ֛ךְ אָסָ֥א בְנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃
ט וּבִשְׁנַת֙ עֶשְׂרִ֔ים לְיָרָבְעָ֖ם פ' ר"פ
מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֑ל מָלַ֥ךְ אָסָ֖א עַל־יְהוּדָֽה׃
י וְאַרְבָּעִ֤ים וְאַחַת֙ שָׁנָ֔ה מָלַ֖ךְ בִּירֽוּשָׁלִָ֑ם ל'
וְשֵׁ֣ם אִמּ֔וֹ מַעֲכָ֖ה בַּת־אֲבִישָׁלֽוֹם׃ ב'אבים אסא
יא וַיַּ֨עַשׂ אָסָ֥א הַיָּשָׁ֛ר בְּעֵינֵ֥י יְהוָ֖ה כְּדָוִ֥ד
אָבִֽיו׃ יב וַיַּעֲבֵ֥ר הַקְּדֵשִׁ֖ים מִן־הָאָ֑רֶץ ס'. ב'
וַיָּ֙סַר֙ אֶת־כָּל־הַגִּלֻּלִ֔ים אֲשֶׁ֥ר עָשׂ֖וּ כל כיפ' חס' וי"ו

א וּבִשְׁנַת תַּמְנֵי עַסְרֵי לְמַלְכָּא יָרָבְעָם בַּר נְבָט מְלַךְ אֲבִיָּם עַל דְּבֵית יְהוּדָה : ב תְּלַת שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם : ג וַאֲזַל בְּכָל חוֹבֵי אֲבוּהִי דַּעֲבַד קֳדָמוֹהִי וְלָא הֲוָה לִבֵּיהּ שְׁלִים בְּדַחַלְתֵיהּ דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ כְּלִבֵּיהּ דְּדָוִד אֲבוּהִי : ד אֲרֵי בְּדִיל דָּוִד יְהַב יְיָ אֱלָהֵיהּ לֵיהּ מַלְכוּ בִּירוּשְׁלֵם לַאֲקָמָא יַת בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי וּלְקַיָּמָא יַת יְרוּשְׁלֵם : ה דַּעֲבַד דָּוִד יַת דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ וְלָא סְטָא מִכֹּל דְּפַקְדֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי לְחוֹד בְּפִתְגָמָא דְּאוּרִיָּה חִתָּאָה : ו וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי : ז וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אֲבִיָּם וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם : ח וּשְׁכִיב אֲבִיָּם עִם אֲבָהָתוֹהִי וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בְּקַרְתָּא דְּדָוִד וּמְלַךְ אָסָא בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי : ט וּבִשְׁנַת עַסְרִין לְיָרָבְעָם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אָסָא עַל שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה : י וְאַרְבְּעִין וַחֲדָא שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם : יא וַעֲבַד אָסָא דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כְּדָוִד אֲבוּהִי : יב וּפַלֵּי נַפְּקַת בְּרָא מִן אַרְעָא וְאַעְדִּי יַת כָּל טַעֲוָתָא

רשי

(א) ובשנת שמונה עשרה למלך ירבעם. שנה אחת אחר מות רחבעם ובשנת עשרים לירבעם מלך אסא שנה השלישית של נדב (אביה) נמנית למלך אסא שנה ולו נמי נמנית: (יב) ויעבר הקדשים. תרגם יונתן ופלי נפקת

רלבג

שיטי' יותר נשמר : (ב) ושם אמו מעכה בת אבישלום. הנה בספר דברי הימים זכר שמה מיכיהו בת אוריאל מגבעה והכל אחד עוד זכר שם שמה מעכה בת אבשלום ואחשוב שבוא אבשלום בן דוד כי שם זכר לרחבעם שלש נשים האחת בת בן דוד והשנית בת בן ישי והשלישית מעכה בת אבשלום וידמה שזכר אלו הנשים מפני היותם ממשפחתו ולא זכר כאבשלום שהיה בן דוד כי לא נהג עמו מנהג בן ואולי שאר הנשי' שלקח ופילגשיו לא זכר שמם אך זכר אלו לבד להיותן ממשפחתו כמו שזכרנו והנה זכר שם אמו להעיד כי היתה מתיחסת לאביה שהיה איש רע מאד ולזה תמצא גם כן שזכר כי היא עשתה מפלצת לאשרה וכאילו באר שהסבה בהיות אביה עושה רע בעיני ה' היתה מפני היותו בן מעכה : (ד) ניר בירושלים. ניר הוא הארץ הנעבדת כאמרו שיהיו הצמחים אשר בה פרים וכזה יאמר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נתן לו בירושלם זרע שיתגדל בו להעמיד את ירושלם והוא אסא : (ה) רק בדבר אוריה החתי. זה ממה שיעיד כי בשאר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני ה' : (ו) ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו. ר"ל כל ימי חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות : (ז) ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם. כבר זכר בד"ה מלחמה חזקה שהיתה ביניהם שמתו בה חמש מאות אלף איש מישראל ושם זכר כי רחבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו שאביה היה במלכו רב השנים ממה שהיה רחבעם במלכו והנה אמר ורך כי לרוב השלוה שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס המלחמה אך אביה ראה מלחמות בין ירבעם ובין אביו : (י) ושם אמו מעכה בת אבישלום. ידמה שאם אמו גדלה אותו וזכר זה כי עם כל זה לא למד אסא ממעשיה ועשה הישר בעיני ה' כדוד אביו : (יב) ויעבר הקדשים מן הארץ

רדק

(א) ובשנת שמנה עשרה שנה. לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י"ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכות' בשנה אחת היתה ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנ' עשרה ולא מנו אותה לפי שלא השלימה ומנה אותה לירבעם כמשפט : (ב) ושם אמו מעכה בת אבישלום. להודיע כי אשה רעה היתה כמו שאומר למטה אשר עשתה מפלצת לאשרה ובנה הלך בדרכיה : (ד) ניר בירושלם. כבר פירשנוהו למעלה : (ט) ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה. מקצה שמונה עשרה שנה שמלך רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולא מנה אותם לרחבעם ומנה אותם לאבים בט וי"ת וקצת שנת עשרים הרי שלש שנים לאבים : (י) ושם אמו מעכה וגו'. ולא היתה אם אסא אלא אם אבים אביו כמו שכתוב למעלה ואם אביו קורא אותה אמו כמו שכתוב ותבאן אל רעואל אביהן וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע"ג כמו שאומ' אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה עשה אסא הישר בעיני ה' ולא נטה אחריה :

וגם

ובשנת פ' ר"פ וחד מציע' פסו' וסי' ובשנת שמנה עשרה לירבעם. ובשנת עשרים לירבעם. ובשנת חמש ליורם. ובשנת אחת עשרה שנה ליורם. ובשנת שלוש למלכו דיהושפט דד"ה. ובשנת י"ח למלכו דיאשיהו דד"ה. ובשנת אחת לכורש דריש עזרא וחברו דסוף ד"ה. ובשנת שתים למלכו דדניאל. ובשנת יבצורת לא ידאג. בתרא מצעות : צוהו י' בקריאה וסי' ויעש נח ככל אשר צוהו. ויגד משה לאהרן את כל דברי. ויבא משה ויקרא לזקני העם. ויקח משה את המטה. וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן. ויעש דוד כן כאשר צוהו. וחברו דד"ה. אשר עשה דוד את הישר. ויעש ברוך בן נריה. אלה פקדתם לעבדתם : ויעבר ט' בקריאה. וסימ' ויעבר אלהים רוח על הארץ. ויקחם ויעברם את הנחל. ויעבר ישי שמה. ויעבר ישי שבעת בניו. ויעבר הקדשים. וכשמוע אסא הדברים דדברי הימים. ויגע הדבר אל מלך נינוה. ובשנת אחת לכורש דריש עזרא. וחברו דסוף ד"ה :

תולדות אהרן ושם אמו. קמא לג: וגם קדש.. סנהדרין נד (שם כב): רק בדבר. שבת נ מ"ק טו ׃

מצודת דוד מצודת ציון

וכתבו לומר פעד יום מותו נדמה במעשיו למעשה אמו : טו (א) ובשנת שמונה (יחזקאל ג'): טו (ד) ניר. כמו נר וכ"ל מלכות : (יב) [ויעבר. הסיר : הקדשים
סמילוף
עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי"ז למלכו ובשנה הבאה מלך
אבים. שהיה בי"ח לירבעם : (ב) שלש וכו'. ומקוטעות היו : (ד) כי למען דוד. ר"ל כ"כ הרשיעו עד שלא היה ראוי למלוך רק למען דוד וכו' : לו ניר. לדוד נתן ניר
בירושלים ולתוספת ביאור אמר להקים את בנו אחריו : ולהעמיד וכו'. ר"ל בכדי שיתקיים הבית אשר בירושלים כאשר ימלוך בה מזרע הבונה אותה : (ה) אשר עשה. ר"ל
בעבור אשר עשה דוד את הישר וכו' : רק בדבר אוריה. כי בזה שבע לא הפא כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו : (ו) ומלחמה היתה. ר"ל המלחמה
שהיתה בין רחבעם לירבעם היתה כל ימי חייו של אבים ר"ל מעת היותו לאיש כי הוא היה היוצא והבא במלחמה : (ז) בין אבים. אף בימי מלכותו לא חדל מלהלחם עם
ירבעם : (ט) ובשנת עשרים. כי אבים מלך בי"ח לירבעם ומלך ג' שנים מקוטעות והם שנת י"ח לירבעם וי"ט וכ' ובשנה ההיא מלך אסא ונחשבת השנה ההיא לאבים ולאסא :
(י) ושם אמו. אם אביו היתה ולפי

אֲבֹתָיו׃ יג וְגַם ׀ אֶת־מַעֲכָה אִמּוֹ
וַיְסִרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת
לָאֲשֵׁרָה וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת־מִפְלַצְתָּהּ
וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ יד וְהַבָּמוֹת לֹא־
סָרוּ רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם עִם־
יְהוָה כָּל־יָמָיו׃ טו וַיָּבֵא אֶת־קָדְשֵׁי
אָבִיו וְקָדְשׁוֹ בֵּית יְהוָה כֶּסֶף וְזָהָב
וְכֵלִים׃ טז וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אָסָא
וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃
יז וַיַּעַל בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־
יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת
יֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
יח וַיִּקַּח אָסָא אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב
הַנּוֹתָרִים ׀ בְּאוֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־
אוֹצְרוֹת בֵּית מֶלֶךְ וַיִּתְּנֵם בְּיַד־עֲבָדָיו
וַיִּשְׁלָחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶל־בֶּן־הֲדַד בֶּן־
טַבְרִמֹּן בֶּן־חֶזְיוֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב
בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר׃ יט בְּרִית בֵּינִי
וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי לְךָ שֹׁחַד כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ
הָפֵרָה אֶת־בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃
כ וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־הַמֶּלֶךְ אָסָא
וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ
עַל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־
דָּן וְאֵת אָבֵל בֵּית־מַעֲכָה וְאֵת כָּל־
כִּנְּרוֹת עַל כָּל־אֶרֶץ נַפְתָּלִי׃ כא וַיְהִי
כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־

ג' חס' י — כ' — וקדשיו ק' — ג' קמץ — יח' מ"ע המלך ק' — ל' ומס' — ל' — ג' רפין — י"ח פסוקים אל על על — ל. ג' — ג' וסי' ואל הפלגים והערכם עד יס והין

דעבדו אבהתוהי: יג ואף ית מעכה אמיה אעדה ממלכותהא דעבדת טעותא לאשרתא וקץ אסא ית טעותא ואוקיד בנחלא דקדרון: יד ובמתא לא עטרא לחוד לבא דאסא הוה שלים בדחלתיה דיי כל יומוהי: טו ואיתי ית קודשי אבוהי וקודשוהי לבית מקדשא דיי כספא ודהבא ומניא: טז וקרבא הות בין אסא ובין בעשא מלכא דישראל כל יומיהון: יז וסליק בעשא מלכא דישראל על דבית יהודה ובנא ית רמתא בדיל (דלא) למשבק למתן נפיק ועליל לאסא מלכא דבית יהודה: יח ונסיב אסא ית כל כספא ודהבא דאשתארו באוצרות בית מקדשא דיי וית אוצרי בית מלכא ומנינון בידא דעבדוהי ושדרינון מלכא אסא לות בר הדד בר טברימון בר חזיון מלכא דארם דיתיב בדמשק למימר: יט קים ביני ובינך ובין אבא ובין אבוך הא שדרית לך שוחדא כספא ודהבא איזיל אשני ית קימך עם בעשא מלכא דישראל ויסתליק מני: כ וקביל בר הדד מן מלכא אסא ושדר ית רבני חילותא דיליה על קירוי ישראל ומחא ית עיון וית דן וית אבל בית מעכה וית כל גינוסר על כל ארע שבטא דבית נפתלי: כא והוה כד שמע

תולדות אהרן וגם את מעכה. ע"ג סד (ע"ג יב): ויכרת אסא. (שם): וישלחם המלך. יבמות סב (שם ג):

רדק

(יג) וגם את מעכ' אמו. טעמו למה שאמרו ויסר את' כי גם כן הסיר את מעכה אמו ואחר כך פירש איך הסיר אותה ואמר ויסירה מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשרה ופי' מפלצת ע"ג קראה מפלצת שהוא לשון אימה ורעדה כמו פלצו' בעתתני לפי שאימת' מוטלת על עובדיה וכן מזה הטעם נקראו אימים הגלולים כמו שאמר ובאמים יתהוללו: וישרוף בנחל קדרון. שרף המפלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע"ג אסורה בהנאה: (טו) וקדשי בית ה'. ר"ל וקדשי עצמו וחסר הנסמך כמו ושכורת ולא מיין וכן הוא בדברי הימים וקדשיו וכת"י וקדשוהי לבית מקדשא דה' ובקצת ספרים וקדשו כתיב וקרי וקדשיו: (יח) הנותרים באוצרות ה'. לפי שלקחו שישק מלך מצרים אוצרות בית ה' אמר הנותרים כי לא לקחם כלם: (כ) אבל בית מעכה. הוא אבל מים הנזכרת בדברי הימים: ואת כל כנרות. קבוץ כנרת וזה ת"י גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורז"ל הפליגו בספור טבת פירותיה והקבוץ רצה לומר שהיו מקומו' נחלקים וכלם היו שמני': על כל ארץ נפתלי. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ובדברי הימים ואת כל מסכנות ערי נפתלי: (כא) וישב בתרצה ר"ל ישב לו בעירו כי שם היה מלך כמו שכתוב למטה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהוד' כי בסוף ימיו היתה מלחמה זאת וי"ת ויתיב בתרעית' תרגם בתרצה מן עסוק ורצון כלומר ישב לו ירא וחרד ורצון מפני מלך ארם:

אין

וישלחם ד' בקריאה וסי' וישלחם יהושע. ויקם יהושע וכל העם. וישלחם לבנונה. ויקח אסא: י"ה פסוקים אל על על וסי' נמסר בסדר פקודי:

רשי

נפקת ברא: (יג) ויסירה מגביר' מהיות גבירה: אשר עשתה מפלצת. אמרו רבותינו מפליא ליצנותא כמין זכרות עשתה לה והיא היתה נבעלת לו בכל יום: (יד) והבמות לא סרו. במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהן לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרות לא סרו עתה ואע"פ שנאסרו משנבנה הבית והיו ענושים עליה כרת:

אין

רלבג

הארץ. הם המוכנים למשכב: (יג) ויסירה מגבירה. הסירה מהיות גביר' כדי שלא תביא העם לעבוד ע"ג: מפלצת לאשרה. הוא בנין עשתה לכבוד הע"ג וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו: ויכרת אסא את מפלצתה. הנה שרף אותה לפי שע"ג היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא יהנו ממנה: (יד) והבמות לא סרו. ידמה שאלו הבמות היו מוזבחים בהם לש"י כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובזה היו חוטאי' העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע"ג סרו כמו שהתבאר בספר ד"ה: (טו) ויבא את קדשי אביו וקדשי בית ה'. הרצון בו שכבר הביא בית ה' קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה הוא קרי וקדשו וכן כתוב בד"ה: (יז) ויעל בעשא מלך ישראל ויבן את הרמה. יש ספק במה שכתוב בזה בספר ד"ה כי שם כתוב שזה היה בשנת שלשי' ושש למלכות אסא וכבר מצאנו כי בשנת שלש למלכות אסא מלך בעשא ולא מלך בעשא כי אם ארבע ועשרים שנה ואיך יתכן עם זה שתהיה זאת המלחמה בשנת שלשים ושש למלכות אסא ואולם התר זה הספק הוא לפי מה שאומר והוא שכבר שקטה הארץ מכל מלחמה עשר שנים בימי אסא כמו שכתוב בספר ד"ה וכראות ישראל הצלחתו בקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז נלחם עם ישראל והביאו שלל רב כמו שכתוב שם ושם כתוב ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר שלא היתה לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא שנת חמש עשרה

מצודת ציון

כיאוף: הגלולים. שעבודת גלולים שאוסים כגלל ונאה: (יז) הרמה. בנין רם: (יט) שחד. ענין

מצודת דוד

ולפי שהיתה מגדלתו אמר אמו: (יג) וגם את מעכה. מוסב על ויסר שאמר במקרא שלפניו לומר וגם את מעכה הסיר וחזר ומפרש שהסירתה היתה מהיות עוד גבירה ומוטלת לבל תשית אבים לעבודת כוכבים: אשר עשתה. בעבור אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות דבר נוסף אל האשרה וכמו שעבודת גלולים נקראים עצבים וע"ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ"א) ובעבור זה יקראו אימיה כמ"ש ובאימים יתהללו (ירמיה נ'): וישרוף בנחל קדרון. ר"ל שרפה והשליך עפרה לנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסורה בהנאה: (יד) והבמות. אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום לזה יחשב לחטא: (טו) קדשי אביו. אולי אחר שהקדישם הזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה': וקדשי וכו'. ר"ל גם קדשיו הביא בית ה' ובד"ה נאמר וקדשיו: (טז) ובין בעשא. אשר מלך אחר נדב בן ירבעם כאשר יאמר למטה: כל ימיהם. מן העת שהתחילו: (יז) את הרמה. מגדל גבוה בנה מול שערי ירושלים להשליך ממש אבנים ליוצא ולבא: (יח) הנותרים. מה שלא לקח שישק. ועם שנאמר למעלה שאת הכל לקח הנה לא לקח אלא מה שמצא והשאר עד מה שלא מצא: (יט) ויעלה מעלי. ר"ל שלחם עמו שיעלה מעלי: (כ) כל כנרות.

הרמה וישב בתרצה: כב והמלך אסא
השמיע את־כל־יהודה אין נקי
וישאו את־אבני הרמה ואת־עציה
אשר בנה בעשא ויבן בם המלך
אסא את־גבע בנימן ואת־המצפה:
כג ויתר כל־דברי אסא וכל־גבורתו (ונ׳ פסו׳ וכל וכל)
וכל־אשר עשה והערים אשר בנה
הלא־המה כתובים על־ספר דברי (ד׳)
הימים למלכי יהודה רק לעת זקנתו
חלה את־רגליו: כד וישכב אסא עם־
אבתיו ויקבר עם־אבתיו בעיר דוד (ד׳ נסי׳)
אביו וימלך יהושפט בנו תחתיו:
כה ונדב בן־ירבעם מלך
על־ישראל בשנת שתים לאסא
מלך יהודה וימלך על־ישראל
שנתים: כו ויעש הרע בעיני יהוה
וילך בדרך אביו ובחטאתו אשר
החטיא את־ישראל: כז ויקשר עליו (מלסון חס׳)
בעשא בן־אחיה לבית יששכר
ויכהו בעשא בגבתון אשר
לפלשתים ונדב וכל־ישראל צרים (ל״ס מ נעות פסוקים)
על־גבתון: כח וימתהו בעשא בשנת (ו׳ כסי״ן)
שלש לאסא מלך יהודה וימלך
תחתיו: כט ויהי כמלכו הכה את־כל־ (ג׳. כ״ף)
בית ירבעם לא־השאיר כל־נשמה
לירבעם עד־השמדו כדבר יהוה (כ׳ חס׳ וס׳ חס׳ נליס׳ ד׳ בטעס)
אשר דבר ביד־עבדו אחיה השילני:
ל על־חטאות ירבעם אשר חטא ואשר (ס״חס׳ בן נכס ר׳)
החטיא את־ישראל בכעסו אשר
הכעים את־יהוה אלהי ישראל:
לא ויתר דברי נדב וכל־אשר עשה (י״נ בטעם)
הלא־הם כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי ישראל: לב ומלחמה
היתה בין אסא ובין בעשא מלך־

בעשא ואתמנע מלמבני
ית רמתא ויתיב בתרעיתא:
כב ומלכא אסא כנש ית
כל דבית יהודה לית דנקי
ונטל ית אבני רמתא וית
אעהא די בנא בעשא
ובנא בהון מלכא אסא
ית גבעתא דבני בנימין
וית מצפיא: כג ושאר כל
פתגמי אסא וכל גבורתיה
וכל די עבד וקרויא די
בנא הלא אינון כתיבין על
ספר פתגמי יומיא למלכא
דבית יהודה לחוד לעדן
סיבתיה אתמרע ברגלוהי:
כד ושכיב אסא עם
אבהתוהי ואתקבר עם
אבהתוהי בקרתא דדויד
אבוהי ומלך יהושפט
בריה תחותוהי: כה ונדב
בר ירבעם מלך על ישראל
בשנת תרתין לאסא מלכא
דשבטא דבית יהודה
ומלך על ישראל תרתין
שנין: כו ועבד דביש קדם
יי ואזל באורח אבוהי
ובחוביה דחייב ית ישראל:
כז ומרד עלוהי בעשא בר
אחיה משבטא דבית
יששכר ומחהי בעשא
בגבתון די לפלשתאי ונדב
וכל ישראל צירין על
גבתון: כח וקטליה בעשא
בשנת תלת לאסא מלכא
דשבטא דבית יהודה ומלך
תחותוהי: כט והוה
כממלכיה קטל ית בית ירבעם לא אשאר כל
נשמא לירבעם עד די שיציה כפתגמא דיי דמליל
ביד עבדיה אחיה שילונאה: ל על חובי
ירבעם דחב ודחייב ית ישראל בארגזותיה דארגיז
קדם יי אלהא דישראל: לא ושאר פתגמי נדב וכל
די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא
למלכי ישראל: לב וקרבא הות בין אסא ובין בעשא

רש"י

(כב) אין נקי. אפי' חתן מחדרו שנאמר בו (דברים כ"ד ה') נקי יהיה לביתו שנה אחת: (כה) שנתי'. השניה והשלישית לאסא

רלבג

עשרה שנה למלכות אסא כי לא היתה לו מלחמה עם ישראל ואמנם מנה שלשים וחמש שנה מעת החלק המלכות כי כבר היו עשרים שנה לרחבעם ואביה ולאסא חמש עשרה והנה בשנת שש עשרה לאסא בנה בעשא את הרמה ואחשוב שמנה מעת החלק המלכות כי מה שעשה אסא על דבר בניית הרמה הנה גם כן החלק המלכות כי כבר החל המלכות לשוב לו קודם זה כמו שזכרנו ובעבור זה החטא נשארה המלכות נחלקת כבראשונה והנה זה החטא היה שאסא בשר זרועו במה ששלח אל בן הדד מלך ארם ולא בטח בה' אשר הפיל מחנה הכושיים לפניו ואחשוב שלזאת הסבה חלה את רגליו לעת זקנתו כי הוא שלח זה אל בן הדד כאילו לא היו לו רגלים ללכת במלחמה ולזה סבב הש"י שחלש כח רגליו לעת זקנתו: (כה) בשנת שתים לאסא מלך יהודה. ידוע כי מת ירבעם בשנת שתים לאסא כי עשרים ושתי' שנה מלך וכבר מלכו עשרי' שנה רחבעם ואביה ולא השלים השנה ונחשבה השנה ההיא לו ולנדב בנו ולא השלים נדב השנה השלישית לאסא ונחשבה השנה ההיא לו ולבעשא ולז"א שכבר מלך נדב שנתים ואחר מלך בעשא עשרים וארבע שנה ולזה נשלמו בשנת עשרים ושש לאסא ולא השלים השנה ונחשבה לו השנה ההיא לו ולעמרי ואחר מלך עמרי שתים עשרה שנה ולזה נשלמו בשנת שלשים ושמנה לאסא ובזה הותרו ספקות רבות יפלו במנין אלו השנים שנחשבו לכאן ולכאן: (כט) ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם. ראוי לספק איך נחשב לו זה לעון והנה היה דבר ה' ביד אחיה הנביא שיהיה זה לבית ירבעם בן

רדק

(כב) אין נקי. אפי' חתן שאמר עליו נקי יהיה לביתו שנה אחת: (כג) וכל גבורתו. במלחמות ובכושיים: חלה את רגליו. מן רגליו וכן הם יגלו את העיר מן העיר והדומים לו ובדברי רז"ל אין נקי שעשה אנגריא לתלמידי חכמים ומפני זה נענש וחלה את רגליו מפני שהעביד בעבודה זו תלמידי חכמים: (כט) ויהי כמלכו. בכ"ף: בשנת

ד' פסוקים את את ואת ואת וסי' ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב. והמלך אסא השמיע את כל יהודה. והבשת אכלה את יגיע אבותינו. ואסא המלך לקח את דה"ה: וכל ישראל ו' מצעות פסוקים בסיפרא וסי' והמלך וכל ישראל. ויעש שלמה בעת. כי ששת חדשים. ויקשר עליו בעשא. ויעלה עמרי ויתקשר. וכל ר"פ דכוו': סימן קדמא ויהי כמלכו תניינא ויהי במלכו וזמ"ס ואשכן כמלך בגדוד קדמא כ"פ ותניינא בי"ת ולית דכוותיה דסמיכי:

תולדות אהרן וסמלך אסא. סוטה י (שם כג): רק לעת זקנתו. שם סנהדרין מח: על חטאת. אבות יב הוריות י:

מצודת ציון

ענין בטול: (כג) את רגליו. מרגליו כמו יצאו את העיר (בראשית מד) ומשפטו מהעיר: (כז) ויקשר. ענין מרד הנעשה ע"י בני אדם קשורים באגודה אחת: צרים. מל' מצור

ר"ע

מצודת דוד

[?] המקומות אשר במחוז כולה: על כל. עם כל ארץ וגו': (כא) בתרצה. היתה עיר המלוכה: (כב) השמיע. הכריז להשמיע: אין נקי. לבל יהיה מי מכולם נקי. והפטר מלבוא: (כג) רק. רצה לומר בכל דבר היה מוצלח רק לעת זקנתו וגו': (כה) בשנת שתים לאסא. כי אסא מלך בשנת כ' לירבעם וירבעם מת בשנת כ"ב ומיד מלך נדב א"כ הוא בשנת שתים לאסא: שנתים. ומקוטעות היו: (כז) ונדב. ואז היה נדב וכל ישראל וגו': (כח) בשנת שלש לאסא. כי נדב מלך בשנת שתים לאסא ושנתים מלך והם מקוטעות הב' מאסא והג' והם ב' שנים מקוטעות: (ל) בכעסו. ר"ל שהיה יודע רצונו ומתכוין להכעיסו ולמרוד בו: (לב) ומלחמה היתה. עם שכבר נאמר למעלה בא עתה לומר אף שאסא היה צדיק גמור ובעשא הלא הטיב לעשות להשמיד בית ירבעם עכ"ז לא נמנע אסא מלהלחם עמו על כ

רדק

(לג) בשנת שלש לאסא מלך בעשא. הולך היה זה והלא מלחמה זו שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת שלשים ושש למלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים ובעשא לא מלך אלא עשרים וארבע שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך בעשא הנה מת בעשא בשנת כ"ז לאסא ואיך אמר כי בנה את הרמה בשנת ל"ו לאסא אלא פי' בשנת שלש בשנת שלש שהחל אסא להלחם עם מלכות ישראל ונלחם תחלה עם נדב בן ירבעם ובשנת שלש מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ"ג למלכות בעשא שהיא שנת ל"ו לתחילת מלכותו של אסא והיא שנת כ"ה או כ"ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם מנה אותה ג"כ לבעשא כי לא שלמה לו השנה ועשר שנים ששקטה הא"ץ בתחילת מלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ושתי שנים מהם היו בימי ירבעם ושמנה השנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חוקם מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשר שנים מלך נדב מלכות שלימה ונלחם עם אסא וזה הוא ונדב בן ירבעם מלך ישראל בשנת שתים לאסא כלומר בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת י"א למלכו התחילו מלחמותיו וכל החשבונות שמנה בספר זה לאסא אינם לתחילת מלכותו אלא לתחילת מלחמותיו והחשבונות שאומר בדברי הימי' הם לתחילת מלכותו וראיה לדברינו כי החשבונות דברי הימים אומר למלכות אסא והחשבונות זה הספר אומר לאסא ובסדר עולם אומר כי המלחמה הזאת שבנה בעשא את הרמה היתה בשנת ו"ו לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושיים ומנין ל"ו שאומ' בדברי הימים הוא לנויות שלמה כי בשנשא שלמה את בת פרעה בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזירה שתחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה מלכות בית דוד לחזור בשנת י"ו לאסא ששלמו ל"ו לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ומשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית ה' ולא נשען על ה' לא חזרה מלכות בית דוד והיתה הלוקה כשהיתה ולדברי בעל סדר עולם יקשה הפסוק שאומר בדברי הימים ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא והנה מלחמת אסא קודם ל"ה היתה לדבריו: (ג) הנני מבעיר. מן ובערת הרע: (ז) וגם ביד יהוא. לפי שאמר וימלוך אלה בנו תחתיו אמר כי לא היתה מלכו' שלימה כי לא מלך אלא שנתים ואותם היו מקוטעות שהרי מלך בשנת כ"ו לאסא ומרי המיתוהו בשנת כ"ז לאסא הנה לא מלך אלא שנה אחת והוא שאמר שנתים מקצת שנתים וגם שאמר הוא לרבות על בית ירבעם כי כמו שנבא אחיה

רש"י

לאסא: (לג) בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא. שנה השלישי' לאסא נתגייר לנדב ולבעשא: (ז) וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא. כלו' הדי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו: ועל אשר הכה אותו. קאיל וגם הוא הלך בחטאתיו. כמנה שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו (בהושע א' ד') ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא

יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃
לג בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
בְּתִרְצָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה׃
לד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ
יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל׃ טז א וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי עַל־בַּעְשָׁא
לֵאמֹר׃ ב יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִן־
הֶעָפָר וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וַתֵּלֶךְ ׀ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וַתַּחֲטִא אֶת־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בְּחַטֹּאתָם׃
ג הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַעְשָׁא וְאַחֲרֵי
בֵיתוֹ וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט׃ ד הַמֵּת לְבַעְשָׁא בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי
בַעְשָׁא וַאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלֹא־
הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיִּשְׁכַּב בַּעְשָׁא
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּתִרְצָה וַיִּמְלֹךְ
אֵלָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז וְגַם בְּיַד־יֵהוּא
בֶן־חֲנָנִי הַנָּבִיא דְּבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־
בַּעְשָׁא וְאֶל־בֵּיתוֹ וְעַל כָּל־הָרָעָה ׀
אֲשֶׁר־עָשָׂה ׀ בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ
בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו לִהְיוֹת כְּבֵית יָרָבְעָם
וְעַל אֲשֶׁר־הִכָּה אֹתוֹ׃

כ' דסמי' · ל' למערבא' אל בעשא · על כ' וכתיב כן · ד' חס' כלים' · כ'כתפ' כס' · מ' דסמי' · כל סיפ' ר"פ נפס · ג' דסמי' ג' דכמי'

מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵיהוֹן׃
לג בִּשְׁנַת תְּלַת לְאָסָא מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ
בַּעְשָׁא בַר אֲחִיָּה עַל כָּל
יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה עַסְרִין
וְאַרְבַּע שְׁנִין׃ לד וַעֲבַד
דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח
יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דְחַב דִי
חַיֵּב יַת יִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִם יֵהוּא בַר חֲנָנִי עַל
בַּעְשָׁא לְמֵימָר׃ ב חֲלַף
דְאַפְרֵשְׁתָּךְ מִן עַפְרָא
וּמַנִּיתָךְ מַלְכָּא עַל עַמִּי
יִשְׂרָאֵל וַאֲזַלְתָּא בְּאוֹרַח
יָרָבְעָם וְחַיֵּבְתָּא יַת עַמִּי
יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָמַי
בְּחוֹבֵיהוֹן׃ ג הָא אֲנָא מְפַלֵּי
בָּתַר בַּעְשָׁא וּבָתַר בֵּיתֵיהּ
וְאֶתֵּן יַת בֵּיתָךְ כְּבֵית
יָרָבְעָם בַּר נְבָט׃ ד דִּימוּת
לְבַעְשָׁא בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן
כַּלְבַיָּא וְדִימוּת לֵיהּ בְּחַקְלָא
יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָּא׃
ה וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי בַעְשָׁא
וְדַעֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר
פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ו וּשְׁכִיב בַּעְשָׁא
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר
בְּתִרְצָה וּמְלַךְ אֵלָה בְרֵיהּ
תְּחוֹתוֹהִי׃ ז וְאַף עִם יֵהוּא
בַר חֲנָנִי נְבִיָּא פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עַל בַּעְשָׁא
וְעַל בֵּיתֵיהּ וְעַל כָּל בִּישְׁתָּא
דַעֲבַד קֳדָם יְיָ לְאַרְגָזָא קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדוֹהִי לְמֶהֱוֵי כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל

רלב"ג

בן נבט והנה מלאנו שנחשב לו לעון כמה שאמר אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו. ואפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הראה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי ירבעם ולא עשה זה גם כן למלא דבר ה' כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לרוע לבבו בעבור שימלוך ולא ימצא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה נלחם מלחמות ה' עם פלשתים כי כבר היו אז צרים על גבתון אשר לפלשתי' ואולי יהוא לא נענש על הלנותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצות נביא השם ובער גם כן הרבה מהתועבות אשר עשה אחאב: (ד) המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים. ר"ל שלא יבא אחד מהם אל קבר: (ז) וגם ביד יהוא בן חנני. ר"ל כי היה עוד דבר ה' על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה כבית ירבעם על לכתו בדרך ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף בזאת הנבואה השנית ועל זה שקשרו להרוג אדניו ולזה לא נענש על הריגתם כך

על בל ישראל ב' דסמיכי וסימ' נמסר לעיל בסי' י"ב: ואשר עשה ח' וסי' נמסר בריש חאי ספרא סימן ב': ועל אשר ד' וסי' נמסר בספר שמואל חלק ב' סימן י"ב:

מצודת ציון

ר"ל אם לגור ולשבת: טז (ב) הרימותיך. מלשון תרומה והפרשה: (ג) מבעיר. מן הבערה. גם הוא ענין כרע כלשר יבער הגלל ... מהמקום

מצודת דוד

... ירבעם: (לג) בשנת שלש לאסא. השנה היא המקבת גם לנדב גם לבעשא כי בשנה היא הרגו לנדב ומלך מיד: עשרים וגו'. ומקוטעות היו: טז (ז) וגם ביד יהוא. כי למעלה לא הזכיר לייעד העונש כ"א על מה שהחטיא את ישראל ולא הזכיר מה ש בא בעצמו לכן הוסיף לומר וגם ביד יהוא וגו' ור"ל בתוכה הנבואה עצמה שעלה ביד יהוא שמיועד הוא לעונש על אשר החטיא את ישראל בהנבואה ההיא ייעד העונש גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו במעשה ידיו: ועל אשר הכה אותו. ר"ל גם יביא עליו העונש בעבור שהכה בית ירבעם ואף שבדבר ה' נעשה מ"מ בעבור שהוא

ח בשנת עשרים ושש שנה לאסא מלך יהודה מלך אלה בן־בעשא על־
ישראל בתרצה שנתים: ט ויקשר
עליו עבדו זמרי שר מחצית הרכב
והוא בתרצה שתה שכור בית ארצא
אשר על־הבית בתרצה: י ויבא זמרי
ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ושבע
לאסא מלך יהודה וימלך תחתיו:
יא ויהי במלכו כשבתו על־כסאו
הכה את־כל־בית בעשא לא־השאיר
לו משתין בקיר וגאליו ורעהו:
יב וישמד זמרי את כל־בית בעשא
כדבר יהוה אשר דבר אל־בעשא
ביד יהוא הנביא: יג אל כל־חטאות
בעשא וחטאות אלה בנו אשר חטאו
ואשר החטיאו את־ישראל להכעיס
את־יהוה אלהי ישראל בהבליהם:
יד ויתר דברי אלה וכל־אשר עשה
הלוא־הם כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי ישראל:
טו בשנת עשרים ושבע שנה
לאסא מלך יהודה מלך זמרי שבעת
ימים בתרצה והעם חנים על־גבתון
אשר לפלשתים: טז וישמע העם
החנים לאמר קשר זמרי וגם הכה
את־המלך וימלכו כל־ישראל את־
עמרי שר־צבא על־ישראל ביום
ההוא במחנה: יז ויעלה עמרי וכל־
ישראל עמו מגבתון ויצרו על־
תרצה: יח ויהי כראות זמרי כי־
נלכדה העיר ויבא אל־ארמון בית־
המלך וישרף עליו את־בית־מלך

י׳ מלרע וכתו׳ א׳ כסוף | ס׳ מ״ע | ב׳ על כסא ממלכתו | ו׳ בסיפ׳. ג׳ | ב׳ בסיפ׳ | י״ג בטעם ספיר | י״ח מ״ע בסי׳ | כ׳ בטע׳ בסי׳ | ג׳ | ל׳ | ל׳ | כ׳ חס׳ | ג׳ ומלר סר צבא | ג׳ דגשים עמרי האחב גם ח׳ קדמא דסיפרא | ט׳ בטע׳ בסי׳

דקטל יתיה: ח בשנת עסרין ושית שנין לאסא מלך שבטא דבית יהודה מלך אלה בר בעשא על ישראל בתרצה תרתין שנין: ט ומרד עלוהי עבדיה זמרי חד מתרין רבני רתיכיא והוא בתרצה שתי רוי בית ארצא מעותא די בביתא בתרצה: י ואתא זמרי ומחהי וקטליה בשנת עסרין ושבע לאסא מלך שבטא דבית יהודה ומלך תחותוהי: יא והוה במימלכיה כמתביה על כורסיה קטל ית כל בית בעשא לא אשאר ליה ידע מדע וקריבוהי וחברוהי: יב ושיצי זמרי ית כל בית בעשא כפתגמא דיי דמליל על בעשא ביד יהוא נביא: יג על כל חובי בעשא וחובי אלה בריה די חבו ודי חיבו ית ישראל לארגזא קדם יי אלהא דישראל בטעותהון: יד ושאר פתגמי אלה וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: טו בשנת עסרין ושבע שנין לאסא מלך שבטא דבית יהודה מלך זמרי שבעא יומין בתרצה ועמא שרן בגבתון די לפלשתאי: טז ושמע עמא דשרן למימר מרד זמרי ואף קטל ית מלכא ואמליכו כל ישראל ית עמרי רב חילא על ישראל ביומא ההוא במשריתא: יז וסליק עמרי וכל ישראל עמיה מגבתון וצרו על תרצה: יח והוה כד חזא זמרי ארי אתכבישת קרתא ועל לאידרון בית מלכא ואוקיד עלוהי ית בית מלכא

רשי

בית יהוא האחיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו על הריגתם: שר מחצית הרכב. הוא ואחר היו שרים על הרכב: (יב) וגואליו ורעהו. וקריבוהי ירחמוהי

רלבג

אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל: (ט) שר מחצית הרכב. הנה היו שרי הרכב שנים וזמר' היה אחד מהם והנה שלם השם לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג את בית ירבעם בעת היותם צרים על גבתון אשר לפלשתים והוא גם כן בעת שהיו ישראל חונים על גבתון אשר לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו: (טו) והנה מלך זמרי שבעת ימים ובאותן הימי׳ הלך בחטאת ירבעם ומת בחטאתו אשר חטא ותיכף המליכו העם את עמרי שהיה שר צבא על ישראל ואף על פי שנתחדש לו אחר זה מחלוקת על המלכות בסבת תבני בן גינת הנה נחשב המלכות לעמרי ומת בשנת שלשים ושמנה לאסא והחשבה לו השנה ההיא ולזה אמר כי מלך עמרי שתים עשרה שנה ומהלו הי״ב שנה מלך שש שנים שלמות בתרצה וזה כי בשנת שלשים ואחת לאסא מלך יהודה מת תבני ומלך עמרי על ישראל בכללם ר״ל עשרת השבטים והנה היה כל זמן מלכותו שתים עשרה שנה כמו שזכרנו ובתרצה מלך שש שני׳ שלמות שיש מסוף שלשי׳ ואחת לאסא עד ראש שלשים ושמ׳:
ויקן

וימיתהו ה׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא סי׳ י״ג: כשבתו ב׳ בקריא׳ וסי׳ והיה כשבתו על כסא ממלכתו. והיה במלכו כשבתו: בהבליהם ג׳ בקריאה וסי׳ כעסוני בהבליהם ואני אקניאם. אל כל חטאות בעשא וחטאת אלה. וילך בכל דרך ירבעם דעמרי: וימלכו ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ שם את שאול. כל ישראל. את עמרי שר צבא. ויוצא את בן המלך דמלכים. ויקח כל עם יהודה את עזריה דמלכים:

רדק

אחיה השילוני על ירבעם ועל ביתו שלא תקום מלכותו וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים והיו מקוטעות שהרי בשנת שתים לאסא מלך ובשנת שלש לאסא מלך בעשא שהמיתו הנה כי לא מלך בנו אלא שנה ומה שאמר שנתים מקצת שנתים כן היה לו גם לבעשא כי לא מלך בנו אלא שנה ונפסקה מלכותו כמו שנבא עליו יהוא בן חנני: ועל אשר הכה אותו. כי נענש בעשא על דמי נדב כיון שהלך בדרכיו והיה רשע כמוהו נענש על הריגתו ונהרג גם יהוא וכן הוא אומר ג״כ בבית יהוא ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא ואמר אותו ואף על פי שלא זכר נדב הנה זכר בית ירבעם: (ט) שר מחצית הרכב. כתרגומו חד מתרין רבני רתיכיא: שותה שכור. כלומר ששתה עד ששכר: בית ארצא. שם אדם והיה פקיד והוא שאמר אשר על הבית וי״ת בן בית ארצא טעוותא די בביתא בתרצה: (יא) ויהי במלכו. בכי״ת כשבתו. בכ״ף: לא השאיר לו. בכל זרעו והכה גם כן גואליו והם קרובים. וגם הכה רעהו והם אוהביו. ורעהו כמו רעיו וכן בהתפללו בעד רעהו מגן גבורהו כמו גבוריו: (טו) והעם חונים על גבתון. נדב וישראל צרו על גבתון ולא לכדוה ועתה בימי אלה שבו לצור עליה: (טז) וימליכו כל ישראל. אותם שהיו במחנה: (יח) וישרף עליו. עמרי שרף על זמרי בית המלך שנסגר בה ומת זמרי: את בית מלך. חסר ה״א הידיעה שלא כמנהג ולפי שזכרו לא הוצרך

מצודת ציון

מהמקום: (יח) ארמון. היכל

מצודת דוד

בעשא לא עשה לקיים דבר ה׳ כ״א עשה לשבת על כסא המלוכה מבלי ימלא מערער מזמרי: (י) בשנת עשרים ושבע. כי בשנת כ״ז לאסא מלך וימי מלכותו שתים
עליו האחיל וגם הוא אחז במעשיו לזאת לדם נקי יחשב לו: (ח) בשנה עשרים ושש. והם מקצת הכ״ו מאסא והכ״ז והם ב׳ שנים מקוטעות: (יא) משתין בקיר. הוא
כי בעשא מלך בג׳ לאסא ועם השנה ההיא מלך כ״ד שנים ומת ומיד מלך אלה הזכר העושה קלוח למרחוק: וגאליו. קרוביו כמו ובא גאלו (ויקרא כ״ה) על כי
והרי הוא בשנת כ״ו לאסא: שנתים. ומקוטעות היו: (ט) שר מחצית הרכב. שני להקרוב היא משפט הגאולה לגאול שדהו מיד הקונה: ורעהו. מיוחד היה להם
שרים היו לאלה על חצי הרכב והיה זמרי לשר על החצי: והוא בתרצה. בעת היה לשבת תמיד עם המלך וכמ״ש וחושי רעה המלך (לעיל ד׳): (טו) בשנת
שקשר עליו זמרי היה אלה בתרצה בבית ארצא אשר היה ממונה על בית המלך עשרים ושבע. כי מלך מיד כשהרג לאלה: והעם חונים. כשהמלך בתרצה היו
אשר בתרצה ושם שתה היין עד אשר נשתכר ולזה לא היה בו דעת להיות נשמר העם חונים בגבתון: (טז) כל ישראל. אותם שהיו במחנה המליכו את עמרי ולא

המלך

רדק

בו ה"א הידועה : (יט) להחטיא את ישראל. והלא לא מלך אלא שבעת ימים בתרצה לבדה מה החטיא את ישראל בשבעת הימים אלא קודם לכן שהיה שר מחנות הרכב היה מחטיא את ישראל וכן מה שאמ' ויתר דברי זמרי על הימים אשר היה שר אמר : (כא) אז יחלק העם ישראל. אסר הסמוך כמו הארון הברית. וכתוב בסדר עולם וכמה היתה המחלוקת הזו ארבעה חדשים : (כב) ויחזק העם. אמרו לפי שנתחתן עם יהושפט חזק: את העם. מן העם וכן כלאתי את העיר : וימת תבני. את מיתת עצמו וכיון שמת מלך עמרי בלא מחלוקת ובסדר עולם אומר כי הרגו תבני כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט הרגו את תבני: (כג) בשנת שלשים ואחת. והלא בשנת כ"ז לאסא מלך זמרי ולא מלך אלא שבעת ימים ומלך עמרי אלא מפני מחלוקת תבני לא מלך מלכות שלימה ובשנת שלשים ואחת לאסא מת תבני ומלך עמרי מלכות שלימה וכלל ימי מלכותו י"ב שנה הנה שבע שנים מלך מלכות שלימה שהרי בשנת ל"ח לאסא מלך אחאב בנו ומל"א עד ל"ח שבע שנים ושש שני' שמלך בתרצה עד מחלוקת תבני הרי י"ג שנה והכתוב אומר שתים עשרה שנה שנת י"ג לא שלמה לו ולא מנה אותה לו : (כד) ההר שמרון. כמו העם ישראל וי"מ ההר הרבה כראה מדבריו כי כרך גדול היה שם מתחילה אלא שעמרי חזק הבנין וקרא שם העיר שמרון על שם שמר אדני ההר שמרון : (כ) ובחטאתיו. כתיב כלומר חטאות רבות שעשה וקרי בחטאתו לשון יחיד כלומר חטאת

רשי

ורחמוסי : (כג) וימת תבני. כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשראו חשיבותו של עמרי בסדר עולם : (כג) בשנת שלשים ואחת שנה לאסא וגו' מלך עמרי. מלכות שלימה. וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע לאסא עד ל' ואחת : שתים עשרה שנה. סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה והוא מספר לו' שתים עשרה במלכות שלימה שהרי אחאב בנו מלך בשנת שלשים ושמנה לאסא : בתרצה מלך שש שנים. עד שלא בנה את

תרגום

בְּנוּרָא וּמִית: יט עַל כָּל חוֹבַיָא דִי חַב לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לְמֵיזַל בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דִי עֲבַד לְחַיָבָא יַת יִשְׂרָאֵל: כ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי זִמְרִי וּמְרָדֵיהּ דִמְרַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: כא בְּכֵן אִתְפְּלַג עַמָא יִשְׂרָאֵל לְתַרְתֵּי פַּלְגָן פַּלְגוּת עַמָא הֲוָה בָּתַר תִּבְנִי בַר גִינַת לְאַמְלָכוּתֵיהּ וּפַלְגוּת בָּתַר עָמְרִי: כב וּתְקֵיף עַמָא דְבָתַר עָמְרִי מִן עַמָא דְבָתַר תִּבְנִי בַר גִינַת וּמִית תִּבְנִי וּמְלַךְ עָמְרִי: כג בִּשְׁנַת תְּלָתִין וַחֲדָא שְׁנִין לְמַלְכָּא אָסָא מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ עָמְרִי עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּתִרְצָה מְלַךְ שִׁית שְׁנִין: כד וּזְבַן יַת כְּרַכָּא דִלְשׁוֹמְרוֹן מִן שֶׁמֶר בְּתַרְתֵּין כַּכְּרִין דִכְסַף וּבְנָא יַת כְּרַכָּא וּקְרָא יַת שְׁמָא דְקַרְתָּא דִבְנָא עַל שׁוּם שֶׁמֶר מָרֵיהּ דְטוּרָא שׁוֹמְרוֹן: כה וַעֲבַד עָמְרִי דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאַבְאֵישׁ מִכֹּל דִי קֳדָמוֹהִי: כו וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּבְחוֹבוֹהִי דִי חַיֵב יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן: כז וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי עָמְרִי דִי עֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ דִי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: כח וּשְׁכִיב עָמְרִי עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשׁוֹמְרוֹן וּמְלַךְ אַחְאָב בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: כט וְאַחְאָב בַּר עָמְרִי מְלַךְ

מקרא

בָּאֵשׁ וַיָּמֹת׃ יט עַל־חַטֹּאתָיו אֲשֶׁר חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְהַחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כ וְיֶתֶר דִּבְרֵי זִמְרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא אָז יֵחָלֵק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֵצִי חֲצִי הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃ כב וַיֶּחֱזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת וַיָּמָת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי׃ כג בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה מָלַךְ שֵׁשׁ־שָׁנִים׃ כד וַיִּקֶן אֶת־הָהָר שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כָּסֶף וַיִּבֶן אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֶׁם־שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן׃ כה וַיַּעֲשֶׂה עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו׃ כו וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃ כז וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כח וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כט וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ

רלבג

(כד) ויקן את ההר שמרון. ר"ל ההר שבנה בו עיר שמרון ולפי שהיה שם אדני ההר שמר קרא שם העיר שמרון וזה לאות כי היה שם עיר שמה שמרון קודם זה אך עתה בנה' עמרי : (כה) וירע מכל אשר לפניו. ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר והוסיף עוד לחטוא חטאים אחרים ואפשר עוד שאמר שהרע מכל אשר לפניו מפני לכתו בכל חטאת ירבעם כי היה ראוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל מהמוסר מפני זה לסעיר מעט מחטאת ירבעם הנה ראוי שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיד שהענין כן מפני אמרו וילך בכל דרך ירבעם

חטאתיו ג' בקריאה וסי' על חטאתיו דזמרי. והרשע כי ישוב. כל חטאתיו אשר עשה ר"פ : ה' פסו' דאית בהון חטאה ועשייה וסי' נמסר בסדר נשא : העם ישראל ג' דסמיכי בקריאה וסי' לברך את העם ישראל. אז יחלק העם ישראל. לא נבדלו העם ישראל : שם כל שם קמץ במ"ו פתחין וסי' נמסר בסדר לך לך : אדני ד' בקריאה וסימ' ויקח אדני יוסף אותו. דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות. ויאמר אלינו האיש אדני הארץ. ויקן את ההר. שמרון. והר ואדני הארגים : ויעשה ד' בקריאה וסי' ויעשה עמרי הרע. ודיהורם בן אחאב. ודיואש הסמוך לאלישע. את כל חקתי שמר : וילך בכל דרך ג' דסמיכי בקריאה וסימ' עמרי יהושפט דמלכים. יאשיהו דמלכים. ושארא וילך בדרך :

תולדות אהרן ויקן את ההר. סנהדרין קב : אחאב. שם :

מצודת דוד

הפלו בזמרי : (יח) ויפרוף עליו. עמרי שרף על זמרי : (יט) אשר חטא. בעוד היה שר מחנות הרכב חטא והחטיא את הגבורים אשר ממשלתו : (כא) לחצי. לשני חלקים: חצי העם. אותם שלא היו בהמחנה היו אחר תבני : (כב) וימת תבני. בס"ע יש כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו לאסא הרגו את תבני : (כג) שלשים ואחת. אף כי זמרי הלא מלך בכ"ז לאסא והומת אחר שבעה ימים ימיד מלך עמרי אבל לפי שמאז שעם היו אחר תבני לא היתה מלכות עמרי מלכות שלימה עד כי הומת תבני בשנת ל"א לאסא כי אז מלך על כל ישראל : שתים עשרה שנה. ומקומשות היו ותוכב משם שהומלך מהעם אשר במחנה ומלך ה"ב חמש שנים עם תבני כאחת ושבע שנים אחר שמת תבני ולפי שבסוף מלך על כל ישראל חזר להשוב למלכותו גם אלו חמשת השנים : (כד) ויקן. בגמה השכיניה למלכותו : את ההר שמרון. ע"ש שהוא אמר כי שם קראו שומרון : ויקן : לשום

רשי

את שמרון: (לא) ויעבוד את הבעל. מוסיף על עגלים של ירבעם: (לג) אשרה. אילן נעבד: (לד) חיאל בית האלי. חיאל אשר מבית אל כמו ישי בית הלחמי (שמואל א' ט"ז) ולא נאמר בית לחמי. וכן יהושע בית השמשי בספר (שמואל א' ו' י"ד) ולא בבית שמשי וכן בעפרת אבי העזרי (שופטים ו') ולא נאמר האבי עזרי. ויש פותרין בית האלי על שקבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה וגומר (יהושע ו' כ"ו) אמרו רבותינו חיאל משל בנימין ויריחו משל יהושפט ומפני מה תלאו באחאב שתולין את הקלל' במקולקל (ס"א במקולל): באבירם בכרו יסדה. כשיסד' מת בנו בכורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהצבת דלתות וכן הוא קללות של יהושע בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (שם): (א) ויאמר אליהו התשבי. מארץ (ס"א שם העיר) ששמה תושב: חי ה'. למה סמכו כאן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את

רדק

חטאת העגלים: (לא) הנקל לכתו. אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הראה במעשיו כי נקלי' היו בעיניו אותם ההטאות ולקח אשה מגויי הארצות לחטוא עוד ולעבוד הבעל שהיו הם עובדי' שם וזהו שאמ' וילך ויעבוד הלך שם לצידון ועבד הבעל שהיו עובדים שם והשתחוה לו כלומר שקבלו עליו באלוה ועשה כמוהו בשמרון ובנה לו בית וקראו בית הבעל והקים לו שם מזבח: (לב) בית הבעל. חסר בי"ת השמוש וכן הנמצא בית השם שהוא כמו בבית השם והדומים לו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: (לג) ויעש אחאב. הוסיף עוד לחטוא ונטע אשרה לעבודה זולתי הבעל שעשה ובדרש מאי ויעש אחאב את האשרה אמר ר' יוחנן שכתב על דלתי שמרון אחאב כפר באלהי ישראל לא יהא לו חלק באלהי ישראל: (לד) חיאל בית האלי. מבית אל היה כמו בית הלחמי מבית לחם בית השמשי מבית שמש ותחת ממשלתו של אחאב היה ועשה דבר זה ולא מיחה בידו אחאב כל כך הרשיע לעשות ועד ימיו לא היה אדם שעלה בלבו לבנות יריחו מפני השבועה שהשביע יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה את העיר וגו' ותמיה' הוא כי יריחו למלך יהודה היה כי משבט בנימין היה ואיך נתן יהושפט רשות לבנותה ומצאנו בירושלמי חיאל מן יהושפט יריחו מבנימין אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב ואחר שנבנתה לא נאסרה ישיבתה כי החרם היתה שלא תבנה כמו עיר הנדחת והבונה אותה עובר בחרם והוא נענש כאשר דבר יהושע וי"ת בית האלי בית מומי כלומר שעבר על האלה שהשביע יהושע ומפני זה נקרא בית האלי לא שהיה מבית אל ובדברי רז"ל נקרא בית האלי על שעבר על אלה שאמר יהושע ארור האיש וגו': יריחה. כתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו אהלה והדומים לו: באבירם בכורו יסדה. ומת וכן מתו כל בניו ובעת שהציב דלתיה היה עדיין שגוב צעירו חי ומת וי"ת קטל אבירם בוכריה כד שרי לשכלל יתה וקטיל שגוב זעיר בנוהי כד אקים דשהא: ובשגיב. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו פעי פעול עלין עלון כי אותיות אהו"י מתחלפות: (א) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. מעיר ששמה תושב היה תחילה ואח"כ ישב בגלעד וכת"י אליהו דמתותב מתותבי גלעד ונחלקו רז"ל מאיזה שבט היה מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרי משבט בנימין ומהם אמרו פנחס זה אליהו וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו לה' על עובדי ע"ג כתוב בתורת משה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף

עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה
שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה:
ל וַיַּעַשׂ אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו: לא וַיְהִי הֲנָקֵל
לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיִּקַּח
אִשָּׁה אֶת־אִיזֶבֶל בַּת־אֶתְבַּעַל מֶלֶךְ
צִידֹנִים וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל
וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ: לב וַיָּקֶם מִזְבֵּחַ לַבָּעַל
בֵּית הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְּשֹׁמְרוֹן:
לג וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת־הָאֲשֵׁרָה וַיּוֹסֶף
אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו: לד בְּיָמָיו בָּנָה חִיאֵל
בֵּית הָאֱלִי אֶת־יְרִיחֹה בַּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ
יִסְּדָהּ וּבִשְׂגִיב צְעִירוֹ הִצִּיב דְּלָתֶיהָ
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן: יז א וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשָׁבֵי גִלְעָד אֶל־אַחְאָב
חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי

עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תְּלָתִין
וְתַמְנֵי שְׁנִין לְאָסָא מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ
אַחְאָב בַּר עָמְרִי עַל יִשְׂרָאֵל
בְּשׁוֹמְרוֹן עַסְרִין וְתַרְתֵּין
שְׁנִין: ל וַעֲבַד אַחְאָב בַּר
עָמְרִי דְבִישׁ קֳדָם יְיָ מִכֹּל
דִּי קֳדָמוֹהִי: לא וַהֲוָה שִׁיט
בְּעֵינוֹהִי לְמֵיזַל בְּחוֹבֵי
יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּנְסִיב
אִתְּתָא יַת אִיזֶבֶל בַּת
אֶתְבַּעַל מַלְכָּא דְצִידוֹן
וַאֲזַל וּפְלַח יַת בַּעְלָא וּסְגִיד
לֵיהּ: לב וַאֲקִים אֱגוֹרָא
לְבַעְלָא בֵּית בַּעְלָא דִבְנָא
בְּשׁוֹמְרוֹן: לג וַעֲבַד אַחְאָב
יַת אֲשֵׁרְתָא וְאוֹסִיף אַחְאָב
לְמֶעְבַּד לְאַרְגָּזָא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מִכֹּל מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ קֳדָמוֹהִי:
לד בְּיוֹמוֹהִי בְּנָא חִיאֵל בֵּית
מוֹמֵי יַת יְרִיחוֹ קְטַל אֲבִירָם
בּוּכְרֵיהּ כַּד שָׁרִי לְשַׁכְלָלָא
יָתַהּ וּשְׂגוּב זְעֵיר בְּנוֹהִי
כַּד אֲקִים דַּשָּׁהָא כְּפִתְגָמָא
דַיְיָ דִי מַלֵּיל בִּידָא דִיהוֹשֻׁעַ
בַּר נוּן: א וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ
דְמִתּוֹשַׁב מִתּוֹתָבֵי גִלְעָד לְאַחְאָב קַיָּם הוּא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִמְשַׁמְּשְׁנָא

ויוסף ז' מלאים בקריאה וסימ' ויעמד במקום צר אשר אין דרך. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אל אחז קדמא דויוסף ה' דבר. ובעת הצר לו דד"ה. ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב ושארא ויסף:

תולדות אהרן ויסי סמג. שם (סנהדרין כח): ויעש אחאב. שם: בימיו בנה. (שם וד' כט): ויאמר אליהו. פסחים פח סנהדרין קיג (ברכות ט תענית סג סנהדרין כח): חי ה'. תענית ג סנהדרין שם:

רלבג

ירבעם בן נבט: (לא) ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם. ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ונקלים בעיניו אך הוסיף על החטאי' האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה בת אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך ההוא אתבעל או יהיה הרצון בזה בת אתבעל בת מלך צידונים ותהיה מלת בת מושכת עצמה ואחרת עמה ורצה לומר שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והרצון בו שלא נתגייר' וכמוהו אמרו ובעל בת אל נכר ולא די לו בזה אבל גם הוא הלך ועבד את הבעל שהית' עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבי' הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: (לד) בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה. ר"ל כי בימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו ונתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו כאשר הציב דלתיה ואע"פ ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את ה' אך שקד על חטאתיו: (א) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. הנה זכר זה לעוצם הפלגת חטאת אחאב שאע"פ שראה קיום מה שייעד הנביא לו מן הרע על חטאתיו לא שב מפני זה אל ה'. וראוי שתדע שכבר הסכימו קצת רז"ל כי פנחס זה אליהו מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתיחסות והנה נזכר בתורה

מצודת דוד

ע לעיר מלוכה לשבת בה: (כט) שלשים ושמנה. כי עמרי מלך מיד כשמת זמרי בכ"ז לאסא וימי מלכותו י"ב שנים ומת ומיד מלך אחאב הרי ל"ח לאסא: עשרים וכו'. מקוטעות היו: (לא) ויהי הנקל. הקל שבמעשיו היה ללכת בחטאת ירבעם כי הרשיע עוד יותר ממנו: (לב) בית הבעל. בבית הבעל: (לד) בית האלי. מבית אל כמו בית הלחמי (ש"א ט"ז) ור"ל מבית להם: באבירם בכורו יסדה. ר"ל בעת שהניח היסוד מת אבירם בכורו ושאר בניו מתו במשך הבנין ובעת העמיד הדלתות מת שגוב צעיר בניו: כדבר ה' וכו'. שאמר יהושע לפני ה' ארור האיש וכו' בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו') (ואף כי יריחו היתה בגבול בנימין ממלכות יהודה אמר בימיו ותלה בו לומר שכל זה ראה ולא לקח מוסר): יז (א) ויאמר אליהו וכו'. ארז"ל כאשר מתו בני חיאל בית האלי הלכו אחאב ואליהו לנחמו ואמר אליהו לחיאל שמתו בניו בדבר קללת יהושע השיב אחאב ומדוע

מצודת ציון

(כד) שמר. שם איש: (לד) בצעירו. קטן בניו: יז (א) התשבי. מעיר ששמה תושב: מתושבי. מלשון ישב ור"ל שישב בגלעד זמן רב: לפי

רדק

אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ובטח באל שיקיים את דבריו ועליו וכיוצא בו נאמר ותגזר אומר ויקם לך כמו שאמר שמואל הנביא אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע מכל אשר לפניו גזר אליהו ואמר לו כי לא יהיה טל ומטר אולי יחזור בו והאל ארך אפים האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו ומה שאמר כ"א לפי דברי עד שיראה שיחזרו מעבוד ע"ג כלם או מקצתן. ובדרש וכי מה ענין זה אצל זה אלא כשמתו בני חיאל כלם הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי בעון שבנה יריחו מתו בניו כדבר ה' אשר דבר יהושע בן נון אמר לו אחאב מי גדול משה או יהושע אמר לו משה שהיה רבו של יהושע אמר לו דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו והלא אמר משה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי ע"ג הם ואין השמים נעצרים קפץ אליהו ואמר ונשבע חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפילה וכן אל המקום אשר עמד שם את פני ה': כי אם לפי דברי. כתרגומו אלהין כד אימר כי לא בא המטר לפי דברו כי האל אמר לו תחילה לך הראה אל אחאב ואתנה מטר א"כ לפי דברי ר"ל עד שאומר במצות האל: (ג) ונסתרת. שלא ידעך אדם שם: (ד) והיה מהנחל תשתה. והיה אותך זה כי מהנחל תשתה והעורבים יכלכלוך: ואת העורבים צויתי. עורבים ממש והם העופות השחורים וטעם צויתי ששמתי בלבם להביא לחם ובשר שתי פעמים ביום ואין לשאול מאין היו מביאין לו כי באמת ממקום כשר היו מביאין לו אחר שברצון האל היו מביאין לו והרבה כשרים היו בישראל שאומר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו. ובדברי רז"ל י"א שהיו מביאין לו משלחנו של אחאב ויש אומרים משלחנו של יהושפט וי"ת העורבים סוחרים כמו עורבי מערבך והנה הכתוב אומר ונסתרת שלא ידעך אדם שם שהרי ראינו כי אחאב היה מחפש אחריו כמו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו'. ואולי הסוחרים ההם היו מסתירים אותו: (ט) צרפתה אשר לצידון. לפי שיש צרפת אחר והוא שנאמר עליו אשר כנעני' עד צרפת וזה צרפת שאמר הקב"ה לאליהו

תרגום

קֳדָמוֹהִי אִם יְהֵי שְׁנַיָא
הָאִלֵין טַלָא וּמִטְרָא אֱלָהֵין
כַּד אֵימַר: ב וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵיהּ
לְמֵימָר: ג אֱזֵיל מִכָּא
וְתִתְפְּנֵי לָךְ לְקִדוּמָא וְתִטַמַר
בְּנַחְלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי
יַרְדְנָא: ד וִיהֵי מִנַחְלָא
תִשְׁתֵּי וְיָת עוֹרְבַיָא פַּקְדֵית
לְסוֹבָרוּתָךְ תַּמָן: ה וַאֲזַל
וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא דַייָ וַאֲזַל
וִיתֵיב בְּנַחְלָא דִכְרִית דִי
עַל אַפֵּי יַרְדְנָא: ו וְעוֹרְבַיָא
מַיְתָן לֵיהּ לַחְמָא וּבִסְרָא
בְּצַפְרָא וְלַחְמָא וּבִסְרָא
בְּרַמְשָׁא וּמִן נַחְלָא שָׁתֵי:
ז וַהֲוָה מִסוֹף יוֹמִין וִיבֵשׁ
נַחְלָא אֲרֵי לָא הֲוָה מִטְרָא
בְּאַרְעָא: ח וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵיהּ
לְמֵימָר: ט קוּם אֱזֵיל לְצָרְפַת דִי לְצִידוֹנָאֵי וְתִתֵּב תַּמָן הָא

מקרא

לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל
י"ג וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי דְבָרִי׃
כ' דסמי' ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃
ג לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ
בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃
ל. ל' וא' וסערבים ד וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים
צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃ ה וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ
כ' כִּדְבַר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית
ל' אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ ו וְהָעֹרְבִים
מ' מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם
ל' וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃
כ' נטעם ר"פ נ.ג' א' חס' ז וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנָּחַל כִּי לֹא־
הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃
ט' ר"פ ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ט קוּם
כ'.ל' לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ שָׁם

דברי י"ג וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ו': ובשר ה' וסי' נמסר בסדרי' תוריע: קום ט' ר"פ וסי' נמסר ביהושע סימן ז':

תולדות אהרן לך מזה. שם: והעורבים. שם חולין ה': ויהי מקץ. סנהדרין קיג: צרפתה. זוהר פקודי:

רשי

את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנאמר (דברים י"א ט"ז) וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים. והרי כל ישראל עובדין ע"ג ואין גשמים נעצרים מיד ויאמר אליהו וגו': (ג) ונסתרת. מפני אחאב ואיזבל: (ז) ויבש הנחל. כדי שידע צורך הגשמים ויטריח לגלות שהיה קשה בעיני הקב"ה שישראל שרוי מתים ברעב: (ט) צרפתה. שם העיר:
צויתי

רלבג

בתורה שהשם יתברך נתן לו את בריתו שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום ולזה ידמה שכבר נתן השם לפנחס אורך ימים נפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים וה' עמו וכבר בארנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך ה' שנראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח ה' כמו מלאך ה' כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים וה' עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש"י קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ר"ל שאין לו לחיות תמיד בזה העולם אבל ימות כדרך כל הארץ כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי אחר זה בא מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ד"ה והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו כאמרו נחה רוח אליהו על אלישע והנה מצאנו כי אלישע נבא בימי יהושפט כאומרו חי ה' אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו' וזה לאות כי אליהו הי' חי אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברים ההם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שגנהו על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שיגיעהו עונש נפלא על זה כמו שנז' שם וזה לא יתכן שיעיד בו הנביא קודם העשות החטאים כי אעפ"י שיראה הנביא באיש אחד שכבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להשמר שלא יחטא כי השם ית' לא יכריח האדם שיחטא ושמהו בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו בשלישי מספר מלחמות ה' והנה אם לא היה יכול להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת אז אליהו ולא נעשית בקשתו במה שאמר קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ' מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה"א הידיעה ולפי שמצאנו זה הדרך הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנוהו ג"כ לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם נשיאות רוח ה' אותם כאילו הם מלאכי ה' ומצאנו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנא' כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיונח זרות אחד משיונחו שני זריות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתיישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח"כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. הנה מדרגת הטל בתקופת היום כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש"י כי הטל לא יעצר אפי' עם היובש: (ג) ונסתרת בנחל כרית. הנה זה עדות כי הש"י יעשה מה שיעשה בסבות הנאותות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה השם ית' שיסתר שם מפני אחאב וסבב הש"י שיגיע לו שם מזון על יד העורבים והם עופות טמאי' כדי שלא ידעהו אדם שם ואין לשאל איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשר כי הש"י רצה שיאכל מה שיביאו לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב הש"י להאכילו ע"י העורבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעה יתכן לעבור על קצת המצו' באמנעות הנבואה כמו שנתבאר בתורה: (ט) קום לך צרפתה אשר לצידון. לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים

מצודת ציון

לפי. לעשור כמו לחם לפי הטף (בראשית מז): (ג) ופנית. תסוב ותסבב עצמך: (ד) העורבים. הם העופות

מצודת דוד

ומדוע לא יקוים קללת משה רבו שאמר ועבדתם אלהים אחרים וגו' ועצר את השמים (דברים י"א) והלא כולם עובדי כוכבים ואין הגשמים נעצרים מיד קפץ אליהו ונשבע שיעצר טל ומטר: חי ה'. הוא ענין שבועה לומר כשם שה' חי וכו': אשר עמדתי לפניו. אשר אני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: כי אם לפי דברי. כ"א לעשור האמן שאדבר בתחלה שיהיה: (ג) לך מזה. שלא ירגנך אחאב: קדמה. למזרח: בנחל כרית. אל הנחל העומד למזרח הירדן: (ד) והיה מהנחל. ר"ל

צויתי שם. בתפלתו שלי שתכלכל שם אשה אלמנה: (י) קחי נא לי מעט מים. הוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב"ה ולמד מאליעזר עבד אברהם ואמר אותה שתתן לי מים לשתות היא האלמנה: (יב) מעוג. כמו עוגה. מלא כף. תירגם יונתן מלי פיסת ידא: בצפחת. ביטויל"א בלעז כמו שנאמר בשאול צפחת המים אשר מראשותיו (שמואל א' כ"ו י"ב): ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: (יג) עוגה קטנה בראשונה. מ"א יש בב"ר (למה בראשונה) שתאמר לאה נגד

לאליהו שילך שם הוא סמוך לצידון והוא של ישראל: הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. אם נאמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה לה במה שתחיה היא אלא ע"י הנס אבל אליהו הבין מדבר האל כן כמ"ש לו גם כן ואת העורבים צויתי לכלכלך שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחי' היא עצמה כ"ש שתכלכלהו ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם ע"י נס הוא שאמר שיצוה דברו וברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר ה' אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר. ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה הנביא: (יא) לקחי נא לי. הלמ"ד מעמדת בגעיא: (יב) אם יש לי מעוג. כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה: כי אם מלא כף קמח. שאינו עוג עדיין. ומלא כף תרגם מלא פסת ידא: ומתנו. אחר שנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל עוד: (יג) עשי כדבריך. שתעשה אותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר בראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוציא לו מן העיסה חלה תחילה: (יד) לא תכלה. נכתב בה"א ונקודו כבעלי אלף וענינו לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א: עד יום תתן ה'. כתוב בנו"ן כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת ושניהם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתיב וקרי כי בגלות נשתבשו הנסחאות והיו מוצאין בנסחא אחת כך ובנסחא אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפנים והאחרת מבחוץ: (טו) ותאכל היא והוא. הכתוב הזכר בתחילה והנקבה באחרונה והקרי להפך ושניהם ענין אחד כי שניהם אכלו אבל מנהג הלשון הוא כשזוכר זכר ונקבה כאחד יפול הלשון על הקודם אם זכר ואם נקבה והראשון הוא העיקר לפי' נזכר בראשונה כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכן זה ותאכל היא והוא כי היא העיקר ועל"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס. ובדרש הוא והוא כתיב בזכות אליהו אכלו וביתה. בנה ואחרים בני ביתה אבל למעלה לא אמר אלא לי ולבני כי לא היה מספיק אלא לשניהם לבד והם קודמין לאשר בני הבית: (טז) וצפחת השמן לא חסר. לגזירת פעל בצרי כמו כי חפץ בבת יעקב ואמר חסר לשון זכר כי טעמו אל השמן ולמעלה אמר לא תחסר לשון נקבה טעמו על הצפחת והענין אחד כמו שאמר למעלה הוא מנהג הלשון ברוב להיות טעם הפעל אל הדבק וכמעט יהיה הפעל אל הנדבק כמו כי היתה אלא פני המלחמה קול נגידים נחבאו קשת

הנה צויתי שם אשה אלמנה
לכלכלך: י ויקם | וילך צרפתה
ויבא אל־פתח העיר והנה־שם אשה
אלמנה מקששת עצים ויקרא אליה
ויאמר קחי־נא לי מעט־מים בכלי
ואשתה: יא ותלך לקחת ויקרא אליה
ויאמר לקחי־נא לי פת־לחם בידך:
יב ותאמר חי־יהוה אלהיך אם־יש־לי
מעוג כי אם־מלא כף־קמח בכד
ומעט־שמן בצפחת והנני מקששת
שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי
ולבני ואכלנהו ומתנו: יג ויאמר
אליה אליהו אל־תיראי באי עשי
כדברך אך עשי־לי משם עגה קטנה
בראשנה והוצאת לי ולך ולבנך
תעשי באחרנה:
יד כי כה אמר יהוה אלהי ישראל כד
הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא
תחסר עד יום תתן־יהוה גשם על־
פני האדמה: טו ותלך ותעשה כדבר
אליהו ותאכל הוא־והיא וביתה
ימים: טז כד הקמח לא כלתה וצפחת
השמן לא חסר כדבר יהוה אשר
דבר ביד אליהו:

פקדית תמן אתתא
ארמלתא לסוברותך:
י וקם ואזל לצרפת ואתא
לתרע קרתא והא תמן
אתתא ארמלתא מנקבא
אעין וקרא לה ואמר סבי
כען לי זעיר מיא במנא
ואשתי: יא ואזלת למיסב
וקרא לה ואמר סבי כען
לי פתא דלחמא בידיך:
יב ואמרת קים הוא יי
אלהך אם אית לי מדעם
אלהין מלי פיסת ידא קמחא
במנא וזעיר משחא
בצלוחיתא והא אנא
מנקבא תרין אעין ואיתי
ואעבדיניה לי ולברי
וניכליניה ונמות: יג ואמר
לה אליהו לא תדחלין עולי
עבידי כפתגמיכי ברם
עבידי לי מתמן חררא
זעירא בקדמיתא ותפקין
לי וליך ולבריך תעבדין
בבתריתא: יד ארי כדנן
אמר יי אלהא דישראל
מנא דקמחא לא יגמר
וצלוחיתא דמשחא לא
יחסר עד יומא דיתן יי
מטרא על אפי ארעא:
טו ואזלת ועבדת כפתגמא
דאליהו ואכלת היא והוא
ואנש ביתא יומין: טז מנא דקמחא לא גמר וצלוחיתא דמשחא לא חסר כפתגמא דיי דמליל בידא דאליהו:

ג'. ב' / ב' ותס' / ג"א פתח ו"זוגין דמיין / ג' / ב' כתרי ליש' יב / ג'. ב' ותס' / ל' ומ"ע / ל' / כ"כ. ל'.ס' / ס' / ג'כ' כתיב ה' ומד כתיב א' / תת ק' / היא קרי והיא קרי / ל' / ד' כ' בטעם בסיפ'

לקחי ג' וסי' יערף כמטר לקחי. לקחי נא לי פת לחם. ותאמר זך לקחי. וא' ולקחי ואטעם: ומתנו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: ותעשה ד' בקריאה וסי' ותעשה לך אלהים אחרים. ותלך ותעשה כדבר אליהו. ותעשה לך שם כהיום הזה. ותעשה אדם כדגי: ולך ד' קמץ וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"א:

רלבג

כנענים עד צרפת אמר צרפתה אשר לצידון: הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. ר"ל ע"י מופת כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש"י שהיא תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה: (יב) אם יש לי מעוג. הוא מענין עוגה ואמרה שאין לה שום דבר עוגה אך יש לה מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת: ואכלנוהו ומתנו. ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק הרעב: (יג) אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה. הנה צוה לה אליהו זה כי מפני כלכלה אותו יביא השם ית' הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לה ולבנה תחלה וכלה הקמח והשמן בו: (טו) ותאכל הוא והיא וביתה ימים. הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה אליהו: (טז) וזכר ששנה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת כשנשתנה' האויר אשר בכד לקמח והאויר אשר בצפחת לשמן כמו הענין בההפך המטה לנחש: ויהי

מצודת דוד

והיה לרוות למאוכל כי מהנהל השתה: ואת העורבים וגו'. בכדי להפיר רוחו לבל יתאכזר על ישראל בראותו כי העורבים האכזרים יחמלו עליו לכלכלו ואיך לא יחמול הוא על ישראל: צויתי. ר"ל נתתי בלבם: (ו) ובשר. ועל כי ה' אמר לו לאכלו ידע שבשר כשר הוא: (ט) צרפתה. שם עיר בארץ צידון: הנה צויתי. ר"ל זמנתי שם אשה אלמנה לכלכלך: (י) קחי נא לי. קחי מביתך והביאי לי: (יב) מלא כף קמח. יש לי בכד קמח שעור מלא הכף: שנים עצים. לאפות בו: ומתנו. ואח"ז נמות ברעב כי אין לי עוד מאומה: אל תיראי. כי לא תמותו ברעב: עשי כדברך: לשם הקמח ולעשות עוגות: משם. מהקמח ההוא: והוצאת לי. להאכילני מקודם ואח"ז תעשי לך ולבנך: (יד) לא תכלה. מלספוק הקמח: עד יום וכו'. כי לא אין צרך אל הנס: (טז) לא חסר. השמן שבצפחת:

מצודת ציון

כעופות השחורות: לכלכל. ענין סיפוק המזון: (י) מקששת. לקיטת דברים הדקים קרוי קושש וכן לקושש קש (שמות ה'): (יא) פת. חתיכה כמו פתות אותה (ויקרא ב'): (יב) מעוג. עוגה וכן בתנפי לעגי מעוג (תהלים לה): כף. פס היד: בכד. שם כלי: בצפחת. צלוחי' וכן צפחת המים (ש"א כ"ו): (יד) תכלה. מלשון כליון: (טו) ימים. ר"ל שנה: בעלת

רדק

קשת גבורים חתים: (יז) עד אשר לא נותרה בו נשמה. יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה חליו חזק מאד עד שנעצרה נשימתו ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא וכן הוא אומר בדניאל לא נותרה בי נשמה אבל אותו הוא על דרך הפלגה והנכון כי מת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם:

רשי

כנגד: (יז) חלה בן האשה. כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים כדאיתא בשילהי אגדתא דחלק: (יח) להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי ראוי לנס משבאת לכאן לא נחשבתי לכלום ואין צדקתי ניכרת (ס"א נזכרת) וכן בלוט הוא אומר (בראשית יט יט) ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אצל אברהם שלא תהא זכותי נזכר' אצלו: (כא) ויתמודד. תלשון מדה נשתטח עליו:

יז וַיְהִ֗י אַחַר֙ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה חָלָ֕ה בֶּן־
הָאִשָּׁ֖ה בַּעֲלַ֣ת הַבָּ֑יִת וַיְהִ֤י חָלְיוֹ֙ חָזָ֣ק
מְאֹ֔ד עַ֛ד אֲשֶׁ֥ר לֹֽא־נֽוֹתְרָה־בּ֖וֹ נְשָׁמָֽה׃
יח וַתֹּ֙אמֶר֙ אֶל־אֵ֣לִיָּ֔הוּ מַה־לִּ֥י וָלָ֖ךְ
אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֑ים בָּ֧אתָ אֵלַ֛י לְהַזְכִּ֥יר אֶת־
עֲוֺנִ֖י וּלְהָמִ֥ית אֶת־בְּנִֽי׃ יט וַיֹּ֥אמֶר
אֵלֶ֖יהָ תְּנִֽי־לִ֣י אֶת־בְּנֵ֑ךְ וַיִּקָּחֵ֣הוּ
מֵחֵיקָ֗הּ וַֽיַּעֲלֵ֙הוּ֙ אֶל־הָעֲלִיָּ֗ה אֲשֶׁר־
ה֣וּא יֹשֵׁ֣ב שָׁ֔ם וַיַּשְׁכִּבֵ֖הוּ עַל־מִטָּתֽוֹ׃
כ וַיִּקְרָ֥א אֶל־יְהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔י
הֲ֠גַם עַל־הָאַלְמָנָ֞ה אֲשֶׁר־אֲנִ֨י מִתְגּוֹרֵ֥ר
עִמָּ֛הּ הֲרֵע֖וֹתָ לְהָמִ֥ית אֶת־בְּנָֽהּ׃
כא וַיִּתְמֹדֵ֤ד עַל־הַיֶּ֙לֶד֙ שָׁלֹ֣שׁ פְּעָמִ֔ים
וַיִּקְרָ֥א אֶל־יְהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔י
תָּֽשָׁב־נָ֛א נֶֽפֶשׁ־הַיֶּ֥לֶד הַזֶּ֖ה עַל־קִרְבּֽוֹ׃
כב וַיִּשְׁמַ֥ע יְהוָ֖ה בְּק֣וֹל אֵלִיָּ֑הוּ וַתָּ֧שָׁב
נֶֽפֶשׁ־הַיֶּ֛לֶד עַל־קִרְבּ֖וֹ וַיֶּֽחִי׃ כג וַיִּקַּ֨ח
אֵלִיָּ֜הוּ אֶת־הַיֶּ֗לֶד וַיֹּרִדֵ֤הוּ מִן־הָעֲלִיָּה֙
הַבַּ֔יְתָה וַֽיִּתְּנֵ֖הוּ לְאִמּ֑וֹ וַיֹּ֙אמֶר֙ אֵלִיָּ֔הוּ
רְאִ֖י חַ֥י בְּנֵֽךְ׃ כד וַתֹּ֤אמֶר הָֽאִשָּׁה֙ אֶל־
אֵ֣לִיָּ֔הוּ עַתָּה֙ זֶ֣ה יָדַ֔עְתִּי כִּ֛י אִ֥ישׁ אֱלֹהִ֖ים
אָ֑תָּה וּדְבַר־יְהוָ֥ה בְּפִ֖יךָ אֱמֶֽת׃

תרגום

יז וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָא
הָאִלֵין אִתְמְרַע בַּר אִתְּתָא
מָרַת בֵּיתָא וַהֲוָה מַרְעֵיהּ
תַּקִיף לַחֲדָא עַד דְּלָא
אִשְׁתְּאָרַת בֵּיהּ נִשְׁמְתָא׃
יח וַאֲמַרַת לְאֵלִיָהוּ מָה לִי
וְלָךְ נְבִיָא דַיְיָ אֲתֵיתָא לְוָתִי
לְאַדְכָּרָא יָת חוֹבַי וּלְמִקְטַל
יָת בְּרִי׃ יט וַאֲמַר לַהּ הָבִי
לִי יָת בְּרִיךְ וְנַסְבֵיהּ מֵחֵיקַהּ
וְאַסְקֵיהּ לְעִלִּיתָא דְּהוּא
יָתֵיב תַּמָּן וְאַשְׁכְּבֵיהּ עַל
עַרְסֵיהּ׃ כ וְצַלִּי קֳדָם יְיָ
וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי בְּרַם עַל
אַרְמַלְתָּא דִי אֲנָא דָר עִמַּהּ
לָא יִתְבְּאַשׁ לַהּ וְלָא יְמוּת
בְּרַהּ׃ כא וְאִתְמַקַּק עַל
רַבְיָא תְּלַת זִמְנִין וְצַלִּי
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי
תְּתוּב כְּעַן נַפְשָׁא דְרַבְיָא
הָדֵין לִמְעוֹהִי׃ כב וְקַבִּיל
יְיָ צְלוֹתָא דְאֵלִיָהוּ וְתָבַת
נַפְשָׁא דְרַבְיָא לִמְעוֹהִי
וַחֲיָא׃ כג וּנְסִיב אֵלִיָהוּ יָת
רַבְיָא וְאַחְתֵיהּ מִן עִלִּיתָא
לְבֵיתָא וִיהַבֵיהּ לְאִמֵּיהּ
וַאֲמַר לַהּ אֵלִיָהוּ חֲזִי חַיָא
בְּרִיךְ׃ כד וַאֲמַרַת אִתְּתָא
לְאֵלִיָהוּ כְּעַן דֵין יְדַעְנָא אֲרֵי נְבִיָא דַיְיָ אַתְּ וּפִתְגָמָא דַיְיָ בְּפוּמָךְ אִינוּן קְשׁוֹט׃

רדק

(יח) להזכיר את עוני. כמדומ' כי על ידך נזכר עוני שאני לא עבדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי האל עון שיש לי והעניש אותי בבני שמת: (כ) הגם אל האלמנה. כלומר אפילו על האלמנה פקדת העון כמו שאתה פוקד היום עונש לישראל בעצירת הגשמים ואפי' על זאת האלמנה פקדת עונה להמית את בנה לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה ויונתן תרגם ברם על ארמלתא די אנא דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות ברה. וזה סיוע למה שכתבנו כי לא מת מיתה גמורה: מתגורר עמה. כמו עם לבן גרתי והוא מבנין התפעל: (כא) ויתמודד. מענין מדה מבנין התפעל כלומר שם עצמו במדת הילד כשנשתטח עליו כענין שנאמר באלישע וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו והענין הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כששוכב עליו ויתמודד עליו וע"ד הזה ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כלומר שהיתה אשתו לנגדו בעת תפלתו כדי שיכוין תפלתו עליה כי עקרה היא אפשר ג"כ כי עשה כן להנשים עליו ולחממו בחום הטבעי היוצא מפניו ומבשרו כי רוב פעמים הנסים נעשי' ע"י מעט תחבולה מדרך העולם: שלש פעמים. ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישי נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא ה' אלהי השב נא נפש הילד הזה על קרבו וענין תשובת הנפש על קרבו תשובת נשימתו והרגשותיו שבטלו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והדומים לו: על קרבו. כמו לקרבו וכן ותתפלל על ה' ואומר קרבו לפי שבלב תלוי חיות האדם והוא בקרב האדם וי"ת למעוהי: (כד) ודבר ה' בפיך אמת. פי' ועוד שדבר ה' בפיך אמת כלו' עתה ידעתי כי איש האלהים אתה בזה וד בני שהיה מת ועוד ידעתי זה בראותי כי דבר ה' בפיך אמת שאמרת כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר וכן היה או פירש כי כשאמר לה תני את בנך על מנת להחיותו אמר לה וכמו שאמר לה כן היה ומה שאמר' לו עתה ידעתי כי על הקמח ועל השמן אמרה כי ברכת אלהים בזכות הנביא היה הדבר הוא נתלה על דרך ישלח ה' לך את הברכה באסמיך אבל להחיות מת לא נמצא:

רלבג

(יז) ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה. ר"ל שהשיגהו מות מפני החלי לחוזקו: (יח) באת אלי. להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יוכר עונה לפי שאינה צדקת כמוהו ואפשר שאמרה זה מפני שהאיש השלם ידקדק עמו הש"י מאד ויענישהו יותר על חטאו ממה שיעניש איש אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהי' הש"י מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש: (כ) מתגורר. מענין גר ר"ל דר: (כא) ויתמודד על הילד שלש פעמים. ר"ל שנשתטח אצלו ועשה עצמו מדה לו כששם עיניו אצל עיניו ופיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן בזה הדרך כמו שעשה אלישע בבן השונמית כאילו ירצה בזה שתבא הרוח מאברי הנביא אל אברי הילד: תשב נא נפש הילד הזה על קרבו. לפי שהאברים הפנימיים כמו הלב והכבד והאצטומכא נראה כח הנפש יותר התפלל שתשוב הנפש שם ביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף: (כד) עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר ה' בפיך אמת. ידמה שחשבה אותו בדבר כד הקמח וצפחת השמן שהמצ זה אליהו מנביא אחר אך הוא לא היה נביא אך כאשר ראתה שהחיה את המת

י' פסוקים אית בהון ויקרא ויאמר וסי' ויקרא אהרן ויאמר תג. ויקרא שמשון: ויצמא מאד ויקרא אל ה' ויאמר. ויקם וילך צרפתה. ותלך לקחת. הגם על האלמנה. ויתמודד על הילד. ויקרא אסא אל ה'. ויחל יונה לבוא בעיר. גבריאל הבן להלז את המראה:

תולדות אהרן חלה. סנהדרין שם. כל הפרשה עקידה ש' כב: הגם על האלמנה. זוכר ויגש (ברכות ט תענית סג): כי איש אלהים אתה. עקידה שער ג:

מצודת ציון

(יז) בעלת הבית. אדונת הבית: (כ) מתגורר. מל' גרות ומדור וכן עם לבן גרתי (בראשית ל"ב): (כא) ויתמודד. מל' מדידה: קרבו. תוך גופו:

מצודת דוד

(יז) עד אשר וכו'. ר"ל כ"כ חזקה עליו החולי עד שמת מחולי זה: (יח) מה לי ולך. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשית לי ומה עשיתי לך ומדוע באת אלי להזכיר את עוני כי עד לא באת הנה הייתי נחשבת לצדקה מול אנשי מקומי אבל למולך אני רשעה ונזכרה עוני ועי"ז מת בני וחשבה כאשר התרעם על הנביא יעתיר לה' בעבור בנה: (כ) הגם על האלמנה. ר"ל לא די שהרעות לי ללכת נע ונד משוטט בארץ על שהעצרתי את המטר וכי גם על האלמנה יחרה לך על אשר הכניסה אותי בביתה והרעות לה להמית את בנה בעבור זה וכי כ"כ גדלה אשמתי עד שלא אמצא מי יכניס אותי: (כא) ויתמודד. ר"ל שם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכו' כמה שעשה אלישע בבן השונמית וכאילו מדד עצמו למדת הילד ולהשפיע ההיות מאבריו אל אברי הילד: על קרבו. אל קרבו: (כד) עתה זה ידעתי. אף כי מאז קראתו איש האלהים מ"מ היתה מסופקת בלבה כי חשבה אולי מפי נביא שמע מה שאמר לה כד הקמח לא תכלה וכו': ודבר ה' בפיך אמת. ר"ל אמת הדבר שגם בראשונה היה דבר ה' בפיך אשר דבר בך ולא שמעת מפי נביא זולתך כאשר חשבתי מאז:

יח א וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־יְהוָה
הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה
מָטָר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ב וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ
לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק
בְּשֹׁמְרוֹן׃ ג וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־
עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ
הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה מְאֹד׃ ד וַיְהִי
בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה
וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִאִים וַיַּחְבִּיאֵם
חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם
וָמָיִם׃ ה וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ
לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם וְאֶל
כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה
סוּס וָפֶרֶד וְלוֹא נַכְרִית מִן־בְּהֵמָה׃
ו וַיְחַלְּקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־בָּהּ
אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ
וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אֶחָד לְבַדּוֹ׃
ז וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ
לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו
וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ׃
ח וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה
אֵלִיָּהוּ׃ ט וַיֹּאמֶר מֶה חָטָאתִי כִּי־
אַתָּה נֹתֵן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד־אַחְאָב
לַהֲמִיתֵנִי׃ י חַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־
יֶשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח
אֲדֹנִי שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ וְאָמְרוּ אָיִן
וְהִשְׁבִּיעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי כִּי
לֹא יִמְצָאֶכָּה׃ יא וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר
לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃
יב וְהָיָה אֲנִי אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה
יִשָּׂאֲךָ עַל אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי
לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ וַהֲרָגָנִי

ס' מ"ע · ל' · ד"ה מ"ע · ל' ומ"ל וחד חס' · ג' מ"ל · ל' · ל' · ל"ס מ"ע ס' מנהון כתיב' מהבהמה ק' · ל'. ל' · ל' וחס' · ד' · ב' · ג' · ג'

א וַהֲוָה מִזְּמַן יוֹמִין סַגִּיאִין
וּפִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
הֲוָה עִם אֵלִיָּהוּ בְּשַׁתָּא
תְּלִיתָאָה לְמֵימַר אֱזֵיל
אִתְחֲזֵי לְאַחְאָב וְאֶתֵּן מִטְרָא
עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ ב וַאֲזַל
אֵלִיָּהוּ לְאִתְחֲזָאָה לְאַחְאָב
וְכַפְנָא תַּקִּיף בְּשׁוֹמְרוֹן׃
ג וּקְרָא אַחְאָב לְעוֹבַדְיָהוּ
דִּי מְמַנָּא עַל בֵּיתָא
וְעוֹבַדְיָהוּ הֲוָה דָּחֵיל מִן קֳדָם
יְיָ לַחֲדָא׃ ד וַהֲוָה כַּד
קְטַלַת אִיזֶבֶל יַת נְבִיַּיָּא
דַּיְיָ וּדְבַר עוֹבַדְיָהוּ מְאָה
גַּבְרִין נְבִיאִין וְאַטְמַרִינוּן
חַמְשִׁין גַּבְרָא בִּמְעַרְתָּא
וְסוֹבָרִינוּן בְּלַחְמָא וּבְמַיָּא׃
ה וַאֲמַר אַחְאָב לְעוֹבַדְיָהוּ
הֲלִיךְ בְּאַרְעָא עַל כָּל
מַבּוּעֵי מַיָּא וְעַל כָּל נַחְלַיָּא
מָאִים נַשְׁכַּח עִסְבָּא וּנְקַיֵּם
סוּסָון וְכוּדַנָּון וְלָא נִפְסוֹק
מִבְּעִירָא׃ ו וּפַלִּיגוּ לְהוֹן יַת
אַרְעָא לְמֶעְבַּר בַּהּ אַחְאָב
אֲזַל בְּאוֹרְחָא חֲדָא בִּלְחוֹדוֹהִי
וְעוֹבַדְיָהוּ אֲזַל בְּאוֹרְחָא חֲדָא
בִּלְחוֹדוֹהִי׃ ז וַהֲוָה עוֹבַדְיָהוּ
אָזֵיל בְּאוֹרְחָא וְהָא אֵלִיָּהוּ
לְקַדָּמוּתֵיהּ וְאִשְׁתְּמוֹדְעֵיהּ
וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי וַאֲמַר הַאַתְּ
דֵּין רִבּוֹנִי אֵלִיָּהוּ׃ ח וַאֲמַר
לֵיהּ אֲנָא אֱזֵיל אֱמַר
לְרִבּוֹנָךְ הָא אֵלִיָּהוּ׃
ט וַאֲמַר מָה חָבֵית אֲרֵי אַתְּ
מְסַר יַת עַבְדָּךְ בִּידָא
דְאַחְאָב לְמִקְטְלִי׃ י קַיָּם
הוּא יְיָ אֱלָהָךְ אִם אִית עַם
וּמַלְכוּ דְּלָא שְׁלַח רִבּוֹנִי
תַּמָּן לְמִבְעָךְ וַאֲמַרוּ לָא
הֲוָה כָּא וּמוֹמֵי יַת מַלְכוּתָא
וְיַת עַמָּא אֲרֵי לָא מַשְׁכַּח
לָךְ׃ יא וּכְעַן אַתְּ אָמַר
אֱזֵיל אֱמַר לְרִבּוֹנָךְ הָא אֵלִיָּהוּ׃ יב וִיהֵי עוֹד דַּאֲנָא אֱזֵיל מִלְוָתָךְ וְרוּחָא
מִן קֳדָם יְיָ יִטְּלִינָךְ לַאֲתַר דְּלָא אִידַע וְאֵיתֵי לְחַוָּאָה לְאַחְאָב וְלָא יַשְׁכְּחִינָךְ

רש"י

(ד) ויהי בהכרית איזבל. להגיד במה היה עובדיהו ירא את ה': חמשים איש במערה אחת. וחמשים איש במערה אחרת: (ה) ולא נכרית מהבהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: (ט) להמיתני. כמו שמפרש ואומר ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע: (י) כי לא ימצאכה. שאין העם יכול למצוא

רלב"ג

האמת או נתברר לה כי הוא בעצמו הוא איש אלהים ואמת הוא דבר ה' בפיו: (א) בשנה השלישית. ר"ל בשנה השלישי' לעצירת הטל והמטר: (ד) ויחביאם חמשים איש במערה. ר"ל כי ליראתו שתמצאם איזבל חלקם לשני מחנות ולזה שם חמשים איש במערה אחת וחמשים במערה אחרת: (ה) חציר. עשב להאכיל הבהמות. ולא נכרית מהבהמה רצה לומר שלא נכרית עצמנו מהבהמה שלא תשאר ממנו לנו קנה: (י) אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך. הנה אף ע"פ שלא יהיה אחאב מולך עליהם היה חוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם היה משביע הגוי והממלכה באלהיה' שיאמרו לו האמת כמו שנהוג שישביע האדם חברו במה שישאל ממנו שיגיד לו האמת אך לא מלך אחאב בכלל העולם כי הי' רשע מאד ולא היה ראוי שייטיב לו הש"י זאת הטובה הלא תרא' כי כששלח אליו בן הדד כספך וזהבך לי הוא שלח לו כדברך אדני המלך: (יב) ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע. הנה היה

ודבר ה' ו' דסמיכי בקריאה וסי' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ויקם דוד בבקר. ותאמר האשה אל אליהו. ויהי ימים רבים ודבר. כי מציון תצא תורה דישעיה. ותברו דמיכה. ויהי ישעיהו לא יצא: להראות ג' ומלאים וסימ' נמסר בסדר כי תזריע ובשמואל חלק א' סימן א': האתה זה ד' בקריאה וסימ' האתה זה בני עשו ויאמר. האתה זה עשהאל. ארני אליהו. עכר ישראל: ימצאכה חד מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסי' נמסר בסדר וארא. מנעורי ג' חס' בליש' וסי' ואני התהלכתי לפניכם. ועבדך ירא את ה'. אלוף נערי אתה:

רד"ק

(א) ויהי בשנה השלישית. לעצירת הגשמים: ואתנה מטר. כי מפני הרעב שבו רבי' בתשובה' והטיבו דרכיהם ועוד שהיו בישראל ז' אלפים אשר לא כרעו לבעל: (ג) ירא את ה' מאד. ואתה אומר היאך היה ירא את ה' מאד כי שם נפשו בכפו להציל נביאי ה' ולהחיותם ואמרו רז"ל כי זה עובדיה החביא נ' איש במערה אחת וחמשים איש במערה אחרת כמו שאמר למטה חמשים חמשים איש במערה: (ד) לחם ומים. כי המים היו יקרים בשני הרעב: (ה) ולא נכרית מן בהמה. מן בהמה כתיב וקרי מהבהמה ואחד הוא ופי' לא נכרית עירנו מהבהמה: (י) אם יש גוי וממלכה. סביב ארץ ישראל לא מדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישראל כלה לא מלך איך מלך בכל העולם והנה היו לו מלחמות ומלך ארם לקח ערים ממנו ושם לו חוצות בשמרון ומה שאמר והשביע את הגוי והממלכ' דרך הגזמה ובקשה לא בדרך יראה ושררה או הסמוכי' הבאים מכל גוי וממלכ' לארץ ישראל היה משביע אות' אם ראו אותך בארצם: כי לא ימצאכה. טעמו דבק עם לבקשך כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלח לבקשך בארצות הגוים ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך מצידון שהיה בא"י אולי האל' הסתיר' אותו ולא גלתה אותו לבני עירה או בני עירה הסתירוהו לשלוחי אחאב כשבאו לבקשו: (יב) ורוח ה' ישאך. היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח ה' נשאו על אחד ההרים כמו שאמרו בני הנביאי' לאלישע פן נשאו רוח ה' וישליכהו באחד ההרים: ועבדך ירא את ה'. לפיכך יש לך לחמול עלי שלא תביאני לידי מיתה: מנעורי

תולדות אהרן לך ראה. תענית ג סנהדרין קיג (ברכות ט תענית סג): וילך אליהו. ברכות י: ויקרא אחאב. סנהדרין לט: מאד. שם: שלא סגד. (פסח טז): ויהי בהכרית. שם: חי ה' אלהיך. מגלה יא:

מצודת ציון

יח (ד) ויחביאם. ענינו הטמנה: (ה) חציר. דשא: ונחיה. ונזון ונקיים (כמו למחיה שלחני, בראשית מ"ה): (י) אין. איננו פה: עוכר

מצודת דוד

יח (א) לך הראה אל אחאב. סבב הדבר שיחלה פניו בעבור המטר ויתן אותו על ידיך ולפי שנשבע אליהו שלא יהיה המטר כ"א לפי דברו לכן צוה לו כזאת: (ג) על עובדיהו. ללכת עמו כמ"ש למטה בענין: על הבית. ממונה היה על בית המלך: (ד) חמשים איש. ר"ל חמשים לבד וחמשים לבד: ולא נכרית. ולא נהיה נכרתים מן הבהמות: (ז) ויפול על פניו. להשתחוות לאליהו: (ט) כי אתה נותן. ר"ל אתה תהיה סיבה שאמות ביד אחאב: (י) כי לא ימצאכה. אם לא מצאו אותך: (יב) ורוח ה' ישאך. כאשר היה למוד בכך בפעם בפעם: על אשר. על מקום אשר לא אדע אנה הוא לבקשך שמה: ולא ימצאך. במקום הזה: והרגני. כשמעו שהתלצתי

(יט) אוכלי שלחן איזבל. על נביאי הבעל ונביאי האשרה אמר או על נביאי האשרה לבד והוא הנכון לפיכך לא הניחה אותם איזבל ללכת להכחן עם אליה וזה הראיה שאמר אליהו אני נותרתי נביא לה' לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשי' איש ולא זכר נביאי האשרה נראה שלא היו שם : (כ) ויקבץ את הנביאים ולא אמר את כל ישראל כי ישראל נקבצו מעצמם ברצון כששמעו כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים לא נקבצו אלא בגזרת אחאב כי ידעו כי שקר נסכם אבל נביאי האשרה לא יכול אחאב להכריח' ללכת שם מפני איזבל לפי שהיו אוכלי שלחנה לא רצתה שילכו שם : (כא) פסחים. כמו הפוסח שהוא פוסח בשתי רגליו כי מי שפוסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פוסח שתי רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות לפיכך אמר לשון נקבות לפי שפי' סעיפים מחשבות שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל וא"ת והלא הם נוטים אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי האלהים נאמר כי כאשר ראו כי נעצרו הגשמים כדבר אליהו שהיה נביא ה' נטה לבבם אחרי ה' אלא שנביאי הבעל היו מתעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עבודת הבעל כי הוא תיטיב להם ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים וי"ת עד אימת אתון פליגין לתרין פלגון הלא ה' הוא אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמה אתון טען בתר בעלא דלית ביה צרוך. והנה הנסיון שעשה אליהו אפשר שעשה אותו מלבו וכוונה בזה שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם תענני ידעו העם הזה כי לא מלבי אני עושה מה שאני עושה אלא בדברך ובמצותך שאני אומר אתה מקיים או אפשר שהאל אמר לו אף על פי שהכתוב לא ספר וזהו שאמר ובדבריך עשיתי אבל הראשון קרוב שאם האל אמר לו למה היה צריך לתפילה ויש לפרש כי הצריכו האל לתפלה אף על פי שאמר

רש"י: למזוה אותך : (כא) שתי הסעפים. שתי המחשבות שאינכם מבינים להכריע מי האלהים : ואם הבעל. האלהי' לכו אחריו : ולא ענו העם אותו דבר. שלא היו יודעין להכחין

12 ויקטלינני ועבדך דחיל מן קדם יי מזעורי : 13 הלא אתחוא לרבוני ית דעבדית כד קטלת איזבל ית נביאיא דיי ואטמרית מנביאיא דיי מאה גברין חמשין חמשין גבר במערתא וסוברתינון בלחמא ובמיא : 14 וכען את אמר איזיל אמר לרבונך הא אליהו ויקטלינני : 15 ואמר אליהו קים הוא יי צבאות די משמשנא קדמוהי ארי יומא דין אתחזי ליה : 16 ואזל עובדיה לקדמות אחאב וחוי ליה ואזל אחאב לקדמות אליהו : 17 והוה כד חזא אחאב ית אליהו ואמר אחאב ליה האת דין עכריה דישראל : 18 ואמר לא עכרית ית ישראל אלהין את ובית אבוך בדשבקתון ית פקודיא דיי ואזלתון בתר בעליא : 19 וכען שלח כנוש לותי ית כל ישראל לטור כרמלא וית נביי בעלא ארבע מאה וחמשין ונביי אשרתא ארבע מאה אכלי פתורא דאיזבל : 20 ושלח אחאב בכל בני ישראל וכנש ית נביי שקרא לטור כרמלא : 21 וקריב אליהו לות כל עמא ואמר עד אימתי אתון פליגין לתרין פלגון הלא יי אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמא אתון טען בתר בעלא דלית ביה צרוך ולא אתיבו עמא יתיה פתגם : 22 ואמר אליהו לעמא אנא

ועבדך ירא את יהוה מנערי :
13 הלא הגד לאדני את אשר עשיתי
בהרג איזבל את נביאי יהוה ואחבא
מנביאי יהוה מאה איש חמשים
חמשים איש במערה ואכלכלם לחם
ומים : 14 ועתה אתה אמר לך אמר
לאדניך הנה אליהו והרגני :
15 ויאמר אליהו חי יהוה צבאות אשר
עמדתי לפניו כי היום אראה אליו :
16 וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד
לו וילך אחאב לקראת אליהו :
17 ויהי כראות אחאב את אליהו ויאמר
אחאב אליו האתה זה עכר ישראל :
18 ויאמר לא עכרתי את ישראל כי
אם אתה ובית אביך בעזבכם את
מצות יהוה ותלך אחרי הבעלים :
19 ועתה שלח קבץ אלי את כל
ישראל אל הר הכרמל ואת נביאי
הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי
האשרה ארבע מאות אכלי שלחן
איזבל : 20 וישלח אחאב
בכל בני ישראל ויקבץ את
הנביאים אל הר הכרמל : 21 ויגש
אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי
אתם פסחים על שתי הסעפים אם
יהוה האלהים לכו אחריו ואם הבעל
לכו אחריו ולא ענו העם אתו דבר :
22 ויאמר אליהו אל העם אני נותרתי

והרגני ג' וסי' וישמע שאול. והיה אני אלך מאתך. הנה אליהו והרגני כל מלכים וישעיה על כל ועל כל במ"ו ועל כל ואל כל וסימן א...אל רחבעם בן. ויאמר אחאב אל עבדיהו ב' בו. וישמד זמרי את כל בית בעשא. ויגש אליהו. צדיקים אתם מסני :

תולדות אהרן ועבדך ירא. נדרים סג :

רלבג

היה אליהו מורגל בכך כי כאשר היה במקום אחד היה רוח ה' נושאו אל מקום אחר כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיהו מזה: (כא) עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים. הנה הפוסח יטה פעם אל רגלו האחד ופעם אל רגלו השני יכן היו ישראל נוטי' על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים. והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושים צורה יורידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון השליט על האומה ההיא ועל האקלים ההוא והיו נביאי הבעל עושים מינים מהפעולות יגיע בהם להם מין מה מהקסם תשפע להם ההודעה לפי מחשבתם מהשליט ההוא אשר ירדו כחותיו בצורת הבעל אשר עשו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשרה חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעים להם מין מהקסם מאותן הפעלות המגונות וכבר באר' החסרון המגיע בהודעת הקסם בשני מספר מלחמות ה'. והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלחן איזבל והנה לא באו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמשו מי לבאון בה האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נסכם הבל ואין מועיל בם ואלטה אותם איזבל שלא הכריחו ללכת שם במצות המלך אך נביאי הבעל הכריחו ללכת שם במצות המלך : ולא ענו העם אותו דבר. יתכן שכבר היו נבוכים בזה

מצודת ציון

(יז) עוכר. משחית ומבלבל וכן עכרתם אותי (שם ל"ד) : (כא) פוסחים. מדלגים ויקרא כן המגר כי בעת הלוכו נראה כדולג : הסעיפים. המחשבות כמו סעפים שנאתי (תהלים קי"ט) והוא לשון

מצודת דוד

שהאלתי בו כלומר דרך לעג הנה שלחתי לבקשו ולא מצאתו והנה הוא עומד פה : ועבדך ירא וכו'. ולמה א"כ תסבב אתה סיבה על מיתתי : (יד) ועתה וגו'. והרגני וא"כ מי יכלכל הנביאים מעתה חמול נא עליהם : (יח) עוכר ישראל. כי סבבת אותם במה שנשבעת לעצור המטר : (יח) לא עכרתי. ר"ל אין אני תחלת הסבה כ"א אתה במה שעזבת את ה' : (יט) ועתה. ר"ל אם תנקום על המטר שלא קבץ אלי כו' וזה יהיה סיבה שיבוא המטר : אוכלי וכו'. על נביאי האשרה יאמר : (כ) ויקבץ וכו'. כי כל ישראל באו מאליהם כאשר בלא אחריהם אבל הנביאים לא באו עד אשר קבצם המלך שלא במובחם ולזה לא קבץ כ"א נביאי הבעל ולא נביאי האשרה כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה על כי היו מאוכלי שלחנה : (כא) אתם פוסחים. ר"ל כהגר הזה אשר פעם ינטה על צד ימין ופעם על צד השמאל וכן אתם עד מתי תהיו נוטים במחשבותיכם פעם אחרי ה' ופעם אחרי הבעל : האלהים. ר"ל בעל היכולת ומנהיג העולם : (כב) אני נותרתי. כי אלה הנביאים אשר החביאם

להבחין : (כו) אשר נתן להם . שהיה נשמט מהם שלא יקרב לע"ג וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשניכם יתקדש המקום : ויפסחו על המזבח אשר עשה . תרגם יונתן ואשתטי היו מרקדין כשטפטן על מזבחותם : ויפסחו . כמו ויפסעו : (כז) כי אלהים הוא . ארי אתון אמרין דחלא הוא : כי שיח וכי שיג לו . שמא יש לו דבר עם יועציו עכשיו או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמ': וכי דרך לו . לבית הכסא : ויתגודדו

שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר לו האל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי הנבואה אמת הוא והאל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא ובדבר האש היו אומרים על ידי כשפים הוא עשה : ולא ענו העם אותו דבר . לא רצו לומר לו לא כן ולא לאו לפי שהיו מסופקים בדבר אבל כששמעו הבחינה ענו ואמרו טוב הדבר : (כו) אשר נתן להם.

נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע־מאות וחמשים איש׃

כג ויתנו־לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחהו וישימו על־העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את־הפר האחד ונתתי על־העצים ואש לא אשים׃

כד וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם־יהוה והיה האלהים אשר־יענה באש הוא האלהים ויען כל־העם ויאמרו טוב הדבר׃

כה ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו׃

כו ויקחו את־הפר אשר־נתן להם ויעשו ויקראו בשם־הבעל מהבקר ועד־הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על־המזבח אשר עשה׃

כז ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול־גדול כי־אלהים הוא כי־שיח וכי־שיג לו וכי־דרך לו

אשתארית נביא קדם יי בלחודי ונביי בעלא ארבע מאה וחמשין גברא :

כג ויתיהבון לנא תרין תורין ויבחרון להון תורא חד ויהדמוגיה וישוון על אעיא ואשתא לא ישוון ואנא אעביד ית תורא חד ואתן על אעיא ואשתא לא אשוי :

כד ותקרון בשום טעותכון ולא תתענון מן קדם דלית ביה צרוך ברם אנא אצלי בשמא דיי וישלח מימריה ויחות אשתא ארי יי הוא אלהים ואתיב כל עמא ואמרו תקין פתגמא :

כה ואמר אליהו לנביי בעלא בחרו לכון תורא חד ועבידו קדמיתא ארי אתון סגיאין וקרו בשום טעותכון ואשתא לא תשוון :

כו ונסיבו ית תורא דיהב להון ועבדו וקרו בשום בעלא מצפרא ועד עדן טיהרא למימר בעלא עננא ולית קל ולית דעני ואשתטו על אגורא דעבד :

כז והוה בעדן טיהרא ותיך בהון אליהו ואמר קרו בקל רב ארי אתון אמרין דחלא הוא דלמא שועי ליה או אשתדפא אשתדיף או אורח הות ליה או דלמא

רלבג

בזה ולא היו יודעים לאי זה צד יפנו כי מפני מה שראו שנעצר הטל והמטר מהם בסבת הרעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מחשבתם כי ה' הוא האלהים ולרוב הסתות נביאי הבעל והאשרה היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים. וידמה כי היה הבעל לפי אמונתם מאדים במזל טלה שהוא ביתו והוא ממזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחס אל הבעל והוא האש ומפני זה נתרצו בו העם ונביאי הבעל ומזה שיורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים התגודדם כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם הוא מהדברים המיוחסים למאדים ולזה אמר להם דרך התול שיקראו בקול גדול כי אלהים. הוא מי שיוריד כחו על זה הבעל והוא המשרת העליון ולזה הוא רחוק מאד מכם ועוד סבה אחרת תסבב שלא ישמע אתכם והוא כי שיח וכי שיג לו והנה שיח שרשו נשא כמו פיח שרשו נפח והרצון בו שהעקר כחו ונסתתם מעל פני האדמה כי הסמ"ך והשי"ן ישתתפו מאד בהוראות התיבה אשר הם בהם והנה עקירת כחו תהיה בהיותו בבית מלחמתו או בבית נופל או מה שידמה לזה. או ירצה בשיח עקיר' התנועה והוא בהיותו עומד בין היושר והחזרות ושיג כן שרשו נסג בסמ"ך והוא מענין חזרות כי אז יחלש כחו להתנועע ביושר ולפי שיש בו אלו השנויים בתנועתו אולי ישן הוא עתה שאין לו כח ויקץ עם מה שתעירו כחו כשתקראו לו בקול גדול. או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל למבטים אשר יהיו ממנו למשרתים ואז יתערב כחו בכחם. וכי שיג לו והוא השגת משרת אחר בדרך שידבקו יחד ויתן האחד הכח לשני. וכי דרך לו ר"ל שיפרד מהמבט או מהדיבוק או מביתו או מבית כבודו או שלישותו או זולת זה ממה שידמה לו. אולי ישן הוא עתה שאין לו כח מפני היותו בבית נופל ויקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו הסבות

פירוש נתן לכם כדברו שאמר להם בחרו להם הפר האחד ועשו ראשונה או פירוש אשר נתן להם אחאב כמו שאמר אליהו ויתנו לנו שני פרים ונתנם להם אחאב ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עמהם אמר לו הפר לאליהו אני וחברי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבום אחד הוא עלה לחלק האל ושם האל יתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס' את בוראי אמר לו אליהו לך עמהם כשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני איני זז ממקומי עד שתמסרני בידם הה"ד אשר נתן בידם : ויפסחו על המזבח אשר עשה. תרגם יונתן ואשתטו על אגורא דעבד ופשוטו עשו עצמם כפסחים וכואבי' הולכים ושבים על המזבח ופירוש אשר עשה דרך כלל כמו אשר עשו כלומר אשר עשה ישראל : (כז) ויהתל בהם אליהו . בא דגש כמשפטו והשאר רפים וענינו כי התלוצץ ואמר להם דרך ליצנות קראו בקול גדול : כי שיח וכי שיג . שיח ודברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם ופירוש שיג שרשו נשג מן הסג תסג ומשקלו אם יענה לשמים שיאו ששרשו נשא וכן שיג ששרשו נסג וענינו או יש לו אויבים ורודף אחריהם להשיגם ויונתן תרגם אשתדפא אשתדיף : וכי דרך לו . או הלך לו בדרך לעסק מעסקיו : אולי

ויתנו ג' רפין בקריאה וסי' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם. ויתנו אתו לעשי המלאכה. מן הזרעים ונאכלה ומים : וישימו ג' רפין וסי' וישימו על העצים ואש לא. וישימו וישכילו. וישימו באלהים כסלם : וקראתם ג' ר"פ בקריאה וסי' נמסר בסדר אמור : ראשנה י' וסי' וישם את השפחות. ויהי בלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת. כל הפקודים למחנה יהודה. ויהי לבני אהרן. בחרו לכם הפר האחד. ושלמתי ראשנה משנה. ומדתי פעלתם. במעל הזה ראשנה. והקרב אליו כרשנא. במעל. ומלך. ושלמתי ראשונה כתיב מ"ל בו"ו ואלף. ויהי לבני אהרן ראישנה כתיב ביו"ד בתר אל"ף ושארא ראשנה כתיב חסר וי"ו : מהבקר ג' וסי' נמסר בסוף שמואל : בצהרים י"ב וסי' כי אתי יאכלו האנשים. עד בא יוסף בצהרים. והיית ממשש. ויהי בצהרים ויהתל. כשלנו בצהרים. קומו ונעלה בצהרים. ויצאו בצהרים. ובן הדד שתה שכור. בהור שדד בצהרי'. והבאתי השמש בצהרים. כי עזה עזובה תהיה. ובלילה ימששו בצהרים. איכה תרעה איכה תרביץ :

מצודת דוד

עודיה לא היו יודעים להם : ונביאי וכו' ר"ל עם שאני יחידי והמה מרובים עכ"ז נראה עתה תפלת מי מקובל : (כד) אשר יענה באש . ר"ל התשובה תהיה בדבר הורדת האש : (כה) כי אתם הרבים . והוא דרך המוסר אשר הרבים יבחרו לעצמם ויעשו ראשונה : (כו) אשר נתן להם. אר"ל אחר שבחרו הפר לא רצה ללכת אחריהם עד שאליהו מסרו בידיו : ויפסחו. דלגו על המזבח אשר עשה אחאב או זולתו והדלוג הזה היתה מדרך עבודתם : (כז) כי אלהים הוא. אמר בדרך התול הלא אלהים הוא ויכול הוא לענות כשישמע אבל עדיין לא שמע כי מדבר הוא כעת עם מי או הוא משיג השגות ומעיין בחכמות ועל כי הוא טרוד בדבר מה נבטל ממנו מה השמע בקגא או אולי הוא בדרך ולמרחק המקום לא ישמע ולזה קראו בקול גדול ואז עם כל טרדתו יתעורר ואף אם הוא בדרך מרחוק ישמע בקול גדול :

מצודת ציון

לשון מושאל מסעיף אילן כי המחשבות המה ללב כסעיף אילן : (כג) וינתחוהו. יחתכוהו לאברים כמו ונתח אותה (ויקרא א') : (כו) ויפסחו . ודלגו : (כז) ויהתל . ולעג כמו ואביכן התל בי (בראשית ל"א) : שיח. ענין דבור כמו ישיחו בי (תהלים ס"ט) : שיג . ר"ל השגת דבר חכמה

רדק

אולי ישן הוא : או שמא ישן הוא ואינו שומע אתכם ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול : ויקץ . ביוד אותן לבד ויו"ד השרש נעלמה : (כח) ויתגדדו . כמו לא תתגודדו ענין שריטה בבשר : כמשפטם . כן היה משפטם לעתים כדי לראות הטעם כי אז יענה אותם ויקבל תפלתם או יאות הגדידה ממשפטי העבודה : (כט) ויתנבאו . דברו דברי הבולים שהיה מנהגם לאמר לפני הבעל ותרגומו ואישתטיאו : עד לעלות המנחה. עד שעת קרבן מנחת הערב : ואין קשב. שאם היה להם מקשיב היה עונה אותם קשב כמו והקשיב קשב רב קשב : (ל) וירפא . דרך השאלה אמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים וכן ויואב יחיה את שאר העיר : את מזבח ה' ההרוס. אמר כי מזבח היה שם מקדם שנבנה לשם ה'. ואמרו בדרש כי זה המזבח בנה אותו שאול והוא מה שאמר והנה מציב לו יד והיה זה המזבח הרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שנבנו לשם ה' בשעת היתר הבמות ועתה משפה שעשה ירבעם העגלים מנע מהקריב במקום אחר אלא או בבית אל או בדן והרסו המזבחות כמו שאמר אליהו את מזבחותיך הרסו ובנה אליהו מזבח והקריב עליו בשעת איסור הבמות לצורך שעה ויש מפרשים וירפא את מזבח ה' ההרוס כי בנס שנעשה על ידו שבו בני ישראל בתשובה וזכאו וכאים במזבח ה' שהיה הרוס ונמנע מהם : (לא) כמספר שבטי בני יעקב . שתועיל זכות השבטים בדבר הזה ויענהו השם בתפלתו או להראותם כי שנים עשר שבטי בני יעקב עליהם להיות מחוברים ודבקים בה' להעלות במזבח אחד לא כמו שהיו עושים עתה כי שני השבטים היו מעלים עולה במזבח ה' והשאר במזבח הבעל לפיכך בנה לעיניהם המזבח משנים עשר אבנים וטעם אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי בבית אל שבנה שם יעקב אביהם מזבח לה' נאמר שם ישראל יהיה שמך כדי להגדיל שם זרעו הם יהיו דבקים בו כי ישראל הוא שם שררה כמו שאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ובו במקום שבנה יעקב אביהו מזבח לה' ונאמר לו שם שמך ישראל עשו הם עגל ובנו שם מזבח לבעל . ובדברי רבותינו ז"ל ישראל יהיה שמך למה נאמר כאן לפי שביום שנגלית שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידים בניך להקהל כשאר הגוים ולבנות מזבח ולהקטיר קטורת עליו בשעת איסור הבמו' ואני מתרצ' בדבר : (לב) ויעש תעל'. עשה חפיר' סביב למזבח שילכו בה המים ורוחב התעלה כשיעור מקום

רשי

(כח) ויתגודדו . לשון שריטה בכלי וכן היה ניתוסיקן : (כט) ויתנבאו. ואשתטיאו: (ל) וירפא את מזבח ה' ההרוס . בנה מזבח והזכיר לישראל להיות מזבח ה' שלה על לכם ושנגור בפיכם שם' הרוס ונפגר ובטל שמו והזכרתו מפי כל י' השבטים כך שמעתי פשוטו . ומדרשו שמעתי ששאול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שאמר (שמואל א' ט"ו י"ו) בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ולהלן (ברא־שית ל"ג כ') הוא אומר ויצב שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שבארצם שנעשה לשם שמים ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה הרוס : (לא) אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהי' שמך . למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהי' ממך עתידין בניך להקהל כשאר עמים ולבנות מזבח להקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרצה בדבר כב"ד : (לב) תעלה . פושה"ד בלעז : כבית סאתים . רחבו בית סאתים אלה על חמשים כחצר

רלבג

אשר זכר להם אליהו וזה היה בתפלות השגעון והשטות . הנה זה הוא הבאור הנאו' אלד בזה. ואפשר שנאמר עוד שרצון בזה הוא שאמר להם על צד ההתול קראו בקול גדול אחר שהוא אלהים לפי מחשבתם ויש לו שיח ותפלה ר"ל שיקבל התפלה וכי שיג לו וכל דרך לו ר"ל שיש לו השגת דבר מבוקשו: דרך יתנועע בו להשיגו ובאו' הענין בן אולי פתה ישן הוא ר"ל אחר שיש לו הפעלות התנועה שמא יש לו ג"כ הפעלו' השינה אחרי טרחו בתנועה וייקץ אם תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג. ואמנם הם קראו בקול גדול להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה נתן להם הבחירה שיבחרו הפר האחד.והנה אחר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו על העצים ואם לא ישימו . וידמה שהיה היום ההוא יום מאדים ולזה רצה שיעשו זה בבקר כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המשיכו זה עד שעברה השעה השמינית כי אז תשוב הממשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר השעות . ואפשר שנאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמו שהנחנו אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברי' היוצאים מהטבע כי זה ממה שלא יוכל זולתי השם יתברך לבדו : (כו) ויפסחו על המזבח. ר"ל שהיו הולכים ושבים אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל ענגו : ויתגודדו . ר"ל חתכו בשרם בחרבות וברמחים עד שישפך הדם עליהם : (כט) ויתנבאו עד לעלות המנחה . ר"ל וידברו אלה הדברים ודומיהם : ואין קול ואין עונה ואין קשב . ר"ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קול לעשות בקשתם ולא שפע ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם : וירפא את מזבח ה' ההרום . ר"ל שבזה הפעל העלה רפואה אל מזבח ה' ההרוס בישראל עד שלא היו זובחים לו יתברך כי אם לע"ג או אפשר שהיה שם מזבח בנוי לה' להיותו במת יחיד והרסו אותו בעבד' ע"ג ואז הרסו כל המזבחות שהיו שם לשם ית' כאמרו את מזבחותיך הרסו: (לד) ויעש תעלה . היא חפירה ויעש אותה כבית סאתים זרע כמו שהיה הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע . והנה להפליג כתוספת רצה אליהו לבטחו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והגה עשה זה אליהו מעצמו

מלכים א יח

א"ל רפי והס אֻלַ֛י יָשֵׁ֥ן ה֖וּא וְיִקָֽץ׃ כח וַֽיִּקְרְאוּ֙ בְּק֣וֹל גָּד֔וֹל וַיִּתְגֹּֽדְדוּ֙ כְּמִשְׁפָּטָ֔ם בַּחֲרָב֖וֹת וּבָרְמָחִ֑ים עַד־שְׁפָךְ־דָּ֖ם עֲלֵיהֶֽם׃ כט וַיְהִי֙ כַּעֲבֹ֣ר הַֽצָּהֳרַ֔יִם וַיִּֽתְנַבְּא֔וּ עַ֖ד לַעֲל֣וֹת הַמִּנְחָ֑ה וְאֵֽין־ק֥וֹל וְאֵין־עֹנֶ֖ה וְאֵ֥ין קָֽשֶׁב׃ ל וַיֹּ֨אמֶר אֵלִיָּ֤הוּ לְכָל־הָעָם֙ גְּשׁ֣וּ אֵלַ֔י וַיִּגְּשׁ֥וּ כָל־הָעָ֖ם אֵלָ֑יו וַיְרַפֵּ֛א אֶת־מִזְבַּ֥ח יְהוָ֖ה הֶהָרֽוּס׃ לא וַיִּקַּ֣ח אֵלִיָּ֗הוּ שְׁתֵּ֤ים עֶשְׂרֵה֙ אֲבָנִ֔ים כְּמִסְפַּ֖ר שִׁבְטֵ֣י בְנֵֽי־יַעֲקֹ֑ב אֲשֶׁ֨ר הָיָ֤ה דְבַר־יְהוָה֙ אֵלָ֣יו לֵאמֹ֔ר יִשְׂרָאֵ֖ל יִהְיֶ֥ה שְׁמֶֽךָ׃ לב וַיִּבְנֶ֧ה אֶת־הָאֲבָנִ֛ים מִזְבֵּ֖חַ בְּשֵׁ֣ם יְהוָ֑ה וַיַּ֣עַשׂ תְּעָלָ֗ה כְּבֵית֙ סָאתַ֣יִם זֶ֔רַע סָבִ֖יב לַמִּזְבֵּֽחַ׃ לג וַיַּעֲרֹ֖ךְ אֶת־הָעֵצִ֑ים וַיְנַתַּח֙ אֶת־הַפָּ֔ר וַיָּ֖שֶׂם

Margin notes: ג' ; כ"חד חס' וחד כת מ"ע סופס ; מ"ע . י"ד ; ג' . ג' ; ל' רפי וחד כמספר ; ג' ; ג'

תרגום

דְמוּךְ הוּא וְיִתְּעַר : כח וּקְרוֹ בְּקָל רַב וְאִתְחַמָּמוּ כְּנִימוּסֵיהוֹן בְּסַיְפִּין וּבְרוֹמְחִין עַד דְאִשְׁתְּפִיךְ דְמָא עֲלֵיהוֹן : כט וַהֲוָה כְּמֶעְבַּר טִיהֲרָא וְאִשְׁתַּטִיאוּ עַד לְמִיסַּק מִנְחֲתָא וְלֵית קָל וְלֵית דְעָנֵי וְלֵית דְמַצִית : ל וַאֲמַר אֵלִיָהוּ לְכָל עַמָא אִתְקְרִיבוּ לְוָתִי וּקְרִיבוּ כָל עַמָא לְוָתֵיהּ וּבְנָא יַת מַדְבְּחָא דַייָ דַהֲוָה מְפַגַר : לא וּנְסֵיב אֵלִיָהוּ תַּרְתָּא עַסְרֵי אַבְנַיָא לְמִנְיַן שִׁבְטֵי בְנֵי יַעֲקֹב דִי הֲוָה פִּתְגָמָא דַייָ עִמֵיהּ לְמֵימַר יִשְׂרָאֵל יְהֵי שְׁמָךְ : לב וּבְנָא יַת אַבְנַיָא מַדְבְּחָא בִּשְׁמָא דַייָ וַעֲבַד מְזִיקְתָּא כְּבֵית סָאתָן זַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא : לג וְסַדַר יַת אָעַיָא וְהַדֵים יַת תּוֹרָא

ויבנה ג' וסי' על פי ה' נתנו לו את . ויבנה את האבנים מזבח בשם ה'. ויבנה ערים באשדוד דעויה דד"ה . וא' ויבנה ערי יהודה :

תולדות אהרן ויתגודדו . מכות כח: ויפסל . מקידה ס' נג : וירפא . זוהר פרשה נח : ויעש תעלה . כפתא יח :

מצודת ציון

הכמה : (כח) ויתגודדו . ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד) : כמשפטם . כמנהגם : בחרבות . מלשון חרב : (כט) ויתנבאו . עשו עצמם כמתנבאים : קשב . האזנה כמו והקשיב קשב (ישעיה כ"א) : (ל) ההרס . ענין שבירה ונתיצה : (לב) תעלה . חפירה וכן תעלת

מצודת דוד

אולי ישן . או שמא ישן הוא וכאשר תקראו בקול גדול ייקץ משנתו : (כח) ויקראו בקול גדול . שמעו לדברי אליהו עם כי אמר בהתול ולעג : ויתגודדו . שרטו בשרם בחרבות עד כי נשפך דמם כאשר היה מנהגם לעבדו בענין זה : (כט) ויתנבאו . עשו את עצמם כאלו מדברים בנבואה מתוך האש ולא חדלו מלהתנבאות עד בוא עת העלאת מנחת הערב הוא תמיד של בין הערבים כי אז נלאו ולא התנבאו עוד : ואין קול . אבל אין קול וכו' : ואין קשב . ר"ל וזה לפי שאין מי יקשיב להם כי אינו אלוה : (ל) גשו אלי . לראות שאין הערמה בדבר : וירפא . בא על דרך השאלה לשון רפואה על תיקון בנין ההרס וכן נאמר כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (נחמיה ד') וארוכה גם היא מענין רפואה (ואז"ל שהמזבח הזה בנה שאול ונהרס ע"י עובדי הבעל) : (לא) ישראל יהיה שמך . ע"ש שנאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ויוכל (בראשית ל"ב) וכאלו יתן טעם למה לקח י"ב אבנים ואמר לפי שהם במספר שבטי בני ישראל ולהזכיר זכות ישראל אביהם שגם הוא כמוהו יגלה אלהים אחרים ואמרי נביאי הבעל : (לב) ויעש תעלה . עשה חפירה סביב המזבח

רשי

כחצר המשכן: (לד) כדים מים. להגדיל את הנס: ויצקו. אלישע (יצק) על ידיו ונעשו אצבעותיו כמעיינות ונתמלאה התעלה הוא שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעשה פאם כמים על ידיו: (לו) ובדברך עשיתי. שהקרבתי בבמה בשעת איסור הבמות: (לז) ענני ה' ענני. ענני באש ענני במטר כך ת"י ורבותינו אמרו ענני באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו וגו' כי אתה ה'. ואני עבדך וכשתשלחני לבשרם למתיד לבא יאמינו כי אם היום תענני: ואתה הסבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך הי' להכין לבבם אליך ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסבות את לבם. וכן אמר משה (במדבר ט"ז כ"ט) אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמצות וכן אמר מיכיהו (מלכים א' כ"ב כ"ח) אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי: (לט) ה' הוא האלהים. ולא הבעל

עַל־הָעֵצִים: לד וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ: לה וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם: לו וַיְהִי ׀ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְיךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: לז עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית: לח וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה:

וְשַׁוִּי עַל אָעַיָּא: לד וַאֲמַר מְלוֹ אַרְבַּע כַּדִּין מַיָּא וַאֲרִיקוּ עַל עֲלָתָא וְעַל אָעַיָּא וַאֲמַר תְּנוֹ וּתְנוֹ וַאֲמַר תַּלִּיתוּ וְתַלִּיתוּ: לה וַאֲזַלוּ מַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא וְאַף יַת מְזִיקְתָא מְלֵי מַיָּא: לו וַהֲוָה בְּמִיסַּק מִנְחָתָא וּקְרֵיב אֵלִיָּהוּ נְבִיָּא וַאֲמַר יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין יִתְיְדַע אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִנְתָּךְ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנָא עַבְדָּךְ וּבְפִתְגָמָךְ עֲבָדִית יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין: לז קַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ בְּאֶשָּׁתָא קַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ בְּמִטְרָא וְיִדְעוּן עַמָּא הָדֵין בְּמֶעְבְּדָךְ לְהוֹן נִסָּא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים וְאַתְּ בְּרַחֲמָתָךְ יַתְהוֹן מִשְׁתְּאֵיל לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ לְאַתָּבוּתְהוֹן לְדַחַלְתָּךְ וְאִינוּן יְהָבוּ יַת לִבְּהוֹן פְּלִיג: לח וּנְפַלַת אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכַלַת יַת עֲלָתָא וְיַת אָעַיָּא וְיַת אַבְנַיָּא וְיַת עַפְרָא וְיַת מַיָּא דִּבְמְזִיקְתָא

אברהם יצחק וישראל ד' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא :

תולדות אהרן ויסי כעלות. ברכות ו שבת נה (תענית סה סנהדרין כז) : ענני ה' ענני. ברכות ט תפלה ח (תענית סה) : ואתה הסבות. ברכות ט לג : ואת המים. יומא כה :

רדק

מקום זריעת סאתים ושיעורו חמשים אמה על חמשים אמה: (לד) מלאו ארבעה כדים מים. אמר זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תכבה אף כי תלחך המים וצוה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמר להם שנו ושלשו ושלשה פעמים. ארבעה הם שנים עשר כדי מים כטעם שנים עשר אבנים למספר שבטי בני ישראל ומה שלא צוה לתתם בפעם אחת שנים עשר כדי מים אלא בשלשה פעמים כנגד האבות שהם שלשה שהתפלל לאל ואמר אלהי אברהם יצחק וישראל: ויצקו. צווי שלם ונמשך פ"א הפעל בטעם כמו משכו וקחו לכם צאן ובדרש אלישע יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשרה אצבעותיו כמעינו' ונתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו הה"ד אשר יצק מים על ידי אליהו: (לה) וילכו המים סביב למזבח. המים ששפכו על העולה ועל העצים הלכו על המזבח סביב כי באמצע המזבח היו העצים והעולה: מלא מים. צוה אליהו למלאת מים או הוא בעצמו מלא אותה והמים האלה לבד השנים עשר כדים: (לו) בעלות המנחה. בבי"ת פירוש בשעת מנחת הערב: ובדבריך. כתיב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והענין אחד אלא שזה יחיד וזה רבים וטעם ובדברך שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים או קסמים ואם תענני באש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה וידעו כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך לא כעגלים שהם עובדים ובדברי רבותינו ז"ל ובדברך עשיתי שלא יאמרו אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמו' ובדברך עשיתי בדבורך עשיתי: ענני ה' ענני. הכפל לחזק כמו שהוא בכל המקום שאין לו טעם אחר וכן אל אלהים ה' אל אלהים ה' וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש כמו ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה והדומים להם וי"ת קבל צלותי ה' באשתא קבל צלותי ה' במיטרא כלומר כלל בתפילתו עתה ענין המטר שהיה עתיד להתפלל עליו בו ביום ורבותינו ז"ל אמרו ענני ה' באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי: וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים. וכאשר תשלחני לבשר לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם אחורנית. פירש הגאון רב סעדיה לבם שהיה אחורנית תסב אותו אליך עתה אם תענני ויש מפרשים לבם אחורנית מאמונת הבעל וידעו כי שקר נסכם ויש לומר אם תענני ידעו כי אתה האלהים לבדך ואתה שלא הראית להם עד עתה מופת גלוי שיכירו כי אתה אלהים ידמה שאתה הסיבות את לבם אחורנית. ובדרש אם לא תענני אף אני אהי' כופר ואומר שאתה הסיבות את לבם אחורנית וכן אמר משה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא ה' שלחני וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי ועוד דרשו אתה הסיבות את לבם כי היה לך להכין את לבם לטובה ואין ראוי לסמוך על זה הפי' כי הבחירה נתונה לבני אדם כמו שכתוב הנה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע אדם יבחר במה שירצה ורבותינו ז"ל אמרו גם כן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והחכם הגדול הרמב"ם ז"ל פירש כמשמעו מנעת מהם התשובה לרוב פשעם כדי שיקבלו עונשם על דרך ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והדומים להם ויונתן תרגם וידעון עמא הדין במעבדך להון ניסא וגו' כבעמוד : לסבה

רלבג

לבטחו שהש"י יעשה המופת על ידו כמו שעשה מבן הצרפית כאמרו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים או אולי צוהו השם ית' על זה להסיר ישראל מהחטא הגדול אשר היו בו: (לו) ובדבריך עשיתי את כל הדברים האלה. ר"ל בשליחותך ובמצותך כי ידמה שצוהו על זה כמו שזכרנו ואע"פ שנניח שלא צוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיראה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמ' והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה בעודם מחזיקים ברשעתם כי אז יסור מעצירת המטר התועלת אשר בעבורו היה והוא כדי שישובו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן ויאמרו כי מקרה היה זה לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת הגשמים: (לז) וידעו העם הזה כי אתה ה' הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה ה' הוא אלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיענם הבעל בבא בקשתם הנה זה לא היה מהבעל אבל אותן הפעולות באו מאתך וכאילו הסיבות את לבם אחורנית בהשפע אותם הפעולות מאתך כי הם חשבו שיהיה בסבת הבעל והמשל הנה

מצודת דוד

בשיעור מקום זריעת סאתים זרע בכדי שילכו בה המים להגדיל הנס כמ"ש להלן: (לד) ויצקו. ויצקו וכן עשו ושפכו ועם כי לא אמר כי מעצמו יובן: שנו. שפכו פעם שנית ושפכו פעם שנית: שלשו. שפכו פעם שלישית וכו': (לה) סביב למזבח. כי בהשפך המים על העולה מעל המזבח נשפך המים למטה על כל המזבח סביב מקום המערכה: מלא. או אליהו בעצמו או ע"י מצותו מלאו גם התעלה: (לו) בעלות המנחה. בעת העלאת מנחת הערב הוא התמיד של בין הערבים: ויגש. אל ה' להתפלל: היום יודע. ר"ל כאשר תרד האש יודע היום וכו': בישראל. ר"ל משרה שכינתך בישראל: ואני עבדך. ובהיות הנס הזה על ידי ידעו הכל שאני עבדך נביא נאמן לה' ויאמינו בי לעולם בהנבאי להם: ובדברך וגו' ר"ל מהראוי שתעשה לי הנס הזה כי הלא כל הדברים האלה שעשיתי להגדיל הנס הלא כל מחשבותי בעבור יאמרו דברך ולא למעני עשיתים: (לז) ענני ה'. בהורדת האש: ואתה הסבות וכו'. עבר במקום עתיד ור"ל בהנס הזה תסבב אליך את לבם אשר היה

מצודת ציון

תעלת הברכה (שם י): (לג) ויערוך. ענין סדור: (לח) לחכה. ענין לקיקה כמו ועפר רגליך ילחכו (שם מט) ור"ל

רדק

(לח) לחכה. יבשה אותם עד שלא נשאר בתעלה שום לחות: (לט) ה' הוא האלהים. הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו ה' הוא האלהים: (מ) וישחטם שם. טוב לשחטם כי יד כל העם היתה עמו כשראו זה המופת הגדול: (מא) עלה אכול ושתה. נראה כי היה מתענה לעצירת הגשמים ואמר לו שיאכל וישתה כי עתה ירד הגשם ופירוש מה שאמר לו עלה ר"ל עלה על המרכבה כי הדרך מהר כרמל ליזרעאל ירידה היא לא עליה כמו שאמר אסור ורד וכן אמר הכתוב בעמק יזרעאל בחיל יזרעאל נראה כי מקום עמק הוא אלא פי' עלה על המרכבה או פירושו שיעלה מן הנחל שהיו בו ששחטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך אל העמק אל אהלו אשר נטו לו שם ושיאכל וישתה לא שילך עדיין יזרעאל: כי קול המון הגשם. ועדיין לא היה אלא פירושו כי עתה תשמע קול המון הגשם כי בטח אליהו באל שיתן המטר כמו שאמר לו ואתנה מטר על פני האדמה ועוד כי הרג עובדי הבעל ובטל הע"ג: (מב) ויעלה אחאב לאכול ולשתו'. עלה על המרכבה ללכת יזרעאל לאכול ולשתות וכראותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה יהיה ולפירושינו האחר עלה מן הנחל אל האהל לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל: ויגהר ארצה. כתרגו' וגחין שהתנפל לפני ה' על המטר למהר לתתו בעוד אחאב שם: וישם פניו בין ברכיו. כתיב חסר יו"ד ברכים ומה שאמר וישם פניו בין ברכיו אחר שאמר ויגהר ארצה מתחילה התנפל והשתטח ארצה והתפלל ואח"כ ישב לו וישם פניו בין ברכיו ולא רצה לקום עדיין מתפילתו עד שידע אם יש סימן מטר לפיכך אמר לנערו הבט דרך ים בעוד שהי' הוא בתפילתו או פי' וישם פניו ויגהר ארצה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים ורגלי' אלא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל: (מג) עלה נא. אולי לא עלה נערו עמו אל ראש ההר, או אם עלה עמו היה בראש ההר מקום גבוה יותר מאותו מקום שהיה בו אליהו ואמר לו הבט דרך ים והוא צד המערב כתרגום או פי' ים ממש כי הר הכרמל קרוב לים ומן הים יעלו העננים לפיכך אמר לו הבט דרך ים: שוב שבע פעמים. ז' פעמים אמר לו שוב כי לא היה רואה בכל פעם שום סימן עד השביעית: (מד) עלה אמר אל אחאב. אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות היה מקום גבוה בהר: אסור ורד. פי' אסור מרכבה ורד ללכת ליזרעאל מהר שלא יעצרכה הגשם כל כך ויהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך: יעצרכה. בה"א כמו והיו לאות על ידכה כמו הנלכת עמכם ולא יעטכה והדומים לסם: (מה) ויהי עד כה ועד כה. בין כך ובין כך כלומר בעוד שהיה אוסר מרכבתו ויורד מן המקום

רשי

הבעל האלהים: (מב) ויגהר ארצה. וגחין לארעא להתפלל על הגשמים: (מג) דרך ים. אם תראה ענן עולה מן הים: (מד) אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך: (מה) עד כה ועד כה. בתוך שהלך הנער ובתוך שאמר המרכבה והשמים התקדרו: (מו) ויד ה'. רוח גבורה מן קדם ה' ויתלבש כח לרוץ לפני המרכבה ברגליו שלא ילך

רלבג

הנה היתה אמונתם כי בעבדם הבעל יתן הארץ יבולה הנה בתת הארץ יבולה שהיה מגיע מהש"י בתפלתו לסלחון הבעל לחשבם כי אלהו נכוה זה: (מ) ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. יתכן שצוה העם לשחוט אותם שם. ואפשר שהוא בעצמו שחט אותם בקנאו לש"י כמו שהרג שמואל את אגג בידו והרג פנחס זמרי וכזבי בידו בקנאותו לש"י וזהו היותר נאות: (מא) עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם. ר"ל שקודם השלימך לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והנה אמר לו שיעלה לפי שהעיר ההיא הסמוכ' להר הכרמל היתה יותר גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישראל והנה בטח אליהו בש"י שיעשה זה או ידע זה בנבואה: (מב) ואליהו עלה אל ראש הכרמל. ידמה שהנה עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עבים עולים מצד המערב או אולי היה האויר במקו' ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שידבק בו השפע האלהי: ויגהר ארצה. ר"ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש"י עם זה ההכנעה וההכנעה כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש"י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקר בזה הנער: (מג) עלה נא הבט נא דרך ים. ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים אם יראה דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מספי' אליהו לבשר עצמו מהמנע הגוף המעצר אותו עד יראה בסימן ששמע השם תפלתו ולזה לא היה אליהו בעצמו יכול לסביט זה והנה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה הי' קורא לנערו שיביט דרך ים אם יראה שום ענן והנה אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעי' שאמר לו שהנה רואה עב קטנ' כבף איש עולה מים. והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא בני ישראל ראויים מצד עצמם שיגיע להם הש"י זה הטוב של דרך המופת ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך. אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתמור עצירת המטר שהביא הש"י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר מהר כדי שיכירו כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר גלוי בא המטר מהר ששבו אל ה': (מד) אסור ורד ואל יעצרכה הגשם. ר"ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם פה לרכוי אסור המרכבה מהר ורד ליזרעאל קודם בא הגשם: (מה) וירכב אחאב וילך ליזרעאל. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם

לט וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים׃ מ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לָהֶם תִּפְשׂוּ׀ אֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אַל־יִמָּלֵט מֵהֶם וַיִּתְפְּשׂוּם וַיּוֹרִדֵם אֵלִיָּהוּ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם׃ מא וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב עֲלֵה אֱכֹל וּשְׁתֵה כִּי־קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם׃ מב וַיַּעֲלֶה אַחְאָב לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלִיָּהוּ עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר אַרְצָה וַיָּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּו׃ מג וַיֹּאמֶר אֶל־נַעֲרוֹ עֲלֵה־נָא הַבֵּט דֶּרֶךְ־יָם וַיַּעַל וַיַּבֵּט וַיֹּאמֶר אֵין מְאוּמָה וַיֹּאמֶר שֻׁב שֶׁבַע פְּעָמִים׃ מד וַיְהִי בַּשְּׁבִעִית וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָב קְטַנָּה כְּכַף־אִישׁ עֹלָה מִיָּם וַיֹּאמֶר עֲלֵה אֱמֹר אֶל־אַחְאָב אֱסֹר וָרֵד וְלֹא יַעַצָרְכָה הַגָּשֶׁם׃ מה וַיְהִי׀ עַד־כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם גָּדוֹל וַיִּרְכַּב

ג' חס' · ג' · ג' דגשים · ג' · ברכיו קרי · כ' חס' · כ' חס' קדמאה · כ' רגל ענל · ג' לומ"ע ס"ת · י"ג עד ועד

לְחֵיכַת׃ לט וַחֲזוֹ כָּל עַמָּא וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וַאֲמַרוּ יְיָ הוּא אֱלֹהִים יְיָ הוּא אֱלֹהִים׃ מ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְהוֹן אֲחוּדוּ יָת נְבִיֵי בַעְלָא גְּבַר אַל יִשְׁתֵּיזֵיב מִנְהוֹן וַאֲחַדוּנוּן וַאַחְתִינוּן אֵלִיָּהוּ לְנַחְלָא דְקִישׁוֹן וְנַכְסִינוּן תַּמָּן׃ מא וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב סַק אֱכוֹל וּשְׁתֵי אֲרֵי קָל אִתְרְגוּשַׁת מִטְרָא׃ מב וּסְלֵיק אַחְאָב לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וְאֵלִיָּהוּ סְלִיק לְרֵישׁ טוּרָא דְכַרְמְלָא וּגְחִין לְאַרְעָא וְשַׁוִּי אַפּוֹהִי בֵּין בִּרְכּוֹהִי׃ מג וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ סַק כְּעַן סְכִי לְאוֹרַח מַעַרְבָא וּסְלִיק וּסְכָא וַאֲמַר לֵית מִדַּעַם וַאֲמַר תּוּב שְׁבַע זִמְנִין׃ מד וַהֲוָה בְּזִמְנָא שְׁבִיעֵיתָא וַאֲמַר הָא עֲנָנָא סְלִיק זְעֵירָא כְּפִיסַת יַד גְּבַר סָלֵיק מִמַּעַרְבָא וַאֲמַר סַק אֱמַר לְאַחְאָב אַזְדָּרַז וְחוּת וְלָא יְעַכְּבִינָךְ מִטְרָא׃ מה וַהֲוָה עַד דְּמִזְדָּרַז וְנָחִית וּשְׁמַיָּא אִתְחַפִּיאוּ עֲנָנָא וְרוּחָא

ימלט י"ג וסימן ויאמר אליהו להם תפשו את. ויבאו לעשות זבחים ועלות. היקח מגבור מלקוח. גם שבי גבור יקח. וצדקיהו מלך יהודה. ראיתי את ה' נצב. אל ינוס הקל. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל: עד כה ועד פת חד מן י"ג פסוקין בקריאה את בהון עד ועד וסימ' עד. אנה ינאצוני העם הזה. ישלח ה' בך את המארה את המהומה. וירד ימה אל גבול היפלטי. והערבה עד ים כנרת. ויהמם ה' לפני ישראל. ויהי עד כה ועד כה והשמים. ואל תתנו דמי לו. עד יכונן ועד לא ישוב חרון אף ה' קדמא. לא ישוב חרון אף ה' עד תניינא. ונעו מים עד ים. ותכן כל מלאכת שלמה דד"ה. רק הכהנים היו למעט. ויקבלון מלכותא קדישי עליונין. אחריו החזיק מלכיה. אחריו החזיק בנוי בן חנדד. ואמר אליהם לא יפתחו שערי. כי גדול עד שמים חסדך:

מצודת ציון

ור"ל שרפה הכל כהלוקק בלשון: (מ) תפשו. אחזו לכל יברחו: (מב) ויגהר. ענין השתטחות כמו ויגהר עליו (מ"ב ד'): (מג) אין מאומה. אין כלום: (מד) אסור. קשור הסוסים להמרכבה: יעצרכה. יעכב אותך כמו אם העצרני לא אוכל (שופטים י"ג): (מה) התקדרו. נחשכו כמו

מצודת דוד

היה עד הנה לתורמים להסמות ממך: (לט) ויפלו על פניהם. להשתחות לה'. ה' הוא האלהים וגו'. הכפל בא לחזק: (מא) עלה אכול ושתה. כלומר הואיל ושבו כולם ואמרו ה' הוא האלהים. לזה עלה מעתה ואכול בשמחה לנחך ושהה ללב טוב ייתך כי הנה ישמע קול המון הגשם: (מב) ראש הכרמל. בראש הר הכרמל: ויגהר ארצה. השתחה לארץ ואח"ז קם ושם פניו בין ברכיו להתפלל על המטר ולזה בס' אמר לו ואתנה מטר וגו' ר"ל השתדל למהר לתתו בעוד אחאב שם ועל כי היה בפוח

רשי

ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות: וישנס מתניו. כמו ויאזור ואין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז נזדרז כגבור: (ב) כה יעשון אלהים. כמו שעשית לנביאי הבעל: (ד) רותם. יינב"ר בלעז: ויאמר רב. סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטריף כדין: (ו) רצפים. פחמים וכן ובידו רצפה (ישעיה ו' ו'):

רדק

במקום אשר אכל שם וי"ת והוה כד דמיזדרז ונחית: התקדרו עבים ורוח. חשכו מפני העבים והיה רוח והרוח סימן למטר ותרגום אתחפיאו עננא ורוחא. (מו) ויד ה' היתה אל אליהו. כתרגומו ורוח גבורה מן קדם ה' הות עם אליהו וזריז חרציה כי כח וגבורה נוסף לו שהרי אחאב כבר רכב והוא הלך אחריו ברגלי והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל: וישנס. ויחגור ולמדו רבותינו ז"ל מזה ואמרו לעולם תהא אימת מלכות עליך שהרי אליהו שנס מתניו ורץ לפני אחאב: באכה. כן דרך המקרא להורות המקום כמו באכה מנית באכה אשור' וכן כלם וכנוי הכ"ף כנגד יודע המקום: (ב) כה יעשון אלהים וכה יוסיפון. דרך שבועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף ואמר בלשון רבים כי דעתה אל האלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן התימה מה שתרגם יונתן כדין יעבדון דחלתא דה' ובנסחא טובה מצאתי כדין יעבדון דחלתאי וזה הוא האמת והנוסחא שכתוב בהם דחלתא דה' טעות סופר הוא: (ג) וירא ויקם. ראה עצמו בסכנה והלך ונמלט אל נפשו והמפרשים וירא כמו ויירא לא ידעתי למה ועוד כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יונתן תרגם וחזא וקם ואזל לשיזבא ית נפשיה: ויבא באר שבע אשר ליהודה. לא נאמר אשר ליהודה אלא בעבור באר שבע אשר נמצא בנחלת בני שמעון כי הוא אותו הכתוב ג"כ בנחלת בני יהודה. וכבר פירשתי כי שתיהן אחד ולפי שנחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה מנה אותו עם יהודה ומנאו עם שמעון אלא אמר אשר ליהודה כלו' יצא לו מתחת רשות אחאב ומארצו והלך לו אל ארץ יהוד' מפחדו מאיזבל: (ד) והוא הלך במדבר. אפי' בארץ יהוד' לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן הישוב והלך לו במדבר במקום שלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחייו או יראה אליו דבר ה' מה יעשה: תחת רותם אחת. אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר יראה יותר ורותם מן גחלי רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שפל שגחלתו חמה מאד יש מפרשים שהוא שלועזין אותו זניסט"ה ויש אומרין שהוא שלועזין יניבר"ו: ויאמר רב. כלומר רב לי עוד בעה"ז ואני בו בסכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרף כדין: כי לא טוב אנכי מאבתי. נראה כי ארכו ימיו יותר מימי אבותיו וזה ראיה לאומר פנחס זה אליהו: (ה) תחת רותם אחד. ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא באותו המדבר מחסה

מלכים א יח–יט

אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה׃ מו וְיַד יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃

יט א וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃ ב וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם׃ ג וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃ ד וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי־לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃ ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ ו וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים

תרגום

וַהֲוָה מְטַר סַגִּי וּרְכִיב אַחְאָב וַאֲזַל לְיִזְרְעֶאל׃ מו וְרוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת עִם אֵלִיָּהוּ וְזָרֵיז חַרְצֵיהּ וּרְהַט קֳדָם אַחְאָב עַד דְּאָתָא לְיִזְרְעֶאל׃ א וְחַוִּי אַחְאָב לְאִיזֶבֶל יָת כָּל דִּי עֲבַד אֵלִיָּהוּ וְיָת כָּל דִּקְטַל יָת כָּל נְבִיֵּי שִׁקְרָא בְּחַרְבָּא׃ ב וּשְׁלַחַת אִיזֶבֶל אִזְגַּדָּא לְוַת אֵלִיָּהוּ לְמֵימַר כְּדֵין יַעַבְדוּן דַּחַלְתָּאֵי וּכְדֵין יוֹסְפוּן אֲלָהִין כְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר אֲשַׁוֵּי יָת נַפְשָׁךְ כְּנַפְשָׁא דְּחַד מִנְּהוֹן׃ ג וַחֲזָא וְקָם וַאֲזַל לְשֵׁיזָבָא נַפְשֵׁיהּ וַאֲתָא לִבְאֵר שֶׁבַע דִּי לְשִׁבְטָא יְהוּדָה וּשְׁבַק יָת עוּלֵימֵיהּ תַּמָּן׃ ד וְהוּא הֲלֵיךְ בְּמַדְבְּרָא מַהֲלַךְ יוֹמָא וַאֲתָא וִיתֵיב תְּחוֹת רִתְמָא חַד וּשְׁאֵיל יָת נַפְשֵׁיהּ לִמְמָת וַאֲמַר סַגִּי לִי אַרְכָּא עַד אֵימָתַי אֲנָא מִטְּרַף כְּדֵין כְּעַן יְיָ סַב נַפְשִׁי אֲרֵי לָא טַב אֲנָא מֵאֲבָהָתִי׃ ה וּשְׁכִיב וּדְמוּךְ תְּחוֹת רִתְמָא חַד וְהָא דֵין מַלְאֲכָא קָרֵיב בֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ קוּם אֱכוֹל׃ ו וְאִסְתְּכִי וְהָא אִסָּדוֹהִי חֲרָרָא

רלבג

קודם באו ליזרעאל: (מו) ויד ה' היתה אל אליהו. ר"ל שכבר בא אליו דבר ה' שיעשה זה ר"ל לשנס מתניו ולרוץ לפני אחאב עד שבא אחאב ליזרעאל והנה שנום מתניו הוא שסגר מתניו בדרך שיתכן לו לרוץ בזולת נזק באבריו הפנימיים מפני חוזק התנועה: (א) את כל אשר עשה אליהו. הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה אחבה לבאון כי ה' הוא האלהי' ומה שעשה מהבאת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב. ידמה שהודיע לה שהוא צוה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושחטם שם כאילו רצה שלא יטמא דמם את הארץ ולזה נשפך דמם אל הנחל שיוליכהו למקום רחוק: (ב) כה יעשון אלהים. אמרה זה בלשון רבים לרבוי האלוהות אשר היו עובדים להם: (ג) וירא ויקם וילך אל נפשו. ר"ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה לסמוך על הנס אבל קם תכף והלך למלט את נפשו: ויבא באר שבע אשר ליהודה. ר"ל שכבר היה למלך יהודה ולזה בא שם להמלט מיד איזבל ואע"פ שבא לנחלת בני שמעון הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר ההיא תחת מלך יהודה או אולי במלחמות שנלחמו מלכי יהודה עם מלכי ישראל לקחו מלכי יהודה העיר הזאת: (ד) והוא הלך במדבר דרך יום. בחר ללכת במדבר כדי שלא יראהו איש שיוכל להגיד זה לאיזבל: וישב תחת רותם אחד. הוא עץ שפל גיניסט"ה בלעז: וישאל את נפשו למות. הנה מחוזק הרעב היה בוחר במות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהש"י שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הגבלה מן החיים: (ו) עוגת רצפים. ר"ל

יעשון ה' בקריאה וסי' והזהרת אתהם את החקים ואת התורות. ועלי זקן מאד. ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר. בן הדד דמלכים. הבה אפרים שרשם יבש: ז' מלין כתיב תי"ו ולא קרינן וסי' באחת ובאנו אליו באחת המקומות. אחת תחת רתם אחת. המומתים ותקח יהושבע בת המלך. ארבעת ואתה בן אדם כה אמר ה'. בשנת ויהי בשנת התשיעית למלכו צדקיהו. בשנת הדבר אשר היה אל ירמיהו. התפלשתי בגת אל תגידו:

תולדות אהרן ויד ה'. זבחים קב מנחות לא כל הפרשה עקידה שער סד: וירא ויקם. זוהר ויגש: וישב. זוהר תצא: וישאל. זוהר ויגש:

מצודת דוד

במקום שיקובל תפלתו אמר לאחאב מתחילה כי קול המון הגשם: (מג) עלה נא. עמי מתחילה אל ראש הכר: הבט דרך ים. ראה לפאת המערב אם נראה עבים עולים ובעלותו לא ראה להכנות אנה ואנה עד עת תקובל תפלתו: שוב שבע פעמים. ר"ל שבעה פעמים אמר לו לשוב ולהביט: (מד) אסור ורד. אסור המרכבה ורד לביתך לבל יעכב אותך הגשם כי אם תמהה עוד תהיה מעוכב מן הגשם: (מה) עד כה ועד כה. בין כך ובין כך ר"ל בעוד שאסר המרכבה וירד ממקומו השכו השמים בגבוי העבים ונשב הרוח ויהי הגשם: וירכב. עם שהיה הגשם: (מו) ויד ה'. ר"ל רוח גבורה מה': וישנס. חגר מתניו להיות מזורז ביותר ורץ ברגלי לפני מרכבת אחאב עד המקום אשר יבואו בו ליזרעאל ועשה זאת לחלוק כבוד למלכות: יט (א) אשר עשה. בהרדת האש והגשם: (ב) כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה ונזמה ולא אמרה וכאילו אמרה כהשבועה ההיא יעשון וכו' ועוד יוסיפו כובה כי כעת מחר וכו' ואמרה בלשון רבים כי עבדה לבעל ולאשרה: אחד מהם. מנביאי הבעל: (ג) וירא. ראה עצמו בסכנה: אל נפשו. בעבור למלט נפשו: אשר ליהודה. ואינם ממשלת אחאב: (ד) תחת רותם. לאסות בצלו:

מצודת ציון

שמש וירח קדרו (יואל ב'): (מו) וישנס. ענין חגורה ואין לו דומה: עד באכה. עד אשר תבוא וכאילו ידבר למול היודע המקום: (ב) כעת. הכ"ף באה לאמתת הדבר: (ד) רתם. שם אילן שגחליו תמיד חמים מאד וכן גחלי רתמים (תהלים ק"כ): (ו) מראשותיו. סמוך לראשו: עוגת

ויפאל

רדק

מחסה אחר שישכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו: והנה זה מלאך. אינו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד אלא יבאו שניהם למהירו' הזמנת הענין כלומר תכף שישן בא אליו המלאך ונגע בו והעירהו משנתו ויאמר לו קום אכול:

(ו) עוג' רצפי'. עוג' אפוי' בגחלי': ויאכל וישת. לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים: (ז) כי רב ממך הדרך. והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעים לילה עד הר חורב ונתיישר לו הדרך שם כמו לארון שאמר וישרנה הפרות בדרך וגו' וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה לו דבר ה' שבאותו ההר נגלה תחלה למשה ובו נגלה הכבוד ונתן תורה לישראל או היתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה: (ח) בכח האכילה ההיא. לא היה זה כנס משה רבינו כי בו נאמר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא אמר שעמד בכח האכילה ובאליהו אמר בכח האכילה כלו' שנשתהא המאכל באצטומכא ולא בשלה אותו הכח המבשלת ולא משכה אותו כח המושך ונזון הגוף באותו מאכל ארבעים יום וארבעים לילה: (ט) ויבא שם אל המערה. מערה היתה בהר סיני ועליה נאמר ושמתיך בנקרת הצור כמו שתרגם אונקלוס במערת טינרא: מה לך פה אליהו. טעם השאלה תחלת הדברים לשמוע המענה כדרך לשון בני אדם וכן שאלת מה לך הים כי תנוס מפני התשובה אי הבל אחיך הרצחת גם ירשת הראית כי נכנע אחאב ואע"פ שהוא יודע לב בני האדם וכן ויאמר לו איכה מה זה בידך וכן ענין מה לך פה למה יצאת ממקומך מה יש לך פה: (י) קנא קנאתי לה'. הקנאה שקנאתי לשם ה' והרגתי נביאי הבעל המתעי' את ישראל עד שעזבו בריתך שכרת עם בני ישראל בהר סיני. ובדרש בריתך שבטלו מהם ברית מילה אותה הקנאה גרמה לי לצאת ממקומי לברוח מפני איזבל ולבא פה: את מזבחותיך הרסו. כמו שאמר למעלה את מזבח ה' ההרוס: ואת נביאיך הרגו בחרב. כמו שאמר למעלה בהרוג איזבל את נביאי ה': ואותר אני לבדו. והלא נותרו המאה שהחביא עובדיה אלא לפי שלא היו נודעים הרי הם כאילו אינם: (יא) צא ועמדת בהר. נראה כי

רשי

אל המער'. היא נקרת צור שעמד בה משה (שמות ל"ג כ"ב): (י) את מזבחותיך הרסו. במות יחיד הנעשות לשם שמים שהרי מזבח בית הבחירה בירושלים היה: (יא) ורוח גדולה. משרית מלאכי רוחא: ברעש. משרית מלאכי זיעא: (יב) אש. משרית מלאכי אשא: קול דממה דקה. קל דמשבחין בחשאי אבל בנביאי א"ה אומר דממה וקול אשמע (איוב ד' ט"ז) דממה

וצפחת מים ויאכל וישת וישב
וישכב: ז וישב מלאך יהוה שנית פסק
ויגע־בו ויאמר קום אכל כי רב ממך
הדרך: ח ויקם ויאכל וישתה וילך ל'
בכח האכילה ההיא ארבעים יום ל'
וארבעים לילה עד הר האלהים
חרב: ט ויבא־שם אל־המערה וילן י"ב בליש"י
שם והנה דבר־יהוה אליו ויאמר לו נא ויגש זק
מה־לך פה אליהו: י ויאמר קנא כ"ב חס'
קנאתי ליהוה אלהי צבאות כי־ י"ב דסמי'
עזבו בריתך בני ישראל את־
מזבחתיך הרסו ואת־נביאיך ג' ב' חס' וא' מ"ג. ג'
הרגו בחרב ואותר אני לבדי
ויבקשו את־נפשי לקחתה:
יא ויאמר צא ועמדת בהר לפני יהוה
והנה יהוה עבר ורוח גדולה וחזק ד' דסמי'. ב'
מפרק הרים ומשבר סלעים לפני
יהוה לא ברוח יהוה ואחר הרוח ג' קמץ
רעש לא ברעש יהוה: יב ואחר הרעש
אש לא באש יהוה ואחר האש קול

מעפפא וצלוחיתא דמיא
ואכל ושתי ותב ושכיב:
ז ותב מלאכא דיי תנינות
וקריב ביה ואמר ליה קום
אכול ארי סגי מנך
אורחא: ח וקם ואכל
ושתי ואזל בחילא
דאכילתא ההיא ארבעין
יממין וארבעין ליליון עד
דאתא לטורא דאתגלי
עלוהי יקרא דיי לחורב:
ט ועל תמן למערתא ובת
תמן והא פתגמא דיי עמיה
ואמר ליה מה לך כא
אליהו: י ואמר קנאה
קניתי קדם יי אלהא צבאות
ארי שבקו קימך בני ישראל
ית מדבחך פגרו וית נביך
קטלו בחרבא ואשתארית
אנא בלחודי ובעו ית
נפשי למקטלה: יא ואמר
פוק ותקום בטורא קדם
יי והא יי מתגלי וקדמוהי
משרית מלאכי רוחא
מפרקין טוריא ומתברין
כיפיא קדם יי ולא במשרית
מלאכי רוחא שכנתא דיי ובתר משרית מלאכי רוחא משרית מלאכי זיעא ולא
במשרית מלאכי זיעא שכנתא דיי: יב ובתר משרית מלאכי זיעא אשתא ולא
במשרית מלאכי אשתא שכנתא דיי ובתר משרית מלאכי

רלבג

ר"ל עוגה שנאפית ברצפי אש: (ח) וילך בכח האכילה ההיא. ר"ל בכח שקנה מהאכילה ההיא הלך ארבעים יום וארבעים לילה ואולם אמר שקנה הכח מהאכילה ההיא כי קודם האכילה היה חלוש מאד והיה קרוב מאד למות מפני הרעב. והנה בא בדרך המדבר עד הר חורב שנתנה בו התורה לישראל: (ט) ויבא שם אל המערה וילן שם. ידמה שבהר היתה מערה בהר חורב ולן שם אליהו: והנה דבר ה' אליו ויאמר. אחשוב כי בתחלה בא אליו דבר ה' על דרך הנבואה ושאל לו הש"י מה לך פה אליהו ואע"פ שכבר ידע זה הש"י על דרך אמרו לקין אי הבל אחיך והנה השיב אליהו כי הוא מקנא לש"י כי בני ישראל עזבו את ברית התורה והרסו מזבחות הש"י כי לא רצה לעבוד כי אם אלהים אחרים והרגו נביאי השם בחרב כי כבר הרגה אותם איזבל כמו שקדם ונשאר אליהו לבדו מן הנביאים הידועים לה ובקשה להרוג אותו וכאילו שאל מהש"י על זה שיקום נקמתו על אלו הרעות שעשו ישראל והנה קרה זה לאליהו מרוב כעסו על חטאת ישראל או אמר לו הש"י שיצא ויעמוד בהר לפני ה' ר"ל כי כשיראה לו כבוד ה' אז יצא מהמערה וידמ' שכבר עשה זה הש"י כדי שיבקש אליהו רחמים על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם כי היה רצון הש"י להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים כמו הרוח הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים: (יא) ולא היה ברוח ה'. כי אין מדרך הש"י שיביא הרעות אם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי שנתבאר לש"י שלא יהיו מקבלי' תוכחת לא רצה לענוש על אלו החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישובו מדרכם הרעה. והנה היה אחר הרוח רעש והוא תנועה כי הוא כלי להפכת הארצות: ואחר ג"כ שלא ברעש ה' כמו שזכרנו ברוח

והנה ת' ד' בקריאה וסי' צא ועמדת מהר לפני. ויען השליש תגיינא דפסוק נמסר בריש סדר ויצא: ברוח ג' קמצין וסי' מפרק הרים. ותבנית כל אשר היה ברוח בר"ה. אין אדם שליט ברוח לכלוא:

תולדות אהרן מה לך. זוכר תשא: כי עזבו. מקרים מב פ' כה וס' ל: ומשבר סלעים. מקידס שמר עג זוכר ע: לא ברוח ה'. חגיגה טו: ואחר הרעש. ברכות שם: ואחר האש. חגיגה שם:

מצודת ציון

עוגת. פררס: רצפים. אפויה ע"ג גחלים כמו ובידו רצפה (ישעיה ו'): (ט) פה. הנה: (י) קנא קנאתי. נקם נקמתי וכן בקנאו את קנאתי (במדבר כ"ה): (יא) מפרק. משבר כמו ופרקינן יפרק

מצודת דוד

וישאל. שאל מה' לקחת נפשו ולמות בידי שמים: רב עתה. ר"ל הואיל ואני עתה בלער הנה נחשבים לי ימי למרובים ואין לי חפץ בהם ולכן קח נפשי כי לא לעולם אחיה כי לא טוב אנכי מאבותי להנצל מן המיתה ואם כן מה לי עתה מה לי לאחר זמן: (ה) וישכב וכו'. ר"ל אף כשבא לשכב וליישן בהתכפפות רגליו לא מצא שנים יחד לחסות בצילם כל אורך הגוף: והנה זה. הלשון הזה יורה למהירות הדבר לומר מיד כשישן בא אליו המלאך וכן קול דודי הנה זה בא (ש"ה ב'): נוגע בו. להקיצו משנתו: המצא מה לאכול ולזאת קום ואכול שוב ואכול ממנו השבע זמן רב: (ז) כי רב ממך הדרך. ר"ל הדרך שאתה רוצה ללכת בה היא מרחק רב משם ולא תמצא מה לאכול: (ח) בכח האכילה ההיא. ע"פ גם לא נתעכלה במעיו כל הזמן ההוא: עד הר. עד בואו להר האלהים והוא הר חורב: (ט) אל המערה. שעמד בה משה וכמ"ש ושמתיך בנקרת הצור (שמות ל"ג) ותרגומו במערת טינרא: מה לך פה. למה באת הנה ובא השאלה בדרך לשון בן אדם השואל בכדי להכנס עמו בדברים ודוגמתו אי הבל אחיך (בראשית ד'): (י) קנא קנאתי לה'. מקנא הייתי קנאת ה' להרוג נביאי הבעל ולעצור המטר על אשר עזבו בריתך וכו': הרסו. כמ"ש למעלה וירפא את מזבח ה' ההרוס: לבדי. כי מאה הנביאים שהחביא עובדיה אינם ידועים להם: ויבקשו וכו'. כאומר לזה באתי הנה להתפלל במקום המקודש לקחת נקמתי מהם: (יא) צא. עתה לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה' כי כבוד השכינה

כי פתח המערה היה בשיפוע ההר או בראשו לא בתחתית ההר שהרי אמר לו צא ועמדת בהר והוא עמד פתח המערה : והנה ה' עבר. פי' כבוד ה' עבר לפניו כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויעבור ה' על פניו ועבר לפניו תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח ה' כלומר הכבוד ההוא לשעתו ומה שאמר מפרק הרים ומשבר סלעים דרך הפלגה ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר עדיין ואחר עבור הרוח היה רעש שרעש ההר ואמר לו הקול כי הכבוד איננו באש ואחר עבור האש עבר הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כשומעו קול דממה דקה: (יג) וילט פניו באדרתו. כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויסתר משה פניו ופי' ויצא ויעמד פתח המערה כששמע קול דממה דקה בא ועמד בהר פתח המערה וכסה פניו כמו שאמר לו הדבר צא ועמדת בהר לפני השם ר"ל שיעבור הכבוד ומתוך אותו הקול דממה יצא אליו קול דבר שאמר לו מה לך פה אליהו ופירוש קול דממה דקה קול נמוך וי"ת הפסוק כן והא ה' מתגלי וקדמוהי משריית מלאכי רוחא מפרקין טוריא ומתברין כיפיא קדם ה' וגו' כבעמוד ויש לשאול מה היה כל זה הענין ולא אמר לו מה יעשה עד שהביאו אל הר חורב והראה לו כל זה הכבוד. והנראה בעיני כי כל זה היה גמול המעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם ה' בתוך בני ישראל והחזירם למוטב עד שאמרו כלם ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים והרג נביאי הבעל גמלו האל בצדקו והביאו אל מקום הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה וצריך להתבונן ברוח וברעש ובאש ובקול דממה דקה: וילט פניו. כסה פניו כמו לוטה בשמלה פני והב…

דְּמָמָה דַקָּה: יג וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ: יד וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ:

טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם: טז וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה

קָל דִּמְשַׁבְּחִין בַּחֲשַׁאי: יג וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֵלִיָּהוּ וּכְרִיךְ אַפּוֹהִי בְּשׁוֹשִׁיפֵיהּ וּנְפַק וְקָם בִּתְרַע מְעַרְתָּא וְהָא עִמֵּיהּ קָלָא וַאֲמַר מַה לָךְ כָּא אֵלִיָּהוּ: יד וַאֲמַר קַנָּאָה קַנֵּיתִי קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֲרֵי שְׁבַקוּ קְיָמָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַדְבְּחָךְ פַּגַּרוּ וְיָת נְבִיָּךְ קְטַלוּ בְּחַרְבָּא וְאִשְׁתְּאָרִית אֲנָא בִּלְחוֹדִי וּבְעוֹ יָת נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ: טו וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אֱזֵיל תּוּב לְאוֹרְחָךְ לְמַדְבְּרָא דְּדַמֶּשֶׂק וּתְהָךְ וְתִמְשַׁח יָת חֲזָאֵל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל אֲרָם: טז וְיָת יֵהוּא בַּר נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְיָת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט מִמֵּישַׁר מְחוֹלָה

ויאמר ה' אליו ו' ר"פ בקריאה וסי' מי שם פה לאדם או מי ישום. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העם. קרא שמו יזרעאל:

תולדות אה"ן ויבקשו. ע"כ בעקידה שער פח: ומשחת את חזאל. ע"כ בעקרים פ' ל:

דממה היתה לשכח. ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה דטינטיסמג"ט בלעז ואין שומעין הקול ממש: (יג) וילט פניו. וכריך אפוהי וכן הוא אומר לוטה בשמלה (שמואל א' כ"א ט'): (טז) תמשח לנביא תחתיך. אי אפשי בנביאותך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: ימית

רלבג

ברוח: (יב) והנה אחר הרעש אש שהוא יותר מזיק. וזכר ג"כ כי לא באש השם לסבה שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש"י אך הסתיר פניו מהם ועזבם כמו מטרה לחצי הרעות הנכונות לבא עליהם היה זה כן לפי שהרעו' הבאות על צד הקנאת המוסר לא יועילו להם הלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש"י: והנה אחר האש קול דממה דקה. ר"ל קול נמוך מהש"י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה העיר בזה כי אחר נפלם באלו הרעות ולא ירגישו שטותיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהשם ית' אך לא יהיה שלם באופן שהיה מביא השם ית' המוסר לישראל במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישי' תכף כי בסבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול והשתיקה. וידמה כי מרוב כעס אליהו על רוב חטאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב באופן שאמר בראשונה: (יג) ויהי כשמוע אליהו. ר"ל כשמוע אליהו קול הש"י הסתיר פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא מהמערה כמו שצוהו השם ית' ועמד פתח המערה: (טו) ויאמר ה' אליו לך לדרכך מדברה דמשק. ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ומשם ימשח חזאל למלך על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ומשם ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ומשם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר שאין רצון אליהו להיות לנביאו ולמזהיר לישראל עד שכבר קץ בחייו מפני רוע מעשיהם ואמר לש"י שיקח את נפשו. ולפי שלא מצא שם בדרך כי אם אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש נבואת אליהו עם שלבישת האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש וידמה שהודיע אליהו לאלישע את הנבואה וצוהו שיודיע לחזאל שהוא יהיה … ישראל ולזה היה כאילו ימשחם אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שיד על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על … המשח חזאל למלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש"י בראה שלמד עליהם חובה לפני הש"י הנה הוא סבת אלו הדברים. ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו:

הלוט: (טו) שוב לדרכך. אחר שאמר לו שוב הבטיחו שלא יהרגו אותו … מדברה דמשק ומדבר דמשק לא היה דרכו אלא אמר לו לך לדרכך … דרך המדבר דמשק למשוח חזאל מלך ארם והנה אליהו לא … יהוא אמר. לו הקב"ה על הקנאה אשר קנאת לי כי עזבו בני … מודיעך כי על ידי שלשה אלה אכלה כל העוזבים את … למלך על ארם כלומר תצוה לאלישע שיהיה נביא תח… ויעשה רעה על ישראל וכן יהוא תמשח כלומר תצ… אלישע ע"י אחד הנביאים אם כן למה צוה לו שי… הוא חזאל יתכן לפרש כי כיון שהלך מדברה ד… והנבואה אמרה לו משיחת אלישע אחרון לדמשק ומצא בדרכו אלישע יהיו נמשחים ולא הקדימם הא… בן ויהוא והוא מצאו ראשון הבין כי ע"י חזאל ואחריו יהוא ואחריו אלישע כמו שא אלא על דרך הנקמה שיהיה ראשון נכפתה הבי"ת מפני הסמיכות וכן מלוד והיה הנמלט וגו': מדברה דמשק. המלוכה או הגדולה הוא ע"י משיחה בו בית און: ומשחת את חזאל. לפי שמנוי משיחה לפיכך אמר ומשחת את יאמר למנוי אע"פ שאינו ע"י משיחה בלשון …ל וכן אמר תמשח לנביא תחתיך וכן אמר … ותקח מדרך הזה … משח את חזאל ולא … ישראל את בריתי אני … בריתי ואתה תמשח חזאל … תאיך שימנה אותו למלך והוא … לאלישע שימשחהו וכן תמחו … מדברה דמשק כיון שלא משח … אלישע בן שפט … ראשון הבין כי ע"י … הנקמה שיהיה ראשון …

מצודת דוד

תעבור לפניו: והנה ה' עובר. אחר כל המחנות ההם: ורוח גדולה. תרגום יונתן משרית מלאכי רוחא רלה לומר מחנה מן מלאכי רוח עברו לפני ה' עד לא עבר כבוד השכינה: לא ברוח ה'. רלה לומר בא אליו קול הנבואה. ואמרה שאין כבוד השכינה עוברת במחנה מלאכי הרוח: רעש. ת"י משרית מלאכי זיעא: לא ברעש ה'. האש: לא באש ה'. כן אמרה קול הנבואה: קול דממה דקה. ר"ל קול השאי כאלו היה' מורכב מהשאי: (יג) כשמוע אליהו. את קול הדממה והשכיל שהכבוד עובר וכרך פניו באדרתו לבל יביט מהמערה ויעמוד בפתח: מה לך פה. על כי הראהו הכבוד ולא עבר ברוח וברעש ובאש כ"א שאל לו שוב מה לך פה ר"ל העודך באת הנה לבקש נקמה: (יד) ויאמר קנא קנאתי. ר"ל הלא (טו) לך שוב לדרכך. בדרך אשר באת הנה והוא במדבר דמשק: ובאת. אל דמשק: ומשחת. ממש: (טז) תמשח לנביא. אף בזה הוא ענין מינוי הגדולה: תחתיך. אחר שתעלה

מצודת ציון

יפרק (זכריה י"א) ענין כריכה כמו … כבוד כמ"ש במשה ויסתר משה פניו (שמות ג'): ויצא ויעמוד. ויצא … הנבואה אמרה לא ברעש ה': (יב) אש. ת"י משרית מלאכי … ומשתיקה ולתוס' ביאור אמר שהקול היה דקה ותרגומו קול דמשבחין … דקה כי חפץ חסד הוא ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש ולזה … קנאתי קנאת ה' ולא לכבודי ולזה גם עתה אבקש נקם למען כבוד שמו: … הזה יורה על מינוי הגדולה והושאל ממשיחת מלכי ישראל שהיתה משיחה בשמן … שמה. ממין שתיקה כמו יקם סערה לדממה (תהלים ק"ז): (יג) וילט. … בשמלה (ש"א כ"א): באדרתו. מלבוש חשוב מיוחד לנביאים וכן ולא ילבשו אדרת …

רד"ק

על האבות אל תגעו במשיחי וכן למשיחו לכורש: (טז) תמשח לנביא תחתיך. כיון שאתה רוצה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה ה' קח את נפשי צריך שתניח נביא תחתיך ותמנה אלישע בן שפט ותלמידו. ובדרש א"א בנבואתך אחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: (יז) ימות יהוא. שהרג כל עובדי הבעל וכל בית אחאב שהיו ע"ג: ימית אלישע. כי בהוכיחו אותם ולא היו שומעי' אליו ולא היו שבים מדרכ' הרעה האויבים יבואו עליהם והרגום וכאילו הוא היה ממית אותם כי יותר היו ענושים כשהיה מזהיר להם ותלוה משלא היה מזהיר להם או אפי' ימות אלישע במותו כי במות אלישע באו גדודי ארם ומואב בארץ: (יח) נשק לו. תלרע: (יט) והוא חורש. מלאו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב צמדים היו לפניו חורשים. וצמדים ר"ל בקר לפי שהשוורי' נצמדים יחד בעת החרישה נקראים צמד וצמדים ות"י פרין עשרין פדנין דתורא צמידין קדמוהי: והוא בשנים העשר. מן הי"ב צמדים הוא היה חורש באחד מהם וי"א עבדיו היו כל אחד ואחד עם צמדו והוא מתורגם והוא רדי בחד מתרי עסר והספור הזה להורות כי מלאו בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר: וישלך אדרתו אליו. כמו עליו וכת"י ורמא שושיפיה עלוהי ולא שעזבה אצלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מה' יהיה נביא וידע כי האל נתן בלב אלישע ללכת אחריו לשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן ומה שאמר לו לך שב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומר בלב שלם ופי' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי: (כ) אשקה נא. במקצת הספרים השי"ן בקמץ חטף: (כא) וישב מאחריו. לנשק לאביו ולאמו אע"פ

רש"י

(יז) ימית אלישע. לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים בירידתו (מלכים ב' ב' כ"ה): (כ) לך שוב. מאחרי: כי מה עשיתי לך. שתבא אחרי: (כא) בשלם הבשר. בשל להם את הבשר. כך פירשו רז"ל ומנחם וכן תרגמו יונתן בשתי תיבות. ואני אומר אין צריך לחלק לשתי תיבות ומהו בשלם הבשר בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם שהצמד אין פחות משנים: ויתן לעם. שמחה

מקרא

16 תמשח לנביא תחתיך: 17 והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע: 18 והשארתי בישראל שבעת אלפים כל־הברכים אשר לא־כרעו לבעל וכל־הפה אשר לא־נשק לו: 19 וילך משם וימצא את־אלישע בן־שפט והוא חרש שנים־עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו: 20 ויעזב את־הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה־נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך ויאמר לו לך שוב כי מה־עשיתי לך: 21 וישב מאחריו ויקח את־צמד הבקר ויזבחהו ובכלי הבקר בשלם הבשר ויתן לעם ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו:

כ

1 ובן־הדד מלך־ארם קבץ את־כל־חילו ושלשים ושנים מלך אתו וסוס ורכב ויעל ויצר על־שמרון וילחם

תרגום

נביא תמשח למהוי נביא תחותך: יז ויהי דישתיזיב מחרבא דחזאל יקטול יהוא ודישתיזיב מחרבא דיהוא יקטול אלישע: יח ואשאר בישראל שבעא אלפין כל רכוביא דלא כרעו לבעלא וכל פומא דלא נשק ליה: יט ואזל מתמן ואשכח ית אלישע בר שפט והוא רדי בתרי עשר פדנין דתורא צמידין קדמוהי והוא בחד מתרי עסרא ועבר אליהו לותיה ורמא שושיפיה עלוהי: כ ושבק ית תוריא ורהט בתר אליהו ואמר אנשוק כען לאבא ולאמא ואהך בתרך ואמר ליה איזיל תוב ארי מה עבדית לך: כא ותב מבתרוהי ונסיב ית פדן תוריא והדמיה ובמני תוריא בשיל להון בסרא ויהב לעמא ואכלו וקם ואזל בתר אליהו ושמשיה: א ובר הדד מלכא דארם כנש ית כל משריתיה ותלתין ותרין מלכין עמיה וסוסון ורתיכין וסליק וצר על שומרון ואגיח קרבא

(מסורה: ס' · ל' · ז' פסוקי' אית כהון והוא וסוא · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל')

ז' פסוקים והוא והוא בקריאה וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני. וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש. אותו תקרישו. והוא יבנה את היכל ה'. אבלו ודים כתו. ואחר בא חצרון:

תולדות אהרן והשארתי בישראל. סנהדרין קב חולין ז:

רלב"ג

(יז) והנה ימות יהוא רצה כי הוא השמיד כל בית אחאב והרג כל עובדי הבעל ונביאיו וכהניו והרג איזבל אשר עליה אמר אליהו קנא אלו הדברי' לה"י ומה שאמר כי הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא אין הרצון בו שיקדם הרע שיעשה חזאל לישראל אל הרע שיעשה יהוא לישראל כי קדם המות כהפך זה כי כיתו יוזמו בן יהוא היה הרע שעשה חזאל לישראל אך הרצון בו שמה שהיה נמלט מחרב חזאל אם היו חיים ימות יהוא כי המה אלא היה כם להזאל ובניו אחאב לו היה קיים כי אחאב ובניו הם היו מלאכים בנגד מלך ארם. וכן מה שאמר והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע אין הרצון בו שיקדם הרע שעשה יהוא לישראל על הרע שיתחדש להם בסבת אלישע כי הדבר הוא בהפך והנה מה שהמית אלישע הם ארבעים ושנים נערים שקללם בה' וידמה שהרעב התוך אשר היה בשמרון היה בסבת אלישע ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום: (יח) וזכר שכבר יגיע זה הרע לשיעור אלא ישארו בישראל כי אם שבעת אלפים איש והם אשר לא כרעו לבעל ולא נשקו לו. והנה אמר יהוא בן נמשי והוא אבי אביו כי כבר יקרא אבי האב אב כאמרו ותבאנה אל רעואל אביהן: (יט) והוא חורש שנים עשר צמדי' לפניו והוא בשנים העשר. ר"ל שהיו שם שנים עשר חורשי' והיו לכל אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה אחד מהשנים העשר החורשים. ואחשוב שזכר זה להעיד כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כ"ז נפרד אלישע מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה: ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו. ר"ל כי כבר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו אחז השליך כנפי אדרתו עליו על שכבר' הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבאו יחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר וירץ אחרי אליהו ואמר לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו: (כ) ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך. ורצה לפי מה שאחשוב לך לנשק אביך ואמך ושוב אחרי כי זה הוא מה שעשיתי לך ר"ל שכבר עשיתי זה להעיד אותך שתבא לחסות תחת כנפי: (כא) ובכלי הבקר בשלם הבשר. ר"ל בשל להם הבשר

מצודת ציון

אדרת שער (זכריה י"ג): (יט) צמדים. כן יקרא זוג הבקר כי הולכים מחוברים יחד והוא מל' צמיד פתיל (במדבר י"ט): (כ) אשקה. מל' נשיקה: (כא) מאחריו. מאחרי אליהו: בשלם. בשל

מצודת דוד

בספרים השמים: (יז) והיה הנמלט, לפי שהבקשה וקנאה מישראל שם לו המקום למשוח אלו והם יהיו השלוחים בדבר הנקם כי חזאל ירבה להשמידם והנמלט ממנו ימית יהוא כי יהרוג כל בית אחאב וכל עובדי הבעל (ואף שיהוא הרגם טרם מלוך חזאל עכ"ז אמר לשון נמלט כי אלו לא המיתם יהוא היו נמלטים מחרב חזאל על כי המה אין מדרכם לרדת במלחמה להיות הם נהרגים ביד חזאל): ימית אלישע. אמר ר"ל שהם הנערים המנוערים מן המצות שהרגם בקללתו: (יח) והשארתי. אף בהמשול גם הרב חזאל לא יכלה הכשרים שבהם שיהיו במספר שבעת אלפים אשר המה הנבון כל הברכים וגו' כי אלה אלו לא ימצא בהם עוד כשרים: (יט) והוא חורש. הולך אחרי הבקר החורש: שנים עשר צמדים לפניו. כי היו שם י"ב חורשים ובכ"א צמד בקר והוא בהחרוגה בשנים העשר א"כ הלכו לפניו י"ב כי גם צמדו הלך לפניו כי דרך החורש ללכת אחרי הבקר: אדרתו. השליך עליו קצת מאדרתו לרמז שיהא נביא לה' וילבש גם הוא אדרת כמנהג הנביאים וכמ"ש ולא ילבשו אדרת וכו' (זכריה י"ג): (כ) אשקה נא. כדרך ההולכים רחוק ונפרדים ללכת מאתם: לך שוב. לך לנשק אביך ואמך כאשר אמרת ושוב אלי: כי מה עשיתי לך. כי הנפלאות והניסים מה שעשיתי אז המה גם לך ר"ל גם אתה תעשה כמוהם אם תלך אחרי: (כא) ובכלי הבקר. שהמה מעצים: ויתן לעם. שהיו עמו בחרישה ועשה סעודה גדולה לשמחה: כ (א) וסוס ורכב. ר"ל הרבה סוס

שמתב עשה תשתה: (ה) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן. ידעתי כי תתנם לי אבל אחרת אני גוזר עליך: (ו) כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו. והלא כל הראשונים דברי חמד' הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה. זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"א) אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זה שלי לבדי של זקני ישראל היא לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ אע"פ שהיו עובדין ע"ג היו מכבדין את התורה: (י) אם ישפוק עפר שומרון לשעלים וגו'. למיסב בשעלי פרסת רגלי עמא דעמי. עפר שנדבק בפרסת רגלים לשעלים

אף על פי שלא ספר הכתוב ואחר כך שהע הבקר ועשה סעודה באותו השדה לחורשים ולעם אשר באו אחריו ללוותו וזהו שאמר ויתן לעם כי מהעם לא היו אתו בשדה כי אם אחד עשר החורשים אלא זהו פירושו כי הלך לקחת רשות מאביו ומאמו ובאו אחריו מאנשי עירו ללוותו כי הוא נפרד מהם; נמד הבקר. אחד מהשנים עשר: בשלם הבשר. בשל להם הבשר כלומר לעם אשר אתו וכת"י בשיל להון ומרוב מהירותו ללכת אחרי אליהו לא המתין לחטוב עצים לבשל ובקע כלי הבקר והוא כלי המחרישה ובשל להם הבשר ומ"ם בשלם במקום להם וכמוהו ארץ הנגב נתתני נתת לו ואמר כנוי העם ועדיין לא זכר העם וכמוהו ותפתח ותראהו את הילד והמתו חיתו להם והדומים להם: (ד) לך אני וכל אשר לי. לא אמר על דעת שיקח אלא שיהא הכל תחת ממשלתו להטיל מס ועבודה עליהם והוא שלח לו אחר כן לי תתן כלומר מה שאמרת לי הם על דעת כן אמרתי כי מעתה תתן אותם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי וגו' וזה היה בין הדברים הראשונים והאחרונים ומפני זה מאן אחאב והזקנים בדבריו האחרונים ומה שאמר ולא מנעתי ממנו פי' לא מנעתי אלא הודיתי לא שיהו לו ולא שיקחם לפיכך אמרו לו הזקנים לא תשמע ולא תאבה. ובדרש כל מה שתבע בראשונה תבע בשניה חמדה הוא כסף וזהב נשים ובני' כלם חמדה הם אלא מהו כל מחמד עיניך דבר שהוא חמדה מתוך חמדה ואיזו זו התורה הנחמדים מזהב ומפז רב כיון ששמע מלך ישראל כן אמר אין שלי הדבר הזה של זקנים הוא מיד ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ואמרו אליו לא תאבה ולא תשמע לו כיון ששמע מלך ישראל לעצת הזקנים מיד ויצא מלך ישראל ויך את הסוס ואת הרכב ואמרו עוד לא נוכל לומר כי מחמד עיניך על ע"ג אמר שהרי כתיב ויאמרו אליו הזקנים וכל העם אל תשמע ולא תאבה והלא היו בהם כמה שלא עבדו לבעל שנאמר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו אלא ודאי מחמד עיניך זה ספר תורה ואמרו עוד מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכבד את התורה הכתובה בכ"ב אותיות ר"ל תיבות כי בפסוק ויאמר למלאכי בן הדד וגו' כ"ב תיבות ובן הדד חושב בתיבה אחת לפי שהוא שם אחד ויש נסחאות כתוב בהן מפני שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות: (ו) כי אם כעת מחר. כתרגומו אלהין כעידנא הדין מחר: לא אוכל לעשות. שתחפש ביתי ותקח כל המחמד והנשים והבנים הטובים אלא מה ששלחת בראשונה שיהיו לך ותחת ממשלתך הדבר ההוא אעשה ואשמע לך בדבר ההוא: (י) כה יעשה. לשון שבועה: אם ישפוק עפר שומרון לשעלים. כל כך העם רב אשר אתי כי כל עפר שמרון ידבק בפרסות רגליהם

בה: ב וישלח מלאכים אל־אחאב
מלך־ישראל העירה: ג ויאמר לו
כה אמר בן־הדד כספך וזהבך לי־
הוא ונשיך ובניך הטובים לי־הם:
ד ויען מלך־ישראל ויאמר כדברך
אדני המלך לך אני וכל־אשר־לי:
ה וישבו המלאכים ויאמרו כה־
אמר בן־הדד לאמר כי־שלחתי
אליך לאמר כספך וזהבך ונשיך
ובניך לי תתן:
ו כי ׀ אם־כעת מחר אשלח את־עבדי
אליך וחפשו את־ביתך ואת בתי
עבדיך והיה כל־מחמד עיניך
ישימו בידם ולקחו: ז ויקרא מלך־
ישראל לכל־זקני הארץ ויאמר דעו־
נא וראו כי רעה זה מבקש כי־שלח
אלי לנשי ולבני ולכספי ולזהבי ולא
מנעתי ממנו: ח ויאמרו אליו כל־
הזקנים וכל־העם אל־תשמע ולוא
תאבה: ט ויאמר למלאכי בן־הדד
אמרו לאדני המלך כל אשר־שלחת
אל־עבדך בראשנה אעשה והדבר
הזה לא אוכל לעשות וילכו
המלאכים וישבהו דבר: י וישלח
אליו בן־הדד ויאמר כה־יעשון לי
אלהים וכה יוספו אם־ישפק עפר

בה: ב ושלח אזגדין קות
אחאב מלכא דישראל
לקרתא: ג ואמר ליה
כדנן אמר בר הדד כספך
ודהבך דילי הוא ונשך
ובנך שפירא דילי אינון:
ד ואתיב מלכא דישראל
ואמר כפתגמך רבוני
מלכא דילך נפשי וכל
דילי: ה ותבו אזגדיא
ואמרו כדנן אמר בר
הדד למימר ארי שלחית
לותך למימר כספך
ודהבך ונשך ובנך די
תתן: ו אלהין בעדנא
הדין מחר אשלח ית עבדי
לותך ויבלשון ית ביתך
וית בתי עבדך ויהי כל
רגגא בעינך ישוון בידיהון
ויסבון: ז וקרא מלכא
דישראל לכל סבי ארעא
ואמר דעו כען וחזו ארי
בישתא דין בעי ארי שלח
לי לנשי ולבני ולכספי
ולדהבי ולא מנעית מניה:
ח ואמרו ליה כל סביא
וכל עמא לא תשמע ולא
תיבי: ט ואמר לאזגדי
בר הדד אמרו לרבוני
מלכא כל די שלחתא
לעבדך בקדמיתא אעביד
ופתגמא הדין לא איכול
למעבד ואזלו אזגדיא
ואתיבוהי פתגמא: י ושלח
ליה בר הדד ואמר כדין יעבדון לי דחלתא וכדין יוספון אם יספוק עפרא

ס"א לשון קריאה וס' לשון שורה
י"ג ס"פ
כ' משעני
ל'
כ' מטעי' כגון כ'
ל' . ל'
ג' מלעות פסו' בסיפ' ס' מ"ל בסי'
כ"ג . ג'
כ' וחס'
ס' . י"א
ד' כ"ג

רלבג

הבשר וכאשר נתבשל נתן לעם אשר בשדה ואכלו וקם והלך אחרי אליהו ושרתו כדי שילמד יותר מחכמתו ממה שילמדו שאר תלמידיו כי המשרת הוא תמיד עם הרב ורואה מנהגיו ושומע דבריו תמיד וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת: (ד) לך אני וכל אשר לי. ר"ל שתחת ממשלתך אני לעבדך ולעשות לך מס. (י) אם יספוק עפר שמרון לשעלים. ר"ל שלא יספיק עפר שמרון לכל העם אשר ברגליו אם

ויאמר לו כה אמר בן הדד ר"פ תוא חד מן י"ב ויאמר דסבירין ויאמרו וסי' נמסר בסדר מטות: חם י"ב ס"פ וסי' נמסר בסדר יתרו: ולוא ל"ה מלאי' וסי' נמסר בסדר ויקרא: יוספו ד' כ"ב חסרים יו"ד וסי' וכל ישראל ישמעו ויראון קדמא. וישלח אליו בן הדד. ועתה יוספו לחטא. אמרו בגוים לא יוספו לגור. הלין יוספו כתיב חסר יו"ד בתראה. בני עולה דשמואל. לדאבה עוד. יסיפו כתיב חסר וי"ו. ולא יוסיפו בני עולה דד"ה. כי אורך ימים ושנות חיים. יוסיפו כתיב מ"ל דמ"ל ושארא יספו כתיב: ישפק ג' ב' כתיב שי"ן וחד כתיב סמ"ך וסי' אם ישפוק עפר שומרון. ישפוק עלימו כפימו. בינינו יספוק וירב אמריו לאל:

תולדות אהרן וישלח מלאכים. סנהדרין קב:

מצודת דוד

סוס ורכב כדאי לל"ב מלכים: (ד) כדברך. כאשר דברת כן הוא כי אתה מלך שלא בן הדד הוא. להיות הכל תחת ממשלתו ולהטיל עליהם המס והעבוד ולעבור כספו וזהבו ולכן הודה לו: (ה) כי שלחתי וכו' לי תתן. ר"ל לגבי לא כן ידמה כי מה שלחתי אליך וכו' הכוונה שהיה אסר תתן אותם לי: (ו) כי אם כעת מחר. ר"ל כי כשלא תתן בעצמך ואם אהיה מוכרח לשלח עבדי אליך כעת הזאת למחרת לחפש את אשר בביתך לקחת בע"כ הנה דע לך שהמה יקחו כל מחמד עיניך מלבד הכסף והזהב: (ז) כי רעה זה מבקש. אין דעתו על השלום כ"א במלחמה כי שואל דברים שא"א למלאותם: ולא מנעתי ממנו. ר"ל וכי לא אמנע ממנו בתמיה: (ט) כל אשר וכו' בראשונה. ר"ל דבר המובן בשאלה הראשונה שיהיה תחת ממשלתך: והדבר הזה. מה שאתה שואל עתה לתת לך הכל: (י) כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר ורבים כמוהו במקרא: אם ישפוק.

מצודת ציון

(ו) וחפשו. ענין דריסה וביקור: (ח) ולא תאבה. ולא תרצה: (י) ישפוק. כמו יספוק בסמ"ך והוא מלשון ספוק ודי

בשל להם ר"ל להעם וכן ארץ הנגב נתתני (יהושע ט"ו) ומשפטו נתת לי: ב

רד"ק

רגליהם. ולא יספיק ועל הדרך הזה ת"י אם יספוק עפרא דשמרון למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי. ויש לפרש לשעלים ענין מי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף ופירושו אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק: (יא) ויאמר דברו. אמרו לו זה המשל וכת"י אמרו ליה. אל יתהלל חוגר כמפתח. חוגר החרב להכנס למלחמה אין לו להתהלל כי אינו יודע מה יקרהו במלחמה כמפתח החרב שכבר יצא ונצח המלחמה הוא יוכל להתהלל: (יב) ויאמר שימו. פירוש שימו כלי מלחמה להלחם על העיר: וישימו על העיר. הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר וטרם ששמו הם על העיר יצאו נערי שרי המדינות כדבר הנביא כי בסכות היו שותין עדיין כשיצאו נערי שרי המדינות כדבר הנביא וא"כ וישימו על העיר אינו אומר שעשו כן אלא שהכינו כלי המלחמה להלחם אל העיר וי"ת שימו איזדרזו ותרגם וישימו על העיר וכמנו על קרתא א"כ לדבריו פירוש וישימו על העיר שמו מארב על העיר ושאר החיל היו עדיין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות: (יג) והנה נביא אחד. אמרו כי הוא מיכיהו בן ימלה: (יד) בנערי שרי המדינות. והנערים האלה היו גדולים אצלו כי כן מנהג המלכים שיגדלו באחריהן בני השרים הגדולים וי"א כי הם בני התערובות שלוקח המלך בני השרים עמו להיות לו ערבון שלא ימרדו בו השרים ומה שאמר בנערי שרי המדינות ר"ל לא תצטרך להביא חיל ופרשים מחוץ אלא באותם שעמך נערי שרי המדינות והחיל אשר אתך בעיר ואפשר שנאספו אל שמרון חיל מן הערים האחרות או היו משמרון השבעת אלפים ואפשר שאותם שבעת אלפים היו אותם אשר לא כרעו לבעל: מי יאסור המלחמה. כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין טיקום הרכב כי ראש המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מתחיל והעם אחריו ולמה שאל אחאב מי יאסר ומי יאסור אלא הוא שהיה מלך אלא לפי שהיה עובד ע"ג והקב"ה עושה עם ישראל נס חשב אחאב שלא יעשה הקב"ה הנס אם יהיה שם הוא לפי שהוא עובד ע"ג לפיכך שאל מי יאסור המלחמה ויאמר אתה: (טז) שותה שכור. שותה ומשתכר כאדם בוטח שלא היה חושש לחיל שומרון: עזר אותו. שהיו עוזרים אותו: (יח) תפשום חיים

רש"י

לשעלים. לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים (במדבר כ"ב כ"ד). וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב) שדרך בים סוף שנאמר דרכת בים סוסיך (חבקוק ג' ט"ו): אם ישפוק. אם יש די: (יא) דברו אל יתהלל חוגר כמפתח אמרו ליה לא ישתבח דמיזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק מיני' אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם לאו: כמפתח. מגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכם להתהלל בדבר העתיד: (יב) שימו. כלי המצור על העיר: (יג) נביא אחד. הוא מיכיהו בן ימלה: (יד) בנערי שרי המדינות. הם בני התערובות שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבים שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה. יערוך לצוות אותה: אתה. לא אתה תחלה וכה תמיתו (ועתה תריעו סא"א): (טו) שבעת אלפים. אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת אלפים (מלכים א' י"ט): (טז) בסכות שעשו להם מפני החמה: לתשובה

י שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים לְכָל־הָעָם אֲשֶׁר
בְּרַגְלָי׃ יא וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
דַּבְּרוּ אַל־יִתְהַלֵּל חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ׃
יב וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְהוּא
שֹׁתֶה הוּא וְהַמְּלָכִים בַּסֻּכּוֹת וַיֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדָיו שִׂימוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הָעִיר׃
יג וְהִנֵּה נָבִיא אֶחָד נִגַּשׁ אֶל־אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה
הֲרָאִיתָ אֵת כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה
הִנְנִי נֹתְנוֹ בְיָדְךָ הַיּוֹם וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי
יְהוָה׃ יד וַיֹּאמֶר אַחְאָב בְּמִי וַיֹּאמֶר
כֹּה־אָמַר יְהוָה בְּנַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת
וַיֹּאמֶר מִי־יֶאְסֹר הַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר
אָתָּה׃ טו וַיִּפְקֹד אֶת־נַעֲרֵי שָׂרֵי
הַמְּדִינוֹת וַיִּהְיוּ מָאתַיִם שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם פָּקַד אֶת־כָּל־הָעָם
כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים׃
טז וַיֵּצְאוּ בַּצָּהֳרָיִם וּבֶן־הֲדַד שֹׁתֶה
שִׁכּוֹר בַּסֻּכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים־
וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ עֹזֵר אֹתוֹ׃ יז וַיֵּצְאוּ נַעֲרֵי
שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת בָּרִאשֹׁנָה וַיִּשְׁלַח בֶּן־
הֲדַד וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר אֲנָשִׁים יָצְאוּ
מִשֹּׁמְרוֹן׃ יח וַיֹּאמֶר אִם־לְשָׁלוֹם יָצְאוּ
תִּפְשׂוּם חַיִּים וְאִם לְמִלְחָמָה יָצְאוּ

תרגום

דְשׁוֹמְרוֹן לְמִיסַב בִּשְׁעוּלֵי
פַּרְסַת רַגְלֵי עַמָּא דְעַמִּי׃
יא וַאֲתֵיב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וַאֲמַר אֱמָרוּ לֵיהּ לָא
יִשְׁתַּבַּח דְמִזְדָּרֵז וְנָחֵית
בִּקְרָבָא כִּגְבַר דְנָצַח וְסָלִיק
מִנַּהּ׃ יב וַהֲוָה כַּד שְׁמַע
יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וְהוּא שָׁתֵי
הוּא וּמַלְכַיָּא בִּמְטַלַּיָּא
וַאֲמַר לְעַבְדוֹהִי אִזְדָּרָזוּ
וּכְמַנוּ עַל קַרְתָּא׃ יג וְהָא
נְבִיָּא חַד קְרֵיב לְוָת אַחְאָב
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַחֲזֵיתָא יָת
כָּל הֲמוֹנָא סַגִּיאָה הָדֵין
הָא אֲנָא מְסַר לֵיהּ בִּידָךְ
יוֹמָא דֵין וְתִידַע אֲרֵי
אֲנָא יְיָ׃ יד וַאֲמַר אַחְאָב
בְּמַן וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
בְּעוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא
וַאֲמַר מַן יְמַקֵּים קְרָבָא
וַאֲמַר אַתְּ׃ טו וּמְנָא יָת
עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא
וַהֲווֹ מָאתַן וּתְלָתִין וּתְרֵין
וּבָתְרֵיהוֹן מְנָא יָת כָּל עַמָּא
כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעָא
אַלְפִין׃ טז וּנְפַקוּ בְּטִיהֲרָא
וּבַר הֲדַד שָׁתֵי רָוֵי בִּמְטַלַּיָּא
הוּא וּמַלְכַיָּא תְּלָתִין וּתְרֵין
מַלְכַיָּא מְסַעֲדִין לֵיהּ׃
יז וּנְפַקוּ עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי
מְדִינָתָא בְּקַדְמֵיתָא וּשְׁלַח בַּר הֲדַד וְחַוִּיאוּ לֵיהּ לְמֵימַר גֻּבְרִין נְפַקוּ מִשּׁוֹמְרוֹן׃
יח וַאֲמַר אִם לִשְׁלָמָא נְפַקוּ אֲחוּדוּנוּן כַּד חַיִּין וְאִם לִקְרָבָא נְפַקוּ כַּד חַיִּין

(מסורה) והנה ה' ר"פ בס' וסי' נמסר בריש סיפרא: ויאמר אחאב חד מן ב' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם. הדין: בצהרים י"ב וסי' נמסר לעיל בסיפרא סימן י"ח: יצאו ח' קמצין וסי' נמסר בספר יהושע סימן ב': תפשום ג' וסי' ויאמר יהוא תפשום. ויאמר אם לשלום ב' בו:

רלב"ג

אם יקח כל אחד מהם ממנו מלא שעלו והוא מלא אגרופו: (יא) ויאמר דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. ר"ל שכבר אמר למלאכי בן הדד שיאמרו לאדוניהם שאין ראוי שיתהלל בנצוח המלחמה מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמה ואע"פ שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו מהמלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב: (יב) ויאמר אל עבדיו שימו. ר"ל החיל והמלחמה על העיר: (יד) בנערי שרי המדינות: ידמה שבני שרי המדינות היו גדלים עם המלך בשמרון והיו אצלו לערבון שלא ימרדו בו שריו: (טו) פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים. ר"ל שכבר פקד כל ישראל שהיו בשמרון והכר היו שבעת אלפי' ואלה לבדם יצאו להלחם עם חיל מלך ארם: (יח) אם לשלום יצאו

מצודת ציון

ודי: לשעלים. הוא ענין אגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ): אשר ברגלי. ההולכים עמי ואחרי וכן ויעל ברגליו (שופטים ד): (יא) יתהלל. ישתבח: כמפתח. ענין התרס כסמון

מצודת דוד

אם העפר אשר בשומרון יהיה די לכל העם אשר אתי אם יקח כ"א ממנו מלא אגרופו: (יא) דברו. אמרו אל בן הדד אל יתהלל וכו'. ר"ל החוגר חרבו לרדת למלחמה אין לו להתהלל כאשר יתהלל הפותח ומסיר חגורת חרבו בשובו מן המלחמה בנצחון וכאומר עדיין אין לו להתהלל כי מי יודע מי ינצח במלחמה: (יב) בסכות. מפני החמה עשו להם סוכות: שימו. הזמינו מלחמה על העיר: (יג) נביא אחד. אחז"ל שהוא מיכיהו בן ימלה: הראית. ר"ל הלא אתה נותן לב לגודל רבוי העם ועכ"ז הנני נותנו בידך: (יד) במי. מי הם אשר יצאו בראש למלחמה לשימסרו בידם: בנערי שרי המדינות. משרתי שרי המדינות שבא"י והמה מתי מספר ואינם מלומדי מלחמה וזהו בכדי שיהיה הנס עוד יותר גדול להפליא: מי יאסור המלחמה. ראש המלחמה נקרא אוסר על כי מעמיד הוא את אנשי המלחמה וקושר אותם בזהירות בעניני המלחמה וכן ויאסור אביה את המלחמה (דה"ב י"ג): (טו) ואחריהם. ר"ל ללכת אחריהם כי נערי שרי המדינות הלכו בראש כדבר ה': כל בני ישראל. ר"ל לא היה עוד ביניהם אנשי מלחמה או שהמה היו הכשרים בכל בני ישראל וכמ"ש למעלה והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכו': (טז) שתה שכור. שתה עד שנשתכר מרוב היין: עוזר אותו. שהיה כ"א עוזר לו: (יז) וישלח בן הדד. לדעת מה נעשה בהזותם גרים על העיר: (יח) אם לשלום וגו'. ר"ל בין כך ובין כך תפשום וסוף המלות ליתר המליצה

רשי

(כב) לתשובת השנה. לזמן סופא דשתא: (כד) ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק כדי למצוא חן: (כה) אם לא נחזק מהם כלומר ותראה אם לא נחזק מהם: (כו) וכלכלו. פרנסת צידה למלחמה הצטיידו הם כלי זיין וכל צרכי המלחמה: וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשיפי עזים. קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנחם חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל ל"ז) חשפי שובל (ישעיה מ"ז ב) ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר גלעד (שה"ש ד' א') כשיורדין מן ההר נתגלה ההר:

רדק

חיים. מה שכתוב תפשום חיים חיים תפשום אחד הוא אלא ששנה מפני הכפל ר"ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה בדעתו כי יסיו מתנגדים עליהם האנשים אשר היה הוא שולח אליהם עד שאם ירצו לתפשם חיים שיוכלו כי לא יעלה בלב אנשי שמרון שיצאו להלחם עמם כיון שיגיעו אליהם מפחדם אליהם לפיכך אמר תפשום חיים ובגאוה ובגודל לבב אמר: (יט) ואלה יצאו מן העיר: פי' אלה אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם כלומר החיל אשר נתמנו ללכת אחריהם הכו איש את אישו: (כ) ויכו איש אישו. מן האנשים אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש הבא לנגדו מארם אשר שלח מלך ארם אליהם לראות אם למלחמה יצאו אם לשלום יצאו וכיון שראו ארם כי הכו האנשים אשר שלחו אליהם וראו כי עצתם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמהם שלא פחדו מאנשיהם וינוסו כי פחד אלהים נפל עליהם: על סוס ופרשים. נמלט על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו גם כן נסו ולא אמר כמה פרשים אלא מיעוט פרשים שנים וי"ת על סוסיא ועמיה תרין רתיכין ונסחא אחרת מצאתי על סוסון ועמיה תרין זוג פרשי: (כא) ויצא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינות ומקצת החיל אחריהם התחילו להכות בארם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אחר כך כי עדיין היה לבו נקפו עד שראה כי החלה התשועה ונסו ארם יצא גם הוא ושאר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הם אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסים [illegible] הסוסים ועל הרכב והם [illegible] אחריהם והיו מכים [illegible] בחיים ומפילים [illegible] הסוסים [illegible] והרוכבים נופלים והיו מכים בהם כי לא הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבים שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחא ית סוסוותא ומגיר ית רתיכיא: (כב) ויגש הנביא. הוא הנביא הנ"ל ונביא אחד: לך התחזק. בפתח ולא כן ברוב הבווי בפתח וכמוהו והתענג על ה' בפתח ופירוש התחזק שתכין לך למלחמה כי עתיד הוא לעלות עליך בסוף השנה או פירוש התחזק במעשים טובים ולעקור ע"ג שהרי ראית והכרת כי ה' הוא האלהים ושקר הסוס לתשועה בכל כל ההמון הזה בידך: לתשובת השנה. כתרגומו לזמן סופא דשתא שתשוב השמש לנקודה אשר החלה ממנה בראש השנה: (כג) אלהי הרים. כי אמרו זה [illegible] נחון לא מגבורתם ומהמונם כי אנחנו היינו רבים

חַיִּים תִּפְשׂוּם׃ יט וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר ג' ומ"ל
נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהַחַיִל אֲשֶׁר
אַחֲרֵיהֶם׃ כ וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ
אֲרָם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּלֵט בֶּן־הֲדַד
מֶלֶךְ אֲרָם עַל־סוּס וּפָרָשִׁים׃ כא וַיֵּצֵא
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־הַסּוּס וְאֶת־
הָרָכֶב וְהִכָּה בַאֲרָם מַכָּה גְדוֹלָה׃
כב וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
לוֹ לֵךְ הִתְחַזַּק וְדַע וּרְאֵה אֵת אֲשֶׁר־
תַּעֲשֶׂה כִּי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ
אֲרָם עֹלֶה עָלֶיךָ׃
כג וְעַבְדֵי מֶלֶךְ־אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי
הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל־כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ
וְאוּלָם נִלָּחֵם אִתָּם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא
נֶחֱזַק מֵהֶם׃ כד וְאֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עֲשֵׂה
הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקֹמוֹ וְשִׂים
פַּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם׃ כה וְאַתָּה תִמְנֶה־לְךָ
חַיִל כַּחַיִל הַנֹּפֵל מֵאוֹתָךְ וְסוּס כַּסּוּס
וְרֶכֶב כָּרֶכֶב וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בַּמִּישׁוֹר
אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם
וַיַּעַשׂ כֵּן׃
כו וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה וַיִּפְקֹד בֶּן־
הֲדַד אֶת־אֲרָם וַיַּעַל אֲפֵקָה לַמִּלְחָמָה
עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ
וְכָלְכְּלוּ וַיֵּלְכוּ לִקְרָאתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים

אַחוּדוּנוּן׃ יט וְאִלֵּין נְפַקוּ
מִן קַרְתָּא עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי
מְדִינָתָא וְחֵילָא דְּבָתְרֵיהוֹן׃
כ וּקְטַלוּ גְּבַר גֻּבְרוֹהִי וְאַפְּכוּ
אֱנָשׁ אֲרָם וּרְדַפוּנוּן יִשְׂרָאֵל
וְאִשְׁתֵּיזִיב בַּר הֲדַד מַלְכָּא
דַּאֲרָם עַל סוּסְוָן וְעִמֵּיהּ
תְּרֵין זוּג פָּרָשִׁין׃ כא וּנְפַק
מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל וּמְחָהִי יַת
סוּסְוָתָא וּמַגַּר יַת רְתִיכַיָּא
וּמְחָא בֶּאֱנָשׁ אֲרָם מְחָא
סַגִּיאָה׃ כב וּקְרֵיב נְבִיָּא
לְוָת מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
לֵיהּ אֱזֵיל אִתְקַף וְדַע וַחֲזֵי
יַת דְּתַעְבֵּיד אֲרֵי לִזְמַן
סוֹפָא דְּשַׁתָּא מַלְכָּא דַּאֲרָם
סָלֵיק עֲלָךְ׃ כג וְעַבְדֵי
מַלְכָּא דַּאֲרָם אֲמַרוּ לֵיהּ
אֱלָהָא דְּשַׁלִּיט עַל טוּרַיָּא
אֱלָהֲהוֹן עַל כֵּן תַּקִּיפוּ
מִנָּנָא וּבְרַם נַגִּיחַ עִמְּהוֹן
בְּמֵישְׁרָא אִם לָא נִתְקֵיף
מִנְּהוֹן׃ כד וְיַת פִּתְגָמָא
הָדֵין עֲבֵיד אַעְדֵּי מַלְכַיָּא גְּבַר
מֵאַתְרֵיהּ וּמַנֵּי שִׁלְטוֹנַיָּא
חִלּוּפֵיהוֹן׃ כה וְאַתְּ תִּמְנֵי
לָךְ מַשִּׁרְיָן כְּמַשִּׁרְיָן
דְּאִתְקְטָלָא מִנָּךְ וְסוּסְוָן
כְּסוּסְוָן וּרְתִיכִין כִּרְתִיכִין
וְנַגִּיחַ עִמְּהוֹן בְּמֵישְׁרָא אִם
לָא נִתְקֵיף מִנְּהוֹן וְקַבִּיל
לְמֵימְרֵיהוֹן וַעֲבַד כֵּן׃
כו וַהֲוָה לִזְמַן סוֹפָא דְּשַׁתָּא
וּמְנָא בַּר הֲדַד יַת אֱנָשׁ
אֲרָם וּסְלֵיק לַאֲפֵק לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל׃ כז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְמְנִיאוּ
וְאִזְדְּמַנוּ וַאֲזַלוּ לִקְדָמוּתְהוֹן וּשְׁרוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָקֳבְלֵיהוֹן כִּתְרֵין גִּזְרֵי עִזִּין וֶאֱנָשׁ

רלבג

יצאו תפשום חיים. ר"ל שאיך שהיה שיצאו לשלום או למלחמ' יתפשום חיים ולא יהרגום: (כ) ויכו איש אישו. ר"ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש שבא אליו לתפשו: (כא) ויך את הסוס ואת הרכב. יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבים: (כג) אלהי הרים אלהיהם. ידוע כי שמרון היה בנוי בהר כי שם בנה אותו עמרי: (כו) ויעל אפקה למלחמה עם ישראל. אחשב שאפק היה לארם ולקחוה מישראל במלחמה ולזה היו נמלטים שם בן הדד וחילו: (כז) ובני ישראל התפקדו וכלכלו. ר"ל שכבר התפקדו החיל הנלא' ראשונה עם מלך ארם במלחמה ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבארם הנבואה להיות

חזקו ג' רפין וסי' ויהי כי חזקו ישראל. ועבדי מלך ארם אמרו. חזקו עלי דבריכם בסוף מלאכי: במישור מישור י' מלאים וסי' ועבדי מלך ארם. ושל אחריו ואתה תמנה לך חיל. ושפט בצדק דלים. והיה העקוב למישור. ואשים מחשך לפניהם. תורת אמת היתה בפיהו. רגלי עמדה במישור. הורני ה' דרכך. ויבן מגדלים במדבר. למדני לעשות רצונך: ושים ט' וסי' נמסר בסוף סדר בשלח: ונלחמה ד' בקריאה וסי' נמסר בריש שופטים ובשמואל הלק א' סי' י"ז: התפקדו ד' וסי' נמסר בסדר מדבר סיני:

תולדות אהרן אלהי הרים. עקידס שער כא: ספר המלכים. שם:

מצודת דוד

או חיים הוא ענין זריזות וכן בן איש חי (ש"ב כ"ג) וכה אמר להם אם תרן שהם יצאו לשלום להמסר עצמם לשבי וזהו בהיותם יוצאים בעגלות ובשפלות ידים ובהיות כן אין ראוי וכן לתופשם לזאת תפשום חיים ר"ל בזריזות רב טרם יחמו הם שיצאו לשלום ואם תראו שיצאו למלחמה כי יצאו חיים ר"ל מזורזים ביד רמה לשפט יוצאי מלחמה אזי תפשום לבד ואין צריך אל הזירוז: (יט) ואלה יצאו. ואלה הם אשר יצאו נערי שרי המדינות והחיל הם שבעת האלפים: (כ) איש אישו. כל איש מהם הרג את הבא למולו לתפשו חיים: ופרשים. גם פרשים נמלטו עמו: (כב) לך התחזק. ר"ל הכן עצמך למלחמה: לתשובת השנה. לעת תשוב השמש אל הנקודה היוצאה עתה ממנה: עולה עליך. למלחמה: (כג) אלהי הרים אלהיהם. אלהי ישראל מושל בהרים לבד (ויתכן שחשבו כזאת על אשר נתן ה' לישראל על ההר): אם לא. ר"ל אז תראה אם לא נחזק מהם כי הדבר ברור אשר נחזק במישור: (כד) ואת הדבר וכו'. לסיבה עוד סבה לנצח אותם: הסר המלכים. לבל ימסרו הם המלחמה כי על כי מלכים הם יקרה נפשם בעיניהם ואינם

מצודת ציון

(יג) ההמון. ענין רבוי: (כד) פחות. שלטונים וכן פחת יהודה (חגי א): (כו) ויפקוד. ענין מנין: (כז) וכלכלו. מלשון כל: חשפי. הוא ענין עדר ואין לו דומה: נוכח

רבים מאד עליהם אם כן מכח אלהיהם היה להם זה אלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם במלחמה שנלחמנו אתם בהר : אם לא נחזק מהם . תראה אם לא נחזק מהם אם נלחם אתם במישור : (כד) הסר המלכים . יאמרו זה בעבור שלא יתגאו החיל כשיראו מלכי' ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחזקו יותר להלחם : (כה) כחיל הנופל . כדי שנהיה כמו שהיינו בתחילה במנין : (כו) ויעל אפקה . ואפקה לבני יהודה הוא ואעפ"י שנמצא אפק בנחלת בני אשר זה אפק היה לבני יהודה כי אשר ממלכות אחאב היה ואע"פ שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר בואת מישור גדול חנו שם וקראו להם לבני ישראל להלחם עמם שם ובני ישראל הלכו לקראתם : (כז) התפקדו וכלכלו . התפקדו החיל אשר יצאו. במלחמה הראשונה : וכלכלו. כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו או כן יצאו עתה למלחמה הזאת וי"ת איתמניאו ואיזדמנו : כשני חשיפי עזים . אמר בו התרגום כתרין גזרי עזין. כלומר שני עדרים קטנים מן העזים : מלאו את הארץ . קל ורא וי להדגש : (כח) ויאמר אל מלך ישראל. אמר לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מה' התשועה וכן ויאמר המלך ויאמר לאסתר המלכה ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי. ובדרש אמירה ראשונה אמר לו נתתי את כל ההמון הזה בידך שניה אמר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי : יען אשר אמרו . כלומר לא בצדקתך וביושר לבבך כי לא עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועודך ברעתך אלא להקדיש שמו יעשה האל עמכם נס לפי שאמרו אלהי הרים הוא ולא אלהי עמקים : וידעתם כי אני ה'. כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מה' היתה התשועה: (כט) ותקרב המלחמה. כתרגומו וקריבו עבדי קרבא : וינוסו (ל) הנותרים אפקה אל העיר. כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפיכך היו נסים שם להמלט כי לא היו הורגי' אותם כיון שהיה בשלום עמם לפיכך הוצרכו ישראל לנס גדול הזה ובהיותם במבוא העיר להכנס שם ולהמלט נפלה החומה עליהם ומתו ובן הדד גם ובא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה ראשון לאותן כ"ז אלף או אחרון לפיכך לא מת עמהם והכל היה סבה מאת ה' ית' שמו ובעיר לא הרגוהו כמו שפירשתי לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לצאת מן העיר לפיכך אמרו לו עבדיו נבא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך : (לא) וחבלים בראשנו. אין בו יו"ד לפיכך הריש בחולם כדרך היחיד כי הרבים הוא בקמץ הרי"ש ויש ספרים כתוב ביו"ד ואם כן הוא בא הרי"ש בחולם כמו בכל ראשיו קרחה וגם במסורת מצאתי מחלוקת במלה הזאת אם הוא מלא או חסר : (לג) ויחלטו הממנו . מלת הממנו דבק עם מלת ויחלטו לא עם מלת וינחשו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים כין

וארם מלאו את הארץ :

כח ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר יהוה יען אשר אמרו ארם אלהי הרים יהוה ולא אלהי עמקים הוא ונתתי את כל ההמון הגדול הזה בידך וידעתם כי אני יהוה : כט ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה ויכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד : ל וינסו הנותרים אפקה אל העיר ותפל החומה על עשרים ושבעה אלף איש הנותרים ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר : לא ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשנו ונצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך : לב ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם ויבאו אל מלך ישראל ויאמרו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי ויאמר העודנו חי אחי הוא : לג והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו

ס

ב' מ"ל בסיפ'

ב' ר"פ אם שרם

ב' חד מלא וחד חס' אם יד חסי' מלא

ב' כרותי

ב' נסבי ותכלנך

ל. ל

ארם מליאו ית ארעא : כח וקריב נביא דיי ואמר לות מלכא דישראל ואמר ליה כדנן אמר יי חלף דאמרו אנש ארם אלהא דשליט על טוריא יי ולא אלהא דשליט על מישריא הוא ואמסר ית כל המונא רבא הדין בידך ותדעון ארי אנא יי : כט ושרו אלין לקביל אלין שבעא יומין והוה ביומא שביעאה וקריבו עבדי קרבא ומחו (כל) בני ישראל ית אנש ארם מאה אלפין גבר רגלי ביומא חד : ל ואפכו דאשתארו לאפק לקרתא ונפל שורא על עשרין ושבעה אלפין גברא דאשתארו ובר הדד ערק ועל לקרתא תון בגו תון : לא ואמרו ליה עבדוהי הא כען שמענא ארי מלכי בית ישראל ארי מלכי גמלי חסדא אינון ניסר כען סקין בחרצנא ואטונין ברישנא ונפוק לות מלכא דישראל מאים יקים ית נפשך : לב ואסרו שקין בחרציהון ואטונין ברישיהון ואתו לות מלכא דישראל ואמרו עבדך בר הדד אמר תתקים כען נפשי ואמר העוד כען קים אחי הוא : לג וגבריא נחישו ואוחיאו וחטפוהא מניה ואמרו

(כח) ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו'. א"ר יוחנן כ"מ שנאמ' ויאמר ויאמר צריך לדרוש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמירה שנייה אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען שלחת את איש חרמי מיד וגו' (לקמן פסוק מ"ב) : (לג) ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו

רלבג

להיות המלחמה על ידם לא שם אחאב עמהם איש אחר מישר': כשני חשיפי עזים . ר"ל כשני עדרים קטני' של עזים . והנה היו שני חלקים כי נערי שרי המדינות היו לעבר אחד והשבעת אלפי' היו לעבר אחר : (כט) ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה . ר"ל שקרבו אנשי המלחמה קצתם לקצת כדרך שנלחמו זה עם זה : (ל) ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר . ידמה שכבר עבר בן הדד קודם נפילת החומה ולזה נמלט וכבר היה ירא כי לא היה יכול לצאת מן העיר' ולזה לקחו עבדיו והם בני עיר אפק עצה למלט את נפש בן הדד וזה כי הם חגרו שקים במתניהם כאבלים וקשרו חבלים בראשיהם להעיד שהם שמים עצמם תחת ממשלת אחאב : (לג) והאנשים ינחשו. ר"ל שהיו מנחשי' בדבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא

מלאו כל סיפרא בחירק וכל אורייתא דכוו' במ"ג קמצין וסי' כי מלאו ימי . ומלאו בתי . ומלאו בתיך. וכל שאר קריאה דכוו'

בס"ב מלאו בחירק תחת המ"ם וסי' השלמים . ומלאו ידיו : ויאמרו אליו ב' ר"פ וסי' איה שרה אשתך . ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו : יחיה ז' בקריאה וסי' ואיש ואשה לא יחיה דוד . והכה דוד את הארץ . יואב יחיה את שאר העיר דר"ה. יחיה איש עגלת בקר . כי לא יחיה רשע . נשימה נא שקים במתנינו . הוא את נפשו יחיה :

מצודת ציון

(כט) נוכח . מול : המלחמה . עם המלחמה : (לג) ינחשו. מלשון נחוש וסימן טוב וכן נחשתי ויברכני ה' (בראשית ל) ור"ל ביאחך לי לסימן טוב ויברכני ה' : ויחלטו. התרגום של לצמיתות (ויקרא כה) הוא להלוטין ועניינו

מצודת דוד

ולכן מכניסים עצמם בסכנה לרדת בעומק המלחמה למען יקנו כבוד ע"י הנצחון כי מטובדים הם מגד המלוכה אבל הפחות לא נכסם יקרה בעיניהם כ"כ ומפני הכבוד יסתכנו לרדת בעומק המלחמה : (כה) כחיל הנופל. ולא מהצורך לארבות יותר מבראשונה : (כו) ויפקוד. לראות אם נתמלא כשיעור היל הנופל : (כז) התפקדו וכלכלו . מלא התפקדו במלחמה הראשונה והיו כלם קיימים לא נפקד מהם איש : כשני חשיפי עזים. נערי שרי המדינות לבד ושבעת האלפים לבד : מלאו וכו' . אמר דרך גוזמא לרוב העם : (כח) ויאמר . כפל מלת ויאמר כי אמר לו פעם ב' לחזק לבבו : (ל) חדר בחדר . חדר לפנים מחדר להסתיר עצמו : (לא) מלכי חסד . להתחסד עם אויביהם : נשימה נא שקים וכו' . להראות הכנעה ללכת כשבויי מלחמה לבושי שקים והחבלים בראשיהם מוכנים לתלותם בהם : (לב) העודנו חי . וכי הוא עדיין חי ולא הומת במלחמה כי מעתה לבו לא יפחד כי חביב הוא לי כאח ולא יעשה לו מאומה רע : (לג) והאנשים . עבדי בן הדד : ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו . ר"ל בשמעם שאמר אחי הוא היו מחזיקים הדבור לנחש וסימן טוב ולזה מהרו והחליטו הדבור סיבה ממנו

הַמִּמֶּנּוּ וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶן־הֲדַד וַיֹּאמֶר
בֹּאוּ קָחֻהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־הֲדַד
וַיַּעֲלֵהוּ עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ לד וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הֶעָרִים אֲשֶׁר־לָקַח־אָבִי מֵאֵת
אָבִיךָ אָשִׁיב וְחוּצוֹת תָּשִׂים לְךָ
בְדַמֶּשֶׂק כַּאֲשֶׁר־שָׂם אָבִי בְּשֹׁמְרוֹן
וַאֲנִי בַּבְּרִית אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיִּכְרָת־לוֹ בְרִית
וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃
לה וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים
אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָה
הַכֵּינִי נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ׃
לו וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
יְהוָה הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ הָאַרְיֵה
וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ׃
לז וַיִּמְצָא אִישׁ אַחֵר וַיֹּאמֶר הַכֵּינִי
נָא וַיַּכֵּהוּ הָאִישׁ הַכֵּה וּפָצֹעַ׃ לח וַיֵּלֶךְ
הַנָּבִיא וַיַּעֲמֹד לַמֶּלֶךְ עַל־הַדָּרֶךְ
וַיִּתְחַפֵּשׂ בָּאֲפֵר עַל־עֵינָיו׃ לט וַיְהִי
הַמֶּלֶךְ עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ יָצָא בְקֶרֶב־הַמִּלְחָמָה
וְהִנֵּה־אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ וַיֹּאמֶר
שְׁמֹר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה אִם־הִפָּקֵד
יִפָּקֵד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ
כִכַּר־כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל׃ מ וַיְהִי עַבְדְּךָ

אָחוּךְ בַּר הֲדַד וַאֲמַר
עוּלוּ דַבְּרוּהִי וּנְפַק
לְוָתֵיהּ בַּר הֲדַד וְאַסְקֵיהּ
לִרְתִיכָא׃ לד וַאֲמַר לֵיהּ
קִרְוַיָּא דִנְסֵיב אַבָּא מִן
אֲבוּךְ אָתֵיב וְשׁוּקִין תְּמַנֵּי
לָךְ בְּדַמֶּשֶׂק כְּמָא דְמַנִּי
אַבָּא בְּשֹׁמְרוֹן וַאֲנָא בִּקְיָם
אֲשַׁלְחִינָךְ וּגְזַר לֵיהּ קְיָם
וְשַׁלְחֵיהּ׃ לה וְגַבְרָא חַד
מִבְּנֵי תַלְמִידֵי נְבִיַּיָא אֲמַר
לְחַבְרֵיהּ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ
מְחֵינִי כְעַן וְלָא אֲבָא גַבְרָא
לְמִימְחֵיהּ׃ לו וַאֲמַר לֵיהּ
חֲלַף דְּלָא קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרָא
דַיְיָ הָא אַתְּ אָזֵיל מִלְוָתִי
וְיִקְטְלִינָךְ אַרְיָא וַאֲזַל
מִלְוָתֵיהּ וְאַשְׁכְּחֵיהּ אַרְיָא
וְקַטְלֵיהּ׃ לז וְאַשְׁכַּח גַבְרָא
אוֹחֲרָנָא וַאֲמַר מְחֵינִי
כְעַן וּמְחָהִי גַבְרָא מְחָהִי
וּפַדְעֵיהּ׃ לח וַאֲזַל נְבִיָּא
וְקָם לְמַלְכָּא עַל אוֹרְחָא
וּכְרִיךְ בְּמַעְפְּרָא עֵינוֹהִי׃
לט וַהֲוָה מַלְכָּא עָבַר וְהוּא
צָוַח קֳדָם מַלְכָּא וַאֲמַר
עַבְדָּךְ נְפַק בְּגוֹ קְרָבָא
וְהָא גַבְרָא זָר וְאַיְתֵי לִי
גַבְרָא וַאֲמַר טַר יָת גַבְרָא
הָדֵין אִם מִשְׁנָא יִשְׁנֵי
וּתְהֵי נַפְשָׁךְ חֲלַף נַפְשֵׁיהּ
אוֹ כִכְּרָא דִכְסַף תִּתְקוֹל׃ מ וַהֲוָה עַד דְעַבְדָּךְ מִתְפְּנֵי

בברית ח' דגשים בקריאה וסי' ואני בברית אשלחך. ויעמד כל העם בברית. וישבעו כל השרים וכל העם אשר. התחזק יהוידע דד"ה. ויבאו בברית לדרוש דד"ה: תשקול ו' מלאים ו' בלישנא משקל וסי' או ככר כסף תשקול. במשקל עשרים שקל. לו שוקל ישקל כעסי. אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. ואשקולה להם:

תולדות אהרן ואיש אחד. סנהדרין פט (שם ל): והכך האריה. שם:

רשי

המהם. ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלא במתכוין סימן טוב הוא זה וימהרו להחזיק הדבר: ויחלטו. לשון נמיתות (ויקרא כ"ה כ"ג) כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו והה"א של התמנו נוטה במסורת לשתי התיבות כאלו נכתב ויחלטוה ממנו. אם ממנו יצא הדבר בכוונת הלב: (לד) ויאמר אליו. בן הדד. הערים אשר לקח אבי מאת אביך עמרי אשיב לך: וחוצות תשים לך בדמשק. והוי מושל בה והיא תהא למלכותי: כאשר שם אבי בשומרון. עירך על כרחך וכל זה היה אומר מיראה אמר לו אחאב ואני בברית הזאת אשלחך: (לה) הכני נא. סימן זה רע של אחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכיני ולא הכהו. כשם שנפרע מזה יפרע מאחאב: בדבר ה'. הקב"ה אמר שתכה אותי: (לז) ופצוע. מכת חבורה: (לח) ויתחפש באפר. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שינוי בגדים הוא לשון חיפוש: באפר. תרגמו יונתן. במעפרא הוא סודר: (לט) והנה איש סר. מן הדרך אלי: ויבא אלי איש. שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד. אם יברח לשון לא נפקד

רדק

היו מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו ממנו מענה טוב יחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון שאמרו לו הם עבדך והוא אומר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך ומה שאמר וימהרו ויחלטו ושניהם לשון מהירות לרוב מהירותם שעד שלא גמר הדבר בפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלים לחזק הענין כמו הלכה הלכה אבי האדרש אדרש בדרך בדרך אלך והדומים להם וי"ת וחטפוהא מניה כאילו ה"א התמנו קשורה עם ויחלטו כאילו אמר ויחלטוה ממנו: באו קחוהו. כתרגומו עולו דברוהו כלומר הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי: (לד) וחוצות תשים לך בדמשק. פי' שוקים שיהיו מוכאי השוקים ממה שיקנו וימכרו בהם יהיה המכס שלו וכת"י תוצות שוקים. כ"א קירוין: ואני בברית אשלחך. אמר לו אחאב כיון שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שאכרות לך מעתה ומה שאמר בברית עם בי"ת הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת: (לה) ואיש א' מבני הנביאים. כתרגומו מתלמידי נבייא ואמרו כי זה הנביא היה מיכהו: הכיני נא. נכתב יו"ד מקום למ"ד הפעל ומשל זה הי' על אחאב שאמר לו הנביא ונתתי את כל ההמון הזה בידך וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד ועבר על פי ה' הלא ראה כי הנותרים שנסו אל אפקה הרגם האל כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנקמת בו אחאב והוא היה לו להבין כי לא רצה האל יתברך שיותר אחד מהם וחמל על בן הדד והחמלה על הרשעים אכזריות כי ידוע כי סופם לעשות מלחמה וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף ה' וכמו שהאריה הכה איש שמאן להכות הנביא בדבר ה' כי כן היה דינו כמו שאמר העובר על דברי נביא מיתתו בידי שמים שנאמר אנכי אדרש מעמו ואם תאמר היאך ידע האיש כי בשם ה' אמר והלא לא נתן לו אות כשמוחזק הנביא אין שואלין ממנו אות וחייב אדם להאמין בו כן האחאב שמאן להכות מלך ארם נפל בידו והכהו כמו שאמר לו הנביא נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו: (לז) הכה ופצוע. הפצע הוא מכת דם. ובדרש אותה טפת דם שיצאה מן הצדיק היתה כפרה לישראל שלא מתו מהם במלחמות רמות גלעד שהרי אמר לו הנביא ועמך תחת עמו כי חייבי מיתה היו אלא שאותה טפת דם היתה כפרה להם: (לח) ויתחפש באפר. השתנה באפר ששם על עיניו שלא יכירהו מלך ישראל ותרגום וכריך במעפרא עינוהי ונכחא אחרת וכריך במעפרא עלי אפוהי באפר אפר הוא נעיץ והוא הפוך מן פארי המגבעות וכי"ת באפר קמוצה מורה על הידיעה ואע"פ שהנביא כבר עשה משל על דבר אחאב אמר למלך עוד דבר משל שישפוט הוא בעצמו המשפט: (לט) אם הפקד יפקד. כמו ולא נפקד ממנו

רלבג

לא יצטרך בן הדד להשים נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו המאמר לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו. כי אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמר באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהי' נחבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך והוצות תשים לך בדמשק לקחת שם מכס מהסוחרים הנעשים כאשר שם אבי בשמרון ואז השיב לו אחאב ואני בברית אשלחך מאחר שתעשה לי כן ויכרות לו ברית וישלחהו: (לו) יען לא שמעת בקול ה'. ידוע שהעובר על דברי נביא חייב מיתה כבר כתב זה בתורה: (לח) ויתחפש באפר על עיניו. הנה אפר הוא נעיץ והשתנה בו בששמהו על עיניו כדי שלא יכירהו מלך ישראל: (לט) או ככר כסף תשקול. ר"ל אם תשמרהו כראוי כן

מצודת דוד

ממנו ומהרו ואמרו גם המה אחיך בן הדד: (לד) ויאמר. בן הדד אל אחאב: וחוצות. בעיר המלוכה דמשק תעשה לך שווקים כאלו היתה עירך: ואני בברית. זה מדברי אחאב שהשיב ואמר לו כאשר תכרות לי ברית על זה אז אשלחך לנפשך: (לה) מבני הנביאים. הוא מיכהו בן ימלה: בדבר ה'. בשליחותו של ה': הכיני נא. הוא למשל על אחאב שנמנע להרוג את בן הדד: (לח) ויעמוד למלך. עמד על הדרך להמתין עד יעבור המלך: ויתחפש באפר. שינה עצמו בלבוש אפר אשר נשומו ממעל לעיניו והוא בכדי שלא יכירו המלך ע"י לבוש האפר אשר לו: (לט) והוא צעק. כאילו קובל על המכות אשר הוכה ממי שהפקיד בידו האיש: אם הפקד יפקד. אם יברח ויהיה נחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א):

מצודת ציון

ועניני דבר המסקיים מבלי השתנות: (לב) ויחלטו. לא רצה: (לז) ופצוע. מכה המוציאה דם: (לח) ויתחפש. ענין השתנות המלבוש וכן התחפש ובוא (לקמן כב): באפר. בלשון וכוא ספך מן פארי המגבעות (שמות לט) שהוא מענין סוטי וסבכה שיש לאדם כשכנעיף בראשו

תשקול

רדק

ממנו איש ענין חסרון: (מ) עשה הנה והנה. כתרגו' מתפני לכא ולכא כלומר מתעסק כאן וכאן: אתה חרצת. אתה חתכת הדין בעצמך שקבלת שמירתו ונתחייבת לו: (מב) איש חרמי מיד. ר"ל מידך ופירוש חרמי הריגתי מן חרוב וחרם זובח לאלהים יחרם ר"ל שהו' חייב הרג וכן ת"י גברא דחייב קטול או יהיה פירושו חרמי מן יצודו חרם חרמים ומצודים שעניינם רשת ומכמורות וכן הוא בדרש כמה מצודים וחרמים פירשתי לו עד שנפל בידך: (מג) על ביתו. כמו אל ביתו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו אל ביתו ודברתי על הנביאים אל הנביאים: סר וזעף. כמו מה זה רוחך סרה ענינו קרוב לזעף ותרגומו נסיס ודוי ותרגום והנה זועפים והא אינון נסיסין וסר פתח שלא כמנהג נחי העי"ן וכן חבירו הסני: (א) אשר ביזרעאל. הכרם שהיה לו ביזרעאל ולאחאב היה היכל ביזרעאל כמו שכתוב למטה: (ב) לגן ירק. הוא העשב שהוא מאכל האדם או עשבים שיש להם ריח טוב ומנהג לעשות מהם גן בחצר הבית או אחורי הבית: מחיר זה. מחיר כרם זה כלומר מה שישוה אם תרצה למכור בכסף: (ג) מתתי. במחיר כסף או חליפין. (ד) ויסב את פניו. הסב פניו אל הקיר: (ה) מה זה רוחך סרה. כמו סר וזעף שפירשנו ותרגומו נסים: (ו) כי אדבר. עתיד במקום עבר ורבי' כמוהו או הוא בלשון הוה כלומר הייתי מדבר לו זה הדבר:
תעשה

תולדות אהרן בן משפטך. עקידה שער מב: איש חרמי. סנהדרין פט: כל ענין אחאב עם נבות. עקידה שער פח:

רשי

נפקד ממנו איש (במדבר ל"א מ"ט) לשון חסרון: (מ) והוא איננו. ברח לו: אתה חרצת. או נפש או ככר כסף: (מב) איש חרמי. איש מלחמתי לשון חירום ולשון חירום טפל במלחמה וכן על אדום תרד ועל עם חרמי (ישעי' ל"ד ה') ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: (מג) סר וזעף. נסים ודוי. רוחו סרה ממנו: (א) ויהי אחר הדברים האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו: (ב) מחיר זה. הכרם הזה:
אל

עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר
(ס' מס') אליו מלך־ישראל כן משפטך אתה
מא חרצת: וימהר ויסר את־האפר
(מעלי ק') מעל עיניו ויכר אתו מלך ישראל
(ל' מ"ל) כי מהנביאים הוא: מב ויאמר אליו
(ל') כה אמר יהוה יען שלחת את־איש־
חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו
מג ועמך תחת עמו: וילך מלך־ישראל
(ח'. ג') על־ביתו סר וזעף ויבא שמרונה:
כא א ויהי אחר הדברים
האלה כרם היה לנבות היזרעאלי
אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב
ב מלך שמרון: וידבר אחאב אל־
(פסק. ל') נבות לאמר תנה־לי את־כרמך ויהי־
לי לגן־ירק כי הוא קרוב אצל ביתי
ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו
אם טוב בעיניך אתנה־לך כסף
ג מחיר זה: ויאמר נבות אל־
(ג') אחאב חלילה לי מיהוה מתתי את־
ד נחלת אבתי לך: ויבא אחאב אל־
(ל' פסח) ביתו סר וזעף על־הדבר אשר־
דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר
(ז' מ"ע) לא־אתן לך את־נחלת אבותי
וישכב על־מטתו ויסב את־פניו
ה (ד') ולא־אכל לחם: ותבא אליו איזבל
אשתו ותדבר אליו מה־זה רוחך
ו (ז' מלרע) סרה ואינך אכל לחם: וידבר אליה
כי־אדבר אל־נבות היזרעאלי ואמר
(מ"ז רפין) לו תנה־לי את־כרמך בכסף או אם־

תרגום

לכא ולכא והא ליתוהי
ואמר ליה מלכא דישראל
את דנתא דינך ופסקת:
מא ואוחי ואעדי ית
מעפרא מעלוי עינוהי
ואשתמודע יתיה מלכא
דישראל ארי מתלמידי
נביא הוא: מב ואמר ליה
כדנן אמר יי חלף
דשיזיבתא ית גבר דחייב
קטול מיד ותהי נפשך
חלף נפשיה ועמך חלף
עמיה: מג ואזל מלכא
דישראל לביתיה נסים
ודוי ואתא לשמרון:
א והוה בתר פתגמיא
האלין כרמא הוה לנבות
יזרעאלה די ביזרעאלה
בסטר היכלא דאחאב
מלכא דשמרון: ב ומליל
אחאב עם נבות למימר הב
לי ית כרמך ויהי לי לגנת
ירקא ארי הוא קריב
לביתי ואתן לך חלופיה
כרמא דטב מיניה אם
תקין בעינך אתן לך
כספא דמוהי מה דשוי:
ג ואמר נבות לאחאב חס
לי מן קדם יי ממתן
ית אחסנת אבהתי לך:
ד ואתא אחאב לביתיה
נסים ודוי על פתגמא
דמליל עמיה נבות
יזרעאלה ואמר לא אתן
לך ית אחסנת אבהתי
ושכיב על ערסיה ואסחר
ית אפוהי ולא אכל לחמא:
ה ואתת לותיה איזבל
אתתיה ומלילת עמיה מה־דין רוחך סטיא ולית את אכיל לחמא: ו ומליל עמה ארי מללית עם נבות יזרעאלה
ואמרית ליה הב לי ית כרמך בכספא או אם

רלבג

(מ) בן משפטך אתה חרצת. רוצה לומר אתה גזרת על עצמך להיות נפשך תחת נפשו: (מא) ויסר את האפר מעל עיניו. ואז הכירו מלך ישראל: (מב) איש חרמי. ר"ל איש לכדתי בחרמי ופרשתי לתתו בידך כי לא היה לו מקום לנוס: (מג) על ביתו. ר"ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד: סר וזעף. סר הוא מענין הנטיה והסור מהמנהג והרצון שכבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד: (ב) ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו. ר"ל אם לא תחפוץ למכור נחלותיך אתן לך כרם אחר טוב ממנו ואם תתרצה למכרו אתן לך כסף מחירו: (ד) וישכב על מטתו. הנה מרוב הכעס לא רצה שיהיה לו עסק עם האנשי' אבל שכב על מטתו והסב פניו אל הקיר שלא יראו האנשי' בבואם לפניו ומרוב הכעס גם כן לא רצה לאכול: (ה) מה זה רוחך סרה. ר"ל מה זה רצונך נוטה ממנהגה:
אתה

משפטך ח' חס' בליש' בקריא' וסי' בן משפטך אתה תרצת. והוציא כאור צדקך. ואל תצל מפי דבר אמת. קולי שמעת כחסדך. תחי נפשי ותהללך. מתתי ג' בקריאה וסי' מתתי אותה לאיש אחר. מתתי לך את נחלת אבותי. מתתי את מדין: אבותי ז' מלאים בלישנא וסי' לא אתן לך את נחלת אבותי. אשר שחתו אבותי את גוזן. אשר השחיתו אבותי. מה עשיתי אני ואבותי. מי בכל אלהי הארצות. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. תושב ככל אבותי: בכסף ס"ז רפין וסי' נמסר ביהושע סי' כ"ב:

מצודת ציון

ברחשו: (מ) חרצת. גזרת וחתכת כמו כליון חרוץ (ישעיה י'): (מב) חרמי. ענין רשת כמו יצודו חרם (מיכה ז): (מג) סר. ר"ע סרה מעמו הרצון והדבור וכמ"ש מה זה רוחך סרה (לקמן כא): וזעף. ענין כעס כמו זעף ה' אשא (מיכה ז): כא (ב) מחיר. דמיו ערך שויו: (ו) אדבר. כמו דברתי עתיד במקום
עבר

מצודת דוד

משקול. לידי השקול לפרוע בעדו: (מ) עושה הנה והנה. עשיתי מלאכתי ומתעסק כאן וכאן: איננו. כי ברח: כן משפטך. או נפש או ככר כסף כי כן חרצת וגזרת על עצמך: (מב) את איש חרמי. שלחת מידך את בן הדד אשר לכדתי אותו כמו הצודה את הדג בחרמו על כי לא היה לו מקום לנוס: והיתה נפשך. דומה לשומר האיש אל שהניחו לברוח יותן נפשו תחתיו ועם כי ככר עשה משל על זה בדבר הממאן להכותו בדבר ה' כי כמו שהכה האריה את הממאן להכותו כן יומת אחאב על אשר מיאן להמית את בן הדד מ"מ עשה עוד משל בכדי שאחאב בעצמו יפסוק הדין ויאמר כן משפטך אתה חרצת כאלו פסק אחאב גם על עצמו על כי היותו דומה לו: (מג) על ביתו. אל ביתו והוא מקום מלונו מחוץ לאפקה מקום המלחמה ומשם בא אל שומרון: כא (א) אשר ביזרעאל. אשר עמד ביזרעאל: אצל היכל אחאב. אשר
היה

(ז) תעשה מלוכה. כתרגומו תצלח במלכותא והוא לשון תמיהה: (ח) ותשלח הספרים. כתוב בה"א הודיעה וקרי בלא ה"א ושניהם נכונים: ואל החורים. השרים והסגנים כמו את חורי יהודה ואריבה את החורים וי"ת תורבינא: קראו צום. כמשמעו לשון תענית וכת"י גזרו צומא ואמרה זה לפי שביום התענית מפשפשין במעשיהם ואם יש מעוות מתקנין אותו ואדוני אבי ז"ל פירש צום קבוץ וכן ביום צום שבירמיהו מלשון רז"ל צומת הגידין שהוא מקום קבוץ הגידין: (י) ויעידוהו. יעידו בו. יש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה יהרגוהו במצות איזבל בלא עדות ובלא דבר התשובה כי זקני העיר והשרים היו מעטין ורדם הי' במעל עם איזבל כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניחין להרגו באנס כל שכן הקרובים שהיו לנבות בעיר ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב ואיזבל אף על פי שהיו רשעים היו לשמים לעבוד ע"ג אבל אם היו הורגין וגוזלין שלא במשפט היו ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליהם אם לא יעמיד ארץ במשפט אבל למנעו מע"ג לא היו יכולים כי לא היו אלא שבעת אלפים אשר לא כרעו לבעל ושאר ישראל היו רבים מאד שהיה לבם באמונת הבעל שהיו מטעים אותם נביאי הבעל לפיכך בקשה איזבל עלילה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ובטחה איזבל בזקני ישראל שיכסו עליה ויעלימו הדבר או ידעה בהם שהיו יראין את אחאב מאד לפיכך כתבה לכם בשם אחאב וחתמה לה' בחותמו כי ידע' שלא ישנו אחרי דברו ואעפ"פ שהיו יודעים שנדבר עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו העדים כמו שאמר' הוא והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה לוקח זה הכרם במשפט המלוכה שהרי כתוב את שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם הטובים יקח התשובה כמו שפי' בס' שמואל כי אין ממשפט המלוכה שיקח אלא הפירות לצורך עבדיו ואנשי מלחמתו אם יצטרכו והראייה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו וראייה עוד שאמר שדותיכם כרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם משמע כי על הפירות אמר לא על גוף הקרקע: ברכת אלהים ומלך. תרגומו גדיפתא קדם ה' ומלכא לטית למה אמר אלהים ומלך ובאחד מהם חייב מיתה אמרה זה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו מיד: (יא) אשר היושבים בעירו. הודעה אחר הודעה כי די היה אם אמר היושבים או אם אמר אשר יושבים: ויעידוהו. אמר הכנוי תחלה ואח"כ ההודעה שאמר כנגדו ואמר ויעידוהו ואח"כ אמר את נבות כי כן דרך הכתוב במקומות וכן ותפתח ותראהו את הילד ואחרי' זולתו: (טו) קום רש. אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין [illegible] מקום היורשים

חפץ אתה אתנה־לך כרם תחתיו
ויאמר לא־אתן לך את־כרמי׃
ז ותאמר אליו איזבל אשתו אתה
עתה תעשה מלוכה על־ישראל קום
אכל־לחם ויטב לבך אני אתן לך
את־כרם נבות היזרעאלי׃ ח ותכתב
ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו
ותשלח הספרים אל־הזקנים ואל־
החרים אשר בעירו הישבים את־
נבות׃ ט ותכתב בספרים לאמר
קראו־צום והשיבו את־נבות בראש
העם׃ י והושיבו שנים אנשים בני־
בליעל נגדו ויעדהו לאמר ברכת
אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו
וימת׃ יא ויעשו אנשי עירו הזקנים
והחרים אשר הישבים בעירו כאשר
שלחה אליהם איזבל כאשר כתוב
בספרים אשר שלחה אליהם׃
יב קראו צום והשיבו את־נבות בראש
העם׃ יג ויבאו שני האנשים בני־
בליעל וישבו נגדו ויעדהו אנשי
הבליעל את־נבות נגד העם לאמר
ברך נבות אלהים ומלך ויצאהו
מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים וימת׃
יד וישלחו אל־איזבל לאמר סקל נבות
וימת׃ טו ויהי כשמע איזבל כי־סקל
נבות וימת ותאמר איזבל אל־אחאב
קום רש את־כרם ׀ נבות היזרעאלי

רעי את אתן לך כרמא
חלופוהי ואמר לא אתן
לך ית כרמי׃ ז ואמרת
ליה איזבל אתתיה את
כען תצלח מלכותך על
ישראל קום אכול לחמא
וישפר לבך אנא אתן לך
ית כרמא דנבות
יזרעאלה׃ ח וכתבת
אגרתא בשמא דאחאב
וחתמת בעזקתיה ושדרת
אגרן לסביא ולתורביני
דבקרתא דיתבין עם
נבות׃ ט וכתבת באגרתא
למימר גזרו צומא ואותיבו
ית נבות בריש עמא׃
י ואותיבו תרין גברין בני
רשעא לקבליה ויסהדוניה
למימר נדיפתא קדם יי
ומלכא לטתא ואפקוהי
ורגמוהי ויתקטל׃
יא ועבדו אנשי קרתיה
סביא ותורביני דיתבין
בקרתיה כמא דשלחת
לותהון איזבל כמא דכתבת
באגרתא דשלחת להון׃
יב גזרו צומא ואותיבו
ית נבות בריש עמא׃
יג ואתו תרין גברין
בני רשעא ויתיבו לקבליה
ואסהידו גברי רשעא ית
נבות קדם עמא למימר
נדיף נבות קדם יי ומלכא
לט ואפקוהי מברא לקרתא
ורגמוהי באבניא ומית׃
יד ושלחו לות איזבל
למימר אתרגים נבות ומית׃ טו והוה כד שמעת איזבל ארי אתרגים נבות ומית
ואמרת איזבל לאחאב קום אחסין ית כרמא דנבות יזרעאלה דלא אבא

תולדות אהרן בכך נבות. סנהדרין כט מת (מגלה עא):

(ח) אל הזקנים. זקני אשמאי סבי דבהתא: (ט) קראו צום. וביום צום דרכם לבדוק בעבירות שבידם: (יג) ברך נבות. חילוף של קללה ותרגום גדיף נבות קדם ה' ומלכא לט: קום רש. יש מחכמים אומרי' הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרין בן אחי אביו היה.

רלבג

(ז) אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל. ר"ל האם כמנהג כזה תעשה מלוכה על ישראל הנה בלי ספק אין מחק המלך להתפעל בזה האופן: (ח) אל הזקני' ואל החורי'. ר"ל השופטי' והשרים והם לבדם ידעו זה הסוד ובטחה בהם איזבל שיסכימו למה ששלח להם אחאב וחתמה בחותמו וידמה מזה שאם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו מסכימי' בהריגת נבות ואף על פי שהיו מסכימים בזה זקני העיר ושריה: (ט) קראו צום. שלחה לצום זה כי ביום הצום הם מתקבצים ואז יתכן שיעידו זה העדים לעיני כל העם: (י) והנה קרא העדי' בני בליעל כי בזולת זה לא יסכימו להעיד על שקר: (יג) ויוצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו. למדנו מזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר: (טו) קום רש את כרם נבות היזרעאלי. למדנו מזה שהרוגי מלכות נכסיהם למלכות: מלך

אתה עתה ג' וסי' ואתה עתה הקל מעבדת אביך דמלכים. אתה עתה תעשה מלוכה. אתה עתה ברוך ה': וייטב ג' חסרים וסי' נמסר בשמואל חלק א' סי' ד': ומלך ה' בקריאה וסי' ובני [illegible]יכה פיתון ומלך. והכרו: ירא את ה' בני ומלך. והשיבו שני אנשים. ויבאו שני האנשים: שני האנשים ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר שופטים:

מצודת דוד

היה לו ביזרעאל: (ב) לגן ירק. לגדל בו הירק. אם טוב בעיניך. אם חפץ אתה יהיה בממון: מחיר זה. מחיר כרם זה: (ג) חלילה לי מה'. חולין הוא לי בעבור מצות ה' שאמרה התורה והארץ לא תמכר לצמיתות (ויקרא כ"ה): (ד) ויסב. הסב פניו אל הקיר כדרך המיצר ודואג: (ה) רוחך סרה. סר ממך הרצון והדבור כמו רוח אחרת (במדבר י"ד) וכמו ברוח שפתיו (ישעיה י"א): (ז) אתה תעשה מלוכה. אמרה בתמיה וכי בדבר שאתה עושה עתה תנהיג את המלוכה וכאלו אמרה הן ראוי למלך להתגבר ולהתחכם שימולא רצונו ולא להיות סר וזעף: וייטב לבך.

מצודת ציון

עבר: (ח) ספרים. אגרות ע"ש שבהן יסופר דברים: החורים. השרים וכן ואריבה את החורים (נחמיה ה): (טו) רש. מל' ירושה: אתן.

ר"ע

רד"ק

וכן בארץ כנען וירשת וישבת בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירשוה מאבותם ולפי מה שהועד בנבואה כי קלל אלהים ומלך חייב מיתה ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך ונחלקו רבותינו ז"ל בזה הדבר ואמרי הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי ברך נבות אלהי' ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהי' לבד והיה דינו מסור לב"ד ויהיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך וא"ת ונכסיו למלך א"כ למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו אלהים אלא להגדיל הקצף עליו ורבי יהודה אומר אין הרוגי מלכות נכסיהן למלכות ומה שאמר קום רש ואמר אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה לירושה. כי הבנים שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתוב אם לא דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקצף עליו : כי מת. אחר שאמר כי אין נבו' חי למה אמר כי מת לומר שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך : (יח) אשר בשמרון. לא אמר שימצא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון וכאשר שמע כי מת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות חשב כי הרויח והוא הפסיד : (יט) הרצחת וגם ירשת. ה"א השאלה ותבא על פתיחת הדברים לשמוע המענה ואע"פ שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב מלפני הנגלה נגליתי' המן הסלע הזה וכן במלות השאלה אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים: (כ) המצאתני אויבי. כלומר מצאת לי מקום להאשימני וכן זאת הה"א כה"א הרצח' שפירש' ואחאב הפסיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמר לו בתשלום הנבואה הנני מביא אליך רעה עד מפני ישראל : התמכרך. כאילו מכר עצמו לעשות רע וכל עניניו וכל עסקיו לרע וי"ת דחשיבת כלומר כל מחשבותיך הם לעשות הרע. ובדרש אשר התמכר לעשות היאך היה עושה מוחק האזכרות וכותב תחתיהם שם הבעל בראשית ברא הבעל וידבר הבעל וזש"ה החושבים להשכיח את שמי : (כא) הנני מבי. חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב וכן ישי מות עלימו שמן ראשי אל יני ראשי אשר החטיא את ישראל : משתין בקיר. דרך גנאי אפילו הכלב לא ישאיר לו וי"ת ידע מדע נראה כי דעתו כמו משית בקירות לבו שלא ישאר בכל ביתו בן דעת כלומר הקטנים הגדולים כלם יכרתו: ועצור ועזוב. שלא ישאר לאחאב בישראל עצור ועזוב שיאמר

תרגום

לְמִתַּן בְּכַסְפָּא אֲרֵי לֵית
נָבוֹת קַיָם אֱלָהֵן מִית :
טו וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אַחְאָב
אֲרֵי מִית נָבוֹת וְקָם אַחְאָב
לְמֵיחַת לְכַרְמָא דְנָבוֹת
יִזְרְעֵאלָה לְמֵירְתֵיהּ :
יז וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִם אֵלִיָהוּ דְמִן
תּוֹשָׁב לְמֵימַר : יח קוּם
חוּת לְקֳדָמוּת אַחְאָב
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דִי
בְשָׁמְרוֹן הָא הוּא בְּכַרְמָא
דְנָבוֹת דִנְחַת תַּמָן
לְמֵירְתֵיהּ : יט וּתְמַלֵיל
עִמֵיהּ לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ הַקְטַלְתָּא וְאַף אַחְסֵנְתָּא
וּתְמַלֵיל עִמֵיהּ לְמֵימַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּאַתְרָא
דְלַחִיכוּ כַלְבַיָא יַת דְמָא
דְנָבוֹת יְלַחֲכוּן כַּלְבַיָא יַת
דְמָךְ אַף דִילָךְ : כ וַאֲמַר
אַחְאָב לְאֵלִיָהוּ הַאִשְׁכַּחְתָּא
לִי בְּעֵיל דְבָבִי וַאֲמַר
אַשְׁכַּחִית חֲלַף דַחֲשַׁבְתָּא
לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ :
כא הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלָךְ
בִּישְׁתָא וְאֶפַלֵי בַתְרָךְ
וְאֲשֵׁיצֵי לְאַחְאָב יָדַע מַדַע
וַאֲחִיד וּשְׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל :
כב וְאֶתֵּן יַת בֵּיתָךְ כְּבֵית
יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּכְבֵית
בַּעְשָׁא בַּר אֲחִיָה עַל
אַרְגָזוּתָא דְאַרְגֵיזְתָּא וְחַיֶיבְתָּא יַת יִשְׂרָאֵל : כג וְאַף עַל אִיזֶבֶל גְזַר יְיָ לְמֵימַר כַּלְבַיָא
יֵיכְלוּן יַת אִיזֶבֶל בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל : כד דִימוּת לְאַחְאָב בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָא וְדִימוּת

מקרא

ט"ז רפין אֲשֶׁר מֵאֵן לָתֶת־לְךָ בְכֶסֶף כִּי אֵין
נָבוֹת חַי כִּי־מֵת : טו וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אַחְאָב
כִּי מֵת נָבוֹת וַיָּקָם אַחְאָב לָרֶדֶת אֶל־
ל' וכמין כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ :
יז וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי
פ' ר"פ לֵאמֹר : יח קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה
ב' וכמין בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ :
ד' יט וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
ג', ד' הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר
ג' לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ
הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה :
ג' כ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הַמְצָאתַנִי
ג' אֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן הִתְמַכֶּרְךָ
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה : כא הִנְנִי
מביא ק' מֵבִי אֵלֶיךָ רָעָה וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ
ב' וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר
וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל : כב וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ
כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא
ג' בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ
ד' חס' כלים' וַתַּחֲטִא אֶת־יִשְׂרָאֵל : כג וְגַם־לְאִיזֶבֶל
דִּבֶּר יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת־
ס"חס' כלים' אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל : כד הַמֵּת לְאַחְאָב
בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה

ודברת אליו ד' דסמיכי בקריאה וסי' ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו. ה' אלהי העברים שלחני אליך דבר. הרצחת וגם ירשת ב' בו : חל ה' חס' בלישנא בקריאה וסי' וישפכו סוללה. וגם לאיזבל דבר ה'. ישועה ישית חומות וחל. וגלות החל הזה : ויאבל חל וחומה יחדו :

תולדות אהרן במקום אשר לקקו. שם לט : יען התמכרך. (סנהדרין כה) : בחיל יזרעאל. זבחים לא :

רש"י

היה ואותו ואת בניו הרג וראוי ליורשו : (כ) התמכרך. מכרת את עצמך להכעיס את בוראך. התמכרך כמו והתמכרתם שם לאויביכם (דברים כ"ח ס"ח) : (כג) בחל יזרעאל. בבקעת יזרעאל. בחל תרגומו של גיא : (כה) רק לא היה כאחאב. הכתוב מעיד עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו את העגלים מיראה אם יעלה העם ירושלים תשוב הממלכה לבית

רלב"ג

(יח) מלך ישראל אשר בשמרון. ר"ל שמושבו הוא בשמרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהו' מלך ישראל אשר יושבים בשמרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא שליט לעשות החמסים שהוא רוצה לעשות וזה כי מפני היות בני השרים תחת ידו בשמרון הוכרחו השרים אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות : (יט) במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות. אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שמרון לקקו הכלבים דם אחאב כמו שנזכ' אחר זה אך הרצון בו כי במדרג' מיתת נבות שלא מת מית' עצמו ימות אחאב וכמו שלקקו הכלבים את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמ' שהרצון בו כי במקום ההוא בעינו ילוקו הכלבים את דמו אך מפני כי נכנע אחאב מפני השם ית' האריך לו זה עד ימי בנו ועכ"ז נתקיים באחאב קצת זה הרע והוא שלקקו הכלבים את דמו שנאסף מן הרכב על ברכת שמרון ואמר שם כי הזונות רחצו להפליג בספור עונש אחאב והוא שהזונות רוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו : (כ) המצאתני אויבי. ר"ל האם מצאתני עתה ברע שתיעד לי עליו עונש כמנהג והמנהג אמר זה לפי שחטא בדבר שלוהו בשלות בן הדד ובהריגת נבות : יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה'. כל כך היה פונה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית: (כא) משתין בקיר. הם הזכרים : ועצור ועזוב בישראל. ר"ל שיכרית לו מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהוא עזוב והנה לפי דעתי עצור הוא כמו עוצר כי העוצר מביתו בישראל הוא המולך אחריו או הוא עצור בישראל להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הניח' לו ממשלה וכן היה כי יורם מת ומתן אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמז לע' בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדל' ועזוב הוא מה שאינו מורשו ביד אומן ומגדל : (כב) אל הכעס אשר הכעסת. ר"ל על הכעס : (כג) בחל יזרעאל

מצודת ציון

לא רגם: (יט) לקקו. ענין לחיכה כמו אשר ילק בלשונו (שופטים ז) : (כג) בחל. היא חומה

מצודת דוד

ר"ל היה במה : (ח) והספרים בחותמו. החתימה האגרת בחותם מבעתו : שופטים. במושב זקני העיר עם נבות : (ט) קראו צום. על כי ביום הצום הדרך היא להתקבץ זקני העיר לשפטם במעשה אנשי העיר : (י) בני בליעל. כי הכשרים לא יעידו שקר : ויעידהו. יעידו עליו ואחר ופירש על נבות : ברכת. הוא כנוי הקללה : אלהים ומלך. להגדיל הקצף לסקלו מהר : (טו) קום רש. כי הרוגי מלכות נכסיהן למלך : (יט) הרצחת. כי מדעתו עשתה איזבל ולזה אמר לו שיתכן שרצחת אם נבות

רשי

לבית דוד אף כותים שבעל והאשרה להכעיס : התמכר . נמכר לע"ג . ראיתי בירושלמי חיאל בית האלי שושבינו היה ובכל יום שם דמיו ונתן לע"ג : (כז) ויהלך אט . יחף : (כט) לא אביא הרעה . רעת ביתו לא אביא בימיו אבל גזירת ילוקו הכלבים את דמו לא אפטר לבא בימי בנו אלא עליו : (ב) בשנה השלישית . שלא את בן הדד : (ג) ואנחנו מחשים . מתעצלים סיאנ"ז פיגר"י בלע"ז :

רדק

שיאמר זה נעצר מבית אחאב או זה נעזב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו ואדוני אבי ז"ל פי' עצור הממון הנעצר בבתים ועזוב המקנה שעזוב בשדה שלא יאספהו הבית ורז"ל דרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא כלומר שאין לו חלק לעולם הבא : (כג) בחל יזרעאל . ת"י גיא חוליתא ועוד תרגם באחסנת ולדעתו חסר קוף והוא כמו בחלק יזרעאל וכן אמר במקום אחר בחלק יזרעאל : (כה) רק לא היה כאחאב . כי ירבעם והבאים אחריו אע"פ שעבדו העגלים כוונתם לשמים אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כאשר הע"ג לפיכך אמר ויתעב מאד וגו' ככל אשר עשו האמרי : אשר הסתה . הדגש תמורת נח הסתה ת"י אטעיאת : (כז) וישם שק על בשרו . וגם והלך אט ובלילה שכב בשקו : ויהלך אט . הלך בתוך ביתו לאט כאדם דואג וי"ת והלך יחיף : (כט) לא אבי הרעה בימיו . חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב : (ג) כי לנו רמות גלעד . כי לנו היתה כמ"ש את ראמות בגלעד לגדי ואמרו בדרש למה נקרא שמה רמות גלעד שיש לפניה שתי ברכות מים ומלך ארם לקחה ממלך ישראל ויש לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך וא"ת לא קיים לו דברו והלא שלום היה ביניהם שלש שנים ולמה לא עשה מלחמה זאת כשלא השיב להם הערים ועוד למה אמר אחאב על רמות גלעד יותר משאר הערים נאמר כי רמות גלעד לא לקחה מלך ארם מעמרי אבי אחאב כי קודם לכן לקחה והוא א"ל הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב ואחאב לא נתן דעתו אז לשאול ממנו רמות גלעד כי ג"כ היה משיב לו שהרי בדמשק נתן לו חוצות כ"ש שהיה משיב מה שהיה לו אלא שלא נתן דעתו אז ואח"כ כשנזכר לא יכול להלחם עמו על זאת שהרי שלחו בברית לפיכך היה שלום ביניהם שלש שנים ועתה כשראה אחאב כי מלך יהודה היה עמו ואמר לעזור לו אמר שילך למלחמה על מלך ארם לקחת רמו' גלעד ממנו

מקרא

יאכלו עוף השמים : כה רק לא־היה
כאחאב אשר התמכר לעשות הרע ל'
בעיני יהוה אשר־הסתה אתו איזבל ל' זקף
אשתו : כו ויתעב מאד ללכת אחרי ל'
הגללים ככל אשר עשו האמרי
אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל :
כז ויהי כשמע אחאב
את־הדברים האלה ויקרע בגדיו כ' חס' את
וישם־שק על־בשרו ויצום וישכב ל' מ"ע
בשק ויהלך אט : כח ויהי ל'
דבר־יהוה אל־אליהו התשבי לאמר :
כט הראית כי־נכנע אחאב מלפני יען
כי־נכנע מפני לא־אבי הרעה בימיו אביא ק'
בימי בנו אביא הרעה על־ביתו :
כב א וישבו שלש שנים אין מלחמה
בין ארם ובין ישראל :
ב ויהי בשנה השלישית וירד ט' מ"ע
יהושפט מלך־יהודה אל־מלך
ישראל : ג ויאמר מלך־ישראל אל־
עבדיו הידעתם כי־לנו רמת גלעד ג'
ואנחנו מחשים מקחת אתה מיד ד'. ג'
מלך ארם : ד ויאמר אל־יהושפט
התלך אתי למלחמה רמת גלעד
ויאמר יהושפט אל־מלך ישראל
כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי כ'

תרגום

ליה בחקלא ייכלון עופא
דשמיא : כה לחוד לא הוה
כאחאב דחשיב למעבד
דביש קדם יי דאטעיאת
יתיה איזבל אתתיה :
כו וארשע לחדא למהך
בתר טעותא ככל דעבדו
אמוראה דתריך יי מן קדם
בני ישראל : כז והוה כד
שמע אחאב ית פתגמיא
האלין ובזע ית לבושוהי
ואסר סקא על בסריה
וצם ושכיב בסקא והליך
יחיף : כח והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עם
אליהו דמן תושב למימר :
כט החזיתא ארי אתכנע
אחאב מן קדמי חלף
דאתכנע מן קדמי לא
איתי בישתא ביומוהי
ביומי בריה איתי בישתא
על ביתיה : א ויתיבו תלת
שנין לית קרבא בין ארם
ובין ישראל : ב והוה
בשתא תליתאה ונחת
יהושפט מלך שבטא
דבית יהודה לות מלכא
דישראל : ג ואמר מלכא
דישראל לעבדוהי הידעתון
ארי דילנא רמות גלעד
ואנחנא שתיקין מלמיסב
יתה מיד מלכא דארם :
ד ואמר ליהושפט התיזל עמי לאגחא קרבא לרמות גלעד ואמר יהושפט למלכא
דישראל אנא כותך עמי כעמך וסוסותי

אבי פ' חס' א' בליש' ביאה וסי' במסרה רבתא : מחשים ד' בקריאות וסי' נמסר בספר שופטים סי' י"ח :

תולדות אהרן רק לא היה כאחאב . מגילה יא סנהדרין קב (שם) : ויצם . (שם) : הראית . יומא פו (שם) : אין מלחמה. (סוטה יח) כמוני כמוך . חולין ה :

רלבג

יזרעאל. ר"ל בגבול יזרעאל או בוא מישור ואפשר שיהי' מענין חיל וחומה כי אצל החומה אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא : (כה) רק לא היה כאחאב. כל זה אמר לו אליהו : (כז) וישם שק על בשרו ויצום . ר"ל שלבש בגדי שק שהם עשויים משער קשה והתענה ושכב בלילה בבגדי שק והלך בנחת כאבל וכמנודה או ירצה באמרו ויהלך אט שהיה הולך בסתר שלא יראוהו האנשים כאבל וכמנודה : (כט) לא אביא הרעה בימיו. ידמה שאולת כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבי' דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הש"י האריך הש"י הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיי' כל היעוד הרע ועכ"ז הנה מפני ששלח בן הדד בשלום היתה נפשו ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבי' את דמו שנשטף מן הרכב : (א) וישבו שלש שנים אין מלחמה. מפני שנכנע אחאב מפני השם האריך לו השם מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה שזה שאמר לו ועמך תחת עמו האריך הש"י עד עת אחר : (ג) הידעתם כי לנו רמות גלעד יתכן שכאשר השיב לו בן הדד הערים אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו את רמות גלעד ולזה אמר לעבדיו הלא ידעתם כי לנו רמות גלעד ואנחנו שותקים מלקח' אותה מיד מלך ארם : (ד) כמוני כמוך . ר"ל שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך בן ילך עמי וכמו

מצודת דוד

נבות כאויב וגם ירשת אותו כקנוב אהוב : גם אתה . בא בכפל לתוספת ביאור : (כ) המצאתני אויבי . אתה אויבי וכי מצאת אותי חייב ואשם בדבר זה כאומר הלא איזבל עשתה זאת ולא אני ותשב לכתם בפני הנביא כאלו לא נעשתה מדעתו : מצאתי . ר"ל הן מצאתי אותך חייב בדבר כי ידעתי אשר נעשתה מדעתך : התמכרך . מרוב השתדלותו בעבירות חשבו כאלו מכר עצמו לעשות הרע : (כא) ובערתי . אבנה אחריך לבל ישאר אחרית מה : משתין בקיר . זה הזכר כי עושה קלוח משא"כ הנקבה : עצור . העושר הכנוס בבית : ועזוב . המקנה הנעזב בשדה : בישראל . ר"ל בפרסום רב למען יוסרו הכל : (כה) רק לא היה וגו' . ר"ל הסיבה שהרשיע אחאב מכולם רק באה בעבור אשר הסיתה אותו איזבל אשתו : (כו) ויתעב מאד . עשה מעשים תעובים ללכת אחר הע"ג כאנשי האמורי : (כז) ויהלך אט . הלך בנחת הנה והנה כדרך אדם הדואג ומתאבל ומחשב מה לעשות לתקן הדבר : (כט) הראית . האם נותן אתה לב לראות אשר נכנע אחאב מלפני ור"ל לא מפחד העונש כ"א מגדולת האדון ה' : כב ויטבו . ר"ל ישבו בהשקט : (ג) הידעתם . האם אתם נותנין לב לדעת אשר רמות גלעד היא מגבול שלנו ואנחנו שותקים מקחת אותה וגו' : (ד) כמוני כמוך . כמו שאתה הלך

מצודת ציון

הומה נמוכה כמו והעמוד בהל (ש"ב כ) : (כס) הסתה . ענין פתוי : (כו) סוריס . גירש : (כז) אט . בנחת וכן לאט לי לנער (שם יח) : כב (ג) מחשים . שותקים כמו עת לחשות קהלת

רדק

ממנו : (ז) האין פה נביא לה' עוד . כלומר כי אין אלה לה' כי הכיר יהושפט כי נביאי הבעל או האשרה הם ולא אמר בפי' כי נביאי שקר הם מפני כבוד אחאב
כי נשא את בניו אבל אמר האין פה עוד נביא לה' ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר יהושפט האין פה נביא לה' עוד אמר לו אחאב כל אלה הנביאים לה' הם אמר
לו יהושפט כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד עובדיה אמר זדון לבך השיאך ירמיהו אמר
תפלצתך השיא אותך זדון לבך ואלה כלם אמרו דבר אחד עלה ויתן ה' ביד המלך כמלא שאין בדבריהם ממש : (ח) כי אם רע . והלא התנבא עליו טוב שאמ"ל הראית
כל ההמון הזה הנני נותנו בידך
וכן אמר לו בפעם שנייה כמו
שכתבנו כי רבותינו ז"ל אמרו
זה הנביא היה מיכיהו בן ימלה
אלא פי' שהתנבא עליו פעם
שלישית והיה נפשך תחת נפשו
ועמך תחת עמו התנבא לו שיפול
ביד מלך ארם מהיום ההוא
ואילך שנא אותו ואמר כי לא
יתנבא עליו טוב . ר"ל ידעתי כי
לא יתנבא עלי טוב : (ט) מהרה
מיכיהו בן ימלה . ת"י תבע
מיכיהו ותרגם והש עתידות למו
ומבע דעתיד להון : (י) מלובשי'
בגדים . פי' בגדים חמודות
כי מה שהיה אומר מלובשים
ידענו כי לא היו ערומים אלא
פי' בגדי מלכות חמודות וכמוהו
ימותו אנשים ר"ל אנשים
בחורים בא באנשים באנשים
זקנים : בגרן . פי' ויושבים
בגרן וכן ,הוא בדברי הימים
ויושבים בגרן והגרן היה פתח
שער שמרון אולי מפחד אויביהם
שהיה להם מלחמה עם ארם
תמיד היו עושים גרנות סמוך
לעיר ובדברי רבותינו ז"ל אמרו
וכי שער שמרון גורן היה אלא
לאו כגורן דתניא סנהדרין היתה
כחצי גורן עגולה כדי שיהיו
רואין זה את זה ור"ל כן היו
יושבים אחאב ויהושפט עם
סיעתן כחצי גורן : מתנבאים
לפניהם . היו מתנבאים בנבואה
זו או בדברים אחרים מתנבאים
לשעה אבל לא ברוח השם כי
נביאי השקר היו והיו מתפארים
בנבואת האל כמ"ש צדקיהו כה
אמר ה' ואמרו שאר הנביאים
ונתן ה' ביד המלך וצדקיהו
לאמת נבואתו יותר עשה לו
קרני ברזל למשל כמו שנאמר
בירמיהו עשה לך מוסרות
ומוטות ונתתם על צוארך :
עלה

תרגום

כְּסוּסָוָתָךְ : ה וַאֲמַר
יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
תְּבַע כְּעַן כְּיוֹמָא דֵין יַת
פִּתְגָמָא דַיְיָ : ו וּכְנַשׁ
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת נְבִיֵי
שִׁקְרָא כְּאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא
וַאֲמַר לְהוֹן הַאֵיזִיל בְּרָמוֹת
גִּלְעָד לְאַגָּחָא קְרָבָא אִם
אֶתְמְנַע וַאֲמַרוּ סַק וְיִמְסַר
יְיָ בִּידָא מַלְכָּא : ז וַאֲמַר
יְהוֹשָׁפָט הֲלֵית כָּא נְבִיָא
קֳדָם יְיָ עוֹד וְנִתְבַּע מִנֵיהּ :
ח וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
לִיהוֹשָׁפָט עוֹד גַּבְרָא חַד
לְמִתְבַּע יַת פִּתְגָמָא דַיְיָ
מִנֵיהּ וַאֲנָא סְנֵיתֵיהּ אֲרֵי
לָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין
בִּישׁ מִיכָה בַּר יִמְלָה
וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לָא יֵימַר
מַלְכָּא כֵּן : ט וּקְרָא מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְגַוְזָאָה חַד וַאֲמַר
אוֹחִי תְּבַע מִיכָה בַּר
יִמְלָה : י וּמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דִיהוּדָה
יָתְבִין גְּבַר עַל כּוּרְסְיֵהּ
לְבִישִׁין לְבוּשִׁין וְיָתְבִין
בְּאִידְרָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע
שׁוֹמְרוֹן וְכָל נְבִיֵי שִׁקְרָא
מִתְנַבְּאִין קֳדָמֵיהוֹן : יא וַעֲבַד
לֵיהּ צִדְקִיָה בַּר כְּנַעֲנָה
קַרְנִין דְבַרְזֶל וַאֲמַר כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ בְּאִלֵין תְּקַטֵל יַת
אֱנָשׁ אֲרָם עַד דִי תְשֵׁיצֵינוּן :
יב וְכָל נְבִיֵי שִׁקְרָא מִתְנַבַּן
כֵּן לְמֵימַר סַק לְרָמוֹת גִּלְעָד וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא : יג וְאִזְגַּדָא דַאֲזַל
לְמִקְרֵי מִיכָיְהוּ מַלֵיל עִמֵיהּ לְמֵימַר הָא כְעַן

מלכים א כב

כְּסוּסֶיךָ : ה וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־דְּבַר יְהוָה :
ו וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִיאִים (חצי הספר בפסוקים)
כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
הַאֵלֵךְ עַל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־ (ג'. ל')
אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן אֲדֹנָי בְּיַד (ו"ג. ק"ד)
הַמֶּלֶךְ : ז וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה (ג')
נָבִיא לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאוֹתוֹ :
ח וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל ׀ אֶל־יְהוֹשָׁפָט (פסק)
עוֹד אִישׁ־אֶחָד לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה
מֵאֹתוֹ וַאֲנִי שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא־יִתְנַבֵּא (נביאי' כתיבי' ה' כתובי' כתיבי' א')
עָלַי טוֹב כִּי אִם־רָע מִיכָיְהוּ בֶּן־יִמְלָה
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כֵּן :
ט וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־סָרִיס אֶחָד
וַיֹּאמֶר מַהֲרָה מִיכָיְהוּ בֶן־יִמְלָה : (כ' ולכס)
י וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
יֹשְׁבִים אִישׁ עַל־כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים (ד')
בְּגָדִים בְּגֹרֶן פֶּתַח שַׁעַר שֹׁמְרוֹן וְכָל־ (ד')
הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם :
יא וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן־כְּנַעֲנָה קַרְנֵי (כ' ושאר צדקיהו)
בַרְזֶל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה
בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת־אֲרָם עַד־כַּלֹּתָם :
יב וְכָל־הַנְּבִאִים נִבְּאִים כֵּן לֵאמֹר עֲלֵה (ד'. ל' וחס' וכלאורי' דכו')
רָמֹת גִּלְעָד וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד
הַמֶּלֶךְ : יג וְהַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ ׀ לִקְרֹא (ל')
מִיכָיְהוּ דִּבֶּר אֵלָיו לֵאמֹר הִנֵּה־נָא

רשי

(ז) האין פה נביא לה' עוד . מקובלני אין ב' נביאים מתנבאים בלשון א' ואלה כולם לשון א' אומרים : (ח) כי אם רע . לפי שאמר יען שלחת את
איש

רלבג

וכמו שתביא סוסיך במלחמה כן אביא שם סוסי : (ה) דרש נא כיום את דבר ה'. הנה יהושפט מפני שהיה עושה הישר בעיני ה' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי ה' : (ז) האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאותו . ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו הארבע מאות נביאי' לא היו נביאי ה' שאם היה חושב היותם נביאי ה' היה ראוי שיבטח על דברי א' מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחד . ולזה ידמה שחקר אם יש נביא לה' עוד כדי שישמע דברי נביא ה' על זה והנה מלת שוד שבה אל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו האין פה נביא לה' : (ח) כילא יתנבא עלי טוב כ"א רע . ידמה שמיכיהו בן ימלה היה הנביא שהתחפש באפר והתנבא לו רע על דבר שלוחו בן הדד בשלום : (י) מלובשים בגדים . ר"ל שהיו מלובשים בגדי מלכות והנה השיב מיכיהו לאחאב עלה ונתן ה' ביד המלך כי ידמה שכבר הצליחו במלחמה ואף על פי שכבר מת אחאב שם ולזה היה אמת מה שהגיד לו מיכיהו אלא שלא היתה תשובתו מספקת לפי השאלה כי עדיין לא הודיע אם יקרה בזה לאחאב רע אם לא ואין ראוי שנחשוב שאמר לו מיכיהו בשם ה' דבר שקר כי כבר יתחייב מיתה
על

בארבע ד' בקריאה וסי' נמסר בשמואל חלק א' סי' כ"ב : האלך וגו' מן ד' פסוקים דמיין תרין במלכים ותרין בד"ה ומתחלפין וסי' ויקבץ מלך ישראל . ויבא אל המלך . סי' ויקבץ ויבא דמלכים ויקבץ האלך אם אחדל ויבא הנלך אם נחדל . ויקבץ ויבא דד"ה הנלך אם אחדל וסי' א"א ב' ב' ב"א ב"א : מלבשים ד' וסי' בגדים בגרן פתח שער . וחברו דד"ה. והלוים המשוררים לכלם. ויסדו הבונים את היכל ה' :

תולדות אהרן האין פה . סנהדרין פט : ומלך ישראל . חולין ס : קרני ברזל . ב"ק ב' סנהדרין פח :

מצודת ציון

(קהלת ג) : (ט) סרים . שר וכן שבעת הסריסים (אסתר א) : (יא) תנגח . מלשון נגיחה וסכלה נפולים

מצודת דוד

הלך כן אלך גם אני : (ה) דרש נא כיום . ר"ל אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא : (ו) הנביאים . נביאי הבעל : ויתן ה'. בפני יהושפט אמרו בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה' : (ז) האין פה נביא לה' עוד . ר"ל וכי כולם הרגה איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' והרז"ל בשביל יהושפט לדעת אמר לא נביאי ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה' : (ח) לדרוש . אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו : כי לא יתנבא עלי טוב . מעת אשר שלחתי את בן הדד : אל יאמר וכו'. כי לא אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר : (ט) מהרה . אמור למיכיהו שיבוא מהר : (י) בגדים . ר"ל בגדי מלוכה : בגורן פתח . בסגורן העומד מול פתח השער : (יא) צדקיה . הוא היה מנביאי הבעל : באלה . ר"ל שמחזק להתגבר עליהם כאלו הנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה' לעבוה
דמיונות

דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה־אֶחָד טוֹב אֶל־
הַמֶּלֶךְ יְהִי־נָא דְבָרְיךָ כִּדְבַר אַחַד (דבריך ק' / כ"ס)
מֵהֶם וְדִבַּרְתָּ טּוֹב׃ יד וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ
חַי־יְהוָה כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה
אֵלַי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ טו וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ (ט"ו מ"ל וכל מגלת אסתר דכו' כמ"ב)
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָיְהוּ הֲנֵלֵךְ
אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־נֶחְדָּל
וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲלֵה וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה
בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד־
כַּמֶּה פְעָמִים אֲנִי מַשְׁבִּעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־
תְדַבֵּר אֵלַי רַק־אֱמֶת בְּשֵׁם יְהוָה׃
יז וַיֹּאמֶר רָאִיתִי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל נְפֹצִים (ג' א' חס' ואחד מלא)
אֶל־הֶהָרִים כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם
רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־אֲדֹנִים לָאֵלֶּה
יָשׁוּבוּ אִישׁ־לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם׃ יח וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא (י"ז מ"ל כסס')
אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לוֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב
כִּי אִם־רָע׃ יט וַיֹּאמֶר לָכֵן שְׁמַע דְּבַר־
יְהוָה רָאִיתִי אֶת־יְהוָה יֹשֵׁב עַל־
כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו
מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי (ב' וכלהגבורי')
יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת (ד. ז')
גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה׃
כא וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר

פִּתְגָמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא מְמַלֵל חַד שָׁוֵי קֳדָם מַלְכָּא יְהֵי כְעַן פִּתְגָמָךְ כְּפִתְגָמָא דְחַד מִנְהוֹן וּתְמַלֵיל פִּתְגָמִין תַּקְנִין׃ יד וַאֲמַר מִיכָיְהוּ קַיָם הוּא יְיָ אֲרֵי יָת דְיֵימַר יְיָ לִי יָתֵיהּ אֲמַלֵל׃ טו וַאֲתָא לְוָת מַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא לֵיהּ מִיכָיְהוּ הֲנֵיזֵיל רָמוֹת גִלְעָד לַאֲגָחָא קְרָבָא אִם נִתְמְנַע וַאֲמַר לֵיהּ סַק וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא׃ טז וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא עַד כַּמָא זִמְנִין אֲנָא מְקַיֵם עֲלָךְ דְלָא תְמַלֵיל לִי לְחוֹד קְשׁוֹט בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ יז וַאֲמַר חֲזֵיתִי יָת כָּל יִשְׂרָאֵל מְבַדְרִין עַל טוּרַיָא כְּעָנָא דְלֵית לְהוֹן רָעֵי וַאֲמַר יְיָ לֵית רִבּוֹנִין לְאִלֵין יְתוּבוּן גְבַר לְבֵיתֵיהּ בִּשְׁלָם׃ יח וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט הֲלָא אֲמָרִית לָךְ דְלָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין בִּישׁ׃ יט וַאֲמַר בְּכֵן קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַיְיָ חֲזֵיתִי יָת יְקָרָא דַיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ וְכָל חֵילֵי שְׁמַיָא קַיְמִין קֳדָמוֹהִי מִימִינֵיהּ וּמִסְמָלֵיהּ׃ כ וַאֲמַר יְיָ מַן יַטְעֵי יָת אַחְאָב וְיִסַּק וְיִפּוֹל בְּרָמוֹת גִלְעָד וַאֲמַר דֵין בְּכְדֵין וְדֵין אֲמַר בְּכְדֵין׃ כא וּנְפַק רוּחָא וְקָם קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אֲנָא

פה אחד ג' וסי' ויתקבצו יחדו להלחם. והמלאך אשר הלך דמלכים. וחברו דד"ה: כמה ג' בקריאה וסי' עד כמה פעמים אני משביעך דמלכים. וחברו דד"ה. אשר זעמת זה כמה שנים: לאלה ה' בקריאה וסי' ולבנותי מה אעשה לאלה היום. לאלה תחלק הארץ בנחלה. ראיתי את כל ישראל נפוצים אל ההרים. וחברו דד"ה. אל תמיפו: יפתה ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר משפטים:

תולדות אהרן עלה והצלח. יומא עג עקידס שער כה: מי יפתה. שבת קמט סנהד' שם קב (כלאים לב): ויצא הרוח. שבת שם סנהד' שם:

רשי

איש חרמי וגו': (טו) עלה והצלח. לא אמר לו בשם ה': ונתן ה'. סלותי יתן ביד המלך: (יז) לא אדנים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה כענין שנאמר (לקמן פסוק ל"א) לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. ואע"פ שנאמר ועמך תחת עמו (לעיל כ' מ"ב) טיפה שיצאה מאותו צדיק מיכיהו שהכהו חברו הכה ופצוע היתה כפרה על כל ישראל כך. מפורש באגדה: (יט) מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל (תהלים קי"ח י"ז) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב (שמות ט"ו ו') אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים מיימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה: (כא) ויצא הרוח. רוחו של נבות

רדק

(טו) עלה והצלח. דרך התול אמר לו כלשון שאר הנביאים ולא אמר לו כה אמר ה' שהרי נשבע כי את אשר יאמר ה' אותו אדבר והכיר מלך יהודה בלשונו כי דרך התול היה אומר לו לפיכך אמר לו עד כמה פעמים אני משביעך וכיון שהשביעו אמר לו האמת בשם ה': (יז) ישובו איש לביתו בשלום. והנה ראינו למעלה שאמר לו הנביא עמך תחת עמו אפשר שהיה זה במלחמות אחרות אבל במלחמה זו לא מתו מישראל כיון שהמלחמה היתה כל היום אי אפשר שלא מתו מהם אלא לא מתו אלא מעטים ואחרים מתו רבים וזהו בשלום: (יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו. דרך משל כמו המלך יושב על כסאו ועבדיו עומדי' לפניו מימינו ומשמאלו: צבא השמים. הם המלאכים: עומד עליו. סמוך לו וכן הגלגלים עליו והדומים להם: מימינו ומשמאלו. דרך משל ובדברי רבותינו ז"ל וכי יש ימין למעלה ויש שמאל למעלה אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה: (כ) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב. הדברים האלה הם מבוכה גדולה למי שמבין אותם כמשמעו והאמת כי האל העיר רוח נביאי שקר לפתות את אחאב ללכת לרמת גלעד לפי שנתחייב מיתה לשמים לא שבאה לאחת מהם רוח נבואה אלא הערת רוח וחפץ לדבר אל אחאב דברים אלו והוא מה שאמר מיכיהו הנה נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה וה' דבר עליך רעה ושאר כל הדברים כמו ויאמר זה אומר בכה וזה אומר בכה ויצא הרוח ויאמר אנא והייתי רוח שקר כל אלה דברי מליצה הם אמרם מיכיהו דרך הצעת דברים לא שראה מיכיהו דברים אלה ולא שמעם כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת בשם ה' ואעפ"כ אכתוב דרך הדרש כמו שכתוב ג"כ בתרגומו של תוספתא בויצא הרוח ונפק רוחא דנבות וקם קדם ה' ואמר בבעו מינך יתקם לדמי ע"י דאנא מיגלא לאטעיותיה ולאובדא יתיה מן עלמא ואמר ליה ה' במה את יכיל ואמר איפוק ואהיא רוח שיקרא בצדקיה בר כנענה ובשאר

רלבג

על זה כמו שנתבאר בתורה: (טז) ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך. ר"ל עד כמה פעמים אצטרך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר נכון בשם ה' ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי ה' היו שונאים אותו מפני שהרגה איזבל נביאי ה' ואע"פ שלא היה אפשר להם לאמר דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיוזק בו המלך וכן בזה המקום אפשר שהעלים מה שיוזק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם. והנה אין זה דבר אמת לפי השאלה אחר שקצר מלהשיב כראוי ואעפ"י שלא היה דבר שקר במה שהודיע אליו ולזה השיב לו מיכה מה שיתבאר ממנו שהמלך ימות במלחמה ולא רצה לאמ' זה בבאור לחלוק כבוד למלכות: (יח) הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. הנה מיכה על עצמו קנא חסד בדבריו אלא מה שאפשר שהעלים מיהושפט היותו נביא ואעפ"כ הנה כבר חשש אחאב לדברי מיכה ושנה את בגדו בדרך שלא יוכר בו שהוא מלך להמלט ממה שייעד לו מיכיהו כי חשב שנבואתו היא שלא יתכונו חיל ארם להרוג כי אם מלך ישראל וכאשר לא יכירוהו ימלט מזה: (יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו. אמר זה על לד

מצודת דוד

דמיוחת והוגמא לדברי הנבואה: (יג) פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם לטובה: (טו) עלה והצלח. מעצמו אמר לו בברכה שלואי שתעלה ויתמסרם ה' בידך לא שאמר בלעג והתול בשגעון נביאי הבעל: (טז) עד כמה פעמים. ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ"א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בברכה על שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלה והצלח השכיל לדעת שאין זה דבר ה' והיה מסתפק אם אמר בלעג אם אמר בברכה: (יז) ראיתי. במראה הנבואה: אין להם רועה. להנהיגם יחד: לא אדונים לאלה. ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום: (יח) הלא אמרתי וגו'. ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא: (יט) לכן. ר"ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר והשכיל לדעת שהאמת אתי: מימינו ומשמאלו. אז"ל מימינו רמז להמלמדים זכות ומשמאלו רמז להמלמדים חובה: (כ) מי יפתה. על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר אל האוזן כדרך מנהגי בני אדם): ויאמר זה בכה. פי

מצודת ציון

(יז) נפוצים. מפוזרים: אל ההרים. על ההרים: (יט) עליו. סמוך לו:
תוכל

רד"ק

ובשאר נביאה שיקרא דיליה ומשום דלית רעותיה דקודשא בריך הוא בעבדי ליאות שקר ולא נבי בכון אמר ליה לנבות מדבשקרא את רשלחא פוק ממתיבתא דדי ועביד לך רעותך משום דלא ניחא קמאי למימר שיקרא והרב החכם הרמב"ם ז"ל כתב כן וכשנסדרו שוטתיו חכיוחיו של אחאב לפני אלהי הרוחות לא נמצא לו שן שחייבו ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנאמר ויצא הרוח ויעמד לפני ה' וגומר והרוח רוח נבות : (כה) להחבה. נכתב בה"א במקום אל"ף : (כו) והשיבהו אל אמון . נראה שהיה שם פעם אחרת תפוש : (כח) לא דבר ה' בי . אז תאמר שלא דבר ה' בי ומדעתי אמרתי זה וכן אמר משה רבינו ע"ה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא ה' שלחני : שמעו עמים כולם . דרך הלשון כמו היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה : (ל) התחפש ובא במלחמה . אמר מלך ישראל להתחפש ולבוא במלחמה כדי שלא יכירוהו ואמר ליהושפט ואתה לבש בגדיך כי אינך צריך להתחפש אבל אני צריך להתחפש לפי שהם בעלי ריבי והם שונאים אותי ולא יועילו התחבולות שלא ברצון האל כי המושך בקשת לתמו הרגהו וי"ת כמו אתחפש אנא אשתני ואיעול בקרבא : (לא) לא תלחמו. והוא לא היתה כוונתו לחמול עם ישראל אלא אם ילחמו עם שאר העם ויראה מלך ישראל שתכבד המלחמה בנך כדוגין כך ימלט מידם

רש"י

נבות : (כד) אי זה עבר רוח ה'. אי זה הדרך עבר והרי זה מקרא קצר (בד"ה ב' י"ח כ"ג) כתיב איזה הדרך עבר וגו' : (ל) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה . להתחפש ולבא אני אתחפש אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני שאם יכירוני יסורו אלי להלחם : ואתה לבש בגדיך. שעליך שלא מלך ישראל אתה אלא מלך יהודה ועמך אין להם תגר : (ל) ויזעק יהושפט

מקרא

אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בַּמָּה׃
כב וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי
כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם־
תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן׃ כג וְעַתָּה הִנֵּה
נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאֶיךָ
אֵלֶּה וַיהוָה דִּבֶּר עָלֶיךָ רָעָה׃
כד וַיִּגַּשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־כְּנַעֲנָה וַיַּכֶּה אֶת־
מִיכָיְהוּ עַל־הַלֶּחִי וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה עָבַר
רוּחַ־יְהוָה מֵאִתִּי לְדַבֵּר אוֹתָךְ׃
כה וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנְּךָ רֹאֶה בַּיּוֹם הַהוּא
אֲשֶׁר תָּבֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה׃
כו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קַח אֶת־מִיכָיְהוּ
וַהֲשִׁיבֵהוּ אֶל־אָמֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־
יוֹאָשׁ בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ כז וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
הַמֶּלֶךְ שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַכֶּלֶא
וְהַאֲכִילֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ עַד
בֹּאִי בְשָׁלוֹם׃ כח וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם־
שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דִבֶּר יְהוָה
בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם׃
כט וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָמֹת גִּלְעָד׃
ל וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט
הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבַשׁ
בְּגָדֶיךָ וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבוֹא
בַּמִּלְחָמָה׃ לא וּמֶלֶךְ אֲרָם צִוָּה אֶת־שָׂרֵי
הָרֶכֶב אֲשֶׁר־לוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם
לֵאמֹר לֹא תִּלָּחֲמוּ אֶת־קָטֹן וְאֶת־

תרגום

אַטְעֵינֵיהּ וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ
בְּמָא׃ כב וַאֲמַר אֶפּוֹק
וְאֶהֱוֵי לְרוּחַ שְׁקַר בְּפוּם
כָּל נְבִיוֹהִי וַאֲמַר תַּטְעֵי
וְאַף תִּכּוּל פּוּק וַעֲבֵיד כֵּן׃
כג וּכְעַן הָא יְהַב יְיָ רוּחַ
שְׁקַר בְּפוּם כָּל נְבִיָךְ
אִלֵּין וַיְיָ גְּזַר לְאַיְתָאָה עֲלָךְ
בִּישָׁא׃ כד וּקְרֵיב צִדְקִיָּהוּ
בַּר כְּנַעֲנָה וּמְחָא יַת
מִיכָיְהוּ עַל לִסְתֵיהּ וַאֲמַר
אֵי דָא שַׁעְתָּא אִסְתַּלַּק רוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ מִינִי
לְמַלָּלָא עִמָּךְ׃ כה וַאֲמַר
מִיכָיְהוּ הָא אַתְּ חָזֵי בְּיוֹמָא
הַהוּא דְּאַתְּ עָלֵיל תְּוָן בִּגְוֹ
תְּוָן לְאִטַּמָּרָא׃ כו וַאֲמַר
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּבַר יַת
מִיכָיְהוּ וַאֲתִיבְהִי לְוָת אָמוֹן
רַב קַרְתָּא וּלְוָת יוֹאָשׁ בַּר
מַלְכָּא׃ כז וְתֵימַר כִּדְנַן
אֲמַר מַלְכָּא שַׁוּוּ יַת דֵּין
בְּבֵית אֲסִירֵי וְאַיְכִלוּהִי
לַחְמָא בִּדְחוֹק וּמַיָּא בִּדְחוֹק
עַד מֵיתָאִי בִשְׁלָם׃
כח וַאֲמַר מִיכָיְהוּ אִם מֵיתַב
תְּתוּב בִּשְׁלָם לָא רַעֲוָא
קֳדָם יְיָ בִּי וַאֲמַר שְׁמַעוּ
עַמְמַיָּא כּוּלְּהוֹן׃ כט וּסְלֵיק
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
רָמוֹת גִּלְעָד׃ ל וַאֲמַר
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט
אֲנָא אֶשְׁתַּנֵּי וְאֵיעוֹל בִּקְרָבָא
וְאַתְּ לְבַשׁ לְבוּשָׁךְ וְאִשְׁתַּנֵּי
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְעָל בִּקְרָבָא׃ לא וּמַלְכָּא דַאֲרָם פַּקֵּיד יַת רַבָּנֵי רְתִיכָא
דִּילֵיהּ תְּלָתִין וּתְרֵין מַלְכִּין לְמֵימַר לָא תַגִּיחוּן קְרָבָא עִם זְעֵירָא וְעִם רַבָּא אֱלָהֵין

רלב"ג

כד המשל והמכוון ממנו כלו הוא שהש"י שם השפע השופע על הקוסמים כלי להפיל אחאב ברמות גלעד כי נקסם מן החסרון מה שהגיד באמרנו בשני מספר מלחמות ה' ולפי שהקסם יבא מהשפע השופע מאת צבא השמים כמו שבארנו שם אמר שכל צבא השמים שומדים אצלו ולפי שקצת מה שישפע מהם הוא מכוון בעצמו וקצתו אינו מכוון אם לא מצד ההכרח והוא מה שישפע מהם מהרעות אמר שצבא השמי' היו עומדים אצלו מימינו ומשמאלו וזה כי מה שישפע מהם מכוון בעצמו הוא מימין השם ית' והשאר הוא משמאלו והנה מה שחסר מהם בקסם ההוא הוא מיתת אחאב אשר היתה מכוונת מהש"י כמו שייעד במה שקדם להיות נפשו תחת נפש בן הדד : (כה) הנך רואה ביום ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה. אמר זה כי אע"פ שהצליחו ישראל במלחמה הנה יהיה נביא השקר מתחבא חדר בחדר על דבר מיתת אחאב מפני שהבטחתו הלך שם : (כו) והשיבהו אל אמון שר העיר. ר"ל השיבהו אל העיר ותניחהו שם אל אמון שר העיר : (כז) והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ . ר"ל שלא יתנו לו די ספקו מלחם ומים אך מה שיספיק לו בדוחק : (ל) התחפש ובא במלחמ' ואתה לבש בגדיך . הנה התחפש הוא מקור והרצון בו שבעל דבר מיכיהו ראוי לו שישנה בגדיו ויבא במלחמה בדרך שלא יכירוהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכות כי אין לך לירא כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התנבא מיכיהו רע : (לא) לא תלחמו את קטן ואת גדול

מסורה

ס' קמץ. כ' זקף קמץ. ג' אחה בני ודין והכרו. ט' מ"ל בלוש' זכר. ג' חס' בנני' ג' כתיב ה"א. ל' חס'. ל' חס' דד"ס מלא י'. ג' דכמי' כדין חברוונתן לכם. ס' לחם לר. ג'. ג' ב' חס'. מ"ץ מ"ע וכל אסתר דכוו' כמ"ג. י"ב פסו' את את ואת את.

תידס

במה ח' קמצין וסי' במה אדע כי אירשנה. במה אושיע את ישראל. ויאמר שאול גשו . ויצא הרוח ויעמד דמלכים. וחברו דד"ה. במה אקדם אדני. אהבתי אתכם אמר ה'. הוגעתם את ה' בדבריכם . ואו' ובמה ויאמרו דוד אל הגבעונים : ויכה י' וסי' ויכה יהושע את כל . ויגש צדקיהו בן כנענה . ואיש משך בקשת דמלכים . ויקח אליהו את אדרתו . ויקח אדרת אליהו ב' בו . ויעבר יורם צעירה דמלכים . ויצא מלאך ה' ויכה בישעית . ויכה אותם מלך בבל דירמיהו . ויכה פשחור את ירמיה : ובא ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ואנכי נער קטן לא אדע . התחפש ובא במלחמה . וחברו דד"ה מלא : י"ב פסוקים את את ואת את וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' ג' :

תולדות אהרן הגה . שבת קמץ סנסד' קב זוכר ויסב : מלבשים . (סוריות מו) : וס' דבר . (ברכות יד סנסד' יח) : אם שוב תשוב. סנסד' לט (שם כח) : לא תלחמו . עקידס שער לט :

מצודת ציון

(כב) תוכל . מל' יכולת : (כד) הלחי . הוא המקום שאצל השנים : (כה) חדר . ענין אחד : להחבה . ענין נסתר . מל' מחבואה ומסתור : (כז) לחץ . ענין דוחק ר"ל בצמצום : (ל) התחפש . ענין השתנות המלבוש כדי שלא יכירוהו

מצודת דוד

מהם אמר באופן זה ומי באופן אחר : (כה) הרוח . הרוח של נבות שהיו רעים זה לזה : (כב) והייתי רוח שקר . ר"ל אני אדבר שקר בפי כל נביאיו להבטיחו על ההצלחה : תפתה וגם תוכל . בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה ניסת וילך למלחמה : לא ועשה כן . חזר לזרזו על הדבר : (כג) הנה נתן ה'. ר"ל בהשגחה בא הדבר : וה' דבר . אבל ה' דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה' : (כד) אי זה עבר . ר"ל אי זה הדרך עבר וגו' : (כה) הנך רואה . ביום המלחמה תראה שכן יהיה אמר בעבור זה מתחבא עצמך לבל יהרגך על הויכוח טובה לכל זה : (כו) והשיבהו . אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם : (כז) בית הכלא . בבית האסורים : לחם לחץ . ר"ל בדוחק רק די הספקת נפשו : (כח) לא דבר ה' בי . ר"ל אז תאמר שמלבי אדבר ולא מה' : ויאמר . אשר דברו להשמיע לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל השומעים כי כל פנים קרוי עם : (ל) התחפש ובא. ר"ל לי ראוי להתחפש ולבוא

רש"י

יהושפט. להקב"ה: (לד) ואיש משך. זה נעמן: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. יש שריונות שהם עשוין קליפים קליפים כענין שנא' (שמואל א' י"ז ה') ושריון קשקשים והקליפים טפלים על נקבי השריון וסותמין אותן והם קרויין דבקים: (לה) מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה: (לח) וילוקו הכלבים את דמו. ואומר אני ששם נהרג נבות שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגו': והזונות רחצו. וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך ת"י ורבותינו אמרו אחאב מזונה היה ועשתה לו איזבל דמות ב' זונות

רד"ק

מידם לפיכך אמר להם שכל מלחמתם לא תהיה כי אם במלך לבדו עד שימיתוהו ואחר כך בשאר העם: (לב) ויזעק יהושפט. והכירו קולו כי יהושפט הוא וזהו שאמר ויהי כראות כלומר בהבין כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: (לד) לתומו. בלא מתכוין לאחאב וי"ת לתמו לקיבליה ולא ר"ל לנגד אחאב אך לנגד עצמו מנגד פניו שלא היסב קשתו לימין או לשמאל אלא כמו שהיה מושך הקשת וירה החצי. ונדרש לתמו תמו שני חזיונות של אליהו ושל מיכיהו שהניהם נבאו על מות אחאב: בין הדבקי' ובין השרין כתרגומו בין דבקי ובין שיריינא: לרכבו. משרת הרכב: הפוך ידיך. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד וטעם הכתוב פעמים יצטרכו לאדם שתי ידיו וקרי ידך כי פעמים יספיק באחת: כי החליתי. נהפך הקמץ חטף אל האו"ת להרחיב עליה ופירושו החליתי מן המכה ואדוני אבי ז"ל פי' כי גם לרכבו לא רצה לגלות שהוכה אלא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא משמעות הכתוב שאמר החליתי ולא אמר הוכיתי וכת"י ארי מרע אנא: (לה) ותעלה המלחמה. היתה הולכת ומתגברת וכמוהו רדים והנה מים עולים: מעמד במרכבה. שלא הטה עצמו מפני המכה אלא התחזק בעצמו והיה מחזיק מעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישראל שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמי': אל חיק הרכב. כתרגומו לגו רתיכא: (לו) ויעבר הרנה. כתרגומו כרוז ואמר ויעבר לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון זכר טפל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמר ויעבר על האדם המעביר את הקול. ונדרש ויעבור הרנה כאבוד רשעים רנה: איש לעירו. שלא ילחמו עוד והכרוז הזה עבר במחנה ישראל או בשתי המחנות ולא נמצא בכתוב מי הוו המנצחים והמתגברים אם ישראל ואם ארם וכיון שאמר הנביא ישובו איש לביתו בשלום נראה שלא מתו מישראל ואם מתו מעטים היו ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו במלחמות אחרות היה זה: (לח) וישטף. השוטף כמו ויאמר ליוסף ויגד ליעקב: והזונות רחצו. מוסב למעלה וישטף את הרכב אמר שטפו הרכב ורחצו הזונות על ברכת שמרון והשטיפה חזקה מהרחיצה: וילקו הכלבים את דמו. ר"ל דם אחאב כי כל זה הדם מאחאב היה וילקו הכלבים את דמו כדבר ה' אשר דבר במקום אשר לקקו

מקרא

גדול כי אם־את־מלך ישראל לבדו:
לב ויהי כראות שרי הרכב את־יהושפט
והמה אמרו אך מלך־ישראל הוא
ויסרו עליו להלחם ויזעק יהושפט: ל' נסיס'
לג ויהי כראות שרי הרכב כי לא־מלך
ישראל הוא וישובו מאחריו: לד ואיש ו' פ"ע נגני'
משך בקשת לתמו ויכה את־מלך ל'
ישראל בין הדבקים ובין השרין ב'
ויאמר לרכבו הפך ידיך והוציאני ל' . ז' זוגין מתחלפין. ל'
מן־המחנה כי החליתי:
לה ותעלה המלחמה ביום ההוא ג'
והמלך היה מעמד במרכבה ב' קמץ
נכח ארם וימת בערב ויצק ל'
דם־המכה אל־חיק הרכב:
לו ויעבר הרנה במחנה כבא השמש ו' הס'
לאמר איש אל־עירו ואיש אל־ ב' והיה כלבי מודה
ארצו: לז וימת המלך ויבוא שמרון ס"ו מ"ע
ויקברו את־המלך בשמרון:
לח וישטף את־הרכב על ברכת שמרון
וילקו הכלבים את־דמו והזנות ל'
רחצו כדבר יהוה אשר דבר: ל'
לט ויתר דברי אחאב וכל־אשר עשה

תרגום

עם מלכא דישראל בלחודוהי: לב והוה כד חזו רבני רתיכיא ית יהושפט ואינון אמרו ברם מלכא דישראל הוא וחזרו עלוהי לאגחא קרבא ביה וצוח יהושפט: לג והוה כד חזו רבני רתיכיא ארי לא מלכא דישראל הוא ותבו מאחורוהי: לד וגברא נגד בקשתא לקבליה ומחא ית מלכא דישראל בין דבקי ובין שריינא ואמר למרכבניה אתחזר לאחורך ואפיקני מן משריתא ארי מרע אנא: לה וסליקו עבדי קרבא ביומא ההוא ומלכא הוה מתקיף וקאים ברתיכא לקביל אנש ארם ומית ברמשא ואתריק דמא דמחתא לגו רתיכא: לו ואעברו כרוז במשריתא כמיעל שמשא למימר גבר לקרתיה וגבר לארעיה: לז ומית מלכא ואתא לשמרון וקברו ית מלכא בשמרון: לח ושטף ית רתיכיא על בריכתא דשמרון ולחכו כלביא ית דמיה ומני זינא שטפו כפתגמא דיי דמליל: לט ושאר פתגמי אחאב

וישובו ז' מלאים בנביאים וסי' ויהי כאשר מת גדעון. אל נהלחם דסוף ספר שפטים. כי לא מלך ישראל הוא. וישובו המלאכים אליו. וישובו אחרי כן ויאמרו. כאשר זמם ה' צבאות בריש זכריה. וכל כתובים דכוו' מלאים במ"ה הס' וסי' וישובו מלכת. צאן לרוב. וגם בירושלים העמיד יהושפט. וישבו כל איש יהודה. ויבאו לחלקיהו הכהן. וכל אוריתא חס': בבא ו' חסרים בלישנא ופי' נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן משך בקשת. שם (שם לו): היה מעמד. מ"ק כח: ויעבר הרנה. סנהד' שם: והזונות. שם:

רלב"ג

גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה שם הש"י זה הרצון בלב מלך ארם להפיל אחאב ברמות גלעד ולא הסכי' הש"י שימות מישראל אחד במלחמה ולזה לא רצו חיל מלך ארם להכות יהושפט כשידעו שאינו מלך ישראל: (לד) ואיש משך בקשת לתמו. ר"ל שלא היה מתכוין להכו' שום אדם והיה מאת הש"י שירה החץ באופן שהכה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרצון בזה שהכהו בין קשקשת לקשקשת מקשקשי השרין והנה הרצון באמרו ובין השרין והוא באור למה שאמר בין הדבקים כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זיין אחר עשוי מחתיכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת הש"י שבא החץ בין הדבקים כי בזולת זה לא היה יכול להכנס החץ בו ואמר זה קרה גם כן שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו: כי החליתי. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא ירך לבב ישראל אבל אמר כי באהו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יסורו ישר' מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם: (לה) ותעלה המלחמה. ר"ל שהכבר חזקה והתגברה מאד: ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ר"ל שמרוב שפיכת דמו נגר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו: (לו) ויעבר הרנה. הרצון בו ויעבר קול הרנה והוא הצעקה ועניינו קול הכרוז: (לח) וישטוף הרכב על ברכת שומרון. ר"ל

מצודת דוד

ולבוא במלחמה מתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו בו אנשי ארם אבל אתה הולך ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כי אם עלי ולא על זולתי ואף שלא האמין להנביא מ"מ חשש לדבריו: (לב) אך מלך ישראל. ר"ל אין זה הדיוט כ"א מלך ישראל הוא וזהו על שראוהו בלבוש מלכות: ויזעק. לאנשיו לבוא לעזרו: (לג) ויהי כראות וכו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו ומזה ידעו שאין זה מלך ישראל: (לד) לתמו. בתמימות שלא נתכון לאחאב שהרי לא היה ניכר: בין הדבקים ובין השרין. השרין הוא מעשהו מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ"ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז) ועשויים הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרויים דבקים כי המה דבוקים בשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השרין ונכנס בנקב השרין ונתחב בהגוף: לרכבו. הוא המוליך את הרכב: הפוך ידך. לשוב לאחור: החליתי. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכלם ויצאו מן המלחמה: (לה) ותעלה המלחמה. עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה: היה מעמד. בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: חיק הרכב. ר"ל אמצעות מקום המושב שבו: (לו) איש אל עירו. ולא ילחמו עוד על כי מת המלך: (לח) וישטוף. מוליך הרכב שטף ורחץ את הרכב מדמו במי הברכה ושמו

מצודת ציון

(לו) הרנה. קול הכרוז כמ"ו: (לח) ברכת. מקום הכנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים מים כמו על ברכת גבעון (ש"ב ב): וילוקו. ענין לחיכה כמו כל אשר ילק בלשונו (שופטים ז): (לט) השן. הן

ר"ל כי כשרחצו שם שטף הרכב על מי הברכה ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים והם לקקו הכלבים דמו בשתותם מהמים ההם ועוד היה לו מהגנה שהשפים הזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו בדמו אשר נתערב במים ההם: כדבר ה' אשר דבר. ר"ל שכבר היתה נפשו תחת נפש בן הדד כדבר ה' אשר דבר ונפל ברמות גלעד כדבר ה' אשר דבר ולקקו הכלבים את דמו כדבר ה' אשר דבר. הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו באורה בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעות מזה. והנה התועלת הראשון הוא במדות להודיע שצריך להתישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהי' באופן הראוי ולזה ספר שבאו ישראל אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עד שלשת ימים וישיב אותם דבר: השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה כי אורך הימים יתן לזקנים טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שימצא לילדים אם לא על דרך הזרות: השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא שמע בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים: הרביעי להודיע קיום יעוד הש"י שתקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם: החמישי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מלהלחם עם ישראל אחר שבאהו דבר השם יתברך על ספר והנה ספר בספר ד"ה שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני ה' שלש שנים: הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלוים מארצו במה שהזכיר' מכהן לה' כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו נתקיים מה שייעדה התורה באמרה פן יש בכם איש או אשה וגו' כי הש"י ימחה את שמו מתחת השמים וכזה קרא לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט: השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בסבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנביא ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר ה' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנה במופתים תתקיים פנת התורה: השמיני הוא להודיע שהש"י כשגזר דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהנבואה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהודה על אשר אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירו הש"י מזה ואע"פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי המלאך בא אליו בדבר ה' ואמר לו שישיבהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש"י מנבואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך שמע הנביא אשר כחש לו ואם יסופק על זה מפקידת יצחק שידמה שכב. הנה מנבואתו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש"י זולת מה שהבין אברהם מהם: התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש"י על החטא באופן שיענשו הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני עצם חטאו לא נענש על מה שדבר שקר בשם ה' בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעבר על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר ה' מה שאמר לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על אמתת אשר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שמגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית ה' ואחר ישיבום אל תא הרצים: העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שנזכר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא רגליה העיר תמות ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל ביתה ימות הילד וזה כי היה רופא נפלא כי לעדים בדרכה זה היו מדת חייו תלך במהירות או במתון: האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא רחבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה תתבאר אמתת מה שנזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן בגוים והוא כי יסיר את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאלו לא נתגיירה כי חזרו לסורן הרע נשי שלמה מגויי הארצות כמו שקדם הספור בזה: השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטאת אבים היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצת לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעולותיו: השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית' ולזה תמצא כי אבים לא היה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני ה' האריך ימים על ממלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישראל והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב: הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים בה' מבטחו כל שכן כשאלה עצמו נעזר בו יתברך ולזה תמצא שנענש אסא כששם בשר זרועו בשאלה אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפיר בריתו את בעשא מלך ישראל כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזאת הסבה גם כן ידמה שחלה את רגליו כמו שבארנו:

החמשה עשר הוא לבאר עוצם ההשגחה הש"י בישראל בעבור בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שהיו ישראל ראויים שיסתי' הש"י פניו מהם ויעזוב אותם מצד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם יתב' מרוב שעות אחאב שהיה כלי אל שיסורו ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה להם אז ענינים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב וישראל אמתות דברי הנביאים וקללותיהם כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו נתקיימה וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה מי שלא יקיים את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י מקללות נביאו שהם יתקיימו תכף לא ישובו אל הש"י ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא וקללותיו סבב שישוב אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי ה' הוא האלהים מצד המופת הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבעל הוא הבל לתכלית שישובו ישראל כלם לעבודת הש"י ויהרגו נביאי הבעל וכאשר ראה הש"י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא ה' ויעד לו זה הטוב על יד נביאו עד שכבר נלה במתי מעט מלך ארם עם כל המלכים אשר היו אתו והנה בזה הפעל עד שתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקרה: הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמידו העורבים להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכד הקמח שהיה בו מעט קמח ומצפחת השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה אחת ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחרי מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצים והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם רבוי המים ששפכו שם ורבת המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת העציר' שהיתה אז ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפים וצפחת מים ומה שעמד ארבעים יום וארבעים לילה בזולת מאכל ומשקה והנה ספרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה משפנות התורה: השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה מדבר ה' לפי שעה ולזה ספר שהעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר ה' אף על פי שלא היה יודע אם היה כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה הפרש העירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה: השמונה עשר הוא לפרסם עוצם הכפל המופתים אשר נעשו על יד אליהו עד שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן השמן כי אם שיספיק לשעה אחד כדי שיכפל המופ' יותר ויתפרסם זה לאלמנה בזה האופן כי כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצא שהעורבים הביאו לו שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת ליום אחד או לשני ימי' או יותר עם שבזה העירה שהש"י בחר לנביאו בזה האופן זה הענין כדי שיהיה המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדברים תועלת לבאר שהשלמים אין ראוי שיבקשו הותרות אבל יספיק להם ההכרחי לבד: התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בצד אחר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו הש"י שילך קדמה ויסתר בנחל כרית ושם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והעורבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצוא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסת' הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסתר בית האלמנה והיא היתה מתקנת לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדבר דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהש"י עלים בעשיית המופתי' הנה אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך כמו שבארנו במקומות רבים במה שקדם: העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הגלויים לשלם בביאת השם ישפיע עליהם טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מאדם לנביא עונם על התוספים על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפית מה לי ולך איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני: העשרים ואחד הוא להודיע כי כבר יהיה מתנת התוספת בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש הטוב מצטער ברע שיקרה לאיש ההוא כי לסיבתו מהצער ינצל התוספת מהרע ולזה אמר הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה וזה כי מפני זה יצטער אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה צער עצמו להתמודד על הילד שלשה פעמים לשים פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולזאת הסבה גם כן צער עצמו לסבת הגשם כשנגהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שימלטו מהצער הזה ויביא הש"י גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האדם השלם לזולתו מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה הפרש במקומות רבים: העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שיעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהבאת כל הסבות העוזרות בהבאת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבות המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצה שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה השתדל בכל עוז להכרית האמונה הנפסדת אשר בעבורה נענשו ישראל בהעצר גשם המטר ולזה הרג נביאי הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר התאמת בזאת הבחינה בכל צד

שהודיעים

מאלדדים שהיה אפשר ש לא יאמר להם בזה ספק ולזה בחר שיהיו לקרבנות פרים מפני מה שנפלו ישראל בו מהמעשה' אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכל לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נשאר לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם טעם על שמעשו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראים לאלהים ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתגלל ולומר שזה אשר לא ענה אותם בעבור מפני שלא קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא יאמר להם בזה שום התגללות ואחר זה הקים מזבח ה' ההרוס להעיר כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר עבדו הבעל יעבדוהו עתה לפי שהוא' אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה התורה שלא נעבדו כי אם במקום אשר יבחר ה' אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה אליהו כאשר הביא אותו שהכרח להקריב בחוץ במצות השם להדמות לפי היכולת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם ה' כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם ה' ולזה עשהו באבנים והקים בו מהאבנים כמספר שבטי ישראל כאילו העיד בזה כי ישראל בכללם ראוים שיהיו לש"י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו היה סימן שכבר ישובו כלם לאמונתו ועשהו לשפוך שם המים כמו רב כדי שיתבאר לישראל יותר עוצם גבורת הש"י בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתים עשרה לסבה בעינה שהיו מספר האבנים שתים עשרה :

העשרים ושלשה הוא בדעות והוא להודיע שאין בש"י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש"י כמו שהתבאר במקומותיו וזה למדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש"י :

העשרים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתים יעשה אותם הש"י על יד נביאיו באמצעו' התפלה וזה שרש רב התועלת כבר זכרוהו רבותינו ז"ל וכבר למדנו זה ממה שספר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שענהו הש"י באש בפני כל ישראל ומתפלתו שיבא המטר עם הפלגת היובש שהית' אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת עולם שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו אנשים ממה שאמרו ז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וזה שאם הונח הענין כן יתחייבו ענינים מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם לבטלה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו ג"כ בעת שהוגבל חדושם בזולת נביא ובזולת משתדל וכבר יתחייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז ג"כ שימצא אז נביא כי זה בלתי אפשר כי הנביא לא יהיה אלא בשלמיות יקנו הם רובם בבחירתו שיקנם ושלא יקנם ואם הנחנו שיתחייב אז כן שיהיה נביא הנה בטלנו טבע האפשר ויתחייב שיהיה זה האיש עכ"פ בעל שלמיות יתכן בהם שיהיה נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים נמצאים מתחדשים בעבור תועלות מה לפי המקרים והמצבים הנמצאים אז לאנשים ויתחייב כשהונח חדוש אלו המופתים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמצבים אשר בעבורם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין כן הנה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבנים ואכלה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שישובו ישראל מעבודת הבעלים וישובו אל הש"י הנה היה מתחייב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל עובדים הבעלים ויהיו א"כ מוכרחין לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר ויפול התורה בכללה כי מהגדולות מהפנות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה ישמש בה לעשות מה שיסודר לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע : העשרים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי לשלם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש"י כי החמלה עליהם הוא אכזריות על הטובים ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפוש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידם אל נחל קישון וישחטם שם : העשרים וששה הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד למלכות הלא תראה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שגם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בש"י ולזה הסכים לאליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם זה שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נבות : הכ"ז הוא מה שלמדנו מה שהיה לאליהו ארך ימים נפלא ולזה אמר קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה נתישרנו להאמין שפנחס הוא אליהו . ושאליהו לא מת כמו שבארנו אצל באורנו זה הספור : הכ"ח הוא להודיע עוצם סגולת הר סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר ה' בזה האופן הנפלא : הכ"ט הוא להודיע שהכוונה במציאות הנביא היא להשגחה מי שהוא נביא בתוכם וכאשר ישתמש בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו לא תסכים החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר ראה הש"י היות אליהו מבקש רע לישראל היישירו להבין שאין השם יתברך חפץ בהבאת הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם ה' ואחר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס אליהו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכוונה האלהית בזה המראה שהראה לו השם יתברך ולזה השיב שנית לש"י כמו התשובה הראשונה וכאשר ראה הש"י שהוא משתמש בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז הודיעו שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך ינקום הש"י נקמתו מישראל בעזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע : הל' הוא להודיע כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה

כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא היה בית אביו שהוא עשיר מאד מכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים הגשמיים ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברים אשר היה חורש בהם : הל"א הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם שפרדו מהם : הל"ב הוא במדות כי לפני שבר גאון ר"ל שהגאוה סבת השבר ושהבוטח בכחו ובחזקו יעלה ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגאה מאד ושאל למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והשיבו לו מלך ישראל ולא נתפייס בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכים בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו וסבב שבשתי מעט נצחהו אחאב בשתי מלחמות ז' אחר ז' והנה שם הש"י בטחו על חזקו כדי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויצאו מחיל ארם איש לקראת כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו וינסו ארם מפני זה ונלחם ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם : הל"ג הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי ה' הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם נצחם המון חיל ארם שנפלא במתי מעט למען ידעו כי ה' הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שנזכר בזה המקום : הל"ד הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדינים מפני מה שהתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש"י בחרמו וברשותו ובמכמרתו כעס הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו : הל"ה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לבו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה ג"כ למכרו אליו : הל"ו הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שמרון היה מושל בישראל ומניע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך השרים אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחין אבותיהם לעשות רצונו כדי שלא ימית בניהם ולזה זכר שנערי שרי המדינות היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשומרון היה מלך בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישראל אשר בשמרון כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה : הל"ז הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעיד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיים שהשם יתברך שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה : הל"ח הוא להודיע שהרוגי מלכות נכסיהן למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה מפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שנאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו :
הל"ט הוא להודיע שכאשר יעד הש"י יעוד רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש"י הנה הש"י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש"י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו : המ' הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות : המ"א הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש"י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש כדבר ה' הסתפק בנביאי השקר שהיה לו ולא דרש פי ה' מנביא ה' : המ"ב הוא להודיע שעצת ה' היא תקום ולא תועיל שהתולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש"י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמה שלא יפול במה שיעד לו הש"י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר ה' אשר דבר ולא אמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו פלוני : המ"ג הוא להודיע שיש במה שיושפע מהנהגת השמים מה שהוא מימין הש"י ובו מה שהוא לשמאלו וכלל הנה הרעות המסודרות ממנו הם כאלו הם משמאל הש"י מפני היותן בלתי מכוונות בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות ה' והטובות השופעות מהם הם מכוונות בעצמן :

רדק

לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך. והזונות פירושו כתרגומו מאני זינא ובדברי רז"ל אחאב מגונן היה עשתה לו איזבל דמות זונות במרכבתו כדי שיראה ויתחמם ועוד דרשו הזונות כמו החזונות הגיעו שני חזיונות של אליהו ושל מיכה אליהו אמר במקום אשר לקקו הכלבים וגו' מיכה אמר אם שוב תשוב וגו' ויש לשאול היאך אמר כדבר ה' הנה נבות נסקל ביזרעאל ודם אחאב בשמרון. לקקו הכלבים ומהנראה כי יזרעאל קרוב לשמרון ומי ברכת שמרון הולכים עד יזרעאל והמים באו אדומים מן הדם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים הדם: (לט) ובית השן. שן הפיל עושין ממנו מלאכ' ואחאב בנה ממנו בית אחת או שתים כי בית כלל וכן נאמר בנבואת עמוס ואבדו בתי השן ומה שאמרנו כי בית אמר דרך כלל מצאנו כמוהו לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה: (מה) וישלם יהושפט. כי אביו היה לו מלחמה עם מלך ישראל והוא השלים עמו וטעם הספור הזה כי נודע זה שהשלים עמו שהרי עזרו כ"ש שהיה בשלום עמו אלא טעם הסיפור הזה וכתבו אותו אחר אך הבמות לא סרו אמר ועוד רעה אחרת נמצא בו שהשלים עם מלך ישראל ועזרו כמו שאמר לו הנביא הלרשע לעזור ולשונאי ה' תאהב: (מז) ויתר הקדש. תרגם יונתן ושאר נפקת ברא יהיה לדעתו שם כלל לקדשות ולזונות: (מח) נצב מלך. אמר כי בימי יהושפט לא היה מלך באדום לפי שתחת ממשלת יהוד' היה אדום מימי דוד והיו מלכי יהודה ממנים עליהם נציבים והנציב היה מלכם ולפי שבימי יהורם בנו מרדו ויצאו מתחת יד מלכי יהודה אמר כי בימי יהושפט עדיין היו אדום תחת ידם אלא שבימי בנו פשעו מתחת ידם לפי שהלך בנו בדרך רעה: (מט) יהושפט עשר אניות. כן כתוב וקרי עשה והכתוב אומר כי עשר ספינות הם שעשה ומפני שנתחבר באניות עם מלך ישראל שהיה רשע נשברו כמו שכתוב בדברי הימים בהתחברך עם אחזיהו

לפי

רשי

זונות במרכבתו: (לט) ובית השן. שן דפיל: (מה) וישלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן: (מז) ויתר הקדש. הנהגין ניאוף בפרהסיא: (מח) ומלך אין באדום. בימי דוד הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקילקל בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו: (מט) כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת לכך נשברו וכן אמר לו הנביא בד"ה (ב' כ' ל"ז) בהתחברך עם רשע

פרץ

מלכים א כב

וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר בָּנָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
מ וַיִּשְׁכַּב אַחְאָב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
מא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא מָלַךְ עַל־יְהוּדָה
בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
מב יְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה (ג' ר"פ)
בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־
שִׁלְחִי׃ מג וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו (ג'. ר')
לֹא־סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה׃ מד אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם
מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ מה וַיַּשְׁלֵם (ר')
יְהוֹשָׁפָט עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ מו וְיֶתֶר (ס' בטעמא בסיפרא)
דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
וַאֲשֶׁר נִלְחָם הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־ (ד')
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
מז וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא
אָבִיו בִּעֵר מִן־הָאָרֶץ׃ מח וּמֶלֶךְ אֵין
בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ׃ מט יְהוֹשָׁפָט עָשַׂר (עשה ק')
אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת אוֹפִירָה לַזָּהָב (ג')
וְלֹא הָלָךְ כִּי־נִשְׁבְּרָה אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן (ג' נשברו ק')
גָּבֶר׃ נ אָז אָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב
אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־עֲבָדֶיךָ

תרגום

וְכָל דַּעֲבַד וּבֵית שְׁנָא
דְּפִיל דִּי בְנָא וְכָל קִרְוַיָּא (יו"ן מ"ע בסי')
דִבְנָא הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין
עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ מ וּשְׁכִיב
אַחְאָב עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ
אֲחַזְיָהוּ בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃
מא וִיהוֹשָׁפָט בַּר אָסָא מְלַךְ
עַל דְּבֵית יְהוּדָה בִּשְׁנַת
אַרְבַּע לְאַחְאָב מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל׃ מב יְהוֹשָׁפָט בַּר
תְּלָתִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין כַּד
מְלַךְ וְעֶשְׂרִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין
מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ
עֲזוּבָה בַּת שִׁלְחִי׃ מג וַאֲזַל
בְּכָל אוֹרְחָא אָסָא אֲבוּהִי
לָא סְטָא מִנֵּיהּ לְמֶעְבַּד
דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ מד בְּרַם
בָּמָתָא לָא עֲטָרָא עַד כְּעַן
עַמָּא מְדַבְּחִין וּמַסְּקִין
בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃
מה וְאַשְׁלֵים יְהוֹשָׁפָט עִם
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ מו וּשְׁאָר
פִּתְגָמֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרְתֵּיהּ
דַּעֲבַד וּדְאַגִּיחַ קְרָבָא הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר
פִּתְגָמֵי יוֹמִין לְמַלְכֵי דְבֵית
יְהוּדָה׃ מז וּשְׁאַר נַפְקַת
בְּרָא דְּאִשְׁתְּאַר בְּיוֹמֵי
אָסָא אֲבוּהִי פַּלִּי מִן אַרְעָא׃
מח וּמַלְכָּא לֵית בֶּאֱדוֹם
מְמַנָּא אֱלָהֵין אִסְטַרְטֵיגֵי
מַלְכָּא׃ מט יְהוֹשָׁפָט עֲבַד סְפִינַת אַפְרִיקָא לְמֵיזַל לְאוֹפִיר לְאַיְתָאָה דַהֲבָא וְלָא אֲזַל אֲרֵי אִתְּבַרָא
סְפִינָתָא בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ נ בְּכֵן אֲמַר אֲחַזְיָהוּ בַּר אַחְאָב לִיהוֹשָׁפָט יֵיזְלוּן עַבְדַי עִם עַבְדָךְ בִּסְפִינָתָא

רלבג

(מא) ויהושפט בן אסא מלך על יהודה בשנת ארבע עד וימלך אחזיה בנו תחתיו: (מד) עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות. ר"ל לשם ה' אך היו חוטאים מפני שכבר נאסרו הבמות אחר הבנ' ביהמ"ק: (מז) ויתר הקד' אשר נשאר בימי אסא. הנה שם היו זכרים (היו) מוכנים למשכב לכל הבא וכבר נשארו מהם בימי אסא ובער אותם יהושפט מן הארץ: (מח) ומלך אין באדום נצב מלך. ר"ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם ומימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבים כמו שקדם ולפי שבימי יורם בן יהושפט מרדו האדומיים זכר זה בזה המקום כאילו יאמר שעד סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיות כן לא אחר זה: (מט) יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה. ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתו' עשר וקרי עשה וכבר זכר בספ' ד"ה כי מפני שנתחבר בהם עם אחזיהו פרץ הש"י מעשיו ולזה לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם

עבדי

הלוא י"ז מלאים בסי' ויאמר נתן. ויקרא לשמעי. הלא הם כתובים דשלמה. אבים. אלה. ויתר דברי אחאב. אחאיהו. אל תלכו. רחץ וטהר. ויסעד. קול רגלי אדוניו. ויתר דברי יהוא. יואש. יהואחז דמלכי יהודה. מנחם. אשר הסיר חזקיהו. שלום ואמת יהיה: אופירה ג' בקריאה וסי' יהושפט עשה אניות. ויבאו אופירה דמלכים. וישלח לו חירם: ט"ז פסוקים רישיהון וסופיהון מלה הדא רישא נסיב ו"ו וסיפא לא נסיב ו"ו וסי' והלוחת מעשה אלהים. והלוים יסמכו. ונפש אדם. ומקנה רב. ויאיר בן מנשה הלך. ותצור חדתה וקריות. ויפתח הגלעדי היה. וה' ישיב לאיש. ולמסיבות בן קמן ושמו מיכה. ועתה קום צא. ומלך אין באדום. ובמתו לא היה לפניו. ויכניה בן. והנתינים ישבים. והמלך קם בחמתו:

תולדות אהרן ומלך אין באדום. (ע"ג לס):

מצודת ציון

שן של פיל: (מה) וישלם. עשה שלום: (מו) הקדש. הנאוף וכן לא יהיה קדש (דברים כג): בער. פנה מן העולם: (נ) ולא אבה. לא רצה:

השבכה

מצודת דוד

ושתו הכלבים את דמו המעורב במי הברכה: הזונות. המים הזונות שרוחצים במי הברכה רחצו בדמו המעורב במים וגם זה לבזו נחשב: כדבר ה'. שאמר במקום אשר לקקו וגו' (לעיל כ"א) ילוקו וגו' וידמה שהמקום ההוא היה קרוב ליזרעאל מקום שהומת נבות ובא שמה הדם עם מרוצת המים: (מא) בשנת ארבע. ר"ל כבר עבר ד' לאחאב וכמו"ש ובשנת י"ח ליורם וכו' מלך אחזיה (מלכים ב' ח) וע"כ ר"ל כבר עבר י"ח שנים כי במקום אחר נאמר בשנת י"ב ליורם וכו' מלך אחזיה (שם ח') וכ"כ נאמר בשנת ד' ר"ל כבר עבר ד' לאחאב כי אחאב מלך בל"ח לאסא הרי מלך ד' שנים עד שמת אסא בשנת מ"א למלכו א"כ מלך יהושפט בה' לאחאב מיד עד אחר כלות ד': (מב) ועשרים וגו'. ומקוטעות היו: (מד) הבמות. במות יחיד העשויה לגבוה האסור מבנינת הבית: (מח) נצב מלך. כי מעת שכבש דוד את אדום העמיד מהם המלכים ושם עליהם נציבים ר"ל ממונים מתחת ידו למלוך עליהם ולמשול בם והתמיד הדבר עד ימי יהושפט כי גם בימיו היה שם נצב במקום מלך: (מט) אניות תרשיש. ר"ל ספינות עשויות במבנית אניות תרשיש: ללכת אופירה. ובד"ה נאמר ללכת תרשיש וגם שם נאמר שעשה עם אחזיה ואולי האמור שם היה בפעם אחר ולא זהו הנאמר כאן: לזהב. להביא זהב כמו שהביא שלמה: ולא

הלך

רש"י

פרץ ה' את מעשיך: (נב) בשנת שבע עשרה ליהושפט. יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנאמר באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמר שעמד בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ליהושפט וכאן הוא אומר שמלך אחזיה בשנת י"ז ליהושפט אך בדקתי ומצאתי בדברי הימים מלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיהם ואם עמד בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אותה לו במקו' אחר לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהושפט לא נמנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברובם וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית בשנת שבע עשרה הללו: (ב) בעד השבכה. גרא"ה בלע"ז. אומר אני שרגילים לאורגו שתי וערב בנסרים ארוכים וקצרים שקורין (לטש) קנטיגל"י בלע"ז ועושין נקבים נקבים כעין שבכה וקרוי' פרדול"י בלע"ז. ואני שמעתי שבכה ווי"ץ בלע"ז ובלשון אשכנז שווינדל שטיג כמו שפירשתי בכלולים יעלו (מלכים א' ו' ח'): ויחל

רד"ק

לפי כשאמר לו אחזיהו שיתחבר עמו פעם שנית באניות ולא אבה יהושפט: נשברה. כן כתיב וקרי נשברו אלא לא נשברו בדרך אחד אלא נשברה כל אחת ואחת לבדה: (נא) בעיר דוד אביו. אמר אביו בעבור שהלך בדרכיו: (נב) בשנת שבע עשרה ליהושפט. והלא בשנת ארבע לאחאב מלך יהושפט ואחאב מלך עשרים ושתים שנה היוצא מהם ארבע נשארו שמנה עשר אלא שנת שנים ועשרים של אחאב לא שלמה לו ומנה אותה לבנו: שנתים. לא היו שתי שנים שלמות שהרי הכתוב אומר למטה כי יהורם בן אחאב מלך בשמנה עשרה ליהושפט אלא לפי שלא שלמה לאחזיהו שנה שניה מנה אותה לו ולאחיו ולאביו: (א) ויפשע מואב. לפי שהיה עובד אחאב כמו שאמר למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וכיון שמת אחאב פשע בבנו: (ב) בעד השבכה. השבכ' היתה בעליה והיא ארובה ואורגים אותם בעצים שתי וערב ומניחים נקבים להאיר בבית התחתון ומפני זה נקראת שבכה שהיא עשוי' מעש' שבכ' שהוא כרשת: ויחל. מן חלה על משקל ויפל מן נפלה ונקמ' הו"ד מפני ההפסק:

מה

באניות ולא אבה יהושפט: נא וישכב
יהושפט עם־אבתיו ויקבר עם־
אבתיו בעיר דוד אביו וימלך יהורם
בנו תחתיו: נב אחזיהו בן־
אחאב מלך על־ישראל בשמרון
בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך
יהודה וימלך על־ישראל שנתים:
נג ויעש הרע בעיני יהוה וילך בדרך
אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם בן־
נבט אשר החטיא את־ישראל:
נד ויעבד את־הבעל וישתחוה לו
ויכעס את־יהוה אלהי ישראל ככל
אשר־עשה אביו:

ב

א ויפשע מואב בישראל אחרי מות
אחאב: ב ויפל אחזיה בעד השבכה
בעליתו אשר בשמרון ויחל וישלח
מלאכים ויאמר אלהם לכו דרשו
בבעל זבוב אלהי עקרון אם־אחיה
מחלי זה: ג ומלאך יהוה דבר
אל־אליה התשבי קום עלה לקראת
מלאכי מלך־שמרון ודבר אלהם
המבלי אין־אלהים בישראל אתם
הלכים לדרש בבעל זבוב אלהי
עקרון: ד ולכן כה־אמר יהוה המטה
אשר־עלית שם לא־תרד ממנה כי

תרגום

ולא אבה יהושפט:
נא ושכיב יהושפט עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדוד אבוהי ומלך יהורם בריה תחותוהי: נב אחזיה בר אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עסרי ליהושפט מלכא שבטא דבית יהודה ומלך על ישראל תרתין שנין: נג ועבד דביש קדם יי ואזל באורח אבוהי ובאורח אמיה ובאורח ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל: נד ופלח ית בעלא וסגיד ליה וארגיז קדם יי אלהא דישראל ככל דעבד אבוהי:

א ומרדו מואבאי בישראל בתר דמית אחאב: ב ונפל אחזיה מן סרגתא בעיליתיה די בשמרון ואתמרע ושלח אזגדין ואמר להון אזילו תבעו בבעל זבוב טעות עקרון אם אחי ממרעי דין: ג ומלאכא דיי מליל עם אליהו דמן תושב קום סק לקדמות אזגדי מלכא דשמרון ומליל עמהון הלא אלהא קים דשכנתיה שריא בישראל אתון אזלין למתבע בבעל זבוב טעות עקרון: ד ובכן כדנן אמר יי ערסא דסליקתא תמן לא תיחות

ודבר י"א בקריאה וסי' ועתה קום צא ודבר. ומלאך ה' דבר אל אליה. ויהי המה הולכים. אז תקרא וה' יענה. אם תשיב משבת רגליך. אין קורא בצדק. ועתה יען עשותכם. מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון. הוקם את דברי יהונדב. ודבר אלהם דריש פסוק. ועל הר סיני ירדת: ולכן ח' בקריאה וסי' ולכן נשבעתי לבית עלי. הנה ה' מעלה. המטה אשר עלית בה. יחכה ה' לחננכם ב' בו. וסי' בלשון ארמי עלי סלק לערסא ומחבי רחמין:

תולדות אהרן סמבלי. עקידס שער ק:

רלב"ג

עבדי אחזיה: (נא) בעיר דוד אביו. אמר זה לפי שהלך בדרכיו: אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט. הנה יפול בזה ספק כי בשנה ד' לאחאב כבר שמלך יהושפט ועדיין מלך אחאב שמנה עשר' שנה כי עשרים ושנים שנה מלך ועוד זה שנשאר לו מהשנה הרביעי' איך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבע עשר' ליהושפט מלך אחזיה. והנה הנראה בעיני בכל השני' ספס' שמלכו מלכי ישראל היו לקוחי' משנו' מלכי דוד עד שכאשר ימלך בסוף שנה אחת ממלכי דוד ובראש השנה הנמשכת לא יאמר שכבר מלך שנתי' ובהיות הענין כן הנה זה שאמ' בשנת ארבע לאחאב היה בשנת חמש כאשר ימנו השנים לפי שנות מלכי דוד אשר לפי המנין ההוא נאמר בו שמלך כ"ב שנה שהרי בשנת ל"ח דאסא התחיל למלוך ונחשב' לו שנה מהשנשא' מהשנה ההיא ומלך אסא אחר השנה ההיא שלש שני' שהרי מ' ואחת שנה מלך ובהיות הענין כן הנה עברו ד' למלכות אחאב למנין השנים שאמ' שמלך עשרים ושתים שנה והתחילה השנה החמישי' וידמה שכבר עבר ממנה מעט כשמלך יהושפט כי לא מלך תכף ברגע שמת אביו ואחר זה לא נשלמו י"ז שנים שלימות ליהושפט כשנכנס אחאב מעט משנת הכ"ב אך עכ"פ היתה נכנסת השנה השמנה עשר' כשנמנה מחיית אסא. ואפשר שנא' והוא היותר נכון כי הרצון באמרו בשנת ד' לאחאב שכבר עברו ארבע שנים לאחאב ובזה מצאנו שאמ' בשנת אחת עשר' ליהורם בן אחאב והרצון בו שכבר עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אמר במקום אח' תמורת זה בשנת שתים עשרה ליהורם וכן מה שאמ' בשנת שבע עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשרה שנה וכן מה שאמר שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשרה שנה ליהושפט ר"ל שכבר עברו שמנה עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה: (נג) ובדרך אמו. היא איזבל כי בן איזבל היה: (א) ויפשע מואב בישראל אחרי מות אחאב. ספר זה להעי' שיותר רעות היו פעלות אחזיה מפעלות אחאב כי אחאב שב קצת מרוע מעשיו אבל זה היה מחזיק בכל אופן הפעלו' הרעות שעשו אביו ואמו וכאילו היה זה סבה שפשע מואב בישראל ולא נתנו למלך ישראל המס שהיו נותנים לו מקודם: (ב) בעד השבכה. הוא מעשה רשת עשוי על הארובה שיכנס האור דרך הנקבים אשר בשבכ' בבית אשר תחת העלייה: (ד) וילך אליה. ר"ל שכבר

הלך

מצודת ציון

א (ב) השבכה. מעשה רשת וכן שבכים מעשה שבכה (מ"א ז): בבעל זבוב. כן שם הע"ז: (ג) מלאכי. שלוחי:

מעשה

מצודת דוד

מלך. עד הופיר: (נ) ולא אבה. ואולי על כי עלה עמו לתרשיש כמ"ש בד"ה ונשברו האניות והנביא הוכיחו על מה שנתחבר עם אחזיה לזה לא רצה לשלוח עמו לאופיר: (נב) בשנת שבע עשרה. ר"ל כבר עבר י"ז ליהושפט כי הלא יהושפט מלך בש' לאחאב ואחאב נהרג בשנת כ"ב למלכו והיה אחרי כלות י"ז ליהושפט ובתחילת י"ח ואז מלך אחזיה בן אחאב: שנתים. ומקוטעים היו:

א (א) ויפשע מואב. כי מאז היו עבדים לישראל ואחרי מות אחאב מרדו: (ב) בעד השבכה. ארובה היתה ברצפת העליה והיתה סתומה מעצים דקים עשויה כעין שבכה ובעברו דרך עליה נשברה ונפל דרך בה: ויחל. נעשה חולה: (ג) המבלי אין. המלה כפול לתוספת ביאור ור"ל וכי בעבור שאין אלהים בישראל ט' בשמים הלא יש אלהים בישראל ומדוע לא דרשתם בנביאיו: וילך. הלך לדרכו:

מוֹת תָּמוּת וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּה׃ ה וַיָּשׁוּבוּ
הַמַּלְאָכִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מַה־
זֶּה שַׁבְתֶּם׃ ו וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ ׀ עָלָה
לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ
אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם
וְדִבַּרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי
אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן
הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד
מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ ז וַיְדַבֵּר
אֲלֵהֶם מֶה מִשְׁפַּט הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה
לִקְרַאתְכֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵיכֶם אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ
בַּעַל שֵׂעָר וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו
וַיֹּאמַר אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי הוּא׃ ט וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל אֵלָיו
וְהִנֵּה יֹשֵׁב עַל־רֹאשׁ הָהָר וַיְדַבֵּר
אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר רֵדָה׃
י וַיַּעֲנֶה אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֶל־שַׂר
הַחֲמִשִּׁים וְאִם־אִישׁ אֱלֹהִים אָנִי
תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ
וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם
וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ יא וַיָּשָׁב
וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר־חֲמִשִּׁים אַחֵר
וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַן וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ
הָאֱלֹהִים כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ מְהֵרָה רֵדָה׃
יב וַיַּעַן אֵלִיָּה וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אִם־אִישׁ
הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם
וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ־
אֱלֹהִים מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ
וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ יג וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח שַׂר־
חֲמִשִּׁים שְׁלִשִׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל וַיָּבֹא
שַׂר־הַחֲמִשִּׁים הַשְּׁלִישִׁי וַיִּכְרַע עַל־
בִּרְכָּיו ׀ לְנֶגֶד אֵלִיָּהוּ וַיִּתְחַנֵּן אֵלָיו
וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּיקַר־נָא
נַפְשִׁי וְנֶפֶשׁ עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה חֲמִשִּׁים
בְּעֵינֶיךָ׃ יד הִנֵּה יָרְדָה אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם
וַתֹּאכַל אֶת־שְׁנֵי שָׂרֵי הַחֲמִשִּׁים
הָרִאשֹׁנִים וְאֶת־חֲמִשֵּׁיהֶם וְעַתָּה

מִנַּהּ אֲרֵי מְמַת תְּמוּת
וַאֲזַל אֵלִיָּה׃ ה וְתָבוּ
אִזְגַדַיָּא לְוָתֵיהּ וַאֲמַר לְהוֹן
מָא דֵין תַּבְתּוּן׃ ו וַאֲמַרוּ
לֵיהּ גַּבְרָא סְלֵיק לְקַדָּמוּתָנָא
וַאֲמַר לָנָא אֱזִילוּ תּוּבוּ
לְוַת מַלְכָּא דִּשְׁלַח יַתְכוֹן
וּתְמַלְלוּן עִמֵּיהּ כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ הֲלָא אֱלָהָא קַיָּם
דִּשְׁכִנְתֵּיהּ שָׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל
אַתְּ שָׁלַח לְמִתְבַּע בְּבַעַל
זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן בְּכֵן
עַרְסָא דִּסְלֵיקְתָּא תַּמָּן
לָא תֵיחוֹת מִנַּהּ אֲרֵי
מְמַת תְּמוּת׃ ז וּמַלֵּיל
עִמְּהוֹן מָא נִמּוּסָא דְגַבְרָא
דִּסְלֵיק לְקַדָּמוּתְכוֹן וּמַלֵּיל
עִמְּכוֹן יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃
ח וַאֲמַרוּ לֵיהּ גְּבַר בְּעֵיל
סְעַר חַרְצָא דְּמַשְׁכָא אֲסִיר
בְּחַרְצֵיהּ וַאֲמַר אֵלִיָּה דְּמִן
תּוֹשָׁב הוּא׃ ט וּשְׁלַח
לְוָתֵיהּ רַב חַמְשִׁין וְחַמְשִׁין
דְּעִמֵּיהּ וּסְלֵיק לְוָתֵיהּ
וְהוּא יָתֵיב עַל רֵישׁ טוּרָא
וּמַלֵּיל עִמֵּיהּ נְבִיָּא דַּייָ
מַלְכָּא מַלֵּיל חוּת׃
י וַאֲתֵיב אֵלִיָּה וּמַלֵּיל עִם
רַב חַמְשִׁין אִם נְבִיָּא
דַּייָ אֲנָא תֵּיחוֹת אֶשָּׁתָא
מִן שְׁמַיָּא וְתֵיכוֹל יָתָךְ
וְיַת חַמְשִׁין דְּעִמָּךְ וּנְחָתַת
אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וַאֲכָלַת
יָתֵיהּ וְיַת חַמְשִׁין דְּעִמֵּיהּ׃
יא וְתַב וּשְׁלַח לְוָתֵיהּ רַב
חַמְשִׁין אוּחֲרָנִין וְחַמְשִׁין
דְּעִמֵּיהּ וַאֲתֵיב וּמַלֵּיל עִמֵּיהּ
נְבִיָּא דַּייָ כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא
אוֹחִי חוּת׃ יב וַאֲתֵיב אֵלִיָּה
וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן אִם נְבִיָּא דַּייָ
אֲנָא תֵּיחוֹת אֶשָּׁתָא מִן
שְׁמַיָּא וְתֵיכוֹל יָתָךְ וְיַת
חַמְשִׁין דְּעִמָּךְ וּנְחָתַת
אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וַאֲכָלַת יָתֵיהּ וְיַת חַמְשִׁין דְּעִמֵּיהּ׃
יג וְתַב וּשְׁלַח רַב חַמְשִׁין תְּלִתָאִין וְחַמְשִׁין דְּעִמֵּיהּ
וּסְלֵיק וַאֲתָא רַב חַמְשִׁין תְּלִיתָאִין וּכְרַע עַל בִּרְכּוֹהִי
לָקֳבֵיל אֵלִיָּהוּ וּבְעָא מִן קֳדָמוֹהִי וּמַלֵּיל עִמֵּיהּ נְבִיָּא
דַּייָ תֵּיקַר כְּעַן נַפְשִׁי וְנַפְשָׁא דְעַבְדָךְ אִלֵּין חַמְשִׁין
בְּעֵינָךְ׃ יד הָא נְחָתַת אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וַאֲכָלַת
יַת תְּרֵין רַבְנֵי חַמְשִׁין קַדְמָאִין וְיַת חַמְשִׁין דְּעִמְּהוֹן

רדק

(ז) מה משפט האיש. מה תארו ותרגומו מה נימוסא דגברא ונרא' כי אלישע לא היה או עמו כי פעמים הי' מניחו באחת המקומות והיה הולך יחידי על ההרים להתבודד בנבואה: (ח) אליהו התשבי. כי יודע הי' כי מנהגו לאזור אזור עור והי' ידוע כי בעל שער הי' ותימ' הוא היאך לא היו מכירים אותו מלאכי מלך ישראל והלא הוא הי' רגיל עם אחאב ובשמרון ואפשר כי אלו האנשים ששלח מלך ישראל לא היו אז בשמרון כשהי' אליהו רגיל שם וזמן רב הי' לאליהו שלא היה בשמרון מפני איזבל שאמר' להרגו שהרי במלחמת בן הדד ראינו שלא הי' שם ולא במלחמות רמות גלעד כי מיכיהו בן ימלא הי' להם אז הנביא לה' אשר בשמרון: (יב) ויען וידבר אליה'. ויען כמו ויען איוב הראשון ענייתו ואמרת לשון נפקה בדבור

רלבג

הלך לקראת מלאכי מלך שומרון ואמר להם מה שזכרו הש"י: (ז) מה משפט האיש. ר"ל מה מנהג האיש וכן וכה משפטו כל הימים: (ט) וישלח אליו שר חמשי' וחמשיו. ר"ל ששלח לאליהו לכבודו לקרוא לו שר גדול שהיו חמשים איש הולכים לפניו והלכו עמו החמשי' איש ההם: איש האלהים המלך דבר רדה. ידמה מדבריהם שהם היו רוצי' להביאו עמהם בהכרח מצד מצות המלך ולזה אמרו לו שירד במצות המלך והרגיש אליהו מענינ' שאם לא יכוהו ללכת מעצמו יקחוהו בכח למלאת מצות המלך ולזאת אמר להם כי מאחר שהם קוראים אותו איש אלהים הנה מזה הצד אינו תחת המלך ולא יועילו בחוקם עמו ולזה אמר ואם איש אלהי' אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך. ולפי שהשר השני דבר אליו גם כן באופן שדבר אליו הראשון עשה אליהו שירדה אש גם כן ואכלה אותו ואת חמשיו אמנם השר השלישי לא הראה שיבא אליו בכח אבל בא אליו בתחנוני' ולזה לא עשה אליהו דבר כנגדו וגם

על ראש ההר ח' דסמיכי וסי' והית נכון לבקר. ויעבר רוח העבר. וישלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד. זאת תורת הבית על ראש ההר: ואם איש ג' בקריאה וסי' ואם איש עני הוא. ואם איש אלהים אני. ואם איש שפתים יצדק. אנ"ך: החמשים ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח: אליה ה' וסי' ומלאך ה' דבר. דבתריה ולכן כה אמר ה' המטה. ואזור עור אזור. ויען אליהם וידבר אליהם. הנה אנכי שולח. ההר ויערשית. ואליה. וכל עורא

תולדות אהרן ואור שר. מקדש שמר פר: שרי החמשים. סם שמר קג:

מצודת דוד

(ז) מה משפט האיש. מה תארו ומלבושיו: (ח) בעל שער. מגדל בשער הרבה ותגור הוא בתגורה של עור: (ט) וחמשיו. עם חמשים האנשים אשר הוא שר עליהם: המלך דבר רדה. כאומר רד במטה המלך כי אקחך עם אנשי: (יג) תיקר נא נפשי. תהא נפשי יקרה וחשובה בעיניך לבל תמית אותי: (יד) ותאכל וגו'.

מצודת ציון

(ז) משפט. ר"ל מנהג: (יג) שר וחמשים שלשים וחמשיו. סוף הפסוק נמשך שר חמשים וחמשיו שלישים:

תֹּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ׃
טו וַיְדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ רֵד
אוֹתוֹ אַל־תִּירָא מִפָּנָיו וַיָּקָם וַיֵּרֶד
אוֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ טז וַיְדַבֵּר אֵלָיו כֹּה־
אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן
הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ
בִּדְבָרוֹ לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם
לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃
יז וַיָּמָת כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר אֵלִיָּהוּ וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם תַּחְתָּיו
בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לִיהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵּן׃ יח וְיֶתֶר
דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
ב א וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת
יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בַּסְעָרָה הַשָּׁמָיִם

כ"ד מ"ע / כ"ד מ"ע / ד' ג' בטעמין אין קנרים / כ' ומ"ע כי הוא הבכור / י"ז מ"ע בסי' ד' / ג' / כ'כתי' סמ"ך ובטעמין

וּכְעַן תֵּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ׃
טו וּמַלֵּיל מַלְאֲכָא דַיְיָ עִם
אֵלִיָּהוּ חוּת עִמֵּיהּ לָא
תִדְחַל מִן קֳדָמוֹהִי וְקָם
וּנְחַת עִמֵּיהּ לְוַת מַלְכָּא׃
טז וּמַלֵּיל עִמֵּיהּ כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ חֲלַף דִּשְׁלַחְתָּא אִזְגַּדִּין
לְמִשְׁאַל בְּבַעַל זְבוּב טָעֲוַת
עֶקְרוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָּם
דִּשְׁכִנְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל
לְמִשְׁאַל בְּפִתְגָּמֵיהּ בְּכֵן
עַרְסָא דִּי סְלֵיקְתָּא תַמָּן לָא
תֵיחוֹת מִנַּהּ אֲרֵי מֵימַת
תְּמוּת׃ יז וּמִית כְּפִתְגָּמָא
דַיְיָ דְּמַלֵּיל אֵלִיָּהוּ וּמְלַךְ
יְהוֹרָם תְּחוֹתוֹהִי בִּשְׁנַת
תַּרְתֵּין לִיהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט
מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה אֲרֵי
לָא הֲוָה לֵיהּ בַּר׃ יח וּשְׁאָר
פִּתְגָּמֵי אֲחַזְיָה דַּעֲבַד הֲלָא
אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר
פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה בְּאַסָּקוּת
יְיָ יָת אֵלִיָּהוּ בְּעַלְעוֹלָא

דכו': המבלי ד' וסי' נמסר בסדר בשלח. בהעלות ג' וסי' ויהי בהעלות ה' את אליהו. בהעלות העולה והחלבים. בתתי אחך עיר נחרבת:

רשי

...אל. לשון חולי: (יז) וימלוך יהורם תחתיו. אחיו היה: בשנת שתים ...הורם בן יהושפט. אפשר לומר כן והלא מלך בשנת י"ט ליהושפט שהרי אחזיה מלך ...ז ומלך שנתים ובסמוך נמי כתיב בשנת י"ח ליהושפט מלך יהורם ויהושפט ...לך עשרים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ...מות גלעד ובשכר שזעק תלה ...שבע שנים ומחותה שעה ...א מונה לבנו: (א) בסערה. ברוח:

רדק

בדבור: רד אותו. פי' עמו וכן וירד אתו אל המלך ירד עמו והלך אל המלך כי השר עלה אל קצה ההר ואליהו היה בראש ההר: (טו) אל תירא מפניו. כי מתיירא היה שיוליכנו למלך והיה ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע שימות או היה ירא מפני איזבל אמו: (יז) בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. היאך הי' זה והלא אמר למט' כי מלך בשנת י"ח ליהושפט ויהושפט הלך עמו למלחמת מואב והנה הי' מלך בימי יהושפט שבע שנים כי יהושפט מלך כ"ה שנים אלא שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני מחלוקת אחיו כמו שאומר בדברי הימים ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ומה הי' צריך לומר זה ידוע הוא כי המלוכה היא לבכור אלא שנראה כי היה מחלוקת בין בניו לפיכך נתן לו המלוכה בחייו ומלך בחיי אביו שבע שנים ובשנת שתים למלכות יהורם זו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל: כי לא היה לו בן. לא היה לאחזיהו בן לפיכך מלך יהורם אחיו תחתיו ובסדר עולם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט אפשר לומר כן והלא הוא מלך משנת שמונה עשרה ליהושפט אלא לענין שנאמר ויעזר יהושפט וה' עזרו ויסירם אלהים ממנו ראוי היה יהושפט ליהרג באותה שעה לפי שהיה עוזר לרשע ובשכר שזעק תלה לו האל ז' שנים ועלו לבנו ועוד נכתבנו: (א) בסערה. בקמץ חטף הסמ"ך אמר בסער' ולא אמר כן למט' אלא רכב אש וסוסי. אש רוח סער' הי' עמהם כמו שאמר ויעל אליהו בסערה אלא הנראה לאליש' אמר רכב אש וסוסי אש אבל הרוח אינה נראית ורוח הסער' העלתה אותו מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלת' אותו ברצון האל על גלגל האש ושם נשרפו בגדיו זולתי האדרת וכלה בשרו ועצמו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנ' ומה שנרא' רכב אש וסוסי אש לאלישע להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו כמו שאמר אלישע אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ודעת המונינו גם חכמינו כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו כמו שהיה אדם הראשון קודם שחטא וכן

רלבג

...ם לא היה מסכים לבא עם ...ר הבוא אל המלך ליראתו ...המלך ההוא ומאיזבל אמו: (יז) בשנת שתים ליהורם בן ...ושפט מלך יהודה. יש בכאן ...פק חזק והוא שלא יתכן שיהיה ...חזיהו עד שנת שתים ליהורם ...יהושפט וזה שכבר מלך בשנת ...בע עשרה ליהושפט ולא מלך ...י אם שתי שני' כמו שקדם ...בר מלך יהושפט עשרים וחמש ...נה ולזה לא יתכן שנאמר ...התחיל למלוך יהורם בן אחאב ...שנת שתי' ליהורם בן יהושפט ...ם אמרנו שכבר התחיל למלוך ...ור' בן יהושפט בחיי אביו מעת ...ות אחאב והנה לא יתכן מה ...אמר ואת הממלכה נתן ליהור' ...י הוא הבכור שהרי החזיק בה ...חייו והנה זכר במה שיבא כי ...שנת חמש ליורם בן אחאב ...לך ישראל ויהושפט מלך יהוד' ...לך יהורם בן יהושפט מלך ...הוד' וזה ימחה שיוסיף עוד ספק ...ל זה ועוד שאחר זה כתב כי ...שנת אחת עשרה ליורם בן ...חאב מלך אחזיה על יהודה ...במקום אחר כתב כי בשנת ...תים עשרה ליורם בן אחאב ...לך אחזיה על יהודה וזה ...אות כי כשיאמר בשנת כך למלך כך הנה פעם ירצה בו שעברו אותן שנים למלך ...פעם ירצה שהמליך בשנה ההוא ויהיה הרצון באמרו בשנת אחת עשר' ליורם בן אחאב שכבר עברו לו אחת עשר' שנה והוא בשנת שתים עשרה והרצון באמרו בשנ' ...תים עשרה הוא שכבר היה בשנה ההיא. והנראה בעיני כי מפני החתון שהיה יהושפט עם אחאב היה יהושפט מולך אחרי מות אחאב עם מלך ישראל כל ימיו ...י היו חולקים לו כבוד בני אחאב מפני היותו זקן והתחתן באחאב ולזה תמצא ...אמר בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה והרצון בו ...יהושפט היה מנהיג מלכות ישראל עמו וכאילו היה יהושפט מלך ישראל ג"כ והוא מבואר שהוא מחוייב שיהיה פירושו כן כי אי אפשר שיהיה הרצון בו שתהיה ...נת ה' חמש ליהושפט כי שנת החמש ליהורם בן אחאב הוא שנת עשרי' וחמש ליהושפט אחר שכבר מלך אז יהורם בן יהושפט ובזה הדרך נאמר מעד שהתחילה השנה ...שב יה למלכות יהורם מלך יהודה היה מלך יהודה משתתף עם יהורם בן אחאב בהנהגת המלכות כי כבר תמצא במלחמותיו שהיה יהושפט תמיד עמהם. והנה ...ישתב כל אלו הפסוקים ידמה בעיני שהשנה שמלך בה אחזיה היתה שמנה עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשר' ובמלוך יהורם עברו ליהושפט שמונה ...עשר' ה שנה והיה בשנת התשע עשרה ובשנה שעברו חמש שנים ליהורם בן אחאב מלך ישראל מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה ובזה לא יפול שום ספק כי כשעברו ...לאחאב ארבע שנים מלך יהושפט ונשארו לאחאב י"ח שנים מקוטעים ולזה לא עברו ליהושפט במותו כי אם י"ז שני' שלמים והיה בשנת שמנה עשרה ומלך אחזיה ...תיך שני' מקוטעים ואת כשהיה יהושפט בשנת התשע עשרה ואחר כן יהושפט פחות משש שנים כדרך שלקח מהשנה העשרים וחמש מעט ואז עברו חמש שנים ליהורם ...בן אחאב והוא בשנה הששי' וכשעברו לו אחת עשרה שנה והיה בשנה השתים עשרה כדרך שלקח מהשתים עשרה יותר ממה שלקח מהשנה הששי' הנה כבר עברו ליהורם בן יהושפט יותר משש שנים שלמים והיותר היה קנתו מהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט וקצתו היה מהשנה השמינית ונחשב לו זה שמנה שנים ולא היה ...י"ו אם שש שנים ויותר מעט ולפי שהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט לא היתה אלא זמן מועט מאד כמו שבארנו הנה לא נראה בזמן ההוא שיות מלך יהודה ...לאז משתתף עם מלך ישראל בהנהגת ישראל ולא הראה לו זה עד בא השנה השנית ליהורם מלך יהודה והנה בזה הדרך נתישב כל זה בלי שום ספק: (א) בהעלות ...ה' את אליהו בסערה השמים. אי אפשר שיובן שהעלהו השמים כי לא יעלו שם אלו הגופות אבל הכוונה בו בגובה האויר כאמרו ערים גדולות בצורות בשמים ומגדל ...ו. וראשו בשמים והנה העלהו רוח ה' במלאכות ה' אל מקום לא נודע עדיין והוא חי שם כמו שבארנו

מצודת דוד

...על שדברו בזדון: ועתה. הואיל ואני באתי בהכנעה: (טו) רד אותו. רד עמו: וירד אותו. ר"ל עמו: (יז) וימלוך יהורם. אחי אחזיה בן אחאב: בשנת שתים ליהורם בן י... בפס. אחז"ל מעת שהלך יהושפט אל רמות גלעד לעזור לאחאב מנין המלכות גם לבנו על כי היה ראוי ליהרג אז על שעזר לרשע ובעת ההיא הם שתי שנים כי אז נהרג אחאב ומיד מלך בנו אחזיה וימי מלכו שנתים ומת ומיד מלך יהורם אחיו: כי לא וכו'. שימלוך תחתיו ולזה מלך אחיו: ב (א) בהעלות. בעת בא הזמן שהעלה ה' את אליהו ע"י רוח סערה אל השמים הלך אז אליהו עם אלישע
מן

וכן הכנים אתך שם . ונדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן : וילך אליהו. ואליהו נאמר לו ברוח הנבואה כי באותו היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע אבל אלישע נאמר לו גם כן ברוח נבואה שהרי אמר גם אני ידעתי החשו ושאר הנביאים נאמרה להם כל שכן הוא ומה שהיו הולכים מעבר הירדן נראה כי כן נאמרה לו לאליהו בנבואה כי מעבר לירדן ילקח אולי היה הלקחו במקום אשר נאסף משה רבינו לכבודו כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבינו וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהרא' לו למשה רבינו וגם מ' יום ומ' לילה כמו שגם משה רבינו : (ב) חי ה' וחי נפשך . מה שאמר וחי נפשך אחר שאמר חי ה' לא אמר כן אלא להגדיל כי השבועה הראשו' גדולה אלא נשבע בנפשו להראות כי גדלה נפשו בעיניו והקדי' חי ה' לכבוד : (ג) בני הנביאים . כתרגומו תלמידי נביאה : אשר בית אל . כמו בבית אל ומה שהיו בני הנביאים בבית אל וביריחו כן היו בערים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם עליהם ומה שהיו ברוב ערי ישראל כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ונבואתם היתה לשעה לפיכך לא נכתבה נבואתם : החשו . פירשו בו צווי כמו בפתח הה"א וכן ת"י שתיקו ואדוני אבי ז"ל פירש כמשמעו כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא דברו לו עוד : (ח) ויגלם. כרכה והכה בה את המים וכן בגלומי תכלת פי' כרכי בגדי' : (ט) פי שנים ברוחך אלי. פירשו רז"ל כפלים ממה שהיה באליהו והוא שהחיה שני מתים אחד בחייו ואחד במותו ולנוי שאמר על רגליו עמד ולביתו לא הלך שרפא צרעת נעמן שהמצורע חשוב כמת שנאמר אל נא תהי כמת ואדוני אבי ז"ל פירש פי שנים שני חלקים שאל שיהי' לו מרוח אליהו וכן הוא אומר פי שנים בכל אשר ימצא לו שני חלקי נכסיו כי הבכור נוטל שני חלקי' מן הנכסי' והפשוט נוטל החלק השלישי : (י) הקשית לשאול . די היה לך בחלק אחד מרוחי או בחצי רוחי אבל פי שנים דבר קשה שאלת ואעפ"כ אם

ברוח סערה : (ב) שב נא פה . חפץ היה לדחותו מחמת ענוה שלא יראה בהלקחו : (ג) את אדוניך. ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים כאליהו : (ח) ויגלום. כרכה כדי שתהא נוחה להכות בה : ויגלום . ולא כריכה ממש אלא קולט שקורין פיינד"ו בלע"ז : (י) הקשית לשאול. א"א לתת לך יותר ממה שיש לי

וילך אליהו ואלישע מן־הגלגל:
ב ויאמר אליהו אל־אלישע שב־נא
פה כי יהוה שלחני עד־בית־אל
ויאמר אלישע חי־יהוה וחי־נפשך
אם־אעזבך וירדו בית־אל: ג ויצאו
בני־הנביאים אשר־בית־אל אל־
אלישע ויאמרו אליו הידעת כי
היום יהוה לקח את־אדניך מעל
ראשך ויאמר גם־אני ידעתי החשו:
ד ויאמר לו אליהו אלישע | שב־נא
פה כי יהוה שלחני יריחו ויאמר חי־
יהוה וחי־נפשך אם־אעזבך ויבאו
יריחו: ה ויגשו בני־הנביאים | אשר
ביריחו אל־אלישע ויאמרו אליו
הידעת כי היום יהוה לקח את־
אדניך מעל ראשך ויאמר גם־אני
ידעתי החשו: ו ויאמר לו אליהו
שב־נא פה כי יהוה שלחני הירדנה
ויאמר חי־יהוה וחי־נפשך אם־
אעזבך וילכו שניהם: ז וחמשים
איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו
מנגד מרחוק ושניהם עמדו על־
הירדן: ח ויקח אליהו את־אדרתו
ויגלם ויכה את־המים ויחצו הנה
והנה ויעברו שניהם בחרבה: ט ויהי
כעברם ואליהו אמר אל־אלישע
שאל מה אעשה־לך בטרם אלקח
מעמך ויאמר אלישע ויהי־נא פי־
שנים ברוחך אלי: י ויאמר הקשית

ב' דכמי'. ד' בליש' סבירין בבית — ס' — ג' וכטעמ' — ד'. ת' — ג' וכטעמ' — ד' — ל' חס'. — ל' — ל' — ל"ג — ל'

לצית שמיא ואזל אליהו
ואלישע מן גלגלא: ב ואמר
אליהו לאלישע תוב כען
הכא ארי יי שלחני עד
בית אל ואמר אלישע קים
הוא יי וחי נפשך אם
אשבקינך ונחתו לבית
אל: ג ונפקו תלמידי נביא
די בבית אל לות אלישע
ואמרו ליה הידעתא ארי
יומא דין יי דבר ית רבונך
מעל רישך ואמר אף אנא
ידענא שתוקו: ד ואמר
ליה אליהו אלישע תוב
כען הכא ארי יי שלחני
ליריחו ואמר קים הוא
יי וחי נפשך אם אשבקינך
ואתו ליריחו: ה וקריבו
תלמידי נביא די ביריחו
לות אלישע ואמרו ליה
הידעתא ארי יומא דין יי
דבר ית רבונך מנך
ואמר אף אנא ידענא
שתוקו: ו ואמר ליה אליהו
תוב כען הכא ארי יי
שלחני עד ירדנא ואמר
קים הוא יי וחי נפשך
אם אשבקינך ואזלו
תרויהון: ז וחמשין גברא
מתלמידי נביא אזלו
וקמו מקביל מרחיק
ותרויהון קמו על ירדנא:
ח ונסיב אליהו ית שושיפיה
ואחיר ומחא ית מיא
ואתפליגו לכא ולכא
ועברו תרויהון ביבשתא:
ט והוה במעברהון ואליהו
אמר לאלישע שאל מה אעביד לך עד דלא אתדבר מלותך ואמר אלישע יהי כען על חד
תרין ברוח נבואתך עמי: י ואמר אקשיתא למשאל

רלבג

שנאמרו : (ב) שב נא פה כי ה' שלחני עד בית אל . אמ' שתדע שלא עשה זה אליהו לתכלית שלא יאציל עליו מן הרוח אשר עליו על אלישע שהדי טוב הש"י שימשח אלישע בן שפט לנביא תחתיו ואמנם אמר לו זה כדי שלא יחרד אלישע בהפרד אליהו ממנו אם ירא' שינשא בסער' השמי' : (ג) היום ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך . הנה באמרו בזה שלא נלקח אלא מעל ראשו וכן אמר אליהו לאלישע בטרם אלקח מאתך וזה עדה שלא לקחו אלהים במוחלט אבל לקחו מעם אלישע : החשו . שתקו : (ח) ויגלם . ר"ל שכבר כרך אדרתו והכה בה במי' : (ט) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי . ר"ל במה שהאצלת מרוחך על כל בני הנביאים יהיה הנאצל לי מרוחך פי שנים על כל אחד מהם והוא מענין מה שאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל

בית ד' בלישנא סבירין בבית וסי' ויבא ערוב כבד . ולא נשאר איש בעי . ויצאו בני הנביאים . עגלי הזהב אשר : הידעת ד' וסי' כי היום ה' לוקח . ותברו דבעניתא . הידע' חקות שמים . עת לדת יעלי סלע : הירדנה ד' בקריא' וסי' וירד הגבול הירדנה . ויבא גרעון הירדנה . ויאמר אליהו אל אלישע . וילך אתם ויבאו הירדנה . ויכת י' וסי' נמסר לעיל בסיפר' סי' כ"ב :

תולדות אהרן בלתני . מקדש ב' נם : ואליהו אמר .
פקרים פ' ים : פי שנים . סנהדרין מז קס חולין ז מקדש ב' קד :

מצודת ציון

ב (ג) החשו . שתקו כמו ואנחנו מחשים (שם כב) : (ח) אדרתו . מלבוש יקר המיוחד לנביאים וכן וילך אדרתו (שם יט) : ויגלום. כרכו כאחת וכן בגלומי תכלת (יחזקאל כז) ופי' בכריכת בגדי תכלת: בחרבה . ביבשה: (ט) פי . ענין חלק וכן פי שנים בכל אשר ימצא

מצודת דוד

מן הגלגל : (ב) שב נא פה . מגודל הענוה חפץ לדחותו לבל יראה בהלקחו השמים : (ג) אשר בית אל . אשר בבית אל : הידעת . בלשון שאלה אמרו האם ידעת וכו' : מעל ראשך . כאלו אמרו הנה היה לך לעטרה ויוסר העטרה מעל ראשך : החשו . שתקו ולא הדברו מזה על כי ראה באליהו באין חפצו לגלות הדבר לגודל הענוה : (ז) מנגד מרחוק . כפל המלה לתוספת ביאור : (ח) ויגלם . כרך אדרתו כאחת נוחה להכות בה את המים : ויחצו הנה והנה . נבקעו המים ומזה הלכו להם ומזה נעצרו במקומם ולא ירדו למטה : (ט) שאל וכו' . ר"ל שאל בטרם אלקח מה טובה אעשה לך . פי שנים . שתשרה עלי רוח הנבואה במעלה כפולה על מה ששרתה עליך : (י) הקשית לשאול . כי אין אוכל להשפיע עליך דבר שאין בי : אם תראה . אך אם

לִשְׁאוֹל אִם־תִּרְאֶה אֹתִי לֻקָּח מֵאִתָּךְ
יְהִי־לְךָ כֵן וְאִם־אַיִן לֹא יִהְיֶה׃ יא וַיְהִי
הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב־
אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם
וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם׃
יב וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי ׀ אָבִי
רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד
וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם
קְרָעִים׃ יג וַיָּרֶם אֶת־אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ
אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו וַיָּשָׁב וַיַּעֲמֹד עַל־
שְׂפַת הַיַּרְדֵּן׃ יד וַיִּקַּח אֶת־אַדֶּרֶת
אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר־נָפְלָה מֵעָלָיו וַיַּכֶּה אֶת־
הַמַּיִם וַיֹּאמַר אַיֵּה יְהוָה אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ
אַף־הוּא ׀ וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה
וָהֵנָּה וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע׃ טו וַיִּרְאֻהוּ בְנֵי־
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ מִנֶּגֶד וַיֹּאמְרוּ
נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל־אֱלִישָׁע וַיָּבֹאוּ
לִקְרָאתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה׃
טז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה־נָא יֵשׁ־אֶת־
עֲבָדֶיךָ חֲמִשִּׁים אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל
יֵלְכוּ נָא וִיבַקְשׁוּ אֶת־אֲדֹנֶיךָ פֶּן־

ב' קמצ'. ה' — ב' — ל'. ל' וחס' — ב' בטע'. ב' — פסק — ה' — י' — י'. ב' — ל' וחס' — ג' מלעיל. ל' — ג'

אִם תֶּחֱזֵי יָתִי דַּאֲנָא
מִידַּבַּר מִלְּוָתָךְ יְהֵי לָךְ כֵּן
וְאִם לָא לָא יְהֵי׃ יא וַהֲוָה
עַד דְּאִינוּן אָזְלִין מֵיזַל
וּמְמַלְלִין וְהָא רְתִיכִין
דְּאֶשָּׁתָא וְסוּסָוָן דְּאֶשָּׁתָא
וְאַפְרִישׁוּ בֵּין תַּרְוֵיהוֹן וּסְלֵיק
אֵלִיָּהוּ בְּעַלְעוֹלָא לְצֵית
שְׁמַיָּא׃ יב וֶאֱלִישָׁע חָזֵי
וְהוּא מְצַוַּח רַבִּי רַבִּי דְּטַב
לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בִּצְלוֹתֵיהּ
מֵרְתִיכִין וּפָרָשִׁין וְלָא
חֲזָהִי עוֹד וְאַתְקֵף בִּלְבוּשׁוֹהִי
וְסַדְקִינוּן לִתְרֵין סְדִיקִין׃
יג וַאֲרֵים יָת שׁוֹשִׁיפָא
דְּאֵלִיָּהוּ דִּי נְפָלַת מִנֵּיהּ
וְתָב וְקָם עַל כֵּיף יַרְדְּנָא׃
יד וּנְסֵיב יָת שׁוֹשִׁיפָא
דְּאֵלִיָּהוּ דִּנְפָלַת מִנֵּיהּ
וּמְחָא יָת מַיָּא וַאֲמַר קַבֵּיל
בָּעוּתִי יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאֵלִיָּהוּ
אַף הוּא וּמְחָא יָת מַיָּא
וְאִתְפְּלִיגוּ לְכָא וּלְכָא וַעֲבַר
אֱלִישָׁע׃ טו וַחֲזוֹהִי תַּלְמִידֵי
נְבִיַּיָא דְּבִירִיחוֹ מִקָּבֵיל
וַאֲמַרוּ נְחַת רוּחֵיהּ דְּאֵלִיָּהוּ
עַל אֱלִישָׁע וַאֲתוֹ לְקַדָּמוּתֵיהּ
וּסְגִידוּ לֵיהּ עַל אַרְעָא׃ טז וַאֲמַרוּ לֵיהּ הָא כְעַן אִית עִם עַבְדָּךְ חַמְשִׁין גַּבְרִין
בְּנֵי חֵילָא יֵיזְלוּן כְּעַן וְיִבְעוּן יָת רִבּוֹנָךְ דִּלְמָא נַטְלֵיהּ

לקח ה' וסי' נמסר בסדר בראשית : וירם ה' בקריאה וסי' ויעשו כן משה ואהרן . וירם משה את ידו . וירם המטה את השוק והעליה . וירבעם בן נבט אפרתי הוה . וירם אדרת אליהו . וירם קרן לעמו . ואשמע את האיש . וירם יאשיהו לבני : נחה ג' מלעיל וסי' נחה ארם על אפרים . נחה שקטה כל הארץ . נחה רוח
תולדות אהרן אם תראה . עקדה שם זוכר ויפב : והנה רכב אש . תענית י סוטה מט (ברכות ח) : ויעל אליהו . סכה ה : ואלישע ראה . ת"ק כו כסדר' ס מה עקידה בער קד (מ"ק פג) : ולא ראהו עוד . מ"ק כו : ויחזק בבגדיו.
שם כב כו : אף הוא . עקרים פ"יט :

רשי

נידי : אם תראה אותי לוקח מאתך . אז אוכל לעשות לך יותר ויותר : יהי לך ואם אין לא יהיה שאין היכולת בידי : (יב) אבי אבי רכב ישראל . רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין : (יד) איה ה' אלהי אליהו . שנתבעתי שתשרה בי פי שנים ברוחו אלי : אף הוא ויכה את המים . אף הוא . ...רקי ר' אליעזר בנו של רבי ...י הגלילי גדולה הויית אלישע ...לים של אליהו שבתחלה ...ות שניה' ועכשיו זכותו יחידי : ...) פן נשאו רוח ה'. אפשר ...ש אמרו לו הידעת כי היום ...לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם ...ם היכן הוא תלמד מיום ...גנז אליהו הלכה ונסתלקה ...ח הקודש מן הנביאים ושוב ...לא

רדק

אם יהיה בך כח רוח אלהים שתוכל לראותי כשאלקח מאתך ידעתי כי מאת האל יהיה שיהיה לך כמו ששאלת : לקח . פעל עומד מבנין שלא נזכר פעלו לפיכך הוא קמוץ : (יא) ויעל אליהו בסערה . כמו שפירשנו ופירוש השמים לענין הגוף האוירי כמו אשר תעוף בשמים ולענין הרוח השמים העליונים עם המלאכים שיכנו להם השמים כמו הללו את ה' מן השמים ואליהו נעשה רוחני והגוף כלה באש העליוני ושב כל יסוד אל יסודו ואלישע ראה עלותו מן הארץ ובהיותו לאויר ראה דמיון רכב אש וסוסי אש שהפריד בין שניהם כלומר בראותו כי נפרד ממנו מעת אשר הועלה וכן בגדיו כלו באש זולתי האדרת שנפלה מעליו כדי שיקחנו אלישע להכות בה המים ואם כדברי רז"ל שהיה לו כפלים ברוח ממה שהיה לאליהו תימה הוא מה צורך היה לו אדרת לחצות בה המים והנה אפי' עם האדרת לא נחלת המי' עד שאמר איה ה' אלהי אליהו ואם תאמר לא נפלה האדרת לצורך אלישע אלא כיון שנעשה רוחני נפלה האדרת מעליו אם כן שאר בגדיו למה לא נפלו ג"כ : (יב) ואלישע ראה . ראה עלותו מן הארץ ולא ראהו עוד כי רכב אש וסוסי אש הפרידו בין שניהם : אבי אבי . כתרגומו רבי רבי וכן תלמידי הנביאים נקראו בני הנביאים : רכב ישראל ופרשיו . כתרגומו דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין : ויקרעם לשנים קרעים מכאן סמכו רז"ל שחייב אדם לקרוע על רבו שלמדו חכמה ואותו הקרע אינו מתאחה לעולם לפי שנא' לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהוא לשנים אם כן מה ת"ל לשנים שיראה כמו קרוע לעולם : (יד) איה ה' אלהי אליהו . ת"י כן ואמר קבל בעותי ה' אלהיה דאליהו ולפי פשוטו איה הוא שאינו מראה כח האות לי כמו שעשה לאליהו בחצות המי' : אף הוא ויכה את המים . אף הוא נעשה לו נס והכה המים פעם שנית אחר שאמר איה ה' אלהי ונחצו הנה והנה וי"מ אף הוא על אליהו שבא כמו שהיה רוחני והכה את המים ויחצו ויעבר אלישע . ובדרש אף הוא מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו שבפעם ראשונה היתה זכות שניהם עומדת ופעם שנייה של אלישע היתה זכות צדיק אחד עומדת וכן הוא אומר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי מכאן אתה דורש שמנה מופתי' באליהו שש עשרה באלישע : (טו) נחה רוח אליהו . כיון שראוהו שחצה המי' ועבר הירדן ידעו כי נחה עליו רוח אליהו : (טז) חמשים בני חיל . למה היו צריכים בני חיל וכי היה להם לעשות מלחמה אלא פירוש בני חיל בני כח

רלבג

כל אשר ימצא לו : (י) אם תראה אותי לוקח מאתך . אמר לו זה על דרך המופתים המתחדשים כאילו יאמר שאם תראה אותו בעת הלקחו מעמו בעלותו בסערה השמים אז נתחדש לו על צד המופת שיאצל ...ן ברוח אשר על אליהו מה ...ישלם בו מה שבקש אלישע ואז ...ב אליהו אדרתו כדי שיחזיק ...ה אלישע ותהיה כלי מה ...בשלמת זה המופת הלא תראה ...י אלישע היה מכה גחזי שיקח משענת אלישע בידו לפניו' בו ...ן השונמית וכן תמצא שעל צד ...מופת נתחדש באדר' אליהו ...ה שעזר אלישע בעשיי' המופתי' ...כבר באר' וזולתו באמרו אם ...תראה אותי לוקח מאתך יהי ...ך כן באורים אחרים ואשר ...חשב אנחנו הוא מה שזכרנו ...אה נאות ללשון ולענין וזה כי ...לחם אמרו אם תראה אותי ...לוקח מאתך שתשכיל מציאות ...שכל הנפרד והוא שכל אליהו ...אחרי הפרדו מהחמר ואלו ...הסכימו בהכרח שיהיה זה ...הענין מות לאליהו וכבר בארנו ...זה בלתי אפשר וקצתם אמרו ...אם תראה אותי לוקח מאתך ...ר"ל שתחקור עמי בכל הסודות ...אשר אתה נבוך בהם מפני ...אותך שאני לוקח מאתך ולא ...מנא זה לך ממני זולתי בזה העת וזאת יקשה לזה שאנחנו ...לא מצאנו שעמדו יחד אחר כל זה מה שיתכן בו זה הענין גם לא היה מספיק ...מן קצר כמו זה לזה הענין לפי מה שאחשב : (יא) והנה רכב אש וסוסי אש ...יפרדו בין שניהם . הנה נתחדש זה על דרך המופת לשאת אליהו אל אשר יהיה ...שמה רצון הש"י : (יב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו . הנה כמו שהתלמידים ...קראים בנים כמו בני הנביאים כן הרב יקרא אב כי הוא המוליד שכל התלמיד ...קראו רכב ישראל ופרשיו כאילו יאמר שהוא התוקף והחוזק של ישראל במלחמ' ...לזה הו' רכב והפרשי' אשר בהם יגברו במלחמה : (יד) אף הוא ויכה את המים ...יחצו הנה והנה . ר"ל אף הוא כאשר הכה את המים הנה נחצו תכף הנה והנה . ...אחשב כי לא הכה אותם אלא פעם אחת ובפעם ההיא אמר איה אלהי אליהו וספר הכתוב שגם אלישע הגיע לזאת המעלה שהגיע אליהו והוא שכאשר הכה את המים נחצו הנה והנה : (טו) נחה רוח אליהו על אלישע . ר"ל שכבר האצילו מרוחו

מצודת דוד

אם תראה אותי בעת אשר אהיה נלקח ממך יהיה לך כן כי אז נתכפלה מעלת אליהו ממה שהיתה מקודם ויוכל להשפיע לזולתו כל הדבר שיש בו אז : (יא) והנה רכב אש . והנה בא רכב אש וכו' : (יב) ואלישע רואה . בעת שנלקח : אבי אבי . רבי רבי שהיה לישראל לעזור מול האויב כמו רכב ופרשים כמ"ש : לשנים קרעים . ר"ל לשני חתיכות : (יד) איה ה' כאומר עם שנלקח אליהו הנה איה ה' הלא השגחתו ויכלתו לא כלה : אף הוא . ר"ל אף הוא בהוייתו בכל עת ולא נשתנה ודוגמתו עמה יזנו תזנותיה והיא

מצודת ציון

ימצא לו (דברים כא) : הקשית . מל' קשה : ואם אין . ואם לא : (יג) וירם . מלשון הרמה והגבהה

יחזקאל

רדק

כח שהיה להם כח ללכת הנה והנה במעט זמן ואיך אמרו לו שיבקשוהו והלא הם אמרו לו כי היום ה' לוקח אדוניך מעל ראשך אלא חשבו שמא לא עלה השמים אלא נשאו רוח ה' והפרידו מבני אדם כמו שראו שנפרד מבני אדם מ' יום ומ' לילה ואולי פעמים רבות היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו כאשר עובדיה אמר לו ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע : (יז) ויפצרו בו . הרבה לו דברים עד ששמע אליהם : עד בוש . עד אשר בושש הרבה מלומר להם שישלחו ותרגומו עד סגיא : (יט) הנה נא מושב העיר טוב . עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה מים רעים ולא שהיתה העיר משכלת שא"כ לא היו חומדים אותה ולא היו עוברים על החרם לבנות אותה ואליהו ג"כ היאך לא רפא אותה ואם היתה משכלת מכמה שנים שישבו בה היו מניחים אותה ולא היו יושבין בה אלא נראה שמקרוב היה זה הרע למים מרעת יושבי בה ומפני רוע המים היתה גם כן הארץ משכלת שהיו האנשים שותי' המים והיו מתים ברוב . ובדרש אמר יריחו היתה משכלת ומקוללת ע"ש שארדה יהושע ובא אליהו והוסיף לקללה ע"י מעשה של חיאל כשמתו בניו והלכו שניהם הוא ואחאב ובקרוהו וכל הענין נזכר למעל' ובדברי רז"ל מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלת מאי טיבותיה אמר ר' יוחנן חן מקום על יושביו : (כ) מלח . נס בתוך נס היה כי המלח עושה המים רעים וכן ויורהו ה' עץ אמרו עץ מר היה וגם בתוך נס היה : (כא) אל מוצא המי'. אל מקור המים המקום שהיו המי' יוצאים ממנו : רפאתי : בחיר"ק הפ"א כבעלי הה"א . ומשכלת . ולא תהיה הארץ משכלת כי מן המים היה בה השכול : (כב) וירפו המים . נעלמה האל"ף והיה כבעלי הה"א : (כג) ונערים קטנים . כי יש גדולים ויקראו נערים אמר כי אלה הנערים היו קטנים וכן ונער קטן עמו ורז"ל דרשו נערים שהיו מנוערין מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה : ויתקלסו בו . לעגו בו ובזוהו בדבריהם שהיו אומרים לו בעלותו

תרגום

רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ וּרְמָהִי ג'. ג'
בְּחַד מִן טוּרַיָא אוֹ בְּחַד מִן הגאיות ק'
חֵילַיָא וַאֲמַר לָא תִשְׁלְחוּן :
יז וְאַתְקִיפוּ בֵיהּ עַד סַגְיָא ג'. ג' חס'
וַאֲמַר שְׁלָחוּ וּשְׁלַחוּ חַמְשִׁין
גַּבְרָא וּבְעוֹ תְּלָתָא יוֹמִין ד'. ל' חס'
וְלָא אַשְׁכְּחוּהִי : יח וְתָבוּ
לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתֵיב בִּירִיחוֹ
וַאֲמַר לְהוֹן הֲלָא אֲמָרִית י"נחס' בסיפ' י"ז מ"לנכסס'
לְכוֹן לָא תֵיזְלוּן : יט וַאֲמַרוּ
אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לֶאֱלִישָׁע הָא
כְעַן מוֹשַׁב קַרְתָּא שַׁפִּיר
כְּמָא דְרִבּוֹנִי חָזֵי וּמַיָא
בִּישִׁין וְאַרְעָא מְתַכְּלָא :
כ וַאֲמַר אַיְתוֹ לִי צְלוֹחִיתָא ל'. ל'
חֲדַתָּא וְשַׁווֹ תַמָּן מִלְחָא
וְאַיְתִיאוּ לְוָתֵיהּ : כא וּנְפַק
לְמַפְקָנָא דְמַיָא וּרְמָא תַמָּן
מִלְחָא וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אַסֵּיתִי לְמַיָא הָאִלֵּין וְלָא וכתיב ה' ה' דגשים
יְהֵי מִתַּמָּן עוֹד מוֹתָא ל'
וּמְתַכְּלָא : כב וְאִתַּסִּיאוּ
מַיָא עַד יוֹמָא הָדֵין כְּפִתְגָמָא
דֶאֱלִישָׁע דְמַלִּיל : כג וּסְלִיק
מִתַּמָּן לְבֵית אֵל וְהוּא
סָלִיק בְּאוֹרְחָא וְעוּלֵימִין
זְעִירִין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא
וְאִתְלַעֲבוּ בֵיהּ וַאֲמַרוּ לֵיהּ ל'

מקרא

נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד
הֶהָרִים אוֹ בְּאַחַת הַגֵּיאָוֹת וַיֹּאמֶר לֹא
תִשְׁלָחוּ : יז וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר
שְׁלָחוּ וַיִּשְׁלְחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ וַיְבַקְשׁוּ
שְׁלֹשָׁה־יָמִים וְלֹא מְצָאֻהוּ : יח וַיָּשֻׁבוּ
אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בִּירִיחוֹ וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם הֲלוֹא־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם
אַל־תֵּלֵכוּ :
יט וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־אֱלִישָׁע
הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר
אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ
מְשַׁכָּלֶת : כ וַיֹּאמֶר קְחוּ־לִי צְלֹחִית
חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו :
כא וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֶךְ־
שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה
רִפִּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם
עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת : כב וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר :
כג וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־
אֵל וְהוּא עֹלֶה בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים
יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ

אליהו על אלישע. וחד ונחה עליו רוח יי : נשאו ג' בקריאה וסימ' ויבואו כל איש אשר נשאו לבו . לקרבה אל המלאכה לעשות אותה . פן נשאו רוח יי : שלשה ימים ד' דסמי' בקריאה וסימ' ויתנו לו פלח דבלה . לכו עוד שלשה ימים דמלכים . ויבקשו שלשה ימים דאליהו . ויהי יונה במעי הדג : מים ה' דגשים בקריאה וסי' . ויצמא שם העם למים . רפאתי למים הא'לה . הוי כל צמא . ואדיריהם שלחו צעיריהם . לא רעב ללחם ולא צמא למים . וחד בין מים למים :

תולדות אהרן מושב העיר טוב . סוטה מז :

רשי

לא היתה רוח הקודש מרובה בישראל : (יז) עד בוש . נתבייש מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצה שישוב כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה : (יט) והמים רעים. ומחמת המים הארץ משכלת את יושביה לקברם אם כן מהו ומושב העיר טוב מכאן אמרו חן מקום על יושביו : (כא) אל מוצא המי'. שהיו נבעים משם : וישלך שם מלח. והלא מלח דבר המקלקל את המים הוא אלא נס בתוך נס : (כג) ונערים קטנים. המנוערין מן המצות : עלה קרח. עלה

רלבג

מרוחו מה שימשך ממנו שיעשה אלישע בדמיון המופתים שעשה אליהו ולזה חלקו לו כבוד רב והשתחוו לו ארצה: (טז) וישליכהו באחד ההרים או באחת הגאיות . ר"ל להתחבא שם כי היה רגיל אליהו בכך כמו שאמר עובדיה ורוח ה' ישאך אל אשר לא אדע: (יז) ויפצרו בו עד בוש . ר"ל הרבו כל כך דבריהם עד שהיה לו בשת מלחלוק תמיד על דבריהם ולזה אמר להם שלחו מצד המוסר להניחם לעשות רצונם אך דבריו היו באופן שכשאמר שלחו היה ראוי שיובן ממנו שלא ישלחו מצד דבורו כי פעמים יש כן שהוא כלאו ולזה אמר הלא אמרתי אליכם אל תלכו כי ידע אלישע שלא יראה לאדם אליהו בזה העת כי הסתירו ה': (יט) והמים רעים והארץ משכלת . מפני שאמר אחר זה רפאתי למים האלה ולא יהיה משם עוד מות ומשכלת ידענו כי הארץ משכלת מצד המים שהיו רעים. והנה אמ"פ שקלל יהושע מי שיבנה הנה לא מנע האנשים משבת בה אחר שתבנה שאם היה כן לא היו הנביאים יושבים שם והנה הרצון בזה הנה מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה ולזה אין אויר העיר סבה אל שתהיה הארץ משכלת אך באחת מים הרעים ומזה הצד קרה לארץ שתהיה משכלת : (כב) והנה רפא אלישע המים ההם על דרך המופת בהשליכו אל מוצא המים מלח מהמלח ששמו בצלוחית חדשה ואחשוב שכבר בחר אלישע שתהיה הצלוחית חדשה כדי שלא יחשבו שיהיה מבושל בה דבר ימשך המלח כמו ויהיה לו רושם על דרך הרפואה בתקון המים אך בחר לתקנם במה שאין בו רושם לתקונם כי אנחנו רואים שהמים המלוחים הם רעים לשתיה עם שאי אפשר במעט מלח שיתן רושם במוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אם לא היה זה על דרך המופת : (כג) ויתקלסו בו . ר"ל לעגו בו

מצודת ציון

וכנגבהם : (טו) נחה . ענין חנייה : הגאיות . מל' גיא ועמק : (יז) ויפצרו . ענין רבוי הדברים להעביר האדם מרצונו כמו ויפצר בו ויקח (בראשית לג) : בוש . ענין איחור כמו ויחילו עד בוש (שופטים ג) : (יט) מושב . מל' ישיבה : משכלת . סורגת אנשיה כמו ומשכלת גויך (יחזקאל לו) : (כ) צלוחית . תרגום של צנצנת (שמות טז) היא צלוחית : (כא) מוצא . מקום הנביעה : מות ומשכלת. היא היא וכפל הדבר במ"ש : (כב) וירפו . מל' רפואה : (כג) ויתקלסו . וילעגו כמו

מצודת דוד

(יחזקאל כ"ג) ור"ל עדיין היא בקויימא כבתחילה מאז . לו מושב הוא על ויכה וגו' ור"ל אף אלישע עשה כמעשה אליהו והפסיק המים נבקעו הנה והנה וגו' (ומעתה הולך ומונה יחד כל הנפלאות שעשה אלישע) : (טו) ויראהו . כשהוא בוקע מי הירדן : (טז) בני חיל . אנשי חיל ובני כח ללכת הנה והנה במעט זמן : וישליכהו . חשבו שהרוח הבה אל האלהים ונשא הולך את ורצו לבקשו ולקברו : לא תשלחו . כי ראה שעלה עם הגוף ומגודל הענוה לא אמר להם מה שראה : (יז) עד בוש . עד אשר נתאחר זמן רב שהפצירו בו לתת להם רשות לשלוח : (יט) טוב . בשדות וכרמים וכו' : והארץ משכלת . בסיבת המים משכלת יושביה : (כא) אל מוצא המים . אל המקום שהמים נובעים משם : רפאתי למים . הרז"ל שהיה הנס כפול כי דרך המלח לקלקל המים : לא יהיה משם . לא יבוא עוד משכלת מסיבת המים : (כג) עלה קרח . לפי שאליהו רבו היה בעל שער ואלישע היה קרח אמרו בלעג והתול עלה קרח המתימה כאליהו רבך וכאלו אמרו איך במעלה כמוהו כי הוא היה בעל שער

רש"י

עלה מכאן שהקרחת עליו את המקום שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים את קים מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיקו אבדו פרנסתן כך מפורש בסוטה: (כד) ויראם. ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה: (א) ויהורם בן אחאב. אף פרשה זו בשביל להגיד נס של מישע מלך מואב שנעשה ע"י אלישע נכתבה כאן שמנה באליהו שמונה נסים ובאלישע ט"ז לקיים פי שנים ברוחך אלי וכתבן כולם זה בצד זו. כך ראיתי בל"ב מדו' דר"א בנו דר' יוסי הגלילי והויית ירדן של אלישע בשתי' דשל אליהו: (ב) רק לא כאביו וכאמו. שהוסיפו את הבעל להכעים: (ג) רק בחטאת ירבעם דבק. וכן כל מלכי ישראל מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עבדו את העגלי': (ד) נוקד. מרי גיתין: אילים צמר. דיכרין דרעיה עם

רדק

בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אלישע. וכדרש קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום: (כד) ויראם ויקללם. ונחלקו רז"ל בזה כי קשה אליהם היאך גרם מיתה עליהם על דבר זה מהם אמרו ע"ש שבזוהו נתן עיניו בהן ונענשו כמו שאמרו כל מקום שנתנו עיניהם חכמים או מיתה או עוני ומהם אמרו ראה שכלם נתעברו אמותיהם ביום הכפורי' כלומר ראה כי מעבירה באו וראוין היו למיתה ולכך הפקירו עצמם לבזותו ולכך קללם ולא מפני שבזוהו ומהם אמרו בלורית ראה להם כע"ג ומהם אמרו שלא ראה בהם לחלוחית מצוה ולא עתידה להיות לא בהם ולא בזרעם לפיכך אררם לסלקם מן העולם ואמר כי נענש כל דבר זה שגרם מיתה לאלה הנערים ואמרו שלשה חלאים חלה אלישע אחד על שגרה דובים בתינוקות ואחת על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחת אשר מת בו וסמכו זה לפסוק שאמ' ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו. חלה. הנה אחד. חליו. שני. אשר ימות בו. ג': שתים דובים. נקבו' היו ואומר הריבוי ית"ם כמו גמלים מניקות ובדברי רז"ל מהם אמרו כי מעשה נס היה כי באותו יער לא היו רגילים חיות רעות ומהם אמרו נס בתוך נס היה כי לא היה שם לא יער ולא דובים ואמרו בשביל ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים: (ב) ויסר את מצבת הבעל אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע"א שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנ' אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלים שעשה ירבע': (ד) היה נוקד. כתרגומו מרי גיתי ונקרא בעל המקנה נוקד שהגלן נקודי' ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנחה למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר כלומר עם צמרם שלא היה גזוזם ולא אמר הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה או לזמן אחד ידוע ביניהם: (ה) ויהי כמות אחאב. בכ"ף וכאשר מת אחאב פשע מלך אב באחאב כמו שכתוב למעלה וכן ביורם אחיו

פסוק

לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ׃ כד וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם יְהוָה וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן־הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים׃ כה וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וּמִשָּׁם שָׁב שֹׁמְרוֹן׃

ג א וִיהוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ ב וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְאָבִיו וּכְאִמּוֹ וַיָּסַר אֶת־מַצְּבַת הַבַּעַל אֲשֶׁר עָשָׂה אָבִיו׃ ג רַק בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל דָּבֵק לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃

ד וּמֵישַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב הָיָה נֹקֵד וְהֵשִׁיב לְמֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל מֵאָה־אֶלֶף כָּרִים וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים צָמֶר׃ ה וַיְהִי כְּמוֹת אַחְאָב וַיִּפְשַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם בַּיּוֹם הַהוּא מִשֹּׁמְרוֹן וַיִּפְקֹד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ז וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי הֲתֵלֵךְ אִתִּי אֶל־מוֹאָב לַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ׃ ח וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ נַעֲלֶה

תרגום

סַק קָרְחָא סַק קָרְחָא׃ כד וְאִתְפְּנֵי לַאֲחוֹרוֹהִי וַחֲזֵינוּן וְלַטְּטִינוּן בִּשְׁמָא דַיְיָ וּנְפַקוּ תַּרְתֵּין דּוּבִין מִן חוּרְשָׁא וּבְזָעָא מִנְּהוֹן אַרְבְּעִין וּתְרֵין יַנְקִין׃ כה וַאֲזַל מִתַּמָּן לְטוּר כַּרְמְלָא וּמִתַּמָּן תָּב לְשֹׁמְרוֹן׃ א וִיהוֹרָם בַּר אַחְאָב מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת תַּמְנֵי עַסְרֵי לִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין׃ ב וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְחוֹד לָא כַאֲבוּהִי וּכְאִמֵּיהּ וְאַעְדִּי יָת קָמַת בַּעְלָא דַעֲבַד אֲבוּהִי׃ ג לְחוֹד בְּחוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל אִתְרְעֵי לָא סְטָא מִנַּהּ׃ ד וּמֵישַׁע מַלְכָּא דְמוֹאָב הֲוָה מָרֵי גִיתִין וּמְתִיב תּוּקְרָבָא לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל שְׁנָא בִשְׁנָא מְאָה אַלְפִין תּוֹרִין דְּפַטְמָא וּמְאָה אַלְפִין דִּכְרִין דְּרַעְיָא׃ ה וַהֲוָה כַּד מִית אַחְאָב וּמְרִיד מַלְכָּא דְמוֹאָב בְּמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ ו וּנְפַק מַלְכָּא יְהוֹרָם בְּיוֹמָא הַהוּא מִשֹּׁמְרוֹן וּמְנָא יָת כָּל יִשְׂרָאֵל׃ ז וַאֲזַל וּשְׁלַח לְוָת יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר מַלְכָּא דְמוֹאָב מְרִיד בִּי הֲתֵיזֵיל עִמִּי לְוָת מוֹאָב בִּקְרָבָא וַאֲמַר אֶסַּק אֲנָא כְּוָתָךְ עַמִּי כְּעַמָּךְ סוּסָוַי כְּסוּסָוָךְ׃ ח וַאֲמַר בְּאֵידָא אוֹרְחָא נִיסַּק וַאֲמַר

מסורה והערות בגליון

ג'. ג'. ג' — ג'. ג' — פ' — ד'. ג' — ב' ויפתו — ב' ויש אוסר — ג' וחד מישע — ג' וחס' — ג' וכתי' רי"ש ד — ג' וסי' כל כמלת. אחאב. בן מות זה — ג' בסיפוק דמי' ומתחלפי' — ב'

רלבג

בו ובזוהו: (כד) ויפן אחריו ויראם. הנה לא קללם עד שראה' אות' וידע וראה על דרך נבואה' שהם ראויים לקללה תגד רוע מעשיהם: (א) ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט. זה יורה שאחזיה לא מלך שתי שנים שלמו' אך היו מקוטעות והנה באַרנו במה שקדם איך יתישב כל זה החשבון בלי שום ספק: (ב) רק לא היה כאביו וכאמו. ר"ל שהוא דבק לבד בחטאת ירבעם ועזב חטאת אחאב ואיזבל. והנה הסיר מצבת הבעל שעשה אביו. אך לא הסיר האשרה שעשתה אמו כי לא יכול לפי שהיא היתה בחיים עדיין: (ד) היה נוקד. ר"ל בעל מקנה והיה עושה מס למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילי' צמר ר"ל בעלי צמר ולא גזוזים

ומשם ס' בקריאת וסי' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. על כן קרא שמה בבל. ומשם בארה היא הבאר. משם יקבצך יי' אלהיך ומשם יקחך. ומשם עבר קדמה מזרחה. ומשם עבר זאת בני עמון. ומשם שב שמרון. ומשם לא תאכל. וחברו: כמות ג' בקריאה וסי' אם כמות כל האדם ימותון אלה. ויהי כמות אחאב. כמות זה בן מות זה ורוח. אנ"ך: התלך אתי חד מן ג' פסוקים דמיין ומתחלפין ב' במלכים וחד בדברי הימים קדמא ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמר יהושפט כמוני כמוך. תנינא וילך וישלח אל יהושפט התלך אתי אל מואב למלחמה יאמר אעלה כמוני כמוך. תליתא ויאמר אחאב מלך ישראל אל יהושפט מלך יהודה התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי ועמך במלח'. בתראה בדברי הימים:

תולדות אהרן עלה קרח. שם מו זוכר פקודי: ויקללם. סוטה שם: שתים דובים, שם: ומישע. (כלאים לא): מלך מואב פשע בי. יומא לו שבועות יב:

מצודת דוד

ואמר קרח: (כד) ויראם. אמרז"ל שראה ברה"ק שאין בהם לחלוחית טובה ולבן קללם: ג (א) בשנת שמנה עשרה. ר"ל כבר עבר שמונה עשרה ליהושפט כי אחזיה בן אחאב מלך אחר שעבר י"ז ליהושפט בתחילת י"ח ושנתים מלך והם מקצת הי"ח ליהושפט ומקצת הי"ט ומלך א"כ אחיו יהורם בתחילת הי"ט מיד אחר שעבר שנת י"ח: שתים עשרה שנה. ומקוטעות היו: (ג) בחטאות ירבעם. בעגלי הזהב: (ד) היה נוקד. ר"ל בעל צאן הרבה יעל ברובם נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד כמו דברי עמוס אשר היה בנוקדים (עמוס א') והשיב. לפי שבכל שנה העלה לו המס הזה לכן אמר והשיב ר"ל נתן וחזר ונתן: צמר. עם צמרם לא גזוזים: (ו) ביום ההוא. בעת שבא אלישע לשומרון: (ז) כמוני כמוך. כמו שמעלה אתה אעלה

מצודת ציון

כמו לחרפה ולקלס (ירמיה כ): קרח. אדם מי שאין בו שער הראש כמו קרח הוא (ויקרא יג): (כד) ותבקענה. מל' בקיעה: (ב) מצבת. מל' מצבה: (ט) ברגליהם. ההולכים עמהם

ק

רדק

אחיו ולא השיב לו : (ח) דרך מדבר אדום . לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם : (י) לתת אותם ביד מואב . שאם לא נמצא מים יפולו חיילותינו · אילך ואילך למצוא מים ויכום מואב ולא נוכל להמלט מידם : (יא) פה אלישע . אלישע הלך עמהם על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמהם אבל בא לו בתוך העם : אשר יצק מים , ר"ל ששרת אותו וכדברי רז"ל למד לא נאמר אלא יצק מלמד ששמוש' גדול מלמו' ובדרש אמר עוד אשר יצק מים ע"י אליהו בהר הכרמל כשמלא המזבח והתעלה מים אלישע היה יוצק מים ע"י אליהו ונעשה נס ונעשו י' אצבעותיו כמעינו' מים עד שנתמלא' התעלה מים שנא' וילקו וכמו ששם נעשה נס על ידו במים לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים ע"י אליהו אמרו אפילו הי' מבקש מים לפניו היה נותן לו : (יב) יש אותו דבר ה' . שהרי הוא לא בא לעסו' מלחמ' למה בא לא בא אלא ע"י נבואה באמת יש אותו דבר ה' : וירדו . ירדו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו שיבא אצל' לפי שהיו בצרה גדולה חשו לכבוד הבורא ולכבוד נביאו : מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום . לפי שדבר יהושפט בשמו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנציב שהיו משימי' עליה' מלכי יהודה והוא היה להם מלך ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט · מלך להודיע ענוותנותו של אותו צדיק שלא רצה לירד לפני הנביא בבגדי מלכות אלא כאחד הדיוט וי"א שנגזרה גזרה שיהרג עם אחאב והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה לפיכך לא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לראות כל אלו הנסים : (יג) אל כי קרא ה' . אל תאמר עתה לנו דברים אלו אמת הוא כי קרא ה' לשלשת המלכים הנאים הנה לתתם ביד · מואב וי"ת אל לשון בקשה בבעו לא תידכר ;עלנא חובין רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין ה' לקלאה מלכיא וכן תרגם אונקלוס אל נא אדני בבעו כען רבוני : (טו) קחו לי מנגן . אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין כי אבל היה ורוח הקדש אינו שורה אלא מתוך שמחה וי"א מפני הכעס שכעס על מלך ישראל היה עצב ואמרו כל הכועס אם נביא נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מאלישע ולשמחתו אמר קחו ; לי מנגן : (טז) עשה הנחל גבים.

רשי

עם נמרם : (ח) דרך מדבר אדום . כי גם מלך אדום ילך עמנו : (י) לתת אותם וגו' . שימותו בצמא : (יא) אשר יצק מים על ידי אליהו . בהר הכרמל וביליקתו נעשו אצבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאה התעלה ורמזי הוא ליעשות לנו נס על ידו במים : (יג) אל כי קרא ה' וגו' . בבעו לא תדכר חובין רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין ה' וגו' : (טו) קחו לי מנגן . מפני הכעס נסתלק' שכינה ממנו : (טז) גבי' גבים . בורות מלאים מים : ונקל

ח וַיֹּאמֶר הַדֶּרֶךְ מִדְבַּר אֱדוֹם : ט וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמֶלֶךְ אֱדוֹם וַיָּסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־הָיָה מַיִם לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם :
י וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲהָהּ כִּי־קָרָא יְהוָה לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד־מוֹאָב : יא וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה וְנִדְרְשָׁה אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ וַיַּעַן אֶחָד מֵעַבְדֵי מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט אֲשֶׁר־יָצַק מַיִם עַל־יְדֵי אֵלִיָּהוּ :
יב וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר־יְהוָה וַיֵּרְדוּ אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט וּמֶלֶךְ אֱדוֹם : יג וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מַה־לִּי וָלָךְ לֵךְ אֶל־נְבִיאֵי אָבִיךָ וְאֶל־נְבִיאֵי אִמֶּךָ וַיֹּאמֶר לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַל כִּי־קָרָא יְהוָה לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב : יד וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי לוּלֵי פְּנֵי־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲנִי נֹשֵׂא אִם־אַבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם־אֶרְאֶךָּ : טו וְעַתָּה קְחוּ־לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד יְהוָה : טז וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה עָשֹׂה הַנַּחַל הַזֶּה גֵּבִים גֵּבִים : יז כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לֹא־תִרְאוּ רוּחַ וְלֹא־תִרְאוּ

Masoretic notes in the margin beside the verses: כ"ס · ג' · ס"מ"ל בסיפ' · כ"ס מ"ע · ג' · כ"ד מ"ע · ד' קמץ · ס"מ"ל בסיפ' · ג"נ · ג' · ג' . ג"כ' · ג' דסמי' · ס"ו מיחדי'

תרגום

אוֹרַח מַדְבְּרָא דֶאֱדוֹם : ט וַאֲזַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְאַסְחָרוּ מַהֲלַךְ שִׁבְעָא יוֹמִין וְלָא הֲוָה מַיָּא לְמַשְׁרִיתָא וְלִבְעִירָא דְעִמְהוֹן : י וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַי אֲרֵי זַמִּין יְיָ לִתְלָתָא מַלְכַיָּא הָאִלֵּין לְמִמְסַר יַתְהוֹן בִּידָא דְמוֹאָב : יא וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט הֲלֵית כָּא נְבִיָּא דַייָ וְנִשְׁאַל יַת פִּתְגָמָא דַייָ מִנֵּיהּ וַאֲתֵיב חַד מֵעַבְדֵי מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר הָכָא אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט דְשַׁמֵּשׁ יַת אֵלִיָּהוּ : יב וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט אִית עִמֵּיהּ פִּתְגָמָא דַייָ וּנְחָתוּ לְוָתֵיהּ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט וּמַלְכָּא דֶאֱדוֹם : יג וַאֲמַר אֱלִישָׁע לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מַה לִּי וְלָךְ אֱזֵיל לְוַת נְבִיֵּי אֲבוּךְ וּלְוַת נְבִיֵּי אִמָּךְ וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּבָעוּ לָא תִדְכַּר חוֹבִין רִשְׁעֲתָא הַהִיא בְּעֵי עֲלָנָא רַחֲמִין אֲרֵי זַמִּין יְיָ לִתְלָתָא מַלְכַיָּא הָאִלֵּין לְמִמְסַר יַתְהוֹן בִּידָא מוֹאֲבָאֵי : יד וַאֲמַר אֱלִישָׁע קַיָּם הוּא יְיָ צְבָאוֹת דִּמְשַׁמֵּשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אֲרֵי אִלּוּלָא פוֹן אַפֵּי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה אֲנָא נָסֵיב אִם אֶסְתַּכֵּל בָּךְ וְאִם אֲחֲזִינָךְ : טו וּכְעַן אַיְתוֹ לִי גַבְרָא דְיָדַע לְנַגָּנָא בְּכִנּוֹרָא וַהֲוָה כַּד נַגֵּן דִמְנַגֵּן וּשְׁרָת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ : טז וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ יִתְעֲבֵיד נַחְלָא הָדֵין פְּצִידִין פְּצִידִין : יז אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תֶחֱזוּן רוּחָא וְלָא תֶחֱזוּן

רלבג

גזוזי' : (ח) ויאמר דרך מדבר אדום . יתכן שבחר בדרך ההוא כדי שלא ירגישו ובכו' שם מלך יהודה עם מלך אדום כי היה תחתיו והוא הנציב ששם בו מלך יהודה : (יא) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו . אף על פי שהיה לאליהו תלמידים רבים הנה זכר אלישע שהיה תלמיד והיה ראוי שיקב' יותר מהשלמות מפני ששרת את אליהו כי המשרת הוא תמיד לפני רבו ולזה יתכן שילמד יותר ולזה שפט יהושפט שיש את אלישע דבר ה' מצורף לזה כי ראה שנסע מתקומו עם אנשי המלחמה ואע"פ שלא היה איש מלחמה ולזה ידע' כעשה זה שאם יצטרכו ישראל לדבר ה' ימצאו שם והנה לכבודו ירדו אליו שלשה המלכי' ולכבוד הש"י : (טו) ועתה קחו לי מנגן . יאמר כי הכעס מונע ההתבודדות לשכל באופן הגעת הנבואה מפני טרדת המחשבות אשר יהיה בהם בכעס ולפי שכעס אלישע על יהורם מפני שדבק בעגלים הוצרך לדבר יסיר כעסו ויהיה לבו ולזו שרתה עליו רוח הקדש : (טז) עשה הנחל הזה גבים גבי' . ר"ל שיעשו במישור הזה חפירות חפירות וזולת רוח וגשם יעשה הש"י על דרך המופת שימלאו החפירות אשר במישור ההוא מים ויספיקו להם לשתות הם

אותם ט' מלאים בסיפרא וסי' ונלחמה אותם במישור . אתה כי קרא יי . אל כי קרא יי . כי רבים אשר אתנו . גדולי העיר מגדלים אותם . בראותו אותם האכה אכה . וילך אותם שמרונה . ויושב אותם בחלה . והנם ממיתים אותם :

תולדות אהרן פס אלישע . ברכות ח פסחים סח (ערובין כב) : נולה . פסחים סו מגלה כח : קחו לי מנגן . שבת ל פסחים סו קיז פקרים מג פ' י : ושיס כנגן . (ברכות ג) סוכה נס :

מצודת ציון

עמהם והתריסם כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח) : (י) אהה . מלת לשון צעקה ויללה : (יא) יצק . שפך : (יב) אותו . עמו : (יד) לולי . אם לא : (טו) מנגן . יודע לנגן : (טז) הנחל . העמק

מצודת דוד

כן גם אני : (ט) ומלך אדום . הוא היה נצב מלך מתחת יד מלך יהודה : ויסבו דרך וגו' . ר"ל הלכו שבעת ימים ולא מצאו מים : (י) כי קרא ה' . ר"ל גזר ה' להפילם ביד מואב כי בעבור הצמאון לא יתגברו להלחם : (יא) האין פה . האם אין פה : אשר יצק מים ר"ל שהיה משרתו והמתבודד עמו בכל עת : (יב) יש אותו דבר ה' . כי בודאי לא בא אל המקום להלחם כ"א בא מדבר ה' : (יג) מה לי ולך . ר"ל מה הוא שאהבת ושקורבה אשר בינינו מהו המובה שעשית לי ומה עשיתי לך וכו' א"כ השאל בי : לך אל נביאי אביך וגו' . הם נביאי הבעל : אל וגו' . ר"ל אל תאמר מהם דברים האלה כי אם בסכנה ואל תעורר הדין בסוכרת החטאים : (יד) אשר עמדתי לפניו . שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה : כי לולי וגו' . ר"ל אם לא היה הדבר הזה מה שאני נושא פני יהושפט :

רש"י

(יח) ונקל זאת. ועוד גם זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף להפליא אתכם נס אחר ונתן את מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. אע"פ שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה כאן התיר לכם שהיא אומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא אומר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם: החלקה הטובה. שדה זרועה קומנ"י בלע"ז: (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. המים התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ אדום ובעלות המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח ולא תראו גשם במדרש ר' תנחומא: (כא) על הגבול. על הספר שקורין מרק"א: (כב) אדומים כדם. כן דרך המים כשהשמש זורחת עליהם בבקר מאדימות: מנגד. מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך הגו סבורין

רד"ק

מקום במקור צווי: גבים. חפירות כמו באו על גבים ותרגום טור גובא אמר להם שיעשו הנחל חפירות חפירות שימלאוהו מן המים שיבאו ותרגומו פצידין פצידין וכן תרגם אפיקיו פצידוהי: (יח) ונקל זאת בעיני ה'. נקל זאת בעיניו לעשות לכם זה הנס עד שיעשה לכם נס גדול יותר ונתן מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא כשיצורו על עיר כמ"ש הטעם כי ממנו תאכל ולפ"ש שרז"ל קבלו כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל פשט הכתוב הוא שלא אמר אלא בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות. ובדרש כשאמר להם הנביא וכל עץ טוב תפילו אמרו לו הרי הוא אומר לא תשחית את עצה ואתה אומר כן אמר להם על שאר האומות נאמרה זה אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני ה' שנאמר ונקל זאת בעיני ה' ונאמר לא תדרוש שלומם וטובתם אלו אילנות טובות שלהם: תכאיבו באבנים. על דרך השאלה וכן היתוו את האבנים וירפא את מזבח ה' ההרוס ותרגומו תטומון: (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. כעלות הכ"ף ופירוש בבקר בעת עלות מנחת הבקר והמים האלה אפשר שהיו מגשמים שהיו רחוקים מהם בארץ אדום אבל שמחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם או נפרץ אחד מהנהרות בארץ אדום ברצון הבורא ונגרו המים עד הנחל הזה. ובדרש או בבקר או בעלות המנחה מהו בבקר כעלות המנחה אמר רבי תנחומא שטף של גשמים ירד באדום בבקר ובאו להם כעלות המנחה: (כא) מכל חוגר חגורה. כתרגומו מכל אסירי סייפא: על הגבול. על גבול ארצם להלחם אם יבואו עליהם המלכים: (כג) דם זה. לפי שראו האדמימות ומים לא היו נובעים כי עתה באו המים שם שהרי לא היו שם מתמול שלשום התחזק בלבם כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטטה בין המלכים והרגו אלו לאלו: החרב נחרבו. מענין חרב כלומר נהרגו ביניהם החרב מבנין נפעל: ויבאו. באו כאנשים בוטחים ולא כנלחמים וישראל ואשר עמהם קמו עליהם והכום: (כד) ויכו בה. כן כתיב בה"א וקרי בכ"ף והכתוב לא

גשם והנחל ההוא ימלא מים
ושתיתם אתם ומקניכם ובהמתכם׃
יח ונקל זאת בעיני יהוה ונתן את־
מואב בידכם׃ יט והכיתם כל־עיר
מבצר וכל־עיר מבחור וכל־עץ טוב
תפילו וכל־מעיני־מים תסתמו וכל
החלקה הטובה תכאבו באבנים׃
כ ויהי בבקר כעלות המנחה והנה־
מים באים מדרך אדום ותמלא הארץ
את־המים׃ כא וכל־מואב שמעו כי־
עלו המלכים להלחם בם ויצעקו
מכל חגר חגרה ומעלה ויעמדו על־
הגבול׃ כב וישכימו בבקר והשמש
זרחה על־המים ויראו מואב מנגד
את־המים אדמים כדם׃ כג ויאמרו
דם זה החרב נחרבו המלכים ויכו
איש את־רעהו ועתה לשלל מואב׃
כד ויבאו אל־מחנה ישראל ויקמו
ישראל ויכו את־מואב וינסו מפניהם

מטרא ונחלא ההוא
יתמלי מיא ותשתון אתון
וגיתיכון ובעירכון׃
יח וקלילא דא קדם יי
וימסר ית מואבאי בידכון׃
יט ותמחון כל כרך תקיף
וכל קרוין כריכן וכל
אילן דיאי תעקרון וכל
מבועי מיא תסתמון וכל
אחסנתא שפרתא תטומון
באבניא׃ כ והוה בצפרא
כמיסק מנחתא והא מיא
אתן באורח אדום
ואתמליאת ארעא ית מיא׃
כא וכל מואבאי שמעו ארי
סליקו מלכיא לאגחא
קרבא בהון ואתכנישו
מכל אסירי סיפא ולעלא
וקמו על תחומא׃
כב ואקדימו בצפרא ושמשא
נחת על מיא וחזו מואבאי
מקביל ית מיא סומקין
כדמא׃ כג ואמרו דם דין
אתגראה אתגריאו מלכיא
וקטלו גבר ית חבריה
וכען פוקו לביזתא מואבאי׃ כד ואתו למשריתא דישראל וקמו ישראל ומחו ית
מואבאי ואפכו מן קדמיהון

וכל עץ ה' דסמיכי בקריאה וסי' והכיתם כל עיר. והערים יהרסו. רנו שמים כי עשה ה'. ואמרת ליער הנגב. ואביאם אל הארץ: זרחה ד' בקריאה וסי' אם זרחה השמש עליו דמים לו. וישכימו בבקר והשמש זרחה. שמש זרחה ונודד דנחום. והצרעת זרחה במצחו. וזרחה לכם יראי שמי:

תולדות אהרן המים אדומים. בגת קה נדה יט:

רלב"ג

הם ומקניהם שבכליו לאכול ממנו ובהמתם אשר ירכבו עליהם: (יח) ונקל זאת בעיני ה'. ר"ל שלא יספיק לש"י עשיית זה החסד לכם כי הוא קל בעיניו ביחס אל החסד שהוא רוצה לעשות והוא שכבר יתן את מואב בידכם: (יט) והכיתם כל עיר מבצר וגו'. ר"ל שאמר להם במצות הש"י שיכו כל עיר מבצר וכל עיר נבחרת ויפילו כל אילן טוב אף על פי שהתורה אמרה לא תשחית את עצה הנה היה זה למצות הש"י לפי שעה להשחית את מואב לפי היכולת ולזה צוה גם כן לסתום להם כל מעין מים ולהכות באבנים כל חלקה טובה כדי שישחיתו תבואתה: (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. לפי שלא יתכן שיהיו דברי המלכים לאלישע בלילה ולא נכון ג"כ שנא' שהמתינו לשתות עד למחרת היום ההוא שבאו שם מים מדרך אדום הנה הרחיק בעיני כזה שהרצון באמרו ויהי בבקר שזה הרע שאמר לעשות למואב היה בבקר שאחר היום ההוא כמו שיבאר אחר זה אך יעוד באו המים שם נתקיים תכף בעת אשר יעלו בו מנחת ערב והוא תמיד של בין הערבים' והוא שכבר הביא הש"י מדרך אדום מים ומלאה הארץ מהם: (כא) מכל חוגר חגורה ומעלה. ר"ל כל מי שראוי לחגור חגורה להלחם ומי שלמעלה מהם כלם נצעקו ויעמדו אצל גבול ארצם לשמור שלא יכנסו בה אויביהם: (כג) ויאמרו דם זה וגו'. לפי שלא היה ממנהג המישור ההוא להיות בו מים חשבו שיהיו דם ולא נתנו לבם הפאת השמש במים: החרב נחרבו. ר"ל הכו זה את זה בחרב והרגו אותם זה: (כד) ויבאו אל מחנה ישר'. הנה סבב הש"י שבאו כלם שם לא בדרך האנשים היוצאים למלחמה אך כדרך האנשים היוצאים לשלל ולזה הכום ישראל בקלות

מצודת דוד

אם אביט וגו'. ר"ל אם הייתי מביט אליך באולם יהושפט יהיה עלי עונש השבועה: (טו) קחו לי מנגן. להשקיט בנגונו כי בעבור שכעס על יהורם לא חלה עליו הנבואה כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה והכעס בא' היה עם העצבון: והיה כנגן. כאשר המנגן התחיל לנגן שרתה עליו רוח הנבואה: (טז) גבים גבים. להתאסף בהם המים הבאים: (יז) לא תראו רוח. ר"ל לא יבואו המים בדרך טבעי ע"י הרוח והגשם כ"א יבואו ע"פ נס: ומקניכם. מה שהביאו למאכלם: ובהמתכם. מה שהיו רוכבים עליהם: (יח) ונקל זאת. החסד הזה הוא נקל בעיני ה' כי עוד יעשה חסד גדול מזה ונתן את מואב בידכם: (יט) מבחור. מובחר ונבחרה: תכאיבו. תשחיתו אותה במה שתשליכו בה אבנים והוא לשון משאל מן בעלי חיים הנכאבים בהשחתה: (כ) כעלות המנחה. כאשר בא זמן העלאת מנחת תמיד הבוקר: (כא) שמעו. כאשר שמעו שעלו למלחמה נאספו גם המה: מכל חוגר. מכל היודע לחגור החרב: ומעלה. והמעולים מהם הם הגבורים אנשי מלחמה. ור"ל אף לא נעדר: (כב) על המים. הבאים אל הנחל בדבר ה': אדומים כדם. ע"י זריחת השמש על המים נראים הם אדומים: (כג) דם זה. היות כי מעולם לא היה שם מים חשבו שנראים אדומים מזריחת השמש כי לא ידעו שבאו שמה מים בדרך נס: החרב נחרבו. ר"ל המלכים נהרגו בחרב כי הכו איש את רעהו בהלחמם זה בזה: ועתה. הואיל וכן הוא הם מוכנים לשלל ולא יצטרכו מעתה להלחם בהם: (כד) ויכו. כההולכים בבטחון מבלי הכין למלחמה: ויכו בה והכות וגו'. ר"ל

מצודת ציון

סמוך: גבים. בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל): (יט) החלקה. השדה כמו ראו חלקת השדה (ש"ב יד): (כא) ויצעקו. נאספו ע"י צעקת המאסף: (כג) החרב נחרבו. מלשון חרב

סבי

ויבו־בה והכות את־מואב: כה והערים
יהרסו וכל־חלקה טובה ישליכו
איש־אבנו ומלאוה וכל־מעין־מים
יסתמו וכל־עץ־טוב יפילו עד־
השאיר אבניה בקיר חרשת ויסבו
הקלעים ויכוה: כו וירא מלך מואב כי־
חזק ממנו המלחמה ויקח אותו
שבע־מאות איש שלף חרב להבקיע
אל־מלך אדום ולא יכלו: כז ויקח את־
בנו הבכור אשר־ימלך תחתיו
ויעלהו עלה על־החמה ויהי קצף־
גדול על־ישראל ויסעו מעליו
וישבו לארץ: ד א ואשה
אחת מנשי בני־הנביאים צעקה אל־
אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה
ידעת כי עבדך היה ירא את־יהוה
והנשה בא לקחת את־שני ילדי לו

ויכו ק' · ל'. ד' · ס' פסו' וכל וכל ותל · ל' · ל' · ל'. ר' מע' נסיפ' · ל' · ג' · כל סיפ' חס' כמ"ב · ל'. כ"ג · ח' · ל'

ומחו בהון וקטלו ית מואבאי: כה וקרויא פגרו וכל אחסנתא שפירא רמו גבר אבניה ומלאוהא וכל מבועי מיא סתמו וכל אילן דיאי עקרו עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוהא ואסתחרו קלעיא ומחוהא: כו וחזא מלכא דמואב ארי תקיפו מניה עבדי קרבא ודבר עמיה שבע מאה גברא שלפי סיפא לאפנאה לות מלכא דאדום ולא יכילו: כז ונסיב ית בריה בוכרא דעתיד דימלוך תחותוהי ואסקיה עלתא על שורא והוה רגז רב על ישראל ואסתלקו מניה ותבו לארעא: א ואתתא חדא מנשי תלמידי נבייא מצוחא קדם אלישע למימר עבדך עובדיה בעלי מית ואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל מן קדם יי כד קטלת איזבל ית נבייא דיי דבר מנהון מאה גברין ואטמרינון חמשין חמשין גברא במערתא והוה יזיף ומוכל להון בדיל דלא לאוכלא יתהון מנכסוהי דאחאב מן קדם דאינון אונסא וכען רשיא אתא למדבר ית תרין

מעין ד' פתחין בקריאה וסי' כל מעין מי נפתות. וחברו דדברי הימים. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר מים חיים ונוזלים. זה' מעין קמצין וסי' נמכר בסדר שמיני: חזק ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר מקץ: ולא יכלו ג' וסי' ויעשו כן החרטומים. להבקיע אל מלך אדום ויתחרו האנשים להשיב: אישי ח' וסי' נמסר בסדר ויצא:

תולדות אהרן תענית ד סנהדרין לט: ויהי קצף. שם עב:

רשי

סבורין שהוא דם: (כה) והערים יהרסו. היו הורסין: ישליכו איש אבנו. שהיו טוטלין האבנים מן החומות עד השאיר כל אבני הקירות בקיר לעמוד על חרסית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה ואחרי זאת ויסבו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה: (כז) ויקח את בנו הבכור. בפסיקתא דפרשת שקלים נדרש ששאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשה להם נסים כאלה אמרו לו אביה' אברהם בן יחיד היה לו א"ל הקב"ה הקריבהו לפני ורצה להקריבו להקב"ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי אלך ואקריבנו לע"ג: על החמה. חסר וא"ו שהיה עובד לחמה: ויהי קצף גדול. שנזכרו עונותיהם שאף הם עובדין לעבוד' כוכבים ואינן ראויין לנס: (א) מנשי בני הנביאים. אשת עובדיה היתה כל בני הנביאי' שבמקרא תרגומו תלמידי נבייא: והנושה. הוא יהורם בן אחאב שהיה מלווהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי אביו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר (לקמן ט' כ"ד) ויך את

רדק

לא מצאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי"ו תמורת אל"ף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישראל בא כה ופי' כה בעיר כלומר בכל עיר ועיר שהיו נכים אלה להמלט שם מפני ישראל והוא במסרה והוא אחד מתרין שקורין בה וסבירין כם והאחר הוא ותירוש יכחש בה: (כה) עד השאיר אבניה בקיר חרשת. קיר חרשת שם עיר גדולה בערי מואב וזכר אותה בכל מפלת מואב ולפי שהיתה בעלת שם זכר אותה ולא זכר הערים האחרות שהרסו ופירוש עד השאיר הכל הרסו והפילו עד השאיר קיר חרשת לבדה שהיתה עיר בצורה וכה לא השאירו אלא אבני החומה וזהו אבניה אבני העיר הזאת כי כל מה שהיה מחוץ לעיר הרסו והפילו העצים וכל האבנים היו משליכים בחלקות הטובות ונשארה חומת העיר הזאת: ויסבו הקלעים ויכוה. הכו בחומה עד שהרסוה ידמה כי לשאר הערים לא היו צריכי' להם קלעים אלא היו כובשים הערים ואחר כן היו הורסים אותם ולזאת שהיתה עיר בצורה הוצרכו הקלעים והקלעים האלה לא היו קלעים ביד אלא קלעים שמשליכים אבנים גדולות בדיק וכיוצא בו שהאבן אחת משא ככד ומשליכין באותן הכלי' האבן לחומה עד שישברו החומה וכן עשו לקיר הרשת והכוה וי"ת עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה ואסתחרו קלעיא ומחוהא: (כו) וירא מלך מואב. מלך מואב היה בתוך העיר הזאת כמו שאמר למעלה כי נסו מפניהם וחשבו להשגב בעיר הזאת ובראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה הזאת לקח עמו שבע מאות איש להבקיע אל מלך אדום לצאת מן העיר כי אפשר כי מלך אדום היה קרוב לעיר יותר משני המלכים: חזק ממנו המלחמה. פירוש דבר המלחמה וחזק פועל עבר כי אליו קמץ והזיו פתח: (כז) ויקח את בנו הבכור. פי' אדוני אבי ז"ל כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכים כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו וזהו ויעלהו עולה שרפו כמו ששורפין העולה: ויהי קצף גדול על ישראל. ממלך אדום כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב וזהו שאמר הכתוב על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד ורבי אחי ר' משה ז"ל פי' כי כאשר חשב להבקיע מלך מואב אל מלך אדום אז לקח בנו באותה המלחמה חטפו מהם והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו ויהי קצף גדול על ישראל ממלך אדום שלא עזרהו להצילו מידם. ובדרש ויעלהו עולה שאל מלך מואב מפני מה אומה זו רצויה לנסים אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר להם אף אני אעשה כן והעלה את בנו עולה וחלקו בדבר זה מהם אמרו לשם שמים העלה אותו וזה שאמר ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם כי מלך מואב לא חטא על בנו כשחשב לעשות בו רצון האל וישראל היו מקניטים אותו בכל יום והוא חשב לעשות רצון האל ואינו כמו שאמרו אשר לא צויתי זה יפתח שהעלה את בתו ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו מהם אמרו כי לע"ג העלה ומפני זה חסר וי"ו החמה כי היה עובד לחמה והעלה את בנו לחמה ומה שאמר ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהן של ישראל באותה שעה שגם הם היו שורפים את בניהם לע"ג ולאשרה ואמר הכתוב וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמרו רז"ל כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם: וישבו לארץ. כל אחד מהמלכים שב לארצו. ובדרש באותה שעה ירדו ישראל למדרגה התחתונה: וישבו. כתיב חסר כלומר ישבו לארץ כמו וישבו אתו לארץ: (א) ואשה אחת. אמרו שהיתה אשת עובדיה: עבדך אישי מת. וי"ת עבדך עובדיה בעלי מית ואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל.

רלבג

בקלות: (כד) ויכו בה והכות את מואב. הנה הכתיב ויבו בבי"ת וקרי ויכו בכ"ף והכוונה בהם שהכר הכות במחנה הואת שבאו שם והוא מחנה ישראל ובא בלשון נקבה על דרך אם תחנה עלי מחנה ואחר זה השלימו להכות את מואב במקומותיהם: (כה) והערים יהרסו. עד השאיר אבניה בקיר חרשת. ר"ל שבעיר ההיא לבדה השאיר אבניה כי היא היתה חזקה מאד ובכר הם סובבים הקלעים ומכים אות' והנה היה שם מלך מואב ובראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה לקח אתו שבע מאות איש שלף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא יכלו אז לקח במחנה מלך אדום בנו הבכור של מלך אדום אשר ימלוך תחתיו והעלהו עולה על החומה ר"ל ששרף אותו כאמרו על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד: (כז) והנה היה זה הענין קצף גדול על ישראל ר"ל שכעסו מאד על שקרה זה המקרה הרע למלך אדום שבא לעזור להם או יהיה הרצון שהיה למלך אדום קצף גדול בעבור ישראל כי בסבתם קרה לו זה: (א) ואשה אחת מנשי בני הנביאים. ידוע כי בני הנביאים הם כלם יראים ה' ולזה

מצודת ציון

חרש: (כה) הקלעים. משליכי אבני קלע: (כו) אותו. עמו: להבקיע. מל' בקיעה ור"ל לשבור המחנה ולעבור דרך בה: ד (א) והנושה. המלוה כמו והאיש אשר אתה נושה בו (דברים כד)

מצודת דוד

שבו וחזרו והכו: (כה) איש אבנו. כ"א השליך האבן אשר היה עליו להשליך: עד השאיר אבניה וכו'. ר"ל לא השאירו בעיר קיר חרשת כ"א אבני החומה עם שהיתה מתרפלין של מואב: ויסבו. אחר זה הסיבו גם החומה עם אבני הקלע: (כו) המלחמה. עם המלחמה הבא עליו: להבקיע. ר"ל לעבור בתוך המחנה אל מלך אדום להלחם עמו ולא יכלו לבוא עד מקומו: (כז) ויקח את בנו. כי בא למקום בנו ולקחו עמו ושרפו כליל כעולה על החומה מול אביו מלך אדום: ויהי קצף. מלך אדום קצף על ישראל כי בעבורם באה לו הרעה ההיא ולא רצו להציל. ורז"ל אמרו שמלך מואב העלה בנו לעולה מהם אמרו לשמים ומהם אמרו לעבוד' כוכבים ובעבור זה קצף ה' על ישראל וכו': ד (א) ואשה וכו'. ארז"ל שהיתה

את יהורם בין זרועיו שפשטו ליטול רבית : (ב) אסוך שמן . כדי סיכת שמן והאל"ף כתיבה מן היסוד כמו אל"ף של ואחותי באזניכם (איוב י"ג ז') והאל"ף של אבח' חרב (יחזקאל כ"א כ') : (ד) וסגרת הדלת . כבוד הנס הוא לבא בהצנע : והמלא תסיעי . מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו ולגזירת השמן לא תזוזי ממקומו לפי שהקב"ה עושהו כמעין ואין דרך מעין לזוז ממקומו מדרש אגדה שמעתי : (ה) הם מגישים אליה . הכלים : (ו) ויעמד השמן . מלכא עוד ומדרש אגדה בכ"ד הוקיר שער השמן : (ז) ותבא ותגד וגו'. באת ליטול עצה אם למכור אם להניחן עד שיוקר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נשייך ולחיות את ובניך בנותר עד שיחיו המתי' : (ח) ושם אשה גדולה. חשובה וראיתי בפ' דר' אליעזר אחותה של אבישג השונמית היתה

רלבג

ולזה אמר' כי עבדך היה ירא את ה' ולא היה עובד ע"ג ואמר' זה כי רוב ישראל עובדי' ע"ג אז : (ב) כי אם אסוך שמן . הנה אסוך הוא כלי קטן ישימו בו שמן לסוך והנה היה זה המופ' שבהריק הכלי הזה היה כל האויר הנכנס שם מתהפך לשמן בדרך שהפך המטה לנחש היה זה המופ' בפעם אחת לבד ולזה צוה אותה שתשאל תחלה כלים רקים מאת כל שכניה כל מה שאפשר לה כדי שיהיה לה מהשמן שיעור רב והיא היתה מוצקת על הכלי ובהיותו מלא בניה מסיעים הכלי המלא ושמי' הכלי הריק באופן שביציקה אחת כמלאו כל הכלים זה אחר זה : (ז) ותבא ותגד לאיש האלהי'. הנה לא רצתה לעשות מזה השמן דבר אם לא בעצת הנביא כי לא היתה יודעת מה רצון הנביא בזה : ושלמי את נשייך . ר"ל פרעי את חובך כטעם לוה רשע ולא ישלם : (ח) ושם אשה גדולה . ר"ל אשה חשובה ונכבדת : ותחזק בו לאכל לחם . אחשב שהשתדלה בכל עוז שיאכל לחם או בבית' ושיבא שם בכל עת שיהיה בעיר שונם ואחשוב שלא נתפרס' לה עדיין

לַעֲבָדִים׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה
אֶֽעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי
בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת
כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן׃ ג וַיֹּאמֶר לְכִי
שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־
שְׁכֵנָיִכְי כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃
ד וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־
בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה
וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי׃ ה וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר
הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים
אֵלֶיהָ וְהִיא מיצקת׃ ו וַיְהִי ׀ כִּמְלֹאת
הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי
עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי
וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃ ז וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־
הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נשיכי וְאַתְּ בניכי
תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃ ח וַיְהִי הַיּוֹם
וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה

(masorah: לד ק׳ ; ג׳ ; שכניך ק׳ ג׳ חס׳ ; ח׳ ; ג׳ וא׳ ומלא ברכת ס׳ ; ג׳ ; מוצקת ק׳ ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא ; ב׳ כתרי לי׳ ; נשיך ק׳ ובניך ק׳)

בְּנַי לֵיהּ לְעַבְדִין׃ ב וַאֲמַר לַהּ אֱלִישָׁע מָה אַעֲבֵיד לִיךְ חַוִּי לִי מָא אִית לִיךְ בְּבֵיתָא וַאֲמַרַת לֵית לְאַמְתָךְ כָּל מִדַּעַם בְּבֵיתָא אֱלָהֵין מָנָא דִמְשְׁחָא׃ ג וַאֲמַר אֱזִילִי שְׁאִילִי לִיךְ מָנִין מִן בָּרָא מִן כָּל שִׁבְבָיְכִי מָנִין רֵיקָנִין לָא תַזְעִירִין׃ ד וְתֵיעֲלִין וְתַגִיפִין דַּשָּׁא בְּאַפִּיךְ וּבְאַפֵּי בְנָיִךְ וּתְרִיקִין עַל כָּל מָנַיָא הָאִלֵין וּמָנָא דְאִתְמְלֵי תִּסַלְקִין׃ ה וַאֲזַלַת מִלְוָתֵיהּ וַאֲגִיפַת דַּשָּׁא בְּאַפָּהָא וּבְאַפֵּי בְנָהָא אִינוּן מְקָרְבִין לַהּ מָנַיָא וְהִיא מְרִיקָא מִשְׁחָא׃ ו וַהֲוָה כְּמִשְׁלַם מָנַיָא וַאֲמַרַת לִבְרַהּ קָרֵיב לִי עוֹד מָנָא וַאֲמַר לַהּ לֵית עוֹד מָנָא וּפְסַק מִשְׁחָא׃ ז וַאֲתַת וְחַוִּיאַת לִנְבִיָא דַיְיָ וַאֲמַר אֱזִילִי זַבִּינִי יַת מִשְׁחָא וְשַׁלְמִי לְמָרֵי חוֹבְתִיךְ וְאַתְּ וּבְנַיִיךְ תִּתְפַּרְנְסִין מִדְּיִשְׁתְּאַר׃ ח וַהֲוָה יוֹמָא וַעֲבַר אֱלִישָׁע לְשׁוּנֵם וְתַמָּן אִתְּתָא דַחֲלַת חֶטְאִין

דחיל מן קדם ה' כד קטילת איזבל רשיעתא וגו' כבעמ"ד . ובתרגום של תוספתא עד מאתן ושתין וחמשא ומנך בוחא אתת עובדיה כהאי גונא ולא הוה משגח ולא ידעה מה למעבד עד דאזלא לבי קבריה וצוחא דחלא דה' דחלא דה' ואשתמע לה קלא מביני מיתיא מאן הדין דחלא דה' דקא בעית ארבעה איקרו דחלא דה' אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה אותיבה ואמרה לא בעינא אלא האי דכתיב ביה דחלא דה' לחדא וכד אודעוה קברי' הוה קא מתפלשא בקבריה וקא צוחא ואמרה מרי מרי היכא רוחצניך לי בשעתא די דמכתא ודמותא כד אמרית לך למאן את שביק לי וית תרין בני ואתיבתני דרבון דעלמא רחצן לי ואמרת לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחצן וכדו לא נהשכח משזיב ויתמי כמי צוחי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא אתיב עובדיה ואמר לה זילי לגבי אלישע בסורתא דמשחא דאשתאיר גביך ולברכיך ביה דאנא כי אטמרתינהו למאה נביאיא וזנתינהו במערתא בלחמ' ובמיא לא איטפיין בוציניה דמשחא מיניה לא ביממא ולא בליליא לידכר ליה נביאה מילי דידי לקודשא בריך הוא וישלים לכו מאן דאוזפיניה דהכי אמר קרא דמוזיף למרי עלמא ה' כל מאן דרחים על עניא ועל מסכינא וכבן אזלת ואודעתיה לאלישע טולי האי : והגשה בא לקחת . בדרש מי היה זה זה יהורם בן אחאב עובדיה קיים כספו לא נתן בנשך ויהורם שנתן ברבית אמר לו הקדוש ברוך הוא עד עכשיו הוא חי יבוא יהוא ויהרגנו שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח לא יחיה וכתיב ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרועותיו ויצא החצי מלבו על שהקשה לבו ופשט זרועותיו

רקים ג' חס' בלישנא וסי' בהגלות נגלות . אנשים רקים בני . כלים רקים אל תמעיטי . מגישים ג' בקריאת וסי' מגשים מנחה ועבדים את שלמה . והיא מוצקת . מגישים על מזבחי לחם מגאל ואומרתם . מגשים דשלמה חסר :

תולדות אהרן אין לשפחתך . זוסר יתרו ולך לך וגו : אל שונם . זוסר בשלח:

ליטול רבית : (ב) מה יש לכי . כתיב לכי וקרי לך וכן שכיניכי ר"ל נשיכי ובניכי כתובין ביו"ד באחרונה כמו הסולח לכל עוניכי התלואיכי חייכי והקרי אחר הרוב : אסוך שמן . לגין שיש בו שמן והאל"ף נוספת והוא מן סוך לא סכתי לפי שסכין ממנו נקרא כן : (ד) והמלא תסיעי . כתרגומו תסלקי כלומר שתסלקי אותו ממקומו ושימי כלי הריק תחתיו וכן לכל כלי וכלי ובאמרו לה והמלא תסיעי הודיעה שלא תזוז היא ממקומה והאסוך בידה כי מעשה נס לא יהיה אלא במקום שהתחיל בו : (ה) מיצקת . כתוב ביו"ד על דרך הכתובין ביו"ד מבנין הפעיל מאין תמורה כמו מטיבים את לבם וקרי בוי"ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ"א שמומרת בהם היו"ד בוי"ו : (ו) ויהי כמלאת הכלים . באגדה ובתרגום של תוספתא והוה כמשלם מניא ואמרת לברה קריב לי עוד מאני תבירי דחספא דמאן דיגזר על מאנין ריקנין דימלון יגזר על מאני תבירי ויתקנון והוא לקיט מאני סבירי ותשוי חד על חד ומתחברי במימרא דה' קוב"ה ועמודא דמשחא טייף על כולהון עד דשלימו כל פסקי מאנייא אמר ברא לית עוד מנא ושמע עמודא דמשחא ופסק : (ז) ושלמי את נשיכי . ושלמי למרי חובותיך ובתוספתא וכד אתרחיש לה ההוא ניסא אמרת ליה לנביא דה' אית עלי עשור מהאי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביאיא דה' במילתא דליכא עליה עשורא ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא הדרה ואמרה ליה מה נעביד מבני דאחאב אי שמעי אלי ואנסי לי מתיב ואמרה לה דסגר פומא דכלבי דמצרים ועתיד למיסגר פום אריותא דדניאל יטמטם עינוהי דבני אחאב ויסגר אדניהון דלא לבאשו לך יהבית אודיתא וקושבחתא ואזלת : (ח) אשה גדולה . חשובה בעלת נכסים ובעלת השם . ובדרש כי אחותה של אבישג השונמית היתה אמו של

מצודת דוד

את עובדיה והנושה היה יהורם בן אחאב ובחיי אחאב הלוה לו ממון ברבית לכלכל את הנביאים : לעבדים . בעבור חוב הממון : (ב) מה יש לך . לשיאה הברכה שורה בו : כל בבית. כלל לא : (ג) מן החוץ . מן האנשים שמוץ לביתך ולתוספות ביאור אמר מאת כל שכניך : אל תמעיטי . אל תשאלי מעט כ"א הרבה כלים : (ד) והמלא תסיעי . הכלי אשר תמלא תסיע ממקומה להעמיד האחר תחתיה ולא תזוז האסוך ממקומה על כי האסוך נעשה כמעין ואין מדרך המעין לזוז : (ה) הם מגישים . את הכלים הריקים כי היא לא זזה ממקומה עם האסוך : (ו) הכלים . אשר שאלה הניחם וגו'. כי לא ידעה אשר כבר נתמלאו כולם : ויעמוד השמן. לא היה נשפך עוד : (ז) בנותר בדמי השמן על דמי החוב : (ח) ויהי היום . ר"ל בא היום

מצודת ציון

(ב) : (ג) אסוך . שם כלי השמן ויקרא כן על שם שסכין ומושחין ממנו : (ד) בעדך . כנגד תסיעי. תעקור ממקומה : (ז) נשיך . הלואתך : מדי . ממי ר"ל בכל זמן : (ס) אישה . כמלה : קל

גְּדוֹלָה וַתַּחֲזֶק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֻר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם׃ (ב׳ יקח אתכם ג׳ חס׳)
ט וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי
אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ (ו׳ דסמי׳)
תָּמִיד׃ י נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה
וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא
וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ (י״ח ס״פ)
יא וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־
הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה׃ יב וַיֹּאמֶר אֶל־
גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת
וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ יג וַיֹּאמֶר
לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ ׀ אֵלֵינוּ (ב׳ פסו׳ בטע׳ ויאמר אביה׳)
אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת (ראובן ודין כ״ד סגול)
לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־
שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי
יֹשָׁבֶת׃ יד וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ (ב׳ קמץ)
וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ
זָקֵן׃ טו וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ
וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ טז וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד (ב׳ קמץ)
הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר (את ק׳ כ״י)

וְאַתְקֵיפַת בֵּיהּ לְמֵיכַל לַחְמָא וַהֲוָה בִּזְמַן מֶעְדּוֹהִי מִתְפְּנֵי לְתַמָּן לְמֵיכַל לַחְמָא׃
ט וַאֲמַרַת לְבַעְלַהּ הָא כְעַן יְדַעְנָא אֲרֵי נְבִיָּא דַיְיָ קַדִּישָׁא הוּא מִתְפְּנֵי לְוָתָנָא תְּדִירָא׃
י נַעְבֵּיד כְּעַן עֲלִית כִּתְלָא זְעֵירָא וּנְתַקֵּן לֵיהּ תַּמָּן אֲתַר עַרְסָא וּפָתוֹרָא וְכוּרְסְיָא וּמְנַרְתָּא וִיהֵי בְּמֵיתוֹהִי לְוָתָנָא יִתְפְּנֵי לְתַמָּן׃
יא וַהֲוָה יוֹמָא וְעַל לְתַמָּן וַחֲזַר לְעִילִיתָא וּשְׁכֵיב תַּמָּן׃
יב וַאֲמַר לְגֵיחֲזִי עוּלֵימֵיהּ קְרֵי לְשׁוּנַמִּיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ וְקָמַת קֳדָמוֹהִי׃
יג וַאֲמַר לֵיהּ אֱמַר כְּעַן לַהּ הָא עֲסַקְתְּ לָנָא יָת כָּל עִסְקָא הָדָא מָה לְמֶעְבַּד לִיךְ הַפִּתְגָּם אִית לִיךְ לְמַלָּלָא עִם מַלְכָּא אוֹ עִם רַב חֵילָא וַאֲמַרַת בְּגוֹ עִסְקֵי עַמִּי אֲנָא מְסוֹבְרָא׃
יד וַאֲמַר וּמָה לְמֶעְבַּד לַהּ וַאֲמַר גֵּיחֲזִי בְּקוּשְׁטָא בַּר לֵית לַהּ וּבַעְלַהּ סִיב׃
טו וַאֲמַר קְרֵי לַהּ וּקְרָא לַהּ וְקָמַת בְּתַרְעָא׃
טז וַאֲמַר לְזִמְנָא הָדֵין בְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּמִין תְּהֵא מְחַבְּקָא בְּרָא וַאֲמַרַת

יסר ז׳ חסרים בלישנא סורה בקריאה וסי׳ ויאמר משה אסרה נא ואראה. בשבעות הארץ. ירך לא אסרות. לכו סרו רדו מתוך עמלקי. יסר שמה לאכל להם. מי פתי יסר הנה. וחברו. ולא תסרו ימין ושמאל דואתחנן: ה׳ פסוקים שמת שמה וסי׳ הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה. מהר המלט שמה כי לא אוכל. ויסר אל העליה וישכב שמה. מקום המשפט שמה הרשע. שמה חבלתך אמך שמה: מה ומה כ״ד פתחין וסי׳ נמסר בסדר כי תשא.

תולדות אהרן קדוש הוא. מקדש שער מה זוכר אתמם (סנהדרין כח יבמות ג): עלית קיר. ברכות יא (ברכות ת). סנהד׳ כח): הנה חרדת. מקדש שער מה:

רדק

של עדות הנביא וי״ת דאלת חטאין: (ט) הנה נא ידעתי. כי היה ידוע אלישע בישראל כי איש אלהים הוא וקדוש ואע״פ שאמרה נא אינו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא מלת נא. ר״ל עתה צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אצלינו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בביתנו וכמוהו הנה נא העיר הזאת קרובה אינו אומר כי עתה תהיה קרובה ולא קודם זה אלא עתה צריך אני להמלט בה כיון שהיא קרובה ורז״ל דקדקו מלת נא ר״ל שעתה ידעה כי קדוש הוא ולא קודם זה ואמרו מנא ידעה ואמרה שלא ראתה לו קרי במטתו: (י) עלית קיר. עלי׳ בנויה בקירות אבנים או לבנים לא במספס: (יג) חרדת אלינו. לשון תנועה והשתדלות על הדבר וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו יחרדו כצפור ממצרים ובענין זה ת״י הא עסקת לנא ית כל עסקא הדא: היש לדבר לך. ר״ל שידבר בעבורה אם תצטרך והיא השיבה בתוך עמי אנכי יושבת כלומר בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו בעבורי אם אצטרך ואמר אלישע לגחזי כי היא הלכה מלפניו ואחר שענתה לו לפיכך שאל אלישע לגיחזי: (יד) ומה לעשות. כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר גיחזי אבל בן אין לה כלומר לזה ששאלת אינה צריכה ולא לשום דבר אבל לזה הדבר צריכה כי בן אין לה ואישה זקן כלומר אם תאמר אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבא אישה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא ואם תוכל שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טובה גדולה וי״ת בתוך עמי אנכי יושבת בגו עסקי עמי אנא מסוברא: (טו) קרא לה. כי כבר הלכה מלפניו: (טז) ויאמר למועד הזה. אפשר שנאמר לו באותה העת בנבואה או אמר מלבו ובטח באל יתברך שיקיים דברו כמו שכתוב באדם הצדיק ותגזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמר בדרש רצון יראיו יעשה עשה הקב״ה רצונו של נביא והרתה וילדה: כעת חיה. למועד הזה כעת שתהיה ראויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים או לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז״ל והחיה תנעיל את הסנדל: חובקת בן. שתטלי

רשי

היתה: ויהי מדי עברו. כאותו׳ העיר יסור אל בית׳ לאכל לחם. יסור. לשון הוה היה סר שם: (ט) הנה נא ידעתי. שלא ראת׳ זבוב על שלחנו וקרי על סדינו: (יא) ויהי היו׳. ויהי יום א׳: חרדת אלינו. בשבילנו: את כל החרדה הזאת. לשום אל לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי (ישעיה ס״ו ב׳) זהיר על הדבר שיהא עשוי ומתוקן אל לבו: מה לעשות לך. מה את צריכה שנעשה לך שבשבילנו עסקת כל זה: בתוך עמי. בתוך קרובי אין אדם מזיקני איני צריכה למלך ולא לשר הצבא: (יד) ויאמר אלישע לגחזי: ומה לעשות לה. נגד הטובה הזאת: (טו) למועד הזה כעת חיה. כמו שאת קיימת היו׳ ולשלום כך תהי קיימ׳ למועד הזה וחובקת בן: אל אדוני. אל תאמר חובקת בן מה לי תנוקו אם סופו לקוברו וזה שאמרה לו כשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי

רלבג

עדיין תעלת אלישע אך היה דרכ׳ להביא לביתה מה שתוכל מהאורחי׳ הבאי׳ בעיר וזה כי זה היה בתחלת ענין אלישע לפי מה שירא׳ מהזמן שהיה זה קודם מה שאמר אלישע מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורי׳ בשקל בשע׳ שומרון וזה שכבר בנתה העליה אחר זה ולקץ שנה מעת באו שם אלישע ילדה בן וגדל הבן שהוא עד שכבר יצא אל הקוצרים ואמ׳ לאביו ראשי ראשי ואח׳ זה אמ׳ לה שתלך לגור באשר תגור כי קרא ה׳ לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ואחר שבע שנים סר הרעב ובהתחקר כזה תמצא שזה היה אצל תחלת צמיחת נבואת אלישע ולזה אינו מן הפלא אם לא היה מפורסם לה שיהיה נביא ויתכן שחקרה תעניניו כשראתה עברו אצלה תמיד מפני ראותה כל מנהגיו בתכלית ההשלמות ולזה נתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש: (י) נעשה נא עלית קיר קטנה. אחשוב שהקיר נטויה היתה נמשכת העלייה כמו הענין בבנין הכפה ואלט״ו בלע״ז: ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנור׳. ר״ל כי למעלתו אין ראוי שישתמשו בני הבית עמו ולא להשתמש בכלים שהוא ישתמש בהם ולזה רצת׳ שיהי׳ לו שם כלי תשמישו מיוחדים לו: (יג) ויאמר לו אמר נא אליה. הנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אם לא כשהביאו לזה הכרח ואלו הדברים הספיק שיאמר לה גחזי ולזה לא קרא לה גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אלישע לדבר עמה אבל עמד׳ בחוץ לפני גחזי והי׳ גחזי בחוץ קרו׳ לאלישע או היה סמוך לפתח העלייה: הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת. ר״ל הנה פחד׳ שלא תוכלי לנו לעשות הראוי מהכבוד כל הפחד הזה עד שהביאך זה לעשות כל מה שעשית לי מהכבוד: מה לעשות לך. להשיב גמול על הטובה הזאת היש לדבר בעבורך אל המלך או אל שר הצבא. ולדבר אליהם בעבורך והאמר בתוך עמי ומשפחתי אנכי יושב׳ ולזה אין לי עסק עם אדם יצטרך לי בעבורו לדבר אל המלך או אל שר הצבא: (יד) ויאמר אלישע לגחזי ומה לעשות לה. מהטובות נתת גמול ע״: ויאמר גחזי באמת בן אין לה ואישה זקן ולזה אינו מוכן מאד אל ההולד׳ עם שמלדה אפשר ג״כ שימנע פרי בטן לסיבה עקרה: (טו) ויקרא לה ותעמד בפתח. הנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אלישע בעצמו לאמרו לה: (טז) כעת חיה. ר״ל כעת

מצודת ציון

(י) קיר. כותל: ונשים. מל׳ שימה: (יג) חרדת. ענין תנועה חזקה ואם היא מבלי פחד כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש״א טז): (טז) חיה. כן נקראת היולדת ובדרז״ל והחיה תנעול את

מצודת דוד

אשר עבר אלישע אל עירם: אשה גדולה. אשה חשובה: ויהי מדי עברו. מיום היותו ושלאח מדי עברו וכו׳: (ט) הנה נא ידעתי. מכירה אני בו שהוא איש קדוש ואין מהראוי לשבת אתנו יחד ואמרו בז״ל שאשה מכרת באורחים יותר מן האיש: עובר. אף הוא עובר עלינו תמיד בכל עת בואו פה ואיך ישב עמנו יחד פעמים רבות: (י) עלית קיר. עליה קטנה בנויה בקיר אבנים בבנין מעולה: יסור שמה. להתבודד בהלו לבד: (יא) ויהי היום. בא היום אשר בא שמה אחרי עשותה את העליה: (יג) אמר וכו׳. לא רצה לדבר עם האשה פא״פ: הנה חרדת וכו׳. ר״ל בעבור שאת מטרחת עצמך הטרחה הזאת בעבורינו ומהו הגמול לעשות לך האם יש לך דבר מה לדבר בעבורך אל המלך וכו׳: בתוך עמי. ר״ל אני יושבת בתוך בני

רשי

אותי: אל תכזב. אל תראני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמים ויתן לי בן אך בבקשה ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו (ישעי' נ"ח י"א): (יז) כעת חיה. כעת הזאת שהיתה בחיי' ובשלום ולכך נקוד כעת: (יט) ראשי ראשי. הנני חולה בראשי: ויאמר. אביו אל אחד מן הנערים שאהו אל אמו:
(כד) נהג ולך. מהר: אל תעצר לי. אל תעכב על ידי את הרכיב': (כו) ותאמר שלום. הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לכתוב וישאל לה ותאמר שלום:
סלה

רדק

שתטלי אותו בחיקך: אל אדוני. אמרה שני פעמים אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה הדבר על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא ופי' אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו וי"ת אל אדוני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פתגמך באמתך:
(יז) כעת חיה. כעדן דהיא קימא: (יט) ראשי ראשי. היה לו כאב הראש ודרך הטואבים או הטהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה: (כג) אתי. כתיב ביו"ד וכן הולכתי כתיב ביו"ד כמו שמצאנו יודי"ן נוספות כמו אהבתי לדוש מלאתי משפט והקרי הולך אחר הרוב: לא חדש ולא שבת. למדו רז"ל מזה כי חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שנאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת היה לה ללכת אליו ואדוני אבי ז"ל פירש לא עבר לא חדש ולא שבת שראית אותו מה לך ללכת אליו עתה: ותאמר שלום. לא רצתה לגלות לאדם עד שתראה הנביא: (כד) נהג ולך. וי"ת כי היא היתה רוכבת ואמרה לנער שינהג הבהמה כלומר שיכה האתון במתג למהר ללכת. ופי' אל תעצור לי לרכוב אל תעצור האתון ללכת בנחת בעבור רכיבתי אלא אם אומר לך נהג לך בנחת וי"ת כי היתה הולכת ברגל במר נפשה ואמרה לנער שינהג האתון וילך לו אחרי האתון ולא יעצור האתון כדי שתרכב היא אם לא תאמר לו ועל הדרך הזה ת"י אלא שתרגם אל תעצור על האשה שתרגם לא תדחוק עלי למירכב אלהין כד אומר לך: (כז) להדפה. בעבור כבודה
שלא

רלבג

כעת הזה העומד וקרא העת ההיא חיה להיות זה החלק מהזמן לבדו נמצא כי הזמן החולף כבר נעדר והעתיד עדיין לא נכנס במציאות וכבר באַרנו זה בפרשת וירא אליו באור שלם: אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך. ר"ל שהיא אומרת זה דרך בקשה לא יהיה זה אדני לא תכזב בשפחתך בעבור שפחתך להביא לי טובה שאינה טובה אם לא יתקיים הילד כי אלישע לא הבטיחה שיחיה כמו שהיה נראה מבקשת גחזי שאמר אבל בן אין לה וזהו ג"כ מה שזכרה אחר זה שאמרה לו לא תשלה אותי ר"ל בל תתן לי טובה שלא תהיה אלא לתת לי שלוה להניח לי מעוצם תשוקתי אל שיהיה לי בן כי אינני חפצה בזה מזה הילד אם לא יתקיים הילד: (יט) ראשי ראשי. התרעם הילד לאביו שכבר היה כואב לו ראשו ואז אמר למשרתו שהיה שם שישא הנער אל אמו: (כא) ותשכיבהו על מטת איש האלהים. חשבה שבזכות הנביא יחיה הילד יותר נשמר שם: (כג) היום לא חדש ולא שבת. ידמה שבימים האלו היו באים לפני הגדולים לשמע דבריהם והם יורו אותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון: ותחבוש האתון. ר"ל שכאשר חבשה האתון על יד משרתה אמרה לו שינהג האתון וילך לפניה ולא יעצור בעבורה האתון מללכ' כדי שתרכב על האתון אם לא תאמר לו שתרצה לרכוב בעבו' העיפו': (כה) הנה השונמי' הלז. ר"ל הנה זאת שאנו רואים היא השונמית: (כו) ותאמר שלו'. לא רצת' לפתוח פיה לרע: (כז) ברגליו. להשתחוות לו ולהתחנן לפניו בעד בנה והנה נגש גחזי לדחותה

אֶל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב
בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד
בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ יח וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי
הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ ל'
יט וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי ׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר ל' דסמי'
אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ כ וַיִּשָּׂאֵהוּ ב' כתיק
וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ
עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ כ' חד חס' וחד מלא
עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר
בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ
וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־ ו. ל'
הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה
עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃
כג וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אתי הלכתי אֵלָיו הַיּוֹם את ק' הלכת ק'
לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃
כד וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ ל'
נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־ ל'
אָמַרְתִּי לָךְ׃ כה וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא אֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר
אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז׃ ל'
כו עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ ג' ר"פ בסיפ' כנה בטחת המבלעדי ודין
הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם
לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ כז וַתָּבֹא אֶל־
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק
בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר ל'

בְּבָעוּ רִבּוֹנִי נְבִיָּא דַיְיָ לָא
יִתְכַּדַּב פִּתְגָמָךְ בְּאַמְתָךְ׃
יז וְעַדִיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת
בַּר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִדָּן דְהִיא
קַיָּמָא דִּי מַלֵּיל עִמַּהּ
אֱלִישָׁע׃ יח וּרְבָא רַבְיָא
וַהֲוָה יוֹמָא וּנְפַק לְוַת
אֲבוּהִי לְוַת חַצְדַיָּא׃
יט וַאֲמַר לַאֲבוּהִי רֵישִׁי
רֵישִׁי וַאֲמַר לְעוּלֵימָא סַבְהִי
אוֹבִילֵיהּ לְאִמֵּיהּ׃ כ וְנַסְבֵיהּ
וְאוֹבִילֵיהּ לְאִמֵּיהּ וִיתֵיב עַל
בִּרְכָּהָא עַד עִדָּן טִהֲרָא
וּמִית׃ כא וּסְלֵיקַת
וְאַשְׁכְּבְתֵיהּ עַל עַרְסָא
דִנְבִיָּא דַיְיָ וַאֲגִפַת בְּאַפּוֹהִי
וּנְפָקַת׃ כב וּקְרַת לְבַעֲלָהּ
וַאֲמַרַת שְׁדַר כְּעַן לִי חַד
מִן עוּלֵימַיָּא וַחֲדָא מִן
אֲתָנַיָּא וְאֶתְמְטֵי לְוַת נְבִיָּא
דַיְיָ וְאָתוּב׃ כג וַאֲמַר מָא
דֵין אַתְּ אָזְלַת לְוָתֵיהּ יוֹמָא
דֵין לָא יְרַח וְלָא שַׁבְּתָא
וַאֲמַרַת שְׁלָם׃ כד וְזָרִיזַת
אֲתָנָא וַאֲמַרַת לְעוּלֵימָהָא
דְּבַר וְאֵזֵיל לָא תִדְחוֹק
עֲלַי לְמִרְכַּב אֱלָהֵין כַּד
אֵימַר לָךְ׃ כה וַאֲזַלַת וַאֲתַת
לְוַת נְבִיָּא דַיְיָ לְטוּר כַּרְמְלָא
וַהֲוָה כַּד חֲזָא נְבִיָּא דַיְיָ
יָתַהּ מְקָבֵיל וַאֲמַר לְגֵיחֲזִי
עוּלֵימֵיהּ הָא שׁוּנַמִּית דֵיכִי׃
כו כְּעַן רְהוֹט כְּעַן לְקַדָּמוּתַהּ
וֶאֱמַר לַהּ הַשְּׁלָם לִיךְ הַשְּׁלָם
לְבַעְלִיךְ הַשְּׁלָם לְרַבְיָא
וַאֲמַרַת שְׁלָם׃ כז וַאֲתַת לְוַת נְבִיָּא דַיְיָ לְטוּרָא וְאַתְקִיפַת בְּרַגְלוֹהִי וּקְרִיב גֵיחֲזִי לְמִידְחַהּ

אתי ה' כתיב אתי וקרינן את וסי' קומי נא והשתנית. חבקת בן. מדוע אתי הולכת אליו היום. ואלישע דבר אל האשה. יען אכלת אדם אתי. וא' ואתי שדוד מה תעשי: עתה ג' ר"פ בסיפרא וסי' עתה רוץ נא לקראתה. עתה המבלעדי ה'. עתה הנה בטחת:

תולדות אהרן איש האלהים. עקידם שער ג. אל הקצרים. (יבמות יד): לא חודש ולא שבת. סוכה כח ר"ה יז: להדפה. ברכות יא (סנהד' כט):

מצודת דוד

משפחתי ואין מי מהם עושה רעה עמדי שאצטרך לקבול ולהתרעם על מי: (יד) ומה לעשות לה. אחר שהלכה מפניו שאל לגיחזי ומהו א"כ הגמול שאעשה לה: אבל. באמת יש מקום לעשות לה גמול כי אין לה בן ואישה זקן ובדרך הטבע לא תלד עוד ואם תלד ע"י בן יחשב לגמול רב: (טו) בפתח. בראותה שאיננו מדבר עמה פא"פ הוסיפה להתרחק ועמדה בפתח: (טז) למועד הזה כעת חיה. ר"ל לזמן הבא כעת הראויה להיות חיה ר"ל יולדת והיא כלות תשעה חדשים עם ימי הריון: את חובקת בן. ר"ל תשעשע עצמך עם בנך לחבקו ואף כי בתחלה לא דבר עמה פא"פ אבל אחר שראה נגיעתה שעמדה בפתח חזר לדבר עמה: אל אדוני. אל תדבר כדברים האלה: אל תכזב. אל תאמר דבר הנפסק בעבור לשמח לב שפחתך ועל כי אמר חובקת בן המורה לשעשוע מה ולא הבטיחה שיתקיים לזה אמרה אל תשמחני בדבר שאינו מתקיים: (יז) אשר דבר. כפי אשר דבר אליה: (יח) ויהי היום. בא היום אשר יצא אל אביו כשהוא עומד על הקוצרים: (יט) ראשי ראשי. יש לי כאב בראש וכפל המלה כדרך הטועים מכאב כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד'): (כג) לא חדש ולא שבת. כי בר"ח ושבת היתה רגילה לקבל פניו: ותאמר שלום.

מצודת ציון

את סנדל (יומא עג): תכזב. ענינו דבר הנפסק כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח): (כב) וארוצה. מען מהירות ההליכה: (כד) תעצר. תעכב כמו נעצרה נא אותך (שופטים יג): (כה) הלז. הזאת: (כז) להדפה. לדחפה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א): תמלא

רדק

שלא תשק רגלי הנביא או לכבוד הנביא שלא תחזק ברגליו : העלים ממני . עד עתה כי באותה שעה שנפלה לרגליו נאמר לו בנבואה : (כח) לא תשלה אותי . כמו שאמרה אל תכזב בשפחתך ותשלה כמו תשגה תרגום שגגה שלו כלומר שלא תטעה אותי ומה לי לבן אם לא יחיה ות״י הלא אמרית לך אם מתיהיב לי בר קיים אם לא לא תנסים יתי : (כט) חגור מתניך . אמר לו זה לפי שילך במהרה בזריזות : כי תמצא איש לא תברכנו . זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה כוונתו בשליחותו ולא יפנה לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור . ובדרש שהיה כשחוק בעיניו וכל האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמן שהמטה הזה מחיה את המת לפיכך לא עלתה בידו : (לא) ואין קול . לענות : ואין קשב . לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע או רומז בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה : לא הקיץ הנער . מצאנו הקיצה למת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא אשר אמרנו בילד שהחיה אליהו היא הסברא עצמה בזה הנער שהחיה אלישע ומצאנו לו סמך בדברי רז״ל ששאלו בן השונמית מהו שיטמא והיתה התשובה מת מטמא ואינו מטמא חי : (לד) וישם פיו על פיו . כמו שפירשנו באליהו שאמר ויתמודד על הנער והכל לכוין לשון התפלה על מי שמתפלל עליו כמו שאמר ביצחק לנכח אשתו והאפשר ג״כ להנשים על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו כי רוב הנסים נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם : ויגהר עליו . התכפל והשתטח עליו כמו ויגהר ארצה אבל זה ת״י ואלהי׳ עלוהי : (לה) וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה . וישב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנער שם ושכב עליו והתכפל עליו עד שחם בשרו ואחר כך שב לארץ והתפלל והתכפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אמר דוד אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי : ויזורר הנער . נתעטש ותרגום

רשי

(כח) הלא אמרתי . לך אל תכזב בשפחתך : לא תשלה . לא תשגה אותי על דבר טעות : (כט) לא תברכנו . לא תשאל לשלום וכל זה שלא ירבה דברים וישאלהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כבוד השם להתהלל בו מי שהוא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל השואלו הוא אומר רבי שלחני להחיו׳ את המת : (לד) ויגהר עליו . ת״י ואלהי עלוהי . הוא לשון עייטו׳ . יש דוגמתו בברייתא׳ דהאזינו ובספרי . ומנחם פתר ויגהר פתרון המלה כפי ענינה נשתטח עליו : (לה) ויזורר נתעטש

27 אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ
מָרָה־לָהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא
הִגִּיד לִי׃ כח וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת
אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי׃
כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח
מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי תִמְצָא־אִישׁ
לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא
תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי
הַנָּעַר׃ ל וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה
וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אַחֲרֶיהָ׃ לא וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם
אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין
קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־
לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר׃ לב וַיָּבֹא
אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת
מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ׃ לג וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת
בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃
לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־
פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּו
וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ לה וַיָּשָׁב
וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל
וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע

וַאֲמַר נְבִיָא דַיְיָ שְׁבוֹק מִינַהּ
אֲרֵי נַפְשָׁא מְרִירָא לַהּ
וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְכַּסָא מִנִי
וְלָא אִתְחֲוָא לִי׃ כח וַאֲמַרַת
הַשְׁאֵילִית בְּרָא מִן רִבּוֹנִי
הֲלָא צְוַרִית לָךְ אִם מִתְיְהַב
לִי בַּר קַיָם אִם לָא לָא
תְנַסֵים יָתִי׃ כט וַאֲמַר
לְגֵיחֲזִי זְרִיז חַרְצָךְ וְסַב
חוּטְרִי בִּידָךְ וְתֵיזִיל אֲרֵי
תִשְׁכַּח גְבַר לָא תִשְׁאַל
בִּשְׁלָמֵיהּ וַאֲרֵי יִשְׁאַל
בִּשְׁלָמָךְ גַבְרָא לָא
תְתֵיבִנֵיהּ וּתְשַׁוֵי חוּטְרִי
עַל אַפֵּי רַבְיָא׃ ל וַאֲמַרַת
אִמֵיהּ דְרַבְיָא קַיָם הוּא יְיָ
וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָךְ
וְקָם וַאֲזַל בַּתְרָאַהּ׃
לא וְגֵיחֲזִי עֲבַר קֳדָמֵיהוֹן
וְשַׁוִי יַת חוּטְרָא עַל אַפֵּי
רַבְיָא וְלֵית קָל וְלֵית דְמַצִית
וְתָב לְקַדָמוּתֵיהּ וְחַוִי לֵיהּ
לְמֵימַר לָא אִתְּעַר רַבְיָא׃
לב וַאֲתָא אֱלִישָׁע לְבֵיתָא
וְהָא רַבְיָא מִית רְמֵי עַל
עַרְסֵיהּ׃ לג וְעַל וַאֲגִיף
דַשָׁא בְּאַפֵּי תַרְוֵיהוֹן וְצַלֵי
קֳדָם יְיָ׃ לד וּסְלִיק וּשְׁכִיב
עַל רַבְיָא וְשַׁוִי פּוּמֵיהּ עַל
פּוּמֵיהּ וְעֵינוֹהִי עַל עֵינוֹהִי וִידוֹהִי עַל יְדוֹהִי וְאַלְהֵי עֲלוֹהִי וַחֲם בִּסְרֵיהּ דְרַבְיָא׃
לה וְתָב וְהַלֵיךְ בְּבֵיתָא זִמְנָא חֲדָא לְכָא וְזִמְנָא חֲדָא לְכָא וּסְלִיק וְאַלְהֵי עֲלוֹהִי וְאִתְמוֹרַק

חגור ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סי׳ כ׳ : ולך ה׳ וסי׳ הנה רבקה לפניך . למה אמרת אחתי . ותאמר אל נערה נהג ולך : וקח משענתי בידך . קחנה בידך ולך : גיחזי ד׳ חסר י״ד בקריאה וסי׳ וגיחזי עבר לפניהם וישם את המשענת . מאן גיחזי . והמלך מדבר אל גחזי . ודבתריה ויהי הוא מספר למלך :

חולדות אהרן לא תשלה . עקידת שער נ׳ : וממה משענתי . פסחים כה : וילך אחריה . ברכות סא עירובין יח :

רלבג

לדחותה ולהסירה שלא תכנע לפני הנביא כל זה ההכנע או אולי עשה זה לכבוד אלישע כי יודע שאין רצונו שתתקרב אליו אשה כל כך : (כט) חגור מתניך וקח משענתי בידך . וצוה לחגו׳ מתניו כדי שיוכל לרוץ יותר כי החגור׳ תמנע תנועת האברים הפנימיים ולזאת הסבה ג״כ מנעו שלא יברך איש מהאנשי׳ שימצאו בדרכו גם לא יענה למברכים אותו כדי שלא יעכב בדרך וידמה שלא נשמר גחזי מכל מ״ש לו אלישע ולזה לא הועיל בשום מטה אלישע על פני הנער וידמה ג״כ שלא היה גחזי ראוי שיעשה זה הענין על ידו וזה יתבאר ממה שחטא בו בדבר נעמן : (לא) ואין קול ואין קשב . ר״ל שלא היה מדבר ולא שומע כשידברו אליו : (לג) ויסגור הדלת בעד שניה׳ . ר״ל שלא שום בבית כי אם שניהם כי לא רצה שיהיה שם שום אדם כדי שתהיה שם תפלתו יותר שלימה וכדי שלא יראה אדם מה שיעשה : (לד) וישם פיו על פיו . כאילו רצה שישפע חיות לנער מאברי אלישע והנה עשה זה אחר התפלה : ויגהר עליו . ר״ל שחזר להתפלל אחר זה והיה הולך בבית לבו וכוונתו בתפלה היה נמשך לו תנועת רגליו ללכת מתנועת קול השיר הנעשה במחולות וזה מבואר מן החוש במי שיחשב מחשבות תתנועע נפשו בהם פעם כה ופעם כה שהוא תנועע ללכת כמהירו׳ בעת חשבו המחשבות יזכר שאחר התפילה היה עולה וכורע על הילד : (לה) והנה זרר הנער אחר זה . ר״ל שנתעטש וכן עשה אלישע כסדר הזה להתפלל ולכרוע על

מצודת ציון

(כח) תשלה . ענין שגגה וטעות כמו על השל (ש״ב ו) ור״ל תטעה : (כט) משענתי . המטה אשר נשען בו : תעננו . מלשון עניה ותשובה : (לא) קשב . ענין האזנה : הקיץ . ענין הערה : (לד) ויגהר . ענין השתטחות הגוף כמו ויגהר ארצה (מלכים א׳ יח) : ויחם . מלשון חמימות : (לה) ויזורר . ענין עטוש כמו עטישותיו תהל אור (איוב מא) תרגומו זרירוהי : ויסקה . פתח כמו סיוון

מצודת דוד

ר״ל אין דבר רע שהלך בעבורו אל הנביא ולא רצתה לגלות הדבר לבעלה כי חשבה תועיל שיעשה הנס בנעלם : (כז) והחבוש . קורה האוכף : נהג ולך . נהג האתון ולך אתה ואל תתעכב בעבורי שארכב אני בה כי אם כאשר אומר לך עמוד אז תעמוד : (כה) מנגד . מרחוק : הנה השונמית הלז . ר״ל הזאת הבאה היא השונמית : (כו) ותאמר שלום . אחר שאלה אמרה לו הכל שלום ולא רצתה לגלות גם אליו :

(כז) להדפה . בעבור כבוד הנביא שלא תחזיק ברגליו : הרפה לה . תן לה רפיון ואל תדפנה כי עושה כזאת בעבור מרירות נפשה ולא ידעתי מה היא כי ה׳ העלים ממני בעת היותה וגם עתה לא הגיד לי : (כח) השאלתי . וכי שאלתי אני על הבן עד שבע״כ הבטחתני אף בדבר שאינו מתקיים : הלא אמרתי . בעת ההבטחה אמרתי אל תטעה אותי להבטיח לי דבר הנפסק : (כט) חגור מתניך . ללכת מהרה ובזריזות : לא תברכנו . בכדי שלא תשהה בדרך : (ל) אם אעזבך . לבל תלך בעצמך עמדי : (לא) עבר לפניהם . הקדים לפניהם : ואין קול . ארז״ל כי גיחזי לא שמע לדברי הנביא והיה עוד מלגלג בדרך לומר שהולך להחיות את המת : ואין קשב . סיל היא כי כשאין קול אין פה לסקשיב וכפל הדבר במ״ש : (לד) ויעל . על המטה : פיו על פיו . כאלו תפסיע מן החיות שבאיבריו אל איברי הנער : (לה) וישב . חזר

נתעטש: (לח) שפות הסיר. הושיבה על הכירה: נזיד. תבשיל: לבני הנביאים. לתלמידי הנביא: (לט) ללקט אורות. גרגיר שקורין אורגא שמאיר את העינים. ויש שפותרין אורות ירקות כמו כחם צח עלי אור (ישעיה יח ד): וימצא גפן שדה. גופנא בחקלא: וילקט ממנו פקועות שדה. נמחו ממנו פקועות שדה. הוא קולוי"ן בלעז סם המות. ובשם ר' מנח' שמעתי וילקט לבד ממנו בלעדית פקועו' שדה: ויפלח. ויבקע: (מב) מבעל שלישה. שם מדינה ויונתן תרגם מארעא דרומא בעל לשון מישור והרבה במקרא: לחם בכורי'. בפסח שהתבואה מבכרת: בצקלונו. בלבושיה: לעם. לתלמידים שהיה זן: (מג) מה אתן זה. כל לחם ולחם

ותרגום עטישו חוי הכל אור זרידוהי: (לז) ותצא. מעלית אלישע: (לח) שפות הסיר. ערוך כלומר שים אותה על השפתים: נזיד. תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד: (לט) ללקט ארת. ללקט ירקות לאכול וכת"י ללקטא ירוקנין וכן כי טל אורת טלך על הראוי לירקות ובדברי רז"ל מאי אורות תנא משמיה דרבי מאיר זה גרגיר אמר ר' יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאירות את העינים והוא הנקרא אירוג"א בלע"ז והעלי' יצא ללקט לא הורע: וימצא גפן שדה. ת"י ואשכח גפנא בחקלא ולקיט מניה פקעי חקלא וי"מ גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבותינו ז"ל וגדלו הפטריות ההם אצל הגפן ותנאנו כפי' הגאונים ז"ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטנים והם מרים ועושין מורע שלהם שמן הוא שאמרו רז"ל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירוש ירצה לומר גפן שדה שהקנה הוא שגדלין בו אלה הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה: וילקט ממנו. נמצא גפן זכר ונקבה בחוב וזכר כמו זה שאמר ממנו וכן גפן בוקק ובעל המסרה חשבו עם השטה שקורין ממנו ושבירין ממנה: ויפלח. כמו ויבקע מן כפלח הרמון כמו פולח ובוקע בארץ: כי לא ידעו. שהם מרים: (מ) ויצקו לאנשים. היו"ד מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל מהמכתב ועניינו שיצקו התבשיל בקערות לאנשים לאכול: כאכלם. בכ"ף: מות בסיר. לפי שהיו מרים: (מא) וקחו קמח. הוי"ו כאותן הוי"ן שכתבנו שהם בראש ענין ואינם לתוספת ענין כמו וישא אברהם את עיניו והדומים לו או תורה מלה נסתרת עמו ופי' לכו וקחו: וישלך אל הסיר. והלא כבר יצקו התבשיל בקערות אלא נראה שצוה להחזיר התבשיל בסיר ואחר כך השליך הקמח בסיר שלא הצטרך לתת הקמח בכל קערה וקערה: (מב) מבעל שלשה. שם מקום הנזכר בספר שמואל ויעבר בארץ שלישה וי"ת זה וזה ארע דרומא: לחם בכורים. מן השעורים הראשונים שקצרו כי זמן קציר שעורים היה: וכרמל בצקלונו. בקליפתו כתרגומו ופירוכן

פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃
לו וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־
הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו ג' חס' וי"ו
וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ לז וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־
רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־
בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃ לח וֶאֱלִישָׁע
שָׁב הַגִּלְגָּלָה וְהָרָעָב בָּאָרֶץ וּבְנֵי ר. ג'
הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ
שְׁפֹת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבַשֵּׁל נָזִיד לִבְנֵי ג' וחס'
הַנְּבִיאִים׃ לט וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה נ' אית בפסוק ה"ב
לְלַקֵּט אֹרֹת וַיִּמְצָא גֶּפֶן שָׂדֶה וַיְלַקֵּט ב'. ג' כי טל
מִמֶּנּוּ פַּקֻּעֹת שָׂדֶה מְלֹא בִגְדוֹ וַיָּבֹא ג' וחס'
וַיְפַלַּח אֶל־סִיר הַנָּזִיד כִּי־לֹא יָדָעוּ׃ ג'
מ וַיִּצְקוּ לַאֲנָשִׁים לֶאֱכוֹל וַיְהִי כְּאָכְלָם ג'. י"ג מ"ל ג'
מֵהַנָּזִיד וְהֵמָּה צָעָקוּ וַיֹּאמְרוּ מָוֶת ג' ג' מלעיל
בַּסִּיר אִישׁ הָאֱלֹהִים וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱכֹל׃
מא וַיֹּאמֶר וּקְחוּ־קֶמַח וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַסִּיר ג'
וַיֹּאמֶר צַק לָעָם וְיֹאכֵלוּ וְלֹא הָיָה דָּבָר ג'. ג' רפין
רָע בַּסִּיר׃ מב וְאִישׁ בָּא
מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים כ' חס'
לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים
וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם ב'. ג' חס'
וְיֹאכֵלוּ׃ מג וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן ג' רפין
זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם

רַבְיָא. עַד שְׁבַע זִמְנִין
וּפְקַח רַבְיָא יַת עֵינוֹהִי׃
לו וּקְרָא לְגֵיחֲזִי וַאֲמַר קְרִי
לְשׁוּנַמִּיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ
וַאֲתַת לִקְדָמוֹהִי וַאֲמַר סַבִי
בְּרִיךְ׃ לז וַאֲתַת וּנְפַלַת
קֳדָם רַגְלוֹהִי וּסְגִידַת עַל
אַרְעָא וּנְסִיבַת יַת בְּרַהּ
וּנְפַקַת׃ לח וֶאֱלִישָׁע תַּב
לְגִלְגָּלָא וְכַפְנָא בְּאַרְעָא
וְתַלְמִידֵי נְבִיַּיָא יָתְבִין
קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ
תַּפֵּי דוּדָא רַבָּא וּבַשֵּׁיל
תַּבְשִׁילָא לְתַלְמִידֵי נְבִיַּיָא׃
לט וּנְפַק חַד לְחַקְלָא לְלַקָּטָא
יָרוֹקָנִין וְאַשְׁכַּח גּוּפְנָא
בְּחַקְלָא וְלַקִּיט מִינֵּיהּ פַּקְעֵי
חַקְלָא מְלֵי לְבוּשֵׁיהּ וַאֲתָא
וּפְרַם וּרְמָא לְדוּדָא
דְתַבְשִׁילָא אֲרֵי לָא יְדַעוּ׃
מ וַאֲרִיקוּ לְגַבְרַיָא לְמֵיכַל
וַהֲוָה בְּמֵיכַלְהוֹן מִתַּבְשִׁילָא
וְאִינוּן צְוַחוּ וַאֲמַרוּ מוֹתָא
בְדוּדָא נְבִיָּא דַיָי וְלָא יְכִילוּ
לְמֵיכַל׃ מא וַאֲמַר אַיְתוּ
קִמְחָא וּרְמוֹ לְדוּדָא וַאֲמַר
אֲרִיק לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן וְלָא
הֲוָה מִדַּעַם בִּישׁ בְּדוּדָא׃
מב וְגַבְרָא אֲתָא מֵאֲרַע
דָרוֹמָא וְאַיְתִי לִנְבִיָּא דַיָי
לְחֵם בִּכּוּרִין עַסְרִין טוּלְמִין
דִלְחֵם סְעוֹרִין וּפֵירוּכָן בִּלְבוּשֵׁיהּ וַאֲמַר הַב לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן׃ מג וַאֲמַר
מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ מָא אֶתֵּן דֵּין קֳדָם מְאָה גַּבְרָא וַאֲמַר הַב לְעַמָּא וְיֵיכְלוּן אֲרֵי כְדְנַן

רלבג

על הילד להתמודד עליו עד שעשה זה שבע פעמי' ואז פקח הילד את עיניו ונשלמה לו התחיה: (לח) שפות הסיר הגדולה. ר"ל הכן הסיר הגדול' לבשל בה תבשיל ובשל בה תבשיל לבני הנביאים והם תלמידי הנביאים: (לט) ללקט אורות. ר"ל ללקט ירקות: וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקועות שדה. פירשו קצת המפרשים שהם קשואין מריקנות"רו בלעז והם בתכלית הרוע והסכנה לאוכל מהם וקצתם פירשו שהם הנקראי' קולקו ינטידא"ש והם ג"כ כמו סם המות: ויפלח אל סיר הנזיד. ר"ל שכרת העשבים ההם ושמם בסיר הנזיד כי לא ידעו שיהיה בלתי נאות למזון: (מ) ויצקו לאנשים לאכול. ר"ל שיצקו מהסיר אל הקערה וכאשר אכלו ממנו צעקו שיש סם המות בסיר ועל צד המופ' צוה הנביא שיקחו קמח וישליכו אל הסיר וכאשר עשו זה נרפא הנזיד ולא היה דבר רע בסיר: (מב) לחם בכורי'. הוא מקציר השעורים כי הם נקצרי' ראשונה: וכרמל בצקלונו. אחשב שכבר היו קולין השעורי' ואח"כ שוברין אות' והיו קושרי' אותם לחלקים גדולי' והוא הנקרא כרמל ואמר שהוא בצקלונו ר"ל בכלי שהיה לו לשאת בו אלו הדברים:
כי

השנמית ג' חס' ו' בקריאה וסי' יתן את אבישג השנמית. ושל אתריו. ויקרא אל גחזי ויאמר: שאי ה' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סי' מ"ט גבי ריש פרשתא דתאמר ציון עזבני ה': ותשא י"ד וסי' ותשא את קולה ותבך. ותשא רבקה את. ותשא אשת אדוניו. ותשא כל העדה ויתנו. ותשא את בנה ותצא. ותשא מרום עיניך. וחבירו. וישלח תבנית יד. ותשא אתי רוח. הרים רעשו ממנו. ותשא בריתי עלי פיך. ותשא ותבא העיר. ותשא חן וחסד לפניו. ותשא חסד לפניו ויבהל: ויאכלו ג' רפין בקריאה וסי' ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר. ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש. ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש:

תולדות אהרן ללקט אורות. יומא יח: מבעל שלשה. כתובות קה סנהד' יב מנחות סו (שם יח נדרים מ): תן לעם. סנהד' יב: לפני מאה איש. כתובות קו:

מצודת דוד

לרדת מעל המטה: אחת הנה. פעם להעבר מזה ופעם להעבר מזה עד שבע פעמים נתעטש ז' פעמים ופתח אח"כ את עיניו: (לח) שפות הסיר. ערוך הסיר על מקום מושבה ובשל בה תבשיל: (לט) גפן שדה. מין גפנים הגדלים בשדה והפירות הם דבר מרים וממית: ויפלח. בקע לחתיכות ונתנה אל הסיר כי לא הכיר בו שהוא דבר מרים: (מ) ויצקו. שפכו הנזיד אל הקערות לאכלה: מות בסיר וגו'. אתה איש האלהים הנה בסיר יש דבר הממית כי הרגישו במרירתו: (מא) ויאמר. אלישע אמר החזירו הנזיד אל הסיר וקחו קמח לתת בסיר ואז יוסר המרה: צק לעם. עתה שפוך אל הקערות ויאכלו: ולא היה. ר"ל וכן היה כי לא היה מעתה דבר מרים וממית: (מב) לחם בכורים. לחם העשוי מהקציר הנקצר שם ראשונה והיו במספר עשרים וממין השעורים: וכרמל בצקלונו. שבלים רכים ומלאים כשהם עדיין בקליפותיהן: (מג) מה אתן זה.

מצודת ציון

עיניו פקח (שם כו): (לח) שפות. ענין העמדת הסיר במקום מושבה כמו שפות הסיר שפות (יחזקאל כד): הסיר. הקדרה: נזיד. תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד (בראשית כה): (לט) אורות. ענינו צמחי שדה כמו טל אורות טלך (ישעיה כו): פקועות שדה. הם הגדלים על גפן שדה והמה מרים ושושים מהם שמן ובדרז"ל נקרא שמן פקועות (שבת כד): ויפלח. ענין בקיעה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד): (מב) מבעל שלשה. שם מקום. בכורים. מל' בכור ור"ל דבר הנקצר ראשון: וכרמל. כן יקרא שבלים רכים: בצקלונו. ת"י בקליפותיהן: ויסם

רדק

ופירושו בלבושיה: (א) כי בו. כתרגומו ארי על ידיה עבד ה' נצחנא לאנש ארם ובדרש היה מושך את הקשת לתומו והרג את אחאב ועוד בדרש בטעם שגמלו חסד עם יעקב כמו שכתוב ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמר להם הקדוש ברוך הוא גמלתם חסד עם יעקב אני אתן שכרכם לבניכם בשביל שלא יהיה שכר לרשעי' בעולם הבא שנאמר כי בו נתן ה' תשועה לארם: גבור חיל מצורע. כי היה גבור חיל והיה מצורע: (ב) נערה קטנה. מן השבי ששבו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כי יש נערה גדולה ובדברי רבותינו ז"ל קרי לה נערה וקרי לה קטנה אלא קטנה היתה והיתה ממקום ששמו נערון: ותהי לפני. היתה משמשת לפניה: (ג) אחלי אדני. תאות אדוני ובקשותיו יהיו לפני הנביא אשר בשמרון: אז יאסוף אותו מצרעתו. כי הנורא יתברך עושה נסים על ידו ואחלי שם בפלם אשרי ות"י טובי רבוני: יאסוף אותו מצרעתו. כתרגומו יסי יתיה מסגירותיה ונקראת רפואת הצרעת אסיפה מפני שהמצורע ישב בדד וכשרפאו יאסף בין בני אדם: ויבא ויגד. נעמן הגיד למלך ארם אדוניו דברי הנערה אחר שספרה לו אשתו: (ה) וששת אלפים זהב. כתרגומו ושתא אלפין דינרין דדהב: (ו) ויבא הספר אל מלך ישראל לאמר. הביא הספר אל מלך ישראל ודברי הספר היו ועתה כבוא הספר הזה אליך היו בתחלת הספר דברים אחרים אלא שהדברים הצריכין ספר הכתוב: (ז) האלהים אני. ולא נתן אל לבו דבר הנביא אעפ"י שהיה יודע שהקדוש ברוך הוא עושה נסי' על ידו כי בוש לבא לפניו ולאמר לו להתחנן לאל בעבורו לפי שהוא לא היה שומע

רשי

ולחם: (א) ונעמן שר צבא. נסים שנעשו ע"י אלישע מסדר והולך: תשועה לארם. הוא משך בקשת לתומו והרג את אחאב: (ב) יצאו גדודים. כשהולכין מאה או מאתים מעצמן לשלול כאשר ימצאון הוא קרוי גדוד. נערה קטנה. ריבה קטנה מעיר נערון: ותהי לפני. והות משמשא קדם אתת נעמן: (ג) אחלי אדוני לפני הנביא. לשון ויחל משה (שמות לב) בקשות כל המתפללים עליו יהיו שיבא הנה לפני הנביא: אחלי. שוהיידמנ"ס בלעז כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה: (ד) ויבא. נעמן: ויגד לאדוניו. מלך ארם: (ה) ויקח בידו. מנחה לנביא: וששת אלפים זהב. זהובים: (ו) לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו'. הספר אמר לו ועתה כבוא הספר הזה וגו': ואספתו מצרעתו. אסיפה במצורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחליו הכל בדלין הימנו: (ז) האלהים אני. ה"א נקוד פת"ח ללמד שהוא בלשון תמיהה: מתאנה

תרגום

אמר יי ייכלון ויותרון׃ מד ויהב קדמיהון ואכלו ואותירו כפתגמא דיי׃

א ונעמן רב חילא דמלכא דארם הוה גבר רב קדם רבוניה ונסיב אפין ארי על ידיה עבד יי נצחנא לאנש ארם וגברא הוה גבר חילא והוא לקי בסגירתא׃ ב ואנש ארם נפקו במשרין ושבו מארעא דישראל עולימתא זעירתא והות משמשא קדם אתת נעמן׃ ג ואמרת למרתה טובי רבוני אם ייזיל לקדם נביא די בשמרון בכן יסי יתיה מסגירותיה׃ ד ואתא וחוי לרבוניה למימר כדין וכדין מללת עולימתא די מארעא דישראל׃ ה ואמר מלכא דארם איתא אזיל ואשדר אגרתא לות מלכא דישראל ואזל ונסיב בידיה עסר ככרין דכסף ושתא אלפין דינרין דדהב ועסרא אצטלון דלבושא׃ ו ואיתי אגרתא למלכא דישראל למימר וכען כמיתי אגרתא הדא לותך הא שדרית לותך ית נעמן עבדי ותסיניה מסגירותיה׃ ז והוה כד קרא מלכא דישראל ית אגרתא ובזע ית לבושוהי ואמר הצרוך אית בי מן קדם יי למקטל ולאחאה ארי דין שלח לי לאסאה גברא מסגירותיה ארי ברם דעו כען וחזו ארי תוסקפא דין בעי

מקרא

וַיֹּאכְלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָֹה אָכוֹל וְהוֹתֵר׃ מד וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָֹה׃

ה א וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָֹה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע׃ ב וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן׃ ג וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ ד וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים׃ ו וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ ז וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־

רלבג

(א) כי בו נתן ה' תשועה לארם. ידמה שהתשועה הזאת היא הריגת אחאב שנלחם שני פעמים והנה התשועה היא כי בלי מתכוין משך בקשת לתמו והמית אחאב: (ב) וארם יצאו גדודים. ר"ל שמחני ארם יצאו גדודים: נערה קטנה. הנה יקרא נער הקטן אמר בשמואל והנער נער ולא היו לו כי אם שתי נשים ולזה אמר ונער קטן נהג בם ולזאת הסבה ג"כ בזה המקום נערה קטנה: ותהי לפני אשת נעמן. רוצה לומר לשרתה: (ג) אחלי אדני לפני הנביא וגו'. ר"ל אם תהיינה תאות אדוני ובקשותיו לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסוף אותו מצרעתו: (ד) ויבא ויגד לאדניו. ר"ל שנעמן בא והגיד זה לאדניו למלך ארם: (ו) ואספתו מצרעתו. ר"ל שתרפאהו מצרעתו ונקרא הרפואה מהצרעת אסיפה כי הצרעת תפשה מהאחד רבים כי מפני התגבורת האוש הפעפועי יחלש אחד האוש הטבעי הקושר איברי הב"ח ומשים אותם אחד ולזה

והותר ג' בקריאה וסי' והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה. והותר עד לרוב. כי כה אמר ה' אכול והותר: ונשא ד' בקריאה ג' מלאים וסי' ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול. שר חמשים ונשוא פנים. זקן ונשוא פנים. ונשוא פנים ישב בה. וא' נשוא עון. נעמן חס': גברתה ד' בקריאה וסי' ותקל גברתה בעיניה. ותאמר אל גברתה אחלי אדני. כעיני שפחה אל יד גברתה. ושפחה כי תירש גברתה: והד כשפחה כגברתה: ולהחיות ג' בקריאה וסי' ולהחיות לכם לפליטה גדולה. האלהים אני להמית ולהחיות. ולהחיות לב נדכאים:

תולדות אהרן נערה קטנה. סוטה מז חולין ס': הנה שלחתי. כל ענין נעמן עקידה ש' פא:

מצודת ציון

(ב) וישבו. מל' שביה: (ג) גברתה. אמה אדונה: אחלי. ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות לב): (ה) ספר. אגרת: חליפות. כן יקראו הבגדים כי בהסיר אחת מהם יחליף אחרת תחתיה [illegible]

מצודת דוד

די לאכול ועוד יהיה מותר: ה (א) איש גדול. ר"ל חשוב לפניו וכו': ונשוא פנים. הכל היו נושאים לו פנים לכבדו כי ע"י באה תשועה לארם ואז"ל שהוא משך הקשת לתומו והרג את אחאב: גבור חיל מצורע. כלומר הגם בהיותו גבור חיל חשק לרדת בכל עת אל המלחמה ומפני צרעתו מנע והיה מיצר בעבור זה: (ב) יצאו גדודים. כשהולכין מעצמן מתי מספר לשלול כאשר ימצאו קרוי גדוד: נערה קטנה. גם קטנה תקרא נערה וכן ונער קטן נוהג בם (ישעיה י"א): ותהי וכו'. היתה משמשת לפני אשת נעמן: אחלי אדוני. אם בקשת אדוני תהיה לפני הנביא אז מבלי ספק ירפאו מצרעתו ונקרא רפואת המצורע בלשון אסיפה לפי שבעודו בצרעתו מחוץ למחנה מושבו וכאשר יתרפא יאסף ויכנס אל המחנה וכן נאמר עד האסף מרים (במדבר י"ב): (ד) ויבא וכו'. נעמן ספר הדבר לפני המלך: (ה) לך בא. אל הנביא: אל מלך ישראל. שהוא יצוה את הנביא על זאת: ויקח בידו. מנחה להנביא: (ו) ועתה. לא פירש הכתוב מה כתב בראשית אמריו כי היה כמנהג לפקדו בשלום וסוף דבריו היה שאמר ועתה וכו': ואספתו. לא שהיה דעת מלך ארם שמלך ישראל יאספו מצרעתו רק דבריו היו שהוא יצוה את הנביא לאספו מצרעתו: (ז) ויקרע בגדיו. מחמת חרדה: האלהים אני. וכי אני אלהים להיות בידי להמית ולהחיות כי זה וכו' כי אין מי יוכל לרפאות המצורע אלא מי שבידו להמית ולהחיות ומגודל רשעו לא האמין בנביאים וחשב אשר שלא שהוא בעצמו ירפאו

רשי

מתאנה. מבקש תואנה להתגרות בי. מתאנה לשון עלילות (דברים כב יד) : (יא) הנה אמרתי. סבור הייתי אלי יצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי : יהניף ידו אל המקום. הנרעת : (יג) אבי. כמו אדוני : הלא תעשה. וכי לא תעשהו אפילו אמר לך דבר טורח : ואף כי. קל וחומר שאמר לך דבר קל רחץ וטהר : (טו) ברכה. מנחת שלום של קבלת פנים ששואל תלמיד או עבד בשלום הרב שולד"ו בלע"ז : (טז) אם אקח. שדמי עבודת גלולים מעורבין בו : (יז) ולא. לשון בקשה לשון הלואי : יותן נא. אדמה זו מארץ ישראל שהיא קדושה משא שני

רדק

שומע אליו להניח עבודת העגלים : מתאנה הוא לי. מתעולל עלי עלילות ומבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו כדי שילחם עמי כי בשלום היה אז עמו : (ט) בסוסו. כן כתיב וקרי בסוסיו לשון רבים הכתוב אומר על עצמו שהיה הוא רוכב בסוסו והקרי הוא על הבאים עמו : (יא) והניף ידו אל המקום. ת"י וירים ידיה על אתר בית מחתא ותיתסי סגירותיה ופי' ואסף המצורע בשר המצורע כלומר מקום הנרעת : (יב) אבנה ופרפר. כתוב בבי"ת וקרי במ"ם והוא הנהר נקרא אבנה ואמנה עם בי"ת ועם מ"ם : הלא ארחץ בהם וטהרתי. אם בטבילה אטהר ארחץ בהם ואטהר ואדוני אבי ז"ל פירש הלא בכל יום אני רוחץ : וטהרתי. בתמיה וכי אני טהור בעבור זה וכן פי' ר' יונה המדקדק : (יג) אבי. כמו אדוני וכת"י מרי וכן אבי ראה גם ראה : דבר גדול אליך. אם דבר גדול דבר אליך הנביא לעשות כדי שתרפא הלא תעשה כל שכן שדבר קטן דבר אליך שיש לך לעשותו שאמר אליך רחץ וטהר וכת"י אילו פתגמא רבא נביא מליל עמך : וטהרתי. ת"י ואתסי ר"ל כי רפואתו היא טהרתו : (טו) ברכה. מנחה וכן קח נא את ברכתי : (טז) אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ושבועה זו למד מרבו אליהו ויש מפרשים אשר עמדתי לפניו על אליהו חי ה' וחי אליהו אשר עמדתי לפניו : (יז) ולא יתן נא לעבדך. שאלה

וכן

תולדות. אוהרן כי און אלהים. מקדם שער ט :

מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃

ח וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ ׀ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃

ט וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע׃

י וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר׃

יא וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי ׀ יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצֹרָע׃

יב הֲלֹא טוֹב אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃

יג וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃

יד וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃

טו וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃

טז וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃

יז וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וָלֹא יֻתַּן־

תרגום

לְאִתְגָרָאָה בִי : ח וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֱלִישָׁע נְבִיָא דַיְיָ אֲרֵי בְזַע מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יָת לְבוּשׁוֹהִי וּשְׁלַח לְוָת מַלְכָּא לְמֵימַר לְמָא בְזַעְתָּא לְבוּשָׁךְ יֵיתֵי כְעַן לְוָתִי וְיִדַע דְאִית נְבִיָא בְיִשְׂרָאֵל : ט וַאֲתָא נַעֲמָן בְּסוּסוֹהִי וּבִרְתִיכוֹהִי וְקָם בִּתְרַע בֵּיתָא דֶאֱלִישָׁע : י וּשְׁלַח לְוָתֵיהּ אֱלִישָׁע אִזְגַדָא לְמֵימַר אֱזֵיל וְתִטְבּוֹל שְׁבַע זִמְנִין בְּיַרְדְנָא וִיתוּב בִּסְרָךְ לָךְ וְאִתַּסֵי : יא וּרְגִיז נַעֲמָן וַאֲזַל וַאֲמַר הָא הֲוֵיתִי אֲמַר דִלְוָתִי יִפּוֹק מִפַּק וִיקוּם וִיצַלֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהֵיהּ וִירִים יְדֵיהּ עַל אֲתַר בֵּית מַחֲתָא וְתִתַּסֵי סְגִירוּתָא : יב הֲלָא טָבִין אֲמָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרֵי דַמֶשֶׂק מִכֹּל מֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל הֲלָא אֶטְבּוֹל בְּהוֹן וְאִתַּסֵי וְאִתְפְּנֵי וַאֲזַל בִּרְגַז : יג וּקְרִיבוּ עַבְדוֹהִי וּמַלִילוּ עִמֵיהּ וַאֲמַרוּ מָרִי אִלוּ פִתְגָמָא רַבָּא נְבִיָא מַלֵיל עִמָךְ הֲלָא תַעְבֵּיד וְאַף אֱלָהֵין דַאֲמַר לָךְ טְבוֹל וְאִתַּסֵי : יד וּנְחַת וּטְבַל בְּיַרְדְנָא שְׁבַע זִמְנִין כְּפִתְגָמָא נְבִיָא דַיְיָ וְתָב בִּסְרֵיהּ כִּבְסַר יְנִיק זְעֵיר וְאִתַּסֵי : טו וְתָב לְוָת נְבִיָא דַיְיָ הוּא וְכָל מַשְׁרִיתֵיהּ וַאֲתָא וְקָם קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר הָא כְעַן יְדַעִית אֲרֵי לֵית אֱלָהָא קַיָם בְּכָל אַרְעָא אֱלָהֵין בְּיִשְׂרָאֵל וּכְעַן קַבֵּיל כְּעַן תִּקְרוּבְתָּא מִן עַבְדָךְ : טז וַאֲמַר קַיָם הוּא יְיָ דִי מְשַׁמֵשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אִם אֲקַבֵּל וְאַתְקֵיף בֵּיהּ לְקַבָּלָא וְלָא אֲבָא : יז וַאֲמַר נַעֲמָן

רלבג

ולזה תמלא במצורע שכבר יפלו אבריו. ולזה אמר בזה המקום ברפואת המצורע וישוב בשרך לך וטהר כי המצורע אין בשרו לו כמו שנודע כי אין בו הדבר שקושר בשרו בו : (ז) כי מתאנה הוא לי. ר"ל מבקש תואנה כדי שילחם עמי : (יא) והניף ידו אל המקום. ר"ל אל המקום אשר הוא עובד הש"י : (יב) הלא ארחץ בהם וטהרתי. ר"ל הלא אני רוחץ בהם תמיד האם טהרתי מצרעתי מפני רחיצתי בהם : (יג) אבי דבר גדול הנביא דבר אליך. ר"ל אילו דבר אליך הנביא לעשות דבר גדול הלא תעשה כדי שתרפא אף כי אמר אליך שתרפא בדבר קל כזה והיא הרחיצה בירדן שבע פעמים שיש לך לעשות דבריו : (טו) קח נא ברכה מאת עבדך. ר"ל מנחה : (יז) ולא יתן נא לעבדך משא פרדים אדמה. רוצה לומר הניח זה אחר שאין רצונך לקחת גמול על

וידע ג' וסי' כי יש נביא בישראל. ישלם אליו וידע. ישקלני במאזני צדק. וסי' בלשון ארמי מתקלא דנביאה שלים : אמנה ג' וסי' הלא טוב אמנה ופרפר. תשורי מראש אמנה. ובכל זאת אנחנו כרתים. וחד ואמנה על המשררים : נהרות ג' בקריאה וסי' הלא טוב אמנה ופרפר. הובשת נהרות איתן. על נהרות בבל שם ישבנו : וטהר ג' וקמצין וסי' וישלח אליו אלישע מלאך. ויגשו עבדיו וידברו. ויאחז צדיק דרכו. וא' טהר לב חן שפתיו : ועתה וזותה י"ת בטעם תברין וסי' נמסר בסדר בהעלותך : ויפצר ד' וסי' ויפצר בו ויקח. ויפצר בם מאד. ויפצר בו לקחת. ויפצר בו חתנו. וכל ויפצרו דכוות' במ"א ויפרצו בו עבדיו :

מצודת ציון

(ז) מתאנה. מבקש עלילה כמו תואנה הוא מבקש (שופטים יד) : (י) מלאך. שליח : (יא) והניף. ענין הנפה והרמה : (יג) אבי. ר"ל שר וקצין כהלכה : אף כי. הוא כענין כל שכן : (טו) ברכה. מנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג) : (טז) ויפצר. ענין רבוי הדברים ופתוי : וימאן. לא רצה : (יז) ולא יתן. הוא מל' שאלה וכן ולא ילך אתנו

אמנון

מצודת דוד

ירפאו : כי אך דעו נא. כלומר הלא לא נעלם ממנו שלא אוכל לו אבל הכוונה למצוא עלילה להלחם בי : (ח) וידע. לא למען ארפאו כ"א למען קדושת השם : (י) וישוב בשרך לך. כי ע"י הצרעת רזה ממון הבשר ומעתה ישוב לך הבשר ואף תהיה טהור מן הצרעת : (יא) אלי יצא וכו'. חשבתי כי לכבודי יצא אלי ויעמוד לפני על רגליו כדרך הכבוד שעושים בני אדם לשרים הגדולים ובדבר הרפואה חשבתי שיקרא בשם ה' ויניף ידו אל מקום הצרעת להשפיע שם הרפואה ע"פ נס ובאופן זה יאסף המצורע : (יב) הלא טוב. ר"ל אבל באמרו רחץ וטהר נראה א"כ שאמר מדרך רפואה טבעית והלא בוודאי אין ממש בדבריו כי נהרות דמשק טובים המה מכל מימי ישראל והלא בתמידות אני רוחץ עצמי בהם וכי טהור אני בתמיה א"כ כמו שלא הועילו לי נהרות דמשק כן לא יועיל מי הירדן : (יג) דבר גדול.

אם

רדק

וכן ולא ילך אתנו אתכון אחי : אדמה. לעשות מזבח בארצו וכי לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות אלא אמר שלא יעשה המזבח לה' בגולה אם לא מרצון הנביא והמלך : (יח) בהשתחויתי. מלעיל בשני פשטין והוא שם יאמר מטע השתחויה ובמשנה שלש עשרה השתחויות היו במקדש : יסלח ה' לעבדך. נא כתיב ולא קרי כמו כן יסלח ה' לעבדך והכתוב רוצה לומר עתה יסלח ה' לעבדך כלומר שאל מאל שיסלח לו : (יט) כברת ארץ. הוא שיעור מיל : (כ) ויאמר גיחזי. ויאמר בלבו. ככרים כסף השוא אשר בכ"ף הוא סי' הסמיכות : בשני חריטים. קשר בשני כיסים ויונתן תרגם פלדסין וכן תרגם סדינים פלדסין : (כד) אל העופל. מקום גבוה שבו היה בית כמו עופל וכחן שאת מקום גבוה וי"ת לאתר כסי תרגם אותו מן עפולים שפירשו תחתוניות שהוא מקום נסתר : ויפקד בבית. הפקיד הכסף והבגדים שם שרצה להעלים מאלישע וזה לבדו כענין פקדון מן הקל : אמן

רמן פ' חס' בלישנא וסי' נמסר בסדר תצוה : כברת ג' וסי' נמסר בסדר ויחי : חשך ז' וסי' נמסר בס' שמואל ח"א סוף סימן כ"ה : ויראה ח' בקריאה וסי' וירא הפלשתי ויראה את דוד. וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראה ולא יעשה כהן. ויראה וישב מכל פשעיו. ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב וירא כתיב חסר ה' : הואל ד' בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סימן י"ט : ויצר ג' בקריאה וסי' ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה. ויצר את שני העמודים. כ כרים כסף. וכל ויצר עלית דכוו' :

תולדות אהרן בית רמון. מרים לז כנכד' עד : לדבר הזה. (כביעים לס) : כי אם רצתי. (סנכד' כט) : הואל קח ככרים. סוטה מז כנכר' קז ערכין ט :

תרגום

ולא יתיהיב כען לעבדך
טעון זוג כודנון מעפר
אדמתא ארי לא יעבד עוד
עבדך עלתא ודבח לטעות
עממיא אלהין לשמא דיי :
יח לפתגמא הדין ישבוק
יי לעבדך במיעל רבוני
לבית רמון למסגד תמן
והוא סמיך על ידי ואסגוד
בית רמון במסגדי בית רמון
ישבוק יי לעבדך בפתגמא
הדין : יט ואמר ליה איזיל
לשלם ואזל מלותיה כרוב
ארעא : כ ואמר גיחזי
תלמידא דאלישע נביא
דיי הא מנע רבוני ית
נעמן ארמאה הדין
מלקבלא מניה ית דאיתי
קים הוא יי אלהין ארהוט
בתרוהי ואסב מניה
מדעם : כא ורדף גיחזי
בתר נעמן וחזא נעמן
גברא רהיט בתרוהי
ואתרכין מן רתיכא
לקדמותיה ואמר השלם :
כב ואמר שלם רבוני
שלחני למימר הא כען
דין אתו לותי תרין עולימין
מטורא דבית אפרים
מתלמידי נביא הב כען
להון ככרא דכספא ותרין
אצטלן דלבושא : כג ואמר נעמן שרי סב תרתין
ככרין ואתקיף ביה וצר תרתין ככרין דכסף בתרין
פקדין ותרין אצטלן דלבושין ויהב לתרין
עולימוהי ונסיבו קדמוהי : כד ועל לאתר כסי ונסיב
מידהון ופקיד בביתא ושלח ית גבריא ואזלו :

מקרא

נא לעבדך משא צמד־פרדים
אדמה כי לוא־יעשה עוד עבדך עלה (י"ח. ה' מ"נ בסיפרא)
וזבח לאלהים אחרים כי אם־ליהוה: (ל')
יח לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא (ט' מ"ע)
אדני בית־רמון להשתחות שמה
והוא ׀ נשען על־ידי והשתחויתי בית
רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח־ (ט' חס' בליש')
נא יהוה לעבדך בדבר הזה: יט ויאמר (נא כתי' ולא קרי ואינון ח')
לו לך לשלום וילך מאתו כברת (ג')
ארץ: כ ויאמר גיחזי
נער אלישע איש־האלהים הנה ׀
חשך אדני את נעמן הארמי הזה (ז')
מקחת מידו את אשר־הביא חי־יהוה (ג')
כי־אם־רצתי אחריו ולקחתי מאתו
מאומה: כא וירדף גיחזי אחרי נעמן (חסר אל"ף כפירש"י)
ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל (ח')
המרכבה לקראתו ויאמר השלום:
כב ויאמר ׀ שלום אדני שלחני לאמר
הנה עתה זה באו אלי שני־נערים
מהר אפרים מבני הנביאים תנה־
נא להם ככר־כסף ושתי חלפות (ג' חסר יו"ד)
בגדים: כג ויאמר נעמן הואל קח (ד')
ככרים ויפרץ־בו ויצר ככרים (ג')
כסף בשני חרטים ושתי חלפות (ל' / ג' חסר יו"ד)
בגדים ויתן אל־שני נעריו וישאו (ג')
לפניו: כד ויבא אל־העפל ויקח מידם (ל')
ויפקד בבית וישלח את־האנשים (כ"כ)
וילכו:

רשי

שני פרדים ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח : (יח) בית רמון. שם עבודת גלולים : והשתחויתי. על ברכי כששוחה אדוני והוא נשען על ידי : (יט) כברת ארץ. שם מדה של קרקע כמו למדי כרם ארפינ"ט בלעז : (כ) מאותה. חסר אל"ף לפי שהיתה לקיחה זו לאנס : (כא) ויפול. ואתרכין : (כב) הואל. השבע שאלך : בשני חרטים. מיני בגדים וסודרין כמו המטפחות והחריטים (ישעיה ג כב) כך חברו מנחם אבל יונתן תרגם זה פלדסין ואת שבספר ישעי' תרגם מחכיא. והפותרין אומרין בשני חריטי' בשני כיסין ארוכי' פירדויי"ש בלעז : אל שני נערים. של נעמן : וישאו לפניו. לפני גחזי : (כד) ויבא אל העופל. תרגם יונתן לאתר כסי : ויקח מידם. מיד שני נערי נעמן : וישלח את האנשי'. שלא יראה אותם

רלבג

על זה שעשית לי מן הטוב אך אשאל ממך שתתן לי דרך אוכל לעבוד בו השם יתברך שעשה לי זאת הטובה ולזה שאל מאלישע שיותן לו תכיתו מה שיוכל לשאת שני פרדים מאדמ' לבנות בה מזבח לה' כי לא יעבוד עוד אלהים אחרים כי אם הש"י לבדו ובקש לאלישע שיתפלל לש"י שיסלח לו לדבר הזה והוא השתחויתו בית רמון אשר הוא מוכרח בה מפני היות אדוניו נשען עליו בבואו בית רמון להשתחוות : (יט) ויאמר לו לך לשלום. קצר הכתוב אך המובן מזה שנתן לו בקשתו במה שבקש לו לעבוד את השם יתברך : וילך מאתו כברת ארץ. היא הארץ הנעבדת אשר סביב העיר והרצון בו שלא הרחיק מן העיר כי לא היה בינו ובין העיר כי אם שדות העיר וכרמיה וגניה: (כג) ויצר ככרים כסף בשני חריטים. רוצה לומר שצרר שני ככרים של כסף בשני חריטים או בשתי אמתחות : (כד) ויבא אל העופל ויקח מידם. הנה העופל הוא מקום גבוה והיה שם בית חזק ולזה שם כספו שם כדי שיהיה יותר נשמר : (כד) ויפקד בבית. אחשוב שהרצון בזה שהכר אנה בסותו בבית כך המטבע שיש באלו

מצודת ציון

אמגן (שמואל ב יג) : צמד. זוג : פרדים. הם הנולדים מן הסוס והחמור : (יח) בית רמון. בית עבודת גלולים שנקרא רמון : (יט) כברת. הוא מיל וכן כברת ארץ (בראשית מח) : (כ) חשך. מנע כמו ולא חשכת (שם כב) : (כא) ויפול. ענין הטיה כמו והפול מעל הגמל (שם כד) : השלום. הה"א השאלה : (כג) הואל. רצה כמו הואל נא ולך (לקמן ו) : ויפרץ. הוא הפוך מן ויפצר ושניהם שוים : ויצר. וקשר כמו צור תעודה (ישעיה ח) : חריטים. מין כיסים וכן

מצודת דוד

לתת לו אדמה מעפר א"י בשיעור משא שני פרדים לשאתם לארצו למלאות מהם מזבח לזבוח עליו לה' ולא רצה לקחת מבלי רשות הנביא : כי לא וגו'. כי מעתה לא תעשה עוד עולה וגו' : (יח) לדבר הזה. שאל מהנביא שיעתיר בעבורו לה' לסלוח לו על הדבר האמור בענין : והוא נשען על ידי. בעת בואו להשתחות וכפ"כ אשתחוה גם אני עמו : בהשתחויתי. ובדבר ההשתחואה ההיא יסלח לי ה' : (כ) ויאמר. אמר בלבו : הנה חשך. ר"ל מנע את נעמן מליתן הואיל ומנע עצמו מקחת מידו : חי ה'. כלומר הריני נשבע שלא יהיה כן כ"א ארוץ אחריו ואקח ממנו דבר מה : (כג) הואל. כי חפץ היה להרבות במנחה להנביא : ויפרץ בו. נעמן הפציר בגחזי לקחת ככרים ובתחילה מיאן גחזי לבל יתגלה הנפון שהוא מדעת עצמו : ויצר. נעמן קשר ככרים וגו' ונתנם לעבדיו לנשאם ימצא אותם : (כד) אל אם הנביא היה אומר לך דבר מורח גדול בכדי שתטהר הלא תשמע לו ומכ"ש שאמר לך דבר קל רחץ ובזה תטהר ומדוע א"כ תמאן לעשות : (יד) כבשר נער קטן. ר"ל נאה ומזהירה : ויטהר. נטהר מהרה מן הצרעת : (טו) ויעמד לפניו. כעבד לפני האדון : ועתה. בעבור הרפואה והטובה הזאת קח ממני מנחה : (טז) עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה : אם אקח. ר"ל עונש בטעם יהיה עלי אם אקח : (יז) ולא. יותן. בשאלה אמר

כה וְהוּא־בָא וַיַּעֲמֹד אֶל־אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אֱלִישָׁע מֵאַן גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא־
הָלַךְ עַבְדְּךָ אָנֶה וָאָנָה׃ כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לֹא־לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ־אִישׁ מֵעַל
מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הַעֵת לָקַחַת אֶת־
הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים
וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת׃
כז וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק־בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ
לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג׃
ו א וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־
הַנְּבִיאִים אֶל־אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם
לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ׃ ב נֵלְכָה־נָּא עַד־
הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ קוֹרָה אֶחָת
וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שָׁם מָקוֹם לָשֶׁבֶת שָׁם
וַיֹּאמֶר לֵכוּ׃ ג וַיֹּאמֶר הָאֶחָד הוֹאֶל נָא
וְלֵךְ אֶת־עֲבָדֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵלֵךְ׃
ד וַיֵּלֶךְ אִתָּם וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדֵּנָה וַיִּגְזְרוּ
הָעֵצִים׃ ה וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה
וְאֶת־הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל־הַמָּיִם וַיִּצְעַק
וַיֹּאמֶר אֲהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל׃
ו וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל
וַיַּרְאֵהוּ אֶת־הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב־עֵץ

כה וְהוּא אֲתָא וְקָם קֳדָם
רִבּוֹנֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ אֱלִישָׁע
מְנָן אַתְּ אָתֵי גֵיחֲזִי וַאֲמַר
לָא אֲזַל עַבְדָּךְ לְכָא וּלְכָא׃
כו וַאֲמַר לֵיהּ בְּרוּחַ נְבוּאָה
אִתְחֲוָא לִי כַּד אִתְהֲפֵיךְ
גַּבְרָא מֵעַל רְתִיכֵיהּ
לְקַדָּמוּתָךְ הֲשַׁעְתָּא הִיא לָךְ
דִּנְסֵיבְתָּא כַסְפָּא וּנְסֵיבְתָּא
לְבוּשַׁיָּא וְחָשַׁבְתָּא בְּלִבָּךְ
לְמִקְנֵי זֵיתִין וּכְרָמִין וְעָאן
וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן׃
כז וּסְגִירוּת נַעֲמָן תִּדְבַּק בָּךְ
וּבִבְנָךְ לְעָלַם וּנְפַק מִן
קֳדָמוֹהִי חִוָּר כְּתַלְגָּא׃
א וַאֲמַרוּ תַלְמִידֵי נְבִיַּיָא
לֶאֱלִישָׁע הָא כְעַן אַתְרָא דִי
אֲנַחְנָא יָתְבִין תַּמָּן קֳדָמָךְ
עַק לָנָא׃ ב נֵיזֵיל כְּעַן עַד
יַרְדְּנָא וְנִסַּב מִתַּמָּן גְּבַר
כְּשׁוּרָא חֲדָא וְנַעְבֵּיד לָנָא
תַּמָּן אַתְרָא לְמֵיתַב תַּמָּן
וַאֲמַר אֱזִילוּ׃ ג וַאֲמַר
חַד שְׁרֵי כְעַן וַאֲזֵיל עִם
עַבְדָּךְ וַאֲמַר אֲנָא אֵיזֵיל׃
ד וַאֲזַל עִמְּהוֹן וַאֲתוֹ לְיַרְדְּנָא
וְקַצּוּ אָעַיָּא׃ ה וַהֲוָה חַד
מְחֵי בְּשָׁרִיתָא וְאִשְׁתְּלֵיף
בַּרְזְלָא וּנְפַל לְמַיָּא וּצְוַח
וַאֲמַר בְּבָעוּ רִבּוֹנִי וְהוּא
מִשְׁאַל שְׁאֵילְתֵּיהּ׃ ו וַאֲמַר נְבִיָּא דַיְיָ אָן נְפַל וְאַחֲזְיֵהּ יַת אַתְרָא וְקַץ אָעָא וּרְמָא

מאין ק׳ · כ״ לפי המתני · ד׳ כל סימים קשר הוא וכל חוכגבר דכו׳

לקראתך ד׳ בקריאה וסי׳ וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך. פן בחרב אצא לקראתך. כאשר הפך איש מעל. ע״ב יצאתי לקראתך לשחר: ולקחת ד׳ בקריאה וסי׳ בלשון ארמי יברוחי דיוסף לבושין דרעוא. ופי׳ בסדרו צא:

תולדות אהרן לא לבי הלך. שם סוטה מז: וצרעת נעמן. שם שם ערכין טז זוהר תזריע (סנהד׳ כט): ויאמרו בני הנביאים. סוטה שם (סנהד׳ שם): מפיל הקורה. סוטה יג:

רשי

אותם אלישע: (כו) העת לקחת את הכסף. להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזיתים וגו׳: (א) ויאמרו בני הנביאים. נסים שנעשו לו מסדר והולך. רבותינו אמרו מכאן שהיה גיחזי דוחה התלמידים מלפניו כשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם: (ג) הואל. התרצה: (ה) ואת הברזל. הכשורת: והוא שאול. שאלתיו ואין לי ממה לשלם: (ו) ויצף. צף

רלבג

באלו החריטי׳ כאלו תאמר סך הדינרין או הסלעים או המעות או יהי׳ מענין פקדון ואם הוא מהקל והרצון בו שהפקידו בביתו או יהיה מענין פקידות והרצון בו שמנה שם איש או אנשי׳ יקנו לו בכסף ההוא בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ולזה אמר לו אלישע העת לקחת את הכסף ולקחת הבגדים וזיתי׳ וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות: (כה) מאן גחזי. כתוב וקרי מאין והרצון בו מאין בא ואפשר כי אם לא היה משקר לו היה לוקח בחטא שחטא דרך אחרת כאלו תאמר שישיב לו מה שלקח באופן שהתבאר לנעמן שלא היה מאלישע הדבר הזה אך גחזי עשאו מעצמו אך מפני שכחש לו יהוסיף בעונו לקח ממנו זאת הנקמה: (כו) לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו וגו׳. ר״ל לא הלך ממני לבי שיעל׳ ממני מה שעשי׳ כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך והוא נעמן כי בואי אני יודע כל זה ולזה נתן ענשו ע״ז שתדבק בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ר״ל כל ימיהם או עד היובל על דרך ועבדו לעולם: (א) צר ממנו. ר״ל דחוק ממנו וידמה כי מפני זה סמך זה לדבר גחזי להעי׳ כי לרוע תכונ׳ גחזי לא היו התלמידים רבים מאד אך כאשר נפרד גחזי מאלישע אז רבו התלמידים: (ב) ונעשה לנו שם מקום לשבת שם. ר״ל שיבנו מהקורו׳ האלו בית או אהל כשיעשו מקלתם עמודי׳ או יבנו הכותלים מאבן ויקרו הבית באלו הקורות: (ג) הואל נא ולך את עבדיך. אמר זה כדי שיהיה להם לעזר במתחדש להם שם: (ה) ויהי האחד מפיל את הקורה והברזל נפל אל המי׳. ר״ל שבעת הכותו בגרזן להפיל הקורה נשל הברזל מיד הגרזן ונפל במי הירדן וצעק ואמר אהה אדני זה הגרזן לא היה שלי אך שאלתיהו מאח׳: (ו) ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל. ר״ל שכבר חתך ותקנו במדה שיוכל להכנס בנקב הברזל ויהיה לו כמו יד והנה היה המופת הזה שכאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל ולפי שכבר הושרש בדבר המופתים מצד העיון ומצד דברי רז״ל כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה׳ שלא יתחדש בהם דבר חדש כאילו תאמר עליית הברזל למעלה במים והוא ברזל או רדת העץ למטה במים והוא עץ בלתי ראוי שיצלול במים והנה הרצון באמרו וישלך שמה שכבר השליך

רדק

(כה) מאן גחזי. מאן כתיב בלא יו״ד וקרי מאין ושניהם ענין אחד כי מאן כמו מן הלכתם אנה ואנה אילך ואילך: (כו) לא לבי הלך. בתמיה כלומר כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית: העת. פתח הה״א והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכת לקחת לא ידעתי: וזיתים וכרמים. כתרגומו וחשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין וגו׳ כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה: (כז) וצרעת נעמן. הי״ו כמו הוי״ן הנוספים שפירשנו או יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף נתון לך והצרעת: וזרעך לעולם. לא אמר בכל הבנים שיצאו ממנו עד עולם אלא באותן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובהם לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו מה חטאו אלא מלמד שבניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמואל בקללה שקלל דוד ליואב: (א) צר ממנו. שהיו יושבים שם בדוחק כ״כ היו רבים התלמידים ואמרו רז״ל כי כאשר גורש גחזי מלפני אלישע אז רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבי׳ יראוי׳ לבא לפני אלישע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו יושבין בו מתחלה: (ה) ואת הברזל נפל אל המים. אין מלת את טפלת על הפועל כאשר חשבו רבי׳ ופירושו ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים: והוא שאול. אם היה שלי לא הייתי חושש כ״כ אלא שאלתיו ועלי לשלמו: (ו) ויקצב עץ. למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל מתחלה למה הוצרך לקצוב עץ ונראה כי הנסים בדבר חדש יעשו וכן לצלוחית חדשה. ויקצב עץ להיותו יד הברזל שנפל ונכנס העץ בנקב הברזל שנכנס בו היד וצף הברזל עם ידו לפיכך אמר ויקצב שפירושו כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחת: ויצף. פועל עומד אשר הציף את מי ים

מצודת דוד

העפל. אל המגדל וכן עופל ובחן (ישעיה ל״ב). או כמו האופל באל״ף ור״ל למקום חוסן לבל יראה מי: ויפקד. הניחם בבית שמור: את האנשים. נערי נעמן: (כה) מאין. מהיכן תבוא: (כו) לא לבי הלך. ר״ל עם שאני ישבתי פה וכי לא הלך לבי עמך כאשר הפך איש וכו׳: העת. וכי בעת ההיא ראוי לקבל ממנו את הכסף הלא בזה היא בדבר הגם וכי ראוי להנות מן הנס במקום שאין דחק: ולקחת בגדים. ולפי׳ אם היה נותן לך בגדים וזיתים וכו׳ לא היה לך לקחת עם שהוא עושר רב: (כז) וצרעת. יחסר ראשית הדברים וכאומר הכסף נתון לך וגם הצרעת: כשלג. כי הצרעת לבנה היא וכמ״ש ואם בהרת לבנה (ויקרא י״ג): ו (א) המקום. ביה מדרשם: צר ממנו. דחוק הוא להחזיק את כולנו: (ב) משם. מן היער הסמוך אל הירדן: (ה) מפיל הקורה. אל הירדן להשימה אל מקום הגרזן: ואת הברזל. הקורה נפל אל המים ועם הברזל הוא הגרזן: אהה. הוא ענין ל׳ צעקת יללה: והוא שאול. הגרזן שאולה בידי ואין לי לשלם מחירו: (ו) אנה נפל. איה המקום שנפל

מצודת ציון

וכן והמטפחות והחריטים (שם ג): (כה) אנה ואנה. לפה ולפה: ו (ב) קורה. עץ עב כמו קורות בתינו ארזים (שה״ש א): (ג) הואל. רצה: (ד) ויגזרו. ענין החתוך כמו גזרו את הילד (מלכים א ג): (ו) ויקצב. ענין כריתה והחתוך וכן כמדה הקצובות (שה״ש ד): ויצף. שם למעלה

רדק

יש סוף פועל יוצא ויש לפרש ויצף פועל יוצא כלומר הנביא הציפו: (ח) אל מקום פלני אלמני תחנותי. כתרגומו לאתר כסי וטמיר יהי בית מישרי: (ט) נחתים. מן הנחת ה' גבוריך ותרגום. וירד ונחת. ופירוש יורדים וחונים שם ואמר נחתים כי במקום מורד חנו להסתר שם ודגש תי"ו נחתים מקום הנח בשרידים. ויו"ת נחתים כמן: (י) והזהירה. בה"א כמו אכלה: ונשמר שם. ונשמר משם כמו שהיה מזהירו הנביא: לא אחת ולא שתים. לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדו אלא פעמי' רבות וכמוהו והוא איש אחד לא גוע בעונו שפירושו לא גוע לבדו: (יא) ויסער. היה מסתער על זה הדבר מי היה מגלה מסתריו: איכה הוא. כמו אנה הוא. וכן ענין אנה איכה תרעה אלא שהוא קמוץ וזה בחולם

תרגום

תמן וקפא ברזלא: ז ואמר טול לך ואושיט ידיה ונסביה: ח ומלכא דארם הוה מגיח קרבא בישראל ואתמלך בעבדוהי למימר לאתר כסי וטמיר יהי בית משרי: ט ושלח נביא דיי לות מלכא דישראל למימר אסתמר מלמעבר אתרא הדין ארי תמן אנש ארם כמן: י ושלח מלכא דישראל לאתרא די אמר ליה נביא דיי ואזהריה ואסתמר תמן לא חדא זימנא ולא תרתין זמנין: יא ואסתער לבא דמלכא דארם על פתגמא הדין וקרא לעבדוהי ואמר להון הלא תחוון די מן מדיננא גלי חזי למלכא דישראל: יב ואמר חד מעבדוהי לא רבוני מלכא ארי אלישע נביא די בישראל יחוי למלכא דישראל ית פתגמיא די תמליל באדרון בית משכבך: יג ואמר אזילו וחזו היכא הוא ואשלח ואדבריניה ואתחוא ליה למימר הא ברותן: יד ושדר תמן סוסון ורתיכין ומשרין סגיאין ואתו בליליא ואקיפו על קרתא: טו ואקדים משומשניה דנביא דיי למיקם ונפק והא משרין אקיפא ית קרתא סוסון ורתיכין ואמר עולימיה ליה בבעו רבוני איכדין נעבד: טז ואמר לא תדחל ארי סגיאין דעמנא מדעמהון: יז וצלי אלישע ואמר יי גלי כען ית

מקרא

וישלך שמה ויצף הברזל: ז ויאמר הרם לך וישלח ידו ויקחהו: ח ומלך ארם היה נלחם בישראל ויועץ אל עבדיו לאמר אל מקום פלני אלמני תחנתי: ט וישלח איש האלהים אל מלך ישראל לאמר השמר מעבר המקום הזה כי שם ארם נחתים: י וישלח מלך ישראל אל המקום אשר אמר לו איש האלהים והזהירה [והזהירו ק'] ונשמר שם לא אחת ולא שתים: יא ויסער לב מלך ארם על הדבר הזה ויקרא אל עבדיו ויאמר אליהם הלוא תגידו לי מי משלנו אל מלך ישראל: יב ויאמר אחד מעבדיו לוא אדני המלך כי אלישע הנביא אשר בישראל יגיד למלך ישראל את הדברים אשר תדבר בחדר משכבך: יג ויאמר לכו וראו איכה [איפה ק'] הוא ואשלח ואקחהו ויגד לו לאמר הנה בדתן: יד וישלח שמה סוסים ורכב וחיל כבד ויבאו לילה ויקפו על העיר: טו וישכם משרת איש האלהים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדני איכה נעשה: טז ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אותם: יז ויתפלל אלישע ויאמר יהוה פקח נא את

מסורה

פלני אלמני ג' בקריאה ואת הנערים ידעתי. אל מקום פלוני אלמוני תחנתי. ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני: הלוא י"ו מלאים בסי' וסי' נמסר לעיל בסיפרא ח"א סי' כ"ב: אחד כ"ה פתחין וסי' ויבלו המים. ותעלהו שם. כמעט שכב. ואחד עשר כוכבים. ואת אחד עשר ילדיו. שכם אחד. אל אחד מבניו. את אחד מהם. אחד עשר יום. ומת אחד מהם. והא'ש מוכה. ותאבדנה האתונות. ויאמר דוד אל אבנר. אחד הרקים. עד אחד לא נעדר. בכל אשר התהלכתי. וחברו שפטי דד"ה. בנפש אחד. יהי נא דבריך. ויאמר אחד מעבדיו. ואיך תשיב את פני. וחברו הנדברים בך. ולנשיא מזה. ושר תולדות אהרן מי משלנו. מקודש סער נו:

רש"י

(ח) פלוני אלמוני. כסוי וטמיר. פלוני לשון כי יפלא (דברים יז) אלמוני. מכלי שם שלא היה רוצה להתגלות: תחנותי. שם אחנה ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברים לשלול באורחי דרך אותו המקום: (ט) מעבור המקום הזה. מלכת שם: נחתים. חונים: (י) וישלח מלך ישראל: היה שולח ורואה אם אמת הוא: והזהירו. שהזהיר איש האלהים מעבור שם: לא אחת ולא שתים, עשה לו כך כ"א פעמים רבות: (יא) על הדבר הזה. מי הוא מגלה סודי: (יג) איכה. היכן הוא: (טז) אשר אתנו

רלבג

השליך שם העץ בכח כדי שירד מפני זאת התנועה הכרחית והנה היה העץ בשיעור שהיה יכול לנגוח קלותו כבדו' הברזל ויציפהו עמו על המים ולזה הוצרך שיהיה העץ גדול ולא הספי' לו גודל יד הברזל להשליכו שם ותחך מפני זה עץ גדול אך המופת היה כמו שזכרנו שהוא נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו במים: (ח) אל מקום פלני אלמני תחנתי. ר"ל שהנה היה חונה במקום נעלם כדי שלא ישמר מלך ישראל מעבר שם ויקחהו והנה פלוני מענין פלוני שהוא דבר מכוסה ונעלם ואלמוני הוא ג"כ מענין ההסתר וההעלם והוא נגזר מהאלמות כאלו יאמר שלא ידובר בזה כלל כדי שלא יודע לאיש או אפשר פ"ז הענין בעצמו כי אל"ף אלמוני בזה המקו' ישמש במקום עי"ן כמו עלמוני והוא ענין נעלם ובזה תאמנו שראוי שמוש האותיות מזה כלל על זה הדרך: (ט) השמר מעבור המקו' הזה כי שם ארם נחתים. ר"ל שתשמור מעבור במקום ההוא כי שם ארם נחתים שהיה בו מלך ארם ועבדיו כי שם ארם יורדים במורד אשר שם להחבא שלא תשמר מהם והנה באומ' נחתי' יורדים וחונים תרגום וירד ונחת או יהיה מענין נחת ונשארה התי"ו בקמץ כמו שנשארה התי"ו במלת נהפך והרצון בו שהם שומדים שם בנחת בדרך שיעלם היותם שם ובן היה שולח לו אלישע בכל

מקום שהיו נסתרים שם מלך ארם ועבדיו לתפשו ולבחון אם היה דבר הנביא אמת שלח שם מלך ישראל אל המקום ההוא אשר הזהירו מעבור שם ומצא אמתות דברי הנביא תמיד לא פעם א' לבד ולא ב' פעמים לבד אך באו זה פעמים רבות בדרך שנודע למלך ארם כי מלך ישראל היה יודע המקומות אשר יתחבא שם: (יא) ויסער לב מלך ארם. ר"ל אחזהו סער ומבוכה על זה הענין לחשבו כי במשרתיו איש יגלה סתריו למלך ישראל: (יג) איכה הוא. איך הוא והרצון בו אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו או איך הוא ענינו כי לפי שהוא בו אתחכם להביא עליו חיל לתפשו: (יד) והנה החיל שם בלילה כדי שלא ישמע דבר זה אלישע ויקבוץ אנשים יותר עמו: (יז) סוסים ורכב אש סביבות אלישע. הנה אע"פ שלא נעזר אלישע בהם היה תועלת להראותם לנערו לשמרו מהפחד כדי

מצודת ציון

למעלה כמו אבר הציף (דברים יא): (ח) פלוני. מכוסה: אלמוני. מלשון אלם כי לא ידובר בו וכן ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני (ש"א כא): (ט) נחתים. ענין ירידה כמו הנחת ה' גבוריך (יואל ד) כי במקום מורד ירדו להסתר: (יג) איכה הוא. אנה הוא כמו איכה תרעה (שה"ש א) ואם שהוא בחולם: (יד) כבד. הרבה: ויקיפו. וסבבו: (יז) פקח. פתח

מצודת דוד

שנפל בה: ויקצב. חתך חתיכת עץ: (ז) הרם לך. הגבה לך את הברזל: (ח) אל מקום פלוני אלמוני תחנותי. ר"ל נהיה חונים במקום מכוסה ונעלם ולא רצה לגלות בפני כולם וזהו בכדי לארוב על מלך ישראל: (י) וישלח. אל המקום שאמר לו הנביא שבני ארם נסתרים בה והזהירו מלעבור בה ושלח שם לדעת אם האמת אתו: ונשמר שם. והיה המלך נשמר משם כאשר רצה באמת הדבר: לא אחת. לא פעם אחת לבד וכו' כ"א פעמים רבות הזהירו הנביא ומצאם אמתיים ונשמר משם: (יא) ויסער. אחזו רעדה כמרוה סערה בעבור זאת: מי משלנו. מי מאנשינו הולך אל מלך ישראל ומגלה מסתרינו: (יב) לא. אין מי מאנשינו מגלה המסתר: יגיד למלך. כי יודע הוא בנבואה: (טו) איכה נעשה. איך נעשה להמלט: (טז) כי רבים. הרבה אשר הם בעזרתנו המה מרובים מאשר עמהם: (יז) פקח נא. לראות

דבר

רש"י

אתנו. בעזרתנו: (יח) ויאמר הך נא וגו'. על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיח' הזכיר את השם על שחיקן על של נער ועל של גדול: סנורים. חולי של שממון רואה ואינו יודע מה הוא רואה: (יט) ולא זה העיר. שהנביא בתוכה ואמת אמר להם שכבר יצא ממנה: (כב) האשר שבית וגו'. וכי דרכך להרוג אות' שאתה מביא בשבייך (ומשבית אותם): (כג) ויכרה. לשון תקון סעודה: (כה) דביונים. זבל הזב מן היונים: (כז) הושיעה אדני המלך. כסבור ששואלת מזונות:

ותחבוא

רדק

בחולם: (יז) סביבות אלישע. והלא אלישע בעיר היה והסוסים ורכב אש חוץ לעיר בהר אלא הראה לו לנער כן שהיו סביבות אלישע הראה לו האל כן לחזק לבו שלא יפחד: (כ) כבאם. בכ"ף: (כא) כראתו. בכ"ף: (כב) האשר שבית. מה דין יש לך בהם שתכה אותם וכי אתה שבית אותם בחרבך ובקשתך: (כג) ויכרה להם. תקן להם מאכל גדול וכן יכרו עליו חברים אלא כי ויכרה יוצא לשלישי ויכרו יוצא לשני: ולא יספו עוד. אינו אומר עוד לעולם שהרי אומר ויהי אחרי כן ויקבץ בן הדד אלא פי' עוד באותו הזמן וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו וכאמר בירמיה וחיל פרעה יוצא ממצרים וישמעו הכשדים וכן לא תוסיפו עוד לעלות וכן ועמלו לא יזכר עוד רוצה לומר כל זמן שהיה בו: (כה) ראש חמור. כמשמעו כי הבהמו' הטמאו' והשקצים היו אוכלים מפני הרעב וכן ת"י רישא דחמרא וי"מ כמו מעשר החמר

והוא

עיניו ויראה ויפקח יהוה את־עיני
הנער וירא והנה ההר מלא סוסים
ורכב אש סביבת אלישע: יח וירדו
אליו ויתפלל אלישע אל־יהוה
ויאמר הך־נא את־הגוי־הזה בסנורים
ויכם בסנורים כדבר אלישע:
יט ויאמר אלהם אלישע לא־זה הדרך
ולא זה העיר לכו אחרי ואוליכה
אתכם אל־האיש אשר תבקשון ויולך
אותם שמרונה: כ ויהי כבאם שמרון
ויאמר אלישע יהוה פקח את־עיני־
אלה ויראו ויפקח יהוה את־עיניהם
ויראו והנה בתוך שמרון: כא ויאמר
מלך־ישראל אל־אלישע כראתו
אותם האכה אכה אבי: כב ויאמר לא
תכה האשר שבית בחרבך ובקשתך
אתה מכה שים לחם ומים לפניהם
ויאכלו וישתו וילכו אל־אדניהם:
כג ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו
וישתו וישלחם וילכו אל־אדניהם
ולא־יספו עוד גדודי ארם לבוא
בארץ ישראל:
כד ויהי אחרי־כן ויקבץ בן־הדד מלך־
ארם את־כל־מחנהו ויעל ויצר על־
שמרון: כה ויהי רעב גדול בשמרון
והנה צרים עליה עד היות ראש־
חמור בשמנים כסף ורבע הקב

עינוהי ויחזי וגלא יי ית
עיני רביא וחזא והא
טורא מלי סוסון ורתיכין
דאשתא סחרנות אלישע:
יח ונחתו לותיה וצלי אלישע
קדם יי ואמר מחי כען ית
עמא הדין בשבריריא
ומחנון בשבריריא כפתגמא
דאלישע: יט ואמר להון
אלישע לא דין אורחא ולא
דא קרתא איתו בתרי
ואוביל יתכון לות גבר
די אתון בען ואוביל יתהון
לשמרון: כ והוה כמיעלהון
לשמרון ואמר אלישע יי
גלי ית עיני אלין ויחזון
וגלא יי ית עיניהון וחזו
והא בגו שמרון: כא ואמר
מלכא דישראל לאלישע
כד חזא יתהון האקטול
אקטול רבי: כב ואמר לא
תקטול הא דשביתא
בחרבך ובקשתך את
קטיל שוי לחמא ומיא
קדמיהון וייכלון וישתון
ויזלון לרבוניהון: כג ואתקין
להון שירו רבא ואכלו
ושתיאו ושלחינון ואזלו
לות רבוניהון ולא אוסיפו
עוד משרית ארם למיעל
בתחום ארעא דישראל:
כד והוה בתר כן וכנש בר הדד מלכא דארם ית כל
משריתיה וסליק וצר על שמרון: כה והוה כפנא
רבא בשמרון והא צירין עלה עד דהוה רישא
דחמרא מזדבן בהמנן כסף ורבעת קבא דזבל

מלכות פרס: זח י' ח' כתיב ה' וקרינן ו' וב' כתיב וי"ו וסי' לשחוק אמרתי מהולל. אין טוב באדם שיאכל ושתה. וגם זה רעה חולה הבל לעמת שבא. גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר. כל זה נסיתי בחכמה. גם זה ראיתי חכמה תחת השמש. ויאמר להם אלישע לא זה הדרך תנינא דפסוק. וידבר אלי זה הלישכה. ישובו לא על היו. אם ישמרו בניך בריתי. ב' בתראי כתיב זו בוי"ו: ויראו ג' בקריאה וסי' פקח את עיני אלה ויראו. ויראו צדיקים ויראו. ויראו שנאי ויבשו: מכה ה' בכגול בקריאה וסי' בלשון תרגום עבראה בהוטרא לא תלקי עממין בעברה ה' מחי. ופי' נמסר בסדר שמות: ולא יספו ד' בקריאה וסי' ולא יספו עוד להלחם: ולא יספו לשאת ראשם. ויתקע יואב בשופר. ולא יספו עוד גדודי ארם:

תולדות אהרן ויכרס לכם. בתרא עה נדה לא:

רלבג

כדי שלא יצעק מפני הפחד ויהיה זה סבה שיתפחדו בני העיר כלם ויעזר פחדם אל מה שהיו רוצים לעשות כי אז יכירו כי אלישע שם: (יח) וירדו אליו ויתפלל אלישע. ר"ל כי בעת שהיו יורדים אל אלישע לתפשו התפלל אלישע אל ה' שיכה אות' בסנורים בדרך שלא יבינו היטב ובזה האופן נדמ' להם שהעי' שהלכו שם לא היתה העיר שהיו מבקשים והיה אפשר זה לפי מחשבתם כי בלילה הלכו שם ויתכן שבבאם לאלישע שאלו לו האם העיר שהם בה היא דותן ואמר לא. כי טעית' בדרך ולא זו העיר אשר אלישע בה כי כבר הלך לעיר אחרת או הרצון בו ולא זו העיר היא דותן והביאור הראשון הוא יותר נכון: (כב) האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה. ר"ל הנה אלו שביתי והבאתי בכח גבורת הש"י ולמה תכה אותם האם תכה האנשים אשר תנהג בשבי בחרבך ובקשתך אין זה ראוי וכ"ש שאין ראוי זה באשר שבה אותם הש"י: (כג) ויכרה להם כרה גדולה. ר"ל שעשה להם סעודה גדולה: ולא יספו עוד גדודי ארם. ר"ל שלא יספו עוד לבא שם בזה האופן שהיו באים בתחילה בהעלם כי ירגזו ממה שראו מהנבואה אך כשרצו להלחם בישראל אסף מלך ארם כל מחנהו ולא שלח שם כמו שהיה שולח בתחלה: (כד) ויעל ויצר על שמרון. ר"ל שבנה עליה מצור בדרך שלא יוכל איש לצאת מן העיר וידמה שכבר שם במצור ג"כ עיירות רבות מישראל והיו משחיתים יבול כל הארץ בדרך שהיה הרעב כבד באר' וזהו מה שאמר אלישע לשונמית כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ ז' שנים ואפשר שנתקבצו ברעב סבות אחרות כאלו תאמר חסרון התבואות וידמה שזמן המצור ארוך מאד ולזה הגיע הענין בשמרון מחוזק הרעב שהיה שם ראש חמור שוה שמני' כסף והיו אוכלים אותו מפני הרעב כי התורה אמרה וחי בהם ולא שימות בהם: (כה) ורובע הקב חריונים. פי' בו צואת יונים כי היא יוצאת מחוריהם וכמוהו לאכול את חוריהם ולא אשער מה היה השתמשותם ברעב בצואת יונים ואפשר כי לרוב השחתת האויבים יבול הארץ היו גרגירי הזרעים נמצאים מאד בחוץ

וכיו

מצודת דוד

דבר רותני: והנה ההר וגו'. ואע"פ שלא היה נעזר בזה כ"א במה שהוכו בסנורים מ"מ הועיל בזה להשקיט הנער מצעקתו כי הצעקה היה סיבה שירגישו הארמים אשר אלישע ישנו פה: (יח) וירדו. הארמים ירדו אל אלישע: בסנורים. הוא העדר הראיה וההכרה האמיתית וכן נאמר בסדום הכו בסנורים וגו' וילאו למצוא הפתח (בראשית י"ט): (יט) לא זה הדרך. ר"ל הטיתם בדרך בעת הלכתם אל דותן ולא זהו העיר דותן: אל האיש. הנה הנביא: (כ) פקח. ר"ל יוסר מהם מכת הסנורים: (כא) האכה. בשאלה אמר האם אכה אותם: (כב) האשר שבית. האם הם אשר שבית אתה לשאלה בהם הלא בנס הובאו ומה לך להם: (כג) ויכרה. עשה להם סעודה גדולה: ולא יספו וגו'. לא באו עוד באופן זה לארוב עליהם בראותם כי הנביא מגלה מסתורם: (כד) ויקבץ. לבוא בגלוי ובפומבי ולזה קבץ כל עמו: (כה) והנה צרים. כאומר מלבד הרעב מסיבת חסרון התבואה נתוסף

עוד

מצודת ציון

פתח: נא. עתה: (כא) אבי. ר"ל רבי: (כב) האשר. בה"א התימה: (כג) ויכרה. עשה סעודה כמו יכרו עליו חברים (איוב מ): (כה) דביונים. צואה הזב מן היונים כי אשר יזוב (ויקרא טו):

רדק

והוא רחוק: חריונים. כן כתיב וקרי דביונים ופי' צואת יונים והכתוב אומר מה שיוצא מחור היונים והקרי לשון נקי' יותר מה שוב מן היונים ותרגם זוב דוב וכת"י דזבל מפקת יונה והיו מבערים אש בצואת היונים כי לא היו להם עצים כי מפני המצור לא היו יכולים לצאת מן העיר לחטוב עצים ביער וא"א אבי ז"ל פי' דביונים מה שבזפק היונים שהיונים היו יוצאים ואוכלים התבואה ונכנסים לעיר והיו אנשי העיר לוקחים מה שבזפק היונים ואוכלים כי מפני המצור היה הרעב: (כט) ותחביא את בנה. שתאכלנו לבדה או רחמה עליו להחיותו: (ל) מבית. מבפנים: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיה עליו לבקש רחמים ואינו מבקש: (לב) וישלח איש. המלך שלח איש מלפניו להסיר את ראש אלישע: בטרם. חסר וי"ו והוא יתירה במלת והוא אמר וכן ענין הפסוק המלך שלח איש מלפניו אל אלישע ובטרם יבא המלאך אליו הוא אמר אל הזקנים כי המלך שולח איש להסיר את ראשו כי נאמר לו ברוח הנבואה: הראיתם. בדגש הרי"ש וכן הראיתם אשר בחר בו ה': בן המרצח. בן אחאב שרצח נבות כן הוא רוצה לרצחני: הלא קול. תשמעו קול רגלי אדוניו שיבא אחריו: (לג) ויאמר. המלך הבא אחרי המלאך אמר הנה זאת

המן ג' בקריאה וסי' המן העץ. המן הסלע הזה. המן הגרן: מלפניו ח' וסי' וצרעת נעמן תדבק. ואלישע ישב בביתו. הילו מלפניו כל הארץ דד"ה. והאלהים עשה שיראו. אשר יראו מלפניו. אם על המלך טוב יצא. ואת פתשגן כתב הדת. וזרעות השטף מלפניו

תולדות אהרן חריונים. מגלה כט: ויקרע את בגדיו. תענית יד:

מצודת ציון

טו) הרגומו ארי ידוב ונכס היו מדליקין אלא לחסרון העצים בעבור המצור: (כז) היקב. הוא גת היין: (כט) ותחביא. הסתירה: (לב) הראיתם. בה"א השאלה: ולחצתם. ענין דחק: (לד) אוחיל. אקוה כמו

רשי

(כט) ותחבא את בנה. מת ורוצה לאוכלו לבדה: (ל) וירא העם. דרך הקרע את השק תחת בגדיו: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיכולת בידו לבקש רחמים: (לב) וישלח איש מלפניו. המלך שלח להרגו ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקודש ואמר אל הזקנים והנה המלאך יורד אליו והמלך אחריו: (לג) ויאמר. המלך: הנה זאת הרעה מאת ה'. זאת אחת מן הקללות שקלל ע"י משה ואכלת פרי בטנך במצור ובמצוק וגו' (דברים כ"ח י"ג): מה אוחיל לה' עוד. להושיע הלא לא

דביונים ק׳ חַרְיוֹנִים בַּחֲמֵשֶׁת־כָּסֶף׃ כו וַיְהִי מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל עֹבֵר עַל־הַחֹמָה וְאִשָּׁה צָעֲקָה
אֵלָיו לֵאמֹר הוֹשִׁיעָה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
כז וַיֹּאמֶר אַל־יוֹשִׁעֵךְ יְהוָה מֵאַיִן
אוֹשִׁיעֵךְ הֲמִן־הַגֹּרֶן אוֹ מִן־הַיָּקֶב׃
כח וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה הַזֹּאת אָמְרָה אֵלַי תְּנִי אֶת־
בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ הַיּוֹם וְאֶת־בְּנִי נֹאכַל
מָחָר׃ כט וַנְּבַשֵּׁל אֶת־בְּנִי וַנֹּאכְלֵהוּ
וָאֹמַר אֵלֶיהָ בַּיּוֹם הָאַחֵר תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ
וְנֹאכְלֶנּוּ וַתַּחְבִּא אֶת־בְּנָהּ׃ ל וַיְהִי
כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי הָאִשָּׁה
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וְהוּא עֹבֵר עַל־
הַחֹמָה וַיַּרְא הָעָם וְהִנֵּה הַשַּׂק עַל־
בְּשָׂרוֹ מִבָּיִת׃ לא וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשֶׂה־
לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִף אִם־יַעֲמֹד רֹאשׁ
אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט עָלָיו הַיּוֹם׃
לב וֶאֱלִישָׁע יֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְהַזְּקֵנִים יֹשְׁבִים
אִתּוֹ וַיִּשְׁלַח אִישׁ מִלְּפָנָיו בְּטֶרֶם
יָבֹא הַמַּלְאָךְ אֵלָיו וְהוּא ׀ אָמַר אֶל־
הַזְּקֵנִים הַרְאִיתֶם כִּי־שָׁלַח בֶּן־
הַמְרַצֵּחַ הַזֶּה לְהָסִיר אֶת־רֹאשִׁי רְאוּ ׀
כְּבֹא הַמַּלְאָךְ סִגְרוּ הַדֶּלֶת וּלְחַצְתֶּם
אֹתוֹ בַּדֶּלֶת הֲלוֹא קוֹל רַגְלֵי אֲדֹנָיו
אַחֲרָיו׃ לג עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה
הַמַּלְאָךְ יֹרֵד אֵלָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־זֹאת
הָרָעָה מֵאֵת יְהוָה מָה־אוֹחִיל לַיהוָה עוֹד׃

מַפְּקַת יוֹנַיָא בְּחַמְשָׁא
סִלְעִין דִכְסַף׃ כו וַהֲוָה
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל עָבַר עַל
שׁוּרָא וְאִתְּתָא קַבְלָא
קֳדָמוֹהִי לְמֵימַר פְּרֵיק
רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ כז וַאֲמַר
לָא יִפְרְקִינָךְ יְיָ מְנַן
אֶפְרְקִינָךְ הֲמִן אִדְּרָא אוֹ מִן
מַעֲצַרְתָּא׃ כח וַאֲמַר לַהּ
מַלְכָּא מַה לִּיךְ וַאֲמַרַת
אִתְּתָא הָדָא אֲמַרַת לִי הָבִי
יַת בְּרִיךְ וְנֵיכְלִינֵיהּ יוֹמָא
דֵין וְיַת בְּרִי נֵיכוּל מְחָר׃
כט וּבַשֵּׁילְנָא יַת בְּרִי
וַאֲכַלְנוּהִי וַאֲמַרִית לַהּ
בְּיוֹמָא אוּחֲרָנָא הָבִי יַת
בְּרִיךְ וְנֵיכְלִינֵיהּ וְאַטְמְרַת
יַת בְּרַהּ׃ ל וַהֲוָה כַּד שְׁמַע
מַלְכָּא יַת פִּתְגָמֵי אִתְּתָא
וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי וְהוּא
עָבַר עַל שׁוּרָא וַחֲזָא עַמָּא
וְהָא סַקָּא אֲסִיר עַל
בִּסְרֵיהּ מִלְגָיו׃ לא וַאֲמַר
כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי יְיָ וּכְדֵין
יוֹסֵיף אִם יִתְקַיַּם רֵישָׁא
דֶאֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט עִלּוֹהִי
יוֹמָא דֵין׃ לב וֶאֱלִישָׁע
יָתֵיב בְּבֵיתֵיהּ וְסָבַיָא
יָתְבִין עִמֵּיהּ וּשְׁלַח גַּבְרָא
קֳדָמוֹהִי עַד לָא יֵיתֵי אִזְגַּדָּא
לְוָתֵיהּ וְהוּא אֲמַר לְסָבַיָא
הַחֲזֵיתוּן אֲרֵי שְׁלַח בַּר
קְטוֹלָא הָדֵין לְאַעְדָאָה יַת
רֵישִׁי חֲזוֹ כְּמֵיתֵי אִזְגַּדָּא
אֲחוּדוּ דַשָּׁא וּתְדַחֲקוּן יָתֵיהּ
בְּדַשָּׁא הֲלָא קָל רִגְלֵי רִבּוֹנֵיהּ בַּתְרוֹהִי׃ לג עַד דְּהוּא מְמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְהָא
אִזְגַּדָּא נָחִית לְוָתֵיהּ וַאֲמַר הָא דָא בִּישְׁתָא מִן קֳדָם יְיָ מָא אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ עוֹד׃

רלבג

והיו היונים אוכלי' מהם לשובע ומרוב אכלם מהם היו נמצאים מהזרעים ההם קצת בצואתם כי לא יוכלו לעכל כל הכמות ההוא: (כג) אל יושיעך ה'. ר"ל הנה ה' הוא אשר איננו מושיעך כי הוא הביא לנו הרעב החזק הזה אבל אני אין לי אשם במה שלא יושיעך: המן הגורן או מן היקב. והנה אמר זה לפי שלא היו יכולים לאסוף להם תבואת גרן ותבואת יקב: (כט) ותחבא את בנה. ר"ל לחלצו שלא יאכלוהו כי אולי תהיה לה הצלה ממקום אחר: (לא) אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום. ידמה כי אלישע בהוכיחו אותו אמר לו שיהיה רעב ולא הגיד לו שיהיה שבע שני' לבד כמו שאמר אליהו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ולא הגיד לו גם כן שיסור בשנה השלישית ולזה כעס המלך עליו ואמר להמיתו מפני ראותו כי כבר הגיע מחוזק הרעב אל שהיו אוכלים בשר בניהם: (לב) בן המרצח הזה. קרא בן אחאב בן המרצח כי הוא הסכים בהריגת נבות ובהריגת נביאי ה' ע"י איזבל: (לב) והנה המלאך יורד אליו ויאמר הנה זאת הרעה מאת ה' מה אוחיל לה' עוד. ידמה שהמלאך הורד אליו אמר לאלישע כי הוא בא להרגו על דבר הרעב במצות המלך ואמר לו אלישע כי לא זו הדרך להמלט מהרעב אלא עד שיתפללו לש"י וענה המלאך כי

מצודת דוד

עוד הרעב בעבור שהיו צרים עליו ולא הניחו להביא מאכל אל העיר: עד סוף. כ"כ נתחזק הרעב עד שהיה נמכר ראש חמור בשמונים בקלי כסף: (כז) אל יושיעך ה'. השב אשר שאלתה על המזון ואמר לה ה' הוא אין מושיעך ועם שבידו להושיעך ואני מאין אושיעך וכי בתבואה מן הגורן או ביין מן היקב הלא אין עמדי וכאומר לא יקרא אין מושיע כי אם מי שבידו להושיע ולא זולת: (כח) ויאמר. אחר המלך לשאלה מהו המבוקש לך כי שוב השב שמא שאלתה בדבר אחר: (ל) מבית. מבפנים לבגדיו וראוהו דרך הקריעה: (לא) כה יעשה וגו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר: אם יעמוד וגו'. כי אסירו על כי בידו לעתור לה' להסיר הרעב ואינו עושה: (לב) וישלח. המלך שלח אל אלישע לפני שלוח שמה לשמרו לבל יברח עד יבא הוא ולהרגו בפניו: בטרם. עד לא בא השליח אמר אלישע אל הזקנים הראיתם ר"ל האם אתם משגיחים לב לדבר הזה אשר שלח בן המרצח להסיר ראשי כי בנבואה נאמר לו: בן המרצח. הוא אחאב קורא מרצח לפי במה שהרגם איזבל את כל הנביאים היה בהסכמת דעת אחאב: ראו וגו'. השגיחו עת ביאת המלאך לפתח וסגרו אז את הדלת ודחקוהו עם הדלת אל הפתח: הלא קול. עודו מדבר עמהם אמר הלא עתה תשמע בנבואה קול רגלי אדוניו המלך אשר הולך אחרי המלאך אשר שלח: (לג) יורד אליו. אל אלישע הביתה כי בהמעט שגם המלך יבוא חדלו מלסגור הדלת מפני כבוד המלכות ויאמר כאשר בא גם המלך אמר המלך אל המלך הנה רבת הרעה בגלה היא מה' למעלה נטל השפעים ואם אוסיף לפתות

עוֹד׃ ז א וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע
שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה כָּעֵת
מָחָר סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם
שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃
ב וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־לַמֶּלֶךְ נִשְׁעָן
עַל־יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר
הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם
הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּכָה רֹאֶה
בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃
ג וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ
מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־
מָתְנוּ׃ ד אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר
וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ
פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־
מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־
יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ ה וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא
אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה
אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ ו וַאדֹנָי
הִשְׁמִיעַ ׀ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב
וְקוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־
מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃ ז וַיָּקוּמוּ
וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם
וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר הִוא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ ח וַיָּבֹאוּ
הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה
וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים
וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל
אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃

א ואמר אלישע קבילו פתגמא דיי כדנן אמר יי כעדנא הדין מחר סאה סולתא בסלעא וסאתן סעורין בסלעא בתרע דשמרון: ב ואתיב גברא דמלכא דסמיך על ידוהי ית נביא דיי ואמר אילו יי פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי פתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול: ג וארבעה גברין הוו סגירין יתבין במעלנא דתרעא ואמרו גבר לחבריה מא אנחנא יתבין כא עד דנמות: ד אם נימר ניעול לקרתא וכפנא בקרתא ונמות תמן ואם נתיב הכא ונמות וכען אתו ונשתמע למשרית ארם אם יחיוננא ונחי ואם יקטלוננא ונתקטיל: ה וקמו בקבלא למיעל למשרית ארם ואתו עד סיפי משרית ארם והא לית תמן אנש: ו ומן קדם יי אשתמע למשרית ארם קל רתיכין קל סוסון קל משרין סגיאן ואמרו גבר לחבריה הא אגר עלנא מלכא דישראל ית מלכי חתאי וית מלכי מצראי למיתי עלנא: ז וקמו וערקו בקבלא ושבקו ית משכניהון וית סוסותהון וית חמריהון במשריתא כמא דהיא וערקו לשיזבא נפשיהון: ח ואתו סגיריא האלין עד סיפי משריתא ועלו למשכנא חד ואכלו ושתיאו ונסיבו מתמן כספא ודהבא ולבושין ואזלו ואטמרו ותבו ועלו למשכנא אוחרנא ונסיבו מתמן ואזלו ואטמרו:

רשי

לא יועיל: (ג) וארבעה אנשי'. גיחזי ובניו: פתח השער. כמו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג מ"ו): (ו) השמיע את מחנ' ארם. נדמה להם

רלבג

כי אחר שזאת הרעה מאת ה' לשוא יתפלל אליו עוד וחשב כי התפלה לבד תועיל להציל מהרע שיעשהו אחר לא מהרעה שיעשה הש"י בעצמה ולזה ענה אלישע כי השם יצילם מהרע ההוא עד שכעת מחר ישוב בשער שומרון סאה סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל ואפשר שיהיה הרצון בזה שכבר אמר המלאך שבא להמית אלישע כמו מתחרט על שבא להרגו הנה זאת הרעה באה לנו מאת ה' על חטאינו מה אחטא עוד ואקנה לעצמי חיל וצרה על הצרה הזאת בעבור שיכעס עלי השם והוא מענין מעי מעי אוחילה: (ב) השליש אשר למלך נשען על ידו. ר"ל בעת שהיה המלך נשען על ידו בדרך ששמע המלך דבריו כאמרו מכחיש נבואת אלישע שזה לא יהיה כמו שלא יתכן שיעשה השם ארובות בשמים: (ג) וארבעה אנשי' היו מצורעים פתח השער. לפי שהיו מוכרחי' לעמוד מחוץ למחנה והיה שם מקום להם תוך שער העיר סמוך לפתח השער: (ה) ויקומו וינוסו בנשף. רוצה לומר כי בלילה שמעו הקולות אשר השמיעם הש"י על דרך המופ' ובלילה ההוא נסו תכף ומרוב

מצודת ציון

כמו על כן אוחיל לו (איכה ג): ז (ב) השליש. שר וחשוב כמו ומבחר שלישיו (שמות טו): נשען. נסמך: ארובות. חלונות כמו וכעשן מארובה (הושע יג): הנכה. הנה אתה והוא כמו הנך והה"א נוספת ודוגמתו הנלבבת עמכה (ב"ש א) ומשפטו עמך: (ד) ונפלה. ענין נטיה כמו אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז): (ה) בנשף. בערב כמו מאחרי בנשף (ישעיה ה):
מתאים

רדק

זאת הרעה מאת ה' עד שאוכלות הנשים בשר בניהם: מה אוחיל לה' עוד. כלומר מה אקוה לה' עוד ומה אקוה לו מה יועילני אחרי זאת הרעה וי"ת מה אצלי תרגם אוחיל כמו אחלה: (ב) אשר למלך נשען על ידו. דרך קצרה ופי' השליש אשר למלך שהיה נשען על ידו: ארובות בשמים. להמטיר או כדרך הפלגה להוריד חטים ושעורים על דרך ירידת המן ותרגם יונתן אלו ה' פתח כוון ומחית טובה מן שמיא: הנכה. בה"א כמו הנלבבת עמכה והדומי' להם: (ג) וארבעה אנשים. ארז"ל כי אלה הארבעה היו גחזי וג' בניו: פתח השער. כמו שדרך המצורעים להיות חוץ לעיר כמו שכתוב מחוץ למחנה מושבו: עד מתנו. עד אשר מתנו: (ד) ונפלה. כמו אל הכשדים אתה נופל: השמיע את מחנה ארם. לפני בא המצורעים באותו לילה כי אם נסו מאתמול ביום ההוא היו רואי' ישראל וכן אומר ויקומו בנשף תכף כששמעו הקול נכנס פחד גדול בלבם ונסו: (ז) וינוסו אל נפשם. להציל נפשם לא חסו על הממון ואפילו הסוסים לא אסרו לרכוב

וישברו: עשה כ"ב פתחין וסי' ועשה חסד לאלפים. עשה משפט יתום. והיה כי תמצאן אתו. ויען השליש אשר. וחברו ויען השליש את איש האלהים. למען ירשו את. מה תחשבון אל ה'. הנני עשה את כל. שאלו מה' מטר. ועשותם רשעים. וחיו לי אמר ה' ליום. וימלך דוד על כל. מגדיל ישועות מלכו. דום לה' והתחולל לו. שכחו אל מושיעם. עושה מלאכיו רוחות. עשה משפט לעשוקים. עשה שמים וארץ. אשר חטא עשה רע. והסגנים לא ידעו אנה. הבונים בחומה והנשאים. ואשלחה אליהם מלאכים. וכל העושה דכוו' פתחין במ"א וסי' וימרד בו לשלח מלאכיו: החתי ח' בקריאה וסי' נמכר בספר שופטים סי' א': וינוסו ד' מלאים בקריאה וסי' ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את. ובני עמון ראו דד"ה. ושלפניו ויגש יואב. וינוסו בני ישראל תולדות אהרן שמעו. סנהד' ל: ויען השליש. שם עקידה ש' סא: וארבעה אנשים. סוטה מז סנהד' קז (שם): אם אמרנו. קמא ס פ"ג כז עקידה שער סא:

מצודת דוד

אלוה יד בנביאו א"כ מה היה המקוה אשר אוחיל עוד לה' הלא לא יוסיף לרחם עוד בעבור העון הזה ומפני כבוד המלכות תלה הדבר בעצמו: ז (א) ויאמר וגו'. כשמוע דברי המלאך הממאן לשלוח בו יד מפחד ה' והמלך הסכים על ידו אמר הנה כעת הזאת ביום מחר יהיה סאה סולת בשקל וגו': בשער. מקום שמוכרין שם התבואה: אשר למלך נשען. מלת אשר עומדת במקום שהיה כאלו אמר אשר למלך אשר היה נשען על ידו בבואו אל הנביא כמ"ש למעלה הלוא קול רגלי וגו': הנה ה' עושה. אף אם עשה ה' ארובות בשמים להמטיר דגן שם על הארץ הסולת והשעורים וכי אפשר שיהיה הדבר הזה להיות כ"כ בזול: רואה. הזול ההוא: ומשם לא תאכל. כי תמות מיד ועל שלגלג על דבריו אמר לו כן: (ג) פתח השער. היו יושבים בפתח השער כדין המצורע כמ"ש מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג): עד מתנו. עד אשר נמות ברעב: (ד) נחיה. כי שם נמצא להם: ומתנו. כלומר מה בכך אם נמות הלא ממ"נ אנו מעומדים למיתה: (ו) וה' השמיע. הסיבה היה שלא מצאו שם איש כי ה' השמיע וגו' ר"ל בהשגחת ה' היה נדמה להם כאילו שומעים: לבוא עלינו. וזהו הקול שאנו שומעים: (ז) המחנה כאשר

רד"ק

לרכוב עליהם : (ט) לא כן. לא טוב כתרגומו לא כשר מה דאנחנא עבדין : מחשים. שותקים מלבשר : וחכינו עד אור הבוקר. אם נחכה עד אור הבוקר מלבשר מצאנו עון בזה : עוון. מלא בשני ווי"ן : (י) אל שוער העיר ויגידו להם. שוער דרך כלל כמו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו : או פירושו קראו אל שוער אחד מן השוערים וקרא כלם והגידו להם זה הדבר : הסוס אסור והחמור אסור. דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ופירושו שהיו אסורים על אבוסיהם : (יא) ויקרא השוערים. שוער העיר קרא אל שוערי בית המלך והם הגידו בית המלך פנימה : (יב) להחבה. בה"א : בהשדה. נכתב בה"א הידיעה כמשפט כמו להגדוד אשר בא עליו והדומים לו וקרי בשדה בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב להקל : (יג) ככל המון ישראל אשר נשארו בה. נכתב ההמון על הידיעה בסמיכות כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וקרי בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב ופי' הפסוק כן הוא הנם ככל המון ישראל פירוש הסוסים כחושים ורעים. ככל המון ישראל שנשארו בשמרון שהם כחושים מהרעב. וא"ת הילך לא נשארו כי אם חמשה סוסים בשמרון הנם ככל המון ישראל אשר תמו כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן פירש אדוני אבי ז"ל. ויונתן תרגם אם יבדון הא אינון ככל המונא דישראל דספו : ככל המון ישראל. בכ"ף : (יד) ויקחו שני רכב סוסים. והלא אמר חמשה סוסים והיועץ אמר שלא לקחו אלא שנים כי פירוש שני רכב סוסים שנים סוסים ורוכבים עליהם ובת"י תרין רכבי סוסון אלא מן החמשה שאמרו בחרו השנים הטובים שבהם : (טו) בהחפזם. הכתוב הוא עם ה"א ויהיה מבנין נפעל אם הה"א נקודה בצר"י והקרי הוא בלא

רש"י

להם כאלו שומעין : (ט) ומצאנו עון. מתחייבין אנו למלכות : (י) כאשר המה. כמו שהיו מלאים מתחלתם לא הניחו מה שבתוכם : (יב) כי רעבים אנחנו. ותאבים לצאת אל השלל ואל המזון : (יג) אשר נשארו בה. בתוך העיר שלא מתו ברעב : הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה. אם יאמרו מסוכנין הן שלא יהרגם ארם הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשארו בה ואם ימותו הנה ככל המון ישראל אשר תמו ברעב : (טו) בחפזם. במהרם

תרגום

ט וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לָא
כְשַׁר מָה דַאֲנַחְנָא עָבְדִין
יוֹמָא הָדֵין יוֹם בְּסוֹרָא הוּא
וְאִלּוּ אֲנַחְנָא שָׁתְקִין וּמוֹרְכִין
עַד נְהוֹר צַפְרָא וִיעַרְעִינָנָא
חוֹבָא וּכְעַן אִיתוֹ וְנִתְמְטֵי
וּנְחַוֵּי בֵּית מַלְכָּא: י וַאֲתוֹ
וּקְרוֹ לְנָטְרֵי תְרַע קַרְתָּא
וְחַוִּיאוּ לְהוֹן לְמֵימַר אֲתֵינָא
לְמַשְׁרִית אֲרָם וְהָא לֵית
תַּמָּן גְּבַר וְקָל אֱנָשׁ
אֱלָהֵין סוּסָוָן אֲסִירִין
וַחֲמָרִין אֲסִירִין וּמַשְׁכְּנִין
כְּמָא דְאִינוּן: יא וּקְרָא נָטְרֵי
תַרְעָא וְחַוִּיאוּ בֵּית מַלְכָּא
לְגָיו: יב וְקָם מַלְכָּא
בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לְעַבְדוֹהִי
אֲחַוֵּי כְעַן לְכוֹן יָת דַּעֲבָדוּ
לָנָא אֱנָשׁ אֲרָם יָדְעִין אֲרֵי
כְפָנִין אֲנַחְנָא וּנְפַקוּ מִן
מַשְׁרִיתָא לְאִטַּמָּרָא בְּחַקְלָא
לְמֵימַר אִם יִפְקוּן מִן קַרְתָּא
וְנֵיחֲדִנּוּן כַּד חַיִּין וּלְקַרְתָּא
נֵיעוֹל: יג וַאֲתֵיב חַד
מֵעַבְדוֹהִי וַאֲמַר וְיִדְבְּרוּן
כְּעַן חַמְשָׁא מִן סוּסָוָתָא
מִן שְׁאָרָא דְּאִשְׁתְּאָרוּ בַהּ
הָא אִינוּן כְּכָל הֲמוֹנָא
דְיִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּאָרוּ בַהּ
אִם יֵבְדוּן הָא אִינוּן כְּכָל
הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל דְּסָפוּ
וְנִשְׁלַח וְנֶחֱזֵי: יד וּדְבַרוּ תְּרֵין
רִכְבֵי סוּסָן וּשְׁלַח מַלְכָּא
בָּתַר מַשְׁרִית אֲרָם לְמֵימַר
אֱזִילוּ וַחֲזוֹ: טו וַאֲזַלוּ
בַתְרֵיהוֹן עַד יַרְדְּנָא וְהָא כָל
אוֹרְחָא מַלְיָא לְבוּשִׁין וּמָנִין
דִּרְמוֹ אֱנָשׁ אֲרָם בְּאִתְבְּעוּתְהוֹן לְמֶעְרַק וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא וְחַוִּיאוּ לְמַלְכָּא: טז וּנְפַק
עַמָּא וּבְזוֹ יָת מַשְׁרִית אֲרָם וַהֲוָה סָאָה סוּלְתָּא בְּסִלְעָא וְסָאתָן

מקרא

ט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא
וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר
הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה
וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ י וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ
אֶל־שֹׁעֵר הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר
בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם
אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר
וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר־הֵמָּה׃
יא וַיִּקְרָא הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ
פְּנִימָה׃ יב וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת
אֲשֶׁר־עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים
אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה
בְהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר
וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא׃
יג וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא
חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים
אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־
הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה
וְנִרְאֶה׃ יד וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם
לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ טו וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵיהֶם
עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה
בְגָדִים וְכֵלִים אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם
בְּהֶחְפְזָם וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ
לַמֶּלֶךְ׃ טז וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה
אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם

(הערות המסורה בגליון: י״ט · ג׳ חס׳ · ד׳ ג׳ · ד׳ מ״ל ג׳ חד חס׳ · ג׳ דסמי׳ · ג׳ · ס׳ · ג׳ כתיב ה״א · בשדה ק׳ יתיר · ג׳ חס׳ · ההמון ק׳ · ד׳ ושין · ס׳ · בחפזם ק׳ ד׳ חס׳ · ז׳ זוגין מתחלפין)

תולדות אהרן יום בשורה. עקדה ש׳ פא: ויען אחד מעבדיו. שם שער ל:

רלב"ג

ומרוב פחדם עזבו סוסיהם וחמוריהם וברחו ברגליהם : (ט) לא כן אנחנו עושים. ר"ל אין אנחנו עושים דבר ראוי כיום הזה הוא יום ראוי לבשר ואם אנחנו שותקים וממתינים עד אור הבוקר ידעו זה ישראל וימצאנו עונש על אשר לא בשרנו הבשורה הזאת והנה או היה עדיין לילה : (יא) ויקרא השוערים. רוצה לומר ששוער העיר קרא השוערים אשר שומרים שער המלך : (יג) הנם ככל המון ישראל. הנה ההמון כתוב והמון קרי והכל ענין אחד והרצון בכתוב ההמון המון ישראל כמו והכנוסה עדה הגדולה והרצון בזה אם ימלטו הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה בעיר ואין בזה נזק ואם יפסדו הנם ככל המון ישראל אשר תמו ולא יוכר ההפסד הזה ביותר אל כל מה שנפסד מפני הרעב והנה לא הסכימו לשלוח כי אם שני רכב סוסים כי די בהם לעמוד על אמתת זה : (טו) אשר השליכו ארם בחפזם. ר"ל מפני היותם נחפזים

ספני יהודה דד"ה : בשרה ג' חס' בקריאה וסי' ולכה אין בשרה. אשר חשב לתתי לו בשרה. היום הזה יום בשרה הוא : עון ד' מלאים בליש' בקריאה וסי' העבר נא את עון עבדך דד"ה. עד אור הבקר ומצאנו עון. הן בעון חוללתי ובחטא. עוונותיו ילכדנו את הרשע : פנימה ה' וסי' נמסר בסדר שמיני ובסיפרא ח"א סי' ז' : ויקחו ד' רפין בקריאה וסי' ויקחו לי תרומה מאת כל איש. בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש. ואתה תצוה את בני ישראל. ותברו צו את בני ישראל. ויקחו אליך פרה אדומה תמימה. ויקחו נא חמשה מן הסוסים : והנה כל ה' דסמיכי וסי' מדוע גנבוך אחינו. והנה כל הדרך מלאה בגדים. והנה כל הנשים. והנה כל הבית. והרסית:

מצודת ציון

(ט) מחשים. שותקים: כמו גם אני ידעתי החשו (לעיל ב) : וחכינו. ענין היחול והמתנה כמו ונחכה ולא תחכה (לקמן ט) : (יג) הנם. הנה הם : המון. ענין רבוי עם: תמו. כלו : (טו) בחפזם. ענין מהירות כמו ויהי נחפזו לנוס (ש"ב ד) : פרים

מצודת דוד

היא". הכל בשלימות כאשר היתה היא בעוד שהיו שם : אל נפשם. להציל את נפשה : (ט) לא כן. לא טוב וישר כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים י"ב) : היום הזה וכו'. כי היום יש בו מה לבשר טוב ואנחנו שותקים מלבשר ואם נמתין עד הבוקר יהיה יודע למלך ע"י אחרים ונאשם בעיניו ע"מ שלא מהרנו לבוא ולבשר : (י) שער העיר. שומר שער העיר : אסור. קשור אל האבוס כדרכו : כאשר המה. כשהיו מאז כאשר היו שם : (יא) ויקרא השוערי'. שוער העיר קרא אל שומרי שערי בית המלך ואמר להם הדברים האלה והם הגידו הדבר לבית הפנימי מקום מושב המלך : (יב) את אשר וגו'. הערמה והתחבולה אשר עשו : כי יצאו. להמציא מה לאכול כי לגודל הרעבון לא ימתינו עד יתקרו על הדבר : (יג) אשר נשארו בה וגו'. כלומר אף אם האויב ימית את הרוכבים אין היזק כאשר כי יתמו
ככל

שערים בשקל כדבר יהוה: יז והמלך
הפקיד את־השליש אשר־נשען על־
ידו על־השער וירמסהו העם
בשער וימת כאשר דבר איש
האלהים אשר דבר ברדת המלך
אליו: יח ויהי כדבר איש האלהים אל־
המלך לאמר סאתים שערים בשקל
וסאה־סלת בשקל יהיה כעת מחר
בשער שמרון: יט ויען השליש את־
איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה
ארבות בשמים היהיה כדבר הזה
ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא
תאכל: כ ויהי־לו כן וירמסו אתו העם
בשער וימת:
ח א ואלישע דבר אל־האשה אשר־
החיה את־בנה לאמר קומי ולכי אתי
וביתך וגורי באשר תגורי כי־קרא
יהוה לרעב וגם־בא אל־הארץ שבע
שנים: ב ותקם האשה ותעש כדבר
איש האלהים ותלך היא וביתה
ותגר בארץ־פלשתים שבע שנים:
ג ויהי מקצה שבע שנים ותשב
האשה מארץ פלשתים ותצא
לצעק אל־המלך אל־ביתה ואל־
שדה: ד והמלך מדבר אל־גחזי נער
איש־האלהים לאמר ספרה־נא לי את
כל־הגדלות אשר־עשה אלישע:
ה ויהי הוא מספר למלך את אשר־
החיה את־המת והנה האשה אשר־
החיה את־בנה צעקת אל־המלך
על־ביתה ועל־שדה ויאמר גחזי
אדני המלך זאת האשה וזה־בנה
אשר־החיה אלישע: ו וישאל המלך
לאשה ותספר־לו ויתן־לה המלך

סעורין בסלעא כפתגמא
דיי: יז ומלכא מני ית גברא
דסמיך על ידוהי על תרעא
ודשוהי עמא בתרעא ומית
כמא דמליל נביא דיי
דמליל כד נחת מלכא
לותיה: יח והוה כד מליל
נביא דיי עם מלכא
למימר סאתין סעורין
בסלעא וסאה סולתא
בסלעא יהי כעדנא הדין
מחר בתרעא דשמרון:
יט ואתיב גברא ית נביא
דיי ואמר ואלו יי פתח
כוין ומחית טובא מן
שמיא היהי כפתגמא
הדין ואמר הא את
חזי בעינך ומתמן לא
תיכול: כ והוה ליה כן
ודשו יתיה עמא בתרעא
ומית: א ואלישע מליל
עם אתתא דאחיי ית
ברה למימר קומי ואזילי
את ואנש ביתיך ודירי
באתר דכשר למידר ארי
זמין יי כפנא ואף עתיד
למיתי על ארעא שבע
שנין: ב וקמת אתתא
ועבדת כפתגמא דנביא
דיי ואזלת היא ואנש
ביתה ואתותבת בארעא
פלשתאי שבע שנין:
ג והות מסוף שבע שנין
ותבת אתתא מארעא
פלשתאי ונפקת למיקבל
קדם מלכא על ביתה ועל
חקלה: ד ומלכא מליל עם גחזי תלמידא דנביא דיי
למימר אשתעי כען לי ית כל רברבתא דעבד
אלישע: ה והוה הוא משתעי למלכא ית דאחיי
ית מיתא והא אתתא דאחיי ית ברה קבלא
קדם מלכא על ביתה ועל חקלה ואמר גחזי רבוני
מלכא דא אתתא ודין ברה דאחיי אלישע:
ו ושאיל מלכא לאתתא ואשתעיאת ליה ומני לה

רשי

כמשרים לשם: (יז) אשר נשען על ידו. אתמול כשבא לבית אלישע: (א) ואלישע דבר אל האשה. זה שבע שנים: כי קרא ה' לרעב. הוא הרעב אשר הי' בימי יואל בן פתואל: (ג) אל ביתה ואל שדה. שהחזיקו בה גזלנים

רלבג

לחפזים ללכת: (יז) והמלך הפקיד את השליש. ר"ל שכבר הפקידו לאנשים שישמרוהו שם באופן שבעבור העם שם ירמסוהו בעבור מה שדבר כנגד הנביא: (ג) ותצא לצעק אל המלך אל ביתה ואל שדה. ר"ל שהחזיקו בהם אנשים והיתה מבקשת קרקעותיה ופירותיה מיום נסעה: (ו) וישאל המלך לאשה ותספר לו. ר"ל שכבר שאל לה זה הענין שספר גחזי שעשה אלישע מהגדולות ותספר לו שהענין הוא כן: ויתן לה המלך סרים אחד. ר"ל שר אחד וצוה שישיב לה את כל אשר לה מהקרקעות ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את הארץ ואולם מהבית לא צוה לתת לה שכירות וזאת קנת ראיה שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר

ג' פסוקים ויאמר ויאמר קדמא בפתח ובתרא בסגול וסי' ויוסף עוד לדבר. ויען השליש. וחברו: אתי ה' כתיב יו"ד וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק ב' סי' ד': ויהי מקצה ה' וסי' שלשה ימים ויעברו. אחר אשר ברתו. ויהי מקצת עשרים שנה דמלכים. ותשב האשה מארץ פלשתים. שבעת ימים ויהי דבר: גחזי ד' חס' וסי' לעיל בסיפרא ח"ב סימן ד': לאשה ה' בקריאה וסי' מה זאת עשית. ויאמר הכהן לאשה יתן. ותישר בעיני שמשון. וישלח דוד דבר לאשה. וישאל המלך לאשה:

תולדות אהרן וסי' לו כן. סנכר' כי קרא: מכוס

רדק

בלא ה"א מן הקל: (יח) ויהי כדבר. לפי שאמר כאשר דבר איש האלהים ספר הואך היו הדברים אע"פ שכבר כתב למעלה השיב שוב הדברים הנה על המעשה: (א) אתי וביתך. הא"ד נכתב טעות כמו יודי"ן רבות כמו שכתבתי למעלה: שבע שנים. בדברי רז"ל אותן שבע שנים אכלו שנה ראשונה מה שבבתים שניה מה שבשדות שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמשית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר איש בשר זרועו יאכלו: (ג) לצעוק אל המלך. יש מרז"ל שלמדו מזה הפסוק כי יש חזקה לבורח כיון שהיתה צריכה למלך להחזיר השדה והתבואות שמע מינה כי אותם שהחזיקו היו להם דין חזקה: אל ביתה ואל שדה. כמו על וכמוהו רבים אל במקום על וכן הוא הנא אחר זה צעקה אל המלך על ביתה ועל שדה: (ו) סרים אחד. כתרגומו גואה חד והוא סרים כמשמעו שנכרתו ביציו ואע"פ שהנעשה הזה אסור בישראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו לוקחים אותם מן הגוים הם או שהיו סריסים מחמת חולי והם בבתי המלכים כדי לעמוד בפני הנשים כמו שכתוב סרים המלך שומר

מצודת דוד

כל המון ישראל הנשארים בעיר כי כולנו מעותדים למות ברעב והרוכבים כאחד אם ישארו פה ואם לתוס במה פיוקדם להם המיתה הלא וסוף ככל המון ישראל שכבר תמו קודם להם לזאת נפלאה ונראה: (יד) שני רכב. כי עכ"ז לא להביים בסכנה כ"א שנים: אחרי מחנה. ר"ל בדרך ארם: (טו) אשר השליכו. קל מפאס בעבור מהירת המיסה: (יז) הפקיד. מינה אותו אז להיות שומר: וירמסוהו. מרוב הדחק העם ההולכים נפלו עלל רמסוהו ברגליהם:

(יח) ויהי כדבר. חוזר ומפרש למה דבר הנביא בימות השלים ואמר לפי שאמר דבר איש האלהים וכו': (יט) ויען. והוא השיב השלים וכו': ויאמר. והוא אמר לו הנביא הנך רואה וכו': (כ) ויהי לו כן. וכאשר אמר הנביא כן היה: ח (א) באשר תגורי. במקום שתרצה לגור: וגם בא. כבר התחיל לבוא אל הארץ ויתמיד שבע שנים: (ג) אל ביתה. כי החזיקו בה אחרים בהיותה בפלשתים: (ד) כל הגדולות. על נפלאות הגדולות אשר עשה כי לא ידע המלך מכולם: (ה) ויהי הוא מספר.

יגש

רדק

שומר הנשים: מיום עזבה. מקור הפעלים נקרא בקמץ החטף והה"א רפה ימשפטה במפיק: (ז) ויבא אלישע דמשק. לחשוב את חזאל כדבר ה' אשר דבר אל אליהו כמו שפירשתי למעלה. ובדרש כי גחזי הלך לדמשק ואם הלך שם אומר אני כי הלך אל נעמן שייטיב לו בעבור שנדבק בו לדעתו בקללת אלישע והם אמרו כי יצא מן הדת והלך שם אלישע כדי להחזירו בתשובה ולא רצה אמר לו כך מקובל אני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ומה עשה שהחטיא את הרבים מהם אמרו אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ומהם אמרו שם חקק לה בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך: (ט) וכל טוב דמשק. על דרך הפלגת הרבוי כמו וכל טוב אדוניו בידו כל הארץ באו מצרימה והדומים להם. ובדרש וכי כל טוב דמשק היה טשא ארבעים גמל אלא ללמדך שהיתה בידו אבן טובה שהיתה ראויה ליתן בדמיה כל טוב דמשק: (י) אמר לא חיה תחיה. כתוב באל"ף לפי שדעתו שלא יחיה וקרי לו בוי"ו כי אמר לו שיחיה: והראני ה' כי מות ימות. כלומר מן החולי יחיה אם לא יומת אבל הראני ה' כי ימיתוהו ולפיכך כשאמר אלישע לחזאל כי יהיה מלך על ארם אמר לו והראני ה' כי מות ימות הבין חזאל כי רצה לומר לו שהוא ימיתהו אלא שלא אמר לו בפירוש: (יא) ויעמד את פניו וישם עד בוש. פי' העמיד פניו לצד אחר שלא יראה חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך וי"ת ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביאה דה' ובוש פעל עבר מנחי העי"ן בשקל הבקר אור ובושם הנה פעל עבר מן המרובע בשקל כונן: ועולליהם תרטש. ענין הפלת העוללים על הקרקע או בקירות דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שאמרו"ל או שטרפה בכותל: והרותיהם תבקע. הנשים ההרות. וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריות

תולדות אהרן ויבא אלישע. סופה מן סנהד' קז:

תרגום

מַלְכָּא גְוָוא חַד לְמֵימַר אֲתֵיב יָת כָּל דִילַהּ וְיַת כָּל עֲלַלַת חַקְלָא מִיוֹמָא דִשְׁבָקַת יַת אַרְעָא וְעַד כְּעַן: ז וַאֲתָא אֱלִישָׁע דַמֶשֶׂק וּבַר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם מְרַע וְאִתְחַוָא לֵיהּ לְמֵימַר אֲתָא נְבִיָא דַייָ עַד הַלְכָא: ח וַאֲמַר מַלְכָּא לַחֲזָאֵל סַב בִּידָךְ תִּקְרוּבְתָּא וְאֵיזִיל לְקֳדָמוּת נְבִיָא דַייָ וְתִתְבַּע יַת פִּתְגָמָא דַייָ מִנֵיהּ לְמֵימַר הַאֵיחֵי מִמַרְעִי דֵין: ט וַאֲזַל חֲזָאֵל לְקֳדָמוּתֵיהּ וּנְסִיב תִּקְרוּבְתָּא בִּידֵיהּ וְכָל טוּב דְמֶשֶׂק טְעוּן אַרְבְּעִין גַמְלִין וַאֲתָא וְקָם קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר בְּרָךְ בַּר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לְמֵימַר הַאֵיחֵי מִמַרְעִי דֵין: י וַאֲמַר לֵיהּ אֱלִישָׁע אֱזֵיל אֱמַר לֵיהּ מֵיחָא תֵיחֵי וְאַחֲזִיַנִי יְיָ אֲרֵי מְמָת יְמוּת: יא וְאַסְחַר יַת אַפּוֹהִי וְאוֹרִיךְ עַד סַגִי וּבְכָא נְבִיָא דַייָ: יב וַאֲמַר חֲזָאֵל מָא דֵין רִבּוֹנִי בָּכֵי וַאֲמַר אֲרֵי יְדַעְנָא יַת דְתַעְבֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּישָׁא כְּרַכֵּיהוֹן תּוֹקִיד בְּנוּרָא וְעוּלֵימֵיהוֹן בְּחַרְבָּא תִקְטֵיל וְעוּלֵימֵיהוֹן תְּטָרֵף וּמְעַדְיָתֵיהוֹן תְּבַזַע: יג וַאֲמַר חֲזָאֵל אֲרֵי מָה עַבְדָךְ כַּלְבָּא אֲרֵי יַעְבֵּיד פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין וַאֲמַר אֱלִישָׁע אַחְזְיַנִי יְיָ יָתָךְ מַלְכָּא עַל אֲרָם: יד וַאֲזַל מִלְוָת אֱלִישָׁע וַאֲתָא לְוָת רִבּוֹנֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ מָה אֲמַר לָךְ אֱלִישָׁע וַאֲמַר אֲמַר לִי מֵיחָא תֵיחֵי:

מקרא

סָרִ֥יס אֶחָ֖ד לֵאמֹ֑ר הָשֵׁ֣יב אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לָ֗הּ וְאֵת֙ כָּל־תְּבוּאֹ֣ת הַשָּׂדֶ֔ה
מִיּ֛וֹם עָזְבָ֥ה אֶת־הָאָ֖רֶץ וְעַד־עָֽתָּה׃
ז וַיָּבֹ֤א אֱלִישָׁע֙ דַּמֶּ֔שֶׂק
וּבֶן־הֲדַ֥ד מֶֽלֶךְ־אֲרָ֖ם חֹלֶ֑ה וַיֻּגַּד־ל֣וֹ
לֵאמֹ֔ר בָּ֛א אִ֥ישׁ הָאֱלֹהִ֖ים עַד־הֵֽנָּה׃
ח וַיֹּ֨אמֶר הַמֶּ֜לֶךְ אֶל־חֲזָהאֵ֗ל קַ֤ח בְּיָֽדְךָ֙
מִנְחָ֔ה וְלֵ֕ךְ לִקְרַ֖את אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֑ים
וְדָרַשְׁתָּ֞ אֶת־יְהוָ֤ה מֵֽאוֹתוֹ֙ לֵאמֹ֔ר
הַאֶֽחְיֶ֖ה מֵחֳלִ֥י זֶֽה׃ ט וַיֵּ֨לֶךְ חֲזָאֵ֜ל לִקְרָאת֗וֹ
וַיִּקַּ֨ח מִנְחָ֤ה בְיָדוֹ֙ וְכָל־ט֣וּב דַּמֶּ֔שֶׂק
מַשָּׂ֖א אַרְבָּעִ֣ים גָּמָ֑ל וַיָּבֹא֙ וַיַּעֲמֹ֣ד
לְפָנָ֔יו וַיֹּ֗אמֶר בִּנְךָ֨ בֶן־הֲדַ֤ד מֶֽלֶךְ־אֲרָם֙
שְׁלָחַ֣נִי אֵלֶ֔יךָ לֵאמֹ֔ר הַאֶחְיֶ֖ה מֵחֳלִ֥י זֶֽה׃
י וַיֹּ֤אמֶר אֵלָיו֙ אֱלִישָׁ֔ע לֵ֥ךְ אֱמָר־לֹ֖א
חָיֹ֣ה תִחְיֶ֑ה וְהִרְאַ֥נִי יְהוָ֖ה כִּֽי־מ֥וֹת
יָמֽוּת׃ יא וַיַּעֲמֵ֥ד אֶת־פָּנָ֖יו וַיָּ֣שֶׂם עַד־
בֹּ֑שׁ וַיֵּ֖בְךְּ אִ֥ישׁ הָאֱלֹהִֽים׃ יב וַיֹּ֣אמֶר
חֲזָאֵ֔ל מַדּ֖וּעַ אֲדֹנִ֣י בֹכֶ֑ה וַיֹּ֡אמֶר כִּֽי־
יָדַ֡עְתִּי אֵ֣ת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה֩ לִבְנֵ֨י יִשְׂרָאֵ֜ל
רָעָ֗ה מִבְצְרֵיהֶ֞ם תְּשַׁלַּ֤ח בָּאֵשׁ֙ וּבַחֻֽרֵיהֶם֙
בַּחֶ֣רֶב תַּהֲרֹ֔ג וְעֹלְלֵיהֶ֣ם תְּרַטֵּ֔שׁ וְהָרֹתֵיהֶ֖ם
תְּבַקֵּֽעַ׃ יג וַיֹּ֣אמֶר חֲזָהאֵ֔ל כִּ֣י
מָ֚ה עַבְדְּךָ֣ הַכֶּ֔לֶב כִּ֣י יַעֲשֶׂ֔ה הַדָּבָ֥ר
הַגָּד֖וֹל הַזֶּ֑ה וַיֹּ֣אמֶר אֱלִישָׁ֔ע הִרְאַ֧נִי
יְהוָ֛ה אֹתְךָ֖ מֶ֥לֶךְ עַל־אֲרָֽם׃ יד וַיֵּ֣לֶךְ ׀ מֵאֵ֣ת
אֱלִישָׁ֗ע וַיָּבֹא֙ אֶל־אֲדֹנָ֔יו וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ
מָה־אָמַ֥ר לְךָ֖ אֱלִישָׁ֑ע וַיֹּ֕אמֶר אָ֥מַר לִ֖י

רשי

נזלנים: (ז) ויבא אלישע דמשק. להחזיר את גיחזי בתשובה: (י) חיה תחיה. כלפי חזאל אמר שיחיה תחת בן הדד למלכות: (יא) ויעמד את פניו.. פניו של נער שלו שהיה מבקש לבכות העמיד שלא יבכה בפני חזאל וישם לבו לעמוד להתאפק: עד בוש כמו בושש ולא יכול להתאפק ויבך: (יב) תרטש. לשון ביקוע המעי' וכן לבולן וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י"ג י"ח): והרותיהם. מעוברות שלהם:

המכבר
רלבג

שכר: (ט) וכל טוב דמשק משא ארבעים גמל. והנה אחשוב שזאת היא המנחה שלקח בידו ר"ל תחת רשותו ותהיה וי"ו וכל טוב בפ"א רפה בלשון ישמעאל ר"ל שהיא ללא ענין והרצון בו כל טוב דמשק: (י) לך אמור לו חיה תחיה. ר"ל שכבר הראהו השם ית' כי מות ימות אך כדי שלא יאמרו כי מפחד מת אמר לו חיה תחיה וזה דבר ראוי לנביאים כי בזה יתאמת יותר אמתות נבואתם: (יא) ויעמד את פניו. ר"ל שכבר התאפק להעמיד פניו שלא יבכה ושם ידיו על פניו שלא יראהו חזאל בוכה ולא יכול להמנע מלבכות: (יב) מבצריהם תשלח באש. ר"ל הערים הבצורות אשר להם: ועולליהם תרטש. אחשוב שהרצון בזה שיהיה סבה שיהיו רטושי' ועזובי' כשיהרג אביהם' ואמותיהם: והרותיהם תבקע. רוצה לומר הנשים ההרות וזה דרך אכזריות. או יהיה הרצון בהרותיהם המגדלים החוקים הבצורים והנויים בהרים וענין נבקע הוא בקוע חומותיהם וכמוהו על בקעם את הרות הגלעד והנה זה. הפי' השני הוא היותר נכון לפי מה שאחשוב: (יג) הראני ה' אותך מלך על ארם. הנה זאת היא משיחת חזאל למלך שאמר השם ית'

חזהאל ה' מלאים בה"א במצעות תיבותא בקריאה וסי' ויאמר המלך אל חזהאל קח בידך מנחה. ויאמר חזהאל כי מה עבדך. וימלך חזהאל. בהלחמו את חזהאל דמלכים. וחברו וד"ה: ויעמד ד' וסי' ויעמד אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. חד מערה. אחרים תחתם. וכל ד"ה דכוות' בס"ז וסי' שמן לישראל. ויעמד לפני מזבח דשלמה. ודבתריה כי עשה שלמה כיור. ויצא הרוח. ויעמד יהושפט בקהל. ורוח אלהים לבשה את. חמלך על עמדו:

מצודת ציון

ח (ו) סרים. שר: עזבה. כניחה: (ט) בנך. ר"ל מכניע לך כבן לאביו: (יא) עד בוש. ענין איחור כמו ויחולו עד בוש (שופטים ג): (יב) תשלח. הכבער קרוי שלוח כי עשה יעשה בליחותו שהולך ממקום למקום ושורף הכל: ועולליהם. בניהם הקטנים: תרטש. ענין נקיפה כמו

מצודת דוד

בעת שספר גחזי למלך מה שהחיה אלישע את בן השונמית קרה מקרה שבאה אז השונמית עם בנה לצעוק אל המלך בעבור ביתה: (ו) השיב. אמור להשיב לה הכל ואף תבואות השדה אשר גדל בה מעת עזבה את השדה עד כעת: (ט) וכל טוב דמשק. כל מיני מאכל טוב הנמצא בדמשק: (י) אמר לו. ר"ל נחמו אמור לו בחולי הזה לא תמות הוא אבל הראני ה' בנבואה כי מות ימות: (יא) ויעמד. העמיד את פניו לצד אחר לבלי ראה דמעות עיניו מזלפין: וישם עד בוש. שם פניו בצד האחר עד שהתעכב זמן רב וכאשר לא יכול עוד להתאפק הרים קול בבכי והחזיר פניו מעמה האליל וא"א עוד להסתיר הבכי: (יב) כי ידעתי וגו'. ואמר אני עתה בדבר ולזה אבכה: מבצריהם. ערי מבצריהם שבעיר בהם: והרותיהם. הנשים ההרות תבקע במעים להוציא הולדות: (יג) כי מה עבדך. וכי טוחי רב כ"כ לעשות כדבר הזה: מלך. ואז יעשה מידך

רשי

(טו) המכבר. ת"י גונבא וכן ותכסהו בשמיכה (שופטים ד' י"ט) תרגום בגונבא והוא בגד: ויפרוש על פניו. להצטנן: (טז) ובשנת חמש וגו'. יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט בשנת החמשים שנגזרה גזירה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתל' לו בשביל שזעק שבע שני': (יט) ניר. ממשלה: (כ) וימליכו עליהם מלך. ומימי דוד לא היה. להם מלך כמו שנאמר ומלך אין באדום וישם באדו' נציבי' (שמואל ב' ח' ו') שמנה מלכי' מלכו באדום לפני מלך מלך לישראל המנויים בספר בראשית (ל"ו ל"א) כנגדו מלכו בישראל שמנה מלכים. איש בושת. ודוד. ושלמה. ורחבעם. ואבי'. ואסא. ויהושפט. ויהור' ולא הי' מלך לאדו' ומה שכתוב למעלה שהלך מלך אדום עם יהורם בן אחאב ועם יהושפט למלחמ' על מלך מואב לא מלך גמור הוא אלא נציב שאף הוא היה קרוי מלך וכמו שנאמר ומלך אין באדום נצב מלך (מלכים א' כ"ב מ"ח) הנציב היה

טו חָיֹה תִחְיֶה: וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיִּקַּח
הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם וַיִּפְרֹשׂ עַל־פָּנָיו
וַיָּמֹת וַיִּמְלֹךְ חֲזָהאֵל תַּחְתָּיו:
טז וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־
אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה: יז בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה
בְמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם:
יח וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ ׀ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה
לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:
יט וְלֹא־אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה
לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ
לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים: כ בְּיָמָיו
פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ
עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ: כא וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל־
הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה וַיַּכֶּה
אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵיב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי

טו וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי
וּנְסִיב גוּנְבָא וּטְבַל בְּמַיָא
וּפְרַס עַל אַפּוֹהִי וּמִית
וּמְלַךְ חֲזָאֵל תְּחוֹתוֹהִי:
טז וּבִשְׁנַת חֲמֵשׁ לְיוֹרָם בַּר
אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹרָם
בַּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה:
יז בַּר תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין
הֲוָה כַּד מְלַךְ וְתַמְנֵי שְׁנִין
מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם: יח וַאֲזַל
בְּאוֹרַח מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא
דַעֲבַדוּ בֵּית אַחְאָב אֲרֵי בַת
אַחְאָב הֲוַת לֵיהּ לְאִיתּוּ
וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ:
יט וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ
לְחַבָּלָא יַת דְּבֵית יְהוּדָה
בְּדִיל דָּוִד עַבְדֵיהּ כְּמָא
דַאֲמַר לֵיהּ לְמִתַּן לֵיהּ מַלְכוּ
וְלִבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָא:
כ בְּיוֹמוֹהִי מְרָדוּ אֱדוֹמָאֵי
מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יְהוּדָה
וְאַמְלִיכוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא: כא וַעֲבַר יוֹרָם לְצָעִיר וְכָל רְתִיכַיָא עִמֵּיהּ וַהֲוָה הוּא
קָם בְּלֵילְיָא וּמְחָא יַת אֱנָשׁ אֱדוֹם דְּמַקְפִין לֵיהּ וְיַת רַבָּנֵי רְתִיכַיָא וְאַפֵּךְ

ה' | ס' | פ' ר"פ. י"ח | מ"ז בסיפ' | ז' | שנים ק' ס' קרי' מ"מ ולא כתיב | ח' | ס' תס' | כ"א | ג' תס' ר"ג כ"כ. ג'

ובשנת ט' ר"פ וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' ריש סי' ט"ו: יורם יסא דד הסר וסי' תעי דשמואל. וירכב יהוא ב' בפסוק. ויתקשר ב' בפסוק. אחת עשרה. יהושבע בת המלך דמלכים. וירם בנו. ואחיו. גם עצתם. תבוסת קדמא דפסוק. מן ויקח המכבר עד ואלישע הנביא דכוו' יורם במ"ג

רדק

אכזריות: (טו) ויקח את המכבר ויטבל במים. הוא הבר כמו כביר העזים וטבלהו במים ופרשהו על פניו והיה אומר לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לחנקו ולהמיתו: (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב. מלך ישראל ויהושפט. חמש שזכר עומד במקום ב' ופי' חמש ליהושפט ומאימתי מונה לו ליהושפט אלו ה' שנים ממלחמת רמות גלעד כן פי' בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד הי' ראוי ליהושפט שיהרג שהלך לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שנים ולבסוף ה' שנים מאותה שעה שהיו ה' שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט ממלחמת עמון ומואב והר שעיר עם מלך ישראל מאחר שהרגו אותם כלם והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה ומלך שתי שנים בחיי אביו ומה שאמר למעלה וימלוך יהורם בשנת שתי' ליהורם בן יהושפט שידמה כי יהורם בן יהושפט מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שנים הנה כי מלך יהורם בחיי יהושפט אביו שבעה שנים לא המליכו או אלא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג מנה מאותה השעה המלכות לבנו אבל לא המליכו אלא שתי שנים בחייו ואני תמה מדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה שעה מנה המלכות לבנו שבע שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם שבע שנים שהרי אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנה חמישית לגזרה ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם חמש שנים ממלכותו מת יהושפט כי לא היה אחר אחאב שבע שנים ועוד איך אמר מאחר שהרגו עמון ומואב והר שעיר בחזרתן מלחמה לא ראינו שהיה באו והמליכו את יהורם בן יהושפט ואותה מלחמה היתה בימי אחזיה בן אחאב עם מלך ישראל ועוד כי אותה מלחמה היתה בימי אחזיה בן אחאב ועדיין לא מלך יהורם בן אחאב עד מות אחזיהו אחיו כי כן מצאנו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם אחזיהו בן אחאב לעשות אניות אלא פי' ויהושפט ומת יהושפט כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנית כי כבר מלך בחיי אביו שבע שנים כמו שפירשנו ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלמה בלא מערער כי הרג את אחיו והתחזק במלוכה כמו שכתוב בדברי הימים ואם חסרה מלת ומת אין תמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה לפי שיובן ענינם מהפסוק ובדומה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שונא בצע יאריך ימים שחסר ימות פי' נגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות ימות אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת יהושפט כי. אותה שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנה שני' מלך יהורם בן יהושפט: (יז) שנה. כתיב ושנים קרי: (יט) לתת לו ניר. כמו נר בלרי על דרך ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו וכן תרגם אונקלוס ונירם ומלכו: (כ) בימיו פשע. כי תחת מלכי יהודה היו היום הזה ולא היה בהם מלך אלא מלכי יהודה היו נותנים עליהם נציב והוא היה להם מלך ומפני שנות יהורם פשעו מתחת ידו: צעירה. עיר מאדום ועבר שם יהורם להלחם עם מלך אדום: (כא) ויהי הוא קם לילה. פי'

רלבג

יתברך לאליהו: (טו) ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת. אחשוב כי המכבר הוא הנקרא נוא"ה בלע"ז והנה טבל אותו במים קרים כי היה מתרעם בן הדד מתגבורת החום הנכרי ועשה זה להשקיט החום ההוא וזה עוד למהר המות ומלך חזאל תחתיו כמו שאמר לו אלישע: (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל. כבר בארנו זה במה שקדם והרצון בו שכאשר עברו חמש שני' ליור' בן אחאב עם יהושפט מלך יהוד' שהי' משתתף עמו בהנהגת מלכות ישראל אז מלך יהור' בן יהושפט מלך יהודה: (יח) כי בת אחאב היתה לו לאשה. והנה במה שאמר זה קראה בת עמרי ואחשוב כי היתה בת אחאב אך פעם יחסה אל אביה ופעם אל אבי אביה: לתת לו ניר לבניו כל הימים. רוצה לומר שיתן מלכות לבניו כל הימים: (כ) בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה. ר"ל כי בימי יורם פשע אדום מתחת יד יהודה ומרדו בהם והמליכו עליהם מלך והעבירו הנציב ששם עליהם מלך יהודה: (כא) והנה עבר יורם צעירה וכל הרכב עמו להלחם עם אדום המורד בו והנה לא מרדו כולם בו אך קצתם הלכו בעזרתו כדי להלחם עם המורדים בו מהאדומים וכשהיה זה שהיה משתדל יהורם להלחם עם אדום המורד בו הנה קם אדום המורד לילה והכה

מצודת דוד

בידך הכה הרב הזה: (טו) ויפרש על פניו. להקיר חמימות חם החלי: וימות. בסבור זה מת כי סרה החום מן החוץ אל הפנים: (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב. שהיה בס"ע שיהושפט המליך את יהורם בנו שתי שנים שלימות בחייו דהיינו בשנת כ"ג למלכו כי כ"ה מלך והיה א"כ בשנת ה' ליורם בן אחאב כי הוא מלך בי"ח ליהושפט ולזה אמר ובשנת חמש ליורם בן אחאב וכו' ויהושפט וכו' ור"ל אז יהושפט מלך את יהורם בנו ויהיה מלך כמו שמליך. או מלת חמש שמדה במקום שתים וכאילו אמר וחמש ליהושפט ותוסב מזמן מלחמות רמות גלעד שהיה ראוי למות בגלל חמלת ה' עליו וכאלו נעשה אז בריה חדשה ומלך אז אבל ליורם בן אחאב הם חמש שנים מקוטעות והם קלת שנת י"ט מיהושפט וכ' וכ"א וכ"ב וקצת כ"ג כי אז המליך את יהורם בנו והם שתי שנים לפני מותו כי בכ"ה מת וליהושפט עצמו הם חמש שנים שלימות מזמן מלחמות רמות גלעד והם מקצת שנת י"ח מתחלת מלכותו וי"ט וכ' וכ"א וכ"ב ומקצת שנת כ"ג: (יז) שמנה שנים. ומקוטעות היו ובהם כלולים שתי השנים אשר מלך בחיי אביו: (יח) ולא אבה. עם שהיו ראויים להשחתה כי יהורם וביתו עשו הרע: את יהודה. ר"ל מלכי יהודה: כל הימים. ר"ל כל ימי המלכות: (כ) וימליכו. כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי

מצודת ציון

כמו פוליטס ירוטמו (הושע י"ד): (טו) המכבר. ת"י גונבא והוא מין בגד עב כי והכסהו בשמיכה (שופטים ה) תרגומו כמו בן בגונבא: (יט) ניר. כמו נר ור"ל מלך המאיר כנר:

רדק

פירש כשהיה יורם לצעירה יצא לו חיל אדום וחנו אצלו נוכח אלה עד למחר שילחמו אלה עם אלה וכאשר היה בלילה קם יורם עם מחנהו והכה במחנה אדום כל אותם שהיו סובבים אליו והכה שרי הרכב וכשהרגישו מבוהלים מחנה אדום כי בפתאום נפלו עליהם וגם עם אדום הנשארים איש לאהליו ואמר אחר כך ויפשע כלומר עם כל זה שעשה יורם לאדום מרדו עוד כל הימים מתחת יד יהודה ואדוני אבי ז"ל פירש ויהי הוא קם לילה על מלך אדום שהכה את אדום הסובב למלך ישראל כלומר שהיו בעזרתו שלא מרדו עדיין כי היו באדום עדיין שלא מרדו וקם מלך אדום והכה אותם ואת שרי הרכב אשר ליורם : וינס העם . ישראל נסו לאהליהם ואמרו לישראל אשר בערים פשע אדום מתחת יד יהודה : הסביב . פו"ד המסך שלא כמנהג עם הגרי וכמוהו הקיף את העיר ובעל כנפים יגיד דבר והוליד און : (כב) אז תפשע לבנה. אם לבנה זו היא לאדום למה אמר תפשע הלא כבר אמר ויפשע אדום ואפשר כי היתה לבנה זו סמוכה לארץ ישראל יותר משאר ארץ אדום וכשפשע אדום זאת לא מרדה עדיין ואחרי המלחמה זאת מרדה לפיכך אמר בעת ההיא ורש"י ז"ל כתב כי על לבנה היות לישראל אמר שמרדה כשמרד אדום מרדה גם היא במלך וזה הפירוש רחוק בעיני: (כד) בעיר דוד. אבל לא עם המלכי' וכן כתב בדברי הימים ולא בקבורת המלכים : (כה) בשנת שתים עשרה . ויהורם אביו מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך שמנה שני' הנה י"ג אך לא שלמה שנת י"ג לפיכך לא מנאה לו וכן תמצא בכל המספרים כמו שכתבנו : (כו) בן עשרים ושתים . בדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו ויאך היה זה ועוד כי כל ימי אביו לא היו אלא ארבעים שנה שכן כתוב בן ל"ב שנה במלכו ושמנה שנים מלך הרי ארבעים' אך. היה הוא בן מ"ב בהולכו זה לא יתכן ואמר בסדר עולם כיון שהשיאו אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן היה שמת אחזיהו מלך יהודה עם. מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע הממלכה לפיכך מנה מ"ב. מיום שנגזרה הגזרה. ובשנת ל"א לאסא. נשאה שאמר בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי על ישראל ולא קודם לכן ארבעים ושתים שנה מלך אלא ר"ל מלך מלכות שלמה על ישראל שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישראל ומשנת ל"א לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנים כיצד תשע שנים לאסא וכ"ה ליהושפט הרי ל"ד ושמנה שנים ליהורם הרי מ"ב והוא רחוק מאד מדרך הפשט והפי' הנכון כי יהורם היה יותר ממ' שנה ולא מנה מימי מלכותו אלא שמנה שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערבים ונפל גם כן בחליו לא מנו לו ימי מלכותו והעלימו והמליכו אחזיהו בחייו מעת שנפל אביו ומלך בלא חמדה והיו עשרים שנה וכשהמליכו אחזיהו בחיי אביו היה בן עשרים ושתים שנה כמ"ש הנה ומ"ש ושנה אחת מלך בירושלם אחר מות אביו אבל בחיי אביו מלך עשרים שנה וכשמת אביו היה בן מ"ב שנה והמליכוהו פעם אחרת ולא מלך אחר מיתת אביו אלא שנה אחת : ושם אמו עתליהו בת עמרי . ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו לאשה נאמר כי בת אחאב היתה ואמר בת עמרי כי בני בנים הרי הם כבנים וכן ותבאנה אל רעואל שהיה אבי אביהן וכן זרובבל בן שאלתיאל והוא היה בן פדיה. שהיה בן שאלתיאל ורבים כהנה ומה שאמר. כי חתן בית אחאב הוא היה בן חתן בית אחאב הוא ג"כ חתן להם כלומר כי ע"י חיתון היתה קרובתו עמהם : (כט) מן המכי'. הם כמו

רשי

היה להם במקום מלך : (כא) הסובב אליו . הסמוכים אל הספר : (כב) תפשע לבנה. מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואיני יודע מאיזה אומה היו שהרי לבנה מארץ ישראל היא ואומר אני שהיו משבט יהודה ומרדו במלך : (כד) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד . (ובדברי הימים ב' כ"א ך') אומר בעיר דוד ולא בקברות המלכים :

ואלישע

הָרָ֑כֶב וַיָּ֥נָס הָעָ֖ם לְאֹהָלָֽיו׃ כב וַיִּפְשַׁ֣ע אֱד֗וֹם מִתַּ֙חַת֙ יַד־יְהוּדָ֔ה עַ֖ד הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה אָ֣ז תִּפְשַׁ֥ע לִבְנָ֖ה בָּעֵ֥ת הַהִֽיא׃ כג וְיֶ֛תֶר דִּבְרֵ֥י יוֹרָ֖ם וְכָל־אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה הֲלֹא־הֵ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יְהוּדָֽה׃ כד וַיִּשְׁכַּ֤ב יוֹרָם֙ עִם־אֲבֹתָ֔יו וַיִּקָּבֵ֥ר עִם־אֲבֹתָ֖יו בְּעִ֣יר דָּוִ֑ד וַיִּמְלֹ֛ךְ אֲחַזְיָ֥הוּ בְנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃

כה בִּשְׁנַ֨ת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵ֜ה שָׁנָ֗ה לְיוֹרָ֛ם בֶּן־אַחְאָ֖ב מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֑ל מָלַ֛ךְ אֲחַזְיָ֥הוּ בֶן־יְהוֹרָ֖ם מֶ֥לֶךְ יְהוּדָֽה׃ כו בֶּן־עֶשְׂרִ֨ים וּשְׁתַּ֤יִם שָׁנָה֙ אֲחַזְיָ֣הוּ בְמָלְכ֔וֹ וְשָׁנָ֣ה אַחַ֔ת מָלַ֖ךְ בִּירוּשָׁלִָ֑ם וְשֵׁ֣ם אִמּ֔וֹ עֲתַלְיָ֔הוּ בַּת־עָמְרִ֖י מֶ֥לֶךְ יִשְׂרָאֵֽל׃ כז וַיֵּ֗לֶךְ בְּדֶ֙רֶךְ֙ בֵּ֣ית אַחְאָ֔ב וַיַּ֥עַשׂ הָרַ֛ע בְּעֵינֵ֥י יְהוָ֖ה כְּבֵ֣ית אַחְאָ֑ב כִּ֛י חֲתַ֥ן בֵּית־אַחְאָ֖ב הֽוּא׃ כח וַיֵּ֜לֶךְ אֶת־יוֹרָ֣ם בֶּן־אַחְאָ֗ב לַמִּלְחָמָ֛ה עִם־חֲזָאֵ֥ל מֶֽלֶךְ־אֲרָ֖ם בְּרָמֹ֣ת גִּלְעָ֑ד וַיַּכּ֥וּ אֲרַמִּ֖ים אֶת־יוֹרָֽם׃ כט וַיָּ֨שָׁב יוֹרָ֜ם הַמֶּ֗לֶךְ לְהִתְרַפֵּ֤א בְיִזְרְעֶאל֙ מִן־הַמַּכִּים֙ אֲשֶׁ֣ר יַכֻּ֤הוּ אֲרַמִּים֙ בָּֽרָמָ֔ה בְּהִלָּ֣חֲמ֔וֹ

י"א מ"ע י"א ג' וכמין ד כולהון כ"כ במ"כ

עַמָּא לְקִרְווֹהִי׃ כב וּמְרַדוּ אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יְהוּדָה עַד יוֹמָא הָדֵין בְּכֵן מְרַדוּ יָתְבֵי לִבְנָה בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ כג וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי יוֹרָם וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ כד וּשְׁכִיב יוֹרָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ כה בִּשְׁנַת תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בַּר יְהוֹרָם מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ כו בַּר עַשְׂרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין אֲחַזְיָה כַּד מְלַךְ וּשְׁתָּא חֲדָא מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ עֲתַלְיָהוּ בַּת עָמְרִי מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ כז וַאֲזַל בְּאוֹרַח בֵּית אַחְאָב וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּבֵית אַחְאָב אֲרֵי חַתְנָא דְבֵית אַחְאָב הוּא׃ כח וַאֲזַל עִם יוֹרָם בַּר אַחְאָב לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם בְּרָמוֹת גִּלְעָד וּמְחוֹ אֱנָשׁ אֲרָם יָת יוֹרָם׃ כט וְתָב יוֹרָם מַלְכָּא לְאִתַּסָּאָה בְּיִזְרְעֶאל מִן מַחָתָא דִמְחוֹהִי אֱנָשׁ אֲרָם בְּרָמְתָא כַּד אַגִּיחַ

תולדות אהרן אז תפשע. יומא נו שבועות יב :

רלבג

והכה את אדום הסובב אליו להלחם עמו וכם אשר באו לעזור את יהורם מלך יהודה והכה בלילה שרי הרכב אשר ליורם וינוסו עם ישראל לאהליו וגם אז מרדה עיר לבנה בישראל: (כו) בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו. והנה בד"ה אמר בן ארבעים ושתי' שנה והנה מה שמנה בד"ה איננו ללידת אחזיה אך לעת צמיחת מלכות עמרי אשר בעבור היותו מורש קרה לו שנתחתן עם מלך ישראל וזה שאחר שלשים ואחד שנה לאסא מלך עמרי על כל ישראל ואחר זה מלך שש שנים ואחאב בנו עשרים ושתים ואחזיה שנתים ויורם היה בשנת שתי' עשרה הרי ארבעים ושתים שנה שעמדה מלכות עמרי : ושם אמו עתליהו בת עמרי . הנה היא אשר זכר כי היא בת אחאב: (כח) ויכו הארמים את יורם . הנה שלב הכם יתפאר שנרמות גלעד נפלו אחאב ויורם בנו

יהורם וסי' מלך יהודם . מלך אחזיהו בן יהורם . ואחזיהו בן יהורם מלך . ירם בנו חסר : ותתן ד' בקריאת וסי' ותקח צפרה צר ותכרת את . וירף ממנו אז אמרה . ויאמרו פלשתים מי עשה זאת . וילך בדרך בית אחאב . והוד ותתן המלך וסר

מצודת דוד

מלכי יהודה : (כא) צעירה . שם מקום מארץ אדום : קם לילה . כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בכומבי : הסובב אליו . הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה : וינס . אחר שהכה מה בהם נס מיד לאהליו כי פחד מאדום : (כב) אז . בעת ההיא פשע גם לבנה ונזכרת היא ביהושע בערי נחלת יהודה והיתה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה : (כה) בשנת שתים עשרה . כי יהורם בן יהושפט מלך בשנת ה' ליורם בן אחאב וח' שנים מקוטעות מלך הרי כלו בי"ב ליורם בן אחאב ואז מלך אחזיה : (כו) בן עשרים ושתים שנה . ובד"ה נאמר בן ארבעים ושתים שנה וטעם כפ"ע שמנין הזה אינו ללידת אחזיה כ"א לצמיחת מלכות עמרי על כל ישראל שהיתה ע"י שאת יהושפט את בתו לאשה כמ"ש שם (ויהבן שגמלה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל והיה א"כ מ"ב שנה מקוטעות) ובעבור זאת אחזיה מורש קרה לו שנתחתן עם מלך ישראל ע"י יהוא ולזה תלה מלכותו בצמיחת מלכות עמרי : בת עמרי . ולמעלה נאמר שיהורם אבי ואת בת אחאב ודמה שעמרי גדלה וקראה בתו אף כי בני בנים הם כבנים : (כז) כי חתן . ר"ל ע"י החתון באה לו קורבתו עמהם כי אביו הוא חתן בית אחאב : (כט) וישב . מן המלחמה : ברמה . היא רמות גלעד : ארמים. ר"ל לבקרו על כי חלה.

אֶת־חֲזָהאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בֶן־
יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לִרְאוֹת אֶת־
יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל כִּי־חֹלֶה
הוּא׃

ט א וֶאֱלִישָׁע הַנָּבִיא קָרָא לְאַחַד מִבְּנֵי
הַנְּבִיאִים וַיֹּאמֶר לוֹ חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח
פַּךְ הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדֶךָ וְלֵךְ רָמֹת גִּלְעָד׃
ב וּבָאתָ שָׁמָּה וּרְאֵה־שָׁם יֵהוּא בֶן־
יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי וּבָאתָ וַהֲקֵמֹתוֹ
מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהֵבֵיאתָ אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר׃
ג וְלָקַחְתָּ פַךְ־הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ עַל־
רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר יְהוָה
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל וּפָתַחְתָּ
הַדֶּלֶת וְנַסְתָּה וְלֹא תְחַכֶּה׃ ד וַיֵּלֶךְ
הַנַּעַר הַנַּעַר הַנָּבִיא רָמֹת גִּלְעָד׃
ה וַיָּבֹא וְהִנֵּה שָׂרֵי הַחַיִל יֹשְׁבִים וַיֹּאמֶר
דָּבָר לִי אֵלֶיךָ הַשָּׂר וַיֹּאמֶר יֵהוּא אֶל־
מִי מִכֻּלָּנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר׃
ו וַיָּקָם וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וַיִּצֹק הַשֶּׁמֶן אֶל־
רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־עַם
יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ ז וְהִכִּיתָה אֶת־
בֵּית אַחְאָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי ׀
עֲבָדַי הַנְּבִיאִים וּדְמֵי כָּל־עַבְדֵי יְהוָה
מִיַּד אִיזָבֶל׃ ח וְאָבַד כָּל־בֵּית אַחְאָב
וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר
וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט וְנָתַתִּי אֶת־בֵּית
אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה׃ י וְאֶת־אִיזֶבֶל
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל וְאֵין

קְרָבָא עִם חֲזָאֵל מַלְכָּא
דַאֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בַּר יְהוֹרָם
מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
נְחַת לְמִסְעַד יָת יוֹרָם בַּר
אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל אֲרֵי מְרַע
הוּא: א וֶאֱלִישָׁע נְבִיָּא
קְרָא לְחַד מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא
וַאֲמַר לֵיהּ זָרֵיז חַרְצָךְ
וּנְסִיב מָנָא דִמְשַׁחָא הָדֵין
בִּידָךְ וְאֵיזֵיל לְרָמוֹת גִּלְעָד:
ב וְתֵהָךְ לְתַמָּן וְתֶחֱזֵי תַמָּן
יָת יֵהוּא בַּר יְהוֹשָׁפָט בַּר
נִמְשִׁי וְתֵהָךְ וּתְקִימִינֵּיהּ
מִגּוֹ אֲחוֹהִי וְתָעֵיל יָתֵיהּ
תָּוָן בְּגוֹ תָּוָן: ג וְתִסַּב
מָנָא דִמְשַׁחָא וּתְרִיק עַל
רֵישֵׁיהּ וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא
עַל יִשְׂרָאֵל וְתִפְתַּח דַּשָּׁא
וְתֶעֱרוֹק וְלָא תְסַכֵּי:
ד וַאֲזַל עוּלֵימָא תַּלְמִידָא
דִנְבִיָּא לְרָמוֹת גִּלְעָד:
ה וַאֲתָא וְהָא רַבְּנֵי חֵילָא
יָתְבִין וַאֲמַר פִּתְגָם אִית
לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ רַבָּא
וַאֲמַר יֵהוּא לְמַן מִכּוּלָנָא
וַאֲמַר עִמָּךְ רַבָּא: ו וְקָם
וְעַל לְבֵיתָא וַאֲרִיק מִשְׁחָא
עַל רֵישֵׁיהּ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל
עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל:
ז וּתְמַחֵי יָת בֵּית אַחְאָב
רִבּוֹנָךְ וְאֶתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת
דַּם עַבְדֵי נְבִיַּיָא וּדְמֵי כָּל
עַבְדַיָּא דַיְיָ מִידָא דְאִיזֶבֶל:
ח וְיֵיבַד כָּל בֵּית אַחְאָב
וְאֵשֵׁיצֵי לְאַחְאָב
יָדַע מַדַּע וַאֲחִיד וּשְׁבִיק
בְּיִשְׂרָאֵל: ט וְאֶתֵּן יָת בֵּית אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בַּר אֲחִיָּה: י וְיָת אִיזֶבֶל יֵיכְלוּן
כַּלְבַיָּא בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל וְלֵית דְּקָבֵיר וּפְתַח דַּשָּׁא

רש"י

(א) ואלישע הנביא קרא וגו'. באותו הפרק שהיה יהורם חולה ביזרעאל: לאחד מבני הנביאים. יונה בן אמתי היה: חגור מתניך. כל חגורת מתנים לשון זירוז גבורה הוא לפי שהוא שלוח לדבר הסכנה (צריך זירוז): (ד) הנער הנביא. נערו של אלישע הנביא כך תרגם יונתן ואזל עולימא תלמידא דנביא: אחס

רלב"ג

כמו כי יורם הלך להלחם ברמות גלעד ושם הוכה וזה היה כלי אל שהיה יכול יהוא להמיתו: (א) ויאמר לו חגור מתניך. צוהו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ: ולך רמות גלעד. ידמה שלקחוה מיד מלך ארם אחרי מות אחאב או בעת מות אחאב כי אז הגליתו ישראל במלחמה אלא שכבר מת אחאב והנה היה בזה שעת חיל ישראל שם: (ב) והבאת אותו חדר בחדר. טעם זה כדי שלא ישמע אדם דבריו: (ג) ונסתה ולא תחכה. ר"ל שלא תמתין לנוס אבל תנוס תכף כשלימך הדברים והנה קצר בכאן ולא זכר הדברים שאמר אלישע שיאמר ליהוא אך מדבריו ליהוא למדנו שכבר צוהו אלישע לומר אותן הדברי': ויאמר

לדעת יוכן הנער הוא סמוך אל הנביא כאילו אמר נער הנביא שתרגם תלמידא דנביא: (ו) אל ראשו. אל עם ה' אל ישראל כמו על:
(ז) ודמי כל עבדי ה'. ונבות בכללם: (ח) משתין בקיר ועצור ועזוב. פירשנו אותם למעלה: (י) ואין קובר. כי כשהלכו לקברה לא מצאו בה אלא הגלגלת וכפות הידים

אל משמעתך: לאחד ולאחד ו' בקריאה וסי' מתת לאחד מהם מבשר בני אשר. ואלישע הנביא קרא. ויקרא דוד לאחד מהנערים. והיה ביום ההוא יחבט ה'. וכי יתן מתנה מנחלתו. לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חבלים ב' בו: תגר ד' בקריא' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' כ': ה' פסוקים אית בהון שמה שם וסי' עלת תמיד לדרתיכם. ובאת שמה וראה שם יהוא. ויצו מלך אשור לאמר. שמה קנה קשור. ויבאו אלה הכתובים בשמות. וחלופים ג' פסוקים שם שמה וסי' נמסר בריש סדר ראה: והכית ה' מלרע ג' מסרים וב' מלאים בה"א בתרא וסי' והכית את כל זכורה. והכית את מדין. והכית את ארם באפק הס'. את עמלק. את בית אחאב תולדות אהרן והכרתי לאחאב. בסרה יט:

רד"ק

כמו מן המטות ויאמר האחד מכה בסגול על משקל ומטה וכן אמר התרגום מן מחתא: אשר יכוהו. כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רבי': (א) לאחד מבני הנביאים. אמרו כי יונה בן אמתי היה: חגור מתניך. אמר לו זה כדי שילך במהרה וישוב במהרה בעוד שאין יהורם שהלך להתרפא ביזרעאל וכן אמר ונסתה ולא תחכה: וקח פך השמן. ולמה צוה למשחו והלא אין מושחין מלכי ישראל אמרו רז"ל מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב. וזה השמן לא היה שמן המשחה כי לא היו מושחין בו אלא מלכי בית דוד אלא שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא נמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: ולך רמות גלעד. והלא רמו' גלעד היתה ביד מלך ארם ואחאב שהלך לקחת אותה מידו מת במלחמה ההיא ולא ראינו אחר כן שלקחה מלך ישראל מידו וא"ת במחנה היו ישראל לפני רמות גלעד שהיו חושבין לקחתה ומלך ארם היה בעיר וישראל בחוץ ושם הוכה מלך ישראל והלך לו להתרפא ביזרעאל והניח מחניהו שם ואמר אלישע לזה הנביא שילך שם למחנה ישראל שהי' ברמות גלעד וימשח שם את יהוא זה לא יתכן כי ידמה כי בתוך העיר היו ישראל שהרי אמר והבאת אותו חדר בחדר ואומר ויבא הביתה ואומר אל גרם המעלו' ואומר אל יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל מכל אלו הפסוקים נראה כי ישראל היו בעיר וארם מבחוץ א"כ נאמר מלך ישראל לקחה מיד מלך ארם או יהואחז או יהורם וחזאל בא אחר כן להלחם בה והלך שם מלך ישראל עם מחנהו: (ב) ובאת שמה. חלוקה המלה בטרחא: חדר בחדר. חדר לפני' מחדר: (ג) אל ישראל. כמו על ישראל: ולא תחכה. שיאמר לך דבר אלא מיד תצא: (ד) וילך הנער הנער הנביא. אמר בתחל' הנער ואח"כ פירש איזה נער ואמר הנער הנביא

מצודת דוד

אה אלה מן המכים: ט (א) לאחד וכו'. אחז"ל שהיה יונה בן אמתי: חגור מתניך. לילך ולבוא בזריזות כי החגור במתניו הוא קל ללכת ולרוץ: (ב) והקמותו. אמור לו שיקום מבין רעיו ותביא אותו בחדר לפנים מחדר: (ג) ונסתה. תנוס משם ולא תאחר מללכת [illegible] יודע למלך: (ד) וילך הנער. וחוזר ומפרש הנער של הנביא: (ה) דבר לי. יש לי מה לדבר עמך: (ז) בית אחאב. ראשו ובני ביתו: ונקמתי. על ידך: (ח) משתין בקיר. זה הזכר שעושה קלוח: עצור. שעצר הכנוס בבית: ועזוב. המקוה העזוב ע"פ השדה: בישראל. ר"ל [illegible]

מצודת ציון

ט (א) פך. שם כלי מיוחד לשמן: (ג) תחכה. תמתין ותאחר כמו וחכינו עד אור הבקר (לעיל ז'): (י) בחלק. הנחלה יקרא כן כי נחלק לו: (יא) שיחו. דברו כמו כי שיח וכי שיג

קבר ויפתח הדלת וינס : יא ויהוא
יצא אל־עבדי אדניו ויאמר לו
השלום מדוע בא־המשגע הזה
אליך ויאמר אליהם אתם ידעתם
את־האיש ואת־שיחו : יב ויאמרו
שקר הגד־נא לנו ויאמר כזאת
וכזאת אמר אלי לאמר כה אמר יהוה
משחתיך למלך אל־ישראל :
יג וימהרו ויקחו איש בגדו וישימו
תחתיו אל־גרם המעלות ויתקעו
בשופר ויאמרו מלך יהוא :
יד ויתקשר יהוא בן־יהושפט בן־נמשי
אל־יורם ויורם היה שמר ברמת
גלעד הוא וכל־ישראל מפני חזאל
מלך ארם : טו וישב יהורם המלך
להתרפא ביזרעאל מן־המכים אשר
יכהו ארמים בהלחמו את־חזאל
מלך ארם ויאמר יהוא אם־יש
נפשכם אל־יצא פליט מן־העיר
ללכת לגיד ביזרעאל : טז וירכב
יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב
שמה ואחזיה מלך יהודה ירד לראות
את־יורם : יז והצפה עמד על־
המגדל ביזרעאל וירא את־שפעת
יהוא בבאו ויאמר שפעת אני ראה

ל' חד מ"ל · י"ב סבירין ויאמרו · כ' דסמי' · כ' · כ' בסיפרא · ס' בסיפרא · ל' · ל' · י"א · ל"ג מנעות פסוק · י"ו בנביאים · ג' · לגיד להגיד ק' · ז' · ז' · י"א

נערק : יא ויהוא נפק לות
עבדי רבוניה ואמר ליה
השלם מה דין אתא שטיא
הדין לותך ואמר להון
אתון ידעתון ית גברא וית
שועיתיה : יב ואמרו שקרא
את אמר חוי כען לנא
ואמר כדין וכדין אמר
לי למימר כדנן אמר יי
משחתך למהוי מלכא על
ישראל : יג ואוחיאו ונסיבו
גבר לבושיה ושויאו
תחותוהי לדרג שעיא
ותקעו בשופר ואמרו מלך
יהוא : יד ומריד יהוא
בר יהושפט בר נמשי
על יורם ויורם הוה נטיר
ברמות גלעד הוא וכל
ישראל מן קדם חזאל
מלכא דארם : טו ותב
יהורם מלכא לאתסאה
ביזרעאל מן מחתא
דמחוהי אנש ארם כד
אגיח קרבא עם חזאל
מלכא דארם ואמר יהוא
אם רעות נפשכון לא
יפוק משיזבא מן קרתא
למיזל לחואה ביזרעאל :
טז ורכב יהוא ואזל ליזרעאל
ארי יורם שכיב תמן
ואחזיה מלכא שבטא דבית
יהודה נחת למסעד ית
יורם : יז וסכואה קאים
על מגדלא ביזרעאל וחזא ית משרית יהוא במיתוהי ואמר משרית אנא חזי

אדניך ב' בתראי מ"ל : ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' נמסר בסדר מטות וגם בספר שופטים סי' י"א : יורם י"א וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' ח' : אל יצא ג' וסי' אל יצא איש ממקמו . אל יצא פליט מן העיר . באו הבום איש אל יצא :

רדק

הידים ולא קברו העצמות : (יא) ויאמר לו השלום . הגדול שבשרים שאל ממנו השלום : המשוגע הזה . היו קוראים לנביא משוגע לפי שפעמים בעת הנבואה היה מנהגם כמו המשוגע ושילא מדעתו כמו שאמר ויפשט גם הוא בגדיו לפי שיש להם בטול ההרגשות והכחות הנפשיות ובני ישראל הרעים שהיו דעתם ולבם אחר הבעל היו קוראים לנביא ה' משוגע דרך בזיון : אתם ידעתם . אתם ידעתם את האיש ואת דבריו כי אני לא ידעתי מה דבריו ולא אמר לי דבר עיקר : (יב) שקר . כי אתה מעלים ממנו מה שאמר לך ודבר סוד אמר לך : (יג) אל גרם המעלות . אל המעלה העליונה שבמעלות וי"ת לדרג שעיא והוא האבן שמסמנין אותה לדעת השעות : (יד) ויתקשר . המרד יקרא קשר לפי שהמרד הוא בהתקשר זה עם זה להיות בלב אחד ובהסכמה אחת : ויורם היה שומר . עתה ספר היאך היה הקשר חזק כי אם היה יורם שם לא היה הקשר אז כי היו שרי החיל אשר שם יראי' מיורם ולא היו נסכמים עם יהוא למרוד בו אלא שיורם שהיה שם ברמות גלעד שומר העיר מפני חזאל היה מקרהו שהוכה שם והוצרך לו לשוב להתרפא ביזרעאל ובין כך בא הנביא אל יהוא ומשחו והתקשרו עמו שרי החיל אשר שם : (טו) מן המכים . שם כמו מן המכות ואמ' האחת מכה בסגול וכן אמר התרגום מן מחתא : אשר יכוהו . כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רבים : אם יש נפשכם . אם רצונכם אתי להמליכני כאשר אתם מ"אים עזרוני בזה הדבר שלא יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל ליהורם כי טוב הוא שנבא עליו פתאום ולא ישמר ממנו : לגיד . כן כתיב וקרי להגיד ושניהם נכונים כי מנאטו המקור בחסרון הה"א רבים כמו לשמיע בקול תודה שהוא כמו להשמיע לראותכם כמו להראותכם והדומים להם : (יז) את שפעת יהוא . רבוי עם שהיה בא עם יהוא וכן שפעת גמלי' שפע ימים ינקו : שפעת אני רואה . התי"ו כמו הה"א כי אינט סמוך וכמוהו חכמת

ודעת

רשי

(יא) אתם ידעתם את האיש . אתם מכירים את האיש שהוא משוגע : (יב) ויאמרו שקר . אתה אומר מעלים אתה מה שאמר לך : (יג) אל גרם המעלות . על דרג' שעיא כמין מעלות עשויה למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהגלגל יורד שעה אחת . גרס אורל"ו בלע"ז לשון פנס . והגרמה שבהלכות שחיטה מן הלשון הזה הוא ששורט והולך ויורד ונראה כמין גבשושית למעלה: (טו) אם יש נפשכם . שאמלוך : מן העיר : מן רמות גלעד : לגיד . כמו להגיד : (יז) שפעת . גדוד :

אם

רלבג

(יא) ויאמר לו השלום. ר"ל שהשר אמר לו זה אחד מהשרים אשר שם וחקר עמו אם הדבר שדבר אליו הוא שלום או הפך כי רגילי' היו הנביאי' ליעד רע לישראל והנה קראו הנביא משוגע לפי שמרוב התבודדו' שהלם בש"י היו שוגים בשאר הענינים' : אתם ידעתם את האיש ואת שיחו . ר"ל אתם מכירים את האיש ואת דבריו שאין בהם ממש ולזה אין לכם לחקור על דבריו כי לא אמר דבר שיהי' לו שורש : (יב) ויאמרו שקר הגד נא לנו . ר"ל הנה דבריך הם שקר הגד נא לנו מה אמר לך כי דבר סוד אמר אליך : (יג) וימהרו ויקחו איש בגדו . ר"ל שכל אחד מהשרים אשר שם לקח בגדו ושמו תחת יהוא לשום המעלות אשר העלוהו שם כדי שיהיה גבוה אחד על כלם כמשפט המלך : (יד) ויתקשר יהוא בן יהושפט . ר"ל שהתקשר עם השרים אשר שם כנגד יורם וזכר כי סבת זה הקשר היה היות יורם מוכה ברמות גלעד כי לולי זה כבר היה שומר ברמות גלעד וכל ישראל מפני חזאל שהיה רוצה לכבוש רמות גלעד ומפני יראת השרים ממנו לא היה אפשר אז כל זה אך קרה שהוכה שם והוכרח מפני זה ללכת ביזרעאל חה ממה שהישיר הדרך אל זה הקשר : אם יש נפשכם. ר"ל אם רצונכם להחזק בקשר הזה לא יצא שום אדם מן העיר שיוכל להגיד זה ביזרעאל כי זה יהיה סבה אל שיחזק יורם לנגדו ולא טבל לעשות הדרוש ממנו : (יז) וירא את שפעת יהוא. ר"ל שפע עם

שהיה

מצודת ציון

אין לו (מ"א י"ח) : (יג) גרם . עלם וגרם אחד הוא כמו תשבר גרם (משלי כ"ה) וכמו בעלמות הדבר נקרא בלשון עלם כמ"ש בעלם היום (בראשית ז) כ"כ נקרא בל' גרם : המעלות . המדרגות : (יד) ויתקשר . כן נקרא המרד כי רבים יתקשרו בלגודה אחת : (טו) נפשיכם . רצונכם כמו ואכלת ענבים כנפשך (דברים כ"ג) : פליט . שם שארית וכן שריד ופליט (ירמיה מ"ב) : (יז) והצופה . הוא העומד במקום גבוה לצפות למרחוק : שפעת . מל' שבוע : עד שם . עד אליהם בחלקם

מצודת דוד

בפירסום למען יקחו מוסר : (יא) יצא . מן החדר : ויאמר . אחד מהם שאלו השלום ר"ל אם הנביא ניבא טוב ושלום מדוע א"כ בא אליך לבד ולא אמר לבולנו : המשוגע . כן קראו את הנביא לפי שבעת שהיה מתבודד בנבואה היה דומה להם כמשתגע על כי לא פנה אז בעניני העולם : אתם ידעתם . כלומר שלא אתם מכירים אותו ואת דבריו שהמה של מה בכך לא שלום ולא למלחמה והיה הטן לבעלים הדבר עד עת ירחה כי יש לאל ידו : (יב) שקר . אתה מדבר שקר כי לא דברי רוח היו ולזאת הגד לנו : כזאת וכזאת . וחזר ומפרש כה אמר ה' וגו' : (יג) תחתיו . תחת יהוא לשבת למעלה מכולם כדרך המלך : אל גרם המעלות . על המעלות עצמן : (יד) ויתקשר . עשה קשר עם השרים שהיו עמו : ויורם היה שומר . לא היה יכול יעיבם קניעם ברמות גלעד לשמור העיר מחיל חזאל : (טו) וישב . לפי שעה שב מרמות גלעד להתרפא ביזרעאל : אם יש נפשכם . אם יש רצונכם שאמלוך אל יצא פליט מן העיר כי מן ילך ויגיד ביזרעאל ויחיש המלך הפגר : (יז) כבואו . בעת בואו רבוי

הפם

ויאמר יהורם קח רכב ושלח
לקראתם ויאמר השלום:
יח וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה־
אמר המלך השלום ויאמר יהוא
מה־לך ולשלום סב אל־אחרי ויגד
הצפה לאמר בא־המלאך עד־הם
ולא־שב: יט וישלח רכב סוס שני
ויבא אלהם ויאמר כה־אמר המלך
שלום ויאמר יהוא מה־לך ולשלום
סב אל־אחרי: כ ויגד הצפה לאמר
בא עד־אליהם ולא־שב והמנהג
כמנהג יהוא בן־נמשי כי בשגעון
ינהג: כא ויאמר יהורם אסר ויאסר
רכבו ויצא יהורם מלך־ישראל
ואחזיהו מלך־יהודה איש ברכבו
ויצאו לקראת יהוא וימצאהו
בחלקת נבות היזרעאלי: כב ויהי
כראות יהורם את־יהוא ויאמר
השלום יהוא ויאמר מה השלום עד־
זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים:
כג ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל־
אחזיהו מרמה אחזיה: כד ויהוא מלא
ידו בקשת ויך את־יהורם בין זרעיו
ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו:
כה ויאמר אל־בדקר שלשה שא
השלכהו בחלקת שדה נבות
היזרעאלי כי־זכר אני ואתה את
רכבים צמדים אחרי אחאב אביו
ויהוה נשא עליו את־המשא הזה:
כו אם־לא את־דמי נבות ואת־דמי
בניו ראיתי אמש נאם־יהוה ושלמתי

תולדות אהרן דמי נבות. סנה' מח:

ואמר יהורם דבר רכבא ושלח לקדמותהון ויימר השלם: יח ואזל רכיב סוסיא לקדמותיה ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי וחוי סכואה למימר אתא אזגדא עד לותהון ולא תב: יט ושלח רכיב סוסיא תנינא ואתא לותהון ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי: כ וחוי סכואה למימר אתא עד לותהון ולא תב ודברא כדברא דיהוא בר נמשי ארי בניח מדבר: כא ואמר יהורם אזדרזו ומקים רתיכיה ונפק יהורם מלכא דישראל ואחזיהו מלך שבטא דבית יהודה גבר ברתיכיה ונפקו לקדמות יהוא ואשכחוהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה: כב והוה כד חזא יהורם ית יהוא ואמר השלם יהוא ואמר מה השלם עד טעות איזבל אמך וחרשהא סגיאין: כג ואתחזר יהורם לאחורוהי ואפך ואמר לאחזיהו ניכלא אחזיה: כד ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחא ית יהורם בין דרעוהי ונפק גירא מלביה וכרע ברתיכיה: כה ואמר לבדקר גבריה סב רמיהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין: כו אם לא ית דמי נבות וית דמי בנוהי גלן קדמי בקריב אמר יי ואשלם לך באחסנתא

רשי

(כה) את רוכבים צמדים. את אשר אני ואתה היינו רוכבים צמדים (ס"א מצומדים) אחר אחאב ביום שהרג את נבות: וה' נשא עליו. ביד אליהו הנביא המשא הזה ואנחנו שמענו

רלבג

שהיה בא עם יהוא: קח רכב ושלח לקראתם. ר"ל רוכב סוס: (יח) מה לך ולשלו' סוב אל אחרי. עשה זאת כדי שלא ידע המלך דב' בזה כדי שיתכן לו יותר להמיתו: (כ) והמנהג כמנהג יהוא. ר"ל מנהג המלך אשר היה רוכב בו והוא היה נוהג מנהג יהוא כי הוא רכבו בשגעון בזולת ישוב: (כג) ויהפוך יהורם ידו וינס. ר"ל שכבר הי' נס לשוב ליזרעאל אך מהר יהוא וירה לו חץ והכהו מאחוריו בין זרועיו ויצא חלבו ומת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השליש שלו שישא נבלת יורם וישליכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי ר"ל במקום אשר סוקל שם נבות: (כה) אני ואתה את רוכבים צמדים אחרי אחאב אביו. ר"ל שאני ואתה היינו יחד את רוכבים אחרים מחוברים והולכים אחרי אחאב אביו: (כו) אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש. אמר דמי בניו העתידי' לצאת

ויאמר ו' בקרי' וסי' ושלח לקראתם ויאמר השלום. אף יחם ויאמר האח. ויאמר הצילני כי אלי אתה. תשוע ויאמר הנני. תוי המרבה לא לו. ויאמר אדם אך פרי לצדיק: ולשלום ג' בקריאה וסי' מה לך ולשלום סב אל אחרי. וחברו. למרבה המשרה ולשלום אין קץ: סב ו' בקריאה וחס' וסי' נמסר בסדר דברים: ולא שב ח' בקריא' וסי' וילך בדרך אחר דמלכים. בא המלאך עד הם. וחברו. ואתה כי הזהרתה רשע. וחברו: וימצאהו ג' בקריאה וחס' וסי' וימצאהו המרים בקשת. וחברו דד"ה. וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי: השלום ד' דגשים וסי' ונדמו נאות השלום. והיתה לי לשם ששון. ויהי כראות יהורם. כי זרע השלום הגפן: אחזיה ז' וסי' נמסר לעיל בסי' בחלק א' סוף סי' כ"ב: השלכהו י"ג חס' בליש'

רדק

ודעת אם אתן שנת לעיני כשמחת בקציר והדומה לו שכתבנו בספר מכלל: רכב. משרת רוכב הסוס יקרא רכב ועתה רכב על סוס אדוניו ללכת לקראת יהוא: (יח) עד הם. הראשון כן והשני עד אליהם שלא כמנהג כי המנהג עדיהם מלא אחת ועד אליהם היא תוספת ביאור כי היה מספיק אם יאמר אליהם או עדיהם לבדו: (כ) והמנהג כמנהג יהוא. מנהג הרכב כמנהג יהוא שהוא נוהג רכבו בשגעון וי"ת בשגעון ינהג בניח מדבר: (כב) השלום עד זנוני. מה ענין השלום שיגיע עד זנוני אמך לא יהות לה ולך שלום: (כג) ויהפוך יהורם ידיו. האוחזות ברסן הפכם להסב פניו ולנוס: (כד) מלא ידו בקשת. משך הקשת בכל כחו: (כה) שלשה. בה"א במקום וי"ו כמו אהלה: כי זוכר אני ואתה. זכור היום שאני ואתה היינו רוכבים יחדיו מחוברים כלומר שהיו רוכבים שניהם ברכב אחד או שניהם זה אצל זה ביחד וזהו צמדים כמו צמד בקר ומלת את ר"ל עם כלומר אני עמך ואתה עמי היינו רוכבים צמדים וי"ת ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין: וה' נשא עליו. ומן קדם ה' אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין: (כו) את דמי נבות ואת דמי בניו. נחלקו רז"ל בדבר זה יש שאומרים בניו נהרגו עמו ומהם אמרו בנים העתידים לצאת ממנו וא"א ז"ל פי' ואת דמי בניו שגזל מהם נחלתם: ראיתי אמש. ת"י גלן קדמי בקריב

מצודת דוד

העם אמר. עם יהוא ראה אותם הצופה אבל עדיין לא הכיר אם של יהוא המה: ויאמר השלום. הרכב אמר להם השלום ר"ל אם בואם בעבור השלום או למלחמה: (יח) מה לך ולשלום. מה לך בהשאלת השלום האם נוגע בך הדבר: סוב אל אחרי. ללכת עם אנשי ולא תשוב אל המלך: (כ) והמנהג. הנני רואה הנהגת העם הבא הוא כמנהג יהוא אשר הנהגתו בשגעון מבלי סדר ויישוב הדעת: בן נמשי. בן בנו של נמשי: (כא) אסור. קשור הסוסים אל הרכב: (כב) מה השלום. מהו השלום הראוי עד שיהא השלום גמול זנוני איזבל וכו'. וכאומר וכי ראוים המה לשלום: (כג) ויהפוך. הפך ידיו האוחזות ברסני הסוסים להפכם לאחור ולנוס: מרמה. ר"ל הנה קשר ומרד במרמה היו מראים עצמם כאוהבים: (כד) מלא ידו. שם כל ידו במשיכה בקשת לירות בכח רב: ויכרע. כרע על ברכיו: (כה) כי זכר. הן דעתך לזכור כי אני ואתה את אשר היינו רוכבים צמדים ומחוברים אחרי אחאב ואז נשא ה' עליו את המשא הזה ע"י אליהו: (כו) אם לא. וכו' ור"ל האם לא את דמי וכו' ראיתי המה כי למחרת הריגת נבות ירד אחאב לרשת כרמו ואז אמר לו אליהו בדבר ה' אם לא את דמי וכו' ראיתי אמש והם צועקים ומבקשים עליו דין: ודמי בניו. יש מרז"ל

מצודת ציון

(כא) בחלקת. בנחלת שדה: (כה) שלשה. ענין שר כמו ומבחר שלישיו (שמות טו): שא. הגבה אותו: צמדים. המחוברים יחד כמו נצמד פתיל (במדבר יט): נשא עליו. שמשים עליו המשא. הנבואה: (כו) אמש. יאמר על הלילה שעבר כמו ויוכח אמש (בראשית לא) בסוף

רדק

בקריב וי"ל אחם כמשמעו בלילה שעבר ונאמר לאליהו ממחרת שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה באה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה : (כז) וינס דרך בית הגן. ובדברי הימים הוא אומר והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו נראה כי בדרך הכוהו כמו שאמר להם הכוהו אל המרכבה והם הוא לא אמים והכוהו והוא גם מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת מהם אלא נשתתק מאחת המכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת מהם עד עשרה ימים וכן פירשו וימת שם שנשתתק ואחר כן כשהוא עבדיו להחבא בשמרון מפני יהוא ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדיין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושליםה ויקברו אותו בקבורתו וגו' : במעלה גור. לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא השיגוהו כי הוא היה גם על המרכבה ולא השיגוהו עד מעלה גור שהשיגוהו בחצים במה והוא נס עם כל זה עד מגידו וזהו שאמר ויכוהו במעלה גור אשר את יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על אמו ין וכמוהו הרבה במקרא:(כט)ובשנת אחת עשרה. ולמעלה אמר בשנת י"ב ולפי החשבון הוא בשנת י"ג כמו שכתב אלא שב' שניה היו בהם מקוטעות מה שאומר זה הנה אף על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ב"ב מלכותו להודיע כי בשנה קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אביו אלא שנה אחת : (ל) ותשם בפוך עיניה. ותשם פוך בעיניה וכמוהו שלחו באש מקדשך שלחו אש במקדשך או פי' ותשם ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא הכחול : ותיטב את ראשה. ותתקן כלומר קשטה את עצמה כדי שתמצא חן בעיניו ולא יהרגה : (לא) זמרי הרג אדוניו. לפי שהרג זמרי את אלה בן בעשא אדוניו ויהוא ג"כ הרג אדוניו לפיכך קראה אותו כן : (לב) מי אתי. מי שם בעזרתי:

רשי

שמעו : (כז) הכהו אל המרכבה וגו'. (ובדברי הימים ב"ב פ') הוא או' ויבקש את אחזיה וילכדוהו והוא מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא יש לישב המקראות וינס דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדוף אחריו יהוא אך יש נמגוס בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתוב יהוא ספרי' וישלח שמרון וגו' ורבותינו פירשו באגדת חלק והוא מתחבא בשומרון שהיה קודר אוכרות וכותב עכומ"ז פסתיכם גלפי דבריהם יש לומר שאין המחבא ע מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיה וילכדוהו כשהיה נס דרך הגן והוא היה מרשיע לעשו' מתחילה שהיה בא לשומרון והתחבא מפני שרי יהודה לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי עכומ"ז היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ואמר הכהו אל המרכבה : במעלה גור. ששם הכיאוהו אליו : וינס מגדו. מוכה בגבליים : (כט) ובשנת אחת עשר' שנה ליור' בן אחאב מלך אחזיה. למעלה הוא אומר בשנת י"ב וע"כ יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם שהרי בשנת ה' ליורם מלך וח' שנים מלך ומה שאמר כאן בשנת י"א אומר אני שמלך בחיי אביו שנה לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים כמו שנאמר (בד"ה ב' כ"א י"ח) ואחרי כל זאת נגפו ה' לחלי לאין מרפא ויהי לימים מימים וכאו חמיו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלים את אחזיה כאן הוא אומר בן כ"ב שנה אחזיה במלכו (ובד"ה ב' כ"ב ב') בן מ"ב שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו מ' שנה היו ולא יותר שנאמר בן ל"ב שנה במלכו וח' שנה מלך והיאך אפשר לבן להיות גדול מאביו ב' שנים אלא כ' שנה לפני שנולד שהם ב' שני' קודם שנולד אביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר (בד"ה ב' כ"ב ז') ומאלהי' היתה תבוסת אחזיהו לבא אל יורם וגו' כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי אך מצאתי (בדברי הימים ב' י"ח א') ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל' ואחד לאסא נשאה שנאמר ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי (מלכים א' ט"ז כ"ה) ושנינו בסדר עולם שמלך מלכות שלימה שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם וכשנשא אסא את בתו ליהושפט נתעל' עמרי והרגו את תבני בא והשוב משנת ל"א לאסא עד מות אחזיה ותמצאם מ"ב : (ל) ותיטב את ראשה. ותקנת ית רישא כדי שתשא חן בעיני יהוא וישאנה : (לא) ותאמר השלום. הרבה להיות עמי בשלום : זמרי הרג אדוניו אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי. גם הוא הרג את אלה בן בעשא : (לב) מי אתי. מי בכם לעזרתי : שמטוב

תרגום

הָדָא אֲמַר יְיָ וּכְעַן סַב רְמֵיהִי בְּאַחֲסַנְתָּא כְּפִתְגָמָא דַיָי׃
כו וַאֲחַזְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה חֲזָא וְאַפֵּךְ בְּאוֹרַח בֵּית גִנְיָא וּרְדַף בַּתְרוֹהִי יֵהוּא וַאֲמַר אַף יָתֵיהּ מְחוֹהִי בִּרְתִיכָא בְּמִסְקָנָא דְגוּר דְעִם יִבְלְעָם וְאַפֵּךְ לִמְגִדוֹ וּמִית תַּמָן׃
כח וְאַחִיתוּ יָתֵיהּ עַבְדוֹהִי לִירוּשְׁלֵם וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּקְבוּרְתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד׃
כט וּבִשְׁנַת חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מְלַךְ אֲחַזְיָה עַל דְבֵית יְהוּדָה׃
ל וַאֲתָא לְיִזְרְעֶאל וְאִיזֶבֶל שְׁמַעַת וְכַחֲלַת בִּצְרִידָא עֵינָהָא וְתַקְנַת יַת רֵישָׁא וְאִסְתְּכִיאַת מִן חַרְכָּא׃
לא וְיֵהוּא עַל בְּתַרְעָא וַאֲמַרַת הַשְׁלָם זִמְרִי קָטִיל רִבּוֹנֵיהּ׃
לב וּזְקַף אַפּוֹהִי לְחַרְכָּא וַאֲמַר מַן הָכָא מַן

מקרא

לָךְ בַּחֶלְקָה הַזֹּאת נְאֻם־יְהוָה וְעַתָּה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ בַּחֶלְקָה כִּדְבַר יְהוָה׃ (י"נחס'כלוס')
כז וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָאָה וַיָּנָס דֶּרֶךְ בֵּית הַגָּן וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו יֵהוּא וַיֹּאמֶר גַּם־אֹתוֹ הַכֻּהוּ אֶל־הַמֶּרְכָּבָה בְּמַעֲלֵה־גוּר אֲשֶׁר אֶת־יִבְלְעָם וַיָּנָס מְגִדּוֹ וַיָּמָת שָׁם׃
כח וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עֲבָדָיו יְרוּשָׁלְָמָה וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִקְבֻרָתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד׃
כט וּבִשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ אֲחַזְיָה עַל־יְהוּדָה׃ (ס' ר"ס)
ל וַיָּבוֹא יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד הַחַלּוֹן׃ (ז' מ"ל בסיפ')
לא וְיֵהוּא בָּא בַשָּׁעַר וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו׃
לב וַיִּשָּׂא פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר מִי אִתִּי מִי

רלבג

לנאת ממנו כמו שנארנו במה שקדם ואמר אליהו לו בדבר ה' שכבר ראה בלילה שעבר קודם תגאו אותו דמי נבות שהומת בעבור שלא רצה למכור כרמו או להחליפו : (כז) ואחזיהו מלך יהודה ראה וינס. ספר בד"ה שכבר היה אחזיהו מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא ואולם קצר בזה המקום והנה כשהביאוהו אל יהוא אמר להם שיכוהו אל המרכבה בחצים והנה אמר להם זה בהיותו בעליית גור אשר את יבלעם ושם הכוהו בחצים וגם מוכה אל מגדו וימת שם והנה זכה לקבורה מפני היותו בן יהושפט אשר דרש את ה' בכל לבו כמו שנזכר בספר ד"ה : (ל) ותשם בפוך עיניה. ר"ל שחור קשטה את עצמה ושמה פוך בעיניה להטיב ראותה אולי עשתה כדי שתשא חן בעיניו ויחמול עליה ולא יהרגנה או עשתה זה להחזיק המלוכה עדיין והוא יותר נכון ולזה אמרה בגאוה ליהוא השלום זמרי הורג אדניו : שמטוב

מצודת ציון

(ל) בפוך. הוא כחול שחור וכן כי תקרעי בפוך עיניך (ירמיה ד) : ותיטב. ענין תקון כמו אם תוטבי

מצודת דוד

ה' הוא המליכהו אל החלקה ההיא : (כז) גם אותו הכהו. כי גם הוא מבית אחאב עובד ע"ג כמוהם : אל המרכבה. בעודו יושב במרכבה : במעלה גור. כאשר והכהו במעלה גור וקצר המקרא וסמך על מ"ש גם אותו הכהו : את יבלעם. סמוך ליבלעם : וינס מגדו. אחרי אשר הכוהו נס אל מגידו : וימת שם. ר"ל באמת כדבר הקצף ההוא כל יהוא כי בד"ה נאמר שמת בשומרון כי לשם בא ממגידו : (כח) בקבורתו. אשר כרה לו בחייו : (כט) ובשנת אחת עשרה. ר"ל אחר שעבר שנת י"א כי בי"ב מלך וכמ"ש למעלה בשנת שתים עשרה וכו' כי יהורם אביו מלך בה' ליורם בן אחאב וימי מלכותו ח' שנים מקוטעות ולכן א"כ בי"ב ליורם בן אחאב ואז מלך אחזיה : (ל) ותשם בפוך עיניה. כמו ותשם פוך בעיניה וכן שלחו באש מקדשך (תהלים ע"ד) ומשפטו שלחו אש במקדשך : ותיטב את ראשה. תקנה לייפות ראשה וקשטה עצמה נמצא חן בעיני יהוא לבל יהרגנה : (לא) השלום. האם הרבה להיות עמי בשלום : זמרי הורג אדניו. לפי שגם זמרי הרג את שמלך אלה בן בעשא לזה קראה אותו בשם הר"ל אמרו שהרג גם בנו ומהם אמרה בנו בניה מחיד לנולד : והשלמתי לך גם זה דברי אליהו שאמר בשם ה' שיקבל גמולו בחלקת נבות :

בשם

וַיַּשְׁקִפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים׃
לג וַיֹּאמֶר שִׁמְטֻהוּ וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּז
מִדָּמָהּ אֶל־הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים
וַיִּרְמְסֶנָּה׃ לד וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר
פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת
וְקִבְרוּהָ כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא׃ לה וַיֵּלְכוּ
לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם־
הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם׃
לו וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה
הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ
הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר אִיזָבֶל׃ לז וְהָיְתָ
נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת
אִיזָבֶל׃ י א וּלְאַחְאָב
שִׁבְעִים בָּנִים בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא
סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל־שָׂרֵי
יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים אַחְאָב
לֵאמֹר׃ ב וְעַתָּה כְּבֹא הַסֵּפֶר
הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם
וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים וְעִיר מִבְצָר
וְהַנָּשֶׁק׃ ג וּרְאִיתֶם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר
מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשַׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא
אָבִיו וְהִלָּחֲמוּ עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם׃
ד וַיִּרְאוּ מְאֹד מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי
הַמְּלָכִים לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד
אֲנָחְנוּ׃ ה וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת
וַאֲשֶׁר עַל־הָעִיר וְהַזְּקֵנִים וְהָאֹמְנִים
אֶל־יֵהוּא ׀ לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל
אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא־נַמְלִךְ

וְאִסְתְּכִיאוּ לְוָתֵיהּ תְּרֵין תְּלָתָא גַּוְזָאִין׃ לג וַאֲמַר מַגְרוּהָא וּמַגְרוּהָא וּנְדָא מִדְּמַהּ עַל כּוֹתְלָא וְעַל סוּסְוָתָא וּדְשׁוּהָא׃ לד וְעַל וַאֲכַל וּשְׁתִי וַאֲמַר סְעָדוּ כְעַן יַת אֲרוּרְתָּא הָדָא וְקִבְרוּהָא אֲרֵי בַּת מַלְכָּא הִיא׃ לה וַאֲזַלוּ לְמִקְבְּרַהּ וְלָא אַשְׁכָּחוּ בַהּ אֱלָהֵין גּוּלְגַּלְתָּא וְרַגְלַיָּא וּפַסַּת יְדַיָּא׃ לו וְתָבוּ וְחַוִּיאוּ לֵיהּ וַאֲמַר פִּתְגָמָא דַייָ הוּא דְּמַלֵּיל בְּיַד עַבְדֵּיהּ אֵלִיָּהוּ דְּמִן תּוֹשָׁב לְמֵימַר בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא יַת בִּסְרָא דְּאִיזֶבֶל׃ לז וּתְהֵי נְבֵילְתָּא דְּאִיזֶבֶל כְּזִבְלָא מְבַדַּר עַל אַפֵּי חַקְלָא בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל דְּלָא יֵימְרוּן דָּא אִיזֶבֶל׃ א וּלְאַחְאָב שַׁבְעִין בְּנִין בְּשֹׁמְרוֹן וּכְתַב יֵהוּא אִגְּרָן וְשַׁדַּר לְשֹׁמְרוֹן לְרַבְרְבֵי יִזְרְעֶאל סָבַיָּא וּלְתוּרְבְּנַיָּא דְּאַחְאָב לְמֵימָר׃ ב וּכְעַן כְּמֵיתֵי אִגַּרְתָּא הָדֵין לְוָתְכוֹן וְעִמְּכוֹן בְּנֵי רִבּוֹנֵיכוֹן וְעִמְּכוֹן רְתִיכִין וְסוּסָוָן וְקִרְוִין כְּרִיכָן וּמָאנֵי זֵינָא׃ ג וְתֶחֱזוּן דְּתַקִּין וּדְכָשַׁר מִבְּנֵי רִבּוֹנְכוֹן וּתְשַׁוּוֹן עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דַּאֲבוּהִי וּתְגִיחוּן קְרָב עַל בֵּית רִבּוֹנְכוֹן׃ ד וּדְחִילוּ לַחֲדָא לַחֲדָא וַאֲמַרוּ הָא תְּרֵין מַלְכַיָּא לָא יְכִילוּ לְמֵיקַם קֳדָמוֹהִי וְאֵיכְדֵין נְקוּם אֲנַחְנָא׃ ה וּשְׁלַח דִּמְמַנָּא עַל בֵּיתָא וּדִמְמַנָּא עַל קַרְתָּא וְסָבַיָּא וְתוּרְבְּנַיָּא לְוַת יֵהוּא לְמֵימַר עַבְדָּךְ אֲנַחְנָא וְכֹל דְּתֵימַר לָנָא

רשי

(לג) שמטוה. מן החלון ארצה: (לה) הגלגלת והרגלים. אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתני' בידיה וברגליה ומכשכשת בראשה: (לז) כדומן. תרגומו כזבל: (א) ואל האומני' אחאב. אומנים את בניו: ואתכם הרכב והסוסים. ויש בכם כח להלחם: (ה) שני המלכים. יורם

רלב"ג

(לג) שמטוהו. כתוב שמטוה קרי והכתוב שב אל גוף איזבל כאילו יאמר שמטו גופה כדי שיפילוהו לארץ וזה סקילה כמו שסוקל נבות כי הסקילה הוא אם בשליכת אבנים על הנסקל או בירידת הנסקל על האבן כאמרו כי סקול יסקל או ירה יורה והנה זה הי' מדה כנגד מדה: וירמסנה. רמס אותה יהוא אחרי נפלה להמיתה בשלמות ולקיים מה שנאמר והיתה נבלת איזבל כדמן על פני השדה: (לו) בחלק יזרעאל. ידמה שהכרם נבות נפלה ושם אכלו בשדה הכלבים כי אצל בית אחאב היה כרם נבות: (ב) והנשק. ר"ל כלי המלחמה: (ה) וישלח אשר על הבית. ר"ל שהגבר שלח הממונים על בית אחאב והממונים על עיר שמרון וזקני העיר והאומנים והמגדלים בני אחאב שהיו גדולי:
סמיר

במסורה רבתא ב' כל לישן הזאה על במ"ך אל וסי' והזה אל הבית שבע פעמים. והזה אל נכח פני אהל מועד. ויז מדמה אל הקיר ב' בפסוק: מדמה ו' בקריאה וסי' מספר בויקרא: והיתה ג' בטעמא בנביאים וסי' והיתה הצירה. והיתה נבלת איזבל. והיתה חבל הים: ואשר על העיר חד מן י"ו פסוקים בטעם פזר גדול ותלשא וסי'

רדק

(לג) שמטוה. הפילוה מן החלון לארץ וכתוב בוי"ו שהוא כנוי לזכר והקרי בקמץ הה"א לנקבה והוי"ו נוספת והכתיב יש בו דרש רמז לגבות שצוה לשמוט אותו ולסקלו בן נוה הוא לשמטה כי דין סקילה היה לה כי מתה בנפלה ורמסוה: ויז מדמה. בחיר"ק הוי"ו מבנין הקל וכתב זה לגלות משפט האל כדמה האלה כי היה דמה נראה ימים בקיר: וירמסנה. והוא רמסה בסוסו: (לד) כי בת מלך היא. ואף על פי שהיתה ממלכי אומות העולם צריך לנהוג כבוד בכל נכבד באומתו מדרך המוסר ולא תלה הכבוד בעלה לפי שהוא גרמה מיתתו ואבדון מלכותו: (לה) כי אם הגלגלת כי שאר כל הגוף אכלו הכלבים ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים ושבו והגידו ליהוא ולא קברו ממנה דבר כיון שהיה רוב גופה נאכל כמו שאמר הנביא ואין קובר: ובדרש למה נשאר בה הגלגלת והרגלים וכפות הידים שלא אכלו הכלבים לזכות שהיתה מרקדת לפני הכלות נשארו בה הרגלים ולפי שהיתה מטפחת לפניהם נשארו בה כפות הידים ולפי שהיתה מכשכשת בראשה לפניהן נשאר בה הגלגלת ולדעת הדרש הנשאר בה קברו ומה שאמר ואין קובר ר"ל קודם שיבואו לקבר נאכל רב גופה: (לו) בחלק יזרעאל. כי החלק ההוא היה סמוך אל כרם נבות כמו שאמר הכתוב כי הכרם היה אצל היכל אחאב: (לז) והית. הכתוב הוא בלא ה"א כמו ועשת את התבואה והקרי בה"א על הרוב: כדומן. כתרגומו כזבל דמבדר על אפי חקלא: (א) אל שרי יזרעאל. שרי יזרעאל היו אז בשמרון אולי הלכו שם כששמעו החרד להתיעץ שם לפי ששמרון היתה עיר המלוכה: ואל האומני' אחאב. האומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי העיר מגדלים אותם: (ג) והלחמו. לנסותם
כתב

מצודת דוד

כפס זמרי וכאלו באה להקל אשמתו לומר שכבר היה לעולמים וכדי להכניסו אמרה כן: (לב) מי אתי מי. מי בעזרתי: וישקיפו אליו. כאומרים הננו למצותך: (לג) שמטוה. הזיזו אותה מן החלון להפילה לארץ: וירמסנה. יהוא רמסה ברגליו: (לד) פקדו נא. זכרו את שאתה יושבת וקברוה כי בת מלך היא ואין מדרך המוסר לנהוג בה בזיון אחר המיתה: (לה) כי אם הגולגולת וכו'. ושאר כל הגוף אכלו הכלבים כדבר ה' ואמרו ז"ל בזכות שהיתה מרקדת ברגליה ומספקת בידיה ומרכנת בראשה לפני הכלה לשמחה לזה נשארו ולא אכלום הכלבים: (לו) דבר ה' הוא. ולא במקרה בא: (לז) כדומן. כזבל המפוזר בארץ כן היו אבריה מפוזרים: זאת איזבל. כי רוב הגוף אכלו הכלבים והנשאר לא היה שמה עליה: י (א) האמנים אחאב: האמנים של אחאב: (ב) ועתה. לא הזכיר הכתוב ראשית הדברים שהיו כמנהג לשקדם בפתח ואח"ז כתב ועתה וכו': בני אדוניכם. יורשי המלוכה: הרכב וגו'. וא"כ הכח בידכם להלחם: (ג) על בית. בעבור בית אדוניכם וגבורי לנסותם לדעת מה בלבם שלח אליהם כדברים האלה: (ה) אשר על הבית. הממונה על

מצודת ציון

היטבי דרכך (שם ג): וישקף. ראשם והביטה: (לב) סריסים. שרים: (לג) שמטוה. ענין הזזה מן המקום כמו שמטו הבקר (ש"ב ו): ויז. מל' הזאה ונפוצה: (לה) הגלגלת. הראש: (לז) כדומן. כזבל כמו לדומן על פני האדמה (ירמיה ח): י (א) האמנים. כן יקראו מגדלי הילדים כמו על יד האומנת (ישעיה ס): (ב) והנשק. כלי המלחמה כמו נשק ביום סופה (שם ג)

רד"ק

כתב להם כן: (ו) את ראשי אנשי בני אדניכם. בני הוא פי' אנשי כי אם היה אומר אנשי אדניכם היו סוברים כי על כל אנשי ביתו אמר ואעפ"י שאינם בניו לפיכך אמר בני אדניכם: ובני המלך. לא היה זה בספר אלא ספור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שצוה יהוא להביא את ראשיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם: (ז) בדודים. בסלים וכן ת"י בסליא וכמוהו שני דודאי תאנים הדוד האחד: (ח) שני צבורים. כמו גלים לפי שהם נאספים יחד כמו גל אבנים לפיכך נקראו צבורי' מן ויצבור יוסף אם יצבר כעפר כסף וי"ת דגורין כמו שתרגם אונקלוס חמרין חמרין: (ט) צדיקים אתם. אינכם חייבים בדם אלה האנשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגתו אלה לא הכיתי אני אלא גדולי העיר הכו אותם ולא רצו להלחם עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מה' יצא הדבר ואני ואתם צדיקים בדם כל בית אחאב: (יא) ומיודעיו. קרוביו כמו ולנעמי מודע לאישה וכת"י וקריבוהי: וכהניו. כהני במות וי"ת וחברוהי: (יב) בית עקד הרועים. ת"י בית כנישת רעיא וכתב א"א ז"ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ובעת הגזיזה קושרים אותם ברגליהם מקום העקדה: (יג) מצא את אחי אחזיהו. בני אחי אחזיהו כמו שאומר בד"ה וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו ובן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו: לשלום בני המלך ובני הגבירה. בני אחאב ובני איזבל ומ"ש ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה תלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא נסו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך אמר לשלום בני המלך וכן אמרו שם בדברי הימים משרתים לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמהם: (יד) תפשום חיים. ומה שצוה כן ולבכו להרגם כמו שאמר וישחטום להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מלחמה:

ויכרכו

מקרא

איש הטוב בעיניך עשה: ו ויכתב
אליהם ספר שנית לאמר אם־לי
אתם ולקלי אתם שמעים קחו את־ ג' וחס'
ראשי אנשי בני־אדניכם ובאו אלי
כעת מחר יזרעאלה ובני המלך ז'. ג'
שבעים איש את־גדלי העיר ג' וחס'
מגדלים אותם: ז ויהי כבא הספר ס"מ"ע כספי' ו' חס'
אליהם ויקחו את־בני המלך
וישחטו שבעים איש וישימו את־
ראשיהם בדודים וישלחו אליו י"ג. ג'
יזרעאלה: ח ויבא המלאך ויגד־לו ז'
לאמר הביאו ראשי בני־המלך
ויאמר שימו אותם שני צברים פתח ג'
השער עד־הבקר: ט ויהי בבקר ויצא
ויעמד ויאמר אל־כל־העם צדקים ג'כסי'.ג'כ'כ בנביאים
אתם הנה אני קשרתי על־אדני ז'. ג'
ואהרגהו ומי הכה את־כל־אלה: י דעו ג'
אפוא כי לא יפל מדבר יהוה ארצה ג'
אשר־דבר יהוה על־בית אחאב
ויהוה עשה את אשר דבר ביד עבדו
אליהו: יא ויך יהוא את כל־הנשארים ב' פסוקים כענין מספי'
לבית־אחאב ביזרעאל וכל־גדליו
ומידעיו וכהניו עד־בלתי השאיר־ ג'. ג'
לו שריד: יב ויקם ויבא וילך שמרון
הוא בית־עקד הרעים בדרך: יג ויהוא ג'
מצא את־אחי אחזיהו מלך־יהודה
ויאמר מי אתם ויאמרו אחי אחזיהו
אנחנו ונרד לשלום בני־המלך ובני ל'יוחב וסרין ולשמס. ל'
הגבירה: יד ויאמר תפשום חיים ג'
ויתפשום חיים וישחטום אל־בור ב'. ג'

תרגום

נעביד לא נמליך גבר
דתקין בעינך עביד:
ו וכתב להון אגרתא
תנינות למימר אם דילי
אתון ומני אתון מקבלין
סבו ית רישי גברי בני
רבונכון ותיתון לותי
בעידנא הדין מחר ליזרעאל
ובני מלכא שבעין גברא
ית רברבי קרתא מרבן
יתהון: ז והוה כמיתי
אגרתא לותהון ודברו ית
בני מלכא ונכיסו שבעין
גברא ושויאו ית
רישיהון בסליא ושדרינון
לותיה ליזרעאל: ח ואתא
אזגדא וחוי ליה למימר
איתיאו רישי בני מלכא
ואמר שוו יתהון תרין
דגורין במעלנא דתרעא
עד צפרא: ט והוה בצפרא
ונפק וקם ואמר לכל עמא
זכאין אתון הא אנא
מרדית על רבוני וקטלתיה
ומן קטל ית כל אלין:
י דעו כען ארי לא יבטל
מפתגמא דיי דמליל יי על
בית אחאב ויי קים ית
דמליל ביד עבדיה אליהו:
יא ומחא יהוא ית כל
דאשתארו לבית אחאב
ביזרעאל וכל רברבוהי
וקריבוהי וחברוהי עד דלא
אשתאר ליה משיזיב:
יב וקם ואתא ואזל לשמרון
הוא בית כנישת רעיא
באורחא: יג ויהוא אשכח
ית אחי אחזיה מלך שבטא
דבית יהודה ואמר מן
אתון ואמרו אחי אחזיהו אנחנא ונחתנא למשאל שלם בני מלכא ובני מלכתא: יד ואמר אחדינון כד חיין
ואחדונון כד חיין ונכיסונון לגו בית

רש"י

יורם ואחזיהו: (ו) ובני המלך שבעים איש את גדולי העיר וגו'. כל זה כתב בספר ואני יודע חשבונם שבעים איש והם עם גדולי העיר המגדלים אותם: (ז) בדודים. סירות: (ח) צבורים. המרין דגורין. מונטי' בלע"ז: (ט) צדיקים אתם. הולכם בעיניכם צדיקים ומחזיקים אותי כחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדוני ואהרגהו את כל אלה מי הכה אני לא הרגתי' אך מאלה תדעו אפוא כי גזרת המלך היא עליהם והורג' צדיק הוא ומקיים את מצות המקום: (יב) בית עקד הרועים. בית כנישת רעיא. עקד. לשון קשר מקום אסיפת רועים: (יג) ובני הגבירה.

רלב"ג

העיר כמו שנזכר אחר זה שהם עבדיו וכל אשר יאמר להם יעשו: (ז) וישימו את ראשיהם בדודי'. ר"ל בכלי' כדי שיראום האנשי': שימו אותם שני צבורים. הם כמו חמרים ר"ל שיעשו שני גלים מאלו הראשים והנה באו בעוד לילה להעלים הענין מההמון: (יא) וכהניו. הם כהני הבמות: (יב) ויקם ויבא וילך שומרון. ר"ל שכבר קם יהוא ובא לביתו לקחת הרכב והלך לשומרון ובדרכו הנה בהיותו בית עקד הרועים הוא הבית שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ולזה היו עוקדים אותם שם הנה מצא יהוא את אחי אחזיהו מלך יהודה ר"ל בני אחי אחזיהו כי כבר מתו אחיו כמו שנזכר בספר ד"ה: (יד) וישחטו' אל בור בית עקד. הנה הי' בור בבית ההוא שהיה בית עקד הרועים ושם שמים

אחר

במסורת רבתא: מדבר ג' וסי' שקר תרחק. ויקם דבר איש יהודה. דעו אפוא כי לא יפל: לשלום ב' וסי' יואב. ויהוא מצא: וישחטום ב' וסי' אל בור עקד. הכהנים:

מצודת ציון

כג): (ז) בדודים. כמין קדירות וכן ושכם בכיור או בדוד (ש"א ב): (ח) צבורים. קבוצים כמו ויצבור יוסף (בראשית מג): (י) אפוא. פי' כאן והוא פרעוס של עתה: (יא) ומיודעיו. קרוביו כמו מודע לאישה (רות ב): וכהניו. כהני הבעל: שריד. שארית: (יב) בית עקד הרועים. בית שהרועים גוזזים בו הצאן ולפי שצריך לעקדם ולקשרם בשעת הגזיזה קראו עקד מל' ויעקוד

מצודת דוד

בית המלך: (ו) אם לי אתם.. אם אתם משלי ונכנעים אלי: כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר: ובני המלך וכו'. גם זה מדברי יהוא שכתב להם ידע אני שהמה שבעים ובבית גדולי העיר ולא תוכלו להעלים ממני את מי מהם: את גדולי העיר. והמה עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם ר"ל שהיו בבית גדולי העיר: (ח) עד הבקר. להיות מונחים עד הבקר בכדי פירסום העם: (ט) צדיקים אתם. רוצה לומר הנה התחכמו שאתם צדיקים ממני על שהרגתי את המלך ומי הרג את כל אלה הלא אנשי שומרון הרגום: (י) דעו אפוא. בזאת דעו עתה בלא יפול דבר ה' ארצה להיות בטל מה מדברו כ"א יפול על ראש מי אשר נגזר עליו: וה' עשה. הריגת המלך ובניו באה בהשגחה מה': (יב) הוא בית עקד. כשבא לבית עקד הרועי' אשר עומד' בדרך: (יג) ויהוא מצא. עם מלא יהוא את אחי אחזיהו ר"ל בני אחזיהו וכן נאמר בד"ה כי

בֵּית־עֵקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא־ ל'. ל'
הִשְׁאִיר אִישׁ מֵהֶם׃
טו וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־
יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב לִקְרָאתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת־לְבָבְךָ יָשָׁר
כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר
יְהוֹנָדָב יֵשׁ וָיֵשׁ תְּנָה אֶת־יָדֶךָ וַיִּתֵּן ל'
יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו אֶל־הַמֶּרְכָּבָה׃
טז וַיֹּאמֶר לְכָה אִתִּי וּרְאֵה בְּקִנְאָתִי
לַיהוָה וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ בְּרִכְבּוֹ׃
יז וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־כָּל־הַנִּשְׁאָרִים ב' פסו' מטעי' בענין
לְאַחְאָב בְּשֹׁמְרוֹן עַד־הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר ה' בטע' בכי'
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּהוּ׃
יח וַיִּקְבֹּץ יֵהוּא אֶת־כָּל־
הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד אֶת־ י"ג חס' בסיפ'
הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה׃
יט וְעַתָּה כָל־נְבִיאֵי הַבַּעַל כָּל־עֹבְדָיו ד' פסו' כל כל וכל כל
וְכָל־כֹּהֲנָיו קִרְאוּ אֵלַי אִישׁ אַל־יִפָּקֵד
כִּי זֶבַח גָּדוֹל לִי לַבַּעַל כֹּל אֲשֶׁר־יִפָּקֵד
לֹא יִחְיֶה וְיֵהוּא עָשָׂה בְעָקְבָּה לְמַעַן י"ח. ל'
הַאֲבִיד אֶת־עֹבְדֵי הַבָּעַל׃ כ וַיֹּאמֶר
יֵהוּא קַדְּשׁוּ עֲצָרָה לַבַּעַל וַיִּקְרָאוּ׃ ל'
כא וַיִּשְׁלַח יֵהוּא בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ
כָּל־עֹבְדֵי הַבַּעַל וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ ד'
אֲשֶׁר לֹא־בָא וַיָּבֹאוּ בֵּית הַבַּעַל
וַיִּמָּלֵא בֵית־הַבַּעַל פֶּה לָפֶה׃ כב וַיֹּאמֶר ו'. ב'
לַאֲשֶׁר עַל־הַמֶּלְתָּחָה הוֹצֵא לְבוּשׁ ל'. ה' ב' מ"ג
לְכֹל עֹבְדֵי הַבָּעַל וַיֹּצֵא לָהֶם הַמַּלְבּוּשׁ׃ י"ג הס'
כג וַיָּבֹא יֵהוּא וִיהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב בֵּית
הַבָּעַל וַיֹּאמֶר לְעֹבְדֵי הַבַּעַל חַפְּשׂוּ
וּרְאוּ פֶּן־יֶשׁ־פֹּה עִמָּכֶם מֵעַבְדֵי יְהוָה
כִּי אִם־עֹבְדֵי הַבַּעַל לְבַדָּם׃ כד וַיָּבֹאוּ
לַעֲשׂוֹת זְבָחִים וְעֹלוֹת וְיֵהוּא שָׂם־לוֹ ל' גם אתם חתן

כנשתא ארבעין ותרין גברא ולא אשתאר אנש מנהון : טו ואזל מתמן ואשכח ית יהונדב בר רכב לקדמותיה וברכיה ושאיל בשלמיה ואמר ליה האית לבך כשר כמא דלבי עם לבך ואמר יהונדב אית ואית הב ית ידך ויהב ידיה ואסקיה לותיה לרתיכא : טז ואמר איתא עמי ותחזי בקנאתי דאנא מקנא קדם יי ואחיתו יתיה ברתיכיה : יז ואתא לשמרון ומחא ית כל דאשתארו לאחאב בשמרון עד די שיציה כפתגמא דיי דמליל עם אליהו : יח וכנש יהוא ית כל עמא ואמר להון אחאב פלח ית בעלא זעיר יהוא יפלחיניה סגי : יט וכען כל נביי בעלא וכל פלחוהי וכל כומרוהי זמינו לי אנש לא ישגי ארי דבח רב לי לבעלא כל דישגי לא יתקים ויהוא עבד בחוכמא בדיל לאבדא ית פלחי בעלא : כ ואמר יהוא זמינו כנשתא לבעלא חמינו : כא ושלח יהוא בכל ישראל ואתו כל פלחי בעלא ולא אשתאר אנש דלא אתא ועלו לבית בעלא ואתמלי בית בעלא ספא בספא : כב ואמר לדממנא על קומטריא אפיק לבושא לכל פלחי בעלא ואפיק להון לבושא : כג ואתא יהוא ויהונדב בר רכב לבית בעלא ואמר לפלחי בעלא בלושו וחזו דלמא אית כא עמכון מעבדיא דיי אלהין פלחי בעלא בלחודיהון : כד ואתו למעבד נכסת קודשין ועלון ויהוא מני ליה בברא תמנין גברא ואמר גברא דישתיזיב מן גברא דאנא מעיל על ידיכון נפשיה

רש"י

הגבירה . איזבל : (טו) ויאמר אליו . יהוא : היש את לבבך ישר . ושלם מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך : ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך . ואמור כה והעלני אליך אל המרכבה : (יט) בעקבה . במרמה לשון ויעקבני (בראשית כ"ז ל"ו) : (כ) קדשו עצרה . הכריזו אסיפה להיות נעצרים לבית הבעל : (כב) על המלתחה . ת"י לדממנא על קומטריא ארנזים וקופסאות שכורכין בתוכן ונותנין תכשיטי עובדי הבעל : (כד) נפשו תחת נפשו . נפש השומר תחת נפש הנמלט :

וישלכו

רלב"ג

אחר שהרגום : (יט) איש אל יפקד . ר"ל שלא יחסר איש שלא יהיו כלם שם : עשה בעקבה . ר"ל במרמה : (כ) קדשו עצרה לבעל . זמנו וקראו יום שתהיו נעצרים בו כלכם לבעל : (כב) ויאמר לאשר על המלתחה . הוא הממונה על אוצר בגדי הכמרים ועובדי הבעל :

וישלכו

ב' פסוקי' מטעין בענין וסי' ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל . ויבא שמרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון : ד' פסוקים בקריאה אית בהון כל כל וכל כל וסי' כל החיה כל הרמש וכל העוף . ועתה כל נביאי הבעל . וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל . כל קבל דנא בה זמנא : הוצא ח' בקריאה וסי' הוצא מן המקום . הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה . המה מטיבים את לבם . הוצא את בנך וימות . ויאמר לאשר על המלתחה . וחד והוצא את עמי בני ישראל :

תולדות אהרן יהוא יעבדנו הרבה . סנהד' קב : הוצא לבוש . גיטין נח :

רדק

(טו) ויברכהו . נתן לו שלום : ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך . יהונדב אמר יש ויש הכפל לחזק כי יש לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו או פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומר כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי א"כ תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה : (יז) עד השמידו . בחיר"ק הה"א כי כן יבוא המקור פעמים : בעקבה . כתרגומו בחכמה וכן ויעקבני : (כ) קדשו עצרה . זמנו עצרה שיהיו נעצרים כל העם לפני הבעל : (כב) לאשר על המלתחה . ת"י לדממנא על קומטריא פי' גנזי הבגדים וכן בדברי רז"ל קומטרי דספרי פי' גנזי הספרים : (כד) נפשו תחת נפשו . נפש השומר תחת

נפש

מצודת ציון

ויעקוד את יצחק (בראשית כב) : (טז) בקנאתי . ענין נקימה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה) : (יט) אל יפקד . אל יחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (שם לא) : בעקבה . ת"י בחוכמא וכן ויעקבני זה פעמים (בראשית כז) : (כ) קדשו . הזמינו : עצרה . אסיפה וקבוץ כמו עצרת בוגדים (ירמיה ט) : (כב) המלתחה . הוא מקום גניזת בגדי מלבושי כהני הבעל והוא מלשון מן וערפל חתולתו (איוב לח) וכן ת"י קומטרא ובמשנה כסוי קמטרא בכור (כלים פ"ז) : (כג) חפשו . חקרו כמו נחפשה דרכינו (איכה ג) :

נרצים

מצודת דוד

כי לא היו לו אחים כי כולם נהרגו מאז כמ"ש : לשלום . לשאול בשלום בני אחאב ואיזבל ולא ידעו כי נהרגו : (יד) ויתפשם כי גם המה הן מבית אחאב : בית עקד . העומד בבית עקד : (טו) היש את לבבך ישר . האם יש עם לבבך ישר ותמים עמי לאהוב אותי כאשר לבבי ישר עם לבבך : יש ויש . הכפל לחזק : תנה את ידך . בדרך אהבה לקיום ברית או להעלהו על המרכבה : (טז) בקנאתי . במה שאקנא קנאת ה' לנקום מבית אחאב ועובדי הבעל : (יח) אחאב עבד את הבעל מעט . כלומר והנה בעבור זה באה הרעה על ביתו : (יט) לי לבעל . יהיה לי אל הבעל : בעקבה . בכדי שיקבצו כולם : (כ) קדשו עצרה . הזמינו יום להיות כולם נעצרים ונאספים : ויקראו . הכריזו יום קבוע : (כא) פה לפה . מהפתח מהעבר מזה עד הפתח שממולו : (כב) הוצא לבוש . הכוונה היה שיהיו נכרים במלבושיהם לבלא ימלט מי מהם : (כג) מעבדי ה' . כי חשש פן יבוא מי מהם לראות מה נעשה ויאבד עמהם : כי אם . ר"ל עבדי ה' יצאו משם ולא ישארו כ"א

שבדי

בחוץ שמנים איש ויאמר האיש
אשר־ימלט מן־האנשים אשר אני
מביא על־ידיכם נפשו תחת נפשו:
כה ויהי ככלתו לעשות העלה ויאמר
יהוא לרצים ולשלשים באו הכום
איש אל־יצא ויכום לפי־חרב
וישלכו הרצים והשלשים וילכו
עד־עיר בית־הבעל: כו ויצאו את־
מצבות בית־הבעל וישרפוה:
כז ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את־
בית הבעל וישמהו למחראות עד־
היום: כח וישמד יהוא את־הבעל
מישראל: כט רק חטאי ירבעם בן־
נבט אשר החטיא את־ישראל לא־
סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר
בית־אל ואשר בדן:
ל ויאמר יהוה אל־יהוא יען
אשר־הטיבת לעשות הישר בעיני
ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב
בני רבעים ישבו לך על־כסא
ישראל: לא ויהוא לא שמר ללכת
בתורת־יהוה אלהי־ישראל בכל־
לבבו לא סר מעל חטאות ירבעם
אשר החטיא את־ישראל: לב בימים
ההם החל יהוה לקצות בישראל
ויכם חזאל בכל־גבול ישראל:
לג מן־הירדן מזרח השמש את כל־ארץ
הגלעד הגדי והראובני והמנשי
מערער אשר־על־נחל ארנן והגלעד
והבשן: לד ויתר דברי יהוא וכל־
אשר עשה וכל־גבורתו הלוא־הם
כתובים על־ספר דברי הימים
למלכי ישראל: לה וישכב יהוא עם־
אבתיו ויקברו אתו בשמרון וימלך
יהואחז בנו תחתיו: לו והימים אשר
מלך יהוא על־ישראל עשרים
ושמנה שנה בשמרון:

חלף נפשיה: כה והוה כד
שיצי למעבד עלתא ואמר
יהוא לרהטיא ולגבריא
עולו מחונון אנש לא יפוק
ומחונון לפתגם דחרב
ורמו רהטיא וגבריא קטילין
ואזלו עד קרית בית בעלא:
כו ואפיקו ית קמת בית
בעלא ואוקידוהא: כז ותרעו
ית קמת בעלא ותרעו ית
בית בעלא ושויוהא לבית
מפקת אנשא עד יומא דין:
כח ושיצי יהוא ית בעלא
מישראל: כט לחוד בחובי
ירבעם בר נבט דחייב ית
ישראל לא סטא יהוא
מבתריהון אשתעביד
לעגלי דהבא די בבית
אל ודי בדן: ל ואמר יי
ליהוא חלף דאתקינתא
למעבד דכשר קדמי ככל
דברעותי עבדתא לבית
אחאב בנין רביעין יתבון
לך על כורסי מלכותא
דישראל: לא ויהוא לא
נטר למהך באוריתא דיי
אלהא דישראל בכל לביה
לא סטא מעל חובי ירבעם
דחייב ית ישראל: לב ביומיא
האינון שרי רוגזא דיי
למתקף בישראל ומחנון
חזאל בכל תחום ארעא
דישראל: לג מן ירדנא
מדנח שמשא ית כל
ארעא גלעד שבטא גד
ושבטא ראובן ושבטא
דמנשה מערוער דעל כיף
נחלא דארנון וארעא גלעד
ומתנן: לד ושאר פתגמי
יהוא וכל דעבד וגבורתיה
הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומיא למלכי
ישראל: לה ושכב יהוא עם
אבהתוהי וקברו יתיה
בשמרון ומלך יהואחז
בריה תחותוהי: לו ויומיא
דמלך יהוא על ישראל
עסרין ותמני שנין

רש"י

(כה) וישלכו. ורמו רהטיא וגבריא קטילין השליכו חללים את עובדי הבעל: (כו) למחראות. לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם (ישעיה ל״ו י״ב): (כט) רק חטאו ירבעם וגו׳. מאליו שלא תשוב הממלכ׳ לבית דוד כמו שנתיירא ירבעם: (ל) ויאמר ה׳ אל יהוא. ביד יונה: בני רבעים. ארבע דורו׳ תחת שהשמדת את בית אחאב שמלכו ארבע דורות. עמרי. ואחאב. ואחזיה. ויהורם: (לב) לקצות. כמו קצתי בחיי בראשית

רלב"ג

(כה) וישלכו הרצים והשלשים. ר״ל שכבר השליכו הרצים והשלישים נבלת ההרוגי׳ מבית הבעל בעת הטותם אותם: למחראות. ר״ל לבתי כסאות להפנות שם לבזות הע״ג: ויאמר ה׳ אל יהוא. אמר לו זה ע״י נביא כי לא היה יהוא נביא: (לב) בימים ההם החל ה׳ לקצות בישראל. הנה מזה המקום יתבאר לך שמה שהמית יהוא מבית אחאב היה נמלט מהרג חזאל כי בימי בית אחאב לא שלטה ידו בישראל אך בימי יהוא התחיל הש״י לקצץ ולהכרית בישראל על יד חזאל והנה קצה וקצץ הם שני שרשים בענין

אל יצא ג׳ בקריאה וסי׳ אל יצא איש ממקומו. אל יצא פליט מן העיר. באו הכום איש אל יצא: עד היום ט׳ מיחדין וסי׳ מצוין במסרה רבתא דאסדרנא בריש סי׳ בערך יו״ד: בית ד׳ דסבירי׳ ובבית וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא חלק ב׳ סי׳ ב׳: בלבבי ג׳ בקריאה וסי׳ והקימתי לי כהן נאמן. ככל אשר בלבבי עשית דיהוא. עד אנה אשית: ערער ה׳ חס׳ וסי׳ ולאשר בערער. ויעברו את הירדן בשמואל. מן הירדן. מזרח השמש. ומלכת עזאבות שני ערער. ובלע בן עזז.

תולדות אהרן אשר כתובה. מנפר׳ קג:

מצודת ציון

(כה) לרצים. הרצים רגלי לפני מרכבתו: ולשלשים. ושרים: (כו) וישרפוה. כל אחת ואחת: (כז) ויתצו. מל׳ נתיצה ושבירה: למוצאות. לצואות. שם לגדולים: (לב) לקצות. להכרית כמו וקצותה את כפה:

רד"ק

נפש הנמלט: (כה) וישליכו הוא על דרך הרחבת הלשון. מרוב חפזם ומהירותם אותם לשלחם לעיר בית הבעל לנתוץ את המצבות: ויוציאו. הראשון מצבות לשון רבים והשני מצבת לשון יחיד: וישרפוה. כל אחת מן המצבות: (כז) למחראות. כתיב וקרי למוצאות ושניהם ענין אחד אלא שהקרי לשון נקיה יותר והענין שהיו נפנין שם: אשר בית אל. כמו בבית אל וכן הנמצא בית ה׳: (ל) ויאמר ה׳ אל יהוא. ע״י נביא וכסדר עולם מי אמר לו יונה בן אמתי: בני רבעים. כמו בנים רבעים יהואחז ויואש ירבעם זכריהו ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי אחאב אחזיהו יהורם מלכו מבניו ארבעה דורות ויהוא בער הבעל ולא בער העגלים כי אותם עשו לשם ה׳ ואעפ״כ היה חטא גדול כמו שכתוב לא תעשון אתי וגו׳: (לב) לקצות בישראל. להכרית כמו מקצה רגלים

מצודת דוד

עובדי הבעל: (כד) על ידיכם. המסורים בידכם להמלט לבל יברחו: נפשו. נפש השומר הפושע בשמירתו תחת נפש הנמלט בפשיעתו: (כה) ככלותו. כאשר השלים יהוא לעשות העולה על ידיהם כי אחר עשותו העולה התפרסם אמתת הדבר שהמה עובדי הבעל ומעתה לא יאמרו שהרג נקיים: וישליכו. אמר כן על דרך ההרחבה אשר מרוב החפזון כאילו השליכו א״ע ללכת עד העיר המיוחדת לבית הבעל: (כז) מצבת הבעל. הבמים שעמדה עליו צורת הבעל: (כט) עגלי הזהב. מוסב על תחילת המקרא לומר ומה הם חטאי ירבעם עגלי הזהב אשר בבית אל וכו׳: (ל) ויאמר ה׳. ע״י נביא: הטיבות לעשות וכו׳. הישר בעיני עשית בלב היותר טוב וכפי המחשבות לבבי עשית וכו׳: בני רבעים. ד׳ דורות מזרעך ימלכו: (לב) החל ה׳. התחיל ה׳ להכרית בישראל: בכל גבול ישראל. לא במקום אחד לבד: (לג) מזרח השמש. לצד המזרח הכה את כל ארץ הגלעד וכו׳: מערוער וכו׳. מן ערוער הכה עד סוף הגבול: והגלעד. עיר הגלעד היתה מטרפולין לכל ארץ הגלעד ואמר מלבד שהכה ארץ הגלעד כמ״ש למעלה הכה גם עיר המטרפולין שלה

רשי

(בראשית כ"ו ח"ז) : (ב) בחדר המטות. בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בית ה' מתחבא וגו' (לקמן פסוק ג') עליו אמר דוד (תהלים כ"ז ה') כי יצפנני בסכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין (שיר השירים א' י"ג) וזהו שיסד ר' אליעזר כפן חדר המטות חורכן בתוך זכפר עליהם : (ד) לכרי. שרי המאות לגבורי' ושרי מאות לרצים ולשון כרי שלא אמר לכרי' שם דבר של קבוצת הגבורי' ברגי"ר בלע"ז : ויכרות להם ברית. שיהיו בעזרתו להמליך את בן המלך : (ה) השלשית מכם באי השבת. המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת משמרו' כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאת וזה את המשמר הנכנס להתחלק לשלשה חלקים השלישית בבית המלך לשמור שלא יעמוד א"ש על המלך להרגו, והשלישית בשער סור הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסרה : והשלישית בשער הרצים. אף הוא משערי העזרה ויונתן תרגם בתרעא דבתרוהי תרעא רהטיא ושער הרצים דרך שם באין מבית המלך לבית המקדש כמה שנאמר בסוף הענין ואותו שער העזרה שנאמר אחריו שער הרצי' קראו (בדברי הימי' ב כ"ג ד) שער הספים : (ו) ושמרתם את משמרת הבית מסח. שמירה זו גוס על החלק הראשון שאמר עליו ושמרו את משמרת

רדק

רגלים חמש שותה : (א) וראתה כי מת בנה. כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד : ותאבד. ובמקומו בדברי הימים ותדבר וסי' תאבד דוברי כזב : הממלכה. פי' ממלכות יהודה וכן אומר בדברי הימים : (ב) הממותים. כתיב וקרי המומתים והענין אחד אלא שהכתוב הוא תואר כמו ממותי תחלאים והקרי הוא מהפעלים מבנין הפעיל : בחדר המטות. חסר ועניננו ותסתירהו ואת מניקתו בחדר המטות ות"י ואטמרת יתיה וית מניקתיה באידרון בית ערסתא וכן בדברי הימים ותתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות ואמר אחר כך ויסתירו אותו ר"ל היא הסתירה אותו לשעה ומכאן ואילך הסתירו אותו ג"כ היודעים שלא גלו הדבר לעתליה כל שש השנים ופי' בחדר המטות החדר שהיה בעזרת הלוים או הכהנים ובדברי רז"ל בחדר המטות בתאים ר' ישמעאל אומר בעליות בימות החמה שהיו שוכבים שם הכהנים והלוים ויש בו דרש בית המקדש קורא חדר המטות על שם בין שדי ילין ועוד כתיב אף ערשנו רעננה : (ד) שרי המאיות. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד המאות וכן כלם אשר בפרשה זאת עד ויכרת יהוידע כן כתיב וכן קרי והכתוב הוא כהראות היו"ד למ"ד הפעל הנסתרת ממלת מאה כי הה"א במאה לנקבה וה"א השרש נעלמת ואלה שרי המאות כהנים ולוים היו כי רבים היו כי דוד מנה מן הלוים ארבעת אלפים שוערים וארבעת אלפים משוררים ומהללים : לכרי ולרצים. כמו לכרים וכמוהו הרודד עמי תחתי כמו עמים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל ות"י לכרי לגבריא ופי' לקח שרי המאות אשר בלוים וקרא ג"כ לשרים ולרצים לשרים להתיעץ עמהם וכן אומר בדברי הימים וראשי האבות לישראל וקרא לרצים ג"כ להכנים למשמרת המלך : וירא אותם. מבנין הפעיל בתשלומו ויראה בפתח הוי"ו: (ה) באי השבת ושומרי משמרת. שיתעסקו בעבודתם וישמרו משמרת הבית ופי' באי השבת כי המשמרות קבועות היו בכהנים ובלוים מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה משמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיה השלישית מן השומרים מן באי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת כי יוצאי השבת יותר פנויים מן באי השבת שעל באי השבת עבודת השבוע ויהיה השלישית בבית המלך השלישית בשער סור והשלישית בשער אחר הרצים ולא חלק איזו שלישית יהיה כאן ואיזו שלישית יהיה כאן אלא שיחלקו באי השבת עם יוצאי השבת לשלשה חלקים ויהיו על השלש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך : (ו) בשער סור. ובדברי הימים בשער היסוד ות"י בתרע גבריא ויש נסחאות בתרע נטוריא ובדברי רז"ל

מלכים ב יא

יא א וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ וראתה ז' ראתה ק'
כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל־
זֶרַע הַמַּמְלָכָה׃ ב וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע
בַּת־הַמֶּלֶךְ־יוֹרָם אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת־ י"א
יוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָה וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ
בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הממותים אֹתוֹ וְאֶת־ המומתים ק'
מֵינִקְתּוֹ בַּחֲדַר הַמִּטּוֹת וַיַּסְתִּרוּ אֹתוֹ ז' חס' כלים
מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הוּמָת׃ ג וַיְהִי
אִתָּהּ בֵּית יְהוָה מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים
וַעֲתַלְיָה מֹלֶכֶת עַל־הָאָרֶץ׃ ז'
ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁלַח יְהוֹיָדָע ג' זוגין דמיין
וַיִּקַּח ׀ אֶת־שָׂרֵי המאיות לַכָּרִי וְלָרָצִים המאות ק'
וַיָּבֵא אֹתָם אֵלָיו בֵּית יְהוָה וַיִּכְרֹת
לָהֶם בְּרִית וַיַּשְׁבַּע אֹתָם בְּבֵית יְהוָה ד'. ל"ב
וַיַּרְא אֹתָם אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃
ה וַיְצַוֵּם לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן ד'. י"ט
הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת וְשֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ ו וְהַשְּׁלִשִׁית
בְּשַׁעַר סוּר וְהַשְּׁלִשִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר
הָרָצִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת

תרגום

בְּשָׁמְרוֹן׃ א וַעֲתַלְיָה אִמֵּיהּ דַאֲחַזְיָה חֲזַת אֲרֵי מִית בְּרַהּ וְקָמַת וְאַבְדַת יַת כָּל זַרְעָא דְמַלְכוּתָא׃ ב וּנְסִיבַת יְהוֹשֶׁבַע בַּת מַלְכָּא יוֹרָם אֲחָתֵיהּ דַאֲחַזְיָה יַת יוֹאָשׁ בַּר אֲחַזְיָה וּגְנַבַת יָתֵיהּ מִגוֹ בְּנֵי מַלְכָּא דְמִתְקַטְלִין וְאַטְמְרַת יָתֵיהּ וְיַת מֵנִקְתֵּיהּ בְּאִידְרוֹן בֵּית עַרְסָתָא וְאַטְמָרוּ יָתֵיהּ מִן קֳדָם עֲתַלְיָה וְלָא אִתְקְטִיל׃ ג וַהֲוָה עִמַּהּ בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מִטַּמַר שִׁית שְׁנִין וַעֲתַלְיָה מַלְכַת עַל אַרְעָא׃ ד וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא שְׁלַח יְהוֹיָדָע וּדְבַר יַת רַבָּנֵי מָאוָתָא לְגִבָּרַיָּא וּלְרְהָטַיָּא וְאָעֵיל יַתְהוֹן לְוָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּגְזַר לְהוֹן קְיָם וְאוֹמֵי יַתְהוֹן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְאַחְזֵי יַתְהוֹן יַת בַּר מַלְכָּא׃ ה וּפַקְדִינוּן לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דְתַעְבְּדוּן תְּלָתָא מִנְּכוֹן עָלֵי שַׁבָּא וְנָטְרֵי מַטְּרַת בֵּית מַלְכָּא׃ ו וּתְלָתָא בִּתְרַע גִּבָּרַיָּא וּתְלָתָא בִּתְרָעָא דְבַתְרוֹהִי תְּרַע רְהָטַיָּא וְתִטְּרוּן יַת

ובל אורית' דכוו' חס' : ג תליה[ז'] וסי' ועתליה אם אחזיהו דמלכי'. ועתליה מלכת על הארץ דמלכים, וחברו דד"ה. ותשמע עתליה דמלכים. ותקרע עתליה את בגדיה דמלכים. נשמשרי נשתריה ועתליה. ובבני עילם ישעיה. ושארא עתליהו : ג' זוגין קדמא שי"ן ותנינא זי"ן וסי' שלח ובשנה השביעית שלח יהוידע. התחזק ובשנה השביעית התחזק. שכוזתני אמרה לאל סלעי. זנחתני כי אלהי מעזי. אשמרה עזי אליך אשמרה. אזמרה עזי אליך אזמרה. וחילופיהון ג' זוגין קדמא ז"ן תנינא שי"ן וסי' נמסר בשמואל

תולדות אהרן ראה. מסר' גם :

רלבג

לענין אחד : (א) ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה. הנה זה כי' מאת הש"י לכלות הזרע לבא מאת בית אחאב כי הנותר שלא המית יהוא המיתה עתליה על שגם יואש בן בנה הוצרכה יהושבע בת המלך יורם למלטו ולהסתירו מפני עתליהו שלא תמיתהו ולזה גנבה אותו ואת מינקתו בחדר המטות שהיו שם והסתירו אותו הוא ומינקתו מפני עתליהו ולא הומת והנה הסתירה אותם יהושבע בבית ה' כי שם היתה יושבת כי בעלה היה כהן גדול והנה החביאתם שש שנים ואז היתה עתליהו מולכת על הארץ : (ד) שלח יהוידע ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים. הרצון באמרו לכרי לכרי' והרצון בו לשרים והם ראשי האבות לישראל כמו שנזכר בספר דברי הימים והנה הרצון בזה שכבר לקח יהוידע שרי המאות לכהנים וללוים ושלח בידם לראשי אבות ישראל ולרצים שיבאו אליו והנה הביא אותם אליו בית ה' וכרת להם ברית עם ה' ועם המלך כמו שזכר אחר זה שלא יגלה אותם והשביע אותם בשם ה' לעשות מבוקשו להקים את בית המלך על כסא אביו ואחר זה הראה אותם את בן המלך והוא יואש : (ה) ויצום לאמר זה הדבר אשר תעשון השלשית. השלישית והאנשים אשר צוה יהוידע לשמירת המלך הם מבאי השבת והם המשמר הנכנס לכהנים וללוים והענין ישתדלו בעבודת בית המקדש וכבר זכר אחר זה כי שתי

מצודת דוד

עלה : יא (א) כל זרע. בכדי שתמלוך היא מבלי מערער : (ב) אותו ואת מניקתו. את יואש ומניקתו החביאה בחדר המטות שהיה בבה"מ : ויסתירו. אף היודעים הסתירו אותו לבל יודע לעתליה ולזה לא הומת : (ג) ויהי אתה. כי היא היתה אשת כ"ג והחמידה לשבת בבה"מ : ועתליה מולכת. וימי מלכותה ו' שנים מקוטעות : ובשנה השביעית. למספר השנים שהיה מתחבא : יהוידע. יתכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה (א' ה') ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות : (ד) שרי המאות. מן הכהנים והלוים : לכרי ולרצים. גם לקח הכרים והרצים : ויכרות. להיות האהבה ביניהם ולהיות יחד עמו להמליך את בן המלך והשביעם על זאת : (ה) השלישית. חלק שלישי : באי השבת. כי המשמורות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים כמה שכתוב בדברי הימים וקרויים המה באי השבת ואמר להם השלישית

מצודת ציון

כסה (דברים כט) : יא (ד) לכרי. כמו לכרים ויקראו כן סריסים ע"ד בשאלה וכמ"ש מדם

מַסָּח׃ ז וּשְׁתֵּי הַיָּדוֹת בָּכֶם כֹּל יֹצְאֵי
הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת בֵּית־
יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ ח וְהִקַּפְתֶּם עַל־
הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ וְהַבָּא
אֶל־הַשְּׂדֵרוֹת יוּמָת וִהְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
בְּצֵאתוֹ וּבְבֹאוֹ׃ ט וַיַּעֲשׂוּ שָׂרֵי הַמֵּאוֹת
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ
אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם
יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן׃ י וַיִּתֵּן הַכֹּהֵן לְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת
אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר
לַמֶּלֶךְ דָּוִד אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה׃
יא וַיַּעַמְדוּ הָרָצִים אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ
מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת
הַשְּׂמָאלִית לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־הַמֶּלֶךְ
סָבִיב׃ יב וַיּוֹצִא אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן
עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר וְאֶת־הָעֵדוּת וַיַּמְלִכוּ
אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ וַיַּכּוּ־כָף וַיֹּאמְרוּ יְחִי
הַמֶּלֶךְ׃

ל׳ . ח׳ | ו׳ | ג׳ המאות ק׳ | המאות ק׳ | נ״ט | ס׳ | ד׳ | כ׳ . פ׳ חס׳ | ג׳ זקף קמן וכל אספדכו׳

מַטְרַת בֵּיתָא מִדְּאִשְׁתְּלֵי׃ ז וּתְרֵין חוּלְקִין בְּכוֹן כֹּל נָפְקֵי שַׁבָּא וְתִטְּרוּן יָת מַטְרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ עַל מַלְכָּא׃ ח וְתַקְפוּן עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ וּדְיֵיעוֹל לְגוֹ מִן סִדְרָא יִתְקְטִיל וַהֲווֹ עִם מַלְכָּא בְּמִפְּקֵיהּ וּבְמֵיעֲלֵיהּ׃ ט וַעֲבַדוּ רַבָּנֵי מָאוָתָא כְּכֹל דְּפַקִּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא וּדְבָרוּ גְּבַר יָת גַּבְרוֹהִי עָלֵי שַׁבְּתָא עִם נָפְקֵי שַׁבְּתָא וַאֲתוֹ לְוַת יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא׃ י וִיהַב יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא לְרַבָּנֵי מָאוָתָא יָת מוּרְנִיתָא וְיָת שִׁלְטַיָּא דִּי לְמַלְכָּא דָּוִד דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃ יא וְקָמוּ רָהֲטַיָּא גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ מֵעִיבַר בֵּיתָא מִימִינָא עַד עִיבַר בֵּיתָא מִסְּמָלָא לְמַדְבְּחָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ יב וְאַפֵּיק יָת בַּר מַלְכָּא וִיהַב עֲלוֹהִי יָת כְּלִילָא וְיָת סַהֲדוּתָא וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ וּמְשָׁחוּהִי וּמְפַחוּ יְד וַאֲמַרוּ יִצְלַח

הלק ב׳ פי׳ כ׳ : ובבאו ג׳ וסי׳ והיו את המלך בצאתו : ומהאלהים היתה תבוסת . ובבאי גבעתי : ויוצא ד׳ וסי׳ יו״ד וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן :

רדק

רז״ל שהוא שער המזרחי ושבע שמות נקראו לו שער סור שמשם היו טמאים פורשים הה״ד סורו טמא קראו למו שער היסוד ששם היו מיסדים את ההלכה . שער חרסית שהיה מכוון כנגד זריחת החמה הה״ד האומר לחרס ולא יזרח . שער האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה . שער התוך שהוא ממוצע בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער עליון שהוא למעלה מעזרת ישראל : בשער אחר הרצים . ת״י בתרעא דבתרוהי תרע רהטיא ובדברי הימים לשוערי הספים והוא שער שהיה לדרום העזרה ועליו נאמר בדברי הימים בית האספים ומה שכנהו בשער הרצים לשעתו שהיו רצי המלך שם : מסח . פי׳ משמרת מסח שתשמרו ממסח והוא הנתיצה וההריסה כמו ונסחתם מעל האדמה ובמקום הזה הוא הריסת המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל ה׳ והזהירם שיהיו במשמרה כאחד זה אצל זה שלא יפרד אחד מסדר המשמרה ללכת אל מקום אחר או יהיה מסח מן הסיח הדעת שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר אלא דעתם יהיה למשמרת לשמור את המלך : (ז) אל המלך . בעבור המלך : (ח) והבא אל השדרות . כתרגום ודיעול לגו מן סדרא כלומר אדם אחר שיכנס תוך סדר משמרותיכם יומת ובדברי הימים והבא אל הבית יומת ואחד הוא כי כל הבית היה משמרתם כמ״ש מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית : (ט) ויקחו איש את אנשיו . כל אחד משרי המאות לקח אנשיו עמו : את החנית . שם כלל כי לא נתן להם חנית אחד לבד אלא ר״ל החניתים וכן הוא אומר בדברי הימים את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ופי׳ השלטים כדמות מגינים וכן כל שלטי הגבורים : (י) אשר למלך דוד . שהיה לוקח דוד במלחמות היה מקדיש כמו שלטי הזהב אשר לקח מהדרעזר וזולתו והיו כתוכי׳ לאוצרות בית ה׳ : (יב) את הנזר ואת העדות . בגדי מלכות מן ופדית פדי עדות בשקל גאות וי״ת ית כלילא וית סהדותא . ובדברי רז״ל כי זה הנזר היה עדות למלכי בית דוד מי שראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו ואדניהו בקש להלמו ולא הולמתו : וימשחוהו . יהוידע ובניו וכן כתוב בדברי הימים וימשחוהו יהוידע ובניו ומפני מה משחוהו והלא אין מושחין מלך בן מלך מפני מחלוקת של עתליהו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקת של אדניהו : יחי המלך

הוצרכו למשחו מתורף ליה שלא היה מפורסם מאד שהיה בן המלך :

רשי

משמרת בית המלך : מסח . שמרוהו מאד שלא תסיחו דעתכ׳ לשון טוחש (שמואל א׳ כ״ו כ׳) שלא יהא יאוש בדבר ומ״ם של מסח מן היסוד : (ז) ושתי הידות בכם . שאמרתי היה בשער סור ובשער הרצים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היוצא : ושמרו את משמרת בית ה׳ אל המלך . שלא יבואהו נזק מתוך בית ה׳ ולא הוצרך לכל זאת אלא שבת ראשונה עד שהומתה עתליה וברחו עוזריה מן העיר : (ח) והבא אל השדרות . איש נכרי שיבא לתוך המחנה הקרוי שדרו׳ והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית ה׳ . ולא ידעתי מהו ל׳ שדרות ויונתן תרגם סודריא : (יב) את הנזר ואת העדות . ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י״ז י״ט) ורבותינו אמרו הנזר הוא העדות שכל

רלבג

שתי הידות בכם הם כל יוצאי השבת והם משמר היוצא ולזה יהיו השלישית מהם מבאי השבת כי כל יוצאי השבת הם שתי הידות והנה באר כי השלישית ישמרו משמרת בית המלך שלא יכנס שם אדם יוכל להזיק למלך והשלישית יעמדו בשער סור והוא השער המזרחי שהיו טמאי׳ בלתי יכולים להכנס שם ולזה היה נקרא שער סור כטעם סורו טמא ובד״ה נקרא שער היסוד כי הוא היסוד הראשון מהקדושה והשלישית בשער שהוא אחר הרצים והנה תשמרו את משמרת הבית בית מסח והוא המקום שפרטו בבית בני עתליה המרשעת כמו שזכר בספר ד״ה ואולם שתי הידות באלו השלשה חלקים שזכר הם כל יוצאי השבת ושמרו את משמרת בית ה׳ בעבור המלך אצל המלך סביב איש שלא יזוק על ידי עוזרי עתליהו והקפת׳ כלי מלחמתו בידו והנכנס מהזרים אל הסדרים והמערכות שיהיו מסדרים בומרי המלך יומת כדי לשמור המלך תכלית השמירה ואלו השומרים יהיו את המלך בצאתו ובבאו כדי שלא יקרהו נזק : (ט) ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת . והנה לקחו מבאי השבת מחציתם לזאת השמירה וכל יוצאי השבת כמו שקדם והנה לא הטריח יהוידע המשמרו׳ האחרות לזאת השמירה : (י) ויתן הכהן לשרי המאות את החנית ואת השלטים אשר למלך דוד . ר״ל שהקדיש אותם המלך דוד : (יא) על המלך סביב . ר״ל אצל המלך סביב : (יב) את הנזר ואת העדות . ר״ל הכתר והחשוב שנתן אצלו התורה שנקראת עדות שיקרא בה כל ימי חייו והיתה עמו כמו שנזכר בתורה : וימשחוהו . מפני מחלוקת עתליה את

מצודת ציון

מגדם כרים ועתודים (יחזקאל כ״ז) : (ו) מסח . מלשון היסח הדעת : (ז) הידות . חלקים כמו וארבע הידות (בראשית מ״ז) : (ח) והקפתם . והסבותם : השדרות . כמו הסדרות בסמ״ך והוא מלשון סדר ועריכה וכמו שהשיל שמסודר יקראו מערכה כמו כן יקראו סדרות : (י) השלטים . שמן מגינים : (יא) מכתף . מצד : (יב) הנזר . הכתר : העדות . מל׳ עדי וקשוט

מצודת דוד

השלישית מהם ר״ל חלק שלישי משומרי המלך יהיו מלאכי באי השבת : ושמרו וגו׳ . המה יהיו שומרי משמרת בית המלך שלא יהרג בבית המלך מאוהבי עתליה והשמירה הטיה תהיה אחר שיבוא המלך אל הבית : (ו) והשלישית . חלק שלישי השני ישמרו בשער סור ולרז״ל שהוא שער המזרחי ויקרא כן ע״ש שמשם היו הטמאים פורשים ע״ש הכתוב סורו טמא קראו למו (איכה ד׳) ובד״ה נאמר שער היסוד ויאמר שם לפי שהיתה מקום התחלת הקדושה כמו יסוד להבנין : והשלישית . חלק שליש השלישי ישמרו בהשער אשר אחריו שער הרצים כן ת״י : את משמרת הבית . לבל יבוא מי בו להרוג את המלך : מסח . ת״י מדאשתלי ור״ל שישמרו מבלי היסח הדעת : (ז) ושתי הידות בכם . שנים שלישים בשומרי המלך יהיו כל אנשי יוצאי השבת על כי המה פנוים הם מעבודת המקדש כי באו ממקומם באי השבת והמה יעבדו עבודת המקדש ולזה לא יוכלו הם כולם לשמור על המלך כ״א מחציתם : ושמרו . יוצאי השבת ישמרו בבית ה׳ בעבור המלך : (ח) וכליו . כלי זיינו : והבא . איש זר הבא אל תוך סדר מערכות השומרים יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך : בצאתו ובבואו . בצאתו מן הבית ובבואו אליו : (ט) איש את אנשיו . כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו : (י) החנית . ר״ל קבוצת החניתות : אשר למלך דוד . אשר עשאם דוד והיו מונחים בבית ה׳ : (יא) ויעמדו הרצים . מלבד באי השבת ויוצאי השבת עמדו הרצים ע״פ רוחב הבית ור״ל בעזרה : למזבח . לפני המזבח וההיכל : על המלך . סמוך למלך וסביבו : (יב) ויוצא . ממקום מחבואו : הנזר . כתר מלכות : העדות . היא התורה הנקראת עדות ושמו אותה בזרועו וכמ״ש רז״ל בס״ת שיתירה על

רשי

שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינו הולמתו: (יד) העמוד. הוא מעמד המלך בבית ה': קשר קשר. מרד מרד יש כאן: (טו) הוציאו אותה. מבית המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה לצאת דרך מזלה. העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים ומתחברים אליה: והבא אחריה. בעזרתה: המת בחרב. להמית בחרב: (טז) וישמו לה ידים. מקום אשטנג"א בלע"ז: (יז) בין ה' ובין המלך ובין העם. שיהו המלך והעם אחרי ה' ואח"כ בין המלך ובין העם שיהו עבדי' למלך: (יח) פקודות. ממונים לשמור במקו' משמרתן כהלכתן כי עתליהו בטלה את סדר משמרות הבית: (יט) ויבאו דרך שער הרצים. אל בית המלך:

רדק

המלך. ת"י יגלא מלכא: (יג) את קול הרצין העם. חסר הנסמך ומשפטו הרצים רצי העם כמו סוגים כסף אחרים אמת או הוא כמו הפוך כמו שהוא אומר בדברי הימים את קול העם הרצים או יהיה קול שומר במקום שנים ופירוש את קול הרצים ואת קול העם ונו"ן הרצין במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ופי' קול הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים יחי המלך ובדברי הימים את קול העם הרצים מהללים את המלך ות"י. את קול הרצים העם ית קל דרקדנין עמא פי' שהיו מרקדים ומטפחין כמו שאמר ויכו כף: (יד) עומד על העמוד. פי' סמוך לעמוד וכן ונחת עליו סמוך לו ועליו מטה מנשה סמוך לו. וי"ת קאים על אסטוונא ופי' סטיו שהוא ספסל שיושבים בו השרים הגדולים ולדעתו יהיה פי' עמוד שהיה באותו הסטיו מקום נכבד לעמוד שם המלך לפיכך נקרא עמוד וכן אומר בדברי הימים על עמדו כלומר מקום הראוי לו לעמוד בו: (טו) הוציאו אותה אל מבית לשדרות. הוציאו אותה מבית ה' ותצא דרך מקום השדרות שהיא מערכת השומרים ואם יצא איש אחריה לעזרתה המיתוהו בחרב: המת. מקור: (טז) וישימו לה ידים. נתנו לה מקום שתצא באותו הדרך אשר מבית ה' לבית המלך והוא דרך מבוא הסוסים לבית ושם המיתוה: (יז) בין ה' ובין המלך. מתחלה כרת ברית בין ה' והמלך והעם שיהיו כלם לעבודת ה' ולהסיר הבעלים ואחר כך כרת ברית בין המלך והעם: (יח) ואת מתן. כהן הבעל היה שמו מתן: וישם הכהן פקודות. ת"י ומני כהנא מטרות ר"ל המשמרות אשר היו מתוקנות מתחילה כן הושיבם עתה כי נראה כי מפני שהיו עובדים הבעל המלכים אשר היו לפני זה לא נשאר דבר בבית ה' על מכונו ועל סדורו וכן כתוב בדברי הימים וישם יהוידע פקודות בית ה' ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית ה' להעלות עולות וגו'

יג ותשמע עתליה את־קול הרצין
העם ותבא אל־העם בית יהוה:
יד ותרא והנה המלך עמד על־העמוד
כמשפט והשרים והחצצרות אל־
המלך וכל־עם הארץ שמח ותקע
בחצצרות ותקרע עתליה את־בגדיה
ותקרא קשר קשר: טו ויצו יהוידע
הכהן את־שרי המאיות פקדי החיל
ויאמר אליהם הוציאו אתה אל־
מבית לשדרת והבא אחריה המת
בחרב כי אמר הכהן אל־תומת בית
יהוה: טז וישמו לה ידים ותבוא דרך־
מבוא הסוסים בית המלך ותומת
שם: יז ויכרת יהוידע את־
הברית בין יהוה ובין המלך ובין
העם להיות לעם ליהוה ובין המלך
ובין העם: יח ויבאו כל־עם הארץ
בית־הבעל ויתצהו את־מזבחתו
ואת־צלמיו שברו היטב ואת מתן
כהן הבעל הרגו לפני המזבחות
וישם הכהן פקדת על־בית יהוה:
יט ויקח את־שרי המאות ואת־הכרי
ואת־הרצים ואת ׀ כל־עם הארץ
וירידו את־המלך מבית יהוה ויבואו
דרך־שער הרצים בית המלך וישב
על־כסא המלכים: כ וישמח כל־
עם־הארץ והעיר שקטה ואת־

(הערות המסורה בשוליים: ד' ומ"ל · ג' דד"ה מ"ל ודין חסר · סימן · המאות ק' ל' חס' · ג' חס'. ל' · ל' · ג' חסר ו' מ"ל כנגי' · ג' מזבחותיהם · ג' חס' · ל' כ"כ נעמן · ו'. ג' מ"ל)

מלכא: יג ושמעת עתליה
ית קל דרקדנין עמא
ואתת לות עמא לבית
מקדשא דיי: יד וחזת והא
מלכא קאים על אסטונא
כהלכתא ורברביא עמיה
וחצוצרתא קדם מלכא וכל
עמא דארעא חדן ותקען
בחצוצרתא ובזעת עתליה
ית לבושהא וקרת מרדא
מרדא: טו ופקיד יהוידע
כהנא ית רבני מאותא
דממנן על חילא ואמר
להון אפיקו יתה לגיו מן
סדרא ודייעול בתרהא
יתקטיל בחרבא ארי אמר
כהנא לא תתקטיל בבית
מקדשא דיי: טז ושויאו לה
אתרא ועלת באורח מעלנא
דסוסיא לבית מלכא
ואתקטילת תמן: יז וגזר
יהוידע ית קימא בין מימרא
דיי ובין מלכא ובין עמא
למהוי לעם משמש קדם יי
בין מלכא ובין עמא:
יח ועלו כל עמא דארעא
לבית בעלא וסתרוהי וית
אגורוהי וית צלמוהי תבירו
יאות וית מתן כומריא
דבעלא קטלו קדם אגורא
ומני כהנא מטרן על בית
מקדשא דיי: יט ודבר ית
רבני מאותא וית גבריא
וית רהטיא וית כל עמא
דארעא ואחיתו ית מלכא
מבית מקדשא דיי ועלו באורח תרע רהטיא דבית מלכא ויתיב על כורסי
מלכיא: כ וחדי כל עמא דארעא וקרתא שדוכת וית

רלבג

(יג) את קול הרצין העם. ר"ל קול הרצין וקול העם: (יד) עומד על העמוד. ר"ל אצל העמוד: (טו) הוציאו אותה אל מבית לשדרו'. ר"ל הוציאו אותה בדרך שתהיה תמיד מכפפת לסדרים ולמערכות השומרים את המלך כדי שלא תמלט ותטס: והבא אחריה המת בחרב. ר"ל הנמשך אחריה ללכת עמה תמיתו בחרב כדי שלא יאספו אליה ותתחזק מעט והנה שמו לה מקום לטס אשר בחרו ולזה באה דרך כניסת הסוסי' בית המלך ושם לא היתה יכולה לנטות אנה ואנה והרגוה שם כי לא רצה הכהן שתומת בבית ה': (יז) ויכרו' יהוידע את הברית. הנה ראשונה כרת ברית בין ה' ובין המלך והעם שיהיו לעם ה' ואחר כן כרת ברית בין המלך ובין העם שהוא יהיה להם למלך והם יהיו לו לעם: (יח) ואת מתן כהן הבעל. אחשוב שהרגוהו כזה שכנהו' לכהן לבעל והם שאר הכהנים שהיו שם עובדים עמו הרגום כלם לפני המזבחות: וישם הכהן פקודות על בית ה'. ר"ל שמנה שם מנויים ופקידות כדי שיהיה מסודר בתכלי' הסדור והנה מענין אלו המנוים העמדת המשמרות על ענינם הראשון: (יט) ויבאו דרך שער הרצים. ודמה שזה השער היה נקרא כך בימי רחבעם כי או עשה רחבעם מגוים והפקידם אל תא הרצים:

כל

וכל עם ו' ומי' בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא והמא הברא. ומי' ביהושע סי' ח': סימן מלכים ותקרא קשר. ד"ה ותאמר קשר קשר. ואפ"ם ותקרא אל אשה ותאמר שלחה: וישמו ד' הס' וסימ' וישמו אבנים גדולות. וישימו את ארון יי. אל האבן הגדולה: וישמו לה ידים דעתליה: ויבואו ג' מלאים וסימ' ויבואו דרך שער הרצים. ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה: ויבואו פנימה אל המלך חזקיהו:

מצודת ציון

וקמוס או על הכ"ת יאמר: (יח) ויהלכו. מל' נפילה ושבירה: היטב. ר"ע כחוזק וכן סמוך היטב (שם לג): מתו. כך שמו: (כ) שקטה. נחה:

מצודת דוד

על מלך. או הוא מלשון עדי וקשוט ור"ל קשט אותו בגדי מלוכה ואבני יקר: ויכו כף. הוא דרך שמחה: (יג) קול הרצין העם. קול מרוצת העם והוא אמר קול העם הרצין: (יד) על העמוד. ר"ל על מקום מיוחד למלך לעמוד שם וזהו כמשפט ר"ל כמנהג המלך וכן נאמר בד"ה על עמדו והיא היא: קשר קשר. מרד יש כאן ה': וכפלה דבריה כדרך הנבהל: (טו) פקודי החיל. הממונים על החיל: הוציאו אותה אל מבית לשדרות. ר"ל הוציאו אותה מחוץ לבה"מ. אולם הלך אל מבית לשדרות ר"ל מכפים למערכת השומרים לבל תמלט: והבא אחריה. להיות בעזרתה דמו להמית בחרב: כי אמר וגו'. ולזה לא הרגוה מיד: (טז) וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה' ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה: (יז) להיות לעם לה'. מוסב גם על ובין המלך שגם הוא יעבוד את ה': ובין המלך ובין העם. שהמלך ינהוג מלחמות העם והם יעבדוהו כמשפט הראוי למלך: (יח) פקדות על בית ה'. ממונים כפי שתקן דוד כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים: (כ) והעיר שקטה. לא נתעורר עוד מהומה בעבור זה כי את

רד"ק

וגו': (ב) בית מלך. כן כתיב וקרי המלך ואחד הוא אלא שבכתוב חסרון הידיעה: (ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. לא כל ימיו כי אחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני ה' כמו שכתוב בדברי הימים אלא פי' כל הימים אשר הורהו יהוידע הכהן כלומר כ"ז שיהוידע היה חי וכן כתוב בד"ה כל ימי יהוידע הכהן: (ה) כל כסף הקדשים. אומר בדברי הימים. ונראה אחר כן היה עם לב יואש לחדש את בית ה' כי היה צריך חזוק כי שם אומר הטעם כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית האלהים לפיכך היה צריך חזק כי לולי זה היה עדיין קיים הבנין כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יואש לא היה אלא מאה וחמשים וחמש שנה ובנין חזק כאותו בנין היה עומד יותר ויותר לולא שפרצוהו עתליהו ובניה הם שהיו לה מאיש אחר ולפי שעשו בו פירצות שם יואש על לבו לחזקם והיה צריך לקבץ קדשי ישראל שיקדישו שקלים או קדשי נדבות והקדשות שהיו בבית ה' אומר בדברי הימים כי עתליהו ובני' עשו אותם לבעלים הרוב ומה שנשאר לא רצה יהואש להוציאו בבנין כדי שלא ישאר אוצר ה' ריק וחשב שיעשהו מקדשי החוץ ואמר לכהנים שיקבצו כל כסף המובא בית ה' וגם הכריז על השקלים שיביאו אותם כמו שאומר בדברי הימים ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא לה' משאת משה עבד האלהים ומשאת משה הוא כסף שקלים קראו משאת על שם כי תשא את ראש בני ישראל ושלשה כספים זכר הנה כסף עובר הוא מחצית השקל כמו שנאמר כל העובר על הפקודים איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי כל כסף אשר יעלה על לב איש זהו המתנדב לבדק הבית ובת"י הפסוק כל כסף קודשיא דמיתעל לבית מקדשא דה' וגו' כבעמוד וא"ת כיון שנתנו השקלים לבדק הבית מאיזה היה לקחת התמידים באותה שנה שהיו לוקחין אותן בכל שנה מתרומת השקלים ונראה כי נתרשלו מלהביא אותה תרומה אותן השנים שמלכה עתליהו והיה לבס ועבודה לבעלים ולא לבית ה' ולא היו מעלים עולות תמיד כמו שאומר בדברי הימים והיו מעלים עולות תמיד בבית ה' כל ימי יהוידע נראה כי קודם לכן לא היו מעלים תמיד ומפני זה הוצרך יהואש להחזירם ולהעביר קול ולהביא משאת ה' והטובים שבהם שבו אל ה' בכל לבם הביאו מה שהם חייבין והשאים שעברו והספיק לזה ולזה: (ו) איש מאת מכרו. כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת ישראל המכיר אותו והרגיל אצלו שנותן לו מתרומותיו ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את בדק הבית פירוש בדק הבית מקום השבר וההריסה ונקרא בדק לפי שצריך לבדקו ולעמוד עליו מה יצטרך: (ח) מדוע אינכם מחזקים. נראה שהיו הכהנים שומרים עד שיהיה הכסף רב בידם ואחר יחזקו את בדק הבית והמלך

תרגום

עתליה קטלו בחרבא בית מלכא: א בר שבע שנין יהואש כד מלך: ב בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וארבעין שנין מלך בירושלם ושום אימה צביה מבאר שבע: ג ועבד יהואש דכשר קדם יי כל יומוהי כמא דאלפיה יהוידע כהנא: ד לחוד במתא לא עטרא עד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמין על במתא: ה ואמר יהואש לכהניא כל כסף קודשיא דמתעל לבית מקדשא דיי כסף תקליא דעבר על מנין גבריא כסף פורקן נפשתא דמתן גבר פורקן נפשיה אף כל כסף דמתנדב גבר בלביה לאיתאה לבית מקדשא דיי: ו יסבון להון כהניא גבר מן מכריה ואינון יתקפון ית בדקא דביתא לכל אתר די ישתכח תמן בדקא: ז והוה בשנת עסרין ותלת שנין למלכא יהואש לא תקיפו כהניא ית בדקא דביתא: ח וקרא מלכא יהואש ליהוידע כהנא ולכהניא ואמר להון מא דין ליתכון מתקפין ית בדקא דביתא וכען לא תסבון כספא מן מכריכון ארי

מקרא

עַתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית מֶלֶךְ: המלך ק'
יב א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ
בְּמָלְכוֹ: ב בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא
מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר
שָׁבַע: ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן: ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד
הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת:
ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים
כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־
יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת
עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־
אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: ו יִקְחוּ לָהֶם
הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ
אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בָּדֶק: ז וַיְהִי בִּשְׁנַת
עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ
לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת:
ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם
מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־
תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק

יובא ה' ומל' בקריאה וסימ' וכל הטמאת אשר יובא מדמה. במים יובא וטמא עד הערב. אשר יובא בית ה' כסף עובר. כסף אשם וכסף חטאות לא יובא: כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב: ערכו ג' בקריאה וסי' והבאת את השלחן וערכת את ערכו. איש כסף נפשות ערכו. ודבר גבורות וחין ערכו. א"ך: חזקו ד' דגשים בקריאה וסי' לבא חמס שבעים בני ירבעל. לא חזקו הכהנים את בדק הבית. חזקו פניהם מסלע: ונבל סביבתיה' חזקו בידיהם: ולכהנים ה' בקריא' וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולהכהנים: ולכהנים הלוים לא יכרת איש. ואחר הכינו להם ולכהנים ב' בפסוק. והסגנים לא ידעו אנה הלכו:

רש"י

(ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע. אבל משמת יהוידע או באו שרי יהודה להשתחוות למלך ומשחוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדש הקדשים שנה אחת מסובן למות ואתה נחבאת בו שש שנים כדאי אתה להיות אלוה או שמע המלך אליהם (בד"ה ב' כ"ד י"ז): (ה) כסף עובר איש כסף נפשות ערכו. שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלים שבכל שנה שנאמר בו (שמות ל' י"ג וי"ד) כל העובר על הפקודים ואיש שיתנדב ערכת נפשו כאומר ערכי עלי: כל כסף אשר יעלה. וגו'. כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית: (ו) יקחו להם הכהנים: יקבלו שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם: מאת מכרו. מאת מכיריו הרגיל אצלו: בדק. בקיעה וסדק החומה: (ח) ועתה אל תקחו כסף. עוד ואל תחזקו הבית משלכם: כי לבדק הבית תתנהו. אם יפחות יפחות

רלב"ג

(ג) כל ימיו אשר הורהו וגו'. תגיד שבכל מה שהיה מיהוא אשר הורהו יהוידע הכהן עשה הישר בעיני ה' אך אחרי מות יהוידע לא עשה הישר בעיני ה' כמו שנזכר בספר ד"ה: (ה) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה'. הוא מחצית השקל לכל אחד ואחד שהיה משאת משה עבד האלהי' על ישראל במדבר כמו שנזכר בספר ד"ה: כסף עובר. הוא הכסף שאינו מתגלגל בכל שנה ושנ' כמו ההקדשות והערכין שיהיה סדר איש כסף נפשות ערכו וכל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה' והם הנדרים אי זה נדרים שיהיו ותכלל ההקדשות שהם לבדק הבית: (ו) מאת מכרו. ר"ל מאת מיודעו: לכל אשר ימצא שם בדק. ר"ל לכל דבר שיצטרכו לחזק הבית ולבדקו אם יחסר דבר מהראוי לו: (ח) כי לבדק הבית תתנוהו. ר"ל

תולדות אהרן ומשה מדבר. [illegible]

מצודת ציון

יב (ג) הורהו. למדהו כמו את מי יורה דעה (ישעיה כח): (ז) בדק. מקום השבר והרעוע יקרא בדק כי מהצורך לבדוק ולחפש אחריו כמו

מצודת דוד

את עתליה המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה: יב (ב) בשנת שבע. ר"ל כשמלך יהוא הרג את אחזיה. ועתליה לא קבלה המלוכה עד שנה השניה ליהוא והומתה בשנה השביעית והיא התחלת השביעית ליהוא ולא מלך יהואש: (ג) אשר הורהו. ר"ל כל הימים אשר למדו יהוידע אולם אחרי מות יהוידע ולא היה בשלם ללמדו הבאים דרשו כמ"ש בדברי הימים: (ד) רק הבמות. במות יחיד לשמים ואסור הוא משנבנה הבית: (ה) כסף עובר. בתחלת המקרא אמר כל כסף וגו' ואחר ומפרש מה הן הכספים ולפי רוב השנים אשר יעלה וגו'. גם הכסף הבא מאליו אשר יערוך נפש שדמיו קצובים בתורה ואחר כסף עובר רצה לומר מחצית השקל שנאמר בו זה יתנו כל העובר על הפקודים (שמות ל'): איש וגו'. גם הכסף העולה על לב איש להביא בנדבה: (ו) יקחו להם. כל הכספים האלו יקחו הכהנים לעצמם כ"א מאת מכירו ומיודעו והמה יחזקו מהם את בה"מ בכל מקום שימצא שם בדק: (ח) אל תקחו כסף. אל תקחו לעצמיכם אלא מיד בואו לידכם

רש"י

ישקות ולא יותיר ויותיר: (י) אצל המזבח. בעזרה: מימין בבוא איש. מימין בואת האנשים: שומרי הסף. ספי העזרה הממונים על מפתחות העזרה שהרי תרגומו ומתן אמרכליא והאמרכלים שבעה היו לשבעה שערי העזרה כתוספתא דשקלים: (יא) ויהי. מיום אל יום (תמיד): כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך וגו': (יב) ונתנו את הכסף המתכן. היו נותנין אותו הכסף שמנו לאחר שהוציאו מן הארון ושקלוהו ותמצוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה: המתכן. לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה' י"ח): המפקדים. הממונים: ויוציאהו. לשון הוצאה לשכור חרשי העץ: ולבונים. הם האדריכלין חרשי האבן שתחריהם עוסים על פיהם ראשי האומנות: (יג) ולגדרים. לבוני החומה תלמידי האדריכלין: ולחוצבי האבן חוצבי האבן כסר: (יד) ספות כסף מזמרות׳

רלב"ג

ר"ל שמשימין הכסף הבא במקום מוכן בגלגדק הבית: (ט) ויאותו הכהנים. ר"ל שהם לא רצו לקבל עליהם חזוק בדק הבית ויקבלו על זה הכסף מאת מכריהם. אך היה נאות בעיניהם שלא יקחו הכסף ולא יהיה עליהם לחזק את בדק הבית: (י) ויקב חור בדלתו. הנה דרך החור היו משליכין שם הכסף והיה בדלת שהיא מכסה הארון כדי שלא יוכל אדם לקחת ממנו בזולת פתיחת הארון: שומרי הסף. הם שומרי כלי בית המקדש: (יא) ויצורו וימנו את הכסף. כבר נתבאר בספר ד"ה שכאשר היה הארון מלא היו מערים אותו ואח"כ היו נושאים אותו ומשיבים אותו אל מקומו בזה המקום באופן שאחר שפתחו את הארון היו משימים את הכסף בצרורות והוו מונים: (יב) ונתנו את הכסף המתוכן ר"ל הכסף המוכן המנוי מתכונת הלבנים: והיו נותנים אותו על ידי עושי המלאכה הממונים בית ה' והם יוציאו את הכסף לחרשי העץ והם האומנים הבונים בעצים בתמונה שירצו: ולבונים. והם העושים בית ה' כמו ההיכל והדביר. (יג) ולגודרים. והם העושים הקירות והגדר לאגף הגדולה והעזרה ולחוצבי האבן הם החוצבים אותם מן המחצב ואע"פ שהיו שוכרים חרשי עץ וחוצבי אבן הנה היו צריכים לקנות העצים כרותים ואבני מחצב מחוצבים או בלתי מחוצבים: (יד) אך לא יעשה בית ה' ספות כסף. הם כלים לקבל הדם או יין הנסכים ומה שידמה

מלכים ב יב

הבית תתנהו:
ט ויאתו הכהנים לבלתי קחת־כסף מאת העם ולבלתי חזק את־בדק הבית:
י ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב חר בדלתו ויתן אתו אצל המזבח בימין בבוא־איש בית יהוה ונתנו־שמה הכהנים שמרי הסף את־כל־הכסף המובא בית־יהוה:
יא ויהי כראותם כי־רב הכסף בארון ויעל ספר המלך והכהן הגדול ויצרו וימנו את־הכסף הנמצא בית־יהוה:
יב ונתנו את־הכסף המתכן על־יד עשי המלאכה הפקדים בית יהוה ויוציאהו לחרשי העץ ולבנים העשים בית יהוה:
יג ולגדרים ולחצבי האבן ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את־בדק בית־יהוה ולכל אשר־יצא על־הבית לחזקה:
יד אך לא יעשה בית יהוה ספות כסף מזמרות מזרקות חצצרות כל־כלי זהב וכלי־כסף מן־

(Masoretic marginal notes: ל׳ וחס׳ · ד׳ · ב׳ . ל׳ · מימין ק׳ · ה׳ מלאיו · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ידיק׳ · המפקדים ק׳ · ג׳ · פ׳ חס׳ · ב׳ · ג׳. ו׳ כס״פ · ל״ז · ל׳ · י״ח בליש׳)

תרגום

לבדקא דביתא תתנגניה:
ט ואיתפסו כהניא בדיל דלא למסב כספא מן עמא ובדיל דלא לתקפא ית בדקא דביתא:
י ונסיב יהוידע כהנא ארונא חד ונקב חורא בדשיה ויהב יתיה בסטר מדבחא מימינא במיעל גברא לבית מקדשא דיי ויהבון תמן כהניא אמרכליא ית כל כספא דמתעל לבית מקדשא דיי:
יא והוה כד חזו ארי סגי כספא בארונא וסליק ספרא דמלכא וכהנא רבא וצרו ומנו ית כספא דאשתכח בית מקדשא דיי:
יב ויהבון ית כספא דמתקם על ידי עבדי עבידתא די ממנן על בית מקדשא דיי ומפקין לנגרי אעיא ולארדיכליא דעבדין בית מקדשא דיי:
יג ולארגובליא ולפסלי אבניא ולמזבן אעין ואבנין פסילן לתקפא ית בדקא בית מקדשא דיי ולכל דיפוק על ביתא לתקפותיה:
יד ברם לא מתעביד בית מקדשא דיי קולין דכסף מזמריא ומאני מזרקיא חצוצרתא כל מאני דהבא ומאני כספא מן כספא

כלי׳ ז׳ דמשמשין כלי בקריאה וסי׳ במסחת דבתא: כלי זהב ג׳ וסי׳ בספר במטות:
תולדות אהרן ויקב חר. סנהד׳ נו נב מנחות לד: ויצרו. כתרא ם: אך לא יעשה. כתובות קו (שקלים ב):

רד"ק

והמלך חשד אותם שהיו לוקחים הכסף לעצמם לפיכך אמר להם שלא יקחו הכסף לעצמם אלא מיד שיתן לידם יתנוהו לבדק הבית: (ט) ויאתו הכהנים. בזה ויסר בעיניהם שלא יקחוהו כלל כדי שלא יהיו נחשדים בזה הדבר וכיון שלא יקחו הם לא יהיה מוטל עליהם לחזק את הבית וזהו שאמר לבלתי חזק את בדק הבית לפיכך לקח יהוידע הארון ונתנו במבוא הבית שישימו אותו הכהנים שם תכף שיבא לידם: (י) ארון אחד. ארון איש אחד: בימין. כתיב מימין קרי והוא אחד בענין: שומרי הסף. שומרי כלי הבית וסף הוא שם כלל לכלי השרת וי"ת אמרכליא והם הגזברים הגדולים אשר ממונים אחרים תחתיהם כמו שתרגם אונקלוס ונשיאי נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן ואמרכליא דממנא על רברבי ליואי: (יא) ויהי כראותם. יום יום כשהיו רואים שהארון מלא היו מערים אותו ומשיבים אותו למקומו וכן כתוב בדברי הימים ויערו את הארון וישאוהו וישיבוהו אל מקומו כה עשו ליום ביום: ויצורו וימנו. היו מונין תחילה ואחר כך היו משימין אותו בצרורות כסף שהיה מטבע צרור לבדו ואשר לא היה מטבע צרור לבדו והיו נותנין הכסף המתוכן והוא שהיה עשוי מטבע היו נותנין אותו על ידי עושי המלאכה והיו מוציאין אותו לחרשים ואשר לא היה מטבע היו עושין אותו מטבע או צורפין אותו כמטבע כי בהוצאה לא יוציא אדם אלא המטבע לשכר האומנין ולקנות עצים ואבנים ופי׳ המתוכן מתוקן בצורה שהיה נשלם בצורתו ותכניתו ויש לפרש ויצורו מענין צורה כי הכסף שלא היה מטבע עשו אותו מטבע: (יב) על יד. כן כתיב וקרי ידי ואחד הוא בענין: הפקדים. כן כתיב וקרי המופקדים והכתוב הוא תואר כמו הכם חכמים והקרי הוא מהפעלים ואחד הוא: לחרשי העץ. הם כורתי העצים בלבנון ועושין אותם במקצועות: ולבונים. שבונים העצים בבית: (יג) ולגודרים. בונים קירות האבנים: ולחוצבי האבן. שחוצבין האבנים בהר: ולקנות עצים ואבני מחצב. היו להם פוסלים בלבנון ובהר יהיו קוצין וגם כן מאחרים שהיו להם עצים כרותים ואבני מחצב כלומר אבנים חצובות מחצב שם בשקל מטען וי"ת ולבונים ולארדכליא והם אומני האבן הגדולים אשר תחתיהם אומנים אחרים ותרגם ולגודריא ולארגובליא הם אומני האבן הגדולים בוני הקירות: (יד) אך לא יעשה בית ה׳ ספות כסף. ובדברי

מצודת דוד

אותו לבדק הבית ר"ל הכניסו באוצר בית ה׳ עד יהיה בהם די לחזק הבדק: (ט) ויאותו הכהנים. נתרצו והסכימו הדבר בעיניהם לבלי קחת הכסף לעצמם ולבלי חזק מעלהם: (י) ויקב. עשה נקב נגד בדלת הארון לזרוק דרך בו את הכסף אל הארון: בבוא איש וכו׳. ר"ל בימין הבא אל הבית לא בימין היוצא: ונתנו שמה. ר"ל בבואם לידם נתנו בארון דרך החור אבל לא יוכלו להוציא מה בלא פתיחה הארון: (יא) ויהי כראותם. בכל עת כראות שים בה הרבה כסף: והכהן הגדול. בעצמו כ"א פקידו בא ממקומו וכן מפורש בד"ה: ויצורו. עשו בהם צורת מטבע להוציאם בהוצאה ימנו מטבעות: (יב) עשי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה׳ ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדרז"ל נקראים ארדכלין: ויוציאהו. הם הוציאו את הכסף בשכר האומנים הפועלים: לחרשי העץ. הם כורתי העצים בתמונה הנרצה: ולבונים. הבונים הפנים בקירות הבית: (יג) ולגדרים. הם הבונים קירות אבנים: ולחוצבי האבן. החוצבים את האבנים מן ההר: ואבני מחצב. אף שמכרו חוצבי אבן הוצרכו עוד לקנות אבנים חצובים: ולכל אשר יצא. לכל שאר הדברים הנצרכים להוציא על הבית לחזקו: (יד) אך לא יעשה וגו׳. מהכסף הזה לא עשו לצורך בית ה׳ ספות כסף וגו׳ ובד"ה אמר

מצודת ציון

כמו מחזיקי בדקך (יחזקאל כז): (ט) ויאותו. נתרצו כמו בזאת נאות לכם (בראשית לד): (י) ארון. תיבה: ויקב. ענין נקב: חור. ענין נקב: שומרי הסף. שומרי מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה ות"י אמרכליא והאמרכלים היו שבעה לשבעה שערי העזרה: (יא) ויצורו. מל׳ צורה: וימנו. מל׳ מנין ומספר: (יב) המתכן. המנוי כמו מתכונת הלבנים (שמות ה): על ידי. אל ידי: לחרשי. לאומני: (יג) ולמחצב. לכורתי: (יד) ספות. שם כלים עשוים כצורת כדים כי ת"י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כד) ת"א וקולתה: מזמרות. כלי זמר: מזרקות. כלים לזרוק מהם דם הקרבנות: חצצרות ... ואל

רדק

ובדברי הימים אומר ויעשו כלים לבית ה' כלי שרת ורז"ל הקשו אלה הפסוקי' ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו והוא שאמר ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כי לפני כלות המלאכה לא היו עושים כלים כמו שאומר הנה אך לא יעשה בית ה' ספות כסף כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא נעשתה המלאכה אך כאשר נעשתה המלאכה כמו שאומר שם ויעמידו בית האלהים על מתכונתו וגו'. ובכלותם עשו הנותר כלי שרת: (טז) ולא יחשבו את האנשים. מכאן אמרו רז"ל שאין מחשבין עם גבאי צדקה כי כשממנין אנשים על הצדקה אנשים נאותין ממנין ואין מחשבין. ומהם שאין חושדין בגזברין: כי באמונה הם עושים. ידועים היו כי אנשים נאמנים היו: (יז) כסף אשם. פירוש רז"ל המפריש מעות לחטאתו או לאשמו ולקח הבהמה לחטאת או לאשם והותיר מן המעות המותר לא יובא בית ה' לבדק הבית אלא לכהני' יהיה אותו הכסף והם לוקחין מהם עולות לקיץ המזבח אמרו זה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם הוא לה' אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא ממותר חטאת ואשם ילקח בדמיו עולות הבשר לה' ועורות לכהנים: (יח) אז יעלה חזאל. בדברי הימים כתיב כי אחרי מות יהוידע עשה יהואש הרע בעיני ה' וגם הרגו זכריה בנו במצות המלך לפי שהיה מוכיחם ולתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו' ושתי מלחמות היו וזו המלחמה שאמר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פירוש כשעשה הרע בעיני ה' אחרי מות יהוידע והביא עליהם האל מלך ארם ונלחם על גת ולכדה והיא היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים: וישם חזאל פניו לעלות לירושלם. ולא עלה כי יהואש לקח קדשי בית ה' הכסף והזהב הנמצא באוצרות בית ה' ואע"פ שאמר כל הזהב לא ר"ל כלו אלא רובו שהרי בימי אמציה בנו לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית ה' ובאוצרות המלך אלא הרוב לקח ושלח לחזאל: (יט) ויעל מעל ירושלם. כלומר נמנע מלעלות ירושלם ואחר כך כשהרגו זכריה שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלם והשחיתו כל השרים ורבים מהעם ואת יואש עשו שפטים ועזבו אותו בתחלואים רבים ואז קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאומר שם בדמי בני יהוידע: (כא) בית מלוא היורד סלא. בית מלוא שם מקום וסלא שם מקום ובאמרו היורד סלא נראה כי בית מלא אחר היה ובד"ה אמר ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי במלחמה הוכה כמו שאומר שם ואת יואש עשו שפטים ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בתחלואים רבים וגו' ונשאוהו במטה להוליכו לישראל ובדרך הרגוהו פגרו על מטתו: (כב) ויוזכר. בכ"ף וברי"ש ויהוזבד בבי"ת ובדל"ת והרבה נמצא בשמי הזה בשמות בני אדם ובדברי הימים בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ויש בו דרש למה פירש שם אמותם ללמדך שנפרע ממנו הקב"ה ע"י אנשים כיוצא בו אשר יבואו עמונית ומואבית כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכים להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ונפרע מיואש שכפר בטובתו של יהוידע הכהן והרג את זכריהו בנו: בעיר דוד. ובדברי הימים ולא קברוהו בקברות המלכים כי שרי יהודה שחזקו את ידו ופתו אותו לעשות הרעות שעשה מתו במלחמה כמו שאמר שם והכירו העם כי מאת ה' היה כל זה שלקם נקמה מן השרים ומן יואש על הרעות שעשו לעבוד ע"ג ולהרוג זכריה ולפיכך עשו לו העם זה הבזיון ולא נתנוהו שיקברוהו בקברות המלכים:

תרגום

דמתעל לבית מקדשא דיי:
טו ארי לעבדי עבדתא
יהבין ליה ומתקפין ביה
ית בית מקדשא דיי:
טז ולא מחשבין עם גבריא
די יהבין ית כספא על
ידיהון למתן לעבדי
עבדתא ארי בהימנותא
אינון עבדין: יז כסף אשמא
וכסף חטותא לא מתעל
לבית מקדשא דיי לכהניא
יהבון ליה: יח בכן סליק
חזאל מלכא דארם ואגיח
קרבא על גת וכבשה ושוי
חזאל אפוהי למיסק
לירושלם: יט ונסיב יהואש
מלך שבטא דבית יהודה
ית כל קודשיא די אקדישו
יהושפט ויהורם ואחזיהו
אבהתוהי מלכיא דבית
יהודה וית קודשוהי וית
כל דהבא דאשתכח
באוצרי בית מקדשא דיי
ובית גנזי מלכא ושדר
לחזאל מלכא דארם
ואסתלק מעל ירושלם:
כ ושאר פתגמי יואש וכל
דעבד הלא אינון כתיבין
על ספר פתגמי יומיא
למלכי דבית יהודה:
כא וקמו עבדוהי ומרדו
מרדא ומחו ית יואש בבית
מלוא דנחית לסלא: כב ויוזכר בר שמעת ויהוזבד בר שמר עבדוהי מחוהי
וקטלוהי וקברו יתיה עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך אמציה בריה

מלכים ב יב

הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: טו כִּי־לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית
יְהוָה: טז וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת
לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים:
יז כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא
בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:
יח אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּלָּחֶם
עַל־גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם חֲזָאֵל פָּנָיו
לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלָםִ: יט וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֵת כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־
הִקְדִּישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ
אֲבֹתָיו מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קֳדָשָׁיו
וְאֵת כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־
יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל
מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלָםִ:
כ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: כא וַיָּקֻמוּ
עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־קָשֶׁר וַיַּכּוּ אֶת־
יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד סִלָּא:
כב וְיוֹזָכָר בֶּן־שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר
עֲבָדָיו הִכֻּהוּ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָה
בְנוֹ תַּחְתָּיו:

ג' וחס' · ר' · ג' חסר וז' חס' בליש' · ג'. ר' · ג' · י"ד וכל אורי' ויהושע דסו' כמ"ג · ג' ואיש קדשיו ודין · י"ג כטעם · י"זמ' לבסיפ' · ג' חס' · ס'

רשי

מזמרות. והם כלי שיר: (טז) ולא יחשבו את האנשים. לא היו האמרכלין באין לחשבון עם האנשים הגזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעשי המלאכה לפי שלא היו חשודים בעיניהם כי באמונה הם עושים: (יז) כסף אשם וכסף חטאות. המפריש מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה וטותר מן המעות: לא יובא בית ה'. לבדק הבית: לכהנים יהיו. והם לוקחים מהם עולות קיץ למזבח הבשר לשלם והעורות שלהם כך שנינו בתמור' זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות: (יח) אז יעלה חזאל. אחר מות יהוידע ועשה יואש את עצמו אלוה: (כא) בית מלא. באותו מקום: סלא. שם מקום: סלא. שם מקום: (כב) ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שמר. כתוב (בדברי הימים ב' כ"ד כ"ו) שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירשו הכתוב ללמד שנפרע ממנו הקב"ה ע"י אנשים כיוצא בו יבאו עמונים ומואבים כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכי' להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו. ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כמו שמפרש (בדברי הימים ב' כ"ד כ"ו) ומדרש זה בספרי: ויתן

רלבג

שידמה להם: מזמרות. הם כלי זמר: מורקות. כגיכ"ש בלע"ז: חצוצרות. הם כיו נעשות לתקוע על המחנות כמו שזכרה

חטאות ג' מלאים בקריאה וסי' כסף אשם וכסף חטאות. כמה לי עונות. לקדשים ולחטאות: ובית המלך ג' בקריאה וסי' ויקח יהואש מלך יהודה. שמעו זאת הכהנים. ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית ה' דד"ה:

תולדות אהרן פ' נשא. שם: ולא יחשבו. בהעלותך פ': כסף אשם. שקלים פ':

מצודת דוד

מגם הכלים נעשו. מן הכסף המובא ואמרו רז"ל בתחלה הבנין לא עשו כלי שרת ואחר שהשלימו וסי' אחר עשו כלי שרת: (טז) ולא יחשבו. לא עשו חשבון עם האנשים אשר נתנו להם הכסף לבעבור יתנו לעושי המלאכה הבונים והגודרים וכו': כי באמונה. ידוע היה שעושים באמונה ולכך נבחרו אלו מתחלה: (יז) כסף אשם וכו'. מי שהיה מפריש ממון לאשמו או לחטאתו וקנה הקרבן והותיר מן הממון הנה המותר הזה לא בא לבדק הבית כ"א לכהנים. יהיו לקחת מהם עולות והיה הבשר כליל והעורות לכהנים כן דרז"ל: (יח) אז. בימי יהואש עלה חזאל וכו': (כא). היורד סלא.

עזרים התורה ואמר שלא יעשה מזה הכסף אלו הכלים ואולם אבל יתנוהו לעושי המלאכה לחזק את בית ה' ואולם שהנאמר בספר ד"ה שאמר שחזקו את בית ה' אם הותיר היו עושין מהנשאר כלי שרת ולא היו מסכימין לעשות מהכסף כלי שרת אם לא נשאר אחר חזוק הבית: (טז) ולא יחשבו את האנשים. ר"ל שהאנשים הנותנים הכסף לעושי המלאכה לא יחשבו עמהם אם תנוהו שלא לעושי מלאכה אם לא כי בודאי באמונה הם עושים כי הקדש מבדל בדילי תיפי מיניה: (יז) וכסף אשם וכסף חטאות. ר"ל שהאנשים המפריסים מעות לאשם או לחטאת והותירו הנה המותר לא יביאו בית ה' לחזק הבית אך יהיה לכהנים והנה היה הדין שיקנו מהם חטאות או אשמות וימכרו לצרכי חטאת ואשם אך תקנו חכמים שיהיה המותר לעולת הבשר לה' והעור לכהנים: (יח) אז יעלה חזאל מלך ארם. הנה זאת המלחמה היא זולת המלחמה הנזכרת בספר ד"ה כי בזאת המלחמה לא עלה לירושלם ובמלחמה הנזכרת שם באו אל יהודה וירושלם וידמה שבתחלת הענין כשעשה יואש הרע בעיני ה' אחרי מות יהוידע הכהן היתה זאת המלחמה והמלחמה הנזכרת בספר ד"ה היתה לתקופת השנה אחר שהרג זכריה בן יהוידע ואמר שם כי אז עזבוהו חיל ארם במחלוים גדולים ואז התקשרו עליו עבדיו והכוהו על מטתו ומת והנה זכר בזה המקום שכבר היה אז יואש בעיר שמה בית מלוא ולפי שהיה שם בית מלוא אחר זולת זה זכר שזה היה יורד אל סלא והנה היה שם מושכב על מטתו מפני המכות שהכוהו חיל ארם וזכר שכבר קברו אותו עם אבותיו בעיר דוד וזה ממה שלמדנו ממנו שלא קברוהו עם אבותיו בקברות המלכים וכן באר זה בדברי הימים וזכר שכבר מלך אמציה בנו תחתיו הנה זה באור מה שראינו לבארו בזאת הפרשה מהגבלנו באורה בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעות ממנה: הא' והוא כולל הרבה מדברי אלו הספורים הוא להודיע כי ההליכה בדרכי ה' ימשכו הטובות והספק למי שסר מאחרי הש"י ולזה ספר כי יהושפט עשה הישר בעיני ה' ובעבור יתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו ונמשכו לו מההשגחות והטובות והוא שלא מרדו בו האדומיים ומרדו תכף אחרי מותו ומה שקרה לו מהפחד והרע היה בהתחברו לרשע מגד הרשע ולזה היו עליו אימות מות במלחמת רמות גלעד ונשברו אניות בהתחברו עם מלך ישראל והתחתנו בו ולזאת הסבה גם כן ספר שאחזיהו בן אחאב מפני הפליגו לעשות הרע בעיני ה' ככל חטאת אחאב פשע מואב בו אחרי מות אחאב ונפל בעד השבכה בעליתו אשר בשומרון וחלה מפני זה חליו אשר מת בו מפני שהיה דורש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחלי זה והלך בלא המדה כי לא נשאר לו בן שימלוך תחתיו ולזה גם כן ספר מהנערים הקטנים שהיו מחרפים הנביא שכבר נענשו על זה בשיצאו שני דובים מן היער ובקעו מהם ארבעים ושנים ולזה גם כן המלא כי יהורם בן אחאב לא הפליג ברע כמו שהפליגו בו אביו ואמו והסיר את מצבת הבעל ואע"פ שדבק בחטאת ירבעם הנה מפני מה שמיעט מן הרע נתן הש"י שכרו שהאריך לו זמן הפורענות עד שתים עשרה שנה ולא המלא כן בבית ירבעם ובבית בעשא גם הצליח במלחמת מואב ושמרו הש"י מיד ארם במקומות אשר נתבאו שם לתפשו והיה זה פעמים רבות על יד נביאי הש"י ולזה ספר גם כן בגחזי כי בעבור שחלל כבוד הש"י לקחת כסף על המופת אשר עשה לנעמן ובעבור שלא הודה הענין לאלישע הנה נענש בשדבקה בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ולקיים זאת הפנה שזכרנו ספר גם כן חוזק הרעב שהיה בימי יהורם עד שאכלו בשר בניהם ועם כל זה לא שב מחטאת ירבעם אשר דבק בהם אבל היה מפליג יותר ברע שהיה מגזם להמית נביא ה' על דבר זה הרעב ולזה גם כן ספר המשחת חזאל למלך על ארם אשר היה לקוץ מכאיב לישראל בעבור עזבם את ברית הש"י כמו שאמר הש"י לאליהו וספר עם זה שכבר הודיע לו אלישע הרע שיעשה לישראל כי זה ממה שיישירו יותר לעשות להם אלו הרעות ולזאת הסבה גם כן ספר שיהורם בן יהושפט הלך בדרך בית אחאב ולזה נמשך לו מהרע שמרדו אדום בו ומרדה עיר לבנה וזכר בדברי הימים שכבר נהרגו בניו על יד הערבים ולא נשאר לו זולת אחזיה בנו הקטן וזה היה גמול הראוי לו על המיתו אחיו כמו שזכר שם ובסוף הענין נגפו ה' במעיו עד יצאו מעיו עם חליו וספר גם כן שאחזיהו בנו הלך בדרך בית אחאב ולזה נהרג עם בית אחאב ולא מלך כי אם אחת שנה ולזאת הסבה זכר איך סבב הש"י אשר לו נתכנו עלילות שיבא לבית אחאב ולאיזבל כדבר ה' אשר דבר על דבר החטאים אשר הפליגו בהם והנה סבב הש"י שנלחם יורם עם חזאל ברמות גלעד והכוהו ארמים והלך מפני זה להתרפאות ביזרעאל ואנשי החיל נשארו ברמות גלעד לשמור העיר מפני חיל הארמי' והיה זה סבה אל שיתכן יותר שימשח הנביא את יהוא על ישראל ושיתקשר יהוא כנגד המלך וסבב הש"י כשראה הצופה שפעת יהוא ששלח שם המלך רכב אחד וכן שני וכן שלישי עד שיהיה זה סבה אל שיצאו יהורם ואחזיהו לקראת יהוא ומצאוהו אל חלקת נבות ומת שם יהורם כדבר ה' גם הרג אחזיהו ובני אחיו שהיו ארבעים ושנים והיה זה סבה אל שיראו ממנו הזקנים והאומנים את בני המלך אשר בשמרון ושלחו לו ראשי בני אדניהם בדודים גם נהרגה איזבל ואכלו הכלבים את בשרה בחלק יזרעאל עד שכבר השמיד יהוא כל בית אחאב וכל גדוליו ומיודעיו וכהניו עד בלי השאיר לו שריד ואחרי כן השמיד כל נביאי הבעל וכל עובדיו וכל כהניו ולזה גם כן ספר שעתליה הרגה כל זרע המלוכה כי מבית אחאב היו וגם היא נהרגה בסוף בתחבולות הסבות הראויות על ידי יהוידע ולזאת הסבה גם כן ספר כי מפני שעשה יהוא רצון הש"י באחאב נתן הש"י שכרו שיהיו לו בנים רבעים על כסא ישראל ולזאת הסבה זכר כי מפני שלא שמר יהוא ללכת בתורת ה' אלהי ישראל והלך בדרך ירבעם הנה התחיל הש"י אז להכרית את ישראל על יד חזאל ולזה גם כן המלא כי יואש בכל עת שהלך אחר הש"י כמו שהורהו יהוידע הכהן לא קרה לו רק טוב ואחר שעשה הרע בעיני ה' הגיע לו מן הרעות הרבה ולעמו עד שכבר השאירוהו ארמים בתחלואים רבים וקשרו עליו עבדיו והרגוהו: הב' והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם לברוח מחברת רשעים ולזה ספר שלא השכים יהושפט שילכו עבדי אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו נזק כמו שאמר הנביא ליהושפט לפי מה שנזכר בד"ה:

השלישי הוא להודיע איך היה חומל הש"י על ישראל מפני השגחתו על האבות ולזה המלא שכאשר ראה הש"י עוצם סור ישראל מעליו עד שכבר היו דורשים מאלהי העמים אשר המה הבל ידיעת הדברים העתידים ועזבו את ה' ונביאיו לזה ראה הש"י שיבא אליהו להגיד למלאכי מלך שמרון כי בעבור שדרש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחליו ועזב נביאי ה' הנה לא ירד מהמטה אשר עלה שם כי מות ימות ולזאת הסבה גם כן סבב שיראו ישראל את ה' במה שאמר אליהו לשר החמשים וחמשיו כשחשב לתפשו בכח למיעוט האמנתו בש"י ובנביאיו אם איש אלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך והיה לו כן ולשר החמשים השני עד שבא השלישי והכיר לנביא מעלתו והתחנן לו שתיקר נפשו ונפש עבדיו אלה בעיניו לפי שכבר הגיע מזה זה התועלת אשר היה ראוי שיהיה זה כלי אל שישובו ישראל למוטב הנה המלא ביהורם בן אחאב שעשה זה הענין בו רושם עד שמיעט הרבה מהחטאים שהיה חוטא בהם אחאב: הד' הוא להודיע שראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הנס הלא תראה כי גם הנביא אליהו עם עוצם מעלתו בחדוש המופתים היה ירא מלבוא למלך אחזיהו ליעד לו זה היעוד הרע עד שהבטיחו הש"י שלא יירא מפניו: הה' הוא להודיע עוצם מעלת אליהו והפלא שהיה בעניינו והוא שכבר העלה אותו הש"י בסערה גבוה מאד שנעלם מכל אדם והסתירהו הש"י מבני אדם עד עת קץ כי לו נגזר ארך חיים נפלא על דרך המופת והראיה שלא מת בהעלותו בסערה השמים אחר זה בא מכתב אליהו ליורם בן יהושפט אשר הורה בלי ספק היותו אז חי כמו שבארנו במה שקדם: הו' הוא להודיע כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ולזה המלא שהדברים העתידים יודעו לנביאים קודם חדושם ואע"פ שיהיה חדושם על דרך המופת הלא תראה כי הלקח אליהו מעל ראש אלישע ביום ההוא היה ידוע לבני הנביאים אשר בבית אל וביריחו ולאלישע אע"פ שהיה חדושו על דרך המופת וכן גם כן המלא שהודיע הש"י לאברהם את דבר המופתים אשר יעשה באויבי זרעו מעבודתם ולזה אמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כי אלו המופתים היו כלי אל שיאמין אברהם בירושת הארץ כמו שבארנו שם: הז' הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי להקדים לאדם הידיעה בדבר מצער טרם הגיעו כי די לו בצער שיקרה לו ממנו בהגיעו לא שיקדים להצטער קודם זה אלא אם יגיע מההודעה תועלת מה ולזה המלא כי מפני שלא היה מספר אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי ה' לוקח אותו מעמו היה מעלים ממנו זה לשערו שכבר יצטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יוכל להעלים הענין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לתת לו מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי מה שאפשר והנה נתן לו הנביא שאלתו על דרך המופת בשבקש מהש"י שיהיה לאלישע כן והוא שיהיה לו כרוחו פי שנים על כל בני הנביאים אשר למדו לפניו והנה מה שנתן לו האות בזה שאם יראה אותו לוקח מאתו יהי לו כן אינו שיהיה זה הענין סבה אל היות נאצל מן הרוח אשר עליו לאלישע זה השיעור הנפלא אבל היה זה אות לו בהגיעו שכבר נתנה לו המתנה ששאל מאליהו וזה ממה שראוי שישמח בו אחר הפרד אליהו ממנו והחשוב כי אליהו היה יודע שלא יעזוב אלישע חברתו אבל עשה זה לנסות לבבו אם רב חשקו כל כך בהשגת השלמות שלא יתרצה בשום ענין להניח אליהו וכזה המלא שעשה אליהו לאלישע בתחלה כשהשליך אדרתו עליו והיה אלישע רוצה לידבק בו תכף הנה אמר לו אליהו לבחון עימו לך שוב כי מה עשיתי לך ומפני ראותו רב חשקו בחברת אליהו נודע לו שכבר השיג מחכמתו יותר הרבה ממה שהשיגו ממנה שאר תלמידיו: הח' הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיתחזק מאד בחברת הטובים הלא תראה המעלה שזכה בה אלישע מפני חשקו בחברת אליהו זה החשק הנפלא עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו ה' מאתו:

התשיעי הוא להודיע ענין הנפלאות העצומות שבאו בזה הספור כי באמונת הנפלאות יתקיימו הפנות התוריות ולזה ספר שכבר הכה אליהו באדרתו מי הירדן ונחצו הנה והנה ושכבר עשה זה גם כן אלישע ולזה גם כן ספר שכבר רפא אלישע מי יריחו שהיו רעים וממיתים בשמם במקום המולח מעט מלח אשר לא היה בטבע המלח שיתקן המים אבל הוא מקלקל אותם ולזה ג"כ ספר שתכף שקלל אלישע הנערים הקטנים שחרפו אותו יצאו שנים דובים מן היער ובקעו מהנערים ההם ארבעים ושנים וזה עשאו אלישע לתועלת שיכירו ישראל זה וישובו אל ה' כי רובם היו עובדים ע"ג בזמנו ולזאת הסבה גם כן ספר המופת שעשה אלישע כשלא היה מים לשלשת המלכים ויהיו יראי' שימותו בצמא ובאו להם המים על דרך המופת שעשה אלישע שבאו מים נמלא מהם הנחל ההוא מבלתי שיראו רוח ידחם שם ולא גשם יתחדשו ממנו כמו שיעד להם והיה מעלם המופת בזה שהיה כלי להפיל מלך מואב ביד המלכים ההם בזה האופן הנפלא שזכר וזה שהם ראו מנגד את המים אדומים כדם וחשבו שהחרב נחרבו המלכים ויצאו כדמות אנשי' הולכים לקחת שלל והיה זה סבה אל שנעשה למואב כל הרע הנפלא שיעד אלישע ולזה ג"כ זכר שופע השמן שלא היה שם אלישע אבל כל עוד שהיתה האשה שולקת היה מתמדת על דרך שופע שמן באסוך ההוא עד שמלאה כל הכלים

שיכלה

שיכלה לקבץ אליה ולזה ג"כ זכר המופת שעשה לשונמית שלא היה לה בן והיה אישה זקן והיה מפני זה יותר רחוק שתתעבר והנה אלישע כשידע יעד אותה בזה הטוב שבעת חיה היא חובקת בן על צד השכר הגמול לה על הטוב שהטיבה לו והיה לה בן ולזה ספר שהוא החיה בנה אחר שמת ולזה גם כן ספר שהסביר שהיה בו מות מפני פקועת השדה שאכלו בו הנה עשה אלישע על דרך המופת שהסיר הרע ממנו בהשליכו קמח אל הסיר אחר אין לו רושם בהסרת זה הרוע ולזה ספר שהלחם שהיה מעט מאד לתת לפני מאה איש אכלו ושבעו ממנו והותירו כמו שייעד אלישע להם ולזה ספר מה שרפא לצרעת נעמן באמרו לו שירחץ במי הירדן שבע פעמים ותשוב בשרו אליו וטהר והיה לו כן ולזאת הסבה גם כן ספר שדבקה צרעת נעמן בגחזי ובבניו מכח שקללו הנביא בזאת הקללה ולזה גם כן ספר שהברזל שנפל מן העץ אל תוך הירדן הנה חתך אלישע עץ בצורת יד הגרזן במקום שנכנס שם ובעת שהשליך אלישע העץ אל המים נכנס על דרך המופת בנקב הברזל והציף הברזל על המים ולזה גם כן ספר מה שראה אלישע לנערו סוסי אש ורכב אש ומה שהכה בסנורים על דרך המופת הגוי כלו הכה אליו עד שהוליכם תוך שומרון והם לא הרגישו ולזה ג"כ ספר מה שהשמיע הש"י את מחנה ארם על דרך המופת קול רכב קול סוס קול חיל כבד בדרך שנסו כלם ברגליהם ועזבו כל המחנה כאשר היא והיה זה סבה שיהיה סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון בעת שייעד להם אלישע ונתקיים גם כן מה שאמר לשליש אשר המלך נשען על ידו שכבר יראה בעיניו ומשם לא יאכל: הי' הוא להודיע שאין תלמידי חכמים הולכים בלא דברי תורה וחכמה ולזה אמר ויהי הם הולכים הלוך ודבר כי בודאי לא היו דבריהם דברי הבאי אבל מרוב תשוקת אלישע ללמוד מאליהו היו מדברים בסודות התורה והחכמה והנבואה: הי"א הוא להודיע כי חייב אדם לקרוע על רבו כשמת הלא תראה כי אלישע קרע בגדיו בהלקח אליהו מאתו ואע"פ שלא מת כי היה ענינו לו כאילו מת שלא יוכל להשיג ממנו אחר זה שום דבר חכמה: הי"ב הוא להודיע שהקורע בגדיו על אבל רבו אינו מאחה לעולם שנ' ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ולא היה צריך לומר לשני' קרעים אחר שאמר ויקרעם כי לכל הפחות יהיו שנים קרעים אך הרצון בו שתמיד הם נראים שנים קרעים:

הי"ג הוא להודיע שהוא ראוי שלא לגמור את שאינו נשמע ולזה תמצא כי בני הנביאים כאשר שאלו את אלישע אם ישלחו חמשים איש בני חיל לבקש את אליהו איפה נשאו רוח ה' היה המונע ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין דעתם להמנע מזה לא רצה לחלוק על כונתם ואמר להם שישלחו בעבור שהיו יכולים להכיר ממנה שאין דעתו שישלחו והיה להם בה התגלות ג"כ שלא עשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו: הי"ד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לבזות החכמים והשלמים הלא תראה מה שקרה להנערי' שבזו את אלישע שמתו מהם ארבעים ושנים: הט"ו הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיתדבק לחכמים וישרתם כי בשירות אותם ילמד הרבה מחכמת' מפני היותו תמיד אצלם ושמעו כל דבריהם ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט היש פה נביא לה' ענוהו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ללמד כי מפני שרות אותו ושמשו היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט ג"כ יש אותו דבר ה': הט"ז הוא להודיע עוצם תשוקת הנביאים להוכיח החוטאים כראוי עד שכבר תמצא שאע"פ שחלק מן הכבוד הרבה מלך ישראל לאלישע עד שכבר ירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום ולא הסכימו לשלח לקרוא לו הנה עם כל זה ענהו הנביא קשה ואמר לו שילך אל נביאי הבעל והאשרה ולא ישאל ממנו דבר אחר שכבר סר מאחרי ה' ללכת בחטאת ירבעם וכל זה היה מהנביא להועיל ליהורם שאם ישוב אל ה' אולי ינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לו וכאשר ראה שלא היה אז עת תוכחת כי הם בסכנה עצומה הראה לו שהוא מואס אותו מפני רוע מעשיו ואמר כי לולא פני יהושפט הוא נושא לא יביט אליו ולא יראנו אך לכבוד יהושפט שעשה הישר בעיני ה' יעשה שאלתו וזה כלו להועיל ליהורם כמו שזכרנו: הי"ז הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שימאס הרעים ויסור מחברתם ומהבטת ראיית פניהם פן ימשכוהו לרוע דרכיהם ולזה אמר לולי פני יהושפט אני נשא אם אביט אליך ואם אראך: הי"ח הוא במדות והוא להודיע שראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכבה אור השכל הלא תראה כי מפני כעס אלישע על מלך ישראל לא שרתה עליו שכינה עד שהסיר הכעס בנגון המנגן לפניו:

הי"ט הוא להודיע כי הנביאים אף על פי שהם שליטים בעשיית הש"י המופתים על ידם לא ישתדלו להיטיב בזה האופן כי אם לטובים ולזה תמצא שהאשה שצעקה לפניו כי הנושה בא לקחת את שני ילדיה לו לעבדים אמרה לו שכבר ידע כי אבי הילדים היה ירא את ה' כי אם היה מאשר סרו מאח' ה' לא היה מתעורר אלישע להיטיב לה בזה האופן הנפלא: הכ' הוא במדות והוא להודיע שמדות הנדיבות משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמית מפני נדיבותיה שהחזיקה באלישע לאכל לחם ושאלה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואחרי שנתבאר לה שהוא איש האלהים קדוש חלקה לו מהכבוד יותר כראוי לו כי זה היה סבה אל שיהיה לה בן והחיהו אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שכבר קרא הש"י אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ולזה נתן לה עצה שתלך לגור באשר יאות לה לגור שם עד עבור הרעב: הכ"א להודיע שהוא ראוי למקבל שישתדל לשלם גמול הראוי למיטיב ולזה תמצא שספר שכבר חקר אלישע מה לעשות לשונמית מן הטוב' על מה שהטיבה לו ורצונו להשיב לה גמול גדול שאל מה לעשות לה והשתדל על כל פנים לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהטיבה לו:

הכ"ב הוא להודיע שאין ראוי לשלם לגבר עם האשה אם לא ימצאוה לבד סבה אבל ראוי להרחק ממנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שכאשר רצה אלישע לדעת אי זה גמול יתכן לו להטיב לה לא דבר אליה הוא בעצמו אבל אמר לגחזי שיקרא לה ויאמר אליה אלה הדברים עד אשר ראה אלישע שלא היה לו דרך להטיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ועמדה בפתח כדי שתשמע ייעוד הנביא מפי הנביא: הכ"ג הוא להודיע שאין התכלית בבני' שישמח אדם בהם בחייו אבל הוא לקיום המין שישאר לאדם בהם זכר ולזה ספר שכבר אמרה השונמית לאלישע כשייעד לה שעל דרך המופת תהיה חובקת בן כעת חיה שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה חפץ בזה הטוב להתענג אותה ר"ל לתת לה שלוה בראותה שיש לה בן ולזה אמרה לו הלא אמרתי לא תשלה אותי: הכ"ד הוא להודיע כי המועדים והימים טובים מיוחדים לעבוד בהם הש"י ולהשתדל בהשגת קנין השלמות לפי היכולת ולזה ספר שכבר אמר אישה לשונמית מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת למדנו בזה שכמו אלו הימים ראוי ללכת אל החכמים ללמוד מהם: הכ"ה הוא להודיע שהצריך לדבר הגדול הנחפז ראוי שיתעסק בו במהירות נפלא לפי מה שאפשר ולזה ספר דבר מהירות השונמית ללכת לאלישע ושם התנפלה לפניו והחזיקה ברגליו כדי שידרש הנביא לבקשתה לא רצתה להגיד לו בברור על מה באה לכבוד הנביא כי ידעה שהוא ידע זה בראותו אות' וגם לא הסתפקה במה שאמר הנביא לגחזי כי ירפא שמת אינו ראוי שיעשה זה על ידו ולזה השבעה שלא תעזבהו כי רצתה לשלם לבנה הגאלה בלי שום ספק: הכ"ו הוא להודיע שאין ראוי שיפתח אדם פיו לרע הלא תראה מה שספר מהשונמית שאמרה לאישה שלום כששאל לה על מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי: הכ"ז הוא להודיע שראוי לנביאים לפרסם עוצם גבורת הש"י לגויי הארצות לעשות להם מופת אף על פי שאינם ראויים לו ולזה תמצא שכבר השתדל אלישע לרפאות נעמן מצרעתו למען ידע כי יש נביא בישראל כי בזה תועלת להיישירם לעבודת הש"י וכן מצאנו זה התועלת בברור בתפלת שלמה כמו שבארנו שם: הכ"ח הוא להודיע שאין ראוי לנביא לקחת שכר על מה שיעשהו מן המופתים כי בזה יבא להאמין כי הוא הפועל בזה המופת ויסור מפני זה התועלת אשר נמשך בעבורו והוא שיכירו מעלת הש"י וגבורתו וישובו לאמונתו ולזה תמצא שלא רצה אלישע לקחת מנחה מנעמן אחר שרפא אותו מצרעתו וגם קלל גחזי כשקבל ממנו כסף על זה והנה תמצא כי מפני שראה נעמן שלא רצה אלישע לקבל דבר מנעמן על זה להראות שלא היה הוא הפועל בזה אך הש"י התנדב נעמן שלא יעבוד כי אם לה': הכ"ט הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיכפור העון אך יהיה מודה ועוזב ולזה תמצא שלא קלל אלישע גחזי בראותו אותו אע"פ שהוא יודע שעשה זה החטא אך קללו אחר שכפר בו ולולי כפירת העון היה אפשר שיקח אלישע לתקן את אשר עיות: הל' במדות והוא להודיע שהוא ראוי שכאשר נפלו קצת מאויבי האומה בידם שייטיבו להם כדי שיהיו בשלום עמהם בראותם בעת נפלם בידם חמלו עליהם והטיבו להם וכ"ש שראוי לעשות זה בהיות אויבי האומה יותר חזקים מהם: הל"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מכחיש ובלתי מאמין מה שייעדו הנביאים הלא תראה מה שקרה לשליש מפני היותו מרחיק שיהיה מה שאמר אלישע שיהיה למחרת היום ההוא סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון והוא שכבר ראה זה בעיניו ומשם לא אכל כמו שאמר הנביא לו וזה היה עונשו הראוי לו שהוא ראה אמות דברי הנבואה ההיא ולא נהנה בטוב שהגיע ממנה: הל"ב הוא במשפטים התוריים והוא להודיע שהדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר ולזה תמצא במה שספר שצעקה השונמית אל המלך על ביתה ועל שדה שהיו מחזיקים בהם אנשי' שכבר צוה המלך להשיב לה את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ולא אמר להשיב לה שכירות ביתה: הל"ג הוא להודיע שאין ראוי גם לנביא לסמוך על הנס ולזה צוה אלישע לנביא שיביא חדר בחדר יהוא בן יהושפט בן נמשי למשחו למלך על ישראל כדי שלא ידע זה פן יהרגנו מלך ישראל וכן תמצא שעשה אחיה לירבעם ושמואל הנביא לדוד ר"ל שלקחו להם דרך כדי להעלים הסוד וענינו: הל"ד הוא להודיע שאין ראוי שיהיו הרבים נאמנים בממון באחד לבד ולזה תמצא שכאשר היה הכסף בארון לחזק את בדק הבית שמו שם הכהנים שומרי הסף לא אחד לבד גם בהוציאם הכסף מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא אחד לבד גם בתתם הכסף אחר זה נתנוהו על ידי עושי המלאכה והם הוציאוהו יחד לא אחד לבד: הל"ה הוא ללמד שהדברים השלמיים בבית המקדש ראוי שיקדמו לדברים המשרתים להם לפי שהם מכוונים בעצמם ובז' סיבה' לעמוד על סדרם השלמות ולזה ספר שבדק הבית היה קודם עשיית הכלים המשרתים שאינם מכוונים בעצמם כמו הספות והמזמרות והמזרקים והחצצרות ומה שדומה להם מכלי הכסף והזהב: הל"ו הוא להודיע שאין מחשבין עם הממונים על ההפקדות והדומה להם כי באמונה הם עושים לחיות דבר ההפקדה תמוך להם ולזה אמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים וכן הענין בגבאי צדקה לפי מה שהתבאר: הל"ז הוא להודיע שמותר חטאת לחטאת ומותר אשם לאשם שאם היה מותרם לאיזה דבר שירצו הבעלים לא היה לכהנים והנה אמר כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה' לכהנים יהיו ולמדנו מאמרו לכהנים יהיו שדיני אלו הכספים מתחלף ולזה לא יתערבו זה עם זה אמנם יהיה כשיהיה מותר אשם לעולם ומותר חטאת לחטאת כמו שיתבאר חוצה מזה שלם הענין:

בשנת

רש"י

(ה) ויתן ה' לישראל מושיע. את יואש בן יהואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה את ארם: (י) בשנת שלשים ושבע וגו'. מקרא זה מוכחש משני צדדין ולא מצאתי לו מתקן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שבע עשרה שנה נמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הא אומר למטה בענין ובשנת שתי' ליואש בן יואחז מלך ישראל מלך אמציה בן יואש מלך יהוד' נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים

רדק

(א) בשנת עשרים ושלש. היה לו לומר בשנת עשרים ואחת שהרי בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וכ"ז ואחת הרי כ"ח וכ"ח שנה מלך יהוא א"כ בעו מלך בשנת כ"א ליואש מלך יהודה נאמר כי מה שאמר בשנת שבע ליהוא מלך יהואש ר"ל בתחלת שבע ובשנת כ"ג ליואש ר"ל בתחילת כ"ג: (ה) ויתן ה' לישראל מושיע. הוא יהואש בן יהואחז כי כל ימי יהואחז לחץ אותם מלך ארם: (ו) אשר החטי את ישראל בה הלך. חסר אל"ף וכמוהו וה' חפץ דכאו החלי: גם האשרה. כי לא כרת אותה יהוא אלא הבעלים הוא שהשמיד: (ז) כי לא השאיר ליהואחז. אינו טעם לדבק אליו אלא למה שאמר למעלה כי לחץ אותם מלך ארם: (י) בשנת שלשים ושבע. היה לו לומר בשנת שלשים ותשע שהרי בתחילת שנת עשרים ושלש ליהואש מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא ומלך שבע עשרה שנה הנה כלו לו י"ז בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה ונראה כי מלך יהואש בחיי יהואחז אביו שני שנים וזה שאמר ויתן ה' לישראל מושיע והמושיע הוא יהואש ואחרי שחלה יהואחז את פני ה' ואמר וישמע אליו ה' סיהך ידע ששמע אליו ה' אם לא

יג א בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לְיוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ אַחַר
חַטֹּאת יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃ ג וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד ׀ חֲזָאֵל
מֶלֶךְ־אֲרָם וּבְיַד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל
כָּל־הַיָּמִים׃ ד וַיְחַל יְהוֹאָחָז אֶת־פְּנֵי
יְהוָה וַיִּשְׁמַע אֵלָיו יְהוָה כִּי רָאָה אֶת־
לַחַץ יִשְׂרָאֵל כִּי־לָחַץ אֹתָם מֶלֶךְ אֲרָם׃
ה וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ וַיֵּצְאוּ
מִתַּחַת יַד־אֲרָם וַיֵּשְׁבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּאָהֳלֵיהֶם כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ו אַךְ
לֹא־סָרוּ מֵחַטֹּאת בֵּית־יָרָבְעָם אֲשֶׁר־
הֶחֱטִי אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ וְגַם
הָאֲשֵׁרָה עָמְדָה בְּשֹׁמְרוֹן׃ ז כִּי לֹא
הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז עָם כִּי אִם־חֲמִשִּׁים
פָּרָשִׁים וַעֲשָׂרָה רֶכֶב וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
רַגְלִי כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂמֵם
כֶּעָפָר לָדֻשׁ׃ ח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָחָז
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט וַיִּשְׁכַּב יְהוֹאָחָז
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ
יוֹאָשׁ בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
י בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְיוֹאָשׁ

ג' סימן · ו' חס' · ד' · ח' · ו' חס' · החטיא ק' · ד' · י"ז קמץ · ג' חס' · כ' א' מלא וא' חס' · י"ז מ"ל בסיפרא · ג' · י"ז

תְּחוֹתוֹהִי: א בִּשְׁנַת עַסְרִין וּתְלַת שְׁנִין לְיוֹאָשׁ בַּר אֲחַזְיָה מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹאָחָז בַּר יֵהוּא עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע עַסְרֵי שְׁנִין:
ב וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בָּתַר חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל לָא סְטָא מִנְּהוֹן:
ג וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסָרִינוּן בְּיַד חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וּבְיַד בַּר הֲדַד בַּר חֲזָאֵל כָּל יוֹמַיָּא:
ד וְצַלִּי יְהוֹאָחָז קֳדָם יְיָ וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי דּוֹחֲקָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי דְחַק יַתְהוֹן מַלְכָּא דַאֲרָם:
ה וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל פָּרִיק וּנְפַקוּ מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ אֲרָם וִיתִיבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִרְוֵיהוֹן כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי:
ו בְּרַם לָא סְטוֹ מֵחוֹבֵי יָרָבְעָם דְּחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל בְּהוֹן אֲזַלוּ וְאַף אֲשֵׁירְתָא קָמַת בְּשֹׁמְרוֹן:
ז אֲרֵי לָא אַשְׁאַר לִיהוֹאָחָז עַם אֱלָהֵין חַמְשִׁין פָּרָשִׁין וַעֲסַר רְתִיכִין וְעַסְרָא אַלְפִין גְּבַר רַגְלִין אֲרֵי אַבְדִינוּן מַלְכָּא דַאֲרָם וְשַׁוִּינוּן כְּעַפְרָא קְדָשׁ:
ח וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יְהוֹאָחָז וְכָל דַּעֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
ט וּשְׁכֵיב יְהוֹאָחָז עִם אֲבָהָתוֹהִי וְקַבְרוּהִי בְּשֹׁמְרוֹן וּמְלַךְ יוֹאָשׁ בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:
י בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין

חטאת ו' חס' וסימן נמסר בסדר נשא: ויחל ד' בקריא' וסימן ויחל משה את פני. ויחל איש האלהים. ויחל יהואחז את פני ה' דמלכים. ההמת המיתהו: כתמל ח' בקריא' וסימן וירא יעקב את פני לבן. ראה אנכי את פני אביכם: לא תאספון לתת תבן לעם. ויכו שטרי בני ישראל. על כל גדותיו. אך רחוק יהיה ביניכם וביניו. כי אם אשה עצרת לנו. וישבו בני ישראל באהליהם: שלשום כל נביאים מלאים במ"ד חסרים וסימן בשמואל ב' סימן ג' וכל אורייתא דכוו' במ"ב מלאים וסי' וירא יעקב את פני. פן ירדף: הלוא י"ז מלאים בסיפ' וסימ' נמסר לעיל בסיפ' חלק א' סימן כ"ב:

רלבג

(א) בשנת עשרים ושלש שנה ליואש עד סוף הספר: בשנת עשרים ושלש. ידוע כי שם שנים נקבא יואש ואלו השם שנים מלך יהוא קודם מלך יואש ולזה יתבאר כי בראש שנת עשרים ושלש ליואש מלך אחזיהו: (ד) ויחל יהואחז את פני ה' אף על פי שלא היה יהואחז ראוי שתשמע תפלתו הנה שמע הש"י אליו מפני ראותו את לחץ ישראל שלחץ אותם מלך ארם כי לולא שמעו תפלתו היו כלים מצרת השנאי' ותוספר ברי' הש"י עם השבטים בעבור האבות ואולם אמרנו בריתו עם השבטים כי כבר התבאר בתורה שלא יכלה אחד מהם כמו שבארנו שם ואחשוב כי שמע הש"י תפלתו לשמור ישראל שלא יצר להם אלא בזה האופן הנפלא שהיה מסתי' בהם והיה זה בחייו אך עם כל זה לחץ אותם כל ימי חייו כמו שנזכר אחר זה והקי' להם מושיע מידו אחרי מות יהואחז והוא יואש בנו כמו שנזכר אחר זה ואחר סרו מתחת יד ארם וישבו ישראל באהליה' כתמול שלשום אך לא סרו ישראל מחטאת בית ירבעם וזה הלך יהואחז וגם האשרה עמדה עדיין בשמרון שלא בער אותן יהואחז והנה עם כל זה שמע ה' תפלת יהואחז להקל מהלחץ אשר היה לוחץ אותם חזאל בימיו ולתת לישראל אחרי יהואחז מושיע מיד מלך ארם והוא יואש מפני שברוב הלחץ שהיה לוחץ אותם חזאל היו ישראל כלים בקלות כמו שזכרנו והוצרך הש"י בעבור בריתו עם האבות שירחם עליהם כמו שנזכר אחר זה וזה כי לא השאיר חזאל ליהואחז עם כי אם חמשי' פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים איש רגלי כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש: (י) בשנת שלשים ושבע שנה. כבר קדם כי בהיות יואש מלך יהודה בראש שנת עשרים ושלש לאלכו אז מלך יהואחז והוא מלך שבע עשרה שנה מקוטעים משתי קצותיהן והם יתכן שיהיו בפחות משש עשרה שנה ולזה יתוייב שנכון אמרו בשנת שלשים ושבע שנה אחר עבור ליואש שלשים ושבע שנה והיתה שנת שלשים ושמנה לו

בלתי

מצודת ציון

יג (ד) ויחל. ויתפלל: לחץ. דחק: (ה) שלשום. יום השלישי שלפני היום: (ז) לדוש. מל' דישה וכתישה:

ירה

מצודת דוד

שעומדת בדרך היורד אל שלה: יג (א) בשנת עשרים ושלש. כי יהואש מלך בתחלת שבע ליהוא ויהוא מת בסוף כ"ח למלכו והוא כ"ב ליהואש ובתחלת השנה הבאה מלך יהואחז א"כ היא כ"ג ליהואש: שבע עשרה שנה. ומקוטעות היו: (ג) כל הימים. כל ימי יהואחז: (ד) כי ראה וגו'. ולולי זאת לא היתה תפלתו כדאי להתקבל: (ה) מושיע. יהואש בנו היה המושיע כמו שזכר אח"ז בימי מלכות יהואחז שתחלה התשועה: (ו) אך לא סרו. חוזר על המקרא שלפניו לומר אף שחילה יהואחז את פני ה' אך לא סרו הוא ועמו מחטאת בית ירבעם והיה התפילה עם אחיזת הטעון: (ז) כי לא השאיר. כי בעבור זה לא השאיר ארם ליהואחז עם וגו': כעפר לדוש. כעפר האידם ברגלי אדם: (ח) וגבורתו. במלחמו ביתר העמים זולת ארם: (י) בשנת שלשים ושבע. כי יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים לפי שבאה על ידו תשועה כמו שכתוב למעלה לזה המליכו בחייו שתי שנים והלא יהואחז מלך בכ"ג ליואש מלך יהודה וימי מלכותו י"ז שנים מקוטעות וכלו א"כ בל"ט ליואש מלך יהודה והלא יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים הרי

מלך

רדק

לא החלה התשועה בימיו אלא מלמד שהחלה התשועה בימיו אך לא על ידו אלא ע"י בנו ואולי על ידי נביא המליכו בחייו שאמר לו כי על ידי בנו תהיה התשועה ובעבור שראה תחלה הישועה המליכו בחייו : (יב) ויתר דברי יואש. למה הזכיר הנה סוף מלכות יואש והלא עתיד לזכור עדיין את אשר עשה ואחר כן ויתר דברי יהואש אלא סמך תחלת מלכות בנו לתחלת מלכותו ואמר וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי אביו אולי הרגיש בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפיכך טרם מותו הושיבו על כסאו וזהו שאמר ירבעם ישב על כסאו ולא אמר וימלוך ירבעם בנו תחתיו כמו שאמר בשאר המלכים אלא כיון שאמר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו ובסדר עולם אומר ירבעם מלך בחיי אביו שנה שנאמר וירבעם ישב על כסאו : (יד) ואלישע חלה. כבר כתבנו למעלה מה שדרשו בפסוק זה כי שלשה חלאים חלה אלישע ומזה החולי השלישי מת : (טז) ידיו על ידי המלך. לחזק לבו להאמין בסימן החצים : (יז) ויאמר פתח החלון. כבר אמר לו טרם שירכיב ידו על הקשת או אמר פתח לאחד מן העומדים שם : קדמה. לפי שארם היה למזרח ארץ ישראל כמו שכתוב ארם מקדם והחץ הראשון הוא שיורה דרך החלון אבל האחרים הכה בהם בארץ ואמר אלישע בהורותו החץ זה החץ יהיה תשועה שיושיע ישראל ובאיזה עם יפול החץ שתהיה תשועה ממנו לישראל בארם יפול החץ וזהו שאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם : באפק עד כלה. אפק הוא מערי יהודה ואעפ"י שהיה גם כן אפק בנחלת בני אשר זה היה לבני יהודה כמו שפירש למעלה בדבר אחאב והוא המקום שנלחמו בו ישראל עם מלך ארם בימי אחאב והכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי

תולדות אהרן אם חליו. כוטס מן מליטה פן סגסד' קו :

תרגום

ליואש מלך שבטא דבית יהודה מלך יהואש בר יהואחז על ישראל בשמרון שית עסרי שנין : יא ועבד דביש קדם יי לא סטא מכל חובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל בהון אזל : יב ושאר פתגמי יואש וכל דעבד וגבורתיה דאגיח עם אמציה מלך שבטא דבית יהודה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל : יג ושכיב יואש עם אבהתוהי וירבעם יתיב על כורסיה ואתקבר יואש בשמרון עם מלכי ישראל : יד ואלישע מרע ית מרעיה דימות ביה ונחת לותיה יואש מלכא דישראל ובכא על אפוהי ואמר רבי רבי דטב ליה לישראל בצלותיה מרתיכין ומפרשין : טו ואמר ליה אלישע סב קשתא וגירין ונסיב לותיה קשתא וגרריא : טז ואמר למלכא דישראל אחית ידך על קשתא ואחית ידיה ושוי אלישע ידוהי על ידי מלכא : יז ואמר פתח כון למדינחא ופתח ואמר אלישע שדי ושדא ואמר הדין גירא יתעביד לנא פורקנא מן קדם יי והדין גירא יתעביד לנא נצחנא באנש ארם ותמחי ית אנש ארם באפק עד דישתיצון : יח ואמר סב גרריא ונסיב ואמר למלכא

מלכים ב יג

מלך יהודה מלך יהואש בן־יהואחז על־ישראל בשמרון שש עשרה שנה : יא ויעשה הרע בעיני יהוה לא סר מכל־חטאות ירבעם בן־נבט אשר־החטיא את־ישראל בה הלך : יב ויתר דברי יואש וכל־אשר עשה וגבורתו אשר נלחם עם אמציה מלך־יהודה הלא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל : יג וישכב יואש עם־אבתיו וירבעם ישב על־כסאו ויקבר יואש בשמרון עם מלכי ישראל : יד ואלישע חלה את־חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך־ישראל ויבך על־פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו : טו ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים ויקח אליו קשת וחצים : טז ויאמר ׀ למלך ישראל הרכב ידך על־הקשת וירכב ידו וישם אלישע ידיו על־ידי המלך : יז ויאמר פתח החלון קדמה ויפתח ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ־תשועה ליהוה וחץ־תשועה בארם והכית את־ארם באפק עד־כלה : יח ויאמר קח החצים ויקח ויאמר למלך

רשי

ארבעי' של יואש שהיתה שנה אחרונה לו ובשנה שנייה ליואש בן יהואחז מלך אמציה ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו וקרא הכתוב שנת שתים ליואש למדת שלא מלך יואש מלך ישראל עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה : (יג) וירבעם ישב על כסאו. בנו היה. ויש לתמוה למה נכתבו כאן שני מקראות הללו שהרי עוד לפניו הוא מספר והולך בדברי יואש וחוזר וכותב ויתר דברי יואש וגו' וישכב יואש עם אבותיו וגו' ואומר אני שלא נכתבו אלא להפסיק שלא לסמוך מיתת אלישע למקרא של עבודת כוכבים לומר ויעש הרע וגו' ואלישע חלה וגו' : (יז) פתח החלון קדמה. אל ארץ ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם (ישעיה ט' י"א) : ירה ויור. שדי ושדא : ויאמר חץ תשועה וגו'. אלישע אמר החץ הזה יהיה סי' תשועה לישראל : באפק. שם העיר. ויאמר

רלבג

בלתי שלימה וזה יתכן שיהיה פחות משש עשרה שנה מעט וידמה שבתחלת שנת מלכי בית יהוא היה זולת בתחלת שנת מלכי בית דוד ובזה האופן יהיה השנה הראשונה ליהואחז קטנה וגם האחרונה ובזה יתישר זה המספר וכבר באררנו כמה שקדם שלפעמים ירצה בזה שאלה השנים עברו שלמות למלכותו ולפעמים ירצה שהוא בואת השנה : (יד) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. כי הוא גבורת ישראל וכחם בו ינצחו מלחמותיהם בעבותיו שיתן להם בדבר ה' : (טז) וישם אלישע ידיו על ידי המלך. להעיר כי ידיו תהיינה במלחמותיו על דרך המופת והשגחה הפרטית בעבור הנביא והנה היו אלו המופתים אחר מותו כמו שנמשך מופת המן גם אחרי מות משה וכמו שהיה השם יתברך האיש שנגע בעצמות אלישע בעבור כבודו אחר מותו : (יז) ויאמר פתח החלון קדמה. הנה היה זה רמז להכאת ארם כי הם היו מזרחיים להם : ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה'. העיר אותו כי בכחו זה שקנה מידי אלישע ינצח במלחמת ארם וזה החץ שירה עתה הוא סימן לזה ואמר שיכם

ויעשה ד' וסי' נמסר בסיפ' חלק א' סימן י"ז. סימן יהואחז אחר חטאת. יהוא בן נמשי. מנחם בן גדי לא סר מעל חטאת. פקח לא סר מן חטאת. יהואש בן יהואחז. ירבעם בן יואש מכל חטאת ושארא מחטאות: פתח ד' בקריאה וסי' ויאמר פתח ההלון קדמה. פתח לבנון דלתיך. פתח פיך לאלם. פתח פיך שפט צדק : והכית ה' מלרע וסימ' נמסר בסדר שפטים ובשמואל חלק א' סימן ט"ו ולעיל בסיפר' חלק ב' סימן ט' : כלה י' בליש' וסי' אקים אל עלי. והכית את ארם באפק. אז הכית את ארם. וישליכו לארץ. ובכלות כל זאת. מקרב חיקך כלה. כלה בחמה ב' בו. הלא תאנף בנו עד כלה. לכלא

מצודת ציון

(יז) ירה ויור. ענין השלכת חצים : ויתן

מצודת דוד

מלך בל"ז ליואש מלך יהודה : שש עשרה שנה. מספר השנים ההם מלך אחרי מות אביו :(יב) ויתר וגו'. אף שאח"ז יספר עוד ממעשה יואש ואף שתי המקראות האלו אמורים שם ואולי לפי שרמז עליו בקרא שיהי' מושיע לישראל מיד ארם וסמכה לספורי אביו כי באה בתפלתו ואף התחילה בימי מלכותו ולזה ראה להזכיר כל מעשיו בקצרה עד אחר מותו וחזר שוב לפרש מעשיו בארוכה ועד אחר מותו : (יד) אשר ימות בו. אשר היה מעומד למות מחולי זה • אבי אבי וגו'. רכי רכי שעור ישראל בתפלתו כרכב ופרשים : (טז) הרכב. הנח ידך על הקשת ותפוש בו : (יז) קדמה. אל מול ארם שהוא מקדם כמ"ש ארם מקדם (ישעיה ט') • ירה. השלך החצים מהקשת : ויור. שמע לו וירה : ויאמר. בעת שירה אמר הנביא חץ תשועה וגו' ר"ל ע"י החץ יהיה תשועה המיוחדת לה' לבוא מאתו ובאיזה עם יפול החץ שיהיה ע"י תשועה לישראל בארם יפול החץ : באפק. במקום אפק תכה אותם עד

רשי (יט) ויאמר להכות חמש או שש פעמים. היה לך: או. אם כך עשית הכית את ארם חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידיך על הקשת: (כ) יבאו בארץ. היו רגילין לבא ולשלול בארץ: בא שנה. במיעל שתא כתשובת השנה בעוד הארץ מליאה דשאים ויש מאכל לבהמתם דרך חיילות לצאת

רדק רגלי ביום אחד ואמר לאלישע בנבואה כי באותו מקום שהיתה או התשועה תהיה עוד התשועה לישראל במלחמת ארם ואמר לו אלישע עד כלה כי כן נאמר לו בנבואה אם יורה המלך החצים פעמים רבות והיה סבור אלישע כי לא יעמוד מלירות החצים עד שיאמר לו עמוד ומפני זה קצף עליו אלישע כאשר עמד: (יט) להכות חמש. אם עלה בלבך להכו' חמש או שש פעמים או הכית ארם עד כלה: (כ) וימת אלישע. בסדר עולם הוא שנה עשירית ליואש מכאן אתה מחשב כמה שנים פרנס אלישע לישראל משנת י"ט ליהושפט עד עכשיו יותר מששים שנה ולא ידעתי מאין היה לו כי בשנה העשירית ליואש מת אבל נראה כי בתחילת מלכותו מת כי אז התחילה התשועה שהרי מעת שחלה יהואחז אביו את פני ה' שמע ה' את תפלתו: וגדודי מואב. כיון שמת אלישע התחיל הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שעל ידו נושעו ישראל מיד מואב ועשו ישראל בהם רעה גדולה כמו שכתוב למעלה ובשמת הוא התחילו לבא בארץ: בא שנה. כתרגומו במיעל שתא ואפשר שתהיה האל"ף תמורת ה"א הנקבה והוא כמו בה שנה כלומר באותה שנה עצמה שמת אלישע באו גדודי מואב בארץ וכמוהו על כן נבהא קומתו באל"ף במקום ה"א הנקבה וכן גה ברוב גלוליו בה"א במקום אל"ף: (כא) וישליכו את האיש. מרוב חפזם מפחד הגדוד השליכהו בקבר אלישע כלומר במערת אלישע שנקבר בה ולא היה להם אלא לפתוח פי המערה ולהשליכו בתוכה והיה נקל להם לעשות זה מלחפור קבר לאיש ופירוש ויהי הם קוברים איש רוצים לקברו מתעסקים בקבורתו וכיון שפתחו פי המערה השליכוהו שם ונתגלגל האיש עד שנגע בעצמות אלישע וזהו וילך ויגע האיש בעצמות אלישע: ויחי ויקם על רגליו. מרז"ל כי חיה והוליד בנים והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו שנתן לו פי שנים ברוחו ואליהו החיה מת אחד והוא החיה שנים אחד בחיין בן השונמית ואחד במותו זה האיש ואמרו כי הוליד בן והאיש הזה היה שלום בן תקות והוא מגדולי הדור והיה עושה צדקות בכל יום ומה צדקות היה עושה היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב את נפשו ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח הקדש על אשתו שנאמר אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקות וכשמת גמלו כל ישראל עמו חסד והלכו עמו לקברו וראו הגדוד והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע בעצמות אלישע וחיה ואחר כן הוליד את חנמאל שנאמר הנה חנמאל בן דודך וכן אמר בתרגומו של תוספתא דין הוא שלום בן תקות והוליד ית חנמאל בתריה ומהם אמרו שלא חיה אלא שלא יקבר עם אלישע הצדיק והאיש הזה היה רשע הה"ד אל תאסוף עם חטאים נפשי ודקדקו ויקם על רגליו על רגליו עמד ואל ביתו לא הלך א"כ לא חיה אלא כדי שלא יהיה נקבר אצל אלישע וכאשר יצא מן המערה מת ונקבר במקום אחר וברכת פי שנים נתקיימה בצרפא צרעת נעמן כי המצורע חשוב כמת: (א) בשנת שתים

רלבג

שיכם באפס עד כלה הנה באר שתשים המלחמה באפס כי משם יתכן לו יותר לנצחם וכבר זכרנו שהשי"ת כשיעשה המופתים יעשה באופן אשר בו יהיה בהם יותר מעט מן הזרות: (יח) הך ארצה. הנה היו שם חצים רבים וחשב הנביא שיכה בכלם לארץ כיון שאמר לו קח החצים ומפני זה אמר לו שיכה את ארם באפק עד כלה אך יואש הכה שלש פעמים ועמד מלהכות עוד וקצף עליו איש האלהים כי הוא מיעט הטובה שהיה נותן לו על ארם: (כ) וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה. הנה בא באל"ף כמו בה בה"א כחלוף ה"א באל"ף כי הם מתחלפות או יהיה הרצון בזה שבא אלישע אל קבר זה שנה ועם כל זה נעשה זה המופת לכבוד אלישע שלא יקבר רשע אצל צדיק והנה זכר שתכף שקברו אלישע התחילו גדודי מואב לבא בארץ להצר לישראל כי בימי אלישע נכנעו כמו שקדם: (כא) ויחי ויקם על רגליו. תחיה שלימה עד שכבר קם על רגליו לא כמו שהיה הענין בבן השונמית שהיתה תחייתו מעט מעט אך זה שב תכף לכחו לעמוד על רגליו. או אפשר שיהיה הרצון בזה שכבר היה לקום על רגליו לא ללכת לביתו לענינו הראשון אך היה זה להוציאו מהקבר כהוא לכבוד אלישע: (כב) לחץ את ישראל בימי יהואחז. ידמה שתכף שמת סר לחצו מישראל והנה הושיעם ה' על יד יואש שנלח

ישראל הך ארצה ויך שלש־פעמים ל'
ויעמד: יט ויקצף עליו איש האלהים
ויאמר להכות חמש או־שש פעמים
אז הכית את־ארם עד־כלה ועתה י' בליש"א
שלש פעמים תכה את־ארם:
כ וימת אלישע ויקברהו ל'
וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה:
כא ויהי הם | קברים איש פי' בטעם
והנה ראו את־הגדוד וישליכו ד' מ"ל וכל כתובי' דכוו' במ"א הס' וישלכו את תורתך
את־האיש בקבר אלישע וילך
ויגע האיש בעצמות אלישע
ויחי ויקם על־רגליו:
כב וחזאל מלך ארם לחץ את־ישראל
כל ימי יהואחז: כג ויחן יהוה אתם ל'
וירחמם ויפן אליהם למען בריתו ל'
את־אברהם יצחק ויעקב ולא אבה כ' נן וחספת י"ד
השחיתם ולא־השליכם מעל־פניו ב'
עד־עתה: כד וימת חזאל מלך־ארם ד'
וימלך בן־הדד בנו תחתיו: כה וישב
יהואש בן־יהואחז ויקח את־הערים כל סיפרא יהואש במי"ו יואש
מיד בן־הדד בן־חזאל אשר לקח
מיד יהואחז אביו במלחמה שלש
פעמים הכהו יואש וישב את־ערי כ"ס
ישראל: יד בשנת שתים
ליואש בן־יואחז מלך ישראל מלך ד'

דישראל מחי לארעא
ומחא תלת זימנין ופסק:
יט ורגיז עלוהי נביא דיי
ואמר הוה חזי לך למימחי
חמש או שית זמנין בכן
פון מחיתא ית אנש ארם
עד שיציותא וכען תלת
זמנין תמחי ית אנש ארם:
כ ומית אלישע וקברוהי
ומשרית מואב עלת
בארעא במיעל שתא:
כא והוה עד דאינון קברין
גברא והא חזו ית משריתא
ורמו ית גברא בקברא
דאלישע ואזל וקריב גברא
בגרמי דאלישע וחיא
וקם על רגלוהי: כב וחזאל
מלכא דארם דחק ית
ישראל כל יומי יהואחז:
כג וחס יי עליהון ורחם
עליהון ואתפני במימריה
לאוטבא להון בדיל קימיה
דעם אברהם יצחק ויעקב
ולא אבה לחבלותהון ולא
אגלינון מארע בית
שכינתיה עד כען: כד ומית
חזאל מלכא דארם ומלך
בר הדד בריה תחותוהי:
כה ותב יהואש בר יהואחז
ונסיב ית קירויא מיד בר
הדד בר חזאל די נסיב מן
יהואחז אבוהי בקרבא
תלת זמנין מחהי יואש
ואתיב ית קירוי ישראל: א בשנת תרתין ליואש בר יהואחז מלכא דישראל

הפשע בתר' כתיב א': ויעקב י"ד בקריאה וסימ' במסר' רבת': עד עתה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסוד ראות ובשמואל ב' סימן י"ם:

תולדות אהרן סמס קוברים. סנהד' מז חולין ז': וחזאל. שבת כס: ויחן. שם (סנהד' כז):

מצודת ציון

(כג) ויחן. מל' חנינה וחמלה: ולא אבה. ולא רצה: על

מצודת דוד

עד הכלם: (יח) הך ארצה. המלך עם הקשת את החצים לארץ: ויעמוד. פסק מלהמליך עוד: (יט) להכות חמש וכו'. היה לך להכות חמש וכו' ואז הייה מכלה את ארם: (כ) יבואו בארץ. היו רגילין לבוא בארץ. לשלול שלל: בא שנה. תרגום יונתן במיעל שתא ר"ל בתחילת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים למאכל בהמתם: (כא) ויהי הם. ר"ל פעם אחרת כשהיו קוברין איש אחד ראו גדוד מואב בא: בקבר. סמוך להקבר: וילך ויגע. כאשר השליכוהו נתגלגל עד הקבר ונגע בעצמות אלישע: ויחי. המת ההוא וזהו על כי לא רצה אלישע שישכב אצלו: (כג) עד עתה. ר"ל עד עולם כי כל הקורא במקרא הזה כ"א בזמנו אומר עד עתה: (כד) וימת חזאל. בכדי לבוא התשועה לישראל מת חזאל ומלך בן הדד ובימיו נושעו: יד (א) בשנת שתים

רדק

שתים ליואש בן יהואחז. כיצד בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה מת אחזיהו ומלך יואש בנו ואף על פי שמלך בחיי אביו כמו שפירשנו אחר מיתת אביו מונה לו עתה המלוכה הנה תשעה ושלשים ושנת הארבעים שמת יואש מלך יהודה ומלך אמציה בנו באותה שנה הנה בשנת שתים ליואש מלך ישראל מלך אמציהו: (ו) לא יומתו אבות על בנים. כי משמעות הכתוב כן הוא כמו שאמר איש בחטאו יומת אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי בכלל לאו זה עדות הקרובים כמו שתרגם אונקלוס על פום בנין ועל פום אבהן אבל עיקר האזהרה הוא שלא יומתו האבות בעון הבנים והבנים בעון אבות כמו שהביא ראיה הנה מן הפסוק: יומת. כתיב וקרי יומת והענין אחד: (ז) בגי המלח. כתיב וקרי גי מלח והענין אחד: עשרת אלפים. זכר המוכים בגי מלח ולא זכר השאר שאומר בדברי הימים עוד עשרת אלפים שבו חיים ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו: ותפש את הסלע במלחמה. ת"י וכבש ית כרכא בקרבא המצודה היתה בסלע: יקתאל. אחר שלקח המצודה שנה את שמה וקרא את שמה יקתאל על ענין ידוע אצלם: (ח) לכה נתראה פנים. פי' מלחמה והענין שרצה להלחם עמו אומר בדברי הימים כי לכת אמציהו להלחם באדום שכר מישראל מאה אלף גבורים שילכו עמו ושניהם בתנות הנביא ואמר להם שילכו למקומם וחרה אפם ופשטו בערי יהודה והכו מהם ג' אלפים ובזו בזה רבה ומפני זה רצה להלחם אמציה עם מלך ישראל: (ט) החוח אשר בלבנון. משלו משל זה וקרא מלך יהודה החוח וקרא עצמו ארז ומשל תנה את בתך לבני כלומר אפילו רצה להתחבר עמו

יואש י"ו בסיפר' וסי' במסר' רבת' וכל תריסר ושפטים ודברי הימים דכו' יואש ושארא יהואש: ואת בני ג' דסמי' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וישב: בגי פ' כתיב ו"ד וסי' נמסר ביהושע סי' י"ח: אם יה פ' בקריאה וסי' ויחבר בן שמעת דמלכים. אז שלח אמציה. בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם. ויתר דברי יואש ואשר נלחם. וישלח אמציה כהן בית אל. ויאמר אמציה אל עמוס. ויען עמוס ויאמר אל אמציה. ומשובב וימלח ויושה בן אמציה. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה:

תרגום

מלך אמציה בר יואש מלך שבטא דבית יהודה: ב בר עסרין וחמש שנין הוה כד מלך ועסרין ותשע שנין מלך בירושלם ושום אמיה יהועדן מן ירושלם: ג ועבד דכשר קדם יי לחוד לא כדויד אבוהי ככל דעבד יואש אבוהי עבד: ד לחוד במתא לא עטרא עד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמין על במתא: ה והוה כד תקיפת מלכותא בידיה וקטל ית עבדוהי די קטלו ית מלכא אבוהי: ו וית בני קטליא לא קטל כמא דכתיב בספר אוריתא דמשה דפקיד יי למימר לא יומתון אבהן על פום בנין ובנין לא יומתון על פום אבהן אלהין אנש בחוביה ימות: ז הוא מחא ית אנש אדום בגי מלח עסרא אלפין וכבש ית כרכא בקרבא וקרא ית שמה יקתאל עד יומא הדין: ח בכן שלח אמציה אזגדין לות יהואש בר יהואחז בר יהוא מלכא דישראל למימר איתא נתקבל אפין בקרבא: ט ושלח יהואש מלכא דישראל לות אמציה מלך שבטא דבית יהודה למימר חוחא די בלבנן שלח לארזא די בלבנן למימר הב ית ברתך לברי לאתו ועברת חיות ברא די בלבנן ודשת ית חוחא:

מלכים ב יד

אמציהו בן־יואש מלך יהודה: י"ו בטפרא

ב בן־עשרים וחמש שנה היה במלכו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו יהועדין מן־ירושלם: יהועדן ק'

ג ויעש הישר בעיני יהוה רק לא כדוד אביו ככל אשר־עשה יואש אביו עשה: ד רק הבמות לא־סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: י"ו ב' דסמי'

ה ויהי כאשר חזקה הממלכה בידו ויך את־עבדיו המכים את־המלך אביו: ו ואת־בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת־משה אשר־צוה יהוה לאמר לא־יומתו אבות על־בנים ובנים לא־יומתו על־אבות כי אם־איש בחטאו ימות: ז הוא־הכה את־אדום בגי־המלח עשרת אלפים ותפש את־הסלע במלחמה ויקרא את־שמה יקתאל עד היום הזה: י"ו דסמי' · ג' · ל' · יומת ק' · ס' כתיב יו"ד מלח ק' · ב' חבן סעיף ג' ואו' ויקתאל · ס'

ח אז שלח אמציה מלאכים אל־יהואש בן־יהואחז בן־יהוא מלך ישראל לאמר לכה נתראה פנים: ט וישלח יהואש מלך־ישראל אל־אמציהו מלך־יהודה לאמר החוח אשר בלבנון שלח אל־הארז אשר בלבנון לאמר תנה־את־בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותרמס את־החוח: ל'

רשי

לצאת: (ז) ויקרא את שמה יקתאל. שהיתה לו לקיהוי שונים כמו שמצינו (בד"ה ב' כ"ה יד) אחרי בוא אמציהו מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר לאלהים ולפניהם ישתחוה וגו' והוכיחו הנביא ואמר לו (ד"ה ב' כ"ה ט"ז) ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך ומה היא העצה שהשיאו להתגרות במלך ישראל: (ח) או שלח אמציה מלאכים וגו' נתראה פנים. במלחמה: (ט) החוח אשר בלבנון. שכם בן חמור: שלח אל הארז. יעקב: ותעבור חית השדה. בני יעקב שהרגו את החללים אף כאן אתה בא להתחשל אלי ומשל בזיון הוא שדימהו לחוח ואת עצמו לארז: ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס וגו'. לפי שמתגאה אף אתה ירמסוך גדודי חילותי: ואת

רלבג

שנלחם ארם במלחמה שלש פעמים והשיב לישראל את עריהם שלקחו ארם מהם במלחמה ולא ידענו מתי היה זה אם בראשית מלכות יואש או אחר שמלך וזמן זה ידוע ממה שכתוב פה כי אחר שמת יהואחז סר לחץ ארם מישראל לגמרי כי לא סבבם המחיקם כמו שוכר ולזה לא היה זמן הלחץ כ"א כל ימי יהואחז אך אחר מותו הואל ומלך בן הדד היתה התשועה שהשיב יואש ממלך ארם את כל ערי ישראל אשר לקחו ממנו במלחמה: (ו) ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה. וזה לאות כי בונת הכתוב באמרו לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות שלא יומתו האבות בחטא הבנים ולא יומתו הבנים בחטא אבותיהם: (ח) לכה נתראה פנים. ר"ל התראות הפנים במלחמה: (ט) החוח אשר בלבנון. קרא עצמו ארז וקרא מלך יהודה חוח על צד הבוז ואמר משל שאפי' שאל ממנו להתחבר עמו כדי שיהיה שלום ביניהם אעפ"כ יהיה דבר זה נבזה בעיניו כמאס ומהפלג' בכח תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח כ"ש כשירצה להלחם עמו והנה היה מבזה אותו כל כך מפני היותו מזרע אחזיה אשר היה מבית אחאב שהרגו אבותיו ורצו כל בית אחאב זולת הבנה הנשארה בזה המקום כשנגלו יואש שיקים אותו אל אחזיה וזה אמרו את אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל עם שזה היתה סבת גלמו אותו כי הוא הלך בדרך אחזיהו וגם יואש אביו אחרי מות יהוידע וכבר ספר

מצודת ציון

יד (ו) על בנים בעבור בנים: (ט) החוח. מין קוץ: ותרמוס. מלשון רמיסה ודריסה והשפלה:

מצודת דוד

שתים. לפי כי יואש מלך ב' שנים בחיי אביו מ"מ המנין ימי מלכותו התחילו אחרי מות אביו והוא בל"ט ליואש מלך יהודה ויואש מלך מ' שנה וכלו בתחלתם: ובנים הבנים ליואש מלך ישראל ולא מלך אמציה: (ז) את הסלע. מבצר בנוי בסלע: (ח) נתראה פנים. כי בד"ה נאמר שאנשי יואש פשטו בערי יהודה והכו בהם ולזה שלח אליו לאמר אין זה גבורה לבא פתאום ולהכות אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי: (ט) החוח. המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אמר אף אם דברת לשאת לבתי יתכן לי להתחבר עמך ומכ"ש עדה עמך למלחמה: ותרמוס. על אשר נשאו לבו לדבר כזאת ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו:

רשי

(יד) ואת בני התערובות. בני השרים שהיו נתונים בבית המלך לערבון שלא ימרדו אבותם בו וכן ת"י בני רברביא: (יז) ויחי אמציהו וגו'. כל חמש עשרה שנה מלך עוזיהו בנו בחייו שכן כתוב (כד"ה ב' כ"ה כ"ח) ומעת אשר סר אמציהו מאחר ה': (יט) ויקשרו עליו וגו'. ממשמעו מה שאמר הנביא כי יעץ ה' להשחיתך: וינס לכישה. שם היה כל ע"ז

רדק

עמו דרך שלום היה נבזה בעיניו להתחבר עמו כ"ש דרך מלחמה: (יא) בבית שמש אשר ליהודה. ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להודיע כי בגבול בני יהודה בא מלך ישראל להלחם עמו: (יב) וינגף יהודה. בעון שהביא מלך יהודה אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה כמו שאומר בדברי הימים לפיכך אמר להשחיתו: (יג) בשער אפרים. שער היה בירושלים שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נוכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים בני אפרים כבואם לירושלם: עד שער הפנה. הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה: (יד) הנמצאים בית ה'. כמו בבית ה' וכמוהו רבים: ואת בני התערובות. בני השרים שמשימין ערבים למלך שלא ימרדו בו ות"י בני רברביא: וישב שומרונה. אומר בסדר עולם בו בפרק מת יואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת ארבעה עשר לאמציה לפי חשבון השנים אבל לא נתברר לנו בכמה שנים לאמציהו היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל: (יז) חמש עשרה שנה. זה החשבון ישר כי אמציהו מלך בשנת שתים ליואש ויואש מלך חמשה עשר שנה נמצא כי ארבעה עשר שנה מלך יואש בפני אמציהו ואמציה מלך כ"ט הנה כי ט"ו שנה חיה אמציהו אחרי יואש: (כ) על הסוסים. על רכב משני סוסים

י הכה הכית את אדום ונשאך לבך הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה ברעה ונפלתה אתה ויהודה עמך:
יא ולא שמע אמציהו ויעל יהואש מלך ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש אשר ליהודה:
יב וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש לאהלו:
יג ואת אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל בבית שמש ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם בשער אפרים עד שער הפנה ארבע מאות אמה:
יד ולקח את כל הזהב והכסף ואת כל הכלים הנמצאים בית יהוה ובאוצרות בית המלך ואת בני התערבות וישב שמרונה:
טו ויתר דברי יהואש אשר עשה וגבורתו ואשר נלחם עם אמציהו מלך יהודה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל:
טז וישכב יהואש עם אבתיו ויקבר בשמרון עם מלכי ישראל וימלך ירבעם בנו תחתיו:
יז ויחי אמציהו בן יואש מלך יהודה אחרי מות יהואש בן יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה:
יח ויתר דברי אמציהו הלא הם כתבים על ספר דברי הימים למלכי יהודה:
יט ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו לכישה וימתהו שם:
כ וישאו אתו על הסוסים ויקבר

ל' | ל' | ל' ומ"ע | ג' | ל' בפסו' דמיין | לאהליו ק' | כ"חס' | ויבא ק' | ר' | כ. ג' | י"ב פסח | סימן | י"ז בסיפרא | ג' נטעס. | ו' הס' וכל תגמי' דכוו | ד' ר' ג' חס'

תרגום

י מימחא מחיתא ית אנש אדום וראים עלך לבך אתיקר ותיב בביתך ולמא את מתגרי בבישתא ותתקטיל את ודבית יהודה עמך: יא ולא קביל אמציהו וסליק יהואש מלכא דישראל ואקבילו אפיהון בקרבא הוא ואמציהו מלך שבטא דבית יהודה בבית שמש די לשבטא דיהודה: יב ואתברו אנש יהודה קדם ישראל ואפיכו גבר לקירווהי: יג וית אמציהו מלך שבטא דבית יהודה בר יהואש בר אחזיה אחד יהואש מלכא דישראל בבית שמש ואתו לירושלם ופרץ בשורא דירושלם בתרע שבטא דאפרים עד תרע זויתא ארבע מאה אמין: יד ונסיב ית כל דהבא וכספא וית כל מניא דאשתכחו בית מקדשא דיי ובגנזי בית מלכא וית בני רברביא ותב לשמרון: טו ושאר פתגמי יהואש די עבד וגבורתיה ודאגיח עם אמציה מלך שבטא דבית יהודה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: טז ושכיב יהואש עם אבהתוהי ואתקבר בשמרון עם מלכי ישראל ומלך ירבעם בריה תחותוהי: יז וחיא אמציהו בר יואש מלך שבטא דבית יהודה בתר דמית יהואש בר יהואחז מלכא דישראל חמש עסרי שנין: יח ושאר פתגמי אמציה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דבית יהודה: יט ומרדו עלוהי מרדא בירושלם ואפיק לכיש ושלחו בתרוהי לכיש וקטלוהי תמן: כ ונטלו יתיה על סוסותא ואתקבר בירושלם

רלבג

ספר בד"ה כי אמציה הביא אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוי ובסבת זה החטא נפל ביד יואש הוא ויהודה עמו: (י) הכבד ושב בביתך. הוא מענין הכבוד וכאילו יאמר שכבודו יהיה שישב בביתו כי ישיגהו קלון מזאת המלחמה: (יא) בבית שמש אשר ליהודה. הנה מרוב בטחון יואש לנצח מלך יהודה הלך אליו להלחם בארצו ולזה ספר כי בבית שמש אשר ליהודה היתה המלחמה: (יג) בשער אפרים עד שער הפנה. ידמה שבזה שם שער היה נכנס בו שבט אפרים בבאם לירושלם ושער הפנה היה שער אשר הוא כמוך לבית ה' והוא נקרא שער הפנה כי הוא היה פנה והיסוד לקדוש' ישראל: ואת בני התערובו' הם בני השרים שהם לערבו' למלך שלא ימרדו בו אבותיה' והנה זכר כי חיה אמציה אחרי יואש ט"ו שנה כאילו זכר להעיר כי מפני שנתגאה כל כך יואש ואמר לאמציה ונפלת אתה ויהודה עמך הנה הוא מת קוד' אמציה חמש עשר' שנה והנה היה כן כי כבר מלך יואש קודם אמציה שתי שנים וי"ד שנים מלך בימיו ונשארו לאמצי' ט"ו

לאהלו ב' חס' וסי' ויקחו את אבשלום. וישלפו אתו. ביער. ותנגף יהודה לפני ישראל המלכים וחברו. דד"ה לאהליו כתיב. שמלגנה ג' וסי' וילך מלך ישראל. וילך אתם שמרונה. ואת בני התערובות: וימתהו ו' וסי' ויכו את אבשלום. ויכו וימתהו דאיש בשת. ויקשרו עליו דאמציה. ויבאהו אל יהוא דד"ה. ויקשרו דאמציה דד"ה. ויקשרו דאמון דד"ה. דנביאי' ו' מתהו כתי' חס' דחסר. דכתובים וימיתהו כתיב חס' וי"ו:

מצודת דוד

(י) הכה. בעבור שהכית את אדום התנשא לבך: הכבד ושב בביתך. ר"ל אם תשב בביתך ותחדל מלהלחם בי אז תשאר בכבודך שקנית בנצחון אדום: ולמה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור שהיא עליך הרעה ותפול אתה ועמך: (יג) בשער אפרים. כן היה שם השער ומשם התחיל לפרוץ ופרץ עד השער העומד בפנת העיר והיה הפרצה באורך ת' אמה: (יד) בני התערובות. בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו אבותיהם: (יז) חמש עשרה שנה. כי אמציה מלך בב' ליואש ויואש מלך ט"ז שנה מלבד שתי השנים שמלך בחיי אביו וכלו א"כ בט"ו לאמציה ואמציה הלא מלך כ"ט שנה א"כ עם השנה שמת בו יואש חי אחריו אמציה ט"ו שנה: (יט) בירושלם. ס

מצודת ציון

(י) ונשאך לבך. ענין התרוממות גאוה: תתגרה. תתקוטט. כ"ב: (יד) התערובות. מל' ערבון ומשכון: מורה

סוסים: (כב) הוא בנה את אילת. ובדברי הימים את אילות ואחד הוא והיתה למלך אדום כמו שכתוב בתורה מאת אחינו בני שעיר מאילת ומעציון גבר וכן אמר בדברי הימים אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום ואפשר כי דוד לקחה ממלך אדום כי מושל היה בכל ארץ אדום כמו שאומר וישם דוד באדו׳ נציבים ובימי יהורם בן יהושפט פשע אדום מתחת יד יהודה ואילות שלקחה דוד השיבוה אליהם ועתה כשמלך עוזיהו לקח אילת ממלך אדום וישיבה ליהודה ועוזיה בנה אותה אחר שהשיב׳ ליהודה כי לא בנה אותה והיא ביד אדום אלא לאחר שלקחה מידי אדום ואפשר שנהרסו חומותיה בעת הכבוש עד שהוצרך לבנותה וכמו וי״ו זה כן אתה קנפת ונחטא אחר שחטאנו קנפת ובאמרו אחרי שכב המלך עם אבותיו נראה כי קודם שמת אביו מלך שאם לא כן לא הוצרך לומר אחרי שכב המלך ומתי היה אלא אחרי מות אביו אלא שמלך קודם כיון שנס אביו מירושלם מפני הקושרים עליו ולא ידעו מתי הוא זה שקשרו עליו וגם לכישה והנה נראה מהפסוקי׳ כי תכף שנס שם שלחו אחריו והמיתוהו שם ונשאוהו לירושלם וקברוהו והמליכו את בנו ואפשר כי וישלח אחריו שאמר לא היה תכף שהיה בלכיש אלא לאחר זמן ולדברי בעל סדר עולם נראה כי בשובו ממלחמת אדום ונלחם עם ישראל קשרו עליו עבדיו ומקרא מסייע ובדברי הימים ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה׳ ויקשרו עליו קשר וגו׳ ובשובו ממלחמת אדום הוא שסר מאחרי ה׳ שהביא אלהי שעיר ובעל סדר עולם אמר כי בשנת שלש עשרה לאמציהו עשה מלחמת אדום וא״כ הוא בשובו מן המלחמה אחרי שנלחם עם ישראל קשרו עליו עבדיו והמיתוהו כל זה היה בשנת שלש עשרה לאמציהו או בשנת ארבעה עשר והנה נשארו משני מלכותו י״ו שנה או ט״ו שנה כי הכתוב אומר כי עשרים ותשעה שנה מלך בירושלים והיאך היה זה ובסדר עולם אומר ג״כ מה ת״ל אחרי שכב המלך עם אבותיו אלא שמלך בחיי אביו ולא פירש כמה ועוד אמר בו טעם אחר מה יהורם ואחזיהו ויואש מתו מיתת התלואים ע״י אחרים אף אמציהו מת מיתת התלואים ע״י אחרים לפיכך אמר אחרי שכב המלך עם אבותיו מת כמות אבותיו ורש״י ז״ל כתב כי אותן חמשה עשר שנה לאמציהו משקשרו עליו קשר ומלך עוזיהו ואמציה ישב בלכיש כל אותן חמשה עשר שנה ועוזיהו בנו מלך נראה כן לפי הפסוקים כי הכתוב אומר כי אחר שנקבר אמציהו לקחו כל עם יהודה את עוזיהו בנו וימליכו אותו תחת אביו והוא בן י״ו שנה היאך מלך חמשה עשר שנה בחיי אביו ואם יאמר כי ויקחו כל עם יהודה את עוזיהו כשקשרו על אמציהו וגם לכישה אז המליכו בנו וא״ז היה בנו בן י״ו שנה לא נראה כן לא כמלביה ולא בד״ה כי אחר מיתת אביו אומר שהמליכוהו ועוד היאך אומר הכתוב על אמציהו כי תשעה ועשרים מלך והוא לא מלך אלא י״ד שנה ואם היה מתחשב בלכיש ט״ו שנה מה מלכות היה זה ועוד כי לבנו אינו מונה אלא שתים וחמשים שנה והם אחר מות אביו כי כן כתוב כי בן ששה עשר היה במלכו ונ״ב שנה מלך ואותן ט״ו שנה אם תמנה אותן לבנו הרי מלך ס״ז והראיה שהוא מביא מהימים שעמד הבית אינה ראיה כי כ׳ השבועות תמצא בימי הבית כי אם תמנה מתחלת בנין הבית עד ג׳ ליהויקים שבא עליו נבוכדנצר תמצא ארבע מאות ועשר ושלשה חדשים ואם תמנה עד שחרב הבית תכל וכל בי״א שנה לצדקיהו תמצא ארבע מאות ותשע וששה חדשים ועוד לדבריו כי היה הקשר ט״ו שנה והוא עומד בלכיש היאך היה זה והכתוב אומר כי בנוסו ללכיש שלחו אחריו והמיתו שם ואם אחר ט״ו שנה היה לא היה אומר וישלחו אחריו כי אחריו נראה מיד אחר שנס שם שלחו אחריו. אלא הנראה בזה כי מלחמת אמציהו עם אדום ועם ישראל היתה עד י״ד לאמציהו כי מארבעה עשר ואילך לא יוכל להיות כי בשנת ארבעה עשר לאמציהו מת מלך ישראל ואם תרצה לומר כי בשנת שלש עשרה לאמציה היתה המלחמה כמו שאומר בסדר עולם אבל הקשר שקשרו עליו לא היה אלא סמוך למיתתו ומה שאמר בד״ה ומעת אשר סר אמציהו מאחרי ה׳ ויקשרו עליו ר״ל מעת אשר סר מאחרי ה׳ החלה הרעה לבא עליו שהרי נגף במלחמת ישראל ועוד בכל יום ויום ענינו היה ברע עד סוף ימיו שקשרו עליו עבדיו וזאת קשה מכלם שנס מפניהם לכישה וישלחו אחריו והמיתוהו שם והכתוב קצר וסיפר הרעה האחרונה כי כן דרך הכתוב בהרבה מקומות ומ״ש אחרי שכב המלך עם אבותיו לומר כי תכף שמת אביו החלה ההצלחה לבא כמו שהיה הפכה בחיי אביו כמו שאומר בד״ה ובימי דרשו את ה׳ הצליחו האלהים ותחלת הצלחתו הוא שהשיב אילת ליהודה: (כה) הוא השיב את גבול ישראל. והנה יואש אביו השיב ערי ישראל אלא שיואש השיב אותם הערים שלקח מלך ארם וירבעם בנו השיב מלבא חמת עד ים הערבה מיד מלכי הגוים שלקחו אותם ולא ראינו ביד מי היו ויש מחלוקת בדברי רז״ל בזה יש מי שאומר מה שכבש יהושע כבש זה ויש מי שאומר יותר ממה שכבש יהושע כבש זה ולמנחו רואים כי גבול לבא חמת וים הערבה הוא מארץ הנכבשת בין משה ויהושע ועוד הכתוב אומר השיב מלמד שכבר היתה נכבשת: אשר דבר ביד

בירושלם בקרתא דדויד: כא ודברו כל עמא דיהודה ית עזריה והוא בר שית עסרי שנין ואמליכו יתיה תחות אבוהי אמציהו: כב הוא בנא ית אילת ואתיבה לבית יהודה בתר דשכיב מלכא עם אבהתוהי: כג בשנת חמש עסרי שנין לאמציה בר יואש מלך שבטא דבית יהודה מלך ירבעם בר יואש מלכא דישראל בשמרון ארבעין וחדא שנין: כד ועבד דביש קדם יי לא סטא מכל חובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל: כה הוא אתיב ית תחום ישראל ממעלנא דחמת עד ימא דמישרא כפתגמא דמליל יי אלהא דישראל די מליל ביד עבדיה יונה בר אמתי נביא די מגת חפר: כו ארי

ס׳ מס׳ · ב׳ חד חס׳ וחד מלא · י״ג בסיפ׳ וכל קריי׳ דכו׳ · ג׳ בסיפרא דיהואש בן יהואחז ודין · ל׳ · ל׳

בִּירוּשָׁלַ͏ִם עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד׃
כא וַיִּקְחוּ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־עֲזַרְיָה וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ׃
כב הוּא בָּנָה אֶת־אֵילַת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו׃
כג בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַאֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה׃
כד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
כה הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם הָעֲרָבָה כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר׃
כו כִּי־

ט״ו שנה: (כב) אחרי שכב המלך עם אבותיו. אחרי מות אמציה אביו מכאן אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומ״מ לא נתנה אילת בידו עד לאחר מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכב המלך עם אבותיו ובשאתה מונה ימי הבית ע״פ שנות המלכים אם אינך מחסר ט״ו שנים הללו שנחנית לאמציה ולעוזיהו תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש: (כה) הוא השיב. מיד מלכי ארם: יונה בן אמתי. הוא שמשח את יהוא שאמר לו בני רבעים ישבו לך אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר ה׳ אל יונה שנית (יונה ג׳ א׳) ולא שלישית לפי שתבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב והוקש׳ להם זה המקרא ותרצוהו כדבר ה׳ אשר דבר ביד יונה לניניוה ונהפכה גזרת רעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבע׳ בן יואש מרעה שהיו בה אשר אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ועכשיו נהפך להם לטובה:

מורה

רלבג

ט״ו שנה: (כג) בשנת חמש עשרה שנה לאמציהו. זה מבואר כי כבר מלך י״ד שנה בשנת יואש מלך

ויסלבו ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ לעיל בסימ׳ חלק א׳ סימ׳ י״ו:

תולדות אהרן הוא השיב. יבמות לא (מלכ נס): מגש ספר. שם (סוכה נס):

מצודת דוד

כי אף שחפשו יואש מ״מ החזיקו למלכותו: (כב) הוא בנה את אילת ויחיבה ליהודה. יתכן שהיתה פעם א׳ מכל יהודה ובני אדום לקחו מהם וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזריה בנה את חומתה להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להחזיק בה ולהחזיק בעלהם: אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עזריה ועשאה עיר מבצר: (כג) בשנת חמש עשרה. כי אמציה מלך בב׳ ליואש וימי מלכות יואש ט״ז שנים וכלו ה״ל בב״ו לאמציה ואז מלך ירבעם ארבעים וגו׳ ומקוטעות היו: (כה) הוא השיב. כי בימי אבותיו המלכים לקחו מלכי ע״ג את הגבול ההוא מישראל וחזר הוא והשיבו להם: מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת: עד ים הערבה. ר״ל כלפי ים הערבה והוא ים המלח: ביד עבדו יונה וגו׳. שנבואה הזאת לא נכתבה במקרא ורז״ל אמרו כמו שע״י יונה נהפך לנינוה מרעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבעם: (כו) כי ראה

רשי

(כו) מורה מאד . מיצר מאד קונטריאי"ש בלע"ז כמו אשר ימרה את פיך : ממרים הייתם . ותהיין מורת רוח (בראשית כ"ו ל"ה) ויש פותרין מורה מאד ירוד מאד לשון ירה בים : (א) בשנת עשרים ושבע שנים לירבעם וגו׳ . אפשר לומר כן והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת כמו שפי׳ בסמוך אלא מה ת"ל בשנת עשרים וז׳ לירבעם שמלך עוזיה שמלך מלכות מנוגעת למדנו שנתנגע בשנת כ"ז למלכותו : (ה) וינגע ה׳ את המלך . מפורש בדברי הימים

מלכים ב

ראה יהוה את־עני ישראל מרה
מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין
עזר לישראל : כז ולא־דבר יהוה
למחות את־שם ישראל מתחת
השמים ויושיעם ביד ירבעם בן־
יואש : כח ויתר דברי ירבעם וכל־
אשר עשה וגבורתו אשר־נלחם
ואשר השיב את־דמשק ואת־חמת
ליהודה בישראל הלא־הם כתובים
על־ספר דברי הימים למלכי
ישראל : כט וישכב ירבעם עם־אבתיו
עם מלכי ישראל וימלך זכריה בנו
תחתיו : טו א בשנת עשרים
ושבע שנה לירבעם מלך ישראל
מלך עזריה בן־אמציה מלך יהודה :
ב בן־שש עשרה שנה היה במלכו
וחמשים ושתים שנה מלך בירושלם
ושם אמו יכליהו מירושלם : ג ויעש
הישר בעיני יהוה ככל אשר־עשה
אמציהו אביו : ד רק הבמות לא־סרו
עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות :
ה וינגע יהוה את־המלך ויהי מצרע

ס׳ חס׳ · ל׳. ו׳ · חסר · ל׳ וחד למחות מלכין · ד׳ · ד׳ בטע׳ בסיפ׳ · ל׳ זקף קמץ · ל׳ · כל נביאים כן במ"ב זכריהו · פ׳ · ז׳ · ל׳ · ב׳ את פרשה

תרגום

גלי קדם יי שעבודא
דישראל תקיף לחדא
ואינון מטלטלין ושביקין
ולית דסעיד לישראל :
כז ולא הוה רעוא קדם יי
למימחי ית שמא דישראל
מתחות שמיא ופרקינון
על ידי ירבעם בר יואש :
כח ושאר פתגמי ירבעם
וכל דעבד וגבורתיה
דאגיח ודאתיב ית דמשק
וית חמת לדבית יהודה
בישראל הלא אינון כתיבין
על ספר פתגמי יומיא
למלכי ישראל : כט ושכיב
ירבעם עם אבהתוהי עם
מלכי ישראל ומלך זכריה
בריה תחותוהי : א בשנת
עשרין ושבע שנין לירבעם
מלכא דישראל מלך עזריה
בר אמציה מלך שבטא
דבית יהודה : ב בר שית
עסרי שנין הוה כד מלך
וחמשין ותרתין שנין מלך
בירושלם ושום אמיה
יכליה מירושלם : ג ועבד
דכשר קדם יי ככל דעבד
אמציה אבוהי : ד לחוד
במתא לא עטרא עד כען
עמא מדבחין ומסקין בוסמא על במתא : ה ואיתי יי מכתש על מלכא והוה

רדק

ביד עבדו יונה בן אמתי . לא נכתבה נבואה זו ויש בדבר זה מחלוקת בדברי רז"ל שהם אמרו יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח חוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל לנינוה שידע שיהיו קרובי התשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל מה נאמר בו ויהי דבר ה׳ אל יונה בן אמתי שנית שני׳ דבר עמו ולא שלישי׳ והקשו והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותרצו על עסקי נינוה לא דבר אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו לא בנינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם מרעה לטובה : (כו) כי ראה ה׳ . לא בשביל תשובה שעשו אלא שריחם עליהם כי ראה עניים : מרה מאד . משתנה ומתחלף מרעה אל רעה ות"י שעבודא דישראל תקיף לחדא : (כח) ואשר השיב . דמשק וחמת וארם . היו א"כ איך אמר השיב נאמר כי דוד המלך נלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נציבים בדמשק וגם בחמת אע"פ שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נציבים נראה כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כ"ש חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמר ליהודה כי מלך ישראל לקחם והשיבם ליהודה כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאמר בישראל לומר אע"פ שהוא היה מלך ישראל והשיבם למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהשיבם בישראל : (א) בשנת עשרי׳ ושבע . והלא בשנת י"ד שנה לירבעם מלך עזריה שהרי מלך ירבעם בשנת ט"ו לאמציהו ומלכות אמציהו כ"ט נמצא כי בשנת י"ד לירבעם מת אמציהו ומלך עזריה אלא פי׳ עשרים ושבע לירבעם בסוף מלכותו שהוא י"ד שנה לתחלת מלכותו מלך עזריה כי מ"א מלך ירבעם וי"ד וכ"ז הרי מ"א ובסדר עולם בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל מלך עזריה וגו׳ וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מנוגעת פי׳ וכן היו כ"ז או כ"ו לעצמו אם מלכו כאחת כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד ומכאן ואילך מלך מלכות מנוגעת א"כ חצי מלכותו מלכות מנוגעת ואם כן לדבריו למה אמר בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו מלך מלכות מנוגעת למה תלה הדבר במלכות ירבעם ובדברי רז"ל ג"כ יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי חלוטו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו במות אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כשנולד יותם אם כן שמש מטתו בימי חלוטו ולמדו מזה כי מותר למצורע לשמש מטתו בימי חלוטו ומה שאמר הכתוב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים בימי ספרו הוא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עולם כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עוזיהו בימי אמציהו אביו י"ד שנה וכבר כתבנו למעלה כי לא יראה זה לפי הפסוקים שאפילו שנה אחת מלך בחייו : (ה) וינגע ה׳ את המלך . בדברי הימים אומר למה נגעהו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת ודרשו כי למשה רמז בזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר ה׳ ביד משה לו כשלקתה יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה

רלבג

מלך ישראל : (כו) כי ראה את עני ישראל מורה מאד . ר"ל אע"פ שהיה מורה מאד את פי הש"י כהם שעזבו את בריתו : ואפס עצור ואפס עזוב בישראל . ר"ל שסרו קניניהם העצורים בבית והעזובים בשדה : (א) בשנת עשרי׳ ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה . ידוע כי בשמת אמציה מלך ירבעם ט"ו שנה ולזה יתבאר שכבר מלך עזריה בשנת י"ו למלכות ירבע׳ והנראה בעיני שהוא מונה כ"ז שנה שהיו עתידים לבא ואחר יכלה מלכות בית יואש וזה כי ירבעם מלך אחר זה כ"ו שנה ובנו מלך ששה חדשים והם כ"ז שנה מקוטעין : (ה) וינגע ה׳ את המלך ויהי מצורע . כבר באר

מרה ה׳ חסרים וסימנהון מול הגלגל אצל אלני מרה . בננו זה סורר ומורה . כי ראה ה׳ את עני ישראל . אל תהיו כאבתם . מרה באצבעתיו : ואין עוזר ו׳ בקריאה וסימן כי ראה ה׳ את עני ישראל . ואביט ואין עוזר . כי יציל אביון משוע . ויכנע בעמל לבם . ויטע אהלי אפדנו . זכרה ירושלם ימי : ויושיעם ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ וסימ׳ את עתניאל בן קנז . ויושיעם ביד ירבעם בן יואש . ויושיעם למען שמו . וישיעם מיד שונא ויגאלם : זכריה כל קריאה כן במ"ב זכריהו וסי׳- בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו . ואעידה לי עדים נאמנים . וכל דברי הימים דכוות׳ במ"ז וסי׳ שם בחלק א׳ סי׳ ט׳ :

מצודת דוד

ראה וגו׳ . לא בזכותם רק כי ראה עניים המשתנה ומתחלף מרעה אל רעה ונכמרו רחמיו : ואפס עצור . לא נשאר בידם העושר הכנוס בבית ולא המקנה העזוב ע"פ השדה : (כז) ולא דבר . ר"ל וה׳ לא רצה למחות את שמם ולזה הושיעם ביד ירבעם : (כח) ואשר השיב . כי מלכי יהודה כבשו מאז חמת ודמשק וחזר ארם ולקחום מידם ועתה השיבם הוא ליהודה : בישראל . ר"ל בכח גבורי ישראל אנשי בני עמו ולא בכח אנשי יהודה : טו (א) בשנת עשרים ושבע . שנויה בס"ע בשנת כ"ז לירבעם נתנגע עזריה ומלך מלכות מנוגעת אבל התחלת מלכות עזריה היתה כאחת עם מלכות ירבעם (ר"ל מה שמלך אחרי מות אביו יואש ולא התחלת החשבון ימי מלכותו כי ירבעם מלך שלשה שנים בחיי אביו מאז היתה החשבון ימי מלכותו) כי עזריה מלך ט"ו שנים בחיי אביו והוא בעת מת יואש (ולכך לא תלה מלכותו המנוגעת במלכות עצמו כי לא היינו יודעין אם חושב מהזמן שמלך בחיי אביו או משמת אביו אבל עתה כאילו יאמר בשנת כ"ז למלכותו והוא כ"ז לירבעם א"כ חושב מזמן שמלך הוא בחיי אביו והוא הזמן אשר מלך ירבעם משמת אביו) : וחמשים ושתים . ס"ו בחיי אביו [illegible] אחר מות אביו : (ה) וינגע ה׳ . ובד"ה נאמר

מצודת ציון

(כו) מורה . מל׳ תמורה וחלוף : ואפס . הוא כענין לא : (כז) למחות . מל׳ מחוי ומחיקה : טו (א) עזריה . הוא עוזיהו האמור בדברי הימים ולמטה :

קצל

רדק

לקח עוזיהו בצרעת : וישב בבית החפשית. אמרו רז"ל כי המלכות היא עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבודות וכשנצטרע עוזיהו וישב לו בבית אחד לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת הבית בית החפשית ועוד אמרו שעשה לו בית בבית הקברות כד"א במתים חפשי ות"י ויתב מברא לירושלם : שופט את עם הארץ. לדברינו כל הימים שאביו היה מצורע הוא היה שופט את עם הארץ וכן הוא משמעות הכתוב ולדברי רז"ל כי בשנה שנצטרע נולד ולא שפט את עם הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת וקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ : (ח) בשנת ל' ושמנה שנה לעזריהו. אם כדברי רז"ל שעזיהו וירבעם מלכו כאחת היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו בן ירבעם אלא שנאמרה לדעתם כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזה לא מצאנו בכתוב וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדברינו יתרים י"א שנה ונאמר כי אותם י"א שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה אלא כן נראה לפי החשבון : (י) קבל עם. שתי מלות והוא כמו נגד העם תרגום נגד קבל ות"י קדם עמא : (יב) הוא דבר ה' אשר דבר. מלת הוא טעמו למעלה וימיתהו וימלך תחתיו כאשר דבר ה' וכיון שמלך רב או מעט כבר נתקיים דבר ה' והוסבה המלוכה לאחרים כי הם

עד־יום מתו וישב בבית החפשית
ויותם בן־המלך על־הבית שפט את־
עם הארץ׃ ו ויתר דברי עזריהו וכל־
אשר עשה הלא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי יהודה׃
ז וישכב עזריה עם־אבתיו ויקברו
אתו עם־אבתיו בעיר דוד וימלך
יותם בנו תחתיו׃ ח בשנת
שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך
יהודה מלך זכריהו בן־ירבעם על־
ישראל בשמרון ששה חדשים׃
ט ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשו
אבתיו לא סר מחטאות ירבעם בן־
נבט אשר החטיא את־ישראל׃
י ויקשר עליו שלם בן־יבש ויכהו
קבל־עם וימיתהו וימלך תחתיו׃
יא ויתר דברי זכריה הנם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי ישראל׃
יב הוא דבר־יהוה אשר דבר אל־יהוא
לאמר בני רביעים ישבו לך על־
כסא ישראל ויהי־כן׃
יג שלום בן־יביש מלך בשנת שלשים
ותשע שנה לעזיה מלך יהודה
וימלך ירח־ימים בשמרון׃ יד ויעל
מנחם בן־גדי מתרצה ויבא שמרון
ויך את־שלום בן־יביש בשמרון
וימיתהו וימלך תחתיו׃ טו ויתר דברי

סגיר עד יום מותיה ויתיב בר מן ירושלם ויותם בר מלכא ממנא על ביתא דאין ית עמא דארעא׃ ו ושאר פתגמי עזריהו וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה׃ ז ושכיב עזריה עם אבהתוהי וקברו יתיה עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך יותם בריה תחותוהי׃ ח בשנת תלתין ותמני שנין לעזריה מלך שבטא דבית יהודה מלך זכריהו בר ירבעם על ישראל בשמרון שתא ירחין׃ ט ועבד דביש קדם יי כמא דעבדו אבהתוהי לא סטא מחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל׃ י ומרד עלוהי שלם בר יבש ומחהי קדם עמא וקטליה ומלך תחותוהי׃ יא ושאר פתגמי זכריה הא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל׃ יב הוא פתגמא דיי די מליל עם יהוא למימר בנין רביעאין יתבון לך על כורסי מלכותא דישראל והוה כן׃ יג שלום בר יבש מלך בשנת תלתין ותשע שנין לעזיה מלך שבטא דבית יהודה ומלך ירח יומין בשמרון׃ יד וסליק מנחם בר גדי מתרצה ואתא לשמרון ומחא ית שלום בר יבש בשמרון וקטליה ומלך תחותוהי׃ טו ושאר פתגמי שלום

תולדות אהרן בבית החפשית. הוריות י : בני רביעים (סוריות מז) :

רשי

הימים שנכנס להיכל להקטיר על המזבח הקטורת : בבית החפשית. עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי בירושלמי : (ח) בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו . אף מכאן יש ללמוד שמלך עזריה משמת יואש מלך ישראל ט"ו שנה בחיי אמציה אביו שאם לא עמד עד שמת אביו נמצא שלא עמד עד בשנת ט"ו לירבעם בן יואש וירבעם מלך ארבעים ואחת נמצא שמת ירבעם בשנת כ"ו לעוזיה והיאך הוא אומר בשנת ל"ח אלא ע"כ עזיהו וירבעם מלכו כאחת אלא שירבעם מלך בחיי אביו יואש י"ב שנים לכך הוא אומר וירבעם ישב על כסאו שישב כבר ועתיה עמד משמת יואש ומלך ירבעם מלכות שלמה ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה ואיני יודע אם שבוש הסופרים הוא שאינו יכול לחשב בשנת שלשים ושמנה לעזריה מלך זכריה אלא בענין זה : (י) ויכהו קבל עם. ומתרגמינן קדם עמא. לעיני העם : (יב) ויהי כן. לא שהיתה בדאי מלכותו לימשך כ"כ אלא לקיים דבר מלך שנא' בן יהיה

רלבג

כאמר בד"ה כי זה קרה לו מפני חטאו להקטיר במזבח הקטורת והנה היה אז יותם בן המלך שופט את עם הארץ בחיי אביו ומהעת שהיה מצורע ישב בבית החפשית לפי שהיה צריך לישב בדד מחוץ למחנה והיתה נקראת בית המצורע בית החפשית לפי שהמצורע אין לו עסק עם בני אדם והוא חפשי מן העסקים והמלאכות : (ח) בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה. לפי שכבר מלך ירבעם בחיי אביו עשרים וגם שלש שנה יהיה זה בשנת כ"ז לעזריהו וגם ידמה שמלך עזריה בחיי אביו י"א שנה כי קשרו עליו קשר בירושלם מעת סר מאחרי ה' וינס לכיש ואז המליכו כל עם יהודה את עזריה ומלך בחיי אביו י"א שנה והמגיד הנאמן על זה הוא אמרו הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה אחרי שכב המלך עם אבותיו וזה לעזות קצת כי מלך בחיי אביו והיה בן

בבית ה' זוגין מן ב' חד בית וחד בבית וסי' נמס' בירמי' סימ' ל"ז : עזריהו ד' בנביאים וסי' ואלה השרים אשר. ועזריהו בן נתן. ויתר דברי עזריהו. בשנת שלשים ושמנה. ומן ועזריהו בן עודד דברי הימים עד סוף ספרא דכוו' במ"א ולו אחים קדמא דפסוק : וימיתהו ח' מל' וסי' נמס' לעיל בס' חלק א' סימן י"ג :

מצודת ציון

(י) קבל עם. תרגום של נגד הוא קבל : (יג) ירח. חדש על שהוא נמנה כמהלך סיבוב הירח :

מצודת דוד

נאמר שבא לו בזעפו עם הכהנים בעת בא להקטיר ומיתו בו : בבית החפשית. ר"ל עזב הנהגת המלכות והיה חפשי מזה העמל וכמ"ש רז"ל שהמלכות יחשב לעבדות לפי רוב העמל : על הבית. היה ממונה על בית המלך להיות שופט ומשפט העם תחת המלך : (ח) בשנת שלשים ושמנה. כי ירבעם מלך שלש שנים בחיי אביו ולא אחרי מות אביו ובין כולם מ"ד וכלו א"כ בל"ח לעזריה כי התחלת מלכות עזריה משמלך בחיי אביו והתחלת מלכות ירבעם משמת אביו היו בזמן אחד אם כן קדמה מלכות ירבעם למלכות עזריה שלש שנים מה שמלך בחיי אביו ומלתה שנים מ"א שלו בל"ח לעזריה ואז מלך זכריה : (יב) הוא דבר ה'. שאמר על המקרה בלבני בניו שנא' וימלוך תחתיו נבא דבר ה' וגו' : ויהי כן. כי מלכו יהואחז ויואש וירבעם וזכריה והפסק : מגדע המלוכה : (יג) בשנת שלשים ותשע. כי זכריה מלך בל"ח לעזיה ומלך ששה חדשים ואחריו מלך שלום והאל

שלום וקשרו אשר קשר הנם
כתובים על־ספר דברי הימים
למלכי ישראל׃
טז אז יכה־מנחם את־תפסח ואת־כל־
אשר־בה ואת־גבוליה מתרצה כי
לא פתח ויך את כל־ההרותיה בקע׃
יז בשנת שלשים ותשע
שנה לעזריה מלך יהודה מלך מנחם
בן־גדי על־ישראל עשר שנים
בשמרון׃ יח ויעש הרע בעיני יהוה
לא סר מעל חטאות ירבעם בן־נבט
אשר־החטיא את־ישראל כל־ימיו׃
יט בא פול מלך־אשור על־הארץ ויתן
מנחם לפול אלף ככר־כסף להיות
ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו׃
כ ויצא מנחם את־הכסף על־ישראל
על כל־גבורי החיל לתת למלך
אשור חמשים שקלים כסף לאיש
אחד וישב מלך אשור ולא־עמד שם
בארץ׃ כא ויתר דברי מנחם וכל־אשר
עשה הלוא־הם כתובים על־ספר
דברי הימים למלכי ישראל׃
כב וישכב מנחם עם־אבתיו וימלך
פקחיה בנו תחתיו׃
כג בשנת חמשים שנה לעזריה מלך
יהודה מלך פקחיה בן־מנחם על־
ישראל בשמרון שנתים׃ כד ויעש הרע
בעיני יהוה לא סר מחטאות
ירבעם בן־נבט אשר החטיא את־
ישראל׃ כה ויקשר עליו פקח
בן־רמליהו שלישו ויכהו בשמרון
בארמון בית־מלך את־ארגב ואת־
האריה ועמו חמשים איש מבני
גלעדים וימתהו וימלך תחתיו׃

ומירדיה די מרד הא אינון כתיבין על ספרי פתגמי יומיא למלכי ישראל׃ טז בכן מחא מנחם ית תפסח וית כל די בה וית תחומהא מתרצה ארי לא פתחת תרעהא לאשלמא ומחא וית כל מעדיתהא בזע׃ יז בשנת תלתין ותשע שנין לעזריה מלך שבטא דבית יהודה ומלך מנחם בר גדי על ישראל עסר שנין בשמרון׃ יח ועבד דביש קדם יי לא סטא מעל חובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל כל יומוהי׃ יט אתא פול מלכא דאתור על ארעא ויהב מנחם לפול אלף ככרין דכסף לאשלמא ידוהי עמיה לאתקפא מלכותא בידיה׃ כ ורמא מנחם ית כספא על ישראל ועל כל גברי חילא למתן למלכא דאתור חמשין סלעין דכסף לגברא חד ותב מלכא דאתור ולא אנזיק תמן בארעא׃ כא ושאר פתגמי מנחם וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל׃ כב ושכיב מנחם עם אבהתוהי ומלך פקחיה בריה תחותוהי׃ כג בשנת חמשין שנין לעזריה מלך שבטא דבית יהודה מלך פקחיה בר מנחם על ישראל בשמרון תרתין שנין׃ כד ועבד דביש קדם יי לא סטא מחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל׃ כה ומרד עלוהי פקח בר רמליהו גבריה ומחהי בשמרון באידרון בית מלכא ית ארגוב וית אריא ועמיה חמשין גברא מבני גלעדאי וקטליה ומלך

רשי

בספר דברי אשר ולא מפי נגו' (ישעיה כה יא): (טז) כי לא פתח. שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם: ההרותיה. את הנשים ההרות שבה בקע: (כה) שלישו. גבור שלו: את ארגוב ואת האריה. כל ארגוב לשון פלטין החשובין וכל טרטגין בלשון ארמי פלטין החשובין למלכות בארמון הגדול אשר אצל הארגוב: ואת האריה. יש לומר שהיה ארי' של זהב עומד

רלבג

בן שש עשרה שנה כשהמליכוהו תחת אביו: (טז) ואת גבוליה מתרצה כי לא פתח. ידמה שתפסח לא היתה מארץ ישראל וקרא לה מנחם לשלום ולא הסכימה להשלים עמו ולא פתח לו ולזה הכה אותה ואת כל אשר בה ואת גבוליה אשר מתוך לעיר מתרצה ומילך וגם כל המגדלים החזקים הבנויים בהרי' אשר בה בקע: (כה) בארמון בית המלך את ארגב ואת האריה. אמנם שארגוב קרא שהמונה של גל מגדל ארגוב והאריה קרא גבור אחד וקראוהו אריה על צד ההשאלה לרוב גבורתו. והנה קשר עליו פקח עם שני אלו השרים והיו עמו גם כן חמשים איש מבני גלעדי' כי לבני גלעד היה מגדל ארגב לפי מה שאחשוב:

ויקח

שלום ג' מ"ל בנביאי' וסי' שלום בן יבש מלך ר"פ. ויעל מנחם בן גדי. ויתר דברי שלום. וכל כתובי' דכוו' מלאים במ"ו חס' וסי' שלם בנו ורחבעם. לשלם הקרחי. ויחזקיהו בן שלם. אשת שלם בן תקוה. השערים בני שלם תנינא דעזרא. שלם ומלם ואורי: תהרותיה ח' מלין בתרי טעמי סי' המסרא לא ישרתנה מירכא בתיבתה כי אם בח' מקומות וסי' בח"מג תלו"ש וסי' בסדר אמר: י"ח פסוקים על על ומלת במצעון גסימן ישרצו המים שרץ נפש. או מצא אברה. צו את אהרן. והפת לקחו את אשר עשה מיכה. ויסיפו בני ישראל דויחזק ה' את עגלון. ויאמר לכי וישלח אתה. ותקם חנה אחרי אכלה בשלה. לא טוב הדבר הזה. ועתה כה תאמר לעבדי לדוד דשמואל. ויצא מנחם את הכסף. והמלך הפקיד את השליש. שוה על יאור. על כן על בחוריו. ואמרתם על מה. גבה לבך ביפיך. לא לנו ה'. הנה בית המן. הדבר אשר

רדק

הם היו רשעים כלם ואילו היו טובים ארכה מלכותם עוד וכבר היתה מלכותם ראויה להפסק קודם זה מפני עונותם ולא מלך זכריה אותם ששה חדשים אלא לקיים דבר ה' בעבור שידעו העם כי אמת דבר הנביא ליהוא. בשם ה' כשאמר לו בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל: (טז) את תפסח ואת כל אשר בה. תפסח לא היתה מארץ ישראל אלא מעבר הנהר מארס וכן כתוב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ונראה כי היתה לגבול ארץ ישראל נכח תרצה ותרצה היתה מארץ ישראל מקומו של מנחם ומנחם בא להלחם על תפסח וקרא לשלום אליה להיותה לו למס ולא פתח לו עם העיר וזהו שאמר כי לא פתח ויך והכה אותה ואת כל גבוליה מתרצה כלומר מגבול תרצה והלך כל הנמלא בכל גבוליה הכה ועוד כי כל ההרות שבה בקע דרך נקמה ובזיון: ההרותיה. בשתי ידיעות במו בתוך האהלי: (כ) ולא עמד שם בארץ. לא נתעכב שם אלא שב לו לארצו כיון שקבל הכסף ולא שמרה מאויב אחר וי"ת ולא אנזיק תמן בארעא: (כה) בארמון בית מלך. כן כתיב וקרי המלך והענין אחד: את ארגב ואת האריה. עם ארגב ועם האריה ושני גבורים היו שמם כך ועמהם בא ועם החמשים מבני גלעדים

מצודת ציון

(יט) ידיו. כמו ידיו: להחזיק. מל' חזק: (כה) שלישו. שר של אחד

מצודת דוד

נ"ם לעזריה: (טז) מתרצה. מעבר תרצה: כי לא פתח. על שלא פתח הפתח את שער העיר לבוא בה ולזה הכה את תפסח ואת גבוליה אשר מעבר תרצה: בקע. פתח במיני ההרות להוציא וולדותיהן: (יז) בשנת שלשים ותשע. ר"ל אחר שעבר ל"ט לעזריה כי שלום מלך בסוף ל"ט לעזריה והרג אחר ירח ימים ובשנה הבאה בכלות ל"ט לעזריה בתחלת מ' מלך מנחם: עשר וגו'. ומקוטעות היו: (יט) בא פול. כאשר בא פול והבטיח מנחם לתת לו אלף ככר כסף לעזור לו על המלוכה: (כ) ויוצא מנחם. הוציא את הכסף מזולתו והטילו על ישראל ומפרש שעל גבורי החיל הטיל כל אחד חמשי' שקל: ולא עמד. לא נתעכב: (כג) בשנת חמשי' שנה. כי מנחם מלך בשנת מ' לעזרי' ומלך י' שנים מקוטעות ובלו אם כן בנ"ט לעזרי' ובשנה הבאה מלך פקחיה והיה נ' לעזרי': שנתי'. ומקוטעות היו: (כה) בארמון. בהיכל של בית המלך. את ארגוב ואת האר'. עם הארגוב ועם האר' והם שמות שני גבורים ואולי נקרא ארגוב על שהי' מושל בחבל הארגוב והאר' ע"ש גבורתו ופקח התחבר עמהם ועוד היו חמשי' איש והמיתו את פקחיה

מלכים ב טו

כו ויתר דברי פקחיה וכל־אשר עשה
הנם כתובים על־ספר דברי הימים
למלכי ישראל:
כז בשנת חמשים ושתים שנה לעזריה
מלך יהודה מלך פקח בן־רמליהו
על־ישראל בשמרון עשרים שנה:
כח ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מן־
חטאות ירבעם בן־נבט אשר החטיא
את־ישראל: כט בימי פקח מלך־
ישראל בא תגלת פלאסר מלך
אשור ויקח את־עיון ואת־אבל בית־
מעכה ואת־ינוח ואת־קדש ואת־
חצור ואת־הגלעד ואת־הגלילה כל
ארץ נפתלי ויגלם אשורה: ל ויקשר־
קשר הושע בן־אלה על־פקח בן־
רמליהו ויכהו וימיתהו וימלך
תחתיו בשנת עשרים ליותם בן־
עזיה: לא ויתר דברי־פקח וכל־אשר
עשה הנם כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי ישראל:
לב בשנת שתים לפקח בן־
רמליהו מלך ישראל מלך יותם בן־
עזיהו מלך יהודה: לג בן־עשרים
וחמש שנה היה במלכו ושש־עשרה
שנה מלך בירושלם ושם אמו
ירושא בת־צדוק: לד ויעש הישר
בעיני יהוה ככל אשר־עשה עזיהו
אביו עשה: לה רק הבמות לא סרו
עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות
הוא בנה את־שער בית־יהוה
העליון: לו ויתר דברי יותם וכל־
אשר עשה הלא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי יהודה:
לז בימים ההם החל
יהוה להשליח ביהודה רצין מלך
ארם ואת פקח בן־רמליהו: לח וישכב
יותם עם־אבתיו ויקבר עם־אבתיו

ל' כנ"א ס' — ס' בנביאים — ג' דסמי' — ל' — ל' — ל'.ל' — ל'.ל' — ל' — ה' מ"ל — ל' — ס' בנביאים — ד — ל' כתיב אלף דד"ה כתי' ס' — י"ג בטעם בסיפרא — ו' — ל' — ז' בטע' מטעי'

תרגום

תחותוהי: כו ושאר פתגמי פקחיה וכל די עבד הא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: כז בשנת חמשין ותרתין שנין לעזריה מלך שבטא דבית יהודה מלך פקח בר רמליהו על ישראל בשמרון עסרין שנין: כח ועבד דביש קדם יי לא כטא מן חובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל: כט ביומי פקח מלכא דישראל אתא תגלת פלאסר מלכא דאתור ושבא ית עיון וית אבל בית מעכא וית ינוח וית קדש וית חצור וית גלעדא וית גלילא כל ארעא שבט נפתלי ואגלינון לאתור: ל ומרד מרדא הושע בר אלה על פקח בר רמליהו ומחהי וקטליה ומלך תחותוהי בשנת עסרין ליותם בר עזיה: לא ושאר פתגמי פקח וכל די עבד הא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: לב בשנת תרתין לפקח בר רמליהו מלכא דישראל מלך יותם בר עזיהו מלך שבטא דבית יהודה: לג בר עשרין וחמש שנין הוה כד מלך ושית עשרי שנין מלך בירושלם ושום אמיה ירושא בת צדוק: לד ועבד דכשר קדם יי ככל דעבד עזיה אבוהי עבד: לה לחוד במתא לא עטרא עד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמיא על במתא הוא בנא ית תרע בית מקדשא דיי עלאה: לו ושאר פתגמי יותם וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: לז ביומיא האינון שרי יי לגראה בדבית יהודה רצין מלכא דארם וית פקח בר רמליהו: לח ושכיב יותם עם אבהתוהי ואתקבר עם

רשי

שומד כאותו ארמון: (ל) בשנת עשרים ליותם. הי' לו לומר בשנת ארבע לאחז שהרי כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה אלא לפי שהי' אחז רשע רצה הכתוב למנותם ליותם בקבר ולא לאחז בחיים כך הוא בסדר עולם: (לז) בימים ההם. בסוף ימיו של יותם: להשליח. לגרות

רדק

גלעדים ומיתותו: (ל) בשנת עשרים ליותם. והואך היה זה והלא יותם לא מלך אלא י"ו והיאך מונה לו עשרים ועשרי' של פקח שלמו בשנת ד' לאחז א"כ היה לו לומר בשנת ד' לאחז ואומר בסדר עולם וכי אפשר לומר כן אלא שהיתה גזירה בימי יותם. דבר אחר שרצה הכתוב למנות ליותם בקבר ולא לאחז בחיים: (לב) בשנת שתים לפקח. בתחילת שתים ופקח מלך בשנת חמשים ושתים לעזריה ועזריה מת בסוף נ"ב לו ומלך יותם הנה בשנת שתים לפקח מלך יותם: (לה) הוא בנה את שער בית ה' העליון. השער הזה היה בין בית ה' ובין בית המלך כמו שראינו בדבר יואש ויורידו את המלך מבית ה' ויבואו דרך שער הרצים בית המלך ומה שאמר כי הוא בנה אותו הוסיף בו בניין או כפל ובנהו שהרי שלמה בנה שער בין ביתו ובית ה' כמו שאמר ועולתו אשר יעלה בית ה': (לז) בימי' ההם החל ה'. אחר שמת

רלבג

(כט) ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש. הנה זה היה לפי מה שאחשוב מה שזכר בספר ד"ה כי תגלת פלאסר מלך אשור הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי ויביאם לחלח וחבור והרי מדי ונהר גוזן ולפי שאלו המדינות היו מארץ אשור אמר בזה המקום ויגלם אשורה: (לב) בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם. ר"ל בראש השנ' השנית כי בראש שנת חמשים ושנים לעזריה מלך פקח ומת עזריה בשנה ההיא: (לז) בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רצין. ר"ל לגרו' ביהודה או לשלח וזה היה אחרי מות יותם כי בימי אחז נתחברו אלה המלכים על ירושלם מפני רוב חטאי אחז כמו שנתבאר בספר ד"ה והם הכו בה מכה גדולה ואחר זה היו צרים על ירושלם ולא יכלו להלחם כי חמל הש"י על יהוד' ולא

מצודת דוד

פקחיה: (כז) בשנת חמשים ושתים. כי פקחיה מלך בנ' לעזריה ומלך שנתים מקוטעות וכלו בנ"א לעזריה ובשנה הבאה מלך פקח והיא נ"ב לעזריה: עשרים שנה. ומקוטעות היו: (ל) בשנת עשרים ליותם. כי פקח מלך בנ"ב לעזריה ובסוף השנה ההיא מת עזריה ובתחלת השנה הבאה מלך יותם בנו וימי מלכותו ט"ז שנה ופקח מלך כ' שנה והם שנה אחת ממלכות עזריה וט"ז ממלכות יותם וג' שנים אחרי מות יותם וכלו א"כ בי"ט מהתחלת מלכות יותם ובתחילת השנה הבאה מלך הושע והיא כ' להתחלת מלכות יותם ורצה הכתוב למנות שנות הושע לימי יותם הצדיק בקבר ולא לימי אחז בנו הרשע בחיים: (לב) בשנת שתים. כי פקח מלך שנה אחת בימי עוזיה ויותם מלך בשנה הבאה והיא בשנת ב' לפקח: (לג) ושש וכו'. ומקוטעות היו: (לה) הוא בנה. ר"ל עשה עליו בנין נכבד וגדול ממה שהיה או שנפל ועשאו מחדש ואולי זהו הנקרא שער ה' החדש (ירמיה כ"ו): (לז) בימים ההם

מצודת ציון

(כט) אבל בית מעכה. כן שם העיר. הגלילה. ארץ הגליל: (לז) החל. התחיל: להשליח. לגרות ולהסית כמו הנני משליח בך (שמות ח): כוונם

חיה אל ירמיהו: אשורה ו' קמצין בקריאה וסי' וישכנו מחוילה עד שור אשר. בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר. ויגל מלך אשור את ישראל. עד אשר הסיר. בשנת התשיעית להושע. תהיה מסלה. היה במלכו ז' וסי' יהורם בן יהושפט דמלכים. אמציהו בן יואש. עזריה בן אמציה. יותם. חזקיהו. בלא חמדה. יותם תנייגא דדברי הימים: אשר עשה ו' וסימ' עמרי. אחזיהו. יהואש.

בעיר דוד אביו וימלך אחז בנו תחתיו:
טז א בשנת שבע עשרה שנה לפקח בן רמליהו מלך אחז בן יותם מלך יהודה:
ב בן עשרים שנה אחז במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה הישר בעיני יהוה אלהיו כדוד אביו:
ג וילך בדרך מלכי ישראל וגם את בנו העביר באש כתעבות הגוים אשר הוריש יהוה אתם מפני בני ישראל:
ד ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן:
ה אז יעלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה ויצרו על אחז ולא יכלו להלחם:
ו בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וינשל את היהודים מאילות וארומים באו אילת וישבו שם עד היום הזה:
ז וישלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר מלך אשור לאמר עבדך ובנך אני עלה והושעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקומים עלי:
ח ויקח אחז את הכסף ואת הזהב הנמצא בית יהוה ובאצרות בית המלך וישלח למלך אשור שחד:
ט וישמע אליו מלך אשור ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית:
י וילך המלך אחז לקראת תגלת פלאסר מלך אשור דומשק וירא את המזבח אשר בדמשק וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל מעשהו:
יא ויבן אוריה הכהן את המזבח ככל אשר שלח המלך אחז מדמשק כן עשה אוריה הכהן עד בוא המלך אחז מדמשק:
יב ויבא המלך מדמשק וירא המלך את

ד' שלמה אסא יהושפט יותם · ס' · ד' כטעם כסיפרא · ס' כ"כ בליש' · כ' אל אחז ג' · ל' · ואדומים ק' ד' מלין כס' ר' וק' ד' · ל'. ל' חס' י' · ל' ומ"ע · ל'. ל' · ל' · ל' · י"ג מ"ע

אבהתוהי בקרתא דדויד אבוהי ומלך אחז בריה תחותוהי: א בשנת שבע עסרי שנין לפקח בר רמליהו מלך אחז בר יותם מלך שבטא דבית יהודה: ב בר עשרין שנין אחז כד מלך ושית עסרי שנין מלך בירושלם ולא עבד דכשר קדם יי אלהיה כדויד אבוהי: ג ואזל באורח מלכי ישראל ואף ית בריה אעבר בנורא כתועבת עממיא דתריך יי יתהון מן קדם בני ישראל: ד ודבח ואסיק בוסמין על במתא ועל רמתא ותחות כל אילן עבוף: ה בכין סליק רצין מלכא דארם ופקח בר רמליהו מלכא דישראל לירושלם לאגחא קרבא וצרו על אחז ולא יכילו לאגחא: ו בעדנא ההיא אתיב רצין מלכא דארם ית אילת לארם ותריך ית יהודאי מאילת וארמאי אתו לאילת ויתיבו תמן עד יומא הדין: ז ושלח אחז אזגדין לות תגלת פלסר מלכא דאתור למימר עבדך וברך אנא סק ופרוקני מיד מלכא דארם ומיד מלכא דישראל דקמו עלי: ח ונסיב אחז ית כספא וית דהבא דאשתכח בבית מקדשא דיי ובאוצרי בית מלכא ושדר למלכא דאתור שוחדא: ט וקביל מניה מלכא דאתור וסליק מלכא דאתור על דמשק ואחדה ואגלי עמא די בה לקירינא וית רצין קטל: י ואזל מלכא אחז לקדמות תגלת פלאסר מלכא דאתור לדומשק וחזא ית מדבחא די בדמשק ושדר מלכא אחז לות אוריה כהנא ית דמות מדבחא וית טיקוסיה לכל עובדוהי: יא ובנא אוריה כהנא ית מדבחא ככל דשלח מלכא אחז מדמשק כן עבד אוריה כהנא עד דאתא מלכא אחז מדמשק: יב ואתא מלכא מדמשק וחזא מלכא ית מדבחא

רשי

לגרוש: (ט) ויגלה קירה. את העם אשר בה הגלה למדינה ששמה קיר: (יא) עד בא. לפני בוא המלך מדמשק: ואת

רלבג

ולא אמר להשחיתו: (ו) וינשל את היהודים מאילות. ר"ל שהגר השליכה וגרשם משם והוא אילת שבנה עזריה כמו שקדם: (ז) הקומים עלי. ר"ל הקמים עלי: (ט) ויגלה קירה. ר"ל שהגלה העם אשר בדמשק אל קיר: (יא) ויבן אוריה הכהן ר"ל ויבנה אוריה הכהן את המזבח בעוד שהיה בא המלך אחז מדמשק עד שכאשר בא

יותם. אחז. אמון: בעיר דוד ד' בסיפ' דסמיכי וסי' וישכב שלמה · וישכב אסא. וישכב יהושפט · וישכב יותם. תעבות ט' כתיב כן בליש' בקריאה וסי' וילך בדרך מלכי ישראל דאחז דמלכים. וילך בדרכי דאחז דדברי הימים. גם כל שרי הכהנים · יען אשר עשה מנשה. ויסר יאשיהו את כל. הנשוב להפר מצותיך. ואשלח אליכם דירמיה. ויתר דברי יהויקים ותעבותיו. כתעבותיה' לכנעני: כל אילין קדמאי תעבות כתיבין חס"ו קדמ' וב' מ"ל דמ"ל וסי' הכה בכפך. כתועבות הגוים דמנשה בדברי הימים. ושארא תועבת כתיב חס' ו' בתרא: י"ז מלין בקריאת דלא מפקי' א' ולית להון זוג וסי' שלתך יתן את שלתך אשר שאלת. חטאים לה' לאכל על הדם. ותזרני חיל למלחמת דשמואל. להשו' גלים נצים דספרא. וירפו המים עד היום הזה. פלסר וישלח אחז מלאכים: פלנסר ויער אלהי ישראל. מלו ברב רכלתך מלו. נשו לשוא עריך · ונשו את כלמתם · משתו יגורו אלים. הסורים כי מבית הסורי'. השפות את שער הגיא החזיק. קרוא אני קרוא לה. שרית כל אלה אנשי מלחמה בד"ה. קראים משה ואהרן בכהניו ושמואל

מצודת ציון

טז (ג) הורים. גירש: (ח) ויצרו. מלשון מצור: (ו) וינשל. ענין השלכה כמו ונשל גוים רבים (דברים ז): (ח) מיש ס'. כמיש ס': נכבל

רדק

שמת יותם: (ו) את אילת לארם. שכבר לקחה עזריה מלך יהודה: וינשל את היהודים מאילות. והוא אילת כי כן היתה נקראת אילת ואילות כן בדברי הימים אילות ופירוש וינשל כמו ונשל גוים רבים מפניך ענין גירושין ושילוח: ארומים כמו אילות. כתיב ארמים לפי שמלך ארם לקחה ועל ידו ישבו הארמים וקרי ואדומים בדל"ת כי לבני אדום היתה כמו שפירשנו למעלה: (ז) הקומים עלי. חוסר בפלם טובים: (ט) ויגלה קירה. העם אשר בה הגלה אל קיר וקיר היתה מאשור הוא שאומר עמוס הנביא וגלו עם ארם קירה

מצודת דוד

תחתיו. אחרי מות יותם:
טז (א) בשנת שבע עשרה. כי יותם מלך בב' לפקח וימי מלכותו ט"ז שנה וכלו בי"ז לפקח ואז מלך אחז: (ג) וגם כו'. ומקטעות היו: (ג) העביר באש. היא עבודת המולך שמעביר בנו בין שתי מדורות אש: (ה) ולא יכלו להלחם. לא התגברו במלחמה על ירושלים: (ו) השיב וגו' את אילת. זו היא האמור למעלה אשר בנה עזריה והשיבה ליהודה ועתה בא רצין והשיבה לארם: וינשל. גלה משם היהודים והאדומים ישבו בה כאשר ישבו בה מאז טרם לקחה אמציה ולפי שבא ארם להחזיר לאדום לזה אמר השיב לארם כאלו היתה שלהם מאז כי באו במקום אדום: (ט) ויגלה. גלה אנשים אל קיר והיא מארץ אשור: (י) אוריה הכהן. יתכן שהוא אוריה הנזכר בד"ה א' ו' ועיין בסוף הספר במעמון הדורות: את דמות המזבח. כי ישרה בעיניו תבניתו ושלח הדמות אל הכהן לעשות מזבח כדמותו: לכל מעשהו. ר"ל את תבנית הציורים הפרטים שבו: (יא) ככל וכו'. אף הציורי' הפרטים:
עד

רד"ק

קירה אמר ה': (יב) ויקרב המלך על המזבח. פועל יוצא וזה לבדו מן הקל יוצא ר"ל הקריב על המזבח קרבנותיו והעלה עולותיו או יהיה ויקרב פועל עומד כמשפטו ויהיה על המזבח כמו אל המזבח קרב הוא בעצמו אל המזבח והעלה עליו: (יד) ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה'. סמוך עם ה"א הידיעה וכמוהו המתלמות מכנגן והוא המזבח שעשה שלמה כמו שפירשתי כנגן הבית אמר שזה המזבח כנון אותו עם המזבח אשר לפני ה' ופירושו ויקרב מאת פני הבית מקריב זה המזבח ממקום המזבח הנחשת שהיה בעזרה את פני הבית הקריב זה יותר לצד הבית ונתן אותו בין המזבח ובין בית ה' על ירך המזבח לצד צפון: (טו) ויצוהו המלך אחז. כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והכתוב הוא כמו ותראהו את הילד וענין אחד הוא הכתיב והקרי: על המזבח הגדול. זהו המזבח שעשה ואמר שיהיה הוא עקר ומזבח ה' בטל לו וזהו שאמר יהיה לי לבקר כלומר לפעמי' כשארצה לבקרו ולהעלות עליו: (יז) את המסגרות המכונות. סמוך עם ה"א הידיעה כמו המזבח הנחשת ופירוש קצץ המסגרות המבואות שהיו סגורות הכיורות בתוכן וקצץ אותן מסגרות והסיר הכיורות וכן הים הוריד מעל הבקר הנחשת ונתן אותו על מרצפת אבנים וכן הכיור נתן על מרצפת אבנים ובאמרו את הכיור הוא גם כלל כי עשרה כיורות היו ואחר שאמר המסגרות המכונות ידענו כי על הכיורות אמר כן כי אם אמר על כיור אחד לבדו לא היה אומר המבואות כי אם המכונה וכל זה שעשה לא עשה אלא דרך בזיון והכעסה במו שעשה מן המזבח ג"כ וכמו סבבה את הערות וכמו שסגר דלתות בית ה' כדי שלא יפנס שם אדם להקריב ועשה מזבחות בכל פנה בירושלם כמו שאומר בד"ה ומתחלה שם המזבח שעשה לפני מזבח ה' ועשה אותו עקר ומזבח ה' טפל לו ואח"כ הכעיס עוד השמים בלי בית האלהים וסגר דלתות שלא יכנס אדם שם: אשר תחתיה. זכר הים בלשון נקבה וגבאר מקומות לשון זכר: מרצפת אבנים. כמו רצפת בהט ושש ודרקע ההיכל לא היה מרצפת אבנים כי אם מצופה זהב היה מרוקע על נסרים של ארז אלא מרצפת אבנים ר"ל שהוא עשה להם מרצפות אבנים במקום המכונות: (יח) ואת מיסך השבת. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא ושרשו יסך מענין סכך שנים שרשים וענין אחד וי"ת טיקוס שבתא ובמקלת נסחאות ית טקס מדבחא דשבתא ותנינו בנין שעשו לאנשי

רש"י

(יד) ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו'. אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגנז. ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו (בד"ה ב' ז' ז') מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו וסתרו שניט אם שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו בהגדת חלק. אין לי לפרש מעבם, זה אלא בכיורות ומשיות של נחשת שהיו צרכי מזבח והיו אצל המזבח סקודש וכשעשה אחז את המזבח לע"ג סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית ה' ויתן אותו אצל מזבח הקודש לצפונה ומצינו שפירשו רבותינו הוגמתו (כמס' שבת דף כ"ה) ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת (יחזקאל ט' ב') מזבח הנחשת מי הוא אמר להם הפתחו ממקום שאומרים שירה לפני הרי כאן לכלי שיר של נחושת קראו מזבח: (טו) לבקר. לבקרים כשיצלה כלבו לבקרו: (יז) את המסגרו' המכונות והכבלאות שבמכונות עשויות עליהם כמו שאמר זה מעשה המבונות מסגרות להם: (יח) מוסך השבת. גג אהל עשוי

רלב"ג

באו מלאו כנו: (יד) ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה'. ר"ל שזה המזבח שבנה שלמה היה בחצר הכהנים עם מזבח הנחשת אשר לפני ה' שבנה שלמה וכו' זה המזבח כשמו יותר קרוב אל פני ההיכל כאלו היה מבין המזבח ומבין בית השם אלא שלא היה מכוון לפני הבית אבל אצל ירך המזבח לצפונה היה ואפשר שעשהו לפאת צפון להיותם עובדים לצבא השמים והכוכבי' הצפוניים הם היותר חזקי' בפעולותיהם בזה העולם לפי מה שסדר הש"י הענינים ולזה פנאה פעל השמש יותר חזק במזלות הצפוני' ם: (טו) והנה קרא אחז המזבח הגדול כי אולי היה יותר גדול השיעור או מפני שהיה אצל מחשבתו יותר נכבד ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ר"ל כי לפעמים ארצה לראותו ולבקרו להעלות עליו: (יז) את המסגרות המכונות. ר"ל המסגרות מסגרות המכונות והנה הכיור תחת את הכיור ועמד הכיור בזולת כנו וכן עשה לכל הכיורות אשר שם והים הסיר מעל שנים העשר הבקר אשר תחתיו ונתן אותו על רצפת אבנים: (יח) ואת מוסך השבת אשר בנו בבית. היה כמו אהל לעמוד שם משמר הלוים עד הערב

פסוק ותרגום

ב׳ הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְרַב הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
וַיַּעַל עָלָיו׃ יג וַיַּקְטֵר אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־
ג׳ מִנְחָתוֹ וַיַּסֵּךְ אֶת־נִסְכּוֹ וַיִּזְרֹק אֶת־
דַּם־הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר־לוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃
ב׳ יד וְאֵת הַמִּזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי
ה׳ יְהוָה וַיַּקְרֵב מֵאֵת פְּנֵי הַבַּיִת מִבֵּין
הַמִּזְבֵּחַ וּמִבֵּין בֵּית יְהוָה וַיִּתֵּן
אֹתוֹ עַל־יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפוֹנָה׃
ויצוה ק׳ טו וַיְצַוֵּהוּ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן
ב׳ לֵאמֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל הַקְטֵר אֶת־
ג׳ עֹלַת־הַבֹּקֶר וְאֶת־מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֶת־
עֹלַת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וְאֵת עֹלַת
כָּל־עַם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
ד׳ דסמי׳ וְכָל־דַּם עֹלָה וְכָל־דַּם־זֶבַח עָלָיו
ב׳ אחר עשה מפס תִּזְרֹק וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת יִהְיֶה־לִּי לְבַקֵּר׃
טז וַיַּעַשׂ אוּרִיָּה הַכֹּהֵן כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
הַמֶּלֶךְ אָחָז׃ יז וַיְקַצֵּץ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־
הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכֹנוֹת וַיָּסַר מֵעֲלֵיהֶם
את ק׳ ב׳ הס׳ בנני׳ ג׳ כ״כ וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־הַיָּם הוֹרִד מֵעַל
הַבָּקָר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן
ג׳ מוסך ק׳ אֹתוֹ עַל מַרְצֶפֶת אֲבָנִים׃ יח וְאֶת־מֵיסַךְ

וְקָרֵיב מַלְכָּא עַל מַדְבְּחָא
וְאַסֵּיק עֲלוֹהִי׃ יג וְאַסֵּיק
יַת עֲלָתֵיהּ וְיַת מִנְחָתֵיהּ
וְנַסֵּיךְ יַת נִסְכֵּיהּ וּזְרַק יַת
דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי לֵיהּ
עַל מַדְבְּחָא׃ יד וְיַת מַדְבְּחָא
דִּנְחָשָׁא דִּי קֳדָם יְיָ וְקָרֵיב
מִן קֳדָם בֵּיתָא מִבֵּין
מַדְבְּחָא וּמִבֵּין בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וִיהַב יָתֵיהּ עַל
צִדָּא דְּמַדְבְּחָא צִפּוּנָא׃
טו וּפַקֵּיד מַלְכָּא אָחָז יַת
אוּרִיָּה כַּהֲנָא לְמֵימַר עַל
מַדְבְּחָא רַבָּא אַסֵּיק יַת
עֲלַת צַפְרָא וְיַת מִנְחַת
רַמְשָׁא וְיַת עֲלַת מַלְכָּא וְיַת
מִנְחָתֵיהּ וְיַת עֲלַת כָּל עַמָּא
דְּאַרְעָא וּמִנְחַתְהוֹן
וְנִסְכֵּיהוֹן וְכָל דַּם עֲלָתָא
וְכָל דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
עֲלוֹהִי תִּזְרוֹק וּמַדְבְּחָא
דִּנְחָשָׁא יְהֵי לִי לְבַקָּרָא׃
טז וַעֲבַד אוּרִיָּה כַּהֲנָא
כְּכֹל דְּפַקֵּיד מַלְכָּא אָחָז׃
יז וְקַצֵּיץ מַלְכָּא אָחָז יַת
גְּדַנְפֵי בְּסִיסַיָּא וְאַעְדִּי
מִנְּהוֹן יַת כִּיּוֹרָא וְיַת יַמָּא
אַחֵית מֵעַל תּוֹרַיָּא דִּנְחָשָׁא תְּחוֹתוֹהִי וִיהַב יָתֵיהּ עַל רִצְפַּת אַבְנַיָּא׃ יח וְיַת

מסורה

בקוראי שמו קוראים: מאת פני ה' בקרי' וסי' מאת פני יצחק אביו. ויגרש אותם מאת פני פרעה. שאו את אחיכם מאת פני הקדש. ויצא השטן מאת פני ה'. ודין: לבקר ב' בקריא' וסימ' ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ואחר נדרים לבקר. וכל דם ד' בקריאה וסי' חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם. וכל דם לא תאכלו בכל משבותיכם. ויצו המלך אחז ב' בפסוק:

מצודת ציון

(טו) לבקר. לדרוש כמו לא יבקר הכהן (ויקרא יג): (יז) ויקצץ. ענין כריתה: המכונות. מל' כן ובסיס: הכיור. כבית רחב גדול עשוי לרחצה: הים. עשוי כמקוה גדולה: מרצפת. ענין רצפת אבנים בקרקע: (יח) מיסך. מל' סכך: ויעטרנו

מצודת דוד

עד בואו. טרם בוא המלך וכו': (יב) ויקרב. קרב אל המזבח והעלה עליו עולותיו: (יד) ואת המזבח. מזבח החדש גם עם מזבח הנחושת וכו' שעשה שלמה ר"ל מזבח אבנים שעשה שלמה ההם מזבח הנחושת אשר עשה משה במדבר: ויקרב. מזבח החדש מבך מנגד פני ההיכל והוא ומפרש שמשבו מבין מזבח הנחושת ומבין בית ה' כי מקומו הראוי לו הי' בין מזבח הנחושת ובין ההיכל כי בו עת להקרי' ולזה ההרחיק בלא יפסיק דבר בינו ובין ההיכל הנה הוא לא העמידו במקום הראוי לו כי העמידו בצד מזבח הנחושת בלפום וקלא מזבח הנחושת מפסיק בינו לבין ההיכל: (טו) המזבח הגדול. כי את מזבח החדש עשהו גדול מזה של שלמה: עולת הבקר. הוא תמיד של שחר: מנחת הערב. זה תמיד של בין הערבים: לבקר. לדרוש בעת מן העתים שיעלה על לבו להקריב עליו: (יז) ויקצץ. כריתות המסגרות של המכונות והמה הכבלים ומחיצות המכונות אשר מתחת לכיורות האמור במ"א שעשה שלמה: את הכיור. מכל מכונה הסיר את הכיור הנתון עליו: מעל הבקר הנחושת. כי שלמה העמיד את הים על י"ב בקר נחשת כמ"ב במ"א והוא הסיר מהבקרים ההם ונתנו על רצפת אבנים: (יח) ואת מוסך השבת. גם הוריד את מוסך השבת וגו' והוא היה בנין מסוכך ממעל לשבת תחתיו אנשי המשמר היוצא בשבת על כי היו סוגים לא מעבודה

רשי

עשוי לגל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת : ואת מבוא המלך. שהיה בא בו מביתו לבית ה' דרך החוץ הסב אותו במקום הנגע מפני מלך אשור שלא יחמוד אותן הכלים וגם את המבוא הסב שמא יצטרך להחבא ויברח בהגנע : (א) בשנת שתים עשרה לאחז וגו'. אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת שתים עשרה לאחז שהרי בשנת ד' לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו וכשתבדוק בשנות פקח תמצא כן וגם א"א לומר שלא מלך אלא ט' שנים שהרי מלך משנת ד' לאחז עד שנת ו' לחזקיהו שגלכה שומרון הרי יותר מט"ו שנה ומה תלמוד לומר ט' שנים משמרד במלך אשור כך שנויה בסדר עולם. ואי אפשר לומר שבשנת י"ב לאחז התחיל למרוד שא"כ תמצא את שני מרדו חמש שנים בימי אחז ושש שנים בימי חזקיהו הרי י"א וכאן הוא אומר תשע לא החמיר שנת י"ב לאחז אלא לענין מקרא של אחריו עליו עלה שלמנאסר וגו' שבשנת י"ב לאחז עלה סנחריב על הושע והגלה לאותן שבעבר הירדן. וכך שנינו בסדר עולם ומקרא כתוב (בד"ה א' ה' כ"ו) ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולא פירש באיזה זמן וכאן פירש שבשנת י"ב לאחז היה. שלש גליות גלו עשרת השבטי' בשנות עשרים לפקח. כמו שכתוב למעל' בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת דן וגו' וכל ארץ נפתלי ויגלם אשורה וזו היא שנת הארבע לאחז שהיה שמונה שנים ובא עליהם שנת י"ב לאחז והגלם לראובני ולגדי ובשראת הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים שהיה שמנה שני' ובא וצר על שומרון ונלכדה לקץ שלש שנים וגלו כולן וזהו שנאמר (בישעיה ט' א') כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי הקל. אף בשניה שלא הגלה אלא שני השבטים. אבל האחרון הכביד שטלטל את הכל כזה שמכבד את הבית ומכל מקום לפי החשבון שכתב כאן את מנין שני מרדו תשע שנים לא מרד בו עד שנת י"ד לאחז שהרי אחז מלך שש עשרה שלש שנים של אחז היה המרד ושש שנים בימי חזקיהו : (ב) רק לא כמלכי ישראל. שביטל פרדיסאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל ואת כולן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויקח את עיון ואת דן שגלה עגל שבדן. ובשניה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל (הושע י' ו') ולפי שבטלו פרדיסאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו תלו הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה ממי לתלות. וזהו שאמר הושע בן בארי (שם ה') נמשך במלכות מרצון הטפו פנים : (ד) ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא.

[מקרא]

השבת אשר בנו בבית ואת מבוא
המלך החיצונה הסב בית יהוה
מפני מלך אשור : יט ויתר דברי אחז
אשר עשה הלא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי יהודה :
כ וישכב אחז עם אבתיו ויקבר עם
אבתיו בעיר דוד וימלך חזקיהו בנו
תחתיו :

יז א בשנת שתים עשרה לאחז
מלך יהודה מלך הושע בן אלה
בשמרון על ישראל תשע שנים :
ב ויעש הרע בעיני יהוה רק לא
כמלכי ישראל אשר היו לפניו :
ג עליו עלה שלמנאסר מלך אשור
ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה :
ד וימצא מלך אשור בהושע קשר
אשר שלח מלאכים אל סוא מלך
מצרים ולא העלה מנחה למלך
אשור כשנה בשנה ויעצרהו מלך
אשור ויאסרהו בית כלא : ה ויעל
מלך אשור בכל הארץ ויעל שמרון

י' מלעיל
י"ט בטעם כפסרה.
כ' מלאת דבר ה'
למדנחאי סוא בכתיב
ג' בלישנא

[תרגום]

טיקום שבתא די בנו
בביתא וית מעלנא דמלכא
בראה אסחר לבית
מקדשא דיי מן קדם מלכא
דאתור : יט ושאר פתגמי
אחז דעבד הלא אינון
כתיבין על ספר פתגמי
יומיא למלכיא דבית
יהודה : כ ושכיב אחז עם
אבהתוהי ואתקבר עם
אבהתוהי בקרתא דדוד
ומלך חזקיה בריה
תחותוהי : א בשנת
תרתי עסרי לאחז מלך
שבטא דבית יהודה מלך
הושע בר אלה בשמרון
על ישראל תשע שנין :
ב ועבד דביש קדם יי
לחוד לא כמלכי ישראל
דהוו קדמוהי : ג עלוהי
סליק שלמנאסר מלכא
דאתור והוה ליה הושע
עבדא ואתיב ליה
תקרובתא : ד ואשכח
מלכא דאתור בהושע
מרדא די שלח אזגדין
לות סוא מלכא דמצרים
ולא אסיק תקרובתא למלכא דאתור בשנא בשנא ואחדיה מלכא
דאתור ואסריה בבית אסירי : ה וסליק מלכא דאתור בכל ארעא וסליק

רדק

טו לאנשי המשמר לחסות תחתיו ובסמכי אותו לשבת נראה כי למשמר היוצא שלא עמו אותו שהיה יוצא בשבת והיו פנויים מן העבודה מאותו היום והיו יושבין שם עד פנות היום שהיו הולכים להם ולא אמר מה עשה בו אבל נראה שסתר אותו : ואת מבוא המלך החיצונה. מלעיל וה"ה טפסת כה"א השערה החדרה והוא סמוך למה שאמר שהוריד הכיור והים כן הוריד זה המסך ויסתר אותו. והוא כמו החיצון והסב מבוא ביתו שהיה מחוץ הסב אותו בית ה' ולא היו נכנסין בו אלא דרך בית ה' להסגב בו מפני מלך אשור : (א) בשנת שתים עשרה. והלא מלך בשנת ארבע לאחז לפי החשבון כמו שכתבנו למעלה ואמ' בסדר עולם שני' למרדו אבל הוא מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיה ובשנת י"ב לאחז שהיא שנת שמנה להושע מרד במלך אשור ומשנה שמרד בה עד סוף מלכותו ט' שנים : (ב) רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו. אמרו שהעביר כל אותן פרדיסאות שהושיב ירבעם בן נבט על התחומין שלא לעלות ירושלם ואמר כי בע"ו בא ביטל אותן פרדיסאות לפיכך היו ישראל עושין י"ט בט"ו באב : (ה) ויעל מלך אשור בכל הארץ. פי' וילכדה ואחר כך

אל סוא ל' ומששש א"ב אל וסי' אל ארם ל' אל ארבע ד' אל אצרותיה ל' אל בנו ל' אל בנים ל' אל בחיריה ל' אל גג ל' אל הצאן ל' אל המנחה ל' אל המלאכה ל' אל ארץ ל' אל אדום ל' אל בנתיו ל' אל בני ל' אל בגד ל' אל גבעתיה ל' אל דבר ל' אל הבתים ל' אל המשכן ל' אל המלחמת ל' אל זקני ל' אל טוב ל' אל כסא ל' אל משמר ל' אל סוא ל' אל עגלה ל' אל צאנו ל' אל ראשי ל' אל שמים ל' אל תורת ל':

תולדות אמת רק לא כמלכי ישראל. גיטין פח :

רלבג

הערב : ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית ה'. הנה מפני יראתו ממלך אשור סתם מבוא ביתו מחוץ והיו נכנסין בבית המלך דרך בית ה' : (כ) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד. באר בספר ד"ה כי לא הביאוהו לקברי מלכי בית ישראל : (א) בשנת שתים עשרה לאחז. ידענו כי הושע מלך עד שנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע כמו שזכר בזה שאחר זה ולפי שכבר ידענו כי אחז מלך בשנת י"ז לפקח הנה נתבאר כי אחז מלך י"ד שנה לבד קודם שימלוך הושע ולזה צריכים אנו לומר כי אחר עבור י"ב שנה לאחז והיה אחז בשנת הי"ג כי לא נשארו לו כי אם ג' שנים או מלך הושע אך קודם זה היה עבד מלך אשור ולא נחשב למלך כי אם כמו שנזכר שמהו מלך אשור ומרד בו כמו שזכר ואחר זה חשב שהיה זה אחר עבור תשע שנים להושע כי כבר עלה מלך אשור שמרון

מצודת דוד

כי משמר הנכנס באו במקומם ולזה ישבו תחת גג המוסך עד פנות היום עם הלכם לביתם : ואת מבוא המלך. מקום הכניסה של בית המלך שהיתה מצד החוץ סבבה אל בית ה' להיות מקום הכניסה מבית ה' ועשה כן מפני מלך אשור שלא יבוא עליו מבחוץ פתאום : יז (א) בשנת שתים עשרה. כי מתחילה היה הושע משנה שנים מקוטעות נגיד מלך מתחת יד מלך אשור ואח"ז מרד בו ומלך מעצמו כ' שנים מקוטעות ומ"ש למעלה שמלך הושע בכ' ליותם ר"ל אז נעשה נגיד מלך והיה כן עד תחילת שנת י"ב לאחז השנה שנים מקוטעות כי כ' ליותם הוא ס' לאחז כי יותם מת בי"ז למלכו ומיד מלך אחז ומ"ש כאן בשנת שתים עשרה ר"ל אחר שעבר י"ב לאחז ובתחלת י"ג מלך הושע מעצמו ומרד עמלך אשור : (ב) רק לא וגו'. אחז"ל שבטל השומרים שהושיב ירבעם לבל יעלו לירושלים ברגלים : (ג) וישב לו מנחה. לפי שהיה קבוע עליו לכל שנה אמר וישב כי נתן יתאר ונתן : (ד) וימצא. נודע למלך אשור כי הושע רוצה טוב למרוד בו ושלח למלך מצרים לעזרת סוף לא העלה לו המנחה כמו בכל שנה ושנה : ויעצרהו. כי אז כאשר נודע לו היה הושע עמו ועצרו מללכת לארצו ואסרו בבית הכלא : (ה) בכל הארץ

מצודת ציון

יז (ד) ויעצרהו. ענינו ומניעה כמו אל תעצר לי (לעיל ד) : כלא. ענין תפיסה כמו אשר כלאו לקים (ירמיה לב) : (ה) ויצר. מל' מצור : ויגל

כך עלה שמרון וצר עליה: (ח) ומלכי ישראל אשר עשו. פי' ובחקות מלכי ישראל אשר עשו. (הושע ה' ג') כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה עלית רשתכם: (ו) בשנת התשיעית. למרדו של הושע: ויגל את ישראל. ויגלה את ישראל
ישראל אשר עשו: (ט) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם. בדברי רז"ל מה אמרו אמרו העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע והוא לשון וזה שעור כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון פנה בנה גלה וגם רבה
ויחפאו שהסתירו הידיעה מהכורא כמו שאמר יחזקאל הנביא שהיו הכהנא לתת כראש התיבה וה"א יו"ד אם המלה מוסכת על הפועל תהא
אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ וכן אמר ישעיהו ויאמרו מי רואנו ומי יודענו וכא אל"ף ויחפאו תמורת ה"א למ"ד הפעל מן חפה עליו ברושים כי ענין אחד ושרש אחד הם: אשר לא כן. אשר לא טוב: ממגדל נוצרים עד עיר מבצר. ממגדל שעומדים בו השומרים וי"ת ממגדל תקיף עד קרוין כריכן: (יג) ויעד ה'. מבנין הפעיל מנחי העי"ן ענינו ההתראה ע"י עדים וכן העד העיד בנו האיש העידותי בכם היום: ביד כל נביאו כל חוזה. כתוב בוי"ו ר"ל ביד כל מי שהיה נביאו לא נביאי השקר וקרי נביאי והוא כמו נביאים וכן חלוני שקופים כמו חלונים אנשי מחוקה כמו אנשים וענינו שהעיד בהם ביד כל חוזה ונביא. ונדרש ביד כל נביאו כמה נביאים העידותי בהם אחד

היו"ד נקודה בחיר"ק כגון ויבן שם מזבח (בראשית י"ב ז') ויפן וירד משה (שמות ל"ב ט"ו) ויגל יהודה מעל אדמתו (מלכים ב' כ"ה כ"א) ותלך ותזן גם היא (ירמיה ג' ח') וירב העם ויעצמו מאד (שמות א' ו') ואם הוא מדבר בלשון הפעיל תהא היו"ד נקודה בסגו"ל כגון ויפן זנב אל זנב (שופטים ט"ו ד') ויגל את ישראל אשורה (לקמן פסוק כ"ג) ויזן את יושבי ירושלים (ד"ה ב' כ"א י"א) וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב' ה'): (ט) ויחפאו. בדאו פתרונו לפי ענינו: ממגדל נוצרים. שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור. בכל בית נבנה העמידו עבודת גילולים: עד עיר מבצר. כמו מקטן ועד גדול: (יג) ויעד ה'. התרה בהם: נביאי כל חוזה. נביאי כל חוזן יש חוזה שהוא שם דבר כמו ועם שאול עשיתו חוזה:
שני

רלבג

שמרון ויצר עלי' ובסוף השנה לכד שומרון ואז עבר הושע ועברו בבית כלא: (ח) ומלכי ישראל אשר עשו. ר"ל ובחקות מלכי ישראל אשר עשו כמו ירבעם בן נבט וחבריו כי כבר הלכו ישר' בחקותיה' ועבו את ברית ה': (ט) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם. הנה ויחפאו הוא מענין חפוי וכסוי והרצון בו שהם שמו נעלם ומכוסה נגד ה' דברים אשר אינם כן ר"ל שאינם נעלמים ממנו והמשל שהם חשבו שאין הש"י מבין אל מעשיהם ושהוא עוזב את הארץ ולזה היו עובדים לצבא השמים והיו עושין הפעולות המגונות ההם כמו שקדם מעניני' עד שכבר בנו במו' בכל עריה' מהקטן עד הגדול והנה הקטן

ה: וַיָּ֥צַר עָלֶ֖יהָ שָׁל֥שׁ שָׁנִֽים׃ ו בִּשְׁנַ֨ת
הַתְּשִׁיעִ֜ית לְהוֹשֵׁ֗עַ לָכַ֤ד מֶֽלֶךְ־אַשּׁוּר֙
אֶת־שֹׁ֣מְר֔וֹן וַיֶּ֥גֶל אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל אַשּׁ֑וּרָה
ד. ס' מ"ל בסיפרא וַיֹּ֨שֶׁב אֹתָ֜ם בַּחְלַ֧ח וּבְחָב֛וֹר נְהַ֥ר גּוֹזָ֖ן
וְעָרֵ֥י מָדָֽי׃ ז וַיְהִ֞י כִּֽי־חָטְא֣וּ בְנֵֽי־
יִשְׂרָאֵ֗ל לַֽיהוָה֙ אֱלֹ֣הֵיהֶ֔ם הַמַּעֲלֶ֤ה
אֹתָם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם מִתַּ֕חַת יַ֖ד פַּרְעֹ֣ה
פ"ע מֶֽלֶךְ־מִצְרָ֑יִם וַיִּֽירְא֖וּ אֱלֹהִ֥ים אֲחֵרִֽים׃
ח וַיֵּֽלְכוּ֙ בְּחֻקּ֣וֹת הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ הוֹרִ֣ישׁ
ל' יְהוָ֔ה מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וּמַלְכֵ֥י
ל' יִשְׂרָאֵ֖ל אֲשֶׁ֥ר עָשֽׂוּ׃ ט וַיְחַפְּא֣וּ בְנֵֽי־
י"ס. ל"ב יִשְׂרָאֵ֗ל דְּבָרִים֙ אֲשֶׁ֣ר לֹא־כֵ֔ן עַל־
יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיהֶ֑ם וַיִּבְנ֨וּ לָהֶ֤ם בָּמוֹת֙ בְּכָל־
ב' מ"ל כוח בכנ את עָ֣רֵיהֶ֔ם מִמִּגְדַּ֥ל נוֹצְרִ֖ים עַד־עִ֥יר
ב' ס"פ מִבְצָֽר׃ י וַיַּצִּ֤בוּ לָהֶם֙ מַצֵּב֣וֹת וַאֲשֵׁרִ֔ים
עַ֚ל כָּל־גִּבְעָ֣ה גְבֹהָ֔ה וְתַ֖חַת כָּל־עֵ֥ץ
רַעֲנָֽן׃ יא וַיְקַטְּרוּ־שָׁם֙ בְּכָל־בָּמ֔וֹת
ג'. דגש ים כַּגּוֹיִ֕ם אֲשֶׁר־הֶגְלָ֥ה יְהוָ֖ה מִפְּנֵיהֶ֑ם
וַֽיַּעֲשׂוּ֙ דְּבָרִ֣ים רָעִ֔ים לְהַכְעִ֖יס אֶת־
ב' דסמי' יְהוָֽה׃ יב וַיַּעַבְד֖וּ הַגִּלֻּלִ֑ים אֲשֶׁר֩ אָמַ֨ר
יְהוָ֜ה לָהֶ֗ם לֹ֥א תַעֲשׂ֖וּ אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃
ב' ביהושע יג וַיָּ֣עַד יְ֠הוָה בְּיִשְׂרָאֵ֨ל וּבִֽיהוּדָ֜ה בְּיַד֩
נביאי ק' ה'מלין כתרי' עמעמה. ג' כָּל־נְבִיאֵ֨י כָל־חֹזֶ֜ה לֵאמֹ֗ר שֻׁ֜בוּ
מִדַּרְכֵיכֶ֤ם הָֽרָעִים֙ וְשִׁמְרוּ֙ מִצְוֺתַ֣י
חֻקּוֹתַ֔י כְּכָל־הַ֨תּוֹרָ֔ה אֲשֶׁ֤ר צִוִּ֙יתִי֙ אֶת־

לְשָׁמְרוֹן וְצָר עֲלַהּ תְּלַת
שְׁנִין׃ ו בְּשַׁתָּא תְּשִׁיעֵתָא
לְהוֹשֵׁעַ כְּבַשׁ מַלְכָּא דְאַתּוּר
יַת שָׁמְרוֹן וְאַגְלֵי יַת
יִשְׂרָאֵל לְאַתּוּר וְאוֹתֵיב
יַתְהוֹן בַּחְלַח וּבְחָבוּר נְהַר
גּוֹזָן וְקִירְוֵי מָדַי׃ ז וַהֲוָה כַּד
חָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ
אֱלָהֲהוֹן דְאַסֵּיק יַתְהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִתְּחוֹת
יַד פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם
וּדְחִילוּ טָעֲוַת עַמְמַיָּא׃
ח וַאֲזַלוּ בִּגְזֵירַת עַמְמַיָּא
דְתָרֵיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
דַעֲבָדוּ׃ ט וַאֲמָרוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל מִלִּין דְלָא כַשְׁרִין
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וּבְנוֹ לְהוֹן
בָּמָן בְּכָל קִרְוֵיהוֹן מִמִּגְדַּל
תַּקִּיף עַד קִירְוִין כְּרִיכָן׃
י וַאֲקִימוּ לְהוֹן קָמָן
וַאֲשֵׁירִין עַל כָּל רָמָא
מְנַטְלָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן
עֲבוּף׃ יא וְאַסִּיקוּ בוּסְמִין
תַּמָּן כָּל בָּמָתָא כְּעַמְמַיָּא
דְאַגְלֵי יְיָ מִן קֳדָמֵיהוֹן
וַעֲבַדוּ קֳדָמוֹהִי פִּתְגָמִין
בִּישִׁין לְאַרְגָזָא קֳדָם יְיָ׃
יב וּפְלַחוּ יַת טַעֲוָתָא דִי אֲמַר
יְיָ לְהוֹן לָא תַעַבְדוּן יַת
פִּתְגָמָא הָדֵין׃ יג וְאַסְהֵיד
יְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד
כָּל סָפַר כָּל מֵיקַף לְמֵימַר
תּוּבוּ מֵאוֹרְחַתְכוֹן בִּישָׁתָא וְטָרוּ פִּקּוּדַי וּקְיָמַי כְּכָל אוֹרַיְתָא דְפַקֵּדִית יַת

בגוים ג' דגשים בקריאה וסי' כגוים אשר ה' מאביד מפניכם. כגוים אשר הגלה ה'. והעלה על רוהכם: וביהודה ה' בקריאה וסימני' וביהודה הירדן מזרח שמש. ויעד ה' בישראל וביהודה. עד השליכו אותם מעל פניו דירמיה. והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש' לכו דרשו נא את ה' בעדי. וחר בירושלם ויהודה כי על אף ה' היתה בירושלם ויהודה: שבו ה' חס' בנביאי' ובכתובים וסי' נמסר בסדר ואתחנן. וכל אורייתא דכוו' חס' במ"ג מלאים וסי' נמסר בסדר ואתחנן: מצותי חקתי ג' בקריאה וסי' אשר שמע אברהם בקולי. אם שוב תשובון דסיפרא. ויעד ה' בישראל וביהודה

תולדות אתרן ויחפאו. פ"ק ים:

הו' מגדל נוצרים ר"ל מגדל שומרים שכאשר יהיו לאדם שדות רבות וכרמים זה אחר זה יבנה מגדל בתוכם לשמור פירותיהם ולאגרם שם וגם במגדל ההוא בנו במה ולא הספיק להם זה אבל מחוץ לעיר הכינו להם מצבות ואשרים על כל גבעה גבוהה ותחת כל עץ רענן וזה כלו בהפך תועלת התורה שהוא לעבוד הש"י לבדו ובמקום אחד לבד אחר הבנות בית המקדש: (יא) כגוים אשר הגלה ה' מפניהם. לא שלא נתנו אל לבם שאלו הפעלות המגונות לא הועילו לגוים אשר הגלה ה' מפניהם אך היו סבה שהקיאה אותם הארץ: (יג) ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאו כל חוזה. ר"ל ביד כל נביאים וכל חוזה ודמה שהחוזה הוא יותר שלם מהנביא
ט

מצודת ציון

(ו) ויגל. מל' גלות: ויושב. מל' ישיבה: (ח) חוקות. נימוס: (ט) ויחפאו. מל' חפוי וכסוי ור"ל הסתירו הדבר המכוסה: כן. ראוי והגון כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים יב): (יב) הגלולים. מל' גלל וצואה והם הע"ג: ערפם

מצודת דוד

הארץ. בכל א"י לכבוש את הכל: (ו) בשנת התשיעית. משמת שמלך מעלמו (ולא מלך א"פ כל השעת השנים כי הלא אסרו בבית הכלא עד לא עלה על שמרון ועליה צר ג' שנים ומ"ש למעלה מלך הושע וכו' תשע שנים ר"ל מתחלה מלכותו עד הגלות היה תשע שנים): נהר גוזן. ר"ל בחלה ובחבור העומדות על נהר גוזן: (ז) ויהי כי חטאו וכו'. ר"ל הגלות הזה היתה על שחטאו ב"י כי עד לא מלך הושע היו קלת אנוסים כי המלכים התפילום ולא הניחום לעלות לירושלים אבל הושע בטל השומרים ונתן הברירה ועכ"ז לא עלו לירושלים ועבדו עגלי הזהב א"כ החטאת להם יחשב: (ח) ומלכי ישראל. מלת בחוקות עומדת במקום שתים וכאלו אמר ובחוקות מלכי ישראל אשר עשו למ"נ: (ט) ויחפאו. אמרו בסתר על ה' דברים שאינם ראוים לאומרן כי כחשו בידיעתו והשגחתו וכמ"ש כי אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ (יחזקאל ח') ונאמר הוי המעמיקים מה' לסתר עצה וגו' (ישעיה כ"ט): ממגדל נוצרים. אף במגדל שעומדים בו הצופים וקוראים נוצרים כי ע"י נשמרים בני העיר: עד עיר מבצר. ר"ל בכל מקום כקטן כגדול: (י) תחת כל עץ רענן. של ענפים תואר: (יג) ויעד ה'. התרה בהם ואל כי הדרך להתרות בפני עדים אמר לשון ויעד: כל נביאי. כל נביאים ולפוספם

כיצד

אֲבֹתֵיכֶם וַאֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד
עֲבָדַי הַנְּבִיאִים: יד וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּקְשׁוּ
אֶת־עָרְפָּם כְּעֹרֶף אֲבוֹתָם אֲשֶׁר לֹא
הֶאֱמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם:
טו וַיִּמְאֲסוּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת־אֲבוֹתָם וְאֵת עֵדְוֺתָיו אֲשֶׁר
הֵעִיד בָּם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ
וְאַחֲרֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָם אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֹתָם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֶם:
טז וַיַּעַזְבוּ אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה שְׁנַיִם עֲגָלִים
וַיַּעֲשׂוּ אֲשֵׁירָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבָּעַל: יז וַיַּעֲבִירוּ
אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ
וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֵשׁוּ וַיִּתְמַכְּרוּ
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ:
יח וַיִּתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַיְסִרֵם
מֵעַל פָּנָיו לֹא נִשְׁאַר רַק שֵׁבֶט יְהוּדָה
לְבַדּוֹ: יט גַּם־יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת־
מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ: כ וַיִּמְאַס יְהוָה
בְּכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל וַיְעַנֵּם וַיִּתְּנֵם בְּיַד
שֹׁסִים עַד אֲשֶׁר הִשְׁלִיכָם מִפָּנָיו:
כא כִּי־קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד
וַיַּמְלִיכוּ אֶת־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיַּדַּא
יָרָבְעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְהוָה
וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה: כב וַיֵּלְכוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל־חַטֹּאות יָרָבְעָם

וְדִשְׁלָחִית לְוָתְכוֹן בְּיַד עַבְדַי נְבִיַּיָּא: יד וְלָא קַבִּילוּ וְאַקְשִׁיאוּ יָת קְדָלְהוֹן כִּקְדָלָא דַאֲבָהַתְהוֹן דְלָא הֵימִנוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן: טו וְקָצוּ בִקְיָמוֹהִי וּבִגְזֵירַתֵיהּ דִּי גְזַר עִם אֲבָהַתְהוֹן וּבְסָהֲדְוָתֵיהּ דְּאַסְהֵיד בְּהוֹן וּטְעוֹ בָּתַר טַעֲוָתָא וַהֲווֹ לִלְמָא וּבָתַר עַמְמַיָּא דִּי בְסַחְרָנֵיהוֹן דִּי פַּקִּיד יְיָ יַתְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד כְּוָתְהוֹן: טז וְשַׁבְקוּ יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וַעֲבַדוּ לְהוֹן מַתְּכָא תְּרֵין עֶגְלִין וַעֲבַדוּ אֲשֵׁירְתָא וּסְגִידוּ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא וּפְלַחוּ יָת בַּעְלָא: יז וְאַעֲבָרוּ יָת בְּנֵיהוֹן וְיָת בְּנָתֵיהוֹן בְּנוּרָא וּקְסַמוּ קִסְמִין וְנַחִישׁוּ וְחַשִּׁיבוּ לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי: יח וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַגְלִינוּן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ לָא אִשְׁתָּאַר לְחוֹד שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּלְחוֹדוֹהִי: יט אַף דְּבֵית יְהוּדָה לָא נְטַרוּ יָת פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וַאֲזַלוּ בִגְזֵירַת יִשְׂרָאֵל דַּעֲבַדוּ: כ וְקַץ יְיָ בְּכָל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְעַנִּינוּן וּמְסַרִינוּן בְּיַד בָּזוֹזִין עַד דְּאַגְלִינוּן מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ: כא אֲרֵי אִתְפְּלִיגוּ בֵית יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְאַמְלִיכוּ יָת יָרָבְעָם בַּר נְבָט וְאַטְעֵי יָרָבְעָם יָת יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְחַיֵּבִינוּן חוֹבָא רַבָּא: כב וַאֲזַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל חוֹבֵי יָרָבְעָם דַּעֲבַד לָא סְטוֹ

רש"י

(טז) שני עגלים. בבית אל ובדן: את הבעל. ע"ג שהמה בעל: (יז) ויתמכרו. מכרו עצמן לכך: (יח) ויסרם מעל פניו. שגלו עם הושע בן אלה: (כג) ויגל ישראל. זה נקוד בסירק שהוא לשון גלה ואינו לשון

רלב"ג

כי הנביא יקרא נביא אפילו בא אליו דבר ה' בחלום כאמרו אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואולם החוזה יקרא אשר יבא אליו דבר ה' במראה והוא למעלה מהחלו': (יד) כערף אבותם אשר לא האמינו בה' אלהיהם. ממשילם למי שהיה מאבותם אלא האמינו בה' אלהיהם ולא הסכימו להאמין בו מפני דברי הנביאים: (טו) וימאסו את חקיו ואת בריתו. זה כלו עדות כי הם עשו מה שזכר הש"י שאם יעשוהו יביא עליהם אלו הקללות שבאו עליהם ולסוף הענין השליכם אל ארץ אחרת כיו' הזה ולזה זכר ג"כ שהם עזבו כל מצות ה' כמו שזכר שם באותם הקללות: ואת עדותיו אשר העיד בם. הנה קרא עדות מה שהיה בתורה על דרך העדות להעיד נפלאות הש"י לישראל כמו פסח וסוכות שהם עדות על יציאת מצרים וקדושת בכור בהמה טהורה ופדיון בכור אדם ופטר חמור שהם עדות למכת בכורות וקרא עדות גם כן מה שהעיד בהם הש"י בתורה את השמים ואת הארץ שאם יעברו על בריתו יבואו להם אלו הקללו' עד השמידו אות' וקרא עדות ג"כ מה שבא בתורה מהספורי' אשר הם עדות על מי שיעבור על דבר הש"י בזה האופן יענש עונש נפלא והנה ירבו הספורים בתורה המעידים על זה ומי שיקיימ' ישלם לו גמול טוב והם עזבו כל זה אשר נודע להם שלמותו וטובו והלכו אחרי ההבל והוא הע"ג ועשו גם כן פעולותיהם הבלים: (יז) ויקסמו קסמים וינחשו. ר"ל שהם עשו פעולות להוריד להם רוחניות הכוכבים לפי מחשבתם והי' בזה האופן המגונה מגיעים להם כח קסם וכן היו מנחשים כגוים והיו מסתפקים באלו ההודעות ועתידות החלושות המגונות בתכלית והיו עוזבים ההודעות השלמות שהיו מגיעים להם על ידי נביא: (כ) ויענם ויתנם ה' ביד שוסים. זכר זה כי כבר עשה הש"י בהדרגה כמו שזכר בתורה והוא שכבר ענה ישראל ברעב וכמה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד אויבים היו שוללים אותם ואחר זה השליכם מעל פניו והגלה אותם אל ארץ אחרת: (כא) וימליכו את ירבעם בן נבט. אמר זה כי ישראל המליכוהו מעצמם אף על פי שכבר ייעד הש"י על יד נביאו הנה נבחר זה אז מעצמם לא ע"י נביא אולם בעת ההוא נהפך לבב ירבעם לרע ולו היו שואלים פי נביא לא היה בוחר בו כמו שמצאנו בשאול שאף על פי שנמשח למלך אמר הש"י לשמואל כי נחם כי המליכו כ"ש בזה שלא נמשח: וידא ירבעם את ישראל. וידא כתוב וידח קרי והכתי' הוא מענין ידו גורל והרצון בו וישליך וכן טענת הקרי מסכמת לזה הענין

רד"ק

אחד בשחרית ואחד בין הערבים כאילו כתיב: (יז) ויתמכרו. כבר פירשנו בפסוק יען התמכרך לו: (יח) רק שבט יהודה לבדו. ושבט בנימין טפל לו ונכלל עמו: (כא) וידא. כן כתיב וקרי וידח והכתוב פי' מן המנדים ליום רע שונאיכם מנדיכם ופי' הרחיק מאחרי ה' את ישראל והקרי ידוע:

וושב

ביד כל עדותיו ה' מפקין וי"ו בליש' וסימ' נמסר בסיפר' חלק א' ריש סימן ב': אשירה ג' מ"ל בליש' וסימ' ואשריהם תגדעון. ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא. ונתשתי אשיריך: וידא ד' קריאן ה' ולא כתיב וסימ' העיר ויהי ישעיהו דמלכים. וידא כי קרע ישראל. אני אם טוב ואם רע בקול ה'. ותחפנס גם בני נף ותחפנס. חצר ק' וידח ק' אנחנו ק'

תולדות אהרן וידח ירבעם. סנהד' קכ:

מצודת ציון

(יד) ערפם. הוא אחורי הראש: (טו) כהם. כמו הם: (טז) מסכה. ענין יציקת מתכת כמו ספסל נסך חרש (ישעיה מ): (יז) ויקסמו וינחשו. ענין כשוף וניחוש: (יח) ויתאנף. מל' אף וחימה כמו ואנפת בם (מ"א ח): (כ) ויענם. מל' עינוי: שוסים. בוזזים כמו וכמה שוסים (ש"א כג):

ויורם

מצודת דוד

ביאר אמר כל חוזה כי שם נביא מסופק הוא גם לנביאי הבעל משא"כ חוזה כי הוא בלתי לה' לבדו: ואשר שלחתי. שמרו אשר שלחתי וגו': (יד) ויקשו את ערפם. הוא מלשון הרחקה כאלו נתקשה העורף מבלי יוכלו להחזיר לאחור לפנות מול הנביא: כעורף אבותם. הם עובדי העגל במדבר: (טו) אשר כרת. על קיום התורה: ואת עדותיו. מאסו בהתראות שהתרה בהם ולא היו חוששין להם: ויהבלו. נעשו בעלי הבל ואדוקים לע"ג: ואחרי. מוסב על וילכו לומר שהלכו אחרי דרך העמים וגו': (טז) ויעשו להם מסכה וגו'. ילכו לעצמם העגלים: (יז) ויעבירו וגו' באש. זהו עבודת המולך: ויתמכרו. כ"כ התמידו לעשות הרע כאלו מכרו עצמם לכך: (יח) התאנף ה'. ובעבור כל זאת התאנף ה': מעל פניו. ר"ל מארצו: לא נשאר. באחרים: (יט) גם יהודה. ר"ל אף שגם יהודה לא שמר וגו': אשר עשו. החוקים אשר עשו ישראל: (כ) וימאס. ר"ל על"ז לא מאס עתה רק בישראל: מפניו. מארצו: (כא) כי קרע ישראל. ר"ל וזהו בעבור אשר כל ישראל התחילו בעבירה כי הם מעצמם קרעו ונפרדו ממלכות בית דוד ופי ה' לא שאלו: וידא ירבעם. וזה היתהו סיבה שהדיחם ירבעם בעגלי הזהב כי בראותו שמרדו במלכות בית דוד חשש פן גם בו ימרדו כאשר יבואו לירושלים ולזה עשה העגלים למנעם מלכת לירושלים כמ"ש במ"א אבל אם היו שואלים בדבר ה' ומלך על פיו לא

אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא־סָרוּ מִמֶּנָּה׃ כג עַד אֲשֶׁר־הֵסִיר יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פָּנָיו כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים וַיִּגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמָתוֹ אַשּׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כד וַיָּבֵא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּסְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ׃ כה וַיְהִי בִּתְחִלַּת שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת־יְהוָה וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּהֶם אֶת־הָאֲרָיוֹת וַיִּהְיוּ הֹרְגִים בָּהֶם׃ כו וַיֹּאמְרוּ לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר לֵאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וַתּוֹשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן לֹא יָדְעוּ אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיְשַׁלַּח־בָּם אֶת־הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יֹדְעִים אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃
כז וַיְצַו מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר הֹלִיכוּ שָׁמָּה אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם וְיֵלְכוּ וְיֵשְׁבוּ שָׁם וְיֹרֵם אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃ כח וַיָּבֹא אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית־אֵל וַיְהִי מוֹרֶה אֹתָם אֵיךְ יִירְאוּ אֶת־יְהוָה׃

(Masoretic notes: ג׳ · ד׳ · ה׳ · יא · ל׳ כתיב א׳ ומספרוים ק׳ · ד׳ מנעיל · ד׳ חס׳ · ו׳ · כ״ב · ג׳ · ג׳ ומ״ג · כ״ב · ג׳ א׳ חס׳ וב׳ מ״ל · ט׳ פ״ג · ד׳ · ב׳.ד׳.ג׳ חס · ד׳)

מְנַהּ׃ כג עַד דְּאַגְלֵי יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ כְּמָא דְמַלֵּיל בְּיַד כָּל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא וּגְלוֹ יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַרְעֲהוֹן לְאַתּוּר עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כד וְאַיְתִי מַלְכָּא דְאַתּוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּה וּמֵחֲמָת וּמִסְפַרְוַיִם וְאוֹתִיב בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן חֲלַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִירִיתוּ יָת שֹׁמְרוֹן וִיתִיבוּ בְּקִירְוָהָא׃ כה וַהֲוָה בְּשֵׁרוּיַת לְמִיתַּבְהוֹן תַּמָּן לָא הֲווֹ דָחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְגָרֵי יְיָ בְּהוֹן יָת אַרְיָוָתָא וַהֲווֹ קַטְלִין בְּהוֹן׃ כו וַאֲמַרוּ לְמַלְכָּא דְאַתּוּר לְמֵימַר עַמְמַיָא דְאַגְלֵיתָא וְאוֹתַבְתָּא בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן לָא הֲווֹ יָדְעִין יָת דִּין אֱלָהָא דְאַרְעָא וְגָרֵי בְהוֹן יָת אַרְיָוָתָא וְהָא אִינוּן מְקַטְּלִין יָתְהוֹן בִּדְלֵית אִינוּן יָדְעִין יָת דִּין אֱלָהָא דְאַרְעָא׃ כז וּפַקִּיד מַלְכָּא דְאַתּוּר לְמֵימַר אוֹבִילוּ לְתַמָּן חַד מִכַּהֲנַיָא דְאַגְלֵיתִינוּן מִתַּמָּן וְיֵיזְלוּן וְיִתְבוּן תַּמָּן וְיַלְפוּן יָת דִּין אֱלָהָא דְאַרְעָא׃ כח וַאֲתָא חַד מִכַּהֲנַיָא דְאִתַּגְלִיאוּ מִשֹּׁמְרוֹן וִיתִיב בְּבֵית אֵל וַהֲוָה מַלֵּיף יָתְהוֹן אֵיכְדֵין יְדַחֲלוּן מִן

רדק

(כד) ויושב בערי שמרון. ולא אמר בשמרון ובעריה וכן אמר וירשו את שמרון וישבו בעריה כי שמרון המדינה מלך אשור עד היסוד כמו שניבא עליהם מיכה המורשתי ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם : (ט) אשר הגליתי. הניעותי וטלטלתי כי פעמים יאמר לשון גלות אלא השבי וכן ויגלם מנחת : (כו) אחד מהכהנים. שהם מורי התורה : (כח) איך יראו את ה'. הורה אותם שאע"פ שהם עובדים איש אלהיו יהיה לבם לאל כי ישראל אע"פ שהיו עובדים העגלים לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין האל כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבוד וישראל טעו אחרי דעות האומות אם כן מה בין ישראל ובין האומות י"א כי האומות כשהיו עובדי' איש את אלהיו החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם והעבודה היא אתרו כי תישר בעיני האלהים אבל ההמון עם לא היה להם לב וסבר' כי אם על הנעבד והיו חושבים כי הוא המטיב והמריע וישראל לא כן אלא כלם היו יודעים מירושת אבות כי האל יתברך הוא אלהי האלהים אלא שהיו טועי' אחרי דעות האומות לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות וכשהיו רואים ההצלחה לאומות העולם היו סוברים כי אלהיהם האמצעיים היו גורמים להם ההצלחה ההיא והיו אומרים איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני כמ"ש אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני ואפילו הרשעים שבהם היו דורשים את ה' כי ירבעם אמר אל נא את פני ה' אלהיך כי טובתו כי הוא המטיב והמריע ולא אמר כי יבושת יתן היה מקרה ובחלה בנו שלח אשתו לדרוש את ה' מאחיה השילוני ואחאב נסכם עם אליהו בדבר נביאי הבעל וחרד לדברי הנביא שאמר לו והיתה נפשך תחת נפשו ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו וצם ושכב בשק ויהורם אמר כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב יראת השם זאת היתה בלבם כי מאת האל יתברך הטוב והרע אע"פ שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא ייטיב ה' ולא ירע והיו אומרים מי רואנו ומי יודענו אותם היו מעטים ודעת אחר היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר ויחפאו בני ישראל ואותם היו מאמינים שהטוב ורע אינו בכוונת מכוון לא באל ולא באחד מן הנעבדים אבל המאמינים בע"ג והעובדים אותה היו רבים ואותם היתה דעתם לאל יתב' אלא שהיו עובדים ע"י אמצעי ויראת אלהים זאת לא היתה אתם כי האל צוה אותם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ר"ל שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם ובזה היו טועים והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמנעם האל יתברך לפיכך הקיאה אותם הארץ כמו שאמר להם ה' יתברך ולא תלכו בחקות הגוים ולא תקיא הארץ אתכם ומפני מה היו נענשים הגוים האלה אשר באו בשמרון ולא היו נענשים בארצם כי ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם כמו שאמר הכתוב אלהי נכר הארץ לפיכך אמר ויורם את משפט אלהי הארץ ונאמר כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם וזה הכהן הבא להורות אלה הגוים בשמרון אם יאמר להם שלא יהיו עובדים ע"ג כלל לא היו מאמינים כי הוא דבר שגדלו בו כל האומות מקדם והוא אצלם כמו מושכל ראשון אך אמר להם שיהיו עובדים את אלהיהם כמו שהיו עובדים ובלבד שתהא כוונת האל בלבם כי אלה האלהים לא ירעו ולא ייטיבו כ"א ברצון האל אלא שעובדים אותם להיות אמצעיים בינם ובין הבורא והורה אותם ג"כ שישמרו מהתועבות הגדולות בטומאת הגוף כמשכב זכור ומשכב בהמה

רשי

לשון הגלה : (כה) לא יראו את ה'. אע"פ שהעמים עבדי גלולים הם יראים מפניו וקרו ליה אלהא דאלהיא כענין שנאמר ושמי נורא בגוים (מלאכי א') ואלו לא יראוני כי אמרו אלו היתה בו יראה לא כתן

(כו) אחד מהכהנים ... (Rashi top line continues:) וכן ויגלם מנחת : (כו) אחד ... ישראל אע"פ שהיו עובדים העגלים ... להתקרב אליו ולעבוד וישראל

רלבג

הענין כי הסדה' מתיחסת אחד אל ההשתלשלות : (כד) ויבא מלך אשור מבבל. ר"ל שהביא אנשי' מבבל אלו המקומות להושיב בערי שמרון אשר הגלה משם ישר' : (כו) אחד מהכהנים אשר הגליתם משם : ידמה כי קצת כהני ה' היו שם כמגרשיהם והוא היה מורה הגוים שאלו איך יתנהגו לפי משפטי התורה והם עושים עם זה גוי גוי אלהיו בערי שמרון והניחו הע"ג שלהם בבית הבמות אשר עשו השומרוני' ויהיו יראים את ה' ועשו להם מקצתם כהני במות כמו

ובתחבנחם ק': בתחלת ו' בקריא' ופי' ותם המתו בימי קציר תחלת כתיב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלו' הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שערים. בתחלת תחנוניך יצא דבר. בתחלת מלכותו כתבו שטנה על. ממיתים ג' חד חס' וב' מ"ל וסימ' רשלח בם את האריות. אך ידע תדעו כי אם ממיתים אתם אותי. והקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים.

מצודת ציון

(כ) ויורם. ענין למוד כמו יורה דעה (ישעיה כח) : ... נגוים

מצודת דוד

לא היה בא לכלל זה : (כב) לא סרו ממנה. אף אחר שנכל הוכע את הפוטרים עכ"ז לא סרו ממנה מדעת עצמם : (כג) עד אשר. ר"ל הרפיעו עד שגרם ההמה והסירם ה' מעל פניו : עד היום הזה. ר"ל והנם שם עד היום הזה ולא חזרו בבית השני כמו יהודה וכ"ז הוזר למעלה ליתן טעם מדוע הרס אף ה' בישראל ועדיין האריך אף ליהודה והלא דרך אחד להם ואמר לפי שע"י כל ישראל באה מהחילה התקלה ונבסוף אחזו מעצמם מבלי מכריח ולזה חרה בם והגלה אותם ומבלי חזרה בבית השני אבל אנשי יהודה לא באה התקלה על ידם כ"א ע"י המלכים המכריחים ונפור המכריח אחזו עדיין בדרך ה' ולזה עדיין לא נתמלא כאהם (ואף אחר שגלו חזרו בבית השני כי לא ידמו במעשיהם לאנשי ישראל כי תחילת התקלה לא באה על ידם כדרך שבאה ע"י ישראל) : (כד) בערי שמרון. בכפרים הסמוכים לשמרון : (ט) ויאמרו. עבדי המלך : אשר הגליה. מבבל ומכותה וגו' : את משפט. חוק האלהים המוכן בהארץ ההיא : וישלח. ולזה שלח בהם את האריות כשוד כאשר אינם יודעים משפט וגו' אבל כאשר ידעו לא שלח בהם עוד (ואף כי מאז היו בארצם לא ידעו משפט ה' מ"מ לא הקפיד על הע"ג כ"א בהיותם בארצו המקודש ולא בארץ הע"ג) : (כז) וילכו וישבו שם. חוזר על הע"ג מבבל ומכותה וגו' ור"ל כאשר שלח לשם

רשי

ן עמו לגלות : (כט) אשר עשו השומרונים . ישראל בעודם שם : גוי גוי אלהיו . לאומה ולאומה ע"ג שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גויי עיר אשר הוריש סנחריב שם בערי ישראל : (ל) סכות בנות . דמות תרנגולת עם אפרוחיה : נרגל . דמות תרנגול : אשימא . דמות תיש ן קרוין בלשון כל אומה ואומה ן פירשו רבותינו בסנהדרין : (לא) נבחז . דמות כלב : תרתק. דמות חמור : לאדרמלך . דמות פרד : וענמלך . דמות סוס : (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם . אותם עטמו"ן עובדים הגוים אשר הגלן נחרב ואוכלוסיו (את אלו) שם היו אלו עובדין כאן : (לד) אינם יראים את ה' . יראה שלימה כמשפט ישראל אף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את ה' יראה שלימה (כמשפט ישראל) ו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ואינם עושים כחקותם וכמשפטם שצווי' עליהם לעשות משנתגיירו לא כמו שהורם הכהן שהי' מן השמרונים שהיו עו"ג :

ויכרת

רדק

בהמה ומשכב הקרובות כמו שאמר הכתוב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ וזהו את משפט אלהי הארץ וזה יראת ה' שיראו ממנו ויתנו לו הכח כי הוא אל על כל אלהים ויזהרו מהטומאות האלה בעבור יראתו והזכרתו שלא יעשו בארץ שהיא יותר משאר הארצות : (כט) אשר עשו השמרונים . זה ישראל שהיו בשומרון ובאותם בתי הבמות שעשו הם הניחו אלו הגוים אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם היה עושה כל אחד בעירו בארץ ישראל כמנהגם בארצם : (ל) את סכות בנות. כן היה שם ע"ג שהיו עובדים בארצם וראינו כי שם ע"ג של בבל היה שמה בל כמו שאומר הכתוב כרע בל קורס נבו זה היה בימי נבוכדנצר כמו שאמר הכתוב כל כשם אלהיו אבל בימי מלך אשור היה ע"ג שלהם סכות בנות ובדברי רבותינו ז"ל סכות בנות זה תרנגולת כלומר דמות תרנגולת היו עובדים והיה שמה סכות בנות וכמו שקורין לתרנגול סכוי כן היו קורין לתרנגול' סכות ובנות פי' עם אפרוחיה : אשימא . אומרא כמה דתימא. באיל האשם : (לא) נבחז . בזי"ן ויש ספרים כתוב בנו"ן ואינו כ"א בזי"ן וטעות הוא בספרים ופי' נבחז הוא כלב והוא מלה מורכבת נובח חז נובח מן לא יוכלו לנבוח חז לשון מראה שמראה סימן : תרתק. פירשו בו צורת חמור : לאדרמלך וענמלך . אדרמלך הוא הפרד ונקרא כן דאדר ליה לאמריה בטוענין פי' שנושא לרבו כל משאותיו . אדר כמו דרי טוענא . ענמלך זה הסוס דעני ליה למריה בקרבא ובירושלמי אדרמלך וענמלך זה טווס ופסיוני וטווס הוא הנקרא בלשון לע"ז פאון וידוע הוא ופסיוני הוא שלו ותרגום שלו ויבא שלו שאילו בשרא ואייתו

כט וַיִּהְיוּ עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ בְּבֵית הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים שָׁם׃
ל וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי חֲמָת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא׃
לא וְהָעַוִּים עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהַ סְפָרִים׃
לב וַיִּהְיוּ יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת וַיִּהְיוּ עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית הַבָּמוֹת׃
לג אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים וְאֶת־אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם׃
לד עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים כַּמִּשְׁפָּטִים הָרִאשֹׁנִים אֵינָם יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֵינָם עֹשִׂים כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם וְכַתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־

קֳדָם יְיָ : כט וַהֲווֹ עָבְדִין עַמָּא עַמָּא טַעֲוָתְהוֹן וְאַחִיתוּ בְּבֵית בָּמָתָא דַעֲבַדוּ שָׁמְרוֹנָאֵי עַמָּא עַמָּא בְּקִרְוֵיהוֹן דְאִינוּן יָתְבִין תַּמָּן : ל וֶאֱנָשֵׁי בָבֶל עֲבָדוּ יַת סִכּוּת בְּנוֹת וֶאֱנָשֵׁי כוּת עֲבַדוּ יַת נֵרְגַל וֶאֱנָשֵׁי חֲמַת עֲבַדוּ יַת אֲשִׁימָא : לא וְעַוָּאֵי עֲבַדוּ נִבְחַז וְיַת תַּרְתָּק וֶאֱנָשׁ סְפַרְוָאֵי מוֹקְדִין יַת בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ טַעֲוַת סְפַרְוָיִם : לב וַהֲווֹ דָחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַדוּ לְהוֹן מִקְצַתְהוֹן כּוּמְרֵי בָמָתָא וַהֲווֹ עָבְדִין לְהוֹן בְּבֵית בָּמָתָא : לג מִן קֳדָם יְיָ הֲווֹ דָחֲלִין וְיַת טַעֲוָתְהוֹן הֲווֹ פָּלְחִין כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָּא דְאַגְלִיאוּ יַתְהוֹן מִתַּמָּן : לד עַד יוֹמָא הָדֵין אִינוּן עָבְדִין כְּנִימוּסֵי קַדְמָאֵי לֵיתֵיהוֹן דָחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְלֵיתֵיהוֹן עָבְדִין כִּגְזֵירַתְהוֹן וְכִדְחָזֵי לְהוֹן וּבְאוֹרַיְתָא וּכְתַפְקֵידְתָּא דְפַקֵּיד יְיָ יַת בְּנֵי יַעֲקֹב

ידע תדעו חס' : ואנשי ד' ר"פ בקריאה וכי' ואנשי סדום רעים וחטאים . ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה . ואנשי בבל עשו . ואנשי תמיד יבדילו עברים . והעוים ד' ב' ר"פ וב' מצעתא פסו' וסי' והעוים הישבים בחצרים עד עזה . והעקרוני והעוים . והעוים והפרזי . והעוים עשו נבחז : כמשפט ז' רפין ה' פתחין וב' קמצין וסימ' ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות . כמשפט צידנים יושב ובוטח , את ה' היו יראים . ויעשו את חג הסוכות . ויעמד כמשפט דוד אביו. פנה אלי וחנני כמשפט. ולכל העולות עולות ב' בתראי קמצין :

תולדות אהרן סכות בנות. סנהד' סג (ע"ג מג) : נבחז. (כס) : מקצותם . קדושין עד :

רלבג

מו שעשה ירבעם והזנית בכנים מן הכהונה ידמה כי אלו הבמות היו מקריבים לשם יתעלה כמו שהיה הענין קודם אסור הבמות : (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם. ר"ל שהם היו ג"כ עובדים לשם יתעלה ועובדי ע"ג ולזה אמר להם אליהו עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו : (לד) עד היום הזה הם עושים כמשפטים הראשונים . ר"ל הנשארים הם ישראל כי לא הגלו

כיונין : (לב) ויהיו עושים להם . הכהני' היו עושים להם עבודתם וקרבנותיהם בבמות : (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם. כמשפט ישראל שגלו משומרון ן היו עושים אלה הגוים שהיו יראים את ה' ועובדים אלהים אחרים כמו שפירשנו או יהיה פירושו כמשפט הגוים גויי ארצותם אשר באו משם ויהיה טעמו אל אלהיהם היו עובדים לא אל ה' היו יראים כלומר כן היו עושים ועובדים אלהיהם כמו שהיה משפטם בארצם : (לד) עד היום הזה. לפי' הראשון יהיה פי' עד היום זה הם עושים על ישראל פי' ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מדרכם הרעה ועד היום הזה עושים במקום אשר גלו שם המשפטי' הראשוני' שהיו עושים בשמרון אינם יראים את ה' שלא לעבוד ע"ג כי גם שם עובדים ע"ג בגלותם ולא יראו את ה' כי היראה היא לעבוד את ה' לבדו כמו שאמר להם יהושע ועתה יראו את ה' ועבדו אותו בתמים ובאמ' והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך יראו את ה' ועבדתם אותו באמת ואינם עושים כחקים וכמשפטי' רק כחקות הגוים וכמשפטיהם ואינם עושים כתורה וכמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ומה שאומר אשר שם שמו ישראל כי אז כשאמר יעקב לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם אז נראה אליו ה' ואמר לו ישראל יהיה שמך ולפי' אחרון יהיה פי' אינם יראים את ה' על הגוים אע"פ שאמר את ה' היו יראים לא היו יראים את ה' בלב שלם כי אם מפחד האריות לפיכך קראו אותם גרי אריו' ואמר כמשפטים הראשונים היו עושים פי' כמשפטי' הראשוני' שהיו עושי' בארצ' כן היו עושי' ולא היו עושי' כחקות' וכמשפט' וכתור' אשר צוה ה' שהיה עליהם לקבל הכל כיון שנתגיירו ולא קבלו והיה להם לקבל התורה כתורה וכמצוה אשר צוה ה' את בני יעקב וכל הענין וכיון שראו הגוים האלה כי ישראל גלו משם לפי שלא עשו כתורה וכמצוה

מצודת דוד

ם כן נשארו יושבים בה והכהן ילמדם משפט ה' : (כט) גוי גוי אלהיו . כל אומה עשה לעצמו ע"ג שעבד בארצו ולא היה הכהן מעבירם מהע"ג מכל וכל כי הוא היה מכהני הבמות ועבד ע"ג כמותם : השמרנים . היהודים אנשי שומרון עד לא גלו : גוי גוי . כל אומה העמידה ע"ג שלה בבית הבמות בהעיר אשר התיישבו בה : (ל) סכות בנות . בלשון בבל הוא תרנגולת עם אפרוחיה : נרגל . בלשון כותי הוא תרנגול הזכר וכן כ"א נקרא לפי לשון האומה ההיא : אשימא הוא ים : (לא) נבחז . הוא כלב : תרתק . הוא חמור : לאדרמלך וענמלך . הם הפרד והסוס : (לב) מקצותם . עשו מקצתם כהני במות לעשות עבודתם בבית הבמות : (לג) ואת אלהיהם . ע"ג שלהם : כמשפט וגו'. כ"א עבד את הע"ג שבארצו אשר הגלה ממנה : (לד) כמשפטים הראשונים . כפי מה שהורם הכהן בעת נתיישבו שמה : אינם יראים וגו'. יראה שלמה כ"א מפחד האריות : ואינם וגו'. אינם עושים כחק וכמשפט הראוי להם לעשות לאחר שנתגיירו : וכתורה וגו'. אינם עושים כתורה וגו' וראוי היה שכן יעשו הואיל ונתגיירו : אשר שם שמו ישראל. כאומר הלא השם הזה היה ע"פ כי שרה עם אלהים וגו' ויוכל ומזה נראה שאין לעבוד לשרי מעלה

כי

מלכים ב יז יח

בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃
לה וַיִּכְרֹת יְהוָה אִתָּם בְּרִית וַיְצַוֵּם לֵאמֹר לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא תִזְבְּחוּ לָהֶם׃
לו כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ וְלוֹ תִשְׁתַּחֲווּ וְלוֹ תִזְבָּחוּ׃
לז וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב לָכֶם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
לח וְהַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
לט כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיכֶם׃
מ וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם עֹשִׂים׃
מא וַיִּהְיוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים גַּם־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם הֵם עֹשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
יח א וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ב בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי בַּת־זְכַרְיָה׃
ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִד אָבִיו׃
ד הוּא הֵסִיר אֶת־הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת־הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עַד־הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ נְחֻשְׁתָּן׃

דשוי שמיה ישראל: לה וגזר יי עמהון קים ופקידנון למימר לא תדחלון לטעות עממיא ולא תסגדון להון ולא תפלחונון ולא תדבחון להון: לו אלהין קדם יי דאסיק יתכון מארעא דמצרים בחיל רב ובדרע מרמם יתיה תדחלון וקדמוהי תסגדון ועל מדבחיה תדבחון: לז וית קימיא וית דיניא ואוריתא ותפקידתא דכתב לכון תטרון למעבד כל יומיא ולא תדחלון לטעות עממיא: לח וקימא דגזרית עמכון לא תתנשון ולא תדחלון לטעות עממיא: לט אלהין מן קדם יי אלהכון תדחלון והוא ישיזיב יתכון מיד כל בעלי דבביכון: מ ולא קבילו אלהין כנימוסיהון קדמאי אינון עבדין: מא והוו עממיא האילין דחלין מן קדם יי וית צלמניהון הוו פלחין אף בניהון ובני בניהון כמא דעבדו אבהתהון אינון עבדין עד יומא הדין: א והוה בשנת תלת להושע בר אלה מלכא דישראל מלך חזקיה בר אחז מלך שבטא דבית יהודה: ב בר עסרין וחמש שנין הוה כד מלך ועסרין ותשע שנין מלך בירושלם ושום אמיה אבי בת זכריה: ג ועבד דכשר קדם יי ככל דעבד דוד אבוהי: ד הוא אעדי ית במתא ותבר ית קמתא וקץ ית אשירתא ופסיק ית חויא דנחשא דעבד משה ארי עד יומיא האינון הוו בני ישראל מסקין בוסמין ליה והוה קרן ליה נחישתן:

רדק

וכמצוה אשר צוה ה' אותם היה להם ללמוד ולעשות כתורה וכמצוה ולא עשו כן והפי' הראשון נכון בעיני: (מ) כי אם כמשפטם הראשון. לא שמעו נביאים המוכיחים אותם והם עושים אחר התוכחה כמו לפני התוכחה: (א) ויהי בשנת שלש להושע בן אלה. שנת שלש למרדו כמו שפי': (ד) וכתת נחש הנחשת. יש מרז"ל שאמרו שותק וזור' לרוח כי היה אסו' בהנא' ומהם אמרו כי לא היה אסור בהנאה כי משה רבינו ע"ה משלו עשה אותו שנא' עשה לך שרף משלך שהעובדים אותו לא היו יכולי' לאוסרו כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובדין הוא כמי דכתותי לא הוה צרי' אלא כיון דחזא חזקיה דקא טעו ישראל בתרי' עמד וכתתו: כי עד הימי' ההמה היו בני ישר' מקטירים לו. מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישראל אחר ע"ג עד הימי' ההמ' שמלך חזקיהו היו בני ישראל מקטרים לו כיון שמצאו כתו' ורא' אותו וחי היו חושבי' כי טוב הוא להיו' אמצעי ולעבוד אותו והיה מונח מימות משה זה הנחש לזכרון הנס כמו צנצנת המן ואסא ויהושפט שלא בערוהו כאשר בערו שאר הע"ג מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדין ומקטרין לזה הנחש והיו מניחים אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו כשביער הע"ג. כי בימי אביו היו עובדי' לו כמו לע"ג אע"פ שהעובדים היו זוכרים בו הנס אמר טוב לבער אותו וישכח הנס מלבניהו ויטעו בני ישראל היום או מחר אחריו ורבותינו ז"ל אמרו אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל עבודת גלולים בארץ יהודה אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו: ויקרא לו נחשתן. דרך בזיון כלומר אינו

ולדות אהרן נחש סנחוסם. ע"ג מד אלין ו (דמאי כב ע"ג מב):

רשי

(לה) ויכרת ה' אתם ברית. כשנתן להם תורה בהר סיני: (א) בשנת שלש. למרדו של הושע: (ד) ויקרא לו נחשתן. לשון בזיון כלומר מה צורך בזה

רלבג

הגלו כולם כמו שיראה מהספור אשר בענין חזקיה שאלה למה שנאמר שם: (לז) תשמרון לעשות כל הימים. זה לאות שהתורה נתנ' לעשות מצות ה' כל הימים לא שתשתנה באחרת כמו שחשבו אנשי' חלילה חלילה: (מ) ולא שמעו כי אם כמשפטם הראשון הם עושי' ר"ל כי ישרא' לא שמעו לסור מע"ג ולזה אמר שם יאשיה כהני הבמות: (מא) ויהיו הגוי' האלה יראים את ה'. ידמה שאמר שלא שמעו אלו הגוים לקול הכהן אך הרכיבו בין שתי האמונות ולזה הוא מבואר שלא היו יראים את ה' שאם היו יראים את ה' לא היו עובדים ע"ג ולזה לא חשבו לגרי' אמתיים כי הגרים האמתיים הם כמו ישראלים כי הם לא קבלו עליהם לקיים התורה אך עבודת אלהיהם ולזה הם משוללים מיראת הש"י ומהיות במדרגת ישראל כי הישראל אף על פי שחוטא זכו לו אבותיו אל שיהיה מושר' אך הגר לא יהיה גר אם לא יקבל עליו כל מצות התורה כי התורה זאת בלתי קבלת תוספת וגרעון כמו שהתבאר במקומות מהתורה: (ג) ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו. הנה בזה הוסיף על דוד כי הוא לא חטא אך עשה תמיד הישר בעיני ה' ודוד חטא על דבר אוריה: (ד) הוא הסיר את הבמות. הם שנעשו להקריב בהם לש"י אשר לא סרו בימי מלכי יהוד' הראשונים: ושבר המצבות. כי התורה אמר' לא תקים לך מצבה ואעפ"י שהיא לש"י כ"ש כשהיתה לשם ע"ג כמו שאחשוב שהיה

ויצום ד' בקריא' וסי' גמטר בכי' וארא ואת החקים ד' בקריאה וסי' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים. תכול תבלנו לך. את החקי' ואת המשפטים והתורה

מצודת ציון

(לו) נטויה. מושאל לגבור שנוטה זרועו במלחמה: יח (ד) וכתת. ענין כתישה כמו וכתתו חרבותם (שם ב)

מצודת דוד

אלא בעזר אלוה נגזר על השר של מעלה: (לה) ויכרת. בעת צוה את בני יעקב התורה והמצוה כרת עמהם ברית והזהירם על ע"ג חוזר הוא למעלה לומר הנה הע"ג הבאים לערי שומרון לא עשו כדבר ה' אשר צוה וגו' וכרת עמם הברית וגו' וכל הענין עד סופו וכאומר שלא הע"ג שהם מציירו וידעו מהאזהרות ההם ואף מסכלוי לקיים הזהירים בהם מעשה: (מ) ולא שמעו. אבל הע"ג ההם לא השגיחו על כל הדברים האלה אף כי נתגיירו כי אם היו עושים כמשפטם הראשון לעבוד עבודת כוכבים כאשר עבדו מאז: (מא) ויהיו הגוים. ר"ל כאשר עשו בעת בואם כן עשו כל ימיהם והיו יראים את ה' ועובדים פסיליהם וגם בניהם וגו' כאשר עשו אבותם כן עושים גם המה עד היום הזה: יח (א) בשנת שלש

ה בַּיהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּטָח וְאַחֲרָיו
לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכֹל מַלְכֵי יְהוּדָה
וַאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו׃ ו וַיִּדְבַּק בַּיהוָה לֹא־
סָר מֵאַחֲרָיו וַיִּשְׁמֹר מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ז וְהָיָה יְהוָה
עִמּוֹ בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא יַשְׂכִּיל וַיִּמְרֹד
בְּמֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְלֹא עֲבָדוֹ׃ ח הוּא־הִכָּה
אֶת־פְּלִשְׁתִּים עַד־עַזָּה וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ
מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר׃
ט וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ
הִיא הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־
אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיָּצַר עָלֶיהָ׃
י וַיִּלְכְּדֻהָ מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים בִּשְׁנַת־
שֵׁשׁ לְחִזְקִיָּה הִיא שְׁנַת־תֵּשַׁע לְהוֹשֵׁעַ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִלְכְּדָה שֹׁמְרוֹן׃ יא וַיֶּגֶל
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה
וַיַּנְחֵם בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי
מָדָי׃ יב עַל ׀ אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ אֶת־בְּרִיתוֹ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא עָשׂוּ׃
יג וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְפְּשֵׂם׃
יד וַיִּשְׁלַח חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה
אֶל־מֶלֶךְ־אַשּׁוּר ׀ לָכִישָׁה ׀ לֵאמֹר ׀
חָטָאתִי שׁוּב מֵעָלַי אֵת אֲשֶׁר־תִּתֵּן
עָלַי אֶשָּׂא וַיָּשֶׂם מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־
חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כִּכַּר־
כֶּסֶף וּשְׁלֹשִׁים כִּכַּר זָהָב׃ טו וַיִּתֵּן
חִזְקִיָּה אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־

ה במימרא דיי אלהא
דישראל אתרחיץ ובתרוהי
לא הוה כותיה בכל מלכיא
דבית יהודה ודהוו
קדמוהי : ו ואדבק
ברחלתא דיי לא סטא
מבתר פולחניה ונטר
פקודוהי דפקיד יי ית
משה : ז והוה מימרא דיי
בסעדיה בכל אתר דנפק
מצלח ומריד במלכא
דאתור ולא פלחיה :
ח הוא קטל ית פלשתאי
עד עזה וית תחומהא
ממגדל תקוף עד קירוין
כריכן : ט והוה בשתא
רביעיתא למלכא חזקיה
היא שתא שביעיתא
להושע בר אלה מלכא
דישראל סליק שלמנאסר
מלכא דאתור על שמרון
וצרי עלה : י וכבשוה מסוף
תלת שנין בשנת שית
לחזקיה היא שנת תשע
להושע מלכא דישראל
אתכבישת שמרון :
יא ואגלי מלכא דאתור ית
ישראל לאתור ואשרינון
בחלח ובחבור נהר גוזן
וקירוי מדי : יב על דלא
קבילו למימר דיי אלההון
ועברו ית קימיה ית כל
דפקיד משה עבדא דיי
ולא קבילו למימריה ולא
עבדו רעותיה : יג ובארבע
עשרי שנין למלכא חזקיה
סליק סנחריב מלכא
דאתור על כל קרויא דבית
יהודה כריכתא ואחדינון :
יד ושלח חזקיה מלך
שבטא דבית יהודה לות
מלכא דאתור לכביש
למימר חבית אסתלק מני ית דתרמי עלי אקביל ורמא מלכא דאתור על חזקיה מלך שבטא דבית
יהודה תלת מאה ככרין דכסף ותלתין ככרין דדהבא : טו ויהב חזקיה ית כל כספא דאשתכח

רשי

זה אינו אלא נחש נחושת : (ז) ישכיל. יצליח : קלן

רלבג

שהיה כענין כאלו המצבות : היו בני ישראל מקטרים לו. הנה חשבו שהיה לזאת הצורה מדרגה אלהית מפני שעשאה משה והי' כל הנשוך וראה אותו וחי והנה קרא לו חזקיה נחשתן כאלו יאמר שאין לזאת הצורה כח כי אם מה שיש מהכח לנחשת : (ה) בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו . הנה הוי"ו אשר במלת ואשר משמשת הבי"ת אשר במלת בכל והרצון בו בכל מלכי יהודה ובאש' היו לפניו ואולם אמר זה כי אפילו דוד לא היה כמוהו כי הוא חטא וזה לא חטא אך עשה הישר בעיני ה' : (ו) וידבק בה' לא סר מאחריו. הנה הדבקות בה' הוא ההשגה וההליכה בדרכיו ואמרו לא סר מאחריו מעיד שלא חטא בדבר : (ז) והיה ה' עמו . זה היה מהש"י גמול לו על ישרו : בכל אשר יצא ישכיל. ר"ל בכל אשר יצא יצליח . וימרד במלך אשור ולא עבדו . לפי שאביו אחז עשה עצמו עבד לו כאמרו עבדך ובנך אני זכר כי הוא מרד במלך אשור וענין המרד הוא שלא עבדו : (ח) ממגדל נוצרים עד עיר מבצר . ר"ל שלא נשאר בהם מקום שלא הוכה מקטן ועד גדול

המצו' דסיפר' : והיה ה' ו' וסי' נמסר בזכריה סימן י"ד : וילכדה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה . חארב קם מהרה . ויעבר יהושע דמלכים . ויעל יהושע מעגלונה . וילכדה מקצה שלש . ב' מנהון חס' קדמא ובתרא : לכישה ז' בקריאה וסי' ויעבר יהושע ב' בפסוק . ויקשרו עליו קשר דאמציה ב' בפסוק . וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור דמלכים . ומעת אשר סר

תולדות אהרן עלה שלמנאסר . (תענית סט) : בחלה וכחבור . יבמות יז קדושין עב :

רדק

אינו אלא נחשת מה כח יש בו להרע ולהטיב בעת שכתתו קרא לו כן אמר להם לישראל איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל כי אינו אלא נחשת ותוספת הנו"ן להקטין כמ"ש האמינון ונו"ן אישון שבעין וי"ת והוו קרן ליה נחושתן כלומר ישראל שהיו עובדים אותו היו קורין אותו נחשתן : (ה) ואשר היו לפניו . ר"ל חוץ מדוד ושלמה אבל כשאר מלכי יהודה אשר היו לפניו אע"פ שהיו בהם מלכי' טובים והם אסא ויהושפט ויהואש כל ימי יהוידע ועזיהו ויותם לא היה בהם שעש' הישר בעיני ה' כמוהו שהרי אמר עליו ככל אשר עשה דוד אביו : (ז) ישכיל . יצליח : וימרוד במלך אשור . לפי שאחז אביו הי' עובדו אמר כי מרד בו ולא עבדו שבטח באל לבדו : (ח) ממגדל נוצרים עד עיר מבצר . ממגדל שעומדים בו השומרי' וי"ת ממגדל תקיף עד קרוין כריכן : (י) מקצה שלש שני' . מתחלת שנה שלישית וכמוהו מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו וכן מקץ שבע שנים תעשה שמטה להשמטת קרקע ולשלוח עבדי' כי הוא עלה בשנ' הרביעית לחזקיהו הוא שנת שביעית להושע ולכדה בשנת שש לחזקיהו הוא שנת תשע להושע אין כאן כי אם שתי שנים והוא מקצה שלש א"כ פירושו מתחלת שלש וי"ת מסוף תלת שנין וע"כ לדעתו בשנה הרביעית ובשנה השביעית ר"ל בתחלת השנה הרביעי' והשביעית : (יא) ויגל מלך אשור . מבנין הפעיל כי הוא כלו בסגול ובתשלומו ויגלם : (יג) ויתפשם . מה שאמר בדברי הימים ויאמר לבקע' אליו פירוש אמר לבקעם ובקעם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב כי תחל לזנות וזנתה והדומ' להם : (יד) וישלח חזקי' . אחר שתפש ערי יהודה הבצורות ושם פניו ירושלם כמו שאומר בדברי הימי' ופניו למלחמ' על ירושלם

שלח

מצודת ציון

ג) : (ט) ויצר . מל' מצור : (יא) וינחם . הניחם : (יג) הבצורות . מל' מבצר : ויתפשם . לכדם : (טו) בית ה' . בבית ה' :

קלן

מצודת דוד

שלש . ר"ל אחר שעבר שלש להושע בתחלת ד' למלכו מעצמו כי הושע מלך מעצמו בי"ג לאחז וימי מלכות אחז היו י"ו שנה וכלו א"כ בד' להושע ואז מלך חזקיה : (ג) ועשרים וגו' . ומקוששת היו : (ד) את הבמות . מה שהקריבו עליהם לגבוה ובאיסור נעשו כי מעת שנבנה הבית נאסרו הבמות : אשר עשה משה . בעת נשלח בישראל הנחשים השרפים צוהו ה' לעשות נחש נחושת להביט בו נשוך וחי כמ"ש בתורה : מקטרים לו . בחשבם שיש בו אלהות על כי מרפא הנשוך כאשר הביט בו : נחשתן . כלומר מה זה הלא הוא רק נחושת ולהקטין מעלתו הוסיף הנו"ן כי כן דרך המקרא וכן האמינון אחיך (שמואל ב' י"ג) : (ז) ישכיל . יצליח כי המצליח נראה הוא להבריות כאלו עושה מעשיו בהשכל : (ח) ממגדל נוצרים . מן המגדל שהנוטרים עומדים עליו ור"ל מקטן ועד גדול : (ט) היא השנה השביעית להושע . כי חזקיהו מלך בד' להושע : עלה שלמנאסר .

עם

רד"ק

שלח לו חזקיה אל לכיש שהי' שם מלך אשור והיא מערי יהודה ושלח לו חטאתי שוב מעלי כלו' חטאתי שמרדתי בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תגזור עלי אתן ושם לו בפעם ההיא אחר שנתן לו מה שהטיל עליו שלש מאות ככר כסף ושלשי' ככר זהב לאחר זמן שב לו לארץ יהודה לאחר שפסק מלתת לו מס שנה בשנ' מה שהטיל עליו כמו שאמ' לו רבשקה על מי בטח' כי מרדת בי ובא עד לכיש ומשם שלח מלאכיו עם קצת חיילותיו לירושלם ודבר מה שדבר ולא קבלו אותן הדברים ושב לו רבשקה עם חיילותיו ומצא כי אז השלימו עמו שנכ' ונסעתו ועליה' נאמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ומצאו רבשקה כי נסע מלכיש ובא ונלחם על לבנה ושם באה לו שמועה כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ונסע משם ומשם שלח מלאכים אל חזקיהו פעם שניה והפחידו כי כשובו ממלחמת כוש יבא עם חיילון על ירושלם והלך לו ונלחם על כוש ומלך מצרים ועם כל השבי ההוא בא לו ירושלם וחנה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך ה' והכה במחנה אשור ויצאו ישראל ובזזו כל הבזה ההיא ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וכן נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו וגו' ואותם שנצלו מן המלחמה שבו לדת ישראל כמו שאמר אך בך אל ואין עוד אפס אלהים ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות וכל אותה הפר' בארתי כל הענין הזה כאחד לפי שאינו מבואר כלו במקום אחד לא בזה הספר ולא בישעיה ולא בד"ה:

יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
טז בָּעֵת הַהִיא קִצַּץ חִזְקִיָּה אֶת־
דַּלְתוֹת הֵיכַל יְהוָה וְאֶת־הָאֹמְנוֹת
אֲשֶׁר צִפָּה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּתְּנֵם
לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
יז וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־תַּרְתָּן וְאֶת־
רַב־סָרִיס ׀ וְאֶת־רַבְשָׁקֵה מִן־לָכִישׁ
אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל כָּבֵד
יְרוּשָׁלִָם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלִַם
וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ בִּתְעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֲשֶׁר בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ ג' חד חס'
יח וַיִּקְרְאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם
אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת
וְשֶׁבְנָה הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף ג' כתוב ה'
הַמַּזְכִּיר׃ יט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה
אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר
הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה

בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וּבְגִנְזֵי
בֵּית מַלְכָּא׃ טז בְּעִדָּנָא
הַהִיא קְלִיף חִזְקִיָּה יַת
דָּשֵׁי הֵיכְלָא דַייָ וְיַת
סְקוֹפַיָא דְחַפֵּי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
וִיהָבִינוּן לְמַלְכָּא דְאַתּוּר׃
יז וּשְׁלַח מַלְכָּא דְאַתּוּר
יַת תַּרְתָּן וְיַת רַב סָרִיס
וְיַת רַבְשָׁקֵה מִן לָכִישׁ
לְוָת מַלְכָּא חִזְקִיָּה בְּמַשְׁרְיָן
סַגִּיאָן לִירוּשְׁלֶם וּסְלִיקוּ
וַאֲתוֹ לִירוּשְׁלֶם וּסְלִיקוּ
וַאֲתוֹ וְקָמוּ בְּמַזִּיקַת
בְּרֵיכְתָא עִלָּיְתָא דִי בְּכִיבַשׁ
חֲקַל מַשְׁטַח קַצָּרַיָא׃
יח וּקְרוֹ לְמַלְכָּא וּנְפַק
לְוָתְהוֹן אֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּה
דִּמְמַנָּא עַל בֵּיתָא וְשֶׁבְנָה
סָפְרָא וְיוֹאָח בַּר אָסָף
דִּמְמַנָּא עַל דָּכְרָנַיָּא׃
יט וַאֲמַר לְהוֹן רַבְשָׁקֵה
אֲמָרוּ כְעַן לְחִזְקִיָּה כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא דְרַבְּתָא מַלְכָּא דְאַתּוּר מָא רוּחְצָנָא

רשי

(ט) קצץ. את הדלתות שהיה של זהב: ואת האומנות. תרגום יונתן וית סקיפיא אסקופות: (יז) את תרתן ואת רב סריס. למדנו בסדר עולם שלא באו שלשתם יחד אלא רבשקה לבדו כמו שכתב בס' (ישעיה ל"ו ב') ותרתן ורב סריס באו בשליחות שנייה כשבאה לו שמועה על תרהקה מלך כוש משם וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו' (ישעיה ל"ז ט'): בתעלת. פושקיי"ה בלע"ז בריכה שעושין לגידול דגים: שדה כובס. שדה שהכובסין שוטחין בו בגדים וכן תרגם יונתן חקל משטח קצריא: (יח) המזכיר. איזה משפט בא לפני המלך ראשון שיפסקנו

רלבג

גדול והיותר קטן הוא מגדל הנוצרים ר"ל השומרים שעושים מחוץ לעיר לשמור פירות השדה והכרמים אשר סביבו: (טז) קצץ חזקיה את דלתות היכל ה'. ר"ל לקחת מהם הזהב אשר הם מצופות ממנו: ואת האומנות. הם עמודים מצופים זהב או אסקופו' השער התחתונות והעליונות: (יז) בתעלת הברכה העליונה. הברכה הוא חריץ בנוי שנקוו בו מים והיה אצל המים תעלה ר"ל חפירה רחבה יתפשטו בו: במסלת שדה כובס. היא הדרך הבא לשדה הכובסים אשר שם ישטחו בגדיהם אחר שכבסו אותם: (יח) ויקראו אל המלך. ר"ל קראו שיצא אליהם המלך: (יט) ויאמר אליהם רבשקה. אע"פ שבאו אחרים עמו והם תרתן ורב סריס לא דבר אלו הדברים כי אם רבשקה ולזה לא זכר זולתו בזה השליחות ובספ' ישעיה ודמה כי אחר שנתן חזקיה את כל הכסף הנמצא באוצרות ה' ובאוצרות המלך למלך אשור שב לאחור בו ולא נתן לו מדי שנה בשנה זה המס הכבד ששם עליו: מה הבטחון הזה אשר בטחת
כי

אמצעו ב' בפסוק : אלהם כת' מלאים בספרא ב"ם י"ג חסר וסי' נמסר בריש סיפרא סי' י"ג :

את אשר תתן עלי אשא. כטעם אשר תתן עלי אשא אסבול אותו ואשאנו: (טז) קצץ חזקיהו את דלתות ההיכל. קלף הזהב מעליהם כי הדלתות היו מצופות זהב והזהב הוא שלקח וכת"י קליף: ואת האומנות. ת"י וית סקופיא ותרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופות האלה אשר צפה חזקיהו זהב ואפשר כי הזהב אשר עליהם מבנין שלמה הוסר או נפסד וחזקיהו צפה אותו זהב ועתה כשנצטרך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב: (יז) את תרתן ואת רב סריס ואת רבשקה. ובישעיה אמר רבשקה לבדו נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשנים טפלים לו וכן נראה הוא גם כן רבשקה הוא היה המדבר ובסדר עולם הוא אומר כי רבשקה לבדו בא בשליחו' הראשונה כמו שאומר בישעיה ותרתן ורב סריס בא בשליחות שנייה ומה שזכר הנה תרתן ורב סריס לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחות שניה כשמצאו רבשקה נלחם על לבנה ולבנה היא מארץ ישראל כמו שנאמר במלכי כנען מלך לבנה אחד ואמרו רז"ל כי רבשקה ישראל מומר היה ולא אמרו מפני שהיה מדבר יהודית הרבה בני אדם ימצאו מדברים בלשון עם אחר והנה אליקים ושבנה ויואח היו מבינין בלשון ארמי אולי קבלה היתה בידם: בחיל כבד. בחיל עם כבד: בתעלת הברכה העליונה. הבריכה הוא חריץ בנוי באבנים ובסיד ומתכנסין שם מי גשמים או מושכין שם מים מן המעין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב וסותמו אותו עד זמן שירצו להוציא מים מן הבריכה והתעלה היא חפירה סמוכה לבריכה ומוציאי' מים מן הבריכ' לתעלה בזמן שירצו להשקות או לכבס בגדים: אשר במסלת שדה כובס. המסלה היא הדרך שמתקנים אותה באבנים כדי שיוכלו ללכת בה בימות הגשמים ועיקר הלשון הוא לשון הרמה מענין סלו לרוכב בערבות שענינו רוממות והמקום ההוא היה בו השדה והוא אורם ומתקן באבנים ועל המקום ההוא היו עומדים מכבסי הבגדים במי התעלה ובשדה היו שוטחים הבגדים לשמש וכת"י שדה כובס חקל משטח קצריא: (יח) ויקראו אל המלך. קראו לאשר על החומה או לאשר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיצא לדבר עמם ויצאו אליהם במצות המלך אליקים ושבנה ויואח: אליקים בן חלקיהו אשר על הבית. וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל הפרשה שנאמרה על שבנא נאמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ובא עליו שיהדפנו ממשמרה שהיה בה שהיה על הבית ויתננה לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קודם המעשה הזה הורד שבנא ונתנו שררתו לאליקים ומפני זה אמר אליקים אשר על הבית כי אלו היו המלאכים הראשונים אשר באו ממלך אשור לירושלם ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו ונאמר ויבא אליקים ושבנא הספר ויואח
קרועי

מצודת ציון

(טז) קצץ. כרת וקלף: האומנות. מפתני הבית וכת"י סקופיא: (יז) כבד. ענין רבוי: בתעלת הברכה. הברכה היא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא החפירה הסמוך לה ובעת הצורך מעבירים לה אמת המים מן הבריכה וכן אל קוה תעלת הבריכה (שם ז): במסלת

מצודת דוד

עם שהבר נאמר למעלה חזר להבר בזה כלומר מה שעלה שלמנאסר וגו' וגבר אשור על ישראל ויגל את ישראל וגו' עד סוף הענין הנה זה לא היה בכח ידיו כ"א על אשר לא שמעו בקול ה' וגו' אמרי בימי חזקיה עלה אשור על יהודה ושכן תמו ברעת ה': (י) מקצה שלש שנים. כי גם עליה בהלה ד' ונכבשה בסוף ו':
(יב) על אשר לא שמעו וגו'. ולא בכח ידם: את בריתו. התורה אשר נתן בברית: (יד) חטאתי. במה שמרדתי בך: את אשר תתן וגו'. ר"ל השומה אשר תשים עלי אשא ואסבול: וישם. שם עליו שומה שלש מאות וגו': (טז) קצץ. קלף ליפוי הזהב מן הדלתות ומן מפתני הבית: אשר צפה חזקיה. כי בכבר היה נעשה בימי שלמה: (יז) וישלח מלך אשור. ובמרמה שם עליו השומה כי אח"ז עלה עליו: בתעלת. בתעלה הנמשכת מהבריכה העליונה אשר היא במסילה ההולך אל השדה שמכבסים שם את הבגדים ושוטחים שמה אל השמש לנגבם: (יח) אל המלך. קראו אל המלך לצאת אליהם: על הבית. ממונה על בית המלך: המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (יט) מה הבטחון וגו'. אמר מה במתוך אשר בעטרה מרדת

רש"י

שיפסקנו ראשון : (כ) אמרת אך דבר שפתים וגו'. אמרת עד הנה לא אעבוד למלך אשור. אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבוא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה. אבל עכשיו שיצא ובא עצה וגבורה אתה צריך למלחמה בואת. עתה תאמר על מי בטחת : (כא) ובא בכפו. כשאדם נסמך על משענת קנה רצוץ שנשבר בידו נאין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו : (כב) הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו'. יש ללמוד מכאן דרבשקה ישראל מומר היה שהיה מודה שהקב"ה אלוה אלא שרשעו לע"ג : (כג) התערב נא. התחבר עליו בוא בערבון על מנת אם תוכל ליתן לך רוכבים על אלפים סוסים : התערב. גויי"ר בלע"ז : (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדוני. שהרי כל הקטן שבהם שר על אלפים איש ואתה איך תשיג לאלפים איש למדנו מכאן על ראשי גייסות מאה ושמונים וחמשה אלף שנפלו עם סנחריב הקטן שבהם שר על אלפים איש שמעו : (כה) המבלעדי ה'. נבי שלא ברשות באתי כבר נתנבא (ישעיה ז' י"ז) בימי אחז אביך יביא ה' עליך ועל עמך וגו' את מלך אשור והשחיתה. את זו הוסיף משלו : כי

רד"ק

(לז) קרועי בגדים נראה כי עדיין לא מרד אלא בשובו רבשקה אומר שמרד ובסדר עולם אומר כשהלך לכוש שמע שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז"ל כשבא סנחריב וצר על ירושלם כתב שבנא כת' והשליכו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו וכאשר יצא עם סיעתו בא גבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אצל סנחריב אמר לו היכן סיעתך אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסים והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקנים וזה אינו כדברי בעל סדר עולם שאמר ששטף שבנא וסיעתו ואפשר כי קודם לכן מרד בעת שבא מלך אשור על ערי יהודה אבל נסתר ולא היה מראה עצמו וכן במעשה הזה שבא קרוע בגדים היה מראה הוא עצמו עבד ולבו לא נכון והגביה גלה דעתו לחזקיהו והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית : (כ) אמרת אך דבר שפתים. חשבת להנצל בדבר שפתים. כלומר בתפלה אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמה כך פירש אדוני אבי ז"ל והחכם רבי אברהם ב"ע פי' אמרת לאנשיך כי יש לך עצה וגבורה וזהו דבר שפתים והטעם כי גבורתך אינה בדבור לבד וי"ת ברם במלל סיפוון במילך וגבורא אעביד קרבא : כי מרדת בי. שלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה : (כא) הרצוץ. שהוא רצוץ בראשו ואותם קסמין נכנסין בכף האדם כהשען עליו : (כב) הלא הוא אשר הסיר. כלו' כשהסיר חזקיהו ונתץ המזבחות לא עשה כי אם לכבודו ולהנאתו כדי שיבואו כלם לירושלם כי המזבחות בכל מקום לשם ה' היו וחזקיהו הסירם ונתצן איך תחשבו כי ה' יעזור אותו ואיך תבטחו עליו : ליהודה ולירושלם. כתרגומו לאנש יהודה וליתבי ירושלם : (כג) התערב נא. הכנס עמי בערבון בזה הדבר אם תוכל לעשותו : רוכבים עליהם. רוכבים שיהיו פרשים : (כה) המבלעדי ה'. להשחית' אמר כן או פירושו אמר שכל הארצות נתן ה' בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אמר אלי עלה אל הארץ והשחית' ואם רבשקה היה ישראל מומר אמר זה לפי שישעיה ניבא ואמר הנני מעלה את מי

מקרא

הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ כ אָמַרְתָּ
אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה
לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ כִּי
מָרַדְתָּ בִּי׃ כא עַתָּה הִנֵּה בָטַחְתָּ לְּךָ
עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־
מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא
בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ כב וְכִי־
תֹאמְרוּן אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בָּטָחְנוּ הֲלוֹא־הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר
חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו
וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם לִפְנֵי
הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ בִּירוּשָׁלִָם׃
כג וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי אֶת־מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־
תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃
כד וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי
אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם
לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃ כה עַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי
יְהוָה עָלִיתִי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
לְהַשְׁחִתוֹ יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה עַל־

תרגום

הדין דאתרחיצתא :
כ אמרת ברם במלל
ספון במילך וגבורה אעבד
קרבא כען על מן
אתרחיצתא ארי מרדתא
בי : כא כען הא אתרחיצתא
לך על סמך קניא רעיעא
הדין על מצרים דאם
יסתמיך גברא עלוהי
ייעול בידיה ויבזעיניה
כן פרעה מלכא דמצרים
לכל דמתרחצין עלוהי :
כב וארי תימרון לי על
מימרא דיי אלהנא
אתרחיצנא הלא הוא
דאעדי חזקיה ית במתוהי
וית מדבחוהי ואמר לאנש
יהודה וליתבי ירושלם
קדם מדבחא הדין תסגדון
בירושלם : כג וכען אתערב
כען עם רבוני עם מלכא
דאתור ואתן לך תרין
אלפין סוסון אם תכול
למנאה לך רכבין עליהון :
כד ואיכדין את מדמי
לאתבא ית אפי חד
משלטוני עבדי רבוני
זעריא ואתרחיצת לך על מצראי לרתיכין ולפרשין : כה כען הבר ממימרא דיי
סליקית על אתרא הדין לחבלותה יי אמר לי סק

סי' מלכי' אמרת ישעיה אמרתי ואומ"ם ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא : תאמרון ט' בקריא' וסימ' כה תאמרון לאדני לעשו . ויאמרו למלאכים הבאים : וכי תאמרון אלי דספרא . ויאמר להם ישעיה דספרא . והברו ויאמר אליה' ישעיהו דישעיהו כה תאמרון אל חזקיהו . לא תאמרון קשר . ויאמר אליהם ירמיהו . כה תאמרון על חזקיהו דד"ה :

תולדות אהרן המבלעדי . סנהד' צד :

רלב"ג

כי מרדת. בי. נגלה קיימת מה שאמרת לי בהיותי נלחם עמך את אשר תתן עלי אשא : (כ) אמרת אך דבר שפתים הוא עצה. וגבורה שיתגבר האדם בו למלחמה ר"ל שבדברי שפתיו יסיר מעליו הנלחם עמו כמו שעשית אתה ממני ואחר זה יתחזק ויתגבר בעוזריו לעמו' כנגד מי שהיה נלחם עמו עתה על מי בטחת שעזרך כי מרדת בי ולפי שחשב מלך אשור כי בטח חזקיה במרדו בו על מלך מצרים שיעזרהו במלחמה אמר אליו הנה בטחת על משענת הלוס כמו משענת הקנה הרצוץ כי לא די שאי אפשר לאדם להשען בו אבל (לא) יזיק לעצמו בהשענו בו כי הקנה הרצוץ יכנס בכפו ונקבה כי כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו וכי תאמרון אלי אל ה' אלהינו בטחנו שיצילנו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו. אשר היו מקריבים בהם לה' ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה לבד תשתחוו ואיך יעזרהו והוא עשה כנגדו להשחית במותיו ומזבחותיו : (כג) ועתה התערב נא את אדני את מלך אשור. ר"ל תן לו ערבון שלא תמרוד בי ותהיה לי לאמ ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך אנשים רוכבים עליהם והנה אמר זה על דרך הבוז והלעג כאילו אמר שלא ימצאו לחזקיה אלפים אנשים ראויים לרכוב על סוסים : (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים כל זה אמר לירא אותם ולבהלם כאילו יאמר שמלך אשור הוא באופן מהגדולה שאין ראוי לחזקי' להשי' פני פחת אחד שהוא מעבדיו הקטני' גם כי אחד מעבדיו הקטנים גדול מאד עד שאין ראוי להשיב פניו ולבטוח על מצרים לרכב ולפרשים שיעזרוהו במלחמה כנגד מלך אשור : (כה) עתה המבלעדי ה'. אמר זה כאלו יאמר איך תבטח על ה' שיצילך והוא אמר אלי

מצודת דוד

כי לבל השמע לי לגלות מארצך אל ארץ אחרת וכאשר אמר בסוף דבריו : (כ) אמרת אתה חושב שאך בדבר שפתים בעצת יועצים נעשה המלחמה לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה : עתה. הואיל והצורך הוא גם אל הגבורה ואיננה בך א"כ על מי בטחת שיתן בך גבורה : (כא) עתה הנה בטחת. הואיל ואין בך גבורה מעצמך הנה אתה כמתנגד על מצרים הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר אם יסמוך איש עליו יבאו עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה : (כב) הלא הוא. הלא זה הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבהמ"ק אשר בירושלים תשתחוו ומיעט א"כ בעבודתו ונבאש בעיניו : (כג) התערב נא. התחייב עצמך עם אדוני אם תוכל למלאות הדבר אשר ישאל : לאת לך. לאת מאתך : (כד) ואיך תשיב. אם פניך להלחם עם פני פחת וכו' הלא אף הקטן

מצודת ציון

במסלת . בדרך הכבושה : (כא) משענת. ענין סמיכה : הקנה. כמשמעו : הרצוץ. השבור ומרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד) : ונקבה. מל' נקב וחור : (כג) התערב. מל' ערבון ומשכון כי כשנשים חלוקים בדבר מה וכ"א מחייב עצמו בממון באם לא יהיה כדבריו הדבר הוא שב"א ממון ערבון להיות בעות ומקוים : (כד) פחת. ענין שררה : (כה) המבלעדי. ענינו כמו זולת : בעל

הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ׃ כו וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ וְשֶׁבְנָה וְיוֹאָח אֶל־רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־תְּדַבֵּר עִמָּנוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל־הַחֹמָה׃ כז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה הַעַל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל־הַחֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־חֹרֵיהֶם וְלִשְׁתּוֹת אֶת־שֵׁינֵיהֶם עִמָּכֶם׃ כח וַיַּעֲמֹד רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל יְהוּדִית וַיְדַבֵּר וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ דְּבַר־הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ כט כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַל־יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי־לֹא יוּכַל לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃ ל וְאַל־יַבְטַח אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ לא אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר מֶלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ־אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ מֵי־בֹרוֹ׃ לב עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים אֶרֶץ זֵית יִצְהָר וּדְבַשׁ וִחְיוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי־יַסִּית אֶתְכֶם לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ׃ לג הַהַצֵּל הִצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ

(Marginal notes: כ׳ כתיב ס״א · נ״ב · ו׳ חס׳ בסיפרא · כ׳ בטעם. ג׳ · צואתם ק׳ · מימי רגליה׳ ק׳ · ד׳ · ח׳ · כ׳ חכמ דיפטיס · ג׳ דסמי׳ · כ׳ חד מ״ל ומד חס׳ · ל׳ וחד ויאסר ודבש . ז׳)

לְאַתְרָא הָדֵין וְחַבְּלִינַהּ׃ כו וַאֲמַר אֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּה וְשֶׁבְנָה וְיוֹאָח לְרַבְשָׁקֵה מַלֵּיל כְּעַן עִם עַבְדָךְ אֲרָמִית אֲרֵי שָׁמְעִין אֲנַחְנָא וְלָא תְמַלֵּיל עִמָּנָא יְהוּדִית קֳדָם עַמָּא דְעַל שׁוּרָא׃ כז וַאֲמַר לְהוֹן רַבְשָׁקֵה הַעַל רִבּוֹנָךְ וַעֲלָךְ שַׁלְחַנִי רִבּוֹנִי לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הֲלָא עַל גֻּבְרַיָּא דְיָתְבִין עַל שׁוּרָא לְמֵיכַל יָת מַפְּקַתְהוֹן וּלְמִשְׁתֵּי יָת מֵימֵי רַגְלֵיהוֹן בְּצֵירָא עִמְּכוֹן׃ כח וְקָם רַבְשָׁקֵה וּקְרָא בְּקָל רַב יְהוּדִית וּמַלֵּיל וַאֲמַר שְׁמָעוּ פִּתְגָמָא דְמַלְכָּא דְרַבְּתָנָא מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ כט כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא לָא יַטְעֵי יָתְכוֹן חִזְקִיָּה אֲרֵי לָא יִכּוֹל לְשֵׁיזָבָא יָתְכוֹן מִן יְדֵיהּ׃ ל וְלָא יַרְחֵיץ יָתְכוֹן חִזְקִיָּה עַל מֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר שֵׁיזָבָא יְשֵׁיזְבִינַנָא יְיָ וְלָא תִתְמְסַר קַרְתָּא הָדָא בְּיַד מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ לא לָא תְקַבְּלוּן מִן חִזְקִיָּה אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר מַלְכָּא דְאַתּוּר עֲבִידוּ עִמִּי שְׁלָמָא וּפוּקוּ לְוָתִי וְאִכְלוּ גְּבַר פֵּירֵי גוּפְנֵיהּ וּגְבַר פֵּירֵי תֵינוֹהִי וּשְׁתוֹ גְּבַר מֵי גוּבֵּיהּ׃ לב עַד מֵיתִי וְאֶדְבַּר יָתְכוֹן לְאַרְעָא טָבָא כְּאַרְעֲכוֹן אַרְעָא עֲבוּר וַחֲמַר אַרְעָא חַקְלִין וְכַרְמִין אַרְעָא דְזֵיתָהָא עָבְדִין מִשְׁחָא וְהִיא עָבְדָא דְבַשׁ וְתֵיחוֹן וְלָא תְמוּתוּן וְלָא תְקַבְּלוּן מִן חִזְקִיָּה אֲרֵי יַטְעֵי יָתְכוֹן לְמֵימַר מֵימְרָא דַיְיָ יְשֵׁיזְבִינַנָא׃ לג הֲשֵׁיזָבָא שֵׁיזִיבָא דַחֲלַת עַמְמַיָּא גְּבַר יָת אַרְעֵיהּ

רש"י

(כו) כי שומעים אנחנו. אנו בני אלטי, ומכירין בלשון ארמית ובשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין בו ואין אנו רוצים שישמעו: (כז) לאכול את צואתם. ברעב המצור: חוריהם. רעי היוצא דרך חור פי הטבעת. ורבותינו פירשו לכנותם לשון נאה צואתם: מימי שיניהם. צואה לחה שומי דכרכשא דקיימא אתלת שני או לשון גלל שבא על ידי לעיסת השינים: (לא) עשו אתי ברכה. שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ״ז ו׳): (לב) אל ארץ כארצכם. כן דרכו להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלכם שהרי לפתותם בא אלא שידע שיכירו שדבריו שקר: ארץ דגן ותירוש.

רדק

מי הנכר העצומים והרבים את מלך אשור וגו׳: (כו) כי שומעים אנחנו. ומבינים ומכירים בלשון ארמית: (כז) העל אדניך. כמו האל וכן הוא בישעיה וכן על האנשים כמו אל ולאליקים אמר שהוא הגדול וכן הוא אומר ויאמר אליקים וגו׳: חריהם. כן כתיב וקרי צואתם וענין אחד הוא והקרי הוא לשון נקיה: שניה׳. כן כתיב וקרי מימי רגליהם והכתוב הוא רמז לתחתוניות וכן בדברי רז״ל המקנה בדבר שהאחור שולט בו שיניו טחורות וענין לאכול את צואת׳ שהוצרכו להיות במצור עד שיאכלו צואת׳ וכן הוסיף יהונתן בצירא עמכון: (לא) ברכה. ר״ל פשרה ושלום וכת״י שלמא: (לב) איש מי בורו. הבורות שהם חוצה לעיר בגנות: עד בואי ולקחתי אתכם. כי כן עשה בכל הגוים אשר כבש היה מגלה אותם מארצ׳ ומשכן אחרים תחתיה׳ כדי שיהיו כלם נכנעים תחתיו וכן עשה יוסף שאנשי מצרים ואת העם העביר אותו לערים: ארץ לחם וכרמים. אמר זה אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפשר שהדגן והתירוש יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כמו שאמר בצור לפיכך אמר ארץ לחם וכרמים כי הארץ ההיא עושה לחם ויש בה כרמים וכת״י ארע׳ חקלין וכרמין ארע׳ דזיתה׳ עבדין משחא והיא עבדא דבש: כי יסית אתכ׳. הדגש תמור׳ הנח׳ בויסת דוד וכן בדגש הסיתוך

יהודית ד׳ בקריאה וסי׳ ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה. ויאמר אליקים בן חלקיהו דמלכים. ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול דמלכים. ויקרא בקול גדול יהודית דדברי הימים. ויעמד רבשקה דישעיה. ויאמר אליקים ושבנא דישעיה. ובניהם חצי מדבר דעזרא: על האנשים ח׳ בקריאה וסימנ׳ תכבד העבודה על האנשים: ויאמר אליה׳ רבשקה העל ארניך דמלכי׳. וחברו דישעיה. הקפאים על שמריהם. וילכו ויגידו לדוד: וחיו ח׳ וסימ׳ במסרה רבתא:

רלבג

אלי שאעלה על הארץ הזאת להשחיתה: (כו) באזני העם אשר על החומ׳. אמרו זה כי לא היו רוצי׳ שישמעו אלו הדברים העם אשר על החומה כדי שלא ירפו ידיהם משמירת החומה: (כז) העל אדניך ואליך. ר״ל האם בעבור אדניך ובעבורך שלחני מלך אשור: לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם עמכם. כאילו אמר שאם ישמרו את החומה שלא יכנסו חיל מלך אשור הנה יבנה עליה מלך אשור מצור עד שמרוב הרעב יאכלו צואתם וישתו מי רגליהם והוא השתן: (לא) עשו אתי ברכה וצאו אלי: ר״ל אם תהיו אתי להשלים עמי ולצאת אלי עשו ברכה כי אז תוכלו לעבוד האדמה ולאכל פריה: (לב) ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם. ר״ל והגלתי אתכם אל ארץ טובה כמו ארצכם ואמר זה להם לבאר שלא יוזקו אם יגלה אותם לארץ אחרת כמו שעשה מעשרת שבטים והנה היה מניע ומבלבל האומות בזה הדרך כדי שלא יוכלו למרוד בו ולזה היה מרחיק אותם מארצותיהם והיה מקרב אותם אליו ואל עמו:

חמה

מצודת ציון

(כז) העל. כמו האל: חוריהם. מל׳ חור ונקב: שיניהם. הוא מ״ר והוא קרוב מל׳ שתן: (כט) ישיא. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (לא) ברכה. ענינו מנחה והשורת שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג): (לב) ותירוש. ענבי היין: זית יצהר. זיתים המוציאין שמן: יסית. מל׳ הסתה ופתוי: הנע

מצודת דוד

שבהם ממונה הוא על אלפים: ובטחת. ה״כ בוטחי כל בסמוך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ: (כה) המבלעדי ה׳. וכי מבלי גזרת המקום: ה׳ אמר. כבר ניבא ישעיה יען וגו׳ ואת פלא שומרון (ישעיה ח׳) ומעט לומר שכן יעשה לירושלים: (כו) ארמית. בלשון ארמית: כי שומעים. כי מבינים אנחנו ארמית: יהודית. בלשון יהודית: באזני העם. בפניהם בהם שומעים כי הכל מכירים בו וכאומר הנה אין מהדרך לפרסם דברי מלחמה בפני המון העם: (כז) העל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי: לאכול. להודיעם כי יבואו במצור ומצוקה ברעבון וצמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים: עמכם. ר״ל גם הם גם אתם: (כח) וידבר ויאמר. כפל דבריו לחזקם: (לא) עשו אתי ברכה. ר״ל עשו עמי שלום לתת תשורת שלום: וצאו וגו׳. ר״ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ולשאוב מי הבורות: (לב) ולקחתי. אקח אתכם משם להוליך אל ארץ טובה כארצכם כן היה דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת: וחיו. מאז״כ אם העמדו במרד: כי יסית. אשר יסית: (לג) ההצל וגו׳. ר״ל כל אלוה את ארצו:

ההצ

רשי

זו אפריקי: (לד) הנע ועוה. אותם מלך אשור החריבם והגלם: כי הצילו את שומרון. והשומרונים היו עובדים את אלהי ארם שהיו שכיניהם: (לז) קרועי בגדים. על ששמעו גידופי השם: (ג) ותוכחה. שהרשעים מתווכחין ומראין פנים לדבריהם לאמר לנו הכח והגבורה: בנים. ישראל: עד משבר. עד צרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואינה כח לילד. משבר שם מושב אשה הכורעת לילד: (ד) והוכיח. אושפרוכי"ר בלעז הראה פנים לדבריו שהגליח בכל

רדק

הסיתוך ויכלו לך: (לד) הנה ועוה. שמות מדינו' או שמות אלהים אחרי' ולדעת יונתן פירושו הניע ועוה אותם מארצם שתרג' הלא טלטילונון ואגליאונון: כי הצילו את שומרון מידי. בתמיה וכי ה' אלהיכם שאתם בוטחי' בו הצילו את שומרון מידי שתחשבו שיציל את ירושל' מידי וכן הוא אומר בישעיה וכי הצילו בוי"ו שידמה ענין תמיהה וי"ת וכי הצילו העגלים את שמרון מידי: (לז) קרועי בגדים. רז"ל פי' כי בעבור ששמעו ברכ' השם קרעו בגדיהם וסמכו מזה הפ' כי כל השומע ברכת ה' חייב לקרוע ו"ותו קרע אינו מתאחה לעולם ואינו חייב לקרוע אלא א"כ שומע הגדוף מישר' והם שקרעו ששמעו מרבשקה לפי שקבלה היתה בידם כי רבשקה ישראל מומר היה ומה חירוף אמר רבשקה שקרעו בגדיהם כששמעו שאמר מי בכל אלהי הארצו' אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושל' מידי אין לך גידוף גדול מזה שהשוה בורא הכל לאלהי עץ ואבן והסי' היכולת מהבורא וכן הא"ל ית' חשב לו דבריו לחירוף וגידוף ואמר עליו את מי חרפת וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפת ה': (א) ויקרע את בגדיו. על מה שהגידו לו שחירף וגידף רבשקה הש"י שמו: ויתכס בשק. לפנו' עצמו שירחם הא' עליו ועל העם: (ג) יום צרה ותוכחה ונאצה. תוכחה שרבשקה הוכיחנו בדברי הפח' וחרופין או פי' שהאל הוכיח אותנו על עונותינו. ונאצ' שנאץ רבשקה הא' וי"ת יום עקא ותסודין וניאוצא: כאו בני' עד משבר. המשיל הצרה לאשה אשר יאחזה חבליה ובא הבן עד המשבר והו' הרח' מקום יציאת הולד כי אז חבליה יותר קשים כשהולד קרוב לצאת ואם אין כח ליולד' לחזק עצמ' להוליד הולד הנה היא בחוזק חבליה בלי תקוה למנוחה כן הצרה גדול' עלינו ואין לנו כח לצאת ממנה אם לא יעזרנו הא' ללידה. פס תואר ות"י הפסו' כן ארי אקיפנ' עקא כאתתא דיתב' על מתבר' וחיל לית לה למילד: (ד) לחרף אלהים חי. כמו שאו' כי יציל את ירושל' מידי וי"ת לחסד' עמא דה' קיימ': והוכיח בדברים. רבשקה הוכיח בדברי גדופין או פירושו האל יוכיח בדברים אשר שמע וכן ת"י ויעביד פורענותא על כל פתגמי' דשמעין

רלבג

(לד) חמת ארפד ספרוים הנע ועוה. הם שמות מדינות ויעיד ע"ז מ"ש אחר זה ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה: כי הצילו את שומרון מידי. הנה קצר בזה המאמר בהתחלתו קצר הנשוא ובסופו קצר הנושא והרצון בו איה אלהי חמת וארפד האם הצילו חמת וארפד מידי איה אלהי ספרוים הנע ועוה האם הצילו אלו המדינות מידי איה אלהי שומרון כי הצילו את שומרון מידי והנה הקים ודת' הש"י לאלו האלילים אשר הם הבל ואין בם מועיל ועל זה קרעו בגדיהם השומעי' דבריו מפני מה שחרף וגדף רבשקה הש"י והמלך קרע בגדיו ונתכס' בבגדי שק לצער עצמו כדי שירחם הש"י עליו ובא בית ה' להתפלל שם: (ג) יום צרה ותוכחה ונאצ' היום הזה. ר"ל שהוא יום צרה חזק' ומפני מה שגזר מלך אשור להשחית את ירושל' עד שמרוב הצרות הנה המעוברות הכורעו' ללדת אין להן כח ללדת ואעפ"י שבאו בנים עד משבר והוא המקו' מהרחם שיהיה בו הולד בעת יציאתו וגיחו מרחם והוא ג"כ יום תוכח' ונאצה כי הוכיח רבשקה בדברי נאצה וחרוף וגדוף שהש"י לא יציל את

תנ"ך

את־ארצו מיד מלך אשור׃
לד איה אלהי חמת וארפד איה אלהי
ספרוים הנע ועוה כי־הצילו את־
שמרון מידי׃ לה מי בכל־אלהי
הארצות אשר־הצילו את־ארצם
מידי כי־יציל יהוה את־ירושלם
מידי׃ לו והחרישו העם ולא־ענו אתו
דבר כי־מצות המלך היא לאמר לא
תענהו׃ לז ויבא אליקים בן־חלקיה
אשר־על־הבית ושבנא הספר ויואח
בן־אסף המזכיר אל־חזקיהו קרועי
בגדים ויגדו לו דברי רבשקה׃
יט א ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע
את־בגדיו ויתכס בשק ויבא בית יהוה׃
ב וישלח את־אליקים אשר־על־
הבית ושבנא הספר ואת זקני
הכהנים מתכסים בשקים אל־
ישעיהו הנביא בן־אמוץ׃ ג ויאמרו
אליו כה אמר חזקיהו יום־צרה
ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו
בנים עד־משבר וכח אין ללדה׃
ד אולי ישמע יהוה אלהיך את ׀ כל־
דברי רבשקה אשר שלחו מלך־
אשור ׀ אדניו לחרף אלהים
חי והוכיח בדברים אשר שמע
יהוה אלהיך ונשאת תפלה
בעד השארית הנמצאה׃ ה ויבאו
עבדי המלך חזקיהו אל־ישעיהו׃

תרגום

מיד מלכא דאתור: לד אן דחלת חמת וארפד ואן דחלת ספרוים הלא טלטילונון ואגליאונון ארי שיזבו ית שמרון מן ידי: לה מן בכל דחלת מדינתא דשיזיבו ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית ירושלם מן ידי: לו ושתיקו עמא ולא אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקידת מלכא היא למימר לא תתיבוניה: לז ואתא אליקים בר חלקיה דממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף דממנא על דכרניא לות חזקיהו מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית פתגמי רבשקה: א והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי ואתכסי בסקא ועל לבית מקדשא דיי: ב ושלח ית אליקים די ממנא על ביתא ושבנא ספרא וסבי כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיהו נביא בר אמוץ: ג ואמרו ליה כדנן אמר חזקיהו יום עקא ותיסודין וניאוצא יומא הדין ארי אקיפתנא עקא כאתתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: ד מאים שמיע קדם יי אלהך ית כל פתגמי רבשקה דשלחיה מלכא דאתור רבוניה לחסדא עמא דיי קימא ויעביד פורענותא על כל פתגמיא דשמעין קדמוהי יי אלהך ותתחנן בצלו על שארא הדין דאשתאר: ה ואתו עבדי מלכא חזקיהו

מסורה

ויגדו ד' חס' בקריאה וסי' דבר רבשקה דספרא. על אודות הבאר אשר חפרו. עוד יוסף חי. ויבאו המלאכים. וכל שפטים ושמואל דכוו' בס"ב ס"ל וסימ' ויגידו לאנשי יבש. ויגידו לשאול לאמר הנה העם: ואת זקני ג' בקריא' וסימ' ויאמר חושי אל צדוק. מתכסים בשקים. וחברו תולדות אהרן ויסי כמוע (מ"ק סג):

מצודת דוד

(לד) הנע ועוה. המעט ממקומם והעקימם: כי הצילו. וכי אלהי שמרון הצילו את שומרון מידי: (לז) קרועי בגדים. על ששמעו דברי רבשקה המחרף ומגדף כלפי מעלה להדמותו לאלהי עמי הארצות: יט (ג) ותוכחה. האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו ואומר ידי רמה: ונאצה. מנאץ את ה' בדברי חרוף: כי באו בנים. דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים. (ד) אולי ישמע ה'. הלואי יתן לב לשמוע: והוכיח. התווכח בדברים כאשר שמע ה': ונשאת. כאומר לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה': השארית הנמצאה. שארית ישראל הנמצאה בירושלים כי כבר כבש כל ערי הבצורות

מצודת ציון

(לד) הנע. מל' נע: ועוה. מל' עוות ועקום: (לו) והחרישו. שתקו: יט (ג) ותוכחה. מל' ויכוח וברור דברים: ונאצה. ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים (ש"א ב): משבר. הוא מקום מושב היולדת וכן במשבר בנים (הושע יג): (ד) אולי. הלואי כמו אולי יראה ה' בעניי

רד"ק

דשמעין קדמוהי: (ו) נערי. עבדי כי המשרת יקר' נער וה"ג רבשקה וחביריו: (ז) רוח. רצון: ושמע שמועה. וזהו ששמע שמלך כוש יצא להלח' אתו: ושב לארצו. כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור להלח' בארצו בעוד שהיה מלך אשור בארץ ישראל ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלחם עם מלך כוש ויניח מלחמ' העיר הזאת ואח"כ אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר ששב ממלחמ' כוש לירושל' ונגף מחנהו על ידי המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב כמו שכתוב אבל נבואת המגפה לא אמר להם ישעיה כפי' ואין לשאול טעם למעשה האל ית' כי ה' נורא עלילו' למה לא נגפו אז אלא עד שהלך להלח' עם מלך כוש ואח"כ שב לירושלם והטעם הנראה לנו בזה כדי שיהיה להם לישראל בזת כוש ומצרים ועוד שיראו כוש ומצרים הנפלאות שעשה לאוהביו ולדורשיו שהו כי מלך אשור נצח אותם בכל הארצות כבש ובירושל' נגף בלא חרב ובלא חנית והאל נתן בלב מלך אשור להביא חיל מלך כוש ומצרים לירושלם עמו להפחיד יושבי ירושלם עוד: (יג) איו מלך חמת. על האלהים אמ' אשר לא יוכלו להציל ארצות עובדיהם וגם המלכים איה הם שלא עמדו לפני כלם ואמר עם ספרוים לעיר שהיתה גדולה מכלם: (יד) ויפרשהו. אחד מהספרי' או כל א' מהם ואדוני אבי ז"ל פי' ויפרשהו על הספר שבו

רש"י

בכל אשר הלך: (ז) ושמע שמועה. ויעלה מעליכם ושב לארצו ולא מחמת השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבושת פנים והפלתיו שם בחרב. ומה היא השמועה וישמע אל תרהקה שמע שיצא תרהקה להלחם עמו ועלה מעל ירושלים והלך לכוש ונלחם עם תרהקה וכוש ומצרים שעמו ונלחם ונטל חמדת אוצרותיהם ובא לירושלים ונפל שם הוא שאמר (ישעיה מ"ה י"ד) יגיע מצרים וסחר כוש וגו' עליך יעבורו וגו': (ט) וישב וישלח מלאכים. להודיע שאינו שב לארצו אלא להלחם עם כוש ולחזור כאן: (יב) עדן. שם מדינה: (יג) הנע ועוה. אותן מלך אשור: (יד) אמנם. אמת הוא שהחריבו מלכי אשור את העמים ונתנו את אלהיהם באש

ו ויאמר להם ישעיהו כה תאמרון
אל־אדניכם כה ׀ אמר יהוה אל־
תירא מפני הדברים אשר שמעת
אשר גדפו נערי מלך־אשור אתי׃
ז הנני נתן בו רוח ושמע שמועה
ושב לארצו והפלתיו בחרב
בארצו׃ ח וישב רבשקה וימצא
את־מלך אשור נלחם על־לבנה
כי שמע כי נסע מלכיש׃
ט וישמע אל־תרהקה מלך־כוש
לאמר הנה יצא להלחם אתך וישב
וישלח מלאכים אל־חזקיהו לאמר׃
י כה תאמרון אל־חזקיהו מלך־יהודה
לאמר אל־ישאך אלהיך אשר אתה
בטח בו לאמר לא תנתן ירושלם
ביד מלך אשור׃ יא הנה ׀ אתה שמעת
את אשר עשו מלכי אשור לכל־
הארצות להחרימם ואתה תנצל׃
יב ההצילו אתם אלהי הגוים אשר
שחתו אבותי את־גוזן ואת־חרן
ורצף ובני־עדן אשר בתלאשר׃
יג איו מלך־חמת ומלך ארפד ומלך
לעיר ספרוים הנע ועוה׃ יד ויקח
חזקיהו את־הספרים מיד המלאכים
ויקראם ויעל בית יהוה ויפרשהו
חזקיהו לפני יהוה׃
טו ויתפלל חזקיהו לפני יהוה ויאמר
יהוה אלהי ישראל ישב הכרבים
אתה־הוא האלהים לבדך לכל

לות ישעיהו׃ ו ואמר להון ישעיהו כדנן תימרון לרבונכון כדנן אמר יי לא תדחל מן קדם פתגמיא דשמעת דחסידו עולימי מלכא דאתור קדמי׃ ז הא אנא יהיב ביה רוחא וישמע בסורא ויתוב לארעיה ואפלניה בחרבא בארעיה׃ ח ותב רבשקה ואשכח ית מלכא דאתור מגיח קרבא על לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש׃ ט ושמע על תרהקה מלכא דכוש למימר הא נפק לאגחא קרבא עמך ותב ושלח אזגדין לות חזקיה למימר׃ י כדנן תימרון לחזקיה מלך שבטא דבית יהודה למימר לא יטעינך אלהך דאת רחיץ ביה למימר לא תתמסר ירושלם ביד מלכא דאתור׃ יא הא את שמעתא ית דעבדו מלכי דאתור לכל מדינתא לגמרותהון ואת מדמי לאשתיזבא׃ יב השיזבא יתהון דחלת עממיא דחבילו אבהתי ית גוזן וית חרן ורצף ובני עדן דבתלסר׃ יג אן מלכא דחמת ומלכא דארפד ומלכא דקרתא ספרוים הא טלטילונון ואגליאונון׃ יד ונסיב חזקיהו ית אגרתא מיד אזגדיא וקרינן וסליק לבית מקדשא דיי ופרסינן חזקיהו קדם יי׃ טו וצלי חזקיהו קדם יי ואמר יי אלהא דישראל דשכנתיה שריא עיל מן כרוביא את הוא יי ולית בר מנך לכל

ג׳ דין׳ וחברי׳ עוד זאת גדפו · ב׳ חכרו · ל׳ וחד על תרהקה דישעי׳ · ס׳ · ב׳ פס׳ · ב׳ ומ״ע · ז׳ מ״ל · ד׳ · ב׳ וכסיפ׳ היה ונכסי חמם · ג״א פתח · ד׳ הס׳ כסיפ׳

דישעיה: גדפו ג׳ וסימ׳ אשר גדפו נערי מלך אשור דסיפרא. וחברו דישעיה. עוד זאת גדפו אותי אבתיכם: תאמרון ח׳ נמסר לעיל בהאי ענינא: אבותי ז׳ מ״ל וסי׳ נמסר בספרא דא חלק א׳ סי׳ כ״א: עדן ג׳ פתחין וסי׳ ההצילו אתם אלהי הגוים. וחברו דישעיה. ושברתי בריח דמשק והכרתי. וא׳ ועדן חרן ומלכה. איו ה׳ בליש׳ וסימ׳ בלשון תרגו׳. בנתיהון דמלכיא מתגלגלין ובהתין ומיתין. ופי׳ נמסר בסדר שמות ו:

רלב"ג

את ירושל׳ מיד מלך אשור והם אמרו אשר זה והוכיח בדברי׳ אשר שמע ה׳ אלהיך: (ו) נערי מלך אשור. עבדי מלך אשור ומשרתיו: (ז) הנני נותן בו רוח. ר"ל רצון: ושמע שמועה ושב לארצו. הנה השמועה היתה ששמע על תרהקה מלך כוש שיצא אליו להלחם אתו ואולי הניעו הש"י מזה כדי שיצאו מהמחנ׳ בזמן ההוא וישימו לעיר מה שיצטרך להם מהמזון מחוץ ואחר זה ישוב לארצו אחר היות המגפה בחילו ושם בארץ יפול בחרב כי בניו יהרגוהו והג׳ רבשקה שב אל אדוניו אחרי עשותו שליחותו ומצא מלך אשור נלחם אל לבנה שהיתה מישראל כי שם בא אליו מלך כוש להלחם עמו ומשם שב מלך אשור אל המצור אשר בו על ירושלם ושלח מלאכים אל חזקיה לאמר כמו הדברים הראשונים ודמה מה שנאמר אחר זה שהם היו מלאכים הראשונים ושרבשקה אמר הדברים האלו: (יד) ויפרשהו. ר"ל הספר שהיה בו אלו החרופין והגדופין כי הם נשאו ספרים על זה ממלך אשור ועוד דברו בפיהם אלו החירופין ולזה אמר אחר זה את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חיים: (טו) ויתפלל חזקיהו. רוצה לומר ה׳ אלהי ישראל אשר השגחתו דבקה בהם ושכינתו תגלה ותראה על הדרך המופת במקום הכרובים בקדש הקדשים כמו שנתפרסם זה

מצודת ציון

כענייו (פ"ב י"ו): ותוכחה. נתוכח: (ו) גדפו. חרפו: (ז) רוח. רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א): (י) ישיאך. יפתה ויסתה אותך: פקח

מצודת דוד

הבלרות שביהודה: (ז) נותן בו רוח. לעיר רצונו ללכת משם כאשר ישמע לגמרי כ"א על מנת לשוב: (יא) ואתה. וכי אתה תנצל בעמים: (יב) ההצילו. שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש: ושב לארצו. סוף הדבר יהיה ישוב לארצו וכי אלהי העמים הצילו את העמים: (יג) לעיר ספרוים. לפי שהיתה גדולה בפחי נפש ובארצו אפילו אותו בחרב: (ט) וישמע אל תרהקה. ר"ל קבל דבריו והשובה אמר בה לעיר: (יד) הספרים. כי נכתב שלח הדברים האלה: ויצא גם הוא לקראתו למלחמה: וישב. שלח שוב מלאכים להודיע בשיש מסתלק ויפרשהו. פרש כל אחד ואחד: (טו) הכרובים. שעל הכפורת אשר על הארון והכוונה

מַמְלְכ֣וֹת הָאָ֑רֶץ אַתָּה֙ עָשִׂ֔יתָ אֶת־
הַשָּׁמַ֖יִם וְאֶת־הָאָֽרֶץ׃ טז הַטֵּ֨ה יְהוָ֤ה ׀
אָזְנְךָ֙ וּֽשְׁמָ֔ע פְּקַ֧ח יְהוָ֛ה עֵינֶ֖יךָ וּרְאֵ֑ה
וּשְׁמַ֗ע אֵ֚ת דִּבְרֵ֣י סַנְחֵרִ֔יב אֲשֶׁ֣ר
שְׁלָח֔וֹ לְחָרֵ֖ף אֱלֹהִ֥ים חָֽי׃ יז אָמְנָ֖ם
יְהוָ֑ה הֶחֱרִ֜יבוּ מַלְכֵ֥י אַשּׁ֛וּר אֶת־
הַגּוֹיִ֖ם וְאֶת־אַרְצָֽם׃ יח וְנָתְנ֥וּ אֶת־
אֱלֹהֵיהֶ֖ם בָּאֵ֑שׁ כִּ֣י לֹא֩ אֱלֹהִ֨ים הֵ֜מָּה
כִּ֣י אִם־מַעֲשֵׂ֧ה יְדֵי־אָדָ֛ם עֵ֥ץ וָאֶ֖בֶן
וַֽיְאַבְּדֽוּם׃ יט וְעַתָּה֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ
הוֹשִׁיעֵ֥נוּ נָ֖א מִיָּד֑וֹ וְיֵֽדְעוּ֙ כָּל־מַמְלְכ֣וֹת
הָאָ֔רֶץ כִּ֛י אַתָּ֥ה יְהוָ֛ה אֱלֹהִ֖ים לְבַדֶּֽךָ׃
כ וַיִּשְׁלַח֙ יְשַׁעְיָ֣הוּ בֶן־
אָמ֔וֹץ אֶל־חִזְקִיָּ֖הוּ לֵאמֹ֑ר כֹּֽה־אָמַ֤ר
יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֨ר הִתְפַּלַּ֧לְתָּ
אֵלַ֛י אֶל־סַנְחֵרִ֥ב מֶלֶךְ־אַשּׁ֖וּר
שָׁמָֽעְתִּי׃ כא זֶ֣ה הַדָּבָ֔ר אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה
עָלָ֑יו בָּזָ֨ה לְךָ֜ לָעֲגָ֣ה לְךָ֗ בְּתוּלַת֙ בַּת־
צִיּ֔וֹן אַחֲרֶ֙יךָ֙ רֹ֣אשׁ הֵנִ֔יעָה בַּ֖ת יְרוּשָׁלִָֽם׃
כב אֶת־מִ֤י חֵרַ֙פְתָּ֙ וְגִדַּ֔פְתָּ וְעַל־מִ֖י
הֲרִימ֣וֹתָ קּ֑וֹל וַתִּשָּׂ֥א מָר֛וֹם עֵינֶ֖יךָ עַל־
קְד֥וֹשׁ יִשְׂרָאֵֽל׃ כג בְּיַ֣ד מַלְאָכֶ֘יךָ֮ חֵרַ֣פְתָּ ׀
אֲדֹנָי֒ וַתֹּ֗אמֶר בְּרֹ֥ב רִכְבִּ֛י אֲנִ֥י
עָלִ֛יתִי מְר֥וֹם הָרִ֖ים יַרְכְּתֵ֣י לְבָנ֑וֹן
וְאֶכְרֹ֞ת קוֹמַ֤ת אֲרָזָיו֙ מִבְח֣וֹר בְּרֹשָׁ֔יו
וְאָב֙וֹאָה֙ מְל֣וֹן קִצֹּ֔ה יַ֖עַר כַּרְמִלּֽוֹ׃ כד אֲנִ֣י
קַ֔רְתִּי וְשָׁתִ֖יתִי מַ֣יִם זָרִ֑ים וְאַחְרִב֙ בְּכַף־

מַלְכְוָת אַרְעָא אַתְּ עֲבַדְתָּא
יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃ טז גְּלֵי קֳדָמָךְ יְיָ וְדוּן וּשְׁמִיעַ
קֳדָמָךְ יְיָ וְאִתְפְּרַע וַעֲבֵיד
פּוּרְעָנוּתָא עַל כָּל פִּתְגָמֵי
דְּסַנְחֵרִיב דְּשַׁלְחֵיהּ לְחַסָּדָא
עַמָּא דַּייָ קַיָּמָא׃ יז בְּקוּשְׁטָא
יְיָ אַחְרִיבוּ מַלְכֵי אַתּוּר יַת
עַמְמַיָּא וְיָת אַרְעֲהוֹן׃
יח וּמוֹקְדִין יַת טַעֲוָתְהוֹן
בְּנוּרָא אֲרֵי לָא מַיְּעַן דְּאִית
בְּהוֹן צְרוֹךְ אִינוּן אֱלָהַן
עוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא אָעָא
וְאַבְנָא וְאַבְדוּנוּן׃ יט וּכְעַן
יְיָ אֱלָהָנָא פְּרוֹקְנָא כְעַן מִן
יְדֵיהּ וְיִדְעוּן כָּל מַלְכְוָת
אַרְעָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים
לֵית בַּר מִנָּךְ׃ כ וּשְׁלַח
יְשַׁעְיָהוּ בַּר אָמוֹץ לְוָת
חִזְקִיָּהוּ לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּבָעִיתָא
מִן קֳדָמַי עַל סַנְחֵרִיב מַלְכָּא
דְּאַתּוּר שְׁמִיעַ קֳדָמַי׃
כא דֵּין פִּתְגָמָא דִּי גְזַר יְיָ
עֲלוֹהִי מְבַסְּרָא לָךְ מְעִיקָא
עֲלָךְ מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְּצִיּוֹן
בַּתְרָךְ רֵישֵׁיהוֹן מְנִידִין
עַמָּא דִּירוּשְׁלֶם׃ כב יַת מַן
חַסֵּידְתָּא וְעַל מַן
אִתְרַבְרַבְתָּא וְקָדָם מַן
אֲרֵימְתָּא קָלָא וּזְקִיפְתָּא
לְרוּמָא עֵינָךְ אֲמַרְתְּ מִלִּין
דְּלָא כַשְׁרִין קֳדָם קַדִּישָׁא
דְּיִשְׂרָאֵל׃ כג בְּיַד אִזְגַּדָּךְ
חַסֵּידְתָּא עַמָּא דַּייָ וַאֲמַרְתְּ
בְּסַגִּיאוּת רְתִיכַי אֲנָא סְלֵיקִית לִתְקוֹף כְּרַכֵּיהוֹן אַף אֵיחוֹד בֵּית מַקְדְּשֵׁיהוֹן
וְאֶקְטוֹל שְׁפַר גִּבָּרֵיהוֹן מִבְחַר שִׁלְטוֹנֵיהוֹן וְאַכְבֵּישׁ קִרְיַת תּוּקְפֵיהוֹן וְאֵשֵׁיצֵי
סַגֵּי מַשִּׁרְיָתְהוֹן׃ כד אֲנָא הֲוֵיתִי חָפֵיר גּוּבִין וְשָׁתֵי מַיִן נוּכְרָאִין וּמְפַחֵית

רש"י

כמש: (כג) מרום הרים. הר הבית: ירכתי לבנון. בית המקדש שמלבין עונות: ואכרת קומת ארזיו. לא אשוב עד שאחריבנו: קצו. סופו: יער כרמלו. מליאת ארצו ויופי כהנו: (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. כלומר התחלתי בכל מעשה וגמרתי כזה הכורה בור ומוצא מים זרים ושותה. מים נובעים קורא זרים לפי שעד הנה לא היו בכאן: ואחריב בכף פעמי. אם צרתי על עיר הבוטחת הבאתי עליה גייסות רבות שהובישו יאוריה בשתייתם ושתית בהמתם ומרמס רגליהם: ואחריב. לשון הוה כן דרכי תמיד

רלבג

זה מספורי התורה ונתבאר ג״כ במה שסופר בענייני שלמה וזה לאות כי כש״י השגחתו דבק׳ בישראל אתה הוא המנהיג לבדך לכל ממלכו׳ הארץ כי אתה שליט להשפיל מלכים ולהקימם ואם אין להם מסודר ממערכת הכוכבים. לפי שאתה מושל על הכוכבים ועל השפע השופע מהם כי אתה עשית את השמי׳ ואת הארץ: (יט) וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה אלהים לבדך. ר״ל שראוי לך לעשות זה כדי שלא יתחלל שמך ואם אין ישראל ראויים שתעשה להם נס: (כא) בזה לך לעגה לך. ר״ל שהיה תבזה ותלעגת על דבריך והנה יראה מהם כי מהש״י יהיה עזרה בסוף כמו שבאר ולזה גם הניע׳ ראש אחריך וזה אמר להודיע שאינה צריכה שתירא מאלו הדברים אע״פ שכבר היו ישראל מתפחדים מאד מהם כמו שקדם: (כב) ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל. ר״ל הנה הגדלת לעשות מאד עד שהשיאך גודל לבבך לחרף ולגד׳ מי שהוא בתכלית הרוממו׳ והוא קדוש ישראל: (כג) הנה ביד מלאכיך חרפת ה׳ ואמרת כי בגבורתך ורב רכביך עלית לכבוש מרום הרים והם המקומות החזקים הבנויים בהרים: ירכתי לבנון. הם קצות יער הלבנון וכל זה משל לארץ ישר׳ שהיא גבוה מכל הארצות והיה מתפאר על שכבש רוב ארץ ישראל ולזה אמר ירכתי כי ירושלים היתה באמצע ולא כבש אותה והנה התפאר שיכרות קומת ארזיו אשר באמצע היער ובמקום הגבוה יותר ממנו והנה קרא ארזים וברושים המלכות והשרים או העיירות יותר חזקות: ואבואה מלון קצו. ובישעיה כתוב מרום קצו והנה קרא מלון קצו בית המקדש כי הוא קץ וסוף המעלות והרוממות אשר בארץ ישראל ורצה לומר שכבר יחריב בית המקדש ואחר כך יחריב יער המישור אשר לפניו אשר מגדל פירות ומחיים לרוב הם בני ירושלים: (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. ר״ל לא היה פלא אם שתיתי מים המוכנים לשתותם אבל אני חפרתי והוצאתי מים זרים אשר לא עלה על לב

רדק

שנו הי׳ גדוף האלהים: (טז) אשר שלחו. שלח המדבר החירוף: (כ) אל סנחריב. בעבור סנחריב: (כא) בזה לך. פועל עבר מנחי העין והו׳ מלרע שלא כמנהג ברוב: בתולת בת ציון. מלכות כנישתא דציון: בת ירושלם. עמא דירושלם ופירוש בתולת כבתולה שלא נכבשה וכן בכל מקום שזוכר בתולה על עם ועל עדה זהו ענינו: (כב) על קדוש ישראל. כמו אל קדוש וכן כתוב בישעיה: (כג) מרום הרים. א״י שהיא גבוהה מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון הוא יער עצים בארץ ישראל נקרא כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושים וארזים המשיל הארץ ללבנון ר״ל עליתי על הארץ וכבשתי אותה ועתה אבא לירושלם ולפי שהיא טובה ונכבדת מכל הארץ קרא׳ מלון קיצו יער כרמלו כי הכרמל הוא טוב מן היער וכי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער לבנון הוא אילני סרק ומה שקראה מלון בעבור בית המקדש שבה שהוא משכן האל ומלונו ובישעיה מרום קיצו והענין אחד כי בית המקדש במקום גבוה בהר המוריה ומה שאמר קצו כאילו היתה ירושלם קץ כל ארץ ישראל לפי שכבש כל ארץ ישראל זולתי ירושלם כלומר מלון קצו שאין לו עוד על דרך ובא עד קצו ואין עוזר לו וי״ת סליקי׳ לתקוף כרכיו וגו׳ ובדברי רז״ל כתיב מלון קצו וכתיב מרום קצו אמר אותו רשע בתחילה אחריב דירה של מטה ואח״כ אחריב דירה של מעלה: מבחור. בחול׳ ובישעי׳ מבחר בפתח והענין אחד: (כד) אני קרתי. באתי עד המקו׳ כלו׳ חפשתי אחר מקו׳ המים כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי המים הנמצאים
על

ושמע ח׳ זקפין קמצין וסי׳ נמסר בסדר בלק: ואת ארצם ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ אמנם ה׳ החריבו דמלכים. וחברו דישעיה. ואת כל המלכים האלה ואת ארצם דיהושע: ה׳ אלהים ה׳ כתוב כן בנביאים וסי׳ במסר׳ רבתא: בזה ח׳ בקריא׳ וסי׳ במסר׳ רבתא: ותשא יו״ד בקריאה וסימני׳ נמסר בספרא דא חלק ב׳ סימן ד׳: תולדות אהרן ביד מלאכיך. סנסד׳ צד: מלון קצו. שם: אני קרתי. שם:

מצודת דוד

וכאומר ואיך א״כ תמסור בידו את ירושלים ויבאו הכרובים ביד צר: (טז) אשר שלחו. את המלאך המביא הספרים: (יז) אמנם ה׳. אמת ה׳ הנה אמת הוא שהחריבו את העמים: (יח) כי לא אלהים המה. אבל כ״ז היה בעבור שאין בהם אלהות ונזה האבידם: (כ) אל סנחריב. בעבור דברי סנחריב: (כא) עליו. על סנחריב: בזה לך. בת ציון תבזה אותך תלעג עליך (וקראה בתולה על כי לא נכבשה

מצודת ציון

(טז) פקח. פתח כמו אפקח את עיני (זכריה יב): (כג) כרמלו. מקום שדות וכרמים משובחים קרוי כרמל: (כד) קרתי. הפרתי אחר מקור והוא מלשון יקרוה עורבי נחל (משלי ל) שהוא ענין נקב ובקוע: זרים. נוטפים כמו

פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר: כה הֲלֹא־שָׁמַעְתָּ
ח'. כ': אבותיכם לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם
י"ד: וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵאתִיהָ וּתְהִי
ג' ישעיה לבשלות. ג' לַהְשׁוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת:
ד'. ל כו וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ
עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת
ג' וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה: כז וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ
ד' וּבֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי: כח יַעַן
ד' הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי
ב'. ג' וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ

בְּפַרְסַת רַגְלֵי עַמָּא דְעִמִּי כֹּל מֵי נַהֲרִין עַמִּיקִין: כה הֲלָא שְׁמַעְתָּא מִלְּקַדְמִין מַה דַּעֲבָדִית לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם הֲלָא עַל דְּשַׁלִּיט בְּהוֹן וְאַף עֲלָךְ אִתְנַבִּיאוּ נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל וְלָא תַבְתָּא וְדָא חֲזָיָא קֳדָמַי מִיּוֹמֵי קֶדֶם לְמֶעְבַּד לָךְ אַף אַתְקֵינְתָּא כְּעַן אַיְתֵיתַהּ וְדָא הֲוַת לָךְ לְתַקָּלָא עַל דַּהֲוָאָה קֳדָמָךְ כְּאִתְרְגוּשַׁת גַּלִּין דְּיַשְׁחוּ קִירְוִין כְּרִיכָן:
כו וְיָתְבֵיהוֹן אִתְקַצַּר חֵילֵיהוֹן אִתְבָּרוּ וּבְהִיתוּ הֲווֹ כְּעֶשֶׂב חַקְלָא וְכִירוֹק דִּתְאָה כְּעֶשֶׂב אַגְרָיָא דְּיִשְׁלוֹק עַד דְּלָא מְטָא לְמֶהֱוֵי שׁוּבְלִין: כז וּמִיתְבָךְ בְּעֵיצָה וּמִיפְקָךְ לְאַגָּחָא קְרָבָא וּמֵיתָךְ לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל גְּלֵי קֳדָמַי וְיָת דְּאַרְגִּיזְתָּא קֳדָמַי גְּלֵי: כח חֲלַף דְּאַרְגֵּיזְתָּא עַל מֵימְרִי וְאִתְרְגוּשׁוּתָךְ סְלֵיקַת לִקְדָמַי וַאֲשַׁוֵּי שֵׁירִין בְּלִיסְתָּךְ וּזְמָם בְּסִפְוָתָךְ וַאֲתִיבִנָּךְ

למרחוק ח' בקריאה וסי' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל. וחברו דד"ה. והקול נשמע עד למרחוק. הלא שמעת עד למרחוק דסיפרא. וחברו דישעיה. ויצא שמו. אשא דעי למרחוק. משם תפר אכל: ותהי י"ד רפין בקריאה וסי' נמסר בסיפרא דא חלק א' סי' יח: והשיבותיך ג' וסי' אנכי עמך ושמרתיך. יען התרגזך דמלכים. וחברו דישעיה: התרגזך ד' וסי' ואת התרגזך אלי. ודבתרי' יען התרגזך. וחברו דישעי':

רדק

על הארץ וזהו שאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וקראם זרים לפי שלא היו יודעים ונראים לבני אדם ועל הדרך הזה ת"י הפסוק אנא הויתי חפיר גובין וגו' כבעמוד ויש מפרשים יאורי מצור כמו מצרים לפי שהוא נהר גדול אמר כן על דרך ההפלגה: (כה) הלא שמעת. אמר לו הקב"ה הלא שמעת מזמן רחוק הגזרה שגזרת על האומות להחריבם אותה הגזרה עתה הביאותיה משמלכו מלכי אשור הבאתי הגזרה על ידם ועל ידך על האומה ועל ישראל אני הוא שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלים נצים ויהיו יושבי הערים קצרי יד ויהיו כעשב השדה וירק דשא וביותר חלוש מהם והוא חציר גגות שלא היה כח ביושבי הערים להלחם כנגדך והכל היה מאתי ואני גזרתי ואמרתי ע"י נביאי טרם שהיתה הגזרה ואיך תתפאר על מה שעשיתי אני וכן אמר עליו הנביא ז"ל היתפאר הגרזן על החוצב בו וי"ת הכן הלא שמעת מלקדמין וגו' כבעמוד וא"א ז"ל פי' כן אותה עשיתי ירושלם וכן אמר ויוצרה מרחוק לא ראיתם אמר כי מימים קדמונים אני עשיתיה ועתה הביאותיה בתמיה אמר הביאותיה עתה שתהי להשות גלים נצים ערים ושיהיו יושביהם קצרי יד וחתו ובשו ושיהיו כעשב השדה: להשות. שרשו שאה ומשפטו בתשלומו להשאות כמו שכתוב בישעיה ונשתנו תנועות הלמ"ד והה"א מפני חסרון האלף: גלים נצים. ערים בצורות. להשות ערים בצורות להיות גלים נצים ופי' נצים חרבים מן ערים תצינה: (כו) ושדפה לפני קמה. כעשב שהכה השדפון טרם היותו קמה כלומר שלא הספיק להיותה קמה ולהיות' נגמר בשולו והוש' בשדפון ובישעיה ושדמה במ"ם והוא כמו בפ"א כי המ"ם והפ"א ממוצא אחד: (כז) ושבתך וצאתך ובאך. שבתך בארצך וצאתך מארצך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני: ואת התרגזך אלי. ג"כ ידעתי שהקצפת אלי ודברת בי כדבר באלהי עם הארץ וי"ת שבתך ומיתבך בעיצה: (כח) ושאננך. כמו ושאונך וכפל הנו"ן להפלגת השאון כן כתבו רבי יונה וכן הו' דעתי ודעת יונתן שתרגם ואתרגשותך סליקת לקדמי ויש לפרשו כמשמעו בעבור כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו שקט ושאנן: ושמתי חחי באפך. הוא הברזל כמין מחט וראשו כפוף נוקב אף הדג ולחיו ומעלין אותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו ונתתי חחי' בלחייך: ומתגי בשפתיך. המתג הוא הברזל שמשימין בפה הבהמה להנהיגה וכת"י וזמם בספוותך ותרגם ורסן

רשי

תמיד: (כה) הלא שמעת למרחוק. למה תתפאר ותתגדל בזאת לא שלך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על העובדי כוכבים להביאך עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי (ישעיה י' ד'): למימי קדם. משנברא העולם עלתה במחשבה שנאמר (ישעיה ל' ל"ג) כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן זה סנחריב שנשרף באש גיהנם שנ' (שם לא ט) נאם ה' אשר אור לו בציון: עתה הבאתיה. וזה הכח שבידך: ותהי. ביאתה של גזרתי להשאות ערים בצורות להיות לגלים נצים לגלי אדמה שנותנין בהן ירקות שאתה מחריבן כגזרתי: להשות. לשון שאייה גלמודה: (כו) ויושביהן קצרי יד. הם שאני התשתי את כחן לפניך ואין הגבורה שלך אין אתה גבור אבל הם חלשים: חציר גגות. הממהר ליבש: ושדפה לפני קמה. כשבלים השדופות בטרם יתקשו לבא לידי קמה: (כז) ושבתך ובאתך ובאך. תירגם יונתן ומיתבך בעצה ומיפקך לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מאתי נהיתה: ואת התרגזך אלי. ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש אשטורמי"ה בלע"ז: (כח) ושאננך. כמו ושאונך: חחי. כמין שיר הוא שמושכין בו בהמה שמעקיה רעים כמו שעושים לבעלי השיר ונאקין בשיר: ומתגי. תרגם יונתן זמם והוא של ברזל ומושכין אותו

רלבג

לב איש שיוכל לשתות משם מים וזה משל לחקותם שכבש שהיו כלם חוקים שלא עלה בלב איש שיוכל לכבשם ובכף פעמי לבד בלי השתדלות אחר החרבתי והובשתי כל היאורים אשר בערי המצור והם הערים החוקים שלא יתכן לכבשם כי אם בבניית המצור עליהם ואפשר שיאמר אומר שסבר אמר אני קרתי ושתיתי בעבור חזקיה שסתם המעינות כמו שנזכר בספר ד"ה והבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב: (כה) הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי. ר"ל על מה תתפאר על הצלחותיך במלחמות הלא שמעת כי למרחוק הודעתי אלו הדברים מהצלחותיך על כל הגוים ע"י עבדי הנביאים וזה לאות כי אותה עשיתי כמו שאמר ישעיה מי פעל ועשה קורא הדורות מראש ר"ל שמי שיקרא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות הוא מחוייב שיהיה הוא הפועל כי לולי זה איך יתכן שידע הוא מה שיעשה זולתי האלהים אלא אם היה זולת שהוא משרת אותו בזה ויהי הפועל מסודר מהמודיע זה טרם היותו לא מהמשרת כי אמנו הראשון בזה וכבר הארכנו המאמר בזה בראשון מספר מלחמות ה' ובספר ישעיה: למימי קדם ויצרתיה. ר"ל כי מימי קדם חשבתיה וצירתיה והוא מענין ויצורי כלל כלם והנה עתה הבאתיה בימי מלכי אשור ותהי זאת המחשבה שחשבתי ועשיתי אותה להשאו' ולהחריב עד שיהיו ערים בצורות לגלים חרבים ועשיתי יושבי הערים קצרי יד כאילו אין להם כח אתו ובושו כי נהיו לשמה כרגע מה שלא חשבו זה מלפנים הנה לא היה להם כח להלחם כאילו הם עשב שדה וירק דשא שאינגו זז ממקומו כשיכרתו אותו וכמו חציר הגרוע שהוא יותר נקל להכרת וכמו כעשב השרוף טרם הגיעו להיות קמה: (כז) ושבתך וצאתך ובאך ידעתי. ר"ל שבתך בארצך וצאתך למלחמה ובאך לעיירות

מצודת ציון

כמו זרם מים עבר (חבקוק ג): ואחריב. מל' חורב ויובש: פעמי. רגלי: יאור. ענין נהר ונחל: מצור. ענין חוזק והוא מל' צר: (כה) להשות. מל' שאיה ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל): גלים. הוא כענין תל: נצים. פרוצים כמו הנצו הרמונים (ש"ה ז): (כו) חתו. נשברו: ושדפה. מל' שדפון וירקון (מ"א ח) והוא לקות הזרע: (כז) התרגזך. ענין תנועת הרדת המהירות וכן מרגיז ממלכות (ישעיה כג): ושאננך. הוא מל' שאון והמייה: חחי. הוא הטבעת הנתונה בפי הבהמה שמעקים רעים למושכה ע"י וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל)

מצודת דוד

ככבשה עדיין מעולם למשול בה עם אחר כבתולה זו שלא באה בנשוא תפעל וכן בתולת בת צידון (ישעיה כ"ג): אחריך. אחרי מצלך הניע בראשה בדרך לעג: (כב) את מי. למה לא שמת על לבך לסכן את מי חרפת: מרום. לאיש רקיע: (כג) מרום הרים. זה הר הבית: ירכתי לבנון. בסוף יער הלבנון תקוע הארזים הגבוהים: קומת ארזיו. ר"ל השרים והגבורים: מלון קצו. הוא בה"מ שהוא מלון ומשכן השכינה והוא הקן מכל הדברים האחמדים אשר בעולם: יער כרמלו. ר"ל מיטב עבתו וכבוד חזקו: (כד) אני קרתי ושתיתי מים. ר"ל משלם באלהתי במעשי כמו הכורה באר ומגלה למעלה המקור ושותה זרם מימיו: ואחריב בכף פעמי. כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר סביב לה אז הבאתי עליה חיל רבות והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם: (כה) למרחוק. מזמן רחוק: אותה. את הגזירה הזאת עשיתי מימים קדמונים: ויצרתיה. ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ"ש: עתה הבאתיה. אני הבאתי עתה את הדבר על ידך: ותהי. אשר תהיה למקל מרדות להחריב ערים בצורות לעשותם שממה וגלים מלאים נגעים ופרצים: (כו) ויושביהן. יושבי הערים ההם עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך: עשב שדה. כעשב שדה: חציר גגות. כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש למאד: ושדפה. כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה חלושים עד למאד ור"ל הנה אני הוא הממית ומחליש לפניך את העובדי כוכבים ולא באה בשולם ידך: (כז) ושבתך. פי' ומיתבך בעצה: ואת התרגזך. ואף את התרגזך ידעתי: (כח) אלי.

אותו בנחירי האקה ובמשכת בחוטם: (כט) וזה לך האות. יפול כאן יהי לך לאות. אף שסנחריב החריב את הארץ בשנה הזאת ילמהו לכם לאחי' ותתפרנסו מהם: סחיש. גדולי אילנות שילמהו וכשתראה דברי קיים במפלת האוכלוסין יהיה לך לאות שאף הבטחה זו תתקיים: (לא) קנאת ה' צבאות. שיקנא לכבודו ולשמו ולא שיש זכות בידכם כי הרשע הרשיע אחז אביך: (לב) ולא יקדמנה. לא יערך לפניה מגן: סוללה. צבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כובשו וחובטו ברגלים ומקבות כדי שיהא כדוש וכבוש בחוזק קורהו סוללה לי סולו סולו המסלה:

ויהי

בו לפי שעסקיה רעים והוא שסגינו ונאקה להזקיהו אמר הנביא וזה שאמרתי לך סנחריב לימים הבאים שאתם יראים למות ברעב לפי ונדע את האילנות: אכול השנה ספיח.

ורסן מתעה וזהו דעתי ר"ל אני אראה לך שאתה ברשותי ואנהיג אותך למקום שארצה כמו שמנהיג האדם הבהמה ומושכה למקו' שירצה וכמו שהדייג מושך הדג אליו מן המי' בחכתו: בדרך אשר באת בה. כמו אשר תבא בה כי עתה ע"י מלאכי' שלח הדברים והוא הלך להלחם עם מלך כוש אלא אחר המלחמה שב לירושל' ועל אותו הדרך אמר שעתיד לשוב ולבוא לירושלי' כי באותו הדרך שיבא ישוב לארצו אחר שינגף מחנהו: (כט) וזה לך האות. אמר לחזקיהו זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה שהרי ראית ששלח מלאכיו ושב לארצו להלחם עם מלך כוש וזוה האות שנתתי' אלך דברי תדע כי גם נבואה זאת תהיה אמת בזה לך לענה לך בתולת בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיכבוש אותה ועוד אני אומר שתאכלו השנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים אם כן מה אמר להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחים אחר שלא זרעו לא היה להם קציר אחר אלא אמר להם הנביא שיתברך להם התבואה שבשדות ויספיקו להם אותם הספיחי' כל השנה ההיא ובשנה השנית ג"כ לא תצטרכו לזרוע כי תאכלו הסחיש והוא שיוצא מהנופל מהספיח ובשנה הג' תזרעו ממות' הסחיש על אכלכם ותקצרו בשלים כי לא יהיה לכם פחד מאויב ותטעו כרמים ותאכלו פרים בהשקט ובבטחה ובסדר

כח וַהֲשִׁבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃
כט וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ
וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית סָחִישׁ וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ
כְרָמִים וְאִכְלוּ פִרְיָם׃ ל וְיָסְפָה פְּלֵיטַת
בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה
וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃ לא כִּי מִירוּשָׁלִַם
תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן
קִנְאַת יְהוָה תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃
לב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־
מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת
וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן
וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה׃ לג בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־יָבֹא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת
לֹא יָבֹא נְאֻם־יְהוָה׃ לד וְגַנּוֹתִי אֶל־הָעִיר
הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד

ג' בְּאוֹרְחָא דַּאֲתֵיתָא בָהּ׃
כט וְדֵין לָךְ אָתָא אֱכוֹל (ג' ר"פ ו' מ"ל)
בְּשַׁתָּא חֲדָא כַּתִּין וּבְשַׁתָּא (ג' ישעיה שהם)
תִּנְיָנֵיתָא כַּתְכְּתִין וּבְשַׁתָּא
תְלִיתָאָה זְרוּעוּ וַחֲצוּדוּ
וְצוּבוּ כַּרְמִין וְאֱכוּלוּ (ר')
אִבֵּיהוֹן׃ ל וְיוֹסְפוּן מְשֵׁיזְבַיָּא
דְּבֵית יְהוּדָה דְּאִשְׁתְּאַרוּן
כְּאִילָן דִּי מְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי
לְרַע וּמְרִים נוֹפֵיהּ לְעֵילָא׃
(צבאות קרי ולא כתיב) לא אֲרֵי מִירוּשְׁלֵם יִפְקוּן
(ר') שְׁאָר צַדִּיקַיָּא וְשֵׁיזְבַת
מְקַיְּמֵי אוֹרַיְתָא מִטּוּרָא
דְצִיּוֹן בְּמֵימְרָא דַּייָ צְבָאוֹת
(ט' פסו' לא ולא ולא ולא) תִּתְעֲבֵיד דָּא׃ לב בְּכֵן
(ג') כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לְמַלְכָּא
דְּאַתּוּר לָא יֵעוֹל לְקַרְתָּא
הָדָא וְלָא יַקְשֵׁית תַּמָּן גִּיר
(ל' דסמי' ואתרע העיר) וְלָא יְקַדְּמִינַהּ בִּתְרֵיסִין
וְלָא יַצְבַּר עֲלַהּ מְלִיתָא׃
לג בְּאוֹרְחָא דַּאֲתָא בַהּ יְתוּב
וּלְקַרְתָּא הָדָא לָא יֵעוֹל אֲמַר יְיָ׃ לד וְאָגֵן עַל קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ בְּדִיל מֵימְרִי

אכול י' מ"ל וסימ' נמסר בסדר שמיני. צבאות חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן וסימ' נמסר בריש סדר אלה

רלבג

לעיירות שלכדת הכל ידעתי טרם היותו וגם ידעתי התרגזך אלי. ר"ל היותך מראה עצמך אלי טרח מאד עד שהשבת שלא אוכל לך ושאני צריך לירא ממך ולפי שהכבר עלה באזני התרגזך אלי והיה סבת זה היותך שלו ושאנן ולזה יחסת לעצמך אלו ההצלחות לא לי הנה אראה לך שאני האדון והמנהיג ואתה העבד ולזה אשי' חח באפך והוא הברזל שילכדו בו הדגים ואשים בשפתיך המתג שמשימין בשפתי הבהמות להנהיג' כאשר ירצו:

(כח) והשיבותיך בדרך אשר באת בה. ידמה שלאחר הלחמו עם מלך כוש שב אל ירושלם וגם נגף ה' את כל חילו: (כט) וזה לך האות אכול השנה ספיח. אמר זה לפי שלא היה בלי פחד עדיין אעפ"י שימותו חיל מלך אשור כי אולי ישוב עליהם עם חיל אחר ולזה אמר הנביא לחזקיה וזה הדבר אשר תראה מסנחריב שישוב בדרך אשר בא בה ולא יבא על ירושלים יהיה לך אות על ייעוד אחר מייעד אותך הש"י והוא השנה הזאת תאכלו הספיחים אשר בשדות בחוץ ולא יהיה אויב בחוץ שימנע אתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן שיספיקו כל השנה: ובשנה השנית תאכלו סחיש. והם ספיחים הצומחים מהיוצא מהספיחים הראשוני' וידמה שאותה שנה היתה שנת השמטה שאם לא היה כן מה זה שלא יזרעו ולא יקצרו: (ל) ויספה פליטת בת יהודה הנשארה. ממלך אשור ומלכי ישראל ורצין מלך ארם לעשות שרש למטה ותשתרש באופן שתעשה פרי למעלה: (לא) כי מירושלים תצא שארית ופליטה מהר ציון. יעשה זה הש"י לקנאותו על החירופין שחרף אותו מלך אשור ואע"פ שאין ישראל ראוין לזה הנס: (לב) לא יקדמנה מגן. לפי שההורסים החומות מקדמים לפניהם מגן והם באים תחתיו והורסי' החומה בכשיל וכלפות אמר לא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה להפיל החומה והוא כלי שמשליכין בו אבנים גדולות מאד להפיל החומה בחוזק או ירצה בריאה שהרצון בו ומאכלו שה בריאה: (לד) וגנותי. הוא מענין מגן: למעני ולמען

שלם באחד עשר ביובל עלה סנחריב בשנה הרביעי' בשבוע וכן הוא אומר אכול השנה ספיח שעלה בפרס הפסח ולא יכלו לזרוע ואכלו הספיחים ובשנה השנית סחיש שגדעו לגיותת את האילנות ובשנה השלישית זרעו מלמד שלא נשתייר בשבוע אלא שנה אחת: (ל) שרש למטה. ת"י כאילן די משלח שורשוהי לרע ומרים נופיה לעילא: (לא) כי תצא שארית. יפקון שאר צדיקיא ושיזבת מקיימי אוריתא מטור דציון: קנאת ה' צבאות. קרי ולא כתיב שקנא האל לשמו לפי שחירף וגדף מלך אשור ביד מלאכיו וי"ת במימרא דה' צבאו' תתעביד דא: (לב) לא יבא אל העיר הזאת. שיכבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם ושם נגף מחנהו או פי' לא יבא לא יכנס תוך העיר וכן תרגם יונתן לא יעול לקרתא הדא: לא יקדמנה מגן. חסר בי"ת השמוש במגן כי בעלי המגינים באים ראשוני' אל העיר כשנלחמים עליה וכת"י לא יקדמנה בתריסין: ולא ישפוך עליה סוללה. כתרגומו ולא יצבר עלה מליתא ומליתא הוא תל עפר מדברי רבותינו ז"ל מוליא בגנא והוא שצוברין עפר לעשות תל ולהגביה כנגד חומת העיר ללכוד העיר וכן אמר ויצבור עפר וילכדה:

ויהי

כאמרו ולא יקדמנה מגן ולא יקדמנה איש מגן ויהיה חסר הנושא כאמרו ומאכלו דוד עבדי. ר"ל למען כבוד שמי ובעבור בריתי עם דוד עבדי שאם ישמרו

מצודת דוד

באם אלי: והשיבותיך. בע"כ אשיב אותך: (כט) וזה לך האות. אל מול חזקיה ידבר הנה התבואה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הלגיונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה ההיא בספיחי הזרעים: ובשנה השנית סחיש. אולי היתה שנת השמיטה והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים: ובשנה השלישית זרעו. ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב: (ל) שורש למטה. ר"ל יהיו ממולאים בכל טוב כאילן נטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה: (לא) כי מירושלים וכו'. ר"ל ירושלים תהיה המארית להנצל מיד סנחריב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש: קנאת ה'. כי יקנא לשם אשר חרף רבשקה וסנחריב: (לד) למעני. למען כבוד במי:

מצודת ציון

(יחזקאל לח): ומתגי. הוא כעין רסן כמו מתג לחמור (משלי כו): (כט) ספיח. פוא צמחה מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כה): סחיש. ענינו כספיחי ספיחים או ספיחי האילנות ואין לו דומה: (לב) יורה. יזרוק: ולא יקדמנה. לא יערך לפניה כי התרגום של נשני כוא קדם וכן במה אקדם ה' (מיכה ו): סללה. הוא צבור העפר שמשפכין מול העיר ועולים בו להלחם וכן ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו): (לד) וגנותי. מל' הגנה הקיר

ויגא

רדק

(לה) ויהי בלילה ההוא. היות שחזר מלך אשור על ירושלם עם מחנהו ועם כל השבי באותה הלילה יצא מלאך ה' והכה במחנה אשור ורבותינו ז"ל אמרו כי ליל פסח היה ועוד אמרו כי לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויום שלישי לחליו היתה מפלתו של סנחריב ואותה הלילה אמרו ישר' שירה שנ' השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ואמרו מאה ושמנים אלף שהכה במחנה אשור כולם היו קשורים כתרים בראשיהם וכדבריה' נראה בדברי הימים שנאמר ויכחד כל גבורי חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וכן מה שנא' בישעיה במשמניו רזון ואמרו כי מכתם היתה שריפ' נשמה וגוף קיים שנ' ותחת כבודו יקד יקוד כלומר תחת הלבוש שהוא כבודו של אדם כשרפת בני אהרן שנא' וישאום בכתנותם: וישב בנינוה. שלא יצא במלחמה עוד: בניו. קרי ולא כתיב: (לז) הכוהו בחרב. באגדה סנחרב שאל את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו מה זכות של אומה זו שאלהיהם נלחם להם אמר לו אברהם אביה' העק' את בנו עולה אמר הף אני אעלה את שני בני לאלהי כששמעו בניו הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה: (א) כי מת אתה ולא תחיה. לא תרפא מחולי זה כי מתוך זה החולי תמות וכת"י ולא תיחי ממרעך ורז"ל אמרו כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא מאי טעמא דלא עסקת בפריה ורביה ואמת הוא כי בניו נולדו אחר חליו שנ' בן שתי' עשרה שנה מנשה במלכו: (ב) אל הקיר. כדי לכוון לבו בתפל' כי היה תמי' בלבו למה היה האל מקצר ימיו שהרי לא היה הלא בן ל"ט שנים כשחלה חלי זה וי"ת אל הקיר לכותל בית מקדשא: (ג) התהלכתי לפניך. זה עבודת הלב ואחר כך זכר המעשה: והטוב בעיניך עשיתי. כמו שהעיד עליו הכתוב ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו ואומר וישמור מצותיו אשר צוה ה' את משה: ובדרש והטוב בעיניך עשיתי. שגנז ספר רפואות שעשה שלמה והיו העם בוטחים בו ולא היו דורשים את ה' בלבם: (ד) לא יצא העיר התיכונה. העיר כתיב וחצר קרי ובדברי רז"ל כתיב העי' וקרינן חצר מכאן שהסרטיא של מלכים בעיירות בינוניות ובמקום אחר אמר בירושלמי כתיב העיר לומר מהר הקב"ה להודיע רפואתו בטרם יצא קול הכרוז בעיר שנקנסה עליו מיתה: (ו) והוספתי על ימיך. שהיו קצובים לך וזהו מחלוקת בדברי רז"ל י"א מעלו הוסיפו לו כי ימיו הקצובים היו יותר. ולעונש עון היו מחסרין לו ויש אומרים תוספת עבו לו על הקצובים

רש"י

(לה) ויהי בלילה ההוא. כששב סנחריב מעל כוש ובא עד טב שהיתה סמוכה לירושלים: מאה ושמונים וחמשה אלף. כולם ראשי גייסות: (לו) וישב בנינוה. היא ראש לארץ אשור: (לז) בית נסרוך אלהיו. נסר מתיבתו של נח: הכהו בחרב. שמעו אותו שאמר לשוחטן לפניו אם ינצלו שלא יכרנו. שרי המלכות שמתו בניהם על ידו: (א) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו. ויום שלישי כשעלה בית ה' היה מפלתו של סנחרב וי"ט של פסח היה: כי מת אתה. בעולם הזה: ולא תחיה. לעולם הבא משום דלא נסבת אשה כדאיתא בברכות: (ד) לא יצא חצר וגו'. מיהר הקב"ה להודיע רפואתו בטרם יצא קול הכרוז בעיר שנקנסה עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: (ו) ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלתו של סנחרב חלה:

דבלת

עבדי: לה ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יהוה ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים: לו ויסע וילך וישב סנחריב מלך־אשור וישב בנינוה: לז ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר הכהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט וימלך אסר־חדן בנו תחתיו:

כ א בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן־אמוץ הנביא ויאמר אליו כה־אמר יהוה צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה: ב ויסב את־פניו אל־הקיר ויתפלל אל־יהוה לאמר: ג אנה יהוה זכר־נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול: ד ויהי ישעיהו לא יצא העיר התיכנה ודבר־יהוה היה אליו לאמר: ה שוב ואמרת אל־חזקיהו נגיד־עמי כה־אמר יהוה אלהי דוד אביך שמעתי את־תפלתך ראיתי את־דמעתך הנני רפא לך ביום השלישי תעלה בית יהוה: ו והספתי על־ימיך חמש עשרה שנה ומכף מלך־אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על־

ד. ר"פ"א · ו'מ"לוכל ד"ס דכו' כמ"א · כמו קרי ולא כתיב · ד' א' פתח וג' קמץ · י' כתיב ס"א לשון כעוהא · חצר ק' · ג' · ד' ב' מלרע וב' מלעיל ל' חס' · ה

תרגום

ובדיל דוד עבדי: לה והוה בליליא ההוא ונפק מלאכא דיי וקטל במשרית אתוראה מאה ותמנן וחמשא אלפין ואקדימו בצפרא והא כולהון פגרין מתין: לו ונטל ואזל ותב סנחריב מלכא דאתור ויתיב בנינוה: לז והוה הוא סגיד בית נסרוך טעותיה ואדרמלך ושראצר בנוהי קטלוהי בחרבא ואינון אשתיזבו לארעא קרדו ומלך אסרחדון בריה תחותוהי: א ביומיא האינון מרע חזקיהו לממת ואתא לותיה ישעיה בר אמוץ נביא ואמר ליה כדנן אמר יי פקיד על אנש ביתך ארי מאית את ולא תיחי ממרעך: ב ואסחר ית אפוהי לכותל בית מקדשא וצלי קדם יי למימר: ג קביל בעותי יי אדכר כען ית דפלחית קדמך בקשוט ובלבב שלים ודתקין קדמך עבדית ובכא חזקיה בכיא סגיאה: ד והוה ישעיה לא נפק לדרתא מציעאה ופתגם נבואה מן קדם יי הוה עמיה למימר: ה תוב ותימר לחזקיה מלכא דעמי כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גלי קדמי דמעתך הא אנא מסי לך ביומא תליתאה תיסק לבית מקדשא דיי: ו ואוסיף על יומך חמש עשרי שנין ומיד מלכא דאתור אשיזבינך וית קרתא הדא

הולדות אהרן בימים ההם. ברכות י בתרא קמז: ויבך. ברכות שם: זכר נא. שם: והטוב בעיניך. סנהדרין קד: ויסב יתמיכו. ערובין כד: והוספתי על ימיך. יבמות מט וכ': וגנותי. ברכות יח:

רלבג

ישמרו בניו את מצותי לא תסור המלכות מהם: (לה) ויהי בליל' ההוא. ר"ל בליל היום ההוא שאמר בו ישעיה אלו הדברי' והנה אח"כ אמרה אחר ששב סנחרב על ירושלי' כמאור כמו שפירשנו: וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים. ר"ל רומס וכזה רבי' בדברי הנביאים והנה הנשארי' היו מעטים כמו שזכר ישעי' בספרו והנה פגרי' מתים הם גופי' מתים כי הגוף החי יקרא ג"כ פגר והנה בניו המיתוהו אח"ז כמו שייעד לו הנביא: (א) בימים ההם חלה חזקיה למות. אחשוב כי אחר הספור הקודם היה זה ולא תפלא ממה שאמר ומכף מלך אשור אצילך כי כבר אפשר שאסרחדון

הדברים: שמנים ו' מ"ל וסי' נמסר בסדר בראשית ובספר שמ"ם סימן ד': אררט ד' בקריאה ו' קמץ וא' פתח וסימ' ותנח התבה בחדש השביעי. והמה נמלטו ארץ אררט. ותברו דישעיה. אלין ג' קמצין. וחד פתח בממלכות אררט: והטוב ד' בקריאה וסימן ויעשית הישר והטוב בעיני יי. אנא יי זכר נא את אשר התהלכתי ותברו דישעיה. מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: והספתי ד' ב' מלעיל וב' מלרע וא' מנהון חסר וסי' וגדלתי והוספתי. הגדלתי והוספתי חכמה. והספתי על ימיך. והוספתי על כל תהלתך. ב' בתראי מלעיל. וימים חסר:

מצודת ציון

(ב) הקיר. הכותל: (ג) אנה. הוא ענין לשון בקשה: נא. עתה: (ד) התיכונה. האמצעית: דבלת

מצודת דוד

(לה) ויצא מלאך ה'. לאחר שבלהם בטוח חזר ובא לירושלים ואז יצא מלאך ה' וכו': וישכימו בבקר. סנחריב והמעט אשר נשארו חיים: (לז) בית נסרוך. נסר מתיבתו של נח היה לו לאלוה ובעת אשר השתחוה לה הכוהו בניו: והמה. בני סנחריב אשר הכוהו: כ (א) בימים ההם. אחז"ל שהיה שלשה ימים לפני מפלת סנחריב: למות. ר"ל חולי אנושה ומסוכנת שיש בה כדי למות: ע. היה מטה

רש"י

(ח) דבלת תאנים. כשהם לחים קרויין תאנים וכשנדרסים בעיגול קרויין דבלה: וישימו על השחין ויחי. ונס בתוך נס שהרי אף בשר חי כשאתה נותן עליו דבלה נסרח והקב"ה נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ומתרפא: (ט) הלך הצל עשר מעלות. אם ישוב עשר מעלות. הרי זה מקרא קצר כבר יורד הצל למעלו' העשויו' לשעות היום כמו אורלוי"ן בלעז שעושין האנשים לראות שעות היום חפץ אחד שימתין במקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות או ישוב למעלה עשר מעלות ויהי נראה כאילו הוא שחרית: (י) ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. דבר קל הוא לנטות במקומו ונוטה ועומד עשר מעלות אינו דבר הניכר כ"כ לא כן אלא ישוב הצל ויהיה הדבר תימה שראו שפנה היום לערוב וחוזר להיות בוקר: (יא) אשר ירדה במעלות אחז. יום שמת אחז נתקצר היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו: (יב) כי שמע כי חלה. ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה ואיך שמע למוד היה לאכול בשלש שעות ביום ויישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקי' ניעור בתשע שעות ומצא שהוא שחרית בקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם

מלכים ב כ

הָעִ֣יר הַזֹּ֔את לְמַֽעֲנִ֔י וּלְמַ֖עַן דָּוִ֥ד עַבְדִּֽי׃
ז וַיֹּ֣אמֶר יְשַֽׁעְיָ֔הוּ קְח֖וּ דְּבֶ֣לֶת תְּאֵנִ֑ים
וַיִּקְח֛וּ וַיָּשִׂ֥ימוּ עַל־הַשְּׁחִ֖ין וַיֶּֽחִי׃
ח וַיֹּ֤אמֶר חִזְקִיָּ֙הוּ֙ אֶֽל־יְשַֽׁעְיָ֔הוּ מָ֣ה א֔וֹת
כִּֽי־יִרְפָּ֥א יְהוָ֖ה לִ֑י וְעָלִ֛יתִי בַּיּ֥וֹם
הַשְּׁלִישִׁ֖י בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ ט וַיֹּ֣אמֶר יְשַֽׁעְיָ֗הוּ
זֶה־לְּךָ֤ הָאוֹת֙ מֵאֵ֣ת יְהוָ֔ה כִּ֚י יַעֲשֶׂ֣ה
יְהוָ֔ה אֶת־הַדָּבָ֖ר אֲשֶׁ֣ר דִּבֵּ֑ר הָלַ֤ךְ הַצֵּל֙
עֶ֣שֶׂר מַֽעֲל֔וֹת אִם־יָשׁ֖וּב עֶ֥שֶׂר מַעֲלֽוֹת׃
י וַיֹּ֙אמֶר֙ יְחִזְקִיָּ֔הוּ נָקֵ֣ל לַצֵּ֔ל לִנְט֖וֹת ג' כנגינות
עֶ֣שֶׂר מַעֲל֑וֹת לֹ֕א כִּ֛י יָשׁ֥וּב הַצֵּ֛ל
אֲחֹרַנִּ֖ית עֶ֥שֶׂר מַעֲלֽוֹת׃ יא וַיִּקְרָ֛א יְשַֽׁעְיָ֥הוּ
הַנָּבִ֖יא אֶל־יְהוָ֑ה וַיָּ֣שֶׁב אֶת־הַצֵּ֗ל
בַּֽמַּעֲל֞וֹת אֲשֶׁ֣ר יָרְדָ֗ה בְּמַעֲל֥וֹת אָחָ֛ז
אֲחֹרַנִּ֖ית עֶ֥שֶׂר מַעֲלֽוֹת׃
יב בָּעֵ֣ת הַהִ֡יא שָׁלַח֩ בְּרֹאדַ֨ךְ בַּלְאֲדָ֤ן בֶּֽן־ ל' ויתיר א'
בַּלְאֲדָן֙ מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֔ל סְפָרִ֥ים וּמִנְחָ֖ה
אֶל־חִזְקִיָּ֑הוּ כִּ֣י שָׁמַ֔ע כִּ֥י חָלָ֖ה חִזְקִיָּֽהוּ׃

תרגום

וְאָגֵין עַל קַרְתָּא הָדָא בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָוִד עַבְדִי: ז וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ יִסְבוּן דְבֵלַת תֵּינִין וּנְסִיבוּ וְשַׁוִיאוּ עַל שִׁחְנָא וְאִתַּסִי: ח וַאֲמַר חִזְקִיָהוּ לִישַׁעְיָהוּ מָא אָת אֲרֵי יַסֵי יְיָ לִי וְאֶסַק בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ: ט וַאֲמַר יְשַׁעְיָה דֵין לָךְ אָתָא מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי יַעְבֵּד יְיָ יַת פִּתְגָמָא דְמַלֵיל הֵיהַךְ טוּלָא עֲשַׂר שָׁעִין אִם יְתוּב עֲשַׂר שָׁעִין: י וַאֲמַר חִזְקִיָה קְלִילָא דָא דִיהַךְ טוּלָא עֲשַׂר שָׁעִין בְּרַם נִסָא יְתוּב טוּלָא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲשַׂר שָׁעִין: יא וְצַלִי יְשַׁעְיָה נְבִיָא קֳדָם יְיָ וַאֲתֵיב יַת טוּלָא בְּצוּרַת אֶבֶן שָׁעַיָא דְנַחֲתַת בְּמַסְקָנָא דְאָחָז שִׁמְשָׁא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲשַׂר שָׁעִין: יב בְּעִדָנָא הַהִיא שְׁלַח בְּראֹדַךְ בַּלְאֲדָן בַּר בַּלְאֲדָן מַלְכָּא דְבָבֶל אִגְרָן וְקֻרְבָּנִין לְוַת חִזְקִיָה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי

ירפא ג' וסי' כי גדול כים שברך. ומחץ מכתו ירפא. כי ירפא ה' לי ועליתי: יחזקיהו ג' וסי' נמסר בריש ישעיה: אחרנית ז' בקריא' וסי' ויקח שם ויפת את השמלה ב' בפסוק. ויהי בהזכירו את ארון האלהים. ואתה הסבות את לבם: ויאמר יחזקיהו נקל. ויקרא ישעיהו הנביא אל ה' דמלכים.

תולדות אהרן כי יעשה. עקידס ש' יג: הצל אחורנית. בס: מה אות. (סנהדרין ל): בלאדן. סנהד' צו:

רד"ק

הקלודים לו ובספר שמו' בפסוק כי אם ה' ינפנו פירשנו זה הענין: ומכף מלך אשור אצילך. זה ראיה כי קודם מפלתו של סנחריב חלה חזקיה: (ז) דבלת תאנים. בדרז"ל והלא אם אתה נותן טרף של תאנים על הבשר מיד הבשר מתחבל אלא נס בתוך נס כיוצא בדבר ויורהו ה' עץ מר היה כך הוא דרכו של הקדוש ב"ה במר הוא ממתיק את המר: (ח) מה אות. שאל אות לפי שאמר לו הגזרה כפולה כי מת אתה ולא תחיה חשב כי מה שאמר לו ישעיה הנני רופא לך לא אמר אלא לנחמו לפי שראה אותו שבכה בכי גדול ואע"פ שראה שנתרפא השחין לא חשב שנתרפא עד שיתחזק ויוכל לעלות בית ה' כי אפשר שישוב השחין עדיין או שלא בר החולי ממנו: (ט) הלך הצל. כמו ילך שאל לו באיזה אות יבחר אם ילך הצל לפנים עשר מעלות ברגע אחד או ישוב אחורנית עשר מעלות: ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות כי הגלגל במרוצתו יהיה נקל האות שימהר מרוצתו יותר ממנהגו אבל האות יהיה יותר חזק אם ישוב אחורנית מהלכו: במעלות אשר ירדה. אשר ירדה השמש והלך הצל עשר מעלו' ושב השמש אחורנית והי' הצל במעלה הראשונה: במעלות אחז. כי הוא בנה אותם המעלות. ובדרש אשר ירדה במעלו' אחז כי במות אחז קצר היום ונטה הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלו' טרם זמנו כדי שלא יספדוהו לפי שהיה רשע ואות' עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורנית לחזקיה לאות וי"ת וצלי ישעיה נביאה קדם ה' ואתיב ית טולא בצורת אבן שעיא דנחתת במסקנ' דאחז שמשא לאחורוהי עשר שעין ר"ל במעלות היתה אבן מסומנת לדעת שעות היום: (יב) בראדך וביטעיה מראדך כתיב במ"ס ואחד הוא כי הם ממולא אחד ובלאדן הוא שם כנוי נסמך לאביו שהי' שמו בלאדן וזה מלך אסרחדון כי סנחריב מלך בבל היה וכן בימי מנשה נאמר בדברי הימים ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וגו' וילכם בבלה: כי שמע כי חלה. לא היה עיקר שליחותו על חליו אלא על המופת שנעשה לו

רלבג

שאסרחדון היה מגזם אל ירושלים: (ז) קחו דבלת תאנים. ידוע כי הש"י כשיעשה מופתים יבקש להם קצת סבות כשאפשר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אצל הטבע ולזה צוה לקחת דבלת תאנים כי אע"פ שאין בו כח לעשות זה הנה בו קצת מבוא ברפואת המורסות והנפולים: (ח) ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא ה' לי. ראוי שתדע שלא היה זה מיעוט אמונה לחזקיהו אם בקש אות בזה וזה שכבר הודיעו ישעיהו כי גזירת הש"י היתה שימות ועתה כשהסכים להוסיף על ימיו חמש עשרה שנה אילו היה תנאי ר"ל אם יהיה חזקיה באופן מהשלימות שיתכן שתדבק בו כמו ההשגחה ולזה לא היה סומך בזה חזקיהו אם לא שיתן לו אות שבזולת תנאי נתן לו השם יתברך זאת המתנה: (ט) הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. ר"ל אם ישוב ללכת עשר מעלות אחרות בדרך שיהיו עשרים מעלות: (י) ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. הנה זה הפסוק קשה מאד בפירושו וזה כי ידוע כי נטית הצל תהי' מצד תנועת השמש ולפי תנועת השמש מעט מעט יטה הצל מעט מעט וזה מבוא' בעצמו ובהיות הענין כן מה זה שאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות איך חשב חזקיהו נקל מה שהוא מהמופת נפלא מאד לא ראינו כמוהו בביאור אפילו למשה אשר לא קם כמוהו לכל האותות והמופתים אשר עשה כי המופתים ההם היו לשנות סדר אלו הדברים השפלים והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו כדר הגרמים העליונים ובהיות הענין כן הנה יהיה זה המאמר מחזקי' בתכלית הסכלות ואיך ראוי שנחשוב זה עליו עם שלמותו הנראה מדבריו ואם אמרנו שלא היה זה המופת בתנועת השמש בעצמה יקשה מה שאמר בספר דברי הימים על מליצי שרי בבל שבאו לדרוש המופת אשר היה בארץ כי ידמה מזה המקום שזה המופת היה על דבר חליו לפי שבזה המקום אמר כי שמע כי חלה חזקיהו והנראה בעיני מפני כל זה שזה המופת היה בצל לא בשמש בעצמו וכבר ידעת כי העננים המתנועעים תחת השמש יכילו לפעמים ניצוץ השמש בזולת מקומו הראוי לו וזה כבר נמצא בחוש הרבה ולפי שראה חזקיה מתנועת הרוח אז וקצת אידים שהיו תחת השמש שיקל להם בתנועתם המהירה להטות הצל עשר מעלות כי באותו לד היתה תנועתם בקש מישעיה שיהיה הענין בהפך זה כדי שיוכר לו מופת הש"י והנה התפלל הנביא אל הש"י ושב הצל אחורנית עשר מעלות כמו ששאל חזקיה וזה המופת יתכן שנהיה בשחדש הש"י על דרך המופת אידים מתנועעים לצד ההוא ונרשם בהם ניצוץ השמש והניאוהו בתנועתם במהירות נפלא אל המקום ההוא עד שכבר היה זה תכף: (יא) במעלות אחז אחורנית. יתכן שבנה אחז אלו המעלות בבית

מצודת דוד

מטה על עיני ביתך: (ח) מה אות. ר"ל מה מאד יחשב לאות גדול ונפלא כאשר ירפאני ה' מכל מכאוב החלי ואעלה ביום השלישי אל בית ה': (ט) וזה לך האות מאת ה'. המקום מעצמו אמר לתת לך אות על הדבר הזה אשר פענס

מצודת ציון

דבלת תאנים. הם התאנים הנדרסים יחד: השחין. מין נגע שנתלה על ידה וכן לשחין פורח אבעבועות (שמות ט): ויחי. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה): (ח) מה אות. מלת מה

לו על אליו וכן הוא בד"ה לדרוש המופת אשר היה בארץ : (יג) וישמע עליהם . כמו אליהם ועל כמו אל ורבים כמוהו כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר וישמע נראה שהם בקשו ממנו להראותם נכתה ושמע אליהם ועשה כן וכת"י וקביל מנהון וביספיה ושמח עליהם : את כל בית נכתה. כל בית חמדתו כלו' כל הדברים שהיו לו ואח"כ פרט מה הם הדברים הנחמדים וכן נכאת וצרי ולוט ודבר נחמד בדברי רז"ל מאי בית נכותה מהם אמרו אשתו היתה משקה להם ומהם אמרו זין או כלי זין הראה להם ומהם אמרו בית גנזיו הראה להם : שמן הטוב . זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העולם אלא ביריחו ואמרו כי לפיכך נקרא יריחו והיה רע בעיני ה' כי הראה להם בית נכתה כי נתגאה בבא אליו השלוחים מארץ רחוקה כי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר בדברי הימים כי גבה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו וכן אומ' בדברי הימים וכן במליצי שרי בבל המשולחים אליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו

אִתְמְרַע חִזְקִיָּה : יג וְקַבֵּל מִנְהוֹן חִזְקִיָּה וְאַחֲזֵינוּן יָת כָּל בֵּית גִנְזוֹהִי יָת כַּסְפָּא וְיָת דַהֲבָא וְיָת בּוּסְמַנַיָא וְיָת מִשְׁחָא טָבָא וְיָת בֵּית מָנוֹהִי וְיָת כָּל דְאִשְׁתְּכַח בְּגִנְזוֹהִי לָא הֲוָה מִדַעַם דְלָא אַחֲזֵינוּן חִזְקִיָּה בְּבֵיתֵיהּ וּבְכָל שׁוּלְטָנֵיהּ : יד וַאֲתָא יְשַׁעְיָה נְבִיָא לְוַת מַלְכָּא חִזְקִיָּה וַאֲמַר לֵיהּ מַה אֲמָרוּ לָךְ גֻבְרַיָא הָאִלֵין וּמְנָן אֲתוֹ לְוָתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתוֹ לְוָתִי מִבָּבֶל : טו וַאֲמַר מָה חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה יָת כָּל דִי בְּבֵיתִי חֲזוֹ לָא הֲוָה מִדַעַם דִי לָא אַחֲזֵיתִינוּן בְּגִנְזַי : טז וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ לְחִזְקִיָּה קַבֵּל פִּתְגָמָא דַיְיָ : יז הָא יוֹמַיָא אָתָן וְיִתְנְטֵיל כָּל דִי בְּבֵיתָךְ וְדִגְנַזוּ אֲבָהָתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין וְיִתוּב לְבָבֶל לָא יִשְׁתְּאַר מִדַעַם אֲמַר יְיָ :

דישעי' ויבמח והפ"ס כמעט ותבמח ציון נכת ק' · ז' · ל' כתיב כן · ס' · ב' חד מלא דיש עיה מלא · ג' חס' · י"ג · כ"ט

יג וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם
אֶת־כָּל־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת ׀ שֶׁמֶן
הַטּוֹב וְאֵת בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר
לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־
מֶמְשַׁלְתּוֹ : יד וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא
אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה־
אָמְרוּ ׀ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ
אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה
בָּאוּ מִבָּבֶל : טו וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ
וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי
רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִם
בְּאֹצְרֹתָי : טז וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ
אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה : יז הִנֵּה
יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא ׀ כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ
וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה
בָּבֶלָה לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה :

להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיה כדאיתא בפסיקתא : (יג) בית נכתה . בית גנזי בשמיו כמו נכאת וצרי ולוט (בראשית ל"ז כ"ה) : ואת השמן הטוב . יש פותרים שמן המשחה ויש פותרים שמן אפרסמון (בלסמון) שהוא מצוי בא"י שנא' (יחזקאל כז י"ז) יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג וראיתי בס' יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא יריחו : לא היה דבר . אף הארון והלוחות וספר התורה : (יד) מארץ רחוקה באו. זה אחד מג' שבדקן הקב"ה ומצאן עביט של מים עכורים. קין . יחזקיהו . ובלעם . קין לא ידעתי השומר אחי אנכי (בראשי' ד' ח') היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאיתא בתנחומא . בלעם שאמר לו המקום (במדבר כ"ב ט') מי האנשים האלה עמך היה לו לומר ה' אלהים אתה ידעת כמו שנאמר (יחזקאל ל"ז ג') והוא השיב בגאוה בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים יש לי . חזקיה היה לו להשיב לישעיה אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי התחיל חזקיה מתגאה ואמר מארץ רחוקה באו אלי לכך נענש ועל שמחה עליהם והאכיל' על שלחנו : (יז) לא יותר דבר. מדה כנגד מדה לא היה דבר : ומהניך. חנני' מישאל ועזריה . טוב

תולדות אהרן לא יותר דבר . יומא ע :

תנני משיב את צל : וישמע עליהם כל לשון שמיעה אל במי"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום . וישמע על תרהקה דישעיה . וישמע עליהם חזקיהו דמלכים. דרשו מעל ספר . הזכירו לגוים בירמיה . כהקיר ביר מימיה כן הקרה . אל תשמעו על דברי הנביאים . לשמוע על דברי עבדי הנביאים . ולבית הרכבים אמר ירמיהו . שאו נס בארץ . השמיעו עליך בקולם . השמיעו על ארמנות באשדוד . ואת זעקתם שמעת על : ואת שמן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא . ומאין ה' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ט' באצרתי ג' חסר בקריאה וסי' הלוא הוא כמוס עמדי חתום . לא היה דבר אשר לא הראיתם . והברו דישעיה :

רלבג

בבית המלכות . והנה שמע מלך בבל כי חלה חזקיה ולזה שלח מלאכיו שם ונוה אותם ג"כ שידרשו המופת אשר הי' בארץ או מחיל סנחריב שמתו כלם בזולת יד אדם אך הכם מלאך ה' ולזה אמר ג"כ אשר הי' בארץ ואם הי' זה שב אל המופת מהשמש הנה לא היה בארץ לבד אך בכל העולם : (יב) בעת ההיא שלח בראדך בלאדן . ראוי שתדע כי אע"פ שהיה סנחריב מושל בבבל כמו שיראה ממה שאמר במה שקדם ויבא מלך אשור מבבל הנה היה שם מלך והיה תחת סנחריב והיה נותן לו מס שנה בשנה כי כן היה מנהגו עם כל המלכים שהיה כובש אותם והנה לפי דעתי נמשכה המלוכה למלכי אשור עד שבא נבוכדנצר מלך בבל והחזיק במלכות הזה ונמשך המלכות לו ולבנו ולבן בנו עד שבעים שנה : ספרים ומנחה אל חזקיהו. כבר ספר בספר ד"ה כי רבים היו מביאים מנחה לה' בירושלים ומגדנות לחזקיה והיה זה כן מפני מה ששמעו מהמופת שעשה ה' בחיל מלך אשור או ידעו כל ממלכות הארץ כי ה' הוא האלהים ולזה ספר זה שם אחר ספור זה המופת אשר עשה ה' בחיל מלך אשור : (יג) וישמע עליה' חזקיהו. ר"ל שכבר שמע בעבורם מה שבקשו ממנו והגיד להם כל אשר שאלו והראם את כל בית נכתה הנה הוא קבוץ על המודותיו ואחר זה פרט מה שהיה שם והוא כסף וזהב ובשמים ושמן הטוב הוא שמן אפרסמון שלא היה נמצא כי אם בארצו ובמקום אחד ממנו לבד והוא נקרא בלסמו בלעז : ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרותיו . יתכן שהראה אותם ג"כ הדברים החמודים שהיו לו בממשלתו והנה היה רע בעיני ה' אשר עשה כי גבה לבו על הש"י כי הם באו לדרוש את המופת לכבוד הש"י ולא היה ראוי לחזקיה להגדיל עצמו בזה אבל היה ראוי שיתן הגדולה והכבוד לש"י ויראה להם גדולת הש"י כי על זה באו ולזה נבא אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לש"י מהכבוד על זה המופת שעשה לו שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גבה לבו ולזה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלם והנה הקצף היה מה שאמר לו ישעיה הנביא על זה : אשר

מצודת ציון

זה יורה על גודל הדבר והשיבתו כמו מה אדיר שמך (תהלים ח) : אות . מופת : (יג) נכתו . ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית לז) ור"ל דברים נחמדים : (יד) ומאין . מאיזה מקום :

מצודת דוד

ביום הג' לבית ה' : הלך הצל עשר מעלות . מעלות הן עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ויהא לו כאלו אות יבחר יותר אם ילך הצל במהלכו לפנים עשר מעלות פתאום וברגע אחד (ויהיה הלך כמו ילך עבר במקום עתיד וכמוהו רבים במקרא) או אם תרצה שיסוב הצל לאחוריו עשר מעלות : (י) נקל לצל לנטות . האות הזה בינמה הצל במהירות הוא נקל מול אות החזרה הצל כי בנטיות הצל במהירות הלא הלך גלגל החמה במהלכו ואיך ימהר לכת במרוצה ואין האות ניכר כ"כ ולא יסוב הצל אחורנית כי האות הזה יותר חזק וקשה : (יא) ויקרא וגו'. לעשות האות אשר בחר חזקיה: במעלות אחז . ר"ל זה האות נעשה בהמעלות אשר עשה אחז והם שב הצל אחורנית עשר מעלות. ורז"ל אמרו שסב לאחור כהכון שמיהרה לרדת בהמעלות ביום שמת אחז לקצר את היום להמעיט בהספדו : (יב) כי חלה . על שנתרפא שלח לדרוש בשלומו דרך אהבה ובד"ה נאמר ששלח לדרוש המופת הנעשה בחליו : (יג) וישמע עליהם . יתכן שבקשו להראות להם את כל בית נכתו ושמע אליהם והראם : (יז) ונשא . יהיה נשא ונלקח : ואשר אצרו . אשר שמו באוצר : לא יותר דבר

רשי

(יט) טוב דבר ה׳. מאחר שבימי יהיה שלום: (כ) ואשר עשה את הברכה וגו׳. בדברי הימים

רלבג

(יח) אשר יצאו ממך אשר תוליד. זה לאות שלא היו בנים לחזקיה בעת זאת הנבואה אך אחר שלש שנים הוליד מנשה שמלך אחריו. והנה אמר ובניך על זרעו ואם הוא רחוק כי כל זרע אדם יקראו בניו אפי׳ לאלף דור כמו שנקרא אנחנו היום בני ישראל: אשר

תולדות אהרן ומבניך. סנהד׳ צג קך: מגלה. שם קב:

יח ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד
יקח והיו סריסים בהיכל מלך בבל:
יט ויאמר חזקיהו אל־ישעיהו טוב דבר־
יהוה אשר דברת ויאמר הלוא אם־
שלום ואמת יהיה בימי: כ ויתר דברי
חזקיהו וכל־גבורתו ואשר עשה את־
הברכה ואת־התעלה ויבא את־
המים העירה הלוא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי יהודה:
כא וישכב חזקיהו עם־אבתיו וימלך
מנשה בנו תחתיו: **כא** א בן־
שתים עשרה שנה מנשה במלכו
וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם
ושם אמו חפצי־בה: ב ויעש הרע
בעיני יהוה כתועבת הגוים אשר
הוריש יהוה מפני בני ישראל:
ג וישב ויבן את־הבמות אשר אבד
חזקיהו אביו ויקם מזבחת לבעל
ויעש אשרה כאשר עשה אחאב
מלך ישראל וישתחו לכל־צבא
השמים ויעבד אתם: ד ובנה מזבחת
בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם
אשים את־שמי: ה ויבן מזבחות
לכל־צבא השמים בשתי חצרות
בית־יהוה: ו והעביר את־בנו באש
ועונן ונחש ועשה אוב וידענים
הרבה לעשות הרע בעיני יהוה
להכעיס: ז וישם את־פסל האשרה
אשר עשה בבית אשר אמר יהוה
אל־דוד ואל־שלמה בנו בבית הזה
ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי
ישראל אשים את־שמי לעולם:
ח ולא אסיף להניד רגל ישראל מן־
האדמה אשר נתתי לאבותם רק | אם־
ישמרו לעשות ככל אשר צויתים
ולכל־התורה אשר־צוה אתם עבדי
משה: ט ולא שמעו ויתעם מנשה
לעשות את־הרע מן־הגוים אשר
השמיד יהוה מפני בני ישראל:

ל׳ · יקחו ק׳ · י״ן מ״לנכסים · ס״כתעס בסיפרא · ל׳. כ״א · ס׳. י״ן מ״ע בסיפרא · כ׳:כי נקיקרא · ב׳ וסכר כרימיס · ל׳ · כ׳ חס׳ וכטנין וכל אורי׳ כו׳חס׳ · ל׳ דסמי׳ · כ״א · ד׳. ו כ״כ · כ״לא כן סכדי ומ׳ כעבדי במסס · ל׳

יח ומבנך די יפקון מנך
דתוליד ידבר ויהון רברבין
בהיכלא דמלכא דבבל:
יט ואמר חזקיה לישעיה
תקין פתגמא דיי דמליליתא
ואמר הלא אם שלם
וקשוט יהי ביומי:
כ ושאר פתגמי חזקיה
וכל גבורתיה ודעבד ית
בריכתא וית מזיקתא
ואיתי ית מיא לקרתא
הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומיא למלכי
דבית יהודה: כא ושכיב
חזקיהו עם אבהתוהי ומלך
מנשה בריה תחותוהי:
א בר תרתא עסרי שנין
מנשה כד מלך וחמשין
וחמש שנין מלך בירושלם
ושום אמיה חפצי בה:
ב ועבד דביש קדם יי
כתועבת עממיא דתריך
יי מן קדם בני ישראל:
ג ותב ובנא ית במתא
דאביד חזקיהו אבוהי
ואקים אגורין לבעלא
ועבד אשירתא כמא דעבד
אחאב מלכא דישראל
וסגיד לכל חילי שמיא
ופלח יתהון: ד ובנא
אגורין בבית מקדשא
דיי דאמר יי בירושלם
אשרי ית שכינתי:
ה ובנא אגורין לכל חילי
שמיא בתרתין דרתה
דבית מקדשא דיי:
ו ועבר ית בריה בנורא
ועגין ונחיש ועבד בידין
וזכורו אסגי למעבד דביש
קדם יי לארגזא קדמוהי:
ז ושוי ית צלם אשירתא
דעבד בביתא דאמר יי
לדוד ולשלמה בריה
בביתא הדין ובירושלם דאיתרעיתי מכל שבטיא
דישראל אשרי ית שכינתי לעלם: ח ולא אוסיף
לטלטלא ית ישראל מן ארעא דיהבית לאבהתהון
לחוד אם יטרון למעבד ככל תפקידתא
דפקידתינון ולכל אוריתא דפקיד יתהון עבדי משה:
ט ולא קבילו ואטעינון מנשה למעבד ית דביש
מן עממיא דשיצי יי מן קדם בני ישראל:

רדק

כלכתו: (יח) אשר תוליד יקחו. יקח כתיב וקרי יקחו ואמרו זה דניאל חנניה מישאל ועזריה: והיו סריסים. מחלוקת בדברי רז״ל מהם אמרו סריסי׳ ממש ומהם אמרו שנסתרס׳ ע״ג בימיהם כלומר שהכירו הכל שאין בה ממש וי״ת רברבין כמו שרים ועל דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר שהם היו בהיכלי מלך בבל ונאמר עליה׳ מבני יהודה והם היו מזרע המלוכה כי כן אמר נבוכדנצר לבקש מזרע המלוכה ומן הפרתמים: (ג) כאשר עשה אחאב. כי הוא החל לעשו׳ אשרה במלכי ישראל כי עד שמלך אחאב לא ראינו לאחד מן המלכים שעשו אשרה אלא שהיו הולכי׳ בחטאת ירבעם: (ו) לעשו׳ הרע בעיני ה׳ להכעיסו. אמרו שסילק האש העליונה שהיתה במזבח מעת שירד׳ שם בימי שלמה עמד הוא וסלקה וזה המעש׳ הי׳ להכעי׳: (ח) ולא אסיף להניד. אמר אוסיף כי כשהיו חוטאי׳ היה משליט בהם אויביה׳ והיו מנידי׳ ומגלי׳ אותם מארצם אע״פ שלא גלו גלות שלמה

הלוא י״ו מ״ל בסיפרא וסי׳ נמסר בסיפרא דא חלק ב׳ סי׳ כב: העירה ס׳ וסי׳ ויקרעו שמלתם ויעטם. וירע העם ויתקעו בשפרות. ונס אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לכי לביתך. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דר״ה. העירה והקיצה:

מצודת דוד

דבר. מכל אשר בביתך: (יח) ומבניך. הם דניאל חנניה מישאל ועזריה: אשר יצאו ממך אשר תוליד. כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקרא: (יט) טוב דבר ה׳. טוב הדבר בעיני ופירש דבריו ואמר הלא אם יהיה שלום בימי וה׳ יאמת לי הבטחתו א״כ אינני חושש במה שיהיה אחרי מותי: (כ) את המים. מוצא מי גיחון שהיתה מחוץ לעיר הביא העירה:
כא (ד) אשר אמר וגו׳. כאלו המקרא קובל עליו לומר ראו מה עשה הלא ה׳ אמר שמה ישכון והוא שם שמה מזבחות להאשרה: בירושלים. בבית העומד בירושלים: אשים את שמי. ר״ל אשרה שכינתי: (ה) בשתי חצרות. עזרת כהנים ועזרת ישראל: (ו) והעביר וגו׳. היא עבודת המולך: ועונן וגו׳. המה מעשה כשפים: (ז) בבית. פסל האשרה שעשה שם אותם בבית ה׳: (ח) ולא אוסיף. גם זה מדברי ה׳ שאמר לדוד ולשלמה: אשר צויתים. הם אנכי ולא יהיה לך וגו׳ ששמעו מפי הגבורה: אשר צוה אותם עבדי משה. הם שאר המצות כולם ששמעו ממשה הנאמר לו מפי ה׳: (ט) ולא שמעו. אבל המה לא שמעו כי מנשה התעה אותם לעשות הרע עוד יותר מן העמים: ויט׳

מצודת ציון

(יח) סריסים. שרים וממונים: (כ) הברכה. בנין אבנים על אספת המים: התעלה. חפירה למים:
כא (ג) הוריש. גירש: (ג) צבא השמים. כוכבים ומזלות: (ח) להניד. מל׳ נדידה: (ט) ויתעם. מל׳ תועה ונלנג

מלכים ב כא

י וַיְדַבֵּר יְהוָה בְּיַד־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים לֵאמֹר׃ יא יַעַן אֲשֶׁר עָשָׂה
מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ־יְהוּדָה הַתֹּעֵבוֹת הָאֵלֶּה
הֵרַע מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
לְפָנָיו וַיַּחֲטִא גַם־אֶת־יְהוּדָה
בְּגִלּוּלָיו׃ יב לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה עַל־יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה אֲשֶׁר כָּל־
שֹׁמְעָיו (שמעה ק׳) תִּצַּלְנָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃
יג וְנָטִיתִי עַל־יְרוּשָׁלִַם אֵת קָו שֹׁמְרוֹן
וְאֶת־מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב וּמָחִיתִי
אֶת־יְרוּשָׁלִַם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־
הַצַּלַּחַת מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ׃
יד וְנָטַשְׁתִּי אֵת שְׁאֵרִית נַחֲלָתִי וּנְתַתִּים
בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וְהָיוּ לְבַז וְלִמְשִׁסָּה
לְכָל־אֹיְבֵיהֶם׃ טו יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־
הָרַע בְּעֵינַי וַיִּהְיוּ מַכְעִסִים אֹתִי מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרַיִם
וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ טז וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ
מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא
אֶת־יְרוּשָׁלִַם פֶּה לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יז וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַשֶּׁה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ יח וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־
עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
יט בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת
בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה׃ כ וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה

תרגום

י וּמַלִּיל יְיָ בְּיַד עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא לְמֵימָר׃ יא חֲלַף דַּעֲבַד מְנַשֶּׁה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה יָת תּוֹעֵבָתָא הָאִלֵּין אַבְאֵישׁ מִכֹּל דַּעֲבָדוּ אֱמוֹרָאֵי דְקָדָמוֹהִי וְחַיֵּב אַף יָת דְּבֵית יְהוּדָה בְּפוּלְחַן טַעֲוָתֵיהּ׃ יב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי בִּישְׁתָא עַל יְרוּשְׁלֵם וִיהוּדָה דְּכָל דְּיִשְׁמְעִנֵּיהּ יִצְלְּן תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי׃ יג וְאֶגּוֹד עַל יְרוּשְׁלֵם יָת חוּט חוּרְבַּן שָׁמְרוֹן וְיָת מַתְקוֹלֶת צָדוּת בֵּית אַחְאָב וְאֶמְחֵי יָת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְמִתְמַחְיָא צְלוֹחִיתָא מִתְמַחְיָא וּמִתְהַפְּכָא עַל אַפָּהָא׃ יד וְאֶרְטוֹשׁ יָת שְׁאָרָא דְאַחְסַנְתִּי וְאֶמְסְרִינוּן בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וִיהוֹן לְבַז וּלְתַבַּר לְכָל סַנְאֵיהוֹן׃ טו חֲלַף דַּעֲבָדוּ יָת דְּבִישׁ קֳדָמַי וַהֲווֹ מַרְגְּזִין קֳדָמַי מִן יוֹמָא דִנְפַקוּ אֲבָהַתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין׃ טז וְאַף דַּם זַכַּאי דַּאֲשַׁד מְנַשֶּׁה סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי מַלֵּא יָת יְרוּשְׁלֵם סֵיפָא בְּסֵיפָא בַּר מֵחוֹבוֹהִי דְחַיֵּב יָת דְּבֵית יְהוּדָה לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ׃ יז וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי מְנַשֶּׁה וְכָל דַּעֲבַד וְחוֹבוֹהִי דְחָב הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ יח וּשְׁכִיב מְנַשֶּׁה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּגִנַּת עֻזָּא וּמְלַךְ אָמוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ יט בַּר עַסְרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין אָמוֹן כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מְשֻׁלֶּמֶת בַּת חָרוּץ מִן יָטְבָה׃ כ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַעֲבַד מְנַשֶּׁה

רדק

שלא' לפני דוד: (י) וידבר ה' ביד עבדיו הנביאי'. בסדר עולם יואל נחו' וחבקו' נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו: (יב) כל שמעיו. כתי' וקרי שמעה והקרי בעבור כי רעה לשון נקבה והכתי' על הענין: תצלנה שתי אזניו. שרשו צלל מבנין נפעל תפעלי הכפל מענין לקול צללו שפתי והוא ענין תנודת הרעשה טבדימ"נט בלעז: (יג) את קו שומרון. קו החרבן על דרך ונטיתי עליה קו תהו ואבני בהו וכן ת"י ואגוד על ירושלם ית חוט חורבן שמרון וית מתקולת צדות בית אחאב: ומחיתי. ענין קנוח: הצלחת. הקערה: כאשר ימחה. חסר איש וכן כאשר ישבור כלי היוצר כאשר ישבור איש: מחה. פי' כאשר ימחה האדם את הצלחת שמחה אותה ואח"כ הפכה על פני' כי כן דרך המקנח הקערה שהופך אותה אח"כ על פניה כדי שלא תתטנף כן ימחה ירושלים וינקה אותה מאנשיה ואח"כ יחריבנה: (טז) הרבה מאד. יש מרז"ל שדרשו בו שהרג

וידבר ה' ז' בטעם דרגא תביר וסימ' אני ה' דבר אל פרעה מלך. זאת החיה אשר תאכלו. אליכם מתוך האש. כי אתם עברים את הירדן. צו את בני ישראל ונתנו ללוים. ביד עבדיו הנביאים אל מנשה ואל עמו: הרע ד' בקריאה וסימ' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע. יען אשר עשה מנשה מלך יהודה. הריבה פעמיך למשואות. וה' ענה בי ושדי הרע לי. וא' ושב והרע לבם: ועד היום הזה ג' דסמיכי וסימ' ככל המעשים אשר עשו מיום. כי לא ישבתי בבית דשמואל. יען אשר עשו את הרע. וכל ירמיהו דכוו' בס"ד עד היום הזה וסימ' למן היום אשר יצאו אבותיכם. אשר שמת אותות ומופתים. הוקם את דברי יהונדב. לא דכאו עד היום הזה. עזא ג' כתיב א' בנביאים וסימ' ועזא ואחיו בני אבינדב דשמואל. ויקבר בגן ביתו. ויקבר אתו בקברתו. וכל כתובין דכוו' במ"א עזה אלהים זו פעלת לנו:

תולדות אהרן וגם דם נקי. יומא ט כג סנהד' קג קט (שם כח):

רשי

סומי': (י) ביד עבדיו הנביאי'. נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לא נקראו על שמו לפרש שבימיו היו: (יב) תצלנה. ל' מצלתים טינטני"ר בלע"ז: (יג) משקולת. הוא חוט שהבונים בו חומה קושרין בה עופרת לכוין בו את החומה: ימחה את הצלחת. ינקה את הקערה: ספר

רלבג

(יב) אשר כל שומעיו תצלנה שתי אזניו. ר"ל שתרוב התרועה וההפעלות שיקרה לו מאת השמועה הרבה ידמה לו שיהי' קול הברה באזניו: (יג) ונטיתי על ירושלם וגו'. ר"ל שתנתן ביד אויב כמו שנתנה שומרון ביד מלך אשור: ואת משקול' בית אחאב. הוא אבן כעופרת שבונין בו ואמר זה על צד המשל לענין חורבן בית אחאב והכלותו וכן אמר שיכלו מירושלי' יושביו: ומחיתי. והכיתי: כאשר ימחה את הצלחת. ר"ל כמו שיכה איש את הקערה מלאה תבשיל שבהכותו אותה תתהפך על פניה ולא ישאר בקערה דבר מהתבשיל שיהי' בה: (יד) ונטשתי את שארית נחלתי. הנה קרא מלכות יהוד' שארית נחלתו כי הוא לבדו נשאר מנחלת הש"י שהוא עם ישראל כי השאר הגלה מלך אשור: (טז) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד. ידמ' שהוא היה הורג כל מי שלא הסכי' לעבוד ע"ג והנביאים המוכיחי' אות' כמו שעשת' איזבל שהרג' את

מצודת ציון

(יב) תצלנה. ענין הנעת הרעדה כמו צללו שפתי (חבקוק ג): (יג) קו. חבל: ומחיתי. מל' מחוי ונקיון ור"ל אקנח: הצלחת. הוא כעין קערה כמו ובצלחת (דה"ב לה): (יד) ונטשתי. ועזבתי: ולמשסה. ענין גזילה ושביה כמו מי נתן למשסה יעקב (ישעיה מב): (יח) בגן עזא

מצודת דוד

העמים וכו': (י) וידבר ה'. ולכן דבר ה' וכו': (יב) תצלנה. ר"ל מאזניו תרעד ותתנועע מגודל החרדה: (יג) קו שומרון. ר"ל כדרך הבנאי אשר ינטה קו לייסר להפוח הבנין כ"כ הרעה אשר הבאתי לירושלים תדמה לרעת שמרון: ואת משקולת. היא העופרת הקשורה בחוט לבקוע ולהכביד למטה: ומחיתי. אקנח אותה מכל אשר בה כמו שמקנחין את הצלחת ומהפכין אותה על פיה אחר הקנוח שלא תשאר בה מאומה כן יהיה סוף הקנוח של ירושלים כי לאחר שתתרוקן מכל אשר היה נהפכת ונהרסת: (יד) שארית נחלתי: כי אמר שבטי ישראל כבר הגלו: (טו) ועד היום הזה. ולכן ממה שעשה הבאה: (טז) עד אשר מלא. כי בראות העם שהקל מנשה בשפיכת דם לגמרי ושפכו גם המה והתגבר הטבח מאד לגמרי מפה לפה. הוא היה משגה: פה לפה. ר"ל מפער לפער: בעיני ה'. מבין האדם למקום: (יח) בגן ביתו. בגן שהיה לו בביתו: (ט) בקבורתו. אשר כרה למענו בחייו:

אביו: כא וילך בכל־הדרך אשר־הלך
אביו ויעבד את־הגללים אשר עבד
אביו וישתחו להם: כב ויעזב את־יהוה
אלהי אבתיו ולא הלך בדרך יהוה:
כג ויקשרו עבדי־אמון עליו וימיתו את־
המלך בביתו: כד ויך עם־הארץ את
כל־הקשרים על־המלך אמון
וימליכו עם־הארץ את־יאשיהו בנו
תחתיו: כה ויתר דברי אמון אשר עשה
הלוא־הם כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי יהודה: כו ויקבר אתו
בקברתו בגן־עזא וימלך יאשיהו
בנו תחתיו: **כב** א בן־שמנה
שנה יאשיהו במלכו ושלשים
ואחת שנה מלך בירושלם ושם אמו
ידידה בת־עדיה מבצקת: ב ויעש
הישר בעיני יהוה וילך בכל־דרך
דוד אביו ולא־סר ימין ושמאול:
ג ויהי בשמנה עשרה שנה
למלך יאשיהו שלח המלך את־שפן
בן־אצליהו בן־משלם הספר בית
יהוה לאמר: ד עלה אל־חלקיהו הכהן
הגדול ויתם את־הכסף המובא בית
יהוה אשר אספו שמרי הסף מאת
העם: ה ויתנה על־יד עשי המלאכה
המפקדים בבית יהוה ויתנו אתו
לעשי המלאכה אשר בבית יהוה
לחזק בדק הבית: ו לחרשים
ולבנים ולגדרים ולקנות עצים
ואבני מחצב לחזק את־הבית: ז אך
לא־יחשב אתם הכסף הנתן על־ידם
כי באמונה הם עשים: ח ויאמר
חלקיהו הכהן הגדול על־שפן הספר

ד׳ כטעם בכיפרא; ג׳; ל׳ ומ״ע; ל׳. ח׳ וכל טובדכו כמ״ג; ג׳ כטעם בכיפרא; ל׳ נגי בהרן מוהב; ג׳ בנביאים כתוב א׳; ל׳; ל׳. ל׳; ג׳; ד׳; ד׳; ל׳; ויתנהו ק׳; בית ק׳ ג׳ רפן; (עמ״ס); ס״הס׳ בליש׳; ג״ו. ל׳; ד׳. ל׳

אבוהי: כא ואזל בכל אורחא כהליך אבוהי ופלח ית טעותא דפלח אבוהי וסגיד להון: כב ושבק ית פולחנא דיי אלהא דאבהתוהי ולא הליך באורחא דתקנא קדם יי: כג ומרדו עבדי אמון עלוהי וקטלו ית מלכא בביתיה: כד וקטל עמא דארעא ית כל דמרדו על מלכא אמון ואמליכו עמא דארעא ית יאשיהו בריה תחותוהי: כה ושאר פתגמי אמון וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: כו וקבר יתיה בקבורתיה בגנת עזא ומלך יאשיהו בריה תחותוהי: א בר תמני שנין יאשיהו כד מלך ותלתין וחדא שנין מלך בירושלם ושום אמיה ידידה בת עדיה מבצקת: ב ועבד דכשר קדם יי ואזל בכל אורח דוד אבוהי ולא סטא לימינא ולסמלא: ג והוה בתמני עסרי שנין למלכא יאשיהו שלח מלכא ית שפן בר אצליה בר משלם ספרא לבית מקדשא דיי למימר: ד סק לות הלקיה כהנא רבא ויתקים ית כספא דאתעל בבית מקדשא דיי די כנשו אמרכליא מן עמא: ה ויתנוניה על ידי עבדי עבידתא דממנן בבית מקדשא דיי ויתנון יתיה לעבדי עבידתא דבבית מקדשא דיי לתקפא ית בדקא דביתא: ו לנגריא ולארדכליא ולארגובליא ולמזבן אעין ואבנין פסילן לתקפא ית ביתא: ז ברם לא מתחשב עמהון כספא דמתיהב על ידיהון ארי בהמנותא אינון עבדין: ח ואמר חלקיה כהנא רבא לשפן

(ח) ספר התורה מצאתי. טמון מחת הנדבך שהטמינו שם כשסר אחז:

רלב״ג

את נתואי ה׳: (כב) ויעזוב את ה׳ אלהי אבותיו ולא הלך בדרך ה׳. ר״ל שעבר בפרד מכל וכל מדרך ה׳: (ב) וילך בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאל. ר״ל אע״פ שהלכה לו מולדה הנבואה יען רך לבבך ותכנע מפני ה׳ אין הרצון בזה שחטא׳ ואשיה קודם זה אך הרצון בו שבפגם שמעו את הרעה הזאת אשר נגזרה מאת ה׳ על ירושלם׳ השתדל עכ״פ לתקן את אשר עוותו הראשונים כי קודם זה לא היה יודע הרע שנגזר עליהם אך היה עושה הישר בעיני ה׳ ונראה לא היה מספיק לו להשיב הרבן אף ה׳ מהם אבל בזה דבריו שיוסיף לו דבקות בה״י בצדק שיהיה תושבת השגח׳ ונלעד בה מזה הרע הנגזר מאת הש״י ולזה תמצא שהשתדל יאשיה להשיב ישראל לעם לה׳ כדי שיסור מהם זה הרע ולבער בשלמות את כל הנעשה לע״ג: (ד) ויתם את הכסף המובא בית ה׳. ידמה שהיה הכסף נתון בארון כמו שהיה הענין בימי יהואש המלך ושם זכר דומה למה שזכר בזה המקום הנה אמרו ויתם את הכסף ר״ל ויכלה וזה יהיה בשערו את הארון אשר אספו בו את הכסף שומרי כלי בית המקדש והמונים. הכסף הזה יתנוהו מנוי על ידי עושי המלאכה הממונים בבית ה׳ להזקו והם הכהן הגדול וסופר המלך והכסף הזה יכרעו שכירותם לאומנין העושים המלאכה בבית ה׳ לחזק את בדק הבית ר״ל מה שראוי שיבדק לתקן מפני היותו בלתי חזק והאומנים הם חרשי העץ והבונים הקירות והתקרה והגודרים הם הגודרים גדר הבית חצר הכהנים וזולתו ומהכסף ההוא היו ג״כ קונין עצים ואבני מחצב ולא יחשב את עושי המלאכה הממונים בבית ה׳ הכסף כי באמונה הם עושים וכבר באחרנו הסבה בזה הענין יואש ושם באחרנו התועלת המגיעות מזה הספור אשר נכתב שם ולז׳ לא נשוב למנותם בזה המקום: (ח) ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הסופר. הנה זכר כי הכהן הגדול היה ראש על שפן הסופר בזה המנוי שהיו עושים אותו שניהם ולזה וקם

רדק

סהרג ושעיהו: (ד) ויתם את הכסף. וישלים כלומר ישלים לגבותו: (ה) ויתנוהו לעושי המלאכה. כי היה צריך הבית חזוק ובנין לפי שנהרס מימי יהואש שחזק בדק הבית עד היום ההוא שהיו רכ״ד שנה ובסדר עולם מאתים ושמנה עשרה: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש וי״ת אמרכליא והם הגזברים וכבר פירשנו כל הענין הזה בבדק יהואש: ויתנה. כתיב וקרי ויתנוהו הכתוב אומר על חלקיהו וה״א הכנוי על המגבה והקרי ויתנוהו על שומרי הסף שיתנוהו הכסף והה״א וי״ו הכנוי על הכסף: המופקדים בית ה׳. כמו בבית: (ח) על שפן הסופר. כמו אל שפן וכן וילך אלקנה הרמתה על

ולא הלך ג׳ וסי׳ כפעם בפעם לקראת נחשים. יהושפט עשר אניות. ויעזב את ה׳ אלהי אבתיו דאמון: ולא סר ד׳ בקריאה וסי׳ אשר עשה דוד. ויעש הישר דיאשיהו דמלכים. וחברו דד״ה. וילך בדרך אסא אביו: עשי י״ו כתיב יו״ד בקריאה וסימן במסר׳

מצודת ציון

עזא. כך שם הגן: (כג) ויקשרו. ענין מרד: **כב** (ד) ויתם. מל׳ תם והשלמה: שומרי הסף. הם השוערים: (ה) על יד. ביד: בדק הבית. רשע הבית ע״ש שנבדקים ומחפשים אחר מקום השבור והרעוע: (ו) ואבני מחצב. אבנים הנכרתים ממקום גדולם: (ח) על שפן. אל שפן: כהוכו

מצודת דוד

בהיון: **כב** (ד) ויתם את הכסף. ר״ל יאסף כל הכסף בשלימות: (ה) עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הנקראים מדרז״ל אדרכלין והיו ממונים בבית ה׳ ומהכם ידם היו בונים האומנים הפועלים בפי מה ביורו אותם: ויתנו. והם יתנו את הכסף לאומנים הפועלים בבנין: (ו) לחרשים. הם חרשי העצים במתוכה הגדלה: ולבונים. הם הבונים העצים בקירות הבית: וגודרים. הם הבונים קירות האבנים: (ז) אך לא יחשב. לא עשו חשבון על הכסף וגו׳ כי ידוע היו פעשים באמונה ולזה נכתרו אלו: (ח) ספר התורה מצאתי. יתכן כפל כי אחז שרף את התורה כמ״ש רז״ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו וגם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה׳ ולקחו הס״ת ההיא והטמינו מכיון ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה ובאשר היה הכ״ג מחפש אחר הכסף המובא ואחרי בדקי הבית מצאה ופרז״ל שמצאה

רשי

אחז את התורה : (יג) דרשו את ה' בעדי. ראה כתוב יולך ה' אותך ואת מלכך : (יד) אל חולדה. אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת יותר מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו. ויש אומרים ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים : במשנה. בבית אולפנא שער יש בעזרה ששמו שער חולדה במסכת מדות. ויש שפותרים במשנ' חוץ לחומה בין ב' החומות שהוא משנה לעיר : (במשנה שיתה מלמדה התורה שבע"פ לזקני' שבדור וזהו הוא המשנה הנ"ה דר"ע) : במשנה. מאלה הדברים עד לעיני כל ישראל וכן

רדק

על כיתו כמו אל ביתו : ספר התורה מצאתי בבית ה'. דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו מפניו ספר תור' אח' והטמינוהו תחת הנדבך ועכשיו מצא חלקי' ספר התורה הזה ורחוק הוא זה שחזקיהו שבא אחריו שרבץ תורה בישראל איך לא הוציאו וכמה ספרי תורה הניח חזקיה במותו אלא מנשה מלך זמן רב שהרי מלך נ"ה שנה ועשה הרע בעיני ה' כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע"ג בבית ה' והוא השכיח התורה מישראל ואין פונה אליה כי כלם היו פונים אל אלהי' אחרים ואל חקות הגוים ובנ"ה שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית ה' לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית ה' והיה חלקיהו מחפש בבית ה' ובבית קה"ק ובדביר מצא ס"ת שהיה מונח במקומו מצד הארון וכן הוא אומר בד"ה ובהוציאם את הכסף המובא בית ה' מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת ה' ופתח וקראו ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המונעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישראל ואם תאמר והרי מנשה עשה תשובה כמ"ש בדברי הימים כשהגלו אותו שרי מלך אשור והוליכוהו בבל אמר ובהצר לו חל' את פני ה' ויכנע מאד ויתפלל אליו ויעתר לו וישיבהו ירושל' וידע מנשה כי ה' הוא האלהים ואמר שהסיר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה' ויאמר ליהודה לעבוד את ה' א"כ היאך לא החזיר את התור' ליושב' ולא קרא בה ואיך היה אצל חלקיה ואצל אחרים חדוש דברי התורה אפשר כי הגלו' שגלה מנשה היה בזקנותו ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כ"כ אלא שידע ושמע כי ע"ג רע בעיני ה' כמו שהעידו בו הנביאים בעודו ברשעו והע"ג בער כשעשה תשובה ולא נתן אל לבו לחפ' ספ' התור' ויאשיהו היה קטן בימי מנשה בן שש שני' ולא למד תור' עדיין ואמון אביו היה רשע ואחז בדרכי אביו הרעים שגדל בהם ובשוב מנשה מרשעו לא הבין הוא את לבבו כמו שכתוב ולא נכנע מלפני ה' כהכנע מנשה אביו ומפני זה היה חדוש אצלם ספר התור' אבל למה שמצינו בסדר עולם ובדברי רז"ל כי בשנת כ"ב למנשה גלה ואח"כ עשה תשובה וסמכו זה למה שכתוב ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב כ"ב ר"ל כי מנשה הרע כאחאב ואחאב עשה הרע כ"ב שנה כל ימי מלכותו ומנשה עשה הרע ג"כ כ"ב שנה הנה ל"ג שנים היה מנשה בתשובה והוא רחוק. ואיך היה זה שעמד ל"ג שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר התורה זה רחוק מאד : (יא) ויהי כשמוע המלך. אמרו כי מצאו הספר נגלל בפרשת תוכחות יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' כי שם נרמז ענין גלות שומרון וגלות יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולם חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל מלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר : (יב) ואת עכבור. ובדברי הימים ואת עבדון ושני שמות היו לו וכמוהו רבים : (יג) נצתה בנו. נדלקה בנו כמו הנני מצית בך אש מדליק : על דברי הספר. כמו אל : (יד) אל חולדה הנביאה. אמרו בדרש כי מבני בניה של רחב היתה ולמה הלכו אל חולדה ולא

ספר התורה מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיה את־הספר אל־שפן ויקראהו : ט ויבא שפן הספר אל־המלך וישב את־המלך דבר ויאמר התיכו עבדיך את־הכסף הנמצא בבית ויתנהו על־יד עשי המלאכה המפקדים בית יהוה : י ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הכהן ויקראהו שפן לפני המלך : יא ויהי כשמע המלך את־דברי ספר התורה ויקרע את־בגדיו : יב ויצו המלך את־חלקיה הכהן ואת־אחיקם בן־שפן ואת־עכבור בן־מיכיה ואת ׀ שפן הספר ואת עשיה עבד־המלך לאמר : יג לכו דרשו את־יהוה בעדי ובעד־העם ובעד כל־יהודה על־דברי הספר הנמצא הזה כי־גדולה חמת יהוה אשר־היא נצתה בנו על אשר לא־שמעו אבתינו על־דברי הספר הזה לעשות ככל־הכתוב עלינו : יד וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה אל־חלדה הנביאה אשת ׀ שלם בן־תקוה בן־חרחס שמר הבגדים והיא ישבת בירושלם במשנה וידברו אליה : טו ותאמר אליהם כה־אמר יהוה אלהי ישראל

ספרא ספרא דאוריתא אשכחית בבית מקדשא דיי ויהב חלקיה ית ספרא לשפן וקרהי : ט ואתא שפן ספרא למלכא ואתיב ית מלכא פתגמא ואמר טקיסו עבדך ית כספא דאשתכח בביתא ויהבוהי על ידי עבדי עבידתא דממנן בבית מקדשא דיי : י וחוי שפן ספרא למלכא למימר ספרא יהיב לי חלקיה כהנא וקרהי שפן קדם מלכא : יא והוה כד שמע מלכא ית פתגמי ספרא דאוריתא ובזע ית לבושוהי : יב ופקיד מלכא ית חלקיה כהנא וית אחיקם בר שפן וית עכבור בר מיכיה וית שפן ספרא וית עשיה עבדא דמלכא למימר : יג אזילו תבעו מן קדם יי עלי ועל עמא ועל כל דבית יהודה על פתגמי ספרא דאשתכח הדין ארי סגיאה חימתא דיי דהיא דליקת בנא על דלא קבילו אבהתנא לפתגמי ספרא הדין למעבד ככל דכתיב עלנא : יד ואזל חלקיה כהנא ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה לות חלדה נביאתא אתת שלם בר תקוה בר חרחס נטר לבושיא והיא יתבא בירושלם בבית אולפנא ומלילו עמה : טו ואמרת להון כדנן אמר יי אלהא

ט"ע · י' · כ"ס · ד' חד מלא · ד' בסיפרא · ד' בסיפרא · ג' · י' וכל ד"ה דכו' כמ"א · י' וכל ד"ה דכו' כמ"א · י"א חס' . ל' · ל' בנביאים · כ"ד

תולדות אהרן כשר התורה . פקרים מג פ' כח : ויקראהו . סוכה לה : בן תקוה . שם :

רלבג

ויתם יאשיה הפעל כלו בהוצאת הכסף לכהן הגדול ולזה אמר ויתם את הכסף אע"פ שכניהם היו שם : (ט) ויתנוהו על ידי עושי המלאכה . והנה לא זכר למי אמר זה כי נשען במה שזכר שפן הסופר ועוד שכבר אמר אח"ז ויתן חלקיה את הספר אל שפן : התיכו עבדיך את הכסף . אין הרצון בו שהתיכוהו באש אך הרצון בו תמנין כלוי כטע' ותתך ממתי : (יא) ויהי כשמוע המלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו . יתכן שראה התוכחות והנמשך להם שבמשנ' תורה כי שם נרמז ענין גלות שומרון וגלו' יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם יאולי חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר : (יג) נצתה בנו על אשר לא שמעו אבותינו : ר"ל נבערה בנו : (יד) והיא יושבת בירושלם במשנה. תרגם יונתן במשנה בבית המדרש : לכן

רבת' : מוכיח ג' וסי' ויצו המלך את חלקיה דמלכים . ומבני הכהנים בחצצרות . והכהנים אליקים מעשיה מיניםין . והר סביהו וסים' שלש שנים מלך בירושלם ושם אמו דד"ת . וא' ולמכיהו וסים' ובשנת שלוש למלכו שלח לשריו דד"ה : על דברי י' בקריא' וסים' במספ' רבתא .

מצודת ציון

(ט) התיכו . ענין הלקה בע"ש האור כמו כהתוך כסף (יחזקאל כ"ב) : (יג) נצתה . מל' הצתה והבערה : [illegible]

מצודת דוד

ויתן וגו' . ר"ל הראהו לו הנמצא כתוב בתחלת הדף כי הבין את הדבר לאות ורמז להחריד את הבב : ויקראהו . כמתמיה ומפחד : (ט) התיכו . לשפות מסבבות להוציאם בהלאם : (י) ספר נתן לי . ר"ל נתן לי ספר הנאבד שהיתה מגוללת בדף הזה : ויקראהו . בהדף ההוא : (יא) ויקרע וגו' . בעבור החרדה כי גם הוא הבין לאות וסימן : (יג) דרשו את ה' . שאלו לנביאים עלי ועל

שמצאה כשהיתה מגולל בפרשה תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך ועל כי מאז הבני אחריה לא מצאוה אמר כמדבר ספר התורה הסיר מצאתיה בבית ה' :

אמרו לאיש אשר־שלח אתכם אלי׃
טז כה אמר יהוה הנני מביא רעה אל־
המקום הזה ועל־ישביו את כל־
דברי הספר אשר קרא מלך יהודה׃
יז תחת אשר עזבוני ויקטרו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל מעשה
ידיהם ונצתה חמתי במקום הזה
ולא תכבה׃ יח ואל־מלך יהודה השלח
אתכם לדרש את־יהוה כה תאמרו
אליו כה־אמר יהוה אלהי ישראל
הדברים אשר שמעת׃ יט יען רך־
לבבך ותכנע מפני יהוה בשמעך
אשר דברתי על־המקום הזה ועל־
ישביו להיות לשמה ולקללה ותקרע
את־בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי
שמעתי נאם־יהוה׃ כ לכן הנני אספך
על־אבתיך ונאספת אל־קברתיך
בשלום ולא־תראינה עיניך בכל
הרעה אשר־אני מביא על־המקום
הזה וישבו את־המלך דבר׃
כג א וישלח המלך ויאספו אליו כל־
זקני יהודה וירושלם׃ ב ויעל המלך בית־
יהוה וכל־איש יהודה וכל־ישבי
ירושלם אתו והכהנים והנביאים וכל־
העם למקטן ועד־גדול ויקרא באזניהם
את־כל־דברי ספר הברית הנמצא
בבית יהוה׃ ג ויעמד המלך על־
העמוד ויכרת את־הברית לפני
יהוה ללכת אחר יהוה ולשמר
מצותיו ואת־עדותיו ואת־חקתיו
בכל־לב ובכל־נפש להקים את־
דברי הברית הזאת הכתבים על־

דישראל אמרו לגברא דשלח יתכון לותי׃ טז כדנן אמר יי הא אנא מיתי בישתא על אתרא הדין ועל יתבוהי ית כל פתגמי ספרא דקרא מלך שבטא דבית יהודה׃ יז חלף דשבקו פולחני ואסיקו בוסמין לטעות עממיא בדיל לארגזא קדמי בכל עובדי ידיהון ויתדלק רוגזי באתרא הדין ולא יטפי׃ יח ולמלך שבטא דבית יהודה דשלח יתכון למתבע אולפן מן קדם יי כדנן תימרון ליה כדנן אמר יי אלהא דישראל פתגמא די שמעתא׃ יט חלף דרע לבך ואתכנעתא מן קדם יי במשמעך דגזרית על אתרא הדין ועל יתבוהי למהוי לצדו וללוטא ובזעתא ית לבושך ובכיתא קדמי ואף קדמי שמיע אמר יי׃ כ בכן הא אנא כניש לך לות אבהתך ותתכניש לקברך בשלם ולא יחזין עינך בכל בישתא די אנא מיתי על אתרא הדין ואתיבו ית מלכא פתגמא׃ א ושלח מלכא וכנשו לותיה כל סבי יהודה וירושלם׃ ב וסליק מלכא לבית מקדשא דיי וכל אנש יהודה ויתבי ירושלם עמיה וכהניא וספריא וכל עמא למזעירא ועד רבא וקרא קדמיהון ית כל פתגמא ספרא דקימא דאשתכח בבית מקדשא דיי׃ ג וקם מלכא על אסטונא וגזר ית קימא קדם יי למהך בתר פולחנא דיי ולמטר פקודוהי וית סהידותוהי וית קימוהי בכל לבא ובכל נפש לקימא ית פתגמי קימא הדין דכתיבין על

רשי

וכן כל הדברי׳ הנכפלים בתורה דרשה ברכות וגלתה העונשים והגליות הנכפלים לעוברים על סודו ורמזי התורה סוד מיסרי׳)׃ (כ) ונאספת אל קברותיך בשלו׳. ומהו השלום ולא תראינה עיניך בחורבן הבית׃ (ג) על העמוד. מקום מעמד המלך כבה״מ׃
ואת

רלבג

(כ) לכן הנני אוסיפך אל אבותיך. ר״ל שבמותו יהיה נקבר אצל אבותיו ולא תהיה הרעה בימיו ידמה שהיו בישראל אז נביאים זולת חולדה אך שלח אליה מפני היות׳ קרובה לו כי היתה אז בירושלם׃ (ג) ויעמוד המלך על העמוד. ידמה שהנו שם עמוד והיה בו המלך בעת קראו את התורה כמו שנזכר
בפרשת

כה תאמרו ח׳ ליוסף אנא שא נא. ויאמר שאול כה תאמרו לדוד. ואל מלך יהודה השלח דמלכים. וחברו דד״ה. כה תאמרו איש אל רעהו דירמיהו. וצוית אתם אל אדניהם. והבאתי אתכם אל. השלח אתכם אלי דירמיה׃ ויאספו י׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר שמות׃ באזניהם ח׳ בקריא׳ וסי׳ ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר. ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם. וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו. בבוא כל ישראל לראות את פני. הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. ויעל המלך בית ה׳ דמלכים. וחברו דד״ה. שב נא וקראנה באזנינו׃

תולדות אהרן את כל דברי. סוכם שם׃ הנני אוספך. מ״ק כה׃

מצודת ציון

(יט) רך. מל׳ רכות׃ רך לבבך. הוא הפוך מקשה הלב׃ (יט) ותכנע. מל׳ הכנעה׃ לשמה. מל׳ שממה׃ (כ) אוספך. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ)׃ ונאספת. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים)

רדק

ולא הלכו אל ירמי׳ יש תרצות׳ ז״ל שאמרו מפני שהנשי׳ רחמניו׳ ומהם אמרו כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטים ואמרו כי ירמיה היה אז נביא שהרי תחלת נבואתו היתה בי״ג שנה ליאשיה וזה הענין היה בשנת י״ח אלא שלא היה שם בירושלם או כשמצאו התורה אולי היה בענתות או במקום אחר וחולדה היתה יושבת בירושלים לפיכך שלח אליה ואמרו רבות׳ ז״ל כי שלשה נביאים נתנבאו בימי יאשיהו והם ירמיהו וצפניהו וחולדה כי ירמיה היה מתנבא בשוקי׳ וצפניה בבתי כנסיות וחולדה אל הנשים׃ בן חרחס. בסמ״ך׃ במשנ׳. כתרגו׳ בבית אולפנא׃ (טז) אשר קרא מלך יהודה. נוה לקראם כאילו קראם וכן ויבן שלמה את הבית והדומים להם וכן הוא בד״ה אשר קרא לפני מלך יהודה ובדברי רז״ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהודה קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה׃ (כ) אספך. בחיר״ק בסקל אויבך ויבא ג״כ בסגול על משקל אערך בכתן׃ על אבותיך. כמו אל׃ ונאספת אל קברותיך בשלו׳. והלא כתי׳ וירו המורים למלך יאשיהו ומהו בשלום שלא חרב ב״ה בימיו וכן הוא מפרש והולך ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקו׳ הזה׃ קברותיך. ר״ל קברות אבותיך׃ (ב) והכהני׳ והנביאי׳. ת״י וכהניא וספריא תרגם הנביאי׳ ספרי׳ כלומר תלמידים לפי שלא היו שם נביאים אחרים שהרי המלך שלח אל חולדה מלמד שלא היו שם נביאי׳ אחרי׳ וכן תרגם שופט ונביא דיין וסופר ונוכל לפרש נביאים כמשמעו כי ירמיה וצפניה בן כושי היו נביאים בזמן ההוא ואוריהו בן שמעיהו אפשר שהיה נביא ג״כ בזמן ההוא ולא היו בירושל׳ בעת שמצא חלקי׳ הכהן את ספר התורה ועתה כאשר שלח המלך לאסף איש יהוד׳ באו ג״כ הנביאים לירושל׳׃ (ג) על העמוד. כתרגומו על אסטונא וכבר פי׳ למעלה בדבר יהואש ובדברי הימים ויעמוד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמוד שם׃ עדותיו.
בהגעת

מצודת דוד

ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחילת הדף אשר מהגרלה שהוא לאות אשר גדולה חמת ה׳ וגו׳׃ לעשות. אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחילת הדף ההוא׃ (יד) אל חולדה. אחז״ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם. או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים׃ שומר הבגדים. של המלך׃ במשנה. בין שתי החומות שהיא משנה להעיר וכן ויללה מן המשנה (צפניה א)׃ וידברו אליה. את דברי המלך׃ (טז) הנני מביא. ר״ל ההוות האלה לא במקרה באו כ״א מה׳ וכאלו אמר הנני מביא רעה וגו׳׃ אשר קרא. אשר טה להגות לפניו׃ (יח) ואל מלך יהודה. ר״ל דבר המגע גל המלך עצמו׃ הדברים אשר שמעת. ר״ל אף שהגזירה נגזרה כאשר שמעת אל תהיה כלול עמהם׃ (יט) בשמעך אשר דברתי. ר״ל בעת השכלת בדברי האות הזה אשר הוא מה׳׃ ולקללה. מי שיקלל את זולתו יתלה הקללה בהם לומר שיקולל כהם׃ (כ) אל קברותיך. ולא תקבר בארץ העובדי גלולים׃ בשלום. עם כי מת במלחמה מ״מ נחשב לו לשלום על כי לא ראה ברעה הבאה על ישראל׃ וישיבו. הלקיה וחבריו׃ כג (ב) ספר הברית. ספור התוכחות האמורים בברית׃ הנמצא בבית ה׳. וחזו על כי בהספר ההוא מלאו התוכחות נגלה בפתיחתה ואף היה כתובה
בידי

רדק

בהנעת הוי"ו: ויעמד כל העם בברית. עמדו והתחזקו בפיהם ונלכם בברית וכן היעמוד לכך אם תחזקנה ידיך ות"י וקבילו כל עמא עליהון קיימא: (ד) ואת כהני המשנה. שהיו שניים לכהן גדול וכת"י וית סגן כהניא: שומרי הסף. פירשנוהו: להוציא מהיכל ה'. והלא מנשה הוציא הכל כשעשה תשובה כמו שאומר בד"ה ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה' וגו' אלא שאמון החזירם שם ושכחת שתים עשרה למלכו החל לטהר ולהעביר את השקוצים כמו שאומר בד"ה אבל לא כלה עד שנת שמנה עשרה אחר שמצא הספר כמו שאמר הנה: בשדמות קדרון. כתרגומו במישר קדרון: ונשא את עפרם בית אל. כי שם היה עיקר הע"ג שהיה שם העגל וטמא אותו המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שריפת הבעל והאשר' וכליהם ששרף בירושלם בשדמו' קדרון נשא את עפרם שם: (ה) והשבי' את הכמרי'. האנשי' העובדים לפני הבעל נקראין כמרי' וכן תרגם הכהנים שהם עובדים ע"ג כומריא ומה שאמר שם הכמרי' עם הכהני' ושניהם עובדי ע"ג אלא שמשתנין בלבושיהם כי הכמרים הם לובשים שחורים לפיכך נקראו כמרי' מענין עורנו כתנור נכמרו ואומר כי הכמרים האלה נתנו אותם מלכי יהודה לזו העבודה ויאשיהו בטל הע"ג ובטל העובדי' מעבודתם והחזירם למוטב: ויקטר בבמות. ויקטר כל אחד מהמלכים וכת"י ואסיקו בוסמין על במת': ומסבי. כמו ובמסיבי: ואת המקטרים. פירו' והשבית ג"כ את המקטרים לבעל לשמש ולירח: (ו) על קבר בני העם. הם שהיו עובדים להם בחייה' השליך עפר השריפה על קבריה' לבזותם כלו' ראו מה שהייתם עובדים בחייכם כדי שיוסרו החיים וכן אומר בדברי הימים ויזרק על פני הקברי' הזובחים להם והוא חסר הכמך קברי הזובחי' להם כמו העם המלחמ' ות"ת לקבר גליא וגלגא שם ע"ג וכן בדברי רבותינו ז"ל בית גליא קורין לה בית כריא: (ז) ויתץ את בתי הקדשים. ת"י ית בתי הקדיש טעותא והענין הוא עליו אשר הנשים אורגות שם בתים לאשרה אבל וגם קדש היה בארץ ויעבר את הקדשים מן הארץ תרגם כמשמעו נכקת ברא כי אם היה הקדשים זה ענין ומה מה ענין בבית ה' אבל האשרה שעשה מנשה בבית ה' עשה שם בתי' לנשים שיארגו יריעות לכבוד האשרה: בתים לאשרה. יריעות היו אורגות שם והיריעות היו בתים לאשרה כמו בתים לבדים אפשר שהיו אותן יריעות תלויות סביב האשרה והיה לאשרה בית ומקום ות"ת די נשיא מייתין תמן מכולין לאשירתא ופי' בעל הערוך כמו מכילתא שהם מדות: (ח) ויבא את כל הכהנים. הוא הורע הרן ותרגם אותם יונתן כומריא לפי שנעשו כומרים לע"ג והביא אותם לירושלים והחזירם בתשובה: ויטמא. שם אותם מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה להרחיק הע"ג מלב העם: אשר פתח שער. כמו ואשר פתח השער וכמוהו שמש ירח ופי' נתץ את במות השערים והבמה אשר היתה פתח שער יהושע שר העיר גם כן

רשי

(ד) ואת כהני המשנה. סגני כהונה שהם שניים לכהנים גדולים: שומרי הסף. אמרכלי' הממונים על כל גזברי הבית ומפתחות העזרה בידם: בשדמות קדרון. במישר קדרון. ונשא את עפרם בית אל. אל מקום טמא אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות: (ה) ויקטר בבמות. ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה: (ז) את בתי הקדשים. בתי זונות: אורגות שם בתים. יריעות

רלבג

כפרשת הקהל: (ד) ואת כהני המשנה. הם הכהנים השניים לו כמו סגן הכהנים והמשכים לו לפי מדרגותיהם על הסדר: בשדמות קדרון. הוא כמו נחל קדרון והוא מישור שהיה בו: (ה) והשבית את הכמרי'. ר"ל שבטל והשבי' את הכמרי' שקטר כל אחד מהם בבמות בערי יהודה ובמסבי ירושלם והשבית ג"כ המקטרים לבעל ולשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמי' וידמה שהשיב החזירם למוטב ובטל העבודה ההיא שהיו עושי' לע"ג: (ו) וישלך את עפרה על קבר בני העם. ר"ל על קבר העם שהיו עובדים ע"ג וזהו המקום למדנו שהקבר אסור בהנאה שאם היה מותר בהנאה היה לו להשמר מזה שמא יהנו בקברי העם ונמצאו נהנין מע"ג: (ז) ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית ה'. אפשר כי עם החוקה בפעולות המגונות ההם החזיק בזמה ובתועבות שהיו עושים שאר הגוים וידמה כי מעבודות קצת האשרות היה שיהיו שם מוכנים למשגל תגובה והנשים היו אורגות שם בתים בעבור האשרה והיו עושים יריעות יהיו מחילה ובית לנאים לעבוד האשרה הפעולה המגונה והנה זכר הרב המורה קצת מאותם המשגלים המגונים שהיו מתנהג הקדומים מעובדי ע"ג להתנהג בהם: (ח) ויבא את כל הכהני' מערי יהודה. כבר באר בספר יחזקאל כי הכהנים בני צדוק הם אשר לא עבדו ע"ג אך טמא את הבמות בשבם בהם דבר

מלכים ב כג

הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד כָּל־הָעָם
ס׳ דגש בַּבְּרִית׃ ד וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּהוּ
כ׳ דטעמי ל׳ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה
וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל
ל׳ יְהוָה אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם
לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם
וַיִּשְׂרְפֵם מִחוּץ לִירוּשָׁלַ͏ִם בְּשַׁדְמוֹת
י״ז קִדְרוֹן וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־אֵל׃
כ׳ את שם ה וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ
מַלְכֵי יְהוּדָה וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת בְּעָרֵי
ל׳ יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלָ͏ִם וְאֶת־
ל׳ הַמְקַטְּרִים לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ
י״ג וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם׃ ו וַיֹּצֵא
אֶת־הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ
לִירוּשָׁלַ͏ִם אֶל־נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ
ג׳ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־
ל׳ וכ׳ בגיסי עֲפָרָהּ עַל־קֶבֶר בְּנֵי הָעָם׃ ז וַיִּתֹּץ אֶת־
בָּתֵּי הַקְּדֵשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר
ל׳ הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת שָׁם בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה׃
כ״א ח וַיָּבֵא אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה
ל׳ וַיְטַמֵּא אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־שָׁמָּה

תרגום

סִפְרָא הָדֵין וְקַבִּילוּ כָל עַמָּא
עֲלֵיהוֹן קְיָמָא׃ ד וּפַקִּיד
מַלְכָּא יָת חִלְקִיָּהוּ כַּהֲנָא
רַבָּא וְיָת סְגַן כַּהֲנַיָּא וְיָת
אֲמַרְכָּלַיָּא לְאַפָּקָא מֵהֵיכְלָא
דַּייָ יָת כָּל מָנַיָּא דַּעֲבִידִין
לְבַעְלָא וְלַאֲשֵׁירְתָא וּלְכָל
חֵילֵי שְׁמַיָּא וְאוֹקְדִינוּן
מִבָּרָא לִירוּשְׁלֵם בְּמֵישַׁר
קִדְרוֹן וְאוֹבִיל יָת עַפְרְהוֹן
לְבֵית אֵל׃ ה וּבַטֵּיל יָת
כּוּמְרַיָּא דִּי יְהָבוּ מַלְכַיָּא
דְּבֵית יְהוּדָה וְאַסִּיקוּ
בוּסְמִין עַל בָּמָתָא בְּקִרְוַיָּא
דְּבֵית יְהוּדָה וּבִסְחָרָנֵי
יְרוּשְׁלֵם וְיָת דְּאַסִּיקוּ
בוּסְמִין לְבַעְלָא וּלְשִׁמְשָׁא
וּלְסִיהֲרָא וּלְמַזָּלָתָא וּלְכָל
חֵילֵי שְׁמַיָּא׃ ו וְאַפֵּיק יָת
אֲשֵׁירְתָא מִבֵּית מַקְדְּשָׁא
דַּייָ מִבָּרָא לִירוּשְׁלֵם לְמֵישַׁר
קִדְרוֹן וְאוֹקִיד יָתַהּ בְּנַחְלָא
דְּקִדְרוֹן וְאַדְּקַהּ לְעַפְרָא
וּרְמָא יָת עַפְרַהּ לְקִבְרֵי
בְּנֵי גַלְיָא׃ ז וְתָרַע יָת בָּתֵּי
הֶקְדֵּישׁ טַעֲוָתָא דִּי בְּבֵית
מַקְדְּשָׁא דַּייָ דִּי נְשַׁיָּא
מַחְיָין תַּמָּן מְכוֹלִין לַאֲשֵׁירְתָא׃ ח וְאַיְתִי יָת כָּל כּוּמְרַיָּא מִקִּרְוַיָּא דְּבֵית
יְהוּדָה וְסָאֵיב יָת בָּמָתָא דְּאַסִּיקוּ בוּסְמִין תַּמָּן

בברית ח׳ דגש וסימ׳ נמסר בספרא דא חלק א׳ סימן כ׳: ונשא י״ז וסימ׳ נמסר בסדר אחרי מות ובריש סיפרא דא סימן ח׳: ויצא י״ג הס׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח: לעפר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר עקב:

תולדות אהרן על קבר. שבת פג סנהד׳ מז:

מצודת ציון

(ויצאים יח): כג (ד) שומרי הסף. השוערים: בשדמות קדרון. במישור הסמוך לנחל קדרון: (ה) והשבית. ענין בטול: הכמרים. הם כהני עו"ג הלובשים שחורים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י): (ז) ויתץ. מל׳ נתיצה: הקדשים. דבר המובדל מן האדם ולף לבבור הטומאה והאיסור נקרא בלשון קודש וכן מן הקדש המלאה (דברים כב): ויסבה

מצודת דוד

בידי משה המקודשות ומפי ה׳ והמה סיבות עצומות להחריד את העם לשוב לה׳: (ג) על העמוד. על המקום המיוחד למלך לעמוד בו: להקים. לקיים את דברי התורה ההנהגה בברית: ויעמוד וגו׳. ר"ל קבלו הברית: (ד) כהני המשנה. הכהנים שהמה שניים לו כסגן ומשוח מלחמה: בית אל. כי גם שם היה מקום טומאה כי שם העמיד בה ירבעם עגל הזהב: (ה) והשבית וכו׳. ויקטר כו׳ ביטל הכמרים אשר העמידו מלכי יהודה להיות מקטרים בבמות בערי יהודה וסביבות ירושלים: ואת המקטרים וכו׳: גם אות׳ השבית: (ו) בנחל קדרון. סמוך לנחל: וידק לעפר. שרפה עד שהיתה דק כעפר: בני העם. אותם שהיו עובדים להם בחייהם ועשה זאת לבזותם: (ז) בתי הקדשים. העשויים לשבת בהן המיוחדים לעבודת האשרה: בתים. ר"ל יריעות להלות סביבה ודוגמתו בתים לבדים (שמות כ"ה): (ח) ויבא וכו׳. הכהנים מזרע אהרן אשר נעשו כומרים לעכו"ם הביאם לירושלים להחזירם בתשובה: ויטמא׳. השליך שם נבלות ודומה: מגבע. הבמות אשר עמדו מגבע

רשי

ירימות: (ט) לא יעלו. הכהני' שקטרו בבמות לעכו"ם לא יעלו עוד לשרת על מזבח ה': כי אם אכלו מצות. כלומר כי אם בדבר זה לא יצאו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשים הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלי' אבל לא מקריבין: אכלו מצות. מנחות וה"ה לכל הקדשים: (י) התופת. הוא המולך ועל שם שהיו הכהנים מקישין בתופים שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הכומרים של עכו"ם מולך קראוהו תופת: (יא) את הסוסים. אותם המשתחוי' לחמה היו להם סוסי' מוכנים לצאת לקראת החמה בבקר: נתן מלך. כך שמו: אשר בפרורים. לא ידעתי מה הם: (יג) וירץ משם. ובעפרם משם: (יג) להר המשחית. הר הזיתים הוא הר המשחה ובזיון שהזכיר את שמו ע"י עכו"ם שינה

רדק

כן כתב אולי היתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לבדה: אשר על שמאל איש בשער העיר. כלומר הבא איש בשער העיר היתה זאת הבמה לשמאלו וכן ת"י כמיעליה תרע קרתא: (ט) כי אם אכלו מצות. פירשו רבותינו ז"ל הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין ומה שאומר מצות פי' מנחות שהיו נאפות מצות והוא הדין לכל הקדשים: (י) וטמא את התופת. שם מקום שהיו מעבירין שם בניהם למולך היה שם המקום תופת ואמרו כי נקרא כן כי היו מרקדי' ומכים בתופים בשעת העבודה כדי שלא ישמע האב צעקת בנו כשהיו מעבירין אותו באש וינהם לבו עליו ויקחהו מידם והמקום הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם ונקרא גי הנם וגי בן הנם והכתיב בזה בני הנם והקרי בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא או לאחד מהם וטמא יאשיהו אותו המקום כלומר שם אותו מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה שלא יעלה עוד על לב איש להעביר עוד את בנו ואת בתו באש למולך ומעשה המולך פירשו בדרש אמרו רז"ל אע"פ שהיו כל בתי ע"ג בירושלים המולך היה חוץ לירושלים והיה עשוי צלם חלול נתון לפנים משבעה קנקלים וכל מי שמקריב סלת פותחין לו אחד מהם תורין ובני יונה פותחין לו שנים כבש פותחין לו ג' איל פותחין לו ד' עגל פותחין לו חמשה שור פותחין לו ששה וכן מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו באש והכומרים נוטלין את התינוק ונותנין תוך ידיו של מולך והתינוק מוציא נפשו ולמה נקרא תפת והנם תפת שהיו מנהמין בתופים שלא ישמע אביו קול הנער וירחם עליו ויחזור בו הנם שהיה התינוק מנהם וקול נהמותיו עולה. דבר אחר הנם שהיו הכומרי' אומרים הנה לך יערב לך יתכבס לך: (יא) וישבת את הסוסים ובטל ג"כ זה המעשה שהיו עושי' מלכי יהודה שהיו עובדים לשמש ונתנו שם סוסים שהיו מוכנים לזאת העבודה שהיו רוכבים עליהם והולכים לקראת השמש בבקר בזרחה והיו הולכים לקראתו ממקום שהיה מבוא בית ה' עד לשכת נתן מלך וזהו שאמר מבוא בית ה' אל לשכת נתן מלך ובוא הוא שם. כמו מבוא וכן תרגם ממעלנא דבית מקדשא דה': נלשכת נתן מלך והסרים. כמשמעו ות"י גוזאה וכבר פירשנו זה הענין בפסוק ויתן לה המלך סרים אחד: אשר בפרורים. פירוש מגרשי הערים ותרגום ירעשו מגרשות יזועון פרוגיס ובדברי רז"ל בבל וכל פרורהא ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר: מרכבות השמש. מרכבות הסוסים שהיו הולכים בהם לקראת השמש: (יב) הגג עלית אחז. חסר הנסמך הגג גג עלית אחז וכן הארון הברית הארון ארון הברית וסמך גג העליה לאחז אולי הוא בנה אותו: לזאת העבודה: וירץ משם. מן הקל והוא פעל עומד כלומר הריצם משם ויש לפרשו ענין שבר ונקיצה כמו כי בן ארוץ נדוד לדעת רבים ואפשר שיהיה שרשו רצץ ויהיו לו חברים רבים בענינו ות"י ופליגון מתמן ר"ל ביערם משם כ"א והרחיק מתמן: (יג) להר המשחית. הר הזיתים ונקרא הר המשחה ולגנאי מפני העכו"ם שהיה שם קראו הר המשחית וכן תרגם יונתן לטור זיתיא: אשר

מקרא

הַכֹּהֲנִים מִגֶּבַע עַד־בְּאֵר שָׁבַע וְנָתַץ
אֶת־בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר־פֶּתַח ל'
שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׂר־הָעִיר אֲשֶׁר־עַל־
שְׂמֹאול אִישׁ בְּשַׁעַר הָעִיר: ט אַךְ לֹא
יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֶל־מִזְבַּח יְהוָה ד'. ל'
בִּירוּשָׁלִָם כִּי אִם־אָכְלוּ מַצּוֹת בְּתוֹךְ ל'
אֲחֵיהֶם: י וְטִמֵּא אֶת־הַתֹּפֶת אֲשֶׁר
בְּגֵי בְנֵי־הִנֹּם לְבִלְתִּי לְהַעֲבִיר אִישׁ: ס' כתיב ו' בן ק'
אֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בִּתּוֹ בָּאֵשׁ לַמֹּלֶךְ: ב' יתן נו
יא וַיַּשְׁבֵּת אֶת־הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי ל'
יְהוּדָה לַשֶּׁמֶשׁ מִבֹּא בֵית־יְהוָה אֶל־ ו' הד חס'
לִשְׁכַּת נְתַן־מֶלֶךְ הַסָּרִיס אֲשֶׁר ל' וחד נתן זרע לאחיו
בַּפַּרְוָרִים וְאֶת־מַרְכְּבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ שָׂרַף ד'
בָּאֵשׁ: יב וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הַגָּג ל'
עֲלִיַּת אָחָז אֲשֶׁר־עָשׂוּ מַלְכֵי יְהוּדָה
וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה מְנַשֶּׁה
בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה נָתַץ הַמֶּלֶךְ
וַיָּרָץ מִשָּׁם וְהִשְׁלִיךְ אֶת־עֲפָרָם אֶל־
נַחַל קִדְרוֹן: יג וְאֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עַל־ ל'
פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר מִימִין לְהַר־ ל'
הַמַּשְׁחִית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־

תרגום

כּוּמְרַיָא מִגֶּבַע עַד בְּאֵר שָׁבַע וְתָרַע יַת בָּמַת תַּרְעַיָא דִי קֳדָם תְּרַע יְהוֹשֻׁעַ רַב קַרְתָּא דִי עַל שְׂמָאלָא גַבְרָא בְּמֵיעֲלֵיהּ תְּרַע קַרְתָּא: ט בְּרַם לָא סָלְקִין כַּהֲנַיָא כּוּמְרֵי בָמָתָא לְדַבָּחָא עַל מַדְבְּחָא דַיְיָ בִּירוּשְׁלֵם אֱלָהֵין אָכְלוּ פַּטִּיר בְּגוֹ אֲחֵיהוֹן: י וְסָאֵיב יַת תּוֹפֶת דִי בְחֵילַת בַּר הִנֹּם בְּדִיל דְלָא לְאַעְבָרָא גְבַר יַת בְּרֵיהּ וְיַת בְּרַתֵּיהּ בְּנוּרָא לַמֹּלֶךְ: יא וּבַטֵּל יַת סוּסְוָתָא דִיהָבוּ מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה לְשִׁמְשָׁא מִמַּעֲלָנָא דְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְלִשְׁכַּת נְתַן מֶלֶךְ גַוָזָאָה דִבְפַרְוָרַיָא וְיַת רְתִיכֵי שִׁמְשָׁא אוֹקִיד בְּנוּרָא: יב וְיַת אֱגוֹרַיָא דִי עַל אִגַר עִלִּית אָחָז דַעֲבָדוּ מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת אֱגוֹרַיָא דַעֲבַד מְנַשֶּׁה בְּתַרְתֵּין דָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ תָּרַע מַלְכָּא וְאַרְחֵיק מִתַּמָּן וּרְמָא יַת עַפְרְהוֹן לְנַחֲלָא דְקִדְרוֹן: יג וְיַת בָּמָתָא דִי עַל אַפֵּי יְרוּשְׁלֵם דְמִדָּרוֹם לְטוּר זֵיתַיָא דִי בְנָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל

בני ס' כתיב יו"ד וסי' נמסר ביהושע סימן י"ח: מרכבות ד' ג' מלאים וא' חס' בקריא' וסי' מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס': מרכבות השמש שרף. שמה מרכבות כבודך. מרכבות עמינדב:

תולדות אהרן אך לא יעלו. מנחות קט: עלית אחז. סנהד' קג: ואת הבמות. שבת נו:

רלבג

דבר טומאה: (ט) אך לא יעלו כהני הבמות. ר"ל שהכהנים שעבדו ע"ג לא יעלו אל מזבח ה' בירושל'. להקריב אשה לה' אך יאכלו במצות המנחות חלקם וכמה שידמה להם עם אחיהם כאילו הם בעלי מומין: (י) וטמא את התופת. הנה עשו שם בנין כדי להעביר בנו ובתו באש למולך והיה אם מכאן ואם מכאן הכומרים מעבירים אותו בין שני האשים: (יא) וישבת את הסוסי'. הנה מלכי יהודה נתנו לשמש סוסים מיוחדים שהיו רוכבי' בהם ממבוא בית ה' אל לשכת מי שיצוה המלך להיות שר על המגרשי' וידמה שבלשכה ההיא היו עושי' דבר מה לשמש והנה הם היו הולכים מבית ה' לפאת המזרח אל הלשכה ההיא להשתחוו' לשמש הפך מה שכוונה התורה ולזה סדרה שיהיה קדש הקדשים לפאת מערב כמו שבארנו בבאורנו לדברי התור': ואת מרכבות השמש שרף באש ר"ל המרכבות אשר לסוסים הנזכרי': (יב) אל נחל קדרון. מישור קדרון: (יג) אשר בנה שלמה

מצודת דוד

מגבע וגו': במות השערים. אשר עמדו מול השערים. אשר פתח. כמו ואשר בפתח וגו' ולפי שהיתה גדולה מכולם זכרה לעצמה: שמאל איש. בבוא אל העיר: (ט) אך לא יעלו. עם שהחזירם למוטב מ"מ לא הניחם לעבוד במזבח ה': אכלו מצות. מפירי מהם הנאפה מצות וה"ה לשאר קדשים: בתוך אחיהם. ר"ל לקחו חלק בין הכהנים והיו א"כ כבעלי מומין שאינם עובדים וחולקין: (י) את התופת. היא המקום שהיו מעבירים שם בניהם למולך ונקראה כן ע"ש שהיו מכים בתופים לבל ישמע האב נהמת הבן כשהוא נשרף בין המדורות ולבל יכמרו רחמיו: לבלתי להעביר. ר"ל טמא המקום ההוא לבל יעלה עוד על לב אדם להעביר שם למולך: (יא) לשמש. כי מלכי יהודה היו מיחדים סוסים לעבודת השמש לרכוב בהם לקראתו בבוקר ממקום שבאים בה לבית ה' אל לשכת וגו': מרכבות השמש. אשר משכו בם הסוסים ההם: (יב) עלית אחז. שעל עלית אחז: בשני חצרות. של הכהנים ושל ישראל: וירץ משם. הוציאם משם במרוצה ובמהירות: (יג) להר המשחית. הוא הר המשחה ובעבור העכומ"ז כנהו לגנאי:

מצודת ציון

(יא) וישבת. ענין בטול: נתן מלך. כך שמו: בפרורים. ירעש מגרשות (יחזקאל כז) תרגום ירושלמי פרוריא ובדרז"ל בבל וכל פרורהא (כתובות נד): (יב) נתן. שבר וכתת:

סליון

יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת ׀ שִׁקֻּץ צִידֹנִים
וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת
בְּנֵי־עַמּוֹן טִמֵּא הַמֶּלֶךְ׃ יד וְשִׁבַּר אֶת־
הַמַּצֵּבוֹת וַיִּכְרֹת אֶת־הָאֲשֵׁרִים וַיְמַלֵּא
אֶת־מְקוֹמָם עַצְמוֹת אָדָם׃ טו וְגַם אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל הַבָּמָה אֲשֶׁר
עָשָׂה יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא
וְאֶת־הַבָּמָה נָתָץ וַיִּשְׂרֹף אֶת־הַבָּמָה
הֵדַק לְעָפָר וְשָׂרַף אֲשֵׁרָה׃ טז וַיִּפֶן
יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּרְא אֶת־הַקְּבָרִים אֲשֶׁר־
שָׁם בָּהָר וַיִּשְׁלַח וַיִּקַּח אֶת־הָעֲצָמוֹת
מִן־הַקְּבָרִים וַיִּשְׂרֹף עַל־הַמִּזְבֵּחַ
וַיְטַמְּאֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ יז וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר
אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר
הַקֶּבֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא
מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בֵּית־אֵל׃
יח וַיֹּאמֶר הַנִּיחוּ לוֹ אִישׁ אַל־יָנַע עַצְמֹתָיו
וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו אֵת עַצְמוֹת הַנָּבִיא
אֲשֶׁר־בָּא מִשֹּׁמְרוֹן׃ יט וְגַם אֶת־כָּל־
בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן
אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
הֵסִיר יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־
הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית־אֵל׃
כ וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר־
שָׁם עַל־הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף אֶת־
עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב יְרוּשָׁלִָם׃

לְעַשְׁתּוֹרֶת שִׁקֻּץ צִידוֹנָאֵי וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָבָאֵי וּלְמִלְכּוֹם רִיחוּק בְּנֵי עַמּוֹן סָאֵיב מַלְכָּא׃ יד וְתַבַּר יַת קָמָתָא וְקַץ יַת אֲשֵׁירָתָא וּמְלָא יַת אַתְרֵיהוֹן גַּרְמֵי אֱנָשָׁא׃ טו וְאַף יַת אֱגוֹרָא דִּי בְּבֵית אֵל בָּמָתָא דַּעֲבַד יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל אַף יַת אֱגוֹרָא הַהִיא וְיַת בָּמָתָא תְּרַע וְאוֹקִיד יַת בָּמָתָא אַדְּקַהּ לְעַפְרָא וְאוֹקִיד אֲשֵׁירָתָא׃ טז וְאִתְפְּנִי יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲזָא יַת קִבְרַיָּא דְּתַמָּן בְּטוּרָא וּשְׁלַח וּנְסֵיב יַת גַּרְמַיָּא מִן קִבְרַיָּא וְאוֹקִיד עַל אֱגוֹרַיָּא וְסָאֵיבֵיהּ כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ דְּמַלֵּיל נְבִיָּא דַּיְיָ דְּאִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין׃ יז וַאֲמַר מָה צִיּוּנָא הָדֵין דִּי אֲנָא חָזֵי וַאֲמַרוּ לֵיהּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא קִבְרָא דִנְבִיָּא דַּיְיָ דַּאֲתָא מִשִּׁבְטָא דִיהוּדָה וְאִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דַּעֲבַדְתָּא עַל אֱגוֹרַיָּא בְּבֵית אֵל׃ יח וַאֲמַר שְׁבוּקוּ מִנֵּיהּ אֱנָשׁ לָא יָנִיד גַּרְמוֹהִי וְשֵׁיזִיבוּ גַּרְמוֹהִי (עִם) [יַת] גַּרְמֵי נְבִיָּא שִׁקְרָא דַּאֲתָא מִשֹּׁמְרוֹן׃ יט וְאַף יַת כָּל בָּתֵּי בָּמָתָא דִּי בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן דִּי עֲבַדוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא פְּלֵי יֹאשִׁיָּהוּ וַעֲבַד לְהוֹן כְּכָל עֲבִידָא דַּעֲבַד בְּבֵית אֵל׃ כ וּכְנַס יַת כָּל כּוּמְרֵי בָמָתָא דִּי תַמָּן עַל אֱגוֹרַיָּא וְאוֹקִיד יַת גַּרְמֵי אֱנָשָׁא עֲלֵיהוֹן וְתָב

רדק

אשר בנה שלמה. והיאך לא ביערו אותם אסא ויהושפט שביערו כל ע"ג אשר היתה בארץ ישראל לפניהם ע"ג בערו אבל הבמות לא בערו כי היו אז מקריבים עליהם לאל כי בכלם נאמר והבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ויאשיהו נתץ ג"כ הבמות כיון שנעשו מתחלה לע"ג או כדי שלא יקריבו עליהם אפי' לשם שמים שכיון שהיה בית המקדש קיים אסורות היו הבמות לפיכך כתוב עליו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כי המלכים אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אע"פ שהיו מלכים טובים: (יד) עצמות אדם. עצמות עובדי ע"ג שהיה מוציא אותם מקבריה' ונותנם במקום האשרות והמצבות לבזיון ושרפם שם: (יז) מה הציון הלז. נראה כי הנביא הזקן צוה לבניו שיעשו על הקבר ציון גדול שיהא ניכר בין הציונים האחרים כי ידע כי תתקיים נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר והנביא אמר מה שיעשה יאשיהו שיוציא העצמות מקבריהם וישרפו אותם לפיכך צוה להם שיהיה ציון אותו הקבר ניכר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ידע שלא יוציאו מקברו לפיכך שאל יאשיהו מה הציון הלז. ובדרש ראה שגדלו אחד עלו בו חרולים וקמשונים וגדו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים לפיכך תמה ושאל מה הציון הלז והיה זה כי צדיק ורשע היו נקברים בו נביא אמת ונביא השקר: ויאמרו אליו אנשי העיר. קבלה היתה בידם כי מעת שלקבר שם הנביא עד הזמן ההוא יותר משלש מאות והמשים שנה אלא קבלה היתה בידם בן מפי אב: הקבר איש האלהים. חסר הסמך הקבר קבר איש האלהים וכן הארון הברית: על המזבח בית אל. בא בה"א הידיעה עם הסמוך שלא כמנהג וכמוהו הלשכות הקדש היחד האחד והדומי' להם שכתבנו בספר מכלול: (יח) וימלטו. כי בקבר אחד היו עצמותיו אצל עצמות הנביא אשר בא משומרון הוא הנביא הזקן נביא השקר ובבית אל היה יושב או אבל משומרון בא שם כמו שפירשנו למעלה במקומות: (יט) אשר בערי שומרון. והלא הכותיים היו יושבים בשמרון וישראל גלו מהם אלא הבמות היו עדיין קיימים וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישראל מפוזרים בארץ ועיר שם ועיר שם והיו שבדים ע"ג עדיין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם וכן אמר בדברי הימים כי מאפרים וממנשה היה שם שארית בימי יאשיהו וכן

רשי

שינה שמו לגנאי: (יז) מה הציון הלז. ראה קבר מגדו אחד עלו' קוצוני' וחרולי' וגדו א' הדסי' ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה: הקבר איש האלהים. ונביא השקר שצוה לבניו שיקברוהו אצלו: (יט) אשר בערי שמרון. שהי' יאשיהו מלך על כל ישראל מה שחזרו מעשרת השבטי' על ידי

רלבג

שלמה מלך ישראל. כבר באר‍נו במה שקדם שלא בנה אותם שלמה אך הנשים עיניו מנשותיו שבנו הבמות האלו ולזה יחס הכתוב בנייתם אל שלמה: (יד) וימלא את מקומם עצמות אדם לטמא אותם וידמה שהעצמות עובדי ע"ז עשה זה: (טז) ויקח את העצמות מן הקברים זה לאות שלא היה מניח שם רק עצמות החטאים ולזה לא הסכים לשרוף עליהם עצמות איש האלהים ומלטו עצמותיו עצמות הנביא אשר בא משומרון ולולי זה כבר היו עצמותיו נשרפים כי היה מנביאי ע"ג: (יז) מה הציון הלז. הנה בנו בנין על קבר איש האלהי' לסימו והבנין ההוא נקרא ציון ושאל יאשיה מה הציון הלז: (כ) ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות. ידמה שעדין נשארו שם קצת ישראל כמו שנזכר אחר זה ועדין היו מחזיקים ברשעתם והיו שם כהני במות ויאשיה זבח אותם אצל המזבחות ושרף על המזבחו' עצמות

בבית אל ד' בקריאה וסימ' ויתורי בית יוסף בבית אל. ונם את המזבח בבית אל: ונם את כל בתי הבמות. ויבא אחד מהכהנים. ומן ויבן ירבעם את שכם עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם דכות' בבית אל בס"א בית אל והנה

מצודת ציון

(יז) הציון. הוא סימן מצבת אבן וכן ובנה אצלו ציון (יחזקאל לט): הלז. כזה: (יח) ינע. מלשון תנועה: ויסובו

תולדות אהרן מה הציון הלז. מגלה יד ערכין לו:

מצודת דוד

אשר בנה שלמה. ר"ל הניח לנשיו לבנות: (יד) עצמות אדם. כי הוציא מהקברים עצמות עובדי העכומ"ז: (טו) וגם את המזבח אשר בבית אל. עם שבית אל לא היתה מארץ יהודה מדינת מלכותו: הבמה. כמו והבמה והוא הבנין אשר עשה להעמיד בה העכומ"ז והמזבחות: הדק לעפר. להיות דק דק דומה לעפר: (טז) בהר. של בית אל: וישרוף. כי היו עובדי כוכבים: אשר קרא. הוא בימי ירבעם קרא ולתוספות ביאור אמר שנית אשר קרא הדברים האלה. (יז) מה הציון. ראה ציון על קבר מבונה בגדלו ושאל עליו של מי הוא: הקבר. זה הקבר הוא של איש האלהים וכו': (יח) וימלטו עצמותיו. בעבור שלא יניע עצמות איש האלהים הבדיל מקחת עצמות הנביא הקבור סמוך לו כי חשש פן יניעו בזה עצמות איש האלהים: אשר בא משומרון. להשיב עמו את איש האלהים כאשר נאמר שם: (כ) אשר שם. אף שכבר גלו משומרון עכ"ז המעט אשר

כא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה׃ כב כִּי לֹא נַעֲשָׂה כַּפֶּסַח הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כג כִּי אִם־בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה בִּירוּשָׁלִָם׃ כד וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן בֵּית יְהוָה׃ כה וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ׃ כו אַךְ לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה׃ כז וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה אָסִיר מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר־בָּחַרְתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם׃ כח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי

ק̄ . ד̄ . ג' . ק̄ . ג' . ג' חס' . ו' חס' . י"ק ר"פ דמיין לסופיהון . ל' וכ' ולא קס ג' . ג . ג . ו' כנטעם תביר בכיפ'

לירושלם: כא ופקיד מלכא ית כל עמא למימר עבידו פסחא קדם יי אלהכון כמא דכתיב על ספרא דקימא הדין: כב ארי לא אתעביד כפסחא הדין מיומי נגידיא דדנו ית ישראל וכל יומי מלכי ישראל ומלכיא דבית יהודה: כג אלהין בתמני עסרי שנין למלכא יאשיהו אתעבד פסחא הדין קדם יי בירושלם: כד ואף ית בידין וית זכורו וית צלמניא וית טעותא וית כל שקוציא דאתחזיאו בארעא דבית יהודה ובירושלם פלי יאשיהו בדיל לקימא ית פתגמי אוריתא דכתיבין על ספרא דאשכח חלקיה כהנא בבית מקדשא דיי: כה וכותיה לא הוה קדמוהי מלכא דתב לפולחנא דיי בכל לביה ובכל נפשיה ובכל נכסוהי ככל אוריתא דמשה ובתרוהי לא קם כותיה: כו ברם לא תב יי מתקוף רוגזיה רבא דתקיף רוגזיה בדבית יהודה על כל ארגזותא די ארגיז קדמוהי מנשה: כז ואמר יי אף ית דבית יהודה אגלי מארעא בית שכנתי כמא דאגליתי ית ישראל וארחיק ית קרתא הדא דאתרעיתי בירושלם ובביתא דאמרית יהי שמי תמן: כח ושאר פתגמי יאשיהו וכל די עבד הלא

רשי

...די ירמיהו : (כב) לא נעשה כפסח הזה . לא נתקבצו רוב עם בכל פסח ...מו שנתקבצו בזה : מימי השופטים . מימי שמואל כתוב (בד"ה ב' ל"ה י"ח) ...פי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבלם המצפתה . ד"א לא נעש' כפסח ...זה לה' בירושלי' (אבל) משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ...שראל בירושלים לפי שנחלקה ...מלכות לשנים מירבעם והיו ...ולכים לעגל שבבית אל ובדן ...ד עכשיו שגלו עשרת השבטי' ...החזירם ירמיהו ומלך עליהם ...שיהו ובאו כולם לירושלים : ...(כד) התרפים . צורות שמדברי' ...י כשפי' והעושה אותן צריך ...טין שעה אחת בשנה ושנה אחת

רלבג

...כמו' אדם : (כב) כי לא נעש' ...פסח כזה מימי השופטים . ...ל מימי סוף השופטים שהוא ...שמואל כי בחייו שבו ג"כ כל ...שראל אל ה' ובימי שאול ודוד ... בישראל במות בהפך כונת ...תור' אע"פ שהיו מותרו' ובימי ...מה נשארו ג"כ הבמות ונעשו ...ות לע"ג ובימי חזקיהו לא ... ג"כ כל ישראל אל ה' אך ...ת ישראל היו מלעיגים ...ברי חזקיהו אך בימי יאשיהו ...ות השנה שבו כל ישראל אל ... והנה זכר הפסח הנעשה ...לפי שמתנאי הפסח שלא ...ל ממנו ישראל מומר וידמה ... בזאת השנה לבד היה לב ... ישראל לש"י אך אחר זה ...או בסתר גם בימי יאשיהו ... אמר כי בשמנה עשרה ... למלך יאשיהו נעשה הפסח ... לה' והנה לזאת הסבה לא ...הש"י מחרון אפו הגדול כמו ...ר כי בלי ספק אם היו ...אל שבים לה' בכל נפשם ...ה ההשגחה הכוא' דבקה ... וישוב חרון ה' מהם ולזה ... אך לא שב ה' מחרון אפו ...ל ולזאת הסבה ג"כ מת ...הו בעון העם כי הוא חשב ... כל ישראל הולכים אחר ... הש"י ויהיו ראוים מפני ...שידבקו בהם כל הברכות ...יכות בתורה אשר כתוב ... וחרב לא תעבור בארצכם ... חרב של שלום ובחטא ... מת ונענשו בעבור מהם ...מיו בכלו כגוים ועליו קונן ...הו כמו שכתוב בספר הקינו' ...ה שזכר בד"ה ממנו ואמרו ...נו ז"ל שמה שכתוב שם ...לא אמרו רוח אפינו משיח ...כד בשחיתותם וגו' וזה ...למה שאמרנו: (כה) וכמוהו ...יה לפניו מלך אשר שב אל

רדק

וכן בימי חזקיהו היה שארית בארץ מזבולון ומאשר ומשמעון ואפרי' ומנשה ורבותינו ז"ל אמרו כי ירמיהו החזיר מעשרת השבטים ומלך עליהם יאשיהו : (כב) כי לא נעשה כפסח הזה . תכלית הספור הוא זה כי מלת כי נותן טעם למה שקדם וכן כי נתן ה' בידינו את כל הארץ ר"ל כי עשו הפסח כמו שצוה אותם יאשיהו ונתקבצו כולם לירושלם ואחר הספור הזה כמו שכתוב בדברי הימי' וסוף הספור כי לא נעשה כפסח הזה : מימי השופטים . ובד"ה כתיב מימי שמואל הנביא וזמן אחד הוא כי שמואל בימי השופטים היה ובימיו החלה המלוכה בישראל ומה שאמר כי לא נעשה כפסח הזה שהיו כל ישראל בלב אחד לעבוד את ה' וכן אמר בשמואל וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ואמר ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את השם לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצי' שהי' שולח חזקיהו ואף אותם שהיו בירושלים רבים היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה : (כד) ואת התרפי'. כתרגו' צלמניא והם צלמים עשויים לדעת העתידות וכבר פירשנוהו עוד בספר שמואל : (כה) אשר שב אל ה'. שחרד לדברי תורה ועשה ככל הכתוב בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבה"מ לבדו והמלכים אשר לפניו אף על פי שהיו בהם טובים לא הסירו הבמות כמו שאומר עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ונמצא באסא דברי' אשר לא כן שנשען על מלך ארם והוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ושלח לו ונאמר וגם בחליו לא דרש את ה' ויהושפט ג"כ היה עוזר למלכי ישראל הרשעים ונתחתן עמהם וחזקיה ג"כ נאמר עליו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלים אבל יאשיהו נאמר עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז"ל מהם אמרו כי יאשיהו חטא אלא שעשה תשובה גדולה אשר שב אל ה' וגו' ומהם אמרו שלא חטא אלא מה אני מקיים אשר שב אל ה' שכל דין שדן מבן שמנה ועד י"ח החזירו להם שמא תאמר נטל מזה ונתן לזה

איש אלהים בא מיהודה: נעשה ח' קמצין בקריאה וסי' וכל המנחה אשר תאפה בתנור. ויאמר אם אסור יאסרוני בשנים. ושנים עשר אריים. וחברו דדברי הימים. ולא נעשה פסח כמהו דדברי הימים. כי אם בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו. כי לא נעשה כפסח הזה. בשמנה עשרה שנה דד"ה. וכל חמש מגלות דכוו' נעשה בס"ב נעשה וסי' תורי זהב נעשה לך. אחות לנו קטנה ושדים אין. וסימ' תורתא דאתתי. ובירושלם כ"א בקריאה וסים' במסרה רבתא :

תולדות אהרן וכמכו לא סוס. שנת נו :

מצודת דוד

...אמרו עבדו עכומ"ז כמאז : עצמות אדם . על המתים : (כב) כי לא נעשה . ...עם הגם לפניו עשו פסח מ"מ הוכרח לומר לעשות ככתוב במהרה גדולה כי ...עשה כפסח הזה העשוי במהרה מימי השופטים ובד"ה נאמר מימי שמואל ...שמואל היה סוף שופטים : וכל ימי מלכי ישראל. סובב על לא נעשה לומר שלא נעשה כפסח הזה כל ימי מלכי ישראל וגם דוד ושלמה שמלכו על כל ישראל : (כד) על הספר . ר"ל בעבור הספר אשר מצא חלקיה כי הספר הזה היתה סיבה לכל זה : (כה) וכמהו לא היה לפניו . ומה שנאמר בחזקיה ואחריו לא קם כמוהו הוא בדבר הבטחון בה' וכמ"ש שם אבל בדבר התשובה לא היה כיאשיהו

מצודת ציון

(כד) התרפים. הם העשוים בצורת אדם ומגידים עתידות ע"י כישוף : בער. ענין הסרה : היקם. מל' קיום: בית ה'. בבית ה': (כה) מאודו. ענינו כמו ובכל מאדך (דברים ו) : נכס

לזה תלמוד לומר ובכל מאודו שהחזיר להם משלו : (כט) פרעה נכה. כתרגומו פרעה חגירא שהיה נכה רגלים : וילך המלך יאשיהו לקראתו. להלחם אתו לפי שהיה עובר בגבולו בכרכמיש על פרת והוא היה הולך להלחם על מלך אשור שכבש כרכמיש ממלך ארם ושלח לו מה לי ולך מלך ישראל לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי כמו שכתוב בדברי הימים ולא שמע אל דברי פרעה נכה ואמרו רבותינו ז"ל מאי דרש יאשיהו וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום כיון שהיו עושין רצונו של מקום והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי ע"ג היו אלא שהיו עושין בסתר שהרי בימי יאשיהו היה ירמיהו מוכיח כי מספר עריך היו אלהיך יהודה :

ויומיתהו במגדו כראותו אותו. בכ"ף בבקעת מגידו היתה המלחמה כמו שאומר בדברי הימי' ופי' כראותו אותו כשראה אותו שדעתו להלחם עמו שהתר' בו וראה אותו לבוש כלי מלחמה כמו שאומר בדברי הימים כי להלחם בו התחפש ונפגע יאשיהו לפי שלא שמע יאשיהו אליו כי מפי אלהים היה אומר לו כמו שאומר בדברי הימים ולא שמע אל דבר נכה כי ירמיהו התנבא בזה וכן אמרו רז"ל כי אלהים האמור ביאשיהו קדש ומהם אמרו כי חדל לך מאלהים אשר עמי ע"ג ובעוד פרעה שם נלח' בכרמיש על פרת לקח הש"י נקמת יאשיהו ממנו שהר שם ימים רבי' עד השנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ובא עליו נבוכדנצר והוא שהתנבא ירמיהו למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל וגו' ואומר והיה היום ההוא לה' צבאות יום נקמה להנקם מצריו הוא נקמ' המלך יאשיהו: (ל) בקבורתו. בקברות המלכים כמו שאומר בדברי הימים בקברות אבותיו ומה שאמר בקבורתו אפשר שהוא כרה לו קבורה בחייו : וימשחו אותו. מפני מה משחו אותו והלא אין מושחין מלך בן מלך ולא משחו שלמה אלא מפני מחלוקתו של אדוניהו ואת יואש מפני מחלוקתו של עתליה ויהואחז ג"כ משחו מפני מחלוקתו של יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים ומשחו יהואחז אע"פ שהיה קטן ממנו מפני שהיה ממלא מקום אבותיו

אינון כתיבין על ספר פתגמי יומין למלכיא דבית יהודה : כט ביומוהי סליק פרעה חגירא מלכא דמצרים על מלכא דאתור על נהר פרת ואזל מלכא יאשיהו לקדמותיה וקטליה במגדו כד חזא יתיה : ל ואחתוהי עבדוהי כד מית ממגדו ואיתיאוהי לירושלם וקברוהי בקבורתיה ודבר עמא דארעא ית יהואחז בר יאשיהו ומשחו יתיה ואמליכו יתיה תחות אבוהי : לא בר עסרין ותלת שנין יהואחז כד מלך ותלתא ירחין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיה מן לבנה : לב ועבד דביש קדם יי ככל דעבדו אבהתוהי : לג ואסריה פרעה חגירא ברבלה בארעא דחמת מלממלך בירושלם ורמא מגביתא על עמא דארעא מאה ככרי כספא וככרא דדהבא . לד ואמליך פרעה חגירא ית אליקים בר יאשיהו תחות יאשיהו אבוהי ושוי ית שמיה יהויקים וית

הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כט בְּיָמָיו עָלָה פַרְעֹה נְכֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל־נְהַר פְּרָת וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיְמִיתֵהוּ בִּמְגִדּוֹ כִּרְאֹתוֹ אֹתוֹ׃ ל וַיַּרְכִּבֻהוּ עֲבָדָיו מֵת מִמְּגִדּוֹ וַיְבִאֻהוּ יְרוּשָׁלִַם וַיִּקְבְּרֻהוּ בִּקְבֻרָתוֹ וַיִּקַּח עַם־הָאָרֶץ אֶת־יְהוֹאָחָז בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו׃

לא בֶּן־עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה יְהוֹאָחָז בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמוּטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃ לב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ לג וַיַּאַסְרֵהוּ פַרְעֹה נְכֹה בְרִבְלָה בְּאֶרֶץ חֲמָת בְּמְלֹךְ בִּירוּשָׁלִָם וַיִּתֶּן־עֹנֶשׁ עַל־הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־כֶּסֶף וְכִכַּר זָהָב׃ לד וַיַּמְלֵךְ פַּרְעֹה נְכֹה אֶת־אֶלְיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים וְאֶת־יְהוֹאָחָז לָקַח

(margin: פ׳ ; ח׳ פ״ע, ; כ׳ א׳ מלא׳ ; פ׳ ; כו״ל פ״ע בנ״א תס׳ ; ממלך ק׳ ; ס׳ ; י״נ)

וימלך ח' בקריאה וסימ' וימלך את שלמה. את מתניה דדו. וימלך פרעה נכה את יהויקים. לתשובת השנה שלה. מלך מצרים את אליקים אחיו דדברי הימים :

אחת ראויה לכך : (ל) וימשחו. לא היה צריך משיחה אלא מפני שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים כמו שכתוב בענין : אים

רלבג

אל ה' וגו'. עד שכבר היה מבזה כל הדברים זולת השם יתברך ובכל הקנינים היה בו לרוב חשקו לעבוד הש"י ואיך הרצון שלא יהיה יאשיהו בתחלת ענינו טוב עם הש"י כי כבר נזכר בדברי הימים כי מקטנותו החל לעבוד הש"י אך לא בער בשלמות האלילים ממלכותו והיו חוטאים עדיין ישראל בהם ומפני ראותו הכתוב בספר התורה שיבא הרע למי שלא יקיים את התורה ויעבור על ברית הש"י התעורר בכל עוז להשיב ישראל לעבודתו ובער האלילים שעשו ישראל מכל ארץ ישראל כדי שיסור זכר ע"ג מישראל ולא יוסיפו לחטוא עוד : (ל) ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו : ידמ' שמשחו אותו מפני המחלוק' שהיתה בין האחים וידמה מפני זה כי הוא לא היה יהואחז הבכור וכבר יתבאר זה ממה שזכר כי בן עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ולא מלך כי אם שלשה חדשים ומלך אחריו יהויקים והיה בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו וזה לאות שכבר היה גדול ממנו כמו שתי שנים וכבר נמנו בספר ד"ה בני יאשיהו וזכר שם כי הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלם וכבר באר ר' אברהם בן עזרא ע"ה כי שלום הוא יהואחז כי כתוב בירמיהו כי כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה המולך תחת יאשיהו אביו אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב עוד והנה אחריו מלך יהויקים ובנו ואחריהם מלך צדקיה ולא מלך יוחנן ואם הוא הבכור מלך בבל המליך הישר בעיניו ואמנם הנה זכר בספר ד"ה כי הבכור יוחנן לפי מה שאחשוב להודיע שכבר עשו ישראל שלא כהוגן בהמליכם הקטן מהבנים אך המליכוהו בהיותו נמשך לפעולות המגונות אשר היו פניהם מועדו' אליהם ולזה נמשך אליהם מהרע מה שנמשך כי אולי היה יוחנן אוחז מעשה יאשיהו אביו : (לב) ככל אשר עשו אבותיו. ר"ל אבותיו אשר עשו הרע בעיני ה' כמו אחז ומנשה והדומי' להם : (לג) ויתן ענש על הארץ. ר"ל שיתנו זה הממון מדי שנה בשנה והוא המליך להם את

ויהויקים לא היה ממלא מקום אבותיו כך פירשו רז"ל ויהויקים שהיה גדול מיהואחז שתי שנים ראו מהפסוקים שנאמר בן עשרים ושלש יהואחז במלכו וכתיב בן עשרים וחמש יהויקים במלכו ולא מלך יהואחז אלא שלשה חדשים והנה מצאנו בדברי הימים ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום והנה לא נזכר שם יהואחז והם אמרו כי יוחנן הוא יהואחז וקראו בכור שהי' בכור למלכו' ושלום הוא צדקיהו ואמר השלישי שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שלום שהיה רביעי למלכות יאשיהו וקראו שלום שבימיו שלמה מלכות בית דוד בימיו ואני פרשתי בד"ה פי שלום הוא יכניהו וזכרו בן הבן בסדר הבנים רבי' כמוהו בספ' והחכם רבי אברהם בן עזרא כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ"ג וצדקיה שהיה גדול ממנו בן כ"ד ויהויקים בן כ"ה והנה במלוך צדקיהו לפי זה החשבון היה בן ל"ה והכתוב אומר בן כ"א צדקיהו במלכו אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחייו שלש שנים לפני מותו וכשמת יאשיהו לא רצו העם במלכותו והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו נראה כי בחזקה המליכוהו ובביא ראיה ממה שכתוב בירמיה בראשית ממלכת יהויקים וגו' ואומר עשה לך מוסרות ומוטות וגו' ביד המלאכים הבאים

מצודת ציון

(כט) נכה. פ"י חגירא והוא מענין שבירה וכן בן נכה רגלים (ש"ב ד): על נהר. סמוך לנהר : (לג) ויאסרהו. קשרו : (לד) ויסב. והסב :

מצודת דוד

עם ויש מרז"ל שאמרו שמשלם לא חטא ותשובתו היתה להחזיר ממלו כל דין שדן מבן ח' עד י"ח ח"ש ובכל מאודו : (כו) אך לא שב ה'. אף שיאשיה עשה התשובה בכל לבבו והורה לעם דרכי ה' : על כל הכעסים. בעבור כי בהגעת אחז ישראל בהכעסים אשר הכעיס מנשה לעבוד הכבים כמוהו : (כט) לקראתו. למנעו ללכת דרך ארצו : כראותו אותו. ר"ל בהלחמו עמו וכמו ויתראו פנים (לעיל י"ד) ור"ל נלחמו פנים בפנים והוא ראשית המלחמה ; (ל) בקבורתו. אשר כרה לעצמו בחייו : (לב) אבותיו. אבות זקנין : (לג) ממלוך. לבטלו ממלוך בירושלים :

רדק

הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והמלך היה צדקיהו מלך בראשית ממלכת יהויקים אלא שהיה טועה בגוים כי יאשיה המליך צדקיהו בחייו אלא שלא רצו ע
עם הארץ אחרי מות אביו ואנחנו נפרש זה הענין בספר ירמיה בע"ה : (לג) ויאסרהו פרעה נכה. נראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה נכה
והלך ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה וכשובו פגע בו פרעה בארץ חמת ולכדו ואסרו וזהו שאמר יחזקאל וילמד לטרוף טרף אדם אכל כי מה ענין ויאסרהו
מבלי שיקדם לו ענין שנלחם עמו או עלה על ארצו והלא פרעה התנכל ליאשיהו ואמר לו לא עליך אתה היום אלא שכן נראה הענין כמו שפירשנו ומשל
יחזקאל מורה עליו : במלך בירושלם. כן כתיב רוצה לומר בעוד מלכו בירושלם מעט הזמן הזה לקחו וקרי ממלוך שהסירו מהמלוכה לפי שהלך להלח' עמו והוא לא פשע במיתת אביו לפי דעתו כי הוא לא היה בא להלחם עמו ואעפ"כ לקח האל ית' נקמתו ממנו כמו שכתוב והמליך פרעה נכה את אחיו כדי שיהי' לו עבד ויודע כי מידו הוא מולך : וככר זהב. כמשמעו ככר א' זהב וי"ת וככרי דהבא ר"ל ככרים ולא זכר כמה : ויסב את שמו יהויקים. הטע' כדי שידמה שברשותו הוא והמלוכה לו מאתו כי השם לא מאסו : (לה) אך העריך. כתרגו' ברם רמא מגביתא על עמא דארעא : איש כערכו. גבר כד חזי כל אחד כמו שהיה ראוי לתת לו לפי ממונו : נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ. נגש את עם הארץ לתת את הכסף ואת הזהב : (לו) זבידה. כתוב ביו"ד וקרי זבודה בוי"ו עם הדגש : אבותיו. אמון ומנשה : (א) ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים. הנה מצאנו כי נבוכדנצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים כי כן כתיב בירמיהו הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקי' בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר מלך בבל ובדניאל אומר בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר וגו' ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצ' כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער והנה אמר כי יהויקים הגלה בבל וכן אומר בדברי הימים להוליכו בבלה וירמיה נתנב' עליו סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם נראה כי בדרך מת ואמר כי בשנת שלש למלכו' יהויקים שהמליכו פרעה נכה ובסוף ג' שנים ליהויקים בתחלת שנה רביעית לו התנבא ירמיהו שיבא נבוכדנצר על ירושלים בשנה ההיא וצר עליה ולכדה ולקח את יהויקים והוליכו בבל כמו שאומר בספר דניאל והשיבו לירושלם ועמד בירושלם שלש שנים באמונתו עם מלך בבל ומרד בו וזהו שאמר ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו וזהו שאמר וישב כי כבר לקחו והוליכו בבל ואחר כך שב ומרד בו והנה היו לו ממלכותו ז' שנים או יותר כי לא ידענו כמה היה בבבל טרם שובו לירושלם כי אם נאמר כי בשנה ההיא שהוליכו בבל השיבו לירושלם ועמד שלש שנים באמונתו ומרד שנה עברו שבע שנים ממלכותו ונשארו ד' שנים ממלכותו א"כ לא באו גדודי כשדים לירושלם עד סוף ארבע שנים אלו ועמד במרדו ד' שנים ושבע שעברו הרי י"א שנה שמלך יהויקים ואם נאמר שהיה שם בבבל יותר נוכל לומר כי עד ד' שנים היה שם ובשובו לירושל' עברו ח' שנים ממלכותו ונשארו שלש שנים ממלכותו ואותן שלש עמד באמונתו עם מלך בבל והיה לו עבד ובסוף שלש שנים שהיא שנת י"א לו מרדו ובאו גדודי כשדים ולכדוהו וסחבו אותו ובדרך מת ולא נקבר והיתה נבלתו מושלכת לחורב ביום ולקרח בליל' ובסדר עולם אומר וכן בדברי רבותינו ז"ל כי בשנה הראשונה שמלך נבוכדנצר כבש נינוה שניה כבש יהויקים והיא השנה החמישית ליהויקים והיה לו עבד ועמד שלש שנים שהרי שמנה שנים שמלך ארבע קודם מלכות נבוכדנצר ושנה שנכבש בידו ושלש שנים שהיה לו עבד הרי שמנה שנים שמרד בו ולבסוף ג' שנים למרדו בא נבוכדנצר וכבשו פעם שניה וזהו שאומר בדניאל בשנת שלש הרי י"א ליהויקים ושמנה למלכות נבוכדנצר ואותה שנה שמינית המליך יהויכין ומלך ג' חדשים והגלהו עם החרש והמסגר וזהו שאמר גלו בשנת שבע גלו בשמנה ושבע לכבוש יהויקים שהיה שמנה למלכות נבוכדנצר שהרי שנה א' מלך קודם כבוש יהויקים : (ב) ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון. כלם באו בשליחות נבוכדנצר הרשע שנתן ה' בלבם לבא להאבידו לפי שעשה הרע בעיני ה'

וַיָּבֹא מִצְרַיִם וַיָּמָת שָׁם׃ לה וְהַכֶּסֶף
וְהַזָּהָב נָתַן יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה אַךְ
הֶעֱרִיךְ אֶת־הָאָרֶץ לָתֵת אֶת־הַכֶּסֶף
עַל־פִּי פַרְעֹה אִישׁ כְּעֶרְכּוֹ נָגַשׂ אֶת־
הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב אֶת־עַם הָאָרֶץ
לָתֵת לְפַרְעֹה נְכֹה׃ לו בֶּן־
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ
וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ זביּדָה בַּת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃
לז וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ כד א בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים עֶבֶד
שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ׃ ב וַיְשַׁלַּח
יְהוָה ׀ בּוֹ אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־
גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֵת ׀ גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֵת
גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה
לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ ג אַךְ ׀ עַל־פִּי
יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל
פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר
עָשָׂה׃ ד וְגַם דַּם־הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ
וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלִַם דָּם נָקִי וְלֹא־אָבָה

ל' ; ל' וחד כערכו נ' ; זבודה ק' ; כל סיפ' חס' במ"א ; כ"ג ; ד' בטעם כסיפרא ; ו' חס' ; ג' כ' זקפין קמצין

יְהוֹאָחָז דְּבַר וַאֲתָא לְמִצְרַיִם
וּמִית תַּמָּן׃ לה וְכַסְפָּא
וְדַהֲבָא יְהַב יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה
בְּרַם רְמָא מַגְבִּיתָא עַל
עַמָּא דְאַרְעָא לְמִתַּן יָת
כַּסְפָּא עַל מֵימְרָא דְפַרְעֹה
גְּבַר כַּד חֲזֵי מַקִּים יָת
כַּסְפָּא וְיָת דַּהֲבָא מִן עַמָּא
דְאַרְעָא לְמִתַּן לְפַרְעֹה
חֲגִירָא׃ לו בַּר עַסְרִין וְחָמֵשׁ
שְׁנִין יְהוֹיָקִים כַּד מְלַךְ
וְחָדָא עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ
זְבוּדָה בַּת פְּדָיָה מִן רוּמָה׃
לז וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
כְּכֹל דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי׃
א בְּיוֹמוֹהִי סְלֵיק נְבוּכַדְנֶאצַּר
מַלְכָּא דְבָבֶל וַהֲוָה לֵיהּ
יְהוֹיָקִים עַבְדָּא תְּלַת שְׁנִין
וְתָב וּמְרִיד בֵּיהּ׃ ב וְגָרֵי
יְיָ בֵּיהּ יָת מַשִּׁרְיַת כַּסְדָּאֵי
וְיָת מַשִּׁרְיַת אֲרָם
וְיָת מַשִּׁרְיַת מוֹאָב וְיָת
מַשִּׁרְיַת בְּנֵי עַמּוֹן וְגָרִינוּן
בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאוֹבָדֵיהוֹן
כְּפִתְגָמָא דַּייָ דִּי מַלֵּיל
בְּיַד עַבְדּוֹהִי נְבִיַּיָּא׃ ג בְּרַם
עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָם יְיָ הֲוָת
דָּא בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאַגְלָיוּתְהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ בְּחוֹבֵי מְנַשֶּׁה כְּכֹל דַּעֲבַד׃ ד וְאַף דַּם
זַכַּאי דַּאֲשַׁד וּמְלָא יָת יְרוּשְׁלֵם חוֹבַת דַּם זַכַּאי הֲוָת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ דְּלָא

(לה) איש כערכו. כפי עשרו : (ג) אך על פי ה' היתה. כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודי'

רלבג

את אליקים : (ד) ולא אבה ה' לסלוח. ר"ל כי אף ע"פ שעשה מנשה תשובה לא אבה הש"י לסלוח שפיכתו הדם הנקי ודמה שבכלל עבדי ה' אשר הרג ישעיה בן אמוץ על אשר היה מוכיח אותו וכן אמרו רז"ל כי מנשה הרג ישעיהו : ולא

וישלח כ"ב בקריאה וסימ' גמסר בסדר נח : כדבר ה' ד' בטעמא בספרא וסימ' ביד עבדו אחיה השילני. ביד יהושע בן נון. אשר דבר אל אליהו. ביד עבדיו הנביאים : דם הנקי ג' דסמיכי בקרי' וסימ' ובערת דם הנקי מישראל. וגם דם הנקי אשר שפך. ועל דם הנקי לשפוך

מצודת ציון

(לה) נגש. דחק וכפה : (ב) גדודי. חילי צבא : זולת

מצודת דוד

ויתן שמה. על שהמליכוהו לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אסר לו מפסת המלוכה : (לה) אך העריך לא לקח הכסף כפי אשר ישר בעיניו אך לקח מכ"א לפי ערך עשרו : על פי פרעה. מה שאמר פרעה בעבור הענוש : איש כערכו נגש. בחוזק יד ובכפייה גבה מכ"א לפי ערכו : (לו) בן עשרים וחמש. כי היה גדול ב' שנים מיהואחז אחיו :
כד (א) וישב. אחרי שלשה שנים : (ב) וישלח ה'. העיר את לב גדודי כשדים וכו' לבוא עליו למלחמה : וישלחם. לפי שאמרו הדברים לבן חור ואמר וישלחם וכן דרך המקרא : (ג) אך על פי ה'. רצה לומר לא נגזר העכו"ם בעולם ידו אך דבר ה' היתה : בחטאת מנשה. בעבור שאחז בחטאת מנשה לעשות ככל אשר עשה הוא : (ד) וגם דם הנקי. גם דם הנקי גרם הדבר : אשר שפך. ר"ל על שהיקל מנשה בשפיכת דם למדו העם

רדק

ה' וזהו שאמר ויסלח ה' בו ולא אבה האל ית' להאריך לו עוד לפיכך אמ' ויסלח ה' בו: (ג) אך על פי ה' היתה ביהודה. כלומר קודם מלכות יהויקים היתה הגזירה על פי ה' שדבר ביד עבדיו הנביאי' בחטאת מנשה כי לולי חטאותיו שרבו היה סולח לחטאי' הבאי' אחריו אך בחטאתיו נגזרה הגזירה להחריב ירושלם: (ה) למלכי יהוד'. ושם כתוב בספר ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ואם אמר על זה הספר אין כאן כתוב דבר ממעשיו אלא בסתם ויעש הרע והנראה כי על ספר ירמיהו אמר כי שם מספר תועבותיו בפרשת הוי בונה ביתו: (ו) וישכב יהויקים עם אבותיו. רוצה לומר שמת אבל לא נקבר עם אבותיו שהרי לא נקבר כלל כמו שכתוב אלא בא על דרך ויאסף אל עמיו: (ז) ולא הוסיף עוד מלך מצרי'. פי' באותו הזמן עד שמלך צדקיהו ואז יצא כמו שכתוב בירמיהו וימלך מלך צדקיהו וגו' וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדי' הצרים על ירושל' את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכמוהו ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל ר"ל בזמן ההוא אבל אח"כ באו כמו שכתוב: (ח) בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו. ובדברי הימים בן שמנה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלים אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונ' שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרים ועוד כי ראה שמלכותו תלוי' ביד אחרים לא ידע אם יסירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י"ח שנה ומלך ג' חדשי' ולא חשש כאן לכתוב עשרה ימים היתרים ובסדר עולם י"ח של מלך נבוכדנצר שמנה משנתחתם גזר דין לגלות: (י) בעת ההוא. כמו שאומר בדברי הימים ולתשובת השנה שלח המלך: עלו עבדי נבוכדנצר. כתיב עלה וקרי עלו כי הוא עלה אחר כן ומצא' צרי' על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחילה: (יב) ויצא יהויכין. יצא אל מלך בבל שיעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכה אמרו חשב מלך בבל שיהיה מורד יהויכין כמו שהיה אביו מורד אמר מתלא בישא גורא טבא לא נפיק לפיכך העבירו והמליך דודו תחתיו: שריו וסריסיו. ת"י ורברבנוהי וגברוהי: בשנת שמנה למלכו. בתחלת ח' שהרי יהויקים מלך י"א שנה ונבוכדנצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים ואם היה בסוף ח' היה י"ב אלא כך פיר' בתחלת שמנה וכן בירמיה אומ' זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת ז' סוף ז' ותחלת ח' והרבה פיר' כזה בזה הספר ולדברי בעל סדר עולם שנת ז' למיגלי יהויקים היא שנת שמנה לנבוכדנצר: (יד) גבורי החיל עשרת אלפי' גול'. כתיב עשרה ועשרת קרי ואחד הוא ואמר עוד ואת

רשי

הגדודים האלה: (ו) וישכב יהויקים. לא על מטתו כי אסרו נבוכדנאצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין אותו ומת בידם כמו שנאמר (ירמיה כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך (ובדברי הימים ב' ל"ו ו') כתב שאסרו נבוכדנאצר להוליכו בבלה: (ז) לצאת מארצו. לעזור ליהויקים. כי לקח מלך בבל וגו'. שנצחו במלחמה בשנת הרביעי' ליהויקים בכרכמיש על נהר פרת ככתוב בספר (ירמי' מ"ו ב'): (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעשות לו כרצונו ולא למלחמה:

החרש

רלבג

(ז) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו. אמר זה להעיר כי לקח השם יתברך נקמת יאשיהו ממנו שהרגו בצאתו להלחם על נהר פרת: (יא) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. ר"ל שיצא במצור מלך בבל כשמעו שהוא בא שם להשלים עמו ולשום צוארו תחת עולו והנה לא רצה להשלים עמו אך הגלה אותו אל בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו בשנת שמנה למלכות נבוכדנצר מלך בבל שעברו לו ז' שנים שלמות: (יג) וכל החרש והמסגר. הם האומנים והשוערי' ושומרי החומה וסוגרי' פתחיה

ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה:
ו וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו: ז וְלֹא־הֹסִיף עוֹד
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח
מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר פְּרָת
כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם:
ח בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה
חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
נְחֻשְׁתָּא בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלִָם:
ט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה אָבִיו: י בָּעֵת הַהִיא עָלָה עַבְדֵי
נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם וַתָּבֹא
הָעִיר בַּמָּצוֹר: יא וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ:
יב וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה עַל־
מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו
וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת
שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ: יג וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־
כָּל־אוֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב
אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: יד וְהִגְלָה
אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־הַשָּׂרִים

ד"ה ב' ל"ו ח' — מ"ע כי ירבה לסלוח — ג'. ג' כ"כ — ד' — נ' — עלו ק' — י"ח — ס' — י"ב מ"ע — א' מלא

לְמִשְׁבַּק: ה וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי
יְהוֹיָקִים וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא
אִנּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר
פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְּבֵית
יְהוּדָה: ו וּשְׁכִיב יְהוֹיָקִים
עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ
יְהוֹיָכִין בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:
ז וְלָא אוֹסִיף עוֹד מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם לְמִפַּק מֵאַרְעֵיהּ
אֲרֵי נְסִיב מַלְכָּא דְבָבֶל
מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד נְהַר
פְּרָת כֹּל דַּהֲוָה לְמַלְכָּא
דְמִצְרָיִם: ח בַּר תַּמְנֵי עַסְרֵי
שְׁנִין יְהוֹיָכִין כַּד מְלַךְ
וּתְלָתָא יַרְחִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ
נְחֻשְׁתָּא בַת אֶלְנָתָן
מִירוּשְׁלֶם: ט וַעֲבַד דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַד אֲבוּהִי:
י בְּעִדָּנָא הַהִיא סְלִיקוּ עַבְדֵי
נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
לִירוּשְׁלֶם וַעֲלַת קַרְתָּא
בְּצִיָּרָא: יא וַאֲתָא
נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
עַל קַרְתָּא וְעַבְדוֹהִי צָיְרִין
עֲלַהּ: יב וּנְפַק יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַל
מַלְכָּא דְבָבֶל הוּא וְאִמֵּיהּ
וְעַבְדוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי וְגִבָּרוֹהִי
וּדְבַר יָתֵיהּ מַלְכָּא דְבָבֶל
בִּשְׁנַת תַּמְנֵי לְמַלְכוּתֵיהּ:
יג וְאַפֵּיק מִתַּמָּן יַת כָּל
אוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ
וְיַת אוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא
וְקַצֵּיץ יַת כָּל מָנֵי דַהֲבָא דַּעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּהֵיכְלָא דַיְיָ כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ: יד וְאַגְלֵי יַת כָּל יְרוּשְׁלֶם

ועל העשק: מנחל ד' בקריאה וסי' ונקח בעת ההיא את הארץ. ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל. ולא הוסיף עוד מלך מצרים. מנחל בדרך ישתה: י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרינן ו' וסימ' יקרחה לא יקרחה קרחה בראשם. שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה. נשברה אניות בעציון גבר. עלה בעת ההיא עלה עבדי נבוכדנצר. נצתה עריו נצתה מבלי יושב. היה צאן אבדות היה עמי. נושבה כי כה אמר ה' על בית מלך יהודה גלעד. יונה ואמר לבלת נאופים. יהיה ועשיתי אתם לגוי אחד. שממה וידעת כי אני שמעתי. שפכה ואני כמעט נטיו רגלי. המרמרה עיני המרמרות מני בכי. עורינה תכלינה עינינו אל. שלח ומני שם טעם די כל

מצודת דוד

דם א"כ מילא הוא את הדם לעמות את כולם רוצחים: ולא אבה. לזה לא רצה ה' לסלוח כי היו אוחזים ברשעת מנשה ואף במפיכת הדם: (ו) עם אבותיו. ר"ל שמת עם אבותיו אבל לא נקבר עמהם כי אסר אותו להוליכו בבלה ומת בדרך ולא נקבר כלל כמ"ש בד"ה ובירמיה: (ז) לצאת מארצו. להמליך מלך ביהודה כמו שהמליך את יהויקים: (י) ותבוא העיר במצור. בא סביבה כרקום לכבשה וכן ובית מצור (דברים כ') ונקרא בן ע"ש כי העם סובב בה כמו במצור ובמצוק: (יא) צרים עליה. מסבבים עליה להצר לעם: (יב) ויצא יהויכין. מסר א"ע בידו לעשות בו חפצו בחשבו כי יחמול עליו בעבור הכנעתו: בשנת שמנה. והוא שנים מקוטעות: למלכו. למלכות נ"נ ובירמי' נאמר בשנ' שבע ור"ל בשבע לכבוש יהויקים כי בשמי למלכותו והיא ס'. ליהויקים כבש את יהויקים בראשונה והוליכו לבבל וקבל על עצמו להיות לו לעבד והחזירו ועבדו ג' שנים והאר ומרד בו וכבשו שנית בשנת ג' למרדו הוא האמור בד"ה ב' ובזה שמה מלך יהויכין וגלהו אחר ג' חדשים: (יג) ויקצץ. כרת וקלף את הזהב מהכלים: (יד) עשרת אלפים.

ובירמיה

וְאֶת ׀ כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל עֲשָׂרָה אֲלָפִים גּוֹלֶה וְכָל־הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר לֹא נִשְׁאַר
זוּלַת דַּלַּת עַם־הָאָרֶץ׃ טו וַיֶּגֶל אֶת־
יְהוֹיָכִין בָּבֶלָה וְאֶת־אֵם הַמֶּלֶךְ וְאֶת־
נְשֵׁי הַמֶּלֶךְ וְאֶת־סָרִיסָיו וְאֵת אוּלֵי
הָאָרֶץ הוֹלִיךְ גּוֹלָה מִירוּשָׁלַ͏ִם בָּבֶלָה׃
טז וְאֵת כָּל־אַנְשֵׁי הַחַיִל שִׁבְעַת אֲלָפִים
וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים
עֹשֵׂי מִלְחָמָה וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ־בָּבֶל
גּוֹלָה בָּבֶלָה׃ יז וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־
מַתַּנְיָה דֹדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ
צִדְקִיָּהוּ׃ יח בֶּן־עֶשְׂרִים
וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם
אִמּוֹ חֲמִיטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃
יט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה יְהוֹיָקִים׃ כ כִּי ׀ עַל־אַף יְהוָה
הָיְתָה בִירוּשָׁלַ͏ִם וּבִיהוּדָה עַד־
הִשְׁלִכוֹ אֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד
צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃
כה א וַיְהִי בִשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית
לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר
לַחֹדֶשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלַ͏ִם
וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב׃

עשרת ק׳ · אילי ק׳ · חמוטל ק׳

וְיַת כָּל רַבְרְבַיָא וְיַת כָּל
גִּבָּרֵי חֵילָא עַסְרָא אַלְפִין
בְּגָלוּתָא וְכָל אוּמָנַיָא
וְתַרְעַיָא לָא אִשְׁתְּאַר אֱלָהֵין
חֲשִׁיבֵי עַמָא דְאַרְעָא׃
טו וְאַגְלֵי יַת יְהוֹיָכִין לְבָבֶל
וְיַת אִמָא דְמַלְכָּא וְיַת
נְשֵׁי דְמַלְכָּא וְיַת רַבְרְבָנוֹהִי
וְיַת רַבְרְבֵי אַרְעָא אוֹבֵיל
בְּגָלוּתָא מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל׃
טז וְיַת כָּל גִּבָּרֵי חֵילָא
שִׁבְעָא אַלְפִין אוּמָנַיָא
וְתַרְעַיָא אַלְפִין כּוּלְהוֹן
גִּבָּרִין נַבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא
וְאַיְתִינוּן מַלְכָּא דְבָבֶל
בְּגָלוּתָא לְבָבֶל׃ יז וְאַמְלִיךְ
מַלְכָּא דְבָבֶל יַת מַתַּנְיָה
אַח אֲבוּהִי תְּחוֹתוֹהִי וְשַׁוִי
יַת שְׁמֵיהּ צִדְקִיָהוּ׃ יח בַּר
עַסְרִין וַחֲדָא שְׁנִין צִדְקִיָה
כַּד מְלַךְ וַחֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין
מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם
אִמֵיהּ חֲמוּטַל בַּת יִרְמְיָהוּ
מִן לִבְנָה׃ יט וַעֲבַד דְבִישׁ
קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַעֲבַד יְהוֹיָקִים׃
כ אֲרֵי עַל דְאַרְגִיזוּ קֳדָם יְיָ
הֲוַת בִּירוּשְׁלֵם וּבִיהוּדָה
עַד דְאַגְלֵי יָתְהוֹן מֵאַרְעָא
בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ וּמְרִיד
צִדְקִיָהוּ בְּמַלְכָּא דְבָבֶל׃
א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא תְשִׁיעֵיתָא
לְמַמְלְכֵיהּ בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה
בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא אֲתָא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל הוּא וְכָל מַשְׁרִיתֵיהּ עַל
יְרוּשְׁלֵם וּשְׁרָא עֲלָהּ וּבְנוֹ עֲלָהּ כַּרְקוֹם סְחוֹר סְחוֹר׃

עם : וביהודה ה' וסימ' נמסר לעיל בחלק ב' סימ' י"ז סימן מלכים ויחן עליה ירמיה קדמא ויצרו עליה תנינא ויחנו עליה. מלכים בתשעה לחדש ר"פ. ירמיה בחדש השביעי ר"פ :

תולדות אהרן והחרש והמסגר. גיטין פח סנהד' לח (שם ים נדרים מ) : ויסב את שמו. הוריות יב כריתות ה (שקלים מס סוטה כב הוריות מע) : ויעש הרע. סנהד' קג :

רש"י

(יד) החרש והמסגר. תרגום יונתן אומניא ותרעיא ורבותינו אמרו חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתוב (ישעיה מ"א א') החרישו אלי איים. מסגר הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר (ישעיה כ"ב) ופתח ואין סוגר וסוגר ואין פותח : (טו) ואת אילי הארץ. אלו חורי יהודה ובנימין וצדיקים היו. עליהם הכתוב אומר (ירמיה כ"ד ה') כתאני' הטובות האלה כן אכיר את גלות יהודה : (טז) שבעת אלפים. ולמעלה הוא אומר עשרת אלפי' בא הכתוב השלישי והכריע בספר ירמיה (נ"ב כ"ח) זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודי' שלשת אלפים אמור מעתה ג' אלפים היו משבט יהודה ושבעת אלפים מבנימין ושאר שבטי' ואף בסדר עולם למדנו כן : (יז) ויסב את שמו צדקיהו. יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בו : (כ) כי על אף ה' היתה וגו'. לפיכך וימרוד צדקיהו במלך בבל נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה : (א) בשנת התשיעי' למלכו. של צדקיהו : דיק. תרגם

רלבג

פתחיה : (טו) ואת אילי הארץ. ר"ל שרי הארץ : (טז) ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים. והנה אמר למעלה י' אלפים ובספר ירמיה אמר שבשנת שבע למלכות נבוכדנצר הגלה יהודי' שלשת אלפים ועשרים ושלשה ויראה שמה שאמר בספר ירמיה בשנת שבע ר"ל שעברו לנבוכדנצ' ז' שני' ולזה אמר בזה המקום בשנת ח' ואול' מספר הגבורים יתמ' כמו שפי' רבי' דוד קמחי כי בתחלה ספר כל גבורי החיל הגולים מיהודה ובנימין ואחר כן פרט בזה המקום הגבורי' שהיו משבט בנימי ובספר ירמי' פרט הגבורי' שהיו משבט יהודה ולזה קראם יהודים : (כ) כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו. ר"ל כי מחמת מוקשי העם וכעס הש"י עליהם נהיה שיתליכו עליהם אלו הרעים ולזה ג"כ היתה הסבה שמרד צדקי' במלך בבל כי לולי מרדו לא נחרבה ירושלם ולא גלו מעל אדמתם כמו שהיה אומר לו ירמיהו : (א) ויבנו עליה דיק סביב. הוא מגדל שבונין סביב

רדק

ואת כל אנשי החיל ז' אלפים ובירמיה אומר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים עשרים ושלשה האיך הוא זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפים הוא כלל לכל ופרט אחר כן ז' אלפים והם מבני בנימין ושאר שבטים ופרט עוד בירמיה ג' אלפים והם אנשים מקובצים שהיו מבני יהודה כמו שאמר יהודים והכל י' אלפים וכ"ג הוא מספר מועט ולא חשש לספרו עם י' אלפים וזה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמיה אומר מה שגלו בגלות צדקי' שהוא שנת י"ח לנבוכדנצר והיו בשמנה מאות ול"ב ואחר החורבן שנת כ"ג לנבוכדנצר היו הגולי' תשמ"ה אותם שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם שתרגם בגלותא : וכל החרש והמסג'. ת"י אומניא ותרעיא : (טו) ואת אילי הארץ. אלה חורי יהודה ובנימין עליהם הכתוב אומר כתאנים הטובות האלה וגו' : הוליך גולה. בגולה והוא שם בשקל עולה וכן כלי גולה : (טז) החרש והמסג' אלף. אלה אינם בכלל הי"ד אלפי' שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסג' אלף היו כלומר שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואחר כן לפרט אם לא לחדש על ענין הראשון וא"כ לבד אלה הראשונים היו : הכל גבורים עושי מלחמה. בסדר עולם וכי מה גבורה הם עושים בני אדם ההולכי' בגולה ומה מלחמה עושין בני אדם האסורי' בזיקי' הנתוני' בשלשלאו' של ברזל אלא גבורי' בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבורי כח עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמ' של תור' וכן הוא אומר על כן יאמר בספר מלחמו' ה'. חרש אחד מדבר והכל שותקין מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שנאמ' ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח : (יז) ויסב שמו צדקיהו. הטעם פי' למעלה ומה ששנה כ"כ שמו וקראו צדקיהו אומר בדרש אמר לו יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בו : (יח) בן עשרים ואחת שנה צדקיהו. היאך הוא זה והלא בן ל"ה שנה היה לפי חשבון של אחיו שהרי הבן השלישי ליאשיהו היה ויהויקים שהי' גדול ממנו נאמר בו בן כ"ה שנה יהויקים במלכו וי"א שנה מלך הרי ל"ו לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם ראב"ע כי הוא אומר שמלך ג' שנים בחיי אביו ואז היה בן כ"ח וכל זה היה צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז הוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן כ"ג במלכו אבל לדברי רז"ל שאמרו כי שלום הוא צדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה במות אביו בן עשר שנים ועתה כשמלך בן אחד ועשרים אלא שרחוק והוא שזכר שני בנים בסדר והאחד אחרנו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין שנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון : (כ) כי על אף ה'. והוא טעם למה שאמר אחר כן וימרוד הא' ית' שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימצא מלך בבל טענה להחריב הכל : היתה בירושלם. הפלטה הנשארה היתה בירושלם על אפו ועל חמתו בעבור המעשי' רעי' שהיו עושים : (א) בשנת התשיעית למלכו. למלכות צדקיהו והיא שנת י"ז לנבוכדנצ' : ויבנו עליה דיק. הוא מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבש' :

בתשעה

מצודת דוד

...ובירמיה נאמר יהודים שלשת אלפים כ"ג ור"ל מבני יהודה היה החשבון האמור והמותר ...היו מבני בנימין ושאר השבטים אשר התגוררו בירושלים והוא שאמר למטה שבעת אלפים ...כולם יחד המה עשרת אלפים ולא חש לחשוב עוד אותן הכ"ג האמור בירמיה : וכל החרש והמסגר. הם האומנים ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם וכן ת"י : (טז) הכל גבורים. על אנשי החיל יאמר לא על החרש והמסגר : (כ) כי על אף. כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כ"כ גדולה עד

מצודת ציון

(יד) זולת. רק : (טו) אולי. הם השרים הגדולים והחזקים כי הוא ענין חוזק רב כמו יש לאל ידי (בראשית לא) : (יז) תחתיו. במקומו : כה (א) ויחן. מל' חניה :

נטע

להשליך

רדק

(ג) בתשעה לחדש . ולא זכר באיזה חדש ובספר ירמיה אמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש : (ד) ותבקע העיר . בקעו הכשדים חומת העיר וכיון שראו אנשי המלחמה אשר בעיר כי בקעו העיר ברחו בלילה ההוא וזהו שאמר וכל אנשי המלחמה הלילה רוצה לו' ברחו בלילה ההוא וכן אמר בספר ירמיה וכל אנשי המלחמה ברחו ויצאו מן העיר לילה: דרך שער בין החומותי' אשר על גן המלך. יצאו דרך השער שהיה בין שתי החומות בסתר שלא ירגישו בהם הכשדי': וילך דרך הערבה. וילך צדקיהו ואשר יצאו עמו . ובדרש בין החומותי' מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי שהלך על גג המערה ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו היה צדקי' יוצא וראוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי : (ו) אל מלך בבל רבלתה . והרי נבוכדנצר בא לירושל' כמו שכתוב בא נבוכדנצר מלך בבל וכל חילו על ירושלם אלא שארכו ימי המצור כמו שאומר והלך לו נבוכדנצר לארץ חמת רבלתה והניח חילו במצור וכשכבשו ירושלם היה הוא ברבלתה והעלו את צדקיהו אליו . ובדרש לא עלה נבוכדנצר לירוש' אלא מה שאומר בא נבוכדנצר נבוזראדן הוא שעלה ודמות דיוקנו של נבוכדנצר היתה חקוקה לו במרכבתו והית' אימתו מוטלת עליו כאילו הוא עומד לפניו כמו שאומר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל בירושלם : וידברו אתו משפט . הוכיחו על שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שכתו' וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים : (ח) בשבעה לחדש ובירמיה כתוב בעשור לחודש פי' רז"ל בשבעה בו נכנסו גוים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שמיני ותשיעי ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והי' דולק והולך עד סוף עשירי : הוא שנת י"ט למלך נבוכדנצר . וכן כתוב בירמיה ובזה הפסוק היא שנת י"ט אבל בסוף אמר בשנת י"ח לנבוכדנצר הגלה מירושל' נפש ח' מאות כמו שפי' בו' ובח' סוף ז' ותחלת ח' וכן הוא שנת י"ח בסוף י"ח והתחלת י"ט ורבותינו ז"ל אמרו גלו בי"ט גלו בי"ח וחשבון אלו הוא אלא י"ט למלכו' נבוכדנצר וי"ח לכבוש יהויקי' שהיה בשנה שניה לנבוכדנצר : (ט) ואת כל בית גדול . כל בית אדם גדול ר"ל בתי הגדולים וכן פי' בתי רברביא : (י) אשר רב טבחים . אשר עם רב הטבחים וכן כתוב בירמיה אשר את רב טבחים :

תרגום

ב וְעַלַת קַרְתָּא בִּצְיָרָא עַד חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא צִדְקִיָּהוּ : ג בְּתִשְׁעָא לְיַרְחָא וּתְקֵיף כַּפְנָא בְּקַרְתָּא וְלָא הֲוָה מֵיכַל לְעַמָּא דְאַרְעָא : ד וְאִתְרְעַת קַרְתָּא וְכָל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא בְּלֵילְיָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא בֵּין שׁוּרַיָּא דִּי עַל גִּינְתָא דְמַלְכָּא וְכַסְדָּאֵי שָׁרָן עַל קַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וַאֲזַל בְּאוֹרַח מֵישְׁרָא : ה וּרְדָפוּ מַשְׁרִית כַּסְדָּאֵי בָּתַר מַלְכָּא וְאַדְבִּיקוּ יָתֵיהּ בְּמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ וְכָל מַשְׁרִיתֵיהּ אִתְבַּדָּרַת מִנֵּיהּ : ו וַאֲחָדוּ יַת מַלְכָּא וְאַסִּיקוּ יָתֵיהּ לְוָת מַלְכָּא דְבָבֶל לְרִבְלָת וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ פִּתְגָּמֵי דִינִין : ז וְיַת בְּנוֹהִי דְצִדְקִיָּהוּ נְכִיסוּ לְעֵינוֹהִי וְיַת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עַוַּר וְאַסְרֵיהּ בְּשַׁלְשְׁלָן דִּנְחַשׁ וְאוֹבְלֵיהּ לְבָבֶל : ח וּבְיַרְחָא חֲמִישָׁאָה בְּשִׁבְעָא לְיַרְחָא הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אֲתָא נְבוּזַרְאֲדָן רַב קְטוֹלַיָּא עַבְדָּא דְמַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֵם : ט וְאוֹקִיד יַת מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא וְיַת כָּל בָּתֵּי יְרוּשְׁלֵם וְיַת כָּל בָּתֵּי רַבְרְבַיָּא אוֹקִיד בְּנוּרָא : י וְיַת שׁוּרֵי יְרוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר תְּרַעוּ כָּל מַשְׁרִית כַּסְדָּאֵי דְעִם רַב קְטוֹלַיָּא : יא וְיַת שְׁאָר עַמָּא

מלכים ב כה

ב וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ :
ג בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ :
ד וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה ׀ הַלַּיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר ׀ בֵּין הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל־גַּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֵּלֶךְ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה :
ה וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחַר הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂגוּ אֹתוֹ בְּעַרְבוֹת יְרֵחוֹ וְכָל־חֵילוֹ נָפֹצוּ מֵעָלָיו :
ו וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ מִשְׁפָּט :
ז וְאֶת־בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ שָׁחֲטוּ לְעֵינָיו וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בַנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֵהוּ בָּבֶל :
ח וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם :
ט וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ :
י וְאֶת־חוֹמֹת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב נָתְצוּ כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר רַב־טַבָּחִים :
יא וְאֵת יֶתֶר

רשי

ת"י כרקוס : (ד) דרך שער בין החומתים . מערה הלכה מביתו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחרי הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו הוא שאמר (ביחזקאל י"ב י"ג) ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי : (ו) וידברו אתו משפט . נתוכח עמו על השבועה : (ט) ואת כל בית גדול . בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי השרי' :

רלבג

סביב העיר לכבש' : (ג) בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר . הנה לא באר באי זה חדש והוא בספר ירמיה באר שזה היה בחדש הרביעי בתשעה לחדש : (ד) ותבקע העיר. ר"ל ע"י חיל כשדי' : וכל אנשי המלחמה הלילה . ר"ל ברחו הלילה למה שראו שחיל כשדי' נכנסו לעיר: דרך שער בין החומותי' . ר"ל שיצאו דרך שהי' בין שתי חומו' כדי שלא ירגישו כשדים ולא ירגישו בהם : אשר על גן המלך . ר"ל אצל גן המלך : וילך דרך הערבה . ר"ל כי המלך הלך דרך המדבר שלא ירגישו בו כשדי' : (ו) וידברו אתו משפט . אמר לו משפט המורד והעובר על שבועתו ולז' הרג בניו ועור עיני צדקיהו ויאסרהו בנחשתי' ונתנהו בבית האסורי' עד יום מותו כמו שנזכר בספר ירמיה: (ח) ובחדש החמישי בשבעה לחדש . וכבר אמר בספ' ירמיה בעשור לחדש וידמה שהתחלת החרבן היה בשבעה לחדש כי אז נכנסו בירושלים וסוף החורבן היה בעשור לחדש כי אז נשרף בית המקדש : (ט) ואת כל בית גדול. ר"ל ואת כל בית איש גדול : (י) אשר רב טבחים. ר"ל אשר עם

ותבקע ד' וסי' נמס' בסדר קרח ובמלכי' א' סימ' א': אל גן כל לשון גן אל במ"ג על וסימ' אשר על גן המלך וכשדים . וחברו דסוף ירמיה . ועל גנתו יונקתו. ירחו ל' בספרא וישגו אתו בערבות ירחו. וכל יהושע ומלכים יריחו ב"מ דין . וכל אוריתא דכוו' ירחו וכל שאר קריאה יריחו וסימ' ושכן חרדים חומש רי מקרא רי וכלהון כתיבן ו' בסוף תיבותא במ"א יריחה כתיב וסימ' בימיו בנה חיאל , וכל יהושע חס' י"ד במ"א וסי' תגלה ועמק : ואת בניי"' דסמיכי' בקריאה וסימ' נמסר בריש סדר וישב : לעיניו ה' בקריאה וסימ' ושרף את הפרה לעיניו . והלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה שהמו לעיני דמלכים . ותבירהון דירמיה קדמא ותנינא : ובחדש ה' ר"פ בקריאה וסימ' נמסר בסדר פנחס : ואת כל בית ח' דסמיכי בקריאה וסימ' כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה. ואת אחימלך. וישמח עליהם חזקיהו דישעיה. וישרף את בית ה' ואת בית המלך דספרא וחברו דירמיה תנינא כי כאשר ידבק האזור תנינא דפסוק. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל הכלים האלה ד' דסמיכי וסי' ככר זהב טהור יעשה אתה.

תולדות אהרן ויעלו אתו . סנהד' צ: נהרס הממוני . ספרה כנו סנהד' צ: וישרף. הגלם כן סנהד' ע (מגילה מו) :

מצודת ציון

(ד) נפצו . נתפזרו (ו) ויתפשו . אחוז בחזקה : (ז) בנחשתים . בשלשלאות נחושת : (י) נתצו . שברו

מצודת דוד

להמליך אותם מעל פניו לזה העיר לב צדקיה למרוד במלך בבל להיות סיבה אל הגלות להשליכם מעל פניו : כה (א) למלכו . למלכות צדקיה : דיק . היא מגדל סביב חיל העיר ללכדה : (ב) ותבוא העיר במצור . עמדה העיר והמצור סביבה עד וכו' : (ג) בתשעה לחודש . בירמיה נאמר בחודש הרביעי : (ד) ותבקע העיר חיל ל"נ בקעו החומה והלא נעשים פרצה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו לעולם לעכב על ידם : הלילה . רלה לומר ברחו בלילה ובירמיה נאמר ויברחו ויצאו מן העיר לילה : דרך שער וכו'. בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך : וילך . המלך וכל אשר עמו : דרך הערבה . בדרך

המלך

רשי

(יא) ואת הנופלים. שנשמעו לקול נבוכדנצר ויצאו אליו מן העיר כמו כלכתו אל נקלג נפלו עליו ממנשה וגו' (ד"ה א' י"ב כ"א) : (יב) וליגבים. חופרי הארץ לשון יקבים שהם חפירות בקרקע : (יז) וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר (ז' ט"ז) הוא אומר חמש אמות ושם ישבתי את המקראות : ושבכה. קופיו"א בלע"ז כמין כובע : וכאלה. רמונים : (יט) הסופר שר הצבא. שהיה יודע

רלבג

את רב טבחי' : (יב) לכורמים וליוגבים. ר"ל לעבוד השדו' והכרמים : (יג) ואת עמודי הנחשת אשר בית ה'. וכבר התבאר בענין צורת אלו הכלי' בזכרון בניית שלמה בית המקדש ומשם ילקח ביאור כל מה שזכר ב"ה המקום מאלו הכלי' : (יח) שריה כהן הראש. הוא כהן גדול : ואת צפניה כהן משנה. הוא סגן הכהני' : ואת שלשת שומרי הסף. הם שומרי בית המקדש : (יט) ואת הסופר שר הצבא. ר"ל ואת הסופר שהיה סופר שר הצבא והנה שר הצבא הוא המצביא את כל עם הארץ על פי

הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים
אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל־הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֵת יֶתֶר ס'
הֶהָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים׃ ל'
יב וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר רַב־טַבָּחִים
לְכֹרְמִים וּלְיֹגְבִים׃ יג וְאֶת־עַמּוּדֵי וליוגבים ק'
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בֵּית־יְהוָה וְאֶת־
הַמְּכֹנוֹת וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־ פ"ז
יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־
נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ יד וְאֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־ כ"ט
הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־
הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם לָקָחוּ׃ טו וְאֶת־ ג' מלופ'
הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת אֲשֶׁר
זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב־
טַבָּחִים׃ טז הָעַמּוּדִים ׀ שְׁנַיִם הַיָּם ל'
הָאֶחָד וְהַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה
לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֹשֶׁת
כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ יז שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה ג'
אַמָּה קוֹמַת ׀ הָעַמּוּד הָאֶחָד וְכֹתֶרֶת
עָלָיו ׀ נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת שָׁלֹשׁ
אַמָּה וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־הַכֹּתֶרֶת אמות ק'
סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד ב'
הַשֵּׁנִי עַל־הַשְּׂבָכָה׃ יח וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים
אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָהוּ ל'
כֹּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף׃ י"א
יט וּמִן־הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא סימן
פָקִיד ׀ עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַחֲמִשָּׁה ד'
אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
נִמְצְאוּ בָעִיר וְאֵת הַסֹּפֵר שַׂר הַצָּבָא
הַמַּצְבִּא אֶת־עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ ב' וחס'

דאשתארו בקרתא וית שמיעיא דאשתמעו על מלכא דבבל וית שאר המונא אגלי נבוזראדן רב קטוליא׃ יב ומחשיכי עמא דארעא אשאר רב קטוליא למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין׃ יג וית עמודי נחשא דבבית מקדשא דיי וית בסיסיא וית ימא דנחשא די בבית מקדשא דיי תברו כסדאי ואובילו ית נחשיהון לבבל׃ יד וית דודיא וית מגרופיתא וית מזמריא וית בזיכיא וית כל מני נחשא דהוו משמשין בהון נסיבו׃ טו וית מחתיתא וית מזרקיא די דהבא דהבא ודי כספא כספא נסיב רב קטוליא׃ טז עמודיא תרין וימא חד ובסיסיא דעבד שלמה לבית מקדשא דיי לא הוה מתקל לנחשתהון דכל מניא האלין׃ יז תמני עסרי אמין רומיה דעמודא חד וקרונתהון עלוהי דנחשא ורומא דקרונתהון תלת אמין וסרגתא ורמוניא על קרונתהון סחור סחור כולא נחשא וכאלין לעמודא תנינא על סרגתא׃ יח ודבר רב קטוליא ית שריה כהנא רבא וית צפניה סגן כהניא וית תלתא אמרכליא׃ יט ומן קרתא דבר גוזא חד דהוא ממנא על גברי עבדי קרבא וחמשא גברין דחזן אפי מלכא דאשתכחו בקרתא וית ספרא רב חילא דכנש ית עמא דארעא ושתין גברא מעמא דארעא

רדק

(יא) ואת הנופלים אשר נפלו. שיצאו אליו קודם כבוש העיר ומסרו עצמם אליו כמו אל הכשדים אתה נופל ות"י וית שמיעיא דאשתמעו כלומר שמסרו אל משמעתו: על המלך בבל. סמוך ה"א הידיעה כמו הארון הברית: (יב) לכורמי' וליוגבים. כורמים עובדי הכרמי' יוגבים עובדי השדות וכן ת"י למהוי מפלחין בכרמין ובחקלין וכתוב וליגבי' בלא ו' פ' הפעל ובדברי רבותינו ז"ל תני רב יוסף לכורמים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי עד רמתא וליוגבים אלו צדי חלזון מסולמא דצור עד חיפא: (יח) כהן הראש. כהן גדול שהוא ראש לשאר הכהנים: כהן משנה. שני לכהן גדול והוא הסגן וכן תרג' יונתן סגן כהניא: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש: (יט) ומן העיר לקח. לפי שאלו שזכר היו מבית המקדש אמר ומן העיר לקח: סרים אחד. סרים ממש כתרגומו גוזא: וחמשה אנשים מרואי פני המלך. ובירמיהו אומר שבעה אנשים מרואי פני המלך השנים לא היו גדולים כמו החמשה לפיכך לא מנאן כאן ובדברי רבותינו ז"ל כתוב אחד אומר חמשה וכתוב אחד אומר שבע' להביא שני סופרי הדיינין: המצביא את עם הארץ. שעל פיו

מצודת ציון

שברו וכתתו: (יא) הנופלים. הם היוצאים מעצמן למסור עצמן ולשכון בינותם וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז): ההמון. ענין ערב: (יב) לכורמים. לעבוד הכרמים: וליוגבים. ענין חורש כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (לעיל ג) ור"ל לעבוד השדות בחפירות וזריעה או הוא כמו ליוקבים מל' יקב היין כי גיכ"ק מתחלף ור"ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב: (יג) בית ה'. בית ה': המכונות. הם כני ובסיסי הכיורות: ים. כעין גיגית גדולה עשויה לרחוץ בה: (יד) הסירות. הקדרות: היעים. המכבדות והמגרפות עשוים לגרוף בהם הדשן: המזמרות. כלי זמר: הכפות. הבזיכים: (טו) המחתות. כלים לחתות בהן האש: המזרקות. הספלים: (יז) ושבכה. עשויה כמין רשת: ורמונים. עשוי תמונת רמונים: (יח) כהן הראש. זה כהן גדול: משנה. שני לו זה הסגן: שומרי הסף. הם השוערים כי מזוזות השער יקרא סף. כמו וסף השער (יחזקאל מ): (יט) סריס. שר: פקיד. ממונה: המצבא. מל' צבא:

העמודים שנים דמלכים. וחברו דירמיה. לא נחקר דדברי הימים. ושארא את כל הכלים האלה :

תולדות אהרן שלשת שמרי הסף. מגילה כג': החמשה אנשים. עם סנהד' י (סנהד' יח) :

מצודת דוד

האלך אל ערבות יריחו : (ה) וירדפו. אחז"ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך מעל המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו : (ו) רבלתה. כי בהאריך ימי המצור הלך נ"נ לרבלה : משפט. התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש בד"ה : (ח) תשע עשרה. כי בעת שהגלה את יהויכין היה א' למלכו ולצדקיהו מנך י"א שנה הרי י"ט. ובסוף ירמיה נאמר י"ח ור"ל לכבוש יהויקים בראשונה שהיתה בשמנה למלכות נ"נ : רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך : (ט) בית גדול. הוא פי' על מה שאמר כל בתי ירושלים לומר שהם כל בית אדם גדול אשר בירושלים והוא לבד שרף ולא צלמם: (י) אשר רב טבחים. אשר עם רב טבחים : (יא) הנשארים. אשר לא נהרגו : ואת יתר ההמון. הנשארים בכל ערי יהודה : (יד) אשר ישרתו בם. השמשים לעבוד ולשרת בהם בבה"מ : (טו) אשר זהב זהב וכו'. רצה לומר בין של זהב בין של כסף הכל לקח : (יז) שמנה עשרה אמה וכו'. כבר נתבאר ענינ' בס"א בספור מלאכתו ואין צורך א"כ בהשנות הנה : וכאלה. מספר הרמונים שהיו באחד היו בהשני : (יט) מרואי פני המלך. ר"ל היושבים תמיד עם המלך ובירמיה נאמר שבעה אנשים וחזי לפי ששנים מהם לא היו חשובים כמו החמשה ולא כללם כאן עמהם : אשר נמצאו בעיר. ולא ברחו ממנה כיתר השרים : הספר שר הצבא. סופר של שר הצבא : המצבא. על פיו

מעם הארץ הנמצאים בעיר : כ ויקח
ד' אתם נבוזראדן רב־טבחים וילך
ס' אתם על־מלך בבל רבלתה : כא ויך
אתם מלך בבל וימיתם ברבלה
ד' בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו :
כב והעם הנשאר בארץ יהודה אשר
ג' מ"ע בסיפ' השאיר נבוכדנאצר מלך בבל
ויפקד עליהם את־גדליהו בן־אחיקם
בן־שפן : כג וישמעו כל־
שרי החילים המה והאנשים כי־
הפקיד מלך־בבל את־גדליהו ויבאו
בספר מוגה אל־גדליהו המצפה וישמעאל בן־
נתניה ויוחנן בן־קרח ושריה בן־
ב' . ל' תנחמת הנטפתי ויאזניהו בן־
המעכתי המה ואנשיהם : כד וישבע
ב' חנכת ירמי' כ"ג להם גדליהו ולאנשיהם ויאמר
להם אל־תיראו מעבדי הכשדים
שבו בארץ ועבדו את־מלך בבל
ג' חס' וייטב לכם : כה ויהי בחדש
השביעי בא ישמעאל בן־נתניה בן־
ד' אלישמע מזרע המלוכה ועשרה
אנשים אתו ויכו את־גדליהו וימת
ל' . ג' ואת־היהודים ואת־הכשדים אשר־
היו אתו במצפה : כו ויקמו כל־העם
מקטן ועד־גדול ושרי החילים ויבאו
ל' מצרים כי יראו מפני כשדים :
כז ויהי בשלשים ושבע שנה
לגלות יהויכין מלך־יהודה בשנים
עשר חדש בעשרים ושבעה לחדש
ל' . ל' נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת
מלכו את־ראש יהויכין מלך־יהודה
ג' מבית כלא : כח וידבר אתו טבות
ל' ויתן את־כסאו מעל כסא המלכים

דאשתכחו ג' בקרתא :
כ ודבר יתהון נבוזראדן
רב קטוליא ואוביל יתהון
לות מלכא דבבל לרבלת :
כא ומחא יתהון מלכא
דבבל וקטלינון ברבלה
בארעא דחמת וגלו דבית
יהודה מעל ארעהון :
כב ועמא דאשתאר
בארעא דבית יהודה
דאשאר נבוכדנאצר
מלכא דבבל ומני עליהון
ית גדליה בר אחיקם בר
שפן : כג ושמעו כל רבני
חילותא אינון וגבריהון
ארי מני עליהון מלכא
דבבל ית גדליה ואתו
לות גדליה למצפיא
וישמעאל בר נתניה ויוחנן
בר קרח ושריה בר
תנחמת דמנטופה ויאזניה
בר מעכת אינון וגבריהון :
כד וקיים להון גדליה
ולגבריהון ואמר להון לא
תדחלון מעבדי כסדאי
תבו בארעא ופלחו ית
מלכא דבבל ויטב לכון :
כה והוה בירחא שביעאה
אתא ישמעאל בר נתניה
בר אלישמע מזרעא
דמלכותא ועסרא גברין
עמיה ומחו ית גדליה ומית
וית יהודאי וית כסדאי
דהוו עמיה במצפיא :
כו וקמו כל עמא מזעירא
ועד רבא ורבני חילותא ואתו למצרים ארי דחילו
מן קדם כסדאי : כז והוה בתלתין ושבע שנין
לגלות יהויכין מלך שבטא דבית יהודה בתרי עשר
ירחין בעשרין ושבעא לירחא רבי אויל מרודך
מלכא דבבל בשנת ממלכיה ית ריש יהויכין
מלך שבטא דבית יהודה מבית אסירי : כח ומליל
עמיה פתגמין תקנין ויהב ית כורסיה עיל מן כורסי

רשי

יודע מנין כל עיר ועיר כמה אנשי' תוציאה לצבא : (כג) כל שרי החילים . שיצאו מן העיר להחבא במצודות ובטירות ובצורים וביערים : (כז) נשא אויל מרודך . שמת נבוכדנצר ומלך אויל מרודך תחתיו : בעשרי' ושבעה לחדש . (ובירמי' נ"ב ל"א) הוא אומר בעשרי' וחמשה אלא בעשרים וחמשה מת

רלבג

פי הסופר: (כ) וילך אותם על מלך בבל . ר"ל אצל מלך בבל : (כו) כי יראו מפני כשדים . על שהומתו הכשדים שהיו עם גדליה והומת גדלי' אשר מנה אותו מלך בבל על שארית הגולה : (כז) ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין . לפי שאז היתה השנה הראשונה מלכות אויל מרודך וכבר היה גלות יהויכין בשנה השמיני לנבוכדנצר למדנו שנבוכדנצר מלך מ"ד שנה : והנה אמר פה בכ"ז לחדש ובספר ירמיה בעשרים וחמשה וידמה כי בכ"ה לחדש היה זה המעשה ולא נשלם עד עשרים ושבעה לחדש והנה אמרו רבות' ז"ל כי אויל מרודך רצה לנסות אם מת אביו קודם שימלוך כי היה ירא ממנו מאד ולזה השליט מקברו לדעת אם הוא מת כמו שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ואמנם היה ירא אויל מרודך ממנו כי כשנטרד נבוכדנאצר והוסר ממנו שכלו המליכו אויל מרודך כי כן

תולדות אהרן בא ישמעאל . (ירמיה מא) :

מצודת ציון

(כ) על מלך . אל מלך : (כג) ויפקד . מענין מנוי ונזכרות : (כג) החילים . גבורים עם : (כז) נשא . הגביה וראש : מבית כלא . בית האסור כמו ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מב) : (כח) מעל . ממעל : והנה

רדק

פיו היו יוצאים העם לצבא : (כז) בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרודך . שמת נבוכדנצר ומלך אויל מרודך בנו ובירמיה אומר בעשרים וחמשה פירשו רז"ל בכ"ה מת נבוכדנצר בכ"ו נקבר בכ"ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו כי פחד שמא ישוב עדין כמו שעשה אחר שנטרד ודר עם החיות והמית בן אחד שהמליכו תחתיו ובקצ' הנסחאות בדרש כתוב אויל מרודך הוא שהמליכו תחתיו וכשסב נבוכדנצר ומצאו על כסאו נתנו בבית האסורים ועכשיו פחד אויל מרודך אולי ישוב ויהרגהו והוציאהו מקברו לראות אם מת בלא ספק לקיים עליו

וילך ד' ג' מ"ל וא' חס' וסי' ויולך ה' את הים ברוח קדים. וילך אתם שמרונה . על מלך בבל דמלכים . אל מלך בבל דירמיה : ויגל ד' וסי' יהודה מעל אדמתו . וחברו הסוף ירמיה · ויגל השארית דד"ת. ויגל אזנם למוסר . וא' ויגל בלחץ אזנם וא' יגל יבול ביתו : וייטב ג' חס' יו"ד בליש' בקריא' וסי' ועשית לו כאשר ייטב בעיניך . קום אכל לחם וייטב לבך דאחאב . ועבדו את מלך בבל : מזרע המלוכה ד' בליש' בקריאה וסימ' ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים . וחברו דירמיה ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית . ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש דניאל . את הכשדים ג' וסימ' בא ישמעאל בן נתניה דמלכים . ואת כל היהודים דירמיה . הנני מסב

מצודת דוד

מוציאם כל עיר אנשים לצאת במלחמה : מעם הארץ . מהמתנדבים שבהם אשר נמצאו בעיר ולא ברחו : (כג) והאנשים . אשר היו עמהם : אל המצפה . מקום מושב גדליהו : וישמעאל וגו' . גם ישמעאל וגו' . באו אליו עם אנשיהם : (כד) וישבע להם . גדליהו נשבע להשרים ההם שאין להם לפחוד מן הכשדים כי לא יקחם נקמה : ועבדו . בהם : (כה) מזרע המלוכה . כלומר בעבור זה חרה לגדליהו כחשבו שאינו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה ולא לגדליה : ואת היהודים . גם היהודים והכשדים שהיו עם גדליה הרג ישמעאל ואנשיו : (כו) כי יראו . פן יאמרו הכשדים אשר בעצתם נהרג גדליה פקיד המלך והכשדים אשר עמו : (כז) בעשרים ושבעה . ובירמיה נאמר בעשרים וחמשה כי בכ"ה מת ר"ל נפשו ובכ"ו נקבר והוציאהו אויל מרודך בנו מקברו וגררו בחוצות להודיע לכל שמת ובכ"ז מלך ונשא את ראש יהויכין : מבית כלא . ר"ל מיד כשהוציאו מבית הכלא נשאו וגדלו : (כח) טובות . דברים טובים ונחומים : מעל . עליון לכסאות שאר המלכים , אשר
יחן

אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ כט וְשִׁנָּא אֵת
בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד לְפָנָיו
כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ ל וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד
נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו׃

ה׳ ב׳ חד כה״ב ח׳ וחד כתיב ס״א

מַלְכָּא דִּי עִמֵּיהּ בְּבָבֶל׃ כט וְשַׁנִּי יַת לְבוּשֵׁי אֲסוּרֵיהּ וְאָכִיל לַחְמָא תְּדִירָא קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ ל וְשֵׁירוּתֵיהּ שֵׁירוּת תְּדִירָא מִתְיַהֲבָא לֵיהּ מִן קֳדָם מַלְכָּא פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃

רשי

את נבוכדנאצר ונקבר בעשרי׳ ושסה בעשרים ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררוהו בשביל לבטל גזירותיו כמו שנאמר בישעיה (סי׳ י״ד י״ט) ואתה השלכת מקבר׳ כנצר נתעב וגו׳: (כח) וידבר אתו טובות. דברי נחומים:

את כלי המלחמה: הוו ד׳ חסרים וסימניהון ואבשלום לקח ויצב לו בחיו. וארחתו ארוחת תמיד דמלכים. ושנה את בגדי כלאו דירמיה. טוב אשר יפה ולאכול ולשתות:

רדק

עליו מה שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב: (כט) ושנה. באל״ף במקום ה״א ושל ירמיהו כתיב בה״א: לפניו. לא לפניו ועל שולחנו שהרי אומר ארוח׳ תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: (ל) כל ימי חייו. ימי חייו של יהויכין ובדברי רז״ל רב ולוי חד אמר ימי חייו של אויל מרודך וחד אמר ימי חייו של יהויכין ומסתברא כמאן דאמר ימי חייו של יהויכין שהשהקדוש ברוך הוא נותן שלוה לצדיקי׳ אינו טובה מהם אלא הולכת עמהם לג״ע:

סכום פסוקי של ספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימנו אַשְׁרֵי הַגּוֹי אשר ה׳ אלהיו. וסדריו שלשי׳ וחמשה סימן חן חן לה (ואצלנו מ״ז) וקאפיטולי שבספר ראשון כ״ב סימן בָּךְ יברך ישראל. וספר שני כ״ה סימן כֹּה תברכו את בני ישראל. בין הכל מ״ז, וחסימן יִזַּל מים מדליו:

תולדות אהרן והרומה. סנכד׳ מם (קדושין ס):

רלבג

כן היה ראוי בלי ספק וכאשר שב לדעתו ומצאו מולך במהו בית האסורין ואולי קבלה היתה בידם: (כט) ואכל לחם תמיד לפניו. אחשוב כי הוא היה מאוכלי שולחנו ועכ״ז היה שולח לו ארוחה ומשאת לפרנס ב״ב ואפשר שהוא לא היה מאוכלי שולחנו ואמר שהוא אוכל לחם תמיד לפניו כי אצלו היה בבית או סמוך לו: (ל) כל ימי חייו. אפשר ששב אל יהויכין ואפשר ששב אל אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ואין אצלנו ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בבירור על זה מהם. הנה זה הוא מה שראינו שיצטרך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום: ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הנה הם אלו:

הראשון לבאר מדרך העדות שהש״י משגיח על אישי המין האנושי לענוש הרשעים על רשעם ולגמול טוב לצדיקים על צדקם ולזה ספר כי מפני שעשה יהואחז בן יהוא הרע בעיני ה׳ חרה אף ה׳ בישראל ונתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בנו עד שלא השאיר חזאל ליהואחז כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי ולזה גם כן ספר כי ההצלחה שהיתה ליואש בן יהואחז על מלך ארם לא היתה כי אם מפני ברית הש״י עם האבות כי בזולת זה תופר בריתו עם האבות כמו שזכרנו בביאורנו בזה המקום עם מה שעזר בזה אלישע על דרך המופת במה שצוה ליואש לקחת קשת וחצים כי מההשגחה הדבקה לנביא נמשכה או ההשגחה לישראל בתפלתו ולזה גם כן ספר כי תכף שמת אלישע פשטו גדודי מואב על ארץ ישראל כי בזכותו היו נצולים מזה בחייו ולזה גם כן ספר כי אמציה בעשות הישר בעיני ה׳ הצליח במלחמה והכה את אדום בגיא מלח י׳ אלפים ומן או עבד לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נפל ביד אויביו הוא ויהודה עמו וקשרו עליו קשר בירושלים והמיתוהו ולזה גם כן ספר שההצלחה שהיתה לירבעם בן יואש מלך ישראל היתה בעבור ברית השם עם האבות שלא ימחה שם ישראל מתחת השמים ולזה ג״כ ספר כי עוזיה נצטרע מפני החטא שעשה בגשתו אל המזבח להקטיר כמו שנזכר בד״ה וברא שונה כאשר עשה הישר בעיני ה׳ הצליח במלחמות מאד ובכל ענינו כמו שנזכר בד״ה ולזה גם כן ספר שזכריהו בן ירבעם לא מלך כי אם ששה חדשים ונהרג מפני עשותו הרע בעיני ה׳ ומפני חטא אבותיו ולא המית אבותיו בזה האופן כי דבר ה׳ היה שיהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל לזה גם כן ספר כי מנחם בן גדי מפני עשותו הרע בעיני ה׳ קשר עליו פקח בן רמליהו והרגו ולזה גם כן ספר כי פקח מפני עשותו הרע בעיני ה׳ בא עליו מלך אשור ולקח הרבה מעריו והגלה יושביהם לאשור ומפני זה גם כן קשר עליו הושע בן אלה והרגו ולזה גם כן ספר כי מפני שעשה יותם הישר בעיני ה׳ שכב עם אבותיו קודם שישלח ה׳ ביהודה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו וזה היה בעבור חטא העם כי עם יהודה היו משחיתים כמו שנזכר בספר ד״ה ולזה גם כן ספר פה ובד״ה כי מפני שעשה אחז הרע בעיני ה׳ והפליג בזה הנה בא עליו רע נפלא על יד רצין ופקח והלחם כמו שנזכר בספר ד״ה ולזה ג״כ ספר כי מפני שעשה הושע בן אלה את הרע בעיני ה׳ ומפני החטאים שפקדו עליהם מלכי ישראל בכללם הנה בא קץ. הכרתת ישראל מעל אדמתם ולזה עלה עליו מלך אשור ובאחרית הדבר לכד שמרון ויגל את ישראל אשורה וזכר אחר זה כי זה היה מפני החטאים הנפלאים שהתמידו בהם כל המלכים והעם וזה שהם מאסו את ברית הש״י וכל עדותיו אשר העיד בהם ועזבו כל מצותיו ולא אבו שמוע לדברי הנביאים המוכיחים אותם ולזה היה תכליתם לזה הרע הנפלא כמו שיעדה התורה ולזה גם כן ספר שהש״י שלח האריות להמית בעם אשר הביא מלך אשור בעם שמרון עד התקרבו לעבוד׳ ה׳ קצת התקרבו׳ ולזה ג״כ ספר כי מפני שהפליג חזקיה לעשות הישר בעיני ה׳ וביער מן הארץ כל מה שיש בו רושם להסיר ישראל מאחרי ה׳ הצליח הצלחות רבות ועשה לו הש״י מופתי׳ נפלאים והטיב לו בזה שהוא יצא מעבודת מלך אשור והכה את הפלשתים מכה רבה ונמלט מסנחריב מלך אשור שהיה מולך בכל הממלכות בזה האופן הנפלא שנזכר בזה הספור והוסיף הש״י על ימיו ט״ו שנה ורפאו מחליו הכבד בקלות רב עד שביום הג׳ עלה בבית ה׳ ולזאת הסבה ספר כי מפני שנתן חזקיהו כבוד לעצמו במה שהראה למלאכי מלך בבל מכבוד עשרו ולא נתן הכבוד לש״י לפרס׳ להם גדולות הש״י מגד המופת שהיה בארץ אשר באו לדרוש עליו כמו שנזכר בספר ד״ה הנה היה קצף ה׳ עליו אלא שלא היה הרע בימיו מפני התהלכו את הש״י תמיד רק בזה הדרך לבד חטא ולזה ג״כ ספר כי מפני שחטא מנשה זה החטא הנפלא בע״ג ושפיכות דמים נגזר על מלכות יהודה לגלות מעל האדמה אשר נתן להם ה׳ כמו שגלו עשרת השבטים והנה ספר בד״ה שכבר עשה מנשה תשובה אחרי נתנו ה׳ ביד מלך אשור ואסר אותו ושמהו בבית כלא ולזה לא נהיה הרע בימיו והאריך ימים על ממלכתו אך אמון בנו שהלך בדרכיו הרעים הלך בלא חמדה ולא מלך כ״א שתי שנים וקשרו עליו והכוהו והמיתוהו כאילו היה זה להשגחת הש״י על יהודה ובנימין שלא יכשלו בחטאיו ולזה ג״כ ספר כי יאשיה מפני שעשה הישר בעיני ה׳ השגיח בו הש״י שלא היה הרע שנגזר על יהודה וירושלים בימיו אך נהי׳ בימי בניו וכבר מת על ידי פרעה נכה בעבור אשמת ישראל ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע לבני יאשיהו כלם מפני עשייתם הרע בעיני ה׳ עד שכבר השליך הש״י בחטאיהם יהודה ובנימין מעל פניו והחריב ירושלים ובית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה בימינו: השני הוא להודיע שאף על פי שישראל חוטאים לש״י הנה תדבק ההשגחה בהם מצד האבות הקדושים באופן שלא ישמידם ולזה ספר כי מפני ראות הש״י את לחץ ישראל על יד חזאל שהיה בשנער שיכלם לולי ה׳ שהיה להם כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם מתי מספר הנה חנן הש״י אותם ורחמם ופנה אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב והציל אותם מכף חזאל ובזה נתבאר כי כמו שההשגחה הכוללת תמשך מהאב לזרעו זמן ארוך כן הענין בהשגחה הפרטית אבל היא יותר אמתית בזה ולזה נתבאר מן התורה שלא יכלה שבט מן השבטים: השלישי לפרסם דבר המופתים המתחדשים על יד הנביא כי באמונתם קיום מצות התורה ולזה זכר ענין הנבואה וההצלחה שנתחדשה ליואש עם הלחמו על ארם מפני מה ששם הנביא ידיו על ידי המלך שהיו על הקשת ומספר החצים שירה או כן היה מספר המלחמות שהצליח בם והכ׳ את ארם וביאר לו הנביא׳ שאם הי׳ מכה מהחצי׳ בארץ פעמי׳ יותר הי׳ מכה ארם פעמים יותר כאילו התבאר מזה שההצלחה שפעה לו על דרך מופת מהנביא מפני שומו ידיו על ידיו בהכאות ההם שהיה משל להכאתו ארם ולזה גם כן ספר שהאיש שקברו בנגעו בעצמות אלישע חיה וקם על רגליו בעבור כבוד אלישע והנה זה המופת היה נפלא מאד ולזה ג״כ ספר מה שנגע הש״י המלך עוזיהו בצרעת בעלותו על המזבח להקטיר ולזה גם כן ספר מה ששלח הש״י האריות להמית השמרונים עד שהסכימו לעבוד את ה׳ באופן מה והתקרבו קירוב מה לעבודתו ולזה ג״כ ספר המופת הנפלא שעשה הש״י בנגפו חיל מלך אשור שהיה מתפאר על הש״י עד שבלילה ההוא מת חיל מלך אשור על יד מלאך ה׳ והוא שב לארצו ושם סבב הש״י שהכוהו בניו בחרב והרגוהו כמו שייעד ע״י נביאו ולזה ג״כ ספר מה שרפא הש״י על דרך המופת את חזקיה מחליו אשר היה ראוי שימות בו וענין המופת שעשה בהשבתו הצל אחורנית י׳ מעלות: הרביעי הוא לפרסם קיום ייעודי השם יתברך על יד נביאו ולזה ספר הרע שעשה חזאל לישראל כמו שייעד הש״י לאליהו וזכר אלישע זה הייעוד לחזאל בעת שלא היה מלך ונתבאר מזה הספור שכן היה הענין בסוף כמו שייעד אלישע ולזה זכר ג״כ שכבר ייעד אלישע שלש פעמים יכה יואש את ארם ושכן היה הענין בסוף ולזה זכר גם

כן

מצודת דוד

...ין עמו: (כט) ושנא. היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא להחליפם ...אחרות: לחם. כל הסעודה קרויה ע״ש הלחם: לפניו. ר״ל עמו יחד: כל ...י חייו. של יהויכין: (ל) וארחתו ארחת תמיד. פרס הנהוגה לו היתה פרס נתונה תמיד מבלי הפסק והי׳ למאכל לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד: דבר יום ביומו. דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא העבירו המועד:

מצודת ציון

(כט) ושנא. כמו ושנה בה״א והוא מענין חלוף ותמורה: כלאו. מאסרו: (ל) וארחתו. הוא ענין פרס קבוע וכן ארחה ומשאת (ירמיה מ):

ק נירבעס בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כמו שייעד הנביא יונה ולזה ג"כ ספר שהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל כמו שייעד לו הש"י על יד נביאו וספר ג"כ רוב הרעות שבאו לישראל שהבר ייעד אותם אחיה לאשת ירבעם באמרו והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה ונתבאר ג"כ מזה הספור שסבת ראובן והנפתלים אליו גלו ראשונה ואל זה רמז בתורה באומר יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר כמו שביארנו שם ולזה ג"כ זכר שהבר הסיר הש"י את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים ולזה ג"כ זכר שהבר ייעד הש"י בסנחריב שהבר ישמע שמועה ושב לארצו ויפול בחרב בארצו ושלא יבא אל ירושל' ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סוללה וכן היה הענין בסוף ולזה ג"כ זכר שהבר ייעד הנביא שירפא ה' לחזקיה ויוסיף על ימיו ט"ו שנה וכן היה ולזה ג"כ זכר שהבר ייעד ישעיה לחזקיה שנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתו ואשר אצרו אבותיו בבל ומבניו אשר יוליד יהיו סריסים בהיכל מלך בבל וכן היה הענין בסוף ולזה ג"כ זכר מה שדבר הש"י ביד עבדיו הנביאים על חטאת מנשה שיבין מן הרעה על יהודה וירושלם מה שנתאמת בזה הספור שהבר באה להם הרעה ההיא ולזה ג"כ ספר שהבר עשה יאשיהו מה שייעד הנביא אשר בא מיהודה שהבר ישרף יאשיהו על המזבח הבוא עצמות אדם : החמישי הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה הש"י שיהיה רשע נקבר אצל צדיק : הששי הוא להודיע שאין ראוי לענוש הבנים על חטא האבות ולא האבות על הבנים ולזה ספר שבני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על האבות : השביעי הוא להודיע שאין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מדנים מפני ראותו שהבר הצליח במלחמה מה כי כבר אפשר שיוצלח במלחמה הזאת אע"פ שהבר הצליח במלחמה האחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליהואש מפני מה שראה מהצלחתו על האדומי' במלחמה נפל בידו הוא ויהוד' עמו ולזאת הסבה ג"כ ספר ענין הגאו' שאמר יהואש לאמצי' שהבר אמר לו שיפול הוא ויהוד' עמו ונמשך לו מזה שהבר היה אמציה אחר יהואש ט"ו שנה : השמיני הוא להודיע שאין ראוי להתחרות במגלית דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל בעבור שמרדו מלכיהם במלכים האמליכים אשר היו מתנים מס להם כי זה היה סבת החורבן והגלות ולזה ספר שהבר עלה מלך אשור בהושע קשר ולזה צר על שמרון והגלה ישראל מעל אדמתם ולזאת הסבה ג"כ זכר כי חזקיה ברצותו כי מלך אשור שפט כל הערי' הבצורות אשר ליהודה ונכנע אליו ועבדו והוא אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה ג"כ ספר כי כבר היו ישראל בסכנה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור עלה ה' שהיה לו ולזאת הסבה ג"כ זכר מרד יהויקים בנבוכדנצר שהיה סבה אל שהגלה עם כל ביתו ובנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירושל' ולזאת הסבה ג"כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחרבן ירושל' ולגלות יהודה מעל אדמתו ולזאת הסבה ג"כ זכר כי יהויכין מפני שהשם עצמו תחת עול מלך בבל היתה לו נפשו לשלל וממנו לבד נשארו בנים לבית יאשיהו והנה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד"ה ואחר ימות נבוכדנצר נשא אויל מרודך את ראש יהויכין והוציאהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל : התשיעי הוא להודיע כי זה הרע הנפלא שהביא הש"י על עברת המנשים לא הביאו עליהם כי אם אחרי הפליגם בעשיית הרע אחד עד שהבר מאסו כל מצות הש"י ועדותיו ועזבום ועבדו אלהים אחרים בכל מקומותיה' ועם שעלת היותר מגונות והיותר רשות שיוכלו לעשות ולא קבלו מוסר מדברי הש"י על יד נביאיו שהעיד בהם כל הרע שהיה בא עליהם קודם בואו מפני עזבם ברית הש"י והיה זה סבה שמאס הש"י בכל זרע ישראל ויענה אותם במיני ענוים כמו הרעב ומה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד שוסים ובחזים אותם ולבסוף השליכם מעל פניו כמו שזכר בקללות הכתובות בתורה : העשירי הוא להודיע כי מה שימשך ממנו רע אע"פ שהוא לתכלית טוב ראוי להרחיקו ואע"פ שסודר ענינו על יד השלם שבאנשים וכל שכן כשהיה מביא לעבוד עבוד' אלילים הלא תראה כי נחש הנחשת שנעשה במצות הש"י ע"י משה רבינו להציל הנשוכים כשירצו אותו כתת אותו חזקיהו בראותו שהיו ישראל תועים אחריו : האחד עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיקרע האדם בגדיו בשמעו חלול השם הנכבד ולזה ספר שקרעו בגדיהם שומעי אלו החרופים והגדופין מפי רבשקה וגם חזקיה קרע בגדיו כשמעו זה מפי שלוחיו שעלה עם אל רבשקה : השנים עשר הוא להודיע כי אחת מן התחבולות הטובות למלחמה הוא להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רבשקה כי אדניו שלחו בעבור האנשים אשר על החומה לירא' ולבהלם : השלשה עשר הוא להודיע שהמלך ימשול בעם בהסכמו להם כי בזה ימשך רצונם אליו וזהו אמרו עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו : הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיענה על הדברים שיאמרו לו בעתו' הרעה והצרה אך ישבע בחרפה אולי יתעשת האלהים לו וירחמהו ויצילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא ענו העם דבר לרבשקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו : החמשה עשר הוא להודיע כי לעתות בצרה ראוי שיכנע האדם לפני הש"י ויתפלל אליו כדי שירחמהו וירחה בעניו ולזה ספר שהבר התפלל המלך בשק והתפלל לפני הש"י ובקש מישעיה שישא תפלה בעד השארית הנמצא ולזאת הסבה ג"כ ספר שהבר נכנע יאשיהו לפני הש"י וקרע את בגדיו ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא עליו ועל עמו מאת ה' על חטאת אבותיו : הששה עשר הוא להודיע כי היות הש"י מגיד מראשית אחרית הוא המופת על שהוא פועל הדברים כי לולי זה לא יתכן שיודיע אותם טרם היותם כי אין ידע הוא מה שיפעלהו זולתו : השבעה עשר הוא להודיע כי מהשגחת הש"י בצדיקים ימשך לדחות מעליהם הרע שהבר התחיל לבא כאמרו הן יקטלני לו איחל ולזה ספר שאע"פ שהבר נגזר על חזקיה שימות מחליו האולי הנה שמע הש"י תפלתו ורפא אותו והאריך ימיו חמש עשרה שנה ולזאת הסבה ג"כ ספר שאף ע"פ שהבר היה נגזר שיבא הרע בימי יאשיהו הנה נעתר לו הש"י והיה שלום ואמת בימיו : השמנה עשר הוא להודיע כי כשנגזר שימשך רע מה מהחטאים מה הנה ראוי לנקות מהחטאים ההם כדי שיסור הרע ההוא ולזה תמצא כי כשידע יאשיהו שהאריך הש"י את הרע עד אחר מותו מפני הכנעו לפניו רצה לנקות ישראל מהחטאה ההוא והעמיד כל העם בברית עם הש"י ובער כל האלילים והמזבחות והבמות ומשמשיהם והשבית את הכומרים וזבח כל כהני הבמות אשר המזבחות לא השאיר לפע"א שום זכר בישראל ובארצם והנה היה כלי כל זה להסיר הרע לגמרי מישראל כי היהודים הרעים ימורו כמור החטאים אשר בעבורם היו אף ישראל חטאו או כמו שזכר הנביא שהיה מוכיח אותם בימי יאשיהו ולזה לא נמשך מזה התכלית שכיון אליו יאשיהו : התשעה עשר הוא להודיע שכהן שעבד עבוד' אלילים הוא פסול לעבודה אך הוא אוכל בקדשים עם אחיו הכהנים וזהו אמרו אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם :

ביאור על בנין הבית מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ז (א) **ויהי** בשמונים שנה וגו'. המנין של פ"ט שנה הוא כך . ארבעים של מדבר . י"ד שנים של גלגל והם י"ד שנים ראשונים של יהושע ז' שכבשו וז' שחלקו שס"ט של שילה. וזה פרטן. י"ד שנים אחרונים של יהושע לפי שפרנס את ישראל כ"ח שנה (כמ"ש רש"י שופטים יא פסוק ט והוא מסדר עולם רבה פ' יב) ארבעים של עתניאל. (שופטים ג פסוק יא) שמונים של אהוד (שם פסוק ל) מ' של דבורה (שם ה פ' לא) מ' של גדעון (שם ח פ' כח) ובו נכללו ז' של מדין (לא כפירש"י וסדר ע"ר הנ"ל אלא כמ"ש בסדר הדורות) שלש של אבימלך (פ' כב) כ"ג של תולע (י' פ"ב) כ"ב של יאיר (שם פ"ג) י"ח של שעבוד בני עמון (שם פ"ח) כמ"ש רש"י שופטים הנ"ל שהם בפ"ט) שש של יפתח (שם י"ב פ' ז) ז' של אבצן (שם פ"ט) עשרה של אילון (שם יא) שמונה של עבדון. (שם פ' יד) עשרים של שמשון (שם טז פ' לא) [illegible] ופלגים של עלי. ואפילו שבשמואל א' סימן ד' פסוק י"ח כתוב ששפט ארבעים שנה אפשר שמת בשנת הארבעים ולכן לא חשיב והרי ש"ע שנה ושנה אחת היתירה כבר כתב רש"י שם דכ"ג של תולע וכ"ב של יאיר שנה אחת עלתה לשניהם (וגם לפי המנין סדר הדורות הנ"ל צ"ל מה שכתוב (בשופטים יא פ' כו) שלש מאות שנה הוא פחות ז"ן שנים ויפתח לא דק בשלחו אל מלך בני עמון) הרי שס"ט שנים של שילה. ונב . שלש עשרה שנה. היינו עשרה של שמואל . א' של שמואל ושאול. ב' שאול לבדו. גבעון ארבעה וארבעים שנה היינו מ"ם של דוד. ד' של שלמה (כמ"ש כל זה בס' ע"ד פסוק יג ע"ש כל הפרק) נמצא ס"ה המנין הש"פ שנה הם כך. מ"ם של מדבר . י"ד הראשונים של יהושע . שס"ט של שילה. כ"ז נב וגבעון : בשמונים . פירוש בתחלת שמונים : בחודש זיו. הוא אייר והוא שם הענם שלו וכך היו קוראים אותו קודם בואו לבבל וכן לתשרי איתנים ולמרחשון בול ולניסן אביב ושמות שלנו דהיינו ניסן אייר ט' קראום אחר שירדו לבבל כן מפורש בירושלמי : למלוך שלמה על ישראל פירוש בשנה הרביעית למלוך על ישראל וכמו ויעשו אותם תופים של היה כל סוס רכב פרעה וגו' שפירוש ושינו אותם כל סוס רכב פרעה חונים על הים : ויבן את הבית. הוא ההיכל : (ב) והבית ששים אמה ארכו וגו'. פירוש שהיה באורך ובגובה הבנין כשל ממש שהיה במשכן ובקומה שלשה עשמים : (ג) והאולם. שתי מחיצות הבנויה לפני פתח הבית נקרא אולם (כ"ל שנקרא כן לפי שהוא חיזוק להבית להשתמש שם דברים הצריכים לבית ואינו כבוד להבית שישמשו שם דברים אלו ושמשתמשים באולם) ופתח האולם היה כ' אמה רוחב ול' אמה גובה וכל גובה האולם היה ק"כ אמה בבית שני ובראשון היה מאה אמה גובה : (ד) שקופים אטומים. כלומר חלונות פתוחים ועם דלתות שיהא אפשר לסתום אותם : יציע. שלשה שמות יש לו. יציע . תא . צלע. היינו יציע הוא שפה חלל החדר ונקרא יציע לשון שפה. וצלע הוא הכותל שבכתלים הם מלדדי שפה החלל והם נבולי השפה. ותא הוא שם החדר בכללות השפה עם הגבול : סביב . פירוש סביב ההיכל והק"ק : (ו) היציע התחתונה. פירוש החלל של התחתונה : (ז) והבית בהבנותו. פירוש שגלמו שהיה האבן מוסיב א"ע על הבנין. בא וראה כמה היה מפואר ונכבד הבנין שהיה לו כמה גרים מסייעין וכל הרוחות והשדים וגם האבנים בעצמם הוסיפו את עצמן ואעפ"כ נמשך עד ז' שנים והכתוב העיד שלא היה מתעצל בבניתו : והמקבות והגרזן כל כלי ברזל . פירוש שהמקבות והגרזן הם עקרי כלי ברזל שנצרכים לבנין ושאר כלי ברזל המצטרכים ג"כ אבל לא כ"כ. כולם לא נשמע שם : (ח) פתח הצלע התיכונה. פירוש של אמצעית : הימנית . הוא בצד צפון ונקרא ימנית של היכל לפי שהיא בצד ימין הנכנס והיינו שלא היה פתח לחוץ אלא לתא האמצעי וממנה היו עולים לשאר התאים ואליה יעלו במסיבה כמו שמפרש וראיתי בכתבים אחרים של מו"ר הגאון ז"ל שהיה כתוב בהם הימנית הוא בצד דרום ובאמצעים שבצד דרום היה פתח אחד ובתחתונים היו שני פתחים לימין ולשמאל וע"ז כתיב פתח הצלע וגו' כלומר שלתיכונה לא היה רק פתח אחד דהיינו למזרח כך ראיתי ושאלתי את פיו הקדוש ואמר שהנכון כמו שאמר לי והשומע טעה בדבריו כי לא אמר זאת מעולם (ולפ"ז איך היו לתחתונים. ואפשר שהיה ג"כ פתח אחד לתא אחד וממנה נכנסים לכולם) : ובלולים יעלו על התיכונה. שהיה מסיבה עומדת מכוון בכדי לעלות על התיכונה : (ט) ויבן את הבית ויכלהו. כל סד' כתלים : ויספון את הבית. אחר בנין הכתלים אע"פ שלא עשה עדיין התקרה שמפסקת בין ההיכל לק"ק : גבים. שהיה כמו כיפה עשויה מאבנים : ושדרות. ועליהם

קורות

קורות ונסרים לרצפה להלוך עליהם: (י) ויבן את היציע. עכשיו בא לפרש כל יציע ויציע: על כל הבית. שבנה את הצלעים סביב הבית: ויאחז את הבית. שחבר גגות הצלעים להיכל בעצי ארזים: (יב) אם תלך בחקותי. זו חקת השמים כמ"ש הידעת חקי שמים: ואת משפטי תעשה. זו חקת הארץ כמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ: ושמרת את כל מצותי. זו תיקון האדם המתוקן ע"י עשיית המצות והוא שכל עיוני ושכל מחשבי ושכל מעשי שהם חכמה ומוסר ובינה כמ"ש בריש משלי וכנגד זה הבטיחו ג' דברים: והקימותי את בריתי. נגד משפטי תעשה והיינו שיקים מלכות בית דוד עד עולם. והב' (יג) ושכנתי בתוך בני ישראל. נגד חקת השמים: ולא אעזוב את עמי ישראל. נגד תיקון האדם: (יד) ויכלהו. שכלה מלאכת היציעות והקורות: (טו) ויבן וגו' מביתה. פירוש מבפנים בנה כל הבית: בצלעות ארזים. בנסרים דקים של ארזים שהם יפין לצפוי (וכ"ל שלכן נקראו צלעות שאין להם שטח רחב בעובי ואינו רק גבול וקו לכן נקראו צלעות): ויצף את קרקע הבית. הוא הרצפה: בצלעות ברושים. בנסרים דקים של ברושי' והיינו לפי שהארז הוא גבוה לכן בו הכתלים וברושים אינם גבוהים כ"כ אך הם רחבים יותר ויפים יותר לרצפה עשה מהם רצפה וזהו קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים הוא הרצפה שהולכים עליהם הם מברושים: (טז) מירכתי. בסוף הבית למערב והיינו לסוף ארבעים אמה בנה בצלעות ארזים: מן הקרקע עד הקירות. פירוש לפי שעשה קורות על ק"ק לבד למטה מקירות הסיפון ובנה כאן עד הקירות לבד ולמעלה הוא אומר עד הקירות הסיפון לפי שגם בנה עד הקירות הסיפון שהם למעלה וגבוה מקירות קה"ק: ויבן לו וגו'. כי דביר הוא המחיצה בין ההיכל לקה"ק ובנה מבית לדביר דהיינו מבית לקדשי קדשים (ועדיין לא עשה הדביר עצמו): (יח) וארז אל הבית מפנימה. הארזים אשר בתוך קה"ק היו מקולעות וגו': פקעים. הוא צורת חיות ובהמות ולפי שדבר המצוייר אינו נראה אלא החצי וחצי השני דבוק אל קיר המצוייר לכן נקרא פקעים מלשון בקע פירוש חצי: פטורי צצים. פתוחים פרחים מלשון פטר רחם: (יט) ודביר בתוך הבית. עשה המחיצה הוא הדביר בתוך הבית תוך ההיכל: מפנימה הכין. כדי שיהא מקום מוכן מבפנים להמחיצה ליתן שם ארון ה': (כ) ויצף מזבח ארז. לפי שהמזבח שעשה משה לא היה רק אמה על אמה ורצה להוסיף עליו עוד אמה שיהא כפל כפל ממה שכל המקדש היה כפול ששים על עשרים והמשכן היה שלשים על עשר וכן בארון היו שני זוגות כרובים לכך צפה התוספת בארז ואח"כ צפה על הארז בזהב כמו שמפרש לקמן: (כא) הבית מפנימה. הוא קדש הקדשים: ויעבר ברתוקות. ההיכל היה גבוה מן הק"ק והיה נראה גג הקה"ק לכך העביר שלשלאות של זהב בכותל המפסיק בין קדשי קדשים להיכל דהיינו מראש הכותל עד ראש הגג במשך כל רחב ההיכל בכדי שלא יתראה גג עליות הק"ק ועל השלשלאות צפה בעשין של זהב: (כב) וכל המזבח. כלומר אותו תוספות אמה שהוסיף בארז כמ"ש למעלה צפה על הארז בזהב: (כג) שני כרובים. מראה אדם עם כנפים הוא הנקרא כרוב בכל מקום: עצי שמן. פירוש של זית. פירוש אחר של עצי אפרסמון: (כה) וקצב אחד. משקל אחד: (כז) ויפרשו את כנפי. הם בעצמם פרשו את כנפיהם בהמגם בקה"ק: (כט) מלפנים ולחיצון. להיכל ולקה"ק: (לא) מזוזות חמשית. שלא היו מרובעות אלא בחמשה צדדים: (לב) וירד על הכרובים. מפני שלא היה כל כלי ברזל נשמע בבנין בהמ"ק לכך עשו מזהב טוב אשר הזהב ההוא היה כמו דונג ולא היה נצרך לכלי ברזל וזה הזהב הוא הנקרא כסף שמכסיף כל הזהבים ולכך כתיב וירד וכשהיה מרדד על הכרובים והתמורות היו הציורין בולטין מזהב כמו שהן על הכותל. אבל של ההיכל לא היה הזהב חשוב כ"כ נאמר בם זהב מיושר פי' שיפרו אותו מקודם שנתנו על הכותל ועשאו בתוכו שקועין כמו הצורות הבולטין ואח"כ נתנוהו על הכותל: (לג) מאת רביעית. בארבעה צדדים ולא כמו אילי ק"ק אשר שם היה חמשית: (לד) ושתי דלתות. כלומר שני שערים היו להיכל: שני צלעים וגו'. כל שער היה נפתח בשני חצאים באמצע: גלילים ושני קלעים. כלומר וכל חצי שער היה נקלע ונכפל ולאחוריו ובמקום אשר נתקפל היה בעיגול שלא יהיה רק שפת הדלת מעכב מלכפול ומחמת זה נגלל חצי הדלת על חצי הדלת הב' ותיבות ושני קלעים קאי אדלעיל ואדלתות: הדלת השני גלילים. וכן הדלת השני פי' חצי השני שבדלת היה ג"כ נגלל כראשונה: (לה) זהב מיושר. כדלעיל: על המחוקה. כלומר שהי' מחוקה בדלת כרובים ותמורות בבליטה והי' שם בעשוי הזהב שוקע בכדי שיהא מיושר על המחוקה: (לו) ויבן את החצר הפנימית. פירוש עזרה גדולה. ולפי שיש חיצונה שהיא עזרת נשים קרא אותה פנימית וכמו בהיכל שתים כן בעזרה שתים וכמו אולם לפני ההיכל כן חצר לפני העזרות: וטור כרותות ארזים. לחזק לפי שההיכל וקה"ק יש להם קירוי שמחזיק אותם אבל העזרות הי' בלא קירוי: (לח) בירח בול. הוא מה שנקרא אחר ירידתם לבבל מרחשון: לכל דבריו. פירוש הגם שבהמ"ק עצמו נגמר בתשרי בז' בו כידוע מ"מ שארי דברים שצריכים לבית שם נגמרו במרחשון וזהו לכל דבריו: שבע שנים. חוץ משנת הרביעית שהתחיל בו כמ"ש למעלה אבל השנה האחת עשרה הוא מן המנין:

ז (ב) **יער** הלבנון. לפי שהיה שם הרבה עמודי ארזים עומדים והיה דומה ליער נקרא יער לבנון: על ארבעה טורי וגו'. שהיו מסודרים הד' טורים לרוחב ונמלא ביניהם ג' אוירים של שלשים אמה הרי תשעים אמה ועובי כל עמוד ג' אמות וחצי הרי מאה אמה ואורך כל טור חמשים אמה ובין עמוד לעמוד היתה עשוי רצפה של אבנים: וכרותות ארזים על עמודים. שחפה את העמודים מן הקרקע עד הראש בנסרים של ארז שיהיה כהדר: (ג) וספן בארז וגו'. פי' שהיה ספון בארז על העמודים וממעל על הצלעות הי' ג"כ ספון בארז והצלעות הם חדרים שהיו עומדים על העמודים אשר שקירה בארזים: וספון. פי' ותפס: חמשה עשר הטור. פי' שהיה ט"ו חדרים בכל טור מפני שכל חדר עשר על עשר שכ"ה שיעור טרקלין והי' שלשה אוירים שכל אויר היה אורך כ' ורוחב ל' נמצא הי' בכל אויר שלשה פעמים חמשה חדרים של י' על י' וכן הי' בכל אויר הרי ארבעים וחמשה חדרים. או שהיה על כל אויר ט"ו צלעות בשורה אחת כל צלע ארכו ל' אמה ורחבו שלשה הרי רוחב הט"ו צלעות מ"ה אמה ועובי כל הכתלים המפסיקים בין הצלעות שלים חמשה אמה הרי בין הכל נ' אמה כאורך האויר: (ד) ושקופים שלשה טורים. פי' כמו לשלשה טורים שהיה להשלשה אוירים שלמטה חלונות: ומחזה אל מחזה. פי' חלון כנגד חלון: שלש פעמים. פירש שהיה כן ג' פעמים לכל אויר או פירושו שהיה כן בכל הג' אוירים: (ה) רבועים שקף. פירש שהשקופים היו מרבעים וכן הפתחים היו מרובעים: ומול מחזה אל מחזה ג' פעמים. שהיה פתחים בכל ג' האוירים או פי' שהיה ד' פתחים זה כנגד זה כזה

כי ד' טורי עמודים היו ובכל טור הי' פתח נמצא הי' המול ג' פעמים דהיינו מול פתח ראשון ושני ושלישי אבל החלונות לא היו אלא שלשה לכך לא כתיב שם מול: (ו) אולם העמודים. פירוש שעשה אולם לפני העמודים: ואולם על פניהם. פירוש שעשה עוד אולם ככל אורך הבית והאולם העמודים וארכו ק"ל אמה: ועב על פניהם. פירוש שעשה קורות על העמודים דהיינו שהיו עמודים וחפה בנסרים ועליהם קורות: (ז) ואולם הכסא. פירוש שעשה אולם עוד לשפוט שם: וספון בארז. פירוש שעשה רצפה של ארזים מאולם אשר ביער הלבנון עד אולם הכסא והיתה של ארז מפני שרבים בוקעים בו והיתה צריכה להיות עב וחזק לכן עשה מארז אבל בבהמ"ק היתה של ברוש: (ח) וביתו אשר וגו' מבית לאולם. פירוש מבפנים לאולם המשפט: כמעשה הזה. פירוש הבית היה כמעשה בית יער: כאולם הזה. פירוש שהיה עשה לה בית ואולם כמעשה בית ואולם של בית יער: (ט) מגררות במגירה. כי במקדש לא היה במגירה אבל בביתו היה במגירה: וממסד עד הטפחות. פירוש מן היסוד עד הקורה ומחוץ עד החצר הגדולה. דהיינו מן הקצה עד הקצה: (י) ומיוסד אבנים יקרות. פירוש היסוד בעצמו שהוא בקרקע הי' אבנים גדולות של שמונה ועשר אמות: (יא) ומלמעלה וגו' וארז. פירוש שהי' מקורה בארז: (יב) וחצר הגדולה. היינו עזרת נשים שלה: ולחצר בית ה'. היינו עזרה היו להיכל ג' טורי גזית וטור כרותות ארזים מפני שלא היה להם תקרה לכך היה בארזים כדי לחזק: (יד) הוא ממטה נפתלי. אבל אמו היתה משבט דן: (טו) ויצר. פירוש וילק: שמונה עשר אמות. ובדברי הימים אמר ל"ה אמות לפי שהציקן שניהם בבת אחת והיה תקוע אחד בחברו אמה אחת: את העמוד השני. פי' וכן עשה ג"כ עמוד השני: (טז) חמש אמות כו'. ולהלן הוא אומר מעשה שושן ד' אמות והיינו עם הכותר' השני' העומדת למעלה היו ה' אמות אבל בלא הכותרת היה ד' אמות כי הכותרת השניה היתה אמה: (יז) שבכים מעשה שבכה. פירוש שהיתה הכותרת כמו כדור גדול וחצי כדור העליון מעשה שבכה היה: גדלים מעשה שרשרות. פירוש שהיו שרשרות שבהן היו תולין הרמונים האמור למטה: לכותרת אשר על כו'. פירוש השבכה היתה בעליון בחצי כדור העליון דוקא: שבעה. פירש שבעה חצי כדורים מלובשים זע"ז: לכותרת השנית. פירש בעמוד השני: (יח) ויעש את העמודים. פירוש תגם על העמודים: ושני טורים כו' לכסות כו'. כי הרמונים עבים יותר מן השלשלאות וא"כ אם לא יהיה אלא טור א' רמון אצל רמון יהיה ריוח בין השלשלאות ולכן היה צריך טור שני והרמונים של הטור השני היו למטה והיו השלשלאות של השנים ממלאין את החלל שבין השלשלאות של העליונים והרמונים היו מכסין את הבטן והבטן הוא הרחב שבכדור באמצע הכדור ונמצא נתכסה כל הכותרת: וכן עשה לכותרת השנית. פירש בעמוד השני: (יט) וכתרת כו' באולם ארבע אמות. פירש הכותרת שעל ראש העמודים שהיה מעשה שושן באולם היה הכותרת ארבע אמות. ומה שכתוב לעיל חמשה אמות היינו גם הכותרת העליונה הנזכר בפסוק שלאחריו שעל הכותרת התחתון: (כ) וכותרת על שני העמודים. שהיה כותרת קטנה על ראשי הכותרת: ממעל לעומת הבטן. כלומר כנגד אמצע חללו של בטן: אשר לעבר השבכה. על אותו חצי כדור העליון שבו השבכה כנ"ל: על הכותרת השנית. היא הכותרת שהיתה ד' אמות והכותרת העליונה היתה אמה: (כא) ויקם את העמוד הימיני ויקרא את שמו יכין. הענין שהאור מאיר ובא לעולם ע"י ב' עמודי אור שהן שמש וירח שני מאורות וכנגדן מלכות בית דוד כמ"ש וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם וכן נגד פרץ וזרח שממשלת הלבנה ביום ובלילה ופורץ גדר ונכנס בגבול אחיו שלה כמ"ש חז"ל אם מפרץ קאתי מלכא לאוי שהמלך פורץ גדר וגם מפני שהיא חסרה והוא לשון פרצה וחסרון. וזרח הוא ע"ש השמש והם נגד ת"ע ומל"ח ימין ושמאל עבודה וגמ"ח שעליהם העולם עומד והן עמודי עולם. ולת"ע צריך גבורה כמ"ש איזהו גבור הכובש את יצרו והן נגד שמש וירח כי השמש נגד מל"ח לכן בו שס"ה ימים והוא בגבורה כמ"ש כצאת השמש בגבורתו וירח נגד עשה לכן נאמר בה כירח יכון עולם וזהו ב' עמודים הימני נגד ת"ע שהוא ימין והשמאלי נגד מל"ח שמו בועז וז"ש אמר ר"י בן זכאי ג"י ע"ה פ"ה שהם נגד ג' עמודים שהעולם עומד עליהם אך שבעה"ב אין בהמ"ק ושני עמודים נחסר עבודה ותורה כי מלכה ושריה בגוים אין תורה לכן לא נזכר עמוד אלא אצל הימין שהוא גמ"ח וכנגדן ת"ע. וש"ה הוא נגד מל"ח שמתגבר על יצרו ומפוצץ אותו כפטיש יפוצץ סלע וכ"י הוא נגד התורה אור. וזה שכתוב בזוהר מפקד טורין ומגלה בוצינין נגד פ"ה וכ"י ובעבודת המצות אין שם כי במתים חפשי רק השגת טעמי המצות והוא נכלל בהשגת התורה מגליד בוצינין כי נר מצוה ותורה אור: (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן. היינו שהכותר' שעל ראש העמודים שהיתה מעשה שבכה היתה מצויירת בשושנים: (כד) ופקעי' מתחת לשפתו. אבל שפתו עליונה היתה עליהם צורת בקר. ופקעים הוא מלשון בקע לשון חצי כמ"ש למעלה: עשר באמה מקיפים. פירוש שהיו שני טורים בקרים והטור השני היה עומד על ארבע כמ"ש בערובין שג' אמות התחתונים היו מרובעים והטור העליון אשר מתחת לשפתו היה בהיקף בעיגול: (כה) עומד על שני עשר בקר ה'. הם נגד י"ב מזלות טלה ארי' קשת וסימן טא"ק ושלשה פונים ימה נגד שור בתולה גדי וסימן שב"ג. וג' פונים נגבה נגד תאומים מאזנים דלי וסימן תמ"ד. וג' פונים מזרחה נגד סרטן עקרב דגים וסימן סע"ד וכנגדן הוא ד' יסודות ארמ"ע דהיינו נגד טא"ק הוא אש ונגד שב"ג הוא עפר ונגד תמ"ד הוא מים ונגד סע"ד הוא רוח וזהו לדעת המקובלים וכן הוא סידור הפסוק כאן אבל הפילוסופים אומרים שצורות הוא תמ"ד ומים סע"ד כי שלשתן אש תמיד במים

וכם

והם לא ידעו ולא יבינו כי דגים הוא נגד עיקר המחבר אש ומים ושמו מוכיח עליו וכן רוח הוא המחבר בין אש למים כידוע ולהי"ב מזלות הם זיין ככני לכת כגג"ש חל"ס וזהו סדרן לככב הוא תאומים ובתולה. לצדק קשת ודגים. לנגה שור ומאזנים. לשבתאי גדי ודלי. לחמה הוא אריה וללבנה סרטן. למאדים טלה ועקרב. היינו לפי שחמה ולבנה הם אחד לכן להם א' א' ונחאר לשניהם שאש הוא נגד צפון לפיכך כשהחמה בצד צפון היינו בימות החמה הוא חם מאוד וכשהחמה הולכת בדרום הוא מים והוא קר מאוד ונקרא ימות הגשמים ומזרח הוא רוח ועפר הוא מערב שכשהחמה במערב הוא זמן שקיעה ויסוב האדם עפר על הארץ כשהיה וכשהחמה במזרח תשוב הרוח באדם ותזרח השמש ויצא אדם לפעלו. וסימן צפון אש תקופת ניסן טלה. מערב עפר תקופת טבת גדי. דרום מים תקופת תשרי מאזנים. מזרח רוח תקופת תמוז סרטן. והי"ב בקר אלו הם נגד הי"ב מזלות ועמידתם נגד ד' רוחות השמים וד' יסודות וד' תקופות: והים עליהם מלמעלה. הוא נגד הלבנה ואמר עליהם פירוש היכן הוא למעלה בעולם הבא שבעה"ז הלבנה היא למטה מכל המזלות וכן נמשלו ישראל ללבנה והם שפלים מכלם היום אבל לע"ל יהיו ישראל מלמעלה כמו הלבנה: (כח) מסגרות להם. פי' שהיו קנים זה על זה מרובע ד' אמות על ד' אמות: ומסגרות בין השלבים. שלבים הן כמו רגלים ואין מפורשים כמה היו אבל נראה שהיו ג' כמו הבקר תחת הים והיו מחוברים בנסרים דהיינו שהיו נסרים תחת המסגרות (הגדולים) מחוברים בין הרגלים והנסרים שבתוך השלבים הם נקראים ג"כ מסגרות. והיו הרגלים משוכים מן זוית המסגרות המרובע (הגדולים) מעט כדי ליתן מקום לצאת אותן הידות שעליהם האופנים: (כט) ועל המסגרות וגו' ועל השלבים כן. כמו שהיה על המסגרות כן היה על השלבים: ממעל. פירוש והכל הוא ממעל אבל ומתחת וגו': (ל) וארבעה אופני וגו' וסרני נחושת. פירוש מהד' נסרים המרובעים הנ"ל היו שנים מהם ארוכים יותר כזה כדי לתת עליהם את

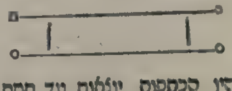

האופנים והמכונה יושבת על העגלה הזאת ורגלי המכונה על הארץ: כתפות להם. מתחת לכיור פי' שמן העגלה היו הכתפות יוצאות עד תחת הכיור לסמוך את הכיור כי להכיור לא היה שולים רחבים והיה שולים חד וקצר מתוב בכן ועצמה היתה רחבה וגדולה ולכך עשה ד' עמודים בד' זוית העגלה לסמוך את המכונה וג' מיני כתפות היו אחת מן העגלה ואחת מן המכונה ואחת מן פי המכונה:

מעבר איש. פירוש מכל צד: לויות. פירוש מחוברין מזה לזה בנסרים: (לא) ופיהו וגו' ומעלה באמה. פירוש שהיה השפה יוצא מאמה ולמעלה היינו שלאחר שהגביה המכונה אמה היה נמשך השפה: ופיה עגול. הוא שאמרנו שהיה עגול למעלה: מעשה כן. פירוש לשון כן ובסיס שעל ראש הכפה היה פה אחר מעשה כן ועליה היה כיור עומד והיא היה יוצאת מן הכותרת חצי אמה: וגם על פיה. על אותו חצי אמה שיוצא מן המכונה שתחתיה היה אותו חצי האמה מקולעת: ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות. אמר כפל ל' פי' לע"ש שהפה מלמעלה אי' עגול אבל במקום שמחובר למסגרת הי' מרובע דהיינו שהיה מרובע מלמטה ומלמעלה עגול: וארבעת האופנים למתחת למסגרות. פירוש האופני' היו באים תחת מסגרות והיו שוין למסגרות נמוך מהם מעט: וידות האופנים. הם סרני נחושת האמור לעיל (פסוק נמ"ד) שהולכין מאופן לאופן ועליהם עומד המכונה. וזהו במכונה: (לג) ומעשה האופנים וכו' פירוש כמו מרכבה שלנו: ידותם. הם הידות של עגלה והם הסרנים הנז"ל: וגביהם. הם האופן האמצעי שעל הידות: וחשוקיהם. הם הקנים שבין האופן שעל הידות להאופן שמבחוץ: וחשוריהם. הם הליכן שמבחוץ המגלגל בארץ וזהו אופן בתוך אופן דהיינו אופן שמבחוץ המגלגל בארץ ואופן שבאמצע התקוע על הידות: (לד) וארבע כתפות כו'. פירוש שהיה עד ארבע כתפות כמין עמודים יוצאות מן המכונה עצמה לפי שהי' שהמכונה למטה רבוע ולמעלה עגול נמצא יוצא מכל צד ציות ועל אותן הזוית עומדת העמודים עד מתחת לכיור לסמוך את הכיור: (לה) ובראש המכונה ט'. פירוש הוא השפה האמור למעלה שהיה מתחיל לצאת אחר גובה אמה והשפה היה גבוה חצי אמה נמצא גובה המכונה אמה וחצי אמה: ועל ראש המכונה. פירוש שהיה עד כתפות על ראש המכונה שהוא פי המכונה והם נקראים בכאן ידותיה (לפי שכאן היו קצרים כמו ידות לפי שהם למעלה) והם עומדים על פי המכונה הגבוה חצי אמה לסמוך ג"כ את הכיור: ומסגרותיה ממנה. פירוש וכל העמודים שסומכין את הכיור נקראים מסגרות והיו הכל ממנה מן המכונה עצמה. עמה היו מוצקות: (לו) ויפתח על הלוחות כו'. פירוש שהיה לחום מעמד לעמוד סביב ויפתח על הכל על הלוחות ועל הידות (הם העמודים הקצרים שעל הפה) ועל המסגרות (הם העמודים הארוכים) ערת כרובים וגו' ובתוך הפה הנ"ל היה פה כלומר חור והיה נתון בתוכו הכן ובתוכו היה נתון שולי הכיור ואחר שיצא מן הכן היה הכיור רחב מאוד והיו יוצאות כתפות מד' צדדים בג' מקומות כנ"ל לסמוך את הכיור:

ספר מנחת שי מלכים

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (ה) ולא יַחֵם לו כל השומר יחם בצירי הי"ד אינו אלא טועה שבכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים בחירק וכן נראה בבירור ממה שכתב רד"ק בפירוש ובספר מכלול דף קכ"ד ועיין עוד מ"ש באיוב ג' על פסוק אל יחד: (י) ואת נתן הנביא. הוא"ו בגעיא בס"ם וכן ואת הגבורים: (יא) הלוא שמעת. מלא וא"ו כי הוא אחד מן י"ו מלא בסיפרא וסימן נמסר בהאי סיפרא סוף סימן כ"ב: ואדנינו דוד לא ידע. בהגעת האל"ף והוא א' מן השבעה מפקים אל"ף בליגנא וסימן נמסר במ"ג סדר ויפב ובתילים סימן קל"ו כמ"ש בתילים סי' קל"ה: (יג) הלא אתה אדני. חסר וא"ו שאינו במנין המלאים: (יח) ועתה אדני המלך לא ידעת. בס"א ישן מלאתי כתוב ואתה וכת"י ואת רבוני מלכא. אבל רד"ק כתב רבים טעו בזאת המלה וכתבו ואתה באל"ף לפי שהוא קרוב לענין אבל ברור הוא אצלנו כי הוא ועתה בעי"ן מפי ספרים מדוייקים ומפי המסורת עכ"ל ובמקרא גדולה כתוב עליו ועתה ג' כבירין אתה וקרין עתה ומטעים ביה וכן במקרא ישנה מפולימולא כתב בגליון בהללי של לין ועתה: (יט) ויזבח שור ומריא וצאן. מלא ומריא הוא"ו במאריך בס"ם וכן ויזבח שור ומריא וצאן דלקמן וכן כתב הכלמשי. ובגליון אחר מפולימולא כתוב עליו פליגא שׁוֹר וּמְרִיא: (כ) ואתה אדוני המלך עיני כל ישראל עליך. כאן תרגם יונתן וכען. ורד"ק כתב זהו ואתה באל"ף ומופין בו בעי"ן לפי שהענין יותר קרוב: (כז) ולא הודעת את עבדיך. עבדך ק': (לא) ותקד בת שבע אפים ארץ. חד מן ה' דסבירין ארצה וסימנם במסורת: (לג) ויאמר המלך להם קחו עמכם וגו'. דבר הדם ראיתי בספר א' כ"י שכתוב ויאמר להם המלך ומאן דחזי סבר שטעה הוא ולא היא אלא תליא באבלא רברבא ממכרא רבתא (או' הא') גבי סימן ויאמר להם דוק ותשכח וסימנא מילתא היא *והכי נמי גרסי' בע"י דהוריות בשני מקומות והמיהא לי מוכח. ובילקוט פרשת כי תשא וס"א גרסינן ויאמר המלך אל בניהו. ובילקוט מלכים וס"א גרסינן ויאמר המלך אליהם וכולם משובשים. אבל בתוספתא סוף הוריות שפיר כתיב ויאמר המלך להם: והורדתם אתו אל גחון. במקצת ספרים כתיב על וקרי אל. ואין נראה כן מהמפרשים וכן אמרו בהוריות פ' כהן משיח ובירושלמי דשקלים פ' שלש עשרה שופרות אין מושחין את המלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותן שנאמר והורדתם אותו אל גחון ובעל כלי יקר כתב נ"ל שדרשו קרי אל וכתיב על שהסוגה המשיחה תהיה על גיחון כלבון אין מושחין את המלכים אלא על המים והטעם כדי שתתדמה המשך מלכותם אל המים וזהו הקשר אל גיחון שיתדמה אל גיחון שתמשך מלכותו וכמה שאומר בפסוק וירד צדוק הכהן וגו' והרחב לך זה יותר כי שם לא כתיב אלא על גיחון עכ"ל. אחרי כן האיר ה' את עיני ומצאתי הכרע לדבר ממסורת הגדולה שזה כתיב וקרי אל. שבאלפ"א בית"א מן חד חד. חד אל וחד על נמנם בתוכם אל גחון ויאמר המלך להם קחו עמכם. על גיחון. וירד צדוק הכהן ונתן: (לז) כן יהי' עם שלמה. יהיה קרי: מכסא. במקצת ספרים מדוייקים מכסא בזקף גדול: (לח) על גחון. בספרים מדוייקים חסר יו"ד והוא חד מן ג' חסרים יו"ד על פי המסורת והמלאים במשיחת שלמה ועיין מסורת הברית הגדול סימן התרכ"ה: (מב) איש חיל אתה. במקצת ספרים כ"י מלרע אך בספרי ספרד מדוייקים כתובי יד וכל ספרי הדפוס מלעיל וכן נזכר במסורת (מערכת אות הא' ערך אתה) עם אותם שהם בטעם מלעיל: (מז) דוד לאמר ייטב. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים בשני יודי"ן בראש המלה והשי"ן בצירי ובלא יו"ד בין שי"ן לבי"ת: אלהיך. אלהים ק':

ב (ג) ומשפטיו ועדותיו. נראית בו הוא"ו בקריאה והוא חד מן ה' מפקין וא"ו בליגנא: (כ) ותאמר שאלה אחת וגו' אל תשב את פני. מלא תשב מלעיל והשי"ן בשוא ע"פ המסורת. ובס"א כ"י בצירי ומלרע. ובעל יחיד במיעוטו: (כד) ויושיבני. ויושיבני ק' והבי"ת בפת"ח במקום צירי: (כו) בשנה. בדפוס ישן וספרים כ"י מדוייקים חסר יו"ד: (לו) בנה לך. הבי"ת בגעיא:

ג (טו) ויקץ שלמה והנה חלום וגו' לפני ארון ברית ה'. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב בהם של אדנות וכן מצאתי במ"ג שנחשב זה עם קל"ד שמות הכתובים בא' דל"ת וראיתי ג"כ לחכם לועזו שכתב כן במקרא שלו: (ג) ואמתך ישנה. בהעלפי המקרא שבין א"י לבני בבל כתוב ישינה מלא לבני א"י ובני בבל ישנה חסר וקמץ כי בכל הספרים חסר ובמסורת ישנה ב' אידך אני ישנה ולבי ער:

ד (ז) על אחד. האחד קרי: (ס) בן דקר במקן. ברוב הספרים המ"ם קמוצה והקו"ף פתוחה ובמדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלעיל הטעם במ"ם: (יב) תענך ומגדו. בכ"ם הע' בפו"א לבדו כמ"ש ביהושע י"ב: אשר אצל צרתנה. במקצת ספרים הנד"י במאריך ומקצתן בפתח ועיין מ"ש ביהושע ג': (טו) בשמת. בשמת ספרים כבי"ם בלא מאריך:

ה (ד) ושלום היה לו. בספרים מדוייקים מלעיל: (יא) ויהי שנו. ברוב ספרים מדוייקים המאריך בוי"ו לא בכ"א ובמקף בין שתי המלות: (טו) וישלח חירם מלך צור. י' מלא בליגנא וסימן נסדר ביחזקאל כ"ו במ"ג ופליגא אאגדתא דב"ר סוף פ' ס"א וילמדנו פ' ויארא: (יז) רגלו. רגלי ק': (כ) ושכר עבדיך אֶתֵּן לָךְ. בשתי מקראות ישנות אחת מהן כ"י ואחת מהדפוס כתב אֶתֵּן לָךְ. ובמכלול בתיעוטן: תֹּאמַר ב' וחברו אמריה תאמר משלי א': כלדים. במקצת מדוייקים מלא ב' יודי"ן אבל לפי מה שכתבתי בשופטים י"א חסר יו"ד קדמאה: (כה) מכלת. משפט המלה מאכולת ונבלעה האל"ף כדגש רד"ק בפירוש ומכלול דף קי"ג: (כח) שנים חדשים. במקצת ספרים כ"י ישנים נוא"ו ושבוא הוא וכן כתב רד"ק שהוא כמו ושנים: ואדרירם. אין בדל"ת מאריך בכ"י:

ו (ד) שקפים. בס"א רפויה: (ה) יצוע. יציע ק': (ו) היצע. היציע קרי: (ח) פתח הצלע. מלרע: ובלולים. נכתב בוא"ו עם הדגש: (י) היצוע. היציע ק': (סו) מירכתי. מירכתי קרי: ויבן ט מנים לדביר. במדוייקים מלא יו"ד יען הוא לפי המסורת

(*עיין היטב בשב"ל וצ"ע דמשמע מהגמ' דלא קאי רק על ויאמר להם ולא אליהם והו ל"ע)

המסורת שאומרת לדביר ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר וסימן ומהשכן עד רמת וגו׳ עד גבול לדבר (יהושע י״ג) ודין. קדמאה חסר : (כא) ברתיקות . ברתוקות קרי : (כד) מקצות כנפיו . בספרים מדוייקים אין דגש בקו״ף : (לה) המחקה . המ״ס בדגש בכמה ספרים מדוייקים ומקצתן הַמְחֻקָּה : (לו) כרתת . פליגי ביה ספרי אם חסר הוא או מלא וכן לקמן בסימן ז׳ : (לח) כלה הבית . יש ספרים שהכ״ף בחירק ועל פי הרוב בקמץ : משפט״ו משפטיו קרי :

ז (ב) ארזים על העמודים . בספרים מדוייקים מלא וא״ו וכן ראוי כפי המסורת שאינו ממנין הי״א חסרים . ובסדר ויקהל נמסר סימנם במ״ג : (ג) על הצלעת . הספרים מתחלפים במקצתן חסר וא״ו ובמקצתן מלא וא״ו : אשר על העמודים . גם זה מלא וא״ו על פי המסורת והספרים המדוייקים : (ה) והמזוזות . חילופים רבים יש בספרים אמנם כפי המסורת דפרשת בא משפטו להיות מלא וא״ו קדמאה וחסר וא״ו בתראה : (י) ועמדים ועב על פניהם . זהו אחד מן י״א חסרים : (יב) ועוד כרתת ארזים . מתחלפים כרתות מלא וא״ו : (טז) ושתי כתרת . במדוייקים חסר וא״ו גם אחר הרי״ש וכן במסורת כמ״ש בדברי הימים ב׳ ו׳ : (יח) ויעש את העמודים וגו׳ לכסות את הכתרת אשר על ראש הרמנים . במקצת ספרים כ״י כתוב אשר על ראש העמודים אבל בשאר ספרים כתוב הרמנים וגם רד״ק כתב יש ספרים שכתב בהם אשר על ראש העמודים וטעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמנים לית טותיה הנה כי זה לבדו ראש הרמנים והשאר ראש העמודים : (יט) וכתרת אשר על ראש העמודים מעשה שׁוֹשַׁן באולם . בשורק ופתח וכן על שושן עדות במסורת ב׳ פתחין וכל שושן הסירה כותיה : (כ) אשר לעבר שבכה . השבכה קרי : מאתים טרים סביב . כל טורים שבמקרא מלא וא״ו חוץ מזה שהוא חסר . מסורת פ׳ תצוה : (כא) ויקם את העמדים . חד מן י״א חסרים וא״ו במסורת וכן הוא בספרים מדוייקים : (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן . וכן פרח שושן שבסמוך שניהם בחולם ובקמץ פרחים פרח שם ומסורה : (כג) וקוה . וקו ק׳ : (כח) מסגרת להם ומסגרת . שניהם חסרים וא״ו על פי המסורת וכן מצאתים בספרים מדוייקים : (כט) בין השלבים . בלא מאריך בה״א בס״ס ובמקצת ספרים כ״י השי״ן בדגש ובספרים אחרים רפה וכן חביריו שבענין : ליות מעשה מורד . אין ביו״ד דגש וכן חביריו שבענין : (לו) ומסגרתיה כרובים . מסגרתיו קרי בלא וא״ו בראש התיבה והוא חד מן י״א דכתיבין וא״ו בריש תיבותא ולא קריין וסימן במסרא רבתא אות וא״ו : (לז) מדה אחת קצב אחד . בספר אחד כתיבת יד מצאתי כתוב וקצב עם וא״ו ובכל שאר הספרים בלא וא״ו ובמקצת דפוסים אחרונים הקו״ף בצירי ובפרשים כתב שהוא בשש נקודות וכן ראיתי בנסחאות כ״י ובדפוסים ראשונים וכן וקצב אחד לשני הכרובים דלעיל בשש נקודות בכל הספרים : לְכָלְהֵנָה . כן הוא לבן אשר : (מא) וגלת הכתרת . במסורת יהושע ט״ו נמסר ז׳ חסרים וחד מנהון עמדים שנים קדמאה דפסוק וכן נמסר במ״ג : את שתי גלות . בפסוק הנ״ל מלא וא״ו כפי המסורת דלעיל : (מב) שאחת לכסות את שתי גלות . מלא וא״ו כפי המסורת דלעיל : (אמר הצעיר המגיה לא יכולתי להתאפק מלהודיע שמשות נפל בדפוס שהגיהו על פני העמודים חסר וא״ו והלא לא נמנה זה עם י״א חסרים שנמסרו סימנם במ״ג פרשת ויקהל כמ״ש המחבר לעיל סימן זה ע״כ) : (מה) ואת הסירות . ברוב ספרים מדוייקים מלא דמלא : האהל . האלה קרי : (מו) בין סכות ובין צרתן . במקצת ספרים צרתן הצד״י במאריך ועיין מ״ש ביהושע ג׳ : (מז) לא נחקר . הה״א בשו״א לבדו : (מט) והחתת משמאול . בכמה ספרים מלא אל״ף וא״ו : (נ) והמזמרות . ברוב ספרים הה״א במארי״ך והמ״ס ראשונה רפה : הקדשים לדלתי הבית . הקו״ף בחט״ף קמץ ברוב מדוייקים : להיכל זהב . כתב רד״ק להיכל בלא וא״ו והספרים שכתוב בהם וא״ו טעות הוא : (נא) דוד אביו את הכסף . כן כתיב את בלא וא״ו :

ח (א) את כל ראשי המטות . חזינא לקמאי דמספקא להו בהאי תיבותא היכי כתיבא וכן ולאו ורפיא בידייהו וליכא למפשט ממסתי עתיקי דאיכא מאן דכתב ואת בוא״ו ובתר הכי גריר לה לוא״ו ואיכא מאן דכתב את בלא וא״ו ובתר הכי אוסיף וא״ו ובסיפרי דדפוסא נמי איכא פלוגתא בהדדי כתוב ואת בוא״ו בקרא ובתרגום ובעתיקי כתיב את בלא וא״ו והכי הוי תרגומא דילהון . ובס״ד אשכחנא בירורא דהאי מילתא במסרא רבתא דמסרא י״ט פסוקי בסיפרא דמלכים דכתיב בהוא את . את . את . ודין חד מנייהו והזינא נמי לבעל א״ת דכתב בספרים הכי גרסינן את : לְהַעֲלוֹת . כן הוא בס״ס : (ז) כי הכרובים . מתחלפים הספרים וע״פ המסורת מלא וא״ו שאין זה במספר החסרים בפרשת תרומה ואולם חברו שבפסוק הוא א׳ מן החסרים : (א״ה ויארכו פליגי ביה ספרי אי חסיר אי יתיר וע״פ המסורה דד״ה ב׳ ה׳ דין ראוי להיות חסיר : (טו) אשר דבר בפיו . במקצת דפוסים הבי״ת בצירי וטעות הוא שהמסרה אומרת כל דבר בסגול בר מן אס״ף שהם בצירי ואחד בסגול שנה החיה ה׳ אותי כאשר דבר (יהושע י״ד) וכן כתב במכלול דף ע״ד ובגליון אן פ׳ כ״א מהשער השלישי וכן הוא בסגול בנוסחא כ״י וברוב ספרי הדפוס : (כג) הברית והחסד . בספרי ספרד הוא״ו בגעיא : (כו) דבריך . דברך קרי : (כז) יכלכלוך . ברובא דסיפרי דיקי מלא וא״ו כתיב וכן חברו דדברי הימים : (לא) מִזְבַּחֲךָ . כ״כ בס״ם והבי״ת בפת״ח : (לג) בהנגף . הבית בגעיא : (מה) שבו . ד׳ בטעם מלרע וסימן מסרתא בדברי הימים ב׳ כ״ה : אשר בנית . בניתי קרי : (מט) ושמעת השמים מכון שבתך . בס״ם התי״ו בסגול וכן בדפוס ישן : (נב) בכל קראם . הקו״ף בקמץ לבד והוא חטוף : (נג) לך לְנַחֲלָה . כן כתב בספרי ספרד בגעיא : (סד) חלבי השלמים . הבי״ת רפה כן חברו שבפסוק : (סו) ויברכו . הרי״ש בשוא כמנהגנו : שמחים וטובי לב . בכל ספרים כ״י ודפוסים ישנים מלעיל ודפוסים אחרונים מלרע ולא טוב הדבר וחברו דד״ה מלעיל בכל הספרים :

ט (ה) לארץ הזאת . בפשטא לבד והגלגל טעות : (ט) ויחזקו . בכל ספרים המדוייקים חסר יו״ד וכן הוא ע״פ המסורת בפרשת וירא ואע״פ שראיתי איזה גמגום במסורה אין חולק בזה : וישתחו קרי : (יא) ובזהב לכל חפצו . ס׳ דמשעין כאן דסבירין כל וקריין לכל מסורת סוף פרשת תרומה : (יח) ת״מר . תדמר קרי ועיין מ״ש (בדניאל ב׳) על הזמנתם בב״ר פרשת כ״ו וירש זרעך את שער אויביו ר׳ אומר זו תרמוד אשריו כל מי שרואה במפלתה של תרמוד שהיתה שותפת בשני חרבנות וכו׳ והכי איתא באיכה רבתי פסוק בלע ה׳ . וירושלמי פ׳ ד׳ דתענית ובסוף פ״ק דיבמות אין מקבלין גרים מן התרמודיים וכו׳ ושם אמרינן התם עתידין ישראל דעבדי יומא טבא כי חריב תרמוד . וכתב רש״י בד״ה ב׳ ח׳ דבמלכים כתיב את תמר ותרמוד קרינן וזהו ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודיים ובב״ר פרשה עקידה מפרש שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמר לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תרמוד ומשום שלמה לא נכתב כאן תמר אלא תדמר כלומר עיר הטובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרדו בי וקלקלו בו על כן כתב תדמור ולא תמר ועיין יפה תואר בב״ר פס סימן י״ט ומ״ש סוף פרשת וירא בפסוק וירש זרעך את שער אויביו : (כב) ושלישיו . ברוב המדוייקים מלא יו״ד : (כד) אשר בנה לה . הבי״ת במאריך ובמקף בספרים כ״י ובדפוסים ישנים בגלגל : (כה) והקטיר אִתּוֹ . במקצת ספרים כתוב אתו וטעות הוא : (ט) אשר את אלות . בספרים מדוייקים חסר יו״ד ומלא וא״ו כתיב ונמסר עליו לית וכתיב כן :

י (ב) ותבא ירושלמה . ה׳ ד׳ מנהון חסרים יו״ד וסימן נמסר במ״ג (ישעיה ריש סימן ל״ג) : ותבא אל שלמה . בדפוס ישן כתיב אל המלך שלמה וטיבוש הוא : (ג) ויגד לה שלמה . הגימ״ל בסגול לא בצירי כמו שהוא במקצת דפוסים הדמים : (ה) משרת״ו . משרתיו קרי : (ט) ויסמך למלך . במקצת ספרים חסר יו״ד וברובן מלא : (י) אשר נתנה מלכת שבא . המ״ס במאריך כחבריו שבענין : (יד) שש מאות ששים . בחילופי ב״א וב״נ שבדפוס וכ״י השי״ן בסגול לב״א ותוספי למעות כי בכל ספרי הדפוס וכ״י השי״ן בצירי וכ״כ המדקדקים של נקבות שש בצירי וסמוך למלה זעירא או מלעיל בסגול כמו שֵׁשׁ הנה : (כא) לא נחשב . אין מאריך בנו״ן : (כה) והמה מביאים . סימן מלכים והמה מביאים . ד״ה והם מביאים . וחד פסוק סימן המה ישאו את המשכן וגו׳ והם ישרתהו : והמה מביאים . יש מחלוקת בספרים במילוי או חיסור יו״ד קדמאה וממסורת ירמיה סוף סימן י״ז נראה שהוא מלא שלא נמנה זה עם מלין דחסרין יו״ד בליסנא דביאה :

יא (א) מואביות עמניות אדמית צדנית חתית . בחמש תיבות הללו רבו החילופים בספרים אם חסרים אם וא״ו בתר יו״ד או מלאים ובנוסחא כ״י נמסר על כל א׳ וא׳ לית חסר ואולם ברוב ספרים מדוייקים שתי תיבות הראשונות מלאים ושלש אחרונות חסרים ומלת מואביות מלא גם וא״ו קדמאה כי לא נמנה עם החסרים וא״ו בליסנא במסורת פרשת דברים וברים רות ובמכלול דף רי״ד כתב שמ״ם עמניות בח״ק וכן הוא בספרים מדוייקים לא בקמץ לבד או בחולם כמו שנמצא במקצת דפוסים : (ב) דבק . בס״א כ״י הבי״ת בקמץ וכ״כ ר׳ יונה בס׳ הרקמה עם הזרים שבאו קמץ שלא בהפסק וכתב עליו רד״ק במכלול שקל פָּעַל ולא מצאתיו כן בכל הספרים המדוייקים כי אם במקצתם : (ג) ופלגשים . במקצת ספרים מלא דמלא ובמקצתם חסר יו״ד קדמאה : (ס) אלהי צדנים . בכל הספרים חסר יו״ד קדמאה וכן נכון לפי מה שכתבתי בשופטים י״ח : (יד) ויקם ה׳ שטן . במקצת דפוסים יש פסיק בין השם לשטן וכמון היה הדבר שלא יהא נראה כחוזר למעלה אבל בספרים ישנים אינגו גם לא בפסיקתא דנביאים : (יח) ויברח אדד . באל״ף ובשני דלתי״ן והאחרים בס״א רד״ק : (כח) ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף . כתב ר׳ יונה עם במן הקל וַיַּפְקֵד אתו לכל סבל בית יוסף ואנחנו מצאנוהו בספרים המדוייקים וַיַּפְקֵד אתו מבנין הפעיל והמסורת עליו ב׳ וַיַּפְקֵד עליהם את גדליהו (מלכים ב׳ כ״ה) ודין : (לג) לדנין . לית כתיב כן בטון וברוב ספרים חסר יו״ד קדמאה וכן נכון כמ״ש (בשופטים י״ח) : (לו) לדויד עבדי . בספרים מדוייקים כ״י לדויד הדל״ת במאריך ול״ע בחילופים כי משם נראה שזהו דעת ב״נ : (לז) ואתך אקח . במקצת ספרים כ״י נמסר עליו לית זקף פתח וצריך לעיין מ״ש בס״ד (בישעיה מ׳) על נקם אקח : (לח) אתך . הכ״ף רפה וכן במסור׳ אתך ג׳ . שנים דגשים ואחד רפה . אתה תדבר את כל (שמות ז׳ ב׳) . ואתה אאזר מתניך (ירמי׳ א׳ י״ז) . והיה אם תשמע . בתראה רפי : לשמור חקותי . במקצת ספרים מדוייקים מלא וא״ו וכן נכון ע״פ המסורה דפרשת תולדת יצחק וירמיה סימן מ״ד : (לט) ואענה . האל״ף נחה כ״כ רד״ק בכל חיבוריו :

יב (א) כי שכם בא כל ישראל . מה שתרגם יונתן ארי לשכם אתו כל ישראל פירושא הוא ועיין מ״ש (ביחזקאל סימן כ״ג) : (ב) אשר ברח מפני המלך שלמה . במקצת ספרים כ״י וגם בדפוסים אחרונים כתוב שלמה המלך ובספרי הדפוס ראשונים וגם במקצת ספרים כ״י מדוייקים כתוב המלך שלמה וכת״י וכן הוא במאיר נתיב : (ג) ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל . ויבא קרי ובהרבה מספרי הדפוס כתיב ויבאו ואין זכר כלל מהקרי וטעות גמור הוא שזהו א׳ מן י״א מלין דכתיב וא״ו בסוף תיבותא ולא קריין כמו שנמסר על פסוק זה במסורה ומפני שראיתי במסרה צ איזה שעיות הריני מברכן שלא להניח מקום לבאים אחרינו לטעות שעם . האחד הוא כי בסימן הנזכר נמנה ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו (שופטים ח׳) וכתוב עליו אח״כ ול״ע . ולדידי מיפשט פשיטא לי שכתוב ויאמרו ואין כאן קרי וכתיב כלל וכן הוא בכל הספרים . עוד טעות אחר שבסוף המסרה נמנה וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות ואף זה פשוט שכתוב וקבל בלשון יחיד בלא וא״ו לבסוף כמו שכתוב החכם אבן עזרא וכמו שכתבתי שם וכן מצאתי בס׳ אחד מקלף ישן שכתוב בו מסרה צ בלא שני פסוקים הנזכרים ובהכי דיקא מניינא די״א מלין דאל״כ הוו להו י״ג : (י) וידבר* . וידברו ק׳ : (י) קטני הקוף בקמץ והטי״ת בקמץ חטוף מפני דגשות הנון רד״ק בפי׳ ומכלול דף ל״י כמו ומחי קָבְלוֹ (יחזקאל טו) וכן חברו דד״ה ב׳ י׳ : ממתני . המ״ס בקמץ והוא חטוף : (יא) העמים . במקצת דפוסים קדומים העי״ן בחטף סגול ובשאר ספרים בשוא לבדו וכן חברו דדברי הימים שם : (יב) ויבו ירבעם וכל העם . ויבא ק׳ הכתיב בוא״ו וקרי באלף : (טו) הסילני . במקצת ספרים מדוייקים מלא יו״ד ובד״ה א׳ ב׳ אכתוב מוש

נס"ד: (טז) ולא נחלה בבן ישי לאהליך ישראל. סי' (שמואל ב' כ') אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי. מלכים. ובדברי הימים ב' י' מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי. שמואל ואיש לאהליו ישראל. מלכים לאהליך ישראל. ד"ה איש לאלהיך ישראל ובספר כ"י מדויק מצאתי שכל שלשת פסוקים אלה נמנו עם סימן י"ח מלין תקון סופרים ונראה שכן צריך להיות במסורת ריש ספר במדבר ובתילים סי' ק"ו ובמדרש ילמדנו פ' בשלח כמ"ש בזכריה ב' וסיל"ל לאלהיו לאלהיך אלא שכינה הכתוב וכן במדרש הביאו השמעוני בשמואל רמז ק"ו ר' שמעון בן יוחאי אומר בשלשה דברים מאסו ישראל בימי רחבעם במלכות בית דוד ובמלכות שמים ובבית המקדש הה"ד אין לנו חלק בדוד זו מלכות שמים ולא נחלה בבן ישי זו מלכות בית דוד איש לאלהיו ישראל ולא לב"ה אל תקרי לאהליו אלא לאלהיו אמר ר' שמעון בן מנסיא אין ישראל רואים סימן גאולה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלשתן הה"ד (הושע ג') אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם זו מלכות שמים ואת דוד מלכם זו מלכות בית דוד ופחדו אל ה' ואל טובו זה בנין בהמ"ק שיבנה במהרה בימינו אמן ועיין באגדת שמואל פ' י"ג ובפירוש הושע לרש"י ורד"ק גירסא אחרת ובזוהר פרשת תרומה קע"ה ע' ב' תאנא לא גלו ישראל מארעא עד דכפרו בקב"ה ובמלכותא דבית דוד דכתיב אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישראל אתי איש לאהליו אתר דע"א שריא בגווייהו היינו לאלהיו ע"כ. ועיין עוד בפ' אחרי מות דף ס"ט עמוד ב' וכלי יקר כאן וגם בשמואל א' ח' ותמיי פרשת ויצא והארכתי עוד בביאור תקון סופרים בזכרי' ב' בפסוק כנוגע בבת עינו: (כא) ויבאו רחבעם. ויבא קרי: (כד) וישובו ללכת. במקצת ספרים וישבו: (לא) מקצות. הקוף רפה כמו שאכתוב בסי' י"ג: (לב) בחדש השמיני בחמשה עשר. בחמשה הבי"ת דגושה בכל הספרים וטעמא לא ידענא: (לג) מלבד. מלבו קרי ובאיכה רבתי פסוק ויחמוס כגן שכו שכח ה' בציון מועד ושבת אמר שהקב"ה משכח מועדותיהם ושבתותיהם של ישראל אלא מועדותיו ושבתותיו של ירבעם בן נבט שבדא להם הדא הוא-דכתיב בחדש אשר בדא מלבו מלבד כתיב כד"א מלבד שבתות ה':

יג (א) בא מיהודה. היו"ד נחה ובלא מאריך במ"ס: (ב) המקטירים. בכמה ספרים חסר יו"ד קדמאה: (ד) ויהי כשמע. ברוב הספרים הכ"ף רפה ובספר אחד כתיבת יד כתוב עליו לבן נפתלי דגש עד כאן. שמע מינה דלבן אשר רפה. ועיין מה שכתבתי בשופטים ז' ולקמן סי' י"ד: (ז) וסעדה. דעת רבינו יונה בספר הרקמה שהסמ"ך בחט"ף קמץ והקמצות בו שלא בהקפה. ולשון רד"ק בשרשים הוא"ו במאריך והסמ"ך בשוא. ויש ספרים שהסמ"ך בחטף קמץ ובמכלול כתב שהוא נוי והראוי הפ"א בשוא כמו בְּהָעֳמֶק שְׁאָלָה יש ודרוש יְרֻשָּׁה ובא הפ"א בחטף קמץ וכן כתב בפירוש הפסוק: (יב) אשר בא מיהודה. בספרים כ"י המ"ם בלא מאריך כדלעיל וכן חברו שבסמוך: (יז) כי דבר אלי וגו' לא תשוב ללכת. במקצת ספרים כ"י מצאתי כתוב ולא תשוב וכן מתורגם ולא תתוב אבל ברוב הספרים כתוב לא בלא וא"ו והראשון שבפרשה כתוב ולא תשוב בוא"ו וכן נמסר על השני לית קדמאה ולא תשוב. עוד יש להוכיח כן מכללי המסורת שפסוק ראשון הוא אחד מן פסוקים שכתוב בהם לא ולא ולא ופסוק שני הוא מאותם שכתוב בהם לא ולא לא וסימנהון במסרא רבתא מערכת אות הלמ"ד: (כ) ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר וגו'. במקצת ספרים יש כאן פיסקא באמצע פסוק: (כא) אשר בא מיהודה. היו"ד נחה בספרים כ"י ככל חבריו שבפרשה: (לג) מקצות העם. הקו"ף רפה בספרים כ"י כמ"ש בסימן י"ב וכן הוא במקצת דפוסים:

יד (ב) כי אתי. את ק': (ה) ויהי כבאה. בכ"ף וכן הביא בעל המסורת במערכת אות הכ"ף באלפא ביתא מן חד חד נסבין כ"ף ברישיה ולית דכוותהון ויש חילוק בספרים אם מלא וא"ו או חסר: (ו) ויהי כשמע. יש ספרים שהכ"ף בדגש ועיין לעיל בסימן י"ג: (יב) בבאה רגליך העירה. מקור בתוספת ה"א ומלרע ואם כן הה"א רפויה וכן הוא בספרים מדוייקים כ"י וגם במסורת נמנה עם מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא: (כא) ורחבעם בן שלמה וגו' ושבע עשרה שנה. בכמה ספרים השי"ן בשוא ופתח: (כב) ויקנאו אתו. קל הנו"ן אף על פי שהוא מהדגש וכמוהו רבים: (כה) עלה שושק. שישק ק':

טו (טו) וקדשו. וקדשי ק': (טז) בעשא מלך ישראל. בנוסחאות כ"י טולס העי"ן בשוא לבדו וכך הם במקצת דפוסים: (יח) בית מלך. המלך ק': (יט) ובינך. בדפוסים ראשונים וברוב ספרים כ"י מדוייקים בלא יו"ד אחר המ"ן וכן כתב רש"י על פסוק ישפט ה' ביני ובינך כל בינך שבמקרא חסר יו"ד בין הנו"ן והכ"ף וזה מלה וכו': (כ) ואת כל כנרות. בספרים כ"י מדוייקים הכ"ף במאריך והנון רפה ובבו"א לבד ומקצת ספרים בחטף פתח וכמוהו כנרות דיהושע סי' י"א וסימן י"ב כמ"ש שם והם שלשה על פי המסורת: (כא) ויחדל מבנות את הרמה. באיזה דפוסים קדומים כתוב מבנות הרמה בלא מלת את ובמלים הם אלא רבים שכתוב בהם מלת את: (כז) גבתון. הבי"ת בדגש והתי"ו רפויה כחברו שבפסוק ואחרים שבספר זה: (כט) ויהי כמלכו. בכ"ף וחבירו שבסי' ט"ז בבי"ת על פי המסורת: (ל) בכעסו. שעי"ן בשוא לבדו בספרים כ"י ודפוסים ישנים:

טז (ד) אל יהוא בן חנני. בס"א כ"י וגם באיזה דפוס הטעם בנון שניה וכן חברו שבפרשה אבל ברוב הספרים שמהם מלעיל שהטעם בנו"ן ראשונה. ועיין בריש נחמיה: על בעשא לאמר. במקרא גדולה כתוב על זה למערבאי אל בעשא וזה טעות בודאי ואין כאן מקומו רק על פסוק אחר שבפרשה. ויעמד זמרי וגו' אשר דבר אל בעשא וכן בנוהחא כ"י נמסר עליו למערבאי אל ולמדינחאי על. וכן כתב בבירור בחילופים שבין מערבאי למדינחאי. למערבאי ויעמד זמרי וגו' אל בעשא. למדינחאי על בעשא. וידוע שאנו סומכים על קריאה מערבאי ומה שתרגם יונתן גם אל השני דמליל על בעשא פירושי קא מפרש ובמקצת ספרים נמסר גבי על בעשא לית ורצה לומר לית דכתיב על בעשא רק זה: (ט) בית ארצא. לית מלרע וכתוב אל"ף בסוף: (יא) במלכו. בבית כמ"ש לעיל סימן ט"ו: כשבתו. בכ"ף וכן שניהם במסורת וחברו כשבתו על כסא ממלכתו (דברים י"ז י"ח): (יב) וישמד זמרי וגו' אל בעשא. עיין מ"ש למעלה בראש הסימן: (כד) מֵאֵת שֶׁמֶר. בכל הספרים השמש במ"ם וכן במסורת עליו בספרים כ"י לית ומלעיל ובמקרא גדולה כתוב עליו לית סגול ר"ל האל"ף וזה לשון לוית חן בשער פ' פרק ב' על מלה אם וכמ"ש שמשים כגו צירי ומלרע מֵאֵת הרב תרבו וּמֵאֵת המעט תמעיטו וכן כלם בר מן ח' צירי וסגול ומלעיל להסמכו למלה מלעיל מֵאֵת שֶׁמֶר: (ט) ובחכמאתיו. ובהטאתו קרי: (כז) ויתר דברי עמרי אשר עשה. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב עמרי וכל אשר עשה וטעות הוא: (לא) מלך צידונים. ברוב ספרים מדוייקים מלא יו"ד גם אחר צד"י וכן משמע ממסורת שופטים י"ח כמ"ש שם: (לד) יריחה. כתיב בה"א וקרי בוא"ו כמו אהלה והדומים לו: ובשגיב. ובשגוב ק' בוא"ו שרוקה והכתיב ביו"ד:

יז (ו) מביאים לו לחם. ברוב הספרים מלא דמלא ועיין מה שאמרתי לעיל סי' י': (ז) היה גשם. מלרע שלא כמנהג מכלול שקל פָּעַל ולפי זה מה שנמסר במסרה גדולה ג' בכעס מלעיל צריך לומר מלרע: (ט) קום לך צרפתה. ברוב הספרים הפ"א בקמ"ץ וכן חברו שבסמוך ובמקצת מדוייקים כ"י ודפוס ישן בלא מאריך בצד"י ובמקצת ספרים במאריך ועיין מ"ש ביהושע ג': (יא) ותלך לקחת. הקו"ף בפתח באתנח: לקחי נא לי. בכל ספרים כ"י הלמ"ד במאריך וכ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף י"ט וקריאתו בשוא נח: (יב) ועשיתיהו. במקצת ספרים חסר יו"ד תניינא: (יג) והוצאת לי. ברוב המדוייקים מלא וא"ו והתי"ו בלי ניקוד: (יד) לא תכלה. בקמץ ומשפטו בסגול: תתן. תת קרי וכתב בעל כלי יקר בשם ספר הזהר וזה לשונו עד יום תת ה' גשם. לא יתן הגשם עד תתן את הצרפית שע"י הזכות ונתינת עוגה קטנה שתתני לי תהיי את המתנת הגשם כי בהתעוררות התחתונים יעורר הש"י רחמיו ע"כ. ועיין עוד שם רמז אחר מהמחבר הנזכר: (טו) הוא והיא. היא והוא קרי ונדרש בשיר השירים רבה בפסוק שמכוני בלשיטות ובפרקי רבי אליעזר ריש פ' ל"ג ועיין כלי יקר ומסורת הברית הגדול סימן תתרל"ז: (יז) לא נותרה בו נשמה. במקף במקצת ספרים והבי"ת בדגש ברוב ספרים כ"י מדוייקים. ועיין מ"ש בכלל אתי מרחוק:

יח (א) אראם. האל"ף בצירי וכן מסור עליו בנסחא כ"י לית אבן בהרבה ספרים מלאתיו בסגול: (ה) מעיני. העי"ן בשו"א: ולוא נכרית. מלא וא"ו ואל"ף על פי המסורת: מהבהמה. כתב רד"ק מן בהמה כתיב וקרי מהבהמה עכ"ל. כן הוא במקצת ספרי הדפוס אבל בספרים כ"י שלפני וגם בדפוסים ישנים כתוב מהבהמה ואין כאן ק' וכתיב כלל: (ו) ויחלקו. הוא"ו במאריך בספרים כ"י: (יב) ימצאך. היו"ד במאריך בספרים כ"י: (ט) ויפסחו. הוא"ו במאריך בספרים כ"י: אשר עשה. במסורת פרשת וילך בפסוק ואנכי הסתר אסתיר וגו' על כל הרעה אשר עשה ב' סבירין עשו. ויפסחו: (כז) ויהתל. זה לבדו בא על משקלו בדגש התי"ו והשאר רפים רד"ק: (לא) כמספר שבטי בני יעקב. כתוב במק"ג לית רפי וחד במספר ע"כ. פי' רפי האמור כאן ר"ל הכ"ף בשוא ורפי המ"ם. האחר הכף בפתח ודגש המ"ם והוא בְּמִסְפַּר אשר תעבו דפרשת שלח לך. ועיין בספר מסורת המסורת מאמר ג' שבבי' דומים רבים כאלו: (לד) וילכו על העלה. היו"ד במאריך בין למ"ד שהוא עתיד והיו"ד איתנית והמאריך מורה על השרשים ובין למ"ד שהוא צור והיו"ד שרשית בשקל מִשְׁכוּ וקחו לכם. רד"ק בפי' ובמכלול דף קכ"ט ובשרשים שרש ילך. ועיין מה שכתבתי בפרשה בא על מִשְׁכוּ ובמאמר המאריך: (לו) בעלות המנחה. בבי"ת: בישראל. כן כתוב בבי"ת ובנביאים עם פירוש הרי"א כתוב לישראל וטעות הוא: ובדבריך עשיתי. כתיב ביו"ד וק' בלא יו"ד: (מ) וירדם. במקצת ספרים ויורדם מלא וא"ו: (מב) ברכ"ו. ברכיו ק': (מד) עלה אמר אל אחאב. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב לאחאב וטעות הוא: וָרֵד כן כתיב ובספר אחד כתיבת יד כתוב וְרֵד ואין לחוש עליו:

יט (ד) ויבא וישב תחת רתם אחת. אחד ק' בדל"ת והכתיב בתי"ו. אבל תחת רתם אחד שבסמוך כתיב וק' בדל"ת. וכן ראיתי בספרים מדוייקים ואולת זה שיבוש: (ו) עגת. בספר אחד כתיבת יד מלא וא"ו ובספרים מדוייקים בשלש נקודות ואית"ל רפה: (טו) מדברה דמשק. עיין מה שכתבתי ביהושע י"ח: (יח) כל הברכים. אין בבי"ת מאריך: (כ) אֶשְּׁקָה־נָּא לאבי ולאמי. רבו החילופים במלה זו רבינו יונה בספר הרקמה כתב שהוא בחטף קמץ תחת השי"ן כמו אֲפִשְׁעָה בה (ישעיה כ"ז) וכן כתב האפודי בפרק פ"ו וגם רד"ק בספר מכלול דף כ"ח מנחם עם דומים אחרים שעי"ן הפעל שלהם בחטף קמץ וכן כתב בפירוש המקרא במקצת ספרים מדוייקים השי"ן בחטף קמץ ובשרשים הוסיף שבמקצת ספרים בחטף פתח עד כאן. ומהספרים כתובי יד שבאו לידי יש מהם כדעת רד"ק במכלול ובפירוש וקצת מהם השי"ן בשוא לבדו וכלם השי"ן דגושה והאל"ף בלא מאריך מה שאין כן בדפוסים אחרונים: (כא) ובכלי הבקר. הלמ"ד בחירק בכל ספרים המדוייקים והוא חד מן שבעה מפקין דסבירין בצירי. עיין במסורת הגדול שורש כל:

כ (ג) ויאמר לו כה אמר בן הדד. י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף פרשת מטות: (י) ישפק. חסר וא"ו וכתוב בשין שמאלית ע"פ המסורת: (יח) לְמִלְחָמָה יָצְאוּ. בס"א כ"י למלחמה שלמ"ד בפתח ויש הפרש ג"כ מחילוף זה בדפוס ישן. אבל בשאר ספרים בשו"א: (כ) וינס ארם. במקרא גדולה נכתב בלדו וינס ארם בספרים מדוייקים וישנים ע"כ. ואומר אני כי אם זקנה יש כאן חכמה אין כאן: (כג) נחזק מהם. האי"ת בחטף סגול בספרים מדוייקים: (כה) תמנה לך. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים התי"ו במאריך: (כז) מלאו את הארץ. בספר אחד כ"י ומ"א דפוס ישן המ"ם בקמ"ץ ולדעתם הוא פועל עבר מבנין הקל אבן בכל ספרים מדוייקים בחירק והוא פועל עבר מבנין פעל הדגוש והיתה ראויה הלמ"ד להדגש ואוקלס וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים וטעו מדפוסי השרשים למשפט קמוץ שכן במסורת מִלְאוּ כל ספר מלכים חירק: (כט) מלה חלף רגלי. בקצת מדוייקים כתובי יד ודפוסים ישנים המ"ם במאריך: (לא) והכלים כרחמם. ברוב ספרים שלפני חסר יו"ד ומסורת

ומסורת שלהם ב' וחסר וחברו דמו ברחבנו (יהושע ב) וכן כתב ר' יונה. ויש ספרים והבלים ברחבינו מלא ביו"ד סרבים ומסורת שלהם ב' חד מלא וחד חסר. ורד"ק הביא שתי הסברות בפי' ובשרשים ומהפירוש נראה שהפשט סברא ראשונה עיקר : (לג) וימהרו. וכן ויחלטהו בנסחאות כתובי יד הוא"ו במאריך וגם בקצת דפוסים ישנים : (לח) ויעמד למלך אל הדרך. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ראשונים כתוב על וכן תרגם יונתן : (מא) מעל*. מעלי ק' : (מג) סר ושף. ב' בפתח על פי המסורת שלא כמנהג נחי העי"ן וחברו ויבא אחאב אל ביתו סר חשף שבסמוך :

כא (ח) והשלח הספרים. ספרים ק' : (י) ברכת אלהים ומלך. כל שמות האמורים בנבות קודש (פשוט מסכת) בסוף פ' שבועות העדות ופי' רש"י בנבות כתיב ברך נבות אלהים עד כאן. וג"ל שה"ש ברכת אלהים וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ו מהלכות יסודי התורה. ובמסכת סופרים כל השמות האמורים בנבות קדש חוץ מברך נבות אלהים ומלך והוא טעות ודאי : (כא) הגני מבי*. מביא ק' : (כט) לא אבי*. אביא ק' :

כב (ו) ויקבץ מלך ישראל. חצי הספר בפסוקים : (ז) ונדרשה מאתו. חזינא הרתי נסחא כ"י דכתיב בהו מֵאִתּוֹ ולקמן נמי גבי ויאמר מלך ישראל וגו' לדרש את ה' מֵאִתּוֹ בנסחא חדא כתיב מֵאִתּוֹ וברובא דנוסחא דיקי תרווייהו כתיבין מֵאִתּוֹ בחולם וחסר וא"ו : (יא) צדקיה בן כנענה. סעי"ן בחטף פתח : עד כלתם. ברוב ספרים מדוייקים חסר וא"ו : (יג) יהי נא דבריך. דברך קרי ובספרים כתובי יד אין בבי"ת מאריך : (טז) אשר לא תדבר. התי"ו רפויה בכל ספרים כ"י וכן חברו דדברי הימים ב' י"ח. ועיין מה שכתבתי בפרשת כי תצא על פסוק לא תחטב : (יז) נפצים אל ההרים. בספר אחד כ"י הפ"א בשלש נקודות ובכל שאר ספרים בחולם וכן כתב רד"ק בשרשים וכן במסורת ב' חד חסר וחד מלא והמלא הוא חברו דד"ה (ב' יח) שהוא מלא וא"ו וסניהם בחולם : (כד) אי זה עבר. ובד"ה ב' י"ח אומר איזה הדרך עבר וכתב רבינו יונה בספר הרקמה שיעור הכתוב אי זה הדרך כאשר נאמר בנוסחא השנית וכן כתב רש"י ז"ל כאן הרי זה מקרא קצר : (ל) ואתה לְבַשׁ בגדך. בנביאים עם פי' הרי"א כתוב לְבַשׁ בחולם הבי"ת ויש גם כן הערה מהילוף זה בדפוס קדמון. אמנם בשאר ספרים בפתח וכן במסורת לבש ב' וחברו הוא של דברי הימים (שם) וגם הוא בפתח : (לד) הפך ידך. בדפוסים אחרונים כתוב ידיך ביו"ד וקרי בלא יו"ד וכן כתב רד"ק. אך בדפוסים ראשונים וספרים כתובי יד מדוייקים כתוב ידך בלא יו"ד ואין כאן ק' וכתיב כלל : (מג) לא סר ממנו. ו' דסבירין ממנה וקריין ממנו מסורת ריש פ' ט. ועיין מ"ש ברים פרשת תרומה : (מד) ומקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (מט) יהושפט עשר. עשה ק' : נשברה. נשברו ק' :

מלכים ב

א (ג) המבלי. הה"א בחטף פתח ובמאריך וכן חבריו שבענין. ודבים כמותם כמ"ש בסוף מאמר המאריך ובפרשת בשלח על המבלי אין קברים : (יג) תיקר נא נפשי. תיקר ב' חד מלעיל וחד מלרע ובענין. ועיין מ"ש במאריך המאריך בתיקון הקורה ראשונה : (יד) הנה ירדה אש מן השמים. ברוב ספרי הדפוס וכ"י שופר השוף ביו"ד ובלא טעם אחר בדל"ת :

ב (א) את אליהו בסערה. רבו החילופים שנפלו בספרים על מלה זו והכרתה שבענין כי במקצתם הבי"ת במאריך והסמ"ך רפה ובשוא לבד. ובמקצתם בלא מאריך בבי"ת והסמ"ך דגושה ובשוא לבדו ורד"ק בפי' ובמכלול דף רי"ז ושרשים כתב שהסמ"ך בחט"ף קמץ והבי"ת מעמדה בגעיא ולא דבר מאומה מדגשות או רפיות הסמ"ך. אמנם ממה שכתב במכלול דף כ"א משמע בהדיא שהסמ"ך רפה יען נמנה זה עם מלין אחרין שנפל מהן הדגש ואות השמוש בגעיא : (ג) אשר בית אל. ד' בליטנא סבירין בית מסורת כאן ובפרשת ותרא : (ט) ויהי כעברם ואליהו. יש מי שנסתפק אם כתוב כעברם בכ"ף או בבי"ת ולדידן פשיטא לן דכתוב בכ"ף ע"פ המדוייקים והמסורת דהוא חד מן מלין דנסבין כ"ף בריסיה ולית דכוותא וסימנהון במסרא רבתא אות כ"ף : (טז) הגיאות. הגאיות ק' והספרים מתחלפים במילוי או חיסור יו"ד בתר גימ"ל : (יז) עד בש. ברוב הספרים חסר וא"ו : (יח) הלוא אמרתי אליכם. באיזה ספרים חסר וא"ו אבל ברובן מלא וכן הוא במסורת במנין י"ז מלאים בסיפרא וסי' נמסר לעיל סימן כ"ב במ"ג : (כא) רפאתי. בחירק הפ"א : (כד) ויקללם. אין דגש בלמ"ד :

ג (ד) אלף אילים צמר. לית וכתיב רי"ש : (ה) ויהי כמות. בכ"ף רד"ק והם ג' בכ"ף ע"פ המסורת : (טו) כנגן המנגן. בספרים כ"י הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן במקצת דפוסים : (יז) ובהמתכם. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך : (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. כעלות בכ"ף. ובס"א כ"י מצאתי כתוב ויהי בבקר כזרח השמש ומעות הוא : (כד) ויבו. ויכו ק' והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף : ויבו בה. ב' סבירין בה ואידך ותירוש יכתם בה (הושע ט') : (כז) על החמה. חסר וא"ו וכן דרשו בפסיקתא ובילמדנו פרשת כי תשא החמה כתיב שהיה מפתחום לחמה ובסנהדרין סוף פ' אחד דיני ממונות פליגי רב ושמואל חד אמר לש"ש וח"א לשם ע"ז ור' לוי דב"ר פ' נ"ה סבירא ליה כמאן דאמר לשם שמים : וישובו לארץ. בבילהי פירקא דלעיל אמר ר' חנינא בר פפא אותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה ופי' רש"י מדלא כתיב לארצה הכי קאמר לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם שרעמות. ורד"ק מפיק לה לאחי דרשא מדכתיב וישבו חסר וא"ו כלומר ישבו לארץ. כמו וישבו אתו לארץ. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון :

ד (ב) מה יש לכי. לך ק' : (ג) שכניכי. שכניך קרי ובספרים מדוייקים אין בהם יו"ד אחר כ"ף ראשונה : (ה) מגישים. מלא גם יו"ד קדמאה בספרים מדוייקים וכן ראוי על פי המסורת שנמסר כאן ואף במלכים א' ה' : מיצקת. מוצקת קרי והוא בחולם כי סוא בינוני מהשפעיל כמו שמבואר במכלול דף קכ"ט וכן צריך להגיה בשרשים : (ז) נשיכי. נשיך ק' : *בניכי. ובניך ק' : (טז) אתי חבקת בן. את קרי : (כג) אתי הלכתי. את קרי. הלכת קרי : (כז) ססלים ממני. סעי"ן בשו"א לבדו מכלול דף פ"ב וכן הוא בספרים כ"י מדוייקים ובלא מאריך בה"א ועיין מ"ש בחיבה על פסוק אל תעלם אזנך : (כח) הלוא אמרתי. בספרים מדוייקים בלא וא"ו שהיא מן י"ז מלאים בסיפרא : הגר מתניך. בספרים מדוייקים חסר וא"ו. (לא) ואין קשב. במקצת נוסחאות ספרדיות כ"י מלרע והסי"ן בצירי ונכתב בגדו שכן הוא בספר מוגה ואם כן הוא תואר וכן פירשו רבי יונה כי מצאו מלרע בספר ירושלמי שנסמך עליו ורד"ק כתב עליו בשרשים שלא מצאו מלרע בשום ספר מדוייק כי אם באותו הירושלמי אשר סמך עליו רבי יונה והוא שם דבר כמו ואין קול ואין ענה ואין קשב (מלכים א' י"ח) וכן הוא בספרים שלנו מלעיל ובסגול : (לד) כפו. כפיו ק' : (לט) קרא אל השונמית הזאת. בספר אחד משוליטולא נכתב בגדו נסחא אחרינא קרא לשונמית וגם בספר א' מספרד בכ"י היה כתוב בראשונה אל השונמית ואח"כ עבר על הגרר וגויה עלמא שובא ללמ"ד שהגיהו לשונמית ושלא הוא בעיני : (לט) ללקט ארת. אין באל"ף מאריך : ממנו. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת ריש פ' ט ועיין מ"ש ריש פ' תרומה : (מ) וילקו לאגפים. היו"ד מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפועל מהמכתב רד"ק וכן הוא בספרים מדוייקים : כאכלם. בכ"ף רד"ק : (מב) לחם בכורים עשרים לחם שערים. חד מאלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ברישׁ תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרא רבתא :

ה (א) היה איש גדול. בכל ספרים שלפני מלרע ומכלל יופי כתב בא מלרע שלא כמנהג ובמקצת ספרים מלעיל וכן דברי המכלול בדף ו' : (ט) בסוסו. בסוסיו קרי והכי איתא בירושלמי פרק חלק בענין גחזי : (יב) אבנה. אמנה ק' : (יח) בהשתחויתי. כפי הנראה בחילופים שלנו לבן נפתלי מלרע בפשט א' לבד ולב"א שאנו סומכים עליו מלעיל בבני פשטין והפשט הראשון ראוי להיות על היו"ד וכ"כ רד"ק בפי' הפסוק מלעיל בשני פשטין והוא שם. ובעל מכלל יופי טעה שכתב שם כי הוא מלעיל בשני פשטין נראה מדבריו שהמלעיל מורה שהוא שם והדרבא איפכא מיבעי ליה כמ"ש במכלול דף קס"ו זה לשונו כי מלרע הוא שם בהשתחויתי בית רמון אך דבריו אלו סותרים למה שכתב בפירוש הפסוק כדלעיל ובכמה ספרי הדפוס וכתיבי יד מצאתיו מלרע בפשט האחרון לבד וכגון דא צריכא רבא : בהשתחויתי בית רמון יסלח נא. נא כתיב ולא קרי ע"פ הגמרא פרק אין בין המודר ועל פי המסורת וסימן נמסר ברות : (כ) ולקחתי מאתו מאומה. במקרא גדולה כתוב מומה חסר אל"ף והוא כפירוש רש"י ז"ל שכתב מומה חסר אל"ף לפי שהיתה לקיחה זו למום עכ"ל. ובכל הספרים שבאו לידי כתיב מאומה באל"ף. גם ר' אליה המדקדק בהגהת שרשים שרש מאם הביא לשון רש"י ואח"כ אמר ואני לא מצאתי כן בכל הספרים וגם אינו במנין מלות דלא משקין אל"ף כמו שלתך ודומיהם עד כאן דבריו. ואע"פ שאין ראיה מוכחת לדברי רש"י ז"ל סמך לדבריו מצאתי ממדרש תנחומא וזה שאמרו חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מידו מאומה אמר הקב"ה אני אמרתי שלא יהא לך שפלו תמומה ואתה חזרת ולקחת ממנו מאומה חייך מומו אתה נוטל שנאמר וצרעת נעמן תדבק בך. עוד מצאתי בויקרא רבה סדר מצורע פרק י"ז על י' דברים נגעים באים וכו' עד ועל חילול ה' מגיחזי ויאמר גיחזי נער אלישע וגו' מהו מאומה מן מומא דאית ביה פירש בנעמן ומנין שלקה בצרעת שנאמר וצרעת נעמן תדבק בך. ומאמר זה איתא נמי במדרש רבה פרשת נשא פ"ז בליטנא יתירא והכי איתמר התם ועל המחלל שם שמים זה גיחזי שרץ אחר נעמן ליטול ממנו ממון שנאמר וירדף גיחזי אחרי נעמן וגו' אלישע קידש שמו של הקב"ה שלא רצה ליטול מנעמן כלום וגיחזי רדף אחריו ונשבע לו לשקר שלא אמר אלא שיטלה לו ממון נמצא זה מחלל שם שמים מה שקידש אלישע אמר לו הקב"ה לגיחזי רשע אתה אמרת חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה כשבועת בשמי כדי לחלל חייך מאומה אמרת ומומו אתה נוטל וצרעת נעמן תדבק בך ע"כ. ומתוך כל מאמרים אלו גמרתי אומר שבספרו של רש"י היה כתוב מומה וקרי מאומה וסברתו היא שגם חכמינו ז"ל דרשוהו כן וכן ראיתי לבעל כלי יקר שכתב נראה כי פשוט הוא שהם ז"ל דרשו קרי וכתיב דקרינן מאומה וכתיב מומה לשון מום ע"כ. אך לפי דעתי אין זה מוכרח בדברי רבותינו ז"ל אדרבא נוכל לקיים גירסתם כספרים שלנו אבל דרשו מאומה לשון מום כמו שדרשו ג"כ בב"ר פ' נ"ו על פסוק אל תעש לו מאומה אל תעש לו מאומה ובויקרא רבה פ' ל"ד בענין הצדקה א"ל הקב"ה לא דייך שלא נתת לו משלך מאומה אלא במה שנתתי לו אתה מכניס לו עין רעה לפיכך והוליד בן ואין בידו מאומה מן כל מה דהוא ליה לא ישבוק לבריה וכתיב מומא לנפשיה ויש להם ז"ל על מה שיסמוכו מתרי קראי דכתיבין מאום למערבאי וקרי ומיתפרשן מום ואלו הן ואחר עיני הלך לבי ובכפי דבק מאום (איוב ל"א) והברו ילדים אשר אין בהם כל מאום ברים דניאל ואיתן מן מ"ה מלין דנסבין אלף באמצעות תיבותא ולא קריין וסימנהון במסרה רבתא ובחילופי המקרא שבין מערבאי למדנחאי כתוב באותו של איוב דלמדנחאי מאומה כתיב מום קרי. אחר כל אלה הדברים מצאתי סיוע לרש"י מסירושלמי דפרק חלק דאמריק התם אתא גיחזי ואמר חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה מומה כתיב ע"כ : אך בעל יפה מראה כתב מומה כתיב לא מצאתי כן בשום ספר ונראה שהוא כמו קרי ביה מומה דמשום דק"ל שלא מצינו לשון מאומה על מציאות דבר אלא על העדרו לא התן לו מאומה. ולא ידע אתו מאומה. כי לא מצאתם בידי מאומה. להכי קאמר דה"ל כאילו כתיב מומה שרמז שיקח מומו דהיינו הצרעת : (כג) קח ככרים. חד מאלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא : ככרים כסף. הכ"ף בשוא מפני הסמיכות : (כה) מא"ן. מאין קרי : אנה ואנה. במקצת ספרי הדפוס הנו"ן בקמץ בשתי המלות ומעות הוא כי בכל ספרים המדוייקים אָנָה הראשון הנו"ן בסגול וכן לא תמצא משם אָנָה ואנה והלכה אָנָה ואנה (מלכים א' ב') והם שלשה במסורת : (כז) תדבק בך. התי"ו במאריך : ובזרעך. הוא"ו במאריך במדוייקים :

ו (ב) נלכה נא. מאריך בנו"ן בנסחאות כ"י ודפוסים ישנים : (ז) הרם לך. הרי"ש בסגול והמלה מלעיל כמו שבא במסורת פרשת בשלח על פסוק ואתה הרם את מטך ובו'

והוא ג"כ בטעה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן בסוף מ"ג : (ט) השמר. יש ספרי' מהדפוסים ראשונים שהמ"ם בציר"י ומשובשים הם כי המלה מלעיל והמ"ם בסגול וא' בלבד נמצא בצירי כי הוא מלרע השמר ושקט (ישעיה ז') : (י) והזהירה. והזהירו ק' : (יג) איכה. הכ"ף בחולם. (אמר המגיה פה מראות עיני ברואותי החילופים שנמצאו בין הספרים במלה זו כי במקרא גדולה מוגהת נכתב בגליון איכו קרי ובאחרת איפה קרי. וכן בדפוסי אמשטרדם איפה ק' ובדפוסי ווינציאה קצתם איכו ובקצתם איפה ואין לי להכריע ממסורת אלא שבאיוב ריש סימן ל"ח נמסר בכמה אופנים אשר נכתבה תיבת איפה ואילו בכ"ף לא נסדר שם. אבל הנראה לע"ד אין כאן ק' וכתיב כלל כיון שהרב המחבר דרכו להעיר על כל קרי וכתיב וכאן לא כתב אלא הכ"ף בחולם. וכן נראה דעת רד"ק בפירוש הפסוק וכן כתב בשרשים שורש איך ע"ש. וכן כתב המכלל יופי כמו איכה תרעה אלא שהוא קמץ וזה בחולם ע"כ : (כ) כבואם. בכ"ף : (כא) כראותו. בכ"ף : (כב) ובקשתך. הוא"ו במאריך במדוייקים כ"י : (כה) חרי יונים. דיב יונים קרי כן הוא בס"ם מדוייקים כ"י וגם בדפוס ישן אבל גירסת הרי"ף וריא"ז בפ' הקורא את המגילה עומד. חורי יונים וכן כתב בעל הלשון כי הכתיב חורי יונים והקרי דביונים על משקל גליונים. ובמקצת ספרי' חדא מלה כתיב ובשני יודי"ן וי"ס ביו"ד אחד לבד וכן הוא ברד"ק בפי' ובשרשים שרש דב וזו היא ג"כ גירסת רבינו ישעיה הראשון ז"ל מטראני : (ל) ויהי כשמע. פלוגי ספרי' אם הוא דגש או רפה ועיין מ"ש בשופטים י"ו : (לב) הראיתם. הרי"ש בדגש ע"פ המסורה ומכלול דף ע"ב וד' ס"א : המרצח. המ"ם רפויה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דף כ' :

ז (ו) קול רכב קול סוס. בתרגום של יונתן כתוב וקל סוסין ובכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים קול סוס בלא וא"ו בראש המלה וכן הוא במאיר נתיב ואני יגעתי לעמוד על בירורו של דבר עד שמצאתי בחסד אל מסרה מפנים עשר פסוקים דמיין מן ג' ג' מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב וא"ו ומציעאה נסיב ו' וסי' נמסר במסרה גדולה ישעי' מ"ט ופסוק זה אינו נחשב עמהם ומזה נלמד שכתוב קול בלא וא"ו : שכר עלינו. כתוב במכלול משקל פעל שהוא מלעיל שלא כמנהג ובסוף מסרה גדולה נמנה ג"כ בטעה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה : (ז) המחנה כאשר היא. כתיב וקרי בה"ד בדפוסים ישנים וספרים כ"י : (ח) ויבאו המצרעים. בספרים מדוייקים המ"ם רפה והה"א במאריך : (ט) ומצאנו עון. מלא בשני ווי"ן והוא חד מן ד' מל' ע"פ המסורות וסימן נמסר בד"ה א' כ"א. ועיין שם בפי' רש"י ז"ל : (יב) בהשדה. בשדה קרי ועיין מ"ש בקהלת סימן ו' על שהתקיף : (יג) הנם ככל ההמון. בכ"ף וכן חברו שבפסוק : ההמון ישראל אשר תמו כה. המון קרי : (טו) בהחפזם. בחפזם ק' והוא חד מן מלין דכתיבין ה"א במצעות תיבותא ולא קריין כמ"ש בקהלת סימן ו' : (יח) ויהי כדבר וגומר וסאה סלת. במקצת ספרים כתיב וסאה הסמ"ך בשוא לבדו ובספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים ישנים הסמ"ך בחטף קמץ והוא"ו במאריך וכ"כ רד"ק בשרשים ויהי סאה סלת בשוא הסמ"ך. וסאה סלת בשקל. בחטף קמץ הסמ"ך : (יט) היהיה כדבר הזה. הרבו הספרים לפשוט בדבר הזה וברוך היודע אי זה יכשר הזה או זה כי בשתי מקראות כ"י משנים קדמוניות מצאתי כתוב הדבר הזה בס"א כמו שכתוב בתחילת הפרשה וגם בדפוס ישן שכתוב בפנים כדבר נרשם מבחוץ הדבר להורות שנמצא חילוף זה בספרים. ולא ראיתי לאחד מהמפרשים כלום זולתי בעל כלי יקר שכתב ובזה יובן שטי הלשון שלמעלה אמר הדבר הזה וכאן הוא אומר כדבר הזה להכביד חטא השליש לומר שלא האמין כלל לא זה ולא כיוצא בו ולזה אמר כאן כדבר הזה בכ"ף הדמיון לא כן למעלה שכתוב היהיה הדבר הזה עכ"ל. וכן בתרגום יונתן הראשון פתגמא והשני כפתגמא אבל במאיר נתיב שניהם בה"א :

ח (א) אשר החיה. ברוב ספרים ההי"ת בחטף סגול כמנהג ברוב כשפ"א גרונית ויש ספרים בשוא לבדו : ולכי אתי. את ק' : (ה) החיה את המת. החי"ת בחטף סגול וכן החיה את בנה. אשר החיה אלישע שבפסוק ומתחלפים בשוא לבד כמ"ש למעלה : וזה־בנה. יפה דגש : (ו) מיום עזבה את הארץ. בספרים מדוייקים הה"א רפה וכ"כ רד"ק במכלול דף ל"ב ובפירוש ובשרשים שהוא מקור והעי"ן נקראת בקמץ חטוף והה"א רפה ומשפטה בנפיק והמסורה עליו ב' לא מפיק ה"א וחברו עזבה יתומיך (ירמיה מ"ט) שהוא ציווי ומזה למדנו שהעי"ן השופה ואין בה מאריך : (י) לא היה החיה. לו ק' : (יז) שנה. שנים קרי : (יט) לתת לו ניר. השעם בחי"ו : ניר ולבניו. במקצת ספרים כ"י וכמה דפוסים כתוב לבניו בלא וא"ו בראשית המלה וכן משמע מפי' רלב"ג. ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן כתוב ולבניו בוא"ו וכן הוא בתרגום ובמאיר נתיב וגם חברו שבד"ה ב' סימן כ"א כתוב בוא"ו ושניהם הובאו כן במסורת שם : (כה) בשנת שתים עשרה שנה. בנביאים עם פי' הרי"ז ליתא מלת שנה וכן בס"א כ"י אמנם ברוב הספרים איתא :

ט (ג) וראה שם יהוא. י"ס וראה במאריך הוא"ו : והביאת. בא מלא בעי"ן הפועל מכלול דף ק"ן וכן ראיתי במסורת הביאת והביאת ב' כתיבי כן וחברו לא הביאת לי שה עלתך (ישעיה מ"ג). ותימא שבישעיה סימן מ"ג במקרא גדולה לא נחשב זה עם אותם שהם מלאים יו"ד בלישן הבאה. ועיין עוד מ"ש בישעיה ל"ז : (ג) משחתיך למלך אל ישראל. במקצת ספרים כ"י ישנים וגם במקצת דפוסים ראשונים כתיב על ישראל ואתבריר לן דשבוש היא וצריך למיכתב אל ישראל דהכי איתא במסורה כל משחתיך למלך כתוב אל ישראל בר מן א' על ישראל וסי' ויאמר נתן אל דוד אתה האיש (ש"ב יב) פוק חזי במ"צ סי' ויחי וכן כתב רד"ק אל ישראל כמו על ישראל וכן כתב לקמן אל עם ה' אל ישראל כמו על : (יח) ויאמר לו השלום. י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף מטות : השגע הזה. הספרים חלוקים במקצתם הה"א במאריך והמ"ם רפויה ובמקצתם במאריך ודגש וי"ס בלא מאריך ובלא דגש ורד"ק בספר מכלול דף כ' מנאו עם אותם שהם בדגש ובלא מאריך הה"א : (טו) ל*ניד. להגיד קרי ונראה שכן צריך להיות בחילופים למערבאי : (יז) ושלח לקראתם. בספרים כ"י הוא"ו במאריך ויש נוהם בהפי"ן בגואה

ופתח : (יט) וישלח רכב סוס שני ויבא אלהם ויאמר כה אמר המלך שלום. עיין מ"ש בשמואל ב' י"ח : (כה) בדקר שלשה. הה"א במקום וא"ו : (לג) שמטוהו. שמטוה קרי : (לז) והית*. והיתה קרי וכס"ם הוא"ו בגעיא ובס"א כ"י מצאתיו בב' יודין והיית ומסור עליו לית כתיב ב' יודין וכן הוא בחילופי המקרא אליבא דמדינחאי :

י (ד) ויראו מאד מאד. בספרים מדוייקים כ"י וגם דפוסים ישנים היו"ד במאריך והוא חד מן ד' חסרים יו"ד ע"פ המסורה מלבד שמואל וסימן במסרה רבתא אות יו"ד : (ח) שימו אתם. ברוב ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים אתם חסר וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי במלכים ב' סימן ג' נמסר ט' אותם מלאים בסיפרא ולא נחשב זה עמהם : (ט) ויאמר אל כל העם צדקים אתם. כתב המכלל יופי בא עם המ"ם לבדה בחסרון יו"ד בכתיבה והם דברי רד"ק במכלול דף י"ב. ותמהני כי בכל הספרים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתרא וכן הביאו בעל המסורת בתילים ל"ז על פסוק ותשועת צדיקים. וכבר השיג עליו ר' אליה המדקדק וכתב בהגהותיו לספר מכלול זהו טעות כי חסר בו יו"ד קדמאה והיה לו לומר ואנשים צדיקם המה ישפטו (יחזקאל כ"ג) : (טו) תנה את ידך. במקצת דפוסים אחרונים כתוב ידיך ביו"ד וטעות הוא : (יט) בעקבה. בספרים כ"י ודפוסים ישנים העי"ן בקמץ חטוף והבי"ת דגושה והה"א רפה : (כו) ויצאו את מצבות בית הבעל. לית חסר דחסר ועיין מ"ש בד"ה ב' סימן א' : (כז) וישימהו. ברוב המדוייקים כן כתיב מלא יו"ד : למחראות. למוצאות קרי והכי איתא בשילהי פירקא דהקורא את המגילה עומד ואמריק התם דר' יהושע בן קרחה היה אומר למהראות כשמה מפני שהוא גנאי לבעל דאמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא בר וכו' : (כט) אשר בית אל. ד' דסבירין בבי"ת : (לד) וכל גבורתו. יונתן תרגם וגבורתיה דומה שהוא גורס וגבורתו ולא מצאתי כן לאחד מהספרים :

יא (א) וראתה. ראתה קרי : (ב) הממותים. המומתים קרי ובמקצת ספרים הכתיב בבני תוין. אמנם ברוב ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים בתי"ו א' בלבד וכן ברד"ק כאן ובפי' רש"י ד"ה ב' כ"ב והוא חד מן מלין דכתיבין מוקדם מאוחר וסימן במסרה רבתי אות וא"ו. ברם צריך להתישב בדבר שמצאתי במלכים א' י"ס מסרה מן ז' מלין דכתיבין תי"ו ולא קריין. ומילין אלין אינון מתלתא גוני תרי מינייהו כתיבין תי"ו וקריין דל"ת וסימן ובאנו אליו באחת המקמות (ש"ב י"ז) באחד קרי והבריח ויבא וישב תחת רתם אחת (מלכים א' י"ט) אחד קרי ותרתי אחריני כתיבין תי"ו וקריין ה"א בשנת הרביעית (ירמיה כ"ח) בשנת העשירית (ירמיה ל"ב) תרווייהו בשנה ק' ותלתא כתיבן תי"ו ולא קריין כלל וסימן ארבעת כנפות (יחזקאל י"ז) ארבע קרי. עפר התפלשתי (מיכה א') התפלשי קרי. הממותתים. המומתים ק'. והמסרה בחד שמא כללינהו זאת אומרת שתיבה זו כתובה בשני תוי"ן וצריך עיון. ובסוף קהלת איכא נמי מסרה אחריתי חילופא דדא מן י"א מלין דקריין תי"ו ולא כתבן דאית בהון מכמה אנפי. ובמסרה גדולה כתיב שם ואני המאסף קשיא לי טובא וכו' ולדידן לא קשיא לן כלל דאורהיה הוא כדחזינן הכא : (ד) המאיות. המאות קרי : (ה) השלשית מכם וכן (ו) והשלשית בשער סור והשלשית בשער אחר הרצים. בשלשתם ראיתי חילופים רבים ומשנה אני אות' שכתובים חסרים יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה ומסורת דפרשת שלח לך מסייעא לנו דיל קרי התם במסרה גדולה : (ט) שרי המאיות. המאות ק' : (י) לשרי המאיות. המאות קרי : (יב) ויולא. הגד"י בחירק וחסר יו"ד על פי המסורה והם ד' כתובים כן וסימן בפרשת ואתחנן במקרא גדולה : (טו) את שרי המאיות. המאות ק' : פקדי החיל. כל פקודי מלא וא"ו בר מן חד חסר ויצו יהוידע את שרי. מסורת ריש פרשת פקודי : (יח) ויתצהו את מזבחתו. בס"א כתיבת יד היה כתוב את ואחר כך הוסיפו וא"ו ועשו ואת וכן נראה מהתרגום וכן מצאתי בשני דפוסים ישנים ובמאור נתיב. אמנם ברוב הספרים כתוב את בלא וא"ו : מזבחתו. מזבחותיו ק' : (יט) יקח את שרי המאות. לית כתיב כן בטעז :
(כ) בית *מלך. המלך קרי :

יב (ד) ומקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (ה) כל כסף הקדשים. במקצת מדוייקים הקו"ף בחטף קמץ וגם בספרים שהוא בקמץ לבד קריאתה בחטף קמץ כמ"ש בסוף פרשת תצוה : (י) בימין. מימין קרי : (יב) את הכסף המתכן. הה"א במאריך בספרים כ"י : יד*. ידי קרי. ה*פקדים. המפקדים קרי : (יד) כלי זהב וכלי כסף. שניהם בחירק ובמסורה גדולה נמנו עם ז' ממין דסבירין בצירי : (כב) ויוזכר. בכ"ף ובכי"ם ואין ביו"ד מאריך : ויהוזבד. בבי"ת ובדל"ת כן כתב רד"ק ואני מצאתי שניהם בבית ובדל"ת בארבעה ספרים מדוייקים כתובי יד ודפוס א' ישן וכן בד"ה כתוב זבד בן שמעת בבי"ת ובדל"ת :

יג (ו) אך לא סרו וגו' ההטי*. חסר אל"ף וכן בירמיה ל"ב : (ז) ועשרה רכב. מלעיל : (יב) אשר נלחם אמציה. בדפוס ישן נכתב בגליון אמציא וכן הוא במקצת ספרים כ"י ונעשה הוא בידם שזהו אחד מן ב' הכתובים בלא וא"ו על פי המסורת וסימן נמסר לקמן סימן י"ד במ"ג : (יג) וירבעם ישב. כן נקוד :

יד (ב) יהועדין. יהועדן ק' : (ד) ומקטרים. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך : (ו) בספר. בספרים מדוייקים הסמ"ך בגלגל : תורת משה. התי"ו במאריך : לא יומתו. במקצת ספרים יש מאריך במלת לא ולא במלת יומתו וכן חברו שבסמוך : ימות. יומת קרי : (ז) גיא המלח. מלח קרי ומלא גיא במקצת ספרים מלא יו"ד ואל"ף. אך במסורת נמנה במספר החסרים אל"ף בקריאה וסימן נמסר במ"ג ביהושע סימן י"ח וזכריה סימן י"ד : יקתאל. עיין מה שכתבתי ביהושע ט"ו : (י) והשאר. בספרים מדוייקים הא"ו במאריך : (יב) לאהלו. לאהליו ק' : (יג) ויבאו ירושלם. ויבא ק' : (יד) הנמצאים בית. בנביאים עם פי' הרי"א בבית וגם בדפוס אחד נרשם כן בחוץ אבל בכל שאר ספרים כתוב בית ובד"ה כתוב בבית האלהים : התערבות. בס"א כ"י הבי"ת דגושה וכן חברו שבד"ה ובשאר ספרים איתן רפין : (טו) ויתר דברי יהואש וגו' ואשר נלחם עם אמציא. בכל הספרים כתוב בוא"ו ובאחד מן הספרים כ"י היה כתוב בוא"ו ואח"כ עבר עליה קולמוס. ולפי דעתי נתכוון במה שנמצא כתוב במסורת ויתר דברי יואש דאשר נלחם ונקוד ממסרת לפעמים סבר דדין הוא

חד מן כ"ב אתין דכתיב יו"ד בריש תיבותא וקרי' ו' וסימנהון יבאו כי הם ומקניהם יעלו. הנני ויאמר בעוד הילד חי. ויפצחו רננו שמים ויחיותו. יחדל הלא מעט ימי יחדל. ישית ב' בפסוק. יבא צדיק הראשון בריבו. ישאל מהרף עצל לא יחרש. ירם ונשא ההמון ירם לבבו. ירמות ומבני

הנה אנכי שולח לכם את

חד מן אחד עשר מלין דכתיבין בי"ת וקרינן כ"ף וסימנהון בשמעכם דשמואל ויבו ויבא אל מחנה ישראל. יבלו קדמא יבלו בטוב ימיהם. באמרם ויהי

אליה הנביא לפני בוא

אָדָם

לפא ביתא רבתי בקריאה וסי' א' אדם שת אנוש. ב' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ג' והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן. ד' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ה' הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם. ו' דגחון וכל הולך על ארבע. ז' זכרו תורת משה עבדי. ח' חור כרפס ותכלת. ט' טוב שם משמן טוב ויום המות. י' עתה יגדל נא כח אדני. כ' וכנה אשר נטעה ימינך. ל' וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה. מ' משלי שלמה בן דוד מלך. נ' ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב. ס' סוף

פירוש לדברי הימים לרבי דוד בן יוסף קמחי ז"ל.

אמר דוד בן קמחי ז"ל זה הספר ספר דברי הימים מכתבי הקודש ובכללם נכתב לפי שיש בו ספור דברי הימים למלכי יהודה והתחיל לספר היחס מאדם עד נח דרך קצרה ומנח עד אברהם ומאברהם עד דוד כי הוא העיקר לפיכך הניח לספר יחס בני ישראל כולם אל יהודה עד בואו אל דוד ואחר כן ספר מיחס שאר השבטים להודיע מספרם בימי דוד וכל מה שהזכיר בניחס מיחסי האומות לספר יחוס העולם על סדר כמו שנכתב בספר בראשית ובשאר היחסים כולם הולך ומקצר וספר גם כן מלכי אדום לפי שמלכו מהם לפני מלך מלך בבני ישראל שמנה מלכים ומלכיהם אחד עשר וכל מלכיהם לא היו מלך בן מלך אלא שהיו מוליכים עניהם מנהיג ממקומות אחרים לפי ההגבורות אנשי המקומות ההם עליהם ומלכות בית דוד מלך בן מלך ובכל מה שקדמה מלכותם לא עמדה לפני מלך ישראל הראשון והוא דוד כמו שאמר ויהי אדום עבדים לדוד כי אף על פי שמלך שאול בישראל תחלה לא היה עיקר המלכות ולא מלך כי אם שנתים ואעפ"כ הוא נלחם בהם ולא יכלו לעמוד מפניו ודוד הכניעם. ומלכות בית דוד הוא העיקר בקבלה ובנבואה מיעקב אבינו וממשה רבינו עליו השלום. כי יעקב אמר לא יסור שבט מיהודה. ומשה אמר שמע ה' קול יהודה. ואמרו רבותינו ז"ל כי זה הספר כתב עזרא ובאמת קודש עזרא נכתבו דברי הימים למלכי יהודה כמו שאמר בספר מלכים אלא שלא חבר עדין לכתבי הקדש אלא שהיה נכתב בספר לבדו כדברי הימים למלכי יהודה. וכן דברי הימים למלכי ישראל היו נכתבין בספר אלא שאותו ספר לא חבר אל כתבי הקודש לפי שלא עמדה מלכות ישראל. ולעתיד ג"כ מלכות בית דוד תקום לבדה כמ"ש הנביא ונשיא אחד יהיה לכולם. ואמר ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות. אבל ספר דברי הימים למלכי יהודה חבר אל כתבי הקדש כמשפט לספר בו דברי מלכי יהודה וגלותם עד עלותם מהגלות וממלכות בית דוד היה נשיא עליהם זרובבל בן שאלתיאל בן בנו של יהויכין. וכן יחס בזה הספר עזרא המלכות עד זרובבל. והבר עזרא זה הספר בכתבי הקדש על ידי חגי זכריה ומלאכי הנביאים האחרונים והברו עם הכתובים ולא עם הנביאים לפי שהוא ספור דברי הימים אע"פ שיש בכללם קצת נבואות אחר שעיקרו נכתב לספר דברי הימים והיחסים נכתב ונדלג עם הכתובים כמו ספר רות שנכתב בספר יחס דוד ונכתב עם הכתובים ג"כ. ויש בספר הזה דברים סתומים מאד ודברים חלוקים עם דברי שמואל ומלכים. ולפי שהספר הזה הוא ספור דברי הימים לא הרגילו ללמדו ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהשתדלו בפירושו אלא שמצאתי הנה בנרבונ"א פירושים בזה הספר לא ידעתי שמות מחבריהם וראיתי כי הולכים דרך הד רש ברוב. ושאל ממני משכיל אחד מגירונא מתלמידי אדוני אבי לפרשו וראיתי לתת את שאלתו. ולא כתבתי פסוק אחר פסוק אלא פסוקים הצריכין פירוש וזה החלי בעזרת המלמד לאדם דעת:

א אָדָ֥ם שֵׁ֖ת אֱנֽוֹשׁ׃ ב קֵינָ֥ן מַהֲלַלְאֵ֖ל יָֽרֶד׃ ג חֲנ֥וֹךְ מְתוּשֶׁ֖לַח לָֽמֶךְ׃ ד נֹ֥חַ שֵׁ֖ם חָ֥ם וָיָֽפֶת׃ ה בְּנֵ֣י יֶ֔פֶת גֹּ֣מֶר וּמָג֔וֹג

רשי

(א) אדם שת אנוש. עזרא כתב ספר היחס הזה על ידי חגי זכריה ומלאכי בתוך י"ח שנה שמלכותו זמן שבא לירושלים זרובבל ויהושע הכהן בימי

רדק

(א) אדם שת אנוש. זה הוא מספר התולדה זה אחר זה. וכן קינן. מהללאל. ירד. חנוך. מתושלח. למך. נח. שם. אבל שם וחם ויפת. הוא כמו

מצודת דוד

א (א) אדם שת אנוש. כאלו אמר הראשון אדם יולד והוא הוליד את שת ושת הוליד את אנוש וכן עד נח ולא רצה להזכיר שאר התולדות על כי כולם שמו תמו במי המבול ולא נשאר מהם זרע ע"פ האדמה: (ד) נח שם. כאלו אמר נח הוליד את שם ואת וכו': (ה) בני יפת. לפי שעיקר הספור הוא בעבור אברהם וזרע ישראל

דבר הבל נשמע את האלהים. ע׳ שמע ישראל. פ׳ בארון מלכא בשפרפרא פ׳ בתראה. צ׳ צופיו עורים כלם לא ידעו. ק׳ גם צפור מצאה בית ודרור קן לה. ר׳ כי לא תשתחוה לאל אחר. ש׳ שיר השירים אשר לשלמה. ת׳ תמים תהיה עם:

ומדי ויון ותובל ומשך ותירס: ו ובני גמר מ״ס ר״פ
אשכנז ודיפת ותוגרמה: ז ובני יון אלישה ל׳ אורי׳ וריפת ל׳. ג׳
ותרשישה כתים ורודנים: ח בני חם כוש ומצרים ל׳ ומ״ל אורי׳ ודודנים
פוט וכנען: ט ובני כוש סבא וחוילה וסבתא ל׳
ורעמא וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן: י וכוש ל׳ כתיב א׳ ל׳ כתיב ה׳
ילד את־נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ: ס׳ ל׳ ומ״ע
יא ומצרים ילד את־לודיים ואת־ענמים ואת־ יתיר יו״ד
להבים ואת־נפתחים: יב ואת־פתרסים ואת־ ג׳
כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ב׳ וחס׳
ואת־כפתרים:
יג וכנען ילד את־צידון בכרו ואת־חת: יד ואת־ ד׳ מ״ע
היבוסי ואת־האמרי ואת הגרגשי: טו ואת־החוי ד׳
ואת־הערקי ואת־הסיני: טז ואת־הארודי ואת־ ב׳. ב׳
הצמרי ואת־החמתי: יז בני שם עילם ואשור ס׳ בטעמ׳ כנעין
וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומשך: ב׳ יון
יח וארפכשד ילד את־שלח
ושלח ילד את־עבר: יט ולעבר ילד שני בנים שם ב׳
האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו
יקטן: כ ויקטן ילד את־אלמודד ואת־שלף ואת־ ב׳
חצרמות ואת־ירח: כא ואת־הדורם ואת־אוזל ואת־ ד׳
דקלה: כב ואת־עיבל ואת־אבימאל ואת־שבא:
כג ואת־אופיר ואת־חוילה ואת־יובב כל־אלה
בני יקטן: כד שם ארפכשד שלח: כה עבר ל׳
פלג רעו: כו שרוג נחור תרח: כז אברם הוא ב׳ ר״פ יתב באתן

רדק

כמו ראובן. שמעון. לוי. יהודה: (ה) בני יפת. התחיל מיפת שהוא מוכתב באחרונה והוא הקטן כי בכל מקום מזכירם שם וחם ויפת דומה כי כן היה תולדותם. ומה שאמר אחי יפת הגדול אינו אומר גדול בשני׳ אלא גדול במעלה. וכן נראה ביחסו שם אליו. והטעם שהתחיל להזכיר התולדות מהקטן לפי שעיקר הספור אינו אלא אברהם שהוא מזרע שם ובו יאריך סיפור היחסים. לפיכך זכר תולדות שם באחרונה והקדים יפת להם כי היה גדול ונכבד ממנו ואם הוא קטון בשנים: (ו) ובני גמר. דיפת בדל״ת. ובספר בראשית הוא ברי״ש: (ז) ובני יון. והניח מגוג ומדי ותבל ומשך ותירס. וכן בספר בראשית כדי לקצר כי אין יחסם בא לעיקר ואולי גמר ויון היו ראשי המשפחות היוצאות מיפת: ורודנים. כתוב ברי״ש ראשונה. ובספר בראשית כתוב בשני דלתין ודדנים ולפי שהדל״ת והרי״ש קרובין בכתבן והרואים בספרי היחסים הנכתבים בימים הקדמונים יש שהיו קוראים בדל״ת ויש שהיו קוראים ברי״ש ונאמרו השמות לפני בני אדם בדל״ת וברי״ש לפיכך נכתב בספר בראשית באחת מהקריאות ונכתב בספר הזה באחרת להודיע כי הכל שם אחד ואם זה קורא בדל״ת וזה קורא ברי״ש. וכן רבלתה ברי״ש ודבלתה בדל״ת. וכן רעואל ברי״ש ודעואל בדל״ת. וכן השמות שקריאתם בוי״ו וביו״ד לפי שהם קרובים בכתיבתן וכן השמות בנחות האל״ף ובה״א בסכלים המלה. כמו בסבתא וסבתכה כי האל״ף והה״א אחיות אותיות הנעימה ומי שירצה לכתוב אל״ף יכתוב ולכתוב ה״א יכתוב וזה השימוש באותיות אהו״י הוא ג״כ בפעלים ובשמות ובמלות כמו שבארנו בחלק הדקדוק אשר חברנו באר היטב. ואעפ״י שיש בשינוי אותיות השמות האלה דרשות לא ראיתי לכתבם למען לא שאריך המלאכה עלי והעיקר הוא מה שפירשתי: (יג) וכנען ילד. ראיתי לאחד מהמפרשים שכתב כי בני כנען אחד עשר ועמו הם שנים עשר הוא שאמר הכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. גבולות כנען ובמו שהם למספר בני ישראל: (יז) בני שם. הזכיר בני השנים כסדר הבנים לקצר כי עוץ וחול וגתר ומשך היו בני ארם. ובספר בראשית ומש וקרובים הם בלשון ובזה ובזה היה נקרא: (כ) ויקטן ילד את חצרמות. כלם אלה: (כד) שם ארפכשד. עתה קצר הספור היחס משם עד אברהם איש אחר איש: (כז) אברם הוא אברהם. הזכיר אברם

רשי

ביומי כורש הראשון עד שנת כורש בן אסתר ובכל משום יחס דוד המלך. והלוים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד על מעמדם והכהנים למשמרותם. לפיכך יחסם מאדם ועד אברהם ולפי שהוצרך ליחס את אברהם הזכיר גם שאר העכו״ם בניו ובני בניו ומשום בניו צריך ליחס שאר עכו״ם בני כנען להודיע היאך ירש אברהם את ארצם ומאחר שהוצרך להזכיר וליחס תולדות כנען הזכיר על גבם (תולדות) שאר עכו״ם ומזכירם מעט מעט ומשליכם עד שהגיע לעיקר כדמפרש בבראשית רבה משל לאדם שהיה עובר ממקום למקום ונפלה לו מרגליות ועמד האדם וכבר בכברה העפר עד שמצא מרגליות כך אמר הקב״ה מה לי ליחס שם וארפכשד וכו׳ ותרח אלא למצוא לאברהם ומצאת את לבבו נאמן (לפניך) ומפני כבודו של יצחק יחס בני עשו וישמעאל ובני קטורה ומשליכן מעט מעט ומניחן ובני שעיר החורי מזכיר על כי בני עשו ירשום וגם ליחס תמנע שנעשית פילגש לבני אברהם להודיע שבחו של אברהם שהיתה בנות נשיאים ואלופים ורצתה להיות פילגש לזרע אברהם דכתיב ואחות לוטן תמנע (בראשית ל״ו) וכתיב ותמנע היתה פילגש (שם) אלא לפי שאמרה אם איני כדאי להנשא לו לאשה אהיה לו פילגש ועוד לכן יחס בני שעיר שהם היו אלופים ומלכים והר שעיר של שעיר היה ובאהבת יצחק נתנה הקב״ה לעשו דכתיב ובני עשו יירשום וישבו תחתם (דברים ב׳) ולהודיע קיום דברי הקב״ה שאמר ליצחק להרבות זרעו ולהשליטו בכל ובשביל כבודו של יצחק כתב כמו כן אלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגומר (לקמן א׳): אדם שת אנוש. פתרונו כמו בני אדם שת ובני שת אנוש ולפי שאינו עיקר היחס מקצרן ומה שלא הזכיר קין והבל לפי שלא העמידו תולדות אבל משת יצאו תולדות נח ואברהם ומאברהם עד דוד: (ד) נח שם חם. והיה לו לחשוב בנו שם מיד למצוא מרגלית אברהם וכו׳ עד דוד ומשליך הטפל ומקצר היחס שלו ותופש העיקר וכן דרך כל היחס הזה דדברי הימים וכן בסמוך בני אברהם יצחק וישמעאל אלה תולדותם בכור ישמעאל נביות וכו׳ ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישראל בני עשו אליפז שמזכיר תחלה ליחס הטפל ואח״כ העיקר: (ו) אשכנז ודיפת (בדלי״ת) ובחומש כתיב (בראשית י׳) וריפת שמתחלה היו רפין ולא היו מתגברים על ישראל ולסוף נתמלאו דופי וריטוש: (ז) ובני יון אלישה. ומה שלא הזכיר מגוג ומדי לפי שלא הזכיר אלא היחס אבל בני מגוג ובני מדי לא הזכיר לפי שלא יצאו מהם ראשי עובדי כוכבים אלא כל עובדי כוכבים נקראו על שם כתים ודודנים: ורודנים. ולהלן (שם) הוא אומר ודודנים כשישראל חוטאים הם נאים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומרים בני דודינו אתם בתחילה היו נראין כאוהבים בשעת הנאתן לבסוף רודים בהם: (י) הוא החל להיות גבור בארץ. הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ: (יא) ומצרים ילד את לודים. בב״ר א״ר אבא בר כהנא כל מוניגנה של מצרים אינה אלא ביום א״ר יהושע בן קרחה בד״ה לודים לודיים כתיב בשני יודין לומר לך לודיים לודי ים ענמים ענמי ים להבים להבי ים נפתוחים נפתוחי ים: (יב) פתרוסים. פתרוסי ים כסלוחים כסלוחי ים פלשתים פלשתי ים כפתורים כפתורי ים לפיכך כתוב בשני יודי״ן לדרוש וכן כולם: (יג) וכנען. ילד וגו׳. י״א הם וכנען עמהם הרי י״ב והיינו דכתיב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל״ב) כלומר גבולות עמים העמיד כנגד שבטי ישראל שנים: הם י״ב כנגד שבטי ישראל הכית גבולות עמים דוגמת אשר הבנת לבדכה (בראשית כ״א): (יט) כי בימיו נפלגה הארץ: נתחלקו ונתמעטו ימיהם של בריות שמתחלה היו בני אדם חיים ט׳ מאות שנה ויותר ונחסו בימי ארפכשד ואילך לד׳ מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחסו למאתים מאותן ד׳ מאות: (כג) כל אלה בני יקטן. שהי׳ מקטין עסקיו. נביא גדול היה עבר אבל שמות אחרים לא כתבו לידרש כי לא ע״פ נביא נתן להם שמות: (כד) שם ארפכשד שלח. למעלה מנה בניו של שם ועתה התחיל שוב פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל לאדם שנפלה לו מרגלית כו׳ כדלעיל: (כז) אברם הוא אברהם

מצודת ציון

א (ו) ודיפת. בחומש כתיב וריפת ברי״ש ובשני השמות היה נקרא והוא כלל גדול בכל שינוי השמות אלא שהיה כל אלוף השמות כי רבו מאד: (יט) נפלגה. ענין חלוקה והפרדה וכן

מצודת דוד

ישראל הבאי׳ משם ויאריך בהם הספור לזה הניח מלהזכיר את בני שם עד לאחרונה אבל בני יפת ובני חם הספור בהם מעט לזה הקדימם בראשונה ופסק מהם: (י) ולא נמרוד. לפי שהיה החשוב מכל בני כוש לזה חשבו לעצמו ולא עם יתר בניו: הוא החל וגו׳. כי עד ימיו היו כל בני אדם שוים ולא התגבר מי מהם למשול על חברו ונמרוד התחיל להתגבר ולמשול בארץ:

הוא ולא הוא דהכא כתיב יותם ותמה קתני לי׳ אפסוקא דלעיל (י״ב י״ג) דכתיב יואש: (כג) מלך ירבעם בן יואש מלך ישראל. בס״א כ״י וגם בדפוס ישן מונציאה ובנביאים עם פי׳ מהרי״א כתוב בן יואש על ישראל ובספרים אחרים כתוב מלך וכן תרגם יונתן:

טו (ד) ומקטרים בבמות. בספרים כ״י מאריך בוא״ו וכן ומקטרים שבסוף הסימן הזה: (ה) וישב בבית החפשית. סימן מלכים בבית החפשית ד״ה בית החפשות וא׳ פסוק סימן עיניכם הרואות אשר עשה ה׳ בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור: (י) קבל עם. במקצת ספרים הוא מלה אחת אבל רד״ק כתב בפי׳ ובשרשים שהן שתי מלות וכן תרגם יונתן קדם עמא. וגם בספר ישן מסור עליו לית וסימן תרין מלין ולכל הנסחאות בקמץ חטוף: (יג) שלום בן יבש וגו׳ לעזיה מלך יהודה. בספר אחד כ״י כתוב לעזריה וכן בספר אחר נכתב בגליון ס״א לעזריה וכן הוא בתרגום אבל ספרים אחרים כתוב לעזיה וכן דינו מכח המסורת שנמנה עם הכתובים עזיה במסרה רבתא אות עי״ן וכן כתב מהרי״א ז״ל לעזיהו הוא עזריה פעמים קורא אותו עזריה ופעמים עזיה ועיין מ״ש בד״ה א׳ ו׳: (יד) ויך את שלום בן יביש. במקצת ספרים מלא יו״ד וכן דינו ע״פ המסורת דבסוף שופטים נמסר כל החסרים בלישנהון ולא נמנה זה עמהם: (כה) בית *מלך. המלך ק׳: (כט) בא תגלת. בס״א כ״י כתוב תגלת ובגליון שלו ס״א תגלת ובספר א׳ כ״י כתוב בפנים תגלת ובחוץ תלגת ק׳ ובכל שאר ספרים כ׳ וק׳ תגלת כחביריו שבענין. ובד״ה ב׳ כ״ח כתיב תלגת: (לה) ומקטרים. הוא״ו במאריך כמו שכתבתי למעלה: (לח) וישכב יותם עם אבותיו ויקבר עם אבותיו בעיר דוד אביו. בס״א כ״י וגם בדפוס ישן השמיטו ויקבר עם אבתיו ואף בדפוס ישן מונציאה ליכא בתרגום ואתקבר עם אבהתוהי ובס״א איתנהו בפסוק ובתרגום:

טז (ו) ואדומים. ואדומים ק׳ והוא חד מן ד׳ מלין כתיבין רי״ש וק׳ דל״ת וסימן נסדר במ״ג בירמיה סימן ל״א: (י) דומשק. נכתב בוא״ו עם דגש במ״ס ונמסר עליו לית מלא: (טו) ויצוהו. ויצוה ק׳: ואת עלת המלך. בספרים מדוייקים הוא״ו בגעיה: (יז) ואת הכיר. את ק׳: (יח) מיסך. מוסך ק׳: החיצונה. במקצת ספרים מלרע ובמדוייקים מלעיל ונמסר עליו לית בטעם מלעיל וכ״כ רד״ק ונמנה ג״כ בסוף מ״ג בשמה מדה דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה:

יז (ו) ויגל את ישראל אשורה. היו״ד בסגול וכ״כ רש״י כאן ובאיכה ב׳ כתב שהוא בציר ויש שם ס״ס שכתוב ויגל מלך בבל את ישראל אשורה וצריך למחוק מלך בבל: בחלח. בספרים מדוייקים החי״ת בשוא לבדו: (יב) ויעבדו הגלולים. תרגומו ופלחו ית בעליא דומה שהיה כתוב את הבעלים ובספרים שלנו אינו ובמקצת ספרים כתוב הגללים חסר וא״ו: (יג) כל נביאו. נביאי ק׳ ויש בו דרש בפסיקתא עיין ילקוט ורד״ק וכלי יקר: ושמרו מצותי חקותי. י״ס שכתוב וחקותי בוא״ו בתחלת המלה ושגגה הוא כי נמסר עליו ג׳ וסימנהון עקב אשר שמע אברהם וגו׳. אם טוב השוכן דמלכים א׳ ט׳: ויעד ה׳. וכן הוא בלא וא״ו בתחלה בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים קדמונים. עד באיזה ספרים חסר וא״ו שבאמצע אבל במדוייקים מלא וכן ראוי ע״פ המסורת דפ׳ תולדת יצחק: (טז) שנים. שני ק׳: (כא) וידא. וידח ק׳: (כג) ויגל ישראל מעל אדמתו. היו״ד בחירק וכ״כ רש״י ז״ל ובמסורת שלנו בסוף מלכים נמסר ויגל ד׳ וסימן יהודה מעל אדמתו וחברו דסוף ירמיה. ויגל השארית דד״ה. ויגל אזנם למוסר (איוב ל״ו). ומאי דמנו בהו ויגל את השארית דד״ה טעותא הוא דבכולהו ספרי בסגול וצ״ל ויגל ישראל דהכא. והכי אשכחנא בהדיא במס׳ כ״י: (כד) ומעוא ומחמת. בכל הספרים כתוב ומעוא באל״ף ומסור עליה לית כתיב אל״ף וקשה בעיני כי בחילופי המקרא כתוב למערבאי בה״א ולמדינחאי באל״ף: ו*ספרוים. ומספרוים ק׳: ויירשו את שמרון. ביו״ד ה׳ יתן לבד ונעדרה היו״ד ש״א הפעל מהמכתב ובמסורת וירשו ד׳ חסרין וסימנהון ואלה מלכי הארץ יהושע רים סימן י״ב. ויצא גבול בני דן מהם שם סוף סימן י״ט. ויבא מלך אשור מבבל דמלכים ויבאו וירשו אות׳ (ירמיה ל״ב) ואית דמסרי ז׳ חסרים בלישנ׳. וכן נמסר ביהושע סימן י״ט וסימן כ״א במ״ג וליכא בינייהו פלוגת׳ ובספרים כ״י מדוייקים וגם בדפוס קדמון היו״ד במאריך והוא נכון כחביריו: (כח) איך ייראו את ה׳. בספרי׳ מדוייקים ודפוסים ישנים בשני יודין ובמאריך: (ל) עשו נבחז. בנביאים עם פי׳ הרי״א כתוב עשו את נבחז והוא טעות: והעוים עשו נבחז. כתב רד״ק בזי״ן וי״ס כתוב בנון וטעות הוא בספרים שכ״ל. ובמק״ג בגליון כתוב לית זי״ן רבתי ואולי זאת היתה סבת הטעות אך לא מצאתיה כן בשום נוסח מהאלפ״א בית״א רבתית ובס״א כ״י נמסר עליו לית כתיב זיי״ן ומלא רבתי איננה. ובעל דרך אמונה במאמר א׳ פ׳ ב׳ כתב הפך זה וזל״ש ונכתב בנו״ן זעירא עד שרבים חשבוה לזי״ן וכו׳ ע״ש. ובנסחא כ״י מאותיות קטנות נמנה בתוכם שי״ן והעוים עשו נבחז ואין כן במסורת אחרות: אלה*. אלהי ק׳: ספר*ים. ספרוים ק׳: (לב) מקצותם. הקו״ף רפה:

יח (ד) וכתת נחש הנחושת. בס״א כ״י וכתת את נחש והתרגום מסייעו שתרגם ושפיק ית חויא. ולא ראיתי כן בשאר ספרים. אדרבא יש להוכיח מהמסורת דלא כתיב את ושמעיה מן הדא דבמסרה רבתי נמסר סימן י״ט פסוקים בספר מלכים דכתיב בהו את את את ודין חד מנהון ששמעת מינה דדל את זה מהכא דאי לאו הכי הוו להו ד׳ את בפסוקא הדין והוה לן למימנייהו בהדי ע״ז פסוקים דאית בהו את את את את וסימנהון במסרה רבתא: (יא) וינחם בחלח. בספרים מדוייקים החי״ת בשוא לבדו: (יג) ובארבע עשרה שנה וגו׳. חילופים רבים יש בין פרשה זו לאותה שבישעיהו ונמנו במסורת שם: (יז) שדה כבס. כתב בעל המסורת ג׳ ב׳ מלא וחד חסר ולא פי׳ איזהו החסר ובס״א כ״י מצאתי חסר אותו של ישעיה סימן ל״ז ובשני ספרים כ״י זהו החסר ובמ״ג שלם בדפוס כתוב ג׳ מלאים וטעות לזה שנמסר כאן במקרא גדולה ג׳ חד חסר: (כב) את במתיו. במקצת ספרים במותיו מלא וא״ו: (כה) אמר אלי עלה אל הארץ הזאת. כן ראיתי בספרי הדפוס חדשים גם ישנים וגם בס״א כ״י מדוייק כתוב על אבל בספרים אחרים כ״י כתוב אל הארץ וכן בתרגום סק לארעא ואולם בישעיה ל״ו הביא בעל המסורת כמה חילופים שבין פסוק דמלכים לפסוק דישעיה בזה הענין וכתב שזה על הארץ ודישעיה אל הארץ עיין שם: (ט) ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנה. ב׳ כתוב ה״א הדין ואידך ויקראו אל המלך דלעיל: (כז) היושבים על החמה. בספרים מדוייקים חסר וא״ו: חריהם. צואתם ק׳ ועיין מ״ש בישעיה ל״ז: שיניהם. מימי רגליהם ק׳ ומתקני הנקוד שמו כל הנקודות של שתי המלות שבק׳ תחת הכתוב אע״פ שאינה אלא מלה אחת ועיין מ״ש בזה בישעיה ל״ו בס״ד: (כט) אל ישא לכם חזקיהו. בספרי הדפוס האחרונים מלא יו״ד אבל בספרים כ״י ודפוסים ישנים חסר וכן מצאתי במסורת כ״י ס׳ ב׳ מנהון חסר וסימנהון אל ישא לכם חזקיהו דמלכים ודישעיהו חסר. ודד״ה. ואיוב ט. תילים פ״ט מלא. וחד ישימות עלימו תילים נ״ה כתיב חד מלה וקריא ב׳ מלין: להציל אתכם מידו. הספרים שכתוב בהם מידי הם כבני בבל אבל לבני ארץ ישראל שאנו סומכים עליהם בחילופי המקרא כתוב מידו: כי לא יוכל להציל אתכם מידו. (הג״ל) מי יוכל לתקן את אשר עותו הסופרים והמדפיסים מימים קדמונים וכ״ש שנתקיים בנו בעונותינו לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר והנה אנחנו מגששים כעורים באפלת המחלוקת ואין אנו מצליחים את דרכינו למצא תפלנו. בשלשת ספרים ישנים מהדפוס כתוב מידי וכן מצאתי בס״א מדוייק כ״י מספרד ובספר אחד כ״י נכתב בפסוק מידו ונרשם מבחוץ ל״א מידי ובספר אחר כתוב מידו בוא״ו ונקוד חירק ואין בידי להכריע כי שספרים אחרים כתוב מידו וכן מתורגם מן ידיה. ה׳ יגיה חשכנו מאפל ומחשך עיני עורים תראינה: (ל) ולא תנתן את*העיר הזאת. בספרים כ״י ודפוסים ישנים כתוב את העיר: (לב) וחיו ולא תמותו. במקצת ספרים תמותו מלא וא״ו אך כפי המסורת דינו להיות חסר שלא נחשב זה עם ז׳ מלאים בסדר מקץ: (לז) ויבא אליקים וגו׳ ויגידו לו דברי רבשקה. אי מסכתת נסחי דכתוב בהו לו את דברי. הם אליבא דמדינחאי אבל למערבאי כתיב ויגידו לו דברי וכן מצאתי בספרים המדוייקים ובאחד מהם וכתב בגדו יפה חסר את:

יט (ב) ושבנא הספר. בהרבה מדוייקים חסר וא״ו ומילתא פסיקתא נמסר בשמואל ב׳ סימן ח׳ סופר הסופר כל הנביאים חסר בר מן ב׳ מלאים ולית דין בגווייהו: (ז) הנני נתן בו רוח. דמלכים חסר דישעיה מלא: (טז) הטה ה׳ אזנך ושמע. הוא״ו במאריך ובקצת ספרים השי״ן בשוא לבדו ובמקצתם בשוא ופתח ועיין מ״ש בס׳ בלק על פסוק קום בלק ושמע ושופטים ה׳ על ושבה שביך: ושמע את דברי סנחריב. בדפוס ישן כתוב את כל דברי וכן בס׳ א׳ כ״י היה כתוב בתחלה את דברי ואחר כך הוסיף הסופר מלת כל וכן מתורגם על כל פתגמי ואולם בכל שאר ספרים אין כאן מלת כל רק הוא בס׳ ישעיה כמו שנזכר במסורת שם וכן בתרגום מדפוס ישן כתוב על פתגמי: אשר שלחו. בס״א כ״י טעה הסופר בין שלח לשלחו ואין ספק בזה שכתוב שלחו כמו שפי׳ המפרשים ובישעיה כתוב שלח והו ג״כ א׳ מהחילופים שיש בין שני הספרים: (כג) ביד מלאכיך חרפת | אדני. יש פסיק בין חרפת לשם להרחיק החירוף כן הוא בפסיקתא דנביאים ובספרים מדוייקים וכן הוא חברו דישעיה: ברכב רכבי. ברב ק׳: מבחור ברשיו. החי״ת בחולם ובישעיה מבחר בפתח וסימנהון ראשי ספריהון (פי׳ תמצא לקמן כ׳ ג׳) וכן במסו׳ מבחור ב׳ ומלא הדין דמלכים וחברו וכל עיר מבחור דהאי סיפרא סימן ג׳: מלון קצה. קצו ק׳ ועיין מ״ש בישעיה סימן ל״ז: (כד) כל יארי מצור. פליגי ספרי כ״י אם חסר הוא או מלא ועיין מ״ש בזכריה י׳: (כה) עתה הביאתיה. עיין מ״ש בזה בישעיה ל״ז ובמיעוט ספרים דין דמלכים הבי״ת בחירק והאל״ף בחולם וליכא למיסמך עליהון: ותהי להשות גלים נצים. במקצת ספרים כן כתוב בפנים להשות ובחוץ להשאות ק׳ וזה טעות גמור הוא כי אותו של ישעיה כתוב להשאות כמו שנז׳ בחילופים שהובאו שם וכ״כ ן׳ עזרא בישעיה אבל זה דמלכים כתיב וק׳ להשות וכן נמנה במסו׳ לעיל סי׳ ט״ז עם מלין דלא מפקין אל״ף בקריאה ולית להון זוג והוא ג״כ חד מן ד׳ אנים מתחלפים מן ב׳ קדמאה חסר אל״ף בתראה מלא אל״ף וסימנא כרים פ׳ תולדות יצחק וד״ה א׳ ז׳ וכן ראיתי בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים הלמ״ד פתוחה והה״א בשוא נח וכן כתב רד״ק במכלול דף קס״ו ובשרשים שרש שאה ושרש נשה ע״פ ספרים מדוייקים וכ״כ הטית מן שער ז׳ פ״ה ובכ״א כ״י כתוב עליו במחזורא רבא להשות וכן הביאו רד״ק בתחילה בפתח הה״א והשי״ן דגושה ושרשו נשא ולקריאה אחרת יהיה משרש שאה: (כח) ושאננך. במקצת ספרים כ״י ודפוסים קדמונים נו״ן ראשונה בקמץ וכן חברו דישעיה והם שנים במסורת וכיון דשקולים הם יצאו שניהם בקריאה אחת וספרים אחרים שניהם בפתח כמ״ש בישעיה: (לא) קנאת ה׳ ***** תעשה זאת. צבאות קרי ולא כתיב והוא חד מן י׳ מלין דקריין ולא כתבן שנמסר סימנם ברים סדר אלה הדברים וברות ומ״ש שם במסורת צבאות כי מירושלם תצא דישעיה טעות הוא וצריך להגיה דמלכים שכן הוא בכל הספרים ודישעיה צבאות כתיב וקרי ובסדר קרי ולא כתיב ופירושו מצאתי כתוב כלשון הזה חסר צבאות מבפנים ותלה אותו מבחוץ להודיע כי שתי נקמות נקם אלהים בו תחלה ע״י עצמו ואחרי כן ע״י צבאות מלאכיו וכן הוא אומר ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור וגו׳: (לד) וגנותי אל העיר. בס״א כתיבת יד על העיר אכן בשאר ספרים כתוב אל וכן במסור׳ ירמיה ל״ב כל וגנותי על העיר בר מן חד אל העיר וסימן וגנותי אל העיר הזאת לאושיעה קדמאה דמלכים והתרגום שתרגם על יש לומר דפרושי קא מפרש: (לז) וְאַדְרַמֶּלֶךְ. הוא בגעיא בס׳ מדוייקים כ״י ובס״א כתוב עליו ל״א וְאַדְרַמֶּלֶךְ: ושראצר *** הכהו. בניו ק׳ ולא כתיב ע״פ המסורה ואלו נכתב ואדרמלך ושראצר הכהו לא נודע כי בניו הכוהו בחרב לכן תלה בניו מבחוץ להודיע נקמת ה׳ בו לכל העולם כענין שכתוב הנני מקים עליך רעה מביתך כן מצאתי: אסרחדן. במקצת ספרים מלה חדא ומקצתן תרין מלין כמ״ש בישעיה:

כ (ג) אנה ה׳. חד מן ו׳ כתיבין ה״א לשון בשתא ובס״א כ״י בשני טעמים כזה אָנָּה

ובשאר ספרים בטעם א׳ לבד בט״ן ועיין מ״ש בתילים סימן קי״ח: ובלבב שלם. ובישעיה סי׳ ל״ח ובלב שלם וסי׳ ראשי ספריםן פי׳ מלכים המתחיל והמלך שיש לו האותיות כתוב ובלבב שהוא של ה״א אותיות ישעיה המתחיל חזק שיש לו ד׳ אותיות כן ובלב של ד׳ אותיות: (ד) העיר. חצר ק׳ ונדרש בבבלי דעירובין פ׳ עושין פסין ובירושלמי פ׳ חלק בענין מנשה עיין ילקוט מלכים רמז רמ״ב ובפי׳ רש״י ורד״ק וכלי יקר: (ה) רפא לך. בב׳ ספרים כ״י הפ״א בסגול וזהו גם דעת רד״ק במכלול דף קנ״ב אמנם בספרי הדפוס ובס״ס כ״י בצירי והמלה מלעיל בכל הספרים: (ו) והספתי. זהו א׳ מן ב׳ מלרע על פי המסורת וחברו והוספתי על כל תהלתך (תילים ע״א) ושניהם דקהלת (א׳ ט״ז י״ב ט׳) מלעיל (כי הם וא״ו התמור) ובמסורת חשיב להו ומה שכתב כאן במסורת שבמקרא גדולה ב׳ בתראי מלעיל טעות מסורת הוא ור״ל ב׳ בתראי מלרע וכן מצאתי במסורת כ״י ובספר תילים נמסר יפה והדין חסר וא״ו בשר ס״ס ותלתא אחריני מלאים. ועיין עוד מ״ש בתילים ע״א: (יג) וישמע עליהם חזקיהו. במקרא דפוס ישן מויניציאה נכתב בגליון וישמח וכן בתרגום שלה וחדי עליהון חזקיה וזהו טעות גדול שכל הספרים ומסרותיהם מסכימים שזה דמלכים וישמע ודישעיה וישמח וא׳ פסוק סימן שמעה ושמחה ציון וזהו ג״כ א׳ מן שנמנים במסורת דסמיך על לשון שמיעה ותרגומו יקביל מנהון חזקיהו: וישמע עליהם חזקיהו. (הג״ל) בס״א ישן ממוליטולא כתוב אליהם וכ״כ ההכם לונזאנו שכן מצא בספרים כ״י ואיני שומע אליהם לבטל ספרים אחרים שהמסורה אומרת כל לשון שמיעה אל בר מן י״ב על וזה א׳ מהם וכ״כ רד״ק וישמע עליהם כמו אליהם וכן מצאתי מסרה כ״י שאומרת בפ׳ סימן מלכים וישמע עליהם חזקיהו. ישעיה וישמח עליהם חזקיהו: נכתה. נכתו ק׳: ואת בית כליו. בס״א כ״י ואת כל בית וכן הוא בנביאים עם פי׳ הרי״א ובדפוס ישן יש הערה מהילוף אבן בכל שאר ספרים אין בהם מלת כל רק הוא בס׳ ישעיהו: (יד) ויבא ישעיהו הנביא אל המלך חזקיהו. בס״א נכתב בגלו י״ם שכתוב ישעיה: (יח) יקח* יקחו ק׳:

כא (ג) ויקם מזבחות לבעל. במלה ו וחברותיה שבסמוך רבו החלופים בספרים אם הם חסרים וא״ו או מלאים והעיקר כמו שמצאתי בס״ם כ״י שזה ויבן ובנה מזבחת שבסמוך חסרים ועל אלו נמסר ב׳ חסרים ובענין וכל אורייתא כוותיה חסר. והכי איתמר בהדיא במסרא רבתא אבל ויבן מזבחות שבפסוק לאהריו ראוי להיות מלא: (ו) ועונן. יש ספרים שחסר וא״ו אחר עי״ן: לעשות הרע בעיני ה׳ להכעים. ובדפוס ישן מויניציאה כתוב להכעיסו וכן הוא בקונקורדאנציאה אך בשאר ספרים כתוב להכעים בלא וא״ו ומה שמתורגם לארגזא קדמוהי כן דרך התרגום בכל מלת להכעים מפני כבוד המקום ברוך הוא: (ח) להניד רגל ישראל. ראיתי מי שנסתפק אם כתוב את רגל וכן נראה מהתרגום ואין הספק מוציא מידי ודאי כל הספרים הכתובים בלא מלת את: (יא) התעבות האלה. חד מן פ׳ כתיבין כן חסר וא״ו קדמאה ומלא וא״ו בתראה כמו שנמסר בהאי ספרא ריש סימן ע״ז ובסוף סדר אחרי מות: (יב) שמעיו. שמעה ק׳ ונראה שכן צריך להיות בחילופי המקרא איבא דמערבאי: (טו) ויהיו מכעיסים. במקצת ספרים כ״י מלא יו״ד גם אחר העי״ן וכן נכון לפי המסורת דריש שמואל: (יז) הלא הם כתובים. בספרים חדשים מהדפוס מלא וא״ו והוא טעות כי אין זה מן י״ז מלאים שנמנו במסורת בסוף ספר ראשון ממלכים וכן בספרים כ״י ודפוסים ישנים חסר: (יט) ישבה. היו״ד בקמץ חטוף במדוייקים כ״י ודפוסים ראשונים ובדפוסים חדשים היו״ד במאריך ומוטעים הם: (כא) הגלולים. י״ם שכתוב הגללים: (כה) ויתר דברי אמון וגו׳ הלא הם כתובים. במדוייקים חסר וא״ו וכן נכון מהטעם שכתבתי למעלה:

כב (א) מבצקת. הבי״ת בקמ״ץ חטוף והקו״ף בפתח ובהרבה ספרים בקמ״ץ: (ה) ויתנה. ויתנהו קרי: בבית. בית קרי: לחזק בדק הבית. בשאר ספרי הדפוס כתוב לחזק את בדק וכן ת״י לתקפא ית בידקא וברוב הספרים כ״י שלפני ליכא מלת את. גם בדפוס ישן ומאיר נתיב שרש חזק ושרש בדק אינה: (ח) ויאמר חלקיהו הכהן הגדול. הראשון שבפ׳ חלקיהו בוא״ו והשני חלקיה בלא וא״ו כן ראוי עפ״י המסורת ד״ה ב׳ ל״ג שבמ״ג וכן נמצאו ברובן של מדוייקים: (יב) ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת אחיקם בן שפן. בכל הספרים כתוב חלקיה בלא וא״ו. ושלמסה בפ׳ הסמוכה כתוב ויצו המלך את חלקיהו בוא״ו. ובמ״ג חלקיהו הכהן ה׳ וסימן עלה אל חלקיהו. ויאמר חלקיהו הכהן. ויצו המלך את. וילך חלקיהו הכהן. ויצו המלך תנינא דסיפרא ע״כ. והאי קרא דמסיר מסורתא דלעיל באמצעיתא ויצו המלך את. על ההוא דכתיב בד״ה ב׳ ל״ד איתמר וקראי אחריני כולהון כתיבין בעניגא דהכא אבל ויצו המלך את קדמאה דהאי סיפרא כתוב חלקיה בלא וא״ו כדכתבינן לעיל: (יד) הרחם. במקצת ספרים במ״ם אבל ברוב מדוייקים בסמ״ך וכן כתב רד״ק: במשנה. בדפוסים חדשים השי״ן בצירי ובישנים בסגול וכן בכ״י בסגול: (כ) הנני אוסף. עיין מ״ש בשמואל א׳ ט״ו ובהרבה ספרים אין כאן שום מאריך:

כג (ג) ואת עדותיו. בסגנא הוא״ו רד״ק ובמסורת עדותיו ס׳ מפקין וא״ו בלישנא וסימנהון ושמרת את משמרה. וימאסו את חקיו. ויעמד המלך על העמוד דמלכים. וחברו דד״ה מפני אשר קברתם כן מצאתי במסרות כ״י ובמסו׳ שבדפוס במלכים א׳ ב׳ גם זו לעמת זו עדתיו ה׳ בלישנא וסימן בסדר ואתחנן ותילים סימן נ״ט והם חמש כנגד נומש: (י) בני בני. בן קרי: (יא) בפרורים. ברי״ש וכן הוא בתרגום ירושלמי ובגמרא דילן ומד״ר כמו שפירש הערוך ערך פרוור: (יב) ואת המזבחות. אשר על הגג. הוא״ו בגעיא בס״ם: (יג) ואת הבמות אשר על פני. הוא״ו בגעיא בס״ם: להר המשחית. בסוף פרק במה בהמה כתוב בספרי הגמרא להר המשחה וטעות הוא מהמדפיסים וכן בפירש״י כ״י כתוב להר המשחית ופי׳ שמתרגמים שהוא הר המשח׳ שנקרא ג״כ הר הזיתים וכנהו הכתוב בלשון המשחית לגנאי מפני שבנו ע״א שבנם בו: שקץ צידנים. בספרים מדוייקים מלא ב׳ יודי״ן וכן נכון ע״פ המסורה דפוספי׳ י״ח כמ״ש שם: (כד) חלקיה הכהן בית ה׳. בכל הספרים כתוב בית לא בבית: (כט) כראתו. בכ״ף וכן כמש׳ כראתו ליש חסר וא׳ מלא. כי אין הנער (בראשית מד לא): (ל) ויבאהו ירושלם. בס״ם חסר יו״ד אחר הבי״ת וכן הוא במקצת דפוסים ישנים ועיין מה שאני עתיד לכתוב בירמיה סימן כ״ז בס״ד: (לג) במלך. ממלך קרי: (לו) זבידה. זבודה קרי בוא״ו עם דגש בדל״ת רד״ק:

כד (י) בעת ההיא עלה. עלו קרי: (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. בדפוס ישן כתוב אל מלך וטעות הוא כי בכל שאר ספרי הדפוס וגם בכ״י כתוב על מלך אמנם בספר כ״י כתוב עליו בגליון למלך ע״פ המסורת ומנה כ״ס למלך בקריאה וזה מכללם אך במ״ג שלנו בדפוס לא נמנה זה עמהם והמסרה כ״י השמיטה להיות למלך על ישראל דד״ה סימן כ״ח ונסחא דדפוסא שפי עדיפא ועלה סמיך דבמסרא אחריתי איתמסר מ׳ על מלך ודין חד מינייהו ועיין לקמן בשילהי סיפרא: (יד) ואת כל השרים. הוא״ו בגעיא בס״ם: עשרה. עשרת קרי: (טו) אולי. אילי קרי: (יח) חמוטל. חמיטל קרי: (כ) עד השלכו. בספרים מעטים הה״א בפתח ואין לתוש עליהם שכן במסורה ב׳ א׳ חסר ואחד מלא וזהו החסר וחברו דסוף ירמיה מלא ושניהם בחירק:

כה (א) ויהי בשנת התשיעית. במ״ג כתוב בשנת ומסור עליה בשנה כתיב למדנחאי וכן בנסחאי כ״י נכתב כן בגלדם ובחילופי דידן ליתיה ומ״מ כבר איבטילא ההיא נסחא דכמערבאי נקטינן וכנסחא עתיקא כ״י בשנת כתיב בשנה קרי ולפום מאי דחזי לי לאו דסמכא היא דהא הכי הוה ליה לבעל המסורה למיחשבי׳ בהדי ז׳ מלין דכתיבין תי״ו ולא קרינן כמ״ש לעיל בהאי סיפרא חניינא דמלכים סימן י״א והיכא נוסחא אחרינא דכתיב בשנה וקרי בשנת וליכא למסמך נמי עלה דא״כ כ״ל למימניה עם י״א מלין דקריין תי״ו ולא כתבן ואינון חתיבין בריש שופטים ובריש קהלת וכיון דאיתכטילו כולהו נסחי דאמרן אית לן למימר על כרחין דנסחא דילן עדיפא ספי דינקך לא נפרי מינה: (ג) ולא היה לחם. בס״א כ״י היה מלרע ובספרים אחרים שלפני מלעיל ובמכלול משקל פעל מנה ולא היה לחם לעם הארץ דירמיה עם דומים אחרים שבאו מלרע שלא כמנהג וכתב אח״כ ודמלכים פליגין עליה וכן כתב המכלול יופי יש אומרים שהוא מלעיל כמנהג ויש אומרים שהוא מלרע שלא כמנהג ועיין במסרה גדולה אות הה״א ומ״ש במלכים א׳ י״א: (ה) וירדפו חיל כשדים אחר המלך. כן כתיב לא אחרי: בערבות ירחו. ברי״ש בצירי וחסר יו״ד ובמקצת ספרים הוסיפו יו״ד. ולפי מה שכתוב כאן במסורת חסר דכללא כייל וכל אורייתא דכוותיה. וכן כתב הרמ״ה ז״ל גבי מ׳ מעבר לירדן ירחו פ׳ הקת חסר יו״ד קדים נפי״ם וכל אורייתא דכוותיה: (ו) וידברו אתו משפט. ובירמיה (נ״ב ט״ו) וידבר אתו משפטים: (ז) ויאסרהו. בס״א ישן ויאסרהו הרי״ש בשלש נקודות ומשקלו כמו ויביאהו בבל ושני טעיות הן שכל א׳ גורם לחברו ששום ראבון מנהאר ממה שנמסר במסורת ויאסרהו ג׳ בקריאה וסימן ויאסרהו בשנים עבתים חדשים (שופטים ט״ו) ויקח את שמעון (בס סי׳ ט״ז) וילכדו את מנש׳ בחוחי׳ דד״ב (ב׳ ל״ג) למדנו מכאן שזה כתוב ויאסרהו בצירי וכיון שכנ״ל ג״כ ויבאהו אמרו כמ״ש בסוף ירמי׳ וכמ״ש כאן בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים לא בשלש נקודות כמו שהוא בדפוסים חדשים ומי שלא יתפייס בזה יעיין במסורת ירמיה סוף סי׳ כ״ד שנמסר ז׳ ויביאהו ואין זה ממניינם וכן תרגם יונתן ואובליה וכן הם במאיר נתיב ופי׳ רלב״ג: (ז) בנחשתים. הנו״ן בלא דגש והבי״ת במאריך כמ״ש בשופטים ט״ז וכן הוא במדוייקים: ויביאהו בבל. בתרפי דגושי כתוב בבלה ואינון אטעו אנפשייהו במאי דאשכחו במ״ר סימנא מן עשרים ותשע בבלה וחד מינייהו ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו סברי דהדין הוא ולא הוא דההם בסוף ירמיה קיימא ואזלא: (ח) ובחדש החמישי וגו׳ למלך נבוכדנאצר. חדא מלה כתיב כחבירו שבענין: (י) אשר רב טבחים. בספר אחד כ״י כתוב אשר את רב וגם בדפוס ישן מויניציאה יש הערה מזה החילוף ואין כן בשאר הספרים: (יא) ואת יתר העם הנשארים וגו׳ ואת יתר ההמון. ובסוף ירמיה הוא אומר יתר האמון וסימן לא לכם ארג. ובמלכים ומדלת הארץ. ובירמיה ומדלות הארץ וסימן עניותא בתר עניותא אזלא פירש ירמיה שמדבר מפנוי׳ הארץ נכתב ומדלות לשון רבים. ובמלכים שהם שבירי׳ נכתב ומדלת לשון יחיד: (יב) ולגבים. וליגבים ק׳ ובמקצת ספרים כתיב וליגבים ואין הפרש בין ק׳ לכתיב ובאחד מהם נכתב כתוך ולגבי׳ כתוב למדנחאי וליגבים קרי. ובחילופים שלנו שבין מערבאי למדינחאי לא נזכר מזה כלל ומה שכתבתי בתחלה הוא דעת רד״ק שכתב זה לשונו וכתוב ולגבים בלא יו״ד פ״א הפעל: (יג) ואת המכנות. הוא״ו בגעיא בס״ם: (יד) המזמרות. הס״א במוגה במאריך וכמ״ש רש״ה ובמקצת ספרים הס״א בלא מאריך וכמ״ש תוכפה: (יז) וכתרת עליו וגו׳. בספרים מדוייקים חסר וא״ו אחר כ״ף וכן שנים אחרים בכפ׳: שלש אמה. אמות ק׳ ובמלכים א׳ ז׳ כתוב המה אמות. עיין שם במפרשים וכלי יקר: (יח) שמרי הסף. הכמ״ך בפתח במדוייקים ועיין מה שכתבתי בשופטים סימן י״ט*: (יט) אשר הוא פקיד. ב׳ פסוקים מטעים וסימן אשר הוא פקיד דסוף מלכים. ירמיה אשר היה פקיד. וא׳ פסוק סי׳ הוא היה גבר ליד. מלכים ואת הספר שר הצבא. ירמיה ואת הספר שר הצבא. וחד פסוק סי׳ וזה פרשגן הנשתון עד כאן לשון המסורת. פי׳ שבאותו פסוק כתוב לעזרא הכהן הספר ספר דברי וגו׳ (עזרא ז׳): והמשה אנשים. מלוף. מלכים והמשה אנשים. ירמיה ושבעה אנשים. וכן צריך לגרוס במדבר רבה פרשה י״ח והכי איתא בירושלמי פרקא קמא דסנהדרין סי׳ ד׳ עיין כלי יקר: מלכים מכים כלה. ירמיה מכית הכלוא: מלכים מגל ככה המלכים ירמיה ממעל לכסא המלכים: (כ) על מלך בבל רבלתה: זהו א׳ מן ט״ו על הסמוך למלת מלך וסימנם במקרא גדולה יחזקאל כ״ח ודניאל י״א ובנביאים עם פירוש הרי״א כתוב אל מלך ואתלף ליה בנבית בנביא: (כה) וינגל יהודה. היו״ד בחירק על פי המסורת וכמ״ש במלכים ב׳ י״ז וכן כתב רש״י שם אע״פ שלא כתב כן בריש פרשת במות על פסוק ויישב אלהים ובתוכה על פסוק וירב בבם ישוב: (כג) אל גדליהו המצפה. בספר א׳ כ״י המצפתה ובמה נתחלף לו בין זה דמלכים ובין אותו של ירמיה בסימן מ׳ ובמקרא גדולה כתוב על זה בפ׳ מוגה. וכלשון הזה מצאתי בספר כ״י ור״ל שכן ראוי להיות המצפה ולא המצפתה שיד יש ראיה מסורה הגדולה שבמערכת מ״ס נמסר ד׳ המצפתה ולא נמנה זה בתוכם. וכמי יודע שמסרה זו צריכה תיקון מחסרון יוכל לכמנות שכרי בירמיה סי׳ כנ״ל יש עוד ב׳ המצפתה ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה וכסימן נ״ל ח׳ המצפתה וכן על כל אחד מהם נמסר ח׳: (כט) ושנה. בתל״ף (ודירמיה) בס״א מבורת תילים יו״ד ומכלול דף ק״י קט״ד ובברשים שרש שנה. ואכל להם. ואכל מלרע שלא כמנהג. מכלול בקל פעל וכן חברו דירמיה: (ל) כל ימי חיו. ביו״ד אחת בלבד והוא חד מן ד׳ חסרים על פי המסורה אבל כל ימי חייו שבפסוק שקודם בשני יודי״ן כי לא כא כמנין החסרים. וכן מצאתי במקצת ספרים ובמקצת שניהם מלאים והמסורה חולקת עליהם: ס׳ יקוים בנו מקרא שכתוב יחיינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו ונדעה נרדפה לדעת את ה׳ כשחר נכון מוצאו וגו׳:

*) עיין מסר׳ ריש (ויקרא) ובפירוש הרב מנ״ש שם שלפי גודל בקיאתו לא עיין כאן (ובשופטים שם):

נשלם נביאים ראשונים. בעזרת אלהי קדם שוכן מעונים:

שנת בלבבך . ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד : ושם י"ב ר"פ בקריאה ופי' ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב . ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור . ושם אחיו יובל
הוא היה אבי כל תפש . ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי . ושם איש ישראל המכה אשר הכה . ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור . ושם בת אשר שרח .

בֶּן־חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת־עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת־יְרִיעוֹת ס"פ ע' כלי
וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֵשֶׁר וְשׁוֹבָב וְאַרְדּוֹן׃ יט וַתָּמָת ל' ומ"ע
עֲזוּבָה וַיִּקַּח־לוֹ כָלֵב אֶת־אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־ ל' כתרי לוס'
חוּר׃ כ וְחוּר הוֹלִיד אֶת־אוּרִי וְאוּרִי הוֹלִיד אֶת־
בְּצַלְאֵל׃ כא וְאַחַר בָּא חֶצְרוֹן אֶל־בַּת־מָכִיר
אֲבִי גִלְעָד וְהוּא לְקָחָהּ וְהוּא בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה ז' פסוקים וסות וכות
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־שְׂגוּב׃ כב וּשְׂגוּב הוֹלִיד אֶת־יָאִיר
וַיְהִי־לוֹ עֶשְׂרִים וְשָׁלוֹשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד׃ ל'
כג וַיִּקַּח גְּשׁוּר־וַאֲרָם אֶת־חַוֺּת יָאִיר מֵאִתָּם אֶת־ ד' כטעם

קְנָת וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ שִׁשִּׁים עִיר כָּל־אֵלֶּה
בְּנֵי מָכִיר אֲבִי־גִלְעָד׃ כד וְאַחַר מוֹת־חֶצְרוֹן בְּכָלֵב
ו' ר"פ סמכי אֶפְרָתָה וְאֵשֶׁת חֶצְרוֹן אֲבִיָּה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַשְׁחוּר
אֲבִי תְקוֹעַ׃ כה וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְרַחְמְאֵל בְּכוֹר חֶצְרוֹן
ל' לוחד נטע חרן . ל' הַבְּכוֹר ׀ רָם וּבוּנָה וָאֹרֶן וָאֹצֶם אֲחִיָּה׃ כו וַתְּהִי
ל' שוס אתה' אִשָּׁה אַחֶרֶת לִירַחְמְאֵל וּשְׁמָהּ עֲטָרָה הִיא אֵם
י אוֹנָם׃ כז וַיִּהְיוּ בְנֵי־רָם בְּכוֹר יְרַחְמְאֵל מַעַץ וְיָמִין
ל וָעֵקֶר׃ כח וַיִּהְיוּ בְנֵי־אוֹנָם שַׁמַּי וְיָדָע וּבְנֵי שַׁמַּי
ל. ל. ל' נָדָב וַאֲבִישׁוּר׃ כט וְשֵׁם אֵשֶׁת אֲבִישׁוּר אֲבִיהַיִל

תולדות אהרן ואת יריעות . סוטה יב : ותמת עזובה . שם יא סנהד' סט : ואחר בא חצרון . יבמות סב : ושגוב הוליד . בתרא קיא קיב קיג (בתרא סז) :

רשי

עזובה לכך כינה את שם בתו עזובה אשה כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת מכאן שהיתה לו אשה ששמה עזובה : (יט) ותלד לו את חור : (כ) וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל . צא וחשוב שכל אחד מהם היה פחות מן שמונה שנים כשהולידו שהרי כלב היה בן מ' שנים במרגלים דכתיב (יהושע י"ד) בן ארבעים שנה אנכי בשלוח וגו' ואותה שעה כבר נולדו כולם שהרי הוקם המשכן שעשה בצלאל כלב היה בן ח' כשהוליד עזובה אשה ובן ט' כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח את אפרת והולידה את חור בשנה אחרת הרי בן י' שנים וחור בן ח' כשהוליד את אורי ואורי בן ח' כשהוליד בצלאל הרי כ"ו שנים וכתיב (שמות ל"ו) ואת כל איש חכם לב ואין איש פחות מי"ג שנה הרי בצלאל בשעה שעשה המשכן בן י"ג שנה הרי מ' שנה חסר אחת נמצא שכל אח' מהם היה פחות מן ח' כשהולידו וכן מפורש בפרק בן סורר ומורה ומדרש בן שש ושש הולידו : (כא) ואחר בא חצרון אל בת מכיר . כל זה משום כבודו של דוד שהרי חצרון בא אל בת מכיר לקחה לפילגש שלא לשום אישות דוגמא כאשר בא אל בת שבע (תהלים נ"א) והוא היה בן ס' הרי ב' דברים לבת מכיר לגריעותא אחת שלא לקחה לשום אישות וא' שחצרון היה זקן מפני כבוד משפחות יהודה נתנוה לו וכשהוליד יאיר נתנו לו בני מכיר כ"ג עריס ליקח אשר אחת מבנותיו : (כג) ויקח גשור וארם . גשור הוא גשורי והמעכתי לפי שהיו קרובים לארמים שהיו יושבים במזרחה של ארץ ישראל וארם היו יושבים במזרח דכתיב (ישעיה ט') ארם מקדם ופלשתים מאחור ובימי השופטים כשחטאו ישראל מסרם ביד אויב ביד ארם ואז הלכו (אלו סא"ס) ולקחום מהם וכשבא דוד החזירן ולפי שהחזירן כתבן כאן : (כד) בכלב אפרתה. על שם (כלב) אשתו קראו את העיר(כלב) אפרתה:ותלד לו את אשחור אבי תקוע. לאחר מיתת חצרון : אבי תקוע. שר של עיר תקוע שהוא של שבט יהודה: (כה) ויהי בני ירחמאל בכור חצרון. לפי שהפסיק במשפחתו של כלב ע"כ הוצרך שמר בכור חצרון בכור ירחמאל . בכור של ירחמאל : (כו) ותהי אשה אחרת לרחמאל ושמה עטרה. לפי פשוטו ישראלית היתה וביבמות ירושלמי כתב שלקח וכרית להתעטר בה יפה ושרית היתה: היא אם אונם (שמעתי) אם כמו

רדק

בן חצרון . יש מרבותינו ז"ל שאמרו כי הוא כלב בן יפנה ונמה נקרא בן יפונה שפנה עצמו מעצת מרגלים ומה שאמר בן עתניאל בן קנז אחי כלב אמרו כי אחיו היה מאמו ולא היה בן קנז אלא חורגו שהוא בן אשתו . ואמרו דוקי' דכתיב הקניזי ולא כתב בן קנז ולא יראה כן לפי פשטי הכתובים כי לפי פשטי הכתובים נראה כי כלב זה היה מבני חצרון הראשונים . ואמר כי אחר לקח בת מכיר והוא בן ששים שנה ואם כמו שאמרו רז"ל כי היה כלב בן יפונה כשהוליד חצרון כלב היה חצרון בן מאה ושבעים שנה . כי כלב אמר בן ארבעים שנה אנכי בשלוח אותי משה עבד ה' והוא היה בשנה שניה שיצאו ממצרים וחצרון היה מבאי מצרים : הוליד את עזובה אשה ואת יריעות . ואחרי כן אמר ותמת עזובה ואמר ואלה בניה נראה כי נשיו היו . ונראה כי בנותיו היו וכן אמרו רבותינו וכי יש אדם מוליד את נשיו ודרשו בו ענינים . ולפי דעתי את זה כמו מן . וכן כצאתי את העיר ואהרים זולתו . וכן פירוש הפסוק וכלב בן חצרון הוליד מן עזובה אשתו מן יריעות שהיהם היו נשיו ומשתיהן היו לו בני' וקצר התולדה ולא זכר את בני האחת והיא עזובה ועליה אמר ואלה בניה וכאשר מתה עזובה לקח לו כלב אשה אחרת שמה אפרת : (כא) ואחר בא חצרון . מה שאמר והוא בן ששים שנה כי הנשים שזכר לקחם קודם זאת ואחר כן כשהיה בן ששים שנה והוא זקן לקח בת מכיר וגו' וכל אלה התולדות במצרים היו שהרי חצרון היה מבני מצרים : (כב) ושגוב הוליד את יאיר. הנראה מן התורה כי יאיר היה משבט מנשה והוא שלקח הערים בארץ הגלעד וקרא אותם חוות יאיר על שמו וכל הספור ספר הנה גם כן להודיע כי זה הוא יאיר הנזכר בתורה וכן מיחס אותו אל שבט יהודה וכן היה . ומה שאמר בתורה בן מנשה ממשפחות האם כי האם היתה בת מכיר בן מנשה ולפי שלקח יאיר הערים בארץ הגלעד נשאר שם וגם שבט אמו והיו לו הערים השמה לנחלה . ורבותינו ז"ל אמרו כי אין זה יאיר הכתוב בתורה אלא זה יאיר בן שגוב לקח אשה בארץ הגלעד ומתה וירשה ומירושת אשתו היו לו אלו עשרים ושלשה ערים : (כג) ויקח גשור וארם. הודיע כי אלה הערים אשר לקחם יאיר לקח' מיד בני בניו גשור וארם שהיו מהאמות שהיו שכיניה' כמ"ש עד גבול הגשורי והמעכתי : כל אלה בני מכיר אבי גלעד . פי' כל אלה הערים היו לבני מכיר אבי גלעד . כלומר לבני בת מכיר והוא חסר למ"ד השימוש . וכן ובני שרי גדודים היו בן שאול כמו לבן שאול ורבים כמוהו חסרים למ"ד השימוש . ומכאן ראו רז"ל בני בנים הרי הם כבנים ואפילו בני בנות ואינו עומד בדבר זה לענין הדין והם פירוש בני כמשמעו לא כמו שאנו מפרשים אותו שהוא כמו לבני· והנכון כמו שפירשנו כי אם היה אומר על הבנים מהו כל אלה והוא לא זכר אלא שגוב אלא על הערים אמר ששים עיר שזכר . ואפשר כי מה שזכר כ"ג ערים בארץ הגלעד הם בכלל ששים עיר שזכר שגם אלה ששים עיר בארץ הגלעד הם . ובאמרו עשרים ושלש הערים הגדולות ואמרו ששים עם בנותיהן : (כד) ואחר מות חצרון בכלב אפרתה . יש אומרים כי על שם כלב ואשתו קראו את העיר כלב אפרתה וא"כ חצרון היה מבאי הארץ וכארץ ישראל מת . ורחוק הוא זה הפירוש שהיה חצרון יותר ממאתים וחמשים שנה . ולפי דעתי כי פירוש בעת שלקח כלב בנו אפרתה אשתו באותו העת מת חצרון : ואשת חצרון אביה . לפי שאמר כי בעת זקנתו לקח בת מכיר הודיע כי בעת שמת היתה לו אשה אחרת ושמה אביה וילדה לו את אשחור אבי תקוע אפשר בחייו או לאחר מותו : (כה) ויהיו בני ירחמאל . הזכיר תחלה יחוס רם בן חצרון כי הוא העיקר לספר ממשפחת דוד ואחר כך הזכיר יחס כלב בן חצרון אחר רם . ועתה שב להזכיר יחס הבכור והוא ירחמאל : (כו) ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה . לפי פשט הפסוק ישראלית היתה אלא אמר אחרת לפי שזכר הראשונה או אפילו תאמר שהיתה פלגש כמו בן אשה אחרת אשה אבל מישראל היתה. ורבותינו דרשו כי גויה היתה לכן הזכיר

מצודת דוד

כלב שהיה נשיא הקדים גם אותו לירחמאל הבכור : הוליד את עזובה אשה . הוליד בנים מן עזובה אשתו ומן יריעות וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומשפטו מן העיר : ואלה בניה. של האחת . והיא עזובה : (כא) ואחר . ר"ל אחר שנולד לו שלשת הבנים האמורים למעלה : אבי גלעד . על כי גלעד היה הטוב וידוע לזה יחס את מכיר אחר בנו וכמוהו רבים : (כב) ויהי לו . ארז"ל שלקח אשה מארץ הגלעד וממנה ירש הערים האלה ואין זה יאיר הכתוב בתורה : (כג) את חות יאיר . על כי יאיר בן מנשה המוזכר בתורה קרא לעריו חות יאיר לזה קרא גם הוא לעריו חות יאיר כי היה שמו כשמו ושניהם ערובים וכמו יאיר הגלעדי השופט המוזכר בשופטים שהיו לבניו שלשים עירים וקראם ג"כ חות יאיר בעבור זה: מאתם . ר"ל לאחר מות יאיר לקחו מבניו: את קנת . עם קנת ועם בנותיה שהיו בהמחוז ההוא ששים עיר : כל אלה בני מכיר . תחסר הלמ"ד כאלו אמר כל הששים הערים האלה היו לבני מכיר : (כד) ואחר מות חצרון . ר"ל אחר שמת חצרון בעת שלקח כלב בנו את אפרת אז אשת חצרון ששמה אביה ילדה לו את אשחור : אבי תקוע . שר של תקוע והוא שם עיר . ור"ל כל אנשי תקוע היו בניו וזרעו וכן בכל מקום שנזכר לשון אבי על עיר : (כו) אשה אחרת . מלבד אם בניו האמורים למעלה : היא אם אונם. על כי אונם היה הטוב וידוע לזה ייחס אותו אחר

ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי. ושם חברון לפנים קרית ארבע. ושם אשת אבישור אביחיל. ושם אשת שאול. ושם האיש נבל. ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי: ושם אשת ג' ר"פ בקריאת וסי' ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה. ושם אשת שאול. ושם אשת אבישור. אנך:

ותלד לו את־אחבן ואת־מוליד׃ ל ובני נדב
סלד ואפים וימת סלד לא בנים׃ לא ובני אפים
ישעי ובני ישעי ששן ובני ששן אחלי׃ לב ובני
ידע אחי שמי יתר ויונתן וימת יתר לא בנים׃
לג ובני יונתן פלת וזזא אלה היו בני־ירחמאל׃
לד ולא־היה לששן בנים כי אם־בנות ולששן
עבד מצרי ושמו ירחע׃ לה ויתן ששן את־בתו
לירחע עבדו לאשה ותלד לו את־עתי׃ לו ועתי
הליד את־נתן ונתן הוליד את־זבד׃ לז וזבד
הוליד את־אפלל ואפלל הוליד את־עובד׃
לח ועובד הליד את־יהוא ויהוא הליד את־עזריה׃
לט ועזריה הליד את־חלץ וחלץ הליד את־
אלעשה׃ מ ואלעשה הליד את־ססמי וססמי
הליד את־שלום׃ מא ושלום הוליד את־יקמיה
ויקמיה הליד את־אלישמע׃ מב ובני כלב אחי
ירחמאל מישע בכרו הוא אבי־זיף ובני מרשה
אבי חברון׃ מג ובני חברון קרח ותפח ורקם
ושמע׃ מד ושמע הליד את־רחם אבי ירקעם
ורקם הוליד את־שמי׃ מה ובן־שמי מעון ומעון
אבי בית־צור׃ מו ועיפה פילגש כלב ילדה את־
חרן ואת־מוצא ואת־גזז וחרן הליד את־גזז׃
מז ובני יהדי רגם ויותם וגישן ופלט ועיפה
ושעף׃ מח פלגש כלב מעכה ילד שבר ואת־
תרחנה׃ מט ותלד שעף אבי מדמנה את־שוא
אבי מכבנא ואבי גבעא ובת־כלב עכסה׃ נ אלה
היו בני כלב בן־חור בכור אפרתה שובל אבי
קרית יערים׃ נא שלמא אבי בית־לחם חרף
אבי בית־גדר׃ נב ויהיו בנים לשובל אבי קרית

רדק

הזכיר ושמה עטרה שלקחה לטעמ' כה כי בת גדולים היתה ומכאן אמרו אל תאמן בגר עד עשרים וארבעה דורות כי כ"ד דורות מעטרה עד ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם. ואלו הן. עטרה. אונם. שמי. נדב. אפים. ישעי. ששן. בן ששן. עתי. נתן. זבד. אפלל. עובד. יהוא. עזריה. חלץ. אלעשה. ססמי. שלום. יקמיה. אלישמע. נתניה. ישמעאל. עם ירחע אבי עתי שהיה עבד הם כ"ד: (ל) וימת סלד לא בנים. בלא בנים: (לד) ולא היה לששן בנים. והלא אמר ובני ששן אחלי. אלא שמת אחלי בחיי אביו ולא נשאר ממנו בן ולא בת: ולששן עבד מצרי ושמו ירחע. שגדל עמו והיה בן ביתו כמו אליעזר עבד אברהם ונתן לו את בתו אחר שחררו ודרך דרש כי מן השם למדו שעשהו בן חורין כי ירחע עבד חרי וירח חרי בהפך. מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנה לו. ואעפ"י שחררו עבר על התורה כשנתן לו בתו כי מצרי ראשון היה ומכאן אמרו אל תאמן בעבד עד עשרה דורות כי י"ז דורות מן ירחע עד ישמעאל בן נתניה: (מב) ובני כלב אחי ירחמאל. ספר יחס ירחמאל ובא להשלים יחס כלב מה שלא נכתב למעלה: מישע בכורו. כי אשר זכר למעלה לא היו בני הראשונים אלא הקדימם אולי היו החשובים מבניו וכן הבנים שהיו לו מן אפרת לכבוד בצלאל וזהו שאמר למעלה ואלה בני כלומר כי לו כבר היו בנים אבל אלה היו לו מן עזובה: הוא אבי זיף. זיף היה ידוע לפיכך אמר אבי וכן מכיר אבי גלעד ואחרים רבים. ואולי זיף שם העיר נקראת על שמו אבי זיף שר זיף כלומר כי מישע היה אדון ושר על העיר הנקר' זיף והראשון נכון: ובני מרשה אבי חברון. לפי דעתי כי הוא חסר זיף. ולפי שהזכירו בפסוק סמך על המבין והניחו והוא כאלו אמר ובני זיף מרשה אבי חברון: (מז) ובני יהדי. הוא אחד מן הבנים שהזכיר ושני שמות היו לו: (מח) פלגש כלב מעכה ילד. אינו חוזר למעכה כי היה אומר ילדה אלא לכלב כאלו אמר פלגש כלב מעכה ויולד ממנה את שבר ואת תרחנה: (נ) אלה היו בני כלב בן חור. אלה שמנה' עמה שובל והאחרים היו בני כלב בן חור והוא היה בן בת של כלב בן יפנה ולפי שיחסם למעלה אורי בן חור אמר עתה כי עוד היה לו בן אחד לחור ושמו כלב ואלה היו בניו: אבי קרית יערים. יש מפרשים אדון קרית יערים וכן אבי בית לחם אבי בית גדר. ויתכן לפרש אבי כמשמעו פירוש אבי קרית יערים כי כל בני קרית יערים היו בניו ובני בניו וכל אותה העיר נתיחסה מבניו לכך כללן ואמר קרית יערים וכן אבי בית לחם אבי בית גדר: (נב) הרואה חצי המנחות. יש מפרשים שהיה מושל על העיר מנחת'

רשי

כמו שקמתי אם בישראל (שופטים ה') (והיא כותב שא"ה) אונם שפל וחלש היה לשון אונן וכמו לא אכלתי באוני ממנו (דברים כ"ו) וכמו כמתאוננים (במדבר י"א) ויצא ממנו ששן. שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר בגנותן כלומר לא היו ראויין למלכות ויצא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם (ירמיה מ"א): (לד) ולא היה לששן בנים כי אם בנות. ומה שאמר למעלה ובני ששן אחלי. חולה שפל היה ומת בלא בנים: (לה) ויתן ששן את בתו לירחע עבדו לאשה. מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנהו לה ומכאן אמרו חכמים ביבמות ירושלמי אל תאמן בגר עד ט"ז דורות וט"ז דורות הם מן עתי המצרי עד ישמעאל וי"א ט"ז דורות עם ירחע ומדרש רבותינו אפשר בן שפי' מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירחמאל היה ולא מן רם אלא שהעביר מזרעו למולך: (מב) ובני כלב אחי ירחמאל. לפי שיחס למעלה קצת משפחות כלב והפסיק ביחס ירחמאל צריך לומר כלב אחי ירחמאל שלא תאמר כבר יחס כל משפחות כלב לכך הוצרך לומר כלב אחי ירחמאל שזהו כלב אחר היה וכן דרך כל היחס אינו מיחס כסדר אלא מיחס קצת ממשפחת פלוני ותופס משפחה אחרת וכשיחס קצת ממשפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבתחלה ושוב האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה: הוא אבי זיף. שר של זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושם העיירות האלה כתובות בספר (ביהושע ט"ו) כדכתיב זיף וטלם ובעלות (וכתיב) קעילה (שם) ואכזיב ומרשה: (מד) אבי ירקעם. כל אבי שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך: (מז) ובני יהדי. אחד מבנים של עיפה היה ומה שלא הזכיר מי היה אביו לפי שאיני צריך להזכיר שום מבנים של עיפה כי אם זה יהדי: (מט) ותלד שעף אבי מדמנה את שוא אבי מכבנא ואבי גבעא. שתי עיירות הללו שלו היו: ובת כלב עכסה. עתה מתחיל לראש ומקדים בעכסה משום שהיתה אשת עתניאל כדכתיב שם ויאמר כלב אשר יכה קרית ספר וגו': (נ) אלה היו בני כלב בן חור בכור אפרתה. פתרון אלה היו בני כלב בן חור כמו בנו הוא והוא חור היה בנו הבכור לאפרת אשתו ולא בכור לכלב וכן מפורש למעלה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. ע"א אלה היו וגו' חור היה בן לכלב והוליד בן ויקרא שמו כלב לכך פירושו ואלה היו בניו של כלב בנו של חור שובל וגו': בכור אפרתה. ולא בכור לכלב על חור הוא אומר כן נראה לנו (נב) הרואה חצי המנחות. מדינה אחת היתה בארץ ומנוחות שמה דכתיב ויגלם אל מנחת (לקמן ח') והוא המושל על חצי מדינה ולקמן נאמר חי משל פו חצי מדינה כאדם

מצודת דוד

אחריו: (לב) לא בנים. בלא בנים: (לד) ולא היה לששן בנים. כי בנו אחלי מת בחייו ולא השאיר זרע: (מב) ובני כלב. עם שכבר התחיל לספר מזרע כלב פסק בו וחזר לספר מזרע ירחמאל אחיו ועתה חזר לספר עוד מזרע כלב וכן דרך הספר הזה לספר קצת ולהפסיק בספור אחר ולחזור לספור הראשון: מישע בכורו. אולי הנזכרים למעלה היו החשובים ממנו ולזה הקדימם: ובני מרשה. שאמר מלת זיף וכאלו אמר ובני זיף מרשה וכו' ולפי שזה עתה הזכיר זיף סמך על המבין: (מז) ובני יהדי. הוא אחד מבני עיפה פילגש כלב הנזכר למעלה ושני שמות היה לו: (מח) ילד שבר. רצה לומר כלב ילד ממנה את שבר וכו': (מט) ותלד שעף. ר"ל שעף וכו' הוליד את אשתו את שוא היה שר על מכבנה ועל גבעא. או ר"ל אנשי העיירים ההם היו מרשע: (נ) כלב בן חור למעלה

אביחיל בן חור. אלה ראשי אבות. אלה ראשי האבות. אלה עשה בניהו בן יהוידע. אלה מבני גד ראשי. אלה הם אשר עברו. ומן דוד זקן עד רישא דסיפרא דכו' ר"פ אלה במ"ד
ואלה וסימ' ואלה אשר הוסר שלמה ואלה שרי הנצבים. ואלה פקדתם לבית אבותיהם. ואלה המתקשרים תנינא דסיפרא. וכל עזרא דכו' ר"פ ואלה במ"ד ואלה וסימ' אלה

אברהם : כח בני אברהם יצחק וישמעאל :
כט אלה תלדותם בכור ישמעאל נביות וקדר ג'
ואדבאל ומבשם : ל משמע ודומה משא חדד ל' . כ'
ותימא : לא יטור נפיש וקדמה אלה הם בני כ' וח' ויטור כ'
ישמעאל : לב ובני קטורה פילגש אברהם ילדה ל'
את־זמרן ויקשן ומדן ומדין וישבק ושוח ובני
יקשן שבא ודדן : לג ובני מדין עיפה ועפר
וחנוך ואבידע ואלדעה כל־אלה בני קטורה : כ' א' חס' ג'
לד ויולד אברהם את־יצחק בני יצחק עשו וישראל : כ' כנסעס ל'. ל"ג
לה בני עשו אליפז רעואל ויעוש ויעלם וקרח :
לו בני אליפז תימן ואומר צפי וגעתם קנז ותמנע ל' . ל'
ועמלק : לז בני רעואל נחת זרח שמה ומזה :
לח ובני שעיר לוטן ושובל וצבעון וענה ודישן ל' כנסעס ל' בסיפרא
ואצר ודישן : לט ובני לוטן חורי והומם ואחות ל' כסי' ד' נ' מ"ע
לוטן תמנע : מ בני שובל עלין ומנחת ועיבל שפי ל' . ל'
ואונם ובני צבעון איה וענה : מא בני ענה דישון ל' מ"ז סבי' בן

ל' . ל' ובני דישון חמרן ואשבן ויתרן וכרן : מב בני־
ל' וכל סוס קרפא דכו' אצר בלהן וזעון יעקן בני דישון עוץ וארן :
מג ואלה המלכים אשר מלכו
כ' בארץ אדום לפני מלך־מלך לבני ישראל בלע
כ' בן־בעור ושם עירו דנהבה : מד וימת בלע
כ' וימלך תחתיו יובב בן־זרח מבצרה : מה וימת
ד' כ' מ"ג וכ' הכ' יובב וימלך תחתיו חושם מארץ התימני :
מו וימת חושם וימלך תחתיו הדד בן־בדד
המכה את־מדין בשדה מואב ושם עירו
עוית ק' עיות : מז וימת הדד וימלך תחתיו שמלה
כ' ממשרקה : מח וימת שמלה וימלך תחתיו שאול
מרחבות הנהר : מט וימת שאול וימלך תחתיו
ל' דסמי' בעל חנן בן־עכבור : נ וימת בעל חנן וימלך
ו"פ וחס וחס ל'. ג' תחתיו הדד ושם עירו פעי ושם אשתו מהיטבאל
ל' בת־מטרד בת מי זהב : נא וימת הדד ויהיו
עלוה ק' אלופי אדום אלוף תמנע אלוף עליה אלוף יתת :

רשי

אברהם. עכשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם שנקרא אברהם : (לב) קטורה פילגש אברהם. כל גנאי שיכול לספר בהם הוא מספר משום כבודו של יצחק שכולם היו בני פלגש אבל הוא היה עיקר ואדון הבית : (לג) ובני מדין עיפה ועפר וגו'. ה' ראשי עכו"ם על כן העמידו חמשה מלכים לכל אומה מלכה דכתיב את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור וגו' חמשת מלכי מדין (במדבר ל"א) : כל אלה בני קטורה. בשביל כבודו של אברהם : (לד) בני יצחק עשו וישראל. מפני כבודו של דוד אמר ישראל ולא יעקב : (לה) בני עשו אליפז כדי לקצר ולהשליכו והזכירו לכבוד יצחק : (מא) חמרן ואשבן. ובחומש (בראשית ל"ו) כתיב חמדן בתחלה היו חמודים ונאחדין כצדיקים ולבסוף מטוערין כחמור כן דרך החמור בתחילה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחלה מכוער ולבסוף יפה : (מג) ואלה המלכים. מפרש בב"ר א"ר איבו קודם שלא עמד מלך מישראל (אבל משמלך מלך לישראל) נצב מלך באדום רבי יוסי בן חנינא אומר בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים אמר רבי יהושע בן לוי זה העמיד ח' וזה העמיד ח' ושמעתי וכי לא היה לאדום אלא אלו ח' מלכים ולישראל ח' והלא יותר היו יורש אחזיה

רדק

אברם על דרך תולדת היחס והוא אברהם הידוע שאהב השם וגדל שמו כי אב המון גוים נתנו. ובהזכירו תולדות אברהם הזכיר תולדות ישמעאל בנו ובני קטורה ואחרי כן אמר ויולד אברהם את יצחק כי הוא העיקר : (לב) ובני קטורה פילגש אברהם. לפי שאמר בתורה ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה הודיע הנה שאינה אלא פילגש. ומה שאמר ויקח אשה לקח אשה אותה לפילגש כי לא היתה לו אשה אלא שרה אמנו והשאר פלגשים וכן אמר בתורה ולבני הפלגשים אשר לאברהם וגו' : (לה) בני עשו. כמו שהזכיר תולדת ישמעאל בן אברהם כן הזכיר תולדות עשו בן יצחק והמלכים אשר מלכו באומתו לפני מלוך מלך בישראל כי אחרי כן לא היו מלכים כמו שכתבתי כי תחת יד דוד היו עד שגרמו עונות מלכי יהודה ופשעו מתחת ידם : (לו) בני אליפז צפי. כתיב ביו"ד ובתורה הוא צפו כתיב בוי"ו : קנז ותמנע ועמלק. כנראה מן הפסוק הזה כי תמנע הוא בן אליפז ובתורה כתיב כי תמנע היתה פלגש לאליפז ותלד לו את עמלק יש מפרשים כי תמנע אם עמלק כמו שכתוב בתורה וממזרת היתה כי אליפז בא אל אשת שעיר אם לוטן וילדה תמנע או בחיי שעיר אחר מותו. ועזרא דקדק בתורה שים פסוק אחר ותמנע שאף שהיא היתה בתו ואחרי כן היתה לו פלגש וילדה לו עמלק לכך כתוב ואחות לוטן תמנע ולא אמר בת שעיר אלא אחות לוטן וזה הפי' הוא דרך דרש. ואילו היתה תמנע בת אליפז לא מנה אותה בסדר הבנים כי אין זה דרך הכתוב אם לא יזכור בפירוש כמו ואת דינה בתו ושרח אחותם. והנראה בעיני כי אחז הכתוב דרך קצרה כי לא הוצרך עזרא לפרש כי מפורש הוא בתורה אלא שכתב התולדות דרך קצרה. וכן קצר בבני שם וכתב בני הבן בסדר הבנים לקצר וכשהזכיר וארם וגו' אמר ובניו עוץ וחול. כן כתב הנה ותמנע דרך קצרה כי היה לו לקצר עד וגעתם קנז ועמלק אלא לפי שעמלק לא היה שוה לשאר הבנים כי הם היו בני אשה והוא בן פלגש לכך הפריד ביניהם וחבר אמו ואמר ותמנע ודי לו כי חבר הוא בתורה : (לח) ובני שעיר. הזכיר כמו כן בני שעיר כמו שהזכיר בתורה כי לאהבת יצחק נתן לעשו בני נחלת האלופים האלה : (לט) ובני לוטן חורי והומם. בוי"ו ובתורה והימים ביו"ד : (מ) בני שובל עלין. ובתורה עלון : שפי. ביו"ד ובתורה שפו בוי"ו : (מא) ובני דישון. ובתורה ואלה בני דישן בקמץ ואמר כי בני דישון היו כי דישון באחרונה היה החמישי מבני שעיר ודישן בקמץ היה הבן השביעי מבני שעיר וכן הזכירם. ודישון ואצר ודישן אבל כשהזכיר תולדותם קראם שניהם דישן בקמץ ואלה בני דישן חמדן וגו' ואחר כן בני אצר ואחר כן בני דישן עוץ וארן ועזרא כתב שניהם דישון נראה כי לא היו מקפידים בשמותן בין דישן לדישון : ובני דישון חמרן. בריש ובתורה חמדן בדל"ת וכבר כתבתי טעמי החילופין : (מב) וזעון יעקן. ביו"ד ובתורה ועקן בוי"ו : (מג) ואלה המלכים. וימת בעל חנן וימלוך תחתיו הדד בדל"ת ובתורה הדר בריש : (נ) ושם עירו פעי. ובתורה פעו בוי"ו :
אלם

מצודת דוד

(יב) אשר יצאו משם פלשתים. ר"ל מבני כסלוחים באה האומה של פלשתים : ואת כפתורים. חוזר הוא על מצרים שהוא ילד את כפתורים : (יז) עוץ וחול וגו'. אלו אף היו בני ארם ולקצר חשבם בבני שם כי בני בנים הם כבנים : (יט) נפלגה הארץ. בני הארץ נפרדו זה מזה ע"פ כל האדמה : (כד) שם ארפכשד וגו'. כלומר השתלשלות מזה שמשם ילד את ארפכשד והוא ילד את שלח וגו' עד שנולד אברהם : (כז) הוא אברהם. הוא הנקרא אחר זה בשם אברהם ע"ש אב המון גוים כמ"ש בתורה : (לב) ילדה. כמו אשר ילדה : (לג) כל אלה בני קטורה. כי בני בנים הם כבנים : (לו) ותמנע. כאילו אמר ותמנע היתה לו לפילגש ואת עמלק ילדה לו, וכן נאמר בתורה ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק (בראשית לו) : (לח) ובני שעיר. לא היה שעיר מבני עשו והזכירו בעבור תמני בת אשתו שהיתה פילגש לאליפז בן עשו : (לט) ואחות לוטן תמנע. אחותו מן האם ולא היתה בת שעיר אביו כי אליפז בא על אשת שעיר וילדה לו את תמנע ונעשית פילגשו : (מג) לפני מלך מלך וגו'. עד לא עמדו מלכים בישראל : בלע. ר"ל המלך הראשון היה בלע : (מו) המכה את מדין וגו'. כשבאו להלחם על מואב בא הוא לעזרת מואב והכה את מדין : (נ) בת מי זהב. מטרד היתה בת מי זהב והוא שם אדם : (נא) ויהיו אלופי אדום. אחר שמת הדד פסקה מהם המלכות והנהיגו עצמן ע"פ אלופים

בקשו כתכם. אלה בקשו כתבם תנינא דסיפרא. אלה בני המדינה העלים תנינא דסיפרא. אלה בימי יהויקים. וכל שאר כתוב דכותהון ר"פ אלה כס"ב ר"פ ואלה וסימ' ואלה

נב אלוף אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן:
נג אלוף קנז אלוף תימן אלוף מבצר: כולהון פתחין
נד אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלופי אדום:
ב א אלה בני ישראל ראובן שמעון לוי ויהודה י' ר"פ עד ודוד זקן
יששכר וזבלון: ב דן יוסף ובנימן נפתלי גד
ואשר: ג בני יהודה ער ואונן ושלה שלושה י"ב מ"ע בסיפרא
נולד לו מבת־שוע הכנענית ויהי ער | בכור ס' כטעם בסיפרא
יהודה רע בעיני יהוה וימיתהו: פ' ס' מ"ע בסיפרא
ד ותמר כלתו ילדה לו את־פרץ ואת־זרח כל־
בני יהודה חמשה: ה בני פרץ חצרון וחמול: ל'
ו ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם ל'. ל'
חמשה: ז ובני כרמי עכר עוכר ישראל אשר ל'. ל'
מעל בחרם: ח ובני איתן עזריה: ט ובני חצרון
אשר נולד־לו את־ירחמאל ואת־רם ואת־
כלובי: י ורם הוליד את־עמינדב ועמינדב ל'
הוליד את־נחשון נשיא בני יהודה: יא ונחשון ו' חסף. ל'
הוליד את־שלמא ושלמא הוליד את־בעז:
יב ובעז הוליד את־עובד ועובד הוליד את־ישי:
יג ואישי הוליד את־בכרו את־אליאב ואבינדב ל' ומ"ל ומז"ג י"ג מפקין א'
השני ושמעא השלישי: יד נתנאל הרביעי רדי ל'
החמישי: טו אצם הששי דויד השבעי: ל' זהו ולאס ס' חס'
טז ואחיתיהם צרויה ואביגיל ובני צרויה אבשי ל' וחס' וכ' חס' כלי'
ויואב ועשה־אל שלשה: יז ואביגיל ילדה את־
עמשא ואבי עמשא יתר הישמעאלי: יח וכלב

תולדות אהרן ובני זרח. סנהד' מד: ובני איתן. בתרא קטו: ואחיותיהם. שבת נד בתרא יז: וכלב. סוטה יא יב תמורה טז:

רדק

(א) אלה בני ישראל וגו'. והתחיל ליחס בני יהודה כי עיקר הספר על מלכי יהודה: (ו) ובני זרח זמרי. הוא זבדי בן זרח הנזכר בספר יהושע: (ז) ובני כרמי. אף על פי שלא נזכר כרמי ידוע היה כי כרמי בן זבדי הוא זמרי שנזכר וכן מנהג זה הספר בספור יחסים במקומו. ועכר הוא עכן אלא קראו עכר לגנאי כי עכר ישראל: (ח) ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חושים ובני פלוא אליאב ולא הזכיר יחוס הימן וכלכל ודרע אולי לא מצאם. או קצר ביחס זרח כי לא באה ממנו המלוכה וחזר ליחס חצרון בן פרץ כי משם יצאה המלוכה: (ט) ואת כלובי. הוא כלב בן חצרון שמזכיר למטה: (י) את נחשון נשיא בני יהודה. לכבוד דוד כתב כן להודיע שאף זקנו נחשון היה נשיא: (יג) ואישי הוליד. באל"ף וביו"ד אחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות: ושמעא השלישי. הוא שמה הנזכר בספר שמואל: (טו) דוד השבעי. כתב ר' יונה כי הוא כמו השמיני שהרי שבעה בנים היו לו מלבד דוד כמו שאומר בספר שמואל ויעבר ישי שבעת בניו לפני שמואל. ואחרי כן אמר לו התמו הנערים ואמר עוד שאר הקטן. ועוד כתיב ולו שמנה בנים הנה כי שמנה בנים היה לו ודוד היה השמיני אם כן דוד השביעי ר"ל השמיני. ולא יתכן זה ההפך אבל הנכון שהיה לישי בן מאשה אחרת. ובספר שמואל מנה אותם כולם בכלל שאמר שבעת בניו ואמר עוד שאר הקטון. ובכאן זכר השבעה שהיו מאם אחד עם דוד וכן פירש אותו החכם ר' אברהם בן עזרא. ויש אומרים כי מת הבן האחד. ובמדרש כי הבן השמיני היה שמו אליהוא והוא הנזכר בנגידים שהקים דוד ליהודה אליהוא מאחי דוד והוא היה קטן מדוד ומה שאמר ודוד הוא הקטן על שהיה מקטין עצמו קראו קטן: (יז) יתר הישמעאלי. הוא יתרא הישראלי וקראו ישמעאלי לפי שגר בארץ ישמעאל לפיכך קראו ישראל שלא יחשוב אדם לפי שקראו ישמעאלי שהיה מזרע ישמעאל אלא מזרע ישראל היה: (יח) וכלב
בן

רשי

אחזיה יואש וגו' אלא זה הפסיד ח' מלכים פירוש מזמן שהמליכו אותן ח' מלכים של אדום לא המליכו את מלכי ישראל כי קודם דוד היו וראשי בית אבותיו: (ג) רע בעיני ה'. מפורש בב"ר שהיה חורש בגגות (ומערה לאשפות) בא עליה שלא כדרכה: (ד) ותמר כלתו. תמיה אני היאך מזכיר גנות זקנתו של דוד: (ו) ואיתן והימן וכלכל ודרע. כולם בימי דוד ובימי שלמה היו והיו חכמים ביותר ועל זה נאמר (מלכים א' ה') ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול. להלן לענין חכמת שלמה נופל לשון זה דרדע אע"פ שנקרא דור דיעה בשביל חכמתו נתחכם שלמה מכולם ומה שאמר האזרחי אל"ף יתיר כמו הזרחי (במדבר כ"ו) מזרח יצא ובהרבה מקומות נכנסת האל"ף בתיבה ואינה נקראת ודוגמתו (איוב יג) ואחותי. והאזניחו (ישעיה י"ט) וכן והאספסוף (במדבר י"א) ופעמים נחסרת כמו ותמרו (שמואל ב' י"ט) ויכו הרמים (לקמן ב' כ"ב) כמו הארמים ופסיקתא דורש מכל אדם זה אדם הראשון איתן זה אברהם הימן זה משה וכלכל זה יוסף ודרדע זה דור המדבר מחול שמחל להם מעשה עגל: (ז) ובני כרמי עכר. ולמה אני קורא עכר והלא עכן שמו (ומפורש) לפי שהוא עכר את ישראל שעבר על החרם ונפלו על ידו ל"ו אלף איש והוא מה שפירשתי שכל מה שיכול לספר בגנות מספר (ואעפ"כ) (ס"א ועל כן לא) יצא מלכות מהם: (ח) ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חושים (בראשית מ"ו): (ט) ואת כלובי. זהו כלב כמו שמוכיח למטה וכלב בן חצרון ובספר (שמואל א' כ"ה) כתיב והוא כלבי ותרגום מדבית כלב וכך תרגום כלבי מחזיק היה ומתפאר בעצמו שאין מיוחס בכל שבט כמוהו כלומר אם שאול נתן לו מלוכה (לי תבוא המלוכה) ועל כן נאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים שהרי יצא מרות המואביה וירחמאל אחיו נשא נכרית כמ"ש למטה וזה כלובי מתנשא ומתגאה (בכל) אשר נשאו לבו: (י) נחשון נשיא בני יהודה. לא בא לפרש אלא מפני כבודו של דוד: (יא) ושלמא הוליד את בועז. רבותינו אמרו אבצן זה בועז ותימה יש היאך יכול להיות והלא נחשון בשנה שנייה ליציאת מצרים מת ושלמון בנו מת כבר והוא היה מבאי הארץ ובועז בנו שהוא אבצן בכניסתו לארץ נולד ומיציאת מצרים עד יפתח היו שלש מאות שנה וחכמים אמרו בשעה שבא בועז על רות והרתה מיד מת בועז ואבצן היה שופט לאחר מות יפתח דכתיב (שופטים י"ב) וישפוט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ועל זה אני תמיה שהרי מצינו באברהם שהוא אמר לאחר שנגרר דמו וכו' ואמר הלבן מאה שנה יולד ואיך הוליד בועז בן ג' מאות שנה וי"ל על כן אמר (רות ד') ויתן ה' לה הריון דוגמתו ויראהו ה' (דברי' ל"ב): אבצן. אב לכל הבנונים שהרי אשה בחורה שכבה אצלו ונעטבן ולא נגע בה (סא"א): (יג) ואישי הוליד את בכרו. מלא אל"ף כלומר איש גבור חיל: (טו) דויד השבעי. מלא יו"ד מפני כבודו של דוד ועתה מצא המרגלית לפיכך לא מנה השמיני אליהו: (טז) ואחיותיהם צרויה ואביגיל. מפני כבודו של דוד שהיו בני אחותו גבורים ואנשי חיל ושרים כך מפורש: (יז) יתר הישמעאלי. (ובשמואל ב' י"ז) כתיב הישראלי בארץ ישמעאל היה דר דוגמת בית עובד אדום הגתי (שם ב' ו') וכן (מלכים א' ז') וישלח המלך ויקח את חירם מצור בן אשה אלמנה ואביו איש צורי: (יח) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה. לפי שהיתה לו אשה שמה
עזובה

מצודת ציון

ומן כפלגות (שופטים ה): (נא) אלופי. ענין שררה וכן אלופים לראש (ירמיה יג):
ב (ז) עוכר. ענין בלבול והשחתה כמו עכרתם אותי (בראשית לד): מעל. ענין חטא ושקר:
(ט) כלובי. הוא כלב: (יג) ואישי. הוא ישי: (יז) יתר הישמעאלי. הוא יתרא הישראלי האמור
(ש"ב יז) ונקרא הישמעאלי על שהתגורר בארץ ישמעאל ולדעת שהוא מבני ישראל נקרא הישראלי:
תוס

מצודת דוד

אלופים: ב (ג) בני יהודה. לכבוד דוד מייחס את שבט יהודה בראשונה: רע בעיני ה'. כי חטא לו ולזה המיתו עד לא הגיעו ימיו: (ו) ובני כרמי. כרמי היה בן זבדי והוא זמרי בן זרח ואף שאחד היה אמר ובני כי כן דרך ל' המקרא כמו ובני דן חושים (בראשית מ"ו) ורבי' כמוהו: עכר. הוא עכן וקראו לגנאי כאמור כי היה עוכר ישראל בדבר אשר מעל בחרם בימי יהושע ועי"ז נס ישראל לפני העי ונפלו בחרב:

(י) ורם הוליד. מפני כבוד דוד הקדים לספר יחוסו עד לא הזכיר בני ירחמאל הבכור: (טו) דויד השביעי. ולא זכר השמיני שהוא אליהו. שהקימו דוד לנגיד על יהודה ויחס לומר שאליהו היה מאשה אחרת וצרויה ואביגיל היו אחיות לבעבור האחיך רק מן האם ולא מן האב ואם יחשוב עמהם גם את אליהו או לא היה יכול לומר ואחיותיהם צרויה ואביגיל כי לאליהו לא היו אחיות לא מן האב ולא מן האם ותמ"ש (בש"ב) אולם רז"ל לא אמרו כן: (יח) וכלב בן חצרון. מפני כבוד

יערים הראה חצי המנחות: נג ומשפחות קרית ל׳ ד׳
יערים היתרי והפותי והשמתי והמשרעי מאלה ל׳. ל׳. ל׳
יצאו הצרעתי והאשתאלי: נד בני שלמא בית ל׳. ל׳ ח׳ כטעם ס״פ
לחם ונטופתי עטרות בית יואב וחצי המנחתי ל׳
הצרעי: נה ומשפחות ספרים ישבו יעבץ ישבי ק׳ ד׳
תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים ל׳ וחד קינים ל׳. ל׳
מחמת אבי בית־רכב: ג א ואלה היו בני דויד ל׳
אשר נולד־לו בחברון הבכור אמנן לאחינעם ל׳ חס׳
היזרעאלית שני דניאל לאביגיל הכרמלית: ס׳ ול׳ מ״ע ד׳

כולהון הכ׳ כמ״ז ב השלשי לאבשלום בן־מעכה בת־תלמי מלך
ס׳ גשור הרביעי אדניה בן־חגית: ג החמישי
ל׳ ול׳ אביטל שפטיה לאביטל הששי יתרעם לעגלה אשתו:
ד ששה נולד־לו בחברון וימלך־שם שבע שנים
וששה חדשים ושלשים ושלוש שנה מלך
ל׳ ומ״ע ס׳ מ״ע בירושלם: ה ואלה נולדו־לו בירושלים שמעא
ל׳ ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת־שוע בת־
עמיאל: ו ויבחר ואלישמע ואליפלט: ז ונגה ונפג
ויפיע: ח ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה:

תולדות אהרן ומשפחות סופרים. סוטה יא סנהד׳ קד קו (שקלים מה): שני דניאל. ברכות י: ששי יתרעם. (סוכה נב סנהד׳ כ):

רש״י

האחר׳ הרואה פורמדריפי״ו בלע״ז: (נג) ומשפחות קרית יערים. יושבי קרית יערים: מאלה יצאו הצרעתי והאשתאולי. יושבי צרעה ואל תתמה שכתב (שופטים יג) ותחל רוח ה׳ לפעמו בין צרעה ובין אשתאול דמשמע שהיו שתי עיירות הללו של בני דן כי כל אלה שנאמר כאן של בני יהודה היו שאנו יכולין לומר העיירות והגבול שהיה בין צרעה ואשתאול היה של דן אבל צרעה ואשתאול עצמן של בני יהודה היו: (נד) בני שלמא בית לחם. בני שלמא היו מיושבי בית לחם הנטופתי: עטרות בית יואב. וגם מיושבי נטופת ועטרות בית יואב חצי מדינת המנחתי תפשו להם בני צרעה והיו יושבים בהם שם מקומות הן מהרי הנטופתי. בענה הנטופתי (ש״ב כ״ג) גבורי דוד. ומנחת ויגלום אל מנחת (לק׳ ח׳): (נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. סיעת יעבץ שהיה מושל עליהם כדכתיב למטה ויהי יעבץ נכבד מאחיו: תרעתים שמעתים שוכתים. כולם שמות בית אביהם: המה הקינים. והיכן מקומם של אלו והלא הם יושבי קין שם מקום דכתיב הקין וגבעה ותמנה ערים עשר (יהושע טז): הבאים מחמת אבי בית רכב. שיצאו מחמת שהיה של בית רכב וישב בקין. ע״א יעבץ שם של עיר ושל יששכר היתה כדכתיב והרבית וקשיון ואבץ (שם יט): המה הקינים. צורפים ויתנהו לצורף תרגומו לקינאה (שופטים י״ז): (א) שני דניאל לאביגיל. (ובשמואל ב׳ ג׳) כתוב והשני כלאב לאביגיל ובמדרש ויכלו מפרש לפי שדוד נשא אביגיל אחר מיתת נבל והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך קראו דוד שמות שנים כלאב ודניאל דניאל דני אל כלאב שהיה דומה כולו לאב: (ג) הששי יתרעם לעגלה אשתו. מדרש וכי היא בלבד אשתו אלא שפעת כעגלה וילדתו ושהיתה חביבה עליו כעגלה כמו (שופטים י״ד) לולא חרשתם בעגלתי ומפני חביבותה של מיכל קורא אותה אשתו: (ו) ואלישמע ואליפלט. ואלידע ואליפלט. (בשמואל ב׳ ה׳) אינו מונה אליפלט אלא פעם אחת ואינו מונה כי אם ז׳ וכאן מונה ט׳ וזהו טעמא אליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר לאחר כן ונקרא שמו כמו כן אליפלט שהיה הוא שמנה לשם וגם אלישמע מונה כאן ב׳ פעמים כמו כן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם א׳ מאלו מת ונשארו שבעה וזה שאינו מונה לשם כי אם שבעה והט׳ שמונה משום כבודו של דוד שהיו

רד״ק

שמה מנחות הנזכר למטה. ופירוש הרואה שרואה ענין העיר ומושל עליה. ויש מפרשים שהיה מושל על חצי העיר ירושלים שנקראת מנוחה. ויש מפרשים שהיה רואה וממונה על חצי המנחות הבאות לירושלים מאת כל הגוים. ועוד יש פירושי׳ אחרים לא ראיתי לכתבם וגם אלו אשר כתבתי לא ישרו בעיני. והנראה בעיני כי הרואה חצי המנחות הם שמות בני שובל בנים אחרים לבד אשר ישבו בקרית יערים ושם האחד רואה ושם האחד חצי המנחות. ואין לתמוה על צירוף שמות בני אדם שידמה ענין כי הנה צרף גדלתי ורוממתי שידמה ענין והוא שמות בני אדם ואחרים מלבד אלה: (נג) ומשפחות קרית יערים היתרי והפותי. פירוש כל בני קרית יערים שהיו בני שובל היו הלוקים לאלה המשפחות. ואלה הנזכרים ראשי המשפחות כל משפחה מתיחסת אל בית אב שלה כמו לימנה משפחת הימני לבריעה משפחה הבריעי וכן כולם: מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי. וצרעה ואשתאול שני מקומות בארץ יהודה ויצאו אנשים ממשפחת קרית יערים ובנו שני מקומות אלה וישבו שם והיו לשני משפחות נקראו צרעתי ואשתאלי ואע״פ שכתוב ותחל רוח לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול לא היו משבט דן כי אם משבט יהודה כמו קרית יערים אלא שבט דן חנו באותן המקומות עד נפלה להם נחלה לפיכך נקרא מחנה דן וכן כתיב ויעלו ויחנו בקרית יערים וביהודה על כן קראו למקום ההוא מחנה דן עד היום הזה הנה אחרי קרית יערים: (נד) בני שלמא בית להם. כמו שפירשנו שלמא אבי בית לחם ועוד מבניו משפחה אחרת שמה נטופתי: עטרות בית יואב. גם הוא שם משפחה או שם עיר כמו עטרות ודיבון וכל אותה העיר היתה מבניו: וחצי המנחתי הצרעי. ג״כ שם משפחות היו מבני שלמא: (נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. כלומר גם אלה המשפחות היו מבני שלמא סופרים שהיו סופרים ומלמדים והיו יושבי עיר ששמה יעבץ. אפשר שיעבץ בנה אותה ונקראת על שמו: תרעתי׳ שמעתים שוכתים. שמות משפחות ויש הרבה דרשות בשמות הללו ואם באנו לדרוש כל השמות למה נקראו כן לא יכילם ספר ואין לנו אלא מה שנמצא כתוב כי כל השמות היו על ענינים ידועים אלא כמו שכתוב במקצתם ואין לנו לחפש אחר אותם שלא נכתבו עניניהם: המה הקינים. מצאתי בספר מדויק הקנים בצ״רי הקו״ף. ובספרים אחרים ג״כ מצאתי בחירק הקו״ף. והמסרה עליו לית וחד קינים והגנו. והקינים הם כמו כן שם משפחה ידועה. ויש מפרשי׳ שהיו צורפי׳ מתרגו׳ ויתנהו לצורף ויהביה לקנאה. ואמרו רבותינו ז״ל שהיו מבני קני חותן משה ונתערבו במשפחת יהודה ונתיחסו עמם: מחמת אבי בית רכב. והם משפחה בית הרכבים הנזכר בספר ירמיה ושם אב המשפחה ההיא חמת: (א) ואלה היו בני דויד. לפי שהזכיר למעלה משפחה רם עד דוד ולא השלים היחס כדי לספר יחס כלב אחריו חזר עתה בהשלימו יחס כלב להשלים יחס דוד: שני דניאל. ובספר שמואל קורא אותו כלאב. יש בו דרש לפי שלקח דוד אביגיל אחרי מות נבל אמרו בני הדור כי זה הבן הנולד לאביגיל היה בנו של נבל ולפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב דומה לאב ודניאל היה שמו העקרי כלומר דנני אלהים מנבל: (ב) השלישי לאבשלום בן מעכה. למ״ד לאבשלום נופלת על עיקר הענין לא להביא דבר אל הענין ובאמרו לאבשלום כאלו אמר את אבשלום. וכמו למ״ד א למ״ד הרגו לאבנר. לכל כליו תעשה נחשת. אנוש לשברך. ואחרים מלבד אלה כמו שהבאתי׳ בספר מכלל בחלק הדקדוק: (ג) יתרעם לעגלה אשתו. אמרו כי זו היא מיכל בת שאול לפי׳ אמר אשתו הראשונה. ומה שאמר הכתוב ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מאותו היום ואילך לא היתה לה בשביל עונש בזיון שביזת׳ לדוד על שהיה מפזז ומכרכר לפני ה׳ אבל קודם לכן היה לה: (ה) ואלה נולדו בירושלם. דגש בלמ״ד נולדו תמורת הנה ואע״פ שנכתבה הוי״ו הנה נבלע בדגש: ארבעה לבת שוע בת עמיאל. היא בת שוע בת אליעם. ויש שהיו קוראין אותה בת שבע

מצודת דוד

למעלה אמר שחור בן כלב הוליד את אורי ואמר עתה שעוד היה בן לחור ושמו כלב ואלה הם בניו: בכור אפרתה. חור היה בכור לאמו ולא לאביו כי מישע היה שם בכורו: (נב) הרואה חצי המנחות. שם האחד הרואה ושם האחד חצי המנוחות ואין לתמוה על צרוף שמות בני אדם בידמה ענין ודוגמתו גדלתי ורוממתי עזר (לקמן כ״ה) שידמה ענין והם שמות בני אדם: (נג) קרית יערים. יושבי קרית יערים: מאלה. מן הבנים משפחות האלה יצאו יושבי צרעה ואשתאול והם שתי עיירות מנחלת יהודה: (נד) בית לחם. אנשי בית לחם היו מבניו וגם אנשי נטופה: עטרות וכו׳. הם שמות מקומות או משפחות: (נה) ומשפחות סופרים. גם מבניו היו משפחות הסופרים וחכמים סיעת יעבץ אשר ישבו עמו ועסקו בתורה והיו טפלים לו וכמ״ש ויהי יעבץ נכבד מאחיו (לקמן ד׳): תרעתים וגו׳. הם שמות משפחות הסופרים: המה הקינים. המשפחות האלה היו נקראים בשם כולל קינים: הבאים מחמת. ר״ל יוצאי ירך איש אשר שמו חמת שהיה אבי בית רכב: ג (ב) לאבשלום. את אבשלום והלמ״ד הוא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש״ב ג׳): (ג) אשתו. מוסב על כולן לומר כל אחת היתה אשתו לא פילגש: (ה) שמעא. לא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון: (ז) ונגה. בש״ב לא הזכיר נוגה גם לא אליפלט השני ואולי מתו בקטנותם:

מצודת ציון

(כג) חות. תרגומו כפרני: (נה) סופרים. וחכמים ובדרז״ל סופר מבנך וכור יוצא (חולין ק״ח): ג (א) דניאל. הוא כלאב שאמור (בש״ב): (ה) לבת שוע. היא בת שבע: עמיאל. בהפוך האותיות

ואהל וברכיה ואהל חד מן א"ב מן חד וחד חד וא' וחד והא' ולית דכו' וסי' ואחרון ואני ידעתי גואלי חי . והאחרון כי לא מועף לאשר מוצק . ואהל וחשובה ואהל וברכיה .
והאהל ומשמרת בני גרשון באהל מועד . ואלפים צנה ואלפים כלם וגם . והאלפים והעירים עבדי האדמה . ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלנתיכם . והבקר ומראה הערב

ט כל בני דויד מלבד בני־פילגשים ותמר אחותם:
י ובן־שלמה רחבעם אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו: ז'סבירין וכני ל'
יא יורם בנו אחזיהו בנו יואש בנו:
יב אמציהו בנו עזריה בנו יותם בנו:
יג אחז בנו חזקיהו בנו מנשה בנו:
יד אמון בנו יאשיהו בנו: ס' בסיפרא
טו ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים ג' פסו' דכל מלי' בטעם
השלשי צדקיהו הרביעי שלום:
טז ובני יהויקים יכניה בנו צדקיה בנו:
יז ובני יכניה אסר שאלתיאל בנו: ב' ל' מס'
יח ומלכירם ופדיה ושנאצר ג'. ל'. ל' יקמיה הושמע ונדביה:
יט ובני פדיה זרבבל ל'. ל' ושמעי ובן־זרבבל משלם וחנניה ושלמית אחותם: ז'סבירין וכני ל'. ל'
כ וחשבה ואהל וברכיה וחסדיה יושב חסד חמש: ז' סבי' וכני
כא ובן־חנניה פלטיה וישעיה בני רפיה בני ארנן בני עבדיה בני שכניה: ל'
כב ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה: מ"ז סבי' וכן / ז' סבי' וכני ל'
כג ובן־נעריה אליועיני וחזקיה ועזריקם שלשה: ס'. ל'. ס'
כד ובני אליועיני הודיוהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה ועני שבעה: הודויהו ק'

ד א בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור ושובל:
ב וראיה בן־שובל

תולדות אהרן הבכור יוחנן . סוריה יב כריתות ה (שם מע סוטה כב הוריות מז): הרביעי שלום. הוריות שם כריתות שם: ובני יכניה. פנחד' לז:

רדק

שבע והיא בת שוע כי קרובים הם . וכן עמיאל ואליעם אחד הוא אלא שהאותיות הפוכות . ולא נזכרו אלו הארבעה בנים כסדר תולדותם . שהרי שלמה היה הגדול כי הוא היה הבן הראשון שהיה לבת שבע מדוד אחרי מות הילד וכמו שכתוב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה ותלד בן ויקרא שלמה שמו ובספר שמואל כשזכר אותם בני דוד שנולדו בירושלים אינו זוכר אליפלט הראשון ונגה אולי לא היו בחיים אז ולא מנה אותם ובזה הספר מנה אותם אע"פ שלא היו אלו השנים בחיים כי מנה הנולדים לו בירושלים . ולפי שאמר הנה כל בני דוד מנה אותם כולם ואע"פ שלא אמר ואליפלט השני אולי מת הראשון כשקרא שם האחרון אליפלט . ובמנין השני בזה הספר . יש שנוי מעט ביניהם כי הראשון אליפלט והשני אליפלט : (ט) כל בני דוד . הרי אמר אשר היו לו בירושלים : (י) ובן שלמה רחבעם . הניח הבנים אחרים ויחס שלמה כי לו המלוכה ולבניו אחריו ויחס מלכי יהודה דור אחר דור : (טו) ובני יאשיהו הבכור יוחנן . הוא יואחז שלקחו פרעה נכה והגלהו למצרים ומת שם ושני שמות היו לו והיאך אומר הבכור והלא יהויקים היה גדול ממנו שתי שנים דכתיב בן כ"ג יואחז במלכו . וכתיב בן כ"ה יהויקים במלכו ולא היה בן מלכות זה למלכות כלומר במלך תחילה כן פירשוהו רז"ל : השלישי צדקיהו הרביעי שלום . אמרו חכמינו ז"ל כי שלום הוא צדקיהו וקראו שלום על שם שהיה מושלם במעשיו כי הוא צדיק היה לא שהיו בני דוד רשעים . ועוד קראו שלום על ששלמה מלכות בית דוד בימיו ואמר עליו השלישי שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שהיה רביעי למלכות יאשיהו . ומדרך הפשט לא נראה כן אלא כי שלום זה הוא יהויכין בן יהויקים בן יאשיהו ולא נוכל לומר כי בן אחר היה ליאשיהו ששמו שלום כי לא מצאנו במלכים אחר יאשיהו כי אם יואחז ויהויכין ויהויקים וצדקיהו . ושלום קרא אותו מלך בספר ירמיהו אל שלום בן יאשיהו המולך תחת יאשיהו . וכל ענין אותה הנבואה על יהויכין שגלה לבבל . ואמר בן יאשיהו כי בן בנו היה ובני בנים כבנים בהרבה מקומות תמצא כן . והנה גם כן כתיב בספר בני יאשיהו לפי שהיה לו למלכות יאשיהו בפני צדקיהו דודו לפיכך חזר לספר אותו על הסדר : והנה ג"כ כתב בספר בני יאשיהו : (טז) ובני יהויקים יכניה בנו צדקיהו בנו . קרא יכניה בנו צדקיהו על שם דודו צדקיהו : (יז) ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו . שניהם היו בניו וקראו אסיר שנולד בבית האסורין כי כבר כתב עליו הנביא כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו . אלא אמרו שעשה תשובה בבית האסורין ושב אל ה' בכל לבו ויעתר לו ה' ונתן לו בנים ויצא מבית הכלא וקרא שם האחד אסיר שנולד בבית האסורין ושם האחד שאלתיאל שאלתיאל בשאלה מלכות בית דוד ממנו . ועוד אמרו אמר ר' יוחנן גולה מכפרת על הכל שנ' כתבו את האיש הזה ערירי ובתר דגלה כתיב אסיר שאלתיאל בנו . אסיר שעברתו אמו בבית האסורים . שאלתיאל ששתלו שלא כדרך השתלן . גמירי דאין אשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד . דבר אחר שאלתיאל ששאל אל על אלתו . זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו : (יח) ומלכירם ופדיה . כל אלה בני שאלתיאל ואחז דרך קצרה ולא אמר ובני שאלתיאל כי הדבר מובן שזוכר אב ובניו כולם : (יט) ובני פדיה זרובבל ושמעי . ומה שאמר בחגי זכריה ובעזרא זרובבל בן שאלתיאל לפי שהיה בן בנו כי פדיה בן שאלתיאל וזרובבל בן פדיה . הלא תראה בכמה מקומות שזכר בני בנים כבנים : ובן זרובבל . כמו ובני זרובבל משולם . וכן ובן חנניה ובן נעריה : (א) בני יהודה פרץ חצרון וכרמי . בא להשלים יחס יהודה מה שלא הזכיר למעלה . והזכיר דרך קצרה בנים ובני בניו כסדר : וחור ושובל . זהו חור שהזכיר למעלה כלב בן חור בכור אפרתה . והיה חור זה בן כלב בן יפונה . והוא אבי כלב שהיה אבי שובל כמו שהזכיר למעלה ובכאן השלים יחסו : (ב) וראיה בן שובל . ראיה זה הוא הראה שהזכיר למעלה

רשי

שהיו לו בנים הרבה שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו : (יא) אחזיהו בנו יואש . משלמה עד יואש ח' דורות ולפי שראה דוד שהיה זרעו כלה בימי יואש ע"י עתליהו כדכתיב בספר זה (ב' כ"ב) ותקם ותדבר . (על לשון דבר ע"י שם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על השמינית שמונה נימין (ס"א במנין) על דור שמיני הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' (שם) ונמלט יואש ומן יואש עד יאשיהו ח' דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו כולם הולכין לאבדון זה נהרג וזה נקרו עיניו והתפלל עוד על השמינית על דור שמיני ה' אל באפך תוכיחני (שם ו') ובשביל תפילתו נשתיירו בני יהויקים ובכל ספר תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים . ומיכניה (ס"א ומיהויקים) עד ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב (בדניאל ז') וארו עם ענני שמיא ל"ח בנים בין בנים ובין דורות לבנים הקב"ה עשה כן בשביל שאמר להקב"ה ל"ח תשבחות בספר עזרא (ד"ה א' כ"ט) שקראו ספר עזרא לפי שעזרא כתב ד"ה יוס"ה) מן ברוך ה' אלהי ישראל וגו' עד ולחזק ל"ח תיבות : (כ) וחסדיה יושב חסד חמש . חמש היו לבד משלומית אחותם : (כב) ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה. אינם אלא ה' ויש בו טעם כמו שכתוב למטה (כ"ה) כמשמרת' הלוים לידותון בני ידותון גדליהו וצרי וישעיה חשביהו ומתתיהו ששה ואינם כי אם ה': (ב) וראיה . כן מנהג היחס הזה אף על פי שלא הזכיר עדיין ראיה כי דורות דורות קחשיב וכן בני חלאה צרת וצחר ואתנן וקוץ הוליד . ועדיין לא הזכיר קוץ ומזכיר

מצודת דוד

(ט) כל בני דויד. אלה כל בני דוד מן הנשים : ותמר . ר"ל ומלבד תמר אחותם : (י) אביה בנו . של רחבעם וכן מנה והולך המלכים זה אח"ז : (יב) עזריה . הוא עוזיה המלך : (טו) הבכור יוחנן . הוא יואחז הנזכר (במ"ב) ועם כי יהויקים היה גדול ממנו קראו בכור על כי היה בכור למלכות שמלך קודם יהויקים כמ"ש (במ"ב) : שלום. ארז"ל שהוא צדקיה הנזכר וקראו גם רביעי ע"ש שהי' הרביעי למלכות כי יכניה בן יהויקים מלך לפניו : (טז) צדקיה בנו. אין זה צדקיה המלך כי זה הי' בן יכניה וצדקיהו המלך הי' דודו בן יאשיהו : (יז) ובני יכניה. מלבד צדקיהו הנזכר : שאלתיאל בנו . בן אסר היה : (יח) ומלכירם וכו'. בני שאלתיאל היו ולקצר סמך על המבין שזוכר את הבנים סמוך לאביהם : (יט) ובני פדיה זרובבל. ומה שנאמר במקומות אחרים זרובבל בן שאלתיאל כי בני בנים הם כבנים : ובן זרובבל . כמו ובני זרובבל ורבים כמוהו :

(כ) יושב חסד . הוא שם אחד : חמש . הם האמורים במקרא זה ואולי הראשונים היו מאשה אחרת ולזה לא כללם יחד : (כא) בני רפיה . רצה לומר בן ישעיה היה ובן רפיה היה ארנון וכו' ולקצר סמך על המבין ובני הוא כמו בן וכמוהו רבים : (כב) ששה . אינם אלא חמשה אלא אשתו היתה מעוברת וראה ברוה"ק שתלד בן זכר ודוגמתו נאמר בני ידותון וכו' ששה (לקמן כה) ואינו חושב כ"א חמשה . או שהוא חוזר על שכניה לומר לשכניה נולדו ששה וחושב הבן עם בני הבן : ד (א) בני יהודה וכו'. בא להשלים יחוס בני יהודה וכדרך קצרה מזכיר פעם מי מבניו ובני בניו והם פרץ בן יהודה וחצרון בנו וכרמי בן זמרי בן זרח בן יהודה וחור בן כלב בן חצרון ושובל בן כלב בן חור : (ב) וראיה. הוא הראה האמור למעלה : אלה משפחות הצרעתי. האמור למעלה

והבקר. גגרם ובאו עמים רבים וגוים עצומים. והגוים כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו. וגבהים אם עשק רש וגזל ומשפט וצדק תראה במדינה. והגבהים. ונקף סבכי היער בברזל והלבנון. וגבה עדה נא גאון וגבה. והגבה והאולם אשר על פני הארץ. וגבוה כי רם ה' ושפל יראה. והגבוה כה אמר ה' הסיר המצנפת הרם העטרה. והל

הוליד את־יחת ויחת הוליד את־אחומי ואת־להד
אלה משפחות הצרעתי : ג ואלה אבי עיטם
יזרעאל וישמא וידבש ושם אחותם הצללפוני :
ד ופנואל אבי גדר ועזר אבי חושה אלה בני־
חור בכור אפרתה אבי בית לחם : ה ולאשחור
אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה : ו ותלד
לו נערה את־אחזם ואת־חפר ואת־תימני ואת־
האחשתרי אלה בני נערה : ז ובני חלאה צרת
יצחר ואתנן : ח וקוץ הוליד את־ענוב ואת־
הצבבה ומשפחת אחרחל בן־הרם : ט ויהי
יעבץ נכבד מאחיו ואמו קראה שמו יעבץ
לאמר כי ילדתי בעצב : י ויקרא יעבץ לאלהי
ישראל לאמר אם־ברך תברכני והרבית את־
גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי
עצבי ויבא אלהים את אשר־שאל : יא וכלוב
אחי־שוחה הוליד את־מחיר הוא אבי אשתון :
יב ואשתון הוליד את־בית רפא ואת־פסח
ואת־תחנה אבי עיר־נחש אלה אנשי רכה :
יג ובני קנז עתניאל ושריה ובני עתניאל חתת :
יד ומעונתי הוליד את־עפרה ושריה הוליד את־
יואב אבי גיא חרשים כי חרשים היו : טו ובני
כלב בן־יפנה עירו אלה ונעם ובני אלה וקנז :
טז ובני יהללאל זיף וזיפה תיריא ואשראל : יז ובן־
עזרה יתר ומרד ועפר וילון ותהר את־מרים

תולדות אחרון ולאשחור. סוטה יב: ובני חלאה. שם: ויקרא יעבץ. תמורה טז:

רש"י

ומזכיר את בניו : (ה) ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים. מוסב למעלה ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע כי לא יחס עד עתה : (ט) ואמו קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב. וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני (ס"א ואביו קרא לו בנימין) (בראשית ל"ה) : (י) והרבית את גבולי. בנחלות : והיתה ידך עמי ועשית מרעה. אם תהיה עמי ותצילני מרעה לבלתי עצבי שלא יארע לי שום נזק וצער ועצב והוא נדר מה שנדר : ויבא אלהים את אשר שאל. ושלם נדרו ומכאן מביאין ראיה כשפוסקין לצדקה (בצבור) בעבור מה שאין נודרין אלא נותנין בלא נדר ומדרשו ידוע : (יא) וכלוב אחי שוחה. משפחות הוא דקחשיב בקצור לי' אע"פ שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אע"פ שלא הזכירו למעלה וכן מעונתי כמו כן לא הזכירו כי כן דרך כל הספר הזה : (יב) אבי עיר נחש. שם עיר ותחנה שר (הי') עליה : אלה אנשי רכה. בני אשתון ישבו בתוכו מקום ברכה. ע"א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה : (יד) ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים. יואב היה שר של עמק שיש בה חרשים ולמה אני קורא אותה גיא חרשים כי חרשים היו פתרון אותן שישבו בגיא החרשים חרשים המה ועל שמם נקרא הגיא : (טו) ובני כלב בן יפונה. אמרו רבותינו כלב בן יפונה זה כלב בן חצרון ולמה נקרא בן יפונה שפינה מעצת מרגלים ואל תתמה שהרי ייחס כבר משפחת כלב בן חצרון שהרי כן הדרך שמייחס קצת ומדלג על משפחה אחרת ואח"כ תופס משפחה ראשונה : ובני אלה וקנז

רד"ק

למעלה. ויחת בניו לשובל הראשה הוא המנוחות והראשה וראיה אחד כי כן דרך המשפחות להתהפך בכן האותיות : אלה משפחות הצרעתי. הוא שהזכיר למעלה מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי. והזכיר הנה יחת ואחומי ולהד שהיו עיקר משפחות הצרעתי : (ג) ואלה אבי עיטם. פי' ועוד אלה בניו משובל ומחור אבי עיטם יזרעאל : ושם אחותם הצללפוני. מה שהזכיר אחותם וכן הזכיר למעלה בבני זרובבל ושלומית אחותם. אולי לא היתה להם עוד והזכירה. או היו בעלות השם בדורם ונשים חשובות לכך הזכירם כמו שרח בת אשר : (ד) אבי בית לחם. קצר ולא הזכיר שלמא שהיה אבי בית לחם כי חור היה אבי שלמא. ושלמא אבי בית לחם : (ה) ולאשחור אבי תקוע. הוא שהזכיר למעלה בן חצרון שהיה לו אביה אשתו ולא הזכיר למעלה עוד מיחוסו אלא שאמר אבי תקוע. והנה השלים יחוסו : (ט) ויהי יעבץ נכבד מאחיו. אולי יעבץ הוא אחד מהנזכרים והיו לו שני שמות או הוא אחר. ואע"פ שלא הזכירו בסדר התולדה הזכיר ענינו יעבץ אע"פ שהוא הפוך אל הענין כי היה לו לומר יעצב. אינם מקפידים העברים על זה כמו נח מן ינחמנו . קין מן קניתי . שמואל מן מה' שאלתיהו : (י) ויקרא יעבץ. אולי השם על שמו שהיה מענין עצב כמו שאמר לבלתי עצבי והשם שלא יבואו עניניו על הנכונה ושיעצב בעניני העולם ונדר נדר אם יצליחהו השם ויברכהו יעשה כך וכך ולא הזכיר הנדר. וכן וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי לדעת קצת המפרשים וכן וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון תתן את העם וגו' : ועשית מרעה לבלתי עצבי. כלומר שתעשה אות עמי שלא אעצב מרעה בעולם ולא יהיה שמי גורם לי שום עצב ועצבי הוא מקור פועל עומד והכנוי והמקור באחד אין בו פועל ופעל . או יהיה פועל יוצא ופי' ועשית עמי להצילני מרעה לבלתי עצב אותי : (יא) וכלוב אחי שוחה . אף על פי שלא הזכירו בסדר התולדה הזכירו לספר תולדותיו וכן תמצא בספר זה בהרבה מקומות כי מקצר היה בתולדות : (יב) אבי עיר נחש . כמו אבי קרית יערים כי מבניו נתישבה העיר שנקראת עיר נחש : אלה אנשי רכה . כל אלה בני כלוב שהזכיר היו נקראין אנשי רכה על ענין ידוע אצלם : (יג) ובני קנז עתניאל . אע"פ שלא הזכיר קנז הזכיר תולדותיו כמו שכתבנו : (יד) אבי גיא חרשים . כמו אבי קרית יערים כמו שכתבנו והזכיר למה נקראת העיר גיא החרשים : כי חרשים היו . פי' אומני אבן ועץ וברזל כי הכל יקרא חרש : (טו) ובני כלב בן יפונה . כבר כתבנו כי דעת רבותינו ז"ל שהוא כלב בן חצרון . ואם הוא הזכיר עוד מתולדותיו מה שלא הזכיר למעלה : ובני אלה וקנז . כך היה שמו וקנז בוי"ו : (יז) ובן עזרה יתר ומרד ועפר וילון ותהר את מרים . פי' ותהר כמו ותלד וכן על ברכות הורי כמו יולדי . ועל אשתו של מרד אומר שילדה לו למרד את מרים ואת שמי וכו' מרים בן הוא כמו האחרים כי הרבה נמצאים בשם אחד זכר ונקבה . כמו אביה אשת חצרון ועיפה פלגש כלב ואחרים רבים וסוף פסוקי' המוכיח כי ותהר את מרים על אשתו

מצודת דוד

למעלה שילאה מבני שובל : (ג) ואלה מוסב על המקרא שלאחריו שאמר אלה בני חור וגו' ואמר מלבד בני חור הנזכרים למעלה הנה גם אלה היו בניו והם אבי עיטם יזרעאל וגו' : (ד) אבי בית לחם שלמא בן כלב בנו הי' אבי בית לחם ונקרא ע"ש בן בנו וכאומר אבי של אבי בית לחם ואבי הלא הוא כלב : (ה) ולאשחור. הוא הנזכר למעלה שהיה בן חצרון : (ח) וקוץ. אולי הוא אחד מהנזכרים למעלה והיה נקרא בב' השמות וכן נאמר ברבים כמוהו אשר נמצא בזה הספר אשר לא יזכרו לפנים מי הי' וממי יצא : (ט) ויהי יעבץ. גם הוא לא נזכר שמו לפנים מי הוא : ילדתי בעצב. כאשר ילדה אותו היה לה עצבון מה ולזכרון קראה את בנה יעבץ בהפוך אותיות עצב כאלו תאמר שיהפך העצב לשמחה : (י) והרבית את גבולי. להיות נחלתי מרובה : ידך עמי. לעזרני בעת הצורך : ועשית מרעה. ר"ל תסבב מהרעה אשר בעבורה נתעצבה אמי בעת ילדה אותי הרעה שהיא תהפוך לטובה לבלתי עצבי כאשר שאלה אמו בקריאת השם יעבץ והנה נדר מה א"כ יהיה ולא פירש מה נדר וכאלו אמר כאשר כן יהיה אשלם גמול שנדר ואלך בדרכי ה' וגו' ודוגמתו כל מכה יבוסי וגו' (ש"ב ה) ולא פירש מה יעשה לו והוא כאומר הנה יקבל גמול : (יא) וכלוב אחי שוחה. לא הוזכרו לפנים גם שניהם ואולי הוזכרו בשם האחד אשר היה להם. או כן דרך הספר להזכיר אנשים ותולדותיהם עם שלא הוזכרו לפנים ממי יצאו ומי אביהם : (יב) אלה אנשי רכה. כל בני כלוב היו נקראים אנשי רכה מטעם ידוע אצלם. (יג) ובני קנז. גם הוא לא נזכר לפנים בן מי הי' (ולא אזכרם עוד מטעם כי אלה רבו) : עתניאל. הוא היה השופט הראשון על ישראל : (יד) כי חרשים היו. ר"ל בעבור זה היה נקרא המקום ההוא גיא חרשים על כי היו אנשים חרשים רצה לומר אומני אבן ועץ וברזל : (טו) כלב בן יפונה. הוא כלב בן חצרון ועל שפינה עצמו מעצת המרגלים נקרא בן יפונה כן אמרז"ל ועם כי כבר סיפר מתולדותיו בא עתה להשלים ספור כל תולדותיו וכן דרך הספר הזה : וקנז. כן שמו בוי"ו : (יז) ותהר. אשתו של מרד הכתוב בסמוך וילדה את מרים והוא שם איש

מבין חכם בעיניו איש. והדל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט. והרים כה אמר ה' הסיר המצנפת והרים העטרה. וההרים ואשב ואשא עיני והנה ארבע: והטים משכב ושפות
יכלי יוצר. והתשים ויאמר ארנן אל דוד. ומצר הגדולה סביב שלשה. והחצר וירם כבוד ה' דיחזקאל. וחכמים אנשי לצון יפיחו. והחכמים אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם

וְאֶת־שַׁמַּי וְאֶת־יִשְׁבָּח אֲבִי אֶשְׁתְּמֹעַ׃ יח וְאִשְׁתּוֹ ל׳
הַיְהֻדִיָּה יָלְדָה אֶת־יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְאֶת־חֶבֶר אֲבִי ל׳
שׂוֹכוֹ וְאֶת־יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִתְיָה ג׳ כתיב כן ג׳. י״ג. ל׳
בַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח מָרֶד׃ יט וּבְנֵי אֵשֶׁת הוֹדִיָּה ל׳
אֲחוֹת נַחַם אֲבִי קְעִילָה הַגַּרְמִי וְאֶשְׁתְּמֹעַ ל׳. ל׳
הַמַּעֲכָתִי׃ כ וּבְנֵי שִׁימוֹן אַמְנוֹן וְרִנָּה בֶּן־חָנָן
וְתִוֹלוֹן וּבְנֵי יִשְׁעִי זוֹחֵת וּבֶן־זוֹחֵת׃ כא בְּנֵי שֵׁלָה ותילון ק׳ ב׳ ובפסוק
בֶן־יְהוּדָה עֵר אֲבִי לֵכָה וְלַעְדָּה אֲבִי מָרֵשָׁה ל׳. ל׳
וּמִשְׁפְּחוֹת בֵּית־עֲבֹדַת הַבֻּץ לְבֵית אַשְׁבֵּעַ׃ כב וְיוֹקִים ח׳ חס׳ כסיפ׳ ד׳ חס׳ כסיפ׳
וְאַנְשֵׁי כֹזֵבָא וְיוֹאָשׁ וְשָׂרָף אֲשֶׁר־בָּעֲלוּ לְמוֹאָב ג׳ ותס׳ ג׳ ומ״ע
וְיָשֻׁבִי לָחֶם וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִים׃ כג הֵמָּה הַיּוֹצְרִים ג׳ חס׳ כליש׳ ג׳. י״ט ר״פ
וְיֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה עִם־הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ יָשְׁבוּ
שָׁם׃ כד בְּנֵי שִׁמְעוֹן נְמוּאֵל וְיָמִין יָרִיב
זֶרַח שָׁאוּל׃ כה שַׁלֻּם בְּנוֹ מִבְשָׂם בְּנוֹ מִשְׁמָע ו׳ חס׳ ככתו׳
בְּנוֹ׃ כו וּבְנֵי מִשְׁמָע חַמּוּאֵל בְּנוֹ זַכּוּר בְּנוֹ שִׁמְעִי
בְנוֹ׃ כז וּלְשִׁמְעִי בָּנִים שִׁשָּׁה עָשָׂר וּבָנוֹת שֵׁשׁ
וּלְאֶחָיו אֵין בָּנִים רַבִּים וְכֹל מִשְׁפַּחְתָּם לֹא ג׳ כליש׳ ומיוחדי׳
הִרְבּוּ עַד־בְּנֵי יְהוּדָה׃ כח וַיֵּשְׁבוּ בִּבְאֵר־שֶׁבַע ל׳
וּמוֹלָדָה וַחֲצַר שׁוּעָל׃ כט וּבְבִלְהָה וּבְעֶצֶם וּבְתוֹלָד׃ ל׳
ל וּבִבְתוּאֵל וּבְחָרְמָה וּבְצִקְלָג׃ לא וּבְבֵית מַרְכָּבוֹת ל׳. ל׳

תולדות אהרן ואשתו היהודיה. מגלה יג סנהד׳ יט: ויוקים ואנשי כזבא. בבבא נא:

רדק

אשתו של מרד הוא אומר וכן אשתו היהודיה ילדה את ירד פי׳ אשתו של מרד: (יח) היהודיה. מכלל שהראשונה שהזכיר לא היתה יהודיה והיא בתיה בת פרעה שהזכיר בסוף הענין: את ירד אבי גדור. יש מפרשים כל אלה אבי אדון ומפרשים גדור ושכו וזנוח שם הערים שהיו אלה מושלים עליהם. והנכון שהם כמשמעם וכלם שמות בני הילודים לכל אחד ואחד וכן תראה במה שהקדמנו שהוא מיחס האב על הבן להודיע לפרסמו כשהיה הבן נכבד וידוע מאביו: ואלה בני בתיה בת פרעה. פי׳ ואלה שהזכרנו תחלה מרים ושמי וכו׳ היו בני בתיה בת פרעה: אשר לקח מרד. בן עזריה מבני כלב בן יפונה. ורז״ל דרשו כי מרד הוא כלב בן יפונה ולמה נקרא שמו מרד שמרד מעצת המרגלים. ודרשו כל אלה השמות ירד ואביגדור וחבר כולם על משה רבינו ואמרו ילדה כמו גדלה שהיה לה כבן: (יט) ובני אשת הודיה. אע״פ שלא אמר עד הנה הודיה זה הזכיר תולדותיו וכן מנהג הספר כמו שכתבנו ואשתו שהיתה אחות נחם היו לו אלה הבנים אבי קעילה הגרמי ואשתמוע המעכתי: (כא) בני שלה בן יהודה. כל התולדות שהזכיר עד הנה היו מפרץ ומזרח ומבני שלה לא הזכיר עד עתה. ועתה בהשלימו יחס יהודה הזכיר מבני שלה קצת: ומשפחות בית עבודת הבץ. פירוש שהיו אותם משפחות עובדי פשתים: (כב) ויוקים ואנשי כזבא. יש דרשות הרבה באלה השמות. ודרשו יואש ושרף שהם מחלון וכליון: אשר בעלו למואב. שלקחו להם נשים מואביות וישבי לחם שהיו מבית לחם יהודה. וכן בפסוק המה היוצרים הרבה דרשות. ולפי פשט הפסוק כל אלה מבני שלה ומבני בניו ואנשי כוזבא כולם היו מבניו. ואפשר שכוזבא הוא כזיב. ויואש ושרף ג״כ מבניו. ופי׳ אשר בעלו למואב שנלחמו עם מואב והיו אדונים להם. וישובי לחם ג״כ שם אחד מבניו: והדברים עתיקים. פי׳ זה שאמרנו כי יואש ושרף בעלו למואב אע״פ שלא נמצא זה בספרי הנבואה הם מדברים ידועים בקבלה ובמסרה ונעתקים איש מפי איש. ויש מפרשים כי והדברים עתיקים חוזר על כל מה שכתב עזרא הנה מיחס התולדות. כי הדברים הנכתבים הנה אע״פ שלא תמצאם כתובים בספר תספרי הנבואה לא תאמר איך ידע כל זה עזרא דברים שלא היו בימיו כי הדברים מקובלים כלם: (כג) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה. יתכן שחוזר לאנשי כוזבא שזכר ואמר כי אלה אנשים המה היוצרים הידועים שהיו יוצרים אומני כלי חרס והיו יושבים חוץ לעיר במקום הנטעים לטעת נטעים ולעבוד האדמה ולעשות שם הכלים. ג״כ אולי אותו המקום היה העפר שלו טוב למלאכת החרס ויהיו יושבים שם ונוטעים נטיעות וגודרים גדרות עם המלך במלאכתו וכן היו עם המלך בחוץ בענין הנטעים והגדרות וישבו שם מפני הכנת מלאכתם שם: (כד) בני שמעון. הזכיר יחס שמעון בקצרה אחר יחס יהודה לפי שהיו שכנים בנחלה הוא זכר נחלתם עם יחסם כמו שכתוב מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתן כי לא היה לו חלק בפני עצמו כמו לשאר השבטים וזהו שאמר אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל: נמואל וימין. נמואל הוא ימואל הנזכר בפרשת ויגש אליו ובפרשת וארא ונזכר גם בפרשת פנחס נמואל לנמואל משפחת הנמואלי וכן תראה ברוב השמות בעברי בשמות בני אדם ובשמות הערים כי אינם קופדים בהילוף אות אחת או שתים בשם. ופעמים קוראים אותם בשני שמות שאינם דומים זה לזה וקורא אותם במקום אחד בשם האחד ובמקום אחר בשם האחר: (כז) וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה

רשי

וקנז. כך היה שמו וקנז: (יח) ואשתו היהדיה. אשת כלב שנולדה מיהודית ירד אבי גדור וגו׳. שרי העירות כדכתיב ביהושע ויקדעם וזנוח ואלחול בית צור וגדור ירמות ועדלם שוכה ועזקה: ואלה בני בתיה בת פרעה. הוי״ו מפרדת בין בני יהודיה ובין בני בתיה: אשר לקח מרד. כלב הוא מרד שמרד בעצת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחד אומר בני כמו ובני אלה וקנז: (כא) בני שלה בן יהודה. לפי שעדיין לא יחסו מיחסו עתה שמשום כבודו של דוד מקדים ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם יצא גם הוא ועכשיו שייחס כל משפחות פרץ מתחיל ליחס כל משפחות שלה שהיו באותו הדור: ומשפחת בית עבודת הבוץ. לירועות המקדש אף הם היו מבני שלה: (כב) ויוקים ואנשי כוזבא עד וישבי לחם. כל אלה בני שלה בן יהודה: ויואש ושריו. רבותינו אומרים זה מחלון וכליון: והדברים עתיקים. פתרון אל תאמר לפי שהתחלתי לייחס מאנשי דורינו שכולם היו אחרי כן אלא כולן שנאמרו בפסוק זה (העתיקים) הראשונים שהיו בימי קדמונים: אשר בעלו למואב. שלקחו נשים מואביות: (כג) המה היוצרים. המה יוקים ואנשי כוזבא וישבי לחם היו יוצרי חומר למלאכת המלך וגם קדרות למאכל המלך וגם לכהנים: ויושבי נטעים. שהיו עוסקים בנטיעות של מלך: וגדרה. אומנים גודרי גדר אבנים למלאכת המלך: עם המלך. פתרון הושיבן המלך באותן העיירות לפי שהיו עושים מלאכתו דוגמא במשפטים בשואל בעליו עמו לא ישלם כלומר עמו במלאכתו: (כד) בני שמעון. לפי ששמעון יושב בחלק יהודה הוא מקדימו ליחסו ולדבר בעיירותיו קודם לראובן: (כז) ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה. לא הרבו בנים כבני יהודה לפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם קבל יהודה שמעון בחלקו כי שמעון לא הי׳ לו חלק בא״י שנא׳ אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל (ראשית מ״ט) ושנינו בבראשית רבה אחלקם להעמיד סופרים בישראל בבתי כנסיות כו׳ ומניין שקבלו דכתיב (יהושע י״ט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם פן תרבה עליהם חית השדה ומה שכתוב (שם) ויעל הגורל לבני שמעון כך היה המעשה הפילו גורל איזה שבט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יהודה וגם מה שכתוב (שופטים א׳) ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בחלק שנתתי לך: (כח) וישבו בבאר שבע. בני שמעון

מצודת ציון

האותיות אליעם האמור (בש״ב): ד (כא) שבון. פשתן כמו אחוז בחבלי בוץ (אסתר א׳): (כב) בעלו: ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כ״ב): עתיקים. ענין ישן כמו ועתיק יומין

מצודת דוד

איש: (יח) ואשתו היהודיה. אשת מרד היהודית כי הראשונה שזכר לא היתה יהודית כי אם היתה בתיה בת פרעה שאמר בסוף המקרא: ואלה. האמורים במקרא שלפניו והם מרים ושמי וכו׳ אלה היו בני בתיה וכו׳: (יט) אחות נחם. אשר היתה אחות נחם: אבי וכו׳. ר״ל אלה במה אבי קעילה וכו׳: (כ) בן חן. בן שמו וכן בן זוחת: (כא) ומשפחות וכו׳. המשפחות שהיו עובדים עבודת הפשתן המיוחסים לבית אשבע: (כב) אשר בעלו למואב. אשר נלחמו עם מואב והיו אדונים להם: וישבי לחם. כן שם איש: והדברים עתיקים. כאומר אף כי אמרתי מדבר מלחמה ונצחון ואין הדבר ידוע הנה אל תתמהו על זה כי הדברים האלה המה מיושנים ועבר זמן רב ונשכח מן הבריות: (כג) המה היוצרים. המה היו יוצרי חרס והיו יושבים במקום הנטעים לנטוע אותם והיו בעלי גדרה ר״ל בונים גדרות וכתלים: עם המלך. כשהיו עם המלך עוסקים במלאכתו היו יושבים שם במקום הנטעים מפני סכנה

בידי . ומלא ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת . והמלא ובאת ומגרת הדלת בעדך ובעד בניך . ומשחית עלה אריה מסבכו ומשחית גוים . והמשחית ותהי חרדה
במחנה בשדה . ומשלח יפיח כזבים עד שקר . והמשלח את השעיר לעזאזל יעמד חי . ונגע לא תאנה אליך רעה ונגע לא . והנגע וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה .

וּבַחֲצַר סוּסִים וּבְבֵית בִּרְאִי וּבְשַׁעֲרָיִם אֵלֶּה ל' ותר כלהו
עָרֵיהֶם עַד־מְלֹךְ דָּוִיד׃ לב וְחַצְרֵיהֶם עֵיטָם
וָעַיִן רִמּוֹן וְתֹכֶן וְעָשָׁן עָרִים חָמֵשׁ׃ לג וְכָל־ ב' לנכוס ה' שום קרס'
חַצְרֵיהֶם אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הֶעָרִים הָאֵלֶּה עַד־בָּעַל ל'
זֹאת מוֹשְׁבֹתָם וְהִתְיַחְשָׂם לָהֶם׃ לד וּמְשׁוֹבָב ל'
וְיַמְלֵךְ וְיוֹשָׁה בֶּן־אֲמַצְיָה׃ לה וְיוֹאֵל וְיֵהוּא בֶּן־ ל' . ל' . ס'
יוֹשִׁבְיָה בֶּן־שְׂרָיָה בֶּן־עֲשִׂיאֵל׃ לו וְאֶלְיוֹעֵינַי ל' . ל'
וְיַעֲקֹבָה וִישׁוֹחָיָה וַעֲשָׂיָה וַעֲדִיאֵל וִישִׂימִאֵל ל' . ל' . ס'
וּבְנָיָה׃ לז וְזִיזָא בֶן־שִׁפְעִי בֶן־אַלּוֹן בֶּן־יְדָיָה ב' חד כתיב ו'
בֶּן־שִׁמְרִי בֶּן־שְׁמַעְיָה׃ לח אֵלֶּה הַבָּאִים בְּשֵׁמוֹת
נְשִׂיאִים בְּמִשְׁפְּחוֹתָם וּבֵית אֲבוֹתֵיהֶם פָּרְצוּ ס' מ"ע . ג'
לָרוֹב׃ לט וַיֵּלְכוּ לִמְבוֹא גְדֹר עַד לְמִזְרַח הַגָּיְא ב' מ"ע ב' חס'
לְבַקֵּשׁ מִרְעֶה לְצֹאנָם׃ מ וַיִּמְצְאוּ מִרְעֶה שָׁמֵן ל'
וָטוֹב וְהָאָרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם וְשֹׁקֶטֶת וּשְׁלֵוָה כִּי מִן־ ס . ל'
חָם הַיֹּשְׁבִים שָׁם לְפָנִים׃ מא וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה הַכְּתוּבִים
בְשֵׁמוֹת בִּימֵי יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיַּכּוּ אֶת־
אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־הַמְּעִינִים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁמָּה המעונים ק'
וַיַּחֲרִמֻם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתֵּיהֶם כִּי־מִרְעֶה ל' ותס'
לְצֹאנָם שָׁם׃ מב וּמֵהֶם מִן־בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ ד' ר"ס
לְהַר שֵׂעִיר אֲנָשִׁים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּפְלַטְיָה וּנְעַרְיָה
וּרְפָיָה וְעֻזִּיאֵל בְּנֵי יִשְׁעִי בְּרֹאשָׁם׃ מג וַיַּכּוּ אֶת־
שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה לַעֲמָלֵק וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם ג' חס'

תולדות אהרן מן כט שמעון . במגלה קכב :

רשי

שמעון ישבו באותן עיירות של יהודה : (לא) אלה עריהם עד מלוך דוד . פתרון כשהרבו בני יהודה עשו תרעומות על בני שמעון מימי שאול ורצו לגרשם מארצם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדה ובמלחמות וכשמלך דוד באו שבטו לשאול מבני שמעון את ארצם שהשאילו להם והלך דוד וגר שם כי שאול לא חשש בכך מפני שגאת דוד שהיה מיהודה וזהו שכתב אלה עריהם עד מלך דוד וכשמלך גרשם מפי' רבי אליעזר בר משולם ז"ל וכן פי' לי רבי שלמה בר לוי אחי רבי משה הדרשן : (לב) וחצריהם . הכפרים מי היו עיטם ועין ורמון וגו' : (לג) זאת מושבותם והתיחשם להם . פתרון אע"פ שייחסם כאן מקצתן אל תאמר שלא היו כי אם אותן שהרי יש ספר יחוס אחר ושם היו יחוסין כל שבט ושבט כך היה לפרש יחוסו בפני עצמו : (לד) ומשובב . וכל הכתובין : (לח) אלה הבאים . בשמות נשיאים במשפחותם : ובית אבותיהם פרצו לרוב . לא היה להם מקום לישב : (לט) וילכו . על כן למבוא גדור וגו' לבקש מרעה לצאנם : (מ) כי מן חם היושבים שם לפנים . בשקט ובשלוה היו יושבים ולא בא אדם להרע להם לפיכך לא נזהרו כשבאו עליהם להלחם ודוגמתו בשופטים ויבאו על ליש על עם שקט ובוטח וגו' ודבר אין להם עם אדם לפי שהיו שקטים לא היו יראים ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם לפיכך נצחום אותם חמש מאות וגם כתיב לשם כמשפט צידונים שקט ובוטח וגו' : (מג) ויכו את שארית הפליטה . מהכרתת דוד כי דוד הכרית כל זכר באדום :
ובני

שמעון : (מב) בני ישעי בראשם . אלה ארבעה בני ישעי שהיו ראשים לאלה חמש מאות אנשים אמרו רבותינו ז"ל כי ממנשה היו . בני ישעי ראינו שהיה משבט מנשה כמו שאמר ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי ואמר זה לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר ובית יוסף להבה . והקשו והכתיב ומהם מבני שמעון הלכו להר שעיר ובני ישעי בראשם ותרצו ישעי נמי מבני מנשה קאתי דכתיב ועפר וישעי : (מג) ויכו את שארית הפליטה לעמלק . פי' מה שנשאר שלא החרימום שאול ודוד כי בדוד הוא אומר עד הכרית כל זכר באדום ועמלק מבני אדום . ומה שאמר וישבו שם עד היום הזה . פי' עד היום הזה שגלו . או פי' כי עד היום אע"פ שגלו בני שמעון בני עמלק לא שבו שם
ועוד

רדק

יהודה . לפי שהיו שוכנים בתוך בני יהודה אמר כי לא הרבו המשפחות שהגיעו למספר בני יהודה . לפיכך היו יושבים ביניהם ונספחים אליהם וישבו בקצת ערי יהודה וכן תמצא הערים אשר מזכיר הנה בספר יהושע בכלל ערי יהודה ומזכיר אותם ג"כ בנחלת בני שמעון שנפלה להם בתוך בני יהודה לפיכך אמר הנה אלה עריהם עד מלך דוד . אבל כשמלך דוד וחזקו בני יהודה גרשום בני יהודה מנחלתם והם בקשו להם נחלה . כמו שאמרו וילכו למבוא גדור עד למזרח הגי ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר וגו' כי הלכו הנה והנה לבקש נחלה . ומה שאמר זאת מושבותם והתיחסם להם . ר"ל כי אלה חמש ערים וחצריהם נשארו להם ולא גרשום משם בני יהודה : (לג) התיחש' להם . כלומר כי היו נקראים על שמם כל הימים . ואיננו רחוק בלשון לזכור יחס בענין הערים . כי עקר מלת יחס הוא גלוי על משפחה והודיע על האיש מאיזה משפחה הוא ומאיזה שבט הוא כן מיחס הערים אל האדם והאדם אל הערים להודיע ולגלות הדבר וכן קראו ליו"ד נדי יו"ד היחס שמיחס אותו אל נדי עבר . ומה שאמר זאת מושבותם ולא אמר אלה כן דרך הלשון בהרבה מקומות יחיד בלשון רבים ורבים בלשון יחיד כמו כי תקראנה מלחמה . ורבא משה ואהרן והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק . או יהיה פירוש זאת הארץ : (לד) ומשובב וימלך וגו'. כל אלה שזכר היו נשיאי משפחות לשבט שמעון וראשי בתי אבות והלכו לבקש נחלה אחר מלוך דוד והארץ היתה מבני חם שהיו יושבים שם לפנים ובאו אלה והכום והחרימום עד היום וישבו תחתיהם : (מא) ואת המעונים . בשורק מקום חולם והוא קבוץ מן מעון שהוא מקום הדירה ומה שאמר עד היום הזה כי עד ימי עזרא לא שבו עוד בניהם באלה המקומות אע"פ שגלו משם בני

מצודת דוד

הכנה מלאכתם אבל לא בזולת זה : (כד) בני שמעון . לפי שהי' שכן ליהודה בנחלתו לזה מיחסו אחריו וקודם ראובן : (כה) שלום בנו . של שאול הסמוך לו ומבשם בנו של שלום וכו' : (כז) וכל משפחתם . של בני שמעון לא הרבו בנים לגעת עד מספר בני יהודה אשר שכנו עמהם וכאומר אין המקום גורם מרבית הבנים כי בני יהודה ובני שמעון ישבו יחד ועכ"ז לא נתרבו אלו כאלו : (כח) וישבו בבאר שבע וגו'. הערים האלה היו בנחלת בני יהודה ונתנה לבני שמעון לשבת בהן ונזכרים המה בספר יהושע קצת בחלוף השמות : (לא) אלה עריהם . אשר ישבו בהן : עד מלוך דוד . אבל כאשר מלך דוד גברה יד בני שבטו וגרשום מנחלתם על כי נתרבו והיה צר להם המקום לשבת עם בני שמעון : (לב) וחצריהם . אבל חצרי הערים שזכר הם עיטם וגו' ואף שאמר בסוף המקרא ערים חמש מ"מ אל מול הערים שזכר בראשונה יחשבו כחצרים : (לג) הערים האלה . הם עיטם וגו' : עד בעל . החצרות המגיעות עד בעל : זאת . המחוז הזאת נשארה להם לשבת בה : והתיחשם להם . המקומות האלה נשארו מיוחסות לבני שמעון (ועם כי עיקר שם יחוס הונח על גלוי משפחת האיש לדעת מבני מי הוא הנה הושאל על הגלות העיר לדעת של מי הוא וכן על הגלות האיש לדעת מאיזה עם הוא או מאיזה מקום וכן קראו המדקדקים להיו"ד של מצרי ואדומי (יו"ד היחס) : (לח) אלה הבאים בשמות . רצה לומר אלה הנזכרים בשמותם היו נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם התחזקו להיות עם רב ולא יכלו לשבת בהמחוז הנאמר : (לט) וילכו . ולזה הלכו עד המקום שבאים בה אל גדר וגו' לבקש מקום מרעה : (מ) רחבת ידים . מקומות רחבות וגדולות : שוקטת ושלוה . עמה יושבת בהשקט ואינה נשמרת מן המלחמה : כי מן חם . כי המה מבני חם היושבים שמה מימים קדמונים ולא היה מי מערער על ארצם להיות נשמרים מן המלחמה : (מא) הכתובים בשמות . הם שובב וימלך וגו' : את אהליהם . רצה לומר יושבי האהלים : המעונים . שם אומה מעון : עד היום הזה . רצה לומר נחרמו ונאבדו משם עד היום הזה ולא חזרו לה אף לאחר שגלו ישראל מארצם : וישבו . אז בעת שהחרימום ישבו במקומם כי מקום מרעה היה וטוב בעיניהם : (מב) ומהם . והוזר ומפרש מן בני שמעון : בראשם . המה היו הראשים להם : (מג) את שארית הפליטה . הנשארה מה שלא החרימם שאול ודוד שנאמר בו עד הכרית כל זכר באדום (מ"א י"א) ועמלק הוא מבני אדום : עד היום הזה . כי מזרעם בה כאשר שבו מבבל :
כי

מצודת ציון

יומין (דניאל ז') : (לב) וחצריהם . הם המקומות הסמוכות לעיר וקטנות מהן ואין מוקפות חומה : (לח) פרצו . ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית ל"ח) : (מ) ידים . מקומות כמו יד אבשלום (ש"ב יח) : (מג) הפלטה . ענין שיור
כמו

ישטן הפקד עליו רשע ושטן . והשטן ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד . ועירים גמלים מניקות ובניהם שלשים פרות . והעירים והאלפים העדים . ופרה ודוב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן . והפרה והעזים והפרה . וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם . והצרעת ויזעף עזיהו . וקדש האשמעה אחד קדש מדבר . והקדש ואחרי השבעים ששים .

הַזֶּה: ה א וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר־יִשְׂרָאֵל כִּי־הוּא
הַבְּכוֹר וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרָתוֹ לִבְנֵי ל' ומ"ע
יוֹסֵף בֶּן־יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה: ב כִּי יְהוּדָה ל'
גָּבַר בְּאֶחָיו וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף: ג בְּנֵי ל'. מ'
רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי:
ד בְּנֵי יוֹאֵל שְׁמַעְיָה בְנוֹ גּוֹג בְּנוֹ שִׁמְעִי בְנוֹ:
ה מִיכָה בְנוֹ רְאָיָה בְנוֹ בַּעַל בְּנוֹ: ו בְּאֵרָה בְנוֹ
אֲשֶׁר הֶגְלָה תִּלְּגַת פִּלְנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשֻּׁר הוּא כ. ל' חס'
נָשִׂיא לָראוּבֵנִי: ז וְאֶחָיו לְמִשְׁפְּחֹתָיו בְּהִתְיַחֵשׂ ד'
לְתֹלְדוֹתָם הָרֹאשׁ יְעִיאֵל וּזְכַרְיָהוּ: ח וּבֶלַע בֶּן־
ס' חס' עָזָז בֶּן־שֶׁמַע בֶּן־יוֹאֵל הוּא יוֹשֵׁב בַּעֲרֹעֵר וְעַד־
ס' בכת' כ' וג' נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן: ט וְלַמִּזְרָח יָשַׁב עַד־לְבוֹא מִדְבָּרָה
ל' לְמִן־הַנָּהָר פְּרָת כִּי מִקְנֵיהֶם רָבוּ בְּאֶרֶץ גִּלְעָד:
ג' ל' מ"ע וא' חס' י וּבִימֵי שָׁאוּל עָשׂוּ מִלְחָמָה עִם־הַהַגְרִאִים וַיִּפְּלוּ
ל' דסמי' בְּיָדָם וַיֵּשְׁבוּ בְּאָהֳלֵיהֶם עַל־כָּל־פְּנֵי מִזְרָח
לַגִּלְעָד: יא וּבְנֵי־גָד לְנֶגְדָּם יָשְׁבוּ בְּאֶרֶץ הַבָּשָׁן
ל' עַד־סַלְכָה: יב יוֹאֵל הָרֹאשׁ וְשָׁפָם הַמִּשְׁנֶה וְיַעְנַי
ס' מ"ע בסיפ' וְשָׁפָט בַּבָּשָׁן: יג וַאֲחֵיהֶם לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם

תולדות אהרן ובני ראובן . שם קכג : ובחללו . ברכות ז בתרא קכג זוכר ואלא : כי יהודה גבר. בתרא שם : והבכורה ליוסף . שם שם :

רדק

ועד היום הזה בחזקת בני שמעון . (א) ובני ראובן . אחר שהזכיר שמעון מפני שהיה שכן ליהודה כמו שכתבנו חזר לראובן הבכור : כי הוא הבכור . כלומר הוא הבכור ובו היה ראוי להחל ספור היחסים כי משפט הבכורה והמלכות היו ראויים לו אלא שבחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל כלומר שהיה לו לאביו בן אהוב וחביב ונתנה לו : ולא להתיחש לבכורה . כלומר כשנתן לו הבכורה לא שיתיחש יוסף לבכורה מכל ויקרא בכור ישראל שא"כ היתה לו המלוכה ג"כ כמו שהיתה המשפט לראובן מהכל : (ב) כי יהודה גבר באחיו ונתן לו יעקב המלוכה. ואחר משפט הבכורה והוא לקחת פי שנים בארץ נתן ליוסף : ולנגיד ממנו . פי' מי שהיה בישראל לנגיד אמר יעקב שיהיה ממנו : (ג) בני ראובן . לפי שהפסיק בענין חזר לומר פעם אחרת בני ראובן : (ד) בני יואל . אע"פ שלא הזכירו בסדר התולדה מזכירו עתה לייחס בניו אחריו וכמוהו רבים בספור היחסים : שמעיה בנו גוג בנו . כלם אחד בן אחד ואפילו היה לכל אחד בנים אחרים אינו מזכיר אלא הראשים . וכן תמצא בהרבה מקומות : (ו) בארה בנו אשר הגלה וגו'. הוא היה נשיא לשבט ראובן בעת שהגלם תגלת פלנאסר והוא תגלת שמזכיר במלכים והפוך האותיות בשמות הוא דרך הלשון כמו שתראה רבים · (ז) ואחיו למשפחותיו . כלומר זה היה נשיא וגם אחיו בהתיחסם לתולדותם הוא ראשי משפחותם וידועים . והראש בהם יעיאל וזכריאו כו' : (ח) בן שמע בן יואל . הוא שמעיה בן יואל שהזכיר למעלה : הוא יושב בערוער . י"מ בי"ת בערוער במקום מ"ם כי ערוער לא היה לבני ראובן כי אם לבני גד כמו שאמר ויבנו בני גד את דיבון ואת עטרות ואת ערוער . ונכון הוא וכמוהו מצאנו בי"ת במקום מ"ם והנותר בבשר ובלחם וכן וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשנה ההיא שמונה עשרה שנה . ויש לפרש עוד בערוער בגבול ערוער כי העיר לבדה היתה לבני גד שבנו אותה וגבולה היה לבני ראובן : (ט) ולמזרח ישב . פי' למזרח ארץ הגלעד כי כל ארצם היתה מזרח לארץ ישראל כמו שאמר עבר הירדן מזרחה אבל למזרח ארץ הגלעד התפשטו וישבו עד לבא מדברה : למן הנהר פרת . כלומר עד נהר פרת ומן הנהר והנה · הוא גבולם כי נהר פרת הוא גבול ארץ ישראל למזרח כמו שאמר מן הנהר נהר פרת עד הים האחרון יהיה גבולכם : כי מקניהם רבו . כלומר כי לכך היו צריכים להתפשט בארץ כי מקניהם רבו : (י) עם ההגריאים . הם בני הגר, והאל"ף מקום יו"ד היתה : על כל פני מזרח לגלעד . פני מזרח אשר לגלעד : (יא) ובני גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד סלכה . אינו אומר בכל ארץ הבשן שהרי אמר בתורה כי ארץ הבשן נתנה מחצה לחצי שבט המנשה כמו שאומר ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה וכו'. אלא מקצת הבשן היה לבני גד עד סלכה ומסלכה ואילך כל הבשן היה לחצי שבט המנשה ומה שאמר בתורה כי כל הבשן היה לחצי שבט המנשה פירושו כל הבשן ב"י' ממלכות עוג לכל חבל הארגוב שהיה נקרא ארץ רפאים . אבל היה מקצת מקומות בבשן שלא היה מולך עליהם עוג ואע"פ שהיה נקרא מלך הבשן לפי שרוב הבשן היה לו מקצת מן הבשן עד סלכה הי' לאמורי ואותו היה לבני גד . ומה שאמר ג"כ הנה וישבו בגלעד בבשן ובבנותיה באותו בשן שהוא עד סלכה ובבנותיה ישבו בני גד וכן הנה אמר שחצי שבט המנשה ישבו בארץ הבשן עד בעל חרמון . ר"ל מאותו מקום הבשן שהיה לבני גד עד בעל חרמון וכן אמר ביהושע ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן ולא אמר כל הבשן : (יב) יואל הראש . היה ראש לבני גד . ואלה הארבעה שזכר ראשי משפחות וידועים בשבט היו שופטים בבשן .
ויש

רשי

(א) ובני ראובן בכור ישראל. ואם תאמר אם כן שהיה בכור למה לא יצא ממנו מלכות כי הוא בודאי הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף ואם תאמר אם כן למה לא הלכו בני יוסף לכך אמר ולא להתייחס לבכורה חלק בכורות ולא בכור כי יהודה אפילו לא חלל ראובן הבכורה ולא נלקחה ממנו אפילו הכי היה הגון יהודה למלך : (ב) כי יהודה גבר באחיו . שנאמר גור אריה יהודה (בראשית מ"ט) · ולנגיד ממנו . שיצא ממנו מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המוציא והמביא והבכורה והמלכות נטלה מראובן ונתנה המלכות ליהודה כדכתיב כי יהודה גבר באחיו אבל חלק הבכורה נתנה ליוסף לשני בניו : בני ראובן בכור ישראל. מתחיל עתה כבראשונה : (ד) בני יואל . דורות דורות קחשיב : (ו) אשר הגלה תלגת פלנאסר . קודם לסנחריב וכן היה סדרן פול (מלכים ב' ט"ו) פי' כשמלך מנחם בן גדי ובימי פקח בן רמליה (שם) בא תגלת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה (שם י"ז) בא שלמנאסר מלך אשור (שם ט"ו) ובימי חזקיהו סנחריב ופירשו רבותינו פול וכולם סנחריב · הוא נשיא לראובני . באותו זמן שהגלוהו תלגת פלנאסר : (ז) בהתיחש לתולדותם הראש יעיאל וזכריהו . פתרון הרי לא יחסתי לך מן ראובן כי אם קצת ועיקר יחוסו במקום יחוסו על דברי הימים למלכי ישראל היה יעיאל וזכריה הראש שעל ידן כלה יחוסן : (ח) ועד נבו ובעל מעון . שבימים קדמונים קודם שבאו לידי ישראל נקראו נבו ובעל מעון ע"ש תועבותם כי כן היה מנהג עובדי כוכבים ומזלות עד היום ההוא לקרות תועבותיהם בשם עיירותיהם אבל כשבאו לידי ישראל הסבו שמותם כדכתיב ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם (במדבר ל"ב) כלו' ישראל הסבו שמותם ואת שבמה לפי שלא נקראה ע"ש תועבותיה לא הסבו שמה ובמגילה מפרש כי נבו ובעל מעון שם עבודת כוכבים הם : (י) עם ההגראים . הם הישמעאלים וע"ש אמם קוראם הגראים בני הגר היו . וישבו באהליהם . שכן מנהג ערביים לישב באהלים : (יא) ובני גד לנגדם ישבו . אצלם כמו והלכה לנגדך (בראשי' י"ג) : (יג) ואחיהם
לבית

מצודת ציון

כמו מריד ופלים (יהושע ח') : ה (א) ובחללו . מלשון חולין ובזיון : יצועי . מלשון שטיחה וכן על ערש יצועי (תהלים קל"ב) : (י) ההגראים . המה בני ישמעאל ונקראים ע"ש הגר אמו : (יא) לנגדם . כמו נכח וכן והלכה לנגדך (בראשית לג) : (יב) המשנה . שני לו במעלה

מצודת דוד

ה (א) כי הוא הבכור . ר"ל עם כי הוא הבכור והיה א"כ מהראוי להזכיר יחוסו ראשון : ובחללו . אבל בעת שחלל ובזה יצועי אביו ובלבלה לבל יהא מצוי תדיר אצל בלהה אז נלקחה הבכורה ממנו ונתנה ליוסף להיות נוטל פי שנים כבכור להיות בניו נחלקים לשני שבטים : ולא להתיחש לבכורה . לא שיהיה יוסף מיוחש לבכורה מכל וכל לפילא ממנו גם המלכות : (ב) כי יהודה גבר באחיו . בדבר המלוכה גבר יהודה מכל אחיו : ולנגיד ממנו . ר"ל להעמיד נגיד ומלך על ישראל אמר יעקב שיהא ממנו : והבכורה . בדבר נחלת השבטים היא לבדה נתנה ליוסף וכאומר הנה על כי לא נבאר מה מן המעלה לראובן לזה אמרו עד כה והקדים ליהודה מפני כבוד המלוכה : שמעיה בנו וגו'. כל מה שכתב היה אחד בן אחד : (ו) אשר הגלה וכו'. רצה לומר אשר בעת שהגלה תלגת וכו' היה הוא אז נשיא לבני ראובן : (ז) ואחיו. מיודעיו וחבריו של בארה : למשפחותיו וכו'. ר"ל כ"א למשפחות בהתיחסם לסדר תולדותם היה נראה אשר יעיאל היה הראש מכולם וזכריה אחריו על כי אבותיהם היו אנשי המעלה יותר מאבות כולם : (ח) הוא יושב. זרעו ישבו בגבול ערוער : ועד נבו. הוא הרוחב מצפון לדרום : (ט) ולמזרח ישב. כלפי המזרח ישבו עד המקום שבאים בה למדבר למן הנהר פרת והלאה אף כי נהר פרת היא גבול א"י למזרח נתרחקו להלאה כי נתרבו מקניהם מלשבת בארץ הגלעד כי היה צר להם המקום : (י) באהליהם . של ההגריאים : על כל פני. על כל עבר המזרחי מול הגלעד :

(יב) בבשן אלה הארבעה

סו

ורגלים עינים הייתי לעור ורגלים. והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו בה. ושיר כי בימי דוד ואסף. והשיר כל הקהל משתחוים. ושופט ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו. והשפט על הרע כפים. ותבן ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן. והתבן לסוסים ולרכש. ותרומה והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה. והתרומה היקבע אדם אלהים דתריסר. ותורות ועל הר סיני ירדת. והתורות אלה החוקים והמשפטים והתורות אשר קדמאה דסיפרא:

מיכאל ומשלם ושבע ויורי ויעכן וזיע ועבר
שבעה: יד אלה בני אביחיל בן־חורי בן־
ירוח בן־גלעד בן־מיכאל בן־ישישי בן־יחדו בן־
בוז: טו אחי בן־עבדיאל בן־גוני ראש לבית
אבותם: טז וישבו בגלעד בבשן ובבנתיה ובכל־
מגרשי שרון על־תוצאותם: יז כלם התיחשו
בימי יותם מלך־יהודה ובימי ירבעם מלך־
ישראל: יח בני־ראובן וגדי וחצי שבט־מנשה
מן־בני־חיל אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת
ולמודי מלחמה ארבעים וארבעה אלף ושבע־
מאות וששים יצאי צבא: יט ויעשו מלחמה עם־
ההגריאים ויטור ונפיש ונודב: כ ויעזרו עליהם
וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם כי לאלהים
זעקו במלחמה ונעתור להם כי־בטחו בו:
כא וישבו מקניהם גמליהם חמשים אלף

וצאן מאתים וחמשים אלף וחמורים אלפים
ונפש אדם מאה אלף: כב כי־חללים רבים נפלו
כי מהאלהים המלחמה וישבו תחתיהם עד־
הגלה: כג ובני חצי שבט מנשה ישבו
בארץ מבשן עד־בעל חרמון ושניר והר־חרמון
המה רבו: כד ואלה ראשי בית־אבותם ועפר
וישעי ואליאל ועזריאל וירמיה והודויה ויחדיאל
אנשים גבורי חיל אנשי שמות ראשים לבית
אבותם: כה וימעלו באלהי אבתיהם ויזנו
אחרי אלהי עמי־הארץ אשר־השמיד אלהים
מפניהם: כו ויער אלהי ישראל את־רוח פול
מלך־אשור ואת־רוח תלגת פלנסר מלך אשור
ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם
לחלח וחבור והרא ונהר גוזן עד היום הזה:
כז בני לוי גרשון קהת ומררי: כח ובני קהת

תולדות אהרן וחמשו. מסילה יח:

רשי

לבית אבותיהם. במקום יחוסן: מיכאל ומשלם. אלו היו ראשי אבותיהם של אותו היחס כי כולם התיחסו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל: (יח) בני ראובן וגד וחצי שבט מנשה מן בני חיל וגו'. כלומר כולם נתקבצו ועשו מלחמה עם ההגריאים: (יט) ויטור ונפיש. בניו של ישמעאל הם: (כ) ויעזרו עליהם. כי ה' עוזרם: וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם. אומות אחרים לעוזרם: ונעתור להם. דוגמת ויעתר להם ה': (כה) ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם. פתרון הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ ואיזה עם אשר השמידם אלהים מפניהם שאלהיהם לא היה יכול לעוזרם ולא שמו על לבם

רדק

ויש בדרש ושפט בבשן הוא שפט אבי אלישע הנביא וסמך לו בבשן מה בשן שפים עיר אף אלישע בנו פרנס ישראל ששים שנה: (טו) ראש לבית אבותם. עבדיאל או גוני אביו: (טז) וישבו בגלעד בבשן. פי' ובבשן והוא חסר וי"ו כמו שמש ירח: (יז) כלם התיחשו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל. פי' כל אלה בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה התיחשו למלחמה הזאת שעשו עם ההגריאים כלומר התפקדו למשפחותם לבית אבותם בצאתם למלחמה והיה זה בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל והוא ירבעם בן יואש מבני יהודה. ואע"פ שנראה מן הפסוקים במלכים כי יותם מלך יהודה וירבעם מלך ישראל לא מלכו בזמן אחד שהרי ירבעם מלך ארבעים ואחת שנה ובשנת עשרים ושבע לירבעם מלך עזריה בן אמציה מלך יהודה והוא עוזיה ומלך עזריה חמשים ושתים שנה הנה עזריה מלך יהודה מלך אחרי מות ירבעם מלך ישראל שלשים ושמנה שנה ואע"פ שיש לדקדק בחשבונות אלו כמו שאנו עתידים לבאר במלכים מכל מקום עוזיה האריך ימים אחרי ירבעם. א"כ איך מלך יותם בן עוזיה בזמן ירבעם אלא שיותם בן עוזיה מלך בחיי עוזיה אביו משהיה מצורע עוזיהו כמו שנאמר וינגע ה' את המלך. ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ. ויתכן לפרש בימי יותם ובימי ירבעם עם כל אחד בזמנו ועם כל אחד מהם התיחשו למלחמה: (יח) ולמדי מלחמה. הוא תואר קל ואינו פעול כי למד הוא פועל עומד ואין בו פעול כי אם על דרך התואר כמו שבארתי בספר מכלל בחלק הדקדוק: (כ) וכל שעמהם. וכל האומות שהיו עם ההגריאים הכל נתנו בידם: ונעתר להם. כמו ונעתור והוא מגזרת פעול. כמו ונהפוך בשבעת המלך: (כב) וישבו תחתיהם. במקומם ואע"פ שאמר וישבו מקניהם מקנאתם ישבו שם. ומקנאתם שבו לארצם עם השבי: עד הגלה. עד שגלו על ידי מלכי אשור: (כג) ובני חצי שבט המנשה וכו' הם רבו. כלומר לפי שרבו הרבו גבולי' עד בעל הרמון ושניר והר חרמון: (כד) ועפר כמו ואיה וענה: (כו) עד היום הזה. כי לא יגלו בגלות גלות יהודה מבבל: (כז) בני לוי. הזכיר יחס בני לוי ג"כ ועריהם שנתנו להם והזכיר כי העמיד דוד מהם משוררים ומשרתים לפני ה' והזכיר יחס אהרן עד הגולה והוא יהוצדק שהלך עם גלות יהודה ביד נבוכדנצר ויהושע בנו עלה מבבל עם הגולה. בספר עזרא מזכיר זה היחס עד אהרן כי עזרא היה בן שריה. ומיחסו עד אהרן כמו שמיחס הנה יהוצדק אחיו עד אהרן אבל שם מדלג בו חמשה בתי אבות שהזכיר הנה מיחוסן אבי עזריה עד מריות ולקצר דלג אותם בתי אבות. והזכיר יחס אלעזר ולא יחס איתמר לפי שמבני אלעזר היו כהנים גדולים עד עולם כי כן אמר לפנחס הקב"ה כאשר קנא בשטים

מצודת דוד

היו ראשים בבשן: (יג) ואחיהם. מיודעיהם ורעיהם שהיו ראשים לבית אבותיהם הם מיכאל וכו': (טו) ראש וכו'. היה ראש לבית אבותם של האנשים אשר עמו: (טז) על תוצאותם. כמו עד תוצאותם רצה לומר עד סופי הגבולים: (יז) התיחשו. חקרו לדעת סדר תולדותם בימי יותם כשהיה שופט מעת שנתנגע עוזיה אביו אבל לא מלך בימי ירבעם כ"א לאחר מותו כמ"ש במ"ב: (יח) מן בני חיל. ר"ל מן בני חיל האספו אנשים וכו': יוצאי צבא. הראוים לצאת בצבא מלחמה: (כ) ויעזרו עליהם. היו נעזרים מה' להתגבר עליהם: וכל שעמהם. וכל אשר היו עמהם בעזרתם: ונעתור להם. קבל עתר תפלתם: (כא) מקניהם. מתחלה כלל וחזר ומפרש גמליהם וכו': (כב) כי חללים רבים נפלו. כלומר אין לתמוה איך אפשר אשר מ"ד אלף ותש"ס יקחו בשבי מאה אלף כי בעבור שנפלו מן ההגריאים חללים רבים כי נצחון המלחמה היתה מה' ובעזרתו ולזה נפל פחד היהודים עליהם ומסרו עצמן לשבי: תחתיהם. במקום ההגריאים: (כג) ישבו בארץ. המה חזרו מן המלחמה וישבו בארצם אולם התפשטו מבשן עד בעל חרמון וכו' כי המה רבו והיה צר להם המקום אשר ישבו בה מבראשונה ולזה התפשטו לשבת במקום אחיהם אשר הלכו מזה למקום ההגריאים: (כד) אנשי שמות. רצה לומר ידועים בשמותם לגודל החשיבות: (כה) אשר השמיד וכו'. כלומר והיה להם להבין אם אלהים המה מדוע לא הצילו את עמם: (כו) ונהר גוזן. סמוך לנהר גוזן: עד היום הזה. רצה לומר ועדנה עודם שם כי לא חזרו בבנין בית השני: (כח) ובני קהת. מפני כבוד משה ואהרן הקדימו

מצודת ציון

במעלה: (טז) ובבנותיה. הכפרים הסמוכים לה: מגרשי. הם הבתים שעומדים מחוץ לחומות העיר הנראות כאלו נגרשו מן העיר: (יח) ודורכי. הדרך הוא לדרוך ברגל על הקשת למתחו היטב לירות למרחוק: ולמודי. ענין הרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל יט): (יט) ויטור וגו'. גם המה מבני ישמעאל: (כ) ונעתור. ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (שם ח): (כא) וישבו. מל' שביה: (כד) ועפר. הוי"ו יתירה. או כן שמו בוי"ו וכמוהו רבים: (כו) ויער. מל' התעוררות: רוח פול. רצון פול:

עמרם יצהר וחברון ועזיאל׃
כט ובני עמרם אהרן ומשה ומרים ובני ל׳. ה׳ כתו׳ מתחלפין ד׳ דקדים
אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר׃
ל אלעזר הוליד את־פינחס פינחס הליד את־ י״א חסר
אבישוע׃ לא ואבישוע הוליד את־בקי ובקי
הוליד את־עזי׃ לב ועזי הוליד את־זרחיה
וזרחיה הוליד את־מריות׃ לג מריות הוליד את־
אמריה ואמריה הוליד את־אחיטוב׃ לד ואחיטוב
הוליד את־צדוק וצדוק הוליד את־אחימעץ׃
לה ואחימעץ הוליד את־עזריה ועזריה הוליד
את־יוחנן׃ לו ויוחנן הוליד את־עזריה הוא אשר
כהן בבית אשר־בנה שלמה בירושלם׃ נ׳ וח׳ וכהן
לז ויולד עזריה את־אמריה ואמריה הוליד את־
אחיטוב׃ לח ואחיטוב הוליד את־צדוק וצדוק
הוליד את־שלום׃ לט ושלום הוליד את־חלקיה

וחלקיה הוליד את־עזריה׃ מ ועזריה הוליד את־ ׳י
שריה ושריה הוליד את־יהוצדק׃ מא ויהוצדק
הלך בהגלות יהוה את־יהודה וירושלם ביד
נבכדנאצר׃ ו׳חס׳כסיפ׳

ו א בני לוי גרשם קהת ומררי׃ ב ואלה כ׳ חס׳כסיפ׳
שמות בני־גרשום לבני ושמעי׃ ג ובני קהת ז׳ספו׳ דמיין בשמהתהון
עמרם ויצהר וחברון ועזיאל׃ ד בני מררי מחלי
ומשי ואלה משפחות הלוי לאבתיהם׃ ה לגרשום כ׳חס׳כסיפ׳ ג׳ חס׳
לבני בנו יחת בנו זמה בנו׃ ו יואח בנו עדו בנו
זרח בנו יאתרי בנו׃ ז בני קהת עמינדב בנו ג׳
קרח בנו אסיר בנו׃ ח אלקנה בנו ואביסף ג׳
בנו ואסיר בנו׃ ט תחת בנו אוריאל בנו עזיה ג׳ שוס אגש
בנו ושאול בנו׃ י ובני אלקנה עמשי ואחימות׃ ג׳
יא אלקנה בנו אלקנה צופי בנו ונחת בנו׃ בני ק׳
יב אליאב בנו ירחם בנו אלקנה בנו׃ יג ובני

רד״ק

בפיסי׳ והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם זו היא כהונה. כי ג״כ בני איתמר היו כהנים ואלה שמבני פנחס היו כהנים גדולים עד עולם. ובצדוק היתה תחלת הברכה הזאת עד יהוצדק והיו כהנים גדולים גם מבני איתמר כי עלי היה כהן גדול שהי׳ מבני איתמר וכן אחימלך ואביתר בנו: (לו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה בירושלי׳. אם נאמר כי הוא היה ראשון אשר כהן בבית לא היה כן כי צדוק היה כמו שאמר במלכים צדוק הכהן ונתן הנביא ובזה הספר הוא אומר ג״כ וימשחו לה׳ לנגיד ולצדוק לכהן. ואם נאמר כי לא ר״ל שכהן ראשון בבית אלא שכהן הנה גם האחרים כהנו מה בא לומר ואם בא לומר כי כהן גדול היה גם אחרים היו כהנים גדולים. ורז״ל אמרו שהוא עזריה שהיה בימי עוזיהו ולפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח עוזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן כלו׳ שהוא תם על כבוד הכהונה ולא נשא פנים לעוזיהו. ויש לפרש כי גם בימי שלמה כהן אחר צדוק ואחר אבותיו הנזכרים אלא בימי שלמה היה קטן עדיין ולא היה כהן גדול בימי עוזיהו ובימי חזקיהו עדיין היה חי והיה כהן גדול כמו שנאמר ויאמר אליו עזיהו כהן הראש ולפי שהאריך ימים כ״כ אמר עליו אשר כהן בבית כלומר אשר כהן כמה ימים: (א) בני לוי גרשם. הוא גרשון כי המ״ם והנו״ן שוים בשמות. כמו כמהם כמהן תנים תנין: (ה) לגרשום לבני בנו וכו׳. ולא זכר משפחת שמעי וכן בפרשת פנחס והטעם שלא זכרו הנה כמו שלא זכר משפחת עמרם וחברון ועזיאל כי זכר העומדים על השיר כמו שזכר בסמוך משפחת יצהר ומגרשום משפחת לבני וממררי משפחת מושי ולמטה כשפירש דוד זכר משפחת שמעי: יחת בנו. בן לבני. ובבני שמעי למטה זוכר יחת כי היו שני בניהם נקראים בשם אחד אבל זה יחת בן לבני אבל שמו למטה יחיאל ויחת ויחיאל קרובים בלשון ובשני שמות האלה היה נקרא וכמוהו רבים במספר: (ז) בני קהת עמינדב. חזר לספר בני קהת לפי שרצה לספר מיחס בניו ובני בניו עוד. ועמינדב זהו יצהר ושני שמות היו לו. ולמעלה הזכירו יצהר וכאן הזכירו עמינדב: אסיר בנו אלקנה בנו אביאסף בנו. אלה שלשתן אינו ר״ל אחד בן אחד כמו האחרים. אלא שלשתן בנו אלה חוזר לקרח כי שלשתן היו בניו כמו שכתוב בתורה ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף והנה ג״כ אמר במזכירו יחס הימן באביאסף בן קרח: (י) ובני אלקנה עמשי ואחימות אלקנה אלה שלשתן אחד בן אחד כי אלקנה זה בן אחימות בן עמשי ועמשי בן אלקנה: (יא) בני אלקנה צופי בנו וכו׳ אלה הם אחד בן אחד. ואליאב המזכר הנה הוא אליהוא המזכר בתחלת ספר שמואל ונחת הוא תוחו הנזכר שם וצופי הוא צוף המזכר שם: (יג) ובני שמואל הבכור ושני ואבי׳. יש מפרשים כמו והשני כאלו אמר והשני אביה ואמר הבכור ולא זכר שמו כי ידוע הוא כי הוא יואל והשני אביה כמו שאמר בשמואל שם ומפרשו אביה ואומרים כי ושני כמו שני כמו שלו ושלו. והוי״ו פתוחה כמו וחמור אסור שהוא כמו והחמור. ואין זהו פי׳ נכון כי לא מצאנו שני כמו שני ואין ראיה משלו ושלו כי הם שני משקלים ועוד כי וא״ו פסוקם לא יתכן בזה הדרך כי וי״ו וחמור פתוחה מפני אות הגרון כי היתה ראויה בשורק
כמו

רש״י

לכם אחרי השמידם מפניהם ולא היה יכול לעזרם ולנו כמו כן לא יעזור: (לו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה. יש מפרשים עזריה הוא היה עזריה הראשון ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח׳ כהנים ומכאן הוגהו ביומא בפ׳ א׳ ובויקרא רבה ובספרי פ׳ פנחס שמנה כהנים שמשו בבית הראשון ויש אומרים שמנה עשר ולא זה וזה יש בהם רוח חיים כי צדוק הוא היה הראשון שכהן בימי שלמה ועוד איזה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כהן הראש (ד״ה ב׳ י״ט) והוא (אמריה) בן עזריהו שהיה בימי עוזיהו בימי חזקיה שהיה אחרי יהושפט וא״ת עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימי יאשיהו אלא מצדוק יש לחשוב שנים עשר כהנים היו מצדוק עד שריה וכן מצינו בויקרא רבא מדוייק ומ״ש בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירוש׳ כך וכי הוא לבדו כהן בימי שלמה (כהן) והלא גם שאר כהנים כמו כן כהנו אלא לפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח את עוזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה והוא עזריה שהיה בימי עוזיה (לקמן ב׳ כו) ובימי חזקיהו ועזריהו בן אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עוזיה עזריה דכתיב (במלכים ב׳ טו) בשנת עשרים וז׳ שנים לירבעם וגו׳ מלך עזריה ונקרא עזריה בן אחימעץ זכריהו דכתיב ויהי לדרוש אלהים (לקמן ב׳ כו) בימי זכריהו המבין בראת אלהים וגו׳: (מא) ויהוצדק הולך בהגלות ה׳ את יהודה וירושלים. ומ״ש בספר (חגי א׳) יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לא יהוצדק שמש מעולם בכהונה גדולה דהא הוגלה לבבל בימי יכניה כדכתיב ויהוצדק הלך בהגלות וגו׳ אלא יהושע בנו היה כהן גדול כשעלו מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה הסופר כהן גדול ובן אחיו יהושע בן יהוצדק כיהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים קודם שעלה עזרא: (יג) ובני שמואל הבכור ושני ואביה.
ושני

מצודת דוד

הקדישו לגרשון: (לד) את צדוק. והוא הכ״ג הראשון ששמש בבה״מ והלכה הכהונה מאב לבן שנים עשר דורות: (לה) את עזריה. יתכן שהוא אמריה שנזכר בד״ה ב׳ י״ט ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות: את יוחנן. יתכן שהוא יהוידע הנזכר במ״ב ובד״ה ב׳: (לו) הוא אשר כהן וגו׳. ארז״ל וכי הוא לבד כהן אלא שמסר נפשו על עבודת הבית שמיחה בעוזיה המלך כאשר בא להקטיר קטורת כמו שכתוב בד״ה ב׳: (לז) את אמריה. יתכן שהוא אוריה הנזכר במ״ב ס״ז: את אחיטוב. יתכן שהוא עזריה הנזכר בד״ה ב׳ ל״א: (מ) את שריה. הוא כ״ג האחרון והומת ביד נ״נ בזמן גלות צדקיה כמ״ש סוף מ״ב ובסוף ירמיה: את יהוצדק. והוא לא שמש בכהונה גדולה ובנו יהושע שמש בתחלת בית השני: (מא) הלך. בגולה לבבל: ו (א) בני לוי. בעבור לייחס המשוררים חזר להזכיר כולם: (ד) לאבותיהם. אשר מתייחסים אל אבותיהם מהבן אל האב: (ה) לגרשום. אלה התולדות אשר לגרשום: (ח) אלקנה בנו. לא שהיה בנו של אסיר וכמו שחושב כולם אחד בן אחד אלא אלקנה גם הוא היה בנו של קרח וגם אביאסף כמ״ש ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף (שמות ו): ואסיר בנו. זה אסיר השני היה בנו של אביאסף: (י) ובני אלקנה. הוא היה בן שאול: ואחימות. היה בנו של עמשי. (יא) אלקנה. היה בנו של אחימות: בני אלקנה. ר״ל ואלה בני אלקנה צופי היה
בנו

כמשפטם ח' וסימ' מלבד עולת החדש ומנחתה דפנחס . ומנחתם ונסכיהם לפרים דשביעי של חג . ויקראו בקול גדול ויתגודדו . כי אם כמשפטם הראשון . לבא לבית ה' כמשפטם. ויעמדו כמשפטם על עבודתם . ויעמדו על עמדם כמשפטם . וא' כמשפטם עד היום הזה הם עשים :

שְׁמוּאֵל הַבְּכֹר וַשְׁנִי וַאֲבִיָּה׃ יד בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי ל'הס' ככתו'
לִבְנִי בְנוֹ שִׁמְעִי בְנוֹ עֻזָּה בְנוֹ׃ טו שִׁמְעָא בְנוֹ
חַגִּיָּה בְנוֹ עֲשָׂיָה בְנוֹ׃ ל'
טז וְאֵלֶּה אֲשֶׁר הֶעֱמִיד דָּוִיד עַל־יְדֵי־שִׁיר
בֵּית יְהוָה מִמְּנוֹחַ הָאָרוֹן׃ יז וַיִּהְיוּ מְשָׁרְתִים לִפְנֵי ל' ומ"ל
מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד בַּשִּׁיר עַד־בְּנוֹת שְׁלֹמֹה אֶת־ ג' דגשים
בֵּית יְהוָה בִּירוּשָׁלִָם וַיַּעַמְדוּ כְמִשְׁפָּטָם עַל־
עֲבוֹדָתָם׃ יח וְאֵלֶּה הָעֹמְדִים וּבְנֵיהֶם מִבְּנֵי הַקְּהָתִי ז' כסיפרא
הֵימָן הַמְשׁוֹרֵר בֶּן־יוֹאֵל בֶּן־שְׁמוּאֵל׃ יט בֶּן־ ל' ומלא
אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיאֵל בֶּן־תּוֹחַ׃ כ בֶּן־ ל'
צִיף בֶּן־אֶלְקָנָה בֶּן־מַחַת בֶּן־עֲמָשָׂי׃ כא בֶּן־ צוף ק'
אֶלְקָנָה בֶּן־יוֹאֵל בֶּן־עֲזַרְיָה בֶּן־צְפַנְיָה׃ כב בֶּן־
תַּחַת בֶּן־אַסִּיר בֶּן־אֶבְיָסָף בֶּן־קֹרַח׃ כג בֶּן־יִצְהָר
בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי בֶּן־יִשְׂרָאֵל׃ כד וְאָחִיו אָסָף ל'.
הָעֹמֵד עַל־יְמִינוֹ אָסָף בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־שִׁמְעָא׃ ד'
כה בֶּן־מִיכָאֵל בֶּן־בַּעֲשֵׂיָה בֶּן־מַלְכִּיָּה׃ כו בֶּן־אֶתְנִי ל'. ל'
בֶּן־זֶרַח בֶּן־עֲדָיָה׃ כז בֶּן־אֵיתָן בֶּן־זִמָּה בֶּן־
ג' מס' שִׁמְעִי׃ כח בֶּן־יַחַת בֶּן־גֵּרְשֹׁם בֶּן־לֵוִי׃ כט וּבְנֵי
ל' מְרָרִי אֲחֵיהֶם עַל־הַשְּׂמֹאול אֵיתָן בֶּן־קִישִׁי בֶּן־
ס' עַבְדִּי בֶּן־מַלּוּךְ׃ ל בֶּן־חֲשַׁבְיָה בֶּן־אֲמַצְיָה בֶּן־
י"א. ל' חִלְקִיָּה׃ לא בֶּן־אַמְצִי בֶן־בָּנִי בֶּן־שָׁמֶר׃ לב בֶּן־
מַחְלִי בֶּן־מוּשִׁי בֶּן־מְרָרִי בֶּן־לֵוִי׃ לג וַאֲחֵיהֶם
ל' מ"ל ג' מ"ל כסיפ' הַלְוִיִּם נְתוּנִים לְכָל־עֲבוֹדַת מִשְׁכַּן בֵּית הָאֱלֹהִים׃
ג' ט'מ"ל כסיפ' לד וְאַהֲרֹן וּבָנָיו מַקְטִירִים עַל־מִזְבַּח הָעוֹלָה וְעַל־
מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת לְכֹל מְלֶאכֶת קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
ג'. ד' וּלְכַפֵּר עַל־יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד
י הָאֱלֹהִים׃ לה וְאֵלֶּה בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלְעָזָר
בְּנוֹ פִּינְחָס בְּנוֹ אֲבִישׁוּעַ בְּנוֹ׃ לו בֻּקִּי בְנוֹ עֻזִּי
בְנוֹ זְרַחְיָה בְנוֹ׃ לז מְרָיוֹת בְּנוֹ אֲמַרְיָה בְנוֹ
אֲחִיטוּב בְּנוֹ׃ לח צָדוֹק בְּנוֹ אֲחִימַעַץ בְּנוֹ׃
ל' מ"ל ג' מ"ל לט וְאֵלֶּה מוֹשְׁבוֹתָם לְטִירוֹתָם בִּגְבוּלָם
לִבְנֵי אַהֲרֹן לְמִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי כִּי לָהֶם הָיָה

רשי

ושני זה יואל שקרון והשני אביה כלומר שני לראשון הוא היה אביה ושני לאביה הוא היה יואל שלא נכתב ודוגמתם כי אם הסוס אסור והחמור אסור (מלכים ב' ז') כמו והחמור וכן הפר שני דגדעון וכן הראשון (שופטים ו'): (טז) ואלה אשר העמיד דוד וגו'. כשהשיבוהו מבית עובד אדום כדכתיב (לקמן ט"ז) ויעזב שם לפני ארון ברית ה' לאסף ולאחיו לשרת לפני הארון וגו' וכתיב ועובד אדום (שם) בן ידותון וחוסה לשערים וגומר (שם) : לפני משכן ה'. בבמה אשר בגבעון . ושלמה העמידן בבית המקדש בירושלים : (יז) ויעמדו כמשפטם על עבודתם · כמשפט אשר העמידן דוד : (כד) ואחיו אסף העומד על ימינו. של הימן ובניו : (כט) ובני מררי אחיהם על השמאל . (אחיהם) דוגמ' שאמר בלשון אשכנ"ז גברודי"ר . על השמאל של הימן ובניו שהימן ובניו באמצע : (לג) ואחיהם הלוים הנתונים לכל עבודת משכן בית האלהים. לשוערים ולהפשיט כדכתיב לקמן (ד"ה ל"ה) והלוים מפשיטין : (לה) ואלה בני אהרן . המקטירים על מזבח העולה ועל מזבח הקטורת : (לח) צדוק בנו אחימעץ בנו . לא חשב כי אם אותם שהיו

רדק

כמו וי"ו וזבולן וכן כל וי"ו שמוש שהוא על תיבה שתחלתה שב"א הוא בשורק אלא על אותיות הגרון שהוא בפתח כשתחלת התיבה שב"א ופתח או כשתחלת התיבה שבא וסגו"ל . ואם ושני היתה לשמות היה לו לומר ושני הוי"ו בשורק ועוד היאך אמר הבכור ולא הזכיר שמו זה ההכרון ולא מצאנו . ועוד שיצטרכו לומר כי וי"ו ואביה נוספת ומי הביאם בטורח הזאת אבל הנכון כי ושני הוא יואל ושני שמות היו לו כמו שתראה בספר הזה בכמה מקומות כן זה הוא שמו יואל והיה שמו ושני גם כן : (טז) ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר . כלומר העמידם לשורר : בית ה' . כמו בבית . וכן הנמצא בית ה' ורבים כמוהו : ממנוח הארון . הוא כמוך מן מנוח כמו מן מקום ממקום . ופי' ממנוח הארון מיום שנח הארון בירושלים כשהביאוהו מקרית יערים לירושלים והיה באהל אשר נטה לו דוד עד בנין הבית וזהו שאמר ממנוח הארון כי עד היום ההוא לא היה נח כי היו מביאין אותו ממקום למקום . ומיום שנח הארון שם העמיד דוד המשוררים ושרתו לפני הארון שם כמו בבית המקדש : (יז) ויעמדו כמשפטם על עבודתם . היא עבודת השיר וכן אמר בתורה לעבוד עבודת עבודה והוא השיר שהוא עבודת הקרבנות : (יח) ואלה העומדים. זכר אלה השלשה הימן ואסף והיתן שהיו ראשי אבות ללוים ולכבודם מיחס כל אחד מהם עד לוי והימן שהיה גדול ונכבד מהשנים יחסו עד יעקב אבינו אמר עליו בן ישראל ובשנים אמר בן לוי ולא עוד ומפני שהיה נכבד מהשנים היה עומד בשיר אמצעי ואסף על ימינו ואיתן על שמאלו . ורז"ל אמרו כי לפיכך אמר ביחס הימן בן ישראל לפי שהיה מבני קרח ואמר יעקב ובקהלם אל תחד כבודי . כלומר כשיקהלו מעמהם לא יזכר שמי וכן אמר בתורה קרח בן יצהר בן קהת בן לוי אבל בקהלם שיקהלו לעבודת השם על ידי דוד יזכר שמי לפיכך אמר בן ישראל ביחס הימן זה המצא השמות משתני' ממה שהזכירם למעלה וזהו המנהג כמו שתראה בהרבה מקומות יש שהיו לו שתי שמות פעם קוראים אותו באחד ופעם קוראים אותו באחר . ויש שהיה משתנה במו מעט השם האחד קרוב לאחר באותיות ולא היו קפדים בזה כמו שזכר אותו הנה ולמעלה זכר אותו תחת ובספר שמואל תוחו . וכן זוכר צוף הנה ולמעלה צפי . וכן אליאל ולמעלה זכר אותו אליאב ובספר שמואל אליהוא : (כח) בן יחת בן גרשום בן לוי . לא זכר לבני וזכר שמעי בן יחת ולא זכרו למעלה ולא מצאנו טעם בדבר זה : (כט) ואיתן. הוא יואח הנזכר למעלה. ועדיה הוא עדו ואתני הוא יאתרי : (לג) ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת בית האלהים. כלומר אלה השלשה שזכרנו היו ראשי אבות. והיו משוררים לפני משכן אהל מועד ולא היה עבודת כתף וגם דבר עליהם אלא משוררים היו ואחיהם היו לשאר עבודת המשכן כמו שכתוב בתורה שהיו נושאי המשכן עד מנוח הארון וממנוח הארון היו שוערים ומתעסקים בענין המשכן וכן בבית אשר בנה שלמה היו שוערים כמו שכתוב : (לד) ואהרן ובניו מקטירי' . זכר אהרן שהי' ראש הכהונה ולפי שזכר הלוים כלומר ללוים נתנה עבודה זו לאהרן ולבניו להקטיר ולכפר על ישראל : (לה) ואלה בני אהרן . יחסם עד צדוק ואחימעץ שהיו בימי דוד ושלמה : (לט) ואלה מושבותם לטירות' . לפי שבשבט לוי

מצודת דוד

בנו וכו' וחושב אחד בן אחד : (יג) ובני שמואל . הוא שמואל הנביא בן אלקנה : ושני . הוא יואל האמור בש"א ובשתי השמות היה נקרא : (טז) אלה . הם הנאמרים למטה : על ידי שיר . ר"ל לשורר בבית ה' : ממנוח הארון . מיום שבת הארון בירושלים כי לא זזו משם כאשר מקודם שהיה מתהלך ממקום למקום : (יז) משכן אוהל מועד . זה האוהל אשר נטה לו דוד למ"ש בש"ב : ויעמדו כמשפטם . כאשר יבנה הבית יעמדו שם כמשפט שתקן להם דוד על עבודתם המוטל עליהם וזהו עבודת השיר : (יח) ואלה העומדים . אלה הם הראשים העומדים לשורר ובניהם עמהם : הימן המשורר . הוא היה הראש : בן יואל . הוא ושני הנזכר למעלה וכן ביאר השמות משתנה ממה שנזכר למעלה וזהו על כי היו נקראים בשתי השמות וזהו כלל גדול : (כד) ואחיו . ר"ל חברו : אסף וכו' . גם הוא היה לראש : אסף בן ברכיהו . ר"ל אסף זה היה בן ברכיהו וכו' : (כז) בן שמעי . לקצר לא זכר למעלה שמעי וכאן לא הזכיר לבני בן גרשון : (כט) על השמאל . של הימן המשורר : איתן וכו' . גם הוא היה לראש : (לג) ואחיהם הלוים . ואשר הלוים [illegible] לשמר עבודת המשכן להיות שוערים וממונים על צרכי המשכן : (לד) מקטירים . הם היו מקטירים

מצודת ציון

(ג) לבני. הוא לעדן הנזכר לקמן (כג ז) בחלוק המשמרות : (ס) יחת . הוא יחיאל הנזכר למטה (ז) עמינדב . הוא יצהר הנזכר : (לט) לטירותם ענין

ואת שדה ב׳ וסי׳ ואת שדה שמרון ובנימן. ואת שדה העיר ואת חצריה: ועשן ה׳ שום קרתא בקריאה וסי׳ לבנה ועתר. עין רמון ועתר. ולאשר בכור עשן. ותכן ועשן. ואת עשן ואת מגרשיה דסיפרא: אתהם ה׳ בקריאה וסי׳ וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך. והזהרת אתהם את החקים ואת התורות. וישמע ה׳ בקול ישראל ויתן את הכנעני. בבקרת רעה עדרו. ויתנו בגורל ממטה יהודה דסיפרא: ואת בלעם ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. ואת בלעם בן בעור הקוסם.

הגורל: מ ויתנו להם את־חברון בארץ יהודה
ואת מגרשיה סביבתיה: מא ואת־שדה העיר
ואת־חצריה נתנו לכלב בן־יפנה:
מב ולבני אהרן נתנו את־ערי המקלט את־
חברון ואת־לבנה ואת־מגרשיה ואת־יתר ואת־
אשתמע ואת־מגרשיה: מג ואת־חילז ואת־
מגרשיה את־דביר ואת־מגרשיה: מד ואת־עשן
ואת־מגרשיה ואת־בית שמש ואת־מגרשיה:
מה וממטה בנימן את־גבע ואת־מגרשיה
ואת־עלמת ואת־מגרשיה ואת־ענתות ואת־
מגרשיה כל־עריהם שלש־עשרה עיר
במשפחותיהם: מו ולבני קהת הנותרים
ממשפחת המטה ממחצית מטה חצי מנשה
בגורל ערים עשר:
מז ולבני גרשום למשפחותם ממטה יששכר
וממטה אשר וממטה נפתלי וממטה מנשה
בבשן ערים שלש עשרה: מח לבני מררי
למשפחותם ממטה ראובן וממטה־גד וממטה

זבולן בגורל ערים שתים עשרה: מט ויתנו בני־
ישראל ללוים את־הערים ואת־מגרשיהם:
נ ויתנו בגורל ממטה בני־יהודה וממטה בני־
שמעון וממטה בני בנימן את הערים האלה
אשר־יקראו אתהם בשמות: נא וממשפחות
בני קהת ויהי ערי גבולם ממטה אפרים:
נב ויתנו להם את־ערי המקלט את־שכם ואת־
מגרשיה בהר אפרים ואת־גזר ואת־מגרשיה:
נג ואת־יקמעם ואת־מגרשיה ואת־בית חורון
ואת־מגרשיה: נד ואת־אילון ואת־מגרשיה
ואת־גת־רמון ואת־מגרשיה: נה וממחצית מטה
מנשה את־ענר ואת־מגרשיה ואת־בלעם ואת־
מגרשיה למשפחת לבני־קהת הנותרים:
נו לבני גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה
את־גולן בבשן ואת־מגרשיה ואת־עשתרות
ואת־מגרשיה: נז וממטה יששכר את־
קדש ואת־מגרשיה את־דברת ואת־מגרשיה:
נח ואת־ראמות ואת־מגרשיה ואת־ענם ואת־

רדק

לוי לא היה לו חלק בארץ אלא הפס הוא נחלתו והם היו נתונים לעבודת השם הלוים לשורר והכהנים להקריב זכר הערים שנתנו להם חלף עבודתם ובכיפור ערי הלוים תמצא שמות משתנים ממה שתמצא בספר יהושע והוא כמו שכתבתי לך בשמו׳ בני אדם. ויש מפרשים כי כל שנשתנו כאן היה כי כשנפל הגורל לתת המנויין ביהושע היו קצת הערים ביד הכנענים והפרישו אחרים תחתיהם עד שכבשו׳. ובענין זה נמצא בתוספתא אעפ״י שהפרישו שכם בכר אפרים לא היתה קולטת הפרישו את גמלא תחתיה עד שכבשו קדש ויש הרבה דרשות בהשתנות השמות ואין צריך להזכירם: (נא) וממשפחות בני קהת. פי׳ מקצת משפחות בני קהת אותם שלא לקחום מיהודה ומשמעון ומבנימין לקחו עריה ממטה אפרים את שכם ואת מגרשיה ואת גזר ואת מגרשיה: (נג) ואת יקמעם. זאת קבציה הנזכר ביהושע: ואת בית חורון ואת מגרשיה. זה היה מבני אפרים: (נד) ואת אילון. זה היה מבני דן

רשי

שהיו עד עלמה: (לט) ואלה מושבותם לטירותם בגבולם וגו׳. עד כי להם היה הגורל ללוים ולכהנים מנחלתם כל ישראל הפילו גורלות על ארץ ישראל כמה מארץ ישראל יצא להם ולכהנים וללוים ויצא ליהודה הגורל מתחלה וזהו כי להם היה הגורל בראשונה לתת להם אותן עיירות שכתוב כאן: (מא) נתנו לכלב. כי משה נתן לו: (מה) וממטה בנימין את גבע. כי הגורל נפל לבנימין לתת אלו העיירות: (מו) ולבני קהת הנותרים. כי הכהנים יצאו מקהת וכבר אמרו מה שנתנו לכהנים בני קהת: ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה של לוי: ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר. ולחצי שבט המנשה נפל הגורל ליתן לבני קהת הלוים ערים עשר: (נ) ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון. אעפ״י שלא הזכיר שמעון בנתינתן הוא נתן חלקו מה שנתן לו יהודה וגם יהודה אינו נזכר למעלה בעיקר הנתינה וכל מה שמזכיר למעלה מויתנו להם את חברון עד וממטה בנימין הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי שלא הזכירו למעלה מזכירו עתה כאן: אשר יקראו אתהם בשמות. כלומר אשר קראנו אותם בשמות למעלה לפי שהיה בנימין חבר עמהם לבני אהרן מזכירו אעפ״י שהזכירו כבר: (נא) וממשפחות בני קהת ויהי ערי וגו׳. אע״פ שנתנו להם חצי שבט מנשה נתנו להם גם אפרים ע״פ הגורל: (נה) וממחצית מטה מנש׳. עד חצי מנשה שבעבר הירדן שבארץ ישראל: למשפחת לבני קהת הנותרים. הם הלוים ופתרון הכל נתנו אפרים ומנשה דאותו כנותר שאמר למעלה ולבני קהת הנותרים ממשפחות המטה: (נו) לבני גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה. אע״פ

מצודת ציון

ענין ארמון כמו תכי טירתם נשמה (תהלים סט): (מב) המקלט. נקרא כן ע״ש שקולטת את הרוצחים ויגנוס מה שאין עיר אחרת מניחה לרוצחים לשבת עמהם:

מצודת דוד

מקטירים וגו׳ והיו ממונים לכל מלאכת קדש הקדשים כי הלוים אסורים לבוא בה (לה) ואלה בני אהרן: אשר היו ממונים על מלאכת קדש הקדשים והבא עד ההימען בהיה כ״ג בימי רחבעם: (לט) ואלה מושבותם. אלה המקומות אשר ישבו בהן הכהנים והלוים: לטירותם בגבולם. מקום מוכן לטירותם בגבול הניתן להם: לבני אהרן למשפחת הקהתי. ר״ל ראשון למשפחת הקהתי נתנו לבני אהרן כי להם היה הגורל לקחת ראשונה: (מא) נתנו לכלב. כאשר צוה משה ע״פ ה׳: (מב) ולבני אהרן. על שהפסיק במה שנתנו לכלב חזר לומר ולבני אהרן: ערי המקלט. כי כל הערים הניתן לכהנים ולהלוים היו קולטין את הרוצח וכן אמרז״ל: את חברון. על שהזכיר הפלר הזכיר שוב את חברון: וממטה בנימין. ואלו הנזכרים למעלה היו מבני יהודה ומבני שמעון: שלש עשרה. אינם מנוין כאן כ״א י״א והשנים כלולים בהמגרשים וביהושע הזכיר כולם בשמם וקראם בשינויי השמות ובשהיהן נקראו: במשפחותיהם. שנחלקים בין משפחות הכהנים וכל משפחה ישבה לבדה ולא מעורבבים: (מו) הנותרים וגו׳. כי הכהנים גם המה ממשפחת מטה קהת והם כבר לקחו: ממחצית. להם נתנו מנחלת חצי מטה מנשה: בגורל. הפילו גורל מה הם הערים אשר יתנו: ערים עשר. עם ערי אפרים ודן הנזכרים למטה: (מז) למשפחותם. נחלקה למשפחותם כי גם המה ישבו כל משפחה לבדה. בבשן. אשר ישבו בבשן שעמדה בעבר הירדן כי הלוי שבט מנשה שנתנו לבני קהת המה ישבו בא״י עלמה: (מט) ויתנו. לפי שעתה בא לפרש שמות הערים לזה אמר שוב ויתנו וכו׳: (נ) ויתנו בגורל וכו׳. לפי שלמעלה לא הזכיר את שמעון ועתה בא להזכירו לזה זכר שוב את כולם: אשר יקראו. רצה לומר אשר קראו ופרשו למעלה את שמות הערים: (נא) וממשפחות. ר״ל ומקצת משפחות בני קהת היו ערי גבולם וגו׳ ומנה כאן גם ערי בני דן עם שלא זכר את דן ולמעלה אמר ערים עשר והמפרשים הם ביהושע והשתים האחרים כאן כללם בהמגרשים:

למשפחם

חאת בלעם ואת מגרשיה: ופואה חד מן ד' זוגין מן ב"ב קדמ' לא מפיק א' ותניג' מפיק וסי' תומים וימלאו ימיה ללדת והנה תומים. תאומים ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה. ופוה ובני יששכר תולע ופוה דבראשית. ופואה ולבני יששכר תולע ופואה דד"ה. ותזרני חיל למלחמה דשמואל. ותאזרני חיל למלחמה דתהלות. להשות גלים נצים. להשאות גלים דישעיה. וחלופי' ד' זוגין מן ב"ב קדמאה מפיק א' ותניגא לא מפיק א' וסימ' משאל וממטה אשר דיהושע. משל וממטה אשר דד"ה. וקראהו ויאמר לא ירד בני

מגרשיה : נט וממטה אשר את משל ואת ג' שוס קרת'
מגרשיה ואת עבדון ואת מגרשיה : ס ואת
חוקק ואת מגרשיה ואת רחב ואת מגרשיה :
סא וממטה נפתלי את קדש בגליל ואת
מגרשיה ואת חמון ואת מגרשיה ואת קריתים
ואת מגרשיה : סב לבני מררי הנותרים ג'ר"פ בענין
ממטה זבלון את רמונו ואת מגרשיה את תבור
ואת מגרשיה : סג ומעבר לירדן ירחו למזרח ל'
הירדן ממטה ראובן את בצר במדבר ואת
מגרשיה ואת יהצה ואת מגרשיה : סד ואת
קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת ב' ומלא
מגרשיה : סה וממטה גד את ראמות בגלעד ד' ומלא
ואת מגרשיה ואת מחנים ואת מגרשיה :
סו ואת חשבון ואת מגרשיה ואת יעזיר ואת ב' מ"ע
מגרשיה : ז א ולבני יששכר תולע ופואה
ישיב ושמרון ארבעה : ב ובני תולע עזי ורפיה כתיב ישיב ישוב ק'
ויריאל ויחמי ויבשם ושמואל ראשים לבית
אבותם לתולע גבורי חיל לתלדותם מספרם
בימי דויד עשרים ושנים אלף ושש מאות :

ג ובני עזי יזרחיה ובני יזרחיה מיכאל
ועבדיה ויואל ישיה חמשה ראשים כלם :
ד ועליהם לתלדותם לבית אבותם גדודי צבא
מלחמה שלשים וששה אלף כי הרבו נשים
ובנים : ה ואחיהם לכל משפחות יששכר גבורי
חילים שמונים ושבעה אלף התיחשם לכל :
ו בנימן בלע ובכר וידיעאל שלשה : ז ובני
בלע אצבון ועזי ועזיאל וירימות ועירי חמשה
ראשי בית אבות גבורי חילים והתיחשם עשרים
ושנים אלף ושלשים וארבעה : ח ובני בכר
זמירה ויועש ואליעזר ואליועיני ועמרי וירימות
ואביה וענתות ועלמת כל אלה בני בכר :
ט והתיחשם לתלדותם ראשי בית אבותם גבורי
חיל עשרים אלף ומאתים : י ובני ידיעאל
בלהן ובני בלהן יעיש ובנימן ואהוד וכנענה וזיתן ג' כתיב ו' יעוש ק'
ותרשיש ואחישחר : יא כל אלה בני ידיעאל
לראשי האבות גבורי חילים שבעה עשר אלף
ומאתים יצאי צבא למלחמה : יב ושפם וחפם בני
עיר חשם בני אחר : יג בני נפתלי יחציאל

רשי

אע"פ שכתנו לבני קהת ע"פ הגורל נפל גם להם הגורל לתת כמו כן לגרשום: (סב) לבני מררי הנותרים ממטה זבלון. כלומר שלא הגיע להם אותם שתים עשרה עיירות שנתנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים ממטה זבולן מחלק זבולן נתנו לבני מררי הנותרים: (א) ולבני יששכר תולה ופואה ישוב ושמרון. בחומש כתיב (בראשית מ"ו) ויוב יוב היה שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תור' דכתיב (לקמן י"ב) מבני יששכר יודעי בינה לעתים לבך זכה ונקרא ישוב: (ב) ובני תולע. מספרם בימי דוד עשרים ושנים אלף ושש מאות כל אלה בני תולע לבד מבני עזי: (ג) ובני עזי וגו'. שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים. וכל אלה היו לבד מאותן עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע: (ה) ואחיהם לכל משפחות. בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החיילים של דוד שמונים ושבעה אלף: התיחשם לכל. פתרון לכל היחס שלהם: (ו) בנימין בלע ובכר וידיעאל. זה שקורא בספר הישר אשבל (בראשית מ"ו): (יב) וחפים וטפים בני עיר השם בני אחר. עזרא שכתב ספר היחס הזה לא היה יודע אם היו מבני בנימין אם לאו לפיכך כתבם לבדם וגם משום דכתיב ומכיר לקח אשה לחפים מספקא ליה: (יג) בני נפתלי יחציאל וגו'. מה שלא נתיחס יותר זהו הטעם כמפורש בשלהי מגילת ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא וכל אחד ואחד מן היחס [illegible] ומה

רדק

דן ולא זכרו אולי היו סמוכות לאותם הערים שלקחו מאפרים. וכן ביהושע זכר דן אחר אפרים וכאן לא זכר שם דן כי זכר הערים שסמוכות לערי בני אפרים וידוע הוא כי לבני דן היו: (א) ולבני יששכר. למ"ד ולבני כלמ"ד והשליפי לאבשלום. למעלה התחיל לספר ביחס השבטים והפסיק בלוי וספר יחסם ומושבותם בעריהם ועתה חזר ליחס השבטים ומספרם כאשר נמצאו בימי דוד מלך ישראל ומה שהניח מהם שלא זכר הנה זכר אותם עם האחרים כולם בספור טוחם אל דוד הברונה להמליכו ויחס דן ובניו לא זכר. וי"א כי חושים בני אחר שזכר סמוך לבני נפתלי הוא רמז לחושים בן דן ומנפתלי לא זכר יחסו כי אם בנו לבד ואולי לא מצא יחסם כתוב ולא נאמר לו בקבלה. ומה שהניח מן היחסים כלל באמרו בסוף וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל: (ב) לתולע גבורי חיל לתולדותם. פי' לתולע היו אלה גבורי חיל מאשר בניו חוץ מעזי והיו עשרים ושנים אלף ושש מאות ומבני עזי היו שלשים וששה אלף וזהו הטעם כי הרבו נשים ובנים לפיכך עלה מספרם כל כך כי מאשר בני תולע שהיו המטה לא היו מספרם כי אם עשרים ושנים אלף ושש מאות ומבני עזיהו היו שלשים וששה אלף לפי שהרבו נשים והולידו בנים רבים: (ה) ואחיהם לכל משפחות יששכר. הם אחי תולע פואה ישוב ושמרון: (ו) בנימין בלע ובכר. וי"מ כי מבני יששכר הוא זה בנימין וכל התולד' עד בני נפתלי כי עוד יזכיר בנימין אחר אשר. ויש לפרש כי על בנימין בן יעקב הוא אומר והזכיר הנה

קלא היחס ובאחרונה זכר עוד עד יחס שאול מלך ישראל: וידיעאל. הוא אשבל: (ח) ובני בכר וכו' וענתות. עיר ענתות אשר בארץ בנימין נקראת על שמו שבנאה ענתות זה. כמו ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך. ועלמת כמו כן שם אדם ושם עיר בארץ בנימין והיא הנקראת בחורים וכן כתיב ומבחורים ומן עלמת: (יב) ושפים וחפי' בני עיר: והוא עיר שזכר מבני בלע: חשים בני אחר. אחר זה לא נזכר ואפשר שהוא אחר מהנזכרים ויש לו שתי שמות ומה שספר היחס על דרך קצרה כי עזרא מה שמצא ביחסיו או מה שנמסר לו בקבלה הוא מה שכתב: (יג) בני נפתלי. ולא זכר מיחסו כי אם בניו ומה שאמר בני בלהה

מצודת דוד

(נט) למשפחת. לכל משפחה לבדה: הנותרים. כי הכהנים שהיו מבני קהת כבר לקחו: (סב) הנותרים מבני לוי. כי גרשון וקהת כבר לקחו: (סג) לירדן ירחו. לירדן הסמוך לירחו וגם כאן חסרים עריה שתים וכלולים בהמגרשים: ז (א) ולבני יששכר. ר"ל זהו היחוס של בני יששכר: (ב) ראשים. הם היו ראשים לבית אבותם: לתולע. לבני תולע נולדו גבורי היל לכל תולדותם ועלו מספרם בימי דוד וגו': (ג) חמשה וכו'. כל החמשה היו ראשים האב וארבעת בניו: (ד) ועליהם. ועמהם מתולדותם ומבית אבותם אנשי גדודים הראוים לצאת בצבא מלחמה היו ל"ו אלף כי הרבו נשים ועי"ז הרבו בנים: (ה) לכל משפחות. את כל המשפחות התיחשם לכל. לכולם היו ספרי יחוסם: (ו) בנימין. זהו היחוס מבני בנימין: (ז) והתיחשם עשרים וכו' למספר הזה היה ספרי יחוסם: (ט) והתיחשם וכו'. ר"ל ראשי האבות היו לכם ספרי יחוסם לתולדותם ועמהם גבורי חיל למספר

עמכם כי אחיו מת. וקרהו ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון. הבארתי צלק העמוני נחרו דשמואל. הברותי דד"ה: וירפאו את שבר בת עמי על נקלה קדמאה. וירפו את שבר בת עמי תנינא. וסימ' בלשון ארמי קרא משאל לנהרי אכיא. אחיחד ל' כתיב ח' ונעמן ואחיה. וחד אחיהוד ואינון חד מן ט"ו זוגין בקריאה מן ב"ב חד קרי ה' וחד קרי ח' וסימ' אחיחד ונעמן ואחיה וגרא הוא. אחיהוד למטה בני אפרים נשי'. בח"ן כה אמר אדני ה' הנה אשא אל גוים ידי. הצן ובאו עליך הצן רכב וגלגל. חמותי חציו שרפתי במו אש ועל חציו. והמותי את אימתי אשלח לפניך והמותי. ונחה עליו רוח ה'. ונחה ביום ההוא ישא עליכם משל. חורי ובשו עבדי פשתים. הורי ברכות אביך

וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשַׁלּוּם בְּנֵי בִלְהָה׃
יד בְּנֵי מְנַשֶּׁה אַשְׂרִיאֵל אֲשֶׁר יָלָדָה פִּילַגְשׁוֹ הָאֲרַמִּיָּה יָלְדָה אֶת־מָכִיר אֲבִי גִלְעָד׃
טו וּמָכִיר לָקַח אִשָּׁה לְחֻפִּים וּלְשֻׁפִּים וְשֵׁם אֲחֹתוֹ מַעֲכָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי צְלָפְחָד וַתִּהְיֶנָה לִצְלָפְחָד בָּנוֹת׃
טז וַתֵּלֶד מַעֲכָה אֵשֶׁת־מָכִיר בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּרֶשׁ וְשֵׁם אָחִיו שָׁרֶשׁ וּבָנָיו אוּלָם וָרָקֶם׃
יז וּבְנֵי אוּלָם בְּדָן אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה׃
יח וַאֲחֹתוֹ הַמֹּלֶכֶת יָלְדָה אֶת־אִישְׁהוֹד וְאֶת־אֲבִיעֶזֶר וְאֶת־מַחְלָה׃
יט וַיִּהְיוּ בְּנֵי שְׁמִידָע אַחְיָן וָשֶׁכֶם וְלִקְחִי וַאֲנִיעָם׃
כ וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתָלַח וּבֶרֶד בְּנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ וְאֶלְעָדָה בְנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ׃
כא וְזָבָד בְּנוֹ וְשׁוּתֶלַח בְּנוֹ וְעֵזֶר וְאֶלְעָד וַהֲרָגוּם אַנְשֵׁי־גַת הַנּוֹלָדִים בָּאָרֶץ כִּי יָרְדוּ לָקַחַת אֶת־מִקְנֵיהֶם׃
כב וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ אֶחָיו לְנַחֲמוֹ׃
כג וַיָּבֹא אֶל־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בְּרִיעָה כִּי בְרָעָה הָיְתָה בְּבֵיתוֹ׃
כד וּבִתּוֹ שֶׁאֱרָה וַתִּבֶן אֶת־בֵּית־חוֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן וְאֶת־

תולדות אהרן ובני אפרים. סנהדרין צב: וזבד בנו. שם: ויתאבל אפרים. שם:

רדק

בלהה כמו שאמר בתורה אלה בני בלהה ואעפ"י שלא אמר כן באחרים ויש בו דרש לשבח בלהה זכרה שברצון נשאת ליעקב שאין כתיב בה ותקח כמו בזלפה אלא ותתן: (יד) בני מנשה אשריאל אשר ילדה. מן הנראה בתורה כי אשריאל מבני גלעד בן מכיר בן מנשה והוא היה הבן השלישי לו ובהרבה מקומות מצאנו בספר הזה שזוכר מבני הבנים בסדר הבנים. והנה ג"כ זכר אשריאל בבני מנשה אע"פ שהיה בן בנו. והקדימהו למכיר גם לפי שמכיר היה בן פלגש כמו שאמר פלגש הארמיה ילדה את מכיר אבי גלעד. ומה שאמר אשר ילדה ולא זכר היולדת כן דרך הכתוב כמו אשר ילדה אותה ללוי במצרים ואותה ילדה אחרי אבשלום ומה שזכר אשריאל ולא זכר האחרים לפי שהם נזכרים בתורה ואחז דרך קצרה וזכר זה אולי היה נכבד מאחיו ומשפחתו ידועה. ויש בו דרש לפי שהיה שמו דומה לשם ישראל אביהם: (טו) ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים. ר"ל לקח אשה מהם והם בני עיר שזכר למעלה ולמ"ד לחפים ולשפים ר"ל ומכיר לקח אשה שהיתה אחות לחפים ולשפים. וזהו שאמר ושם אחותו מעכה. ומה שאמר אחותו ולא אחותם חזר אל הנכבד מהם. והוא חופים שהקדימו לשפים ומה שאמר למעלה שפים וחפים על דרך התולדה: ושם השני צלפחד. חזר לבני מנשה אשריאל אשר זכר ואשריאל הוא בן בן בן מנשה. וצלפחד בן בן בן מנשה ואומר השני ואם אינו שני לאשריאל כי חפר אביו היה הבן השני לגלעד ואשריאל היה השלישי. אבל מה שאמר השני לזכירה לפי שלא זכר כי אם אשריאל וצלפחד ובני שמידע שזכר באחרונה וזכרו במקום חפר אביו לפי שלא היה לו בן הגון ונכבד כמוהו אלא צלפחד ובמקומו היה לשם כי לא זכרו האחרים וצלפחד לא היו לו בנים כ"א בנות אבל לחפר היו לו בנים אחרים כמו שאמר ביהושע נחלה בתוך אחי אביהם ואמר בתורה לבני דודיהן לנשים: (טז) ובניו אולם ורקם. חוזר לפרש או לשרש הקרוב: (יז) אלה בני גלעד בן מכיר בן מנשה. חוזר לאשריאל ולצלפחד שזכר אותם אעפ"י שזכרתי אותם בבני מנשה בן גלעד מבן בנו היו: (יח) ואחותו המולכת. אחות גלעד והיתה מולכת בקצת הארץ אשר לגלעדי ואע"פ שלא נזכר בתורה ובנביאים ידוע הוא אצלם בקבלה. ולפי שהיתה אשה גדולה זכר תולדתה: (יט) ויהיו בני שמידע. לא היה צריך לזכור כי אם שמידע בן גלעד כי ידוע הוא מן התורה. וזכר בניו והוא אחין ושכם ולקחי ואניעם ושכם זה אינו הנזכר בתורה כי אותו היה אחי שמידע וזה בנו: (כ) ובני אפרים. שותלח כמו שנזכר בתורה. וברד הוא בכר והוא הנזכר בתורה. ותחת הוא תחן הנזכר בתורה. ומכאן ואילך הם בני בכר ואולי כל הנזכרים מלבד שותלח הם בני בנים: (כא) והרגום אנשי גת הנולדים. יש מפרשים כי לפיכך אמר הנולדים בארץ לפי שהם היו יודעים מוצא הארץ ומבואה והם בני אפרים נכנסו בארץ לקחת מקניהם ולא ידעו הדרכים והם בני גת ארבו להם והרגום. ויש מפרשים כי אמר הנולדים בארץ לפי שהיתה גת אחר כן לישראל אמר כי בני גת הנולדים בארץ והם הפלשתים הם הרגום. ולפי דעתי כי הנולדים בארץ הם לבני אפרים. אמר כי בני אפרים הנולדים במצרים והם בניו ובני בניו כמו שאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים. ולפי שזכר בבני אפרים אנשי גת וזה היה במדבר כי בארץ ישראל לא יוכל להיות לפי שאמר ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים. ואפרים לא נכנס בארץ כי לא נכנסו לארץ מיוצאי מצרים מבן עשרים שנה ומעלה כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון. לפיכך אני אומר כי המעשה הזה היה במדבר או בארץ הגלעד. והיה עדיין אפרים חי כי זה יכול להיות כי מכיר בן מנשה היה מיושבי ארץ גלעד: והנה בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף. ומה שמוכיח הפירוש הזה כי המצא מספר בני אפרים בצאתם ממצרים כשנמנו במדבר סיני בשנה השנית מ' אלף ות"ק וכשנמנו בכניסתם לארץ בערבות מואב בשנת הארבעים לא היו כי אם ל"ב אלף ות"ק והלא ח' אלפים שחסרו במדבר הם שהרגו בני גת. ורז"ל דרשו כי זה היה קודם יציאת מצרים שמנו את הקץ וטעו ויצאו בלא עתם וקרה להם זה: (כב) ויבאו אחיו לנחמו. קרוביו ומיודעיו: (כג) ברעה היתה בביתו. כי מעת שלקחה קרה לו המקרה הרע הזה שהרגו אנשי גת את בניו: (כד) ותבן את בית חורון התחתון ואת העליון. הם הנזכרים בספר יהושע
בנחלת

רשי

ומה שמצא כתב ומה שלא מצא לא כתב ומן בני נפתלי לא מצא יותר וזה הטעם שכל היחס הזה מייחס בדילוגים כי דילג מספר זה אל ספר זה וחברם ומה שלא היה יכול לכתוב בספר זה כתב בספר עזרא תדע כי נאמר בסמוך (לקמן ט') וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל פתרון אם רצונך לידע יחס עשרת שבטים לך לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי כי ספר דברי הימים שלהם גלה עמהם אבל יהודה מצאתי ספרן בבבל ומה שמצאתי כתבתי: (יד) בני מנשה אשריאל אשר ילדה. פירוש אשר ילדה לו אשתו דוגמא אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כ"ו) אבל פילגשו הארמיה ילדה את מכיר: (כ) ובני אפרים שותלח וגו'. והרגום אנשי גת וגו' כי ירדו לקחת את מקניהם. ולא היו בקיאים במוצאי הדרכים ובמוצאי הארץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי הם היו בקיאים בארץ ההיא: (כד) ובתו שארה ותבן את בית חורון. שארה בנאתו: ואת אזן שארה. על שמה קראה
שם

מצודת דוד

עשרים אלף ומאתים: (יא) לראשי האבות. ר"ל המה היו לראשי האבות מגבורי חילים שבעה עשר וכו': (יב) בני עיר. היו בני עיר והוא עירי בן בלע הנזכר למעלה: בני אחר. אחר הוא שם איש והוא אחד מהנזכרים ושתי שמות היו לו: (יג) בני בלהה. היא אשת יעקב: (יד) אשריאל. לא היה בנו ממש כי היה בן גלעד בן מכיר בן מנשה כמ"ש בתורה אבל בני בנים נקראו בנים: אשר ילדה. אשה הראויה מבנות ישראל: הארמיה. מבנות ארם: (טו) לחפים ולשפים. רצה לומר אחות לחפים ולשפים: ושם אחותו. של כ"א מן האחים: ושם השני. הוא חוזר על אשריאל האמור במקרא שלפניו ור"ל שהיה שני לסדר הדורות כי צלפחד היה בן חפר אחיו וזכר רק את החשובים שבהם: (טז) ובניו. חוזר על פרש: (יז) אלה בני גלעד. מוסב על אשריאל וצלפחד לומר שלא היו בני מנשה ממש כי אם מזרעו ומגלעד באו אשריאל היה בנו וצלפחד בן בנו: (יח) ואחותו. אחות גלעד שהיתה מולכת ומושלה בקצת הארץ אשר לגלעד: (כ) וברד בנו וכו'. מוסב על אפרים שכולם היו בניו ולא בניו ממש כ"א בני בנים לבד משותלח היה בנו ממש: (כא) הנולדים בארץ. כאומר לפי שהמה היו מילידי הארץ ההיא וידעו מוצא הארץ ומבואה לא כן בני אפרים כי נולדו בארץ אחרת ולזה התגברו עליהם בני גת ותכבום והרגום על אשר ירדו לקחת את המקנה של אנשי גת: (כב) ויתאבל אפרים. הדבר נעשה עוד באפרים חי: אחיו. אוהביו ומיודעיו ור"ל עם שאחיו נחמו הוא לא קבל מהם תנחומין והתאבל ימים רבים: (כג) כי ברעה. ר"ל כי נולד בעת רעה היתה בביתו שודי מהאבל: (כד) ובתו שארה. ר"ל ושם בתו שארה: אזן שארה. אולי היה עיר קטנה ושמה אזן ולזה נקראת אזן שארה
על

גברו על ברכות הורי . חת ויבאו האנשים על האנשים כל נדיב לב . הה בן אדם הנביא ואמרת דהלילו הה ליום . חרום כי כל איש אשר בו מום לא יקרב . חרום יקוץ תוליד את ענב .
יחלטון והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר . יחלומון ועתה פתוחיה יחד . חמק פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר. חמק וזאת תהיה המגפה אשר יגוף. לחלם והעטרות תהיה

הָעֶלְיוֹן וְאֵת אֻזֵּן שֶׁאֱרָה׃ כה וְרֶפַח בְּנוֹ וְרֶשֶׁף
וְתֶלַח בְּנוֹ וְתַחַן בְּנוֹ׃ כו לַעְדָּן בְּנוֹ עַמִּיהוּד בְּנוֹ
אֱלִישָׁמָע בְּנוֹ׃ כז נוֹן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ׃ כח וַאֲחֻזָּתָם
וּמֹשְׁבוֹתָם בֵּית־אֵל וּבְנֹתֶיהָ וְלַמִּזְרָח נַעֲרָן וְלַמַּעֲרָב
גֶּזֶר וּבְנֹתֶיהָ וּשְׁכֶם וּבְנֹתֶיהָ עַד־עַיָּה וּבְנֹתֶיהָ׃
כט וְעַל־יְדֵי בְנֵי־מְנַשֶּׁה בֵּית־שְׁאָן וּבְנֹתֶיהָ תַּעְנַךְ
וּבְנֹתֶיהָ מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ דּוֹר וּבְנוֹתֶיהָ בְּאֵלֶּה יָשְׁבוּ
בְּנֵי יוֹסֵף בֶּן־יִשְׂרָאֵל׃ ל בְּנֵי אָשֵׁר יִמְנָה
וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחוֹתָם׃ לא וּבְנֵי
בְרִיעָה חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל הוּא אֲבִי בִרְזוֹת׃ (ברזית ק׳)
לב וְחֶבֶר הוֹלִיד אֶת־יַפְלֵט וְאֶת־שׁוֹמֵר וְאֶת־חוֹתָם
וְאֵת שׁוּעָא אֲחוֹתָם׃ לג וּבְנֵי יַפְלֵט פָּסַךְ וּבִמְהָל
וְעַשְׁוָת אֵלֶּה בְּנֵי יַפְלֵט׃ לד וּבְנֵי שָׁמֶר אֲחִי
וְרוֹהְגָּה יחבה (וחבה ק׳) וַאֲרָם׃ לה וּבֶן־הֵלֶם אָחִיו צוֹפַח
וְיִמְנָע וְשֵׁלֶשׁ וְעָמָל׃ לו בְּנֵי צוֹפַח סוּחַ וְחַרְנֶפֶר
וְשׁוּעָל וּבֵרִי וְיִמְרָה׃ לז בֶּצֶר וָהוֹד וְשַׁמָּא וְשִׁלְשָׁה
וְיִתְרָן וּבְאֵרָא׃ לח וּבְנֵי יֶתֶר יְפֻנֶּה וּפִסְפָּה וַאֲרָא׃
לט וּבְנֵי עֻלָּא אָרַח וְחַנִּיאֵל וְרִצְיָא׃ מ כָּל־אֵלֶּה
בְנֵי־אָשֵׁר רָאשֵׁי בֵית־הָאָבוֹת בְּרוּרִים גִּבּוֹרֵי
חֲיָלִים רָאשֵׁי הַנְּשִׂיאִים וְהִתְיַחְשָׂם בַּצָּבָא
בַּמִּלְחָמָה מִסְפָּרָם אֲנָשִׁים עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה אָלֶף׃
ח א וּבִנְיָמִן הוֹלִיד אֶת־בֶּלַע בְּכֹרוֹ אַשְׁבֵּל הַשֵּׁנִי
וְאַחְרַח הַשְּׁלִישִׁי׃ ב נוֹחָה הָרְבִיעִי וְרָפָא הַחֲמִישִׁי׃
ג וַיִּהְיוּ בָנִים לְבָלַע אַדָּר וְגֵרָא וַאֲבִיהוּד׃
ד וַאֲבִישׁוּעַ וְנַעֲמָן וַאֲחוֹחַ׃ ה וְגֵרָא וּשְׁפוּפָן וְחוּרָם׃
ו וְאֵלֶּה בְּנֵי אֵחוּד אֵלֶּה הֵם רָאשֵׁי אָבוֹת לְיוֹשְׁבֵי
גֶבַע וַיַּגְלוּם אֶל־מָנָחַת׃ ז וְנַעֲמָן וַאֲחִיָּה וְגֵרָא
הוּא הֶגְלָם וְהוֹלִיד אֶת־עֻזָּא וְאֶת־אֲחִיחֻד׃
ח וְשַׁחֲרַיִם הוֹלִיד בִּשְׂדֵה מוֹאָב מִן־שִׁלְחוֹ אֹתָם
חוּשִׁים וְאֶת־בַּעֲרָא נָשָׁיו׃ ט וַיּוֹלֶד מִן־חֹדֶשׁ

תולדות אהרן מן כנו . עזובן סג . פסוקים קיע מגלה יד : והתיחשם. קדושין עו .

רשי

שם העיר : (כה) ורפח בנו . של בריעה : ורשף ותלח . בניו של רפח כמו כן חשב דורות : (כט) ועל ידי בני מנשה בית שאן . פתרון סמוך לבני מנשה כמו איש על ידו לדגליהם (במדבר ב׳) : (לא) הוא אבי ברזית. שר אותה העיר ובב"ר ר׳ לוי ור׳ סימון ר׳ לוי אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית ר׳ סימון אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה ולפי שהיו להם שמן הרבה היו מושחין בו לכך היו נאות דהא באשר כתיב וטובל בשמן רגלו (דברים ל"ג) ואמר ר׳ חנניה חמין ושמן שסכתני אמי החזירוני לנערותי : (א) ובנימין הוליד את בלע בכורו . כבר יחסו (לעיל ז׳) ולפי שרצה ליחס עד שאול המלך מתחיל ליחס מבנימין ושמות אחרים קוראם כאן ופי׳ ביחס למפרע והרוצה לדקדק רוב ערי הלוים ומגרשיהם האמורים כאן למפרע כן ביהושע כי עזרא ספרים מצא : (ו) ויגלום אל מנחת . מי הגלם ומפרש אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם : מנחת . שם מדינה כדכתיב (לעיל ב׳) הרואה חצי המנחות וכתיב וחצי המנחתי (שם) : (ח) ושחרים הוליד .
הוא

רדק

בנחלת בני אפרים : ואת אזן שארה . שם העיר אזן ואולי היה אזן אחר. לפיכך היו מיחסים זה אל שארה שבנתה אותו : (כה) ורפח בנו ורשף . שב לסדר התולדה שהזכיר בבני אפרים והפסיק במעשה אנשי גת ועתה חזר והשלים היחס עד יהושע : (כט) ועל ידי בני מנשה . ועל מקומות בני מנשה כמו איש על ידו . ר"ל כי סמוך לערי בני מנשה שהן בית שאן ובנותיה תענך ובנותיה וגו׳ סמוך להם היו בני אפרים כמו שאמר בספר יהושע : (ל) בני אשר וגו׳ הוא אבי ברזית . מלכיאל הוא אבי ברזית : (לב) וחבר הוליד את יפלט וגו׳ ראשי הנשיאים . ואף לנשיאי השבט היו ראשים מרוב גבורתם . או יהיה ראשי כמו ראשים וכמוהו רבים . ור"ל שהם הראשים הנשיאים : (א) ובנימין הוליד את בלע בכורו אשבל השני אמר אשבל השני ולא היה אלא שלישי כי בני בנימין בלע ובכר ואשבל וכן אמר למעלה בלע ובכר : אלא לפי שלא זכר בכר אמר אשבל השני ולא זכר בכר הנה כמו שלא זכרו גם כן בסדר פנחס אלא לבלע משפחת הבלעי לאשבל משפחת האשבלי . ובסדר ויגש אליו זכר י׳ בנים לבנימין ובסדר פנחס לא זכר כי אם חמשה אולי הם היו ראשי משפחות לבנימין לפיכך לא זכר הנה ג"כ בכר אע"פ שזכר אותם בספר הראשון. ובסדר ויגש ג"כ זכר ארד ונעמן בבני בנימין ובסדר פנחס זכרם בבני בלע . ואפשר כי בסדר ויגש זכר בני הבנים עם הבנים או מה שזכר בסדר פנחס ויהיו בני בלע ארד ונעמן שקרא בלע שם בניו כשם אחיו גם שנה זכר השמות בסדר פנחס ממה שזכרם בסדר ויגש כמו שעשה בספר הזה ובזולתו בהרבה מקומות כמו שכתבתי . ורז"ל אמרו כי אותם משפחות שחסרו בסדר פנחס כלו במדבר בדבר בלעם . ומה יאמרו בבכר שלא זכרו בסדר פנחס ונזכר בזה הספר למעלה הוא ומשפחתו ומספרם שהיו בימי דוד : (ו) ויגלום אל מנחת . פי׳ אלה ראשי האבות הגלו יושבי גבע אל מנחת . ואמר כן אזכר איזה מן הראשים שהגלום והם נעמן ואחיה וגרא . והגלות הזה לשון טלטול כלומר הניעום וטלטלום ממקומם שהיה גבע אל מנחת . וכן גם גולה אתה לשון טלטול וכן כל לשון גלות אלא שרובם טלטול הפכי : (ח) ושחרים הוליד בשדה מואב שחרים זה הוא מתולדות בנימין ואעפ"י שלא זכרו כמוהו רבים בספר שהלך לגור בשדה מואב מפני הרעב או מפני מקרה אחר : הוליד בן מן שלחי אותם . והוא שם אשתו האחת חשים השנית ובערא השלישית שלשתן נשיו . ואומר משלשתן הוליד ומן מן שלחו עומד במקום שנים כאלו אמר מן שלחו אותם ומן חשים : ואת בערא . כמו מן בערא כמו כלאתי את העיר שפי׳ מן . וזכר תולדות שתי נשיו ולא זכר תולדות בערא . אולי לא היו נכבדים וראשים כי אלה שזכר היו ראשי האבות כמו שאומר : (ט) חדש אשתו. היא שלחו אותם
שזכר

מצודת דוד

על שמה : (כה) ורפח בנו . חוזר על בריעה לומר שרפח היה בנו : ורשף ותלח בנו . ר"ל היה בנו של רפח : ותחן בנו . הוא חוזר על תלח הסמוך : (כז) יהושע בנו . הוא יהושע בן נון הידוע : (כח) ואחוזתם ומושבותם . ענינם אחד והוא כפל במלות ורדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב) : ולמזרח נערן ולמערב . ממבר נערן המזרחי והמערבי גזר וגו׳ : (כט) ועל ידי . גם ישבו סמוך למקומות נחלת מנשה בהם בית שאן וגו׳ שהיו מנחלת מנשה כמ"ש ביהושע : באלה וגו׳ . בני אפרים ישבו בבית אל וגו׳ ובני מנשה בבית שאן וגו׳ : (לד) אחי . כן שמו : (לה) ובן הלם . כמו ובני הלם : אחיו . הלם זה היה אחיו של כ"א מן הנזכרים במקרא שלמעלה : (לח) ובני יתר . הוא יתרן : (לט) ובני עלא . אולי הוא מהנזכרים והיה נקרא בשתי השמות : (מ) ברורים . נבחרים מכל בני השבט : ראשי הנשיאים . הם היו לראשים על נשיאי השבט : והתיחשם . הידועים ביחוסם מבני אשר היוצאים בצבא מלחמה היה מספרם כ"ו אלף אנשים חשובים : ח (א) ובנימין . חזר להזכיר את בנימין לייחס אחריו שאול המלך : אשבל . למעלה חשב אחרים וכן יש הרבה שינוים בין זה לזה וכן דרך הספר מה שחיסר כאן גלה במקום אחר ואולם יש דרש בכל זה כמ"ש רז"ל לא ניתן ספר ד"ה אלא לדרש : (ו) ואלה בני אחוד . יתכן שהוא בלע והיה נקרא בב׳ השמות : ויגלם . הראשים ההם הגלה את יושבי גבע אל מנחת : (ז) ונעמן וגו׳ . עתה מפרש מי ומי מהם אשר הגלום : ואחיה . יתכן שהוא אחוח הנזכר למעלה כי קרובים הם בלשון : הוא . מוסב על גרא לומר כאשר הגלם הוליד את עזא וגו׳ : (ח) ושחרים . גם הוא מבני בנימין ואולי נזכר הוא למעלה בשמו האחר : בשדה מואב . בעת שהלך לגור שם : מן שלחו אתם וגו׳ . מן שאמר עומד במקום שנים כאלו אמר מן שלחו אותם ומן חושים ומבערא נשיו וכן שמות הנשים האחת שלחו אותם והשנית חושים והג׳ בערא ואת הוא כמו מן וכן כלאתי את העיר (שמות ט) ושפשו מן העיר : (ט) מן
חדש

לחלם ולטובית ולידעיה . להלם וכן אחי וצופה . מחולל והוא מחולל מפשעינו כדכא . מהולל לשחוק אמרתי מהולל . נחה ועתה לך נחה את העם . נחה בן אדם נהה על המון
מצרים . פרחה על ימין פרחח יקמו . פרחח וזה מעשה המנורה מקשה זהב . יהדי אלה בני אביתיל . יחדי ובני יהדי רגם ויותם . חרות על הלוחות . הרות כה אמר ה' על

אשתו את־יובב ואת־צביא ואת־מישא ואת־
מלכם : י ואת־יעוץ ואת־שכיה ואת־מרמה
אלה בניו ראשי אבות : יא ומחשים הוליד את־
אביטוב ואת־אלפעל : יב ובני אלפעל עבר
ומשעם ושמר הוא בנה את־אונו ואת־לד
ובנתיה : יג ובריעה ושמע המה ראשי האבות
ליושבי אילון המה הבריחו את־יושבי גת :
יד ואחיו ששק וירמות : טו וזבדיה וערד ועדר :
טז ומיכאל וישפה ויוחא בני בריעה : יז וזבדיה
ומשלם וחזקי וחבר : יח וישמרי ויזליאה
ויובב בני אלפעל : יט ויקים וזכרי וזבדי :
כ ואליעני וצלתי ואליאל : כא ועדיה ובראיה
ושמרת בני שמעי : כב וישפן ועבר ואליאל :
כג ועבדון וזכרי וחנן : כד וחנניה ועילם וענתתיה :
כה ויפדיה ופניאל בני ששק : כו ושמשרי
ושחריה ועתליה : כז ויערשיה ואליה וזכרי בני
ירחם : כח אלה ראשי אבות לתלדותם ראשים
אלה ישבו בירושלם : כט ובגבעון ישבו אבי
גבעון ושם אשתו מעכה : ל ובנו הבכור עבדון
וצור וקיש ובעל ונדב : לא וגדור ואחיו וזכר :
לב ומקלות הוליד את־שמאה ואף המה נגד
אחיהם ישבו בירושלם עם־אחיהם :
לג ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד את־שאול
ושאול הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־שוע ואת־
אבינדב ואת־אשבעל : לד ובן־יהונתן מריב
בעל ומריב בעל הוליד את־מיכה : לה ובני
מיכה פיתון ומלך ותארע ואחז : לו ואחז הוליד
את־יהועדה ויהועדה הוליד את־עלמת ואת־
עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד את־מוצא :
לז ומוצא הוליד את־בנעה רפה בנו אלעשה

תולדות אחריו ובני אגר ד:

רדק

שזכר ויש מפרשים מן שלחו אותם מעת שםלא אותם שהרים . אותם שהגלה אותם ואחר ראשי האבות אל מנחת מעת שםלא אותם הלך הוא בשדה מואב והוליד שם מחשים ומבערא נשיו : (כז) ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם . מצאתי בדרש שזה אליה הוא אליה הנביא וארבע שמות היו לו ואלו השמות מפרשים עליו כמו שכתוב בדרש ההוא . ומבני בנימין הי' כי אלה התולדות תולדות בנימין הם כמו שאמר א"כ לדברי בעל הדרש הזה מנחם אינו אליהו. ומצאתי ג"כ בסדר אליהו רבא בב"ר אמר להם אליהו רבותי עד מה אתם חולקים עלי אינו אלא מזרעה של רחל אמרו לו תן סימן לדבריך אמר להם לא כן כתוב בספר יתום ואליה וזכרי בני ירוחם : (כח) אלה ישבו בירושלים . כי ירושלים מקצתה היתה לבנימין ומקצתה ליהודה ואלה שזכר עד עתה מבני בנימין ישבו בירושלים : (כט) ובגבעון ישבו . גבעון היתה עיר לבני בנימין כמו שאמר בספר יהושע ואולי אבי גבעון זה בנה אותה ונקראת על שמו או שמו המיוחד היה יעיאל כמו שזכר אותו למטה בפעם השנית בזכור זה היחס וקרא אבי גבעון שהיה גדול העיר הנקראת גבעון . ובעל ונדב לא זכרם ובפעם השנית זכרם בעל ונר ונדב : (לב) ואף המה נגד אחיהם . אעפ"י שלא היתה עיקר ישיבת אלו בירושלי' גם הם ישבו עם אחיהם בירושלים : (לג) ונר הוליד את קיש . ובספר שמואל אמר כי אביאל אבי קיש ונר היה אחי קיש בן אביאל והיה אבי אבנר . וכן אמר בפסוק אחר אבנר בן נר דוד שאול והנה הוא אומר כי נר היה אבי קיש אבי שאול : ואף בפסוק שלמטה אומר וקיש ובעל נר ונדב ידמה כי אחים היו נר וקיש . ואם נוכל לאמר כי קרא נר לשם בנו קיש כשם אחיו ויתכן לפרש כי אביאל הוא נר ושתי שמות היו לו וקרא שם בנו נר כשמו והוא אבי אבנר והוא שקרא נר שם בנו אבנר ר"ל שם אביו שהוא שמו נר . וכן מצאתי בדברי רז"ל בויקרא רבא אמר רבי שמעון בן לקיש כתוב אחד אומר ונר הוליד את קיש וכתוב אחד אומר קיש בן אביאל . הא כיצד אביאל שמו ועל שהיה מדליק נרות במבואות האפלים נקרא שמו נר : את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אשבעל . אבי נדב הוא ישוי שזכר בספר שמואל וכן קורא אותו שם אבינדב כשמו במלחמה . ואשבעל הוא איש בושת בן שאול . ובעל ובשת אחד כי הבעל נקרא בשם כמו שנאמר וינזרו לבשת . וכן הוא אומר שמה מזבחות לבשת מזבחות לקטר לבעל . וכן גדעון נקרא ירובעל ונקרא ירובשת ולא ספר לנו הכתוב על מה נקרא שמו כן . וגם בן יהונתן בשמואל זוכר אותו מפיבשת והנה מריב בעל הנה בעל במקום בשת ומריב במקום מפי כי קרובים הם כי המריבה על פה הוא ונקרא כן על ענין ידוע אלים לא נדע אלנו :
(לד) ומריב בעל הוליד את מיכה.

רש

הוא היה אחד מן הגולים ולאחר ששלחו אותו מן הגלות הוליד את אלה : חושים ואת בערא נשיו . כך היו שמותיהם של נשיו : (יא) ומחשים הוליד . זאת חושים אשתו שהזכירה למעלה ולפי שהפסיקה בחדש אשתו : (יד) ואחיו ששק . כל אלה בני אלפעל . ע"א ועיקר מן אחיו ששק עד ויוחא כל אלה בני בריעה ומזבדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד ושמרת כל אלה בני שמעי : (כט) ובגבעון ישבו אבי גבעון . פרשה זו עד כל אלה בני אצל כתובה ב' פעמים בספר זה גם פרשת והיושבים הראשונים אשר באחוזתם בעריהם (ל' סי' ט') ופרשת ומן הכהנים ידעיה ויהויריב . כמו כן בס' עזרא (ר"ל נחמיה י"א) דכתיב ואלה ראשי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגילת ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחים ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השנים וכן מצאו הרבה ספרי יחוסין כשנמצא ג' או ה' בטלו המועט וקיימו המרובים וכשנמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך לכתוב שתי פעמים שאין סדר יחוסן שוה וכן היושבים הראשונים מצא זוגות ומלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמים בכאן ובספרו ולמה לא כתב שתיהן כאן אותם שבעזרא ואלה ראשי המדינה וגומר ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים הלוים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחם בכאן בדברי הימים דורות יחד לאחר עזרא כי עם אותם שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובגבעון ישבו וגו' ועוד אמרו חכמים בספר' ולאצל ששה בנים תליתר אלפי גמלי טעוני מדרשות :
וכל
מיכס

מצודת ציון

ח (ו) ויגלום . ענין הטע ממקום למקום . ועם היה גלא שני כמו וגם גולה אתה למקומך (ש"ב טו) : (לב) נגד אחיהם . שוב לאחיהם כמו ואלכה לנגדך (בראשית לג) ורבים כמוהו :
וכנס

מצודת דוד

חדש אבתו . היא שלהו אותם שזכר ובשתי השמות נקראה : (יב) הוא בנה . של
במר יאמר : (יג) ובריעה ושמע . גם המה מבני אלפעל : הבריחו . בגלותם
ממהם : (טז) בני בריעה . חוזר על כלן מן אחיו : (יח) בני אלפעל . יסב

שהיו בני בניו ולא בניו ממש ולזה לא חשבם למעלה עם בניו : (כא) בני־שמעי . הוא שמע בן אלפעל הנזכר למעלה : (כז) בני ירוחם . אולי נזכר למעלה בשמו האחר :
(כח) לתולדותם ראשים . היו לראשים לבני תולדות אבותם ועם כי אמר ראשי אבות כפל הדבר להוספת ביאור : (כט) אבי גבעון . שר של גבעון : (ל) וצור וגו' . גם
המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון : (לב) ומקלות . גם הוא בן אבי גבעון וכן נאמר למטה : ואף המה . ר"ל אף כי ישבו בגבעון מ"מ לפעמים ישבו בירושלים
נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם : עם אחיהם . הוא כפל ענין להוספת ביאור כי נגד הוא כמו נגד : (לג) ונר . גם הוא בן אבי גבעון וכן נאמר למטה : אשבעל
הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא ישוי האמור בש"א : (לד) מריב בעל . הוא מפיבשת : (לז) רפה בנו . של בנעה וכן
תפס

בנו אצל בנו : לח ולאצל ששה בנים ואלה
שמותם עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה
וחנן כל־אלה בני אצל : לט ובני עשק אחיו
אולם בכרו יעוש השני ואליפלט השלשי :
מ ויהיו בני־אולם אנשים גברי־חיל דרכי קשת
ומרבים בנים ובני בנים מאה וחמשים כל־אלה
מבני בנימן : ט א וכל־ישראל התיחשו
והנם כתובים על־ספר מלכי ישראל ויהודה
הגלו לבבל במעלם : ב והיושבים הראשנים
אשר באחזתם בעריהם ישראל הכהנים הלוים
והנתינים : ג ובירושלם ישבו מן־בני יהודה ומן־
בני בנימן ומן־בני אפרים ומנשה : ד עותי בן־
עמיהוד בן־עמרי בן־אמרי בן־בנימן־בני פרץ
בן־יהודה : ה ומן־השילוני עשיה הבכור ובניו :
ו ומן־בני זרח יעואל ואחיהם שש־מאות
ותשעים : ז ומן־בני בנימן סלוא בן־משלם בן־
הודויה בן־הסנאה : ח ויבניה בן־ירחם ואלה
בן־עזי בן־מכרי ומשלם בן־שפטיה בן־רעואל
בן־יבניה : ט ואחיהם לתלדותם תשע מאות
וחמשים וששה כל־אלה אנשים ראשי אבות
לבית אבתיהם : י ומן־הכהנים ידעיה
ויהויריב ויכין : יא ועזריה בן־חלקיה בן־משלם
בן־צדוק בן־מריות בן־אחיטוב נגיד בית
האלהים : יב ועדיה בן־ירחם בן־פשחור
בן־מלכיה ומעשי בן־עדיאל בן־יחזרה בן־
משלם בן־משלמית בן־אמר : יג ואחיהם
ראשים לבית אבותם אלף ושבע מאות וששים
גבורי חיל מלאכת עבודת בית־האלהים :
יד ומן־הלוים שמעיה בן־חשוב בן־עזריקם בן־
חשביה מן־בני מררי : טו ובקבקר חרש וגלל
ומתניה בן־מיכא בן־זכרי בן־אסף : טז ועבדיה
בן־שמעיה בן־גלל בן־ידותון וברכיה בן־
אסא בן־אלקנה היושב בחצרי נטופתי :
יז והשערים שלום ועקוב וטלמן ואחימן
ואחיהם שלום הראש : יח ועד־הנה בשער
המלך מזרחה המה השערים למחנות בני לוי :

רשי

(א) וכל ישראל התיחשו. אמרתי לך קצת מן יחוסן מה שמצאתי אבל עיקר יחוסן על ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם הייתי אני עזרא ויחוסם מצאתי כתוב וכתבתיו :. (יח) ועד הנה בשער המלך מזרחה. פתרון עד מהלאה עד שער ששמו שער המלך המזרחה המה השוערים שלום ואחיו ממחנות
בני

רדק

מיכה זה ג"כ נזכר בספר שמואל שהיה בן מפיבשת : (לח) ולאצל. בנה"י בני אצל בפת"ח הלד"ת מפני שהפסק : (א) וכל ישראל התיחשו. כלומר אף על פי שזכרתי מקצת יחוסם לא זכרתי כולם והנם כתובים על ספר מלכי ישראל. ואותו הספר אינו נמצא אצלנו כמו ספר הישר וספר מלחמות ה': ויהודה הגלו לבבל במעלם. גלות ישראל זכר למעלה שהגלם פול מלך אשור ותגלת פלאסר מלך אשור לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה. וכן שאר השבטים הגלם מלך אשור ואותם לא שבו בבית שני. זולתי מעטים מן השבטים נשארו מאפרים וממנשה ומיששכר ומזבולן. ונספחו עם מלכי יהודה את גלות יהודה וגלו עמהם ושבו עמהם ושבט יהודה כשגלו לבבל במעלם שבו בימי עזרא. ועתה הוא מספר תשובתם ואותם שישבו בירושלים בשובם מהגלות כמו שמספר בספר עזרא : (ב) והיושבים הראשונים אשר באחוזתם. כלומר הראשונים אשר באו מבבל נתיישבו באחוזתם בעריהם ישראל וכהנים ולוים ונתינים ובירושלים ישבו מהם כמו שהולך ומספר וכן אמר שם בספר עזרא ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלים ובערי יהודה איש באחוזתו בעריהם ישראל הכהנים והלוים והנתינים ועם הוסיף ובני עבדי שלמה שלא זכרם הנה ובירושלים ישבו מבני יהודה ומבני בנימין וכו' וכן אמר שם וספור הנה הדברים וספורו שם שוה שלא יתחלף אלא במקומות מעטים ונקל הוא להשוות ביניהם כי שמות בני אדם משתנים כמו שזכרנו כמה פעמים בזה הספר ומה שיש הפרש ביניהם בחשבון בבני בנימין ובכהנים שכלל בחשבון שם מה שלא כלל הנה וכלל הנה מה שלא כלל שם קרוב הוא להבין : (יח) ועד הנה בשער המלך מזרחה. כלומר עדיין כמו שהיה בבית ראשון : השוערים. ממונים בשער שהיה המלך נכנס בו
שהיה מזרחה כמו
ק

מצודת דוד

הנשב אחד בן א' : (לח) בכרו. כן שמו : (לט) ובני עשק אחיו. שהיה אחיו של אצל : (מ) מאה וחמשים. במספר מאה וחמשים : ט (א) וכל ישראל התיחשו וגו'. כלומר אף שלא הזכרתי אני יחוס כל ישראל הנה כולם נחקק יחוסם והגם כתובים על ספר מלכי ישראל והספר הזה גלה עמהם ואוי בידי להעתיק ממנו כל יחוסם : ויהודה. אבל יהודה הגלו לבבל בעבור מעלם וספר יחוסן עמהן ומה שמצאתי בה העתקתי כי עמהם נמצאתי : (ב) והיושבים הראשונים. בני הגולה שעלו בראשונה עם זרובבל אשר עלו קודם שעלה עזרא ואחריו אשר נתיישבו ראשונים בעריהם שאחזו ולא בירושלים כמה היו מכל שבטי ישראל אשר חזרו מבבל (כי אף שבני עשרת השבטים הגלו לאשור מכל מקום רבים נשארו בארצם וגלו לבבל עם בני יהודה ובנימין וחזרו עמהם): הכהנים. גם מהם ישבו בארץ אחוזתם ובנחמיה חשב גם בני עבדי שלמה : (ג) ובירושלים. אבל בירושלים לא נתיישבו מכל שבטי ישראל כ"א מבני יהודה וגו' ובנחמיה לא נזכר בני אפרים ומנשה כי מעט היו אשר ישבו בירושלים : (ד) עותי. ובנחמיה נאמר עתיה והוא הוא כי קרובים המה בלשון אולם השינוי בשמות האבות ובמספרם הוא לפי שגם כאן גם בנחמיה לא חשב כל האבות בסדר עד האב הראשון כ"א הפסיק בדלוג וחשב כאן אחרים ממה שחשב בנחמיה : (ה) ומן השילוני. מבני שלה בן יהודה : עשיה. הוא מעשיה האמור בנחמיה : הבכור. שהיה הבכור מאחיו : (ו) ואחיהם. של יעואל ועביה : שש מאות ותשעים. מוסב על בני שלה ועל בני זרח ומספר בני פרץ נאמר בנחמיה : (ט) לתולדותם. מתולדות של אבותם הנזכרים : תשע מאות וגו'. ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שם חשב אחי גבי סלי הנזכר שם וכאן חשב אנשי סלוא והבירו : אנשים. ר"ל חשובים ככל אנשים שבמקרא : לבית אבותם. הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי כבר אמר ראשי אבות והיא היא : ומן הכהנים. ישבו בירושלים ידעיה ויהויריב. ובנחמיה נאמר ידעיה בן יויריב ויתכן שהוא הוא והיה נמשך אחר הבן ונפל לו : (יא) ועזריה. הוא שריה הנאמר בנחמיה : נגד וגו'. ממונה על בית אלהים : (יב) ומעשי. הוא עמשי האמור בנחמיה : (יג) ואחיהם ראשים. ואחיהם שהיו ראשים לבית אבותם שהיו במספר אלף וגו' גם הם ואחיהם ישבו בירושלים ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שם חשב רק אותם שהיו תחת ממשלת הגבורים הנזכרים כאן וכאן כלל את כל הכהנים כולם : מלאכה. לעשות מלאכת עבודת וגו' : (יד) ומן הלוים. ומספר אחיהם נאמר בנחמיה : (טז) היושב בחצרי נטופתי. על אלקנה יאמר כי ברכיה ישב בירושלים : (יז) שלום הראש. על שלום הנזכר ראשון יאמר שהוא היה הראש לכולם : (יח) ועד הנה. ר"ל כמו שיסד דוד ושמואל את השוערים כן היה כל ימי עמידת הבית ועד הנה בבית השני : בשער. לעמוד לשמור בשער אשר המלך בא בו
הפונה

מצודת ציון

ט (א) והנם. הנה הם : (ב) והנתינים. הם הגבעונים ונקראים כן ע"ש שנאמר בהם ויתנם יהושע וגו' חוטבי עצים וגו' (יהושע ט) : והשוערים. הממונים על שערי בה"מ לשמור ולפתוח ולנעול

שלשה פשעי עמון : יעיאל ד' כתי' יעואל וקרי' יעיאל וסימן ובגבעון ישבו אבי גבעון . עוזיא העשתרתי שמע . ומבני אלצפן שמרי . ויהי לעזיהו חיל : ותתרע קדמ' ותארע תגינא ותתרע . נאפ"ם ועשה את מאחת מאלה : יונתן ז' בקריאה וסי' עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר . ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו . ובני יונתן פלת . ובני ידע

יט ושלום בן־קורא בן־אביסף בן־קרח ואחיו י' מ"ע
לבית־אביו הקרחים על מלאכת העבדה ג'. ל'
שמרי הספים לאהל ואבתיהם על־מחנה יהוה ג' י' חס' בכתובים
שמרי המבוא : כ ופינחס בן־אלעזר נגיד היה
עליהם לפנים יהוה ׀ עמו : כא זכריה בן משלמיה ז' כסיפרא ז' בטעם
שער פתח לאהל מועד : כב כלם הברורים ס'
לשערים בספים מאתים ושנים עשר המה
בחצריהם התיחשם המה יסד דויד ושמואל ד'
הראה באמונתם : כג והם ובניהם על־השערים ס' ר"ס
לבית־יהוה לבית האהל למשמרות : כד לארבע
רוחות יהיו השערים מזרח ימה צפונה ונגבה : ל'. כ"ג

כה ואחיהם בחצריהם לבוא לשבעת הימים ג' ימי סמכו
מעת אל־עת עם־אלה : כו כי באמונה המה
ארבעת גברי השערים הם הלוים והיו על־ כ' חס'
הלשכות ועל־האוצרות בית האלהים : כז וסביבות מ"ח כ' גבעתי
בית־האלהים ילינו כי־עליהם משמרת והם על־
המפתח ולבקר לבקר : כח ומהם על־כלי העבודה כ' כ' רנס. ו' ל' וחו' אל כלי
כי במספר יביאום ובמספר יוציאום : כט ומהם ל'
ממנים על־הכלים ועל כל־כלי הקדש ועל־
הסלת והיין והשמן והלבונה והבשמים : ל ומן־ כ' ח' חס' וח' מנח
בני הכהנים רקחי המרקחת לבשמים : לא ומתתיה ל'
מן־הלוים הוא הבכור לשלם הקרחי באמונה רחס' בכתו'

תולדות אהרן סמך, יסד דוד ושמואל . (סוכה נס קטנים סה) :

רד"ק

ק על אותו ענין שנעשה בבית ראשון נעשה בבית שני כמו שאומר המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם : (יט) ושלום בן קורא בן אביאסף בן קרח . הוא אביאסף בן קרח שהזכיר למעלה בפרש' ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר אבל שלום בן קורא לא זכר שם אולי מבני הימן היה וקרא היחס עם בן אביסף בן קרח : ואחיו לבית אביו הקרחים על מלאכת העבודה שמרי הספים לאהל . ר"ל שומרי מזוזת בית קדשי הקדשים כמו שהיו אבותיהם משפחת הקרחי שהוא משפחת הקהתי על הארון ועל הכפרת ועל פרוכת המסך והוא מחנה ה' היו שומרים המבוא שלא יכנס אדם לפנים כמו שכתוב עליהם עלמם ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו : (כ) ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם . ר"ל על משפחת הקרחי היה נגיד פנחס בן אלעזר לפנים בימי אבותיהם כמו שהיה אלעזר אביו ממונה עליהם כמו שאמר ופקודת משמרת אלעזר בן אהרן ואחריו היה פנחס בנו נגיד ג"כ עליהם כי היה ה' עמו . והיה גדול מבני איתמר לפיכך היה נגיד כל ימיו עליהם . ויש מרבותינו שאמרו פנחס זה אליהו ואמת כי פנחס חיה ימים רבים כי בימי פלגש בגבעה ראינו שהיה עדיין חי כמו שאמר שם ופנחס בן אלעזר וגו' . והיה זה ליציאת מצרים יותר משלש מאות שנה והוא היה מיוצאי מצרים . ודרשו רבותינו ז"ל כי נסתלקה ממנו שכינה על שלא התיר נדרו של יפתח וזהו שנאמר נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה ואמר לפנים ה' עמו בימי זמרי מחה ובימי פלגש בגבעה לא מחה . כלומר בימי זמרי היה ה' עמו והיה כח בידו למחות ומחה והיה כפרה לישראל שלא כלו בימי זמרי כי ה' היה עמו והיה כח בידו למחות אבל בימי פלגש בגבעה לא היה כח בידו למחות כי לא היה ה' עמו כי כמה אלפים מתו מישראל עד שלא נהגו לבני בנימין . ויש מפרשים ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם אינו זה פנחס הכהן . כי זה הפנחס היה לוי וזהו שאמר לפנים ה' עמו . כלומר זה פנחס אינו אותו פנחס שהיה לפנים כי אותו היה ה' עמו והיה שורה עליו רוח הקדש וזה לא היה בו אבל גדול היה ונגיד היה על הלוים . והפי' הנכון הוא מה שפירשתי : (כב) כלם הברורים וגו' המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם . דוד ושמואל תקנו משמרות כהונה ולויה ותקנו שלא להיות פחות ממאתים ושנים עשר ופי' באמונתם בקיומם שיסדו וקיימו זה על דרך ומאמר אסתר קיים . וכן אמר כי הם יסדו וקיימו הדבר שהיה כן כל הימים . ואמונה לשון קיום . והרבה ימצאו כן כמו וארשתיך לי באמונה אמונה אומן והיה אמונת עתך ואחרים זולתם . ורז"ל אמרו באמתתם אומנות גדולה היתה שם שאין שמואל נוטל בשדה אחוזה ולא היו כל אלה ר' וי"ב שומרים כאחד אלא משבעה ימים לשבעה ימים היו באים כמו שהיו המשמרות קבועות וזהו שאמר לבא לשבעת הימים מעל"ע עם אלה כי גם אלה היו בחצריהם יושבים כמו שאמר המה בחצריהם התיחשם כלומר בחצריהם שנתנו להם בימי יהושע והיו מתיחסים כאו"א השמר לבית אבותיו לדעת באיזה עיר ישבו והיו באים לירושלים במשמרות הידועות להם כמו שתקנו להם : (כו) כי באמונה הם ארבעת גבורי השוערים . לא היו ארבעה לבד אלא ארבעה גבורים ממונים על האחרים להיות שומרים השערים : (לא) על מעשה החביתים מעשה מחבת

רש"י

בני לוי : (יט) שומרי הספים לאהל . שלום בן קורא ואחיו לבית אביו הקרחים שומרי הספים של אוהל מועד שלא היו מניחים שום אדם לבא אל אהל מועד כי אם הכהנים בעבודתן : (כ) ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו . שנתנבא לפנים ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו נסתלקה השכינה ממנו : (כב) המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם . בקיומם : (כה) לשבעת הימים . לסוף ז' הימים : מעת אל עת . משבעה לשבעה כל משמרת בשבתם : (כז) והם על המפתח . על מפתח העזרה : ולבקר לבקר . לפתוח : (כח) ומהם על

מצודת ציון

ולגגל : והתיסם . ומבריחם וכן בכל הספר : (יט) הספים . מזוזות השערים כמו וסף השער (יחזקאל מ) : המבוא . הפתחים שבאים דרך בם : (כב) הברורים . ענין בחירה : יסד . כמו תקן כי התקנה אל קיומה היא כמו היסוד אל הבנין : הרואה . הנביא על כי רואה במראה הנבואה : באמונתם . ענין קיום וכן והיה אמונת עתך (ישעיה ל"ג) : (כג) למשמרות . דבר המוטל על הרבה בני אדם על כל אחד בזמן הקבוע לו קרוי משמר כי עליהם לשמור לבל יעברו את הזמן : (ל) רוקחי המרקחת . ענין ערבוב הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל) : (לא) החביתים . מל' מחבת

מצודת דוד

הפונה מזרחה המה שלום ואחיו היו שוערים בשערי הר הבית שהיא מחנה לויה : (יט) לבית אביו . משפחת בית אביו : על מלאכת . הם היו ממונים על מלאכת העבודה והזר ומפרש שהיו שומרי מזוזות פתחי האוהל ר"ל העזרה : ואבותיהם וגו' . רצה לומר כמו שהיו אבותיהם ממונים על מחנה ה' והיו שומרים לבל יבוא מי בפתחי העזרה שהיא מחנה שכינה : (כ) נגיד היה וגו' . היה ממונה על אבותיהם הקרחים בימים הקדמונים כי ה' היה עמו ולזה נבחר לנגיד : (כא) שער פתח . גם הוא היה שומר שער פתח האוהל : (כב) כלם הנבחרים . ר"ל מספר כולם של הנבררים להיות שוערים לשמור בספים היו מאתים וי"ב ובנחמיה נאמר מספר פחות כי לא חשב שם רק השומרים במחנה לויה שהוא הר הבית ולכן כלל כולם : המה בחצריהם . המה מן היושבים בחצריהם סביבות ירושלים להיות קרובים לבא לבה"מ : ההיחשם . והיה להם ספר יחוס : המה יסד . ר"ל במספר הזה יסד דוד ושמואל הנביא להיות מתקיים בתקנת קיומם לבל יפחתו מרי"ב שוערים : (כג) והם ובניהם . המוזכרים למעלה עם בניהם היו ממונים על השערים לשמור בהם : לבית ה' . לבית האהל . הוא כפל ענין במ"ש לתוספת ביאור : למשמרות . לא שהיו כולם שומרים בכל עת אלא היו חלוקים למשמרות וכ"א שמר בזמנו בחוק הלילה : (כד) לארבע רוחות . בכל ארבע הרוחות יעמדו השוערים לשמור וגדולה וכבוד הוא לבית שיעמדו בה שומרים : (כה) ואחיהם . הבריהם של הנזכרים למעלה היושבים בחצריהם עליהם לבא לשמור על שבעת הימים : מעת אל עת . בעת שבאו אז ילכו בכלות שבעת הימים ויבואו אחרים במקומם : עם אלה . ר"ל גם אלה הנזכרים בשמם יבואו בבוא עתם ויתעכבו שבעת ימים : (כו) כי באמונה . כי הדבר הזה היה בתקון המתקיים לבל יבטל מי משמרו : המה . ר"ל גם המה ארבעת גבורי השוערים והם שלום וגו' שנזכר למעלה גם יתר הלוים אין מי בהם שיבטל משמרו : והיו . השוערים היו גם ממונים על הלשכות ועל האוצרות של בית האלהים : (כז) וסביבות וגו' . כ"א בבוא עת משמרתו כי עליהם משמרת . עליהם מוטל לשמור את הבית : על המפתח . על פתיחת השערים : ולבוקר לבוקר . ר"ל ישכימו בכל בוקר : (כח) ומהם . מן השוערים היו ממונים על כלי העבודה כמזרקים ומחתות והדומים : יביאום . מלאכת הכלים אל מקום המזבח : יוציאום . משם אל הלשכות והכל נעשה על ידיהם : (כט) על הכלים . יתר הכלים שאינם כלי העבודה והם כלי בשול והדומה : כלי הקדש . שולחנות ומנורות והדומים : ועל הסולת וגו' . הסולת . והשמן

אחי שמי . בני חיצש הגדוני . וידבקו פלשתים דד"ה . ויבאו אל גדליה המצפתה . ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסי' לכה ונעברה
אל מצב הערלי' . ויאמר יונתן הנה אנחנו . ומן ויהי ככלתו עד סופא דסיפ' דכו' במ"א יונתן וסי' וידבר שאול אל יונתן בנו . וכל עזרא דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסי' לבלגת

על מעשה החבתים: לב ומן־בני הקהתי מן־
אחיהם על־הלחם המערכת להכין שבת שבת: ב׳. ד׳
לג ואלה המשררים ראשי אבות ללוים בלשכת
פטירים כי־יומם ולילה עליהם במלאכה: פטורים ק׳
לד אלה ראשי האבות ללוים לתלדותם ראשים
אלה ישבו בירושלם: לה ובגבעון ישבו
אבי־גבעון יעואל ושם אשתו מעכה: לו ובנו יעיאל ק׳
הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונר ונדב:
לז וגדור ואחיו וזכריה ומקלות: לח ומקלות ד׳. ז׳ בסי׳ וכל קרי׳ דכו׳ במ״ב
הוליד את־שמאם ואף־הם נגד אחיהם ישבו
בירושלם עם־אחיהם: לט ונר הוליד את־ ד׳ פסו׳ את את את ואת ואת ואת
קיש וקיש הוליד את־שאול ושאול הוליד את־
יהונתן ואת־מלכי־שוע ואת־אבינדב ואת־
אשבעל: מ ובן־יהונתן מריב בעל ומרי־בעל ג׳
הוליד את־מיכה: מא ובני מיכה פיתון ומלך בספר מוגה ז׳ חס׳. ב׳
ותחרע: מב ואחז הוליד את־יערה ויערה הוליד ס׳. ל׳. ג׳
את־עלמת ואת־עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד
את־מוצא: מג ומוצא הוליד את־בנעא ורפיה בנו

ב׳ וכסיפרא אלעשה בנו אצל בנו: מד ולאצל ששה בנים
ב׳ וכסיפרא ואלה שמותם עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה
ג׳ וכסמם דין ותכרו ועבדיה וחנן אלה בני אצל:
י א ופלשתים נלחמו בישראל וינס איש־ישראל
מפני פלשתים ויפלו חללים בהר גלבע:
ג׳ ב וידבקו פלשתים אחרי שאול ואחרי בניו
ד׳ ויכו פלשתים את־יונתן ואת־אבינדב ואת־
מלכי־שוע בני שאול: ג ותכבד המלחמה
ס׳ ז׳ חס׳ בלוש׳ ד׳ על־שאול וימצאהו המורים בקשת ויחל מן־
היורים: ד ויאמר שאול אל־נשא כליו שלף
ב׳ ומכרו חרבך ודקרני בה פן־יבאו הערלים האלה
והתעללו־בי ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד
ויקח שאול את־החרב ויפל עליה: ה וירא
נשא־כליו כי־מת שאול ויפל גם־הוא על־
החרב וימת: ו וימת שאול ושלשת בניו וכל־
ג׳ ביתו יחדו מתו: ז ויראו כל־איש ישראל
ד׳ אשר־בעמק כי נסו וכי־מתו שאול ובניו ויעזבו
עריהם וינסו ויבאו פלשתים וישבו בהם:

תולדות אהרן וינס איש ישראל. סימן מד: וגם לשאול. פקודם שער סם:

רש"י

על כלי. כלי שרת במספר ועיאוס ובמספר יבואוס: (לג) ואלה המשוררים וגו'. פטורים מכל דבר המלאכה כי אם לשיר שירה: (לט) אשבעל. הוא איש בושת ולכך כינהו בושת לפי שבעל לשון אדני הוא וכינהו בושת ל' גנאי: מריב בעל. זה מפיבושת א"ר יצחק בר שמואל מנרבונא משעה שעבדו ישראל את הבעל נקרא הבעל שם בושת דכתיב לקטר לבושת לקטר לבעל (ירמיה י"א) כי הבעל הוא בושת וגדעון נקרא ירובעל על שם ירב לו בעל (שופטים ו') ונקרא ירובשת דכתיב על אבימלך מי הכה אבימלך בן ירובשת וגו' בס' שמואל (ב' י"א) ונקרא ירובשת וירובעל כי בעל ובשת אחד הוא: (א) ופלשתים נלחמו בישראל. אינו מספר כי אם מפלתו של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זולתו אלא גבורתו וגדולתו כי הספר שלו ולמלכי יהודה: (ג) וימצאוהו המורים בקשת. בוא וראה כי אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' (משלי כ"א) כי נגד ה' דרכי איש בנימין היו בונאיהם נופלים לפניהם בקשת כי הם בקיאים בקשת כדכתיב אטר יד ימינו וגו' בשופטים (כ"א) וכן ביהונתן לדה אורה לשלח לי למטרה בשמואל (א' כ') וכתיב למטה (י"ב ב') בנימין נושקי קשת מימיני' וגו' וכן באסא בס' זה (ב' י"ד) ומבנימין נושאי מגן ודורכי קשת וגו' אבל כשהשם סר מעל שאול נפל ביד

רדק

מחבת. והדגש שמורה הנח אשר בשרידים אשר הוא במשקלו. וכן כי שם ארם נחתי' שפרשו נחת והדגש בו שמורת הנח: (לג) פטורים. כלומר היו יושבים בלשכות והיו פטורים מאחר מלאכה כי במלאכת השיר היו מתעסקים יומם ולילם: (לה) ובגבעון ישבו וכו'. פ' זו הזכיר למעלה והפסיק לענין הכהני' והלוי' שישבו בירושלי' על משמרותם ועתה שב להזכיר יחס שאול על הסדר ועניינו היאך היה. וכי הוסבה המלוכה ממנו לדוד בן ישי ומכאן ואילך הולך ומספר דברי מלכי יהודה על הסדר זה אחר זה עד הגלות: (ב) וידבקו פלשתים. כמו וידביקו. וכן וידרכו את לשונם. כמו וידריכו: (י) וישימו את כליו וכו' ואת גלגלתו תקעו בית דגן. ובספר שמואל ואת גויתו תקעו בחומת בית שן מה שלא נזכר שם נזכר הנה כי גלגלתו תקעו בית דגן וגויתו תקעו עם גוית בניו בחומת בית שן ואנשי יבש גלעד גויתו וגוית בניו לקחו אבל ראשו שהיה בבית דגן לא לקחו ואנשי יבש

מצודת דוד

והשמן למנחות והיין לנסכים והלבונה לתת בבזיכין על מערכת לחם הפנים והבשמים לקטורת: (ל) רוקחי וכו'. הם היו מערבבים וטוחנים את הבשמים של הקטורת: (לא) באמונה. בקיום חק היה ממונה על מעשה החבתים והם המנחות מעשה מחבת מעבירית האיפה הקרב בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב והיה הוא ממונה עליו להזכיר ולזרז להיות קרב בזמנו: (לב) מן אחיהם. של בני קהת הנזכרים למעלה שגם המה מבני קהת: על לחם וכו'. היו ממונים על לחם הפנים היערוך על השלחן להכין אותה בכל שבת ושבת: (לג) ואלה המשוררים. רצה לומר אבל אלה המשוררים הנזכרים למעלה שהם ראשי האבות הלוים והם שמעיה והבידיו המה ישבו בתמידות בלשכות ללמד מעשה השיר ופטורים הם מאחר עבודת בית ה' כי יומם ולילה מוטל עליהם לעסוק במלאכת השיר ואינם פנוים כמו השוערים לעסוק עוד בעבודה אחרת: (לד) אלה. הנזכרים למעלה: לתולדותם ראשים. על בני תולדות אבותם היו ראשים וכפל הדבר לתוספת ביאור: (לה) ובגבעון ישבו. כל הפרשה הזאת כתובה למעלה בהזכירו מי מבנימין ישב בירושלים ומי בגבעון והולך ומספר הכהנים והלוים היושבים בירושלים ועתה על כי בא לספר ממלכות דוד הבאה אחרי מות שאול לזה התחיל לספר שוב מהתחלת יחוס שאול: אבי גבעון. שר של גבעון ושמו יעיאל: (לו) ונור וכו'. גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון: (לח) ואף הם. ר"ל אף כי ישבו בגבעון מ"מ לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם: עם אחיהם. הוא כפל ענין לתוספות ביאור כי עם הוא כמו נגד: (לט) אשבעל. הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא ישוי האמור בש"א: (מ) מריב בעל. הוא מפיבושת: (מב) ואחז. גם הוא בן מיכה וכן נאמר למעלה: (מג) ורפיה בנו. של בנעא וכן חושב אחד בן אחד: (מד) בכרו. כן שמו: י (ב) וידבקו. ברדפם הפיגוס והיו דבוקים אחריהם וקרובים להם: (ג) על שאול. על כי כבר הרגו את בניו היתה כל פני המלחמה עליו לבד: המורים. האנשים המורים בקשת מצאו מקומו ופחד מהם שלא יאחזוהו ויתעללו בו: (ד) והתעללו בי. ליסרני ביסורי בזיון: כי ירא מאד. פחד מה' לשלוח יד במשיחו:

מצודת ציון

מחבת והוא גם כלי מס: (לב) המערכת. מלשון עריכה וסדור: (לג) פטורים. הוא ספוך מן כחיוב ודוגמתו כי לא פטר יהוידע (דה"ב כג): י (א) איש ישראל. כמו אנשי ישראל: (ג) המורים. ענין השלכת החצים כמו אשר אנכי מורה (ש"א כ): ויחל. מל' חלחלה ופחד: (ד) שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה: ודקרני. ענין נעיצה והחיבה כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה)

שמוע לשמעי : תגדל ה' בקריאה וסי' ותבוא אביגיל אל נבל. ויאמר המלך אל עבדיו. מאין כמוך ה' גדול אתה תנינא דפסוק . קטן וגדול שם הוא ועבד . וילך דוד הולך וגדל.
ותברו דסים'. כי האיש מרדכי הולך וגדול. כי מרדכי היהודי משנה למלך אלה עשו שלשת הגבורים .

ח ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את־
החללים וימצאו את־שאול ואת־בניו נפלים ו' וכל אור' דכו' במ"ד
בהר גלבע : ט ויפשיטהו וישאו את־ראשו
ואת־כליו וישלחו בארץ־פלשתים סביב לבשר ג' בד'
את־עצביהם ואת־העם : י וישימו את־כליו בית י"ב
אלהיהם ואת־גלגלתו תקעו בית דגון : ב'
יא וישמעו כל יביש גלעד את כל־אשר־עשו
פלשתים לשאול : יב ויקומו כל־איש חיל וישאו ט' מ"ע
את־גופת שאול ואת גופת בניו ויביאום יבישה ל'. ל'
ויקברו את־עצמותיהם תחת האלה ביבש ל'. ל' וחס'
ויצומו שבעת ימים : יג וימת שאול במעלו ל' מ"ע ככתו'
אשר־מעל ביהוה על־דבר יהוה אשר לא־
שמר וגם־לשאול באוב לדרוש : יד ולא־דרש
ביהוה וימיתהו ויסב את־המלוכה לדויד בן־ ח' מ"ע. ל'
ישי : יא א ויקבצו כל־ישראל אל־דויד

ט' מ"ע חברונה לאמר הנה עצמך ובשרך אנחנו :
י"ב פסו' גם גם ב גם־תמול גם־שלשום גם בהיות שאול מלך
אתה המוציא והמביא את־ישראל ויאמר יהוה
אלהיך לך אתה תרעה את־עמי את־ישראל
ואתה תהיה נגיד על עמי ישראל : ג ויבאו
ט' מ"ע כל־זקני ישראל אל־המלך חברונה ויכרת להם
דויד ברית בחברון לפני יהוה וימשחו את־
דויד למלך על־ישראל כדבר יהוה ביד־שמואל :
ל"ד מלעות פסוקים ד וילך דויד וכל־ישראל ירושלם היא יבוס
ושם היבוסי ישבי הארץ : ה ויאמרו ישבי יבוס
ד' חס' בליש' לדויד לא תבוא הנה וילכד דויד את־מצדת
ציון היא עיר דויד : ו ויאמר דויד כל־מכה
ח' מ"ע יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל
ח' מ"ע בראשונה יואב בן־צרויה ויהי לראש : ז וישב
ל' דויד במצד על־כן קראו־לו עיר דויד : ח ויבן

תולדות אהרן וגם לשאול באוב. עקוס שער סם :

רדק

יבש גלעד התעסקו בו כי זכרו לו אשר עשה עמהם שהושיעם כשבא עליהם נחש העמוני : (יב) ויצומו שבעת ימים . זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן טעו על ידי שמואל : (יג) על דבר ה' אשר לא שמר וגו' . פי' דבר עמלק : (יד) ולא דרש בה' וגו'. ובספר שמואל אמר וישאל שאול בה' ולא ענהו ה' ואחר כן דרש באוב כיון שדרש אחרי כן באוב נחשב לו כאלו לא דרש בה' שהרי השוה דרישת האוב ודרישת בה' ואעפ"כ שלא ענהו ה' היה לו לבקש פני ה' עוד ולשוב בתשובה שלימה לפניו ולא להוסיף על חטאתו פשע ולדרוש באוב : (ח) מן המלוא ועד הסביב . מלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום הוא רחב להאסף

רשי

כיד רובה קשת בדבר שהוא אומנתו : ויחל מן היורים . כמו ותתחלחל המלכה (אסתר ד') : (יב) ויביאום יבישה. ליבש גלעד ויצומו שבעת ימים . ולמה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבוע יותר משאר ישראל לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע והיו צמים ומתענים אולי יבא להם מושיע ובא שאול והושיעם כנגדן נתענו עתה גם הם ז' ימים וגם מפני אבילות שנהגו שבעת ימים כי גם קרוביהם הוו כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש בגבעה (סוף שופטים) נתנו אנשי יבש בנותיהם לבנימין כשחטפום מן המחולות : (יג) וימת שאול במעלו אשר מעל . שתי מעילות מעל בשאלה אוב אחת ששאל אחרי שמואל ואחת שדרש ובאגדה דשמואל שניטו חמש מעילות מעל : על דבר ה' אשר לא שמר . מה שכוהו שמואל כדכתיב שבעת ימים תוחל (שמואל א') ועל אשר מעל במלחמת עמלק : (ב) אתה תרעה את עמי . על זה אמר דוד ה' רועי לא אחסר (תילים כ"ג) אתה אומר לי אתה תרעה מה אני יכול לרעות אין הדבר תלוי כי אלא ה' רועי לא אחסר וגם אני לא אחסר לכם ודוגמא בשמואל (ב' כ"א) אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תכבה את נר ישראל אמר להם דוד כי אתה נרי ה' וה' יגיה חשכי (שם כ"ב) : (ג) ויכרות להם דוד ברית. כאותו ברית שכרת יהוידע דכתיב (מלכים ב' י"א) ויכרות יהוידע את הברית בין ה' ובין המלך ובין העם להיות לעם לה' פתרון להיות לה' עבדים וגם בין המלך ובין העם להיות לו לעבדים כמשפט המלך וגם המלך לעשות כחוק לעבדיו ללחום מלחמותם : לפני ה'. והלא לא היה המשכן בחברון אלא מהו לפני ה' כל מקום שעושין תנאי או כורתין ברית המקום שם הוא דוגמא ביפתח לפני ה' במצפה (שופטים י"א) ודוגמא ומעלה מעל בה' וכיחש בעמיתו (ויקרא ה') כדמפרש בתורת כהנים : (ד) וילך דוד וגו' . הלך מיד למלחמה כשהמליכוהו כל ישראל שלא יאמרו ישראל כל המלחמות שעשה דוד בימי שאול טובה מזלו של שאול היה ועתה דואג להלחם לכך הלך מיד למלחמה : (ה) ויאמרו ישבי יבוס לדוד לא תבא הנה . אינו מפרש כאן למה ובשמואל (ב' ה') מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים ראו שלא יוכלו לעמוד לפני דוד ונתנו עורים ופסחים לפני שער העיר לאמר לא יבא דוד הנה כי אם ילחם עם העורים הללו כי ידעו כי בזוי הוא למלך להלחם עם העורים ומתוך כך ישוב ולא ילחם עמהם ודוד אמר בלבו אמת הוא כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים ועם פסחים אך כל מי שיכה היבוסי היוחך שיגע בצנור וימשכם וישליכם משם את העורים על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אל בית דוד שיהא לו גנאי פן יאמרו עם אלו נלחם דוד : (ח) ויואב יחיה את שאר העיר . הוא בנה והחזיק לבנות בדקי החומה דוגמא

מצודת ציון

(ישעיה יג) : והתעללו . ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במדבר כב) : ולא אבה . ולא רצה : (ח) לפשט . ענין הסרת הבגדים : (י) גלגלתו . ראשו : תקעו . תלאו כמו והוקע אותם לה' (שם כא) : דגון . שם עבודה גלולים עשוי בדמות דג : (יב) האלה . שם אילן סרק : יא (ג) שלשום . יום השלישי מהיום : (ה) מצודת . ענין מבצר חזק כמו ישבו במצדות (ירמיה נ"א) : במצד . היא מצודת

מצודת דוד

ויפול עליה . להמית את עצמו בה : (ז) אשר בעמק . היא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה : (ט) ויפשטהו את ראשו . כרתו אותו מן הגוף ומעלה : את עצביהם. לבתי העכו"ם : (י) ואת גלגלתו . בס"א הזכיר בתקעו גויתו ומה שכתב פה גלה כאן : (יג) במעלו . בעבור מעלו וכו' והוא ומפרש על דבר ה' אשר לא שמר למחות את עמלק מכל וכל וגם אשר חטא לשאול באוב לדרוש בו עתידות : (יד) ולא דרש בה'. כי אף שדרש ולא נענה כמ"ש בס"א מ"מ היה לו לדרוש ולחזור ולדרוש ולהפציר בתפלה והוא לא כן עשה : יא (א) חברונה . אחר שמלך בחברון על יהודה : עצמך ובשרך . כמו כל בית יהודה כי בני איש אחד נחנו : (ב) אתה המוציא . כאילו אמרו לא יגדל אהבת בית יהודה עלינו על אשר מלכת בהם ראשונה כי גם עלינו מסלת מאז : את ישראל . א"כ עליך לרעות את כל ישראל אלו כאלו בשוה : (ג) כל זקני ישראל . אשר הכח בידם להמליכו : ויכרות וגו'. להיות להם לאוהב כמו לבית יהודה : לפני ה'. לפני ארון ה' כי הביאוהו שמה לפי שעה : (ד) ירושלים . אל ירושלים להלחם בה : ושם היבוסי . כי בני יהודה ובני בנימין לא הורישום מאז : (ה) לא תבוא הנה . ר"ל לא תוכל לכבשה בעבור חוזק : מצודת ציון . שם מבצר חזק סמוך למקום יבוס : היא עיר דוד . לאח"ז נקראת בשם עיר דוד : (ו) בראשונה . לעלות במלחמה תחלה לפניהם בה : (ח) מן המלוא . סמוך להחומה היה מקום פנוי להיות שוכן להאסף שם מרבית אנשים

וק

כגבורים ז' מל' בקריאה וסימ' ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים. ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים. עלו הסוסים והתהללו. אלה עשו שלשת הגבורים. ואת כל צבא הגבורים.

הָעִיר מִסָּבִיב מִן־הַמִּלּוֹא וְעַד־הַסָּבִיב וְיוֹאָב יְחַיֶּה ח׳
אֶת־שְׁאָר הָעִיר׃ ט וַיֵּלֶךְ דָּוִיד הָלוֹךְ וְגָדוֹל וַיהוָה ח׳ ומ״ל
צְבָאוֹת עִמּוֹ׃ י וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר
לְדָוִיד הַמִּתְחַזְּקִים עִמּוֹ בְמַלְכוּתוֹ עִם־כָּל־יִשְׂרָאֵל ל׳
לְהַמְלִיכוֹ כִּדְבַר יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל׃
יא וְאֵלֶּה מִסְפַּר הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִיד יָשָׁבְעָם בֶּן־
חַכְמוֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלוֹשִׁים הוּא־עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ השלישים ק׳
עַל־שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָת׃ יב וְאַחֲרָיו
אֶלְעָזָר בֶּן־דּוֹדוֹ הָאֲחוֹחִי הוּא בִּשְׁלוֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ ח׳ מ״ל וי״ד מ״ל
יג הוּא־הָיָה עִם־דָּוִיד בַּפַּס דַּמִּים וְהַפְּלִשְׁתִּים ל׳ ב׳ דגשים
נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַתְּהִי חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה כאלפס. ל׳
שְׂעוֹרִים וְהָעָם נָסוּ מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים׃ יד וַיִּתְיַצְּבוּ ב׳ מ״ל. ח׳
בְתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילוּהָ וַיַּכּוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיּוֹשַׁע ל׳ ומ״ל

ו׳ מ״ל וי״ב מ״ל יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה׃ טו וַיֵּרְדוּ שְׁלוֹשָׁה מִן־
ד׳ מ״ל ל׳ חס׳ בכתו׳ הַשְּׁלוֹשִׁים רֹאשׁ עַל־הַצֻּר אֶל־דָּוִיד אֶל־מְעָרַת
ב׳ וחס׳ עֲדֻלָּם וּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים׃
ג׳ טז וְדָוִיד אָז בַּמְּצוּדָה וּנְצִיב פְּלִשְׁתִּים אָז בְּבֵית
ל׳. בנ״א לָחֶם׃ יז וַיִּתְאָו דָּוִיד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבּוֹר
בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃ יח וַיִּבְקְעוּ הַשְּׁלֹשָׁה
בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבּוֹר בֵּית־
ג׳ חס׳ וכל נבי׳ דכו׳ חס׳ במ״א לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִיד וְלֹא־
מ״ל אָבָה דָוִיד לִשְׁתּוֹתָם וַיְנַסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה׃
ב׳ רפים יט וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵאֱלֹהַי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הֲדַם
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶשְׁתֶּה בְנַפְשׁוֹתָם כִּי בְנַפְשׁוֹתָם
הֱבִיאוּם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת
ז׳ מ״ל הַגִּבּוֹרִים׃ כ וְאַבְשַׁי אֲחִי־יוֹאָב הוּא הָיָה רֹאשׁ

תולדות אהרן ויואב יחיה. סנהד' מט: והפלשתים נאספו. (סנהד' כ): ותהי חלקה. ב"ק ס:

רשי

דוגמא בעזרא היחיו את האבנים מערמות העפר (נחמיה ג'): (יא) ראש השלישים ראש הגבורים. כמו ושלישים על כלו (שמות י"ד): עורר חניתו. כאשר הוא נלחם במלחמה לא היה חוזר במלחמה עד שיהרג בחניתו ג' מאות חלל: בן חכמוני. (בשמואל ב' כ"ג) כתוב תחכמוני הוא אביו ושם כה האב מכה הבן שכתוב בו (שם) על שמונה מאות גבוריה חלל בפעם אחת: (יב) הוא בשלשה הגבורים. הוא בכלל ג' הגבורים כי הוא אחד מהם ושלשה אלו גבורים יותר משאר ל' ושלשה שנזכר בסמוך וכאן אינו מזכיר כי אם שנים ישבעם ואלעזר ובשמואל ב' י"ז מזכיר אף השלישי דכתיב ואחריו שמא בן אגא הררי (שם א'): (יג) בפס דמים. שם מקום ובשמואל באפס דמים: והפלשתים נאספו שם למלחמה. שנזדרזו להנקם מישראל ומאותם גבורים שחרפו כמפורש בשמואל (ב' כג) בחרפם בפלשתים: מלאה שעורים. ורצו פלשתים לקוצרה ולהגיתה באש: וירדו ג' מן השלושים. שלשה אלו היו ראש לכל השלושים: (טז) ונציב פלשתים אז בבית לחם. שכבר בית לחם לקחו והעמידו בה נציב שופט זה בתחלת מלכותו שעדיין פלשתים היו מושלים בם שכך מצינו שלפני בא דוד היו מושלים על ישראל בימי שמשון ושמואל דכתיב (בשמואל א' ד') התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעבריםגו': (יז) מי ישקני מים מבור בית לחם. זה הי' מקומו של דוד דכתיב ודוד בן ישי מבית הלחמי (שמואל א' יז) ולפי שהיה דוד תדיר מלומד ורגיל באותן מים נתאו' להם וכל מים וכל אויר שאד' רגיל בהם יפין לו ושאין רגיל בהם ניזוק ודוגמא כריש יוסיפון מלכ' אחת שחלת' על שניטלת חולה מארץ מולדתה ואמרו הרופאים אין לה רפואה עד שתרחץ ותהנה ממימי מקומה וכן עשו לה: (יח) ויבקעו השלשה במחנה פלשתים. בל"א (דורך ברעכן די שאר"א): וישאבו. שהפלשתים עומדים בפני הבור באו ג' גבורי ישראל ובקעו ביניהם ושאבו מים: וינסך אותם לה'. בר קפרא אומר חג הסוכות היה ונסכן על המזבח: (יט) כי בנפשותם הביאום. שמסרו עצמם להריגה על המים: (כ) ואבשי אחי יואב הוא היה ראש השלושה. לאותם שלשה שבקעו במחנה פלשתים ושאבו המים מה שאינו מזכיר את יואב עם הגבורים. לפי שאין כבודו למנותו עם אלו
כי

רדק

להאסף העם שם לפי' נקרא מלוא כמו האספו מלאו. וממנו ולפנים בנה עד סביב המגדל וזהו הסביב. וזהו שאמר בספר שמואל מן המלוא וביתה. כלומר מן המלוא ולפנים. ושלמה בנה אותו המלוא הוא שאומר שלמה בנה את המלוא וכו': ויואב יחיה את שאר העיר. פי' בנה שאר העיר שהיתה הרוסה ולשון היות על הבנין הוא לשון שאלה. וכן היחיו את האבנים מערמות העפר. וכן וירפא את מזבח השם ההרוס על דרך השאלה: (יא) ישבעם בן חכמוני. ובספר שמואל יושב בשבת התכמוני אפשר שאביו היה שמו תחכמוני כמו שאומר כאן בן חכמוני ובא זה שמו עדינו. והיה יושב בשבת עם המלך שהיה מיועציו וזהו שנקרא שמו ישבעם שהיה יושב בעצה עם המלך נגד העם או על ענייני העם. ומה שאמר על שמנה מאות והנה הוא אומר על שלש מאות והאחד הוא אומר על האב והאחר על הבן. ואפשר שאמר שניהם על אחד אלא בשתים מלחמות היה באחת עורר חניתו על שלש מאות ובאחרת על שמנה מאות: (יב) הוא בשלשה הגבורים. היו בן חכמוני ואלעזר בן דודו ושמה בן אגא. וגבורת אלעזר לא זכר הנה. ובספר שמואל זכר הוא קם ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו. ומה שאמר הנה הוא היה עם דוד בפס דמים. איננו אומר על אלעזר כי אם על שמה כמו שאומר שם בשמואל על שמה ויתיצב בתוך החלקה. ומה שאומר הוא ולא זכר שמה אחר שזכר שלשה הגבורים ושמה היה הגבור השלישי הרי כאלו זכרו. ואפשר כי גם אלעזר היה עמו לפי שאמר הנה ויתיצבו בתוך החלקה אבל שמה עיקר אותה המלחמה כמו שאומר בספר שמואל: (יג) בפס דמים. ובספר שמואל אמר באפס דמים. במלחמת גלית הפלשתי וכן המלחמה הזאת היתה באותו מקום ובספר שמואל אמר בזה המלחמה ויאספו פלשתים לחיה והוא לשון עיר פרזי שאין לו חומה ואותו מקום היתה נקראת אפס דמים או פס דמים כי הכל אחד: ותהי חלקת השדה מלאה שעורים. ובספר שמואל אמר מלאה עדשים אפשר כי עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהעבודות אחרים והיו אותן העמרים מעדשים ומשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה מלאה שערים ושם מלאה עדשים: (טו) וירדו שלשה מהשלשים

מצודת דוד

וכן קראו מלוא (ירמיה ד) ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב: ועד הסביב. כפל הדבר לומר שאת הכל [...]ה: יחיה. היה מחזק בדקי שאר העיר בחומות ומגדלים: (ט) הלוך וגדול. בכל עת [...]דל יותר: (י) במלכותו. בדבר המלכות היו מתחזקים עמו לדבר על לב ישראל להמליכו [...]ו כדבר ה' על ישראל שהוא ימלוך עליהם: (יא) ואלה וכו'. אשר התחזקו עמו: ישבעם הוא יושב בשבת האמור בש"ב כי פתרון אחד להם: בן הכמוני. הוא תחכמוני האמור בש"ב ופתרון אחד להם וכאשר איש ירושלים יקרא בן ירושלים וירושלמי: הוא עורר וכו'. ר"ל [...] שהרג שלש מאות חלל בפעם אחת סמוך לה הי' עורר את חניתו להלחם בה כאלו עתה התחיל להלחם (ובש"ב משבחו באהבת החכמה עם הגבורה לומר אחר שהרג שמונה מאו[ת ח]לל חזר לשבת בישיבת החכמה): (יב) ואחריו. במעלה: הוא בשלשה הגבורים. הוא היה אחד מהשלשה גבורים האמורים בש"ב שהיו עם דוד בחרפם פלשתים וכו' ולכ[...]מך על מה שנאמר שם: (יג) מלאה שעורים. ובש"ב נאמר עדשים כי באמת לא [...] היא המלחמה כי שם נאמר שמה הגילה: (יד) ויצילה. הוא ואנשיו. לבל ישרפוה פלש[תים]: (טו) מן השלושים ראש. ר"ל מהשלשה היה ראש מהשלשים הגבורים הנזכרים בש"ב ונזכרים גם המה. לממה אבל הוסיף עוד עליהם: (טז) במצודה. הוא הגור הס[...]מערת עדולם: (יז) מי ישקני מים. לא שצוה להביא המים אלא כאומר מי יתן והיה נמלא לי מי בור בית לחם: (יח) ויבקעו. כאשר שמעו שהתאו' לם הלכו מעצמם לעש[ו]ת רוח לדוד ועברו דרך המחנה וכאלו בקעוה לעשות בה דרך ללכת: וינסך. שפכם הרלה לשם ה': (יט) ויאמר. נתן טעם על אשר שתה מהם ואמר חלילה[...] ר"ל חולין הוא לי לפעשות מעשה ירלה ה': הדם וכו'.
וכי

מצודת ציון

מצודת ציון: (ח) יחיה. יאמר בדרך השאלה על תקון בדק הבנין כמו היחיו את האבנים (נחמיה ג'): (יא) השלישים. ענינו שרים וגבורים כמו מבחר שלישיו (שמות ט"ו): עורר. מלשון התעוררות ותנועה: (יג) בפס דמים. שם מקום: חלקת השדה. אחוזת השדה: (טז) ונציב. ענין פקיד וממונה: (יז) ויתאו. מל' תאוה והשק: כמבור

לקהל דויד את כל. במגדל דוד צוארך: שמות ג׳ בקריאה וסימ׳ שמות ושאוף אתכם. שמות ההרורי. אשר שם שמות בארץ: עמוני ח׳ מל׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ לא יבא עמוני ומואבי בקהל. ויעל טוזש העמוני. ושל אחריו. צלק העמוני דסיפרא. וטוביה העבד העמוני דוילעגו לנו דעזרא: וירמיה ב׳ וסימ׳ ואלה ראשי בית. וירמיה ויחזאל ויוזבד:

השלשה והוא עורר את־חניתו על־שלש מאות
חלל ולא־שם בשלושה: כא מן־השלושה בשנים
נכבד ויהי להם לשר ועד־השלשה לא בא:
כב בניה בן־יהוידע בן־איש־חיל רב־פעלים מן־
קבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא
ירד והכה את־הארי בתוך הבור ביום השלג:
כג והוא הכה את־האיש המצרי איש מדה ׀ חמש
באמה וביד המצרי חנית כמנור ארגים וירד אליו
בשבט ויגזל את־החנית מיד המצרי ויהרגהו
בחניתו: כד אלה עשה בניהו בן־יהוידע ולו שם
בשלושה הגברים: כה מן־השלושים הנו נכבד
הוא ואל־השלשה לא־בא וישימהו דויד על־
משמעתו: כו וגבורי החילים עשהאל אחי יואב
אלחנן בן־דודו מבית לחם: כז שמות ההרורי
חלץ הפלוני: כח עירא בן־עקש התקועי אביעזר
הענתותי: כט סבכי החשתי עילי האחוחי:
ל מהרי הנטופתי חלד בן־בענה הנטופתי:
לא איתי בן־ריבי מגבעת בני בנימן בניה

הפרעתני: לב חורי מנחלי געש אביאל הערבתי:
לג עזמות הבחרומי אליחבא השעלבני: לד בני
השם הגזוני יונתן בן־שגה ההררי: לה אחיאם
בן־שכר ההררי אליפל בן־אור: לו חפר המכרתי
אחיה הפלני: לז חצרו הכרמלי נערי בן־
אזבי: לח יואל אחי נתן מבחר בן־הגרי:
לט צלק העמוני נחרי הברתי נשא כלי יואב בן־
צרויה: מ עירא היתרי גרב היתרי: מא אוריה
החתי זבד בן־אחלי: מב עדינא בן־שיזא
הראובני ראש לראובני ועליו שלשים: מג חנן
בן־מעכה ויושפט המתני: מד עזיא העשתרתי
שמע ויעואל בני חותם הערערי: מה ידיעאל בן־
שמרי ויחא אחיו התיצי: מו אליאל המחוים
ויריבי ויושויה בני אלנעם ויתמה המואבי:
מז אליאל ועובד ויעשיאל המצביה:
יב א ואלה הבאים אל־דויד לציקלג עוד עצור
מפני שאול בן־קיש והמה בגבורים עזרי
המלחמה: ב נשקי קשת מימינים ומשמאלים

תולדות אהרן סליק סמלכי. זוכר ברלשים:

רדק

מהשלשים ראש. מהשלשים שהיו ראשי הגבורים אשר לדוד: על הצור. אמר וירדו ואמר על הצור. כי במקום שהיו בו שירדו ממנו היה גבוה על הצור אשר במערת עדולם. וכן וירדתי על ההרים וירד הסלע: (כא) מן השלשה בשנים נכבד. כי הוא היה משלשה הגבורים שהביאו המים והוא היה נכבד מהשנים חביריו: בשנים נכבד. ובשמואל אמר מן השלשה הכי נכבד. ר"ל ג"כ משלשתם: ועד השלשה לא בא. עד אותן השלשה האחרים שהם תחכמוני אלעזר ושמה: (כב) שני אריאל מואב. שני גבורי מואב וכן אמר המתרגם בשמואל תרין רברבי מואב. וכנה הגבורים אריאל לפי שארי גבור וחזק. וכן אל לשון חזק: (כג) איש מדה. ובשמואל אמר איש מראה כלומר שהיה בעל פרצוף גדול ובמדה גדולה: כמנור אורגים. הוא העץ שמקפל בו האורג את הבגד: (כה) מן השלשים הנו נכבד הוא. לא היה ממנין השלשים אבל נכבד היה מהשלשים: ואל השלשה לא בא. אלו השלשה ראשונים תחכמוני ואלעזר ושמה: (ב) נושקי קשת. מזויינים בקשת ובחצים: מימינים ומשמאילים. שהיו עושים בשתי ידיהם בין לירות אבנים

משמעתו. לי מגוי וכן ובני עמון משמעתם (ישעיה י"א): (ט) וגבורי החילים. אך לא כאותן של מעלה: (א) עוד עצור. נחבא: (ב) נשקי קשת. חמושים בקשר

רשי

כי הוא היה שר צבא ראש לכולם: ולו שם בשלשה. אותו השם היה לו שגבורתו היתה כנגד כל גבורות כולם ופשוט הוא: (כא) מן השלושה בשנים. הוא נכבד ולא כאותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורות השלשה לא בא (וזהו) ועד השלשה לא בא: (כב) בן איש חיל. דוגמא בן בליעל ובשמואל (ב׳ כ"ג) כתיב בן איש חי כי כן מנהג בני האדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי: אריאל. גבורים בעלי כח ארי גבור וגם אל לשון אילי הארץ (יחזקאל י"ז): רב פעלים. פעולות של גבורות הרבה עשה: והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. ולא חשש מן הצינה והקור. ויש אומרים ביום השלג כל השנה כולה אין הארי מסוכן יותר מיום השלג כשבא אדם נגדו זורק השלג ברגלו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעתי כך על זאת: (כג) איש מדה. שאר בני אדם אין צריך למדוד כי אם מאומד יכול לידע ודוגמא אשר ראינו בתוכה אנשי מדות (במדבר יג): כמנור אורגים. עץ שכורכים עליו הבגד: (כה) מן השלושים הנו נכבד הוא ואל השלשה. לכלל גבורת השלשה לא בא לאותן ג׳ שמזכיר למעלה ולכן כתיב לא באלף

מצודת ציון

(כג) כמנור אורגים. הוא העץ העגול אשר האורג כורך עליו השתי ובמשנה נקרא כובד (שבת ק"ג): בשבט. בשרביט: יב (א) עצור. נחבא וכלוא כמו עצור בהצר המטרה (ירמיה לג): (ב) נושקי. ענין מזוין כמו נושקי רומי קשת (תהלים עח): בשלשים

מצודת דוד

להלחם עמהם כאלו עתה התחיל להלחם: ולו שם בשלושה. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת הגבורים הראשונים והם ישבעם ואלעזר ושמה הנזכר בש"ב ור"ל גם הם עם כל גבורתם החשיבו גם את אבשי לגבור: (כא) מן השלשה בשנים. ר"ל מבין שלשה שואבי המים בהשנים שהיו עמו היה הוא הנכבד מהם ולזה היה להם לשר: ועד השלשה. אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: (כב) רב פעלים. פעל הרבה גבורות: שני אריאל מואב. ת"י תרין רברבי מואב ועל שם גבורתו קראם אריאל ... מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א): בתוך הבור. עם כי המקום דחוק להתחזק בו: ביום השלג. עם היות כי טבע הארי להתחזק בו ביותר בזמן הקור ומטבע האדם לשמוע ממנו הפעולות החזקות בתגבורת הקור ועכ"ז התגבר עליו והכהו נפש: (כג) איש מדה. רצה לומר בעל מדה גדולה, אנשי מדות (במדבר יג): כמנור אורגים. בית יד החנית היתה כמנור אורגים: (כד) אלה. הפעולים ההם: ולו שם. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים ... עם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למלחמה לגדל הגבורה אשר היה בהם: (כה) מן השלשים. שהם למטה: הנו נכבד הוא. הנו הוא היה נכבד מהם ולזה לא השבוהו עמהם אבל לא בא למעלת שלשה שואבי המים ראשי השלשים ... על משמעתו. להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: (כו) וגבורי החילים. ואלה הם שאר גבורי החילים עשהאל וכו׳ ובש"ב לא חשב כ"א המחוברים שבו ... המחברים כאן ראשונים עד אוריה החתי אולם קראם בשם האחר שהיה להם: (לט) נושא כלי יואב. אחר הוא על נחרי שהוא היה נושא כלי תשמישי יואב: (מב) ועליו ... ר"ל הסמוכים עליו ונמשכים אחריו:
יב (א) עוד עצור. בעוד שהיה נחבא מפני
שאול

למהר ג׳ בקריאה וסימ׳ למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו. למהר שלל חש בז. וכצבאים על ההרים למהר. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים: קטן הקטן ה׳ בקריאה וסי׳ ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן. עוד שאר הקטן. ולמפיבושת בן קטן. אחד למאה הקטן. ובמלאת הימים האלה עשה המלך. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכו׳ קמצין: על שאול ה׳ דסמי׳ בקריאה וסימ׳ ותצלח רוח אלהים על שאול. ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב. ויקונן דוד את הקינה הזאת. ותכבד המלחמה על שאול דד״ה. וממנשה נפלו על דוד:

באבנים ובחצים בקשת מאחי שאול מבנימן:
ג הראש אחיעזר ויואש בני השמעה הגבעתי
ויזואל ופלט בני עזמות וברכה ויהוא הענתתי: ויזיאל ק׳
ד וישמעיה הגבעוני גבור בשלשים ועל־
השלשים וירמיה ויחזיאל ויוחנן ויוזבד הגדרתי:
ה אלעוזי וירימות ובעליה ושמריהו ושפטיהו
החריפי: ו אלקנה וישיהו ועזראל ויועזר וישבעם החרופי ק׳
הקרחים: ז ויועאלה וזבדיה בני ירחם מן־הגדור:
ח ומן־הגדי נבדלו אל־דויד למצד מדברה גברי
החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמח ופני
אריה פניהם וכצבאים על־ההרים למהר:
ט עזר הראש עבדיה השני אליאב השלשי:
י משמנה הרביעי ירמיה החמשי: יא עתי הששי
אליאל השבעי: יב יוחנן השמיני אלזבד
התשיעי: יג ירמיהו העשירי מכבני עשתי עשר:

יד אלה מבני־גד ראשי הצבא אחד למאה הקטן
והגדול לאלף: טו אלה הם אשר עברו את־
הירדן בחדש הראשון והוא ממלא על־כל־
גדיתיו ויבריחו את־כל־העמקים למזרח גדותיו ק׳
ולמערב: טז ויבאו מן־בני בנימן ויהודה
עד־למצד לדויד: יז ויצא דויד לפניהם ויען
ויאמר להם אם־לשלום באתם אלי לעזרני
יהיה־לי עליכם לבב ליחד ואם־לרמותני לצרי
בלא חמס בכפי ירא אלהי אבותינו ויוכח:
השלישים ק׳ יח ורוח לבשה את־עמשי ראש השלושים
לך דויד ועמך בן־ישי שלום שלום לך ושלום
לעזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם
בראשי הגדוד: יט וממנשה נפלו על־
דויד בבאו עם־פלשתים על־שאול למלחמה
ולא עזרם כי בעצה שלחהו סרני פלשתים

תולדות אהרן ורוח לבשה. ברכות נה מגילה יד טו גיטין סב: וממנשה נפלו. עקידס שער כו:

רשי

בקשת ובחצים ומורים לפניהם ולאחריהם אף באבנים היו מתנים על יתר הקשת אבן מורים ואני ראיתי בן הרבה: מאחי שאול מבנימין. לפי שכולם יצאו מאיש אחד מבנימין קרויים כולם אחים ולכבוד גדולת דוד אומר מאחי שאול שאפילו אחי שאול באו אליו בעוד שאול קי: (ד) ועל השלשים. ראש לשלשים: (ח) למצד מדברה. למצודות המדבר שנחבא מפני שאול דכתיב (שמואל א׳ כ״ג) ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב (שם כ״ד) ויעל דוד משם וישב במצדות עין גדי: ופני אריה. פניהם מפוחדים כאריה: וכצבאים על ההרים למהר. קלים היו במרוצתם כי דרכן של צבאים לרוץ על

רדק

אבנים בין לירות חצים: מאחי שאול מבנימין. כלומר מקרובי שאול באו אליו לעזרו אף על פי שהיה שאול חי: (טו) ממלא. פועל כמו מלא: ויבריחו את כל העמקים. שבריחו יושבי העמקים בעברם לצבא גדול וחשבו כי אויבים היו וברחו: (יז) ואם לרמותני לצרי. בעבור צרי: ולפי שהיו שם מבני בנימין היה דוד ירא. ותי״ו לרמותני בפת״ח מקום צר״י: (יח) ורוח לבשה את עמשי. רוח רצון: (כב) כמחנה אלהים. ר״ל גדול כי כשרוצה להגדיל הדבר מיחסו אל השם כמו כהררי אל. עיר גדולה לאלהים. שלהבתיה. מאפליה. ואע״פ כי שלהבתיה מלה אחת וכן

ההרים כשלדין אותם: (יד) אלה מבני גד. כדכתיב למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד: אחד למאה הקטן. הקטן שבכולם ירדוף מאה: והגדול לאלף. והגדול שבכולם ירדוף אלף כאן נתקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם וגומר: (טו) אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון. בניסן שכבר נפשרו השלגים: ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב. עברו את הירדן ובקעו במגיניהם את כל עמקי המים למזרח ולמערב ועברו ביבשה וי״א ויבריחו את כל העמקים עמים היושבים בעמקים: (טז) מן בני בנימין יהודה עד למצד לדויד. אל המצודה אשר דוד נחבא שם מפני שאול ולקחו עמהם בן אחות דוד לפי שדאגו בני בנימין מדוד שמא סבור הוא דוד שבאו בני בנימין לכפותו ולתתו ביד שאול לפיכך לקחו עמשי עמהם וגם שאר מיהודה קרובי דוד כדכתיב מן בני בנימין ויהודה כשיראה דוד שבאו עמהם באמונתם שלא יחשדם בכל דבר: (יז) ויצא דויד לפניהם. מן המצד: ויען ויאמר להם וגומר לבב ליחד. לבבכם ולבבי יהיה כלב אחד: ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי. כי מה עשיתי לשאול כי הוא צודה את נפשי לקחתה על חנם: (יט) ורוח לבשה את עמשי. טלטנ״ט בלע״ז ולא רוח נבואה כלומר זה הרוח והרצון לבשו שקפץ בראש לדבר לפני בנימין ויהודה הבאים עמו ודוגמתו ותהי על יפתח רוח ה׳ (שופטים י״א) ואמר לך דוד אתה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באנו אליך: ועמך בן ישי. אנו רוצים להיות עמך ולעזרך: שלום שלום לך ושלום לעוזרך. ואתה שואל אלי לעזרך ודאי לעוזרך באנו ולנו אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הוא וזהו כי עזרך אלהיך: ויקבלם דוד. לאותם בני בנימין ויתנם בראשי הגדוד שלו: (יט) וממנשה נפלו על דוד. לעזרו: בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה. באותה מלחמה שנהרג בה שאול: ולא עזרם. ח״ו שעזרו לפלשתים אלא בעצה שלחוהו סרני
פלשתים

מצודת דוד

שאול: והמה בגבורים. נחשבים המה בין הגבורים עוזרי נאחון המלחמה: (ב) מימינים וכו׳. שולטים בשתי ידיהם לירות באבנים ובחצים ע״י הקשת: מאחי שאול. מקרובי שאול מבני בנימין: (ג) הראש. מן הבאים היה הראש אחיעזר ובא עמו יואש אחיו והמה בני השמעה: (ד) גבור בשלשים. הוא היה הגבור בהשרים וממונה עליהם: (ו) הקרחי. אלקנה וכו׳ היו מבני קרח: (ח) נבדלו. מעם שאול נבדלו ללכת אל דוד אל המצודה אשר במדבר שהיה דוד נחבא שם: אנשי צבא. למודים לצאת בצבא מלחמה ועורכי מלחמה בצנה והוא כעין מגן: ופני אריה פניהם. מפחידים במראות פניהם כמו האריה: וכצבאים. ממהרים לרוץ כצבי הרץ מהר על ההרים להנצל מיד הציד: (יד) הקטן. הקטן שבהם האחד ירדוף מאה והגבור שבהם האחד ירדוף אלף: (טו) והוא ממלא. כי אז מתרבים המים מן הפשרת שלגים ובעבור זה היה הירדן מלא עד שהלכו המים על כל שפתיו ולגבורה גדולה תחשב לעבור במים עמוקים שוטפים ולא ישטפוהו המים: ויבריחו. עם כי נתייגעו בעברם במים מ״מ הבריחו כל יושבי העמקים לפה ולפה ולא עצרו כח לעמוד כנגדם: (יז) ויצא דוד. מן המצד: יהיה לי וכו׳. ר״ל ה׳ יתן בלבי שיהיה לבבי עליכם להיות לעם אחד ר״ל אהובים זה לזה: ואם לרמותני. על שראה בהם מאחי שאול חשש בדבר ואמר אם ביאתכם הנה לרמות אותי למען לא אהיה נשמר מכם ורוצים אתם לתפשני ולהצר לי בחנם בלא חמס בכפי כי לא עשיתי מאומה רע לשאול: ירא אלהי וכו׳. אזי יראה ה׳ בהחמס הנעשה לי ויברר את הדבר להיות נגלה המרמה לכל אשמע לכם להיות לעם אחד: (יח) ורוח לבשה וכו׳. ר״ל באה בלבו הרצון לדבר בעבור כולם: לך דויד. ר״ל להנאתך ולטובתך באנו: ועמך. הפצים אנו להיות עמך ובעזרתך: שלום שלום לך. ר״ל הלא רואים אנו אשר השלום עמך ועם העוזרים לך ולא השיגם יד שאול וזהו בעזר אלהים ובהשגחתו ומדוע א״כ נבוא עמך ברמאות וכפל שלום שלום לחזק: ויקבלם. כי האמין לדברי עמשי בן אחותו: בראשי הגדוד. לשום גם המה לראשים על הגדוד

מצודת ציון

(ד) בשלשים. בשרים כמו ומבחר שלישיו (שמות טו): (טו) גדותיו. שפתי הנהל: (יז) ויוכח. ענין ברור דברים כמו אשר הוכיח ה׳ (בראשית כד): (יח) ורוח. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ״ב יט): הגדוד. חיל הצבא: (יט) נפלו. ענין נטיה והתקרבות וכן אל הכשדים אתה נופל

יפול ו' מל' בקרי' וסי' והלבנון באדיר יפול . מי גר אתך עליך יפול . הקרוב בחרב יפול . ולא יפול צרור ארץ . וכל הנספה יפול בחרב . בראשינו יפול . וכל קהלת ומשלי דכו'
מל' בס"ג חס' וסי' וברשעתו יפל רשע . באין תחבולות יפל עם . מלאך רשע יפל : ומבני יששכר כל דברי הימים מן בני ומן בני בס"ז מבני ומבני וסי' ויהיו בני אולם . ואלה העמדים
ובניהם . אלה מבני גד . ומבני יששכר יודעי בינה לעתים . ויחלקום בגורלות . גם אותם הקדיש דוד . כל אלה מן בני עובד אדום :

לֵאמֹר בְּרָאשֵׁינוּ יִפּוֹל אֶל־אֲדֹנָיו שָׁאוּל׃ כ בְּלֶכְתּוֹ ו' מ"ל
אֶל־צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו ׀ מִמְּנַשֶּׁה עַדְנַח וְיוֹזָבָד ל'
וִידִיעֲאֵל וּמִיכָאֵל וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיהוּא וְצִלְּתָי רָאשֵׁי ל'
הָאֲלָפִים אֲשֶׁר לִמְנַשֶּׁה׃ כא וְהֵמָּה עָזְרוּ עִם־דָּוִיד ו' ר"פ
עַל־הַגְּדוּד כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל כֻּלָּם וַיִּהְיוּ שָׂרִים בַּצָּבָא׃ ד' דגשים
כב כִּי לְעֶת־יוֹם בְּיוֹם יָבֹאוּ עַל־דָּוִיד לְעָזְרוֹ עַד־ פ'
לְמַחֲנֶה גָדוֹל כְּמַחֲנֵה אֱלֹהִים׃ כג וְאֵלֶּה
מִסְפְּרֵי רָאשֵׁי הֶחָלוּץ לַצָּבָא בָּאוּ עַל־דָּוִיד חֶבְרוֹנָה כ' ס'
לְהָסֵב מַלְכוּת שָׁאוּל אֵלָיו כְּפִי יְהוָה׃ ל'
כד בְּנֵי יְהוּדָה נֹשְׂאֵי צִנָּה וָרֹמַח שֵׁשֶׁת אֲלָפִים
וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת חֲלוּצֵי צָבָא׃ כה מִן־בְּנֵי
שִׁמְעוֹן גִּבּוֹרֵי חַיִל לַצָּבָא שִׁבְעַת אֲלָפִים וּמֵאָה׃ ס' ר"פ בספרא
כו מִן־בְּנֵי הַלֵּוִי אַרְבַּעַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ ס' ר"פ בספרא
כז וִיהוֹיָדָע הַנָּגִיד לְאַהֲרֹן וְעִמּוֹ שְׁלֹשֶׁת פ' בטעם
אֲלָפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ כח וְצָדוֹק נַעַר גִּבּוֹר
חַיִל וּבֵית־אָבִיו שָׂרִים עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם׃
כט וּמִן־בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחֵי שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְעַד־ ד'
הֵנָּה מַרְבִּיתָם שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת בֵּית שָׁאוּל׃ ל'
ל וּמִן־בְּנֵי אֶפְרַיִם עֶשְׂרִים אֶלֶף וּשְׁמֹנֶה
מֵאוֹת גִּבּוֹרֵי חַיִל אַנְשֵׁי שֵׁמוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם׃
לא וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלֶף
אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת לָבוֹא לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד׃
לב וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים לָדַעַת ז' בספרא ד' מ"ל
מַה־יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם וְכָל־ י"ג
אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם׃ לג מִזְּבֻלוּן יוֹצְאֵי צָבָא ד' מ"ל
עֹרְכֵי מִלְחָמָה בְּכָל־כְּלֵי מִלְחָמָה חֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְלַעֲדֹר בְּלֹא־לֵב וָלֵב׃ לד וּמִנַּפְתָּלִי שָׂרִים ב' יתיר
אָלֶף וְעִמָּהֶם בְּצִנָּה וַחֲנִית שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה אָלֶף׃

תולדות אהרן בכהנו . בתרא קכג : ומבני יששכר . פסחים ק יומא כו נדרים כ ב"ק יז :

רד"ק

וכן מאפליה עניינם שתי מלות : (כז) הנגיד לאהרן . לזרע אהרן כלומר הוא הכהן הגדול ובא אל דוד עם שלשה אלפים ושבע מאות ובניהו בנו היה ראש שלשים הגבורים כמו שאמר למעלה : (כח) וצדוק נער . באותו הזמן היה עדיין נער והיה גבור חיל ובא אל דוד עם עשרים ושנים שרים עם בית אביו : (כט) ועד הנה מרביתם . כלומר אלה שלשת אלפים מבני בנימין שבאו אל דוד חברונה אחרי מות אבנר ואיש בשת שבאו כל ישראל אל דוד חברונה אז באו אלה שלשת אלפים כי עד אותו הזמן היו מרביתם עם בית שאול ושומרים לו המלכות . לא כאותם שבאו אל דוד בחיי שאול לצקלג : (לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. רבותינו פירשו שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים . וזהו שאמר לדעת מה יעשה ישראל וזה יודעי בינה לעתים כלומר לזמני העולם שהיו יודעים לחשב בתקופות המזלות . וזוכר ענין זה בזה המקום כי צריך המלך אליהם להתיעץ עמהם כי על פי המלך היה נעשה העבור והקביעות כדבר חזקיה המלך . ורבי יונה פי' ענין משפטים ודינים וכן יודעי העתים כמו שאמר לפני כל יודעי דת ודין . וכן עת ומשפט ידע לב חכם : והיה צריך המלך להתיעץ עמהם על ענין הדינין אבל לדעת מה יעשה ישראל אין טעמו דבק לזה הפי' כי היה לו לומר לדעת מה יעשה המלך . אבל לפי' רבותינו יבא כטוב לדעת מה יעשה ישראל היאך ישמרו המועדים ובאיזה זמן יעשו אותם : (לג) מזבלון וגו' ולעדור בלא לב ולב .
פי'

רש"י

פלשתים . אלא כי עצה נתיעצו הסרנים לשלחו לביתו כי אמרו בראשינו יפול אל אדוניו דוגמת נפלו אל דוד : (כא) על הגדוד . של עמלקים כשנשבו נשיו כי באותו פרק היה כי בלכתו אל צקלג כששלחוהו סרני פלשתים ובא אל צקלג כבר נשבו : (כב) כי לעת יום ביום יבואו על דוד לעזרו. פתרונו מה לך לספר יותר מי ומי באו אליו אלא סוף דבר בכל עת ועת באים אל דוד : עד למחנה גדול כמחנה אלהים . פתרון לא היה המחנה של דוד להיות כך גדול אלא כי מהשם היה המחנה כך גדול שבאו לו בעצת אלהים וזהו כמחנה אלהים ודוגמא מחנה אלהים דיעקב (בראשית ל"ב) ויש לומר מרוב חיילות קרהו מחנה אלהים : (כג) להסב מלכות שאול אליו . מן בני שאול ודוגמא ותסוב המלוכה : (כד) בני יהודה נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמונה מאות . ואל תתמה שמיהודה באו לו מעט מכל שבט ושבט שבא לו שהרי אין צריך לבוא לו שום אדם מיהודה להמליכהו כי בני יהודה הם המליכוהו כבר בחברון אבל יתר השבטים שהיו עם בני שאול עד עתה הם הוצרכו לבוא בחברון להמליכו : חלוצי צבא . המוציאים מן העם ודוגמתו חלוצי צבא דמטות . וי"א חלוצים כמו זריזים כמו רצה והחליצנו : (כז) ויהוידע הנגיד לאהרן . הוא אביו של בניהו : הנגיד לאהרן . המוציא והמביא : ועמו שלשת אלפים ושבע מאות . טלה מבני אהרן הכהן ויהוידע שהיה בימי יואש בן בניהו בנו של יהוידע:(כח) וצדוק נער. לפיכך אל תתמה שלא היה נגיד : ובית אביו שרים עשרים ושנים. זה היא גדולה גדולה ועל כן לקחו הכהונה גדולה מאביתר ונתנה לצדוק הכהן:(כט)ומן בני בנימין אחי שאול וגו'. ואל תתמה שלא באו אלא כי אם ג' אלפים כי עד הנה מרביתם שומרים משמרת בני שאול למוזרן : (לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים . שיודעים לתת עצה לפי הענין של מעשה שצריך לדוד להתיעץ היאך יחזק המלכות מפני בני שאול : ראשיהם מאתים . לבד מן השאר : וכל אחיהם על פיהם . על עצתם : (לג) ולעדור . ל' עדור ממש כמו (ישעיה ז') כל ההרים אשר במעדר יעדרון
ומתוך

מצודת ציון

פסל (ירמיה לג) : סרטי . ענין שרטה : (כג) החלוץ . ענין מזוין כמו חלוצי צבא (במדבר לא) : (כט) מרביתם . ל' רבוי : (לא) נקבו . נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כד) : (לג) ולעדור . ענינו עזור .

מצודת דוד

הגדוד : (יט) בבואו . כשבא דוד עם פלשתים כשהלכו להלחם בשאול : ולא עזרום . אבל דוד לא עזר לפלשתים במלחמה כי בעצת הסרנים שלחוהו מן המלחמה לשוב למקומו כי אמרו בראשינו יפול וגו' ר"ל עם הבאת ראשינו ישוב אל שאול כי בזה ירצה אותו למחול לו על מה שמרד בו ובערמה הולך למלחמה : (כ) בלכתו . כשחזר מן המלחמה לשוב למקומו לצקלג : ראשי האלפים . כ"א היה ראש על אלף אנשים : (כא) עזרו עם דוד . ר"ל כמו שעזר דוד את עצמו כן המה עזרוהו על הגדוד מבני עמלק אשר שבו נשי דוד ואנשיו ובניהם כמ"ש בש"א : ויהיו שרים . כשרדף אחר עמלק מינה אותם לשרים על הצבא : (כב) כי לעת . כאומר סוף הדבר אשר בכל יום ויום באו אנשים לעזרו : עד למחנה גדול . עד שנעשו לסוף מחנה גדול כמחנה אלהים ר"ל מרובה מאד וכן דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים כמו עיר גדולה לאלהים (יונה ג') : (כג) מספרי . על כי חשב כל שבט לעצמו אמר מספרי בלשון רבים : ראשי וגו' . הראשים של חלוצי הצבא : באו . אשר באו אל דוד לחברון אחר שמלך על בני יהודה : להסב . לסבב אליו המלכות מבני שאול להמליכו על כל ישראל : (כד) נושאי צנה . בעת יבאו למלחמה : (כז) ויהוידע . הוא אביו של בניהו והיה השר על בני אהרן : (כח) נער . אז בבואו היה עדיין נער בשנים וגבור חיל ובאו עמו בית אביו השרים : (כט) אחי שאול . קרובי שאול : ועד הנה . עד הזמן ההוא עדיין היו מרבית אנשיהם שומרים משמרת בית שאול להעמיד המלכות בידם ומעט מהם באו אל דוד כשהיה עוד עצור מפני שאול אבל לאחר שמת איש בשת הרבו לבא גם מהם : (ל) אנשי שמות . היו המפורסמים וידועים בשמם בבית אבותם : (לא) ומחצי מטה מנשה . הם שנחלו בא"י עצמה : אשר נקבו בשמות . בני השבט פרשו בשמות מי ומי ההולכים לבא להמליך את דוד : (לב) יודעי בינה לעתים . המשכילים לקבוע עתים לדעת מה יעשה ישראל ר"ל המה קבעו החדשים ועברו השנים כן ארז"ל . או ר"ל שהיו משכילים לקבוע עתים בדבר המלחמה וכדומה : ראשיהם . מהם באו ראשיהם והיו במספר מאתים וכל אחיהם הנשארים בארצם

על

כל כתובים ר"פ גם במ"כ וגם וכימ' וגם אהלי מקנת החו . וגם הקרובים אליהם עד יששכר . וגם במלך נבוכדנצר מרד . וגם בירושלם העמיד . וגם אל הנכרי אשר . וגם ללוים אין לשאת . וגם מעכה אם אסא המלך . וגם עלה לרוב כחלבי השלמים . וגם עבדי חירום דד"ת . וגם עד זקנה ושיבה . וגם אני אורך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב . וגם אני ואחי ונערי דעזרא . וגם במלאכת החומה . וגם נביאים העמדת להם . וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה . וגם זה רעה חולה כל עומת . וגם בדרך

לה וּמִן־הַדָּנִי עֹרְכֵי מִלְחָמָה עֶשְׂרִים־וּשְׁמוֹנָה אֶלֶף
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ לו וּמֵאָשֵׁר יוֹצְאֵי צָבָא לַעֲרֹךְ
מִלְחָמָה אַרְבָּעִים אָלֶף׃ לז וּמֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מִן־
הָרְאוּבֵנִי וְהַגָּדִי וַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בְּכֹל כְּלֵי
צְבָא מִלְחָמָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ לח כָּל־אֵלֶּה
אַנְשֵׁי מִלְחָמָה עֹדְרֵי מַעֲרָכָה בְּלֵבָב שָׁלֵם בָּאוּ
חֶבְרוֹנָה לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְגַם
כָּל־שֵׁרִית יִשְׂרָאֵל לֵב אֶחָד לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד׃
לט וַיִּהְיוּ־שָׁם עִם־דָּוִיד יָמִים שְׁלוֹשָׁה אֹכְלִים
וְשׁוֹתִים כִּי־הֵכִינוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם׃ מ וְגַם הַקְּרוֹבִים־
אֲלֵיהֶם עַד־יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן וְנַפְתָּלִי מְבִיאִים
לֶחֶם בַּחֲמוֹרִים וּבַגְּמַלִּים וּבַפְּרָדִים ׀ וּבַבָּקָר
מַאֲכָל־קֶמַח דְּבֵלִים וְצִמּוּקִים וְיַיִן וְשֶׁמֶן וּבָקָר
וְצֹאן לָרֹב כִּי שִׂמְחָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ יג א וַיִּוָּעַץ דָּוִיד
עִם־שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת לְכָל־נָגִיד׃ ב וַיֹּאמֶר
דָּוִיד לְכֹל ׀ קְהַל יִשְׂרָאֵל אִם־עֲלֵיכֶם טוֹב וּמִן־
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נִפְרְצָה נִשְׁלְחָה עַל־אַחֵינוּ הַנִּשְׁאָרִים
בְּכֹל אַרְצוֹת יִשְׂרָאֵל וְעִמָּהֶם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
בְּעָרֵי מִגְרְשֵׁיהֶם וְיִקָּבְצוּ אֵלֵינוּ׃ ג וְנָסֵבָּה אֶת־
אֲרוֹן אֱלֹהֵינוּ אֵלֵינוּ כִּי־לֹא דְרַשְׁנֻהוּ בִּימֵי שָׁאוּל׃
ד וַיֹּאמְרוּ כָל־הַקָּהָל לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי־יָשַׁר הַדָּבָר
בְּעֵינֵי כָל־הָעָם׃ ה וַיַּקְהֵל דָּוִיד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל
מִן־שִׁיחוֹר מִצְרַיִם וְעַד־לְבוֹא חֲמָת לְהָבִיא אֶת־
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִקִּרְיַת יְעָרִים׃ ו וַיַּעַל דָּוִיד וְכָל־
יִשְׂרָאֵל בַּעֲלָתָה אֶל־קִרְיַת יְעָרִים אֲשֶׁר לִיהוּדָה
לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים ׀ יְהוָה יוֹשֵׁב
הַכְּרוּבִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם׃ ז וַיַּרְכִּיבוּ אֶת־אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים עַל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה מִבֵּית אֲבִינָדָב וְעֻזָּא
וְאַחְיוֹ נֹהֲגִים בָּעֲגָלָה׃ ח וְדָוִיד וְכָל־יִשְׂרָאֵל
מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים בְּכָל־עֹז וּבְשִׁירִים

רשי

ומתוך כך יעמדו הם כעורכי המלחמה וי"מ לעדור כמו לערוך מלחמה: בלא לב ולב. מפורש בכ"ד בין במתכוין בין שלא במתכוין היו מנצחין: (לח) וגם כל שרית ישראל לב אחד להמליך את דוד. אע"פ שלא באו לחברון לכך שארית חסר אלף כלומר אפי' שארית לא היה שלא נשתיירו כי אם מעט כי כולם באו לחברון בשמחה: (לט) ויהיו שם עם דוד ימים שלשה. ואל תתמה היכן לקחו כל החיל הזה כל כך אכילה ושתיה שהיה מספיק להם כי אחיהם הכינו להם מקודם לכן: (מ) כי שמחה בישראל. שהיה להם מלך מצליח ומשכיל: (א) ויועץ דוד עם שרי אלפים. שאמר להם דוד כבר עסקתם בתקנתכם להיות לכם מלך להושיע לכם ועתה תעסקו בכבוד אלהים: (ב) נפרצה נשלחה. נפרצה אותה גדר שהיתה גדורה עד עתה שלא דרש שום אדם לאלהים ונשלחה על אחינו הנשארים משום כבוד הארון: (ה) מן שיחור מצרים ועד לבא חמת. דוגמא מלבוא חמת עד נחל מצרים: (ו) בעלתה אל קרית. פתרון בעלתה שהיא קרית יערים: להעלות משם וגומר. כדכתיב (בשמואל ב' ו') אשר נקרא שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו. כלומר שמו של הקב"ה נקרא על הארון אעפ"י שגלה ארון לפלשתים לא זז ממנו שם הזה שנתקדש: (ז) וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה. מה ראה דוד שהרכיבו על עגלה חדשה ולא במשא הלוים כאשר עשה כשהביא אותו משם לציון באחרונה לפי שאמר דוד כל שומת שנא אלי כשהשיבוהו פלשתים על עגלה חדשה כדכתיב וישימו את הארון ה' על עגלה וגו' לפיכך נענש: עזא ואחיו. בני אבינדב היו כדכתיב בשמואל (שם א' ו'): נוהגים בעגלה. כמנהג נוהגי עגלה אחד הולך לפני העגלה ומיישר' בדרך ישרה ואחד בצד העגלה שלא תהפוך ליפול וכן כתיב (שמואל א' ו') ואחיו הולך לפני הארון ועזא

רדק

פי' ולעדור ולערוך. וכן עודרי מערכה וכן נאורות פי' מערכות ולזה יקרא מערכה הצאן עדר. ופי' הפסוק כי אלו היו לערוך מלחמה כנגד אויבי דוד בלא לב ולב. כלומר שלא היה להם שתי לבבות כי אם לב אחד שלם אל דוד. ובכ"ר בלא לב ולב בין במתכוין בין בלא מתכוין היו מנצחים: וגם כל שרית ישראל. כמו שארית וכן יתן את שלתך. כמו שאלתך: (א) לכל נגיד. כלומר לכל נגיד שבכסם קרא להתיעץ: (ב) נפרצה נשלחה על אחינו. כלומר נשלחה מלאכים הנה והנה בכל מקום. ונפרצה כמו ופרצת ימה וקדמה. וככל ענין התפשטות הדברים לרב. והו שאמר בספר שמואל ויוסף עוד דוד. כלומר אסף עוד מישראל על אשר היו אותו בהמליכו כמו שאמר הנה כי לא דרשנוהו בימי שאול כי הוא החריב נוב עיר הכהנים וכתיב בו ולא דרש בה': (ד) כי ישר הדבר בעיני כל העם. פעל עבר כי הוא אליו פתח: (ו) בעלתה אל קרית יערים. נקראת גם כן בעלה כמו שאומר בספר יהושע ותאר הגבול בעלה כי היא קרית יערים וכן אמר אל קרית בעל הוא קרית יערים עיר בני יהודה וכן אמר בספר שמואל מבעלי יהודה ושם היה הארון מיום אשר שב משדה פלשתים עשרים שנה עד אשר העלו דוד משם: אשר נקרא שם. ובספר שמואל פי' שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו לפיכך נקרא שם ומה שקראו במקום הזה כן מה שלא קראו כן במקום

מצודת דוד

על פיהם יצאו ויבאו וכאומר והרי היא כאילו באו כולם: (לג) ולעדור בלא לב ולב. ר"ל ובאו לערוך מלחמה בעבורו בלבב שלם ולא באו לערוך בלב ולב וסוא ענין רמיה וכן בלב ולב ידברו (תהלי' יב) ע"ש שנראה כאלו מדבר ועושה בשליחות לב האו' ולב האחר בל עמו והוא ענין מליצה: (לז) בכל כלי. ר"ל בכל כלי זיין אשר יוצאים בהם בצאת מלחמה: (לח) בלבב שלם. כי רכי הלבב אף בעת יערכו מלחמה לבם חלוק אם לאחוס אם לחדול אבל כל אלה לא כן המה: כל שרית ישראל. הנשארים בארצם ולא באו: לב אחד. ר"ל מבלי רמיה ולא בלב ולב: (לט) כי הכינו. ולכן מצאו די ספוקם: אחיהם. חבריהם אנשי חברון: (מ) הקרובים אליהם. הסמוכים לאנשי חברון: עד יששכר וכו'. ואף כי נחלתם היה בקצה גבול א"י כמ"ש ביהושע מ"מ קרובים היו מבני עבר הירדן. ובבקר. מעונים על הבקר: מאכל קמח. גם הביאו מיני מאכל עשוי מקמח: כי שמחה בישראל. שמחה היתה בישראל על שהמליכו מלך משכיל ומצלח ולזה הרבו להביא כל אלה לעשות משתה ושמחה: יג (א) לכל נגיד. ר"ל לא נתייעץ עם כולם כ"א את כל הנגיד אשר בהם ר"ל המובחרים: (ב) ויאמר דוד. לאחר שהסכימו הנגידים על הדבר אמר לכל ישראל אם הדבר טוב בעיניכם ואם מה' יצא הדבר להסכים על ידינו: נפרצה. נתחזקה ונשלחה בעבור אחינו הנשארים בארצם ולא באו עמכם: ועמהם. ר"ל ובעבור הכהנים והלוים אשר עמהם: בערי מגרשיהם. נקראים כן על כי אשר כל עריהם היה מגרש חוצה לכן: (ג) ונסבה וכו'. לדרוש בו ברבת עם להרבות כבוד הארון: אלינו. אל ירושלים המרובה באוכלוסין כי לא דרשנוהו בכבוד הראוי לו: בימי שאול. כי בעבור שהרג נב עיר הכהנים משרתי הארון בזה כאלו מיעט כבוד הארון: עד לבא חמת. עד המקום שבאים בו לחמת מקצה גבול א"י עד קצהו: מקרית יערים. כי שם היה מעת שהחזירוהו הפלשתים כמ"ש בס"א: (ו) בעלתה. קרית יערים נקראה גם קרית בעל כמ"ש ביהושע: יושב הכרובים. אשר על הארון: אשר נקרא שם. ר"ל אשר נקרא עליו שם ה' כאמור ובס"ב נאמר שם ה': (ז) מבית אבינדב. כי בביתו היה הארון: נוהגים בעגלה. היו מנהיגים הבקר הקשורים בעגלה לנושאו: (ח) משחקים. שמחים לפני הארון בכל כח: ובשירים. שרנו בפה להלל לה' ואף בכנורות וכו'

מצודת ציון

ענינו כמו ולערוך וע"ש זה נקראים מערכת וקבוצת המקנה בשם עדר: (לח) עודרי מערכה. עורכי מערכה: שרית. כמו שארית ונפלה האל"ף ודוגמתו יתן ה' את שלתך (ש"א א) והוא כמו שאלתך: (מ) ובפרדים. הם הבאים מן הסוס והחמור: דבלים. תאנים יבשים דרוסות יחד ונעשים גוף אחד: וצמוקים. ענבים יבשים: יג (ב) נפרצה. נתחזקה כמו מה פרצת (בראשית לח): (ג) ונסבה. מלשון סבוב: (ה) שיחור. הוא הנילוס

וגם

כשהסכל הולך לבו חסר. וגם אלהים עם נסיכיהם ועם כלי חמדתם. וגם של תשלו לה מן הצבתים. וגם את רות המואביה אשת מחלון: ונתתם ו' קמצי' וסי' ואנפת בם

ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות:
ט ויבאו עד־גרן כידן וישלח עזא את־ידו לאחז
את־הארון כי שמטו הבקר: י ויחר־אף יהוה
בעזא ויכהו על אשר־שלח ידו על־הארון וימת
שם לפני אלהים: יא ויחר לדויד כי־פרץ יהוה
פרץ בעזא ויקרא למקום ההוא פרץ עזא עד
היום הזה: יב ויירא דויד את־האלהים ביום ההוא
לאמר היך אביא אלי את ארון האלהים: יג ולא־
הסיר דויד את־הארון אליו אל־עיר דויד ויטהו
אל־בית־עבד אדם הגתי: יד וישב ארון האלהים
עם־בית עבד אדם בביתו שלשה חדשים ויברך
יהוה את־בית עבד־אדם ואת־כל־אשר־לו:
יד א וישלח חירם מלך־צר מלאכים אל־
דויד ועצי ארזים וחרשי קיר וחרשי עצים לבנות
לו בית: ב וידע דויד כי־הכינו יהוה למלך על־
ישראל כי־נשאת למעלה מלכותו בעבור עמו
ישראל: ג ויקח דויד עוד נשים בירושלם
ויולד דויד עוד בנים ובנות: ד ואלה שמות
הילודים אשר היו־לו בירושלם שמוע ושובב
נתן ושלמה: ה ויבחר ואלישוע ואלפלט: ו ונגה
ונפג ויפיע: ז ואלישמע ובעלידע ואליפלט:
ח וישמעו פלשתים כי־נמשח דויד למלך
על־כל־ישראל ויעלו כל־פלשתים לבקש את־
דויד וישמע דויד ויצא לפניהם: ט ופלשתים
באו ויפשטו בעמק רפאים: י וישאל דויד
באלהים לאמר האעלה על־פלשתיים ונתתם
בידי ויאמר לו יהוה עלה ונתתים בידך:
יא ויעלו בבעל־פרצים ויכם שם דויד ויאמר
דויד פרץ האלהים את־אויבי בידי כפרץ מים
על־כן קראו שם־המקום ההוא בעל פרצים:
יב ויעזבו־שם את־אלהיהם ויאמר דויד וישרפו
באש: יג ויסיפו עוד פלשתים ויפשטו

*תולדות אהרן ויבאו עד גרן. סוטה לה: ויאמר דויד וישרפו. ע"ז מד (ע"ג מב):

רד"ק

במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: (ט) עד גורן כידון. ובספר שמואל גורן נכון ושני שמות היו לו ואפשר כי נקרא כידון על שמת שם עזא מענין יראו עיניו כידו: (י) על אשר שלח ידו על הארון. והוא לא היה לוי ובזה שגה דוד כי על ידי הלוים היה לו להביאו ולא בעגלה כמו שכתוב ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו וכן התודה הוא חטאו ואמר כי לא לשאת ארון האלהים כי אם הלוים ואמר פרץ השם בנו כי לא דרשנוהו כמשפט והענין אשר שגה דוד בזה הענין והוא מקרא מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר צוה השם כן לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת הארון בכתף. להורות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא יהיה שם משכן חשב שאין חטא אם ישא בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה: (יב) היך אביא אלי. כמו איך כי אותיות אהו"י מתחלפים. וכן בה"א והיך יוכל עבד אדוני זה: (יג) בית עובד אדום הגתי. לוי היה ומן השוערים היה כמו שכתוב ועבד אדום ויואל השוערים. וקראו גתי לפי שהתגורר בגת: (ב) וידע דוד כי הכינו לפי שראה המלכים היו שולחים לו המנחה: (ח) לבקש את דוד. להלחם עמו

רש"י

ועזא בצד העגלה (שם) לפיכך שלח עזא את ידו לאחוז בארון כששמטו הבקר ולכך נענש. כאן כתיב בכל עוז ובשמואל (שם) כתיב בכל עצי פתרון בכל עצי כלי שיר וכאן פתרון בכל עוז כלי שיר: (ח) ובשירי' ובכנורות ובנבלים ובתפים. כולם כלי שיר הם אבל מצלתים כלי שיר היה ולא היה עשוי כ"א להשמעת קול ודוגמתו כלי שיר שקורין פויקי"ן בלע"ז שמכין עליו במקלות והוא משמיע קול וכן תוכיח לקמן (שם ו') ובמצלתי' משמיעים וכתיב (טו) והמשוררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע ועוד למטה כתיב בשיר בית ה' במצלתים וגומר (לקמן כ"ה) ועל שם כך נקרא מצלתים וכן יירש הצלצל (דברים כ"ח) מין ארבה המשמיע קול כדכתיב בנבואת (יואל ב') על הארבה כקול מרכבות על ראשי ההרים ירקדון וגומר: עד גורן כידון. שם מקום. (י) ויכהו על אשר שלח ידו על הארון. והוא שכתוב בשמואל (ב' ו') ויכהו שם אלהים על השל פתרון על השלה על שאחז בארון ודוגמתו (במלכים א' כ"א) הכלבים יאכלו את בשר איזבל בחל יזרעאל ופסוק אחר כתיב בחלק יזרעאל (שם ב' ט) כך נפרש כאן על השל השלה: וימת שם לפני אלהים. לפני ארון אלהים (בשמואל ב' ו') כתיב וימת שם עם ארון האלהים: (יב) ויירא דוד את האלהים לאמר. מה הוא ירא לאמר שאמר איך אביא אלי ארון ה': (יג) הגתי. מגת היה בתחילה מקודם היה מתגורר בגתי ולוי היה כדכתיב (לקמן ט"ו) ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשוררים וכתיב בסמוך (שם) ועובד אדום ויחיה שוערים לארון: (א) וישלח חירם מלך צור. מפורש בב"ר למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט יהודה כן עשה חירה העדולמי ליהודה: וחרשי קיר וחרשי עצים. אומנים: (ב) וידע דוד כי הכינו ה' למלך כשראה ששלחו לו מלכי עמים תשורות: (ג) ויקח דויד וגו'. וכל זה חזקו של דוד: (ח) וישמעו פלשתים כי נמשח דוד למלך על כל ישראל ויעלו כל פלשתים. לפי שפלשתים היו מושלים כל הימים עד שבא שאול ודוד כדכתיב (שופטים ט"ו) בשמשון ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים וכן (בשמואל א' ד') התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם וגו' וכן למעלה בפרשה זו ויראו כל איש ישראל וגומר ויעזבו עריהם וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהם באותן ז' שנים שמלך דוד בחברון לבד לא אמרו דבר ולא חששו על שמלך דוד על חברון כי אמרו מה לנו שמא נגיד או שר מנהו לדוד על חברון אבל כשנמשח למלך על כל ישראל אז עלו כל הפלשתים לבקש את דוד שלא רצו שיהא מלך בישראל אלא שעוד הם יהיו מושלים עליהם: (י) וישאל דויד באלהים. ע"י אורים ותומים: (יא) ויעלו בבעל פרצים. שנקרא אחרי כן בעל פרצים על שם מעשה אשר פרץ האלהים את אויביו בידו

מצודת ציון

הנילום: (ח) ובמצלתים. הם שני כלי נחושת ומקישים זה בזה להשמיע קול גדול כמו בצלצלי שמע (תהלים קנ): (ט) כידון. ובס"ב נאמר נכון ובשתי השמות היתה נקראת: שמטו. ענין הנטה ממקומו כמו ויאמר שמטוה (מ"ב ט): (יא) פרץ. מל' פרצה ושבר: (יב) היך. כמו איך באלה"ף וכן והיך יוכל עבד אדוני (דניאל י): יד (ט) ויפשטו. מל' התפשטות ושטיחה וכדרך הנלחמים

מצודת דוד

והם מיני כלי שיר: (ט) וישלח. הושיט את ידו: כי שמטו הבקר. הטו ממקומו והפך שיפול מעל העגלה: (י) ויחר. על מישום האמונה בה' להשוב שיפול ארון זה על אשר שלח וגו': לפני אלהים. לפני ארון אלהים: (יא) ויחר לדוד. חרה על עצמו וכדרך המיצר ונבהל: כי פרץ. בעבור דאגת הפרץ: (יב) את האלהים. את ארון האלהים בהשבו שא"א להזהר בקדושתו וזה לאמר וגו': (יג) ויטהו. נטה אותו מדרך עיר דוד להוליכו אל בית עובד וגו': (יד) עם בית. סמוך לבית מושבו כי יחד לו חדר בביתו: ויברך וגו'. בעבור שעמד הארון אצלו וכן נאמר בש"ב: יד (א) ועצי ארזים. ובידם עצי ארזים: וחרשי. גם שלח לו אומנים הבונים קיר אבנים ובנין עצים: (ב) וידע דוד. במה שעם לא ידעו יעבדוהו ידע שה' הכינו למלך: בעבור עמו. ר"ל גם ידע אשר בעבור ישראל נשאה מלכותו למעלה ולא סלה הדבר בעצמו: (ד) שמוע. הוא שמעא האמור למעלה ולא השגה כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון: (ה) ואלישוע. הוא אלישמע האמור למעלה: (ז) ובעלידע. הוא אלידע האמור למעלה: (ח) כל פלשתים.

כל

ינתם. וחברו דד"ה. וסלחת לעמך אשר חטאו. לקוח את הספרים. עשה לך מוסרות. וישאל דוד בה' לאמר האעלה דד"ה : צוהו י' וסי' נמסר בסדר נח ובמלכים חלק א'
סימן ט"ו : לשאת כ"ד וסי' כי היה רכושם רב. אשר שלח יוסף לשאת. אשר שלח פרעה לשאת אתו ותחי. לשאת את הארון בהם. לשאת את השלחן. תעשה לו מתחת לזרו
גבוב לחות תעשה. לשאת את הארון בהם דויקהל. את השלחן. ודבתריה עשה לו מתחת לזרו. גבוב לחות עשה. לשאת את כל העם הזה. לשאת את עון העדה לכפר. לשאת
חמא למות. לשאת את ארון ברית ה'. ויכנע מדין לפני בני ישראל. ובחור אתו מכל שבטי ישראל. הלשלול שלל אתה בא. האיפה והבת.

בעמק׃ יד וישאל עוד דויד באלהים ויאמר לו ז' בלישנ'
האלהים לא תעלה אחריהם הסב מעליהם ובאת
להם ממול הבכאים׃ טו ויהי כשמעך את־קול ל"ג. ל'
הצעדה בראשי הבכאים אז תצא במלחמה ד'
כי־יצא האלהים לפניך להכות את־מחנה
פלשתים׃ טז ויעש דויד כאשר צוהו האלהים ה'
ויכו את־מחנה פלשתים מגבעון ועד־גזרה׃ ל'
יז ויצא שם־דויד בכל־הארצות ויהוה נתן את־
פחדו על־כל־הגוים׃ טו א ויעש־לו בתים בעיר
דויד ויכן מקום לארון האלהים ויט־לו אהל׃
ב אז אמר דויד לא לשאת את־ארון האלהים כ"ד. כ"ז
כי אם־הלוים כי־בם בחר יהוה לשאת את־ כ"ד
ארון האלהים ולשרתו עד־עולם׃ כ"ז
ג ויקהל דויד את־כל־ישראל אל־ירושלם להעלות י"ג וכל עזר' דכו' כמ"ה
את־ארון יהוה אל־מקומו אשר־הכין לו׃ כ"ז
ד ויאסף דויד את־בני אהרן ואת־הלוים׃ ד'
ה לבני קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים׃
ו לבני מררי עשיה השר ואחיו מאתים
ועשרים׃ ז לבני גרשם יואל השר ואחיו
מאה ושלשים׃ ח לבני אליצפן שמעיה

השר ואחיו מאתים׃ ט לבני חברון אליאל
השר ואחיו שמונים׃ י לבני עזיאל עמינדב
השר ואחיו מאה ושנים עשר׃ יא ויקרא
ל' דויד לצדוק ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל
עשיה ויואל שמעיה ואליאל ועמינדב׃ יב ויאמר
להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם
ואחיכם והעליתם את ארון יהוה אלהי ישראל
ח' בטעם אל־הכינותי לו׃ יג כי למבראשונה לא אתם פרץ
כ' וחס' יהוה אלהינו בנו כי־לא דרשנהו כמשפט׃
ג' יד ויתקדשו הכהנים והלוים להעלות את־ארון
יהוה אלהי ישראל׃ טו וישאו בני־הלוים את
ג' ארון האלהים כאשר צוה משה כדבר יהוה
ל' בכתפם במטות עליהם׃ טז ויאמר דויד
לשרי הלוים להעמיד את־אחיהם המשררים
ג' ב' מ"ל וה' חס' בכלי־שיר נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים
להרים־בקול לשמחה׃ יז ויעמידו הלוים
ד' את הימן בן־יואל ומן־אחיו אסף בן־ברכיהו
ל' ומן־בני מררי אחיהם איתן בן־קושיהו׃ יח ועמהם
ח' קזרי' בפ' ל' יחד וכמבנים אחיהם המשנים זכריהו בן ויעזיאל ושמירמות
ד' ויחיאל ועני אליאב ובניהו ומעשיהו ומתתיהו

רשי

…כסו ונפרצו זה מעל זה: כפרץ מים. כגלי מים שנפרצי' ממקומם ונופלים למקום אחר: (יד) הסב מעליהם. אמרה מדת הדין לפני המקום רבש"ע למה העברת את … מלפני דוד אמר לה על שלא המתין לשמואל שבעת ימים כאשר צוהו אמר הקב"ה אנסה עתה את דוד הסב מעליהם וגו' וכל זה שמר דוד: (ב) כי … הלוים כי בם בחר. כלומר בלוים בחר ולא בעגלה שלפי שהרכבנוהו … עגלה נענש עוזא וזהו שאמר למטה כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו … כי לא דרשנוהו כמשפט שהרכבנוהו בעגלה: (טו) כדבר ה' בכתפם. לשאת אותו … ממש בכתפם כי אם במוטות עליהם: (יח) ועמהם אחיהם המשנים. משנה להם … שוערים: זכריהו בן. כך שמו וכל אלו משוררים ושוערים היו כדרך שהביאו את הארון … משוררים והשוערים שהעמיד דוד לאחר שנתנו הארון אל האהל אשר נטה … דוד ובמשכן שילה היו שוערים ובדרך לא היו שוערים לפי שלא הוצרכו כל כך … אם היה אומר לבן היה דומה מן בנים: השוערים. שהיו שוערים לארון אחר שהכניסו לארון באהל אשר נטה לו. לא היו שוערים מתחלה כשהיה הארון בשילה ובנוב

רדק

פיו: (יד) ממול הבכאים. פי' בו הגאונים: (יב) אל הכינותי לו. פי' אל המקום אשר הכינותי. וכן מהלל הביאו כמו אשר הביאו ואחרים אולתו כמו שהבאתי אותם בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר: (יג) כי למבראשונה לא אתם. כלומר לא הייתם אתם בראשונה כשנשאו אותו מבית אבינדב לפיכך פרץ ה' אלהינו בנו: כי לא דרשנוהו כמשפט. כי המשפט לאלהים הוא כמו שכתוב בתורת משה לשאת אותו הלוים בכתפם במוטות. ומ"ם למבראשונה פתוחה ומשפטה חיר"ק על המנהג. וכן לא התקדשו למדי. הלכו מחמאות פיו: (יח) ועמהם המשנים. שניים להם כמו משנה למלך. כמו שאמר אסף הראש ומשנהו זכריה: זכריה בן. כך היה שמו בן. וכן פי' אדוני אבי ז"ל לבן הנזכר בספר תהלים כי על זה המשורר אומר שהוא נגן אותו המזמור שעשה דוד על מות גלית ונסו פלשתים. ולפע"ד שלמ"ד לבן פתוחה שהורה על ה"א הידיעה וה"א הידיעה לא תבא על שם אדם באה כאן בה"א הידיעה להודיע כי הוא המשורר

מצודת דוד

… כי ידעו מגבורתו לזה עלו כולם לבקשו ולהלחם בו: (יא) בבעל פרצי'. הוא עמק … ואמר ע"ש שהו שקראוהו בעל פרצים: כפרץ מים. ר"ל שאבדום כמים … סורלים נדר: (יד) לא תעלה אחריהם. רצה לומר לא תלך בדרך המיומן הסב מהם ללכת בדרך עקלתון והבא עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם: (טו) כשמעך. כאשר תשמע קול צעדה וגו' אז תלחם כי אז יצא האלהים לפניך וכו' … או שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין מעצר לה' להושיע מבלי ההבולות הסבוב ומבלי קביעות זמן מ"מ אמר כן לנסותו הישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל … כאשר הקל בהם שאול): (טז) מגבעון. בדרך נוסה מגבעון עד בואם לגזר: טו (א) ויכן וגו'. הכין מקום על הארון ופירש עליו אוהל: (ב) אז. כשמת … על אשר שלח ידו בארון: כי בם בחר ה'. ולא יבוא בידם המכשול שנכשל בו עוזא: (ג) להעלות. מבית עובד אדום: (ה) לבני קהת. היו הבאים אוריאל השר … (יב) אתם ראשי וגו'. ועליכם הדבר: התקדשו. הטהרו: אל הכינותי. אל מקום אשר הכינותי לו: (יג) כי למבראשונה. בהעלאה הראשונה מקרית יערים: … אתם. לא הייתם אתם המעלים ולזה נתגלגל הדבר שפרץ ה' בעוזא כי לא דרשנוהו כמשפט התורה שאמרה שבני לוי ישאו את הארון יעבור זה בלא התקלה: … בכתפם. לא בעגלה ע"י הבקר כי אם בכתפם בהבדים אשר שמו עליהם: (טז) ומצלתים משמיעים. המשמיעים קול גדול וכן נאמר בצלצלי שמע (תהלים): לשמחה. לעורר השמחה בעת העלות הארון: (יח) המשנים. שניים להם במעלה: זכריהו בן. כך שמו: השוערים. שהיו שוערים אז כשהיה הארון

בשילה

מצודת ציון

שנלחמים: (יד) הבכאים. הם אילני תותים וכן עוברי בעמק הבכא (תהלים פד): (טו) צעדה מל' צעד וצעידות: (טז) מגבעון. ובש"ב נאמר גבע והוא היא: במשא

לא יוכל ה' לשאת . אז אמר דויד לא לשאת ב' בו . וגם ללוים אין לשאת : נשקפה ד' וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב . ומיכל בת שאול נשקפה . ותבירו וד"ח . כי רעה

ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל השערים :
יט והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת ל'
להשמיע : כ וזכריה ועזיאל ושמירמות ויחיאל ז' בסיפרא
ועני ואליאב ומעשיהו ובניהו בנבלים על־
עלמות : כא ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד ל'
אדם ויעיאל ועזזיהו בכנרות על־השמינית לנצח : ג'. כ'
כב וכנניהו שר־הלוים במשא יסר במשא כי ל' וכתיב ס'
מבין הוא : כג וברכיה ואלקנה שערים לארון :
כד ושבניהו ויושפט ונתנאל ועמשי וזכריהו
ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצצרות יתיר י'
לפני ארון האלהים ועבד אדם ויחיה שערים ל'
לארון : כה ויהי דויד וזקני ישראל ושרי
האלפים ההלכים להעלות את־ארון ברית־יהוה כ"ח
מן־בית עבד־אדם בשמחה : כו ויהי בעזר ל'. ל'
האלהים את־הלוים נשאי ארון ברית־יהוה כ"ח
ויזבחו שבעה־פרים ושבעה אילים : כז ודויד
מכרבל ׀ במעיל בוץ וכל־הלוים הנשאים את־ ל'. נ'
הארון והמשררים וכנניה השר המשא המשררים ב'
ועל־דויד אפוד בד : כח וכל־ישראל מעלים את־ ל'
ארון ברית־יהוה בתרועה ובקול שופר ובחצצרות כ"ח
ובמצלתים משמעים בנבלים וכנרות : כט ויהי ג' כ' מ"ע וא' חס' ל'
ארון ברית יהוה בא עד־עיר דויד ומיכל בת־
שאול נשקפה ׀ בעד החלון ותרא את־המלך ד'
דויד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה : ל'
טז א ויביאו את־ארון האלהים ויציגו אתו בתוך
האהל אשר נטה־לו דויד ויקריבו עלות ושלמים
לפני האלהים : ב ויכל דויד מהעלות העלה מ'
והשלמים ויברך את־העם בשם יהוה :
ג ויחלק לכל־איש ישראל מאיש ועד־אשה ל'
לאיש ככר־לחם ואשפר ואשישה : ד ויתן ל' ל'

תולדות אהרן וכנעטו . מרכין יה: וזנחו . מוסס לס *

רדק

ובנוב ובגבעון : (כב) יסר . הלוים במשא : כי מבין הוא . פי' למד חכמת השיר שהיתה לו והיה שר וגדול בנבואה כי מבין הוא . וי"מ במשא בהגבהת הקול מן וישא את קולו כלומר היה שר וגדול על כלם בנשיאת הקול בשיר . ויסר הוא כתוב בסמ"ך והוא כמו בשי"ן וכן הל' סרי סופרי'. כמו שרי בשי"ן: (כד) מחצצרי'. כתוב בשני לדי והראשונה נקראת והשנית אינה נקראת . וכן יששכר שי"ן הראשונה נקראת והשנים אינה נקראת . וכן ומחייאל ילד את מתושאל. וכן יראייה בן שלמייה הראשונה נקראת והשנייה אינה נקראת : שוערים לארון . כלומר אעפ"י שהיו שוערים היו גם כן משוררים : (כו) ויהי בעזר האלהים את הלוים . בית בעזר בסגול ומשפטו בפתח על המנהג . ומעט בעזר שלא נכשלו בנשאם הארון כאשר נכשלו בתחילה כשמת עוזא . ובספר שמואל אמר כי כאשר צעדו ששה צעדים זבחו זה הזבח . ורבותינו דרשו בעזר מכאן שהארון נושא את עצמו : (כז) מכרבל בתפיל בוץ . מעוטף וכן בארמית ספפיהון וכרבלתהון ומעיל בוץ שאומר הנה הוא אפוד בד שאומר בספר שמואל וי"מ אפוד בד כרדוט דבוץ כי כן תרגם תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים כרדוטין : וכנניה השר המשא . השר הנסמך השר שר המשא . וכן הארון השרים ואחרים עלתם : (כח) משמיעי' בנבלים

רשי

כך שוערים לפיכך נעשו משוררים חוץ משנים ברכי' ואלקנה וכל זה היה מדרך אבל בנות הארון היו משוררים שוערים: (יט) והמשוררים הימן אסף ואיתן וגו'. להשמיע קול הם היו ממונים על אותו כלי שיר : (כ) וזכריה ועזיאל וגו' אלו שנאמרו בפסוק למעלה שהיו שוערים החזירו כאן לעשות משוררים : על עלמות . על אותן כלי שיר שמנגנין בהם אותן מזמורים למנצח על עלמות וגו' : (כא) ומתתיהו ואליפלהו וגו' על השמינית לנצח. אותו כלי שיר שמנגנין עליו אותן מזמורים למנצח על השמינית : (כב) וכנניהו שר הלוים במשא . במה היה שר במשא בנשיאות השיר : יסר במשא . מייסר ומוכיח אותם על המשא בנגון נעימות שיר אם להרים קול אם להשפיל : כי מבין הוא . במשא בנשיאות הנגון ולשון מבין נופל על למוד השיר ודוגמא והוי מספרם עם אחיהם מלומדי שיר לה' כל המבין וגומר וכתוב ויפילו גורלות וגו' מבין עם תלמיד : (כו) ויהי בעזר האלהים . רבותינו אמרו מכאן שהארון נושא את עצמו : (כז) ודוד מכרבל . כמו בדניאל בכרבלתהון דוגמא כרבלתא דתרנגולא : וכל הלוים . כמו כן מכורבלים במעיל בוץ ולפי שהיה דוד משורר כמו לוים לבש גם הוא לבושיהם שלבשו גם הם ורציה להבדיל כך היה מנהג מלכים ושרים של עובדי כוכבים ומזלות שאוכלים עם כהניהם כחוקם הם לבושים לבושי כהניהם : ועל דויד אפוד בד. כאותו אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדין אחד לפנים ואחד לאחור ומגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו : (כט) ומיכל בת שאול וגומר . לפי שספר דברי הימים בשביל כבוד דוד הוא לפיכך אין כתוב כאן מה אמרה מיכל לדוד כמו שכתוב בשמואל מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים כי זילותא של דוד היה שאמרה לו אשה כן : (ב) ויברך את העם בשם ה'. שנקרא על הארון כדכתיב למעלה את ארון האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם : (ג) ואשפר . אחד מששה בפר : ואשישה . אחד מששה בכן ואשישה דתנמת אשישי ענבים (הושע ג') לגוחית : (ד) ולהזכיר ולהודות ולהלל . להזכיר לומר אותן שני מזמורים שכתוב בהם מזמור לדוד להזכיר (תלים ל"ח) ולהודות

מצודת ציון

מן (כב) במשא. הל' נשיאה והרמה: יסור . כמו ישור בשי"ן והוא הל' שר: (כז) מכורבל . מעוטף והוא הל' ארמי ודוגמתו סטיהון וכרבלתהון (דניאל ג) ור"ל פטוסיהון: במעיל. שם מלבוש העליון כמו שמעיל של כה"ג : בוץ . פשתן : (כט) נשקפה . ענין ראיה והבטה : בעד החלון . דרך החלון : מרקד . ענין דלוג וקפיצה של שמחה : ומשחק . ענין שמחה : מז (א) ויציגו . ענין העמדה : (ג) ואשפר . ענין מנה יפה והוא הל' אמרי שפר (שמות מט) : ואשישה . כן שם הכלי אשר ישימו

מצודת דוד

בשילה ובנוב ובגבעון : (יט) במצלתים . ר"ל שמה הקישו במצלתים של נחשת להשמיע קול גדול : (כ) על עלמות . ועל עלמות וגם הוא שם כלי זמר כמהלים : (כח) על השמינית . בכנור שיש בו שמונה נימין : לנצח . המנגנים יקראו מנצחים על כי דרכם לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה : (כב) במשא . בדבר הרמת הקול : יסר במשא . היה שר וגדול בענין הרמת הקול וכפל דברו : כי מבין הוא . בדבר הזה להרים הקול ולהכריע במקום הראוי : (כג) שערים לארון . אלו היו שוערים באהל הארון ועתה שבו להיות משוררים : (כד) מחצרים . היו מנגנים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות וכן ותפרש פרשיה (תהלים ע') : ועבד אדם . אולי הוא אחר ולא זהו האמור למעלה : שערים לארון . גם המה היו מאז שוערים ושבו עתה להיות משוררים : (כה) בשמחה . חוזר על תחלת המקרא לומר ויהי דוד וגו' בשמחה : (כו) בעזר . ר"ל בעבור שעזרם האלהים ולא נכשלו בנשאם לזה זבחו הקרבנות הללו מלבד השור ומריא שזבחו אחר כל ששת הצעדים האמורים בש"ב : (כז) מכרבל . היה מעוטף במעיל של בוץ וכן כל הלוים וגו' : השר המשא המשוררים . השר בהרמת קול על המשוררים : אפוד בד . מין לבוש שעשוי כענין האפוד של כ"ג והיא מיוחדת להמתבודדים בעבודת ה' וכן נאמר בשמואל שהיה חגור אפוד בד עם כי היה לוי : (כח) ובקול שופר . הוא הקול פשוט : (כט) ארון ברית . הארון שמונחים בו הלוחות הכתובים בברית : ותבז . בזתה אותו בלבה בחשבה שאין מהראוי למלך להקל בכבודו כ"כ ועם שהוא לכבוד ארון ה' : מז (ב) בשם ה'. בהזכרת שם ה' : (ג) לאיש . ר"ל לכל אחד : (ד) משרתים . לכבד ולרנן לפני

נשקפה מצפון . וא' ונשקפה על פני הישימון : כל ספרא זכריהו וזכריהו במ"ז זכריה וזכריה וסי' זכריה בן משלמיה שוער . אסף הראש ומשנהו זכריה . ודוד ואחיו וזכריה . מקלות וזכריה ועזיאל . ובשנת שלש למלכו שלח . ורוח ה' לבשה את זכריה . והאנשים עשים באמונה : בקשו ז' דגשים וסימ' בקשו לי אשת בעלת אוב . דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד דתהלות . וחברו דד"ה . בקשו את ה' כל ענוי ארץ ג' בו . לך אמר לבי בקשו פני . וחד ובקשו ברחובותיה : סימן ד"ה ושבועתו ליצחק . תילים ושבועתו לישחק . וחד פסוק סימן למה זה צחקה שרה לאמר . ד"ה וממלכה . תילים מממלכה . ד"ה לאיש לעשקם . תילים אדם לעשקם . ד"ה . עוז וחדוה במקומו . תילים עוז ותפארת

לפני ארון יהוה מן־הלוים משרתים ולהזכיר ג'

ולהודות ולהלל ליהוה אלהי ישראל : ה אסף ג' ב' חס' וח' מ"ע

הראש ומשנהו זכריה יעיאל ושמירמות ויחיאל ז' בסיפרא

ומתתיה ואליאב ובניהו ועבד אדם ויעיאל ב'

בכלי נבלים ובכנרות ואסף במצלתים משמיע : ב̄

ו ובניהו ויחזיאל הכהנים בחצצרות תמיד לפני ד'

ארון ברית־האלהים : ז ביום ההוא אז נתן דויד

בראש להדות ליהוה ביד־אסף ואחיו : ג'

ח הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים

עלילתיו : ט שירו לו זמרו־לו שיחו בכל־נפלאתיו : ד' ב' חס'

י התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יהוה :

ד', ז' דגשים יא דרשו יהוה ועזו בקשו פניו תמיד : יב זכרו

נפלאתיו אשר עשה מפתיו ומשפטי־פיהו :

ל' יג זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו : יד הוא

יהוה אלהינו בכל־הארץ משפטיו : טו זכרו

ג' לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור : טז אשר

סימן כרת את־אברהם ושבועתו ליצחק :

ב' ח' חס' וח' מלא . ס' יז ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם :

ס' ג' ר"פ יח לאמר לך אתן ארץ־כנען חבל נחלתכם :

ס' יט בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה :

רשי

ולהודות הודו לה' קראו בשמו (שם ק"ה) : ולהלל. ואותן מזמורים שמתחילין הללויה : (ו) ובניהו ויחזיאל בחצצרות תמיד . חצוצרות כלי שיר של כהנים הוא דוגמא למעלה (ט"ו) ושבניהו וגומר ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצוצרות : (ז) להודות לה' ביד אסף ואחיו . שאסף היה מתחיל הודו לה' קראו בשמו ואחרי כן כל אחיו עונים אחריו ודוגמא בעזרא (נחמיה י"א) ומתניה בן מיכא בן זבדי בן אסף ראש התחלה יהודה לתפלה · לכלי שיר הידות שמו כדכתיב בעזרא (שם י"ב) הלוים ישוע בוני קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות : (ח) הודיעו בעמים עלילותיו. מעשה גבורותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון : קראו בשמו . קראו ה' (ה') יעזור לארונו דוגמא (מלכים א' י"ח) וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם ה' אבל ה' נופל לומר ל' קריאה שנפלאות עשה : (י) התהללו בשם קדשו . לומר כל מי שמאמין באלהינו הוא יעזרנו דוגמא ובקדוש ישראל תתהלל (ישעיה מ"א) : בשם קדשו . שיש לך אלוה קדוש וכן כה' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד') : ישמח לב מבקשי ה'. ובהיטיב יכול לשמוח לבו מי שמבקש לה' בלב שלם לכך : (יא) דרשו ה' ועזו. מקדש וארון נקראו עזו דכתיב ויתן לשבי עזו (תילים עח) שנתן ארונו להביאו בשבי וכתיב קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך (שם קלב) ועל כן נקרא אלעזר השומרו עזא על שם ששמר הארון שנקרא עז דוגמא על שם ד' מאות שקל כסף והוא חשבון גמטריא של עפרן וכן הרבה דן ידין עמו (בראשית כג) יהודה יודוך אחיך (שם) : (יב) זכרו נפלאותיו. מכת עכברים ושלקחו פרות עלות ובניהם כלו בבית וישרנה הפרות (שמואל א' ו') ולא חזרו לאחוריהם ופרץ בעוזא וכל השיר נעשה על הארון (שם) והיו אומרים אותו על תמיד של שחר ושירו לה' על תמיד של בין הערבים ולמי אני אומר שיזכירו נפלאותיו של תמים דעים : (יג) לזרע ישראל עבדו וגו' הוא ה' אלהינו וגו' : (טו) זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור . התורה אשר צוה להודיע בעולם אחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וד' דורות ועתה מספר מה הוא : (טז) אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק : (יז) ויעמידה ליעקב לחוק וגו' : (יח) לאמר לך אתן ארץ כנען . שעם כל אחד ואחד כרת ברית לתת להם את ארץ כנען : (יט) בהיותם מתי מספר . אז נשבע לתת להם את ארץ כנען חבל נחלתכם והו דבר גדול שאין לומר מרוב עם שהייתם תפשתם ארץ כנען אלא בהיותכם מתי מספר וא"ת אפי' לאלף ויותר יש מספר ומהו שכתוב בה בהיותכם מתי מספר לכך נאמר כמעט וגרים בה פתרון אם למיושב אחד הייתי אומר לאברהם לבד ליצחק בלבד ליעקב בלבד לאחד מהם היה אומר לך אתן ארץ כנען לא היה תימה שהרי מיושבים בה היו אלא הוא נשבע לתת להם את הארץ בשעה שהיו אבותיכם גרים בה דכתיב היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק ועוד אם לגר

רדק

בנבלים פי' משמיעים קול : (ח) הודו לה' קראו בשמו . זה המזמור שוררו אותו היום לפני הארון ובספר תהלים הוא כתוב ג"כ אלא שיש ביניהם שינוי מעט במקצת תיבות וענין אחד . ושם הוא עד ובנביאי אל תרעו . והנה ג"כ הוא תכלית מזמור הודו לה' כי שירו לה' כל הארץ הוא מזמור אחר . ובספר תהלי' ג"כ זה המזמור הלא יש ביניהם שינוי מעט והענין אחד : הודו לה' . דברי דוד למשוררים ולקהל: קראו בשמו . להודות דרך ה' כמו ויקרא שם אברהם בשם ה' . וזהו שפעם הודיעו בעמי' עלילותיו . ופי' עלילותיו העלילות שהתעולל בפלשתים על דבר הארון : (ט) שירו לה' זמרו לו . בפה ובכלים : שיחו בכל נפלאותיו . גם תשיחו תמיד זה לזה בכל נפלאותיו : (י) התהללו בשם קדשו . אתם תוכלו להתהלל על כל העמים בשם קדשו הנקדש עליכם על כן ישמח לבבכם שאתם מבקשי ה' או כל מבקשי ה' ואפילו מהאומות ישמח לבם בשם בבקשם אותו : (יא) דרשו ה' ועזו . הארון נקרא עזו כמו שכתוב ויתן לשבי עזו : (יג) זרע ישראל עבדו . ובספר תילים זרע אברהם עבדו . ואמר הנה זרעו ישראל כי טועה זרע אברהם שאמר שם הוא זרע ישראל כי זרע אחר היה לאברהם אבל זרע ישראל הוא מיוחד בנו וכשאמר זרע אברהם על זרע ישראל ר"ל : (יד) הוא ה' אלהינו . ואעפ"י שבכל הארץ משפטיו הוא אלהינו ואנחנו עמו : (טו) זכרו לעולם בריתו . ובתילים זכר לעולם בריתו . פי' הברית שכרת עם אברהם זכר אותה לעולם ולבניו והדבר שהיה לו עמו והשבועה שהשביעו צוה שיעמוד לאלף דור · או פי' צוה גזר כמו ה' צוה . ופי' הדבר שגזר בין הבתרים לתת לבניהם את ארץ כנען יהיה לאלף דור . ומה שאמר הנה זכרו פי' בריתו שהוא עמכם לעולם זכרו אותו תמיד : (טז) אשר כרת את אברהם . כמו שכתוב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי וגו' . ואותה הברית והשבועה ליצחק היה כלומר בעבור יצחק לא בעבור ישמעאל ובני קטורה . כי מה שאמר לזרעך בברית ובשבועה ליצחק היתה כמו שאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והשבועה היתה בעקדת יצחק כמו שכתוב כי נשבעתי ואמר ליצחק והקמותי השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך ואותה הברית והשבועה העמידה להוק לבני ישראל ברית עולם כי על זרעו המיוחד היתה הברית והשבועה לא על עשו . וכן אמר יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם : (יח) לאמר לך אתן ארץ כנען . לכל אחד ואחד אמר כן : חבל נחלתכם . לנכח ישראל : בהיותכם

מצודת דוד

לפני הארון : (ה) ומשנהו . השני לו : במצלתים . היה מקיש במצלתים להשמיע קול גדול : (ז) אז נתן וכו'. אז מסר בתחילה ביד אסף להודות לה' בזה השיר : (ח) הודו לה' . ר"ל וזה השיר הודו לה' וכו' : קראו בשמו . בהשם המיוחד לו לבדו המורה על גדולתו : הודיעו . פרסמו בין העמים פלאי מעשיו : (ט) שירו לו . בפה : זמרו לו . בכלי שיר : שיחו . דברו בתמידות בכל נפלאותיו : (י) התהללו . שבחו א"ע לספאר בשם קדשו אשר יורה על יכולתו : ישמח . למען ישמח לב כ"א ממבקשי ה' בשמעו כל אלה : (יא) ועזו . דרשו להראות לכם עוז יכלתו : (יב) ומשפטי פיהו . המשפטים שעשה בעכומ"ז במאמר פיו : (יג) זרע ישראל . אתם זרע ישראל עבדו : בחיריו . הנבחרים לה' מיתר העובדי כוכבים : (יד) הוא ה'. דעו שה' אלהינו הוא בהויתו ובכל הארץ שולטים משפטיו כמאז : (טו) בריתו . התורה הנקראה בברית : דבר צוה . והוא הדבר אשר צוה לנו אחר אלף דור כי תתקע"ד דורות העביר הקב"ה מן העולם ולא בראם ולאחר כ"ו דורות מבריאת העולם נתן את התורה הרי אלף דור : (טז) אשר כרת . על הדבר אשר כרת עליה ברית עם אברהם ועליה היתה השבועה ליצחק : (יז) ויעמידה . הדבר ההיא העמידה ליעקב לחוק קבוע : לישראל וכו' . כפל הדבר במ"ש : (יח) לך אתן . ולא לישמעאל ועשו עם שהמה מזרעם : חבל . מהו שהוא עתה חבל נחלתכם : (יט) בהיותכם . בעוד היותכם מתי מספר כחשבון היותר מעט ר"ל

מצודת ציון

ישמעו בו היין וכן שמצוני באשישות (ש"ה ב) : (ח) עלילותיו . מעשיו כמו ועולל למו (איכה א) : (ט) שיחו . ענין דבור שתמידי כמו ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט) : (יח) חבל . ענין חלק כמו מחבל בני יהודה (יהושע יט) ע"ש שדרך לחלוק נחלה בחבל המדה : (יט) מתי . אנשי

במקדשו . ד"ה ומשפטי פיהו . תילים ומשפטי פיו . ד"ה ובנביאי אל . תילים ולנביאי אל . ד"ה יעלוץ השדה וכל אשר בו . תילים יעלוז שדי וכל אשר בו . ואמרו ה' וסימ'
רנו ליעקב שמחה וצהלו . שמעו דבר ה' גוים והגידו . קראו מלא ואמרו ב' ובפסוק . ואמרו הושיענו אלהי ישענו וד"ה : ויאמרו כל העם ד' דסמי' וסימ' נמסר במ:כים חלק א'

כ וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר׃
כא לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים׃
כב אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ׃
כג שִׁירוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־אֶל־יוֹם
יְשׁוּעָתוֹ׃ כד סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
נִפְלְאֹתָיו׃ כה כִּי גָדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא
הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃ כו כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֱלִילִים וַיהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה׃ כז הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו
עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ׃ כח הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפְּחוֹת
עַמִּים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃ כט הָבוּ לַיהוָה
כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ
לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ׃ ל חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ
אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃ לא יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם
וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְהוָה מָלָךְ׃ לב יִרְעַם
הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ׃ לג אָז
יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְהוָה כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־
הָאָרֶץ׃ לד הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לה וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ

רד"ק

(יט) כהיותכם . כנגד האבות וכן אמר בתילים בהיותם : (כ) ויתהלכו מגוי אל גוי . אברהם יצחק ויעקב : (כא) ויוכח עליהם מלכים . פרעה ואבימלך : (כב) למשיחי . גדולי ונשיאי . כי היו נכבדים אצל מלכים כאלו היו מלכים משוחים וכן אמרו בני חת לאברהם נשיא אלהים אתה בתוכנו . וכן אבימלך הלך אחר יצחק לעשות שלום ולכרות ברית עמו : ובנביאי אל תרעו . כי נביאים היו והשם היה מדבר עמהם וכן אמר על אברהם השב אשת האיש כי נביא הוא . ובתהילים ולנביאי בלמ"ד ואחד הוא כי פירוש זה לא תעשו להם רעה : (כג) שירו לה' כל הארץ . וגם זה המזמור אמרו בו ביום ואמרו רבותינו כי הודו לה' אמרו בבקר ושירו לה' בין הערבים וכן אמרו כל אותן שנים המזמורים בכל יום לפני הארון כל הימים עד שהביא שלמה את הארון לבית עולמים : בשרו מיום אל יום ישועתו . כמו יום ביומו . כלומר כל יום בשרו ישועתו כי תמיד הוא מושיע אתכם מיד אויביכם . ואמר זה על ישועת הארון כי על כרחם השיבו אותו פלשתים וזהו ספרו בגוים את כבודו כי כבוד גדול היה דבר הארון . ובאותו הדבר היה להם לגוים להכיר : (כו) כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה . כי אף שעובדי צבא השמים עבודתם הבל כי הוא עשה השמים וצבאם והארץ והים וכל אשר בהם . ואין ראוי לעבוד את העבדים אלא האדון . והנה דגון אלהיהם נפל לפני הארון ונכרת והוא נשאר בכבודו וכבדוהו ונשאוהו בראותם נפלאותיו : (כז) הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו . לפי שהיתה יללה ובכיה בפלשתים כל ימי שבת הארון בשדה פלשתים : (כח) הבו לה' משפחות עמים . כי כל העמים הרואים והשומעים זה יתנו הכבוד וההוד וכן טעם כל הפסוקים . והמזמור הזה אף על פי שנאמר על ענין הארון ענינו גם כן על העתיד על הגלות הזה כשיראה השם נפלאותיו כשיוציאנו מהגלות ויקבצנו יראה נפלאותיו לנו עד אשר כל הגוים יתנו לו הכבוד והעוז . כמו שאמר והיה ה' למלך על כל הארץ כמו שאמר הנה ויאמרו בגוים ה' מלך וכן אמר ירעם הים ומלואו יעלוץ השדה וכן אמר בקבוץ גליות ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף . ואז יאמרו אלה לאלה הודו לה' כי טוב כל"ח : (לה) ואמרו הושיענו אלהי ישענו . כלומר ואמרו ג"כ אתה הושיענו כלומר בכל יום

רש"י

לגר תושב היה אומר לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת לא היה פלא כל כך כזה שאפילו גרים ותושבים לא היו אלא : (כ) ויתהלכו מגוי אל גוי . אברהם הלך למצרים ולגרר וכן יצחק וכן יעקב היה בבית לבן עשרים שנה וגם עתה כי וילכו לא נאמר אלא ויתהלכו פורמינ"ר בלע"ז : (כא) לא הניח לאיש לעשקם . אע"פ כן שהלכו ממקום למקום ומנהג להזיק עוברי דרכים כשבאין ללון ומביאין עליהן עלילות אבל אלו לא הניח הקב"ה להזיקם ולעשקם דוגמא או עשק את עמיתו (ויקרא ה') ואם תאמר מה שלא עשקום חומסי דרכים ושאר הארצות שעברו אלו בתוכן לפי שלא הרגישו בם אבל אם היו מרגישים בם היו עושקים אותם לכך נאמר ויוכח עליהם מלכים כלומר ודאי עשקום כגון פרעה לאברהם ואבימלך ליצחק ולבן ושכם ליעקב ואמר להם הקדוש ברוך הוא : (כב) אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו באברהם כתיב (בראשית י"ב) וינגע ה' את פרעה וכתיב (שם כ') ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת וגו' ביעקב כתיב ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה (שם ל"א) ויאמר לו השמר לך וגו' ועוד ביעקב שבאו אליו להרגו על שהרגו שכם וחמור וכתיב (שם ל"ה) ויסעו ויהי חתת אלהים ובספר (תהלים קה) מפורש יותר כי המזמור אינו מסוים כאן כדכתיב התם ויקרא רעב על הארץ וגו' כדי להגלותם למצרים : (כג) שירו לה' כל הארץ בשרו מיום וגו': (כד) ספרו. ישועה שעשה לנו כשגלה הארון אל ארץ פלשתים : בכל העמים נפלאותיו . שעשה עם הארון . (כו) כי כל אלהי העמים אלילים . תהו מעשה ידי אדם ודוגמתו בנבואת (חבקוק ב') מה הועיל פסל כי פסלו יצרו וגו' עד לעשות אלילים אלמים וה' שמים עשה באלילים כתיב לעשות אבל הקב"ה עושה שמים וארץ וכל צבאם : (כז) הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו . אבל האחרים כמת מוטלים במקום שמשימין אותם שם מונחים לפי שאלהינו הוא אלהים אמת : (כח) הבו לה' משפחות עמים . ומה יתנו לו מפרש כבוד ועוז : (כט) הבו לה' כבוד שמו. שמו אדני והוא אדון לכל וזהו כבוד שמו כי כשמו כן תהלתו : השתחוו לה' בהדרת קודש. כי כן אמרנו הוד והדר לפניו : חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט . מלך כשרואה שדואגים ויראים ממנו אז הוא מטיל עליהם יותר אימה והם דואגים ממנו יותר שלא יחריב כל בתיהם ומדת הקב"ה אינו עושה כן כשהעולם יראים ממנו אז תכון תבל בל תמוט שהוא עושה נקמה והישרים מתקיימים והארץ מתקיימת ואינה מתמוטטת לכן חילו מלפניו כל הארץ אך אל תדאגו כי לא יבא הקב"ה כי אם לתקן העולם ליישבו אבל כשאין הבריות דואגים ממנו וחוטאים אז יהפכם ויאבדם : (לא) ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך . כשאדם מולך הכל עצבים שאינן יודעים אם יש שטף בדינו אבל כשימלוך הקב"ה ישמחו השמים והארץ וכל הישרים יאמרו עתה מלך ה' שהחזיר לנו את הארץ : (לב) ירעם הים ומלואו . כל בריות שבים דוגמא רני שמים כי עשה ה' על שהחזיר לנו את הארון ושלא מלאכי חבלה לעשות משפט בפלשתים : (לד) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו . זה אינו סיום המזמור בפסוק זה אלא מזמור הודו לה' קראו בשמו וגם אמרו הושיענו אלהי ישענו מאותו מזמור ואף המזמור (תהלים קו) הוא מתחיל בפסוק זה כי היאך טפל כאן ואמרו הושיענו וקבצנו מן הגוים כי היכן גלו בימי דוד שאומר וקבצנו מן הגוים וכך סדר בתילים המזמור מתחיל הודו לה' קראו בשמו ואינו מסיים כי אם עד ברוך ה' אלהי ישראל וגו' (שם) עד אמן הללויה שהכל מענין אחד ולפי שהוא מזמור גדול חלקו ומתחיל הודו לה' כי טוב וכן איוב (איוב כ"ז) כשהוצרך להאריך המענה קראו וחלקו לשנים ואומר ויוסף איוב שאת משלו כי בשירה מחמת גימגומי שמחתו לא יכול להאריך וחלקו לשנים וכן לענין קינה מחמת רוב צערו אינו יכול להאריך וחלקו לשנים כי גם שירה וגם קינה כאחת נאמרים שהרי חנה כשבאה להתפלל בעזרה (ש"א א) חשבה עלי לשכורה שהיה סבור שמחמת יין עשתה והיא אמרה ויין ושכר לא שתיתי וגו' כי מרוב שיחי וכעסי מכלל שנעמין אחד שכור וצער כם מתנהגים : (לה) ואמרו הושיענו

מצודת ציון

אנשי : (כא) לעשקם . מל' עושק וגזל : ויוכח . ענין הבאת גמול הפשע כמו וצור להוכיח יסדתו (חבקוק א) : (כג) בשרו . ענין ספור החדשות : (כז) וחדוה . ענין שמחה : (כח) הבו . תנו : (כט) באו . הרימו : (ל) חילו . מל' חלחלה ורעד : תמוט . מל' נטיה : (לא) ותגל . ענין שמחה : (לב) ירעם . מל'

מצודת דוד

בימי האבות שהיו מעטים והיו בארץ הזאת כגרים : (כ) ויתהלכו . לא ישבו במקום אחד והלכו מגוי האחד אל גוי האחר וממלכה זו וכו' ודרך ב' המדינה לעשוק האנשי הבא לגור בלי קנס : (כא) ויוכח . בעבורם הוכיח במכאוב את מלך מצרים ומלך פלשתים על כי לקחו את שרה (ואומר עליהם כי בעבור זה סבב אבימלך לגעת ברבקה) : (כב) אל תגעו . בהמכאוב שהביא הוא כאלו אמר אל תגעו וכו' ולאבימלך נאמר בפירוש : במשיחי . ר"ל בגדולי ונשאי וכן למשיחו לכורש (ישעיה מה) : ובנביאי . כי האבות היו נביאים : אל תרעו . אל תעשו רעה : (כג) בשרו . בכל יום בשרו הישועה הבאה כי בכל יום תהיה : (כה) על כל אלהי' . הם שרי מעלה של העכו"ם : (כו) אלילים . היא מלה מורכבת מאל ולא ור"ל דבר שאין בו ממש וכן רועי האליל (זכריה י"א) : וה' . אבל ה' עשה את השמים וכחו רב : (כז) הוד והדר . יסוד ההוד וההדר המה לפניו : (כח) הבו לה' . התאר ומפרש הכבוד והעוז הבו לו ר"ל אמרו שהכבוד והעוז המה לו ובידו וכן נתנו לדוד רבבות (ש"א י"ח) : (כט) כבוד שמו . הכבוד הראוי לשמו : בהדרת . באוהל הארון המהודר בקדושה : (ל) כל הארץ . יושבי הארץ : אף תכון . ר"ל אף אתה תבל

סימן א': אנכי יושב ה' דסמי' בקריאת וסימ' ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ. וישביעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני. אנכי יושב בבית הארזים. וחברו דה"ה.

מן־הגוים להודות לשם קדשך להשתבח
בתהלתך: לו ברוך יהוה אלהי ישראל מן־העולם
ועד־העלם ויאמרו כל־העם אמן והלל ליהוה:
לז ויעזב־שם לפני ארון ברית־יהוה לאסף ולאחיו
לשרת לפני הארון תמיד לדבר־יום ביומו:
לח ועבד אדם ואחיהם ששים ושמונה ועבד
אדם בן־ידיתון וחסה לשערים: לט ואת | צדוק
הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן יהוה בבמה
אשר בגבעון: מ להעלות עלות ליהוה על־
מזבח העלה תמיד לבקר ולערב ולכל־הכתוב
בתורת יהוה אשר צוה על־ישראל: מא ועמהם
הימן וידותון ושאר הברורים אשר נקבו בשמות
להודות ליהוה כי לעולם חסדו: מב ועמהם הימן
וידותון חצצרות ומצלתים למשמיעים וכלי שיר
האלהים ובני ידותון לשער: מג וילכו כל־העם
איש לביתו ויסב דויד לברך את־ביתו:
יז א ויהי כאשר ישב דויד בביתו ויאמר דויד
אל־נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית הארזים
וארון ברית־יהוה תחת יריעות: ב ויאמר נתן
אל־דויד כל אשר בלבבך עשה כי האלהים
עמך: ג ויהי בלילה ההוא ויהי דבר־אלהים
אל־נתן לאמר: ד לך ואמרת אל־דויד עבדי כה
אמר יהוה לא־אתה תבנה־לי הבית לשבת:
ה כי לא ישבתי בבית מן־היום אשר העליתי
את־ישראל עד היום הזה ואהיה מאהל אל־
אהל וממשכן: ו בכל אשר־התהלכתי בכל־

תולדות אהרן ודוד לפניו. מגינס ס: מן העולם. ספנית עו:

רשי

הושיענו בסוף המזמור (תהלים קו) שמדבר למעלה בשביה וילחצום אויביהם ויכנעו תחת ידם וכתיב אחריו ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם ועכשיו נופל לומר הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים כאשר עשית להם ובתהלים אין כתיב ואמרו ה"א הושיענו כי כן נופל לומר ולכך אמר דוד כשהביא הארון ב' מזמורים הללו ומפורש בב"ר לפי שהספרות כששרו אמרו שני מזמורים הללו (עיין מסכת ע"א כד) רבי שמואל בר נחמני אמר ושרנה הפרות מה שירה אמרו הודו לה' קראו בשמו רבי אליעזר אמר שירו לה' כל הארץ וגו' לפיכך תקנם דוד לאמרם לפני הארון מזמור אחד שחרית ומזמור אחד ערבית. מפי רבינו אלעזר בר משולם ז"ל: (לז) לשרת לפני הארון תמיד. בשיר: לדבר יום ביומו. ערב ובוקר: (לח) ועובד אדום ואחיהם. עזב עם אסף לשורר ועובד אדום בן ידיתון הניח לשוערים לארון: (לט) ואת צדוק הכהן. היה ראש ואחיו הכהנים עמו נתן דוד לפני משכן ה' אשר בגבעון ולא עזב שום כהן עם הארון כי לא הוצרכו לעבוד עבודת זבח לקרבן: (מא) ושאר הברורים. המובחרים: אשר נקבו בשמות. אנשים גדולים קרויים בשם לשורר לפני המזבח בשעת הקרבת הקרבנות: (מג) ובני ידותון לשער. כמו לשוערים ובשנת הארבעים למלכות בית דוד שמו אותם ראש למשוררים כדכתיב (לקמן כ"ה) לידותון בני ידותון וגו' שהם על ידי אביהם הנביא על הודות והלל לה': (א) ויהי כאשר ישב דויד. (בש"ב ז') כתיב וה' הניח לו מסביב וגו' וארון האלהים יושב בתוך היריעה כדכתיב למעלה הימנה בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמר דוד הקב"ה קיים בי והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגם אנכי מוטל עלי לעשות מה שכתוב בסמוך והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם כלומר אעשה לו משכן: (ג) ויהי בלילה ההוא וגו'. מפורש במדרש אמר לו הקב"ה לנתן הנביא האדם הזה שאני שולח אליו כדרן הוא לא ואמור לו עד שלא ישבע לבנותו לא אתה תבנה הבית לשבתי. ד"א האדם שאני שולחך אצלו זריז הוא לך אמור לו קודם שישכור פועלים: (ה) ואהיה מאהל אל אהל וממשכן. כלומר ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן מגלגל לשילה ומשילה לנוב ומנוב לגבעון ואף על גב שהייתי מטלטל מאהל אל אהל וממשכן למשכן: (ו) בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את אחד שופטי ישראל אשר צויתי לרעות את

רדק

יום ויום התפללו על קבוץ הגליות שעתיד להיות: (לו) ברוך ה'. זה הפסוק הוא סוף התהלות והתשבחות ותפלה שמשוררים במזמורים אלה. ואמר בסוף זה הפסוק ויאמרו כל העם אמן והלל לה': (לז) ויעזב שם לפני ארון הברית ה' וגו'. עזב שם אסף ושאר המשוררים לעמוד תמיד לפני הארון ולשרת לשורר ולזמר דבר יום ביומו מעלות עולה כי זה מקריב בבמה קטנה ולצדוק הכהן ולאחיו הכהנים אמר שילכו לגבעון לפני משכן ה' לעשות העולה בקר וערב כי שם היתה הבמה הגדולה ואין מקריב בה אלא כהן: (לח) ועובד אדום ואחיהם. פי' ובניו ואחיהם וכן אמר למטה המה ובניו ואחיהם: (מא) ועמהם הימן וידותון והעלרות. פי' ועם הימן וידותון והעלרות. ואמר הכינוי קודם ההודעות: וכן ותפתח ותראהו את הילד והאמנו חיתו לחם יביאה תרומת ה' ואלתם כאשר זכרנו בספר מכלל: (ה) מאהל אל אהל וממשכן. ר"ל וממשכן אל משכן. ולפי שאמר מאהל אל אהל סומך על המבין. ופי' מאהל אל אהל וממשכן. מאהל מועד אשר במדבר לגלגל. ומגלגל לשילה. ומשילה לנוב ומנוב לגבעון. ובכל אלה המקומות תחת היריעות היה הארון והמזבח. ואף כל הימים שהיה הארון בקרית יערים היה המזבח בנוב ובגבעון: (ו) את אחד שופטי ישראל. במקומו בספר שמואל את אחד שבטי ישראל כי השופט והראש נקרא שבט. כמו לא יסור שבט מיהודה. שבט מישור שבט מלכותך: מן

מצודת דוד

עמדי על כנך ובסיסך ואל תהי נוסה ליפול כל הימים אשר גזר המקום לעמוד על עמדך: (לא) ישמחו וגו'. ר"ל עת יבוא תגלה מלכותו וישמחו לבאות השמים ויושבי הארץ: ה' מלך. ר"ל גלה מלכותו: (לב) ומלואו. הבריות הממלאים אותו: (לג) עצי היער. הוא ענין מליצה ולומר שמאד יתרבה השמחה בעולם: מלפני ה'. הרננה תהיה מלפני ה' כאשר יבוא לשפוט את הארץ לשלם לכ"א גמול כמפעלו: (לד) כי טוב. כי ה' הוא טוב לכל וכי הוא עושה חסד לעולם: (לה) ואמרו. דוד אמר להם התפללו לה' בעבור בני הגולה שתהיה לאחרונה ואמר בעבורם הושיענו כי אתה מעולם אלהי ישענו: להודות וגו'. על ההשועה הבאה: להשתבח בתהלתך. לשבח את עצמנו בתהלתך כי לשבח יחשב להדבק בה' המהולל מאד: (לו) מן העולם וגו'. מן העוה"ז עד העוה"ב: ויאמרו. צוה דוד שיאמרו כולם אמן רצה לומר אמת הדבר אף יאמרו הלל לה' כ"א לפי מהללו: (לז) לאסף. את אסף: לשרת בדבר השיר: לדבר יום. שירה הראוי בכל יום ישירו ביומו: (לח) לשוערים. להיות שומרים שערי אוהל הארון: (לט) לפני משכן. היו משמשים לפני המשכן: בבמה. במזבח אשר עמד בגבעון: (מ) להעלות. שהם יעלו שמה את התמידין: ולכל הכתוב. המה המוספין: (מא) אשר וגו'. אשר פרשם בשמות מי ומי יעמדו לפני המשכן: כי לעולם חסדו. ומהראוי להודות לו על זה: (מב) ועמהם. ר"ל עם הימן וידותון היו הגוררות וגו': למשמיעים. העשויים להיות משמיעים קול גדול: וכלי שיר. ושאר כלי שיר העשויים לשורר בהם לפני משכן האלהים: לשער. היו ממונים לשמור שער המשכן: (מג) ויסב דוד. מאת פני אוהל הארון: לברך את ביתו. כדרך שבירך את העם בשם ה': יז (א) בביתו. ר"ל בבית הראוי לו לפי מעלתו: בבית הארזים. מסוכך בתקרת ארזים: תחת יריעות. הוא האוהל האמור למעלה וכאומר וכי זו היא הבית הראויה לארון: (ב) כל אשר בלבבך. כאומר אם המלך לבנות בית לה' עשה המלך: (ה) כי לא ישבתי. אשר לא ישבתי וגו'. ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי בבית וכן אתה לא תבנה לי: ואהיה מאוהל. הייתי מתהלך מאהל שילה אל אוהל נוב וגו': וממשכן. כאילו אמר וממשכן אל משכן והוא מקרא קצר ימשמעו יובן האחרון: בכל אשר וגו'. בכל המקומות אשר התהלכתי וגו' וכי דברתי אל אחד מהשופטים אשר צויתיו לרעות את

מצודת ציון

מל' רעם ורעש: יעלוז. ענין שמחה כמו יעלוז ויעלוס כי זעסר"ן מתחלף: (לז) לדבר יום. ענין כל יום: (מא) הברורים. הנבחרים: נקבו. נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כ"ד): הנוס

אנכי יושב בבית . ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב : שמואל את אחד שבטי . דד"ה את אחד שפטי : אחד כ"ה פתחין בקרי' וסימ' ויכלו הסוס מן החמת . ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת . כמעט שכב אחד העם . ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו. את שתי נשיו ואת אחד עשר ילדיו . ואני נתתי לך שכם אחד . אדם כי יהיה בעור בשרו שאת . את אחד מהם . אחד עשר יום . ומת אחד מהם . והאיש מיכה לו בבים . ותאבדנה האתונות . ויאמר דוד אל אבנר הלוא . אחד הרקים. עד אחד לא נעדר . בכל אשר התהלכתי . וחברו שפטי דד"ה . ותשלח איזבל מלאך . והמלאך אשר הלך לקרא. ויאמר אחד מעבדי . ואיך תשיב את פני פחת . וחברו. ואתה בן אדם בני עמך

ג' רפי' כ"ס. ב' ישראל הדבר דברתי את־אחד שפטי ישראל
ויאמר משה אשר צויתי לרעות את־עמי לאמר למה לא־
בניתם לי בית ארזים : ז ועתה כה תאמר לעבדי
ל' י"ג ל' לדויד כה אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן־
הנוה מן־אחרי הצאן להיות נגיד על עמי ישראל :
ל' ח ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרית את־כל־
ז' מ"ל ד'. ו' מ"ל אויביך מפניך ועשיתי לך שם כשם הגדולים
אשר בארץ : ט ושמתי מקום לעמי ישראל
ל' ג' ומ"ל ונטעתיהו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־
ד' חסו' בכו' ולא ולא ג' מ"ל יוספו בני־עולה לבלתו כאשר בראשונה :
ל'. ה' מ"ל ל' י ולמימים אשר צויתי שפטים על־עמי ישראל
ז' מ"ל ב' חס' והכנעתי את־כל־אויביך ואגד לך ובית יבנה־
לך יהוה : יא והיה כי־מלאו ימיך ללכת עם־
ג' מ"ל אבתיך והקימותי את־זרעך אחריך אשר יהיה

כל כ' מ"ל מבניך והכינותי את־מלכותו : יב הוא יבנה־
ל' חס' לי בית וכננתי את־כסאו עד־עולם : יג אני
אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן וחסדי לא־
ב' מ"ל אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך :
ל'. ד' יד והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד־העולם
וכסאו יהיה נכון עד־עולם : טו ככל הדברים
ס' האלה וככל החזון הזה כן דבר נתן אל־דויד :
טז ויבא המלך דויד וישב לפני יהוה ויאמר
כ' ותס' ו' מי־אני יהוה אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד־
י"ג הלם : יז ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר על־
י"ג. ל'. ל' בית־עבדך למרחוק וראיתני כתור האדם
ב' סופ' יסו' המעלה יהוה אלהים : יח מה־יוסיף עוד דויד
אליך לכבוד את־עבדך ואתה את־עבדך ידעת :
ל' יט יהוה בעבור עבדך וכלבך עשית את כל־

תולדות אהרן נלוהו . נכרום ח :

רדק

(ז) מן הנוה . גדרות הצאן נקרא נוה כמו נות הרועים וגדרות צאן : (ח) ועשיתי לך שם כשם הגדולים . כמו שאמר למעלה ויצא שם דוד בכל הארצות וה' נתן פחדו על כל הגוים : (י) ולמימים וגו'. דרשתו היו מכלים אותם ואף מימים שציויתי עליהם שופטים ג"כ היו מענים אותם ואע"פ שהיו מושיעים אותם השופטים לא היה להם מנוחה שלמה עד עתה : (טז) עד הלום . שהמלכתני ואני קטן ונבזה : (יז) ותקטן זאת בעיניך . עד שדברת אל בית עבדך : למרחוק . שהבטחת זרעי אחרי להמליכם עד עולם כמו שאמר והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד העולם : וראיתני כתור האדם המעלה . כלומר הראיתני במעלה גדולה כתכונת האדם הגדול ואני שפל ונבזה ותור הוא לשון תכונה . וכן תורת האדם שאמר בספר שמואל וקרוב לו נאוו לחייך בתורים שהם הפנינים המסודרים ומחוברים על סדר ותכונה : (כא) לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים . זה היה לך שם גדולות ונוראות שפדיתם ממצרים וגרשת מפניהם גוים והם ז' אומות

רשי

את עמי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים . זה לא צויתי ואף הם מאליהם לא עלה במחשבתם לבנות לי בית כאשר עלה במחשבתך : (ז) כה אמר ה' צבאות . מה שעלה במחשבתך אני אשלם לך : מן הנוה . טה הרועים וגדרות צאן : (ח) ועשיתי לך שם כשם הגדולים . כשם מלכים גדולים כי למעלה כתיב ויצא שם דוד בכל הארצות (שמואל א' ל"א) : (ט) ושמתי מקום ונטעו ושכן תחתיו. לא כמו שהיה בימי שאול כשנהרג שאול ויצאו ישראל וישבו פלשתים תחתם : ולא יוספו בני עולה לבלתו. כמו לענותו : (י) ולמימים אשר צויתי שופטים על עמי ישראל. לא היה מנוחה להם כמוך אשר הכנעתי את כל אויביך לפניך : ואגד לך . מה יהיה שכרך שרצית לבנות לי בית : ובית יבנה לך ה'. אתה חשבת לבנות לי בית לשמי באותה מדה יהיה שכרך ומבשרך הקב"ה כי בית יעשה לך ה' שיתן לך בן שימלוך תחתך וישב על כסא ישראל במקומך וכל דבר שמתקיים בבן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא אומר והקימותי את זרעך אחריך : (יא) והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבותיך . כלומר אל תירא שאני מאחר את הדבר אלא כי מלאו ימיך אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריך וגו' (מלכים א' א') והכינותי את מלכותו. וכן הוא אומר בשלמה ותכון מלכותו מאד : (יג) אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן . (ובשמואל ב' ז') כתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ופתרון אם יחטא כנגדי איסרנו על יד כאדם שמיסר את בנו בשבט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד ועל אותו פסוק נופל לומר וחסדי לא אסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול שהיה לפניך וכשפשע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו בשמואל (שם) כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב כאן אשר בהעותו וגו' משום כבודו של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות לבית דוד : (טז) כי הביאתני עד הלום . מטה רועים הביאתני למלכות : (יז) ותקטן זאת בעיניך . שנתת לי המלכות : למרחוק . שהעמדת את מלכותי לעתים רחוקים שאמרת והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם : וראיתני כתור האדם המעלה . שהשויתני והושבתני בשורות הגדולים כלומר קטן הייתי והושבתני בשורות נדיבי עמך שאמרת לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים : כתור . פתרון שורה ודוגמא (בכלאים) ראש תור ירק : (יח) מה יוסיף עוד דויד אליך . פתרון מה צורך עוד לדוד לבקשך : לכבוד את עבדיך . בשביל לעשות כבוד לי שאני עבדך ואתה ידעת מאליך ובשמואל (שם) כתיב ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך ה' : (יט) ה' בעבור עבדך . כך מוסב פסוק זה על העליון ועל כך עשית להודיעני

מצודת ציון

יז (ז) הנוה. מדור הרועים כמו נות כרות רועים (צפניה ב') : (ט) ירגז . ענין תנועה והטרדה : לבלותו . מל' בליה והפסד כמו בלה בשרי (איכה ג) : (יד) נכון . מתוקן על כנו : (טו) כחזון . מראה הנבואה : (טז) הלום . לכאן כמו אל תקרב הלום (שמות ג) : (יז) כתור . ענין התכונה והתואר וכן נאוו לחייך בתורים (ש"ה א) שהם הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה : (יח) ידעת . הוא ענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג) : יאמין

מצודת דוד

את עמי וגו' ולאומר הנה מזה הדע שבנין הבית שמורה היא לפי שיבנהו ואין כולם ראוים לה ולזה לא טיתי עליה מאז : (ז) ועתה . ר"ל האל הדבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וגו' . (ח) שם כשם הגדולי' . להתפרסם בעולם ככל הגדולי' אשר בהם . ורז"ל אמרו שזה מה שאומרים מגן דוד : (ט) ושמתי מקום . בימיך שמתי מקום מנוחה וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על אדמתו ושכן במקומו ולא ירגז עוד לנוע ממנה : כאשר בראשונה . ר"ל כדם הקמת השופטים : (י) ולמימים . מוסב למקרא של מעלה לומר לא יוסיפו עוד לבלותו כאשר בראשונה וכאשר בזמן השופטים : ואגד לך . ומלבד זאת אגיד לך שעוד ייטיב ה' עמך ויבנה לך בית מלכות לזרעך אחריך וא"כ די לך בהטובות האלה אף אם לא תבנה בית ה' : (יא) והיה . אבל כאשר ימלאו ימיך וגו' : (יב) הוא יבנה. כי אליו מורה הגדלת השם בבנין ביתי : עד עולם . לזרעו אחריו : (יג) לאב . כמו אב המייסר את בנו בשבט ואל המיתו בל ישא נפשו : וחסדי . לא אסיר חסדי ממנו למלם בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול אשר היה מלך לפניך : (יד) בביתי . בבית המלכות ולתוספת ביאור אמר במלכותי וכפל עוד לומר וכסאו וגו' וכן דרך המקרא לכפול הדברים פעמים ושלש לחזוק : עד העולם . לזרעו אחריו : (טו) כן דבר נתן . ר"ל עם שמתחילה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו כדבר ה' : (טז) לפני ה'. לפני הארון : ומי ביתי . כי הלא מרות המלוכה אשר בא : עד הלם . עד המעלה שאני בה עכשיו : (יז) ותקטן . החסד הזה היה עוד קטנה בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל להדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם : וראיתני . ראית אותי להשיבני כתכונת ותואר האדם גדול במעלה עם שאני פחות ונבזה : (יח) מה יוסיף . מעתה מה יוסיף עוד לבקש לעשות כבוד עם עבדך ר"ל מעתה אין לו לשאול עוד ואמר כאחד המדבר : ואתה . הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך

הנדברים. ולנשיא מנה ומזה יהיה. שר מלכות פרס: ויך דוד את פלשתים חד מן י"א זוגין מתחלפין בטעמא חד זקיף לרומא וחד נחית לתחומא וסי' בלשן תרגום שמואל עבד אורייתא דויד מנהון במיא קטלין לרוגזא משה ממלל בגלותא. ובאורים והנער שמואל הולך וגדל. והנער שמואל משרת. ועשיתם ביום הניפכם את העומר. ועשיתם שעיר עזים. וסי' עומרא סליק צפירא נחית. התורה. התורה. ויך דוד את פלשתים דשמואל. ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים דד"ה. ממנו פנה ממנו יתד דזכריה. איום

הגדולה הזאת להדיע את־כל־הגדלות׃ כ יהוה
אין כמוך ואין אלהים זולתך בכל אשר־שמענו
באזנינו׃ כא ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ
אשר הלך האלהים לפדות לו עם לשום לך
שם גדלות ונראות לגרש מפני עמך אשר־
פדית ממצרים גוים׃ כב ותתן את־עמך ישראל
לך לעם עד־עולם ואתה יהוה היית להם
לאלהים׃ כג ועתה יהוה הדבר אשר דברת על־
עבדך ועל־ביתו יאמן עד־עולם ועשה כאשר
דברת׃ כד ויאמן ויגדל שמך עד־עולם לאמר
יהוה צבאות אלהי ישראל אלהים לישראל
ובית־דויד עבדך נכון לפניך׃ כה כי ׀ אתה
אלהי גלית את־אזן עבדך לבנות לו בית על־
כן מצא עבדך להתפלל לפניך׃ כו ועתה יהוה
אתה־הוא האלהים ותדבר על־עבדך הטובה
הזאת׃ כז ועתה הואלת לברך את־בית עבדך
להיות לעולם לפניך כי־אתה יהוה ברכת
ומברך לעולם׃ יח א ויהי אחרי־כן ויך
דויד את־פלשתים ויכניעם ויקח את־גת ובנתיה
מיד פלשתים׃ ב ויך את־מואב ויהיו מואב
עבדים לדויד נשאי מנחה׃ ג ויך דויד את־
הדדעזר מלך־צובה חמתה בלכתו להציב ידו
בנהר פרת׃ ד וילכד דויד ממנו אלף רכב
ושבעת אלפים פרשים ועשרים אלף איש רגלי
ויעקר דויד את־כל־הרכב ויותר ממנו מאה
רכב׃ ה ויבא ארם דרמשק לעזור להדדעזר
מלך צובה ויך דויד בארם עשרים־ושנים אלף
איש׃ ו וישם דויד בארם דרמשק ויהי ארם
לדויד עבדים נשאי מנחה ויושע יהוה לדויד
בכל אשר הלך׃ ז ויקח דויד את שלטי הזהב

רשי

להודיעני את כל הגדולה הזאת שהודעתני והכל מרצון לבך לכן ה' אין כמוך ושמא תאמר גדול כמוהו אינו אבל מעט קטן ממנו יש לכך נאמר: (כ) ואין אלהים זולתך. אין כמוך ואין זולתך באלהים אף בעממים: בכל אשר שמענו באזנינו. כל ימינו: (כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד. מאחר הם מיוחדים מכל העמים מזה אשר הלך אלהים בעצמו לפדותם לו לעם כמו שכתוב אני יוצא בתוך מצרים (שמות י"ב) מזה אנו מיוחדים שלא עשה א לשום אומה בעולם: לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים. ולפי שאתה יחיד בעולמך ועמך מיוחדים מכל אום ולכך נאה לך לתת להם מלך הגון וגדול: (כד) ויאמן ויגדל שמך עד עולם לאמר. שיאמרו ה' צבאות אלהי ישראל אלהים לישראל וגם קיים דברו: ובית דוד עבדך נכון לפניך. שדברת וכסאו יהיה נכון עד עולם: (כה) כי אתה אלהי גלית. פתרון ודאי נאה לך לאמן דבריך כי אתה בעצמך גלית אוזן לבנות לי בית כדכתיב (לעיל) והגיד לך ובית יבנה לך ה': על כן מצא עבדך להתפלל לפניך. כלומר אם לא היית בעצמך אומר לי להביא על זרעי הטובות האלה לא היה עולה על דעתי לבקש אשר מי אני אשר הביאותני אפילו עד הלום אבל הואיל שאמרת למענך להביא לי כל הטובות הללו לפיכך אני מתפלל שתאמן את דבריך:(כז)כי אתה ה' ברכת.כלומר ברכתני:ומבורך לעולם.כלומר ועבדך יהא מבורך לעולם: (א) ויהי אחרי כן ויך דויד.אחר שאמר דוד לבנות בית וא"ל הקב"ה לא תבנה אתה אמר דוד הואיל ואין עלי לבנות הבית אלא בני עתה אכינה ואסדר לו הכל לכשיבא בני לבנות הבית שיהא לו הכל מזומן ועתה מניח הכל והולך ומספר היאך זימן לו הבנין שנלחם עם אויביו והקדיש שללם לבנין הבית וכן דרך הפסוק לדבר ודוגמא באליהו ובאלישע מאחר שאמר יהי נא פי שנים ברוחך אלי מניח כל המעשה מן המלכים ומספר והולך מן נפלאות אלישע היאך היו פי שנים עד שישלים הכל: (ג) ויך דויד את הדרעזר מלך צובה חמתה. באמת היתה המלחמה ובאמת הכם דוד: חמתה. כמו לאמת: להציב ידו. פתרונו כשהלך להציב כחו להשיב גבולו ולהציב בנהר פרת שהיה משיב לגבול נהר פרת ודוגמא (שמואל ב' י"ח) ואבשלום לקח ויצב לו בחייו וגו' ויקרא לה יד אבשלום שפתרונו כח גבול אבשלום. ד"א ויקרא לה יד אבשלום בתוך המצבה נר אבשלו' צורת אורך ידו. כדכתיב באותו פסוק כי אמר זאת הצורה המצויירת אחר יד אבשלום.(מפי ר' יצחק בר.שמואל בנרבונ"א שמעתי כן): (ד) ויעקר דויד. ומשום דכתיב לא ירבה לו סוסים כדכתיב (דברים י"ז) ואת סוסיהם תעקר (יהושע י"א): ויותר ממנו מאה רכב. לא ירבה לו סוסים הא כדי מרכבתו מותר: (ה) ויבא ארם דרמשק. (בשמואל ב' ח') כתיב דמשק ודרך הפסוק לדבר כן כמו מן שבט שרביט שהרי אייכר אתכם בשוטים שרביטים תרגום שרביטים גם א אמר ר' יצחק: (ו) וישם דוד בארם דרמשק. פתרון נציבים (ובשמואל שם) כתיב בפירוש וישם דוד בארם דמשק נציבים: (ז) שלטי הזהב

רדק

אומות. ובספר שמואל אמר אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו: (ג) חמתה. באמת הכהו כשהלך הדרעזר להציב ידו בנהר פרת שהלך לכבוש ולהציב גבולו בנהר פרת והוא היה גבול ארץ ישראל והיה באמת כי מלחמה היה לו עם תועו מלך חמת כמו שאומר כי איש מלחמות תועו היה הדרעזר. ובספר שמואל להשיב ידו כלומר להשיב הארץ אליו: (ד) וילכד דויד ממנו אלף רכב ושבעת אלפים פרשים. ובספר שמואל אלף ושבע מאות פרשים ידמה כי לא מנה שם אלא השרים הגדולים אשר במחנה הדרעזר. ובזה הספר מנה כל הפרשים וכן לא זכר שם מנין הרכב והנה זכר אותם. וכן זכר שם הרגלים מה שלא זכר הנה: ויעקר דוד את כל הרכב. לפי שהיה אסור לו לרבות סוס כמו שכתוב לא ירבה לו סוסים. ויותר ממנו מאה רכב כדי צרכו: (ו) וישם דוד בארם דרמשק. ר"ל כי שם נציבים ופקידים. וכן אמר בספר שמואל וישם דוד נציבים בארם דרמשק. ושם

מצודת דוד

לעשות לו כזאת מבלי שאלה ובקשה: (יט) בעבור עבדך. ר"ל אם עשית כזאת בעבור שאני עבדך מכל מקום כלבך עשית הגדולה הזאת כי אין זכותי כדאי לה לולי רצון לבך: להודיע. ר"ל ואף להודיע לי את זאת כאילו באה לתשלום גמול על מעשי: (כ) אין כמוך. בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך: ככל אשר שמענו. ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו: (כא) ומי כעמך. ר"ל הואיל ואין זולתך א"כ מי ומי מעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד בארץ: לפדות לו עם. לפדות ממצרים להיות לו לעם: לשום לך וגו'. לפרסם את שמך בעולם: גוים. מוסב על לגרש ר"ל הוצאתם לגרש מפניהם העמים אשר בארץ כנען: (כב) עד עולם. ולא יחליפם באומה אחרת: (כג) יאמן. יקויים להיות המלכות מזרעי עד עולם: (כד) ויאמן. במה שיאמן הדבר יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למלוכה עד עולם ואין בו הגילה הפסולת לחזור מדבריו: (כה) כי אתה וגו'. ר"ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מלאתי את לבי וערב לנפש להתפלל עליה עכ כי הוא דבר גדול: (כו) אתה הוא האלהי'. א"כ בידך הכח למלאות דבריך: ותדבר. אתה דברת הדבר הזה כי נאמן נתן לנביא ודבר ה' בפיו: (כז) ועתה הואלת. ר"ל הואיל וכן הוא א"ל מעתה להתפלל עוד על הדבר אבל שאלתי רצה נא לברך וגו' שיהיו לעולם לפניך ר"ל בדרכם במתכת לב טהור ללכת בתורתך בכדי שיהיו ראויים לקבל ההמד הגדול הזה: כי אתה וגו'. ר"ל הלא כבר ברכת ומבורך לעולם כי אין שום מניעה משאת המברך ולזה אשאל עוד שגם לא יהיה מניעה מצד המקבל ברכה: יח (ג) חמתה. הכהו בעיר חמת: להציב ידו, להציב מקומו לאתור להרחיב גבול ארצו: (ד) ושבעת אלפים פרשים. ובש"ב נאמר אלף ושבע מאות כי לא זכר רק החשובים שבהם: ויעקר. כי אסור להרבות סוסי'

מצודת ציון

(כג) יאמן. מל' נאמנה וקיום: (כז) הואלת. ענין חפץ ורצון כמו ויואל משה (שמות ב): יח (ד) ויעקר. הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן [illegible] (שם)

וגורא הוא ממנו דהבקוק . אלה הם משפחות הלוי . אלה משפחות הגרשוני . ואלה אשר נחלו בני . אלה אשר נחל משה . ומים במשורה תשתה . ומים במשורה ובשממן דיחזקאל . ויכו את ששי . ויכו את הכנעני יושבי צפת . ויכהו שם החומש . ויכהו שם האלהים על השל . ואף בעונת אבתם . ואף אשר הלכו . אחרי מות משה . אחרי מות אמה . וידבר משה כן אל בני . וידבר משה לפני ה' . אשר הגלה ואלה בני המדינה העולים . ותברו אלה בני המדינה . עוד מצאתי אלה בני זלפה . אלה בני בלהה דויגש .

אֲשֶׁר הָיוּ עַל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִיאֵם יְרוּשָׁלָםִ׃
ח וּמִטִּבְחַת וּמִכּוּן עָרֵי הֲדַדְעֶזֶר לָקַח דָּוִיד נְחֹשֶׁת
רַבָּה מְאֹד בָּהּ ׀ עָשָׂה שְׁלֹמֹה אֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת
וְאֶת־הָעַמּוּדִים וְאֵת כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת׃
ט וַיִּשְׁמַע תֹּעוּ מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִיד אֶת־
כָּל־חֵיל הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה׃ י וַיִּשְׁלַח
אֶת־הֲדוֹרָם־בְּנוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִיד לִשְׁאָול־לוֹ
לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם בַּהֲדַדְעֶזֶר וַיַּכֵּהוּ
כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת תֹּעוּ הָיָה הֲדַדְעָזֶר וְכֹל כְּלֵי
זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ יא גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ
הַמֶּלֶךְ דָּוִיד לַיהוָה עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר נָשָׂא
מִכָּל־הַגּוֹיִם מֵאֱדוֹם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן
וּמִפְּלִשְׁתִּים וּמֵעֲמָלֵק׃ יב וְאַבְשַׁי בֶּן־צְרוּיָה הִכָּה
אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא הַמֶּלַח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף׃
יג וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם נְצִיבִים וַיִּהְיוּ כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים
לְדָוִיד וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִיד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃
יד וַיִּמְלֹךְ דָּוִיד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי עֹשֶׂה מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ׃ טו וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא
וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד מַזְכִּיר׃ טז וְצָדוֹק בֶּן־
אֲחִיטוּב וַאֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וְשַׁוְשָׁא
סוֹפֵר׃ יז וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי
וּבְנֵי־דָוִיד הָרִאשֹׁנִים לְיַד הַמֶּלֶךְ׃
יט א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן
וַיִּמְלֹךְ בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד ׀
עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ כִּי־עָשָׂה אָבִיו עִמִּי חֶסֶד
וַיִּשְׁלַח דָּוִיד מַלְאָכִים לְנַחֲמוֹ עַל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ
עַבְדֵי דָוִיד אֶל־אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־חָנוּן לְנַחֲמוֹ׃
ג וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי בְנֵי־עַמּוֹן לְחָנוּן הַמְכַבֵּד דָּוִיד
אֶת־אָבִיךָ בְּעֵינֶיךָ כִּי־שָׁלַח לְךָ מְנַחֲמִים הֲלֹא
בַּעֲבוּר לַחְקֹר וְלַהֲפֹךְ וּלְרַגֵּל הָאָרֶץ בָּאוּ עֲבָדָיו
אֵלֶיךָ׃ ד וַיִּקַּח חָנוּן אֶת־עַבְדֵי דָוִיד וַיְגַלְּחֵם
וַיִּכְרֹת אֶת־מַדְוֵיהֶם בַּחֵצִי עַד־הַמִּפְשָׂעָה וַיְשַׁלְּחֵם׃

תולדות אהרן ובניו . ברשם ד סמאי' מן :

רדק

ושם אומר ומבטח ומברותי . והנה אמר וממבחת ומכון . כי הערים היו נקראים בשני שמות וטבחת ומבטח אחד אלא שהפכו האותיות : (יא) הקדיש המלך דוד . לבנין בית המקדש : (יב) ואבשי בן צרויה וגו'. יש לשאול כי בספר תהלים זכר אותם בשם יואב ואומר שנים עשר אלף . והנה זכר אותם בשם אבישי ואמר שמנה עשר אלף וכן בספר שמואל י"ח אלף . ובשני הספרים אומר אדום ובספר שמואל אמר ארם . ונראה כי מלחמות אדום היתה כשהיתה מלחמות ארם כי כן כתוב בתהילי' בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה שמנה עשר אלף . ואמר במקום אחר אדום ור"ל ואשר עמהם והם ארם ובאמרו הנה כי אבישי י"ח אלף ובתהלים אמר יואב ואמר י"ב אלף . אבישי עשה המלחמה תחילה והכה בהם ששת אלפים ואחר כן יואב והכה בהם י"ב אלף . וזהו שאמר בתהלים וישב יואב כלומר אחרי אבישי וזכר הנה המלחמה כולה בשם אבישי מפני שהוא היה תחילה המלחמה . ובספר שמואל זכר המלחמה בשם דוד שהוא העיקר : (ד) ויגלחם . כמו שאמר בספר שמואל ויגלח את חצי זקנם : מדויהם. לבושיהם מן מדו בד : עד המפשעה . פי' הערוה

רשי

הזהב . בזוכר"ש בלע"ז דוגמתו (ירמיה נ"א) הברו החצים מלאו השלטים : (ח) נחשת רבה מאד בה עשה וגו'. וזהו שאמר כיון שאמר דוד לבנות הבית ואמר הקב"ה לו לא אתה תבנה הבית כי אם בנך מספר והולך היאך זימן לו לבנות הבנין : (י) כי איש מלחמות תעו . בעל מחלוקתו היה וכן מוכיח למעלה ויך דוד את הדרעזר וכי מה ענין להם לחמת לערוך בו מלחמה אלא הדרעזר מלך צובה הלך להלחם על תעו מלך חמת בחמת ובעוד כן בא דוד עליו והכהו וכל כלי זהב וכסף ונחשת הביא לדוד וכן (בשמואל ב' ח') ובידו היה כלי כסף וכלי זהב וכלי נחשת : (יג) וישם באדום נציבים . שלטונים שלא רצה להמליך עליהם מלך : (יד) משפט וצדקה . משך עצמו מלהלחם עוד ומלצאת ולבא עוד במלחמה והיה יושב ושופט תמיד ישראל בצדקה : (טו) ויואב וגו' על הצבא. לפי שמשך ידו מלצאת עוד בצבא הניח יואב על הצבא להלחם כל מלחמתו כל זה תוסב על עשה משפט וצדקה ומה שהפסיק ויואב על הצבא משום הכי הוצרך שלא תאמר הואיל ודוד עשה משפט אם כן לא היו ישראל עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על הצבא : מזכיר . חוזר לראש שהיה מזכיר איזה דין בא לפני המלך תחלה דוגמא להביא את ספר הזכרונות דברי הימים (אסתר ו' א') : (טז) ושושא סופר. אחילוד מזכיר ושושא כותב על ידו : (יז) על הכרתי והפלתי . פתרונו אומות היו כדכתיב (צפניה ב') הוי גוי כרתים ומאומותם היו עם דוד אנשים גבורי חיל ובניהו עליהם ודוגמא (בשמואל ב' טו) וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגומר : ובני דוד הראשונים ליד המלך . פתרונו ובני דוד היו תמיד ראשונים אצל המלך לעשות כל צרכו : (ב) כי עשה אביו עמי חסד . לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך מואב כדכתיב (ש"א כ"ב) וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם וגו' ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון וקבלו נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ מאליהו שכתוב במחלקות בנשיאים ליהודה אליהו מאחי דוד (לקמן א' כ"ז) וזהו אשר עשה אביו עמי חסד ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו דכתיב (בשמואל ב' ח') ויך דוד את מואב וגו' : (ג) המכבד דוד את אביך בעיניך . והלא כתוב בתורתם לא תדרוש שלומם וטובתם (דברים כג) וסבור אתה שמניח מצות אלהיו ובא לדרוש שלומך ולכבוד אביך שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקור וגו' (ד) מדויהם . כמו מדו בד (ויקרא ו') : בגדי עד המפשעה . עד ערותן פנים ואחור (ובשמואל ב' י') כתיב שתותיהם עד ערותן כמו חשופי שת ערות מצרים

ישפוט

מצודת ציון

(שם כו) ור"ל לבסיר הדשן : (ז) שלטי . כעין מגן : (ח) ומטבחת ומכון . ובש"ב נאמר ומבטח ומברותי ובשני השמות היו נקראות וכמוהו רבים במקרא : (יא) נשא . נטל ולקח : (טז) ואבימלך . הוא אחימלך הנזכר בש"ב : הכרתי והפלתי . ת"י קשתיא וקלעיא : יט (ג) לחקור . מל' חקירה וחפוש : ולהפוך . ת"י ולמבדק כי הבודק דבר מה מהפכו מעבר אל עבר : ולרגל . גם הוא ענין חקירה וחפוש : (ד) מדויהם . מלבושיהם כמו וילבש שאול וכו' מדיו (ש"א י"ז) : המפשעה . כמו

מצודת דוד

סוסי' כמ"ש בתורה : (ו) וישם דוד . ר"ל שם נצים דבר הראוי להם במדינה הכבושה והם האויבים האמור בש"ב : (י) כי איש מלחמות . הדרעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועו : וכל כלי זהב . ר"ל כל מה שהיו מזומנים בידו : (יא) גם אות' . מה שהביאו לו למנחה הקדיש עם השלל אשר לקח בעצמו מכל הגוים והם אדום וכו' : (יב) ואבשי וכו' . ובש"ב אמר שדוד הכה בם כי כל נצחון שמלחמה נקרא ע"ש המלך והחילים נאמר שיואב הכה בהם ואחז"ל שב' מלחמות היו ולא זהו האמור כאן : (יד) משפט . בין איש לאחיו : וצדקה . נתן משלו צדקה לכל עמו הצריכים לקבל צדקה : (טו) על הצבא . היה שר על קבוצת החיל : מזכיר . היה ממונה על ספר הזכרונות : (טז) כהנים . ר"ל שרי הכהנים צדוק היה משוח מלחמה ואבימלך סגן ולא חשב את אביתר לכ"ג כי לא הועמד עתה כ"א מאז מלך על יהודה אבל יואב עם כי היה שר צבא מאז מ"מ נעשה עתה שר צבא על כל ישראל או על שאחר דוד והעמיד את צדוק לכ"ג לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים : (יז) הראשונים . הם היו ראשונים למקום המלך ועל פיהם נעשה הכל : יט (ב) כי עשה וכו'. אחז"ל שהחסד היה שהטמין את אחיו אשר ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו אחר שהוליכם אליו מן מערת עדולם כמ"ש בש"א : (ג) המכבד

העיר א' גלישן קרתא וסימ' ויקרעו שמלתם ויעמס איש על. וירע העם ויתקעו בשפרות. וגם אל אחת מהערים האלה דיהושע. ויה נתן ואחימעץ עמדים בעין רגל. ואת קומי לכי לביתך. וישלח מלאכים אל אחאב. ויתר דברי יחזקיהו וכל אשר עשה דויבא את המים. ובני עמון ראו כי גם דד"ה. וחד לישן עורה העירה והקיצה למשפטי: וישר

ה וילכו ויגידו לדויד על־האנשים וישלח לקראתם
כי־היו האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך
שבו בירחו עד אשר־יצמח זקנכם ושבתם׃
ו ויראו בני עמון כי התבאשו עם־דויד וישלח
חנון ובני עמון אלף ככר־כסף לשכר להם מן־
ארם נהרים ומן־ארם מעכה ומצובה רכב
ופרשים׃ ז וישכרו להם שנים ושלשים אלף
רכב ואת־מלך מעכה ואת־עמו ויבאו ויחנו
לפני מידבא ובני עמון נאספו מעריהם ויבאו
למלחמה׃ ח וישמע דויד וישלח את־יואב
ואת כל־צבא הגבורים׃ ט ויצאו בני עמון ויערכו
מלחמה פתח העיר והמלכים אשר־באו לבדם
בשדה׃ י וירא יואב כי־היתה פני־המלחמה
אליו פנים ואחור ויבחר מכל־בחור בישראל
ויערך לקראת ארם׃ יא ואת יתר העם נתן ביד
אבשי אחיו ויערכו לקראת בני עמון׃ יב ויאמר
אם־תחזק ממני ארם והיית לי לתשועה ואם־
בני עמון יחזקו ממך והושעתיך׃ יג חזק ונתחזקה
בעד־עמנו ובעד ערי אלהינו ויהוה הטוב בעיניו
יעשה׃ יד ויגש יואב והעם אשר־עמו לפני ארם
למלחמה וינוסו מפניו׃ טו ובני עמון ראו כי־
נס ארם וינוסו גם־הם מפני אבשי אחיו ויבאו
העירה ויבא יואב ירושלם׃ טז וירא ארם כי
נגפו לפני ישראל וישלחו מלאכים ויוציאו את־
ארם אשר מעבר הנהר ושופך שר־צבא
הדדעזר לפניהם׃ יז ויגד לדויד ויאסף את־כל־
ישראל ויעבר הירדן ויבא אלהם ויערך אלהם
ויערך דויד לקראת ארם מלחמה וילחמו עמו׃
יח וינס ארם מלפני ישראל ויהרג דויד מארם
שבעת אלפים רכב וארבעים אלף איש רגלי
ואת שופך שר־הצבא המית׃ יט ויראו עבדי
הדדעזר כי נגפו לפני ישראל וישלימו עם־דויד
ויעבדהו ולא־אבה ארם להושיע את־בני־עמון
עוד׃ כ א ויהי לעת תשובת השנה לעת צאת
המלכים וינהג יואב את־חיל הצבא וישחת את־
ארץ בני־עמון ויבא ויצר את־רבה ודויד ישב
בירושלם ויך יואב את־רבה ויהרסה׃ ב ויקח
דויד את־עטרת־מלכם מעל ראשו וימצאה
משקל ככר־זהב ובה אבן יקרה ותהי על־ראש
דויד ושלל העיר הוציא הרבה מאד׃ ג ואת־

רשי

(ושעיר כ'): (ו) מן ארם נהרים ומן ארם מעכה. ארמים הרבה היו וזהו ארם מעכה ארם היושבים במעכה ומן ארמים יושבים על נהר פרת וארם צובה וארם סתם הוא עיקר האומה וכן עמונים היושבים בעמון קרוים עמונים ועיקר האומה בשאר מקומות וכן בני עשו בארץ שעיר והעיקר באדום: (ט) לבדם בשדה. חלקו חיילותם לשתי מערכות בני עמון במערכה אחת פתח העיר כנגד כל ישראל והמלכים אשר עמהם במערכה אחרת לבדם בשדה מאחור לישראל: (יא) ביד אבשי. לאבישי שבכל דברי הימים כתיב אבשי וגם אבשי קרינן לבד מאלו שנים שיצאו מן הכלל על פי המסורה ולכך בכל הספר הזה אבשי שכל הספר הזה נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמע גם אבי השוב כדוד כי אבי הוא ישי לכך בכל הספר הזה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי ועל פי המסורה שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיא היתה אמו: (טז) ושופך שר צבא. (ובשמואל כ"ט) כתיב ושובך שר צבא פירשו רבותינו בסוטה שובך שהוא גבוה כשובך שופך שהיה שופך דמים כמים: (א) ויהי לעת תשובת השנה. כשהעשבים בשדה להאכיל הסוסים: ובה אבן יקרה. בעטרה: ותהי על ראש דויד. יש מפרשים על ראש דוד ממש ויש לתמוה היאך ראשו סובלת ורבותינו פירשו אבן שואבת היתה בה ושמעתי בנרבונא כי מנהג בארץ ישמעאל שתולין כתר של מלך מלמעלה על ראשו והוא יושב כנגדה מלמטה תחתיה על כסא ומה שכתוב ותהי על ראש דוד שנראית כמו על ראשו:

ויהי

רדק

הערוה והוא מן לפשעה בם. וכן כינה הערוה ברגלים גם כן ולא פעם רגלי. ובמקומו בשמואל עד שתותיהם והוא ג"כ כינוי לערוה: (ח) ואת כל צבא הגבורים. ר"ל כל הצבא והגבורים: (יח) שבעת אלפים רכב וארבעים אלף איש רגלי. ובספר שמואל שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים. ומה שאומר בשמואל שבע מאות רכב ר"ל שבע מאות רכב בחור ולא מנה שאר הרכב. ובזה הספר מנה כל הרכב שהיו שבעת אלפים ושם מנה הפרשים שהיו ארבעים אלף ולא מנה הרגלים והנה מנה הרגלים ולא מנה הפרשים: (ב) ותהי על ראש דוד. שואלים היאך היה סובל אותה ומשקלה היה ככר זהב י"מ כי תלויה היתה למעלה מראשו והוא היה יושב על הכסא תחתיה והיתה כנגד ראשו מלמעלה. ובדברי רז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותה באויר. ועוד אמרו אבן יקרה שהיתה בה היתה שוה ככר זהב. וי"ל כי לא היתה על ראשו תמיד אלא היתה על ראשו פעם או שתים ויכול לסבלה פעם אחת שהיתה

על

מצודת דוד

דוד את אביך בעיניך. וכי סבור אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: שלח. באמת לא שלח כ"א לרגל הארץ: (ד) חצי. במחצית הרכס והוא עד המפשעה: (ה) וילכו. שלוחיהם: על האנשים. בעבור מקרה האנשים: וישלח לקראתם. לאמר להם לשבת בירחו האמור בסוף המקרא והפסוק לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם: ושבתם. לביתכם: (ו) כי התבאשו. הטעיבו את עצמם בעיני דוד כדבר הנבאש ולזה פחדו מן המלחמה: (ט) פתח העיר. מול פתח שער עירם: (י) פני המלחמה. פני אנשי המלחמה: (יג) חזק ונתחזקה. חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק: בעד עמנו. שלא ילכו בשבי: ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשום האויב: וה' הטוב וגו'. ר"ל ואם בכל ההתחזקות לא מועיל יעשה ה' הטוב בעיניו ונקבל באהבה: (יז) ויערוך אליהם. הכין עצמו לערוך אליהם מלחמה: (יח) שבעת אלפים. ובש"ב לא חשב כ"א ההטובים שבהם אף לא אבר שם אנשי רגלי וזכר הפרשים ולא זכרם הנה ומה שמקרא אחד סותר גלה השני וכמוהו רבים במקרא: (יט) וישלימו. עשו שלום: לא אבה. לא רצה עוד להושיע וגו':
כ (א) תשובת השנה. ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהיתה בה בעת צאת המלכים בשנה העברה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ"ש למעלה: (ב) ותהי על ראש דויד. למעלה מראשו היתה תלויה כשהוא יושב על הכסא כי איך יסבול

של

מצודת ציון

כמו שמספסה במ"ך והוא מלשון פסיעה ור"ל הרגלים שפוסעים בהם והוא כינוי לערוה שהיא ברגלים ממעל ושמה יכלה את המלבוש: (ס) ילמה. יגדל: כ (א) ויאר. מלשון מאור: (ב) מלכם.

העבודה

ג' כתי' שי"ן בקריא' וסי' וישר אבימלך על ישראל. וישר במגרה ובחריצי הברזל דד"ה. וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו. וכל דכתיב סמ"ך דכותהו'. תם הוא ז' וסי' נמסר בסד' וירא בלק. ויעמוד כל סיפרא ויעמד במ"ז ויעמוד וסימ' ויעמוד שטן על יש'. ויעמוד לפני מזבח ה' דשלמה. ודבתריה כי עשה שלמה. ויצא הרוח. ויעמוד יהושפט בקהל. ורוח אלהים לבשה את זכריה. ויעמוד המלך על עמדו דסיפר'. וכל שאר קריא' דכו' ויעמד במ"ד ויעמד וסי' אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. רוח סערה. אחרים תחתם.

העם אשר־בה הוציא וישר במגרה ובחריצי ג' כתיב ש"ן
הברזל ובמגרות וכן יעשה דויד לכל ערי בני־
עמון וישב דויד וכל־העם ירושלם: ד ויהי אחרי־ ה' מל ג"ו פסו' בסיפרה
כן ותעמד מלחמה בגזר עם־פלשתים אז הכה
סבכי החשתי את־ספי מילידי הרפא ויכנעו: ס"א כרפאי'
ה ותהי־עוד מלחמה את־פלשתים ויך אלחנן בן־
יעור את־לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור יעיר ק'
ארגים: ו ותהי־עוד מלחמה בגת ויהי ׀ איש מדה
ואצבעתיו שש־ושש עשרים וארבע וגם־הוא ב' א' מ"ע ד' ב' כתיב א'
נולד להרפא: ז ויחרף את־ישראל ויכהו וב' כתיב ה' ובענין הכרו
יהונתן בן־שמעא אחי דויד: ח אל נולדו דשמואל כתי' ה'
להרפא בגת ויפלו ביד־דויד וביד־עבדיו:
ז' בסיפ' כא א ויעמד שטן על־ישראל ויסת את־דויד
למנות את־ישראל: ב ויאמר דויד אל־יואב
ל. ל' ואל־שרי העם לכו ספרו את־ישראל מבאר שבע
ל'. ו'. ו' ועד־דן והביאו אלי ואדעה את־מספרם: ג ויאמר
פ' יואב יוסף יהוה על־עמו ׀ כהם מאה פעמים
הלא אדני המלך כלם לאדני לעבדים למה
יבקש זאת אדני למה יהיה לאשמה לישראל:
ל'. ל' ד ודבר־המלך חזק על־יואב ויצא יואב ויתהלך
בכל־ישראל ויבא ירושלם: ה ויתן יואב
את־מספר מפקד־העם אל־דויד ויהי כל־

תולדות אהרן ויעמד שטן. ברכות סב: ויהי כל ישראל. פקידה עשר לא מעט אלוף המספר מהנזכר בס' שמואל:

רדק

על ראשו: (ג) וישר במגרה. כרת אותם במגרה. וישר מענין אם יתגדל המשור והיה ראוי להדגש: (ה) אלחנן בן יעיר את לחמי אחי גלית הגתי. ובספר שמואל אלחנן בן יערי בית הלחמי את גלית הגתי. גלית הגתי הוא גלית הפלשתי כי כן אמר שהגלית הפלשתי הוא שמו מגת ואלחנן לא הכהו כי דוד הכהו. וא"כ בפסוק אשר בשמואל יש דבר נסתר ובית הלחמי אמר על דוד שהכה גלית הגתי ואלחנן הכה אחיו. והנה אמר ג"כ את לחמי ר"ל עם לחמי והוא עם דוד. ושם ספר מיתת גלית והנה ספר מיתת אחיו. ודוד הכה את גלית ואלחנן הכה אחי גלית אולי בעזרת דוד הרגו לפיכך זכר עמו דוד. וי"ת אותו פסוק של שמואל על דוד שתרגם כן וקטל דוד ברים מחי פרוכת בית מקדשיה דמבית לחם: (ו) איש מדה. ר"ל מדה גדולה וכן אנשי מדות. ובס' שמואל אמר איש מדון והנו"ן במקום הכפל כמו מעזנים. כי לא תמנו. או הנו"ן כנו"ן זכרון והדל"ת היתה ראוי להדגש לחסרון הכפל ובא הנח תמורתו: שש ושש עשרים וארבע. אמרו רבותינו נמס הוצרך לומר עשרים וארבע כי אלו לא אמר כן הייתי אומר שש בשתי ידיו ושש בשתי רגליו לכך אמר עשרים וארבע ואלו אמר עשרים וארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר באחת חמש אצבעות ובאחת שבע אצבעות לכן אמר שש ושש: להרפא. כתב א"א ז"ל כי אינו שם לנקבה כי אם לזכר והוא מן רפאים שהן ענקים. ומן רפאים יאמר האחד רפא וכאשר אמר להרפא כאלו אמר לענק והה"א לידיעה והוא כתוב באל"ף בזה הספר בזה הענין בשתי מקומות. ובספר שמואל כתיב בה"א ואותיות אהו"י מתחלפות: (ח) נולדו. כמו נולדו הדגש תמורת הנח. ואעפ"י שכתוב בוי"ו אחר שהלמ"ד דגושה הנה הוי"ו נעלמת מהמבטא: (א) ויעמד שטן על ישראל ויסת את דוד וגו'. הוא הנטוע בלב האדם מנעוריו ומה שאמר בספר שמואל ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם שנראה כי ה' הוא המסית. אמת הוא כי הוא הסיתו באמצעות השטן בעון ישראל שהיו ראוים לעונש וגם הוא יקרא מלאך ה' והוא שראה דוד כדמות מלאך ה' וחרבו שלופה בידו כי הוא המשטין והוא הממית: (ה) אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שולף חרב. ובספר שמואל שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף. מצאנו בהגדה אמר רבי שמעון בן לוי הכתובים מוסיפין כאן מה שחסר כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב ולוי ובנימין לא פקד בתוכם אמר דוד אני יכול להשמם ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימין דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי' הפסוק זה ולוי ובנימין לא פקד בתוכם בשמואל היה לו לכתוב אותו שהיה מעט לחסרון שחסר שם המספר. ולחסרון שחסרו בני יהודה

כזה

רשי

(ד) ויהי אחרי כן ותעמוד מלחמה בגזר. מה שחסר כאן בזו הפרשה כתוב בשמואל (ב' כ"א) ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו וילחמו את הפלשתים ואף זה משום כבודו של דוד לא נכתבה כאן שהרי כתיב שם ויעף דוד וכתיב (שם) וישבי בנוב אשר בילידי הרפה עד והוא חגור חדשה ויאמר להכות את דוד ולולי שעזרו אבישי בן צרויה היה נופל בידו של ישבי ולפי אותו גנאי לא כתבו כאן: אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפה. ובשמואל (שם) כתיב את סף אשר בילידי הרפה שהיה אחיו של גלית הפלשתי ואחי ישבי בנוב: (ה) ויך אלחנן בן יעיר. אחד מגבורי דוד היה: את לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור אורגים. כאותו עץ עגול שכורכין בו הבגד בשעת האריגה ויונתן תרגם אותו פסוק בשמואל וקטל דוד בן ישי מחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם. ופתרון יעיר כמו יער הלבנון מדה כנגד מדה יבא דוד שאמו אורגת פרוכת לבית המקדש במנור אורגים ויהרוג את גלית שעץ חניתו כמנור אורגי' ולמה קראו אלחנן שחננו ה' ונראה שגלית הגתי אינו גלית הפלשתי אחת ששם קוראו גלית הפלשתי ואחת שהרי למעלה כתיב אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאים וגם למטה כתוב כן וגם הוא יולד להרפה מכלל שלא מזכיר אף באחי גלית הגתי מילידי הרפה שאינו בנה: (ו) ויהי איש מדה. דוגמא אנשי מדות (במדבר י"ג) כלומר איש גדול ולפי שהוא גדול כל כך שצריך למדדו קורהו איש מדה: ואצבעותיו שש ושש עשרים וארבע. י"ב בידים וי"ב ברגלים (ובשמואל ב' כ"א) אומר עשרים וארבע מספר כלומר זה בכל זה שיכול למנות וגם זה היה כחו שיכול לאחוז החרב בכח גדול בידו ובמסכת ברכות מפרש ל"ל דכתיב שש ושש עשרים וארבע צריכא אי כתב רחמנא שש ושש הוה אמרינן שית דידיה ושית דכרעיה לכך כתיב כ"ד ואי כתיב כ"ד הוה אמינן שבע בהא וחמש בהא לכך כתב רחמנא שש ושש עשרים וארבע: (א) ויעמד שטן על ישראל. אע"פ שפרשה זו אינה לכבוד דוד נכתבה כאן משום שנאמר בסוף הפרשה בבנה מזבח ועננו ה' מן השמים וזה כבוד דוד: (ה) מספר מפקד העם. דוגמת וכל פקודיכם לכל מספרכ': ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף. (ובשמואל ב' כ"ד) כתיב שמנה מאות אלף ואיש יהודה ה' מאות אלף דמשמע דלא היו מישראל כל כך כאשר נאמר כאן אלא לפי שהקלקל היה מאת הקב"ה על דוד לא כתב שם מספר כולם שמנה ואף יואב לא מנה כל השבטים כמו שכתוב כי נתעב דבר המלך את יואב אבל כאן משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר והשבון שמנה כי זהו כבודו שחיל כבד כזה היה בשבטו וכן מוכיח כמו שפירשתי שאפי' אותו

קצת

מצודת ציון

העבודת כוכבים שקרויים מלכום או כפשוטו: יקרה. חשובה: (ג) וישר. כלי המלא פגימות אשר יכרתו בו העצים קרוי משור כמו אם יתגדל המשור (ישעיה י) ועל שם שמסירים בו העצים ע"י גרירה קרוי ג"כ מגרה כמו מגררות במגרה (מלכים א ז) והיה די לומר וישר שהיא המשור אבל לתוספות ביאור אמר במגרה וכן רתקו בזיקים (נחום ג): ובחריצי הברזל. כלי ברזל עשוי חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כח): ובמגרות. גם הם כלים מלאים פגימות אבל קטנים הם מן המשור: (ד) הרפה. הענקים כמו מיתר הרפאים (דברים ג): (ה) כמנור אורגים. הוא הכן העגול אשר האורג כורך בו חוטי השתי ובמשנה נקרא כובד (שבת קה): (ו) להרפה. להענקים: (ח) אל נולדו. כמו אלה נולדו וכן כל התועבות האל (ויקרא י"ח): כא (א) ויסת. ענין פתוי: (ג) לאשמה. הוא מלשון שממה וכן עדרי הצאן נאשמו (יואל א): (ה) מספר מפקד.

לתוספת

מצודת דוד

על ראשו משא של ככר: (ה) ועץ חניתו. הוא בית יד החנית: (ו) איש מדה. בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר י"ג): שש ושש. לכ"א היו שש ולפלא נהפוך שבשתי ידיו וכן בשתי רגליו היו שש ג' לכ"א לזה אמר עשרים וארבע: (ז) ויחרף. חרפם בדברים: כא (א) ויעמד שטן. הוא היצה"ר הנטוע בלב האדם: על ישראל. ר"ל לעשות דבר הרע לישראל: (ג) יוסף ה'. על כי היה נראה מבהלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה' עליהם כמו שהם עתה ועד יחשבו ויתרבו ויתכפלו עד מאה פעמים: כלם וגו'. ר"ל שלם אדוני המלך יודע אשר כולם

נכנעו

עוון ד׳ מל׳ וסימ׳ ייד אור הבקר ומצאנו עוון . העבר נא את עוון עבדך . הן בעוון חוללתי . עוונותיו ילכדונו את הרשע : למנות ה׳ בקריאה ומל׳ וסימני׳ ושמתי את זרעך כעפר הארץ. ויעמד שטן על ישראל ויסת . הלוא אני אמרתי למנות בעם . יואב בן צרויה החל . למנות ימינו כן הודע : ויעש ב׳ רפין וסימניהון הבא אליו כרצונו . ויאמר

ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שלף
חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש
שלף חרב: ו ולוי ובנימן לא פקד בתוכם ס׳ יהודאין
כי־נתעב דבר־המלך את־יואב: ז וירע בעיני ל׳
האלהים על־הדבר הזה ויך את־ישראל: ב׳ וקנתו לו
ח ויאמר דויד אל־האלהים חטאתי מאד אשר
עשיתי את־הדבר הזה ועתה העבר־נא את־
עון עבדך כי נסכלתי מאד: ד׳ מ״ל בלישנא
ט וידבר יהוה אל־גד חזה דויד לאמר: י לך
ודברת אל־דויד לאמר כה אמר יהוה שלוש
אני נטה עליך בחר־לך אחת מהנה ואעשה־ י״ד פסוקים קך קך ז׳
לך: יא ויבא גד אל־דויד ויאמר לו כה־אמר
יהוה קבל־לך: יב אם־שלוש שנים רעב ואם־ ל׳
שלשה חדשים נספה מפני־צריך וחרב אויביך ׀ ב׳ כלא מספס ז׳ מ״ל
למשגת ואם־שלשת ימים חרב יהוה ׀ ודבר ל׳
בארץ ומלאך יהוה משחית בכל־גבול ישראל
ב׳ וחס׳ ועתה ראה מה־אשיב את־שלחי דבר:
סימן יג ויאמר דויד אל־גד צר־לי מאד אפלה־נא
ביד־יהוה כי־רבים רחמיו מאד וביד־אדם אל־
אפל: יד ויתן יהוה דבר בישראל ויפל מישראל
ל׳ ח׳ וישלח אלהים שבעים אלף איש: טו וישלח האלהים ׀ מלאך ׀
ד׳ ג׳ ל׳ לירושלם להשחיתה וכהשחית ראה יהוה וינחם
ל׳ על־הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה הרף
ידך ומלאך יהוה עמד עם־גרן ארנן היבוסי:
טז וישא דויד את־עיניו וירא את־מלאך
יהוה עמד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה
בידו נטויה על־ירושלם ויפל דויד והזקנים
ל׳ מכסים בשקים על־פניהם: יז ויאמר דויד אל־
ג׳ ..ס׳ מ״ל האלהים הלא אני אמרתי למנות בעם ואני־
ל׳ הוא אשר־חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן

תולדות אהרן וכהנתים. ברכות סב ע״ב ויקהל : למלאך המשחית שם :

רשי

קכח מישראל שמכה לא כתב כל מספרם בשמואל אבל כאן כתב כל אותו מספר שמכה דהא כתיב כאן ויהי כל ישראל ובשמואל לא כתיב כל ובפירוש מוכיח כאן לפנינו כדכתיב יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דוד (לקמן כ״ז כ״ד) : (ו) ולוי ובנימן לא פקד בתוכם וגו׳. יואב היה יודע שיהיה לאשמה לעם לנגף לפיכך אמר יואב יכול אני להציל שבטים הללו מן המנין לוי אם יאמר דוד למה לא מנית את לוי השיבנו כי לא התפקדו בתוך בני ישראל (במדבר ב׳) וכן אומר לבנימן כלא בפילגש בגבעה נגפו ואם יתנגפו עתה מה ישתייר להם : (ח) ועתה העבר נא את עון עבדך. עון זה מלא בשני ווי״ן כלומר העבר נא על העון המלא שעשיתי וד׳ מלאים כן בקריאה וזה אחד מהם והשני (בתהלים כ״א) הן בעוון חוללתי וכמפורש בויקרא רבה באשה כי תזריע (פי״ד ע״ש) אפילו חסיד שבחסידים א״א שלא יהא לו אחד בעבירה בלא נתכוין (אבא) והלא לא נתכוין אלא לצורך עצמו והשלישי עוונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה׳) עוונותיו כמרובים והרביעי (במלכים ב׳ ז׳) ומצאנו עוון ועתה לכו ונבואה ונגידה בית המלך שאמרו אם לא נלך ונגיד את בית המלך יהיה עוון גדול כי יבואו עליהם אויבים : (יג) צר לי מאד. אתה אומר בחר לך הקל שבהם קשה לי וצר לי מאוד עליו משל לאדם שאמרו לו הנך מת ובאיזה קבר רצונך שתקבר אבל אביך או אמך אמר להם אוי לאזנים שכך שומעו׳ : אפלה נא ביד ה׳. בדבר ששוה בכל עשירים ועניים : כי רבים רחמיו. אולי ירחם אבל אויבינו לא ירחמו עלינו : (טז) נטויה על ירושלים. ומה שכתוב (ביהושע ה׳) והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו׳ הלנו אתה אם לצרינו יהושע היה עומד ואחוריו כנגד צריו ובא מלאך כנגדו לפיכך תמה ואמר לו הלנו אתה אם לצרינו לעזרנו הואיל ואתה עומד לנגדי או לצרינו לעזור שגם אתה עומד כנגדן אבל כאן כיון שראה החרב של מלאך

רדק

בזה הספר לא נתן טעם . ובשלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים .זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם . כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב ויהודה ארבע מאות אלף איש שולף חרב . וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף איש . נמצא ביניהם שלש מאות אלף איש. איזו שלש מאות אלף איש מה שיבא בא המכריע והכריע בני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה . המחלקות האחד עשרים וארבעה אלף שלש מאות אלף היו כתובים בגימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד עשרים וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמנים ושמנת אלפים ושתיירו שנים עשר אלף לנשיאי ישראל והשליכן הכתוב כאן וחזר וכללן להלן . וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצא הנה כי בשמואל כתיב חמש מאות אלף והנה כתוב ד׳ מאות ושבעים אלף נמצאו חסרים שלשים אלף . ואפשר שכל אותם שלשים אלף מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה : (יב) שלש שנים רעב . ובספר שמואל כתיב התבא לך ז׳ שנים רעב בארצך . לא אמר לו אלא שלש שנים אלא אמר לו שבע לפי שג׳ שנים רעב היה באותו זמן כמו שאומר ויהי רעב בימי דוד ג׳ שנים שנה אחר שנה לפיכך אמר לו גד הנביא התבא ז׳ שנים רעב בארץ כלומר התבחר בזה כי ג׳ שנים היה רעב ושלש שנים אחרים שיהיו עתה הרי שש . והשנה השביעית אעפ״י שיהיה מטר ויהיה חריש וקציר לא תמלא בלא רעב שתבא התבואה אחר שש שני הרעב : (טו) ובהשחית ראה ה׳ וינחם וגו׳ . ראה כי רבים מתו ונחם על הרעה . ובדברי רז״ל מה ראה אפרו של יצחק ראה כי באותו הגרן העלה אברהם את יצחק

מצודת דוד

לאדוני לעבדים ואם עוד יתרבו הנה ברוב עם הדרת מלך וא״כ למה יבקש לדעת מספרם למה יהיה זה סיבה לעשות אשמה לישראל כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין : (ה) אלף אלפים . ר״ל אף שיואב נתן למלך מספר מועט האמור בש״ב האמת הוא שהיו אלף אלפים וכו׳ : (ו) ולוי ובנימין. ר״ל על כי לא פקד ביניהם לוי ובנימין לזה לא עלה החשבון שנתן למלך כמ״ש כאן כי החשבון האמור בכאן היה עם לוי ובנימין (ואף כי לא מנה אותם יתכן שאמר כן באומד הדעת) : כי נתעב . נתן טעם למה לא פקד את לוי ובנימין ואמר כי דבר המלך היה מאוס בעיני יואב ולזה היה מתהמהם לומר שלא נס בימי משה לא התפקדו מטה לוי בתוך בני ישראל ובבני בנימין היה כמתמהם לומר די להם מה שנתמעטו בימי פילגש בגבעה : (ז) על הדבר הזה בעבור שנמנו בלא כופר נפש : ויך את ישראל . ר״ל עי״ז בא הנגף כאשר בחר דויד : (ח) הדבר הזה . למנותם בלא כופר נפש : העבר נא וכו׳. ר״ל לא ימותו לשחת וא״כ ממילא יעבור העון וילך לו הואיל ולא יהיה הנגף : כי נסכלתי מאד . ר״ל הלא אני עשיתי סכלות גדול מאד למנותם בלא כופר נפש ומה פשעו הם שימותו במגפה וכאשר לא ימותו לא ימצא בי עון : (ט) חוזה דוד . כי כל נבואותיו היה לדוד : (י) שלוש . ר״ל אחת משלש וכן בשתים תתחתן בי (ש״א י״ח) ור״ל באחת משתים : (יב) אם שלוש שנים רעב . תמור הנגף הבאה בעבור המנין מבלי כופר : למשגת . להיות משגת אותך : שלשת ימים חרב ה׳ . ר״ל יקל בדבר להיות זמן מוגבל ובהשגחת המקום : ודבר וכו׳. כפל הדבר פעמים ושלש במ״ש כדרך המקרא : ראה . בראיית הלב ובהבנתם : את שלחי. הוא המקום ב״ה : (יג) צר לי מאד. כלומר הלא כולם

מצודת ציון

לתוספת ביאור כפל במ״ש וכן אדמת עפר (דניאל י״ב) : (ח) נסכלתי . מלשון סכלות ושטות : (יב) נספה. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח) : (טו) הרף . מלשון רפיון : (טז) שלופה . הוצאה

ארנן אל דוד דד"ח : בכסף ט"ו רפין וסי' נמסר ביהושע סימן כ"ב : בראות ב' א' מ"ל וא' חס' וסימ' בראות דויד כי ענהו ה'. בימי זכריהו המבין ביראת האלהים קדמא מ"ל : לדרש
ז' חס' בכתוב וסימ' ולא יכול דוד ללכת לפניו . ובכל מעשה אשר החל . ויהי לדרש אלהים . ויאכלו בני יש' . וכן במליצי שרי ב' בפסוק . כי עזרא הכין . אבל דברים טובים :

מה עשו יהוה אלהי תהי נא ידך בי ובבית
אבי ובעמך לא למגפה : יח ומלאך יהוה ג'
אמר אל־גד לאמר לדויד כי יעלה דויד להקים
מזבח ליהוה בגרן ארנן היבסי : יט ויעל דויד ס'חס'בליש'
בדבר־גד אשר דבר בשם יהוה : כ וישב ארנן
וירא את־המלאך וארבעת בניו עמו מתחבאים ל'
וארנן דש חטים : כא ויבא דויד עד־ארנן ויבט ל'
ארנן וירא את־דויד ויצא מן־הגרן וישתחו
לדויד אפים ארצה : כב ויאמר דויד אל־ארנן
תנה־לי מקום הגרן ואבנה־בו מזבח ליהוה
בכסף מלא תנהו לי ותעצר המגפה מעל העם : ט"ז רפין ג'. ב' כבה
כג ויאמר ארנן אל־דויד קח־לך ויעש אדני ג' רפין
המלך הטוב בעיניו ראה נתתי הבקר לעלות ב'
והמורגים לעצים והחטים למנחה הכל נתתי : ב' דגשים זאת התורה
כד ויאמר המלך דויד לארנן לא כי־קנה אקנה ג' א'כתיב ו'
בכסף מלא כי לא־אשא אשר־לך ליהוה והעלות ג' דסמי'

ס"מ לכביס' עולה חנם : כה ויתן דויד לארנן במקום שקלי
זהב משקל שש מאות : כו ויבן שם דויד מזבח
ליהוה ויעל עלות ושלמים ויקרא אל־יהוה
חסר ויענהו באש מן־השמים על מזבח העלה :
כ"ס . ל' כז ויאמר יהוה למלאך וישב חרבו אל־נדנה :
ב'כתרי לשני הד"מ"ל וחד חס' ויהי לדרש אנשי' בימי כח בעת ההיא בראות דויד כי־ענהו יהוה בגרן
ארנן היבוסי ויזבח שם : כט ומשכן יהוה אשר־
עשה משה במדבר ומזבח העולה בעת ההיא
בבמה בגבעון : ל ולא־יכל דויד ללכת לפניו
ד'. כ' לדרש אלהים כי נבעת מפני חרב מלאך יהוה :

כב א ויאמר דויד זה הוא בית יהוה ו'
האלהים וזה־מזבח לעלה לישראל :
ב ויאמר דויד לכנוס את־הגרים אשר בארץ
ל' מ"ל ישראל ויעמד חצבים לחצוב אבני גזית לבנות
מ"ח. ל' בית האלהים : ג וברזל לרב למסמרים לדלתות
ל' ומלא השערים ולמחברות הכין דויד ונחשת לרב

תולדות אהרן ויתן דוד לארנן . זבחים קיו :

רדק

יאחק במו : (כה) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות . ובספר שמואל אמר ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים . אמרו רז"ל גבה מכל שבט ושבט חמשים שהם שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וזהו שאמר שקלי זהב . ועוד אמרו כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם בית משבט אחד והכסף מכל שבטיכם . רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי בקר ועצים ומקום מזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי רבי כי בספר שמואל אומר את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים כי הגורן והבקר היה בחמשים . והנה אומר ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב . ר"ל בכל המקום כי בגרן היה המזבח והשדה כלו נבנה בו הבית : (כט) בבמה בגבעון . כל הבית שהיה שם המשכן והמזבח נקרא במה לפי שהיתה שם הבמה והוא המזבח . וכן בטרם יעלה הבמחה לאכל כי לא היו אוכלים במזבח אלא בבתים שהיה בהם המזבח והוא הבמה : ולמחברות . לחבר

רשי

מלאך שהיתה נטויה על ירושלים ידע בעצמו שבא לנגוף את ישראל : (יז) ואלה הצאן מה עשו . שהם כאותן הצאן המוכנים לשחיטה שאינן יכולין להנצל משחיטה כי לשחיטה הן עומדים : (כ) מתחבאים . מפני המלאך לקיים הפסוק (ישעיה כו) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואומר (שמות י"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר : וארנן דש חטים . לפי שאמר לפניו והחטים למנחה שלא תתמה וכי היאך היו לשם חטים : (כג) והמורגים לעצים . גסרים שדשין בהם התבואה כמו ששנינו בע"ג עזלא דקירקסא דדיישא דישתא דומה למורג חרוץ חדש : (כה) שקלי זהב משקל שש מאות . (ובסוף שמואל) כתיב בכסף שקלים חמשים הא כיצד נטל מכל שבט ושבט חמשים שקלים הרי שש מאות שקלים כדי שיהיה חלק לכל ישראל במזבח : (כז) ויאמר ה' למלאך . להשיב חרבו וישב חרבו אל נדנה וכן ויאמר ה' לדג ויקא את יונה וגו' : (כח) בעת ההיא בראות דויד כי ענהו ה' . פרשה זו לא נכתבה בשמואל ומשום כבוד דוד נכתבה כאן שעשה מזבח וכל פסוקי דפרשה זו דבוק פסוק אל פסוק כאילו כולו פסוק א' : (כט) ומזבח העולה . של משה עדיין בעת ההיא בבמה אשר בגבעון : (ל) ולא יכל דויד. אז כשהיה אותו מעשה שטה לו הקב"ה להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים כלומר לפני המזבח אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך ה' והלך דוד כדברי ה' ובנה מזבח ועגהו ה' : (א) ויאמר דויד זהו בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל . מכאן ואילך שכל שמבקש ה' להקריב לו קרבן יבא ויקריב על אותו מזבח : (ב) לכנוס את הגרים . גרים שנתגיירו שלא רצה להעביד בישראל עבודת פרך וכן מצינו בשלמה למטה ויספר שלמה וגומר ויעש מהם שבעים אלף נושא סבל וגומר ועוד כתיב וכל העם הנותר מן החתי וגו' ב' פסוקים (לקמן כ"ח) ועוד כתיב ומן בני ישראל לא נתן שלמה לעבדים וגו' (שם) : (ג) למסמרים לדלתות השערים . נעג"ל בל"א : ולמחברות . הכין דוד הברזל שמחברין ומחזקים הדלתות

מצודת ציון

הואלה מתערה : (כב) ותעצר . ענין מניעה : (כג) והמורגים . כמין לוח עץ ובתחתיתו תקועים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא) : (כז) נדנה . הוא נרתק החרב ודוגמתו בגו נדנה (דניאל ז) : (ל) נבעת . מל' בעתה וחרדה : כב (ב) חוצבים . כן יקראו כורתי האבנים ממקום גדולם : גזית . הוא מלשון גזיזה ור"ל כרותות ומסותתות ביושר : למסמרים

מצודת דוד

אפלה ביד ה' זו הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם : וביד אדם . כי גם בעבור הרעב יעצרו לבני אדם ובהמה לא ירחמו : (טו) ובהשחית . וכאשר הרבה להשחית ראה ה' בענייס וינחם על הרעה : רב עתה . די עתה במה שמתו והרף ידך מלהשחית , עוד כזאת כ"א מעט מעט : עם גורן . סמוך לגורן ארנן : (טז) בין הארץ וכו' . ר"ל עמד באויר : (יז) ואלה הצאן. ר"ל בני העם : ידך . מכת ידך זו הדבר : לא למגפה . לא תשלום להביא מגפה : (יח) כי יעלה דוד . אשר יעלה דוד אל הגורן להקים בה מזבח : (כ) וישב ארנן . החזיר פניו : את המלאך . המשחית בעם : ואר עם בניו . אשר היו עמו היו מתחבאים א"ע מפחד המלאך : (כא) עד ארנן . סמוך אל הגורן : (כב) בכסף מלא . במחיר כסף שלם כל משקלו : ותעצר . כדי שתעצר המגפה : (כג) קח לך . את הגורן : ויעש . מעלי יעשה עולות את הטוב בעיניו ראה וכו' : לעצים . להבעיר האש על המזבח : (כד) לא אשא . לא אקח אשר לך לתתם לה' : והעלות . ולהעלות העולה מהדבר הניתן לי בחנם : (כה) במקום . בעבור כל השדה סביב הגורן : (כו) באש . ר"ל העניה היה במה בירדת האש על המזבח : (כז) ויאמר וכו' . להשיב חרבו וכן עשה וישב חרבו לבל להשחית כלל מעתה : (כח) ויזבח . היה רגיל לזבוח שם קרבנותיו : (כט) בבמה . הבית שעמד בה המשכן והמזבח נקראת במה ע"ש הבמה שעמד בה והוא המזבח : (ל) ולא יכול וכו' . ולזה זבח קרבנותיו על המזבח שעשה בגרן ארנן : כי נבעת . ושם כתו מטהו ללכת לגבעון : כב (א) זה הוא וכו' . במקום הזה יבנה הבית : מזבח לעולה . לפי שרוב הקרבנות הקבועים המה עולה לזה נקרא מזבח העולה : (ב) את הגרים . הם הגבעונים : (ג) למסמרים וכו' . לעשות מסמרים המצורכים אל הדלתות : ולמחברות . ר"ל לחבר קרש אל קרש : אין משקל . לא היה מאפשר לדעת המשקל

וכל אוריתא דכו' חסר במ"ב ס"ל וסי' לפנים בישראל כה אמר . זרעו לכם לצדקה : הנה ג' ר"פ בסיפרא וסימ' הנה בן נולד לך. הנה אני בונה בית לשם ה'. הנה ה' נוגף מגפה .
וכל שאר כתובי' דכו' ר"פ הנה במ"ג והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר . והנה אשה לקראתו . והנה עלה כלו קמשונים . והנה יד נגעה בי . והנה כדמות בני אדם . והנה בעז
טבית לחם : תוסיף ב' מ"ל דמ"ל וסי' הכינותי ועליהם תוסיף דד"ה . ולא תוסיף עוד להנבא דעמוס . תוסיף י"ג ומשניין באתיהון וסי' בסדר בא ע"ש :

אֵין מִשְׁקָל׃ ד וַעֲצֵי אֲרָזִים לְאֵין מִסְפָּר כִּי־
הֵבִיאוּ הַצִּידֹנִים וְהַצֹּרִים עֲצֵי אֲרָזִים לָרֹב לְדָוִיד׃
ה וַיֹּאמֶר דָּוִיד שְׁלֹמֹה בְנִי נַעַר וָרָךְ וְהַבַּיִת
לִבְנוֹת לַיהוָה לְהַגְדִּיל ׀ לְמַעְלָה לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת
לְכָל־הָאֲרָצוֹת אָכִינָה נָּא לוֹ וַיָּכֶן דָּוִיד לָרֹב
לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ ו וַיִּקְרָא לִשְׁלֹמֹה בְנוֹ וַיְצַוֵּהוּ לִבְנוֹת
בַּיִת לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז וַיֹּאמֶר דָּוִיד
לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ אֲנִי הָיָה עִם־לְבָבִי לִבְנוֹת בַּיִת
לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָי׃ ח וַיְהִי עָלַי דְּבַר־יְהוָה לֵאמֹר
דָּם לָרֹב שָׁפַכְתָּ וּמִלְחָמוֹת גְּדֹלוֹת עָשִׂיתָ לֹא־
תִבְנֶה בַיִת לִשְׁמִי כִּי דָּמִים רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה
לְפָנָי׃ ט הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לָךְ הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה
וַהֲנִיחוֹתִי לוֹ מִכָּל־אוֹיְבָיו מִסָּבִיב כִּי שְׁלֹמֹה יִהְיֶה
שְׁמוֹ וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל־יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו׃
י הוּא־יִבְנֶה בַיִת לִשְׁמִי וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן
וַאֲנִי־לוֹ לְאָב וַהֲכִינוֹתִי כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ עַל־
יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃ יא עַתָּה בְנִי יְהִי יְהוָה עִמָּךְ
וְהִצְלַחְתָּ וּבָנִיתָ בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
עָלֶיךָ׃ יב אַךְ יִתֶּן־לְּךָ יְהוָה שֵׂכֶל וּבִינָה וִיצַוְּךָ
עַל־יִשְׂרָאֵל וְלִשְׁמוֹר אֶת־תּוֹרַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
יג אָז תַּצְלִיחַ אִם־תִּשְׁמוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים
וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עַל־
יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תִּירָא וְאַל־תֵּחָת׃
יד וְהִנֵּה בְעָנְיִי הֲכִינוֹתִי לְבֵית־יְהוָה זָהָב כִּכָּרִים
מֵאָה־אֶלֶף וְכֶסֶף אֶלֶף אֲלָפִים כִּכָּרִים וְלַנְּחֹשֶׁת
וְלַבַּרְזֶל אֵין מִשְׁקָל כִּי לָרֹב הָיָה וְעֵצִים וַאֲבָנִים
הֲכִינוֹתִי וַעֲלֵיהֶם תּוֹסִיף׃ טו וְעִמְּךָ לָרֹב עֹשֵׂי
מְלָאכָה חֹצְבִים וְחָרָשֵׁי אֶבֶן וָעֵץ וְכָל־חָכָם בְּכָל־
מְלָאכָה׃ טז לַזָּהָב לַכֶּסֶף וְלַנְּחֹשֶׁת וְלַבַּרְזֶל אֵין
מִסְפָּר קוּם וַעֲשֵׂה וִיהִי יְהוָה עִמָּךְ׃ יז וַיְצַו דָּוִיד
לְכָל־שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל לַעְזֹר לִשְׁלֹמֹה בְנוֹ׃ יח הֲלֹא
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עִמָּכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִסָּבִיב כִּי ׀ נָתַן
בְּיָדִי אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה
וְלִפְנֵי עַמּוֹ׃ יט עַתָּה תְּנוּ לְבַבְכֶם וְנַפְשְׁכֶם לִדְרוֹשׁ
לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְקוּמוּ וּבְנוּ אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה
הָאֱלֹהִים לְהָבִיא אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וּכְלֵי קֹדֶשׁ
הָאֱלֹהִים לַבַּיִת הַנִּבְנֶה לְשֵׁם־יְהוָה׃ כג א וְדָוִיד
זָקֵן וְשָׂבַע יָמִים וַיַּמְלֵךְ אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל׃
ב וַיֶּאֱסֹף אֶת־כָּל־שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃
ג וַיִּסָּפְרוּ הַלְוִיִּם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמָעְלָה וַיְהִי
מִסְפָּרָם לְגֻלְגְּלֹתָם לִגְבָרִים שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנָה
אָלֶף׃ ד מֵאֵלֶּה לְנַצֵּחַ עַל־מְלֶאכֶת בֵּית־יְהוָה עֶשְׂרִים

תולדות אהרן כי שלשה . (כתובות ד): בעניי הכינותי : (פסחים יח) :

רשי

הדלתות והשערים בהם : (ד) והצורים . עם חירם מלך צור : (ה) נער ורך . לפי שאפילו בן מ"ב שנה קרוי נער דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימיש וגו' (שמות ל"ג) שהרי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם כ"ח שנה וחי ק"י שנה נמצא בשנת ל"א שנה כשהיו ישראל במדבר העיד עליו הכתוב ויהושע בן נון נער ואז היה בן מ"ב שנה על כן הוצרך לכתוב רך שלא היה כי אם בן י"ב שנה כשמלך : להגדיל למעלה . גדול מאד שהגביהו שלמה עד מאה ועשרים אמה כדכתיב

רדק

לחבר קרש אל קרש במסמרים : (ח) דם לרוב שפכת . זה לא מצאנו שאמר לו השם אבל דוד אמר כן בלבו כי מפני זה מנעהו השם לבנות הבית . או נתן הנביא אמר לו כן ואע"פ שלא נכתב בספר שמואל נמצא כמוהו רבים כמו ותאמרו נשלחה אנשים . ובאמרו דמים לרוב שפכת ארצה כי דם נקיים היה בדמים אשר שפך כמו דם אוריה וזה לפני . גם בדמי הכהנים היה הוא הסבה כמו שאמר הסיבותי בכל נפש בית אביך . גם בדמי הגוים אשר שפך אותם שלא היו בני מלחמתו אפשר שהיו בהם אנשים טובים וחסידים אע"פ כן לא נענש עליהם כי כוונתו לכלות הרשעים שלא ישרש בישראל ולהציל עצמו כשהיה בארץ פלשתים לא יחיה איש ואשה . אבל כיון שנזדמן לו שפיכות דמים לרוב מנעו מלבנות בית המקדש שהוא לשלום ולכפרת עון ולעצרת תפלה . כמו שמנע להניף ברזל במזבח ובבית המקדש לפי שהברזל עושים ממנו כלי הריגה לא יעשו ממנו כלי שלום כנזכר : (יד) והנה בעניי הכינותי וגו' . שלא היה עשיר גדול והיה מוציא הוצאות במלחמות ובדרכם אם משבאו לידו עשיר היה ואם קודם שבאו לידו כי אדם מקדים דבר שאינו שלו כי מה בהונים בתוך ארבע אמות שלו אמר דרך ענו שאין עשירות לפני המקום . ד"א בעוד שהיה מתענה היה מקדים סעודתו לעניים

מצודת דוד

המשקל לגודל הרבוי : (ה) נער . בשנים : ורך . מעונג ביותר : והבית לבנות . הבית אשר עליו לבנות לה' מהראוי להגדיל הבנין למעלה להיות לשם וכו' לזה אכינה לו ערך הבנין להקל מעליו : (ח) דם לרוב שפכת . עם שנלחם מלחמות ה' מ"מ מנעו מבנות את הבית כמו שמנע להניף ברזל על המזבח על שעושים מהם כלי רציחה : (ט) איש מנוחה . יהיה נפשו במנוחה ולא יתגרה במי : והניחותי לו . אתן לו מנוחה מאויביו ולא יתגרה מי בו : ושלום וכו' . זכרון שמו הוא לאות על השלום : (י) לבן . חביב כבן לאביו : לאב . לחמול עליו כאב על בנו : עד עולם . לזרעו אחריו : (יב) ויצוך על ישראל . ר"ל יתן בלבך בינה לדעת לצוות את ישראל את המעשה אשר עשון ובאת הבינה הרי הוא כאלו הוא מצוך על ישראל : ולשמור . גם יתן לך בינה לשמור את התורה : (יג) אז תצליח וכו' . הוא כמו הפוך כאומר אם תשמור וכו' אז תצליח : חזק ואמץ . בדבר הנהגת המלוכה : (יד) בעניי . ר"ל עם שאני נחשב לעני מול ערך הראוי לבנין בית ה' הנה הכינותי זהב וכו' : ועליהם . ע"כ האמור למעלה הא הוזר : (טו) וכל חכם וגו' . כל מיני חכם בכל מיני מלאכה : (טז) לזהב . הן למלאכת הזהב וכו' : אין מספר . אל החכמים : קום . הוא ענין לשון זריזות : (יח) הלא ה' ר"ל וכה אמר להם הלא ה' וכו' : ונכבשה . כבשנו ולכדנו את הארץ : לפני ה' וכו' . ר"ל בעזר ה' ועל ידי עמו : (יט) ובנו . גם אתם תסייעו לבני הבנין : האבנים . כי בעת שהובאה כבר בנויים : כג (ד) מאלה לנצח

מצודת ציון

(ג) למסמרים . ליתדות : (ט) ושקט . ענין מנוחה : (יג) ואמץ . גם הוא ענין חוזק : תחת . ענין פחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהושע א) : כג (ג) לגברים . לאנשים : (ד) לנצח . מלאכת השיר נקרא מלשון נצוח כי דרך בעלי השיר לנצח זה את זה בהרמת קול ובהכרעת הנעימה : ושוטרים

וימלך ה' וסי' את שלמה. את מתניה דודו דמלכים. וימלך פרעה נכו את יהויקים. ולתשובת השנה שלח. מלך מצרים את אליקים אחיו דד"ה : ויחלקם ב' וסי' ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי. ויחלקם דוד וצדוק מבני אלעזר : ולברך ד' בקרי' וסי' ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה'. יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי. בני עמרם אהרן ומשה ויבדל : השלישי ז' חס' בס' וסי' בסד' וישמע יתרו : ולא היו לו חד מן ג' זוגין מן כ"ב בחד ענינא קדמאה היו תנינא היה וסימ' היו ויקבץ את כל אכל שבע שנים היה ותכלינה שבע שני השבע. היו וימת אלעזר ולא היו לו בנים. היה למחלי אלעזר ולא היה לו בנים. שהיו קניתי עבדים ושפחות ובני בית היו לי. שהיה

וארבעה אלף שטרים ושפטים ששת אלפים :
ה וארבעת אלפים שערים וארבעת אלפים
מהללים ליהוה בכלים אשר עשיתי להלל :
ו ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי לגרשון ג'. ב' בסיפרא
קהת ומררי : ז לגרשני לעדן ושמעי :
ח בני לעדן הראש יחיאל וזתם ויואל שלשה :
ט בני שמעי שלמות וחזיאל והרן שלשה אלה שלמית ק'
ראשי האבות ללעדן : י ובני שמעי יחת ג'
זינא ויעוש ובריעה אלה בני־שמעי ארבעה :
יא ויהי־יחת הראש וזיזה השני ויעוש ובריעה ל'
לא־הרבו בנים ויהיו לבית אב לפקדה אחת :
יב בני קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל ארבעה :
יג בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו ס'דקדו' אהרן למשה. ל'
קדש קדשים הוא־ובניו עד־עולם להקטיר לפני ס'
יהוה לשרתו ולברך בשמו עד־עולם : יד ומשה ד'. ז' ר"ס ז' דסמי'
איש האלהים בניו יקראו על־שבט הלוי : טו בני ב' על פס
משה גרשום ואליעזר : טז בני גרשום שבואל
הראש : יז ויהיו בני־אליעזר רחביה הראש ולא־
היה לאליעזר בנים אחרים ובני רחביה רבו כ"ס

למעלה : יח בני יצהר שלמית הראש : יט בני
חברון יריהו הראש אמריה השני יחזיאל
השלישי ויקמעם הרביעי : כ בני עזיאל מיכה ז' מ"ל בסיפרא
הראש וישיה השני : כא בני מררי מחלי ומושי
בני מחלי אלעזר וקיש : כב וימת אלעזר ולא־ ל' ג' זוגין מן כ"ב. ב' א' חס' וא' מלא
היו לו בנים כי אם־בנות וישאום בני־קיש
אחיהם : כג בני מושי מחלי ועדר וירמות שלושה : ד'
כד אלה בני־לוי לבית אבותיהם ראשי האבות ז' מ"ל בסיפרא
לפקודיהם במספר שמות לגלגלתם עשה המלאכה ג' מ"ל
לעבדת בית יהוה מבן עשרים שנה ומעלה :
כה כי אמר דויד הניח יהוה אלהי־ישראל לעמו
וישכן בירושלם עד־לעולם : כו וגם ללוים אין ס'. ב'. ט' ר"ס בסיפ'
לשאת את־המשכן ואת־כל־כליו לעבדתו : ג' דסמי'
כז כי בדברי דויד האחרונים המה מספר בני־ ו' מ"ל
לוי מבן עשרים שנה ולמעלה : כח כי מעמדם ג' בסיפ'
ליד־בני אהרן לעבודת בית יהוה על־החצרות
ועל־הלשכות ועל־טהרת לכל־קדש ומעשה ל'. ל'
עבדת בית האלהים : כט וללחם המערכת ולסלת ז' כלים'
למנחה ולרקיקי המצות ולמחבת ולמרבכת ל'

תולדות אהרן ויבדל אהרן. פסחים קד גיטין נט סוריות יג : בניו יקראו. זבחים קב : בני משה. יבמות סא בתרא קט : ובני רחביה. ברכות ז :

רדק

לשמים : (ז) לגרשוני לעדן ושמעי. לעדן הוא לבני הנזכר בתורה ונזכר בזה הספר למעלה : (ח) בני לעדן הראש יחיאל. יחיאל הראש. ר"ל ואין לו הכרע ונמשך לפניו או לאחריו. כי לבני היה הבכור לגרשון ויחיאל היה הבכור ללבני שהוא לעדן. ויחיאל הוא יחת הנזכר למעלה. וזיתם ויואל ג"כ בני לעדן והמה הם שלשה. ולמטה הוא זיתם ויואל בני יחיאל שאמר בני יחיאל זיתם ויואל אחיו א"כ הנה כתב בני בנים עם הבנים וכמוהו בספר רבים. או נפרש מה שאמר למטה בני יחיאל זיתם ויואל היו בניו נקראים על שם אחיו או חסר וי"ו וסי' בני יחיאל זיתם אחיו היו על אוצרות בית ה' : (ט) בני שמעי. אין זה שמעי מבני גרשון אלא אחד מבני לעדן הנזכרים היה שמו שמעי ובניו שלמית וחזיאל והרן שלשה : (י) ובני שמעי. זה שמעי בן גרשום : (כו) וגם ללוים אין לשאת. כלומר אחר שנבנה ההיכל בירושלים עוד אין ללוים עבודת משא : (כז) כי בדברי דוד האחרונים. כלומר במעשיו האחרונים היה זה מספר הלוים מבן עשרים שנה והעמידם על משמרותם. והכין כל צרכי המקדש כי מתחילה ספר אותם מבן שלשים כמו שכתוב בתורה. ועתה אמר כיון שאין ללוים לשאת בכתף נעמיד ג"כ מבן עשרים שנה : (כח) ועל טהרת לכל קדש. שיהיו הלוים מזומנים לטהרת כל קדש כמו שאמר ביחזקאל ויבאו הכהנים לפנימה בית ה' לטהר וגו' ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה : ומעשה עבודת בית האלהים. מעשה אינו סמוך כי הוא נקוד סגול לסגן יפי' ולמעשה ולעבודת בית ה' לכל יהיו מזומנים : (כט) ולכל משורה ומדה. גם כן יהיו מזומנים

רשי

כדכתיב (במלכים א' ו') והאולם על פני היכל הבית וגו' : (כו) המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה. כלומר אז תיקן דוד משמרות אלו כשיבא שלמה בנו שיהיו מזומנים לו : (כח) כי מעמדם ליד בני אהרן וגו'. דוגמא וילוו עליך וישרתוך : ועל טהרת לכל קדש. שאם יטמא הבית וכליו שיהיו הם ממונים לטהרו שכן מצינו בחזקיהו כדכתיב (לקמן ב' כ"ט) ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון

מצודת ציון

ושוטרים. הם הנוגשים וכופים לעשות דברי השופטים : (יא) לפקודה. ענין מנוי ונזכרות : (כט) המערכת. מל' ערוכה וסדור : ולרקיקי. חררות דקות כמו רקיקי מצות (ויקרא ב) : ולמחבת. מנחה מעשה מחבת : ולמרבכת. ענין חליטה ברותחין כמו מרבכת תביאנה (שם ו) : משורה. היא מדת הלח כמו במדה במשקל ובמשורה (שם יט) :

מצודת דוד

לנצח. מחלה העמיד לנצח וכו' : על מלאכת וכו'. במה עבודת המזבח : (ה) בכלים כי הכ"ד אלף האמורים במקרא שלפניו המה שרתו בפה : (ו) מחלקות. להלוים : לבני לוי. את בני לוי היה מחלק והם גרשון וכו' : (ז) לגרשני. לגרשון היו בניו לעדן ושמעי : (ט) בני שמעי. אין זה שמעי בן גרשון כ"א אחד מבני לעדן ושלשת בניו היו ראשי אבות : (י) ובני שמעי. זהו בן גרשון : (יא) הראש. הוא היה בית אב הראשון בבני שמעי : וזיזה. הוא זינא הנזכר : אחת. חשב גם על לבית אב גר"ל שהיו לחבורה אחת וראש אחד להם : (יג) ולברך בשמו. הוא ברכת כהנים בנשיאת כפים : (יז) רבו למעלה. נזכרו אלו : (כב) וישאום. נשאום לנשים : אחיהם. קרוביהם : (כד) לבית אבותיהם וגו'. לבני בית אבותיהם היו אלו ראשי האבות לכל הפקודים שבהם : במספר שמות. המנוין במספר זכרון שמותם לגלגלתם : עשה המלאכה וגו'. המשוררים והשוערים והממונים : (כה) כי אמר דוד. בא לתת טעם למה מנה דוד מבן עשרים הלא התורה אמרה מבן שלשים ואמר כי אמר דוד הניח ה' וגו' עד לעולם ולא יזוז עוד משם : (כו) וגם ללוים. וא"כ אין גם ללוים לשאת את המשכן ממקום למקום כמו שבאו עד הנה ואינם אלא לשיר ודי בבן עשרים כי לעבודת בכתף הוצרך לשלשים למלאות הכח ולא לשיר : לעבודתו. השייך לעבודת המשכן : (כז) כי בדברי וכו'. ר"ל אף שבדברי דוד עצמו נאמר למעלה מבן שלשים זהו כי בדברי דוד האחרונים המה ספורים מבן עשרים אבל בראשונה לא עשה זאת על דעתו ורצה למנותם כמ"ש בתורה מבן שלשים : (כח) כי מעמדם. ר"ל הואיל והופקדו להיות מעמדם תחת יד בני אהרן וכו' א"כ די בבן עשרים : על החצרות. ישרתו מהו עבודת בית ה' ואמר שיהיו ממונים על החצרות וכו' : ועל טהרה. לגמור טהרת דברים הקדושים שלא יטמאו : ומעשה. ופאר מעשה עבודת וכו' :

וללחם

גדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם. וסי׳ היו היה דבר ה׳ אל יחזקאל: ובבני ד׳ וסי׳ ושאול לכד את המלוכה. וגם כל היהודים . ויחלקם בגורלות אלה עם אלה .
בבני אבי בי רצה: הרבעי ג׳ חס׳ בקריאה וסי׳ לשערים הרבעי. יחלקיהו השני תבליהו . ביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה: העשרים ג׳ וסים׳ לא אעשה בעבור . נגד העשרים

וּלְכָל־מְשׂוּרָה וּמִדָּה׃ ל וְלַעֲמֹד בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר ל׳. ל׳. י״ג
לְהֹדוֹת וּלְהַלֵּל לַיהוָה וְכֵן לָעָרֶב׃ לא וּלְכֹל הַעֲלוֹת ד׳ ר״פ
עֹלוֹת לַיהוָה לַשַּׁבָּתוֹת לֶחֳדָשִׁים וְלַמֹּעֲדִים בְּמִסְפָּר ג׳ חס׳ ו׳
כְּמִשְׁפָּט עֲלֵיהֶם תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה׃ לב וְשָׁמְרוּ ז׳. כ׳
אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל־מוֹעֵד וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ ד׳
וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי אַהֲרֹן אֲחֵיהֶם לַעֲבֹדַת בֵּית יְהוָה׃
כד א וְלִבְנֵי אַהֲרֹן מַחְלְקוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן נ׳
נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ב וַיָּמָת נָדָב
וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי אֲבִיהֶם וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֲנוּ ל׳. ל׳
אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ג וַיֶּחָלְקֵם דָּוִיד וְצָדוֹק מִן־בְּנֵי כ׳
אֶלְעָזָר וַאֲחִימֶלֶךְ מִן־בְּנֵי אִיתָמָר לִפְקֻדָּתָם
בַּעֲבֹדָתָם׃ ד וַיִּמָּצְאוּ בְנֵי־אֶלְעָזָר רַבִּים לְרָאשֵׁי כ׳
הַגְּבָרִים מִן־בְּנֵי אִיתָמָר וַיַּחְלְקוּם לִבְנֵי אֶלְעָזָר כ׳ וכסמן
רָאשִׁים לְבֵית־אָבוֹת שִׁשָּׁה עָשָׂר וְלִבְנֵי אִיתָמָר
לְבֵית אֲבוֹתָם שְׁמוֹנָה׃ ה וַיַּחְלְקוּם בְּגוֹרָלוֹת אֵלֶּה כ׳
עִם־אֵלֶּה כִּי־הָיוּ שָׂרֵי־קֹדֶשׁ וְשָׂרֵי הָאֱלֹהִים כ׳ ותחנ
מִבְּנֵי אֶלְעָזָר וּבִבְנֵי אִיתָמָר׃ ו וַיִּכְתְּבֵם שְׁמַעְיָה ד׳. כ׳
בֶן־נְתַנְאֵל הַסּוֹפֵר מִן־הַלֵּוִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים
וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר וְרָאשֵׁי ל׳
הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם בֵּית־אָב אֶחָד אָחֻז ד׳
לְאֶלְעָזָר וְאָחֻז ׀ אָחֻז לְאִיתָמָר׃ ז וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל ד׳. ל׳
הָרִאשׁוֹן לִיהוֹיָרִיב לִידַעְיָה הַשֵּׁנִי׃ ח לְחָרִם ל׳. ל׳
הַשְּׁלִשִׁי לִשְׂעֹרִים הָרְבִעִי׃ ט לְמַלְכִּיָּה הַחֲמִישִׁי ד׳ מ״ל ג׳ הכ׳
לְמִיָּמִן הַשִּׁשִּׁי׃ י לְהַקּוֹץ הַשְּׁבִעִי לַאֲבִיָּה הַשְּׁמִינִי׃ ל׳ וחס׳ ל׳ ומ״ל ה׳ הס׳
יא לְיֵשׁוּעַ הַתְּשִׁעִי לִשְׁכַנְיָהוּ הָעֲשִׂרִי׃ יב לְאֶלְיָשִׁיב ג׳ הכ׳. ל׳ ב׳ חס׳. ל׳
עַשְׁתֵּי עָשָׂר לְיָקִים שְׁנֵים עָשָׂר׃ יג לְחֻפָּה שְׁלֹשָׁה ל׳. ל׳
עָשָׂר לְיֶשֶׁבְאָב אַרְבָּעָה עָשָׂר׃ יד לְבִלְגָּה חֲמִשָּׁה ל׳. ב׳ סמוך
עָשָׂר לְאִמֵּר שִׁשָּׁה עָשָׂר׃ טו לְחֵזִיר שִׁבְעָה עָשָׂר ל׳
לְהַפִּצֵּץ שְׁמוֹנָה עָשָׂר׃ טז לִפְתַחְיָה תִּשְׁעָה עָשָׂר ל׳. ל׳
לִיחֶזְקֵאל הָעֶשְׂרִים׃ יז לְיָכִין אֶחָד וְעֶשְׂרִים לְגָמוּל ג׳. ג׳ חנ״ך ל׳
שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים׃ יח לִדְלָיָהוּ שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים ל׳
לְמַעַזְיָהוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים׃ יט אֵלֶּה פְקֻדָּתָם ל׳

תולדות אהרן וימלאו. שמנית כן: ואחז אחז . שם :

רשי

קדרון חוצה וכתיב ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וגו׳ : (לא) ולכל העלות עלות לה׳ לשבתות לחדשים . פתרון הם יהיו ממונים על הלשכות וגם על לשכת בית הטלאים שהקרבנות שם והם יביאו אל הכהנים תמיד בכל יום במספר מה שצריכים בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשים ובמועדים שמוסיפים על התמיד כל אלה יביאו במספר כמשפט וגם מסייעים לכהנים להפשיט הזבח וכן מצינו בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלוים וגו׳ : (א) ולבני אהרן . פתרון אלה בני אהרן וגומר על מחלקותם : (ב) וימת נדב ואביהוא ובנים לא היו להם . לפי שלא היו להם בנים כיהנו אלעזר ואיתמר במקומם אבל אם היו לנדב ואביהוא בנים היו קודמים לאלעזר ואיתמר בכהונה גדולה שכן מצינו (בעזרא ג׳) שהרי יהוצדק אביו של יהושע היה ויהוצדק ועזרא בני שריה היו דכתיב (לעיל ה׳) ושריה הוליד את יהוצדק ובעזרא (ה׳) כתי׳ עזרא בן שריה ויהוצדק הלך בגולה לבבל וכשעלו מבבל עלה יהושע ושימש ולא שימש עזרא לפי שהי׳ יהוצדק הבכור וקדמו בן אחיו הבכור כדכתיב בנבואת חגי (ז׳) יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול: (ג) ואחימלך מן בני איתמר. זה אחימלך בן אביתר כדמוכח בסמוך (כ״ד ו׳) ויכתבם שמעיה וגו׳ עד ואחימלך בן אביתר: (ד) ויחלקו׳ לבני אלעז׳ ראשי׳ לבי׳ אבות ששה עשר . מתחלה במשכן שילה לא היו כ״א י״ו משמרו׳ ח׳ מאלעז׳ וח׳ מאיתמר כמפורש במסכ׳ תענית וכשראה דוד שהיו ראשי הגבורים לאלעזר רבים חלקם לכל משמר ומשמר של אלעזר לשנים והעמידם על י״ו משמרות ומשמרת בני איתמר העמיד על מעמד משמר כבראשונה על שמנה משמרות וכן מוכיח בסמוך בית אב אחז לאלעזר ואחז אחז לאיתמר כלומר כאחוז למעמד למשמרת שבמשכן כמו כן העמידן דוד עתה בבית המקדש : (ה) ויחלקום בגורלות אלה עם אלה . למי יפול הגורל להיות ראשון או שני או שלישי או רביעי וכן כולם : (ו) ויכתבם שמעיה . להיות להם לזכרון מי ראשון ומי שני וכן כולם : (יט) אלה פקדתם לעבדתם . אלו שכתובין

רדק

לתקן המדות שיהיו צריכין למקדש ההין והאיפה שליפתם ורביעתם ועשירתם . והמשורה הוא כלל המדות הקטנות והמדה כלל המדות הגדולות : (לא) ולכל העלות עלות . שיהיו מזומנים ג״כ להלל בכל זמן שיעלו עולה לשבתות לחדשים ולמועדים ולעזור לכהנים גם כן באלה הימים שהקרבנות מרובים ויעזרו להביא הבהמות ולהכינם ולשחוט ולעשות כל מעשה עד קבלת הדם כי מקבלת הדם ואילך מצות כהונה : (ג) ויחלקם דוד וצדוק וגו׳. היו״ד בסגול והחי״ת בקמץ והוא כמו ויחלקם שאמור למעלה כי שוים הם בניקוד . וכבר זכרתי דקדוקו בספר מכלל. פי׳ לפי שמנה דוד המשמרות ממה שהיו כי מתחילה היו שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר . וראה דוד רבים לראשי גבורים מן בני איתמר ולקח עמו אחד מבני איתמר ואחד מבני אלעזר והוסיף עוד שמונה משמרות ותקן עשרים וארבעה משמרות השש עשרה מאלעזר והשמונה מאיתמר . וזהו שאמר בית אב אחד אחוז לאלעזר כלומר יותר על מה שהיה בתחילה . ואחוז אחוז לאיתמר . כלומר מה שהיה אחוז לאיתמר היה גם עתה כן אחוז כי לא הוסיפו לו משמרה . ונחלקו רבותינו יש מי שאומר כי משה תקן שמונה משמרות ד׳ מאלעזר וד׳ מאיתמר בא שמואל והעמידן על שש עשרה שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר בא דוד והעמידן על עשרים וארבע . ויש מהם מי שאומר כי משה תקן שש עשרה שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר באו שמואל ודוד והעמידום על עשרים וארבע שנאמר יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם : (ה) ויחלקם בגורלות אלה עם אלה וגו׳ . ר״ל כי לא נתן מעלה לאחד מהם על חברו כי כלם היו שרי קדש ושרי האלהים מבני אלעזר ומבני איתמר לפיכך לא נתן להם מעלה זה על זה להיות זה קודם לזה אלא כמו שעלה הגורל להם כן היו לבד הכהונה הגדולה שהיתה מבני אלעזר כמו שפירשנו למעלה : (ו) ויכתבם שמעיה בן נתנאל הסופר . עשרים וארבעה משמרות ובית

מצודת דוד

(כט) וללחם המערכה וכו׳. להכין לחם הפנים וסולת למנחת הסולת : ולרקיקי וכו׳ . והם מיני מנחות האמורים בתורה : ולכל משורה . להיות ממונים על מדות הלח והיבש הנצרכים בעזרה : (ל) ולעמוד וכו׳ . לשורר בעת שקרבת התמידין : (לא) ולכל העלות . להודות ולהלל בכל זמן העלאת עולה לה׳ לשבתות וכו׳ והם עולת המוספין : במספר . ר״ל העולות הבאים במספר הקבוע כמשפט התורה על ישראל להקריב תמיד לפני ה׳ ולא יעבור : (לב) ושמרו וכו׳ . גם ישמרו את משמרת האהל לבל יקרב איש זר : הקדש . דברים המקודשים : ומשמרת בני אהרן . לסייע אותם בדבר הצריך לעבודת בית ה׳ כהפשטת העולה וכדומה : כד (א) ולבני אהרן . ואלה בני אהרן הנה הן מחלקותם למשמרות : (ב) לפני אביהם . בחיי אביהם : ויכהנו . ר״ל והם נשארו כהנים לה׳ : (ג) לפקודתם בעבודתם . לפי מספרם העובדים בעבודה המוטל עליהם : (ד) לראשי הגברים . למספר ראשי הגברים הראויים לעבודה : ראשים לבית אבות . עשה ששה עשר ראשי בתי אבות והם המשמרות : (ה) בגורלות . מי יהיה ראשון ומי שני וכו׳ : כי היו שרי קדש וכו׳ . כי כולם היו שרי קדש וכו׳ ולזה לא נתן מעלה לאחד על השני להקדימו מבלי גורל : (ו) ויכתבם . שמות בתי האבות כתבם על פתקים להניחם בקלפי לעשות הגורל : בית אב אחד אחז וכו׳ . אמרז״ל מתחלה היו שמונה בתי אבות לאלעזר ושמונה לאיתמר ועל שמצא דוד רבים לבני אלעזר חלק כל בית אב לשתים וז״ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ר״ל כל בית אב אחז עוד אחת להיות בה שתים : ואחז אחז
לאיתמר

אשר לחצר . ליחזקאל העשרים : צוהו ה' בקריאה וסי' ויעש נח ככל אשר צוהו . ויגד משה לאהרן את כל דברי . ויבא משה ויקרא לזקני העם . ויקח משה את המטה . וישכם דוד בבקר דגלית . ויעש דוד כן כאשר צוהו ה' דמלכים . ותברו ויעש דויד כאשר צוהו האלהים דד"ה . אשר עשה דוד את הישר . ויעש ברוך בן נריה דירמיה . אלה פקדתם לעבדתם : ויוסף ט' שום בר נש וסימ' ויוסף הורד מצרימה . ויוסף בן שלשים שנה בעמדו . ויוסף הוא השליט . הם יצאו את העיר לא הרחיקו . אנכי ארד עמך מצרימה . ויוסף היה במצרים . לברך את העם על הר גרזים . לבני אסף זכור . גאלת בזרוע עמך . וחד לישן תוספת ויאמר יואב אל המלך דשמואל :

לעבדתם לבוא לבית־יהוה כמשפטם ביד אהרן
אביהם כאשר צוהו יהוה אלהי ישראל: כ ולבני ר
לוי הנותרים לבני עמרם שובאל לבני שובאל ג'
יחדיהו: כא לרחביהו לבני רחביהו הראש ישיה:
כב ליצהרי שלמות לבני שלמות יחת: כג ובני ג'. ג'. ל'
יריהו אמריהו השני יחזיאל השלישי יקמעם ל' וכרי"ס
הרביעי: כד בני עזיאל מיכה לבני מיכה שמור: שמיר ק'
כה אחי מיכה ישיה לבני ישיה זכריהו: כו בני
מררי מחלי ומושי בני יעזיהו בנו: כז בני מררי
ליעזיהו בנו ושהם וזכור ועברי: כח למחלי אלעזר ב' ב'בתרי ל"ס'
ולא־היה לו בנים: כט לקיש בני־קיש ירחמאל: כ"ס ג' זוגין מתחלפין
ל ובני מושי מחלי ועדר וירימות אלה בני
הלוים לבית אבתיהם: לא ויפילו גם־הם גורלות ט' תכ'כסיפ'

לעמת אחיהם בני־אהרן לפני דויד המלך
וצדוק ואחימלך וראשי האבות לכהנים וללוים
ל' סוכ' אגט ג' אבות הראש לעמת אחיו הקטן: כה א ויבדל
דויד ושרי הצבא לעבדה לבני אסף והימן
יתיר יו"ד וידותון הנביאים בכנרות בנבלים ובמצלתים
ויהי מספרם אנשי מלאכה לעבדתם: ב לבני אסף
י"ס' שוס אגט זכור ויוסף ונתניה ואשראלה בני אסף על ידי
אסף הנבא על־ידי המלך: ג לידותון בני ידותון
ב'בתרי ל"ס' ולוס. ד' גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו ומתתיהו ששה
על ידי אביהם ידותון בכנור הנבא על־הדות
ג'. ג' והלל ליהוה: ד להימן בני הימן בקיהו
מתניהו עזיאל שבואל וירימות חנניה חנני
ג'. ב' א' קס' ומ' מלה אליאתה גדלתי ורממתי עזר ישבקשה מלותי

רדק

ובית ראשי הגבורים ונתנם בקלפי ויצא הגורל הראשון ליהויריב וגו' : (לא) אבות הראש . כך היה שמו אבות . ופירוש לעמת אחיו הקטן שלא היה הגורל ראשון אחריו הקטן אלא הפילו ביניהם גורלות גם הם כמו שעשו הכהנים בין גדול בין קטן כאשר עלה בגורלו כך היה וכן אמר כקטן כגדול מבין עם תלמיד פי' המבין הוא הגדול והתלמיד הוא הקטן : (א) ויבדל דוד . פי' הבדיל לבני אסף והימן וידותון להיות משוררים והאחרים להיות שוערים והאחרים להיות גזברים על אוצרות בית ה' כמו שאומר . וכל חבורה מהם נחלקו ביניהם על פי הגורל הנבאים בכנורות בנבלים ובמצלתים . היו בני אסף מנגנים בכלי שיר ואסף שורה עליו רוח הקודש והיה משורר בפיו לקול הכנורות . וכן הימן וידותון כלם היו נביאים עם כלי השיר כי ספר תהלים ברוח הקדש נאמר ויש בו נבואות ועתידות הגלות והגאולה . והיו בני אסף ארבעה ובני ידותון ששה ובמספר אינם כי אם חמשה גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו ומתתיהו ואמר ששה ואינם אלא חמשה אבל במספר הגורל מצאנו אחד שאינו הנה והוא שאמר והעשירי שמעי . ומצאנו בהגדה כי כשחלקם דוד היו לידותון חמשה בנים והיתה אשתו מעוברת משמעי וראה ברוח הקדש שגם הוא יהיה ראש משמרה לפיכך אמר ששה . ויתכן לומר שהיה קטן אז ולא היה עדיין ראוי לשורר ולהיותו ראש משמרה עד שגדל והיה ראש משמרה . לפיכך ספרו במספר הגורל לפי שהיו מלמדים אותו והיה עתיד להיות ראש משמרה . ובני הימן היו י"ד כי רוממתי עזר הוא שם אחד אעפ"י ששתי תיבות הנה כמוהו רבים . והנה בין שלשתם היו עשרים וארבעה ראשי משמרות כנגד הכהנים שהיו ג"כ עשרים וארבע . ויוסף בן אסף ראש משמרות הלוים שבת עם יהויריב ראש משמרות הכהנים וכן כלם . ואלה עשרים וארבע משמרות הלוים היה כל אחד מהם עם אחיו ובניו בנים עשר הנה בין כלם היו מאתים ושמונים ושמונה כמו שאומר הנביא על ידי המלך הם המזמורים שאמר אסף והיו נאמרים ברוח הקדש ואמר על ידי המלך כי המלך מנהו ראש בדברי השיר ובכליו וכתב דבריו בספרו . וכן אמר בידותון הנביא על הודות והלל לה' . ובהימן ג"כ אמר שהיה מבני קרח חוזה המלך בדברי האלהים להרים קרן
ישראל

רשי

שכתובין כאן ראשי משמרות פקודתם על משמרות הן : (א) ויבדל דוד ושרי הצבא לעבודה . לשורר השיר : לבני אסף וגו' . מכל הלוים לא הבדיל כ"א בני אסף : והימן וידותון הנבאים . כשהיו מנגנים בכלי שירים הללו היו מתנבאים דוגמא באלישע קחו לי מנגן (מלכים ב' ג') והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' : ויהי מספרם אנשי מלאכה . כלומר המשמרות כ"ד על כ"ד משמרות ד' בנים של אסף וששה של ידותון וי"ד של הימן הרי כ"ד למטה כלל מספר כולן כדכתיב ויהי מספרם עם אחיהם וגו' : (ג) ומתתיהו ששה . ולא תמצא אלא חמשה אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח הקודש שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שנאמר לפניו העשירי שמעי וזה שיסד הפייטן (בקדושה של יוצר דפרשת שקלים) רשום מבטן להפקד במשמרת הקודש : על ידי אביהם ידותון . דוגמא על ידו החזיק (נחמיה ג') : הנבא על הודות והלל . שהיו מנגנים בכנור מזמורי הודו ומזמורי הללויה והיה מתנבא : (ד) ורוממתי
עזר

מצודת דוד

לא יתמר . ר"ל מה שהיה אחיו לאיתמר מאז נשאר אחת ולא הוסיף כלום : (יט) אלה פקודתם . אלה מספר המשמרות לבוא לבית ה' לעבודתם כמשפט האמור ביד אהרן כאשר צוהו ה' : (כ) ולבני לוי הנותרי' . היה כן מחלקותם ואמר הנותרים כי כבר חשב הבכורי' מבני לוי ובני גרשון בן לוי ואף שגם המה נזכרים עמהם למעלה מ"מ חשבם שוב על כי נשתנו' בהם שמות בתי האבות ועל בני מררי נתוסף עוד : לבני עמרם שובאל וגו' . ר"ל בית האב מבני עמרם שהיה' נקרא' מתחיל' ע"ש שובאל עתה הוחזר' להיות נקראת ע"ש יחדיהו שהיה מבני שובאל וכן כולם הנאמרים בענין : (כא) לרחביהו . לבית אב של רחביהו נעשה מבניו ישיה לראש ונקראה בית האב על שמו : (כב) ליצהרי . בית האב מבני יצהר שהיתה נקראת ע"ש שלומות נקראת עתה ע"ש יחת : (כג) ובני יריהו . ר"ל בית האב שהיתה נקראת ע"ש יריהו נעשה עתה לבית אב אחת עם אמריהו שהיתה שנית לה ונקראו שתיהן ע"ש אמריהו : יחזיאל . בית האב שהיה לא נשתנה שמה וכן יקמעם : (כד) אחי מיכה ישיה . ר"ל בית האב שהיתה נקראה ע"ש ישיה שהיה אחי מיכה חוזרת להיות נקרא ע"ש זכריהו שהיה מבני ישיה : (כו) בני מררי . ר"ל מה שהיו בתי אבות לבני מררי רק מבני מחלי ומושי נתוסף עתה בתי אבות בני יעזיהו בן מררי שלא הוזכר למעלה : (כז) בני מררי . אלה בתי האבות מבני מררי ליעזיהו בנו היו שהם וגו' : (כח) ולא היה לו בנים . ולא היה א"כ לבית אב : (כט) לקיש . בית האב של קיש נקראת עתה ע"ש ירחמאל שהיה מבני קיש : (ל) ובני מושי מחלי וגו' . בתי האבות ההם לא נשתנו שמם : לבית אבותיהם . של בני משפחותם (והיו א"כ מחלקים עתה לכ"ד מחלקות כמו הכהנים תשעה מבני גרשון ושמנה מבני קהת ושבעה מבני מררי) : (לא) גורלות . מי ישמש ראשון ומי אחריו היה לסדר בהם : לעומת אחיהם . ר"ל כמו אחיהם בני אהרן ודומה להם בדבר הגורל : אבות הראש וגו' . הראש מכל בני בתי האבות היה נקרא בשמו אבות ולזה אמר עם שאבות הוא היה הראש לכולם עכ"ז היה שוה בגורל לעומת אחיו הקטן מכולם ולא הועיל לו מעלתו להקדים ראשון את בית האב שלו : כה (א) ויבדל . הבדילם משאר הלוים אל עבודה המסור להם בהלל בכלי שיר : הנבאים . אמר היו מתנבאים ברה"ק : בכנורות . הבדילן לנגן בכנורות וגו' : אנשי מלאכה לעבודתם . בקיאים וחכמים בעבודת הנגון : (ב) לבני אסף זכור . לבני אסף היה המספר זכור ויוסף וגו' : על יד אסף . ר"ל הם השכילו בחכמת הנגון על יד אסף אביהם כי הוא למדם . הנבא . על אסף יאמר שהיה מתנבא ברה"ק ע"י המלך כי הוא הביאו להשירו אל הנבואה : (ג) לידותון . זה היה המספר לידותון : ששה . אינם אלא חמשה ואחז"ל שאשת ידותון היתה מעוברת ואמר דוד ברוח הקודש שהולד בן ויהיה ראש משמרה והוא שמעי האמור למטה העשירי שמעי : על ידי וגו' . ר"ל ע"פ אביהם השכילו לנגן בכנור כי הוא למדום : הנבא . על ידותון יאמר שהיה מתנבא ברוח הקודש בהודות והלל לה' : (ד) להימן . זהו המספר להימן : ורוממתי
עזר

תנניהו ה' בקריאה וסימ' וישלחו כל השרים אל ברוך. ויבאו אל גדליה המצפתה. והבור אשר השליך שם ישמעאל. החמישי נתניהו בניו ואחיו. ועמהם הלוים שמעיהו: מתתיהו ה' וסי' ועמהם אחיהם המשנים. ומתתיהו ואליפלהו ר"פ. לידותון בני ידותון גדליהו. לארבעה עשר מתתיהו: יהוחנן ד' בקריאה וסי' עילם החמישי יהוחנן הששי. ועל־ידו יהוחנן השר ועמו. ולישמעאל בן יהוחנן דובשנה השביעית התחזק יהוידע. ויקומו אנשים מראשי בית אפרים. וכל עזרא דכו' יהוחנן במ"ג יוחנן וסימ' שם סימן י':

הוֹתִיר מַחֲזִיאֹֽת׃ ה כָּל־אֵ֜לֶּה בָּנִ֣ים לְהֵימָ֗ן חֹזֵ֤ה הַמֶּ֙לֶךְ֙ בְּדִבְרֵ֣י הָאֱלֹהִ֔ים לְהָרִ֖ים קָ֑רֶן וַיִּתֵּ֨ן הָאֱלֹהִ֜ים לְהֵימָ֗ן בָּנִ֛ים אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר וּבָנ֥וֹת שָׁלֽוֹשׁ׃ ו כָּל־אֵ֜לֶּה עַל־יְדֵ֣י אֲבִיהֶ֗ם בַּשִּׁיר֙ בֵּ֣ית יְהוָ֔ה בִּמְצִלְתַּ֛יִם נְבָלִ֥ים וְכִנֹּר֖וֹת לַעֲבֹדַ֣ת בֵּ֣ית הָאֱלֹהִ֑ים עַ֚ל יְדֵ֣י הַמֶּ֔לֶךְ אָסָ֖ף וִֽידוּת֥וּן וְהֵימָֽן׃ ז וַיְהִ֤י מִסְפָּרָם֙ עִם־אֲחֵיהֶ֔ם מְלֻמְּדֵי־שִׁ֖יר לַיהוָ֑ה כָּל־הַמֵּבִ֕ין מָאתַ֖יִם שְׁמוֹנִ֥ים וּשְׁמוֹנָֽה׃ ח וַיַּפִּ֨ילוּ גּוֹרָל֜וֹת מִשְׁמֶ֗רֶת לְעֻמַּת֙ כַּקָּטֹ֣ן כַּגָּד֔וֹל מֵבִ֖ין עִם־תַּלְמִֽיד׃ ט וַיֵּצֵ֞א הַגּוֹרָ֧ל הָרִאשׁ֛וֹן לְאָסָ֖ף לְיוֹסֵ֑ף גְּדַלְיָ֙הוּ֙ הַשֵּׁנִ֔י הֽוּא־וְאֶחָ֥יו וּבָנָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃

י הַשְּׁלִשִׁ֣י זַכּ֔וּר בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
יא הָרְבִיעִ֣י לַיִּצְרִ֔י בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
יב הַחֲמִישִׁ֣י נְתַנְיָ֔הוּ בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
יג הַשִּׁשִּׁ֣י בֻּקִּיָּ֔הוּ בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
יד הַשְּׁבִעִ֣י יְשַׂרְאֵ֔לָה בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
טו הַשְּׁמִינִ֣י יְשַֽׁעְיָ֔הוּ בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
טז הַתְּשִׁיעִ֣י מַתַּנְיָ֔הוּ בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
יז הָעֲשִׂירִ֣י שִׁמְעִ֔י בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
יח עַשְׁתֵּֽי־עָשָׂר֙ עֲזַרְאֵ֔ל בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
יט הַשְּׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר לַחֲשַׁבְיָ֑ה בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כ לִשְׁלֹשָׁ֣ה עָשָׂ֔ר שׁוּבָאֵ֕ל בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כא לְאַרְבָּעָ֣ה עָשָׂ֔ר מַתִּתְיָ֕הוּ בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כב לַחֲמִשָּׁ֣ה עָשָׂ֔ר לִֽירֵמ֕וֹת בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כג לְשִׁשָּׁ֣ה עָשָׂ֔ר לַחֲנַנְיָ֕הוּ בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כד לְשִׁבְעָ֣ה עָשָׂ֔ר לְיָשְׁבְּקָ֕שָׁה בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כה לִשְׁמוֹנָ֣ה עָשָׂ֔ר לַחֲנָ֕נִי בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כו לְתִשְׁעָ֣ה עָשָׂ֔ר לְמַלּ֕וֹתִי בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כז לְעֶשְׂרִ֔ים לֶאֱלִיָּ֕תָה בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כח לְאֶחָ֣ד וְעֶשְׂרִ֔ים לְהוֹתִ֕יר בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
כט לִשְׁנַ֤יִם וְעֶשְׂרִים֙ לְגִדַּ֣לְתִּ֔י בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃
ל לִשְׁלֹשָׁ֣ה וְעֶשְׂרִ֔ים לְמַחֲזִיא֕וֹת בָּנָ֥יו וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים
עָשָֽׂר׃ לא לְאַרְבָּעָ֣ה וְעֶשְׂרִ֔ים לְרוֹמַמְתִּ֣י עֶ֔זֶר בָּנָ֥יו
וְאֶחָ֖יו שְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃ כו א לְמַחְלְק֖וֹת לְשֹׁעֲרִ֑ים
לְקָ֣רְחִ֔ים מְשֶֽׁלֶמְיָ֥הוּ בֶן־קֹרֵ֖א מִן־בְּנֵ֥י אָסָֽף׃
ב וְלִמְשֶֽׁלֶמְיָ֖הוּ בָּנִ֑ים זְכַרְיָ֤הוּ הַבְּכוֹר֙ יְדִֽיעֲאֵל֙ הַשֵּׁנִ֔י
זְבַדְיָ֙הוּ֙ הַשְּׁלִישִׁ֔י יַתְנִיאֵ֖ל הָרְבִיעִֽי׃ ג עֵילָם֙ הַחֲמִישִׁ֔י
יְהוֹחָנָ֖ן הַשִּׁשִּׁ֑י אֶלְיְהוֹעֵינַ֖י הַשְּׁבִיעִֽי׃ ד וּלְעֹבֵ֥ד
אֱדֹ֖ם בָּנִ֑ים שְׁמַֽעְיָ֤ה הַבְּכוֹר֙ יְהוֹזָבָ֣ד הַשֵּׁנִ֔י יוֹאָ֙ח
הַשְּׁלִשִׁ֔י וְשָׂכָ֖ר הָרְבִיעִ֑י וּנְתַנְאֵ֖ל הַחֲמִישִֽׁי׃

רש"י

צור. שם אחד הוא: (ה) חוה המלך בדברי האלהים להרים קרן. קרן הכהונה שמתכהנה למלך דוגמא וירם קרן משיחו (שמואל א' ב'): ויתן האלהים להימן. כלומר אם לא שנתן לו אלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י"ד בנים ושלש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמא (רות ד) ויתן ה' לה הריון ותלד בן אם לא שהיתה מתנה זו מה' אי אפשר שיוליד בועז שהיה זקן וכן ויראהו ה' את כל הארץ (דברים לב) אם לא מאת ה' היתה ראויה זאת אי אפשר להביט כ"כ למרחוק: (ז) כל המבין. לענין שירה נופל לומר מבין כדכתיב מבין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא: (ח) ויפילו גורלות משמרת לעומת. פתרון משמרת לעומת משמרת ודוגמא למעלה (יז) והוי' מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרון ממשכן אל משכן: כקטן כגדול מבין עם תלמיד. פתרון הפילו גורלות על המשמרות זה לעומת זה משמרת לעומת משמרת כקטן כגדול מבין הרב עם תלמיד כולם היו שוין בנה למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן בן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי' אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנופל הגורל הא' משמרת ראשון עם משמרת יהויריב הכהן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן: (ט) ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף. במו ראשון. גדליהו השני. גדליהו בכור ידותון הוא: ואחיו ובניו שנים עשר כו'. פתרון על כל משמרה ומשמרה יבאו י"ב לוים שהרי היו כולם רפ"ח וכשתחלקם לכ"ד חלקים יהיה כל חלק וחלק י"ב לוים כ"ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים (ברודיר שפ"ע) בל' אשכנז: (י) השלישי זכור. בכור אסף: (יא) הרביעי ליצרי. שני של ידותון: (יב) החמישי נתניהו. שלישי של אסף כך נפל הגורל מזה לזה: (א) למחלקות לשערים. אין חוזרים חלילה אלא כנגד שערים חלקים וגם הפילו גורלות מי לשער זה מי לשער

רד"ק

ישראל ולהוציאם מהגלות: (ה) ויתן האלהים להימן בנים ארבעה עשר ובנות שלש. אמר כן לפי שאסף וידותון לא היה להם כל כך בנים או אפשר שהיה עקר מתחלה והעתיר לה' ושמע תפלתו ונתן לו ארבעה עשר בנים ושלש בנות: (ח) ויפילו גורלות משמרת לעמת. ר"ל לעמת משמרה וכן מאהל אל אוהל וממשכן ונו'

מצודת דוד

צור. הוא שם אחד ועם שמה שתי תיבות: (ה) חזה המלך וגו'. הוא היה מתנבא למלך בדבר אלהים שירים קרן ממשלתו: (ו) על ידי אביהם בשיר. ע"י אביהם השכילו לדבר בשיר בבית ה' במצלתים וכו': לעבודת וגו'. בעת עבודת הקרבנות: על ידי המלך. ר"ל בהלולים שתיקן המלך ואסף וגו' כי גם המה תקנו מזמורים כמ"ש בספר תהלים: (ז) ויהי מספרם. של ראשי המשמרות המוכרים עם חבריהם המלומדים לדבר בשיר: כל המבין. בדבר השיר: מאתים וכו'. ולא חשב כ"ח התבונים ביותר בדבר הנגון אבל מספר כולם היו ארבעת אלפים כמ"ש למעלה: (ח) גורלות. מי ישמש ראשון ועבודתם היה לנגן בכלים: משמרת לעומת. כמו משמרה לעומת משמרה וקאי בדבר המובן: מבין. היותר נבון בדבר השיר עם מי שצריך להתלמד עוד ולא הועיל לו רוח בינתו להקדימו ראשון: (ט) לאסף ליוסף. מבני אסף עלה הגורל הראשון ליוסף: גדליהו השני. הוא היה בן ידותון וכן כולם לא היו בסדר התולדות כ"א כאשר עלה הגורל: הוא ואחיו ובניו. מוסב גם על יוסף הראשון כי בכ"ח היו י"ב ולכ"ד משמרות עולה רפ"ח כמספר האמור למעלה והם היו המבינים ביותר בדבר השיר: כו (א) למחלקות. ר"ל אלה הנחלקים לשוערים לבני קרח היה לשוער משלמיהו וכו': (ד) ולעבד אדם. גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה:

מצודת ציון

כה (ה) קרן. ענין ממשלה וחוזק והושאל מבע"ח בעלי הקרנים אשר יתחזקו בהם בהלחמם עם מי: (ז) מלומדי. ענין הרגל כמו ולמד לטרף טרף (יחזקאל י"ט): (ח) לעומת. נגד: (יא) ליצרי. הוא צרי האמור למעלה ובן ימצא קצת שינוי השמות באלו הנזכרים והדרך המקרא ויפקדים

אביהו ז' בקריאה וסימ' וירד אביהו אל אשה. ויחר אפו ויעל בית אביהו. וירדו אחיו וכל בית אביהו. ודקרהו אביהו. וישלח חירם מלך צר דמלכים. ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש. ויהל שלמה לבנות וגו' אשר נראה לדוד אביהו. וסימ' בלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתה הויא מלכא ודקרה ברישה. סימן כל סיפרא ודניאל ועזרא ר"פ ומן בט"י וסימ' מן קדמי שום טעם. מן הכהנים עזאל. מן חשלשה בשנים. מן השלשים תנו נכבד. מן המלחמות ומן השלל. מן בני פרץ הראש. מן היום אשר הוצאתי. מן בניהם

ה עַמִּיאֵל הַשִּׁשִּׁי יִשָּׂשכָר הַשְּׁבִיעִי פְּעֻלְּתַי הַשְּׁמִינִי
כִּי בֵרְכוֹ אֱלֹהִים׃ ו וְלִשְׁמַעְיָה בְנוֹ נוֹלַד בָּנִים ד'
הַמִּמְשָׁלִים לְבֵית אֲבִיהֶם כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל הֵמָּה׃ ג'
ז בְּנֵי שְׁמַעְיָה עָתְנִי וּרְפָאֵל וְעוֹבֵד אֶלְזָבָד אֶחָיו ג'
בְּנֵי־חָיִל אֱלִיהוּ וּסְמַכְיָהוּ׃ ח כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי ׀ עֹבֵד ד' קמצין וכל אס"ף דכו'
אֱדֹם הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וַאֲחֵיהֶם אִישׁ־חַיִל בַּכֹּחַ ד' חס' א'
לַעֲבֹדָה שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם לְעֹבֵד אֱדֹם׃ ט וְלִמְשֶׁלֶמְיָהוּ ז' בסיפרא
בָּנִים וְאַחִים בְּנֵי־חָיִל שְׁמוֹנָה עָשָׂר׃ י וּלְחֹסָה ד' וכל אסף דכו'
מִן־בְּנֵי־מְרָרִי בָּנִים שִׁמְרִי הָרֹאשׁ כִּי לֹא־הָיָה ג'
בְכוֹר וַיְשִׂימֵהוּ אָבִיהוּ לְרֹאשׁ׃ יא חִלְקִיָּהוּ הַשֵּׁנִי ג' מ"ל. ז'
טְבַלְיָהוּ הַשְּׁלִשִׁי זְכַרְיָהוּ הָרְבִעִי כָּל־בָּנִים וְאַחִים ג' חס'
לְחֹסָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר׃ יב לְאֵלֶּה מַחְלְקוֹת הַשֹּׁעֲרִים
לְרָאשֵׁי הַגְּבָרִים מִשְׁמָרוֹת לְעֻמַּת אֲחֵיהֶם לְשָׁרֵת

בְּבֵית יְהוָה׃ יג וַיַּפִּילוּ גוֹרָלוֹת כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל לְבֵית ג' ט
אֲבוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר׃ יד וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל מִזְרָחָה
לְשֶׁלֶמְיָהוּ וּזְכַרְיָהוּ בְנוֹ יוֹעֵץ בְּשֶׂכֶל הִפִּילוּ גוֹרָלוֹת ב'
וַיֵּצֵא גוֹרָלוֹ צָפוֹנָה׃ טו לְעֹבֵד אֱדֹם נֶגְבָּה וּלְבָנָיו כ"ז
בֵּית הָאֲסֻפִּים׃ טז לְשֻׁפִּים וּלְחֹסָה לַמַּעֲרָב עִם
שַׁעַר שַׁלֶּכֶת בַּמְסִלָּה הָעוֹלָה מִשְׁמָר לְעֻמַּת מִשְׁמָר׃ ג'. ב' ט' מ"ל
יז לַמִּזְרָח הַלְוִיִּם שִׁשָּׁה לַצָּפוֹנָה לַיּוֹם אַרְבָּעָה
לַנֶּגְבָּה לַיּוֹם אַרְבָּעָה וְלָאֲסֻפִּים שְׁנַיִם שְׁנָיִם׃ ב' דגשים
יח לַפַּרְבָּר לַמַּעֲרָב אַרְבָּעָה לַמְסִלָּה שְׁנַיִם לַפַּרְבָּר׃ ב' ובפסוק
יט אֵלֶּה מַחְלְקוֹת הַשֹּׁעֲרִים לִבְנֵי הַקָּרְחִי וְלִבְנֵי
מְרָרִי׃ כ וְהַלְוִיִּם אֲחִיָּה עַל־אוֹצְרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים י"א מ"ל
וּלְאֹצְרוֹת הַקֳּדָשִׁים׃ כא בְּנֵי לַעְדָּן בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי
לְלַעְדָּן רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְלַעְדָּן הַגֵּרְשֻׁנִּי יְחִיאֵלִי׃ ג'. ג'. ב'

תולדות אהרן מבני עובד. ברכות סד (יבמות ו): למזרח כלוים. תמיד כז: לפרבר. שם: שנים לפרבר. זבחים נס:

רדק

ונזכר כמו שכתבנו: (ה) פעלתי השמיני כי ברכו אלהים. כמו שכתב למעלה ויברך אלהים את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים וכן כתוב ששים ושנים לעובד אדום. למעלה אומר ועובד אדום ואחיהם ששים ושמנה ואמר ואחיהם כינוי הרבים על עובד אדום ובניו כי כלם יקראו אחי אביהם כמו אחיהם והנה אמר מבני עובד אדום שהיו ששים ושנים. ומה שאמר המה ובניהם ואחיהם המה אומר על בני עובד אדום ובניהם אומר על בני בניו הנזכרים ואחיהם על שאינם מזכרים. ואיש חיל כמו ואנשי חיל. ורז"ל דרשו ויברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו שילדה אשתו ושמנה כלותיה ששה בכרס אחד והם ששים ושנים: (ו) הממשלים לבית אביהם כי גבורי חיל המה. דומים להם בגבורה כמו שהיו בית אביהם גבורי חיל לעבודה כן היו הם. והממשלים שאר בחיר"ק הש"ם כמו הערים המבדלות. שמליהו המרפעם: (יג) ויפילו גורלות כקטן כגדול. כמו שפירשנו למעלה: לשער ושער. פירוש הגורלות שהפילו ביניהם לא לדעת איזה מהם קודם אלא איזה מהם לשער מזרח. ואיזה מהם לשער מערב ודרום וצפון: (יד) ויפול הגורל מזרח לשלמיהו. וצפון לזכריהו בנו ולעבד אדום נגבה: לשפים ולחוסה למערב: (טו) ולבניו בית האספים. פי' בניו היו שומרים בית האספים והיה זה הבית לדרום העזרה מבחוץ. ומה שאמר ולאספים שנים שנים: יש בו פירו' שנים בדברי רז"ל האחד שהיו לכל אחד מבני האספים שנים לוים והאחר שהיה לכל אחד מבתי האסופים אחד ואחד. ויהיה פי' כך ולאספים שהיו שנים היו שנים הכל אחד ואחד והיה בין כולם עשרים וארבע כשאר המשמרות במזרח ששה ובצפון ארבעה ובדרום ארבעה. ולאספים בנים שנים והיו ארבעה. ולמערב ארבעה. ולפרבר שנים הרי עשרים וארבעה. ורבותינו חלקום לעשרים וארבעה מקומות שאמרו במשנה בשלשה מקומות הכהנים שומרים את המקדש בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. והלוים בעשרים ואחד מקום חמשה על חמשה שערי הר הבית ארבעה על ארבעה פנותיו מבפנים חמשה על חמשה שערי העזרה. וארבעה על ארבעה פנותיו מבחוץ אחד בלשכת הקרבן ואחד בלשכת הפרכת ואחד אחרי בית הכפרת. והקשו הפסוקים האלה שיש בהם עשרים וארבעה ובלוים הוא מדבר. ותירצו כי בעשרים וארבע מקומות נקראו הכהנים לוים וזה אחד מהם. והכהנים והלוים בני צדוק והנה ג"כ השלשה היו כהנים ועשרים ואחד לוים ותירצו הפסוקים ג"כ בענין אחר. כמו שכתבו במסכת תמיד וזבחים. ואמרו מאי לפרבר כמאן דאמר פלגי בר: (כא) בני לעדן. הוא לבני כמו שפירשנו ואמר בני הגרשוני אולי היה לעדן אחר ואמר בני לעדן שהיו מבני גרשון הם ראשי האבות הנזכרים למעלה ולעדן

רשי

לשער אחר כך מפורש לקמן: לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני אסף. ודוגמא למעלה ושלום בן קורא וגו' (לעיל ט' יט'): (ה) כי ברכו אלהים. כדאמר (לעיל יג) ויברך ה' את בית עובד אדום וגו': (ו) הממשלים לבית אביהם. פתרון אותם מושלים היו על יד אביהם ודוגמא בסוף דניאל ותשל חמשל רב: (ח) איש חיל. לא בכח ולא במלחמה אלא כאדם שאומר עליו פלוני השוב וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל (רות ג'): (יב) משמרות לעמת אחיהם. ראשי כ"ד משמרות: (יג) ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער. למי יבוא שער זה ולמי שער זה למזרח למערב לצפון לדרום וכן לכל שערים שבעזרה: (יז) ולאספים. מקום ששמו אסופים: (יח) שנים לפרבר. ומפורש במס' תמיד אמר רבא לפרבר כלפי בר: (כ) והלוים אחיה על אוצרות וגו'. הוא היה ממונה על מעות שנקנין מהם קרבנות לבית אלהים כגון קרבן קדשים: (כא) בני לעדן. ללעדן

מצודת דוד

(ה) כי ברכו אלהי'. בריבוי בני' ואחז"ל על שעמד הארון אצלו כמ"ש למעל': (ו) הממשלי'. המושלים על בית אביהם: (ז) אחיו בני חיל. כן שמות בניו האחד אחיו והשני בני חיל: (ח) איש חיל. כ"א היה איש חיל: לעבודה. לפתוח ולנעול את השערים: ששים ושנים. ולמעלה נאמר ששים ושמונה ואולי מתו ששה לעת זקנת דוד: (י) ולחסה. גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה: כי לא היה בכור. יפרש למה אמר בחבריו שבכור ובו אמר הראש ואמר כי באמת לא היה בכור וכו': (יב) לאלה וכו'. ר"ל כל אלה הנזכרים למעלה היו מחלקין כל השוערים שהיו במספר ארבעת אלפים כמ"ש למעלה והנזכרים כאן היו הראשים עליהם: לראשי הגברים משמרות. ר"ל המשמרות חלקו לפי מספר ראשי הגברים שיהיו כולם שוים (ולא בנמנום כי א"א להתחלק ד' אלפים שוערים על כ"ד חלקים שוים שכן היה מספר המשמרות). לעומת אחיהם. רצה לומר כמו אחיהם המשוררים ודומה להם: לשרת בבית ה'. בדבר פתיחת ונעילת השערים: (יג) כקטן כגדול לבית אבותם. הקטן אשר במשפחתם היה שוה אל הגדול בדבר הגורל: לשער ושער. ר"ל והגורל היה מי יהיה שוער בשער זה ומי בשער זה לא לדעת איזה מהם קודם כאשר היה הגורל במשמרו' הכהנים והמשוררים: (יד) מזרחה לשלמיהו. שער המזרחי נפל בגורל לשלמיהו הוא ואחיו: יועץ בשכל. שהיה בעל עצה בשכל רב ולזה הוא ואחיו הפילו הגורלות ויצא גורלו בשער הצפוני: (טו) בית האספים. נקרא כן על שם שיועצים אצלם והיה מול שער הדרומי: (טז) לשפים. אולי נזכר למעלה בשמו האחר: שער שלכת. כן שם השער שעמד במסילה ובשביל העולה על מעלה ההר: משמר לעומת משמר. רצה לומר זמן מה ישמור שפים למערב וחוסה בשער שלכת ולעומת זמן זה יתחלף המשמר וכן יחזור חלילה: (יז) למזרח. עתה מונה והולך שמות המקומות אשר ישמרו שם ומספר כתות השומרים ואמר בפתח המזרח יהיו ו' כתות לוים משמרים: ליום ארבעה. ר"ל בכל עת ישמרו ד' כתות: שנים שנים. יתכן שהיו האסופים שתים מקומות ולזה מזכיר בל' רבים ובכ"א ישמרו ב' כתות במקומות חלוקות זו מזו: לפרבר למערב. כלפי המערב אל הפרבר ושם חדר שם: ארבעה. יהיו ארבעה כתות במסילה העולה אל הפרבר ובנים בפרבר עצמה והרי הן במספר כ"ד וכן אחז"ל: (יט) אלה מחלקות. חלוקת מקומו' שומרי השערים: (כ) והלוים. ר"ל וגם זאת פקודת הלוים: בית האלהים. הנמצא לתקון הבית: הקדשים. שלוקחין בהם קרבנות הצבור: (כא) בני הגרשני. מבני גרשון: ללעדן ראשי האבות וכו'. כלומר הנה לעדן נפל גחלה הרבה ללעדן היו ראשי

אשר נותרו . מן בני שמעון גבורי . מן בנ ·ילוי ארבעת : הבאה ג' בטעם מלרע וסימ' כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה . רבאה והיוצאת . יתן ה' את האשה הבאה : ומקלו' ד

כב בני יחיאלי זתם ויואל אחיו על־אצרות בית ל'
יהוה׃ כג לעמרמי ליצהרי לחברוני לעזיאלי׃
כד ושבאל בן־גרשום בן־משה נגיד על־האצרות׃ ל' חס'
כה ואחיו לאליעזר רחביהו בנו וישעיהו בנו
וירם בנו וזכרי בנו ושלמות בנו׃ כו הוא ל' חס' ושלמית ק'
שלמות ואחיו על כל־אצרות הקדשים אשר ג'
הקדיש דויד המלך וראשי האבות לשרי־ ג'
האלפים והמאות ושרי הצבא׃ כז מן־המלחמות ה'ר"פ בסיפ' ה' פסו' דמיין
ומן־השלל הקדישו לחזק לבית יהוה׃ כח וכל
ההקדיש שמואל הראה ושאול בן־קיש ואבנר ל'
בן־נר ויואב בן־צרויה כל המקדיש על יד־
שלמית ואחיו׃ כט ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה
החיצונה על־ישראל לשטרים ולשפטים׃

ל לחברוני חשביהו ואחיו בני־חיל אלף ושבע־ ל'
מאות על פקדת ישראל מעבר לירדן מערבה ל' וה' וחל פקודת
לכל מלאכת יהוה ולעבדת המלך׃ לא לחברוני ג' מלעיל
יריה הראש לחברוני לתלדתיו לאבות בשנת ל' כמ' וחס'
הארבעים למלכות דויד נדרשו וימצא בהם ג'. ז'
גבורי חיל ביעזיר גלעד׃ לב ואחיו בני־חיל ב' מ"ע
אלפים ושבע מאות ראשי האבות ויפקידם דויד ל' ומ"ע
המלך על־הראובני והגדי וחצי שבט המנשי ד'
לכל־דבר האלהים ודבר המלך׃ כז א ובני
ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים
והמאות ושטריהם המשרתים את־המלך לכל
דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש לכל ג' בטעם מלרע ב'
חדשי השנה המחלקת האחת עשרים וארבעה ב'

תולדות אהרן ושבאל בן גרשם . נדרים י בתרא קי : בשנת הארבעים . תענית כז : והיוצאת . כתובות סב :

רשי

ללעדן הגרשוני היה ראש האבות יחיאל הוא לעדן האמור לעיל: (כב) ויואל אחיו . אחיו של יחיאל כדכתיב למעלה יחיאל וזתם ויואל : על אוצרות בית ה'. אוצרות הרבה היו בעזרה כל אוצר ואוצר לתקונו ועל כל אחד ואחד היה ממונה אחד : (כד) ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האצרות . כמו כן נגיד על אחד מאוצרות העזרה . ויש מפרשים נגיד על האוצרות כל האמרכלין כולם היו תחתיו : (כט) ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה . מלאכה שעושין חוץ לעיר ביערים ובהרים ולכרות ארזים ולחצוב אבנים ולחרוש שדה של הקדש: (ל) לחברוני חשביהו עד לכל מלאכת ה'. הם שוטרים על אותם שהיו עושים מלאכת ה' בעבר הירדן: ולעבודת המלך . אף הם ממונים על יושבי נחלת המלך אוצרות המלך וכן לפניו לכל דבר האלהים ודבר המלך : (לא) בשנת הארבעים (היו) וגו' . וגם כל חשבונות הללו בשנת הארבעים היו: (א) לכל דבר המחלקות . כל זה היה מתחילת מלכותו ואילך ואגב שנאמר מספר הלוים מספר והולך מי היו שרי מחלקות דוד : הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה . שהיו ישראל חלוקים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק שמש את המלך חדש והמלך נותן להם הוצאותם כדכתיב בספר מלכים ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו והם מזומנים ללחום מלא מתו ולכל עבודתו בזה החדש וכל זה תחילת מלכותו הי': עשרים וארבעה אלף . אע"פ שהיו ישראל יותר מי"ב פעמים כ"ד אלפים דוד לא בחר אלא אנשי חיל

רדק

ולעדן שמה שהם ללעדן הגרשוני ובכל . זה תוספת ביאור כי די היה לו בפעם אחת ואחד מבני לעדן הגרשוני היה יחיאל והוא היה הבכור ואומר על אלה שהיו באוצרות בית ה': (כב) בני יחיאל . פרשתיו למעלה : (כה) רחביהו בנו וישעיהו בנו. פי' ישעיה בן רחביהו כי לאליעזר לא היו לו בנים כי אם רחביה כמו שאמר למעלה . וישעיה ויורם וזכרי ושלומות בני רחביה ורבים בנים היו לו כמו שאמר ובני רחביה רבו למעלה אבל שלמות היה ראש לכולם כמו שאמר שלומות ואחיו על כל אוצרות הקדשים וכן אמר כל המקדיש על יד שולמות אחיו . שולמית הוא שלומות שאמר אחר כן . והנה אמר כי אחיה על אוצרות בית האלהים ולאוצרות הקדשים ואחרי כן אמר כי זתם ויואל אחיו על אוצרות בית ה' ואחרי כן אמר כי שבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות . ואחרי כן אמר כי שלמית ואחיו על כל אוצרות הקדשים וגומר . יראה כי מתחלה היה אחיה ממונה על האוצרות וכן זתם ויואל היו גם כן ממונים על האוצרות . אבל האוצרות היו חולקים לכל הקדשות שהקדישו בכל דור ודור מדור המדבר עד דוד כי מהם היו מקדישים לקרבנות ומהם היו מקדישים לבנין הבית ומהם היו מקדישים לכלי בית ה' וכל אוצר מהם לבדו והיה ממונה על כל אחד ואחד ושבואל היה ממונה על כולם וזהו שאמר ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות ושלומית היה ממונה על ההקדשות שהקדישו משמואל ואילך שהקדיש שמואל ושאול ודוד ואבנר ויואב וראשי האבות לשרי האלפים והמאות כלם הקדישו על ידי שלומית : (כט) למלאכה החיצונה . המלאכה שהיתה חוצה לעיר לחטוב עצים ביערות ולחטוב אבנים ושדות וכרמים וגנות ופרדסים של הקדש . והיה כנניהו ובניו ממונים עליהם . ומה שאמר על ישראל לפי שהיו בישראל מתנדבים בכל שנה להקדים מתבואותיהם ופירותיהם והיו אלה ממונים לשוטרים ושופטים על הממונים תחתיהם לאסוף ולכנוס ולהביא בית ה' : (ל) מעבר לירדן מערבה וגו' . קרא הארץ אשר מעבר לירדן שהיא שהוא לצד מערב לארץ ההיא לצד ירדן אבל כל ארץ הגלעד בכללה היה מזרח לארץ ישראל וכן נקראת בכל מקום : (לא) בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו . פירוש אלה אשר מעבר לירדן וכן כל הענין אשר הקדים היה בשנת הארבעים שהרי אמר בתחלת הענין ודוד זקן

מצודת דוד

ראשי האבות במספר המרובה משלן ללעדן מולד יחיאל שהיה שר וגדול ובניו היו ממונים על האוצרות כמ"ש במקרא שלאחריו : (כב) בני יחיאלי וכו' . ר"ל המה וגם זתם ויואל אחיו בני לעדן היו על אוצרות בית ה' והם כלי זהב וכסף שבבית ה' : (כג) לעמרמי וכו' . ר"ל וכן מבני עמרם וכו' היו ממונים בבית ה' כאשר יזכור למטה ולא זכר מבני עזיאל ואולי כללם בבני חברון : (כד) נגיד על האצרות . היה ממונה על האוצרות ואשר הממונים היו תחת ידו : (כה) ואחיו . של שבואל מזרע של אליעזר : רחביה בנו . הוא היה בן אליעזר וכן כולם היו אחד בן אחד : (כו) על כל וכו' . ר"ל כל המקדיש דבר גדול היה מוסרו לידו והוא הביאו אל בית האוצר וכמ"ש במקראות שלאחריו : וראשי האבות לשרי וכו' . ראשי האבות אשר הועמדו להיות שרי האלפים והמאות : (כז) מן המלחמות וכו' . אשר הקדישו ממה שלקחו במלחמה ומה שגזלו מן המקומות אשר כבשו : לחזק וכו' . להיות גנוז באוצר על תקון הבית : (כח) ההקדיש . אשר הקדיש כי הה"א היא במקום אשר : על יד . היה מוסרו לידו להביאו אל בית האוצר : (כט) למלאכה החיצונה . על המלאכה הנעשה חוצה לעיר לצורך הבית להכין עצים ואבנים וכדומה המוטל על ישראל היו המה לשוטרים ולשופטים על הדבר ההוא : (ל) על פקודת . המה היו על הנזכרות של ישראל היושבים בעבר הירדן בחלק המערבי ממנו הפונה מול ארץ ישראל : לכל מלאכת ה' וכו' . על כל המלאכה המוטל עליהם לבית ה' ולבית המלך : (לא) לתלדותיו לאבות . למשפחתו לכל בתי האבות היה הראש : נדרשו . בני חברון נדרשו לדעת אם יש בהם אנשי חיל : ביעזיר גלעד . ביעזר שעמדה בארץ הגלעד : (לב) ואחיו . חבריו של יריה שהיו בני חיל אלפים וכו' : על הראובני וכו' . ר"ל היושבים בחלק המזרחי כי בחלק המערבי היו חשביה ואחיו לממונים : לכל דבר . על כל דבר המוטל עליהם מעבודת בית אלהים ומעבודת המלך: כז (א) למספרם . לכל מספר אנשיהם היו ממונים עליהם ראשי האבות וכו' ומתחלת ימי מלכותו היו הממונים בהם ועל שהשב כאן מנוי המשמרות סמך להם להזכיר את כל הממונים : ושוטריהם . ומהם היו שוטריהם של השרים הנזכרים הממונים מפיהם המכריחים את המלך בכל דבר המוטל על המחלקות לזרזם ולכופם לעשות בזמנו : הבאה ויוצאת . כל מחלוקת היתה באה בתחלת החדש ויוצאת בסופה ונכנסת אחרת תחתיה בחוזר חלילה לכל חדשי השנה וכן בכל שנה ושנה ועל כל אחת היה מוטל בחדשה לעשות כל צרכי המלך : המחלוקת האחת . מספר אנשי מחלוקת האחת

מצודת ציון

כו (לב) ויפקידם . ענין מנוי וגזכרום : לכל דבר . לכל ענין וכן על דבר שטר (במדבר כה) : ומקלום
כז (א) המחלקות . מל' חלק :

בקריאה וסי' וגדור ואחיו . ומקלות תאליד . וחברו . ומקלות הנגיד : זבדיה וזבדיה מ' בקריאה וסי' וזבדיה ועדר ועדר . חבדיה ומשלם וחזקי . ויועאל וזבדיה . הרביעי לחדש הרביעי . ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו . אמריהו כהן הראש . ומבני שפטיה זבדיה . ומבני אמר חנני : לבנימיני ל' כתיב כן והוא חד מן ט"ו מלין כתיב חד וקרי' תרין וסי' מזה ויאמר ה' אליו מזה בידך . מלכם תדכאו עמי . מהם ויאמר אלי בן אדם דיחזקאל . ישימות עלימו שאול ירדו . בגד ותאמר לאה בגד . והנהו וארד בית היוצר והנהו עשה . בנימין עותי בן עמיהוד . חלכאים ידכה ישוח ונפל בעצומיו . אשדת ה' מסיני בא . מאשתם נחר מפוח . לבנימיני ועל מחלוקתו עשרים .

אלף : ב על המחלקת הראשונה לחדש
הראשון ישבעם בן זבדיאל ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף : ג מן בני פרץ הראש
לכל שרי הצבאות לחדש הראשון : ד ועל
מחלקת החדש השני דודי האחוחי ומחלקתו
ומקלות הנגיד ועל מחלקתו עשרים וארבעה
אלף : ה שר הצבא השלישי לחדש השלישי
בניהו בן יהוידע הכהן ראש ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף : ו הוא בניהו גבור
השלשים ועל השלשים ומחלקתו עמיזבד בנו :
ז הרביעי לחדש הרביעי עשהאל אחי
יואב וזבדיה בנו אחריו ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף : ח החמישי לחדש החמישי
השר שמהות היזרח ועל מחלקתו עשרים וארבעה
אלף : ט הששי לחדש הששי עירא בן עקש
התקועי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
י השביעי לחדש השביעי חלץ הפלוני מן בני
אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
יא השמיני לחדש השמיני סבכי החשתי
לזרחי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :

יב התשיעי לחדש התשיעי אביעזר הענתתי
לבנימיני ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
יג העשירי לחדש העשירי מהרי הנטופתי לזרחי
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
יד עשתי עשר לעשתי עשר החדש בניה
הפרעתני מן בני אפרים ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף : טו השנים עשר לשנים עשר
החדש חלדי הנטופתי לעתניאל ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף : טז ועל שבטי ישראל
לראובני נגיד אליעזר בן זכרי לשמעוני שפטיהו
בן מעכה : יז ללוי חשביה בן קמואל לאהרן
צדוק : יח ליהודה אליהו מאחי דויד
ליששכר עמרי בן מיכאל : יט לזבולן
ישמעיהו בן עבדיהו לנפתלי ירימות בן עזריאל :
כ לבני אפרים הושע בן עזזיהו לחצי
שבט מנשה יואל בן פדיהו : כא לחצי המנשה
גלעדה ידו בן זכריהו לבנימן יעשיאל בן אבנר :
כב לדן עזראל בן ירחם אלה שרי שבטי
ישראל : כג ולא נשא דויד מספרם למבן
עשרים שנה ולמטה כי אמר יהוה להרבות

רד"ק

זקן ושבע ימים וימלך את שלמה וגו' ויספרו הלוים וגו' ויחלקם דוד מחלקות וגו' אבל מחלקות ישראל היו בתחלת מלכותו כמו שאמר למעלה ואלה ראשי הגבורים אשר לדוד המתחזקים עמו במלכותו עם כל ישראל להמליכו וסופר שם הגבורים שספר הנה . וגם עשהאל אחי יואב היה הרביעי לחדש הרביעי והוא לא האריך ימים בתחלת מלכותו כי אבנר הרגו : (ה) שר הצבא השלישי . לפי שהיה בניהו ראש לשלשים הגבורים אמר עליו שר הצבא מה שלא אמר כן באחרים : הכהן ראש . יהוידע היה כהן גדול כמו שאמר למעלה בתחלת מלכות בית דוד ויהוידע הנגיד לאהרן : (ו) ומחלקתו עמיזבד בנו . פירוש עמיזבד בנו היה גם כן על מחלוקתו תחתיו וזבדיה בנו אחריו שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו ונתן דוד זבדיה בנו אחריו לראש על מלחמתו : (יא) סבכי החשתי לזרחי . ממשפחת זרח : (טו) חלדי הנטופתי לעתניאל . ממשפחת עתניאל בן קנז : (טז) ועל שבטי ישראל לראובני נגיד . עד הנה ספר הגבורים שהיו ראשי המחלוקת ועתה ספר השרים שהיו ראשי השבטים נשיא כל שבט ושבט : (יח) ליהודה אליהו מאחי דוד . המזכרים למעלה ולו שני שמות . או אחר מלבד המזכרים כמו שארז"ל בדרש שכתבנו : (כג) ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה . כלומר כל אלה שספר דוד שנים עשר מחלקות כל אחד מעשרים וארבעה אלף לא ספר אלא

רש"י

חיל ועשירי העם אשר יוכל לעזוב עסקיהם ולעסוק בעסקי המלך אבל עניי העם הצריכין לפרנס עצמם לא לקח דוד : (ג) הראש לכל שרי הצבאות . ישבעם מבני פרץ היה והיה ראש לכל י"ב שרי צבאות ולפי שהיה מן בני פרץ מנאו דוד ראש : (ד) ומקלות הנגיד . בר מחלוקתו המסייע עמו ומקלות : (ה) שר הצבא השלישי . משום כבוד בניהו קורהו שר הצבא יותר מהשאר לבד מישבעם שהיה מבני פרץ שקורהו כמו כן ראש דכתיב הראש לכל שרי הצבאות מפני כבודו של דוד שהיה מבני פרץ כמוהו : הכהן ראש . שהיה ראש וי"א שהיה כהן גדול ואינו כן שהרי צדוק ואביתר היו כהנים גדולים : (ו) גבור השלשים . כדלעיל דכתיב מן השלשים הנו נכבד וגו' : (ז) הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו . שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו שהרגו אבנר (שמואל ב' ב') ונתן זבדיה בנו אחריו תחתיו על מחלוקתו : (ח) השר שמהות היזרח . הזרחי : (טז) ועל שבטי ישראל . כבר אמרנו ראשי המחלוקת אשר לדויד ועתה מספר מי היו שרי שבטי הישראל שר כל שבט ושבט : (כג) ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה . פתרון כבר אמרנו שמנה ישראל וחלקן למחלקות וגם הלוים מנה וישמם על עבודתם וכל אלו שמנה לא מנה אחד מהם פחות מבן ד' : ככוכבי השמים . כמו שאין יכול איש למנות כוכבי השמים כך אין יכול למנותם

מצודת ציון

(ד) ומקלות . כן שמו כו"ז : (ו) השלשים . שרים וממונים כמו ומבחר שלישיו (שמות טו) : (כג) נשא . ענין מספר כמו כי תשא (שם ל) :

מצודת דוד

היו כ"ד אלף : (ב) על מחלוקת . הממונה על המחלוקה הראשונה המשמשת בחדש הראשון היה ישבעם : ועל מחלוקתו . מספר האלפים שעל מחלוקתו היו כ"ד אלף : (ג) בני פרץ . ישבעם היה מבני פרץ קרוב לדוד ולזה היה הראש לכל שרי הצבאו' והם הממונים על המחלוקה : (ד) ומחלוקתו . המסייע לו כדבר מחלוקתו היה ומקלות הנגיד : (ה) שר צבא . ועם כי כולם קרואים שרי צבאות מ"מ שרש בניה לכבודו ולא קראו ראש : (ו) גבור השלשים . היה הגבור שבשרים וממונה עליהם : ומחלוקתו . המסייע לו : (ז) אחריו . כי עשהאל מת מיד בתחלת מלכותו והועמד בנו אחריו : (יא) לזרחי . מבני זרח בן יהודה : (טו) לעתניאל . מבני עתניאל בן קנז השופט הראשון : (טז) ועל שבטי ישראל . לכל שבט העמיד שר מבני שבטו : (יח) מאחי דוד . הוא שנשאר מאחיו כי כולם הרג מלך מואב : (כא) גלעדה . היושבים בארץ הגלעד בעבר הירדן : (כג) ולא נשא וגו' . ר"ל כל המנין שמנה לא מנה כ"א מבן עשרים : כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי השמים שאין למנותם כמ"ש הבט וגו' וספור הכוכבים אם תוכל לספור וגו' כה יהיה

לגאונים רבת שבעה. מנהסערה ויען ה' את איוב. והכרו מנהסערה ויען ה' את איוב. המפרצים ואצאה בשער הגיא לילה: והאלהים ז' בקריאה וסי' והאלהים נפח את אברהם מאמר אליו. ויהי קול השופר הולך וחזק מאד. ואשר לא צרה והאלהים אנה לידו ושמתי. והאלהים אמר לי לא תבנה בית. ויריעו איש יהודה. והאלהים עשה שיראו מלפניו.

אֶת־יִשְׂרָאֵל כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם׃ כד יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה ל' ר"פ
הֵחֵל לִמְנוֹת וְלֹא כִלָּה וַיְהִי בָזֹאת קֶצֶף עַל־ ס. ג'
יִשְׂרָאֵל וְלֹא עָלָה הַמִּסְפָּר בְּמִסְפַּר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לַמֶּלֶךְ דָּוִיד׃ כה וְעַל אֹצְרוֹת הַמֶּלֶךְ עַזְמָוֶת בֶּן־ חצי הספר בפסוקים
עֲדִיאֵל וְעַל־הָאֹצָרוֹת בַּשָּׂדֶה בֶּעָרִים וּבַכְּפָרִים
וּבַמִּגְדָּלוֹת יְהוֹנָתָן בֶּן־עֻזִּיָּהוּ׃ כו וְעַל עֹשֵׂי מְלֶאכֶת י"ז כתיב ו'
הַשָּׂדֶה לַעֲבֹדַת הָאֲדָמָה עֶזְרִי בֶּן־כְּלוּב׃ ל' שם אנש
כז וְעַל־הַכְּרָמִים שִׁמְעִי הָרָמָתִי וְעַל שֶׁבַּכְּרָמִים ל'
לְאֹצְרוֹת הַיַּיִן זַבְדִּי הַשִּׁפְמִי׃ כח וְעַל־הַזֵּיתִים
וְהַשִּׁקְמִים אֲשֶׁר בַּשְּׁפֵלָה בַּעַל חָנָן הַגְּדֵרִי וְעַל־ ל'
אֹצְרוֹת הַשֶּׁמֶן יוֹעָשׁ׃ כט וְעַל־הַבָּקָר הָרֹעִים ל'. ל'
בַּשָּׁרוֹן שִׁטְרַי הַשָּׁרוֹנִי וְעַל־הַבָּקָר בָּעֲמָקִים שָׁפָט שרטי ק'
בֶּן־עַדְלָי׃ ל וְעַל־הַגְּמַלִּים אוֹבִיל הַיִּשְׁמְעֵלִי ג' חס' א'
וְעַל־הָאֲתֹנוֹת יֶחְדְּיָהוּ הַמֵּרֹנֹתִי׃ לא וְעַל־הַצֹּאן ל'
יָזִיז הַהַגְרִי כָּל־אֵלֶּה שָׂרֵי הָרְכוּשׁ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ ל'. ל'

דָּוִיד׃ לב וִיהוֹנָתָן דּוֹד־דָּוִיד יוֹעֵץ אִישׁ־מֵבִין
ל' מ"ג וְסוֹפֵר הוּא וִיחִיאֵל בֶּן־חַכְמוֹנִי עִם־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃
ל' לג וַאֲחִיתֹפֶל יוֹעֵץ לַמֶּלֶךְ וְחוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעַ
הַמֶּלֶךְ׃ לד וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן־בְּנָיָהוּ
ל' וְאֶבְיָתָר וְשַׂר־צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב׃ כח א וַיַּקְהֵל
דָּוִיד אֶת־כָּל־שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל שָׂרֵי הַשְּׁבָטִים וְשָׂרֵי
ו' בטעם אופן ועגלה הַמַּחְלְקוֹת הַמְשָׁרְתִים אֶת־הַמֶּלֶךְ וְשָׂרֵי הָאֲלָפִים
ג' וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְשָׂרֵי כָל־רְכוּשׁ־וּמִקְנֶה לַמֶּלֶךְ
ז' וכל אסף דכו' וּלְבָנָיו עִם־הַסָּרִיסִים וְהַגִּבּוֹרִים וּלְכָל־גִּבּוֹר חָיִל
י"ג אֶל־יְרוּשָׁלִָם׃ ב וַיָּקָם דָּוִיד הַמֶּלֶךְ עַל־רַגְלָיו וַיֹּאמֶר
י"א שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי אֲנִי עִם־לְבָבִי לִבְנוֹת בֵּית
ל' וחס' מְנוּחָה לַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלַהֲדֹם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ
כל סיפ' מ"ג וַהֲכִינוֹתִי לִבְנוֹת׃ ג וְהָאֱלֹהִים אָמַר לִי לֹא־תִבְנֶה
ל' בַיִת לִשְׁמִי כִּי אִישׁ מִלְחָמוֹת אַתָּה וְדָמִים שָׁפָכְתָּ׃
ל' ד וַיִּבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּי מִכֹּל בֵּית־אָבִי

תולדות אהרן ואחרי אחיתופל. כרכות ד מגהד' יד: ויקם דוד. סוטה מ:

רשי

למנותם: (כד) ולא כלה. פתרון ועוד אני אומר לך הלא יואב התחיל פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא כלה: ויהי בזאת קצף על ישראל. מאותו קצת שמנה היה קצף על ישראל לפי שעלה במחשבתו למנות כל ישראל לעבור על הפסוק אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ וגו' (בראשית יג) ולעבור הפסוק הבט נא השמימה וגו' (שם טו): ולא עלה המספר. פתרון אע"פ שאני אומר החל למנות ולא כלה ולא מנה כי אם מעט שהרי לא עלה מספר המנויין בספר שמואל כמספר המנויין כאן (בד"ה כאן) אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף ובשמואל (סוף) שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף וא"ת שני מספרים היו שפעמיים מנאן א' בשמואל וא' כאן אלא כך הוא לא עלה המספר כמספר ד"ה כי אותו המספר שמנה לא כתב בשמואל כי אם קצת מן המספר משום לער ואבילות שנגפו אפי' על אותן מעט וכאן משום כבוד דוד אפילו אם היה המספר יותר היה אמרו לפי שהיה משמע שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה מישראל ועוד משום כבודו שהיו כולם לו לעבדים כאיש אחד: (כה) ועל אוצרות המלך. אוצרות כסף וזהב. כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האתונות שלו: ועל האוצרות בשדה. ועל מה שגדל בשדה. תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין: בערים. לחמש הערים ולחמש פרי המלך ומגדלותיו: (כו) ועל עשי מלאכת השדה לעבודת האדמה. לחרוש האדמה: עזרי בן כלוב. היה ממונה על כך לצוות לחרוש האדמה והוא נותן להם בקר וכל כלי המחרישה: (כז) ועל הכרמים. לעדור ולזמור הכרמים: ועל שבכרמים. הוא אוצרות היין: (כח) ועל הזיתים. לנוטען ולמסוק: (כט) ועל הבקר הרועים בשרון שרטי השרוני. הבקי בענייניהם: (ל) הישמעאלי. היודע בטוב עסקן של גמלים: (לא) ועל הצאן יזיז ההגרי. כי ההגרים יושבי אהל בשדה לכן מנהו על צאנו: (לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרבות: (לג) וחושי הארכי רע המלך. שושבינו קרית ספר תרגום קריתא דארכי. ומדרש רבה כשחטא דוד בבת שבע שאל לחושי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלנו הקדוש ברוך הוא בתשובה לתת לו ארוכה לחטאו ואמר לו כן. למרעהו אשר רע לו דשמשון תרגומו שושביניה (שופטים יד): (לד) ואחרי אחיתופל. לאחר שמת לקח לו דוד את יהוידע ואביתר במקומו: (א) ויקהל דויד את כל שרי ישראל. אלו השרים שרי שבטים כדכתיב (לעיל כז) ועל שבטי ישראל לראובני: ושרי המחלקות

רדק

אלא מעשרים שנה ומעלה: כי אמר ה' להרבות וכו'. ואף שאמר הקב"ה למנות ישראל לא אמר למנותם אלא מבן עשרים שנה ולמעלה כי אמר להרבותם ככוכבי השמים ואין להם מספר כמו שאמר גם זרעך ימנה וכל אלה מספר דוד לא היו בכלל אותם שמנה יואב שהתחיל למנות כל ישראל ולא כלה כי שני שבטים לא ספר כי נתעב דבר המלך אל יואב כמו שכתוב ויהי בזאת קצף על ישראל: (כה) ועל אוצרות המלך. עתה סופר פקודיו וגזבריו על מלאכתו ועל אוצרותיו בבית ובשדה: (כז) ועל הכרמים. שמעי היה ממונה על הכרמים עד אסיפת הענבים. וזבדי היה ממונה על הכרמים בשעת אסיפת הפירות והענבים מהבציר ואילך כמו שאמרו לאוצרות היין: (ל) אוביל הישמעאלי. שהתגורר בארץ בני הגר: (לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. שהיה מלמדם ומגדלם: (לד) ואחרי אחיתופל יהוידע. כלומר אחרי שמת אחיתופל והיה יועץ המלך היו יועציו יהוידע ואביתר ויואב היה שר צבא: (ב) ויקם דוד המלך על רגליו. שהחזק וקם מהמשכב שהיה שם כי כבר נפל למשכב שכתוב בספר מלכים והתחזק והלך למקום שנוה להאסף שם

מצודת דוד

ארעך (בראשית מז) ולכן לא מנה הפחותים מבן עשרים לבל יודע מספר כל בני ישראל: (כד) החל למנות. את היתרים מבן עשרים: לא כלה. לספור את כולם כי לא מנה את שבט לוי ובנימין כמ"ש למעלה ועם כל זה היה בזאת קצף על ישראל ובא בהם הדבר כמ"ש למעלה: ולא עלה המספר. ר"ל לכן חדל מלמנות את הפחותים מעשרים ולא עלה המספר שלהם כמספר האמור בדברי הימים וכו' כי המספר האמור שם הלא המה מן היתרים מבן כ': (כה) ועל אוצרות המלך. הממונה על אוצרות המלך היה עזמות: בשדה בערים וכו'. אוצרות התבואה וכלי מלחמה וכדומה: (כו) לעבדת האדמה. לחרוש ולזרוע ולקצור: (כז) ועל הכרמים. על העבודה אשר יעבד בהם עד אחר הבציר: ועל שבכרמים. על העבודה אשר יעבוד בהענבים עד להביא היין אל האוצרות והוא דריכת הענבים בגת וכדומה: (כח) והשקמים אשר בשפלה. מין אילני תאנים הגדלים בעמק וכן כשקמים אשר בשפלה לרוב (דה"ב כ'): (כט) בשרון. בארץ מישור ומקום שמו: השרוני. הרגיל לרעות בשרון וכן כל הממונים העמיד על כל דבר אשר הרגיל בה: (לא) שרי הרכוש. מלת רכוש כולל כסף וזהב ומקנה וכל המטלטלין ושדות: אשר למלך. אשר הופקדו למלך דוד: (לב) איש מבין. בעל בינה: עם בני המלך. היו בתמידות עם בני המלך ללמדם חכמה: (לג) יועץ למלך. הוא היה המיוחד לעצת המלך אבל יהונתן דודו לא היה מיוחד למלך: רע המלך. אוהב היה יושב בתמידות עם המלך להשתעשע עמו: (לד) ואחרי אחיתופל. אחר מותו לקח במקומו את יהוידע ואת אביתר: ושר וכו'. המיוחד על כל הצבא אשר למלך היה יואב:

כח (א) המשרתים. תוך הוא על המחלקות: ולכל גבור חיל. בעל הדבר טמר

מצודת ציון

(כד) החל. התחיל: ולא כלה. לא השלים: (לג) וסופר. חכם ובדרז"ל סופר מהרך וכור ילא (חולין קח): כח (א) הסריסים. ענין שרים: (ב) ולהדום. הוא שרפרף שכסא שנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב כמו והארץ הדום רגלי (ישעיה סו) ואמר במשל מדרך האדם: ילר

והאלהים יבקש את נרדף: מצות ה' אלהיכם ה' דסמי' בקריאה וסימ' לא תוספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם. שמר תשמרון את מצות ה' אלהיכם. את הברכה אשר תשמעו את מצות ה'. והקללה אם לא תשמעו אל מצות. ועתה לעיני כל ישראל קהל ה': במשקל ד' דגשי' בקריאה וסי' והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם. לא תעשו עול במשקל.

להיות למלך על־ישראל לעולם כי ביהודה
בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי
בי רצה להמליך על־כל־ישראל: ה ומכל־בני
כי רבים בנים נתן לי יהוה ויבחר בשלמה בני
לשבת על־כסא מלכות יהוה על־ישראל: ו ויאמר
לי שלמה בנך הוא־יבנה ביתי וחצרותי כי־
בחרתי בו לי לבן ואני אהיה־לו לאב: ז והכינותי
את־מלכותו עד־לעולם אם־יחזק לעשות מצותי
ומשפטי כיום הזה: ח ועתה לעיני כל־ישראל
קהל־יהוה ובאזני אלהינו שמרו ודרשו כל־
מצות יהוה אלהיכם למען תירשו את־הארץ
הטובה והנחלתם לבניכם אחריכם עד־עולם:
ט ואתה שלמה־בני דע את־אלהי אביך ועבדהו
בלב שלם ובנפש חפצה כי כל־לבבות דורש
יהוה וכל־יצר מחשבות מבין אם־תדרשנו ימצא
לך ואם־תעזבנו יזניחך לעד: י ראה עתה כי־
יהוה בחר בך לבנות־בית למקדש חזק ועשה:
יא ויתן דויד לשלמה בנו את־תבנית האולם
ואת־בתיו וגנזכיו ועליתיו וחדריו הפנימים
ובית הכפרת: יב ותבנית כל אשר היה ברוח
עמו לחצרות בית־יהוה ולכל־הלשכות סביב
לאצרות בית־האלהים ולאצרות הקדשים:
יג ולמחלקות הכהנים והלוים ולכל־מלאכת
עבודת בית־יהוה ולכל־כלי עבודת בית־יהוה:
יד לזהב במשקל לזהב לכל־כלי עבודה ועבודה
לכל כלי הכסף במשקל לכל־כלי עבודה ועבודה:
טו ומשקל למנרות הזהב ונרתיהם זהב
במשקל־מנורה ומנורה ונרתיה ולמנורות הכסף

תולדות אהרן פי ניכודס. עקידס שער קא: כני דע. שם יז: ויתן דוד. פסחים פו:

רדק

עם כל ישראל וקם על רגליו ודבר אליהם את כל הדברים האלה: (ט) דע את אלהי אביך. כמו וידעת את ה' אלהיך ואמר אלהי אביך ר"ל ביסמוך על הקבלה עד שידעם מעצמו: וכל יצר מחשבות מבין. פעולת הלב נקראת יצר. לפי שהלב פועל ויוצר במחשבה הענינים הן לטוב הן לרע: (יא) וגנזכיו. פי' אוצרותיו: (יב) כל אשר היה ברוח עמו. ברוח נבואה כי על פי רוח הקדש ידע כל תבנית הבית. או על ידי עצמו או על ידי שמואל הנביא: (טו) למנורות הזהב. הם המנורות עשר שעשה שלמה אבל מנורת כסף לא מצאנו שעשה א"כ מה הוא ולמנורות הכסף. ויראה כי עשה מנורות כסף להיות בלשכות הכהנים להאיר להם שהיו אוכלים ושוכבים שם. ומנורות הזהב היו בהיכל עשר חמש מימין המנורה שעשה משה וחמש משמאל וכן שולחנות הזהב היו ללחם הפנים ושלחנות הכסף לשחוט עליהם ולתת עליהם בשר העולה כשהיה מנתחה ואעפ"י שלא

רשי

המחלקות. אלו י"ב מחלקות של מלך (כדלעיל כ"ז) ובני ישראל למספרם וגו': ושרי האלפים. כדלעיל: ושרי המאות. שוטרים: ושרי כל רכוש ומקנה למלך. אותן שמזכיר לעיל על אוצרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתים והמקנה השרים שהיו על הבקר ועל הגמלים ועל הצאן שכל מין הבהמה קרוי מקנה כדכתיב גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי דקהלת: (ח) כל ישראל. כגר כאזרח: ובאזני אלהינו לפני אלהינו דוגמא אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם וכן ויעמוד המלך על העמוד אשר לפני ה' (מ"ב כג): שמרו ודרשו כל מצות ה' אלהיכם. זה אמר לכל ישראל יחד. אבל לשלמ' אמר לפני כל ישראל ועבדהו: (ט) בלב שלם. בלבב שלם לא נאמר שיהא משמע שני לבבות אלא בלב שלם שלא יהיה לך אלא לבב אחד לאבינו שבשמים וכן יסד הפייט (בקדושתא דמוסף של יום א' דר"ה) שני לבבות לך כאחד להחד. ודוגמתו (מלכים א' ח') והיה לבבכם שלם עם ה' אלהינו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יהיו לב א' שלם וכן מפורש בב"ר וסעדו לבכם אחר תעבורו (בראשית י"ח) מלמד שאין למלאכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהיה כן כדכתיב שיתו לבכם לחילה (תילים מ"ח): כי כל לבבות דורש ה'. כאן נופל לומר לבבות כל לבבות דורש ה' בין טוב ובין רע: וכל יצר מחשבות מבין. בב"ר שניט קודם שנוצר יציר מבין הקב"ה מה שאדם עתיד לחשוב: אם תדרשנו ימצא לך. לכך אני אומר (לעיל) ודרשו כל מצות ה': יזניחך לעד. יעזבך אין כתיב כאן אלא יזניחך שהוא קשה ממנו כמו והזניחו (ישעיה יט) זנח ה' מזבחו. (איכה ב'): (י) כי ה' בחר בך לבנות בית למקדש. לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש לצורך הארון שנקרא מקדש דכתיב (מדבר י') ונשאו הקהתים נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה משובח משאר אחיך אלא למעט ולמען רחמיו לכך חזק ועשה: (יא) תבנית האולם. ארכו ורחבו וגבהו כדכתיב (במלכים א' ו') והאולם על פני היכל הבית וגו': וגנזכיו. מקום שאוצרות הקדשים מונחים: (יב) אשר היה ברוח עמו. כאשר הראהו שמואל הרואה כדכתיב לקמן המה יסד דוד ושמואל הרואה ורבותינו אמרו ושאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בניות ברמה עוסקין היו בבניינו של עולם הוא ב"ה ולמד לו אותה שעה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד בכמה שנים: סביב לאוצרות בית האלהים ולאוצרות הקדשים. ולא מפרש איזה מהקדשים אשר הקדיש דוד וראשי האבות שבאותו פרק היו ממונים עליו עד שיבנו בית המקדש אבל אוצרות אלו תמיד היו כל עוד שהבנין קיים: (יג) ולמחלקות הכהנים והלוים. שחלק לכ"ד משמרות כדלעיל כל זה מסר לו: ולכל כלי עבודת בית ה'. משקל מה וכמה כל כלי וכלי כמפורש: (יד) לזהב במשקל לזהב לכל כלי עבודה ועבודה. וכן לכל כלי הכסף במשקל: (טו) ונרתיהם זהב. משקל לכל נר ונר: במשקל מנורה ומנורה. כי עשרה מנורות עשה: כעבודת מנורה ומנורה. ומשקל כלי עבודת מנורה מלקחיה ומחתותיה

מצודת ציון

(ט) יצר. הוא ענין הפועל כמו מי יצר אל (שם מד): יזניחך. ענין עזיבה כמו למה אתחני (תהלים מג): (יא) תבנית. ענין תואר וצורה: וגנזכיו. מקום האוצרות והוא מלשון גניזה בטמנה: (יג) ולמחלקות. ולא מחלקות וכלמ"ד הוא במקום את כמו לכל כליו (שמות כז) ורבים כמוהו

מצודת דוד

שאיש לא נעדר מכל הגבורים: (ב) על רגליו. כאומר עם כי חשם כחו בעבור הזקנה עכ"ז התחזק לעמוד על רגליו לכבוד שרי ישראל הנאספים אליו: עם לבבי לבנות. עם לבבי היה לבנות בית וכו' וגם הכינותי כל המצטרך לה: (ג) ודמי' שפכת. ולכן מנעו לבנות וכאשר מנע מלהניף ברזל על המזבח על שעושים ממנו כלי רציחה: (ד) ויבחר וכו'. כאומר אולם לא לשוא יחשב הדם ההוא ולא נמאסתי בעבור זה מן מלוכה אלא נבחרתי עד עולם כל ימי חיי: בחר לנגיד. להיות מלך מזרעו: בית אבי. בחר את בית אבי: (ה) ויבחר בשלמה. בא לרמז שלא נשא בהמאה את בת שבע כ"א היתה בהמאה לא היה נבחר בנה למלוכה הואיל ובניו מרובים ויש א"כ מי למלוך אלתו: (ו) לי לבן. להיות אהוב לי כבן: לאב. להמול עליו כאב על בנו: (ז) כיום הזה. אשר עתה הוא מחזק לעשות מצות ה': (ח) לעיני כל ישראל. ר"ל בפני כולכם אני מזהיר אתכם לאמר שמרו ודרשו וכו': ובאזני אלהינו. כאומר וה' יהיה לעד: למען תירשו. למען יתקיים לכם ירושת הארץ ולהנחיל אותה לבניכם ובניכם לבניהם וכן עד עולם: (ט) דע את אלהי אביך. כאומר חקור בשכלך לדעת אותו ואם תקצר השכל עכ"ז לא תעזבנו כי אלהי אביך הוא ובסמוך על הקבלה כי בודאי האב מעמיד את בנו על האמת: ובנפש חפצה. ר"ל מאהבה ומרצון ולא מיראת העונש: דורש ה'. דרושים הם לפניו לדעת כל מה בהם: וכל יצר מחשבות. כל פעולת המחשבות הוא מבין: אם תדרשנו. להשכיל גדולת רוממותו: ימצא לך. ר"ל יפתח לבבך לדעת ולהבין: יזניחך לעד. יעזבך לעולם אם לא תשוב לו: (י) ראה עתה. הגדולה הנתונה לך מה': למקדש. להיות לו למקדש: (יא) ויתן דויד וכו'. ר"ל למדו ומסר בידו: האולם. אשר לפני ההיכל: ואת בתיו. בית

הזהב במשקל הזהב כל כלי עבוד׳ קדמא דפסוק. ודבתריה ולמזבח הקט׳ת: בכתב ב׳ וסי׳ ויאמר חירם. הכל בכתב מיד ה׳ עלי: ואמץ ב׳ פתחין וסימ׳ חזק ואמץ אל תירא ואל. חזק ואמץ ועשה אל תירא: והמלאכה ג׳ בקרי׳ וסימ׳ והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. והמלאכה לא ליום אחד ולא לשני׳. והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה:

במשקל למנורה ונרתיה כעבודת מנורה ומנורה׃ ג׳
טז ואת־הזהב משקל לשלחנות המערכת לשלחן ג׳ ובפסוק
ושלחן וכסף לשלחנות הכסף׃ יז והמזלגות
והמזרקות והקשות זהב טהור ולכפורי הזהב
במשקל לכפור וכפור ולכפורי הכסף במשקל
לכפור וכפור׃ יח ולמזבח הקטרת זהב מזקק ב׳
במשקל ולתבנית המרכבה הכרבים זהב ב׳ דגשים מ״ל
לפרשים וסככים על־ארון ברית־יהוה׃ יט הכל כ״ו
בכתב מיד יהוה עלי השכיל כל מלאכות התבנית׃ ב׳ ... במלאכות
כ ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ ועשה ב׳
אל־תירא ואל־תחת כי יהוה אלהים אלהי עמך
לא ירפך ולא יעזבך עד־לכלות כל־מלאכת
עבודת בית־יהוה׃ כא והנה מחלקות הכהנים
והלוים לכל־עבודת בית האלהים ועמך בכל־ י׳
מלאכה לכל־נדיב בחכמה לכל־עבודה והשרים ל׳ וכל קהלת דכו׳ בנ״ך
וכל־העם לכל־דבריך׃
כט א ויאמר דויד
המלך לכל־הקהל שלמה בני אחד בחר־בו
אלהים נער ורך והמלאכה גדולה כי לא לאדם ג׳
הבירה כי ליהוה אלהים׃ ב ובכל־כחי הכינותי ס׳ כתיב כתרין כס״ן
לבית־אלהי הזהב לזהב והכסף לכסף והנחשת
לנחשת הברזל לברזל והעצים לעצים אבני־שהם ל׳
ומלואים אבני־פוך ורקמה וכל אבן יקרה ואבני י׳ מ״ל. ג׳

תולדות אהרן הכל בכתב. עם סוכה נא׳ זבחים לג סב חולין פב בכורות ית עקידה שער ג: (מגילה סט):

רשי

ומחתותיה. וגם משקל: (טז) שלחנות המערכת. לערוך עליו לחם הפנים למשקל שלחן ושלחן כי עשרה שלחנות של זהב עשה בהיכל ומשקל הכסף לשלחנות שבעזרה שמפשיטין עליהם הקרבנות ומשקל המזלגות והמזרקות: (יז) ולכפורי הזהב במשקל. כפורי כלי שרת לקנח בכלים הדם מהם ודוגמא בפ׳ קמא דבבא מציעא הווא גברא דכפר ידיה בגלימא דחבריה וכל כפרה לשון קינוח וחטוי הוא: (יח) זהב מזוקק. כמו כסף מזוקק: ולתבנית המרכבה. הם הכרובים שהשכינה רוכבת עליהם: לפרשים. כלומר המפורשים והסוככים על הארון כדאמר והיו הכרובים פורשי כנפים וגו׳ (שמות כה): (יט) הכל בכתב. פתרון הכל בכתב סדר לו שכוס משקל ומשקל של כל כלי וכלי שמואל הרואה: כל מלאכת התבנית. תבנית הבית חכמני והשכילני כמו תבנית אורך ורוחב וגובה והכל דרש שמואל מן התורה ברוח הקודש כמו ששנינו הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה (שם כ״ז) דרש אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים חמשים פעמים חמשים הם כ״ה מאות נ״ל חתכם לחמש רצועות להיות חמש מאות על חמש מאות והוא מיוסד בסילוק קרובץ של שבת חנוכה המתחיל מנשה את אפרים ואפרים את מנשה והכל דרש שמואל ברוח הקודש ולמד לדוד כן: (כ) חזק ואמץ. כדי שתתקיים מלכותך כמו(לעיל כ״ח) שהבטיחך הקב״ה והכינותי מלכותו עד עולם אם יחזק לעשות מצותי וגומר: (כא) והנה מחלקות הכהנים והלוים לכל עבודת בית האלהים ועמך בכל מלאכה. כלומר הכל ערכתי וסדרתי וזמנתי לך מחלקות ופועלים ואין לך לעכב כי אם מיד לבנות הבית: והשרים. הממונים על הפועלים ושוטריהם: וכל העם לכל דבריך. לעשות צוויך: (א) שלמה בני אחד וגו׳. ואפילו אם היו מאה לא די לבנותו ועוד שהוא נער ורך: והמלאכה גדולה. ואם תאמר תקטין הבית זה אי אפשר כי לא לאדם הבירה כי אם לה׳ אלהים הגדול והנורא אשר לא יכלכלוהו השמים ושמי השמים ואעפ״כ אל תבהל לבנות בית גדול כזה כי אני בכל כחי הכינותי לבית אלהים הזהב לזהב והכסף לכסף וגו׳ לפיכך אין לך טורח גדול כל כך: (ב) אבני שוהם ומלואים. דוגמת המשכן אבני שוהם ואבני וגו׳ (שמות כ״ט): אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה. לתת בקירות הזהב ובכלי הכסף: ואבני שיש. לעמודים

רדק

שלא זכר זה בספור בנין הבית למדנו זה מבנין הבית שראה יחזקאל במראה הנבואה: (יז) ולכפורי הזהב. פי׳ רז״ל מזרקים שאמרו ודם הסכין במאי מקנח ליה בשפת מזרק דכתיב כפורי זהב. וקראו כן על שם שמקנח בהם הסכין כמו מכפר לה בגליתא דפרמא שענינו מקנח וכן כל לשון כפרה: (יח) ולתבנית המרכבה הכרובים זהב. פי׳ לתבנית מרכבות חיות הקדש כי בהם פני הכרוב: לפורשים וסוככים. פירוש להיות פורשים וסוככים בכנפיהם על ארון ברית ה׳: (יט) הכל בכתב מיד ה׳. פירוש הנה לך הכל בכתב מסודר כמו שהוא מיד ה׳ על כל מלאכות התבנית כי בנבואה נאמר לו כמו שכתבנו על יד שמואל הרואה: (כא) ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה לכל עבודה. על דרך כל אשר ידבנו לבו לקרב׳ אל המלאכה לעשות אותה. כלומר עמך עמלים בכל מלאכה ובכל אשר יתנדבו לעשות אותה. והשרים והעם הם מזומנים לכל דבריך: (א) נער ורך וכו׳. אמרו כי בן י״ב שנה היה שלמה כשמלך כי באותו פרק שנולד הוא מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון והלך לגשור והיה שם שלש שנים הרי חמש שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים. ומרד באביו ונהרג אחרי זה ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר. ובשנה שאחריו מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי י״א ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד אקן המשמרות הרי י״ב: (ב) הזהב לזהב והכסף לכסף. כלומר הכנותי הזהב למה שצריך זהב וכסף למה שצריך כסף: אבני פוך ורקמה. פירוש ובגדי רקמה ואבני פוך: וכל אבן יקרה. לקירות הבית ולרצפ׳. והפוך הוא אפשר שהוא אבני

מצודת דוד

החליפות שמזה ומזה: ובית הכפרת. הוא בית קדש הקדשים: (יב) כל אשר היה ברוח עמו. ר״ל אשר נגלה לו ברוח הקדש תבנית הנעשים לחצרות וכו׳: לאוצרות בית האלהים. אשר בהם יניחו הנדבות על תיקון בדק הבית: ולאוצרות הקדשי׳. אשר בהם יניחו הממון שעל קרבנות הצבור: (יג) ולמחלקות. גם מסר בידו סדר מחלקות הכהנים והלוים והממונים על כל מלאכת עבודת הבית ואת תבנית כל כלי עבוד׳: (יד) לזהב. לכלי הזהב מסר בידו במשקל הראוי לזהב לכל כלי וכלי: לכל כלי הכסף במשקל. ר״ל למשקל הראוי לכסף כי לא ישוה משקל הכסף למשקל הזהב: (טו) ומשקל. גם מסר לו משקל לעשרה המנורות שעשה שלמה מזהב הם ונרותיהם העשויין כעין בזיכין לשום בהם השמן והפתילות: במשקל מנורה. כמה יהיה במשקל של כ״א משקל נרותיה: ולמנורות הכסף. עשויים להעמידם בלשכת הכהנים להאיר להם בעת יאכלו הקדשים בלילות: כעבודת. כפי המשקל הראוי לפי מלאכת תבניתה: (טז) ואת הזהב וכו׳. משקל הזהב להשלחנות העשוי למערכת לחם הפנים: וכסף. משקל הכסף לשלחנות הכסף העומדים בעזרה להפשיט עליהם את הקרבנות ועם שלא הוזכרו בבנין שלמה נזכרים הם בבנין יחזקאל וכן היו בבית שלמה: (יז) והמזלגות וכו׳. גם מסר לו תבנית כל הכלים האלה: זהב טהור. שיהיה מזהב טהור: במשקל. כמה יהיה משקל כ״א: (יח) ולמזבח. את המזבח שיהיה מזהב מזוקק מסר לו כמה יהיה משקלו: ולתבנית המרכבה. ואזר ומפרש שהם הכרובים שעמדו בארץ להיות פורשים כנפיהם לסכך על הארון והיו דומים למעשה חיות המרכבה אשר פני אדם להנה כי גם אל הכרובים היה פני תינוק: (יט) הכל בכתב. ר״ל כן אמר דויד לשלמה הנה לך הכל מסודר בכתב אשר מיד ה׳ עלי השכיל ר״ל אשר באה עלי מידו להשכילני כל מלאכות התבנית של הבית וכל כליו: (כ) אל תירא. לחשוב שלא תוכל לגמור את הכל: עד לכלות. עד אשר תשלים את הכל: (כא) לכל עבודת. המופקדים לכל עבודת בית האלהים: ועמך. הם יהיו עמך לעזור בכל מלאכה: לכל נדיב. את כל מהם אשר נדבו לבו בחכמה להשכיל לעשות את כל העבודה המוצרך אל הבנין: לכל דבריך. המה נכונים לעשות את כל דבריך: כט (א) אחד כלומר ואיך יוכל אשר לאסוף הון רב כ״כ לבנות בית לה׳: בחר בו אלהים. ואף בו בחר למלך

מצודת ציון

כמוהו: (יז) והמזלגות. שם כלי בעלת השנים ובו תוחבים הבשר להעלות מן היורה: והמזרקות. הספלים אשר יקבלו בהם הדם לזרקו: והקשות. סניפין כעין יתדות עמדו אצל השולחן מזה ומזה לערוך לחם הפנים כמ״ש בתורה: ולכפורי. גם המה כעין מזרקות וכן כפורי זהב משנים (עזרא א) וע״ש שהסכין הזורק מקנח ידו בשפתו קרויים כפורי ובדרז״ל ובעי לכפורי ידיה (גיטין נו): (יח) מזוקק. ענין צרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב): (כ) תחת. ענין פחד ושבר: לכלות. להשלים: כט (א) הבירה. הארמון ועל המקדש יאמר: (ב) אבני פוך. אבני יקר ומראיהם כעין הפוך והוא הכחול: ורקמה. יריעות מרוקמות במיני צבעונין: יקרה. חשובה שיש שם מין אבן

לזהב לזהב חד מן א"ב מן כ"ב תאומים וכל חד וחד ל' דכו' וסימ' נמסר במסרה רבהא במערכת אות התי"ו בערך תאם בס"ד: שמח ב' בקריאה וסי' וגם דוד המלך. שמח מארים בצאתם כי נפל. וב' ושמח וסימ' וראך ושמח בלבו. ושמח לבם כמו יין: ועד עולם י"ב בקריאה וסימ' למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא. ואני זאת בריתי אתם אמר ה' רוחי דישעיה. ושכנתי אתכם במקום הזה דירמיה. לאמר שובו נא איש מדרכו הרעה דירמיה. ושמתי את הצלעה לשארית. ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל. ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם. יהי שם ה' מברך. וחסד ה' מעולם ועד עולם. יחל ישראל אל ה'. ירושלם הרים סביב לה. ה' ישמור צאתך ובואך מעתה:

שיש לרב: ג ועוד ברצותי בבית אלהי יש־לי
סגלה זהב וכסף נתתי לבית־אלהי למעלה מכל־
הכינותי לבית הקדש: ד שלשת אלפים ככרי
זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים ככר־כסף
מזקק לטוח קירות הבתים: ה לזהב לזהב ולכסף
לכסף ולכל־מלאכה ביד חרשים ומי מתנדב
למלאות ידו היום ליהוה: ו ויתנדבו שרי
האבות ושרי ׀ שבטי ישראל ושרי האלפים
והמאות ולשרי מלאכת המלך: ז ויתנו לעבודת
בית־האלהים זהב ככרים חמשת־אלפים
ואדרכנים רבו וכסף ככרים עשרת אלפים ונחשת
רבו ושמונת אלפים ככרים וברזל מאה־אלף
ככרים: ח והנמצא אתו אבנים נתנו לאוצר בית־
יהוה על יד־יחיאל הגרשני: ט וישמחו העם על־
התנדבם כי בלב שלם התנדבו ליהוה וגם דויד
המלך שמח שמחה גדולה: י ויברך דויד
את־יהוה לעיני כל־הקהל ויאמר דויד ברוך
אתה יהוה אלהי ישראל אבינו מעולם ועד־
עולם: יא לך יהוה הגדלה והגבורה והתפארת
והנצח וההוד כי־כל בשמים ובארץ לך יהוה

רד"ק

אבני השהם. הם אבנים יקרות עינם כעין השהם: (ג) מכל הכינותי. מכל אשר הכינותי: (ד) לטוח קירות הבתים. והלא בזהב היו טוחים הקירות שנאמר ואת כל הבית צפה זהב ואיך אמר כי הכסף הכין לטוח הקירות. נאמר כי לטוח טעמו לשלשת ככרי זהב שזכר. ובדברי רז"ל לטוח את קירות הבית וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורין אותו כסף שהיה מכסף כל בעלי זהבים: (ז) ואדרכנים רבו. מטבע ידוע אצלם: (י) אלהי ישראל אבינו. אבינו שב אל ישראל וזכר הנה יעקב אבינו על בנין הבית לפי שיעקב אבינו אמר תחלה לבנות בית אלהים כמו שכתוב והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים ובב"ר מפרש כי על שם הנדבה אשר התנדבו זכרו ישראל אביהם שהוא היה תחילה לנודרים שנאמר וידר יעקב נדר לאמר מהו לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרתם. יעקב פתח בנדר תחלה לפיכך כל מי שהוא נודר לא יהא תולה את הנדר אלא בו. א"ר אבהו כתיב אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב לאביר אברהם לאביר יצחק לא נאמר אלא לאביר יעקב תלה את הנודר במי שפתח בו בתחלה. רב הונא בשם רבי אידי אמר כתיב וישמחו העם על התנדבם ומ' ויברך דוד את ה' וכו' ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו אלהי אברהם אלהי יצחק לא נאמר אלא אלהי ישראל תלה הנדר במי שפתח בו תחילה: (יא) לך ה' הגדלה והגבורה וכו'. כלומר כל הגדולה הזאת והגבורה שהיתה לי והגלה שהיתה לי על כל הגוים והתפארת היה לי הוד וכבוד עליהם הכל הוא כמו שאמר כי ממך הכל ומידך נתנו לך: כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה. כלומר אשר בשמים ובארץ לך ה' היא הממלכה שאתה מולך ומושל בכל אשר בשמים ובארץ והמתנשא

רש"י

לעמודים ושלחנות ולרצפה: (ג) ועוד ברצותי בבית אלהי. פתרון מרוב רצון שרציתי בבית אלהי: יש לי סגולה. קבלתי לי קבוצת זהב וכסף כדפירש לפניו: (ד) מזוקק. לבן הרבה: לטוח קירות הבית. ואין אדם יכול לטוח שום דבר לא בכסף ולא בזהב כי אם שיהיה מזוקק: (ה) לזהב לזהב ולכסף לכסף ולכל מלאכה וכתתיו ביד חרשים. אומנים וזהו אשר הכינותי לבית המקדש ואע"פ שקבלתי כל זאת ומי מכם שמתנדב למלאות ידו היום לה' להביא זהב וכסף וכל דבר לבנין דוגמא כל נדיב לבו הביאו אח ונזם (שמות לה): למלאות. דוגמת ומלאת יד אהרן ויד בניו (שם כט) ותרגמו ותקריב קרבן דאהרן: (ו) ויתנדבו שרי האבות וגומר. אותם שכתוב למעלה על שבט ישראל וגו' וכתוב כן למעלה (כ"ו) ובני ישראל למספרם ראשי האבות וגו': ולשרי מלאכת המלך. וגם שהי עבודת אדמת המלך ועל שבכרמי המלך וגו' כדלעיל: (ז) ואדרכונים רבו. קנוק"ש בלעז: (ח) ונתנו לאוצר בית ה' על יד יחיאל הגרשוני. שהיה נגיד על האוצרות כדלעיל (כ"ו) בני יחיאלי זתם ויואל אחיו על אוצרות בית ה': (ט) בלב שלם. בלב אחד נתנו ברצון נפשם ולא בשני לבבות שיש אדם שנותן בעל כרחו ולא בנפש חפצה או שמתבייש מאחרים והוא נקרא שני לבבות אבל אלו ברצון נפשם נתנו כולם: וגם דויד המלך שמח שמחה גדולה. ושלא תאמר כהם ולא יותר מכולם לכך אמר וגם דוד המלך שמח וגו' יותר מכולם כי הוא בעל המעשה דוגמת (שופטים ה') הרים נזלו מפני ה' זה סיני יותר מכולם מפני אשר ירד עליו ה' באש (שמות יט): (י) ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל. שהקהיל כדאמר לעיל (כ"ח) ויקהל דוד ויברכם על התנדבם: ויאמר דוד ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו. לפיכך הזכיר ישראל יותר מאברהם ויצחק לפי כי יעקב גם הוא נדר דכתיב וידר יעקב נדר (בראשית כ"ח): ישראל אבינו. ישראל סבא וגם בבראשית רבה מפורש כך נדרתי אני דוד ועמי כמו ישראל סבא וכל הנודר צריך להזכיר בנדרו ישראל וכן אשר נדר לאביר יעקב (תילים לב): מעולם ועד עולם. אמר דוד גר אחד היה יתרו בין שש מאות אלף ואמר ברוך ה' אשר הציל אתכם גנאי גדול הוא זה לכל ישראל ואני הריני מוסיף לברך את הקב"ה יותר מיתרו: (יא) לך ה' הגדולה. נתן שבח להקב"ה שנתן לו כל כך לקבוץ ממון כזה לבנין בה"מ וכתיב לעיל הוא יבנה בית וסמיך ליה ה' בעבור עבדך (וכלבך) עשית את כל הגדולה וגם ל' גדולה נופל על בנין בית המקדש כדכתיב (לעיל כב) והבית לבנות לה' להגדיל למעלה: לך ה' הגדולה. אף על פי שהקבצתי כל הממון הזה לבנין בית המקדש שנקרא גדולה אתה נתת לי כל הגדולה הזאת: והגבורה. שנתת לי גבורה להלחם עם שונאי ישראל ולבוז שללם לפניך לבנות הבית כדלעיל אחר שנלחם עם כל אויביו ונאמר כתיב (לעיל יח) גם אותם הקדיש המלך דוד וגומר: והתפארת. כל שבחות אלו שבחו על שנתן לו הקב"ה כח לקבץ ממון לבנין ב"ה שנקרא פאר דכתיב (ישעיה ס') לפאר מקום מקדשי וגם למעלה (כ"ב) כתיב לשם ולתפארת: והנצח. שנתן לו הקב"ה נצחון לשלול שלל העובדי כוכבים לצורך הבנין: כי כל בשמים. לך הוא אפילו על מה שעל השמים אתה מושל כל שכן על

מצודת ציון

אבן חשוב לבנין: (ג) סגולה. ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב): (ד) לטוח. מל' טיחה ומשיחה כמו וטח את הבית (ויקרא יד) ואמר כדרך השאלה כי בטסים חפו הבית ולא ע"י טיחה ומשיחה כדרך שעושים האומנים ומרבית הזהב יובית: קירות. כותלי: (ה) חרשים. אומנים: למלאות. ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט): (ז) ואדרכונים. שם מטבע ידוע אצלם וכן לאדרכונים אלף (עזרא ח): (יא) והתפארת. מל' פאר: והנצח. מל' נצחון:

מצודת דוד

על ישראל וימרד מאוד בדבר המלוכה: נער ורך. והוא נער בשנים וממונג ביותר ולא נסה לטרוח הרבה: כי לא לאדם. לא בעבור צורך אדם נעשה הבית כ"א לה' וא"כ מהצורך לפארו מאד: (ב) ובכל כחי. כלומר והנה אני עשיתי מה שעלי ובכל כחי הכינותי וכו': הזהב לזהב. הזהב הכינותי על כלי הזהב וכן כולם: ומלואים. כן יקראו אבני יקר ע"ש שממלאים את הגומא העשוי במשבצות להושיב בו האבן: (ג) ברצותי. בעבור שאני מרוצה וחפץ בבית ה' הנה יש לי עוד סגולה מיוחדת מזהב וכסף נתתי גם אותה לבית ה': למעלה מכל וכו'. ר"ל נוסף על כל אשר הכינותי מאז לבהמ"ק: (ד) שלשת אלפים. ר"ל וזהו חשבון הסגולה שלשת אלפים וכו': לטוח וכו'. חוזר הוא על הזהב כי לא טחוה בכסף. ורז"ל אמרו שהכסף האמור כאן ר"ל זהב טוב המכסיף כל הזהבים: (ה) לזהב לזהב. את הזהב לכלי הזהב וכו': ולכל מלאכה כו'. ואת כל דבר הצריך למלאכה הלא המה מסורים ביד החרשים: ומי מתנדב. אמר אל העומדים לפניו מי בכם מתנדב מה להנך את ידו היום בזאת נדבה לה' וכאומר מעתה התחילו להתנדב על בנין הבית: (ו) שרי האבות. הם ראשי האבות האמור למעלה: ולשרי. ואת השרים הממונים על מלאכת המלך הם שרי הרכוש האמור למעלה: (ז) ואדרכונים. הם מטבע ידוע אצלם: רבו. הוא עשרת אלפים ולא בא עדיין למשקל ככר: (ח) והנמצא. ואשר נמצא אתו אבנים נתנו אותם לאוצר הבנין: על יד יחיאל. על ידו מסרו האבנים והוא הביאם אל האוצר: (ט) על התנדבם. שמחו על הנדבה כי היתה בלב שלם כי המתנדב ולבו כל עמו הוא נעצב על חסרון הממון: (י) אלהי ישראל אבינו. מלת אבינו חוזר על ישראל ולפי שיעקב היה תחלה לנודרים ובא לדבר דבריו בעבור הנדבה לזה הזכיר שם ה' על ישראל: מעולם וכו'. מהעוה"ז עד העוה"ב: (יא) לך וכו'. ר"ל הגדולה שאני בה והגבורה והתפארת אשר בי והנצחון שנצחתי ושפי והוד שבי הכל הוא מידך: כי כל וכו'. ...על לך ... כי כל לך אשר בשמים

הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל ׀ לְרֹאשׁ׃ יב וְהָעֹשֶׁר ל׳
וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ יד מ״ל ק׳ דגשים
וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל׃ יג וְעַתָּה ל׳. ג׳. י״א
אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם ל׳ ומ״ל
תִּפְאַרְתֶּךָ׃ יד וְכִי מִי אֲנִי וּמִי עַמִּי כִּי־נַעְצֹר ח׳ ר״פ דמיין
כֹּחַ לְהִתְנַדֵּב כָּזֹאת כִּי־מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ ל׳. י׳
לָךְ׃ טו כִּי־גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכָל־
אֲבֹתֵינוּ כַּצֵּל ׀ יָמֵינוּ עַל־הָאָרֶץ וְאֵין מִקְוֶה׃ ס׳ דגשים. ב׳ בישראל
טז יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כֹּל הֶהָמוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר הֲכִינֹנוּ ל׳ ומ״ל
לִבְנוֹת־לְךָ בַיִת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ מִיָּדְךָ הִיא וּלְךָ הַכֹּל׃ הוא ק׳
יז וְיָדַעְתִּי אֱלֹהַי כִּי אַתָּה בֹּחֵן לֵבָב וּמֵישָׁרִים ג׳
תִּרְצֶה אֲנִי בְּיֹשֶׁר לְבָבִי הִתְנַדַּבְתִּי כָל־אֵלֶּה
וְעַתָּה עַמְּךָ הַנִּמְצְאוּ־פֹה רָאִיתִי בְשִׂמְחָה ל׳
לְהִתְנַדֶּב־לָךְ׃ יח יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק
וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שָׁמְרָה־זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר ר׳ דסמי׳ ל״ג
מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ׃ יט וְלִשְׁלֹמֹה ס׳
בְנִי תֵּן לֵבָב שָׁלֵם לִשְׁמוֹר מִצְוֹתֶיךָ עֵדְוֹתֶיךָ ח׳ מ״ל. ב׳
וְחֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת הַכֹּל וְלִבְנוֹת הַבִּירָה אֲשֶׁר־ ע״ו
הֲכִינוֹתִי׃ כ וַיֹּאמֶר דָּוִיד לְכָל־הַקָּהָל בָּרְכוּ־
נָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וַיְבָרְכוּ כָל־הַקָּהָל לַיהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה וְלַמֶּלֶךְ׃ ט׳ חס׳ בכתו׳ ב׳
כא וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה ׀ זְבָחִים וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת לַיהוָה

תולדות אהרן ויעלו שלום. (כולם פא):

רשי

על מה שבארץ לפיכך אתה יכול ליתן גדולה למי שאתה רוצה : ובארץ. אתנחתא שם מסיים הפסוק ומוסב למעלה הימנו כדפרשתי: לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש . פתרון מלך אם נתן לעבדו אחד שררה וממשלה במלכות אחר השר הוא עבדו בכל מקום שהוא אבל המלכות אינו של מלך ומי שהמלכות שלו אין העבד המושל שלו אבל הקב״ה שלו הוא העבד הממונה למושל וגם המלכות שלו אקטריא בלע״ז ולפיכך כתיב לך ה׳ הממלכה והמתנשא עליהם דאפילו ריש גרגותא משמיא מט ליה ועוד פירשו והמתנשא לכל לראש כשאנו סבירין ששבחנו לך כל ההודאות ואין לך עוד שבח אחר עדיין אינו כלום שהמשובח עומד לראש השבחות וכן כשסיים דוד כל תשבחותיו בתילים הוא מתחיל מזמור האחרון שירו לה׳ שיר חדש כלומר כל השבחות חדשים הם כאילו לא שבחנוהו מעולם . כך פי׳ לי רבי אלעזר ב״ר מאיר ב״ר יצחק מאורליינ״ש וכן בחגיגת ירושלמי כמדומה לי : (יב) והעשר והכבוד מלפניך . מידך . והכבוד נופל על העושר כדכתיב בוז כסף בוזו זהב וגו׳ (נחום ב) וכמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא) כלומר כל העושר שסגלתי מאתך הוא כי אתה מושל בכל ובידך כח וגבורה וגו׳ : (יג) ועתה אלהינו מודים אנחנו לך . על שחלקת בנו מטובך : (יד) וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב . שדחקנו עצמנו להתנדב כל כך בזאת הנדבה ולא משלנו אלא ממך הכל וחלקת לנו מעט : ומידך נתנו לך . ומה שנתתה לנו מידך נתנו לך מקצת . נו״ן דגושה במקום נו״ן שניה נתננו לך : (טו) כי גרים אנחנו לפניך . ואין לנו חלק ונחלה בארץ ולא אחוזה אלא לגור בה דוגמא כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כה) : ככל אבותינו . אדם שיש לו בנים ונחלות ואם באים בניו לגור באותה נחלה לימים ושנים הם נקראים גרים ותושבים אבל אבותינו היו אורחים וכן אמר דוד אין אנו כן אלא גם אנו וגם אבותינו כולנו גרים ותושבים בעולם דכתיב לך שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם (תילים פט) : כצל ימינו על הארץ . מפורש במדרש קהלת ולא כצל האילן ולא כעוף הפורח העושה צל לימים ושנים או לשעה אחת עושה צל אלא כצל כנפי הדבורה שיש לה כנפים ואין לה צל : ואין מקוה . אין מי שיש לו תקוה שלא ימות : (טז) אשר הכינונו . דוגמת אשר הכינותי : (יז) וידעתי אלהי כי אתה בוחן לבב . אתה בוחן מי שיש לו שני לבבות אחד לטוב ואחד לרע : ומישרים תרצה . ולב טוב ויושר תרצה וכי אני יודע שביושר לבבי שישרתי לטוב לבבי ללב א׳ בהתנדבתי את כל אלה . ומן עמך שהתנדבו פתרון בשלי אני בקי ויודע ובשל אחרים איני יודע אלא מה שראיתי שבשמחה התנדבו אני אומר : ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך . כלומר ראיתי ששמחו בהתנדבם ואיני יודע אם מרצון לבם היה כדכתיב וישמחו העם על התנדבם : הנמצאו פה . הנמצאים כאן הם הכתובים למעלה ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגומר אבל עשירי ישראל כולם אשר בכל עיר ועיר לא נמצאו פה ועל כן רבונו של עולם נתמעטה הנדבה שאילו היו שאר כל ישראל כאן אז הרבה הנדבה : (יח) שמרה זאת לעולם . זכור לנו זאת הנדבה למצוה רבה ולצדקה : ליצר מחשבות לבב עמך . כי יצר שני לבבם ומחשבותם לטובה ומוסב הוא על כי אתה בוחן לבב וגומר : והכן לבבם אליך . שני לבבם שלם להיות לב א׳ אליך וכן תפרש : (יט) ולשלמה בני תן לבב שלם . להכין לבבו שלם עם אלהיו לשמור מצותיו וגומר וכן בקש שלמה יהי ה׳ אלהינו עמנו עד והיה לבבכם שלם (מלכים א׳ ח׳) : ולבנות הבירה אשר הכינותי . אפרייטש״י בלע״ז ועתה לפי שהכינותי וזמנתי הכל לפיכך קל לשלמה לבנות ולבלד שתהא ידך בו : (כ) ויאמר דויד לכל הקהל . מוסב על ויקהל דוד את כל שרי וגו׳ : ברכו נא את ה׳ אלהיכם . אלהי אבותיכם לא נאמר אלא אלהיכם דמשמע ולא אלהי אבותיהם לכך נאמר ברכו את ה׳ אלהיכם והם אמרו אלהינו ואלהי אבותינו ולכך ויברכו כל הקהל לה׳ אלהי אבותיהם מתוך ריצוי ל׳ ומחמת קדושתו : (כא) למחרת היום . אותו היום של וועד זה שדבר דוד כל דבריו כי אותו היום לא היה להם פנאי כי כשהלכו מן הוועד עסקו

רדק

והמתנשא לכל לראש כלומר לכל הראשים והמלכים אתה הוא המתנשא על כולם ולמ״ד לראש ר״ל לכל אשר ממונה לראש . ורבותינו פירשו כי כל המתנשא להיות לראש וכל שהוא ראש על כל דבר אינו אלא ממך כי אפילו ריש גרגותא מן שמיא ממנו : (טו) ותושבים ככל אבותינו . כלומר אם אנחנו בעולם תושבים אין אנחנו תושבים אלא ככל אבותינו שהלכו להם ומתו א״כ גרים אנחנו וכמו הצל שהוא פונה במהרה כן ימינו על הארץ : ואין מקוה . ואין שום מקוה לאדם שיאריך בעולם כי הגבולים הם ימינו : (טז) כל ההמון הזה . כמו ההמון ר״ל ריבוי הכסף והזהב ושאר דברים וכן מהמון רשעים רבים : (יז) כי אתה בוחן לבב. כלומר אתה הוא בוחן ורוצה ביושר לבבי וידעת ביושר לבבי כי כאשר לבבי התנדבתי וכן עמך אשר נמצאו פה אתה ידעת את לבבם אבל אני ראיתי כי בשמחה התנדבו לך וכדומה לי כי בלב יושר התנדבו הם ג״כ וכמו שהיום לבבם יושר כן שמרה זאת להם לעולם שיהיה יצר מחשבתם ולבבם נכון אליך . וה״א הנמצאו במקום אשר וכן ה״א ההלכוא אתו ואלתם כמו שכתבנו

מצודת דוד

ובארץ: לך וגו׳ אתה הוא הממליך מלכים ואתה הוא המתנשא את כל אשר הועמד להיות לראש : (יב) מלפניך . ממך הם נתונים : לכל . את כל אשר תחפוץ : (יג) מודים וכו׳. על כל העושר הרב אשר נתת לנו : (יד) מי אני וכו׳. ר״ל וכי עולם ידינו גדול כ״כ לעצור כח להתחזק לאסוף הון להתנדב נדבה גדולה כזאת : כי ממך . כל העושר הזה בא ממך והבאה מידך חזרנו ונתננו לך : (טו) כי גרים . למול שנותיך ימי שנותינו מעטים המה כימי הגר בארץ נכריה וא״כ הוא מן שנמנע לאסוף הון רב כזה בזמן מועט בעולם יד לולי ה׳ שהיה לנו : ותושבים . ר״ל כל מה שאנחנו תושבים בעולם אין אנו תושבים אלא ככל אבותינו שהלכו להם ומתו וא״כ לגרים נחשב : כצל . הפונה בכל עת בנטות השמש כן ימינו על הארץ בכל עת פונה ועובר מהימים הקצובים : ואין מקוה . ואין תקוה להאדם להאריך ימיו יותר מן הקצוב : (טז) כל ההמון . מרבית העושר הזה : מידך הוא . מידך באה לנו והכל שלך : (יז) וידעתי . אתה אלהי הן ידעתי שאתה בוחן לבב האדם לדעת מחשבתו ורוצה אתה ביושר לבב לכן התנדבתי הנדבה הזאת ביושר לבב : ראיתי בשמחה . ראיתי אני אשר בשמחה נדרו להתנדב לך א״כ גם המה התנדבו ביושר לבב כמוני : (יח) שמרה זאת . זכות הנדבה הזאת שמור לעולם : ליצר מחשבות . את פעולת מחשבות לבב עמך שהיתה במחשבה טובה ורצויה : והכן . אמן לבבם להיות אליך : (יט) ולעשות הכל . את כל דברי התורה וכל דברו לחזוק : אשר הכינותי . את כל דבר הצריך על הבנין : (כא) זבחים . זבחי שלמים

מצודת ציון

וההוד . ענין הדר ויופי : (יג) מודים . מל׳ הודאה : (יד) נעצר כח . נעכב אצלנו הכח כמו נעצרה נא אותך (שופטים יג) : (טו) ותושבים . היושב זמן רב במקום אחד קרוי תושב מלשון ישב : (טז) ההמון . ענין מרבית ההון כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה) : (יז) בוחן . מל׳ בחינה ונסיון : הנמצאו . אשר נמצאו הה״א היא במקום אשר וכן ההקדים שמואל (לעיל כו) : (יח) ליצר . הוא ענין פעולה כמו מי יצר אל (ישעיה מד) וכן וכל יצר מחשבות לבו (בראשית ו) : והכן . מל׳ הכנה : (כ) ברכו . שבחו והללו : ויקדו . כפפו הקדקוד למעלה :

ודברי ה' בקריאה וסי' ודברי דויד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים דד"ה. ודברי רחבעם הראשונים והאחרונים דדברי הימים . ודברי שנאה סבבותי דתהלות . הדר כבוד
הודך . ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו דד"ה : ויתחזק ח' בקריאה וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה . ויתחזק דוד באלהיו . ויתחזק העם איש יש' . ויתחזק שלמה בן דוד
על מלכותו . ד"ה . ויתחזק דמלך רחבעם . ויתחזק אביה וישא לו נשים . וימלך יהושפט בנו . ויתחזק יותם . וב' ויתחזק וסי' ויקם יהורם על ממלכת אביו .

לְמָחֳרַת הַיּוֹם הַהוּא פָּרִים אֶלֶף אֵילִים אֶלֶף ל' ומד' במחר'
כְּבָשִׂים אֶלֶף וְנִסְכֵּיהֶם וּזְבָחִים לָרֹב לְכָל־יִשְׂרָאֵל׃
כב וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ לִפְנֵי יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּשִׂמְחָה
גְדוֹלָה וַיַּמְלִיכוּ שֵׁנִית לִשְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד וַיִּמְשְׁחוּ
לַיהוָה לְנָגִיד וּלְצָדוֹק לְכֹהֵן׃ כג וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה ג' א' חס' וא' מ"ל
עַל־כִּסֵּא יְהוָה לְמֶלֶךְ תַּחַת־דָּוִיד אָבִיו וַיַּצְלַח כ"ט רפין. ב'
וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כד וְכָל־הַשָּׂרִים וְהַגִּבֹּרִים ד'
וְגַם כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִיד נָתְנוּ יָד תַּחַת שְׁלֹמֹה ג' דסמי'
הַמֶּלֶךְ׃ כה וַיְגַדֵּל יְהוָה אֶת־שְׁלֹמֹה לְמַעְלָה לְעֵינֵי
כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן עָלָיו הוֹד מַלְכוּת אֲשֶׁר לֹא־
הָיָה עַל־כָּל־מֶלֶךְ לְפָנָיו עַל־יִשְׂרָאֵל׃ כו וְדָוִיד בֶּן־
יִשָׁי מָלַךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כז וְהַיָּמִים אֲשֶׁר כ' זקפי' קמצין
מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ
שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלִַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ׃
ד' כח וַיָּמָת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה שְׂבַע יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד
ג' ר"פ וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ כט וְדִבְרֵי דָּוִיד הַמֶּלֶךְ
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־דִּבְרֵי
סימן שְׁמוּאֵל הָרֹאֶה וְעַל־דִּבְרֵי נָתָן הַנָּבִיא וְעַל־דִּבְרֵי
גָּד הַחֹזֶה׃ ל עִם כָּל־מַלְכוּתוֹ וּגְבוּרָתוֹ וְהָעִתִּים
ב' אֲשֶׁר עָבְרוּ עָלָיו וְעַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל כָּל־מַמְלְכוֹת
הָאֲרָצוֹת׃

ספר שני ה'
א א וַיִּתְחַזֵּק שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד עַל־מַלְכוּתוֹ
וַיהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וַיְגַדְּלֵהוּ לְמָעְלָה׃ ב וַיֹּאמֶר
שְׁלֹמֹה לְכָל־יִשְׂרָאֵל לְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת

תולדות אהרן ומשחו . בנגד' כה : וישב שלמה . סם עב :

רדק

שכתבנו בספר מכלל : (כב) וימליכו שנית לשלמה וגו'. כי פעם אחרת המליכו דוד כשבאה בת שבע אליו ונתן הנביא ואותו היום צוה למשחו ולהמליכו כמו שכתוב בספר מלכים ואז לא היו שם ישראל אלא אנשי ירושלים ואחרי כן הקהיל כל שרי ישראל מכל השבטים והמליכו לעיניהם פעם שנית : וימשחו לה' לנגיד . פי' וימשחהו אותו לה' לנגיד ולצדוק משחו להיות כ"ג . ומזה הפסוק סמכו רז"ל כי הבזה שהיו בוזזים ישראל מאויביהם מחצה למלך ומחצה לעם מקיש נגיד לצדוק מה צדוק מחצה לו אף נגיד מחצה לו . ומחצה לעם להיו הכהנים שנאמר והיתה לאהרן ובניו : (כה) ויתן עליו הוד מלכות . שהיו כל העם יראים ממנו ומפחדים אותו ובהפך זה כתיב בספר דניאל ולא נתנו עליו הוד מלכות : (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל וגו' וילכו שלמה וכל הקהל . פירוש שאמר להם שילכו לבמה אשר בגבעון וילכו . והוא מזבח הנחשת אשר עשה משה . וכן ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אמר לו שיקיא אותו
וכן עשה . וכן
ויאמר

רשי

עסקו לקנות בהמות לצורך הקרבנות עד הלילה ולמחר ויזבחו לה' זבחים וגו' : פרים אלף כבשים אלף ונסכיהם . דוגמא אילים חמשה עתודים חמשה וגומר (במדבר ז') שיעור אחד לכולם : וזבחים לרב . כן דרך המקרא לדבר כשמדבר בשנים ובג' דברים מניח הראשון עד לסוף ומפרש האחרון מיד וכן ויבא לבן באהל יעקב עד ויבא באהל רחל והלא כבר נאמר ויבא לבן באוהל יעקב הוא אהל רחל (בראשית לא) אלא לא מצא הוא מוסב על האמהות האחרונות ושוב מפרש הראשון ויצא מאהל לאה תחלה ויבא באהל רחל מאהל לאה הלך אל אהל רחל לפי שדברים אחרים צריך לומר על זה ורחל לקחה וגו' ושוב אין טפל לומר ובאוהל שתי האמהות ולא מצא הכא נמי צריך לומר על הזבחים דברים אחרים : (כב) ויאכלו וישתו ביום ההוא וגו'. ואם היה אומר ויזבחו לה' זבחים היה מפסיק בין הזבחים והעולות בדברים אחרים וכדי שלא להפסיק לא אמרן מיד והמתין עד לבסוף ואומר וזבחים לרוב ויאכלו וישתו וכן הרבה

דוגמא ויאכלו וישתו לפני ה' דוגמא ויקח יתרו חתן משה וגומר (שמות ט') : וימליכו שנית לשלמה בן דוד . כבר המליכוהו פעם אחד כדכתיב במלכים (א' א') ויקח צדוק הכהן את קרן וגומר מפורש בהוריות מלך (בן מלך) אין מושחין אותו ולמה משחו את שלמה דוד צוה למשחו כדי להוציא מלבן של עוזרי אדוניהו להמ'כו : וימשחו לה' לנגיד מלשון נגידו תרגום של משכו ועל שם אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם (במדבר כז) : ולצדוק לכהן . לפי שמשח אביתר את אדוניהו : (כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך . כאן נופל לומר מלך על כסא ה' שהכסא של ה' הוא להמליך עליו מי שירצה. ובמדרש מפורש כסאו היה מלא כמו הלבנה בט"ו בחדש כי מאברהם עד שלמה ט"ו דורות אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמה בועז עובד ישי דוד שלמה וזהו שכתוב כסאו כשמש נגדי (תהלים פט) שאינו נחסר לעולם ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהיה כירח שיכון לעתיד לבא ומשלמה ואילך נתמעטו המלכים מגדולתם כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו ועיני צדקיהו עור : וישמעו אליו כל ישראל . מיד מה שאין כן בשאול כדכתיב (שמואל א' י') ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וגם דוד לא מלך מתחלה כי אם בחברון שבע שנים : (כד) וכל השרים והגבורים . מה שאין כן באדוניה כדכתיב במלכים (א א) והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדוניהו : וגם כל בני המלך נתנו יד . מה שאין כן באדוניה שלא שמו ידם תחתיו : נתנו יד. אמונה תקעו כף לשלמה לעבדו בלבב שלם : (כה) ויתן עליו הוד מלכות . פתרון נתן עליו חן מלכות דוגמא ונתת מהודך עליו (מדבר כז) שהכל אמרו הגון זה ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות:(כט) ודברי דוד המלך הראשונים. מה שאירעהו לדוד מתחלתו עד סופו: הנם כתובים על דברי שמואל. בספר שמואל: ועל דברי גד. במעשה המגפה ולכבוד המלך מגיד ומזכיר לומר כל פרשת גדולתו של מלך כתיב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס : (ל) והעתים אשר עברו עליו . עתות צרה שעברו עליו וו"ש דוד (תהלים לא)בידך עתותי הצילני מיד אויבי ורודפי: ועל ישראל . עתות שעברו על ישראל ועל כל ממלכות הארצות. שבאו על ישראל דוגמא בשמואל (א' ז') וירעם ה' בקול גדול על פלשתי' ויהום' וגו' וכן ביהושפט (ד"ה ב' כ') ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' וגו' וכן בסנחריב (ישעיה לז) וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים : (א) ויתחזק שלמה וגומר . מפני שה' אלהיו עמו : (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל . ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדכתיב (לעיל כח) ויקהל
דוד

מצודת ציון

(כה) למעלה . מל' עליה ורמה : (ל) והעתים . מל' עת וזמן :
יאמן

מצודת דוד

שלמים זבחו לרוב : לכל ישראל . ר"ל כולם הביאו שלמים : (כב) לפני ה' . כדין
בשר זבחי שלמים : וימליכו שנית . כי בפעם הראשון כשנמלך מפני מחלוקת אדוניה:
כמ"ש במ"א לא היו אז כ"א אנשי ירושלים לכן שבו להמליכו בהקהל כל שרי ישראל : וימשחו לה'. ע"פ מצות ה' משתחואו למלך : ולצדוק . ואת צדוק מנו לכ"ג . (כג) על כסא ה'. ר"ל לעשות משפט ה' : כל ישראל . ולא היה מערער עליו : (כד) נתנו יד . תקעו כפם להיות תחת ממשלתו : (כה) לעיני כל ישראל . כולם ראו גדולתו : הוד מלכות . ר"ל שהיה נראה בעיני כל אשר ראה הגון וראוי למלוכה מפאת עצמו : על כל מלך . על שום מלך שהיה לפניו על ישראל : (כז) שבע שנים . ולא חש לחשוב עוד ששת החדשים שמלך בחברון או לפי שהיה נרדף ששה החדשים לפני אבשלום בנו ולא היה נחשב למלוכה לכן לא חשב למולם אלא שבת החדשים : (כח) עושר וכבוד . מוסב על מלת שבע לומר שהיה שבע עושר וכבוד : (כט) הראשונים . כשהיה עוד נרדף מפני שאול : על דברי שמואל . ר"ל בספר שמואל : ועל דברי נתן וגו' . גם הם כתבו ספרים ואינם אתנו : (ל) עם כל מלכותו . ר"ל שמה יסופר דברי דוד עם כל הארצות שמלך עליהם : והעתים וגו'. עתים לטובה עתים לרעה : ועל ישראל . העתים אשר עברו בימיו על ישראל : ועל כל ממלכות הארצות . העתים אשר עברו עליהם בהלחמם עם דוד :
א (א) ויתחזק שלמה וגו' וה' וגו'. ר"ל על כי היה ה' עמו לכן התחזק : (ב) ויאמר שלמה וגו'. אמר להם ללכת עמו אל הבמה אשר בגבעון קצר
בדבר :

ויתחוק רבן את החומה . וכל תתחזק דכו׳ : סימן קדמא דסיפרא שמואל הרואה תנינא דסיפר׳ דיאשיהו שמואל הנביא ואפ״ס ראה ה׳ והביטה תג׳ : במחיר ה׳ וסימ׳ נמסר

ולשפטים ולכל נשיא לכל־ישראל ראשי האבות׃
ג וילכו שלמה וכל־הקהל עמו לבמה אשר
בגבעון כי־שם היה אהל מועד האלהים אשר
עשה משה עבד־יהוה במדבר׃ ד אבל ארון
האלהים העלה דויד מקרית יערים בהכין לו
דויד כי נטה־לו אהל בירושלם׃ ה ומזבח
הנחשת אשר עשה בצלאל בן־אורי בן־חור שם
לפני משכן יהוה וידרשהו שלמה והקהל׃
ו ויעל שלמה שם על־מזבח הנחשת לפני יהוה
אשר לאהל מועד ויעל עליו עלות אלף׃
ז בלילה ההוא נראה אלהים לשלמה ויאמר לו
שאל מה אתן־לך׃ ח ויאמר שלמה לאלהים
אתה עשית עם־דויד אבי חסד גדול והמלכתני
תחתיו׃ ט עתה יהוה אלהים יאמן דברך עם
דויד אבי כי אתה המלכתני על־עם רב כעפר
הארץ׃ י עתה חכמה ומדע תן־לי ואצאה לפני
העם־הזה ואבואה כי־מי ישפט את־עמך הזה
הגדול׃ יא ויאמר אלהים לשלמה יען אשר
היתה זאת עם־לבבך ולא־שאלת עשר נכסים
וכבוד ואת נפש שנאיך וגם־ימים רבים לא
שאלת ותשאל־לך חכמה ומדע אשר תשפוט
את־עמי אשר המלכתיך עליו׃ יב החכמה והמדע
נתון לך ועשר ונכסים וכבוד אתן־לך אשר
לא־היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא
יהיה־כן׃ יג ויבא שלמה לבמה אשר־בגבעון
ירושלם מלפני אהל מועד וימלך על־ישראל׃
יד ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי־לו
אלף וארבע־מאות רכב ושנים־עשר אלף
פרשים ויניחם בערי הרכב ועם־המלך בירושלם׃
טו ויתן המלך את־הכסף ואת־הזהב בירושלם
כאבנים ואת־הארזים נתן כשקמים אשר־בשפלה
לרב׃ טז ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים

הולדות אהרן לבמס . יומא עג (יומא מב) :

רשי

דוד את כל שרי ישראל ומה אמר להם שיבואו עמו לבמה אשר בגבעון : (ג) וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו׳ . וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר ה׳ לדג ויקא את יונה אמר לו להקיא ויקא וכן (לעיל כ״א) ויאמר ה׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה : (ז) שאל מה אתן לך . בחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן לך : (ט) עתה ה׳ אלהים יאמן . פראבריט״ש בלע״ז : כי אתה המלכתני . כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח לצאת לפניהם וללחום מלחמותיהם כענין שנאמר בשמואל (א׳ ח׳) ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבי אשאל מה שאני צריך וזה שתתן לי חכמה: (י) ואצאה לפני העם הזה ואבואה . וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפי׳ אלף אנשים חכמים היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לו מתין לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי : (יא) יען אשר היתה זאת עם לבבך . שאין אדם שואל דבר זה אלא מי שיש יראת שמים בלבו כענין שנאמר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים (שמות י״ח) : ואת נפש שונאיך . להרגם : (יב) החכמה והמדע נתון לך . מה ששאלת : עושר ונכסים וכבוד . אשר לא שאלת אתן לך : אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה . מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם אריכות ימים דכתיב (משלי ג׳) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב במלכים (א׳ י״א) ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגומר : (יד) ויניחם בערי הרכב . הניח מקצת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרוכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקצתם הניח עמו בירושלם (עיין מלכים א׳ על פסוק זה מה שפירש״י שם וצריך עיון) : (טו) כאבנים . מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתיכת כסף וזהב בכל העיר לעשות שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר וי״ח אמות שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף : (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. כלומר כל מוצא

רדק

ויאמר ה׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה : (ו) ויעל עליו עולות אלף . לא בפעם אחת אלא קודם שובו לירושלם : (יג) ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון . אין למ״ד לבמה במקום מ״ם כמו שכתב רבי יונה כי זה ספק זה כי הלמ״ד מורה הקירוב והמ״ם מורה הריחוק ואיך יהיה זה במקום זה אלא פירוש כך ויבא שלמה שהלך לבמה אשר בגבעון לפני אוהל מועד אשר בגבעון בא לו לירושלם וימלוך על ירושלם . ורז״ל דרשוהו כך כשבא שלמה מגבעון ירושלים היו פניו לבמה אשר בגבעון כמו שהיו פניו כשהלך לשם כלומר כי כשילא מהבית שהיתה שם הבמה מהלך לאחריו ופניו לבמה מפני כבוד הבמה ולמדו מזה וכן הכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כשהיו נפטרים לא היו מחזירים פניהם והולכים אלא מצדדין פניהם והולכים וכן תלמיד הנפטר מרבו : (יד) ויניחם בערי הרכב . בערים שהיו שם גדולי הסוסים שהיתה ארץ מקנה : (טו) כאבנים . לא אמר על הערך אלא שהיה נמצא הזהב והכסף בירושלים לרוב כמו האבנים והוא על דרך הפלגה . ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות א״ר יוסי אבני עשר אמות ואבני שמנה : (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים . פירוש א״א ז״ל בספר מלכים כי פרעה נתן לו יציאות ורווחות במצרים מוצא בסוסים והיה מוכר אותם לסוחרים בשוה וזה מקוא יקחו במחיר . ומקוא לשון

מצודת דוד

בדבר המובן : לכל ישראל . וחזר ופירש שאמר להשרים שבהם : ראשי האבות . שהם ראשי האבות : (ד) בהכין . במה שהכין לו מקום : כי נטה . הפס וסרב : (ה) וידרשהו . ר״ל הקריב עליו קרבנות : (ו) ויעל עליו . לפי שהפסיק בדברים אמר שוב ויעל וכן דרך המקרא : (ח) והמלכתני . במה שהמלכת אותי מבין שאר בניו הראית לדעת שלא חטא אבי בבת שבע אמי ולחסד גדול יחשב : (ט) יאמן . יקוים דבריך מה שדברת עם דוד אבי לסיות המלוכה נכון בידי על עם רב . וא״כ עסקיהם מרובים : (י) עתה . הואיל וכן שאלתי היא לתת לי הכמה לדעת לצאת ולבוא לפני העם הזה : כי מי ישפוט . א״א לשפוט עם כאלה מהכמת לבבו מבלי עזר מן השמים : (יא) זאת . השאלה הזאת : (יב) נתון לך . עתה נתון לך מאתי : (יג) לבמה וגו׳ . ר״ל מהדרך אשר הלך לבמה וגו׳ שב ובא לירושלים מלפני אוהל מועד : וימלוך . ר״ל קבלוהו למלך באהבה רבה בעבור רוב החכמה הנתונה בו בלילה ההוא : (יד) בערי הרכב . הערים המיוחדים להעמיד בהם הרכב : ועם המלך . ומקצתם היו עמו בירושלים : (טו) יתן וגו׳ . ר״ל עזבם בחוצות כי בעבור שהיה רבוי המפקל היו נשמרים כי לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם : אשר בשפלה . הגדלים בעמק הרבה מאוד : (טז) ומוצא הסוסים . מקום מוצא הסוסים היו לו ממצרים ומן קוא והוא שם מקום והסוסים

מצודת ציון

א (ט) יאמן . מל׳ אמנה וקיום : (יא) יען . בעבור : נכסים . הוא כולל למטלטלין ומקנה ושדות : (טו) כשקמים . מין אילני סרק : (טז) ומקוא . התרגום לא תרגם מלת מקוא ולזה נראה כי קוא שם מקום והמ״ם הוא במקום מן : במחיר . ענין ערך הדבר ושויו כמו אקנה מאותך

במלכים א' סימן י' : החתים ח' וסי' נמסר בספר שפטים סימ' א' : יוציאו ד' וסימ' נמסר באיוב סימן ח' : הנה אני ז' דסמי' בקריאה וסימ' הנה אני קשרתי על אדני . הנה אני ה'
אלהי כל בשר . הנה אני פותח את קברותיכם . הנה אני מביא בכם רוח . הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים . הנה אני לוקח את בני ישראל . הנה אני בונה בית :

ומקוא סחרי המלך מקוא יקחו במחיר : יז ויעלו ב' כתיב א' ובפסוק
ויוציאו ממצרים מרכבה בשש מאות כסף וסוס י"ג
בחמשים ומאה וכן לכל מלכי החתים ומלכי ח'
ארם בידם יוציאו : יח ויאמר שלמה לבנות בית ד'
לשם יהוה ובית למלכותו : ב א ויספר
שלמה שבעים אלף איש סבל ושמנים אלף
איש חצב בהר ומנצחים עליהם שלשת אלפים ל'
ושש מאות : ב וישלח שלמה אל חורם
מלך צר לאמר כאשר עשית עם דויד אבי
ותשלח לו ארזים לבנות לו בית לשבת בו :
ג הנה אני בונה בית לשם יהוה אלהי להקדיש ג' ר"פ. ס' מ"ע
לו להקטיר לפניו קטרת סמים ומערכת תמיד
ועלות לבקר ולערב לשבתות ולחדשים ולמועדי ל'
יהוה אלהינו לעולם זאת על ישראל : ד והבית
אשר אני בונה גדול כי גדול אלהינו מכל ס' מ"ע. ל'

ל' וחס' כי סמי' האלהים : ה ומי יעצר כח לבנות לו בית כי
השמים ושמי השמים לא יכלכלהו ומי אני אשר
אבנה לו בית כי אם להקטיר לפניו : ו ועתה
שלח לי איש חכם לעשות בזהב ובכסף
ל'. ב' ג' וחס' ובנחשת ובברזל ובארגון וכרמיל ותכלת וידע
ב' מ"ע לפתח פתוחים עם החכמים אשר עמי ביהודה
כ"א ובירושלם אשר הכין דויד אבי : ז ושלח לי
ל' עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון כי אני
ד' מ"ע ב' מ"ע ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי לבנון
ל' והנה עבדי עם עבדיך : ח ולהכין לי עצים
ס' מ"ע. ל' לרב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא :
ט והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים
ל' מכות לעבדיך כרים עשרים אלף ושערים כרים
עשרים אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים
עשרים אלף : י ויאמר חורם מלך צר

תולדות אהרן ויספר שלמה . יבמות פט : ויען מכס . סס :

רדק

לפון קטן . ובמלכים מקוה כתיב בה"א ובדברי הימים כתיב באל"ף כי אותיות אהו"י מתחלפים : (יז) מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה . מכאן למדנו שהמרכבה היא ארבעה סוסים : בידם יוציאו . ברשותם כלומר כל המלכים שהיו מוציאים סוסים ממצרים ליד הסוחרים שהיו לוקחים המוצא מהמלך שלמה היו מוציאים . והיו נותנים בסוס מאה וחמשים כסף : (א) ויספר שלמה . בכל אלה גרים היו הסבלים והחוצבים והמנצחים כמו שאמר בסמוך ויספר שלמה כל האנשים הגרים וכו' : שלשת אלפים ושש מאות . ובמלכים שלשת אלפים ושלש מאות פי' רש"י ז"ל כי השלש מאות היו נציבים על כלם כי השלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שהיו בין סבלים וחוצבים אלף ומאה כמו שאומר ומנצחים עליהם שלשת אלפים ושלש מאות והשלש מאות מן השש מאות היו על כלם : (ג) לעולם זאת על ישראל . פי' המצוה הזאת מצות הקרבנות לעולם על ישראל ואיננה על זמן לפיכך צריך אני לבנות בית טוב [illegible] . ורז"ל דרשו אלו ת"ח שעוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב [illegible] נבנה בית המקדש בימיהם : (ו) ובארגון . כמו בארגמן . ותרגום ארגמן ארגונא והוא צבע אדום : וכרמיל הוא צבע אדום ג"כ אלא שארגמן הוא צבע אדום שקורין לאקא . וכרמיל הוא תולעת השני והוא צבע הכרמזי : (ז) ואלגומים . כמו אלגמים והוא העץ האדום הנקרא בערבי אלבקם ובלעז ברזילי . וי"מ סבריגלי : (ח) גדול והפלא . פירוש גדול היה והפלא בגדולתו : (ט) מכות לעבדיך . [illegible] מטל' לביתו הכתוב במלכים . וכתבו ר' יונה מן כתית ר"ל חטים טחונים : ואדוני אבי ז"ל פי' מן כתש . ותרגום ויהבנו וכיתו חטיא לעבדיך כאלו אמר מאכל והם היה שכר מאכל טורחי עצים . ומה שזכר במלכים הוא מאכל לבית חירם

רשי

מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים : ומקוא סחרי המלך . ומקוא אסיפת הסוסים במצרים וקורין לה בל"א שטוט"א : (ג) להקדיש לו . לצורך זה : להקטיר לפניו קטורת . שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר לפניו : לעולם זאת על ישראל . לכך אני מבקשך לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק על ישראל להקריב קרבנם בבית זו אשר אני בונה : (ד) והבית אשר אני בונה גדול . לפיכך צריך אני שתשלח לי מבנייך וא"ת תקטין את הבית כדי שלא תצטרך לאחרים איני יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ולכך איני יכול להקטינו ולהמעיטו : (ה) ומי יעצר כח לבנות לו בית . לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמא יהא משמע לך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי יעצור כח מי יכול לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי לו דוגמא למעלה (כט) כי נעצור כח להתנדב : כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו . ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום כי אם להקטיר בו לפניו : (ו) ובארגון . זה ארגמן : וכרמיל . זו תולעת שני תדע שהרי לא נזכר כאן תולעת שני : ויודע לפתח פתוחים . דוגמת פתוחי חותם שיודע לחתום ולצייר באבנים גראבי"ר בל"א : (ט) כתתי חטים מכות . בל"א (פול אויפ) ויש אומרים מכות כתותין להוציא חטים מן השבולת : ויין בתים . לשון

מצודת ציון

מאותך במחיר (ש"ב כד) : ב (א) סבל . משא משא כמו והסוצא בסבל (נחמיה ד) : חוצב . כן יקרא כריתת האבן : ומנצחים . מל' נצחון ונגישה : (ה) יעצר . ענין עכבה וכן נעצר כח (דה"א כט) : יכלכלהו . ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (מ"א ז) : (ו) ובארגון . הוא ארגמן וכן תרגומו : וכרמיל . הוא תולעת שני : לפתח פתוחים . ענין חקירת הצורות באבנים כמו פתוחי חותם (שמות כח) : (ז) ואלגומים . הוא ספוק מן אלמוגים האמור במ"א והוא מין עץ יקר וחשוב : (ט) כרים . שם מדה של שלשים סאין : בתים . בת היא מדה שלא מחזקת שלשה סאין

מצודת דוד

מטויים שם : סוחרי המלך . ר"ל שלמה שלח סוחרים והם יקחו הסוסים מן קוא במחיר ולפי ערך שויו של כ"א : (יז) ויעלו ויוציאו ממצרים . ר"ל אבל למצרים לא שלח סוחרים כי אנשי מצרים עצמם היו מעלים ומוציאים לו מרכבה שהם ד' סוסים בעבור שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם : וסוס בחמשים ומאה . ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים : וכן לכל מלכי החתים . גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים : בידם יוציאו . אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם למקום הקונה אותם או שעל מלכי החתים וכו' יאמר שהם יוציאום בידם ור"ל עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה מ"מ בהבאה למקומם לא הי' להם יפוי הכח כשלמה : (יח) למלכותו . לפי הראוי וההגון למלכותו : ב (א) ומנצחים עליהם . רודים ונוגשים עליהם לבל ירפו ידיהם מן המלאכה : (ב) כאשר עשית וכו' . כלומר כן עשה עמדי וכאשר יאמר בסוף דבריו : להקדיש לו . נדרי קדשות : ומערכת תמיד . הם לחם הפנים : ועולות . להעלות לו עולות תמיד בבקר ובערב : לשבתות וכו' . הם המוספין : לעולם זאת . הדבר הזה קבוע הוא לעולם על ישראל וכאומר בעבור זה מהצורך לבנות בית חזק ומתקיים : (ד) גדול . אעשהו גדול בבנין וביופי : (ה) ומי וכו' . כאומר הנה עם כל גודל הבית אל תחשוב שתהיה לשבתו כי מי יעצר כח וכו' : ושמי וכו' . הם השמים העליונים אשר ממעל השמים הנראים : לא וכו' . לא יחזיקו אותו כי הוא מקום העולם ואין העולם מקומו : ומי אני . עם כי אני מלך מי אני נגדו הלא כמוני כאין : כי וכו' . איננה עשויה כ"א להקטיר בה לפניו : (ו) עם החכמים . לעשות במלאכה עם החכמים אשר עמי : (ז) מהלבנון . אשר בארצך : יודעים לכרות וכו' . לפי הקצף הנראה למלאכת הבנין : עם עבדיך . יהיו עם עבדיך לסייע להם : (ח) ולהכין . עוד להכין לי וכו' : והפלא . ברוב הגודל ומהצורך ס"כ לעצים מרובים : (ט) לחוטבים . ולתוספת ביאור אמר לכורתי

וידע ג' בקריאה וחס' סים' וידע דעת עליון. וידע חוסי בו . וידע לפתח פתוחים. חד בתורת חד בנביאים חד בכתובים: את השמים ואת הארץ י"ג דסמי' וסים' בראשית ברא אלהים. זכור את יום השבת לקדשו. ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ דסדר דברים. וחברו דסוף נצבים. ויתפלל חזקיהו דמלכים .

בכתב וישלח אל־שלמה באהבת יהוה את־
עמו נתנך עליהם מלך: יא ויאמר חורם ברוך
יהוה אלהי ישראל אשר עשה את־השמים
ואת־הארץ אשר נתן לדויד המלך בן חכם
יודע שכל ובינה אשר יבנה־בית ליהוה ובית
למלכותו: יב ועתה שלחתי איש־חכם יודע
בינה לחורם אבי: יג בן־אשה מן־בנות דן ואביו
איש־צרי יודע לעשות בזהב ובכסף בנחשת
בברזל באבנים ובעצים בארגמן בתכלת ובבוץ
ובכרמיל ולפתח כל־פתוח ולחשב כל־מחשבת
אשר ינתן־לו עם־חכמיך וחכמי אדני דויד
אביך: יד ועתה החטים והשערים השמן והיין
אשר אמר אדני ישלח לעבדיו: טו ואנחנו
נכרת עצים מן־הלבנון ככל־צרכך ונביאם לך
רפסדות על־ים יפו ואתה תעלה אתם ירושלם:
טז ויספר שלמה כל־האנשים הגירים אשר
בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד
אביו וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים
ושש מאות: יז ויעש מהם שבעים אלף סבל
ושמנים אלף חצב בהר ושלשת אלפים ושש
מאות מנצחים להעביד את־העם: ג א ויחל
שלמה לבנות את־בית־יהוה בירושלם בהר
המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין
במקום דויד בגרן ארנן היבוסי: ב ויחל לבנות
בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו:
ג ואלה הוסד שלמה לבנות את־בית האלהים

תולדות אהרן פאריס. (שבועות לה): ויחל לבנות. ר"ס ג זבחים קיח (סנהד' יט ר"ס ט):

רשי

לשון בת מדה בלא טור בינה: (יב) יודע בינה לחורם אבי. אומן חכם של אבי היה גם שלי הוא: (יג) בן אשה. אלמנה היתה: מן בנות דן. משבט דן: ואביו איש צורי. יהודי היה יושב בצור דוגמא עובד אדום הגתי (שמואל ב' ו) שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים (א ז) כתיב ובן אשה אלמנה ממטה נפתלי ואביו איש צורי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היה אביו ואמו זהו שכתוב (בראשית ל') דנני אלהים וגם נפתולי אלהים וגו' (שם) אמרה רחל מעתה עקמתי פתילים עקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי ללאה אחותי אם לאה תתפאר בבצלאל בנה שיעשה המשכן יצטרך להשתתף במלאכתו אחד מבני דן שנא' ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה ב"ה צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי: ואביו איש צרי. ללמדך אע"פ שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו (ולהחיות אמו בא"א) (כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר לוי ממגטויל"א בן אחותו של רבינו משה הדרשן): (טו) רפסדות. (ובמלכים א' ה') דוברות בל"א פלייצי"ן: על ים יפו. פי' על חוף הים כמו וירד יפו דיונה: (טז) ויספר שלמה כל האנשים הגירים. מלא בב' יודי"ן ותחילה כשספרם דוד נקראו שם גרים ביו"ד אחת אבל שלמה ספרם בשעת מעשה כשבנה ולכך כתיב מלא ודוגמא והעליתם את עצמותי מזה חסר אתכם בפ' ויחי בשעת מעשה כשלקחן (בפ' בשלח) כתיב אתכם: ויספר ט' אחרי הספר. למעלה דכתיב (לעיל כ"ב) ויאמר דוד לכנוס את הגרים: (יז) ויעש מהם ע' אלף וגו'. מה שחזר ומזכירן ומזכיר המספר בשביל שהפסיק הענין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר מיד ויחל שלמה לבנות וגו' ואפילו בפסוק א' מנהגו שיפסיק הענין ומתחיל לדברי הראשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו' (מדבר טז). ולמחרתו כתיב (שם) ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו' וחוזר ואמר וקחו איש מחתתו וגומר אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית להכתב וכ"ש כאן: (א) בהר המוריה. לפי אשר שם נראה הקב"ה לדוד בגרן ארנן בהעצר המגפה והוא הר המוריה מקום דוד: (ב) ויחל לבנות בחדש השני. מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי ופתרון בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו

רדק

בכר לעבדיך: (יג) בן אשה. אלמנה: מבנות דן. ובמלכים בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. אביו היה ממטה נפתלי וקראו צרי לפי שגר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי. וכן זה קראו צרי לפי שגר בצור ואמו היתה ממטה דן כמו שאומר מבנות דן: יודע לעשות בזהב. הוא אומר על אביו גם כן. וכן במלכים ואביו איש צרי חרש נחשת יתכן חרש נחשת עליו או על אביו. ורז"ל פירשו על אביו וסמכו מזה כי חייב כל אדם להתעסק באומנות אביו כי לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם אביו היה אומן ובנו לומד אומנותו: (טו) רפסודות. כמו דוברות והם הקורות שקושרים אותם בראשיהם ומוליכים אותם בנהרות ובים ולכן נקראו דוברות לשון הנהגה ותרגום וינהג ודבר ונקראו ג"כ רפסודות ובלשון המשנה אסדא היה יושב בספינה או באסדא ובגמרא הוא אסדא הוא אכסרא הוא רפסודות: (טז) הספר. שם על משקל איל שרד: אשר ספרם דוד. כמו שאמר למעלה ויאמר דוד לכנוס את הגרים אשר בארץ ישראל ויעמד חוצבים והוא ג"כ ספרם אחר כן כי נוספו עליהם מעת שמלך שלמה. ואפשר שהגרים האלה הם העם הנותר מהאמורי ומן החתי והפריזי והיבוסי כמו שאמר בסמוך כי אותם העלהו שלמה למס עד היום לעשות לו מלאכתו והעבירם אשר בנה וקראם גרים לפי שלא היו עובדי ע"ג כי לא היו מניחין לעבוד ע"ג בימי דוד ובימי שלמה שהיתה יד ישראל תקיפה ובתנאי זה הניחום לשבת בארץ ועשה מהם דוד ושלמה חוצבים וסבלים ועושי מלאכתו: (ב) בחדש השני בשני. פי' ביום שני לשבוע: או הוא כפל דבר כמו עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש. ורז"ל אמרו כי לפיכך אמר בשני להורות כי מנין מונין למלכי ישראל לפיכך אמר בחודש השני בשני כי החדש שהוא שני לחדשי השנה הוא שני גם כן למלכי ישראל: (ג) ואלה הוסד שלמה לבנות בית את האלהים. פירוש ואלה התכונות והמדות אשר הוסד שלמה לבנות בהם את בית האלהים. והוסד פירוש התיעץ כמו יסד המלך. יסדת

עוז

מצודת דוד

העלים: נתתי. כמו אתן: מכות. כתות וטחון. או הוא מלשון נכאת והוא תרגום של נפך ור"ל לכתוש בשיניהם ולאכלם ויהיה כמש"כ במ"א מכולת שהוא כמו מאכולת: (י) באהבת. בעבור שה' אוהב את עמו לזה העמיד אותך עליהם למלך להיות להם לפאר ולעזר: (יא) אשר יבנה. אשר יהיה בונה בית ה' ובית ההגון למלכות ישראל וכאומר אם הוא יהיה הבונה אז יהיה בתכלית הפאר והיופי: (יב) ועתה וכו'. גם זה מדברי הכתב ששלח אל שלמה ועל שהתחיל בה לומר באהבת וכו' לזה הפסיק וסמך לו שאמר אז להעומדים לפניו ברוך ה' וכו' וחזר לדברי הכתב: לחורם אבי. כמו לחורם ולאבי ור"ל יודע בינה והאומן מובהק שלי ומאז היה אומן מובהק של אבי. או הלמ"ד היא במקום את ועל האומן אמר כי גם שמו היה חירם כמ"ש במ"א וקראו אבי בלשון חשיבות על רוב חכמתו כי אב הוא ענין שר וחשוב: (יג) איש צורי. ר"ל מאז המגורר בצור: ולחשב. להמציא מלאכות יקרות הבאה ממחשבת הלב וכן מעשה חושב (שמות כו) ויאמר על מעשה האריגה מתחלף הצורות בהעבר מזה ומן העבר מזה: אשר ינתן לו. לעשות אותה עם חכמיך: (טו) ואנחנו. ר"ל עבדי: על ים יפו. הים הקרוב אל הלבנון ועל הים ההוא השימו את העצים: ואתה. ר"ל עבדיך יעלו אותם מן הים לשאתם ירושלים: (טז) הגירים. הם הגבעונים: (יז) ויעש מהם וכו'. עם כי כבר נאמר למעלה חזר ואמר לסמכו לספור הבנין: מנצחים. רודים ונוגשים את העם לעשות העבודה ולא ירפו ידיהם מן מלאכה: ג (א) אשר נראה. אשר שם נראה המקום ב"ה לדוד אביו ויאמר על ירידת האש שעל המזבח כמ"ש ויענהו באש מן השמים (ד"ה א' כ"א): אשר הכין. על שלמה יאמר שהוא הכין לבנות במקום שקבע דוד בגורן וכו': (ב) בשני. ביום שני בשבת

מצודת ציון

סאון: (יג) ובבוץ. הוא פשתן: רפסודות. הם דוברות כאמור במ"א והם הקורות שקשורות יחד להשיטם במים אל מקומם הנרצה ולשון רפסודות מוזכר בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ד): (יז) מנצחים. מל' נצחון והתגברות ונגישה: ג ויחל. מל' התחלה:

הפס

או

וחברו דישעיה. הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. ואם יסתר איש במסתרים. אהה אדני ה'. אדני ה' ואני מרעיש. אני מרעיש. ויאמר חורם ברוך ה' : במדה ג' תגשים בקריאה וסי' לא תעשו עול במשפט במדה. אך רחוק יהיה ביניכם וביניו. את בית האלהים הארך אמות. אנ"ך. וסימני' בלשון תרגום תעבדון ותקין אריכין : זהב ד' פתחין בקריא'

הָאֹרֶךְ אַמּוֹת בַּמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה אַמּוֹת שִׁשִּׁים ד' דגשים. ס'
וְרֹחַב אַמּוֹת עֶשְׂרִים׃ ד וְהָאוּלָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֹרֶךְ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהַגֹּבַהּ ל'
מֵאָה וְעֶשְׂרִים וַיְצַפֵּהוּ מִפְּנִימָה זָהָב טָהוֹר׃
ה וְאֵת הַבַּיִת הַגָּדוֹל חִפָּה עֵץ בְּרוֹשִׁים וַיְחַפֵּהוּ ס' כלומ'
זָהָב טוֹב וַיַּעַל עָלָיו תִּמֹרִים וְשַׁרְשְׁרוֹת׃ ו וַיְצַף
אֶת־הַבַּיִת אֶבֶן יְקָרָה לְתִפְאָרֶת וְהַזָּהָב זְהַב ל'. ד'

תולדות אהרן זהב פרוים. יומא מה :

פַּרְוָיִם׃ ז וַיְחַף אֶת־הַבַּיִת הַקֹּרוֹת הַסִּפִּים ל'. כ' כתרי לוי'
וְקִירוֹתָיו וְדַלְתוֹתָיו זָהָב וּפִתַּח כְּרוּבִים עַל־ ד' מ"ל
הַקִּירוֹת׃ ח וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְרָחְבּוֹ
אַמּוֹת עֶשְׂרִים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב לְכִכָּרִים שֵׁשׁ ב' וכעין
מֵאוֹת׃ ט וּמִשְׁקָל לְמִסְמְרוֹת לִשְׁקָלִים חֲמִשִּׁים ל'
זָהָב וְהָעֲלִיּוֹת חִפָּה זָהָב׃ י וַיַּעַשׂ בְּבֵית־קֹדֶשׁ ל'. ב' וכעין

רד"ק

עוז. מוסדו יחד. והכל ענין יסוד. כי הסולה והסוד למעשה כיסוד לבנין והענ' והסוד בבנין הבית לקח שלמה מדוד אביו כמו שאמר למעלה ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וכו' : במדה הראשונה. פי' האמות היו במדה הראשונה במדה שנעשו בה המשכן וכליו כמו האמה הזאת. ואמרו במשנה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה : אמות ששים. הדביר היה בכללן : (ד) והאולם אשר על פני האורך על פני רחב הבית. פירוש והאולם שהיה על פני רוחב הבית היה על פני האורך עשרים אמה כי ארכו לרוחב הבית כי השטח הגדול יקרא אורך והקטן רחב והנה ארך האולם לרוחב הבית והגובה מאה ועשרים. ובספר מלכים לא זכר רחב האולם אך זכר גובה הבית ושלשים אמה קומתו. ויתכן כי האולם לבדו היה לו זה הגובה והוא היה גבוה על כל הבית או היה כל הבית גבוה כאחד. ומה שאמר במלכים ושלשים אמה קומתו מקרקע הבית עד הספון ולמעלה מן הספון היו עליו' גובהן תשעים אמה כמו שנאמר וגנזכיו ועליותיו וכן אמר ועליות חפה זהב. והקרוב אלי כי האולם לבדו היה לו הגובה הגדול הזה ובו היו העליו' לפי' יחס העליו' אל האולם כמו שאמר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו וחדריו הפנימים כי אין ספור האולם בכלל הבית ולא הבית בכלל האולם לא בספר מלכים ולא בספר הזה. לפיכך מה שאמר והגובה מאה ועשרים על האולם לבדו אמר. ואין טענה בעבור שאמר והגבה ולא אמר וגבהו ידמה כי על כל הבית אמר כי הנה אמר גם כן על פני הארך ולא אמר על פני ארכו. ומה שאמר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם. אין בכללו ההיכל והדביר אלא בכלל ובתיו. ויחס ההיכל אליו ואעפ"י שההיכל היה ארוך ממנו לפי שהאולם היה הבית החיצון יחס הבתים הפנימים אליו והם ההיכל והבתים אשר בקירותיו וזכר אחריהם בית הכפרת שהוא הדביר ששם הארון שהוא פנימי לכולם. ומדברי רז"ל נראה ג"כ כי על ההיכל והדביר היו עליות : (ה) ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים. הוא ההיכל כי היה גדול שבבתים כי היתה ארכו ארבעים אמה : תמרים. צורת תמרים : (ו) פרוים. שם מקום. ורז"ל אמרו שהיה אדום כדם הפרים : (ח) את בית קדש הקדשים. הוא הדביר :

מעמ'

רש"י

למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים היו הלוך וחסור עד החודש העשירי (בראשית ח') ודוגמא במלכים (א' ו') בשנה הרביעית בחדש זיו הוא חדש השני למלוך שלמה וגו' מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח : (ג) הארך אמות במדה. ולפי שהפסיק ואמר במדה הראשונה אומר עוד אמות כלומר אורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות ד' : (ד) והאולם אשר על פני הארך. אורך של אולם שעל פני רוחב הבית ד' שהרי אורך האולם בכל רוחב הבית ד' אמה מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב ולפי שבהיכל מדתו ממזרח למערב יתירה קרויה אורך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רוחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה אורך ומדתו מן המזרח למערב שהיה פחותה קרויה רוחב ורחב האולם עשר כמפורש (במלכים א' ז') עשר באמה רחבה על פני הבית : והגובה מאה ועשרים. ובמלכים (שם) כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיצד גובה הקומה מקרקעית הבית עד קרוי עלייה ראשונה שלשים אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות כדכתיב (ד"ה א' כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו מכלל שהיו שם עליות : ויצפהו מפנימה זהב. בפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל הבית זהב טהור חפה עץ ברושים שכל בבית הדביר וההיכל צפה מתחילה עצי ברושים ואחר כך ויחפהו זהב טוב על קירות הברושים ומשום צפוי זהב שרצה לצפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק לזהב במסמרים בציורי העץ שהיה מצייר צורין בעץ תמורים הם אילנות שמין תמרים וכרובים ובמלכים (שם) כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי ציצים כמו (במדבר י"ז) ויצץ ציץ ופטורי כמו פוטר אדם אשתו אנטוואורפין בל"א. (מפי רבינו אלעזר ב"ר משולם ז"ל) : (ה) ויחפהו זהב. כלומר כשצייר כל הציורים צפה הקורות זהב אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעשות בכותל האבן ומשום זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברושים : ושרשרות. פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל הבית וכשראה שהיה טולם חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כמין שרשרת שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים. ענין אחר ממש שרשרות של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד : (ו) ויצף את הבית אבן יקרה. שקע ורבץ אבנים יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי : והזהב. שאומר ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים הי' פרוים שם מקום ורבותינו פירשו שדומה לדם פרים מרוב שבחו ואדמימותו : (ז) ויחף. כמו ויצף ומפרש מה צפה בבית הקירות והספים : וקירותיו. של ספי הבית שהיו של אבנים ומפרש קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים (א ו) כתיב עד קירות הספון ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריבה הפוכה שכן מנהג לקרות את הקרוי עגול כמין ספינה : (ח) ויעש את בית וגומר. כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך ואולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן : ויחפהו זהב טוב. אף בקדש הקדשים בנה תחלה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של ב"ה כלומר כל כותלי בית הארון היה של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים (שם) מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב (שם) ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שהספר דברי הימים למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית : לככרים. מככרים : (ט) ומשקל למסמרות. לחזק בהם הזהב בקירות העץ : לשקלים. למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב : (י) מעשה צעצועים. דוגמתו (ישעיה כ"ב) הצאצאים והצפיעות ותרגומו ובניא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרביא

ושל

מצודת ציון

(ה) חפה. ענין צפוי וכסוי : ושרשרות. שלשלאות : (ו) פרוים. שם מקום ורז"ל אמרו שדומה לדם פרים (יומא מה) : (ז) ויחף. ענין צפוי : כרובים. פרצוף של נער הוא רביא כי פרצוף תינוק

מצודת דוד

או בחודש ורז"ל דרשו בו בר"ה : (ג) ואלה הוסד. אלה מספרי האורך והרוחב אשר הניח היסוד לבנות וכו' : במדה הראשונה. במדת האמה שנעשה בה המשכן שהיתה ראשונה לבנין המקדש והיא היתה בת ששה טפחים : (ד) אשר על פני האורך וכו'. ר"ל אשר האורך עמד לרוחב ההיכל הוא היה במדת אמות עשרים כי המדה המועטת תקרא רוחב וההיכל היתה ארבעים על עשרים והאולם היתה רחבה עשרה כמו שנאמר במ"א וארכה עשרים אם כן עמד אורך האולם ע"פ רוחב ההיכל : והגובה מאה ועשרים. ובמ"א נאמר שלשים ויתכן לומר כי שם נאמר על הבית וכאן על האולם. או נאמר כי תשעים אמות היו העליות זו על זו כמ"ש תבנית האולם וכו' ועליותיו (ד"ה א' כ"ח) : מפנימה. בעבור הכתלים שבפנים בחללו ועל הבית יאמר לא על האולם : (ה) הבית הגדול. זה ההיכל שהיתה גדולה מאולם מ' על כ' : חפה. את קרקע הבית חפה בעצי ברושים וכן נאמר במ"א : ויחפהו. על העצים חפה הזהב : ויעל עליו. העלה על החיפוי ציורי אילני תמר ושרשרות : (ו) ויצף וכו'. בקירות הבית שקע אבנים יקרות במשבצות הזהב להיות לנוי ולפאר : (ז) הקורות. קורות התקרה : הספים. מזוזות הדלתות : וקירותיו. הכתלים : ופתח. חקר צורות כרובים על הכתלים : (ח) ארכו על פני רוחב הבית. על שאמר כן באולם שהיתה כ' על עשר אמר כן בבית קה"ק עם שהיתה כ' על כ' : אמות עשרים. ר"ל והיתה אמות עשרים : לככרים. עולה לככרים עם שאום : (ט) למסמרות. שם היתדות שחבר בהם את חפוי הזהב על העצים : והעליות. כותלי בנין העליות :

ויעש

סימ' כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש . כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת . ויצף את הבית דסיפרא . ויהי כל זהב התרומה . וזהב הארץ ההיא טוב . האחר ג' בקריאה וסימ' ואמר אליה ביום האחר . הכרוב האחר . דבקה לכנף כרוב האחר : עמדים העמדים י"א חס' וי"ו בקריאה וסימני' ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ר"פ . וכן לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדיו עשרים . ולפאת ים קלעים חמשים באמה . והאדנים לעמדים נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף . והמשני את העמדים דשמשון . ועמדים ועב על פניהם . ויקם את העמדים דמלכים . עמדים שנים וגלות דמלכים דר"פ . כה אמר ה' ארך הארך . ויעש שרשרות בדביר . כה אמר ה' צבאות אל העמדים ועל הים

הַקֳּדָשִׁים כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצֻעִים וַיְצַפּוּ ג' ומס' ל'
אֹתָם זָהָב: יא וְכַנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָּם אַמּוֹת
עֶשְׂרִים כְּנַף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חָמֵשׁ מַגַּעַת לְקִיר ל'
הַבַּיִת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לִכְנַף
הַכְּרוּב הָאַחֵר: יב וּכְנַף הַכְּרוּב הָאֶחָד אַמּוֹת ג'
חָמֵשׁ מַגִּיעַ לְקִיר הַבָּיִת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת
חָמֵשׁ דְּבֵקָה לִכְנַף הַכְּרוּב הָאַחֵר: יג כַּנְפֵי ל' . ג'
הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פֹּרְשִׂים אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם ל'

ט' עֹמְדִים עַל־רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לַבָּיִת: יד וַיַּעַשׂ
ג' וכסי' אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּבוּץ וַיַּעַל
עָלָיו כְּרוּבִים: טו וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים שְׁנַיִם
ל' אַמּוֹת שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ אֹרֶךְ וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר־עַל־
ג' מ"ע רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ: טז וַיַּעַשׂ שַׁרְשְׁרוֹת
י"א כ"כ בַּדְּבִיר וַיִּתֵּן עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים וַיַּעַשׂ רִמּוֹנִים
מֵאָה וַיִּתֵּן בַּשַּׁרְשְׁרוֹת: יז וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּדִים
ג' ומ"ל עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מֵהַשְּׂמֹאול

תולדות אהרן ופניהם לבית . בתרא פ :

רשי

ושל עץ היו ושוב וצפהו זהב (ובמלכים א' ו') ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן וכל מה שבפנים מעץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר משום כבודו : (יא) וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים . כיצד כנף האחד לעומת חמש וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שבצדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע לצפון וכנף כרוב אחד לדרום נמצא שהיו ארוכות ככל כותל המערב שהיה כ' אמות וגופם אמרו רבותינו בנס היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופן בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מחוץ כנפיו וקומתן מפורש במלכים (שם) קומת הכרוב האחד י' באמה וכן הכרוב השני : (יג) עומדים על רגליהם . בקרקעות הבית למערב : ופניהם לבית . לפנים שלא היו ראשיהם זקופים שנראה כמביטין לחוץ אלא ראשם היה כפוף ומביטין לפניהם כדכתיב ופניהם איש אל אחיו (שמות כ"ה) וכאן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם כפופים לבית כלפי פנים והארון הי' עומד במקום פרישת שני הכרובים והיו כנפי הכרובים מטין מן הכותל וסוככין על הכפורת ועל הארון בכנפיהם ולבד מכרובים אלו היו הכרובים שעשה משה מן הכפורת עדיין אדוקין ומדובקים על הכפורת ועומדין עליו ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שלחנות וי' מנורות לבד מאותן של משה : (יד) ויעש את הפרכת תכלת וארגמן . ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע"פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית לדלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו' : ויעל עליו הכרובים . ציורי כרובים : (טו) שלשים וחמש ארך . קומה ובמלכים יזכר את שני העמודים נחשת י"ח אמות פירש רבינו שלמה זצ"ל יצקם שניהם כאחד ושוב חלקן לשנים והאמה החסרה אינה חושבה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין (ב' כ"ה) ועל ראש העמודים מעשה פרח שושן וגם רבי יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י"ח אלא כך שמעתי ודאי יצקם שניהם כאחד ואח"כ חלקם לשנים ונמצאו כל אחד י"ז אמה וחצי : והצפת . שהיא כותרת שנאמר שם עביו חצי אמה הרי כל אחד י"ח אמות . צפת הוא צפוי כמו ויצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלול ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו ונותנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י"ח אמות (ובמלכים א' ז') קורהו כותרת לשון כתר כדכתיב ושתי כותרות וגו' : (טז) ויתן בשרשרות . עשה שרשרות בראש הצפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רמונים כדי לכסות חלל הצפת כדכתיב (שם) לכסות את שתי גולות הכותרת ועל שם חללו קורא להם גולות כזו השבכה שכתב שם הם השרשרות לשון ועל שבכה יתהלך (איוב י"ח) ל' ענפים כמו בסבך בקרניו (בראשית כ"ב) ויש אומרים קופיא ור' אלעזר פירש ענפים :
(יז) על פני ההיכל . על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח (במלכים א' ז') וכותרת אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן : אחד מימין . הפתח : ואחד משמאל הפתח : יכין ובועז . יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם (תהלים פ"ט) : בועז . (כנגד השמש שהוא יוצא בגבורה ועוז יוש"ה) שנאמר ישיש כגבור לרוץ (שם י"ט) והבי"ת בבועז כמו (בראשית ה') מ"ם בנה ינחמנו (בשמואל א' א') כי מה' שאלתיו : ויקרא שם הימיני יכין . אע"פ שירח קטן מהשמש שיועיל לו ויהיה נכון כירח יכון ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הקב"ה בינה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקיים עמודי נחשת גדולים . ד"א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים קרא את האחד יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו (שופטים ט"ז) וילפת שמשון שני עמודי התוך וגו'

רדק

(י) מעשה צעצועים . כמו נאצאים כמו שאמרו רז"ל כרוב כרבי' כי פני נערים היה להם . וי"מ מעשה כרכב היו עשויים הנקראת בלשון ערבי צנעה כרבוי : (יא) לאמות חמש . הלמ"ד כלמ"ד והשליפי לאבשלום : (יג) פורשים אמות עשרים . כמו שהיה אורך הבית . ואין ערך לגוף הכרובים שיהיה עומד בנס כי הגוף תחת הכנפים והם עומדים על רגליהם לא כאותם שעשה בצלאל שהיו בשני קצות הכפורת על הארון ואלה היו עומדים על רגליהם בקרקע הבית : ופניהם לבית . ובאותם שעשה בצלאל כתיב ופניהם איש אל אחיו . ויתכן לפרש כי עשה בזה כמו שנעשו שהיו עומדים על רגליהם והיו עצי שמן מצופים זהב . ורז"ל תירצו שני הפסוקים ואמרו שהיו מצדדין פניהם כתלמיד הנפטר מרבו : (יד) ויעל עליו כרובים . כרובים מצויירים היו בפרכת וכן אומר בפרכת המשכן מעשה חושב כרובים : (טו) אמות שלשים וחמש ארך . על מדות שני העמודים הוא אומר כי העמוד האחד לא היה קומתו אלא שמנה עשרה וכן השני שלשים ושש בין שניהם והאמה האחד שלא מנה שהיא חצי אמה מכל אחד נכנסת בתוך הכותרת לפי' לא אמר אלא שלשים וחמש ומה שמנה קומת שני העמודים כאחד לפי שבשעת יציקה יצקום כאחד והראיה שאמר ארך ידמה כי לעת היציקה הוא מונה שקומתן אחד ביציקה' . ובספר מלכים מונה מדתן לפי העמדתן שהיו עומדין ומנ' קומתן לפיכך אמר מדת כל עמוד לבדו בקומה : והצפת . היא הכותרת שאמר בספר מלכים שהיה על ראש כל עמוד כותרת והיתה חמש אמות כמו שאמר הנה אמות חמש . ובסוף מלכים אומר הכותרת שלש אמות . ארז"ל שתי אמות התחתונות של כותרת היו בוות לעמוד שלא היה בהם צורה ושלש העליונות הם עודפות לחוץ מוקפת צורה . פי' שבכים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות לפיכך לא מנה בסוף מלכים אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהן השבכה . לפיכך אמר בסמוך והשבכה ורמונים על הכותרת סביב שלא דבר אלא על השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה . ונקראת הכותרת צפת לפי שהיתה צפוי לעמוד : (טז) ויעש שרשרות בדביר ויתן על ראש העמודים . אינו אומר שאותן שרשרות שבדביר נתן על ראש העמודים שהרי העמודים היו באולם על פני ההיכל אלא פירושו שעשה שרשרות בדביר כמו שאמר במלכים ויעבר ברתוקות זהב לפני הדביר ואמר אח"כ ויתן על ראש העמודים פירוש ויתן שרשרות על ראש העמודים . ולפי שזכר שרשרות חסרו וסמך על המבין וכן דרך המקרא בכמה מקומות : (יז) ויקרא שם הימיני יכין ושם השמאלי בועז . לפי דרך הפשט קראם כן לסימן טוב . יכין לשון הכנה כלומר שיכין הבית לעולם . ובועז לשון עז והיא מלה מורכבת כלומר שיתן

מצודת דוד

(י) ויעש וגו' כרובים . הם עמדו בארץ והיו מעץ ומצופים זהב : (יג) פורשים . סיוק להם כשהם פרושים ברוחב קה"ק : לבית . מול חלל הבית ולא פנו זה מול זה : (יד) את הפרוכת . מול פתח בית קה"ק ועם שהיו שם דלתות כמ"ש למטה ובמ"א : ויעל . צייר עליו כרובים במעשה רוקם : (טו) לפני הבית . בחלל האולם : שלשים וחמש אורך . על שניהם יחד : והצפת . היא הכותרת האמור במ"א וקרויה צפת לפי שהיתה צפוי וכסוי על העמוד ממעל : (טז) ויעש שרשרות . הוא האמור במ"א ויעבר ברתוקות וגו' ור"ל שעשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה שבין ההיכל לבית קה"ק : בדביר . המחיצה ההיא נקראה דביר כמו בית קדש הקדשים עצמה : ויתן על ראש העמודי' . נתן שרשרות על ראש העמודים ובהם היו הרמונים תלוים ולפי שזכר מלת שרשרות בתחלת המקרא חסרו כאן וסמך על המבין ועם שאינם במקום השרשרות ההם : מאה , לכל טור היו מאה ולכל עמוד היו שני טורים כמ"ש במ"א : (יז) יכין . לסימן טוב שיכין הבית לעד : בועז . היא מלה מורכבת בועז

מצודת ציון

(י) צעצעים . כמו צאצאים באל"ף וזהו מל' הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב) ותרגומו בניא

דירמיה : נגבה כ״ם בליש׳ הלוך ונסוע הנגבה ׳. ולוט עמו הנגבה .״אחרי הפרד לוט . והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת . ועשית את הקרשים . וישם את המנורה באוהל מועד נכח השלחן. ויהי הגורל למטה בני יהודה דיהושע . מן הלשון הפונה נגבה דיהושע . ויהיו הערים מקצה למטה . נחל קנה נגבה לאפרים וצפונה למנשה . ועבר משם הגבול לוזה קדמ׳ דפסוק . ותאר הגבול ונסב לפאת ים ב׳ בו . ודבתריה ופאת נגבה ר״פ : וירד גי הנם אל כתף היבוסי נגבה . ועבר הגבול אל כתף בית הגלה צפונה קדמא דפסוק . עומד על שני עשר בקר דמלכים . לארבע רוחות יהיו דד״ה . לעבר אדום נגבה דד״ה . למזרח הלוים ששה לצפונה . עומד על שנים עשר דד״ה . ואת הים נתן מכתף הימנית . ופאת נגב תימנה דיחזקאל . ולאלה תהיה תרומת הקדש דיחזקאל . והיה מגרש לעיר צפונה . ופאת נגבה חמש מאות דסוף יחזקאל . ראיתי את האיל מנגח . ועמדו

וַיִּקְרָא שֵׁם־הַיְמָנִי יָכִין וְשֵׁם הַשְּׂמָאלִי בֹּעַז׃ (ג׳ הימני ק׳)

ד א וַיַּעַשׂ מִזְבַּח נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ (ל׳)
וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבּוֹ וְעֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃
ב וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ אֶל־
שְׂפָתוֹ עָגוֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָו (ג׳ בליש׳)
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ ג וּדְמוּת בְּקָרִים
תַּחַת לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב סוֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה (ל׳ מ״ל)
מַקִּיפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנַיִם טוּרִים הַבָּקָר
יְצוּקִים בְּמֻצַקְתּוֹ׃ ד עוֹמֵד עַל־שְׁנַיִם עָשָׂר בָּקָר (ג׳. ו׳ מ״ל)
שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלוֹשָׁה פֹנִים ׀ יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ (י״ב מ״ל)
פֹּנִים ׀ נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם (ז׳)
מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ ה וְעָבְיוֹ טֶפַח (ג׳ ומס׳. ג׳)
וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשַׁנָּה מַחֲזִיק
בַּתִּים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים יָכִיל׃ ו וַיַּעַשׂ כִּיּוֹרִים
עֲשָׂרָה וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וַחֲמִשָּׁה מִשְּׂמֹאול
לְרָחְצָה בָהֶם אֶת־מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה יָדִיחוּ בָם וְהַיָּם (ד׳ מ״ל ג׳. ז׳)

תולדות אהרן מחזיק כחים . ערוכין יד (יט) :

רדק

סימן בו ה׳ העוז והקיום . ולפי שהעמודים בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לבית : (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו . שהיה רחבו עשר והקיפו שלשים אמה כמו שאומר וקו שלשים באמה יסוב אותו סביב שכל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח : (ג) ודמות בקרים תחת לו סביב . אלא לו שב אל שפתו שזכר כמו שאמר במלכים מתחת לשפתו ואעפ״י ששפה לשון נקבה הנה מלאנו שפה יהיה לפיו לשון זכר . או שבה מלת לו אל הים ואינו ר״ל מתחתיו ממש אלא בקומתו מתחת היו מצוירים דמות הבקרים . ובקרים שזכר הנה הן הפקעים שזכר במלכים ות״י פקעים דמות ביעין א״כ נצטרך לפרש כי גופה היה עגול כדמות ביצים ופניהם היה דמות פני בקרים : עשר באמה מקיפים את הים סביב . פי׳ רז״ל כי השלש אמות התחתונות היו מרובעות והשתים העליונות עגולות כי קומת הים חמש אמות ופירוש עשר באמה כי הבקרים היו בשלש אמות התחתונות שהיה הים מרובע שהם ובהם היו הבקרים וזהו שאמר עשר באמה פירוש עשר באמה לכל רוח הנה היה רבוע הים ארבעים אמה ועגולו מלמעלה שלשים אמה : יצוקים במצקתו . השם מוצקת בשקל מולדת ואם זה בחולם וזה בשורק . ופירוש כי כל אלה הבקרים הותכו עם הים כאחד לא שחברו בם אחר כן : (ד) עומד על שנים עשר בקר . גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהרי מונה לו ארבע רוחות ככל מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם : (ה) מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל . ובספר מלכים אלפים בת יכיל . פירשו רז״ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש . כי כל כלי מחזיק בדבר יבש אם גודשים אותו השלים יותר מהזיק על שמחזיק בדבר לח שאין אדם יכול לגדש אותו שהגדוש הוא שלישית הכלי וכן אמרו במשנה מדה שיבה ומגדל וכוורת הקנן אעפ״י שיש להם שוליים אם מחזיקות ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש טהורין . וכורים הם שנים סאים : (ו) חמשה מימין וחמשה משמאל . פירוש מימין כיור משה ומשמאלו . וכן במנורות חמש מימין מנורת משה וחמש משמאל׳. וכן בשולחנ׳ חמש מימין לשלחן משה וחמש משמאלו וכך פי׳ רז״ל כי המנורו׳ כלם בדרום והשלחנו׳ כלם בצפון וכן נהגם משה במשכן המנורה בדרום והשלחן בצפון . ונחלקו רז״ל מהם אמרו כי לא היו מדליקין אלא על מנורות משה ולא היו מסדרין אלא על שלחן משה שנאמר את מנורת הזהב ואת נרותי׳ לבער בערב . ומהם אמרו שעל כלם היו מדליקין שנאמר את המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט ועל כלם היו מסדרים שנאמר ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים . וכן נראה כי על כלם היו מדליקין ומסדרין ואעפ״י שכל אחד מהם מירץ הפסוקים לדעתו . ומה שאמר על מנורת הזהב להודיע שאף בשל משה היו מדליקין אעפ״י שעשה עשר : לרחצ׳ בהם את מעשה העולה ידיחו בם . את מעשה העולה הוא פירוש לרחצה בהם כלומר מה היו רוחצים בהם את מעשה העולה היו מדיחים בם . או הוא חסר וי״ו השמוש ואת מעשה העולה כלומר הכיורים היו לרחצה פירוש לרחוץ בהם הכהנים ידיהם ורגליהם כמו כיור שעשה משה שאמר בו ורחצו ממנו את ידיהם ורגליהם ואת מעשה העולה ידיחו בם ב״כ : והים לרחצה לכהנים וגו׳ . פי׳ הים לטבילת הכהנים שהיו טובלין מטומאתן להוט . ובגמרא ירושלמית מקשה ולמי כלי

רשי

(וגו׳ נכון וגו׳) ושלמה קרא לשני בועז ע״ש זקנו בועז דוגמא ויקרא לו לבן יגר שהדותא (בראשית ל״א) : (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו . י׳ על י׳ באמצעיתו עגול סביב : וקו שלשים באמה יסב אותו . כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח : וחמש באמה קומתו . קומתו : (ג) ודמות בקרים תחת לו . צורת דמות בקרים יצק ממנו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמר בסוף הפסוק הבקר יצוקים במצקתו : סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים . אין מפורש כאן מה הדבר שסובבן אלא במלכים (א׳ ז׳) כתיב ופקעים מתחת לשפתו סביב וגו׳ פקעים כגון שעושין לכוסות פומילי״ש עגולים משום נוי ומתחת לשפתו וסביב היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות ואי אפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא בענין זה כמו שמפורש בעירובין והעליונות מרובעות ותחתונות עגולות א״א לומר דכי כתיב עגול סביב סביב משפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב : שנים טורים . היו הפקעים : יצוקים במצקתו . הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתו על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדור״א בלע״ז : (ד) וכל אחוריהם ביתה . אחוריהם של בקרים הללו היו פונים ביתה אל תחתיהם שבצפון פונים אחוריהם כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמערב : (ה) ועביו טפח . שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו הי׳ דק מרוקע ומרודד : כמעשה שפת כוס . ששותין בו ומצויר פרח שושן : מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל . אף זה מחזיק ובמלכים (שם) כתיב אלפים בת יכיל גודשא תלתא שהבת ג׳ סאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם הרי לך ששת אלפים סאין נמצאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים סאות סאין מאה מקואות נמצא גם לעשרים סאות סאין הנותרים חמשים מקואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה בגובה שלש אמות למקוה תמצא וכן לשלש אמות מרובעות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקואות ולשתים אמות עגולות קומה עשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשי׳ מקואות שמרובע יותר על העגול רביע : (ו) ויעש כיורים עשרה . לבד אותן של משה : ויתן חמשה מימין . לכיור של משה : וחמשה משמאל . לרחצה בהם קדוש ידים ורגלים : את מעשה העולה ידיחו בם . מן מימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אבל שלמים לא שהוא נאכל

מצודת ציון

בנוא וכנוי בנוא ואף כי אמר כרובים אמר לתוספת ביאור מעשם לצעושים : ד (ב) וקו . חבל (ה) יכיל . יחזיק כמו קטן מהכיל (מ״א ח) : (ו) כיורים . כעין דוד ולה דדים שמריקים מים : ידיחו

מצודת דוד

ר״ל בהבית הזה ימלא עוז וחוזק לישראל : ד (א) מזבח נחשת . ר״ל מזבח לבן החת מזבח נחשת שעשה משה במדבר : (ב) את הים . כעין גיגית גדולה עשוים בדמות ים : מוצק . ביציקה נעשה ולא בהקשת הקורנס : משפתו . משפה זו עד השפה שממולו : עגול סביב . בכל סביבו היה עגול : וקו שלשים . כי כל מה שיש ברחבו אחד יש בהקיפו שלשה : (ג) ודמות בקרים . כעין ראשי בקרים ובמ״א נאמר פקעים כי עמו בפקעים צורות ראשי בקרים : תחת לו . ר״ל בשלש האמות התחתונות אבל שתי האמות העליונות היו עגולות כמ״ש רז״ל בערובין ו״ש עשר באמה מקיפים וגו׳ ר״ל ארבעה השפות שבכל אחת עשר אמות היו הבקרים מקיפים וגו׳ : שנים טורים . שני שורות בקרים הקיפו זה למעלה מזה : יצוקים . הבקרים הכם היו מוצקים כאחד עם יציקת הים ולא יצקם בפ״ע וחברם אח״כ במלאכה : (ד) עומד . הים הזה היה עומד על י״ב בקר עשויים מנחשת : פונים . את פניהם והים עליהם . לתוספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם . אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה : (ה) ועביו . שוליו ודפנותיו : ושפתו . שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצויר בפרח ושושן : מחזיק בתים . וחוזר ומפרש שלש אלפים יכיל : (ו) מימין . של הכיור מעשה משה : לרחצה בהם . את ידיהם ואת רגליהם כמ״ש בתורה : את מעשה וגו׳. אף היו מדיחים בהם מעשה העולה הקרבים וכיוצא : לרחצה לכהנים , לטבול בו מטומאתן ולרז״ל

רגליו ביום ההוא: סימן מלכים ויעש חירם את הכיורות. ד"ה ויעש חורם את הסירות ואת היעים. מלכים וגלות הכותרות אשר. ד"ה והגולת והכותרות: כל קריאה את

לרחצה לכהנים בו: ו ויעש את־מנרות
הזהב עשר כמשפטם ויתן בהיכל חמש מימין
וחמש משמאול: ח ויעש שלחנות עשרה
וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאול
ויעש מזרקי זהב מאה: ט ויעש חצר
הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה
ודלתותיהם צפה נחשת: י ואת־הים נתן מכתף
הימנית קדמה ממול נגבה: יא ויעש חורם
את־הסירות ואת־היעים ואת־המזרקות ויכל
חירם לעשות את־המלאכה אשר עשה למלך
שלמה בבית האלהים: יב עמודים שנים והגלות
והכתרות על־ראש העמודים שתים והשבכות
שתים לכסות את־שתי גלות הכתרות אשר
על־ראש העמודים: יג ואת־הרמונים ארבע
מאות לשתי השבכות שנים טורים רמונים
לשבכה האחת לכסות את־שתי גלות הכתרות
אשר על־פני העמודים: יד ואת־המכנות עשה
ואת־הכירות עשה על־המכנות: טו את־הים
אחד ואת־הבקר שנים־עשר תחתיו: טז ואת־
הסירות ואת־היעים ואת־המזלגות ואת־כל־
כליהם עשה חורם אביו למלך שלמה לבית
יהוה נחשת מרוק: יז בככר הירדן יצקם
המלך בעבי האדמה בין סכות ובין צרדתה:
יח ויעש שלמה כל־הכלים האלה לרב
מאד כי לא נחקר משקל הנחשת: יט ויעש
שלמה את כל־הכלים אשר בית האלהים ואת

תולדות אהרן ויעש את מנורות. מנחות לח (שקלים ג): נחשת מרוק. ערכין י:

רשי

נאכל לבעלים בכל העיר. הכיורים היו לקדוש טבילה: (ז) ויעש את מנרות הזהב עשר כמשפטם. למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שהודיענו למה עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משוקדים נאמרו בפרשה שבעים הרי לכל עשרה מנורות שבעה נרות. (כן פי' אחי אמי דודי ר' קלונימוס ב"ר יהודה ומדרש הוא) ושבעה נרותיה כנגד ז' כוכבים הנכ"ל שצ"ם: ויתן בהיכל חמש מימין. למנורה של משה: וחמש משמאל. והולם כדרום: (ח) משמאל. של שלחן בצפון: ויעש מזרקי זהב מאה. שזורקין בו הדם על המזבח: (ט) ויעש חצר הכהנים. עזרת הכהנים: והעזרה הגדולה. זו עזרת ישראל: (י) מכתף הימנית קדמה ממול נגבה. ריחק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לפי שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם: (יא) ויעש חורם את הסירות. סירות נחושת שעשויים לחתות הדשן לתת לתוך הסירות: (יב) והגלות והכתרות על ראש העמודים שתים. לשתי העמודים: והשבכות שתים. אלו השרשרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא בכאן ולא במלכים מזכיר בפרשה זו בשום מקום שרשרות: לכסות את שתי גלות הכתרות. לכסות חלל הכותרת בשבכות ואותן ענפים כענפי אריות כמו שפירשתי: (יג) ואת הרמונים ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעש רמוני מאה הא כיצד אלא כך יש לנו לפרש ודאי ד' מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וד' טורים הם כדאמר ב' טורים לשבכה אחת וכן שני טורי' רמוני' לשבכה אחת הרי ד' טורי' והרמוני' היו מחוברי' בתו' השבכות המסובכי' ותקועי' לכסות כה הטיב את שתי גולות הכתרות: (יד) ואת המכונ' עשה ובמלכי' כתיב ויעש את המכונ' עשר מכונות הם כני הכיור ושם מפורש מלאכתם: (טו) ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות. אע"פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה ועוד להודיענו כי נחשת היו וגם הודיענו מזלגות שלא הזכיר למעלה: מרוק. דוגמת מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו) ומורק ושוטף במים (ויקרא ו') ובמלכים (א' ז') כתיב ממורט כמו כי ימרט ראשו (ויקרא י"ג) ותרגומו נחשת טב: (יז) בעבי האדמה. תרגומא גרגושתא בארדי"לא בלע"ז: בין סכות ובין צרדתה. ובמלכים כתוב צרתן צרדתה הוא מקומו של ירבעם וירבעם בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה (מלכים א' י"א) לפי שמת מטמא באהל וגם מנורע כמו כן וכן עבודת כוכבים כמו ששנינו בפרק ג' דעבודת כוכבים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדתה נראה שהבר התורה ולא הרחיבה הבר

רדק

כלי הוא כלו' איך היו סובלין לתוכו והלא כלי הוא ואין טבילה בכלים ומתרץ אריב"ל אמת המים היתה נמשכת לו מעין עיטם והיו רגלי השורי' פתוחים ברמונים כלומר מתחת האגן והיו באים לו המים והיו נכנסים ועולים דרך רגלי השורים שהיו פתוחים מתחתיה' והלולי': (ז) כמשפטם. פי' כמשפט המנורה שעשה משה עם הגביעים והכפתורים: (ח) ויעש מזרקי זהב מאה. אינו אומר שהיו לצורך השלחנות אלא לזרוק בהם הדם על המזבח היו אלא מנאם עם השלחנות לזכר הכלים שעשה זהב: (ט) והעזרה הגדולה. היא החצר הגדולה שהיו עומדים בה ישראל ונקראת עזרה שהיו נעזרים בה בהתפללם שם: (יג) ואת הרמונים ארבע מאות. ולמעלה אומר ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות. המאה שזכר הם לטור האחד והיה בהם ארבעה טורים רמונים הנה הם ארבע מאות. או היו רמונים קבועים בשרשרות זולתי הרמונים הקבועים בשבכות והיו רמוני השרשרות מאה ורמוני השבכות ארבע מאות: (טז) עשה חורם אביו למלך שלמה. פי' הכלים האלה עשה חורם טובים ויפים כאביו כלומר כחורם אביו שהיה נודע ומפורסם באומנות כמו שאמר למעלה יודע בזהב ובכסף. וחסר מאביו כ"ף הדמיון וכמוהו רבים כמו לב שמח ייטיב גהה שפי' כגהה: (יז) בעבי האדמה. פי' בעבי הקרקע יצקם לא שעשה להם טורים לנקת בהם כי לא יתכן לכלים גדולים כאלה וי"א במעבה האדמה גרגישתא והוא עפר אדום ועשה ממנו הטורים להתיך בהם המתכות: בין סכות ובין צרדתה. ובספר מלכים ובין צרתן. וצרתן וצרדתה קרובים

מצודת דוד

ואריז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים. והלך בם בלא המים מן המעיין: (ז) כמשפטם. כתמונת מנורת משה בגביעים וכו': מימין. של מנורת משה וכן השלחנות: (ט) והעזרה הגדולה. היא עזרת ישראל וקרויה עזרה על כי נעזרים מה' כאשר יתפללו בה: (י) מכתף הימנית. בפאת הדרום: קדמה ממול נגבה. ר"ל משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבחצר הכהנים: (יא) בבית האלהים. בעבור צרך בית האלהים: (יב) והגלות והכתרות. הגולות של הכותרות: (יג) לשתי השבכות. לאותן כבינן כמ"ש במ"א: לכסות וכו'. על השבכה יאמר שכסתה על גולות הכותרות אשר על פני העמודים ומעשה הכותרות מפרש במ"א: (יד) על המכונות. להושיבם על המכונות: (טז) ואת הסירות וכו'. עם שכבר נאמר למעלה אמר שוב לומר שהיו מנחשת מרוק: כל כליהם. של הארות בים ס': חורם אביו. הראוי כאביו ותחסר כ"ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז) והראוי כגהה ור"ל חורם עשאם טובים ויפים כאביו כלומר כפי מה שהיה עושה אביו שהיה נודע לאומן גדול כמ"ש במ"א: (יז) בעבי האדמה. חפר באדמה צורות הכלים ההם ושפך שם הנחשת לאשר הסכה: (יח) כי לא נחקר. כ"כ היו ברבוי מופלג עד אשר לא נחקר לדעת משקלם: (יט) אשר בית. אשר לבית האלהים:

מצודת ציון

ידיהו. ענין בטיפה: (יא) הסירות. ענין קדרה כמו והיו הסירות בבית ה' (זכריה יד): היעים. מגבדות לגרף הדשן וכוא מל' ויעה ברד (ישעיה כח): (יב) והגלות. כן יקרא חלק התחתון מן הכותרת על כי מעגלו כספל וכוא מל' וגולה על ראשה (זכריה ד): והשבכות. כן יקרא חלק העליון מן הכותרת על כי מעגלו כעין שבכה ורשת: (יג) על פני. ר"ל בגבהם ועל כי פני האדם הוא בגובהו נקרא הגובה על פני בל' שאלה: (יד) המכנות. מל' כן וכסים: (טז) מרוק. זכה ובהירה כמו מרקו הרמחים (ירמיה מו): (יז) בככר. במישור: צרדתה. וכמ"א ועליהם

המזלגות במ"א ואת המזלגות. את הסירות ואת היעים דד"ה. מלכים בין סכות ובין צרתן. ד"ה בין סוכות ובין צרדתה: ותשלם ג' בקריא' וסי' ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה. וחברו דמלכים. ותשלם החומה בעשרים וחמשה דעזרא: באהל ו' קמצין וסימ' בלשון תרגום שרה עלת בענגא דנשיא בקימה דארונא וביאור' ויאמרו אליו אית שרה

מזבח הזהב ואת־השלחנות ועליהם לחם הפנים׃ ט׳
כ ואת־המנרות ונרתיהם לבערם כמשפט לפני
הדביר זהב סגור׃ כא והפרח והנרות והמלקחים ח׳
זהב הוא מכלות זהב׃ כב והמזמרות והמזרקות ל׳
והכפות והמחתות זהב סגור ופתח הבית דלתותיו ח׳
הפנימיות לקדש הקדשים ודלתי הבית להיכל ל׳ ומ"ע
זהב׃ ה א ותשלם כל־המלאכה אשר־ ג׳
עשה שלמה לבית יהוה ויבא שלמה את־ כ"ח
קדשי ׀ דויד אביו ואת־הכסף ואת־הזהב ואת־ ד׳
כל־הכלים נתן באצרות בית האלהים׃ ב אז מ"ח
יקהיל שלמה את־זקני ישראל ואת־כל־ראשי ל׳ מ"ל
המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל־ירושלם י"ג וכל עזרא דכוו' במ"א
להעלות את־ארון ברית־יהוה מעיר דויד היא

ציון׃ ג ויקהלו אל־המלך כל־איש ישראל בחג ל׳
הוא החדש השבעי׃ ד ויבאו כל זקני ישראל ס׳ חס׳
וישאו הלוים את־הארון׃ ה ויעלו את־הארון
ואת־אהל מועד ואת־כל־כלי הקדש אשר ל׳
באהל העלו אתם הכהנים הלוים׃ ו והמלך ל׳
שלמה וכל־עדת ישראל הנועדים עליו לפני ג׳
הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא־יספרו ולא ל׳
ימנו מרב׃ ז ויביאו הכהנים את־ארון ברית־ ל"ז
יהוה אל־מקומו אל־דביר הבית אל־קדש
הקדשים אל־תחת כנפי הכרובים׃ ח ויהיו ב׳ פרשי דאורי׳
הכרובים פרשים כנפים על־מקום הארון ויכסו ג׳ ל׳ דסמי׳
הכרבים על־הארון ועל־בדיו מלמעלה׃ ט ויאריכו כ׳ ה׳ חס׳ וה׳ מלה
הבדים ויראו ראשי הבדים מן־הארון על־פני ל׳

תולדות אהרן ואת השולחנות. מנחות לט: והמזמרות. (פסחים ז)

רדק

קרובים הם בלשון: (כא) הוא מכלות זהב. כמו כלי זהב כלומר כל כלי המנורה הוא זהב. וי"מ מכלות זהב כמו כליל זהב כלומר זהב מזוקק הרבה. וכן בדברי רז"ל עשר מנורות עשה שלמה וכל אחת ואחת הביאה אלף ככר זהב והכניסוה אלף פעמים לכור והעמידוה על ככר זהב: (כב) להיכל זהב. פי' מלופות זהב כי הדלתות מעץ היו כמו שכתוב בספר מלכים אבל היו מלופות זהב: (א) ויבא שלמה את קדשי דוד אביו. פי' הנותר כאשר נעשתה כל המלאכה: (ד) וישאו הלוים את הארון. ובספר מלכים וישאו הכהנים את הארון הכהנים נשאוהו ומה שאמר הלוים הם הכהנים כי הכהנים לויים היו. ואז"ל בכ"ד מקומות נקראו הכהנים לויים וזה אחד מהם. והכהנים הלוים בני צדוק. ומה שאמר בסמוך הכהנים הלוים פי' הכהנים והלוים וכן כתיב במלכים בוי"ו ויעלו אותם הכהנים והלוים הכהנים נשאו את הארון והלוים את אוהל מועד: (ה) ויעלו את הארון ואת אהל מועד. פי' את הארון מציון ואת אהל מועד מגבעון שהיה שם וכן כתוב במלכים אז יקהל שלמה להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון ואת אהל מועד גנזו באוצרות בית אלהים עם הקדשים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית: (ט) ויאריכו הבדים. אם אלו הבדים הם שהיו בארון מתחלה תימה הוא היאך נראו על פני הדביר שהרי הבדים לא היו

רשי

כלי סגר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל: (כ) ואת המנורות ונרותיהם. להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין מגופה של מנורה ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורה ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמן גביעים כפתורי' ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין בה נראה כמעשה אחר וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכות שהיו אדוקין בה אינו מזכירם שנקראים על שם המנורה ומה שעשה עשר מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר' פנחס בן יאיר: (כא) והפרח. פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוסיף משה בפרשה בהעלותך עד ירכה עד פרחה וגו' שלא נאמר בתרומה והמלקחים זהב. שמגביהים הפתילה מן הנר שיש בו השמן: הוא מכלות זהב. מזוקק וצרוף פיי"ן בלע"ז ובמנחות מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור: (כב) והמזמרות. כלי זמר: והמזרקות. לזרוק בהם דם על המזבח: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות בהם תרומת הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחת' וגומר: (א) ויבא שלמה את קדשי. כל מה שבפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן הקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגומר ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים. ומדרש אגדה יש מחכמים אומרים לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים העובדי כוכבים קשה יראתנו שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מבתי עבודת כוכבים שלהם ויש אומרים כך אמר (הקב"ה) [נ"ל שלמה] רעב היה בימי דוד (אבי) שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשו' הללו להחיות בהן עניי ישראל ואני מביא סיוע שהרי בכל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שכתוב למעלה (שם) לא נאמר בהן בה עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת כנאמר (שם) ומטבחת ומכון ערי הדדעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגומר אבל מכסף ומזהב שלא נאמר בו עשה שלמה מכן שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם כסף וזהב ולפי פשוטו נראה לי מה שלא אמר נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית ה': (ב) אז יקהל שלמה את זקני ישראל. נהג במדת הכמה שהקהיל הזקנים ולא הבחורים יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתיב ויקהל דוד את כל ישראל ירושלים וגו' (לעיל כ"ח): (ג) בחג. הוא חג הסכות: (ה) את אהל מועד. שעשה משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים והקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שנגנזו: ואת כל כלי הקדש אשר באהל. אשר נתן (ס"א נטע) דוד לארון: העלו אותם הכהנים הלוים. פתרונו מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לך למעלה הכהנים הלוי' שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לויים ממש היו וכן כתוב במלכי' (א' ח') וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלוי' כמשפט': (ח) ויהיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון. במקום שהארון עומד שם לפיכך ויכסו הכרובים על הארון: ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון כך היו עומדים הבדים

מצודת ציון

ובמ"א נאמר ארתן ובשתי השמות נקראה: (כ) ונרתיהם. הם העשויים כעין בזיכים ובהם השמן והפתילה: לבערם. מל' הבערה והדלקה: הדביר. זהו בית קה"ק: סגור. הנסגר בכור הצורף נטהרו מסיג: (כא) והפרח. כעין פרחי אילן הנעשים במנורה כמ"ש בתורה: והמלקחים. הצבתים שבהם לוקחים הפתילה למושכה ולהושיבה במקומה: מכלות. מל' כל: (כב) והמזמרות. כלי הזמר: והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה הנתון על מערכת לחם הפנים: והמחתות. הכלים העשויה לחתות ולשאוב בו האש על הקטרת: ה (ו) הנועדים. מל' וועד ואסיפה כמו הנועדים על ה' (במדבר טז): עליו. כמו אליו: (ח) בדיו. מוטות עשויים לשאת בהם את הארון: שם

מצודת דוד

ועליהם. על השלחנות סדרו להם הפנים: (כ) לבערם. העשויים להדליק בהם הנרות כמשפט התורה אשר עמדו לפני הדביר המה היו מזהב סגור: (כא) והפרח. קבולת הפרח: זהב. היו מזהב: הוא מכלות זהב. היה כליל זהב מבלי תערובות סיג: (כב) דלתותיו. בין דלתותיו הפנימיות ולתוספת ביאור אמר לקדש הקדשים ובין דלתות ההיכל היו מצופים זהב: ה (א) את קדשי. מה שהקדיש דוד אביו כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחשת עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר כמ"ש בדה"א יח): ואת הכסף וגו'. יתרם מה שם קדשיו אביו והוי"ו יתירה: נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה': (ד) הלוים. הכהנים מבני לוי כי במ"א נאמר הכהנים: (ה) ואת אהל מועד. בגבעון היה ומשם העלוהו ונגנזוהו באוצרות בית ה': הכהנים הלוים. הכהנים העלו את הארון והלוים את אוהל מועד: (ו) לפני הארון. ללכת לפני הארון: אל [illegible] הוריד העשוי לו: (ז) תחת כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ: (ח) ויהיו הכרובים. ר"ל מתחלה נעשו שיפרשו כנפיהם

אשתך. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה' באהל בעמוד ענן. תבורך מנשים יעל. ויעלו את ארון ה'. ויעלו את הארון דד"ה: החוצה י"ג בקריאה וסי' ויוצא אותו החוצה. ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך. ולרבקה אח ושמו לבן. ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי. ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה. ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא. ויהי כהרימי קולי ואקרא. כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו. בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נושה בו. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתי. ויהי לו שלשים בנים ראבצן. וישכימו ויהי כעלות השחר. ויאריכו הבדים דמלכים. ויקרא את נערו משרתו. ויאריכו הבדים ויראו דספרא. יען בצד ובכתף תהדפו:

הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִי־שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י"ג
י אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי הַלֻּחוֹת אֲשֶׁר־נָתַן מֹשֶׁה
בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם
מִמִּצְרָיִם׃ יא וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ
כִּי כָּל־הַכֹּהֲנִים הַנִּמְצְאִים הִתְקַדָּשׁוּ אֵין לִשְׁמוֹר ג' מ' מ"ע
לְמַחְלְקוֹת׃ יב וְהַלְוִיִּם הַמְשֹׁרְרִים לְכֻלָּם לְאָסָף
לְהֵימָן לִידֻתוּן וְלִבְנֵיהֶם וְלַאֲחֵיהֶם מְלֻבָּשִׁים ד' חס'
בּוּץ בִּמְצִלְתַּיִם וּבִנְבָלִים וְכִנֹּרוֹת עֹמְדִים מִזְרָח ל'
לַמִּזְבֵּחַ וְעִמָּהֶם כֹּהֲנִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מַחְצְרִים ל'. יתיר ר'

ז'. יתיר י' בַּחֲצֹצְרוֹת׃ יג וַיְהִי כְאֶחָד לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים
ג'. ל' לְהַשְׁמִיעַ קוֹל־אֶחָד לְהַלֵּל וּלְהֹדוֹת לַיהוָה וּכְהָרִים
ס' קוֹל בַּחֲצֹצְרוֹת וּבִמְצִלְתַּיִם וּבִכְלֵי הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל
לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְהַבַּיִת מָלֵא עָנָן
ג' מ"ע בֵּית יְהוָה׃ יד וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת
מ"ח מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית
הָאֱלֹהִים׃ ו א אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר
ג' ל' מ"ע לִשְׁכּוֹן בָּעֲרָפֶל׃ ב וַאֲנִי בָּנִיתִי בֵית־זְבֻל לָךְ
ל'. ג' וּמָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ ג וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו

רשי

הבדים ונמשכו כ"כ לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כמו קלא אצל הארון ולא טולם שהיו מגיעים עד המזרח ואיך יכול לפרש שכסו הכרובי' על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדים בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה שנאמר אף בהם פורשים וסככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפורת וכרובים שנאמר כאן אותם שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואעפ"כ אותן של משה עדיין היו אדוקין על הכפורת כך פי' ר' נתן (ורבי פי') הכהנים רצו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית ה' ולא יכלו להביא את הכרובים עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטים בפרוכת אך קשה לי דכתיב ויהי בצאת הכהנים ואחר כן מלא כבוד ה' את בית אלהים (ור' יוסף זצ"ל פי') ויתארכו לא נאמר דמשמע ויתארכו כן עצמן אלא ויאריכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפרש האומנין האריכו הבדים עד לעשרים והיו נוגעין שתי קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימא יש והיאך יכול לפרוש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מכן: (יא) ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית ה' אלא שמפסיק בינתים וכן במלכים (א' ח') ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה': כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו. לדבר זה: אין לשמור למחלקות. כ"ד של לוים וכ"ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו: (יג) ויהי כאחד למחצרים. פתרון ויהיו אחודים יחד המחצרים כולם יחד ומתוך היו אחודים לדבר זה להשמיע קול אחד כאחד להלל ולהודות לה': (א) אז אמר שלמה. הואיל והבית מלא ענן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו דכתיב (שמות כ') ומשה נגש אל הערפל אשר שם אלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכן בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר (ויקרא ט"ז) כי בענן אראה על הכפורת: (ב) בית זבול. מדור: לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות:
ויברך

רדק

היו ארכן יותר מעשר אמות שהרי קדש הקדשים של אהל מועד לא היה אלא עשר. והארון היה נתון בתוכו ולא נאמר בתורה שהיו נראים הבדים מהוץ לפרכת. והדביר היה רחבו עשרים א"כ היאך היו נראין על פני הדביר. ואפשר שעשו לארון בדים אחרים ארוכים מהם כדי שיראו על פני הדביר וזהו שאמר ויאריכו שהוא פועל יוצא ולא אמר ויארכו. גם יתכן לפרש כי אותם הבדים היו שהיו בארון מתחלה ואפשר שהיה ארכן עשר אמות וקודם שהכניסו הארון לדביר היו הבדים תומן בארץ בגוה שהיו עודפין אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל בד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנושאו בכתף האריכו הבדים ומשכום כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהא נכנס שם כ"ג ביום הכפורים להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה. לפיכך האריכו הבדים עד פני הדביר ולא יראו החוצה חוץ לפני הדביר. וא"ת כיון שלא היה אורך הבדים אלא עשר אמות והדביר רחבו עשרים היאך נראו עדיין על פני הדביר יתכן שלא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל והכרובים פורשים כנפים על הארון ועל בדיו. שהיה פרישת הכנפים ברוחב. גם כן עשרים אמה כמו שהיה באורך או היה רוחב הכנפים כרוחב הארון ואורך הבדים. ורז"ל דרשו ויראו ראשי הבדים וכתיב ולא יראו החוצה הא כיצד. דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת ונראין כמין שני דדי אשה שנאמר בין שדי ילין ואין אנו צריכין לדרשן שהוא אומר שהיו נראין על פני הדביר. אבל חוץ לכותל הדביר לא היו נראין. ומה שאמרו עוד מקום ארון אינו מן המדה ובנס היו עומדים לא ידעתי מה טעם שהרי הכתוב אומר שהכרובים פורשי כנפים היו וכנפיהם על מקום הארון. מתחת כנפי הכרובים הי' ואינו נכנס בחשבון וא"כ מה טעם לאמר גם המקום שאינו צריך והם אמרו כי הארון עשרה אמות היה לו לכל רוח זה לא מצאנו ולא יתכן לפי הפסוקים והם שאמרו ידעו מה אמרו כי דעתם רחבה מדעתנו: (יא) אין לשמור למחלקות. כי כבר נחלקו הכהנים והלוים למשמרות ועתה היו כל כך הזבחים לרוב והקהל לרוב כי כל הכהנים והלוים היו מצטרפים כולם לעבוד ולהלל: (א) לשכון בערפל. פי' אמר שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן. כמו שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעובדו. ורז"ל אמרו כי כשאמר כי בענן אראה על הכפרת רמז להם בענן בעשן הקטרת ואעפ"כ פשטיה דקרא בענן הכבוד הוא וכן היה הכבוד נראה בענן תמיד במשכן כמו שכתוב וירא כבוד ה' בענן והנה כבוד ה' נראה בענן. וכמו שאמר כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו וירד בענן: (ב) עולמים. כי שילה ונוב

מצודת דוד

כנפיהם על מקום עמידת הארון ולזה בהכנס הארון אל מקומו היו א"כ הכרובים מסככין עליו: (ט) ויאריכו הבדים. ר"ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקים ובולטין לפרוכת בהיה מול הפתח אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לה: ויהי שם. על הבדים יאמר שכ"א היה שם באותה הנחה ומלב: עד היום הזה. ר"ל עד אשר נגנז הארון בימי יאשיהו: (י) אשר כרת. בעת מתנם: (יא) מן הקדש. אחר שהניחו שם את הארון: כי כל הכהנים. בא ליתן טעם למה לא יזכיר מי הם הכהנים ששמשו אז ואמר כי כל הכהנים הנמצאים אז בירושלים טהרו עצמן לעבודה ולא היה אז מקום לשמור קביעת חלוק המשמרות שיעבדו משמר הקבוע לבד וזהו לפי שהיו הזבחים רבים ולא הספיקו בני המשמר לעשות את כולם לבדם: (יב) לכולם. את כולם העמידו וחוזר ומפרש את אסף וגו': מלבשים. כולם היו מלובשים בגדי בוץ ובידם מצלתים וגו': מחצרים. היו מנגנים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות וכמוהו רבים במקרא: (יג) ויהי כאחד. ר"ל כולם נגנו באחדות אחת להשמיע אלו הוא קול אחד לבלל וגו' ולא הקדים אחד לחברו: וכהרים קול. וכאשר הרימו את הקול בחצוצרות וגו': ובהלל לה'. ר"ל בהלול האמור בו כי טוב וגו' והוא שנקרא הלל הגדול: והבית. ר"ל אז בעת ביאת הכהנים מבית קדש הקדשים וכולם הרימו בקול וגו' אז נתמלא הבית ענן הרגיל להיות בבית השם: (יד) מפני הענן. מפני חשכת ספק: כבוד ה'. הוא הענן שנזכר: ף (א) אז. בראות הענן אמר רואה אני כי באה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ) וערפל הוא עב הענן: (ב) ואני בניתי. ר"ל הואיל ובאה השכינה בניתי א"כ בית זבול לך ולא היה עמלי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד: ומכון. ויהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תסרה השכינה עוד במקום אחר: (ג) ויסב וגו'. אל מול העם: ויברך. הברכה האמור' במ"א אחר המסלה

מצודת ציון

(יג) מגן. הוא כמין מגן: ף (ב) זבול. מדור כמו מזבול קדשך (ישעיה סג): ומכון. מלשון הכנה

חשמימה י"א בקריאה וסי' ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה . ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה . קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן . ויקחו את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה . ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח . לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה . ויפנו אנשי העי אחריהם . והמשאת החלת לעלות

ג ויברך את כל־קהל ישראל וכל־קהל ישראל ג'
עומד: ד ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל אשר ו' ומ"ל
דבר בפיו את דויד אבי ובידיו מלא לאמר: ל'
ה מן־היום אשר הוצאתי את־עמי מארץ מצרים ס' ר"פ בסיפרא
לא־בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות ל'
בית להיות שמי שם ולא־בחרתי באיש להיות ל'
נגיד על־עמי ישראל: ו ואבחר בירושלם להיות
שמי שם ואבחר בדויד להיות על־עמי ישראל:
ז ויהי עם־לבב דויד אבי לבנות בית לשם יהוה
אלהי ישראל: ח ויאמר יהוה אל־דויד אבי
יען אשר היה עם־לבבך לבנות בית לשמי
הטיבות כי היה עם־לבבך: ט רק אתה לא ג'. ל' מ"ע
תבנה הבית כי בנך היצא מחלציך הוא־יבנה ס"פ מטעי' בסוגלית כסון אס
הבית לשמי: י ויקם יהוה את־דברו אשר
דבר ואקום תחת דויד אבי ואשב על־כסא ס'
ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם
יהוה אלהי ישראל: יא ואשים שם את־הארון
אשר שם ברית יהוה אשר כרת עם־בני ישראל:
יב ויעמד לפני מזבח יהוה נגד כל־קהל ישראל ז' בסיפ' וכל קרי' דכו' ינמ"ד
ויפרש כפיו: יג כי־עשה שלמה כיור נחשת
ויתנהו בתוך העזרה חמש אמות ארכו וחמש ל'. ז' בסיפרא
אמות רחבו ואמות שלוש קומתו ויעמד עליו ל'וחד ויברך
ויברך על־ברכיו נגד כל־קהל ישראל ויפרש י"ח . כ"א
כפיו השמימה: יד ויאמר יהוה אלהי ישראל
אין־כמוך אלהים בשמים ובארץ שמר הברית
והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל־לבם:
טו אשר שמרת לעבדך דויד אבי את אשר־
דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה:
טז ועתה יהוה אלהי ישראל שמר לעבדך
דויד אבי את אשר דברת לו לאמר לא־יכרת
לך איש מלפני יושב על־כסא ישראל רק אם־ י"ג
ישמרו בניך את־דרכם ללכת בתורתי כאשר
הלכת לפני: יז ועתה יהוה אלהי ישראל יאמן
דברך אשר דברת לעבדך לדויד: יח כי האמנם ד'
ישב אלהים את־האדם על־הארץ הנה שמים ל' וחד הנה השמים
ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי־הבית הזה
אשר בניתי: יט ופנית אל־תפלת עבדך ואל־ ד'
תחנתו יהוה אלהי לשמע אל־הרנה ואל־התפלה

רד"ק

ומזב וגבעון לא היו שולמים כי לא היו שם המקום הנבחר שנאמר בו אל המקום אשר יבחר ה' כי אם בזה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו בו וקראו ה' יראה ואמר בהר ה' יראה כי בא[ו]תו הר יראה לדורות ודוד כשראה כי נעתר שם וירד ה' אש על עולותיו אש מן השמים ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: (יג) כי עשה שלמה כיור נחשת. מלא כי הוא טעם למה שאמר נגד כל קהל ישראל. היאך היו נגד כולם זהיו רואים אותו כלם כי עשה כיור נחשת ועמד עליו: (יח) כי האמנם. הה"א פתוחה. כי הוא לתימה כלומר האמת הוא שישב אלהים עם האדם על הארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה שתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך. א"כ מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל שיהיה רצוך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה. ואעפ"י שבכל מקום הוא רצונו אלא הטועק אליו בלב שלם לשמוע תפלתו בקש שלמה מלפני השם שיהא המקום הזה הנבחר מסייע

רש"י

(ג) ויברך את כל קהל ישראל. ברכה האמורה בסוף הענין: (ד) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה לו בית: מלא. קיים דברו הטוב: (ה) מן היום אשר הוצאתי. שאף זה דברת אל אבי: (ו) ואבחר בירושלים. מוסב על לא בחרתי בעיר: ואבחר בדויד. מוסב על ולא בחרתי באיש: (ח) הטיבות כי היה עם לבבך. כלומר גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבך לבנותו לשכן שמו שם כמו שאמר למעלה: (יב) ויפרש כפיו. היה לו לומר כך ויכרוע כפיו השמימה ויאמר וגו' אלא שמפסיק בינתים להודיע על מה עמד וכן במלכים (א' ח') ויפרוש כפיו השמימה ויאמר: (יג) כי עשה שלמה. מוסב על נגד כל קהל ישראל כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו: ויעמוד עליו. ומתוך יכולין לראותו כל ישראל ומשום שמפסיק הענין צריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה: (יד) אין כמוך באלהים. ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מכניעו וגוזז הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ: ההולכים לפניך. כמו שהלך דוד אבי וזה אשר שמרת לעבדך דוד כל' אמנת הבטחה: (יח) כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ. ל' תמיה וכי אפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים ונומר אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי נמצאת שכינתך: אף כי הבית הזה אשר בניתי. ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפילתנו: (יט) לשמוע אל הרנה. זו צעקה כמו (מלכים א' כ"ב) ותעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא גם מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בסתר כך חבור המקראות וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקום

מצודת ציון

הכנס: (ט) מחלציך. הם המתנים והוא כינוי לאבר המשגל על כי הוא סמוך להם: (י) ויקם. קיים: (יג) ויברך. ענין כריעה ולתוספת ביאור אמר על ברכיו: (טו) מלאת. ענין השלמה: (יז) יאמן. מל' האמנה וקיום: (יח) האמנם. אמנם הוא ענין אמת והיא בה"א התמיהה: יכלכלוך. ענין החזקה כמו כלכלת אלפים יכיל (לעיל ד): אף כי. הוא ענין ק"ו וכ"ש: וגבה

מצודת דוד

התפלה: עומד. כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד: ובידיו מלא. בכח ידיו השלים דברו אשר דבר לאמר: (ה) לבנות בית. לבנות בו בית: (ח) הטיבות. טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י באה הסבה לצוות עליו ולהכין הכל: (ט) רק אתה וגו'. עם שהכין הכל: (יא) ואשים שם. בהבית הזה אשר שם. בזה הארון: ברית ה'. לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם: (יב) ויפרוש כפיו. כדרך שואל החסד: (יג) כי עשה שלמה. בא לפרש איך היה נגד כל ישראל והיאך ראוהו הרחוקים ממנו ואמר כי עשה וגו': ויעמוד עליו. ורואהו א"כ כלם: השמימה. למעלה כלפי השמים: (יד) שומר הברית. הגמול שהבטחת בברית: (טו) אשר שמרת. ר"ל אשר גלית לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית: ותדבר. כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום: (טז) שמר וגו'. ר"ל שמור גם ההבטחה ההיא אשר הבטחתו שאם ארחו ילדון לא יופסק מהם המלוכה: (יז) יאמן דברך. ר"ל עשה דבר שיהיה נקרא שם הבית אשר בניתי בית ה': (יח) כי האמנם. הלא אמת הדבר שישב אלהים עם האדם בבית השפוי על הארץ בהמיה הלא שמים לא יכלכלוך וכ"ש הבית וא"כ במה יוסיף בית ה': (יט) ופנית. לזאת פנה גם אל

הפלוני

מן העיר. ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה דמנוח. כי עשה שלמה דסיפרא. וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו וישאו קולם: י' פסו' כל כל ומלה חדא ביניהון וסי' נמסר בשפטים ריש סימן כ' ובנחמיה סימן י' וע"ש בנחמיה כה דכתיבנא: ידעו י"ב בקריאה וסי' למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל. ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית. יצרי פסל כלם תהו. למען ידעו ממזרח שמש את. לא ילמדו עוד איש את רעהו. ואשמא אתם במתנות' בהעביר כל. באו ימי הפקודה באו ימי השלום. כל תפל׃ כל תחנה

אשר עבדך מתפלל לפניך: כ להיות עיניך
פתחות אל־הבית הזה יומם ולילה אל־המקום סימן
אשר אמרת לשום שמך שם לשמוע אל־התפלה ד' מ"ע
אשר יתפלל עבדך אל־המקום הזה: כא ושמעת
אל־תחנוני עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו
אל־המקום הזה ואתה תשמע ממקום שבתך
מן־השמים ושמעת וסלחת: כב אם־יחטא איש
לרעהו ונשא־בו אלה להאלתו ובא אלה לפני ב' ומלעיל ב' וחס'
מזבחך בבית הזה: כג ואתה תשמע מן־השמים
ועשית ושפטת את־עבדיך להשיב לרשע לתת ס'
דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו: י"ד. כ'
כד ואם־ינגף עמך ישראל לפני אויב כי
יחטאו־לך ושבו והודו את־שמך והתפללו
והתחננו לפניך בבית הזה: כה ואתה תשמע מן־
השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשיבותם ו' ב' א' חס' וא' מלא
אל־האדמה אשר־נתתה להם ולאבתיהם: ו' חס' בנבי'
כו בהעצר השמים ולא־יהיה מטר כי יחטאו־ ג' וחד בהעצ' שמים
לך והתפללו אל־המקום הזה והודו את־שמך
מחטאתם ישובון כי תענם: כז ואתה תשמע י'
השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל י'
כי תורם אל־הדרך הטובה אשר ילכו־בה ונתתה ג'
מטר על־ארצך אשר־נתתה לעמך לנחלה: פ"ו
כח רעב כי־יהיה בארץ דבר כי־יהיה שדפון ג'
וירקון ארבה וחסיל כי יהיה כי יצר־לו איביו ג'
בארץ שעריו כל־נגע וכל־מחלה: כט כל־תפלה ג'
כל־תחנה אשר יהיה לכל־האדם ולכל עמך
ישראל אשר ידעו איש נגעו ומכאבו ופרש כפיו י"ב ב'. ו' חס'
אל־הבית הזה: ל ואתה תשמע מן־השמים מכון
שבתך וסלחת ונתתה לאיש ככל־דרכיו אשר ב"נ
תדע את־לבבו כי־אתה לבדך ידעת את־לבב
בני האדם: לא למען ייראוך ללכת בדרכיך כל־ י'. ד'
הימים אשר־הם חיים על־פני האדמה אשר ג'
נתתה לאבתינו: לב וגם אל־הנכרי אשר ב' ר"פ בכתובים
לא־מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען

תולדות אהרן ואתה תשמע. (ברכות ח'): והתפללו. (שם עב):

רשי

ממקום שבתך לחדת שלא בכאו אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממכון שבתך אל התפלות שיתפללו בו: (כ) להיות עיניך פתוחות. בכל עת אשר יתפללו אליך: (כב) אם יחטא איש. מקרא זה על כל ישראל המחייב חברו שבועה אם באמת היא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין עם הנשבע שבעל הדין מזקיקו על שבועה של חנם אף המשביעו קרוי רשע: (כג) ולהצדיק צדיק. שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע ותוספתא דסוטה מפרש את אשר יחטא. בועל אשת איש. ונשא בו אלה. ויחייב בו אלה כשם שהמים בודקים אותה כך המים בודקין אותו: לפני מזבחך. כדכתיב (במדבר ה') והעמיד הכהן את האשה: לתת דרכו בראשו כדכתיב ונבתה בטנה (שם): ולהצדיק צדיק. דכתיב ונקתה ונזרעה זרע (שם): (כד) ואם ינגף עמך. ולא מפני שידך קצרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך: ושבו והודו את שמך. פתרון והתוודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם: (כה) והשיבותם. והשב אותם אל האדמה כי כשנופלים ונגפים לפני אויביהם תופסים מהם שיבולים ומביאים אותם בשביה אל ארץ אחרת: (כו) בהעצר השמים. כדכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים יא): (כז) כי תורם אל הדרך. כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג' שנים (שמואל ב' כ"א) והורית ואמרת להם אל שאול ואל בית הדמים כמו כן תורם איזה חטא גורם להם על מה נעצרו השמים: (כח) כל נגע. פתרון הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעצירת גשמים ומה עוד להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל: (כט) ופרש כפיו אל הבית הזה. וזה שאמר כל תפלה וכל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחד הדברים האלה: אשר ידעו איש נגעו. כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ממנו: (ל) וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים (אז) יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: (לא) למען ייראוך. וישוב הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל לתת

רדק

מסייע בתפלה כאלו הבית הוא מלאך מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר: (כב) ונשא בו אלה. אם יחייבנו הדיין שבועה מענין משאת מאומה שהוא לשון חוב: ובא אלה. פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבית הזה: (כג) ושפטת. פירוש אע"פ שאתה מאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום הנבחר הזה סייע במהירות העונש וייראו הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם הבורא טוב כן שנאמר ומקדשי תיראו להרשיע לרשע ולהצדיק לצדיק איזה מהם שיהיה הרשע הנשבע לשקר או המשביעו בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע: (כז) כי תורם אל הדרך הטובה. כלומר שתודיעם על איזה עון נעצרים השמים ותורם הדרך הטובה ונתת המטר: (כח) כל נגע וכל מחלה. פי' אעפ"י שזכרתי מצרכי עמך ישראל בפרט אשר יתפללו עליהם לפניך כן אני אומר על כל נגע ועל כל מה שיהיה להם כל תפלה וכל תחנה שיתפללו על אשר יהיה לכל האדם: (כט) ולכל עמך ישראל. כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו ומכאובו שיתפלל אתה תשמע: (לא) למען ייראוך. כשיראו שתסלח להם בשובם אליך והתפללם אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עון בא להם הנגע והמחלה ולא שהוא מקרה

מצודת דוד

תפילתי מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יקרא בית ה': (כ) להיות וכו'. וזהו תפילתי להיות עיניך וכו': אל המקום הזה. במקום הזה וכן ואל הארון (שמות כה) ומשפטו ובהארון: (כא) ושמעת וכו'. ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך: ואתה תשמע וכו'. ר"ל לא בהשב פה לשמוע כ"א התפלה העשוי פה תשמע אל השמים ותקבל ברחמים ותסלח לעון המתפלל: (כב) איש לרעהו. בדבר ממון: ונשא בו אלה. ויחייב בו חוב שבועה להשביעו: ובא אלה. ר"ל וישבע לפני המזבח: (כג) להשיב לרשע. כגמולו ולהשיב דרכו בראשו אם הנשבע לשקר אם המשביע בחנם ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת אמר על זה לא תסלח הואיל והגיע הבית עם השבועה: ולהצדיק צדיק. אם הנשבע באמת אם המשביע בצדק: (כד) כי יחטאו. כאשר יחטאו: (כה) והשיבותם. ר"ל כאשר יגלו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם: (כו) כי תענם. ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום: (כז) ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה: כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום: ונתתה. ולזה מלא משאלותם ותן המטר: (כח) רעב כי

מצודת ציון

(כב) ונשא. ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כד): אלה. קללת השבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה): (כו) בהעצר. ענין מניעה: תענם. מל' עניה והשפלה: (כז) תורם. תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כח): (כח) שדפון. ענין לקוי הזרע עד לא נגמר הבשול: ירקון. הכספת פני התבואה ונהפך למראה ירקון: וחסיל. מין ארבה: יצר. מל' מצור: מהלם

דסיפרא. ואתה תשמע מן השמים בתרא דסיפרא. שיתה ה' מורה להם. למען ידעו דור אחרון. ויאמר צדינו לא ידעו: עתה כ"ה ר"פ בקריאה וסים' עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים. עתה שמע בקלי איעצך ויהי. עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. עתה לך והכית את עמלק. עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה. עתה המבלעדי ה' דמלכים. עתה הנה בשתת לך דמלכים. עתה בוא כתבה על לוח. עתה אקום יאמר ה'. עתה נבראו ולא מאז. עתה הקץ עליך וכליתי. עתה ידחקו את זנותם. עתה מקרוב אשפוך חמתי

שמך הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה ובאו
והתפללו אל־הבית הזה: לג ואתה תשמע מן־
השמים ממכון שבתך ועשית ככל אשר־יקרא
אליך הנכרי למען ידעו כל־עמי הארץ את־
שמך וליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי־
שמך נקרא על־הבית הזה אשר בניתי:
לד כי־יצא עמך למלחמה על־איביו בדרך אשר
תשלחם והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר
בחרת בה והבית אשר־בניתי לשמך: לה ושמעת
מן־השמים את־תפלתם ואת־תחנתם ועשית
משפטם: לו כי יחטאו־לך כי אין אדם אשר
לא־יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושבום
שוביהם אל־ארץ רחוקה או קרובה: לז והשיבו
אל־לבבם בארץ אשר נשבו־שם ושבו | והתחננו
אליך בארץ שבים לאמר חטאנו העוינו ורשענו:
לח ושבו אליך בכל־לבם ובכל־נפשם בארץ
שבים אשר־שבו אתם והתפללו דרך ארצם
אשר־נתתה לאבותם והעיר אשר בחרת ולבית
אשר־בניתי לשמך: לט ושמעת מן־השמים ממכון
שבתך את־תפלתם ואת־תחנתיהם ועשית
משפטם וסלחת לעמך אשר חטאו־לך: מ עתה
אלהי יהיו־נא עיניך פתחות ואזניך קשבות
לתפלת המקום הזה: מא ועתה קומה יהוה
אלהים לנוחך אתה וארון עזך כהניך יהוה
אלהים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב:
מב יהוה אלהים אל־תשב פני משיחך זכרה
לחסדי דויד עבדך: ז א וככלות שלמה
להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העלה
והזבחים וכבוד יהוה מלא את־הבית: ב ולא־
יכלו הכהנים לבוא אל־בית יהוה כי־מלא
כבוד־יהוה את־בית יהוה: ג וכל | בני ישראל
ראים ברדת האש וכבוד יהוה על־הבית ויכרעו
אפים ארצה על־הרצפה וישתחוו והודות ליהוה
כי טוב כי לעולם חסדו: ד והמלך וכל־העם
זבחים זבח לפני יהוה: ה ויזבח המלך
שלמה את־זבח הבקר עשרים ושנים אלף וצאן
מאה ועשרים אלף ויחנכו את־בית האלהים המלך
וכל־העם: ו והכהנים על־משמרותם עמדים

תולדות אהרן ה' אלהים. מ"ק ע מנסד' קן סנה ל: וכל בני ישראל. סנושם ח:

רד"ק

מקרה ובעבור זה ילאוך. וכן טעם כי עמך הסליחה למען תורא: (מא) קומה ה' אלהים לנוחך. כלומר שיהיה זה בית נוחך ושם ארון עוזך לעולם וכהניך ילבשו תשועה שתרצה קרבנותם ותושיעם וכן חסידיך היושבים בביתך להתפלל לדעת דרכיך. או פי' וחסידיך הלוים שהיו משוררים במקדש: (מב) אל תשב פני משיחך. אבל מה שהתפללתי לך שתהיה תפלתי מקובלת לפניך: (ג) על הרצפה. על קרקע הבית יקראו רצפה לפי שהיה רצוף באבני שיש. וזכר כריעה אפים על הרצפה לפי שכריעת שלמה היתה על הכיור במקום שהיה עומד. והנה ג"כ כרעו אפים על הרצפה במקום שהיו שם: (ו) בכלל דוד בידם. כלי

רש"י

לתת לו לאיש כדרכיו: (לג) ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. כישראל אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל לעו"ג ככל אשר יקרא לך לפי שישראל מכירין בהקב"ה ויודעין שהיכולת בידו לעשות אם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל העו"ג קורא תגר ואומר שמעתי שמעו בכל העולם ונתיגעתי בדרכים הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאר אלהות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: (לד) דרך העיר. פניהם לצד ירושלים: (לה) ועשית משפטם. נקמתם באויביהם ע"א נרכיהם דוגמא לעשות משפט עבדו (מלכים א' ח'): (לח) אשר בניתי לשמך. פתרון הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם או יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: (לט) ושמעת תפלתם. ועל זה יתגדל שמך בעולם: (מא) ועתה קומה ה'. שלא לטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון: אתה וארון עזך. שלא יטלטל עוד מעתה: עזך. על שם כן קרוי עוזך על שעשה נפלאותיו ועזוזו בפלשתים וכן כתיב (לעיל ט"ז) בהודו לה' דרשו ה' ועוזו ועוד אמרו רבותינו במסכת עבודת כוכבים ושרנה הפרות (שמואל א' ו') מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צ"ח): ילבשו תשועה. מאחר שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו (ישעיה י"א): וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ומעשרות הניתן ללוים בשכר ששומרין את הארון ומשוררים לפניו: (מב) אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך: (ו) והכהנים על משמרותם. כאשר תלקן דוד לכ"ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבוע שלה והלוים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם: להודות. בכלי שיר שהיו אומרים הודו לה' כי

מצודת ציון

מחלה. מל' חולי: (לב) הנטויה. מלשון הטיה: (לו) ואנפה. ענין כעס כמו כי אנפת בי (שם יב): ושבום. מלשון שביה: (לז) והשיבו. מל' תשובה: נשבו שם. מל' שביה: (מ) קשובות. ענין שמיעה כמו ואזן קשב (מ"א יח): עוז

מצודת דוד

יהיה. מכבות אחרות לא מעצירת המטר: מדסן וכו'. והרעב מוכן לבא: כי יצר לו. כשיבא אויב לצור עליו בארץ ובשעריו: כל נגע. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו: (כט) לכל האדם. בין לאיש יחידי בין לכל עמך: אשר ידעו. אשר יכיר בנגע לבבו לדעת שבא שמכאוב בעבור נגע העון: (ל) ככל דרכיו. כפי כל הדרכים שאל: אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלב עמך: (לא) למען ייראוך. כראותם טעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה ידעו שיד ה' עשתה: (לב) למען שמך. בעבור פרסום שמך: (לד) אשר תשלחם. כי אין יוצאים במלחמה מדם יסלצו בה': דרך העיר. כי בהיותם בדרך לא יוכלו לבא לבית ה' להתפלל בה ולזה אמר אף כשיכוונו מתוך תפלתם הפנימה דרך העיר והבית: (לה) ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד העובדי כוכבים: (לו) כי אין אדם וכו'. ר"ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי לכנן הוא על כולם ואז בודאי תאנף בם: (לח) דרך ארצם. כי בהיותם בארץ העובדי כוכבים תהיה הכוונה בעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית: (לט) ועשית משפטם. לנקום מהעובדי כוכבים למען יכירו שלא מוב בעיני ה' הכבדה עולם על ישראל: (מא) קומה ה'. קום ממקומך להשרות השכינה במקום המנוחה והוא בית קה"ק: ילבשו תשועה. ר"ל תשועתך יקיפם מסביב כבגד יכסה: בטוב. בטובה הבאה ממך: (מב) אל תשב וכו'. ר"ל אל תשב פני ריקם לבל לקבל תפלתי: לחסדי דוד. למעשה החסד שעשה דוד אבי ובעבורו אל תשב פני ריקם: (א) וכבוד ה'. ר"ל שכן היה מלא כאשר היה קודם ירידת האש מעת שמילאו הכהנים מן הקדש והתחילו להרים קול וכו' כמ"ש למעלה: (ג) והודות לה'. אמרו הודות לה' את ההלל האמור בה כי טוב וכו' והוא הלל הגדול: (ו) על משמרותם. כל משמר במקום מיוחד: להודות לה'. ר"ל עמדו בכלי

עליך דיחזקאל. עתה יחרדו האיין. עתה תתגודדי בת גדוד. עתה למה תריעי ריע. עתה תנו לבבכם ונפשיכם דד"ת. עתה עיני יהיו פתוחות. עתה אלהי יהיו נא עיניך. עתה ה' אלהים יאמן דברך. עתה חכמה ומדע תן לי. עתה אל תקשו לבבכם. עתה בני יהי אלהים עמך. עתה עם לבבי לכרות ברית. עתה ידעתי כי הושיע ה' את משיחו. תקדשתי ו' בקריאה וסי' כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום. וחברו כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור. הקדשתי את הכסף דמיכה. את הבית הזה. וחברו ואת

והלוים בכלי־שיר יהוה אשר עשה דויד המלך
להדות ליהוה כי־לעולם חסדו בהלל דויד בידם
והכהנים מחצצרים נגדם וכל־ישראל עמדים׃ יתיר נ' ס"מלעו'סבו' בסיפרה
ז ויקדש שלמה את־תוך החצר אשר לפני בית־
יהוה כי־עשה שם העלות ואת חלבי השלמים
כי־מזבח הנחשת אשר־עשה שלמה לא יכול ד
להכיל את־העלה ואת־המנחה ואת־החלבים׃ ס'
ח ויעש שלמה את־החג בעת ההיא שבעת ימים
וכל־ישראל עמו קהל גדול מאד מלבוא חמת ס"מלעו'ספר' בסיפרה
עד־נחל מצרים׃ ט ויעשו ביום השמיני עצרת ל'
כי ׀ חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת
ימים׃ י וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי
שלח את־העם לאהליהם שמחים וטובי לב ג' ומ"ל
על־הטובה אשר עשה יהוה לדויד ולשלמה כ' ונחמתני ס'
ולישראל עמו׃ יא ויכל שלמה את־בית יהוה ו'
ואת־בית המלך ואת כל־הבא על־לב שלמה

ל"ס ג' לעשות בבית־יהוה ובביתו הצליח׃ יב וירא
יהוה אל־שלמה בלילה ויאמר לו שמעתי את־
ל' תפלתך ובחרתי במקום הזה לי לבית זבח׃ יג הן
ס' אעצר השמים ולא־יהיה מטר והן־אצוה על־
י"ג מ"ל. ט' חגב לאכול הארץ ואם־אשלח דבר בעמי׃
ל'. ל' יד ויכנעו עמי אשר נקרא־שמי עליהם ויתפללו
ג'. ה' רפין ויבקשו פני וישבו מדרכיהם הרעים ואני אשמע
ג' מן־השמים ואסלח לחטאתם וארפא את־ארצם׃
כ"ס ר"פ ל' טו עתה עיני יהיו פתחות ואזני קשבות לתפלת
המקום הזה׃ טז ועתה בחרתי והקדשתי את־
הבית הזה להיות שמי שם עד־עולם והיו עיני
ולבי שם כל־הימים׃ יז ואתה אם־תלך לפני
ט"ו כאשר הלך דויד אביך ולעשות ככל אשר
ל' צויתיך וחקי ומשפטי תשמור׃ יח והקימותי
ד' מ"ל. ג' מ"ל את כסא מלכותך כאשר כרתי לדויד אביך
י"ד מ"ל לאמר לא־יכרת לך איש מושל בישראל׃ יט ואם־

תולדות אהרן כי חנכת המזבח. (מ"ק ט) : וביום עשרים. מ"ק ט :

רשי

כי טוב כי לעולם חסדו: בהלל דויד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים: והכהנים מחצרים נגדם. שעליהם לשורר בחצוצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו' (מדבר י'): (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר. רבותינו חולקין בדבר זה (זבחים כ"ט) רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר (לעיל ב' א') אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומנין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמשה מאות ושבעים ושש כשל משה א"כ מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה: לא יכול להכיל. בשל משה הוא אומר כאדם האומר ננס פלוני ופסול לעבודה: (ח) מלבוא חמת. שהוא בצפון של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהיא כנגדו כמפורש באלה מסעי: (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. שהוא ט' לחנוכת הבית ובמלכים (א' ח') כתוב וביום השמיני שהוא כ"ב לחדש פתרון ביום ח' נתן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשיצא החג אז הלכו כולם יחד. ע"א ביום ח' נתן להם רשות ושלא אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל העם כולו ובב"ר מפרש נטלו רשות ומתנו והמתינו עוד שם יום אחד וחזרו ונטלו רשות עוד למחר פעם שניה לכך נאמר ביום כ"ג בחדש: שמחים וטובי לב וגו' לדויד ולשלמה. פי' מה שדבר בפיו (לעיל כ"ח) בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם ה' ובב"ר מפרש א"ר לוי כתיב כי חנוכת וגו' שמחים מוסב על אשר אמר ה' לדוד שקיים מה שנדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא: ולישראל עמו. כדכתיב במלכים (א' ח') לא נפל דבר אחד וגו'. ע"א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו' (שם ה'): (יב) וירא ה' אל שלמה בלילה. בחזון לילה: שמעתי את תפלתך. בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הקב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הקב"ה הן אעצור. הוא התפלל רעב והרבה והקב"ה משיבו והן אצוה על חגב. הוא התפלל על דבר והקב"ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי: ויכנעו עמי. במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים הרי ג' כנגד ג': (יג) הן אעצור והן אצוה ואם אשלח. כנגד ג' תפילות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם: (טז) והיו עיני ולבי. תרגם יונתן

רדק

כלי שיר שעשה דוד להלל. או פי' בהלל דוד שהיו אומרים המזמורים שעשה דוד ופי' בידם כי על פי ניגון הכלים היו נאמרים: (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר. נחלקו רז"ל בדבר זה יש אומר כי רצפת העזרה קדש לעשות בו העולות כמו על המזבח לצורך שעה לרוב העולות. וי"א כי בנה שם מזבח לצורך שעה: (ט) כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים. ארז"ל שאכלו ביום הכפורים כי שבעת ימים קודם חג הסכות יום הכפורי' בכללם. והחנכה היתה שמחה בזבחי שלמים במאכל ובמשתה ולא נחשב להם לעון שיצאה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי עולם הבא: (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. ובספר מלכים אומר ביום השמיני שלח את העם והוא עשרים ושנים לחודש. פי' רז"ל כי ביום השביעי נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג ולמחר שהוא כ"ג לחדש שנסעו חזרו ונטלו רשות ממנו: (יט) ואם תשובון אתם. פי' אתם

מצודת דוד

בכלי שיר להודות לה' בהלול האמור בה כי לעולם חסדו: בהלל דוד בידם. ר"ל בידם היה כלי שיר שעשה דוד להלל בם והוא כפל ענין במ"ש: מחצרים. תוקעו בחצוצרות: נגדם. מול הלוים: עומדים. לשמוע ההלול: (ז) את תוך החצר. רצפת חצר הכהנים קדש בקדושת המזבח כי עשה וכו': מזבח הנחשת. ר"ל מזבח אבנים תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר: לא יכול להכיל את. מרבית הקרבנות: (ח) ויעש וגו'. ר"ל מלבד ימי החנוך הרבו עוד להביא קרבנות בימי החג בעבור חנוכת הבית: מלבוא חמת. מן המקום שבאים בו לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהיא בפאת הדרומי: (ט) כי חנוכת המזבח. ר"ל כאשר השלימו לעשות שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי החג עשו עצרת כמשפט התורה: (י) וביום עשרים ושלשה. הוא יום שמחרת מן יום שמיני עצרת: לדויד. שקיים לו הבטחתו אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית: ולישראל עמו. על כי ראו אשר שרתה השכינה בבית הבנוי: (יא) ואת כל הבא וגו'. את כל מה שחשב לעשות עשה והצליח: (יב) לבית זבח. להיות לי בית זבח: (יג) הן אעצור וגו'. ר"ל כל צרה שתבוא בהם הן עצירת השמים הן המשכר הן שילוח החגב וגו': (יד) ויכנעו. וכאשר יכנעו עמי וגו' ואני אשמע. אז אני אשמע וגו': (טו) לתפלת המקום הזה. אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה: (טז) עד עולם. לא אסירה עוד שכינתי

מצודת ציון

(מא) עזך. ענין חוזק: (ג) ברצפה. קרקע מרוצפה במלוא אבנים וכן על רצפת בהט ושש (אסתר א'): (ה) ויחנכו. ההתחלה הראשונה לעמוד בה מעתה וסלאה קרוי חנוך בלשון מקרא: (ז) להכיל. להחזיק: (יג) אעצר. ענין מניעה: חגב. מין ארבה: (טו) קשובות. שומעות ומקשיבות

הבית אשר הקדשתי לשמי . וחברו ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דסיפרא . וחד בחרתי והקדשתי דסיפרא : ואת ערי ז' בקריאה וסימ' ואת כלי המסכנות דמלכים ב' בפסוק . ואת בעלת דד"ה בתרא דפסוק . ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים . ואת ערי יהודה אתן . הנני מצוה נאם יי . לא תרחם את ירושלים : ואת בת ה' דסמי' ואת בת היענה

תשובון אתם ועזבתם חקותי ומצותי אשר ר ג' מ"ל
נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם : כ ונתשתים מעל אדמתי ג'.נ'
אשר־נתתי להם ואת־הבית הזה אשר־הקדשתי ס'. ר
לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל ולשנינה ג'.נ'
בכל־העמים : כא והבית הזה אשר־היה עליון
לכל־עבר עליו ישם ואמר במה עשה יהוה ככה כ'.את רגליך
לארץ הזאת ולבית הזה : כב ואמרו על אשר
עזבו את־יהוה ׀ אלהי אבתיהם אשר הוציאם ו' חס'בכתו'
מארץ מצרים ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו ר
להם ויעבדום על־כן הביא עליהם את כל־הרעה
הזאת : ח א ויהי מקץ ׀ עשרים שנה אשר ס' בספ' בסר'
בנה שלמה את־בית יהוה ואת־ביתו : ב והערים ז'
אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב ד'
שם את־בני ישראל : ג וילך שלמה חמת צובה
ויחזק עליה : ד ויבן את־תדמר במדבר ואת ט"ז
כל־ערי המסכנות אשר בנה בחמת : ה ויבן
את־בית חורון העליון ואת־בית חורון התחתון
ערי מצור חומות דלתים ובריח : ו ואת־בעלת ס' מ"ע
ואת כל־ערי המסכנות אשר־היו לשלמה ואת
כל־ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת ׀ כל־חשק ז'
שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ג'
ובכל ארץ ממשלתו : ז כל־העם הנותר מן ס'. ג' ר"פ
החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי אשר לא
מישראל המה : ח מן־בניהם אשר נותרו אחריהם ס' ר"פ נסופ' ל'
בארץ אשר לא־כלום בני ישראל ויעלם שלמה ל'
למס עד היום הזה : ט ומן־בני ישראל אשר ל' וכל למס עבד דכו'
לא־נתן שלמה לעבדים למלאכתו כי־המה
אנשי מלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו
ופרשיו : י ואלה שרי הנציבים אשר־למלך יתיר יו"ד
שלמה חמשים ומאתים הרדים בעם : יא ואת־
בת־פרעה העלה שלמה מעיר דויד לבית אשר ס'

תולדות אהרן ויבן את תדמר . עוכר פנחס :

רדק

אתם לישראל : (כא) אשר היה עליון לכל עובר . פי' שהיה עליון ונפלא בעיני כל עובר בחרבנו ישום וישרוק העובר עליו : (ב) והערים אשר נתן חורם לשלמה . ובספר מלכים אומר כי שלמה נתן לחורם עשרים עיר בארץ הגליל ואינו אומר שנתן לשלמה אלא עצי ארזים ועצי ברושים וזהב . יתכן לפרש כי נתן חורם לשלמה ערים בארצו . והושיב שם בני ישראל כדי להתחזק בהם ושלמה ג"כ נתן לחורם ערים בגליל וזה היה לחזק הברית ביניהם חכר במלכים מה שנתן שלמה לחירם וזכר בזה הספר מה שנתן חירם לשלמה : (ג) ויחזק עליה . עד שכבש אותה : (י) ואלה שרי הנציבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם . ובספר מלכים הוא אומר חמשים וחמש מאות . השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות כמו שכתבנו למעלה ואלו המאתי' והחמשים היו מישראל שהיו נציבים על אותם השלש מאות גרים שהיו נציבים על השאר . ובספר מלכים מנה כל הנציבים כאחד ישראל וגרים והיו חמשים וחמש מאות ובזה הספר לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי הגרים מנאם בכלל שאר הגרים שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש מאות כמו שאומר בספר מלכים הנה השלש מאות הם הנציבים

רשי

יונתן ותהי שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא . והיו עיני שם אם לבי וחפצי שם : (כ) אשליך מעל פני . כתנאי שבועי וביניכם ואם לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו) מה נאמר והשימותי את מקדשיכם : ואתננו למשל ולשנינה . כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע : ולשנינה . כמו (דברים ו') ושננתם לבניך ותתנינון לשון סיפור רשות וכן תרגום ויספר ואשתעי ולשועי : (כא) לכל עובר עליו ישום . כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישום כמו (איוב י"ח) על יומו נשמו אחרונים : במה עשה ה' . כמו על מה עשה ה' (דברים כ"ט) וכן כתיב (במלכים א' ט') : (א) ויהי מקץ עשרים שנה . פתרון מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית ה' שבע שנים ואת ביתו י"ג שנים כדכתיב במלכים (שם ו) : (ד) ויבן את תדמור במדבר . (ובמלכים א' ט') כתיב את תמור ותדמור קרינן וזה ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודים ובב"ר בפרשת פקידה תפרש שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמור לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תדמור ומשום שלמה לא נכתב כאן תמור אלא תדמור כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרדו בו וקלקלו בו , ועל כן כתב תדמור ולא תמור : (ה) ערי מצור . לפי שהיו עומדים על החומות הוצרכו חוזק כל כך : (ט) למלאכתו. למלאכת בניינו למה כי הגרים למלאכתו ולא אנשי ישראל לפי כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו : (י) חמשים ומאתים . ובמלכים (א ט) חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד היא שמחסר לשם ג' מאות ושנה ומנה אותם שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו' שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם בשביל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג' אלפים וג' מאות הרודים על ע' אלף נשא סבל ופ' אלף חצב בהר ואלו חמשים ומאתים הנאמר כאן ישראלים היו ממונים על אותם ג' מאות גרים : (יא) העלה שלמה מעיר דוד . היא ציון שהושיבה בעיר דוד כשלקחה והיתה שם עד כלותו לבנות

מצודת ציון

(כ) ונתשתים . ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) : ולשנינה . ענין השמעת הדבור כמו ושננתם לבניך (דברים ו) : (כא) ישום . ענין השממון כמו ישום וישרוק (ירמיה יט) : ח (ה) ערי המסכנות . ערי אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א) : (ה) ערי מצור . ערי מבצר נקראם ערי מצור על כי אין לבוא בהן כ"א יצורו עליהן מסביב לבלתי תת יוצא ובא להביא מזון ומים : (ו) חשק . ענין תאוה : ובלבנון . כן שם יער : (ח) כלום . מלשון כליון : (ט) שלישיו . גבוריו : (י) הנצבים . הממונים כמו נציב פלשתים (ש"א י"ג) : הרודים . ענין ממשלה כמו רדה בקרב

מצודת דוד

במקום אחר : עיני ולבי . ר"ל השגחתי : (יח) והקמותי . להיות מתקיים לעולם לזרעך אחריך : לך . ר"ל מזרעך : (יט) אתם . על ישראל בכללם יאמר : אשליך . ר"ל אמאס בו : למשל . מחורבן הבית יביאו למשל על הרבעת אהרות : (כא) היה עליון . שהיה קודם החרבן עליון במעלה לכל עיני העובר עליו עתה בחורבנו ישום כל אחד על גודל החורבן : במה . בעבור מה : (כב) ואמרו . המשיבים יאמרו : הביא . ה' אלהי אבותיכם האמור למעלה : ח (א) אשר בנה . ר"ל אחר השלים הבנין : (ב) והערים . ר"ל ואחר שבנה הערים וכו' : והושיב שם וכו' . (ובמ"א לא הוזכר מן הערים שנתן חירם לשלמה כ"א מן הערים שנתן שלמה לחירם וק הדרך המקרא מה שסתם זה גלה זה) : (ג) וילך . אחר כל המעשים האלו הלך למלחמה על חמת צובה ונתגבר עליה וכבשה : (ד) ויבן . ואח"ז בנה תדמור וכל ערי המסכנות וגו' כי בשוה בנה בית ה' וביתו לא נתעסק בזה : (ה) ויבן את בית חורון וגו' . אף שנאמר (בדה"א) אשר שארה מכתת אפרים בנתה שערים ההם כי יתכן אשר נהרסו וחזר שלמה ובנאם או שבנאם להיות ערי מבצר מוקפות חומה וגו' : (ו) כל ערי המסכנות . מלבד מה שבנה בחמת : ואת כל ערי וגו' . ר"ל כל הדברים האלה בנאם אחר כלות בנין בית ה' וביתו : (ח) למס . ר"ל למס עובד לבנות את הבנינים הצריכים : עד היום הזה. ר"ל עד כלות כל הבנינים : (ט) ומן בני ישראל אשר וגו'. ר"ל אבל מן בני ישראל הם אשר לא נתן וגו' : (י) ואלה

ערי

ואת תתחמם דתורת כתנים . וחברו דמתן תורה . את בת בנה ואת בת בתה לא תקח . והמלך שלמה אהב נשים נכריות . העלה שלמה מעיר דוד דסיפרא : דויד איש
האלהים ג׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן י״ב : ולא סרו ב׳ וסי׳ וישרנה הפרות . ממצות המלך : אופירה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויבאו אופירה דמלכים . יהושפט עשה אניות . וישלח
לו חירם ביד עבדיו : מאכל ד׳ פתחין בקריאה וסי׳ ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה . ומאכל שלחנו דסיפרא . וחברו דמלכים . ונפשו מאכל תאוה . וסי׳ בלשון ארמי

בְּנָה־לָהּ כִּי אָמַר לֹא־תֵשֵׁב אִשָּׁה לִי בְּבֵית דָּוִיד
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כִּי־קֹדֶשׁ הֵמָּה אֲשֶׁר־בָּאָה אֲלֵיהֶם ד׳
אֲרוֹן יְהוָה׃ יב אָז הֶעֱלָה שְׁלֹמֹה עֹלוֹת לַיהוָה כ״ז
עַל מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר בָּנָה לִפְנֵי הָאוּלָם׃ יג וּבִדְבַר־
יוֹם בְּיוֹם לְהַעֲלוֹת כְּמִצְוַת מֹשֶׁה לַשַּׁבָּתוֹת
וְלֶחֳדָשִׁים וְלַמּוֹעֲדוֹת שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בְּחַג ג׳ ומלא
הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת׃ יד וַיַּעֲמֵד
כְּמִשְׁפַּט דָּוִיד־אָבִיו אֶת־מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים עַל־ כ׳
עֲבֹדָתָם וְהַלְוִיִּם עַל־מִשְׁמְרוֹתָם לְהַלֵּל וּלְשָׁרֵת
נֶגֶד הַכֹּהֲנִים לִדְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ וְהַשּׁוֹעֲרִים ג׳.
בְּמַחְלְקוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר כִּי כֵן מִצְוַת דָּוִיד אִישׁ־ ג׳.ג׳
הָאֱלֹהִים׃ טו וְלֹא סָרוּ מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עַל־הַכֹּהֲנִים ג׳. ד׳
וְהַלְוִיִּם לְכָל־דָּבָר וְלָאֹצָרוֹת׃ טז וַתִּכֹּן כָּל־מְלֶאכֶת ד׳ וחס׳ ב׳ חס׳
שְׁלֹמֹה עַד־הַיּוֹם מוּסַד בֵּית־יְהוָה וְעַד־כְּלֹתוֹ י״ד פסוקים עד ועד.
שָׁלֵם בֵּית יְהוָה׃ יז אָז הָלַךְ שְׁלֹמֹה לְעֶצְיוֹן־ ס׳ חס׳ כוס
גֶּבֶר וְאֶל־אֵילוֹת עַל־שְׂפַת הַיָּם בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃

יתיר י׳ יח וַיִּשְׁלַח־לוֹ חוּרָם בְּיַד־עֲבָדָיו אֳנִיּוֹת וַעֲבָדִים
ל׳ וחד ידעי סימ.ג׳ מ״ל יוֹדְעֵי יָם וַיָּבֹאוּ עִם־עַבְדֵי שְׁלֹמֹה אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ
ל״ז מִשָּׁם אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים כִּכַּר זָהָב וַיָּבִיאוּ
אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ ט א וּמַלְכַּת־שְׁבָא
ס׳ כל כתי׳ מ״ל כמ״ב שָׁמְעָה אֶת־שֵׁמַע שְׁלֹמֹה וַתָּבוֹא לְנַסּוֹת אֶת־
שְׁלֹמֹה בְחִידוֹת בִּירוּשָׁלַ͏ִם בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד
וּגְמַלִּים נֹשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב לָרֹב וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתָּבוֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר עִמּוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
הָיָה עִם־לְבָבָהּ׃ ב וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־
ל׳ ג׳ בטעם דְּבָרֶיהָ וְלֹא־נֶעְלַם דָּבָר מִשְּׁלֹמֹה אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד
לָהּ׃ ג וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה
ב׳ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה׃ ד וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב
עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָיו וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וּמַשְׁקָיו
כ״ס וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וַעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא־
הָיָה עוֹד בָּהּ רוּחַ׃ ה וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת
הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ וְעַל־

רשי

לבנות את ביתו : כי קדש המה . כל העיר וכל הבתים : אשר באה אליהם . לפי שבאה אליהם ארון ה׳ באה לשון נקבה דוגמא (שמואל א ד) וארון בית ה׳ נלקחה : (יב) על מזבח ה׳. זה מזבח הנחשת שבנה שלמה וי״מ מזבח הנחשת שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שבנה משה ותימה כדבר שהרי כתיב (מלכים ב׳ ט״ז) ואת עולת כל עם וכל דם עולה וגו׳ יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה שם קודם לכן יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחושת : (טז) עד היום מוסד בית. מיום הוסדו עד כלותו : (א) לנסות את שלמה . אם אמת מה ששמעה מחכמתו באה לנסותו : בחידות . כמו (שופטים יד) אחודה נא לכם חידה דשמשון : (ב) ולא נעלם דבר . כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה אשר הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה ובתרגום מגלת אסתר שם כתובים קצת מן החידות אשר שאלתו : (ד) ומאכל שלחנו . ברבורים ומיני עדנים העולים על שלחנו לרב : ומושב עבדיו . שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על השולחן ורואי פני המלך תדיר לא היה א׳ רשאי לישב במקום חבירו כל ימי חייו : ומעמד משרתיו . כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו ולא היה משנה למחר : ומלבושיהם . לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר : ומשקיו . רוב משקיו : ועליתו . מסלות עליותיו אשר עולה עליהם מביתו לבית ה׳ : ולא היה עוד בה רוח . שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכיות כי אם בארצה וכמו חכמיה כי ארצה במזרח ולפיכך הם חכמים יותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא דראש השנה לדידן מכסי סיהרא י״ח שעו׳ דארץ ישראל במערב בבל והו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם הוו במזרח כדכתיב ויהי בנסע׳ מקדם (בראשית י״א) ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בעוי״ר כך כתיב בפסיקתא

רדק

הגליבים : (יח) בבית דוד . דרך כלל ר״ל בבתי דוד : כי קדש המה . ואף על פי שלא היה הארון כי אם באחד מהבתים המקודם לו אעפ״כ חשב כל הבתים המקודשים כיון שנכנס שם הארון ואומר לא תשב לי מהיום כיון שבניתי לה בית ולענין זה בנה לה בית שלא תשב במקום הקודם אעפ״כ ישבה שם ב׳ שנה עד שנגמרה מלאכת ביתו : באה אליהם ארון ה׳. זכר הארון בלשון נקבה וכן וארון האלהים נלקחה : (טו) ולא סרו מצות המלך. חסר מ״ם השמוש ופי׳ ממצות המלך : (טז) מוסד בית ה׳ ועד כלותו . ג״כ חסר מ״ם השמוש ופירוש ממוסד כלומר מיום הוסדו ועד כלותו נכונה כל המלאכה : (יז) אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות . פי׳ ולקח אותם הערים ועשה שם אני כמו שאומר בספר מלכים : (יח) ארבע מאות וחמשים ככר זהב . ובספר מלכים הוא אומר ארבע מאות ועשרים . אפשר כי השלשים ככר זהב הוציאו בהוצאת הדרך : (ד) ועליתו אשר יעלה בית ה׳

מצודת דוד

שרי . ואלה מספר של השרים אשר היו ממונים על הלבנים מן הגרים כמ״ש במ״א) : הרודים . הנוגשים בעם עושי המלאכה וכן מן החתי וכו׳ הנזכרים למעלה : (יא) אשה לי . ר״ל אשה המיוחדת לי לתשמיש : בבית דוד . ר״ל בקבועת בתי דוד : אשר באה . על אשר באה אליהם הארון ועם שלא באה אלא לאחת מהן חשב את כולם כמו קדשים כל שהיו סמוכים אל מקום הארון : (יב) אז . בכלות הבנין העלה עולות רק על המזבח שלפני האולם כי מעתה נאסרו הבמות : (יג) ובדבר יום ביום . ובכל דבר הבא יום ביום : להעלות . לה׳ כמצות משה : לשבתות וכו׳ . את כולם העלה על המזבח ההוא : (יד) ויעמד כמשפט . העמיד מחלקות הכהנים כפי החק שעשה דוד : על משמרותם . כל משמר בזמנו : ולשרת . בדבר השיר : נגד הכהנים . בעת שיעבדו הם על המזבח : לדבר יום ביומו . לשורר בכל יום שיר הקבוע בו : והשוערים . שומרי השערים העמיד כפי מה שנחלקו מי לשער זה ומי לזה : כי כן מצות דוד . להיות שוערים מיוחדים לכל שער ושער כמ״ש בד״ה א׳ : (טו) מצות המלך . מצות המלך אשר היה על הכהנים והלוים לכל דבר העבודה שמינה אותם ולשמור האוצרות : (טז) ותכן . המלאכה היתה נכונה מבלי מניעה עד היום שנגמרה : מוסד . ר״ל מעת בנין היסוד ועד כלותו : שלם בית ה׳ . כל שלמות בנין בית ה׳ וכפל הדבר פעמים ולזה לומר שלא היה לו מניעה ועכבה בעולם : (יז) אז . אחר כלות הבנין הלך למלחמה אל עציון גבר וכו׳ וכבשם : (יח) יודעי ים . יודעי דרך הים ללכת בה בספינות : אופירה . היא מקום עפרות הזהב : ט (א) לנסות . לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה לבחון חכמתו אם יוכל להגידם : עם לבבה . אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז להשום שיהיה הדבר נשמע לשלמה : (ב) את כל דבריה . אשר שאלה אותו : אשר לא הגיד לה . אשר לא יוכל להגיד לה : (ד) ומושב עבדיו . כל אחד במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ״א במקום הראוי לשירותו : ומלבושיהם . הראוי לכל אחד לפי מה שהוא : ומשקיו . המשרתים להשקות המסובין : ועליתו . דרך עליתו

מצודת ציון

בקרב אויביך (תהלים קי) : (יד) מחלקות . מלשון חלק ור״ל המשמרות : (יח) אניות . ספינות : ט (א) לנסות . מלשון נסיון : בחידות . דברים סתומים קשה הבנתם : בחיל . ענין עושר ורכוש כמו חילך וכל אוצרותיך (ירמיה יז) : כבד . ענין רבוי : יקרה . חשובה : מרבית

לגים

זלא בנפשיה פתורא דחבריה: לרוב מאד ת' דסמי' וסי' ואסף חיל כל הגוים. ויעש שלמה כל הכלים דסיפרא. ותתן למלך מאה ועשרים דסיפרא. ויאספו לירושלם. כי במצער ונשים: הביאת ג' בקריאה וסימ' ויקח דוד מידה. והמלך שלמה נתן למלכת שבא דסיפרא. ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם. וחד והביאה וביום השלישי חקת 'ה שתי תורים או שני בני יונה. ת' הביאת וסי' הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה. ופרות הבשן. הביאה למוסר לבך. וחד והביאה לי ואכלה בעבור. משקה ד' קמצין

חָכְמָתֶךָ: ו וְלֹא־הֶאֱמַנְתִּי לְדִבְרֵיהֶם עַד אֲשֶׁר־
בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא הֻגַּד־לִי חֲצִי
מַרְבִּית חָכְמָתֶךָ יָסַפְתָּ עַל־הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר ג'. ג'. ל'
שָׁמָעְתִּי: ז אַשְׁרֵי אֲנָשֶׁיךָ וְאַשְׁרֵי עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה ג'
הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תָּמִיד וְשֹׁמְעִים אֶת־חָכְמָתֶךָ:
ח יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ
עַל־כִּסְאוֹ לְמֶלֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּאַהֲבַת אֱלֹהֶיךָ כ"ט רפי'. ל'
אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַעֲמִידוֹ לְעוֹלָם וַיִּתֶּנְךָ עֲלֵיהֶם
לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: ט וַתִּתֵּן לַמֶּלֶךְ כ"ט רפין
מֵאָה וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב וּבְשָׂמִים לָרֹב מְאֹד ס'
וְאֶבֶן יְקָרָה וְלֹא הָיָה כַּבֹּשֶׂם הַהוּא אֲשֶׁר נָתְנָה כ"ס
מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה: י וְגַם עַבְדֵי חוּרָם ט"ר"ס כסי' חירם ק'
וְעַבְדֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר־הֵבִיאוּ זָהָב מֵאוֹפִיר הֵבִיאוּ
עֲצֵי אַלְגּוּמִּים וְאֶבֶן יְקָרָה: יא וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־
עֲצֵי הָאַלְגּוּמִּים מְסִלּוֹת לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ י'
וְכִנֹּרוֹת וּנְבָלִים לַשָּׁרִים וְלֹא־נִרְאוּ כָהֵם לְפָנִים ח' כלים. ד'
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה: יב וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא
ל'. ג' וחד וסבירה אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאָלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר־הֵבִיאָה
אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּהֲפֹךְ וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וַעֲבָדֶיהָ:
יג וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־בָּא לִשְׁלֹמֹה
ל' בְּשָׁנָה אֶחָת שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכְּרֵי זָהָב:
ד'. ג' יד לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וְהַסֹּחֲרִים מְבִיאִים וְכָל־
ו' מַלְכֵי עֲרַב וּפַחוֹת הָאָרֶץ מְבִיאִים זָהָב וָכֶסֶף
ס' לִשְׁלֹמֹה: טו וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב
ס' שָׁחוּט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב שָׁחוּט יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה
ס' הָאֶחָת: טז וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב שָׁחוּט
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם
הַמֶּלֶךְ בְּבֵית יַעַר הַלְּבָנוֹן: יז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ
ג' ר"פ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר: יח וְשֵׁשׁ
ל' מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא וְכֶבֶשׁ בַּזָּהָב לַכִּסֵּא מָאֳחָזִים וְיָדוֹת
ג' מִזֶּה וּמִזֶּה עַל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים
אֵצֶל הַיָּדוֹת: יט וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיוֹת עֹמְדִים

תולדות אהרן זכר משה. מולין ל.

רדק

ה'. מעלה שעשה מכותו לעלות לבית ה': (יא) מסלות לבית ה'. ובספר מלכים הוא אומר מסעד לבית ה' ופי' יעמוד סמיכות התקרות: (יב) מלבד אשר הביאה אל המלך. ובספר מלכים מלבד אשר נתן לה כיד המלך שלמה. ופי' הפסוק כן הוא והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר. שאלה מלבד אשר נתן לה מעצמו כנגד מה שהביאה היא לו שהיה צריך הוא ג"כ לתת לה דברי חמודות מעצמו כי היא הביאה לו ג"כ הרבה והוא נתן לה כנגד מה שהביאה לו ונתן לה ג"כ הוא כיד המלך מהנמצא בארץ ישראל ולא היה נמצא בארצה ויתכן לפרש נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר. שאלה מחידות ומדברי חכמות: ותהפך ותלך. כמו ותפן ותלך לארצה שכתוב במלכים ופי' הסיבה פניה ללכת וכן הפך איש מעל מרכבתו לקראתך: (יד) לבד מאנשי התרים והסוחרים. התרים הם הסוחרים הקטנים. שמשי הסחורות והעסקי' והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי שעסקם מעט לפיכך נקראים תרים והסוחרים הם הסוחרים הגדולים: (טו) שלש מאות זהב. ובמלכים שלש מנים כי המנה מאה זהב: (יח) לכסא מאחזים. פי' המעלות היו מאחזים ונדבקים לכסא ודבקים בו והכבש היה לפי המעלות והיה בזהב ופי' כבש כמו מעלה אבל אינו עשוי כמעלות האבנים והעולים בהם. זה על זה אלא מעלה אחת היא והוא משופע והולך ועולה מהקרקע עד המקום שעולין בו אליו לפיכך היו עושין למזבח כבש שעולין בו אליו כמו שאומר במשנה עולה בכבש והיה אסור לעשות בו מעלות כמ"ש ולא תעלה במעלות

רשי

נפסיקתא טייר הוא לי ערבי וביקרא רבה בפ' בן המגרי כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת) זה עורב וחכמת טווארי: (ו) חצי מרבית. רבוי הכמות: (י) עצי אלגומים. מפרש בפסיקתא' כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אומר אלגומים אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג והכסף מתוך רכיכתו כמו כוסות שהוא ככסף מתוך חשיבתו: (יא) מסלות. מדרגות (ובמלכים א' י') כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין כדרך מעלות ומדרגות וי"א מסעד ומסילה אחד הם: וכנרות ונבלים לשרים. י"א לבני לוי המשוררים בכלי שיר ור' אליעזר זצ"ל פי' לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמא (שם ד') ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב (לקמן ל"ה) ויקונן ירמיה על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו': (יב) מלבד אשר הביאה. משום כבוד מלכי יהודה כתיב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים (שם י') כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים המצויין בא"י לאינם מצוין במקומ': (יד) לבד מאנשי התרים. שהיו דוהגים לעבור ממדינה למדינה וממלכות למלכות בלא תייר והיו נותנים לו שכר תייר: והסוחרים מביאים. שהיו מביאי' לו ע"י עלילה כדי לראות חכמתו: (טו) מאתי' צנה. צנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכת' (תילי' ה) כצנה רצון תעטרנו: זהב שחוט. זהב רך ונוח להרקע מרוב חשיבתו שנטוה כחוט: שש מאות זהב. שש מאות זהובים והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר: (טז) יער הלבנון. בית גדול בנה שלמה בירושלים כדמוכח לקמן וכל אותם מגיני' לקח שישק ומריבוי עצי הלבנון הגדולים עשאן כדכתיב במלכים (א' ז') ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם נתן אותם מגינים והוא שכתוב ותבע ביום ההוא אל נשק בית היער (ישעיה כ"ב): (יז) כסא שן. שן של פיל: (יח) ושש מעלות לכסא. מדרגות לעלות בו: וידות מזה ומזה על מקום השבת: כמין מקלות מפלה לפלה מימין ומשמאל ולסמוך זרועותיו עליהם:

ושנים

מצודת ציון

(ו) מרבית. מל' רבוי: (י) אלגומים. הוא הפוך מן אלמוגים והוא מין עץ יקר: (יא) מסלות. מל' מסלה ודרך: (יד) התרים. הוא מל' לתור את הארץ (במדבר יג) והם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנותם במקום הזול: ופחות. שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א'): (טו) צנה. הוא כעין מלבוש מקיף את הגוף לשמור ממכת החרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה): שחוט. נמשך כמו חץ שחוט (ירמיה ט) ור"ל זהב טוב הנמשך כפתיל: (טז) מגנים. כלים עשוים לאחוז במלחמה להגן: (יז) שן. שן הפיל: (יח) מעלות. מדרגות: וכבש. עשוי

מצודת דוד

לבית ה': ולא היה וכו'. אמרה בלשון גוזמא לרוב השמחה: (ו) יספת. בהכמה הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי: (ח) באהבת. בעבור שה' אוהב את ישראל שיתקיימו לעולם לזה העמידך למלוך בם להנהיגם במישור לפי רוב החכמה: (ט) ולא היה כבושם ההוא. בכמות רב מאד: (יא) מסלות. הוא העלייה שעולה למעלה שהיתה כעין מסלה: לבית ה' ולבית המלך. ר"ל מזה לזה: לשרים. למשוררים: כהם. ברוב הגודל: לפנים. קודם הזמן הזה: (יב) כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה: מלבד אשר הביאה. ר"ל מלבד אשר נתן לה מעצמו זולת שאלתה מול התשורה אשר הביאה היא לשלמה: ותהפך. הסבה פניה והלכה לה: (יג) אשר בא. מן המיסים: (יד) לבד. חוץ מהסב הבא לו מאנשי התרים והסוחרים שהיו מביאים: (טו) שש מאות זהב. ר"ל דינרי זהב: יעלה. היה נתנם בו: (טז) בבית יער הלבנון. בית גדול עשה ביער הלבנון כמ"ש בס"א: (יח) וכבש בזהב. קודם שעשו על המעלות היה עשוי כבש מוזהב והדרך בו עלה המעלות לשבת על הכסא: לכסא מאחזים. אשר היה על המעלות לעשר שהם היו מאחזים לכסא: וידות. כמין זרועות יצאו אל

מקום

בקריאה וסי׳ ויהי אחר הדברים האלה חמאו משקה. וכל כלי משקה המלך שלמה דסיפרא. וחבירו דמלכים. הוי משקה רעהו מספח: והם ט׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ והם לא ידעו כי שמע יוסף. והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן. והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול. והם ובניהם על השערים. והם מביאים איש מנחתו דד״ה. והם לדמם יארבו יצפנו. והם ואבותינו הזידו דנחמיה. והם עבדיך ועמך דנחמיה. והם במלכותם ובטובך הרב: שכמה ה׳ בקריאה וסי׳ וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה. ויאסף יהושע את כל ישראל שכמה. וישלח מלאכים אל אבימלך וילך אבימלך בן ירבעל שכמה. הנה חג ה׳ בשילה. דלך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל דסיפרא:

שם על־שש המעלות מזה ומזה לא־נעשה כן ס׳
לכל־ממלכה: כ וכל כלי משקה המלך שלמה ב׳
זהב וכל כלי בית־יער הלבנון זהב סגור אין ז׳. ח׳ ד׳ זוגין מתחלפין
כסף נחשב בימי שלמה למאומה: כא כי־אניות
למלך הלכות תרשיש עם עבדי חורם אחת כ׳ כתיב כן
לשלוש שנים תבואנה ׀ אניות תרשיש נשאות כ׳ חד חס׳ ב׳
זהב וכסף שנהבים וקופים ותוכיים: ב׳. כ׳. כ׳
כב ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר
וחכמה: כג וכל מלכי הארץ מבקשים את־פני ז׳
שלמה לשמע את־חכמתו אשר־נתן האלהים ז׳ וכל קהלת דכו׳ כמ״ב
בלבו: כד והם מביאים איש מנחתו כלי כסף
וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים ד׳ ג׳ כלוס׳
דבר־שנה בשנה: כה ויהי לשלמה ארבעת
אלפים ארות סוסים ומרכבות ושנים־עשר אלף ל׳ וכ״ל
פרשים ויניחם בערי הרכב ועם־המלך בירושלם: ג׳
כו ויהי מושל בכל־המלכים מן־הנהר ועד־ארץ י״ד מ״ל י״ב פסוקים
פלשתים ועד גבול מצרים: כז ויתן המלך את־ ועד ועד ד׳
הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן
ל׳ ומ״ל כשקמים אשר־בשפלה לרב: כח ומוציאים
סוסים ממצרים לשלמה ומכל־הארצות:
ל׳ ומ״ע כט ושאר דברי שלמה הראשנים והאחרונים
ג׳ ככתובים הלא־הם כתובים על־דברי נתן הנביא ועל־
יעדו ק׳ נבואת אחיה השילוני ובחזות יעדי החזה על
ירבעם בן־נבט: ל וימלך שלמה בירושלם
ב׳ על־כל־ישראל ארבעים שנה: לא וישכב שלמה
ד׳. י׳ עם־אבתיו ויקברהו בעיר דויד אביו וימלך
ס׳ רחבעם בנו תחתיו: י א וילך רחבעם שכמה
ס׳ בטעם כי שכם באו כל־ישראל להמליך אתו: ב ויהי
כשמע ירבעם בן־נבט והוא במצרים אשר
ג׳ דסמי׳ ברח מפני שלמה המלך וישב ירבעם ממצרים:
ל״ו מלעות פסוק ג וישלחו ויקראו־לו ויבא ירבעם וכל־ישראל
וידברו אל־רחבעם לאמר: ד אביך הקשה את־
עלנו ועתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו
סימן ס׳ חס׳ בסיפרא הכבד אשר־נתן עלינו ונעבדך: ה ויאמר אלהם
עוד שלשת ימים ושובו אלי וילך העם: ו ויועץ
המלך רחבעם את־הזקנים אשר־היו עמדים

תולדות אהרן אין כסף. סנהד׳ כא (סנהד׳ כ): ויהי לשלמה. שם:

רשי

(יט) ושנים אריות עומדים אצל הידות. של זהב וכל צורת הכסא וצורת החיות שבכסא מפורש בתרגום של מגילת אסתר: (כא) שנהבים. שן פיל ופיל עצמו: וקופים. מע״ר קאצ״ן: ותוכיים טווסין: (כב) ויגדל המלך שלמה וגו׳. לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד (מלכים א׳ ג׳): (כג) וכל מלכי הארץ וגו׳. לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא יהיה (שם): (כד) והם מביאים איש מנחתו. על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבוא לפני המלך ריקם. דוגמת ולא יראה את פני ה׳ ריקם (דברי׳ ט״ז): נשק. כלי זיין: (כה) ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים. מקצתם ועבר על לא ירבה לו סוסים: (כט) על דברי נתן. ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה׳ אל נתן וגומר (שמואל ב׳ י״ב) עד ויקרא שמו ידידיה: ועל נבואת אחיה השילוני. (מלכים א׳ י״א) שקרע ממנו המלכות ונתנה לירבעם: (ל) על כל ישראל מ׳ שנה. מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז׳ שנים ובירושלים שלשים ושלש: (א) כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו. בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקדוש ברוך הוא לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה: (ב) ויהי כשמוע. פתרון ויהי כשמוע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים: (ג) וישלחו ויקראו לו ויבא. וכל זה להודיעו רצונו של מלך מלכי המלכים הקב״ה שאפילו ירבעם עצמו בא להמליכו לרחבעם והסב הקב״ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם: (ד) אביך הקשה

רדק

במעלות וכו׳: (כא) שנהבים וקופים ותוכיים. ת״י בספר מלכים שן דפיל וקופין ותוסין: (כה) ארבעת אלפים אריות סוסים. ובספר מלכים ארבעים אלף וכו׳. פירשו רז״ל ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת ארבעת אלפים סוסים: (ל) על כל ישראל ארבעים שנה. לפי שדוד לא מלך על כל ישראל ארבעים שנה כי בחברון לבדה מלך שבע שנים על יהודה לפי׳ אמר כי שלמה מלך על כל ישראל ארבעים

מצודת דוד

מקום היושבת להשען בהם: אריות. עשוים מזהב: (יט) מזה ומזה. משם מזה ומשם מזה: (כ) למאומה. לכלום: (כא) הולכות תרשיש. אשר היו הולכות אל תרשיש ואחת לשלש שנים תבאנה מתרשיש ונושאות זהב וכו׳ (ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה ולשתי המקומות שלח אניות): (כג) מבקשים. וכולם היו חפצים לראות את פני שלמה: (כד) דבר שנה בשנה. מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בואם פעם בשנה: (כה) ארבעת אלפים אוריות. ובכ״א עמדו עשרה סוסים וח״ש במ״א ארבעים אלף אורות ור״ל ארבעים אלף סוסים עמדו באורות: ויניחם. מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם נשארו עם המלך בירושלים: (כו) מן הנהר. היוצא מן העדן והוא תחלת המזרח: (כז) ויתן וכו׳ כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם: אשר בשפלה. הגדלים בשפלה הרבה מאוד: (כח) ומוציאים. אנשי מצרים היו מוציאים סוסים מארצם להביא לשלמה וכן מכל הארצות: (כט) הראשונים. בראשית ימיו ובאחרית ימיו: על דברי נתן. על הספר אשר כתב נתן הנביא וכם׳ נבואת אחיה וכם׳ חזות יעדו החוזה בספור הנבואה שנבא על ירבעם (וכל הספרים האלה אינם נמצאים אצלינו): (ל) על כל ישראל. לפי שגם דוד מלך ארבעים שנה ולא היו כולם על ישראל כי בחברון מלך שבע שנים ושבה מדשים על יהודה לכך לכן אמר כי שלמה מלך על כל ישראל כל ארבעים שנה: י (א) כי שכם וכו׳. בהשכם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק למלך מבלי למלאות שאלתם: (ב) כשמוע. שמת שלמה: והוא במצרים. כשעוד היה במצרים: (ג) וישלחו ויקראו לו. ללכת עמהם אל רחבעם: (ד) הקשה את עלנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים ואמרו במשל מעול כבד האשם על עולר הבהמה: ועתה. הואיל ואינך בגודל מעלת אביך אשר בלו לרעום סניו מלפסי ארץ א״כ מה לך לתרבות בלחמי ביה וסוסים מעוז אומם והקל ש׳ גו:

מצודת ציון

עשוי כעין גשר משופע ובמעלות ולין ועולין בכבש (יומא כב): (כ) סגור. הנסגר בכור הצורף להסיר הסיג: (כא) שנהבים. שן הפיל: וקופים. שם חיה קוף ונזכר בדרז״ל (יומא כט): ותוכיים. שם העופות יפות הנוצה בחלוף הגוונים וקרויים טווס: (כד) ושלמות. מלבושים: נשק. כלי זיין: (כה) אוריות. אבוסים כי אבום בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריא והוא מקום מאכל הבהמות: (כז) כשקמים. מין אילן סאגים: בשפלה. בעמק: (כט) ובחזות. ענין מראות

בהיותו ג' חס' בקריאה וסי' בהיותו חי לאמר דסי'. וחברו בהיותו חי דמלכים. בהיותו עצור בחצר תמטרה : ויאמר אליהם סימן כל וד"ה ויאמר להם בס"ח ויאמר אליהם וסים' עם
שלשת ימים ושובו אלי. מה אתם נועצים ונשיב. ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים. ויצא יהודע. ויקם עזרא הסופר : אחיהו ה' וסים' ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק . ות

לִפְנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם
נוֹעָצִים לְהָשִׁיב לָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃ ז וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו
לֵאמֹר אִם־תִּהְיֶה לְטוֹב לְהָעָם הַזֶּה וּרְצִיתָם וְדִבַּרְתָּ
אֲלֵהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל־
הַיָּמִים׃ ח וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ
וַיִּוָּעַץ אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ הָעֹמְדִים
לְפָנָיו׃ ט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מָה אַתֶּם נוֹעָצִים וְנָשִׁיב
דָּבָר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר הָקֵל
מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ׃ י וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ
הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לָעָם
אֲשֶׁר־דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־
עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תֹּאמַר אֲלֵהֶם
קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃ יא וְעַתָּה אָבִי הֶעְמִיס
עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי אֹסִף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר
אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי בָּעַקְרַבִּים׃ יב וַיָּבֹא יָרָבְעָם
וְכָל־הָעָם אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי׃ יג וַיַּעֲנֵם
הַמֶּלֶךְ קָשָׁה וַיַּעֲזֹב הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֵת עֲצַת
הַזְּקֵנִים׃ יד וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר
(אָבִי) אַכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם וַאֲנִי אֹסִיף עָלָיו אָבִי
יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי בָּעַקְרַבִּים׃ טו וְלֹא־
שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה נְסִבָּה מֵעִם
הָאֱלֹהִים לְמַעַן הָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד אֲחִיָּהוּ הַשִּׁילוֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ טז וְכָל־
יִשְׂרָאֵל ° כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ לָהֶם וַיָּשִׁיבוּ הָעָם
אֶת־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִיד וְלֹא־
נַחֲלָה בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה
בֵיתְךָ דָּוִיד וַיֵּלֶךְ כָּל־יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו׃
יז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם׃ יח וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־
הֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ־בוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן
וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה
לָנוּס יְרוּשָׁלִָם׃ יט וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִיד עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ יא א וַיָּבֹא רְחַבְעָם יְרוּשָׁלִַם
וַיַּקְהֵל אֶת־בֵּית יְהוּדָה וּבִנְיָמִן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים
אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־יִשְׂרָאֵל

רדק

ארבעים שנה : (ו) איך אתם נועצים. איך אתם בעצמכם לתת לי עצה : להעם הזה. עם ה"א הידיעה וברוב הס"א חסרה להקל : (י) לאמר אכביד את עולכם. היה לו לומר אבי הכביד את עולכם ואני אוסיף עליו אלא פי' אם חסר דבר וכה משפטו אכביד את עולכם כאשר הכביד אבי ואני אוסיף עליו או אלף אכביד במקום או"ו הוא מקור כמו אברך. אסכם. שהאל"ף בהם מקום ה"א. ופי' אבי אמר להכביד עלכם ואני אוסיף עליו : (טו) כי היתה נסבה מעם האלהים. ובספר מלכים אומר כי היתה סבה והוא שם וזה נפעל עומד שהוא התאר. ר"ל כי היתה

רשי

הקשה את עלנו. כי איש טורח במלאכה היה ועלינו הטיל לפרנס פועליו והמס כדכתיב במלכים (א ה') ויעל המלך שלמה מס וגומר : (ו) נועצים. כמו יועצים וכן יאמר מן יודעים נודעים אף יועצים להבא נועצים נתיעצים כבר : (י) קטני עבה ממתני אבי. אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו : (יא) העמים. כמו (ראשית מ"ג) ויעמוס איש על חמור : בעקרבים. ברימ"ן בל' אשכנ"ז שעוקצין כעקרבים : (טו) כי היתה נסבה למען הקים ה' את דברו. כמו שמפורש (במלכים א יא) להסיר ממנו י' השבטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שבט מיהודה (ראשית מ"ט) לא ירד ממלכותו עד כי יבא שילה פתרון עד כי יבא יהודה שילה להמליך שם רחבעם ושם לו יקהת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של עשר' השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב (סוף שופטים) והנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכמה וכתיב בירמיה משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה שעם המלכות נחלקה : (טז) לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאהליו : עתה ראה ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלים שאנו זובחים בו ולראות בו בשלש רגלים : ראה ביתך דוד. אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך (וכל זה לא נראה לי) אלא ראה ביתך דוד אי איפשנו לא בך ולא בבית המקדש שלך : (יח) הדורם. הוא אדונירם (מלכים א' ד') שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו על כן נקרא הדורם : וירגמו בו בני ישראל אבן. ולפי שרחבעם לא ידע הסבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג כששאל המס שקצב עליהם שלמה : (יט) ויפשעו ישראל בבית דוד. לשון מרדות ודוגמא (מלכים ב') בימיו פשע מואב וגו' (משלי י"א) אח נפשע מקרית עוז. או תפשע לבנה (לקמן ל"א) : (א) ויקהל את בית יהודה ובנימן. שהיו בתחום יחד וגם ירושלים היתה של שניהם ובית המקדש על תחום שניהם כנוי וכגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימין ונכנסת בחלקו של יהודה

מצודת ציון

מראות נבואה ור"ל בספר נבואות יעדו הוא עדו החוזה : י (יא) העמים. ענין טעינת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד) : יסר. מלה יסורין : בשוטים. ענין שרביט כמו שוט לסוס (משלי כו) : בעקרבים. הם מיני קוצים וכן ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב) : (טו) נסבה. מל' סבה והוא ענין הקפת הדבר והגורם לה : (יח) וירגמו. כן נקרא השלכת אבנים : התאמץ. מל' אומץ וחוזק : (יט) ויפשעו. ענין מרידה וכן ויפשע מואב (מ"ב א) : נגידים

מצודת דוד

(ה) עוד שלשת ימים. התעכבו עוד שלשת ימים ואח"ז שובו אלי : (ז) לטוב. לאיש טוב לדבר רכות : ורציתם. תרצה אותם בדברי רצוי ופיוס : והיו לך. אז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך : (ח) ויעזב. כי לא ישרה בעיניו : גדלו אתו. יחד מקטנותם : (י) קטני. אצבעי הקטן היא עבה יותר משתי מתני אבי כלומר אני במעלה יותר מאבי ומהעורך להרבות סוס ובני בית : (יא) ועתה. הואיל והרבה סוס ובני בית עם כי אני הכביד עליכם עול כבד הנה אני אוסיף עול כי הכל יהיה עליכם לכלכל : יסר אתכם. למלאות די מחסורו : בעקרבים. המכתיב יותר : (יד) אכביד. אני אכביד העול ועוד אני אוסיף עליו בכל פעם ודבר בגאוה ובגודל לבב : (טו) אל העם. אשר שאלו להקל העול : כי היתה נסבה. לא לגודל סכלותו לא שמע אל העם כ"א מה' היתה : אל ירבעם. שימלוך הוא כמ"ש במ"א : (טז) וכל ישראל כי וגו'. ר"ל וכל ישראל כאשר לא שמע המלך להם אז השיבו העם את המלך וגו' : מה לנו. ר"ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד לנהיה עבדים לזרעו : ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי : איש לאהליך ישראל. אתם ישראל לכו כ"א לאהלו ולא תמליכו אותו : עתה. ר"ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה : (יח) וישלח. שלח את העם להחזירם בדברי רכות : כאמן וגו'. כי פחד לנפשו : (יט) עד היום הזה. ר"ל עד אשר גלו מלכים : יא (א) ובנימין. כי גם עליהם מלך על כי ירושלים עיר המלוכה
סים'

אמר אל אחיהו. ויהי כשמוע אחיהו . ויקברו אתו ויספדו אתו . ולא שמע המלך דד״ה : שמעיהו ח׳ בקריאה וסי׳ ואל שמעיהו הנחלמי היה . וגם איש היה מתנבא בשם ה׳ שמעיהו שמו . וירד בית המלך על. ויהי דבר האלהים אל דד״ה . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו. וכל ושמעיהו דכו׳ במ״א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם : ויין ז׳ בקריאה וסימ׳ ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם. והיה כנור ונבל תוף וחליל. ויחזק את המצורות דסיפרא . לאמותם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם . לחם חמודות לא אכלתי . והפחות הראשונים : בן ירימות בן כתיב וקרי בת ירימות והוא חד מן ז׳ מלין כתיב נו״ן יתיר בקריאה ולא קריין וסי׳ ינתן לנו שבעה אנשים. תתן כד הקמח לא תכלה . ופני לב נבון יבקש

להשיב את־הממלכה לרחבעם׃ ב ויהי
דבר־יהוה אל־שמעיהו איש־האלהים לאמר׃ ס׳
ג אמר אל־רחבעם בן־שלמה מלך יהודה ואל י״א זוגין מתחלפי בטעם ל׳ כסי׳
כל־ישראל ביהודה ובנימן לאמר׃ ד כה אמר
יהוה לא־תעלו ולא־תלחמו עם־אחיכם שובו מלכי׳ פלהמון
איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו ת׳
את־דברי יהוה וישבו מלכת אל־ירבעם׃ ס׳ חס׳ ככתו׳
ה וישב רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור
ביהודה׃ ו ויבן את־בית־לחם ואת־עיטם ואת־
תקוע׃ ז ואת־בית־צור ואת־שוכו ואת־עדלם׃ ג׳ מ״ל
ח ואת־גת ואת־מרשה ואת־זיף׃ ט ואת־אדורים ל׳ ומ״ל
ואת־לכיש ואת־עזקה׃ י ואת־צרעה ואת־
אילון ואת־חברון אשר ביהודה ובבנימן ערי פ׳ ומ״ל כ׳ ח׳ מ״ג וח׳ חס׳
מצורות׃ יא ויחזק את־המצורות ויתן בהם נגידים פ׳. ל׳ מ״ל
ואצרות מאכל ושמן ויין׃ יב ובכל־עיר ועיר ז׳
צנות ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי־לו ג׳
יהודה ובנימן׃ יג והכהנים והלוים אשר בכל־ פ׳ דסמי׳
ישראל התיצבו עליו מכל־גבולם׃ יד כי־עזבו
הלוים את־מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה

ת׳ ל׳ ולמלכן ולירושלם כי־הזניחם ירבעם ובניו מכהן
ל׳ ליהוה׃ טו ויעמד־לו כהנים לבמות ולשעירים
ל׳ וחד לעגל׳ ולעגלים אשר עשה׃ טז ואחריהם מכל שבטי
ישראל הנתנים את־לבבם לבקש את־יהוה
ל׳ מ״ל אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח ליהוה אלהי
ל׳ אבותיהם׃ יז ויחזקו את־מלכות יהודה ויאמצו
ג׳ דסמי׳ את־רחבעם בן־שלמה לשנים שלוש כי הלכו
פ׳. ג׳ בדרך דויד ושלמה לשנים שלוש׃ יח ויקח־לו
בת ק׳ רחבעם אשה את־מחלת בן־ירימות בן־דויד
כ׳ וכסיפרא אביהיל בת־אליאב בן־ישי׃ יט ותלד לו בנים
ל׳ את־יעוש ואת־שמריה ואת־זהם׃ כ ואחריה
לקח את־מעכה בת־אבשלום ותלד לו את־
אביה ואת־עתי ואת־זיזא ואת־שלמית׃
כא ויאהב רחבעם את־מעכה בת־אבשלום
ל׳ מכל־נשיו ופילגשיו כי נשים שמונה־עשרה
נשא ופילגשים ששים ויולד עשרים ושמונה
ל׳ וחד נקוס את כסולת בנים וששים בנות׃ כב ויעמד לראש רחבעם
את־אביה בן־מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו׃
ד׳ כג ויבן ויפרץ מכל־בניו לכל־ארצות יהודה

רש״י

יהודה ועליה מזבח בנוי לכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם כתוב בסמוך : (ד) עם אחיכם . והלא אחיכם בני איש אחד : (ה) ויבן ערים למצור . ערים קטנים בנה וסבב כל סביבותם מים משום חוזק וזה מצור כדאמרינן (בישעיה ל״ז) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הוצרך לכך כי פשעו בו ישראל : (יא) ויתן בהם נגידים. שרים ונציבים לשמור הערים והכרכים : ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למצור : (יד) כי עזבו הלוים את מגרשיהם. שבכל ארץ עשרת השבטים : כי הזניחם ירבעם . הזניחם מלעבוד ומכהן לה׳ : (טו) כהנים לבמות. כלומר לאיזה הזניח ירבעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים : (טז) ואחריהם . של לוים וכהנים : (יח) אביהיל בת אליאב כמו ואביהיל דוגמא (ירמי׳ יח) ככבש אלוף וזה שטעה שמואל הרואה כשהעביר ישי את אליאב לפני שמואל ואמר (שמואל א׳ י״ו) אך נגד ה׳ משיחו זה שהקב״ה עתיד לומר קום נא משחהו כי הוא זה וטעה בו שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש שמואל כי כששאל לו שאול איזה בית הרואה (שם ט׳) ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תרצה אמר לו הקב״ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה : (כב) לנגיד באחיו . כדי להמליכו : (כג) ויפרץ. פזר בניו לכל ארצות יהודה
דוגמא

רדק

היתה גזרה נסבה מאת האלהים שישמע לעצת הילדים : (יח) אביהיל בת אליאב וגו׳. חסר וי״ו החבור כמו שמש ירח ראובן שמעון . לקח מחלת בת ירימות לאשה ולקח ג״כ אביהיל בת אליאב וירימות זה לא נזכר בבני דוד אולי הוא אחד מן הנזכרים ושני שמות היו לו : (יט) ותלד לו . על אחת מהם הוא אומר כי האחרת מתה או לא היו לו בנים ממנה : (כב) כי להמליכו . פירושו כי אמר להמליכו והעמידו בחייו לנגיד באחיו : (כג) ויבן ויפרוץ מכל בניו . פי׳ הבין בדבר ופחד ממרד ופרץ מכל בניו ופזרם בכל ארצות יהודה ובנימין כדי להחזיק המלכות בידו : ויתן להם המזון לרוב . כדי שלא יצטרכו לשאול לעם : וישאל המון נשים . פי׳ לבניו כדי להרבות זרעו כי לעצמו הנה כתוב כי שמונה עשרה נשים נשא ושישים פלגשים .
א״כ

מצודת דוד

היתה לנחלה ליהודה ובנימין ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו בנימין עמהם כי אינם רק טפלים להם : (ג) ביהודה ובנימין . היושבים בארץ יהודה ובנימין : (ה) למצור ביהודה . בארץ יהודה בנה ערים להיות ערי מבצר להסגר בהן : (ו) אשר ביהודה ובנימין. מהם היו בנחלת יהודה ומהם בבנימין : ערי מצורות . להיות ערי מבצר : (יא) ויחזק . חזקם בכל עת : ואוצרות מאכל. להכין על עת המצור : (יב) להרבה מאד . בהרבה מיני חוזק : ויהי לו וגו׳ . ולא עלה עליו מלך ישראל ללכדם מאתו בעבור חוזק הערים : (יג) התיצבו עליו. באו מכל גבולם להתיצב . לעמוד בארץ יהודה תחת ממשלתו : (יד) את מגרשיהם . שהיו להם בארץ עשרת השבטים : כי הזניחם . הבריחם לעזב עבודת המקום מלכהן לה׳ ולא נתנם ללכת לבה״מ ולזה עזבו את מגרשיהם והלכו ליהודה : (טו) ויעמד לו . ירבעם העמיד לעצמו כהנים ולא מבני אהרן : לשעירים . שדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם : (טז) ואחריהם . אחרי בוא הכהנים והלוים : (יז) ויחזקו . הבאים ההם חזקו מלכות יהודה וכי׳ ידם עמהם : כי הלכו . הבאים ההם הלכו בדרך דוד לעבוד את ה׳ : (יט) ותלד לו . האחת מהן : (כב) ויעמד לראש רחבעם . רחבעם העמיד לראש את אביה להיות לנגיד בכל אחיו כי חשב להמליכו אחר מותו ולזה העמידו בחייו לנגיד : (כג) ויבן . הבין בדבר מרד ופחד ממנו ולזה התחזק במה שפיזר את כל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל ערי המבצר לשמרו מן המרד : לרוב . לבל יצטרכו לשאול מאת
העם

מצודת ציון

יא (יא) נגידים . פקידים : (יב) צנות. מל׳ צנה והוא מכלי מלחמה : ורמחים. כענין חנית : (יד) הזניחם . ענין עזיבה כמו זנח ה׳ מזבחו (איכה ב) : (יז) ויאמצו . מל׳ אומץ וחוזק : (יח) ירימות . לא נזכר בבני דוד ואולי נזכר הוא בשמו האחר: (כג) ויפרץ . ענין התחזקות כמו
מה

דעת. תנין גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן. בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת דסיפרא. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה. מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא מן המערה. ויהי כ׳ בטעם תביר ר״פ בקריאה וסימ׳ ויהי כאשר פתר לנו כן היה. ויהי המכס לה׳ מן הצאן. ויהי בנסוע הארון. ויהי כאשר תם כל העם. עד חיותם ויהי גבול בני אפרים דיהושע. כי בא ירושלם. ויהי הדבר הזה לחטאת. ויהי ביום השביעי וימת הילד. וילכו העם. ויהי מקץ ימים ויבש הנחל. ויהי בשנת החמשית למלך רחבעם דמלכים. כראות אחאב את אליהו. כי מת נבות. ויהי ביום השני להמית את גדליהו. בעשתי עשרה שנה דעתליה. יען אשר אמרה צור. ויהי מדי בוא המלך בית ה׳ דמלכים. ותחברו דסיפרא. ויהי

וּבִנְיָמִן לְכֹל עָרֵי הַמְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן לָהֶם הַמָּזוֹן לָרֹב
וַיִּשְׁאַל הֲמוֹן נָשִׁים׃ יב א וַיְהִי כְּהָכִין
מַלְכוּת רְחַבְעָם וּכְחֶזְקָתוֹ עָזַב אֶת־תּוֹרַת יְהוָה
וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃ ב וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ
רְחַבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלִָם
כִּי מָעֲלוּ בַּיהוָה׃ ג בְּאֶלֶף וּמָאתַיִם רֶכֶב וּבְשִׁשִּׁים
אֶלֶף פָּרָשִׁים וְאֵין מִסְפָּר לָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ עִמּוֹ
מִמִּצְרַיִם לוּבִים סֻכִּיִּים וְכוּשִׁים׃ ד וַיִּלְכֹּד אֶת־
עָרֵי הַמְּצֻרוֹת אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיָּבֹא עַד־יְרוּשָׁלִָם׃
ה וּשְׁמַעְיָה הַנָּבִיא בָּא אֶל־רְחַבְעָם וְשָׂרֵי
יְהוּדָה אֲשֶׁר־נֶאֶסְפוּ אֶל־יְרוּשָׁלִָם מִפְּנֵי שִׁישָׁק
וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם עֲזַבְתֶּם אֹתִי
וְאַף־אֲנִי עָזַבְתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־שִׁישָׁק׃ ו וַיִּכָּנְעוּ
שָׂרֵי־יִשְׂרָאֵל וְהַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ צַדִּיק ׀ יְהוָה׃
ז וּבִרְאוֹת יְהוָה כִּי נִכְנָעוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־
שְׁמַעְיָה ׀ לֵאמֹר נִכְנְעוּ לֹא אַשְׁחִיתֵם וְנָתַתִּי לָהֶם
כִּמְעַט לִפְלֵיטָה וְלֹא־תִתַּךְ חֲמָתִי בִּירוּשָׁלִַם בְּיַד־
שִׁישָׁק׃ ח כִּי יִהְיוּ־לוֹ לַעֲבָדִים וְיֵדְעוּ עֲבוֹדָתִי
וַעֲבוֹדַת מַמְלְכוֹת הָאֲרָצוֹת׃ ט וַיַּעַל
שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ
אֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה
שְׁלֹמֹה׃ י וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתֵּיהֶם מָגִנֵּי
נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים הַשֹּׁמְרִים
פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ יא וַיְהִי מִדֵּי־בוֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית
יְהוָה בָּאוּ הָרָצִים וּנְשָׂאוּם וֶהֱשִׁבוּם אֶל־תָּא
הָרָצִים׃ יב וּבְהִכָּנְעוֹ שָׁב מִמֶּנּוּ אַף־יְהוָה וְלֹא
לְהַשְׁחִית לְכָלָה וְגַם בִּיהוּדָה הָיָה דְּבָרִים טוֹבִים׃
יג וַיִּתְחַזֵּק הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם בִּירוּשָׁלִַם וַיִּמְלֹךְ
כִּי בֶן־אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ
וּשְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה ׀ מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר־
בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית׃ יד וַיַּעַשׂ הָרָע
כִּי לֹא הֵכִין לִבּוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה׃ טו וְדִבְרֵי
רְחַבְעָם הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
בְּדִבְרֵי שְׁמַעְיָה הַנָּבִיא וְעִדּוֹ הַחֹזֶה לְהִתְיַחֵשׂ
וּמִלְחֲמוֹת רְחַבְעָם וְיָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים׃ טז וַיִּשְׁכַּב
רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ
אֲבִיָּה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ יג א בִּשְׁנַת שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּה עַל־יְהוּדָה׃

תולדות אהרן ויכנעו שרי ישראל. (וסימנם סם סנסד׳ כם):

רדק

א״כ וישאל המון נשים לצורך בניו הוא: (יא) אל תא הרצים. פי׳ אל חדר הרצים: (טו) להתיחש. פי׳ דברי שמעיה ועדו הנביאים היו בדברי המלכים והתיחשם: (א) בשנת שמנה עשרה למלך ירבעם וימלוך אביה. לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י״ז שנה ורחבעם וירבעם התחלת מלכותם בשנה אחת. ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנה עשרה ולא

רשי

דוגמא (לעיל א׳ ד׳) ובית אביהם פרצו לרוב: (ז) נכנעו לא אשחיתם. דוגמא למטה (י״ד) עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו ה׳ אלהינו דרשנו וגו׳. כן דרך הפסוק כשמפסיק בנתים כופל עוד התיב׳ לאומרה דוגמא (מדבר י׳) והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו׳: (ח) כי יהיו לו לעבדים. לשישק ולשאר עובדי כוכבים כמפורש: וידעו עבודתי. כשישובו לא יהיה עליהם שום מושל ממלכי עובדי כוכבי׳ אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו לה׳: (י) והפקי׳ על יד שרי הרצים. לקח המגינים מבית יער הלבנון והפקידם לשרי הרצים ואח״כ השיבם אל תא הרצים חדר הרצי׳ כלומר אל מקומ׳. ענין אח׳ מפי מורי לפי שהיה דואג ממלך מצרים וממלך ישראל היו נושאין אותן לפניו: (יב) ובהכנעו שב ממנו חרון אף ה׳. היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגומר אלא שהפסיק בנתיים לצורך ויעש תחתיהם מגיני נחשת: (יג) ויתחזק המלך רחבעם. ומפרש למה שהרי כשהומלך תחילה היה בן מ״א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק מעצמו כי היה בן שנה כשמת דוד שהרי שלמה מלך מ׳ שנה ושלמה עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ״א כשמלך: העיר אשר בחר ה׳ לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל. אלא שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את ה׳ וגרמו שנסתלקה שכינה מהם וכאלו קובל ומפיגין על כך: (טו) בדברי שמעיה הנביא. כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל (כ׳ י״א) ולקמן (י״ג) מוכיח ויתר דברי אביה

מצודת ציון

מס פרלא (בראשית לח): המון. ענין רבוי: יב (ב) מעלו. פשעו ומרדו: (ג) לובים וגו׳. שמות עכו״ם הם: (ז) לפליטה. פלטה ושארית: תתך. ענין יציקה ונתיכה כמו ותתך עלינו האלה (דניאל ט): (י) תחתיהם. במקומם: והפקיד. מל׳ פקדון: על יד. ביד: (יא) מדי. מאז ר״ל בכל עת וכן מדי עלותה (ש״א א): תא. ענין חדר כמו ותאת קנה אחד

מצודת דוד

העם: וישאל המון נשים. להביאם לפניו למען יתחזק במלוכה בעבור אבות הנשים: יב (ב) כי מעלו בה׳. ובעון זה בא עליהם האויב: (ז) כמעט לפליטה. ר״ל פליטה מועטת: ביד שישק. להיות נבחנים בידו: (ח) וידעו וכו׳. ידעו מה בין אם לעבוד את ה׳ אם לעבוד ממלכות הארצות כ״א עבדו את ה׳ לא היו מושלים בהם הממלכות: (יא) ונשאום. לשאת עליו משאויב בבא שלום :- והשיבום. אחרי בואו לבית המלך: (יב) ובהכנעו. בעבור הכנעו שב וכו׳ ולא אמר להשחית בכליון גמור: וגם ביהודה. באנשי יהודה נמצאו דברים טובים ויושרים והגין עליהם זכותם: (יג) כי בן ארבעים ואחת וכו׳. ועל שהיה גדול בשנים היה בו כח להתחזק: מכל שבטי. מכל ערי שבטי ישראל: (יד) ויעש הרע. בעבור שהיתה אמו בת עמון ולמדם מוצא לעבוד הרע: כי לא הכין לבו. לא חקר להשכיל לדרוש את ה׳ לדעת אותו כי סמך על מה שלמדתו אמו: (טו) להתיחש. ר״ל בספריהם אשר יסופר בהם זכרון היחס: כל הימים. המלחמות שביניהם היה כל הימים ועם כי מתחלה שב רחבעם מלהלחם בירבעם בדבר הנביא מ״מ לאחר זמן חזר להלחם עמו כל הימים עד מותו: יג (א) בשנת שמונה עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי״ז למלכו ובשנה הבאה מלך אביה שהיא בי״ח לירבעם:

דבר ה' צבאות. וחברו: בבקר בבקר י"ג בקריאה וסימ' וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים. והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. מדוע אתה ככה דל בן המלך. מדי עברו יקח אתכם. ה' אלהים נתן לי לשון למודים. וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו. ומנחה תעשה עליו בבקר

ב שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו
בת־אוריאל מן־גבעה ומלחמה היתה בין אביה
ובין ירבעם׃ ג ויאסר אביה את־המלחמה בחיל
גבורי מלחמה ארבע־מאות אלף איש בחור
וירבעם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות אלף
איש בחור גבור חיל׃ ד ויקם אביה מעל
להר צמרים אשר בהר אפרים ויאמר שמעוני
ירבעם וכל־ישראל׃ ה הלא לכם לדעת כי יהוה
אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על־ישראל
לעולם לו ולבניו ברית מלח׃ ו ויקם ירבעם בן־
נבט עבד שלמה בן־דויד וימרד על־אדניו׃
ז ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו
על־רחבעם בן־שלמה ורחבעם היה נער ורך־
לבב ולא התחזק לפניהם׃ ח ועתה ׀ אתם
אמרים להתחזק לפני ממלכת יהוה ביד בני
דויד ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר
עשה לכם ירבעם לאלהים׃ ט הלא הדחתם את־
כהני יהוה את־בני אהרן והלוים ותעשו לכם
כהנים כעמי הארצות כל־הבא למלא ידו בפר
בן־בקר ואילם שבעה והיה כהן ללא אלהים׃
י ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנהו וכהנים משרתים
ליהוה בני אהרן והלוים במלאכת׃ יא ומקטרים
ליהוה עלות בבקר־בבקר ובערב־בערב וקטרת־
סמים ומערכת לחם על־השלחן הטהור ומנורת
הזהב ונרתיה לבער בערב בערב כי־שמרים
אנחנו את־משמרת יהוה אלהינו ואתם עזבתם
אתו׃ יב והנה עמנו בראש האלהים ׀ וכהניו
וחצצרות התרועה להריע עליכם בני ישראל
אל־תלחמו עם־יהוה אלהי־אבתיכם כי־לא
תצליחו׃ יג וירבעם הסב את־המארב לבוא
מאחריהם ויהיו לפני יהודה והמארב מאחריהם׃
יד ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור
ויצעקו ליהוה והכהנים מחצצרים בחצצרות׃
טו ויריעו איש יהודה ויהי בהריע איש יהודה
והאלהים נגף את־ירבעם וכל־ישראל לפני
אביה ויהודה׃ טז וינוסו בני־ישראל מפני יהודה

תולדות אהרן סימן כב. (יבמות סו) : השלחן הטהור. יומא כו : ומנורת הזהב. מנחות לט :

רשי

אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש: (ב) שלש שנים מלך בירושלים. ולא יותר כדמוכח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו שלשה שנים שלמים לא מלך: מיכיהו בת אוריאל. ולמעלה (י"א כ) קורא לה שם אחר מעכה בת אבשלום ובמלכים כתיב כמו כן מעכה בת אבישלום מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר הייחס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מעכה בת אבישלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבישלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתנית ככתוב (לקמן כ"ב) וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודה של כלתה קראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי"ו בשם אשה זו משום שבחה כמו עתליה ועתליהו מולכ' על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה וכליהו לפי שהיתה גברתנית כי אמליה בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושוב כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן שש עשרה שנה: (ד) ויקם אביה שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחוז של ירבעם בהר אפרים: (ה) ברית מלח בקיום ואמונה. ועתה: (ו) ויקם ירבעם עבד שלמה וגו'. ועל זאת יש בזיון גדול: (ז) ויקבצו עליו אנשים רקים. רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב. ולפי שמצאו בו שפלות ורכיכות לבב התאמצו עליו: נער. אע"פ שהיה בן מ"א שנה כשמלך קורהו נער ופי' (לעיל א' כ"ב) על שלמה: (ט) כעמי הארצות. כל הרוצה לבוא ולמלא ידו ולהיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו: והיה כהן ללא אלהים. למלא ידו להבדיל בין טומאה לטהרה דוגמא (שמות כ"ט) למשחה בהם ולמלא בם את ידם: (י) והלוים במלאכת. כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער כל איש למלאכתו כאשר הכין דוד:

רדק

ולא מנאם לו לפי שלא השלימם ומנאם לירבעם כמשפט: (ב) ושם אמו מיכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבשלום הנזכרת למעלה ושני שמות היו לה ולאביה. ומיכיהו ומעכה קרובים בלשון והרבה נמצאים בזה הספר אדם אחד נזכר בשתי שמות: (ז) נער רך לבב וגו'. והלא בן מ"א שנה במלכו היה אלא כנער שלא היה אמיץ לב ללחום: (י) והלוים במלאכת. במלאכה הראויה להם והם כלי השיר והיתה מ"ם במלאכת ראוי' להדגש ונרפתה להקל · וכן בשר חי בשאת

ולא

מצודת דוד

(ב) מיכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבישלום הנזכרת למעלה ושתי שמות היו לה ולאביה ובמוהו רבים בזה הספר: (ג) ויאסור. ראש המלחמה נקרא אוסר על כי הוא מעמיד את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן מי יאסור המלחמה (מ"א כ'): (ד) מעל להר צמרים. ר"ל במקום גבוה מן ההר: (ה) הלא לכם לדעת. ר"ל הלא כולכם יודעים: ברית מלח. בכריתת ברית המתקיים כמלח הזה המתקיים ואינו מבריח: (ו) היה נער. ר"ל בלא אמון הלב כנער בשנים: ורך לבב. הוא הפוך נון קבה הלב ר"ל שהיה מתפחד לרדת במלחמה: ולא התחזק. לקחת המלוכה מיד ירבעם: (ח) ביד בני דוד. הנהוגה ביד בני דוד: ואתם המון רב. ר"ל ואם הבטחון הוא בעבור שאתם המון רב והלא עמכם עון עגלי הזהב ולא תוכלו לעמוד כי אתם המון רב: (ט) הדחתם. ע"י נדחו ממקומם ובאו לבבת עמדי וזה על כי לא הנחתם לבוא לשרת בבית ה': כל הבא. כל הרוצה לחנך עצמו לעבודה: בפר וכו'. היה לכהן לעגלי הזהב: (י) ואנחנו. אבל אנחנו ה' הוא אלהינו: בני אהרן. המה בני אהרן: במלאכה. המה במלאכתם המוטל עליהם לשורר בבית ה': (יא) ומקטירים. הוא מוסב על בני אהרן: בבקר בבקר. ר"ל בכל בוקר: ומערכת. ועורכים מערכת לחם הפנים: ומנורת וגו'. ר"ל ואדליקים הם בדבר המנורה לבער את הנרות בכל ערב: (יב) בראש. ללכת בראש המלחמה: להריע עליכם. להעלות זכרונו לטובה כמ"ש וכי תבואו מלחמה וגו' והרעותם וגו' ונזכרתם וגו' (במדבר י'): (יג) הסב. הסתיר אנשים במארב וסיבב אנשי המארב לבוא מאחרי בני יהודה: ויהיו. ירבעם והעם אשר עמו: (יד) המלחמה. אנשי המלחמה: מחצרים. שהיו תוקעים בחצוצרות ולתוקעם ביותר אשר בחצוצרות: (טו) ויריעו. תרועת נצחון כי בטחו בה' שינצחו במלחמה: נגף. הכה והפיל:

מצודת ציון

אחד (יחזקאל מ): יג (ד) צמרים. מל' גובה כמו צמרת הארז והוא הסעיף העולה למעלה מכולם (יחזקאל יז): (ז) רקים. פחותים ורקים מכל מעלה: בליעל. בלי עול. ר"ל שפרקו עול שמים: ויתאמצו. התחזקו: (ח) המון. ענין רבוי ותוספת כיאור אמר רב: (ט) למלא ידו. ענין החנוך כמו ומלאת את ידם (שמות כח): (יא) ומערכת. ענין סדור: ונרותיה. כמין בזיכין ושמן ופתילה

ולא

בבקר ששית. יעשו את הכבש ואת המנחה. ה' צדיק בקרבה. ולעמוד בבקר בבקר. ומקטירים לה' עולות בבקר בבקר: על ה' ל"א בקריאה וסי' ובקר וראיתם את כבוד ה'. בתת ה' לכם בערב בשר לאכול. לכן אתה וכל עדתך הנועדים. אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה. ובני אליאב נמואל דתן ואבירם הוא. והנביא ההוא או חלם החלום. והיא מרת נפש ותתפלל. ויחפאו בני ישראל דברים. לא יוסיף עוד שאר ישראל. ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו. אז תתענג על ה' והרכבתיך. לכן כה אמר ה' הנני פקד. השכירוהו כי על ה' הגדיל. ונשמד מואב מעם. ממך יצא חשב על ה' רעה. הלוא הכושים והלובים. ובעת ההיא בא חנני ויכנעו בני ישראל בעת ההיא. וישב בצר לו על ה' רד"ה. כי בשוככם על ה'. ועתה דברו עבדיו דר"ה. יתיצבו מלכי ארץ ורוזני'. ישועו ואין מושיע. והתענג על ה' ויתן לך. גל על ה' דרכך. השלך על ה' יהבך. אשרי

ויתנם אלהים בידם: יז ויכו בהם אביה ועמו
מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש־מאות
אלף איש בחור: יח ויכנעו בני־ישראל בעת
ההיא ויאמצו בני יהודה כי נשענו על־יהוה ל'. ל"ג
אלהי אבותיהם: יט וירדף אביה אחרי ירבעם
וילכד ממנו ערים את־בית־אל ואת־בנותיה מ"ע בכתובי' ל'.
ואת־ישנה ואת־בנותיה ואת־עפרון ובנתיה: ל'
כ ולא־עצר כח ירבעם עוד בימי אביהו ויגפהו עפרין ק' ל'
יהוה וימת: כא ויתחזק אביהו וישא־לו נשים ל'
ארבע עשרה ויולד עשרים ושנים בנים ושש
עשרה בנות: כב ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו ל'
כתובים במדרש הנביא עדו: כג וישכב אביה
עם־אבתיו ויקברו אתו בעיר דויד וימלך אסא
בנו תחתיו בימיו שקטה הארץ עשר שנים:
יד א ויעש אסא הטוב והישר בעיני יהוה ד' דסמי'
אלהיו: ב ויסר את־מזבחות הנכר והבמות
וישבר את־המצבות ויגדע את־האשרים:
ג ויאמר ליהודה לדרוש את־יהוה אלהי אבותיהם
ולעשות התורה והמצוה: ד ויסר מכל־ערי יהודה ס"ז
את־הבמות ואת־החמנים ותשקט הממלכה
לפניו: ה ויבן ערי מצורה ביהודה כי־שקטה ל'
הארץ ואין־עמו מלחמה בשנים האלה כי־הניח ל'
יהוה לו: ו ויאמר ליהודה נבנה | את־הערים
האלה ונסב חומה ומגדלים דלתים ובריחים ל'. ל' ומ"ע
עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו את־יהוה אלהינו
דרשנו וינח לנו מסביב ויבנו ויצליחו: ג"ה ו'. ל'
ז ויהי לאסא חיל נשא צנה ורמח מיהודה שלש
מאות אלף ומבנימן נשאי מגן ודרכי קשת
מאתים ושמונים אלף כל־אלה גבורי חיל:
ח ויצא אליהם זרח הכושי בחיל אלף אלפים
ומרכבות שלש מאות ויבא עד־מרשה: ט ויצא
אסא לפניו ויערכו מלחמה בגיא צפתה למרשה: ל'
י ויקרא אסא אל־יהוה אלהיו ויאמר יהוה ר'. נ"ה
אין־עמך לעזור בין רב לאין כח עזרנו יהוה ח'. ג'
אלהינו כי־עליך נשענו ובשמך באנו על־ההמון ב' תחיו. ל' ל'
הזה יהוה אלהינו אתה אל־יעצר עמך אנוש: ל'

תולדות אהרן ויבן ערי מצרה. מגלה ד:

רדק

בעלה ואלהם כמו שכתבנו אותם בספר מכלל בחלק הדקדוק: (יז) ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה וכו'. לפי הפשט פירושו לפניו ויפלו חללים מישראל ת"ק מאות אלף איש. ויש בו דרש למה אמר מכה רבה כלומר יותר על הריגתם שלא יהיו נבוהיהם ראויות להכנא. אמרו א"ר אבא בר כהנא שהעביר הכרת פניהם הדא הוא דכתיב הכרת פניהם ענתה בם וזה החוטם. ר' אמי אמר שהושיב עליהם ג' ימים עד שנקלקלו טורסם הדא הוא דכתיב ענמו לי אלמנותיו מחול ימים: (כ) ויגפהו ה' וימות. לא שמת בימי אביה שהרי אביה לא מלך אלא שלש שנים ומלך בשנת שמונה עשרה לירבעם ואסא בני מלך בשנת עשרים לירבעם נמלא כשמת אביה עדיין חי ירבעם ועוד חיה משמלך אסא שתי שנים כי כ"ב שנה מלך ירבעם אלא פירושו ויגפהו ה' במלחמותיו כמו שאמר והאלהים נגף את ירבעם וכל ישראל לפני אביה וימת. כלומר מת בזו המכלו' שלא עצר כח עוד משמלך אביה. ובבראשית רבה ובסדר עולם מפרש ויגפהו על אביה ומפרש בעון שלקח בית אל ולא בער ע"ג ממנו שמגא שם אחד מן העגלים ועוד ישב ודרש והוא רחוק ויגפהו ה' את סבור שהוא ירבעם אינו אלא אביה ולא נגף על שבזה את ירבעם ברבים הה"ד ועמכם עגלי זהב וגו': (כב) במדרש הנביא עדו. נקרא ספר מדרש לפי שהיה נדרש תמיד לראות שם ענייני המלכים: (י) אל יעצר עמך אנוש. כלומר אל ימלוך כמו יורש עצר כלומר לא יהיה להם ממשלה

לפיכך עזרנו ה' אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש. אל יהיה לאויבינו להותו אנוש כי אנוש חושל עוצר ידי עמך. נגדך לנלחמו שלא יאמר נצחנו אלהיהם. וד"א מפי הרב. אל יהי לנו אנוש שאנו אנשים עוצר יד מלגלגא' דוגמא (דברים י"ט)

רשי

(כ) ולא עצר כח וגו' ויגפהו ה' לירבעם וימת. לא שמת מיד אלא הולך וחסר בעבור המלחמות ובב"ר מפורש ויגפהו ה' לאביה: (ג) ויאמר ליהודה לדרוש. ולא כעשרה שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו ואת אלהי אבותם לא דרשו: (ו) עודנו הארץ לפנינו. בעוד שהמלכות נכונה לפנינו שאם נצרכו להם יהיו לנו למעוז וכל אלה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שנים היתה מלחמה ביני ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז' שנים הי' שלום ביניהם וכן מוכח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה (ט"ו) כתיב ומלחמה לא היתה עד שנת ל"ה למלכות אסא אבל יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכושי' לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו אבל זה קשה לי שכתוב למטה (ט"ז) בשנת ל"ו למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסכלת על זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והוא לאחר כן כי אם ג' שנים ובמלכים (א ט"ו) כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם מפרש הטיב: כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וגו'. לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב: ויבנו ויצליחו. ודוגמא (לעיל י"ב) וכראות ה' כי נכנעו וגו': (י) אין עמך לעזור. כלומר אע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח כלומר בידוע שיש לך כח לעזור

מצודת ציון

וספחולם נחון בהם: לבער. לסלוק כמו ובער עליו הכהן (ויקרא ו): (יט) בנותיה. הכפרים הסמוכים לה: (כ) עצר. ענין עכבה: יד (ג) ויגדע. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט): (ו) ונסב. ונסבב: (ז) ודורכי קשת. הדרך לדרוך הקשת ברגל למותחו היטב לירות למרחוק: (ט) לפניו. מול פניו וכנגדו: (י) נשענו. ענין סמיכה: ההמון. רבוי עם: אנוש

בהם במות: החמנים. העשויות מאבן אחת: (ד) החמנים. צורות העשויות לעבודת החמה: (ה) ערי מצורה. ערי מבצר: כי שקטה. והיה לו פנאי לבנותם: (ו) עודנו וגו'. נחזק הערים בעודם לפנינו עד לא בא האויב: דרשנו וינח לנו. על שדרשנו לה' לזה הניח לנו מסביב: (ט) בגיא צפתה למרשה: (י) אין עמך לעזור. אין טורח עמך לעזור בין לעם רב בין למי שאין בו כח כלל: ובשמך. בהסמך בשמך.

מצודת דוד

(כ) ולא עצר כח. לא היה יכול להתחזק עוד בימי אביה: וימת. ר"ל היה מתנגף ומוכנע עד כי מת בימי אסא בנו: (כא) ויתחזק. ולאשר התחזק במלוכה נשא לו נשים וכו': (כב) במדרש. בספר מדרש של הנביא עדו ונקרא כן ע"ש שבה היה נדרש ספור ענייני המלכים: (כג) שקטה הארץ. נחה מן המלחמה: יד (ב) הנכר. של אלהי הנכר: והבמות. הבנים שבהם המזבחות קרויים גם הם וכו'. נחזק הערים בעודם לפנינו עד לא בא האויב: ודרשנו וינח לנו. על שדרשנו לה'. והיה לו פנאי לבנותם: (ו) עודנו במרשה: (י) אין עמך לעזר. אין טורח עמך לעזור בין לעם רב בין למי שאין בו כח כלל: בהסמך בשמך וסמוך אל השם

בנבמן

שאל יעקב בעזרו שברו. ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה׳ וחברו ב׳ בפסוק. רחב נפש יגרה מדון. וב׳ ועל ה׳ וסי׳ ראשיה בשחד ישפטו. אולת אד׳ תסלף דרכו :

יא וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הַכּוּשִׁים לִפְנֵי אָסָא וְלִפְנֵי
יְהוּדָה וַיָּנֻסוּ הַכּוּשִׁים׃ יב וַיִּרְדְּפֵם אָסָא וְהָעָם
אֲשֶׁר־עִמּוֹ עַד־לִגְרָר וַיִּפֹּל מִכּוּשִׁים לְאֵין־לָהֶם ל׳. ס׳
מִחְיָה כִּי־נִשְׁבְּרוּ לִפְנֵי־יְהוָה וְלִפְנֵי מַחֲנֵהוּ וַיִּשְׂאוּ מ״ג
שָׁלָל הַרְבֵּה מְאֹד׃ יג וַיַּכּוּ אֵת כָּל־הֶעָרִים סְבִיבוֹת
גְּרָר כִּי־הָיָה פַחַד־יְהוָה עֲלֵיהֶם וַיָּבֹזּוּ אֶת־כָּל־
הֶעָרִים כִּי־בִזָּה רַבָּה הָיְתָה בָהֶם׃ יד וְגַם־אָהֳלֵי ט׳ ר״ס בסיפ׳
מִקְנֶה הִכּוּ וַיִּשְׁבּוּ צֹאן לָרֹב וּגְמַלִּים וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלִָם׃ ח׳ הס׳ בכתו׳
טו א וַעֲזַרְיָהוּ בֶּן־עוֹדֵד הָיְתָה עָלָיו רוּחַ ל׳ מ״ל ח׳ בליש׳
אֱלֹהִים׃ ב וַיֵּצֵא לִפְנֵי אָסָא וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁמָעוּנִי
אָסָא וְכָל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן יְהוָה עִמָּכֶם בִּהְיוֹתְכֶם ז׳ וכל ר״ס דכו׳
עִמּוֹ וְאִם־תִּדְרְשֻׁהוּ יִמָּצֵא לָכֶם וְאִם־תַּעַזְבֻהוּ ח׳ פסו׳ ואם ואם. ל׳
יַעֲזֹב אֶתְכֶם׃ ג וְיָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לְלֹא ׀ אֱלֹהֵי י״א
אֱמֶת וּלְלֹא כֹּהֵן מוֹרֶה וּלְלֹא תוֹרָה׃ ד וַיָּשָׁב בַּצַּר־ ב׳ ובפסוק
לוֹ עַל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיְבַקְשֻׁהוּ וַיִּמָּצֵא ל׳ ב׳ ותב׳
לָהֶם׃ ה וּבָעִתִּים הָהֵם אֵין שָׁלוֹם לַיּוֹצֵא וְלַבָּא ל׳ ומד וליוצא
כִּי מְהוּמֹת רַבּוֹת עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי הָאֲרָצוֹת׃
ו וְכֻתְּתוּ גוֹי־בְּגוֹי וְעִיר בְּעִיר כִּי־אֱלֹהִים הֲמָמָם ל׳. ל׳
בְּכָל־צָרָה׃ ז וְאַתֶּם חִזְקוּ וְאַל־יִרְפּוּ יְדֵיכֶם כִּי
יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלַּתְכֶם׃ ח וְכִשְׁמֹעַ אָסָא ל׳. ב׳ ר״ס ל׳ ר״ס

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהַנְּבוּאָה עֹדֵד הַנָּבִיא הִתְחַזַּק
מ״ז. ג׳ וַיַּעֲבֵר הַשִּׁקּוּצִים מִכָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וּמִן־
ל׳ הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכַד מֵהַר אֶפְרָיִם וַיְחַדֵּשׁ אֶת־
מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר לִפְנֵי אוּלָם יְהוָה׃ ט וַיִּקְבֹּץ
ד׳ אֶת־כָּל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וְהַגָּרִים עִמָּהֶם מֵאֶפְרַיִם
ל׳ וּמְנַשֶּׁה וּמִשִּׁמְעוֹן כִּי־נָפְלוּ עָלָיו מִיִּשְׂרָאֵל לָרֹב
ג׳. ס׳ בִּרְאֹתָם כִּי־יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ׃ י וַיִּקָּבְצוּ
יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לִשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה
לְמַלְכוּת אָסָא׃ יא וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
מִן־הַשָּׁלָל הֵבִיאוּ בָּקָר שְׁבַע מֵאוֹת וְצֹאן שִׁבְעַת
ס׳ דגשים אֲלָפִים׃ יב וַיָּבֹאוּ בַבְּרִית לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם׃ יג וְכֹל אֲשֶׁר
ל׳ לֹא־יִדְרֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל יוּמָת לְמִן־קָטֹן
ל׳. ג׳ י״ד פסוקים ועד ועד וְעַד־גָּדוֹל לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה׃ יד וַיִּשָּׁבְעוּ לַיהוָה
בְּקוֹל גָּדוֹל וּבִתְרוּעָה וּבַחֲצֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפָרוֹת׃
טו וַיִּשְׂמְחוּ כָל־יְהוּדָה עַל־הַשְּׁבוּעָה כִּי בְכָל־
ב׳. ז׳ לְבָבָם נִשְׁבָּעוּ וּבְכָל־רְצוֹנָם בִּקְשֻׁהוּ וַיִּמָּצֵא לָהֶם
ל׳ ב׳ ר״ס בסיפ׳ וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב׃ טז וְגַם־מַעֲכָה אֵם ׀ אָסָא
ל׳ הַמֶּלֶךְ הֱסִירָהּ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה לַאֲשֵׁרָה
ל׳ מִפְלָצֶת וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת־מִפְלַצְתָּהּ וַיָּדֶק וַיִּשְׂרֹף

תולדות אהרן וימים רבים. פ״ג ח׳ :

רש״י

(י״א) ועצר את השמים כי עצר עצר ה׳ (בראשית כ׳) כמו אם תעצרני (שופטים י״ג) : (ג) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת. עד שבאת אתה : וללא כהן מורה. שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם הכהנים : (ד) וישב בצר לו על ה׳ אלהי ישראל. כלומר ע״י זה כשבאת צרה להם בקשו על ה׳ אלהי ישראל ויבקשהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעכם בכל אשר הלכתם : (ה) ובעתים ההם אין שלום. באותן הימים רבים לישראל ללא אלהי אמת אין שלום ליוצא ולבא וגו׳. ברחבעם כתיב (לעיל ב׳ י״ב) עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלים כי מעלו בה׳ וכל הפרשה ואף לאביה היו מהומות רבות : (ו) וכתתו גוי בגוי. דוגמא (מדבר י״ד) ויכתום : (ז) ואתם חזקו. לדרוש באלהים : (יא) ויזבחו לה׳ ביום ההוא מן השלל הביאו. פתרון ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים ששבו וממנו הביאו כדלמעלה (ב׳ י״ד) וגם אהלי מקנה הביאו וישבו צאן לרוב וגומר. ד״א נראה לי ויזבחו לה׳ ביום ההוא שנצחו ובאו בשלום בירושלים מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים : (טז) וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה. לפי שעשתה לאשרה מפלצת מפליא ליצנותא זכרות

רד״ק

ממשלה כנגדך. או פי׳ אל יעצר כח : (ג) ללא אלהי אמת. שיהיו בגלות בין עובדי ע״ג כאלו עובדי ע״ג כמו ועבדתם שם אלהים אחרים כמו שתרגם אונקלוס כי כשעובד עובדיהם כאלו עובד אותם. או פי׳ ללא שופטי אמת. כמו והגישו אדוניו אל האלהים שפירושו השופטים כי הגוים שופטי ישראל בגלות : (ח) והנבואה עודד הנביא. חסר הנסמך ופי׳ הנבואה נבואת עודד הנביא. וכן הארון הברית ואחרים זולתו. או פי׳ והנבואה לעודד הנביא והנה הנבואה היתה לעזריה בן עודד ואיך אמר והנבואה עודד הנביא אלא ר״ל בן עודד הנביא כמו לעיני חנמאל דודי שר״ל בן דודי אע״פ שפרשתי בו פירוש אחר. או יתכן כי גם אביו התנבא לו בענין מזה פעם אחרת או באותה הפעם כי עודנו חי וכן מצאנו אותו בימי אחז וכששמע הדברים האלה ושמע הנבואה מאביו פעם

מצודת דוד

בכחון שמך : אל יעצור אדם כח למולך לעכב הכח בידו להתגבר : (יב) לאין להם מחיה. עד לא נשאר להם חיות : (יג) כי היה פחד ה׳. ולא עצרו כח להלחם בהם : כי בזה רבה. ולזה התעכבו לשלול את כל הערים : (יד) אהלי מקנה. אנשי אהל מקנה : טו (ב) ויצא. יצא ממקומו ובא לפני אסא בשובו מן המלחמה : בהיותכם. בעבור היותכם עמו לשמור דברו : (ג) וימים רבים. הנה יהיו ימי׳ רבים לישראל שיעבדו ללא אלהי אמת והם בימי אחז ומנשה והדומים : וללא כהן מורה. על הכהן להורות דרכי ה׳ כמ״ש יורו משפטיך וגו׳ (דברים לג) ואמר שהם ישאלו דבר ללא כהן הראוי להורות כ״א מאשר יבחרו הם כנביאי הבעל והדומים : וללא תורה. לא יחפצו בתורת ה׳ אבל יחפצו ללא תורה והם דברי כהני עבודת כוכבים : (ד) וישב בצר לו. וכאשר יהיה צר לישראל ישוב אל ה׳ וכאשר יבקשוהו ימצא להם : (ה) ובעתים ההם. בעוד יחזיקו במרדם : ליוצא ולבא. בין בדרך ההליכה בין בחזרה : הארצות. הם ארצות בני ישראל : (ו) וכתתו גוי בגוי. ילחמו יהודה עם ישראל : הממם. ישברם ויכתתם בכל מיני צרה : (ז) ואתם. אבל אתם כאשר הואלתם לאחוז בדרכי ה׳ חזקו בה ואל ירפו ידיכם ממנה לעזבה : כי יש שכר. הרבה שכר נכון לפני המקום ליתן גמול פעולתכם : (ח) והנבואה. וכששמעו את הנבואה של עודד הנביא כי גם הוא התנבא כדברים האלה ועם שלא נזכר במקרא : השקוצים. העבודת כוכבים המאוסים כשקוצים : ויחדש. תקנו ובנאו מחדש : (יא) מן השלל. מן השלל אשר הביאו : (יד) ובתרועה. ר״ל בקול שמחה : (טו) כי בכל לבבם. לא מהכרח מצות המלך לבל יהיו נענשים בדבר : וימצא להם. ולזה היה נמצא להם והניח להם מסביב : (טז) אם אסא. אם אביו היתה ועל שגדלתו קראה אמו : מגבירה. מהיות עוד גבירה מושלת לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים : אשר עשתה. על אשר עשתה
מפלצת

מצודת ציון

אסא. הוא שם מבמות האדם המורה על תולדתו והוא מל׳ אסוך לשבור (ירמיה ל) : (יב) ויבאו. ולקחו : (יד) וישבו. מל׳ שביה : טו (ג) מורה. מלמד : (ו) וכתתו. ענין שבירה ורציצה כמו וכתתו חרבותם (ישעיה ב) : הממם. ענין שבירה כמו והמם גלגל עגלתו (שם כח) : (ט) נפלו. ענין הטיה כמו ותפל מעל הגמל (בראשית כד) ור״ל נטו עצמם להיות תחת ממשלתו :
בדרמשק

ויבא נ"א וסי' נמסר בסדר ויקהל: היתה ד' קמצי' בקרי' וסי' נמסר בישעיה סי' י"ד: ויצא י"ג חסר בקריאה וסי' נמסר בסדר חקת קרח: ביני ובינך ג' פסוקי אית בהון ביניך ובין ובין וסי' ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה. ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום. ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך דאסא דד"ה אנ"ך: ויעלה ג' רפין בקריאה וסי' ברית ביני ובינך ובין אבי דמלכים. וחברו דסיפרא ברית ביני ובינך. דרוש נא בעדינו את: להרבה ג' וסי' ובכל עיר ועיר. ובין עשרת ימים בכל יין להרבה. הל

בנחל קדרון: יז והבמות לא סרו מישראל רק
לבב אסא היה שלם כל ימיו: יח ויבא את נ"א
קדשי אביו וקדשיו בית האלהים כסף וזהב ג'. מ"ח
וכלים: יט ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים
וחמש למלכות אסא: טז א בשנת
שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא מלך
ישראל על יהודה ויבן את הרמה לבלתי תת
יוצא ובא לאסא מלך יהודה: ב ויצא אסא כסף ג'. י"ג חס'
וזהב מאצרות בית יהוה ובית המלך וישלח ג'
אל בן הדד מלך ארם היושב בדרמשק לאמר:
ג ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך הנה ג' ספו' דמיין
שלחתי לך כסף וזהב לך הפר בריתך את
בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי: ד וישמע בן ג' רפין
הדד אל המלך אסא וישלח את שרי החילים
אשר לו אל ערי ישראל ויכו את עיון ואת דן ג'
ואת אבל מים ואת כל מסכנות ערי נפתלי: מ"ח
ה ויהי כשמע בעשא ויחדל מבנות את הרמה
וישבת את מלאכתו: ו ואסא המלך לקח ב'
את כל יהודה וישאו את אבני הרמה ואת מ"ג
עציה אשר בנה בעשא ויבן בהם את גבע ואת
המצפה: ז ובעת ההיא בא חנני הראה אל ס'
אסא מלך יהודה ויאמר אליו בהשענך על ה' פסו' דמיין אל על על על ג'. ח'
מלך ארם ולא נשענת על יהוה אלהיך על כן ל"ב
נמלט חיל מלך ארם מידך: ח הלא הכושים
והלובים היו לחיל לרב לרכב ולפרשים להרבה ג'
מאד ובהשענך על יהוה נתנם בידך: ט כי יהוה ג'. ל"ב

רדק

פעם אחרת עם כל זה התחזק ויעבר השקוצים: (טז) וגם מעכה אם אסא. היא אם אביו כי מעכה בת אבשלום היתה אם אביו. ובספר מלכים אמר על אסא ושם אמו מעכה בת אבשלום. ר"ל אם אביו ודרך הלשון לקרא לאבי אביו אביו כמו אל רשהאל אביהן וכן לאם אביו אמו. וזכר אם אביו לאסא בעבור שהיתה עובדת ע"ג כמו שנאמר אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה הוא עשה הישר בעיני ה' ולא נשא אחריה. גם יתכן לפרש כי אחרת היתה שנקראת ג"כ מעכה בת אבשלום. אם אסא כמו אם אביו: (יט) ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש. פי' מלחמה ישראל אבל מלחמת הכושים היתה בשנת ט"ו לאסא: (א) בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא. היאך היה זה והלא כתוב בספר מלכים בשנת עשרים ושש לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא ועוד כתוב שם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא על ישראל ומלך עשרים וארבע שנה הנה שלמה מלכותו בשנת עשרים ושש לאסא יתכן לפרש כי אותן השנים של ספר מלכים אינו מונה לתחלת מלכות אסא אלא לתחלת מלחמותיו ועשרה שנים שקטה הארץ בתחלת מלכותו כמו שאמר בימיו שקטה הארץ עשרה שנים. ולפי שבספר מלכים זוכר ענין מלכי ישראל ג"כ לא זכר תחלת מלכות אסא אלא מעת שהחל להלחם ועשר שנים ששקטה הארץ לא מנה אותם שם ושתי שנים מאלה עשר שנים היו בימי ירבעם והשמנה שנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשרה שניה מלך נדב מלכות שלמה ונלחם עם אסא וגם בשנת שלש לאסא שאומר שם זהו פי' בשנת שלש שהחל להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחילה עם נדב בן ירבעם ושלש שנים מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר שם ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ"ג למלכות בעשא שהיא שנת ל"ו לתחלת מלכות אסא והיא שנת כ"ה או כ"ו למלחמת אסא כי שנה שמיה של נדב בן ירבעם מונה אותו ג"כ לבעשא כי אפשר שלא שלמה השנה לו. ובסדר עולם אמר כי המלחמה הזאת היתה בשנת שש עשרה לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושים ומנין שלשים ושש הוא אומר למיתת שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה והוא בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזרה שתחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה כנגד אותן ל"ז שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה בית
לחזר מלכות בית דוד בשנת י"ו לאסא שהשלמו ל"ו שנה לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית ה' ולא

רשי

זכרות עשתה לו לגל' והיתה נבעלת לו: (יז) והבמות לא סרו. במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו ענושים עליהם כרת: (יט) ומלחמה לא היתה וגומר. תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא אפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ"ו למלכות אסא כדכתיב (במלכים א' ט"ז) בשנת כ"ו לאסא מלך אלה בן בעשא אלא מה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שנתחתן שלמה לבת פרעה שהרי כתב כן במלכים (א' ב') ויברחו שני עבדים לשמעי (שם) עד ויצו המלך את בניהו וילך ויפגע בו וכתיב בתריה (שם ג') ויתחתן שלמה בבת פרעה כלו' מיד אחר אותן ג' שנים ובשנת ד' לקחה והוא מלך מ' שני' נמצא שהיתה עמו ל"ז שנים וכנגדן ל"ו שנים נגזר' גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת י"ו למלכותו משנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל"ז משמת שלמה ובשנת י"ו לאסא כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני וביניך: (ד) וישמע בן הדד. ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז ובשנת ג' לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא הי' זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור: בדרמשק. ובמלכים (ב' ט"ז) כתיב דמשק ובפסוק אחר דומשק וכולן א' היה ודוגמא שוט שבט שרביט: (ז) על כן נמלט. שלא יכולת לו למה שלא הבטחת בהקב"ה כי אם בטחת בהקב"ה כשנשבעו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוצח לכולם אף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו עם בעשא ועתה שלא בטחת בהקב"ה אבדת ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך:

מצודת ציון

טז (ב) בדרמשק. היא דמשק האמור במ"א: (ג) הפר. ענין בטול: (ד) אבל מים. היא אבל בית מעכה האמור במ"א: מסכנות. ערי אוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א): (ה) וישבת. ענין בטול כמו שבת נוגש

מצודת דוד

מפלצת והוא דמות מה להיות לע"ג וכמו שע"ג נקראים עצבים ע"ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ"א): וידק. עשאה דק דק: וישרוף בנחל קדרון. רצה לומר שרפה והשליך אפרה בנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסור בהנאה: (יז) והבמות. אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום לזה יחשב לחטא: (יח) קדשי אביו. אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה': (יט) ומלחמה. בינו ובין מלך ישראל: עד שנת שלשים וחמש. עד סוף שנת ל"ה למלכות אסא: טז (א) בשנת שלשים ושש. אמרו בסדר עולם המלחמה שהיתה לבעשא עם אסא היא היתה בשנה שם עברה לאסא (כי לא חי בעשא עד ל"ו לאסא כמ"ש במ"א) ומנין ל"ו שנים הוא מעת שנחלקה מלכות בית דוד כי רחבעם מלך י"ז שנה ואביה בנו ג' שנים הרי נשלמו ל"ו שנים בי"ו לאסא ולפי שהיה שלמה חתן פרעה במספר ל"ז שנים כי בסוף ד' למלכותו נשאה ומלך מ' שנה לכן כהחשבון הזה נגזרה שתחלק מלכות בית דוד וראויה היתה לחזור בי"ו לאסא ועל שנשען על מלך ארם כמ"ש למטה לזה לא חזרה ומש"כ למלכות אסא ר"ל לתחלת המלכות אשר מלך בה אסא כי התחלת המלכות היא על שבט יהודה לבד היתה בימי רחבעם ומשם הוא ל"ו שנה: את הרמה. מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשקיף ממנו הבאים ליוצא ולבא: (ג) ויעלה מעלי. ר"ל לך והלחם בו ויעלה מעלי: (ז) בהשענך. בעבור השענך על כן נמלט כי היו מעותדים ליפול בידך: (ח) והלובים. גם המה באו עם זרח הכושי ועם שלא חבר
למעלה

הכושים והלובים : ויכעס ב׳ וסימ׳ ויסר לו ויכעס הרבה וילעג .ד ויכעס אסא אל הרואה : וטוב י״ז בקריאה וסימ׳ ויצמח ה׳ אלהים מן האדמה כל עץ . ׳לא תחוס עינך עליו ובערתו . בכל הדרך אשר צוה . וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים . יאמר נא אדונינו עבדיך . ויהי בהיות רוח אלהים אל שאול . ויקרא אכיש אל דוד ויאמר . עודנו מדבר והנה יונתן . מקול מפלתו הרעשתי . ועמהם הלוים שמעיהו . יגיע כפיך כי תאכל . כל ימי עני רעים . תאות אדם חסדו . ויצא המן ביום ההוא . ומתוק

עֵינָ֗יו מְשֹׁטְט֣וֹת בְּכָל־הָאָ֔רֶץ לְהִתְחַזֵּ֕ק עִם־לְבָבָ֥ם
שָׁלֵ֖ם אֵלָ֑יו נִסְכַּ֣לְתָּ עַל־זֹ֔את כִּ֚י מֵעַ֔תָּה יֵ֥שׁ עִמְּךָ֖
מִלְחָמֽוֹת׃ י וַיִּכְעַ֨ס אָסָ֜א אֶל־הָרֹאֶ֗ה וַֽיִּתְּנֵ֙הוּ֙ בֵּ֣ית
הַמַּהְפֶּ֔כֶת כִּֽי־בְזַ֥עַף עִמּ֖וֹ עַל־זֹ֑את וַיְרַצֵּ֥ץ אָסָ֛א
מִן־הָעָ֖ם בָּעֵ֥ת הַהִֽיא׃ יא וְהִנֵּה֙ דִּבְרֵ֣י אָסָ֔א
הָרִאשׁוֹנִ֖ים וְהָאַחֲרוֹנִ֑ים הִנָּ֤ם כְּתוּבִים֙ עַל־סֵ֣פֶר
הַמְּלָכִ֔ים לִיהוּדָ֖ה וְיִשְׂרָאֵֽל׃ יב וַיֶּחֱלֶא֩ אָסָ֨א בִּשְׁנַ֜ת
שְׁל֧וֹשִׁים וָתֵ֣שַׁע לְמַלְכוּת֗וֹ בְּרַגְלָ֔יו עַד־לְמַ֖עְלָה
חָלְי֑וֹ וְגַם־בְּחָלְיוֹ֙ לֹא־דָרַ֣שׁ אֶת־יְהוָ֔ה כִּ֖י בָּרֹפְאִֽים׃
יג וַיִּשְׁכַּ֥ב אָסָ֖א עִם־אֲבֹתָ֑יו וַיָּ֕מָת בִּשְׁנַ֛ת אַרְבָּעִ֥ים
וְאַחַ֖ת לְמָלְכֽוֹ׃ יד וַיִּקְבְּרֻ֨הוּ בְקִבְרֹתָ֜יו אֲשֶׁ֧ר כָּֽרָה־
ל֣וֹ בְּעִ֣יר דָּוִ֗יד וַיַּשְׁכִּיבֻ֙הוּ֙ בַּמִּשְׁכָּ֗ב אֲשֶׁ֤ר מִלֵּא֙
בְּשָׂמִ֣ים וּזְנִ֔ים מְרֻקָּחִ֖ים בְּמִרְקַ֣חַת מַעֲשֶׂ֑ה וַיִּשְׂרְפוּ־
ל֥וֹ שְׂרֵפָ֖ה גְּדוֹלָ֥ה עַד־לִמְאֹֽד׃ יז א וַיִּמְלֹ֛ךְ
יְהוֹשָׁפָ֥ט בְּנ֖וֹ תַּחְתָּ֑יו וַיִּתְחַזֵּ֖ק עַל־יִשְׂרָאֵֽל׃ ב וַיִּתֶּן־
חַ֕יִל בְּכָל־עָרֵ֥י יְהוּדָ֖ה הַבְּצֻר֑וֹת וַיִּתֵּ֣ן נְצִיבִ֗ים
בְּאֶ֙רֶץ֙ יְהוּדָ֔ה וּבְעָרֵ֣י אֶפְרַ֔יִם אֲשֶׁ֥ר לָכַ֖ד אָסָ֥א
אָבִֽיו׃ ג וַיְהִ֥י יְהוָ֖ה עִם־יְהוֹשָׁפָ֑ט כִּ֣י הָלַ֗ךְ בְּדַרְכֵ֞י
דָּוִ֤יד אָבִיו֙ הָרִ֣אשֹׁנִ֔ים וְלֹ֥א דָרַ֖שׁ לַבְּעָלִֽים׃ ד כִּ֗י
לֵֽאלֹהֵ֤י אָבִיו֙ דָּרָ֔שׁ וּבְמִצְוֺתָ֖יו הָלָ֑ךְ וְלֹ֖א כְּמַעֲשֵׂ֥ה
יִשְׂרָאֵֽל׃ ה וַיָּכֶן֩ יְהוָ֨ה אֶת־הַמַּמְלָכָ֜ה בְּיָד֗וֹ וַיִּתְּנ֧וּ
כָֽל־יְהוּדָ֛ה מִנְחָ֖ה לִיהוֹשָׁפָ֑ט וַֽיְהִי־ל֥וֹ עֹֽשֶׁר־וְכָב֖וֹד
לָרֹֽב׃ ו וַיִּגְבַּ֥הּ לִבּ֖וֹ בְּדַרְכֵ֣י יְהוָ֑ה וְע֗וֹד הֵסִ֛יר אֶת־
הַבָּמ֥וֹת וְאֶת־הָאֲשֵׁרִ֖ים מִֽיהוּדָֽה׃ ז וּבִשְׁנַ֨ת
שָׁל֜וֹשׁ לְמָלְכ֗וֹ שָׁלַ֤ח לְשָׂרָיו֙ לְבֶן־חַ֔יִל וּלְעֹבַדְיָ֥ה
וְלִזְכַרְיָ֖ה וְלִנְתַנְאֵ֣ל וּלְמִיכָיָ֑הוּ לְלַמֵּ֖ד בְּעָרֵ֥י יְהוּדָֽה׃
ח וְעִמָּהֶ֣ם הַלְוִיִּ֡ם שְֽׁמַֽעְיָהוּ֩ וּנְתַנְיָ֨הוּ וּזְבַדְיָ֜הוּ וַעֲשָׂהאֵ֗ל
וּשְׁמִֽירָמוֹת֩ וִיהוֹנָתָ֨ן וַאֲדֹנִיָּ֜הוּ וְטוֹבִיָּ֗הוּ וְט֛וֹב
אֲדוֹנִיָּ֖ה הַלְוִיִּ֑ם וְעִמָּהֶ֛ם אֱלִישָׁמָ֥ע וִיהוֹרָ֖ם הַכֹּהֲנִֽים׃
ט וַֽיְלַמְּדוּ֙ בִּֽיהוּדָ֔ה וְעִמָּהֶ֕ם סֵ֖פֶר תּוֹרַ֣ת יְהוָ֑ה
וַיָּסֹ֙בּוּ֙ בְּכָל־עָרֵ֣י יְהוּדָ֔ה וַֽיְלַמְּד֖וּ בָּעָֽם׃ י וַיְהִ֣י ׀
פַּ֣חַד יְהוָ֗ה עַ֚ל כָּֽל־מַמְלְכ֣וֹת הָאֲרָצ֔וֹת אֲשֶׁ֖ר

תולדות אהרן ויקכוסו . כ״ק נט :

רשי

(י) בית המהפכת . בית הסוהר שעשוי מלאכת המהפכת גוועלב״ש בלשון אשכנז : עד למעלה חליו . נפח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו : (יד) וזנים . מיני בשמים הם והבשמים היו מרוקחים במרקחה מעשה רוקח מרקחת וזה פתרון מרוקחים במעשה רוקח : וישרפו לו שרפה גדולה . שרפו לו בשמים טובי׳ לאפר ואותו אפר יזורו עליו ויש מפרשין כמו שסורפין על המלכים ומהו סורפין וכו׳ ועוקרין על המלכים : (ג) בדרכי דוד אביו הראשונים . ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם בסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש לשלמה ורחבעם שלמה נשיו הטו לבבו באחרית ימיו ובנה במה לכמוש תועבת מואב ולמולך שקוץ בני עמון ורחבעם כתיב (לעיל ב יב) ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה׳ ולא כאביו שכתוב בו במלכים (א׳ ט״ו) ולא היה לבו שלם עם ה׳ אלהיו ולא כאסא שלא נשען בה׳ אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים : ולא דרש לבעלים . כמעשה ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שבימיו : (ו) ויגבה לבו בדרכי ה׳ . גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי ה׳ כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקשיא לי א״כ לא היה לומר אלא לעובדיה אלא ממה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא : ללמד בערי יהודה . תורה ולהורות בני ישראל : (ח) ועמהם . מן הלוים שמעיהו ונתניהו וגומר : ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים . כי על הכהנים והלוים ללמד ולהורות כדכתיב (דברים כ״ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע להם ולשמור לעשות כמצות השופטים דוגמת (שם ט״ז) שופטים ושוטרים תתן לך שופטים לשפוט את העם ושוטרים להכריחם ולעשות כווי השופטים : (י) ויהי פחד

רדק

ולא נשען על ה׳ לא הזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה : (ט) עם לבבם שלם . עם אשר לבבם שלם ורבים כמוהו : (י) וירצץ אסא מן העם בעת ההיא . כי היה לו כעס עם הכל על הנבואה אשר שמע : (יד) וזנים . פי׳ ומינים תרגום למינהו לזנוהי : וישרפו לו שרפה . פי׳ שריפת הבשמים והמרקחות . ורז״ל פירשו שהיה מנהג המלכים לשרוף בשעת מיתתן משתן וכלי תשמישו : (ג) כי הלך בדרכי דוד אביו הראשונים . שלא חטא אבל באחרונים חטא במעשה בת שבע ובמנות ישראל . או אמר הראשונים כנגד שאר מלכי יהודה שהיו חוטאים באחרונה וכן הוא הפי׳ כי הלך בדרכי דוד ואותם הדרכים הם דרכי כל מלכי יהודה הראשונים אבל באחרונה היו חוטאים כי שלמה לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו וכן רחבעם ובחזקתו עזב את תורת ה׳ . וכן אביה לפי המדרש שכתבנו : וכן אסא חטא באחרונה ונשען על מלך ארם וגם בחליו לא דרש את ה׳ וכו׳ : לבן

מצודת דוד

למעלה : לחיל לרוב . לקבוץ חיל לרוב ולקבוץ רכב וכו׳ : (ט) עיניו משוטטות . ר״ל משגיח על כל : להתחזק . לעשות חוזק עם אשר לבבם שלם אליו לבטוח בו : נסכלת . נעשית סכל בעבור זאת : יש עמך מלחמות . ר״ל כבר מוכן מלחמות שילחמו עמך : (י) כי בזעף עמו . כי היה עמו בכעס על אשר דבר הדבר הזאת : בעת ההיא . כי גברה בו הכעס ולכן גם מהעם בכעס : (יא) ויברא״ל . גם בד״ה של מלכי ישראל יסופר מדברי אסא : (יב) עד למעלה חליו . חולי רגליו נתגברה ועלתה עד למעלה לקדקדו : לא דרש . להתפלל אל ה׳ : כי ברופאים . שם במהונו ברופאים לבדם : (יד) אשר כרה לו . חפר לעצמו בחייו : מרקחים במרקחת מעשה . מעורבבים במעשה מרקחת ר״ל בערבוב בשמים מעשה רוקח : וישרפו לו . מטתו וכלי תשמישו כי כן הדרך לשרוף על המלכים כמ״ש ובמשרפות אבותיך המלכים (ירמיה ל״ד) : יז (א) ויתחזק . עשה תחבולות להתחזק במלוכה : (ג) הראשונים . שלא חטא בהם אבל בימים האחרונים חטא בדבר אוריה ובמה שמנה את ישראל : (ד) ולא כמעשה ישראל, הם בני י׳ השבטים שהטאו בעבודת כוכבים : (ו) ויגבה לבו בדרכי ה׳ . ר״ל אף שהיה לו עושר וכבוד לא גבה לבו בעבורם כי אם במה שהלך בדרכי ה׳ כי כל העושר והכבוד לא נחשב לו למאומה מול דרכי ה׳ : ועוד הסיר . ר״ל לא סוף כל דבר שהוא בעצמו הלך בדרכי ה׳ אלא אף היה מכריח לאחרים . (ז) לשריו . את שריו : לבן חיל . אל בן חיל , והוא שם אדם : ללמד . להכריחם על הלמוד כי הכהנים והלוים למדום : (ח) ועמהם ספר וכו׳ . ועמהם

מצודת ציון

נוגע (ישעיה יד) : (ט) משוטטות . ענין הנעה והרחפה ממקום למקום כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) : נסכלת . מל׳ סכלות ושטות : (י) בית המהפכת . הוא מל׳ הפכה בהיפוך אוהיות והוא מקום מאסר כעין כיפה : וירצץ . ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב) : (יד) כרה . חפר כמו בור כרה (תהלים ז) : וזנים . ר״ל מינים הרבה כי מצטוף למינהו (בראשית ז) ת״א לזנוהי : מרקחים . ענין ערבוב הבשמים וכן אשר ירקח כמוהו (שמות ל) : במרקחת . כן יקרא שם האומנות והאומן יקרא רוקח : יז (ב) נציבים . פקידים : (ה) ועוב אחזיה . הוא שם הבילו

האור וטוב לעינים. וטוב לא יהיה לרשע: וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה: ויתן י"ג רפין בקריאה וסימ' ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו. ויתן לך
האלהים מטל השמים. ויתן לך את ברכת אברהם. ה' יתחו מריבו עלו. הלא קציר חטים היום. ויתן ה' גם את ישראל דשאול. ויאמר אמרי נא לשלמה דאבישג השונמית:
ויתן את ישראל בגלל חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא. ויקבץ מלך ישראל את הנביאים דמלכים. וחברו דד"ה. ויחי ויתן לו מזהב שבא. והתענג על ה' ויתן לך. יפר

סביבות יהודה ולא נלחמו עם־יהושפט: יא ומן־
פלשתים מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא
גם הערביאים מביאים לו צאן אילים שבעת
אלפים ושבע מאות ותישים שבעת אלפים
ושבע מאות: יב ויהי יהושפט הלך וגדל
עד־למעלה ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות:
יג ומלאכה רבה היה לו בערי יהודה ואנשי
מלחמה גבורי חיל בירושלם: יד ואלה פקדתם
לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים עדנה השר
ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף:
טו ועל־ידו יהוחנן השר ועמו מאתים ושמונים
אלף: טז ועל־ידו עמסיה בן־זכרי המתנדב
ליהוה ועמו מאתים אלף גבור חיל: יז ומן־
בנימן גבור חיל אלידע ועמו נשקי־קשת ומגן
מאתים אלף: יח ועל־ידו יהוזבד ועמו
מאה־ושמונים אלף חלוצי צבא: יט אלה
המשרתים את־המלך מלבד אשר־נתן המלך
בערי המבצר בכל־יהודה: יח א ויהי
ליהושפט עשר וכבוד לרב ויתחתן לאחאב:
ב וירד לקץ שנים אל־אחאב לשמרון ויזבח־לו
אחאב צאן ובקר לרב ולעם אשר־עמו ויסיתהו
לעלות אל־רמת גלעד: ג ויאמר אחאב מלך־
ישראל אל־יהושפט מלך יהודה התלך עמי
רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי
ועמך במלחמה: ד ויאמר יהושפט אל־מלך
ישראל דרש־נא כיום את־דבר יהוה: ה ויקבץ
מלך־ישראל את־הנבאים ארבע מאות איש
ויאמר אלהם הנלך אל־רמת גלעד למלחמה
אם־אחדל ויאמרו עלה ויתן האלהים ביד
המלך: ו ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה
עוד ונדרשה מאתו: ז ויאמר מלך־ישראל
אל־יהושפט עוד איש־אחד לדרש את־יהוה
מאתו ואני שנאתיהו כי־איננו מתנבא עלי
לטובה כי כל־ימיו לרעה הוא מיכיהו בן־ימלא
ויאמר יהושפט אל־יאמר המלך כן: ח ויקרא
מלך ישראל אל־סריס אחד ויאמר מהר מיכיהו

תולדות אהרן ויזנח לו. מולין ד: ויסיתהו. שם:

רדק

(ז) לבן חיל. כן היה שמו: (יא) וכסף משא. משא בהמות ואמר מנחות ואחר שאמר מביאים ולא הביאו נראה כי בכל שנה היו מביאים לו. וכן מביאים לו צאן אילים בכל שנה היו מביאים לו: (יב) בירניות. כמו בירה והנו"ן והיו"ד כנו"ן ויו"ד רחמניות קדמניות: (טז) המתנדב לה'. אולי התנדב לאוצרות בית ה' כסף וזהב ושיש אשר בהיה שמו כשמו לפיכך אמר המתנדב לה': (א) ויתחתן לאחאב

רשי

פחד ה' על כל ממלכות הארצות. בזכות שלמדו תורה: (יא) וכסף משא. משאות של כסף דוגמא (ישעיה מ"ו) היו נשואותיכם עמוסות משא: (יב) ויהי יהושפט הולך וגדל. שלשה שנא' כלשון זה יצחק שמואל יהושפט אבל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל יהושפט כתוב בהם וגדל שאין נכון לומר וגדול. בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם ה' וח"ו לומר גדול עם ה' וכאן כמו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק: בירניות. תגזרות בירה מגדלים גדולים לחוזק: ועירי מסכנות. ערי אוצרות לתת בהם תבואה ויין ודגן: (טז) ועל ידו. אצלו דוגמא חלקת יואב על ידי (שמואל ב' י"ד): המתנדב לה'. דוגמא (שופטים ה') המתנדבים בעם ברכו ה': (ב) וירד לקץ שנים. ובמלכים (א' כ"ב) כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגומר בשנה השלישית משלה את בן הדד: ויסיתהו לעלות אל רמת גלעד. כמו שכתוב שם בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהניח יעקב אבינו שם את הגל (בראשית ל"א) וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות מסוכי' ומוחזקי' אחרי העיר ואבותינו אז בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחוה ואחרי כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלטו הם: (ד) דרש נא כיום את דבר ה'. ולא מנביאי הבעלים אשר אתה בוטח בהם: (ה) ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ד' מאות. וכול' נביאי אמת היו כי מה ששאל ממנו יהושפט קבץ לו כן מוכיח בסמוך (פ"כ) ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו' עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו מתנבאים אלא דבר ה' שאם היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודי' מלבן ועוד שאמר יהושפט שוב האין פה נבי' לה' עוד ולאו יודע אני שהם נביאי ה' אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון א' ולשון א' והללו כולם מתנבאים עלה והצלח: (ז) כי כל ימיו לרעה. זהו שאמר (מלכים א כ"ב) יען אשר שלחת איש חרמי וגו': (ח) מהר

מיכהו

מצודת ציון

שם איש אחד: (יא) הערביאים. שם אומה: (יב) בירניות. ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כט): מסכנות. אוצרות: (יז) נושקי קשת. מזויינים בקשת: (יח) חלוצי צבא. מזויינים

מצודת דוד

הביאו ספר תורת ה': (יא) וכסף משא. כסף הרבה אשר משאם רב: צאן. כולל אילים ותישים וכלל בתחילה ואח"כ פרט: (יב) עד למעלה. עד אשר נתרומם למעלה: (יג) ומלאכה רבה. יאמר על האומנים מחולפים עושי מלאכת חרש ותושב: (יד) ואלה. המספר הזה היה פקודתם על מספר בית אבותיהם: שרי אלפים. השרים שהיו על קבוצת אלפים: (טו) ועל ידו. סמוך לו במעלה אחריו: (טז) המתנדב לה'. דרכו היה להתנדב לה' נדבות מרובות: גבור חיל. ר"ל כ"א מהם היה גבור חיל: (יט) המשרתים את המלך. אשר היו עמו בתמידות בירושלים: יח (א) ויתחתן לאחאב. כי יהורם בנו לקח את בת אחאב לאשה: (ב) לקץ שנים. לסוף כמה שנים מעת החתן ולא פירש כמה: ויסיתהו. הסית ופיתה אותו: לעלות. להלחם עליה: (ג) כמוני כמוך. כמו שמלך אחאב הלך כן גם אני: ועמך במלחמה. ויהיו עמך במלחמה: (ד) דרש נא כיום. ר"ל אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' שנה כעת דרש נא: (ה) הנביאים. נביאי הבעל: ויתן האלהים. בפני יהושפט אמרו בשם ה' ביחשוב שהמה נביאי ה': (ו) האין פה וגו'. ר"ל וכי כולם הרגם איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' ואמרז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ולא כן דרך נביאי ה': (ז) לדרוש. אשר יוכל לדרוש את ה' מפיו: אל יאמר וגו'. כי אם אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר: (ח) אל סרים. אל שר אחד מסריו:

מהר

בנך ויניקך : כאחד י"ב פתחין בקריאה וסי' מן הארם היה כאחד ממנו . דן ידין עמו . והליתי והייתי כאחד האדם . וחברו אם אסור יאסרוני . ויואל הלוי לשבת את האיש . גם את הארי גם את הדוב . ועשהאל קל ברגליו . אוכל על שלחני כאחד מבני המלך . כאחד הנבלים . וארך כאחד החלקים . על ירושלים ידו גורל . אשר הלך לקרוא למיכיהו דד"ה . וחד וכאחד השרים תפלו : לאלה ה' בקריאה וסימ' ולבנחי מה אעשה לאלה היום או . לאלה תחלק הארץ בנחלה . ויאמר ראיתי כל ישראל נפצים על ההרים דמלכים . וחברו דד"ה . אל תטיפו יטיפון לאלה : ויעל ז' רפין בקריאה וסימ' נטה ידך על ארץ מצרים בארבה . ויאמר ארונה אל המלך . כי איש מבית ישראל . כה אמר כורש . וחברו . מי יפתה א"ת אחאב . וחברו דד"ה : לדבר אותך סימן כל דסמי' לדבור אתו אתך אתם דגש בס"ט רפין אותו אותך אותם וסי' ותהר ותלד שרה לאברהם . וידבר משה ואלעזר הכהן . ויגש צדקיה בן כנענה דמלכים . וחברו דסיפרא . ודברתי משפטי אותם . רוח מלא מאלה יבא לי . אלכה לי אל הגדולים . צדיק אתה ה' כי אריב . הליך אל בית

בן־ימלא : ט ומלך ישראל ויהושפט מלך־יהודה
יושבים איש על־כסאו מלבשים בגדים ויושבים
בגרן פתח שער שמרון וכל־הנביאים מתנבאים
לפניהם : י ויעש לו צדקיהו בן־כנענה קרני
ברזל ויאמר כה־אמר יהוה באלה תנגח את־
ארם עד־כלותם : יא וכל־הנבאים נבאים כן
לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד
המלך : יב והמלאך אשר־הלך ׀ לקרא למיכיהו
דבר אליו לאמר הנה דברי הנבאים פה־אחד
טוב אל־המלך ויהי־נא דברך כאחד מהם ודברת
טוב : יג ויאמר מיכיהו חי־יהוה כי את־אשר־
יאמר אלהי אתו אדבר : יד ויבא אל־המלך
ויאמר המלך אליו מיכה הנלך אל־רמת גלעד
למלחמה אם־אחדל ויאמר עלו והצליחו וינתנו
בידכם : טו ויאמר אליו המלך עד־כמה פעמים
אני משביעך אשר לא־תדבר אלי רק אמת
בשם יהוה : טז ויאמר ראיתי את־כל־ישראל
נפוצים על־ההרים כצאן אשר אין־להן רעה
ויאמר יהוה לא־אדנים לאלה ישובו איש־לביתו
בשלום : יז ויאמר מלך־ישראל אל־יהושפט
הלא אמרתי אליך לא־יתנבא עלי טוב כי אם־
לרע : יח ויאמר לכן שמעו דבר־יהוה ראיתי
את־יהוה יושב על־כסאו וכל־צבא השמים
עמדים על־ימינו ושמאלו : יט ויאמר יהוה מי
יפתה את־אחאב מלך־ישראל ויעל ויפל ברמת
גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה אמר ככה :
כ ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני אפתנו
ויאמר יהוה אליו במה : כא ויאמר אצא והייתי
לרוח שקר בפי כל־נביאיו ויאמר תפתה וגם־
תוכל צא ועשה־כן : כב ועתה הנה נתן יהוה
רוח שקר בפי נביאיך אלה ויהוה דבר עליך
רעה : כג ויגש צדקיהו בן־כנענה ויך את־
מיכיהו על־הלחי ויאמר אי זה הדרך עבר רוח־
יהוה מאתי לדבר אתך : כד ויאמר מיכיהו הנך

רש"י

מיכהו . כתיב חסר יו"ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו : (ט) מלובשים בגדים . בגדי מלכות ויושבין בגורן פתח שער שומרון בא להודיענו כי כשהתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה הוא שצוה מלך ארם לחיילותיו (לקמן פ' ל) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם הועד בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפי' ירגישו בהם ויבינו כי מרגלים הם יכולים הם לומר למקום אחר אנו הולכים ומה שקרבנו פה אל הגורן בשביל הרגש גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק המלך לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגומר : (טז) ויאמר ה' לא אדונים לאלה . סימן שיהרג המלך אבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלים והגידו למלך ארם ואז צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו : עלו והצליחו וינתנו בידכם . כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם : נפוצים על ההרים . כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מגום כמו (בראשית יד) והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות : ויאמר ה' לא אדונים לאלה . לפיכך נפוצים כצאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג : ישובו איש לביתו בשלום . שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר צוה ארם לעמו : (יח) וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו . אלו מלכי השחתה (ס"א מלאכי השרת) עומדים לפניו : (כ) ויצא הרוח . פתרון ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמר (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדים שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא וכשאמר וכל צבא השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יצא מאשר הרוחות העומדים עליו . ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות : (כא) בפי כל נביאיו . שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ויעלה ויפול מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים השם בפיהם : תפתה וגם תוכל . לפי שיש מפתה הבא לפתות חבירו פעמים שהמפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באמת

מצודת דוד

מהר . אמר למיכיהו שיבא מהר : (ט) בגדים . ר"ל בגדי מלוכה : בגורן פתח . בהגורן העומד מול פתח השער : (י) צדקיה . הוא היה מנביאי הבעל : באלה . ר"ל תחזק להתגבר עליהם כאלו תגנח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה' לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה : (יב) פה אחד . בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם למובה : (יד) עלו והצליחו . מעצמו אמר לו בברכה הלואי שתצליחו וימסרם ה' בידכם או שאמר בלעג והתול כסגנון נביאי הבעל : (טו) עד כמה פעמים . ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ"א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בברכה ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלו והצליחו השכיל לדעת שאין זה דבר ה' והיה מסתפק אם אמר בלעג אם אמר בברכה : (טז) ראיתי . במראה הנבואה : נפוצים . מפוזרים אלו מאלו : אין להן רועה . להנהיגם יחד : לא אדונים לאלה . ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו וגו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום : (יז) הלא אמרתי וגו' . ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא : (יח) לכן . ר"ל הואיל והפרדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי : על ימינו ושמאלו . אחז"ל על ימינו רמז להמלמדים זכות ושמאלו להמלמדים חובה : (יט) מי יפתה . על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן בדרך מנהגי בני אדם) : ויאמר . כ"א אמר דברו : זה אמר ככה . ר"ל באופן זה יפותה : (כ) הרוח . אחז"ל רוחו של נבות היזרעאלי : (כא) והייתי לרוח שקר . ר"ל אני אדבר שקר בפי נביאיו להבטיחו על ההצלחה : תפתה וגם תוכל . כזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה ניסת וילך למלחמה : צא ועשה כן . אמר לגרע על הדבר : (כב) הנה נתן ה' . ר"ל

מצודת ציון

מזוינים ללכת בצבא מלחמה : יחד (כא) לרוח . ענין דבור הבא בהפתח הרוח וכן וברוח שפתיו (ישעיה יא) : תוכל . מל' יכולת : (כג) הלחי . הוא מקום שאצל הפנים : (כד) הנך . הנה אתה : ביח

הרכבים. וכל דבור דיחזקאל דכו': אל פניו ה' בקריאה וסימ' ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו ב' בפסוק. ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו. ויפל יואב אל פניו. ויצא אל פניו יהוא. הן יקטלני לו איחל: השפטי' ד' בקריאה וסי' ודרשו השפטים היטב והנה שקר. כי לא נעשה כפסח הזה מימי. ויאמר אל השפטים ראו מה אתם. ויהי בימי שפט

ראה ביום ההוא אשר תבוא חדר בחדר להחבא:
כה ויאמר מלך ישראל קחו את־מיכיהו והשיבהו
אל־אמון שר־העיר ואל־יואש בן־המלך:
כו ואמרתם כה אמר המלך שימו זה בית הכלא
והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ עד שובי בשלום:
כז ויאמר מיכיהו אם־שוב תשוב בשלום לא־
דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם: כח ויעל
מלך־ישראל ויהושפט מלך־יהודה אל־רמת
גלעד: כט ויאמר מלך ישראל אל־יהושפט
התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך
ויתחפש מלך ישראל ויבאו במלחמה: ל ומלך
ארם צוה את־שרי הרכב אשר־לו לאמר לא
תלחמו את־הקטן את־הגדול כי אם־את־מלך
ישראל לבדו: לא ויהי כראות שרי הרכב את־
יהושפט והמה אמרו מלך־ישראל הוא ויסבו
עליו להלחם ויזעק יהושפט ויהוה עזרו ויסיתם
אלהים ממנו: לב ויהי כראות שרי הרכב כי
לא־היה מלך ישראל וישובו מאחריו: לג ואיש
משך בקשת לתמו ויך את־מלך ישראל בין
הדבקים ובין השרין ויאמר לרכב הפך ידיך
והוצאתני מן־המחנה כי החליתי: לד ותעל
המלחמה ביום ההוא ומלך ישראל היה מעמיד
במרכבה נכח ארם עד־הערב וימת לעת בוא
השמש: יט א וישב יהושפט מלך־יהודה
אל־ביתו בשלום לירושלם: ב ויצא אל־פניו יהוא
בן־חנני החזה ויאמר אל־המלך יהושפט הלרשע
לעזר ולשנאי יהוה תאהב ובזאת עליך קצף
מלפני יהוה: ג אבל דברים טובים נמצאו עמך
כי־בערת האשרות מן־הארץ והכינות לבבך
לדרש האלהים: ד וישב יהושפט בירושלם
וישב ויצא בעם מבאר שבע עד־הר אפרים
וישיבם אל־יהוה אלהי אבותיהם: ה ויעמד

רדק

לאחאב. התחתן עמו שלקח בת אחאב לבנו יהורם: (יט) מי יפתה את אחאב. זה הענין פירשנו בספר מלכים: (לא) ויסיתם אלהים ממנו. הסיתם ונתן בלבם שיסורו ממנו: (לד) היה מעמיד במרכבה. פי' היה מתחזק ומעמיד עצמו כדי שלא יהיו סבורי' בני אדם כי הוכה ועוד שלא נשבר לב ישראל. ובספר מלכים מעמד: (ו) ועמכם בדבר משפט. כלומר שתיראו ממנו כאילו הוא עמכם בדבר משפט. או יהיה עמכם

רשי

באחאב תפתה וגם תוכל: (כד) הנך רואה. שיהרג אחאב: (כו) שימו זה בית הכלא. ואע"פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך שאמר השיבוהו תוכל לומר שנתנו קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא נתנוהו קודם לכן מעולם לא תקשה לך והשיבוהו כי כן דרך המקראות כמו (תהלים ט) ישובו רשעים לשאולה וכן הרבה: לחם לחץ ומים לחץ. דוגמא (בישעיה ל) לחם צר ומים לחץ: (כט) התחפש ובא. פתרון צריך אני להתנכר ולהתחפש בבגדים אחרים שלא יכירוני שאני מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו' ואמר ליהושפט אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה שיש לי לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלחם כי אם עלי: ואתה לבש בגדיך. תכסיסי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו: (לא) ויזעק יהושפט. אמר בני דגלו וחיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה כל גדוד וגדוד שם א' לסימן לדגלו לצורך הגדוד שעמו שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה בזה יצעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא שצעק לאלהיו וכן מוכיח (במלכים א' כב) ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל. שהכירו והבינו מיד כשצעק אחר הסימן של דגלו כדמפרש כמו שהכירוהו וישובו מעליו כגווי מלך ארם ומה' הוא שהכירוהו: (לג) ואיש משך בקשת. איש ישראל מתכוין לירות במחנה ארם ובלא כוונתו: ויך. האיש את המלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. בין אותה רצועה שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לומר מארי הי' כי למי נתכוין והלא מלך ארם צוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוין שהרי כתיב לתומו אלא בעל כרחו וי"ל ישראל היה המורה ונתכוין לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל: ויאמר לרכב. למנהיג את המרכבה: והוצאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו הראשונה והושיבני במערכות האחרונות: (לד) מעמיד במרכבה. הזיק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותחילת נפילה ניסה: ותעל המלחמה. כשתלקה ולא הוזק א' מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמר (לעיל ב יח) לא אדונים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב: (ג) כי בערת האשרות. כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגו'. לדרוש האלהים. כדלעיל (כ' יז) כי לאלהי אביו וגו': (ה) ויעמד שופטים. כשאמר לו החוזה דברים טובים

מצודת ציון

(כו) בית הכלא. בית האסורים: (כט) התחפש. ענין השנות המלבוש כמו ויתחפש שאול (ש"א כח): יט (ג) בערת. ענין הפנוי מן העולם וכן ובערתי אחרי בית ירבעם (מ"א יד): ושאל

מצודת דוד

בהשגחה בא הדבר: וה' דבר. אבל ה' דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה': (כד) הנך רואה. ביום המלחמה תראה שבן יהיה אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה: (כה) והשיבהו. אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם: (כו) לחם לחץ. ר"ל בדוחק רק כדי החיות נפשו: (כז) לא דבר ה' בי. ר"ל לא תאמר שמלבי אדבר ולא מה': ויאמר. אחר דברו להשמיע לכלם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם: (כט) התחפש ובא. ר"ל לי ראוי להתחפש ולבא במלחמה אתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו כי אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כ"א עלי ולא על זולת ואף שלא האמין להנביא מ"מ חשש לדבריו: (לא) מלך ישראל הוא. על כי ראוהו בלבוש מלכות: ויזעק. לאנשיו לבא לעזרו: וה' עזרו. לא אנשיו עזרוהו כ"א ה' במה שהסית אותם להרף ממנו: (לב) ויהי כראות וגו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו מזה ידעו שאין זה מלך ישראל: (לג) לתמו. בתמימות שלא נתכוין לאחאב שהרי לא היה ניכר: בין הדבקים ובין השרין. השריון הוא מעשה מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים ודבוקים בו קלופים כעין קשקשים וכמ"ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א יז) ועשויים הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרוים דבקים כי המה דבוקים בהשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב השריון ונחב בהגוף: לרכב. הוא המוליך את הרכב: הפך ידך. לשוב לאחור: החליתי. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכולם וינוסו מן המלחמה: (לד) ותעל. המלחמה עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה. היה מעמיד. בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: לעת בא השמש. כאשר שקעה השמש: יט (ב) אל פניו. לקראתו: הלרשע לעזור. היתכן שהלכת לעזור לרשע והוא אחאב: ובזאת. ובעבור זאת יש עליך קצף מה': (ג) אבל דברים טובים. ר"ל אבל מ"מ לא יתאבך כי נמצאו עמך דברים טובים המגינים עליך: (ד) וישב יהושפט בירושלים. ר"ל ושקט ממסע לבוא לבית

השפטים ויהי רעב וחד והשפטים : וזבדיהו ב' וסימ' והנה אמריהו כהן הראש עליכם . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו . וא' זבדיהו ולנו שלמיהו בנים : בית ה' ט"ל

שפטים בארץ בכל־ערי יהודה הבצרות לעיר ד'
ועיר: ו ויאמר אל־השפטים ראו מה־אתם עשים ד'
כי לא לאדם תשפטו כי ליהוה ועמכם בדבר
משפט: ז ועתה יהי פחד־יהוה עליכם שמרו ל'
ועשו כי־אין עם־יהוה אלהינו עולה ומשא פנים ל'
ומקח־שחד: ח וגם בירושלם העמיד יהושפט ל'. ט' ר"פ בסיפרא
מן־הלוים והכהנים ומראשי האבות לישראל ג' דסמי'
למשפט יהוה ולריב וישבו ירושלם: ט ויצו ל'. ס' חס'
עליהם לאמר כה תעשון ביראת יהוה באמונה י"ד
ובלבב שלם: י וכל־ריב אשר־יבוא עליכם ל' וחד כל ריב
מאחיכם הישבים בעריהם בין־דם לדם בין־ כ' כי יפלא
תורה למצוה לחקים ולמשפטים והזהרתם אתם ל'
ולא יאשמו ליהוה והיה־קצף עליכם ועל־אחיכם ד' פסוקים
כה תעשון ולא תאשמו: יא והנה אמריהו כהן י"ד
הראש עליכם לכל דבר־יהוה וזבדיהו בן־ ב'וח' זבדיהו
ישמעאל הנגיד לבית־יהודה לכל דבר־המלך
ושטרים הלוים לפניכם חזקו ועשו ויהי יהוה ל"ב רפין
עם־הטוב:
כ א ויהי אחרי־כן באו בני־
מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על־ ל'. ב'
יהושפט למלחמה: ב ויבאו ויגידו ליהושפט
לאמר בא עליך המון רב מעבר לים מארם ל"ג
והנם בחצצון תמר היא עין גדי: ג ויירא ויתן ב' ח' חס' וח' מלא
יהושפט את־פניו לדרוש ליהוה ויקרא־צום על־ ל' חס' בכתו'
כל־יהודה: ד ויקבצו יהודה לבקש מיהוה גם

תולדות אהרן פי לא לאדם. סנהד' ו (סנהד' יח): ועמכם. שם: ושוטרים. יבמות פו:

רשי

טובים נמצאו עמך כי בערת האשרות בא לו אצל סה"ת אם בערם כמשפט ומתחילה ראה כתיב אבד תאבדון עד ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר שכ' בכי תשא (שמות לד) ואת אשריו תכרתון וגו' תמה בעצמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשרים אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר בשופטים ושוטרים ומצא כתוב (דברים טז) לא תטע לך אשירה ואז שמח שבערם וגם ראה שם כתוב שופטים ושוטרים תתן לך (שם) מיד ויעמד שופטים מוחזקי' בכל ערי יהודה לעיר ועיר: בכל ערי יהודה הבצרות. העמיד מוחזקים להבריחם ולכופן לדין מתחילה ושוב העמיד שופטים שאינן מוחזקים כל כך לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יראי' להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות שבוטחים בערי מבצרים: (ו) כי לא לאדם תשפטו. פתרון אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו אם אנו מטים את הדין לזכות את אוהבינו ולהטות דין דלים ולישא פני עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאלו נטלת ולקחת משל בוראך ודין שמים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה שתעשו והיה לבבכם בכל דין ודין כאלו הקב"ה עומד לפניכם בדין וזהו ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין לעשות אלא מה שעיניו רואות: (ז) אין עם ה' אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שוחד. והוא עמכם במשפט לפיכך אינו רוצה שתעשו עול במשפט: (ח) וגם בירושלים העמיד. אע"פ שהוא בעצמו בירושלים: למשפט ה' ולריב. משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמא (מדבר כ"ז) והיתה לבני ישראל לחקת משפט ולריב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמת (שמות כ"א) וכי יריבון אנשים וגו': (ט) כה תעשון. משום זריזות וזהירות ולחזוק הוסיף נו"ן כמו (רות ג') עד אשר תדעין איך יפול דבר וכמו (ראשית ל"ב) כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקון וגו' אשר יקצרון (רות ב'): (י) בין דם לדם. בין דם רציחה שוגג למזיד: והזהרתם אותם. אחיכם: והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכם: ולא תאשמו. אותם מכל מקום שאם תקבלו את האזהרה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהי' בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטל עליכם לעשות: (יא) ויהי ה' עם הטוב. עם עושה הטוב והישר: (א) ועמהם מהעמונים. זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכח למטה בענין ובעת החלו ברינה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו' נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא שיסד הקליר בפרשת זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר בלך לך (בראשית יד) ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצון תמר: (ב) היא עין גדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו: (ד) גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר בתחלה ויקבצו יהודה

רדק

עמכם ויעזרכם בדבר המשפט אם תיראו ממנו: (ח) וישובו לירושלים. אותם שמנו השופטים בכל עיר במקומו: (א) ועמהם מהעמונים. אמרו במדרש שהם בני שעיר כי כן זוכר אותם בסוף הענין וקראם עמונים כי התנכרו והתחפשו ולבשו בגדי עמונים כדי שלא יכירום בני ישראל לפי שהיו תחת יד מלכי יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט. ויתכן לפרש שהיו אומה אחרת נקראו בני עמונים כי לא נקראו בני עמון עמונים בשום מקום כי אם בני עמון והעמונים היו אומה אחרת נקראו כן ע"ש מקומם וכן בדברי עזיהו ויתנו העמונים מנחה לעזיהו ואפשר שהם העמונים שזכר שם והוא הסוף והוא הנכון ושם מקומם מעון

מצודת דוד

לבית אחאב: וישב ויצא. ר"ל הלך פעם בפעם בין העם: (ו) ראו מה אתם עושים. ר"ל מאד השכלו במעשה השפט: כי לא לאדם. אין המשפט מצות אדם שתוכלו לכחש ולומר לפניו כן היה הדעת נוטה ולא במעל יצא המשפט מעוקל: כי לה'. ויודע הוא אם נעשה במעל אם בטעות הדעת: ועמכם. ה' עמכ' בדבר המשפט לדעת תעלומות לב: (ז) ועתה. הואיל והכל ידוע לפניו יהי פחדו עליכם: שמרו ועשו. כתורה וכמצוה: כי אין עם ה' וכו'. אין חפצו במעשה העולה לעוות את המשפט ולשאת פניו במשפט ולקחת שוחד ענש יענש עליהם: (ח) לישראל. של בני ישראל: למשפט ה'. לשפוט משפט ה' בדבר המצות: ולריב. בדבר שבין אדם לחברו: וישובו. יהושפט ואשר עמו שבו אל ירושלים אחר שהעמיד שופטים בארץ (ואף ששב לירושלים עד לא העמיד בה שופטים מ"מ כמך העמדת השופטים בירושלים להעמדת השופטים בכל הארץ והא"ז אמר ששב לירושלים עם שכב מקודם): (ט) עליהם. על שופטי ירושלים: כה תעשון ביראת וכו'. כן תעשו את דבר המשפט עשו אותה ביראת ה' וכו': (י) וכל ריב. כאשר יהיו שופטי הערים חולקין בדבר מה ויבואו לשאול את פיכם: בין דם לדם. בין יהיו מחולקים בדבר משפט רציחה אם הוא דם מזיד או לשוגג יחשב: בין תורה למצוה. ר"ל בין בדבר הוראה באחת ממצות ה' שבין אדם למקום: לחקים. הם המצות שהמה כחק מבלי טעם: ולמשפטים. בדברים שבין אדם לחברו: והזהרתם אותם. לעשות כמו שתאמרון אתם: ולא יאשמו לה'. לעשות כמו שהורו הם: והיה קצף עליכם. אם לא הזהרתם אותם: ועל אחיכם. על שעמדו בדבריהם: כה תעשון. להזהירם בדבר: ולא תאשמו. הואיל ועשיתם את שלכם והם אם ישמעו ואם יחדלו: (יא) אמריהו. יתכן שהוא עזריה הנזכר (בדה"א ה') ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות: הראש עליכם. אשר הוא הראש עליכם הוא יהיה לכל דבר ה' וכל דבר הקשה מכם תביאו אליו: לכל דבר המלך. את פיו תשאלו בכל דבר הנוגע בחק המלוכה: לפניכם. מאמנים לפניכם לכל דבר הגוס להכריח את העם על המשפט: עם הטוב. עם העושה הטוב והישר בעיני ה': כ (א) מהעמונים. שם אומה נקראת ע"ש מקומה וכן נאמר ויתנו העמונים מנחה לעזיהו (לקמן כ"ו) ואולי הוא הסוף מן המעונים שזכר שם ובמדרש אמר שהם עמלקים והם בני שעיר האמור למטה וקראם עמונים כי התנכרו ולבשו בגדי עמונים שלא יכירום בני ישראל כי כל בני אדום בכללם היו תחת ממשלת יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט: (ב) מעבר לים. הוא ים

מצודת ציון

(ז) ומשא פנים. נקרא כן על כי החייב מתבייש ומשפיל פניו להטות כלפי קרקע וכמ"ש ולמה נפלו פניך (בראשית ד) והמכביר לו פנים הוא כאלו נושא הפנים שנפלו: (י) תורה. מל' הוראה ולמוד: יאשמו. מל' אשם וחטא: (יא) ושוטרים. הם הרודים ונוגשים לקיים דברי השופטים: גומנים

ו"א' נמסר בתלים סי' קל"ח ועי' במס"ר בערך ארנ"י מה דקשה לי על האי מנינא: מושל י"ד מ"ל וסי' נמסר במיכה סי' ה' וקהלת סי' י' ע"ש מה דכתיבנ': ויבנו לך בה חד
מן י"א בטעם פי' האתנחתא לא ישרתנה כ"א מונח במי"א מקומות שישרתנה מאילא וסי' ויצא נח ובניו ואשתו ונשי. בשבעתיכם דפנחס דוביום הבכורים: ובאת שמה. אם
ארץ מאפליה. מדוע אמרו עמי רדנו. קפדה בא. והסירו את כל שקוציה: וישבו בה ויבנו לך בה מקדש. ובאו שמה. ותאמרנה לה כי אתך נשוב. ומזון לכולא ביה. ותבירו.
לאפנים להם קרא הגלגל. בחרב פלוגתא. הקהתים ג' בקריאה וסי' ונסעו הקהתים נושאי המקדש. והאנשים עשים באמונה. ויקומו הלוים מן בני:

מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה׃ ה וַיַּעֲמֹד ו' בסיפרא
יְהוֹשָׁפָט בִּקְהַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי ל"ס
הֶחָצֵר הַחֲדָשָׁה׃ ו וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ ל"ס
הֲלֹא אַתָּה־הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה מוֹשֵׁל ד'. י"ד מ"ע
בְּכֹל מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאֵין עִמְּךָ
לְהִתְיַצֵּב׃ ז הֲלֹא ׀ אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרַשְׁתָּ אֶת־ ד'
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלִּפְנֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַתִּתְּנָהּ י"ס בכתובים
לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהַבְךָ לְעוֹלָם׃ ח וַיֵּשְׁבוּ־בָהּ וַיִּבְנוּ ל'
לְךָ ׀ בָּהּ מִקְדָּשׁ לְשִׁמְךָ לֵאמֹר׃ ט אִם־תָּבוֹא י"א בטעם
עָלֵינוּ רָעָה חֶרֶב שְׁפוֹט וְדֶבֶר וְרָעָב נַעַמְדָה ג' כ' חסר וא' מלא. כ'
לִפְנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וּלְפָנֶיךָ כִּי שִׁמְךָ בַּבַּיִת הַזֶּה כ'
וְנִזְעַק אֵלֶיךָ מִצָּרָתֵנוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ׃ י וְעַתָּה ל'. כ'. ל'
הִנֵּה בְנֵי־עַמּוֹן וּמוֹאָב וְהַר־שֵׂעִיר אֲשֶׁר לֹא־
נָתַתָּה לְיִשְׂרָאֵל לָבוֹא בָהֶם בְּבֹאָם מֵאֶרֶץ ב' חס' וא' מלא
מִצְרָיִם כִּי סָרוּ מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא הִשְׁמִידוּם׃ יא וְהִנֵּה־ ל' י"ב' ומ"ע
הֵם גֹּמְלִים עָלֵינוּ לָבוֹא לְגָרְשֵׁנוּ מִיְּרֻשָּׁתְךָ אֲשֶׁר ב'. ל' והס'
הוֹרַשְׁתָּנוּ׃ יב אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא תִשְׁפָּט־בָּם כִּי אֵין
בָּנוּ כֹּחַ לִפְנֵי הֶהָמוֹן הָרָב הַזֶּה הַבָּא עָלֵינוּ
וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה־נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ׃ ג'

יג וְכָל־יְהוּדָה עֹמְדִים לִפְנֵי יְהוָה גַּם־טַפָּם נְשֵׁיהֶם
וּבְנֵיהֶם׃ יד וְיַחֲזִיאֵל בֶּן־זְכַרְיָהוּ בֶּן־בְּנָיָה בֶּן־ ל' וכל עזרא דכו'
יְעִיאֵל בֶּן־מַתַּנְיָה הַלֵּוִי מִן־בְּנֵי אָסָף הָיְתָה עָלָיו
רוּחַ יְהוָה בְּתוֹךְ הַקָּהָל׃ טו וַיֹּאמֶר הַקְשִׁיבוּ כָל־
יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וְהַמֶּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט כֹּה־אָמַר ה'
יְהוָה לָכֶם אַתֶּם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחַתּוּ מִפְּנֵי
הֶהָמוֹן הָרָב הַזֶּה כִּי לֹא לָכֶם הַמִּלְחָמָה כִּי ג'
לֵאלֹהִים׃ טז מָחָר רְדוּ עֲלֵיהֶם הִנָּם עֹלִים בְּמַעֲלֵה
הַצִּיץ וּמְצָאתֶם אֹתָם בְּסוֹף הַנַּחַל פְּנֵי מִדְבַּר
יְרוּאֵל׃ יז לֹא לָכֶם לְהִלָּחֵם בָּזֹאת הִתְיַצְּבוּ עִמְדוּ ל'. ג'
וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה עִמָּכֶם יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם ס'
אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחַתּוּ מָחָר צְאוּ לִפְנֵיהֶם וַיהוָה
עִמָּכֶם׃ יח וַיִּקֹּד יְהוֹשָׁפָט אַפַּיִם אַרְצָה וְכָל־יְהוּדָה ו' מלעיל' ספר
וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם נָפְלוּ לִפְנֵי יְהוָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת ה'
לַיהוָה׃ יט וַיָּקֻמוּ הַלְוִיִּם מִן־בְּנֵי הַקְּהָתִים וּמִן־ ג'
בְּנֵי הַקָּרְחִים לְהַלֵּל לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּקוֹל ג'
גָּדוֹל לְמָעְלָה׃ כ וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיֵּצְאוּ לְמִדְבַּר
תְּקוֹעַ וּבְצֵאתָם עָמַד יְהוֹשָׁפָט וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי
יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם הַאֲמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם ה'

תולדות אהרן ויעמוד יהושפט. פסחים לג יבמות ז סוריות ס זבחים לב:

רדק

מעון וכן מצאנו בספר שופטים וצידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם: (ה) לפני החצר החדשה. אפשר שהיתה צריכה חזוק וחדשו וחזקו אותה. ורז"ל פי' שחדשו בה דברי' ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה כלומר בחצר חדשו מה שלא היה מן התורה וזה הוא שחדשו בה: (ט) שפוט. שם בשקל שמור יקוד: ותאמנו

רש"י

יהודה לבקש אלו יושבי ירושלים לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו: (ו) ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה. לנהוג ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרנו מהם: ובידך כח. בעל כח וגבורה הרדי"ן בלע"ז: ואין עמך להתיצב. אין שום בריה יכולה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים דוגמתו (יהושע א') לא יתיצב איש לפניך וכן (מ"א) מי הוא לפניו יתיצב (כך פי' רבינו מנחם בר חלבו זצ"ל):(ז)ותתנה לזרע אברהם. לפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש העמי' הללו כי אפי' מלך ואפי' שום אדם כשנתן מתנה לאוהב ובא אחר לגוזלו הימנו דוחק בעצמו להחזיקה בידו כ"ש אתה ושמא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעיל ירושת עולם נתת לנו: (ח) ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר. שאם תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב: (ט) ונזעק אליך מצרתנו. בבית המקדש: ותשמע ותושיע. כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשות כך כמ"ש (לעיל ב' ו') ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו ויעתר לו ה' כדכתיב (שם) וירא ה' אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפלתך וכל הפרשה עד ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם ועתה אני מתפלל שתזכור אותה הבטחה שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו: (י) ועתה. על כל זאת שהבטחתנו להושיענו מאויבנו הבאים עלינו: הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתת לישראל לבוא בהם. להלחם: בבואם מארץ מצרים. ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתינו והם לא די להם שאינן זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל צרותינו אלא שגומלין אלינו רעה ובאין עלינו: (יא) לגרשנו מירושתך אשר הורשתנו. אתה בעצמך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתינו: (יב) כי עליך עינינו. להושיענו: (יג) גם טפם. כמנהג כשהגדודים באים על הארץ בורחים מן הכפרים לערי מבצריהם טפם נשיהם ובניהם: (טו) אל תיראו ואל תחתו. מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אף על פי שהם רבים מכם אל תיראו מהם: כי לא לכם המלחמה כי לאלהים. מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא ודאי כאשר אמרתם שעל הקב"ה עיניכם ובטחונכם להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים: (טז) במעלה הציץ. שם מקום: (יז) התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה: וראו את ישועת ה'. מוסב למעלה הלא אתה אלהינו הורשתנו ואמר להם הקב"ה הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם: מחר צאו. ואלחם בעדכם

מצודת ציון

ב (יא) גומלים. ענין תשלום שכר: הורשתנו. מל' ירושה: (טו) תחתו. ענין פחד ושבר: החלון

מצודת דוד

ים המלח: מארם. בדרך מהלכם באו ממעבר ארם: והנם. והנה הם עתה בחצצון תמר: (ג) את פניו. ר"ל שם במחשבו לדרוש ה': (ד) ויקבצו יהודה. מיושבי ירושלים: (ה) החצר החדשה. אולי תקנו אותה וחדשו הבנין: (ו) ואין עמך. אין מי להתיצב ולעמוד למולך: (ז) הורשת. גרשת אותם: ותתנה וכו' לעולם. כאומר והנה מדרך הנותן מתנה לעולם לעזור להמקבל להשאר בידו: (ח) לאמר. ר"ל כי אמרו ע"י יהיו נושעים וכמ"ש במקרא שלאחריו: (ט) שפוט. משפט פורענות: ולפניך. ר"ל והמידה ההיא לא תהיה לפניך כי שמך בבית הזה: (י) לבא בהם. לרשת את ארצם: (יא) והנה הם גומלים. ר"ל והנה רעה הגמול שמשלמים לנו לגרשנו וגו' ומי הוא הגמול הראוי: (יב) מה נעשה. להנצל מידם: כי עליך עינינו. אלא עינינו עליך להצילנו מידם: (יג) לפני ה'. לפני בית ה': (יד) בתוך הקהל. באמצע בתוך הקהל: (טו) לא לכם המלחמה. לא עליכם ללחום עמהם כי ה' ילחם לכם: (טז) הנם עולים. עתה עולים הם במקום שעולים בו אל הציץ והוא שם מקום: ומצאתם. למחר תמצאו אותם בסוף הנחל לפני מדבר ירואל ונתן להם אות למען יחזק לבבם: (יז) בזאת. במלחמה הזאת: התיצבו. עמדו ואל תזוזו גם מלחמה ולזרז כפל הדבר: (יח) ויקד. כפף הקדקד והשתחוה על פני ארצה לפני ה': (יט) להלל לה'. על הגבורה שעשה: למעלה. ר"ל בגבה קול: (כ) ושמעוני

הקרחים ג׳ וסימ׳ אלקנה וישיהו ועזראל . ושלום בן קורא בן אביאסף . ויקומו הלוים מן בני הקהתים : הודו לה׳ כי לעולם ב׳ חסר כי טוב וסימ׳ ועמהם הימן וידותון . ויועץ אל העם ויעמד משררים : לבז ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ ויבא יהושפט ועמו . ושללם לבז . וחברו . קדמא חסר : עד היום ט׳ יחידאין בקריאה וסי׳ הוא אבי מואב עד היום . הוא אבי בני עמון עד היום . ויצב יעקב מצבה על קבורתה . למן היום לכת המלך . וישימוהו למוצאות עד היום . ותכן כל מלאכת שלמה . ובשאת מתנותיכם בהעביר בניכם באש . נקהלו לעמק ברכה . עד היום ויתנום לחוק על ישראל . ולו ד׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ ולו שתי נשים שם האחת חנה . ולו הכין כלי מות חציו . ולו היה בן ושמו שאול . ולו

ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו: כא ויועץ אל־ ל׳
העם ויעמד משררים ליהוה ומהללים להדרת־
קדש בצאת לפני החלוץ ואמרים הודו ליהוה ל׳ ב׳חס׳ כי טוב
כי לעולם חסדו: כב ובעת החלו ברנה ותהלה
נתן יהוה ׀ מארבים על־בני עמון מואב והר־
שעיר הבאים ליהודה וינגפו: כג ויעמדו בני עמון ל׳
ומואב על־ישבי הר־שעיר להחרים ולהשמיד ח׳. ד׳
וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו ל׳
למשחית: כד ויהודה בא על־המצפה למדבר ג׳ ר״פ. ב׳
ויפנו אל־ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין ל׳
פליטה: כה ויבא יהושפט ועמו לבז את־שללם ג׳. ב׳ מ״ל וח׳ חס׳
וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות
וינצלו להם לאין משא ויהיו ימים שלושה בזזים כ׳את מנרים י״ב מ״ל
את־השלל כי רב־הוא: כו וביום הרבעי נקהלו בטיפרה ב׳ ר״פ ג׳ חס׳
לעמק ברכה כי־שם ברכו את־יהוה על־כן ג׳ וחד וברכו
קראו את־שם המקום ההוא עמק ברכה עד־ ד׳
היום: כז וישבו כל־איש יהודה וירושלם ויהושפט ט׳ חס׳ הזה כ׳חס׳ בכתו׳
בראשם לשוב אל־ירושלם בשמחה כי־שמחם י״ג. ג׳
יהוה מאויביהם: כח ויבאו ירושלם בנבלים י׳ מ״ע
ובכנרות ובחצצרות אל־בית יהוה: כט ויהי
פחד אלהים על כל־ממלכות הארצות בשמעם ב׳. ד׳. ג׳
כי נלחם יהוה עם אויבי ישראל: ל ותשקט י״ב. ב׳ מ״ל
ו׳. י״ד בטע׳ מלכות יהושפט וינח לו אלהיו מסביב:
לא וימלך יהושפט על־יהודה בן־שלשים וחמש
שנה במלכו ועשרים וחמש שנה מלך בירושלם
ב׳ ושם אמו עזובה בת־שלחי: לב וילך בדרך
ד׳ אביו אסא ולא־סר ממנה לעשות הישר בעיני
ג׳. ג׳ יהוה: לג אך הבמות לא־סרו ועוד העם לא־
ט׳חס׳בסיפ׳ הכינו לבבם לאלהי אבתיהם: לד ויתר
דברי יהושפט הראשנים והאחרנים הנם כתובים
ג׳ ספר בדברי יהוא בן־חנני אשר העלה על־ספר מלכי
ל׳ ישראל: לה ואחרי־כן אתחבר יהושפט מלך־
ז׳. ל׳ יהודה עם אחזיה מלך־ישראל הוא הרשיע
ל׳ לעשות: לו ויחברהו עמו לעשות אניות ללכת
תרשיש ויעשו אניות בעציון גבר: לז ויתנבא
ל׳. ב׳ אליעזר בן־דודוהו ממרשה על־יהושפט לאמר
ל׳ בהתחברך עם־אחזיהו פרץ יהוה את־מעשיך
וישברו אניות ולא עצרו ללכת אל־תרשיש:
כא א וישכב יהושפט עם־אבתיו ויקבר
עם־אבתיו בעיר דויד וימלך יהורם בנו תחתיו:
ד׳ ר״פ ב ולו־אחים בני יהושפט עזריה ויחיאל וזכריהו
ג׳ ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל־אלה בני יהושפט
ל׳ מלך־ישראל: ג ויתן להם ׀ אביהם מתנות רבות
ל׳ לכסף ולזהב ולמגדנות עם־ערי מצורות ביהודה

תולדות אהרן גללת . שלנו י סנה׳ לב : ומן לכם הפיכם . קדושין כו (פאס יז) :

רשי

בעדיכם והם האמינו ומזרזו והשכימו בבקר : (כ) ותאמנו . ותהיו בני אמונה ותצליחו דוגמא (ישעיה ז׳) לא תאמינו : (כב) נתן ה׳ מארבים . נתן מארבים להשמידם ולהחרימם דוגמא באביה בן רחבעם (לעיל ב׳ י״ג) וירבעם היסב את המארב כמו כן הסיבם הקב״ה זה בזה ושב הוא מואב ועזר לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר : (כג) ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו . הסיבן הקב״ה זה אל זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הפגרים לארץ לאין פליטה: (כה) לאין משא . מרוב : (כו) נקהלו לעמק ברכה . לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפורש בסמוך כדאמר כי שם ברכו את ה׳ והודו על כל הטובה אשר עשה להם בעוזרם מעכו״ם : (כח) ויבאו ירושלים בנבלים ובכנורות ובחצצרות . הרי ג׳ כלי שיר כנגד ג׳ כל איש יהודה וירושלים ויהושפט : (לב) וילך בדרך אביו אסא . ואיזה דבר לא סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו לא סר אבל מדרכו הרעה של אסא סר כמו שכתוב (לעיל ב׳ טז) ויוצא אסא כסף וזהב וכל הפרשה אבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח בכל ימיו בהקב״ה : (לד) בדברי יהוא בן חנני . שאמר אל המלך יהושפט (שם י״ט) הלרשע לעזור : (לז) ולא עצרו . פתרון

רדק

(כ) תאמנו . תהיו נאמנים להקב״ה : (לד) אשר העלה על ספר מלכי ישראל. ספר יהוא בן חנני נכתב עם ספר מלכי ישראל : (לה) אתחבר . כמו התחבר האל״ף תמורת ה״א וכן כל מלבושי אגאלתי כמו הגאלתי : (לז) ולא עצרו ללכת

מצודת דוד

עמיך (ישעיה ל״ג) : (כא) אל העם . את העם : להדרת קדש . על המקום ב״ה יתעלה שהוא מהודר ומפואר בקדושה : ובצאת . בעת שיצאו לפני החלוץ ישוררו ויהללו ויהיו אומרים הודו וגו׳ : (כב) נתן ה׳ מארבים . נתן בלב אנשים לארוב עליהם ולהכות בהם : וינגפו . הוכו מן האורבים ונחלשו : (כג) על יושבי הר שעיר . כי חשבו שבני המארב הם מאנשיהם : ביושבי שעיר . להשמיד את כולם : עזרו איש ברעהו . האחד עזר את חבירו להיות משחית את הבא כנגדו להלחם בו ואח״ז בא אחר לעזור לאחד מהם להשחית את השני וכן היה הולך והוזר עד כלותם : (כד) על המצפה . על המקום שצופים בה אל המדבר מקום המחנה ההיא : ואין פליטה . לא נשאר בהם שארית : (כה) ופגרים . ר״ל מלאים פגרים מתים : ואין מי מוחה מלקחת : וינצלו להם . שהו המקום ריק לקחת הכל לעצמם : לאין משא . עד שלא יכלו לשאתם מגודל הריבוי : (כו) לעמק ברכה . אמר ע״ש סופו שקראו לו עמק ברכה : (כז) מאויביהם . במה שעזרם מאויביהם : (ל) ותשקט מלכות יהושפט . לא היה מי מעורר על מלכותו : (לא) וימלך יהושפט . ר״ל קבלו מלכותו באהבה ברצותם הנהגתו : (לב) לעשות הישר . ר״ל בזה הלך בדרכי אביו לעשות הישר כמוהו אבל לא הלך בדרכו מה שלא בטח בה׳ : (לג) הבמות . הנעשים לה׳ והאסורים הם מבנבנה הבית : ועוד

מצודת ציון

(כא) החלוץ . האנשים המזוינים בכלי מלחמה : החלו . התחילו : (כה) ורכוש . הוא שם כולל לזהב וכסף ומטלטלין : וינצלו . ענין רקות כמו וינצלו את מצרים (שמות יב) : (כו) נקהלו : נאספו כמו ויקהל משה (שם לה) : (לה) אתחבר . כמו התחבר ובאה האל״ף במקום ה״א :
כא (ג) ולמגדנות . המלה הזאת יורה על דבר המשובח והמשולח בין בפירות בין בבגדים כמו באבני

אחים בני יהושפט: ויתחזק ב' וסי' ויקם יהורם על ממלכת אביו. ויתחזק ויבן. ואינון מן א"ב מן ב"ב ו"א מלעיל : וכל התחזק דכו' : ניר ה' בקריא' ז' מ"ל וחד חס' וסי' למען היות
ניר לדוד. פתן ה' אלהיו לו ניר בירושלם: לתת לו ניר ולבניו כל הימים. לתת לו ניר ולבניו דד"ה. נירו לכם ניר ואל תזרעו. נירו לכם ניר דהושע. רב אוכל ניר ראשים. נר רשעים
חטאת. בתרא חסר : הפלשתים ה' בקריאה וסים' ויראו הפלשתים כי מת גבורם. ויבגעו הפלשתים. וירדו כל ישראל. ויראו הפלשתים כי אמרו. ויקומו אנשי ישראל ויהודה. חטאת

ואת־הממלכה נתן ליהורם כי־הוא הבכור :
ד ויקם יהורם על־ממלכת אביו ויתחזק ויהרג ג'
את־כל־אחיו בחרב וגם משרי ישראל : ה בן־
י"א ס"פ וגס ובתריה הרין מלין שלשים ושתים שנה יהורם במלכו ושמונה
שנים מלך בירושלם : ו וילך בדרך ׀ מלכי
ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת־אחאב
ג' בטעם.ג' היתה לו אשה ויעש הרע בעיני יהוה : ז ולא־
אבה יהוה להשחית את־בית דויד למען הברית
ח' אשר כרת לדויד וכאשר אמר לתת לו ניר ולבניו
כל־הימים : ח בימיו פשע אדום מתחת יד־
יהודה וימליכו עליהם מלך : ט ויעבר יהורם עם־
שריו וכל־הרכב עמו ויהי קם לילה ויך את־
ג' אדום הסובב אליו ואת שרי הרכב : י ויפשע
אדום מתחת יד־יהודה עד היום הזה אז תפשע
לבנה בעת ההיא מתחת ידו כי עזב את־יהוה
ג' מטעים אלהי אבתיו : יא גם־הוא עשה במות בהרי

ל'.ג'.ירנכעם יהודה ויזן את־ישבי ירושלם וידח את־יהודה :
ל' יב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא לאמר
כה ׀ אמר יהוה אלהי דויד אביך תחת אשר
לא־הלכת בדרכי יהושפט אביך ובדרכי אסא
ל' מלך־יהודה : יג ותלך בדרך מלכי ישראל ותזנה
ג'. את־יהודה ואת־ישבי ירושלם כהזנות בית
כ' מסס לוי אחאב וגם את־אחיך בית־אביך הטובים ממך
ג'ר"ס כסיפ' הרגת : יד הנה יהוה נגף מגפה גדולה בעמך
י"א כטעם ובבניך ובנשיך ובכל־רכושך : טו ואתה
י"ד בחליים רבים במחלה מעיך עד־יצאו מעיך מן־
ל'.ג'. ל' החלי ימים על־ימים : טז ויער יהוה על־יהורם
ח' את רוח הפלשתים והערבים אשר על־יד
ג' כושים : יז ויעלו ביהודה ויבקעוה וישבו את
כל־הרכוש הנמצא לבית־המלך וגם־בניו ונשיו
ד'. ל' ומס' ולא נשאר־לו בן כי אם־יהואחז קטן בניו :
כ' כל רא"ם יח ואחרי כל־זאת נגפו יהוה במעיו לחלי לאין

תולדות אחרן ולא הממלכה . כשנים קמ . סורות יב כרתום ס :

רדק

ללכת אל תרשיש . פי' ולא עצרו כח : (ז) לתת לו ניר . כי המלך כמו הנר המאיר
כמו בן ובין . הם ורים : (ח) פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך . כי מימי
דוד שהכניעם ומשל עליהם כן היו תחת ממשלת מלכי יהודה עד עתה ולא היו יכולין
להמליך עליהם מלך לפי שהיו תחת מלך יהודה והוא היה ממנה עליהם נציבי' : (יב) ויבא
אליו מכתב מאליהו הנביא . זה היה אחר שעלה וענין זה כי נגלה אליהו ברוח הנבואה
לאחד מן הנביאים ושם בפיו דברי המכתב הזה . ואמר לו שיכתבו במכתב ויביא המכתב
ליהורם ויאמר לו שזה המכתב שולח אליו אליהו כדי שיתשוב יהורם שזה המכתב בא לו
מן השמים ויכניע לבבו וידע כי רעה גדולה עשה והילך אנו יודעים כי זה היה אחר
שעלה כי בימי יהושפט כבר עלה כי כתיב כאשר התחבר יהושפט עם יהורם בן אחאב
ללכת למלחמה על מואב ויאמר יהושפט האין פה נביא ויאמרו פה אלישע בן שפט אשר
יצק מים על ידי אליהו ואלישע לא נפרד מאליהו עד עלותו ועוד שאמר אשר יצק
ואלו לא עלה עדיין היה אומר אשר יוצק מים . ובסדר עולם אמר כי כבר היה
לאליהו

רשי

פתרון לא עצרו כח האניות ללכת ושברו : (ז) ניר . פי' של על ישראל :
(ח) בימיו פשע אדום וגו' . כי דוד הכרית כל זכר באדום ויתן בהם נציבים
במקום מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין כל מלכי יהודה נותנין הנציבים
הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה : (ט) הסובב
אליו . ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשנוצחים
במלחמה היו תופסים האנשים הגבורים ומביאים אותן עמהם שלא יתוספו על
שונאיהם להיות לעזרה לאדום בני עמם וקם לילה פתאום והרגם ורבותינו
פירשו הסובב אליו סמוכים לפניו : (י) ויפשע אדום . והלא כבר נאמר למעלה
בימיו פשע אדום אלא כך דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחר ורוצה
לומר אז תפשע לבנה לכך סידרן מתחילה ואומר ויפשע אדום אז תפשע לבנה
של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהי
הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכשראו שמרדו אדומיים מרדו
אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום וזהו אז תפשע לבנה :

כי עזב את ה' אלהי אבותיו . מגיד מה גרם לו שמרדו בימיו יותר משא' מלכי יהודה שהיו לפניו : (יא) ויזן . כל מי שעוזב ומימר יראת הקב"ה בעבודת
כוכבים ומזלות טפל לי' זנות שעשה דוגמ' אשה מזנה ומנאפת אחרים ודומה כי זנה תזנה הארץ (הושע א) וזנו אחרי אלהי נכר וגו' (דברים ל"א) : (יב) ויבא אליו מכתב מאליהו.
לאמר שעלה לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו : (יז) ויבקעה. כמו (ישעי' ז') נעלה ביהודה ונקיצנ' ונבקיענ' וכן (מלכי' ב' ג') להבקיע אל
מלך

מצודת ציון

נאבני יקר כמו ומגדנות נתן לאחיו (בראשית כד) : מאורות . ענין מבצר : (ז) ולא אבה . ולא
רצה : (ח) פשע . מרד : (טז) ויער . ענ' התעוררות : רוח . ענין רצון כמו הנני נותן בו
רוח

מצודת דוד

ועוד העם לא הכינו . ורק הוא לבד הכין לבו לה' : (לד) אשר העלה . ספורי
יהושפט העלה במכתב על ספר דברי הימים של מלכי ישראל : (לה) הוא הרשיע
לעשות. אף כי אחזיה הרשיע לעשות הרע לא נמנע יהושפט מלהתחבר עמו :

(לו) ויחברהו עמו . יהושפט חיבר את אחזיה להיות עמו לעשות יחד אניות וכו' : בהתחברך . בעבור התחברך עם אחזיה פרץ ה' וכו' ר"ל תבוא פרצה ושבר במעשיך ולא
תצלח בהם : ולא עצרו . לא עכבו אותם הכח להתחזק ללכת עד תרשיש ובמ"א נאמר בענין אחר ואולי הנאמר שם היה בפעם אחר : כא (ד) ויהרוג וכו' . לבל יהיו מערערי'
על המלוכה : משרי ישראל . אותם שהיו ידם עם אחיו : (ז) ולא אבה ה' להשחית . אף שהיו ראויים להשחתם : ניר . כמו נר ור"ל מלוכה כי המלך משפיע ומאיר כנר :
(ח) וימליכו . כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי יהודה : (ט) ויעברו . אל ארץ אדום : ויהי קם לילה . כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בעומדי : הסובב
אליו . הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה : (י) אז . בעת ההיא פשעה גם לבנה וידמה שהיתה מארץ יהודה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה :
כי עזב את ה' . ובא עליו מדה כנגד מדה : (יא) עשה במות . לע"ג : ויזן . הסיתם לזנות אחר הע"ג : וידח . הדיחם מעבודת ה' : (יב) מכתב . אגרת כתובה ועם שהיתה
אחר שעלה בסערה השמים כי נגלה לאחד מהנביאים את הדברים האלה בפיו וצוהו לכתבו בספר ולהביאו אליו : לאמר . וכזה נאמר בה כה אמר ה' וכו' : (יג) כהזנות וכו' .
כמו שזנו שם אחר הע"ג : (טו) ואתה בחליים . ואתה תהיה בחליים רבים : ימים על ימים . בכל יום ויום : (טז) על יד . הסמוכים לארץ כוש : ויבקעו . בקעו חומת העיר
ופרצו בה : יהואחז . הוא אחזיה [illegible] : (יח) לחלי לאין מרפא . חולי שאין עוד לו מזור [illegible] רפואה אף לפי שעה :
ויהי

זארץ הנשארת. וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק . ויער ה' על יהודם את רוח הפלשתים . ודוד והפלשתים נאספו: ברמות ו' כתיב כן בקריאה וסימ' ולאשר ברמות נגב .
ויעל ויפל ברמות גלעד דסיפרא . גם בעצתם הלך . ועינים רמות תשפיל . עינים רמות לשון שקר . ושוב ושאל ורמות . ועיין במשלי גבי פסוק עינים רמות לשון שקר בסימן י:
ויבקש את אחזיהו חד מן ח' פסוקים בקריאה אית בהון והוא תוא וסימ' והוא יצא ועבדיו באו. וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים . ויאמר לה מה תארו דבעלת אוב .

מרפא: יט ויהי לימים | מימים וכעת צאת הקץ ב' מוקס
לימים שנים יצאו מעיו עם־חליו וימת בתחלאים ל
רעים ולא־עשו לו עמו שרפה כשרפת אבתיו: ס. ל
כ בן־שלשים ושתים היה במלכו ושמונה שנים ד
מלך בירושלם וילך בלא חמדה ויקברהו בעיר
דויד ולא בקברות המלכים: כב א וימליכו
יושבי ירושלם את־אחזיהו בנו הקטן תחתיו ל"ד מ"ע
כי כל־הראשנים הרג הגדוד הבא בערבים ל
למחנה וימלך אחזיהו בן־יהורם מלך יהודה:
ב בן־ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו
ושנה אחת מלך בירושלם ושם אמו עתליהו
בת־עמרי: ג גם־הוא הלך בדרכי בית אחאב
כי אמו היתה יועצתו להרשיע: ד ויעש הרע ל. ל
בעיני יהוה כבית אחאב כי־המה היו־לו יועצים
ל אחרי מות אביו למשחית לו: ה גם בעצתם
הלך וילך את־יהורם בן־אחאב מלך ישראל
ל. ו כ"כ למלחמה על־חזאל מלך־ארם ברמות גלעד
ויכו הרמים את־יורם: ו וישב להתרפא ביזרעאל
כי המכים אשר הכהו ברמה בהלחמו את־
חזהאל מלך ארם ועזריהו בן־יהורם מלך יהודה
ירד לראות את־יהורם בן־אחאב ביזרעאל כי־
ח. ל. ל חלה הוא: ז ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו
ג'. ב' כסיפ' לבוא אל־יורם ובבאו יצא עם־יהורם אל־יהוא
בן־נמשי אשר משחו יהוה להכרית את־בית
ל אחאב: ח ויהי כהשפט יהוא עם־בית אחאב
וימצא את־שרי יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים

רשי

מלך אדום: (יט) וכעת צאת הקץ. אותו קץ שאמר לו הנביא: ולא עשו לו עמו שרפה. אע"פ שהיה צריך לאותו שרפה לפי שחלה בחליים רעים ובשרו מסריח לא חפץ הקב"ה בכבודו שיעשו לו שרפה וגם לא נקבר בקברות המלכי': (כ) בלא חמדה. פתרון כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים (דברים ל"א) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קצר ימים ושבע רוגז: (ב) בן ארבעים ושתים. ובמלכים (ב' כ"ח) הוא אומר בן עשרים ושתים הא כיצד לפי זה היה הבן גדול מאביו ב' שנים אלא ב' שנים קודם שנולד יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומאלהים היתה תבוס' אחזיה וגו' וביום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו כך שניה בסדר עול' ובתוספתא דסוטה אך בכל המקראות לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מצאתי (מלכים ולעיל ב' יח) ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל"א לאסא נשאה שנא' (במלכי' א' ט"ז) ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי וכשנשא אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרגו תבני נא וחשוב משנת ל"ג לאסא עד שמלך אחזיהו ותמצא מ"ב שנה ועד כתוב אחד אומר (במלכים ב' ח') בשנת י"ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהור' וכתוב א' אומ' (שם ב' ט') ובשנת י"א ליורם מלך אחזיהו על כרחינו יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם בן אחאב שהרי כתיב (שם ב' ח') בשנת ה' ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט וח' שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י"א ליורם לפי שמלך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלואי' קשים כמ"ש (לעיל ב' כג) ואחרי כל זאת נגפו ה' וגו' וימליכו יושבי ירושלי' את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזהו דכתיב בשנת י"א ליור' ומה שאמר בשנת י"ב ליורם לאח' שמת אביו אז היה י"ב ליורם: (ה) ויכו הרמים. כמו הארמי' הרבה מקומות חסר אל"ף כגון לעמשא תומרו ופעמים האל"ף נוספת בתיבה כגון (תילים פט) איתן האזרחי כמו הזרחי והאל"ף של ואחותי באזניכם (איוב יג): (ו) כי המכים אשר הכוהו. פתרון מן המכים וכן (במלכים ב' ח'): ועזריהו בן יהורם. זה אחזיהו וכן הוא אומר (שם) ואחזיהו מלך יהודה ירד לראות את יורם: (ז) תבוסת. פתרון עירבוב כמו (יחזקאל טז) מתבוססת בדמיך: (ח) ובני אחי אחזיהו. ומה שלא נאמר ואחי אחזיהו לפי שנהרגו

רדק

לחליו שבע שנים בשנת השבא ליהורם המכתב ממנו: (יט) לימים שנים. פי' שתי שנים: (ב) בן ארבעים ושתים שנה אחזיה במלכו. ובספר מלכים הוא אומר בן כ"ב שנה אחזיהו במלכו. ועוד כל ימי יהורם אביו לא היה ארבעים שנה שכך כתיב בן ל"ב היה במלכו ושמנה שנים מלך וכו' א"כ היאך הוא בן מ"ב כשמת אביו זה לא יתכן ואומר בסדר עולם כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו לאשה נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן היה כשמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע הממלכה ולפי' מנה מ"ב יום שנגזרה הגזרה ובשנת ל"א לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת שנה לאסא מלך עמרי על ישראל. והלא קודם לכן מלך ארבע שנים אלא ר"ל מלך מלכות שלמה על ישראל שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישראל ומשנת ל"א לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנה כיצד ס' שנים לאסא וכ"ה ליהושפט הרי ל"ד וח' שנים ליהורם הרי מ"ב וזה המדרש הוא רחוק מדרך הפשט. ויתכן לפרש כי יהורם היה יותר ממ' שנה ולא מנה מימי מלכותו אלא ח' שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערבים ונפל ג"כ בחליים לא מנו לו ימי מלכותו והמליכו אחזיהו בנו בחייו מעת שנפל אביו והלך בלא חמדה והיו כ' שנה וכשהמליכוהו בחיי אביו היה בן עשרים ושתים וזהו שאמר במלכים בן כ"ב שנה אחזיהו במלכו וכשמת אביו היה בן מ"ב שנה ולא מלך אחר שמת אביו אלא שנה אחת: ושם אמו עתליהו בת עמרי. בת אחאב היתה כמו שכתוב למעלה אלא שיחס אותה לאבי אביה וכן ותבאנה אל רעואל אביהן שהיה אבי אביהן: (ה) ויכו הרמים. חסר אל"ף כמו הארמים וכן מבית הסורים יצא: (ו) כי המכים. שם. כמו המכות. כלומר שהיה צריך להתרפאות בעבור המכות: ועזריהו בן יהורם מלך יהודה. הוא אחזיהו מלך יהודה ושני שמות היו לו: (ז) תבוסת אחזיהו. כמו מהומה וכן יום מהומה ומבוסה כלומר מהאלהים היתה מהומה ומבוסה לאחזיה שיבא אל יורם כדי שיפול עמו: (ח) ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו. הוא שאמר במלכים ויהוא מצא את אחי אחזיה ר"ל בני אחיו ויאמר מי אתם ונרד לשלום בני המלך ובני הגבירה וכן אמר הנה משרתים לאחזיהו כלומר היו הולכים לעבודת אחזיהו לעזור

מצודת דוד

(יט) ויהי לימים מימים. החולי ההוא הי' לו מתחלת השנה עד סופה מבלי הפסק: וכעת. וכאשר בא עת יציאת הקץ של שתי שנים עם חליו במכאוב החולי יצאו מעיו אל החוץ מכל וכל: בתחלואים רעים. אחר שעבר עליו תחלואים רעים מת: ולא עשו וגו'. לשרוף עליו מטתו וכלי תשמישו כדרך ששורפין על המלכים: (כ) וילך. הלך מן העולם בלא חמדה כי כל ימי חייו לא היה לו קורת רוח למלאות חמדתו כי היה משונא ומדוכא: כב (א) הבא בערבים. הבא מערבים אל מחנה פלשתים להלחם ביהורם כמו שכתוב למעלה: (ב) בן ארבעים ושתים שנה. שמיה בסדר עולם שהמנין הזה הוא לצמיחת מלכות עמרי על כל ישראל אשר היתה ע"י שנשא יהושפט את בתו לאשה כמ"ש שם ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל ובעבור היות אחזיה מורש קרה לו שנהרג עם מלך ישראל על ידי יהוא ולזה תלה מלכותו בצמיחת מלכות עמרי: בת עמרי. ולמעלה נאמר שיהורם אביו נשא בת אחאב ויהושפט אבי אביו נשא בת עמרי ויתכן שעמרי גדלה ונקראת בתו אף כי בני בנים הם כבנים: (ד) למשחית לו. וכאומר עצתם לא היו לטובתו כי אם להשחיתו: (ה) גם בעצתם הלך. הם היו מייעצים אותו וגם הוא הלך בעצתם ושמע להם: (ו) כי המכים. הוא מקרא קצר וכאלו אמר כי כאבו לו המכים וכו' ולזה היה צריך לרפואה: ועזריהו. הוא אחזיה ולמעלה קראו יהואחז ובכלם השמות היה נקרא: ירד לראות. ר"ל לבקרו בחליו: (ז) ומהאלהים היתה. מה' בא רמיסת אחזיה ולזה תקן בלבו לבוא אל יורם ומזה נאה לו שמיהם: (ח) כהשפט

מצודת ציון

רוח (מ"ב יט): כב (א) בערבים. הבי"ת הוא במקום מ"ם כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח) ומשפטו מבשר ומלחם: (ה) הרמים. כמו הארמים כאלף: (ז) תבוסת. מל' בוסיסה ורמיסה

ובדולי זקן מאד דמלכים. ויהי כשמוע את. כי מישראל והוא. והוא במלכים יתקלם. ויבקש את אחזיהו: ובשנה השביעית התחזק חד מן ג' חגין בקריאה קדמא' שי"ן תגינא ז"ן וסימ' נמסר במלכים ב' סימן י"א: בבית המלך ג' בקריאה וסי' וישמע עבד מלך הכושי. והשלישי בשער היסוד. כי גדול מרדכי בבית המלך. וחד בבית מלך אשר בשאר בבית מלך: והיו ו' בקרי' וסימ' התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן. ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. והקפתם על המלך סביב דמלכים. והקיפו הלוים את המלך סביב

לאחזיהו ויהרגם: ט ויבקש את־אחזיהו וילכדהו
והוא מתחבא בשמרון ויבאהו אל־יהוא וימיתהו ח' פסוקים וסוף הוא
ויקברהו כי אמרו בן־יהושפט הוא אשר־דרש ד. ד
את־יהוה בכל־לבבו ואין לבית אחזיהו לעצר
כח לממלכה: י ועתליהו אם אחזיהו ראתה
כי־מת בנה ותקם ותדבר את־כל־זרע הממלכה
לבית יהודה: יא ותקח יהושבעת בת־המלך את־ ל
יואש בן־אחזיהו ותגנב אתו מתוך בני־המלך
המומתים ותתן אתו ואת־מינקתו בחדר המטות ל. ל
ותסתירהו יהושבעת בת־המלך יהורם אשת ל
יהוידע הכהן כי היא היתה אחות אחזיהו מפני
עתליהו ולא המיתתהו: יב ויהי אתם בבית ל. לג
האלהים מתחבא שש שנים ועתליה מלכת ד כלוס'
על־הארץ: כג א ובשנה השבעית התחזק ל

יהוידע ויקח את־שרי המאות לעזריה בן־ירחם
ולישמעאל בן־יהוחנן ולעזריהו בן־עובד ואת־ כ.ד'ככיפ'
מעשיהו בן־עדיהו ואת־אלישפט בן־זכרי עמו
בברית: ב ויסבו ביהודה ויקבצו את־הלוים מכל־ ל' דגשים
ערי יהודה וראשי האבות לישראל ויבאו אל־ יג
ירושלם: ג ויכרת כל־הקהל ברית בבית האלהים ד
עם־המלך ויאמר להם הנה בן־המלך ימלך
כאשר דבר יהוה על־בני דויד: ד זה הדבר
אשר תעשו השלשית מכם באי השבת לכהנים
וללוים לשערי הספים: ה והשלשית בבית ל. ג'
המלך והשלשית בשער היסוד וכל־העם ל' ס'מלעו' סכו' כסיפרא
בחצרות בית יהוה: ו ואל־יבוא בית־יהוה כי ב' ככל עת
אם־הכהנים והמשרתים ללוים המה יבאו כי־
קדש המה וכל־העם ישמרו משמרת יהוה: ב.ס' מלעו' פסו' כפיפ'

תולדות אהרן ויבקע את חמיו. סנהד' קב:

רדק

לעזור לבני מלך ישראל: (ט) והוא מתחבא בשמרון. ובמלכים הוא אומר ויכם דרך בית הגן וירדוף אחר יהוא ויאמר גם אותו הכוהו וגו' נראה כי בדרך הכוהו כשהיה נס אחפר כי כשרדפו אחריו לא השיגוהו כי לא אמר ויכוהו אל המרכבה אלא הכוהו ולא השיגוהו הם בעצם אלא הורו לו חצים והוא נס כמו שאמר וינס מגדו ואכפר כי יצא ממגדו ומה שאמר וימת שם לא מת ממש אלא השיגוהו החצים בדרך כשהיה נס מגדו ושם מת שנשתתק בחולי מחמת המכות כמו שאמר בנבל וימת ולא מת עד עשרה ימים ואח"כ נשאוהו עבדיו להתחבא בשומרון ויתחבא בשמרון וימצאוהו שם ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו כי עדיין לא מת. ומה שאמר הנה ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא. פי' נתנו אותו לקבורה והביאו עבדיו שישאוהו ירושלים כמו שאמר במלכים וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אתו בקברתו עם אבותיו בעיר דוד: ואין לבית אחזיהו לעצור כח לממלכה. מעט שמת הוא כי לא היה לו בן גדול ראוי למלוך וכל אותן שהיו מזרע המלוכה היו קטנים לפיכך היה כח ביד עתליה להמית כל זרע המלוכה לבית יהודה: (י) ותדבר. ותמית מענין דבר כבד מאד: (יא) בחדר המטות. כמו שפי' במלכים באדרון בית משכבא כלומר בחדר שהיו יהוידע ויהושבעת אשתו: (ד) לשוערי הספים. הוא האמור למעלה בענין המשמרות בית האספים והוא שער היה לדרום העזרה: (ה) בשער היסוד. ובמלכים בשער סור ופי' רז"ל שהיה שער מזרחי ושבעה שמות היו לו: (ו) והמשרתים ללוים. הלמ"ד במקום ה"א הידיעה וכן אשר למלך נשען על ידו: ישמרו משמרת ה'. פי'

רשי

שנהרגו בימי יהורם אביהם כדכתיב לעיל (ב' כ"א) ויעלו ביהודה ויבקעוה ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטן בניו: (י) ותקם ותדבר. לשון דבר ובמלכים (ב' י"א) כתיב ותאבד ועל הדור הזה אמר דוד (תהלים יב) למנצח על השמינית שראה ברוח הקודש שבדור שמיני יהרג כל זרעו על ידי עתליה שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות והתפלל שיתקיים ורעו לזכרון ואומר (שם) הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' ובמלכים (ב' יא) אומר שע"י שם המות הרגתם שהרי כתיב שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותי' וקרינן המומתי' ויש אם למקרא ויש אם למסורה המומתי' משמע שכבר מתו ואם למסורת הממותים שמתים והולכים ע"י יסורים ל' הוה ולא לאלתר וזהו מיתת כיסוף וסם המות שלא מתים לאלתר הולכים ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמא ממותי תחלואי רעב כי גם הם אינם מתים לאלתר: (יא) בחדר המטות. תרגום באדרון בית ערסתא כלומר בעזרה בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים כדכתי' במלכים (ב' י') ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' ועליו אמר דוד (תילים כז) כי יצפנני בסוכה וגו' וקורהו חדר המטות (במלכים ב' יא) על שם בין שדי ילין והוא שיסד הקליר (קרא ר' אליעזר ובזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה ע"ש) אם פן למטות נפן חדר המטות לכפור יזכור חרבן הבית יכפר עליכם: (ג) ויכרות כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך. שיהיו לעזרתו: (ד) באי השבת. וגם יוצאי השבת כדכתיב בם מוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה אחת יוצאה ואחת נכנסה ואז עכב יהוידע שם משמר היוצא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקי': (ה) והשלשית בבית המלך. לשמור שלא יקבצו עליו להרוג אותו: והשלישית. היא השנית: בשער היסוד. ובמלכים (ב יא) כתיב ובשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז' שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על בהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו (איכה ד): (ו) וכל העם ישמרו. שלא יבואו בית ה': וכליו

מצודת ציון

ורמיסס כמו כפגר מובס (ישעיה יד): (ט) מתחבא. מסתתר: כג (א) לעזריה. את עזריה: (ד) הספים. הוא בית האספים האמור בדה"א וכמ"כ נאמר בשער אחר כרלים והיא היא: וקיפו

מצודת דוד

כאשר עשה מבפש מות לבית אחאב: משרתים לאחזיהו. אשר היו משרתים לאחזיה: (ט) והוא מתחבא. בעת שבקשוהו היה מתחבא בשומרון ומצאו שם: ויקברוא. זה לסוליט לירושלים לקברו בקבר הראוי לו כמ"ש במ"ב כי אמרו וכו' ובעבור כבוד אביו ראוי לקבר בדרך כבוד: בן יהושפט. בן יהורם בנו היה אבל בן הבן יחשב לבן: ואין וכו'. לא נשאר מי מבית אחזיה לעכב הכח אצלו להתחזק במלוכה כי כל זרע הממלכה היו קטנים: (י) ותדבר. הביאה עליהם הדבר כי האכילה אותם דבר ארסי ודומה: לבית יהודה. של בית יהודה: (יא) בת המלך. בת יהורם היתה והיא אחות אחזיה בהדר המטות: שהיה בבה"מ: יהוידע הכהן. יהכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות: כי הוא וכו'. ולזה חמלה על בנו: מפני עתליה. מוסב על ותסתירהו לומר ההסתרה היה מפני עתליה: (יב) ויהי אתם. יואש היה עם יהושבעת ובעלה בבית האלהים כי יהוידע בעלה היה כ"ג והתמידו לשבת בבה"מ: כג (א) עמו בברית. לקחם עמו בברית להיות ידם עמו להמליך את יואש: (ג) עם המלך. להיות בעזרתו: ויאמר. יהוידע הכהן אמר להם הנה בן המלך ראוי למלוך כאשר דבר ה' וכו': (ד) השלישית. חלק שלים: באי השבת. כי משמרות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים וקרוים המה באי השבת ואמר להם השלישית מכם ר"ל חלק שלים משומרי המלך יהיו מאותי באי השבת מן הכהנים ומן הלוים: לשוערי הספים. ר"ל במספר שלים ישמרו שערי הספים אולם לא באי השבת היו שומרים שם כי מקום משמרתם היה מעגורת בית המלך כמ"ש במ"ב: (ה) והשלישית. משומרי המלך יהיו שומרים בבית המלך אחר שיבא המלך אל ביתו: והשלישים. שני השלישים היו מיוצאי השבת כמ"ש במ"ב וזהו לפי שיוצאי השבת המה פנוים מעבודם

דסיפרא. עזבו ערים ושכנו בסלע. נודו מתוך בבל ומארץ כשדים: על המלך ח׳ בקריאה וסי׳ ויך עם הארץ את כל המלכים. ויכו עם הארץ דסיפרא. ויעמדו הרצים איש וכליו. ויעמד את כל העם. ואת יתר העם הנשארים דמלכים. והקפ״ם על המלך סביב דמלכים. ותרא והנה המלך עמד על עמודו דסי׳. ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים.

ז והקיפו הלוים את־המלך סביב איש וכליו
בידו והבא אל־הבית יומת והיו את־המלך
בבאו ובצאתו׃ ח ויעשו הלוים וכל־יהודה ככל
אשר־צוה יהוידע הכהן ויקחו איש את־אנשיו
באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר
יהוידע הכהן את־המחלקות׃ ט ויתן יהוידע
הכהן לשרי המאות את־החניתים ואת־המגנות
ואת־השלטים אשר למלך דויד אשר בית
האלהים׃ י ויעמד את־כל־העם ואיש ׀ שלחו
בידו מכתף הבית הימנית עד־כתף הבית
השמאלית למזבח ולבית על־המלך סביב׃
יא ויוציאו את־בן־המלך ויתנו עליו את־הנזר
ואת־העדות וימליכו אתו וימשחהו יהוידע ובניו
ויאמרו יחי המלך׃ יב ותשמע עתליהו את־
קול העם הרצים והמהללים את־המלך ותבוא
אל־העם בית יהוה׃ יג ותרא והנה המלך עומד
על־עמודו במבוא והשרים והחצצרות על־
המלך וכל־עם הארץ שמח ותוקע בחצצרות
והמשוררים בכלי השיר ומודיעים להלל ותקרע
עתליהו את־בגדיה ותאמר קשר קשר׃ יד ויוצא
יהוידע הכהן את־שרי המאות ׀ פקודי החיל
ויאמר אלהם הוציאוה אל־מבית השדרות
והבא אחריה יומת בחרב כי אמר הכהן לא
תמיתוה בית יהוה׃ טו וישימו לה ידים ותבוא
אל־מבוא שער־הסוסים בית המלך וימיתוה
שם׃ טז ויכרת יהוידע ברית בינו ובין כל־
העם ובין המלך להיות לעם ליהוה׃ יז ויבאו
כל־העם בית־הבעל ויתצהו ואת־מזבחתיו
ואת־צלמיו שברו ואת מתן כהן הבעל הרגו
לפני המזבחות׃ יח וישם יהוידע פקדת בית
יהוה ביד הכהנים הלוים אשר חלק דויד על־
בית יהוה להעלות עלות יהוה ככתוב בתורת
משה בשמחה ובשיר על ידי דויד׃ יט ויעמד
השוערים על־שערי בית יהוה ולא־יבא טמא

תולדות אהרן ויוציאו את בן המלך. ע״ג מד:

רש״י

(ז) וכליו בידו. כלי מלחמתו בידו: (ח) באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר. אותן מחלקות היוצאי׳ ללכת לבית׳ אלא נכנס שם עם הבאים דוגמא בלשכות פטורים כלומר פטורים היו מכל מלאכה שבעזרה כי אם לשמור בלשכות כי יומם ולילה חובה עליה׳ במלאכ׳ לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורים מכל שאר מלאכת העזרה: (י) ואיש שלחו בידו. כלי זיינו כמו ובעד השלח יפולו: (יא) את הנזר. היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב (לעיל א׳ ד׳) ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה כנזר על ראשם: ואת העדות. זה ספר תורה וכן הוא אומר (דברים יז) וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו כנזר זה העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו: (יג) עומד על עמודו. כדאמר (לעיל ב׳) ויעמוד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו׳ ויעמד עליו ויברך על ברכיו (שם) ועד היום מנהג כשמוועדים יחד עומד המלך או הדוכוס במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דברו: קשר קשר. מרד מרד: (יד) השדרות. פירש״י מקום מבוא המלך מביתו לבית ה׳ לא ידעתי מה ל׳ שדרות ויונתן תרגם סידריא: והבא אחריה יומת. אל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה. והבא אחריה לעזרה יומת. המיתוהו: (טו) וישימו לה ידים. מקום לטום: (טז) ברית בינו ובין כל העם ובין המלך. שיהו כולם המלך והעם אחרי ה׳: (יח) פקדות. ממונים על זה להעלות עולות וכל האמור בפרשה דוגמ׳ (ירמיה כ׳) וישמע פשחור וגו׳ והוא פקיד נגיד בית ה׳: (יט) ולא יבא טמא לכל דבר. אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום

רד״ק

פי׳ הכהנים והלוים ישמרו בתוך בית המקדש כי קדש המה האולם וההיכל ולא יכנסו שם ישראל וכל עם ישראל ישמרו משמרת ה׳ מבחוץ: (ח) כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות. פי׳ המחלקות שהיו נחלקים מימי דוד כל משמר ומשמר שבת הוא שנכנס כלם ולא פטר יוצאי השבת אלא שנכנס כלם עם באי שבת להיות שומרים המלך: (י) ואיש שלחו בידו. חרבו כמו בשלח יעברו: (יא) את הנזר. פי׳ כתר מלכות: ואת העדות. בגדי מלכות מן ועדית עדי. עדות בשקל גאות: (יג) עומד על עמודו. ובמלכים על העמוד פ״י על האמונה. ר״ל על הספיו שעומד בו המלך בבית ה׳: (יד) אל מבית השדרות. מקום נסדר למושב השרים: והבא אחריה. לעזרה: (טו) וישימו לה

מצודת דוד

מעבודה כי באי השבת באו במקומם: בשער היסוד. ישמרו בשער היסוד והוא שער המזרחי שהוא מקום התחלת הקדושה כמו היסוד שהוא התחלת הבנין: וכל העם. מבני ישראל ישמרו בחצרות בית ה׳: (ו) בית ה׳. הוא ההיכל: והמשרתים ללוים. משרתי הבית מן הלוים: ישמרו וגו׳. לבל יקרבו לגשת אל המקום האסור להם: (ז) וכליו. כלי זיינו: והבא. איש זר הבא שמה יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך: בבואו. אל הבית וביציאתו ממנה: (ח) איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו: כי לא פטר וגו׳. לא נתן רשות למשמרת יוצאי השבת ללכת לבתיהם כדרכם תמיד אבל הטיל עליהם החיוב להתעכב עוד: (ט) אשר למלך דויד. אשר המה למלך דויד שעשאם הוא: בית האלהים. בבית האלהים: (י) ואיש. וכל איש חרבו בידו: למזבח. לפני המזבח וההיכל: (יא) ויוציאו. ממקום מחבואו: הנזר. כתר מלכות: העדות. היא התורה הנקראת עדות ותלו אותה בזרועו וכמ״ש רז״ל בס״ת היתירה של מלך. או הוא מלבוש עדי וקשוט ור״ל הלבישו אותו בעדי מלוכה מאבני יקר: (יב) קול העם הרצים. קול מרוצת העם וקול המהללים את המלך: (יג) על עמודו. על המקום המיוחד למלך לעמוד שם: במבוא. במקום שבאים בה לעזרה: ומודיעים. מלמדים דעת זה לזה היך להלל: קשר קשר. מרד יש כאן וכפלה דבריה כדרך החרד: (יד) ויוצא. מבית ה׳: פקודי החיל. הממונים על החיל: הוציאוה. הוציאוה אל מבית לשדרות. ר״ל הוציאו אותה מהון לבה״מ אולם הלך אל מבית השדרות ר״ל מבפנים למערכת השומרים לבל תמלט: והבא אחריה. להיות בעזרתה דתו להמית בחרב: כי אמר וגו׳. ולזה לא הרגוה מיד: (טו) וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה׳ ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה: (טז) בינו וגו׳. ר״ל כולם קבלו עליהם בברית להיות לעם לה׳ ולעבדו: (יח) וישם וגו׳. עשה ממונים בבית ה׳ כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים: ביד הכהנים. המינוי הזה מסר ביד הכהנים בני לוי כפי אשר חלק דוד לממונים על בית ה׳ להעלות עולות בזמנם: על ידי דויד. כשיר הנעשה ע״י דוד מה שתקן הוא: (יט) השוערים. הממונים לשמור שערי המקדש:

מצודת ציון

(ז) והקיפו. וסבבו: (ח) פטר. הוא הלוף השיוב וכן בלשכות פטורים (דה״א ט): המחלקות. המשמרות הנחלקים לחלקים: (ט) השלטים. הם כמין מגינים: (י) שלחו. חרבו כמו בשלח יעבורו (איוב לג): מכתף. מעבר: (יד) השדרות. כמו הסדרות בסמ״ך והוא מל׳ סדור ועריכה וכמו בהחיל המסודר נקראים מערכות כן יקראו סדרות: (טו) מבוא. מל׳ ביאה: (יז) ויתצהו. מל׳ נתיצה ושבירה: צלמיו. מל׳ צורה ודמות: מתן. כן שמו: (יח) פקדת. ממונים: כהדירים

ולא

וכל טוב אם על המלך טוב דכו' במ"ג אל המלך וסים' ותאמר בת שבע טוב דריש מלכים. והמלאך אשר הלך לקראתם. וחברו והמלאך: צביה ג' ב' כתיב ה' וא' כתיב א' וסי' ואת מישא ואת צביא. מבאר שבע דמלכים. וחברו דסיפרא. קדמא כתיב א': מהרו ג' בקריאה וסים' מהרו שכחו מעשיו. מהרו בניך מהרסיך ומחריביך. ולא מהרו הלוים. וסי' בלשון ארמי אנשון לויא בניהון. ויתנהו ד' ג' חסר וא' מ"ל וסי' ויתיכו את הכסף דיאשיה דסיפרא. ויתנהו בסוגר בחחים. ויעשו ארון אחד ויתנהו בשער.

לְכָל־דָּבָר׃ כ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־
הָאַדִּירִים וְאֶת־הַמּוֹשְׁלִים בָּעָם וְאֵת ׀ כָּל־עַם
הָאָרֶץ וַיּוֹרֶד אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ בְּתוֹךְ־ ל' מ"ל
שַׁעַר הָעֶלְיוֹן בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיּוֹשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ עַל ל' ומ"ל
כִּסֵּא הַמַּמְלָכָה׃ כא וַיִּשְׂמְחוּ כָל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר
שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בֶחָרֶב׃ ד'
כד א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה ל' חס'
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ ג' ב' כתיב ס'
ב וַיַּעַשׂ יוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יְמֵי יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן׃ ג וַיִּשָּׂא־לוֹ יְהוֹיָדָע נָשִׁים שְׁתָּיִם וַיּוֹלֶד מ"ז. ל'
בָּנִים וּבָנוֹת׃ ד וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן הָיָה עִם־לֵב יוֹאָשׁ ל' בטעם
לְחַדֵּשׁ אֶת־בֵּית יְהוָה׃ ה וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם וַיֹּאמֶר לָהֶם צְאוּ לְעָרֵי יְהוּדָה וְקִבְצוּ מִכָּל־ י"ז בטעם

תולדות אהרן ויעשו ארון. (שקלים ג):

ל' וכלך ועלו ודין יִשְׂרָאֵל כֶּסֶף לְחַזֵּק ׀ אֶת־בֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִדֵּי
ג' שָׁנָה בְּשָׁנָה וְאַתֶּם תְּמַהֲרוּ לַדָּבָר וְלֹא מִהֲרוּ
הַלְוִיִּם׃ ו וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לִיהוֹיָדָע הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר
לוֹ מַדּוּעַ לֹא־דָרַשְׁתָּ עַל־הַלְוִיִּם לְהָבִיא מִיהוּדָה
ב' וּמִירוּשָׁלִַם אֶת־מַשְׂאַת מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה וְהַקָּהָל
ל' לְיִשְׂרָאֵל לְאֹהֶל הָעֵדוּת׃ ז כִּי עֲתַלְיָהוּ הַמִּרְשַׁעַת
ג'. מ"ס בָּנֶיהָ פָרְצוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים וְגַם כָּל־קָדְשֵׁי
בֵית־יְהוָה עָשׂוּ לַבְּעָלִים׃ ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ
ד' אֲרוֹן אֶחָד וַיִּתְּנֻהוּ בְּשַׁעַר בֵּית־יְהוָה חוּצָה׃ ט וַיִּתְּנוּ־
כ"א. ב' קוֹל בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם לְהָבִיא לַיהוָה מַשְׂאַת
ד' מֹשֶׁה עֶבֶד־הָאֱלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר׃
ט' מלעות פסו' כסיפ' י וַיִּשְׂמְחוּ כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם וַיָּבִיאוּ וַיַּשְׁלִיכוּ
ל' ין י'. י"ג לָאָרוֹן עַד־לְכַלֵּה׃ יא וַיְהִי בְּעֵת יָבִיא אֶת־הָאָרוֹן

רדק

לה ידים. כלומר נתנו לה מקום לנום ולהכנס אל מבא שער הסוסים: (ו) את משאת משה עבד ה'. הוא כסף שקלים מחצית השקל שהיה נותן כל ישראל פעם אחת בשנה כמו שכתוב בתורה כי תשא את ראש בני ישראל. ומפני מה קראו משאה על שם כי תשא. ובמלכים כתיב שלשה כספים. כסף עובר והוא מחצית השקל כמו שאמר כל העובר על הפקודים. איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי. כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא המתנדב לבדק הבית: והקהל לישראל. פי' משאת משה עבד ה' והקהל שצוה משה לישראל להביאו במדבר לאהל העדות: (ז) כי עתליהו המרשעת. תאר. וכן הערים המבדלות תאר. המ"ם בחירק: בניה פרצו את בית האלהים. פי' היא ובניה פרצו את בית האלקי' לפיכך צריך חזוק ותקון. ופי' בניה בנים שהיו לה מאיש אחר לא מן המלך: וגם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים. שאלו לא הוציאו קדשי בית ד' לבעלים היו הקדשים ההם מספיקים לחזק בדק הבית אבל עשו אותה לבעלים לפיכך צריך לקבץ כסף מכל ישראל ולא הוציאו עתליה ובניה כל קדשי הבית אלא רוב הקדשים לפיכך אמר כל קדשי בית ה' שפירושו רוב כמו וכל טוב אדוניו בידו והראיה כי נשארו מן הקדשים בבית ה' כמו שאומר בספר מלכים כשעלה חזאל ירושלים ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים אשר הקדישו יהושפט ויהורם וגו'. והנותר ההוא לא רצה יהואש להוציאו במגפה שלא יחסר האוצר רק ואלו לא פרצו עתליה ובניה הבית עדיין היה קיים כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יהואש לא היה אלא כ"ה שנה ובנין חזק היה אותו הבנין והיה עומד יותר אלולי שפרצוהו: (ח) ארון אחד. פי' ארון איש אחד. ופירוש ויעשו שתקנו אותו לתת בו הכסף

כמו

רשי

שום טמא משום צורך כל דבר: (ב) כל ימי יהוידע. ובמלכים (ב' י"ב) כתיב כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אבל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחוות לו לעשותו קדש ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש הקדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה: (ג) ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ"ד) שהרג יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בני': (ה) וקבצו מכל ישראל. כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב (שמות ל') כל העובר על הפקודים ובמלכים (ב' י"ב) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר וגו' שלש כספי' היו כסף עובר שקלים בכל שנה שנאמר (שמות ל') כל העובר על הפקודים עובר על שם העובר. כסף נפשות ערכו. על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי. וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית: ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים. מפורש בטוב (במלכים ב' יב) שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם (שם) ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק הבית תתנוהו. זהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים: (ו) משאת משה עבד ה'. כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר: משאת. על שם כי תשא: (ז) כי עתליהו המרשעת בניה פרצו. הוצרך לומר כי מחדש בנאו שלמה בבנין חזק כי משבנאו שלמה עד יואש לא היו רק קכ"ה שנה וכבר הי' נפרץ שאם לא שפרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיים שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש כבתחילה ומגמר הבית עד יואש קכ"ה כילד שלמה מלך מ' שנה וד' שנה למלכותו התחיל לבנותו וז' שנה עיכב בבנינו הרי י' שנה ונשאר ל' ורחבעם מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי צ"א ויהושפט כ"ה הרי קי"ו יהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד יאשיהו כילד אמציהו מלך כ"ט שנים עזיהו נ"ב יותם ט"ז אחז ט"ז חזקיה כ"ט מנשה נ"ה ואמון ב' הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית נמצא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו: כי עתליהו וגו'. לכן אין תימה אם נצרך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באוצרות בית ה' עד שהוצרכו ליתן קול ביהודה ובירושלים להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים: (ח) ויעשו ארון אחד. ובמלכים (ב' יב) כתיב ויקוב חור בדלתו ע"י אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו: ויתנהו בשער בית ה' חוצה. כדי שיכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת ה':

וכראותם

מצודת ציון

(כ) האדירים. ר"ל השרים: (כא) שקטה. נחה: כד (ה) מדי. מתי ר"ל בכל עת שנה ושנה כמו מדי עלותה (ש"א א): (ו) משאת. מנין דורון והשורש כמו ארוחה ומשאת (ירמיה מ): (ז) פרצו. שברו: (ח) ארון. ארגז: (יא) אל פקדת. כמו בפקודת וכן ואל הארון (שמות כה):

מצודת דוד

ולא יבוא. לומר שלא יבא בהם הטמא לכל דבר ממיני הטומאות: (כא) והעיר שקטה. לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי את עתליהו המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה: כד (ד) לחדש. לתקן ולבנות מה מהרס: (ה) מדי שנה בשנה. להוצאות התקון הצריך בכל שנה ושנה: המהרו לדבר. למו מהרה וקבצו הכסף: (ו) מדוע לא דרשת. כלומר היה לך לדרוש עליהם אם ממהרים המה להביא מיהודה וגו': את משאת משה. במ"ב מפורש שלשה כספים והם מחצית השקל המוטל על כל איש מישראל ומי שהעריך עצמו או זולתו ומי שהקדיש מה לבדק הבית וכולם קרואים משאת משה ר"ל התמורה שצוה משה להביא: והקהל לישראל. ר"ל ומה שהיה מדרך הקהל מישראל להביא מאז לאוהל העדות: (ז) בניה. שהיו לה מלבד אשר הם פרצו את בית האלהים אם כן מהצורך לתקן וגם כסף הקדשים שהיה בבית ה' עשו לבעלים ולאשם א"כ הכסף ולכן מהצורך לקבץ כסף מאת הקהל על צורך התקון: (ח) חוצה. בהעבר שלפני החוץ: (ט) ויתנו קול. ר"ל הכריזו ברבים: על ישראל. מה שצוה על ישראל בהיותם במדבר והם הכספים האמורים למעלה: (י) וישמחו. ר"ל הביאו הכסף בשמחה: עד לכלה. ר"ל הביאו יום יום עד שכלו כולם להביא שום לא נעדר: (יא) ויהי בעת יביא וגו'. בעת שהביאו את הארון אל תוך הבית בפקודת המלך אשר ביד הלוים וכאשר ראו את

הכסף

התיכו עבדיך את הכסף דמלכים. ומה דנמסר ביחזקאל סימן י"ם תהוא ויתמהו על ידי עשי המלאכה המפקדי' ר"פ טעות הוא כי בשוא הוי קר א.: וביתו ד' בקריאה וס"' וא"ה שמות בני ישראל הבאים מצרימה. וישב דוד עם אכיש בגת. ואנשים אשר עמו תעלה דוד. ועשקו גבר וביתו. ועם האלהים וביתו: להשיבם ג' בקריאה וסים' וישלח בהם נביאים. ויסרו בך דנחמיה. ודבתריה ותעד בהם להשיבם: רגימת אבן ה' בקריאה וסים' ויוציאו את המקלל אל מחוץ. ויקח יהושע את עכן בן זרח. את הדורם אשר

אל־פקדת המלך ביד הלוים וכראותם כי־רב
הכסף ובא סופר המלך ופקיד כהן הראש ויערו
את־הארון וישאהו וישבהו אל־מקמו כה
עשו ליום ביום ויאספו כסף לרב: יב ויתנהו
המלך ויהוידע אל־עושה מלאכת עבודת בית־
יהוה ויהיו שכרים חצבים וחרשים לחדש בית
יהוה וגם לחרשי ברזל ונחשת לחזק את־בית
יהוה: יג ויעשו עשי המלאכה ותעל ארוכה
למלאכה בידם ויעמידו את־בית האלהים על־
מתכנתו ויאמצהו: יד וככלותם הביאו לפני
המלך ויהוידע את־שאר הכסף ויעשהו כלים
לבית־יהוה כלי שרת והעלות וכפות וכלי זהב
וכסף ויהיו מעלים עלות בבית־יהוה תמיד כל
ימי יהוידע: טו ויזקן יהוידע וישבע ימים
וימת בן־מאה ושלשים שנה במותו: טז ויקברהו
בעיר־דויד עם־המלכים כי־עשה טובה בישראל
ועם־האלהים וביתו: יז ואחרי מות יהוידע
באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך
אליהם: יח ויעזבו את־בית יהוה אלהי אבותיהם
ויעבדו את־האשרים ואת־העצבים ויהי־קצף
על־יהודה וירושלם באשמתם זאת: יט וישלח
בהם נבאים להשיבם אל־יהוה ויעידו בם ולא
האזינו: כ ורוח אלהים לבשה את־זכריה
בן־יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם ויאמר להם
כה | אמר האלהים למה אתם עברים את־
מצות יהוה ולא תצליחו כי־עזבתם את־יהוה
ויעזב אתכם: כא ויקשרו עליו וירגמהו אבן
במצות המלך בחצר בית יהוה: כב ולא־זכר
יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו
עמו ויהרג את־בנו וכמותו אמר ירא יהוה וידרש:

תולדות אהרן וככלותם. כתובות קו: ולא זכר. (מגילה כד):

רש"י

(יא) וכראותם כי רב הכסף. אז בא סופר המלך ופקיד כהן ראש משרת הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים (שם) כתיב ויעל סופר המלך וכהן גדול פתרון ויעל סופר המלך ואף כהן גדול שלא פקידו הוא הסופר הכותב מה שכ"ג מצוה לו כי אין הגון וכבוד לכ"ג לילך עם עבדי המלך: ויערו את הארון. דוגמא ותער כדה (בראשית כ"ד): וישאהו. בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך בתוך העזרה מערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה' חוצה: (יג) ותעל ארוכה למלאכה. דוגמא היחוו האבנים דעזרא וגם לעיל (ד"ה א') יואב יחיה את שאר העיר: על מתכונתו. על מטנו: (יד) כלי שרת והעלות. שטושיל בל' אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת דוגמא (משלי כז) אם תכתוש אויל במכתש כן אמר לי ר' יצחק בר שמואל מנרבונ"א. ויש אומרים והעלות אלו המזרים שהותכין עליהם בשר ודוגמא בגילה אין מטלטלין את העלי לקצב עליו בשר: וכפות וכלי זהב וכסף. ובמלכים (ב' יב) כתיב אך לא יעשה בית ה' ספות כסף. הא כיצד מפורש בכתובו' בפרק קמא בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו': (כ) מעל לעם. גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו. ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו שהיה שר גבוה מכל העם נביא וכהן וביום הכפורים וחתן המלך ולא נתיירא מלומר נבואה ועל זה נאמר (איכה ב') אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא וכמותו אמר ירא ה' וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליחותו של מקום ומאחר שנהרגתי עליו מן הדין והגון וכדי הוא שידרוש דמי וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו': (כג) ויהי לתקופת השנ'. לפי שבני יהוד' חטאו יות' משאר שבטי'

רדק

כמו שאומר במלכים ויקוב חור בדלתו: (יא) ויערו את הארון. כמו ותער כדה: (יג) ותעל ארוכה למלאכה. בדרך השאלה. וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים. וירפא את מזבח ההרוס: (יד) ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת. ובמלכים אך לא יעשה בית ה' ספות כסף וכו'. ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו. וזהו שאמר וככלותם הביאו לפני המלך כי כאן לפני כלות המלאכה לא יהיו עושים כלים ממנו כמו שאמר במלכים כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא נעשית המלאכה אך כאשר נעשית כמו שאמר הנה ויעמידו בית האלהים על מתכונתו ויאמצהו וככלותם וכו' עשו מהנותר כלי שרת: והעלות. י"מ כמו עלי שהוא יד המכתש כמו בתוך הריפות בעלי ועשו אותו לכתוש בו הבשמים לקטורת. ולפי דעתי שהוא כלי קטן שמושכין בו היין מן ההין לנסכים ומצאנו אותו בדברי רז"ל אמהתא דבי רבי כד הוה משתעי' מלשון הכמה אמרה הכי עלת נקפת בכד. פי' הכלי הקטן שהיו מושכין בו היין מן הכד שמו עלת וסים' אומרת לו כי העלת היתה מכה בשולי הכד שלא היה יין בכד ועוד אמרו מרגניתא זבנא בתליסר עיליתא דדינרי. פי' מכרה בי"ג סלים מלאים דינרים מאותן הסלים הקטן הנקרא עלת. ויקרא הא' עלת או עלה והרבות עלות: (יז) וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם. השתחוו לו ופתו אותו בדבריהם ואמרו שיהיו נשמעים לו לכל מצותיו וגם הוא ישמע אליהם לעבוד האפרים ככל העמים וכיונא בדברים האלו אז שמע המלך אליהם ועזבו עבודת בית המקדש ועבדו האלילים. ובדרש וישתחוו לו שעשאוהו לאלוה וכך אמרו והזר הקרב יומת ואתה אדוני המלך היית בבה"מ שש שנים ועדיין אתה חי ורא‍וי אתה שנעבדך עבודת אלוה

כמו

מצודת דוד

הכסף רב בו כי משקע ככד אז בא סופר המלך וכו': ויערו. שפכו הכסף מן הארון: ליום ביום. כי מצות המלך היה להביאו בכל לילה מן החוץ אל תוך הבית וכאשר ראו שרב הכסף אז שפכו הכסף ממנו: (יב) אל עושי מלאכת וכו'. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדרז"ל נקראין אדרכלין: ויהי שוכרים. והם יהיו שוכרים חוצבי אבן וחרשי עץ: להרשי ברזל. גם יהיו שוכרים את חרשי הברזל והנחשת: (יג) ויעשו וכו'. עשו מה שעליהם לעשות: ותעל וכו' בידם. על ידם עלתה חזוק למלאכת התקון על מתכנתו. על כנו ובסיסו ור"ל שתקנו את כל הצריך לתקן: (יד) וככלותם. לחזק את כל בית ה': וכלי זהב. ושאר כלי זהב וכסף: תמיד. הם התמידין שבכל יום בבוקר ובערב: (טז) בישראל. במה שהעמיד להם מלך מזרע דוד: ועם האלהים. במה שקרב את ישראל לעבודת המקום: וביתו. במה שהעמיד בה הממונים: (יז) וישתחוו למלך. אמרז"ל שעשאוהו אלוה באמרם אליו הנה נאמר והזר הקרב יומת (במדבר י"ח) ואתה נכנסת בבה"מ ששה שנים ועודך חי ומהראוי לעבוד אותך עבודת אלהות: אז שמע המלך. קבל דבריהם: (יח) ויעזבו וכו'. ונמשך מזה שעזבו את בית ה' ועבדו האשרים: באשמתם זאת. בעבור אשמתם זאת: (יט) ויעידו בם. התרו בם ע"פ שדרך המתרה להתרות בעדים למען לא יוכחש בדבר: ולא האזינו. לא הטו אזן לשמוע: (כ) מעל לעם. במקום גבוה מכל העם למען ישמעו כולם: (כא) במצות המלך. עם ענמו נאמן: (כב) החסד אשר עשה. אשר הציל מן המיתה והמליכו על ישראל: ירא ה'. שעל

מצודת ציון

כה) ומשפטו ובהארון ופקדם הוא ענין נואם כמו והוא פקד עלי (לקמן לו): ויערו. ענין שפיכה והרקה כמו ותער כדה (בראשית כד): (יג) ארוכה. הוא ענין רפואה ובא בדרך השאלה על חיזוק הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (נחמיה ד): ויאמצהו. מל' אמיץ והוזק: (יד) וככלותם. כהשלימם: והעלות. הוא יד המכתשת וקרוי כן ע"ש שמעלין ומורידין אותה בעת

על הסס דמלכים . וחברו את הדורם דסיפרא . וירגמהו אבן במצות המלך : ירושלים ה׳ מ״ל בקריאה וסימ׳ ירושלים עיים תהיה . ואלה נולדו לו בירושלים . ושם אמו יהועדן דסיפרא .
אחר זה שלח סנחריב . אשר הגלה מירושלים : חיל ד׳ קמצין בקריאה וסימ׳ וישכר מישראל מאה רכב . כל מספר ראשי האבות . ולמשלמיהו בנים אחים . ויקהל דוד את
כל שרי . וכל אס״ת דכו׳ : בחרי אף ה׳ בקריאה וסימ׳ ויצא מעם פרעה בחרי אף . ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף . בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו . ויבדילם אמציהו להגדוד .

כג ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם
ויבאו אל־יהודה וירושלם וישחיתו את־כל־ ח
ד׳ דגשים כ״ת רפין שרי העם מעם וכל־שללם שלחו למלך דרמשק׃
כד כי במצער אנשים באו חיל ארם ויהוה נתן ג׳
בידם חיל לרב מאד כי עזבו את־יהוה אלהי
אבותיהם ואת־יואש עשו שפטים׃ כה ובלכתם ג׳
ממנו כי־עזבו אתו במחליים רבים התקשרו ג׳
עליו עבדיו בדמי בני יהוידע הכהן ויהרגהו על־
מטתו וימת ויקברהו בעיר דויד ולא קברהו
בקברות המלכים׃ כו ואלה המתקשרים עליו ג׳
זבד בן־שמעת העמונית ויהוזבד בן־שמרית ג׳ מ״ע
המואבית׃ כז ובניו ורב המשא עליו ויסוד בית ירב ק׳ ג׳ מ״ח
האלהים הנם כתובים על־מדרש ספר המלכים
וימלך אמציהו בנו תחתיו׃ כה א בן־
עשרים וחמש שנה מלך אמציהו ועשרים
ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו יהועדן
מירושלים׃ ב ויעש הישר בעיני יהוה רק לא ס׳ מ״ע
בלבב שלם׃ ג ויהי כאשר חזקה הממלכה
עליו ויהרג את־עבדיו המכים את־המלך אביו׃

ד׳ ד ואת־בניהם לא המית כי ככתוב בתורה
ג׳ בספר משה אשר־צוה יהוה לאמר לא־ימותו
ג׳ אבות על־בנים ובנים לא־ימותו על־אבות כי
איש בחטאו ימותו׃ ה ויקבץ אמציהו את־
יהודה ויעמידם לבית־אבות לשרי האלפים
ולשרי המאות לכל־יהודה ובנימן ויפקדם
ג׳ למבן עשרים שנה ומעלה וימצאם שלש־מאות
אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה׃ ו וישכר
ד׳ וכל אס״ת דכו׳ מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר־כסף׃
ז ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך אל־
יבוא עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם־ישראל
ג׳ וחד ואלס בנוי יבא כל בני אפרים׃ ח כי אם־בא אתה עשה חזק
למלחמה יכשילך האלהים לפני אויב כי יש־
ג׳ מ״ע כח באלהים לעזור ולהכשיל׃ ט ויאמר אמציהו
ג׳ ג׳ לאיש האלהים ומה־לעשות למאת הככר אשר
נתתי לגדוד ישראל ויאמר איש האלהים יש
ליהוה לתת לך הרבה מזה׃ י ויבדילם אמציהו
ג׳ להגדוד אשר־בא אליו מאפרים ללכת למקומם
ס׳ ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם בחרי־
אף

תולדות אהרן (סוטה כב קדושין ס) :

רדק

אלוה : (כג) וישחיתו את כל שרי העם מעם . ילאו אליהם למלחמה המלך ושרי יהודה וחיל לרוב . וחיל ארם השחיתו את כל שרי העם ומן העם גם כן השחיתו : (כה) בדמי בני יהוידע הכהן . אולי כשהרגו זכריה הרגו גם כן אחר בני יהוידע או לא היו לו בנים את ליהוידע אלא זכריה כי אחר בניו שאמר ויולד בנים ובנות כבר מתו ולא נשאר מבני יהוידע אלא זכריה ואותו הרגו . ואמר בדמי כמו ובני דן חושים : (כז) ובניו ירב המשא . וכתוב ורב שהוא שם . כמו ורב שלום בניך כלומר רוב המשא שנבאו הנביאים עליו כמו שנאמר למעלה וישלח בהם נביאים . וקרי ירב המשא ירבה . והוא עתיד במקום עבר כלומר המשא הרב עליו ובניו שב אל יואש כי זכר בניו ומה שרבה המשא והוא הנבואה עליו וספור יסוד בית האלהים שחזק הכל כתוב בספר מלכים ובכר פרשנו למה נקרא שמו מדרש : (ז) ואיש האלהים בא אליו . אמרו כי זה היה אמוץ אבי ישעיה הנביא : (ח) יכשילך האלהים לפני אויב . פי׳ אם יבוא עמך צבא ישראל יכשילך האלהים

רשי

כמו שאמר לעיל ויעזבו את בית ה׳ אלהי אבותיהם : וישחיתו את כל שרי העם . חוזר למעלה ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך והחטיאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את כל שרי העם : מעם . מהיות עם : (כה) בדמי בני יהוידע . בשביל דמי זכריה שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טובה וחסד שגמל עמו יהוידע ובשביל אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג זכריה שקט ושליו ובוטח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הוא ולכבודו ינהגו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ וע״כ נהרג גם הוא בשלום והשקט על מטתו : (כו) המואבית . מה לי מי היו וממי יצאו אם מבני ישראל או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ויפרעו מיואש שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפורש במכילת׳ : (ז) כי אין ה׳ עם ישראל כל בני אפרים . לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל ובכל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם : (ח) כי אם בא אתה . פתרון אם לא תאמין בדברי שלא תכנס בא אתה ועשה

מצודת ציון

בעת הכתישה וכן בתוך הריפות בעלי (משלי כז) : (כד) במצער . במעט כמו ושאל מצער (בראשית יט) : (כה) התקשרו . ענין קשר אגודה מרידה : (כו) זבד . וכמ״ב נאמר יוזכר ובשתי השמות היה

מצודת דוד

שעל הנס הורגים אותי וידרוש מהם את דמי לקחת נקמתי : (כג) לתקופת השנה . ר״ל כאשר הקיפה החמה לבא אל הנקודה שהיתה בעמדה במעמדה בעת שנהרג : מעם . ר״ל מן העם כי עזבו את העם והשחיתו את השרים לבד להראותם שבא בעונם על אשר השתחוו למלך : (כד) כי במצער . ר״ל נראה הדבר שבא בעונם ובהשגחה כי בא ארם באנשים מעטים ובני יהודה היו חיל רב ועכ״ז נפלו בידם : עשו שפטים . עשו בו דין משפט יסורין : (כה) ובלכתם . ובעת שהלכו הארמים ממנו ולא על שהמלו עליו רק כי עזבוהו חולה בחליים רבים כי עשו בו מה שמלאה ידם : התקשרו . בעת ההיא התקשרו עליו עבדיו בעבור נקמת דמי בני יהוידע ועם שרק זכריהו נהרג אמר בני וכן ובני דן חושים (בראשית מו) : (כז) ובניו . והון ספור בניו : ירב המשא עליו . ומה שרבה עליו המשא רוצה לומר מרבית הנבואות שנבאו עליו הנביאים : ויסוד . ספור יסוד בית האלהים אשר חיזק ותיקן : על מדרש . הספר של דברי הימים מהמלכים נקרא מדרש כי בו נדרש ספורי ענייני המלכים וקורות : כה (ד) ככתוב . כי עשה ככתוב בתורה ולתוספת ביאור אמר בספר משה : על בנים . בעבור עון הבנים : איש בחטאו ימותו . ר״ל כל המתים המה כל איש בחטאו ולא בחטא זולתו : (ה) לבית אבות וגו׳ . לכל בית אב לבד ולכל שר אלף ומאה עם אנשיו לבד : (ז) כל בני אפרים . מלכות עשרת השבטים קרויה ע״ש אפרים על כי ירבעם המלך הראשון שעליהם היה מבני אפרים : (ח) כי אם בוא אתה . בוא למלחמה לבד ולא עמהם : יכשילך . ר״ל מן יכשילך ומעניש מבין הסר וגו׳ ור״ל אם יבואו עמך צבא ישראל כן יכשילך האלהים לפני האויב : (ט) ומה לעשות . ר״ל וכי אפסיד הכסף שלא יחזירו לי : יש לה׳ וגו׳ . ויאלף הכסף : המבוזע ממקום אחר : (י) ויבדילם . מבין אנשי יהודה : ויחר

גדע בחרי אף כל קרן ישראל. ישתחוה ג' בקריאה וסימ' ויהי דוד בא עד הראש. ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. ולפניהם ישתחוה. ולהם קטר: לך ג' כתיב לך חסר ה' בלישן הליכה וסימ' לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם. ויאמר לנערו לך ונקרבה דגבעה. ויועץ אמציהו מלך יהודה ויעש. וה' כתובין לכה מ"ל ה' וסימ' ויען יצחק ויאמר אל עשו הן גביר. הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך. ויוסף עוד אחימעץ. כי יתפוש איש באחיו. לפני אפרים ובנימן: ואת בני י' דסמיכי בקריאה וסימ' אלה תולדות יעקב יוסף. ואת בני המכים לא המית. עלו אלי ועזרוני. ולקח את כל הזהב והכסף דמלכים. ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים. לכן עוד אריב אתכם. את אדום ואת מואב ואת

אף׃ יא ואמציהו התחזק וינהג את־עמו
וילך גיא המלח ויך את־בני־שעיר עשרת
אלפים׃ יב ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה
ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע
וכלם נבקעו׃ יג ובני הגדוד אשר השיב
אמציהו מלכת עמו למלחמה ויפשטו בערי
יהודה משמרון ועד־בית חורון ויכו מהם שלשת
אלפים ויבזו בזה רבה׃ יד ויהי אחרי בוא
אמציהו מהכות את־אדומים ויבא את־אלהי
בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה
ולהם יקטר׃ טו ויחר־אף יהוה באמציהו וישלח
אליו נביא ויאמר אליו למה דרשת את־אלהי
העם אשר לא־הצילו את־עמם מידך׃ טז ויהי ׀
בדברו אליו ויאמר לו הליועץ למלך נתנוך
חדל־לך למה יכוך ויחדל הנביא ויאמר ידעתי
כי־יעץ אלהים להשחיתך כי־עשית זאת ולא
שמעת לעצתי׃ יז ויועץ אמציהו מלך
יהודה וישלח אל־יואש בן־יהואחז בן־יהוא
מלך ישראל לאמר לך נתראה פנים׃ יח וישלח
יואש מלך־ישראל אל־אמציהו מלך־יהודה
לאמר החוח אשר בלבנון שלח אל־הארז אשר
בלבנון לאמר תנה את־בתך לבני לאשה
ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותרמס את־
החוח׃ יט אמרת הנה הכית את־אדום ונשאך לבך
להכביד עתה שבה בביתך למה תתגרה
ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך׃ כ ולא־שמע
אמציהו כי מהאלהים היא למען תתם ביד כי
דרשו את אלהי אדום׃ כא ויעל יואש מלך־
ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך־יהודה
בבית שמש אשר ליהודה׃ כב וינגף יהודה לפני
ישראל וינסו איש לאהליו׃ כג ואת אמציהו
מלך־יהודה בן־יואש בן־יהואחז תפש יואש
מלך־ישראל בבית שמש ויביאהו ירושלם
ויפרץ בחומת ירושלם משער אפרים עד־שער
הפונה ארבע מאות אמה׃ כד וכל־הזהב והכסף
ואת כל־הכלים הנמצאים בבית־האלהים עם־
עבד אדום ואת־אוצרות בית המלך ואת בני
התערבות וישב שמרון׃ כה ויחי אמציהו

רשי

עשה וחזק למלחמה: לעזור ולהכשיל. פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל אותך אם תוליכם עמך: (יב) וכולם נבקעו. ויהי אחרי בא וגו'. באיכה רבתי עליו נאמר ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט): (יג) ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו למקומם כדלעיל ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם שאם לא כן אלא מיד שנבדלו מאמציה פשטו בערי יהודה היה לו לומר ויפשטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון: (טז) כי יעץ אלהים להשחיתך. כלומר אם אין אתה שומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ ה' להשחיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת לעצה ומה היא העצ' שהשיאך להתגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתיב ויועץ אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו': (יז) לך נתראה פנים. להראות גבורותינו על סוסים ברמחים: (יח) החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח: שלח אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות. ותעבר ותרמוס. ולא רצה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לטרוף החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשלוח בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שבטי' ועת' עבדי יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה: (יט) ונשאך לבך. לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף כי ובמלכים (ב' י"ד) הכבד ושב בביתך: (כ) כי מהאלהים היא למען תתם ביד. כלומר בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך: (כא) בבית שמש. היתה המלחמה והוצרך לומר שלא תאמר כשתפשו אמציה למה הביאו לירושלים ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלים: (כג) ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד בי כי לא גבה לבו כל כך למרוד הואיל ונפרצה החומה: (כד) הנמצאים בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל: ואת בני התערבות. שלא הניחו ישראל את אמציה להיות עוד מלך בירושלים עד שנתנו בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (ב' יד) בני רברביא.

רדק

אלהים ואם לא יעזרך כי יש כח באלהים לעזור ולהכשיל: (יז) נתראה פנים. נלחם: (יט) ונשאך לבך להכביד. להרבות עוד מלחמה. כמו והכבדתים ולא יצערו: (כג) עד שער הפונה ובמלכים עד שער הפנה. ונקראת הפנה פונה. לפי שהפונה מבים הקיר ויופיו: (כד) עם עובד אדום. פי' שהיה נגיד על האוצרות ובניו אחריו: ואת בני התערובות. בני השרים שמתמים המלכים זה ביד זה לסקים הבריות והשלום

ביניהם

מצודת דוד

אסם. כי לבזיון יחשב להם: (יב) נבקעו. נבקע כריסם: (טו) אשר לא הצילו. ונראה א"כ שלא אלהים המה: (טז) הליועץ. וכי מי מינה אותך יועץ למלך: חדל לך. מדבריך אלה: למה יכוך. מי מאנשי: כי יעץ אלהים. יעץ את עצמו: (יז) נתראה פני'. כאומר אין זה גבורה מה שבאו אנשיך פתאום והכו בעמי אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי: (יח) החוח. המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אומר אף אם דברת לשלום לבלימה יחשב לי להתחבר עמך מכ"ש לרדת עמך במלחמה: ותרמוס. על אשר נשאו לבו לדבר גאוה ורמז לו שאויביו ירמסו אותו: (יט) אמרת הנה הכית וגו'. ולדבר גבור' יחשב אצלך ולזה התגאית ורוצה אתה להרבות כבודך בהלחמך עמדי: עתה. הואיל וקנית כבוד מה בנצחון אדום שב בביתך והתפאר בכבודך: למה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך: (כ) למען תתם. את אמציה ועמו ביד מלך ישראל: (כא) ויתראו פנים. ר"ל נלחמו פנים בפנים: (כג) משער אפרים. התחיל לפרוץ מן השער הנקרא בשער אפרים ופרץ עד השער הנקרא בשער הפונה והיה באורך ת' אמה: (כד) וכל הזהב. רוצה לומר ולקח את כל הזהב וגו' ומענינו תבין הכתוב: עם עובד אדום. עם כל הנמצא בבית עובד אדום כי בהיות הארון שם בימי דוד היה בביתו אוצרות הקדשים ונשארו

מצודת ציון

סיס נקרא וכן כאן שמרים ושם שומר: (כז) ירב. מל' רמוי: כה (יב) שבו. מל' שבים: (יג) ויפשטו. מל' התפשטות ופזור כדרך הנלחמים והשוללים: (יז) לך. פנינו כמו לכה כה"א: (יח) החוח. הוא מין קוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב): ותרמוס. ענין דריסה ברגל: (יט) ונשאך לבך. ענין התרוממות וגאוה: תתגרה. מל' מגר ומחלוקת וכן אל תתגר בם (דברים ב): (כג) שער הפונה. הוא שער הפנה הנאמר במ"ב כי השער העומד בפנה הוא פונה לכאן ולכאן: (כד) התערובות. מל' ערבון ומשכון כמו מה הערבון (בראשית לח):

סמקטס

בני עמון. ונתתי את רבה וכל הזהב והכסף דסיפרא. ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים: על שער ב' דסמי' וסי' ויבן עזיהו מגדלים קדמא דפסוק. על שער בת רבים אפך כמגדל: אדמה י"א בקריאה וסימני' ותוסף ללדת את אחיו את הבל. מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו. משא צמד פרדים אדמה דנעמן. כי מי דימון מלאו דם. הוי רב את יוצרו חרש. שדד שדה אבלה אדמה. אל תראי אדמה גילי ושמחי. לכן כה אמר ה' אשתך בעיר תזנה. ואמר לא נביא אנכי. ויבן מגדלים רבים. תשלח חוקך יבראון

בן־יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן־
יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה: כו ויתר
דברי אמציהו הראשנים והאחרונים הלא הנם
כתובים על־ספר מלכי־יהודה וישראל: כז ומעת
אשר־סר אמציהו מאחרי יהוה ויקשרו עליו
קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו
לכישה וימיתהו שם: כח וישאהו על־הסוסים
ויקברו אתו עם־אבתיו בעיר יהודה:
כו א ויקחו כל־עם יהודה את־עזיהו והוא בן־
שש עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו
אמציהו: ב הוא בנה את־אילות וישיבה
ליהודה אחרי שכב־המלך עם־אבתיו:
ג בן־שש עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים
ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו יכיליה
מן־ירושלם: ד ויעש הישר בעיני יהוה ככל
אשר־עשה אמציהו אביו: ה ויהי לדרש אלהים
בימי זכריהו המבין בראת האלהים ובימי
דרשו את־יהוה הצליחו האלהים: ו ויצא וילחם
בפלשתים ויפרץ את־חומת גת ואת חומת
יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד
ובפלשתים: ז ויעזרהו האלהים על־פלשתים
ועל־הערביים הישבים בגור־בעל והמעונים:
ח ויתנו העמונים מנחה לעזיהו וילך שמו עד־
לבוא מצרים כי החזיק עד־למעלה: ט ויבן
עזיהו מגדלים בירושלם על־שער הפנה ועל־
שער הגיא ועל־המקצוע ויחזקם: י ויבן מגדלים
במדבר ויחצב ברות רבים כי מקנה־רב היה
לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים בהרים
ובכרמל כי־אהב אדמה היה: יא ויהי
לעזיהו חיל עשי מלחמה יוצאי צבא לגדוד
במספר פקדתם ביד יעואל הסופר ומעשיהו
השוטר על יד־חנניהו משרי המלך: יב כל
מספר ראשי האבות לגבורי חיל אלפים ושש
מאות: יג ועל־ידם חיל צבא שלש מאות אלף
ושבעת אלפים וחמש מאות עושי מלחמה בכח
חיל לעזר למלך על־האויב: יד ויכן להם עזיהו
לכל־הצבא מגנים ורמחים וכובעים ושרינות
וקשתות ולאבני קלעים: טו ויעש בירושלם
חשבנות מחשבת חושב להיות על־המגדלים
ועל־הפנות לירוא בחצים ובאבנים גדלות ויצא

תולדות אהרן ויפי לדרום. סימן מח:

רד"ק

ביימיהם אמצי"ה בלע"ז: (ה) בימי זכריה המבין בראות האלהים. סיהו שהיה נביא: (ח) ויתנו העמונים. המעונים שזכר והוא הפוך כמו שפירשנו למעלה: (ט) ועל המקצוע

רש"י

ורבינו יוסף פירש תערובות אותן התערובות שהיה לו למלך נתונים בערבות שלא ימרדו אבותם בו ולא נראה לי כי לא מצינו שנגררה ירידה כל כך על אחרים שיהו צריכים ליתן ליהודה בניהם לערבון: (כז) ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה'. ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי הי' לבם דוה איש על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישראל: (כז) וינס לכישה. עיר מבצר אשר נלחם עליה סנחריב וגם לכישה ויהי שם ט"ו שנים עד ששלחו אחריו לכיש' וימיתהו שם ואותן ט"ו שנה שהיו בלכיש מלכה יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף זצ"ל ראיתי גם אותן ט"ו שנים שהי' בלכיש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לומר כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשרה שנה נמצא שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שא"כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מלך בחיי אביו: (ד) ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו: (ה) בימי זכריהו. זה עזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים ב' יב) יהואחז אחזיהו: המבין בראות אלהים. שהבין בירא' האלהים שטובה היא ונחירא מה': (ט) ויבן עזיהו מגדלים וגו'. הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה בימי אביו: (י) אכרים. ארטו"רי בלע"ז: וכרמים. דוגמא (שם ב' כ"ה) לכורמים וליוגבים שומרי בהמות היה לו: כי אוהב אדמה הי'. מפורש בב"ר ג' להוטים אחרי אדמה היו ולא נמצא בם תועלת הוא וקין: (טו) חשבנות מחשבת חושב. דוגמא

מצודת ציון

כו (ט) המקצוע. הזווית כמו לשני המקצעות (שמות כו): (י) ובשפלה. בעמק: אכרים. הם עובדי האדמה בחרישה כמו וקראו אכר אל אבל (עמוס ה): וכורמים. עובדי הכרמים: ובכרמל. ענין גבעות שמנים וטובים כמו ורבה הכרמל והבשן (ירמיה נ): (יד) ויכן. מל' הכנה: וכובעים. עשויים מברזל ישימו על הראש להגן ממכת חרב: ושריונות. בגדים עשויים מברזל ילבשו במלחמה להגן: (טו) חשבנות. כמו כעין מגדלים כמו ועל השנות הגבוהות (צפניה א)

מצודת דוד

שמה אף אחר שנלקח הארון משם: בני התערובות. הם בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו האבות: (כז) ומעת וכו' ויקשרו. מעת ההיא התחילו לקשור עליו ולמרוד בו: (כח) בעיר יהודה. ר"ל בעיר המיוחדת אשר ביהודה והיא עיר ציון: כו (ב) הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה. כי שלמה כבשה מאדום כמ"ש אז הלך שלמה וכו' ואל אילות (לעיל ח') ובני אדום חזרו ולקחו אותה מיהודה והחזיר הכס אמציה את אדום לקחה מידם ועזיהו בנה את חומת להיות עיר מבצר וזה הטיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיקה מפלתם: אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עוזיהו ועשאה עיר מבצר: (ד) ויעש הישר וכו' ככל וכו'. ר"ל בדבר הישר עשה כאביו ולא בדבר מה שלא טוב עשה: (ה) ויהי לדרוש אלהים. היה דרכו לדרוש אלהים: המבין בראות אלהים. היה בעל בינה להבין נפלאות במראות הנבואה הבאה מאלהים: (ח) העמונים. אולי הם המעונים שזכר והוא הפוך: וילך שמו. פרסום שמו הלך עד בואו אל מצרים: עד למעלה. ר"ל גדול מאוד: (ט) ויחזקם. בכל פעם חיזק את המגדלים ההם: (י) ויחצב בורות. החופר במקום אבנים יקרא חוצב בלשון מקרא: כי מקנה רב. והיה צריך לבורות רבים להשקות המקנה: ובשפלה ובמישור. מהם רועים בשפלה ומהם במישור: כי אוהב אדמה. אוהב היה לעסוק בעבודת אדמה: (יא) במספר פקודתם. במספר מנינם הנמסר ביד יעיאל וכו': על יד חנניהו. הוא היה מוסר בידם המספר: (יב) לגבורי חיל. של גבורי החיל: (יג) ועל ידם. הנתונים בידם ותחת ממשלתם: בכח חיל. הוא כפל ענין במ"ש ויורה על רב הכח: (יד) ולאבני קלעים. הכלים המוכנים לאבני הקלע: (טו) חשבנות. מעשה אומנות

ותתרש פני אדמה : נדחף ב' וסימ' והמן נדחף . וגם הוא נדחף לצאת דעוזיהו : וישב בית ישיבת בית ו' וסימ' נמסר בירמיה סימן ל"ו : שופט ו' מ"ל בקריאה וסימ' גבור ואיש
מלחמה . ותכרתי שופט מקרבה . ויותם בנו על בית המלך דספרא . ישבת לכסא שופט צדיק . כי אלהים שופט זה ישפיל . מלך שופט באמת דלים . ויש ספרים נמסר במקום

שמו עד־למרחוק כי־הפליא להעזר עד כי־חזק :
טז וכחזקתו גבה לבו עד־להשחית וימעל ביהוה ג'. ס'
אלהיו ויבא אל־היכל יהוה להקטיר על־מזבח
הקטרת : יז ויבא אחריו עזריהו הכהן ועמו
כהנים ׀ ליהוה שמונים בני־חיל : יח ויעמדו
על־עזיהו המלך ויאמרו לו לא־לך עזיהו להקטיר ל'
ליהוה כי לכהנים בני־אהרן המקדשים להקטיר
צא מן־המקדש כי מעלת ולא־לך לכבוד מיהוה ל'
אלהים : יט ויזעף עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ג'. ל'
ובזעפו עם־הכהנים והצרעת זרחה במצחו ל' וחד ובצרעת נעמן
לפני הכהנים בבית יהוה מעל למזבח הקטרת : ד'. ל"ס. ל'
כ ויפן אליו עזריהו כהן הראש וכל־הכהנים
והנה־הוא מצרע במצחו ויבהלוהו משם וגם־ ס. ב' מ"ל
הוא נדחף לצאת כי נגעו יהוה : כא ויהי עזיהו ב' וסימן
המלך מצרע ׀ עד־יום מותו וישב בית החפשות ו' כליש' החפשית ק'
מצרע כי נגזר מבית יהוה ויותם בנו על־בית ג'. י"צ
המלך שופט את־עם הארץ : כב ויתר דברי ו' מ"ל
עזיהו הראשנים והאחרנים כתב ישעיהו בן־

אמוץ הנביא : כג וישכב עזיהו עם־אבתיו
ויקברו אתו עם־אבתיו בשדה הקבורה אשר
למלכים כי אמרו מצורע הוא וימלך יותם בנו ל' מ"ל
תחתיו : כז א בן־עשרים וחמש שנה יותם
במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ושם
אמו ירושה בת־צדוק : ב ויעש הישר בעיני ב' חד כתי' ה' וחד כתיב א'
יהוה ככל אשר־עשה עזיהו אביו רק לא־בא
אל־היכל יהוה ועוד העם משחיתים : ג הוא כ"ג. ד' מ"ל
בנה את־שער בית־יהוה העליון ובחומת העפל
בנה לרב : ד וערים בנה בהר־יהודה ובחרשים
בנה בירניות ומגדלים : ה והוא נלחם עם־מלך כ. ל"ג ר"פ י"ב
בני־עמון ויחזק עליהם ויתנו־לו בני־עמון בשנה ט"ז
ההיא מאה ככר־כסף ועשרת אלפים כרים
חטים ושעורים עשרת אלפים זאת השיבו לו ב' מ"ל וכסימ'
בני עמון ובשנה השנית והשלישית : ו ויתחזק
יותם כי הכין דרכיו לפני יהוה אלהיו : ז ויתר
דברי יותם וכל־מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים
על־ספר מלכי ישראל ויהודה : ח בן־עשרים ג'

תולדות אהרן ובחזקתו . סנהדרין מה ערכין לג : ובצרעת . סנהד' מה ערכין שם : ויהי המלך מצורע . (קדושין ס) :

רשי

דוגמא (שמות כ"ח) מעשה חושב כלי מלחמות עשה באומנות כגון דיק ואילים המנגחים בחומה . כדכתיב (משלי כ"ד) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה : (טז) וימעל בה' אלהיו . כאן טפל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמא (ויקרא ה') נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה : ויבא אל היכל ה' שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד : (יט) ובידו מקטרת להקטיר . ורצה להכות בו הכהן המוכיחו מלהקטיר קטורת : (כא) בית החפשית . ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית הקברות על שם במתים חפשי (תהלים פ"ח) : כי נגזר לו מלבא עוד בין הבריות דוגמא (מגילה ב) ואת אשר נגזר עליה : (כג) בשדה הקבורה . ולא במערה עם המלכים : (ב) ככל אשר עשה עזיהו אביו . הטובות שעשה אביו וזהו שאמר רבי שמעון בן יוחאי במסכת סוכה אלמלא יהי' אברהם אבינו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אני הייתי מקבל עלי חטאי הדורות מאברהם . עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי היינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו מצינו בהם חטא חוץ מיותם . דוד רק באוריה החתי שלמה נשיו הטו לבבו ורחבעם עזב את תורת ה' אביה וילך בכל חטאת אביו . אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ונתן הנביא בית המהפכת . יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדש אמציה השתחו' לפסילי שעיר עוזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מצבות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלשה לא הודו לו . מנשה עשה הרע בעיני ה' יאשיהו לא שמע לדברי נבואה מפי אלהים לצדקיה עשה הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי (כך אמר לי ר' אלעזר בר משה) : ועוד העם משחיתים . כדכתיב (במלכים ב' ט') עוד העם מזבחים ומקטרים : (ג) ובחומות העופל . דוגמא (ישעיה לב) עופל ובחן היה בונה מגדלות : (ד) ובחרשים בנה בירניות . לשון בירה גדולה את

רדק

המקצוע . פי' על הזויות כמו בארבע מקצועי החצר : (יט) ובידו מקטרת להקטיר . מקטרת שם המחתה : (כא) וישב בבית החפשית . מפרש בגמרא ירושלמי שעשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי : (ב) רק לא בא אל היכל ה' . כלומר בזה הדבר לא עשה כעוזיהו אביו שבא אל היכל ה' להקטיר או פי' רק לא בא אל היכל ה' בעבור שנכשל בו עוזיהו אביו לא רצה להכנס אם להתפלל ולהקריב קרבנותיו והיה מקריב בבמות . וזהו שאמר אחריו ועוד העם משחיתים כמו שמפורש במלכים עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות : (ג) ובחומת העופל . כמו עופל ובחן מקום גבוה : (ד) ובחרשים בנה בירניות ומגדלים . ביערים תרגום יער חורשא : בירניות . כמו בירות פירושו מן כי לא לאדם הבירה

מצודת דוד

אומנות הבאה ע"י מחשבה ועיון רב ולתוספת ביאור אמר מחשבת חושב ר"ל הנעשה במחשבה של החושב והוא הרגיל במחשבת העיון : להיות על המגדלים . מעשה האומנות ההם עשה לשומם על המגדלים לירות בהם בחצים ובאבנים : כי הפליא . עשה דברים נפלאים להיות נעזר בהם עד כי נתחזק על ידיהם : (טז) עד להשחית . עד כי נשחת להרשיע בעבור רוב גובה הלב : (יח) לא לך . לא אתה לך להקטיר : כי מעלת . כי פשעת בזה : ולא לך לכבוד . ר"ל לא כמו שחשבת אתה שיהא לך בהקטרה זו כבוד מה' כי לא כן הוא : (יט) ויזעף . על שמיחה בו : ובידו מקטרת . וכבר היה בידו המחתה ובו הקטורת : ובזעפו . ובעת זעפו פרחה הצרעת במצחו ולפי שהצרעת לבנה הוא כמ"ש ואם בהרת לבנה הוא (ויקרא י"ג) לזה אמר לשון זריחה כי מבהיק בעבור הלובן : מעל . בעמדו מעל המזבח : (כ) ויבהילוהו . הניאוהו משם בבהלה ומהירות : נדחף לצאת . מעצמו היה נדחף לצאת משם כי ראה שה' נגעו ובעונם בא : (כא) בית החפשית . בבית החפשית ר"ל עזב הנהגת המלוכה והיה חפשי מן העמל וכמ"ש רז"ל שהמלוכה לעבדות יחשב לפי רב העמל : כי נגזר . כי נכרת מלבוא לבית ה' בעבור טומאת צרעתו לזה עזב גם הנהגת המלוכה : על בית המלך . היה ממונה על בית המלך להיות שופט משפט העם תחת המלך : (כג) בשדה הקבורה . ולא במערה של קבורת המלכים . מצורע הוא ואין מהראוי א"כ לקברו במערה עם המלכים : כז (ג) ככל אשר עשה . ר"ל נדבר היושר עשה כאביו רק לא בדבר המעל ולא

מצודת ציון

א) : לירות . להשליך כמו ירה בים (שמות טו) : (טז) וימעל . ענין חטא ופשע : (יט) ויזעף . ענין כעס : מקטרת . כן יקרא המחתה כשהיא עם קטרת ונכונה להקטיר : (כ) נדחף . מל' דחיפה ומהירות הליכה : (כא) נגזר . נכרת : כז (ג) העופל . שם מגדל וכן ויבא אל העופל (מ"ב ה) : (ד) ובחרשים . ביערות כמו וחרש מצל (יחזקאל לא) ור"ל סעיף : בירניות . ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כט) : (ה) השיבו . לפי ששלחו שלשה פעמים לזה אמר השיבו ר"ל שלחו

כי אלהים שופט זה ישפיל אלהים שופט צדיק וגם הוא ראיתיו ברוב הספרים מ״ל ונמסר עליו ו׳ מ״ל ואולי הם ז׳ מ״ל ולאבותי לא ידענא : ולא עשה ה׳ וסימ׳ וספיבשת בן שאול ידך לקראת המלך ב׳ בו . בן עשרים שנה אחז במלכו . ותברו דד״ה . וירא אלהים את מעשיהם : אלהי אבתם ד׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר בסדר נצבים : רב ורב ל״ז קמצין בקריאה וסימ׳ ולא נשא אתם הארץ לשבת . כי היה רכושם רב משבת דעשו ויעקב . וישלח ה׳ בעם את הנחשים . ויצאו הם וכל מחניהם . ויאמר ה׳ אל גדעון . וזאת ליהודה ויאמר שמע ה׳ קול יהודה . וידברו בני יוסף אל יהושע . ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . וישמע דוד כי מת נבל . והנה עבדי דוד . ויואב ועבדך בתוך עמך אשר . הוי היורדים מצרים לעזרה . והיה על כל הר גבוה . הוי רב את יוצרו . הנני רב את ריבך . ולא בחיל גדול דיחזקאל . כה אמר ה׳ תצלח דיחזקאל . ועתה אתם אמרים דד״ה . ויאספו ירושלם עם רב . שלום רב לאהבי תורתך . ונתתי חחים בלחייך . וישבו בני ישראל מאחיהם. וישלח חציו ויפיצם דתהלים . רב אבל ניר ראשים . ויבאו ויגידו ליהושפט דד״ת ויקבצו עם רב . ויסתמו דסיפרא . בשרתי צדק בקהל רב . טוב טעם בוראת ה׳ . רב אדם יקרא איש חסדו . כי ברוב חכמה רב כעס . ויתמרמר מלך הנגב . והעמיד המון

וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם׃ ט וַיִּשְׁכַּב יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

כח א בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְלֹא־עָשָׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה ס׳
כְּדָוִיד אָבִיו׃ ב וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם ס׳
מַסֵּכוֹת עָשָׂה לַבְּעָלִים׃ ג וְהוּא הִקְטִיר בְּגֵיא ל״נ ר״פ
בֶן־הִנֹּם וַיַּבְעֵר אֶת־בָּנָיו בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם ד׳ כתיב ק
אֲשֶׁר הֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיְזַבֵּחַ ל׳ חס׳
וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
ה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהָיו בְּיַד מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּכּוּ־בוֹ ד׳
וַיִּשְׁבּוּ מִמֶּנּוּ שִׁבְיָה גְדוֹלָה וַיָּבִיאוּ דַּרְמָשֶׂק וְגַם ח׳. ל״ז
בְּיַד־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִתָּן וַיַּךְ־בּוֹ מַכָּה גְדוֹלָה׃ ד׳
ו וַיַּהֲרֹג פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ בִּיהוּדָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד הַכֹּל בְּנֵי־חָיִל בְּעָזְבָם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם׃ ז וַיַּהֲרֹג זִכְרִי ׀ גִּבּוֹר אֶפְרַיִם ד׳ דסמי׳
אֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עַזְרִיקָם נְגִיד הַבָּיִת
וְאֶת־אֶלְקָנָה מִשְׁנֵה הַמֶּלֶךְ׃ ח וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל ד׳. מ׳
מֵאֲחֵיהֶם מָאתַיִם אֶלֶף נָשִׁים בָּנִים וּבָנוֹת וְגַם־
שָׁלָל רָב בָּזְזוּ מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת־הַשָּׁלָל לְשֹׁמְרוֹן׃ ג׳. ל״ז
ט וְשָׁם הָיָה נָבִיא לַיהוָה עֹדֵד שְׁמוֹ וַיֵּצֵא ס״ר״פ. ג׳
לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא לְשֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה
בַּחֲמַת יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבוֹתֵיכֶם עַל־יְהוּדָה נְתָנָם
בְּיֶדְכֶם וַתַּהַרְגוּ־בָם בְּזַעַף עַד לַשָּׁמַיִם הִגִּיעַ׃
י וְעַתָּה בְּנֵי־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם אַתֶּם אֹמְרִים
לִכְבֹּשׁ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת לָכֶם הֲלֹא רַק־אַתֶּם
עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ יא וְעַתָּה שְׁמָעוּנִי
ג׳ וְהָשִׁיבוּ הַשִּׁבְיָה אֲשֶׁר שְׁבִיתֶם מֵאֲחֵיכֶם כִּי
כ׳ מזקי חֲרוֹן אַף־יְהוָה עֲלֵיכֶם׃ יב וַיָּקֻמוּ אֲנָשִׁים
ד׳. ד׳ מֵרָאשֵׁי בְנֵי־אֶפְרַיִם עֲזַרְיָהוּ בֶן־יְהוֹחָנָן בֶּרֶכְיָהוּ
בֶּן־מְשִׁלֵּמוֹת וִיחִזְקִיָּהוּ בֶן־שַׁלֻּם וַעֲמָשָׂא בֶּן־חַדְלָי
עַל־הַבָּאִים מִן־הַצָּבָא׃ יג וַיֹּאמְרוּ לָהֶם לֹא־
ג׳ תָבִיאוּ אֶת־הַשִּׁבְיָה הֵנָּה כִּי לְאַשְׁמַת יְהוָה עָלֵינוּ
ל׳ חס׳ אַתֶּם אֹמְרִים לְהֹסִיף עַל־חַטֹּאתֵנוּ וְעַל־אַשְׁמָתֵנוּ
כִּי־רַבָּה אַשְׁמָה לָנוּ וַחֲרוֹן אָף עַל־יִשְׂרָאֵל׃
ג׳ יד וַיַּעֲזֹב הֶחָלוּץ אֶת־הַשִּׁבְיָה וְאֶת־הַבִּזָּה לִפְנֵי
ס׳. ל׳ הַשָּׂרִים וְכָל־הַקָּהָל׃ טו וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה וְכָל־מַעֲרֻמֵּיהֶם
הִלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם
וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל־כּוֹשֵׁל
וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר־הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ
שֹׁמְרוֹן׃ טז בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז עַל־
ס׳ ר״פ מַלְכֵי אַשּׁוּר לַעְזֹר לוֹ׃ יז וְעוֹד אֲדוֹמִים בָּאוּ וַיַּכּוּ
ס׳ בִיהוּדָה וַיִּשְׁבּוּ־שֶׁבִי׃ יח וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ בְּעָרֵי

תולדות אהרן ויקמו האנשים. סופה מג :

רדק

עפירותו ארמון : (טו) וכל מערומיהם הלבישו . אמר לו פה והאחד ממנו מערום

רשי

(ז) את מעשיהו בן המלך . אחז . הרג זכרי גבור אפרים : ואת עזריקם . ואת ואת דוגמא (בראשית ל״ו) ואיה וענה וכן מדם ורכב וסוס (תהלים ע״ו) : (טו) ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות . למעלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן וחביריו : וכל מערומיהם . לשון ערום ועריה : (יח) ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב . שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני

מצודת ציון

אלהו והשיבו ואלהו : כח (ב) מסכות . פסילים יצוקים ממתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : (ג) ויבער . ענין שרפה : הוריש . גרש : (ז) נגיד הבית . פקיד הבית : משנה המלך . שני למלך : (י) לכבש . לאחוז בחוזקה כמו ולכבשו אותם (ירמיה לד) : (יד) החלוץ . אנשי המלחמה המזויינים : (טו) נקבו . נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כד) : ויחזיקו . אחזו : וינעלום . ענין מנעל : כושל . ענין חלשות כמו כשל כח הסבל (נחמיה ד)

מצודת דוד

בא אל ההיכל ולהקטיר כמו שבא אביו : ועוד העם . ר״ל עם כי יותם היה צדיק עכ״ז היה העם משחיתים דרכיהם ולא למדו מדרכיו : (ג) הוא בנה . ר״ל בנה עליו בנין גבוה או שנפל וחזר הוא ובנאו מחדש : (ה) ובשורים עשרת אלפים . מוסב הוא על טרים : כח (ג) ויבער את בניו . היא עבודת המולך : (ו) בעזבם . בעבור עזבם ובשוגם כזה : (ח) נשים ובנים . ר״ל קטנים וקטנות : (ט) לפני הצבא . לקראת הצבא : בחמת ה׳ . בעבור שבערה חמת ה׳ על יהודה לזה נתנם בידכם ולא בעבור זכותכם : בזעף . בכעס רב וגדול עד שהגיע אל השמים לרוב גדלו והוא מלשון מליצה וכאומר והנה בזה קבלו די גמולם : (י) ועתה . אולי וקבלו די הגמול וכי מהראוי לכבשם עוד לעבדים ולשפחות : הלא רק אתם . ר״ל השביה הזאת לא לטובה לכם הבאתם עמכם רק אתם מביאים עמכם אשמות ופשעים : (יא) כי חרון . כי פן יהיה חרון אף ה׳ עליכם : (יב) על הבאים . לעורר לבבם לעשות הטובים : (יג) הנה . אל שומרון : כי לאשמת ה׳ . את אשמת ה׳ ר״ל דברים המתעבים בעיני ה׳ לאשמה אתם אומרים להוסיף עלינו עוד על חטאתינו אשר מאז : כי רבה . בדבר הזה יהיה לנו אשמה רבה וחרון אף מה׳ על ישראל : (יד) ויעזב וכו׳ . לפני השרים עזבו הכל מידם והעמידם לפני השרים לעשות בהם הטוב בעיניהם : (טו) אשר נקבו . עזריהו וחבריו הנזכרים למעלה : ויחזיקו בשביה . שיראו מהם ידם וברשותם : וכל מערומיהם . כל מי בהם שהיה ערום מבלי לבוש הלבישו מן השלל : וינעלום . נתנו מנעלים ברגליהם : ויסכום . בשמן : וינהלום האסירים על החמורים את כל מי שהלם כחו ונחלש ללכת ברגליו : אצל אחיהם . אצל אחיהם . מבני בנים יהודה : (טז) בעת ההיא . שנלחם בו מלך ישראל : (יח) בערי השפלה

רב מן הראשון. העם רב והעת גשמים. והשקות בכלי זהב. יש זהב ורב פנינים. באין אלפים אבוס בר. פן יסיתך בספק: ויאספו י' פתחין בקריאת וסי' סביא סלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דשלכא ולאוחיהון כספא וחמרא. וביאורים וילך משה ואהרן ויאספו. ויקם העם כל היום ההוא כל הלילה. וישלחו ויאספו את כל סרני פלש ים אליהם. וישלחו ויאספו את כל סרני ויאמרו. ויאספו פלשתים את מחניהם דשמואל קדמאה דפסוק. ויעל משם את עצמות דשמואל. וישלח המלך ויאספו אליו. ויאספו את אחיהם ויתקדשו.

השפלה והנגב ליהודה וילכדו את־בית־שמש
ואת־אילון ואת־הגדרות ואת־שוכו ובנותיה
ואת־תמנה ובנותיה ואת־גמזו ואת־בנתיה
וישבו שם: יט כי־הכניע יהוה את־יהודה בעבור
אחז מלך־ישראל כי הפריע ביהודה ומעול מעל
ביהוה: כ ויבא עליו תלגת פלנאסר
מלך־אשור ויצר לו ולא חזקו: כא כי־חלק אחז
את־בית יהוה ואת־בית המלך והשרים ויתן
למלך אשור ולא לעזרה לו: כב ובעת הצר לו
ויוסף למעול ביהוה הוא המלך אחז: כג ויזבח
לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר כי אלהי
מלכי־ארם הם מעזרים אתם להם אזבח ויעזרוני
והם היו־לו להכשילו ולכל־ישראל: כד ויאסף
אחז את־כלי בית־האלהים ויקצץ את־כלי בית־
האלהים ויסגר את־דלתות בית־יהוה ויעש לו
מזבחות בכל־פנה בירושלם: כה ובכל־עיר ועיר
ליהודה עשה במות לקטר לאלהים אחרים
ויכעס את־יהוה אלהי אבתיו: כו ויתר דבריו
וכל־דרכיו הראשנים והאחרונים הנם כתובים
על־ספר מלכי יהודה וישראל: כז וישכב אחז
עם־אבתיו ויקברהו בעיר בירושלם כי לא
הביאהו לקברי מלכי ישראל וימלך יחזקיהו
בנו תחתיו: כט א יחזקיהו מלך בן־
עשרים וחמש שנה ועשרים ותשע שנה מלך
בירושלם ושם אמו אביה בת־זכריהו:
ב ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר־עשה דויד
אביו: ג הוא בשנה הראשונה למלכו בחדש
הראשון פתח את־דלתות בית־יהוה ויחזקם:
ד ויבא את־הכהנים ואת־הלוים ויאספם לרחוב
המזרח: ה ויאמר להם שמעוני הלוים עתה
התקדשו וקדשו את־בית יהוה אלהי אבתיכם
והוציאו את־הנדה מן־הקדש: ו כי־מעלו אבתינו
ועשו הרע בעיני יהוה־אלהינו ויעזבהו ויסבו
פניהם ממשכן יהוה ויתנו־ערף: ז גם סגרו
דלתות האולם ויכבו את־הנרות וקטרת לא
הקטירו ועלה לא־העלו בקדש לאלהי ישראל:
ח ויהי קצף יהוה על־יהודה וירושלם ויתנם
לזועה לשמה ולשרקה כאשר אתם ראים
בעיניכם: ט והנה נפלו אבותינו בחרב ובנינו
ובנותינו ונשינו בשבי על־זאת: י עתה עם־

תולדות אהרן כוה סמך לזה. מגלה יא: ויאמר. סנהד' קג:

רשי

והכנעני יושב על הים: (יט) כי הפריע ביהודה. דוגמא (שמות ל"ב) כי פרעה אהרן בפרוע פרעות (שופטים ה'): (כ) ויבא אליו. ששלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח מלאכים אל תגלת פלנאסר: ויצר לו. מתה שחלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגומר: (כא) ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים (שם) ויעל מלך אשור על דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלשתים: (כד) ויסגר את דלתות בית ה'. כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד עבודתם באהל מועד כי אם לבוא למזבחות שעשה בכל פינה בירושלים וחזקיה פתח דלתות בית ה' לפי שאביו סגר דלתות בית ה': (ג) ויחזקם. לפי שאחז קצץ את כל כלי בית האלהים: (ה) והוציאו את הנדה. עבודת כוכבים. את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמא כטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרח: (ז) ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל. אבל לאלהים אחרים עשו במות לכל

רדק

מערוס בשקל מגדול: (יט) כי הפריע ביהודה. ענין כי פרעה אהרן ענין גלוי כמו גלה ביהודה שהתגלו על ידו מעשיהם הרעים בפרהסיא: (כ) ויצר לו ולא חזקו. י"ת אותו יוצא ובן לשום האול לחבשה לחזקה. ואם הוא יוצא נפרשנו כן ולא חזק אותו מלך אשור. ולפי ששלח לו אחז לעזור לו אמר לא די שלא חזקו אלא בא עליו והצר לו וכן אמר ולא לעזרה כלומר אע"פ שנתן לו שוחד הועיל לו על רצין ועל פקח שהיה ירא מהם אבל גם עליו עלה והצר לו. ואם הוא עומד פי' ולא חזק ממנו כלומר לא היה לאחז חוזק ממלך אשור אלא היה לו ג"כ אחר שהחריב דמשק ושומרון: (כז) כי לא הביאהו לקברי מלכי ישראל. לפי שבמלכי יהודה היו בהם מלכי ישראל ודוד ושלמה קראם מלכי ישראל כלומר לא היה ראוי לבוא במחיצתם: (ה) והוציאו את הנדה מן הקדש. הרחוק והוא ע"ג מן

מצודת דוד

השפלה והנגב. בהערים שעמדו בעמק ובערים הדרומים של יהודה: (יט) כי הפריע ביהודה. הוא גלה מעשיהם הרעים כי ע"י עמו בפרסום רב: ומעול. וגם הוא עצמו מעל בה': (כ) ויצר לו. עם שהוא שלח אליו לעזרו הצר לו עוד ולא חזקו כאשר שאל ממנו ואף שנלחם בעבורו עם מלך ארם כמ"ש במ"ב מ"מ לא יחשוב לעזור הואיל והוא הצר לו בסוף: (כא) כי חלק. אף כי חלק אחז את האוצרות הנמצא בבית ה' וכו' ונתן חלק אחד למלך אשור אעפ"כ לא היה לו לעזרה: (כב) ובעת הצר לו. בעת שהיה צר לו לא שב לה' כי אם עוד הוסיף למעול יותר: הוא המלך. ר"ל כל ימיו היה בהויתו ולא חזר בו: (כג) המכים בו. הוא חוזר על אלהי דרמשק: להכשילו. כי בעבור זה היה ה' מעטו עוד יותר: (כד) ויקצץ. קלף וכרת מהם את הזהב: ויסגור. לבל יבא מי לבה"מ: (כז) כי לא וכו'. בעבור גודל רשעתו: מלכי ישראל. כי גם דוד ושלמה נקברו שמה אשר היו גם מלכי ישראל: כט (ג) פתח. כי אחז אביו סגרם כמ"ש למעלה ובא הוא ופתחם: ויחזקם. הקנם בבנין: (ד) לרחוב המזרח. העומדת בהר הבית: (ה) עתה התקדשו. הואיל ופתחתי את הדלתות התקדשו בטבילה למען תוכלו לבא לבית ה': וקדשו וכו' והוציאו. קדשו בזה מה שתוציאו ממנו את הנדה היא העבודת כוכבים הראויה להנידה ממקומה להשליכה חוצה כדבר הנמאס ומתועב: (ו) ויסבו פניהם. הסבו פניהם [illegible] לבל הפנות אליה: (ז) את הנרות. של המנורה: (ח) ויהי קצף. ובעבור זה היה הקצף: ויתנם לזועה. נתנם לחרדה לכל השומע כי יחרד שלא יקרה לו כמקרם: כאשר אתם רואים. אשר כן הוא: (ט) בשבי. הנה הם בשבי:

מצודת ציון

ד): עיר התמרים. על שם שגדל בה התמרים הרבה: (יט) הפריע. ענין גלוי כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה): תלגת פלנאסר. הוא תגלת פלאסר האמור במ"ב: ויצר. מלשון צר ודחק: (כד) ויקצץ. ענין חיתוך וכריתה כמו ויקצץ פתילים (שמות לט): פנה. זווית: כט (ה) התקדשו. הטהרו: הנדה. מל' נדידה: (ו) עורף. הוא אחורי הפנים: (ח) לזעוה. מל' זיע וחרדה כמו ונתתים לזעוה (ירמיה טו): לשמה. לשממון: ולשרקה. כן יקרא הקול הנעשה בקבוץ השפתים ודרך בני אדם לעשותה על דבר תמוה שנחרב וכן ושמתי את העיר

וישבו כל היהודים מכל המקומות . ויהי בעת יביא את הארון . ויאמר חזקיהו להעלות: חזקיהו ה' בסיפרא וסי' אחז בנו חזקיהו בנו . ויבאו פנימה אל חזקיהו : ויאמר

לבבי לכרות ברית ליהוה אלהי ישראל וישב
ממנו חרון אפו : יא בני עתה אל־תשלו כי־בכם
בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו ולהיות לו כ' סיעודים
משרתים ומקטרים : יב ויקמו הלוים מחת
בן־עמשי ויואל בן־עזריהו מן־בני הקהתי ומן־
בני מררי קיש בן־עבדי ועזריהו בן־יהללאל
ומן־הגרשני יואח בן־זמה ועדן בן־יואח : יג ומן־
בני אליצפן שמרי ויעואל ומן־בני אסף זכריהו ויעיאל ק'
ומתניהו : יד ומן־בני הימן יחואל ושמעי יחיאל ק'
ומן־בני ידותון שמעיה ועזיאל : טו ויאספו את־
אחיהם ויתקדשו ויבאו כמצות־המלך בדברי
יהוה לטהר בית יהוה : טז ויבאו הכהנים
לפנימה בית־יהוה לטהר ויוציאו את כל־הטמאה
אשר מצאו בהיכל יהוה לחצר בית יהוה
ויקבלו הלוים להוציא לנחל־קדרון חוצה :
יז ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וביום
שמונה לחדש באו לאולם יהוה ויקדשו את־
בית־יהוה לימים שמונה וביום ששה עשר
לחדש הראשון כלו : יח ויבואו פנימה אל־
חזקיהו המלך ויאמרו טהרנו את־כל־בית יהוה
ואת־מזבח העולה ואת־כל־כליו ואת־שלחן
המערכת ואת־כל־כליו : יט ואת כל־הכלים
אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו
והקדשנו והנם לפני מזבח יהוה : כ וישכם
יחזקיהו המלך ויאסף את שרי העיר ויעל בית
יהוה : כא ויביאו פרים־שבעה ואילים שבעה
וכבשים שבעה וצפירי עזים שבעה לחטאת
על־הממלכה ועל־המקדש ועל־יהודה ויאמר
לבני אהרן הכהנים להעלות על־מזבח יהוה :
כב וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים את־הדם
ויזרקו המזבחה וישחטו האלים ויזרקו הדם
המזבחה וישחטו הכבשים ויזרקו הדם המזבחה :
כג ויגישו את־שעירי החטאת לפני המלך והקהל
ויסמכו ידיהם עליהם : כד וישחטום הכהנים
ויחטאו את־דמם המזבחה לכפר על־כל־ישראל
כי לכל־ישראל אמר המלך העולה והחטאת :
כה ויעמד את־הלוים בית יהוה במצלתים
בנבלים ובכנרות במצות דויד וגד חזה־המלך
ונתן הנביא כי ביד־יהוה המצוה ביד־נביאיו :
כו ויעמדו הלוים בכלי דויד והכהנים בחצצרות :
כז ויאמר חזקיהו להעלות העלה להמזבח
ובעת החל העולה החל שיר־יהוה והחצצרות

תולדות אהרן ויבאו הכהנים. מחוכין קס : ויחלו . (פסחים נו נדרים נט): וביום ששה עשר . ערכין יא : ואת כל הכלים . ע"ג נד : ויאמר חזקיהו . סוכה נא ערכין יא :

רד"ק

מן המזבח שנתן שם אחז וכן פי' נדה שם : (יא) אל תשלו . מתרגום שגגה שלו כלומר לא יהיה לכם שגגה ושכחה בדבר : (טו) לטהר . את בית האלהים : (יט) אשר הזניח . אשר הרחיק כלומר ששמש בהם לע"ג : הכנו והקדשנו והנם לפני מזבח ה' . לפי פשוטו הכנו שטהרנו אותם והקדשנום לה' כבתחלה . אבל רז"ל פי' הכנו גנזנו אותם כי לא היו ראויים עוד לשרת בהם לה' . והקדשנו פי' והקדשנו אחרים תחתיהם : (כא) על הממלכה ועל המקדש ועל יהודה . לכפר עליהם כי כולם היו צריכים כפרה : (כד) כי לכל ישראל . בעבור כל ישראל אמר

רש"י

לכל עיר ועיר לקטר להם : (יא) אל תשלו . לשון שגגה : (טז) ויבאו הכהנים לפנימה · כי לא על הלוים ליכנס פנימה : לחצר בית ה' . מקום מעמד הלוים כאומר ויקבלו הלוים וגו' ויחלו באחד לחדש : (יז) ויקדשו את בית ה' לימים שמונה . לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז צייר כל הכתלים צלמי משכית כדכתיב (יחזקאל כ"ג) צלמי כשדים חקוקים בששר ועכבו ח' ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום י"ו לחדש כלו הכל הבית והעזרה : (יט) הכנו והקדשנו . מפורש בעכו"ם בפרק ר' ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו' עד איתביה אשר הזניח אחז הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאטבלינהו הקדשנהו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם : (כא) וצפירי עזים וגומר . הוראת שעה היתה : על מזבח ה' . ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו : (כד) לכפר על כל ישראל . שחטאו בעבודת כוכבים כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל . בפרשת שלח לך (מדבר ט"ו) כתיב ועשו כל העדה פר וגו' וכתיב (ויקרא ד') והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים וצפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה היתה : (כה) כי ביד ה' המצוה ביד נביאיו . לשורר הלוים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות ה' שצוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותינו פי' במסכת ערכין מניין שהלוים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזהו עבודה שצריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר . ועבודת משא (שם) נכון לפרש על השיר כדכתיב (לעיל א' ט"ו) וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר : (ט) והכהנים בחצצרות . ככתוב ·

מצודת ציון

ספיד סאה לשמה ולשרקה (שם יט) : (יא) תשלו . ענין שכחה ושגגה כמו על השל (ש"ב ו) : (יז) ויחלו . התחילו : (יט) הזניח . ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב) : (כא) וצפירי עזים . ושעירי עזים וכן צפירי העזים (עזרא ח) : במצלתים וגו' . שמות מיני כלי זמר : כהל

מצודת דוד

(יא) אל תשלו . לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר טהרת הבית : כי בכם בחר וכו' . אם כן מהראוי שתהיו זהירים בעבודת המקום : (טו) בדברי ה' . בדבר שהיא עבודת ה' : (טז) לפנימה . הוא ההיכל ולתוספת ביאור אמר בית ה' : הטומאה . העבודת כוכבים : ויקבלו הלוים . בהחצר קבלו מיד הכהנים כי לא היו ראוים ליכנס להיכל : תוכה . שהוא מחוץ לעיר : (יז) לקדש . לטהר את ההיכל : את בית ה' . זה ההיכל : כלו . גמרו לטהר את כל המקדש : (יח) פנימה . אל בית הפנימי מקום מושב המלך : המערכה . שעורכין עליו לחם הפנים : (יט) הזניח . שעזב מהם עבודת המקום ושמש בהם לעבודת כוכבים : במלכותו . בימי מלכותו : במעלו . ברוב מעלו : הכנו . טהרנו להיות מוכנים לעבודה הקדשנום לה' כבתחלה . ורז"ל אמרו שגנזום והקדישו אחרים תחתיהם כי נמאסו לגבוה : (כא) על הממלכה . לרצות לה' לכפר להם שיתקיים בהם המלכות : ועל המקדש וכו' . למען יעמדו ויתקיימו : (כד) ויחטאו . מתן הדם המתן באצבע קרוי חטוי וכן ותמצא על המזבח (שמות כ"ט) : כי לכל ישראל וגו' . בעבור כל ישראל אמר המלך להקריבם : העולה . הפרים והאילים והכבשים הביאו לעולה וצפירי

חזקיהו להעלות העולה. כי חזקיהו מלך יהודה. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. וכל קרי׳ דכו׳: והביאו ו׳ וסימ׳ והביאו את אחיכם הקטן. פרקו נזמי הזהב. באו בית אל ופשעו הגלגל. והביאו אלי ואדעה מספרם דסיפרא. ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם. ואשר ישמיעו ויעבירו קול: לעלה ה׳ בקריאה וסי׳ זאת התורה לעולה למנחה לחטאת. כל הבקר לעלה שנים

וְעַל־יְדֵי כְּלֵי דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ כח וְכָל־הַקָּהָל
מִשְׁתַּחֲוִים וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצֹצְרוֹת מַחְצְצְרִים ל׳ ומד ושיר יסיר ל׳
הַכֹּל עַד לִכְלוֹת הָעֹלָה׃ כט וּכְכַלּוֹת לְהַעֲלוֹת כָּרְעוּ
הַמֶּלֶךְ וְכָל־הַנִּמְצְאִים אִתּוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ׃ ל וַיֹּאמֶר
יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לַלְוִיִּם לְהַלֵּל לַיהוָה בְּדִבְרֵי
דָּוִיד וְאָסָף הַחֹזֶה וַיְהַלְלוּ עַד־לְשִׂמְחָה וַיִּקְּדוּ ד׳
וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ׃ לא וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר עַתָּה מִלֵּאתֶם
יֶדְכֶם לַיהוָה גֹּשׁוּ וְהָבִיאוּ זְבָחִים וְתוֹדוֹת לְבֵית ג׳ ומס׳. ו׳
יְהוָה וַיָּבִיאוּ הַקָּהָל זְבָחִים וְתוֹדוֹת וְכָל־נְדִיב לֵב
עֹלוֹת׃ לב וַיְהִי מִסְפַּר הָעֹלָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ הַקָּהָל כ׳ בטעם בסיפרא
בָּקָר שִׁבְעִים אֵילִים מֵאָה כְּבָשִׂים מָאתָיִם לְעֹלָה
לַיהוָה כָּל־אֵלֶּה׃ לג וְהַקֳּדָשִׁים בָּקָר שֵׁשׁ מֵאוֹת
וְצֹאן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים׃ לד רַק הַכֹּהֲנִים הָיוּ לִמְעָט ז׳ וכל חסף דכו׳

וְלֹא יָכְלוּ לְהַפְשִׁיט אֶת־כָּל־הָעֹלוֹת וַיְחַזְּקוּם
י״ד פסוקים יעד ועד אֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם עַד־כְּלוֹת הַמְּלָאכָה וְעַד־יִתְקַדְּשׁוּ
הַכֹּהֲנִים כִּי הַלְוִיִּם יִשְׁרֵי לֵבָב לְהִתְקַדֵּשׁ
ד. ט׳ ר״פ מֵהַכֹּהֲנִים׃ לה וְגַם־עֹלָה לָרֹב בְּחֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים
כ׳ וּבַנְּסָכִים לָעֹלָה וַתִּכּוֹן עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה׃
ט׳ מלעו׳ פסו׳ כסופ׳. ל׳ לו וַיִּשְׂמַח יְחִזְקִיָּהוּ וְכָל־הָעָם עַל הַהֵכִין הָאֱלֹהִים
לָעָם כִּי בְּפִתְאֹם הָיָה הַדָּבָר׃ ל א וַיִּשְׁלַח
כ׳ יְחִזְקִיָּהוּ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְגַם־אִגְּרוֹת כָּתַב
עַל־אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִָם
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ
כ׳ וְשָׂרָיו וְכָל־הַקָּהָל בִּירוּשָׁלִָם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח
ר׳ זוגין מתחלפין כ׳ חס׳ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי׃ ג כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשֹׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא
ט׳ פסו׳ כסיפ׳ נא נא נא ל׳. י״ד כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא־הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי וְהָעָם לֹא־נֶאֶסְפוּ

תולדות אהרן מעמדות. (תענית כז): וישמח יחזקיהו. פסחים ס׳ ב׳:

רשי

כדכתיב ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות (במדבר י׳): (ל) להלל לה׳ בדברי דוד. זה הודו לה׳ קראו בשמו ככתוב למעלה (א׳ ט״ז) ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגו׳: (לא) ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המותר לבעלים באכילה: וכל נדיב לב עולות. קצת מהם מי שהתנדב לבו הביאו עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם: (לג) והקדשים. קדשים קלים זבחי׳ שלמים מה שהבעלים נהנים בהם: (לד) רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים. וא״ת היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפרש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים ולוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר אף בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתיב (משלי כ״ח) בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (שם) בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומר בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיה וסיעתו: (לו) על ההכין האלהים לעם. לעבדו ולעשות רצונו דוגמא דלמטה (ל׳) כל לבבו הכין לדרוש וגו׳ וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל ה׳ ושבו מיד: (א) וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו׳. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב׳ י״ח) וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט׳ להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר: (ג) כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן: כי הכהנים לא התקדשו למדי. התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד י״ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר אפי׳ אם לא עכבו טהר׳ הבית שלא כלו עד י״ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים:

רדק

אמר להקריב העולה והתפלה: (כח) והשיר משורר והחצוצרות מחצצרים: פירוש בעל השיר משורר או לשון משורר על השיר עצמו והוא פעל עומד כאלו אומר מתשורר. וכן והחצוצרות מחצצרים והדגש השני במחצצרים אינו נקרא: (לא) וכל נדיב לב עולות. לפי שהעולות אינם כזבחים והתודות כי הזבחים והתודות נאכלין לבעלים והעולות היו כולם כליל אמר בהבאת העולות כל נדיב לב: (לד) ויחזקום אחיהם הלוים. ועזרום להפשיט ובזה חזקו אותם וזרזו אותם למהר להתקדש ואע״פ שמקבלת הדם ואילך מצות כהונה שעת הדוחק היה זה ועזרו הלוים את הכהנים להפשיט כי הם התקדשו כמו שאומר כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים: (לו) על ההכין. כמו אשר הכין: (ב) ויועץ. אחר שנועץ שלח על כל ישראל ויהודה כי מה שאמר וישלח יחזקיה על כל ישראל ויהודה לעשות הפסח בעבור שנועץ עם השרים והקהל לעשות פסח בחדש השני. ואני תמה על מה שאמרז״ל עבר ניסן בניסן ולא הודו לו שהרי הכתוב אומר ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים הנה הכתוב משמע כי הודו לו. גם מה שאמרו עבר ניסן בניסן אין להם ראיה מן הפסוק כי אפשר כי באדר היתה ההסכמה הזאת לעשות אדר שני במקום ניסן ולעשות הפסח בחדש השני שהוא אייר ויהיה הוא ניסן לעשות בו פסח. גם מה שאמרו וחלקו על מה שבקש רחמים חזקיהו הרי מפורש לפי שרבים מהם אכלו הפסח בטומאה כמו שאמר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב ולעשות הפסח בחדש השני לא היה זה כמו פסח שני שהרי בחדש ניסן לא עשו פסח כלל אלא עשו מניסן אדר כי עברו השנה מפני הטומאה ומפני העם שלא יוכל להגיע לירושלים כי לא היה עדיין לבבם נכנע אל עבודת האלהים ולא היו רוצים לבא לירושלים לעשות הפסח לפיכך הוצרכו לעבר השנה ולהאריך הזמן כמו שאומר כי לא עשו ככתוב כלומר רוב ישראל לא עשו עד עתה דכתיב כי היו עובדי הגלולים ולא היו חושבין לבוא לירושלים לעבודת האלהי׳ כי אע״פ ששלח יחזקיהו הרצים רובם היו מלעיגים בם ואף אותם שבאו לא התקדשו כלם ואכלו הפסח בטומאה עד שהוצרך חזקיהו להתפלל עליהם כמו שכתוב וע״כ הוצרכו לעבר [illegible] השנה

מגאר

מצודת דוד

ולפירי העזים לחטאת: (כה) כמצות דוד. כמו שצוה דוד וכו׳: כי ביד ה׳. מצות השיר אמורה היא מה׳ ביד נביאיו ועם שלא הוזכר בפירוש בתורת משה: (כז) החל. השלם. העלאת העולה: ועל ידי וכו׳. חוזר על השיר לומר שהשיר היה ע״י כלי השיר שעשה דוד: (כח) והשיר משורר. ר״ל השיר היה משורר ע״י בעלי השיר: הכל. לא פסקו המשוררים ותוקעי החצוצרות עד שנגמרו העלאת העולה: (ל) בדברי דוד. בתהלים שעשה דוד ואסף: עד לשמחה. מרוב הדבקות אל המקום ברוך הוא שהיה להם בעת ההלול באו אל השמחה: (לא) מלאתם ידכם. התחלת הדבר והטובו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ״ט) ור״ל והנה עד עתה הדלגתם מעבודת המקום ב״ה ועתה התחלתם לעבדו: זבחים. שלמים: ותודות. שלמי תודה: נדיב לב. לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן בהם כלום לכן קרא למביאיהן נדיב לב: (לב) כל אלה. היו עולות ואמר לתוספת ביאור: (לג) והקדשים. אמר הקדשים והם שלמים ותודות: (לד) ויחזקום. רצה לומר היו מסייעין להם: המלאכה. מלאכת ההפשט: ועד יתקדשו הכהנים. ר״ל וכן בכל פעם היו מסייעין להם עד אשר נתקדשו הכהנים להיות די בהם לכלות המלאכה: כי הלוים ישרי לבב. המה היו ישרי לבב למהר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו בדבר: (לה) וגם עולה לרוב. ר״ל לזה היו צריכים הלוים לסייע את הכהנים כי המלאכה היתה מרובה כי הקריבו גם עולות מרובות עם חלבי השלמים ועם הנסכים ולא יכלו הכהנים להקריב כל אלה ולהפשיט: ותכון. כי הלוים סייעו בעבודת ההפשט: (לו) על ההכין. על אשר הכין אלהים העם לשוב הכל בגבור הלב ועם כי נעשה הדבר בפתאום: ל (ב) בחדש השני. באייר ור״ל לעבר השנה שיקרא ניסן: (ג) בעת ההיא. ר״ל בעת הראוי

מצודת ציון

(כז) החל. התחיל: (כט) כרעו. נפלו על ברכיהם: (ל) ויקדו. ענין כפיפת הקדקד: (לא) ויען. ענין הרמת הקול כמו וענו הלוים ואמ׳ קול רם (דברים כז): (לד) להפשיט. להסיר העור: (לה) בחלבי. עם החלבי כמו [illegible] (במדבר יג) ומשפטו. עם ספר: [illegible] והכן

עשר פרים . וארבעה שלחנות לעולה . וגם עלה לרב בחלבי השלמים . ויאמר ארונה אל המלך : וישב מ"ו רפין בקריאה וסימ' קח את כל ראשי העם והוקע אותם . ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה . ודברו השטרים אל העם לאמר . ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו . ויספו השטרים לדבר אל העם . שלחו את ארון . ויקצפו עליו שרי פלשתים . הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן . יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו . עתה אל תקשו ערפכם . וילכו הרצים באגרות . וישב העפר על הארץ כשהיה . יתגרה ובניו יתגרו

לירושלם : ד ויישר הדבר בעיני המלך ובעיני ג' מ"ע . ר
כל־הקהל : ה ויעמידו דבר להעביר קול בכל־
ישראל מבאר־שבע ועד־דן לבוא לעשות פסח חולמן מ"ע כמ"ע חס'
ליהוה אלהי־ישראל בירושלם כי לא לרב עשו .
ככתוב : ו וילכו הרצים באגרות מיד המלך ל' ומ"ע
ושריו בכל־ישראל ויהודה וכמצות המלך לאמר ל'
בני ישראל שובו אל־יהוה אלהי אברהם יצחק ד' ל"ג
וישראל וישב אל־הפליטה הנשארת לכם מ"ע
מכף מלכי אשור : ז ואל־תהיו כאבותיכם
וכאחיכם אשר מעלו ביהוה אלהי אבותיהם
ויתנם לשמה כאשר אתם ראים : ח עתה אל־ כ"ס ר"פ
תקשו ערפכם כאבותיכם תנו־יד ליהוה ובאו ג
למקדשו אשר הקדיש לעולם ועבדו את־יהוה
אלהיכם וישב מכם חרון אפו : ט כי בשובכם מ"ע
על־יהוה אחיכם ובניכם לרחמים לפני שוביהם ל"ג
ולשוב לארץ הזאת כי־חנון ורחום יהוה ג' . ס'
אלהיכם ולא־יסיר פנים מכם אם־תשובו אליו : ל'

י ויהיו הרצים עברים מעיר ׀ לעיר בארץ־
ל' . ל' אפרים ומנשה ועד־זבלון ויהיו משחיקים עליהם
ל' חס' ומלעגים בם : יא אך אנשים מאשר ומנשה
ל' מטכים ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם : יב גם ביהודה
היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות
ס' מצות המלך והשרים בדבר יהוה : יג ויאספו
ל"ג ירושלם עם־רב לעשות את־חג המצות בחדש
ס' השני קהל לרב מאד : יד ויקמו ויסירו את־
ל' וחד כי מקטרות המזבחות אשר בירושלם ואת כל־המקטרות
הסירו וישליכו לנחל קדרון : טו וישחטו הפסח
ס' בארבעה עשר לחדש השני והכהנים והלוים
ל"ז נכלמו ויתקדשו ויביאו עלות בית יהוה :
ל' טז ויעמדו על־עמדם כמשפטם כתורת משה
ז' איש־האלהים הכהנים זרקים את־הדם מיד
ד' דגשים . ג' הלוים : יז כי־רבת בקהל אשר לא־התקדשו
כ' כסי' והלוים על־שחיטת הפסחים לכל לא טהור
ג' להקדיש ליהוה : יח כי מרבית העם רבת מאפרים

תולדות אהרן פי' מרבים . סנהד' יב (פסחים נג) :

רדק

השנה וכחדש השני נהגו אותו במקום ניסן ועשו בו הפסח ועשו חג המצות שבעת ימים : (ג) כי הכהנים לא התקדשו למדי . כמו למן די והמ"ם פתוחה כמ"ם למרבה המשרה פי' כי לא התקדשו כל כך הכהנים שיהיה די להם להקריב הקרבנות : (טז) הכהנים זורקים את הדם מיד הלוים . כי מקבלה ואילך מצות כהונה : (יז) כי רבת בקהל . שם כמו רבת צררוני מנעורי . כלומר הרבה היו בקהל שלא התקדשו : לכל לא טהור . פי' בעבור כל איש מישראל שלא היה טהור היו הלוים מוכנים על שחיטת פסחיהם כי אע"פ שהרבה מהם אכלו את הפסח בטומאה לא היו יכולין לעשות דבר אחר ומוכרחים היו כי לא היה להם פנאי ליטהר אבל ליכנס לעזרה טמאים זה לא הותר להם כי היו יכולין לעשות ע"י הלוים

רשי

(ה) מבאר שבע ועד דן . זהו תחום עשרת השבטים : כי לא לרוב . פתרון כי רוב שנים עברו שלא עשוהו כהלכתו : (ו) וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור . אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליט' כי הי' נחשב בעיניה' כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניה' כאילו גלו לפי כי ו' שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה : (ז) ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם . פתרון וא"ת עדיין בו טחים אנו שיעלה תפליטו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיה לפני כם . ומה אירע להם כשעוו את ה' וימעלו בו מעל ויתנם לשמה כאשר אתם רואים : (ח) עתה אל תקשו ערפכם וגו' . בשובכם על ה' אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת . אפילו אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניהם ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום ה' אלהיכם : (יד) המקטרות . מקום שהיו בו כהנים ולוים : (טו) והכהנים והלוים נכלמו . שעיכבו להתקדש ולפיכך עכבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שבזוכין אחז מכאן וכך היו אומרים אפשר אתמול עבד אחז עבודת כוכבים ובנו יחזקיהו לאותר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחד לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעצלו ונתרשלו מלבא וגם שאר יהודה שלפניו הוכיח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כלם : (טז) הכהנים זורקים . כי מקבלה ואילך מצות כהונה . ואל תתמה למה לא שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים היו על שחיטת פסחיהם : (יז) לכל לא טהור . שהיה לוי במקומו להקדיש לה' :
כי

מצודת ציון

ותכון . מל' הכנה : ל (ו) הרצים . ההולכים במרוצה ודריסה : באגרות . בספרים : הפליטה . ענין הצלה : (ז) לשמה . לשממון : (ח) אל תקשו . הוא ענין מליצה כאלו נעקשה העורף עד שא"א להחזיר הפנים מול ה' ואמר מעתה אל תקשו והחזירו פניכם אל ה' : (יב) יד האלהים . כח האלהים : (טו) נכלמו . ענין בושה : (יח) מרבית . מל' רבוי : ויפתח

מצודת דוד

בחדש הראשון : למדי . למן די ר"ל שיהיה די בהם להקריב כל ישראל : (ד) וישר הדבר . למעלה אמר שהיו מתיעצים בדבר וכאן אמר שהיה הדבר ישר בעיני כולם והסכימו לעבר השנה : (ה) ויעמידו דבר . גזרו אומר להכריז בכל מקומות ישראל וכו' : כי לא לרוב . כי לזמן מרובה לא עשו פסח ככתוב בתורה ולזה היה מהצורך להזכיר' ולזרזם : (ו) וכמצות המלך לאמר . לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו' : וישוב . ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור לכם : מכף מלכי אשור . כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע"י אשור : (ח) תנו יד . ר"ל תקעו כף דרך התחייבות : (ט) אחיכם ובניכם . אשר הם בגולה יתן אותם ה' שמקום לרחמים לפני שוביהם לתת להם רשות לשוב לארץ הזאת : (יא) וממנשה ומזבלון . אף שמהקו על הרצים מ"מ אנשים מהם נכנעו ובאו : (יב) לב אחד . ר"ל הסכמה אחת : בדבר ה' . בדבר שהוא מצות ה' : (יד) המקטרות . המזבחות העשויות להקטיר בהם לע"ג את הקטורת : (טו) נכלמו . על מה שאחרו להתקדש עד הנה ובעבורם עברו השנה : ויביאו עלות . לרצות לה' על מה שאחרו להתקדש : (טז) ויעמדו על עמדם . חוזר הוא על הלוים ולפי שאמר שהכהנים היו זורקים את הדם מיד הלוים לזה אמר שהלוים עמדו על מקום מעמדם ולא הוליכו את הדם כי ההולכה לעבודה יחשבו המה איש לעבודה וז"ש כמשפטם בתורת משה שאמר עליהם העבודה : מיד הלוים . כי הכהנים קבלו את הדם והוליכו אל המזבח והושיבו המזרקות על ידי הלוים להיות מוכן לזריקה : (יז) כי רבת בקהל . בא ליתן טעם מדוע לא שחטו הבעלים עצמן את פסחיהם ואמר כי רבים היו נמצאים בהם אשר לא התקדשו ולא הותרו לבוא לעזרה ולזה היו הלוים ממונים על שחיטת הפסחים לשחוט בעבור מי שלא היה טהור : להקדיש לה' . ר"ל לעשות בעצמו את ההקדש והוא שחיטת הפסח : (יח) רבת מאפרים . בא לפרש מי היו מרבית העם ואמר שהיו מאפרים וכו'

ואספו. וישב ארצו ברכוש גדול: הלוים והכהנים ד' דסמיכי בקריאה וסימ' גם בריתי תופר. וגם בירושלם העמיד. ויעמדו הלוים בכלי דוד. ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דד"ה: שבעת הימים ח' דסמיכי בקריאה וסימ' מצות יאכל את שבעת הימים. והיה אור הלבנה כאור החמה. ותבך עליו שבעת הימים. ושבעת ימי החג יעשה עלה לה'. בשביעי בחמשה עשר יום לחדש. וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים. ויהי לשבעת הימים ומי המבול. ואחיהם בחצריהם. תרין מנהון לשבעת ואינון

ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו כי־אכלו את־ ל׳ וחד וכתכו כגדיכם
הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיהו עליהם
לאמר יהוה הטוב יכפר בעד: יט כל־לבבו
הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי אבותיו ולא ג׳ מ״ל
כטהרת הקדש: כ וישמע יהוה אל־יחזקיהו ג׳. ל׳
וירפא את־העם: כא ויעשו בני־ישראל
הנמצאים בירושלם את־חג המצות שבעת ימים
בשמחה גדולה ומהללים ליהוה יום ביום
הלוים והכהנים בכלי עז ליהוה: כב וידבר ד׳
יחזקיהו על־לב כל־הלוים המשכילים שכל־טוב ל׳ מ״ל
ליהוה ויאכלו את־המועד שבעת הימים מזבחים פ׳
זבחי שלמים ומתודים ליהוה אלהי אבותיהם:
כג ויועצו כל־הקהל לעשות שבעת ימים אחרים
ויעשו שבעת ימים שמחה: כד כי חזקיהו מלך־ ל׳
יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים
צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן
עשרת אלפים ויתקדשו כהנים לרב: כה וישמחו
ח׳. ס׳ כל־קהל יהודה והכהנים והלוים וכל־הקהל
הבאים מישראל והגרים הבאים מארץ ישראל
והיושבים ביהודה: כו ותהי שמחה גדולה
בירושלם כי מימי שלמה בן־דויד מלך ישראל
לא כזאת בירושלם: כז ויקמו הכהנים הלוים
ל׳ ויברכו את־העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם
למעון קדשו לשמים: לא א וככלות כל־
זאת יצאו כל־ישראל הנמצאים לערי יהודה
ג׳ וישברו המצבות ויגדעו האשרים וינתצו את־
הבמות ואת־המזבחת מכל־יהודה ובנימן
ל׳. ל׳ ובאפרים ומנשה עד־לכלה וישובו כל־בני
ישראל איש לאחזתו לעריהם: ב ויעמד
ל׳ יחזקיהו את־מחלקות הכהנים והלוים על־

תולדות אהרן כי אכלו. (מ"ס לט): כל לבבו. (פסחים נו מ"ס לט סנהדרין יח):

רשי

(יח) כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה כי התפלל יחזקיהו עליהם וגו': (יט) כל לבבו הכין. כך מפורש בברייתא דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מוצא דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת שנאמר (משלי כ') להקשיב אזנך לתבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרש וזה אחד מהם נחלק הסדר כגון זה ה' הטוב יכפר בעד כל מי שכל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו אף על פי שלא עשו בטהרת הקדש כי לא טהרו ויהודה טלם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלים והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלים אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהי' להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן (ישעיה ל"ה) ישושו' מדבר וציה וגומר הוא נחלק הסידור: (כא) והכהנים בכלי עוז. בחצוצרות: (כב) המשכילים שכל טוב לה'. לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר (לעיל א' כ"ו) ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגומר ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב לה': מתודים לה'. על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם שזכה להם תודה על נס הוא בא: (כג) שבעת ימים אחרים. כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה: (כד) הרים לקהל. מאתו ומבקרו: לקהל אלף פרים וגו'. והיו אוכלים ביחד מלך ושרים והעם שמחים: (כו) כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלים. שמא עם רב יותר היו באין לרגל לירושלים בימי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלים כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחו על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלים לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלים ועתה הורשו לעלות לירושלים שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה הוקטן בעיניהם ז' ימים דחג המצות והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה גדולה: (כז) ויברכו את העם. אם תרצה לומר בירכם בזה שבקשו לשוב מארץ שוביהם וישמע ה' בקולם ושיבם או ד"א וישמע בקולם וכן כתוב למעלה (כ' ל')

רדק

הלוים: (יח) כי אכלו הפסח בלא ככתוב. פי' בלא טהרתו כי טמא שאכל קדש הוא בכרת שנא' כל איש אשר יקרב מכל זרעכם וכו' וטומאתו עליו ונכרתה. ופי' רז"ל קריבה זו אכילה כי בנגיעה לבד אינו חייב כרת. אלא פי' כי יקריב לאכול ופסח קדשים קלים היה ה' יכפר בעד. דבק עם ראש הפסוק האחר כל לבבו הכין. והחכם אברהם בן עזרא ז"ל אמר כי אינו דבק כי כל לבבו הכין הוא אומר על חזקיהו. ופי' יכפר בעד אלו שאכלו אותו פסח בטומאה ולא בטהרת הקדש פי' אע"פ שאכלו שלא בטהרת הקדש התפלל חזקיה שיכפר השם להם כיון שהכינו לבבם לדרוש האלהים: (כ) וירפא את העם. שמחל להם עונם. וכן בענין הסליחה רפאה נפשי כי חטאתי לך: (כא) בכלי עז. על דרך מכרכר בכל עז: (כב) ויאכלו את המועד. פי' זבחי המועד: (כד) הרים לקהל. פי' הפרישם בעבורם והגם להם שיעשו להם עולות ושלמים:

וישמע

מצודת דוד

וכו': כי אכלו. בא לפרש אם לא הטהרו איך אכלו הפסח ואמר כי באמת אכלו את הפסח בדרך אשר לא כן כאשר כתוב בתורה: כי התפלל. כי בעבור העון הזה התפלל יחזקיה עליהם ואמר ה' הטוב לכל יכפר בעד העון הזה והוא מקרא קצר ומובן מאליו בע"כ עשו שלא כהוגן כי לא היה אפשר להעמיד אחרים במקומם כי אין הפסח נאכל אלא למנוייו אבל בדבר ביאת העזרה לשחוט הפסחים הואיל והיה אפשר בלוים לא באו בטומאה לעזרה: (יט) כל לבבו הכין. על יחזקיהו חוזר: ולא כטהרת הקדש. ועם כל"ז נאכלו הפסחים שלא כטהרה הראוי לקודש מ"מ הכנת לבבו היתה לה' והוראת שעה היתה: (כ) וישמע ה'. ולזה שמע ה' אל תפלתו וכפר על העון הזה: (כא) ויעשו וגו'. ר"ל בדבר הקרבנות הקבועים: בכלי עוז. בכלים חזקים בתקיעות: (כב) על לב. ר"ל דברים המקובלים להסכים בלבם אהבת המקום: לה'. בדבר עבודת ה': את המועד. זבחי המועד והוא מקרא קצר: מזבחים. היו מזבחים: ומתודים. על שלמי התודה הבא להודות עליו על הנסים: (כג) שבעת וגו'. לשמוח בהם ולזבח לה' מלבד שבעת ימי חג המצות: (כד) כי חזקיהו. בא לומר מהיכן ומאין היה להם בשר לכל העם הזה לאכול ולשמוח בכל הימים הללו ואמר כי המלך והשרים הרימו לקהל פרים וכבשים הרבה והכהנים מרובים המהרו והקריבום שלמים ואכלו הקהל את הבשר: (כה) והגרים. אשר נתגיירו מן האומות: (כו) לא כזאת. לא היתה שמחה כזאת בירושלים כי היתה דוגמת חנוכת הבית בעשה שלמה: (כז) וישמע בקולם. ה' שמע בקולם והסכים על ידיהם: לא (א) הנמצאים. בירושלים: עד לכלה. עד שהשלימו לשבור ולהחריב הכל: (ב) מחלוקת המשמרות המחלקות העמיד כ"א על משמרו: כפי עבודתו. אשר מוטל ע"כ אחד מהכהנים להקריב העולה והשלמים והלוים לשורר בדבר השיר וכו': מחנות ה'.

מצודת ציון

(כ) וירפא. ענין רפוי כי החטא הוא חולי הנפש והחטא הסליחה לרפואה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מא): (כד) הרים. הפריש כמו ויקחו לי תרומה (שמות כה): (כז) למעון. ענין מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו): לא (א) ויגדעו. ענין כריתה כמו גדע בחרי אף

תרין בתראי : ולמועדים ג׳ חסר בלישנא בקריאה וסימ׳ צום הרביעי יהיה לבית יהודה לששון . וכל העלות עולות . ומנת המלך מן רכושו : בחדש ז׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בשרד
וישמע יתרו : ואת עמו ז׳ בקריאה וסימ׳ ויאסר את רכבו ואת עמו . ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו . אז עלה יהורם . ויאמר אל יהושע אל תירא ואל תחת : ואת מלך
מעכה ואת עמו דד״ה. ויראו את הערמו׳ ויברכו . ויבאו יחזקיהו. ויאמר ללוים המבנים : ומנימין ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר וסימ׳ לאבי׳ זכרי . והכהנים אליקים מעשיה . ועל ידו

מַחְלְקוֹתָם אִישׁ ׀ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם כ׳ חס׳ כסופ׳
לְעֹלָה וְלִשְׁלָמִים לְשָׁרֵת וּלְהֹדוֹת וּלְהַלֵּל בְּשַׁעֲרֵי ג׳
מַחֲנוֹת יְהוָה׃ ג וּמְנָת הַמֶּלֶךְ מִן־רְכוּשׁוֹ ג׳. ב׳. ב׳ מ״ע
לָעֹלוֹת לְעֹלוֹת הַבֹּקֶר וְהָעֶרֶב וְהָעֹלוֹת לַשַּׁבָּתוֹת
וְלֶחֳדָשִׁים וְלַמֹּעֲדִים כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת יְהוָה׃ ד וַיֹּאמֶר ג׳ חס׳
לָעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לָתֵת מְנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
לְמַעַן יֶחֶזְקוּ בְּתוֹרַת יְהוָה׃ ה וְכִפְרֹץ הַדָּבָר הִרְבּוּ ל׳ וחס׳
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ כ״ח. ב׳
וְכֹל תְּבוּאַת שָׂדֶה וּמַעְשַׂר הַכֹּל לָרֹב הֵבִיאוּ׃ ל׳
ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה י׳ מ״ל
גַּם־הֵם מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן וּמַעְשַׂר קֳדָשִׁים ד׳
הַמְקֻדָּשִׁים לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֵבִיאוּ וַיִּתְּנוּ עֲרֵמוֹת
עֲרֵמוֹת׃ ז בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִשִׁי הֵחֵלּוּ הָעֲרֵמוֹת לִיסּוֹד ז׳ ר״פ ג׳ ומ״ע
וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי כִּלּוּ׃ ח וַיָּבֹאוּ יְחִזְקִיָּהוּ וְהַשָּׂרִים
וַיִּרְאוּ אֶת־הָעֲרֵמוֹת וַיְבָרְכוּ אֶת־יְהוָה וְאֵת עַמּוֹ י׳
יִשְׂרָאֵל׃ ט וַיִּדְרֹשׁ יְחִזְקִיָּהוּ עַל־הַכֹּהֲנִים ד׳

ב׳ וְהַלְוִיִּם עַל־הָעֲרֵמוֹת׃ י וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּהֵן
ג׳ הָרֹאשׁ לְבֵית צָדוֹק וַיֹּאמֶר מֵהָחֵל הַתְּרוּמָה לָבִיא
ג׳. ב׳ מ״ע בֵית־יְהוָה אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהוֹתֵר עַד־לָרוֹב כִּי יְהוָה
בֵּרַךְ אֶת־עַמּוֹ וְהַנּוֹתָר אֶת־הֶהָמוֹן הַזֶּה׃
יא וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ לְהָכִין לְשָׁכוֹת בְּבֵית יְהוָה
וַיָּכִינוּ׃ יב וַיָּבִיאוּ אֶת־הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַקֳּדָשִׁים
יתיר ו׳ בֶּאֱמוּנָה וַעֲלֵיהֶם נָגִיד כָּונַנְיָהוּ הַלֵּוִי וְשִׁמְעִי
ד׳ אָחִיהוּ מִשְׁנֶה׃ יג וִיחִיאֵל וַעֲזַזְיָהוּ וְנַחַת וַעֲשָׂהאֵל
ל׳ וִירִימוֹת וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיאֵל וְיִסְמַכְיָהוּ וּמַחַת וּבְנָיָהוּ
ד׳ ב׳ מ״ל יתיר ו׳ פְּקִידִים מִיַּד כָּונַנְיָהוּ וְשִׁמְעִי אָחִיו בְּמִפְקַד
מ״ח יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַעֲזַרְיָהוּ נְגִיד בֵּית־הָאֱלֹהִים׃
יד וְקוֹרֵא בֶן־יִמְנָה הַלֵּוִי הַשּׁוֹעֵר לַמִּזְרָחָה עַל
ב׳ ומ״ל נדבות פי׳ נִדְבוֹת הָאֱלֹהִים לָתֵת תְּרוּמַת יְהוָה וְקָדְשֵׁי
ג׳ הַקֳּדָשִׁים׃ טו וְעַל־יָדוֹ עֵדֶן וּמִנְיָמִן וְיֵשׁוּעַ וּשְׁמַעְיָהוּ
אֲמַרְיָהוּ וּשְׁכַנְיָהוּ בְּעָרֵי הַכֹּהֲנִים בֶּאֱמוּנָה לָתֵת
ל׳ לַאֲחֵיהֶם בְּמַחְלְקוֹת כַּגָּדוֹל כַּקָּטָן׃ טז מִלְּבַד

תולדות אהרן ויאמר לעם. סנהדרין ל מולין קל: ויקומו הכהנים. (פסחים כן): וכפרוץ הדבר. נד״ים נפ (בכורים סג): ומיאל. (שקלים מס):

רדק

(ט) וישמע בקולם. נתרצה להם וכן לשמע אוזן ישמעו לי : (ה) וכפרץ הדבר. שהתחילו להביא התרומות והמעשרות. ורז״ל פי׳ כי לפיכך אמר וכפרץ שפרצו בהבאת המעשרות והביאו אף מפירות אילן וירק שאינם חייבים מן התורה : ראשית דגן. בכורים או תרומה גדולה שהוא ראשית ודבש הוא התמרים כי מהדבש לא יביאו בכורים ולא תרומה. וכן פי׳ רז״ל ארץ זית שמן ודבש. הוא התמרים כי מאותן השבעה מינין המוכרים בפסוק מביאים בכורים : וכל תבואת השדה. פירות שאר האילנות גפן תאנה ורמון שגם מהם מביאים בכורים : (ו) ומעשר קדשים המוקדשים לה׳. אפילו מהקדשים שהקדישו הביאו מהם מעשר אע״פ שהם פטורים מן המעשרות : (ז) החלו הערמות ליסוד. יסוד הערמות הוא הכליתם. ליסוד מקור והדגש ללא ערך כי היו״ד כתובה אלא בא לפאר המלה : (י) לבוא בית ה׳. כמו להביא : אכול ושבוע. פי׳ שיגבלו הכהנים והלוים מהתרומות וממעשרות. והנותר את ההמון הזה. פי׳ והנותר יהיה להמון הכהנים והלוים הזה שישמרו אותם להם ויחלקו אותם להם כקטן כגדול דבר יום ביומו ואמר המון בעבור שנתקבצו שם מכל המקומות הכהנים והלוים : (יג) במפקד חזקיהו. במצותו : (טז) מלבד התיחש׳ לזכרי׳ מבן שלש שני׳ ומעלה. כי הזכרים

רשי

ל׳) וישמע ה׳ אל יחזקיה וירפא את העם : (ב) איש כפי עבודתו. הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הנכונה : (ג) ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו׳. אשר נתן לעשות אותם (ברצון) : (ד) ויאמר לעם ליושבי ירושלים וגומר. למען יחזקו בתורת ה׳ יותר ברצון ובעוד שיהא להם פרנסה׳ מזומנת יכלו לעשות ולעסוק בתורת ה׳ לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה:(ה) וכפרץ הדבר. מפי המלך לתת מנת לכהנים והלוים. הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש. דבש תמרים: וכל תבואת שדה. וכל אלו לא מתבואת השדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנוד׳ מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועים מתיב רב יוסף וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו׳ ואי אמרת דגן כל דמדגן משמע אלא וכפרוץ וגומר אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד : (ו) ומעשר קדשים המקודשים לה׳. המעשר מן המעשר שהלוים נותנים לכהנים : ויתנו ערמות ערמות. הוי״ו בלשון אשכנז דוגמא (שיר ז׳) ערמות חטים : (ז) החלו הערמות ליסוד. כל תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו (בעזרא ז׳) הוא יסוד המעלה וגומר : (ח) ויברכו את ה׳. שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם : (ט) וידרש יחזקיהו. כפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהני׳ והלוים מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ותמה ודר׳ מהם על דבר הערימות על מה זה : (י) ויאמר אליו עזריהו. הוא היה בימי עוזיהו : מהחל התרומה לביא. אכלנו אכול ולא אכילת עראי אלא אכול ושבוע והותר ומה שאתה מתמה על שאכלנו ד׳ חדשים ואעפ״כ ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך ה׳ את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבה התרומות והמעשרות שלנו : והנותר. מן אכילתנו זה : ההמון הזה. אשר אתה רואה ערמות ערמות : (יא) להכין לשכות בבית ה׳. ולשום בהם התרומות : (יח) ואת התיחש

מצודת ציון

אף (איכה ב) : (ג) ומנת. ענין הבורה כמו ומשלוח מנות (אסתר ט) : מן רכושו. מן נכסיו : (ה) וכפרץ. ענין חוזק כמו מה פרצת (בראשית לח) : תירוש. יין : יצהר. שמן : (ו) ערמות. צבורים כמו בקצה הערמה (רות ג) והכפל יורה על הרבוי : (י) ההמון. ענין רבוי : (יב) נגיד. פקיד

מצודת דוד

אז בית המקדש : (ג) ומנת המלך. והמנות המלך מן רכושו היה על דמי העולות וחוזר ומפרש לעולת הבקר וכו׳ : (ד) מנת וכו׳. הם תרומה ומעשר למען יחזקו כאשר לא יהיו טרודים לפרנסתם יחזקו בתורת ה׳ בדבר העבודה המוטל׳ עליהם : (ה) וכפרוץ הדבר. וכאשר נתחזק הדבר הרבו להביא ראשית דגן וכו׳ ושהיא תרומה הקרויה ראשית כמ״ש ראשית דגנך (דברים י״ח) : ודבש. הוא דבש התמרים ועם שאינם חייבין מן התורה בתרומה : (ו) וגם הם. הביאו גם הם אף מעשר בקר וצאן : ומעשר קדשים. אף מהקדשים שהקדישו׳ הביאו מהם המעשרות ואע״פ שהמה פטורים מן המעשר : הביאו. את כל אלה הביאו לירושלים והניחום ערמות : (ז) החלו. התחילו ליסד את הערמות ר״ל להתחיל לצבור והוא מושאל מל׳ יסוד הבנין : כלו. השלימו את הערמות : (ח) את ה׳. על שנתן בלב העם להביא עד להרבות : (ט) על הערמות. אם כבר לקחו מה מהם : (י) עזריהו הכהן. יתכן שהוא אחיטוב הנזכר בד״ה (א׳ ה׳) ועיין בסוף מלכים חשבון הדורות : לבית צדוק. אשר היה מבני צדוק. מהחל. מעת שהתחילו להביא התרומה היה לנו מהם לאכול ולשבוע ועוד נותר מהם עד לרוב כי נתברכו התבואות ומרובים התרומות : את ההמון. מרבית הערמות הללו הם הנותר : (יב) ויביאו. אל הלשכות : והקדשים. הם התרומות והמעשרות שהקדישו מהדברים שאינם חייבים מן התורה : (יג) פקידים. היו ממונים תחת יד כוניה וכו׳ : במפקד יחזקיה. במצות יחזקיה וכו׳ : (יד) השוער. שומר שער המזרח : על נדבות. היה ממונה על הנדבות המובאות בדבר אלהים לחלקם בין הכהנים בין תרומה בין בשר קס״ק : (טו) ועל ידו. ואחריו במעלה

עדן ומנימן וישוע . בתרא חסר יו"ד בתרא : ובניהם ובנותיהם ג' דסמי' וסי' ויבאו דוד ואנשיו . והעם אשר נבאים . ולהתיחש בכל טפם : והאמת ג' בקריאה וסי' ויעש כזאת יחזקיהו . והשלום אתנו : אחר הדברים והאמת האלה . מעשה ג' פתחין בקריאה וסי' ויקח משה ואלעזר הכהן . והיה תחת בשם סק יהיה רישעיה . ולא יהיה למצרים מעשה רישעיהו . הפככם אם כחמר היוצר רישעיה . להסיר אדם מעשה . את כל זה ראיתי ונתתי . כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך . כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט . ובכל

התיחשם לזכרים מבן שלוש שנים ולמעלה
לכל־הבא לבית־יהוה לדבר־יום ביומו לעבודתם
במשמרותם כמחלקותיהם: יז ואת התיחש
הכהנים לבית אבותיהם והלוים מבן עשרים
שנה ולמעלה במשמרותיהם במחלקותיהם:
יח ולהתיחש בכל־טפם נשיהם ובניהם ובנותיהם
לכל־קהל כי באמונתם יתקדשו־קדש: יט ולבני
אהרן הכהנים בשדי מגרש עריהם בכל־עיר
ועיר אנשים אשר נקבו בשמות לתת מנות
לכל־זכר בכהנים ולכל־התיחש בלוים: כ ויעש
כזאת יחזקיהו בכל־יהודה ויעש הטוב והישר
והאמת לפני יהוה אלהיו: כא ובכל־מעשה
אשר־החל | בעבודת בית־האלהים ובתורה
ובמצוה לדרש לאלהיו בכל־לבבו עשה והצליח:
לב א אחרי הדברים והאמת האלה בא
סנחריב מלך־אשור ויבא ביהודה ויחן על־
הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו: ב וירא
יחזקיהו כי־בא סנחריב ופניו למלחמה על־
ירושלם: ג ויועץ עם־שריו וגבריו לסתום את־
מימי העינות אשר מחוץ לעיר ויעזרוהו: ד ויקבצו
עם־רב ויסתמו את־כל־המעינות ואת־הנחל
השוטף בתוך־הארץ לאמר למה יבואו מלכי
אשור ומצאו מים רבים: ה ויתחזק ויבן את־
כל־החומה הפרוצה ויעל על־המגדלות ולחוצה
החומה אחרת ויחזק את־המלוא עיר דויד
ויעש שלח לרב ומגנים: ו ויתן שרי מלחמות
על־העם ויקבצם אליו אל־רחוב שער העיר
וידבר על־לבבם לאמר: ז חזקו ואמצו אל־
תיראו ואל־תחתו מפני מלך אשור ומלפני כל־
ההמון אשר־עמו כי־עמנו רב מעמו: ח עמו

תולדות אהרן אחר הדברים . סנהד' לד :

רש"י

התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים . עם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיה' לכל אותו קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש . והתרומות ומעשרות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא הגיע משמרותם לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר : (יט) אנשים אשר נקבו בשמות . למעלה (ב' ל"א) כנניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרו' מאת ישראל לתת המנות לכל זכר בכהנים ולוים : לכל זכר בכהנים . וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם ומה שאמר כאן לכל זכר משום רבותא שאפי' לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל (שם) לזכרים מבן שלש ומעלה וכ"ש שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם : (א) אחרי הדברים והאמת האלה וגו' ויאמר לבקעם . כמו לבקעם כמו (עמוס ב') על הרם בכסף כמו הרם וסמוך ליה (שם) על בקעם הרות הגלעד ופתרונו ודוגמא (ישעיה ז') ונבקיענה.ויבקע עצי העולה (בראשי' כה): (ה) ויחזק את המלוא . דוגמא (שמואל ב' ה') ויבן את המלוא : ויעש שלח לרוב . כלי זיין דוגמת ואיש שלחו בידו (ד"ה ב' כ"ג פ"ו כנ"ל יוש"ה) איש שלחו המים (נחמיה ד')

רד"ק

הזכרים הקטנים מבני שלש לא היו ראוים להביא לבית ה' והנקבות לא היו באות לא כך ולא כך . או אמר בן שלש שנים לפי שפחות מבן שלש אין לו דעת לשמור מה שבידו ואין נותנין בידו תרומה שמא יטמאנה כמנהגו לטפח בפרוס הטהורים אבל מבן ג' שנים ומעלה יודע לשמור ידיו אחר שמלמדין אותו ומרגילין אותו . ופירוש התיחשם שיבואו האבות עם הבנים . ופי' מלבד כי היו נותנין להם בערי הכהנים כמו שאמר מלבד מה שהיו נותנין להם בבואם בית ה' : (יז) והלוים מבן כ' ומעלה . יבוא לצבוא צבא לעבודת אהל מועד הזמינם קודם זמנם כדי שיהיו רגילים ולמדים עבודת ה' כי כבר שכחו הכל בבטול העבודה מבית ה' בימי המלכים הרשעים : (יט) לכל זכר בכהנים . מנות הראוים לאכול לזכרי כהונה : ולכל התיחש בלוים . לנשיהם ולבניהם : (א) אחרי הדברים והאמת האלה . חזקיהו ויהודה לשוב לעבודת אלהי אמת בא עליהם סנחריב . כי אע"פ שחזקיהו היה לבו שלם ביהודה היו דברים רעים ולא היה לבבם כלם שלם עם ה' כמו שאמר ישעיה הנביא בהרבה מנבואותיו שאמר עליהם : ויאמר לבקעם אליו . וכן עשה כמו שאמר במלכים ויתפשם . וכמוהו לשכב את בת יעקב . להרגנו בערמה והדומים להם : (ד) ואת הנחל השוטף . הוא גיחון והיה אז מלא ושוטף וסתמו אותו : (ה) שלח לרב . הרב והוא כלל לכלי זיין . וכן ואיש שלחו בידו :

ויתפש

מצודת דוד

היו ממונים עדן וגו' להיות בערי הכהנים ממונים באמונה לתת לכ"א חלקו בין גדול בין קטן : (ז) מלבד וכו' . ר"ל מלבד הניתן בעריהם היו נותנים עוד לזכרים המיוחסים הנודעים לכהנים אשר היו מבן שלש שנים ומעלה בעת באו לבית ה' : לדבר . להיות להם לאכל ביום ויום : לעבודתם . ר"ל לא בכל עת באים כ"א בבואם לעבודתם במשמרתם הקבוע להם כפי שנחלקו כי אז היה דרכם להביא עמהם בניהם הקטנים להרגילם לעבודה ואז ניתן להם : (יז) ואת התיחש . הממונים חלקו תרומה לכהנים המיוחסים לסדר תולדת בית אבותיהם והמעשר חלקו ללוים מבן עשרים שנה ונ"פ לאותם הקבועים במשמרות כפי אשר נתחלקו : (יח) ולהתיחש . ולכל המיוחסים של כל טפם וכו' של כל קהל הלוים : כי באמונתם . בעבור שהיו נאמנים לה' היו מקדשים את הקדש לשמרו בטהרה ולזה חלקו לכולם את המעשר : (יט) בשדי וכו' . אותם היושבים בשדי וכו' ר"ל הכהנים היושבים בעריהם שלא הגיע זמן עבודת אנשי משמרתם : אנשים וכו' . עליהם היה ממונים האנשים אשר נקבו בשמות למעלה והם עדן והבירו ועליהם לתת מנות וכו' ולכל הלוים המיוחסים ובא לומר שהממונים ההם לא חלקו כ"א להיושבים בעריהם ולא אל הבאים לבית ה' : (כ) כזאת . כשאלה הסיאת טוב בכל ארץ יהודה לחלק תרומה והמעשר לכל הכהנים והלוים היושבים בכל הארץ : והאמת . עשה הכל באמת לשם ה' ולא ברמיה : (כא) בעבודת וכו' . בין בדבר עבודת בית ה' בין בדבר התורה ובין בדבר מצוה לדרוש לאלהיו את הכל עשה בכל לבבו והצליח בהם :
לב (א) אחרי וכו' . ר"ל אחר הדברים הטובים האלה שעשה יחזקיה באמת לשם ה' מ"מ בא עליו סנחריב וזהו לפי שבני יהודה הרעו מעשיהם : ויאמר לבקעם . חשב לבקעם וכן בקעם ודוגמתו להרגני בערמה (שמות כ"א) ור"ל חשב להרגו וכן הרגו : (ב) ופניו . גם פניו לפנות להלחם בירושלים : (ג) לסתום וכו' . שלא ימצא מים לשתות וילך לו : ויעזרהו . לסתמם : (ד) בתוך הארץ . מחוץ לירושלים : (ה) ויעל וכו' . ר"ל הגביה את החומה למעלה מן המגדלות : ולחוצה . מן החומה ההיא בנה עוד חומה אחרת וחיזק פרצת המלוא שהיתה בעיר

מצודת ציון

פקיד וממונה : משנה . שני לו : (יט) מגרש עריהם . כן נקראת שדי הכהנים והלוים ע"ש שהיה לכולם מגרש סביב והם בתים חוץ לחומה כאלו נגרשו מן העיר : נקבו . נתפרשו : (כא) החל . התחיל : לב (א) ויחן . מל' חניה והשכנה : לבקעם . ר"ל לשבור ולפתוח החומות : (ג) העינות . המעינות כמו עין הקורא (שופטים טו) : (ד) השוטף . כן יקרא מרוצת המים בחזקה : (ה) המלוא . מקום מוכן לאסיפת העם כמו קראו אחריך מלא (ירמיה יב) : שלח . קבוצת חרב כמו ואיש שלחו בידו (לעיל כג) : (ז) תחתו . ענין פחד ושבר : ההמון . רבוי העם :

רב

מעשה אשר חחל. ויקברהו בקברותיו דאמא דסיפרא : במצור ל' וכל במצור ובמצוק דכו' והוא חד מן כ"ג דכל חד וחד ל' דכוו' וכל מלה אחרין מן ליש' דכו' וסי' אמנם
ויאמר ה' אל אברהם למת זה וכל האמנם דכוו'. במצור כה אמר סנחריב דדברי הימים וכל ובמצוק דכו'. במצלות ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וכל במצולות דכוו'.
במלחמה ועמד על כנו מעביר וכל ובמלחמה דכוות'. דברו ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם וכל בדברו דכוו'. הלל כי הלל רשע על תאות נפשו וכל שום אנש דכוו'.
ויאמרו האנשים ההמה אליו. וכל להקריב דכוו'. הוסיף ולא הוסיף עוד מלך מצרים. וכל לרוסיף דכוו'. ורע שבור זרוע רשע ורע רשעו וכל טוב ורע דכוו'. הקריב
מן ההרב וכל ויגל את דכו'. וחיל כבד וישלח שמה סוסים וכל ובחיל כבד דכו'. זכר קמץ בי דורש דמים אתם זכר וכל לשון זכר דכוו'. ויגל השארית
יגה גם אור רשעים ידעך וכל יגיה דכוו'. למס מן שניהם אשר נותרו דד"ה וכל למס עבד דכוו'. חבלי מנשה ויפלו חבלי וכל בחבלי דכוו'.
יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא וכל ממצוא דכו'. מלכי גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וכל למלכי דכוו'. מצוא על זאת
ענות ומערת ובית ענות וכל לשון ענייה דכוו'. עמיה ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וכל מעמיה דכוו'. עזה צוק

זְרוֹעַ בָּשָׂר וְעִמָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעָזְרֵנוּ וּלְהִלָּחֵם ל'
מִלְחֲמֹתֵנוּ וַיִּסָּמְכוּ הָעָם עַל־דִּבְרֵי יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־ ל'. ל'
יְהוּדָה׃ ט אַחַר זֶה שָׁלַח סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר ד' בטעם
עֲבָדָיו יְרוּשָׁלַיְמָה וְהוּא עַל־לָכִישׁ וְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ ל' וחד חס לכיש
עִמּוֹ עַל־יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַל־כָּל־יְהוּדָה ל' וחד חס יחזקיהו
אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַ͏ִם לֵאמֹר׃ י כֹּה אָמַר סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ
אַשּׁוּר עַל־מָה אַתֶּם בֹּטְחִים וְיֹשְׁבִים בְּמָצוֹר ב' בנגין. ל' וכל ובמצוק דכו'
בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ יא הֲלֹא יְחִזְקִיָּהוּ מַסִּית אֶתְכֶם לָתֵת
אֶתְכֶם לָמוּת בְּרָעָב וּבְצָמָא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ ד'. כ'
יַצִּילֵנוּ מִכַּף מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יב הֲלֹא־הוּא יְחִזְקִיָּהוּ הֵסִיר
אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַ͏ִם ס'
לֵאמֹר לִפְנֵי מִזְבֵּחַ אֶחָד תִּשְׁתַּחֲווּ וְעָלָיו תַּקְטִירוּ׃ כ'
יג הֲלֹא תֵדְעוּ מֶה עָשִׂיתִי אֲנִי וַאֲבוֹתַי לְכֹל עַמֵּי ז' מ"ע
הָאֲרָצוֹת הֲיָכוֹל יָכְלוּ אֱלֹהֵי גּוֹיֵ הָאֲרָצוֹת לְהַצִּיל כ' חד חסר
אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי׃ יד מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר הֶחֱרִימוּ אֲבוֹתַי אֲשֶׁר יָכוֹל לְהַצִּיל אֶת־עַמּוֹ ז' מ"ל כ' מ"ל
מִיָּדִי כִּי יוּכַל אֱלֹהֵיכֶם לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדִי׃ ב'.
טו וְעַתָּה אַל־יַשִּׁיא אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ וְאַל־יַסִּית ב' כ"כ כ' כסיפרא
אֶתְכֶם כָּזֹאת וְאַל־תַּאֲמִינוּ לוֹ כִּי־לֹא יוּכַל כָּל־ ל'
אֱלוֹהַּ כָּל־גּוֹי וּמַמְלָכָה לְהַצִּיל עַמּוֹ מִיָּדִי וּמִיַּד י' פסו' כל כל ומלה בינייהון

אֲבוֹתָי אַף כִּי אֱלֹהֵיכֶם לֹא־יַצִּילוּ אֶתְכֶם מִיָּדִי׃
טז וְעוֹד דִּבְּרוּ עֲבָדָיו עַל־יְהוָה הָאֱלֹהִים וְעַל מ' ר"פ
יְחִזְקִיָּהוּ עַבְדּוֹ׃ יז וּסְפָרִים כָּתַב לְחָרֵף לַיהוָה ל'. ל'
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלֵאמֹר עָלָיו לֵאמֹר כֵּאלֹהֵי גּוֹיֵ ב'. ג' מ"ל וכלאחרי' דכו'
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא־הִצִּילוּ עַמָּם מִיָּדִי כֵּן לֹא־
יַצִּיל אֱלֹהֵי יְחִזְקִיָּהוּ עַמּוֹ מִיָּדִי׃ יח וַיִּקְרְאוּ בְקוֹל־
גָּדוֹל יְהוּדִית עַל־עַם יְרוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה
לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם לְמַעַן יִלְכְּדוּ אֶת־הָעִיר׃ יט וַיְדַבְּרוּ ל'. ל'
אֶל־אֱלֹהֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם כְּעַל אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ מַעֲשֵׂה כ'
יְדֵי הָאָדָם׃ כ וַיִּתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ
וִישַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא עַל־זֹאת וַיִּזְעֲקוּ ל'
הַשָּׁמָיִם׃ כא וַיִּשְׁלַח יְהוָה מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל־
גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּשָׁב ב'
בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וּמִיצִיאֵו ב' ימי ומיציאי ק'
מֵעָיו שָׁם הִפִּילֻהוּ בֶחָרֶב׃ כב וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־
יְחִזְקִיָּהוּ וְאֵת ׀ יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם מִיַּד סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־ ס'
אַשּׁוּר וּמִיַּד־כֹּל וַיְנַהֲלֵם מִסָּבִיב׃ כג וְרַבִּים ב'. ז'
מְבִיאִים מִנְחָה לַיהוָה לִירוּשָׁלַ͏ִם וּמִגְדָּנוֹת לִיחִזְקִיָּהוּ ב' א' קמ' וא' מלא ג' ובענין
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּנַּשֵּׂא לְעֵינֵי כָל־הַגּוֹיִם מֵאַחֲרֵי־כֵן׃ ל'. ג'
כד בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה יְחִזְקִיָּהוּ עַד־לָמוּת

תולדות אהרן ושלם ס'. סנס' לט :

רדק

(כג) וינשא לעיני כל הגוים מאחרי כן. מתנשא ויתנשא. ופירוש כמו מתנשא לאמר שהתנשא מפני הגדולה והכבוד שהיה לו וזהו שאמר כי גבה לבו : ולרות

רש"י

ד') : (י) על מה אתם בוטחים. לפי שכתוב (במלכים ב' י"ח) בה' אלהי ישראל בטח וגם כתיב שם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדת בי : ויושבים במצור בירושלים. כדכתיב (כאן) למות ברעב ובצמא : (יב) הלא הוא יחזקיהו. הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא היה עוזרו כי חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לפני מזבח אחד תשתחוו ולא מוטב שישתחוו יהודה לפני מזבח אחד וירושלים לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שכל אותן במות שהסיר כדלעיל (ל"א) ויגדע את האשרה וגו' שהיו בנוים לשם אלהי ישראל : (יד) החרימו אבותי. פול מלך אשור ותגלת פלאסר : (יז) וספרים כתב לחרף לה' אלהי. ובמלכי' (ב' י"ט) ובישעיה (ל"ז) כתיב ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית ה' ויפרשהו חזקיהו לפני ה' : (יח) בקול גדול יהודית. לירא' ולבהל' כאן סתם הענין ובמלכים מפורש הטיב מה אמר להם וגם בישעיה : (יט) וידברו אל אלהי ירושלים. מי שכתב ספר זה הוא קובל על נבל זה סנחריב שחירף אלהים חיים : כעל אלהי עמי הארץ. שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרנו יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו' כי לא יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי : (כ) ויתפלל יחזקיהו. במלכים ובישעיה מפורשת התפילה : (כא) ומיציאי מעיו. כדכתיב (שם) ובניו הכוהו בחרב :

ויתפלל

מצודת ציון

רב. גדול חזק : (י) במצור. מל' צר ומצוק : (טו) ישיא. ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : (יח) ולבהלם. מל' בהלה : (כא) ויכחד. ענין כריתה כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט) : (כב) וינהלם. ענין הנהגה בנחת כמו על מי מנוחות ינהלני (תהלים כג) : (כג) ומגדנות. המלה הזאת יורה על דבר המעולה בין בפירות בין בבגדים בין בכלי יקר :
ומסכנות

מצודת דוד

דוד : (ח) זרוע בשר. עזרת זרוע בשר : (ט) והוא על לכיש. אז היה נלחם על לכיש ועמו כל אנשי ממשלתו : על יחזקיה. חוזר על ראשית המקרא לומר ששלח אל יחזקיה : (י) על מה וגו'. כאומר אם היה לכם בטחון מה להנצל מידי היה מהראוי לשבת במצור ובמצוק זמן מה להשיג תכלית טוב אבל האיל ובטחון אין ובע"כ תהיו נמסרים בידי מה לכם לשבת במצור צאו מיד אלי ועבדו אותי : (יא) הלא יחזקיהו. כאומר הבטחת יחזקיה תועיל שתמותו ברעב ובצמא ולא לטובה היא כי אומר ה' יצילנו ואין זה בטחון : (יב) הלא הוא. כי הלא הוא בעצמו הסיר הבמות הנעשים למקום ואמר לכם לפני מזבח אחד תשתחוו וגו' ומיעט א"כ בעבודת האלוה ואיך א"כ יעזרו : (טו) כזאת. בדבר הבטחון כזאת : אף כי. כ"ש אלהיכם לא יצילו אתכם הואיל והסיר יחזקיה את במותיו וכמ"ש למעלה וא"כ אין לכם בטחון מה : (טז) ועוד. שדברו דברי חרוף : (יח) יהודית. בלשון יהודית למען יבינו כולם : למען ילכדו. בחושבם שימס לבבם ולא יעצרו כח להלחם : (יט) מעשה וגו'. אשר המה מעשה ידי אדם : (כא) ומיציאי מעיו. בניו המיתו אותו בבית אלהיו כמ"ש במ"ב : (כב) וינהלם מסביב. את כלם מסביב נהגם בנחת ובחמלה : (כג) מאחרי כן. אחר שנעשה לו הנס הזה היה מנשא ומכובד לעיני כל העמים : (כד) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב : עד למות. עד שהיה קרוב למות : ויאמר לו. קצר וסמך על המבין

שאמר

אלהים עוך עזה יכל שום בר נש דכות׳ . רצפה דגש ויעף אלי אחד מן השרפים וכל שום אתתא דכו׳ : לעיר ד׳ חטפין בקריאה וסי׳ ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד

וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהֹוָה וַיֹּאמֶר לוֹ וּמוֹפֵת נָתַן לוֹ׃ ב׳ סלם סניס
כה וְלֹא־כִגְמֻל עָלָיו הֵשִׁיב יְחִזְקִיָּהוּ כִּי גָבַהּ לִבּוֹ ג׳ חד מלא
וַיְהִי עָלָיו קֶצֶף וְעַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ כו וַיִּכָּנַע
יְחִזְקִיָּהוּ בְּגֹבַהּ לִבּוֹ הוּא וְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וְלֹא־בָא ל״ד מ״ע
עֲלֵיהֶם קֶצֶף יְהֹוָה בִּימֵי יְחִזְקִיָּהוּ׃ כז וַיְהִי לִיחִזְקִיָּהוּ ב׳ ובסיפ׳
עֹשֶׁר וְכָבוֹד הַרְבֵּה מְאֹד וְאֹצָרוֹת עָשָׂה־לוֹ לְכֶסֶף
וּלְזָהָב וּלְאֶבֶן יְקָרָה וְלִבְשָׂמִים וּלְמָגִנִּים וּלְכֹל ל׳
כְּלֵי חֶמְדָּה׃ כח וּמִסְכְּנוֹת לִתְבוּאַת דָּגָן וְתִירוֹשׁ ל׳
וְיִצְהָר וְאֻרָוֹת לְכָל־בְּהֵמָה וּבְהֵמָה וַעֲדָרִים ל׳
לָאֲוֵרוֹת׃ כט וְעָרִים עָשָׂה לוֹ וּמִקְנֵה־צֹאן וּבָקָר ל׳. ג׳
לָרֹב כִּי נָתַן־לוֹ אֱלֹהִים רְכוּשׁ רַב מְאֹד׃ ל וְהוּא ל״ג ר״פ
יְחִזְקִיָּהוּ סָתַם אֶת־מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן ג׳. ל׳
וַיַּישְּׁרֵם לְמַטָּה־מַּעְרָבָה לְעִיר דָּוִיד וַיַּצְלַח יְחִזְקִיָּהוּ ג׳ ומ״ע. ד׳
בְּכָל־מַעֲשֵׂהוּ׃ לא וְכֵן בִּמְלִיצֵי שָׂרֵי בָּבֶל הַמְשַׁלְּחִים ל׳. ל׳
עָלָיו לִדְרֹשׁ הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָאָרֶץ עֲזָבוֹ ז׳ חס׳ בסיפ׳
הָאֱלֹהִים לְנַסּוֹתוֹ לָדַעַת כָּל־בִּלְבָבוֹ׃ לב וְיֶתֶר ס׳
דִּבְרֵי יְחִזְקִיָּהוּ וַחֲסָדָיו הִנָּם כְּתוּבִים בַּחֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ ל׳
בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ ג׳ בסיפ׳. ל״ג

לג וַיִּשְׁכַּב יְחִזְקִיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּמַעֲלֵה
קִבְרֵי בְנֵי־דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ־לוֹ בְמוֹתוֹ כָּל־יְהוּדָה
וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ ס׳
לג א בֶּן־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ
וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ ב וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהֹוָה כְּתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ ב׳ מ״ל הכה בכפן
יְהֹוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיָּשָׁב וַיִּבֶן אֶת־
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר נִתַּץ יְחִזְקִיָּהוּ אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחוֹת ל׳. ב׳
לַבְּעָלִים וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרוֹת וַיִּשְׁתַּחוּ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם׃ ד וּבָנָה מִזְבְּחוֹת בְּבֵית ח׳
יְהֹוָה אֲשֶׁר אָמַר יְהֹוָה בִּירוּשָׁלִַם יִהְיֶה־שְּׁמִי
לְעוֹלָם׃ ה וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת לְכָל־צְבָא הַשָּׁמָיִם
בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהֹוָה׃ ו וְהוּא הֶעֱבִיר אֶת־
בָּנָיו בָּאֵשׁ בְּגֵי בֶן־הִנֹּם וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְכִשֵּׁף וְעָשָׂה ט׳ כתיב ו׳ ל׳
אוֹב וְיִדְּעוֹנִי הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהֹוָה ד׳
לְהַכְעִיסוֹ׃ ז וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה
בְּבֵית הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֶל־דָּוִיד וְאֶל־ ז׳. ו׳
שְׁלֹמֹה בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי כ״א

תולדות אהרן לדרוש המופת . סנהד׳ ט : וישכב . ב״ק טז : וכבוד עשו לו . שם : בן שתים . סנהד׳ קא קב קג :

רשי

(כד) ויתפלל אל ה׳ . כדמפורש במלכים : ויאמר לו . מה האות : ומופת נתן לו . וזה לך האות הכל מפורש שם : (כה) ולא כגמול עליו השיב . לא כמו שגמל הקב״ה על יחזקיהו שרפאהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו שהראה את כל בית נכותו וגו׳ עד ובכל ממשלתו : ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלים . על זאת והכותב הספר הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכים ובישעיה : (כו) ויכנע יחזקיהו בגובה לבו . כדכתיב שם ויאמר חזקיה אל ישעיה טוב וגומר ובשנכנע לא בא עליהם הקצף בימיו : (כז) ולכל כלי חמדה . עשה מיני אוצרות : (כח) ומסכנות לתבואת . על אוצרות התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו (שמות א) ערי מסכנות לפרעה וכן לעיל (ב ח) ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי מסכנות אשר בנה בחמת ועל כרחך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור זהב וכסף : וארות לכל בהמה ובהמה . אינטבלאות גדולות : (ל) ויישרם למטה מערבה . הכניסם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד : (לא) וכן במליצי . שלוחי דוגמא (ראשית מ״ב) כי המליץ בינותם על שם שהשליח מליץ בין השולח למשתלח וכופל על פסוק שאמר ויצלח יחזקיה בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהצליחו הקב״ה עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלחים אליו : לדרוש המופת אשר היה בארץ . לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ומסיפיה לרישיה נדרש : (לג) במעלה . במיטב כמפורש בסוף פרק קמא דבבא קמא : (ד) בירושלים יהיה שמי לעולם . הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחו׳ לעכו״ם בבית שאמר הקב״ה אני רוצה שיכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קובלנא הוא : וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגומר . וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל : (ו) ועשה אוב וידעוני . מלא בוי״ו לפי שהרבה

רדק

(כח) וארות . אבוסים ותרגום אבוס בעליו אוריה דמרוהי : ועדרים לאורות . הוא הפוך מן אוריות ועדרים פי׳ מערכות . וכן עדרי מערכה בלבב שלם : (ל) העליון . נראה כי שני פלגים היה נחל גיחון והעליון סתם . ואני תמה ממה שאמרז״ל סתם מי גיחון ולא הודו לו והנה כתיב למעלה ויועץ עם שריו וגבוריו לסתום מימי המעינות ובכלל שריו חכמי ישראל עמו שכתוב שרי האלפים והם היו החכמים והשופטים . ובהגדה מצאתי שסתם מי גיחון והסכימה דעתו לדעת המקום : ויישרם למטה מערבה . משפטו ויישרם ובנוח היו״ד פ״א הפעל הומלה תנועתה על היו״ד הנוספת . מערבה מלעיל והה״א נוספת ר״ל ישירם והעמידם למטה מהארץ על ידי חיטוט לצד מערב לעיר דוד : (לא) במליצי שרי בבל . סמוך על סמוך וכן נהרי נחלי דבש וחמאה . מבחר וטוב לבנון ופי׳ מליצי מענין מליצה : לדעת כל בלבבו . כל אשר בלבבו והוא שמח אליהם והראם את כל בית נכאתו וכל זה לכבוד והתגאה בהם והש״י חשב לו זה לעון . ופי׳ לדעת שידעו בני האדם : (לג) במעלה קברי בני דוד . במקום המעולה שבהם כלומר עם הטובים שבהם וכן ארז״ל אצל המעולים שבמשפחה ומאן ניניהו דוד ושלמה

מצודת דוד

שאמר לו שקבל תפלתו ויחיה וגם נתן לו מופת ע״ז כמ״ש במ״ב : (כה) ולא כגמול . לא כמו שגמל עליו המקום ב״ה השיב לו : כי גבה לבו . במה שהראה לשלוחי מלך בבל את כל בית נכותו להתגאות בהם כמ״ש במ״ב : (כו) בגובה לבו . בעבור מה נוגה לבו : (כח) לכל בהמה ובהמה . לכל מין ומין בפ״ע : ועדרים לאורות . בכל אבוס העמיד עדרים : (ל) את מוצא . את מקום מוצא עליון של גיחון : ויישרם . הוליכם בדרך ישר עד מטה אל רוח המערב לעיר דוד : בכל מעשהו . ר״ל ברוב כי הרוב הוא ככל : (לא) וכן וגו׳ . חוזר למעלה כאומר הנה ברוב הדברים היה מוצלח וכן פעם נסהו ולא הצליח בו והוא בדבר מליצי שרי בבל : לדרוש המופת . לשאול אמיתת המופת הנעשה בארץ בעת חליו כמ״ש למעלה : עזבו האלהים . ר״ל לא הטה אז את לבבו לא לטובה ולא לרעה : לנסותו . למען נסותו לדעת כל אשר בלבבו : (לב) בחזון ישעיהו . ר״ל בדברי נבואות ישעיה : על ספר . כמו ועל ספר : (לג) במעלה . במקום המעולה שבהם וארז״ל עם דוד ושלמה : לג (ד) אשר אמר וגו׳ כאלו המקרא קובל עליו לומר ראו מה עשה : בירושלים . בבית ה׳ אשר בירושלים : (ה) בשתי חצרות . עזרת כהנים ועזרת ישראל : (ו) והוא העביר וגו׳ . הוא עבודת המולך : ועונן וגו׳ . הם מעשה כשפים : (ז) בבית וגו׳ . פסל הסמל שעשה שמה בבית האלהים : לעילום . כמו לעולם :

ולא

מצודת ציון

(כח) ומסכנות . מקום אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א) : וארות . הם מקומות אשר יאכלו שם הבהמות כי אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריה דמרוהי : ועדרים . כן יקראו קבוצת המקנה : (לא) במליצי . השליח נקרא מליץ כי מביא דברי המשלח אל מי שנשלח אליו והוא מל׳ כי המליץ בינותם (בראשית מב) : (לג) במעלה . במקום מעולה ומכובד : לג (ג) סורים . גרם : (ג) צבא השמים . כוכבים ומזלות : (ז) הסמל . צורה מה וכן סמל הקנאה (יחזקאל ח) :

ברזל . ויעמד שפטים בארץ . ויישרם למטה מערבה לעיר . בנה חומה החיצונ' : ותפלתו ג' וסימני' תהיה לחטאת . ויתר דברי מנשה ותפלתו דסי' ושל אחריו ותפלתו והעתר לו : הפסילים לפסילי' ד' מ"ל בקריאה וסי' והוא שב מן הפסילים . והוא עבר את הפסילים תרויהון דגבי עגלון . ולכל הפסילים אשר דאמון דד"ה . וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים . ושארא פסלים

מכל שבטי ישראל אשים את־שמי לעילום׃
ח ולא אוסיף להסיר את־רגל ישראל מעל
האדמה אשר העמדתי לאבתיכם רק ׀ אם־
ישמרו לעשות את כל־אשר צויתים לכל־
התורה והחקים והמשפטים ביד־משה׃ ט ויתע
מנשה את־יהודה וישבי ירושלם לעשות רע
מן־הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל׃
י וידבר יהוה אל־מנשה ואל־עמו ולא
הקשיבו׃ יא ויבא יהוה עליהם את־שרי הצבא
אשר למלך אשור וילכדו את־מנשה בחחים
ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה׃ יב וכהצר
לו חלה את־פני יהוה אלהיו ויכנע מאד מלפני
אלהי אבתיו׃ יג ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע
תחנתו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה
כי יהוה הוא האלהים׃ יד ואחרי־כן בנה חומה
חיצונה ׀ לעיר־דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא
בשער הדגים וסבב לעפל ויגביהה מאד וישם
שרי־חיל בכל־הערים הבצרות ביהודה׃ טו ויסר
את־אלהי הנכר ואת־הסמל מבית יהוה וכל־
המזבחות אשר בנה בהר בית־יהוה ובירושלם
וישלך חוצה לעיר׃ טז ויכן את־מזבח יהוה
ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה ויאמר ליהודה
לעבוד את־יהוה אלהי ישראל׃ יז אבל עוד העם
זבחים בבמות רק ליהוה אלהיהם׃ יח ויתר דברי
מנשה ותפלתו אל־אלהיו ודברי החזים המדברים
אליו בשם יהוה אלהי ישראל הנם על־דברי
מלכי ישראל׃ יט ותפלתו והעתר־לו וכל־חטאתו
ומעלו והמקמות אשר בנה בהם במות והעמיד
האשרים והפסלים לפני הכנעו הנם כתובים על
דברי חוזי׃ כ וישכב מנשה עם־אבתיו ויקברהו
ביתו וימלך אמון בנו תחתיו׃ כא בן־
עשרים ושתים שנה אמון במלכו ושתים שנים
מלך בירושלם׃ כב ויעש הרע בעיני יהוה
כאשר עשה מנשה אביו ולכל־הפסילים אשר
עשה מנשה אביו זבח אמון ויעבדם׃ כג ולא
נכנע מלפני יהוה כהכנע מנשה אביו כי הוא
אמון הרבה אשמה׃ כד ויקשרו עליו עבדיו
וימיתהו בביתו׃ כה ויכו עם־הארץ את כל־
הקשרים על־המלך אמון וימליכו עם־הארץ
את־יאשיהו בנו תחתיו׃
לד א בן־שמונה
שנים יאשיהו במלכו ושלשים ואחת שנה
מלך בירושלם׃ ב ויעש הישר בעיני יהוה וילך
בדרכי דויד אביו ולא־סר ימין ושמאול׃
ג ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער החל
לדרוש לאלהי דויד אביו ובשתים ׀ עשרה
שנה החל לטהר את־יהודה וירושלם מן־הבמות

תולדות אהרן כל ענין דמנשה ואמון מסכד' קג (סנהד' כה) : וישם חיל . שבת נו :

רדק

ושלמה : (ז) לעילום . כמו לעולם : (יד) מערבה לגיחון . מלרע והוא כמו מערב . ובא עם ההקבה אשר מוספה עם הבמות וכן ממזרח שמש וממערבה . ויתכן שיהיה הה"א בשניהם כינוי הנקבה והיה דינו במפיק וכבר כתבנו הדומים בספר מכלל ופי' מערבה לגיחון מערב החומה היה לגיחון וכן וממערבה ממערב השמש כי השמש בלשון נקבה ובלשון זכר : וסבב לעפל . מקום גבוה שהיה בחומה : (יט) על דברי חוזי . כמו חוזים . וכן וחשפי שת . וקרע לו חלוני : (כ) ויקברוהו ביתו . כמו בביתו . הגמלא בית ה' . ופי' ביתו בגן שהיה לו בבית וכן אומר במלכים בגן ביתו . והבית הוא כלל לבתים ולגן : (ג) ובשמונה שנים למלכו . בתוספת שנה עלמה שמלך שהיתה שמינית לו . ובשתי' עשר' שנה החל לטהר . אבל לא כלה עד י"ח שנים למלכו

רשי

שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל אשר עשה : (ז) לעילום . לעולם : (ח) ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל . מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הקב"ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בבית הזה אשים שמי שם לעולם וגם בהבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם ישמרו וגו' ועתה ויתע מנשה וגו' נמצא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו עדיין בגלות על ידו : (יד) לגיחון בנחל . אצל נחל גיחון שם מקום : וסבב לעופל . וסבב משם חוזק המגדלים הבנוי' במלאכ' עופל : (טו) וישלח חוצה . ולא שברם ולא גנזם מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתיב ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו וגו' שלקח אותם ממקום שהשליך אותם : (טז) ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה . שהביא קרבן תודה והתוודה להקב"ה שהשיבו לירושלים ולמלכותו : (יט) ותפלתו . היאך נתפלל : והעתר לו . והשיבו על מלכותו : (כ) ויקברוהו ביתו . כמו בביתו (ובמלכים ב' כ"א) כתוב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו : (ג) והוא עודנו נער החל לדרוש . פתרון אע"פ שהיה נער החל לדרוש אלהי דוד אביו דוגמת (בראשית ל"ז) והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה ואין תימה בדבר אבל אם היה בן שלשים שנה לא היה עושה וזה תימה שהיה נער ואף ע"פ כן החל לדרוש וגו' : החל לטהר את יהודה וירושלם . מן הבמות והאשרים שעשה

מצודת ציון

(ט) ויתע . הוליך אותם בדרך תועה : (י) הקשיבו . ענין שמיעה : (יא) בחוחים . הוא טבעת המשימים בלחיי החיה להוליכה בע"כ כמו ונתתי חחים בלחייך (שם לח) ואמר בל' מליצה ובאלה : בנחשתים . שלשלאות של נחושת : (יב) וכהצר . מל' צרה : חלה . ענין תפלה כמו הל נא (מ"א יג) : (יג) ויעתר . קבל התפלה כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה) : (יד) נחל . בעמק : (יט) חוזי . כן היה שם נביא : (כ) ביתו . בביתו : (כג) אשמה . פשע ועון : (כד) ויקשרו . ענין מרידה והתמנים
לד (ג) החל . התחיל :

מצודת דוד

(ח) ולא אוסיף וכו' . גם זה מדברי ה' שאמר לדוד ולשלמה : (ט) מן הגוים . יותר מן הגוים וכו' : (י) וידבר ה' . ע"י הנביאים : (יד) מערבה . ממערב מי גיחון ההולך בנחל : ולבוא . משם מסך החומה לבוא בשער הדגים ומשם הלך וסבב את העופל והוא שם מגדל : (טז) ויכן את מזבח . ר"ל תקנו וחדשו : (יז) רק לה' . ועל כל זה אסורים הם משנבנה הבית : (יח) הנם על דברי . הנם כתובים על דברי הימים של מלכי ישראל : (יט) והעתר לו . מה שה' קבל תפלתו : (כג) כי הוא אמון . ר"ל הוא היה בהויתו מתחלה עד סוף הרבה אשמה ולא שב מדרכיו : לד (ג) ובשמונה וכו' . בעת שהיה בן שמונה שנים והיה לעת מלכו בתחלת מלכותו

כתיב ביו"ד בתרא: בחרבתיהם כתיב תרין מלין וקרי' חד והוא מן ח' מלין כתיב תרין וקרי' חד בקריאה וסי' מבן ימין ויהי איש מבן ימין מבנימין קרי'. כי טוב ויהי כי טוב לכם כטוב קרי'. למרבה המשרה ולשלום אין קץ למרבה קרי'. מן חמערת ויקם דוד אחרי כן מהמערה קרי'. מי אתי בה אמר ה' גואלך ויוצרך מאתי קרי'. בחר בתיהם ובערי מנשה ואפרים בחרבתיהם קרי'. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה מבת קרי'. כי ענים גם תגין חלצו שד כיענים קרי': נתן ונתן כ"א בקריאה ד' מנהון קמצין וסימ' והפדה לא נפדתה או חופשה: ויהיו פקדיהם שלשה. ואלעזר בן אהרן מת. ויעלו אליה סרני פלשתים. כי ילד יולד לנו בן נתן לנו. ונתן הספר על אשר. פרח תפרח ותגל אף גילת דרנן. אות העדר נתן לך. כי שדד ה' את בבל. הנה לאש נתן לאכלה. ויהי בך הפך מן הנשים. בתוך חללים נתנו ב' בו תנינא קמץ. ויבא שפן

האשרים והפסלים והמסכות: ד וינתצו לפניו
את מזבחות הבעלים והחמנים אשר־למעלה
מעליהם גדע והאשרים והפסלים והמסכות
שבר והדק ויזרק על־פני הקברים הזבחים להם:
ה ועצמות כהנים שרף על־מזבחותם
ויטהר את־יהודה ואת־ירושלם: ו ובערי מנשה
ואפרים ושמעון ועד־נפתלי בחר־בתיהם סביב:
ז וינתץ את־המזבחות ואת־האשרים והפסלים
כתת להדק וכל־החמנים גדע בכל־ארץ ישראל
וישב לירושלם: ח ובשנת שמונה עשרה
למלכו לטהר את־הארץ והבית שלח את־שפן
בן־אצליהו ואת־מעשיהו שר־העיר ואת יואח
בן־יואחז המזכיר לחזק את־בית יהוה אלהיו:
ט ויבאו אל־חלקיהו הכהן הגדול ויתנו את־
הכסף המובא בית־אלהים אשר אספו־הלוים
שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית
ישראל ומכל־יהודה ובנימן וישבי ירושלם:
י ויתנו על־יד עשה המלאכה המפקדים בבית
יהוה ויתנו אתו עושי המלאכה אשר עשים
בבית יהוה לבדוק ולחזק הבית: יא ויתנו
לחרשים ולבנים לקנות אבני מחצב ועצים
למחברות ולקרות את־הבתים אשר השחיתו
מלכי יהודה: יב והאנשים עשים באמונה
במלאכה ועליהם מפקדים יחת ועבדיהו הלוים
מן־בני מררי וזכריה ומשלם מן־בני הקהתים
לנצח והלוים כל־מבין בכלי־שיר: יג ועל
הסבלים ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה
ועבודה ומהלוים סופרים ושטרים ושוערים:
יד ובהוציאם את־הכסף המובא בית יהוה מצא
חלקיהו הכהן את־ספר תורת־יהוה ביד־משה:
טו ויען חלקיהו ויאמר אל־שפן הסופר ספר
התורה מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיהו את־
הספר אל־שפן: טז ויבא שפן את־הספר אל־
המלך וישב עוד את־המלך דבר לאמר כל אשר־

רשי

שעשה מנשה וחדשה אמון בנו כדלמעלה (ב' ל"ג) וישב ויבן את הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו וגו': (ד) והחמנים. צורות חמה: אשר למעלה. שהושיבו למעלה מהם גבוה כנגד החמה ומשתחוי' לו כל זה עשה מנשה כדכתיב לעיל (שם) וישתחוה לכל צבא השמים ויעבוד אות': ויזרוק על פני הקברים. כאן נתקיים מה שאמר לירבעם (במלכים א' י"ג) כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך עצמות אדם את כהני הבמות המקטרים: (ו) ובערי מנשה ואפרים וגו'. מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב: בחרבותיהם. אחר בתיהם כתוב לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נתיירו לישב בשפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם: (ח) המזכיר. בכל מקום שכתוב סופר כתוב בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב בין רע ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על פיו: (ט) אשר אספו הלוים שומרי הסף וגו'. בהרבותיהם סביב: (י) לבדוק ולחזק. לראות את ערות הארץ (בראשית מ"ב) מתרגמינן ולמחזי ית בדקא דארעא: (יא) ועצים למחברות. שפנגי"ן בלשון אשכנז: ולקרות. טרב"ר בלע"ז: (יב) לנצח. רומי"ש טרי"ר בלע"ז וכן (עזרא ג') לנצח על המלאכה וכן שש מאות מנצחים לעיל (ב' ב'): והלוים כל מבין. בכל מקום אמור לענין שירה הבנה, וכן למעלה (א' כ"ה) כשהפילו גורלות כתיב כקטן כגדול מבין עם תלמיד וכן (שם) כל המבין בכלי שיר וכתיב וכנניהו (לעיל א' ט"ו) שר הלוים וגומר כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסר במשא היאך ישאו כי מבין הוא: (יג) ומהלוים סופרים. לכתוב את הכסף המובא בית ה' והיאך גבו אותו ושוטרים במלאכה: (יד) את ספר תורת ה' ביד משה. משנה תורה: (טו) ויתן חלקיהו את הספר אל שפן. שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך: (טז) וישב עוד את המלך דבר. שמתחלה השיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית ה' אלהיו

כמו

רדק

למלכו אחר אשר מצא הספר כי אז כלה לטהר הכל: (ד) על פני הקברים הזובחים להם. אשר הנסמך הקברי' קברי הזובחים להם. כמו הארון הברית. שעם המלחמה. והדומים להם: (ו) בחרבותיהם סביב. הם המקבות שהיו נותנים בהם המזבחות. וכן ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו: (ז) כתת להדק. הוא מבנין פיעל: (ח) לטהר את הארץ והבית.

פי'

מצודת דוד

לבטלו: (ד) וינתצו. אנשיו נתצו לפניו: והדק. עשאם דק דק: הזובחים. של הזובחים להם למען לבזותם: (ה) כהנים. כהני עבודת כוכבים שכבר מתו: (ו) ובערי מנשה וכו'. ואף שכבר גלו עשרת השבטים, מ"מ מעט מהם נשארו בארצותם: בחרבותיהם. ר"ל נתץ מצבותם שסביב בחרבותיהם של אלהם והם כלים העשויים לנתוץ בהם כמו ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו (יחזקאל כ"ו): (ח) לטהר. ר"ל אחר גמר טהרת הארץ והבית אז שלח את שפן וכו': המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (י) עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ונקראים בדרז"ל אדרכלין ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם: ויתנו אותו. והם יתנו אותו אל עושי המלאכה וכו' ר"ל הם ישלמו שכר הפועלים, אשר יתקנו ויחזקו את הבית: (יא) ויתנו לחרשים. יפרש מי הם הפועלים ואומר לחרשים והם כורתי העצים בתמונה הנרצה: ולבונים. בוני הקירות: אבני מחצב. אבנים חצובים ביושר: למחברות. הם המקבצין את הבנין להיות הכל בחבור אחד: ולקרות. על תקרת המכסה: (יב) והאנשים. האומנים הפועלים: לנצח. לזרז על המלאכה ולנגוש אותם: כל מבין. כל מי שהיה בעל בינה בדבר השיר עמד בכלי שיר לעורר בעת הבנין: (יג) ועל הסבלים. גם העמיד ממונים על הסבלים והם נושאי המשאות לבנין: ומנצחים. העמיד נוגשים על כל עושי המלאכה כל מין עבודה ועבודה: סופרים. לכתוב מספר הכסף הבאה בנדבה לבדק הבית: ושוטרים. הם הכופים לתת את הכסף מה שנדב כ"א: ושוערים. שומרים שערי המקדש להוציא את הבאים אל המלאכה: (יד) ובהוציאם וכו'. לצרך הבנין: ביד משה. ר"ל מה שכתב משה מידו: (טו) ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה ע"ם רז"ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת ההיא והטמינו מפניו ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה ואשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ואחר בדקן הבית מצאה ולרז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרש' הוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך וכו' ועל כי מאז [illegible] ולא מצאוה אמר כמבשר ספר התורה ההיא מצאתיה בבית ה': ויתן וכו'. ר"ל הראה לו שנמצא כתוב בתחילת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להגיד את העם:

(טז) כל אשר נתן. ר"ל דבר המוטל עליהם ועתן

מצודת ציון

(ד) והחמנים. צורת חמה: גדע. כרת: והדק. מל' דק: ויזרק. השליך: (ז) כתת. ענין שבר וכליה: (ט) שומרי הסף. והם השוערים כי סף היא ענין מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ): (י) על יד. ביד: לבדוק. לתקן הבדק והוא מקום השבור וההרוס ונקרא בדק ע"ש שבודקין ומחפשין אחריו: (יב) מופקדים. ממונים: לנצח. מל' נצחון וחוזק ור"ל לנגוש בחוזק: (יג) הסבלים.

ענין

את הספר דד"ה . ויתמרמר מלך הנגב . נתן השכל במרומים רבים . ואת פ־שגן כתב הדת . ואשר נתן כתר מלכות . תבן אין נתן לעבדיך קמץ . הוא מרומים ישכון קמץ .
ויתנהו אלהיו ביד מלך אדום קמץ . וסי' דקמצין בלשון ארמי עבריא דישראל הימנין קטילין : וישיבו ז' חסר וג' מ"ל וסי' וישיבו אותם דבר . וירא כל ישראל כי לא שמע .
הנה אוסיפך אל דברי הימים . הלין קדמאי מ"ל . ויקחו בידם מפרי . וישב פנחס בן אלעזר . ויקחו את דגון וישיבו . וישלח מלאכים אחרי . כי לא שמע המלך ודברי
הימים . הנני אוסיפך אל המלכים . וישיבו את העבדים : וכל איש י"ו בקריאה וסי' אשר הניף תנופת זהב לה' . אשר נמצא אתו תכלת וארגמן . ועשה בצלאל ואליאב וכל
איש חכם לב . ויכו את מואב . קמו ממקומו . המתחבאים בהר אפרים . ויקבצו אליו כל איש מצוק ב' בפסוק . כראותם את האיש . כי את אשר בחר בו ה' . ויאמר אבשלום .

נתן ביד־עבדיך הם עשים : יז ויתיכו את־הכסף כ"א
הנמצא בבית־יהוה ויתנוהו על־יד המפקדים ד'
ועל־יד עושי המלאכה : יח ויגד שפן הספר ג' מ"ל כסיב י'
למלך לאמר ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקרא־
בו שפן לפני המלך : יט ויהי כשמע המלך את
דברי התורה ויקרע את־בגדיו : כ ויצו המלך
את־חלקיהו ואת־אחיקם בן־שפן ואת־עבדון י"ח פסו' את ואת ואת ואת ואת
בן־מיכה ואת ׀ שפן הספר ואת עשיה עבד־
המלך לאמר : כא לכו דרשו את־יהוה בעדי
ובעד הנשאר בישראל וביהודה על־דברי הספר כ'
אשר נמצא כי־גדולה חמת־יהוה אשר נתכה
בנו על אשר לא־שמרו אבותינו את־דבר יהוה כ' מ"ע
לעשות ככל־הכתוב על־הספר הזה :
כב וילך חלקיהו ואשר המלך אל־חלדה הנביאה כ'
אשת ׀ שלם בן־תוקהת בן־חסרה שומר ג' ומ"ע ו' מ"ע
הבגדים והיא יושבת בירושלם במשנה וידברו
אליה כזאת : כג ותאמר להם כה־אמר יהוה
אלהי ישראל אמרו לאיש אשר־שלח אתכם

אלי : כד כה ׀ אמר יהוה הנני מביא
רעה על־המקום הזה ועל־יושביו את כל־האלות כ' מ"ע
הכתובות על־הספר אשר קראו לפני מלך ל' מנה
יהודה : כה תחת ׀ אשר עזבוני ויקטירו לאלהים יתיר י'
אחרים למען הכעיסני בכל מעשי ידיהם ותתך
חמתי במקום הזה ולא תכבה : כו ואל־מלך
יהודה השלח אתכם לדרוש ביהוה כה תאמרו ל'
אליו כה־אמר יהוה אלהי ישראל הדברים אשר כ"ד
שמעת : כז יען רך־לבבך ותכנע ׀ מלפני אלהים
בשמעך את־דבריו על־המקום הזה ועל־ישביו כ'
ותכנע לפני ותקרע את־בגדיך ותבך לפני וגם־
אני שמעתי נאם־יהוה : כח הנני אספך ג' חס'
אל־אבתיך ונאספת אל־קברתיך בשלום ולא־
תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על־
המקום הזה ועל־ישביו וישיבו את־המלך דבר :
כט וישלח המלך ויאסף את־כל־זקני
יהודה וירושלם : ל ויעל המלך בית־יהוה וכל־
איש יהודה וישבי ירושלם והכהנים והלוים וכל־

רדק

פי' חשב לכלות מסרת הארץ והבית : (יט) ויקרע את בגדיו . אמרו כי מצא הספר שהיה נגלל בפר' תוכחות יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' : (כב) ואשר המלך . פי' ואשר עם המלך ללכת עם חלקיהו לדרוש את ה' . במשנה . בבית המדרש וכן

רשי

כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו' : (יז) ויתיכו . ואליקו כמו (בראשית כ"ח) ויצוק שמן ומתרגמינן ואתיך : (יח) ויגד שפן הספר . אחר שהשיב המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו : (יט) ויקרע את בגדיו . כששמע שהיו קורין (דברים כ"ח) יולך ה' אותך ואת מלכך וגומר ודרש בעצמו אשר תקים עליך העם המליכו ולא נביא על פי הדבור : (כא) אשר נתכה בנו . לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתוך ודוגמתו למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה : (כב) אל חולדה הנביאה . רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא : שומר הבגדים . אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות : יושבת בירושלים במשנה . שני חומות היו לעיר והיא יושבת בין שני החומות ותרגומו בית אולפנא פירוש במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחולדה סמוכה ללשכת הגזית לשכת חולדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי סנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני צניעות : (כג) אמרו לאיש . לפי שרצה להפסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכשישלם אותו חזון אז מאמר הטיב ואל מלך יהודה השולח אתכם ומקצר נבואת המקום ויושביו ומסלקו ותופשו בנבואת המלך שהוא מרובה : (כח) ונאספת אל קברותיך בשלום . והלא נהרג אלא בשלום מזה שלא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית : (ל) ספר הברית . הרי כל החרדה שחרד המלך על שנמצא כתוב (שם) יולך ה' אותך וראה שקראה התורה אותה ברית (שם) אלה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתוב בסמוך אחריו (שם ל"ט) ושמרתם את דברי וגו' ושמרתם אותם גם ראה ומצאו כתוב בסמוך אתם נצבים היום כולכם וגו' עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כורת עמך היום אמר אף באותו דוגמא אכרות אף אני ברית ששם כתוב אתם נצבים וגו' אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלים מקטן ועד גדול . בכל לבבו ובכל נפשו וגו' . אשר מצא שם כתוב (שם ל') ושבת עד ה' אלהיך בכל לבבך

מצודת ציון

ענין טעינת משא : (יז) ויתיכו . ענין היציקה ע"י האש כמו כהתוך כסף (שם כב) : (כ) עבדון . וכמ"ב נאמר עכבור ובשתי השמות היה נקרא : (כא) נתכה . ענין יציקה והרקה כמו והתך עלינו האלה (דניאל ט) : (כב) תקהת בן חסרה . ובמ"ב נאמר תקוה בן חרחס . והוא הוא : (כד) האלות . הקללות : (כה) ותתך . ענין יציקה והרקה : תכבה . מל' כבוי והוא מושאל מכבוי האש : (כז) רך לבבך . הוא הפוך מקשה הלב : (כח) אוסיפך ונאספת . ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים)

מצודת דוד

בידם : (יז) ויתיכו . התיכו את הכסף לעשות מטבעות להוציא בהוצאה : על יד המופקדים . המה האומנים הגדולים הקרוים הרדכלין והמה נתנו על יד עושי המלאכה הם האומנים הפועלים : (יח) ספר נתן לי . ר"ל נתן לו ספר הנאבד כשהיא מגוללת בדף הזה : ויקרא בו . בהדף ההוא : (יט) ויקרע וכו' . בשמעו התרדים כי גם הוא הפנו לאות וסימן : (כא) דרשו את ה' . שאלו לנביאים עלי ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחלת הדף אשר מהגרהה שהוא לאות אשר גדלה חמת ה' וכו' : לעשות . אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחלת הדף ההוא : (כב) ואשר המלך . ר"ל ושאר השרים אשר שלח המלך : אל חולדה . ארז"ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם . או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים : שומר הבגדים . של המלך : במשנה . בין שתי החומות שהיא משנה להעיר : כזאת . כדברי המלך : (כד) הנני מביא . ר"ל האות הזה לא במקרה בא כ"א מה' וכאלו אמר הנני מביא רעה וכו' : (כו) ואל מלך יהודה . ר"ל דבר הנוגע אל המלך עצמו : הדברים אשר שמעת . ר"ל אף שהגזרה גזורה כאשר שמעת לא תהיה כלול עמהם : (כז) בשמעך את דבריו . ר"ל בעת הסכלת בדברי האות הזה אשר היא מה' : (כח) אל קברותיך . ולא תקבר בארץ העמים : בשלום . עם כי מת במלחמה מ"מ תחשב לו לשלום על כי לא ראה ברעה הבאה על ישראל . ויפוטו . חלקיה וחבריו : (ל) ספר הברית . ספור התוכחות הנאמרים בברית : הנמצא בית ה' . וחס על כי בהספר ההוא מצא תוכחות מגולם בפתיחתה ואף היא כתובה בידי משה המקודשות ומפי ה' והמה סיומם פעמום

ודוד בא מתגימה . ושאול והמה וכל איש . ויעל המלך בית ה' דמלכים . ותברו דסיפרא . ושבעתם על שלחני . ואת עמו ז' וסי' ויאסור את רכבו . ויחלוש יהושע . אז עלה יהורם . ראה נתתי בידיך את מלך העי . ואת מלך מעכה ואת עמו דדברי הימים . ויראו את הערמות ויברכו . ויאמר ללוים המבינים : וידם ה' וסימ' ויעשו בן משה ואהרן . וירם משה את ידו . וירם המטה . וידבעם בן נבט אפרתי . וירם את אדרת אליהו . וירם קרן לעמו . ואשמע את האיש . וירם יאשיהו : חלקיה י"א וסימ' ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית . ויתן חלקיהו את הספר אל שפן . ויגד שפן הסופר למלך לאמר ספר . ויצו המלך את חלקיהו הכהן ואת קדמא דסיפרא . כלהון דמלכים . ושלום הוליד את ב' בפסוק . בן חשביה בן אמציה בן חלקיה דריש סיפרא : ועזריה בן חלקיה בן משלם בן הורויה . ושריו לנדבה לעם הכהנים . ואני הצעיר המאסף לא ידענא בקדמיתא הי מנהון מויצו המלך הוא חלקיהו דבמסרה לא הות בריר כולי האי ומלישנא אחרינא דמסו' דאמר חלקיהו הכהן ה' ומגי ויצו המלך תנינא דסיפרא ידענא דהוא קדמא דסיפרא :

ח' הָעָם מִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן וַיִּקְרָא בְאָזְנֵיהֶם אֶת־כָּל־
ז' כסיפרא דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה׃ לא וַיַּעֲמֹד
ד' הַמֶּלֶךְ עַל־עָמְדוֹ וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית לִפְנֵי יְהוָה
ח' מ"ע ס' לָלֶכֶת אַחֲרֵי יְהוָה וְלִשְׁמוֹר אֶת־מִצְוֹתָיו וְעֵדְוֹתָיו
וְחֻקָּיו בְּכָל־לְבָבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הַכְּתוּבִים עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה׃ לב וַיַּעֲמֵד אֵת
ס'. לד מ"ע כָּל־הַנִּמְצָא בִּירוּשָׁלַ͏ִם וּבִנְיָמִן וַיַּעֲשׂוּ יֹשְׁבֵי
ג' יְרוּשָׁלַ͏ִם כִּבְרִית אֱלֹהִים אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ לג וַיָּסַר
ס' כ"כ יֹאשִׁיָּהוּ אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר
ג' לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבֵד אֵת כָּל־הַנִּמְצָא בְּיִשְׂרָאֵל
כ' מ"ע לַעֲבוֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם כָּל־יָמָיו לֹא סָרוּ
מֵאַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ לה א וַיַּעַשׂ
יֹאשִׁיָּהוּ בִירוּשָׁלַ͏ִם פֶּסַח לַיהוָה וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח
ס"ת בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן׃ ב וַיַּעֲמֵד
הַכֹּהֲנִים עַל־מִשְׁמְרוֹתָם וַיְחַזְּקֵם לַעֲבוֹדַת בֵּית
המבינים ק' יְהוָה׃ ג וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם הַמְּבוֹנִים לְכָל־יִשְׂרָאֵל
נ' מ"ע הַקְּדוֹשִׁים לַיהוָה תְּנוּ אֶת־אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת
נ' אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין־לָכֶם

מַשָּׂא בַּכָּתֵף עַתָּה עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
ד / והכינו ק' וְאֵת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ ד וְהִכּוֹנוּ לְבֵית־אֲבוֹתֵיכֶם
ד'. ג' כְּמַחְלְקוֹתֵיכֶם בִּכְתָב דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבְמִכְתַּב
ג' שְׁלֹמֹה בְנוֹ׃ ה וְעִמְדוּ בַקֹּדֶשׁ לִפְלֻגּוֹת בֵּית הָאָבוֹת
ג' לַאֲחֵיכֶם בְּנֵי הָעָם וַחֲלֻקַּת בֵּית־אָב לַלְוִיִּם׃
ב.ב' כסיפ' ו וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח וְהִתְקַדְּשׁוּ וְהָכִינוּ לַאֲחֵיכֶם
ח' לַעֲשׂוֹת כִּדְבַר־יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ז וַיָּרֶם יֹאשִׁיָּהוּ
י' כטעם אופן ועגלה לִבְנֵי הָעָם צֹאן כְּבָשִׂים וּבְנֵי־עִזִּים הַכֹּל לַפְּסָחִים
ג' לְכָל־הַנִּמְצָא לְמִסְפַּר שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּבָקָר שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים אֵלֶּה מֵרְכוּשׁ הַמֶּלֶךְ׃ ח וְשָׂרָיו לִנְדָבָה
ו' וכל עזרא לָעָם לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם הֵרִימוּ חִלְקִיָּה וּזְכַרְיָהוּ
ג' וִיחִיאֵל נְגִידֵי בֵּית הָאֱלֹהִים לַכֹּהֲנִים נָתְנוּ לַפְּסָחִים
יתיר ו' אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּבָקָר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ ט וְכָוֹנַנְיָהוּ
וּשְׁמַעְיָהוּ וּנְתַנְאֵל אֶחָיו וַחֲשַׁבְיָהוּ וִיעִיאֵל וְיוֹזָבָד
ג' שָׂרֵי הַלְוִיִּם הֵרִימוּ לַלְוִיִּם לַפְּסָחִים חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים
וּבָקָר חֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ י וַתִּכּוֹן הָעֲבוֹדָה וַיַּעַמְדוּ
הַכֹּהֲנִים עַל־עָמְדָם וְהַלְוִיִּם עַל־מַחְלְקוֹתָם כְּמִצְוַת
הַמֶּלֶךְ׃ יא וַיִּשְׁחֲטוּ הַפָּסַח וַיִּזְרְקוּ הַכֹּהֲנִים מִיָּדָם

תולדות אהרן ואמר ללוים . יומא נב סוגיא יב כריתות ה (שקלים מט סוגיה כב) : ויעשו . יומא מה זבחים יד :

רש"י

לבבך ובכל נפשך : (לא) ויעמד המלך על עמדו . ל' גדנים : (לג) כברית אלהים אלהי אבותיהם . ככל אותן שכתוב שם אלהי אבותיהם לפיכך כתוב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם במדבר וכל ברית שלהם על עבודת כוכבים דכתיב (שם כט) ותראו את שקוציהם וגו' עד פונה היום מעם ה' לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות וגו' : (א) ויעש יאשיהו פסח . לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו : (ג) תנו את ארון הקודש . לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל (ב' ל"ג) במנשה וישם פסל הסמל וגו' לפיכך צוה יאשיהו להושיבו וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללוים לגונזו שם : אין לכם משא בכתף . זו טענה אחרת היא ותחילת מלה הוא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכתף מכל כלי בית ה' שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את ה' ועמו לפיכך מעתה עבדו את ה' אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו' :
(ה) לפלגות . למחלוקת לעשות הפסח כהלכתו כדבר ה' ביד משה : (ו) וירם יאשיהו לבני העם . דוגמא (במדבר י"ח) כן תרימו גם אתם לשון הפרשה : לכל הנמצא . לכל ישראל הנמצאים הפריש צאן לפסחים : למספר שלשים אלף . בין צאן בין
כבשים

רדק

וכן ולא תמנה התורה לגוד התורה : (לא) על עמדו . ובספר מלכים על העמוד . ר"ל העמוד על רגליו סמוך לעמוד . ויונתן תרגם העמוד אצטוונא וכבר פירשנוהו למעלה : (לג) ויעבד את כל הנמצא בישראל . ואמר כן פי' את העבודה העבידם לעבוד את ה' : (ג) תנו את הארון הקדש . אולי הוציאו מנשה משם כאשר שם הפסל בבית האלהים . אבל יש לתמוה איך לא החזירו שם אחר שהכניסו אף בתשובה והסיר הסמל מבית ה' . ורז"ל פירשו צוה לגנוז את הארון כדי שלא יגלה עם הגולה : ואמרו אבן היתה בבית קדשי הקדשים במערבו ועליה היה הארון מונח ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן וכשבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה מקום לגנוז בו את הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות והאבן הזאת היתה מכסה למקום ההוא ויאשיהו המלך צוה וגנזו את הארון בתוכו מקום שבנה שלמה שנאמר תנו את ארון הקדש ונגנז עם הארון מטה אהרן וצנצנת המן ושמן המשחה :
ויבפט

מצודת דוד

עמוש להחריד את העם לשוב לה' : (לא) על עמדו . על המקום המיוחד למלך לעמוד שם : את דברי הברית . דברי התורה הנתונה בברית : (לב) ויעמד . העמיד כולם בברית : ויעשו . מאז והלאה עשו כדברי התורה הנתונה בברית : (לג) ויעבד . העביד את כל הנמצא בישראל וחוזר ומפרש מהו העבודה ואמר לעבוד את ה' : לה (א) בחדש הראשון . לפי שנא' למעלה שחזקיה עשה פסח בחדש השני לזה אמר שיאשיה עשה בחדש הראשון כמשפט : (ב) על משמרותם . כ"א במשמר שלו : ויחזקם . זרזם באזהרה לעשות עבודת ה' : (ג) ללוים המבינים . לכהנים בני לוי המלמדים בינה לישראל וכו' : תנו את הארון . רז"ל אמרו שצוה לגנזו במקום מטמון שעשה שלמה למען לא יוליכוהו בגולה עם ישראל ולפי פשוטו יאמר כי המלכים הרשעים אשר קדמו לו העבירו הארון ממקומו והעמידו תחתיו הפסל לזה אמר להם להחזירו למקומו : אין לכם משא בכתף . ר"ל אחר שתשאו את הארון בכתף להחזירו למקומו שוב לא יהיה לכם מעתה בזה עבודת משא בכתף ולזה היו פנוים ועבדו את ה' ועמו בדבר הקרבנות : (ד) והכינו . את עצמכם . הכינו כל א' לבית אבותיו כפי אשר נחלקתם כאמור בכתב דוד ושלמה : (ה) בקדש . בעזרה : לפלגות בית האבות . למחלוקת בית האבות כ"א לבד : לאחיכם בני העם . את בני ישראל צוה להעמיד כל בית אב לבד לעשות את הפסח : וחלקת וכו' . וכן הלוים יעמדו כל בית אב לבד : (ו) והתקדשו . טהרו את עצמכם : והכינו . גם הכינו וזרזו את אחיכם לטהר את עצמם לעשות הפסחים כדבר ה' : (ז) לכל הנמצא . בירושלים : ובקר . לשלמי חגיגה : (ח) לעם . וחוזר ומפרש שהם לכהנים וללוים : חלקיה . ר"ל השרים חלקיה וכו' פקידי בית האלהים הם נתנו לכהנים לפסחים וכו' : (י) ותכון העבודה . נעשית העבודה בתקון ובהכנה : על עמדם . על מקום מעמדם כל משמר לבד : על מחלקותם . כפי שנחלקו למשמרות : כמצות המלך . אשר צוה שהעמוד כל משמר לבד : (יא) וישחטו . הלוים
שחטו

מצודת ציון

(שופטים יט) : לה (ה) לפלגות . למחלקות כמו נפלגה הארץ (בראשית י) : (ז) וירם . והפרים

בהעלות ג׳ וסי׳ ויהי בהעלות ה׳. בהעלות עליך את תחום. העלה: עבודת ה׳ ג׳ סי׳ והניף אהרן את הלוים תנופה. כי עד הוא בינינו וביניכם. ויכן כל עבודת ה׳:

והלוים מפשיטים: יב ויסירו העלה לתתם ל׳ ומ״ל. ל׳
למפלגות לבית־אבות לבני העם להקריב ליהוה ל׳
ככתוב בספר משה וכן לבקר: יג ויבשלו הפסח ג׳
באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדודים ל׳. ל׳
ובצלחות ויריצו לכל־בני העם: יד ואחר הכינו ל׳. ל׳
להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן בהעלות העולה ל׳ ג׳ מ״ל ס״מ״ל בסיפ׳
והחלבים עד־לילה והלוים הכינו להם ולכהנים ס׳
בני אהרן: טו והמשררים בני־אסף על־מעמדם
כמצות דויד ואסף והימן וידתון חוזה המלך ל׳. ב׳ חס׳ ו׳ קדמא
והשערים לשער ושער אין להם לסור מעל ל׳. מ״ל. ג׳
עבדתם כי־אחיהם הלוים הכינו להם: טז ותכון
כל־עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח
והעלות עלות על מזבח יהוה כמצות המלך ב׳
יאשיהו: יז ויעשו בני־ישראל הנמצאים את־
הפסח בעת ההיא ואת־חג המצות שבעת

ימים: יח ולא־נעשה פסח כמהו בישראל מימי ס׳
שמואל הנביא וכל־מלכי ישראל ׀ לא־עשו ו׳
כפסח אשר־עשה יאשיהו והכהנים והלוים
וכל־יהודה וישראל הנמצא ויושבי ירושלם: ו׳ ל״ג ל״ד מ״ל
יט בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה ס׳
הפסח הזה: כ אחרי כל־זאת אשר הכין יאשיהו
את־הבית עלה נכו מלך־מצרים להלחם בכרכמיש ב׳ כתיב ו׳ וכעמן
על־פרת ויצא לקראתו יאשיהו: כא וישלח אליו
מלאכים ׀ לאמר מה־לי ולך מלך יהודה לא־ ח׳ בליש׳ ופסק׳. ד׳
עליך אתה היום כי אל־בית מלחמתי ואלהים ס׳
אמר לבהלני חדל־לך מאלהים אשר־עמי ואל־
ישחיתך: כב ולא־הסב יאשיהו פניו ממנו כי ב׳ ד״פ בסיפ׳ ולה ולה
להלחם־בו התחפש ולא שמע אל־דברי נכו ל׳ בסיפ׳
מפי אלהים ויבא להלחם בבקעת מגדו: כג וירו ז׳ חס׳ ו׳ בסי׳
הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו ל׳ חס׳

תולדות אהרן ויבשלו. במדים מס: ויבשלו. פסוק כג: ויורו. פ״ק כס סנהד׳ מס:

רדק

(יג) ויבשלו את הפסח וכו׳. לא מלאנו במקום אחר לשון בישול וצלי: בסירות ובדודים ובצלחות. מיני קדרות הם: (יח) ולא נעשה פסח כמוהו בישראל מימי שמואל הנביא. ובמלכים מימי השופטים כי שמואל שופט היה. ומה שאמר לא נעשה פסח כמוהו שהיו כל ישראל בלב שלם לעבוד את ה׳ וכן אומר בשמואל וינהו כל בית ישראל אחרי ה׳ ואומר ויסירו בני ישראל את הבעלים וגו׳. וגם פסח שעשה יחזקיהו היו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצים שהיה שולח להם חזקיהו ואף אותם שהיו בירושלם רבים היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה: (כ) עלה נכו. נכו שם כנוי כמו שאמר במלכים פרעה נכה. ונקרא כן לפי שהיה נכה רגלים וכן תרגם יונתן פרעה חגירא: (כא) ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי. מחלוקת בדברי רז״ל י״א כי שניהם קדש וכן נראה ממה שאמר ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. אולי

מפי

רשי

כבשים בני עזים: ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה: (יג) ויבשלו הפסח כמשפט. צלי אש (שמות י״ב): ויריצו לכל בני העם. הלוים והשכיבו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין: (טז) חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה: (יח) ולא נעשה פסח כמוהו. (במלכים ב׳ כ״ג) כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שסרו עשרת שבטים מעל מלכי יהודה וישליטו עליהם מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימין עושים פסח לשם ה׳ בירושלים ואלו לשם עבודת כוכבים בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא הי׳ להם לכל דור ודור רק שופט א׳ ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך ה׳ כמפורש בשופטים והי׳ ה׳ עם השופט והושיע׳ מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י׳ השבטים היו הולכים לשיל׳ ועושים פסח לשם ה׳ וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י׳ השבטים ושהחזיר ירמיה י׳ השבטים לא המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמים בירושלים וזהו לא נעשה כפסח הזה לה׳ בירושלים ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי נהי נמי דהחזיר ירמיה עשרת שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלים היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים ובימי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרוין על אדמתם שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי רבי אליעזר ב״ר משלם זצ״ל ולא נעשה פסח כמוהו מעולם שיתן המלך והשרים בהמות לפסחים די ספוקם ובקר לשלמי חגיגה וצוה ללוים להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו: (כ) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים. המקרא קובל ומקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתוב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס: להלחם בכרכמיש על פרת. הפסוק כדכתיב (במלכים ב׳ כ״ג) ורצה לעבור דרך ארץ ישראל עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבוא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישראל שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונו של ארץ ישראל: ויצא לקראתו. שדרש וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ״ו) אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע חטא ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפורש במסכת תענית: (כב) ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. שאמר לו מפי אלהים כי כן אמר ישעיה וסכסכתי מצרים במצרים והוא שיסד הקליר כל המוניו ללכת ארם

נהרים

מצודת ציון

והפרים: (יג) בסירות. קדרות: ובדודים. מל׳ דוד ויורה: ובצלחות. כענין קדרה וכן את הצלחת (מ״ב כא): (כ) נכו. ת״י חגירא והוא מענין חגירה וכן נכה רגלים (ש״ב ד): (כב) התחפש. ענין לבישת בגדים משונים מבגדים הרגיל בהם ודוגמתו התחפש ובוא במלחמה (לעיל יח): (כג) ויורו. וישליכו: היורים. רובה קשת:

ויאמר

מצודת דוד

שאמר כי השחיטה כשרה בזרים: מידם. מיד הלוים כי הכהנים הטיבו בידם המזרקות עם הדם להיות מוכן לזריקה: מפשיטים. עורות הפסחים: (יב) ויסירו העולה. מכל פסח הסירו דבר העולה ממנו על המזבח והם האימורים: לתתם. לתת הפסחים להכתות שחלוקות מבתי אבות וכו׳: להקריב לה׳. חזר על ראשית המקרא לומר הסירו העולה להקריב לה׳: וכן לבקר. וכן עשו לבקר של שלמי חגיגה שהסירו מהעולה האימורים ואח״ז נתנו הבקר לבעליהם: ויבשלו הפסח באש. ר״ל צלו אותו באש וזהו כמשפט: והקדשים. בשר השלמים: ויריצו. הוליכו במרוצה את הבשר לבני העם: (יד) ואחר. אח״ז הכינו גם לעצמם ולהכהנים כי הכהנים היו עסוקים בהעלאת העולה והאימורים ולא היו פנוים להכין לעצמם ולכהנים: (טו) על מעמדם. עמדו על מקום מעמדם לשורר: כמצות דוד. ר״ל בהכלים שתקן דוד ואסף וגו׳ כי גם המה תקנו מזמורים כמ״ש בס׳ תהלים: והשוערים. שומרי השערים עמדו במקומם כ״א בשערו: אין להם לסור. לא היה להם צורך לסור מעבודתם להכין פסחיהם כי אחיהם הלוים הפנויים מעבודה המה הכינו להם: (טז) ותכון. שכל היה בתקון רב ובסדר נפלא בין בדבר הפסח בין בדבר העולה: (יז) הנמצאים. בירושל׳: ואת חג המצ׳. ר״ל הקרבנות הקבועות בכל יום ועולת ראיה ושלמי חגיגה: (יח) כמוהו. להיות כמוהו במהרה יתירה ובתקון נפלא: מלכי ישראל. הם דוד ושלמה שהיו גם מלכי ישראל: הנמצא. הבא מעריו ונמצא בירושלים: (כ) אשר הכין וגו׳. אשר העמיד דבר הבית על מכונו ובסיסו בהעמדת המשמרות וכיוצא: נכו. פרעה נכו וכן נאמר במ״ב: על פרת. סמוך לנהר פרת: (כא) מה לי ולך. ר״ל מה לי עליך ומה לך עלי וכי אויבים אנחנו זה לזה: לא עליך אתה היום. היום הזה אינני הולך עליך ואמר אתה לתוספת ביאור: אל בית מלחמתי. אל מקום מלחמתי והוא על מלך אשור: ואלהים אמר לבהלני. אולי שמע מפי ירמיה בדבר ה׳ למהר ללכת בבהלה על אשור: חדל לך מאלהים. ר״ל חדל לך מהלחם עם אלהים אשר עמי וכאומר הלא מפי ה׳ אני הולך וא״כ הוא עמי ולא תעכב על ידי מללכת יחשב כאלו תלחם עמו לזה חדל לך ולא ישחיתך האלהים: (כב) ולא הסב. לא החזיר פניו ממנו ובכדי להלחם בו שינה בגדי המלכות ללבוש בגדי מלחמה:

מפי

דבריו ה' וסי' מן השמים השמיעך . הראשונים דיאשיה דד"ה. ויתר דברי אביה דד"ה. איוב לא בדעת ידבר . תכנת המסכן בזוית : מצרימה כ"ח בקריאה. וסימ' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה . ויהי כאשר הקריב לבוא . ויהי כבוא אברם מצרימה . וירא אליו ה' ויאמר אל תרד . וישבו לאכל לחם וישאו . ויעברו אנשים מדינים סוחרים . ויוסף הורד מצרימה ויקנהו . וכל הארץ באו מצרימה לשבר : ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אל תירא מרדה . אנכי ארד עמך מצרימה . ויקחו את מקניהם . ואלה שמות בני ישראל הבאים קדמא .

הֶעֱבִירוּנִי כִּי הָחֳלֵיתִי מְאֹד׃ כד וַיַּעֲבִירֻהוּ עֲבָדָיו
מִן־הַמֶּרְכָּבָה וַיַּרְכִּיבֻהוּ עַל רֶכֶב הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־
לוֹ וַיּוֹלִיכֻהוּ יְרוּשָׁלִַם וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקִבְרוֹת
אֲבֹתָיו וְכָל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם מִתְאַבְּלִים עַל־
יֹאשִׁיָּהוּ׃ כה וַיְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ עַל־יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמְרוּ
כָל־הַשָּׁרִים ׀ וְהַשָּׁרוֹת בְּקִינוֹתֵיהֶם עַל־יֹאשִׁיָּהוּ
עַד־הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֹק עַל־יִשְׂרָאֵל וְהִנָּם כְּתוּבִים
עַל־הַקִּינוֹת׃ כו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲסָדָיו כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת יְהוָה׃ כז וּדְבָרָיו הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים
הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃
לו א וַיִּקְחוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יְהוֹאָחָז בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּמְלִיכֻהוּ תַחַת־אָבִיו בִּירוּשָׁלִָם׃ ב בֶּן־
שָׁלוֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹאָחָז בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה
חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ ג וַיְסִירֵהוּ מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
בִּירוּשָׁלִָם וַיַּעֲנֹשׁ אֶת־הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־כֶּסֶף
וְכִכַּר זָהָב׃ ד וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־מִצְרַיִם אֶת־אֶלְיָקִים
אָחִיו עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים
וְאֶת־יוֹאָחָז אָחִיו לָקַח נְכוֹ וַיְבִיאֵהוּ מִצְרָיְמָה׃
ה בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה אֱלֹהָיו׃ ו עָלָיו עָלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ
בָּבֶל וַיַּאַסְרֵהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם לְהֹלִיכוֹ בָּבֶלָה׃ ז וּמִכְּלֵי
בֵּית יְהוָה הֵבִיא נְבוּכַדְנֶאצַּר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם
בְּהֵיכָלוֹ בְּבָבֶל׃ ח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְתֹעֲבֹתָיו
אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהַנִּמְצָא עָלָיו הִנָּם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ ט בֶּן־שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ
וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַעֲשֶׂרֶת יָמִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ י וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח
הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיְבִאֵהוּ בָבֶלָה עִם־כְּלֵי

תולדות אהרן ויתר. סנהד' קג : ולתשובת. יומא עג : ויביאהו. כריתות ה (שקלים מט) :

רש"י

נהרים למען לא תעבור חרב כל שהוא באפרים לא שמע לחזה וישוב אחורים כי נגזרה גזירה לסכסך מצרים במצרים : על רכב המשנה . לפי שדרך המלך לרכוב על שני מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישב בשניה בראשונה יצא לפניהם ובשלה הרכיבוהו על הרכב המשנה : (כה) ויאמרו כל השרים . לשון שירה משוררים כי גם שירה וקינה בקול אחת נאמרין עליו ניבא עמוס והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן תשעה ושלשים שנים בחצי ימיו דכתיב (תהלים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב (עמוס ח') והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזה שאמר ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וכל יהודה וירושלים מתאבלים עליו : ויתנם לחוק . כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו דוגמא בת"ב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו כן יבכיון על מות יאשיהו דוגמא (שופטים י"א) ותהי חק בישראל וגומר (שם) לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה : והנם כתובים על הקינות. על ספר הקינות : (כו) וחסדיו הכתוב בתורת ה'. (ובמלכים ב' כ"ג) כתיב וכמוהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמר כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה :
(א) וימליכהו תחת אביו . אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"א חדשים : (ג) ויסירהו מלך מצרים בירושלים . מבואר במלכים (שם) היטב ויאסרוהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת : בירושלם . ממלוך בירושלים : ויענש את הארץ . ליתן מסים דוגמא וענשו אותו מאה כסף (דברים כ"ב) : (ד) ויסב את שמו יהויקים . כך דרך המלכים והשרים שמכנים למשרתיהם שם שהם רוצים דוגמא (בראשית מ"א) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר) ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א) וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרצונו : ויסב את שמו יהויקים . למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרעה יאשיהו המליך מלך והעניש' לחם עובד : (ו) עליו עלה נבוכדנאצר . כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב (במלכים ב' כד) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שנלה בשנה הרביעית בכרכמיש של נהר פרת כמפורש (בירמיה מה) : להוליכו בבלה . ולא הוליכו לאסור אלא בדרך מת והשליך נבלתו וכן ניבא (ירמיה כ"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח (במ"ב כד) וישכב יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברהו : (ז) ומכלי בית ה'. ומקצת כלי בית ה'. ועל זה נתנבא ירמיה (כז) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן ה' בידו וכאן מוכיח שהיה בי"א למלכות ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר (במ"ב כד) ויהי לו יהויקים עבד שלשה שנים וישב וימרוד בו שלשה שנים ובשנת שלשה למרדו עלה עליו והוא שנת שמונה לנבוכדנאצר דאמ' מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה כבש יהויקי' ושלשה שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנ' ארבע ליהויקים שנ' (ירמיה כ"ה) בשנ' הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנאצר : (ח) ותועבותיו. שבא על אמו : והנמצא עליו . כתובת קעקע : (י) ולתשובת השנה . שבגלה יהויקים : עם כלי חמדת בית

רד"ק

מפי ירמיהו הנביא היה לו ׳ לאלחם בכרכמיש ובעודו שם נלחם בכרכמיש על פרת ולקח השם נקמת יאשיהו ממנו שבא עליו נבוכדנצר והוא שנתנבא ירמיה למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל והוא אומר והיום ההוא לה' צבאות יום נקמה להנקם מצריו והוא נקמת יאשיהו המלך : (ג) ויסירהו מלך מצרים בירושלים. פי' ממלוך בירושלים. וכן כתיב במלכי' וברבלה בארץ חמת הוא שאסרוהו והסירוהו מהמלוכה : (ו) להוליכו בבלה. ולא הוליכו כי בדרך מת ועליו נאמר קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו'. והנה כתוב בדניאל ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער א"כ הוליכו לבבל עם הכלים ואח"כ השיבו לירושלים כאחד עשר שנה מלך ואחר כן חזר ומרד בסוף ימיו ותפשוהו הגדודים ומת בדרך בידם כמו שאמר סחוב והשלך. פי' להוליכו כמו להרגו בערמה : (ח) על ספר מלכי ישראל ויהודה. זהו ספר ירמיהו ושם כתובים תועבותיו הוי בונה ביתו וגו' כי בספר מלכים אין כתיב מתועבותיו דבר אלא בסתם ויעש הרע בעיני ה' : (ט) בן שמונה שנים יהויכין. ובספר מלכים כתיב בן י"ח שנ' אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה הראשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחריו והיה אז בן שמנה שנים

מצודת דוד

מפי אלהים . מה שאמר לו דברי ירמיה מפי אלהים : (כג) ויורו היורים . המורים בקשת ירו בו חצים : העבירוני . העבירו אותי מן המרכבה ההיא כי נעשיתי חולה מאוד וקשה לי לרכוב בה : (כד) על רכב המשנה . השניה שהולכת אצל מרכבתו הנוחה יותר לרכוב בה : (כה) השרים והשרות. המשוררים והמשוררות ולהשר המשורר בדבר שמחה נקרא משורר גם בדבר קינה ויללה נקרא משורר כי תוכן א' להם בדבר הרמת קול והכרעת הנעימה : בקינותיהם . ר"ל בעת אשר קוננו קינה מה אמרו אז זכרון מיתת יאשיהו לקונן גם עליו : ויתנום לחוק . קבעו חוק בישראל להזכיר מיתת יאשיהו בקינותיהם . הקינות של יאשיהו : והנם כתובים . על הקינות . בספר איכה : (כו) וחסדיו . החסדים אשר עשה ככתוב בתורה : לו (ג) בירושלם . ר"ל ממלוך בירושלים : ויענש . על שהמליכו את יהואחז לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו משפט המלוכה : (ו) ויאסרהו . קשרו בשלשלאות של נחשת להוליכו אל בבל ומת בדרך כמ"ש בירמיה : (ז) בהיכלו . בארמונו שהיה לו בבבל : (ח) והנמצא עליו . ר"ל תועבותיו שבסתר אשר נתגלה לאחר זמן : (ט) בן שמונה שנים . ובמ"ב נאמר בן שמונה עשרה שנה ואלו יהויקים אביו המליכו בחייו עשר שנים על כי ראה אשר עם הארץ המליכו לפניו את אחיו הקטן ממנו וחשש פן לאחר מותו ימליכו הקטן לפני הגדול לזה המליכו בחייו ואמר כאן עת מלכו בחיי אביו ובמלכים ב' עת מלכו לאחר מות אביו : ושלשה חדשים וגו'. ר"ל משמלך לאחר מיתת אביו ובמ"ב לא חש לכתוב עד עשרה ימים : (י) ולתשובת השנה . ר"ל לעת

בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו. כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו. ובני יוסף אשר ילד לו. ועתה שני בניך הנולדים לך. וישב יוסף מצרימה. ואלה שמות דריש ספרא. בלכתך לשוב מצרימה. ויהי בשלח פרעה. ולמה ה' מביא אותנו. ויאמרו איש אל אחיו נתנה. וירדו אבותינו מצריםה. בשבעים נפש ירדו. רק לא ירבה לו סוסים. וענית ואמרת לפני ה' אלהיך. וימלך מלך מצרים את אליקים: למלאת ו' בקריאה ד' ס"ל וב' חסר וסי' נמסר בסדר כי תשא ודניאל ריש סימן ט':

חֶמְדַּת בֵּית־יְהוָה וַיַּמְלֵךְ אֶת־צִדְקִיָּהוּ אָחִיו עַל־
יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ יא בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה
צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃
יב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו לֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִפִּי יְהוָה׃ יג וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר
מָרָד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים וַיֶּקֶשׁ אֶת־עָרְפּוֹ
וַיְאַמֵּץ אֶת־לְבָבוֹ מִשּׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
יד גַּם כָּל־שָׂרֵי הַכֹּהֲנִים וְהָעָם הִרְבּוּ לִמְעוֹל־מַעַל
כְּכֹל תֹּעֲבוֹת הַגּוֹיִם וַיְטַמְּאוּ אֶת־בֵּית יְהוָה
אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ טו וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיהֶם עֲלֵיהֶם בְּיַד מַלְאָכָיו הַשְׁכֵּם וְשָׁלוֹחַ
כִּי־חָמַל עַל־עַמּוֹ וְעַל־מְעוֹנוֹ׃ טז וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים
בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים
בִּנְבִאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת־יְהוָה בְּעַמּוֹ עַד־לְאֵין
מַרְפֵּא׃ יז וַיַּעַל עֲלֵיהֶם אֶת־מֶלֶךְ כַּשְׂדִּיִּים וַיַּהֲרֹג
בַּחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב בְּבֵית מִקְדָּשָׁם וְלֹא חָמַל עַל־
בָּחוּר וּבְתוּלָה זָקֵן וְיָשֵׁשׁ הַכֹּל נָתַן בְּיָדוֹ׃ יח וְכֹל
כְּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטַנִּים וְאֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה וְאֹצְרוֹת הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַכֹּל הֵבִיא
בָבֶל׃ יט וַיִּשְׂרְפוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים וַיְנַתְּצוּ אֵת
חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם וְכָל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־
כְּלֵי מַחֲמַדֶּיהָ לְהַשְׁחִית׃ כ וַיֶּגֶל הַשְּׁאֵרִית מִן־
הַחֶרֶב אֶל־בָּבֶל וַיִּהְיוּ־לוֹ וּלְבָנָיו לַעֲבָדִים עַד־
מְלֹךְ מַלְכוּת פָּרָס׃ כא לְמַלֹּאות דְּבַר־יְהוָה בְּפִי
יִרְמְיָהוּ עַד־רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל־
יְמֵי הָשַּׁמָּה שָׁבָתָה לְמַלֹּאות שִׁבְעִים שָׁנָה׃ כב וּבִשְׁנַת
אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־יְהוָה בְּפִי
יִרְמְיָהוּ הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס

תולדות אהרן וגם כמלך. מרוס סם שנומם לו סוריום וב' קריאום ס: ויסון מלעיבים, סנה קס:

רדק

שנים. ועתה כשמלך אחריו אביו היה בן י"ח: את צדקיהו אחיו. דודו היה כמו שכתוב בתחלת הספר הזה ביחסים ובספר מלכים אלא שהקרובים יקראו אחי' כמו כי אנשים אחים אנחנו את לוט בן אחיו: (טז) מלעיבים. כמו מלעיגים: ומתעתעי'. מרמים והייתי בעיניו כמתעתע כמו כמהלעב במלאכי האלהים הם הנביאים שהם שלוחי השם ית' ומתעתעים משמשו עם מ"ו ומתעתעים: עד לאין מרפא. כל כך הרבו לפשוע עד שנמנעה מהם התשובה ונהית המרפא: (יז) זקן וישיש. בגר"י כמו ישיש בחיר"ק: (כ) לו ולבניו. לבנו ולבן בנו: עד מלוך מלכות פרס. והם כ"ב שנה מיום שגלו עד רצתה הארץ את שבתותיה כי לא היתה הפקידה שלמה עד שנת שתים לדריוש בן אחשורוש שמלאו

רשי

בית ה' דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו אז לקח הכל עמו כמ"ב (כד) מפורש שיצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': וימלך את צדקיהו אחיו. אחיו של יהויקים וכן (במלכים שם) וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דודו של יהויכין: (יב) ויעש הרע. מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש (בירמיה ל"ח) ויאמר ירמיה אל צדקיהו כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגומר עד דואג אני את היהודים וגומר וחוץ מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר הנביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמצא עליו על יהויקים לא הרע לעשות. מפי ר' אליעזר ב"ר משלם ז"ל: (יג) אשר השביעו באלהים. כמפורש (ביחזקאל י"ז) אמר נא לבית המרי וגומר וכל הפרשה נאמר על יהויכין ולדקיהו (שם) ויקח מלכה ושריה ויבא אותם אליו בבלה זה יהויכין וסיעתו (שם) ויקח מזרע המלוכה ויכרות אתו ברית זה צדקיהו: (יד) גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב (דברים כ"ד) בכל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים לא כהנים הדיוטים לחוות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו: ויטמאו את בית ה' בשקוציה': אשר הקדיש בירושלים. לשכן שמו שם לעולם: (טו) וישלח ה'. כל זה צדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכיהם הרעה אלא לאחר ויערוך לפד אפו לכך נאמר וישלח ה' אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשוב מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחודש אלא בכל יום ויום השכם ושלוח: כי חמל על עמו. ולא חפץ ביתחן: ועל מעונו. על דירת בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם מוחל על עמו ועל בית מדורו מלהחריבם: (טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. בשלוחי הקדוש ברוך הוא ובוזים דבריו של הקב"ה שודאי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותן ויראים לעבור על צוויו בין לרע בין לטוב ומשו כמו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו': (יז) ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה שפלה שנאמר (ישעיה כג) הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים (דברים ל"ב) הם קנאוני בלא אל וגומר עד בגוי נבל אכעיסם: ויהרוג בחוריהם בחרב בבית מקדשם. והושב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר (יחזקאל ט') והכו אל תחוס עיניכם וגו' עד זקן ואלו והכו בעיר: ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש. משא"כ מנהג אנשי חילים בשנלחמו' במלחמה והורגי' אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלי' ומתמלאים רחמים וגם נבואת משה רבינו נתקיימה (דברים לב) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגו': (יח) וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים. שנותרו מגלות יהויקים ויהויכין: (כ) ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס. ולמה עד מלכות פרס כי עד מלכות פרס עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב (ויקרא כו) כל ימי השמה תשבות: (כא) עד רצתה הארץ את שבתותיה. תרצה. כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה. של שמיטה ויובל

מצודת ציון

לך (יג) ויאמץ. חיזק: (טו) מעונו. מדורו כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו): (טז) מלעיבים. ענין לעג כי וסיומי כפילו כמתעתע (בראשית כז) ח"ל כמתלעב: במלאכי. בשלוחי: (יז) וישש. כמו וישיש והוא רב שימים מאד כמו גם שב גם ישיש בנו (איוב טו) והוא מל' יש ר"ל עמד בו שישום ימים רבים: (כא) למלאות. ענין השלמה: רצתה. מל' רצוי ופיוס: שבתותיה. ענין בטול עבודה כמו שבת נוגש (ישעיה יד): שבתה. בטלה ונחה מן עבודה: (כב) העיר. מל' התעוררות: רוח. רצון כמו סנה נותן בו רוח (מ"ב יט): ויעבר קול. ענין הכרזה כמו ויעבירו קול (שמות לו):

מצודת דוד

למה שבא השמש אל הנקודה ההיא בעלמה שהיתה עומדה כאשר שלח נבודיו על יהויקים אז שלח על יהויכין בנו (אולם כבוש יהויקים והמלכה יהויכין וכבשו והמלכת צדקיהו היה הכל בשנה אחת): ויביאהו בבלה. כמ"ב נאמר שיצא אליו מעצמו להמסר בידו: כלי חמדת. כלים החמודים של בית ה': צדקיהו אחיו. לפי שנאמר למעלה שאחר יהויקים מלך יהויכין בנו אמר כאן שאחר והמליך את צדקיה אחיו של יהויקים: (יב) מפי ה'. אשר דבר לו מפי ה': (יג) אשר השביעו.

לשום לו לעבד: ויקש את ערפו. הוא ענין מליצה כאלו נתקשה ערפו עד שהיה לו מהלי אפשר לסבב פניו אל ה': (טו) וישלח. שלח דבריו עליהם: השכם ושלוח. שלח בהשכמה ר"ל בזריזות: כי חמל. והשב אולי ישובו ולא יאבדו הם והבית לא יחרב: (טז) ומתעתעים בנביאיו. ר"ל אמרו שעת הנביאים אמה הוטים מדרך הישר. או הוא ענין לעג כמו והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ"ז) ור"ל כמלעיג ומתעה: עד לאין מרפא. עד שלא רצה לכפר עוד ועל שהמחלה הוא חולי הנפש אמר לשון רפואה על הכפרה וכן הבג ורפא לו (ישעיה ו): (יז) ויעל. העיר לב מלך כשדים לעלות עליהם: הכל נתן בידו. ה' מסר בידו את הכל: (יט) להשחית. שברו וקלקלו להשחית אותם: (כ) השארית מן החרב הגלה לבבל: עד מלוך וגו'. עד שכבש מלך פרס את בבל ומלך בה: (כא) למלאות דבר ה'. ר"ל מה שהיו בגולה כפי מספר השנים ההם היה בכדי להשלים דבר ה' אשר אמר בפי ירמיה שיהיו בגולה עד שתהרצה הארץ להשמיטים על שלא שבתה מעבודה בשנת השמטות והיובלות כי בעודם עליה לא קיימו השמטות והיובלות כחקם: כל ימי השמה שבתה. ר"ל בזה התפייסה כי המורדה השמטות והיובלות שבתה מעבודה כל הימים שהיתה שממה מאנשיה. ואין שובר בה: למלאות שבעים שנה. להשלים שבעים שנה של השמטות של שבעים שנה של שמטות ויובלות שבטל' וקמ"ש רז"ל בס"ם: (כב) ובשנת אחת. בשנה הראשונה: לכלות. לעת. כלה הזמן אשר דבר ה' בפי ירמיה והוא בכלום שבעים

כג וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ ס' י"א ס"פ וגם ובחריה סרין מלין
כג כֹּה־אָמַר כּוֹרֶשׁ ׀ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי־בָכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיָעַל׃

חזק ונתחזק

סכום פסוקי של דברי הימים (א וב) אלף ותשע מאות ושמונים ושנים. וסימנו לבנות לו בית אשר בירושלים אשר ביהודה מי בכם מכל עמו יהוה אלהיו עמו ויעל. והקלשוטו כס ספי ותמסק, והכתוב הם כל בשר מפני ה'. וחציו ועל אגרות שמלך עזמות בן עדיאל (ד"ה א' כ"ז כ"ה). וסדרים חמשה ועשרים. עד כה כלכם ס' סימן :

רש"י

ויוכל שכתלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שכתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם ג' מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו מתנה עשרת השבטים ואתה מוצא אותם מפורשים מאתים וארבעים ושלשה. משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה וביומי שפוט השופטים שהכעיסו קי"ח שנים והשאר מקומים הוא שנא' (ביחזקאל ד') ואתה שכב על לצדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' וכלית את אלה ושכבת על לצדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב (מלכים ב' כ"א) ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי כ"ה מלך. ושתים דאמון וי"א דיהויקים הרי ל"ה שנה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים הרי לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות ל"ה שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ע ושנת היובל האחרונה נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר (ויקרא כ"ו) אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן מסיים בזה דברי הימים לפי שאמר למלאת שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים אלו ושל עזרא (תחלתו) להודיענו כשכלו אותן שבעים שנה היאך חזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הוצרך לומר כאן בשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי בכם מכל עמו ויעל ולכך נוספת וי"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתים שהרי ספר עזרא משוך וסדור אחר ספר דניאל וכך וי"ו מוסב מזה לזה : (כב) את רוח כורש. רצונו : ויעבר קול. כרוז הכריז לכל בני מלכותו : וגם במכתב. שלח לכל בני מלכותו לאמר (כג) כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ. שאני מושל מלך על כל ממלכות : והוא פקד עלי. והוא צוה עלי ע"י ישעיה לבנות לו בית בירושלים שנאמר (ישעיה מ"ד) האומר לכורש רועי וגו'. כה אמר ה' למשיחו לכורש (שם מ"ה) וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיהו : אשר ביהודה. ירושלים במדינות יהודה : מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי בכל עמו של הקב"ה יבוא לבנות ביתו אשר בירושלים : ויעל. ויהי הקב"ה בעזרו ובעזרתו :

רד"ק

(כג) וגם במכתב. שהעביר כרוז בכל מלכותו שמלאו להרבות ירושלים שבעים שנה : (כד) והוא פקד עלי. הוא צוה עלי. והיכן צוה עליו אלא עד שלא היה כתבים : שהעיר את רוחו ונתן אל לבו למצוא הגאולה לבנות בית בירושלים או צוה ע"י נביאו וכן נתנבא ישעיהו כה אמר ה' למשיחו אנכי העירותיהו בצדק וגו' : מי בכם מכל עמו. יהי ה' אלהיו עמו ויעל :

מצודת דוד

שבעים שנה מעת שכבש ב"ל את יהויקים כדאמרו והאמר ספרתי בדניאל : ויעבר קול. צוה להכריז : בכל מלכותו. בכל מדינות מלכותו : וגם במכתב. שלח הדברים האלה במכתב : לאמר. וכה אמר : (כג) נתן לי. ר"ל הואיל וה' מסר בידי כל הממלכות א"כ מהראוי לי לעשות מצותו : פקד עלי. צוה עלי לבנות וכו' כמ"ש האומר לכורש וגו' וסיכל תומך (ישעיה מ"ד) : אשר ביהודה. אשר בארץ יהודה : מי בכם. כי הדברים האלה צוה להכריז ושלח בין האומות ולזה אמר מי הנמצא בכם מעם ה' יהיה ה' עמו ובעזרתו : ויעל. אל ארצו ר"ל הרשות נתון ממני לעלות :

ביאור הגר"א

א (א) אדם שת אנוש. פסקא סיום מפני שג' הראשונים כוללים : אדם. כולל הכל. שת. שהזמני הושתת העולם. והנוש. לא הוחל לקרא ומאנוש והילך פרטים. והמה שלש שמות הכוללים. אדם על שם אדם הוא. שהוא ממנו בן אדם ושהוא ממנו אנוש כמ"ש (תהלים ח' ה') מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו. והוא כי אדם יציר כפיו של הקב"ה ובדמות וצלם. שת. אינו אלא בדמות וצלם דכתיב ביה (בראשית ה' ג'). ויולד בדמותו כצלמו ויקרא שמו שת. ובאנוש לא כתיב דמות וצלם (אמר נקדו הספר. בבראשית נראה אור דברי (ב"ר פ' כ"ג) בזמן קומי הבא כבן כבדלא אדם שת אנוש ושתק ר"ל פסק פיסקא (וע"ש פי' מ"ב) א"ל עד כאן בצלם ובדמות מ"). וע"ד הרמז נהיות כל מספר עשרה נחלק שלשה פעמים שלשה וא' הוא הכולל. וכן הוא תמונת היו"ד עליון תחתון ואמצעי. והכל נקודה ראש תוך וסוף ועם הכולל הוא עשר. לכן סדר הכתוב העשרה דורות שמאדם ועד נח שלשה פעמים שלשה ועשירי בפ"ע שהוא הכולל : (ג) חנוך. הוא השביעי והוא המובחר וכן רימים והשבועים והחדשים והשנים והשמיטין וכן בהגשים. מהם שביעי מאברהם וכן בדוד נאמר והוא השביעי (אג"ס עיין ויקרא רבה פ' כ"ט) וכן רבינו הקדוש שביעי להלל וכמו שנשנה תורה שבכתב ע"י מרע"ה כן נתחבר תורה שבע"פ ע"י רבינו הקדוש : (ד) שם חם ויפת. אין זה סדר לידתן ולא סדר שכתבן אלא לפי סדר הנוקמם בארץ. דרך ימין קחשיב. שם נטל חלק שלים במזרחו והוא אפריקי. וחם ויפת חלקו המערבי לשנים חם נטל חלק הדרומי והוא אזיע, ויפת הצפוני והוא אירופיא. וכל השמות שנכתבו כאן הוא שם מדינות. גומר נטל קרוב לקוטב הצפוני. ומגוג אחריו וכן כולם. וכיב קרוב לקוטב הדרומי ומגרים אחריו. ועילם סוף מזרחי ואשור אחריו. לכן הכושים שחורים ביותר. ותוגר א גרמניא לבנים ביותר. וח"ש ענוים פ"ג מ"א בשרת עוג גרשום בגרמינא כשם והכסף בכושי עוג. ושמ"ש הרמב"ם בפי' שם שב' ומיותם אל שגלם אשר שמו גרמא שכ"ע. וכמים הוא רומי כתרגום ולים מיד כתים ואתו סיען מרומאי. ושנחריב הושיב בה בני אדום. והם נקראים רומיים ובם שהחריבו בכמ"ק וכן קים לנו לחז"ל. מיושב בזה מה שבקבו הרי בחיים מבני יפת ורומיים בני אדום. ושנה השמות שבאו כאן בלתי יו"ד ס"ם באחרונה. שמו גמר ומגוג הוא שם העצם של בן הסוה. אלא שהאומה שיצאה ממנו נקראת ג"כ על שמו. וכל שם שבא כאן עם יו"ד ומ"ם באחרונה. כמו כתים ודודנים. אינו שם של בן הסוה. אלא נכתב ע"ש האומה שיצאה ממנו. וע"ד הרמז סדר שמופס דכאן רומזים על מדת הצדיק שנאמר בנח איש צדיק תמים ראשית המדה הוא לימוד התורה לדעת את הדרך אשר ילך. ואת המעשה אשר יעשה. שנית. אל יסיר סור מרע לקיים את כל המצ"ת. שלישית. אז יקיים ועשה טוב קיום המ"ע. כמ"ש סור מרע ועשה טוב. שם מרמז על לימוד התורה כמ"ש טוב שם משמן טוב. וחם. מרמז על כבוש היצה"ר כמ"ש לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר ויפת מרמז על קיום המעשים טובים כמ"ש יפיפית מבני אדם כו': (ח) בני יפת. מקים הכל במנוי שלגשים ושבים מלכות שהניח שלגשים בני נח עד אברהם, בני יפת י"ד בני חם ל' בני שם כ"ו וכוגן ראשי האומות הרי ע' אומות הוסיף עליהם שם חם ויפת. רשו תרוג נחור. הרה ושני בניו נחור והרן ולוט הרי שמנים. ולא חשב כאן נחור והרן ולוט הרך אלא חשב בשנים מלכות: שלבה מבני קטורה. הוא כטעם בת"א (ראשית כ"ה ג) לתגרין ולטוסנין ולנעון (פרש"י ורמב"ן שם) וי"א בני נחור וב' בני לוט ותספרם שנים. ישמעאל ובניו י"ג בני קטורה ט"ז שם ובמצ י"ז בני נחור י"ב כמ"ש (בראשית כ"ב כ"ג) שמנה אלה ילדה מלכה לנחור ופילגשו וגו' ארבעה ובני לוט ב' הרי שנים : (יב) אשר יצאו משם פלשתים. פינו מכסלוחים : ואת כפתורים. שם לאמעלם של ומצרים ילד (ראב"ע במקומו).: (יג) ובני כנען. כאן וכפ' נח חשב בני כנען שנים עשר ובפ' לך לך חשב עשרה והוא הפתחן בעבוע ובשמות בשם ובפ' בא חמשה והוא כי שמה ישבו להם על הגבול. היוי בדום כמ"ש (ישעיה מ"ט יב) מארץ סינים תרגומו מארעא דרומא. ועידון נצפון כמ"ש בגבול נפתלי. מקום הגבולין לא קחשיב בנתינה ארץ כנען. הגה כי בהרבה מקומות גבולין הפרקים במספר העשיריות. כמו מ"ב הוא ע"פ ומ"ס הוא מ"ב, וג"כ הוא פ' וע' הוא ע"ב. וכן אנ"י וה"ו הסם באמצע והם כוללין הראשון מלמעלה עד האיז הבני מהליו ולמטה. וע' פ' האומות והם ע"ב עם עשו וישמעאל דעל שמו נאמר גוי כמו שנאמר שני גוים בבטנך ועל ישמעאל נאמר לגוי גדול אשימנו. ומשום דלא חשיב בנתינה מקום הגבולין. לא נאמר בלך לך אלא עשרה מהם. אלא בשינוי השמות כי חוי האמור כאן נקרא שם רפאים. ועל פי זה יתכן מה שאמרו במסכת שבת חוי שטועמין את הארץ כחויה. ולכאורה קשה דבשלמא חורי יצא לשם לדרשה. משום יחור יושבי הארץ דכתיב גביה אבל חוי הוא שמו. ושמות לא נתנו לדרוש. אבל לפ"ז שפיר הוקשה לחז"ל מאחר דנקראו בפרשת לך לך רפאים. למה נקראו כאן חוי וערקי הוא סיניי. וקני וקניזי וקדמוני הוא ארודי וצמרי וחמתי. ובני עשו לקחו קיני מבני כנען. ועמון ומואב לקחו קני וקדמוני (ובדברים א ז) שנו והפו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו אמר בספרי שם זה עמון ומואב ואדום. וכשהמתנו ישראל במרגלים נאמר להם כעשו ועמון ומואב כי לא אתן לכם לכן כשהתחנן נאמר רק ארץ שבעה עממין. ובמראות הסנה (שמות ג ח) הראה לו סוף השעבוד. נאמר ששה. כי גרגשי פנה מהם (עיין פי' הרמב"ם): (יט) ושם אחיו יקטן. מוסב ג"כ על כי בימיו נפלגה הארץ שהגבירו לו מספר שני הדורות. עד ימיו היו עד ס"ת שנה ולאח"כ לא היו יותר מן ר"ת שנה : (כח) בני אברהם יצחק וישמעאל. למ"ד שישמעאל עשה תשובה דהקדימו ליצחק קמיה. דכתיב (בראשית כה ט) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו ולמ"ד שלא עשה תשובה. אעפ"כ אדכריה קמיה משום שהיה בן האמה ויצחק בן הגבירה זה שהקדים הכתוב כאן ג"כ ליצחק מפני שלקמן בבני יצחק שניהם בני הגבירה כתיב עשו וישראל : (לה) בני עשו וגו'. בבראשית (כ"ו ל"ד) כתיב ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילון החתי. ושם כ"ח ט' כתיב את מחלת בת ישמעאל. ושם ל"ו ב' כתיב עדה בת אילון ואת אהליבמה בת ענה ואת בשמת בת ישמעאל ושם שדבר שהיו לו ב' נשים יהודית ובשמת וכאשר ראה עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו לקח את מחלת ואת אהליבמה וקרא למחלת בשמת שהתבשם בעיני יצחק אביו. ולבשמת הראשונה קרא עדה לפי הפירוש שהסירה מגבירה ומיהודית לא היו לו בנים ולא הזכירה הכתוב אלא באלה תולדות עשו : (לו) ותמנע. ותמנע היתה פילגש הכתוב (בראשית לו יב) קאי אאמעלם נ"כ אבני עשו כאלו כתיב והיו בני אליפז וגו' ותמנע וקרח ותמנע ותמנע היתה פלגש. והראשון זכר מבני אליפז והשני נקבה פלגש לאליפז. והמנוסו המנלא כיהושע י"ג ז' להמות השבטים ואת השבט המנשה עמו הראובני והגדי ובד"ה א' ט' מ"ח ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע ואחז הוליד ואחז קאי ג"כ אלמעלה כי בן מבואר שם ח' ל"ה וכן שם ח' י"א ומקלות הוליד קאי ג"כ אלמעלה וכן מבואר ע' ל"ז ל"ח. וכן שם (ל"ג וגר הוליד קאי אלמעלה כי בן הוא שם ט לו) אלא אחר שנשא תמנע לפלגש הותיר שם תמנע כמו לשם קרח לכן באלופים חשב קרח מה שלא נמנה בתולדות : (לה) ובני שעיר וגו'. כולם שמות מקומות. וכולם בשמידום בני עשו וישבו תחתם ואשר ניקח מארצו עד מדרך כף רגל לכן הזכירם הכתוב : (מא) ובני דישון. ובתורה ואלה בני דישן בנא והא"ו ובקמ"ץ והוא אלא מפני שבא באתנחתא. אע"פ דואלה בני ענה דכן נמי בהפסק מאמר ובא בהולם סיינו להכיר שהוא דישון הראשון. ולא באתנחתא לא זז ממקומו. ובתורה מסיים ואהליבמה בת ענה פרש"י שם. ועבכ"ב קס"ו ופשוטו הם שבני ענה דישן הוא ענה בן שעיר אבל ואהליבמה בת ענה היינו ענה בת צבעון. וביון שהזכיר ענה קודם ובנים ואהליבמה בת ענה והוא ענה בת צבעון : (מג) לפני מלך מלך. היינו משה דכתיב ה' ויהי בישורון מלך. לכן לא הזכיר בתורה מיתת הדר שעדיין היה חי בימי משה (ומוד משה שנים כמבואר בפ' הישר) אלא שבתחל מלכותו לפני משה אבל בימי עזרא כבר מת. ולכן כתיב כאן וימת הדד (פרלב"ג ופרש"י) : (ב) דן יוסף. הזכיר דן לפני יוסף. כי כשיכתו טלד יוסף ז"ל ב"ר פ"ג פ"ג רב הוא כו'. אמר דן יוסף ובנימין בזכות דן עמד יוסף ובנימין : (ה) כל בני יהודה חמשה. לומר לך אף כי מתו ער ואונן אע"ם בני יהודה חמשה. כי ער ואונן כאלו כחצרון וחמול. וח"ם ראשים מ"נ י"ב וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרון וחמול : (ו) ובני זרח זמרי. היינו זבדי כמ"ש יהושע ז' י"ח : כולם חמשה. כולן נביאות שהלו כולן נביאים שנתנבאו במצרים (כדאיתא בסי"ע פכ"א) : (ז) ובני כרמי. ובני קאי אלמעלה. כמו ובני זמרי כרמי ובני כרמי עכר : (ט) אשר נולד לו. משום דלקמן פסוק כ"ד כתיב ואחרי מות חצרון וגו' והלד לו לכן כתיב הכא אשר נולד ר"ל בחייו : כלובי. זה כלב בן חצרון ואין זה כלב בן יפנה (כמ"ש רד"ק) כי חצרון מבאי הארץ. וכתיב ואחר בא חצרון וגו' והוא בן ששים שנה משמע דילד את כלב קודם שהוא בן ששים שנה. וא"כ היה כלב זה יותר מבן ק"נ שנה. כשיצאו ישראל

ישראל ממצרים. וכלב בן יפונה לא היה כי אם בן ארבעים כשלח את המרגלים. ומ"ש סנהדרין ס"ט ב' דחור היה בן ח' כשנולד לו אורי. היינו שסובר שכלב אבי חור הוא בן יפונה והוא אשחור אבי תקוע שנולד אחר מיתת חצרון כדלקמן בפסוק כ"ח: (י) נחשון נשיא בני יהודה. היינו נשיא ראשון. וז"ש ד"ה א' כ"ח ד' כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי. היינו נחשון בית אביו: (טו) דוד השביעי. מ"ש בשמואל י"ו י"א ויאמר עוד שאר הקטן לא משום דהוי השמיני אלא מפני שהיה נבזה בעיני עצמו עד מאוד לכן גם אביו לא חשבו אלא באחרונה (עיין רד"ק) אבל הוא השביעי וזה שאלתו הז"ל לדרוש על ודוד הוא הקטן כמו שבקטנותו הקטין א"ע וכו': (טז) ואחיותיהם צרויה. לכבוד בניה המפורסמים נכתבה כאן: (יח) את עזובה אשה. לפי שהיא אשה ראשונה שנזכר בין הנולדים לכן הוצרך לומר אשה וגם שאשה קאי אכלב. ר"ל שהיתה אשה לכלב בן יפונה וכלב בן חצרון ילדם: ואת יריעות. היינו שהיה לו עוד בת יריעות שמה: ואלה בניה. קאי על עזובה שילדה מכלב בן יפונה: ויקח לו כלב אפרת. והו כלב בן יפונה. ואפרת היא מרים ומשם יצא בצלאל. על זה אמרו חז"ל שכלב הי' בן מ' כשהוליד. ומ"ש למה נקרא בן יפונה שפנה מעצת מרגלים היינו שהוקשה לחז"ל למה נקרא ליפונה ולא לראש האבות והוא חצרון. ע"ז אמרו שהם בן מורה יחוסו שפנה מעצת מרגלי': (כב) ויהי לו כ"ג ערים בארץ הגלעד (ערד"ק). כי אמו או אשתו היו מגלעד ובנדוניא נתנה לו כ"ג ערים ומתה וירש יאיר. לכן כתיב ויהי לו: (כג) ויקח גשור וארם. שהיו סמוכים להם. כמ"ש עד גבול גשורי ומעכתי: את חות יאיר מאתם. מיאיר בן מנשה ומיאיר בן שגוב. היינו כ"ג ערים הנ"ל ואת חות יאיר: ואת קנת. היינו נחלת נובח שהי' ג"כ מבני מנשה ומפורסם להם כמ"ש (במדבר ל"ב מ"א): ששים עיר. היינו חבל ארגוב של יאיר בן מנשה הנקראים ג"כ חות יאיר. וכמ"ש ואת כו' ששים עיר וגו': כל אלה בני מכיר. היינו כל אלה שנלקח הערים והות כנ"ל היו כולם של בני מכיר. כי יאיר ונובח היו בני מכיר בן מנשה וגם יאיר בן שגוב כנ"ל אמו של שגוב היתה בת מכיר כו': (כד) ותלד לו את אשחור. היינו לאחר מותו כדכתיב בריש הפסוק ואחר מות וגו': (כה) ירחמאל בכור חצרון. ר"ל מה שיחס תחלה משפחות רם ומשפחות כלב אינו אלא מפני כבודו של דוד. אבל ירחמאל הוא הבכור. והנה מה שמצינו בד"ה שלפעמים מקדים מעט הבנים לפי רב הבנים היינו כשהצעיר התחיל להוליד קודם. ואז הנולדים קודמין או במקום שאין להאריך בדברי תולדות הצעיר וכדאמרי' בשבועות גבי ידיעו'. איידי דזוטר מילייהו פסיק ותני לה ברישא: הבכור רם. ר"ל הבכור של ירחמאל: (כו) ותהי אשה אחרת לירחמאל. כמ"ש רז"ל נכרית היתה לכן קרי לה אחרת. לכן נענש כדלקמן: ושמה עטרה. שלקח' להתעטר בה: (כח) ויהיו בני אונם. כללא הוא שבד"ה אינו מזכיר כ"א ראשי משפחות: (לב) ובני ידע אחי שמי. מפני שהפסיק בבני בנים של שמי. הוכל לטעות שאחי ידע הוא איזה מהם לכן חזר וכתב אחי שמי: (לד) ולא היה לששן בנים. היינו כאותו פעם שנתן בתו לעבדו. ע"כ הוכשר בעיניו עבדו שהיה על ביתו. אבל אח"כ היה לו בן כמ"ש ובני ששן אחלי: (מא) ויקמיה הוליד את אלישמע. הוא זקינו של ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג את גדליה בן אחיקם: (מב) ובני כלב אחי ירחמאל. פי' לפי שיש כלב בן חצרון וכלב בן יפונה והזכיר שניהם לעיל על זה אמר הכא אחי ירחמאל שהוא בן חצרון והתחיל תחלה במשפחות רם שיצא ממנו דוד ואחר שהזכיר נשים המפורסמות דהיינו צרויה ואביגיל הזכיר כלב בן חצרון כדי להזכיר עזובה ויריעות שהיו מפורסמות ואח"כ ירחמאל שהוא בכור ואח"כ כלב בן חצרון: בני מרשה. פי' ובני קאי על אבי זיף כמו ובני אבי זיף מרשה וזיף הוא מערי יהודה דכתיב (ביהושע ט"ו פ' כ"ב) זיף וטלם ובעלות וכל בני העיר יצאו ממישע בן כלב: (מז) ובני יהדי. פי' כמו ובני גזז יהדי ובני יהדי רגם וקאי ובני וגו' אדלעיל מני' ואדלמטה ממנו: (מח) פלגש כלב מעכה. פי' כמו מפלגש כלב מעכה ילד. פי' כלב ילד שבר ואת תרחנה ותרחנה היתה נקבה: (מט) ותלד. פי' תרחנה: שעף אבי מדמנה. כלומר שתרחנה ילדה את שעף: מרשה וחברון ומדמנה ומכבנה. כולן מערי יהודה ועיין בגבולין ותמצא שכל רק שמכבנה היא כבון: (נ) בן חור בכור אפרתה. פי' הבן של חור שהוא בכור אפרתה שובל כו': (נא) שלמא. הערים הם בערי יהודה. ובית גדר הוא גדור האמור ביהושע: (נב) חצי המנחות. פי' שיש עיר שנקראת מנחות ובן של שובל הוא פקיד על החצי ונקרא ראיה כדכתיב וראי' בן שובל: (נג) ומשפחות קרית יערים. היינו שגם אלו משפחות יצאו משובל אבי קרית יערים. כנאמר פסוק נ': היתרי. כמו והיתרי: הצרעתי והאשתאלי. היינו אנשי צרעה ואשתאל: (נד) עטרות בית יואב. הוא עטם האמור לקמן ד' ג'. ומיהושע בערי יהודה כתיב עינם: וחצי המנחתי. היינו בן שלמא היה פקיד על חצי המני של עיר מנחת: (נה) ומשפחות סופרים. עוד יצאו משלמא משפחות סופרים. היינו לומדים ר"ל שהיו לומדים אצל יעבץ. ועוד יצאו ממנו משפחות תרעתים וגו'. או שסופרים הללו נקראו בשמותם תרעתים: המה הקינים. צורפים (תרגום): הבאים מחמת. חמת הוא מבני שלמא. והיה אבי ביתו רכב וכו' המשפחות הללו יצאו ממנו. וחז"ל אמרו שמשפחות הללו ג"כ יושבי יעבץ. ונקראו תרעתים ע"ש ששמעו קול תרועה בסיני: המה הקינים ע"ש בני קיני חתן משה:

ג (א) השלישי לאבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור. השמיע הכתוב על דבר שנשא יפת תואר יצא ממנו בן שנהרג על שמרד באביו. ואין אחוי ליתנו. ויחכו הכתוב רק ליחס את בניו. לכן כתוב לאבשלום: אדניה בן חגית. מאי שנכתב בכל מקום בן חגית ומוכתר בשם אמו ע"כ לא נכתב כאן: לחגית. ומה שכתוב (במלכים א א) ואותו ילדה אחרי אבשלום (עיין רש"י ורד"ק שם) אע"פ שנולד מאם אחרת. אבל זמן לידתו היתה אחרי זמן לידת אבשלום. ונמצא רביעי בבני דוד. והבכור אמנון מת. ודניאל היה פנוי לתורה כמ"ש למה נקרא שמו כלאב כו'. ולא רצה למלוך. (ורד"ק כתב אולי דניאל מת) ואבשלום נהרג. ע"כ שהנשא אדניה לאמר אני אמלוך וגם ענין שמו נשאהו כי הוא שם אדני. וגם ה' באחרונה. וה' אחרונה של שם הוי"ה מורה על מלכות: (ג) לעגלה אשתו. העיד הכתוב שהיא אשתו גמורה. ולא נאסרה בידי פלטי בן ליש. וגם שקדושין תפסו בה כי נשאה שש חדשים אחר מיתת מרב וגם קדושי מרב היה קדושי טעות: (ד) שבע שנים וששה חדשים. ובכלל לא מנה אלא מ' שנה אמרו חז"ל החשבון המרובה בולע את המועט ור' יוזן אמר ששה חדשים שברח מפני אבשלום בשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו לו מן המנין: (ה) שמעא ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע. היינו לבת שבע והנה נאמר בשלמה ויחכם מכל האדם ואעפ"כ לא חשבו בראשונה שמע מינה דקך לידתן קחשיב ולפי זה צריך עיון מה שכתוב פרק בן סורר דורות הראשונים הולידו בת ח' ודייק מבלמס שנולד לבת שבע כשהיתה בת ח' וכאן משמע שהולידה שלשה בנים קודם שלמה. ותון מהולד שמת: (ז) ונגה. היינו ואלישוע (דשמואל ב' ה'): (ח) ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה: מפני שהזכיר אלישמע ואליפלט פעמים לכן הוצרך הכתוב לומר תשעה: ותמר אחותם. בשביל שהמעשה מפורסם. הזכיר כאן את שמה: (טו) הבכור יוחנן. אמרו חז"ל יהויקים היה גדול ממנו שתי שנים אלא שיוחנן הוא בכור למלוכה ומפני שבמ"ב (כ"ג) כתיב יהואחז לכן אמר רבי יוחנן הוא יוחנן הוא יהואחז. ומ"ש צדקיהו הוא שלום לבכורה קשה מי הכריחו לדרוש כן. ועוד הא כתיב השלישי צדקיהו הרביעי שלום. הרי דנחית הכתוב למנינא. ואיך אמרו שם רביעי למלכות. והנכון שרבי יוחנן קאי על הא דכתיב (בירמיה כ"ב י"א) שלום בן יאשיהו מלך יהודה. קשה הלא מבואר במלכים שצדקיהו מלך באחרונה ולא נמצא שם מלך שלום. וע"ז אמר הוא שלום האמור בירמיה הוא צדקיהו האמור במלכים. אבל בודאי היה ליאשיהו בן רביעי שמו שלום שלא מלך כלל. על זה היה קשה לחז"ל כיון דלא מלך כלל. איך כללם במנין עם המלכים לומר עליו הרביעי. ותרצו דהרביעי קאי אלמעלה ולמטה. דהיינו שצדקיהו היה ג"כ רביעי למלכות. מפני שיכניה בן יהויקים קדם לו במלכות: (טז) ובני יהויקים יכניה בנו צדקיה בנו. פי' שניהם הללו היו בני יהויקים: (יח) ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו. פי' בנו אסיר. וקאי נמי למטה על ומלכירם וגו'. שהם היו בני שאלתיאל. ולפ"ז זרובבל בן פדיה בן שאלתיאל. שהיה קרו ליה זרובבל בן שאלתיאל דבני בנים הרי הם כבנים (ערד"ק) וחז"ל אמרו אסיר ושאלתיאל אחד הוא ונקרא בן ע"ש שאסר הקב"ה ושאל כו': (יט) ושלומית אחותם. תנא כאן אותם שנולדו בבבל ונשארו שמה. וגם מפני שהיתה חשובה: (כ) וחשובה וגו'. הפסיק בפסוק בין הבנות לומר שאלו נולדו בא"י: יושב חסד חמש. מנינא להודיע שיושב חסד. אחד הוא: (כא) ובן חנניה פלטיה וישעיה בני רפיה. ובני קאי אלמעלה ולמטה היינו בני ישעיה רפיה ובני רפיה ארנן וכן כולם: (כב) ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש. אלי בני קאי נמי למעלה ולמטה כאלו כתיב ובני שמעיה. שמעיה וחטוש ויגאל ונועד. ואתי שפיר מה שהיה הכתוב ששה: (כג) ובן נעריה אליועיני. מן אליועיני שהתחילו ראשי הגולים עד הלל שממנו התחילו הנשיאים:

ד (א) בני יהודה פרץ חצרון וכרמי. היינו מן יהודה פרץ ובן פרץ חצרון ובן חצרון כרמי והוא כלב בן חצרון. וכלב בן יפונה מבני בניו של חצרון. ובן כלב הור ובן חור שובל: (ב) וראיה וגו'. הוא הרואה חצי המנחות דלעיל: אחומי ואת להד אלה משפחות הצרעתי. לעיל כתיב מאלה יצאו הצרעתי ולא פירש. ופירש כאן שאחומי ולהד הם משפחות הצרעתי (ערד"ק): (ג) ואלה אבי עיטם. קאי אלמעלה מבני שלמא יצאו עטרות יואב והוא עיטם האמור כאן ופירש כאן יזרעאל וישמא וידבש כמה יושבי עיטם: ופנואל אבי גדור: הוא חרף אבי בית גדר מבני שלמא והוא מערי יהודה ופירש כאן שהוא אבי גדור: ועזר אבי חושה. היינו שמבני עזר יצאו יושבי חושה וגם קאי למעלה כאלו כתיב ואבי עזר היינו שחרף היה אבי גדור ואבי עזר: אבי בית לחם. קאי על חור. ולפי שהוא מפורסם ביותר הזכיר בית לחם. והיה מבני בניו של חור: (ח) וקוץ הוליד את ענוב. וקוץ קאי נמי למעלה ולמטה כאלו כתיב ואתנן וקוץ. וקוץ הוליד וגו': ומשפחות אחרחל. היינו שמשפחת אחרחל יצאה ג"כ מקוץ. וכאן אמר בכלל משפחות אחרחל. ואח"כ מפרש בפרט ואמר: (ט) ויהי יעבץ נכבד מאחיו. פירש שיעבץ א' מבני אחרחל. ונכבד מכולם: (י) אם ברך תברכני. אם ברך פירש תפלתו בעת רצון לברך. אזי תברכני בזאת הברכה היינו והרבית את גבולי. בתלמידים והיתה ידך עמי היינו שלא אשכח תלמודי. כמ"ש במגלה אבל לאוקמי גרסא סייעתא דשמיא וסייעתא דשמיא הוא בשמאל. וז"ש והיתה ידך עמי: ועשית מרעה לבלתי עצבי. שתצילני מיצה"ר שלא אחטא: לבלתי עצבי. שלא אהיה עצב. ואקיים מ"ע בבריאות: (יא) וכלוב וגו' ובני קנז וגו'. היינו שכולם ממשפחת אחרחל: (יד) ומעונתי הוליד. קאי נמי למעלה ולמטה. כאלו כתוב תחת הוליד מעונתי ומעונתי הוליד את עפרה: ושריה. הוא שריה בן קנז דלעיל: (טו) ומבני אלה וקנז. להאומרים שלא ילד אלא את קנז אין להפליא על וא"ו היתרון כי מצינו כזה הרבה. כמו ומלכירם ופדיה. אבל פירשו קאי למעלה ולמטה. כאלו כתיב ובני נעם אלה וקנז: (טז) ובני יהללאל. כנ"ל כאלו כתיב ובני קנז יהללאל וגו': וזיף. הוא א' מערי יהודה. ומ"ש לעיל ב' מ"ב מישע אבי זיף. שני עיירות היו ושמן זיף. כמ"ש זיף ופנה וכרמל וזיף: (יז) ובן עזרה. עזרה זה נקבה. ובניה יתר וגו': ותהר את מרים וגו'. היינו כלם כבטן אחת: (יח) ואשתו היהודיה. אם שהיתה מעיר יהודיה. או על שהיתה לו אשה גיורת כתיב בת פרעה והרה זאת יהודית: ילדה. היינו גדלה אבל היא לא ילדה אותם כ"א בתיה כדלקמן: ירד אבי גדור. כל בני גדור יצאו ממנו. וחז"ל דרשו כל השמות הללו למרע"ה. והיינו מפני שעשה לישראל ג' טובות הללו. והצילם מן ג' פורעניות הללו היינו שבזכותו ירד המן. והוריד להם התורה. והקים המשכן. ושרתה השכינה במעשי ידיו. והגין מן הפורעניות בעגל ובתבערה ובמרגלים. ע"כ סמכו חז"ל לדרוש אל אלו השמות. והיינו ירד שהוריד את התורה לארץ. חבר שחבר את ישראל לאביהם שבשמים ע"י הקמת המשכן כמ"ש ושכנתי בתוכם. יקותיאל. שקוו ישראל לאל בימיו ע"י המן שלקטו דבר יום ביומו וחם השמש ונמס. גדור. בעגל דכתיב כי פרעה אהרן לשון גילוי ומשה גדרן. סכו. שסיכך בתפלתו את התבערה. כמ"ש (במדבר י"א ב') ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש. זנוח. במרגלים וכמ"ש סלחתי כדברך: (יט) ובני אשת הודיה. היינו אשתו היהודיה דלעיל ושם חשב אותן בנים שגדלה. וכאן חשב אותן שילדה ממש: אחות נחם. הודיה היתה אחות נחם. וגם בנה נקרא נחם אבי קעילה: (כ) ובני שימון. שב למעלה על משפחת אחרחל. ולהיות שימון וישעי היו מפורסמים בעצמם לא יחסם אחר אבותם: (כא) ומשפחות בית עבודת הבץ לבית אשבע. היינו שבמשפחה בית אשבע נמצא משפחה אחת בשם עבודת הבץ ע"ש שעשו בגדי בוץ. וכל המשפחות הללו היו מבני שלה: (כב) ואנשי כזבא. הוא עיר אכזיבה האמור ביהושע: אשר בעלו למואב. שהיו אדונים למואב: וישבי לחם. כמו יושבי לחם. הוא עיר לחמס האמור ביהושע: והדברים עתיקים. הן הדברים שהעתיקו אנשי חזקיהו: (כג) המה היוצרים. הנזכרים למעלה היה פרנסתן להוציא נורים מן הר: ויושבי נטעים וגדרה. שני ערים ביהודה. גדרה וגדרותים. א' היתה מוקפת גדר חומה. נקראת גדרה. ואחת מוקפת גדר אילנות סביב נקראת גדרותים לשון רבים. וכאן נקראת נטעים. ויושבי הערים הללו היו מבני שלה. ובשעה שבנה המלך שלמה בהמ"ק. האנשים הללו ישבו בעריהם וסייעו את המלך במלאכתו. וז"ש עם המלך במלאכתו ישבו שם: (כד) בני שמעון נמואל. הוא ימואל: יריב. הוא יכין: זרח. הוא צוחר ואוהד לא נתחשב כאן. אפשר לא יצאה ממנו משפחה חשובה כפ"ע: (כה) שלום בנו. פי' בנו של שאול: (כט) ובבלהה וגו': (לא) ובבית מרכבות ובחצר סוסים. המעיין ביהושע יראה שהמה מדמנה וסנסנה האמור שם. ויפורש כאן מ"ש (גיטין ז) מאי דכתיב קינה ודימונה כו' אלא מעיר צקלג ומדמנה וסנסנה והנה דולג המחבר רבים מהעיירות הכתובים מן קינה ועד צקלג ומדמנה וסנסנה והיינו הוא דקשה ליה על אלה משום דעכשיו שמותם בית המרכבות חצר סוסים. ומודע כתוב הכא מדמנה וסנסנה: (לט) וילכו למבוא גדור עד למזרח. היינו שהיו יושבים במערב גדור והלכו דרך מבוא גדור עד עבר הירדן מזרח'. לכן משמע ראובן: (מ) שקטת ושלוה. שקטת היינו מן המלחמה מן אומה זולתה. ושלוה במגורתה שאין ביניהם מחלוקת: כי מן חם היושבים שם לפנים. ר"ל יושבים שם מן אז חלוקת הארץ לבני נח. ולא היה להם מלחמה מעולם ע"כ שקטת: (מא) ואת המעונים. היינו אומה מעון: (מב) בני ישעי בראשם. ישעי הוא ממשפחת אחרחל משבט יהודה אלא מפני שיהודה עלה עם שמעון במלחמה היה ישעי זה מיהודה ראש לבני שמעון:

ה (א) ולא להתיחש לבכורה. פי' שלא נתנה הבכורה ליוסף אלא ליטול פי שנים כבכור. אבל יחוס הבכורה נשארה לראובן וח"ש לקמן. בני ראובן בכור ישראל (אנ"ה עיין בילקוט): (ד) בני יואל. כאלו כתיב בני כרמי יואל ובני יואל וגו' שמעיה בנו היינו בן יואל בן שמעיה: (ו) בארה בנו. הוא אביו של הושע הנביא. והיה נשיא לראובני. בעת גלות אשור: (ז) ואחיו וגו'. היינו בנו הטוך ופלוא היו מתולדותם נשיא יעיאל וזכריה וכן אותם שמנו להלן היו ראשים: (ח) הוא יושב בערוער. פי' בן ראובן יושב בערוער. והוא לשון מואב ותחלת סיחון: ועד נבו ובעל מעון. הוא גבול סיחון לאורך מדרום לצפון: (ט) ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת. היינו שגבולם היה במזרח מן הנהר פרת עד לבוא מדברה: כי מקניהם רבו בארץ גלעד. גלעד לא היה מנחלת ראובן כ"א מנחלת גד. אלא שאח"כ הרחיבו הגבולין. ונפל ראובן מחלק גד חצי ארץ הגלעד וחצי ארץ בני עמון שכנגד גלעד. שנפלה מסיחון כמ"ש עמון ומואב טהרו בסיחון והתפשטו עוד למזרח עד לבוא מדברה: (יא) ובני גד לנגדם. היינו שהתפשטו יותר לצפון היינו חצי הגלעד השני והבשן עד סלכה: (יב) ושפט. הוא אבי אליפע בן שפם: (יד) אלה בני אביחיל. היינו אלה שבעה הנזכרים: (טו) אחי בן עבדיאל. הוא היה להם הראש: (יז) בימי יותם מלך יהודה. הזכירו לכאן בד"ה של שבטי ישראל. כדי שיתיחסו לימי אדם צדיק: (כא) וישבו תחתיהם. הוא שם הכולל. ואח"כ פרט גמליהם כו': (כג) שניר והר חרמון. ההר בארבעה צדדיו. נקרא כל צד בשם אחר. מצפון לצידונים קראוהו שריון. והאמורי ממערב קראוהו שניר. ולמזרח נקרא שיאון. ולדרום נקרא חרמון. והם ישבו במערב ודרום ההר ולמה הוצרך להם כל כך ע"ז אמר המה רבו וגו': (כו) רוח פול מלך אשור ואת רוח תלגת פלנסר. פירש"י אינו פול מלבוא עליה ג' פעמים א' בימי פקח לקח את כל ארץ נפתלי והוא בשנת ד' לאחז. ב' בשנת י"ב ויעבר וגו' פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה. וזה י"ב לאחז תחלת מרד של הושע לאחר שעברו שמנה שנים. וכל זה נלמד מסדר עולם. ג' בשנת לחזקיהו והוא פ' למרד של הושע לקח שומרון וגלו כולם עכ"ל וכן הוא בס"ע ע"ש ולפ"ז

נפתלי

נפתלי וזבולון גלו תחלה ואח"כ ראובני וגדי אבל בערכין אמרו משבט ראובן וגד בשעת היובלות משמע שהם גלו תחלה ולא שהיה זמן שאין כל ישראל על אדמתן. וכן משמעות הכתובים (מ"ב פ"ו י"ט). בימי מנחם בן גדי בא פול מלך אשור. ואח"כ כתיב בימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור. הרי פול מלך תחלה. וגלות נפתלי היה בימי תגלת פלאסר וי"ש כאן בד"ה את רוח פול וגו' ואת רוח תלגת וגו' היינו בין סוף מלכות פול ותחלת מלכות פלאסר. היינו שזה התחיל לגלות וזה גמר. ובגלות נפתלי כתיב תגלת לבד. מבואר שראובן גלה תחלה וזה דאמרו חז"ל שמונה שמות יש לו פול כו'. היינו לכל אלו מלכי אשור. אבל כל א' מלך בפני עצמו. וכך הוא החשבון שהושע מלך י"ט שנה משנת ד' לאחז עד שש לחזקיה. וכשמלך הושע ט' שנה כלה י"ב לאחז. כמ"ש (מ"ב י"ז א') בשנת י"ב לאחז וגו' באותו זמן עלה מלך אשור ויאסרהו בית כלא שנה א'. הרי י"ד שנים להושע. וכשהוגלו מרד בו. ובתשע למרדו כתוב בשנה התשיעית להושע לכד מלך אשור כו' היינו תשיעי למרדו. ולפ"ז צ"ל דגלות ראובן קודם ד' לאחז ושני הדיעות פליגי בזו אמוראי בפתיחתא דאיכה רבתי חז"ל כיצד גלו ר' אומר שבט ראובן גלו תחלה כו' ורבי נתן אמר זבולון ונפתלי גלו תחלה כו' ע"ש: (ל) אלעזר הוליד את פנחס וגו'. כלהו כהנים גדולים קחשיב: (לו) ויוחנן הוליד את עזריה. הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה כו', ערש"י ורד"ק. שהכריעו לפרש כמ"ש ירושלמי דהוא עזריהו שהי' בימי עוזיהו כו'. וגם ע"ז תימה מימות שלמה ועד עוזיהו לא היו אלא ב' כהנים גדולים. ועוד קשה הרי אמריה כהן בימי יהושפט. אלא נראה כי הוא יהוידע שהיה בימי יואש והוא עזריהו השני. ולפי שעתליה המרשעת פרצה את בהמ"ק ובטלה עבודה. ויהוידע תיקן את הכל. נאמר עליו אשר כהן בבית וגו'. וי"ב כהנים גדולים שהיו בפני הבית היינו מצדוק ועד שריה ויהוצדק בן שריה הלך גולה ולא היה כ"ג כלל. ויהושע בנו הי' כ"ג בבית שני. ומ"ש יהושע בן יהוצדק כ"ג. הוא ע"ד דוד בן ישי מלך ישראל. ויהושע בן יהוצדק קדם לעזרא בן שריה מפני שיהוצדק היה בכור. ויהושע ממלא מקום אבותיו הוי לכן קדם לו: ו (ה) יחת בנו זמה בנו. קצר כאן הכתוב שמה בן יחת חמש היה בן שתעי. כמ"ש לקמן פ' ל"ו גבי אסף בן ברכיה. וכן קצר שם. לבני בן גרשון (עיין רד"ק) והוא דרך הכתוב ד"ה לדלג ולקצר משפחות באמצע או כהגיע למשפחה המפורסמת שהיה ביניהם פוסק או כשמזכיר איזה מפורסם גדול מקצר משפחה הקודם לו: (ז) בני קהת עמינדב. הוא יצהר דלעיל: (ח) אלקנה בנו ואביאסף בנו. קאי אקרח שעלשה אלו היו בני קרח: ואסיר. היינו בן אביאסף כמ"ש (לקמן כ"ג) בן אסיר בן אביאסף בן קרח: (י) ובני אלקנה. היינו נמי כאלו כתיב אלקנה בנו ובני אלקנה עמשי ובני עמשי אחימות בן אחימות אלקנה ובני אלקנה צופי וגו': (יג) הבכור ושני. הוא יואל: (יד) לבני בנו. פי' של מחלי: (טז) ואלה וגו'. פי' המזכרים למעלה: ע"י שיר. כמו על השיר: ממנוח הארון. פי' בבית עובד אדום ואילך: (יז) ויהיו משרתים. היינו שהיו משרתים. ומפרש אלה ובניהם היו נחלקים לג' כתות על אסף הימן וידותון: (כ) מחת. הוא אחימות: (כא) יואח. הוא שאול: עזריה. הוא עוזיהו: צפניה. הוא אוריאל: (כד) אסף בן ברכיהו וגו'. לא הזכר ככל למעלה: (כו) בן אתני. הוא יאתרי: בן עדיה. הוא עדו: (כז) בן איתן. הוא יואח: (כט) ובני מררי. לעיל יחסן בני מחלי וכאן יחס למושי בן מררי: איתן. הוא איתן המזכר בשעה שנכנס הארון מבית עובד אדום לירושלים. אבל בירושלים מונה שם בשלישי ידותון: (לג) ואחיהם הלוים. פי' שאר הלוים: לכל עבודת המשכן. היינו לשיר לכהנים בשחיטה והפשט ונתוח ושאר עבודות שאי כשר בהם: (לד) ואהרן ובניו מקטירים וגו'. ר"ל כל העבודות שאינן כשרין אלא בכהן: (לה) ואלה בני אהרן למשפחות הקהתי. כי משפחות הקהתי נחלק לשני כהנים ולוים. ע"כ אמר ואלה בני אהרן וגו'. כי להם היה הגורל. חסר כאן תיבת ראשונה האמור ביהושע: (מד) ואת עשן. הוא עין האמור ביהושע. ולא מנה כאן אלא שמנה ערים מפני שחסר יוטה האמור ביהושע: (מה) וממטה בנימן וגו' לא חשב כאן אלא שלש עשרה עיר מפני שחסר כאן גבעון: (מו) ולבני קהת הנותרים. היינו שאר הלוים שמבני קהת. ולפי שיצאו ממנו כהנים אמר על הלוים הנותרים. ולא הזכיר כאן אפרים ודן האמור ביהושע: (נא) ויהי ערי גבולם וגו'. כל הערים היו מ"ח כמ"ש ועליהם תתנו מ"ב ערים. וזה פרטן. בני אהרן נטלו י"ג ערים מיהודה ומשמעון ט' ומבנימן ד' ועיר מקלט א' חברון: ובני קהת הנותרים. י' ערים מדן ואפרים וחצי מנשה ועיר מקלט א' שכם בהר אפרים. ובני גרשון י"ג ערים מחצי מנשה שבעבר הירדן. ומיששכר ונפתלי ואשר. ושני ערי מקלט את גולן בבשן ואת קדש בהר נפתלי. ובני מררי י"ב ערים מגד ומראובן ומזבולון ושני ערי מקלט בעבר הירדן. בצר במדבר. וראמות גלעד לגדי: ז (א) ישוב. הוא יוב: (ב) ראשים לבית אבותם. ר"ל כל המנויים הללו הם ראשים: גבורי חיל לתולדותם וגו'. פי' במספר דוד נמצאו גבורי חיל למשפחת תולע: (ג) ובני עזי. היינו עזי בן תולע: ובני יזרחיה. כאלו כתיב ובני יזרחיה ומיכאל וגו' חמשה: (ה) ואחיהם לכל משפחות יששכר גבורי חילים. פי' האמורים לעיל שיצאו מבני תולע וגם מה שיצאו משאר בני תולע ומשאר בני יששכר כולם גבורי חילים: (ו) בנימן בלע. כאלו כתיב בנו בלע וגו': וידיעאל. הוא אשבל. חשב כאן מקצת בני בנימן הגבורים לסמוך לגבורי חיל של יששכר. והבלתי גבורים בבני בנימן חשב לקמן: (ח) ובני בכר וגו'. לא הזכירם בתורה. לפי שבימי משה לא הרבו בנים עדיין להחשב משפחה בפני עצמו. ובימי עזרא כבר הרבו: (יב) ושפים וחפים בני עיר. הוא עירי בן בלע: חשים בני אחר. הוא אחיחר בן ידיעאל. א"נ בני אחרח בן בנימן הנזכר לקמן ח' א'. א"נ שפים וחפים היו בני עיר חשים. והם בני אחר כנ"ל: (יד) אשר ילדה פלגשו. ר"ל גדלה והיא בעצמה ילדה את מכיר וגו': ואשריאל. הוא מבני גלעד: (טו) אשה לחפים ושפים. כמו מחפים ושפים (ערד"ק): ושם אחותו. ר"ל אחות שפים: ושם השני. פירוש וכן היה שם אחות השני היינו של חפים: צלפחד. ר"ל אחות צלפחד. כי צלפחד לקח מעכה השניה לאשה: (טז) ותלד מעכה אשת מכיר. זה הדבר שחזר לאמר אשת מכיר. כי אשת צלפחד נקראת ג"כ מעכה: ותקרא שמו פרש. לא שהיה בן מכיר אלא בנה מאיש אחר. שילדתו קודם שנשאת למכיר: ובניו אולם ורקם. ר"ל אבל בניו של מכיר המה החשובים לקמן. ולא בניו ממש כ"א בני בניו מבני גלעד. כמ"ש אלה בני גלעד בן מכיר: (יח) ואחתו המולכת. ר"ל אחות שפים נקראת מלכת. ונשאת גלעד וילדה לו את אליהוד. והוא שמידע: ואת מחלה. הוא חלק האמור בתורה: (כא) והרגום אנשי גת הנולדים בארץ הארץ היתה של עוים. ופלשתים גרשום וישבו תחתם. ואשר הרגום. המה אותן שנולדים בארץ: כי ירדו לקחת את מקניהם. היינו בני אפרים שיצאו קודם הקץ. ולזה לא עשו להם לדרך ע"כ ירדו לקחת מקניהם: (כג) כי ברעה היתה בביתו. היינו שלידה היתה בעת רעה: ובתו שארה. היינו בת אפרים: (כה) ורפח בנו. היינו בנו של בריעה: ורשף. הוא בנו של רפח ובן תולח: (כח) בית אל. הוא דרום של אפרים: ולמזרח נערן. היינו למזרח אפרים. והוא עיר נערתה האמור ביהושע. ולמערב גזר ושכם הוא לצפון של אפרים: עד עזה. שהיה במקצוע מערבית צפונית של אפרים. וזה עזה של אפרים ולא היא העזה שביהודה: (כט) ועל ידי. כמו סמוך לו. היינו סמוך לאפרים היו בני מנשה ומונה הערים של מנשה: (לא) ומלכיאל אבי ברזית: הוא עיר שגדלו בה זיתים ומלכיאל היה אב של כל בני ברזית: (לה) ובן הלם. הוא חותם האמור למעלה והוא אחיו שמר דסליק מיניה: (לט) ובני עלא. כמו ובני ארח עלא ובני עלא ארח וגו': ח (א) ואחרח. הוא אחירם: (ב) נוחה ורפא. הם מפים וחפים: (ג) לא הזכיר כאן נעמן. ובתורה הזכירוהו. ואפשר הוא בן אביהוד בן בלע: (ו) ואלה בני אחוד. הוא אביהוד: אלה הם ראשי אבות. היינו האמורים למעלה מאבישוע ולהלן הם בני אחוד וראשי אבות ליושבי גבע: ויגלום. ואח"כ פירש מי הגלם נעמן הגלם: (ז) הוליד את עזא. פירש אחרי שהגלם: (ח) ושחרים. היינו שהוליד גם את שחרים ושחרים הוליד וגו': מן שלחו אותם. פירש אחרי ששלח את נשיו בגט. וחזר ונשאם. ומפרש שמות הנשים הא' חושים. והשניה בערא: (ט) ויולד מן חדש אשתו. פירש מאשתו שנתחדשה לו כעת. והוא בערא שלקחה שנית: (יא) ומחשים. הוא אשתו השניה שהחזירה בשנית: (יב) הוא בנה את אונו. היינו שמר בנה: (יג) ובריעה ושמע. הם בני אלפעל: (יד) ואחיו ששק וגו'. בני בריעה. אע"פ שחושב בני אלפעל אח"כ חושב שאלה בני בריעה לפי שנולדו קודם לבני אלפעל: (כא) בני שמעי. הוא שמע: (כז) בני ירחם. הוא ירמות: (כח) לתולדותם ראשים. הם היו הראשים לכל התולדות שיצאו ממנו: אלה ישבו בירושלים. היינו האמורים למעלה: (כט) ישבו אבי גבעון. הוא יעיאל וקיצר כאן: (ל) ובעל ונדב. קיצר כאן נר. שהוא ג"כ מבני יעיאל. כמבואר להלן: (לא) ואחיו וזכר. קיצר כאן ומקלות כמבואר לקמן: (לב) ואף המה נגד אחיהם. פירש אחיהם הראשים הנזכרים. שהנדבו לישב בירושלים ואותן שחשב כאן. היינו שכולם נפל בגורל לישב בירושלים בשביל כלל ישראל. ז"ש נגד אחיהם. פי' וישבו עם אחיהם הראשים הנזכרים למעלה: (לג) ונר קאי נמי אלמעלה. שגם הוא היה מבני יעיאל והוא הוליד את קיש ולא נר שמו אלא אביאל שמו. ונר הוא בנו אחי קיש. ע"כ יצא לחז"ל לדרוש על נר ע"ש שעשה נרות למקדש: ואת אשבעל. הוא איש בושת האמור במלכים כי בעל נקרא בושת. ובעת שמלך לא חשב הכתוב את איש בושת מפני שנולד אח"כ ולפיכך בשלה מלכות שאול ה' שנים אחר מיתת שאול עד שנתגדל איש בושת והוגלה למלוכה: (לה) בכרו. הוא שם הבן: (לט) ובני עשק אחיו. היינו אחיו של אצל: ט (א) וכל ישראל התיחשו. לפי שעדיין לא יחס דן ונפתלי. לכן חזר כאן לאמר וכל ישראל התיחשו. היינו שהתייחסו על ספר מלכי ישראל אבל הם גלו לחלח וחבור. ויהודה הגלה לבבל זה הדבר שהאריך ביחוסי יהודה ומקצר ביחוסי ישראל: (ב) והיושבים הראשונים. היינו אותם ששבו מהגולה. וישבו בעריהם ראשונה. המה הכהנים והלוים וגו': (ד) עותי. הוא עתיה האמור (נחמיה י"א ד'): בן עמיהוד. הוא בן עוזיהו: עמרי. הוא זכריה: אמרי. הוא אמריה: בנימן. הוא שפטיה. ובן מהללאל הנאמר שם קצרו כאן: (ה) עשיה. הוא מעשיה בן ברוך האמור שם: (ו) ומבני זרח. בנחמיה קיצר ולא הזכירם לכן המספר דשם אינו אלא שש מאות ששים ושמנה. וכאן נאמר ותשעים מפני שחסר שם בני זרח: (ז) ומן בני בנימן. קיצר כאן מ"ש התם. וחשב פה אחרים מה שלא חשב שם: (יא) ועזריה. הוא שריה האמור שם. וכאן חשב עזרים. וקיצר התם: (יב) בן פשחור. קיצר הכא מה"ש התם ומעשיה הוא מעמשי דשם. ואפשר כי התם חשב הגבורים הגדולים. וכאן מונה כולם לכן נפחת שם המנין מאשר כתוב כאן: (טו) בן זכרי בן אסף. הוא בן זבדי האמור שם: (טז) ועבדיה בן שמעיה. הוא עבדא בן שמוע: וברכיה וגו'. הוא מבני קהת ושם קיצר: (יז) ואחיהם שלום הראש. פי' ואחיהם של אלו הארבעה שלום היה הראש עליהם: (יח) ועד הנה. ר"ל מימי דוד ועד הנה: המה השוערים. היינו הנזכרים למעלה: (יט) שמרי הספים לאהל. פירש שעמדו על פתח ההיכל שלא יכנוס מי שאינו ראוי: ואבותיהם על מחנה ה' שמרי המבוא. היינו גם אבותיהם היו שומרים במדבר על פתח אהל מועד (ערד"ק): (כ) נגיד היה עליהם. היינו בכניסתן לארץ. (כא) שער פתח. שהיה עומד בפתח ממש: (כב) המה בחצריהם התיחשם. פי' יחוסן נכתבו על שם חצריהם שהיו נקראים בשמותן ע"ש עריהם וחצריהם: יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם: אמונה הוא ענין קיום והיינו שיסדו לקיום עולם. שזה יהיה שוער וזה משורר (ערד"ק): (כג) והם ובניהם. ר"ל גם על בניהם יסדו כן: לבית ה'. הוא העזרה: לבית האהל. זה ההיכל: (כד) יהיו השערים. פי' יעמדו השערים: (כה) ואחיהם בחצריהם. היינו אותן שחשב היו יושבים בירושלים. ואחיהם ישבו בחצריהם. והיה עליהם מעמדות לעתים שיבואו למקדש לשרת שם: שבעת ימים מעת לעת. עם אלה הנזכרים שהיו יושבי ירושלים: (כו) כי באמונה המה ארבעת גברי השערים. היינו שלום. עקוב. טלמון. אחימן. והיה הקיום עליהם להיות שוערים לעולם ומכרם ואילך העבודות המוטלים עליהם ועל שאר הלוים: והיו על הלשכות. לשכת המלחים וכדומה: ועל האוצרות. היינו קדשי מזבח וקדשי בדק הבית: (כז) וסביבות בית אלהים ילינו: היינו שהיו שומרים בלילה וממונים לפתוח

הבקרים

הסערים בבקר בבקר: (כח) ומהם על כלי העבודה. היינו נ"ב כלי שרת שהיו מוציאים בכל יום: (לא) באמונה. על מעשה החבתים לפי שהוא טרחה יתירה וקודמת אפילו לתרומת הדשן. לכן הזכיר כאן אמונה: (לג) בלשכת פטורים. הלשכה נקראת פטורים ע"ש יושבי הלשכה שהיו פטורים מן שאר עבודות ומשרת ואילך כי יומם ולילה וגו': (לד) אלה וגו'. עיין מה שכתוב לעיל ח' כ"ז: (לה) סב להזכיר שושבות גבעון. עבדי להסמיך אל פרשה שלאחריה. ופלשתים נלחמו: י (יג) וימת שאול במעלו וגו'. על שמה המלים מה אותו נדיק. א' שמעל בנבואה שמואל להמתינו בגלגל והו במעלו ב' שמעל באורי' ותומים כשראה שההמון הלוך ודל ויאמר שאול אל הכהן אסף ידיך זהו אמר מעל בה'. ג' בעמלק זהו על דבר ה' אשר לא שמר: ד' וה'. כשהלך לבעלת אוב. שהיה רשות עשה. א' לשאול לבעלת אוב להעלות המת. שה שדורש עמו מן המת. וז"ש הכתוב ושואל אוב בלשון שאלה ודורש אל המתים בלשון דרישה. וזה שאמר כאן לשאול באוב לדרוש: (יד) ולא דרש בה'. הוא מקיבל לגס"ר על טב (הג"ה מה נעשה בדברי הילקוט (שמואל כ"ח) שני על תמה המלים מה אותו נדיק ט' ע"ש): יא (א) עצמך ובשרך אנחנו. לפי שהם שלשה שותפים. והעצם בא מן האב והבשר מן האם. לכן לבן שהיה קרוב ליעקב מצד האב ומצד האם אמר ליעקב אך עצמי ובשרי אתה. והנה דואג אמר על דוד עד שאתה שואל אם הגון למלכות. שאל אם ראוי לבא בקהל משום דקאתי מרות המואביה לכן שבאו ישראל להמליך את דוד. הקדימו לאמר עצמך ובשרך אנחנו. היינו שמניהם ישראלים גמורים: (ד) היא יבוס. היינו העיר: ושם היבוסי. הוא האומה: (ח) מן המלוא ועד הסביב. פי' כשעושין מבצר לעיר בונין חומות אבנים סגול סביב. וכבדי לכבן על החומה מכלי מפחים המפילים את החומה. עושין חומה לה עוד גדר בעלת קטות וממלאין את הגדר עפר הרבה. והוא הנקרא מלוא. והוא בנה בתחילה מבתוך המלוא ועד הסביב: ויואב יחיה שאר העיר. היינו הבתים שבעיר. מפני שיהושע שרף את ירושלים, והוא מלשון נחמיה ג' היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות: (יא) ישבעם בן חכמוני. ע' אביו אמר בשמואל יושב בשבת תחכמוני והכמוני הוא על שם אביו. ויתכן שפי' על שניהם: (יד) ויתיצבו. היינו שניהם הוא ודוד וכתיב כאן השדה מלאה שעורים וע"ש בשמואל ב"ג י"א הוא היה מעשה אחרת אולת זה. כי שם כתיב שמה בן אגא ומלאה עדשים. ובלשון יחיד ויתיצב. היינו הוא לבד: (טו) על הצר. ושם כתיב אל קציר: ומחנה פלשתים. פי' אסיפת פלשתים ושם כתיב וחית פלשתים: (טז) ונציב פלשתים, היינו העומדים במצב המלחמה: והפלשתים. המה העומדים עקיפין לראות אם יעברו הפושעים ירדפו אחריהם להמיתם כלם: (כ) הוא היה ראש השלשה. שהיה בגבורים של שלשה מהרגים. שלשה ראשונים ושלשה שניים ושלשה שלישים. והוא היה ראש שלשה השניים ועד השלשה הראשונים לא בא (עיין רד"ק): (כב) מן קבצאל. היא עיר בשבטי יהודה בדרום א"י. והיא עיר החכמה: אריאל. היינו שהיה ארי חזק כי אל לשון חוזק: (כה) על משמעתו. שהיה פקיד לשמוע דבר המלך. ולהשמיע להעם: (כו) וגבורי החילים עשהאל. היינו שהוא היה מן השלשה גבורים השניים האמורים למעלה. ושר על השלשים. ומספר השלשים הוא מן אלחנן עד אוריה החתי. והשאר דקחשיב כאן היו גבורים אבל עד השלשים לא באו והיו ל"ז גבורים כולם נדיקים גמורים היו כמ"ש אחרי כל חוכי לו ל"ז נדיקים שהעולם מתקיים עליהם. וזכות מע"ש ונדקתם עומד להם במלחמה. לכן נבחרו אלו לבד לעמוד במספר, והשאר אע"פ שהיו גבורים. לא עלו במספר: יב (טו) והוא ממלא וגו'. היינו מ"ש למעלה כצבאים על ההרים למהר. כי מחמת המהירות עברו מיכל המים. כדרך שאמרו חז"ל נפתלי היה רץ על שבלים ולא כפפן: ויבריחו את כל העמקים. ר"ל את יושבי העמקים. והוא מ"ש למעלה ופני אריה פניהם: (יח) לך דוד. ר"ל מחמת יחוס שלכך ראוי לבוא אליך: ועמך בן ישי. ר"ל וגם ראוי לבוא אליך מחמת שעמך היתרון מן האב שאתה בן ישי: (כב) כי לעת יום. כמו אמר לעת יום: כמחנה אלהים. היינו היונאים ממגרים. היו שרי האלפים שפה מלות. וכן היה מספר מחנה דוד: (לב) יודעי בינה לעתים. ידעו להתבונן בכל דבר לפי העת והזמן כמ"ש חז"ל אחיתופל לא היה מתפלל תפלה אחת פעמיים. משום דהתפילה ראוי להשתנות לפי העת והזמן: ראשיהם, פי' כולם היו ראשי סנהדראות וכל אחיהם היו עושים על פיהם. ובאו ג"כ עמהם: (לג) בכל כלי מלחמה. ולמטה אצל ראובן כתוב כלי צבא מלחמה: (מא) מאכל קמח. היינו תבשיל כי היו קרובין והיו יכולין להביא עד שלא יתקלקל המאכל: יג (ה) מן שיחור מצרים עד לבא חמת. הוא גבול ארץ ישראל מן דרום עד צפון: (יד) ויברך ה' את בית עובד אדום וגו'. לפי התבונן ע"כ או שילדו שמה בכרם א' או שכל א' ילדה שני פעמים בחודש. לכן עולם בג' חדשים לכל א' שמה: יד (ב) כי הכינו ה'. שראה טוב הוא אדום נכנע לפניו: טו (א) ויכן מקום לארון אלהים. היינו בנין אבנים: ויט לו אוהל. הוא יריעות פרוסות מלמעלה: (ב) או אמר דוד. היינו כי בתחלה חשב דוד שאמור בכתף ישאו לא נאמר אלא לדור המדבר שהיה ראוי לישא בכתף כי העדה כלם קדושים ודור דעה ובדורו אין ראוי אלא לישא בעגלה. אבל כשראה פרץ עוזה או אמר לא לשאת כי אם הלוים ולשרתו עד עולם: (יז) ויעמידו הלוים את הימן וגו'. פירוש שהעמידו את איתן הימן ואסף להיות משוררים: (יח) ועמהם אחיהם המשנים. היינו שהיו שוערים והעמידם להיות משוררים ולקמן מפרש כל א' עם כלי שירו שהיה ממונה עליו: (יט) והמשוררים הימן וגו'. ר"ל אותן המשוררים האמורים היו מקודם ממונים במצלתים להשמיע. וזכריה בנבלים. ומתתיה בכנורות: (כד) ועבד אדום ויחיה שוערים לארון. פי' הם היו כהנים וברכיהו ואלקנה היו לוים וכלם היו שוערים אלא זה לפנים מזה: (כו) ויהי בעזר האלהים את הלוים נושאי הארון וגו'. היינו הלוים לא נשאו את הארון רק הכהנים נשאו הארון אלא שעזרו הכהנים שהלוים נעזרים בהיות הארון נושא את נושאיו. היו מתנים אותו גם על כתפות הלוים והוא נושא את הלוים. וז"ש הלוים הנושאים את הארון ר"ל שם הארון: טז (ח) הודו לה'. פי' הודיו קבונה: קראו בשמו. פי' ע"י שמליט באלבות

כי כל מה שהיו עושין מייחסין להקב"ה. וז"ש ויקרא אברם בשם ה'. וז"ש כאן קראו בשמו: הודיעו בעמים עלילותיו. עלילות. היינו החסד הגדול שמתנהג הקב"ה עם ישראל. כמה לאיש ישראל איש טובה מהמונות. ואח"כ מתפרהו הטובה הכוא כבדי להמליא מאד למהללו היינו דבר שיספר לו שטו בפה"ו: (י) התהללו בשם קדשו. פי' ראוי שתתהללו על שזכיתם להזכיר שם קדשו. וכן אמר ישמח בשם ה'. ר"ל ישמח בזכות שמזכיר שם ה'. דאם לא כן הל"ל לבטוח. ובספרי אמר הכהנים מברכים במקדש שנאמר ושמו את שמי. בגבולין מנין ת"ל בכל המקום אשר אזכיר את שמי עכ"ל. ור"ל כי במקדש היו אומרים השם ככתיבתו והוא הנקרא שמי. אבל בגבולין אינו אלא בכינוי ואינו אלא זכר להשם. וז"ש זה שמי וזה זכרי ה'. והיינו מ"ש הספרי ושמו את שמי אינו אלא במקדש. ובגבולין מדכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי. כי זכרון השם גם הוא לישועה. כמ"ש אלה ברכב וגו' ואנחנו בשם אלהינו נזכיר וגו'. וא"כ ראוי להתהלל בשם קדשו: ישמח לב מבקשי ה'. היינו אם ראוי להלל מי שאינו אלא מזכיר בשם קדשו. גם הוא לו לישועה. כי יבוא אליו ויברכהו. כ"ש מי שמבקש ה' ראוי לו שישמח לבו: (יא) דרשו ה' ועזו. אמר למי ראוי לבקש ה' מי שיודע מדותיו של הקב"ה ומדות התורה הנקראת עוז. והוא שאמר מקודם דרשו ה' ועוז והדר בקשו פניו (הג"ה אפשר לכוון בזה מ"ש חז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל): (יב) זכרו נפלאותיו וגו'. מופת נאמר על דבר הנמצא בעולם. אלא שהוא היפך הטבע ופלא הוא ענין חדש שלא נעשה בעולם עדיין. ויתכן האמור כה אמר ה' צבאות וגו' גם בעיני יפלא: (יג) בני יעקב בחיריו. כשיהיו עדיין בני יעקב נבחרו לו: (יד) הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו. אף שאנחנו אומרים אלהינו אעפ"כ בכל הארץ משפטיו: (יח) לך אתן ארץ כנען. אמר לך. היינו שא"י נתנה לאברהם. אבל הנחלה היינו ירושלים והר הבית והמקדש לא נתנה לאחד כ"א ירושלים לאברהם. והר הבית ליצחק. ובהמ"ק ליעקב. וז"ש חבל נחלתכם: (כב) אל תגעו במשיחי. אלו הבנים. כד"א ולא נתתיך לנגוע אליה: (כד) ספרו בגוים את כבודו וגו'. היינו המון העם ובפניהם לא תוכלו לספר רק כבודו. אבל בכל העמים. היינו החכמים תספרו אף הנפלאות (הג"ה שמע קול הברה. ולא סין לנו. וע"כ כנ"ל. גוי הוא הנכבד. לכן דרשו חז"ל גוי מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. ועם. אינו אלא קבוץ רב גם כי יהיו המונים וז"ש כאן בגוים את כבודו כי לאו כל מוחין סביל דא. כמ"ש הראני נא את כבודך אבל בהמונים די בסיפורי מעשה נפלאות): (כה) ונורא הוא על כל אלהים. המה הגלגלים והאישים השמימים. מה טעם וה' שמים עשה. לכן נורא הוא עליהם: (כז) הוד והדר. הוד היינו יופי עצמות כמו אור החמה שמאיר בו עצמיות והדר הוא נגה הירח שמקבל מן השמש: (לא) ישמחו השמים ותגל הארץ. שמחה לא יאמר כ"א על טובה שנתחדש לו מעתה. אבל גילה נאמר גם על דבר שמחה בו כבר ומיתן לו ועד"ז יפורש (משלי כ"ג כ"ד) גיל יגיל אבי נדיק. כי הנדיק במעמד א' תמיד. ויולד חכם ישמח בו כי החכם מוסיף לקח בכל יום ע"כ כתוב ישמח בו וכן כאן בהיות אין כל חדש תחת השמש כתוב ותגל הארץ אבל למעלה מן השמש יש חדש ע"כ אמר ישמחו השמים (הג"ה גם בזה שמע השומע קול הברה א"ס יתבאר בידינו בביאור על משלי ואיוב): (לז) לאסף ולאחיו. היינו זכריהו ויעיאל: לשרת. היינו לשורר: (לח) ותוסה. הוא ג"כ בן ידותון: (מא) ועמהם הימן וידותון. כנו עם הימן וידותון: (מב) ובני ידותון. הוא עובד אדום ותוסה:

יז (ד) לא אתה תבנה לי הבית לשבת כי לא ישבתי בבית. פי' הא"מ הר"ב זצ"ל בא לו התשובה בלשון כפול. על שתי דברים שנדמה לדוד שעשה שלא כהוגן. הא' אנכי יושב בבית הארזים והוא שלא כהוגן כמ"ש העת לכם לשבת בבתיכם ספונים שנית מה שהארון אלהים יושב בתוך היריעה. ובא לו התשובה. האתה תבנה לי הבית לשבתי. וא"כ לא עת בא עת בית ה' להבנות. ומותר אתה לישב בבית ארזים. שנית מה שהארון אלהים יושב בתוך היריעה בא התשובה כי לא ישבתי בבית: (ה) מן היום אשר העליתי את ישראל וגו'. הדבר דברתי את אחד שופטי ישראל, פירש הא"מ זצ"ל ואמר בהיות מן השמים מעכבים על איש לקיים איזה דבר. אם שאין הזמן ראוי לכך. או שהאיש אינו ראוי לכך. לכן הכפיל הכתוב לאמר מן היום כו' את אחד שופטי ישראל כו': (ח) ואהיה עמך. שלא תחטא: ואכריתה את כל אויביך מפניך: ועשיתי לך שם כשם הגדולים. ז"ש מגן דוד. ושני חתמו אלהים על כל אויביו: (י) ובית יבנה לך ה'. פירש הא"מ זצ"ל. ר"ל אחר אשר הכינות את לבבך בלבב שלם לבנות הבית מעלה עליך הכתוב כאלו בנית כמ"ש מזמור חנוכת הבית לדוד. כי גם הבונים לא עשו במעשה הבנין כלום כמ"ש חז"ל שנבנה מאליו והאבנים היו עולים על הדימוס. וכן אמר שלמה אם ה' לא יבנה בית וז"ש כאן ובית יבנה לך ה'. (הג"ה אלה הארבעה פסוקים מלאתי מדברי הא"מ זצ"ל ותמצאה נמוב כדברי הא"ז הגאון זצ"ל): (ט) ושמתי מקום לעמי ישראל. הוא כנגד הארץ: ונטעתיו. הוא חילוק הארץ כי כל אחד על מקומו כענין נטיעה: ולא יוסיפו בני עולה לבלתו. ובשמואל כתיב לענותו. דרשו חז"ל בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו. ר"ל בתחילה היינו בבית ראשון לא נמסרו אלא לענות. ולבסוף בבית שני היו משועבדים למלכים אלא שלא נמסרו לבלות: (י) ולמימים אשר צויתי שופטים וגו'. קאי אלמעלה ולא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה ולמימים אשר צויתי שופטים וגו': (יב) וכננתי את כסאו עד עולם וגו'. ג' פעמים כתיב כאן עד עולם. היינו אחת בעה"ז ואחת בעוה"ב ואחת לימות המשיח: (יז) וראיתני כתור האדם המעלה. ר"ל כמו האדם שהראהו שהראה לו הקב"ה כל דור ודור: יח (ג) מלך צובה חמתה בלכתו להציב ידו בנהר פרת. ר"ל כשהלך דוד לחמת להציב לו כמו נציב. והוא להציב לו יד. או לקח דוד את ארץ הודו מלך חמת והכה את מלך צובה בנהר פרת: (י) וכל כלי זהב וכסף. ר"ל ועם כלי זהב וכסף שלחו אל המלך דוד: (יז) הכרתי והפלתי. כתרגומו קשתיא וקלעיא: כ (ג) ובמגרות. פי' מגרות כפולות היו: (ה) אלחנן בן יעיר את לחמי. פי' שהיה מן בית לחם וכ"כ בשמואל בית הלחמי: אחי.

קאי לעיל על שפי רצה לומר אחי שפי והיינו גלית הגתי: **כא** (כ) וישב ארנן וגו' וארנן דש חטים. פיר' מעיקר' היה דש חטים. וישב ארנן וירא את המלאך ויברח בהחבא: וארבעת בניו. אע"ג דאינהו לא חזו רק שראו שנחבא אביהם היו עמו מתחבאים: (כח) בעת ההיא וגו' ויזבח שם. ר"ל אע"פ שמשכן ה' בגבעון היה זובח שם תמיד. לפי שראה שענהו ה' בפעם הראשון שזבח שם. והטעם שזבח שם פעם ראשון אמר ולא יכול דוד וגו':

כב (ג) ולמחברות. היינו מה שמחברים בדלת ובכותל: (ה) נער ורך. נער פיר' מעט השנים. רך הוא רכות השכל. כמו הרכה והענוגה: להגדיל למעלה לשם ולתפארת לכל הארצות. פיר' היינו מה שמגדלין ומפארים בית אלהינו לא לאורה ולא לתפארתו הוא צריך אלא כשמגדילים ומפארים שבהמ"ק שיהיה מעולה על כל הבתים חשוב אימת' ופחד על הרואים ומפרסמים לשם ולתפארת לכל הארצו': (ח) כי דמים רבים שפכת. ובית הזה יקרא מנוחה לכן צריך איש מנוחה לבנותו: **כג** (ד) מהלל לה'. הוא מאמר דוד. וכאלו כתוב ויאמר דוד מהלל לה' וכן מסיים הכתוב בלשון מ"ב אשר עשיתי להלל. ופירש מהלל מקצת אלה הנזכרים: לנצח. ע"ש שבכח השיר מנצחים ליה"ר: (ה) וארבעת אלפים וגו' מהללים לה' בכלים. פי' והעשרים וארבעה אלף לנצח האמורים למעלה. הם היו משוררים בפיהם. ואלו משוררים בכלים: (ו) ויחלקם דוד. היינו לכ"ד משמרות כדלקמן: (ט) בני שמעי וגו' אלה ראשי האבות ללעדן. פי' שגם מבני שמעי לקחו ראשי אבות ללעדן לפי שהיו בני לעדן הרבה. ובפסוק שאח"כ חשב בני שמעי והראשים שלהם מהם: (יא) ויהיו לבית אב לפקודה אחת. היינו בימי עזרא אבל בימי דוד חשב אותן בפ"ע: (כד) אלה בני לוי. פירש אלה כ"ד ראשי אבות אשר ללוי. ובפרטן המה א' יחיאל ב' וזיתם ג' ויואל מבני לעדן ד' שלמית ה' יחזיאל ו' והרן מבני שמעי ללעדן. ז' יחת ח' זינא ט' יעוש י' בריעה בני שמעי לשמעי אלו יו"ד לגרשון. א' שבואל ב' ורחביה מעמרם ג' שלמית מיצהר ד' יריהו ה' אמריה ו' יחזיאל ז' יקמעם מחברון ח' מיכה ט' ישיה מעזיאל אלו ט' לקהת. א' אלעזר ב' וקיש ממחלי ג' מחלי ד' עדר ה' ירמות ממושי. אלו ה' למררי. ס"ה כ"ד ראשי משמרות: (כה) כי אמר דוד וגו'. והוא טעם על מ"ש למעלה שנתן דוד אותם לעבודה מבן עשרים שנה למעלה. הוא מפני כי אמר דוד: (כו) וגם ללוים אין לשאת בכתף. אע"פ שצריכים לשאת הארון לק"ק אבל שם היו כהנים. לכן נתנ' דוד למשוררים מבן כ' ולמעלה ומפרש ואמר: (כז) כי בדברי דוד האחרונים. ר"ל לבסוף ראה שאין להם משא בכתף ולא שאר עבודה רק לשורר ולשוער ע"כ נמנם בן עשרים:

כד (ה) שרי קודש. היינו בעלי רוח הקודש: ושרי אלהים. היינו בני לוי כמ"ש דברים (י"ד ח) ה' הוא נחלתו: (ו) לחזיר. לפי שבימי משה כלה בו מנין המשמרות והיו חוזרים חלילה לזכר זאת נקרא כאן חזיר: (יח) למעזיאו כ"ד. ומה שלא חשב למעלה כ"א עשרים מפני שאח"כ חושב ארבעה דהיינו איתמר בני פשחור בני ידעיה בני חרים כמ"ש בנחמיה: (כג) ובני יריהו. פירש ובני חברון יריהו: (כז) בני מררי ליעזיהו בנו. פירוש של יעזיהו בנו. היינו שהם זכור ועברי שלשה. והמה במקום יעוש ובריעה ואלעזר אחי קיש. ומה שהתחיל המנין כאן מן שובאל מפני שמנה הראשונים לא נשתנו בשמותם ואיידי שהתחיל למנות שמות המשתנים חשב גם יריהו ואמריה וכו'. אף על פי שלא נשתנו: **כה** (א) ויבדל דוד וגו' בכנורות וגו'. פיר' אלו הבדיל להיות משוררים בכלים והשאר ישוררו בפה: (ג) לידותון בני ידותון וגו' ששה. לא חשב אלא חמשה ואמר ששה והוא כי שמעי לא ניבא עדיין. אבל מפני שהיה ראוי לנבואה סתם הכתוב ששה: (ד) ורוממתי עזר. שם אחד הוא כמבואר לקמן ל"א (עיין רש"י): (ט) ויצא הגו. ל. היינו יוסף הראשון גדליהו השני: **כו** (ו) ולשמעיה בנו נולד וגו'. ובפסוק שאח"כ מפרש מי הם בני שמעיה. עתני ורפאל וגו': (ז) אחיו בני חיל. חשב אחיו אח"כ לפי שנולדו אחר לידת בניו: (יב) לעומת אחיהם. שהם ג"כ כ"ד בתי אבות. היינו ח' מבני עובד אדום ז' בני משלמיהו. ס' בני שמעי' מן עובד אדום. ד' בני חוסה: (יד) לשלמיהו. היינו לבני שלמיהו ומפרש מי הם בני שלמיהו זכריהו בנו ונקט כאן זכריהו כי הוא הבכור: יועץ בשכל הפילו גורלות ויצא גורלו צפונה. היינו כי בני שלמיהו היה שומרים למזרח הלוים ששה ובני שלמיהו היו שבעה לכן הפילו גורל מי מבנים ידחה מן המזרח. ונפל הגורל על יועץ בשכל ונדחה ממזרח לכן כתיב ויצא גורלו צפונה: (טו) לעבד אדום נגבה ולבניו. פירש לבניו של עובד אדום נפל הגורל שיעמדו נגבה. היינו שנים נגבה ושנים בבית האסופים נגבה: (טז) לשפים ולחוסה למערב. ובני חוסה היו ארבעה:

כז (ב) ישבעם. קחשיב הכא י"ב ראשים והמה מן השמה ושלשים גבורים אשר לדוד האמורים לעיל. וישבעם בן זבדיאל. הוא בן חכמוני דלעיל: (ד) דודי האחוחי. והוא אלעזר בן דודו דלעיל: (ח) שמהות היזרח. ולעיל הוא שמה ההרודי: (טו) חלדי הנטופתי. הוא חלד בן בענה דלעיל: **כח** (ב) ויקם דוד המלך על רגליו וגו'. (הג"ה הגה בחזית פסוק א' אמרו דוד בנה את היסודות דכתיב ויקם דוד על רגליו עכ"ל עמ"ש שם. ובבואר הכתוב לידינו כעת. ראוי לידע ולהודיע מה ראו חז"ל על הדרש ככה. ומה הגיע אליהם מן הקושיא להוציא הדברים מפשטן והנה בביאורנו ההפרש שבין לשון עמידה וקימה. הוא שעמידה יובן בעומד על רגליו. או מלשון עכבה. ולשון שומד על גביו. לא אאריך פה כל פרטים ודרשות חז"ל ע"ז. ועתה באנו לברר רק לשון קומה ונאמר שלא הונח על ההעתקה מהישיבה אל העמידה. שלא כתיב (ראשית כ"ז י"ח) קום נא שבה. אלא הונח על העתקת האדם או החפץ מענין שהיה בו על ענין אחר אע"פ שלא התנענע גופו מהשכיבה או הישיבה אל העמידה כמ"ש ב"ר ויקם שדה עפרון דהוה דבר אינש זעיר ואתעבידת לבר נש רב. ויקל עלינו הבנת הכתוב. ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה'. כי בעת התעוררו רחמים גדולים. ובנסוע לכבוש עמים התפלל משה כביכול שיעתק מרחמים אל נקם להשיב אויביו. ובירושלמי ברכות (בב"ר כ"ח) אמר רבי יוחנן מן הא שנין מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש כו' ומכל המצות כו' מן הכא ויקם וידבר אל בני חת וגו'. עיין דברי המפרשים. ולדברינו מלת ויקם קא קשיא ליה. ואמר שהכי פירושו שהועתק ונפטר מחיוב כל המצות שהיו מוטלין עליו. אל החיוב לדבר אל עפרון מעל עסק פני מתו: וכן (במ"ב י"ג כ"א) ויחי ויקם על רגליו. דרשו חז"ל על רגליו קם ולביתו לא הלך הייט דקא קשיא ליה הל"ל ויעמוד על רגליו אלא דקרא קמ"ל שלא הי' שתחיה אלא העתקה לעמוד על רגליו. וכן דרשו כאן שנעתק דוד המלך מן ההכנה לבנות אל בנין היסוד. וגם בזה יתורץ קושית בעל מגן אברהם סימן א' סק"ג וז"ל ומיד ל"ד כדאיתא בגיטין ח' ע"א. ובאר היטב כתבו להלכה. אלא ישהא מעט ומע קרא לק"מ כי בגיטין לא אמרו אלא ייסן ועמד. והטור כיון על השוכב על מטתו מיד כשיעור משנתו יקום בזריזות ר"ל יעתק מן השינה בזריזות אל עבודת בוראו ולא ישכוב בהרהורים זולתו): לארון ברית ה' ולהדום רגלי אלהינו. היינו החצרות בית אלהינו כמ"ש לקמן שלמה בנך יבנה לי בית וחצרות וכן נאמר השמים כסאי והארץ הדום רגלי היינו כאשר השמים כסא ד' רוחות העולם המה ד' רגלי הכסא והארץ שבין רגל לרגל נקרא הדום רגליו וכן כאן כאשר ה' בהיכל קדשו הוא מקום כבודו ואז החצרות בית אלהים הדום רגליו:

(דה"י ב) **יד** (א) ויעש אסא הטוב והישר בעיני ה' אלהיו. בספרי פליגי ח"א טוב בעיני אלהים והישר בעיני אדם וח"א טוב בעיני אדם וישר בעיני אלהים וכאן למ"ד ישר בעיני אדם האי ועיני ה' קאי למעלה על הטוב ולמ"ד הישר בעיני אלהים אדסמיך ליה קאי (הג"ה כאשר אזכה להדפיס אי"ה הגהות אא"ז הגאון זצוק"ל על הספרי יראה הרואה בפרשה ראה כי הכותב דכאן לא ידע ואשם ושם נרחיב פה לתקן כאן): (ב) ויסר את מזבחות הנכר והבמות וישבר את המצבות. מזבח הוא הקבוע ובמה ומצבה הם במקרה ולפרקים אלא שמצבה הוא מאבן אחת ובמה בנויה מאבנים ומצבה אינו אלא לנסך ובמה לעולות ומזבח לכל הקרבנות: (ג) לדרוש את ה' ולעשות התורה והמצוה. היינו גם במעשה העבודה ראוי להקדים ידיעת האל. כמש"ל דע את אלהי אביך ועבדהו. ואח"כ יעשה כתורה לסור מרע. ואח"כ יקיים המצוה כאמור ואח"כ ועשה טוב: (ד) ואת החמנים. אשרות היו עושים ללבנה ומה שהיו לעבודת השמש נקרא חמנים מן שם חמה: ותשקט הממלכה. כי מלך ימלוך על שני אופנים אם שמולך מעצמו ביד חזקה. או אם שכולם רוצים בו וממליכים אותו עליהם. וז"ש כאן הממלכה (הג"ה מה נעים לפ"ז הכתוב (שמות י"ט ו') ממלכת כהנים וגוי קדוש. ואפס מקום פה להאריך בשאר הכתובים ממלכות): (ה) כי שקטה הארץ. היינו מרחוק ואין עמו מלחמה מקרוב (הג"ה גם בזה שכח הכותב מה שכתב לעיל (א' ד' מ') שקטה ושלוה ע"ש וע"כ כנ"ל כי שקטה הארץ ממלחמות מלכים אחרים ואין עמו מלחמה ר"ל שאין העם לוחמים עם המלך בקרב הארץ): (ו) חומה דלתים בריח. ואם אחת משלש אלה לא יעשה לה בטלה המצור: כי דרשנו את אלהינו דרשנו. כופל המלות להורות כמש"ל פסוק ג' דרישה' את ה' ודרישה השני לתורה ולמצוה: (ז) נושא צנה ורמח וגו' מגן ודורכי קשת. היינו כי הלוחם ראוי שתחלה יקדים השמירה לעצמו שלא יהרג ואח"כ ישא זיין ללחום ולהרוג: (י) בין רב לאין כח. כי לפי הטבע נצוח המלחמה ע"י גבורה וכ"ש אם רבי' וז"ש אין עמך לעזור בין רב היינו אופן היותר מועיל לאין כח הוא האופן הפחות יותר: כי עליך נשענו ובשמך באנו. היינו נשענים עליך במה שנקראת אלהי ישראל: ובשמך באנו. הוא במה שאנו מזכירין שמך תמיד (כמש"ל ס"ז א'): (יב) לאין להם מחיה. שאין להם מתום בבשרם ע"ש מחית בשר חי: (יג) ויבוזו את כל הערים וגו' וישבו לאן. רכוש וכל דבר שאין בו רוח חיים מיקרי ביזה ובעלי חיים נקרא שבי: **טו** (ג) וימים רבים לישראל. היינו ארבע גליות ללא אלהי אמת זה בבל כמ"ש כל הדר בח"ל כמי שאין לו אלוה וללא כהן מורה זה מדי (הג"ה זה השומע מפי אא"ז הגאון לא השמיע לנו סמך הדברי'): וללא תורה. זה גלות מוקדון שכתבו על קרן השור כפרו בתורת משה רבכם: (ד) וישב בצר לו זה גלות האחרון. כמ"ש והיה באחרית הימים האלה ושבת עד ה' אלהיך בצר לך וגו' וגם רמז לשלשה חלקי התורה היינו המצות הברית ותורה שבע"פ ותורה שבכתב וח"ש ללא אלהי אמת זה המצות (הג"ה גם זה לא אבין אלא בדוחק) וללא כהן מורה זו תורה שבע"פ וללא תורה זו תורה שבכתב: (ז) חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם. הוא ע"ד הכתוב ירמיה ל"א כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו' והיינו כי פתיח עשה אמנו רחל האחת מבכה על בניה כדרך שבכו אבות העולם זאת בית תעשה כסות דמעה את מזבח ה' לכפר על חטאי בניה בטענתה ואני לא קנאתי לצרה שלי ומפני מה קנאת לעבודת כוכבי' שאין בה ממש כו' כדאיתא בפתיחתא דאיכה רבתי ז"ל מאנה להנחם על בניה כי איננו ר"ל הקב"ה איננו אצלם כמ"ש בזוהר וע"ז השיב לה כה אמר ה' מנעי קולך מבכי היינו על בניה כי יש שכר לפעולתך ע"י משיח בן יוסף ועיניך מדמעה היינו על טענתה שמסרה הסמנים ללאה ע"ז יש תקוה לאחריתך ע"י משיח בן דוד דקאתי מלאה ושבו בנים לגבולם (הג"ה הראית כי דבר גדול התחיל לברר ולא סיימוהו אך אם אסה לו שמעני מה שהרחבנו לבאר רות ב' ג' ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה הנראה שהם כפל דברים במלות שונות ומחפלי וחפקי להסיר הכלל הזה המאומם מתורת אלהינו ובאנו לומר כי הפרש גדול בין פעולה לשכירות והוא שפעולה יאמר על התשלום גמול על כל מלאכה ומלאכה בפני עצמה כדרך החייט והרצען ולא יפסיד בעל החפץ אם ימשוך המלאכה או אם מהר ימהרנה בזמן קצר ושכירות הוא הגמול עבור משך זמני כשכיר יום או שכיר שנה בשנה יעשה מלאכה אחת כל ימי מיגר או השנות המלאכה פעמים רבות או מלאכות רבות עדי ישלם זמן חקו והנה מעשה הרועה איננה מלאכה נפרדת כ"א משך שמירת הצאן אמר נקבה שכרך עלי והיה שכרי והחליף את משכורתי וכן הנקה משתלמת עבור כל משך ולא עבור כל יניקה ויניקה אמרה והניקהו לי ואני אתן את שכרך ולהיות כי את כל מעשה יבוא אלהים במשפט לשלם גמול כל דבר ודבר בפרט אמר זאת פעלת שטני פעולה צדיק לחיים והטיב לאדם כפעלו ובאיוב ז' ב' נפרש אי"ה תומר הכתוב כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו ובדברינו אלה נודע המוקשה לחז"ל (נדה ע"א א') מאי שכר פרי הבטן היינו בהל"ל פעולת פרי הבטן ומשני א"ר המא בשכר שמשהין עצמן על הבטן. היינו ממש שכר זמנו. וגם יתכן הכתוב (ראשית ל' י"ח) נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי. הוא כי גמול הזה. תמורת הכנעת לבבה כל ימי היות שפחתה לאישה. ויתבאר אליגו תומר המאמר באבות פ"ב א' והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. עיין מ"ש הרמב"ם ובעל דרך חיים ותוי"ט ליישב כל הקושיות הנופל על המאמר ההוא וכן האומר

סוף

סוף פ"ב ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס העיד רש"א ז"ל בדברי השלם הזה נתחכמו כל המפרשים כי יעודי תורה תמיד לא יחשו מלקרות ב"א לעבודת המצוה מפני השכר ולא עוד אלא שהקב"ה בעצמו אמר מי יתן והיה לבבם זה וגו' למען ייטב להם. ואמרו בר"ה ובפסחים האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ובשביל שיהיה לי חלק לעוה"ב הרי זה צדיק גמור ומ"ש רש"א שאני צדקה מכל המצות שנאמר בו בחנוני נא בזאת עכ"ל ואם כדבריו מה הקשו הז"ל מזה המאמר על כורש דכתיב ביה די להוון מקרבין לאלה שמיא ומצלאין לחיי מלכא ובנוהי. והלא בקרבנות לא כתוב בחנוני ועוד שפתח בעבדים ומסיים במשמשין ומ"ש רש"א לחלק כי עבודה הוא קשה ושימוש הוא במלאכות קלות עכ"ל עליו הראיה וכן מ"ש הרמב"ם פרס הוא הגמול לאדם שאין לו טובה עליו השיגו העקידה שער מ"ד קצ"ו א' וביותר מקשה על מאמר הנ"ל המובא באדר"נ פ' ה' וז"ל אנטיגנוס איש סוכו אומר אל תהיו כעבדים כו' כדי שיהיה שכרכם כפול לע"ל עכ"ל הראית אומר מאמר כזה שבסופו סותר את ראשו ערו ערו עד היסוד בה. וליישב את כל אלה נקדים כי הנה בעל הגמולות בעל כל ישלם גמול כפול. הראשון יקרא פעולה היינו עבור כל עבודה ועבודה פרטית כנ"ל ובהיות המעשה בעולם הזה נפסד כמו כן הגמול בעוה"ז שאה בשאה. והן הגמולים הנמצאים בתורה הגלוי לכל העמים. ועוד אחת היא כמו שראינו במלכותא דארעא. אם ישרתנו איש באיזה מלאכה פעמים רבות. הנה לבד אשר ישלם לו המלך גמול כל מלאכה ומלאכה. ובהשלם המלאכות כולם ינמלאו שנית איזה טובה עבור כל משך שירותו לפי נדבות לבו ועושר כבוד מלכותו ק"ו למלכותא דרקיע כי ישלם שנים לרעהו הישראלי אשר עבדו כל ימי היותו חיים על האדמה והנה גמול השני אשר לפי נדבות לבו יתעלה כביכול ולא לפי פעולה האנושית א"כ אין חקר וקץ לגמול ההוא ולא מצא הקב"ה כלי שעוה"ז מחזיק ברכה היא כ"א בעולם הנצחי וע"כ לא הוזכר בתורה הגלוי לכל העמים הגמול ההוא השנית עבור משך הזמן וההוא יקרא לה שכר כו' וז"ש שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וגם יאמר ה"ז מתן שכר כי אינו לפי הדין וז"ש ודע שמתן שכרן של צדיקים וע"ש ודע דייקא ואם בזה יפורש אלינו האומנם ידוע לנו גמול הפרטי והיינו גמול הגשמי ונוכל לשקול בשם המצות אם קלה או חמורה הזהיר התנא הוי זהיר בקלה כבחמורה כי אם בשעזב מלקיים הקלה והפעל היותך עובד ה' כל הימים והפסיד גמול הנצחי שנשלם עבור משך עבודה אם בקלות או בחמורות וכי יומן לאיש שנית עד"ז אמר התנא שאין אתה יודע שכרם של מצות: והנה שני הגמולים הנ"ל אחד הם בשבן המצוה והאי הדבר נקרא בלשון חז"ל פרס ועבד נקרא העובד את רבו בכל מיני עבודתו ובכל זמן ושימוש נקרא באיזה עבודה פרטית או באיזה זמן ומבואר האמור אל תהיו כעבדים היינו העושים מלאכתם רמיה לבכר רק איזה עבודה שיקבל עליהם הגמול מיד אף אם יהיה חצי הגמול וז"ש המשמשין את הרב על מנת לקבל ר"ל לקחת מיד פרס ר"ל חצי הדבר כי עי"ז יבא לשקול הקלות והחמורות אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס אלא שמליכין את הגמול אשר בעוה"ז אחרי גיום כ"א לתכלית

גמול הנצחי והוא שאמר באדר"נ כדי שיהא שכרכם כפול לע"ה. ומעתה מתורץ כל קושיות המפרשים עיין עליהם וזה הדבר שבירך בועז את רות שישלם לה ש' פי שנים כאשר ישלם לרעהו הישראלי העמוסים מני בטן היינו פעולת כל עבודת פרטים ושכר חלף משך העבודה כולה אף כי נשפחה איזה משך בגיותה לא יופחת לה מן השכר. וזה ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה בלי גרעון השנית. וכאשר בא ישעיה (מ' י"ב ומ"ב י"א) ורפא לישראל הנה אדני אלהים בחזק יבא וזרועו מושלה לו היינו כי ידבר עמים תחתיו המו גוים שמו ממלכות יאמר נא ישראל קטנתי מכל החסדים ויותכה לי כל זכיותי על כל הרעם הגדול הזה ומה יש לנו עוד לזעוק אל המלך לזכות להנות מזיו השכינה עם כל העדונים אשר עין לא ראתה וז"ש הכתוב הנה שכרו היינו גמול עבור המשך והוא גמול הנצחי כנ"ל אתו ר"ל שמונח אצלו רק פעולתו לפניו ר"ל פעולה הוא הגמול הפרטי אשר בעולם השפל הוא ההולך לפניו לנקום נקם וכן אמר בירמיה כי יש שכר לפעולתך ופי' גמול הפעולה ושבו בנים מארץ אויב ועפ"י השכר הנצחי ויש תקוה לאחריתך היינו תכלית הנצחי וז"ש כאן וכמהו נוי בנוי ונומר ואם יאמר נא ישראל קטנתי כו' ע"ז אמר חזקו ואל ירפא ידיכם כי יש שכר לפעולתכם כו': (ח) ויחדש את מזבח ה'. היינו שעשה מהם צפוי למזבח. כדרך שמצינו בקרח וירקעום צפוי למזבח: (טז) רק לבב אסא היה שלם. היינו לפי ששלח לבן הדד העיד עליו הכתוב שלא היה זה אלא שגגת מעשה אבל לבו היה שלם: טז (י) ויכעס אסא אל הרואה. אע"פ שלבב אסא היה שלם אבל לא אמר הרואה בלשון כה אמר ה' כדרך הנביאים כולם לכן דמה כי הרואה אומר מלבו כי גם מן העם הוכיחו לו ע"ז לכן וירצץ אסא מן העם בעת ההיא: (יא) הראשוני' והאחרוני'. הראשונים הוא קודם ששלח לבן הדד והאחרוני' הוא אחר ששלח: (יב) ויחלא אסא וגו' ברגליו. הוא לפי דכתיב וירצץ אסא מן העם היינו ברגלים נענש מדה כנגד מדה: יז (ג) ויהי ה' עם יהושפט כי הלך בדרכי דוד אביו הראשונים. פי' שהלך בדרכי דוד. וגם בדרכי אביו הראשונים היינו הראשוני' דכתיב גבי אביו והוא קוד' ששלח להדד: (ו) ויגבה לבו בדרכי ה'. כי המתגא' בדרכי ה' מתאמץ להוסיף כ"פ: לו (כא) למלאות דבר ה' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה. עפרש"י שכתב והסהר סתומים גם כי לא עלה בידי רש"י כ"א ס"ע שמיטין גם מה שכתב שנת היובל האחרונה נחשב להם לעון שהרי בעונם גלו ממנם דברי תימה הם כי לא די שגלו בעונם אלא שנענשו על שגלו (ואם לפ"ז יענשו על כל השמיטין ויובל שבטלו בימי גלותם שבעים שנה שגלו בעונם) גם חשבון המלכים שברש"י בנביאים אינם מדוקדקים. ובכמה מקומות סותרים זה את זה כי כמה מלכים שמלכו בחיי אביהם וכמה מהמלכים שעמדו באמצע שנה ומונין השנה לזה ולזה ומ"ש רש"י ק"ח שנה שחטאו בימי השופטים. וארבעים שחטאו אחרי גלות השע עד שחרבה ירושלים קשה למנות החשבון ועוד כי צירף רש"י כל פרטי השנים כולם כאחד והלקם לשמיטות והרבה מהן שחטאו ולא הגיע לשמיטה אחת ופעם שחטאו ח"י שנים ועברו בהם ג' שמיטות גם יובל (אני נכד הצעיר ידעתי דברי האומרים כי אין זה פירש"י ממש על דברי הימים):

דברי מנחת שי הימים

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) אדם. אל"ף של אדם רבתי מכל אלפין שבמקרא שבו התחיל הקב"ה לברא את הכל ובו גמר את הכל ועיין בס' אות אמת סוף מדרש רות וזוהר פרשת מצורע סוף דף נ"ג ובספר פענח רזא ריש פ' בראשית ומסורת הגדולה ריש ד"ה: (ה) ותבל. ברוב ספרים ישנים שלפני חסר וא"ו אחר תי"ו: (ו) ודיפת. בדל"ת וכמ' בראשית וריפת ברי"ש ויש בו דרש הביאו רש"י ז"ל וסימן ראשי שמות שבריסון. פרשת בראשית שנקראת ראשית ברי"ש. נכתב וריפת ברי"ש ובד"ה נכתב ודיפת בדל"ת כשם הספר שנקרא דברי בדל"ת וכמס"ג אות דל"ת חשיב לסו באלפא ביתא מן חד וחד חד דל"ת וחד רי"ש: (ז) ורודנים ברי"ש ראשונה וכתומה כתוב בשני דלכו"ן ויש דרש בב"ר פרשה ל"ז הביאו רש"י ז"ל. ובמסורת דלעיל חשיב נמי הנך בהדייהו: (ט) ורעמא וגו' ובני רעמא. במקצת מדויקים שניהם בא"ף וכן נמסר בהדיא במסורה שלנו פרשת נח: (יא) לודיים. לודים קרי ויש בו דרש בב"ר פרשה ל"ז הביאו רש"י ז"ל ועיין יפה תואר: (יב) ואת פתרוסים. הוא"ו בגעיא: (יז) וגתר ומשך. במקצת דפוסים ישנים המ"ש קמוצה ובכל ספרים כ"י מדויקים בסגול ודבר זה מוכרע גם מהמסורה האומרת ומשך ב' בסגול ואידך יון תובל ומשך (יחזקאל כ"ז): (כ) הגרמות. מלה אחת רד"ק וכן הוא כתומה כמ"ש שם: (כט) אלה תולדותם. במקצת מדויקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תנינא וכן במסורה פ' והרא כל ד"ה תולדתם כתיב במ"א ואתיסם לתולדותם (ד"ה א' ט'): (לג) נפי ונעתם. נפי כתיב ביו"ד ובתורה נפו בוא"ו רד"ק: (לט) והומם. בוא"ו ובתורה והימם ביו"ד רד"ק: (מ) עלין. ביו"ד ובתורה עלון בוא"ו רד"ק: שפי. ביו"ד ובתורה שפו בוא"ו רד"ק: (מא) חמרן. ברי"ש ובתורה חמדן בדל"ת ויש בו דרש הביאו רש"י ז"ל שבתחלה היו חמודין ונחמדין כצדיקים ולבסוף מבוערים כחמור בן דרך שחמור בתחלה חמוד ולבסוף נעשה מבוער וכסוס מתחלה מבוער ולבסוף יפה: (מב) בני אצר. הבית בגעיא: יעקן. ביו"ד ובתורה ועקן בוא"ו: בני דישון עוץ וארן. בדפוסים אחרונים כתיב בני דישן בקמ"ץ ושבוש הוא מהדפוסים בלי ספק דמרגלא בפומייהו הכי באורייתא אמנם בכל ספרים כ"י מדויקים וגם בדפוסים ראשונים כתב כאן דישון מלא וא"ו וכן נראין דברי רד"ק כי לא נזכר שם זה כאן כי אם בתורה: (מה) וימלך תחתיו חושם: וימת חושם. חושם ד' תרין מנהון מליין ותרין חסרים. וסימן וימת יובב ותכרו. וימת חשם ותכרו. דאורייתא חסרים דד"ה מלאים: (מו) עוית. עוית קרי: (נ) וימת בעל חנן וימלך תחתיו הדד. בדל"ת ובתורה ברי"ש וסימנהון ראשי ספריסון: פעי. ביו"ד ובתורה בוא"ו: (נא) וימת הדד. במ"ג כתוב כדד וטעות הוא מהדפוס: אלוף עליה. עלוה קרי עיין בחיי סוף פרשת וישלח:

ב (ג) ובני איתן עזריה. עיין מ"ש בפרשה ויגש גבי ובני דן חשים: (יג) והשמעא השלשי. בס' מוגה חסר יו"ד וכן בדפוס ישן ומסורה יתרו מוכיח שאין זה מן מלאים דד"ה: (יז) יתר הישמעאלי. ובשמואל (ב' י"ז) אומר יתרא הישראלי עיין מ"ש שם: (יח) וארדון. בדגש הדל"ת: (כט) אשת אבישור אביהיל. ב' אביהיל בס"א חד קמץ וחד פתח דין קמץ ואידך אביהיל בת אליאב (ד"ה ב' י"א) נפתח: (לט) הוליד את אלעשה. בעשרים וארבע קטן מזמשבירגני שנת ד"ש כתוב אלעשה ושבוש זה נתפשט ג"כ בדפוסים אחרים על כן ראוי להעיר עליו: (מ) את ששי וששי. במדויקים כתוב יד ששמ"ך במאריך בשניהם: (מד) ושמע הוליד. מלא וא"ו במדויקים ושיר קאי דליתיה מן י"א חסרים במסורת פרשת פינחס: (מו) את חרן ואת מוצא ואת גזז. בעשרים וארבע עם ביאור המלות דפוס וויניציאה ש"ל חסר ואת מוצא ושבוש הוא מהמדפיסים: (נג) ומשפחות קרית יערים. כתיב במכלול דף רכ"ח וכא בקמץ כמוך ומשפחות קרית יערים. והראוי כשו"א כמו משפחות הקהתי. ובמקצת ספרים ראיתיו כשו"א עד כאן לשונו. ולדידי חזי לי למשפט הדין ספיקא מן הדא מסרה דאמרה ומשפחות ד' תרין כהאי סימנא ותרין בסימן ד' דלקמן כדאיתא במסרה רבתא אלפא מנהון מלאים וחד חסר ומשפחות אהרל. ומדאמריני בשו"א ש"מ דהאי נמי כוותייהו והכי הוויין בכולהו ספרי דילן בשו"א ועיין עוד לקמן סי' ד': (נה) ישבו יעבץ. ישבי קרי: שוכתים. בדפוס נפולי כתוב סֻכָתִים וטעות הוא: המה הקינים. בספר אחד כתב ישן וגם בשני דפוסים ישנים כתוב הקינים במירי הקו"ף וגם רד"ק כתב מצאתי בספר מדויק במירי הקו"ף וכספרים אחרים מצאתי ג"כ בחיריק הקו"ף והמסורה עליו לית וחד קינים והגה והי (יחזקאל ב'):

ג (א) נולד לו בחברון. במאריך בנו"ן: (ג) השלשי לאבשלום. בלמ"ד כמו שכתב רד"ק ובמקצת דפוסים כתוב אבשלום בלא למ"ד וטעות הוא מהמדפיסים בחשבו לתקן וקלקלו: (ה) נולדו לו. בשור"ק עם דגש אחריו רד"ק בפירוש ובשרשים ומכלול דף ק"ס ודף קכ"ס ועיין גם כדף ס"א: (טו) מלכד בני. בגעיא הבית: (יב) עזריה בנו. בדפוס ישן כתוב עזריהו וטעות הוא: (טו) השלשי צדקיהו. בדפוס ישן ובס' מוגה כ"י חסר יו"ד ומסורת יתרו מוכיח שאין זה מן המלאים הנזכרים שם: (יז) אסר שאלתיאל בנו. בויקרא רבה פ' י' אסר בנו שאלתיאל בנו. וכן הוא בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות ובאיכה ס' משפטים דף ק"ו וכן סוכה בערוך ע' אסר ולא נמצא כן במקראות ואולם במדרש חזית פ' שימני כחותם קאי שמיר אסר שאלתיאל בנו: (כד) הודיוהו. הודויהו קרי:

ד (ג) ושם אחותם. במדויקים מלא וא"ו: הצללפוני. בספרים מדויקים הלמ"ד בשו"א נח: (ו) התימני. בשו"א כמ"ש לא בקמ"ץ כמו שראיתי בס"א: (ז) יצחר. וצחר קרי: (ח) בן הרם. בס"א: (טו) ובני אלה וקנז. במקצת דפוסים כתוב קנז בלא וא"ו ותיקון כסילים הוא זה כי בכל ספרים כ"י מדויקים כתוב וקנז בוא"ו וכ"כ רד"ק כן סיפ שמו וקנז בוא"ו: (יח) היהדיה. ביו"ד ראשונה בלא דגש: (יט) אחות נחם. בחי"ם: (כ) ותולון. ותילון קרי: (כא) ומשפחות. במדויקים מלא וא"ו וכן מלאתי במסורת כ"י ומשפחות ד' ג' מלא וחד חסר וסי' סלה (דין). קרית סופרים (לעיל ב') וקונן (סי' י"ז ס"מ) בפרשת חסר ועיין גם כן לשון מסרה שכתבתי למעלה (בסימן ב') והא הוא הוא סיא: (ל) ובציקלג. במקצת מדויקים ובמקצת מלא יו"ד: (לב) ועין רמון. בס"א כ"י מלאתי ורמון בוא"ו אבל הוא טעות: (לו) ויבימיאל. י"ס ש"ין ימניה וי"ס ש"ין שמאלית ומתחלפים גם במלוי וחיסור יו"ד אמר הם"ס: (מא) המעינים. המעונים קרי וכתיב:

ה (א) ולא להתיחש לבכרה. ב"ר פרשה פ"ב ר' לוי ור' סימון הר מכנון אמר לא לראובן להתיחש ולמרות

מרגלא אמר ליה מייחסין ליוסף אלא לראובן . ובסיום הס"ד דכ"ל חד מנהון אמר ליוסף מייחסין
ון מייחסין לראובן והכי כתיב ונו לבכורה . ונו ליוסף ואין לראובן להתייחס והתרגום אמר
ון מייחסין ליוסף אלא לראובן ע"כ . ובכל הספרים כתוב ולא להתייחס לבכורה וכן רס"ג בפי' המקרא
אל מפסוק בסוף פירוש ר"ל דב"ל ולא לראובן להתייחס כלומר לא כתיב להתייחס
נו ליוסף להתייחס ולא לראובן עיין עוד שם וניפה תוקר סימן י"כ : (ד) שמעי בנו . הכי"ת
ויה : (ו) תלגת פלנאסר . הלמ"ד של תלגת בדגש : לראובני . עיין מ"ש סוף פ' דברים : (יג) וָעֶבֶר
ס וָעֶבֶר בשו"א כוא"ו : (טז) וישבו בגלעד בבשן . הר מן אלפ"א בית"א מן חד חד
מתרחין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר בחמש' רבתי אות
ו"ו : ובנותיה. בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר נו"ן וכן משפטו לפי המסורת האומרת ובנתיה
ב' מלא וכ' חסר וסימנהון בשבת ישראל בחשבון דיפתח ב' בו. בגלעד בבשן . ובצקלג ובמכנה
כ . והמלאים הם דיפתח ובמ"ג שלנו כתוב ובצקלג ומדמנה וטעות הוא כי הוא ביהושע (ט"ו) ואין
ם ובנותיה . אך צריך לומר ובצקלג ובמכנה שהוא בנחמיה (י"א) וסוף הפסוק ובבנותיה : (כא) גמליהם.
געיה : (כג) ושניר . בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף פ' דברים : (כד) ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי.
תרא פ' יש נוחלין אמר רבה בר שילא ישעי נמי ממנשה אתי דכתיב ובני מנשה חפר וישעי.
ריטב"א כתב אין המקרא הזה בשום מקום אלא מקרא קצר נקטי' דהתם בד"ה מונה לישעי בתוך
י מנשה ודרך הגמרא לקצר בפסוקים ופעמים שמוסיף בהם לביאור כאותם שאמרו במס' תענית סוף
ד' לתת לכם אחרית ותקוה בגולה (ירמיה כט) שהוסיף בגולה על המקרא לפי דרך ענינו כמעלה מאותו
קרא אבל אין בעיקר המקרא אלא לתת לכם אחרית ותקוה ותו לא מידי ע"כ. והיא נמי בהך פירקא
רושלמי ר' יוחנן משיב והבאתי אתכם אל ארץ אבותיכם וגו' ומקרא כתוב והבאתי אתכם אל הארץ
בר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב . וכתב הוספה מראה דנקט הכי כדי לקצר הכתוב
דאמרן בקדושין ונתן הכסף וקם לו . ובריש עירובין אל פתח אולם הבית וזה אינו פסוק אבל מדקדק
כי ר' יהודה הכהן מצאו קרא דבר ר"ל הפסוק (כמ"ש הכריתות בחלק לשון למודים שער א' סי' י"א)
ירש"י) [נ"ל ור"י] כתב שלפסוק בזה לא מצינו והוא מורכב משני פסוקים פסוק א' כתיב פתח הבית
יחזקאל מז) ופסוק אחר כתיב אולם הבית (שם מ') והוי כאלו נכתב בפי' בפסוק א' פתח אולם הבית
ד כאן . ובפרק מרובה בגמ' עליו הכתוב אומר מסיתם טוב אל תקרי רע ופריך ומי כתיב הכי ומשני
ין דכתיב אל תמנע טוב מבעליו . ובפרק החובל קאמר דכתיב כל עוף למינו ישכון . וכתבו התוספות
איתו פ' אלא בס' בן סירא . וכן סלסלה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך דאיתא פ' שלשה שאכלו . וכן
ב"ר פ' נ"ט מצה ניסן של ישראל דכתיב לכ: ההוראות והמוספים אשר עשה משה . וכתב הוספה תואר
ם סימן א' דדרך רז"ל לקצר המקראות כדכתבו התוספות בפ' מפנין גבי ונתן הכסף וקם לו. והכא
ני כדי לקצר חבר סוף פסוק השני עם הקודם שהוא צריך ללמוד שמשה ניסן של ישראל וכו'. וכן
ת"כ פ' בהר סיני ומייתי לה נמי בפ"ק דקדושין (דף כא.) בכל גאולה תתנו לרבות בתים ועבד עברי
כו קצר פ' ובכל ארץ אחזתכם גאולה תתנו לארץ . ועיין עוד בהליכות עולם שער ב' פ' ב' ומ"ש
באמור פ"ד וד"ה ב' י"ד ויחזקאל ל"ז ובס' עקב סי' י' וסוף פ' קדושים : (כו) תלגת. בדגש הלמ"ד
ת"ש למעלה : לראובני . הרי"ש בשורק והאל"ף נחה כמ"ש בסוף דברים ולקמן סי' י"א : (כז) בני
י גרשון קהת. בלא וא"ו כמ"ש בפ' ויגש סימן מ"ו : (כח) ובני קהת. בשו"א : עמרם יצהר וחברון
עזיאל. נפל מחלוקת במקצת ספרים בוא"ו קדמאה של וחברון וזהו א' מן ה' פסוקים דמיין בשמהתהון
ומתחלפין באתוון. ועל מסורת דפ' וארא יש לתמוה שזכר קדמאה דד"ה דכתיב עמרם ויצהר וחברון
עזיאל וכן מצאתי במסורת כ"י וחד פסוק סימן ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת . והתם
מסורת חסרה פסוק אחר דפ' במדבר עמרם ויצהר חברון ועזיאל . ועיין עוד לקמן ריש סי' ו'
בסימן כ"ג : (ל) את פינחס פינחס . בס"א כ"י מצאתי פינהס ופינחס ואין לסמוך עליו :
(מא) ביד נבוכדנאצר . מלה חדא :

ו (ב) בני גרשום . הכי"ת בגעיה בס"ס : (ג) ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל . וסימן
ישמעו ענוים וישמחו ועיין לעיל סי' ה' : (ה) לגרשום. הלמ"ד בגעיה בס"ס : (ט) עזיה
בנו . ה' . חד כתיב אל"ף וד' כתיבין ה"א וסי' כמס"ג ערך עז ומ"ש שם ובירושלם ישב . ר"ל
בנו והוא בנחמיה י"א : (יא) אלקנה בנו . בני קרי : (יח) הקהתי . במקצת ספרים הקו"ף בחטף
מ"ן ומקצתם בשו"א לבדו : (כ) בן ליף. נוף ק' : (כה) בן בעשיה . הבי"ת ובדפוס ישן כתיב מעשיה
טעות הוא : (כט) על ההמון מלא אל"ף וא"ו : בן קושי . בחירק הקו"ף עם יו"ד : בן עבדי . נפל
לוף בדפוס נפולי שחסר מלת בן : (לד) ואסכן . הוא"ו בגעיה במקצת ספרים כ"י וכן הוא
חילופים לב"א : קדש הקדשים. הקו"ף בחט"ף קמ"ץ : (לט) הקהתי . במקצת ספרים הקו"ף בחטף
מ"ן ומקצתם בשו"א לבד : (מב) ולבני אהרן נתנו את ערי המקלט . בכמה דפוסים כתוב את ערי
הודש המקלט . ואנן עיינין בהאי נוסחא ואשכחנא דמשבשתא היא דלא חזינא הכי בכל נוסחאי
וקני ועתיקי לחוד בספרי חדתי דאתן מזמן קריב ואיכא דוכתא לפלוגתא בהאי. דבסדיא אתמר במסורת
בני המקלט ד' בקריאה דהמיכין וסימנהון בפ' משעי ודין חד מנהון והכי אשכחנא בכל מסרות
ת"י : (מג) ואת חילז . בספרי הדפוס כתוב חילן בנו"ן אבל בספרים מדוייקים כ"י בזיי"ן וכן
דפוס נפולי ובמסרה ליה כוותיה : (מה) עלמת . בקמ"ץ העי"ן בספרים כ"י : (מז) ולבני גרשום .
מקצת ספרים גרשון בנו"ן והמסורת מוכיח שהוא כמ"ש דכל ספר ד"ה במ"ם בר מן ב' בנו"ן כמו
נמסר בעזרא סי' ח' ובפרשת שמות : (מו) את יעזיר . בשו"א לבד העי"ן ומלא יו"ד אחר הזיי"ן
ובמסורת יעזיר ב' מלא בקריא דין ואידך גבורי חיל ביעזיר גלעד ד"ה א' כ"ו :

ז (א) ישיב . ישוב ק' : (ז) ובני בלע אצבון וגו' וירימות. ברוב המדוייקים הרי"ש בחירק ומלא
יו"ד ומסרה גדולה שלנו ירימות ו' מלא ונראה שצריך להוסיף זה עמהם וה"כ יהיו ז' וזהו פרטן
רימות ועירי דהכא. וירימות ובעליה (ד"ה א' י"ב) ובני מושי מחלי ועדר וירימות (ד"ה א' כ"ד)
והו שכתוב שם האחרון דבמסורת שלמעלה כתיב בני מושי הראשון והוא בד"ה א' סי' כ"ה כמ"ש לקמן
סימן וגו'. שבואל ויריְמות (ד"ה א' כ"ה) וזהו שכתוב שם לסימן ומלת ידותן לא ידעתי מה
יא. לנפתלי ירימות (ד"ה א' כ"ח) מחלת בת ירימות (ד"ה ב' י"א) ויריְמות ויוזבד (ד"ה
' ל"א) ושנים אלה האחרונים הם הנזכרים במסורת מחלת ויוזבד : (ח) ובני בכר וגו' ועמרי וירימות.
רי"ש בחירק ובלא יו"ד אחריה במדוייקים וכן במסור' ירמות ד' בקריא . וסימן ובני בכר זמירה .
הכא ואחיו שפק וירמות (ד"ה א' ח') בני מושי מחלי ועדר (וירמות וזהו האמור במסורת בני
ושי הראשון שהוא בד"ה א' כ"ג ודסי' כ"ד נקרא אחרון כמ"ש למעלה לחמשה עשר לירמות (ד"ה
' כ"ה) כן מצאתי במסרה כ"י וכן צריך להוסיף במס"ג ואחיו שפק ולמחוק בני ידותן גדליהו כי הוא
ד"ה א' סי' כ"ה ולא נזכר מלת ירמות באותו פ' : (י) בלהן יעוש . יעוש קרי : (יג) יחציאל . ברוב
מדוייקים הח"ת בחט"ף פתח והצד"י בחירק : (יז) ובני אולם בדן . עיין מה שכתבתי בפרשת ויגש
על ובני דן חשים : (יח) איש הוד . י"ס אישהוד מלה חדה : (כג) ויקרא את שמו בריעה . חד מן
' דסבירין ותקרא וקריין ויקרא וסי' נמסר בפרשת ויגש סימן ל"ח : היתה בביתו . במקצת מדוי' יש
' בי"ת ראשונה דגושה כמשפט אותיות בג"ד כפ"ת בהראשונה נקודה בשו"א אע"פ שסמוכה לאותיות
הוי"י ובס"ס רפויה וא"כ הוא יוצא מהכלל ועיין פרשת אמור על בבתוליה : (כז) נון בנו. ברוב
ספרים בחולם : (כח) ואחזתם ומושבותם בית אל ובנתיה . כל ובנתיה שבפסוק חסר וא"ו אחר נו"ן
בס' הגמנך שנים הראשונים חסרים ושנים האחרונים מלאים וכבר כתבתי ענין זה ביהושע סימן י"ן:
עד עיה ובנתיה. טעות גדול נפל בהרבה ספרים מהדפוס שכתוב בהם עד עזה. וזה ברור כשמש
קלקול מדפיסים הוא כי בכל כ"י מדוייקים וגם בדפוסים ישנים כתוב עיה ביו"ד וכן הוא בספרי
מסרות ובחלופים שבין מערבאי למדינחאי יש מחלוקת אם הם תרין מלין או חדא מלה ולמערבאי תרין
מלין ולמדינחאי חדא מלה אבל כלם שוים שכתוב עיה ביו"ד : (לא) ברזות . ברזית קרי : (לד) ורוהגה .
חיר וא"ו אחרי רי"ש והוא חד מן מלין יתירין וא"ו וחסרין קמנין ע"פ המסורה: יחבה. וחבה ק' :
(מ) גבורי חילים . ביו"ד אחד לבד אחר חי"ת וטעות נפל בספרים שיש ב' יודי"ן :

ח (ז) ואת אחיחד . בחי"ת וכן במסורת חשיב ליה עם זוגין דחד ק' חי"ת וחד ה"א : (ח) בערא .
כאל"ף : (י) ואת שכיה . בשי"ן שמאלית קמוצה עם מאריך . וכתוב בכ"ף לא בבי"ת והאל"ף בסוף
וכה כן מצאתי במדוייקים : (יג) ושמד . ברוב הספרים בדל"ת לא ברי"ש : שוא בנה . ומלת הוא

בשוסר ולכן הכי"ם דגושה : (כס) וסוגל . וסוגל ק' : (כז) ויערשיה . בכגגל הכי"ם : (כג) מעשה
ולף סמ"ס . ע' מ"ש בסימן מ"ו : (לג) את בנעא . במדויקים כאל"ף ומסורת נמי הכי מכרה בנעא
פרין בקריה כוליה ובסיפרן אל"ף וכו' הוליד את בנעא והכרו לקמן סוף סי' ס') : (לט) אולם בכרו .
בכל ספרים ישנים חסר וא"ו וכן דינו מכח המסורה דפרשה ויבא שאין זה מן ג' מלאים
שם : ולהוגעא סהלמי . במקצת ספרים מוגים חסר יו"ד ומסורת יתרו מסייעת לשו שאין זה מן המלאים
דד"ס הנזכרים שם : (מ) גבורי חיל. הכ' במאריך : דרכי קשת . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב'
לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא :

בפרשה זו יש ספורי דברים שהם כמו כן בנחמיה סימן י"א ולא יתחלפו אלא
במקומות מועטים ועיין בפי' רד"ק הנה ובפי' רש"י בפרשה של מעלה :

ט (ג) והיושבים. מלא וא"ו אחר יו"ד וכן אומרת המסורה ב' חד חסר וחד מלא דתאנים חסר עיין
ירמיה סימן כ"ד במ"ג : (ד) לנומן . בני מן קרי. כתיב חד וקרי תרתי מסורת ד"ה א' כ"ז :
(ה) ומן השילוני עשיה . כאן מצאתי ספרים מתחלפים במלוי וחיסור יו"ד וא"ו והרבה גמגומים יש
בדבר כי המסורה הכתובה במ"ג המסורה אינה כתובה כתקנה ומהסיא ליכא למשמע מינה מידי הרם
לפום מאי דמשתכח בספרי דוקני צריכא למימר הכין. השילוני ב' כ"כ וסי' ומן השילוני עשיה
(דין) . ושאר דברי שלמה (ד"ה ב' ט). כי היתה נסבה מעם השאלתיה (ד"ה ב' י') השלוני כתיב. בן
אורי' בן זכריה (נחמיה י"א) השלני כתיב חסר דחסר. והאחרון השילני כתיב מלא יו"ד וחסר וא"ו :
(ו) בני זרח יעואל. הוא"ו שרוקה ואין זה מהכתובים יעואל וקריא יעיאל : (ט) ואחיהם לתולדתם . לפי
מה שכתבתי בראש הספר אצל תולדתם זה ראוי להיות מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תניינא וכן מצאתי
בס' מדוייק : (יא) נגיד . בהרבה ספרים ישנים מלא יו"ד : (טז) וברכיה בן אסא . בדפוס של נפולי
כתיב אכף ושבוש הוא : (יז) והשוערים שלום . במקצת דפוסים ישנים מלא וא"ו אחר שי"ן וכן ראוי
לפי המסורת שנמנה בנחמיה ה' במנין המלאים וכן מצאתי בספר מוגה כ"י : וטלמון. י"ס חסר וא"ו
אחר מ"ם : (יח) ועד הנה . הוא"ו בגעיה בספרי ספרד : (יט) קרח ואחיו . הוא"ו בגעיה בס"ס :
(כו) ועל האצרות . במקצת ספרים חסר וא"ו קדמאה ומסורת איוב ל"ח מסייעא לשו דהתם נמסר
י"א מלא וגית דין בגוייהו כרם צריך למידע דבירמיה נ"א נמסר אוצרות ד' מלאים בליטנא בקריאה ותו
איכא שהם מסרה אחריתי בלישנא אחרינא ואיכא ביניהו שכנת על מים רבים רבת אוצרת דלליטנא
קמא מלא דמלא ולליטנא בתרא חסר וא"ו תנינא ואיכא ביניהו נמי והוצרה על אוצרות (נחמיה י"ג)
דלליטנא קמא חסר וא"ו קדמאה ולליטנא בתרא מלא דמלא והנך תרתי מסרתא דירמיה לא פליגי
אמסרה דאיוב דבאיוב קא מסיר אוצרות דנד"י דלשון שו"א ובירמיה מסיר אוצרות דנד"י דלשון
קמץ ותו צריכנא לאודועי דבמסורת איוב כתיב ויוצא אסא את כל אוצרות . ושיבושא הוא דנ"ל. ויוצא
משם וגו' (מלכים ב' כ"ד) : (לב) הקהתי . בחט"ף קמ"ץ הקו"ף : שבת שבת. הראשון בפת"ח הבי"ת
אע"פ שלא ידמה סמוך והוא אחד מן ד' פתחי"ן עפ"ה וסימן נמסר בריש פ' בהר סיני ובמסרה כ"י
נמסר שבת ה' פתח ויש בהוכם שבתון שבת קדש (פ' בשלח) ולי הכי הוו לשו חמשה וכן הובאו כלם
בספר מכלול דף ר"ט : (לג) פטירים . פטורים ק' : (לח) ובגבעון ישבו וגו' . מכאן עד אלה בני
אצל שבסוף הפרשה הוזכר כמו כן בפרשה של מעלה סימן ח' ועיין בפירש"י שם ורד"ק כאן : יעואל .
יעיאל ק' : ושם אשתו מעכה . בכמה דפוסים אחרונים כתוב ושם אחתו וזהו טעות מהמחוקקים כי
בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ראשונים כתוב אשתו וכן כתיב בפרשה שלמעלה סימן ח' :
(לח) שמאם ואף הם . ב' פסוקים מכסין בספרא וסימן שמאה שמה (לעיל סימן ח'). שמאם הם
(דין) וסי' ס"ה ת"ס וחד פסוק סימן המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם : (מא) פיתון . פליגי
ביה ספרי אם חסר הוא או מלא :

י (ח) ויבאו פלשתים . מלא ויבאו בגלגל במדוייקים ולכן הפ"א רפויה : (יא) יביש גלעד . בספר
מוגה כ"י ובדפוס ישן מלא יו"ד אחר הבי"ת ומסורת דסוף שופטים אזלא כוותייהו :

יא (א) וַיִּקָּבְצוּ . במקצת דפוסים ישנים וַיִּקָּבְצוּ בשני שוואי"ן וטעות הוא : (ד) ושם היבוסי .
במקצת ספרים ספרדים ושם כגיר"י וגרסא של תימה היא :
(ז) במצד . הוקל כמ"ש כדלקמן בסימן י"ב שרשים : (י) ראשי הגבורים . חסר וא"ו במדוייקים וכן
דינו כי לא מנה כאן במסורת עם המלאים : (יא) מספר הגבורים . חסר וא"ו מהטעם שכתבתי
למעלה : השלושים. השלישים ק' : (יב) האחוחי . בחי"ת וכן כתוב בספר שמואל : (יג) עם דויד. מלא
יו"ד וכן במסורת כל תריסר ועזרא וד"ה מלא : בפס דמים . ובספר שמואל (א' י"ז) באפס דמים ויש
דרש בהגדה שמואל פ' כ' ובירושלמי פ' כהן גדול : חלקת השדה מלאה שעורים . ובסוף ספר שמואל
בזאת המלחמה כתיב מלאה עדשים. עוד באו באלה הפרשיות כמה חילופים ממה שנזכר בס' שמואל
קצתם נדרשו בירושלמי פ' כהן גדול וברות רבתא ריש פ' ה' ובאגדת שמואל ובפירושי המפרשים ואחרים
בעל כלי יקר בפירוש נביאים ומהרי"א ז"ל העיר עליהן יותר מכולן והרוצה לעמוד עליהן יעיין
במקומם שאין כאן מקום להאריך : (טו) וירדו שלושה . השי"ן בגעיה בס"ס : (יז) ויתאו . במקצת
מדוייקים הוא"ו בפתח וכן נכון ממה שכתבתי בשמואל א' כ"ה על מלת ויהפכו : (כ) הלל ולו שם
בשלושה . בס"ס כתיב ולו בוא"ו ובספרים אחרים כתוב ולא באל"ף וקרי ולו בוא"ו וכבר ביארתי
ענין זה על תשלומי בישעיה סימן מ"ט : בשלושה . במדוייקים מלא וא"ו וכן במסורת בשלושה ב'
אחד מלא ואחד חסר. ולו שם בשלשה דשמואל חסר והכרו דד"ה מלא : (כא) ועד השלושה. במדוייקים
מלא וא"ו ולא מצאתי המסורת : (כב) בן איש חיל . עיין מ"ש בשמואל ב' כ"ג : מן קבצאל. ובספר
שמואל מקבצאל והוא חד מן ב' ב' חילוף חד מן וחד מיתדין וסימן נמסר במ"ג סוף סדר ואלה
שמות : (כה) ואל השלשה לא בא . במדוייקים חסר וא"ו : (כח) התקועי. בדגש הנו"ן : (ל) מהרי .
במדוייקים כ"י הה"א בשו"א לבדו וכן לקמן סימן כ"ז : מהרי הנטפתי . במדוייקים חסר וא"ו והשני
שבפסוק מלא וכן במסורה הנטופתי ג' מלאים וסימן חלד בן בענה תניינא דסיפרא דד"ה . העשירי
השנים עשר ע"כ והם לקמן בסימן כ"ז : בענה . מתחלפת בענה באל"ף : (לג) בניה הפרעתני .
ברוב המדוייקים חסר וא"ו אחר הי"ו וכן הכרו דלקמן בסימן כ"ז ומסורת עליו ב' חסר : (לד) בני
השם . הנו"ן בציר"י : בן שגה . ברוב ספרים ישנים בס"א : (מב) הראובני ראש לראובני. נקוד
הרי"ש שורק והאל"ף נחה כמ"ש לעיל סימן ה' : (מד) ויעואל ויעיאל קרי :

יב (א) צקלג . ברוב המדוייקים מלא יו"ד : (ב) ומשמאלים. בנוח האל"ף : ובחצים . בפתח הבי"ת
לא בשוא כמו שהוא בדפוס ישן : (ג) השמעה. בדגש השי"ן ברוב הספרים : ויזואל . ויזיאל קרי
וכן הוא למערבאי : הענתתי . בדגש הנו"ן : (ד) וישמעיה הגבעוני גבור בשלשים ועל השלשים : כאן
הוא סוף פסוק בכל ספרים כ"י ובדפוסים ישנים וראש פסוק שלאחריו וירמי' ויחזיאל וגו' : (ו) החריפי .
החרופי ק' : (ח) מן הגדוד . קא בכימן ספרי דכתיבין עפי מן ארבע מאה שנין וכתיב בהו הגדוד
בשני דלתי"ן ובשורק ואיכא נוסחי דכתיבין הגדוד בשורק ורי"ש ופ"א בחולם ורי"ש : (ט) למגד .
הוקל המ"ם כדלעיל סימן י"א ולקמן בהאי סי' והלמ"ד בלא מאריך מכלול דף נ"א: ערכי צנה ורמח .
בכל ספרים מדוייקים וישנים כ"י וגם מהדפוס כתוב ורמח ובדפוסים אחרונים כתוב צנה ומגן
וודאי כי טעות נפל בהם ולקמן נמי בהאי פרשתא כתיב בני יהודה נשאי צנה ורומח והכי מייתי לה
בעל מאיר נתיב : וכצבאים . האל"ף נחה למשך והיו"ד נעה והוא למ"ד הפעל ויו"ד הרבים חסרה ושרשו
צבי מכלול דף רל"ט ושרשים ועיין מ"ש בתילים סימן י"ד וסימן קי"ו : (יא) משמנה . במקצת מדוייקים
מ"ם ראשונה בחיר"ק ובמקצתם בפתח : (טז) גדותיו . גדיותיו ק' : (יז) למגד . הוקל המ"ם כהכרו
של מעלה ר' יונה בספר הרקמה ונשתנה זה להיות בקמץ בהד"י וכן מסור עליו ב' חד קמץ וחד פתח
וסימן למגד מדברה פתח. עד למגד קמץ : (יט) השלושים . השלישים ק' : (כא) עדנה. בחי"ת במקצת
מדוייקים ובמקצתם עדנה בה"א ואם בס"א הנו"ן בקמ"ץ : (כג) עד
למחנה גדול כמחנה. הנו"ן בציר"י בשניהם במדוייקים : (כה) ושמנה מאות. במקצת מדוייקים מלא
וא"ו אחר מ"ם. וכן משמע ממסורת דסוף ירמיה ואע"ג דהתם קאמר שמונה ג' מלאים בנביאים
בלא וא"ו בראשית המלה ומסיים בה וכל ד"ה דכוותא מלא מסתברא דהס"ג ושמונה כיון דחזינן
בספרי דיקי דכולהו מלאים בד"ה : (לח) הראובני. נקוד הרי"ש שורק והאל"ף נחה כמ"ש עמים רבות :
(לט) באו חברונה . בכל מדוייקים מלא וא"ו וכן במסורת יהושע י' נמסר חברונה ט' ח' מלאים וא'
חסר והתם חשיב לכולהו ולא מפיק בה מילתי הי ניהו החסר אמנם בשמואל ב' ריש סי' ב' על ויאמר
חברנה

הבר נים נמסר לית חסר : כל שרית ישראל . לית וחסר אל"ף כמו שארית . ולשון רש"י לכך חסר אל"ף ר"ל אפילו שארית לא היה שלא נשתיירו כי אם מעט כי כולם באו להברון בשמחה : (מח) מהלכל קמה . בטעם פזר גדול ואינו סמוך : ונמקים . י"ס ונמוקים מלא וא"ו :

יג (ו) הכרובים . ברוב המדויקים מלא וא"ו וכן נכון לפי המסורת דפרשת תרומה יען לא נחשב זה במנין החסרים : אשר נקרא שם . במירי וכן פירש רש"י ורד"ק : (ט) ויבאו עד גרן כידן . ובספר שמואל ב' סי' ו' כתיב נכון עיין מה שכתבתי שם :

יד (א) ויצלח חירם . חורם קרי : (י) על פלשתיים . פלשתים ק' : (טז) כאשר צוהו . כב"ף בגעיא : (יח) נתן את פחדו . בדפוס ישן אין בו מלת את וגם בדפוס וויניציאה שנת רע"ח יש הערה מזה ושכוש הוא כי בכל המדויקים יש בהם את :

טו (יח) וללוים לאוריאל . בדפוס ישן כתוב והלוים ולהוריאל וגם מדפוס ישן מוויניציאה יש הערה מזה ודת כפותא מרפיסא כבעלי דפוסא דלא מסתייא דלא גמירי אלא מגמר נמי מגמרי שבוסיון להאריני כי היכא דאיסתכם לגו הכא : (יג) למבראשונה . במ"ם פתוחה ומשפטה חירק רד"ק בפירוש ומכלול ד' מ"ו ושרשים ומי שכתבו בחירק טעה : (יח) ובניהו ומעשיהו . אין דגש ביו"ד : (כ) וזכריה וְעֲזִיאֵל כן כתיב לא וְעֲזִיאֵל : (כב) במשא . בפתח הבי"ת : (כד) ושבניהו . בבי"ת : ויושפט . כ"כ ... וטעה מי שכתב ויהושפט : מחצצרים . יתיר צד"י הראשונה נקראת והשנית אינה נקראת וכן כתוב בהגהת לויה תן פ' כ"ד שער ג' דצד"י שניה מן מחצצרים בחצצרות במכתב ולא במבטא כשי"ן ישכר וכבר נתבאר זה הענין בפ' ויצא סימן ל' : לפני ארון האלהים ועבד אדם . במקצת דפוסים חסר מלת ועבד ושבוש הוא : (כה) להעלות . הגמ"ד בגעיא בס"ס : מן בית עבד . במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה שנת ה"ל כתוב מן עבד וטעות הוא מהמדפיסים : (כז) בעזר . הבי"ת בסגול והשי"ן כשו"א לבדו מכלול דף מ"ז ולויה תן ש' ג' פ' י"ט :

טז (ה) ואסף במצלתים . קלה המ"ם והבי"ת בפתח ובמאריך כמ"ש לעיל עזרא ג' : (ח) הודו לה' קראו בשמו . זה המזמור הוא ג"כ בספר תהלים סימן ק"ה עד ובנביאי אל תרעו והוא סוף המזמור כי שירו לה' כל הארץ הוא מזמור אחר ג"כ בתהלים סימן צ"ו וכבר העירותי בספר תהלים על קצת תחילופים שיש בין כל אחד ואחד מהם מהם יקחם השעיין : (ט) בכל נפלאתיו . בכל הספרים חסר וא"ו וכן זכרו נפלאתיו . בכל השמים נפלאותיו שבפ' ובעיני נפלא כי לא נמנה בפ' ואלה שמות עם החסרים כי אם זכרו נפלאותיו : (לה) בן ידיתון והסה . לית כתיב יו"ד : (מ) הסעלות . בגעיא הלמ"ד בס"ס וכן הוא בחילופים לב"א :

יז (ה) אשר העליתי את ישראל . במקצת דפוסים ישנים כתוב את בני ישראל ואין כן בכל שאר ספרים : (ט) ולא יוסיפו בני עולה לבלתו . פרק קמא דברכות רב הונא רמי כתיב לענותו וכתיב לכלותו . בתחלה לענותו ולבסוף לכלותו . ובפירש"י כתיב לענותו בספר (שמואל ב' ז') וכתיב לכלותו בד"ה . בתחלה כשנכנס הבית נבנה ע"מ שלא לענות עוד אויבים לישראל ולבסוף כשחטאו נגזר עליהם עינוי והפלתם מגינה עליהם מן הכליון ע"כ . נראה שבספרו הי' כתוב לכלותו בכ"ף וכן פירש בעל מכלל יופי ענין כליה ואף רד"ק הביא בספר שמואל מדרש הנזכר ופירש כפירש"י . אמנם בספר השרשים הביאו בשרש בלה בבית וכן בכל הספרים (זולתי מעט מזעיר) כתוב לבלתו בבי"ת : (טז) הביאתני . עיין מ"ש בשמואל ב' ז' : (כ) בכל אשר שמענו . בספרים כ"י מדויקים בבי"ת :

יח (ג) את הדדעזר . במקצת מדויקים כ"י בשני דלתי"ן וכן כולם בהענין : (י) לשאול לו לשלום . חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפים קמצים על פי המסורה :

יט (ב) אעשה חסד . מאריך באל"ף : (ג) המהכד . מאריך בה"א : ולהפך . הה"א בחט"ף פתח : ולרגל הארץ . בספר אחד כ"י ישן כתוב ולרגל את הארץ . וגם בדפוס ישן מוויניציאה כתוב בגליון את ואין כן בשאר ספרים : (ד) השמטם . בשי"ן השמאלית : (ה) בירחו . במקצת מדויקים כרי"ש במיר"י ובלא יו"ד אחריה . ובקצתם בחירק עם יו"ד : (ח) כל גבא . קמו"ן ובה"א כ"י בשו"א ויהיד הוא אצל רבים : (יב) והושעתיך . בהא לבד השי"ן : (טז) ושובך . בספר שמואל כתיב ושובך שר צבא ופירשו רבותינו בסוטה שובך שהיה גבוה כשובך שופך היה שופך דמים כמים לשון רש"י . ולשון הגמרא בפרק משוח מלחמה כתיב שובך וכתיב שופך רב ושמואל ואמרי לה רב אמי ורב אסי חד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון . וחד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך ובאגדות שמואל פרק כ"ו כתוב אחד אומר שובך וכתוב אחד אומר שופך שהוא דומה לשובך שופך שנשפך דמו על הארץ . ובאגדת תילים מזמור ג' למה נקרא שמו שובך שהי' קומתו כשובך הזה ושופך היה במו שהיה שופך דמים : הדדעזר . בשני דלתי"ן וכן חברו שבענין ופליגי בה ספרי כמ"ש לעיל סימן י"ח : (יז) וילחמו עמו . הלמ"ד בחטף פתח :

כ (ב) את עטרת מלכם . עיין מה שכתבתי בשמואל ב' י"ב . אך הסי מילידי הרפאים . בדפוסים ישנים ובכל ספרים מדויקים כתובי יד בלפני כתוב הרפאים לא הרפא וכן בפירש"י ובמאיר כתיב כתוב הרפאים : (ה) יעור . יעיר ק' . ועיין בפירש רד"ק כאן ובשמואל ב' כ"א ומה שכתבתי בם : (ו) וגם הוא נולד להרפא וכן אל נולדו להרפא בגת . בשמוך נכתבו שניהם בהאל"ף וגם' בשמואל נכתבו בה"א מסורת ושרשים : (ח) אל נולדו . ב' אל דסבירין אלה כדין ואידך ואמר ליה אל מאגיאת עזרת ה' : אל נולדו . בשורק וכלמ"ד דגושה רד"ק בפירוש ושרשים ובמכלול דף ק"ה ודף קכ"ה ועיין בספר הרכבה אות הנו"ן :

כא (ב) לכו ספרו . הס"א רפויה ובכדיה איתמר במסורת ספרו תרין בקריא רפין וסימן לכו ספרו את ישראל . ספרו מגדליה (תהלים מ"ח) : (ה) על עמו כהם . בכ"ף : (ו) ומאה אלף איש שלף חרב . בב' טעמים וכן חברו שבפסוק שלף חרב : (ח) את עוון . ד' מלאים הן בקריאה וחס אחד מהם ורש"י נתן טעם לכולן ועיין עוד במסורת הכרים הגדול : (יא) קבל לך . סימן ד"ה קַבֵּל מגלה קַבֵּל דניאל : (יג) שמואל נפלה נא ביד ה' . ד"ה אפלה נא ביד ה' . וחד פסוק סימן כי נשא אשא להם : שמואל וביד אדם אל אפלה . ד"ה וביד אדם אל אפל :

(כג) והמורגים . בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד אחר רי"ש :

כב (א) ויאמר דוד לכנוס את הגרים וגו' . טוב בעיני לעשות כאן תחלת הפרשה : (ב) למחמרי' . בחירק הם"ם : ולמחברות . הלמ"ד במאריך : (ד) למעלה . השין בגוא לבדו : (ו) דויד לשלמה בנו . בני קרי ולפי הכתוב היה ראוי להיות האתנח תחת בנו ולפי שבקרי הוא בני שמו האתנח תחת לשלמה וכן שמו תמיד טעם המלה תחת הכתיב לפי משמעות הקרי כמו שנקדו לעולם מלת הכתיב עם הנקודות השייכים תחת הקרי בבגליון ונשארה מלת הכתיב שבפני' בלי נקודות הראויות לה : (ט) והניחותי כמה . ברוב השרי הדפים כתוב והניחותי את כמה אבל בכל ספרים מדויקים כ"י שבפני אין בהם מלת את וכן הוא במאיר נתיב : (יא) בכל . השי"ן במיר"י לפי המסורה דנהמיה סימן ה' ושמואל א' סי' כ"ה ורד"ק הביא במכלול דף ר"ד שתי מסרות מהחלפות ולמסרא קמייתא בשם נקודות ולבתראה בהתם נקודות : (יב) ואמן . בחטף בגול האל"ף : (יג) מאה אלף . המ"ם במאריך : (טו) לכסף ולנחשת . במקצת דפוסים ישנים כתוב לנחשת בלא וא"ו בתחלה כמלה ובשאר ספרים בוא"ו :

כג (ט) שלמות . שלמים ק' : (י) ובני שמעה יחת זינא . זינה כתיב בלא וא"ו ברוב ההיכב והיא חד מהלפ"א בית"א מן כ' כ' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסי' במסרא רבתא : (יב) בני קהת עמרם יצהר וגו' . וסימן ראו ענוים ישמחו ועיין מ"ש לעיל סי' ה' : (יג) להקדישו . הלמ"ד בגעיא בס"ס : (כח) לעבדת בית ה' . בספרים מדויקים חסר וא"ו והמסרה כמוהם : טהרה . בחט"ף קמ"ץ הט"ת : (לא) כמשפט עליהם . בכ"ף וכן נמנה במסורת ריש פרשת המשפטים עם הדומים בכ"ף :

כד (ג) ויחלקם . בלא כפתח קטן תחת פתח גדול ומשפטו וַיְחַלְּקֵם היו"ד וכחי"ם בפת"ח רד"ק בפי' ומכלול דף מ"ג ובמסורת ב' ותברו וַיְחַלְּקֵם דויד מחלוקת . כאמור בפרשה למעלה ושוים הם בקריאה אלא שזה בפת"ח קטן ושלמעלה בקמ"ץ קטן : (ד) וימצאו בני . הבי"ת בגעיא בס"ס : (ה) שרי קדש . השי"ן במאריך : ובבני איתמר . במקצת דפוסים ישנים כתוב ומבני איתמר ואין כן בספרים כ"י מדויקים : (ו) ויכתבם שמעיה . השי"ן בגעיא : (טו) להפצץ במוגה . במדויקים מלא וא"ו ועיין מ"ש לעיל סי' י"ב : (טז) ליחזקאל . כן כתיב ברוב המדויקים ואל' נחם : (כד) שמור . שמיר קרי : (כח) ולא היה לו בנים . ולמטה סימן כ"ג אומר ולא היו לו

בנים וזהו אחד מן ג' זוגים מן כ' כ' בחד ענינא קדמאה היו תניינא היה וסימן שו היה דבר ה' אל יחזקאל מסו' בפ' דלעיל :

כה (א) הנביאים . יתיר יו"ד : (ב) ואשראלה . במדויקים כ"י בשין שמאלית : (ג) על הודות . במקצת ספרים הדות חסר וא"ו קדמאה : (ד) שבואל וירימות . בחירק הרי"ש וכן נמנה במסורת עם אותם שהם בחירק : אליאתה . האל"ף בחטף סגול : ישבקשה . במדויקים השי"ן ראשונה ושניה ימנית וכן לקמן בסוף סימן וכל קמ"ץ על בני שוחים יקרא הטף : (ז) ומספרם . במדויקים מלא וא"ו כמ"ש לעיל סי' כ"ד : (יח) עשתי עשר עזראל בניו ואחיו שנים עשר . במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה ש"ל יש פסוק זה ב' פעמים וטעות הוא מהמדפיסים : (כה) לחנני בניו . מנפיל כדלעיל בסמוך ועיין מ"ש בריש נחמיה : (כז) לעשרי' לאליתה . לו' וכ"ב למערכתו בה"א בסו' היב' ולמדינחאי באל"ף לאליתא וכנ"ל בחילופי' :

כו (ב) ידיעאל . במקרא גדולה כתוב ידיאעל וטעות הוא מהמעתיקים : (ד) יותם השלשי . בספר מוגה חסר יו"ד וכן דינו כי לא נמנה בפרשת נשא ופרשת יתרו עם ז' מלאים בסיפרא : (ה) פעלתי השמיני כי ברכו . הלמ"ד דגושה : (יא) טבליהו השלשי . במקצת מדויקים חסר יו"ד וכן ראוי עפ"ה דפרשת יתרו ופרשת נשא : (יו) במסלה . הבי"ת במאריך : (יח) לפרבר . ב' בפסוק בבי"ת ורי"ש וכן דרשו רבותינו בפ' איזהו מקומן ופ"ק דתמיד כלפי בר : (כג) לעזיאלי . בקמ"ץ חטף השי"ן בעבור דגשות הזי"ן כמ"ש בפרשת במדבר סי' ג' : (כד) ושבאל בן גרשום בן משה . בתרא פ' יש נוחלין גבי יהונתן בן גרשום בן מנשה דפסל מיכה כיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר שמו נגיד על האוצרות שנאמר ושבואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האוצרות וכי שבואל שמו והלא יהונתן שמו א"ר יוחנן ששב לאל בכל לבו וכתבו התוס' דהכא גרסינן משה שאין לי'רותו על שם מנשה שהרי כבר שב בכל לבו ויש ספרים דגרסי בן מנשה לפי שחזר לקלקולו כדאמרינן בירושלמי פרק בתרא דברכות עד כאן . וכד"ה א' כ"ג בני משה גרשום ואליעזר . בני גרשום שבואל הראש . ועיין מ"ש בשופטים י"ח : (כט) ושלמות . ושלמית קרי : (ל) מערבה . ג' בקריא וסימן לחברוני הבירתו . ויתרם למטה מערבה (ד"ה ב' ל"ב) . ואחרי כן בנה חומה (ד"ה ב' ל"ג) . ומה שכתוב כאן במ"ק ג' מלעיל טעות כי אינם מלעיל רק שנים הראשונים והשלישי מלרע כמ"ש בשרשים והעי"ן בהט"ף פת"ח כולה במקצת ספרים אבל בס"ם כולם בשוא לבדו : (לא) ביעזיר גלעד . השי"ן בשו"א לבדו ועיין לעיל ס"ס ו' : (לב) הראובני . נקוד הרי"ש שורק והא' נחה כמ"ש עקים רבות :

כז (א) למספרם . במקצת ס"ס הלמ"ד בגעיא : (ו) גבור השלשים . במקצת דפוסים ישנים כתוב בשלשים בב"ת וכן הוא בפרש"י שלפנינו וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן שהוא בה"א : (יב) לבנימיני . לבן ימיני קרי והוא חד מן ט"ו מלין כתיב חד וקריא תרין וסימן נמסר במסורת במקום הזה ובמקצת מדויקים שלפני הלמ"ד בפת"ח והבי"ת בצירי ודגש והנו"ן בלי נקוד : (יג) מהרי הנטופתי . בס"ם הה"א בשו"א לבד וי"ם בחטף פת"ח וכן לעיל סימן י"א : (יד) בניה הפרעתני . במקצת מדויקים חסר וא"ו ועיין מ"ש לעיל בסי' י"א : (טז) לראובני . נקוד הרי"ש שורק והאל"ף שבאמצע נחה כמנהג : (כא) המנשה . הה"א במאריך : (כה) ועל אצרות המלך . תני בספר נפסיקים : (כט) שטרי . שרטי ק' :

כח (ז) אם יחזק . החי"ת בחטף סגול : (יא) ואת בתיו . אין געיא בוא"ו ואת : וגנזכיו . אין דגש בזיי"ן : (יג) עבודת בית ה' ולכל כלי עבודת . בספרים מדויקים שניהם מלאים וא"ו . וכן משמע מהמסורת : (יד) לכל כלי הכסף . בס"ם לכלֵי כלי בקמ"ץ חט"ף וס"א לכלֵ כלי כהולם : (טו) כעבודת . בכ"ף : (כ) חזק ואמץ . עיין מ"ש בריש סדר יהושע :

כט (ג) למעלה . העי"ן בשו"א לבדו : מכל הכינותי . בקמ"ץ חט"ף : (ה) למלאות . מלא אל"ף וא"ו ע"פ המסורת והם ד' מלאים וב' חסרים דאורייתא חסר וא"ו וסימן נמסר בפ' כי תשא ודניאל ריש סימן ט' : (יד) כי נעצר . עי"ן בגוא לבדו : נתנו לך . נו"ן שניה דגושה : (טז) הכיננו . במקצת מדויקים חסר וא"ו : מידך היא . הוא ק' : (יח) שמרה זאת . השי"ן בקמץ לבד והוא חטוף ועיין מ"ש בתילים סימן פ"ו : (יט) עדותיך . בלא וא"ו בתחלת המלה ועמ"ש ריש אלפ"א בית"א רבתי דתילים : (כא) למחרת היום . הלמ"ד בגעיא בס"ם : (כו) ודויד בן ישי מלך על כל ישראל : (כז) והימים אשר מלך על ישראל ארבעים שנה וגומר . קראי הכי כתיב והאנטריכנא נבכי משום דחזינא בהו טעות בעשרים וארבע דפוס וויניציאה שנת ש"ל עם ביאור המלות והתם חסר ממלת ישראל עד ישראל :

א (ד) העלה . השי"ן בחטף סגול . בהכין . הבי"ת בפתח : (ו) לפני ה' . ב' סבירין אשר לפני ה' כמ"ש בפרשת ויקרא סימן ב' : (טז) מצרים ומקוה סחרי המלך מקוא . ב' כתיבי אל"ף וכפ' אבל במלכים (א' י') שניהם בה"א מסו' ורד"ק בפי' ומכלול ד' רל"ט : (יז) ויעלו ויוציאו . בכל ספרי מדויקים מלא וא"ו ובמסורה סוף פ' אמור ויוציאו י"ב ד' מנהון מלאים וכו' לא מסיים בה המלאים והרבה גמגומים יש בדבר כי מסרה זו נמסרה גם בסוף פרשה שלח לך ויש שם חסרון ניכר וגם אינה שוה עם הגירסא דפ' אמור דבפ' אמור אומר ד' מנהון מלאים ובפ' שלח לך אומר המקלל . והוציאו . וכתיבית . ויוציאו כתיב . סימן כתיבה כתובים . והיינו דברי הימים וכד"ה לבדו יש ד' ויוציאו . ואף בספרים יש הרבה חילופים ואין אחד מהם מסכים לא' מהמסרות ואין ידוע על מי ראוי לסמוך ואולם יש נכוחה כ"י אצלי בפסוק זו וזה תוארה ויוציאו ג' מלא וסי' ויוציאו את המקלל פרשת אמור . ויוציאו את אבותיכם (שמואל א' י"ב) . וזהו בפסוק כאשר בא יעקב מצרים הנזכר במסורת הדבוק . ויוציאו את אוריהו ממצרים (ירמיהו כ"ו) . וכל כתובים דכותיה . ויצאו את מצבות בית הבעל (מלכים ב' י') ויוצאו כתיב . ובתרא ויוציאו כתיב ע"כ . ונמצאת דמסרה זו דומה להוהם דפ' שלח לך ואין ביניהם רק חילוף מעט מזעיר ואחרים אומרים דכוונת מסרה זו ודפרשת אמור אחת היא אלא שהמלות מתחלפת בגרסתן והספר לקיים את שתיהן כשנאמר דכל כתובים נחשב כאחד במנין ד' מלאים דפ' אמור ונמצאו שתי מסורת אלו שוות בדינן ודרך אחד לשן . נקטינן מיהא דכל ד"ה כתיב ויוציאו מלא וא"ו ומלא יו"ד וה' יורנו בדרך הישרה :

ב (א) ושמונים . מלא וא"ו בכל מדויקים וכן במסורה כל ד"ה מלא בר מן א' ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמונים אלף לקמן בסוף זה הסימן : (ג) לבנות־לו בית במרכה טפחא : (ג) אני בונה בית . בדגש הבי"ת מדין דחיק : (ה) יעצר כח . השי"ן בגעיא בס"ם : (ו) שלח לי . השי"ן בגעיא : עם החכמים אשר עמי ביהודה . בדפוס ישן חסר מלת עמי וקלקול הוא מהמדפיסים : (ז) ושלח לי . ע' מ"ש בשופטים ה' אגל ובנבנה בניך : (טו) נכרתי העצים . הנמ"ד בגעיא : לעבדיך כרים עברים אלף . כראשון והשלישי והשני והרביעי אָלֶף : (יח) יבנה בית . בספר א' מהבובי ספרד היו"ד במאריך ועיין מה שאני עתיד לכתוב בכללי בג"ד כפ"ת דסמיך ליכו"ת בדין דחיק ואתי מרחיק בעזרת האל : (יג) והכמי אדני . הוא"ו בגעיא בס"ם : (טו) נרכך . כדגש הכ"ף ובכגול והמלה מלעיל : (יז) להעביד את העם (א"ס במק"ג כתיב להעביר ברי"ש אבל בכל שאר דפוסים כתוב בדל"ת וכן בעל מאיר נתיב הביאו בשרש עבד בדל"ת וכן עיקר ע"כ) :

ג (ה) ויחפהו זהב טוב . בדפוס נפולי כתיב זהב טהור ואחרים ג"כ נסתפקו בזה והמסורת תוכיח בכתוב שוב שכן אומרת זהב טוב ב' בקריא כולם וסי' ואת הבית הגדול חפה ויעש את בית קדש הקדשים לקמן בסמוך : (ז) הכפים . בדפוס נפולי כתוב והכפים וטעות הוא : (ח) ויחפהו זהב טוב . בדפוס שנזכר כתוב זהב טהור וכבר הוכחתי למעלה שצ"ל זהב טוב והם ב' ובענין : (יז) שם הימיני . סימני קרי ועיין בשרשו :

ד (יא) ויכל חירם . חורם קרי : (יב) על ראש העמודים . בספרים מדויקים מלא וא"ו כחבריו שבענין כי לא נמנו במסו' עם החסרים שנמסר סימנם בד"ה ב' ג' ופרשת ויקהל : (יח) ויעש שלמה כל הכלים האלה לרב מאד . בס"א כ"י כתיב את כל הכלים וגם בדפוס ישן מוויניציאה נכתב את בגליון ולא מנהגי כן בכל שאר הספרים : (כ) לבערם כמשפט . בכ"ף ובספה :

ה (ג) להעלות . הלמ"ד בגעיא : (ז) כנפי הכרובים . מלא וא"ו וכן ויהיו הכרובים . ויכסו הכרובים . שבפסוק הנמשך כולם מלאים וא"ו כי לא נמנו בפרשת תרומה עם החסרים וכן הם בספרים מדויקים : (יב) מחצררים . יתיר רי"ש וכן ברוב ספרים מדויקים שלפני כתוב בשני רשי"ן הראשונה נקראת והשניה אינה נקראת . ויש ספרים שכתוב מחצצרים כמ"ש בד"ה א' ט"ו ולקמן בפסוק הסמוך ואחרים כמותם בד"ה . ודעת רד"ק נראה שסלד"י כפולה בכולם כי לא זכר כפל הרי"ש בשום אחד

בשם

מהם : (יג) ויהי כאחד למחצצרים . יתיר נו"ן : ובסירים בכ"ף :

ו (ט) רק אתה לא תבנה הבית כי בנך . חד מן ה' פסוקים דליה בהון את ומתעין בהון וסימן נמסר במ"ג פ' תא שרה : (יד) והחסד . הוא"ו בגעיא בה"ס וכן מצאתי בהילופים כ"י נב"א הפך חילופי הדפוס : (יח) הנה שמים . ודמלכים הנה השמים : (כ) עיניך פתוחות . במדוייקים חסר וא"ו בתר תי"ו וכן נמסר' (מלכים א' ח') כל ספר מלכים פתחת . כתרת . חסר . ד"ה פתוחות . כתרות כתיב כן : (כד) ואם ינגף . הוא"ו בגעיא : והתפללו והתחננו . במאריך : (כו) בהעצר השמים . ודמלכים בהעצר שמים : מתפלתם . במקצת דפוסים ישנים כתוב ומתפלתם בוא"ו וטעות מדפיסים הוא שלא הבחינו בין זה לאותו של ספר מלכים שכתוב בוא"ו וכן במסורת נמסר על כל אחד מהם לית בותיה : (כח) כי יצר לו . היו"ד במאריך : (לח) שבו אותם . ד' מלרע כמ"ש לקמן סימן כ"ה :

(מא) קומה . מלרע עפ"ה : לנוחך . הלמ"ד בגעיא בה"ס : עוזך . הזיין דגושה :

ז (א) מהשמים . בספר אחד ישן מגויל כתוב מן השמים וכן נכתב בגליון מדפוס וויניציאה שנת רע"ח וטעה הסופר הראשון שכתב כן שהמסורת אומרת מהשמים לית כותיה ואיתו מן השמים טובא הוו : (ג) הרצפה . בה"ס מדוייקים הרי"ש במאריך והפ"א רפויה ועיין מ"ש ביחזקאל מ' : (ו) מהללים . יתיר נו"ן ועיין לעיל סימן ה' : (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי וגו' . פרקא קמא דמועד קטן תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך שיפטר ממנו פעם אחרת דכתיב ביום השמיני שלח את העם (מלכים א' ח') וכתיב בד"ה וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם וגו' . מכאן לתלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר שצריך ליפטר ממנו פעם שניה . ופירש"י ביום השמיני של חג היינו בעשרים ושתים וכתיב ביום עשרים ושלשה אלמא דבעשרים ושתים ובעשרים ושלשה איפטרו מיניה ע"כ וכן פירש"י ורד"ק בפירוש הכתוב כאן והכי גרסינן עשרים ושלשה בתוספתא דסוכה סוף פ' ד' ובראשית רבה פרשה ל"ה וכן כתבו התוספות בחגיגה פרק אין דורשין וכן כתוב בכל ספרים שלנו ומה מאד יש להפליא על הרי"ף ורבינו יעקב' הראשון מטראני דגרסי במ"ק וביום עשרים וארבעה לחדש וגם על הנמוקי יוסף אני תמיה שהי' כפי גרסתם עיין עליו : (יג) הן אעצר . בה"ס המדוייקים השי"ן בשוא לבדו : (יד) נקרא שמי . מאריך בנו"ן : (טז) והקדשתי את הבית . במקצת דפוסים ישנים אין בהם מלת את וכל שארא דספרי פליגין עליהון :

ח (ד) ויבן את תדמר . עיין מ"ש במלכים א' סימן ט' : (אמר המעיר רפאל חיים באזולה המגיה מכל מה שכתב הרב המחבר שם במלכים לא יכולתי להבין את דעתו בזה שהרי הוא הביא דעת רש"י כאן בד"ה ונראה דאליביה התם במלכים קרינן תרמוד בדי"ש בתחלה ודל"ת בסוף ולא הוכיח עליו ולא כתבו ועם כל זה שנית דתדמור קרי בדל"ת ורי"ש . אבל לפי עניות דעתי נראה להוכיח בברור דתדמור קרינן בדל"ת ורי"ש ואיכא הפרש בין הכא דד"ה והתם דמלכים נגד סברת רש"י שהרי במסורת מערכת אות דל"ת נמנו הני מילי דקרינן חד דלי"ת וחד רי"ש ולא נמנה דין בהדייהו ואי דאיתו מתרי מילי דתסר דלי"ת וקריין וכי תימא דהא לא קשיא . כיון דמתחלפין הדלי"ת והרי"ש בקרייהן דהדי רי"ש דבסוף אתמנע מיבותא ונקוט דל"ת דתסרא ומדי אסוף תיבותא אפ"ה קשיא דא"כ אליבא דהאי רי"ש דבסוף קרינן לה דל"ת וזה לא אריא דהרי בירמיה ל"ה נמסרו ד' מילין דכתיב רי"ש וקריין דלי"ת ולית דין בהדייהו . גם רד"ק שדרכו להוכיח על כל הני מילי דהני קראי דמלכים ודד"ה דאיכא הפרש בינייהו לא כתב מאומה וכן בב"ר פ' נ"ו כתוב תדמור בדלי"ת ורי"ש וכ"כ בעל מ"כ ה"ג תדמור ופ' הוא בד"ה ויבן את תדמור עכ"ל . ואיכא ספרי שכתוב בהם במתנות כהונה ה"ג תרמוד והא ליתא שהרי הביא ראיה מפ' דד"ה ואליבא דכ"ע כתיב בדלי"ת ורי"ש ע"כ) : (י) שרי הנציבים . הנצבים קרי : (יא) העלה . בחטף סגו"ל העי"ן : בנה לה . במאריך הבי"ת : (טז) מוסד . דגש במ"ך במדוייקים וציין ישעיה כ"ח : (יח) וישלח לו . מאריך ביו"ד : אוניות . יתיר וא"ו :

ט (א) ומלכת שבא שמעה . במאריך הה"א מלכת והשי"ן שמעה : את שמע . בכל המדוייקים השי"ן בצר"י ומסור עליו ה' וכן במסורה ה' קמצי"ן וסימן בפ' ויצא : (י) וגם עבדי חירם . חורם קרי ובמלה זו רבו החילופים בספרים והנוסחא הישרה והנכונה כמ"ש דכתיב חירם ביו"ד וקורא חורם בוא"ו וברתמי מארי' דשמיא אשכחנא בירורא דהאי מילתא במסורה פרשה וישלח דאמרה הכי יעיש חד מן ב' זוגין מן ג' ג' דכתיבין יו"ד במצעות תיבותא וקרי וא"ו וסימן יעוש חורם . יעיש . ואהליבמה ילדה את יעיש . ואלה היו בני אהליבמה . ובני ידיעאל בלהן וגו' (ד"ה א' ז') . חירם . וישלח חירם מלך צר (ד"ה א יד) . וגם עבדי חירם ועבדי דהכי' . ויכל חירם לעשות דד"ה ב' ד' . תנינא דפסוק ויעש חורם את הסירות כך נראה לי להגיה במסורה הנזכרת ומייתי לה נמי במסרה רבתא אות ההי"ת חורם ג' כתיב יו"ד וכו' ומ"ש שם וישמע חירם ר"ל וישלח חירם כדלעיל : עצי אלגומים . כתוב אחד אומר בספר מלכים אלמגים . וכתוב אחד אומר בד"ה אלגומים . ויש בו דרש בפסיקתא הביאה רש"י ז"ל : (יב) למלכת שבא . במאריך המ"ם : (יח) וכבש בזהב . ברוב המדוייקים בשי"ן ימנית כלשון בני אדם המורגל במשנה עלה בכבש וגו' וכן דעת רד"ק בשרשים : מאחזים . האל"ף בחטף קמ"ץ : (כד) והם מביאים איש מנחתו . קדמאה דמלכים והמה מביאים איש מנחתו . תניא דד"ה והם מביאים איש מנחתו וחד מ' סימן שמה ישאו את המשכן ואת כל אשר בו והם ישרתהו : סוסים ופרדים . בדפוס ישן כתוב וסוסים וטעות הוא : (כה) ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים . ובספר מלכים ארות . ובסנהדרין פרק כ"ב רמינן דהכא כתיב ארבעת אלפים ובספר מלכים ארבעים אלף . הא כיצד אם ארבעים אלף איצטבלאות היו . כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות וכה"ג איתא בב"ר סוף פ' י"א והדא מהני שנויא נקט ועיין בפירושי המפרשים (מלכים א' ד') וכלי יקר : (כט) הלא הם כתובים . במקצת מדוייקים הלא כתיב חסר וא"ו גם לא נמנה במסורה עם המלאים דספר כתובים : ועדי . יעדי קרי :

י (ה) ויאמר אליהם עוד שלשת ימים . ובספר (שמואל) [נ"ל מלכים א יב] לכו עוד שלשה ימים וכתב רבי יונה בספר הרקמה שאף כאן הכוונה לומר לכו עוד כאשר נאמר בנוסחא השנית : קטני . הקו"ף בקמץ והטי"ת בקמץ חטוף מפני דגשת הנו"ן וכן חברו במלכים כמ"ש שם ולית דכוותהון בקריא : (יא) העמים . ברוב ספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשוא לבדו וכן חברו דמלכים : (יד) וידבר אלהם כעצת הילדים לאמר אכביד את עלכם ואני אסיף עליו . בספרי הדפוס כתוב לאמר אבי הכביד את עלכם וגומר . וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות מספרד ובאר ארצות כהובים על הגוילים יותר משלש מאות שנה וברובם כתוב אכביד את עלכם . וכן תמצא מפורש בפירוש רד"ק הגה הלום ראיתי בספרו של החכם ר' מנחם די לונזאנו שהגי' כן וכתב שכן מצא בשש ספרים כתובי יד ובמכלל יופי כתוב אבי הכביד וצריך למחוק אבי : (טז) וכל ישראל כי לא שמע . בהרבה מקראות מהדפוס כתוב וכל ישראל ראו כי לא שמע וטעות גמור הוא כי בכל הספרים כ"י הקדמונים אין בהם מלת ראו כן כתב רבי יונה בספר הר מהם שר"ל וירא כל ישראל כאשר נאמר בנוסחא השנית או רובה וכל ישראל ראו : איש לאהליך ישראל . זה אחד מן י"ח מלין תיקון סופרים וכבר ביארתי ענין זה בזכרי' ב' ומלכים א' י"ב :

יא (יח) בן ירימות . בת קרי : אביהיל . ב' בה"א בקרי' כותי' ולית דכוותהון ועיין מ"ש בד"ה א' סימן ב' : (כג) ויבן . ד' קמץ בקריא וסי' ויבן עלי (שמואל א' ג') . ויבן דוד; (שמואל ב' י"ב) . ויבן ויפרץ (דין) . ויבן וידבר עמי (דניאל ט') : לכל ארצות . הלמ"ד בגעיא :

יב (א) וכחזקתו . בכ"ף כמ"ש לקמן סי' כ"ו : (ז) ובראות . במקצת ספרים כתוב ובראות בכ"ף . ורבו אותן שכתוב ובראות בבי"ת : (יג) ושבע עשרה . הוא"ו במאריך וכהרבה מדוייקים השי"ן בשו"א ופתח ועמ"ש בשופטי' ס') ובגליון אחד מטולטיל' מצאתי שהוא ב' בטעם לדעת ר' פנחס . עוד מצאתי בהם' אחר ב' בטעם וסימנ'

ושבע עשרה שנה | מלך בירושלם . ואיננו חסר לנפשו | מכל אשר יתאוה קהלת ו' ע"כ . ופירוש של דבר שר"ל שפסוקים אלה הם שווים בטעמיהם עיין עליהם :

(טו) ומלחמות רחבעם וירבעם . בספר אחד מטולטילא נמחק וא"ו וירבעם ונכתב רחבעם עם ירבעם . וכן הוא במאיר נתיב ולא מצאתי כן בספרים אחרים מדוייקים :

יג (ג) ויאסר אביה . י"ם שהאל"ף בח"ם ועל המסורת יש לסמוך האומרת בפרשת מקץ על ויאסר אתו לעיניהם לית רפי וכל התפקיות דהמשון דכוותיה ועיין מ"ש שם : (י) במלאכת . מ"ם רפה ואל ג"כ בגעיא מהשו"ם רד"ק בפי' ומכלול דף נ"א ור' יונה בספר הרקמה : (יב) אל תלחמו . ג'

כטעם מאריך ותברא בטלה הדא ותלך בינהון וסימן ותעגו על ששת (יחזקאל נ"ו) . אל תרחמון עם ה' . וידרש יחזקיהו על הכהנים (ד"ה ב' ל"א) : (יג) את המארב וגו' והמארב מאחריהם . בה"ס האל"ף בשוא לבדו כמ"ש ביהושע ח' ותילים י' :

(יד) מחצצרים . יתיר נו"ן ועיין לעיל סימן ה' : (יט) ואת עפרון ובנותיה . עפרין ק' :

יד (ה) ויבן ערי מצורה ביהודה . פ"ק דמגלה (ד' ד') אריב"ל לוד ואונו וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו . והני יהושע בנינהי והא אלפעל בנינהי דכתיב (בד"ה א' ח') ובני אלפעל עבר ומשעם ושמר הוא בנה את אונו ואת לד ובנותיה ולטעמיך אסא בנינהי דכתי' ויחזק אסא את ערים הבצורות אשר ליהודה (נ"א אמר ר' אלעזר הני מוקפות וכו') אלא מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו והרוב בימי פלגש בגבעה ואתא אלפעל בנינהי והדר איגפול והדר אתא אסא ושפינהו (פי' החזיק את בדקיהן) דיקא נמי דכתיב ויחזק אסא ולא כתיב ויבן ש"מ . כך היא הגרסא במדרשי השמעוני רמז ר"ו במלכים ורמז אלף ע"ז בד"ה . ולשון רש"י ויחזק אסא אינו בכל המקרא אבל מקרא אחר כתב ויבן ערים ביהודה דיקא נמי (לא) גרסינן עכ"ל ובכל ספרים שלנו כתוב ויבן ערים מצורה ביהודה . ובעין ערך שפ"ן גרים דיקא נמי דכתיב ויבן אסא את הערים הבצורות אשר ביהודה ומי כל הערים אסא בנאן אלא בנויות היו ושפינהו כך יש לומר אלפעל שפינהו (ס"א) דיקא נמי דכתיב ויאמר ליהודה נבנה את הערים הבצורות מכלל דערים בצורו' הוו מעיקרא ש"מ ע"כ . וכבר כתבתי בד"ה א' ה' ובתילים כי' פ"ד דדרך הגמרא לקצר או להאריך בפסוקים כדי לפרש הדרשות כפי דעתם והכרתם של חכמי הגמרא והמשכילים יבינו : (ו) דלתים ובריחים . כל בריחים שבמקרא חסר יו"ד תנינא חוץ מזה שהוא מלא : (י) ויקרא אסא אל ה' אלהיו . ד' פסוקים דאי' בהון שם הקדוש ד' פעמים וסי' על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו פ' בהעלתך . ואם משה ס' דירמי' כ"ג . קול ששון וקול שמחה (ירמיה ל"ג) . ויקרא אסא : עמך לעזר . בה"ס העי"ן בשוא לבד : עליך נשענו . השי"ן דגושה : (יג) ויבזו . הזי"ן דגושה :

טו (ב) ויאמר לו שמעוני . בחילופי מערבאי ומדינחאי אשר אתנו בדפוס כתוב למערבאי שמעני למדינחאי שמעוני מלא ובכל ספרים שלנו מלא כמדינחאי ואע"פ שאין אנו סומכים עליהם מצאנו פעמים רבות שהספרים נמשכים אחריהם : (ז) וכהתו . הכ"ף בשורק ובדפוס נפולי כתיב וכהתו בחירק וטעות הוא כי המסו' אומרת וכהתו ג' בחירק וסי' וכהתו חרבותם דישעיה . וכהתו חרבותיהם דמיכה . וכהתו את האהרן דזכריה : (טז) וידק . היו"ד קמוצה והדלי"ת רפויה :

טז (ד) עיון . בחולם : (ה) כשמוע בעשא . השי"ן בשוא לבדו כחבריו : (ז) חנני . מלעיל כמו שאמרתי בריש נחמיה וכן לקמן סימן י"ט : (יד) בקברתיו . בדפוס נפולי כתיב בקברותיו ואין מבטלין רבים בשביל היחיד : כרה לו . ב' חד מלעיל וחד מלרע וסימן אשר כרה לו . בור כרה ויחפרהו (תילים ז') :

יז (ח) שמעיהו . השי"ן בגעיא : ושמירמות . ושמירמות קרי : וטוב . בחולם ע"פ המסורת :

(יב) בירניות . וערי מסכנות . במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה חסר מלת וערי וטעות הוא מהמדפיסים : (טז) מאתי' אלף גבור חיל . ג' דסבירין גבורי וסי' ערך עמסיה ויששכר ע"כ . פירוש ערך ר"ל ויאסר אבי' וגו' בד"ה ב' י"ג דכתיב ביה ערך עמו מלחמה . עמסיה פסוק דהכא . ויששכר פסוק הוא בד"ה א' כ"ה דכתיב ויששכר מישראל מאה אלף גבור חיל : (יז) ומן בנימן . במקצת דפוסים ישנים כתוב ומבן בנימן ואין מבטלים מפני היחידים :

יח (ב) ויזבח לו אחאב . היו"ד במאריך בה"ס : (ה) את הנביאים ארבע מאות . במקצת ספרים ישנים כתוב הנבאים חסר יו"ד קדמאה וכן כולם בענין והסם נמי נמסר במ"ק לית מלא בספרא ומסורה ירמי' כ"ז נריכה עיונא לגבי שאר נביאים וכתובים : (ו) ונדרשה מאותו בקצת ספרים כתיב מאתו ואין כן בה"ס מדוייקים : (ח) מהר מיכיהו . מיכהו קרי : (יט) יושבים איש על כסאו ויושבים בגרן . מלת בגרן חסר וא"ו כך מצאתי בהרבה מדוייקים והכי מוכח במסורת : (י) בן כנענה . העי"ן בחטף פתח : (יא) וכל הנבאים נבאים . במקצת ספרים חסר יו"ד קדמאה כמ"ש למעלה וכן הנבאים שם אחד בסמוך : (יב) ויהי נא . הוא"ו במאריך : (יג) כי את אשר . במקצת דפוסים ישנים חסר מלת את וטעות הוא בידם : יאמר אלהי . כן כתיב אלהי לא שם השוה : (טו) לא תדבר . התי"ו רפוי' כמ"ש במלכים א' כ"ב : (טז) אין לכן רעה . במקצת דפוסים ישנים כתוב לכם בה"ס והכתוב הוא מהמדפיסים שלא הבחינו בין זה לאותו של מלכים שכתוב בה"ס והכדיא איתמר במסורת פ' פינחס . ויחזקאל כ"ג דסדרין דד"ה בט"ן : ישובו איש לביתו . מתחלפת ישבו חסר וא"ו : (כג) בן כנענה . העי"ן בחטף פתח : (כה) והשיבהו מי שכתב והשיבהו נמי טעה וממקומו הוא מוכרח דהכא כתיב קחו אבל במלכים וכבר דהתם כתיב קח : (כט) ויבאו במלחמה . י"ם שכתוב בהם ויבא כלשון שכתוב דמלכים ואמנם ברוב הספרים זה דד"ה כתוב ויבאו : (ל) את הקטן את הגדול . בדפוס ישן וגם בספרים כ"י מספרד כתוב ואת הגדול בוא"ו אבל במ"ג נמנה פסוק זה עם אחרים שכתיב בהם ד' פעמים את וכם' מלכים כתיב את קטן ואת גדול וכן בשמואל חלק ב' סימן ג' נמנה אוהו דמלכים עם פסוקים שיש בהם את את ואת את : (לב) ידיך . ידך קרי :

יט (ב) בן חנני החזה . מלעיל כמ"ש לעיל סימן ט"ז שאין טעם הזרקא עושה מלרע כמ"ש בס' בא על הכסא וכן בה"ס יש טעם אחר בני"ן ראשונה להורות כי הוא מלעיל כדלקמן סוף סימן כ' : תאהב . האל"ף בחטף סגול : (ג) לדרש האלהים . במקצת דפוסים ישנים כתוב לדרש אלהים בלא ה"א וטעות הוא ויש לזה הוכחה מהמסורת דברים פרשת יתרו נמסר לדרש אלהים ד' ואין זה בתוכם : (ד) עד הר אפרים . עד כתוב בלא וא"ו : (ו) לא לאדם תשפטו . כ"כ בשני סוגים לא כמו שכתוב בפ"ק דסנהדרין בכמה ספרים תשפוטו : (ז) ומקח שחד . בחירק המ"ם : (י) ולא תאשמו . האל"ף בשו"א לבדו . בדפוסים ישנים ובמדוייקים כ"י :

כ (ח) וישבו בה . במקף בין שני המלות והבי"ת רפויה שהטעם שבמלת וישבו היא מאיילא המשרתת לאתנח והכא כן בי"א מקומות דכתיב הכא במסורת . ובמקצת מדוייקים זה הטעם ביו"ד וכן נכון לפי מה שכתב ר' אליהו המדקדק בספר טוב טעם פ"א בתמונת המאיילא בתנאי שיהיה בין המאיילא והאתנח תנועה אחת פעם בתיבה אחת פעם בשני תיבות ועיין מה שכתבתי בדניאל סימן ד' על לכלא ביה : (יח) מירשתך . בא בנוע היו"ד עם הדגש כמו שכתבתי בסוף דניאל : (יט) ויקמו הלוים מן בני הקהתים . ג' בקריא וסימן ונסעו הקהתים פרשת בהעלותך . ויקמו הלוים והאנשים עשים באמונה (ד"ה ב' ל"ד) ע"כ במסורת וברוב ס"ס כולם הקו"ף בשוא לבדו : (כ) האמינו בנביאיו . כן כתיב : (כב) החלו ברנה . הבי"ת רפויה : (כה) ורכוש ופגרים . במקצת דפוסים ישנים כתוב ובגדים וכל שאר ספרים חלוקים עליהם וכן הביאו המאיר נתיב נשרש פגר וגם בהגהת ר"א המדקדק בשרשים שורש פגר שיש ספרים כתוב ורכוש ובגדים והוא טעות והראי' שמסר עליו לית ואם הי' ובגדים הרי נמצאים יותר ודוק והמצא ע"כ : (לב) וילך בדרך אביו אסא . במקצת דפוסים כתוב אבא אביו ואין כן בשאר ספרים : (לז) בהתחברך . בה"ס בבי"ת ובספרי אשכנזים בכ"ף :

כא (ה) ושמנה שנים . במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכו' למטה בסוף הפרשה ועיין מ"ש בד"ה א' י"ב :

(ו) היתה לו אשה . ג' סבירין לאשה בקריא וסימן כי בת אחאב . ברזלי הגלעדי (עזרא ב') . והכרו (בנחמיה ז') : (יא) בהרי יהודה . במקצת ספרים כ"י ובדפוס ישן מצאתי בערי וטעות הוא באותם ספרים וכן נמסר על זה ג' מטעין ולא מצאתי באחרים :

כב (ו) להתרפא ביזרעאל בהאל"ף אחר עי"ן : בהלחמו . ברוב הספרים התי"ו בשוא ופתח : (ח) כהשפט . במדוייקים בכ"ף : (יא) מינקתו . מלא יו"ד אחר מ"ם ולא אחר נו"ן :

כג (א) המאיות . במדוייקים חסר יו"ד קדמאה ונמסר עליו ב' כתיב כן ולא מצאתי שכתוב כן רק ויהי המאיות (מלכים ב' י"א) והתם נמי נמסר ב' חסר יו"ד קדמאה : (ד) השלשית מכם . לפי המסורת דפרשת שלח לך חסר יו"ד קדמאה וכן השנים שבפסוק הנמכן יען לא נמנו שם עם המלאים וכן במקצת מדוייקים מצאתי שלשתם חסר יו"ד קדמאה : (י) ויעמד את כל העם . בדפוס ישן חסר מלת את ושבוש הוא : (יח) להעלות . הלמ"ד בגעיא : עלות ה' . בלא למ"ד בתחלת השם : (יט) השוערים . מלא וא"ו וכן הוא במסורת נחמיה ה' : ולא יבוא . במדוייקים מלא וא"ו והאל"ף וכן ראוי ע"פ המסורת דפרשת בהעלתך :

כד (ה) הכהנים והלוים . במקצת דפוסים ישנים כתוב הלוים בלא וא"ו וטעות נפל בהם : (ז) המרשעת . המ"ם בחירק : (י) עד לכלה . בצירי עפ"ה : (יא) בעת . הבי"ת בשוא : ויערו ,

ברוב

גרוב הספרים מלעיל בשני ההטין : (יט) וישלח ההם נבאים. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה והמסורת מסייען כי לא נמנה זה במסורת סוף פרשת בהעלתך עם ג' מלאים : (כ) למה תמה. מלרע ורפה : (כד) כי במלעשר. הבי"ת רפה : (כז) ורב. ורב קרי :

כה (ד) לא ימתו. באורייתא יומתו. יומתו מלכים יומתו יומתו. ימות כתיב יומת קרי ד"ה יומתו. יומתו : (ו) במאה ככר. כ"ף ראשונה רפה : (ט) למאת הככר. במקצת דפוסים אחרונים כתוב למאות ונמסר עליו יתיר וא"ו ואין כן בספרים כ"י מדוייקים גם לא בדפוסים הראשונים ובמסורת למאת הככר. ג' דסמיכין וסימן ככר לאדן פ' פקודי. ומה לעשות למאת הככר : (יג) ויכו בני יהודה. ד' בטעם מלרע וסימן ואת נשיהם שבו. פ' וישלח אשר שבו אתם (מ"א ח') ויחברו (בד"ה ב' ז') ועשרת אלפים חיים שבו : (יד) את אדומים. במקצת דפוסים כתוב אֱדומים בחטף סגול ובכל ספרים כ"י בחטף פתח וגם מהמסורת יש ראיה כן שאומרת אדומים ג' בקריא וסימן ויהי אחרי בוא אמציהו. ועוד אדומים באו. לקמן סימן כ"ח ואיהו נמי בחטף פתח : (טו) נתנוך. ההי"ו פתוחה והנו"ן דגושה : (יז) לך נתראה פנים. חד מן ג' כתיב לך בלשון הליכה : (כד) התערבות. הבי"ת רפוי' כמ"ש במלכים ב' י"ד : (כח) בעיר יהודה. בדפוס נפולי כתוב בעיר יהודה ובס"א בעיר דוד וכולהו אישתבשו :

כו (ג) יכוליה. יכליה קרי : (ז) ויעזרהו. בשני שוואין : ועל הערביים. הערבים קרי : (יא) יעואל. ויעיאל קרי : (יג) עושה מלחמה. בספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוס נפולי כתוב עושה בה"א וכן נכון כפי המס' דפ' יחזקאל כי לא נמנה שם זה עם הכתובים עושי ביו"ד : (טו) חשבנות. ההי"ת בחירק והשי"ן דגושה כמ"ש בקהלת סי' ז' : (טז) וכחזקתו. בכ"ף וכן במס' וכחזקתו ג' וסי' וכחזקתו בעשרו יעיר הכל דניאל י"א. וכחזקתו עזב את תורה (ד"ה ב' י"ב). וכחזקתו גבה לבו : (יח) המקדשים. הס"א במאריך כמדוייקים : (יט) ובזעפו. השי"ן בשוא לבדו. והפ"א דגושה : זרחה במצחו. הבי"ת רפה : (כא) וישב בית החפשית. ובס' מלכים בבית ושם מסרתי הסימן : החפשות. החפשית קרי : שופט. בתק"ג הביא המגיה מסורת מתחלפות מן ו' שופט מלא בקריאה והנסחא הנכונה והברורה כמ"ש האחרונה דליכא בגוויהו כי אלהים השפט תילים ע"ה דהוא חסר וא"ו בכל הספרים ואיכא בדוכתי' אלהים שפט צדיק תילים ז' וכן הוא מלא בכל הספרים וכבר עיינינן לכן תמצא בנוסחי עתיקי ודוקני והכי אתכתבנא בעמוס ב' ומאי דכתיב התם שופט ואיש מלחמה ר"ל גבור ואיש מלחמה שפט (ישעי' ג'):

כז (ה) ויחזק. ההי"ת בחטף סגול וכן נמנה במסורת שמואל א' י"ז עם הדומים אליו :

כח (ו) ועשה בני. הבי"ת רפה : (ח) ואת המנה ובנותיו. בדפוסים אחרונים כתוב ואת המנה ואת בנותיו אבל בכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים כתוב ואת המנה ובנותיו : (כג) ויעזרוני. בשני שוואין : (כז) הביאהו. במקצת דפוסים ישנים הה"א בחטף פתח וטעות הוא כי הוא בחטף סגול במדוייקים וחסר וא"ו בתר אל"ף :

כט (ח) לזועה. לזעוה קרי : (יב) הקהתי. הקו"ף בקמ"ץ לבדו בס"ם : (יג) ויעואל. ויעיאל קרי : (יד) יחואל. יחיאל קרי : (טו) כמצות המלך. בכ"ף : (כ) ויאסף. האל"ף בחטף סגול וכן נמנה במסורה גדולה עם הדומים : (כא) ואילים שבעה. בספרים מדוייקים מלא דמלא בתרי יודי"ן וכן דינו מכח המסורת והאי דמסור בפ' וישלח ואלים ז' ודין חד מניינהו לאו לענין חיסור ויתור נקיט נהו דהא חזינן דאיכא מינייהו חסר ואיכא מינייהו מלא אלא לענין הקריאה כלומר דאיכא דאיתמר דאיכון ז' בכולה קריא וסי' ואילים שבעה : (כז) ויאמר חזקיהו להעלות העלה למזבח. טעם לתוספת הה"א עיין בחיי פ' ויקרא : (כח) מחצצרים. הרי"ש שניה יתירה ואינה נקראת : (כט) וכל הנמצאים. בשני שוואין ואלה וכל מתוגה במקצת ספרים אע"פ שהוא במקף וכבר בארתי ענין זה בסוף פרשת ראה : (לא) מלאהם. בלמ"ד בגיר"י והאל"ף נחה : (לב) שבעים אילים. בספרים מדוייקים מלא דמלא וכן ראוי לפי המסורת : (לג) והקדשים. הוא"ו בגעיה בס"ם : (לה) וגם עלה. בכל ספרים המדוייקים חסר וא"ו כי לא נמנה במסורה גדולה עם ט' מלאים בסגרת : (לו) ההתם. בספרים מדוייקים כ"י חסר וא"ו :

ל (ב) לעשות הפסח. הע"ין בשוא ופתח וכן לעשות שבפסוק הסמוך : (ג) בעת ההיא. כן כתוב בכל הספרים בעת ההיא כזה אלא שראיתי בדפוס ויניציאה שנת רע"ח שנשתבשו בכ"ף וכתבו בגליון כיום ההוא לפיכך הוצרכתי לכתוב כדי שלא ילמדו שיבושים שבידם לאחרים : למדי. מ"ם פתוחה במקום חירק רד"ק כאן ובד"ה א' ט"ו ובמכלול דף מ"ו : (ו) ובמצות המלך. ברוב הספרים בכ"ף וכן בס"א מטולטלה נמסר עליו לית כתיב כ"ף : (יב) כדבר ה'. בכ"ף ודבר זה ידוע לנו מפי המסרה האומרת כדבר ה' דסמיכי בקריאה וסימן נמסר במ"ג (ירמיה ח') וזה א' מהם : (יד) המקטרות. הס"א במוכה במאריך : (יט) הכין לדרוש. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן נראה מהמסורה כי לא נמנה בד"ה א' כ"ח עם ז' חסרים שנמנו שם : ולא כטהרת. בכ"ף והס"א בחטף קמץ : (כא) הנמצאים בירושלם. בשני שוואין וכן הנמצאים לערי :

לא (ג) ומנת המלך. בקמץ הנו"ן והוא סמוך כמ"ש במזמור ס"ג : (ה) ומעשר הכל. וכן מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים שבסמוך כולם השי"ן בשוא לבדו ומה שיש לדקדק ע"ז נתבאר בנחמיה סי' י' בעזרת העוזר והסומך יתברך שמו : (ו) המקדשים. במקצת ספרים הס"א במאריך : (ז) ליסוד. הדגש ללא צורך כי היו"ד כתובה אלא בא לפאר המלה רד"ק בפי' וע' עוד מ"ש במכלול דקכ"ז ודף ע"ו : (י) ויאמר אליו עזריהו. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בוא"ו וכן דינו מכח מסורת מלכים ב' ט"ו : (יב) והקדשים. ראיתי בספרים גירסאות משונות במלה זו במקצתם הקו"ף בחטף קמץ וקצתם בקמץ נכד ויש מהם בשוא לבד : נגיד כונניהו. יתיר וא"ו : (יג) מיד כונניהו. יתיר וא"ו : (יד) לתת תרומת ה' וקדשי הקדשים. במקצת מדוייקים בחטף קמץ הקו"ף : (יז) לבית אבותיהם. ברוב המדוייקים מלא וא"ו וכן נכון לפי המסורה :

לב (ג) ויעזרהו. במקצת ספרים ויעזרוהו מלא וא"ו : (ד) בתוך. כ"כ בכל הספרים בתוך לא בכל : (ה) החומה אחרת. בדפוס ויניציאה רע"ח כתוב האחרת והבוש הוא : (ח) ולהלחם מלחמתינו. במקצת דפוסים ישנים יש בה סוף פסוק ואין כן בשום ספר מדוייקים : (יד) מי בכל אלהי. הבי"ת בגעיה : (טו) אל ישיא. מלא יו"ד ועיין מ"ש במלכים ב' י"ח : אתכם כזאת. בכ"ף : לא יצילו אתכם מידי. הס"א ישן כ"י כתוב יציל וראיתי ג"כ מי שנסתפק בזה אמנם בשאר ספרים יצילו בוא"ו : (יז) גוי הארצות. כתב בעל מכלול יופי נפלה יו"ד הרבים מהמכתב ונשארה המבטא והביאו שם לקוחים מרד"ק בשרשים ובמכלול דף י"ב אבל בספרים שלנו הוא בשני יודי"ן וכן במסור' ירמיה ל"ג גויי ג' מלא וסימנהו והית' לי לשם ששון לתהלה ולתפארה לכל גויי הארץ. ונאספו עליה כל גויי הארץ (זכריה יב). והספרים כתב לחרף דד"ה. וכל אורייתא דכותי' עד כאן. וכן מנהגי הספרים כ"י : (יח) ילכדו. הכ"ף דגושה : (כא) ומיציאו. ומיציאי קרי ונמנה במסורת עם אלין דכתיבין וא"ו בסוף תיבותא וקריין יו"ד : (כב) ומיד כל ויתהלם וגו'. כ"כ ומיד כל בחולם : (כה) ולא כגמול. הכ"ף רפה : ויהי עליו קצף ועל. בדפוס נפולי כתיב על בלא וא"ו וראיתי ג"כ בס"י שבתחלה כתבו על בלא וא"ו ואחרי כן הוסיפו בהם הוא"ו : (כז) ולבשמים. אין בבי"ת דגש : (ל) מימי גיחון. הגימ"ל רפה : ויישרם. במקצת ספרים כתוב ויישרם ביו"ד א' בגנד וכן כתב ר' אליהו המדקדק בס' הרכבה ויישרם למטה מערבה עתיד לנסתר עם כינוי הנסתרים מבנין פִּעֵל וסראוי ויישרם כאשר כתבתי במלת ויבשהו (נחום א) כי דין א' לשניהם ובמסורת מנאתי ויישרם לית ומלא ודגש כן דינו לכתב בשני יודי"ן וכן הוא בספרים מדוייקים עד כאן לשונו. וגם רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שכתוב בשני יודי"ן הראשונה נקראת בפת"ח והשניה נחה משפטו ויישרם כהנעם שני יודי"ן ובנות היו"ד פ"א הפעל הוסלה תנועה על יו"ד הנוספת ובמשקל אחר בהראות פ"א הפעל בקריאה והמפסיק ויסירו נגדך משלי ד' עכ"ל. ובס"א כ"י מטולטלה נכתב על זה במחזורה רבה ויישרם : מערבה. בשו"א לבד בס"ם כמ"ש למעל' בחלק הראשון סי' כ"ו וכתב רד"ק שהמלה מלעיל : (לג) במעלה. הבי"ת בגעיה : וכבוד עשו לו. כן כתיב :

לג (ג) ויקם. הקו"ף בסגול במדוייקים וכן הוא במסורה : (ו) וכשף. הוא"ו בגעיה : וידעוני. לית מלא וא"ו וכ"כ רמ"ה וכן הוא בכל ספרים כתיבת יד ודפוסים ישנים וכן במסרה ידעני ג' חסר וא' מלא בלישני' וסימנהון כי יהיה בהם אוב או ידעני דסוף קדשים ואבד הבר דפרשת שופטים. אשר הכרית את האבת ואת הידעני (שמואל א' כ"ח) ועשה אוב וידעוני דד"ה. נתרבה מלא וכל ידענים הידענים חסר : הרבה לעשות. הפי"ן בחטף פתח : (ז) מכל שבטי ישראל. בחולם לא כ דפוסים ישנים שהוא בקמ"ץ : (ח) העמדתי לאבותיכם. במדוייקים מלא וא"ו וכן במסור' כל כ מלא בר מן ב' חסר וסימן והנה עמנו בראש (ד"ה ב' י"ג) ויאמר אליהם שמעוני הלוים (ד"ה ב' כ') וכן צריך להגיה במסורה הושע פ' : (יא) בחחים. במקצת כתוב בַּחֲחִים וטעו כין זה לג שביחזקאל סי' י"ט שהם בפתח אבל זה הוא בחולם וחסר וא"ו במדוייקים וכן נמסר עליו לית והסר : בנחשתים. הבי"ת במאריך והנו"ן קלה כמ"ש בשופטים סימן ז' : (יג) ויעתר לו. בסנהדרין חלק א"ר יוחנן משום רשב"י מ"ד וישמע אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה והטעינו מפני מדת הדין ופירש"י ויעתר לו ומבחוץ כ ויחתר לו כך שמעתי ע"כ. ובנ"א מצאתי בפירש"י וישמע אליו ויחתר לו ומבחוץ כתוב ויעתר לו ע ול' זה האחרון הוא כמד' דברי' רבה פ' ואתחנן ובמדרש פסיקתא טובה בשמעוני דמלכים רמז ר וכל אלו הגירסאות אינן אלא מן המתמיהים דלא איתמכא כדין בסיפרי דידן אדרבה איפכא מ במסרה בכתב דנמסר ויעתר ה' וסימן דרים סדרא דתולדות יצחק ודין חד מינייהו אבל בירושלמי פירקא גרים ויעתר לו בספרי דידן ואמרינן עלה א"ר אלעזר בר שמעון בערביא טוחן להתרתה וה"ג במדרש רות רבתי ובויקרא רבה פרשה ל' והכא נמי אמרינן א"ר לוי בערביא צווחין להתירה ובבבלי גופיה בהכוה פירקא לעיל מינה בשלה ר' אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו וכו' גריס התם כדקתני במתני' והכי איתא בספרי פרשת ואתחנן ופ' וזאת הברכה ומדבר רבה פרשה נשא ריש פ' בתרי דוכתי ופירקי דר' אליעזר פ' מ"ג ואבות דר' נתן פ' ל"ט וכן כתב בעל הטורים בפ' נגעים ויעתר לו ודרשינן ויחתר לו מלמד שחתר וכו' וכתב בעל מתנות כהונה בפרשה ואתחנן. דמדברי לא כתיב ויחתר אלא ויעתר במילוף חי"ת בעי"ן כמשפט אותיות אחה"ע עד כאן. והעד לדבריו מ בספר הזוהר פרשת תולדות יצחק אגב פסוק ויעתר לו ה' אל תקרי ויעתר לו אלא ויחתר לו חתר ליה קב"ה וקביל ליה ואיתא נמי בבראשית רבה פרשה ס"ג ויעתר לו ה' ר' לוי אמר משל מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרה של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא וכתב בעל יפה תואר בזה מעין מה שאמרו בפ' חלק גבי מנשה מאי ד ויחתר לו ויעתר מיבעי ליה וכו' ע"כ ודוגמא בב"ר פרשת וישלח דרשו פסוק קדמה שהו הכריתהו הכריתהו בחילוף עי"ן בחי"ת ובבראשית רבה פ' ע"ט דרשו תבא כבלה אני קבר הבא כבואה אני בחילוף החי"ת בהא"ף ר"ל בכל טוב וב"ר פ' ע"ט בא יבא ברנה נשא אלמותיו אתי טעין עולי ודוגמתא בחילוף הא"ף בעי"ן וכן בשוחר טוב ובבמדבר רבה סוף פ' י"ז נדרש ופסיטו לשון בחילוף כ"א בחי"ת ובפ' כ' מן אהרן ינחני כד"א נסה על המון מצרים (יחזקאל ל"ב) בחילוף חי"ת בה וכרים מדרש מגלת אסתר והתיכך ה' מצרים בתנויות אמר רבי יצחק בעניות ממעטים סוכים ובפ איש יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי לפי שייחד שמו של הקב"ה וכש"ק דמגלה אמר רב כהן זה ד ולמה נקרא שמו התך שהתכוהו מגדולתו ושמואל אמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו ודוגמתא באסתר רבתי ובזוהר טוב אספוני אל תקרי אספוני אלא עספוני הגרום ספום וכלום כעוף ודוגמא אחרת בברכות פ' אין עומדין אמר ר' אלעזר חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנא' ותתפלל על ה' וכו' ואמרינן נמי התם בתר הכי ואמר ר' אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שנא' ויתפלל משה אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי ר' אליעזר בן יעקב קורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני אלפי"ן ע"כ. ועיין שערי אורה דף ל"א כל זה כתבתי ללמוד ולנמוד שדברי חכמים בצדק ומשפט ומי ומי שהוא חכם ומבין מדעתו יוסיף לקח להבין דבריהם ומדותם בכדומה וכמו שכתבתי ביחזקאל על יעבדוהו ויטעים י"ט על עיר ההרס ולפניו ה' על אהפה את ירושלים ופ' בראשית על והנה מאד : (יד) מערבה. בשוא לבד הטעי"ן בס"ם כמ"ש בד"ה א' סי' כ"ו וזהו מלרע למ"ש רד"ל (טז) ויכן. ויבן ק' והוא חד מן מלין דכתיב כ"ף וקרי' בי"ת : (יח) המדברים. הס"א במאריך נג (יט) והעתר לו. הפי"ן במאריך : ימעלו. הפי"ן בשוא לבדו במדוייקים :

לד (א) בן שמונה. במדוייקים מלא וא"ו. וכבר בררנא נסה מילתא בד"ה א' י"ב : (ג) והפס והמסכות. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן לקמן במסורת הסמוך ופסוק הסמוך וכ וינתן את המזבחות. ובמסורת פסילים. ד' מלא וסי' והוא שב מן הפסילי'. והוא עבר את הפס תרויהון גבי עגלון. ולכל הפסילים דאמון בסימן דלעיל. והכלתי לפסילי' (ישעיה מ"ב). ואלה הפס כתיב ביו"ד בתרא : (ד) אשר למעלה. השי"ן בשוא לבדו : והפסלי'. חסר יו"ד קדמאה כמ"ש ל בסמוך : והדק. הס"א בגיר"י : (ה) מזבחותם. מזבחותם קרי : (ו) בחר בתיהם. בחרבותיהם ק והוא חד מן ה' מלין דכתיבין תרתין מלין וקריין חד וסימן במסורת כאן : (ז) והפסלים. חסר י קדמאה כמ"ש למעלה : וישב לירושלם. במקצת דפוסים ישנים כתיב ירושלם ובמדוייקים כ"י כ לירושלם בלמ"ד : (ח) ובבנת הבית. במדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ מה שכתבתי בד"ה א' י"א בן יואחז המזכיר. זהו א' מן ד' מקומות הכתובים יואחז על פי המסורת : (ט) וישבו. וישבו ק' ירושלם. במקצת דפוסים ישנים כתוב לירושלם ואין כן בספרים כ"י : (יא) למחברות. הלמ"ד במאריך : (יב) הקהתים. הקו"ף בשוא לבדו כמ"ש לעיל סימן כ' : (כב) חלדה. בשלש נקודות : שלם. וא"ו מסורת מלכים ב' ט"ו : תוקהת. חד מן מלין דכתבין וא"ו והחטפים וקמצים עפ"ה : (כה) ויקטרו. ויקטרו ק' : (כח) אוסף. חסר יו"ד עפ"ה ועיין מ"ש בשמואל א' ט"ו ובס"א מטולטלה הס במאריך : (לא) ועדותיו. חד מן ה' מפקין וא"ו בלישנא וסימן נמסר במלכים א' ב' : (לב) בברית בכ"ף : (לג) ויעבד. במקצת ספרים בדי"ש וברוב המדוייקים בהל"ם וכן פירש רד"ק :

לה (ג) המבונים. המבינים קרי : (ד) והכונו. והכינו קרי : (ה) לפלגות. במקצת ספרים לפ בפתח וברוב המדוייקים בחולם וכן הוא בפרש"י. וברד"ק בשרשים ובמכלול נתיב : (ט) והוכניהו יתיר וא"ו : (יב) וכן לבקר. בס"א ישן מצאתי לַבָּקָר וגם בדפוס ישן מויניציא' יש הפרה מתי זה ואין להאמין להם : (יז) הנמצאים. בשני שוואין : (כא) ואלהים אמר לבהלני חדל מאלהים אשר עמי. כתב רד"ק שיש מחלוקת בדברי רז"ל י"א כי שמים קדש וכן נראה ממה שא ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים ע"כ. ולא ידעתי אנה מצא זה המחלוקת דבספרי' אמרינן בפ"ג דמס ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך. מאן אלהים אמר רב יהודה אמר רב ע"ג. אמר סוליא וקא בטח בע"ג ימלנא ליה וכו' ופרש"י מאן אלהים דקא"ל פרעה דקאמר חדל לך מאלהים אשר עמי ע"כ הנה כי רש"י גמר שלא נפרש מאן אלהים זו ע"ג לכל בני הכמות האמורים כא ולפיכך פי' דלא קאי אלא על חדל לך מאלהים אבל ואלהים אמר לבהלני הוא קדש וכלום לדבריו מ במדרש איכה רב' בילפי אלפא בית"א קדמאה אגב פסוק צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. ואלהים לבהלני. אמר הקב"ה אני עולם חדל לך מאלהים אשר עמי זה לבון ע"ג. ולא שמע אל דברי נכו אלהים. זה ירמיה שאמר לואשיהו כך מקובלני מישעיה רבי וסנחריב מצרים במצרים ולא תמ וגו'. שוב מצאתי במסכת סופרים פ"ד ואלהים אמר לבהלני קדש חדל לך מאלהים אשר עמי קודש כד ר' יוסי בר' יהודה ע"כ. ולא הבו' נבונה אמות מ"א רד"ק :

לו (א) וימליכהו תחת. הפי"ן רפוים : (ג) בן שלש ועשרים. במקצת ספרים מלא וא"ו וכן במסור' כתובים מלא : (ו) בנחשתים. במאריך הבי"ת : (ט) בן שמנה שנים ועשרים במלכו. בספר ג' עזרא שלהם כתוב בן שמנה עשרה כמ"ש במלכים ב' כ"ד אמנם בספרים שלנו כתיב כאן בן שמונה ש ועיין בסדר עולם סימן כ"ה ומ"ש רד"ק והרי"א ובעל כלי יקר בס' מלכים : (יד) למעול מעל. ה כוי"ו וקרי בקמץ חטוף והדומים אלין הנם כתובים במ"ג אות וא"ו : (טו) אבותיהם. במדוייקים וא"ו וכן דינו ע"פ המסורת : (טז) מלעיבים. בכמה ספרים ישנים מלא דמלא וכן נמסר עליו לית מ ומתעתעים. במקצת דפוסים ישנים הה"א בשו"א וטעות גל גבם כי הוא בפירק : בנביאי'. במ מדוייקים חסר יו"ד ומסו' עליו לית חסר : (יז) כשדיי'. כשדים ק' : ויבם. בגר"ש : האגרות ה במדוייקים חסר וא"ו קדמאה כמכרו בכס' ועיין מ"ש בד"ה א' ט' : (כ) ויגל השארית. לעשות ה סיו"ד בגיר"י כמו שכתב בס' ואלה שמות ומ"ש שם ויגל את המצרים דנבוזראדן נראה לפניס ויגל הש דנבוכדנאצר וחכמי הספרד חלוקים עליו והוא עצמו הפר דבריו במלכים ב' י"ו כי רפים מאותן כתובם בהם בגיר"י הפר במלכים שהם בגעל :

נשלם דברי הימים. בעזרת שוכן מעונים :